

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB AYO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 883) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA, JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPplici EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXVI.

S. GREGORIUS NAZIANZENUS.

EXCUDERETUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUX.

1859

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII THEOLOGI

VULGO NAZIANZENI, ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA QUÆ EXSTANT OMNIA,

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, GERMANICOS, ANGLICOS, NEC NON AD ANTIQVIORRES
EDITIONES CASTIGATA, MULTIS AUCTA ET HLUSTRATA,
CURA ET STUDIO MONACHORUM ORDINIS S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI,

ACCEDUNT

VARIORUM COMMENTARII ET SCHOLIA IN OMNIA OPERA SANCTI GREGORII;

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliotheca Cleri universae,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENEUNT QUATUOR VOLUMINA 44 FRANCIS GALLICIS.

EXCDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFERM NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1838

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXVI CONTINENTUR.

Quæ stellula prænotantur, ea nunc primum inter opera S. Gregorii comparent.

S. GREGORIUS THEOLOGUS, ARCHIEPISCOPUS CONSTANTINOPOLITANUS.

Orationes XXVII-XLV.	Col. 9-623
APPENDIX.	
Significatio in Ezechielem.	666
Metaphrasis in Ecclesiasten.	670
De fide orthodoxa.	674
* Fragmentum ex oratione contra astronomos.	675
* Liturgia duplex.	677
* Precatio et exorcismus ad immundos spiritus ejiciendos.	734
Rufini prologus in libros S. Gregorii.	736
* ELIÆ metropolitæ Cretæ commentarius in orationes S. Gregorii XIX, nunc primum ex codice Basileensi editus. curis D. Alberti Iahnii theologi et philologi Bernatis-Helvetii.	738
* NICETÆ Serronii commentarius in orationem I et II S. Gregorii, ex editione Christ. Frid. Matthæi.	943
* NONNI abbatis historię, ex edit. Montacutii et card. Maii.	985
* BASILII minimi scholia in Gregorii orationem duplicem contra Julianum imp., et de Herone philosopho, edente Boissonadio, et ad orationem funebrem in Cæsarium fratrem edente Lad. de Sinner.	1203
* ANONYMI scholia in easdem orationes contra Julianum imp., ex editione Montacutii.	1245

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΛΟΓΟΙ.

S. P. N. GREGORII THEOLOGI
ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI
ORATIONES.

486 MONITUM IN QUINQUE SEQUENTES THEOLOGICAS ORATIONES.

I. Devenimus tandem ad celebres illas Gregorii « De theologia » orationes, quæ ipsi merito quidem egregium « Theologi » cognomen compararunt. In dies enim, ut jam vidimus, increbrescebat Constantinopoli linguarum prurigo; ac timendum erat, ne effrenata impietatis et erroris audacia venerandam fidei ac Trinitatis doctrinam penitus exstingueret. Dudum autem desiderabatur vir, qui morum integritate, ingenii vi et acumine, pietatis et doctrinæ excellentia, cæcutientem populum ab errorum tenebris ad veritatis lumen benigne revocaret. Ad tale tamque arduum opus nemo Gregorio optior, præstantior nemo; quippe qui, in sacrarum Litterarum studio apprime versatus, abstrusiora quæque circa res divinas mira ingenii facilitate interpretari ac enucleare posset. Jam enim, ex quo Constantinopolitanæ Ecclesiæ regimen susceperat, plurima sane præbuerat tum doctrinæ, tum pietatis argumenta; atque totus in id unum incubuerat, ut, profligata hæresi, labefactatam Trinitatis doctrinam instauraret. Idcirco nunquam in omnibus quas Constantinopoli habuit orationibus, aliquid de Trinitate intexere destitit, nec a labore et initio cum hæreticis prælio conquievit. At ne id quidem satis. Ipsi etiam cominus et aperta fronte cum hoste dimicandum erat; et quas anno præcedenti promiserat (1) « De theologia » orationes, nunc in lucem profert. Tanta fuit illarum vis, ut hæretici, valido prostrata lectu, nusquam exinde caput erigere potuerit.

II. Inter hæreticos quibuscum certamen inierat Gregorius, audaciores se præbebant Eunomiani. Eo enim impietatis ac stultitiæ proruperant, ut « se scire omnia, etiam profunda Dei », eaque docere profiterentur (2). Præterea, ornate dicendi cupiditate flagrantès, tum rerum novitate, tum verborum lenocinio, sibi elegantiae laudem ambitiose affectabant. Eos primum oppugnat Gregorius, atque hortatur (3), ut, « frenata, si modo queant, aliquandiu lingua, » sibi aures præbeant. Tum in tota orationis serie unice docet, qualem esse oporteat rei theologicæ doctorem ac magistrum; atque assignat (4), « quando, et apud quos, et de quibus, et quousque » de Deo disserendum sit, ne, intempestive loquentes, et ipsi et nobis injuriam inferamus. Hæc est prior « De theologia » oratio, quæ, juxta eruditos, velut cæterarum præmium, seu præfatio habenda est. In altera vero (5), invocata Trinitate, de Deo ipso, licet trepidans, sermonem aggreditur. Dei existentiam invictissime statuit, quamvis ipsius naturam nullis quidem verbis explicari, multo minus intellectu comprehendendi posse, fateatur. Deinde transit ad idololatriæ originem, qua cæci homines, omnia ad sensus referentes, sibi terrestres, cælestes ac subterraneos deos stulte ac stolide finxerunt, cum Deus sola rerum naturalium contemplatione cognosci possit. Tertia Theologica (6) « De Filio » inscribitur. Quæcunque ad Christi divinitatem et 487 humanitatem pertinent, fuse ac nervose tractantur. Idem argumentum in quarta (7) prosequitur Gregorius, ac plurima excutiens Scripturæ testimonia, quæ ad

¹ 1 Cor. II, 10.

(1) Or. xxiii, n. 14.

(2) Or. xxvii, n. 2.

(3) Ibid., n. 2.

(4) Ibid., n. 5.

(5) Or. xxviii.

(6) Or. xxx.

(7) Or. xxx.

Christum referuntur, singulaque enumerans nomina quæ Christo, tum ut Verbo, tum ut homini conveniunt, ea omnia eorumque causas pie ac erudite exponit. In quinta denique (8), sancti Spiritus divinitatem ac processionem contra Arianos, Eunomianos et præcipue Macedonianos fortiter assertit; idque sapienter observat, non ideo plurima, ex quibus sancti Spiritus divinitas apertissime colligi possit, rejicienda esse, quod ipsa, certas ob causas, non ita expresse sacrarum Litterarum monumentis consignata sit, nec anxie de nominum sono litigandum, cum res ipsas Scripturæ auctoritate comprobatas esse constet.

III. Analyticam istarum orationum synopsis paucis quidem attigimus, ne fusiori sermone illarum aciem, si ita loqui fas est, obtunderemus. Consentiant eruditi eas Constantinopoli habitas fuisse anno 380. Gregorius ipse nobis hujus rei argumenta suppeditat. In oratione enim quadragesima secunda, sequenti anno pronuntiata, de Scripturæ testimoniis, quæ a Catholicis in hæreticos, vel ab istis in orthodoxos torquebantur, agens, sic loquitur (9): « Et quidem Scripturæ testimonia, quæ cœcutientibus molestiam exhibent, aliis relinquimus, cum a multis jam sæpe, tum etiam a nobis haud perfunctorie et negligenter litteris mandata fuerint. » Quæ verba, juxta interpretes, non solum theologicas orationes designant, verum eas etiam jam scriptas, summaque cura elaboratas indicant. Conjici quoque potest, singulas quidem ipsas, primo pro concione habitas, postea vero maturius digestas, ab ipso Gregorio fuisse litteris consignatas. Hinc illæ orationes non immerito visæ sunt Hieronymo libri formam referre. Scribit enim hac de re (10): « Adversus Eunomium liber unus, De Spiritu sancto liber unus. » Ex quibus manifestum est, quatuor saltem priores, utpote quæ secum arctissime cohærent, unica tantum oratione, seu libro, a sancto Doctore comprehendi. Hanc etiam ob causam, neque vulgatum earum ordinem mutare, neque aliam ab alia separare voluimus, licet aliæ interim orationes dictæ et interjectæ videri merito possint.

(8) Or. xxxi.

(9) Or. xlii, n. 18.

(10) *De script. eccl.*, cap. 117, Opp. t. II, col. 707 ed. M.ORATIO XXVII^a.

THEOLOGICA PRIMA.

Adversus Eunomianos prævia dissertatio.

I. Ad eos, qui ornate dicendi cupiditate flagrant, mihi sermo erit. Et ut Scripturæ verbis exordiar, *Ecce ego adversum te contumeliosam*^a, tam in docendo, quam in audiendo, et cogitando. Sunt enim, sunt quidam, quibus non **488** aures duntaxat, sed etiam lingua atque adeo manus quoque ipsæ, ut video, ad sermones nostros pruriunt,^b quique inanibus verbis, et contentionibus falso nominatæ scientiæ, ac disputationum pugnis^c, quæ nullam utilitatem afferunt, oblectantur. Sic enim, quidquid in verbis, vel supervacaneum, vel curiosum est, vocat Paulus, ille breviate verbi^d præco et assertor, ille piscatorum discipulus, ac præceptor. Hi vero de quibus orationem habemus, utinam, quemadmodum linguam volubilem habent, atque nobilioribus et probatoribus verbis insectandis

^a Jer. I, 31. ^b II Tim. iv, 3. ^c I Tim. vi, 4.^d Alias XXXIII. Quæ autem 27 erat, nunc 36. — Habita anno 380.

(11) *Κατὰ Εὐνομιανῶν*. Reg. a, Colb. 3. Ruf.: Πρὸς Εὐνομιανούς προδιάλεξις, καὶ ὅτι οὐ παντός τὸ περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι, ἢ πάντοτε: « Prævia in Eunomianos dissertatio, et quod nec continuo, nec omnibus modis de Deo disserendum sit. » Reg. bm: Πρὸς Εὐνομιανούς. Combef.: Κατὰ Εὐνομιανῶν, καὶ περὶ θεολογίας προδιάλεξις: « Contra Eunomianos, et de theologia prædissertatio. » — Sic inscribitur, ait Leuv., propterea quod in ea quarundam rerum expositio quasi præmittatur. » Adhuc nonnulli, ἐρρήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, « Constantinopoli dicta. »

ΛΟΓΟΣ ΚΖ^α.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Κατὰ Εὐνομιανῶν (11) προδιάλεξις.

A. Πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ κομψοὺς ὁ λόγος. Καὶ ἴνα ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἀρξώμαι: Ἴδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ τὴν ἕβριστριαν, καὶ παιδεύειν, καὶ ἀκοῆν, καὶ διάνοιαν⁽¹²⁾. Ἔσθι γὰρ, εἰσὶ τινες, οἱ τὴν ἀκοῆν (13) προσκινῶμενοι καὶ τὴν γλῶσσαν, ἤδη δὲ, ὡς ὄρω, καὶ τὴν χεῖρα (14) τοῖς ἡμετέροις λόγοις, καὶ χαίροντες (15) ταῖς βεβήλοις κενοφωνίαις, καὶ ἀντιθέσει τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, καὶ ταῖς εἰς οὐδὲν χρήσιμον φερούσαις λογομαχίαις. Οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος καλεῖ πᾶν τὸ ἐν λόγῳ περιττὸν καὶ περιεργον, ὁ τοῦ συντεταγμένου (16) λόγου κῆρυξ καὶ βεβαιωτής, ὁ τῶν ἀλιείων μαθητής καὶ διδάσκαλος. Οὗτοι δὲ, περὶ ὧν ὁ λόγος, εἴθε μὲν, ὡς περὶ τὴν γλῶσσαν εὐστροφῶν ἔχουσι, καὶ δεινὴν ἐπιθέσθαι λόγοις εὐγενεστέρους τε καὶ δοκιμωτέρους, οὕτω τι καὶ περὶ τὰς πράξεις ἡσχολοῦντο. Μικρὸν οὖν, καὶ ἴσως ἤττον ἂν ἦσαν σοφισταὶ καὶ

^a Rom. ix, 28.(12) *Καὶ παιδεύειν, καὶ ἀκοῆν, καὶ διάνοιαν*. Hæc desunt in plerisque codd. Nec ea esse Gregorii putat Billius. Agnoscit tamen Elias.(13) *Τὴν ἀκοῆν*. Forte, τῆ ἀκοῆ. Edit.(14) *Καὶ τὴν χεῖρα*. Designat hic Gregorius Eunomianorum improbitatem, qui, cum impares essent Gregorio, ipsum tamen male mulctandi cupiditate ardebant.(15) *Τοῖς ἡμετέροις λόγοις, καὶ χαίροντες*. Hæc desunt in Reg. a et Or. 2.(16) *Συντεταγμένον*. Hic alludit ad hunc locum Rom. ix, 28, in quo Paulus Evangelium nominat, « breviate verbum, » quod res maximas paucis verbis complectatur.

κυβισται λόγων (17) ἀποποι και παράδοξοι, ἴν' εἶπω A
τι και γελοῖως περὶ γελοίου πράγματος.

forasse cavillatores essent, si id facerent, nec tam absurde atque insolenter in verbis, perinde atque
in aleæ ludo, versarentur, ut ridicule de re ridicula loquar.

B. Ἐπει δὲ πᾶσαν εὐσεβείας ὁδὸν καταλύσαντες,
πρὸς ἓν τοῦτο βλέπουσι μόνον, ὃ τι δήσουσιν ἢ λύ-
σουσι (18) τῶν προβαλλομένων (καθάπερ ἐν τοῖς θεά-
τροις οἱ τὰ παλαίσματα δημοσιεύοντες, και τῶν πα-
λαισμάτων οὐχ ὅσα πρὸς νίκην φέρει κατὰ νόμους
ἀθλήσεως, ἀλλ' ὅσα τὴν ὕψιν κλέπτει τῶν ἀμαθῶν τὰ
τοιαῦτα, και συναρπάζει τὸν ἐπαινήτην), και δεῖ πᾶ-
σαν μὲν ἀγορὰν περιδομβεῖσθαι τοῖς τούτων λόγοις,
πᾶν δὲ συμπόσιον ἀποκναίεσθαι φιλαργία και ἀηδία,
πᾶσαν δὲ ἑορτήν και πένθος ἔπαι, τὴν μὲν ἀνεορτον
εἶναι και μεστήν κατηφείας, τὸ δὲ παραμυθεῖσθαι
συμφορᾷ μείζονι (19) τοῖς ζητήμασι, πᾶσαν δὲ δι-
οχλεῖσθαι γυναικωνίτιν, ἀπλότῃ συντροφον, και τὸ
τῆς αἰδοῦς ἄνθος ἀποσυλλέσθαι τῇ περὶ λόγον ταχυ-
τήτι· ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, και τὸ κακὸν ἄσχετον και
ἀφόρητον, και κινδυνεύει τεχνύδριον (20) εἶναι τὸ
μέγα ἡμῶν μυστήριον· φέρε, τοσοῦτον γοῦν ἡμῶν
ἀνασχέσθωσαν οἱ κατάσκοποι (21), σπλάγγνοις πα-
τρικῶς κινουμένων, και, ὃ φησιν ὁ θεὸς Ἰερεμίας,
σπαρρασομένων τὰ αἰσθητήρια, ὅσον μὴ τραχέως τὸν
περὶ τούτων δέξασθαι λόγον, και τὴν γλῶσσαν μικρὸν
ἐπισχόντες, ἂν ἄρα και (22) δύνωνται, τὴν ἀκοὴν
ἡμῖν ὑποθέτωσαν. Πάντως δὲ οὐδὲν ζημιωθήσεσθε.
Ἥ γὰρ εἰς ὧτα ἐλατῆσαμεν ἀκούοντων, και τινὰ
κρητὸν ἔσχεν ὁ λόγος, τὴν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν
(ἐπειδὴ σπείρει μὲν ὁ σπείρων τὸν λόγον ἐπὶ πᾶσαν
διάνοιαν, καρποφορεῖ δὲ ἡ καλὴ τε και γόνιμος)· ἢ
ἀπῆλθετε και τοῦτο (23) ἡμῶν διαπτύσαντες, και
πλείονα λαθόντες ὕλην ἀντιλογίας τε και τῆς καθ'
ἡμῶν λουδορίας, ἵνα και μᾶλλον ὑμᾶς αὐτοὺς ἐστιά-
σητε. Μὴ θαυμάσητε δὲ, εἰ παράδοξον ἔρω λόγον,
και παρὰ τὸν ὑμέτερον νόμον, οἱ πάντα εἰδέναι τε
και διδάσκειν ὑπισχνείσθε λίαν νεανικῶς και γεν-
ναίως, ἵνα μὴ λυπῶ λέγων ἀμαθῶς και θρασέως.

vestros pascatis. Nec vero mirum vobis videatur, si
dixero, qui scire vos omnia et docere profitemini, perquam fortiter ac generose; non enim dicam
stulte et temere, ne quid animos vestros offendam.

Γ. Οὐ παντὸς, ὧ οὔτοι, τὸ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν,
οὐ πιντός· οὐχ οὕτω τὸ πρᾶγμα εὐωνον, και τῶν
χαμαὶ ἐρχομένων. Προσθήσω δὲ, οὐδὲ πάντοτε, οὐδὲ
πᾶσιν, οὐδὲ πάντα, ἀλλ' ἔστιν ὅτε, και οἷς (24), και
ἐφ' ὅσον. Οὐ πάντων μὲν, δεῖ τῶν ἐξητασμένων και
διαθεθηκότων ἐν θεωρίᾳ, και πρὸ τούτων, και ψυ-
χῆν και σῶμα κεκαθαρημένων, ἢ καθαίρομένων, τὸ
μετρώατον. Μὴ καθαρῶ γὰρ ἄπτεσθαι καθαρῶ τυ-
χῆν οὐδὲ ἀσφαλές, ὥσπερ οὐδὲ ὕψει σαθρᾷ ἡλιακῆς

* Jer. iv, 19. † Eccli. xxv, 12. ‡ Math. xiii, 4.

(17) Κυβισται λόγων. « Sermonum urinatores, »
id est, « qui se in sermones præcipites devolvunt. »
Sic designantur Eunomiani, qui, urinatorum in-
star, sursum ac deorsum argutando ferantur. In
nonnullis, κυβευταί, « aleatores. »

(18) Δήσουσιν ἢ λύσουσι. In quibusdam, δήσω-
σιν ἢ λύσωσι.

(19) Παραμυθεῖσθαι συμφορᾷ μείζονι. Id est,
θεοῦνεσθαι, « gravior, onerosior efficiatur. » Sic enim

A acrem et vehementem, sic etiam in agendo eandem
operam collocarent! Parum igitur, et minus for-
lasse cavillatores essent, si id facerent, nec tam absurde atque insolenter in verbis, perinde atque
in aleæ ludo, versarentur, ut ridicule de re ridicula loquar.

II. Quoniam autem, omni pietatis via sublata et
deleta, hoc unum sibi proponunt, ut quæstiones
vel stringant, vel solvant (quemadmodum, qui in
theatris vulgi oculis certamina ostentant, et. qui-
dem ejusmodi certamina genera, quæ non juxta
palæstræ leges victoriam comparant, sed imperi-
torum duntaxat oculos perstringunt, ac laudem a
spectatoribus captant!); et res huc redit, ut horum
disputationibus, et forum omne circumstrepit, et
convivia omnia hujusmodi nugarum lædio obtun-
dantur, et festum omne infestum sit ac mœsutiæ
B plenum, et luctus omnisi majori calamitate, hoc
est, quæstionum argutis, mitigetur, ac denique
gynæcea omnia, simplicitatis alumna, turbentur,
et pudoris flos præcipiti hac contendendi libidine
compiletur; quoniam, inquam, hæc ita se habent,
adeoque intoleranda est vis hujus mali, ut pericu-
lum sit, ne magnum fidei nostræ mysterium exi-
gua quædam articula esse videatur: age, nos pa-
ternis visceribus incitatos, atque, ut Jeremiæ ver-
bis utar *, sensoriis distortos et laniatos, explora-
tores isti hactenus perferant, ut. quæ de his rebus
dicturi sumus, æquo animo excipiant; ac lingua,
si modo queant, aliquandiu frenata, nobis aures
præbeant. In qua re nihil profecto est, cur damni
quidquid metuatis. Aut enim ego in aures audien-
tium † loquar, atque ita fructum aliquem, hoc est,
utilitatem vestram. ‡ oratio allatura est (quan-
quam enim is qui verbum Dei seminat †, in ani-
mos omnes seminat, tamen probi duntaxat atque
fecundi fructum ferunt); aut ita discesseritis, ut
hunc quoque sermonem nostrum explodatis, ube-
rioremque contradicendi, nobisque convitiandi ma-
teriam nanciscamini, quo plenius etiam animos
quid a vestra opinione, ac lege vestra alienum
perquam fortiter ac generose; non enim dicam

III. Non cujusvis est, o viri, de Deo disserere,
non, inquam, cujusvis; non adeo vilis ac protrita
hæc res est, et eorum, qui humi adhuc reptant.
Addam etiam non cujusvis temporis, nec apud
quosvis, nec de quibusvis; sed certo tempore, et
apud certos homines, et aliquosque hoc facien-
dum est. Non cujuslibet quidem, quoniam hoc mu-
neris his duntaxat incumbit, qui exactissime explo-
rati sunt, ac contemplando longe processerunt,

Joh xvi, 2, « onerosos consolatores » amicos ap-
pellat.

(20) Τεχνύδριον. Billius in prima ed.: « arguta-
tricem quamdam artem. »

(21) Κατάσκοποι. Eo nomine falsos episcopos
significat.

(22) Καί. Deest in Regg. a, bm, et Or. 2.

(23) Τοῦτο. Or. 1, τούτων.

(24) Καί οἷς. Coisl. 1, και ἐφ' οἷς.

priusque etiam, et corpus, et animum a vitiorum sordibus purgarunt, aut, ut parcissime loquar, jam hoc agunt, ut se a vitiorum labe purgent. Impuro enim rem puram attingere, ne periculo quidem fortasse caret, quemadmodum nec ægris oculis solis radios intueri. Quando autem? Tum videlicet, cum ab externo luto ac tumultu quietem agimus, nec princeps nostri pars improbis vagisque simulacris confunditur, dum velut deformibus litteris elegantes litteras, cœnoque unguentum admiscemus. Vacare enim haud dubie oportet, et Deum cognoscere: cumque tempus acceperimus, id agendum est, ut divinæ doctrinæ rectitudinem judicemus. Apud quos porro? Nempe apud eos, qui rem hujusmodi studiosè ac serio amplectuntur, quique non ut quiddam aliud, sic hoc quoque inepta nugacitate prosequuntur, post circenses ludos et spectacula, post cantiones, post denique quam ventri, et iis, quæ sub ventre sunt, indulserint; qui quidem ita perditæ affecti sunt, ut hoc quoque in oblectamentorum parte numerent, nimirum de divinis rebus nugari, atque arguta disputatione concertare. Jam de quibus, et quousque disputandum? De his solum, quæ ingenii nostri **490** modulum, atque auditoris captum non excedunt: ne alloqui, ut nimia vocis intentio atque immodicus cibus, aures et corpora labefactat: aut, si mavis, sarcinæ viribus graviores bajulorum humeros, ac crebriores pluvix terram opprimunt: ita etiam auditores questionibus gravioribus ac durioribus oppressi atque confecti, pristinas quoque vires amittant.

IV. Neque vero nec quisquam ita accipiat, quasi Deum perpetua memoria colendum esse negem, ne rursus adversum nos irruant, qui omnia facile ac statim in calumniam trahunt. Nec enim tam asper spiritum ducere, quam Dei meminisse debemus: imo, si hoc etiam dici potest, nihil aliud quam hoc, faciendum. Nam et ego inter eos nomen meum profiteor, qui verbum illud probant, quod nos die ac nocte jubet meditari⁹, vespere, et mane, et meridie narrare¹⁰, ac denique benedicere Dominum in omni tempore¹¹; sive, ut verbis Moysis utar, dormiamus, sive consurgamus, sive iter faciamus¹², sive quid aliud agamus, atque hac ipsa recordatione ad puritatem informari. Quocirca, ne quis perpetuo Deum memoria teneat, haud veto, sed ne de Deo disputet: imo nec hoc prohibeo, ne de Deo disputet, velut quid impium, sed ne intempestive: nec hoc ago, ut docendi munus explodam, sed ne mediocritatis fines transiliat. An vero, cum mellis quoque ipsius, quantumvis dulcis, satietas vomitam moveat¹³, suumque cuique negotio destinatum sit tempus¹⁴, ut ego cum Salomone censeo; cumque ea quæ per se bona sunt, nisi bene tractentur, boni gratiam perdant (non aliter

Α ἀκτίνοσ. Ὅτε δέ; Ἦνίκα ἂν σχολὴν ἔγωμεν ἀπὸ τῆς ἔξωθεν λύοσ (25) καὶ ταρχῆσ, καὶ μὴ τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν συγγέηται τοῖσ μοχθηροῖσ (26) τύποισ καὶ πλανωμένοισ, ὁῶν γράμμασι πονηροῖσ ἀναμιγνύντων κάλλη γραμμάτων, ἡ βορβόρω μύρων εὐφρίαν. Δεὶ γὰρ τῷ ἦντι σχολάσαι, καὶ γινῶναι θεόν (27)· καὶ ὅταν λάβωμεν καιρὸν (28), κρῖνειν θεολογίασ εὐθύτητα. Τίσι δέ; Οἷσ τὸ πρᾶγμα διὰ σπουδῆσ, καὶ οὐχ ὡσ ἔν τι τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο φλυαρεῖται ἡδέωσ, μετὰ τοῦσ ἱππικοῦσ, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὰ ἄσματα, καὶ τὴν γαστέρα, καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα· οἷσ καὶ τοῦτο μέροσ τρυφῆσ, ἡ περὶ ταῦτα ἐρεσχελία καὶ κομψελιᾶ τῶν ἀντιθέστων. Τίνα δὲ φιλοσοφητέον, καὶ ἐπὶ πόσων; Ὅσα ἡμῖν ἐφικτὰ, καὶ ἐφ' ὅσων ἡ τοῦ ἀκούοντοσ ἔξις ἐφικνεῖται (29) καὶ δύναμισ· ἵνα μὴ καθάπερ αἱ ὕπερβάλλουσαι τῶν φωνῶν ἡ τῶν τροφῶν, τὴν ἀκοὴν βλάπτουσι (30) ἡ τὰ σώματα· εἰ βούλει δὲ, τῶν φορτίων τὰ ὑπερδύναμιν τοῦσ ὑπεβαίνοντασ (31), ἡ τὴν γῆν τῶν ὑετῶν οἱ σφοδρότεροσ· οὕτω δὲ καὶ οὗτοισ τελεβροῖσ, ἵν' οὕτωσ εἶπω, τῶν λόγων καταπιεσθέντεσ, καὶ βαρυνθέντεσ ζημιωθεῖεν καὶ εἰσ τὴν ἀρχαίαν δύναμιν.

Δ'. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο, μὴ δεῖν πάντοτε μεμνησθαι θεοῦ· μὴ πάλιν ἐπιφουέσθωσαν ἡμῖν οἱ πάντα εὐκολοὶ καὶ ταχεῖσ. Μνημονεύτέον γὰρ θεοῦ μᾶλλον ἡ ἀναπνευστέον· καὶ εἰ οἷόν τε τοῦτο (32) εἶπειν, μὴ δὲ ἄλλο τι ἡ τοῦτο πρακτέον. Κάγω τῶν ἐπαινούτων εἶμι τὸν λόγον (33), ὃσ μελετᾶν ἡμέρασ καὶ νυκτόσ διακελεύεται. καὶ ἐσπέρασ καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίασ διηγεῖσθαι, καὶ εὐλογεῖν τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ· εἰ δεῖ καὶ τὸ Μωυσῶσ εἶπειν, κοιταζόμενον, διανιστάμενον, ὁδοιποροῦντα, ὃ τι οὖν ἄλλο πράττοντα, καὶ τῇ μνήμῃ τυποῦσθαι πρὸσ καθαρότητα. Ὅστε οὐ τὸ μεμνησθαι διηγετικῶσ κωλύω, τὸ θεολογεῖν δὲ· οὐδὲ τὴν θεολογίαν, ὡσπερ ἀσθεῖσ (34), ἀλλὰ τὴν ἀκαιρίαν· οὐδὲ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν. Ἡ μέλιτοσ μὲν πλησμονὴ καὶ χόροσ ἐμετὸν ἐργάζεται, καὶ περ ὄντοσ μέλιτοσ, καὶ καιρὸσ τῷ παντὶ πράγματι, ὡσ Σολομῶντι· κάμοι δοκεῖ, καὶ τὸ καλὸν οὐ καλὸν, ὅταν μὴ καλῶσ γίνηται (ὡσπερ ἄνθοσ ἐν χειμῶνι παντελῶσ ἄωρον, καὶ γυναιξὶ κόσμοσ ἀνδρείοσ, ἡ γυναικεῖοσ ἀνδράξ, καὶ πένθει γεωμετρία, καὶ πότω δάκρυον), ἐνταῦθα δὲ μόνον τὸν καιρὸν ἀτιμάσομεν, οὐ μάλιστα τιμητέον τὸ εὐκαίρον;

⁹ Psal. i, 2. ¹⁰ Psal. lrv, 18. ¹¹ Psal. xxxiii, 2. ¹² Deut. vi, 7. ¹³ Prov. xxv, 27. ¹⁴ Eccle. iii, 1.

(25) Ἐξωθεν λύοσ. « Ab externo luto. » Id est, « a carnis studio et terrestris negotiis. »

(26) Μοχθηροῖσ. « Laboris ac molestiæ plenîs. »

(27) Καὶ γινῶναι θεόν. Billius: « ut ad Dei cognitionem perveniamus. »

(28) Λάβωμεν καιρὸν, etc. Alludit ad hæc verba psal. lxxiv, 3: « Cum accepero tempus, ego justitias judicabo. »

(29) Ἐφικνεῖται. Coisl. i, Or. i, etc., ἐξικνεῖται.

(30) Βλάπτουσι. Reg. bm, βλάπτουσι.

(31) Ὑπερβαίνοντασ. Reg. bm, ὑπερβαίνοντασ.

(32) Τοῦτο. Deest in Reg. bm et Or. i.

(33) Λόγον. Duo Colb., νόμον, « legem. »

(34) Ὅσπερ ἀσθεῖσ. Reg. bm, duo Colb., Coisl. 3, Or. i, ὅπερ εὐσθεῖσ, « quod rium est. » Sic etiam legit Billius.

atque hieme intempestivi sunt flores, nec mulieribus virilis, nec viris muliebris ornatus convenit, nec luctui geometria, nec convivio lacrymæ), hic solum ejus ratio habenda est?

Ε'. Μηδαμῶς, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί· ἀδελφούς γάρ ὑμᾶς ἐτι καλῶ, καίπερ οὐκ ἀδελφικῶς ἔχοντας· μὴ οὕτω διανοώμεθα, μηδὲ καθάπερ Ἴπποιοί οἱ θερμοὶ (35) καὶ δυσκάρητοι (36), τὸν ἐπιβάτην λογισμὸν ἀπορβύσαντες, καὶ τὴν καλῶς ἀγχοῦσαν εὐλόγηται ἀποπτύσαντες, πόρρω τῆς νύσσης θέωμεν· ἀλλ' εἰσω τῶν ἡμετέρων ὄρων φιλοσοφῶμεν, καὶ μὴ εἰς Αἴγυπτον (37) ἐκφερώμεθα, μηδὲ εἰς Ἀσσυρίους κατασπρώμεθα, μηδὲ ἄδωμεν τὴν ψῆθον Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, πάσης ἀκοῆς λέγω, ξένης τε καὶ ἡμετέρας, ἐχθρᾶς καὶ φίλιας (38), εὐνῶμονος καὶ ἀγνώμονος (39), ἣ λίαν ἐπιμελῶς τηρεῖ τὰ ἡμέτερα, καὶ βούλοιοτο ἂν τὸν σπινθῆρα τῶν ἐν ἡμῖν κακῶν γενέσθαι φλόγα, ἐξάπτει τε καὶ ἀναβρίπτει, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀφρεῖ τὰς παρ' αὐτῆς (40) αὐραῖς λαυθάνουσα, καὶ ποιεῖ τῆς Βαβυλωνίας φλογὸς τὰ κύκλω καταφλεγούσης ὑψηλοτέραν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν τοῖς ἑαυτῶν δόγμασιν ἔχουσι τὴν ἰσχύν, ἐν τοῖς ἡμετέροις σαθροῖς ταύτην θηρεύουσι, καὶ διὰ τοῦτο, ὡσπερ αἱ μυαὶ τοῖς τραύμασιν, οὕτω τοῖς ἡμετέροις ἐπιτίθενται, εἴτε ἀτυχῆσαι χρῆ λέγειν, εἴτε ἀμαρτήμασιν. Ἄλλ' ἡμεῖς γε μὴ ἐπὶ πλεῖον ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοήσωμεν, μηδὲ τὸ περὶ ταῦτα κόσμιον ἀτιμάσωμεν· ἀλλ' εἰ μὴ τὴν ἔχθραν καταλύσασθαι δυνατόν, ἐκείνῳ (41) γε συμβῶμεν ἀλλήλους, μυστικῶς τὰ μυστικὰ φθέγγεσθαι, καὶ ἀγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ῥίπτειν εἰς βεδήλους ἀκοῆς τὰ μὴ ἐκφορα, μηδὲ σεμνοτέρους ἡμῶν ἀποφαίνωμεν τοὺς προσκυνοῦντας τοῖς δαιμονίοις, καὶ τῶν αἰσχυρῶν μύθων καὶ πραγμάτων θεραπευτὰς, οἱ θάπτον ἂν τοῦ αἵματος, ἣ λόγων ἔστιν ὧν μεταδοῖεν τοῖς ἀμύητοις· ἀλλ' εἰδῶμεν, ὡσπερ ἐσθῆτος, καὶ διαίτης, καὶ γέλυτος, καὶ βαδίσματος οὐσάν τινα κοσμιότητα (42), οὕτω καὶ λόγου καὶ σιωπῆς, ὅτι καὶ Λόγον πρεσβεύομεν μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ προσηγοριῶν, καὶ δυνάμεων· ἔστω καὶ τὸ φιλόνηκον (43) ἡμῶν ἔννομον.

ac decorum tenendum esse, præsertim cum inter tot Dei virtutes ac nomina Λόγον quoque, hoc est, Verbum, colamus; atque contingat, ut ipsa etiam contentio nostra legitima sit.

Ζ'. Τί γέννησιν (44) ἀκούει Θεοῦ καὶ κτίσιν, καὶ Θεὸν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τομῆν, καὶ διαίρεσιν, καὶ ἀνάλυσιν, ὁ πικρὸς τῶν λεγομένων ἀκροατῆς (45); Τί δικαστὰς τοὺς κατηγορούς καθίζομεν; Τί τὰ ξίφη τοῖς ἐχθροῖς ἐγχειρίζομεν; Πῶς, οἶει, δέξεται τὸν περὶ τούτων λόγον, ἢ μεθ' οἷας τῆς διανοίας, ὁ τὰς

¹⁸ Psal. cxxxvi, 4. ¹⁹ Dan. iii, 22.

(35) *Οἱ θερμοί*. Deest οἱ in Regg. a, bm, Coisl. 3, et Or. 1.

(36) *Καὶ δυσκάρητοι*. Sic Reg. bin, Coisl. 3, et Or. 1. In editis, καὶ δυσκάρητος.

(37) *Εἰς Αἴγυπτον*. « In Ægyptum. » Id est, « ne aliena dogmata sectemur. »

(38) *Φιλίας*. Duo Coisl., φίλης.

(39) *Εὐνῶμονος καὶ ἀγνώμονος*. Elias vertit, « recte ratiocinantem, et iudicii experientem. »

(40) *Ἐαυτῆς*. Or. 1, ἐαυτοῖς.

(41) *Ἐκείνῳ*. In nonnullis, ἐκείνω.

(42) *Κοσμιότητα*. Sic duo Regii. Alii κοσμιότητα [nietulose].

(43) *Φιλόνηκον*. Billius ad marginem Bas. scri-

virilis, nec viris muliebris ornatus convenit, nec nullam temporis rationem habebimus, ubi maxima

V. Absit, o amici ac fratres : fratres enim adhuc vos appello, tametsi parum fraterno erga nos animo sitis : absit ut iia sentiamus, ac velut equi feroces et indomiti, ratione, quasi sessore, excussa, religiosaque gravitate, qua præclare compescimur, repudiata, procul extra metam curramus ; verum finibus nostris disputationes nostras coerceamus, nec in Ægyptum præcipientes feramur, nec ad Assyrios pertrahamur, nec cum Domini in terra aliena cantemus¹⁸, hoc est, apud quosvis auditores, tam nostrates quam extraneos, iam hostes quam amicos, tam benignos quam malignos ac **491** præposteros, qui summo studio res nostras explorant, nihilque avidius expetunt, quam ut malorum nostrorum scintilla in flammam surgat, quam etiam furtim excusitant, atque accendant, auræque suæ afflatu in cælum attollunt, et Babylo-nica flamma¹⁹, in orbem omnia populante, sublimiorem reddunt. Quoniam enim in suis dogmatibus nihil sibi præsidii roborisque constitutum vident, hoc in nostrarum rerum imbecillitate venantur. Ac proinde, quemadmodum muscæ vulneribus, ita nostris calamitatibus, aut, si mavis, erratis imminet. At nos quidem nosmetipsos diutius ne ignoremus, nec moderationem, quæ in his rebus tenenda est, aspernemur. Quod si inimicitias atque odia extinguere non possumus, illud saltem inter nos conveniat, ut mystica mystice, et sancta sancte proloquamur, nec in profanas aures, quæ in vulgus efferri nefas est, projiciamus, nec patiamur religiosiores quam nos videri eos, qui dæmones adorant, et turpium fabularum ac rerum cultum proflentur ; quippe qui iis, qui non iisdem sacris initiati sunt, cruorem potius suum impertirentur, quam sermones, quibus mysteria sua delegerent. Agnoscamus, ut in vestitu, victu, risu, atque incessu, sic in sermone ac silentio modum quemdam tot Dei virtutes ac nomina Λόγον quoque, hoc est,

VI. Cur Dei generationem et creationem, atque Deum ex nihilo ortum, cur sectiones, et divisiones, ac resolutiones ille audit, qui sævo atque infenso animo hujusmodi sermones expendit? Cur accusatores ipsos iudices constituimus? Cur hostibus in perniciem nostram gladios porrigimus? Quo pacto,

psit, τὸ φιλόνηκον. Sic etiam legunt Elias et Leu-Combef. vero, φιλονεικεῖν ἡμῖν· « ipsum hoc quod contendimus, sit nobis legitimum. »

(44) *Γέννησιν*, etc. Gregorius hic perstringit Eunomianos, qui, apud gentiles, quibus non licebat talia audire, de Deo arroganter et cum ostentatione disserebant, cum ipsi in deorum suorum patrocinium sermones etiam adhibere possent. Nam Eunomiani creatum esse Filium Dei, ortumque de nihilo contendebant, sicque eundem a Patre quasi dissecatum separabant.

(45) *Ἀκροατῆς*. « Auditor. » Coisl. 1, ἐξεταστής, « indagator. » Sic etiam legit Billius.

quove animo, eos hujusmodi sermonem accepturos A
censes, qui adulteria, et puerorum supra laudibus
efferrunt, qui vitia adorant, nec quidquam supra
corpus cogitare possunt, qui heri et nūdius tertius
deos sibi condiderunt, eosque turpissimis factori-
bus claros et nobiles? Annon crasse? Non fæde?
Non inepte? Non suo denique more? Nonne deo-
rum suorum ac vitiorum 492 patrociniū a theo-
logia tua haurient? Nam cum his vocibus ipsi per
summam calumniam utamur, quo tandem modo
illos adducere queamus, ut philosophiam nostram
amplectantur? Cumque per se ipsi in commiscendis
malis solertes sint, quando tandem ab oblati absti-
nebunt? Hæc nobis bellum civile atque intestinum
attulit. Hæc illi, qui pro Verbo acrius, quam Verbo
ipsi gratum sit, depugnant; nec hominibus furore B
corruptis dissimiles sunt, qui suas domos incendunt, vel
liberos dilacerant, vel parentes protrudunt, utpote qui pro alienis eos habeant.

VII. Jam vero posteaquam eos, qui a nobis alieni
sunt, a divinarum rerum auscultatione submovi-
mus, atque in porcorum gregem numerosam le-
gionem in profundum ruentem ablegavimus¹⁷, se-
quitur jam, ut nosmetipsos inspiciamus, ac, statuæ
cujusdam instar, theologum ad omnem elegantiam
expoliamus. Illud vero prius expendendum est, quæ
hæc tanta disputandi cupiditas, ac linguæ prurigo?
Quis novus hic morbus, aviditasque inexplebilis? Cur
manibus vinctis, linguam armavimus? Non hospitali-
tatem, non fraternam charitatem, non mutuum con-
jugii morem, non virginitatem laudamus? Non pau-
perum alendorum curam, non psalmodiarum cantum,
non nocturnam stationem, non lacrymas admiramur?
Non corpus jejuniis premimus? Non per orationem C
ad Deum peregrinamur? Non, ut eos facere par est,
qui justos se humano temperamento judices præ-
bent, deteriorem partem præstantiori, hoc est,
pulverem spiritui, subjicimus? Non præsentem
hanc vitam mortis meditationem facimus? Non,
nobilitatis divinitus inditæ memores, imperium in
animi perturbationes arripimus? Non iram intum-
escentem ac sævientem cicuramus, non dejicien-
tem superbiam, non mœrorem inconsideratum, non
stolidam voluptatem, non procacem et meretricium
risum, non præcipitem aspectum, non inexplebi-
lem audiendi, non immodicam loquendi libidinem,
non absurdas cogitationes, non denique quidquam
eorum quæ a nobis contra nos perversus ille hostis

¹⁷ Luc. vii, 30 seqq.

(46) *Εἰ γὰρ αὐτοί*, etc. Eunoniani, audito « generationis » Filii vocabulo, eam modo naturali et corporeo factam esse objiciebant, ac proinde Christum creatum esse contendebant. Quod disputandi genus plurimum favebat gentiliū erroribus, ipsique scandalum erat, quominus catholicam fidem amplexarentur.

(47) *Ὁ δευτέρῳ ἐστὶ*. Coisl. † addit, τοῦτο ποιήσωμεν, « quod secundum est, id faciamus. »

(48) *Πρώτον*. Regg. a, bm, πρότερον.

(49) *Ὡς ἂν οἱ τῷ κράματι*, etc. Leuv. : « Sicuti debent qui justam de temperamento, quod est in domine, sententiam ferunt. »

(50) *Τῆς ἀνωθεν*. « Nobilitatis quam e cælo tribuimus. »

(51) *Καταβάλλουσιν*. Ievenk. legit, καταβάλλομεν. Alludit forsitan Gregorius ad hæc verba psal. lxxii, 18, « Dejicisti eos dum alleverantur. »

(52) *Ἀφέσεις*. « Vacaciones. » Id est, inquit Elias, « quietem a laboribus militiæ, et liberationem ab omni servitute. »

(53) *Νεύσωσι*. Sic Reg. bm, Bas., et Comb. In ed., νεύουσι.

(54) *Φέρωνται*. Sic Coisl. 4, Bas. In ed., φέρονται.

Z'. Ἐπαὶ δὲ ἀπεσκευασάμεθα τοῦ λόγου τὸ ἀλλό-
τριόν, καὶ εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἀπεπεμφά-
μεθα τὸν πολὺν λεγεῶνα κατὰ βυθῶν χωρήσαντα, ὃ
δευτέρῳ ἐστὶ (47), πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἔωμεν, καὶ
ἴσωμεν εἰς κάλλος, ὡς περ ἀνδριάντα, τὸν θεολόγον.
Ἐκεῖνο δὲ πρῶτον (48) λογισάμεθα, τίς ἡ τοσαύτη
περὶ τὸν λόγον φιλοτιμία, καὶ γλωσσαλία; Τίς ἡ
καινὴ νόσος αὕτη καὶ ἀπληστία; Τί τὰς χεῖρας δὴ-
σαντες, τὰς γλώσσας ὠπλίσαμεν; Οὐ φιλοξενίαν
ἐπαινοῦμεν; Οὐ φιλαδελφίαν, οὐ φιλανδρίαν, οὐ
παρθενίαν, οὐ πτωχοτροφίαν θαυμάζομεν; Οὐ ψαλμ-
φδίαν, οὐ πάννυχον στάσιμ, οὐ δάκρυον; Οὐ τὸ
σῶμα νηστείας ὑποπιέζομεν; Οὐ δι' εὐχῆς πρὸς
θεὸν ἐκδημοῦμεν; Οὐ τῷ κρείττονι τὸ χεῖρον ὑπο-
ζεύγνυμεν, τὸν χοῦν λέγω τῷ πνεύματι, ὡς ἂν οἱ τῷ
κράματι (49) δικαίως δικάζοντες; Οὐ μελέτην θανά-
του τὸν βίον ποιούμεθα; Οὐ τῶν παθῶν δεσπότηται
καθιστάμεθα, μεμνημένοι τῆς ἀνωθεν (50) εὐγενείας;
Οὐ θυμὸν τιθασσεύομεν ἐξοιδούντα καὶ ἀγριαίνοντα;
Οὐκ ἔπαρσιν καταβάλλουσιν (51), οὐ λύπην ἀλό-
γιστον, οὐκ ἠδονὴν ἀπαιδευτον, οὐ γέλιπα πορνικῶν,
οὐκ ἔψιν ἀτακτον, οὐκ ἀκοὴν ἀπληστον, οὐ λόγον
ἄμετρον, οὐ διάνοιαν ἔκτοπον, οὐκ ὅσα παρ' ἡμῶν ὁ
Πονηρὸς καθ' ἡμῶν λαμβάνει, τὸν διὰ τῶν θυρίδων,
ὡς ἡ Γραφὴ φησιν, εἴτουν αἰσθητηρίων, εἰσάγων
θάνατον; Πᾶν μὲν οὖν τούναντιον, καὶ τοῖς ἄλλων
πάθεσιν ἐλευθερίαν δεδώκαμεν, ὡς περ οἱ βασιλεῖς
τὰς ἐπινικίους ἀφέσεις (52), μόνον ἂν πρὸς ἡμᾶς
νεύσωσι (53), καὶ κατὰ θεοῦ φέρωνται (54) θραυτέ-

ρον, ἢ ἀσεβέστερον (55)· καὶ κακὸν οὐ καλοῦ πρά-
γματος μισθὸν ἀντιδιδόμεν, τῆς ἀσεβείας τὴν παρῶ-
σιαν.

vilitiis libertatem damus (non secus ac parva victoria
duntaxat lege et conditione, ut in nostras partes propendeant, atque adversus Deum majori cum
audacia et impietate ruant; ac malam non bonæ rei mercedem ipsis pendimus, pro impietate nimi-

H'. Καίτοιγε, ὦ διαλεκτικῆ καὶ λάλε, ἐρωτήσω σέ
τι μικρόν· σὺ δὲ ἀπόκριναι, φησὶ τῷ Ἰὼβ ὁ διὰ λαί-
λαπος καὶ νεφῶν χρηματίζων. Πότερον πολλὰ μο-
ναὶ (56) παρὰ τῷ Θεῷ, ὅπερ ἀκούεις, ἢ μία; Πολ-
λαί, δώσεις δηλαδὴ, καὶ οὐ μία. Πότερον δὲ πληρω-
θῆναι δεῖ πάσας, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ οὐ, ὡς εἶναι κε-
νὰς, καὶ μάρτην ἠτοιμασμένας; Ναὶ πάσας· οὐδὲν γάρ
εἰκὴ τῶν παρὰ Θεοῦ γενομένων. Ταύτην δὲ, ὅτι ποτε
θήσεις τὴν μονήν, ἔχεις ἂν εἰπεῖν; Ἐπεὶ τὴν ἐκεῖθεν
ἀνάπαυσίν τε καὶ δόξαν τὴν ἀποκειμένην τοῖς μακα-
ριοῖς (57), ἢ ἄλλο τι; Οὐκ ἄλλο τι, ἢ τοῦτο. Ἐπειδὴ
τοῦθ' (58) ὠμολογήσαμεν, κάκεινο προσεξετάσωμεν·
Ἔστι τι τὸ ταύτας προξενούσιν τὰς μονάς, ὡς ὁ ἐμὸς
λόγος, ἢ οὐδέν; Ἔστι πάντως. Τί τοῦτο; Τὸ διαφό-
ρους εἶναι πολιτείας καὶ προαιρέσεις, καὶ ἄλλην ἄλ-
λαχοῦ φέρειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ὅπερ
καὶ ὁδοὺς ὀνομάζομεν. Πάσας οὖν ὀδευτέον, ἢ τινὰς
τῶν ὁδῶν τούτων; Εἰ μὲν οἷόν τε τὸν αὐτὸν, πά-
σας (59)· εἰ δὲ μὴ, ὅτι πλείστας· εἰ δὲ μὴ, τινὰς· εἰ
δὲ μὴδὲ τοῦτο, μέγα κἂν εἰ μίαν διαφερόντως, ὡς
γέ μοι φαίνεται. Ὁρθῶς τοῦτο ὑπολαμβάνεις. Τί
οὖν; Ὅταν ἀκούσης μίαν ὁδὸν εἶναι, καὶ ταύτην
στενὴν, τί σοι φαίνεται δηλοῦν ὁ λόγος; Μίαν μὲν,
διὰ τὴν ἀρετὴν· μία γάρ, κἂν εἰς πολλὰ σχίζεται·
στενὴν δὲ διὰ τοὺς ἰδρωτάς, καὶ τὸ μὴ πολλοῖς εἶναι
βατῆν, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων, καὶ ὅσοι διὰ
τῆς κακίας ὀδευοῦσιν. Οὕτω κάμολ δοκεῖ. Τί οὖν, ὦ
βέλτιστε, ἐπερ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὥσπερ τινὰ πέναν,
καταγῶντες τοῦ ἡμετέρου λόγου, πάσας τὰς ἄλλας
ὁδοὺς ἀφέντες, πρὸς μίαν ταύτην φέρεσθε καὶ ὠθεῖσθε
τὴν διὰ λόγου καὶ θεωρίας, ὡς αὐτοὶ οἴεσθε (60), ὡς
δὲ ἐγὼ φημι, ἀδολεσχίας καὶ τερατείας; Ἐπιτιμάτω
Παῦλος ὑμῖν, τοῦτο μικρῶς ὀνειδίζων μετὰ τὴν ἀπ-
αριθμησιν τῶν χαρισμάτων, ἐν οἷς φησιν· Μὴ πάν-
τες ἀπόστολοι; Μὴ πάντες προφήται; καὶ τὰ
ἕξῃς.

tionem, ferimini ac protrudimini omnes ad hanc
ipsi putatis, ut 494 autem ego, nugas et præstigias
enumerationem acriter his verbis invehens: Num
sequuntur.

Θ. Ἔστω δὲ, ὕψηλός, σὺ, καὶ ὕψηλῶν πέρα, καὶ
ὕπερ τὰς νεφέλας εἰ βούλει, ὁ τῶν ἀθεάτων θεατῆς,

¹⁸ Jer. ix, 21. ¹⁹ Job xxxviii, 3. ²⁰ Joan. xiv, 2. ²¹ Matth. vii, 13. ²² I Cor. xii, 29.

(55) Ἀσεβέστερον. Deest in Reg. a, duobus Colb.,
et Or. 1. Nec Billius vertit.

(56) Πολλὰ moral. Mansiones multæ. « Non pro-
pter locorum discrimina, » inquit Elias, « sed pro-
pter domorum ordinem. Nam ut si unam domum
una tantum lucerna splendore suo collustret, qui-
libet seorsim lucem peculiarem percipit, quanquam
lumen in multas faces non dividatur. Sic in futuro
saeculo universi homines iusti recipiunt eodem lo-
co et non separatim, singulis pro suo modo, et eo-

A accipit; per fenestras, ut Scriptura loquitur ¹⁸, hoc
est, per sensuum organa, mortem introducens?

Imo contra omnino facimus, atque 493 aliorum
reges militibus suis vacationes concedunt), hæc
mercedem ipsi pendimus, pro impietate nimi-

VIII. Atqui, o dialectice et loquax, nonnihil te
interrogabo: tu vero responde, ut inquebat ille,
qui ad Job per turbinem ac nubes oracula edebat ¹⁹.
Multæne apud Deum mansiones sunt, quemadmo-
dum Scriptura docet ²⁰, an una tantum? Multæ,
inquis, non una. Recte. Age vero, easne omnes
B impleri, an quasdam quidem, cæteras autem mi-
nime, ut inanes et frustra paratas? Utique omnes.
Neque enim a Deo quidquam temere atque incas-
sum factum est. An porro hoc quoque dicere queas,
quid tandem sit hæc mansio? Num requies et glo-
ria, quæ beatis in cælo recondita est, an quid aliud?
Nihil aliud, quam hoc, inquis. De hoc igitur
quando inter nos constat, illud insuper expendam-
us: Estne aliquid, quod nobis mansiones hæc conciliet,
ut mea est sententia, an omnino nihil? Est
sane, inquis. Quidnam hoc? Hoc nimirum, quod
diversa sint vivendi genera et instituta, ita tamen
ut omnia sint fidei consentanea, quodque nos *vias*
appellamus. Quid ergo? Hisne omnibus incedere
necesse est, an quibusdam solum? Omnibus, si qui-
dem unus atque idem hoc possit; sin minus, com-
pluribus; aut certe quibusdam. Quod si ne hoc
quidem concedatur, amplum tamen, ut mihi vide-
tur, fuerit, vel unica duntaxat eximie incedere.
Recte hoc existimas. Quid igitur? Cum audis viam
unam esse, eamque perangustam ²¹, quid iis
verbis significari putas? Unam sane esse, si vir-
tutem spectes; hæc enim unica est, licet in multas
partes secetur; verum angustam propter sudores,
et quia non a multis teritur, si quidem multitu-
dinem eorum cogites, qui contrario itinere per
vitiū gradiuntur. Ita mihi quoque videtur. Quid
ergo causæ est, vir optime, cum ita se res ha-
beant, quod, cæteras omnes vias repudiantes,
tanquam pauperiem, explosa nostra agendi ra-
tionem, quæ per disputationes ac speculationes, ut
omnes apostoli? Num omnes prophetae ²²? et quæ

IX. Esto autem: sis ipse altus et sublimis, et
sublimibus sublimior, atque ipsis etiam nubibus, si

dem lumine spirituali splendorem haurientibus, ra-
tionemque sibi conveniente gaudium ac lætitiā cau-
pientibus.)

(57) Μακαριοῖς. Reg. bm, δικαιοῖς, « justis. »
(58) Ἐπειδὴ τοῦθ'. Reg. bm, et Or. 1, ἐπεὶ δὴ
τοῦτο.

(59) Πάσας. Reg. bm, et Or. 1, ἀπάσας.

(60) Ὡς αὐτοὶ οἴεσθε. Hæc desunt in duobus
Regg.

ita libet, aitor, rerum, quæ oculorum aspectum superent, spectator, et arcanorum verborum auditor²³, post Eliam in sublime raptus²⁴, post Moysen Dei conspectione donatus²⁵, post Paulum in cælum evector²⁶: quid tandem est, quod alios quoque unius diei momento sanctos singis, et theologos creas, eruditionemque ipsis velut inspiras, et multa imperite doctorum conciliabula facis? Cur aranearum telis infirmiores illaqueas, ex eoque tibi scitum aliquid ac præclarum facere videris? Cur adversus fidem crabrones excitas? Cur dialecticorum agmen nobis ex tempore producis, non aliter ac fabulæ olim, gigantes? Cur levissimos quosque viros, ac virorum nomine indignos, velut colluviem quandam in unam voraginem cogens, ac verborum illecebris magis ac magis effeminans, novam ex ipsis impietatis officinam condidisti, astute interim eorum amentia ad utilitatem tuam abutens, atque ex ea messem faciens? Num his refragaris? Num alia pro nihilo reputas? Num linguam tuam omnino dominari necesse est, nec tu parturientem sermonem reprimere potes? Habes etiam alia multa et ad hæc utiliter converte.

X. Pythagoræ silentium, et fabas illas Orphicas insectare, recentemque horum verborum arrogantiam: *Ipse dixit*. Platonis ideas impete, animorumque nostrorum in alia atque alia corpora migrationes et circuitiones, et reminiscencias, ac denique non pulchros amores per pulchra corpora in animum subeuntes. Epicuri impium Numinis contemptum, et atomos, atque alienam philosopho voluptatem exagita; Aristotelis præparcam et angustis finibus circumscriptam **495** Providentiam, et artificium, mortales de anima sermones, atque humana dogmata confuta; Stoicorum supercilium, Cynicorum ingluviem et circumforaneam levitatem incesse. Vacuum item, et plenum, ac quæcumque illi de

²³ II Cor. xii, 4. ²⁴ IV Reg. ii, 11. ²⁵ Exod.

(61) *Υπόσµασι*. Deest in duobus Regg., duobus Colb., et Or. 1.

(62) *Σφηκίας*. « Crabrones, » id est « ethnicos. »

(63) *Έργαστήριον*. Coial. 1, et Or. 1 addunt, *ἀσεβείας*, « impietatis. » Sic legit Billius.

(64) *Έχεις*, etc. Ostendit Gregorius Eunomianis, plura alia ac honorifica esse argumenta, ea scilicet quæ ex gentilium scriptis depromi possunt, tum ut loquendi prurigini satisfaciatur, tum ut sibi doctrinæ et eloquentiæ nomen comparent.

(65) *Τὴν νόσον*. « Morbum hunc; » loquendi scilicet ac contradicendi pruritum.

(66) *Πυθαγόρου*, etc. Pythagoras discipulis suis silentium per quinquentium et a fabis abstinentiam præscribentem. Cum autem interrogarentur de quodam ipsius doctrinæ dogmate, nihil aliud respondebant, quam, « Ipse dixit. »

(67) *Πλάτωνος τὰς ἰδέας*. « Platonis ideas. Id est, » inquit Billius, « rerum quæ sunt exemplaria, » seu « exemplares rerum formas. » In hoc erravit Plato, quod ideas extra Deum statuebat, aiebatque Deum, in hæc quasi exempla respicientem, res sensibiles condidisse. Præterea docebat idem philosophus nostrum scire, nihil aliud esse, quam reminisci, quasi animus noster imbutus esset huiusmodi cognitione ac scientia, antequam in corpus immigra-

δ των ἀρρήτων ἀκρατῆς, ὁ μετα Ἑλλίαν μετάρῳτος, καὶ ὁ μετὰ Μωϋσεῖα θεοφανείας ἤξιωμένος, καὶ μετὰ Παῦλον οὐράνιος· τί καὶ τοὺς ἄλλους αὐθημερὸν πλάττεις ἀγίους, καὶ χειροτονεῖς θεολόγους, καὶ οἷον ἐμπνεῖς τὴν παιδευσιν, καὶ πεποιήκας λογίων ἀμαθῶν πολλὰ συνέδρια; Τί τοῖς ἀραχνεῖοις ὑφάσμασι (61) ἐνδεσμεῖς τοὺς ἀσθενεστέρους, ὡς δὴ τι σοφὸν καὶ μέγα; Τί σφηκίας (62) ἐγείρεις κατὰ τῆς πίστεως; Τί σχεδιάζεις ἡμῖν διαλεκτικῶν ἀνάδοσιν, ὡσπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας; Τί τῶν ἐν δρῶν ὅσον κῦφον, καὶ ἀνάνδρον, ὡσπερ τινὰ συρφετὸν, εἰς μίαν χαράδραν συναγαγῶν, καὶ κολακεῖ πλεόν θηλύνας, καινὸν ἐργαστήριον (63) ἐδημιούργησας, οὐκ ἀσέφως τὴν ἄνοιαν αὐτῶν ἐκκαρπούμενος, Ἄντιλέγεις καὶ τοῦτοις; καὶ οὐδαμοῦ σοι τέλλα; καὶ τὴν γλώσσαν δεῖ δυναστεύειν πάντως, καὶ οὐ κατέχεις τὴν ὠδὴν τοῦ λόγου; ἔχεις (64) καὶ ἄλλας ὑποθέσεις πολλὰς τε καὶ φιλοτίμους· ἐκαὶ τρέψον μετὰ τοῦ χρησίμου τὴν νόσον (65).

dominari necesse est, nec tu parturientem sermonem reprimere potes? Habes etiam alia multa et honorifica disputationis argumenta. Morbum hunc

I. Βάλλε μοι Πυθαγόρου (66) τὴν σιωπὴν, καὶ τοὺς κῦαμοὺς τοὺς Ὀρφικοὺς, καὶ τὴν περὶ τὸ, *Αὐτὸς ἔφα*, καινοτέραν ἀλαζονείαν. Βάλλε μοι Πλάτωνος τὰς ἰδέας (67), καὶ τὰς μετενσωματώσεις, καὶ περιόδους τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὰς ἀναμνήσεις, καὶ τοὺς οὐ καλοὺς διὰ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ ψυχὴν ἔρωτας. Ἐπικούρου τὴν ἀθέταν (68), καὶ τὰς ἀτόμους, καὶ τὴν ἀφιλόσοπον ἡδονὴν· Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον Πρόνοιαν (69), καὶ τὸ ἐντεχνον, καὶ τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους, καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων τῆς Στοᾶς (70) τὴν ὄρρυν, τῶν Κυνῶν (71) τὸ λίχρον τε καὶ ἀγοραῖον. Βάλλε μοι τὸ κενὸν, τὸ πλήρες τῶν ληρημάτων, ὅσα περὶ θεῶν ἢ θυσιῶν (72), περὶ εἰδῶλων, περὶ δαιμόνων ἀγαθοποιῶν τε (73) καὶ

xxiiii, 22. ²⁶ II Cor. xii, 4.

ret. Vulgavit etiam animarum in alia ex aliis corporibus migrationem. Hoc autem dogma a Pythagora acceperat Plato.

(68) *Ἐπικούρου τὴν ἀθέταν*. « Epicuri atheismum. » Deum negavit Epicurus. Summum bonum in voluptate ponebat, id est in absentia omnium dolorum. Providentiam e rebus humanis sustulit.

(69) *Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον Πρόνοιαν*. Aristoteles docuit cælestia sola a Deo gubernari, non autem humana, utpote quæ sint parvi momenti. Tradidit etiam animam non esse immortalen.

(70) *Τῆς Στοᾶς*. Athenis erat « porticus, » in qua Zeno philosophus discipulos docebat. Unde philosophi « Stoici » nuncupati sunt, qui antea a Zenone magistro « Zenonici » dicebantur.

(71) *Τῶν Κυνῶν*. Antisthenes primus novum hoc philosophiæ genus introduxit. Dicitur « Cynici, » sive a Cynosarge gymnasio, in quo Antisthenes profitebatur, sive a canina mordacitate, qua in hominum vitas nullo discrimine invehentur.

(72) *Ἡ θυσιῶν*. Or. 1, καὶ θυσιῶν. Comb., περὶ θυσιῶν.

(73) *Ἀγαθοποιῶν τε*. Reg. hm, et duo Colb., ἀγαθῶν τε, « bonis et malis. »

κακοποιῶν, ὅσα περὶ μαντείας, θεαγωγίας, ψυχαγωγίας, ἀστρων δυνάμεως, τερατεύονται. Εἰ δὲ σὺ ταῦτα μὲν ἀπαξιῶς λόγου, ὡς μικρά τε καὶ πολλὰ τις ἐληλεγμένα, περὶ δὲ τὰ σά στρέφη, καὶ ζητεῖς τὸ ἐν τούτοις (74) φιλότιμον· ἐγὼ σοὶ κἀνταῦθα (75) παρέξομαι πλατείας οδοῦς. Φιλοσόφει μοι περὶ κόσμου ἢ κόσμων, περὶ ὕλης, περὶ ψυχῆς, περὶ λογικῶν φύσεων βελτιῶν τε καὶ χειρόνων (76), περὶ ἀναστάσεως, κρίσεως, ἀνταποδόσεως, Χριστοῦ παθημάτων. Ἐν τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἐπιτυγχάνειν οὐκ ἀχρηστον, καὶ τὸ διαμαρτάνειν (77) ἀκίνδυνον. Θεῷ δὲ ἐντευξόμεθα, νῦν μὲν ὀλίγα, μικρὸν δὲ ὑστερον ἴσως τελεώτερον, ἐν αὐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας (78). Ἀμήν.

At vero cum Deo, in hac quidem vita parcius, aliquanto post autem fortasse plenius, commercium habebimus, in ipso Christo Jesu Domino nostro, cui sit gloria in sæcula. Amen.

(74) Ἐν τούτοις. Or. 1, ἐν λόγοις.

(75) Κἀνταῦθα. Reg. bni, καὶ ἐντευθεν.

(76) Βελτιῶν τε καὶ χειρόνων. Elias id « de bonis et malis angelis » exponit.

(77) Τὸ διαμαρτάνειν, etc. Scholium Regii codicis sic habet: Ἄξιον ἀπορήσαι, πῶς περὶ Χριστιανῶν ζητημάτων εἶπεν εἶναι ἀκίνδυνον περὶ ταῦτα διαμαρτεῖν· τὰ γὰρ πολλὰ τῶν ζητημάτων πρὸς τοὺς αἰρετικούς περὶ τούτων ἡμῖν· « Mirandum sane, cur dixerit Gregorius periculosum non esse, si quis, in his quæstionibus, quæ inter Christianos versantur, a scopo aberrat. Illæ enim controversiæ sunt, ut plurimum, inter Catholicos et hæreticos. » Coniicimus

A diis, de sacrificiis, de simulacris, de dæmonibus, tum beneficiis, tum maleficiis, quæcumque de divinatione, de deorum et animarum evocatione, ac postremo de vi et facultate siderum vanissime disputant. Quod si tu quidem de his rebus, ut parvis, ac sæpe confutatis, disputatione institutere recusas, in tuis vero versari gestis, iisque gloriam ac nominis celebritatem affectas: hęc ego quæque latissimum tibi compum aperiā. De mūdō vel mundis philosophare, de materia, de animā, de naturis ratione præditis, tam bonis quam malis, de resurrectione, de iudicio, de præmiis ac poenis, de Christi cruciatibus. In his enim argumentis, et scopum assequi utile est, et aberrare minime periculosum. At vero cum Deo, in hac quidem vita parcius, aliquanto post autem fortasse plenius, commercium habebimus, in ipso Christo Jesu Domino nostro, cui sit gloria in sæcula. Amen.

B tamen difficultatis nodum solvi posse, si vox διαμαρτάνειν accipiatur, non pro « a scopo, a recta via aberrare, » circa quæstiones, quæ in controversiam vocantur, quod semper periculosum est; sed pro « spe frustrari, » circa eos quibusdam disputationes aggredimur, qui in erroribus obstinate perseverant, licet tum verbo, tum scriptis illorum error invictè confutetur. Sic enim recte dicitur « minime periculosum. » Leuvenklaius huic contextum sic reddidit: « Nam ut in his est utile præstare quod cupias, sic expectationi votoque animi non satisfacere, periculo caret. »

(78) Αἰῶνας. Reg. bm, et Or. 1 addunt, τῶναίωνων.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ΄.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Περὶ θεολογίας (79).

Α΄. Ἐπειδὴ (80) ἀνεκαθάρσαμεν τῷ λόγῳ τὸν θεολόγον, οἷόν τε εἶναι χρῆ διελθόντες, καὶ οἷστισι φιλοσοφητέον, καὶ ἤνικα, κατὰ ὅσον· ὅτι ὡς οἷόν τε καθαρὸν (81), ἵνα φωτὶ καταλαμβάνηται φῶς· καὶ τοῖς ἐπιμελεστέροις, ἵνα μὴ ἄγονον ἢ εἰς ἄγονον χώραν ἐμπίπτων ὁ λόγος· καὶ ὅταν γαλήνην ἔχωμεν ἐνδον ἀπὸ τῆς ἐξω περιφορᾶς, ὥστε μὴ, καθάπερ οἱ λυτῶντες (82), τῷ πνεύματι διακόπτεσθαι· καὶ ὅσον ἐχωρήσαμεν, ἢ χωροῦμεθα. Ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, καὶ ἐνώσαμεν ἑαυτοῖς θεῖα νεώματα (83), ὥστε μὴ σπεῖρειν ἐπ' ἀκάνθαις, καὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ὠμαλίσασμεν, τῇ Γραφῇ τυπωθέντες τε καὶ τυπώσαντες· φέρε, τοῖς τῆς θεολογίας ἤδη προσδῶμεν λόγους, προστησάμενοι τοῦ λόγου τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὥστε εὐν μὲν εὔδοκεῖν, τὸν δὲ συνεργεῖν, τὸ δὲ ἐμπνεῖν· ἄλλον δὲ μίαν ἐκ τῆς μίαις θεότητος γενέσθαι τὴν

⁷⁷ Matth. xiii, 5. et seqq. ⁷⁸ ibid. 7. ⁷⁹ Jer. iv, 3.

⁸⁰ Alias XXXIV. Quæ autem 28 erat, nunc 26. — Habita anno 380.

(79) Περὶ θεολογίας. Sic editi. Eadem inscriptio ne gaudet in plerisque codicibus.

(80) Ἐπειδὴ. Or. 1, ἐπειδὴ [s. pro ἐπει δέ].

(81) Καθαρόν. Coisl. 1, Or. 1, etc., καθαροῖς. Combefisius utramque vocem simul admittendam putat, qua admissa sic reddidit: « ut purus puris auribus sermonem infundat. » Utrique enim, oratori

ORATIO XXVIII^a.

THEOLOGICA SECUNDA.

De theologia.

1. Quoniam sermone theologum repurgavimus, cum illud exposuimus, et qualem eum esse, et apud quos, et quando, et quatenus philosophari oporteat: nam et eum quam maxime purum esse necesse est, ut luce lucem percipiat, et apud studiosos, et diligentes auditores orationem habere, **496** ne alioqui in sterilem terram sermo incidens, sterilis quoque ipse sit⁷⁷; et tum demum, cum ab externarum rerum jactatione tranquillum animum habuerimus, ne, quod singultientibus accidere solet, spiritus nobis interrumpatur; ac denique hactenus disserendum, quatenus vel ipsi concepimus, vel ab alienis concipimur. Quoniam, inquam, hæc ita se habent, ac, ne super spinas seramus⁷⁸, nobis divina novalia novavimus⁷⁹, terræque superficiem complanavimus⁸⁰, Scriptura videlicet sacra, tum ipsi informati, tum alios informantes: age, jam ad

⁷⁷ Isa. xxviii, 25.

et auditori, puritas necessaria est, « ut lux luce » percipiat, ab iis scilicet « qui majorem curam attulerint, » τοῖς ἐπιμελεστέροις.

(82) Οἱ λυτῶντες. Bas., οἱ λύζοντες.

(83) Θεῖα νεώματα. Alludit profecto ad hæc Jerem. verba, iv, 3: « Novate vobis novale, et nolite serere super spinas. » Alludit etiam ad hæc Isaïæ xxviii, 25: « Nonne cum adæquaverit faciem ejus, seret, » etc.

theologiae sermones accedamus, Patrem, et Fi-
lium, et Spiritum sanctum, de quibus dicere insti-
tuimus, orationi nostrae praeficientes; ut et Pater propensa erga nos
voluntate sit, et Filius adjutri-
ceni manum porrigat, et Spiritus vim suam afflet; vel, ut rectius loquar, unus ab una eademque di-
vinitate ortus fulgor nos illustret, conjunctim distinctus, ac distinctim conjunctus, id quod valde ni-
randum est.

II. Mihi porro in montem alacriter ascendenti ²¹,
aut, ut verius dicam, ascendere proponenti simul
ac trepidanti, illud propter spem, hoc propter im-
becillitatem, ut nubem penetrem, ac cum Deo com-
mercium habeam (Deus enim ita jubet): si quis
Aaron est, comitem se ascensus praebat, atque in
propinquo stet, etiam si extra nubem sibi manen-
dum sit, æqui bonique consulens. Si autem Nadab
quispiam, aut Abiud, aut ex seniorum ordine,
ascendat ille quidem, verum procul insistat, pro
purgatione suae merito ac dignitate. Si vero quis-
piam e vulgo, atque hujusmodi sublimitate ac spe-
culatione indignus, si quidem omnino impurus ac
profanus sit, nullo modo accedat, neque enim ea
res periculi expers est: si autem saltem ad horæ
tempus purgatus, infra subsistat, ac solam vocem
et buccinam, hoc est, nuda pietatis verba audiat.
Montem etiam fumo circumfusum ac coruscantem
cernat, terrore simul eos et admiratione afficientem,
quibus ascendere minime licet. Quod si quis mala
et sæva bestia est, nec speculationis et theologiae
ullo modo capax, ne, velut in silvis, versute ac
malitiose latiet, ut impetu repente facto verbum
aliquid, vel dogma rapiat, atque obtreccionibus
et calumniis saluberrimam doctrinam discerpat,
verum longius adhuc consistat, atque a monte rece-
dat: alioqui lapidibus opprimetur, et obteretur,
nialusque male perdetur ²². **497** (Lapides enim
sunt belluinis hominibus veri ac solidi sermones.)
Sive pardus sit, simul cum variis suis notis et mac-
culis moriatur ²³: sive leo rapiens et rugiens, ac
quærens quamnam animarum aut dictionum nos-
trarum devoret ²⁴; sive porcus, egregias et pellu-
cidas veritatis margaritas conculcans ²⁵; sive lupus
Arabicus ²⁶ et peregrinus, aut etiam his, quoad sophismata et captiosas disputationes, acutior; sive
vulpes ²⁷, hoc est, versuta quædam anima, siveque
incipiti prædita, et pro temporum varietate alia atque
alia, novamque subinde, ut id rebus suis conducere ar-
bitratur, formam assumens, quam mortua et fetida
corpora nutriunt, aut humiles vineæ, cum ad altas
aspirare nequeat; sive denique aliud quoddam

A Ἐλλαψὴν ἐνικῶς διαιρουμένην (84), καὶ συναπτομέ-
νην διαιρετῶς, ὃ καὶ παράδοξον.

B Ἐπιείκει δὲ μοι προθύμως ἐπὶ τὸ ὄρος, ἢ τὸ γὰρ
ἀληθέστερον εἶπεῖν, προθυμουμένῳ τε ἅμα καὶ ἀγω-
νιῶντι, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐλπίδα, τὸ δὲ διὰ τὴν ἀσθένειαν
(85), ἵνα τῆς νεφέλης εἰσὼ γένωμαι (86), καὶ
θεῶ συγγένωμαι (τοῦτο γὰρ καλεῖται θεός)· εἰ μὲν τις
Ἰσαακίων, συναντίω, καὶ στηκέτω πλησίον, κἂν ἔξω
μῆνεν τῆς νεφέλης δέξῃ, τοῦτο δεχόμενος. Εἰ δὲ τις
Ναδάβ, ἢ Ἀβιουδ, ἢ τῆς γερουσίας, ἀντίω μὲν, ἀλλὰ
στηκέτω πόρρωθεν, κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς καθάρσεως.
Εἰ δὲ τις τῶν πολλῶν καὶ ἀναξίων ὕψους τοιοῦτου καὶ
θεωρίας, εἰ μὲν ἀναγνος πάντη, μηδὲ προσίτω, οὐ
γὰρ (87) ἀσφαλές· εἰ δὲ πρόσκαιρα γούν (88) ἠγγι-
σμένος, κἄτω μενέτω, καὶ μόνῃς ἀκουέτω τῆς φωνῆς
καὶ τῆς σάλπιγγος, τῶν ψιλῶν τῆς εὐσεβείας ῥημά-
των· καπιζόμενός τε τὸ ὄρος βλέπέτω (89) καὶ κατ-
αστραπτόμενος, ἀπειλήν τε ὁμοῦ καὶ θαῦμα τοῖς
ἀνιέναι μὴ δυναμένοις. Εἰ δὲ τις θηρίον ἐστὶ πονη-
ρὸν, καὶ ἀνήμερον, καὶ ἀνεπίδεκτον πάντη λόγων (90)
θεωρίας καὶ θεολογίας, μὴ ἐμφωλευέτω ταῖς ὕλαις
κακούργως καὶ κακοήθως, ἵνα τινὸς λάβῃται δόγμα-
τος ἢ ῥήματος, ἀθρόως (91) προσπηδῆσαν, καὶ σπα-
ράξῃ τοὺς ὑγιαίνοντας λόγους ταῖς ἐπιπρῆλαις· ἀλλ'
ἐπὶ πόρρωθεν στηκέτω, καὶ ἀποχωρεῖτω τοῦ ὄρους·
ἢ λιθοβοληθήσεται, καὶ συντριβήσεται, καὶ ἀπολείπεται
κακῶς κακός· λίθοι γὰρ τοῖς θηριώδεσιν, οἱ ἀληθεῖς
λόγοι καὶ στεβροί. Εἴτε παράλις εἴη, συναποθησκέ-
τω τοῖς ποικιλιμασίν· εἴτε λέων ἀρπάξων καὶ ὠρυό-
μενος, καὶ ζητῶν ἡγνίνα βρώσιν ποιήσεται τῶν ἡμε-
τέρων ψυχῶν ἢ λέξουσιν· εἴτε σὺς καταπατῶν τοὺς κα-
λοὺς τε καὶ διαυγεῖς μαργαρίτας τῆς ἀληθείας· εἴτε
λύκος Ἀραβικός (92) καὶ ἀλόφυλος, ἢ καὶ τούτων
ὀξύτερος τοῖς σοφίσμασιν· εἴτε ἀλώπηξ, δολερὰ τις
ψυχή καὶ ἄπιστος, καὶ ἄλλοτε ἄλλη τοῖς καιροῖς καὶ
ταῖς χρεῖαις συμμορφουμένη, ἢν νεκρὰ τρέφει καὶ
ἐδωδῶτα σώματα, ἢ ἀμπελώνες μικροί, τῶν μεγάλων
διαπεφυγῶτων· εἴτε τι ἄλλο τῶν ὠμοδύρων, καὶ
ἀποβλήτων τῷ νόμῳ, καὶ οὐ καθαρῶν εἰς βρώσιν τε
καὶ ἀπόλαυσιν. Βούλεται γὰρ τούτων ἀποχωρήσας ὁ
λόγος, οὕτω πλαξὶ στεβροῖς καὶ λιθίναις ἐγγράφῃσθαι,
καὶ ταύταις ἀμφοτέρωθεν, διὰ τε τὸ φαινόμενον τοῦ
νόμου, καὶ τὸ κρυπτόμενον· τὸ μὲν τοῖς πολλοῖς (93)
crudiverum animal, legisque edicto rejectaneum

²¹ Exod. xix, 24. ²² Matth. xxi, 41. ²³ Jer. xiii, 23. ²⁴ I Petr. v, 8. ²⁵ Matth. vii, 6. ²⁶ Habac. i, 8. ²⁷ Cant. ii, 15.

(84) Ἐνικῶς διαιρουμένην, etc. « Conjunctim distinctus, ac distinctim conjunctus, » id est, « sicut unus permanet, etiamsi distinguatur, ita quodammodo distinguitur, etsi cohaereat. »

(85) Ἀσθένειαν. Or. 1, ἀλθθειαν, « veritatem, » et ad marg., ἀσθένειαν.

(86) Γένωμαι. Reg. 2, γινώμενος.

(87) Προσίτω, οὐ γὰρ. Or. 1, προσιτέτω, οὐδὲ γὰρ.

(88) Πρόσκαιρα γούν. « Saltem ad horæ tempus. » Hac voce significat Gregorius tempus et horam, quibus lex a certis immunditiis abstinere ju-

bebat. Bill. : « leviter saltem. »

(89) Βλέπέτω. In nonnullis, βλέπων.

(90) Λόγων. Comb., λόγου.

(91) Ἀθρόως. Comb., καὶ ἀθρόως.

(92) Λύκος Ἀραβικός. Alludit ad hæc verba Habacuc, i, 8: « Velociore lupis vespertinis. » In Septuaginta legitur : « lupis Arabiæ, » qui cæteris robore et proceritate sunt crudeliores.

(93) Τὸ μὲν τοῖς πολλοῖς, etc. Bill. : « illis plerisque, et humi manentibus, hoc paucis, sursumque tendentibus. »

καὶ κάτω μένουσι, τὸ δὲ τοῖς ὀλίγοις καὶ ἄνω φθά-
νουσιν.

et lapideis tabulis inscribi, idque utrinque, quod
abstrusa: illud quidem plerisque ad radices montis
subsistentibus, hoc autem paucis in montem ascen-

Γ. Τί τοῦτο ἔπαθον, ὦ φίλοι, καὶ μύσται, καὶ τῆς
ἀληθείας συναρασταί; Ἔτρεχον (94) μὲν, ὡς Θεὸν
καταληψόμενος, καὶ οὕτως ἀνῆλθον ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ
τὴν νεφέλην διέσχον, εἰσω γενόμενος ἀπὸ τῆς ὕλης
καὶ τῶν ὕλικῶν, καὶ εἰς ἔμαντόν, ὡς οἶόν τε, συστρα-
φεῖς. Ἐπεὶ δὲ προσέβλεψα, μόλις εἶδον Θεοῦ τὰ ὀπί-
σθια (95)· καὶ τοῦτο, τῇ πέτρᾳ σκεπασθεὶς, τῷ σαρ-
καυθέντι δι' ἡμᾶς Λόγῳ (96). Καὶ μικρὸν διακύψας,
οὐ τὴν πρώτην τε καὶ ἀκέραιον φύσιν, καὶ ἑαυτῆ,
λέγω δὴ τῇ Τριάδι, γινωσκομένην, καὶ ὅση τοῦ πρώ-
του καταπετάσματος εἰσω μένει, καὶ ὑπὸ τῶν χε-
ρουσίμω συγκαλύπτεται (97), ἀλλ' ὅση τελευταία καὶ
εἰς ἡμᾶς φθάνουσα. Ἡ δὲ ἐστίν, ὅσα (98) ἐμὲ γινώ-
σκειν, ἢ ἐν τοῖς κτίσμασι, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ προβε-
βλημένοις καὶ διοικουμένοις μεγαλειότης, ἢ, ὡς ὁ θεὸς
Δαβὶδ ὀνομάζει, μεγαλοπρέπεια. Ταῦτα γὰρ Θεοῦ τὰ
ὀπίσθια (99), ὅσα μετ' ἐκείνου ἐκείνου γινώσκοντα,
ὡσπερ αἱ καθ' ὕδατων ἡλίου σκίαὶ καὶ εἰκόνες ταῖς
σαθραῖς ὄψεται παραδεικνύσαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν
προσδέπειν (1) οἶόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα
τὴν ἀσθησιν. Οὕτως οὖν θεολογήσεις, κἂν ἦς Μωσῆς,
καὶ Φαραὼ θεός, κἂν μέχρι τρίτου (2), κατὰ τὸν Παῦλον,
οὐρανοῦ φθάρσης καὶ ἀκούσης ἄβρῆτα ῥήματα· κἂν ὑπὲρ
ἐκείνους (3) γένη, ἀγγελικῆς τινοῦς ἢ ἀρχαγγελικῆς στά-
σεώς τε καὶ τάξεως ἡξιωμένος. Κἂν γὰρ οὐράνιον (4)
ἔπαν, κἂν ὑπερουράνιον τι, καὶ πολὺ τὴν φύσιν ὑψηλό-
τερον ἡμῶν ἦ, καὶ ἐγγυτέρω Θεοῦ, πλεόν ἀπέχει· Θεοῦ
καὶ τῆς τελείας καταλήψεως, ἢ ὅσον ἡμῶν ὑπεραίρει τοῦ
συνθέτου, καὶ ταπεινοῦ, καὶ κάτω βριθοντος κράματος.
Creatum enim omne, sive caeleste sive supercaeleste,
licet sublimiori quam nos natura praeditum,
Deoque vicinius, longiori tamen intervallo a Deo, ac plena illa et absoluta cognitione distat, quam
quo compositam hanc nostram, et abjectam atque humi vergentem massam superat.

Δ. Ἀρκτέον οὖν οὕτω πάλιν· Θεὸν νοῆσαι μὲν,
χαλεπὸν· φράσαι δὲ, ἀδύνατον, ὡς τις τῶν (5) παρ'
Ἑλλῆσι θεολόγων ἐφιλοσόφησεν, οὐκ ἀτέχνως ἐμοὶ
δοκεῖ, ἵνα καὶ κατεληφέναι δόξη τὸ χαλεπὸν εἰπεῖν,
καὶ διαφύγη τῷ ἀνεκφράστῳ τὸν ἔλεγχον. Ἄλλὰ
φράσαι μὲν, ἀδύνατον, ὡς ὁ ἐμοὶ λόγος· νοῆσαι δὲ,
ἀδυνατώτερον. Τὸ μὲν γὰρ νοηθῆν, τάχα ἂν λόγος
δηλώσειεν, εἰ καὶ μὴ μετρίως, ἀλλ' ἀμυδρῶς γε τῷ
μὴ πάντῃ τὰ ὅσα διεφθαρμένῳ, καὶ νωθῶ τὴν διά-

⁹⁸ Exod. xxxiii, 23. ⁹⁹ Psal. viii, 2. ¹⁰⁰ Exod. vii, 1. ¹⁰¹ II Cor. xii, 2.

(94) Ἔτρεχον. Reg. a, tres Colb. et Or. 1, εἶχον. Sic etiam videtur legisse Leuv., qui vertit: « Animus erat Deum comprehendere, » etc.

(95) Τὰ ὀπίσθια. Schol.: Οἰκονομίαν· « Incarnationem. »

(96) Λόγῳ. Reg. a, Θεῷ Λόγῳ.

(97) Συγκαλύπτεται. Hoc propitiatorii velamen, de quo Exod. xxvi, 31, significat in sensu Gregorii prohibitionem contemplationis summæ illius naturæ.

(98) Ὅσα. Reg. a, ὡς.

(99) Τὰ ὀπίσθια. Quenammodum « facies Dei » substantiam et deitatem, mundi creatione priorem, sic « posteriora » creationem et Providentiam indicant.

nec purum, ut iis et vesci et frui liceat. Vult enim
nostra doctrina ab his abscedere, atque ita solidis
nimrimum lex partim perspicua sit, partim abdita et
subsistentibus, hoc autem paucis in montem ascen-

III. Verum quid mihi accidit, o amici, ac iisdem
sacris initiati, ejusdemque veritatis studiosi? Cur-
rebam hoc animo, quasi Deum percepturus, sicque
in montem ascendi, ac nubem penetravi, a materia
rebusque materia constantibus reductus, atque in
meipsum, quoad ejus fieri poterat, collectus. Ut
autem oculorum aciem adjeci, vix hoc etiam sum
consecutus, ut Dei posteriora cernerem ⁹⁸, idque
petra, hoc est, Verbo nostræ salutis causa incar-
nato, contactus. Atque aliquantum prospiciens, non
primam illam et purissimam naturam, sibi que ipsi,
id est Trinitati, notam, quæque primo velo obiecta
manet, et a cherubim obtegitur, conspicatus sum,
verum postremam atque ad nos pertingentem. Ea
autem est, ut quidem ipse cognitione assequor, ma-
jestas illa, vel, ut David appellat, magnificentia ⁹⁹,
quæ in rebus ab eo creatis productisque et guber-
natis elucet. Dei quippe posteriora sunt ea, quæ post
eum existerunt, nobisque ipsius numen declarant,
non secus videlicet ac solis in aquis umbræ atque
simulacra infirmis oculis solem repræsentant, quan-
doquidem eum obtueri non possumus, utpote qui
lucis puritate **498** sensum omnem superat. Ad
hunc itaque modum theologi munus obibis, quam-
vis etiam Moyses sis, Deusque Pharaonis ¹⁰⁰, quam-
vis ad tertium usque caelum, Instar Pauli ¹⁰¹, abro-
puit fueris, atque arcana verba audiveris; quamvis
etiam supra illos evectus, angelicam quamdam aut
archangelicam sedem et ordinem sis consecutus.

IV. Esto igitur hoc alterum orationis exordium.
Deum intellectu percipere difficile est: eloqui autem
impossibile, ut profanorum theologorum quidam
docuit, meo quidem iudicio, non incallide, nempe
ut ex eo quod intellectu difficilem affirmat, opinio-
nem hominibus afferat, se eum cognitione perce-
pisse; ex eo autem quod nullis verbis eum explicari
posse ait, hoc agat, ne inscitia sua prodi atque
convinci queat. Ego vero ita potius dicendum cen-

(1) Προσδέπειν. Reg. a, βλέπειν.

(2) Τρίτου. Comb., τοῦ τρίτου.

(3) Ἐκείνους. Reg. hm, duo Colb. et Or. 1, ἐκείνου.

(4) Κἂν γὰρ οὐράνιον, etc. Id intelligit Elias de « caelo, » et de « angelis, » qui super caelos sunt.

(5) Ὅς τις τῶν, etc. Plato hic intelligitur, qui in *Timæo* ita habet: Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦ παντὸς εὐρεῖν τὸ ἔργον, καὶ εὐρέντα εἰς πάντα ἀδύνατον λέγειν. Quod Tullius lib. *De universitate* sic reddit: « Illum quidem quasi parentem hujus universitatis invenire difficile est, et, cum jam inveneris, indicare in vulgus, nefas. »

scio, Dei naturam nullis quidem verbis explicari posse; animo autem atque intellectu comprehendi multo minus posse. Nam quod quis animo et ratione complexus fuerit, id quoque fortasse sermone declarare queat, si ne mediocriter quidem, at saltem obscure, modo auditorem nactus sit non omnino surdum, tardique et stupidi ingenii. At rem tantam animo comprehendere, omnino impossibile est, non modo ignavis et languidis, deorsumque vergentibus, sed magnis etiam et excelsis viris Deique amore præditis, ac mortalibus peræque omnibus, quibus ad veri cognitionem caligo hæc et carnis crassities tenebras offundit. Atque haud scio an hoc quoque sublimioribus illis et intelligentibus naturis, negatum non sit; quæ quia Deo propius junctæ sunt, ac toto illo splendore collucent, cernere utique fortasse queant, si non prorsus, ac certe plenius quam nos et solidius, atque aliæ aliis, pro cujusque ordine, vel uberius, vel parcius.

V. Sed de hac re hic sit finis. Quod autem ad nos attinet, non pax tantummodo Dei exsuperat omnem mentem et cognitionem⁴², nec quæcunque iis, qui justitiam coluerint, **499** in divinis pollicitationibus recondita sunt, quæ nec oculis cerni, nec auribus excipi, nec animo cogitari ac perspicere⁴³, nisi tenuissime, possunt, nec exacta et absoluta rerum creaturarum cognitio (nam harum quoque te solas umbras tenere haud dubites, cum Scripturam ad hunc modum loquentem audieris: *Videbo cælos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas*⁴⁴, eamque, quæ ipsæ inest, firmam et stabilem rationem, perinde scilicet atque in hac vita ea minime videns, sed aliquando perspecturus): sed multo magis natura illa bis sublimior, et ex qua hæc originem traxerunt, captum omnem et comprehensionem superat. Nec vero hæc verba ita accipi velim, quasi percipi non posse dicam, quod sit Deus, sed quid, et quale sit. Neque enim inanis est prædicatio nostra, nec vana fides nostra⁴⁵; nec id est, quod asserimus (ne rursus id quod probe candidèque diximus, in impietatis et calumniæ argumentum trahas, ac nobis, ut ignorantiam contentibus, arroganter insultes). Plurimum namque interest, certo tibi persuadeas aliquid esse, an, quid tandem illud sit, comperitum habeas.

VI. Etenim quod Deus sit, ac princeps quædam causa, quæ res omnes procreavit, atque conservet, tum oculi ipsi, tum lex naturalis docent; illi, dum rebus in aspectum cadentibus aciem affligunt, easque et pulchre fixas et stabiles esse, et progredi, atque immote, ut ita dicam, moveri volvique perspiciant: hæc autem, dum per res oculis subjectas, ac recto ordine collocatas, auctorem earum certo quidem ratiocinando assequitur. Quoniam enim modo universa hæc rerum moles vel producta unquam fuisset, vel consisteret, nisi Deus omnia in rerum

⁴² Philip. iv, 7. ⁴³ I Cor. ii, 9. ⁴⁴ Ps. viii, 4.

(6) *Τοσοῦτο*. Regg. a, bm et Or. 1, τοιοῦτο, « talem. »

(7) *Καταβεβλακχυμένοις*. Duo Colb., Or. 1 et Bud., καταβλακχυμένοις.

(8) *Γεννητῆ*. Regg. a et Or. 1, γεννητῆ.

(9) *Οἶδα δέ*. Sic Regii et Colbertini plures. Deest δέ in ed. Nullum certe est dubium, quin angeli Deum videant, cumque visuri sint homines, cum æternam beatitudinem adipiscentur.

νοιαν. Τὸ δὲ τοσοῦτο (6) πρᾶγμα τῆ διανοία περιλαβεῖν, πάντως ἀδύνατον καὶ ἀμήχανον, μὴ ὅτι τοῖς καταβεβλακχυμένοις (7) καὶ κάτω νεύουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς λαν ὑψηλοῖς τε καὶ φιλοθέοις, καὶ ὁμοίως πάση γεννητῆ (8) φύσει, καὶ οἷς ὁ ζῆφος οὗτος ἐπιπροσθεῖ, καὶ τὸ πυχὸν τοῦτο σαρκίον, πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν· οὐκ οἶδα δὲ (9), εἰ μὴ καὶ ταῖς ἀνωτέρω καὶ νοεραῖς φύσεσιν· αἶ, διὰ τὸ πλησίον εἶναι Θεοῦ, καὶ ὅλη τῷ φωτὶ καταλάμπεσθαι, τυχὸν ἂν καὶ τρανοῖντο, εἰ καὶ μὴ πάντη, ἀλλ' ἡμῶν γε τελεώτερόν τε καὶ ἐκτυπώτερον, καὶ ἄλλων ἄλλαι πλείον ἢ ἐλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς τάξεως.

Ε'. Τοῦτο μὲν οὖν ἐνταῦθα κείσθω· τὸ δὲ ἡμέτερον, οὐχ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ μόνον ὑπερέχει πάντα νοῦν καὶ κατάληψιν, οὐδὲ ὅσα τοῖς δικαίοις ἐστὶν ἐν ἐπαγγελταῖς ἀποκειμένα, τὰ μήτε ὀφθαλμοῖς (10) ὁρατὰ, μήτε ὡσὶν ἀκουστὰ, μήτε διανοία θεωρητὰ, κατὰ μικρὸν γοῦν, οὐδὲ ἡ τῆς κτίσεως ἀκριβὴς κατανόησις (καὶ γὰρ καὶ ταύτης πείσθητι τὰς σκιὰς εἶχειν μόνον, ὅταν ἀκούσης· *Ὅψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν θαυμάτων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς πάγιον λόγον· ὡς οὐχὶ νῦν ὁρῶν, ὀφθαλμῶν δὲ ἐστὶν ὅτι*) ἀλλὰ πολλὸ πρὸ τούτων, ἡ ὑπερταῦτα, καὶ ἐξ ἧς ταῦτα, φύσις ἀληπτός τε καὶ ἀπεριληπτός· λέγω δὲ, οὐχ ὅτι ἐστὶν, ἀλλ' ἡ τίς ἐστὶν. Οὐ γὰρ κενὸν (11) τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ ματαῖα ἠπίστις ἡμῶν, οὐδὲ τοῦτό ἐστιν ὁ δογματιζόμενος (μὴ πάλιν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν ἀθείας λάθης ἀρχὴν καὶ συκοφαντίας, καὶ κατεπαρθῆς ὡς (12) ὁμολογούντων τὴν ἀγνοίαν). Πλείστον γὰρ διαφέρει τοῦ εἶναι τι πεπεῖσθαι, τὸ τί ποτέ ἐστι τοῦτο εἰδέναι.

(ne rursus id quod probe candidèque diximus, in ignorantiam contentibus, arroganter insultes).

Γ'. Τοῦ μὲν γὰρ εἶναι Θεόν, καὶ τὴν πάντων ποιητικὴν τε καὶ συνεκτικὴν αἰτίαν, καὶ ἕως διδάσκαλος, καὶ ὁ φυσικὸς νόμος· ἡ μὲν τοῖς ὀρωμένοις προσβάλλουσα, καὶ πεπηγῶσι καλῶς, καὶ ὀδεύουσι, καὶ ἀκινήτως, ἵνα οὕτως εἴπω, κινουμένοις καὶ φερομένοις· ὁ δὲ, διὰ τῶν ὀρωμένων καὶ τεταγμένων, τὸν ἀρχηγὸν τούτων συλλογιζόμενος. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ὑπέστη τόδε τὸ πᾶν, ἢ συνέστη, μὴ Θεοῦ τὰ πάντα καὶ οὐσιώσαντος καὶ συνέχοντος; Οὐδὲ γὰρ κιθάραν τις ὀρῶν κάλλιστα ἠσχημένην, καὶ τὴν ταύτης εὐαρμοσίαν καὶ εὐταξίαν, ἢ τῆς κιθαρωδίας αὐτῆς

⁴⁵ I Cor. xv, 14.

(10) *Τὰ μήτε ὀφθαλμοῖς*, etc. Observat Elias Cretenensis hæc Apostoli verba mutua: a fuisse ex apocrypho libro, qui ab Elia propheta scriptus dicitur. Quidni potius desumpta ex Isaia: lxviii, 4, « oculus non vidit, » etc.

(11) *Κενόν*. Par., καινόν, « nova. »

(12) *Καὶ κατεπαρθῆς ὡς*, etc. Id est, « et adversum nos insurgas, quasi nos profiteamur ignorare an sit Deus. »

ἀκούων, ἄλλο τι ἢ τὸν τῆς κιθάρας δημιουργὸν, καὶ τὸν κιθαρωδὸν ἐννοῆσει, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναδραμεῖται τῇ διανοίᾳ, κἀν ἀγνοῶν τύχῃ ταῖς ὕψεσιν· οὕτω καὶ ἡμῖν τὸ ποιητικὸν ὄθλον, καὶ τὸ κινοῦν, καὶ τηροῦν τὰ πεποιημένα, κἀν μὴ διανοίᾳ περιλαμβάνηται· καὶ λίαν ἀγνώμων, ὁ μὴ μέχρι τούτων προῶν ἐκουσίως, καὶ ταῖς φυσικαῖς ἐπόμεινος ἀποδείξεισιν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶναι θεόν, ὅπερ ἐφαντάσθημεν, ἢ ἀνετυπωσάμεθα, ἢ λόγος (13) ὑπέγραψεν. Εἰ δὲ τις ἐν περινοίᾳ τούτου ποτὲ (14) κἀν ἐπὶ ποσὸν ἐγένετο, τίς ἢ ἀπόδειξις; τίς οὕτως εἰς ἔσχατον σοφίας ἀφίκετο; τίς τοσοῦτου χαρίσματος ἠξιώθη ποτὲ; τίς οὕτω τὸ στόμα τῆς διανοίας ἠνοιξε, καὶ εἰλκυσε Πνεῦμα, ἵνα τῷ τὰ πάντα ἐρευκῶντι καὶ γινώσκοντι, καὶ τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ, Πνεύματι, θεὸν καταλάβῃ, καὶ μηκέτι τοῦ πρόσω δέχεται, τὸ ἔσχατον ὀρεκτὸν ἔχων ἤδη, καὶ εἰς ὃ πᾶσα σπεύδει καὶ πολιτεία τοῦ θῆλοῦ καὶ διάνοια;

A naturam protulisset, atque conservaret? Quemadmodum enim quispiam citharam pulcherrime confectam et elaboratam conspiciens, ejusque concinnitatem et constitutionem, aut etiam ipsius citharæ cantum audiens, nihil aliud quam ipsam citharæ conditorem et citharædum mente reputat, atque ad eum cogitatione fertur, etiamsi de facie ignotum: eodem quoque modo nobis, is, qui res efficit, effectasque movet atque conservat, manifestus est, etiamsi mente minime comprehendatur. Ac nimis profecto hebes et stolidus est, quisquis non hucusque sponte sua progreditur, naturaliumque demonstrationum vestigiis insistit: atque adeo hoc sibi persuadet, ne id quidem Deum esse, quod vel imagine quadam animi concepit, vel informavimus, vel orationis 500 penicillo utcumque descripsimus. Quod si quis unquam cogitatione Deum quoquo modo comprehendit, quonam, obsecro, argumento id probabit? Ecquis enim eo sapientiæ pervenit? Ecquis unquam tantam gratiam divinitus consecutus est? Ecquis os mentis ita aperuit, ac Spiritum attraxit⁴⁶, ut Spiritus omnia perscrutantis, atque etiam Dei profunda cognoscentis⁴⁷ ope atque adjumento, Dei naturam comprehenderit, nec jam ulterius progredi necesse habeat, utpote qui extremum illud appetendum jam habeat, ad quod omnis sublimium virorum et vita et cogitatio contendit?

Z'. Τί γάρ ποτε ὑπολήψῃ τὸ θεῖον, εἴπερ ὄλαις (15) ταῖς λογικαῖς πιστεύεις ἐφόδις (16); ἢ πρὸς τί σε ὁ λόγος ἀνάξει βασανιζόμενος (17), ὃ φιλοσοφῶντα σὺ, καὶ θεολογικώτατα, καὶ καυχώμενα εἰς τὰ ἅμμετρα; Πότερον σῶμα; καὶ πῶς τὸ ἄπειρον, καὶ ἀόριστον, καὶ ἀσημάτιστον, καὶ ἀναφῆ, καὶ ἀόρατον; ἢ καὶ ταῦτα σώματα; Ἄ τῆς ἐξουσίας! οὐ γὰρ αὐτῇ φύσει σωμάτων. Ἡ σῶμα μὲν, οὐχὶ ταῦτα δέ; Ἄ τῆς παχύτητος (18)! ἵνα μηδὲν πλέον ἡμῶν ἔχῃ τὸ θεῖον. Πῶς γὰρ σεπτὸν (19), εἰ περιγραπτὸν; ἢ πῶς φεύξεται τὸ ἐκ στοιχείων συγχεῖσθαι, καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν ἀναλύεσθαι, ἢ καὶ ὄλωσ' λύεσθαι; Σύνθεσις γάρ, ἀρχὴ μάχης· μάχῃ δὲ, διαστάσεως· ἢ δὲ, λύσεως· λύσεις δὲ ἀλλότριον πάντῃ Θεοῦ, καὶ τῆς πρώτης φύσεως. Ὀκκοῦν διάστασις, ἵνα μὴ λύσις· οὐδὲ μάχῃ, ἵνα μὴ διάστασις· οὐδὲ σύνθεσις, ἵνα μὴ μάχῃ· διὰ τοῦτο οὐδὲ σῶμα, ἵνα μὴ σύνθεσις. Ἐκ τῶν τελευταίων ἐπὶ τὰ πρῶτα ὁ λόγος ἀνιών, οὕτως ἴσταται.

nullo modo in Deum ac primam illam naturam cadit. Quocirca nullum dissidium admittendum est, ne solutio consequatur: nec pugna, ne dissidium oriatur: nec quidem est, ne alioqui compositum quidem eum necesse sit. Sic ab extremis ad prima recurrens oratio insistit.

H'. Πῶς δὲ καὶ σωθήσεται τὸ διὰ πάντων διήκειν, ὃ καὶ πληροῦν τὰ πάντα θεόν, κατὰ τὸ, *Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος* καὶ, *Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην*, εἰ τὸ μὲν περιγράφου (20), τὸ δὲ περιγράφουτο; Ἡ γὰρ διὰ κενοῦ χωρήσει τοῦ παντός, καὶ τὰ πάντα οἰχθήσε-

VIII. Jam vero quomodo illud tueri poterimus, quod ait Scriptura, Deum omnia pervadere atque implere, juxta illud: *Nonne cælum et terram ego impleo? dicit Dominus*⁴⁸; et, *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*⁴⁹; si Deus partim circumscriptat, partim circumscribatur? Aut enim per va-

⁴⁶ Ps. cxviii, 131. ⁴⁷ 1 Cor. ii, 40. ⁴⁸ Jer. xxiii, 24. ⁴⁹ Sap. i, 7.

(15) ὄλαις. Sic Elias et rationem, et non et sermonem intelligit.

(14) Ποτὲ. Deest in Or. 1.

(15) ὄλαις. Coisl. 3 et Or. 1, ὄλωσ, et ομῶν.

(16) Ἐφόδις. Coisl. 1, ὄματις.

(17) Βασανιζόμενος. Coisl. 2, βιαζόμενος.

(18) Ἄ τῆς ἐξουσίας!.. ὃ τῆς παχύτητος! Sic

Coisl. 1. Deest ὃ in ed.

(19) Πῶς γὰρ σεπτὸν, etc. « Quomodo enim eum colamus, si circumscribi potest? Aut quomodo concedere detrectabimus, eum ex elementis conflatum esse, atque in eadem denuo redigendum, denique prorsus interitum. »

(20) Περιγράφοι. Reg. a, περιγράφει.

cuam universitatem grassabitur, et res omnes nobis A peribunt, ut sic Deus contumelia afficiatur, nimirum et qui corpus sit, et iis quæ procreavit careat : aut corpus in corporibus erit, id quod fieri non potest : aut implicabitur, et opponetur, quemadmodum ea, quæ liquiditate prædita sunt, 501 inter se miscentur ; atque alia secabit, et ab aliis rursus secabitur, quod ipsis etiam Epicuri atomis absurdus et anilius est ; sicque nobis collabatur, nec corpus, nec solidi quidquam habebit hæc disputatio, qua corpus Deo tribuere conamur. Quod si eum corpus materiæ expers esse contenderint, si quidem quintum illud, ut nonnulli consueverunt, et in orbem volubile : sit sane corpus quoddam quintum, et a materia semotum, atque etiam, si ipsis ita colliberit, incorporeum ; quandoquidem ita sermone B comparati sunt, ut pro arbitrio in omnem partem sese versent, ac quidvis effingant ; nihil enim hac de re in præsentia cum illis altercabor. Cæterum quo tandem in genere erit earum rerum, quæ motu cientur et agitantur, ut interim taceam, quam gravis sit contumeliæ, asserere, Creatorem eodem, quo res ab eo creatas, motu incitari, atque eum, cujus vi ac naturæ res conditæ voluntur, si tamen hoc etiam datum sunt, eodem modo cum iis volvi ac circumferri ? Quæro etiam, quidnam sit quod universum hoc moveat ? Quidnam vero quod vicissim illud moveat, ac rursus a quo illud moveatur ? Eodemque modo in infinitum progrediar. Qui etiam fieri potest, ut omnino non sit in loco, si quidem fertur, ac motu incitatur ? Jam si aliud quoddam corpus, præter quintum illud, Deum esse statuant, si quidem angelicum : unde probabunt angelos corpore constare, et quo tandem corpore ? Quantum autem, si res ita se habeat, Deus angelum, quo ministro utitur, antecellet ? Si corpus quoddam his sublimius esse dixerint, rursus corporum examen rationis expers inducetur, ac uugarum gurges adeo profundus, ut nusquam pes figi possit.

IX. Atque hinc constat, Deum corpus non esse. C Neque enim adhuc quisquam eorum, qui divinitus afflati sunt, hoc vel dixit, vel ab aliis dictum comprobavit, nec nostri ovilis est hæc doctrina. Superest igitur, ut incorporeum esse Deum existimemus. Verum, utcumque incorporeum dicamus, nondum tamen hoc naturam illius essentiamque complectitur et declarat ; quemadmodum nec ingenuum, nec anarchum, id est, principii expers, nec immutabile,

(21) Ὡςπερ. Sic duo Regg., tres Colb., Coisl. 4, Or. 1, etc. In ed., ἢ ὡςπερ.

(22) Γραωδέστερον. Coisl. 4 addit, ὡς οἱ περὶ ταῦτα ἐσχολαστικῶς ἐλήρησαν, « anilius etiam iis deliramentis, quæ homines in hac disciplina versati sinterunt. » Hæc tamen desunt in plerisque codd. et ed., Elias autem agnoscit.

(23) Ὁ περὶ τοῦ σώματος λόγος. Hæc jungit Leuv. cum his superioribus verbis, καὶ οὕτω διαπεριεργασίᾳ ἡμῶν, sicque reddit : « Atque hoc modo ratio, quæ Deo corpus attribuit, subsistere nobis nequit ; adeoque nec corpus, nec compagem ullam habebit. »

(24) Ὅς τισιν ἔδοξε. Ex his fuit Aristoteles, qui præter quatuor rerum principia, seu elementa, quæ sunt « aqua, terra, ignis et aer, » quintum, nempe « cælum, » e materia quadam efformatum, admittēbat.

(25) Διολογομαι. Reg. a, διολογομεν.

(26) Τί δὲ δὲ, etc. Reg. bin et Or. 1, τί δὲ τό. Totum hunc locum sic vertit Leuv. : « At enim, ob-

ται ἡμῶν, ἐν ὑβρισθῆ Θεός, καὶ σῶμα γενόμενος, καὶ οὐκ ἔχων ὅσα πεποίηκεν ἢ σῶμα ἐν σώμασι ἔσται, ὅπερ ἀδύνατον ἢ πλακῆσται καὶ ἀντιπαρετεθήσεται, ὡςπερ (21) ὅσα τῶν ὑγρῶν μίγνυται : καὶ τὸ μὲν τέμνει, ὑπὸ δὲ τοῦ τμηθήσεται, δ καὶ τῶν Ἐπικουρείων ἀτόμων ἀτοπιώτερόν τε καὶ γραωδέστερον (22) καὶ οὕτω διαπεριεργασίᾳ ἡμῶν, καὶ σῶμα οὐκ ἔξει, οὐδὲ πῆξιν τινα ὁ περὶ τοῦ σώματος λόγος (23). Εἰ δὲ αὐτὸν φήσομεν, εἰ μὲν τὸ πέμπτον, ὡς τισιν ἔδοξε (24), καὶ τὴν κύκλω φορὰν φερόμενον ἔστω μὲν αὐτὸν τι καὶ πέμπτον σῶμα, εἰ βούλονται δὲ, καὶ ἀσώματον, κατὰ τὴν αὐτόνομον αὐτῶν τοῦ λόγου φορὰν καὶ ἀνάπασιν ὁὐδὲν γὰρ νῦν περὶ τούτου διολογομαι (25). Κατὰ τί δὲ τῶν κινουμένων ἔσται καὶ φερόμενων, ἵνα μὴ λέγω τὴν ὕβριν, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς πεποιημένοις ὁ πεποιητικῶς κινήθησεται, καὶ τοῖς φερόμενοις ὁ φέρων, εἴ γε καὶ τούτο δώσοις ; Τί δὲ τὸ (26) τοῦτο πάλιν κινουῦν ; τί δὲ τὸ πᾶν κινουῦν ; κάκεινο τί ; καὶ τί πάλιν ἐκεῖνο ; καὶ τούτο εἰς ἀπειρον. Πῶς δὲ οὐκ ἐν τόπῳ πάντως, εἴ γε φερόμενον ; Εἰ δὲ ἄλλο τι παρὰ τὸ πέμπτον φήσοις, εἰ μὲν ἀγγελικόν ὁ πόθεν οἱ ἀγγελοὶ (27) σώματα, καὶ τίνα ταῦτα ; καὶ πόσον (28) ὑπὲρ ἀγγελῶν εἴη Θεός, οὗ λειτουργὸς ἀγγελος ; Εἰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, πάλιν εἰσίστησι σωμάτων ἐσμὸς ἀλόγιστος, καὶ φλυαρίας βυθός, οὐδαμοῦ στήναι δυνατόμενος.

Θ. Οὕτω μὲν οὖν (29) οὐ σῶμα ἡμῶν ὁ Θεός οὐδὲ γὰρ ἤδη τις τοῦτο τῶν θεοπνευστῶν, ἢ εἶπεν, ἢ παρεδέξατο, οὐδὲ τῆς ἡμετέρας (30) αὐλῆς ὁ λόγος. Λεῖπεται δὲ ἀσώματον ὑπολαμβάνειν. Ἄλλ' εἰ ἀσώματον, οὕτω μὲν οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστατικόν τε καὶ περιεκτικόν (31), ὡςπερ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ ἀναρχον, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ τὸ ἀφθαρτον, καὶ ὅσα περὶ Θεοῦ, ἢ περὶ Θεὸν εἶναι λέγεται. Τί γὰρ οὖντι (32) αὐτῷ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν

secro, quodnam erit a quo universum hoc movebitur ? Quidnam illud vicissim movebit ? Quid item illud ? Idque adeo in infinitum. Sic Græca videtur legisse : Τί δὲ πᾶν κινουῦν ; τί δὲ τοῦτο πάλιν κινουῦν ; καὶ τί πάλιν ἐκεῖνο ; καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον.

(27) Ἀγγελοὶ. Reg. a, οἱ ἀγγελοὶ.

(28) Πόσον. Duo Colb., et Or. 4 addunt, ἄν.

(29) Οὕτω. Deest in Reg. bin et Or. 1.

(30) Οὐδὲ τῆς ἡμετέρας, etc. Bill. : « Atque ab huiusmodi sermone fides Ecclesiæ abhorret. »

(31) Περιεκτικόν. Deest in nonnullis codd.

(32) Τί γὰρ οὖντι, etc. Bill. : « Primum enim, huic quidem certe, qui Dei mentem vere habeat, atque in contemplatione perfectior sit, considerandum et expendendum occurrit, quid Deus natura sua et substantia sit : ac postea hoc adjiciendum superest, eum nec initium habere, nec a se unquam desciscere ; nec sine ullo circumscripti ac definito, sed, quidquid in rerum natura est, ambitu suo complecti atque coercere. »

ὑπόστασιν ὑπάρχει, τὸ μὴ ἀρχὴν ἔχειν, μηδὲ ἐξίστασθαι, μηδὲ παρατούσθαι; Ἄλλ' ὅλον τὸ εἶναι περιλαμβάνειν λείπεται προσφιλοσοφεῖν τε καὶ προσεξετάζειν τῷ γε νοῦν Θεοῦ (33) ἀληθῶς ἔχοντι, καὶ τελειώτερον τὴν θεωρίαν. Ὡς γὰρ οὐκ ἀρκεῖ τὸ σῶμα εἶπεῖν, ἢ τὸ γεγενῆσθαι, πρὸς τὸ καὶ τὸ, περὶ δ' ταῦτα, παραστήσῃ τε καὶ δηλώσῃ, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ ὑποκείμενον τούτοις εἶπεῖν, εἰ μέλλοι (34) τελείως καὶ ἀποχρώντως τὸ νοούμενον παραστήσεσθαι (ἢ γὰρ ἀνθρώπος, ἢ βοῦς, ἢ ἵππος τοῦτο τὸ ἐνσώματον, καὶ γεννώμενον, καὶ φθειρόμενον)· οὕτως οὐδὲ ἔκει' στήσεται μέχρι τοῦ εἶπεῖν ἃ μὴ ἔστιν, ὃ τὴν τοῦ ὄντος πολυπραγμωνῶν φύσιν· ἀλλὰ δεῖ πρὸς τῷ (35) εἶπεῖν ἃ μὴ ἔστι, καὶ ὃ ἔστιν εἶπεῖν· ὅση καὶ ῥῆσον ἐν τι περιλαβεῖν, ἢ τὰ πάντα καθ' ἕκαστον ἀπειπεῖν, ἵνα ἕκ τε (36) τῆς ἀναρίσεως ὧν οὐκ ἔστι, καὶ τῆς οὐ ἔστι· θέσεως, περιληφθῆ τὸ νοούμενον. Ὁ δὲ, ἃ μὲν οὐκ ἔστι λέγων, σωπαῖν δὲ ὃ ἔστι, ποιεῖ παραπλήσιον, ὡσπερ ἄν (37) εἰ τὰ πέντε δις ὅσα ἔστιν ἐρωτώμενος, ὅτι μὲν οὐ δύο λόγοι (38), οὐδὲ τρία, οὐδὲ τέσσαρα, οὐδὲ πέντε, οὐδὲ εἴκοσι, οὐδὲ τριάκοντα, οὐδὲ τινα, ἵνα συνελὼν εἴπω, τῶν ἐντὸς δεκάδος, ἢ δεκαδικῶν ἀριθμῶν· ὅτι δὲ εἴη δέκα μὴ λόγοι, μηδὲ ἔρειδοι τὸν νοῦν τοῦ ἐρωτῶντος εἰς τὸ ζητούμενον. Πολλῶν γὰρ ῥῆσον· καὶ συντομώτερον ἐκ τοῦ ὃ ἔστιν ὅσα οὐκ ἔστι δηλώσει, ἢ ἐκ τοῦ ἀνελεῖν ἃ μὴ ἔστιν, ὃ ἔστιν ἐνδείξασθαι. Ἡ τοῦτο μὲν παντὶ δῆλον.

quinque, nec viginti, nec triginta, nec, ut brevi cœteram quod decem sint, non dicat, nec mentem ejus, a quo interrogatur, ad id quod quæsitum est, affigat. Multo enim facilius et compendiosius est, ex eo, quod, quid sit, dixeris, quidquid non sit declarare, quam ex eorum, quid non est, ablatione atque inficiatione, quæ sit, demonstrare; quemadmodum cuivis perspicuum esse arbitror.

I. Ἐπεὶ δὲ ἔστιν ἀσώματον ἡμῖν τὸ θεῖον, μικρόν τε προσεξετάσωμεν. Πότερον οὐδαμοῦ τοῦτο, ἢ ἔστιν ὄπου; Εἰ μὲν γὰρ οὐδαμοῦ, ζητῆσαι τις ἂν τῶν ἀγαν ἐξεταστικῶν (39), πῶς ἂν καὶ εἴη. Εἰ γὰρ τὸ μὴ ὄν, οὐδαμοῦ, τὸ μηδαμοῦ, τυχὸν οὐδὲ ὄν. Εἰ δὲ ἔστι που, πάντως ἐπέπερ ἔστιν, ἢ ἐν τῷ παντί, ἢ ὑπὲρ τὸ πᾶν. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐν τῷ παντί, ἢ τινι, ἢ πανταχοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἐν τινι, ὅπ' ἐλάττονος περιγραφῆσεται τοῦ τινος. Εἰ δὲ πανταχοῦ (40), ὑπὸ πλείονος καὶ ἄλλου πολλοῦ, λέγω δὲ, τὸ περιεχόμενον τοῦ περιέχοντος. Εἰ τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ παντός μέλλει (41) περιχεθῆσθαι, καὶ μηδένα τόπον εἶναι περιγραφῆς ἐλεύθερον. Ταῦτα μὲν (42), εἰ ἐν τῷ παντί. Καὶ τοῦ, πρὶν γενέσθαι τὸ πᾶν; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς ἀπορίαν. Εἰ δὲ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἄρ' οὐδὲν ἦν τὸ διορίζον αὐτὸ τοῦ παντός; Ποῦ δὲ τὸ ὑπὲρ τοῦτο; Καὶ πῶς ἐνόηθη τὸ ὑπεραιρον καὶ ὑπεραιρόμενον, οὐκ ὄντος ὄρου τινός τοῦ τέμνοντος ταῦτα καὶ διορίζοντος; Ἡ χρῆ πάντως εἶναι τὸ μέσον, καὶ ᾧ περατούται τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ

A nec incorruptibile, cœteraque omnia, 502 quæ de Deo, vel circa Deum, prædicantur. Quid enim prod-est ad indicandam ipsius naturam et subsistentiam qua existit, si dicas eum initium non habere, nec a se unquam desciscere, nec ullis terminis includi? Verum totam ejus essentiam edisserendam et inquirendam huic relinquimus, qui vere Dei notitiam habet, atque in contemplando perfectior est. Ut enim non satis est corpus dicere, aut procreatum esse, ad hoc vel illud, cui hæc adjacent, exprimendum et indicandum, sed quid ipsa quoque res subjecta sit, dicendum est, si modo volumus, in quod cogitamus, plene atque abunde repræsentare (potest enim vel homo, vel bos, vel equus esse, hoc quod corporeum ac procreatum et corruptibile esse pronuntiamus) : ad eundem modum qui Dei naturam curiosius inquirendam duxerit, non hic conquiescet, ut dicat, quid non sit Deus, sed hoc quoque ipsi adjiciendum erit, ut, quid sit, exponat; idque eo magis, quod minus difficile est unum quiddam animo complecti, quam omnia sigillatim inficiando removere, ut rejectis iis, quæ non est, et constituto eo, quod sit, comprehendatur id quod cogitamus. Qui vero ita, quid res aliqua non sit, pronuntiat, ut interim, quid sit, taceat, non absimilis est ei qui rogatus, bis quinque quot sint, respondeat quidem ea nec duo esse, nec tria, nec quatuor, nec

B

X. Quoniam igitur Deum corpore vacare nobis est exploratum, aliquanto ulterius in inquirendo progrediamur. Nusquamne ille est, an alicubi? Si enim nusquam, quæret fortasse aliquis ex iis qui inquirendi ac disputandi subtilitate impensius gaudent, quomodo esse quoque possit. Nam si id quod non est, nusquam est : id quoque quod nusquam est, ne quidem fortasse est. Quod si alicubi esse dixeris, proculdubio, quandoquidem est, vel in universo est, vel supra universum. Si in universo; vel in quadam ejus parte est, vel 503 ubique. Si quadam in parte, ergo a minori hac parte circumscribetur. Sin ubique, ab ampliore alioque multo majore, id est, a continente continebitur. Hæc si dederimus, futurum est, ut universum universi complexu teneatur, nec ullus a circumscriptione liber exstet locus. In has absurditates incidant necesse est, qui eum in universo esse dixerint. Ac præterea, ubinam erat, antequam universa hæc rerum machina exstitisset?

vestigare omnia cupiunt. »

(40) *Εἰ δὲ πανταχοῦ*, etc. Bill. : « Sin ubique, ergo ab alio multo majore continebitur : si quidem futurum est, ut Deus totus universi complexu teneatur, nec ulla ex parte circumscriptionis expers sit. »

(41) *Μέλλει*. Reg. bm, tres Colb. et Comb. μέλλοι.

(42) *Ταῦτα μὲν*, etc. « Hæc quidem consequentur, si in hac universitate Deus constituitur. »

(33) Θεοῦ. Deest in Or. 1.

(34) Μέλλοι. Reg. a, μέλλει.

(35) Τῷ. Coisl. 1, τῷ.

(36) Ἐκ τε. Deest τε in Reg. bm.

(37) Ὅσπερ ἄν. Deest ἄν in Or. 1.

(38) *Ὁ δύο λόγοι*, etc. Regg. a, bm, tres Colb. et Or. 1, οὐ δύο λέγει, οὐδὲ τρεῖς, οὐδὲ τέσσαρας.

(39) *Τῶν ἀγαν ἐξεταστικῶν*. « Qui scire ac in-

Nam hoc quoque non levem difficultatem affert. Quod si eum supra universum esse dixerint, quid? Nihilne erat, quod eum ab universo dirimeret? Ubinam porro erat, quod supra universum erat? Aut quomodo internoscere poterat id, quod sublimius erat, ab eo, quod inferius, eum nullus limes esset, qui hæc est medium quoddam esse, quo, velut termino, dirimatur universum ab eo, quod supra universum est? Quid autem aliud hoc fuerit, quam locus, quem jam ante exclusimus? Nondum enim commemorare, fieri omnino non posse, quia circumscriptus sit Deus, si animo et cogitatione comprehendi potest. Unum quippe circumscriptiois genus comprehensio quoque ipsa est.

XI. Quorsum autem hæc disserui, curiosiusque fortasse, quam vulgi aures ferant, ac pro ea, quæ hæc tempestate viget, disputandi ratione (quæ, simplici atque ingenua rerum divinarum pertractatione contempta et pro nibilo habita, subdolum atque involutum dicendi genus invexit; ut nimirum ex fructibus arbor⁵⁰, hoc est, ater ille ac tenebrosus spiritus, huiusmodi dogmatum afflator, ex hac disputationis caligine agnoscat)? Non enim hoc eo a me factum est, ut ipse quoque nova et ab hominum sensibus aliena proferre, atque eximia quadam et excellenti sapientia ornatus esse⁵¹ videar, nodos necens, atque astricta dissolvens; quod quidem magnum Danielis miraculum fuit; verum ut illud ostendam, quod orationis principio dicere instituebam, nimirum Deum extra humani ingenii captum esse, nec totum, quantus est, cogitari atque animo informari posse; idque non ob invidiam (longe enim abest a divina natura invidiæ livor, utpote quæ omni perturbatione vacat, solaque bona et domina est, ac præsertim erga id, quod ex omnibus rebus a se conditis maximo in pretio habet. Quid enim apud Verbum priore loco ac numero est, quam quæ rationem ac sermonis⁵⁰⁴ facultatem acceperunt? Quandoquidem hoc quoque ipsum, quod procreata sunt, summæ cujusdam divinæ bonitatis argumentum est), nec ut inde ipsius, qui plenus est, honori gloriæque quidquam accederet, ut videlicet ex eo quod ad ejus cognitionem mortales pervenire nequeunt, major ad ipsum honor ac veneratio redeat. Sophisticum enim plane, atque alienum est, non dicam a Deo, sed ab homine, mediocri saltem probitate candoreque prædito, atque ingenue cujusdam honestatis sibi conscio, prohibendis aliis principatum sibi arrogare.

XII. Verum aliasne etiam quasdam ob causas, viderint ii, qui Deo propinquiores conjunctioresque sunt, atque impervestigabilium ipsius iudiciorum⁵² inspectores et contemplatores, si qui tamen sunt ad eam virtutis magnitudinem evecti, atque in abyssi vestigiis deambulantes⁵³, ut proverbio dici solet. Quantum tamen nos, qui exiguis modulis ea quæ ad contemplandum difficilia sunt, metimur, conjectura assequi possimus, tres hujus rei causæ afferri queant. Prima forsan, ne, ob adipiscendi facilitatem, facilis

⁵⁰ Matth. vii, 20. ⁵¹ Dan. v, 11. ⁵² Rom. xi, 35.

(43) *Kal sl.* Deest et in Reg. Cypr.

(44) *Tὸν νῦν.* Sic cold. In ed., τὸν νοῦν.

(45) *Γρυφοειδής.* Sic Reg. hm et Coisl. 1. In quibusdam, γρυφώδης. In ed., γρυφοειδής. Schol., ἀνεγματοδής, « ænigmaticæ, obscuræ. » Notat hic Gregorius Eunomianos, ac præcipue Aetium Eunomii magistrum.

(46) *Συνδέσμους.* Vulgata versio Dan. v, 12, habet, « obscura interpretari, et ligata dissolvere. »

(47) *Ὀρμησε.* In nonnullis, ὄρμητο.

πάν; Καὶ τί ἄλλο τοῦτο ἢ τόπος ἐστίν, ὅνπερ ἐφύγομεν; Καὶ οὐπω λέγω τὸ περιγραφτὸν πάντως εἶναι τὸ θεῖον, καὶ εἰ (43) διανοίᾳ καταληπτόν· ἐν γὰρ περιγραφῆς εἶδος καὶ ἡ κατάληψις.

eo, quod inferius, eum nullus limes esset, qui hæc est medium quoddam esse, quo, velut termino, dirimatur universum ab eo, quod supra universum est? Quid autem aliud hoc fuerit, quam locus, quem jam ante exclusimus? Nondum enim commemorare, fieri omnino non posse, quia circumscriptus sit Deus, si animo et cogitatione comprehendi potest. Unum quippe circumscriptiois genus comprehensio quoque ipsa est.

IA'. Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα διήλθον, καὶ περιεργότερον ἴσως ἢ κατὰ τὰς τῶν πολλῶν ἀκοάς, καὶ κατὰ τὸν νῦν (44) κεκρατηχότα τύπον τῶν λόγων (ὅς τὸ γενναῖον καὶ ἀπλοῦν ἀτιμάσας, τὸ σχολιδὸν καὶ γρυφοειδές (45) ἐπεισήγαγεν· ὡς ἐκ τῶν καρπῶν τὸ δένδρον γινώσκουσαι, λέγω δὲ τὸ ἐνεργοῦν τὰ τοιαῦτα δόγματα σκότος ἐκ τοῦ ζόφου τῶν λεγομένων); Οὐ γὰρ ἵνα καὶ αὐτὸς παράδοξα λέγειν δόξω, καὶ περιττὸς φαίνωμαι τὴν σοφίαν, πλέκων συνδέσμους (46), καὶ διαλύων κρατούμενα, τοῦτο δὲ τὸ μέγα θαῦμα τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ δηλώσομαι, ὃ μοι λέγειν ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς ὄρμησε (47). Τοῦτο δὲ τί ἦν (48); Τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ τὸ θεῖον, μηδὲ ὄλον ὅσον ἐστὶ φαντάζεσθαι· καὶ τοῦτο οὐτε διὰ φθόνον (μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος, τῆς γε ἀπαθούς, καὶ μόνης ἀγαθῆς, καὶ κυρίας, καὶ μάλιστα τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων περὶ τὸ τιμιώτατον (49)). Τί γὰρ λόγῳ πρὸ τῶν λογικῶν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ὑποστῆναι τῆς ἀκρας ἀγαθότητος). οὐτε εἰς τιμὴν ἑαυτοῦ καὶ δόξαν τοῦ πλήρους (50), ἵνα τῷ ἀνεφίκτῳ τὸ τιμιὸν ἐξη καὶ τὸ σεβάσιμον. Τοῦτο γὰρ πάντως (51) σοφιστικὸν καὶ ἀλλότριον, μὴ θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώπου μετριῶς ἐπεικούς, καὶ τι δεξιὸν ἑαυτῷ συνειδότες, ἐκ τοῦ καλλύειν ἐτέρους τὸ πρῶτον πορίζεσθαι.

est), nec ut inde ipsius, qui plenus est, honori gloriæque quidquam accederet, ut videlicet ex eo quod ad ejus cognitionem mortales pervenire nequeunt, major ad ipsum honor ac veneratio redeat. Sophisticum enim plane, atque alienum est, non dicam a Deo, sed ab homine, mediocri saltem probitate candoreque prædito, atque ingenue cujusdam honestatis sibi conscio, prohibendis aliis principatum sibi arrogare.

IB'. Ἄλλ' εἰ μὲν καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, εἶδειν ἂν οἱ ἐγγυτέρω θεοῦ, καὶ τῶν ἀνεξιχνιάστων αὐτοῦ κτισμάτων ἐπόπται καὶ θεωροί, εἴπερ εἰσὶ τινες τοσοῦτοι τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐν ἴχνεσιν ἀδύσσου περιπατοῦντες, τὸ δὲ λεγόμενον· ὅσον δ' οὖν ἡμεῖς κατελήφαμεν, μικροῖς μέτροις μετροῦντες τὰ δυσθεώρητα· τάχα μὲν, ἵνα μὴ τῷ ῥαδίῳ τῆς κτήσεως, ῥάστη γένηται καὶ ἡ τοῦ κτηθέντος ἀποβολή. Φιλεῖ γὰρ τὸ μὲν πόνῳ κτηθὲν μᾶλλον κρατεῖσθαι· τὸ δὲ ῥαδίως κτηθὲν, καὶ ἀποπτύεσθαι (52) τάχιστα, ὡς πάλιν ληφθῆ-

⁵³ Job xxxviii, 16.

(48) *Τοῦτο δὲ τί ἦν.* Deest et in Or. 1.

(49) *Τιμιώτατον.* Comh. præfert, οἰκειότατον. « Maxima sibi necessitudine conjunctum, familiarissimum. »

(50) *Τοῦ πλήρους.* Alludit ad hæc Isaïæ verba i, 11: « Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus: plenus sum, » etc.

(51) *Πάντως.* Comh., πάντη.

(52) *Ἀποπτύεσθαι.* Or. 1 ἀποπτύεται.

ναὶ δυνάμενον· καὶ οὕτως (53) εὐεργεσία καθίσταται· ἂν τὸ μὴ πρόχειρον τῆς εὐεργεσίας, τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. Τάχα δὲ, ὡς μὴ ταυτὸν ἡμᾶς τῷ πᾶσόντι Ἐωσφόρῳ πᾶσχειν (54), ἐκ τοῦ τὸ φῶς ὄλον χωρῆσαι κατέναντι Κυρίου παντοκράτορος τραχηλιῶν, καὶ πίπτειν ἐκ τῆς ἐπάρσεως, πτώμα πάντων ἐλευνότατον. Τυχὸν δὲ, ἵν' ἦ τι πλεον ἐκείθεν ἄθλον φιλοπονίας καὶ λαμπροῦ βίου τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαρμένοις, καὶ μακροθυμοῖσι πρὸς τὸ ποθούμενον. Διὰ τοῦτο μέσος ἡμῶν τε καὶ Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὗτος ἴσταιται γνόφος, ὥσπερ ἡ νεφέλη (55) τοπάλαι τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑβραίων. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἴσως, ὃ ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ, τὴν ἡμετέραν παχύτητα, δι' ἣν ὄλγοι· καὶ μικρὸν διακύπτουσιν. Τοῦτο μὲν οὖν φιλοσοφεῖτωναν οἷς ἐπιμελῆς, καὶ ἀντίωσαν ἐπὶ πλείστον τῆς διασκέψεως· ἡμῖν δ' οὖν ἐκεῖνο γνώριμον τοῖς δεσμοῖς τῆς γῆς, ὃ φησὶν ὁ θεὸς Ἰερεμίας, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκῶν περιβεβλημένοις (56)· ὅτι ὥσπερ ἀδύνατον ὑπερβῆναι (57) τὴν ἑαυτοῦ σκίαν, καὶ τῷ λίαν ἐπειγομένῳ (φθάνει γὰρ αἰεὶ τοσοῦτον, ὅσον καταλαμβάνεται), ἢ τοῖς ὁρατοῖς πλησιάσαι τὴν ὄψιν, δίχα τοῦ ἐν μέσῳ φωτὸς καὶ ἀέρος, ἢ τῶν ὑδάτων ἐξω τὴν νηκτὴν φύσιν διολισθαίνειν· οὕτως ἀμήχανον τοῖς ἐν σώματι (58), δίχα τῶν σωματικῶν, πάντη γενέσθαι μετὰ τῶν νοουμένων. Ἄει γὰρ τι παρεμπεσεῖται τῶν ἡμετέρων, κἂν ὅτι μάλιστα χωρίσας ἑαυτὸν τῶν ὀρωμένων ὁ νοῦς, καὶ καθ' ἑαυτὸν γενόμενος, προσβάλλειν ἐπιχειρῆ τοῖς συγγενέσι καὶ ἀοράτοις. Γνώση δὲ οὕτως.

teverit), aut oculus rebus in aspectum cadentibus piscis extra aquas natent; ita etiam impossibile est iis, qui corporibus inclusi sunt, sine corporearum ac sensibilibus rerum adminiculo, rebus iis, quæ animo ac ratione intelliguntur, omnino conjungi. Semper enim obiter sensibile aliquid rerum nostrarum incidit, quantumvis maxime nostra mens ab iis rebus, quæ in aspectum cadunt, abstracta, atque in seipsam collecta, res cognatas, et oculorum aciem fugientes assequi ac percipere contenderit. Quod quidem ita tibi clarum ac dilucidum erit.

II. Ὁ πνεῦμα, καὶ πῦρ, καὶ φῶς, ἀγάπη τε καὶ σοφία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ νοῦς, καὶ λόγος, καὶ τὰ τοιαῦτα (59), αἱ προσηγοραὶ τῆς πρώτης φύσεως; Τί οὖν; Ἡ πνεῦμα νοήσεις δίχα φορᾶς καὶ χύσεως; Ἡ πῦρ ἐξω τῆς ὕλης, καὶ τῆς ἀνω φορᾶς, καὶ τοῦ ὕψους χρώματος τε καὶ σχήματος; Ἡ φῶς οὐκ ἀέρι σύγκρατέν τε καὶ ἀφετόν τοῦ οἴον γενυνόντος τε καὶ φωτίζοντος; Νοῦν δὲ τίνα; Μὴ τὸν ἐν ἄλλῳ, καὶ οὐ κινήματα τὰ διανοήματα, ἡρεμοῦντα, ἢ προβαλλόμενα; Ἀδῶν δὲ τίνα παρὰ τὸν ἡσυχάζοντα ἐν ἡμῖν, ἢ χεόμενον; ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν, λυόμενον. Εἰ δὲ καὶ σοφίαν, τίνα παρὰ τὴν ἔξιν, καὶ τὴν ἐν τοῖς θεωρημασιν (60) εἶτε θεοῖς, εἶτε καὶ ἀνθρωπίνους; Δικαιοσύνην τε καὶ ἀγάπην, οὐ διαθέσεις ἐπανουμένας;

quoque rei quæsitæ iactura sit. Fit enim fere, ut quod non sine labore atque industria partum est, arctius quoque teneatur: quod autem nullo negotio comparatum est, citissime vilescat, et abiciatur, utpote quod recuperari possit; atque ita in beneficium cedit non obvia illa beneficentia, apud eos saltem, qui prudentes sunt. Altera, ne idem nobis, quod Lucifero illi prolapsus⁵⁶, accidat; hoc est, ne toto illo fulgore perfusi cervicem adversus Dominum omnipotentem attollamus, atque ob elationem corruamus, casu omnium miserrimo et calamitosissimo. Postrema, ut pro industriæ suæ illustrisque vitæ præmio uberius aliquid habeant, qui hic sese a vitiorum labe perpurgarint, ac rem adamatam et expetitam patientibus animis exspectarint. Idcirco media inter nos ac Deum corporea hæc caligo interjecta est; non secus ac nubes illa⁵⁷ olim inter Ægyptios et Hebræos. Ac fortasse huc spectat illud Scripturæ, Posuit tenebras latibulum sibi⁵⁸, hoc est, crassitiam nostram, qua sit, ut pauci omnino, iique parum admodum transpiciant. Sed de hac re accuratius philosophentur, altissimeque consideratione provehantur, quibus id studio et curæ fuerit. Nobis utique, qui terræ vinculis astricti tenemur⁵⁹, ut Jeremiæ verbis utar, crassaque hac carne obtegimur, hoc perspicuum est, quod quemadmodum nulla ratione fieri⁵⁰⁵ potest, ut quispiam, quamlibet gressum urgeat, umbram suam prætereat (quantum enim eam assequeris, tantum etiam illa semper ante-

citra intermediam lucem et aerem conjungatur, aut pascis extra aquas natent; ita etiam impossibile est iis, qui corporibus inclusi sunt, sine corporearum ac sensibilibus rerum adminiculo, rebus iis, quæ animo ac ratione intelliguntur, omnino conjungi. Semper enim obiter sensibile aliquid rerum nostrarum incidit, quantumvis maxime nostra mens ab iis rebus, quæ in aspectum cadunt, abstracta, atque in seipsam collecta, res cognatas, et oculorum aciem fugientes assequi ac percipere contenderit. Quod quidem ita tibi clarum ac dilucidum erit.

XIII. Nonne spiritus, et ignis, et lux, et charitas, et sapientia, et justitia, et mens, et verbum, atque similia, principis illius naturæ sunt nomina? Quid igitur? An spiritum animo concipies, qui motus ac diffusionis expertus sit? An ignem, qui materia careat, sursumque non feratur, nec proprio colore ac figura præditus sit? An lucem nullo aere permistam, atque a suo quasi parente eamque effundente segregatam? Jam mentem, quam tandem intelliges? An non eam, quæ in alio est, cujusque motus cogitationes sunt, vel tacitæ, vel sese profertentes? Quod item verbum? An non illud, quod vel in nobis quiescit, vel diffunditur? vereor enim dicere, solvitur. Quam porro sapientiam, præter

⁵⁶ Isa. xiv, 12. ⁵⁷ Exod. xiv, 20. ⁵⁸ Psal. xvii, 12. ⁵⁹ Thren. iii, 34.

(53) Καὶ οὕτως, etc. id est, « ac sic ipsam beneficii comparandi difficultatem pro beneficio habent cordati homines. »

(54) Ἰδούγειν. Comb., παθεῖν.

(55) Νεφέλη. Schol.: Νεφέλην λέγει τὸ ἐπίπροσθεν τῆ ψυχῆ σώμα. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἡ ψυχή, ἡμετέρον δὲ τὸ σῶμα. « Nubem appellat corpus quod animæ objectum est. Nos enim anima sumus, corpus vero nostrum est. »

(56) Περιβεβλημένοις. Sic Colb. 3. Alii, προβε-

ΠΑΤΡΟΙ. GR. XXXVI.

βλημένοις.

(57) Ἀδύνατον ὑπερβῆναι. Reg. Cyr., ἀδύνατον ἐστὶν ὑπερβαίνειν.

(58) Σώματι. Reg. hm, σώμασι.

(59) Καὶ τὰ τοιαῦτα, etc. Bill.: « Atque aliis natura nuncupatur? » In prima autem ed.: « Atque hujusmodi nominibus divina natura appellatur? »

(60) Ἐν τοῖς θεωρημασιν. Reg. a, ἐν τοῖς νοήμασι καὶ θεωρημασιν, « in cogitationibus et contemplationibus. »

eam, quæ habitus est, atque, vel in divinis, vel in humanis rebus contemplandis versatur? Quam porro justitiam et charitatem? Nonne præclaras et cum laude conjunctas affectiones (quarum altera Injustitiæ, altera odio adversetur), nunc sese intendentes, nunc remittentes; nunc accedentes, nunc decedentes, ac certa omnino qualitate nos afficientes et immutantes, haud secus ac colores corpora? An potius nobis faciendum est, ut ab his abscedamus, ac numen ipsum sejunctim, quoad ejus fieri potest, perspiciamus, particularem quamdam speciem ex simulacris colligentes? Quænam igitur est hæc molitio, quæ et ex his velut confletur, et tamen hæc non sit? Aut quomodo id, quod unum est, ac suapte natura compositionis experts, nec ullis rerum simulacris adumbrari potest, hæc omnia et horum unumquodque perfecte fuerit? Ita mens nostra languet ac fatiscit, dum e corporeis et sensibilibus rebus excedere, 506 atque incorporeis citra ullius rei interventum jungi studet, quandiu cum sua infirmitate, ea, quæ ipsius vires superant, speculatur. Etenim Deum, ac principem illam causam, natura quidem omnis rationis particeps appetit; ut autem eam assequatur, ob eas, quas dixi, causas, vires deficient. Languens autem desiderio, ac male omnino affecta, ægerrimeque hoc damnum ferens, secundam, ut dici solet, navigationem init, ut scilicet, vel ad res eas, quæ sub oculorum sensum cadunt, oculos flectat, ac quampiam earum pro numine colat, pessimo utique consilio labens (quid enim in omnibus rebus, quæ oculis cernuntur, eo, a quo cernuntur, excelsius et divinius est, ut illud adoretur, hoc vero adoret?); vel per aspectabilium rerum pulchritudinem et ordinem, Dei cognitionem assequatur, atque ad ea percipienda, quæ oculorum obtutum fugiunt, ducibus oculis utatur, non autem per earum rerum, quæ oculis subjectæ sunt, magnificentiam, Dei jacturam faciat.

XIV. Hinc alii solem, alii lunam, alii siderum C multitudinem, alii cælum quoque ipsum una cum illis, quibus pro motus qualitate vel quantitate mundi gubernationem administrationemque tribuerunt; alii rursus propter necessarium usum, terram, aquam, aerem, ignem, quod his sublatis humanæ vitæ incolumitas constare non possit; alii denique quidquid ex rebus aspectabilibus temere ipsis occurrit, coluerunt, pulcherrima quæque eorum, quæ cernebant, pro diis sibi constituentibus. Nec defuerunt, qui statuas ac signa divinis honoribus affecerint, primum quidem propinquorum et necessariorum, ii videlicet, qui vehementiori lucta afflictabantur, corporeisque rebus addictiores erant, atque homines vita functos monumentorum honore prosequabantur: post autem alienorum euo-

A και την μὲν τῆς ἀδικίας, τὴν δὲ τοῦ μίσους ἀντίπαλον, ἐπιτεινομένης τε καὶ ἀνιεμένης (61), προσγινομένης τε καὶ ἀπυγινομένης, καὶ ὅπως ποιούσας ἡμᾶς καὶ ἀλλοιούσας, ὡς περ αἱ χροαὶ τὰ σώματα; Ἡ δὲ τούτων ἀποσταίναντες ἡμᾶς, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ θεῖον (62) ἰδεῖν, ὡς οἶόν τε, μερικὴν τινα φαντασίαν ἐκ τῶν εἰκασμάτων συλλεγομένους; Τίς οὖν ἡ μηχανή (63) ἐκ τούτων τε, καὶ μὴ ταῦτα; Ἡ πῶς ταῦτα πάντα, καὶ τελείως ἕκαστον, τὸ ἐν (64) τῇ φύσει ἀσύνθετον καὶ ἀνείκαστον; Οὕτω κάμνει ἐκθῆναι τὰ σωματικὰ ὁ ἡμέτερος νοῦς, καὶ γυμνοῖς ὀμιλῆσαι τοῖς ἀσωμάτοις, ἕως σκοπεῖ μετὰ τῆς ἰδίας ἀσθενείας τὰ ὑπὲρ δύναμιν. Ἐπεὶ ἐφέται μὲν πᾶσα λογικὴ φύσις Θεοῦ, καὶ τῆς πρώτης αἰτίας καταλαβεῖν δὲ ἀδυνατεῖ, δι' ἃς εἶπον αἰτίας. Κάμνουσα δὲ τῷ πόθῳ, καὶ οἶον σφά-

B δάζουσα (65), καὶ τὴν ζημίαν οὐ φέρουσα, δεύτερον ποιεῖται πλοῦν (66), ἢ πρὸς τὰ ὀρώμενα βλέψαι, καὶ τούτων τι ποιῆσαι Θεόν, καθὼς εἰδυῖα (τί γὰρ τῶν ὀρατῶν τοῦ ὄραντος, καὶ πῶσον ἐστὶν ὑψηλότερόν τε καὶ θεοειδέστερον, ἐν ᾗ ἢ τὸ μὲν προσκυνουῦν, τὸ δὲ προσκυνούμενον;) ἢ διὰ τοῦ κάλλους (67) τῶν ὀρωμένων καὶ τῆς εὐταξίας, Θεὸν γνωρίσαι, καὶ ὀδηγῆσαι τῇ ὕψει, τῶν ὑπὲρ τὴν ὕψιν χρῆσασθαι, ἀλλὰ μὴ ζημιωθῆναι Θεὸν διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν ὀρωμένων.

secundam, ut dici solet, navigationem init, ut scilicet, vel ad res eas, quæ sub oculorum sensum cadunt, oculos flectat, ac quampiam earum pro numine colat, pessimo utique consilio labens (quid enim in omnibus rebus, quæ oculis cernuntur, eo, a quo cernuntur, excelsius et divinius est, ut illud adoretur, hoc vero adoret?); vel per aspectabilium rerum pulchritudinem et ordinem, Dei cognitionem assequatur, atque ad ea percipienda, quæ oculorum obtutum fugiunt, ducibus oculis utatur, non autem per earum rerum, quæ oculis subjectæ sunt, magnificentiam, Dei jacturam faciat.

C ID'. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν ἥλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ἀστέρων πλῆθος, οἱ δὲ οὐρανὸν αὐτὸν ἅμα τούτοις, οἷς καὶ τὸ πᾶν ἄγιον δωμάσει κατὰ τὸ ποῦν ἢ πῶσον τῆς κινήσεως: οἱ δὲ τὰ στοιχεῖα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, διὰ τὸ χρειῶδες, ὧν ἄνευ οὐδὲ συστήναι δυνατόν τὸν ἀνθρώπινον βίον: οἱ δὲ ὅ τι τύχοιεν ἕκαστος τῶν ὀρατῶν ἐσεβάσθησαν, ὧν ἐώρων τὰ κάλλιστα θεοῦ προστησάμενοι. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ εἰκόνας, καὶ πλάσματα, πρῶτα μὲν τῶν οἰκειῶν, οἷγε περιπαθέστεροι, καὶ σωματικώτεροι, καὶ τιμῶντες τοὺς ἀπελθόντας τοῖς ὑπομνήμασιν. Ἐπειτα καὶ τῶν ξένων, οἱ μετ' ἐκείνους, καὶ μακρὰν ἀπ' ἐκείνων, ἀγνοίᾳ τῆς πρώτης φύσεως, καὶ ἀκολουθίᾳ τῆς παραδοθείσης τιμῆς, ὡς ἐνόμου καὶ ἀναγκαίας. Ἐπειδὴ χρόνω τὸ ἔθος βεβαιωθὲν, ἐνομισθὴ νόμος (68). Οἶμαι δὲ καὶ δυναστείαν (69) τινὲς θεραπεύοντες, καὶ βώμην ἐπαινέ-

(61) Ἀνιεμένης. Coisl. 1 alitque, ἀνιεμένης.

(62) Θεῖον. Duo Regg., tres Colb., Coisl. 4 et Or. 4 addunt, ἐκ τούτων.

(63) Μηχανή. Schol. : Ἐκ τούτων μὲν φανταζόμεθα τὴν θεῖαν φύσιν, οὐ ταῦτα δὲ ἐστὶν ἡ θεῖα φύσις: Ἐκ τῶν δὲ ἰδίων φύσεων ἡ ἐκ τῶν ἀσθενειῶν ἐκφυγίμωσιν, quæ tamen divina natura minime sit.

(64) Τὸ ἐν. Sic Reg. bm. Sic etiam legit Billius. In ed., τὸ ἐν.

(65) Σφαδάζουσα. Schol. : Καλεπῶς φέρουσα: Ἐκ τῆς ἀσθενείας ἀκριβῶς stimulata, et sui imposita, quasi exæstans. Coisl. 4, πινουργεύουσα.

(66) Δεύτερον ποιεῖται πλοῦν. Ἐκ Secundam navi-

gationem init. Id proverbio dicitur, cum quis ad summa pertingere non valens, proxima consecatur. Ἐ Quomodo, inquit Billius, qui mari iter faciunt, cum eum, quem maxime optant, nequeunt, proximum illi tamen, quanquam non adeo commodum, cursum tenere conantur.

(67) Ἡ διὰ τοῦ κάλλους, etc. Id est, eo eximiam pulchritudinem elegantissimamque rerum sensibilibus ordinem, divinitatem rebus ipsis sensibilibus tribuat, ac ita Deum amittat.

(68) Ἐνομισθὴ νόμος. Comb., νόμος ἐγενετο.

(69) Δυναστείας. Sic duo Regg., tres Colb., Coisl. 4, Or. 1 et Par. In ed., δυναστείας.

σάντες, καὶ κάλλος θαυμάζαντες, θεὸν ἐποίησαν τῷ Α
 χρώμ τὸν τιμώμενον, προσλαβόμενοι (70) τινα καὶ
 μῦθον τῆς ἐξαπάτης (71) ἐπίκουρον.
 quasi justī et necessarii. Consuetudo enim, temporis longinquitate confirmata, pro lege habita est.
 Nonnullos etiam fuisse arbitror, qui summam alicujus potestatem omni observantia colentes, et cor-
 poris robur laudibus efferentes, ac formæ venustatem admirantes, eum tandem, quem honorabant, in
 deorum numerum ascripserint, ad hujusmodi imposturæ subsidium et patrocinium, fabulas quas-
 dam assumentes.

ΙΕ'. Οἱ ἐμπαθέστεροι δὲ αὐτῶν καὶ τὰ πάθη θεοῦς
 ἐνόμισαν, ἢ θεοῦς (72) ἐτίμησαν, θυμὸν, καὶ μαιφο-
 λίαν, καὶ ἀσέλγειαν, καὶ μέθην, καὶ οὐκ οἶδ' ὅ τι
 ἄλλο τῶν τούτοις παραπλησίω· οὐ καλήν, οὐδὲ δικαίαν
 ταύτην ἀπολογία ἐυράμενοι τῶν οἰκείων ἀμαρτυμά-
 των. Καὶ τοὺς μὲν ἀφῆκαν κάτω (73), τοὺς δὲ ὑπὸ
 γῆν ἔκρυψαν (74), τοῦτο συντεῶς μόνον τοὺς δὲ
 ἀνήγαγον εἰς τὸν οὐρανόν (75). Ὡς τῆς γελοίας κλη-
 ροδοσίας! Εἶτα ἐκάστῳ τῶν πλασμάτων ὀνομά τι
 θεῶν ἢ δαιμόνων ἐπιφημίσαντες, κατὰ τὴν ἐξουσίαν
 καὶ αὐτονομίαν τῆς πλάνης, καὶ ἀγάματα ἰδρυσά-
 μενοι, ὧν καὶ τὸ πολυτελὲς δέλεαρ αἰμασί τε καὶ
 κνίσσαις, ἔστι δὲ οἶ γε (76), καὶ πράξεις λίαν αἰ-
 σχραῖς, μανίας τε καὶ ἀνθρωποκτονίας τιμᾶν τού-
 τούς (77) ἐνόμισαν· τοιαύτας γὰρ ἔπρεπε εἶναι θεῶν
 τοιούτων καὶ τὰς τιμάς. Ἡδὴ δὲ καὶ κνωδάλοις (78),
 καὶ τετραπόδοις, καὶ ἔρπετοις, καὶ τούτων τοῖς αἰ-
 σχίστοις τε καὶ γελοιστάτοις ἑαυτοὺς καθύβρισαν,
 καὶ τοῖσι φέροντες τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν προσέθηκαν·
 ὡς μὴ βῆδρον εἶναι κρῖναι, ποτέρων (79) δεῖ καταφρονεῖν
 μᾶλλον, τῶν προσκυνούντων, ἢ τῶν προσκυνουμένων·
 τάχα δὲ καὶ πολὺ πλεόν τῶν λατρευόντων, ὅτι λογι-
 κῆς ὄντες φύσεως, καὶ χάριν Θεοῦ δεξάμενοι, τὸ
 χειρὸν ὡς ἀμεινον προσετήσαντο (80)· καὶ τοῦτο τοῦ
 πονηροῦ τὸ σφίσιμα, τῷ καλῷ καταχρησαμένου πρὸς
 τὸ κακόν, οἷα τὰ πολλὰ τῶν ἐκείνου κακουργημάτων.
 Παραλαβὼν γὰρ αὐτῶν τὸν πόθον πλανώμενον (81)
 κατὰ Θεοῦ ζήτησιν, ἴν' εἰς ἑαυτὸν (82) περισπάσῃ
 τὸ κράτος, καὶ κλέψῃ τὴν ἔφεσιν· ὡσπερ τυφλὸν χει-
 ραγωγῶν ὀδοῦ τινος ἐφιέμενον, ἄλλους ἀλλαχοῦ κατ-
 ἐκρήμμισε, καὶ διέσπειρον εἰς ἔν τι θανάτου καὶ
 ἀπωλείας βάραθρον.

tum ad se transferret, ac desiderium eorum eluderet, quasi cæcum viæ cujusdam cupiditate flagran-
 tem manuducens, alios alio præcipites egit, atque in unum quoddam mortis exitiique barathrum di-
 spersit.

ΙΖ'. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα· ἡμᾶς δὲ ὁ λόγος δεξάμε-
 νος ἐφιέμενους Θεοῦ, καὶ μὴ ἀνεχομένους τὸ ἀνηγε-
 μένουτόν τε καὶ ἀκυβέρνητον· εἶτα τοῖς ὀρμημένοις
 προσβάλλων (83), καὶ τοῖς ἀπαρχῆς ἐντυγχάνων, οὕτε
 Rom. 1, 23.

(70) Προσλαβόμενοι. Comb., προσλαβόντες.

(71) Ἐξαπάτης. Coisl. 1, ἐξαπατήσεως.

(72) Θεοῦς. Deest in Or. 1. In ed., θεοῖς.

(73) Καὶ τοὺς μὲν ἀφῆκαν κάτω, etc. Alludit Gregorius ad fabulosam partitionem, qua cælum Jovi, mare Neptuno, inferorum regnum Plutoni in partem cecidisse finxit antiquitas.

(74) Ἐκρυψαν. Reg. Cypr., ἀπέβρυξαν, « abiecerunt. »

(75) Τὸν οὐρανόν. Deest τὸν in Or. 1.

(76) Ἔστι δὲ οἶ γε. Colb. 1. et Coisl., ἔστι δὲ ἔτε.

(77) Τιμᾶν τούτους. Sic Reg. Cypr. In edit.

que, nempe ii, qui multis post eos sæculis exstiterunt, ignoratione videlicet primæ illius naturæ, ac serie per manus ipsis a majoribus traditi cultus, quasi justī et necessarii. Consuetudo enim, temporis longinquitate confirmata, pro lege habita est. Nonnullos etiam fuisse arbitror, qui summam alicujus potestatem omni observantia colentes, et corporis robur laudibus efferentes, ac formæ venustatem admirantes, eum tandem, quem honorabant, in deorum numerum ascripserint, ad hujusmodi imposturæ subsidium et patrocinium, fabulas quasdam assumentes.

507 XV. Jam vitiosissimi quique vitia ipsa fœdosque affectus deus esse censuerunt, aut certe sub deorum nomine coluerunt, iram nimirum, cædem, libidinem, temulentiam, et cætera ejus generis, non æquam, nec honestam hanc scelerum suorum excusationem nacti. Atque eos partim in terra reliquerunt, partim infra terram occurrerunt, hoc unum satis consulte, partim in cælum evexerunt: o ridiculam hæreditatis partitionem! Ac deinde pro erroris libertate et licentia, signum quoque nomen aliquod, vel deorum, vel dæmonum indiderunt, statuasque insuper erexerunt, easque adeo magnificas et excellentes, ut pretio ipso vulgi animos inescerent. Ad hæc per cruores et carniū nidores, quidam etiam per actiones in primis fœdas, hoc est, ferores ac cædes, hujusmodi numina rite coli existimarunt; tales quippe talibus diis honores haberi conveniebat. Eo etiam amentię quidam proruperunt, ut colendam avibus, et quadrupedibus, et reptilibus **, atque horum turpissimis quibusque maximeque ridiculis, seipsos contumelia afficerent, iisque Dei gloriam attribuerunt: ut non sit facile constituere, utri magis contemnendi sint, iine qui adorabant, an qui adorabantur. Fortasse vero multo majori contemptu atque ignominia digni erant, qui res hujusmodi adorabant; quoniam, cum natura ratione prædita ornati essent, Deique gratiam accipissent, deterius meliori prætulerunt. Atque hæc fuit pravi illius calliditas et impostura, re bona ad malum abutentis; qualia sunt pleraque illius versuta facinora. Nam cum eorum cupiditatem ad Dei conquestionem oberrantem accepisset, ut principa-

XVI. Atque hæc quidem illi. Nos autem, Dei desiderio flagrantēs, atque animis ita comparatos, ut universitatem hanc duce atque gubernatore carere nullo modo admittere queamus, ratio excipiens, ac

τοῦτο τιμᾶν.

(78) Κνωδάλοις. Elias « aves » intelligit. Budeus, « feras » tam terrestres, quam aquaticas et aerias.

(79) Ποτέρων. Sic Coisl. 1, et tres Colb. Alii, ποτέρον, prave. Edit.

(80) Προσετήσαντο. Reg. Cypr., προετιμήσαντο.

(81) Πλανώμενον. Coisl. 1, πλανωμένων.

(82) Εἰς ἑαυτόν. Sic duo Regg., tres Colb., Coisl. 1 et 3, Comb. In ed., εἰς ἑαυτήν

(83) Προσβάλλων. Reg. a, et Or. 1, προβαλῶν.

deinde in res oculis subjectas intuens, atque adeo ea, quæ ab initio condita sunt, considerans, ne hic quidem **508** gradum fixit. Neque enim rationis erat, iis, quæ, quantum ad sensum, pari nobiscum conditione sunt, principatum dare. Quin potius eorum ope atque adjumento nos ad id, quod his superius est, cujusque beneficio hæc sunt, ducit. Quid enim tandem illud est, quod cælestia et terrestria, quæque, vel per aerem, vel per aquam feruntur, vel potius ea, quæ his priora sunt, cælum, terram, aerem, aquam certo ordine collocavit? Quis hæc miscuit ac sejunxit? Quæ mutua horum societas naturæque cognatio et conspiratio? Hoc enim dictum, licet hominis a religione nostra alieni, mihi magno opere probatur: *Quis motum his attulit, ac perpetuo minimeque impedito cursu ea moderatur?* An non eorum artifex et qui rebus omnibus rationem eam indidit, qua universum fertur et gubernatur? Quis porro horum artifex? An non is, qui hæc procreavit atque in rerum naturam produxit? Neque enim proculdubio casui fortunæque hæc vis et facultas ascribenda est. Ut enim hoc demus, casu omnia exstitisse, cui tandem eorum constitutio ac dispositio tribuenda erit? Atque ut hoc quoque ipsum, si ita lubet, casui concedamus, cujusnam, quæso, fuerit, hæc, juxta eas rationes, quibus primum creata sunt, tueri atque conservare? Alteriusne cuiuspiam, an casus? Alterius profecto, non casus. Hoc autem quid tandem aliud esse queat, quam Deus? Sic ratio, quæ ex Deo est, et cunctis insita, et prima in pectoribus nostris condita lex, cunctisque mortalibus innexa, nos ab iis rebus, quæ oculis cernuntur, ad Deum subvexit. Ac proinde hoc pacto rursus exordiamur.

XVII. Quid tandem Deus natura sua et essentia sit, nec hominum quisquam unquam invenit, nec invenire potest. An vero aliquando sit inventurus, quærat hoc qui volet, ac perscrutetur. Mea quidem sententia, tum demum hoc inveniet, cum deiforme hoc atque divinum, id est, mens nostra et ratio cum natura cognata conjuncta fuerit, et imago ad exemplar illud suum, cujus nunc desiderio tangitur, ascenderit. Atque illud mihi esse videtur, quod primum philosophiæ caput est, nempe nos aliquando autem cognituros, quantum cogniti sumus ⁵⁰⁹. At in hac mortali, vita quidquid ad nos usque pertingit, aliud nihil est, quam exiguus quidam rivulus, ac velut **509** parvus magnæ lucis radius. Quamobrem si quis Deum cognovit, aut, Scriptura

⁵⁰⁹ I Cor. XIII, 12.

(84) *Katà tήν αἰσθησίν.* « Quantum ad sensum. » Schol.: Οὐ κατὰ τὸν νοῦν. « Non quantum ad mentem. »

(85) *Δ. οἷ.* « Cujus. » Schol.: τοῦ Θεοῦ. « Dei. »

(86) *Οὐράνια τε.* Deest τε in duobus Regg., et Or. 1.

(87) *Τίς.* Duo Regg. addunt, ἡ.

(88) *Τὸν εἰρηκότα.* Schol. τὸν Πλάτωνα. « Platonem. » Quod verisimilius quidem dictum videtur de isto philosopho, quam de Oppiano, ut vult Bil-
lius in notis.

(89) *Τί τὸ ταῦτα... καὶ ἀκώλυτον.* Hæc in Coisl. 3 ad marg. ascribuntur Platoni.

(90) *Καὶ ἄγον,* etc. Reg. Cypr. habet: καὶ ὅπῃ τὴν ἀληκτον φοράν καὶ ἀκώλυτον ἀγαγόν.

(91) *Ὁ πεποιηκώς.* Sic tres Colb., Or. 1, et Par.

A μέχρι τούτων ἔστησεν. Οὐ γὰρ ἦν λόγου δοῦναι τὴν ἡγεμονίαν τοῖς ὁμοτίμοις κατὰ τὴν αἰσθησίν (84). Καὶ διὰ τούτων ἀγει πρὸς τὸ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ δι' οὗ (85) τούτοις τὸ εἶναι περιεστί. Τί γὰρ τὸ τάξαν τὰ οὐράνια τε (86) καὶ τὰ ἐπίγεια, ὅσα τε δι' ἀέρος, καὶ ὅσα καθ' ὕδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸς τούτων, οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ φύσιν ὕδατος; Τίς ταῦτα ἔμιξε καὶ ἐμέρισεν; τίς (87) κοινωνία τούτων πρὸς ἀλλήλα, καὶ συμφυα, καὶ σύμπνοια; Ἐπαινῶ γὰρ τὸν εἰρηκότα (88), κἀν ἀλλότριος ἢ (89) *Τί τὸ ταῦτα πεποιηκός, καὶ ἄγον* (90) *τὴν ἀληκτον φοράν καὶ ἀκώλυτον*; ἄρ' οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων, καὶ πᾶσι λόγον ἐνθεῖς, καθ' ὃν τὸ πᾶν φέρεται τε καὶ διεξάγεται; Τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων; ἄρ' οὐχ ὁ πεποιηκός (91) ταῦτα, καὶ εἰς τὸ εἶναι (92) παραγαγών; οὐ γὰρ δὴ τῷ αὐτομάτῳ δοτέον τοσαύτην δύναμιν. Ἔστω γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου τίνας τὸ τάξει; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δώμεν τίνας τὸ τηρηθῆναι καὶ φυλάξαι καθ' οὓς πρῶτον ὑπέστη λόγους; ἐτέρου τινός, ἢ τοῦ αὐτομάτου; Ἐτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον. Τοῦτο δὲ τί ποτε ἄλλο πλὴν Θεός; Οὕτως ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος καὶ πᾶσι σύμφυτος, καὶ πρῶτος ἐν ἡμῖν (93) νόμος καὶ πᾶσι συνημμένος, ἐπὶ Θεὸν ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἐκ τῶν ὀρωμένων. Καὶ δὴ λέγωμεν (94) ἀρξάμενοι πάλιν.

C **IZ.** Θεὸν, ὃ τί ποτε μὲν ἔστι τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὐτε τις εὔρεν ἀνθρώπων πώποτε, οὐτε μὴν (95) εὔρη. Ἄλλ' εἰ μὲν εὔρησε ποτὲ, ζητεῖσθω τοῦτο, καὶ φιλοσοφείσθω παρὰ τῶν βουλομένων εὔρησει δὲ, ὡς ὁ ἐμὸς (96) λόγος, ἐπειδὴν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οικεῖν (97) προσμίξῃ, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέληθ' ἐκ τῶν ἀρχέτυπων, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔφρασιν. Καὶ τοῦτο εἶναι μοι δοκεῖ τὸ πάνυ φιλοσοφούμενον, *ἐπιγνώσασθαι ποτὲ ἡμᾶς, ὅσον ἐγνώσμεθα.* Τὸ δὲ νῦν εἶναι (98), βραχεῖά τις ἀπορροὴ πᾶν τὸ εἰς ἡμᾶς φθάνον, καὶ οἷον μεγάλου φωτός μικρὸν ἀπαύγασμα. Ὅστε καὶ εἰ τις ἔγνω Θεὸν, ἢ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον, τέλειον ἐνο-

D In ed., ὁ πεποιηκός.

(92) *Εἰς τὸ εἶναι.* Par., εἰς τὸ εἶν.

(93) *Ἐν ἡμῖν.* Sic Or. 1. In ed., ἐν ὁμῖν.

(94) *Λέγωμεν.* Sic Combef. In ed., λέγομεν

(95) *Οὐτε μὴν.* Reg. bni, Or. 1, Basil., οὐτε μῆ.

(96) *Ὡς ὁ ἐμὸς.* Sic duo Regg., et Or. 1. Alii, ὡς ἐμός, minus recte. Edit.

(97) *Οικεῖν.* Sic Reg. bni, Coisl. 3, etc., « cum Deo. » Etenim homo, cum sit ad imaginem Dei creatus, Deo quodam cognationis jure est conjunctus. In ed., οικεῖν.

(98) *Τὸ δὲ νῦν εἶναι.* Coisl. 3, et tres Colbert., Τὸ δὲ νῦν γνῶναι, « Quod autem nunc cognoscimus, » etc.

μισθη, οὐ τῆ ἀληθείᾳ, τῆ δὲ τοῦ πλησίον δυνάμει παραμετρούμενον.

ita, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita exsuperantia hæc, perfecta cognitio existimata est, non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum et facultatem perpensa.

HP. Διὰ τοῦτο Ἐνώχ μὲν ἠλπισεν ἐπικαλεῖσθαι (99) τὸν Κύριον· ἐλπὶς τὸ κατορθοῦμενον ἦν, καὶ τοῦτο οὐ γνώσεως, ἀλλ' ἐπικλήσεως. Ἐνώχ δὲ μετετέθη μὲν, οὐπω δὲ δῆλον, εἰ Θεοῦ φύσιν περιλαβὼν, ἢ περιληφόμενος. Τοῦ δὲ Νῶε, καλὸν ἢ εὐαρέστησις, τοῦ καὶ κόσμον ὄλον ἐξ ὕδάτων διασώσασθαι πιστευθέντος, ἢ κόσμου σπέρματα, ξύλων μικρῶ φεύγοντι (1) τὴν ἐπίκλυσιν. Ἀβραάμ δὲ ἐδικαιώθη μὲν ἐκ πίστεως, ὁ μέγας πατριάρχης, καὶ θύει θυσίαν ξένην, καὶ τῆς μεγάλης ἀντίτυπον· Θεὸν δὲ οὐχ ὡς Θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἔθρεψε, καὶ ἐπηνέθη, σεβασθεὶς ὅσον κατέλαβεν. Ἰακώβ δὲ, κλίμακα μὲν ὑψηλὴν ἐφαντάσθη τινὰ, καὶ ἀγγέλων ἄνοδον, καὶ στήλην ἀλείφει μυστικῶς (ἴσως ἵνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀλειφέντα λίθον παραδηλώσῃ), καὶ οἶκος Θεοῦ (2) τόπω τινι προσηγορίαν δίδωσιν, εἰς τιμὴν τοῦ ὀφθέντος, καὶ ὡς ἄνθρωπον τῷ Θεῷ προσπαλαίει, ἢ τίς ποτὲ ἐστὶν ἢ πάλη Θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον, ἢ τάχα τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς πρὸς Θεὸν ἀντεξέτασις, καὶ σύμβολα τῆς πάλης ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, τὴν ἡττὰν παραδεικνύοντα τῆς γεννητῆς (3) φύσεως, καὶ ἄθλον εὐσεβείας τὴν μεταβολὴν τῆς προσηγορίας λαμβάνει, μετονομασθεὶς, ἀντὶ Ἰακώβ, Ἰσραήλ, τοῦτο δὴ τὸ μέγα καὶ τίμιον ὄνομα· ἐκεῖνο δὲ, οὐτε αὐτὸς, οὐτε τις ὑπὲρ αὐτὸν μέχρι σήμερον ἐκαυχῆσατο τῶν δώδεκα φυλῶν, ὧν κατῆρ ἦν, ὅτι Θεοῦ φύσιν ἢ ὄψιν ὄλην ἐχώρη-

σαν (4).
iam naturam victam esse ostenderent, in corpore tulerit, ac denique pro pietatis præmio nominis commutationem accepit, pro Jacob nimirum, magno illo et eximio Israelis nomine nuncupatus; hoc tamen nec ipse, nec quisquam eo sublimior, ad hunc usque diem in omnibus duodecim tribubus, quarum pater existit, gloriari magnificæque prædicare potuit, se totam Dei naturam animo percipisse.

IG. Ἠλίᾳ δὲ, οὐτε πνεῦμα βίαιον, οὐτε πῦρ, οὐτε συσσεισμός, ὡς τῆς ἱστορίας ἀκούεις, ἀλλ' ἡ αὔρα τις ὀλίγη τῆν τοῦ Θεοῦ παρουσίας, καὶ ταῦτα, οὐ φύσιν ἐσκιαγράφουν. Ἠλίᾳ τινι; ὃν καὶ ὄμμα πυρὸς ἀνάγει πρὸς οὐρανὸν, δηλοῦν τοῦ δικαίου τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον. Μανῶ δὲ τὸν χριτὴν πρότερον, καὶ Πέτρον τὸν μαθητὴν ὕστερον, πῶς οὐ θαύμακας; τὸν μὲν οὐδὲ ὄψιν φέροντα τοῦ φαντασθέντος Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, Ἀποκλώλαμεν, ὦ γύναι, λέγοντα, Θεὸν ἐώρακάμεν, ὡς οὐ χωρητῆς οὐσης ἀνθρώποις, οὐδὲ φαντασίας θείας, μὴ ὅτι γε φύσεως· τὸν δὲ καὶ τὸν

¹ Gen. iv, 26. ² Gen. v, 24. ³ Gen. vi, 13 sqq. ⁴ Gen. ix, 1 sqq. ⁵ Gen. xv, 6; Rom. iv, 3. ⁶ Gen. xxii, 2 seqq. ⁷ Gen. xviii, 2 sqq. ⁸ Gen. xxviii, 12. ⁹ III Reg. xix, 11 sqq. ¹⁰ IV Reg. ii, 11.

(99) Ἐπικαλεῖσθαι. Vocem hanc in activa significatione accepit Billius. Alii, post Theodoretum, in passiva accipiunt, et vertunt: « Speravit fore ut Dominum invocaretur. »

(1) Φεύγοντι. Savil. et Comb., διαφυγόντα. In aliis, διαφυγόντι.

(2) Καὶ οἶκος Θεοῦ. « Domus Dei. » Regg. a, hm, duo Colb. et Or. 1, εἶδος Θεοῦ, « facies Dei. » Fatetur Billius in notis se in priori editione sic vertisse auctoritate codicum; neque hanc lectionem improbandam iudicat. Sed in secunda ed. prætulit cum Elia, οἶκος Θεοῦ, « domus Dei, » quod

A teste, cognovisse dicitur, eatenus cognovisse censendus est, quatenus uberioris splendoris particeps est, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita exsuperantia hæc, perfecta cognitio existimata est, non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum et facultatem perpensa.

XVIII. Quocirca Enos quidem spem habuit fore ut Dominum invocaret ¹: ubi vides spem duntaxat in eo laudari, eamque non cognitionis, sed invocationis. Enoch autem, quamvis translatus fuerit ², nondum tamen constat, an Dei naturam comprehenderit, aut comprehensurus sit. Jam Noe, cui orbis universi ab aquarum periculo conservandi cura credita est ³, vel potius orbis semina commissa, exiguo ligno diluvium fugientia ⁴, hinc solum laudem consecutus est, quod Deo gratus et acceptus fuisset. Magnus porro ille patriarcha Abraham, ex fide quidem justificatus est ⁵, ac novam et inauditam victimam, magnæque illius figuram gerentem, obtulit ⁶: at Deum non ut Deum conspexit, sed ut hominem aluit ⁷; ac proinde laudatus est, quod, quantum percepit, tantum quoque veneratus est. Nam quid de Jacob dicam, qui licet sublimem quamdam scalam, et ascendentes angelos in somnis conspiciat ⁸, ac columnam non sine mysterio quodam unxerit (fortasse ut lapidem salutis nostræ causa unctum significaret), atque in ejus, quem conspexerat, honorem, loco cuidam domus Dei cognomentum imposuerit, ac cum Deo quasi cum homine luctam inierit, quæcunque tandem illa Dei cum homine lucta esse queat. His enim verbis fortasse nihil aliud indicatur, quam humanæ virtutis cum divina comparatio, luctæque signa, quæ creatam naturam victam esse ostenderent, in corpore tulerit, ac denique pro pietatis præmio nominis commutationem accepit, pro Jacob nimirum, magno illo et eximio Israelis nomine nuncupatus; hoc tamen nec ipse, nec quisquam eo sublimior, ad hunc usque diem in omnibus duodecim tribubus, quarum pater existit, gloriari magnificæque prædicare potuit, se totam Dei naturam animo percipisse.

XIX. Nec vero Eliæ, vel spiritus vehemens, vel ignis, vel terræ concussio, ut 510 historiæ sacræ monumentis proditum est, sed aura quædam tenuis Dei præsentiam, non autem naturam ipsam, aduibravit ⁹. Ipsum Eliam dico, quem igneus quoque currus in cælum evexit ¹⁰, significans, ut opinor, singularem quamdam hominis virtutem, atque humanum fastigium excedentem. Quid? Non te iudex ille Manue, ac Petrus apostolus, admiratione afficiunt? Quorum alter ne conspectum quidem Dei, per imaginem ipsi obversantis, ferre poterat, ac

Gregorii verba, de loci nuncupatione, Jacobi cum angelo luctam præcedant. Si lectionem οἶκος Θεοῦ prætulit, lege Gen. xxviii, 12, 17 et 19. Sin alteram εἶδος Θεοῦ, lege Gen. xxxii, 24, 30. Si aperendum sit quid hac de re sentiamus, aptior nobis videtur lectio « facies Dei, » quam « domus Dei, » quia hic præcipue de visione Dei disputatur.

(3) Γεννητῆς. Reg. Cypri., γεννητῆς.

(4) Ἐχώρησεν. Non bene Bill.: « oculis usurpassé; » nec melius Leuv. « aspiciendo » percepisse, quasi natura divina res esset « oculis » et « aspectui » subjecta.

proinde dicebat : Perimus, uxor, Deum vidimus ⁷¹, A tanquam videlicet homines, ne divini quidem in inagine conspectus, nedum naturæ ipsius, capaces sint : alter conspicuum etiam Christum in naviculam admittere recusabat, atque ablegabat ⁷². Quodeo quoque mirabilis videri debet, quod idem ad Christi agnitionem animi ardore alios anteibat, eoque nomine beatus prædicatus est ⁷³, resque maximas in fidem accepit. Quid Isaiam et Ezechielem rerum maximarum spectatorem reliquosque prophetas commemorem? Quorum alter Dominum Sabbaoth in gloriæ throno sedentem vidit ⁷⁴, eumque a seraphim senis alis præditis in orbem cinctum ac laudatum et tectum, seque ipsum carbone perpurgatam, atque ad obeundum prophetiæ munus adornatum. Alter vehiculum quoque Dei ⁷⁵, hoc est, cherubinos describit, thronumque ipsis excelsiorem, eoque sublimius firmamentum, atque insuper eum, qui in firmamento sese utcumque conspiciendum præbebat, vocesque etiam quasdam, et impetus, atque actiones; idque, sive diurnum quoddam hoc spectrum, solis sanctissimis viris spectabile, sive minime fallax noctis visio, sive prævia quædam mentis impressio, futura tanquam præsentia exhibens, sive arcanum quoddam aliud prophetiæ genus, dicere nequeo; novit hoc prophetarum Deus, et qui huiusmodi affatibus agitantur. Cæterum neque hi, de quibus loquor, neque quisquam alius ejusdem ordinis, in substantia et essentia Domini, ut Scriptura loquitur ⁷⁶, stetit, nec Dei naturam, aut vidit, aut aliis prodidit et patefecit.

XX. Quod si Paulo ea, quæ tertium cælum ⁷⁷, C atque ad illud usque progressio, vel ascensio, vel assumptio exhibuit, mortalibus evulgare licuisset, amplius quiddam **511** fortasse de Deo cognovissemus, si modo arcana hæc causa erat, cur in cælum raperetur. Quoniam autem hæc ei in vulgus efferre nefas erat, faciamus nos quoque, ut ea silentio commendemus. Atque hoc duntaxat Paulum dicentem audiamus : *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus* ⁷⁸. Hæc, atque ejusmodi fateri non dubitat ille scientia nequaquam imperitus, ille experimentum se daturum minitans loquentis in se Christi, magnus, inquam, ille veritatis propugnator et doctor. Eoque nomine omnem quoque humanam ac terrenam scientiam nihil supra specula et ænigmata ⁷⁹ esse statuit, utpote quæ D

φαινόμενον Χριστὸν τῷ πλοῦ μὴ προστιέμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἀποπεμπόμενον· καίτοιγε θερμότερος τῶν ἄλλων εἰς ἐπίγνωσιν Χριστοῦ Πέτρος, καὶ διὰ τοῦτο μακαριζόμενος, καὶ τὰ μέγιστα πιστευόμενος. Τί δ' ἂν εἴποις περὶ Ἡσαίου, καὶ Ἰεζεχιήλ τοῦ τῶν μεγίστων ἐπόπτου, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν; ὧν ὁ μὲν τὸν Κύριον Σαββαῶθ (5) εἶδε καθήμενον ἐπὶ θρόνου δόξης, καὶ τοῦτον ὑπὸ τῶν ἐξαπτερώγων σεραφίμ κυκλούμενον, καὶ αἰνούμενον, καὶ ἀποκρυπτόμενον (6), ἑαυτὸν τε τῷ ἀνθρακί καθαίρομενον, καὶ πρὸς τὴν προφητείαν καταρτιζόμενον· ὁ δὲ καὶ τὸ ὄχημα τοῦ Θεοῦ τὰ χερουδίμ διαγράφει, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν (6') θρόνον, καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ στερέωμα, καὶ τὸν ἐν τῷ στερεώματι φανταζόμενον, καὶ φωνὰς δὴ τινὰς, καὶ ὀρμάς, καὶ πράξεις (7)· καὶ ταῦτα, εἴτε φαντασία τις ἦν ἡμερινῆ, μόνως θεωρητῆ τοῖς ἀγίοις, εἴτε νυκτὸς ἀψευδὲς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσις συγγενομένη (8) τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν, εἴτε τι ἄλλο προφητείας εἶδος ἀπόρρητον, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀλλ' οἶδεν ὁ τῶν προφητῶν Θεὸς, καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργούμενοι. Πλὴν οὔτε οὔτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὔτε τις ἄλλος τῶν κατ' αὐτοὺς (9), ἔσται ἐν ὑποστήματι (10) καὶ οὐσίᾳ Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν.

K'. Παῦλῳ δὲ, εἰ μὲν ἐκφορὰ (11) ἦν ἄπερ ἔσχεν (12) ὁ τρίτος οὐρανός, καὶ ἡ μέγρις ἐκείνου πρόοδος, ἢ ἀνάστασις, ἢ ἀνάληψις, τάχα ἂν τι περὶ Θεοῦ πλέον ἐγνωμεν, εἴπερ τοῦτο ἦν τὸ τῆς ἀρπαγῆς μυστήριον· ἐπεὶ δὲ ἀρρήτα ἦν, καὶ ἡμῖν σιωπῆ τιμάσθω. Τοσοῦτον δὲ ἀκούσωμεν αὐτοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι· Ἐκ μέρους γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμολογεῖ ὁ μὴ ἰδιώτης τὴν γῶσιν, ὁ δοκιμὴν ἀπειλῶν τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὁ μέγας τῆς ἀληθείας προαγωνιστής, καὶ διδάσκαλος. Διὸ καὶ (13) πᾶσαν τὴν κάτω γῶσιν οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ἔσοπτα καὶ τὰ αἰνίγματα τίθεται, ὡς ἐν μικροῖς τῆς ἀληθείας ἱσταμένην ἰνδάλμασιν. Εἰ δὲ μὴ λίαν δοκῶ τισὶ περιττός καὶ περιεργός τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων, οὐδὲ ἄλλα τινὰ τυχόν ἢ ταῦτα ἦν, ἃ μὴ δύνασθαι νῦν βαστα-

⁷¹ Judic. xiii, 22. ⁷² Luc. v, 8. ⁷³ Matth. xvi, 17. ⁷⁴ Isai. vi, 1. ⁷⁵ Ezecn. i, 4 seqq. ⁷⁶ Jerem. xxiii, 18. ⁷⁷ II Cor. xii, 2. ⁷⁸ I Cor. xiii, 9. ⁷⁹ ibid. 12.

(5) Σαββαῶθ. Reg. bm, et Or. 1, Σαβαῶθ.
(6) Ἀποκρυπτόμενον. Colb. 1 et Or. 1, κρυπτόμενον
(6') Ὑπὲρ αὐτῶν. Reg. Cypri., ὑπὲρ αὐτοῦ. Combef. putat legendum, ὑπὲρ αὐτό, nempe, ὄχημα, sicut et mox pro τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ. censet scribendum, ὑπὲρ αὐτόν, scilicet, θρόνον.
(7) Πράξεις. Par., τάξεις, « ordines. »
(8) Συγγενομένη. Or. 1, συγγενομένου.
(9) Κατ' αὐτούς. Duo Regg. et Or. 1, κατὰ τοῦτους.
(10) Ἐν ὑποστήματι. Vox est Jeremiæ xxiii, 18, cui subjungit Gregorius, καὶ οὐσίᾳ, explanationis causa, quasi vox illa « essentiam, » sive « naturam Dei » significet, quod a vero sensu longius

abest. Vox enim Hebrææ Jeremiæ « consilium » sonat. Hinc Vulgata recte reddit : « Quis enim adfuit consilio Domini? » Septuaginta et Theodotion interpretantur, « substantiam, » seu « subsistentiam; » Aquila, « secretum, » et Symmachus, « sermonem. » Verum voces ὑπόστημα et ὑπόστασις recte verti possunt, « statio » et « consessus, » sicque propius accederent ad genuinum Hebræicæ vocis sensum.

(11) Ἐκφορὰ. Legendum videtur esse, ἐκφορα. Edit.

(12) Ἐσχεν. Coisl. 3, παρέσχεν, « exhibuit, suppeditavit. » Bill. : « continet. »

(13) Διὸ καί. Reg. a et duo Colb., δ καί.

χθῆναι, ὁ Λόγος αὐτὸς ὑπνῆσσετο, ὡς (14) ποτε βασταχθῆσόμενα καὶ τρανωθῆσόμενα· καὶ ἄπερ (15) μηδ' ἂν αὐτὸν δυνηθῆναι χωρῆσαι τὸν κόσμον (16), Ἰωάννης ὁ τοῦ Λόγου πρόδρομος (17), ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή, διωρίζετο.

ip-e portari in hac vita posse negavit⁸⁰, velut aliquando portanda, et declaranda; et quæ ille Verbi præcursor Joannes, et magna veritatis vox, ne a mundo quidem capi posse pronuntiavit⁸¹.

ΚΑ'. Πᾶσα μὲν οὖν ἀλήθεια, καὶ πᾶς λόγος δυστέκμαρτος· τε καὶ δυσθεώρητος· καὶ οἷον ὄργανον μικρῶ μεγάλα δημιουργοῦμεν, τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν θηρεύοντες, καὶ τοῖς νοητοῖς (18) προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθήσεων· ἢ οὐκ ἔνευ αἰσθήσεων, ὅψ' ὧν περιφερόμεθα καὶ πλανώμεθα, καὶ οὐκ ἔχομεν γυμνῶ τῷ νοῦ γυμνοῖς τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντες, μᾶλλον τι προσεῖναι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὸν νοῦν τυποῦσθαι ταῖς καταλήψεσιν. Β' Ὁ δὲ περὶ Θεοῦ λόγος, ὅψ' τελεώτερος, τοσοῦτον δυσεμφικτότερος, καὶ πλείους τὰς ἀντιλήψεις ἔχων καὶ τὰς λύσεις ἐργωδεστέρας. Πᾶν γὰρ τὸ ἐνιστάμενον, κἂν βραχύτατον ᾖ, τὸν τοῦ λόγου ὁρῶνον ἐπέσχε καὶ διεκώλυσε, καὶ τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν διέκοψεν· ὡς περ οἱ τοὺς Ἰππους τοῖς βυτήρσιν ἀθρόως μετέλκοντες φερομένους, καὶ τῷ ἀδοκῆτῳ τοῦ τιναγμοῦ περιτρέποντες. Οὕτω Σολομῶν μὲν ὁ (19) σοφισάμενος περισσά, ὑπὲρ πάντα τοὺς γενομένους ἐμπροσθεν, καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὅψ' τὸ τῆς καρδίας πλάτος δῶρον Θεοῦ, καὶ ἡ ψάμμου θαυματοτέρα χύσις τῆς θεωρίας, ὅψ' πλέον ἐμβατεῦει τοῖς βάθεσι, τοσοῦτον πλέον λιγγιᾶ, καὶ τέλος τι ποιεῖται σοφίας εὐρεῖν ὅσον διέφυγεν (20). Παῦλος δὲ πειρᾶται μὲν ἐπιπέσειν, οὕτω λέγω τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως, τοῦτο γὰρ ἦδει C παντελῶς ἀδύνατον ὂν, ἀλλὰ μόνον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων. Ἐπεὶ δὲ οὐχ ἐβρίσκει διέξοδον, οὐδὲ στάσιν τῆς ἀναβάσεως, οὐδὲ εἰς τι (21) φανερόν τελευτᾷ πέρας ἢ πολυπραγμοσύνη τῆς διανοίας, ἀεὶ τινος ὑποφαινομένου τοῦ λείποντος· ὡ τοῦ θαύματος (ἵνα καὶ αὐτὸς πάθω τὸ Ἴσον)! ἐμπλήξει περιγράφει τὸν λόγον, καὶ κλυτὸν Θεοῦ, καὶ βάθος τὸ τοιοῦτο καλεῖ, καὶ ὁμολογεῖ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ ἀκατάληπτον, μονοουχὶ τὰ αὐτὰ τῷ Δαβὶδ φεγγόγμενος, ποτὲ μὲν δῆυσσον πολλὴν ὀνομάζοντι τὰ τοῦ Θεοῦ κριματα, ἧς οὐκ ἔστι τὴν ἔδραν ἢ μέτρον ἢ αἰσθήσει λαβεῖν, ποτὲ δὲ θαυματοστώσθαι τὴν γνῶσιν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ συστάσεως (22) λέγοντι, κεκραταιώσθαι τε πλέον ἢ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ περι-

describit, idque Dei opes ac profundum appellat, ac Dei judicia nullius ingenio percipi et comprehendere posse ingenue fatetur⁸², iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc judicia Dei abyssum

⁸⁰ Joan. xvi, 12. ⁸¹ Joan. xvi, 25. ⁸² III Reg. iii, 12. ⁸³ II Par. i, 12. ⁸⁴ Eccle. vii, 24; viii, 17. ⁸⁵ Rom. xi, 35.

(14) Ὁς. Reg. Cypr., ἴσως. Reg. bn, Coisl. 1 et Or. 1, ἄπερ.

(15) Καὶ ἄπερ. Plures Regg. et Colb., καὶ ἄ μηδέ.

(16) Τὸν κόσμον. Duo Regg., tres Colb. et Or. 1, τὸν κάτω κόσμον. Sic legit Leuv., qui vertit, « mundum hunc inferum. »

(17) Πρόδρομος. Mirum videri potest Joannem Evangelistam, Verbi præcursorem a Gregorio appellari. Elias hanc, inter alias, affert causam, nempe, « quod et interpres fuerit doctrinæ de Deo. » Billius vero putat Gregorium hic « memoria lapsu

ultra exigua veritatis simulacra minime sese porrigat. Quod nisi me quispiam in hujus generis rebus exquirendis nimis curiose et supervacaneæ versari existimet, dicere quoque non verear, nec alia quidem fortasse, quam hæc, ea esse, quæ Christus

XXI. Verum enim vero cum veritas omnis et disputatio plurimum difficultatis atque obscuritatis habeat; ac nos velut parvo quodam instrumento res magnas efficere moliamur, humanæ videlicet sapientiæ adjumento rerum cognitionem aucupantes, ac res, quæ animi tantum intelligentia comprehenduntur, per sensus cognoscere aggredimur; aut certe non sine sensibus, quibus undique jactamur

et in errorem pertrahimur, nec nuda mente cum nudis rebus versari, atque inde ad veritatem propius accedere, rebusque perceptis ac comprehensis mentem informare possumus. Tum vero disputatio ea, quæ de Deo suscipitur, quo perfectior, eo quoque difficilior est, pluribusque objectionibus patet, in iisque diluendis ac dissolvendis plus negotii facessit. Nihil enim tam levis exiguique ponderis nobis adversari potest, quod non disputationis cursum interrumpat atque comprimat, impediaturque quominus ultra progrediamur. Quemadmodum qui equos ad cursum incitatos repente freno retrahunt, ac per inopinatum et repentinum excussionem retrorsum agunt. Sic nimirum Salomon, qui omnibus, cum suæ, tum superioris memoriæ hominibus sapientiæ laude præstitit⁸³, et cordis latitudinem Dei beneficio 512 accepit, ac tantam contemplationis copiam et ubertatem⁸⁴, ut arenæ numerum excederet, quo altius in has profunditates penetrat, hoc magis æstuat, ac sinem quemdam sapientiæ constituit, nimirum quod invenisset, quantum ea a se fugeret⁸⁵. Consimili quoque modo Paulus, non dicam Dei naturam, hoc enim prorsus supra humanas vires esse perspectum habebat, sed Dei solum judicii cognitione assequi conatur. Quoniam autem nec exitum ullum, nec quo ascensum figere ac stabilire posset, reperiebat, nec perspicuo ullo sine curiosa ipsius animi perscrutatio clauderetur, quod videlicet subinde semper aliquid reliqui esse perspiceret:

o rem miram ac stupendam! (ut ipse quoque eodem affectu commovear) orationem admiratione circum-

scribit, idque Dei opes ac profundum appellat, ac Dei judicia nullius ingenio percipi et comprehendere posse ingenue fatetur⁸², iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc judicia Dei abyssum

⁸⁰ Joan. xvi, 12. ⁸¹ Joan. xvi, 25. ⁸² III Reg. iii, 12. ⁸³ II Par. i, 12. ⁸⁴ Eccle. vii, 24; viii, 17. ⁸⁵ Rom. xi, 35.

errasse, quod eum Verbi præcursorem, et Veritatis vocem appellet, quem tonitruum potius filium vocare debuerat. Addit etiam ita sensisse Maximum.

(18) Καὶ τοῖς νοητοῖς, etc. Billius: « ac rebus intellectilibus animum una cum sensibus admoventis. »

(19) Σολομῶν μὲν ὁ. Comb., Σολομῶν ὁ.

(20) Ὅσον διέφυγεν. Billius: « quantum ea a se effugiet. »

(21) Οὐδὲ εἰς τι, etc. « nec ullam perspicuam curiosæ animi perscrutationis metam habebat. »

(22) Ἐνστάσεως. Billius: « creatione. »

multam vocat⁶⁶, cujus fundum, nec mensura, nec sensu capi queat; nunc mirabilem factam esse scientiam ex seipso sui que ipsius constitutione pronuntiat⁶⁷, atque adeo robustam, ut viribus nostris eam capere et complecti nequeamus.

XXII. Ut enim missa alia faciens, inquit, me-
 ipsuum omnemque humanam naturam et compagem
 intuear, quæ hæc mistio nostra est? Quis motus?
 Quomodo id quod immortale est, cum mortali copu-
 latum est? Quomodo deorsum fluo, et sursum fe-
 ror? Quomodo anima circumscibitur? Quomodo
 vitam impertitur, et affectuum sit particeps? Quo-
 modo mens simul et circumscripta est, et nullis
 terminis inclusa, in nobis manet, et motus fluxio-
 nisque celeritate omnia perlustrat? Quomodo ser-
 monis opera percipitur vicissim, et communicatur,
 ac per aerem grassatur, et cum rebus ipsis ingre-
 ditur? Quomodo cum sensibus consuetudinem ha-
 bet, ac rursus seorsim a sensibus sese colligit?
 Atque, ut quæ priora sunt dicam, quæ prima no-
 stri effectio et constitutio in naturæ officina? Quæ
 etiam postrema formatio ac perfectio? Quæ cibi
 appetitio ac distributio? Quis nos sponte ad primos
 illos fontes ac vitæ causas duxit? Quomodo corpus
 cibis, animas contra sermone ac doctrina pascitur?
 Quæ est illa naturæ vis motuque inter parentes et
 liberos affectio, ut quasi quodam philtro continean-
 tur? Quomodo firmæ ac stabiles sunt species, et
 interim notis inter se distinctæ, **513** quarum pro-
 prietates, cum tanto numero sint, assequi non pos-
 sumus? Quomodo idem animal mortale simul et
 immortale est; mortale quidem ratione migratio-
 nis, immortale autem ratione procreationis? Ut
 enim aliud morte subducitur, ita rursus ipsi aliud
 subrogatur, non secus atque in fluminis tractu,
 quod simul fluxum est et stabile. Multa de ho-
 minis membris et partibus adhuc commemorare
 possis, ac de mutua earum concinnitate; quippe
 quæ naturæ lege ac ratione, non minus ad elegan-
 tiam, quam ad utilitatem, conjungantur simul et

⁶⁶ Psal. xxiv, 7. ⁶⁷ Psal. cxxxviii, 6.

(23) *Σύμπληξις*. Billius: « constitutionem. »

(24) *Περιγράφεται*. « Circumscibitur. » Sic Coisl. 4, alii que optimæ notæ codd. Hanc lectionem postulant mox opposita, *περιγραπτός* et *ἀόριστος*. In ed., *περιφέρεται*, « circumfertur. »

(25) *Ἀόριστος*. Sic Regg. 2, bm, Coisl. 4 et Or. 2. In ed., *ἀόρατος*, « invisibilis. »

(26) *Ψύσεως*. Reg. Cypr. et Or. 4, *ρύσεως*.

(27) *Ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ*. Id est, « alvo materna. »

(28) *Πηγὰς*. Elias: « fontes lactis. »

(29) *Τὸ μὲν τῆ μεταστᾶσει*, etc. Reg. Cypr., *τὸ μὲν τῆ μεταποιήσει*, etc., « mortale quidem ratione migrationis, » seu « immutationis, » aut « interitus; immortale autem ratione procreationis, » seu, « generationis. » Sic optime locum istum interpretantur Billius et Leuvenklauus; quamvis aliter sentiat Combesius. Vertit enim vir doctus: « Mortale nativitate, immortale migratione. » Forsan ad hanc interpretationem adductus est auctoritate hujus Schol.: *Τῆ μὲν γενήσεται θνητὸν, τῆ δὲ μεταστᾶσει ἀθάνατον*. « Generatione quidem mortale, migratione autem, » seu, « ratione discussus e vita, immortale. » Fatetur tamen Billius interpretationem « veram esse de animalibus in genere, quod, uno

KB. Ἴνα γὰρ ἅλλα ἐάσας, φησὶ, πρὸς ἑμαυτὸν βλέψω, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ σύμπληξιν (23), τίς ἡ μέξις ἡμῶν; Τίς ἡ κίνησις; Πῶς τὸ ἀθάνατον τῷ θνητῷ συνεκράθη; Πῶς κάτω βέω, καὶ ἄνω φέρομαι; Πῶς ψυχὴ περιγράφεται (24); πῶς ζωὴν δίδωσι, καὶ πάθους μεταλαμβάνει; Πῶς ὁ νοῦς καὶ περιγραπτός καὶ ἀόριστος (25), ἐν ἡμῖν μένων, καὶ πάντα ἐφοδεύων τάχει φορᾶς καὶ βεύσεως (26); Πῶς μεταλαμβάνεται λόγῳ καὶ μεταδίδεται, καὶ δι' ἄερος χωρεῖ, καὶ μετὰ τῶν πραγμάτων εἰσέρχεται; Πῶς αἰσθήσει κοινωνεῖ, καὶ συστέλλεται ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων; Καὶ ἐτι πρὸς τούτων, τίς ἡ πρώτη πλάσις ἡμῶν, καὶ σύστασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ (27); Καὶ τίς ἡ τελευταία μόρφωσις καὶ τελειωσις; Τίς ἡ τῆς τροφῆς ἐφεσις καὶ διάδοσις; Καὶ τίς ἡγαγεν ἐπὶ τὰς πρώτας πηγὰς (28), καὶ τοῦ ζῆνάφορμας αὐτομάτως; Πῶς στίσις μὲν σῶμα, λόγῳ δὲ ψυχὴ τρέφεται; Τίς ἡ τῆς φύσεως ὀλκή, καὶ πρὸς ἄλληλα σχέσις τοῖς γεννώσι καὶ τοῖς γεννωμένοις, ἵνα τῷ φίλτρῳ συνέχηται; Πῶς ἐστηκότα τε τὰ εἶδη, καὶ τοῖς χαρακτήρσι διεστηκότα, ὧν τοσούτων ὄντων, αἱ ιδιότητες ἀνεφικτοὶ; Πῶς τὸ αὐτὸ ζῶον θνητὸν καὶ ἀθάνατον, τὸ μὲν τῆ μεταστᾶσει (29), τὸ δὲ τῆ γενήσει; Τὸ μὲν γὰρ ὑπεξῆλθεν, τὸ δὲ ἀντεισῆλθεν, ὥσπερ ἐν ὀλκῷ ποταμοῦ μὴ ἐστῶτος καὶ μένοντος. Πολλὰ δ' ἂν ἐτι φιλοσοφήσαις (30) περὶ μελῶν καὶ μερῶν, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων εὐαρμοσύνης, πρὸς χρεῖαν τε ὁμοῦ καὶ κάλλος συνεστώτων τε καὶ διεστώτων, προεχόντων τε καὶ προσχομένων, ἐνουμένων τε καὶ σχιζομένων, περιεχόντων τε καὶ περιεχομένων νόμῳ καὶ λόγῳ φύσεως. Πολλὰ περὶ φωνῶν καὶ ἀκοῶν πῶς αἱ μὲν φέρονται διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, αἱ δὲ ὑποδέχονται (31), διὰ τῆς ἐν μέσῳ τοῦ ἀέρος πληγῆς καὶ τυτώσεως ἀλλήλαις ἐπιμιγνύμεναι. Πολλὰ περὶ ὄψεως ἀμύβητως κοινωνούσης; τοῖς ὄρατοῖς. καὶ μόνῳ

se subducente, ejus loco subintrat aliud; » sed addit, « illud in homine singulare miraculum esse, quod sit mortali et immortalis mistus, terrena substantia et immortalis, nascens mortalis et migrans immortalis. » Verum, ipsius pace dixerim, non satis attendit ad Theologi mentem. Gregorius enim eo loci hominem respicit, non quatenus ex anima et corpore compositus est, sed tantum quatenus est animal, aut, juxta id quod cum cæteris animalibus commune habet. Porro ea ex parte, seu, habita tantummodo corporis rationis, homo, ad Gregorii mentem, « interitu mortalis est, immortalis vero procreatione; » quia videlicet, deficiente uno corpore, aliud nascendo succedit, ita ut nunquam desinat esse corpus humanum, « non secus atque, » ut ait ipse Gregorius, « in fluminis tractu, quod simul fluxum est et stabile. » Unde immortalitas hic a Gregorio sumitur pro specie perpetuitate, id est, pro perpetua morientium et nascentium hominum successione.

(30) *Φιλοσοφήσαις*. Coisl. 2, *σπερμολογήσαις*, « nugare, blaterare possis. »

(31) *Υποδέχονται*. Coisl. 4 et Comb., *ὕπηχονται*, « insonant, » seu, « resonant. »

τῷ βούλεσθαι, καὶ ὁμοῦ κινουμένης, καὶ ταυτὸ (32) τῷ νοί πασχούσης. Μετὰ γὰρ τοῦ Ἰσοῦ τάχους, ἐκείνως τε μίγνυται τοῖς νοουμένοις, καὶ αὕτη τοῖς ὁρωμένοις. Πολλὰ περὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, αἷ παραδοχαί τινές εἰσι τῶν ἐξωθεν, λόγῳ (33) μὴ θεωρούμεναι. Πολλὰ περὶ τῆς ἐν ὑπνοῖς ἀναπαύσεως, καὶ τῆς δι' ὄνειράτων ἀναπλάσεως, μνήμης τε καὶ ἀναμνήσεως, λογισμοῦ τε καὶ θυμοῦ, καὶ ἐφέσεως, καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὅσοις ὁ μικρὸς οὗτος κόσμος διοικείται, ὁ ἄνθρωπος.

celeritate, et hæc intellectibus, et illi visibilibus rebus junguntur. Multa præterea de reliquis sensibus, qui velut admittendis externis rebus destinati sunt, nec ratione percipiuntur. Multa denique de ea, qua in somnis fruimur, quiete atque insomniorum sigmentis, de memoria et reminiscencia, de ratione, et ira, et cupiditate, reliquisque, ut uno verbo complectar, quibus parvus hic mundus, id est, homo, gubernatur.

ΚΓ'. Βούλει σοι καὶ τὰς τῶν ἄλλων ζῶων διαφορὰς (34) πρὸς τε ἡμᾶς καὶ πρὸς ἄλληλα, φύσεις τε καὶ γενέσεις, καὶ ἀνατροφὰς, καὶ χώρας, καὶ ἥθη, καὶ οἷον πολιτείας καταριθμήσωμαι; Πῶς τὰ μὲν ἀγελαία, τὰ δὲ μοναδικὰ; τὰ μὲν πορφάγα, τὰ δὲ σαρχοδόρα; τὰ μὲν θυμοειδῆ, τὰ δὲ ἡμερα; τὰ μὲν φιλόκωρα καὶ σύντροφα, τὰ δὲ ἀτίθασσα καὶ ἐλείθερα; καὶ τὰ μὲν οἷον ἐγγύτερα λόγου τε καὶ μαθήσεως, τὰ δὲ παντελῶς ἄλογα καὶ ἀμαθέστατα (35); τὰ μὲν πλείονων αἰσθήσεων, τὰ δὲ ἐλαττόνων; τὰ μὲν ἀκίνητα, τὰ δὲ μεταβατικά; τὰ μὲν ταχύτατα, τὰ δὲ παχύτατα (36); τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα μεγέθει καὶ κάλλει ἢ τῷ ἐτέρῳ τούτων, τὰ δὲ βραχύτατα ἢ ὀυσιδέστατα ἢ καὶ ἀμφοτέρα; τὰ μὲν ἀλκιμα, τὰ δὲ ἄσθενη; τὰ μὲν ἀμυντικά, τὰ δὲ ὑποπτα καὶ ἐπιβουλα; τὰ μὲν φυλακτὰ (37), τὰ δὲ ἀφύλακτα; τὰ μὲν φιλεργὰ καὶ οικονομικά, τὰ δὲ παντάπασιν ἀργὰ καὶ ἀπρονόητα; Καὶ ἐτι πρὸ τούτων, πῶς τὰ μὲν ἐρπυστικά (38), τὰ δὲ ὄρθια; τὰ μὲν φιλόχωρα, τὰ δὲ ἀμφίβια; τὰ μὲν φιλόκαλα, τὰ δὲ ἀκαλλώπιστα; συζυγῆ τε καὶ ἀζυγῆ; σφύρονά τε καὶ ἀκόλαστα; πολυγόνά τε καὶ οὐ πολύγωνα; μακρόβιά τε καὶ ὀλιγόβια; Κάμνοι ἂν ἡμῖν ὁ λόγος τοῖς κατὰ μέρος ἐπεξιῶν.

degant? Alia elegantiae studiosa sint, alia cultum omnem respuant? Alia conjugata sint, alia a condedita? Alia secundissima, alia parum secunda? Alia sigillatim omnia persequi tentem.

ΚΔ'. Σκέψαι μοι καὶ νηκτὴν φύσιν τῶν ὕδατων διολισθαίνουσαν, καὶ οἷον ἱπταμένην κατὰ τῆς ὕγρας φύσεως, καὶ τοῦ μὲν ἰδίου σπῶσαν ἀέρος, τῷ ἡμετέρῳ δὲ κινδυνεύουσαν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ὕδασι· ἦθη τε καὶ πάθη, καὶ μίξεις, καὶ γονὰς, καὶ μεγέθη, καὶ κάλλη, φιλοχωρίας τε καὶ πλάνας, συνόδους τε καὶ ἀποχωρήσεις, καὶ ἰδιότητας μικροῦ τοῖς ἐπιγείοις παραπλησίας, ἔστι δὲ ὧν καὶ κοινῶν, καὶ ἰδιότητας ἀντιθέτους, ἐν τε εἶδεσι καὶ ὁνό-

(32) Ταυτὸ. Reg. hm, duo Coll. et Or. 1, ταυτὸν.

(33) Τῶν ἐξωθεν, λόγῳ, etc. Reg. Cyrp., τῶν ἐξωθεν λόγων. « Vera lectio, » inquit Comb. qua admissa, sic vertit: « De reliquis sensibus, qui sunt quedam adfissiones rationum, quæ extra in rebus sunt, cum minime oculis conspiciuntur; » vel, « qui (sensus) veluti fenestræ quedam sunt, excipiendis his rationibus, quæ extrinsecus adveniunt, et quas ratione conspiciuntur, destinati. »

(34) Διαφορὰς. Reg. a, ἀνατροφὰς.

A distinguantur, præcellunt et dignitate inferiores sint, uniantur et distrahantur, contineant et continentur. Multa etiam de vocibus et auditu: nimirum quomodo illæ per vocalia instrumenta deferantur, hic vero eas excipiat, ac per intermedii aeris percussionem atque impressionem inter se jungantur. Multa item de oculis, qui modo quodam ineffabili cum iis rebus, quas cernimus, commercium habent, ac sola voluntate, simul etiam cum ea moventur, eodemque modo cum mente afficiuntur. Pari enim

B XXIII. Visne aliorum quoque animantium discrimina, quibus, tum a nobis, tum inter se differunt, naturas etiam et ortus, et educationes, et regiones, et mores, ac velut in republica vitæ officia enumerem? Quonam modo alia societate delectantur, alia solivaga sunt? Alia herbis, alia carnibus nutriuntur? Alia sæva et truculenta sunt, alia mansueta? Alia cum hominibus versari atque ali solent, alia indomita et libera sunt? Alia ad rationem et disciplinam 514 propius accedunt, alia a ratione et disciplina prorsus abhorrent? Alia pluribus sensibus, alia paucioribus prædita sunt? Alia motu carent, alia gradiendi facultatem habent? Alia celerima, alia tardissima sunt? Alia magnitudine, et pulchritudine, aut alterutro horum excellent, alia autem perexigua sunt, aut deformissima, aut etiam utroque vitio laborant? Alia strenua sunt, alia imbecilla? Alia injuriam aperto impetu propulsant, alia suspecta et insidiosa sunt? Alia cauta, alia incauta? Alia industriæ rei que familiaris administrandi laude florent, alia prorsus inertia sunt et improvida? Quodque prius dicendum erat, qui sit, ut alia humi serpent, alia corpore recto sint? Alia certa sede acquiescant, alia in utroque elemento omnem respuant? Alia conjugata sint, alia a condedita? Alia secundissima, alia parum secunda? Alia sigillatim omnia persequi tentem.

D XXIV. Age piscium quoque naturam mihi considera, per aquas labentium, et per liquidum elementum, ut ita dicam, volantium, ac proprium quidem aerem tuto haurientium, in nostro autem periclitantium, quemadmodum nos quoque in aquis solemus: mores etiam eorum, et affectus, et coitus, et generationes, et magnitudines, et pulchritudines, certas item mansiones et oberrationes, congressus ac secessiones et proprietates terrestribus animan-

(35) Ἀμαθέστατα. In quibusdam, ἀμετάβητα, « immutabilia. »

(36) Τὰ μὲν ταχύτατα, τὰ δὲ παχύτατα. Sic legit Leuvenklains, et ita legendum putamus. In ed. legitur tantum, τὰ δὲ ταχύτατα. Cætera desunt.

(37) Τὰ μὲν φυλακτὰ. Hæc desunt in ed. Sic tamen legendum arbitramur, quamvis deficiat hæc in re codicum auctoritas. Antithesis series id postulare videtur.

(38) Ἐρπυστικά. Coll. 3 et Or. 1, ἐρπηστικά.

tibus pene consimiles, nonnullorum etiam societates, et contrarias, tam in formis quam in nominibus, proprietates. Ad hæc greges avium tecum reputa, quamque varia et multiplici figura sint, varisque coloribus: qui fiat, ut alia muta sint, alia canora; quæque horum suavissimi cantus sit ratio, et a quo hanc facultatem acceperint? Quis lyram cicadis in pectore dedit, et cantus illos atque garritus, quos, cum meridiano solis æstu ad musicam incitantur, in arborum ramis fundunt, ac nemora sono implent, et viatorem vocibus prosequuntur? Quis cantum illum cum cygno contexit, quo tempore pennis in auram expansis ejusmodi sibilum edit, qui carminis instar sit? Mitto enim illas vi expressas voces, et quidquid artes adversus veritatem ingeniose comminiscuntur. Qui sit ut arrogans ille et Medicus pavo elegantiam gloriamque adeo affectet, ut quoties aliquem propius accedentem **515** viderit, aut etiam feminis, ut aiunt, sese ostentare voluerit (nec enim pulchritudinis suæ Ignarus est), festum elata cervice, atque alis, quæ aureum quemdam fulgorem referunt, ac siderum splendorem imitantur, in orbem concinnatis, corporis sui pulchritudinem amasiis suis cum superbo quodam incessu, velut in theatro, spectandam proponat? Ac Scriptura quidem sacra mulierum in contexendis telis solertiam his verbis admiratur: Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, rerumque variandarum scientiam⁸⁸? Est enim hoc animantis ratione præditi, eximiaque sapientia instructi, atque ad cœlestia usque grassantis.

XV. Tu vero mihi naturalem quoque animalium rationis expertium solertiam suspice, rationesque, si potes, declara. Quomodo volucres in petris, et arboribus, ac tectis, non minus elegantes, quam tutos, et alendis pullis accommodatos nidos elaborant? Unde apibus et araneis tantus laboris atque industriæ amor, ut illæ quidem favos construunt, ac sexangularum fistularum, sibi que invicem ex adverso respondentium, adjumento contineant, et per intermedium parietem, atque angulos rectis lateribus alternatim innexos domicilium suum fulciant, idque in tam caliginosis alvearibus obscuris figmentis: istæ autem rursus per usque adeo tenuia et subtilia stamina multipliciter intensa sinuosas telas contexant (et quidem ex tam exiguis initiis, ut vix ulla oculorum acie pervideri possint), quæ ipsæ et pro eximio quodam domicilio sint, et venandis alimonix causa imbecillioribus

⁸⁸ Job xxxviii, 36.

(39) Ὀρνέων. Or. 1, ὀρνέων.

(40) Μαγάδα. Schol.: Μαγάς κυρίως, ἡ τῆς κιθάρας καὶ τῆς λύρας ἢ τὰς νεύρας βασιάζουσα σάνις· « Proprie est tabulatum citharæ vel testudinis chordas sustinens. »

(41) Μηδικός. Sic pavo appellatur, quod e Medorum regione sit allatus.

(42) Ἢ ταῖς θηλείαις. Hic videtur deesse, ἐπιδεικνύσθαι βούληται, aut simile quid. Edit.

(43) Θεατρίσει. Sic Coisl. 1, Or. 1, etc. In ed., Θεατρίσειν.

(44) Τοῖς. Forte, ταῖς. Edit.

(45) Οὐρανίων. In quibusdam, οὐρανῶν, « ad cœ-

μασιν. Σκέψαι μοι καὶ ὀρνέων (39) ἀγέλας καὶ ποικιλάς, ἐν τε σχήμασι καὶ χρώμασι, τῶν τε ἀλάλων, καὶ τῶν ὀδικῶν· καὶ τίς τῆς τούτων μελωδίας ὁ λόγος, καὶ παρὰ τίνας; τίς ὁ δοῦς τέττιγι τὴν ἐπὶ στήθους μαγάδα (40), καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ἄσματά τε καὶ τερετίσματα, ὅταν ἡλίψ κινῶνται τὰ μεσημβρινὰ μουσουργούντες, καὶ καταφρονῶσι τὰ ἄλση, καὶ ὀδοιπόρον ταῖς φωναῖς παραπέμπωσι; Τίς ὁ κύκνω συνυφαίνων τὴν ὤδην, ὅταν ἐκπετάσῃ τὸ πτερόν ταῖς αὐραῖς, καὶ ποιῇ μέλος τὸ σύριγμα; Ἐὼ γὰρ λέγειν τὰς βιαίους φωνάς, καὶ ὅσα τέχνη σοφίζονται κατὰ τῆς ἀληθείας. Πόθεν ταῦς, ὁ ἀλαζῶν ἄρνις καὶ Μηδικός (41), οὕτω φιλόκαλος καὶ φιλότιμος, ὥστε (καὶ γὰρ αἰσθάνεται τοῦ οἰκείου κάλλους) ὅταν ἴσῃ τινὰ πλησιάζοντα, ἢ ταῖς θηλείαις (42), ὡς φασί, **B** καλλωπίζεται, τὸν αὐχένα διάρας, καὶ τὸ πτερόν κυκλοτερόως περιστήσας τὸ χρυσαυγές καὶ κατὰστερον, θεατρίσει (43) τὸ κάλλος τοῖς (44) ἔρασταῖς, μετὰ σοδαροῦ τοῦ βαδίσματος; Ἡ μὲν οὖν θεία Γραφή καὶ γυναικῶν θαυμάζει σοφίαν τὴν ἐν ὑφάσμασιν, *Τίς ἔδωκε, λέγουσα, γυναιξὶν ὑφάσματος σοφίαν καὶ ποιικιλίην ἐπιστήμην*; Ζῶου λογικοῦ τοῦτο, καὶ περιττοῦ τὴν σοφίαν, καὶ μέχρι τῶν οὐρανίων (45) ὀδεύοντος.

C **KE.** Σὺ δέ μοι θαύμασον καὶ ἀλόγων φυσικὴν σύνεσιν (46), καὶ τοὺς λόγους, εἰ δύνασαι (47), παράστησον. Πῶς μὲν ἄρνις καλῆ, πέτραι τε καὶ δένδρα, καὶ ὄρφοι, εἰς ἀσφάλειαν τε ὁμοῦ καὶ κάλλος ἐξησχήμεναι, καὶ τοῖς τρεφομένοις ἐπιτηδείως; Πόθεν δὲ μελίσσαις τε καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργόν καὶ φιλότεχνον, ἵνα ταῖς μὲν τὰ κηρία πλέκῃται, καὶ συνέχῃται δι' ἐξαγῶνων συρίγγων καὶ ἀντιστρέφων, καὶ τὸ ἔδαίον αὐταῖς, διὰ τοῦ μέσου διατειχίσματος καὶ ἀλλαγῆς ἐπιπλεκομένων ταῖς εὐθείαις τῶν γωνιῶν, πραγματεύεται, καὶ ταῦτα ἐν ῥοφροῖς οὕτω τοῖς σίμβλοις καὶ ἀοράτοις τοῖς πλάσμασιν (48)· αἱ δὲ (49) διὰ λεπτῶν οὕτω καὶ ἀερῶν σχεδὸν τῶν νημάτων πολυειδῶς διατεταμένον, πολυπλόκους τοὺς ἰστούς ἐξυφαίνουσι (50) (καὶ ταῦτα ἐξ ἀφανῶν τῶν ἀρχῶν), **D** οἰκησὶν τε ὁμοῦ τιμίαν, καὶ θήραν τῶν ἀσθενῶν (51), εἰς τροφῆς (52) ἀπόλασιν; Ποῖος Εὐκλείδης ἐμιμήσατο ταῦτα, γραμμαῖς ἐμφιλοσοφῶν ταῖς οὐκ ὀ-

los tendentis. »

(46) Σύνεσιν. Tres Colub., Coisl. 1 et Comb., κληνην, « motum. »

(47) Εἰ δύνασαι. Deest in pluribus codd.

(48) Πλάσμασι. Legendum videtur, πλέγμασι, « textis calathis. » Alveariorum enim hæc est descriptio.

(49) Αἱ δέ. Or. 1, οἱ δέ.

(50) Ἐξυφαίνουσι. Or. 1, ἐξυφαίνωσι.

(51) Ἀσθενῶν. Reg. lum, et Or. 1, ἀσθενεστέρον.

(52) Τροφῆς. In quibusdam, τροφῆς, « deliciarum, »

σαις (53), καὶ κάμων ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν; Τίνος Ἀ Παλαμῆδους (54) τακτικὰ κινήματά τε καὶ σχήματα γεράνων, ὡς φασί, καὶ ταῦτα παιδεύματα κινουμένων ἐν τάξει, καὶ μετὰ ποικίλης τῆς πτήσεως; Ποῖοι Φειδαί, καὶ Ζεύξιδες (55), καὶ Πολύγνωτοι, Παρράσιοι τέ τινες καὶ Ἀγλαόφωντες, κάλλη μὲθ' ὑπερβολῆς γράφειν καὶ πλάττειν εἰδότες; Τίς Κνώσσιος (56) Δαιδάλου χορὸς ἐναρμόνιος, νύμφη πονηθεὶς εἰς κάλλους περιουσίαν; ἢ λαβύρινθος Κρητικὸς δυσδιέξοδος καὶ δυσέλικτος, ποιητικῶς εἰπεῖν, καὶ πολλὰκις (57) ἀπάντων ἑαυτῷ τοῖς τῆς τέχνης σοφίσμασιν; Καὶ σιωπῶ μυρμηκῶν ταμεῖά (58) τε καὶ ταμίας, καὶ θησαυρισμὸν προφῆς τῷ καιρῷ σύμμετρον, τὰλλα τε ὅσα περὶ ὄδων καὶ περὶ (59) ἡγουμένων, καὶ τῆς ἐν τοῖς ἔργοις εὐταξίας ἔγνωμεν ἱστορούμενα.

B eans, identidemque in sese per artis industriam incurrens? Taceo formicarum penuaria eorumque eustodes, et alimentum aggestionem, tempori respondentem, ac cætera ea quæ, et de earum viis ac du-

C KΓ'. Εἰ τούτων ἐφικτὸς ὁ λόγος σοί, καὶ τὴν περὶ ταῦτα σύνεσιν ἔγνως, σκέψαι καὶ φυτῶν διαφορὰς, μέτρι καὶ τῆς ἐν φύλλοις φιλοτεχνίας, πρὸς τὸ ἥδιστόν τε ἅμα ταῖς ὕψεσι, καὶ τοῖς καρποῖς χρησιμώτατον. Σκέψαι μοι καὶ καρπῶν ποικιλίαν καὶ ἀφροσύνην, καὶ μάλιστα τῶν ἀναγκαιοτάτων τὸ κάλλιστον. Καὶ σκέψαι μοι καὶ δυνάμεις ῥιζῶν, καὶ χυμῶν, καὶ ἀνθέων, καὶ ὄδμων, οὐχ ἡδίστων μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὕψειαν ἐπιτηδεύων, καὶ χρωμάτων χάριτας καὶ ποιότητας, ἔτι δὲ λίθων πολυτελείας καὶ διαυγείας· ἐπειδὴ σοὶ πάντα προῦθηκεν, ὥσπερ ἐν παν-

(53) *Γραμμαῖς*... *ὄνκ ὀδοίαις*. « Lineis nusquam exstantibus: vel quod, » inquit Elias, « in animi consideratione non hæreant, postquam, earum quasi simulacra evanuerint; vel quod, » addit Billius, « oculis cerni nequeant. » Quidni potius, addemus, quod non existit in rerum natura; quippe quæ a mathematicis sola longitudinis dimensione considerantur, nulla habita ratione latitudinis et profunditatis.

(54) *Παλαμῆδους*. Primus Palamedes fertur, græcum compositos motus observando, figuras, secundum quas instruantur acies, invenisse. Quid de gruibus scripsit Plinius, lege lib. x, c. 24.

(55) *Φειδαί, καὶ Ζεύξιδες*, etc. « Phidias » Atheniensis, nobilis statuarius, qui in ebore scalpendo citra æmulum claruit. « Zeuxis » Heracleotes pictor sua ætate maximus. « Polygnotus, » patria Thasius, et pictor, nonagesima Olympiade floruit. « Parrhasius, » pictor insignis, qui primus symmetriam picturæ dedit. « Aglaophon » pictor nobilissimus, cujus meminit Plinius l. xxxv, c. 9.

(56) *Κνώσσιος*, etc. « Gnosus » urbs Crætæ cla-

animantibus inserviant? Ecquis Euclides hoc artificium unquam imitando expressit, de lineis pertractans nusquam exstantibus, atque in demonstrationibus anxio labore desudans? Ecquis Palamedes, qui etiam aciei instruendæ artem, ac motus et figuras, nullis aliis præceptoribus quam gruibus, usus didicisse fertur, cum videlicet eas ordine ac multiplici volatus genere moveri perspexisset? Quinam Phidiæ, et Zeuxides, et Polygnoti, Parrhasii etiam et Aglaophontes, qui incredibili quadam elegantium formarum pingendarum et sculpendarum peritia claruerunt? Quis Gnosius 516 Dædali chorus ad musicos numeros sese movens, in puellæ gratiam ad omnem artis pulchritudinem confectus et expolitus? Quis Cretensis labyrinthus, ut poeta-

B rum more loquar, difficiles exitus et ambages habens, identidemque in sese per artis industriam incurrens? Taceo formicarum penuaria eorumque eustodes, et alimentum aggestionem, tempori respondentem, ac cætera ea quæ, et de earum viis ac du-

C XXVI. Quod si horum omnium rationes assequeris, ac prudentiam eam, qua gubernantur, cognitam et exploratam habes, confer jam animum ad varia stirpium genera, artificiumque etiam illud expende, quod foliis ipsis inest, simulque et maximam oculis voluptatem, et fructibus utilitatem affert. Considera, quæso, et fructuum varietatem et uberrimam copiam, ac præsertim eorum, quæ ad vitam degendam maxime necessaria sunt, summam pulchritudinem. Cogita etiam stirpium et succorum, et florum atque odorum, non modo suavissimorum, verum etiam ad corporis sanitatem aptissimorum, vires et facultates, colorum etiam elegantiam et qualitates, atque insuper gemmarum eximia pretia et splendores; quandoquidem omnia, tam quæ ad necessarios vitæ usus, quam quæ ad delicias spectant, velut in communi convivio natura proposuit; ut, si nihil aliud, ex ipsis saltem beneficiis Deum cognoscas, atque ob penuriam qua laboras, teipso prudentior efficiaris. Hinc mihi facito, ut terræ communis omnium parentis latitudinem longitudinemque percurras, et maris sinus,

et florum atque odorum, non modo suavissimorum, verum etiam ad corporis sanitatem aptissimorum, vires et facultates, colorum etiam elegantiam et qualitates, atque insuper gemmarum eximia pretia et splendores; quandoquidem omnia, tam quæ ad necessarios vitæ usus, quam quæ ad delicias spectant, velut in communi convivio natura proposuit; ut, si nihil aliud, ex ipsis saltem beneficiis Deum cognoscas, atque ob penuriam qua laboras, teipso prudentior efficiaris. Hinc mihi facito, ut terræ communis omnium parentis latitudinem longitudinemque percurras, et maris sinus,

rissima, Minois regia, olim « Ceratus » appellata a vicino ejusdem nominis fluvio. Ea fuit apud veteres de Dædalo opinio, quod statuis immobilibus oculis induxerit, atque effecerit, abditis quibusdam nervis, ut huc atque illuc moverentur, adco scite, ut spectantibus vivere viderentur. Vide Diodorum Siculum lib. v, etc. Idem Dædalo labyrinthum in Cræta construxit, multiplicitate intricata viarum perplexitate irremediabilem. Vide Virgil. *Æn.* v, et Ovid. *Metam.* viii.

(57) *Καὶ πολλαίς*, etc. « Atque artificiosa fraude multoties reciprocatus? »

(58) *Ταμεῖα*. Combef., *ταμεία*.

(59) *Περλ*. Deest in tribus Colb., et Or. 1.

(60) *Συνδεδεμένους*. Sic Reg. a. In ed., *συνδεμένους*.

(61) *Καὶ τῶν ὑπὲρ γῆς*, etc. « Quæque super terram, et quæ subius terram. » Forte significat Gregorius aquas calidas, et eas quæ ex metallis medicaminum vim hauriunt.

(62) *Σήραγγας*. In quibusdam, *σύριγγας*.

tum mutuo nexu, tum etiam cum terra velut vin-
culis quibusdam constrictos, et nemorum pulchritu-
dines, et fluvios, et fontes uberes ac perennes,
non modo gelidarum et potabilium aquarum, quæ-
que in terra sunt, sed earum etiam, quæ infra ter-
ram fluentes, et specus quosdam subeuntes, ac
deinde violento aliquo flatu impulsæ atque reper-
cussæ, postea per conflictus lixusque atque oblu-
cationis vehementiam inflammatæ, quaqua fors
tulerit, paulatim erumpunt, hincque calidorum
balneorum usum nobis plerisque terrarum locis, et
cum contraria facultate, suppeditant, gratuiam
scilicet medicinam ac **517** sponte promanantem.
Dic, obsecro, quomodo et unde hæc? Quænam magna
hæc atque artis experta textura? Nec enim ob mu-
tuam eam affectionem, quam inter se habent,
minus laudis merentur, quam si seorsim unum-
quodque consideretur. Quo pacto terra firma et
immota constitit? Quidnam pro vehiculo habet?
Cujus rei adminiculo fulcitur? Quidque rursus ful-
turam illam sustinet? Neque enim rationi quid-
quam, cui innitatur, occurrit, si divinam voluntatem exceperis. Quo pacto ea, partim in montium
vertices assurgens, partim in campos subsidens, idque varie et multipliciter, ac denique paulatim
alternando commutata, tum ad hominum usus uberior, tum varietate ipsa jucundior? Qui sit, ut
partim in domicilia divisa sit, partim inculta et inhabitabilis relinquatur, quantum nimirum excel-
sissimi quique montes ab ea abscindunt, atque alia ad alium quemdam orbis finem dissecta por-
rectaque divini opificii magnificentiam luculentissimo argumento declarat?

XXVII. Jam vero mare, si non magnitudine sua
mirabile mihi occurreret, lenitatem utique et pla-
ciditatem admirarer, simulque quo pacto fiat, ut
quamvis liberum ac solutum, finibus tamen suis
consistat: quod si non lenitatem, magnitudinem
certe suspicerem. Quoniam autem utraque laude
excellit, utramque vim et facultatem prædicabo.
Quis tantam aquarum molem conjunxit? Quis quasi
vinculis quibusdam astrinxit? Qui sit, ut attollatur,
et tamen loco suo se contineat, perinde ac vicinam
terram reverita? Qui sit, ut cum fluvios omnes
excipiat, ob exuberantes tamen opes et copias, aut
quo verbo id appellandum sit, nescio, nullam am-
plitudinis accessionem faciat, sed eadem semper
suique similis maneat? Qui sit, ut tantum elemen-
tum arenam pro termino habeat? Possuntne hoc
expedire physici, atque inanis eruditionis laude
celebres, ac vere cyatho mare, hoc est, res tantas
ingenio suo metientes? An faciam ipse, ut paucissi-
mis verbis hoc ex Scriptura sacra explicem, idque
probabilius ac verius, quam ipsi cum prolixis suis
Jerem. v, 22.

(63) *Metà tēs évartías.* « Cum aquis frigidis. »
Plerumque enim scaturiunt e propinquo aquæ cali-
dæ cum frigidis.

(64) *Άτεχνον.* Hoc universum dicitur « artis ex-
pers, » quod nullis sit fabricatum manibus, sed di-
vinitus contextum. Scholium vero sic exponit: « Υφ-
ασμα, vel, ύφασμὸν τὴν σύμπληξιν τῶν στοιχείων κα-
λεῖ καὶ πρὸς ἄλληλα νεύσιν. » Texturam appellat
elementorum compagem, et mutuam in se propen-
sionem. »

(65) *Τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως.* Leuv. « Non
minus laudis merentur collata inter se. »

Α εἶτ' ἐκπυρούμεναι τῷ σφοδρῷ τῆς πάλης καὶ τῆς
ἀντιθέσεως, ὅτε παρῆκοι κατὰ μικρὸν ἀναρρήγνυν-
ται, καὶ τὴν τῶν θερμῶν λουτρῶν χρεῖαν ἐντεῦθεν
ἡμῖν χαρίζονται, πολλαχοῦ τῆς γῆς, καὶ μετὰ τῆς
ἐναντίας (63) δυνάμεως, ἰατρῆσαν ἀμισθον καὶ αὐτό-
ματον. Εἰπέ πῶς καὶ πόθεν ταῦτα; Τί τὸ μέγα τοῦτο
καὶ ἄτεχνον (64) ὕφασμα; Οὐχ ἤττον ἐπαινετὰ τῆς
πρὸς ἄλληλα σχέσεως (65), ἢ καθ' ἕκαστον θεωρού-
μενα. Πῶς γῆ μὲν ἔστρεχε παγία καὶ ἀκλινῆς; ἐπὶ
τίσος ὄχουμένη; καὶ τίσος ἐντος τοῦ ὑπερείδοντος;
καὶ τίσος ἐκαίνο πάλιν; Οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος ἔχει, ἐφ' ὃ
ἐρεισθῆ, πλὴν τοῦ θεοῦ θελήματος. Καὶ πῶς ἡ μὲν
εἰς ὄρων κορυφὰς ἀνηγμένη, ἡ δὲ εἰς πεδία καθεζο-
μένη, καὶ τοῦτο πολυειδῶς, καὶ ποικίλως, καὶ ταῖς
κατ' ὀλίγον ἐναλλαγαῖς μεθισταμένη, πρὸς τε τὴν
B χρεῖαν ἐστὶν ἀφθονωτέρα, καὶ τῷ ποικίλῳ χαιρεστέ-
ρα; καὶ ἡ μὲν εἰς οἰκῆσεις νεμενημένη, ἡ δὲ ἀόκη-
τος, ὅτην αἱ ὑπερβολαὶ τῶν ὄρων ἀποτέμνονται, καὶ
ἄλλη πρὸς ἄλλο τι πέρας σχιζομένη καὶ ἀποδαίνουσα,
τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοῦργίας ἐναργέστατόν ἐστι γνώ-
ρισμα;

ΚΖ'. Θαλάττης δὲ, εἰ μὲν μὴ τὸ μέγεθος εἶχον
θαυμάζειν, ἐθαύμασα ἂν τὸ ἡμερον, καὶ πῶς ἴσταται
λελυμένη τῶν ἰδίων ὄρων ἐντός· εἰ δὲ μὴ τὸ ἡμερον,
πάντως τὸ μέγεθος. Ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρα, τὴν ἐν ἀμ-
φοτέροις δύναμιν ἐπαινέσομαι. Τί τὸ συναγαγόν; Τί
τὸ δῆσαν; Πῶς ἐπαίρεται τε καὶ ἴσταται, ὥσπερ
αἰδομένη τὴν γέτονα γῆν; Πῶς καὶ δέχεται ποτα-
μοῦς πάντας (66), καὶ ἡ αὐτὴ διαμένει διὰ πλήθους
περιουσίαν, ἢ οὐκ οἶδ' ὃ τι (67) χρὴ λέγειν; Πῶς
ψάμμος ὄριον αὐτῆ, τηλικούτῳ στοιχείῳ; Ἐχουσί τι
λέγειν οἱ φυσικοὶ, καὶ σοφοὶ τὰ μάταια, καὶ κῶδῳ
μετροῦντες (68) ἐντως τὴν θάλασσαν, τὰ τηλικαῦτα
ταῖς ἐαυτῶν ἐπινοαῖς; ἢ συντόμως ἐγὼ παρὰ τῆς
Γραφῆς τοῦτο φιλοσοφῶσω, καὶ τῶν μακρῶν λόγων
πιθανωτέρον τε καὶ ἀληθέστερον; *Πρόσταγμα ἐγύ-*

δρωσεν ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος. Τοῦτο τῆς ὑγρᾶς
φύσεως ὁ δεσμός. Πῶς δὲ τὸν χερσαῖον ναυτίλον (69)
ἀγει ξύλῳ μικρῷ καὶ πνεύματι; (τοῦτο οὐ θαυμάσιος
ὄρων; οὐδ' ἐξίσταται σου ἡ διάνοια;) ἵνα γῆ καὶ θά-
λασσα δεθῶσι ταῖς χρεῖαις καὶ ταῖς ἐπιμιξιάς, καὶ
εἰς ἐν Ἐλοῦ (70) τῷ ἀνθρώπῳ τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων δι-

(66) *Πάντας.* Regg. a, hm, et Or. 1, ἀπαν-
τας.

(67) *Ἡ οὐκ οἶδ' ὅτι,* etc. Leuv. « Equidem aut ni-
hil habeo quod dicam, aut summam ob vastitatem
maris, hoc fieri statuo. »

(68) *Μετροῦντες.* Combef., συμμετροῦντες.

(69) *Χερσαῖον ναυτίλον.* « Terrestrem nauti-
lum. » Sic hominem eleganter appellat Gregorius.
« Nautilus » piscis est sic dictus, quod navis spe-
ciem præferat.

(70) *Ἐλοῦ.* Combef., συνἔλοῦ.

εστικότεα κατὰ τὴν φύσιν; Τίνες δὲ πηγῶν αἱ πρῶται A
πηγαί, ζήτησον, ἄνθρωπε, εἰ τί σοι τούτων ἐξιχνεύ-
σαι ἢ εὐρεῖν δυνατόν; καὶ τίς ὁ ποταμοῖς (71) σχίσας
καὶ πεδία καὶ ὄρη, καὶ δούς τὸν δρόμον ἀκώλυτον;
καὶ πῶς ἐκ τῶν ἐναντιῶν τὸ θαῦμα, μήτε θαλάσσης
ἐπεξιούσης, μήτε ποταμῶν ἱσταμένων; Τίς δὲ ἡ
τῶν ὑδάτων τροφή (72), καὶ τί τὸ ταύτης διάφορον,
τῶν μὲν ἀνωθεν ἀρδομένων, τῶν δὲ ταῖς ῥίζαις πο-
τιζομένων, ἵνα τι καὶ αὐτὸς κατατροφῆσθαι τοῦ λό-
γου, Θεοῦ τὴν τροφὴν ἐξηγουμένος;

quis fluvii campos et montes dissecuit, ac liberum
cursum eis concessit? Quo etiam pacto ex contra-
riis rebus miraculum existat, dum nec mare
unquam regurgitat, nec fluvii subsistunt? Ad hæc
quæ aquarum alimonia, quodque hujus discrimen,
quippe res quædam sunt, quæ desuper rigantur,
quædam rursus, quibus potus per radices. suas
suppeditatur, ut ipse quoque delicioso dicendi genere
utar, dum Dei delicias oratione complector?

ΚΗ'. Ἄγε δὴ γῆν ἀφελίς, καὶ τὰ περὶ γῆν, πρὸς B
τὴν ἀέρα κουφίσθητι τοῖς τῆς διανοίας πτεροῖς, ἵνα
σοι καθ' ὄδον ὁ λόγος προῖη· ἀκαίθεθ ἀνάξω σε πρὸς
τὰ οὐράνια, καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν, καὶ τὰ ὑπὲρ
οὐρανόν. Καὶ τοῖς ἐξῆς ὀκνεῖ μὲν προσθῆναι ὁ λόγος,
προσθήσεται δὲ ὅμως ὅποσον ἐξεστίν. Τίς ὁ χέας
ἀέρα, τὸν πολὺν τοῦτον πλοῦτον καὶ ἄφθονον, οὐκ
ἀξίαις, οὐ τύχαις μετρούμενον, οὐκ ὄροις κρατούμε-
νον, οὐκ ἡλικίαις μεριζόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ
μάννα διανομήν, αὐταρκεῖς περιλαμβανόμενον, καὶ
ἰσομοιρία τιμώμενον; τὸ τῆς πτηνῆς φύσεως σχήμα,
τῆν ἀνέμων ἔδραν, τὴν ὠρῶν εὐκαιρίαν, τὴν ζῶων ψύ-
χωσιν, μᾶλλον δὲ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα συντήρησιν,
ἐν ᾧ σώματα, καὶ μεθ' οὗ λόγος, ἐν ᾧ φῶς καὶ τὸ φωτι-
ζόμενον, καὶ ἡ θύσις, ἡ δι' αὐτοῦ ῥέουσα; Σκόπει δέ
μοι καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ γὰρ συγχωροῦμαι τῷ ἀέρι δοῦ-
ναι τὴν ἅπασαν δυναστείαν τῶν τοῦ ἀέρος εἶναι νο-
μιζομένων. Τίνα μὲν ἀνέμων ταμεία; τίνες θησαυ-
ροὶ χιόνος; Τίς δὲ ὁ τετοκῶς βάλους (73) δρόσου,
κατὰ τὸ γεγραμμένον; Ἐκ γαστροῦ δὲ τίνας ἐκπο-
ρεύεται κρύσταλλος; Τίς ὁ δεσμεύων ὕδωρ ἐν νε-
φέλαις, καὶ τὸ μὲν ἱστάς ἐπὶ τῶν νεφελῶν (ὡ τοῦ
θαύματος!) λόγῳ κρατούμενην φύσιν (74) τὴν ῥέου-
σαν, τὸ δὲ ἐκχέων (75) ἐπὶ πρόσσωπον πάσης τῆς
γῆς, καὶ σπείρων καιρίως καὶ ὁμοτίμως, καὶ οὐδὲ
ἀφελίς ἅπασαν (76) τὴν ὕδραν οὐσίαν ἐλευθέραν καὶ
ἄσχετον (ἀρκεῖ γὰρ ἡ ἐπὶ Νῶε κάθαρσις, καὶ τῆς
ἐαυτοῦ διαθήκης οὐκ ἐπιλήσμων ὁ ἀψευδέστατος),
οὔτε ἀνέχων παντάσιν, ἵνα μὴ πάλιν Ἥλιου τινὸς
δεηθῶμεν, τὴν ξηρότητα λύοντος; Ἐὰν κλεισθῇ, φησί, D
τὸν οὐρανόν, τίς ἀνοίξει; ἐὰν δὲ ἀνοίξῃ τοὺς κατ-
ἀράκτας, τίς συνέξει; τίς οἴσει τὴν ἐπ' ἀμφοτέρα
τοῦ ὑετίζοντος ἀμετρίαν, ἐὰν μὴ τοῖς ἐαυτοῦ μέ-
τροις καὶ σταθμοῖς, διεξαγάγῃ (77) τὰ σύμπαντα;
Τί μοι φιλοσοφῆσεις περὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, ὡ
βροντῶν ἀπὸ γῆς σὺ, καὶ οὐδὲ μικροῖς σπινθήρσι

A disputationibus? Præceptum circumdedit super
faciem aquæ⁷¹. Hoc humidæ naturæ vinculum est.
Jam quomodo terrestrem navitulum exiguo ligno ac
vento ducit? (Hoc tu cum cernis, non admiratione
despigeris? Non mens extra se rapitur?) Idque ut
mare ac terra commoditatibus et commerciis inter
se vinciantur, **518** ac ea, quæ natura adeo inter
se dissident, ad hominis usum conjungantur? Qui
porro fontium primi fontes, quæras velim, o homo,
si quid horum investigare aut invenire potes: tum
cursum eis concessit? Quo etiam pacto ex contra-
riis rebus miraculum existat, dum nec mare
unquam regurgitat, nec fluvii subsistunt? Ad hæc
quæ aquarum alimonia, quodque hujus discrimen,
quippe res quædam sunt, quæ desuper rigantur,
quædam rursus, quibus potus per radices. suas
suppeditatur, ut ipse quoque delicioso dicendi genere
utar, dum Dei delicias oratione complector?

XXVIII. Sed jam missa facta terra, rebusque
terrenis, indutis animi pennis in aerem convola,
ut recto ordine progrediatur oratio: ac deinde te
illinc ad cœlestia, cœlumque adeo ipsum, et quæ
cælo superiora sunt, eveham. Quanquam ad ea,
quæ deinceps sequuntur, accedere refugit quidem
ac reformidat oratio; sed tamen quantum licebit,
accedet. Quis aerem fudit, uberem, inquam, hunc
et copiosum thesaurum, non pro cuiusque digni-
tate atque fortunis varie dimensum, non finibus
ullis inclusum ac circumscriptum, non pro ætatum
ratione distributum, verum, quod olim in manna
contigit⁷², quantum cuique sat sit, impertitum,
atque æquabilitatis honore decoratum? Quis, in-
quam, hoc avium vehiculum, hanc ventorum
sedem, hoc elementum, quo et anni partes tempe-
rantur, et animantur animantia, vel anima potius
cum corpore conservatur, in quo corpora, et cujus
ope atque adjumento loquimur, in quo lumen, et
res lumine perfusæ, atque ipse etiam aspectus
per eum fluens? Volve jam animo ea quæ sequun-
tur: nec enim mihi fas est aeri universum earum
rerum imperium largiri, quæ aeris esse censetur.
Quis ventorum promptuaria? Qui nivis thesauri?
Quis roris stillas, ut cum Scriptura loquar, pepe-
rit? E cuius utero glacies egressa est⁷³? Quis
aquam in nubibus alligat⁷⁴, eamque (o rem admi-
randam!) partim in nubibus figit verbo compres-
sam, tametsi natura sua fluxam et labilem, partim
in totius terræ faciem effundit, ac tempestive et
æquali modo spargit: ac neque humidam omnem
substantiam liberam et solutam relinquit (sufficit
enim purgatio illa, quæ tempore Noe contigit,
pactique sui⁷⁵ memoriam handquaquam is abjecit,
qui ab omni mendacio est alienissimus), nec rur-
sus omnino inhibet, ne iterum Elia quondam opus

⁷¹ Job xxvi, 10. ⁷² Exod. xvi, 13 seqq. ⁷³ Job xxxviii, 28, 29. ⁷⁴ Psal. cxxxiv, 7. ⁷⁵ Gen. ix, 12.

(71) Ποταμοῖς. Sic codd. In ed., ποταμούς.

(72) Τροφή. ἢ Alimonia, ἢ non qua alantur aquæ, sed qua res alias ipsæ aquæ alunt.

(73) Βάλους. Sic LXX, et Or. 1. In ed., βόλους.

(74) Φίσιον. Reg. Cypr., τὴν φύσιν.

(75) Ἐκχέων. Sic duo Regg., Or. 1 et Comb. In ed., ἐκχέων.

(76) Ἄπασαν. Reg. Cypr., ἅπασιν, quasi, παντάσιν, ἢ omnino, prorsus.

(77) Διεξαγάγῃ. Reg. 2, et Or. 1, διεξάγῃ.

deinde in res oculis subjectas intuens, atque adeo ea, quæ ab initio condita sunt, considerans, ne hic quidem **508** gradum fixit. Neque enim rationis erat, iis, quæ, quantum ad sensum, pari nobiscum conditione sunt, principatum dare. Quin potius eorum ope atque adjumento nos ad id, quod his superius est, cujusque beneficio hæc sunt, ducit. Quid enim tandem illud est, quod cælestia et terrestria, quæque, vel per aerem, vel per aquam feruntur, vel potius ea, quæ his priora sunt, cælum, terram, aerem, aquam certo ordine collocavit? Quis hæc miscuit ac sejunxit? Quæ mutua horum societas naturæque cognatio et conspiratio? Hoc enim dictum, licet hominis a religione nostra alieni, mihi magno opere probatur: *Quis motum his attulit, ac perpetuo minimeque impedito cursu ea moderatur?* An non eorum artifex et qui rebus omnibus rationem eam indidit, qua universum fertur et gubernatur? Quis porro horum artifex? An non is, qui hæc procreavit atque in rerum naturam produxit? Neque enim proculdubio casui fortunæque hæc vis et facultas ascribenda est. Ut enim hoc demus, casu omnia exstistisse, cui tandem eorum constitutio ac dispositio tribuenda erit? Atque ut hoc quoque ipsam, si ita lubet, casui concedamus, cujusnam, quæso, fuerit, hæc, juxta eas rationes, quibus primum creata sunt, tueri atque conservare? Alteriusne cuiuspiam, an casus? Alterius profecto, non casus. Hoc autem quid tandem aliud esse queat, quam Deus? Sic ratio, quæ ex Deo est, et cunctis insita, et prima in pectoribus nostris condita lex, cunctisque mortalibus innexa, nos ab iis rebus, quæ oculis cernuntur, ad Deum subvexit. Ac proinde hoc pacto rursus exordiamur.

XVII. Quid tandem Deus natura sua et essentia sit, nec hominum quisquam unquam invenit, nec invenire potest. An vero aliquando sit inventurus, quærat hoc qui volet, ac perscrutetur. Mea quidem sententia, tum demum hoc inveniet, cum deiforme hoc atque divinum, id est, mens nostra et ratio cum natura cognata conjuncta fuerit, et imago ad exemplar illud suum, cujus nunc desiderio tangitur, ascenderit. Atque illud mihi esse videtur, quod primum philosophiæ caput est, nempe nos aliquando autem cognituros, quantum cogniti sumus^{99.100}. At in hac mortali vita quidquid ad nos usque pertingit, aliud nihil est, quam exiguus quidam rivulus, ac velut **509** parvus magnæ lucis radius. Quamobrem si quis Deum cognovit, aut, Scriptura

^{99.100} I Cor. XIII, 12.

(84) Κατὰ τὴν αἰσθησίν. « Quantum ad sensum. » Schol.: Οὐ κατὰ τὸν νοῦν. « Non quantum ad mentem. »

(85) Δ' οὗ. « Cujus. » Schol.: τοῦ Θεοῦ. « Dei. »

(86) Οὐράνια τε. Deest τε in duobus Regg., et Or. 1.

(87) Τίς. Duo Regg. addunt, ἡ.

(88) Τὴν εἰρηκότα. Schol. τὸν Ἰδάτωνα. « Platonem. » Quod verisimilius quidem dictum videtur de isto philosopho, quam de Oppiano, ut vult Bilius in notis.

(89) Τί τὸ ταῦτα... καὶ ἀκώλυτον. Hæc in Coisl. 3 ad marg. ascribuntur Platoni.

(90) Καὶ ἄγον, etc. Reg. Cyp. habet: καὶ ὅπερ τὴν ἀληκτον φοράν καὶ ἀκώλυτον ἀγαγόν.

(91) Ὁ πεποιηκός. Sic tres Colb., Or. 1, et Par.

μέχρι τούτων ἔστησεν. Οὐ γὰρ ἦν λόγου δοῦναι τὴν ἡγεμονίαν τοῖς ὁμοτίμοις κατὰ τὴν αἰσθησίν (84). Καὶ διὰ τούτων ἄγει πρὸς τὸ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ δι' οὗ (85) τούτοις τὸ εἶναι περιεστίν. Τί γὰρ τὸ τάξαν τὰ οὐράνια τε (86) καὶ τὰ ἐπίγεια, ὅσα τε δι' ἀέρος, καὶ ὅσα καθ' ὕδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ φύσιν ὕδατος; Τίς ταῦτα ἔμιξε καὶ ἐμέρισεν; τίς (87) κοινωνία τούτων πρὸς ἄλληλα, καὶ συμφυία, καὶ σύμπνοια; Ἐπαινώ γὰρ τὸν εἰρηκότα (88), κἂν ἄλλοτριος ἦ. (89) Τί τὸ ταῦτα κεκινηκός, καὶ ἄγον (90) τὴν ἀληκτον φοράν καὶ ἀκώλυτον; ἄρ' οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων, καὶ πᾶσι λόγον ἐνθεὺς, καθ' ὃν τὸ πᾶν φέρεται τε καὶ διεξάγεται; Τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων; ἄρ' οὐχ ὁ πεποιηκός (91) ταῦτα, καὶ εἰς τὸ εἶναι (92) παραγωγών; οὐ γὰρ δὴ τῷ αὐτομάτῳ δοτέον τοσαύτην δύναμιν. Ἔστω γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου τίνος τὸ τάξει; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δώμεν τίνος τὸ τηρῆται καὶ φυλάξαι καθ' οὗς πρῶτον ὑπέστη λόγους; ἐτέρου τίνος, ἢ τοῦ αὐτομάτου; Ἐτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον. Τοῦτο δὲ τί ποτε ἄλλο πλὴν Θεός; Οὕτως ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος καὶ πᾶσι σύμφυτος, καὶ πρῶτος ἐν ἡμῖν (93) νόμος καὶ πᾶσι συνημμένος, ἐπὶ Θεὸν ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἐκ τῶν ὀρωμένων. Καὶ δὴ λέγομεν (94) ἀρξάμενοι πάλιν.

IZ. Θεὸν, ὃ τί ποτε μὲν ἐστὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὔτε τις εὔρεν ἀνθρώπων πώποτε, οὔτε μὴν (95) εὔρη. Ἄλλ' εἰ μὲν εὐρήσει ποτὲ, ζητεῖσθα τοῦτο, καὶ φιλοσοφεῖσθα παρὰ τῶν βουλομένων εὐρήσει δὲ, ὡς ὁ ἐμὸς (96) λόγος, ἐπειδὴν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οικεῖν (97) προσμιξῆν, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔφεσιν. Καὶ τοῦτο εἶναι μοι δοκεῖ τὸ πᾶν φιλοσοφοῦμενον, ἐπιγνώσασθαι ποτὲ ἡμᾶς, ὅσον ἐγνώσμεθα. Τὸ δὲ νῦν εἶναι (98), βραχεῖά τις ἀποβῶη πᾶν τὸ εἰς ἡμᾶς φθάνον, καὶ ὅσον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύασμα. Ὅστε καὶ εἰ τις ἔγνω Θεὸν, ἢ ἔγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον, τέλειον ἐνο-

D In ed., ὁ πεποιηκός.

(92) Εἰς τὸ εἶναι. Par., εἰς τὸ εἶναι.

(93) Ἐν ἡμῖν. Sic Or. 1. In ed., ἐν ἡμῖν.

(94) Λέγομεν. Sic Combef. In ed., λέγομεν

(95) Οὗτε μὴν. Reg. bni, Or. 1, Basil., οὔτε μὴ.

(96) Ὡς ὁ ἐμός. Sic duo Regg., et Or. 1. Alii, ὡς ἐμός, minus recte. Edit.

(97) Οἰκεῖν. Sic Reg. bm, Coisl. 3, etc., « cum Deo. » Etenim homo, cum sit ad imaginem Dei creatus, Deo quodam cognationis jure est conjunctus. In ed., οἰκεῖν.

(98) Τὸ δὲ γνῶναι. Coisl. 3, et tres Colbert., Τὸ δὲ γνῶναι, « Quod autem nunc cognoscimus, » etc.

μισθη, οὐ τῆ ἀληθείᾳ, τῆ δὲ τοῦ πλησίον δυνάμει
παραμετρούμενον.

ait, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita
non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum

III. Διὰ τοῦτο Ἐνὼς μὲν ἠλπισεν ἐπικαλεῖσθαι (99)
τὸν Κύριον· ἔλπις τὸ κατορθούμενον ἦν, καὶ τοῦτο οὐ
ῥώσεως, ἀλλ' ἐπικλήσεως. Ἐνὼς δὲ μετετέθη μὲν,
οὕτω δὲ δῆλον, εἰ Θεοῦ φύσιν περιλαβὼν, ἢ περιλη-
ψόμενος. Τοῦ δὲ Νῶε, καλὸν ἢ εὐαρέστησις, τοῦ καὶ
κόσμον ἔλον ἐξ ὑδάτων διασώσασθαι πιστευθέντος, ἢ
κόσμου σπέρματα, ξύλων μικρῶ φεύγοντι (1) τὴν ἐπι-
κλυσι. Ἀβραάμ δὲ ἐδικαιώθη μὲν ἐκ πίστεως, ὁ μέ-
γας πατριάρχης, καὶ θύει θυσίαν ξένην, καὶ τῆς με-
γάλῃς ἀντίτυπον· Θεὸν δὲ οὐχ ὡς Θεὸν εἶδεν, ἀλλ'
ὡς ἄνθρωπον ἔθρεψε, καὶ ἐπηνέθη, σεβασθεὶς ὅσον
κατέλαβεν. Ἰακώβ δὲ, κλίμακα μὲν ὑψηλὴν ἐφαντά-
σθητινὰ, καὶ ἀγγέλων ἄνοδον, καὶ στήλην ἀλείφει
μυστικῶς (ἴσως ἵνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀλειφέντα λίθον
παραδηλώσῃ), καὶ οἶκος Θεοῦ (2) τόπων τινὶ προ-
σηγορίαν δίδωσιν, εἰς τιμὴν τοῦ ὀφθέντος, καὶ ὡς ἄν-
θρώπων τῶ Θεῷ προσπαλαίει, ἢ τίς ποτὲ ἐστὶν ἡ πάλῃ
Θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον, ἢ τάχα τῆς ἀνθρωπίνης ἀρε-
τῆς πρὸς Θεὸν ἀντεξέτασις, καὶ σύμβολα τῆς πάλῃς
ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, τὴν ἡττάν παραδεικνύοντα
τῆς γεννητῆς (3) φύσεως, καὶ ἄθλον εὐσεβείας τὴν
μεταβολὴν τῆς προσηγορίας λαμβάνει, μετονομασθεὶς,
ἀντι Ἰακώβ, Ἰσραήλ, τοῦτο δὴ τὸ μέγα καὶ τίμιον
ἔνομα· ἐκεῖνο δὲ, οὐτε αὐτὸς, οὐτε τίς ὑπὲρ αὐτὸν
μέχρι σήμερον ἐκαυχῆσθαι τῶν δώδεκα φυλῶν, ὧν
πατὴρ ἦν, ὅτι Θεοῦ φύσιν ἢ ὄψιν ὄλην ἐχώρη-

σαν (4).
tam naturam victam esse ostenderent, in corpore tulerit, ac denique pro pietatis præmio nominis
commutationem acceperit, pro Jacob nimirum, magno illo et eximio Israelis nomine nuncupatus;
hoc tamen nec ipse, nec quisquam eo sublimior, ad hunc usque diem in omnibus duodecim tribubus,
quarum pater exstitit, gloriari magnificæque prædicare potuit, se totam Dei naturam animo perce-

IV. Ἠλίᾳ δὲ, οὐτε πνεῦμα βλαίον, οὐτε πῦρ, οὐτε
τυσσεισμός, ὡς τῆς ἱστορίας ἀκούεις, ἀλλ' ἡ αἴρα
τις ὄλιγη τὴν τοῦ Θεοῦ παρουσίαν, καὶ ταῦτα, οὐ φύσιν
ἐσκιαγράφησεν. Ἠλίᾳ τίνι; ὃν καὶ ἕρμα πυρὸς ἀν-
άγει πρὸς οὐρανὸν, δηλοῦν τοῦ δικαίου τὸ ὑπὲρ ἄν-
θρωπον. Μανωὲ δὲ τὸν κριτὴν πρότερον, καὶ Πέτρον
τὸν μαθητὴν ἕστερον, πῶς οὐ θεοαύμακας; τὸν μὲν
οὐδὲ ὄψιν φέροντα τοῦ φαντασθέντος Θεοῦ, καὶ διὰ
τοῦτο, Ἀπολόλαμεν, ὧ ῥῦμαι, λέγοντα, Θεὸν ἐω-
ράκαμεν, ὡς οὐ χωρητῆς οὐσης ἀνθρώποις, οὐδὲ
φαντασίας θείας, μὴ ὅτι γε φύσεως· τὸν δὲ καὶ τὸν

⁹⁹ Gen. iv, 26. ¹ Gen. v, 24. ² Gen. vi, 13 sqq. ³ Gen. ix, 1 sqq. ⁴ Gen. xv, 6; Rom. iv, 3.
⁵ Gen. xxii, 2 seqq. ⁶ Gen. xviii, 2 sqq. ⁷ Gen. xxviii, 12. ⁸ III Reg. xix, 41 sqq. ⁹ IV Reg. ii, 11.

(99) Ἐπικαλεῖσθαι. Vocem hanc in activa
significatione accipit Billius. Alii, post Theodoretum,
in passiva accipiunt, et vertunt: « Speravit
fore ut Dominus invocaret. »

(1) Φεύγοντι. Savil. et Comb., διαφυγόντα. In
aliis, διαφυγόντι.

(2) Καὶ οἶκος Θεοῦ. « Domus Dei. » Regg. a,
hm, duo Colb. et Or. 1, εἶδος Θεοῦ, « facies Dei. »
Fatetur Billius in notis se in priori editione sic
vertisse auctoritate codicum; neque hanc lectio-
nem improbandam iudicat. Sed in secunda ed.
prætulit cum Elia, οἶκος Θεοῦ, « domus Dei, » quod

A teste, cognovisse dicitur, eatenus cognovisse cen-
sendus est, quatenus uberioris splendoris particeps
exsuperantia hæc, perfecta cognitio existimata est,
et facultatem perpensa.

XVIII. Quocirca Enos quidem spem habuit fore
ut Dominum invocaret ⁹⁹: ubi vides spem duntaxat
in eo laudari, eamque non cognitionis, sed invoca-
tionis: Enoch autem, quamvis translatus fuerit ⁹⁸,
nondum tamen constat, an Dei naturam compre-
henderit, aut comprehensurus sit. Jam Noe, cui
orbis universi ab aquarum periculo conservandi
cura credita est ⁹⁷, vel potius orbis semina com-
missa, exiguo ligno diluvium fugientia ⁹⁶, hinc solum
laudem consecutus est, quod Deo gratus et acceptus
fuisse. Magnus porro ille patriarcha Abraham, ex
fide quidem iustificatus est ⁹⁵, ac novam et inaudita-
m victimam, magnæque illius figuram gerentem,
obtulit ⁹⁴: at Deum non ut Deum conspexit, sed ut
hominem aluit ⁹³; ac proinde laudatus est, quod,
quantum percepit, tantum quoque veneratus est.
Nam quid de Jacob dicam, qui licet sublimem
quamdam scalam, et ascendentes angelos in somnis
conspicatus sit ⁹², ac columnam non sine mysterio
quodam unxerit (fortasse ut lapidem salutis nostræ
causa unctum significaret), atque in ejus, quem
conspexerat, honorem, loco cuidam domus Dei
cognonementum imposuerit, ac cum Deo quasi cum
homine luctam inierit, quæcunque tandem illa Dei
cum homine lucta esse queat. His enim verbis for-
tasse nihil aliud indicatur, quam humanæ virtutis
cum divina comparatio, luctæque signa, quæ crea-

XIX. Nec vero Eliæ, vel spiritus vehemens, vel
ignis, vel terræ concussio, ut 510 historiæ sacræ
monumentis proditum est, sed aura quædam tenuis
Dei præsentiam, non autem naturam ipsam, adun-
bravit ⁹⁰. Ipsum Eliam dico, quem igneus quoque
currus in cælum evexit ⁸⁹, significans, ut opinor,
singularem quamdam hominis virtutem, atque hu-
manum fastigium excedentem. Quid? Non te iudex
ille Manue, ac Petrus apostolus, admiratione affi-
ciunt? Quorum alter ne conspectum quidem Dei,
per imaginem ipsi obversantis, ferre poterat, ac

« Gregorii verba, de loci nuncupatione, Jacobi cum
angelo luctam præcedant. » Si lectionem οἶκος
Θεοῦ prætulit, lege Gen. xxviii, 12, 17 et 19. Sin
alteram εἶδος Θεοῦ, lege Gen. xxii, 24, 30. Si ap-
riendum sit quid hac de re sentiamus, aptior nobis
videtur lectio « facies Dei, » quam « domus Dei, » quia
hic præcipue de visione Dei disputatur.

(3) Γεννητῆς. Reg. Cypr., γενητῆς.

(4) Ἐχώρησεν. Non bene Bill.: « oculis usur-
passæ; » nec melius Leuv. « aspiciendo » percepisse,
quasi natura divina res esset « oculis » et « aspe-
ctui » subjecta.

proinde dicebat : Periiimus, uxor, Deum vidimus ⁷¹, A tanquam videlicet homines, ne divini quidem in inagine conspectus, nedum naturæ ipsius, capaces sint : alter conspicuum etiam Christum in naviculam admittere recusabat, atque ablegabat ⁷². Quodeo quoque mirabilius videri debet, quod idem ad Christi agnitionem animi ardore alios anteibat, eoque nomine beatus prædicatus est ⁷³, resque maximas in fidem accepit. Quid Isaiam et Ezechielem rerum maximarum spectatorem reliquosque prophetas commemorem? Quorum alter Dominum Sabbaoth in gloriæ throno sedentem vidit ⁷⁴, eumque a seraphim senis alis præditis in orbem cinctum ac laudatum et tectum, seque ipsum carbone perpurgatam, atque ad obeundum prophetiæ munus adornatum. Alter veliculum quoque Dei ⁷⁵, hoc est, cherubinos describit, thronumque ipsis excelsiorem, eoque sublimius firmamentum, atque insuper eum, qui in firmamento sese utcumque conspiciendum præbebat, vocesque etiam quasdam, et impetus, atque actiones; idque, sive diurnum quoddam hoc spectrum, solis sanctissimis viris spectabile, sive minime fallax noctis visio, sive prævia quædam mentis impressio, futura tanquam præsentia exhibens, sive arcanum quoddam aliud prophetiæ genus, dicere nequeo; novit hoc prophetarum Deus, et qui huiusmodi affatibus agitantur. Cæterum neque hi, de quibus loquor, nequ^o quisquam alius ejusdem ordinis, in substantia et essentia Domini, ut Scriptura loquitur ⁷⁶, stetit, nec Dei naturam, aut vidit, aut aliis prodidit et patefecit.

XX. Quod si Paulo ea, quæ tertium cælum ⁷⁷, C atque ad illud usque progressio, vel ascensio, vel assumptio exhibuit, mortalibus evulgare licuisset, amplius quiddam 511 fortasse de Deo cognovissemus, si modo arcana hæc causa erat, cur in cælum raperetur. Quoniam autem hæc ei in vulgus efferre nefas erat, faciamus nos quoque, ut ea silentio commendemus. Atque hoc duntaxat Paulum dicentem audiamus : *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus* ⁷⁸. Hæc, atque ejusmodi fateri non dubitat ille scientia nequaquam imperitus, ille experimentum se daturum minitans loquentis in se Christi, magnus, inquam, ille veritatis propugnator et doctor. Eoque nomine omnem quoque humanam ac terrenam scientiam nihil supra specula et ænigmata ⁷⁹ esse statuit, utpote quæ

φαινόμενον Χριστὸν τῷ πλοῦ μὴ προσείμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἀποπεμπόμενον· καίτοιγε θερμότερος τῶν ἄλλων εἰς ἐπίγνωσιν Χριστοῦ Πέτρος, καὶ διὰ τοῦτο μακαριζόμενος, καὶ τὰ μέγιστα πιστευόμενος. Τί δ' ἂν εἴποις περὶ Ἡσαίου, καὶ Ἰεζεχίηλ τοῦ τῶν μεγίστων ἐπόπτου, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν; ὧν ὁ μὲν τὸν Κύριον Σαββαῶθ (5) εἶδε καθήμενον ἐπὶ θρόνου δόξης, καὶ τοῦτον ὑπὸ τῶν ἐξαπτερυγίων σεραφίμ κυκλούμενον, καὶ αἰνούμενον, καὶ ἀποκρυπτόμενον (6), ἑαυτὸν τε τῷ ἀνθρακί καθαίρομενον, καὶ πρὸς τὴν προφητείαν καταρτιζόμενον· ὁ δὲ καὶ τὸ ὄχημα τοῦ Θεοῦ τὰ χερουδίμ διαγράφει, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν (6') θρόνον, καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ στερέωμα, καὶ τὸν ἐν τῷ στερεώματι φανταζόμενον, καὶ φωνὰς δὴ τινὰς, καὶ ὀρμὰς, καὶ πράξεις (7)· καὶ ταῦτα, εἴτε φαντασία τις ἦν ἡμερινή, μόνοις θεωρητῇ τοῖς ἁγίοις, εἴτε νυκτὸς ἀψευδὲς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσις συγγενομένη (8) τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν, εἴτε τι ἄλλο προφητείας εἶδος ἀπόβητον, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀλλ' οἶδεν ὁ τῶν προφητῶν Θεὸς, καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργοῦμενοι. Πλὴν οὔτε οὔτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὔτε τις ἄλλος τῶν κατ' αὐτοῦς (9), ἔσθη ἐν ὑποστήματι (10) καὶ οὐσίᾳ Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἦ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν.

Κ'. Παῦλῳ δὲ, εἰ μὲν ἐκφορὰ (11) ἦν ἔπερ ἔσχεν (12) ὁ τρίτος οὐρανός, καὶ ἡ μέγρις ἐκεῖνου πρόοδος, ἢ ἀνάβασις, ἢ ἀνάληψις, τάχα ἂν τι περὶ Θεοῦ πλέον ἐγνωμεν, εἴπερ τοῦτο ἦν τὸ τῆς ἀρπαγῆς μυστήριον· ἐπεὶ δὲ ἀρρήτα ἦν, καὶ ἡμῖν σιωπῇ τιμάσθω. Τοσοῦτον δὲ ἀκούσωμεν αὐτοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι· *Ἐκ μέρους γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν*. Ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμολογεῖ ὁ μὴ ἰδιώτης τὴν γνώσιν, ὁ δοκιμὴν ἀπειλῶν τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὁ μέγας τῆς ἀληθείας προαγωνιστῆς, καὶ διδάσκαλος. Διὸ καὶ (13) πᾶσαν τὴν κάτω γνώσιν οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ἔσοπτρα καὶ τὰ αἰνίγματα τίθεται, ὡς ἐν μικροῖς τῆς ἀληθείας ἰσταμένην ἰνδάλμασιν. Εἰ δὲ μὴ λίαν δοκῶ τισι περιττός καὶ περιεργός τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων, οὐδὲ ἄλλα τινὰ τυχόν ἢ ταῦτα ἦν, ἢ μὴ δύνασθαι νῦν βαστα-

⁷¹ Judic. xiii, 22. ⁷² Luc. v, 8. ⁷³ Matth. xvi, 17. ⁷⁴ Isai. vi, 1. ⁷⁵ Ezech. i, 4 seqq. ⁷⁶ Jerem. xxiii, 18. ⁷⁷ II Cor. xii, 2. ⁷⁸ I Cor. xiii, 9. ⁷⁹ ibid. 12.

(5) Σαββαῶθ. Reg. hm, et Or. 1, Σαβαῶθ.

(6) Ἀποκρυπτόμενον. Colb. 1 et Or. 1, κρυπτόμενον

(6') Τὰ περ αὐτῶν. Reg. Cypri., ὑπὲρ αὐτοῦ. Combes. putat legendum, ὑπὲρ αὐτό, nempe, ὄχημα, sicut et mox pro τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ. censet scribendum, ὑπὲρ αὐτόν, scilicet, θρόνον.

(7) Πράξεις. Par., τάξεις, « ordines. »

(8) Συγγενομένη. Or. 1, συγγενομένου.

(9) Κατ' αὐτούς. Duo Regg. et Or. 1, κατὰ τοῦτους.

(10) Ἐν ὑποστήματι. Vox est Jeremiæ xxiii, 18, cui subjungit Gregorius, καὶ οὐσίᾳ, explanationis causa, quasi vox illa « essentiam, » sive « naturam Dei » significet, quod a vero sensu longius

abest. Vox enim Hebræa Jeremiæ « consilium » sonat. Hinc Vulgata recte reddit : « Quis enim adfuit consilio Domini? » Septuaginta et Theodotion interpretantur, « substantiam, » seu « subsistentiam; » Aquila, « secretum, » et Symmachus, « sermonem. » Verum voces ὑπόστημα et ὑπόστασις recte verti possunt, « statio » et « consessus, » sicque propius accederent ad genuinum Hebræicæ vocis sensum.

(11) Ἐκφορὰ. Legendum videtur esse, ἐκφορα. Edit.

(12) Ἐσχεν. Coisl. 3, παρέσχεν, « exhibuit, supeditavit. » Bill. : « continet. »

(13) Διὸ καὶ. Reg. a et duo Colb., ὁ καὶ.

χθῆναι, ὁ Λόγος αὐτὸς ὑπηπίσσετο, ὡς (14) ποτε βασταχθῆσόμενα καὶ τρανωθῆσόμενα· καὶ ἄπερ (15) μηδ' ἂν αὐτὸν δυνηθῆναι χωρῆσαι τὸν κόσμον (16), Ἰωάννης ὁ τοῦ Λόγου πρόδρομος (17), ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή, διωρίζετο.

ip-e portari in hac vita posse negavit **, velut aliquando portanda, et declaranda; et quæ ille Verbi præcursor Joannes, et magna veritatis vox, ne a

KA'. Πᾶσα μὲν οὖν ἀλήθεια, καὶ πᾶς λόγος δυστέκμαρτός τε καὶ δυσθεώρητος· καὶ οἷον ὀργάνῳ μικρῷ μεγάλα δημιουργοῦμεν, τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τὴν τῶν ὄντων γῶσιν θηρεύοντες, καὶ τοῖς νοητοῖς (18) προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθήσεων ἢ οὐκ ἀνευ αἰσθήσεων, ὑφ' ὧν περιφερόμεθα καὶ πλανώμεθα, καὶ οὐκ ἔχομεν γυμνῷ τῷ νοῦ γυμνοῖς τοῖς πρᾶγμασιν ἐντυγχάνοντες, μᾶλλον τι προσιέναι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὸν νοῦν τυπούσθαι ταῖς καταλήψεσιν. Ὁ δὲ περὶ Θεοῦ λόγος, ὅσῳ τελεώτερος, τοσοῦτ' ἀσφικτότερος, καὶ πλείους τὰς ἀντιλήψεις ἔχων καὶ τὰς λύσεις ἐργωδεστέρα. Πᾶν γὰρ τὸ ἐνιστάμενον, κἂν βραχύτατον ἦ, τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἐπέσχε καὶ διεκώλυσε, καὶ τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν διέκοψεν· ὡσπερ οἱ τοὺς ἵππους τοῖς ῥυτῆρσιν ἀθρώως μετέλκοντες φερομένους, καὶ τῷ ἀδουκῆτ' τοῦ τιναγμοῦ περιτρέποντες. Οὕτω Σολομῶν μὲν ὁ (19) σοφισάμενος περισσὰ, ὑπὲρ πάντας τοὺς γενομένους ἔμπροσθεν, καὶ καθ' ἑαυτὸν, ᾧ τὸ τῆς καρδίας πλάτος ὄρων Θεοῦ, καὶ ἡ ψάμμου σαφιλεστέρα χύσις τῆς θεωρίας, ὅσῳ πλεον ἐμβατεύει τοῖς βάθεσι, τοσοῦτ' πλεον διγγιῖ, καὶ τέλος τι ποιεῖται σοφίας εὐρεῖν ὅσον διέφυγεν (20). Παῦλος δὲ πειράεται μὲν ἐφικέσθαι, οὕτω λέγω τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως, τοῦτο γὰρ ἦδε παντελῶς ἀδύνατον ὄν, ἀλλὰ μόνον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων. Ἐπεὶ δὲ οὐχ εὐρίσκει διέξοδον, οὐδὲ στᾶσιν τῆς ἀναβάσεως, οὐδὲ εἰς τι (21) φανερόν τελευτᾷ πέρας ἢ πολυπραγμοσύνη τῆς διανοίας, ἀεὶ τινος ὑποφαινομένου τοῦ λείποντος· ὡ τοῦ θαύματος (ἵνα καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ Ἰσού) ἐμπλήξει περιγράφει τὸν λόγον, καὶ πλοῦτον Θεοῦ, καὶ βάθος τὸ τοιοῦτο καλεῖ, καὶ ὁμολογεῖ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ ἀκατάληπτον, μονονουχὶ τὰ αὐτὰ τῷ Δαθιδ φηγεγόμενος, ποτὲ μὲν ἀδυσσον πολλὴν ὀνομάζοντι τὰ τοῦ Θεοῦ κριματα, ἧς οὐκ ἔστι τὴν ἔδραν ἢ μέτρῳ ἢ αἰσθῆσει λαβεῖν, ποτὲ δὲ θεαυμαστώσθαι τὴν γῶσιν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ συστάσεως (22) λέγοντι, κεκραταιώσθαι τε πλεον ἢ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ περιδραξιν.

cum describit, idque Dei opes ac profundum appellat, ac Dei judicia nullius ingenio percipi et comprehendisse ingenue fatetur **, iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc judicia Dei abyssum

** Joan. xvi, 12. ** Joan. xxi, 25. ** III Reg. iii, 12. ** II Par. i, 12. ** Eccle. vii, 24; viii, 17. ** Rom. xi, 33.

(14) Ὁς. Reg. Cyr., ἴσως. Reg. bn, Coisl. 1 et Or. 1, ἄπερ.

(15) Καὶ ἄπερ. Plures Regg. et Colb., καὶ ἄ μηδέ.

(16) Τὸν κόσμον. Duo Regg., tres Colb. et Or. 1, τὸν κόσμον. Sic legit Leuv., qui vertit, « mundum hunc inferum. »

(17) Πρόδρομος. Mirum videri potest Joannem Evangelistam, Verbi præcursorem a Gregorio appellari. Elias hanc, inter alias, affert causam, nempe, « quod et interpret fuerit doctrinæ de Deo. » Billius vero putat Gregorium hic « memoriæ lapsu

ultra exigua veritatis simulacra minime sese porrigat. Quod nisi me quispiam in hujus generis rebus exquirendis nimis curiose et supervacaneæ versari existimet, dicere quoque non verear, nec alia quidem fortasse, quam hæc, ea esse, quæ Christus aliquando portanda, et declaranda; et quæ ille Verbi

XXI. Verum enim vero cum veritas omnis et disputatio plurimum difficultatis atque obscuritatis habeat; ac nos velut parvo quodam instrumento res magnas efficere moliamur, humanæ videlicet sapientiæ adjumento rerum cognitionem aucupantes, ac res, quæ animi tantum intelligentia comprehenduntur, per sensus cognoscere aggredimur; aut certe non sine sensibus, quibus undique jactamur

B et in errorem pertrahimur, nec nuda mente cum nudis rebus versari, atque inde ad veritatem propius accedere, rebusque perceptis ac comprehensis mentem informare possumus. Tum vero disputatio ea, quæ de Deo suscipitur, quo perfectior, eo quoque difficilior est, pluribusque objectionibus patet, in hisque diluendis ac dissolvendis plus negotii facessit. Nihil enim tam levis exiguique ponderis nobis adversari potest, quod non disputationis cursum interrumpat atque comprimat, impediatur quominus ultra progrediamur. Quemadmodum qui equos ad cursum incitatos repente freno retrahunt, ac per inopinatam et repentinam excussionem retrorsum agunt. Sic nimirum Salomon, qui omnibus, cum suæ, tum superioris memoriæ hominibus sapientiæ laude præstitit **, et cordis latitudinem Dei beneficio 512 accepit, ac tantam contemplationis copiam et ubertatem **, ut arenæ numerum excederet, quo altius in has profunditates penetrat, hoc magis æstuat, ac finem quemdam sapientiæ constituit, nimirum quod invenisset, quantum ea a se fugeret **. Consimili quoque modo Paulus, non dicam Dei naturam, hoc enim prorsus supra humanas vires esse perspectum habebat, sed Dei solum judicium cognitione assequi conatur. Quoniam autem nec exitum ullum, nec quo ascensum figere ac stabilire posset, reperiebat, nec perspicuo ullo fine curiosa ipsius animi perscrutatio clauderetur, quod videlicet subinde semper aliquid reliqui esse perspiceret:

D o rem miram ac stupendam! (ut ipse quoque eodem affectu commovear) orationem admiratione circumspiciat, idque Dei opes ac profundum appellat, ac Dei judicia nullius ingenio percipi et comprehendisse ingenue fatetur **, iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc judicia Dei abyssum

errasse, quod eum Verbi præcursorem, et Veritatis vocem appellet, quem tonitruum potius filium vocare debuerat. » Addit etiam ita sensisse Maximum.

(18) Καὶ τοῖς νοητοῖς, etc. Billius: « ac rebus intellectibus animum una cum sensibus admoventis. »

(19) Σολομῶν μὲν ὁ. Comb., Σολομῶν ὁ.

(20) Ὅσον διέφυγεν. Billius: « quantum ea a se effugiet. »

(21) Οὐδὲ εἰς τι, etc., « nec ullam perspicuam curiosæ animi perscrutationis metam habebat. »

(22) Συστάσεως. Billius: « creatione. »

multam vocat⁶⁶, cujus fundum, nec mensura, nec sensu capi queat; nunc mirabilem factam esse scientiam ex seipso sui que ipsius constitutione pronuntiat⁶⁷, atque adeo robustam, ut viribus nostris eam capere et complecti nequeamus.

XXII. Ut enim missa alia faciens, inquit, me- A
ipsam omnemque humanam naturam et compagem intuear, quæ hæc mistio nostra est? Quis motus? Quomodo id quod immortale est, cum mortali copulatum est? Quomodo deorsum fluo, et sursum feror? Quomodo anima circumscibitur? Quomodo vitam impertitur, et affectuum sit particeps? Quomodo mens simul et circumscripta est, et nullis terminis inclusa, in nobis manet, et motus fluxionisque celeritate omnia perlustrat? Quomodo sermonis opera percipitur vicissim, et communicatur, ac per aerem grassatur, et cum rebus ipsis ingreditur? Quomodo cum sensibus consuetudinem habet, ac rursus seorsim a sensibus sese colligit? Atque, ut quæ priora sunt dicam, quæ prima nostri effectio et constitutio in naturæ officina? Quæ etiam postrema formatio ac perfectio? Quæ cibi appetitio ac distributio? Quis nos sponte ad primos illos fontes ac vitæ causas duxit? Quomodo corpus cibus, animus contra sermone ac doctrina pascitur? Quæ est illa naturæ vis mutuaque inter parentes et liberos affectio, ut quasi quodam philtro contineantur? Quomodo firmæ ac stabiles sunt species, et interim notis inter se distinctæ, 513 quarum proprietates, cum tanto numero sint, assequi non possumus? Quomodo idem animal rationale simul et immortale est; mortale quidem ratione migrationis, immortale autem ratione procreationis? Ut enim aliud morte subducitur, ita rursus ipsi aliud subrogatur, non secus atque in fluminis tractu, quod simul fluxum est et stabile. Multa de hominis membris et partibus adhuc commemorare possis, ac de mutua earum concinnitate; quippe quæ naturæ lege ac ratione, non minus ad elegantiam, quam ad utilitatem, conjungantur simul et

⁶⁶ Psal. xxxiv, 7. ⁶⁷ Psal. cxxxviii, 6.

(23) *Σύμπηξις*. Billius: « constitutionem. »

(24) *Περιγράφεται*. « Circumscibitur. » Sic Coisl. 4, alique optimæ notæ codd. Hanc lectionem postulant mox opposita, *περιγραπτός* et *ἀόριστος*. In ed., *πριφέρεται*, « circumfertur. »

(25) *Ἀόριστος*. Sic Regg. 2, bm, Coisl. 4 et Or. 2. In ed., *ἀόρατος*, « invisibilis. »

(26) *Ῥεύσεως*. Reg. Cypr. et Or. 4, *ρύσεως*.

(27) *Ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ*. Id est, « alvo materna. »

(28) *Πηγὰς*. Elias: « fontes lactis. »

(29) *Τὸ μὲν τῆ μεταστάσει*, sic. Reg. Cypr., *τὸ μὲν τῆ μεταποιήσει*, etc., « mortale quidem ratione migrationis, » seu « immutationis, » aut « interitus; immortale autem ratione procreationis, » seu, « generationis. » Sic optime locum istum interpretantur Billius et Leuvenklaius; quamvis aliter sentiat Combesius. Vertit enim vir doctus: « Mortale natiuitate, immortale migratione. » Forsan ad hanc interpretationem adductus est auctoritate hujus Schol.: *Τῆ μὲν γενήσεται θνητὸν, τῆ δὲ μεταστάσει ἀθάνατον*. « Generatione quidem mortale, migratione autem, » seu, « ratione discessus e vita, immortale. » Fatetur tamen Billius interpretationem « veram esse de animalibus in genere, quod, uno

KB'. Ἴνα γὰρ τὰλλα ἐάσας, φησὶ, πρὸς ἑμαυτὸν βλέψω, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ σύμπηξιν (23). τίς ἡ μέξις ἡμῶν; Τίς ἡ κίνησις; Πῶς τὸ ἀθάνατον τῷ θνητῷ συνεκράθη; Πῶς κάτω βέω, καὶ ἄνω φέρομαι; Πῶς ψυχὴ περιγράφεται (24); πῶς ζῶην δίδωσι, καὶ πάθους μεταλαμβάνει; Πῶς δ' οὐδὲν καὶ περιγραπτὸς καὶ ἀόριστος (25), ἐν ἡμῖν μένων, καὶ πάντα ἐφοδεύων τάχει φορᾶς καὶ βεύσεως (26); Πῶς μεταλαμβάνεται λόγῳ καὶ μεταδίδεται, καὶ δι' ἀέρος χωρεῖ, καὶ μετὰ τῶν πραγμάτων εἰσέρχεται; Πῶς αἰσθήσει κοινωνεῖ, καὶ συστέλλεται ἀπὸ τῶν αἰσθησεων; Καὶ ἐτι πρὸς τοῦτον, τίς ἡ πρώτη πλάσις ἡμῶν, καὶ σύστασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ (27); Καὶ τίς ἡ τελευταία μὲν φωνῆσι καὶ τελειωσις; Τίς ἡ τῆς τροφῆς ἐφεσις καὶ διάδοσις; Καὶ τίς ἡγαγεν ἐπὶ τὰς πρώτας πηγὰς (28), καὶ τοῦ ζῆν ἀφορμὰς αὐτομάτως; Πῶς στίλοις μὲν σῶμα, λόγῳ δὲ ψυχὴ τρέφεται; Τίς ἡ τῆς φύσεως ὄλκη, καὶ πρὸς ἄλληλα σχέσις τοῖς γεννώσι καὶ τοῖς γεννωμένοις, ἵνα τῷ φίτρῳ συνέχηται; Πῶς ἐστηκότα τε τὰ εἶδη, καὶ τοῖς; χαρακτηρῶσι διεστηκότα, ὡν τοσοῦτων ὄντων, αἱ ἰδιότητες ἀνεφικτοὶ; Πῶς τὸ αὐτὸ ζῶον θνητὸν καὶ ἀθάνατον, τὸ μὲν τῆ μεταστάσει (29), τὸ δὲ τῆ γενήσει; Τὸ μὲν γὰρ ὑπεξῆλθε, τὸ δὲ ἀντεισῆλθεν, ὡσπερ ἐν ὀλίγῳ ποταμῷ μὴ ἐστῶτος καὶ μένοντος. Πολλὰ δ' ἂν ἐτι φιλοσοφῆσαις (30) περὶ μελῶν καὶ μερῶν, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τοῦτων εὐαρμωστίας, πρὸς χρεῖαν τε ὁμοῦ καὶ ἄλλως συνεστώτων τε καὶ διεστώτων, προεχόντων τε καὶ προεχομένων, ἐνουμένων τε καὶ σχιζομένων, περιεχόντων τε καὶ περιεχομένων νόμῳ καὶ λόγῳ φύσεως. Πολλὰ περὶ φωνῶν καὶ ἀκοῶν πῶς αἱ μὲν φέρονται διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, αἱ δὲ ὑποδέχονται (31), διὰ τῆς ἐν μέσῳ τοῦ ἀέρος πληγῆς καὶ τυπώσεως ἀλλήλαις ἐπιμυγνόμεναι. Πολλὰ περὶ ὄψεως ἀμβρότης κοινωνούσης; τοῖς ὄρατοῖς. καὶ μόνῳ

se subducente, ejus loco subintrat aliud; » sed addit, « illud in homine singulare miraculum esse, quod sit mortali et immortalis mistus, terrena substantia et immortalis, nascens mortalis et migrans immortalis. » Verum, ipsius pace dixerim, non satis attendit ad Theologi mentem. Gregorius enim eo loci hominem respicit, non quatenus ex anima et corpore compositus est, sed tantum quatenus est animal, aut, juxta id quod cum cæteris animalibus commune habet. Porro ea ex parte, seu, habita tantummodo corporis ratione, homo, ad Gregorii mentem, « interitu mortalis est, immortalis vero procreatione; » quia videlicet, deficiente uno corpore, aliud nascendo succedit, ita ut nunquam desinat esse corpus humanum, « non secus atque, » ut ait ipse Gregorius, « in fluminis tractu, quod simul fluxum est et stabile. » Unde immortalitas hic a Gregorio sumitur pro specie perpetuitate, id est, pro perpetua morientium et nascentium hominum successione.

(30) *Φιλοσοφῆσαις*. Coisl. 2, *σπερμολογήσαις*, « nugare, blaterare possis. »

(31) *ὑποδέχονται*. Coisl. 4 et Comb., *ὕπηχονται*, « insonant, » seu, « resonant. »

τῶ βούλεσθαι, καὶ ὁμοῦ κινουμένης, καὶ ταυτὸ (32) τῶ νοὶ πασχούσης. Μετὰ γὰρ τοῦ Ἰσού τάχους, ἐκεῖνός τε μίγνυται τοῖς νοουμένοις, καὶ αὕτη τοῖς ὁρωμένοις. Πολλὰ περὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, αἷ παραδοχαί τινές εἰσι τῶν ἔξωθεν, λόγῳ (33) μὴ θεωρούμεναι. Πολλὰ περὶ τῆς ἐν ὑπονοῖς ἀναπαύσεως, καὶ τῆς δι' ὀνειράτων ἀναπλάσεως, μνήμης τε καὶ ἀναμνήσεως, λογισμοῦ τε καὶ θυμοῦ, καὶ ἐφέσεως, καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὅσοις ὁ μικρὸς οὗτος κόσμος διοικεῖται, ὁ ἄνθρωπος.

celeritate, et hæc intellectibus, et illi visibilibus rebus junguntur. Multa præterea dereliquis sensibus, qui velut admittendis externis rebus destinati sunt, nec ratione percipiuntur. Multa denique de ea, qua in somnis fruimur, quiete atque insomniorum sigmentis, de memoria et reminiscencia, de ratione, et ira, et cupiditate, reliquisque, ut uno verbo complectar, quibus parvus hic mundus, id est, homo, gubernatur.

ΚΓ. Βούλεις σοὶ καὶ τὰς τῶν ἄλλων ζῶων διαφορὰς (34) πρὸς τε ἡμᾶς καὶ πρὸς ἄλληλα, φύσεις τε καὶ γενέσεις, καὶ ἀνατροφάς, καὶ χώρας, καὶ ἦθη, καὶ οἷον πολιτείας καταριθμησώμαι; Πῶς τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ μοναδικά; τὰ μὲν ποηφάγα, τὰ δὲ σαρκόδόρα; τὰ μὲν θυμοειδῆ, τὰ δὲ ἡμερα; τὰ μὲν φιλόκνηρα καὶ σύντροφα, τὰ δὲ ἀτιθασσα καὶ ἐλεύθερα; καὶ τὰ μὲν οἷον ἐγγύτερα λόγου τε καὶ μαθησεως, τὰ δὲ παντελῶς ἄλογα καὶ ἀμαθέστατα (35); τὰ μὲν πλειόνων αἰσθήσεων, τὰ δὲ ἐλαττόνων; τὰ μὲν ἀκίνητα, τὰ δὲ μεταβατικά; τὰ μὲν ταχύτατα, τὰ δὲ παχύτατα (36); τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα μεγέθει καὶ κάλλει ἢ τῶ ἑτέρῳ τούτων, τὰ δὲ βραχύτατα ἢ δυσειδέστατα ἢ καὶ ἀμφοτέρα; τὰ μὲν ἀλκιμα, τὰ δὲ ἀσθενῆ; τὰ μὲν ἀμυντικά, τὰ δὲ ὑποπτα καὶ ἐπιβουλα; τὰ μὲν φυλακτά (37), τὰ δὲ ἀφυλακτα; τὰ μὲν φιλεργὰ καὶ οἰκονομικά, τὰ δὲ παντάπασιν ἀργὰ καὶ ἀπρονόητα; Καὶ ἔτι πρὸ τούτων, πῶς τὰ μὲν ἐρπυστικά (38), τὰ δὲ ὀρθια; τὰ μὲν φιλόχωρα, τὰ δὲ ἀμφίβια; τὰ μὲν φιλόκαλα, τὰ δὲ ἀκαλλώπιστα; συζυγῆ τε καὶ ἀζυγῆ; σῶφρονά τε καὶ ἀκόλαστα; πολυγόνά τε καὶ οὐ πολυγόνα; μακροβιά τε καὶ ὀλιγόβια; Κάμνοι ἂν ἡμῖν ὁ λόγος τοῖς κατὰ μέρος ἐπεξίω.

degant? Alia elegantiae studiosa sint, alia cultum jugio abhorreant? Alia pudica sint, alia libidini diuturnae vitae, alia brevis? Deficiet me sermo, si

ΚΔ. Σκέψαι μοι καὶ νηκτὴν φύσιν τῶν ὑδάτων διολισθαίνουσαν, καὶ οἷον ἱπταμένην κατὰ τῆς ὑγρᾶς φύσεως, καὶ τοῦ μὲν ἰδίου σπῶσαν ἀέρος, τῶ ἡμετέρῳ δὲ κινδυνεύουσαν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ὑδάσιν· ἦθη τε καὶ πάθη, καὶ μίξεις, καὶ γονάς, καὶ μεγέθη, καὶ κάλλη, φιλοχωρίας τε καὶ πλάνας, συνόδους τε καὶ ἀποχωρήσεις, καὶ ἰδιότητας μικροῦ τοῖς ἐπιγελοῖς παραπλησίας, ἔστι δὲ ὧν καὶ κοινωνίας, καὶ ἰδιότητας ἀντιθέτους, ἐν τε εἶδες καὶ ὀνό-

(32) Ταυτὸ. Reg. hm, duo Coll. et Or. 1, ταυτόν.

(33) Τῶν ἔξωθεν, λόγῳ, etc. Reg. Cypr., τῶν ἔξωθεν λόγων. « Vera lectio, » inquit Comb. qua admissa, sic vertit: « De reliquis sensibus, qui sunt quaedam admissiones rationum, quæ extra in rebus sunt, cum minime oculis conspiciantur; » vel, « qui (sensus) veluti fenestras quaedam sunt, excipiendis iis rationibus, quæ extrinsecus adveniunt, et quas ratione conspiciamus, destinati. »

(34) Διαφορὰς. Reg. a, ἀνατροφας.

A distinguantur, præcellunt et dignitate inferiores sint, uniantur et distrahantur, contineant et contineantur. Multa etiam de vocibus et auditu: nimirum quomodo illæ per vocalia instrumenta deferantur, hic vero eas excipiat, ac per intermedii aeris percussionem atque impressionem inter se jungantur. Multa item de oculis, qui modo quodam ineffabili cum iis rebus, quas cernimus, commercium habent, ac sola voluntate, simul etiam cum ea moventur, eodemque modo cum mente afficiuntur. Pari enim

B XXIII. Visne aliorum quoque animantium discrimina, quibus, tum a nobis, tum inter se differunt, naturas etiam et ortus, et educationes, et regiones, et mores, ac velut in republica vitæ officia enumerem? Quonam modo alia societate delectantur, alia solivaga sunt? Alia herbis, alia carnibus nutriuntur? Alia sæva et truculentia sunt, alia mansueta? Alia cum hominibus versari atque ali solent, alia indomita et libera sunt? Alia ad rationem et disciplinam 514 propius accedunt, alia a ratione et disciplina prorsus abhorrent? Alia pluribus sensibus, alia paucioribus prædita sunt? Alia motu carent, alia gradiendi facultatem habent? Alia celerima, alia tardissima sunt? Alia magnitudine, et pulchritudine, aut alterutro horum excellunt, alia autem perexigua sunt, aut deformissima, aut etiam utroque vitio laborant? Alia strenua sunt, alia imbecilla? Alia injuriam aperto impetu propulsant, alia suspecta et insidiosa sunt? Alia cauta, alia incauta? Alia industriae rei que familiaris administrandi laude florent, alia prorsus inertia sunt et improvida? Quodque prius dicendum erat, qui sit, ut alia humi serpent, alia corpore recto sint? Alia certa sede acquiescant, alia in utroque elemento

omnem respuant? Alia conjugata sint, alia a condedita? Alia secundissima, alia parum secunda? Alia sigillatim omnia persequi tentem.

D XXIV. Age piscium quoque naturam mihi considera, per aquas labentium, et per liquidum elementum, ut ita dicam, volantium, ac proprium quidem aerem tuto haurientium, in nostro autem periclitantium, quemadmodum nos quoque in aquis solemus: mores etiam eorum, et affectus, et coitus, et generationes, et magnitudines, et pulchritudines, certas item mansiones et oberrationes, congressus ac secessiones et proprietates terrestribus animan-

(35) Ἀμαθέστατα. In quibusdam, ἀμετάβστα, « immutabilia. »

(36) Τὰ μὲν ταχύτατα, τὰ δὲ παχύτατα. Sic legit Leuvenklaius, et ita legendum putamus. In ed. legitur tantum, τὰ δὲ ταχύτατα. Cætera desunt.

(37) Τὰ μὲν φυλακτά. Hæc desunt in ed. Sic tamen legendum arbitramur, quamvis deficiat hæc in re codicum auctoritas. Antithesis series id postulare videtur.

(38) Ἐρπυστικά. Coll. 3 et Or. 1, ἐρπυστικά.

tibus pene consimiles, nonnullorum etiam societa- A
tates, et contrarias, tam in formis quam in nomi-
nibus, proprietates. Ad hæc greges avium tecum
reputa, quamque varia et multiplici figura sint, va-
riisque coloribus : qui fiat, ut alia muta sint, alia
canora ; quæque horum suavissimi cantus sit rati-
o, et a quo hanc facultatem acceperint ? Quis lynam
cicadis in pectore dedit, et cantus illos atque gar-
ritus, quos, cum meridiano solis æstu ad musicam
incitantur, in arborum ramis fundunt, ac nemora
sono implent, et viatorem vocibus prosequuntur ?
Quis cantum illum cum cygno contexit, quo tem-
pore pennis in auram expansis ejusmodi sibilum
edit, qui carminis instar sit ? Mitto enim illas vi
expressas voces, et quidquid artes adversus verita-
tem ingeniose comminiscuntur. Qui fit ut arrogans
ille et Medicus pavo elegantiam gloriamque adeo
affectet, ut quoties aliquem propius accedentem
515 viderit, aut etiam feminis, ut aiunt, sese
ostentare voluerit (nec enim pulchritudinis suæ
Ignarus est), festivum elata cervice, atque alis,
quæ aureum quemdam fulgorem referunt, ac side-
rum splendorem imitantur, in orbem concinnatis,
corporis sui pulchritudinem amasiis suis cum su-
perbo quodam incessu, velut in theatro, spectandam
proponat ? Ac Scriptura quidem sacra mulie-
rum in contexendis telis solertiam his verbis admiratur :
Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam,
rerumque variandarum scientiam⁴³ ? Est enim hoc
animantis ratione præditi, eximiaque sapientia in-
structi, atque ad cœlestia usque grassantis.

XXV. Tu vero mihi naturalem quoque animan- C
tium rationis expertium solertiam suspice, ratio-
nesque, si potes, declara. Quomodo volucres in pet-
ris, et arboribus, ac tectis, non minus elegantes,
quam tutos, et alendis pullis accommodatos nidos
elaborant ? Unde apibus et araneis tantus laboris
atque industriæ amor, ut illæ quidem favos con-
struant, ac sexangularum fistularum, sibi que invi-
cein ex adverso respondentium, adjumento con-
tineant, et per intermedium parietem, atque an-
gulos rectis lateribus alternatim innexos domici-
lium suum fulciant, idque in tam caliginosis al-
vearibus obscurisque figmentis : istæ autem rursus
per usque adeo tenuia et subtilia stamina multipli-
citer intensa sinuosas telas contextant (et quidem ex
tam exiguis initiis, ut vix ulla oculorum acie pervideri
possint), quæ ipsæ et pro eximio quodam domicilio
sint, et venandis alimonix causa imbecillioribus

⁴³ Job xxxviii, 36.

(39) Ὀρνέων. Or. 1, ὀρνέων.

(40) Μαγάδα. Schol. : Μαγάς κυρίως, ἢ τῆς κι-
θάρας καὶ τῆς λύρας ἢ τὰς νεύρας βασιάζουσα σα-
νίς. « Proprie est tabulatum citharæ vel testudinis
chordas sustinens. »

(41) Μηδικός. Sic pavo appellatur, quod e Me-
dorum regione sit allatus.

(42) Ἡ ταῖς θηλείαις. Hic videtur deesse, ἐπι-
δείχνυσθαι βούληται, aut simile quid. Edit.

(43) Θεατρίζει. Sic Coisl. 1, Or. 1, etc. In ed.,
θεατρίζειν.

(44) Τοῖς. Forte, ταῖς. Edit.

(45) Οὐρανίων. In quibusdam, οὐρανῶν, « ad cœ-

μασιν. Σκέψαι μοι καὶ ὀρνέων (39) ἀγέλας καὶ ποι-
κιλίας, ἐν τε σχήμασι καὶ χρώμασι, τῶν τε ἀλάλων,
καὶ τῶν ὀδικῶν· καὶ τίς τῆς τούτων μελωδίας ὁ
λόγος, καὶ παρὰ τίνας; τίς ὁ δοῦς τέττιγι τὴν ἐπι-
στήθους μαγάδα (40), καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ἄσματά
τε καὶ τερετίσματα, ὅταν ἠλίψ κινῶνται τὰ με-
σημβρινὰ μουσουργοῦντες, καὶ καταφωνῶσι τὰ ἄλση,
καὶ ὀδοιπόρον ταῖς φωναῖς παραπέμπωσι; Τίς ὁ κύ-
κλω συνυφαίνων τὴν ὄδην, ὅταν ἐκπετάσῃ τὸ πτερόν
ταῖς αὐραῖς, καὶ ποιῇ μέλος τὸ σύριγμα; Ἐὼ γὰρ
λέγειν τὰς βιαίους φωνὰς, καὶ ὅσα τέχνηαι σοφίζονται
κατὰ τῆς ἀληθείας. Πόθεν ταῶς, ὁ ἀλαζῶν θρνις καὶ
Μηδικός (41), οὕτω φιλόκαλος καὶ φιλότιμος, ὥστε
(καὶ γὰρ αἰσθάνεται τοῦ οἰκείου κάλλους) ὅταν ἴθῃ
τινὰ πλησιάζοντα, ἢ ταῖς θηλείαις (42), ὡς φασί.
B καλλωπίζεται, τὸν αὐχένα διάρας, καὶ τὸ πτερόν κυ-
κλωτερόως περιστήσας τὸ χρυσαυγές καὶ καταστερον,
θεατρίζει (43) τὸ κάλλος τοῖς (44) ἔρασταῖς, μετὰ
σοβαροῦ τοῦ βαδίσματος; Ἡ μὲν οὖν θεία Γραφή
καὶ γυναικῶν θαυμάζει σοφίαν τὴν ἐν ὑφάσματι,
Τίς ἔδωκε, λέγουσα, γυναιξὶν ὑφάσματος σοφίαν
καὶ ποικιλικὴν ἐπιστήμην; Ζῶου λογικοῦ τοῦτο,
καὶ περιττοῦ τὴν σοφίαν, καὶ μέχρι τῶν οὐρανίων (45)
ὀδεύοντος.

KE'. Σὺ δὲ μοι θαύμασον καὶ ἀλόγων φυσικὴν σύν-
εσιν (46), καὶ τοὺς λόγους, εἰ δύνασαι (47), παρά-
στησον. Πῶς μὲν θρνις καλια, πέτραι τε καὶ δένδρα,
καὶ ἄροποι, εἰς ἀσφάλειάν τε ἡμοῦ καὶ κάλλος ἐξ-
ησκημέναι, καὶ τοῖς τροφόμενοις ἐπιτηδείως; Πόθεν
δὲ μελίσσαις τε καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργόν καὶ φιλό-
τεχνον, ἵνα ταῖς μὲν τὰ κηρία πλέκῃται, καὶ συν-
έχῃται δι' ἐξαγῶνων συρίγγων καὶ ἀντιστρόφων, καὶ
τὸ ἔδραλον αὐταῖς, διὰ τοῦ μέσου διατειχίσματος καὶ
ἀλλαγῆς ἐπιπλεοκόμενων ταῖς εὐθείαις τῶν γωνιῶν,
πραγματεύεται, καὶ ταῦτα ἐν ζοφεροῖς οὕτω τοῖς
σίμβλοις καὶ ἀοράτοις τοῖς πλάσμασιν (48)· αἱ δὲ (49)
διὰ λεπτῶν οὕτω καὶ ἀερῶν σχεδὸν τῶν νημάτων
πολυειδῶς διατεταμένον, πολυπλόκους τοὺς ἱστῶνς,
ἐξυφαίνουσι (50) (καὶ ταῦτα ἐξ ἀφανῶν τῶν ἀρχῶν),
D ὀκνησὶν τε ἡμοῦ τιμίαν, καὶ θῆραν τῶν ἀσθενῶν (51),
εἰς τροφῆς (52) ἀπόλαυσιν; Πότος Εὐκλείδης ἐμιμη-
σατο ταῦτα, γραμμαῖς ἐμφιλοσοφῶν ταῖς οὐκ ὀκ-

los tendentis. »

(46) Σύνεσιν. Tres Coll., Coisl. 1 et Comb., κί-
νητιν, « motum. »

(47) Εἰ δύνασαι. Deest in pluribus codd.

(48) Πλάσμασι. Legendum videtur, πλέγμα-
σι, « textis calathis. » Alveariorum enim hæc est
descriptio.

(49) Αἱ δὲ. Or. 1, οἱ δὲ.

(50) Ἐξυφαίνουσι. Or. 1, ἐξυφαίνωσι.

(51) Ἀσθενῶν. Reg. hm, et Or. 1, ἀσθενεστέ-
ρων.

(52) Τροφῆς. In quibusdam, τροφῆς, « delicia-
rum. »

σαις (53), καὶ κάμων ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν; Τίνος Ἀ Παλαμήδους (54) τακτικὰ κινήματὰ τε καὶ σχήματα γεράνων, ὡς φασί, καὶ ταῦτα παιδεύματα κινουμένων ἐν τάξει, καὶ μετὰ ποικιλῆς τῆς πτήσεως; Ποῖοι Φειδίαι, καὶ Ζεύξιδες (55), καὶ Πολύγνωτοι, Παρράσιοι τέ τινες καὶ Ἀγλαόφωντες, κάλλη μὲθ' ὑπερβολῆς γράφειν καὶ πλάττειν εἰδότες; Τίς Κνώσσιος (56) Δαιδάλου χορὸς ἑναρμόνιος, νόμφη πονηθεὶς εἰς κάλλους περιουσίαν; ἢ λαβύρινθος Κρητικὸς δυσδιέξοδος καὶ δυσέλκτος, ποιητικῶς εἰπεῖν, καὶ πολλάκις (57) ἀπάντων ἑαυτῷ τοῖς τῆς τέχνης σοφίσμασιν; Καὶ σιωπῶ μυρμῆκων ταμεῖα (58) τε καὶ ταμίας, καὶ θησαυρισμὸν τροφῆς τῷ καιρῷ σύμμετρον, ἑτέρα τε ὅσα περὶ ὄδων καὶ περὶ (59) ἡγουμένων, καὶ τῆς ἐν τοῖς ἔργοις εὐταξίας ἔγνωμεν ἱστορούμενα.

Bens, identidemque in sese per artis industriam incurrens? Taceo formicarum penuaria eorumque eustodes, et alimentum aggestionem, tempori respondentem, ac cætera ea quæ, et de earum viis ac du-

ΚΓ'. Εἰ τούτων ἐπικτὸς ὁ λόγος σοι, καὶ τὴν περὶ ταῦτα σύνεσιν ἔγνωσ, σκέψαι καὶ φυτῶν διαφορὰς, μέχρι καὶ τῆς ἐν φύλλοις φιλοτεχνίας, πρὸς τὸ ἡδιστὸν τε ἅμα ταῖς ὕβρεσι, καὶ τοῖς καρποῖς χρησιμώτατον. Σκέψαι μοι καὶ καρπῶν ποικιλίαν καὶ ἀφθονίαν, καὶ μάλιστα τῶν ἀναγκασιότατων τὸ κάλλιστον. Καὶ σκέψαι μοι καὶ δυνάμεις ῥιζῶν, καὶ χυμῶν, καὶ ἀνθῶν, καὶ ὀσμῶν, οὐχ ἡδίστων μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὕγιαν ἐπιτηδείων, καὶ χρωμάτων χάριτας καὶ ποιότητας, ἔτι δὲ λίθων πολυτελείας καὶ διαυγείας: ἐπειδὴ σοι πάντα προῦθηκεν, ὡσπερ ἐν πανδαίσι κοινῇ, ὅσα τε ἀναγκαῖα καὶ ὅσα πρὸς ἀπόλαυσιν, ἢ φύσις· ἴν', εἰ μὴ τι ἄλλο, ἐξ ὧν εὐεργετῆ, γνωρίσης Θεὸν, καὶ τῷ δεῖσθαι, γένη σεαυτοῦ συνειτώτερος. Ἐντεῦθεν ἔπελθέ μοι γῆς πλάτῃ καὶ μήκῃ, τῆς κοινῆς πάντων μητρὸς, καὶ κόλπους θαλαττίους, ἀλλήλοισ τε καὶ τῇ γῇ συνδεδεμένους (60), καὶ ἀλσῶν κάλλη, καὶ ποταμούς, καὶ πηγὰς θαψιλεῖς τε καὶ ἀεννάους, οὐ μόνον ψυχρῶν καὶ ποτίμων ὑδάτων, καὶ τῶν ὑπὲρ γῆς (61), ἀλλὰ καὶ ὅσα ὑπὸ γῆν βέουσαι, καὶ σήραγγὰς (62) τινὰς ὑποτρέχουσαι, εἴτ' ἐξωθούμεναι βιαίῃ τῷ πνεύματι καὶ ἀντιτυπούμεναι,

(53) Γραμμαῖς... σὺν ὀδοῖσι. « Lineis nusquam exstantibus: vel quod, » inquit Elias, « in animi consideratione non hæreant, postquam, earum quasi simulacra evanuerint; vel quod, » addit Billius, « oculis cerni nequeant. » Quidni potius, addemus, quod non existent in rerum natura; quippe quæ a mathematicis sola longitudinis dimensione considerantur, nulla habita ratione latitudinis et profunditatis.

(54) Παλαμήδους. Primus Palamedes fertur, grum compositos motus observando, figuras, secundum quas instruuntur acies, invenisse. Quid de gruibus scripsit Plinius, lege lib. x, c. 24.

(55) Φειδῖαι, καὶ Ζεύξιδες, etc. « Phidias » Atheniensis, nobilis statuarius, qui in ebore scalpendo citra æmulum claruit. « Zeuxis » Heracleotes pictor sua ætate maximus. « Polygnotus, » patria Thasius, et pictor, nonagesima Olympiade floruit. « Parrhasius, » pictor insignis, qui primus symmetriam picture dedit. « Aglaophon » pictor nobilissimus, cuius meminit Plinius l. xxxv, c. 9.

(56) Κνώσσιος, etc. « Gnossus » urbs Cretæ cla-

animantibus inserviant? Ecquis Euclides hoc artificium unquam imitando expressit, de lineis pertractans nusquam exstantibus, atque in demonstrationibus anxio labore desudans? Ecquis Palamedes, qui etiam aciei instruendæ artem, ac motus et figuras, nullis aliis præceptoribus quam gruibus, usus didicisse fertur, cum videlicet eas ordine ac multiplici volatus genere moveri perspexisset? Quinam Phidiæ, et Zeuxides, et Polygnoti, Parrhasii etiam et Aglaophontes, qui incredibili quadam elegantium formarum pingendarum et sculpendarum peritia claruerunt? Quis Gnossius 516 Dædali chorus ad musicos numeros sese movens, in puellæ gratiam ad omnem artis pulchritudinem confectus et expolitus? Quis Cretensis labyrinthus, ut poeta-

Bum more loquar, difficiles exitus et ambages habens, identidemque in sese per artis industriam incurrens? Taceo formicarum penuaria eorumque eustodes, et alimentum aggestionem, tempori respondentem, ac cætera ea quæ, et de earum viis ac du-

XXVI. Quod si horum omnium rationes assequeris, ac prudentiam eam, qua gubernantur, cognitam et exploratam habes, confer jam animum ad varia stirpium genera, artificiumque etiam illud expende, quod foliis ipsis inest, simulque et maximam oculis voluptatem, et fructibus utilitatem affert. Considera, quæso, et fructuum varietatem et uberrimam copiam, ac præsertim eorum, quæ ad vitam degendam maxime necessaria sunt, summam pulchritudinem. Cogita etiam stirpium et succorum, et florum atque odorum, non modo suavissimorum, verum etiam ad corporis sanitatem aptissimorum, vires et facultates, colorum etiam elegantiam et qualitates, atque insuper gemmarum eximia pretia et splendores; quandoquidem omnia, tam quæ ad necessarios vitæ usus, quam quæ ad delicias spectant, velut in communi convivio natura proposuit; ut, si nihil aliud, ex ipsis saltem beneficiis Deum cognoscas, atque ob penuriam qua laboras, teipso prudentior efficiaris. Hinc mihi facito, ut terræ communis omnium parentis salutudinem longitudineque percurras, et maris sinus,

rissima, Minois regia, olim « Ceratus » appellata a vicino ejusdem nominis fluvio. Ea fuit apud veteres de Dædalo opinio, quod statuis immobilibus oculis induxerit, atque effecerit, additis quibusdam nervis, ut huc atque illuc moverentur, adeo scite, ut spectantibus vivere viderentur. Vide Diodorum Siculum lib. v, etc. Idem Dædalus labyrinthum in Creta construxit, multiplicitate intricata viarum perplexitate irremeabilem. Vide Virgil. Æn. v, et Ovid. Metam. viii.

(57) Καὶ πολλαίς, etc. « Atque artificiosa fraude multoties reciprocatis? »

(58) Ταμεῖα. Combef., ταμεία.

(59) Περί. Deest in tribus Colb., et Or. 1.

(60) Συνδεδεμένους. Sic Itg. a. In ed., συνδεομένων.

(61) Καὶ τῶν ὑπὲρ γῆς, etc. « Quæque super terram, et quæ subius terram. » Forte significat Gregorius aquas calidas, et eas quæ ex metallis medicaminum vim hauriunt.

(62) Σήραγγας. In quibusdam, σύραγγας.

tum mutuo nexu, tum etiam cum terra velut vinculis quibusdam constrictos, et nemorum pulchritudines, et fluvios, et fontes uberes ac perennes, non modo gelidarum et potabilium aquarum, quæ in terra sunt, sed earum etiam, quæ infra terram fluentes, et specus quosdam subeuntes, ac deinde violento aliquo flatu impulsæ atque percussæ, postea per conflictus huiusmodi atque oblationis vehementiam inflammatæ, quæquæ fors tulerit, paulatim erumpunt, hincque calidorum balneorum usum nobis plerisque terræ locis, et cum contraria facultate, suppeditant, gratuitam scilicet medicinam ac 517 sponte promanantem. Dic, obsecro, quomodo et unde hæc? Quænam magna hæc atque artis experta textura? Nec enim ob mutuatam eam affectionem, quam inter se habent, minus laudis merentur, quam si seorsim unumquodque consideretur. Quo pacto terra firma et immota constitit? Quidnam pro vehiculo habet? Cujus rei adminiculo fulcitur? Quidque rursus fulguram illam sustinet? Neque enim rationi quidquam, cui innitatur, occurrit, si divinam voluntatem exceperis. Quo pacto ea, partim in montium vertices assurgens, partim in campos subsidens, idque varie et multipliciter, ac denique paulatim alternando commutata, tum ad hominum usus uberior, tum varietate ipsa jucundior? Qui sit, ut partim in domicilia divisa sit, partim inculca et inhabitabilis relinquatur, quantum nimirum excellentissimi quique montes ab ea abscondunt, atque alia ad alium quemdam orbis finem dissecta porrectaque divini officii magnificentiam luculentissimo argumento declarat?

XXVII. Jam vero mare, si non magnitudine sua mirabile mihi occurreret, lenitatem utique et placiditatem admirarer, simulque quo pacto fiat, ut quamvis liberum ac solutum, finibus tamen suis consistat: quod si non lenitatem, magnitudinem certe suspicerem. Quoniam autem utraque laude excellit, utramque vim et facultatem prædicabo. Quis tantam aquarum molem conjunxit? Quis quasi viuculis quibusdam astrinxit? Qui sit, ut attollatur, et tamen loco suo se contineat, perinde ac vicinam terram reveria? Qui sit, ut cum fluvios omnes excipiat, ob exuberantes tamen opes et copias, aut quo verbo id appellandum sit, nescio, nullam amplitudinis accessionem faciat, sed eadem semper sui que similis maneat? Qui sit, ut tantum elementum arenam pro termino habeat? Possuntne hoc expedire physici, atque inanis eruditionis laude celebres, ac vere cyatho mare, hoc est, res tantas ingenio suo metientes? An faciam ipse, ut paucissimis verbis hoc ex Scriptura sacra explicem, idque probabilius ac verius, quam ipsi cum prolixis suis

⁵⁵ Jerem. v, 22.

(63) *Μετὰ τῆς ἐναντίας.* « Cum aquis frigidis. » Plerumque enim scaturiunt e propinquo aquæ calidæ cum frigidis.

(64) *Ἄτεχνον.* Hoc universum dicitur « artis expertum, » quod nullis sit fabricatum manibus, sed divinitus contextum. Scholium vero sic exponit: « Ὑφασμα, vel, ὑφασμὸν τὴν σύμπληξιν τῶν στοιχείων καλεῖ καὶ πρὸς ἄλληλα νεύσιν. » Texturam appellat elementorum compaginem, et mutuatam in se propensionem.

(65) *Τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως.* Leuv. « Non minus laudis merentur collata inter se. »

Α εἶτ' ἐκπυρούμεναι τῷ σφοδρῷ τῆς πάλης καὶ τῆς ἀντιθέσεως, ὅπῃ παρέρχεται κατὰ μικρὸν ἀναρρήγγυνται, καὶ τὴν τῶν θερμῶν λουτρῶν χρεῖαν ἐντεῦθεν ἡμῖν χαρίζονται, πολλαχῶς τῆς γῆς, καὶ μετὰ τῆς ἐναντίας (63) δυνάμεως, ἰατρικῶν ἔμισθον καὶ αὐτόματον. Εἰπέ πῶς καὶ πόθεν ταῦτα; Τί τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἄτεχνον (64) ὑφασμα; Οὐχ ἤττον ἐπαινετὰ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως (65), ἢ καθ' ἕκαστον θεωρούμενα. Πῶς γῆ μὲν ἐστῆκε παγία καὶ ἀκλινής; ἐπὶ τίνος ὄχουμένη; καὶ τίνος ὄντος τοῦ ὑπερέidonτος; καὶ τίνος ἐκεῖνο πάλλιν; Οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος ἔχει, ἐφ' ὃ ἐρεισθῆ, πλὴν τοῦ θεοῦ θελήματος. Καὶ πῶς ἡ μὲν εἰς ὄρων κορυφὰς ἀνηγγεμένη, ἡ δὲ εἰς πεδία καθεζομένη, καὶ τοῦτο πολυειδῶς, καὶ ποικίλως, καὶ ταῖς κατ' ὀλίγον ἐναλλαγαῖς μεθισταμένη, πρὸς τε τὴν χρεῖαν ἐστὶν ἀφθονώτερα, καὶ τῷ ποικίλῳ χαριστέρα; καὶ ἡ μὲν εἰς οἰκήσεις νενεμημένη, ἡ δὲ ἀόκητος, ὅσπῃ αἱ ὑπερβολαὶ τῶν ὄρων ἀποτεμνοῦνται, καὶ ἄλλη πρὸς ἄλλοι τι πέρας σχιζομένη καὶ ἀποδαίνουσα, τῆς τοῦ θεοῦ μεγαλοῦργίας ἐναργέστατόν ἐστι γνώρισμα;

KZ'. Θαλάττης δὲ, εἰ μὲν μὴ τὸ μέγεθος εἶχον θαυμάζειν, ἐθαύμασα ἂν τὸ ἡμερον, καὶ πῶς ἵσταται λελυμένη τῶν ἰδίων ὄρων ἐντός· εἰ δὲ μὴ τὸ ἡμερον, πάντως τὸ μέγεθος. Ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρα, τὴν ἐν ἀμφοτέροις δύναμιν ἐπαινεσομαι. Τί τὸ συναγαγόν; Τί τὸ δῆσαν; Πῶς ἐπαίρεται τε καὶ ἵσταται, ὥσπερ αἰδουμένη τὴν γείτονα γῆν; Πῶς καὶ δέχεται ποταμούς πάντας (66), καὶ ἡ αὐτὴ διαμένει διὰ πλῆθος περιουσίαν, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι (67) χρῆ λέγειν; Πῶς ψάμμος ὄριον αὐτῆ, τηλικούτω στοιχείῳ; Ἐχούσι τι λέγειν οἱ φυσικοὶ, καὶ σοφοὶ τὰ μάταια, καὶ κωθῶν μετροῦντες (68) ὄντως τὴν θάλασσαν, τὰ τηλικαῦτα ταῖς ἑαυτῶν ἐπινοαῖς; ἢ συντόμως ἐγὼ παρὰ τῆς Γραφῆς τοῦτο φιλοσοφήσω, καὶ τῶν μακρῶν λόγων πιθανώτερόν τε καὶ ἀληθέστερον; *Πρόσταγμα ἐγύρωσεν ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος.* Τοῦτο τῆς ὕδατος φύσεως ὁ δεσμός. Πῶς δὲ τὸν χειρσαῖον ναυτίλον (69) ἀγει ξύλῳ μικρῷ καὶ πνεύματι; (τοῦτο οὐ θαυμάσιος ὄρων; οὐδ' ἐξίσταται σου ἡ διάνοια;) ἵνα γῆ καὶ θάλασσα δεθῶσι ταῖς χρεῖαις καὶ ταῖς ἐπιμιξίαις, καὶ εἰς ἐν ἑλθῆ (70) τῷ ἀνθρώπῳ τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων δι-

D *ρωσεν ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος.* Τοῦτο τῆς ὕδατος φύσεως ὁ δεσμός. Πῶς δὲ τὸν χειρσαῖον ναυτίλον (69) ἀγει ξύλῳ μικρῷ καὶ πνεύματι; (τοῦτο οὐ θαυμάσιος ὄρων; οὐδ' ἐξίσταται σου ἡ διάνοια;) ἵνα γῆ καὶ θάλασσα δεθῶσι ταῖς χρεῖαις καὶ ταῖς ἐπιμιξίαις, καὶ εἰς ἐν ἑλθῆ (70) τῷ ἀνθρώπῳ τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων δι-

(66) *Πάντας.* Regg. a, b, et Or. 1, ἅπαντας.

(67) *Ἡ οὐκ οἶδ' ὅτι,* etc. Leuv. « Equidem aut nihil habeo quod dicam, aut summam ob vastitatem maris, hoc fieri statuo. »

(68) *Μετροῦντες.* Combef., συμμετροῦντες.

(69) *Χειρσαῖον ναυτίλον.* « Terrestrem nautilum. » Sic hominem elegantem appellat Gregorius. « Nautilus » piscis est sic dictus, quod navis speciem præferat.

(70) *Ἐλθῆ.* Combef., συνέλθῃ.

εσθηκότα κατὰ τὴν φύσιν; Τίνες δὲ πηγῶν αἱ πρῶται πηγαί, ζήτησον, ἄνθρωπε, εἰ τί σοι τούτων ἐξίχνευσαι ἢ εὐρεῖν δυνατόν; καὶ τίς ὁ ποταμοῖς (71) σχίσας καὶ πεδία καὶ ὄρη, καὶ δούς τὸν δρόμον ἀκώλυτον; καὶ πῶς ἐκ τῶν ἐναντιῶν τὸ θαῦμα, μήτε θαλάσσης ἐπεξίωσης, μήτε ποταμῶν ἰσταμένων; Τίς δὲ ἡ τῶν ὑδάτων τροφή (72), καὶ τί τὸ ταύτης διάφορον, τῶν μὲν ἀνωθεν ἀρδομένων, τῶν δὲ ταῖς ρίζαις ποτιζομένων, ἵνα τι καὶ αὐτὸς κατατροφῆσθαι τοῦ λόγου, Θεοῦ τὴν τρυφήν ἐξηγούμενος;

quis fluvii campos et montes dissecuit, ac liberum cursum eis concessit? Quo etiam pacto ex contrariis rebus miraculum existat, dum nec mare unquam regurgitat, nec fluvii subsistunt? Ad hæc quæ aquarum alimonia, quodque hujus discrimen, quippe res quædam sunt, quæ desuper rigantur, quædam rursus, quibus potius per radices suas suppeditatur, ut ipse quoque delicioso dicendi genere utar, dum Dei delicias oratione complector?

ΚΗ'. Ἄγε δὴ γῆν ἀφεις, καὶ τὰ περὶ γῆν, πρὸς τὴν ἀέρα κομφιῶσθαι τοῖς τῆς διανοίας πτεροῖς, ἵνα σοι καθ' ὁδὸν ὁ λόγος προῖη· κάκειθεν ἀνάξω σε πρὸς τὰ οὐράνια, καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτόν, καὶ τὰ ὑπὲρ οὐρανῶν. Καὶ τίς ἐξῆς ὀκνεῖ μὲν προσβῆναι ὁ λόγος, προσθήσεται δὲ ὁμοῦς ὅπως ἐξεστίν. Τίς ὁ χέας ἀέρα, τὸν πολὺν τοῦτον πλοῦτον καὶ ἀφθονον, οὐκ ἀξίαις, οὐ τύχαις μετρούμενον, οὐχ ὄροις κρατούμενον, οὐχ ἡλικίαις μεριζόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ μάννα διανομήν, αὐταρκεῖα περιλαμβανόμενον, καὶ ἰσομοιρία τιμώμενον; τὸ τῆς πτηγῆς φύσεως ἄχημα, τὴν ἀνέμων ἔδραν, τὴν ὠρῶν εὐκαιρίαν, τὴν ζῶων ψυχῶσιν, μᾶλλον δὲ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα συντήρησιν, ἐν ᾧ σώματα, καὶ μεθ' οὗ λόγος, ἐν ᾧ φῶς καὶ τὸ φωτιζόμενον, καὶ ἡ ἔψις, ἡ δὲ αὐτοῦ βέουσα; Σκόπει δέ μοι καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ γὰρ συγχωροῦμαι τῷ ἀέρι δοῦναι τὴν ἅπασαν δυναστείαν τῶν τοῦ ἀέρος εἶναι νομιζομένων. Τίνα μὲν ἀνέμων ταμεία; τίνες θησαυροὶ χιόνος; Τίς δὲ ὁ τετοκῶς βάλου (73) δρόσου, κατὰ τὸ γεγραμμένον; Ἐκ γαστροῦ δὲ τίνος ἐκπορεύεται κρύσταλλος; Τίς ὁ δεσμεύων ὕδωρ ἐν νεφέλαις, καὶ τὸ μὲν ἰστάς ἐπὶ τῶν νεφελῶν (ὡ τοῦ θαύματος!) λόγῳ κρατουμένην φύσιν (74) τὴν βέουσαν, τὸ δὲ ἐκχέων (75) ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ στείρων καιρίως καὶ ὁμοτίμως, καὶ οὐδὲ ἀφεις ἅπασαν (76) τὴν ὑγρὰν οὐσίαν ἐλευθέραν καὶ ἀσχετον (ἀρκεῖ γὰρ ἡ ἐπὶ Νῶε κάθαρσις, καὶ τῆς ἑαυτοῦ διαθήκης οὐκ ἐπιλήσιμων ὁ ἀψευδέστατος), οὔτε ἀνέχων παντάπασιν, ἵνα μὴ πάλιν Ἕλλου τινὸς δετθῶμεν, τὴν ξηρότητα λύντοσ; Ἐὰν κλείση, φησί, τὸν οὐρανόν, τίς ἀνοίξει; Ἐὰν δὲ ἀνοίξη τοὺς καταράχτας, τίς συνέξει; τίς οἶσει τὴν ἐπ' ἀμφοτέρα τοῦ ὑετιζόντος ἀμετρίαν, ἐὰν μὴ τοῖς ἑαυτοῦ μέτροις καὶ σταθμοῖς, διεξαγάγη (77) τὰ σύμπαντα; Τί μοι φιλοσοφῆσαι περὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, ὡ βροντῶν ἀπὸ γῆς σὺ, καὶ οὐδὲ μικροῖς σπινθήρσι

A disputationibus? Præceptum circumdedit super faciem aquæ⁹⁰. Hoc humidæ naturæ vinculum est. Jam quomodo terrestrem nautilum exiguo ligno ac vento ducit? (Hoc tu cum cernis, non admiratione desfigeris? Non mens extra se rapitur?) Idque ut mare ac terra commoditatibus et commerciis inter se vinciantur, **518** ac ea, quæ natura adeo inter se dissident, ad hominis usum conjungantur? Qui porro fontium primi fontes, quæras velim, o homo, si quid horum investigare aut invenire potes: tum cursum eis concessit? Quo etiam pacto ex contrariis rebus miraculum existat, dum nec mare unquam regurgitat, nec fluvii subsistunt? Ad hæc quæ aquarum alimonia, quodque hujus discrimen, quippe res quædam sunt, quæ desuper rigantur, quædam rursus, quibus potius per radices suas suppeditatur, ut ipse quoque delicioso dicendi genere utar, dum Dei delicias oratione complector?

B XXVIII. Sed jam missa facta terra, rebusque terrenis, indutis animi pennis in aerem convola, ut recto ordine progrediar oratio: ac deinde te illinc ad cœlestia, cœlumque adeo ipsum, et quæ cœlo superiora sunt, evelam. Quanquam ad ea, quæ deinceps sequuntur, accedere refugit quidem ac reformidat oratio; sed tamen quantum licebit, accedet. Quis aerem fudit, uberem, inquam, hunc et copiosum thesaurum, non pro cuiusque dignitate atque fortunis varie dimensum, non finibus ullis inclusum ac circumscriptum, non pro ætatum ratione distributum, verum, quod olim in manna contigit⁹¹, quantum cuique sat sit, impertitum, atque æqualitatis honore decoratum? Quis, inquam, hoc avium vehiculum, hanc ventorum sedem, hoc elementum, quo et anni partes temperantur, et animantur animantia, vel anima potius cum corpore conservatur, in quo corpora, et cujus ore atque adjumento loquimur, in quo lumen, et res lumine perfusæ, atque ipse etiam aspectus per eum fluens? Volve jam animo ea quæ sequuntur: nec enim mihi fas est aeri universum earum rerum imperium largiri, quæ aeris esse censentur. Quæ ventorum promptuaria? Qui nivis thesauri? Quis roris stillas, ut cum Scriptura loquar, peperit? E cujus utero glacies egressa est⁹²? Quis aquam in nubibus alligat⁹³, eamque (o rem admirandam!) partim in nubibus figit verbo compressam, tametsi natura sua fluxam et labilem, partim in totius terræ faciem effundit, ac tempestive et æquali modo spargit: ac neque humidam omnem substantiam liberam et solutam relinquit (sufficit enim purgatio illa, quæ tempore Noe contigit, pactique sui⁹⁴ memoriam haudquaquam is abjecit, qui ab omni mendacio est alienissimus), nec rursus omnino inhibet, ne iterum Elia quondam opus

⁹⁰ Job xxvii, 10. ⁹¹ Exod. xvi, 18 seqq. ⁹² Job xxviii, 28, 29. ⁹³ Psal. cxxxiv, 7. ⁹⁴ Gen. ix, 12.

(71) Ποταμοῖς. Sic codd. In ed., ποταμούς.

(72) Τροφή. « Alimonia. » non quia alantur aquæ, sed quia res alias ipsæ aquæ alunt.

(73) Βάλου. Sic LXX, et Or. 1. In ed., βάλου.

(74) Φύσιν. Reg. Cypr., τὴν φύσιν.

(75) Ἐκχέων. Sic duo Regg., Or. 1 et Comb. In ed., ἐκχέων.

(76) Ἀπασαν. Reg. Cypr., ἀπασι, quasi, παντάπασι, « omnino, prorsus. »

(77) Διεξαγάγη. Reg. a, et Or. 1, διεξάγη.

habeamus, qui siccitatem **519** depellat ⁶⁵? Si A clauserit cœlum ⁶⁶, inquit Scriptura, quis aperiet? Si autem cataractas aperuerit ⁶⁷, quis continebit? Quis enim immodicam, vel pluviam, vel pluvie retentionem ferret, nisi ille pluvie parens ⁶⁸, mensuris suis ac bilancibus omnia regeret ac gubernaret? Quam vero rationem afferes de fulgetris ac tonitruis, tu, inquam, qui e terra tonas, ac ne tenuissimis quidem veritatis igniculis fulges? In quos vapores a terra excitatos hujus rei causas conferes, eosque nebularum parentes et velut architectos esse contendes, aut etiam aeris condensationem quamdam, vel rarissimarum nubium compressionem et fragorem, ut compressio quidem illa fulgur, fragor autem tonitruum tibi pariat? Quemnam etiam natum astrictum atque compressum, ac postea exitu carentem, ut et compressione ipsa fulgur, et perruptione tonitruum edat? Quod si aerem aereaque omnia cogitatione peragrasti, necum jam cœlum quoque ac cœlestia continge. Cæterum duceam potius fidem, quam rationem sequamur, si modo ingenii tui imbecillitatem in propinquioribus didicisti, rationisque id esse cognovisti, ut, quænam sunt ea, quæ rationis humanæ captum excedant, cognoscas; ne alioqui prorsus terrenus sis, rebusque terrenis immersus, ipsam quoque ignorantiam tuam ignorans.

XXIX. Quis cœlum circumegit ac tornavit? Quis stellas ordine collocavit? Imo vero, ut quæ priora sunt dicam, quid cœlum ipsum est? Quid stellæ? An dicere hoc potes, o sublimis disputator; qui, cum ea, quæ ante pedes tuos sunt, ignores, ac ne te ipsum quidem metiri queas, ea tamen, quæ naturam tuam superant, curiose perscrutaris, hiantique ore in ea, quæ mensuram omnem excedunt, incumbis? Ut enim tibi concedam, te orbis ac conversiones, accessiones etiam et recessiones, perceptas habere, solis etiam et siderum exortus, gradusque quosdam, et minutias, cæteraque omnia, quibus tu eximiam tuam scientiam magnifice effers; nondum tamen hoc certa rerum comprehensio est, sed motus cujusdam observatio, quæ diuturniori exercitatione confirmata, posteaquam ea, quæ a pluribus observata sunt, in unum collegit, ac deinde rationem eorum excogitavit, ita demum scientiæ nomen est consecuta; quemadmodum lunæ affectiones, in multorum notitiam venere, qui scientiæ principium ab oculis acceperunt. At vero si insigni harum rerum cognitione instructus es, atque optimo jure in admiratione esse studes, **520** dic quæ ordinis hujus motusque causa sit? Unde hoc habeat sol, ut orbi universo, ac omnium oculis, tanquam chori cujusdam coryphæus, præluceat, sidera alia splendore suo magis obscurans, atque occultans, quam quædam illorum ab aliis obducantur? Cujus rei hoc argumentum est, quod cum ea velut certatim fulgeant, ipse tamen splendidius fulget, nec, quod una cum eo orientur, cognosci sinat, pulcher ut sponsus,

KΘ'. Τίς περιήγαγεν οὐρανὸν, ἔταξεν ἀστέρας; μάλλον δὲ (79), τί πρὸς τούτων οὐρανὸς καὶ ἀστέρες, ἔχοι; ἂν εἰπεῖν, ὁ μετέωρος, ὁ τὰ ἐν ποσὶν ἀγνοῶν, καὶ οὐδὲ σεαυτὸν μετρήσαι δυνάμενος, τὰ δὲ ὑπὲρ τὴν σὴν φύσιν πολυπραγμονῶν, καὶ κερηνῶς εἰς τὰ ἀμετρα; Ἔστω γάρ σε κύκλους, καὶ περιόδους, καὶ πλησιασμούς, καὶ ἀποχωρήσεις (80) καταλαμβάνειν, ἐπιτολὰς, καὶ ἀνατολὰς, καὶ μοίρας τινὰς, καὶ λεπτότητας, καὶ ὅσοις σὺ τὴν θαυμασίαν σου ταύτην ἐπιστήμην ἀποσεμνύνεις· οὐπω τοῦτο κατάληψις τῶν ὄντων ἐστίν, ἀλλὰ κινήσεως τινος ἐπιτήρησις, ἣ πλείονι γυμνασίᾳ βεβαιωθείσα, καὶ εἰς ἐν ἀγαθοῦσα τὰ τηρηθέντα πλείοσι, εἶτα λόγον ἐπινοήσασα, ἐπιστήμη προσηγορεύθη· ὡς περὶ τὰ περὶ σελήνην παθήματα (81), γνῶριμα γέγονε τοῖς πολλοῖς, τὴν ὄψιν ἀρχὴν λαβόντα τῆς γνώσεως. Σὺ δὲ, εἰ λίαν ἐπιστήμων εἶ τούτων, καὶ δικαίως ζητεῖς θαυμάζεσθαι, εἰπέ τίς ἢ τῆς τάξεως αἰτία καὶ τῆς κινήσεως. Πόθεν ἥλιος φρυκτωρεῖ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ πάσαις ὕψεσιν, ὡς περὶ χοροῦ τινος κορυφαῖος, πλεόν τοῦς ἄλλους ἀστέρας ἀποκρύπτων φαειρότητι, ἣ τινες ἐκείνων ἐτέρους; Ἀπόδειξις δὲ, οἱ μὲν ἀντιλάμπουσι, ὁ δὲ ὑπερλάμπει, καὶ οὐδὲ ὅτι συνανίσχουσι ἐξ γνωρίζεσθαι, καλῶς ὡς νυμφίος, ταχύς ὡς γίγας καὶ μέγας (οὐδὲ γὰρ ἀνέχομαι ἄλλοθεν ἢ τοῖς ἐμοῖς τούτων ἀποσεμνύνειν)· τοσοῦτος τὴν δύναμιν, ὥστε ἀπ' ἄλλων ἄκρων ἄλλα τῇ θερμότητι καταλαμβάνειν, καὶ μηδὲν διαφεύγειν αὐτοῦ τὴν αἴσθησιν· ἀλλὰ πᾶσαν πληροῦσθαι καὶ ὄψιν φωτὸς, καὶ σωματικὴν φύσιν θερμότητος· θέρωντος (82), ἀλλ' οὐ φλέγοντος, εὐκρασίας ἡμερότητι καὶ τάξει κινήσεως, ὡς

⁶⁵ III Reg. xviii, 44, 45. ⁶⁶ Deut. xi, 17. ⁶⁷ Gen. vii, 11. ⁶⁸ Job xxxviii, 28.

(78) Ἀπὸ γῆς. Or. 1, ἐπὶ γῆς.

(79) Μάλλον δὲ. Schol.: Τὸ ὑπερβατὸν οὕτως, μάλλον δὲ πρὸς τούτων ἔχοι ἂν εἰπεῖν, τί οὐρανὸς, καὶ ἀστέρας· «Imo vero dicere habeas, quid cœlum, quid stellæ, » etc.

(80) Ἀποχωρήσεις. Bas., ὑποχωρήσεις.

(81) Τὰ περὶ σελήνην παθήματα. «Lunæ affectiones, » id est «accretiones, diminutiones et defectus. »

(82) Θέρωντος. Elias, θάλποντος, «calore foveatur, » quod sequitur Leuv.

πᾶσι παρόντος, καὶ πάντα ἐπίσης περιλαμβάνον- A
τος (83).

coornem ac celebrem); tantam vim et facultatem habens, ut ab aliis extremis alia extrema calore suo complectatur, nec res ulla ejus sensum effugiat: quin potius, et oculus omnis luce, et corporea natura calore compleatur, ac leni quidem sua temperie, motuque ordinato calefaciens omnia, non urens, omnibus praesto est, et omnia aequè comprehendit.

Λ'. Ἐκεῖνο δέ σοι (84) πηλίκον, εἰ κατενόησας; Τοῦτο ἐν αἰσθητοῖς ἡλιος, ὅπερ ἐν νοητοῖς θεός, ἔφη τις τῶν ἀλλοτριῶν (85). Αὐτὸς γὰρ ἔστιν φωτίζων, ὡς ἄπερ ἐκεῖνος νοῦν αὐτὸς καὶ τῶν ὀρωμένων, ἔστι τὸ κάλλιστον, ὡς ἄπερ ἐκεῖνος τῶν νοουμένων Ἄλλὰ τί τὸ κινήσαν αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς; Τί δαί (86) τὸ αἰετὶ κινεῖν καὶ περιάγον ἐστῶτα λόγῳ, καὶ μὴ κινούμενον, ὄντως ἀκμάξαντα, καὶ φερέσιον, καὶ φυσίζων, καὶ ὅσα ποιηταί; Ὑμνηται κατὰ λόγον, καὶ B
μήτε (87) τῆς ἑαυτοῦ φορᾶς ποτε, μήτε τῶν εὐεργεσιῶν ἰσάμενον; Πῶς ἡμέρας δημιουργός ὑπὲρ γῆς, καὶ νυκτὸς ὑπὸ γῆν, ἣ οὐκ οἶδ' ὅ τι χρῆ λέγειν ἠλίῳ προσθέσαντα; Τίς ἡ τούτων (88) πρόσληψις τε καὶ ἀνθυπαίρεισι, καὶ ἡ τῆς ἀνισότητος ἰσότης, ἐν εἰπωτι καὶ παράδοξον; Πῶς δὲ ὠρῶν ποιητῆς τε καὶ μεριστής, εὐτάκτως (89) ἐπιγινομένων τε καὶ ἀπογινομένων, καὶ ὡς ἄπερ ἐν χορῶν συμπλεκομένων ἀλλήλαις καὶ δισταμένον (τὸ μὲν φιλίας νόμῳ, τὸ δὲ εὐταξίας), καὶ κατὰ μικρὸν κίρναμένων, καὶ ταῖς ἐγγύτησι κλεπτομένων ταυτὸν ἡμέραις τε καὶ νυξίν, ἕνα μὴ τῇ ἀθελείᾳ (90) λυπήσωσιν; Ἄλλ' ἴτω μὲν ἡλιος· σὺ δὲ ἔγνωσ ἑλεγχῆς φύσιν (91), καὶ πάθη, καὶ μέτρα φωτὸς, καὶ δρόμους; καὶ πῶς ὁ μὲν ἡμέρας ἔχει τὴν δυναστείαν, ἣ δὲ νυκτὸς προκαθ- C
έζεται; καὶ ἡ μὲν θηρίοις δίδωσι παρῆρησιαν, ὁ δὲ ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνίστησιν, ἣ ὑψούμενος, ἣ ταπεινούμενος πρὸς τὸ χρησιμώτατον; Συνῆκας δὲ δεσμὸν Πλειάδος, ἣ φραγμὸν Ὀρίωνος, ὡς ὁ ἀριθμῶν πλήθη ἀστρῶν, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν, καὶ δόξης ἐκάστου διαφορὰν, καὶ τάξιν κινήσεως, ἕνα σοι πιστεύσω διὰ τούτων πλέκοντι τὰ ἡμέτερα, καὶ κατὰ τοῦ κτίστου τὴν κτίσιν ὀκλιζοντι;

ΛΑ'. Τί λέγεις; ἐνταῦθα στηρόμεθα τοῦ λόγου, D
μέχρι τῆς ὕλης καὶ τῶν ὀρωμένων; ἣ ἐπειδὴ τοῦ

⁸³ Psal. xviii, 6 sqq. ¹ Plato. ² Job xxxviii, 31.

(83) Περιλαμβάνοντος. Tres Colb. et Coisl. 1, περιλάμποντος, « collustrat. »

(84) Ἐκεῖνο δέ σοι, etc. Billius: « Illud vero nescio an abs te animadversum, quanti tandem aestimandum est, quod profanus quidem auctor scribit, idem in sensibilibus solem esse, quod Deum in intellectibilibus? »

(85) Τίς τῶν ἀλλοτριῶν. « Profanus quispiam, » id est Plato. Hinc Schol. Colb. maximi: Πλάτωνος φασὶ τούτο, ὡς ἀνεγνωχότος τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, καὶ ἐκ τούτου λαβόντος τὴν περὶ τούτου θεολογίαν, καὶ ἕτερα πολλά· « Hoc Platonis esse aiunt, ut qui legem Moysis legerit, atque inde suam ea de

magnus ac celer ut gigas » (neque enim facere possum, ut aliunde, quam ex meis libris, eum

animadvertisti? Idem in sensibilibus est sol, quod Deus in intellectibilibus, inquit profanus quispiam'. Ut enim hic mentem, ita ille oculos illustrat: atque ut hic res eas omnes, quæ animo et ratione intelliguntur, pulchritudine vincit, ita etiam ille eas, quæ oculorum sensu percipiuntur. Sed quid tandem illi motum initio dedit? Quid eum perpetuo motu agit ac circumducit, cum interim ratione stabilis sit et motus expers, vere infatigabilis, vitæ dator, animalium pater, et quibuscumque laudam titulis eum non iminerito poetæ prosequuntur, ac neque motui unquam suo, nec beneficiis finem constituens? Quomodo diem procreat, cum supra terram est, ac noctem, cum sub terra? Quibus verbis utendum sit, nescio, cum solem intueor. Quodnam hoc dierum ac noctium incrementum, et vicissim quæ diminutio? Quæ inæqualitatis æqualitas, ut novum aliquid et insolens dicam? Quomodo anni partes efficit, et ita dividit, ut certis et constitutis vicibus accedant, et recedant, ac veluti in chœra, complexu quodam inter se hæreant, simulque distinguantur (illud amicitia lege, hoc ordinis præscripto), sensimque intermiscuantur, ac vicinitate ipsa, perinde atque in diebus ac noctibus fieri videmus, furtim quodammodo 521 irreperant, ac se proripiant? Quod quidem idcirco fit, ne ob insuetudinem molestiam afferant. Sed cursum suum sanè sol obeat. Quid? Num lunæ naturam et affectiones, et luminis mensuram ac rursus pernosti? Et quomodo, ut sol diei principatum tenet, sic luna quoque nocti præsideat? Atque, ut hæc feris audaciam affert, ita vicissim ille hominem ad laborem excitese attollit, vel deprimit? An tu Pleiadis³ vicinum numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis discrimen perspectum habes, motusque ordinem, humana contexens, creaturam adversus Creatorem armas?

XXXI. Quid ais? Hic dicendi finem faciemus, nec ultra res eas, quæ materia constant, oculisque

³ Psal. cxlvi, 4.

re theologiam, aliaque plurima hauserit. »

(86) Τί δαί. Duo Regg., et Or. 1, τί δέ.

(87) Μήτε. In quibusdam, μήποτε.

(88) Τίς ἡ τούτων, etc. Bill. « Quæ dierum ac noctium assumptio? Quæ detractio? »

(89) Εὐτάκτως. « Composite ac ordine. »

(90) Τῇ ἀθελείᾳ. Par. aliique non pauci, τῇ ἀληθείᾳ. Hanc lectionem agnoscit Elias, quem sequitur Leuv. « Ne si palam ac vere hæc fierent, nonnihil molestiæ nobis crearetur. »

(91) Φύσις. Reg. Cypri., λύσιν, « solutionem, » quod semper mutetur

corporis cernuntur, orationem diffundemus? An potius, quoniam Mosaicum illud tabernaculum, mundi totius figuram et imaginem existitiae docet Scriptura (mundus porro ex visibilibus et invisibilibus constat), idcirco penetrato primo velo; transcendensque rebus illis, quæ sensum movent, in Sancta ⁴ prospiciemus, hoc est, in supercœlestem naturam, quæque non nisi ratione atque intelligentia percipitur? Sed ne hanc quidem, tametsi corporis expertem, incorporeo modo cernere possumus, quippe quæ ignis, et Spiritus appelletur, aut efficiatur. Deus enim, ut litteris sacris proditum est, angelos suos spiritus facit, et ministros suos flammam ignis ⁵; nisi forte hoc loco, facere nihil aliud significet, quam eadem, qua primum procreati sunt, ratione tueri et conservare. Spiritus porro atque ignis angelus appellatur; Illud quia intellectus natura est præditus, hoc, quia purgandis animis nostris adhibetur; quandoquidem primaria quoque illa essentia iisdem nominibus in Scriptura nuncupatur. Sed sint sane nobis illi incorporei, aut quam proxime ad hoc accedentes. Vides enim quomodo circa huiusmodi sermonem æstuemus, nec, quo progrediamur, habeamus; aut certe non ultra progredi possimus, quam quod angelos quosdam et archangelos scimus, thronos, potestates, principatus, dominationes, splendores, ascensus, intelligentes virtutes, vel mentes potius, puras naturas, minimeque adulterinas, ad malum immobiles, vel certe non facile mobiles, perpetuos choros circa principem illam causam agitantes; **522** aut (si quid aptius quisquam earum laudibus decantandis afferre queat), purissimo splendore illinc perfusas, aut pro naturæ et ordinis cuiusque proportionem, alias alio modo collustratas; quæ a summa illa pulchritudine adeo informantur et imprimuntur, ut ipæ quæ alia quoque lumina efficiantur, ac per primi luminis influxiones et communicationes alios illuminare possint; quæ, cum divinæ voluntatis ministræ sint ⁶, roboreque non modo naturali, sed etiam adventitio polleant, loca omnia peragrant, omnibus ubique impigre adsunt, tum ob ministerii promptitudinem, tum ob naturæ levitatem; alia etiam aliam quamdam orbis partem complectuntur, aut certe aliis quædam pars commissa est, ut novit, qui hæc ordinavit ac distinctit; ad unum

⁴ Hebr. ix, 24. ⁵ Psal. ciii, 4. ⁶ Hebr. i, 14.

(92) *Παρακύψωμεν*. Combessius censet legendum *παρακύφωμεν*.

(93) *Ἐπουράνιον*. « Cœlestem, » id est « quæ in cœlo versetur. »

(94) *Καθάριστος*. In quibusdam, *κάθαριστος*.

(95) *Ἐπειδὴ*. Reg. a, ἐπειδὴ.

(96) *Ἡ δυσκινήτους*. « Vel certe non facile mobiles. » Id refertur ad Luciferi lapsum. Nunc enim ad malum immobiles sunt angeli per concessam ipsis constantiæ ac perseverantiæ gratiam.

(97) *Τοσοῦτον τῷ καλῷ*, etc. « Quibus tanta pulchritudinis copia sit impressa, ut secundaria quædam lumina sint, ac, per primi luminis rivos et scaturigines ad se manantes, alios illustrare possint. »

(98) *Ἐπικτήτω*. « Adventitio robore, » id est

κόσμου παντὸς ἀντίτυπον τὴν Μωσαίως σκηνὴν οἶδεν ὁ λόγος, τοῦ ἐξ ὀρατῶν τε καὶ ἀοράτων λέγω συστήματος, τὸ πρῶτον καταπέτασμα διασχόντες, καὶ ὑπερβάντες τὴν αἰσθησιν, εἰς τὰ Ἁγία παρακύψωμεν (92), τὴν νοσητὴν φύσιν καὶ ἐπουράνιον (93); οὐκ ἔχομεν οὐδὲ ταύτην ἀσωμάτως ἰδεῖν, εἰ καὶ ἀσώματος, πῦρ καὶ πνεῦμα προσαγορευομένην, ἢ γινομένην. Ποιεῖν γὰρ λέγεται τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· εἰ μὴ ποιεῖν μὲν ἔστι τὸ συντηρεῖν τῇ λόγῳ, καθ' ὃν ἐγένοντο. Πνεῦμα δὲ ἀκούει καὶ πῦρ· τὸ μὲν ὡς νοσητὴ φύσις, τὸ δὲ ὡς καθάριστος (94)· ἐπειδὴ (95) καὶ τῆς πρώτης οὐσίας τὰς αὐτὰς οἶδα κλήσεις. Πλὴν ἡμῖν γε ἀσώματος ἔστω, ἢ ὅτι ἐγγύτατα. Ὅρξῃς ὅπως ἰλιγγιῶμεν περὶ τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἔχομεν οἱ προελθόμεν, ἢ τοσοῦτον ὅσον εἰδέναι ἀγγέλους τινὰς καὶ ἀραγγέλους, ὀρόνους, κυριότητας, ἀρχὰς, ἐξουσίας, λαμπρότητας, ἀναβάσεις, νοεράς δυνάμεις, ἢ νόας, καθαρὰς φύσεις καὶ ἀκιδήλους, ἀκινήτους πρὸς τὸ χεῖρον, ἢ δυσκινήτους (96) περὶ τὸ πρῶτον αἰτιῶν ἀεὶ χορευούσας· ἢ πῶς ἂν τις αὐτὰς ἀνυμνήσειεν, ἐκείθεν ἑλλαμπομένης τὴν καθαρωτάτην Ἑλλαμψιν, ἢ ἄλλως ἄλλην κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς φύσεως καὶ τῆς τάξεως· τοσοῦτον τῷ καλῷ (97) μορφουμένης καὶ τυπουμένης, ὥστε ἄλλα γίνεσθαι φῶτα, καὶ ἄλλους φωτίζειν δύνασθαι ταῖς τοῦ πρώτου φωτὸς ἐπιβροαῖς τε καὶ διαδόσεσιν· λειτουργοὺς θεοῦ θελήματος, δυνατὰς ἰσχυρῶ φευσικῇ τε καὶ ἐπικτήτῳ (98), πάντα ἐπιπορευομένας, πᾶσι πανταχοῦ παρούσας ἐτοίμως, προθυμίᾳ τε λειτουργίας, καὶ κουφότητι φύσεως· ἄλλας ἄλλο τι τῆς οἰκουμένης μέρος διειληφύϊας, ἢ ἄλλω τινὶ (99) τοῦ παντὸς ἐπιτεταγμένας, ὡς οἶδεν ὁ ταῦτα τάξας (1) καὶ διορίσας· πάντα εἰς ἓν ἀγοῦσας, πρὸς μίαν σύννευσιν τοῦ τὰ πάντα δημιουργήσαντος· ὀνυφδοὺς θείας μεγαλειότητος, θεωροῦς δόξης αἰδίου καὶ αἰδίου, οὐκ ἵνα δοξασθῇ Θεὸς (οὗ γὰρ ἔστιν ὃ προστεθήσεται τῷ πλήρει, τῷ καὶ τοῖς ἄλλοις χορηγῶ τῶν καλῶν), ἀλλ' ἵνα μὴ λείπη τὸ εὐεργετῆσθαι καὶ ταῖς πρώταις μετὰ Θεὸν φύσεσι. Ταῦτα εἰ μὲν πρὸς ἀξίαν ὕμνηται, τῆς Τριάδος ἢ χάρις, καὶ τῆς μιᾶς ἐν τοῖς τρισὶ θεότητος· εἰ δὲ τῆς ἐπιθυμίας (2) ἐνδεέστερον, ἔχει τὸ νικᾶν καὶ οὕτως ὁ λόγος. Τοῦτο γὰρ ἠγωνίζετο παραστήσαι, ὅτι νοῦ κρείττων, καὶ ἡ τῶν δευτέρων φύσις, μὴ ὅτι τῆς πρώτης καὶ μόνης, ὅκνῳ γὰρ (3) εἰπεῖν, ὑπὲρ ἅπαντα (4).

D « Dei auxilio et gratia, quibus natura perficitur. Adventitium etiam dici potest, » inquit Combessius, « quod angeli superiores illuminant subjectos, quod illi ipsi a Deo illuminantur, et sunt robustiores ad cognoscendas certas veritates. »

(99) *Ἡ ἄλλω τινὶ*, etc. « Sive alii cuiusdam rerum Universi præpositas; » cuiusmodi sunt angeli custodes, quod Billius non satis distinctit.

(1) *Τάξας*. Comb., ἐπιτάξας.

(2) *Ἐπιθυμίας*. « Μετὰ » scilicet « cupiditati, » vel « aliorum. » Utroque modo Elias id intelligit.

(3) *Ὅκνῳ γὰρ*. Elias hunc locum ex aliorum sententia sic exponit: « Vult quidem Gregorius dicere naturam

(4) *Ἄπαντα*. Reg. Cyr., ἅπαντας.

rerum omnium Conditoris nutum omnia in unum jungunt; divinæ majestatis laudes canunt, ac sempiternam illam gloriam sempiternæ iuventur, non ut iude gloriæ Dei aliquid accrescat (nihil enim est, quod ei, qui plenus est, aliisque bonorum auctor, accrescere queat); sed ne etiam primæ illæ post Deum naturæ beneficio affici desinant. Hæc si pro rei dignitate a nobis prædicata sunt, Trinitati, atque uni in tribus personis divinitati gratia habenda est: sin autem cupiditati minus satis factum est, sic quæque orationi palma parata est. In hoc enim, omni dicendi contentione incubuimus, ut ostenderemus, ne ipsam quidem secundarum rerum naturam, hominis mente atque ingenio comprehendi posse, nec primam illam ac solam, vereor enim dicere omnibus rebus excelsiorem.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Περὶ Υἱοῦ.

A. * Ἄ μὲν οὖν εἶποι τις ἂν ἐπικόπων τὴν περὶ τὸν λόγον (5) αὐτῶν ἐτοιμότητα, καὶ ταχυτητα, καὶ τὸ τοῦ τάχους ἐπισημῶδες, ἐν πᾶσι μὲν πράγμασι, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ταῦτά ἐστιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἐπιτιμῶδες, οὐ μέγα ῥᾶστον γὰρ καὶ τοῦ βουλομένου παντός· τὸ δὲ ἀντεισάγειν τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἀνδρὸς εὐσεβοῦς καὶ νοῦν ἔχοντος· φέρε, τῷ ἀγίῳ θαρρήσαντες Πνεύματι, τῷ παρ' αὐτῶν μὲν ἀτιμαζομένῳ, παρ' ἡμῶν (6) δὲ προσκυνουμένῳ, τὰς ἡμετέρας περὶ τῆς θεότητος ὑπολήψεις (7), αἰτινὰς ποτέ εἶναι, ὥσπερ τινὰ τόκον εὐγενῆ τε καὶ ὠριμον, εἰς φῶς προενέγκωμεν. Οὐδὲ ἄλλοτε μὲν σωπήσαντες; (τοῦτο γὰρ μόνον ἡμεῖς νεανικοὶ τε καὶ μεγαλόφρονες), νῦν δὲ καὶ μᾶλλον παρρησιαζόμενοι τὴν ἀλήθειαν· ἵνα μὴ τῇ ὑποστολῇ (8), καθὼς γέγραπται, τὸ μὴ εὐδοκῆσθαι (9) κατακριθῶμεν. Διττοῦ δὲ ὄντος λόγου (10) παντός, τοῦ μὲν τὸ οἰκείον κατασκευάζοντος, τοῦ δὲ τὸ ἀντίπαλον ἀνατρέποντος (11)· καὶ ἡμεῖς τὸν οἰκείον ἐκδέμενοι πρότερον, οὕτω τὰ τῶν ἐναντίων ἀνατρέψαι πειρασόμεθα· καὶ ἀμφοτέρω, ὡς οἶόν τε διὰ βραχέων, ἵν' εὐσύντοπα γένηται·

Hebr. x, 38.

naturam divinam existere supra universa; sed, ne comparationem instituisse videri possit, veretur. Nam in comparationibus ea est lex, ut ea solum inter se conferantur, quæ sunt ejusdem generis. At increati ad creatum nulla institui potest comparatio, neque Creatoris ad creatum. Quapropter ait, metu se impediri, quominus dicat naturam divinam supra universa existere, quamquam alioqui hoc verum sit; ne videlicet eum comparare cum aliis videri possit, qui extra comparationem omnem est positus. Billius vero putat, ὄκνῳ γὰρ εἰπεῖν, idem hic esse, ac si dixisset, ἵνα μὴ εἶπω, « ne dicam. »

* Alias XXXV. Quæ autem 29 erat, nunc 20. — Habita anno 380.

(5) Τὸν λόγον. Coisl. 1, τῶν λόγων.

(6) Ἡμῶν. Or. 1 ad marg., ἡμῶν.

(7) Ὑπολήψεις. Vocem hanc plerisque in locis, pro « fide certa et persuasione » usurpat Gregorius. Quare non bene Leuvenk. « conjecturas. »

(8) Τῇ ὑποστολῇ. Schol. : Τὸ ὑποστῆλασθαι δέει καὶ φόβῳ· « Quod metu ac timore nos subducimus. »

(9) Ὑποδοκῆσθαι. Hebr. x, 38, « Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ, » Græci legunt, ἐὰν ὑποστῆληται, id est, ut exponit Gregorius : « Si in pietatis causa prævaricatorem egerit, nec in ejus defensionem incubuerit, » etc.

PATROL. GR. XXXVI.

ORATIO XXIX^a.

THEOLOGICA TERTIA

De Filio.

I. Hæc quidem sunt, quæ quispiam, ad compescendam eorum disputandi promptitudinem, præcipitemque celeritatem, cum in omnibus rebus, tum maxime in iis disputationibus quæ de Deo habentur, periculosam, afferre possit. Quoniam autem objurgare hand magnum est; perfacile quippe, et cujuslibet hominis: sententiam vero suam subrogare, pii viri est ac mente præditi: age, Spiritus sancti, quem nos 523 quidem adoramus, illi vero contemnunt ac pro nihilo habent, numine atque auxilio freti subnixique, nostram de divinitate fidem, quæcunque tandem illa est, perinde ac B generosum quemdam et maturum setum in lucem producamus. Non quod alias unquam tacuerimus (hæc enim una duntaxat in re fortes et magnanimi sumus), sed quod nunc majori quoque libertate ac fiducia veritatem prosteamur: ne alioqui ob timiditatem, ut Scripturæ verbo utar, hæc pœna multemur, ut Deo minime placeamus. Porro cum omnis sermo duplex sit, alter, quo dogmata nostra confirmamus, alter, quo adversaria subver-

(9) Εὐδοκῆσθαι. Coisl. 1, εὐδοκῆσθαι.

(10) Διττοῦ δὲ ὄντος λόγου. Similia leguntur apud Athenagoram lib. De resurrectione mortuorum, ad calcem operum S. Justini, novæ ed. p. 313, n. 1: "Ὅθεν, οἶμαι δεῖν τοῖς περὶ ταῦτα πονουμένοις λόγων διττῶν, τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τῶν δὲ περὶ τῆς ἀληθείας· καὶ τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας, ἢ τοὺς ἀμφιβάλλοντας· τῶν δὲ περὶ τῆς ἀληθείας, πρὸς τοὺς εὐγνωμονοῦντας, καὶ μετ' εὐνοίας δεχομένους τὴν ἀλήθειαν· « Hinc illis, qui operam in res hujusmodi insumunt, duplici arbitror opus esse sermone, altero pro veritate, altero de veritate; pro veritate quidem adversus incredulos, aut dubitantes; de veritate autem a l eos, qui æquo sunt animo, et veritatem libenter suscipiunt. » Itaque Gregorius cum Athenagora duplicem æcernit disputationem, quæ duplicem postulat sermonem. In primo disputationis genere, dogmata credentibus explicantur; in altero vero veritatis defensione suscipitur, dogmata propugnantur, anticipatæ evelluntur opiniones, et adversariorum tris occurritur. Inter utramque disputationem istud est discrimen, ut cum eodem Athenagora loquar, quod in altera « mendaciam refellit, » in altera « veritas stabilitur. »

(11) Ἀνατρέποντος. Gloss., ἀνασκευάζοντος, « confutamus. »

3

timus : nos quoque, posteaquam doctrinam nostram potius exposuerimus, ita demum adversariorum placita confutare ac profligare conabimur : et quidem utrumque, quam fieri poterit, brevissime, ut, quæ a nobis dicentur, quasi uno quodam obtutu perspicere facile possint (quemadmodum quem

II. Ut igitur ad rem accedamus, tres antiquissimæ de Deo sententiæ sunt, anarchia, polyarchia et monarchia. Ac duæ quidem priores ab ethnicis lusæ sunt, et sane ludantur. Nam, et quod nullius imperio gubernatur, confusum est ac perturbatum : et quod a pluribus dominis et principibus administratur, factionibus dissidiisque obnoxium est, ac proinde nec a quoquam gubernatur, nec ordine ullo et disciplina continetur. Ambo etiam ista eodem tendunt, nimirum ad ordinis perturbationem, hæc autem ad solutionem ; perturbatio quippe solutionis meditatio est. At nos unius principatum colimus ; unius autem principatum dico, non quem persona una circumscribit (feri enim potest ut quod unum **524** est, si a seipso dissideat, secumque discordet, multa fiat), sed quem æqualis naturæ dignitas constituit, et voluntatis consensio, motusque identitas, atque ad unum, eorum, quæ ex ipso sunt, conspiratio (id quod in rebus procreatis fieri nequit), ita ut, etiamsi numero differant, essentia tamen et natura minime distinguantur. Quocirca unitas, principio in binarium mota, in Trinitate constitit. Atque hoc nobis est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus ; Pater quidem genitor, et productor, citra tamen ullam passionem, ac tempus, atque incorporeo modo : horum autem, alter soboles, alter processio, aut quibus verbis hæc quispiam vocare queat, nescio, ab iis prorsus abstrahens, quæ sub aspectum cadunt. Neque enim bonitatis superfusionem dicere audebimus (tametsi quispiam eorum, qui apud ethnicos philosophiæ laude floruerunt, hoc vocabulo uti non dubitarit, cum de prima et secunda causa disserteret, perspicuis

* Plato. * Joan. xv, 26.

(12) *Εὐσύννοπα γέννηται*. Reg. Cypr., εὐσύννοπα δ γένωνται. Gloss., εὐδήλα, καὶ γνώριμα, καὶ σαφῆ γέννηται, « manifesta, et nota, et perspicua fiunt. » Mox, εἰσαγωγικόν, « inductorium. »

(13) *Διαχθῆ τὰ νοούμενα*. Reg. Cypr., διαχθῆ τὰ λεγόμενα.

(14) *Ἀραρχία*, etc. « Nullius, » vel « plurium, » vel « unius imperium. »

(15) *Ἐπαίχθησαν*. *Lusæ sunt*. « Hoc verbo utitur Gregorius, » inquit Elias, « quod a rebus ludicris nihil differrent ea, quæ ipsi introducerent, atque in deorum numerum referrent ; vel quod omnino digna sint, quibus illudatur. »

(16) *Ταυτότης κινήσεως*. « Motum appellat potentiam et efficacitatem, » inquit Elias.

ται (12) τὰ λεγόμενα (ὡς περ ὃν αὐτοὶ λόγον εἰσαγωγικὸν ἐπενόησαν πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀπλουστέρων ἢ εὐθηθεστέρων), καὶ μὴ τῷ μήκει τοῦ λόγου διαχθῆ τὰ νοούμενα (13), καθάπερ ὕδωρ οὐ σωλῆνι σφιγγόμενον, ἀλλὰ κατὰ πεδίου χεόμενον καὶ λυόμενον.

ihī isagogicum libellum, ad simpliciorum vel solidiorum potius fraudem excogitarunt), ac non ob sermonis prolixitatem sensa dilabantur, haud secus

campos diffunditur ac solvitur.
B. Τρεῖς αἱ ἀνωτάτω δόξαι περὶ Θεοῦ, ἀναρχία (14), καὶ πολυαρχία, καὶ μοναρχία. Αἱ μὲν οὖν δύο παῖσιν Ἑλλήνων ἐπαίχθησαν (15), καὶ παιζέσθωσαν. Τό τε γὰρ ἀναρχον, ἀτακτον· τό τε πολὺ αρχον, στασιῶδες, καὶ οὕτως ἀναρχον, καὶ οὕτω ἀτακτον. Εἰς ταυτὸν γὰρ ἀμφοτέρα φέρει, τὴν ἀταξίαν· ἢ δὲ εἰς λύσιν· ἀταξία γὰρ μελέτη λύσεως Ἡμῖν δὲ μοναρχία, τὸ τιμώμενον· μοναρχία δὲ, οὐ γὰρ ἦν ἐν περιγράφει πρόσωπον (ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἐν στασιάσῳ πρὸς ἑαυτὸ πολλὰ καθίστασθαι), ἀλλ' ἦν φύσεως ὁμοτιμία συνίστησι, καὶ γνώμης σύμφοια, καὶ ταυτότης κινήσεως (16), καὶ πρὸς τὸ ἐν τῶν ἐξ αὐτοῦ σύννευσις (ὅπερ ἀμήχανον ἐπὶ τῆς γεννητῆς (17) φύσεως), ὥστε καὶ ἀριθμῷ διαφέρῃ, τῇ γε οὐσίᾳ (18) μὴ τέμνεσθαι. Διὰ τοῦτο μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δύο ἀκινηθεῖσα, μέχρι Τριάδος ἔστη. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡμῖν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὁ μὲν γεννήτωρ καὶ προβολεὺς, λέγω δὲ ἀπαθῶς, καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀσωμάτως· τῶν δὲ, τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ πρόβλημα, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν τις ταῦτα καλέσειεν, ἀφελῶν πάντη τῶν ὀρωμένων. Οὐ γὰρ δὴ ὑπέρχουσιν ἀγαθότητος εἰπεῖν θαρρήσομεν (ὃ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφῶσαντων εἰπεῖν τις ἐτόλμησεν, *Ὀλον κρατῆρ τις ὑπερβύη* (19), σαφῶς οὕτως λέγων, ἐν οἷς περὶ πρώτου (20) αἰτίου καὶ δευτέρου φιλοσοφεῖ), μήποτε ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγάγωμεν (21), καὶ οἶον περίττωμά τι φυσικὸν καὶ δυσκάθεκτον, ἥμιστα ταῖς περὶ θεότητος ὑπονοίας (22) πρέπον. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὄρων ἰστάμενοι, τὸ ἀγέννητον εἰσαγόμενον, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὡς πού φησιν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος.

ac velut naturalem quamdam superfuitatem quæ invehamus. Proinde finibus nostris nosmet continens Patre procedentem ut quodam loco * Deus ipse ac

(17) *Γεννητῆς*. Reg. bm, et Or. 1, γεννητῆς.

(18) *τῇ γε οὐσίᾳ*. Sic Coisl. 1 et 3, alique melioris notæ codd. Quæ lectio profecto melior est, quam ἐξουσία, « potentia, » quæ in editis reperitur. Nam Nicæni Patres, ὁμοούσιον, « ejusdem naturæ » seu « essentialis, » non ὁμοεξούσιον, « ejusdem potentis, » Patri Filium esse definiunt.

(19) *Ἐπερβύη*. Duo Regg., quinque Colb., Coisl. 1, et Or. 1, ὑπερβύη.

(20) *Περὶ πρώτου*, etc. Plato, primam causam τὸ ἐν, « Unum » statuit ; alteram vero, τὸ δὲν, « Ens. »

(21) *Εἰσαγάγωμεν*. Nicet., εἰσαγόμενον.

(22) *Ἐπονοίας*. « Cogitationibus, » seu, « ideis de divinitate minime congruentem. »

Γ. Πότε οὖν (23) ταῦτα; Ὑπὲρ τὸ πότε ταῦτα· εἰ δὲ δεῖ τι καὶ νεανικώτερον (24) εἰπεῖν, ὅτε ὁ Πατήρ. Πότε δὲ ὁ Πατήρ; Οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦν. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πάλιν ἐρώτα με, καὶ πάλιν ἀποκρινοῦμαι σοι. Πότε ὁ Υἱός γεγέννηται; Ὅτε ὁ Πατήρ οὐ γεγέννηται. Πότε δὲ τὸ Πνεῦμα (25) ἐκπεπόρευται; Ὅτε ὁ Υἱός οὐκ ἐκπεπόρευται, ἀλλὰ γεγέννηται ἀχρόνως, καὶ ὑπὲρ λόγον· εἰ καὶ μὴ δυνάμεθα τὸ ὑπὲρ χρόνον παραστήσαι, θέλοντες χρονικὴν ἐκφυγεῖν ἔμφασιν. Τὸ γὰρ ὅτε, καὶ πρὸ τοῦδε, καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ ἀπαρχῆς (26), οὐκ ἄχρονα, κἂν ὅτι μάλιστα βιαζώμεθα· πλὴν εἰ τὸ (27) παρεκτεινόμενον (28) τοῖς ἀδίοις διάστημα τὸν αἰῶνα λαμβάνομεν, τὸ μὴ κινήσει τι, μηδὲ ἡλίου φορᾶ μεριζόμενον καὶ μετρούμενον, ὅπερ ὁ χρόνος. Πῶς οὖν οὐ συνάναρχα, εἰ συναΐδια; Ὅτι ἐκεῖθεν, εἰ καὶ μὴ μετ' ἐκεῖνον (29). Τὸ μὲν γὰρ ἀναρχον, καὶ ἀίδιον· τὸ δὲ ἀίδιον, οὐ πάντως ἀναρχον, ἕως ἂν εἰς ἀρχὴν ἀναφέρηται τὸν Πατέρα. Οὐκ ἀναρχα οὖν τῷ αἰτίῳ· ἅγιον δὲ τὸ αἴτιον, ὡς οὐ πάντως πρεσβύτερον τῶν ὧν ἔστιν (30) αἴτιον· οὐδὲ γὰρ τοῦ φωτός, ἡλίου. Καὶ ἀναρχά πως τῷ χρόνῳ, κἂν σὺ μορμολύτῃ τοὺς ἀπλουστέρους· οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον τὰ ἐξ ὧν ὁ χρόνος.

est, non protinus quoque principio vacat, quandiu ad Patrem, velut ad principium et originem, referatur. Ergo illi, quantum ad causam, principio minime carent. Perspicuum autem est, causam non continuo antiquiorem esse iis, quorum causa est; neque enim sol lucem tempore antecedit. Quantum autem ad tempus, principii expertes sunt, licet tu verborum larvis simpliciores animos terries. Nec enim tempori subsunt ea, ex quibus tempus originem sumpsit.

Δ. Πῶς οὖν οὐκ ἐμπαθὴς ἡ γέννησις; Ὅτι ἀσώματος. Εἰ γὰρ ἡ ἐνσώματος ἐμπαθὴς, ἀπαθὴς ἡ ἀσώματος. Ἐγὼ δὲ σε ἀντερήσομαι· Πῶς Θεός, εἰ κτίσμα; Οὐ γὰρ Θεός τὸ κτιζόμενον· ἵνα μὴ λέγω, ὅτι κἀνταῦθα πάθος, ἂν σωματικῶς λαμβάνηται, ὅσον χρόνος, ἔφεσις, ἀνατύπωσις, φροντίς, ἐλπίς, λύπη, κίνδυνος, ἀποτυχία, διδρωσις· ἃ πάντα καὶ πλείω τούτων περὶ τὴν κτίσιν (31), ὡς πᾶσιν εὐδῆλον. Θαυμάζω δὲ, ὅτι μὴ καὶ τοῦτο τολμᾶς, συνδυασμούς τινας ἐννοεῖν (32), καὶ χρόνους κηρύξεως, καὶ κινδύνους ἀμβλώσεως, ὡς οὐδὲ γεννᾶν ἐγγωροῦν, εἰ μὴ οὕτω γεγέννηκεν· ἢ πάλιν πτηνῶν τινας, καὶ χερσαίων καὶ ἐνὸδρων γεννήσεις ἀπειριθμούμενος, τούτων (33) τι, τῶν γεννήσεων ὑπάγειν τὴν θείαν καὶ ἀνεκλάλητον, ἢ καὶ τὸν Υἱὸν ἀναρρεῖν (34) ἐκ τῆς καινῆς (35) σοῦ ὑποθέσεως. Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο δύνασαι συνιδεῖν, ὅτι ὃ διάφορος ἡ κατὰ σάρκα γέννησις (36)

(23) Πότε οὖν, etc. Interrogantibus Eunomianis, ut designaretur tempus, in quo, vel « quando » genitus sit Filius, ac processerit Spiritus sanctus, acute respondet Gregorius, genitum fuisse Filium, et processisse Spiritum sanctum ante ipsorum « quando. » Sive, ut in prima editione interpretatur Billius: « priusquam tempus ullum exstisset. »

(24) Νεανικώτερον. Tres Regg., sex Colb., et Or. 1, νεανικῶς.

(25) Πνεῦμα. Colb. 1 addit, τὸ ἅγιον, « sanctus. »

(26) Ἀπαρχῆς. Or. 1, divisim, ἀπ' ἀρχῆς, « a principio. »

(27) Εἰ τὸ. Coisl. 3, εἰ μὴ τὸ.

A III. Sed quando hæc? inquit. Nimirum hæc supra quando sunt. Quod si etiam audaciuscule aliquid dicendum est, tum hæc erant, cum Pater erat. Quando autem Pater? Nunquam non fuit. Idem de Filio, idem de Spiritu sancto promptum est dicere. Quod si rursus me interrogas, rursus tibi respondebo. Quando Filius genitus est? Cum Pater genitus non est. Quando Spiritus processit? Tum cum Filius non processit, sed citra tempus ullum, ac supra omnem rationis humanæ captum genitus est: etiam si id quod supra tempus est, declarare cupientes, temporalem speciem ac significationem fugere nequeamus. Etenim hæc voces, quando, antehac, posthac, a principio, temporis nequitquam expertes sunt, quancunque vim illis

B inferamus; nisi forte ævum accipiamus, hoc est, intervallum illud, quod simul cum rebus æternis extenditur, nec ullo motu, aut solis cursa (quod quidem tempus est), definitur. Quid 525 ergo, inquires, si Filius et Spiritus sanctus Patri coæterni sunt, quid afferri potest, quin principii quoque, quemadmodum et ille, sint expertes? Quia ab ipso sunt, licet non post ipsum. Quod enim principio caret, æternum quoque est: quod autem æternum

C IV. Quomodo ergo a passione immunis est hæc generatio? Quia incorporea. Si enim corporea generatio passionem conjunctam habet, expertis utique passionis erit incorporea generandi ratio. Atque ego ex te vicissim quæram: Quomodo Deus erit, si creatura est? Non enim Deus esse potest, quod creatur; ne dicam, quod hic quoque passio sit, si corporeo modo id accipiatur, hoc est, tempus, cupiditas, informatio, cura, spes, mœror, periculum, spei frustratio, correctio: quæ omnia, atque his plura, circa creaturam accidere nemo est qui non facile perspicat. Demiror autem, quia tu eo quoque audaciæ prorumpas, ut coitus quosdam, et prægnationis tempora, et abortus pericula cogites, perinde ac non aliter gignere potuerit Pater, si non ita genuerit: aut rursus avium quarumdam, aliorumque animalium, quæ vel in terra, vel in aquis

(28) Παρεκτεινόμενον. Reg. Cypr., συμπαρακτείνόμενον.

(29) Ἐκεῖνον. Or. 1, aliique non pauci, ἐκεῖνο.

(30) Ἐστίν. Deest in pluribus.

(31) Περὶ τῆς κτίσεως. Circa creaturam. Cum scilicet « gignitur aut parturit. » Billius, « circa creationem. »

(32) Ἐρροεῖν. Reg. Cypr., aliique, ἐπινοεῖν.

(33) Τούτων. Or. 1 addit, δὴ.

(34) Ἀναρρεῖν. Reg. Cypr., ἐναρρεῖν.

(35) Καιρῆς. Reg. Cypr., aliique plures, κενῆς, « vanam. »

(36) Ἡ κατὰ σάρκα γέννησις. Elias, ἡ κάτω γέννησις, « terrena generatio. »

degant, generationes enumeres, ac cuiusdam haurum generationum divinam illam et ineffabilem subicias, aut etiam Filium per hanc novam hypothesis a medio tollas. Ac ne illud quidem perspicere potes, cujus diversa sit carnalis generatio (alicubi enim apud homines Deiparam Virginem nosti), hujus diversam quoque atque ab aliis discrepantem esse spirituales generationem: vel, ut rectius dicam, cujus esse ipsum minime idem sit,

V. Quisnam ergo est Pater ille principii expers? Is nempe, cujus ne ulla quidem ipsius essentiae origo reperiri potest. Qui autem aliquando esse coepit, hic quoque paternitatis suae principium habuit. **526** Non igitur Pater postea exstitit, quandoquidem nec esse aliquando coepit: et Pater proprie est, quia non etiam Filius: quemadmodum vicissim Filius proprie filius, quia non etiam Pater. Nam quod ad nos attinet, neutro nomine proprie appellari possumus, quoniam utrumque sumus; neque hoc potius, quam illud; nec ex uno, sed ex utroque parente nascimur, ac proinde dividimur, paulatimque homines efficitur; ino ne homines quidem fortasse, et quales nolimus, tum dimittentur, tum dimissi, adeo ut solae relationes rebus ipsis orbis relinquuntur. At, inquires, ipsum hoc, genuit et genitus est, quid aliud quam generationis principium inducit? Ego vero ita respondeo: Quid si ne hoc quidem dixerimus, sed, a principio genitus erat, ut curiosas ipsas ac temporis amicas objectiones nullo negotio fugiamus? An tu crimen nobis inferes, quasi Scripturae ac veritatis aliquid adulteremur? Nonne cuius perspicuum est, ac praesertim in Scripturae usu positum, ut pleraque ex his, quae temporaliter dicuntur, inversa temporum ratione proferantur, nec ea solum, quae praeteriti temporis sunt, aut praesentis, sed etiam quae futuri significationem habent? Quo in genere illud est: *Quare fremuerunt gentes* ¹⁰? (Nondum enim fremuerant.) Et, *In flumine pertransibunt pede* ¹¹, id est, pertransierunt. Nimis longum foret omnes huiusmodi voces recensere, quae a studiosis observatae sint.

VI. Atque ad hunc modum se habet haec illorum objectio. Jam quale illud eorum est, cujusque rixandi libidinis et impudentiae? Vel volens, inquit, Filium genuit, vel nolens. Ac deinde nexibus, ut quidem ipsi putant, utrinque adversarios illigant, non tamen firmis, sed perquam etiam imbecillis. Si enim nolens, inquit, vis ergo ei allata est. Et quisnam est qui vim intulit? Et rursus,

¹⁰ Psal. II, 1. ¹¹ Psal. LXXV, 6.

(37) *Τὸ εἶναι*. Sic Coisl. 2, sex Colb., Par., etc. In quibusdam, τὸ εἶναι. In ed., τῶν εἶναι.

(38) *ἤρξατο*. Coisl. 1, οὐκ ἤρξατο. « Cui, ut esset, nulla fuit origo, huic nec ut Pater esset. »

(39) *Πατὴρ*. Reg. a, et Coisl. 1, Πατὴρ. Sed in Reg. a, emendatum.

(40) *Ἄμφω*. « Utrumque sumus, » id est, « filii, quia ab aliis gignimur, et parentes, quia alios gignimus. »

(41) *Μερίζεσθαι*. Id est, « ita ut dividamur in filiationem et paternitatem, in semen paternum et maternum. »

(42) *Καὶ ἰσως οὐδὲ ἄνθρωποι*. *Ne homines quidem*, etc. « Quia nimirum, » inquit Elias, « abortus, vel monstra quandoque fiunt. » Mox καὶ ἀφιέντες, etc., idem Elias sic exponit: « Tum dimittentur,

(ποῦ γὰρ ἐν τοῖς σοῖς ἔγνωσ θεοτόκον Παρθένον), τούτω καὶ ἡ πνευματικὴ γέννησις ἐξαλλάττουσα· μᾶλλον δὲ, ὅτι εἶναι μὴ ταυτὸν, τούτω καὶ τὸ γενεῖν ἀδιαφορον.

(alicubi enim apud homines Deiparam Virginem nosti), hujus diversam quoque esse spirituales generationem: vel, ut rectius dicam, cujus esse ipsum minime idem sit, ejus diversam quoque esse generandi rationem.

E'. Τίς οὖν ἐστὶ Πατὴρ οὐκ ἡργμένος; Ὅστις οὐδὲ τοῦ εἶναι (37) ἤρξατο· ὅτι δὲ τὸ εἶναι ἤρξατο (38), τούτω καὶ τὸ εἶναι Πατρί (39). Οὐκοῦν Πατὴρ ὑστερον, οὐ γὰρ ἤρξατο· καὶ Πατὴρ κυρίως, ὅτι μὴ καὶ Υἱός· ὡσπερ καὶ Υἱός κυρίως, ὅτι μὴ καὶ Πατὴρ. Τὰ γὰρ ἡμέτερα, οὐ κυρίως, ὅτι καὶ ἀμφω (40)· οὐ γὰρ τότε μᾶλλον, ἢ τότε· καὶ ἐξ ἀμφοῖν ἡμεῖς, οὐχ ἐνός, ὥστε μερίζεσθαι (41), καὶ κατ' ὀλίγον ἀνθρωποὶ· καὶ ἰσως οὐδὲ ἀνθρωποὶ (42), καὶ οἱοὶ μὴ τετελεσμέθα, καὶ ἀφιέντες, καὶ ἀφιέμενοι, ὡς μόνως τὰς σχέσεις λείπεσθαι ὀραναῖς τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ τὸ ἐγέννησε, φησὶν, αὐτὸ, καὶ τὸ γενένηται, τί ἄλλο ἢ ἀρχὴν εἰσάγει γεννήσεως; Τί οὖν ἂν μηδὲ τοῦτο λέγωμεν, ἀλλ' ἦν ἀπ' ἀρχῆς γεγεννημένος, ἵνα σου βῆδως φύγωμεν τὰς περιέργους ἐνστάσεις, καὶ φιλοχρόνους; Ἄρα γραφὴν ἀποίσεις καθ' ἡμῶν, ὡς παραχαρᾶτόντων τι τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἀληθείας; Ἡ πᾶσιν εὐδολον, ὅτι πολλὰ τῶν χρονικῶς λεγομένων, ἐνηλλαγμένως τοῖς χρόνοις προφέρεται, καὶ μάλιστα παρὰ τῆ συνθηλα (43) τῆς θείας Γραφῆς, οὐχ ὅσα τοῦ παρεληλυθότος χρόνου μόνον ἐστὶν, ἢ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ ὅσα τοῦ μέλλοντος, ὡς τὸ, *Ἴνα τί ἐφρουάξαν ἔθνη*; οὕτω γὰρ ἐφρουάξαντο· καὶ, *Ἐρποταμῶ διελεύσονται ποδὶ*· ὅπερ ἐστὶ, διαβεβήκασιν. Καὶ μακρὸν ἂν εἴη πάσας ἀπαριθμεῖν τὰς τοιαύτας φωνὰς, αἱ τοῖς φιλοπόνους τετήρηται.

G'. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον. Οἶον δὲ αὐτῶν κάκεινος, ὡς λίαν δύσερι καὶ ἀναίσχυντον; Βουληθεὶς, φασὶ, γενένηκε τὸν Υἱόν, ἢ μὴ βουλόμενος. Εἶτα δεσμοῦσιν, ὡς ὀλονται (44), ἀμφοτέρωθεν ἄμμοσιν, οὐκ ἰσχυροῖς, ἀλλὰ καὶ λίαν σαθοῖς. Εἰ μὲν γὰρ οὐ θέλων φασὶ, τετυράννηται. Καὶ τίς ὁ τυραννήσας; Καὶ πῶς ὁ τυραννήθεὶς, Θεός; Εἰ δὲ θέλων, θελήσεως Υἱός, ὁ Υἱός· πῶς οὖν ἐκ τοῦ Πατρός· Καὶ καινήν (45)

tum dimissi, cum scilicet parentes filios deserunt, aut ab eis deseruntur; vel etiam, quando parentes, aut filii moriuntur.

(43) *Τῆ συνθηλα*. Heinsius iib. *Exercitationum sacrarum*, pag. 15, legit, τῆ συνεχελ, sicque locum hunc interpretatur: « An vero notum omnibus multa, quae de temporibus dicuntur, cum mutatione temporum efferri, in ipsa praesertim sacrarum Scripturarum serie, non ea, quae praeteriti tantum sunt temporis, aut praesentis, sed et quae futuri? Ut cum dicitur: Quare fremuerunt gentes? Nondum enim tum fremuerant. Et, in flumine pertransibunt pede, id est, transierant. »

(44) *Ἴνα ὀλονται*. Duo Colb., et Bas., ὡς οἶά τε, « quantum possunt. »

(45) *Καινήν*. Reg. Cypr., κενήν, « vanam. »

τινα μητέρα τὴν θέλησιν ἀντὶ τοῦ Πατρὸς ἀναπλάτ-
 τουσιν. Ἐν μὲν οὖν τοῦτο χάριεν αὐτῶν, ἂν τοῦτο
 λέγουσιν, οὐκ οὐ πάθους ἀποστάντες, ἐπὶ τὴν βούλη-
 σιν καταφεύγουσιν· οὐ γὰρ πάθος (46) ἢ βούλησις.
 Δεύτερον δὲ, ἴδωμεν τὸ ἰσχυρὸν αὐτῶν, ὃ τι λέγουσιν·
 ἄριστον δὲ αὐτοῖς συμπλακῆναι πρότερον ἐγγυτέρω.
 Σὺ δὲ αὐτὸς; ὁ λέγων εὐχερῶς ὃ τι ἂν θέλῃς (47), ἐκ
 θέλοντος ὑπέτης τοῦ σοῦ πατρὸς, ἢ μὴ θέλοντος; Εἰ
 μὲν γὰρ ἐξ οὐ θέλοντος, τετυράννεται. Τῆς βίας!
 Καὶ τίς ὁ τυραννίσας αὐτόν; Οὐ γὰρ δὴ τὴν φύσιν
 ἐρεῖς· ἐκείνη γὰρ ἔχει καὶ τὸ σωφρονεῖν. Εἰ δὲ θέ-
 λοντος, ἀπόλωλέ σοι δι' ὀλίγας συλλαβὰς ὁ πατήρ·
 θελήσεως (48) γὰρ υἱός, ἀλλ' οὐ πατρὸς ἀναπέφηνας.
 Ἄλλ' ἐπὶ τὸν Θεὸν μέτειμι καὶ τὰ κτίσματα, καὶ
 τὸ σὸν ἐρώτημα προσάγω τῆ σῆ σοφία (49). Θέλων
 ὑπέστησεν ὁ Θεὸς (50) τὰ πάντα, ἢ βίασθεῖς; Εἰ
 μὲν βίασθεῖς, κἀνταῦθα ἢ τυραννίς καὶ ὁ τυραννίσας·
 εἰ δὲ βουλόμενος, ἐστέρηται τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ κτί-
 σματα, καὶ σὺ μὲν πρὸ τῶν ἄλλων (51), ὁ τοιοῦτους
 ἀνευρίσκων λογισμοῦς, καὶ τοιαῦτα σοφίζόμενος· θε-
 λήσει (52) γὰρ μέση τοῦ κτίστου διατειχίζεται.
 Ἄλλ' ἕτερον, οἶμαι, θέλων ἐστὶ (53) καὶ θέλησις,
 γενῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύο-
 μεν· τὰ μὲν ὁ κινούμενος (54), τὰ δὲ οἷον ἢ κίνησις.
 Οὐκ οὖν θελήσεως, τὸ θεληθὲν (55) (οὐδὲ γὰρ ἔπεται
 πάντως)· οὐδὲ τὸ γεννηθὲν, γεννήσεως· οὐδὲ τὸ
 ἀκουσθὲν, ἐκφωνήσεως· ἀλλὰ τοῦ θέλοντος, καὶ τοῦ
 γεννώντος (56), καὶ τοῦ λέγοντος. Τὰ τοῦ Θεοῦ δὲ
 καὶ ὅπερ ταῦτα πάντα, ὧ γέννησις ἐστιν ἰσως ἢ τοῦ
 γενῶν θελήσις· ἀλλ' οὐδὲν μέσον, εἴ γε καὶ τοῦτο
 δεξιώμεθα (57) ὄλωσ, ἀλλὰ μὴ καὶ θελήσεως κρείττων
 ἢ γέννησις.

enim hoc prorsus sequitur); nec generationis, quod genitum est, nec locutionis, quod auditum est, sed volentis, et gignentis, et loquentis. At quæ in Deo considerantur, supra hæc quoque omnia sunt, utpote cui generatio fortasse sit ipsa gignendi voluntas; verum nihil est intermedium, si modo hoc quoque omnino admittimus, ac non potius statuimus generationem hanc voluntate sublimiorem et præstantiorem esse.

Z. Βούλει τι προσπαίξω καὶ τὸν Πατέρα; Παρὰ σοῦ γὰρ ἔχω τὰ τοιαῦτα τολμᾶν· Θέλων Θεὸς ὁ Πατήρ, ἢ μὴ θέλων. Καὶ ὅπως ἀποφεύξῃ τὸ σὸν περιζέξιον. Εἰ μὲν δὴ θέλων, τότε τοῦ θέλῃν ἠργόμενος; Οὐ γὰρ πρὶν εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἦν τι πρότερον. Ἢ τὸ μὲν αὐτοῦ θελήσαν, τὸ δὲ θεληθὲν; Μεριστὸς οὖν. Πῶς δὲ οὐ θελήσεως καὶ οὗτος, κατὰ σέ, πρόβλημα; Εἰ δὲ οὐ θέλων, τί τὸ βιασάμενον εἰς τὸ εἶναι; Καὶ πῶς Θεός, εἰ βεβίασται, καὶ ταῦτα οὐκ ἄλλο τι, ἢ αὐτὸ τὸ εἶναι Θεός; Πῶς οὖν, φησὶ (58), γεγέννηται; Πῶς ἐκτίσται, εἴπερ ἐκτίσται κατὰ σέ; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτῆς ἀπορίας. Τάχα ἂν εἶποις,

(46) Πάθος. Sic tres Regg., sex Colb., Or. 1, Par. In ed., πάθους, « passionis. »

(47) Θέλησις. Quinque Colb., ἐθέλησις.

(48) Θελήσεως. Tres Regg., quatuor Colb., et Or. 1, θελήματος.

(49) Τῆ σῆ σοφία. Hæc ironice dicta.

(50) Ὁ Θεός. Deest ὁ in pluribus codd.

(51) Πρὸ τῶν ἄλλων. Sic tres Regg., et sex Colb. Deest πρὸ in ed.

(52) Θελήσει. Coisl. θέλησις.

(53) Ἐτερον, οἶμαι, θέλων ἐστὶ. Sic tres Regg.,

A quomodo, cui vis allata est, Deus esse potest? Si autem volens, ergo Filius, voluntatis esse Filius. Quo igitur modo ex Patre progenitus est? Ita novam quamdam matrem, voluntatem, patris loco commiscuntur. In hoc quidem argumento, primum hoc scitum ac lepidum est, quod a passione illa, quam tantopere urgebant, abscedentes, ad voluntatem confugiunt; non enim passio est voluntas. Deinde

527 videamus, obsecro, quam vim habeat quod dicunt. Optimum autem fuerit, prius cum ipsis pedem propius conferre. Dic ergo ipse, quisquis es, qui temere, quidquid libido tua tulerit, effutis. Ex volente patre tuo procreatus es, an nolente? Si ex nolente, vis ergo ei allata est. O indignum facinus!

B Et quis tandem ei vim attulit? Non enim profecto naturam dixeris. Nam ei quoque sua constat castitas. Si autem ex volente patre, pater tibi propter paucas syllabas periit: voluntatis siquidem filius, ac non patris exstitisti. Sed ad Deum et creaturas transeo, ac summet quæstionem sapientiæ tuæ admoveo. Volensue Deus universam hanc rerum molem condidit, an nolens et coactus? Si coactus, hic quoque vis adhibita, et quidam qui vim adhibuit. Si autem volens, orbantur Deo, tum aliæ creaturæ, tum tu præ cæteris, qui tales ratiocinationes, talesque verborum captiones excogitas. Intermedia quippe voluntate a Creatore disjunguntur. Verum aliud, ni fallor, est volens, aliud voluntas: aliud gignens, aliud generatio: aliud qui loquitur, aliud sermo, nisi forte temulenti simus. Horum

C enim alterum est, is qui movet, alterum velut motus ipse. Non ergo voluntatis est, volitum (neque enim hoc prorsus sequitur); nec generationis, quod genitum est, nec locutionis, quod auditum est, sed volentis, et gignentis, et loquentis. At quæ in Deo considerantur, supra hæc quoque omnia sunt, utpote cui generatio fortasse sit ipsa gignendi voluntas; verum nihil est intermedium, si modo hoc quoque omnino admittimus, ac non potius statuimus generationem hanc voluntate sublimiorem et præstantiorem esse.

Vii. Visne in Patrem quoque ipsum cavillari nonnihil ludam? Tu mihi ansam talia audendi præbes. Pater itaque vel volens Deus est, vel nolens. Ac vide qua tandem ratione scitum illud tuum et acutum argumentum effugies. Si volens, quando velle cœpit? Non enim priusquam esset. Neque enim prius quidquam erat. An partim in eo quiddam fuit quod voluit, partim quiddam quod in voluntatem cecidit? Divisibilis igitur erit. Quid autem afferri poterit, quin juxta tuam argumentandi rationem, ipse quoque voluntatis fetus sit? Quod si nolens, quis enim coegit ut esset? Quo etiam modo

et Or. 1. In ed., ἕτερον ἐστίν, οἶμαι, θέλων.

(54) Ὁ κινούμενος. Sic omnes codd. In ed., ὁ κινούμενος.

(55) Τὸ θεληθὲν. « Volitum. » Hæc voce utuntur Scholastici, ad significandum voluntatis objectum. Bill. « Id quod in voluntatem cecidit: »

(56) Γεννώντος. Sic Reg. a, aliique. In ed., γεννήσοντος.

(57) Δεξιώμεθα. Or. 1, Bas., etc., δεξιόμεθα.

(58) Φησὶ. Deest in pluribus Regg., et Or. 1.

Deus, si coactus est; et coactus quidem non ad aliud quidquam, quam ad **528** hoc, ut Deus esset? Quomodo, inquis, Filius genitus est? Verum, tu quoque responde, quomodo creatus est? siquidem, ut ipse asseris, creatus est. Nam id quoque eadem sermone. At nondum rem totam expedis. Quomodo explicandum adhuc tibi superest. Neque enim homo

VIII. Quomodo ergo, inquires, genitus est? Haud magna esset hæc generatio, si a te percipi posset, quippe qui ne tuam quidem noris, aut certe exigam quamdam partem percepisti, quantumque te dicere pudeat. Et postea eam plene tibi cognitam esse censes? Magnus tibi labor prius subeundus est, quam ut rationes eas invenias, quibus constitutus, formatus, ac manifestatus fueris, quibus etiam anima cum corpore, mens cum anima, ratio cum mente quasi vinculis quibusdam astringatur: tum quomodo corpus moveatur, et augeatur, atque alimentum ipsi assimiletur: ad hæc quæ sit sensuum ratio, quæ memoriæ, quæ reminiscentiæ, rerumque cæterarum, ex quibus constas: ac præterea quæ conjunctim utriusque partis sint, quæ divisa et separata, quæ rursus a se invicem accipiant. Quæ enim temporis progressu perfectionem suam consequuntur, eorum certe rationes ipsæ simul cum generatione exstiterunt. Dicas, velim, quæ sint hæc rationes; sed ne tum quidem de Dei generatione pertracta. Nec enim id periculo vacat. Si enim tuam cognoscis, non protinus sequitur, Dei quoque generationem tibi cognitam et exploratam esse. Si autem tua tibi ignota est, quo tandem modo Dei generatio tibi nota erit? Quanto enim difficilius est Dei naturam, quam hominis, indagare, tanto quoque difficilius percipi potest superna illa et divina generatio, quam tua. Quod si, quia eam cognitione assequi nequis, idcirco ne genitum quidem esse contendis, tempus jam tibi fuerit, multa, quæ tu minime percepisti, atque ante omnia Deum quoque ipsum, e rerum natura delere atque obliterare. Neque enim, quid tandem sit, explicare potes, quamlibet audax sis, atque in supervacaneis

rebus strenuus et magnanimus. Tuas illas fluxiones, et divisiones, et sectiones prius abjice, ac de incorporea illa natura, quasi de corporea, disputare desine; atque ita fortasse dignum aliquid generatione divina concipere animo queas. Quomodo genitus est? Idem enim indignabundus repeto. **529** Dei generatio silentii honore decoretur. Abunde magnum tibi est scire, eum genitum esse. Quo autem modo genitus sit, ne ipsis quidem angelis, nondum tibi intelligere concesserim. Vis declarem quomodo? Ut scit Pater, qui genuit, et Filius qui genitus est. Quod supra hæc est, nube obtegatur, animique tui hebetudinem fugit.

IX. Sed arguari pergunt. Existentem, vel non existentem genuit Pater. O fuites nugas! Hæc enim mihi ac tibi conveniunt, qui partim eramus, ut Levi ille, in lumbis Abrahamæ¹², partim procreati

¹² Hebr. vii, 10 sqq.

(59) Ὅτι. Deest in Or. 1, aliisque pluribus.

(60) Ἐτι. Sic tres Regg., quinque Colb., Or. 1, et Comb. In ed., ἔν τι.

(61) Φιλοσοφῆσης. Reg. um, φιλοσοφήσεις. Or. 1, φιλοσοφήσις.

(62) Δυστεκμαρτότερος. « Quanto enim difficilius est Deum per quasdam conjecturas, quam hominem comprehendere, » etc.

ἄτι (59) βουλήσει καὶ λόγῳ. Ἄλλ' οὕτω λέγεις τὸ πᾶν. Πῶς γὰρ ἔργου δύναμιν ἔσχεν ἡ βούλησις καὶ ὁ λόγος; Ἐτι (60) λείπεται λέγειν. Οὐ γὰρ οὕτως ἀνθρώπος.

difficultate laborat. Dices fortasse, voluntate et enim operis vim voluntas et sermo habuerint? Hoc ita fabricatur.

H'. Πῶς οὖν γεγεννηται; Οὐκ ἂν ἦν μεγάλη ἡ γέννησις, εἰ σοὶ καταλαμβάνετο, ὅς οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἐπίστη γέννησιν, ἢ μικρόν τι ταύτης κατελιψας, καὶ ὅσον αἰσχρῶν λέγειν· ἔπειτα οἰεὶ τὸ πᾶν γινώσκειν; Πολλὰ ἂν κάμοις πρότερον, ἢ εὐροις λόγους συμψηξῶς, μορφώσεως, φανερώσεως, ψυχῆς πρὸς σῶμα δεσμὸν, νοῦ πρὸς ψυχὴν, λόγου πρὸς νοῦν, κίνησιν, αὐξησιν, τροφῆς ἐξομοίωσιν, αἰσθησιν, μνήμην, ἀνάμνησιν, τᾶλλα ἐξ ὧν συνέστηκας· καὶ τίνα μὲν τοῦ συναμφοτέρου, ψυχῆς, καὶ σώματος· τίνα δὲ τὰ μεμερισμένα, τίνα δὲ ἅ παρ' ἀλλήλων λαμβάνουσιν. Ἄν γὰρ ὕστερον ἡ τελείωσις, τούτων οἱ λόγοι μετὰ τῆς γεννήσεως. Εἰπέ τινας· καὶ μηδὲ τότε φιλοσοφῆσης (61) Θεοῦ γέννησιν· οὐ γὰρ ἀσφαλές. Εἰ μὲν γὰρ τὴν σὴν γινώσκεις, οὐ πάντως καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ μηδὲ τὴν σὴν, πῶς τὴν τοῦ Θεοῦ; Ὅσῳ γὰρ Θεὸς ἀνθρώπου δυστεκμαρτότερος (62), τοσοῦτω καὶ τῆς σῆς γεννήσεως ἀληπτοτέρα ἢ ἄνω γέννησις. Εἰ δὲ ὅτι μὴ σοὶ κατελιπται, διὰ τοῦτο οὐδὲ γεγεννηται (63), ὥρα σοὶ πολλὰ διαγράφειν τῶν ὄντων, ἃ μὴ κατελιψας, καὶ πρό γε πάντων (64) τὸν Θεὸν αὐτόν· οὐ γὰρ (65) ὅτι ποτέ ἐστιν εἰπεῖν ἔχεις, καὶ εἰ λίαν πολυμῆρος εἰ, καὶ τὰ περιττὰ μεγαλόψυχος. Κατάβαλέ σου τὰς δρούσεις, καὶ τὰς διαιρέσεις, καὶ τὰς τομὰς, καὶ τὸ ὡς περὶ σώματος διανοεῖσθαι τῆς ἀσωμάτου φύσεως· καὶ τὰχα ἂν ἀξίον τι διανοηθείης Θεοῦ (66) γεννήσεως. Πῶς γεγεννηται; Πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ φθέγγομαι δυσχεραίνων· Θεοῦ γέννησις σιωπῆ τιμάσθω. Μέγα σοὶ τὸ μαθεῖν, ὅτι γεγεννηται. Τὸ δὲ πῶς, οὐδὲ ἀγγέλους, μὴ ὅτι γε σοὶ ἐννοεῖν συγχωρήσωμεν (67). Βούλει παραστήσω τὸ πῶς; Ἄς οἶδεν ὁ γεννήσας Πατὴρ, καὶ ὁ γεννηθεὶς Υἱός· τὸ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, νέφει κρύπτεται, τὴν σὴν διαφεύγον ἀμβλυωπίαν.

rebus strenuus et magnanimus. Tuas illas fluxiones, et divisiones, et sectiones prius abjice, ac de incorporea illa natura, quasi de corporea, disputare desine; atque ita fortasse dignum aliquid generatione divina concipere animo queas. Quomodo genitus est? Idem enim indignabundus repeto. **529** Dei generatio silentii honore decoretur. Abunde magnum tibi est scire, eum genitum esse. Quo autem modo genitus sit, ne ipsis quidem angelis, nondum tibi intelligere concesserim. Vis declarem quomodo? Ut scit Pater, qui genuit, et Filius qui genitus est. Quod supra hæc est, nube obtegatur, animique tui hebetudinem fugit.

X. Ὅτι οὖν γεγεννηκεν, ἢ οὐκ ὄντα. Τῶν ληρημάτων! Περὶ ἐμὲ καὶ σὲ ταῦτα, οἳ τὸ μὲν τι ἤμεν, ὡσπερ ἐν τῇ ἀσφύϊ τοῦ Ἀβραάμ, ὁ Λεὺ· τὸ δὲ γεγόναμεν. Ὅστε ἐξ ὄντων, τοῦτον τινὰ τὸ ἡμέτερον, καὶ

(63) Οὐδὲ γεγεννηται. Nempe, « Filius. »

(64) Πάντων. Reg. a, quinque Colb., ἀπάντων.

(65) Οὐ γὰρ. Plures codic., οὐδὲ γὰρ.

(66) Θεοῦ. Comb., περὶ Θεοῦ.

(67) Συγχωρήσωμεν. Duo Regg., Or. 1, et Comb., συγχωρήσομεν. Locus iste in Or. 1, aliisque pluribus sic legitur: οὐδὲ ἀγγέλους ἐννοεῖν, μὴ ὅτι γέ σοι νοεῖν συγχωρήσομεν.

οὐκ ὄντων· ἐναντίας περὶ τὴν ἀρχέγονον ὕλην ὑπο-
 στάσαν σαφῶς ἐξ οὐκ ὄντων, καὶν τινες (68) ἀγέννη-
 τον (69) ἀναπλάττωσιν. Ἐνταῦθα δὲ σύνδρομον τῶν
 εἶναι τὸ γεγεννησθαι (70), καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Ὡστε τοῦ
 θήσεις (71) τὸ ἀμφίρητον τοῦτο ἐρώτημα; Τί γὰρ
 τοῦ ἀπ' ἀρχῆς πρεσβύτερον, ἢ ἐκεῖ ὄντων τὸ εἶναι
 ποτε τοῦ Υἱοῦ, ἢ τὸ μὴ εἶναι; Ἀμφοτέρως γὰρ τὸ,
 ἀπ' ἀρχῆς, λυθῆσεται· εἰ μὴ σοι καὶ ὁ Πατήρ, πάλιν
 ἐρωτῶντων ἡμῶν, ἐξ ὄντων, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, κινδυ-
 νεύσειεν ἢ δις εἶναι, ὃ μὲν προῶν, ὃ δὲ ὦν, ἢ ταυτὸν
 τῶν Υἱῶν παθεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι, διὰ τὰ σὰ τῶν
 ἐρωτημάτων παίγνια, καὶ τὰς ἐκ ψάμμων (72) οἰκο-
 δομάς, αἱ μὴδὲ αὖραις ἴστανται. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδ-
 ἔτερον τούτων δέχομαι, καὶ τὴν ἐρώτησίν φημι τὸ
 ἀποπονέχειν, οὐχὶ τὸ ἀπορον τὴν ἀπάντησιν. Εἰ δὲ
 σοὶ (73) φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι τὸ ἔτερον ἀλη-
 θεύσειν ἐπὶ παντός, κατὰ τὰς σὰς διαλεκτικὰς ὑπολή-
 φεις, δέξαι μού τι μικρὸν ἐρώτημα· Ὁ χρόνος ἐν
 χρόνῳ, ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ; Εἰ μὲν οὖν ἐν χρόνῳ, τίνοι
 τούτῳ; καὶ τί παρὰ τοῦτον ὄντι; καὶ πῶς περιέχονται;
 Εἰ δὲ οὐκ ἐν χρόνῳ, τίς ἡ περιττὴ σοφία, χρόνον εἰσ-
 ἄγειν ἀχρονον; Τοῦ δὲ, *Nūn ἐγὼ ψεύδομαι*, ὁδὸς τὸ
 ἔτερον, ἢ ἀληθεύεσθαι (74) μόνον, ἢ ψεύδεσθαι· οὐ
 γὰρ ἀμφοτέρω δώσομεν. Ἄλλ' οὐκ ἐνδέχεται. Ἡ γὰρ
 ψευδόμενος ἀληθεύσει, ἢ ἀληθεύων ψεύσεται· πᾶσα
 ἀνάγκη. Τί οὖν θαυμαστόν, ὡς περὶ ἐνταῦθα συμβαί-
 νει τὰ ἐναντία, οὕτως ἐκεῖσε ἀμφοτέρω ψεύδεσθαι,
 καὶ οὕτω σοι τὸ σοφὸν ἡλίθιον ἀναφανήσεται; Ἐν
 ἐτι μοι λύσον τῶν αἰνιγμάτων· Σεαυτῶν δὲ γεννωμένων
 παρῆς; πάρεαι δὲ οὐκ; ἢ οὐδέτερον; Εἰ μὲν γὰρ καὶ
 παρῆς, καὶ πάρεαι, ὡς τίς, καὶ τίνοι; καὶ πῶς ἐκ
 ἀμφοῶν γεγονότα; Εἰ δὲ μὴδέτερον τῶν εἰρημένων,
 πῶς σεαυτοῦ (75) χωρίζῃ; καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς δια-
 ζεύξεως (76); Ἄλλ' ἀπαίδευτον τὸ (77) περὶ τοῦ ἐνός,
 εἰ ἐαυτῶν πάρεσται, ἢ μὴ, πολυπραγμονεῖν. Ταῦτα
 γὰρ ἐπ' ἄλλων, οὐχ ἑαυτοῦ λέγεται. Ἀπαιδευτότερον,
 εὐ ἴσθη, τὸ ἀπ' ἀρχῆς γεγεννημένον (78), εἰ ἦν πρὸ
 τῆς γεννήσεως, ἢ οὐκ ἦν, διευθύνεσθαι. Οὗτος γὰρ
 περὶ τῶν χρόνων διαίρετῶν ὁ λόγος.

libi? An neutrum **530** horum? Si enim aderas, et ades, quisnam tandem, et cui? Et quomodo unus duo effectus es? Si autem neutrum horum quæ diximus, quomodo a teipso disjungeris? Et quæ disjunctionis hujusce causa? Sed ineptum est, inquires, cum de uno disputatur, adsitne sibi, necne, curiosius inquirere. Hæc enim de aliis, non de seipso dicuntur. Ineptus, mihi crede, est, id, quod a principio erat, utrum ante generationem erat, necne, in quæstionem vocare. Hæc enim disputatio iis demum convenit, quæ tempore dividi possunt.

I. Ἄλλ' οὐ ταυτὸν, φησί, τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεν-
 νητόν. Εἰ δὲ τοῦτο (79), οὐδὲ ὁ Υἱὸς τῶν Πατρῶν ταυ-
 τόν. Ὅτι μὲν φανερώς ὁ λόγος οὗτος ἐκβάλλει τὸν
 Υἱὸν τῆς θεότητος, ἢ τὸν Πατέρα, τί χρὴ λέγειν; Εἰ
 γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία Θεοῦ, τὸ γεννητόν οὐκ οὐσία·
 εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἐκείνο. Τίς ἀντερεῖ λόγος; Ἐλοῦ τοί-

A sumus; ac proinde partim ex entibus, partim ex non entibus sumus: contra quam in primigena illa materia accidit, quæ haud dubie ex non ente procreata est, utcumque eam nonnulli æternam esse confligant. At hic generatio cum essentia ipsa concurrat, atque a principio existit. Ubi ergo anceps illud inum, atque utrinque præceptis argumentum ponas? Quid enim eo, quod a principio erat, antiquius esse potest, ut illic tempus colloceamus, vel quo erat Filius, vel quo non erat? Utrouque enim modo illud, a principio, dissolvetur et evertetur, nisi forte tibi quoque Pater, percunctantibus rursus nobis, ex entibusne, an ex non entibus sit, bis esse periclitetur, alter nimirum præexistens, alter exsistens; aut certe propter ludicras tuas interro-

gationes, atque ex arena constructas domos, quæ ne levibus quidem ventis resistere possunt, idem ei, quod Filio, accidat, hoc est, ex non ente sit. Ego quidem neutrum horum admitto, quæstionemque hanc tuam absurditatis multum, difficultatis nihil habere aio. Quod si tu juxta tuas dialecticas sententias in omni argumento alterutram disjunctionem veram esse oportere existimas, parvam quamdam interrogatiunculam a me accipe. Tempus estne in tempore, annon? Si in tempore, quo tandem? Quidque supra hoc exsistente? Ac quomodo hoc continente? Si autem non in tempore, quæ hæc eximia sapientia, tempus temporis expers inducere? Age, hujus sermonis, *Nunc ego mentior*, da alterum, aut duntaxat verum esse, aut falsum: non enim utrumque dabimus. Atqui nullo modo hoc fieri potest. Vel enim mentiens verum dicet, vel mentietur verum dicens. Ita prorsus necesse est. Quid igitur mirum, si quemadmodum hic contraria concurrunt, ita etiam illic utraque pars a vero aberrat, atque ita scitum illud et eruditum tuum argumentum stultum atque ineptum appareat? Ac velim mihi hoc etiam ænigma solvas: Aderasne tibi cum gignereris? Adesne etiam nunc

X. At enim, inquirunt, non idem sunt genitum et ingenitum; ac proinde, nec Filius cum Patre idem est. Quid opus est dicere, hoc argumento vel Patrem, vel Filium a divinitate manifeste submoveri? Si enim Ingenitum essentia Dei est, profecto genitum essentia non erit: aut si hoc, pro-

(68) *Tines*. Plato in *Timæo*, et Aristoteles hic designantur.

(69) *Ἀγέννητον*. Or. 1, ἀγέννητον.

(70) *Τῶ εἶναι τὸ γεγεννησθαι*. Reg. a, τὸ εἶναι τῶν γεγεννησθαι.

(71) *Θήσεις*. Or. 1, θέσεις.

(72) *Ψάμμων*. Comb., ψάμμων.

(73) *Εἰ δὲ σοί*, etc. Si tibi necessarium esse

videtur alterum ubique verum, etc.

(74) *Ἡ ἀληθεύεσθαι*. Deest ἢ in duobus Regg.

(75) *Σεαυτοῦ*. In nonnullis, ἑαυτοῦ.

(76) *Τῆς διαζεύξεως*. Sic plures Regg. et Or. 1. Deest τῆς in ed.

(77) *Τὸ*. Deest in pluribus codd.

(78) *Γεγεννημένον*. « Quod genitum erat. »

(79) *Εἰ δὲ τοῦτο*. « Quod si ita est. »

cul dubio non illud. Quis enim est qui contrarium A disputando tueri queat? Quamobrem, utram e duabus impietatibus malis, elige, o nove theologe, siquidem impiam doctrinam omnino amplecti tibi propositum est. Deinde, quomodo ingenitum et genitum non idem esse dicis? Si per hæc verba nihil aliud intelligis, quam id quod increatum et quod creatum, in eadem ipse quoque sum sententia. Neque enim natura idem est quod principio caret, et quod procreatum est. Sin autem his verbis eum, qui genuit, et eum, qui genitus est, accipis, haudquaquam recte id abs te dicitur. Idem enim omnino esse necesse est. Hæc quippe geniti natura est, ut idem, si naturam spectes, sit cum eo qui genuit. Vel ad hunc rursus modum agamus: Quid per ingenitum ac genitum intelligis? Si ipsam ingeniti et geniti proprietatem, non idem sunt. Sin autem ea, quibus hæc insuat, quid vetat quominus idem sint? Quandoquidem quod insipiens est, et sapiens, inter se quidem non idem sunt; verum circa eundem hominem considerantur: nec substantias scindunt, sed circa eandem substantiam sciuntur. Quid? An etiam immortalitas, et innocentia, et immutabilitas, essentia Dei sunt? At si ita est, multæ Dei essentiæ erunt, non una: aut certe compositus ex his Deus erit. Neque enim hæc citra compositionem esse queunt, si modo essentiæ sunt.

XI. Hæc quidem haud dicunt. Communia quippe aliorum quoque sunt. Quod autem solius Dei est, ipsique proprie **531** convenit, hoc ipsi essentia est. Atqui solius Dei ingenitum esse, minime illi concesserint, qui materiam quoque et formam, ut ingenitas, induxerunt. Manichæorum enim tenebras longius adhuc projiciamus. Sed sit sane solius Dei ingenitum. Quid Adam? Nonne solus a Deo effictus est? Maxime, inquires. Utrum ergo solus quoque homo? Minime. Quare? Quia effictio humanitas non est. Eodem modo nec ingenitum solum Deus est, etsi solius Patris. Verum admitte etiam eum qui genitus est, Deum esse. Ex Deo quippe est, quamlibet tu ingenito faveas. Ad hæc quomodo Dei essentiam dicis, non ejus, quod est, positionem, sed ejus, quod non est detractionem? Vox enim ingeniti significat, eum quidem generationis expertem esse, non autem declarat quidnam natura sua sit id quod generatione caret. Quænam ergo est Dei essentia? Tuæ est dementiae hoc dicere, qui generationem quoque ipsam anxie perscrutaris: nobis autem

νῶν τῶν ἀσεβειῶν ὀποτέραν βούλει, ὧ καινὲ (80) θεολόγε, εἴπερ ἀσεβεῖν πάντως ἐσπούδακας. Ἐπειτα, πῶς οὐ ταυτὸν λέγεις (81) τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητόν; Εἰ μὲν τὸ μὴ ἐκτισματὶς, καὶ ἐκτισμένον, κἀγὼ δέχομαι· οὐ γὰρ ταυτὸν τῇ φύσει τὸ ἀναρχον καὶ τὸ κτιζόμενον. Εἰ δὲ τὸ γεγεννηκὸς, καὶ τὸ γεγεννημένον, οὐ ταυτὸν λέγεις, οὐκ ὀρθῶς λέγεται. Ταυτὸν γὰρ εἶναι πᾶσα ἀνάγκη· αὐτὴ γὰρ φύσις γεννήτορος καὶ γεννήματος (82), ταυτὸν εἶναι τῷ γεγεννηκῶτι κατὰ τὴν φύσιν τὸ γέννημα (83). Ἡ οὕτω πάλιν· Πῶς λέγεις τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητόν; Εἰ μὲν γὰρ (84) τὴν ἀγεννησίαν αὐτὴν καὶ τὴν γέννησιν, οὐ ταυτὸν (85)· εἰ δὲ οἷς ὑπάρχει ταῦτα, πῶς οὐ ταυτὸν; Ἐπὶ καὶ τὸ ἀσοφον, καὶ τὸ σοφόν, ἀλλήλοισι μὲν οὐ ταυτὰ, περὶ ταυτὸν δὲ τὸν ἀνθρώπων· καὶ οὐκ οὐσίας τέμνει, περὶ δὲ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τέμνεται. Ἡ καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἀκακον, καὶ τὸ ἀναλλοιωτον οὐσία Θεοῦ; Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πολλὰ οὐσίαι Θεοῦ, καὶ οὐ μία· ἢ σύνθετον ἐκ τούτων τὸ Θεῖον· οὐ γὰρ ἀσυνθέτως ταῦτα, εἴπερ οὐσίαι.

B

IA'. Ταῦτα μὲν οὐ φασι· κοινὰ γὰρ καὶ ἄλλων (86). Ὁ δὲ μόνου Θεοῦ καὶ ἴδιον, τοῦτο οὐσία. Οὐκ ἂν μὲν συγχωρήσαιεν εἶναι μόνου Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, οἱ καὶ τὴν ὕλην (87) καὶ τὴν ἰδέαν συνεισάγοντες, ὡς ἀγέννητα. Τὸ γὰρ Μανιχαίων πορρωτέρω βέβωμεν σκότος (88). Πλὴν ἔστω μόνου Θεοῦ. Τί δὲ ὁ Ἀδάμ; οὐ μόνος πλάσμα Θεοῦ; Καὶ πάνυ, φήσεις. Ἄρ' οὖν καὶ μόνος ἀνθρώπος; Οὐδαμῶς. Τί δὴ ποτε; Ὅτι μὴ ἀνθρωπότης (89) ἢ πλάσις· καὶ γὰρ τὸ γεννηθὲν, ἀνθρώπος. Οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγέννητον μόνον Θεός, εἰ καὶ μόνου Πατρὸς. Ἄλλὰ δέξαι καὶ τὸ γεννητὸν εἶναι Θεόν· ἐκ Θεοῦ γὰρ, εἰ καὶ λίαν εἰ φιλαγέννητος. Ἐπειτα, πῶς οὐσίαν Θεοῦ λέγεις, οὐ τὴν τοῦ ὄντος θέσιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ μὴ ὄντος ἀναίρεσιν; Τὸ γὰρ μὴ ὑπάρχειν αὐτῷ γέννησιν, ὁ λόγος δηλοῖ, οὐκ ὁ τὴν φύσιν ἐστὶ παρίστησιν, οὐδ' ὁ ὑπάρχει (90) τὸ μὴ ἔχον γέννησιν. Τίς οὖν οὐσία Θεοῦ; Τῆς σῆς ἀπονοίας τοῦτο λέγεις, ὃς πολυπραγμονεῖς καὶ τὴν γέννησιν· ἡμῖν δὲ μέγα, κἀν (91) εἴποτε καὶ εἰς (72) ὕστερον τοῦτο μάθοιμεν, λυθέντος ἡμῖν τοῦ ζῆφου καὶ τῆς παχύτητος, ὡς ἡ τοῦ (93) ἀψευδοῦς ὑπόσχεσις. Τοῦτο μὲν οὖν καὶ νοεῖσθω, καὶ ἐπιτίξασθω τοῖς ἐπὶ τούτῳ

etiam communia sunt,) nimirum, angelis, quibus conveniunt quoque immortalitas, innocentia et immutabilitas.

(87) *Οἱ καὶ τὴν ὕλην.* Platonem carpit.

(88) *Ἐβέβωμεν σκότος.* Or. 1, secunda manu, βέβωμεν. Manichæi, juxta Eliam, « tenebras ingenitas » agnoscebant.

(89) *Μὴ ἀνθρωπότης,* etc. « Humanitas in hoc sita non est, ut quis effictus sit. »

(90) *Οὐδ' ὁ ὑπάρχει.* Sic duo Regg., Coisl. 1, Or. 1, etc. Deest ὁ in ed.

(91) *Κἀν.* A Combellsio rejicitur.

(92) *Καὶ εἰς.* Deest εἰς in Reg. a.

(93) *Ὡς ἡ τοῦ.* Coisl. 1, ὡς, φησὶν, ἡ τοῦ.

(80) *Καινὲ.* Tres Colb., Coisl. 1 et Or. 1, *καινὲ,* « vane. »

(81) *Ὁὐ ταυτὸν λέγεις.* Hæc desunt in pluribus Regg. et Colb., ac in Or. 1.

(82) *Αὐτὴ γὰρ φύσις γεννήτορος καὶ γεννήματος.* « Hæc quippe gignentis et proles natura est, ut idem per naturam cum gignente sit: » quod natura scilicet, ratione generationis, utriusque communis sit. Deest *γεννήτορος* in tribus Regg., quinque Colb. et Or. 1, nec Billius agnoscit.

(83) *Τὸ γέννημα.* Deest in duobus Regg. et quinque Colb.

(84) *Γὰρ.* Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(85) *Ταυτὸν.* Comb., τὸ αὐτόν.

(86) *Κοινὰ γὰρ καὶ ἄλλων.* « Hæc quippe aliis

καθαίρομενοι. Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον εἰπεῖν θαρρήσωμεν (94), ὅτι εἰ καὶ μέγα τῷ Πατρὶ, τὸ μηδαμῶθεν ὠρμηῆσθαι, οὐκ ἔλαττον τῷ Υἱῷ, τὸ ἐκ τοιοῦτου Πατρὸς. Τῆς τε γὰρ τοῦ ἀναίτιου δόξης μετέχει ἂν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀναίτιου, καὶ πρόσεστι τὸ τῆς γεννήσεως πρᾶγμα τοσοῦτον, καὶ οὕτω σεβάσιμον (95) τοῖς μὴ πάντῃ χαμαιπετέσι (96) καὶ ὀλικοῖς τὴν διὰ νοίαν.

illius, quia causam a nullo habet, particeps est, quia ex eo est, accedit etiam generationis decus, res tanta, tamque veneranda, iis utique, qui non omnino humi provoluti sunt, crassoque animo præditi.

IB. Ἄλλ' εἰ ταυτὸν, φασί, ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ (97) κατ' οὐσίαν, ἀγέννητος δὲ ὁ Πατὴρ, ἔσται τοῦτο καὶ ὁ Υἱός. Καλῶς, εἴπερ οὐσία Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ἐν ἧ τις καινὴ μίξις, γεννητοαγέννητον (98). Εἰ δὲ περὶ οὐσίαν ἢ διαφορὰ, τί τοῦτο, ὡς ἰσχυρὸν, λέγεις; ἢ καὶ οὐ πατὴρ τοῦ πατρὸς, ἵνα μηδὲν λείπῃ τοῦ σοῦ πατρὸς, ἐπειδὴ ταυτὸν εἰ κατ' οὐσίαν; Ἡ δὴλον, ὅτι, τῆς ἰδιότητος (99) ἀκινήτου μενουσῆς, ζητήσομεν οὐσίαν Θεοῦ, ἥ τις ποτὲ ἔστιν, εἴπερ ζητήσομεν; Ὅτι δὲ οὐ ταυτὸν ἀγέννητον καὶ Θεός, ὧδε ἂν μάθοις. Εἰ ταυτὸν ἦν, ἔδει πάντως, ἐπειδὴ τινῶν Θεός ὁ Θεός, τινῶν εἶναι καὶ τὸ ἀγέννητον· ἢ ἐπεὶ μηδενὸς τὸ ἀγέννητον, μηδὲ τὸν Θεὸν εἶναι τινῶν· τὰ γὰρ πάντα ταυτὰ, καὶ ὁμοίως ἐκφέρεται. Ἀλλὰ μὴν οὐ τινῶν τὸ ἀγέννητον, τίνων γάρ; καὶ τινῶν Θεός ὁ Θεός, πάντων γάρ. Πῶς οὖν ἂν εἴη ταυτὸν Θεός καὶ ἀγέννητον; Καὶ πάλιν, ἐπειδὴ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητὸν ἀντίκειται ἀλλήλοις, ὡς ἕξις καὶ στέρησις, ἀνάγκη καὶ οὐσίας εἰσαχθῆναι (1) ἀντικειμέναις ἀλλήλαις, ὅπερ οὐ δέδοται. Ἡ, ἐπειδὴ πάλιν αἱ ἕξις τῶν στέρησεων πρότεραι, καὶ ἀναίρετικαὶ τῶν ἕξεων αἱ στέρησεις, μὴ μόνον πρεσβυτέραν εἶναι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὴν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀναιρουμένην ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὅσον ἐπὶ ταῖς σαῖς ὑποθέσει.

concesserit. Aut rursus, quoniam habitus privationibus priores sunt, ac privationes habitus ipsos extinguunt, non solum antiquior erit Filii essentia, quam Patris, sed etiam, juxta hypotheses tuas, a Patre exstinguetur, ac de medio tolletur.

II. Τίς ἔτι λόγος αὐτοῖς τῶν ἀφύκτων; Τάχα ἂν ἐπ' ἐκεῖνο καταφύγοιεν τελευταῖον, ὡς εἰ μὲν οὐ πέπαιται τοῦ γεννᾶν ὁ Θεός, ἀτελής ἢ γέννησις. Καὶ πότε παύσεται; εἰ δὲ πέπαιται, πάντως καὶ ἤρξατο. Πάλιν οἱ σωματικοὶ τὰ σωματικά (2). Ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν αἰδίων αὐτῷ τῇ γεννᾶσθαι ἢ μὴ, οὐπω λέγω, ἕως ἂν τὸ, *Πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με*, ἀκριδέστερον (3) ἐπισκέψωμαι. Οὐχ ὁρῶ δὲ, τίς ἢ ἀνάγκη τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ἤρχεται κατ' αὐτοῦ τὸ παυσόμενον, οὐκ ἤρχεται πάντως τὸ μὴ παυσόμενον. Τί τοίνυν ἀποφανοῦνται περὶ ψυχῆς, ἢ τῆς ἀγγελικῆς φύσεως; εἰ μὲν ἤρχεται, καὶ παύσεται· εἰ δὲ οὐ παύσεται, δὴλον, ὅτι κατ' αὐτοῦ οὐδὲ ἤρχεται. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἤρχεται,

¹² I Joan. III, 2. ¹³ Tit. I, 2. ¹⁴ Prov. VIII, 25.

(94) *Θαρρήσωμεν*. Duo Regg., Or. I et Comb., *θαρρήσομεν*.

(95) *Σεβάσιμον*. Reg. a, *σεμνόν*.

(96) *Χαμαιπετέσι*. Coisl. I, *χαμερπέσι*.

(97) *Τῷ Πατρὶ*. Deest in Reg. bm.

(98) *Γεννητοαγέννητον*. Bill. ad marg., *γέννητα γέννητον*.

A abunde magnum atque amplum fuerit, si in posteram quoque discamus, soluta videlicet hac caligine et crassitie ¹², ut pollicitus est is, qui non mentitur ¹³. Ergo hoc ab his, qui ad eam rem sese perpurgant, cogitetur, ac speretur. Nos autem hoc duntaxat dicere non dubitabimus, si magnum Patri est a nullo profectum esse, non minus illustre Filio esse, ex tali Patre prodiisse. Nam præterquam quod gloriæ illius, quia causam a nullo habet, particeps est, quia ex eo est, accedit etiam generationis decus, res tanta, tamque veneranda, iis utique, qui non omnino humi provoluti sunt, crassoque animo præditi.

XII. Sed si Filius, inquit, essentia ratione idem cum Patre est, profecto, cum ingenitus sit Pater, ingenitus quoque Filius erit. Recte, si ingenitum essentia Dei esset, ut sic nova quædam mistio esset genito-ingentum. Cum autem hoc discrimen circa essentiam consideretur, quid tu hoc quasi firmum quiddam profers? An tu quoque patris pater es, ut nulla re a patre tuo supereris, quandoquidem essentia idem cum eo es? Nonne perspicuum est, proprietate fixa et stabili permanente, quærendum nobis esse quæ sit Dei essentia, si tamen ea ullo modo quærenda est? Quod autem ingenitum et Deus idem non sint, hinc fere intelliges. Si enim idem essent, prorsus **532** oporteret, quoniam Deus quorundam Deus est, quorundam quoque ingenitum esse: aut contra, quoniam ingenitum nullius est, nec Deum quoque quorundam esse. Nam quæ omnino eadem sunt, similiter etiam efferuntur. At ingenitum non quorundam est (quorum enim?), Deus vero quorundam Deus est, omnium quippe. Quo ergo modo idem erunt Deus et ingenitum? Ac rursus, quoniam ingenitum et genitum inter se opponuntur, ut habitus et privatio, substantias quoque inter se oppositas induci necesse est, quod nemo

XIII. Quid adhuc superest ex ineluctabilibus ipsorum, ut putant, argumentis? Fortasse ad illud postremum confugiet: Si Deus gigniendi finem non fecit, imperfecta est generatio. Et quando finem facturus est? Si autem gignere cessavit, omnino quoque cœpit. Sic rursus crassi et corporis rebus affixi homines corporeas ratiocinationes afferunt. Ego vero sic respondeo: Sempiternumne sit Filio nasci, necne, nondum dico, quoadusque illud Scripturæ: *Ante omnes colles gignit me* ¹⁴, accuratius expendero. Illud autem non video, quam necessarium sit hoc eorum argumentum. Si enim, ut ipsi aiunt, aliquando id cœpit, quod finem habiturum

(99) *Ἰδιότητος*. Par., *ἀδιότητος*.

(1) *Εἰσαχθῆναι*. Comb., *ἀντεἰσαχθῆναι*.

(2) *Οἱ σωματικοὶ τὰ σωματικά*. «Corpori corpora».

(3) *Ἀκριδέστερον*. Reg. bm, quatuor Colb. et Or. I, *ἀκριδῶς*.

est, profecto id non cœpit, quod finem non est habituram. Quid ergo de anima vel de angelica natura pronuntiabunt? Si principium habuit, finem quoque habebit : si autem sine carebit, secundum eos utique principio quoque hanc caruisse constat. Atqui et principium habuit, nec unquam esse desinet. Falsum est itaque quod aiunt, id, quod finem habiturum est, principium quoque habuisse. Enimvero doctrina nostra hæc est : Ut equi, et bovis, et hominis, ac denique uniuscujusque earum rerum, quæ sub idem genus cadunt, eadem est definitio ; ac quidquid definitionis hujusce particeps est, hoc etiam proprie dicitur ; quidquid autem particeps non est, hoc vel non dicitur, vel certe improprie dicitur : eodem modo unam quoque Dei essentiam, et naturam, et appellationem esse, tametsi per co-

gitationem quasdam distinctas, nomina quoque simul distinguantur : et quod quidem proprie dicitur, id etiam Deum esse ; et rursus quod natura sua sit, hoc quoque proprie nuncupari : siquidem non in nudis nominibus, sed in rebus nobis veritas sita est. At isti perinde ac pertinescant, ne quid adversus veritatem immotum relinquunt, Deum quidem Filium esse fatentur, cum Scripturæ ac auctoritatum testimoniis opprimantur ; sed æquivoce Deum dici, ac nominis solius participem esse contendunt.

XIV. Cum autem hanc ipsis objectionem subjiciamus : Quid ergo? non proprie Deus est Filius, quemadmodum id quod pictum est, non est animal? Quomodo ergo Deus, si Deus proprie non est? Respondent : Quid prohibet, quominus, et hæc æquivoca sint, et proprie utrumque dicatur? Ac nobis, et terrestrem, et marinam causam proferent, qui, cum sub eodem nomine diversam significationem habeant, proprie tamen dicuntur. (Est enim hujusmodi quoque species quædam inter æquivoca ; et si quid aliud, quod eadem appellatione utatur, ejusque peræque particeps sit, cum interim naturæ ratione dissideat.) At, vir optime, cum illic duas naturas sub eadem appellatione collocas, neutram altera præstantiorem introducis ; nec alteram priorem, alteram posteriorem ; nec denique alteram quæ magis, alteram quæ minus sit id quod esse dicitur. Neque enim quiddam conjunctum est, quod hanc ipsis necessitatem afferat. Non enim hic canis magis canis est, quam ille canis, hoc est, marinus magis quam terrestris, vel contra, terrestris magis quam marinus ; cur enim, aut qua ratione? Sed in rebus, diversis quidem illis, verum pari honore praeditis, communis est appellatio. Illic vero, cum Deo venerationem adjungas, eumque supra omnem essentiam et naturam esse dicis (quod Dei solius est, et velut divinitatis natura), ac deinde Patri quidem hoc tribuas, Filium autem privas, atque subjicias, secundasque illi honoris et adorationis partes assignes, quamvis verborum syllabis æqua-

4) Λόγος. Tres Colb., ὄρος, « definitio. » Recte quidem ; atque hic etiam λόγος eandem significationem habere debet.

(5) Λέγεσθαι. Bas. ed., λέγεταί.

(6) Λόγῳ καὶ ταῖς μαρτυρίαις. « Ex Scriptura et auctoritatibus. » Putamus hic « Scripturam sacram » per vocem λόγῳ significari ; non autem « rationem, » ut vertit Bill., quæ profecto ad asserendam

καὶ οὐ παύσεται. Οὐκ ἔρα ἤρξεται κατ' αὐτοὺς τὸ παυσόμενον. Ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος λόγος· Ὅσπερ ἔππου, καὶ βοῦς, καὶ ἀνθρώπου, καὶ ἐκάστου τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος, εἰς λόγος (4) ἐστίν· καὶ ὁ μὲν ἂν μετέχη τοῦ λόγου, τοῦτο καὶ κυρίως λέγεσθαι (5)· ὁ δ' ἂν μὴ μετέχη, τοῦτο ἢ μὴ λέγεσθαι, ἢ μὴ κυρίως λέγεσθαι· οὕτω δὲ καὶ Θεοῦ μίαν οὐσίαν εἶναι καὶ φύσιν, καὶ κλήσιν, κἄν ἐπινοήσῃς τισὶ διαίρουμέναις συνδιαίρηται καὶ τὰ ὀνόματα· καὶ ὁ μὲν ἂν κυρίως λέγῃται, τοῦτο καὶ εἶναι Θεόν· ὁ δ' ἂν ἢ κατὰ φύσιν, τοῦτο καὶ ἀληθῶς ὀνομάζεσθαι· εἴπερ μὴ ἐν ὀνόμασιν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἐστὶν ἡμῖν ἡ ἀλήθεια. Οἱ δὲ, ὡσπερ δεδοικότες, μὴ πάντα κινεῖν κατὰ τῆς ἀληθείας, Θεὸν μὲν εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμολογοῦσιν, ὅταν βιασθῶσι τῷ λόγῳ καὶ ταῖς μαρτυρίαις (6)· ὁμῶνυμον δὲ καὶ μόνῃς κοινωνοῦντα τῆς κλήσεως.

et quod quidem proprie dicitur, id etiam Deum esse ; et rursus quod natura sua sit, hoc quoque proprie nuncupari : siquidem non in nudis nominibus, sed in rebus nobis veritas sita est. At isti perinde ac pertinescant, ne quid adversus veritatem immotum relinquunt, Deum quidem Filium esse fatentur, cum Scripturæ ac auctoritatum testimoniis opprimantur ; sed æquivoce Deum dici, ac nominis solius participem esse con-

14'. Ὅταν δὲ ἀνυποφέρωμεν αὐτοῖς, τί οὖν ; οὐ κυρίως (7) Θεὸς ὁ Υἱὸς, ὡσπερ οὐδὲ ζῶον τὸ γεγραμμένον ; πῶς οὖν Θεός, εἰ μὴ κυρίως Θεός ; τί γὰρ κωλύει, φασί, καὶ ὁμῶνυμα ταῦτα εἶναι, καὶ κυρίως ἀμφοτέρω λέγεσθαι ; Καὶ προσοίσουσιν ἡμῖν τὸν κύνα, τὸν χερσαῖον, καὶ τὸν θαλάττιον, ὁμῶνυμά τε θῆνητα, καὶ κυρίως (8) λεγόμενα (ἔστι γὰρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐν τοῖς ὁμωνύμοις· καὶ εἴτε τι ἄλλο τῆ αὐτῆ προσχρηται (9) προσηγορίᾳ, καὶ μετέχει ταύτης ἐπίσης, τῆ φύσει διεστηκόσ). Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν, ὡ βέλτιστε, δύο φύσεις τιθεὶς ὑπὸ τὴν αὐτὴν προσηγορίαν, οὐδὲν ἀμείνω τὴν ἑτέραν τῆς ἑτέρας εἰσάγεις, οὐδὲ τὴν μὲν πρότερον, τὴν δὲ ὕστερον, οὐδὲ τὴν μὲν μᾶλλον, τὴν δὲ ἥττον οὐσαν τοῦθ' ὅπερ λέγεται. Οὐδὲ γὰρ τι συνέξευκται τὸ ταύτην παρέχον αὐταῖς τὴν ἀνάγκην. Οὐ γὰρ ὁ μὲν μᾶλλον κύων, ὁ δὲ ἥττον τοῦ ἑτέρου κυνός, οἷον ὁ θαλάττιος τοῦ χερσαίου, ἢ ὁ χερσαῖος ἐμπαλιν τοῦ θαλάττιου· διὰ τί γὰρ, ἢ κατὰ τίνα λόγον ; Ἄλλ' ἐν ὁμοτίμοις πράγμασι καὶ διαφόροις, ἢ κοινωνίᾳ τῆς κλήσεως. Ἐνταῦθα δὲ τῷ Θεῷ παραζευγνύς τὸ σεβάσμιον, καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν εἶναι καὶ φύσιν, ὁ μόνου Θεοῦ καὶ οἰονεὶ φύσιν θεότητος, εἴτα τῷ Πατρὶ μὲν τοῦτο διδοῦς, τὸν Υἱὸν δὲ ἀποστερῶν καὶ ὑποτιθεὶς, καὶ τὰ δευτέρα νέμων αὐτῷ τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσκυνήσεως, κἄν ταῖς συλλαβαῖς χαρίζῃ τὸ ὅμοιον, τῷ πράγματι τὴν θεότητα περικόπτεις, καὶ μεταβαίνεις κακούργως ἀπὸ τῆς τὸ Ἰσον ἐχούσης ὁμωνυμίας, ἐπὶ τὴν τὰ μὴ ἴσα συνδέουσαν. Ὅστε ὁ γραπτὸς σοι, καὶ ὁ ζῶν ἄνθρωπος μᾶλλον, ἢ οἱ τοῦ ὑποδείγματος κύνας τῆ θεότητι πλησιάζουσιν. Ἡ δὲ δὲ (10) ἀμφοτέ-

Verbi divinitatem non est idonea.

(7) Τί οὖν ; sū. Sic Reg. b, Comb., etc. In ed., τί οὖν ὁ.

(8) Ὅντα, καὶ κυρίως. Sic Or. 1, aliique codd. In ed., τὰ θῆνητα κυρίως.

(9) Προσχρηται. Comb., προσέχρηται.

(10) Ἡ δὲ δὲ, etc. « Vel largire utrique æqualem naturæ dignitatem, » etc. Neimpe, ex suppositione

ροισ, ὡσπερ την κοινωvιαν τῆς κλήσεως, οὕτω δὲ καὶ τὴν ὁμοτιμίαν τῶν φύσεων (11), εἰ καὶ διαφόρους ταύτας εἰσάγει· καὶ καταλέλυκάς σου τοὺς κύνας, ὡς ἐξεύρες κατὰ τῆς ἀνισότητος. Τί γὰρ ὄφελος τῆς ὁμωνυμίας, εἰ τὸ ἰσότημον μὴ ἔχοιεν (12) οἱ παρὰ σοῦ διαιρούμενοι. Οὐ γὰρ ἴν' (13) ἰσότημα δείξης, ἀλλ' ἴνα ἀνισότημα, πρὸς τὴν ὁμωνυμίαν, καὶ τοὺς κύνας κατέφυγες. Πῶς ἄν τις ἐλεγχεθῆ μᾶλλον, καὶ ἑαυτῷ μαχόμενος, καὶ θεότητι;

diversas eas inducis; atque ita canes illos tuos deleveris, quos ad probandam Patris ac Filii inæqualitatem **534** excogitasti. Quis enim homonymiæ fructus, si dignitate pares sint, qui a te dividuntur? Nec enim, ut eos honore æquales, sed ut dispares ostenderes, ad homonymiam illam, et canes confugisti. Quonam modo quispiam magis convinci

IE. Ἐὰν δὲ λεγόντων ἡμῶν, ὅτι τῷ αἰτίῳ μεῖζων ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, προσλαβόντες τὴν, τὸ δὲ (14) αἰτιον φύσει, πρότασιν· ἔπειτα, τὸ μεῖζον τῆ φύσει, συνάγουσιν· οὐκ οἶδα πότερον ἑαυτοῦς παραλογίζονται, ἢ τοὺς πρὸς οὐδ' οὐ λόγος. Οὐ γὰρ ἀπλῶς (15), ὅσα κατὰ τινος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦτῳ ῥηθήσεται· ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος, καὶ τίνα. Ἐπεὶ τί κωλύει καμὲ ταύτην πρότασιν ποιησάμενον, τὴν, ὅτι Ὁ Πατήρ μεῖζων τῆ φύσει, ἔπειτα προσλαβόντα τὸ, φύσει δὲ οὐ πάντως μεῖζων οὐδὲ Πατήρ· ἐντεῦθεν συναγαγεῖν· τὸ μεῖζων οὐ πάντως μεῖζον· ἢ, Ὁ Πατήρ οὐ πάντως Πατήρ. Εἰ βούλει δὲ οὕτως· Ὁ Θεός, οὐσία· Ἡ οὐσία δὲ, οὐ πάντως Θεός· τὸ ἐξῆς αὐτοῦς συνάγαγε (16)· Ὁ Θεός οὐ πάντως Θεός· Ἄλλ' οἶμαι, παρὰ τὸ πῆ (17) καὶ ἀπλῶς οὐ παραλογισμὸς οὗτος, ὡς τοῖς περὶ ταῦτα τεχνολογεῖν σύνθηες. Ἡμῶν γὰρ τὸ μεῖζον τῆ τοῦ αἰτίου φύσει διδόντων, εἰς τοὺς τὸ τῆ φύσει μεῖζον ἐπάγουσιν· ὡσπερ ἄν (18) εἰ καὶ λεγόντων ἡμῶν, ὅτι ὁ δεινά νεκρὸς ἄνθρωπος, ἀπλῶς ἐπήγον αὐτοὺς τὸν ἄνθρωπον.

Argumentatio, quod artis hujus studiosis usitatum est et familiare. Nam cum nos hanc vocem, *majus*, causæ naturæ tribuamus, inferunt ipsi, causam naturæ majorem esse. Quod perinde est, ac si dicentibus nobis: Hic mortuus homo; inferrent ipsi: Ergo homo.

IG. Ἐκεῖνο δὲ πῶς παραδράμωμεν, οὐδενὸς ἤττον τῶν εἰρημένων ἂν ἀξιόταστον; Ὁ Πατήρ, φησὶν, οὐσίας, ἢ ἐνεργείας ὄνομα· ὡς ἀμφοτέρωθεν ἡμᾶς διήσονται. Εἰ μὲν οὐσίας φήσομεν, συνθησομένουσ' ἕτεροοῦσιον εἶναι τὸν Υἱόν· ἐπειδὴ μία μὲν οὐσία Θεοῦ, ταύτην δὲ, ὡς οὗτοι, προκατελήφεν ὁ Πατήρ· εἰ δὲ ἐνεργείας, ποίημα σαφῶς ὁμολογήσοντας, ἀλλ' οὐ γέννημα· οὐ γὰρ ὁ ἐνεργῶν, ἔχει πάντως καὶ τὸ ἐνεργούμενον. Καὶ πῶς τῷ πεποιηχῶτι ταυτὸν τὸ πεποιημένον, θαυμά-

litatem ipsi largiaris, re ipsa tamen divinitatem ei amputas, ac veteratorie ab hoc homonymiæ genere, quod æqualitatem complectitur, ad genus illud transis, quod res æquales minime connectit. Ac proinde, ut quidem argumentari instituis, pictus ille ac vivus homo, ad divinitatem adumbrandam propius accedunt, quam canes, quos exempli causa proposuisti. Alioqui utrique, ut nomen commune, sic etiam parem naturæ dignitatem tribue, etiamsi

XV. Jam si dicentibus nobis, Patrem, quantum ad causam, Filio majorem esse, ipsi hanc propositionem assumant: At causa natura; posteaque conclusionem hanc subnectant: Ergo major natura; laud scio, seipsosne potius, an eos, cum quibus disputant, captiosa hac argumentatione circumveniant. Neque enim simpliciter, quæcunque de aliquo dicuntur, etiam de eo, quod ipsi subjectum est, dicuntur; sed perspicuum est de quo, et quænam dicantur. Alioqui quid prohibet, quominus ipse quoque allata hac propositione: Pater major natura est; ac deinde assumpta altera: Natura autem non omnino major, neque Pater; ita postremo concludam: Majus igitur non omnino majus; vel, Pater non omnino Pater. Aut si mavis, ad hunc modum agam: Deus est essentia: Essentia non omnino est Deus; quod sequitui ipse conclude: Ergo Deus non omnino Deus. Verum, ni fallor, ab eo, quod secundum rationem quamdam dicitur, ad id quod simpliciter dicitur, captiose progreditur hæc

XVI. Quomodo autem istud, quod certe non minori admiratione dignum est, quam quæ superius dicta sunt, prætermitemus? Pater, inquit, vel essentiæ, vel actionis nomen est: sic enim nos utrinque ita astrictos putant, ut nulla ratione eorum vinculis elabi possimus. Si enim essentiæ nomen esse dixerimus, assentiemur, ut existimant, Filium diversam a Patre essentiam habere: quandoquidem una sit Dei essentia, quam Pater, ut

Eunomianorum, et exemplo canum quod afferebant.

(11) *Φύσεων*. Par., aliique nonnulli codices, et Bas. ed., τῆς φύσεως.

(12) *Εἰ τὸ ἰσότημον μὴ ἔχοιεν*. « Delenda est, inquit Billius, particula negativa μή, quæ exstat in Hervagiano codice. » Combessius primum repugnavit, sed deinde consensus. Nos vero negativam hanc particulam minime delendam censemus. Gregorius enim Eunomianos refellens, ostendit propositum ab ipsis ὁμωνυμίας exemplum, ad æqualitatem quamdam specie tenus in personis servandam, ineptum esse; et, quidquid nugentur, parem non habere honoris dignitatem, id quod ita dividunt; nec denique eo animo canum ὁμωνυμίαν ab ipsis inductam esse, ut pari dignitate esse personas ostenderent, sed ut

impares probarent.

(13) *Οὐ γὰρ ἴν'*. Sic Coisl. 1 et 3, Or. 1, Par., etc. Deest ἴνα in ed.

(14) *Δέ*. Deest in nonnullis.

(15) *Οὐ γὰρ ἀπλῶς*, etc. Schol.: Οὐ γὰρ ὅσα κατὰ τοῦ αἰτίου λέγεται, καὶ κατὰ τοῦ φύσει· « Non enim quæcunque de causa dicuntur, de eo etiam quod est natura dicuntur.

(16) *Συνάγαγε*. Duo Reg. et Or. 1, σύναγε.

(17) *Παρὰ τὸ πῆ*. Reg. a, παρατροπή. Coisl. 1, παρατροπήν.

(18) *Ὡσπερ ἄν*, etc. Sic exponit Elias: « Perinde scilicet faciebant (Eunomiani), ac si dicerent: Hic vel ille homo mortuus non respirat: ergo omnis homo non respirat. Vel, Æthiops albus est dentibus: ergo totus albus est. »

censent, jam ante occuparit. Sin autem actionis, creatum esse fatebimur, **535** non genitum. Uhi enim est agens, illic quoque omnino id quod agit esse necesse est. Ac mirari se dicent, quo pacto factum cum factore idem esse queat. Me quoque ipsum vehementer hæc distinctio vestra permoveret, si mihi duorum alterutrum necessario admittendum esset, ac non potius, utraque disjunctionis parte vitata, tertium aliquid verius dicere liceret. Nec enim essentiae nomen est Pater, o viri acutissimi, nec actionis; sed relationem eam indicat, quam Pater erga Filium habet, vel Filius erga Patrem. Ut enim apud nos hæc nomina germanam quandam conjunctionem et necessitudinem declarant: ad eundem modum illic quoque genitorem ac genitum eamdem naturam habere significent. Sed sit sane, in vestri gratiam, Pater essentiae nomen: Filium utique simul introducet, non autem removebit, et alienabit, ut et communes notiones serunt, et ipsa horum nominum vis ac facultas. Sit etiam actionis, si ita videtur: nec sic quidem causam obtinebitis. Eodem enim modo dicemus hoc esset; etsi alioqui absurditate non caret hujusmodi actionis opinio. Videsne quo pacto, quamlibet improbe ac maligne pugnare studeatis, captiones tamen vestras effugiamus? Quoniam autem invictum illud tuum in ratiocinationibus et argutiis robur cognovimus, videamus jam quam vim in divini oraculis positam habeas, si modo hinc quoque nobis dogma tuum persuadere non grave ducas.

XVII. Nos quippe ex magnis et excelsis vocibus Filii divinitatem percepinus, ac prædicamus. Quibus tandem? His nimirum, Deus, Verbum, quod in principio erat, et cum principio, et principium: ut in his locis: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* ¹⁶; et, *Tecum principium* ¹⁷; et, *Qui vocat eam a generationibus principium* ¹⁸. Ad hæc Filius unigenitus dicitur: *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit* ¹⁹. *Via, Veritas, Vita, Lux: Ego sum via, veritas et vita* ²⁰; et, *Ego sum lux mundi* ²¹. *Sapientia, Potentia; Christus Dei potentia et Dei sapientia* ²². *Splendor, Character, Imago, Sigillum, ut in his verbis: Qui cum sit splendor gloriæ* ²³; et, *Character substantiæ ipsius* ²⁴; et, *Imago bonitatis* ²⁵; et alio loco: *Quem Pater signavit Deus* ²⁶. Dominus, Rex, Ens, Omnipotens: *Pluit* **536** *Dominus ignem a Domino* ²⁷; et, *Virga directionis virga regni tui* ²⁸ et, *Qui erat, qui est, et qui venturus est omnipotens ille* ²⁹. Quæ perspicue de Filio dicuntur, sicut et alia plura, quæ eandem vim habent, quorum

¹⁶ Joan. 1, 1. ¹⁷ Psal. cix, 3. ¹⁸ Isa. xli, 4. ¹⁹ Joan. 1, 18. ²⁰ Joan. xiv, 6. ²¹ Joan. vii, 12. ²² I Cor. 1, 24. ²³ Hebr. 1, 3. ²⁴ ibid. ²⁵ Sap. vii, 26. ²⁶ Joan. vi, 27. ²⁷ Gen. xii, 24. ²⁸ Psal. xlii, 7. ²⁹ Apoc. 1, 8.

(19) *Ὀὐσίας.* « Est, Pater sit essentiae nomen. » Sic Reg. Cyr. Sic etiam legendum suadent, quæ sequuntur, *ἔστω καὶ ἐνεργείας.* In ed., *οὐσία.* Bill. : « essentia quædam. »

(20) *Κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας.* « Quis enim, inquit Elias, tam fatuus, ut cogitet Filium alterius esse quam Patris naturæ? »

(21) *Ἀληθέστα.* Sic plures Regg. et Colb., Or. 2 et Comb. In ed., *ἐναρτήσατε.*

(22) *Ἀὐτὸ δέ.* Reg. Cyr., aliique Reg. et Colb. αὐτὸ γάρ.

ζεῖν φήσουσι. *Σφοδρὰ ἀν' ἡδέσθην ὑμῶν καὶ αὐτὸς τὴν διαίρεσιν, εἰ τῶν δύο τὸ ἕτερον δέξασθαι ἦν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ μὴ τὰ δύο διαφυγόντα, τρίτον εἰπεῖν ἀληθέστερον· ὅτι οὐτε οὐσίας ὄνομα ὁ Πατήρ, ὡ σοφώτατοι, οὔτε ἐνεργείας· σχέσις δὲ καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Ὡς γὰρ παρ' ἡμῖν αἱ κλήσεις αὗται τὸ γνήσιον καὶ οἰκεῖον γωριζοῦσιν, οὕτω κάκει τὴν τοῦ γεγεννημένου πρὸς τὸ γεγεννηκὸς ὁμοφυῖαν σημαίνουσιν. Ἔστω δὲ, ὑμῶν χάριν, καὶ οὐσίας (19) τις ὁ Πατήρ· συνεισάξει τὸν Υἱὸν, οὐκ ἀλλοτριώσει, κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας (20), καὶ τὴν τῶν κλήσεων τούτων δύναμιν. Ἔστω καὶ ἐνεργείας, εἰ τοῦτο δοκεῖ· οὐδὲ οὕτω ἡμᾶς αἰρήσατε (21). Αὐτὸ δὲ (22) τοῦτο ἐνηργητικῶς ἀν εἰη τὸ ὁμοούσιον, ἢ καὶ (23) ἄτοπος ἄλλως ἢ τῆς περὶ τοῦτο ἐνεργείας ὑπόληψις. Ὁρᾷς ὅπως ὑμῶν, καὶ κακομαχεῖν ἐθελόντων, τὰς στροφὰς διαφεύγομεν; Ἐπεὶ δὲ σου τὸ ἐν τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς στροφαῖς ἄμαχον ἐγνωμεν, ἰδωμέν σου καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων λογίων ἰσχύον, ἀν ἄρα δέξῃ κἀντεῦθεν πείθειν ἡμᾶς.*

ipsum egisse Patrem, ut consubstantialis ipsi Filium

IZ. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐκ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν τῶν φωνῶν, τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα καὶ κατελήφραμεν, κακῆρῶσομεν. Τίνων τούτων; Τῆς Θεός, τῆς Λόγος, ἐν ἀρχῇ, ὁ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ἢ ἀρχή· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· καὶ, Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή· καὶ, Ὁ καλῶν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχὴν* (24). Ἐπειδὴ Υἱὸς μονογενῆς, *Ὁ μονογενῆς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.* Ὁδός, Ἀληθεια, Ζωή, Φῶς· *Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου.* *Σοφία, Δύναμις· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία.* Ἀπαύγασμα, Χαρακτήρ, Εἰκὼν, Σφραγίς· *Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ, Χαρακτήρ τῆς ἀποστάσεως αὐτοῦ· καὶ, Εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος· καὶ, Τοῦτον γὰρ ὁ Πατήρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός.* Κύριος, Βασιλεὺς, ὁ ὢν, ὁ Παντοκράτωρ· *Ἐδρεξε Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου· καὶ, Ράβδος ἐνθύτητος, ἢ ράβδος τῆς βασιλείας σου· καὶ, Ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ ὁ παντοκράτωρ.* Σαφῶς περὶ τοῦ Υἱοῦ λεγόμενα, καὶ

(23) *Ἡ καὶ.* Tres Regg. et Or. 1, et καὶ.

(24) *Ὁ καλῶν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχὴν.* In LXX legitur, ἀπὸ γενεῶν ἀρχῆς. « Qui vocat eam, » nempe, δικαιοσύνην, « justitiam, a generationum principio. » Vulgata vero sic habet: « vocans generationes ab exordio. » — Adnotat Elias, inquit Billius, « in pluribus exemplaribus ἀρχῆς legi, non ἀρχῆν, ut idem sit, quod a generationibus sempiternis. Porro in ed. Bas. inseruntur sex lineæ quæ in nullis aliis codd. reperiuntur; et sane interpretem potius quam Gregorium ipsum redolent. »

δσα τῆς αὐτῆς τούτοις ἐστὶ δυνάμεις, ὧν οὐδὲν ἐπι-
κτητον, οὐδὲ ὑστερον τῷ Υἱῷ προσγενόμενον, ἢ τῷ
Πνεύματι, ὡς περ οὐδὲ αὐτῷ τῷ Πατρὶ· οὐ γὰρ ἐκ
προσθήκης τὸ τέλειον (25). Οὐ γὰρ ἦν, ὅτε ἀλογος
ἦν· οὐδὲ ἦν, ὅτε οὐ Πατὴρ· οὐδὲ ἦν, ὅτε οὐκ ἀληθής,
ἢ ἀσπορος, ἢ ἀδύνατος, ἢ ζωῆς ἐνδεής, ἢ λαμπρότη-
τος, ἢ ἀγαθότητος.

III'. Σὺ δέ μοι καταριθμεὶ πρὸς ταῦτα, τὰ τῆς ἀγνω-
μοσύνης (26) ῥήματα, τὸ Θεός μου, καὶ Θεός ὑμῶν, τὸ
μεῖζων, τὸ ἔκτισε, τὸ ἐποίησε, τὸ ἠγάσεν. Εἰ βούλει
δὲ, καὶ τὸ δοῦλον, καὶ τὸ ὑπήκοον· τὸ δέδωκε, τὸ ἔμα-
θε, τὸ ἐντέταλται (27), τὸ ἀπέσταλται, τὸ μὴ δύνα-
σθαι ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιεῖν, ἢ λέγειν, ἢ κρίνειν, ἢ δω-
ρεῖσθαι, ἢ βούλεσθαι. Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα· τὴν
ἀγνοίαν, τὴν ὑποταγὴν, τὴν εὐχὴν, τὴν ἐρώτησιν, τὴν
προκοπὴν, τὴν τελείωσιν. Πρῶσθε, εἰ βούλει, καὶ
δσα τούτων τ. πεινότερα, τὸ ὑπνοῦν, τὸ πεινῆν, τὸ
κοπιᾶν, τὸ δακρῦειν, τὸ ἀγωνιᾶν (28), τὸ ὑποδύεσθαι.
Τάχα δ' ἂν ονειδίσεις καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν θάνα-
τον. Τὴν γὰρ ἔγερσιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν παρήσειν
μοι δοκεῖς, ἐπειδὴ τι καὶ πρὸς ἡμῶν ἐν τούτοις εὐρί-
σκεται. Πολλὰ δ' ἂν ἔτι πρὸς τούτοις σπερμολογή-
σεις, εἰ βούλοιο συνιθῆναι τὸν ὁμώνυμόν σοι (29)
Θεὸν καὶ παρέγραπτον, ἡμῖν δὲ ἀληθινόν, καὶ ὁμό-
τιμον τῷ Πατρὶ (30). Τούτων γὰρ (31) ἕκαστον, οὐ
χαλεπὸν μὲν, καὶ κατὰ μέρος ἐπεξιόντα ἐξηγεῖσθαι
σοι πρὸς τὸ εὐσεβέστατον, καὶ ἀνακαθαίρειν τὸ ἐν
τοῖς γράμμασι πρόσκομμα, εἰ γε προσπαταίς θυ-
τως, ἀλλὰ μὴ ἐκὼν κακουργεῖς. Ἐνὶ δὲ κεφαλαίῳ, τὰ
μὲν ὑψηλότερα πρόσαγε τῇ θεότητι, καὶ τῇ κρείττω-
νι φύσει παθῶν καὶ σώματος· τὰ δὲ ταπεινότερα τῷ
συνθέτῳ, καὶ τῷ διὰ σὲ κενωθέντι καὶ σαρκωθέντι,
οὐδὲν δὲ χεῖρον εἰπεῖν, καὶ ἀνθρωπισθῆναι, εἴτα καὶ
ὑψωθέντι, ἵνα σὺ τὸ τῶν δογμάτων σου σαρκικὸν καὶ
χαμηρῆς (32) καταλύσας, μάθης ὑψηλότερος εἶναι,
καὶ συνανιέναι θεότητι, καὶ μὴ τοῖς ὀρωμένοις ἐναπο-
μένοις, ἀλλὰ συνεπαίρη τοῖς νοουμένοις, καὶ γινώ-
σκεις (33). τίς μὲν φύσεως (34) λόγος, τίς δὲ λόγος
οἰκονομίας.

A nihil ascititium est, nec Filio, aut Spiritui sancto
posterius accessit, quemadmodum nec Patri. Neque
enim ex accessione perfectio ipsis comparata est.
Non enim Pater Verbi unquam expers fuit; nec
unquam fuit quin Pater easset; nec denique unquam
veritate, sapientia, viribus, vita, splendore, aut bo-
nitate caruit.

XVIII. Tu mihi contra, illas ingrati animi tui
voces enūmera, has videlicet: Deus meus et Deus
vester²⁹, major³⁰, creavit³¹, fecit³², sanctifica-
vit³³; ævrum³⁴ etiam, si ita lubet, et obedientem³⁵
adjunge; atque hæc etiam, dedit³⁶, didicit³⁷,
mandatum est³⁸, missus est³⁹: illud etiam, quod
a seipso quidquam facere non possit⁴⁰ aut loqui⁴¹,
aut judicare⁴², aut donare⁴³, aut velle⁴⁴. Huc
B adde ignorantem, subjectionem, precem, interro-
gationem, profectum, consumptionem. Adde etiam,
si ita placet, quæ his adhuc abjectiora sunt: Dur-
mire⁴⁵, esurire⁴⁶, fatigari⁴⁷, lacrymari⁴⁸, mortis
pavore affici⁴⁹, ac dejecto animo esse. Fortasse
etiam probri causa crucem quoque ipsam et mortem
objicies. Resurrectionem enim, ipsiusque in cœ-
lum ascensionem, consulto mihi prætermisurus
videris: quoniam in his quidpiam, quod causæ
nostræ saveat, reperitur. Multa etiam alia conge-
rere queas, si componere velis æquivocum illud de
tua sententia et ascriptitium Deum, ut autem ipsi
statuimus, verum, Patrique honore æqualem. Ho-
rum enim unumquodque sigillatim persequi, pioque
sensu explicare minime difficile est, atque offendi-
C culum illud, quod in litteris existit, repurgare et
eximere, si modo vere offendis, ac non potius de
industria peccas. Ut autem 537 rem summatim
contraham, hoc tibi faciendum est, ut sublimiores
voces divinitati, ac illi naturæ, passionibus et cor-
pore præstantiori, attribuas: humiliores vero, com-
posito, et tua causa inanito atque incarnato, imo
etiam (non enim minus commode hoc a me dice-
tur) humanato, ac deinde exalato, ut tu videlicet,

²⁹ Joan. ix, 17. ³⁰ Joan. xiv, 28. ³¹ Prov. viii, 22. ³² Act. ii, 36. ³³ Joan. x, 36. ³⁴ Isa. xlii, 1.
³⁵ Phil. ii, 8. ³⁶ Joan. xviii, 9; Matth. xx, 23. ³⁷ Joan. vi, 45. ³⁸ I Cor. xv, 28. ³⁹ Joan. ix,
4. ⁴⁰ Joan. v, 19. ⁴¹ Joan. xii, 49. ⁴² Joan. viii, 43. ⁴³ Marc. x, 40. ⁴⁴ Matth. xxvi, 39. ⁴⁵ Matth.
viii, 24. ⁴⁶ Matth. iv, 2. ⁴⁷ Joan. iv, 6. ⁴⁸ Joan. xi, 35. ⁴⁹ Marc. xiv, 33.

(25) Οὐ γὰρ ἐκ προσθήκης τὸ τέλειον. « Neque enim, » inquit Elias, « Pater et Filius per accessio-
nem et incrementum, sed natura, et ab initio, per-
fectionem suam habent. »

(26) Ἀγνωμοσύνης. Unus codex, εὐγνωμοσύ-
νης, « grati animi; » sed perperam, nisi ironice
dictum.

(27) Ἐντέταλται. Coisl. 1, ἐντέταλκε.

(28) Τὸ ἀγωνιᾶν, τὸ ὑποδύεσθαι. « Angi, dejecto
esse animo. » Sic plures Regg., Par. et Comb. In ed.,
ὀποδέσθαι. Bill. : « ac velut tergiversari. »

(29) Σοι. Tres Regg., Coisl. 2 et Comb., σου.

(30) Τῷ Πατρὶ. Hæc desunt in pluribus codd.

(31) Τούτων γάρ, etc. Præclara sunt in eam rem
verba S. Leonis, serm. 45, *De Quadragesima*, pag.
228: « Duplicitur in Christo formæ una est personæ,
et Filius Dei, idemque filius hominis... Cum itaque,
dilectissimi, legentes, vel audientes Evangelium,
quædam in Domino nostro Jesu Christo cognoscitis
subjecta injuriis, quædam illustrata miraculis; ita
ut in eodem nunc humana appareant, nunc divina

resplendant; nolite quidquam ascribere falsitati,
tanquam in Christo aut sola sit humanitas, aut sola
divinitas, sed utrumque fideliter credite, utrumque
humiliter adorete... Da homini, quod de muliere
puer nascitur: da Deo, quod nec conceptu læditur
virginitas materna, nec partu. Formam servi obvo-
lutam pannis, jacentem in præsepio cognosce: sed
annuntiatam ab angelis, declaratam ab elementis,
adoratam a Magis formam Domini confitere... No-
stra tibi innotescat affectio, cum mortuo amico fle-
tus impenditur; divina potentia sentiat, cum idem
post quadriduanam jam fœtidus sepulturam, solo
vocis imperio vivificatus erigitur... Veri est homi-
nis, fatigationem corpoream somni quiete relevare
sed veri Dei est, vini sævientium præcellarum præ-
cepti increpatione compescere, » etc.

(32) Χαμηρῆς. Plures codd., χαμαιπετές.

(33) Γινώσκεις. Sic tres Regg., duo Colb. et Coisl.
2. In ed., γινώσκει.

(34) Τίς μὲν φύσεως, etc. « Quæ naturæ ratio,
quæ ratio dispensationis. » Videtur Gregorius idem

abjecta hac dogmatum humillitate et crassitie, sublimior esse, simulque cum divinitate ascendere, non autem rebus in aspectum cadentibus inhærescere; condiscas, imo potius cum intellectibilibus rebus assurgas, atque intelligas, quæ naturæ ratio, quæ ratio Incarnationis.

XIX. Hic enim, quem nunc aspernaris, quondam A 10°. Οὗτος γὰρ ὁ νῦν σοι καταφρονούμενος, ἦν δεκα και ὑπὲρ σὲ ἦν· ὁ νῦν ἄνθρωπος, καὶ ἀσύνθετος ἦν. "Ο μὲν ἦν, διέμεινεν· ὁ δὲ οὐκ ἦν, προσέλαβεν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ἀναίτιος (35)· τίς γὰρ αἰτία Θεοῦ; ἀλλὰ καὶ ὕστερον γέγονε δι' αἰτίαν. Ἡ δὲ ἦν, τὸ σὲ σωθῆναι τὸν ὑβριστὴν, ὃς διὰ τοῦτο περιφρονεῖς θεότητα, ὅτι τὴν σὴν παχύτητα κατεδέξατο, διὰ μέσου νοδὸς ὀμιλήσας σαρκί, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ὁ κάτω (36), Θεός, ἐπειδὴ συνανεκράθη Θεῷ, καὶ γέγονεν εἷς (37), τοῦ κρείττουτος ἐκνικησαντος, ἵνα γένωμαι (38) τοσοῦτον Θεός, ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος. Ἐγεννήθη μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐγγενήθη· ἐκ γυναικὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ παρθένου. Τοῦτο ἀνθρώπινον, ἐκεῖνο θεῖον. Ἀπάτωρ ἐνετύθη, ἀλλὰ καὶ ἀμήτωρ ἐκεῖθεν. "Ολον τοῦτο θεότητα. Ἐκυοφορήθη μὲν, ἀλλ' ἐγένωσθη B προφήτη, καὶ αὐτῷ κυοφορούμενῳ, καὶ προσκικρῶντι τοῦ Λόγου, δι' ὃν ἐγένετο. Ἐσπαργανώθη μὲν, ἀλλ' ἀποσπαργανούται τὰ τῆς ταφῆς ἀνιστάμενος. Ἐν φάτῃ μὲν ἀνεκλήθη, ἀλλ' ὑπ' ἀγγέλων ἐδοξάσθη, καὶ ὑπὸ ἀστέρων ἐμνησθῆ, καὶ ὑπὸ Μάγων προσεκυνήθη. Πῶς σὺ προσπταῖεις τῷ βλεπομένῳ, μὴ σκοπῶν τὸ νοούμενον; Ἐφυγαδεύθη μὲν εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ ἐφυγάδευσε τὰ Αἰγυπτίων. Οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος παρὰ Ἰουδαίους· ἀλλὰ τῷ Δαβὶδ ὠρατος ἦν κάλλει παρὰ τοῦς υἱοῦς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ θρονοῦ ἀστράπτει, καὶ ἡλίον φωτοειδέστερος γίνεται, τὸ μέλλον μυσταγωγῶν.

Non erat illi species neque decor⁴⁴ apud Judæos: sed apud Davidem, speciosus erat forma præ filiis hominum⁴⁵, atque etiam in monte, fulguris instar, lucet, ac sole clarior efficitur⁴⁶; futurum videlicet splendorem adumbrans.

538 XX. Baptizatus⁴⁷ quidem est ut homo: sed C K'. Ἐβαπτίσθη μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀμαρτίας ἔλυθεν ὡς Θεός· οὐ καθαρῶν αὐτὸς δεόμενος, ἀλλ' ἐν ἀγιασμῷ τὰ ὕδατα. Ἐπειράσθη ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐνίκησεν ὡς Θεός· ἀλλὰ θαρρῆν διακελεύεται, ὡς κόσμον νενικηκώς. Ἐπεινήσεν (39), ἀλλ' ἔθρεψε ἑλιθάδας, ἀλλ' ἄρτος ἐστὶ ζωτικὸς καὶ οὐράνιος. Ἐδιψήσεν, ἀλλ' ἐδόθησεν· Ἐὰν τις διψῇ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω· ἀλλὰ καὶ πηγάζειν ὑπέσχετο τοὺς πιστεύοντας. Ἐκοπίασεν, ἀλλὰ τῶν κοπιῶντων καὶ πεφορτισμένων ἐστὶν ἀνάπαυσις. Ἐθαρήθη (40) μὲν ὑπνῳ, ἀλλ' ἐπὶ πελάγους κουφίζεται, ἀλλ' ἐπιτιμᾷ πνεύμασιν, ἀλλὰ Πέτρον κουφίζει βαπτιζόμε-

⁴⁴ Luc. i, 44. ⁴⁵ Luc. ii, 7 sqq. ⁴⁶ Matth. ii, 2 sqq. ⁴⁷ Isa. liii, 2. ⁴⁸ Psal. xlvii, 3. ⁴⁹ Matth. xvii, 2. ⁵⁰ Matth. iii, 16. ⁵¹ Matth. iv, 1, 2. ⁵² Matth. xiv, 21. ⁵³ Joan. v, 41. ⁵⁴ Joan. xix, 28. ⁵⁵ Joan. vii, 37. ⁵⁶ Joan. iv, 6. ⁵⁷ Matth. xi, 28.

hic significare, quod postea Cyrillus, cum « unam Dei verbi naturam incarnatam » dixit. Per « naturam » enim intelligit id, quo est simpliciter et æqualis Patri; per « dispensationem » vero, carnem qua similis nobis homo exstitit.

(35) Ἀναίτιος. Par., ἀναίτιος. « Sine causa, propter quam esset. »

(36) Ἄνθρωπος ὁ κάτω, etc. « Homo terrenus factus est Deus: » non quod homo, in propria persona jam subsistens, divinitatem sit consecutus, ut a Nestorio postea dictum est; sed quia Verbum humanam naturam assumpsit, eamque in unitatem

D personæ sibi conjunxit. Sic enim locutiones istas: « Homo Deus effectus: Homo assumptus, » interpretantur theologi. Vide Estium lib. iii, dist. v, § 4.

(37) Καὶ γέγονεν εἷς. « Et factus est unus; » id est, « unus Deus-homo. »

(38) Ἴνα γένωμαι. Reg. Cyr., γενόμεθα, « ut nos dii efficiamur. »

(39) Ἐπεινήσεν. In Matth. iv, 2, Ἐπεινάσεν, « esuriit. »

(40) Ἐθαρήθη. Tres Regg. et quatuor Colb., ἐθαρήθη.

νον. Δίδωσι τέλος, ἀλλ' ἐξ ἰχθύος, ἀλλὰ βασιλεύει πᾶν ἀπαιτούντων. Σαμαρείτης ἀκούει καὶ δαιμονῶν, πλὴν σώζει τὸν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καταβαίνοντα, καὶ ληστοῖς περιπεσόντα, πλὴν ὑπὸ δαιμόνων ἐπιγινώσκειται, καὶ ἀπελαύνει δαίμονας, καὶ λεγεῶνας (41) πνευμάτων βυθίζει, καὶ ὡς ἀστραπὴν ὄρα πίπτοντα τὸν ἀρχηγὸν τῶν δαιμόνων. Λιθάζεται, ἀλλ' οὐχ ἀλίσκεται. Προσεύχεται, ἀλλ' ἐπακούει· δακρύει, ἀλλὰ παύει δάκρυον· ἐρωτᾷ ποῦ τέθειται Λάζαρος, ἀνθρώπος γὰρ ἦν· ἀλλ' ἐγείρει Λάζαρον, Θεὸς γὰρ ἦν. Πωλεῖται καὶ λίαν εὐώνας, τριάκοντα γὰρ ἀργυρίων· ἀλλ' ἐξαγοράζει κόσμον (42), καὶ μεγάλης τιμῆς, τοῦ ἰδίου γὰρ αἵματος. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἄγεται, ἀλλὰ ποιμαίνει τὸν Ἰσραὴλ, νῦν δὲ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Ὡς ἀμνὸς ἀφώνος, ἀλλὰ Λόγος ἐστὶ, φωνῆ (43) βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ καταγελλόμενος. Μεμαλάκισται, καὶ τετραυμάτισται, ἀλλὰ θεραπεύει πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν. Ἐπὶ τὸ ξύλον ἀνάγεται, προσπήγνυται· ἀλλὰ τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς ἀποκαθίστησι, ἀλλὰ σώζει καὶ ληστὴν συσταυρούμενον, ἀλλὰ σκοτίζει πᾶν τὸ ὀρώμενον· ἔξος ποτίζεται, χολὴν βρωματίζεται· τίς; ὁ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεταβαλὼν, ὁ τῆς πικρᾶς γεύσεως καταλυτής, ὁ γλυκασμὸς, καὶ ὅλος ἐπιθυμία. Παραδίδωσι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχει πάλιν λαβεῖν αὐτήν, ἀλλὰ καταπέτασμα ῥήγνυται (τὰ γὰρ ἀνω παραδείκνυται), ἀλλὰ πέτραι σχίζονται, ἀλλὰ νεκροὶ ἐγείρονται (44). Ἀποθνήσκει, ζωοποιεῖ δὲ, καὶ καταλύει τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον. Θάπτεται, ἀλλ' ἀνίσταται. Εἰς ἄδου κάτεισιν, ἀλλ' ἀνάγει ψυχὰς, ἀλλ' εἰς οὐρανοὺς ἀνεισιν, ἀλλ' ἤξει κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ τοὺς τοιοῦτους βασανίσει λόγους. Εἰ ταῦτα ἐμποιεῖ σοι τῆς πλάνης τὴν ἀφορμὴν, ἐκεῖνά σου λυέτω (45) τὴν πλάνην.

suum ducit, atque in caelos ascendit, venturusque dos hujusmodi sermones. Quod si illa tibi erroris

A depressus est⁶⁰: sed in mari levis .ncedit, ac ventos increpat, Petrumque, cum jam mergeretur, sublevari⁶¹. Vectigal pendit, sed ex pisce⁶², sed exigentium Rex est. Samaritanus vocatur et daemoniacus⁶³: at ei, qui ab Jerusalem descendens⁶⁴ in latrones incidit, salutem affert, atque a daemonibus agnoscitur⁶⁵, et daemones fugat, et spirituum legiones in mare praecipites agit⁶⁶, principemque daemonum, quasi fulgur, cadentem videt⁶⁷. Lapidibus petitur, sed non arripitur⁶⁸. Orat, sed alios orantes exaudit. Collacrymat, sed lacrymas sedat; quaerit ubi positus sit Lazarus⁶⁹, homo enim erat; sed Lazarum a morte ad vitam excitat, Deus enim erat. Venditur, et quidem vili pretio, Nepe triginta argenteis⁷⁰: sed interim mundum pretio magno⁷¹, hoc est cruore suo, redemit. Ut ovīs ad occisionem ducitur⁷²: verum Israelē pascit, nunc autem universum quoque terrarum orbem. Ut agnus mutus est⁷³, sed idem Verbum est, illius in deserto clamantis voce⁷⁴ annuntiatum. Languore affectus ac vulneratus est⁷⁵, verum morbum omnem et languorem pellit⁷⁶. In lignum tollitur, illicque affigitur, sed nos vitae ligno restituit, sed latronem etiam simul pendente salutē afficit, sed id omne, quod cernitur, obtenebrat. Aceto potatur, ac felle pascitur⁷⁷: sed quis? Is nempe, qui aquam in vinum commutavit⁷⁸, atque amarulentum illum gustum sustulit, ipsamet, inquam, dulcedo, totusque desiderium⁷⁹. Animam tradit: sed ejus rursus accipiendae potestatem habet⁸⁰; sed velum rumpitur (supera enim patefunt); sed petrae scinduntur; sed mortui resurgunt⁸¹. Moritur, sed vitam imperitur, ac morte sua mortem exstinguit. Sepultura afficitur, sed resurgit. In infernum descendit, sed animas sursum ad judicandos vivos et mortuos, et expendendos

539 ansam afferunt, haec errorem tuum disculant.

ΚΑ'. Ταῦτα τοῖς αἰνιγματισταῖς (46) παρ' ἡμῶν, οὐχ ἐκόντων μὲν (οὐ γὰρ ἡδὺ τοῖς πιστοῖς ἀδολεσχία καὶ λόγων ἀντιθεσις, ἀρκεῖ γὰρ καὶ εἰς ἀντικείμενος (47), πλὴν ἀναγκαίως διὰ τοὺς ἐμπίπτοντας, ἐπεὶ καὶ διὰ τὰς νόσους τὰ φάρμακα, ἐν εἰδῶσι μὴ πάντα ὄντες σοφοί, μηδὲ ἀτήρητοι τὰ περιττά, καὶ κενῶντα τὸ εὐαγγέλιον. Ὅταν γὰρ τὸ τοῦ λόγου δυνατὸν προ-

XXI. Atque haec ad aenigmatum studiosos a nobis dicta sint, non lubenter quidem (nec enim piis hominibus jucunda est inepta loquacitas, verborumque contentio; satis enim superque est unus adversarius); caeterum necessario, propter eos, qui in haec incidunt (quandoquidem ob morbos quoque medicamenta comparantur), ut intelligant se non

⁶⁰ Matth. viii, 24. ⁶¹ Matth. xiv, 25 sqq. ⁶² Matth. xvii, 23 sqq. ⁶³ Joan. viii, 48. ⁶⁴ Luc. x, 3 sqq. ⁶⁵ Marc. i, 24; Luc. iv, 34. ⁶⁶ Marc. v, 7 sqq. ⁶⁷ Luc. x, 18. ⁶⁸ Joan. viii, 59. ⁶⁹ Joan. xi, 24 sqq. ⁷⁰ Matth. xxvi, 15. ⁷¹ I Pet. i, 19; I Cor. vi, 20. ⁷² Isa. liii, 7. ⁷³ Psal. lxxvii, 71. ⁷⁴ Joan. i, 23. ⁷⁵ Isa. liii, 4, 5. ⁷⁶ Matth. ix, 35. ⁷⁷ Luc. xxiii, 33 sqq.; Matth. xxvii, 34 sqq. ⁷⁸ Joan. ii, 7. ⁷⁹ Cant. v, 16. ⁸⁰ Joan. x, 18. ⁸¹ Matth. xxvii, 51 sqq.

(41) Λεγεῶνας. Tres Regg., totidemque Colb., λεγεῶνα.

(42) Κόσμον. Duo Regg., τὸν κόσμον.

(43) Φωνῆ. Sic codd. In ed., φωνή, « vox. »

(44) Ἐγείρονται. Sic optimaē notae Reg. Cyp. Hanc hujus codicis lectionem praetullimus, quamvis editi, ac plerique codices habeant, προσελέρονται, quia sacro textui, ut videre est apud Matth. xi, 5, aut xxvii, 53, conuenit. Billius legit, προσελέρονται, ac reddidit: « prius ad vitam revocantur; » sed in notis ait: « id est, ante Christum resurgunt; » quod quidem sanctus Thomas et theologi negant.

Nam juxta Apost. ad Coloss. i, 18, Christus est « primogenitus ex mortuis. » Illi ergo dicendi sunt revocati ad vitam « ante comunem mortuorum resurrectionem; » sed non ante Christum, qui primus ex mortuis surrexit, et istos excitavit, ut sibi comites essent resurgenti.

(45) Ἀνέτω. Reg. bm, λύει, « dissolvunt. »

(46) Αἰνιγματισταῖς. Schol.: Ὑμῖν. « Ad vos aenigmatum studiosos. »

(47) Εἰς ἀντικείμενος. Schol.: Λόγος θλωνότι: « Sermo scilicet. » Bill. in notis: « Satan. »

usquequaque sapientes et acutos esse, nec in super-
vacaneis disputationibus atque Evangelium eva-
cuantibus invicto quodam robore præstare. Cum
enim, relicta fide, vim facultatemque disserendi præ-
tendimus, Spiritusque certam auctoritatem per
quæstiones decernimus, ac postea oratio rerum ma-
gnitudini cedit (cedet autem omnino, utpote ab
infimo organo, id est animo nostro, proficiscens),
quid efficitur? Orationis nimirum imbecillitas reli-
gioni nostræ ascribitur; atque ita sermonis ornatu
et elegantia crucis evacuatio declaratur⁸⁰, quem-
admodum ipsi quoque Paulo videtur. Fides quippe,
doctrinæ nostræ complementum est. Qui autem li-
gata exponit, et nexus dissolvit, ac nobis in men-
tem induxit, ut violentorum dogmatum obliquitates
solveremus, maxime quidem optarim, ut hos immu-
tet, ac pro argutatoribus pios, et pro iis, qui nunc
appellantur, Christianos efficiat. Hoc autem, roga-
mus, ac pro Christo obsecramus: Reconciliamini
Deo⁸¹, ac Spiritum nolite extinguere⁸²: vel spi-
ritus, vobiscum Christus in gratiam redeat, et Spi-
ritus aliquando tandem vobis illucescat. Quod si
nimia contendendi libidine flagritis, at nos certe
Trinitatem nobis ipsis servemus, atque a Trinitate servemur, manentes puri et inoffensi usque ad perfe-
ctiorem eorum, quæ cupimus, ostensionem, in ipso Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

Α βαλλώμεθα, τὸ πιστεύειν ἀφέντες, καὶ τὸ τοῦ Πνεύ-
ματος ἀξιώπιστον ταῖς ζητήσεσι λύσωμεν, εἴτα ἡττη-
θῆ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ὁ λόγος (ἡττηθήσε-
ται δὲ πάντως, ἀπὸ ἀσθενούς ὀργάνου τῆς ἡμετέρας
διανοίας ὀρμώμενος), τί γίνεται; Τὸ ἀσθενὲς τοῦ λό-
γου, τοῦ μυστηρίου φαίνεται· καὶ οὕτω κένωσις τοῦ
σταυροῦ, τὸ τοῦ λόγου κομψὸν ἀναδείκνυται, ὡς καὶ
Παῦλος δοκεῖ. Ἡ γὰρ πίστις, τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου
πλήρωσις. Ὁ δὲ ἀναγγέλλων (48) συνδέσμους, καὶ
λῶν κρατούμενα, ὁ καὶ ἡμῖν ἐπὶ νοῦν ἀγαγὼν,
διαλύσαι στραγγαλιὰς βιαίων (49) δογμάτων (50),
μάλιστα μὲν καὶ τούτους μεταβαλὼν ποιήσειεν (51)
πιστοὺς ἀντὶ τεχνολόγων, καὶ Χριστιανούς ἀνθ' ὧν
(52) νῦν ὀνομάζονται. Τοῦτο δὲ καὶ παρακαλοῦμεν,
δεόμεθα, ὑπὲρ Χριστοῦ· Καταλλάγητε τῷ Θεῷ, καὶ
τὸ Πνεῦμα μὴ ἀφένετε· μᾶλλον δὲ, καταλλαγήη
Χριστὸς ὑμῖν, καὶ τὸ Πνεῦμα ὅψι γοῦν ἀναλάμψειεν.
Εἰ δὲ λίαν ἔχετε (53) φιλονεικῶς, ἀλλ' ἡμεῖς γε σώ-
ζοιμεν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν Τριάδα, καὶ ὑπὸ τῆς Τριάδος
σωζόμεθα, μένοντες εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι,
μέχρις ἀναδείξεως τελεωτέρας τῶν ποθουμένων, ἐν
αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας. Ἀμήν

⁸⁰ I Cor. 1, 17. ⁸¹ II Cor. v, 20. ⁸² I Thess. v, 19.

(48) Ἀναγγέλλων. « Qui annuntiat, » nimirum, « Deus. »

(49) Βιαίων. Reg. hm, τῶν βιαίων.

(50) Δογμάτων. Coisl. 1 et Par., συναλλαγμάτων.

(51) Ποιήσειεν. Sic plures Regg., Coisl. 1 et Par. In Coisl. 2, ποιήσεις. In ed., ποιήσεις.

(52) Ἀνθ' ὧν. « Pro iis, » nempe, « Eunomianis »

(53) ἔχετε. In nonnullis, ἔχετε.

ORATIO XXX^a.

540 THEOLOGICA QUARTA.

De Filio.

I. Quoniam tibi ratiocinationum versutias nexusque
vi Spiritus abunde discussimus, eas autem a divinis
Scripturis petitas objectiones, quibus illi, litteræ
sacrilegi, ac Scripturæ sensum suffurantes, pleros-
que ad suas partes trahunt, ac veritatis viam tur-
bant, summam quidem, perspicueque, ut candi-
dissimo cuique visum iri persuasum habeo, dissol-
vimus (dum videlicet sublimiores voces, et quæ
Deo magis convenient, divinitati attribuimus, hu-
miliores autem, et quæ hominis naturæ magis con-
gruunt, novo illi nostra causa Adamo, ac Deo ad-
versus peccatum patibili); cæterum, festinante
oratione, sigillatim eas haudquamquam prosecuti
sumus; ac tu earum quoque solutiones breviter a
nobis afferri postulas, ne speciosus et ad persua-
dendum accommodatis sermonibus in errorem abs-
traharis: idcirco nos has quoque brevi complectemur,
atque, ut facilius memoriæ hæreant, numeris

^a Alias XXXVI, quæ autem 30 erat, nunc 13. — Habita anno 380.

(54) Τῇ δυνάμει. Reg. a, ἐν τῇ δυνάμει.

(55) Ἐριστάσεις τε καὶ ἀντιθέσεις. « Pugnantias instantias et oppositiones, » seu, « objectiones. »

ΛΟΓΟΣ Ἀ'.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Περὶ Υἱοῦ.

Α'. Ἐπειδὴ σοι τὰς μὲν ἐκ τῶν λογισμῶν στροφὰς
καὶ πλοκάς ἱκανῶς διεσείσαμεν τῇ δυνάμει (54) τοῦ
Πνεύματος, τὰς δὲ παρὰ τῶν θεῶν Γραφῶν ἐνοστά-
σεις τε καὶ ἀντιθέσεις (55), αἷς οἱ τοῦ γράμματος ἰε-
ρόσυλοι, καὶ τὸν νοῦν τῶν γεγραμμένων κλέπτοντες,
τοὺς πολλοὺς σφετερίζονται, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀλη-
θείας παράσσωσι, συλλήβδην μὲν ἤδη λελύκαμεν,
καὶ οὐκ ἀμυδρῶς, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, τοῖς εὐγνωμο-
νεστέροις (τὰς μὲν ὑψηλοτέρας καὶ θεοπρεπεστεράς
φωνὰς προσνειμάντες τῇ θεότητι, τὰς δὲ ταπεινω-
τέρας καὶ ἀνθρωπικωτέρας τῷ νέψ δι' ἡμᾶς Ἀδάμ,
καὶ Θεῷ παθητῷ (56) κατὰ τῆς ἀμαρτίας)· τοῖς δὲ
καθ' ἑκαστον οὐκ ἐπεξεληλύθαμεν, ἐπειγομένου τοῦ
λόγου· σὺ δὲ καὶ τούτων ἐπιζητεῖς ἐν βραχεῖ (57)
τὰς λύσεις, τοῦ μὴ παρασύρεσθαι λόγοις πιθανότη-
τος· ἡμεῖς καὶ (58) ταύτας κεφαλαιώσομεν, εἰς ἀρι-
θμοὺς διελθόντες διὰ τὴ εὐμνημόνευτον.

(56) Θεῷ παθητῷ. « Deo patibili. » Humani Clristi natura hic intelligitur.

(57) Ἐν βραχεῖ. Duo Regg., ἐν βραχεῖσι.

(58) ἡμεῖς καὶ. In nonnullis, ἡμεῖς δὲ καὶ.

Β. Ἔστι γὰρ ἐν μὲν αὐτοῖς ἐκεῖνο καὶ λίαν πρό-
χειρον τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς
ἔργα αὐτοῦ. Πρὸς δὲ πῶς ἀπαντησόμεθα; Οὐ Σολο-
μώντος κατηγορήσομεν; οὐ τὰ πρὶν ἀθετήσομεν,
διὰ τὴν τελευταίαν παράπτωσιν; οὐχὶ τῆς σοφίας
αὐτῆς ἐροῦμεν εἶναι τὸν λόγον, τῆς οἷον ἐπιστήμης
καὶ τοῦ τεχνίτου (59) λόγου, καθ' ὃν τὰ πάντα συν-
έστηκε; Πολλὰ γὰρ ἡ Γραφή προσωποποιεῖν οἶδε καὶ
τῶν ἀψύχων, ὡς τὸ, Ἡ θάλασσα εἶπε τάδε καὶ τάδε.
Καὶ, Ἡ ἄβυσσος εἶπεν· Οὐκ ἔστιν ἐν ἡμοῖς· καὶ,
Οἱ οὐρανοὶ διηγούμενοι (60) δόξαν Θεοῦ. Καὶ πάλιν
ῥομφαίῳ τι διακελεύεται, καὶ ὄρη καὶ βουνοὶ λό-
γους ἐρωτῶνται σκιρτήσεως. Τούτων ῥόδεν φαμεν,
εἰ καὶ τίσι τῶν πρὸ ἡμῶν ὡς ἰσχυρὰ τέθειται. Ἄλλ'
ἔστω τὸ Σοφῆρος αὐτοῦ, τῆς ἀληθινῆς Σοφίας, ὁ λό-
γος. Μικρὸν δὲ συνδιασχεψόμεθα· Τί τῶν ὄντων
ἀνάτιον; Θεότης. Οὐδεὶς γὰρ αἰτίαν εἰπεῖν ἔχει Θεοῦ·
ἢ τοῦτο ἂν εἴη Θεοῦ πρεσβύτερον. Τίς δὲ τῆς ἀνθρω-
πότητος, ἢν δι' ἡμᾶς ὑπέστη Θεός, αἰτία; Τὸ σωθῆ-
ναι πάντως (61) ἡμᾶς. Τί γὰρ ἕτερον; Ἐπειδὴ τολ-
μῶν ἐνταῦθα, καὶ τὸ ἔκτισε, καὶ τὸ γεννᾷ με, σα-
φῶς εὐρίσκομεν, ἀπλοῦς ὁ λόγος. Ὁ μὲν ἂν μετὰ τῆς
αἰτίας εὐρίσκωμεν, προσθῶμεν τῇ ἀνθρωπότητι· ὃ
δὲ ἀπλοῦν καὶ ἀνάτιον, τῇ θεότητι λογισώμεθα. Ἄρ'
οὖν οὐ τὸ μὲν ἔκτισεν εἰρηται μετὰ τῆς αἰτίας;
Ἐκτίσεν γὰρ με, φησὶν, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς
ἔργα αὐτοῦ. Ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ, ἀλήθεια καὶ
κρίσις, ὧν ἕνεκεν ἐχρίσθη θεότητι. Χρίσις γὰρ αὕτη
τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ δὲ γεννᾷ με, χωρὶς αἰτίας
(62)· ἢ δεῖξόν τι τοῦτῃ προσκεῖμενον. Τίς οὖν ἀντε-
ρεῖ λόγος, κρίσιμα μὲν λέγεσθαι τὴν σοφίαν, κατὰ
τὴν κάτω γέννησιν, γέννημα δὲ, κατὰ τὴν πρώτην
καὶ πλέον ἀληπτον;
divinitate delibutus est. Hæc enim humanitatis unctio est. At illud, *gignit me*, causam non habet. Alioqui ostende quidnam ipsi adjunctum sit. Quis igitur inficias ibit, quin sapientia, secundum inferioriorem quidem generationem, creata, secundum autem primam illam magisque incomprehensibilem genita dicatur?

Γ. Τοῦτῃ δὲ ἔπεται καὶ τὸ, δοῦλον ἀκούειν εὖ
δουλεύοντα πολλοῖς. Καὶ τὸ, μέγα εἶναι αὐτῷ κληθῆ-
ναι Παῖδα Θεοῦ (63). Τῷ ὄντι γὰρ ἐδούλευσε σαρκί,
καὶ γενέσει, καὶ πάθει τοῖς ἡμετέροις, διὰ τὴν ἡμε-
τέραν ἐλευθερίαν, καὶ πᾶσιν οἷς σέσωκεν ὑπὸ τῆς
ἁμαρτίας κατεχομένοις (64). Τί δὲ μεῖζον ἀνθρώπου
ταπεινότητι, ἢ Θεῷ πλακῆναι, καὶ γενέσθαι Θεὸν ἐκ
τῆς μίξεως, ὥστε καὶ τὸ γεννώμενον ἄγιον Ἰῶδν Ἰψίστου
κληθῆναι, καὶ χαρισθῆναι αὐτῷ ὄνομα (65) τὸ ὑπὲρ
πᾶν ὄνομα; Τοῦτο δὲ τί ποτε ἄλλο ἐστὶν ἢ Θεός;
Καὶ τὸ, πᾶν γόνυ κάμψαι τῷ κενωθέντι δι' ἡμᾶς,
καὶ τὴν θείαν εἰκόνα δουρικῆ μορφῇ συγκεράσαντι,
καὶ γινῶναι πάντα οἶκον Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριος

⁵⁹ Prov. viii, 22. ⁶⁰ Job xxviii, 14. ⁶¹ *ibid.* ⁶² Psal. cxiii, 4. ⁶³ Prov. viii, 22. ⁶⁴ Psal. cx, 7. ⁶⁵ Isa. xlix, 6. 32. ⁶⁶ Philipp. ii, 9.

(59) *Τεχνίτου*. Sic Coisl. 1 et Bas. In ed., *τεχνιχοῦ*.

(60) *Διηγούμενοι*. Coisl. 1, διηγούνται.

(61) *Πάντως*. Sic duo Regg., tres Colb. et Coisl. 1. In ed., πάντως.

(62) *Χωρὶς αἰτίας*. Bill. « sine causa dictum est. »

(63) *Παῖδα Θεοῦ*. Vulgata, « servum Dei. » No-

II. Illud quidem unum ipsis fere in promptu est : *Dominus creavit me principium viarum suarum ad opera sua* ⁵⁹. Cui argumento quo tandem modo occurremus? Num Salomonem contensabimus? Num pristina ipsius dicta ob postremum ipsius lapsum abrogabimus? Num ipsiusmet sapientiæ, ac velut scientiæ, artificisque rationis, secundum quam omnia condita sunt, hunc sermonem esse dicemus? Pleraque enim ex his, quæ anima carent, Scriptura per prosopopœiam loquentia inducere consuevit, juxta illud : *Mare hæc atque illa dixit* ⁶⁰; et, *Abyssus dixit : Non est in me* ⁶¹; et, *Cæli enarrant gloriam Dei* ⁶²; et rursus, *framæ aliquid imperatur* ⁶³, et montes ac colles exultationis ⁶⁴ causam exposcuntur. Horum nihil proferre libet, etiamsi alioqui a nonnullis eorum, qui ante nos existerunt, pro firmis et validis allata sunt. Sed demus hoc sane Salvatoris ipsius, hoc est, veræ Sapientiæ, hæc verba esse. Illud vero aliquantisper una consideremus. Quid est ex omnibus rebus quod causæ sit expers? Divinitas. Nemo enim est, qui Dei causam dicere **541** queat : alioqui id Deo antiquius esset. Quæ autem humanitatis a Deo propter nos susceptæ causa existit? Profecto ut nobis salus pararetur. Quid enim aliud causæ afferri possit? Ergo quoniam hic aperte, et *creavit*, et *gignit me*, reperimus, hoc simpliciter dictum censeamus. Quod enim cum causa conjunctum invenimus, id humanitati assignandum est : quod autem simplex causæque expers, divinitati ascribendum. Age igitur, annon illud, *creavit*, adnexam causam habet? *Creavit enim me*, inquit, *principium viarum suarum ad opera sua* ⁶⁵. Opera autem ipsius, veritas et iudicium ⁶⁶, quorum causa

III. Huic velut consecrarium est, quod etiam servus dicitur ⁶⁷, et multis bene serviens ⁶⁸; illudque item, quod magnum atque amplum ipsi sit Filium Dei vocari ⁶⁹. Haud dubie quippe carni, et generationi, et affectionibus nostris, libertatis nostræ causa servivit, ac denique omnibus illis, per quæ eos, qui a peccato detinebantur, in salutem asseruit. Quid autem majus et honorificentius hominis humilitati contingere queat, quam Deo copulari, atque ex illa mistione Deum effici, tantumque ab Oriente ex alto visitari ⁷⁰, ut illud etiam sanctum, quod gignebatur, Altissimi Filium vocaretur ⁷¹, eoque nomine donaretur, quod est super omne nomen ⁷²? Quod porro aliud nomen illud est, quam

⁶⁷ Psal. xviii, 1. ⁶⁸ Zach. xiii, 17. ⁶⁹ Psal. cxiii, 4. ⁷⁰ Isa. lmi, 14. ⁷¹ Luc. i, 35. ⁷² *ibid.* 78. ⁷³ *ibid.*

bilis, « puerum Dei, » sed eodem sensu.

(64) *Κατεχομένοις*. Reg. hm, Coisl. 1, Par., Bas., κατεχομένους. Mox τί δέ. In quibusdam τί δαί.

(65) *Όνομα*. Duo Regg. et tres Colb., τὸ ὄνομα.

Deus? Atque istud, omne genu ante eum flectatur⁹⁷, qui nostra causa exinanitus est, ac divinam imaginem servili formæ conjunxit, *sciatque omnis domus Israel, quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus*⁹⁸. Hæc enim factus est, opera quidem ejus, qui genitus est, bona autem voluntate genitoris.

IV. Quid secundo loco, tanquam maximi atque invicti cujusdam roboris, opponunt? Oportet enim illum regnare⁹⁹ huc usque, et a cælo suscipi usque ad restitutionis tempora¹, et a dextris sedere², donec hostes in potestatem redegerit. Quid vero postea? Regnandi finem facere, aut e cælis expelli? Et quisnam, obsecro, eum e regno ejiciet? Aut quam ob causam? Quam audax enarrator es, nimiumque a regio jugo abhorrens! At regni illius nullum finem³ 542 fore audis. Verum hæc tibi erroris causa est, quod non intelligis hanc vocem, *ἕως* (id est, *usque*), non semper futuro tempori opponi, sed ita interjectum tempus statuere, ut interim sequens tempus non excludat. Nam nisi ita res se habeat, quonam modo illud, ut alia præteream, intelliges: *Ero vobiscum usque ad consummationem sæculi*⁴? An quasi postea minime futurus sit? Et quæ hæc ratio esset? Nec vero hac solum de causa in errorem incidis, sed etiam quia significationes ipsas non distinguis. Regnare enim duplici modo dicitur, uno, ut Omnipotens, ac volentium nolentiumque Rex: altero, ut subjectionem in nobis gignens, et sub imperium suum ac ditionem nos redigens, utpote qui lubenter ipsius regno colla submittitus. Quod ergo ad priorem significationem attinet, regni ipsius finis nullus erit. Quod autem ad secundam, quis erit finis? Ut nos subjectos teneat, servetque. Quid enim opus erit subjectionem in nobis moliri, cum jam ipsi subjecti fuerimus? Quod postquam effecerit, surrecturus est ad judicium de terra ferendum, et secernendos eos, qui salutem consequuntur, ab iis qui pereunt; stabitque Deus in medio deorum⁵, hoc est, beatorum hominum, ut dijudicet ac distinguat, quo quisque honoris gradu,

V. Huic subjectionem quoque istam adjunge, qua Filium Patri subjicis. Quid ais, quasi jam nunc subjectus non sit⁶? Aut etiam omnino opus est, ut Deo subjiciatur, qui et ipse Deus est? Ergo quasi de latrone quodam, aut Dei hoste, verba facis. Verum ita rem expendi. Quemadmodum salutis meæ causa maledictum vocatus est⁷, qui maledictionem meam solvit; et peccatum, qui mundi peccatum delet⁸; ac pro veteri Adamo, novus Adamus efficitur⁹: ad eundem quoque modum contumaciam et rebellionem meam sibi asciscit, ut totius corporis

αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν. Γέγονε γὰρ ταῦτα, ἐνεργεῖν μὲν τοῦ γεννήματος, εὐδοκίᾳ δὲ τοῦ γεννήτορος.

Δ'. Δεύτερον δὲ τί τῶν μεγίστων αὐτοῖς καὶ ἀμάχων; Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι τοῦδε, καὶ ὑπ' οὐρανοῦ δεχθῆναι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν ἔχειν, ἕως τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπικρατήσεως. Τὸ μετὰ τοῦτο δὲ τί; Λῆξαι τῆς βασιλείας, ἢ τῶν οὐρανῶν ἀποστῆναι (66); Τίνος πύσσοντος; ἢ δι' ἤντινα τὴν αἰτίαν (67); Ὡς τολμηρὸς ἐξηγητῆς (68) σὺ, καὶ λίαν ἀδασίλευτος! Καὶ μὴ ἀκούεις τῆς βασιλείας αὐτοῦ μὴ εἶναι πέρας. Ἀλλὰ τοῦτο πάσχεις, παρὰ τὸ μὴ γινώσκειν, ὅτι τὸ, *ἕως*, οὐ πάντως ἀντιδιαρεῖ τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ τὸ μέχρι μὲν τοῦδε (69), τίθησι· τὸ ὑπὲρ τοῦτο (70) δὲ, οὐκ ἀναίνεται. Ἡ πῶς νοήσεις, ἵνα μὴ ἄλλα λέγω τό· Ἔσομαι μεθ' ὑμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; Ἀρ' ὡς μετὰ τοῦτο οὐκ ἔτι (71) ἔσομένου; Καὶ τίς ὁ λόγος; Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸ μὴ διαίρειν τὰ σημαίνόμενα. Βασιλεύειν γὰρ λέγεται, καθ' ἓν μὲν, ὡς Παντοκράτωρ, καὶ θελόντων, καὶ μὴ, βασιλεύς· καθ' ἕτερον δὲ, ὡς ἐνεργῶν τὴν ὑποταγὴν (72), καὶ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν τιθεὶς ἡμᾶς, ἐκόντας δεχομένους τὸ βασιλεύεσθαι. Τῆς μὲν οὖν ἐκείνης νοουμένης βασιλείας οὐκ ἔσται πέρας· τῆς δευτέρας δὲ, τί (73); Τὸ λαβεῖν ἡμᾶς ὑπὸ χεῖρα (74) σωζομένους. Τί γὰρ δεῖ τὴν ὑποταγὴν ἐνεργεῖν ὑποταγεμένον; Μεθ' ἢν ἀνίσταται κρίνων τὴν γῆν, καὶ διαίρων τὸ σωζόμενον, καὶ τὸ ἀπολλύμενον· μεθ' ἢν ἴσταται Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν, τῶν σωζομένων, διακρίνων καὶ διαστέλλων, τίνος ἕκαστος τιμῆς καὶ μονῆς ἄξιος.

Ε'. Τοῦτω σὺναπτε καὶ τὴν ὑποταγὴν, ἣν ὑποτάσεις τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Τί λέγεις, ὡς νῦν οὐκ ὑποταγεμένου; δεῖται (75) δὲ ὅπως ὑποταγῆναι Θεῷ Θεὸς ὢν; Ὡς περὶ ληστοῦ τίνος, ἢ ἀντιθέου, ποιῆ τὸν λόγον. Ἄλλ' οὕτω σκόπει· ὅτι ὡσπερ κατάρρα ἤκουσε δι' ἐμὲ, ὃ τὴν ἐμὴν λύων κατάραν· καὶ ἁμαρτία, ὃ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ Ἀδὰμ ἀντὶ τοῦ παλαίου γίνεται νέος· οὕτω καὶ τὸ ἐμὸν ἀνυπότακτον ἑαυτοῦ ποιεῖται, ὡς κεφαλὴ τοῦ παντὸς σώματος. Ἔως μὲν οὖν ἀνυπότακτος ἐγὼ καὶ στασιώδης, τῇ τε ἀρνήσει τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς πάθε-

⁹⁷ Philipp. II, 10. ⁹⁸ Act. II, 36. ⁹⁹ I Cor. XV, 25. ¹ Act. III, 21. ² Psal. CIX, 1. ³ Luc. I, 52. ⁴ Matth. XXVIII, 20. ⁵ Psal. LXXI, 1. ⁶ I Cor. XV, 28. ⁷ Galat. III, 13. ⁸ II Cor. V, 21. ⁹ I Cor. XV, 45.

(66) Ἀποστῆναι. Duo Regg., ἀποστῆναι.

(67) Τὴν αἰτίαν. Deest τὴν in tribus Regg.

(68) Ἐξηγητῆς. Comb. addit, εἰ.

(69) Μέχρι μὲν τοῦδε. Sic tres Regg. In ed., μέχρι τοῦδε μὲν.

(70) Τὸ ὑπὲρ τοῦτο. Plures Regg. et Colb., τὸ μετὰ τοῦτο.

(71) Τοῦτο οὐκ ἔτι. Deest ἔτι in tribus Regg. et Cyr. qui habet, τοῦτο μὴ.

(72) Ὡς ἐνεργῶν τὴν ὑποταγὴν. Leuvenk. sic

vertit: « Quod subjectionem præstat, nosque s b regnum suum ponat, quotquot volentes ipsius imperium admittimus. »

(73) Τί. Deest in quatuor Colb.

(74) Λαβεῖν ἡμᾶς ὑπὸ χεῖρα. Quatuor Colb. addunt, καὶ, quod commode reddit Leuvenk., « ut nos scilicet ei subjiciamur, et servemur. »

(75) Δεῖται, etc. Hæc per interrogationem legenda, etsi aliter exponat Elias.

σιν, ἀνοπότακτος (76) τὸ κατ' ἐμὲ καὶ ὁ Χριστὸς (77) λέγεται· ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, ὑποταγῆσθαι δὲ καὶ τῇ ἐπιγνώσει, καὶ τῇ μεταποιήσει, τότε καὶ αὐτὸς τὴν ὑποταγὴν πεπλήρωκε, προσάγων ἐμὲ τὸν σεσωσμένον. Τοῦτο γὰρ ἡ ὑποταγὴ Χριστοῦ, κατὰ γε τὴν ἐμὸν λόγον, ἢ τοῦ Πατρικοῦ θελήματος πλήρωσις. Ὑποτάσσει δὲ καὶ Υἱὸς Πατρὶ, καὶ Υἱὸς Πατρός· ὁ μὲν ἐνεργῶν, ὁ δὲ εὐδοκῶν, ὃ καὶ πρότερον εἴπομεν· καὶ οὕτω τὸ ὑποταγόμενον ὁ ὑποτάξας Θεῷ παρίστησιν, ἑαυτοῦ ποιούμενος τὸ ἡμέτερον. Τοιοῦτον εἶναι μοι φαίνεται καὶ τὸ· Ὁ Θεός· ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι, ἴνα τί ἐγκατέλιπές με; Οὐ γὰρ αὐτὸς ἐγκαταλείπεται, ἢ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, ὃ δοκεῖ τισιν, ὡς ἂν φοβουμένης τὸ πάθος, καὶ διὰ τοῦτο συστέλλομένης ἀπὸ τοῦ πάσχοντος· (τίς γὰρ ἢ γεννηθῆναι κάτω τὴν ἀρχὴν, ἢ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνελεῖν ἡνάγκασεν;) Ἐν ἑαυτῷ δὲ, ὅπερ εἶπον, τυποῖ τὸ ἡμέτερον. Ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἐγκαταλειμμένοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον, εἶτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς τοῦ ἀπαθοῦς πάθεσιν· ὥσπερ καὶ τὴν ἀφροσύνην ἡμῶν, καὶ τὸ πλημμυλὲς οἰκειούμενος, τὰ ἐξῆς διὰ τοῦ ψαλμοῦ φησιν· ἐπειδὴ προδήλως εἰς Χριστὸν ὁ εἰκοστὸς πρῶτος ψαλμὸς ἀναφέρεται.

illius passiones, assumpti ac servati sumus; quemadmodum nostram quoque insipientiam ac peccatum sibi arrogavit, ut ea, quæ deinceps in psalmo sequuntur, pronuntiant. Si quidem vicesimus primus psalmus manifeste ad Christum refertur.

Γ'. Τῆς δὲ αὐτῆς ἔχεται θεωρίας, καὶ τὸ μαθεῖν αὐτὸν τὴν ὑπακοὴν ἐξ ὧν ἔπαθεν· ἢ τε κραυγῇ, καὶ τὰ δάκρυα, καὶ τὸ ἰκετεῦσαι, καὶ τὸ εἰσακουσθῆναι, καὶ τὸ εὐλαβῆ· ἃ δραματούργεῖται (78) καὶ πλέκονται θαυμασίως ὑπὲρ ἡμῶν (79). Ὡς μὲν γὰρ Ἀδύος, οὕτε ὑπήκοος ἦν, οὕτε ἀνήκοος. Τῶν γὰρ ὑπὸ χεῖρα ταῦτα, καὶ τῶν δευτέρων· τὸ μὲν τῶν εὐγνωμονεστέρων, τὸ δὲ τῶν ἀξίων κολάσεως. Ὡς δὲ δούλου μορφή, συγκαταβαίνει τοῖς ὁμοδόουλοις καὶ δούλοις, καὶ μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, ὅλον ἐν ἑαυτῷ ἐμὲ φέρων μετὰ τῶν ἐμῶν (80), ἵνα ἐν ἑαυτῷ δαπανήσῃ τὸ χεῖρον (81), ὡς κηρὸν πῦρ, ἢ ὡς ἀτμίδα γῆς ἡλιος, καὶ γὰρ μεταλάβω τῶν ἐκείνου διὰ τὴν σύγκρασιν. Διὰ τοῦτο ἔργῳ τιμᾷ τὴν ὑπακοὴν, καὶ πειρᾶται ταύτης (82), ἐκ τοῦ παθεῖν· οὐ γὰρ ἰκανὸν ἢ διάθεσις, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν, εἰ μὴ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων χωρησάμεν ἔργον γὰρ, ἀπόδειξις διαθέσεως. Οὐ χεῖρον δὲ ἴσως κάκεινο ὑπολαβεῖν, ὅτι δοκιμάζει τὴν ἡμέτερον ὑπακοὴν, καὶ πάντα μετρεῖ (83) τοῖς ἑαυτοῦ (84) πάθεσι τέχνη (85) φιλανθρωπίας· ὥστε ἔχειν εἰδέναι

A caput. Proinde quoad inobediens ipse sum ac turbulentus, tum per Dei abnegationem, tum per vitiosas animi permotiones, tandiu inobediens quoque, quantum ad me attinet, Christus dicitur. Cum autem ei omnia subjecta fuerint (subjicientur autem, et per agnitionem, et per immutationem), tum ipse quoque subjectionem impleverit, adducens me, salutem consequentem. Nec enim quidquam aliud est, mea quidem sententia, Christi subjectio, quam paternæ voluntatis expletio. Subjicit 543 autem, et Filius Patri, et vicissim Filio Pater: ille opera sua, hinc beneplacito, quemadmodum ante a nobis dictum est. Atque ita eos, qui subjecti sunt, Deo sistit ac repræsentat is, qui subjecit, nostra videlicet sibi vindicans. Eodem in genere mihi illud quoque esse videtur: Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Neque enim, quod quidam opinantur, ipse, vel a Patre, vel a sua divinitate, quasi passionem extimisset, ac propterea sese a perpetente corpore collegisset, derelictus est. (Quis enim eum, vel primum humanitus gigni, vel in crucem ascendere coegit?) Verum in seipso, ut dictum est, nostra repræsentavit. Nos enim eramus derelicti illi prius atque contempti; nunc vero per impatibilibis

VI. Ejusdem speculationis illud etiam est, quod ex his, quæ passus est, obedientiam didicit; quod cum clamore et lacrymis supplicavit; quod exauditus sit pro sua reverentia¹¹; quæ omnia nomine nostro mirabiliter efficiuntur et contextuntur. Nam, ut Verbum, nec obediens erat, nec inobediens. Hæc namque iis, qui aliorum imperio tenentur, quique secundæ classis sunt, conveniunt; illud scilicet, probis atque honestis, istud vero, improbis ac supplicio dignis. Ut autem servi forma, ad conservos, imo ad servos sese demittit, atque alienam formam suscipit, totum me simul, cum iis quæ mea sunt, in seipso ferens, ut, quod deterius est, in seipso absumat, et conficiat, non secus ac ceram ignis, aut terræ vaporem solis radius, atque ipse ob hujusmodi conjunctionem honorum illius particeps flui. Quocirca re ipsa obedientiam honore afficit, eamque perpetiendis doloribus experitur; neque enim sufficiebat animi affectio, quemadmodum nec nobis, nisi manum quoque operibus admoveamus: opus

¹⁰ Psal. xxi, 1. ¹¹ Hebr. v, 8, 7.

(76) Ἀνοπότακτος. Carpebant Monothelitæ hæc Gregorii verba, quasi Christum divideret, ut ex sexta synodo perspicuum est; sed audiendi non sunt.

(77) Ὁ Χριστός. Deest ὁ in nonnullis.

(78) Ἄ δραματούργεῖται, etc. Comb.: « Quæ nobis quasi in scena productis, nostroque nomine ac persona mirabiliter geruntur ac neccuntur, » partim scilicet vere, partim οἰκειώσει et attributione.

(79) Ὑπὲρ ἡμῶν. Sic Coisl. 1, etc. In ed., ὑπὲρ ἡμῶν.

(80) Μετὰ τῶν ἐμῶν. Bill.: « cum infirmitatibus meis. »

(81) Τὸ χεῖρον. « Quod deterius est, » id est, « peccatum. »

(82) Πειρᾶται ταύτης. « Ejusque periculum patiendi facit. »

(83) Καὶ πάντα μετρεῖ, etc. Leuvenk.: « Atque omnia metiatur ex suis passionibus ars illa benignitatis. »

(84) Τοῖς ἑαυτοῦ. Coisl. 1, τοῖς οἰκειοῖς.

(85) Τέχνη. Hervag. τέχνη, « ars. »

enim, affectionis animi declaratio est. Nec forte pejus fuerit existimare, quod obedientiam nostram exploret, passionibusque suis omnia metiatur, arte quadam humanitatis et benevolentiae erga genus nostrum: ita ut ex suis nostra aestimare queat, quantumque, et a nobis exigi et condonari debeat, expensa nimirum **544** cum passionibus virium nostrarum imbecillitate. Nam cum lucem illam, propter corporis tegumentum, in tenebris, hoc est, in hac vita, lucentem, tenebrae aliae, hoc est, pravus ille ac tentator insectatus sit: quanto magis tenebras ipsas, utpote infirmiores? Et quid mirum, si cum ille hostiles laqueos omnino effugerit, nos quadam tenus saltem comprehendamur? majus quippe illi est, quod hostis eum persecutus sit, quam nobis, quod nos assequatur atque comprehendat, apud eos utique, qui haec recta ratione perpendunt. Ad dam illud quoque iis quae dicta sunt, locum hunc mecum reputans: *In quo enim passus est, ipse tentatus, potest iis, qui tentantur, auxiliari* ¹², quod perspicue ad eumdem sensum tendit. Sicut etiam: *Erit autem Deus omnia in omnibus* ¹³ illo restitutionis tempore; non utique Pater, resolutio videlicet in ipsum Filio, non secus ac si fax aliqua ad aliquod tempus ab ingenti rogo abstracta, in eum rursus adjungatur (neque enim Sabelliani his verbis abutantur), sed totus Deus; tum nempe, cum jam non multi erimus, sicut nunc sumus ratione motuum et affectionum, nihil omnino Dei gestantes in nobis, aut saltem parum, sed toti deiformes, totiusque ac solius Dei capaces: haec enim ea perfectio est, ad quam omni celeritate properamus; quod quidem Paulus ipse maxime conjicit: quod enim hic de Deo sigillatim attribuit. Quibus verbis? *Ubi non est Graecus, non Judaeus, circumcisio et praeputium, barbarus et Scythia, servus et liber: sed omnia et in omnibus Christus* ¹⁴.

VII. Tertio loco vocem hanc, *major* ¹⁵, numerant: quarto item, *Deum meum et Deum vestrum* ¹⁶. Sane, si major quidem diceretur, non item aequalis, fortasse vim aliquam haberet quod afferunt. Cum autem utrumque inveniri liquido constet, quid tandem generosi homines dicent? Quid roboris habebunt? Quomodo convenient, quae convenire nequeunt? Idem enim seipso majus, pariterque sibi ipsi aequale, fieri non potest. Nonne ergo perspicuum est majoris vocem ad causam, aequalis autem ad naturam referendam esse? Ac nos istud ingenue admodum et candide confitemur. Fortasse autem

Α τοῖς ἑαυτοῦ τὰ ἡμέτερα, καὶ πόσον μὲν ἀπαιτούμεθα, πόσον δὲ συγχωρούμεθα, λογιζομένης μετὰ τοῦ πάσχειν καὶ τῆς ἀσθενείας. Εἰ γὰρ τὸ φῶς ἐδιώχθη διὰ τὸ πρόβλημα φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ, τῷ βίῳ τούτῳ, ὑπὸ τῆς ἄλλης σκοτίας, τοῦ πονηροῦ λέγω καὶ τοῦ πειραστοῦ, τὸ σκότος πόσον, ὡς ἀσθενέστερον; Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐκείνου διαφυγόντος παντάπασιν, ἡμεῖς ποσῶς γε (86) καταληφθήμεν; μείζον γὰρ ἐκείνῳ τὸ διωχθῆναι, ἢ περὶ ἡμῖν τὸ καταληφθῆναι, παρὰ τοῖς ὀρθῶς ταῦτα λογιζομένοις. Ἐτι δὲ προσθήσω τοῖς εἰρημηθῆς ἐκείνο, ἐνθυμηθῆς τὸ, Ἐν ᾧ γὰρ πέπορθεν, αὐτὸς πειρασθῆς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι, σαφῶς πρὸς τὴν αὐτὴν φέρον διάνοιαν. Ἔστω δὲ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποκαταστάσεως (87)· οὐχ ὁ Πατὴρ, πάντως εἰς αὐτὸν ἀναλυθέντος τοῦ Υἱοῦ, ὡς περ εἰς πυρὰν μεγάλην λαμπάδος πρὸς καιρὸν ἀποσπασθείσης, εἶτα συναφθείσης, μηδὲ γὰρ Σαβῆλλιοι τῷ ῥητῷ τούτῳ παραφθειρέσθωσαν (88), ἀλλ' ὅλος Θεός, ὅταν μηκέτι πολλὰ ὦμεν, ὡς περ νῦν (89) τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς πάθεσιν, οὐδὲν ὅλων Θεοῦ, ἢ ὀλίγον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἀλλ' ὅλοι Θεοειδεῖς, ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου· τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις, πρὸς ἣν σπεύδομεν· τεκμηριοὶ δὲ μάλιστα Παῦλος αὐτός· ὁ γὰρ ἐν τούτῳ περὶ Θεοῦ φησὶ ἀορίστως, ἀλλαχοῦ σαφῶς περιορίζει Χριστῷ. Τί λέγων; Ὁπου οὐκ ἐστὶ Ἕλληνας, οὐδὲ Ἰουδαίους, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Ἰουδαίος, δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

Β οὐχ ὁ Πατὴρ, πάντως εἰς αὐτὸν ἀναλυθέντος τοῦ Υἱοῦ, ὡς περ εἰς πυρὰν μεγάλην λαμπάδος πρὸς καιρὸν ἀποσπασθείσης, εἶτα συναφθείσης, μηδὲ γὰρ Σαβῆλλιοι τῷ ῥητῷ τούτῳ παραφθειρέσθωσαν (88), ἀλλ' ὅλος Θεός, ὅταν μηκέτι πολλὰ ὦμεν, ὡς περ νῦν (89) τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς πάθεσιν, οὐδὲν ὅλων Θεοῦ, ἢ ὀλίγον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἀλλ' ὅλοι Θεοειδεῖς, ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου· τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις, πρὸς ἣν σπεύδομεν· τεκμηριοὶ δὲ μάλιστα Παῦλος αὐτός· ὁ γὰρ ἐν τούτῳ περὶ Θεοῦ φησὶ ἀορίστως, ἀλλαχοῦ σαφῶς περιορίζει Χριστῷ. Τί λέγων; Ὁπου οὐκ ἐστὶ Ἕλληνας, οὐδὲ Ἰουδαίους, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Ἰουδαίος, δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

С Z'. Τρίτον, ἀριθμῆται τὸ, μείζον (90)· τέταρτον τὸ, Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. Εἰ μὲν οὖν μείζων (91) μὲν ἐλέγετο, μὴ ἴσος (92) δὲ, τάχα ἂν ἦν τι τοῦτο αὐτοῖς· εἰ δὲ ἀμφοτέρω σαφῶς εὐρίσκομεν, τί φησουσιν οἱ γεννάδαι; τί τὸ ἰσχυρὸν αὐτοῖς; πῶς συμβήσεται τὰ ἀσύμβατα; τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ ὁμοίως μείζον καὶ ἴσον εἶναι, τῶν ἀδυνατῶν· ἢ δῆλον, ὅτι τὸ μείζον μὲν ἐστὶ τῆς αἰτίας, τὸ δὲ ἴσον, τῆς φύσεως; καὶ τοῦτο ὑπὸ πολλῆς ἐγγνωμοσύνης ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς. Τάχα δ' ἂν εἴποι τις ἄλλος (93) τῷ ἡμέτερω (94) λόγῳ προσφιλονεικῶν (95), μὴ ἑλαττον εἶναι τὸ ἐκ τοιαύτης αἰτίας εἶναι τοῦ ἀνατιῶ (96). Τῆς τε

¹² Hebr. II, 18. ¹³ I Cor. xv, 28. ¹⁴ Galat. III, 28. ¹⁵ Joan. xiv, 28. ¹⁶ Joan. xx, 17.

(86) Ποσῶς γε. Duo Regg., quinque Colb., ποσῶς D καὶ.

(87) Ἀποκαταστάσεως. « Restitutionis, » id est, « resurrectionis, » cum videlicet animæ suis corporibus restituantur.

(88) Παραφθειρέσθωσαν. Sav. alique plures, παρεσφθειρέσθωσαν.

(89) ὡς περ νῦν... φέροντες. Hæc a Billio, aut typographo omiissa.

(90) Μείζον. Par., μείζων.

(91) Μείζων. Tres Regg. et tres Colb., μείζον.

(92) Ἴσος. Tres Regg. totidemque Colb., ἴσον.

(93) Ἄλλος. Unus Regg. et Oxon., ἄλλο.

(94) Ἠμέτερω. Sic Colsl. I, Sav. et Comb. In ed.,

Δ ὁμειτέρω.

(95) Προσφιλονεικῶν. « Vox ista, » inquit Billius, « non significat eum, qui Gregorii rationem oppugnaret, sed qui acrius in eamdem causam incumberet, Filiique divinitatem tueretur. Nam quod Gregorius fateatur Filium, ratione duntaxat causæ, minorem esse Patre, contenderet fortasse aliquis in eamdem Filii defensionem acrius incumbens, ne in hac quidem ratione minorem eum esse dicendum; quod non satis animadvertisse videtur Elias. »

(96) Ἀνατιῶ. Sic tres Regg., duo Colsl., Par., Comb., etc. Sic etiam legit Billius, licet editi habeant, ἐναντιῶ.

γάρ του ἀνάρχου δόξης μετέχοι ἄν, ὅτι ἐκ του ἀνάρχου· καὶ πρόσσεστιν ἢ γέννησις, πρᾶγμα τοσοῦτο (97), τοὶς γε νοῦν ἔχουσι, καὶ οὕτω (98) σεβάσμιον. Τὸ γὰρ δὴ λέγειν, ὅτι τοῦ κατὰ τὸν ἀνθρώπων νοουμένου μειζων (99), ἀληθὲς μὲν, οὐ μέγα δέ· τί γὰρ θαυμαστόν, εἰ μειζων ἀνθρώπου Θεός; Ταῦτα μὲν οὖν (1) εἰρήσθω πρὸς τοὺς τὸ *μείζον* κομπάζοντα.

quidem certe, qui mente præcælitati sunt. Nam, quod ratione humanitatis Pater Filio major intelligendus sit, vere quidem dici potest, sed non perinde honorifice: quid enim mirum, Deum homine majorem esse? Atque hæc mihi dicta sint adversus eos, qui

H. Θεὸς δὲ λέγοιτο ἄν, οὐ τοῦ Λόγου, τοῦ ὀρωμένου δέ· πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦ κυρίως Θεοῦ Θεός; Ὁσπερ καὶ Πατήρ, οὐ τοῦ ὀρωμένου, τοῦ Λόγου δέ· καὶ γὰρ ἦν διπλοῦς· ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν (2), τὸ δὲ οὐ κυρίως, ἐναντίας ἢ ἐφ' ἡμῶν ἔχει. Ἡμῶν γὰρ κυρίως μὲν Θεός ὁ Θεός (3), οὐ κυρίως δὲ Πατήρ. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ποιεῖ τοῖς αἰρετικοῖς τὴν κλάνην, ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπιζευξίς, ἐπαλλαττομένων τῶν ὀνομάτων διὰ τὴν σύγκρισιν. Σημεῖον δὲ, ἡνίκα αἱ φύσεις (4) διστανταὶ ταῖς ἐπινοίαις, συνδαιρεῖται καὶ τὰ ὀνόματα. Παύλου λέγοντος ἀκουσον· *Ἦρα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατήρ τῆς δόξης. Χριστοῦ μὲν Θεός, τῆς δὲ δόξης Πατήρ· εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρον ἔν (5), ἀλλ' οὐ τῆ φύσει, τῆ δὲ συνόδῳ τούτων. Τί ἂν γένοιτο γνωριμώτερον;*

vides quomodo Christi quidem Deus, gloriæ autem Pater dicatur: quamvis enim hæc duo unum efficiant, id tamen non natura sit, sed eorum coitione. Quid his apertius et manifestius esse queat?

Θ. Πέμπτον λεγέσθω τὸ, λαμβάνειν αὐτὸν ζωὴν, ἢ κρίσιν, ἢ κληρονομίαν ἐθνῶν, ἢ ἐξουσίαν πάσης σαρκός, ἢ δόξαν, ἢ μαθητὰς, ἢ ὅσα λέγεται, καὶ τοῦτο (6) τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ δοῖται (7), οὐκ ἄστοπον· οὐ γὰρ ὡς ἐπίκτητα δώσεις, ἀλλ' ὡς ἀπ' ἀρχῆς συνυπάρχοντα (8), καὶ λόγῳ φύσεως, ἀλλ' οὐ χάριτος.

P. Ἐκτον τιθέσθω τὸ μὴ δύνασθαι τὸν Υἱὸν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν μηδὲν (9), ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν Πατέρα ποιῶντα. Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ τῶν καθ' ἓνα τρόπον λεγομένων, τὸ δύνασθαι, ἢ μὴ δύνασθαι· πολύσημον δέ. Τὸ μὲν γὰρ τι λέγεται κατὰ δυνάμειος ἑλλείψιν, καὶ ποτὲ, καὶ πρὸς τι, ὡς τὸ, μὴ δύνασθαι τὸ παιδίον ἀθλεῖν, ἢ τὸ σκυλάκιον βλέπειν, ἢ πρὸς τόνδε διαγωνίζεσθαι· ἀθλήσει γὰρ ἰσως ποτὲ, καὶ ἔψεται, καὶ διαγωνιέται πρὸς τόνδε, κτλ πρὸς ἕτερον ἀδυνατῶς ἔχη. Τὸ δὲ, ὡς ἐπὶ πλείστον, ὡς τό· *Οὐ δύναται πόλις κρυθῆναι ἐπ' ἄνω ὀρους κειμένη.* Τάχα γὰρ ἂν καὶ κρυφθεῖη τις, ἐπι-

¹⁷ Ephes. 1, 17. ¹⁸ Joan. v, 26. ¹⁹ ibid. 27. ²⁰ Psal. 11, 8. ²¹ Joan. xvii, 2. ²² Apoc. v, 12. ²³ Joan. v, 25.

(97) *Τοσοῦτο.* Tres Regg. τοσοῦτον.
 (98) *Οὕτω.* Reg. hm, οὕτως.
 (99) *Μείζων.* Duo Regg. μείζον. Sic etiam in sequenti *μείζων*.
 (1) *Οὕτ.* Reg. hm, Coisl. 1, etc., addunt, ἡμῶν.
 (2) *Ἐπ' ἀμφοῖν.* « De utroque, » id est, de Verbo, quatenus est Deus, vel quatenus est homo.
 (3) *Ὁ Θεός.* Deest ὁ in quatuor Regg., tribus Colb., etc.
 (4) *Αἱ φύσεις.* Sic tres Regg. Deest ai in ed.

A dixerit alius quispiam, sermonem nostrum acriori animi contentione prosequens, inferius habendum non esse, ab hujusmodi causa, causæ omnis experte, proficisci. Nam et quia ab eo, qui principio caret, originem trahit, ejus quoque gloriæ partem sibi vindicat: et accedit insuper generationis prærogativa, res tanta, tamque veneranda, iis ratione humanitatis Pater Filio major intelligendus sit, vere quidem dici potest, sed non perinde honorifice: quid enim mirum, Deum homine majorem esse? Atque hæc mihi dicta sint adversus eos, qui *majoris* vocem insolentius jactant.

VIII. Quod autem ad alteram partem attinet, Deus dicitur, non ratione Verbi, sed partis quæ in oculorum sensum cadit (quo enim modo illius, qui proprie Deus est, Deus dici queat?). Quemadmodum Pater, non humanitatis, sed Verbi respectu; duplici quippe natura constabat; quo fit ut alterum de eo proprie dicatur, alterum improprie: contra quam in nobis se res habet. Deus enim proprie Deus noster est, non autem proprie Pater. Atque hoc est quod hæreticos in errorem inducit, nempe nomen horum conjunctio, permutatis videlicet inter se nominibus propter utriusque naturæ connexionem. Argumento est, quod cum naturæ animò et cogitatione distinguuntur, simul quoque nomina dividuntur. Audi Paulum his verbis loquentem. *Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater ille gloriæ*

quidem Deus, gloriæ autem Pater dicatur: quamvis enim hæc duo unum efficiant, id tamen non natura sit, sed eorum coitione. Quid his apertius et manifestius esse queat?

IX. Quintum numeretur, quod vitam ¹⁹, aut judicium ²⁰, aut gentium hæreditatem ²⁰, aut carnis omnium potestatem ²¹, aut gloriam ²², aut discipulos, cæteraque ejusdem generis, accipere dicitur; hoc quoque ad humanitatem spectat. Quanquam ut hæc etiam Deo tribuamus, nulla inde absurditas consequetur: non enim velut ascititia ei tribuemus, sed velut quæ a principio una cum ipso exstiterint, non ratione gratiæ, sed naturæ.

X. Sexto loco ponatur, quod *Non potest Filius a seipso facere quidquam, nisi id viderit Patrem facientem* ²³. Quæ verba ejusmodi sensu explicanda sunt: *Posse, vel non posse*, non uno modo dicitur; variam enim ac multiplicem significationem habet. Nunquam **546** enim secundum virum defectum dicitur, et certi temporis ac personæ ratione habita: ut quod puer luctari non possit, aut catulus cernere, aut cum aliquo dimicare: luctabitur enim fortasse aliquando, et cernet, et cum hoc dimicabit, etiamsi cum altero nequeat. Interdum de eo dicitur, quod sæpenumero contingit, ut illud: *Non*

(5) *Ἐν.* Bill.: « personam unam. »
 (6) *Τούτο.* Comb., ταῦτα.
 (7) *Δοῖται.* Reg. b, δῶς, « tribuas. »
 (8) *Συνυπάρχοντα.* Bill.: « ipsi simul cum Patre adferunt. » Non recte quidem; cum hic Filii dotes, non cum Patris, sed cum ipsamet Filii existentia, sunt componendæ. Filius enim, non gratiæ dono, sed a nativitate, ipsaque vi naturæ, quod genitus sit, a Patre accipit.
 (9) *Μηδὲν.* Reg. a, οὐδέν

potest civitas abscondi supra montem posita ²⁴. Fieri enim potest, ut quædam civitas abscondatur, majori nimirum aliquo monte ipsius aspectum impediendo. Impossibile etiam dicitur, quod minime æquum est, rationique consentaneum; cujus generis est illud: *Non possunt filii sponsi jejunare, quandiu præsens est sponsus* ²⁵; sive enim intelligas, qui corporeis oculis cernitur (neque enim ærumnæ atque afflictionis tempus erat illud tempus, quo Christus cum discipulis versabatur), sive eum ut Verbum spectes: quid enim eos corporeo modo jejunare necesse est, qui a Verbo purgantur? Quarta significatio hoc fieri non posse dicitur, a quo nostra voluntas abhorret; cujusmodi est illud: *Non poterat illic signa facere propter incredulitatem eorum* ²⁶, qui ea excipiebant: quoniam enim ad morborum depulsiones utrumque accedere necesse est, nempe ut et ægroti fidem, et medici vim et facultatem medendi afferant, idcirco alterum, deficiente altero, minime contingebat. Haud scio autem, an hoc quoque non adjungendum sit, ad id quod rationi consentaneum est: neque enim his medicinam afferre conveniebat, quibus incredulitas detrimentum allatura erat. Quo *mundus odisse vos* ²⁷; et, *Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali* ²⁸? Quo enim pacto quidquam horum impossibile est, nisi quia voluntas repugnat? Jam illud quoque impossibile dicitur, quod natura quidem impossibile est, Deo autem volenti possibile; quo in genere est illud: *Enimdem hominem his nasci non posse* ²⁹, nec acu camelum admitti ³⁰: quid enim prohibeat quominus hæc fiant, si Dei voluntas ita tulerit?

XI. Præter hos omnes modos impossibile dicitur quod nulla omnino ratione fieri potest, ut quod nunc exquirimus. Ut enim impossibile esse dicimus Deum malum esse, aut omnino non esse (hoc enim Dei impotentiam potius atque imbecillitatem, quam potentiam arguerit); aut ut sit, quod non est, aut ut bis duo simul et quatuor **547** sint et decem: ita nec fieri ullo modo potest, ut Filius aliqui faciat, quod Pater non faciat. *Omnia enim quæ Pater habet, sunt Filii* ³¹: quemadmodum rursus omnia, quæ Filius, Patris. Nihil ergo peculiare, quia communia omnia, quandoquidem ipsum quoque esse, commune atque æquale est ipsi cum Patre, licet alioqui hoc a Patre Filius habeat. Quo etiam sensu dictum est: *Ego vivo propter Patrem* ³²; non quod ab illo ipsius vita atque essentia sustineatur, verum quod ex illo citra tempus ullum atque causam existat. Sed quomodo illud acci-

προσθούντος μείζονος. Τὸ δὲ, ὡς οὐκ εὐλογον, ὡς τὸ *Ὁὐ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν*, ἐπ' ὅσον ἐνδημος ὁ νυμφίος· εἶτε ὁ σωματικῶς ὀρώμενος (οὐ γὰρ κακοπαθείας, ἀλλ' εὐφροσύνης καιρὸς ὁ τῆς ἐπιδημίας), εἶτε ὡς ὁ λόγος νοούμενος· τί γὰρ δεῖ νηστεύειν σωματικῶς τοὺς λόγῳ καθαιρομένους (10); Τὸ δὲ, ὡς ἀβούλητον, ὡς τὸ, *Μὴ δύνασθαι ἐκεῖ σημεῖα ποιῆσαι, διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν δεχομένων*· ἐπειδὴ γὰρ τοῦ συναμφοτέρου χρεῖα πρὸς τὰς ἰάσεις, καὶ τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως, καὶ τῆς τοῦ θεραπευτοῦ (11) δυνάμεως, οὐκ ἐνεδέχεται τὸ ἔτερον τοῦ συζύγου ἑλλείποντος. Οὐκ οἶδα (12) δὲ, εἰ μὴ καὶ τοῦτο τῷ εὐλόγῳ προσθετόν· οὐ γὰρ εὐλογος ἴσσις τοῖς βλαβησομένοις ἐξ ἀπιστίας. Τοῦ δὲ αὐτοῦ λόγου, καὶ τὸ· *Ὁὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς· καὶ, Πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν, πονηροὶ ὄντες*; Πῶς γὰρ ἀδύνατόν τι τούτων, ἢ ὅτι ἀβούλητον; Ἔστι δὲ τι καὶ τοιοῦτον ἐν τοῖς λεγομένοις, ὃ τῇ (13) φύσει μὲν ἀδύνατον, Θεῷ δὲ δυνατὸν βουληθέντι, ὡς τὸ, μὴ δύνασθαι τὸν αὐτὸν γεννηθῆναι δεῦτερον, καὶ βραβίς οὐκ εἰσδεχομένη κάμηλον· τί γὰρ ἂν καὶ κωλύσειε γενέσθαι ταῦτα, Θεοῦ θελήσαντος; etiam in ordine ponendum est illud: *Non potest*

ΙΑ'. Τούτων δὲ πάντων ἐκτός, τὸ παντελῶς ἀδύνατον καὶ ἀνεπίδεκτον, ὡς ὃ νῦν ἐξετάζομεν. Ὡς γὰρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν, πονηρὸν εἶναι Θεόν, ἢ μὴ εἶναι· τοῦτο γὰρ ἀδυναμίας ἂν εἴη μᾶλλον Θεοῦ, ἢ περ δυνάμεως· ἢ τὸ μὴ ὂν εἶναι, ἢ τὰ δις δύο καὶ τέσσαρα εἶναι καὶ δέκα (14)· οὕτως ἀδύνατον καὶ ἀνεχώρητον ποιεῖν τι τὸν Υἱόν, ὃν οὐ ποιεῖ ὁ Πατήρ. *Πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν*· ὡς ἐμπλαῖν τὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς. Οὐδὲν οὖν ἴδιον, ὅτι κοινὰ ἐπέλ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι κοινὸν καὶ ὁμότιμον, εἰ καὶ τῷ Υἱῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καθ' ὃ καὶ λέγεται καὶ τὸ· *Ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα*· οὐχ ὡς ἐκεῖθεν αὐτῷ τοῦ ζῆν, καὶ τοῦ εἶναι συνεχόμενου, ἀλλ' ὡς ἐκεῖθεν ὑπάρχοντος ἀχρόνως καὶ ἀναιτίως. Βλέπει δὲ τὸν Πατέρα ποιῶντα, πῶς, καὶ οὕτω ποιεῖ; ἄρα ὡς οἱ τὰς μορφὰς γράφοντες, καὶ τὰ γράμματα, διὰ τὸ μὴ εἶναι τῆς ἀληθείας ἄλλως ἐπιτυχεῖν, εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον βλέποντας, κακέῖθεν χειραγωγουμέ-

²⁴ Matth. v, 14. ²⁵ Matth. ix, 15. ²⁶ Matth. xii, ²⁷ Matth. xix, 24. ²⁸ Joan. xvi, 15. ²⁹ Joan. vi, 58.

(10) *Τοὺς λόγῳ καθαιρομένους*. Bill. : « qui sermone purgantur. » Addit etiam in notis, Gregorium alludere ad hæc Christi verba, Joan. xv, 3 : « Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. » Facitur tamen etiam per λόγον, Filium Dei intelligere; cujus sententia nobis etiam magis aridet.

(11) *Τοῦ θεραπευτοῦ*. De Christo enim singulariter hic sermo est, non universe de iis quæ ad morborum depulsiones ex parte ægrotorum ac medicorum requiruntur.

(12) *Ὁὐκ οἶδα*, etc. Bill. : « Quanquam haud scio, an hoc quoque genus tertio adjungendum sit, quo

58. ³¹ Joan. vii, 7. ³² Matth. xii, 31. ³³ Joan. iii, 4.

impossibile nihil aliud significat, quam quod minime rationi consentaneum est. » Sensit Billius legendum esse, οὐκ εὐλόγῳ, « rationi minime consentaneum, » quod nobis quoque visum est. Cum vero particula negans, οὐκ, ab omnibus cold. tum exaratis, tum miss. absit, religioni fuit eam in textum intro lucere.

(13) *Ὁ τῇ*. Sic tres Regg. et quatuor Colb. In ed., ὅτι.

(14) *Καὶ τέσσαρα εἶναι καὶ δέκα*. Regg., Cypr., τέσσαρες καὶ δέκα εἶναι· « bis duo, quatuordecim esse. »

vous (15); Καὶ πῶς ἡ Σοφία δεῖται τοῦ διδάξοντος; ἢ οὐ ποιήσει τι μὴ διδασκομένη; Ποιεῖ δὲ πῶς ὁ Πατήρ, ἢ πεποίηκεν; Ἄρα ἄλλον προῦπέστησε κόσμον ἀντὶ τοῦ παρόντος, καὶ ὑποστήσει τὸν μέλλοντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέπων ὁ Υἱὸς, τὸν μὲν ὑπέστησε, τὸν δὲ ὑποστήσει; Τέσσαρες οὖν κόσμοι (16) κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, οἱ μὲν Πατὴρ, οἱ δὲ Υἱοῦ ποιήματα. Ὡς τῆς ἀλογίας (17)! Καθαίρει δὲ λέπρας, καὶ δαιμόνων, καὶ νόσων ἀπαλλάττει (18), καὶ ζωποιοῖ νεκρούς, καὶ ὑπὲρ θαλάσσης ὀδεύει, καὶ τὰλλα ποιεῖ ὅσα πεποίηκεν, ἐπὶ τίνος, ἢ πότε τοῦ Πατὴρ ταῦτα προενεργήσαντος; Ἡ δὲ ἄλλοι, ὅτι τῶν αὐτῶν πραγμάτων τοὺς τύπους ἐνοσημίνεται μὲν ὁ Πατήρ, ἐπιτελεῖ δὲ ὁ Λόγος, οὐ δουλικῶς, οὐδὲ ἀμαθῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς τε καὶ δεσποτικῶς, καὶ οικειότερον εἰπεῖν, πατρικῶς; Οὕτω γὰρ ἐγὼ δέχομαι τὸ, ἅπερ ὑπὸ τοῦ Πατὴρ γίνεται, ταῦτα καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοίως ποιεῖν· οὐ κατὰ τὴν τῶν γινόμενων ὁμοίωσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν (19) τῆς ἐξουσίας ὁμοιμίαν· καὶ τοῦτο ἂν εἴη τὸ, ἕως ἔρτι καὶ τὸν Πατέρα ἐργάζεσθαι, καὶ τὸν Υἱόν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν, ὣν πεποίηκεν (20), οἰκονομίαν τε καὶ συντήρησιν, ὡς δηλοῖ τὸ, ποιῆσθαι τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ, θεμελιουῖσθαι τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· ἀπαξ ἠδρασμένα τε καὶ γενόμενα· καὶ στερεουῖσθαι βροντὴν, καὶ τιζεσθαι πνεῦμα, ὣν ἀπαξ μὲν ὁ λόγος ὑπέστη, συντηχῆς δὲ καὶ νῦν ἡ ἐνέργεια.

ratione gubernationis et conservationis eorum, quæ facta sunt, ut indicat illud: *Qui facit angelos suos spiritus* 25; et, *Qui fundat terram super stabilitatem* 26; cum semel et hæc firmata atque stabilita sit, et illi procreati. Quo etiam pertinet: quod firmare tonitru dicitur 27, et ventum creare 28: quorum ipsa quidem ratio semel condita est, cæterum nunc quoque perpetua vis est ac facultas.

IB. Ἐβδομον λεγέσθω τὸ καταβεβηκέναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν Υἱόν, οὐχ ἵνα ποιῇ τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ (21) πέμψαντος. Εἰ μὲν οὖν μὴ παρὰ τοῦ κατακληθῆντος αὐτοῦ ταῦτα ἐλέγετο, εἴπομεν ἂν ὡς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τυποῦσθαι τὸν λόγον, οὐ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου (τὸ γὰρ ἐκεῖνου ἐλεῖν οὐδὲ ὑπεναντίον Θεῷ, θεωθὲν ὄλον) ἀλλὰ τοῦ κατ' ἡμᾶς, ὡς τοῦ ἀνθρωπίνου (22) θελήματος; οὐ πάντως ἐπομένου τῷ θεῷ, ἀλλ' ἀντιπίπτουτος, ὡς καὶ πολλά, καὶ ἀντιπαλαίνουτος. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο οὕτως ἐνοήσαμεν τὸ· *Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριόν τοῦτο· πλην οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τὸ σὸν ἰσχυρέτω θέλημα*. Οὕτε γὰρ, εἰ δυνατόν, ἢ μὴ, τοῦτο ἀγνοεῖν ἐκεῖνον εἰκός, οὕτε τῷ θελήματι ἀντεσφάριον τὸ θέλημα. Ἐπεὶ δὲ (23), ὡς παρὰ τοῦ προσλαβόντος ὁ λόγος (τοῦτο γὰρ τὸ κατακληθῆντος), οὐ τοῦ προσλήμματος, οὕτως ἀπαντησόμεθα· ὡς ὡς ἔντος ἰδίου τοῦ Υἱοῦ (24) θελήματος παρὰ

A piendum, quod Patrem facientem videre dicitur, atque ita facere 22? an ut qui formas ac litteras pingunt, eo quod veritatem aliter assequi nequeant, nisi exemplar suum intueantur, atque inde velut manu ducantur? Qui vero quadrat, ut Sapientia magistro opus habeat? nihilne efficiet, nisi edocta? Quid, Paterne aliquid facit, aut fecit? Utrum tandem alium mundum ante hunc coagmentavit, atque alium rursus in posterum coagmentabit, quos Filius sibi ante oculos proponens, alterum quidem jam procreaverit, alterum autem procreaturus sit? Quatuor ergo hæc ratione mundi erunt, duo a Patre, duo a Filio effecti? O supinam vecordiam! Age, cum lepras purgat, dæmones et morbos profligat, mortuos ad vitam revocat, mare pedibus peragrat, aliaque omnia facit, in quo tandem, aut quando Pater hæc ante fecit? Nonne perspicuum est, earumdem rerum formas a Patre quidem velut designari, a Filio autem peragi, non serviliter atque indocte, sed perite et heriliter, atque, ut aptius loquar, paterne? In hunc quippe sensum verba hæc accipio: *Quæcunque Pater facit, eadem et Filius similiter facit* 23; non quod similia sint utriusque opera, sed quod par sit utriusque potestas atque auctoritas; atque hoc fortasse esse queat, quod et Pater usque modo operari dicitur, et Filius 24; non autem hoc duntaxat nomine, sed etiam

C XII. Septimum proferatur, quod Filius e caelo descendisse dicitur, non ut voluntatem suam faciat, sed ejus a quo missus est 25. Sane nisi ab illo ipso, qui descendit, hic sermo haberetur, dicere possemus, hæc verba velut ab homine exprimi, non qui de Salvatore intelligatur (illius enim voluntas, cum tota deificata sit, Deo procul dubio non adversatur); sed qui nostræ conditionis sit. Humana quippe voluntas divinam non continuo sequitur, verum ut plurimum ei resistit atque obluatur. Nam illud quoque eodem modo intelligimus: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non mea, sed tua voluntas vincat* 26. Neque enim possibile esset, necne ipsum ignorasse verisimile est, nec voluntati voluntatem opposuisse. Sed quoniam partis illius, quæ assumpsit (hoc enim est, quod descendit), non autem partis assumptæ, hic sermo est, ad hunc modum respondebimus: hæc non ita

25 Joan. v, 49. 26 ibid. 53. 27 ibid. 17. 28 Psal. ciii, 4. 29 ibid. 5. 30 Job xxxviii, 25. 31 Amos iv, 13. 32 Joan. vi, 38. 33 Matth. xxvi, 39.

(15) *Βλέποντας*..... χειραγωγούμενους. Reg., Cyr., βλέποντες... χειραγωγούμενοι.

(16) *Κόσμοι*. Reg. a, οἱ κόσμοι.

(17) *Ὡς τῆς ἀλογίας!* « O amentiam singularem! » Sic Reg. a, et Combefisius. Deest ὡ in editis.

(18) *Ἀπαλλάττει*. Deest in Reg. a.

(19) *Κατὰ τὴν*. Deest κατὰ in Reg. a.

(20) *Πεποίηκεν*. Duo Regg., πεποίηκασιν.

(21) *Τὸ τοῦ*. Sic plures Regg., plures Colb. et Or.

1. Deest τὸ in eil.

(22) *Ἀνθρωπίνου*. Comb., ἀνθρωπικῶς.

(23) *Ἐπεὶ δὲ*, etc. « Sed quoniam hæc tanquam ab eo, qui assumpsit (is enim est qui descendit), non autem ab assumpto dicuntur, » etc.

(24) *Ἰδίου τοῦ Υἱοῦ*. Reg. b, Or. 1, et Bas., ἰδίου τῷ Υἱῷ. « Tanquam peculiaris sit voluntas Filio, a Patris voluntate distincta. »

dici, quasi propriam voluntatem Filius habeat, atque a Patris voluntate separatam, sed potius quod non habeat; ut, quod colligitur, sit hujusmodi: *Non ut faciam voluntatem meam* 41: nec enim voluntas mea a tua disjuncta est, sed communis utriusque nostrum, quorum, ut una est deitas, ita una quoque voluntas. Perinulta enim ex his, quæ ita dicuntur, a communi dicuntur, nec affirmationis modo, sed inficiationis, ut illud: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum* 42. Neque enim dat, nec mensura definitum: nec enim Deus Deum metitur. Ut item illud: *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum* 43. Non enim, quod in eo peccatum sit, hoc sermone utitur, sed quod non sit. Ac rursus: *Non propter justitias nostras, quas fecimus* 44. Neque enim fecimus. Quod etiam perspicue colligi potest ex his

quæ sequuntur. *Quæ est enim, inquit, voluntas Patris mei? Ut omnis qui credit in eum, salutem consequatur* 45, ac postremæ resurrectionis compos fiat. An igitur Patris quidem hæc est voluntas, Filii autem minime? an invitus Evangelium prædicat, fidemque apud homines nanciscitur? Quis vero hoc credat? quandoquidem illud quoque, quod ait Filius, sermonem, qui ab auditoribus excipiatur, suum non esse, sed Patris 46, eandem omnino vim habet. Quomodo enim hoc cujusquam propriam, aut solius esse queat, quod commune est, licet diu, multumque mecum consid. rem, perspicere nequeo, ac ne

549 Si hoc modo voluntatem intelligis, recte intelligis pieque admodum et orthodoxe, ut quidem mea est sententia, imo etiam cujusvis, modo recto XIII. Octavo illud afferunt: *Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* 47; et, *Nemo bonus, nisi solus Deus* 48. Cujus argumenti perfacilis mihi videtur esse solutio. Si enim hæc verba, *Solum verum*, Patri duntaxat tribueris, ubi tandem Veritatem ipsam collocabis? Etenim si illud, *Soli sapienti Deo* 49; aut illud, *Soli immortalitatem habenti, lucemque inaccessibilem habenti* 50; aut illud denique, *Regi sæculorum immortalis, invisibilis, soli sapienti Deo* 51, ad hunc modum intellexeris, peribit utique tibi Filius, vel morte, vel tenebris multatus, vel in hoc condemnatus, ut nec sapiens sit, nec rex, nec invisibilis, imo nec omnino Deus, quod caput est eorum, quæ diximus. Quid autem afferri poterit, quin simul cum cæteris rebus, bonitatis quoque, quæ maxime solius Dei est, jacturam faciat? Verum hæc verba: *Ut cognoscant te solum verum Deum*, ad eorum, qui, quanquam falso, dii tamen appellantur, sublatio-

Α τὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὡς οὐκ ὄντος ὁ λόγος· Ἰν' ἧ (25) τε τοιοῦτον τὸ συναγόμενον· *Ὁὐχ Ἰνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐμὸν τοῦ σου κεχωρισμένον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἐμοῦ τε καὶ σου, ὦν ὡς μία θεότης, οὕτω καὶ βούλησις.* Πολλὰ γὰρ τῶν οὕτω λεγομένων ἀπὸ κοινοῦ λέγεται (26), καὶ οὐ θετικῶς, ἀρνητικῶς δὲ, ὡς τὸ· *Ὁὐ γὰρ (27) ἐκ μέτρου διδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα.* Οὐτε γὰρ διδωσιν, οὕτε μεμετρημένον· οὐ γὰρ μετρεῖται πρὸς Θεοῦ Θεός. Καὶ τὸ· *Ὁὐτε ἡ ἁμαρτία μου, οὐτε ἡ ἀνομία μου.* Οὐ γὰρ ὡς οὕσης ὁ λόγος, ἀλλ' ὡς οὐκ οὕσης. Καὶ πάλιν τὸ· *Ὁὐ διὰ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν, ἀς ἐποιήσαμεν· οὐ γὰρ ἐποιήσαμεν.* Ἀπλὸν δὲ τοῦτο κἀν τοῖς ἐξῆς· *Τί γὰρ, φησὶ, τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; Ἰνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν σώζηται,* καὶ τυγχάνη τῆς τελευταίας ἀναστάσεως (28). Ἄρ' οὖν τοῦ Πατρὸς μὲν τοῦτο θέλημα, τοῦ Υἱοῦ δὲ οὐδαμῶς; ἢ ἄκων εὐαγγελίζεται καὶ πιστεύεται; Καὶ τίς ἂν τοῦτο πιστεύσαιεν; ἐπεὶ καὶ τὸ, τὸν λόγον τὸν ἀκούμενον μὴ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς δὲ, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν. Πῶς γὰρ Ἰδὸν τις τὸ κοινόν, ἢ μόνου, τοῦτο συνιδεῖν οὐκ ἔχω, πολλὰ σκοπῶν· οἶμαι δὲ, οὐδὲ ἄλλος τις. Ἄν οὕτω διανοῆς (29) περὶ τοῦ θέλαιν, ὀρθῶς νοήσεις (30) καὶ λίαν εὐσεβῶς, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, καὶ παντὸς τοῦ εὐγνώμονος.

Β esse queat, quod commune est, licet diu, multumque mecum quisquam, nisi mea me opinio fallit.

Γ. Ὁγδοὸν ἐστὶν αὐτοῖς τὸ· *Ἰνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ τὸ· Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός.* Τοῦτο δὲ καὶ πάντῃ βέλτιστην ἔχειν τὴν λύσιν μοι φαίνεται. Εἰ γὰρ τὸ μόνον ἀληθινὸν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς θήσεις, ποῦ θήσεις τὴν αὐτοαλήθειαν, καὶ γὰρ εἰ τῷ μόνῳ σοφῷ Θεῷ, ἢ τῷ μόνῳ ἔχοντι ἀθανάσιαν, φῶς οἰκοῦντι ἀπρόσιτον, ἢ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀσφάκτω, ἀοράτῳ, καὶ (31) μόνῳ Θεῷ, νοήσεις οὕτως, οἰχθήσεται σοι θάνατον κατακριθεὶς ὁ Υἱός, ἢ σκότος, ἢ τὸ μὴ σοφός εἶναι, μηδὲ βασιλεὺς, μηδὲ ἀόρατος, μηδὲ ὄλων Θεός, ὃ τῶν εἰρημένων κεφάλαιον. Πῶς δαὶ οὐκ (32) ἀπολεῖ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀγαθότητα, ἢ μάλιστα μόνου Θεοῦ; Ἄλλ' οἶμαι τὸ μὲν, *Ἰνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν*, ἐπ' ἀναίρεσει λέγεσθαι τῶν οὐκ ὄντων μὲν θεῶν, λεγομένων δέ· οὐ γὰρ ἂν προσέκεττο, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν, εἰ πρὸς ἐκεῖνον (33) ἀντιδιήρητο τὸ, μόνον ἀληθινόν, ἀλλὰ

41 Joan. vi, 38. 42 Joan. iii, 34. 43 Psal. LVIII, 5. 44 Dan. ix, 18. 45 Joan. vi, 40. 46 Joan. xiv, 24. 47 Joan. xvii, 3. 48 Luc. xviii, 19. 49 Joan. xvi, 27. 50 I Tim. vi, 16. 51 I Tim. i, 17.

(25) Ἰν' ἧ. Sic tres Regg., quatuor Colb., Or. 1, et Comb. In ed., Ἰν' ἧτε.
 (26) Ἀπὸ κοινοῦ λέγεται. Elias, « ratione illius quod colligitur et intelligitur. »
 (27) Ὁὐ γὰρ, etc. « Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, » nempe, « Filio. » Spiritus enim semper adest Filio. Non ergo ipsi datur tanquam non habenti; quippe qui ejusdem est naturæ ac Pater: neque etiam Spiritus « secundum mensuram » datur ei, qui mensuram capere nequit, cum sit ipse Deus et infinitus.

(28) Ἀναστάσεως. Duo Regg., Coisl. 2, Or. 1, et Comb. addunt, εἰτ' οὖν ἀποκαταστάσεως, « sive in integrum restitutionis. » Sic etiam legit Bilius.
 (29) Διανοῆς. Plures Regg. et Colb., Or. 1, etc., νοῆς.
 (30) Νοήσεις. Or. 1, νοεῖς.
 (31) Καί. Deest in quinque Regg., Or. 1, et Comb.
 (32) Πῶς δαὶ οὐκ. Reg. hm, πῶς δ' οὐκ. « Qui non simul amittet, » etc. Mox ἦ. Sic codd. In ed. ἦ.
 (33) Πρὸς ἐκεῖνον. Coisl. 1, πρὸς τοῦτον.

μη κατὰ κοινου τῆς θεότητος ἦν ὁ λόγος. Τὸ δὲ, *Οὐδεις ἀγαθός*, ἀπάντησιν ἔχει πρὸς τὸν πειράζοντα νομικὸν, ὡς ἀνθρώπων, τὴν ἀγαθότητα μαρτυρήσαντα. Τὸ γὰρ ἀκριως ἀγαθόν, φησὶ (34), μόνου Θεοῦ, κἀν τούτῳ καὶ ἀνθρώπος ὀνομάζεται (35), ὡς τὸ, *Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προβάλλει τὸ ἀγαθόν*· καὶ, *Δώσω τὴν βασιλείαν τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ*, τοῦ Θεοῦ λόγος (36) πρὸς τὸν Σαούλ περὶ τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· καὶ τὸ, *Ἀγάθυνόν, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς*· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα λέγεται περὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἐπαινουμένων, ἐφ' οὓς ἡ ἀπόρροια τοῦ πρώτου καλοῦ, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἐφθασεν. Εἰ μὲν οὖν πείθοιμεν (37) τούτῳ, ἀριστον· εἰ δὲ μή, τί φήσεις πρὸς τοὺς λέγοντας ἐτέρωθι, τὸν Υἱὸν μόνον εἰρηθεῖαι Θεόν, κατὰ τὰς σὰς ὑποθέσεις. Ἐν τίσιν τοῖς ῥήμασιν; ἐν ἐκείνοις· *Οὗτός σου Θεός* (38), *οὗ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν*. Καὶ μετ' ὀλίγα· *Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναγεστράφη*. Ὅτι μὲν γὰρ οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ (39) Υἱοῦ τὸ λεγόμενον, ἡ προσθήκη σαφῶς περὶσσην. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ σωματικῶς ὁμιλήσας ἡμῖν, καὶ μετὰ τῶν κάτω γενόμενος. Εἰ δὲ νικήσεις, κατὰ τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι τούτῳ, μὴ τῶν νομιζομένων θεῶν, ἠττήμεθα τὸν Πατέρα, δι' ὧν τοῦ Υἱοῦ (40) κατεσπουδάσαμεν. Καὶ τί (41) ἂν τῆς νίκης ταύτης γένοιτο ἀθλιώτερον ἢ ζημωδέστερον;

conjunctus est. Quod si illud obtineatur, hæc verba, *Et versus eos*, qui falsa mortalium opinione dii habentur, quod ad Patrem attinet, per ea utique victi sumus, quibus adversus Filium obnixè contendimus: Qua

1Δ'. Ἐναντον ἐκεῖνο φήσουσι τὸ, *Πάντοτε ζῶν, εἰς τὸ ἐντυγχάνειν* (42) *ὑπὲρ ἡμῶν*. Εὐ γε καὶ λίαν μουσικῶς τε καὶ *αἰλαγθρώπως*. Τὸ γὰρ *ἐντυγχάνειν*, οὐχ, ὡς ἡ τῶν πολλῶν συνήθεια, τὸ ζητεῖν ἐκδίκησιν ἔχει· τοῦτο γὰρ πως καὶ ταπεινότητος (43)· ἀλλὰ τὸ προσθεῖναι ὑπὲρ ἡμῶν τῷ λόγῳ τῆς μεσιτείας· ὡς καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνειν λέγεται. *Εἰς γὰρ Θεός, εἰς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός*. Προσθεῖται γὰρ ἔτι καὶ νῦν, ὡς ἀνθρώπος, ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, ὅτι μετὰ τοῦ σώματος ἔστιν, οὐ προσέλαθεν, ἕως ἂν ἐμὲ ποιήσῃ Θεὸν τῆ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως (44), κἀν μηκέτι κατὰ σάρκα γινώσκηται, τὰ σαρκικὰ λέγω πάθη, καὶ χωρὶς τῆς ἀμαρτίας, ἡμέτερα. Οὕτω δὲ καὶ *παράκλητον ἔχομεν Ἰησοῦν Χριστόν* (45), οὐχ ὡς ὑπὲρ ἡμῶν προκαλινδούμενον τοῦ Πατρὸς, καὶ προσπίπτοντα δουλικῶς. Ἄπαγε τὴν

61 Luc. xviii, 19. 62 Matth. xii, 35. 63 1 Reg. xv, 38. 64 Hebr. vii, 25. 65 1 Tim. ii, 5. 66 1 Joan. ii, 1.

(34) *Φησὶ*. Comb., φύσει. « Natura summe bonum esse, solius Dei est. »
 (35) *Ὀνομάζεται*. Comb., ὀνομάζεται.
 (36) *Δόχος*. Deest in tribus Regg., quatuor Colb., Or. 1, etc.
 (37) *Πείθοιμεν*. Duo Regg., quatuor Colb., Or. 1, etc., πείθοιμεν.
 (38) *Οὗτός σου Θεός*. Duo Regg., ὁτός ὁ Θεός.
 (39) *Ἀλλὰ τοῦ*. In nonnullis, ἀλλὰ περὶ τοῦ.
 (40) *Δι' ὧν τοῦ*, etc. Leuvenklaius: « Quibus ad oppugnandum Filium uteremur. » Combelsius vero: « Quibus Filio impense studuimus. » Putat enim vir doctus, Gregorium hic, non in Filium

A nem dici existimo: neque enim adjectum fuisset, *et quem misisti, Jesum Christum*, si, ad eum opposita distinctione submovendum, illa, *solum verum*, pertinerent, ac non de communi utriusque divinitate sermo esset. Illa autem Christi verba, *Nemo bonus*, eo spectabant, ut tentatori legisperito, qui bonitatem ipsi, tanquam homini, tribuebat, occurreret. Summe enim bonum esse, inquit, solius Dei est 61: tametsi hoc quoque nomine homo nuncupetur, ut illud: *Bonus homo de bono thesauro profert bonum* 62, et Deus ad Saulem de Davide verba faciens: *Dabo regnum tuum meliori te* 63. Tum illud: *Benefac, Domine, bonis* 64; ac denique ea id genus omnia, quæ de his dicuntur, qui hominum laude ac prædicatione florent, ad quos primi illius boni rivus secundario cursu dimanavit. Hæc si tibi persuasissimus, commodissime se res habet. Sin minus, quid dicturus es ad eos, qui ex altera parte, juxta id, quod pro causæ tuæ fundamento posuisti, Filium solum Deum dictum esse contendunt. In quibus autem verbis? in istis nimirum: *Hic Deus tuus, et non æstimabitur alius præter eum* 65. Et paucis interjectis: *Post hæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est* 66. Nam 550 quod, non de Patre, sed de Filio, sermo habeatur, adjectio hæc aperte declarat. Hic enim est, qui corpoream nobiscum consuetudinem habuit, terrenisque rebus *non æstimabitur alius, adversus Patrem dici, non adversus eos*, qui falsa mortalium opinione dii habentur, quod ad Patrem attinet, per ea utique victi sumus, quibus adversus Filium obnixè contendimus: Qua victoria quid calamitosius et perniciosius esse queat?

C XIV. Nono illud producent: *Semper vivens ad interpellandum pro nobis* 67. Optime sane ac perquam mystice et benigne. Interpellatio namque non, vulgi more, id sonat, quod est vindictam querere (hoc enim humilitatis quodammodo esset); sed idem significat, quod pro nobis, mediationis ratione, supplicare; quemadmodum et Spiritus pro nobis intercedere dicitur. *Unus enim Deus, unus etiam mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus* 68. Intercedit enim nunc quoque, ut homo, pro mea salute; quoniam cum eo corpore est, quod assumpsit, donec me, assumptæ humanitatis virtute, Deum effecerit, tametsi non jam secundum carnem cognoscatur, hoc est, secundum carnales affectiones, ac, citra peccatum, nostras. Eodem modo *advocatum* quoque *habemus Jesum Christum* 69, non ut nostra causa sese ad Patris pedes advol-

28. 64 Psal. cxiv, 4. 65 Baruch iii, 36. 66 ibid.

istud retorquere argumentum, sed in Patrem pro Filio, ut hac similitudine, seu, in simili, hæreticorum cavillationem elidat.
 (41) *Kal*. Deest in Or. 1, aliisque pluribus.
 (42) *Τὸ ἐντυγχάνειν*. « Ad interpellandum. » Sic Vulgata et Erasmus. Bill. « Ad intercedendum. »
 (43) *Ταπεινότητος*. « Humilitatis. » Id est, ut ait Elias, « imbecillitatis est auxilium querere. »
 (44) *Ἐνανθρωπήσεως*. Sic tres Regg., quinque Colb., Or. 1, etc. In eis., ἀνθρωπήσεως.
 (45) *Ἰησοῦν Χριστόν*. Sic Or. 1. Deest *Χριστόν* in 64.

ventem, servilique modo abjicientem. Procul sit ista servilis sane suspicio, Spirituque indigna. Neque enim Patris est hoc exposcere, aut Filii pati: nec de Deo hoc cogitare pium atque æquum est. Sed ex his, quæ humanitus perpressus est, ad tolerantiam me, ut Verbum et exhortator, inducit. Sic ego advocacionem hanc intelligendam arbitror.

XV. Decimo loco ignorantiam ponunt, illudque, quod extremum diem atque horam nemo cognoscat, ac ne Filius quidem ipse, sed solus Pater⁶⁶. At qui fieri potest, ut Sapientia quidquam eorum, quæ sunt, ignoret, ille, inquam, sæculorum factor, ille consummator atque immutator, ille eorum quæ facta sunt finis, quique ea, quæ Dei sunt, **551** perinde novit, ac spiritus hominis ea, quæ in ipso sunt⁶⁷? Quid enim hac cognitione plenius ac perfectius? Qui vero constat, ipsum, ea quidem, quæ horam illam antecedunt, ac quæ velut in ipso finis articulo sunt, exactissime scire, ipsam autem horam ignorare? Enigmati quippe res hæc similis est: perinde videlicet ac si quis ea, quæ ante murum sunt, certissime se nosse affirmet, murum autem ipsum ignorare se fateatur: aut diei finem probe sciens, noctis principium minime cognoscat: ubi alterius cognitio alterum necessario secum ducit. Eccui igitur dubium esse potest, quin horam quidem, ut Deus, cognitam habeat, ignoret autem ut homo, si quis partem aspectabilem ab ea disjungat, quæ mente sola perspicitur? Nam quia absolute hoc loco ac sine relatione, Filii nomen ponitur, nec adjungitur, cujus, idcirco hinc nobis ansa sensu maxime pio interpretemur, eamque humanitati,

XVI. Si igitur hæc ratio adversariis satisfacit, hic pedem figemus, nec quidquam amplius a nobis inquiratur. Sin secus, hanc secundam expositionem asseremus; quod quemadmodum singula alia, ita rerum quoque maximarum cognitio in Genitoris honorem ad causam ipsam referenda est. Quin ne exiguum quidem mihi intellecturus videtur, qui sic legerit, ut nostræ memoriæ vir quidam litterarum studiosus, nempe Filium non aliter diem illum vel horam nosse, quam ut Pater. Quid enim hinc colligitur? Quoniam Pater cognoscit, ideo etiam Filius: tanquam videlicet nemo hoc cognoscere ac percipere queat, præter principem illam naturam. Supererat jam de hoc verbo: Mandatum est, de eo etiam, quod Patris mandata servasse, et, quæ placita sunt ei, semper fecisse dicitur⁶⁸; ac insuper

δούλην ὄντως ὑπόνοιαν, καὶ ἀναξίαν τοῦ Πνεύματος. Οὕτε γὰρ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ἐπιζητεῖν, οὔτε τοῦ Υἱοῦ πάσχειν, ἢ ὡς (46) περὶ Θεοῦ διανοεῖσθαι δίκαιον· ἀλλ' οἷς πέπονθεν, ὡς ἄνθρωπος, πείθει καρτερεῖν, ὡς Λόγος καὶ παραινέτης. Τοῦτο νοεῖται μοι ἡ παράκλησις.

IE'. Δέκατον αὐτοῖς ἐστὶν ἡ ἀγνοία, καὶ τὸ μὴ δεῖν γινώσκειν τὴν τελευταίαν ἡμέραν, ἢ ὥραν, μὴδὲ τὸν Ἰὼν αὐτὸν, εἰ μὴ τὸν Πατέρα. Καίτοι πῶς ἀγνοεῖ τι τῶν ὄντων ἡ Σοφία, ὁ ποιητὴς (47) τῶν αἰώνων, ὁ συντελεστής καὶ μεταποιητὴς, τὸ πέρασ τῶν γενομένων, ὁ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ (48) γινώσκων, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ (49) ἐν αὐτῷ; Τί γὰρ ταύτης τῆς γνώσεως τελεώτερον; Πῶς δαὶ (50) τὰ μὲν πρὸ τῆς ὥρας ἀκριβῶς ἐπίσταται, καὶ τὰ οἶον ἐν χρόνῳ τοῦ τέλους, αὐτὴν δὲ ἀγνοεῖ (51) τὴν ὥραν; Αἰνίγματι γὰρ τὸ πρῶγμα ὁμοιον, ὡς περ ἂν εἴ τις τὰ μὲν πρὸ τοῦ τεύχους ἀκριβῶς ἐπίστασθαι λέγοι, αὐτὸ δὲ ἀγνοεῖ τὸ τεῦχος· ἢ τὸ τῆς ἡμέρας τέλος εὖ ἐπιστάμενος, τὴν ἀρχὴν τῆς νυκτὸς μὴ γινώσκειν· ἔνθα ἡ τοῦ ἐτέρου γνῶσις, ἀναγκαίως συνεισάγει τὸ ἕτερον. Ἡ πᾶσιν εὐδὴλον, ὅτι γινώσκει μὲν, ὡς Θεὸς, ἀγνοεῖν δὲ φησιν, ὡς ἄνθρωπος, ἂν τις τὸ φαινόμενον χωρὶς τοῦ νοουμένου; Τὸ γὰρ ἀπόλυτον εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὴν προσηγορίαν καὶ ἀσχετον (52), οὐ προσκειμένου τῷ Υἱῷ τοῦ τινός (53), ταύτην ἡμῖν δίδωσι τὴν ὑπόνοιαν, ὥστε τὴν ἀγνοίαν ὑπολαμβάνειν ἐπὶ τὸ εὐσεβέστερον, τῷ ἀνθρωπίνῳ, μὴ τῷ θεῷ ταύτην λογίζομένους.

porrigitur ita existimandi, ut ignorantiam hanc non divinitati ascribamus.

IC'. Εἰ μὲν οὖν οὗτος αὐτάρκης ὁ λόγος, ἐνταῦθα στησόμεθα (54), καὶ μὴδὲν πλέον ἐπιζητεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, τὸ γὰρ δεύτερον, ὡς περ τῶν ἄλλων ἑκαστον, οὕτω δὴ (55) καὶ ἡ γνῶσις τῶν μεγίστων, ἐπὶ τὴν αἰτίαν ἀναφερῆσθαι τιμῇ τοῦ γεννήτορος. Δοκεῖ δὲ μοι τις, μὴδ' ἂν ἐκείνως ἀναγνοῦς, ὡς τῶν καθ' ἡμᾶς φιλολόγων τις (56), μικρὸν ἐνοῆσαι, ὅτι οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἄλλως οἶδε τὴν ἡμέραν, ἢ τὴν ὥραν, ἢ ὡς οἱ (57) ὁ Πατὴρ. Τὸ γὰρ συναγόμενον, ὁπόσον; Ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ γινώσκει, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς, ὡς δὴλον, ὅτι μὴδὲν γνωστὸν τοῦτο, μὴδὲ ληπτὸν, πλὴν τῆς πρώτης φύσεως. Ἐλείπετο περὶ τοῦ ἐντετάλθαι, καὶ τετηρηκέναι τὰς ἐντολάς, καὶ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ· πάντοτε πεποιθηκέναι, διαλαβεῖν ἡμᾶς· ἔτι δὲ τελειώσεως, καὶ ὑψώσεως, καὶ τοῦ μαθεῖν, ἐξ ὧν ἔπαθε, τὴν ὑπακοήν, καὶ ἀρχιερωσύνης τε καὶ προσφορᾶς, καὶ παραδόσεως (58), καὶ δεήσεως τῆς πρὸς τὸν θυ-

⁶⁶ Marc. xiii, 32. ⁶⁷ I Cor. ii, 11. ⁶⁸ Joan. x, 18; xv, 10; viii, 29.

(46) Ἡ ὡς. Duo Regg. et quatuor Colbert., et ὡς. Comb., οὐδ' ὡς.

(47) Ὁ ποιητὴς... τῶν γενομένων. Hæc et interjecta rejicit Combessius; atque in iis vertendis male Billium desudasse pronuntiat.

(48) Ὁ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ. Hæc de Spiritu sancto, non de Filio sunt dicta.

(49) Τὰ. Or. 1, τὸ.

(50) Πῶς δαί. Tres Regg. et Or. 1, πῶς δέ.

(51) Ἀγνοεῖ. Coisl. 3, ἀγνοεῖν.

(52) Ἀσχετον. Absque relatione, nulla illius,

cujus est Filius, facta mentione.

(53) Τοῦ τινός. Deest in Or. 1.

(54) Ἐνταῦθα στησόμεθα. Comb., στησώμεθα. « Hic pedem figamus. »

(55) Δὴ. Tres Regg. et Or. 1, δέ.

(56) Φιλολόγων τις. Putat Elias hic « Basilium magnum » intelligi.

(57) Ὅτι. Deest in duobus Regg. et duobus Colb.

(58) Παρεδόσεως. Alludit ad hæc Apostoli verba, Rom. iv, 25, « Traditus est propter delicta nostra. »

νάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, καὶ ἀγωνίας, καὶ θρόμβων, καὶ προσευχῆς, καὶ εἰ τι ἄλλο τοιούτου· εἰ μὴ πᾶσι πρόδηλον ἦν, ὅτι περὶ (59) τὸ πάσχειν τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων, οὐ περὶ τὴν ἄτρεπτον φύσιν, καὶ τοῦ πάσχειν ὑψηλοτέραν. Ὁ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀντιθέτων λόγος, τοσοῦτον, ὅσον ῥίζα τις εἶναι καὶ ὑπόμνημα (60) τοῖς ἐξεταστικωτέροις τῆς τελεωτέρας ἐξεργασίας. Ἄξιον δὲ ἴσως, καὶ τοῖς προειρημένοις ἀκόλουθον, μὴδὲ τὰς προστηγορίας τοῦ Υἱοῦ παρελθεῖν ἀθεωρήτους, πολλὰς τε οὐσας (61), καὶ κατὰ πολλῶν κειμένας τῶν περὶ αὐτὸν νοουμένων· ἀλλ' ἐκάστην αὐτῶν, ὃ τί ποτε βούλεται, παραστήσαι, καὶ δεῖξαι τὸ τῶν ὀνομάτων μυστήριον.

plenius exactiusque pertractandam. Operæ pretium autem fortasse, minimeque ab iis, quæ prius diximus, alienum fuerit, cum multa sint Filii nomina, et multis, quæ de eo intelligantur, imposita, hæc sine speculatione non præterire; verum quid quæque appellatio sibi velit, declarare, ac mysticam vim nominum explicare.

12'. Ἀρχτέον δὲ ἡμῖν ἐντεῦθεν. Τὸ Θεῖον ἀκατονόμαστον· καὶ τοῦτο δηλοῦσιν, οὐχ οἱ λογισμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἑβραίων οἱ σοφώτατοι καὶ παλαιότατοι, ὅσον εἰκάζειν ἔδωκαν (62). Οἱ γὰρ χαρακτήρσιν ἰδίοις τὸ θεῖον τιμήσαντες, καὶ οὐδὲ γράμμασιν (63) ἀνασγόμενοι τοῖς αὐτοῖς ἄλλο τι γράφασθαι τῶν μετὰ Θεόν, καὶ Θεόν, ὡς δέον ἀκοινωνήτων εἶναι καὶ μέχρι τοῦτου τὸ Θεῖον τοῖς ἡμετέροις, πότε ἂν δέξαιτο λυομένη (64) φωνῇ δηλοῦσθαι τὴν ἄλυτον φύσιν καὶ ἰδιόζουσαν; Οὐτε γὰρ ἀέρα τις ἐπνευσειεν ὄλον πώποτε, οὔτε οὐσίαν Θεοῦ παντελῶς, ἢ νοῦς ἐχώρησεν (65), ἢ φωνὴ περιέλαθεν. Ἄλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν σχηματίζοντες τὰ κατ' αὐτὸν, ἀμυδρὰν τινα καὶ ἀσθενῆ, καὶ ἄλλην ἀπ' ἄλλου (66) φαντασίαν συλλέγομεν. Καὶ οὗτος ἄριστος ἡμῖν θεολόγος, οὐχ ὃς εὔρε τὸ πᾶν, οὐδὲ γὰρ δέχεται τὸ πᾶν ὃ δεσμός (67), ἀλλ' ὃς ἂν (68) ἄλλου φαντασθῆι πλέον, καὶ πλεον ἐν ἐξουτῷ συναγάγη τὸ τῆς ἀληθείας ἰσὺδαμα, ἢ ἀποσκίασμα, ἢ ὃ τι καὶ ὀνομάσομεν (69).

non qui in totum, quid Deus sit, invenerit; nec enim vinculum capere hoc totum potest; sed qui ampliorem ipsius speciem mente conciperit, ampliusque veritatis simulacrum, vel adumbrationem, vel quocumque tandem alio vocabulo uti quis velit, in seipso collegerit.

13'. Ὅσον δ' οὖν ἐκ τῶν ἡμῖν ἐφικτῶν, ὃ μὲν ὦν, καὶ ὃ Θεός, μᾶλλον πως τῆς οὐσίας ὀνόματα· καὶ τούτων μᾶλλον, ὃ ὦν· οὐ μόνον οἱ τῷ Μωυσεῖ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ ὄρους, καὶ τὴν κλησιν ἀπαυτοῦμενος, ἢ (70) τίς ποτε εἶπεν, τοῦτο προτεῖπεν ἑαυτὸν, Ὁ ὦν ἀπέσταλκέ με, τῷ λαφὶ κελύουσας εἰπεῖν· ἀλλ'

⁶² Hebr. v, 9 et seq. ⁶³ Hebr. vii, 1 sqq. ⁶⁴ Rom. iv, 25. ⁶⁵ Galat. ii, 20. ⁶⁶ Luc. xxi, 44 seq.

(59) *Περὶ*. Deest in pluribus Regg. et Colb.

(60) *Υπόμνημα*. c. Commemitorium.

(61) *Πολλὰς τε οὐσας*, etc. Bill.: c. Ne ipsa quidem Filii nomina, quæ et multa et multis rebus, quæ mente atque intelligentiâ percipimus, imposita sunt, etc.

(62) *ἔδωκαν*. Sic codd. Mendose in ed., ἔδοξα.

(63) *Γράμμασιν*. Hic *יְהוָה*, id est, c. Jehova, c. intelligitur. Nomen istud c. tetragrammaton, c. sen c. quatuor litteris constans, c. vocatur. Significat c. ens, c. vel c. existens ab æterno et in æternum. c. Tanta erat apud Hebræos istius nominis reverentia, ut ab ejus pronuntiatione abstinentes, pro eo legebant *אֲדֹנָי*, c. Adonai. c. Hunc locum sic reddidit Leuvenhæius: c. Ac ne quidem permiserit, ut ali-

A his, quæ passus est, obedientiam didicisse scribitur ⁶², de sacerdotio ⁶³ item, et oblatione ⁶⁴, et traditione ⁶⁵, et oratione ad eum qui a morte salvum eum facere poterat; ad hæc de agonia, et sanguine sudore, atque oratione ⁶⁶, et si quid aliud ejusdem est generis, pertractare: nisi cuivis exploratum esset, hujusmodi nomina perpetenti humanitati attribuenda esse, non autem immutabili illi naturæ, atque omni dolore et cruciatu sublimiori. Hæc habui, quæ ad diluendas adversariorum **552** objectiones afferrem, ut, velut radice cujusdam, ac submonitionis instar, iis sint, qui majori inquirendi solertia præditi sunt, ad eandem materiem

autem fortasse, minimeque ab iis, quæ prius diximus, alienum fuerit, cum multa sint Filii nomina, et multis, quæ de eo intelligantur, imposita, hæc sine speculatione non præterire; verum quid quæque appellatio sibi velit, declarare, ac mysticam vim nominum explicare.

B XVII. Hinc porro initium ducendum erit. Deus nullo nomine exprimi potest; idque declarant, non modo ratiocinationes, sed Hebræorum doctissimi atque antiquissimi quique, quantum quidem nobis conjiciendum dederunt. Nam qui propriis notis summum illud nomen honorandum duxerunt, ac ne iisdem quidem litteris aliud quiddam eorum, quæ post Deum sunt, ac Deum ipsum, scribi sustinuerunt (tanquam scilicet Deum huc etiam usque a rerum nostrarum commercio distinctum esse oporteat), ecquando tandem solutivi voce naturam illam insolubilem, nec cum aliis communem explicari poterentur? Quemadmodum enim nemo est, qui aerem totum unquam hauserit: ita Dei naturam, nec mens unquam ulla prorsus concepit, nec vox ulla

C complexa est. Verum ipsum ex his, quæ in ipso sunt, adumbrantes, obscuram quendam et imbecilem, atque aliam ex alio speciem colligimus. Ac præstantissimus hic apud nos theologus censetur, non enim vinculum capere hoc totum potest; sed qui ampliorem ipsius speciem mente conciperit, ampliusque veritatis simulacrum, vel adumbrationem,

XVIII. Quantum ergo nobis assequi concessum est, *Ens*, et *Deus*, magis quodammodo essentialiæ nomina sunt; ex iisque etiam vox, *Ens*, ad eam indicandam aptior est; non hoc solum nomine, quod ipse, cum Moysi in monte oraculum ederet, quæreretque ille, quo nomine vocaretur, ita seipsum

⁶² Rom. iv, 25. ⁶³ Galat. ii, 20. ⁶⁴ Luc. xxi, 44 seq.

D quid eorum, quæ sunt secundum Deum, iisdem litteris scriberetur, quibus Dei nomen. c.

(64) *Αυομένη*. c. Vox, c. inquit Elias, c. dissolvitur in syllabas, vel elementa, vel in aerem spargitur. c.

(65) *Ἐχώρησεν*. Plures Regg. et Colbert., κελύουσας φωνην.

(66) *Ἄλλην ἀπ' ἄλλου*. Coisl. 1, ἄλλην ἀπ' ἄλλου, c. aliam ex alia. c.

(67) *Δεσμός*. c. Vinculum, c. id est, c. corpus, c. inquit Elias, c. cui animus quasi quodam vinculo est copulatus. c.

(68) *Ὅς ἄν*. Tres Regg. ac tres Colb., ὃς ἑάν.

(69) *Ὀνομάσομεν*. Tres Regg., ὀνομάσωμεν.

(70) *Ἦ*. Unus Reg., et.

appellavit, edicens videlicet ei, ut ad populum his A
verbis uteretur : *Qui est, misit me*⁶⁶; sed etiam
quia nomen illud magis proprium esse comperimus.
Quamvis **553** enim *Dei* vox, vel a verbo θείειν, vel
ab αἰθεῖν, ut putant qui in hoc genere sibi sciti atque
arguti videntur, hoc est, a *currendo*, vel ab *urendo*,
rationem originis suæ ducat, propter motus perpetu-
tatem, et quod vitiosos habitus consumat (nam
hinc quoque ignis consumens dicitur⁶⁷), ex eorum
tamen numero est, quæ ad aliquid referuntur, nec
libera et absoluta est; quemadmodum nec vox ista,
Dominus, quæ *Dei* quoque nomen esse dicitur.
Ego enim, inquit, *Dominus Deus tuus : hoc meum*
*nomen est*⁶⁸; et, *Dominus nomen ipsi*⁶⁹. At nos na-
turam ejusmodi exquirimus, quæ ipsum esse per
se habeat, ac non cum alio quoriam copuletur. Eius
vero, proprium sane est *Dei*, ac totum, nec priore
aliqua re, nec posteriore (nec enim erat, aut erit),
definitum ac circumcisum.

XIX. Alia autem nomina partim potestatis esse B
constat, partim œconomix, et quidem duplicis; al-
terius nimirum corpore sublimioris, alterius cum
corpore conjunctæ. Exempli causa, Omnipotens⁷⁰,
et Rex, vel gloria⁷¹, vel sæculorum⁷², vel virtutum⁷³,
vel dilecti⁷⁴, vel regnantium⁷⁵. Item Domi-
nus vel Sabaoth⁷⁶, hoc est, exercituum, vel virtu-
tum⁷⁷, vel dominantium⁷⁸. Hæc sine ulla dubi-
tatione potentiam Dei ostendunt. *Deus* rursus, vel
salvos faciendi⁷⁹, vel ultionum⁸⁰, vel pacis⁸¹, vel
justitiæ⁸², vel Abrahæ, Isaac, et Jacob⁸³, univer-
sique spiritualis Israelis, ac Deum videntis. Hæc
utique œconomix sunt nomina. Quoniam enim
tribus his rebus gubernamur, nempe et supplicii
metu, et salutis gloriæque spe, et cultu virtutum,
quibus hæc comparantur; ultionum quidem nomi-
ne, metus procuratur; salutis autem, spes; virtu-
tum denique, probitatis studium : ut qui aliquid
horum assequitur, perinde ac Deum in seipso ge-
rens, ad perfectionem et familiaritatem eam atque
cognitionem, qua nos virtus ipsi conciliat, majori
celeritate festinet. Atque hæc vocabula Deitati
communia sunt. Proprium autem ejus, qui prin-
cipii expers est, nomen, Pater : ejus autem, qui
citra ullum principium genitus est, Filius : illius
denique, qui citra generationem processit, aut progreditur,
de quibus nobis dicere propositum erat, accedamus.

XX. Primum ergo Filius⁸⁴ mihi dici videtur, quia D
essentia idem est cum Patre : neque id solum, sed
quia etiam ex illo est. **554** Unigenitus⁸⁵ autem,

⁶⁶ Exod. iii, 14. ⁶⁷ Dent. iv, 24. ⁶⁸ Isa. xlii, 8.
⁶⁹ xliii, 10. ⁷⁰ I Tim. i, 17. ⁷¹ Psal. lxxvii, 43. ⁷² Psal.
xliii, 10. ⁷³ Dent. x, 17. ⁷⁴ Psal. lxxvii, 21.
⁷⁵ Exod. iii, 6. ⁷⁶ Matth. xvii, 5. ⁷⁷ Joan. i, 18.

(71) *Τοῦτό μου*. Regg., Cyr., τοῦτό μοι.

(72) *Ἡ*. Sic codd. In ed., ἡ.

(73) *Τὸ δὲ ἔν*. Comb., τὸ δὲ ἔν.

(74) *Ὀικονομία*, etc. « Providentiæ, » id est, administrationis rerum humanarum, « quæ duplex est, » inquit Bill., « alia ante, alia post incarnationem. »

(75) *Τοῦ*. Deest in quatuor Regg. et Or. 4.

(76) *Κύριος, ἢ Σαβαώθ*, etc. Sic plures Regg. et

ἔστι καὶ κυριωτέραν ταύτην εὐρίσκομεν. Ἡ μὲν γὰρ
τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ θέειν, ἢ αἰθεῖν, ἡτυμολόγηται
τοῖς περὶ ταῦτα κομψοῖς, διὰ τὸ ἀεικίνητον καὶ δα-
πανητικὸν τῶν μοχθηρῶν ἔξεων, καὶ γὰρ πῦρ κατα-
ναλλίσκον ἐντεῦθεν λέγεται, ἀλλ' οὖν τῶν πρὸς τι
λεγομένων ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀφετος ὡσπερ καὶ ἡ Κύριος
φωνή, ὄνομα εἶναι Θεοῦ καὶ αὐτῆ λεγομένη. Ἐγὼ
γάρ, φησὶ, Κύριος, ὁ Θεός σου· τοῦτό μου (71)
ἐστὶν ὄνομα· καὶ, Κύριος ὄνομα αὐτῶ. Ἡμεῖς δὲ
φύσιν ἐπιζητοῦμεν, ἢ (72) τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸ, καὶ
οὐκ ἄλλω συνδεδεμένον· τὸ δὲ ἐν (73), ἴδιον ὄντως
Θεοῦ, καὶ ἄλον, μήτε τῷ πρὸ αὐτοῦ, μήτε τῷ μετ'
αὐτὸν, οὐ γὰρ ἦν, ἢ ἔσται, περατούμενον ἢ περι-
κοπτόμενον.

se habeat, ac non cum alio quoriam copuletur. Eius
aliqua re, nec posteriore (nec enim erat, aut erit),

10. Τῶν δ' ἄλλων προσηγοριῶν, αἱ μὲν τῆς ἐξου-
σίας εἰσὶ προφανῶς, αἱ δὲ τῆς οἰκονομίας (74), καὶ
ταύτης διττῆς· τῆς μὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα, τῆς δὲ ἐν σώ-
ματι· οἷον ὁ μὲν Παντοκράτωρ, καὶ ὁ Βασιλεὺς, ἢ
τῆς δόξης, ἢ τῶν αἰώνων, ἢ τῶν δυνάμεων, ἢ τοῦ (75)
ἀγαπητοῦ, ἢ τῶν βασιλευδόντων· καὶ ὁ Κύριος, ἢ
Σαβαώθ (76), ὅπερ ἐστὶ στρατιῶν, ἢ τῶν δυνάμεων,
ἢ τῶν κυριευδόντων. Ταῦτα μὲν σαφῶς τῆς ἐξουσίας.
Ὁ δὲ Θεός, ἢ τοῦ σώζειν, ἢ ἐκδικήσεων, ἢ εἰρήνης,
ἢ δικαιοσύνης, ἢ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ,
καὶ (77) παντὸς Ἰσραὴλ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ ὁρῶν
τὸς Θεὸν· ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας. Ἐπειδὴ γὰρ
τριῶν τούτοις διοικούμεθα, δέει τε τιμωρίας, καὶ
σωτηρίας ἐλπιδί, πρὸς δὲ καὶ δόξης, καὶ ἀσκήσει
τῶν ἀρετῶν, ἐξ ὧν ταῦτα· τὸ μὲν τῶν ἐκδικήσεων
ὄνομα οἰκονομεῖ τὸν φόβον· τὸ δὲ τῶν σωτηριῶν,
τὴν ἐλπίδα· τὸ δὲ τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀσκήσιν· ἐν ὧς
τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ φέρον, ὁ τούτων τι κατορθῶν,
μᾶλλον ἐπιγίγεται πρὸς τὸ τέλειον, καὶ τὴν ἐξ ἀρε-
τῶν οικειώσιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐστὶ (78) κοινὰ θεότη-
τος τὰ ὀνόματα. Ἴδιον δὲ τοῦ μὲν ἀνάρχου, Πατρὸς;
τοῦ δὲ ἀνάρχως γεννηθέντος, Υἱός· τοῦ δὲ ἀγεννήτως
προεληθόντος (79), ἢ προϊόντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
Ἄλλ' ἐπὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ κτήσεις ἐλθωμεν, ὅπερ ὠρ-
μήθῃ λέγειν ὁ λόγος.

Spiritus sanctus. Verum ad Filii nomina,

K'. Δοκεῖ γάρ μοι λέγεσθαι, Υἱὸς μὲν, ὅτι ταυτὸν
ἐστὶ τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν· καὶ οὐκ ἐκεῖνο μόνον,
ἀλλὰ καὶ κεῖνον. Μονογενὴς δὲ, οὐχ ὅτι μόνος ἐκ μὲ-

⁷¹ Amos ix, 6; Psal. lxxvii, 5. ⁷² Exou. xv, 3. ⁷³ Psal.
ibid. ⁷⁴ I Tim. vi, 15, 17. ⁷⁵ Rom. ix, 29. ⁷⁶ Psal.
⁷⁷ Psal. xciii, 1. ⁷⁸ Rom. xv, 53. ⁷⁹ Psal. iv, 2.

Colb. In ed., Κύριος Σαβαώθ, ἢ ὅπερ, etc.

(77) *Καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ*, etc. Comb., ἢ Ἰσαάκ, ἢ Ἰακώβ, ἢ, etc.

(78) *Ἐστὶ*. Sic Par. et Bas. In ed., ἐστὶ.

(79) *Προεληθόντος*, etc. « Processit, aut progreditur. » Hoc sic intelligendum est, inquit Elias, « quod non semel processerit, ac jam spatio quodam distet ab illo, ex quo processit; sed quod ei semper adsit. »

ου και μόνον, ἀλλ' ὅτι και μονοτρόπως, οὐχ ὡς τὰ σώματα· Λόγος δὲ, ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς πρὸς νοῦν λόγος (80)· οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ και τὸ συναφές, και τὸ ἐξαγγελτικόν (81)· τάχα δ' ἂν εἴποι τις, ὅτι και ὡς ὄρος πρὸς τὸ ὀριζόμενον, ἐπειδὴ και τοῦτο λέγεται λόγος· Ὁ γὰρ γεννηκώς, φησι, τὸν Υἱὸν (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἑωρακώς), γεννήσκει τὸν Πατέρα· και σύντομος ἀπίδειξις και βράδια τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, ὁ Υἱός· γέννημα γὰρ ἅπαν τοῦ γεγεννηκότος, σωπίων λόγος· Εἰ δὲ και διὰ τὸ ἐνυπάρχειν τοῖς οὐσι λέγοι τις, οὐχ ἀμαρτήσεται τοῦ λόγου· τί γὰρ ἐστὶν, ὃ μὴ Λόγῳ συνίστηεν; Σοφία δὲ, ὡς ἐπιστήμη θείων τε και ἀνθρωπίνων πραγμάτων· πῶς γὰρ οἶόν τε τὸν πεποιηκότα, τοὺς λόγους ἀγνοεῖν, ὡν πεποίηκε; Δύναμις δὲ, ὡς συντηρητικὸς τῶν γενομένων, και τὴν τοῦ συνεχέσθαι ταῦτα χορηγῶν δύναμιν· Ἀλήθεια δὲ, ὡς ἐν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει· τὸ μὲν γὰρ ἀληθές, ἐν· τὸ δὲ ψεῦδος, πολυσχιδές· και ὡς καθαρὰ τοῦ Πατρὸς σφραγίς, και χαρακτήρ ἀψευδέστατος· Εἰκὼν δὲ (82), ὡς ὁμοούσιον, και ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου Πατὴρ· αὕτη γὰρ εἰκὼν φύσις, μίμημα (83) εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, και οὗ λέγεται· πλὴν ὅτι και πλεόν (84) ἐνταῦθα· ἐκαὶ μὲν γὰρ (85), ἀκίνητος κινομένου· ἐνταῦθα δὲ, ζῶντος και ζῶσα, και πλεόν (86) ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἀδάμ ὁ Σήθ (87), και τοῦ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον· τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν ἀπλῶν φύσις, μὴ τῶ μὲν εἰκέναι, τῶ δὲ ἀπεικέναι, ἀλλ' ὅλον ὅλου τύπον εἶναι, και ταυτὸν μᾶλλον, ἢ ἀφομοίωμα· Φῶς δὲ, ὡς λαμπρότης ψυχῶν και λόγῳ και βίῳ καθαιρομένων· Εἰ γὰρ σκότος ἡ ἄγνοια και ἡ ἀμαρτία, φῶς ἂν εἴη ἡ γνώσις, και ὁ βίος (88) ὁ ἔνθεος· Ζωὴ δὲ, ὅτι φῶς, και πάσης λογικῆς φύσεως οὐστάσις και οὐσίσις (89)· Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, και κινούμεθα, και ἐσμέν, κατὰ τὴν διπλῆν (90) τοῦ ἐμφροσήματος δύναμιν, και ποσὴν· ἐκεῖθεν (91) ἐμφροσόμενοι πάντες, και Πνεῦμα ἅγιον ὅσοι χωρητικοί, και τοσοῦτον, καθ' ὅσον ἂν τὸ πῶμα τῆς διανοίας ἀνοίξωμεν· Δικαιοσύνη δὲ, ὅτι τοῦ πρὸς ἀξίαν διαιρέτης, και διατῶν δικαίως τοῖς ὑπὸ νόμον, και τοῖς ὑπὸ χάριν ψυχῇ και σώματι, ὥστε τὸ μὲν ἀρχειν, τὸ δὲ ἀρχεσθαι, και τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν τὸ κρείττον κατὰ τοῦ χείρονος, ὡς μὴ τὸ χείρον ἐπανίστασθαι τῷ βελτίονι· Ἀγιασμός δὲ, ὡς

⁸⁰ Joan. 1, 1. ⁸¹ Joan. xiv, 7, 9. ⁸² I Cor. 1, 30. ⁸³ Hebr. 1, 3. ⁸⁴ Gen. iv, 25. ⁸⁵ Joan. viii, 12. ⁸⁶ Joan. xiv, 6. ⁸⁷ Act. xvii, 28. ⁸⁸ Gen. ii, 7.

(80) Ὡς πρὸς τοῦν λόγος. « Ut sermo ad mentem; » quia Verbum est Patris imago naturalis, quæ totum Patrem, sicut sermo totam cogitationem, representat.

(81) Ἐξαγγελτικόν. Id est, juxta Eliam, « propter interpretationem et enuntiationem paternæ voluntatis. »

(82) Εἰκὼν δέ. « Imago. » Vere Christus est Patris « imago, » non imitatrix, sed naturalis.

(83) Μίμημα, etc. Billius: « Ut exemplar suum imitando referat. »

(84) Πλεόν. Duo Regg. et Or. 1, πλεόν.

(85) Ἐκαὶ μὲν γὰρ, etc. Iste locus in Coisl. 1, sic legitur: Ἐκαὶ μὲν γὰρ ἀκινήτως νοουμένου, ἐνταῦθα δέ, etc.

(86) Πλεόν. Tres Regg. et Or. 1, πλεόν.

(87) Ἡ τοῦ Ἀδάμ ὁ Σήθ. Quamvis enim Adam

non quia solus ex solo, et solum; sed etiam quia unico modo, ac non ut corpora. Verbum⁸⁰ porro, quia ita se habet ad Patrem, ut sermo ad mentem, non modo propter generationem passionis omnis expertem, verum etiam propter conjunctionem ipsius cum Patre, vimque enuntiatricem. Fortasse etiam quis dixerit, eodem modo se ad Patrem habere, quo desinitio ad definitum, quoniam definitio quoque λόγος dicitur. Qui enim Filium cognovit, ait Christus (hoc enim idem significat, ac, vidit), Patrem quoque cognovit⁸¹: ac brevis, et compendiosa facilisque paternæ naturæ declaratio est Filius. Omne enim quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce desinit. Quod si quis etiam, quia rebus omnibus inest, Λόγον vocari contendat, B a ratione non aberrabit. Quid enim est, quod non Verbo conditum sit? Sapia⁸² vero, ut rerum divinarum et humanarum scientiæ. Qui enim fieri potest, ut conditor rerum a se conditarum rationes ignoret? Potentia⁸³, ut rerum creaturarum conservator, vimque iis suppeditans ut contineantur. Veritas⁸⁴, ut natura unum, non multa. Verum quippe unum est; mendacium multiplex: atque etiam ut purum Patris sigillum, minimeque mendax character. Imago⁸⁵, ut ejusdem cum Patre substantiæ⁸⁶, et quia ex illo est, non autem ex hoc Pater. Hæc siquidem imaginis natura est, ut sit imitatio exemplaris, cujus imago dicitur; quanquam hic imago exemplar suum expressius refert. Illic enim rei vivæ ac motu præditæ mortua et motus expertis imago est: hic autem vivi exemplaris viva quoque est - effigies, multoque, minus a Patre differens, quam Seth ab Adamo⁸⁷, filiusque omnis a parente suo. Hujusmodi namque simplicium rerum natura est, ut non partim inter se similes sint, partim dissimiles, sed tota totas representent, cædemque potius sint, quam similes. Lux⁸⁸ etiam dicitur, ut animorum splendor, qui et vita et sermone purgantur. Nam si ignorantia et peccatum tenebræ sunt, lux profecto erit scientiæ, et vita diviνα. Vita⁸⁹, quia lux, totiusque ratione præditæ naturæ coagmentatio, et procreatio: In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus⁹⁰, secundum duplicem illam inspirationis⁹¹ facultatem. Nam et illinc omnes vitalem spiritum 555 accipiunt⁹² Ephes. v, 19. ⁹³ Joan. xiv, 6. ⁹⁴ Coloss. 1, 13. ⁹⁵ Joan. xiv, 6. ⁹⁶ Act. xvii, 28. ⁹⁷ Gen. ii, 7.

D et Seth naturæ humanæ participes fuerint, uterque tamen sibi propriam, et ab alio distinctam essentiam et substantiam habebant; ita ut non unus homo, sed duo homines essent: contra in divinis, Pater et Filius unius ejusdemque numero substantiæ sunt, ita ut non duo Dii, sed vere ac proprie unus Deus sint.

(88) Καὶ ὁ βίος. Sic plures Regg. et Colb. Deest δ in ed.

(89) Οὐσίσις. « Essentiatio, » vel « substantiatio. »

(90) Διπλῆν. « Duplicem, » etc. Deus primo homini spiraculum vitæ inspiravit. Deinde Christus post resurrectionem discipulos afflavit, eisque Spiritum sanctum largitus est.

(91) Ἐκεῖθεν. Deest in pluribus codd.

mus, et Spiritum sanctum, quotquot ipsius capaces sumus, et quatenus os mentis aperuerimus. Justitia⁹⁹, quia pro merito præmia et pœnas distribuit, æquumque judicem se præbet his, qui sub lege sunt, et his, qui sub gratia; corporique item et animæ, ut illud pareat, hæc præsit atque imperet, præstantiorque pars principatum adversus inferiorem teneat, nec id quod deterius est, adversus id, quod melius est, insurgat, Sanctificatio¹, quia puritas, ut purum illud numen per puritatem capiatur. Redemptio², quia nos a peccato detentos in libertatem asserit, seseque pro nobis, ut orbis terrarum expietur, liberationis pretium dat. Resurrectio³, ut nos hinc abductos suscitans, et a peccato morte affectos ad vitam reducens.

XXI. Atque hæc adhuc communia sunt, tam ei qui supra nos est, quam qui propter nos. Nunc ad ea veniamus, quæ proprie nostra sunt, humanitatisque assumptæ. Homo⁴ itaque dicitur, non solum ut per corpus a corporibus capiatur, qui alioqui ob incomprehensibilem naturam suam capi non poterat; sed etiam ut per se hominem sanctitate afficiat, fermentique instar universæ massæ sit, sibi que uniens quod condemnatum fuerat, totum illud a condemnatione liberet, omnia pro nobis, quæ nos sumus, excepto peccato, factus, corpus, anima, mens (per quæ videlicet mors pervaserat); et, quod ex his commune est, homo, visibilis Deus, propter id quod animo atque intellectu comprehendebatur. Filius hominis⁵, propter Adamum, ac Virginem, ex quibus exstitit, illo nimirum ut generis auctore, hac autem ut matre, juxta matris legem, et non juxta legem generationis. Christus⁶, propter divinitatem: ea enim humanitatis unctio est, non operatione, ut in aliis christis, sed totius ungentis præsentia sanctificans: cujus hic effectus est, ut id, quod ungit, homo vocetur, et, quod ungitur, Deus fiat: Via⁷, ut per se nos ducens; Ostium⁸, ut introductor: Pastor⁹, ut nos in loco pascuæ collocans, et aqua refectionis educans¹⁰, atque hinc nobis itineris ducem se præbens, necnon adversus belluas pro nobis dimicans: tum etiam, ut errantes revocans, et **556** perditos reducens, et contractos obligans, et infirmos roborans, et firmos ac validos custodiens, atque ad futuræ vitæ caulam, per pastoralis scientiæ rationes, colligans: Ovis¹¹ porro, ut viclima: Agnus¹², ut perfectus:

καθαρότης, ἵνα χωρήται τὸ καθαρὸν καθαρότητι. Ἀπολύτρωσις δὲ, ὡς ἐλευθερῶν ἡμᾶς, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένων, καὶ λύτρον ἑαυτὸν ἀντιδιδούς ἡμῶν τῆς οἰκουμένης καθάρσιον. Ἀνάστασις δὲ, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἀπανιστῶν (92), καὶ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπανάγων νενεκρωμένους ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας (93).

quod melius est, insurgat, Sanctificatio¹, quia puritas, ut purum illud numen per puritatem capiatur. Redemptio², quia nos a peccato detentos in libertatem asserit, seseque pro nobis, ut orbis terrarum expietur, liberationis pretium dat. Resurrectio³, ut nos hinc abductos suscitans, et a peccato morte affectos ad vitam reducens.

KA'. Ταῦτα μὲν οὖν εἰσι κοινὰ τοῦ τε ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ τοῦ δι' ἡμᾶς (94) · ἃ δὲ ἰδίως ἡμέτερα, καὶ τῆς ἐντεῦθεν προσλήψεως (95) Ἄνθρωπος μὲν, οὐχ ἵνα χωρηθῆ ἴσως διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀληπτον (96) · ἀλλ' ἵνα καὶ ἀγίασι δι' ἑαυτοῦ τὸν ἄνθρωπον, ὡσπερ ζύμη (97) γενόμενος τῷ παντὶ φουράματι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐνώσας τὸ κατακρίθην, ὅλον λύση τοῦ κατακρίματος, πάντα ὑπὲρ πάντων γενόμενος, ὅσα ἡμεῖς, πλην τῆς ἁμαρτίας, σῶμα, ψυχὴ, νοῦς, δι' ὅσον (98) ὁ θάνατος · τὸ κοινὸν ἐκ τούτων, ἄνθρωπος, θεὸς ὀρώμενος, διὰ τὸ νοούμενον (99). Ἰδίως δὲ ἀνθρώπου, καὶ διὰ τὴν Ἀδὰμ, καὶ διὰ τὴν Παρθένον, ἐξ ὧν ἐγένετο · τοῦ μὲν, ὡς προπάτορος, τῆς δὲ, ὡς μητρὸς νόμου (1), καὶ οὐ νόμου γεννήσεως · Χριστὸς δὲ, διὰ τὴν θεότητα · χριστὸς γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς (2) ἀγιάζουσα, παρουσιάζει δὲ ὅλον τοῦ χρίστος · τῆς ἔργον, ἄνθρωπον ἀκούσαι (3) τὸ χρίον, καὶ ποιῆσαι θεὸν τὸ χριόμενον · Ὅδὸς δὲ, ὡς δι' ἑαυτοῦ φέρων ἡμᾶς · Θύρα δὲ, ὡς εἰσαγωγεὺς · Ποιμὴν δὲ, ὡς εἰς τόπον χλόης κατασκηνῶν, καὶ ἐκτρέφων ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως, καὶ ἐντεῦθεν ὁδηγῶν, καὶ προπολεμῶν κατὰ τῶν θηρίων · τὸ πλανώμενον ἐπιστρέφων, τὸ ἀπολωλὸς ἐπανάγων, τὸ συντετριμμένον καταδεσμῶν, τὸ ἰσχυρὸν φυλάσσω, καὶ πρὸς τὴν ἐκείθεν μάνδραν συνάγων λόγους ποιμαντικῆς ἐπιστήμης · Πρόβατον δὲ, ὡς σφάγιον · Ἄμνός δὲ, ὡς τέλειον · Ἀρχιερεὺς (4), δὲ, ὡς προσεγωγεὺς · Μελησιδεὴς δὲ, ὡς ἀμήτωρ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ ἀπάτωρ τὸ καθ' ἡμᾶς · καὶ ὡς ἀγενεαλόγητος (5) τὸ ἄνω · Τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ, φησὶ, τίς διηγήσεται; καὶ ὡς βασιλεὺς Σαλὴμ, εἰρήνη δὲ τοῦτο, καὶ

⁹⁹ I Cor. 1, 50. ¹ ibid. ² ibid. ³ Joan. xi, 25. ⁴ 16. ⁵ Joan. xiv, 6. ⁶ Joan. x, 9. ⁷ Joan. x, 11. ⁸ 10

¹ Joan. ix, 11. ² Matth. xxiv, 27, 44. ³ Matth. 1, 10. ⁴ Psal. xxii, 2. ⁵ Isa. liii, 7. ⁶ 12

(92) Ἀπανιστῶν. Tres Regg., ἀπανιστάς. Oxon., D ἐπανιστάς.
 (93) Ἄμαρτίας. Coisl. 1. γεύσεως.
 (94) Δι' ἡμᾶς. Reg., Cyr., καθ' ἡμᾶς, «quam qui nobis similis.»
 (95) Προσλήψεως. Reg. bm, προλήψεως.
 (96) Ἀληπτον. Bill. «Imperceptibilem.»
 (97) Ζύμη. Divinitas intelligitur, quæ in Christo, «instar frumenti,» humanitati juncta est.
 (98) Δι' ὅσον. Coisl. 2, quatuor Colb. et Or. 1, δι' ὅσον.
 (99) Διὰ τὸ νοούμενον. «Propter id,» etc. Ratione divinitatis.
 (1) Ὡς μητρὸς νόμου, καὶ, etc. Bill. legit, ὡς μητρὸς, νόμου καὶ, etc. «Ut matre, et juxta legem, et supra legem generationis.»
 (2) Ἄλλους χριστοὺς. «Aliis christis,» id est,

«regibus et pontificibus,» qui unctionis consortes, «uncti» dicuntur, juxta illud ps. xliiv, «Unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.» Verum isti non nisi per gratiam sanctificantur, cum unctionem sacram accipiunt; «in Christo autem,» ut ait Billius, «ipsisima divinitatis præsentia locum unctionis tenebat.»
 (3) Ἀνθρωπον ἀκούσαι. Ob unionem divinæ ac humanæ naturæ in una persona, et «homo» vocatur «Deus,» et «Deus» appellatur «homo.»
 (4) Ἀρχιερεὺς, etc. Talis est pontifex noster Christus, qui nos Patri conciliat, «per quem,» ut ait Apostolus, Rom. v, 2, ««habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus,» etc.
 (5) Ἀγενεαλόγητος, etc. «Cujus divina generatio est ineffabilis.»

ὡς βασιλεὺς δικαιοσύνης, καὶ ὡς ἀποδεκατῶν πατριάρχας κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἀριστεύοντας. Ἐχεις τὰς τοῦ Υἱοῦ προστηγορίας· βιάδιζε δι' αὐτῶν· ὅσαι τε ὑψηλαί, θεϊκῶς (6), καὶ ὅσαι σωματικαί, συμπαθῶς· μᾶλλον δὲ ὅλον θεϊκῶς, ἵνα γένη Θεὸς κάτωθεν ἀνελθὼν, διὰ τὸν κατελθόντα δι' ἡμᾶς ἀνωθεν. Ἐπὶ πᾶσι, καὶ πρὸ πάντων, ἐκείνο τήρει· καὶ οὐκ ἂν σφαλείης ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις ἢ ταπεινοτέροις ὀνόμασιν. Ἰησοῦς Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον σωματικῶς, ὁ αὐτὸς πνευματικῶς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

prorsus divine, ut ex imis hisce ascendens, flas Deus propter eum, qui propter nos de supernis descendit. Præter omnia. et ante omnia, illud serva : nec aut in sublimioribus, aut abjectioribus nominibus errabis. Jesus Christus, heri et hodie corporaliter, idemque spiritualiter, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹⁵ Hebr. vi, 20. ¹⁶ Hebr. vii, 1. ¹⁷ Isa. liii, 8. ¹⁸ Hebr. vii, 2.

(6) Θεϊκῶς. « Divine, » id est, « ratione Deo consentanea. »

ΛΟΓΟΣ ΛΑ'.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

A'. Ὁ μὲν δὴ περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγος, τοιοῦτος (7)· καὶ οὕτω διαπέφευγε τοὺς λιθάζοντας, διελθὼν διὰ μέσου (8) αὐτῶν. Ὁ λόγος γὰρ οὐ λιθάζεται, λιθοβολεῖ δὲ, ὅταν ἐθέλη, καὶ σφενδονᾷ θηρία, λόγους κακῶς τῷ θρεῖ προσβαίνοντας (9). Τί δ' ἂν εἴποις, φασί, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; πόθεν ἡμῖν ἐπιστάγεις, ξένον θεὸν καὶ ἄγραφον; Τοῦτο ἤδη καὶ οἱ περὶ τὸν Υἱὸν μετριάζοντες. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ὁδῶν εὐρεῖν ἔστι καὶ τῶν καταμῶν, σχίζονται τε ἀπ' ἀλλήλων, καὶ εἰς ἄλληλα συναγονται· τοῦτο κἀνταῦθα συμβαίνει, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς ἀσεβείας, καὶ τοὺς τὰ ἄλλα διεστῶτας ἐν ἄλλοις συμφέρεσθαι, ὥστε μηδὲ γινώσκειν καθαρῶς δύνασθαι τὸ συμφέρον, ἢ τὸ μα-

χόμενον. consentiant, ita ut ne plane quidem intelligi ac qua contendant.

B'. Ἐχει μὲν οὖν τι καὶ δυσχερὲς ὁ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγος, οὐ μόνον ὅτι ἐν τοῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγοις ἀποκαμόντες οἱ ἄνθρωποι, θερμότερον τῷ Πνεύματι προσπαλαίουσι (χρῆ γὰρ τι πάντως αὐτοὺς ἀσεβεῖν, ἢ οὐδὲ βιωτὸς ἔστιν αὐτοῖς ὁ βίος), ἀλλ' ὅτι καὶ ἡμεῖς τῷ πληθει τῶν ζητημάτων ἀποκναισθέντες (10), ταυτὸν (11) πάσχομεν ποῖς καχοσίοις· οἱ ἐπειδὴν πρός, τι τῶν βρωμάτων ἀηδισθῶσι, πρὸς πάντα λόγον ὁμοίως, ὥσπερ ἐκείνοι· πρὸς τροφήν, δυσχεραίνουμεν. Ὅμως διδόντω τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ λόγος δραμεῖται, καὶ ὁ Θεὸς δεξασθήσεται. Τὸ μὲν οὖν ἐπιμελῶς ἐξετάζειν καὶ διαιρεῖσθαι, ποσάχως ἢ τὸ

¹¹ Exod. xix, 12.

^a Alias xxxvii; quæ autem 31 erat, nunc 37. — Habitu anno 380.

(7) Τοιοῦτος. Ὁ. Α. τοιοῦτος.

(8) Διὰ μέσου. Alludit ad hæc Lucæ, iv, 50, « Per medium illorum ibat. »

A Pontifex ¹², ut oblato : Melchisedech ¹³, ut matris expers, quod ad naturam illam nostra excelsores attinet, patre autem carens, quantum ad nostram : tum etiam quia sublimitus absque genealogia est. (Generationem enim illius, inquit, quis enarrabit ¹⁴?) Ac præterea, ut Rex Salem ¹⁵, hoc est, pacis, et Rex justitiæ, ac denique ut a patriarchis adversus pestiferas potestates strenue rem gerentibus, decimas accipiens. Habes Filii appellationes. Per eas incede; per eas, iuquam, omnes, quæ sublimes sunt, divine, per corporeas autem, humane : imo vero

Deus propter eum, qui propter nos de supernis descendit. Præter omnia. et ante omnia, illud serva : nec aut in sublimioribus, aut abjectioribus nominibus errabis. Jesus Christus, heri et hodie corporaliter, idemque spiritualiter, et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO XXXI.

THEOLOGICA QUINTA.

De Spiritu sancto.

I. Ac de Filio quidem talis est nostra oratio : atque ad hunc modum lapidantium impetum effugit, per medium ipsorum transiens. Oratio quippe non lapidatur : verum lapides ipsa, cum lubet, jactit, ac belluas, hoc est, sermones, male ad montem ascendentes ¹⁷, funda insectatur. Sed de Spiritu sancto, inquirunt, quid dixeris? Unde nobis peregrinum Deum, nulloque Scripturæ loco proditum introducis? Atque hoc illi quoque objiciunt, qui de Filio moderatius sentiunt. Nam quod in viis et fluviis reperire est, ut a se invicem secentur, ac rursus inter se coeant; idem hic quoque (tanta est impietatis ubertas et copia!) usu venit, ut, qui in aliis rebus inter se dissident, in quibusdam rursus perspicui possit, vel qua in re consentiant, vel in

557 II. Et quidem in hac de Spiritu sancto disputatione, nonnihil inest difficultatis et molestiæ, non hoc solum nomine, quod homines in sermonibus de Filio fracti ac debilitati, acrioribus animis adversus Spiritum luctantur (omnino enim eos aliqua in re impios se præbere necesse est, aut no vitalis quidem, ut dici solet, ipsi vita est), verum etiam quia nos quoque, quæstionum multitudine fatigati et enecti, similes sumus iis, qui ciborum fastidio laborant. Quemadmodum enim illi, postquam alicujus cibi fastidium contraxerunt, omnes quoque cibos aversantur, eodem quoque modo nos ex unius

(9) Προσβαίνοντας. Vulgata versio, « accedentes. »

(10) Αποκναισθέντες. Budæus, « enecti, vexati, gravati. »

(11) Ταυτόν. Duo Regg., τ' αὐτό.

disputationis tædio ad omnes disputationes æque nauseamus. Det tamen Spiritus; et oratio curret, Deique gloria celebrabitur. Enimvero quot modis, vel *Spiritus*, vel *Sanctus*, apud Scripturam sacram intelligatur et dicatur, accurate excutere atque distinguere, commodumque cuique speculationi testimonium adhibere, quodque etiam peculiari quodammodo id, quod ex utroque connexum est, nimirum Spiritus sanctus, accipiatur, dicere superseebimus, aliisque, qui hæc et sibiipsis, et nobis, quemadmodum nos quoque ista ipsis, pertractarunt, hoc muneris relinquemus. Nos autem ad ea, quæ deinceps sequuntur, orationem convertertemus.

III. Atque illi quidem, qui perinde ac si nos peregrinum quemdam et ascriptitium Deum invehamus, animo disruciantur, acriterque pro littera contendunt; sciant se illic timere, ubi non est timor¹⁸, studiumque erga litteram suam nihil aliud, quam impietatis obtentum esse aperte cognoscant, ut paulo post ostendetur, cum objectiones eorum pro virili nostra refutaverimus. Nos vero tanta deitatis Spiritus sancti, quem colimus, fiducia nitimur, ut hinc etiam a deitate orationis initium ducturimus. easdem Trinitati voces accommodantes, etsi id audacius fortasse nonnullis videri queat: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, Pater. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, Filius. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum*¹⁹, alius Paracletus. 558 Erat, et erat, et erat: sed unum erat. Lux, et lux, et lux: sed lux una, Deus unus. Atque hoc illud est, quod David quoque ipse ante animo informavit, cum diceret: *In lumine tuo videbimus lumen*²⁰. Nunc autem nos, et perspeximus, et prædicamus, ex luce Patre, lucem Filium, in luce Spiritu sancto percipientes, quæ est compendiarie ac simplex divinæ Trinitatis confessio. Qui rejicit, rejiciat; qui inique agit, inique agat²¹; nos, quod intelleximus, prædicamus. In montem excelsum ascendemus²², et clamabimus, si quidem ex inferiori loco minus au-

¹⁸ Psal. xiii, 5. ¹⁹ Joan. i, 9. ²⁰ Psal. xxxv, 10.

(12) *Τὸ Πνεῦμα*. Hunc locum sic exponit Elias: « Spiritus vocatur et ipse Pater, ut cum dicitur, Joan. iv, 24: « Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare. » Spiritus etiam Filius, ut Thren. iv, 20: « Spiritus oris nostri Christus Dominus. » At maxime proprie Spiritus vocatur, sanctus ille Spiritus, de quo Joan. xv, 26: « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit. » Sumitur etiam hoc vocabulum pro dono, juxta illud Pauli, Rom. viii, 15: « Accepistis Spiritum adoptionis. » Angeli etiam spiritus dicuntur, ut psal. c, 4: « Qui facis angelos tuos spiritus. » Animus quoque spiritus vocatur, ut psal. cxx, 6: « In manus tuas commendo spiritum meum. » Usurpatur item pro vento, ut psal. cxlvii, 7: « Flabit spiritus tuus, et fluent aquæ. » Spiritus item dicitur id quod litteræ opponitur, ut in hoc Apost. loco, II Cor. iii, 6: « Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. » Diabolus quoque spiritus vocatur, ut Matth. xii, 45: « Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, etc. »

Πνεῦμα (12), ἢ τὸ Ἅγιον (13), παρὰ τῆ θεῆ Γραφῆ νοεῖται καὶ λέγεται, μετὰ τῶν (14) προσφῶρων τῆ θεωρίᾳ μαρτυριῶν, καὶ ὅτι παρὰ ταῦτα ἰδιότητως τὸ ἐξ ἀμφοῖν συνημμένον, λέγω δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐτέροις (15) παρήγομεν, οἱ καὶ ἑαυτοῖς, καὶ ἡμῖν ταῦτα πεφιλοσοφήκασιν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἐκείνοις (16). Αὐτοὶ δὲ πρὸς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου τρεφόμεθα.

Γ'. Οἱ μὲν οὖν, ὡς ξένον τινὰ θεὸν καὶ παρέγγραπτον εἰσαγόντων ἡμῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσχεραίνοντες, καὶ σφόδρα προπολεμοῦντες τοῦ γράμματος, ἴσωςσαν ἐκεῖ φοβοῦμενοι φόβον, οὐ μὴ ἔσσι φόβος, καὶ σαφῶς γινωσκέτωσαν, ὅτι ἐνδύμα τῆς ἀσεβείας ἐστὶν αὐτοῖς ἡ φίλια τοῦ γράμματος, ὡς δεχθήσεται μικρὸν ὑστερον, ἐπειδὴν τὰς ἐνοστάτας αὐτῶν εἰς δύναμιν διελέγξωμεν. Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον θαρρόμεν τῆ θεότητι τοῦ Πνεύματος, ὃ πρεσβεύομεν (17), ὥστε καὶ τῆς θεολογίας ἐντεῦθεν ἀρξόμεθα (18), τὰς αὐτὰς τῆ Τριάδι φωνὰς ἐφαρμόζοντες, καὶ τισὶ δοκῆ τολμηρότερον. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ὃ Πατήρ. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ὃ Υἱός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ὃ ἄλλος Παράκλητος. Ἦν, καὶ ἦν, καὶ ἦν· ἀλλ' ἐν ἦν. Φῶς, καὶ φῶς, καὶ φῶς· ἀλλ' ἐν φῶς, εἰς θεός. Τοῦτ' ἐστὶν ὃ καὶ Δαβὶδ πρότερον ἐφαντάσθη, λέγων· Ἐν τῷ φωτὶ σου ὄψόμεθα φῶς. Καὶ νῦν ἡμεῖς καὶ τε θεάμεθα, καὶ κηρύσσομεν, ἐκ φωτός τοῦ Πατρὸς, φῶς καταλαμβάνοντες τὸν Υἱόν, ἐν φωτὶ τῷ Πνεύματι, σύντομον καὶ ἀπέριττον τῆς Τριάδος θεολογίαν (19). Ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖτω, ὃ ἀνομῶν ἀνομείτω· ἡμεῖς δὲ νοησάμεν, κηρύσσομεν (20). Ἐπ' ὑρὸς ὑψηλὸν ἀναθησόμεθα, καὶ βοήσομεν, εἰ μὴ κάτωθεν ἀκούοιμεθα. Ὑψώσομεν τὸ Πνεῦμα, οὐ φοβηθῶ-

²¹ Isa. xxi, 2. ²² Isa. xi, 9.

(13) *Τὸ Ἅγιον*. « Spiritus a Patre procedens, » inquit Elias, « proprie dicitur sanctus, utpote qui sanctificet, ac sanctitatis fons sit. Per abusum vero, et angelis, et sanctis tribuitur, itemque omnibus, quæ per Spiritus sancti participationem sanctificantur. Id quoque sanctum dicitur, quod segregatum est, ut in isto loco Exodi xix, 6: « Vos eritis mihi gens sancta, etc. »

(14) *Μετὰ τῶν*, etc. « Adhibitis convenientibus huic disputationi testimoniis. »

(15) *Ἐτέροις*. Basilium et Gregorium intelligit Elias.

(16) *Ταῦτα ἐκείνοις*. Hanc lectionem tuetur Billius. Savilius autem legendum contendit, ταῦτα, « eadem, » et subintelligi φιλοσοφούμεν.

(17) *Ὁ πρεσβεύομεν*. Reg. a et Or. 1, ᾧ πρεσβεύομεν.

(18) *Ἀρξόμεθα*. Comb. ἀρχόμεθα.

(19) *Θεολογίαν*. « Theologia. » Coisl. 1, ὁμολογίαν, « confessio. » Sic legit Billius.

(20) *Κηρύσσομεν*. Plures codices præmittunt, καί.

μεθα. Εἰ δὲ καὶ φοβηθῆσόμεθα, ἡσύχάζοντες, οὐ κη-
ρύσσοντες.

Δ'. Εἰ ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Πατήρ, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ
Υἱός. Εἰ ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, ἦν ὅτε οὐδὲ τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον (21). Εἰ τὸ ἐν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τὰ τρία
ἦν (22). Εἰ τὸ ἐν κάτω βάλ्लεις, τοῦ μὴ, καὶ λέγω,
μηδὲ τὰ δύο θῆς ἄνω (23). Τίς γὰρ ἀτελοῦς θεότητος
ὄντας; Μᾶλλον δὲ τίς θεότης, εἰ μὴ τελεία (24);
Τελεία δὲ πῶς, ἢ λείπει τι πρὸς τελείωσιν; Λείπει
δὲ πῶς, μὴ ἐχούση τὸ ἅγιον. Ἐχοί δ' ἂν πῶς, μὴ
τοῦτο ἔχουσα; Εἰ γὰρ (25) ἄλλη τις παρὰ τοῦτο ἡ
ἀγιότης, καὶ ἦτις αὕτη νοεῖται, λεγέτω τις ἢ εἴπερ
ἡ αὐτή, πῶς οὐκ ἀπ' ἀρχῆς; ὡς περ (26) ἄμεινον ὄν
τῷ Θεῷ, εἶναι ποτε ἀτελεῖ, καὶ διχα τοῦ Πνεύματος.
Εἰ μὴ ἀπ' ἀρχῆς ἦν, μετ' ἐμοῦ τέτακται, καὶ εἰ μι-
κρόν πρὸ ἐμοῦ· χρόνον γὰρ ἀπὸ Θεοῦ (27) τεμνόμεθα.
Εἰ τέτακται μετ' ἐμοῦ, πῶς ἐμὲ ποιεῖ θεόν; ἢ πῶς
συνάπτει θεότητι;

Εἰ principio non erat, meæ classis atque ordinis est, etiamsi me nonnihil antecedit. Temporis enim inter-
stitio a Deo dirimimur. Porro si ejusdem mecum classis est, quo pacto me deum efficit? aut quo
pacto cum deitate conjungit?

Ε'. Μᾶλλον δὲ φιλοσοφῆσαι σοι περὶ αὐτοῦ μικρόν
ἔνωθεν· περὶ Τριάδος γὰρ καὶ πρότερον διειλήφα-
μεν. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Σαδδουκαῖοι μὲν οὐδὲ
εἶναι τὸ παράπαν ἐνόμισαν· οὐδὲ γὰρ ἀγγέλους,
οὐδὲ ἀνάστασιν· οὐκ οὐδ' ὄθεν δὲ τὸσαύτας περὶ
αὐτοῦ μαρτυρίας ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπτύσαντες. Ἐλ-
λήνων δὲ οἱ θεολογικώτεροι, καὶ μᾶλλον ἡμῖν προσ-
εγγίσαντες, ἐφαντάσθησαν μὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ· περὶ
δὲ τὴν κλήσιν διηνέχθησαν, νοῦν τοῦ παντός, καὶ
ἐν θύραθεν νοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύσαντες.
Τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς σοφῶν (28), οἱ μὲν ἐνέργειαν
τοῦτο ὑπέλαβον, οἱ δὲ κτίσμα, οἱ δὲ Θεόν, οἱ δὲ οὐκ
ἔγνωσαν ὁπότερον τούτων, αἰδοὶ τῆς Γραφῆς (29),
ὡς φασιν, ὡς οὐδὲν ἕτερον (30) σαφῶς; δηλωσάσης.
Καὶ διὰ τοῦτο, οὕτε σέβουσιν, οὕτε ἀτιμάζουσι, μέ-
σως πῶς; περὶ αὐτοῦ διακείμενοι, μᾶλλον δὲ καὶ λαν-
θάνοντες. Καὶ τῶν Θεῶν ὑπειληφτότων, οἱ μὲν ἄκρι-
διαν οἰοῦσιν εἶναι εὐσεβεῖς, οἱ δὲ τοῦ μὴ εὐσεβεῖν καὶ
τοῖς χεῖλεσιν. Ἄλλων δὲ ἡκούσα μετρούντων θεότητα
σοφωτέρων (31), οἱ τρία μὲν εἶναι καθ' ἡμᾶς ὁμολο-
γοῦσι τὰ νοούμενα, τοσούτων δὲ ἀλλήλων διέστησαν,
ὡς τὸ μὲν, καὶ οὐσία καὶ δυνάμει ποιεῖν ἀόριστον·
τὸ δὲ, δυνάμει μὲν, οὐκ οὐσία δὲ· τὸ δὲ ἀμφοτέροις
περιγραφτόν· ἄλλον τρόπον μιμούμενοι, τοὺς δη-
μιουργόν, καὶ συνεργόν, καὶ λειτουργόν ὀνομάζοντας,
καὶ τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασι τάξιν καὶ χάριν, τῶν πρα-
γμάτων (32) ἀκολουθίαν εἶναι νομίζοντας (33).

(21) Τὸ ἅγιον. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(22) Ἐν. Deest in duobus Regg. quinque Colb.
Comb. et Bss.

(23) Ἄνω. Par. ed. addit, λέγειν, quod auctoritate
melioris notæ codicum erasimus.

(24) Τίς θεότης, εἰ μὴ τελεία; Coisl. 1 habet,
τίς θεότητος ἡμιτελεία; « Quæ deitatis imperfectio? »

(25) Εἰ γὰρ. Plures Regg. quinque Colb. et
Comb. ἢ γὰρ. « Aut enim est alia quædam sanctitas. »

(26) ὡς περ. Sic codd. Mendose in ed.; ὡς περ.

(27) Ἄπὸ Θεοῦ. Duo Colb. ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

(28) Τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς σοφῶν. « Nostrates sa-

PATROL. GR. XXXVI.

A diamur. Spiritum efferemus, non metuemus. Quod
si etiam metuemus, id ita erit, ut quiescere, non
prædicare, metuamus.

IV. Si fuit tempus cum non esset Pater, fuit
quoque cum non esset Filius. Si fuit tempus
cum non esset Filius, fuit quoque cum ne
Spiritus quidem esset. Si unum a principio erat,
utique et tria. Si unum dejicis, audax hoc dicam,
ne duo quidem superiore loco colloces. Quæ enim
imperfectæ deitatis utilitas? Imo quæ deitas, si im-
perfecta? Perfecta autem quomodo erit, in qua ad
perfectionem aliquid desideretur? Desideratur enim,
si sanctitate careat. Hanc porro quomodo habere queat
ni Spiritum habeat? Si enim alia quædam præter
illum sanctitas est, quæ tandem illa intelligenda
sit dicat quispiam: aut, si quidem eadem hæc est,
quid afferri potest, quamobrem non jam inde a
principio fuerit? Quasi vero præstitit Deo, aliqua: do
imperfectum exstitisse, ac Spiritus expertem. Si a
etiamsi me nonnihil antecedit. Temporis enim inter-

V. Sed operæ pretium factorum me puto, si
de eo altius aliquanto disputationem repetam. Nam
de Trinitate prius jam a nobis est pertractatum. Spi-
ritum sanctum Sadducæi penitus non esse censue-
runt; quemadmodum nec angelos, nec resurrectionem:
quibus hæud scio quid acciderit, ut tot ac
tanta de eo in Instrumento Veteri testimonia pro
nihilò haberent. Qui autem apud ethnicos theologiarum
laude magis excelluerunt, 559 propiusque ad nos
accesserunt, per imaginem quamdam ipsum, meo
quidem judicio, conceperunt, tametsi in nomine
dissenserint, Universitatis nempe mentem, et ex-
trinsecam mentem, aliisque id genus nominibus eum
appellantes. Nostrates vero sapientes, partim vim
quamdam et facultatem ipsum existimarunt, partim
creaturam, partim Deum; partim, utro
potius nomine vocandus esset, minime certum
et exploratum habuerunt, ea, ut aiunt, ratione
ducti, quod Scriptura neutrum horum plane
aperteque demonstrasset. Ac proinde nec ipsa
venerantur, nec contemnunt, sed medio quodam
modo, vel potius misere perditæque erga eum affi-
ciuntur. Ex his porro qui Deum ipsum credunt, alii
animo tenus pii atque orthodoxi sunt; alii labiis
quoque ipsis pietatem profiteri non verentur. Alios
etiam quosdam sapientiores audivi, qui divinitatem
metiuntur, ac tria quidem, perinde ac nos, intelli-

piantes. » Bill. « nostræ ætatis. » Gregorius hic
ethnicis opponit sapientes, qui, etsi Christianam re-
ligionem profiteantur, erroribus tamen circa Trinita-
tem imbuuntur; non autem præcæ ætatis sapientes.

(29) Αἰδοὶ τῆς Γραφῆς. « Ob S. S. reverentiam. »
(30) Οὐδὲν ἕτερον. Reg. b et quinque Colb. οὐδ'
ἕτερον.

(31) Σοφωτέρων. In nonnullis, σοφώτερον, « sa-
pientius. »

(32) Τῶν πραγμάτων. « Per res » significat Gre-
gorius « naturarum discrimen. »

(33) Νομίζοντας. Comb. νομίζοντας.

confitentur, sed ea ita interse disjungunt, ut unum eorum et essentia et potestate, infinitum statuunt, alterum potestate, non item essentia, postremum utroque circumscriptum. Sic alio quodam modo eos imitantur, qui opificem, et cooperarium, et ministrum nominant, atque ordinem et gratiam, quæ non omnibus inest, rerum quoque seriem esse arbitrantur.

VI. Nos vero, nec cum iis, qui ne Spiritum quidem esse censent, nec cum nugatoribus ethnicis verba illa commutabimus. Absit enim ut peccatorum oleo sermonem nostrum impingnemus ³². Cum cæteris autem ad hunc modum disputabimus: Spiritus sanctus, vel ex eorum numero, quæ per se subsistunt, omnino statuendus est, vel inter ea collocandus, quæ in alio considerantur; quorum alterum substantiam, alterum accidens vocant, qui harum rerum scientiam callent. Ac si quidem accidens, vis utique et facultas quædam Dei fuerit. Quid enim aliud, aut cuius? Hoc profecto magis consentaneum, compositionisque expers. Si vis et facultas, ageitur haud dubie, non ager: simulque, ut actus fuerit, desinet. Ejusmodi quippe est actus natura. Qui sit ergo, ut agat ipse, atque hæc et illa dicat, et segreget ³⁴, et contristetur ³⁵, et ad iram incitetur, et quæcunque rei motu agitatae perspicue sunt, non autem motionis ipsius? Sin autem substantia est, non accidens, vel creatura censebitur, vel Deus. Medium enim aliquid inter hæc, aut quod neutrius particeps sit, aut ex utroque compositum **560** atque conflatum, ne ii quidem, qui tragelaphos confinxerunt, intelligere queant. Si creatura, quomodo in eum credimus, aut in eo perficimur? Neque enim idem est, credere in aliquid, et credere de aliquo. Illud enim divinitati convenit, hoc cullibet rei. Si autem Deus, certe nec creatura aliud humile atque abjectum nomen.

VII. Jam lingua tua ad disputandum prosiliat, C fundæ jactentur, argumenta nectantur. Aut ingenitus omnino est, inquis, aut genitus. Si ingenitus, ergo duo erunt principii expertes. Si autem genitus, rursus subdividit: aut ex Patre genitus est, aut ex Filio. Si ex Patre, duo igitur sunt Filii ac fratres. Gemellos etiam finge, si lubet, aut alterum natu majorem, alterum minorem; cum ita corporeis rebus immersus es. Si autem ex Filio, jam nobis, inquires, nepos Deus exstitit. Quo quid absurdius fingi possit? Hæc homines ad malefaciendum sapientes ³⁶ et ingeniosi, bonæ autem scribere recusantes. Ego vero, si divisionem hanc necessariam viderem, res ipsas profecto excepissem, nomina nihil veritus. Non enim, quia secundum excelsiorem quamdam relationem Filius est Filius (quod videlicet aliter, quam hoc modo, indicare nequeamus id quod ex Deo est, essentiaque idem cum ipso), idcirco terrena quoque omnia cognationisque nostræ nomina ad Deum necessario transferenda esse putandum est. Alioqui, quid impedit, quomi-

³² Psal. cxl, 5. ³³ Act. xiii, 2. ³⁴ Ephes. iv, 30.

(34) Οὐδεις. Duo Regg. οὐδὲ εἷς.

(35) Διαλεξόμεθα. Comb. διαλεξόμεθα.

(36) Καθ' ἑαυτό. Comb. καθ' ἑαυτά.

(37) Δηλονότι. Comb. μάλλον, « potius »

(38) Ὑποληφθήσεται. Or. 1, ὑπολειφθήσεται.

(39) Ὑποδιαίρει. Reg. Cyp. ὑποδιαίρησει.

A Γ'. Ἡμῖν δὲ πρὸς μὲν τοὺς οὐδὲ εἶναι ὑπειληφ-
τας, οὐδεις (34) λόγος, ἢ τοὺς ληροῦντας; ἐν Ἑλλη-
σιν. Μηδὲ γὰρ ἀμαρτωλῶν ἐλαίῳ πιανθεῖν μιν εἰς
τὸν λόγον. Ἡρῶς δὲ τοὺς ἄλλους οὕτω διαλεξόμε-
θα (35)· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ τῶν καθ' ἑαυτὸ (36)
ὑφ' ἐστῆκτων, πάντως ὑποθετέον, ἢ τῶν ἐν ἐτέρῳ
θεωρουμένων· ὧν τὸ μὲν, οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ
ταῦτα δεινοὶ, τὸ δὲ, συμβεβηκός. Εἰ μὲν οὖν
συμβεβηκεν, ἐνέργεια τοῦτο ἂν εἴη Θεοῦ. Τί γὰρ
ἕτερον, ἢ τίνος; τοῦτο γὰρ πῶς μᾶλλον, καὶ φεύ-
γει σύνθεσιν. Καὶ εἰ ἐνέργεια, ἐνεργηθήσεται
δηλονότι (37), οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργ-
ηθῆναι, παύσεται. Τοιοῦτον γὰρ ἢ ἐνέργεια. Πῶς
οὖν ἐνεργεῖ, καὶ τάδε λέγει, καὶ ἀφορίζει, καὶ λυ-
πεῖται, καὶ παροξύνεται, καὶ ὅσα κινουμένου σαφῶς
ἔστιν, οὐ κινήσεως; Εἰ δὲ οὐσία τις, οὐ τῶν περὶ τὴν
οὐσίαν, ἦτοι κτίσμα ὑποληφθήσεται (38), ἢ Θεός·
μέσον γὰρ τι τούτων, ἦτοι μηδετέρου μετέχον, ἢ ἐξ
ἀμφοῖν σύνθετον, οὐδ' ἂν οἱ τοὺς τραγελάφους πλάτ-
τοντες ἐνοήσασιν. Ἄλλ' εἰ μὲν κτίσμα, πῶς εἰς αὐτὸ
πιστεύομεν, ἢ ἐν αὐτῷ τελειούμεθα; οὐ γὰρ ταυτὸν
ἔστι· πιστεύειν εἰς τι, καὶ περὶ αὐτοῦ πιστεύειν. Τὸ
μὲν γὰρ ἔστι θεότητος, τὸ δὲ παντὸς πράγματος.
Εἰ δὲ Θεός, ἀλλ' οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα, οὐδὲ σύν-
δουλον, οὐδ' ὄλωσ τι τῶν ταπεινῶν ὀνομάτων.

Z'. Ἐνταῦθα σὸς ὁ λόγος, αἱ σφενδόλαι πεμπέσθω-
σαν, οἱ συλλογισμοὶ πλεκέσθωσαν. Ἡ ἀγέννητον πάν-
τως, ἢ γεννητὸν. Καὶ εἰ μὲν ἀγέννητον, δύο τὰ
ἀναρχα. Εἰ δὲ γεννητὸν, ὑποδιαίρει (39) πάλιν· ἢ ἐκ
τοῦ Πατρὸς τοῦτο, ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἐκ τοῦ
Πατρὸς, Υἱοὶ δύο ἀδελφοί. Σὺ δὲ μοι πλάττε καὶ
διδύμους, εἰ βούλει, ἢ τὸν μὲν προσβύτερον, τὸν δὲ
νεώτερον· ἐπειδὴ λαν εἰ φιλοσώματος. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ
Υἱοῦ, πέφηνε, φησὶ, καὶ υἱωνὸς ἡμῖν Θεός· οὐ τί ἂν
γένοιτο παραδοξότερον; ταῦτα μὲν οὖν οἱ σοφοὶ τοῦ
κακοποιῆσαι, τὰ δὲ ἀγαθὰ γράφειν οὐ θέλοντες. Ἐγὼ
δὲ εἰ μὲν ἐύρων ἀναγκαίαν τὴν διαίρεσιν, ἐδεξάμην
ἂν τὰ πράγματα, οὐ φοβηθεὶς τὰ ὄνματα. Οὐ γὰρ,
ἐπειδὴ κατὰ τινα σχέσιν ὑψηλοτέραν Υἱὸς ὁ Υἱός (40),
οὐ δυνηθέντων ἡμῶν ἄλλως, ἢ οὕτως ἐνδείξασθαι τὸ ἐκ
τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοούσιον, ἦδη καὶ πάσας οἰητέον ἀναγ-
καῖον εἶναι τὰς κάτω κλήσεις, καὶ τῆς ἡμετέρας
συγγενείας (41), μεταφέρειν ἐπὶ τὸ θεῖον. Ἡ τάχα
ἂν σύ γε καὶ ἀρβρανε τὸν Θεὸν ἡμῖν ὑπολάβοις, κατὰ
τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι Θεὸς ὀνομάζεται, καὶ Πατήρ;
καὶ θῆλύ τι (42) τὴν θεότητα, ὅσον ἐπὶ ταῖς (43) κλη-
³⁶ Jerem. iv, 22.

(40) Ὁ Υἱός. Montac. addit, λέγεται.

(41) Συγγενείας. « Cognationis nostræ nomina, »
ut sunt vocabula « fratris et nepotis. »

(42) Τί. Deest in Reg. a.

(43) Ταῖς. Coisl. 1 addit, σαῖς.

σει; καὶ τὸ Πνεῦμα οὐδέτερον, ὅτι μὴ γεννητικόν; Αἰ δέ σοι καὶ τοῦτο παυχθείη, τῇ ἑαυτοῦ θελήσει τὸν Θεὸν συγγενόμενον, κατὰ τοὺς παλαιούς λήρους καὶ μύθους, γεννήσασθαι τὸν Υἱὸν, εἰσῆχθη τις ἡμῖν καὶ **Μαρκίωνα**, καὶ **Βαλεντίνου** (44) Θεὸς ἀβρηνόθης, τοῦ τοῦς καινοῦς αἰῶνας ἀνατυπώσαντος.

dicas, Deum cum voluntate sua congressum Filium genuisse, Marcionis quidem ac Valentini, qui novos

zonas commentus est, hermaphroditum quemdam Deum induxeris.
 Η'. Ἐπεὶ δέ σου τὴν πρώτην διαίρεσιν οὐ δεχόμεθα. τὴν μὴδὲν ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ μέσον ὑπολαμβάνουσιν, αὐτίκα οἰχῆσονται σοὶ μετὰ τῆς σεμνῆς διαιρέσεως· οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ υἱοὶ, ὡσπερ τινὸς δεσμοῦ πολυπλόκου τῆς πρώτης ἀρχῆς διαλυθείσης (45), συνδιαλυθέντες, καὶ τῆς θεολογίας ὑποχωρήσαντες. Ποῦ γὰρ θήσεις τὸ ἐκπορευτὸν, εἰπέ μοι, μέσον ἀναφανέν τῆς σῆς (46) διαιρέσεως, καὶ παρὰ **Β** κρείσσονος ἢ κατὰ σὲ θεολόγου, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, εἰσαγόμενον (47); Εἰ μὴ τὴν φωνὴν ἐκείνην τῶν σῶν ἐξέλιξ Εὐαγγελίων, διὰ τὴν τρίτην σου Διαθήκην, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ὃ καθ' ὅσον μὲν ἐκεῖθεν ἐκπορεύεται, οὐ κτίσμα· καθ' ὅσον δὲ οὐ γεννητὸν, οὐχ ὕψος· καθ' ὅσον δὲ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ μέσον, Θεός. Καὶ οὕτω (48) σου τὰς τῶν συλλογισμῶν ἀρκυς διαφυγῶν (49). Θεὸς ἀναπέφηνε, τῶν σῶν διαιρέσεων ἰσχυρότερος (50). Τίς οὖν ἡ ἐκπόρευσις; Εἰπέ σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ φυσιολογήσω, καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ παραπληκτίσωμεν (51) ἄμφω εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακλύπτοντες· καὶ ταῦτα τίνες; Οἱ μὴδὲ τὰ ἐν ποσὶν εἰδέναι δυνάμενοι, μὴδὲ ψάμμον θαλασσῶν, καὶ σταγόνας ὑετοῦ, καὶ ἡμέρας αἰῶνος ἐξαρθμεῖσθαι, μὴ ὅτι γε Θεοῦ βῆθεσιν ἐμβατεύειν, καὶ λόγον ὑπέχειν τῆς οὕτως ἀβρήτου καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως.

guttas, et dies sæculi enumerare possumus, nedum in Dei profunda penetrare, naturæque adeo arcanzæ, atque omnem orationis facultatem usque adeo superantis rationes reddere.

Θ. Τί οὖν ἐστὶ, φησὶν, ὃ λείπει τῷ Πνεύματι, πρὸς τὸ εἶναι Υἱόν (52); Εἰ γὰρ μὴ λείπον τι ἦν, Υἱὸς ἂν ἦν. Οὐ λείπειν φραμέν· οὐδὲ γὰρ ἔλλειπῆς (53) Θεός· τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως (54), ἐν οὕτως εἶπω, ἢ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλήσιν πεποίηκεν. Οὐδὲ γὰρ τῷ Υἱῷ λείπει τι (55) πρὸς τὸ εἶναι Πατέρα (οὐδὲ γὰρ ἔλλειψις ἡ υἰότης), ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο Πατήρ. Ἡ οὕτω γε καὶ τῷ Πατρὶ λείπει τι πρὸς τὸ εἶναι Υἱόν (56)· οὐ γὰρ Υἱὸς ὁ Πατήρ. Ἄλλ' οὐκ ἔλλείψως ταῦτά **Δ** ποθεν, οὐδὲ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ὑφέσεως· αὐτὸ δὲ τὸ, *Μὴ γεγενῆσθαι* (57), καὶ τὸ *γεγενῆσθαι*, καὶ τὸ *ἐκπορεύεσθαι*, τὸν μὲν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱόν, τὸ

nus eadem ratione masculum, Deum nostrum existimes, quoniam Deus et Pater nominatur? Ac feminineum quiddam, Deitatem, quantum quidem ex vocis genere æstimari potest? Et denique Spiritum, neutrum, quoniam nihil gignit? Quod si juxta veteres fabulas et nugas hoc quoque modo luseris, ut dicas, Deum cum voluntate sua congressum Filium genuisse, Marcionis quidem ac Valentini, qui novos

VIII. Quoniam porro divisionem tuam primam, qua inter ingenitum et genitum nihil medium esse arbitraris, haudquaquam admittimus, protinus tibi cum præclara tua divisione fratres illi et nepotes peribunt, ut qui, primo illo disputationis tuæ capite, quasi multiplicis cujusdam nexus initio primo soluto, simul quoque soluti ac dilapsi **561** sint, atque a divinitatis doctrina sese subduxerint. Ubi enim, quæso, pones id, quod procedit, quod quidem inter duas divisionis tuæ partes interjectum esse constat, atque a theologo, multo te præstantiori, nimirum a Salvatore nostro, introducitur? Nisi forte, propter tertium tuum Testamentum, vocem illam ex Evangeliiis sustuleris, *Spiritus sanctus, qui a Patre procedit* ⁵⁷; qui, quatenus ab illo procedit, creatura non est: quatenus rursus genitus non est. Filius non est: quatenus autem inter ingenitum et genitum medius est, Deus est. Atque ita vitatis syllogismorum tuorum laqueis, Deus manifeste apparuit, divisionibus tuis firmior et valentior. Quæ ergo est hæc processio? inquires. Dic tu quæ Patris ingenitura sit, et ego Filii generationem, et Spiritus processionem explicare aggrediar, quo fiet ut ambo deliremus, in Dei mysteria oculos injicientes: idque qui tandem? Nempe qui ne ea quidem, quæ ante pedes sunt, scire, nec arenam maris, aut pluviam

Dei profunda penetrare, naturæque adeo arcanzæ, atque omnem orationis facultatem usque adeo superantis rationes reddere.

IX. Quid ergo est, inquirunt, quod Spiritui deest, ad hoc ut sit Filius? Nisi enim aliquid deesset, Filius esset. Deesse nihil dicimus. Non enim Deo quidquam deest. Verum manifestationis, ut ita dicam, mutuzque eorum relationis differentia, diversa quoque ipsis nomina procreavit. Neque enim Filio aliquid deest, ad hoc ut sit Pater (nec enim defectus est filiatio), nec propterea tamen Pater est. Alioqui eadem ratione Patri aliquid deerit, ad hoc ut sit Filius. **D** Nec enim Pater Filius est. Sed hæc defectum procul dubio undequaque non arguunt, nec essentialis submissionem: quin potius ex his verbis: *Quod genitus non sit, et quod genitus, et quod procedat*, hoc

⁵⁷ Joan. xv, 26.

(44) *Βαλεντίνου*. Coisl. 4, Οὐαλεντίνου.

(45) *Διαλυθείσης*. Plures codd. λυθείσης.

(46) *Τῆς σῆς*. Sic quatuor Regg., quatuor Colb., duo Coisl. et Or. 1. Deest σῆς in ed.

(47) *Εἰσαγόμενον*. Sic omnes codices. Mendose in Par. ed., εἰσαγόμενοι.

(48) *Οὕτω*. Reg. bm, οὕτως.

(49) *Διαφυγῶν*. Colb. 5 et Or. 1, διαφυγόν.

(50) *Ἰσχυρότερος*. Tres Colb., ὑψηλότερος.

(51) *Παραπληκτίσωμεν*. Tres Regg. et Coisl. 2,

παραπληκτίσωμεν.

(52) *Υἱόν*. Coisl. 4, Υἱῷ.

(53) *Ἐλλειπῆς*. Coisl. 4, ἔλλειπῆς.

(54) *Ἐκφάνσεως*. « Locutionis, enuntiationis. »

(55) *Λείπει τι*. Sic tres Regg., quinque Colb. et Or. 1. In ed. deest τι.

(56) *Λείπει... Υἱόν*. Reg. bm, Coisl. 4, Or. 1, et Basil., λείπει... Υἱῷ.

(57) *Γεγενῆσθαι*. Reg. a, γεγενῆσθαι. Mox, ἐκπορεύεσθαι. Reg. Cyr., ἐκπεπορεύεσθαι.

effectum est, ut alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus appelletur, atque ita inconflata trium personarum distinctio in una divinitatis natura et dignitate conservetur. Neque enim Filius est Pater (unus enim est Pater), sed est id quod Pater: nec Spiritus est Filius, quia ex Deo est (unus enim Unigenitus), sed est id quod Filius: tria hæc unum, si divinitatem **562** spectes, et unum tria, si proprietatum rationem habeas; ut nec unum Sabellio faveat, nec tria pestiferæ divisioni, quæ hac tempestate viget.

X. Quid ergo? Spiritus sanctus est Deus? Maxime. Substantialis igitur? Prorsus, siquidem Deus. Da igitur mihi, inquis, ex eodem aliud esse Filium, aliud, quod Filius non sit, et tamen ejusdem cum illo substantiæ, ac Deum, et Deum admittam. Da tu quoque mihi Deum alium, Deique naturam, et tibi eandem Trinitatem cum iisdem nominibus ac rebus dabo. Cum vero Deus unus, atque una suprema natura sit, unde tandem similitudinem tibi repræsentabo? An rursus postulas ex terrenis et humanis eam duci? Valde profecto turpe est, nec turpe modo, sed etiam valde stultum et inane, ex humilibus rebus, superarum cælestiumque simulacrum sumere, rerumque certarum atque constantium ex fluxa fragillique natura, quodque Isaias ait viventia in mortuis requirere⁵⁸. Et tamen admitar, quando ita vis, hinc quoque nonnullam orationi nostræ opem afferre. Atque alia quidem prætermittenda duco, etsi multa de animalium historia commemorare queam, partim nobis nota, partim paucis cognita, quæ circa animantium ortus ac generationes natura miro artificio edidit. Gigni etenim dicuntur, non modo ex iisdem eadem, atque ex diversis diversa; sed etiam eadem ex diversis, ac diversa ex iisdem. Quod si etiam cuiquam fidem facit hic sermo, alius est generationis modus, ut idem animal a seipso consumatur et procreetur. Sunt etiam quæ, velut quadam naturæ magnificentia, a seipsis quodammodo desciscant, atque ex aliis animalibus in alia transeant atque immutentur. Quinetiam idem animal, partim non genitum, partim genitum, et tamen ejusdem substantiæ reperire est: quod quidem ad præsentis quiddam ex nostris ubi commemoravero, quod etiam

δὲ (58), τοῦθ' ὅπερ λεγεται, Πνεῦμα ἅγιον προσηγόρευσεν, ἵνα τὸ ἀσύγχυτον σώζηται τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐν τῇ μιᾷ φύσει τε καὶ ἄξιᾳ τῆς θεότητος. Οὔτε γὰρ ὁ Υἱὸς Πατρὸς (εἰς γὰρ Πατὴρ), ἀλλ' ὅπερ ὁ Πατὴρ· οὔτε τὸ Πνεῦμα Υἱὸς (59), ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ (εἰς γὰρ ὁ Μονογενής), ἀλλ' ὅπερ ὁ Υἱός· ἐν τὰ τρία τῇ θεότητι, καὶ τὸ ἐν τρία ταῖς ἰδιότησιν· ἵνα μήτε τὸ ἐν Σαβέλλιον ἦ, μήτε τὰ τρία τῆς πονηρᾶς νῦν (60) διαίρέσεως.

P. Τί οὖν; Θεός τὸ Πνεῦμα; Πάνυ γὰρ. Τί οὖν, ὁμοούσιον; Ἐπερ Θεός. Δός οὖν μοι, φησιν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ, τὸ μὲν Υἱὸν, τὸ δὲ οὐχ Υἱὸν, εἶτα ὁμοούσια, καὶ δέχομαι (61) Θεὸν, καὶ Θεόν. Δός μοι καὶ σὺ ἄλλον Θεόν, καὶ φύσιν Θεοῦ, καὶ δώσω (62) σοὶ τὴν αὐτὴν Τριάδα μετὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων. Εἰ δὲ εἰς ὁ Θεός τε καὶ (63) μία φύσις ἡ ἀνωτάτω, πόθεν παραστήσω σοὶ τὴν ὁμοίωσιν; Ἥ ζητεῖς (64) πάλιν ἐκ τῶν κάτω καὶ τῶν περὶ σέ; Λίαν μὲν αἰσχρὸν, καὶ οὐκ αἰσχρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ μάταιον ἐπιεικῶς, ἐκ τῶν κάτω τῶν ἄνω τὴν εἰκασίαν λαμβάνειν, καὶ τῶν ἀκινήτων ἐκ τῆς βευστοῆς φύσεως, καὶ, ὃ φησιν Ἡσαίας, ἐκζητεῖσθαι τὰ ζῶντα (65) ἐν τοῖς νεκροῖς. Ὅμως δὲ πειράσομαι, σὴν χάριν, κἀντεῦθεν δοῦναι τινα τῷ λόγῳ (66) βοήθειαν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα παρήσειν μοι δοκῶ, πολλὰ ἂν ἔχων ἐκ τῆς περὶ ζῶων ἱστορίας εἶπαι, τὰ μὲν ἡμῖν γνώριμα, τὰ δὲ τοῖς ἄλλοις· ὅσα περὶ τὰς τῶν ζῶων γενέσεις ἡ φύσις ἐπιλοτεχνήσατο. Γενᾶσθαι γὰρ λέγεται, οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ μόνον, οὐδὲ ἐξ ἐτέρων ἕτερα (67), ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐτέρων τὰ αὐτὰ, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἕτερα. Εἰ δὲ τῷ (68) πιστός ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ἐστὶ τρόπος γενήσεως, αὐτὸ τι ὄφ' ἑαυτοῦ δαπανώμενον καὶ τικτόμενον. Ἔστι δὲ ἃ καὶ ἐξίσταται πως ἑαυτῶν, ἐξ ἄλλων ζῶων εἰς ἄλλα μεθιστάμενά τε καὶ μεταποιούμενα, φιλοτιμίᾳ φύσεως. Ἡδὴ δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ, τὸ μὲν οὐ γέννημα, τὸ δὲ γέννημα, πλὴν ὁμοούσια· ὃ καὶ τῷ παρόντι πως μᾶλλον προσείκειν. Ἐν δὲ τι τῶν ἡμετέρων εἰπῶν, ὃ καὶ πᾶσι γνώριμον, ἐφ' ἕτερον μεταδίσσεται λόγον.

quæstionis similitudinem propius accedit. Unum etiam nemini ignotum est, alio postea transibit oratio.

XI. Quid tandem Adamus erat? Dei figmentum. Quid Eva? Figmenti segmentum. Quid Seth? Utrius-

IA'. Ὁ Ἀδάμ τί ποτε ἦν; Πλάσμα Θεοῦ. Τί δαὶ ἡ Εὐα; Τμημα τοῦ πλάσματος. Τί δαὶ ὁ Σήθ; Ἀμ-

⁵⁸ Isa. viii, 19.
 (58) Τὸ δὲ. Sic Reg. bm., Reg., Cypr. et quatuor Colb. In ed. τὸν δὲ.
 (59) Υἱός. Reg. hm, ὁ Υἱός.
 (60) Τῆς πονηρᾶς νῦν. Reg. Cypr., τῆς πονηρᾶς σου νῦν. Alii, detracto νῦν, habent ut in Reg. Cypr.
 (61) Καὶ δέχομαι, etc. « Ac Deum et Deum admittam. » Id est, « tam illum, quam hunc, Deum admittam. »
 (62) Καὶ δώσω, etc. « Et dabo tibi eandem Trinitatem, quæ iisdem nominibus rebusque respon-

(63) Ὁ Θεός τε καὶ. Plures Regg. et Colb., Θεός καὶ, abjectis ὁ et τε. Reg. Cypr., ὁ Θεός καὶ.
 (64) Ἥ ζητεῖς. Reg. Cypr., Εἰ δὲ ζητεῖς. « Quod si rursus, » etc.
 (65) Τὰ ζῶντα. Or. 1, τὸν ὄντα.
 (66) Τῷ λόγῳ. « Orationi, » id est, « doctrinæ fidei. »
 (67) Ἐξ ἐτέρων ἕτερα. « Ex diversis diversa, » ut ex asino et equa muli generantur.
 (68) Εἰ δὲ τῷ, etc. Sic plures codd. In ed., εἰδέτω. Hic Gregorius ad phœnicem alludit.

φοτέρων γέννημα. Ἄρ' οὖν ταυτὸν (69) σοι φαίνεται; Ἄ πλάσμα, καὶ τμήμα, καὶ γέννημα; Πῶς οὐ; Ὁμοούσια δὲ ταῦτα, ἢ τί; Πῶς δ' οὐ; Ὁμολόγηται οὖν καὶ τὰ διαφόρως ὑποστάντα (70) τῆς αὐτῆς εἶναι οὐσίας ἐνδέχασθαι. Λέγω δὲ ταῦτα, οὐκ ἐπὶ τὴν θεότητα φέρων τὴν πλάσιν, ἢ τὴν τομὴν, ἢ τι τῶν ὅσα σώματος (μὴ μοι τις ἐπιφυσέσθω πάλιν τῶν λογομάχων), ἐπὶ δὲ τούτων θεωρῶν, ὡς ἐπὶ σκηνῆς, τὰ νοούμενα. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τῶν εἰκαζομένων οὐδὲν πρὸς πᾶσαν ἐξικνεῖσθαι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τί ταῦτα, φασίν; Οὐ γὰρ τοῦ ἑνὸς, τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ ἄλλο τι. Τί οὖν; Ἡ Εὐα καὶ ὁ Σῆθ, οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἀδάμ; Τίνας γὰρ ἄλλου; Ἡ καὶ ἀμφότεροι γεννήματα; Οὐδαμῶς. Ἄλλὰ τί; Τὸ μὲν τμήμα, τὸ δὲ γέννημα· καὶ μὴ ἀμφότεροι ταυτὸν ἀλλήλοις· ἄνθρωποι γάρ· οὐδεὶς ἀντερεῖ. Παύση (71) οὖν ἀπομαχόμενος (72) πρὸς τὸ Πνεῦμα, ὡς ἢ γέννημα πάντως, ἢ μὴ ὁμοούσιον, μὴδὲ θεόν, καὶ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τὸ δυνατόν λαβὼν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως; Ἐγὼ μὲν οἶμαι σοι (73) καλῶς ἔχειν, εἰ μὴ λαὸν ἔγνωκας φιλονεκεῖν, καὶ πρὸς τὰ δῆλα μάχεσθαι.

praesertim cum ex humana quoque similitudine intellexeris? Equidem tibi jam belle esse existimo, nisi pervacaciter admodum contendere, manifestis- que rebus obluclari decreveris.

IB'. Ἄλλὰ τίς προσεκύνησε τῷ Πνεύματι, φησίν; τίς ἢ τῶν παλαιῶν, ἢ τῶν νέων; τίς δὲ προσήξατο; ποῦ δαὶ (74) τὸ χρῆναι προσκυνεῖν ἢ προσεύχασθαι γέγραπται; καὶ πόθεν τοῦτο λαβὼν ἔχεις; Τὴν μὲν τελεωτέραν αἰτίαν ἀποδώσομεν ὑστερον, ἦνίκα ἂν περὶ τοῦ ἀγράφου διαλεγώμεθα· νῦν δὲ τοσοῦτον εἰπεῖν ἐξαρκέσει· τὸ Πνεῦμα ἐστὶν ἐν ᾧ προσκυνούμεν, καὶ δι' οὗ προσευχόμεθα. Πνεῦμα γάρ, φησίν, ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖα δεῖ προσκυνεῖν· καὶ πάλιν· τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα, καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει (75) ὑπὲρ ἡμῶν στεραγμοῖς ἀλαλήτοις· καὶ, Προσεύξομαι τῷ Πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοῦ· τοῦτ' ἐστὶν, ἐν νοῦ καὶ Πνεύματι. Τὸ οὖν προσκυνεῖν τῷ Πνεύματι, ἢ προσεύχασθαι, οὐδὲν ἄλλο εἶναι μοι φαίνεται, ἢ αὐτὸ ἐαυτῷ τὴν εὐχὴν προσάγειν καὶ τὴν προσκύνησιν. Ὁ τίς οὐκ ἂν ἐπαίνεσσαι τῶν ἐνθεῶν, καὶ τῶν εὐ εἰδῶτων, ὅτι καὶ D ἢ τοῦ ἑνὸς προσκύνησις, τῶν τριῶν ἐστὶ προσκύνησις, διὰ τὸ ἐν τοῖς τρισὶν ὁμότιμον τῆς ἀξίας, καὶ τῆς θεότητος; Καὶ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνο φοβηθήσομαι (76), τὸ πάντα διὰ τοῦ Ἰησοῦ γεγονέναι λέγεσθαι, ὡς ἑνὸς τῶν πάντων ὄντος καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Πάντα γὰρ ὅσα γέγονεν, εἴρηται, οὐκ ἀπλῶς ἅπαντα· οὐδὲ γὰρ ὁ Πατήρ, οὐδ' ὅσα μὴ γέγονεν. Δεῖξον (77) οὖν,

⁶⁹ Joan. iv, 24. ⁷⁰ Rom. viii, 26. ⁷¹ I Cor. xiv, 15. ⁷² Joan. i, 3. ⁷³ ibid.

(69) Ταυτὸν. Regg. a, bm et Par., ταῦτα.

(70) Διαφόρως ὑποστάντα. « Quæ diversimode nata, » vel, « producta exsisterunt, » etc.

(71) Παύση. Or. 1, παύσαι.

(72) Ἀπομαχόμενος. Sav., ἀντιμαχόμενος.

(73) Οἶμαι σοι. Quinque Regg., οἶμαί σε, « te bene, » vel « recte affectum puto. »

que soboles. Idemne porro tibi esse videntur, segmentum, et soboles? Quidni? Age, ejusdemne hæc essentia inter se sunt, an **563** diversæ? Ejusdem. In confesso igitur est, ut, quæ varie existunt, eadem tamen essentiam habeant. Nec vero hæc eo a me dicuntur, quod fictionem, aut sectionem, aut aliquid aliud ex his, quæ corporis natura fert, in divinitatem conferam (nec enim mihi rursus pugnax quispiam arguator insidiosè immineat), sed ut in his rebus ea, velut in scena, spectem, quæ non nisi intellectu percipiuntur. Neque enim fieri potest, ut imago ulla et similitudo, rei veritatem plane perfecteque assequatur. Sed dicunt, quorum hæc? Nec enim unius ejusdemque, alter Filius, alter aliud quidquam. Quid igitur? Eva et Seth, nonne ex eodem Adamo sunt? Ex quo enim alio? Utrum autem ambo ex eo geniti sunt? Minime. Quid ergo? Altera segmentum est, alter filius: atqui ambo inter se idem sunt: homines enim: nemo est qui inficietur. Desinesne igitur adversus Spiritum dimicare, quasi videlicet aut genitus omnino sit, aut consubstantialis non sit, nec Deus,

sententiam nostram haudquaquam impossibilem esse nisi pervacaciter admodum contendere, manifestis-

XII. Sed quis, inquires, Spiritum adoravit? Quis, vel veterum, vel recentium? Quis eum oravit? Quo Scripturæ loco eum adorandum aut orandum esse proditum est? Unde hoc hausisti? Nos hujus rei pleniorē causam postea reddemus, cum de non scriptis dogmatibus disseremus. Nunc vero hoc dicere sufficiet. Spiritus est, in quo adoramus, et per quem oramus. Spiritus enim, inquit, est Deus: atque eos, qui ipsum adorant, in Spiritu et veritate oportet adorare ⁷⁴. Ac rursus, Quid enim oremus, quem admodum oportet, nescimus. Sed Spiritus ipse interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus ⁷⁵. Et alio loco: Orabo Spiritu, orabo et mente ⁷⁶, id est, in mente et Spiritu. Ergo Spiritu adorare, vel orare, mihi nihil aliud esse videtur, quam ipsum sibiipsi orationem vel adorationem offerre. Eamque sententiam quis est qui non comprobaturus sit, de magnis ac divinis viris loquor, quique probe norunt, unius adorationem trium adorationem esse, propter æqualem trium personarum dignitatem ac divinitatem? Sed ne illud quidem extimescam, quod omnia per Filium facta esse dicuntur ⁷⁷, tanquam in rerum universitatem Spiritus quoque sanctus aggregandus sit. Omnia enim, quæcunque facta sunt, dicit **564** evangelista ⁷⁸, non omnia simpliciter. Nam ne ipse quidem Pater, nec omnia ea, quæ facta non sunt.

(74) Ποῦ δαὶ. In nonnullis, ποῦ δέ.

(75) Ὑπερεντυγχάνει. Sic textus sacer. In ed., ὑποεντυγχάνει [mendose].

(76) Φοβηθήσομαι. Sic duo Regg., Or. 1, Bas., Comb., etc. In ed., φοβήσομαι.

(77) Δεῖξον. Quatuor Regg., quatuor Coll., Or. 1, etc., δείξας. « Cum demonstraveris. »

Proba ergo Spiritum factum ac procreatum esse, ac tum Filio eum da, et in creaturarum numero colloca. Quamvis autem id probare atque ostendere nequiveris, nihil tibi ad impietatem adjumenti complexio illa allatura est. Si enim factus est, per Christum utique: ne ipse quidem inficias ivero. Si autem factus non est, quomodo, aut rerum universarum numero includetur, aut per Christum factus erit? Proinde desine, et Patrem, in Filii contumeliam male honorare (malus enim honor est, Patrem Filio privare, utcumque eum præstantiorem creaturam esse concesseris), et Filium in Spiritus sancti ignominiam. Non enim conservi opifex est, sed cum eo, qui pari dignitate est, glorificatur. Nihil Trinitati ex teipso tribue, ne a Trinitate excidas. Nullo modo unam illam naturam ac peræque venerandam trunca. Alioqui si quid ex tribus everteris, eum quoddam unionis illius simulacrum capere, prurumpere.

XIII. Venit jam ad præcipuum disputationis caput oratio; ac quæstionem quidem, quæ jampridem oppressa est et exstincta, atque fidei cessit, hoc tempore renovari doleo et ingemisco: adversus rabulas tamen stare necesse est, ac providere, ne velut deserta causa vincamur, qui Verbum habemus, Spiritusque patrocinium suscipimus. Si Deus, inquit, et Deus, et Deus, quid causæ esse potest, quin tres sint dii, aut quin plurium deorum principatum colamus? Quinam hæc? Hi nempe, qui perfectiores in impietate sunt, aut etiam qui secundas partes tenent, hoc est, qui de Filio rectius sentiunt. Sermo enim mihi, partim adversus ambos communis est, partim adversus hos proprius et peculiaris. Ac cum his quidem ad hunc modum agemus. Quid trideitis nobis dicitis, qui Filium colitis, etsi a Spiritu descivistis? Vos autem non bideitæ? Nam si Unigeniti quoque cultum et adorationem abjuratis, haud dubie ab adversariorum partibus statis: ac proinde quid est, quamobrem lenius humaniusque vobiscum agamus, tanquam non omnino mortuis et exstinctis? Si autem colitis, atque **565** hactenus saltem salubriter affecti estis, ex vobis quæremus, qua ratione a bideitatis crimine vosmet vindicare queatis, si quis eam vobis objiciat? Si est vobis sermo prudentiæ, respondete, nobisque etiam respondendi ansam præbete. Illæ enim rationes, quibus bideitatis crimen propellendum sufficient. Atque ita causam obtinebimus, vos, qui accusatores estis, patros habituri. Quo quid fortius et generosius?

XIV. At vero quodnam nobis est cum utrisque certamen, et quænam oratio? Nobis Deus unus est,

(78) *Δεικνύεις*. Tres Regg. et Or. 1, *δεικνύης*.

(79) *Ἀρνήσωμαι*. Reg. biii et alii duo, *ἀρνήσωμαι*.

(80) *Μίαν*. Sic quatuor Regg., totidem Coll., Or. 1, *Πατ.*, etc. In ed., *Θεῶν*, « divinum. »

(81) *Φασί*. Duo Regg., quinque Coll., etc., *φῆσι*.

(82) *Οἱ τελεώτεροι*, etc. « Perfectiores in impietate. » Designat hic Gregorius Arianos et Eunomianos, qui in Filium et in Spiritum sanctum impii

ἄτι γέγονε, καὶ τότε τῷ Υἱῷ ὄδς, καὶ τοῖς κτισμασι συναριθμησον. Ἔως δ' ἂν μὴ τοῦτο δεικνύεις (78), οὐδὲν τῷ περιληπτικῷ βοηθῆ πρὸς ἀσέβειαν. Εἰ μὲν γὰρ γέγονε, διὰ Χριστοῦ πάντως· οὐδὲ αὐτὸς ἀρνήσωμαι (79). Εἰ δὲ οὐ γέγονε, πῶς ἢ τῶν πάντων ἔν, ἢ διὰ Χριστοῦ; Παῦσαι οὖν καὶ τὸν Πατέρα κακῶς τιμῶν κατὰ τοῦ Μονογενοῦς (κακῆ δὲ τιμῆ κτίσμα διδόντα τὸ τιμιώτερον ἀποστερεῖν Υἱόν). καὶ τὸν Υἱὸν κατὰ τοῦ Πνεύματος. Οὐ γὰρ ὁμοδούλου δημιουργός, ἀλλ' ὁμοτίμῳ συνοδοξάζομενος. Μηδὲν μετὰ σεαυτοῦ θῆς τῆς Τριάδος, μὴ τῆς Τριάδος ἐκπέσης. Μηδὲν περικόψης τὴν μίαν (80) ὁμοίως σεβάσιμον. Ὡς ἂν τῶν τριῶν καθέλη, τὸ πᾶν ἔση καθηρηκῶς, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς ἐκπεπτωκῶς. Βέλτιον μικρὰν τῆς ἐνώσεως φαντασίαν λαβεῖν, ἢ παντελῆ τολμήσαι δυσσεβείαν.

totum everteris, imo a toto excideris. Præstat enim quam profligata quadam audacia in omnem impietatem

Γ'. Ἦκει δὲ ἡμῖν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιον· καὶ στένω μὲν, ὅτι πάλαι τεθνηκὸς ζήτημα, καὶ τῆ πίστει παραχωρήσαν, νῦν ἀνακαινίζεται· στήναι δὲ ὁμῶς ἀναγκαῖον πρὸς τοὺς λογιόλεσχας, καὶ μὴ ἐρήμην ἀλῶναι, Λόγον ἔχοντας, καὶ συνηγοροῦντας Πνεύματι. Εἰ Θεός, φασί (81), καὶ Θεός, καὶ Θεός, πῶς οὐχὶ τρεῖς θεοί; ἢ πῶς οὐ πολυαρχία τὸ δοξαζόμενον; Ταῦτα τίνες; Οἱ τελεώτεροι (82) τὴν ἀσέβειαν, ἢ καὶ οἱ τῆς δευτέρας (83) μερίδος, λέγω δὲ τοὺς περὶ τὸν Υἱὸν πῶς εὐγνώμονας. Ὁ μὲν γὰρ κοινὸς μοι πρὸς ἀμφοτέρους λόγος, ὁ δὲ πρὸς τοῦτους ἴδιος. Ὁ μὲν οὖν πρὸς τοῦτους, τοιοῦτος. Τί φάτε τοῖς τριθεῖταις (84) ἡμῖν, οἱ τὸν Υἱὸν σέβοντες, εἰ καὶ τοῦ Πνεύματος ἀφροσύνη; Ὑμεῖς δὲ οὐ διθεῖται (85); Εἰ μὲν γὰρ ἀρνεῖσθε καὶ τοῦ Μονογενοῦς τὴν προσκύνησιν, σαφῶς τέταχθε μετὰ τῶν ἐναντιῶν· καὶ τί φιλανθρωπεύομεθα πρὸς ὑμᾶς, ὡς οὐ πάντῃ νενεκρωμένους; Εἰ δὲ σέβεσθε, καὶ μέχρι τούτου διάκεισθε σωτηρίως (86), ὑμᾶς ἐρωτήσομεν· Τίς ὁ λόγος τῆς διθεῖται ὑμῖν, ἂν τοῦτο ἐγκαλῆσθε; Εἰ ἔστι λόγος συνέσεως, ἀποκριθῆτε, ὅτε καὶ ἡμῖν ὀδὸν ἀποκρίσεως. Οἷς γὰρ ἂν ὑμεῖς τὴν διθεῖται ἀποκρούσησθε λόγοις, οὗτοι καὶ ἡμῖν κατὰ τῆς τριθεῖταις ἀρκέσουσιν· καὶ οὕτω νικῶμεν, ὑμῖν τοῖς κατηγοροῖς, συνηγόροις χρώμενοι· οὐ τί γενναιότερον;

crimen propulsabitis, eadem quoque nobis ad tridicitatem obtinebimus, vos, qui accusatores estis, patros

ΙΔ'. Ὁ δὲ κοινὸς ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους τίς ἀγών τε καὶ λόγος (87); Ἡμῖν εἰς Θεός, ὅτι μία θεότης·

erant.

(83) *Οἱ τῆς δευτέρας*, etc. « Secundas partes tenebant » Semiariani et Macedoniani, qui tantum in Spiritum sanctum blasphemi erant.

(84) *Τριθεῖταις*. « Trideitis, » id est, « trium deorum cultoribus. »

(85) *Διθεῖται*. « Duorum deorum cultores. »

(86) *Διάκεισθε σωτηρίως*. Bill. : « incolumi salute estis. »

(87) *Λόγος*. Coisl. 1 addit, *ἐστὶ*

καὶ πρὸς ἓν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, κἀν τρία πιστεύηται. Οὐ γὰρ, τὸ μὲν μᾶλλον (88), τὸ δὲ ἥττον θεός· οὐδὲ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον· οὐδὲ βουλῆσει τέμνεται, οὐδὲ δυνάμει μερίζεται, οὐδέ τι τῶν ὅσα τοῖς μεριστοῖς (89) ὑπάρχει, κἀναυθα λαβεῖν ἔστιν· ἀλλὰ ἀμερίστος (90) ἐν μεμερισμένοις, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἡ θεότης· καὶ οἷον ἐν ἡλίοις τρισὶν ἐχομένοις ἀλλήλων, μία τοῦ φωτὸς σύγκρασις. Ὅταν μὲν οὖν πρὸς τὴν θεότητα βλέψωμεν, καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν, καὶ τὴν μοναρχίαν, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον· ὅταν δὲ πρὸς τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἐκείθεν ὄντα καὶ ὁμοδόξως, τρία τὰ προσκυνούμενα.

IE'. Τί δαί; οὐχὶ καὶ παρ' Ἑλλήσι, φαῖεν ἄν, μία θεότης, ὡς οἱ τὰ τελεώτερα παρ' ἐκείνοις φιλοσοφοῦντες, καὶ παρ' ἡμῖν ἀνθρωπότης μία, τὸ γένος ἅπαν; Ἄλλ' ὅμως θεοὶ πολλοί, καὶ οὐχ εἷς, ὡς δὴ καὶ ἀνθρώποι; Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ἡ κοινότης τὸ ἐν ἔχει μόνον ἐπινοία θεωρητόν (91)· τὰ δὲ καθ' ἕκαστον πλεῖστον ἀλλήλων, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ τῇ δυνάμει μεμερισμένα. Ἡμεῖς τε γὰρ οὐ σύνθετοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀντιθετοί, καὶ ἀλλήλοισι, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, οὐδὲ ἐπὶ μιᾷς ἡμέρας οἱ αὐτοὶ καθαρώς μένοντες, μὴ ὅτι τὸν ἅπαντα βίον· ἀλλὰ καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς ἀεὶ βέοντές τε καὶ μεταπίπτοντες. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ μὴ καὶ ἄγγελοι (92), καὶ πᾶσα φύσις ἡ ἄνω, καὶ (93) μετὰ τὴν Τριάδα, κἀν ἄπλοὶ τινες ὦσι, καὶ πρὸς τὸ καλὸν παγιώτεροι, τῇ

πρὸς τὸ ἄκρον καλὸν ἐγγύττετι.

coelesti natura, et Trinitati proxima; tametsi alioqui simplici quadam natura præditi sint, atque ob vicinitatem eam, quam ad summum bonum habent, in bonum firmitus defixi.

IG'. Οἱ τε παρ' Ἑλλήνων σεβόμενοι θεοὶ τε καὶ δαίμονες, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, οὐδὲν ἡμῶν δέονται κατηγόρων, ἀλλὰ τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀλίσκονται θεολόγοις (94), ὡς μὲν ἐμπαθεῖς, ὡς δὲ στασιώδεις, ὅσων

(88) *Ὁὐ γὰρ, τὸ μὲν μᾶλλον*, etc. S. Leo serm. 8. in Nativ. Christi ait: « Gradus in vero divinitate esse non possunt. Quidquid Deo minus est, Deus non est. »

(89) *Μεριστοῖς*. « Dividuis. » Sic tres Regg., quinque Colb., Or. 1, Par., Comb. In ed., μεριστοῖς, « partitoribus. »

(90) *Ἀμερίστος*. Vile Damascen. *De orthofoxa fide*, cap. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος. « De sancta Trinitate. »

(91) *Ἐπινοία θεωρητόν*. « Allud est, » inquit Billius ex Elia, « re quidpiam considerari, aliud ratione et cogitatione. Atque in omnibus quidem rebus creatis, personarum divisio re consideratur. Nam re Petrus a Paulo separatus consideratur. Communitas autem, et conjunctio, et unitas considerantur ratione duntaxat et cogitatione. Nam mente intelligimus Petrum et Paulum ejusdem esse naturæ. Uterque enim animal est rationale, mortale, etc. Personæ autem in se invicem non sunt, sed quælibet earum peculiaris est, hoc est, separatim existit, et habet plurima, quæ eam ab alia distinguant. Nam et loco distant, et differunt tempore, voluntate, potestate, temperamento, etc. Eo fit ut duo vel tres homines dicantur et multi (sicut fit etiam in Græcorum diis), quod divisi sint, tempore, loco, judicii sententiâ, potestate, etc. At in Trinitate contrario

A quoniam una deitas; atque ad unum, ea quæ ex eo sunt, referuntur, etiamsi tres personas credamus. Neque enim hoc magis, illud minus est Deus, nec hoc prius, illud posterius. Nec voluntate sciuntur, nec potentia dividuntur, nec denique quidquam eorum, quæ dividuis rebus contingunt, hic quoque reperitur. Sed individua in dividuis, ut uno verbo dicam, est divinitas, ac velut in tribus solibus inter se cohærentibus una lucis commissio et temperatio. Cum ergo ad divinitatem, primamque illam causam, uniusquo principatum et imperium respexerimus, unum est quod mentis nostræ oculis observatur. Cum rursus ad ea, in quibus est divinitas, et quæ ex prima illa causa, citra ullam temporis intercapedinem, ac pari gloria sunt, tria sunt quæ adorantur.

B XV. Quid autem, dixerint fortasse, nonne apud ethnicos quoque deitas una est, ut docent qui plenus apud illos perfectiusque philosophantur, atque apud nos genus universum, humanitas una? Et tamen plures sunt dii, et non unus, sicut etiam multi homines? At illic communitas unitatem habet, quæ cogitatione sola considerari possit: singularia autem, et tempore, et affectionibus, atque adeo potentia et facultate plurimum inter se divisa sunt. Nam nos, non solum compositi sumus, sed etiam, tum inter nos mutuo, tum nobis etiam ipsis oppositi; ut qui ne 566 unius quidem diei spatio, nedum toto vitæ curriculo, plane iidem maneamus, verum, et corporibus, et animis, perpetuo diffuamus et immutemur. Atque haud scio, num idem quoque in angelis locum habeat, ac in omni illa

C

XVI. Jam deos illos, quos ethnici colunt, ac dæmones, ut ipsimet vocant, nihil a nobis accusari necesse est, cum a suismet theologis vincantur, quam sædis affectibus obnoxii, quam turbulentii

modo res se habet. Nam in ea, quod est commune, re consideratur, propter coæternitatem et identitatem essentialiæ, propter etiam efficacitatis, voluntatis et sententiæ conspirationem, et potentiæ identitatem. Quod vero in eadem discrimen habet, id cogitatione intelligitur. Nam Deum unum agnoscimus, atque in solis proprietatibus paternitatis, filiationis, et processionis discrimen intelligimus. Nec enim distantiam localem in deitate statuere possumus. Personæ enim sunt in se invicem; non quod confundantur, sed quod cohæreant, juxta illud Joan. x, 38, *Ego in Patre, et Pater in me est*. Non item statuere possumus in Trinitate, vel voluntatis, vel sententiæ, vel efficacitatis aut potentiæ diversitatem, vel cuiusquam alius rei, quæcunque realem ac totalem in nobis divisionem gignunt. Itaque nec tres deos dicimus, sed unum, sacrosanctam Trinitatem. »

(92) *Καὶ ἄγγελοι*. « Angeli, » inquit Billius, « ratione arbitrii, natura sua mutari possunt. Verum per gratiam id sunt assecuti, ut jam ne mutari quidem possint. »

(93) *Καὶ*. Deest in tribus Regg. et quinque Colb.

(94) *Θεολόγοις*. « Græcorum theologi, » inquit Elias, « sunt Hermes, Orpheus, Homerus, Plato et Aristoteles. Maximi tamen inter eos numerantur Plato et Aristoteles. »

simi, quot malis scateant, quot mutationes sudeant, atque non mutuo solum inter se, sed etiam primis illis causis adversentur, quos Oceanos, et Tethidas, et Phantas, et nescio quo alio nomine appellant; ac postremo Deum quemdam ob principatus amorem liberis suis infestam, atque alios omnes præ inexplebili cupiditate devorantem, ut et hominum omnium Pater sit, et deorum, quos misere comederit, et evomuerit. Quod si hæc ipsi, ut sermonis turpitudinem fugiant, fabulosa, atque allegorico sensu interpretanda esse contenderint, quid tandem ad illud dicent, *trifariam omnia divisa esse*²⁴, aliumque alii cuiuslibet orbis parti præesse, atque et materiis et dignitatibus distinctos esse? At nostræ doctrinæ non eadem est ratio; nec pars hæc Jacob, ut inquit mens theologus²⁵. Sed horum quodlibet unitatem habet, non minus ejus, cum quo conjungitur, quam sui ipsius respectu, propter essentialis et potentialis identitatem. Atque hæc unionis hujus ratio est, quantum quidem ipsi percipiunt. Ac si quidem firma est hæc ratio, Deo ob hujusmodi speculationem gratias ago; sin minus, firmiter aliam conquiremus.

XVII. Tua porro argumenta, quibus nostram illam unionem evertere conaris, statuere nequeo, laudentisne potius, an serio agentis esse dicamus. Quodnam enim est hoc argumentum? Ea, quæ ejusdem essentialis sunt, connumerantur, inquit (connumerationem videlicet appellans in numerum 567 unum contractionem), quæ autem dispari substantiam habent, minime connumerantur. Unde vos quidem ex eo elabi non potestis, quin juxta hanc rationem, tres deos asseratis. Nobis autem nullum tale periculum imminet. Non enim ea connumerantur esse profitemur. Respondet: Unica voce te ipsum negotio ac molestia liberasti, malique victoriam adeptus es: idemque tibi accidit, quod iis, qui mortis metu, sibi ipsi laqueo vitam adimunt. Etenim, ne in defendendo unius id, quod quærebant, prodidisti. Ego vero, etiam si quid laboris subendum sit, non tamen prodam id quod adoratur. Quanquam ne hic quidem video,

XVIII. Connumerantur, inquit, ea, quæ eandem substantiam habent: quæ autem substantia inter se differunt, singularem indicationem habent. Unde hoc, et a quibus doctoribus aut fabulatoribus accepisti? Illudne te fugit, numerum omnem hanc vim habere, ut subjectorum quantitatem, non item rerum naturam, explicet? Ego vero ita simplex,

²⁴ Homer. Iliad. xiv, vers. 489. ²⁵ Jer. x, 16.

(95) *Ὁδὸς δὴ*. Sic Reg. hm, Bas., alique plures. In ed. deest δὴ.

(96) *Ὀκεανούς... Τηθύδας... Φάνητας*. Per Oceanos, Tethidas et Phantas, intelligit Gregorius deos, qui, juxta poetas, mari, terræ vitalique facultati præsidere finguntur.

(97) *Τίνα θεόν*, etc. Illic designatur Saturnus. Dicitur « filios devorans, » quod sæxum fasciis invocatum pro Jove devorasse fingitur.

(98) *Ἰλαίς*. « Materiis, » id est, « elementis. »

(99) *Μερίς τῷ Ἰακώβ*. « Pars hæc Jacob. » Verba

δὲ κακῶν γέγοντες, καὶ μεταβολῶν· καὶ οὐ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς πρώτας αἰτίας ἀντιθέτως ἔχοντες· οὗς δὴ (95) καὶ Ὀκεανούς, καὶ Τηθύδας, καὶ Φάνητας (96), καὶ οὐκ οἶδα οὐστίνως ὀνομάζουσι· καὶ τελευταῖόν τινα θεόν (97) μιστέον διὰ φιλαρχίαν, πάντας καταπίνοντα τοὺς ἄλλους ἐξ ἀπληστίας, ἵνα γένηται πάντων ἀνδρῶν τε βεβῶν τε πατήρ, ῥυστιχῶς ἐσθιομένον καὶ ἐμουμένον. Εἰ δὲ ταῦτα μῦθοι, καὶ ὑπόνοιαί τινες, ὡς αὐτοὶ φασί, τὸ αἰσχροῦ τοῦ λόγου διαδιδράσκοντες, τί φήσουσι πρὸς τὸ, *Τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται*, καὶ τὸ ἄλλον ἄλλω τινὶ τῶν ὄντων ἐπιστατεῖν, διηρημένους καὶ ταῖς ὕλαις (98), καὶ τοῖς ἀξιώμασι; Τὸ δὲ ἡμέτερον, οὐ τοιοῦτον· *Οὐδὲ αὐτὴ μερίς τῷ Ἰακώβ* (99). φησὶν ὁ ἐμὸς θεολόγος· ἀλλὰ τὸ ἐν ἑκαστῷ αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ συγκρίμενον, οὐχ ἦττον ἢ πρὸς ἑαυτὸ. τῷ αὐτῷ τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως. Καὶ οὗτος ὁ τῆς ἐνώσεως λόγος, ὅσον ἐπ' οἷς (1) ἡμεῖς κατελιθώσαμεν. Εἰ μὲν οὖν ἰσχυρὸς οὗτος ὁ λόγος, τῷ θεῷ χάρις τῆς θεωρίας· εἰ δὲ μὴ, ζητῶμεν τὸν ἰσχυρότερον.

IZ'. Τοὺς δὲ σοὺς λόγους, οὐκ οἶδα πότερον παίζοντος εἶναι φησομεν (2), ἢ σπουδάζοντος, οἷς ἀναίρεις ἡμῶν τὴν ἔκωσιν. Τίς γὰρ δὴ καὶ ὁ λόγος; Τὰ ὁμοῦσια συναριθμεῖται (3), φῆς (συναριθμῆσιν λέγων τὴν εἰς ἀριθμὸν ἕνα συναίρεσιν)· οὐ συναριθμεῖται δὲ τὰ μὴ ὁμοῦσια. Ὄστε ἡμεῖς μὲν οὐ φεύξεσθε τὸ λέγειν τρεῖς θεοὺς κατὰ τὸν λόγον τοῦτον· ἡμῖν δὲ οὐδὲ εἰς κίνδυνος· οὐ γὰρ ὁμοῦσια λέγομεν. Σὺ μὲν οὖν ἀπήλασας σεαυτὸν πραγμάτων μίαν φωνήν, καὶ τὴν κακὴν νίκην νενίκηκας· ὁμοίον τι ποιήσας τοῖς διὰ θανάτου φόβον ἀπαγχομένοις. Ἴνα γὰρ μὴ κάμῃς τῇ μοναρχίᾳ συνιστάμενος, ἠρνήσω θεότητα, καὶ προέδωκας τοῖς ἔχθροῖς τὸ ζητούμενον. Ἐγὼ δὲ κἄν τὴν δέη καμείν, οὐ προήσομαι τὸ προσκυνοῦμενον. Ἐνταῦθα δὲ, οὐδὲ ὀρῶ τίς ὁ πόνος.

principatu desudes, deitatem negasti, hostibusque quis labor suscipiendus sit.

III'. Συναριθμεῖται, φῆς, τὰ ὁμοῦσια· τὰ δὲ οὐχ (4) οὕτως ἔχοντα, μοναδικῆν ἔχει τὴν δῆλωσιν. Πόθεν σοι τοῦτο, καὶ παρὰ τίνων δογματιστῶν καὶ (5) μυθολόγων; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι πᾶς ἀριθμὸς, τῆς ποσότητος τῶν ὑποκειμένων ἐστὶ δηλωτικὸς, οὐ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων; Ἐγὼ δὲ οὕτως ἀρχαίως ἔχω, μᾶλλον δὲ ἀμαθῶς, ὥστε τρία μὲν ὀνομάζω τὰ τὸσαῦτα τῷ

sunt Jeremiæ x, 16, quem Gregorius suum appellat theologum, eumque Græcorum theologia opponit. « Pars Jacob, » juxta Eliam, designat « doctrinam eorum qui recte et orthodoxe sentiunt. »

(1) *Ἐφ' οἷς*. Bas., ἐν οἷς.

(2) *Φήσομεν*. Coisl. 1, φήσοιμεν.

(3) *Συναριθμεῖται*. Hoc argumentum cæteraque omnia, sanctus Basilius, in libro *De Spiritu sancto*, plenissime refellit.

(4) *Ὁδχ*. Duo Hegg., μῆ.

(5) *Καί*. Reg. a, ἢ.

ἀριθμῶ, κἀν διέστηκε τὴν φύσιν· ἐν δὲ, καὶ ἐν, καὶ A
 ἐν, ἄλλως τὰς τριακτάδας, κἀν τῇ οὐσίᾳ συν-
 ἀπτυνται, οὐ πρὸς τὰ πράγματα μᾶλλον ἀφορῶν, ἢ
 τὸ ποσὸν τῶν πραγμάτων, καθ' ὧν ἡ ἀριθμησις (6).
 Ἐπεὶ δὲ λιαν περιέχει τοῦ γράμματος, καίτοιγε
 πολεμῶν τῷ γράμματι (7). ἐκείθεν μοι λάβε τὰς
 ἀποδείξεις· Τρία ἐν ταῖς Παροιμίαις ἐστίν, ἡ εὐ-
 ὄδως πορεύεται· λέων, καὶ τράγος, καὶ ἀλεκ-
 τρών· καὶ; βασιλεὺς δημηγορῶν ἐν ἔθνει (8), τὸ
 τέταρτον· ἵνα μὴ λέγω τὰς ἄλλας ἐκεῖ τετράδας
 ἀριθμουμένας, τῇ δὲ φύσει διηρημένας. Καὶ δύο τῷ
 Μωσεί χερουβίμ (9) εὐρίσκω μοναδικῶς ἀριθμούμε-
 να. Πῶς οὖν, ἢ ἐκεῖνα τρία, κατὰ τὴν σὴν τεχνολο-
 γίαν, τοσοῦτον ἀλλήλων ἀπεβήρημένα ταῖς φύσεσιν;
 ἢ ταῦτα μοναδικά, τοσοῦτον ἀλλήλοις ὁμοφυῆ καὶ
 συγχείμενα; Εἰ γὰρ λέγοιμι Θεὸν καὶ Μάμωνδν, δύο B
 κυρίως εἰς ἐν ἀριθμουμένους, τοσοῦτον μακρὰν ὄντας
 ἀλλήλων, τάχα ἂν καὶ μᾶλλον γελασθεῖην τῆς συν-
 αριθμήσεως.
 velim, qui numero uno efferuntur, cum usqueadeo
 ob hanc connumerationem ridendum propinquarem.

10. Ἄλλ' ἐμοί, φησὶν, ἐκεῖνα συναριθμούμενα
 λέγεται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, οἷς συνεκφωνεῖται
 καταλλήλως, καὶ τὰ ὀνόματα· οἶον, ἄνθρωποι τρεῖς,
 καὶ θεοὶ τρεῖς, οὐχὶ τρίατάδε, καὶ τάδε (10). Τίς γὰρ ἡ
 ἀντιδοσις (11); τοῦτο νομοθετοῦντός ἐστι τοῖς ὀνόμα-
 σιν, οὐκ ἀληθεύοντος. Ἐπεὶ κάμολ Πέτρος, καὶ Παῦ-
 λος, καὶ Ἰωάννης, οὐ τρεῖς; οὐδὲ ὁμοούσιοι. ἕως ἂν
 μὴ τρεῖς Πέτροι, καὶ τρεῖς Παῦλοι, καὶ Ἰωάννα; το-
 σοῦτοι λέγονται (12). Ὁ γὰρ σὺ τετήρηκας ἐπὶ τῶν C
 γενικωτέρων ὀνομάτων, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀπαιτήσο-
 μεν ἐπὶ τῶν εἰδικωτέρων (13) κατὰ τὴν σὴν ἀνάπλα-
 σιν· ἢ ἀδικήσεις, μὴ διδοῦς ὅπερ εἰληφας. Τί θαί ὁ
 Ἰωάννης; Τρεῖς εἶναι τοὺς μαρτυροῦντας λέγων ἐν
 ταῖς Καθολικαῖς, τὸ Πνεῦμα, τὸ ὕδωρ, τὸ αἷμα (14),
 ἄρα σοι ληρεῖν φαίνεται; Πρῶτον μὲν, ὅτι τὰ μὴ
 ὁμοούσια συναριθμῆσαι τετόλμηκεν, ὃ τοῖς ὁμοούσιοις
 οὐ δίδως. (Τίς γὰρ ἂν εἴποι ταῦτα μὲν οὐσίας;) Δεῦ-
 τερον δὲ, ὅτι μὴ καταλλήλως ἔχων ἀπήνητησεν· ἀλλὰ
 τὸ τρεῖς ἀβρηνικῶς προθεῖς, τὰ τρία οὐδετέρως ἐπ-
 ἤνεγκε, παρὰ τοὺς σοὺς, καὶ τῆς σῆς (15) γραμματι-
 κῆς ὅρους καὶ νόμους. Καίτοι τί διαφέρει, ἢ τρεῖς
 προθέντα, ἐν, καὶ ἐν, καὶ ἐν ἐπενεγκεῖν, ἢ ἕνα, καὶ
 ἕνα, καὶ ἕνα λέγοντα, μὴ τρεῖς, ἀλλὰ τρία προσαγο-
 ρεῖν; ὅπερ αὐτὸς ἀπαξιοῖς ἐπὶ τῆς θεότητος. Τί D
 θαί σοι ὁ καρκίνος, τὸ τε ζῶον, τὸ τε ὄργανον, ὃ τε
 ἀσθήρ; τί θαί ὁ κύων, ὃ τε χερσαῖος, καὶ ὁ ἐνυδρος,
 καὶ ὁ οὐράνιος; οὐ τρεῖς λέγεσθαί σοι δοκοῦσι καρ-
 κῖνοι καὶ κύνες; Πάντως γε. Ἄρα οὖν παρὰ τοῦτο
 καὶ ὁμοούσιοι; Τίς φήσει τῶν νοῦν ἔχόντων; Ὁρᾷ,

¹⁰ Prov. xxx, 29, 30. ¹¹ Exod. xxxvii, 7 seq. ¹² Matth. vi, 24. ¹³ I Joan. v, 8.

(6) Ἡ ἀριθμησις. Coisl. 1, Par. et Comb., ἡ ἀπαριθμησις.

(7) Γράμματι. Coisl. 1, πράγματι.

(8) Δημηγορῶν ἐν ἔθνει. Sic plerique codd. et Bas. Mendosae in Par. ed., δημιουργῶν ἔθνεσιν.

(9) Χερουβίμ. Reg. hm, χερουβεῖμ.

(10) Τρία τάδε, καὶ τάδε. Sic quatuor Regg., quinque Colb., Or. 1, etc. Deest in ed.

(11) Ἀντιδοσις. Billius in interpretatione :

vel imperitas potius sum, ut tria quidem ea nomi-
 nem, quæ totidem numero sunt, etiamsi substantia
 differant : unum autem, et unum, et unum, totidem
 unitates, etiamsi substantia conjungantur, non mag-
 is videlicet res ipsas intuens, quam rerum quan-
 titatem, juxta quam enumeratio ipsa sit. Quoniam
 autem mordicus litteram retines, etsi alioqui litte-
 ræ bellum inferens, illinc mihi probationes hæc
 accipe. Tria in Proverbiis sunt, quæ recte incedunt,
 leo, hircus, et gallus; et quarto loco, rex apud po-
 pulares suos concionem habens¹⁰; ut reliquas illas
 natura distinctas quaternitates, quæ illic recen-
 sentur, silentio præteream. Duos etiam cherubim
 apud Moysen invenio, qui separatim numerantur¹¹.
 Quomodo ergo, vel illa tria sunt, sicut ars tua præ-
 scribit, cum natura atque substantia adeo inter se
 discrepent : aut hæc singularia, quæ natura inter
 se adeo æqualia sunt, et copulata? Nam si dominos
 illos duos Deum et mammonam¹² commemorare
 inter se disjuncti sint, magis quoque fortasse me

XXI. At, inquis, ea connumerari dicuntur, ejusdem-
 que essentialis esse, quibus nomina ipsa respondent,
 cum efferuntur : 568 ut homines tres, et dii tres,
 non autem tria hæc, aut illa. Quæ enim est hæc re-
 lata responsio? Nimirum hoc jam hominis est legem
 nominibus præscribentis, non verum dicere insti-
 tuentis. Alioqui mihi quoque pari eadem ratione Pe-
 trus, et Paulus, et Joannes non tres erunt, nec con-
 substantiales, quandiu non tres Petri, aut tres
 Pauli, aut totidem Joannes non dicentur. Quod
 enim tu in generalibus nominibus retinuisti, hoc
 nos quoque juxta commentum tuum in specialibus
 postulamus. Injuste enim feceris, nisi, quod acce-
 pisti, dederis. Quid Joannes? Cum in Catholicis
 epistolis suis tres esse ait¹³, qui testimonium dant,
 Spiritum, aquam, et sanguinem, videtur tibi de-
 lirare? Primum, quia res substantia diversas con-
 numerare ausus est, quod tu consubstantialibus
 tantum tribuis. Quis enim hæc unius ejusdemque
 substantiæ esse dixerit? Alterum, quia modo mini-
 me congruenti voces sequentes subjunxerit; sed
 cum tres masculino genere proposuisset, trio neu-
 tro genere subjunxit, contra quam tuæ, atque ip-
 sius etiam grammaticæ leges ferant. Verum quid
 interest, aut cum tres masculino genere præposue-
 ris, unum, et unum, et unum subjicere : aut cum
 unum, et unum, et unum dixeris, non tres, sed
 tria appellare? Id quod tu in deitate admittere gra-
 varis. Jam, quid tibi cancer, qui et animal est, et

« reddito; » in notis : « congruentia. »

(12) Λέγονται. Duo Regg. et Or. 1, λέγεται.

(13) Εἰδικωτέρων. Reg. a et Comb., εἰδικωτέ-
 ρων.

(14) Τὸ ὕδωρ, τὸ αἷμα. In nonnullis, καὶ τὸ
 ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα.

(15) Τῆς σῆς. Sic Coisl. 4. « Contra tuas, et
 tuæ ipsius grammaticæ deflitiones et leges. » Deest
 σῆς in ed.

organum, et sidus? Quid canis, qui terrestris est, A ὅπως σοι διαπέπτωκεν ὁ περὶ τῆς συναριθμήσεως λόγος, τοσοῦταις ἐληλεγμένους; Εἰ γὰρ μήτε τὰ ὁμοούσια πάντως συναριθμείται, καὶ συναριθμείται τὰ μὴ ὁμοούσια, ἢ τε τῶν ὀνομάτων (16) συνεκφώνησις ἐπ' ἀμφοῖν, τί σοι πλέον ὦν ἐδογματίσας;

et marinus, et cœlestis? Nonne tres cancri, aut canes tibi dici videntur? Ita profecto. An ergo proinde quoque consubstantialia sunt? Quis sanus hoc dixerit? Videsne quomodo tibi hoc connumeratōnis argumentum, tot tantisque rationibus confutatum, corruerit? Nam cum nec consubstantialia semper connumerentur, et quæ disparis essentiæ sunt, interdum connumerentur, et tamen in utrisque nomina simul efferri perspicimus, ex tuis dogmatibus quid tibi accessit?

XX. Quin illud etiam expendo, nec fortasse temere atque absurde. Unum et unum, nonne composita duo constituunt? Duo rursus, nonne in unum et unum resolvuntur? Ita sane. Si ergo consubstantialia quidem sunt, quæ componuntur, ut ipse argutaris, diversæ autem substantiæ sunt, quæ secantur, quid ex eo consequetur? Nimirum res easdem, et ejusdem, et diversæ essentiæ esse. Nec verò facere possum, 569 quin tuas prænumeratōnes ac subnumeratōnes rideam, quibus tu perinde gloriaris, ac si res ipsæ in vocabulorum ordine sitæ sint. Nam si ita est, quid impedit, quominus eadem ratione, quoniam eadem, propter æqualem naturæ præstantiam, in sacra Scriptura nunc priori, nunc posteriori locō numerantur, sint quoque ipsa seipsis, tum excellentiora, tum abjectiora? Quod idem dicendum etiam habeo de his vocibus, *Deus et Dominus*; atque insuper de his præpositionibus, *ex quo, per quem, et in quo*⁴⁰, quibus tu divinum illud nomen ad artis præscriptum exigis, primam scilicet Patri, alteram Filio, tertiam Spiritui sancto assignans. Quid enim fecisses, si quælibet ex his præpositionibus unicuique personæ constanter tribueretur; cum, tametsi omnes cum omnibus promiscue construantur, ut studiosis et accuratis lectoribus perspicuum est, tantam ipse per eas, et dignitatis, et naturæ diversitatem inducas? Sufficiunt hæc quidem hominibus non nimis iniquis ac præposteris. Sed quia tibi difficile est, cum semel in Spiritum sanctum insillieris, impetum comprimere, ac non potius, ferociorum aprorum instar, ad extremum usque pertinaciter contendere, teque in gladium ipsum impellere, quoad totum vulnus pectore exceperis: age, quæ tibi ratio supersit, videamus.

XXI. Identidem sæpiusque nobis inculcas, Spiritus sancti divinitatem nullo Scripturæ locō proditam haberi. Enimvero quod nec novus ac peregrinus, nec introductitius ipse sit, verum et a' priscis, et hujus ætatis hominibus agnitus, ac patefactus, quanquam a compluribus jam ostensum est, qui de hac re disseruerunt, atque in divinis Scripturis, nec ignave nec perfunctorie versati sunt, sed litteram penetrantes, atque intro prospicientes, reconditam pulchritudinem divino beneficio viderunt, scientiæque luce collustrati sunt: tamen nos quoque cursim, quantum res patitur, ostendemus; ne

⁴⁰ Rom. xi, 36.

(16) Ἡ τε τῶν ὀνομάτων, etc. « Et in utrisque vocabula similiter enuntiantur. »

(17) Δῆλον ὅτι. Sic plures Regg. et Colb. In ed. conjunctim, δηλονότι.

(18) Ἐτερούσια. Reg. bm et Hervag., ἐτερούσια.

(19) Αἴς. Comb., ἐν αἴς.

(20) Θεῖα. Deest in quibusdam.

(21) Ἐπειδὴ δέ. Duo Regg. et Comb., ἐπεὶ δέ.

K'. Σκοπῶ δὲ κάκεινο, καὶ ἴσως οὐκ ἔξω λόγου. Τὸ ἐν, καὶ τὸ ἐν, οὐκ εἰς δύο συντίθεται; τὰ δύο δὲ, οὐκ εἰς ἐν, καὶ ἐν, ἀναλύεται; Δῆλον ὅτι (17). Εἰ οὖν ὁμοούσια μὲν τὰ συντιθέμενα κατὰ τὸν ὄν λόγον, ἐτερούσια (18) δὲ τὰ τεμνόμενα, τί συμβαίνει; Τὰ αὐτὰ ὁμοούσια τε εἶναι καὶ ἐτερούσια. Γελῶ σου καὶ β τὰς προαριθμήσεις, καὶ τὰς ὑπαριθμήσεις, αἴς (19) σὺ μέγα φρονεῖς, ὡσπερ ἐν τῇ τάξει τῶν ὀνομάτων, κειμένων τῶν πραγμάτων. Εἰ γὰρ τοῦτο, τί κωλύει κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ καὶ προαριθμείται, καὶ ὑπαριθμείται παρὰ τῇ θεῖᾳ (20) Γραφῇ, διὰ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως, αὐτὰ ἑαυτῶν εἶναι τιμιώτερα τε καὶ ἀτιμότερα; Ὁ δὲ αὐτός μοι, καὶ περὶ τῆς Θεοῦ φωνῆς καὶ Κύριος, λόγος. Ἐτι δὲ τῶν προθέσεων, τῆς ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν φ. αἴς σὺ κατατεχνολογεῖς ἡμῖν τὸ θεῖον, τὴν μὲν τῷ Πατρὶ διδοῦς, τὴν δὲ τῷ Υἱῷ. τὴν δὲ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Τί γὰρ ἂν ἐποίησας, παγίως ἐκάστου τούτων ἐκάστῳ νενεμημένου. ὅποτε πάντων πᾶσι συντεταγμένων, ὡς δῆλον τοῖς φιλοπόνοις, τοσαύτην σὺ διὰ τούτων εισάγεις καὶ τῆς ἀξίας, καὶ τῆς φύσεως ἀνισότητα; C Ἀπόχρη καὶ ταῦτα τοῖς μὴ λίαν ἀγνώμοισιν. Ἐπειδὴ δὲ (21) σε τῶν χαλεπῶν ἐστίν, ἅπαξ ἐπιπηδήσαντα τῷ Πνεύματι, τῆς φορᾶς σχεθῆναι, ἀλλὰ μὴ, καθάπερ τῶν σωτῶν τοὺς θρασυτέρους, εἰς τέλος φιλονεικεῖν, καὶ πρὸς τὸ ξίφος ὠθίσθαι, μέχρις ἂν πᾶσαν εἰσω τὴν πληγὴν ὑπολάβῃς. φέρε, σκεψώμεθα τίς ἐτι σοι λείπεται λόγος.

insillieris, impetum comprimere, ac non potius, ferociorum aprorum instar, ad extremum usque pertinaciter contendere, teque in gladium ipsum impellere, quoad totum vulnus pectore exceperis: age, quæ tibi ratio supersit, videamus.

KA'. Πάλιν καὶ πολλάκις ἀνακυκλεῖς (22) ἡμῖν τὸ ἀγραφον. Ὅτι μὲν οὖν οὐ ξένον τοῦτο, οὐδὲ παρεῖσακτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πάλαι καὶ τοῖς νῦν γνωρίζομενον καὶ παραγνωμιζόμενον, δέδεικται μὲν ἤδη πολλοῖς τῶν περὶ τοῦτου διεληφθῶτων, ὅσοι μὴ βραθύμως, D μὴδὲ παρέργως ταῖς θελαῖς Γραφαῖς ἐντυχόντες (23), ἀλλὰ διασχόντες τὸ γράμμα, καὶ εἰσω παρακύψαντες, τὸ ἀπόθετον κάλλος ἰδεῖν ἠξιώθησαν, καὶ τῷ φωτισμῷ τῆς γνώσεως κατηργάσθησαν. δηλώσωμεν (24) δὲ καὶ ἡμεῖς ἐξ ἐπιδρομῆς, ὅσον ἐνδέχεται, τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι περιττοὶ τινες, μὴδὲ φιλοτιμότεροι τοῦ δέοντος, ἐποικοδομοῦντες (25) ἐπὶ θεμέλιον ἀλλό-

(22) Ἀνακυκλεῖς. Reg. b, ἀνακύκλος [s. pro ἀνακυκλῶς].

(23) Ἐντυχόντες. Colb. 3 et Comb., ἐντυχάγοντες.

(24) Δηλώσωμεν. Reg. b et Comb., δηλώσωμεν.

(25) Ἐποικοδομοῦντες. Reg. b, Colb. 5, οἰκοδομοῦντες.

τριον. Εἰ δὲ τὸ μὴ λίαν σαφῶς γεγράφθαι Θεόν, μὴδὲ κολλάκις ὀνομαστὶ, ὡς περ τὸν Πατέρα πρότερον, καὶ τὸν Υἱὸν ὕστερον, αἰτιῶν σοι γίνεται βλασφημίας, καὶ τῆς περιττῆς ταύτης γλωσσαλγίας καὶ ἀσεβείας· ἡμεῖς σοι λύσομεν ταύτην τὴν βλάβην, μικρὰ περὶ πραγμάτων καὶ ὀνομάτων, καὶ μάλιστα παρὰ τῆς τῆς Γραφῆς συνηθείας φιλοσοφήσαντες.

nos tibi hoc incommodum depellemus, posteaquam

ΚΒ. Τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν οὐκ ἔστι, λέγεται δὲ· τὰ δὲ ὄντα, οὐ λέγεται· τὰ δὲ οὐτε ἔστιν, οὐτε λέγεται· τὰ δὲ ἀμφω, καὶ ἔστι, καὶ λέγεται. Τούτων ἀπαιτεῖς με τὰς ἀποδείξεις; παρασχεῖν ἔτοιμος. Ὑπνοὶ τῆ Γραφῆ Θεός, καὶ γρηγορεῖ, καὶ ὀργίζεται, καὶ βαδίζει, καὶ θρόνον ἔχει τὰ χερουβίμ· καίτοι, πότε γέγονεν ἐμπαθής; πότε δὲ σῶμα Θεὸν ἀπέχκοις; Τοῦτο οὐκ ἔν ἀνεπλάσθη. Ὀνομάσαμεν γὰρ, ὡς ἡμῖν ἐφικτόν, ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ τοῦ Θεοῦ. Τὸ μὲν ἡρεμεῖν αὐτὸν ἀφ' ἡμῶν, καὶ οἶον ἀμελεῖν, δι' ἃς αὐτὸς οἶδεν αἰτίας, ὑπνοῦν. Τὸ γὰρ ἡμέτερον (26) ὑπνοῦν τοιοῦτον, ἀνεργητὸν τε καὶ ἀπρακτόν. Τὸ δὲ ἀθρόως εἶ ποιεῖν ἐκ μεταβολῆς, γρηγορεῖν. Ὑπνου γὰρ λύσις, ἐγρήγορις, ὡς περ ἀποστροφῆς, ἐπίσκαψις. Τὸ δὲ κολάζειν, ὀργίζεσθαι πεποιήκαμεν· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐξ ὀργῆς ἢ κόλασις. Τὸ δὲ νῦν μὲν (27) τῆδε, νῦν δὲ τῆδε ἐνεργεῖν, βαδίζειν. Ἡ γὰρ ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλο μετάσσις, βαδισμός. Τὸ δὲ ἀναπαύεσθαι (28) ταῖς ἀγίαις δυνάμεσι, καὶ οἶον ἐμφοχωρεῖν, καθέζεσθαι καὶ θρονιάζεσθαι, καὶ τοῦτο ἡμέτερον. Οὐδὲν γὰρ οὕτως, ὡς τοῖς ἀγίοις τὸ θεῖον ἐναναπαύεται (29). Τὸ δὲ δέξκνῆτον, πτῆσιν· τῆ δὲ ἐπισκοπῆν, πρόσωπον· τὸ δίδοναι δὲ καὶ προσέσθαι (31), χεῖρα· καὶ ἄλλη τις ὅλως τῶν τοῦ Θεοῦ δυνάμεων ἢ ἐνεργειῶν, ἄλλο τι τῶν σωματικῶν ἡμῖν ἀνεζωγράφησεν.

Deus enim nulla in re perinde ut in sanctis, acquiescit. Jam levitatem ejus motusque celeritatem, volatum appellat Scriptura; visitationem, vultum, largitionem etiam et acceptionem, manum; atque, ut in summa dicam, alia quædam Dei vis et facultas, aliud quiddam rerum corporearum nobis depinxit.

ΚΓ. Πάλιν σὺ πόθεν τὸ ἀγνῆτον λαδῶν ἔχεις, ἢ τὸ (31) ἀναρχόν, τὰς σὰς ἀκροπόλεις, ἢ καὶ ἡμῖς, τὸ ἀθάνατον; Δεῖξον ταῦτα ὀνομαστὶ, ἢ ἀθετήσομεν, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται (32), ἢ διαγράφομεν. Καὶ τέθηκας ἐκ τῶν σῶν ὑποθέσεων, καθαιρεθέντων σοι τῶν ὀνομάτων, καὶ τοῦ τείχους τῆς καταφυγῆς ἐφ' ᾧ (33) ἐπεποθεῖς. Ἡ δὴλον, ὅτι ἐκ τῶν ταῦτα συναχόντων,

²⁶ Psal. lxxvii, 65. ²⁷ Dan. ix, 14. ²⁸ Isa. v, 25. ²⁹ Gen. xi, 5. ³⁰ Isa. xxxvii, 16.

(26) Τὸ γὰρ ἡμέτερον, etc. « Talis est enim somnus noster, iners ac operationis expertus. »

(27) Τὸ δὲ νῦν μὲν, etc. « Quod autem nunc hic, nunc illic operatur, » etc. Non bene Billius, « nunc hoc modo, nunc alio. » Nec enim de « modo » agitur; sed de « incessu. » « Incessus » vero « est ab uno ad aliud transitus. »

(28) Ἀναπαύεσθαι. Reg. bm et Or. 4, ἀναπαύεται.

(29) Ἀναπαύεται. Or. 4, ἐπαναπαύεται.

(30) Προσέσθαι. Comb. et Sav., προσέσθαι, « erogare, tribuere, largiri, » et quasi « projicere; » vox ritè adjuncta voci δίδοναι, ejusque viam augens, quod Gregorio familiare est. Sic « manus » Dei, id est, « munificentia, largitionem » recte repræsentat.

alioqui supervacaneam quamdam operam sumere, ac plus æquo ambitioni indulgere videamur, super fundamentum alienum ædificantes. Quod si, quis non admodum dilucide in Scriptura, nec sæpe nominatim Deus appelletur, quemadmodum Pater prius, et postea Filius, blasphemix, ac supervacaneæ hujus loquacitatis et impietatis ansam præbet: de rebus et nominibus, ac potissimum de Scripturæ

570 XXII. Rerum ergo aliæ non sunt, sed dicuntur; aliæ cum sint, minime dicuntur; aliæ nec sunt, nec dicuntur; aliæ denique et sunt et dicuntur. Horum probationes a me exposcis? Impiger exhibebo. Dormit ²⁶ in Scriptura Deus, et vigilat ²⁷, et irascitur ²⁸, et profleiscitur ²⁹, et pro throno cherubinos ³⁰ habet. Quid audio? Fuitne unquam ille affectionibus obnoxius? Quando Deum esse corpus audisti? Ergo hoc, cum non sit, effectum est. Ex nostris enim rebus ea, quæ Dei sunt, ut potuimus, nominavimus. Cum seorsim quidem a nobis quiescit, ac velut nostri curam, ob eas, quas ipse perspectas habet, causas, abjicit, dormire dicitur. Nam nos quoque, dum dormimus, omni agendi facultate caremus. Idem, cum repentina mutatione beneficiis nos afficit, vigilare dicitur. Somni enim depulsio est vigilia, quemadmodum aversationis visitatio. Jam cum in aliquem animadvertit, irasci eum sinximus. Sic enim nos ira ad puniendum incitatur. Quod autem nunc hic, nunc illic operatur, incedere dicitur. Ab alio eum ad aliud transitus, profectio est. Quod vero in sanctis illis et cælestibus mentibus conquiescat, ac velut libenter immoretur, sedere atque in throno esse nuncupavimus; quod ipsum quoque nostrum est.

XXIII. Rursam undenam tu arces illas tuas, ingonitum aut anarchum (hoc est principii expertus), accepisti, aut nos etiam immortalis vocem? Hæc nominatim et expresse ostende, ea vel rejiciemus, quia in Scriptura non exstant, vel expungemus. Atque ita tuismet ipse principiiis oppressus inter-

ibis, eversis nimirum tibi vocabulis illis, perfugique

(31) Ἡ τό. Sic plerique codd. et Bas. Deest ἢ in ed.

(32) Ἡ ἀθετήσομεν, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται. Sic in ed. Par. 1609, et sic legendum putamus, licet plures edidi, cum Elia, verbis illis præponant particulam καὶ. Totum hoc membrum ex Elia refert Billius, et addit: « Quæ lectio mihi non admodum probatur. Etenim nullo modo quadrat copulativa, καὶ, cum his quæ præcedunt, et περιττολογίαν quamdam redolent hæc duæ disjunctivæ. » Billii conjuncturæ favet Reg. bm optima notæ, in quo desunt hæc verba: Καὶ ἢ ἀθετήσομεν, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται.

(33) Ἐφ' ᾧ. Reg. om, ἐφ' ὅ.

mœnibus, in quibus confidebas. Nonne perspicuum est, hæc de his sumpta esse, ex quibus colliguntur, tametsi minime dicantur? Quibus tandem? *Ego sum primus, et ego post hæc* ⁴⁶. Et, *Ante me non est alius Deus, et post me non erit* ⁴⁷. Totum enim illud est, meum est; nec principium habens, nec **571** finem habiturum. His a Scriptura acceptis, illud quidem, quod ante eum nihil sit, nec antiquiorem ullam ipse causam habeat, anarchum et ingentum appellasti: quod autem nunquam esse desiturus sit, immortale, atque interitus expertus. Ac duo prima rerum genera ad hunc modum se habent. Quænam autem, nec sunt, nec dicuntur? Improbis Deus, quadrata sphaera, præteritum tempus præsens est, homo compositus non est. Ecquem enim unquam eo stuporis progressum cognovisti, ut aliquid tale, vel cogitare vel pronuntiare ausus sit? Reliquum est ut ostendam quæ sint ea quæ et sunt et

tas, quæ huiusmodi argumenta conficiantur, fideique **XXIV.** Cum ergo in nominibus et rebus tantum discrimen reperiatur, quid causæ est, cur litteræ tantopere servias, Judaicæque sapientiæ teipsum adjungas, relictisque rebus syllabas consecreris? Quod si te his quinque, aut his septem dicente, decem aut quatuordecim ex verbis tuis colligerem; aut ex eo, quod animal ratione præditum et mortale diceres, hominem esse concluderem, an tibi nugari viderer? Et quo pacto id fieri posset, cum tua dicam? Neque enim verba magis sunt ejus qui loquitur, quam illius qui loquendi necessitatem affert. Quemadmodum igitur hic, non ea magis quæ dicuntur, quam quæ intelliguntur, respicerem; eodem modo nec, si quid aliud eorum, quæ vel nullo modo, vel certe non satis aperte dicuntur, ex Scriptura tamen intelligi colligique reperirem, adeo te vocabulorum sycophantiam pertimescerem, ut ab enuntiatione ipsa refugerem. Atque ad hunc modum adversus eos stabimus, qui dimidia ex parte recte sentiunt. Tibi enim, qui Filio quoque bellum indicis, ne hoc quidem dicere liceat. Nam qui tot tamque perspicuas ipsius appellationes abnegas, ne his quidem proculdubio movereris, Sed jam altius aliquanto sermonem repetens, vobis, sermonis causam explicabo.

XXV. Dux ex omni ævo illustres vitarum mutationes exsisterent, quæ etiam duo Testamenta, atque, ob rei celebritatem, *terræ motus* appellantur: altera a simulacrorum **572** cultu ad legem, altera a lege ad Evangelium. Ac tertium etiam

⁴⁶ Isa. xli, 4. ⁴⁷ Isa. xliii, 10.

(34) Ἄνθρωπος. Deest in Or. 1.

(35) Ματαιότης. Reg. Cyr., ἀναπόδοσις, « retributio. » Vult Gregorius « vanitatem » vere esse et dici, eas ratiocinationes, quibus hæretici Spiritus sancti divinitatem impugnabant.

(36) Ζῶον. Sic Coisl. 1 et 2, Par., etc. In ed., ζῶν.

(37) Οὐδὲ εἰ τι. Or. 1, οὐδ' εἰ μή τι.

(38) Νοούμενον. Sic quatuor Colb. Sic etiam Bill. et Leuvenk. In ed., νοουμένων.

(39) Ἐφυγον ἄρ τὴν ἐκφώνησιν, etc. « Non

κἀν μὴ ταῦτα λέγεται; Τίνων τούτων; Ἐγὼ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα· καὶ, Πρὸ ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. Ὀλον γὰρ τὸ ἔστιν, ἐμόν οὔτε ἠγγεμένον, οὔτε παυόμενον. Ταῦτα λαβὼν, τὸ μὲν. μὴ εἶναι τι πρὸ αὐτοῦ, μηδὲ πρεσβυτέραν αἰτίαν ἔχειν, ἀναρχον προσηγούσεως, καὶ ἀγέννητον· τὸ δὲ, μὴ στήσεσθαι τοῦ εἶναι, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. Αἱ μὲν δὲ πρῶται συζυγίαι, τοιαῦται, καὶ οὕτως ἔχουσαι. Τίνα δὲ οὔτε ἔστιν, οὔτε λέγεται; Πονηρὸν τὸ θεῖον, ἡ σφαῖρα τετραγώνως, τὸ παρελθὼν ἐνέστηκεν, οὐ σύνθετον ὁ ἄνθρωπος (34). Τίνα γὰρ εἰς τοσούτον ἐμπληξίας ποτὲ ἀπικόμενον ἔγνωσ, ὥστε τι τοιοῦτον, ἢ ἐνοησῆσαι τολμησῆσαι, ἢ ἀποφύνασθαι; Λέλειπται δεῖξαι τίνα καὶ ἔστι, καὶ λέγεται· Θεός, ἄνθρωπος, ἄγγελος, κρίσις, ματαιότης (35), οἱ τοιοῦτοι συλλογισμοί, καὶ τῆς πίστεως ἀνατροπή, καὶ τοῦ μυστηρίου κένωσις.

dicuntur. Deus, homo, angelus, judicium, vanitas, subversio, et mysterii evacuatio.

ΚΔ'. Τοσαύτης οὖν οὔσης διαφορᾶς ἐν τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς πράγμασι, πῶς οὕτω σὺ λίαν δουλεύεις τῷ γράμματι, καὶ γίνῃ μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς σοφίας, καὶ συλλαβαῖς ἀκολουθεῖς, ἀφεὶς τὰ πράγματα; Εἰ δὲ σοὺ τὰ δις πέντε λέγοντος, ἢ τὰ δις ἑπτὰ, τὰ δέκα συνήγον, ἢ τέσσαρες καὶ δέκα ἐκ τῶν λεγομένων ἢ ἐκ τοῦ, ζῶον (36) λογικόν, θνητόν, τὸν ἄνθρωπον, ἄρα ἂν σοι ληρεῖν ἐνομήσθην; καὶ πῶς, τὰ σά λέγων; Οὐ γὰρ τοῦ λέγοντος μᾶλλον οἱ λόγοι, ἢ τοῦ λέγειν συναναγκάζοντος. Ὡςπερ οὖν ἐνταῦθα οὐκ ἂν τὰ λεγόμενα μᾶλλον ἐσκόπουν, ἢ τὰ νοούμενα· οὕτως οὐδὲ εἰ τι (37) ἄλλο τῶν μὴ λεγομένων, ἢ μὴ σαφῶς ἐκ τῆς Γραφῆς νοούμενον (38) εὕρισκον, ἐφυγον ἂν τὴν ἐκφώνησιν (39), φοβούμενος σὲ τὸν συκοφάντην τῶν ὀνομάτων. Οὕτω μὲν οὖν στησόμεθα πρὸς τοὺς ἐξ ἡμισείας εὐγνώμονας. Σοὶ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἔξεστι λέγειν. Ὁ γὰρ τὰς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας, οὔτως ἐναργεῖς οὔσας καὶ τοσαύτας, ἀρνούμενος, οὐδ' ἂν ταύτας ἠδέσθης δηλονότι, καὶ εἰ πολλῶ σαφεστέρας καὶ πλείους ἐγίνωσκας. Ἥδη δε καὶ τὴν αἰτίαν δηλώσω τῆς πάσης ἐπικρύψεως, καίπερ σοφοῖς οὖσιν ὑμῖν, βραχὺ τι τὸν λόγον ἀναγαγῶν.

etiam si multo plures apertioresque cognosceres. tametsi sapientibus et eruditis, omnis ænigmatica

ΚΕ'. Δύο γεγονάσι μεταθέσεις βίων ἐπιφανεῖς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος, αἱ καὶ δύο διαθῆκαι καλοῦνται, καὶ σεισμοὶ γῆς, διὰ τὸ τοῦ πράγματος (40) περιβόητον· ἢ μὲν ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπὶ τὸν νόμον, ἢ δὲ ἀπὸ τοῦ νόμου πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ τρίτον σεισμόν (41)

defugerem idipsum efferre, te vocabulorum sycophantiam pertimescens. Id est, non abstinerem Spiritum sanctum Deum aperte prædicare, etiamsi alioqui non ita fortasse dilucide in Scripturis Spiritus sanctus dicatur Deus, ut Pater et Filius; quandoquidem id pluribus Scripturæ locis colligi possit.

(40) Πράγματα. Sic tres Regg., quatuor Coisl., duo Coisl., etc. In ed., γράμματος.

(41) Τρίτον σεισμόν. Primus terræ motus fuit in monte Sina, cum lex Moysi data est (Exod. xix,

εὐαγγελιζόμεθα, τὴν ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ ἐκεῖσε μετά-
στασιν, τὰ μὴ κέτι κινούμενα, μὴ δὲ (42) σαλευόμενα.
Ταυτὸν δὲ αἱ δύο Διαθῆκαι πεπόνθασιν. Τί τοῦτο; Οὐκ
ἀθρόως μετεκινήθησαν, οὐδὲ ὁμοῦ τῇ πρώτῃ κινή-
σαι τῆς ἔγχειρήσεως. Τίνος ἕνεκα (43); (εἰδέναι γὰρ
ἀναγκαῖον.) Ἴνα μὴ βιασθῶμεν, ἀλλὰ πεισθῶμεν. Τὸ
μὲν γὰρ ἀκούσιον, οὐδὲ μόνιμον ὡσπερ ἂ βία κατ-
έχεται τῶν βρυμάτων, ἢ τῶν φυτῶν. Τὸ δὲ ἐκούσιον,
μονιμώτερον τε καὶ ἀσφαλέστερον. Καὶ τὸ μὲν τοῦ
βιασαμένου, τὸ δὲ ἡμέτερον· καὶ τὸ μὲν ἐπιεικείας
Θεοῦ, τὸ δὲ τυραννικῆς ἐξουσίας. Οὐκοῦν ἔρετο δεῖν
ἄκοντας εὖ ποιεῖν, ἀλλ' ἐκόντας εὐεργετεῖν. Διὰ τοῦτο
παιδαγωγικῶς τε καὶ ἱατρικῶς, τὸ μὲν ὑφαίρει τῶν
πατρῶν, τὸ δὲ συγχωρεῖ, μικρόν τι τῶν πρὸς ἡδονὴν
ἐνδοῦς ὡσπερ οἱ ἱατροὶ τοῖς ἀρρώστοῦσιν, ἵνα ἡ
φαρμακεία παραδεχθῇ διὰ τῆς τέχνης φαρμακτομένη
τοῖς χρηστοτέροις. Οὐ γὰρ ῥύστη τῶν ἐν ἔθει καὶ
τῶ (44) μακρῷ χρόνῳ τετιμημένων μετάθεσις. Λέγω
δὲ τί; Ἡ πρώτη τα εἰδῶκα περικόψασα, τὰς θυσίας
συνεχώρησεν ἢ δευτέρα τὰς θυσίας περιελοῦσα, τὴν
περιτομὴν οὐκ ἐκόλυσεν· εἶτα ὡς ἅπαξ ἐδέξαντο τὴν
ὑφαίρεσιν, καὶ τὸ συγχωρηθὲν συνεχώρησαν· οἱ μὲν
τὰς θυσίας, οἱ δὲ τὴν περιτομὴν· καὶ γεγόνασιν, ἀντὶ
μὲν ἔθνῶν, Ἰουδαῖοι· ἀντὶ δὲ τούτων, Χριστιανοί,
ταῖς κατὰ μέρος μεταθέσει κλαπέντες ἐπὶ τὸ Εὐαγ-
γέλιον. Πειθόεω σὲ τοῦτο Παῦλος, ἐκ τοῦ περιτέ-
μναι (45) καὶ ἀγνίζεσθαι προσελθὼν ἐπὶ τὸ λέγειν·
Ἐγὼ δὲ, ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν κηρύσσω, τί ἐτι
διώκομαι; Ἐκεῖνο τῆς οἰκονομίας, τοῦτο τῆς τε-
λειότητος

christiani faciunt, per mutationes quasi furtim ad Evangelium perducti. Hujus rei tibi fidem faciat Paulus, qui ex eo quod circumcidebat ⁴⁵, ac purificabatur ⁴⁶ eo tandem progressus est, ut diceret: *Ego autem, fratres, si circumcisionem prædico, quid adhuc persecutionem patior* ⁴⁷? Illud dispensationis erat; hoc perfectionis.

Κτ'. Τοῦτε τὸ τῆς θεολογίας εἰκάζειν ἔχω, πλὴν C
δσον ἐκ τῶν ἐναντίων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὑφαίρε-
σεων ἡ μετάθεσις· ἐνταῦθα δὲ διὰ τῶν προσθηκῶν ἡ
τελειώσις. Ἐχει γὰρ οὕτως· ἐκέρυσε φανερώς ἡ
Παλαιὰ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν ἀμυδρότερον. Ἐφάνε-
ρωσεν ἡ Καινὴ τὸν Υἱὸν, ὑπέδειξε τοῦ Πνεύματος τὴν
θεότητα. Ἐμπολιτεύεται νῦν τὸ Πνεῦμα, σαφεστέραν
ἡμῖν παρέχον τὴν αὐτοῦ δῆλωσιν. Οὐ γὰρ ἦν ἀσφα-
λὲς, μήπω τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος ὁμολογηθείσης,
τὸν Υἱὸν ἐκδήλως κηρύττεσθαι· μὴ δὲ τῆς τοῦ Υἱοῦ
παραδεχθείσης, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵν' εἶπω τι καὶ
τολμηρότερον, ἐπιφορτίζεσθαι· μὴ καθάπερ τροφή,
τῇ ὑπὲρ δύναμιν, βαρηθέντες (46), καὶ ἡλιακῶ φωτὶ
σαφροτέραν ἐτι προσβάλλοντες (47) τὴν ὄψιν, καὶ εἰς τὸ
κατὰ δύναμιν κινδυνεύωσιν· ταῖς δὲ κατὰ μέρος
προσθήκαι, καὶ, ὡς εἶπε Δαβὶδ, ἀναβάσει, καὶ ἐκ
δέξης εἰς δέξαν προόδους καὶ προκοπαῖς, τὸ τῆς Τριά-

terrarum motum Scriptura nobis annuntiat, ⁴⁵ nempe migrationem ab hac vita ad alteram illam motus omniis et jactationis expertem. Idem porro duobus Testamentis accidit. Quid illud? Non subito, nec ad primam aggressionis impulsionem commutata sunt. Quomobrem? (Id enim scire operæ pretium est.) Ut ne vi pertraheremur, sed persuasione adduceremur. Quod enim voluntarium non est, ne diuturnum quidem est; quemadmodum nec fluenta, aut stirpes, quæ per vim retinentur. Quod autem voluntarium est, tum diuturnius est, tum certius. Atque alterum ejus est, cui vim intulit; alterum nostrum. Alterum divinæ benignitatis; alterum tyrannicæ potestatis. Quocirca Deus minime faciendum sibi duxit, ut invito beneficiis B afficeret, sed ut de volentibus bene mereretur. Ac proinde pædagogus cujusdam et medici more patrios ritus, partim subtrahit, partim concessit, nonnihil videlicet eorum voluptati indulgens, quemadmodum medici ægrotantibus, ut medicamentum, suavioribus rebus arte temperatum et edulcatum, admittant. Neque enim facile est ab iis, quæ longo usu et diuturno tempore in honore ac pretio fuerunt, ad alia transilire. Ergo primæ lex sublatiis idolis sacrificia permisit; secunda submotis sacrificiis circumcisionem minime prohibuit: ac postea, ut semel subtrahi sibi aliquid æquo animo tulerunt homines, rebus etiam sibi concessis, hoc est, illi sacrificiis, hi circumcisione, abstinerunt, atque, ut ex ethnicis Judæi, ita ex Judæis Christiani faciunt, per mutationes quasi furtim ad Evangelium perducti. Hujus rei tibi fidem faciat Paulus, qui ex eo quod circumcidebat ⁴⁵, ac purificabatur ⁴⁶ eo tandem progressus est, ut diceret: *Ego autem, fratres, si circumcisionem prædico, quid adhuc persecutionem patior* ⁴⁷? Illud dispensationis erat; hoc perfectionis.

C XXVI. Huic exemplo divinitatis doctrina comparari potest, nisi quod contrario modo res procedit. Illic enim ex subtractione mutatio fiebat: hic autem ex accessione atque incremento ad perfectionem ventum est. Sic enim se res habet: Vetus Testamentum Patrem aperte prædicabat, Filium obscurius. Novum autem nobis Filium perspicue ostendit, et Spiritus divinitatem subobscurè quodammodo indicavit. Nunc vero Spiritus ipse nobiscum versatur, **573** seseque nobis apertius declarat. Neque enim tutum erat, Patris divinitate nondum confessa, Filium aperte prædicari: nec, Filii divinitate nondum admissa, Spiritum sanctum, velut graviorem quamdam, si ita loqui fas est, sarcinam nobis ingeri: ne alioqui, velut cibus ultra vires gravati, ac solis radiis hebetes oculos adjectives, iis quoque, quibus præditi eramus, viribus

⁴⁵ Hebr. xii, 26. ⁴⁶ Act. xvi, 3. ⁴⁷ Act. xxi, 26.

⁴⁸ Gal. v, 11.

18 et seqq.); secundus, cum, Christo moriente, lex gratiæ cessit (*Math. xvii, 51*); tertius denique et postremus in fine mundi futurus est, de quo Apostolus (*Hebr. xii, 26*).

(42) *Μηδὲ*. Duo Regg., μήτε.

(43) *Ἐνεκα*. Tres Regg., quatuor Colb. et Or. 1,

ἕνεκεν

(44) *Τῶ*. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

(45) *Περιτέμναι*. Comb., περιτεμνῆναι.

(46) *Βαρηθέντες*. Hæsch., βαρυνθέντες.

(47) *Προσβάλλοντες*. Or. 1, προσβάλλοντες. In quibusdam, προσβάλλοντες.

periclitaremur : quin tacitis potius accessionibus, et, ut David loquitur, ascensionibus ⁵², atque e claritate in claritatem progressionibus et incrementis, Trinitatis lumen splendidioribus illuceret. Ob hanc causam, ut opinor, ad discipulos quoque sigillatim se confert, ad excipientium videlicet captum modulumque sese impertiens ⁵³; mirum in Evangelii principio virtutes perficiens, post Christi passionem insufflatus ⁵⁴, post ascensum in igneis linguis apparens ⁵⁵. Quinetiam ab ipso Jesu paulatim declaratur, ut ipse quoque comperies, si animum diligentius adverteris. *Rogabo enim Patrem*, inquit, *et alium Paraclitum mittet vobis, Spiritum veritatis* ⁵⁶. Quæ quidem verba eo dixit, ne adversarius quispiam Dei esse, aut quasi de alia quadam potestate sermonem facere videretur. Hic, omissa voce, *rogabo*, vocem, *mittet*, retinuit. Tum denique, *veniet* ⁵⁷ : quo verbo Spiritus

XXVII. Vides illuminationes paulatim nobis affulgentes, theologice ordinem, quem nobis quoque tenere præstiterit, ut nec repente atque confertim omnia in lucem efferamus, nec in finem usque occultemus. Illud enim inconsultum atque ab arte alienum fuerit, hoc impium : illud alienos offendere ac vulnerare queat, hoc nostros a nobis abalienare. Enimvero id, quod quibusdam quoque aliis fortasse in mentem venit, ego tamen animi mei setum esse existimo, superioribus adjungam. Habebat quædam *Salvator*, quæ a discipulis, licet alioqui multiplici doctrina implerentur, tunc tamen portari posse negabat, ob eas fortasse, quas attuli, causas, atque idcirco ea ipsis occultabat. Ac rursus dicebat fore, ut ab adveniente Spiritu omnia edocerentur ⁵⁸. Ergo unum ex eorum numero esse censeo, ipsam Spiritus sancti **574** Deitatem, in posterum apertius declarandam, tum videlicet, cum jam post Salvatoris in integrum restitutionem, matura et perceptibilis esset ipsius cognitio, utpote cui ob tam insigne miraculum fides non jam abrogaretur. Quid enim hoc majus, vel ille polliceri, vel Spiritus docere potuisset? Si modo magnum aliquid existimandum est, vel quod docebatur.

XXVIII. Ac de his ita senti, utinamque sentiam, et quisquis mihi amicus est, colamusque Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, tres proprietates, unam divinitatem, nec gloria, nec honore, nec essentia, nec regno divisam, ut quispiam, divino numine afflatus, non ita pridem philosopha-

⁵² Psal. lxxxiii, 6. ⁵³ Luc. ix, 4. ⁵⁴ Joan. xv, 26. ⁵⁵ Joan. xvi, 7. ⁵⁶ ibid. 8. ⁵⁷ ibid. 12; xiv. 26.

(48) *Ἐκλάμψη*. Reg. Cyr., σαφῶς ἐκλάμπειν. Comb., ἐκλάμπειν, vel, ἐκλάμψαι. « Splendidioribus lucis suæ radiis coruscaret. »

(49) *Ἰπὸ Ἰησοῦ*. Reg. Cyr., ὑπὸ Χριστοῦ. Coisl. 2. et sex Colb., ὑπὸ Ἰησοῦ.

(50) *Ἐμφαίνεται*. Sav., ἐμφαίνεται.

(51) *Ἐπιστῆσεις*. Comb., ἐπιστήση.

(52) *Τὸ μὲν γὰρ ἀτεχνόν, τὸ δὲ ἄθεον*. Hæc desunt in Coisl. 1.

(53) *Ὁ δὲ Ἰσως μὲν ἦλθεν ἤδη τισίν*. Tres Regg., et Or. 1, *Ὁ δὲ Ἰσως*; μὲν ἦδη τισίν ἦλθεν.

δος φῶς ἐκλάμψη (48) τοῖς λαμπροτέροις. Διὰ ταύτην, οἶμαι, τὴν αἰτίαν, καὶ τοῖς μαθηταῖς κατὰ μέρος ἐπιδημεῖ, τῇ τῶν δεχομένων δυνάμει παραμετρουμένον, ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, μετὰ τὸ πάθος, μετὰ τὴν ἀνοδὸν, τὰς δυνάμεις ἐπιτελοῦν, ἐκφυσώμενον, ἐν γλώσσαις πυρίναις φαινόμενον. Καὶ ὑπὸ Ἰησοῦ (49) κατ' ὄλιγον ἐκφαίνεται (50), ὡς ἐπιστῆσεις (51) καὶ αὐτὸς ἐντυγχάνων ἐπιμελέστερον *Ἐρωτήσω*, φησὶ, *τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας* ἵνα μὴ ἀντίθεος εἶναι δόξη τις, καὶ ὡς ἀπὸ ἄλλης τινὸς ἐξουσίας ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. Εἶτα, *πέμψει μὲν, ἐν δὲ τῷ ὀνόματι μου*. Τὸ *ἔρωτήσω* παρὲς, τὸ *πέμψει* τετήρηκεν· εἶτα, *πέμψω*, τὸ οὐκ εἰς αἰτίαν εἶτα, *ἤξει*, ἡ τοῦ Πνεύματος ἐξουσία.

Postea, *mittet* quidem, cæterum *in nomine meo* ⁵⁷. Mox, *mittam* ⁵⁸ : ut propriam auctoritatem ostendat ostendat indicatur.

KZ'. Ὁρᾶς φωτισμούς κατὰ μέρος ἡμῖν ἐλλάμποντας, καὶ τάξιν θεολογίας, ἣν καὶ ἡμᾶς τηρεῖν δεόμενοι, μὴτε ἀθρώπως ἐκφαίνοντας, μὴτε εἰς τέλος κρύπτοντας. Τὸ μὲν γὰρ ἀτεχνόν, τὸ δὲ ἄθεον (52) καὶ τὸ μὲν τοὺς ἀλλοτριούς πληρῆς δυνάμενον, τὸ δὲ ἀλλοτριῶσαι τοὺς ἡμετέρους. Ὁ δὲ Ἰσως μὲν ἦλθεν ἤδη τισίν (53) ἐπὶ νοῦν καὶ τῶν ἄλλων, ἐγὼ δὲ τῆς ἑμαυτοῦ (54) διανοίας ὀπολαμβάνω καρπὸν, προσθήσω τοῖς εἰρημένοις. Ἦν τινα τῷ Σωτῆρι, καὶ εἰ πολλῶν ἐνεπίμπλαντο μαθημάτων, ἃ μὴ δύνασθαι τότε βυσταχθῆναι τοῖς μαθηταῖς ἐλέγετο, δι' ἃς εἶπον Ἰσως αἰτίας, καὶ διὰ τοῦτο παρεκαλύπτετο. Καὶ πάντων, πάντα διδασκῆσθαι ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνδημήσαντος. Τούτων (55) ἐν εἶναι νομίζω, καὶ αὐτὴν τοῦ Πνεύματος τὴν θεότητα τρανουμένην εἰς ὕστερον (56), ὡς τῆνικαῦτα ὠρίμου καὶ χωρητικῆς ἤδη τυχανούσης τῆς γνώσεως, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀποκατάστασιν, οὐκέτι ἀπιστομένου (57) τῷ θαύματι. Τί γὰρ ἂν τοῦτου μείζον, ἢ ἐκεῖνος ὑπέσχετο, ἢ τὸ Πνεῦμα ἐδίδαξεν; εἴπερ τι μέγα οἰεσθαι χρῆ, καὶ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας ἄξιον, τὸ ὑπισχνώμενον, ἢ τὸ διδασκόμενον.

Deique magnificentia dignum, quod promittebatur,

KH'. Ἐχω μὲν οὕτω περὶ τούτων, καὶ ἔχοιμι, καὶ ὅστις ἐμοὶ φίλος, σέβειν Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱὸν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ιδιότητας, θεότητα μίαν, δόξην, καὶ τιμῆν, καὶ οὐσίαν, καὶ βασιλείαν μὴ μεριζομένην, ὡς τις τῶν μικρῶν πρόσθεν (58) θεοφόρων ἐφίλοσόφησεν ἢ μὴ ἴδιο ἐωσφόρον ἀνατέλλειν. ⁵² Act. ii, 3. ⁵⁴ Joan. xiv, 16, 17. ⁵⁷ ibid. 26.

(54) *Τῆς ἑμαυτοῦ*. In nonnullis, τῆς ἐμῆς.

(55) *Τούτων*. Reg. lmi, Τούτων.

(56) *Εἰς ὕστερον*. Reg. Cyrilian., εἰς τοὺς ὕστερον.

(57) *ἀπιστομένου*. Reg. a, ἀπιστομένην [f. pro ἀπιστομένην].

(58) *Ὡς τις τῶν μικρῶν πρόσθεν*. Tres Colb., ὡς τις τῶν μικρῶν ἐμπροσθεν. Juxta Eliam, Gregorius Thaumaturgus hic designatur, qui in sua *Apocalypsi* his verbis utitur.

λόντα, ὡς φησιν ἡ Γραφή, μηδὲ δόξαν τῆς ἐκεῖθεν λαμπρότητος, ὅστις οὐχ οὕτως ἔχει, ἢ συμφέρεται πρὸς καιροίς, ἄλλοτε ἄλλος γινόμενος καὶ περὶ τῶν μεγίστων σαθρῶς βουλευόμενος. Εἰ μὲν γὰρ οὐ (59) προσκυνητὸν, πῶς ἐμὲ θεοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος; εἰ δὲ προσκυνητὸν, πῶς οὐ σεπτόν; εἰ δὲ σεπτόν, πῶς οὐ θεός; Ἐν ἤρτηται τοῦ ἐνός, ἢ χρυσή τις (60) ἔντως σείρα καὶ σωτήριος. Καὶ παρὰ μὲν τοῦ Πνεύματος ἡμῶν, ἢ ἀναγέννησις· παρὰ δὲ τῆς ἀναγεννήσεως, ἢ ἀνάπλασις· παρὰ δὲ τῆς ἀναπλάσεως, ἢ ἐπιγῶσις τῆς ἀξίας τοῦ ἀναπλάσαντος.

ΚΘ. Ταῦτα μὲν οὖν εἰποι τις ἂν τὸ ἀγραφον ὑποθέμενος (61)· ἤδη δὲ ἕξει σοὶ καὶ ὁ τῶν μαρτυριῶν ἱσμός, ἐξ ὧν, ὅτι καὶ ἴλιαν ἔγγραφος, ἢ τοῦ Πνεύματος θεότης ἐπιδειχθήσεται τοῖς μὴ ἴλιαν σκαιοῖς, μηδὲ ἄλλοις τοῦ Πνεύματος. Σκόπει δὲ οὕτως· Γεννᾶται (62) Χριστὸς, προτρέχει· βαπτίζεται, μαρτυρεῖ· κεράζεται, ἀνάγει (63)· δυνάμεις ἐπιτελεῖ, συμπαραμαρτυρεῖ· ἀνέρχεται, διαδέχεται. Τί γὰρ οὐ δύναται τῶν μεγάλων, καὶ ὧν θεός; τί θαῖ οὐ προσαγορεύεται ὧν θεός, πλὴν ἀγεννησίας καὶ γεννήσεως; Ἐδει γὰρ τὰς ἰδιότητας μεῖναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ἵνα μὴ σύγχυσις ἢ παρὰ τῆ θεότητι, τῆ καὶ τὰλλα εἰς τάξιν ἀγούση καὶ εὐκοσμίαν (64). Ἐγὼ μὲν φρττω τὸν πλοῦτον ἐνοῶν τῶν κλήσεων, καὶ καθ' ὅσων ὀνομάτων ἀναισχυντοῦσιν οἱ τῷ Πνεύματι ἀντιπίπτοντες. Πνεῦμα Θεοῦ λέγεται, Πνεῦμα Χριστοῦ, νοῦς Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, αὐτὸ Κύριος, Πνεῦμα υιοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας· Πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, βουλής, ἰσχύος, γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Θεοῦ· καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων ἀπάντων, πάντα τῆ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα συνέχον, πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν (65), ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν, ἀγαθόν, εὐθές, ἡγεμονικόν, φύσει οὐ θέσει ἀγιαζόμενον, μετροῦν, οὐ μετρούμενον, μετεχόμενον, οὐ μετῆχον, πληροῦν, οὐ πληρούμενον, συνέχον, οὐ συνεχόμενον, κληρονομούμενον, δοξαζόμενον, συναριθμούμενον, ἐπαπειλούμενον, δάκτυλος Θεοῦ, πῦρ ὡς Θεός, εἰς ἔμφασιν, οἶμαι, τοῦ ὀμοουσίου· Πνεῦμα τὸ ποιῆσαν, τὸ ἀνακτίζον διὰ βαπτίσματος, δι' ἀναστάσεως· Πνεῦμα τὸ γινώσκον ἅπαντα, τὸ διδάσκον, τὸ πνέον

tus est. Nec luciferum exorientem, videat, ut cum Scriptura loquar⁶¹; nec cœlestis splendoris gloriam, quisquis aliter sentit, aut tempori obsequitur, aliam aliamque subinde formam assumens, putidumque de maximis rebus consilium capiens. Si enim Spiritus adorandus non est, quomodo me deum per baptismum⁶² effecit? Si autem adorandus, annon colendus et venerandus? Si porro venerandus, annon Deus? Unum uni cohæret, ac vere aurea quædam et salutaris est hæc catena. Et quidem a Spiritu regenerationem habemus, a regeneratione instaurationem, ab instauratione cognitionem dignitatis illius, a quo instaurati sumus.

XXIX. Hæc quidem sunt, quæ ab eo afferri queant, qui spiritus divinitatem nullo Scripturæ loco niti concesserit. Jam vero tibi auctoritatis examē prodibit, ex quibus Scripturæ testimonia admodum confirmatam esse Spiritus divinitatem ostendetur, iis quidem certe, qui non nimis solidi et obtusi fuerint, atque a Spiritu aversi. Sic autem expende : Nascitur Christus⁶³ : præcurrit Spiritus⁶⁴. Baptizatur ille⁶⁵ : hic testimonium affert⁶⁶. Tentatur ille⁶⁷ : hic abducit⁶⁸. Miracula edit ille⁶⁹ : hic comitatur⁷⁰. Ascendit ille⁷¹ : hic succedit⁷². Quid enim adeo inmagnum et divinum est, quod non ipse possit? Quod tam divinum nomen est, quo non, excepto Ingenti et Geniti nomine, appelletur? Patris enim et Filii proprietates incolumes atque integras ipsis manere conveniebat, ne alioqui apud divinitatem, quæ 575 alia quoque in ordinem et concinnitatem adduxit, confusio existeret. Equidem ipse ad tantam nominum copia, adversus quam frontem perfricant, qui Spiritui adversantur, totus cohoresco. Spiritus Dei⁷³ dicitur, Spiritus Christi⁷⁴, mens Christi⁷⁵, Spiritus Domini⁷⁶, ac Dominus ipse⁷⁷, Spiritus adoptionis⁷⁸, veritatis⁷⁹, libertatis⁸⁰; Spiritus sapientiæ, prudentiæ, consilii, fortitudinis, scientiæ, pietatis, timoris Dei⁸¹, utpote horum omnium efficiens, omnia essentia sua implens, omnia continens, mundum quantum ad essentiam implens, interim ipse major quam ut mundus vim illius et potentiam capere possit⁸² : bonus⁸³, rectus, principalis⁸⁴, natura non

⁶¹ Job xi. 17. ⁶² Matth. xxviii. 19. ⁶³ Luc. ii. 7. ⁶⁴ Luc. i. 35. ⁶⁵ Luc. iii. 21. ⁶⁶ ibid. 23. ⁶⁷ Luc. iv. 1. ⁶⁸ ibid. 18. ⁶⁹ Matth. xii. 22. ⁷⁰ ibid. 28. ⁷¹ Act. i. 9. ⁷² Act. ii. 4. ⁷³ I Cor. ii. 11. ⁷⁴ Rom. viii. 9 sqq.; II Cor. iii. 18. ⁷⁵ Sap. i. 7. ⁷⁶ Thren. iv. 20. ⁷⁷ Rom. viii. 15. ⁷⁸ Joan. xiv. 17; xv. 26; xvi. 13. ⁷⁹ II Cor. iii. 17. ⁸⁰ Isa. xi. 2 sqq. ⁸¹ Sap. i. 7-10. ⁸² Psal. cxlii. 10. ⁸³ Psal. l. 10, 12.

(59) Οὐ. Or. 1, οὐδέ.

(60) Χρυσή τις. Reg. hm, χρυσίτις.

(61) Ὑποθέμενος. Reg. a, ὑποτιθέμενος.

(62) Γεννᾶται. « Generatur, concipitur. » Nam legitur, Luc. i. 35. « Spiritus sanctus superveniet in ea, » etc.

(63) Ἀνάγει. Par., ἀγιάζει, « sanctificat. »

(64) Εὐκοσμίαν. Sic tres Regg., Coisl. 1, Orat. 1, etc. In ed., ἀκόσμιαν. Sic legit Billius, et vertit : « Quæ alia quoque, atque adeo confusionem ipsam, in ordinem adducit, confusio existeret. »

(65) Πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν. Schol. : Ὅρα μὴ ἐναλλάξει τὸ ῥητὸν κατὰ δύναμιν καὶ οὐσίαν. Καὶ γὰρ ὁ Βασίλειος ἐν τῷ θ' τῶν πρὸς

Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ Πνεύματος οὕτω φησίν· Πάντα μὲν πληροῦν τῆ δυνάμει, μόνοις δὲ ὄν μεθεχτός τοῖς ἀξίοις. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος τάδε αὐταῖς λέξει λέγει· Ἐκτός μὲν ἐστὶ τοῦ παντός κατ' οὐσίαν, ἐν πάσι δὲ ἐστὶ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμει· « Vide ne immutatis vocibus scriptum sit, quantum ad potentiam et essentiam. Etenim Basilus cap. 9 ad Amphilochem. de Spiritu sancto sic ait : Omnia virtute implens ac potentia, sed ab iis solum, qui digni sunt, percipi potest. Sanctus etiam Athanasius iisdem verbis loquitur : Extra hanc rerum universitatem est, si essentiam spectes ; in omnibus autem est, sua ipsius potestate. »

gratia sanctificans⁸⁴, non sanctificatus, metiens, non dimensus, impertiens, non particeps, implens, non impletus, continens, non contentus, hæreditate acceptus⁸⁵, glorificatus, Patri et Filio connumeratus⁸⁶, minaciter denunciatus, Dei digitus⁸⁷, ignis⁸⁸ tanquam Deus, ad ostendendum, ut opinor, quod ejusdem essentia sit: Spiritus qui condidit, qui per baptismum et resurrectionem denuo creat⁸⁹: Spiritus omnia cognoscens⁹⁰, docens, ubi vult et quantum vult spirans⁹¹, ducatum præbens⁹², loquens⁹³, mittens⁹⁴, segregans⁹⁵: Spiritus qui ad iram incitatur, qui tentatur⁹⁶, qui revelat, qui lucem ac vitam affert; imo qui ipsamet lux et vita est: qui templa efficit, deificat, perficit ita ut, et baptismum antevertat, et post baptismum requiratur: qui omnia efficit, quæcumque Deus ipse, qui in igneis linguis dividitur⁹⁷, qui dona distribuit, qui apostolos, prophetas, evangelistas, pastores et doctores facit: Spiritus intelligens, multiplex, apertus, clarus, incontaminatus, minimeque impeditus⁹⁸ (quod idem valet ac si dicerem, sapientissimus, agendique facultate varius ac multiplex, omnia explicans ac declarans, arbitrii libertate præditus, et immutabilis), omnipotens, omnia lustrans, per omnes spiritus penetrans⁹⁹, intelligentes, puros, tenuissimos (hoc est, per angelicas, ut opinor, virtutes), quemadmodum et per propheticos et apostolicos, eodem temporis momento, nec tamen in iisdem locis (alii enim eorum alibi fusi ac sparsi erant), quod quidem perspicue ostendit, eum nullius loci circumscriptione coerceri.

576 XXX. Qui hæc dicunt, ac vocent, atque insuper Paracletum alium¹, velut alium Deum, nominant, qui blasphemiam solam adversus eum prolatam inexpiabilem² esse sciunt, qui denique Ananix et Saphiræ, postquam Spiritui sancto mentiti essent perinde ac Deo, non homini, mentiti essent³, tam horribilem infamix notam inusserunt; quid tandem tibi videntur, Spiritumne Deum prædicare, an aliud quid? Quam crassi es ingenii, atque a Spiritu procul remoti, si de hac re dubitas, ac doctore opus habes! Ac tot nominibus, tam vivis, et expressis, in Scriptura Spiritus appellatur. Quid enim testimonia ipsa tibi ad verbum producere attinet? Quæcumque autem hic quoque humilium dicuntur, velut quod datur⁴, mittatur⁵, distribuatur⁶, charisma etiam⁷, donum⁸, insufflatio⁹, pollicitatio¹⁰, intercessio¹¹, ac si quid aliud hujusmodi, ne singula commemorem, ad primam causam referri debent, ut, ex quo sit, ostendatur, ac non tria principia divisa, proindeque plures dii admittantur.

A. Οἱ ταῦτα λέγοντες καὶ διασκόντες, καὶ πρὸς γε (71) ἄλλον Παράκλητον, ὅσον ἄλλον θεόν, ὀνομάζοντες, οἱ τὴν εἰς αὐτὸν (72) βλασφημίαν μόνην εἰδότες ἀσυγχώρητον, οἱ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν ὁσῶτα φοβερῶς στηλιτεύσαντες, ἐπειδὴ ἐψεύσαντο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς θεὸν ψευσαμένους, οὐκ ἀνθρώπων· οὗτοι τί σοι δοκοῦσι, πότερον θεὸν τὸ Πνεῦμα κηρύσσειν (73), ἢ ἄλλο τι; Ὡς λίαν ὄντως παχύς τις εἶ, καὶ πόρρω τοῦ Πνεύματος, εἰ τοῦτο ἀπορεῖς, καὶ δέη τοῦ διδάξαντος (74). Αἱ μὲν οὖν κλήσεις, τοσαῦται, καὶ οὕτως ἐμψυχοί. Τί γὰρ δεῖ σοι τὰς ἐπιτῶν (75) ῥημάτων μαρτυρίας παρατίθεσθαι; Ὅσα δὲ κἀνταῦθα λέγεται ταπεινότερον τὸ διδοῦναι, τὸ ἀποστέλλεσθαι, τὸ μερίζεσθαι, τὸ χάρισμα, τὸ δῶρημα, τὸ ἐμφύσημα, ἢ ἐπαγγελία, ἢ ὑπερέντευξις, εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον, ἵνα μὴ καθ' ἕναστος (76) λέγω, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνενεκτέον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ, καὶ μὴ τρεῖς ἀρχαὶ μεμερισμέναι πολυθέως παραδειχθῶσιν (77). Ἰσον γὰρ εἰς ἀσέβειαν, καὶ Σαβελλίως

⁸⁴ Rom. viii, 14 sqq. ⁸⁵ Ephes. i, 13, 14. ⁸⁶ Matth. xxviii, 19. ⁸⁷ Luc. xi, 20. ⁸⁸ Act. ii, 3. ⁸⁹ Joan. iii, 5. ⁹⁰ I Cor. ii, 10-12. ⁹¹ Joan. iii, 8. ⁹² Psal. cxliii, 10. ⁹³ Act. x, 19. ⁹⁴ Act. xiii, 4. ⁹⁵ ibid. 2. ⁹⁶ Act. xvi, 6, 7. ⁹⁷ Act. ii, 3. ⁹⁸ Sap. vii, 22. ⁹⁹ I Cor. ii, 10. ¹ Joan. xiv, 16. ² Matth. xii, 31. ³ Act. v, 3 sqq. ⁴ Luc. xi, 13. ⁵ Joan. xvi, 7. ⁶ Hebr. ii, 4. ⁷ I Cor. xii, 30. ⁸ Act. ii, 38. ⁹ Joan. xx, 22. ¹⁰ Gal. iii, 14. ¹¹ Rom. viii, 26.

(66) Ἐπιζητεῖσθαι. Sic Regg. et Colb. plures, Coisl. 1, Or. 1, etc. In ed., ἐπιζητεῖται.

(67) Ὅσπερ. Sic plures Regg., duo Coisl., Par., Comb., etc. In ed., ὡσπερ.

(68) Τό. Duo Regg., τῶ.

(69) Ἀντεξούσιον. « Liber, » vel etiam, « cujus voluntati nihil resistit. »

(70) Ταυτόν. Or. 1, τοῦτο. In nonnullis, ταυτό.

(71) Πρὸς γε. Reg. a, πρὸς ἐτι. Coisl. 1, πρὸς ἐτι γε.

(72) Εἰς αὐτόν. Coisl. 1 aliique plures, εἰς αὐτό.

(73) Κηρύσσειν. Reg. a et Coisl. 1, κηρύττουσι.

(74) Διδάξαντος. Reg. Cyr., διδάξαντος, « quasi qui ejus juris causam disceptet. »

(75) Τὰς ἐπι τῶν. Reg. Cyr., τὰς ἐκ τῶν.

(76) Μὴ καθ' ἕναστος. Comb., μὴ τὰ καθ' ἕναστος.

(77) Παραδειχθῶσιν. Reg. Cyr., παραδειχθῶσιν.

συνάψαι, καὶ Ἀρειανῶς διαστῆσαι, τὸ μὲν τῷ προσ- A
ώπῳ, τὸ δὲ (78) ταῖς φύσεσιν.

ΑΔ'. Ὡς ἔγωγε πολλὰ διασκεψάμενος πρὸς ἔμυ-
τὸν (79) τῆ φιλοπραγμοσύνη τοῦ νοῦ, καὶ πανταχό-
θεν τὸν λόγον εὐθύνας, καὶ ζητῶν εἰκόνα τινὰ τοῦ
τοσοῦτου πράγματος, οὐκ ἔσχον ὄψιν χρῆ τῶν κά-
τω (80) τὴν θεῖαν φύσιν παραβαλεῖν. Κἄν γὰρ μικρά
τις ὁμοίωσις εὐρέθῃ, φεύγει με τὸ πλεόν, ἀφέν κά-
τω (81) μετὰ τοῦ ὑποδείγματος. Ὀφθαλμὸν τινα, καὶ
πηγὴν, καὶ ποταμὸν ἐνενόησα, καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι (82),
μὴ τῷ μὲν ὁ Πατήρ, τῷ δὲ ὁ Υἱὸς, τῷ δὲ (83) τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναλόγως ἔχη (84). Ταῦτα γὰρ οὐτε
χρόνῳ διέστηκεν, οὔτε ἀλλήλων ἀπέβήθηκαί τῆ συν-
χειρῆ· κἄν δοκεῖ (85) πως τρισὶν ἰδιότησι τέμνεσθαι.
'Ἄλλ' ἔδεισα, πρῶτον μὲν ῥύσιν τινὰ θεότητος παρα- B
δέξασθαι στάσιν οὐκ ἔχουσαν· δεύτερον δὲ μὴ τὸ ἐν
τῷ ἀριθμῷ διὰ τῆς εἰκασίας ταύτης εἰσαγῆται. Ὀφ-
θαλμὸς (86) γὰρ, καὶ πηγὴ, καὶ ποταμὸς ἐν ἑστίν
ἀριθμῷ, διαφόρως σχηματιζόμενα.

ΑΒ'. Πάλιν (87) ἥλιον (88) ἐνεθυμήθην, καὶ ἀκτίνα,
καὶ φῶς. Ἄλλὰ κἀνταῦθα δέος, πρῶτον μὲν, μὴ σύν-
θεσίς τις ἐπινοῆται τῆς ἀσυνθέτου φύσεως, ὡσπερ
ἡλίου καὶ τῶν ἐν ἡλίῳ· δεύτερον δὲ, μὴ τὸν Πατέρα
μὲν οὐσιώσωμεν, τἄλλα δὲ μὴ ὑποστήσωμεν, ἀλλὰ
δυνάμεις θεοῦ ποιήσωμεν ἐνυπαρχούσας, οὐχ ὑφ-
εστῶσας. Οὔτε γὰρ ἀκτίς, οὔτε φῶς, ἄλλος ἥλιος,
ἀλλ' ἡλιακαὶ τινες ἀπόρροιαί, καὶ πούτητες οὐσιώδεις.
Καὶ ἕνα τὸ εἶναι, καὶ τὸ μὴ εἶναι, τῷ Θεῷ (89) δῶ- C
μεν ἐν τούτοις, ὅσον ἐκ τοῦ ὑποδείγματος, ὃ καὶ
τῶν εἰρημένων (90) ἀτοπώτερον. Ἦκουσα δὲ τινος
καὶ τοιοῦτον ὑπογράφοντος λόγον· Μαρμαρυγὴν τινα
ἡλιακὴν τοίχῳ προσαστράπτουσαν, καὶ περιτρέμου-
σαν ἐξ ὕδατων κινήσεως, ἦν ἡ ἀκτίς ὑπολαβοῦσα διὰ
τοῦ ἐν μέσῳ ἀέρος, εἶτα σχεθεῖσα (91) τῷ ἀντιτύ-
πῳ (92), παλμὸς ἐγένετο καὶ (93) παράδοξος. Ἄτ-
ται (94) γὰρ πολλαῖς καὶ πυκναῖς ταῖς κινήσεσιν,
οὐχ ἐν οὔσα μᾶλλον, ἢ πολλὰ, οὐδὲ πολλὰ μᾶλλον,
ἢ ἐν, τῷ τάχει τῆς συνόδου καὶ τῆς διαστάσεως, πρὶν
ἔξει κρατηθῆναι, διαδιδράσκουσα.

magis unum sit, quam multa, nec rursus magis
sim, et dissociatur, ut prius quam oculis teneatur, fuga se proripiat.

ΑΓ'. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο (95) θέσθαι δυνατὸν ἐμοί, D
δι' ἐν μὲν, ὅτι τὴν μὲν τὸ κινήσαν (96) καὶ πάνυ δῆ-

Paris enim impietatis est, vel Sabellii more perso-
nas connectere, vel Arii instar naturas distinguere ac
separare.

XXXI. Enimvero cum mentis curiositate multum
diuque mecum considerassem, atque orationem un-
decunquē explorassem, rei tantæ imaginem quam-
dam exquirens, cui tandem rerum inferarum divina
illa natura comparanda sit, reperire non potui.
Quamvis enim exiguam aliquam similitudinem in-
venerim, major tamen me pars fugit, humique me
cum meo exemplo relinquit. Oculum quemdam, et
fontem, et fluvium mihi proposui, quemadmodum
illius cum fonte, Spiritus cum fluvio proportionē qua-
dam conveniret. Hæc enim, nec tempore distin-
guuntur, nec ob continuitatem a se invicem abrum-
puntur : ac tribus insuper proprietatibus quodam-
modo scindi videntur. Sed subit me timor, primum
ne fluxio quædam divinitatis stabilitatis expers ad-
mittatur. Deinde ne per hanc similitudinem unum
numero introducatur. Oculus enim, et fons, et flu-
vius unum sunt numero, varie efformata.

XXXII. Solem rursus, et radium, et lucem 577
cogitavi. Verum hic quoque metuendum est; pri-
mum, ne incompositæ naturæ compositio quædam
excogitetur, quemadmodum solis, et eorum, quæ
soli insunt; deinde, ne Patri quidem essentiam tri-
buamus, reliquos autem subsistere negemus, sed
facultates quasdam Dei constituamus, quæ ipsi qui-
dem insint, non autem per se subsistant. Neque
enim radius, aut lux, alii soles sunt, sed solis velut
rivi quidam, et substantiales qualitates. Ac præter-
ea, ne simul, et esse, et non esse, Deo in his de-
mus (quantum ex hoc exemplo colligi potest), id
quod superioribus etiam absurdius fuerit. Quin etiam
aliquem audivi hujusmodi similitudinem adumbran-
tem. Fingebat splendorem quemdam solarem pari-
etati affulgentem, atque ex aquarum motu treni-
scentem, quem, cum radius per intermedium aerem
susceperit, postea solido ac renitente corpore repres-
sus, mirabilis quædam subsultatio existit. Multis
enim crebrisque agitationibus subsilit, ita ut non
multa, quam unum; ac tanta celeritate coit vicis-
sime se proripiat.

XXXIII. Sed ne hoc quidem ipse constituere pos-
sum : primum quoniam, quid splendori illi motum

(78) Τὸ μὲν... τὸ δέ. Tres Colb., τῷ μὲν... τῷ
δέ.

(79) Πρὸς ἔμυτον. Deest in Reg. a.

(80) Χρῆ τῶν κάτω. Sic tres Regg. et tres Colb.
In ed. deest τῶν.

(81) Φεύγει με τὸ πλεόν, ἀφέν κάτω. Plerique
codic., φεύγει τὸ πλεόν ἀφέν με κάτω.

(82) Καὶ ἄλλοι. Deest καὶ in Or. 1.

(83) Τῷ δέ. Duo Regg. et Coisl. 1, τῆ δέ

(84) Ἐχη. Regg. a, b, ἐχει.

(85) Κἄν δοκεῖ. Reg. a, κἄν δοκῆ. Tres Colb.,
Bas., Bill. et Leuvenik., καὶ δοκεῖ.

(86) Ὀφθαλμὸς. « Hoc loco, » inquit Bill. ex
Elia, « significat principium fontis, e quo, tanquam
ab oculo lux, promanat e terra prorumpens. »

(87) Πάλιν. Tres Regg. et Comb. ἢ πάλιν.

(88) Ἦλιον. Sic codd. Prave in ed., ἥλιος.

(89) Τῷ Θεῷ. Duo Coisl. addunt, μόνῳ, et Reg.
a, μόνῳ τῷ Πατρὶ.

(90) Εἰρημένων. Duo Coisl., προειρημένων

(91) Σχεθεῖσα. Elias, χεθεῖσα, « diffusa. »

(92) Ἀντιτύπῳ. Coisl. 1, ἀντιτοίχῳ, « pariete. »

(93) Ἐγένετο καὶ. Comb., ἐγένετο τις. Sic etiam
legit Bill.

(94) Ἄτται. Sic duo Coisl., Par., Comb., etc. In
ed., ἄπται.

(95) Τοῦτο. Tres Colb., τούτω,

(96) Τὸ κινήσαν. « Qui hunc splendorem moveat
(nempe ventus), notum est. »

afferat, admodum perspicuum est: at Deo nihil autiquius est, quod ipsi motum dederit. Ipse quippe omnium causa est, nec antiquiorem causam habet. Deinde quod hic earumdem rerum suspicio occurrit, nimirum compositionis, diffusionis, incertæque et instabilis naturæ, quarum nihil de divinitate cogitandum est. In summa nihil est in quo mens mea gradum figere queat, dum, quod imaginor, in exemplis considero; ni forte quispiam ea animi æquitate ait, ut cum unum aliquid ex proposita imagine acceperit, reliqua projiciat. Postremo itaque hoc mihi consultissimum visum est, ut, missis factis imaginibus illis, atque umbris, ut fallacibus, plurimumque a veritate remotis, piam ipse cogitationem, fidemque mordacius retineam, atque in paucis verbis insistsens, duceque Spiritu sancto utens, quemque hic splendorem accepi, hunc ad extremum usque, tanquam fidum socium et congerronem custodiens, ævum hoc trājiciam, aliosque pro viribus adducam, ut Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adorent, unam divinitatem ac potentiam; quoniam ipsi omnis gloria, honor, imperium in sæcula sæculorum. Amen.

(97) Κοινωνία. Sic codd. Mendose in ed., κοινωνιών.

(98) Διατέμνοντα. Deest in tribus Colb.

Αλον· Θεοῦ δὲ οὐδὲν πρᾶσβύτερον, ἢ ἢ τι τὸ τοῦτον κεκινηκός· αὐτὸς μὲν γὰρ πάντων αἰτία, αἰτίαν δὲ πρᾶσβυτέραν οὐκ ἔχει. Δεύτερον δὲ, ὅτι κἀνταῦθα τῶν αὐτῶν ὑπόνοια, συνθέσεως, χύσεως, ἀστάτου καὶ οὐ παγίας φύσεως, ὧν οὐδὲν ἐννοητέον περὶ θεότητος. Καὶ ὅπως οὐδὲν ἐστὶν ὁ μοι τὴν διάνοιαν ἰσθησιν ἐπὶ τῶν ὑποδειγμάτων θεωροῦντι τὸ φανταζόμενον· πλὴν εἰ τις ἐν τι λαθὼν τῆς εἰκόνας, ὑπ' εὐγνωμοσύνης, τὰ λοιπὰ ῥίψειεν. Τέλος οὖν ἐδοξέ μοι κράτιστον εἶναι, τὰς μὲν εἰκόνας χαίρειν ἔδαι, καὶ σκιάς, ὡς ἀπατηλὰς, καὶ τῆς ἀληθείας πλείστον ἀποδεούσας, αὐτὸν δὲ τῆς εὐσεβεστέρας ἐννοίας ἐχόμενον, ἐπ' ὀλίγων βῆμάτων ἰστάμενον, ὁδηγῶ τῷ Πνεύματι χρώμενον, ἣν ἐντεῦθεν ἑλλαμψιν ἐδεξάμην, ταύτην εἰς τέλος διαφυλάσσοντα, ὡς γνησίαν κοινωνίαν (97) καὶ συνόμιλον, τὸν αἰῶνα τοῦτον διαπορεύεσθαι διατέμνοντα (98), καὶ τοὺς ἄλλους πεθεῖν εἰς δύναμιν, προσκυνεῖν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δύναμιν (99)· ὅτι αὐτῷ πᾶσα δόξα, τιμὴ, κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(99) Καὶ δύναμιν. Reg. a, καὶ βασιλείαν, καὶ δύναμιν, ἰ. et regnum, et potentiam.

578 MONITUM IN ORATIONEM XXXII.

I. Theologicis orationibus egregiam, « De moderatione in disputationibus servanda, » subjungimus orationem. Hæc siquidem ad theologicas, et argumentum, et tempore proxime accedit. Dudum enim, ut jam sæpe in præcedentibus monitis vidimus, hæreticorum furor varios ac ingentes Constantinopoli tumultus excitarat. Sacra et pretiosa Christi tunica undequaque sacrilegis impiorum manibus dilacerabatur; atque adeo tristis et calamitosa erat his temporibus Ecclesiæ facies, ut confusa omnia et perturbata viderentur. Cum igitur Gregorius in theologicis orationibus dilucide ac invictissime Trinitatis doctrinam propugnasset, ac sæpe sæpius totis viribus linguarum pruritus penitus compescere tentasset, nunc demum de moderatione, quæ in disputationibus servanda est, tractare aggreditur. Ac primo quidem tumultuum et dissensionum originem ducit ab animorum petulantia, et a temeritate, quam « inscitia filiam » nominat (n. 3). Ex his enim fontibus dimanat quidquid tum in doctrina, tum in disputationibus vitiosum est. Idcirco ex rerum creaturarum ordine, pastores simul et gregem ad justitiæ ordinisque leges amanter invitat; atque ex eleganti corporis cum membris similitudine, ostendit diversos esse in Ecclesia ordinis gradus, et diversa membrorum officia. « Alii, inquit (n. 11), dominantur et præsent, alii parent ac reguntur; et quemadmodum inter eos qui subsunt permagnum reperitur discrimen, ita etiam inter præfectos non parva differentia est. » Quod quidem probat ex Apostolo, qui ait ¹¹: « Quosdam posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, » etc.

II. Deinde silentii donum eo magis extollit, quod nos ab ampliori et graviore periculo retrahat. Arduum quippe est ac perdifficile, non solum res divinas mente consequi, et verbis explicare, verum etiam purgatas aures nancisci. Non inde tamen ad omne disputationis genus aditum occludendum putat; sed jubet a pertinaci contentione abstinere, ac præter legem et ordinem docere omnino vetat. Quemadmodum enim nimia in divinis rebus tarditas, ita nimia etiam festinatio eodem periculo laborat. Bona quidem spirituality, quæ tum in veteri, tum in nova lege reconduntur, sunt omnibus hominibus communia. Ex his unusquisque pro modulo haurire debet; sed maxime cavendum, ne quis animi elatione novitatem affectans, et ad cælum ascendere cupiens, præceptis in abyssum corruat. « Melior est » enim « pauper ambulans in simplicitate sua, » quam fatuus labiisque perversus, qui contentionibus et argumentis inepte atque imperite confidit ¹². Nam si quis linguam freno coercere non potest, ipsi certe furere ac insanire continget. Hinc omnes, et prælatos et subditos, ad humilitatis virtutem cohortatur, eosque stimulat, ut, in omni-

¹¹ I Cor. xii, 28. ¹² Prov. xix, 4.

bus de doctrina disputationibus, Christi veri pastoris mansuetudinem ac benignitatem imitentur; et sicut « in domo Patris mansiones multæ sunt ¹⁴, » ita unusquisque 579 per viam sibi propriam ac peculiarem gradiatur. Alia plura erudite pertractat, quæ utinam omnium animis et cordibus essent inscripta, ac præcipue eorum, qui « philosophiæ artificia et apparatus, velut Ægyptiacas plagas, » ut ait Theologus (n. 25), « in Ecclesiam inferunt. » Tunc namque contentiones, schismata et hæreses procul facerent, ac pura veritas puris mentibus ab omnibus tractaretur.

III. Inconcussum videri debet, hanc orationem Constantinopoli, in frequenti hominum cœtu habitam fuisse. Hac in re consentiunt eruditi. Verum non ita perspicuum est, utrum anno 380 aut sequenti; utrumque etiam in Anastasia, in qua primum conciones habuit Gregorius, aut in majori Constantinopolitanæ urbis ecclesia, post redditas Catholicis ecclesias, ut conjectant nonnulli, pronuntiata fuerit. Hanc ultimam sententiam, ut verisimiliorem, secuti sunt Hermant (1) et Tillemontius (2). Idcirco orationem istam ad annum 381 referendam arbitrantur. Elias vero aliter sensit videtur. Nam de hac oratione loquens, ait: « Hæretici ecclesias omnes Constantinopoli occupatas tenebant, ubi Gregorium hanc orationem pronuntiasset tradunt. » Hinc si rem æqua lance pendere volumus, Eliæ opinioni ultro accedendum fatebimur. Id enim suadent hæc islius orationis verba (n. 1): « Exiguus et pauper sum pastor, pastoribusque aliis, ut parce dicam, nondum gratus et acceptus; quod, recte iudicio, an animi malevolentia fiat, nescio. » Quæ profecto non dixisset Gregorius, si, expulsis hæreticis, ecclesiam iam a Theodosio Magno traditam Catholicis fuissent. Magnum argumentum est hac in re Theologi silentium. Præterea idem prorsus in ista oratione, ac in theologica prima scopus declaratur. Gregorius enim utrobique ostendit, nec cuiusvis hominis, nec cuiusvis temporis esse de Deo disputare; sed quæ moderatione id faciendum sit, in hac præcipue, tum suo ipsius, tum aliorum exemplo ac ratione demonstrat. Unde nobis verisimilius videtur hanc orationem, unam esse ex iis, quas in præcedenti monito « inter theologicas, dictas et interjectas » (3) monuimus; ac proinde Constantinopoli, in Anastasia, circa medium annum 380 habitam fuisse putamus.

¹⁴ Joan. xiv, 2.

(1) T. IX, art. 66, p. 464.

(2) T. II, l. ix, c. 12, p. 209.

(3) *Monit. ad theol. or.*, n. 3.

ΛΟΓΟΣ ΑΒ΄.

ORATIO XXXII^a

Περὶ τῆς (4) ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας, καὶ ὅτι οὐ παντὸς ἀνθρώπου, οὕτε παντὸς καιροῦ τὸ περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι.

A De moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit cuiusvis hominis, nec cuiusvis temporis de Deo disputare.

Α'. Ἐπειδὴ συνελθύθατε προθύμως, καὶ πολυάνθρωπος ἡ πανήγυρις (5), καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα καιρὸς ἐργασίας (6), φέρε τι δῶμεν ὑμῖν ἐμπόρευμα, εἰ καὶ μὴ τῆς προθυμίας ἄξιον τῆς κοινῆς, ἀλλὰ γὰρ τῆς δυνάμεως τῆς ἡμετέρας μὴ ἐνδεέστερον. Ἢ μὲν γὰρ ἀπαιτεῖ τὰ μείζω, ἢ δὲ εἰσφέρει τὰ μέτρια· καὶ κρείσσον τὸ κατὰ δύναμιν εἰσενεγκεῖν, ἢ τὸ πᾶν ἐλλείπειν (7). Οὐ γὰρ ὁ μὴ δυνηθεὶς τὰ τοιαῦτα ὑπεύθυνος, ἀλλ' ὁ μὴ βουλευθεὶς ὑπαίτιος, ἅν τῶν θεῶν ὁμολῶς, ἅν τῶν ἀνθρωπίνους πράγμασιν. Εἰμὶ μὲν ποιμὴν ὀλίγος καὶ πένης, καὶ οὐπω τοῖς ἄλλοις ἀρέσκων ποιμέσιν· οὕτω γὰρ εἰπεῖν μέτριον, εἴτε τὴν εὐδοκίαν (8) καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, εἴτε διὰ μὲν κροφυλίαν καὶ ἔριν, οὐκ οἶδα τοῦτο· Ὁ Θεὸς οἶδε,

I. Quoniam prompto animo convenistis, ac dies hic festus maxima hominum frequentia celebratur, ob idque potissimum negotiandi occasio se offert, age, merces quasdam vobis offeramus, si minus communi huic vestræ animorum alacritati 580 pares, viribus certe nostris haudquaquam inferiores. Illa enim majora postulat, hæc autem mediocria solum præstant atque afferunt. Porro satius est, id, quod per facultates licet, afferre, quam officio prorsus deesse. Non enim qui huiusmodi res non potuit, in iudicium vocandus est; sed, qui noluit, in culpa hæret, sive de divinis, sive de humanis loquamur. Atque ipse quidem exiguus et pauper sum pastor, pastoribusque aliis, ut parce dicam, nondum gratus ac-

* Alias XXVI. Quæ autem 32 erat, nunc 42. — Habita anno 380.

(4) *Περὶ τῆς*, etc. Or. 2 aliique nonnulli codices habent tantum: *Περὶ τῆς εὐταξίας ἐν ταῖς διαλέξεσιν*. « De moderatione in disputationibus. » In quibusdam: *Περὶ θεότητος*, « De divinitate. »

(5) *Ἡ πανήγυρις*. « Dies festus. » Hæc oratio pronuntiata est in festo quopiam martyrum. Sed, quinam fuerint isti martyres, ignoratur. Eos enim nullibi in toto istius orationis decursu nominat Theologus.

(6) *Καιρὸς ἐργασίας*. « Negotiandi tempus. Mos est, » inquit Elias, « apud homines, in celebritatibus ac mercatibus publicis, quasdam inter se merci-

monia contrahere, de quibus aliquod ipsis lucrum accedit. »

(7) *Ἐλλείπειν*. In nonnullis, *ἐλλείπειν*, « quam prorsus deficere. »

(8) *Εἴτε τὴν εὐδοκίαν*, etc. Or. 1, εἴτε δὲ εὐδοκίαν. Aptior Combessio videtur vox εὐδοξίαν, « ob celebritatem. » Ego vero crediderim, Gregorium alludere ad hæc verba Apostoli, Philipp. 1, 15: *Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν· τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν*. « Quidam quidem et propter invidiam et contentionem; quidam autem propter bonam voluntatem, » etc. Unde hæc verba, εἴτε τὴν εὐδοκίαν καὶ ὀρθὸν λόγον, sic reddenda censemus: « sive propter bonam voluntatem reclamque doctrinam. »

reptus; quod recte iudicio ac ratione, an animi malevolentia et contentionis studio fiat, nescio: *Deus acit* ¹⁵, inquit Apostolus, idque revelationis dies perspicue declarabit, ignisque ille postremus ¹⁶, quo nostra omnia expendentur, aut purgabuntur. Enitar tamen, quantum potero, daboque operam, ne gratiam divinitus acceptam premam atque occultem, ac lucernam sub modio ponam ¹⁷, talentumque in terra defodiam ¹⁸ (hæc enim a vobis sæpe audivi, cum mihi cessationem atque desidiam probro verteretis, ac silentium nostrum graviter et iniugo animo ferretis), verum ut veritatis doctrina vos erudiam ac per Spiritum concordem reddam.

II. Unde igitur vos instruere incipiam, fratres mei? Aut qua oratione athletas, quorum est præsens hæc celebritas, ornabo? Quid primum dicam, aut quid maximum? Quid animabus vestris maxime profuturum? Aut quid huic temporis commodissimum? Id vero hac demum ratione perspicimus. Quidnam in nostra doctrina præstantissimum est? Pax. Addam etiam utilissimum. Contra, quid turpissimum ac perniciosissimum? Discordia. Quoniam autem hanc quæstionem proposui, eique respondi, quod secundum est, inasper sciscitabor. Quidnam præcipue illam sustulit, et hanc invexit? Ut, quemadmodum in corporum morbis, causis prius circumcisis, ac turbulentarum animi permotionum fontibus obstructis aut exsiccatis, ita demum profluentes hinc rivulos effectusque simul amputemus. Neque enim fieri potest, ut, principiis non recte consideratis, quidquam de fine præclare cognoscamus. Vultis igitur vos ipsi utriusque rei causam proferre ac declarare? An mihi potius, medici munere fungenti, eam indicandam et corrigendam relinquitis? Ego enim, et **581** dicere paratus sum, si ita voluntas vestra ferat, et dicentes audire paratior. Sed nihil dubito, quin dicendi munus mihi concedatis; quem non omnino imperitum et contemnendum morborum huiusmodi medicum, aut in curandis animis ignarum fortasse existimatis: sive id recte, sive secus arbitremini. Nec vero mirum vobis videatur, si novam, et ab animorum vestrorum sensibus alienam orationem attulero. Quanquam enim ab exspectatione ut quidem ipse affirmo, ac vos assentiemini, si ad extremum usque audire sustinueritis, ac non ipsum, quod objicio, vobis usu veniat, nimirum ut præ animorum fervore, antequam ad calcem oratio pervenerit, exurgatis.

III. Ingenia magna et ferventia tumultus istos, in quibus versamur, excitarunt, non illa quidem simpliciter magna et ferventia (nec enim ii sumus, qui animorum acrimoniam in vitio ponamus, sine qua nemo magnum aliquid pietatis aut cuiusquam alius

¹⁵ II Cor. xii, 2. ¹⁶ I Cor. iii, 13. ¹⁷ Matth. v, 15. ¹⁸ Matth. xxv, 18.

(9) *Τὴν σωπῆν*. Coisl. 1, et Comb., τῆ σωπῆ.

(10) *Υμῶν*. Sic duo Regg. et Or. 1. In ed., ἡμῶν.

(11) *Ἀθλητάς*. « Martyres, » quorum dies festus celebrabatur magno populoꝝ concursu.

(12) *Εἰπω*. Or. 1, εἰπὼν.

(13) *Ἑμετέροις*. Or. 1, ἡμετέροις.

(14) *Τί τοῦ ἡμετέρου*, etc. « Quid in Christiana professione pulcherrimum? Pax. »

φροῖν ὁ θεός; Ἀπόστολος, καὶ δηλώσει σαφῶς ἢ τῆς ἀποκαλύψεως ἡμέρα, καὶ τὸ τελευταῖον πῦρ, ᾧ πάντα κρινεται ἢ καθαίρεται τὰ ἡμέτερα. Πειράσομαι δ' ὁμοῦ εἰς δύναμιν μὴ κατακρύπτειν τὸ χάρισμα, μηδ' ὑπὸ τῶν μόδιον τιθέναι τὸν λύχνον, μηδὲ καταχωννύναι τὸ τάλαντον (ἃ πολλάκις ἤκουσα παρ' ὑμῶν τὴν ἀργίαν ἀνειδιζόντων, καὶ δυσχεραίνόντων τὴν σωπῆν [9]), ἀλλὰ λόγοις ἀληθείας ἐκπαιδεύειν καὶ συναρμύζειν τῷ Πνεύματι.

ac per Spiritum concordem reddam.

B. Πρόθεν ὄν ἄρξομαι καταρτίζειν ὑμᾶς (10), ἀδελφοί; Καὶ τίσι λόγοις τιμήσω τοὺς ἀθλητάς (11), ὧν ἡ παρούσα πανήγυρις; Τί πρῶτον εἶπω (12), ἢ τί μέγιστον; Τί μάλιστα συμφέρον ταῖς ὑμετέροις (13) ψυχαῖς; Ἡ τί τῷ παρόντι καιρῷ χρησιμώτατον; Γνωίημεν δ' ἂν οὕτω. Τί τοῦ ἡμετέρου (14) λόγου τὸ κάλλιστον; Ἡ εἰρήνη· προσθήσω δ', ὅτι καὶ τὸ λυσιτελέστατον. Τί δαὶ τὸ ἀσχιστόν καὶ τὸ βλαβερώτατον; Ἡ διχόνοια (15). Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἠρώτησα, καὶ ἀπεκρινάμην, προσεθήσομαι καὶ τὸ δεύτερον. Τί τὸ μάλιστα λύσαν ἐκείνην; Καὶ τί τὸ ταύτην εἰσαγαγόν; Ἰν' ὥσπερ ἐν τοῖς νοσήμασι, τὰ αἷτια περικόψαντες, καὶ τὰς πηγὰς τῶν παθῶν ἐμφράξαντες, ἢ ἀποξηράναντες, οὕτω καὶ τὰ ἐκείθεν βέβηματα καὶ ἀποτελέσματα συνεχκόψωμεν. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε γνῶναι τι (16) περὶ τῆς τελευτῆς καλῶς, μὴ περὶ τῆς ἀρχῆς ὀρθῶς σκεψαμένους. Βούλεσθε οὖν ὑμεῖς τὴν αἰτίαν (17) εἰπεῖν καὶ γνωρίσαι; Ἡ ἐμοὶ τῷ θεραπευτῇ παραχωρεῖτε, καὶ δηλῶσαι ταύτην, καὶ διορθώσασθαι; Καὶ γὰρ εἰπεῖν βουλομένον ἔτοιμος, καὶ ἀκούειν λεγόντων ἑταίμότερος. Παραχωρεῖτε μὲν, εὖ οἶδ' ὅτι· καὶ γὰρ οὐ φαύλους ἰατροὺς ἡμᾶς τῶν τοιοῦτων ἰσως ὑπολαμβάνετε, οὐδ' (17) ἀμαθεῖς θεραπείας ψυχῶν· εἰτε οὖν φαύλως, εἰτε ὀρθῶς τοῦτο ὑπολαμβάνοντες. Μὴ θαυμάσητε δὲ, εἰ παράδοξον ἐρῶ λόγον· καὶ γὰρ ἐστὶ παράδοξος μὲν, ἀληθὴς δὲ, ὡς ἐγώ γε φημι, καὶ ὑμεῖς συμφήσετε, ἂν (18) διὰ τέλους μαθεῖν ἀναμείνητε, ἀλλὰ μὴ, ὅ ἐγκαλῶ, πάθητε, καὶ προεξαναστήτε τοῦ λόγου διὰ θερμότητα

et opinione vestra, non tamen a veritate discrepabit, ac non ipsum, quod objicio, vobis usu veniat, nimirum ut præ animorum fervore, antequam ad calcem oratio pervenerit, exurgatis.

Γ. Φύσεις θερμαὶ καὶ μεγάλαι, τῆς παραχῆς ταύτης αἰτίον (19)· οὕτιγε ἀπλῶς διάπυροι καὶ μεγάλοι (μῆπω γὰρ καταγινώσκομεν τῆς θερμότητος, ἥς δῖχα μέγα τι κατορθωθῆναι πρὸς εὐσέθειαν ἢ ἀρετὴν ἄλλην ἀμύχανον), ἀλλὰ γενναῖα σὺν ἀλογίᾳ, καὶ

(15) *Διχόνοια*. Bill., « Voluntatum disjunctio. »

(16) *Τί*. Dest in duobus Regg. et Or. 1.

(17) *Αἰτίαν*. « Utriusque rei causam, » id est, « pacis ablatæ, et discordiæ inductæ. » Nam Gregorius hic utrumque querit. Billius: « contentionis huiusce causam. »

(17) *Οὐδ'*. Or. 1, οὐδέ. In quibusdam, οὕτε.

(18) *Ἄν*. Reg. b, ἐάν

(19) *Αἰτίον*. Duo Regg. et Or. 1, τὸ αἰτίον, « huius perturbationis causa. »

ἀμαθία, καὶ τῷ ταύτης ἐκγόνῳ κακῷ, θράσει· θράσος γάρ (20) ἀμαθίας ἐκγονοῦν. Αἱ μὲν γὰρ ἀσθενεῖς, καὶ πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς κακίαν ὁμοίως νοθεύει (21) καὶ δυσκίνητοι, καὶ οὐδ' ἐτέρωσε μέγα νεύουσαι, οἷα τὰ τῶν ναρκώντων κινήματα. Αἱ γενναῖαι δὲ, λόγου μὲν αὐτὰς παιδαγωγούντος καὶ διευθύνοντος, μέγα τι χρῆμα πρὸς ἀρετὴν· ἐπιλειπούσης δὲ ἐπιστήμης καὶ λόγου, τὸ ἴσον εἰς κακίαν εὐρίσκονται. Ἐπεὶ καὶ ἴσπον θυμοειδῆ μὲν εἶναι χρῆ καὶ γενναῖον, τὸν ἐσόμενον νικηφόρον, εἴτε πολεμιστήριον (22), εἴτε ἀμιλλητήριον· εἴη δ' ἂν ὁ αὐτὸς οὐδὲν (23) ἀγαθοῦ, μὴ χαλινῷ παιδευθεὶς, καὶ γυμνασίᾳ φιλοπονωτέρᾳ μαθὼν ἡμερότητα.

necesse est, qui quidem, sive in hellis atque acie, sive in ludicro cursu et certamine victor sit discensur: at idem tamen nullum unquam egregium sui usum præbuerit, nisi freno eruditus, et accuratiori exercitatione domitus et cicuratus fuerit.

Δ'. Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὃ διέσπασε Β' μέλη, διέστησεν ἀδελφοὺς, πόλεις ἐτάραξε, δῆμους ἐξέμηκεν. ὤπλισεν ἔθνη, βασιλεῖς ἐπανεστήσεν, ἱερεῖς λαῶ καὶ ἀλλήλους, λαὸν ἑαυτῷ καὶ ἱερῶσι, γονεῖς τέκνους, τέκνα γονεῦσιν, ἀνδρας γυναῖξί, γυναῖκας ἀνδράσι. Πάντα τὰ τῆς εὐνοίας ὀνόματα, δούλους καὶ δεσπότης ἀλλήλους (24), ἀλλήλους διδασκάλους καὶ μαθητάς, πρεσβύτας καὶ νέους, καὶ τὸν τῆς αἰδοῦς ἀτιμάσαν νόμον, τοῦ μεγίστου πρὸς ἀρετὴν βοηθήματος, τὸν τῆς αὐθαδείας εἰσήνεγκεν· καὶ γεγόναμεν οὐ φυλῆ, καὶ φυλῆ καθ' ἑαυτὴν, ὃ πάλα· ὁ Ἰσραὴλ ὠνειδίζετο· οὐδὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας, τὰ δύο καὶ ἑνὸς ἔθνους καὶ μικροῦ τούτου τμήματα, κατ' οἴκους δὲ καὶ συζυγίας τὰς ἀναγκαίας, καὶ οἷον πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος, ἐμερίσθημεν, ἡ οἰκουμένη πᾶσα, καὶ γένος ἅπαν ἀνθρώπων, ὅσον ὁ θεὸς λόγος ἐπέδραμεν· καὶ C γέγονεν ἀναρχία, ἡ πολυαρχία, καὶ διεσκορπίσθη τὰ ὅσα ἡμῶν παρὰ τὸν ἄδην· καὶ ἐχρῆν (25), ἐπειδὴ τῶν ἐκτὸς ἐχθρῶν ἐκρατήσαμεν (26), ὑπ' ἀλλήλων ἡμᾶς καταλυθῆναι, καὶ, καθάπερ τοὺς μαινομένους, τῶν ἰδίων σαρκῶν ἀπτομένους, μηδὲ αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ καὶ (27) χαίρειν τῷ κακῷ πλέον, ἢ εἰρηνεύοντες ἕτεροι, καὶ κέρδος ποιεῖσθαι τὴν συμφορὰν, καὶ ἡγεῖσθαι λατρείαν εἰσφέρειν τῷ Θεῷ (28) τὴν κατάλυσιν, καὶ διαιρεθῆναι, καὶ ἐμπρησθῆναι, οὐ τὴν ἐπαινετὴν διαίρεσιν, ἀλλὰ τὴν ψεκτὴν, οὐδὲ τὸν καθάρσιον ἐμπρησμὸν, ἀλλὰ τὸν ἀλέθριον. Οὐ γὰρ ὁ τομὸς διαιρεῖ λόγος, ἢ Χριστοῦ μάχαιρα. τοὺς πιστεύοντας ἀπὸ τῶν ἀπίστων, οὐδὲ πῦρ βάλλεται, καὶ ἀνάπτεται, ἢ δαπανῶσα τὴν ὕλην καὶ ἐσθίουσα πίστις, καὶ ἡ ζέσις (29) τοῦ Πνεύματος· ἀλλ' ἐναντίως ἢ πρότερον, δαπανώμεθα καὶ τεμνόμεθα. D Χριστὸν gladius, pios ab impiis dividit, nec ignis fervor, id quod terrenum est absumens ac devorans : sed contrario plane, ac prius, modo, scindimur et consumimur.

¹⁹ Psal. cxl, 7. ²⁰ Joan. xvi, 2. ²¹ Hebr. iv, 12. ²² Luc. xii, 49.

(20) Θράσος γάρ. Or. 1, θράσος δέ.
(21) Ὁμοίως νοθεύει. In quibusdam, ὁμοίως εἰς νοθεύει.
(22) Πολεμιστήριον. Or. 1, πολεμητήριον.
(23) Οὐδέν. Reg. b, Or. 1 et Comb., μηδέν. In aliis, μηδένος.
(24) Ἀλλήλους. Duo Regg. et Or. 1, ἀλλήλους. Mox iterum, ἀλλήλους, pro ἀλλήλους.

A virtutis munus exsequi potest); sed quæ cum generositate imprudentiam, et inscitiam, et, qui malus ipsius fetus est, temeritatem conjunctam habeant; siquidem inscitiae fetus, est temeritas. Infirmi enim et imbecilles animi, tam ad virtutem, quam ad vitium segnēs et tardi sunt, neque in alterutram partem magnopere inclinantur: non secus scilicet atque hominum torpore laborantium incessus. At fortes et generosi, quemadmodum si ratione gubernetur et coercentur, magnum ad virtutem pondus afferunt; ita, si a scientia et ratione deserantur, non minus momenti ad vitium habituri sunt. Sic nimirum equum acris esse ac generosæ naturæ sui usum præbuerit, nisi freno eruditus, et accuratiori exercitatione domitus et cicuratus fuerit.

IV. Atque hoc, ut plurimum est, quod membra laceravit et distraxit, fratres divulsit, urbes perturbavit, populos in furorem præcipientes egit, gentes armavit, reges in mutuum exitium concitavit, sacerdotes cum plebe, et secum etiam ipsos, plebem rursus non minus ipsam secum, quam cum sacerdotibus commisit, parentes cum liberis, liberos cum parentibus, viros cum uxoribus, uxores cum viris. Hoc omnia benevolentiae nomina permiscuit, atque confudit, 582 servos et dominos, discipulos et præceptores, senes et juvenes: convulsaque et proculcata pudoris lege, quo nullum majus adjumentum ad virtutem excogitari potest, contumaciæ arrogantique legem induxit: factique sumus, non jam tribus ac tribus separatim, quod olim Israeli objectabatur; nec Israel et Juda, duo, inquam, illa unius ejusque perangustæ gentis segmenta; verum per domos et familias, et necessaria sodalitia, velutque in se quisque, divisi sumus, universus orbis terrarum, universum hominum genus, quod Dei verbum fideique doctrina peragravit; multorumque imperium in effrenem quamdam atque imperii expertem licentiam recidit, atque ossa nostra secus infernum dissipata sunt¹⁹; quasi vero necessum esset, nos, exteris hostibus domitis, mutuo alios ab aliis opprimi, et furentium ritu in proprias carnes sævire, ac ne id quidem sentire, verum majorem ex hoc malo, quam alii ex pace et concordia, voluptatem capere, calamitatemque lucro ducere, atque existimare per eversionem nostram obsequium Deo præstari²⁰, ac dividi et incendi, non recta et laudabili divisione, sed turpi et vituperanda, nec incensur, sed contrario plane, ac prius, modo, scindimur et consumimur.

(25) Ἐχρῆν. Or. 1, χρῆν.
(26) Ἐκρατήσαμεν. Or. 1, κεκρατήκαμεν.
(27) Ἀλλὰ καί. Sic Or. 1. Deest ἀλλὰ in ed.
(28) Εἰσφέρειν τῷ Θεῷ. Sic Or. 1. In ed., προσφέρειν Θεῷ.
(29) Καὶ ἡ ζέσις. Or. 1, et Bill. ad marg. Editi. Bas., καὶ ζέσις.

V. Hoc nimirum est, quod Ecclesiam, quæ una est, in multas partes discidit, atque disjunct, non in unum Paulum, aut Cepham, aut Apollo³², aut aliquem plantatorem, vel rigatorem, sed in multos Paulos, et Cephas, et Apollones, a quibus jam ipsi, non ab eximio illo et novo Christi nomine appellamur, et eorum esse dicimur. Atque utinam mihi hoc solum dicere liceret. Verum, et multos Christos (horresco referens), pro uno produxit, genitum, creatum, a Maria incipientem, eo, unde in ortum prodiit, relabentem, hominem mentis expertem, revera existentem, et specie tenus adumbratum. Consimili modo multos quoque Spiritus, increatum, et creatum, et honore parem, et vim atque facultatem, et simplex ac nudum Spiritus nomen. At unum Deum Patrem **583** agnoscere oportebat principii expertem et ingentem, et unum Filium ex Patre genitum, et unum Spiritum ex Deo substantiam habentem, concedentem Patri ingentem proprietatem, Filio vero generationem; de cætero autem ejusdem omnino naturæ, dignitatis, honoris, gloriæ. Hæc, inquam, agnoscere oportebat, hæc confiteri, hic gradum figere, prolixas autem nugas ac profanas verborum novitates ad otiosos homines amandare. Quid hæc omnia exclavit? Animorum fervor, qui sine ratione ac scientia cohiberi nequit, fideique navigium gubernatore carens.

VI. Quod cum perspectum habeamus, fratres, demus operam, ut nec ad bonum pigri simus, sed Spiritu ferreamus, ne alioqui paulatim in mortem obdormiamus, aut, dormientibus nobis, prava zizania hostis superserat³³; pigritia enim somno conjuncta est; nec rursus cum temeritate et cæco nostri amore acres ac fervidi, ne alioqui in transversum abripiamur, viaque regia excidamus; atque in horum alterum necessario incidamus, ut vel calcaribus propter tarditatem opus habeamus, vel propter animorum fervorem in præceps ruamus. Quin potius, cum ex utroque, id, quod utile ac fructuosum est, collegerimus, hoc est, ex illa mansuetudinem, ex hoc autem zelum; quod in utroque noxium ac perniciosum est, fugiamus, Illius nempe pigritiam, hujus vero temeritatem; ut nec ob defectum steriles et infrugiferi simus, nec ob excessum periclitemur. Æque enim inutiles sunt, iners ac supina segnitias, et imperitus fervor: illa ad bonum minime accedens, hic autem ulterius cadens, ac dextro dexterius aliquid efficiens. Atque id probe cognitum et exploratum habens divinus Salomon: *Ne declines,*

³² I Cor. III, 4. ³³ Matth. XIII, 25.

(30) Ποιιστήν. Reg. hm, Or. 1, aliique nonnulli addunt, ἢ τὸν δεῖνα, « aut alium quemdam. »

(31) Καιρόν. Sic plures optimæ notæ codd. et ed. Regius tamen hm et Or. 1 habent, κοινόν, « commune; » sed ad marg. scribitur καιρόν, « novum. » Hanc ultimam lectionem præfert Combefissius, utpote ab Isaia LXII, 2, expressam. Ea ratione ab Elia probata fuerat, ut a Billio adnotatur. Ipse tamen Billius, κοινόν, prætulit, et vertit: « communi Christi nomine. »

E'. Τοῦτό ἐστιν ὁ πολλὰ εἶναι μέρη τὴν μίαν Ἐκκλησίαν πεποίηκε, καὶ διέστησεν, οὐκ εἰς ἓνα Παῦλον, ἢ Κηφᾶν, ἢ Ἀπολλῶν, ἢ τὸν δεῖνα φυτευτήν, ἢ τὸν δεῖνα ποτιστήν (30)· πολλοὺς δὲ ἀνέδειξε Παύλους, καὶ Ἀπολλῶν, καὶ Κηφᾶς, ἀφ' ὧν ἀντὶ Χριστοῦ καλούμεθα, τὸ μέγα καὶ καινὸν (31) ὄνομα, καὶ ὧν εἶναι λεγόμεθα· καὶ εἶθε τοσοῦτον εἶχον εἰπεῖν· ἀλλὰ καὶ πολλοὺς (ὁ φρίττω λέγων) Χριστοῦς ἀνθ' ἐνός, τὸν γεννώμενον, τὸν κτιζόμενον, καὶ τὸν ἀπὸ Μαρίας ἀρχόμενον, καὶ τὸν ἀναλύοντα ὅθεν εἰς τὸ εἶναι προῆλθε, καὶ τὸν ἄνουν ἄνθρωπον, καὶ τὸν ὄντα, καὶ τὸν φαίνόμενον. Ὡς δὲ καὶ πολλὰ Πνεύματα, τὸ ἄκτιστον (32), καὶ τὸ κτίσμα, καὶ τὸ ὁμότιμον, καὶ τὸ ἐνέργημα, καὶ τὸ ψιλὸν ὄνομα. Δέον ἓνα Θεὸν Πατέρα γινώσκειν, ἀναρχον, καὶ ἀγέννητον, καὶ Υἱὸν ἓνα γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ Πνεῦμα ἓν ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχον, παραχωροῦν Πατρὶ μὲν ἀγεννησίας, Υἱῷ δὲ γεννήσεως· τὰ δὲ ἄλλα συμφέκ, καὶ σύνθρονον, καὶ ὁμολοξον, καὶ ὁμότιμον· ταῦτα εἰδέναί, ταῦτα ὁμολογεῖν, μέχρι τούτων ἴστασθαι, τὴν δὲ πολλὴν φλυαρίαν, καὶ τὰς βεβήλους κενοφωνίας τῶν λόγων, τοῖς σχολῆν ἀγουσιν ἀποπέμπεσθαι (33). Τί τὸ ταῦτα πάντα κεκινήκός; Θερμότης χωρὶς λόγου καὶ ἐπιστήμης ἀσχετός, καὶ πίστειως πλοῦς ἀκυθέρητος.

Γ'. Τοῦτο οὖν εἰδότες, ἀδελφοί, μήτε νοθεῖς ὦμεν πρὸς τὸ καλὸν, ἀλλὰ τῷ Πνεύματι ζέτωμεν, μήποτε ὑπνώσωμεν κατ' ὀλίγον εἰς θάνατον, ἢ, καθυψώσωμεν ἡμῖν, ἐπιστεῖρη τὰ πονηρὰ σπέρματα ὁ ἐχθρός· νοθεῖα γὰρ ὑπῆν (34) σύζυγος· μήτε διάπτωροι οὖν ἀλογίᾳ καὶ φιλαυτίᾳ, ἵνα μὴ ἐκφερώμεθα, μηδὲ τῆς ὁδοῦ τῆς βασιλικῆς ἔξω πίπτωμεν· ἐν γέ τι πταλοντες πάντως, ἢ κέντρων δεόμενοι διὰ τὴν νοθείαν, ἢ κρημιζόμενοι διὰ τὴν θερμότητα. Ἀμφοτέρων δὲ ὅσον χρήσιμόν ἐστι λαβόντες, τῆς μὲν τὸ πρᾶον, τῆς δὲ τὸν ζῆλον· ἀμφοτέρων ὅσον ἐστὶ βλαβερόν διαφύγοιμεν, τῆς μὲν τὸν ἥκον, τῆς δὲ τὸ θράσος· ἵνα μήτε τῷ ἐλλείποντι ὦμεν ἄκαρποι, μήτε τῷ περιτετεύοντι κινδυνεύωμεν. Ὁμοίως γὰρ ἀχρηστα, καὶ νοθρότης ἀπρακτός, καὶ θερμότης ἀπαίδευτος· ἢ μὲν οὐκ ἐγγίζουσα τῷ καλῷ, ἢ δὲ ὑπερπίπτουσα, καὶ τοῦ δεξιοῦ ποιουμένη τι δεξιώτερον. Ὅπερ καὶ ὁ θεὸς Σολομῶν καλῶς (35) ἐπιστάμενος, Μὴ ἐκκλήνης, φησὶν, εἰς τὰ δεξιὰ, μηδ' εἰς τὰ ἀριστερὰ· μηδὲ διὰ τῶν ἐναντίων εἰς κακὸν ἴσον ἐμπέσης (36), τὴν ἁμαρτίαν. Καίτοιγε τὸ φύσει δεξιὸν ἐπιαινῶν, Ὅδοῦς γὰρ, φησὶ, τὰς ἐκ δεξιῶν ὀδερ ὁ θεός·

(32) Ἄκτιστον, καὶ τὸ κτίσμα, καὶ τὸ ὁμότιμον, καὶ τὸ ἐνέργημα. Sic Reg. hm et Or. 1. In ed., ἄκτιστον, καὶ τὸ ὁμότιμον, καὶ τὸ κτίσμα, καὶ τὸ ἐνέργημα.

(33) Ἀποπέμπεσθαι. Bas. et Comb., ἀποτίθεσθαι.

(34) Ὑπῆν. Coisl. 1 et Comb., ὑπνός.

(35) Καλῶς. Deest in Or. 1.

(36) Ἐυπέσης. Duo Regg., πέσης.

δυστραμμέναι δὲ εἰσιν αἱ ἐξ ἀριστερῶν. Πῶς οὖν Α
ἐπαινεῖ τὸ δεξιὸν, καὶ ἀπάγει πάλιν τοῦ δεξιοῦ (37);
Τούτου δηλαδὴ τοῦ φαινομένου δεξιῦ, καὶ οὐκ ὄντος.
Πρὸς δὲ βλέπων ἑτέρωθι, *Μὴ γίνου δίκαιος πολὺν*,
φησὶ, *μηδὲ σοφίζου περισσά*. Τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ περὶ
δικαιοσύνην, καὶ περὶ σοφίαν πάθος, θερμότης, περὶ
πρᾶξιν καὶ λόγον, ἐξω τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς
δι' ὑπερβολὴν (38) πίπτουσα. Ἡ καὶ τὸ ἐνδέον καὶ
τὸ ὑπερβάλλον ὁμοίως λυμαίνεται, ὡσπερ καὶ τῷ
κανόνι πρόσθεσις ἢ ὑφαίρεσις (39).

ei enim iustitiæ atque sapientiæ detrimentum affert
acris, tam in 584 actione, quam in sermone, ani-
mi impetus, a bono nempe et a virtute propter excessum excidens. Hanc enim defectus et excessu,

Z'. Μηδεὶς οὖν ἔστω πλέον ἢ καλῶς ἔχει σοφός, Β
μηδὲ τοῦ νόμου νομιμώτερος, μηδὲ λαμπρότερος
τοῦ φωτός (40), μηδὲ τοῦ κανόνος εὐθύτερος, μηδὲ
τῆς ἐντολῆς ὑψηλότερος. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; Ἐὰν
εἰδῶμεν κόσμον (41), καὶ ἐπαινώμεν φύσεως νόμον,
καὶ ἐπώμεθα λόγῳ, καὶ μὴ ἀτιμάζωμεν εὐταξίαν.
Ἐμβλέψατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν
κάτω, καὶ ἐννοήσατε, πῶς συνέστη τὸ πᾶν, καὶ θεὸν,
καὶ τί πρὸ τῆς διακοσμήσεως ἦν, καὶ τί νῦν ὄνομα
τῷ παντί. Τάξει τὰ πάντα διεκοσμήθη, καὶ, ὁ δια-
κοσμήσας λόγος· καίτοιγε ὡς ἐν τὰ πάντα καὶ
ἀθρόως ὑποστῆναι δυνατὸν ἦν (ὁ γὰρ (42) τοῖς οὐκ
οὐσι τὸ εἶναι δοῦς, καὶ τοῖς γενομένοις τὰς ἰδέας καὶ
τὰ σχήματα, οὐδ' ὁμοῦ τὸ πᾶν ἀναδείξει καὶ διακοσ-
μήσαι ἀσθενῆς ἦν)· ἀλλὰ διὰ τοῦτο πρώτῳν τι καὶ
δευτέρου ἀριθμεῖται, καὶ τρίτου, καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα C
τάξις εὐθὺς συνεισέλθῃ τοῖς κτίσμασι.

exornaret); verum ob hanc causam, aliud primum,
deinceps, ut simul cum rebus creatis ordo statim ingre-

H'. Τάξις οὖν τὸ πᾶν συνεστήσατο. Τάξις συν-
έχει (43) καὶ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια· τάξις ἐν
νοητοῖς· τάξις ἐν αἰσθητοῖς· τάξις ἐν ἀγγέλοις· τά-
ξις ἐν ἀστροῖς, καὶ (44) κινήσει, καὶ μεγέθει, καὶ
σθένει τῇ πρὸς ἄλληλα, καὶ λαμπρότητι. Ἄλλη δόξα
ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα
ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ·
τάξις ἐν ἡμέραις καὶ καιροῖς, ἐν κόσμῳ (45) προϊούσῃ
τε καὶ ὑπαποῦσι, καὶ διὰ τῆς μεσότητος τὸ αὐστη-
ρὸν τιθασσεύουσι· τάξις ἐν ἡμέραις καὶ νυκτὸς μέ-
τροις, καὶ διαστήμασι (46). Τάξις ἐν στοιχείοις, ἐξ
ὧν τὰ σώματα· τάξις περιήγαγεν οὐρανὸν, ἠπλώσεν
ἀέρα, γῆν ὑπέθηκεν, ἢ καὶ ὑπερέθηκε, φύσιν ὑγρὰν
ἔχεε καὶ συνήγαγεν, ἀνέμους ἀφῆκε, καὶ οὐκ ἐπα-
φῆκεν (47), ὕδωρ ἔδωκεν ἐν νεφέλαις, καὶ οὐ κατα-
έσχεν, ἀλλ' ἔσπειρεν (48) ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς

28 Prov. iv, 27. 29 ibid. 30 Eccle. vii, 17. 31 Isa. li, 6. 32 I Cor. xv, 41.

(37) Ἀπάγει πάλιν τοῦ δεξιοῦ; Sic Reg. b, et
Or. 1. In ed., ἀπάγει τοῦ δεξιοῦ πάλιν.

(38) Δι' ὑπερβολὴν. Regg. b et bm δι' ὑπερβο-
λῆς. Mox, ἢ καὶ. Bas., ἢ καὶ.

(39) Ὑφαίρεσις. Reg. b., ἀφαίρεσις.

(40) Μηδὲ λαμπρότερος τοῦ φωτός. Hæc desunt
in duobus Regg.

(41) Ἐὰν εἰδῶμεν κόσμον. Bill. : « Si modesti et
compositi esse curæus. »

(42) Ὁ γὰρ. Sic Or. 1. In ed., ὁ γὰρ.

(43) Τάξις συνέχει, etc. Reg. b et Or. 1, τάξις
οὖν ἔχει καὶ τὰ οὐράνια.

inquit 28, ad dexteram, neque ad sinistram : nec per
contraria in æquale malum, hoc est, in peccatum,
incidens. Quanquam alioqui, quod natura dextrum
est, his verbis laudat : *Vias enim, quæ a dextris
sunt, novit Deus : perversæ autem sunt, quæ a sini-
stris sunt* 29. Qui lit igitur, ut qui dextrum laudat, idem
rursum a dextro nos abducat? Intelligit profecto
quod dextri speciem habet, cum revera tale non sit.
Quod etiam spectans alio loco inquit : *Ne magnopere
justus sis, nec supra modum sapiens* 30. Pat

etiam in 584 actione, quam in sermone, ani-
mi impetus, a bono nempe et a virtute propter excessum excidens. Hanc enim defectus et excessu,

VII. Nemo igitur sapientior sit, quam conveniat,
nec lege exactior, nec luce splendidior, nec norma
rectior, nec præcepto sublimior. Id vero qua tandem
ratione consequemur? Nempe si ordinem noverimus,
et naturæ leges comprobemus, et rationem ducem
sequamur, et disciplinam non aspernemur. Respici-
te in cælum sursum, et in terram deorsum 31, atque
animadvertite, quo pacto tota hæc rerum moles
constructa et coagmentata fuerit, unde originem ha-
buerit, quid ante earum concinnitatem erat, et quo
jam nomine universum appelletur. Ordine omnia
concinnata et distincta sunt, et quidem concinnato-
re Verbo : non quod, ut una res, ita omnes simul
produci non possent (nam qui ea quæ non erant, in
ortum produxit, productisque formam et speciem
dedit, idem profecto nequaquam infirmitate prohi-
beatur, quominus omnia simul in lucem ederet et
aliud secundum, aliud tertium numeratur, ac sic
ingrediat.

VIII. Ordo itaque omnia constituit, et colligavit;
ordo cælestia et terrestria continet; ordo in iis,
quæ ratione et animo intelliguntur, locum habet;
ordo in iis, quæ sensibus percipiuntur; ordo in an-
gelis; ordo in astrorum motu, magnitudine, mutua
relatione, et splendore : *Alia enim solis claritas est,
alia lunæ, alia stellarum. Stella enim a stella claritate
differt* 32; ordo in anni partibus et temporibus,
apte et distincte, tum progredientibus, et recedenti-
bus, ac per mediocritatem asperitatem mitigantibus;
ordo in diei et noctis mensuris et intervallis; ordo
in elementis, ex quibus corpora constant. Ordo cæ-
luni in orbem duxit, aerem exporrexit, terram sup-
posuit, aut etiam superposuit, humidam naturam fu-
dit, atque in unum locum contraxit, ventos emisit,
sed non ad hominum perniciem immisit, aquas in

(44) Kal. Deest in Or. 1.

(45) Ἐν κόσμῳ. In nonnullis, εὐκοσμίως.

(46) Καὶ διαστήμασι. Sic duo Regg., Or. 1,
Comb. In edit. deest καὶ.

(47) Καὶ οὐκ ἐπαφῆκεν. Hæc desunt in Or. 1. Sic
hunc locum exponit Elias : « Laxavit ventos, ut
spirent utiliter, sed non ita laxavit, ut eis facta sit
copia supra modum flandi. »

(48) Ἐσπειρεν. Schol. : Πηγὰς καὶ ποταμούς,
ἴσως καὶ τῶν θαλασσῶν τὰ πελάγη· « Sparsit fontis
et fluvios, fortassis et marium æquora. »

nubibus astrinxit, sed non retinuit, verum in totius A terræ faciem apte et æquabiliter sparsit : idque non ad exiguum tempus, vel 585 unum aliquem temporis articulum, verum ab ipsis mundi primordiis in finem usque, eamdem viam recto cursu tenentia, et circumueuntia, fixaque simul et motu agitata ; illud vi Verbi et facultate, hoc rei fluxæ et caducæ natura : *Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi : præceptum posuit, et non præteribit* 30. Illud fixationis et soliditatis : at si quid ortum habuit, aut habiturum est, hoc fluxionis. Atque vigente quidem ordine, stat mundus, id est, universum hoc ; ac ejus pulchritudo, certa et stabilis est. Contra autem, perturbatio et confusio, in aere procellas, in terra motus, in mari exundationes, in urbibus domibusque bella et dissidia, in corporibus morbos, in animis peccata, procreavit. Hæc enim omnia, non pacis nec ordinis, sed confusionis et perturbationis nomina sunt. Quin celebrem quoque illam, atque omnium sermone tritam, et in expectatione positam labem et corruptionem, haud quidquam, fratres, aliud esse existimemus, quam profusam quamdam et redundantem omnium rerum confusionem ; ut enim ordo constringit, ita perturbatio solvit ac dissipat ; cum videlicet, totam hanc rerum machinam dissolvere, aut in præstantiorem statum commutare, ei visum fuerit, a quo conjuncta, et tanquam vinculis quibusdam constricta est.

IX. Ordo cunctis animantibus ortum, et alimentum, ac sedes unicuique aptas et congruentes indixit, et quasi lata lege præscripsit. Ac nec delphinum quisquam arva sulcantem vidit, nec bovem per aquas lubricum ier carpentem ; quemadmodum nec solem noctu decrescentem vel augescentem, nec rursus lunam mortalibus interdiu prælucentem. *Montes excelsi cervis : petra refugium herinacis. Fecit lunam in tempora, sol cognovit occasum suum* 31. Simul atque nox terram caligine obduxit, statim homo somno contrahitur, feræ autem libere vagantur, ac pabulum a Creatore concessum quærunt ; simul atque dies illuxit, statim bestię congregantur, atque homo ad opus properat. Ita ordine, et iuxta naturæ legem atque rationem, nobis invicem cedimus. Admam, quod maximum est, maximeque proprium. Ordo ex mistura, partim ratione prædita, partim rationis experte, hominem, ratione utens animal, construxit ; atque arcano modo, et qui nullis verbis explicari queat, terram cum mente, mentem cum spiritu vinxit. Quin, ut mirabilius 586 aliquid in figmento suo atque opere patraret, ideam ipsum et conserva-

30 Psal. cxlviii, 6. 31 Psal. ciii, 18, 19.

(49) *Τὸ μὲν τῷ Λόγῳ, τὸ δὲ.* Sic Reg. b, Coisl. 2, et Or. 1. In ed., τῷ μὲν τῷ Λόγῳ, τῷ δὲ, etc. Schol. : *Τῷ Λόγῳ τῆς οὐσίας* . « Ratione essentię, fixa ; ratione fluxionis, seu ortus et interitus, mota. »

(50) *Ἡ γεννήσεται.* Or. 1, καὶ γενήσεται.

(51) *Ψύματος.* Coisl. 1, ῥήματος.

(52) *Ἐπικλύσεις.* Bill. : « naufragia. »

(53) *Ἐκαινοτόμησε.* « Quasi res novas moliendo introduxit. »

(54) *Δέ.* Deest in duobus Regg., et Or. 1.

(55) *Καί.* Duo Regg., ἦ.

(55*) *Ἐκάστω.* In quibusdam, ἐκάστω.

(56) *Λαγωῖς.* « Leporibus. »

γῆς, εὐτάκτως καὶ ὁμοτίμως · καὶ ταῦτα οὐκ ἐπ' ἄλγον, οὐδὲ εἰς ἓνα καιρὸν ἢ χρόνον, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος, τὴν αὐτὴν ὁδὸν εὐθυστόμενα καὶ περιπερυστόμενα, πεπηγότα τε καὶ κινούμενα, τὸ μὲν τῷ Λόγῳ, τὸ δὲ (49) τῇ βούσει · *Ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος · πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται.* Τοῦτο τῆς πῆξεως · καὶ εἴ τι γέγονεν, ἢ γεννήσεται (50), τοῦτο τοῦ βούματος (51). Καὶ τάξεως μὲν ἐπικρατούσης, κόσμος, τὸ Ἰᾶν, καὶ τὸ κάλλος ἀκίνητον. Ἀταξία δὲ καὶ ἀκοσμία, ἐν μὲν ἀέρι τοὺς σκηπτοὺς, ἐν δὲ γῆ τοὺς σεισμοὺς, ἐν δὲ θαλάσῃ τὰς ἐπικλύσεις (52), ἐν δὲ πόλεσι καὶ οἰκοῖς πολέμους, ἐν δὲ τοῖς σώμασι τὰς ἀβρωστίας, ἐν δὲ ταῖς ψυχαῖς τὰς ἀμαρτίας, ἔκαινοτόμησεν (53). Ταῦτα πάντα οὐ τάξεως, οὐδὲ εἰρήνης, ἀλλὰ παραγῆς καὶ ἀταξίας ὀνόματα. Καὶ τὴν θυρλουμένην δὲ (54) φθορὰν καὶ (55) προσδοκωμένην, μὴ ἄλλο τι, ἀδελφοί, ἢ πλεονασμὸν ἀταξίας εἶναι νομίζωμεν. Συνδέει μὲν γὰρ τάξις, λύει δὲ ἀταξία, ὅταν λύσῃται τὸ πᾶν ἢ μεταποιηῆσαι παραστῆ τῷ συνδήσαντι.

Θ. Τάξις καὶ τοῖς ζώοις ἅπασιν γένεσιν, καὶ τροφήν, καὶ τὰς καταλήλους ἐκάστω (55*) χώρας ἐνομοθέτησε. Καὶ οὕτε δελφινὰ τις εἶδεν αὐλαχά τεμνοντα, οὕτε βοῦν δι' ὕδατος ἐλισθαίνοντα · ὡσπερ οὐδ' ἦλιον ἐν νυκτὶ μειοῦμενον, ἢ πληρούμενον, οὕτε σελήνην ἐν ἡμέρᾳ πυρσεύουσαν · *ὄρη τὰ ὑψηλὰ ταῖς ἐλάφοις, πέτρα κατυφνητὴ τοῖς λαγωῖς* (56). *Ἐποίησε σελήνην εἰς καιροὺς · ὁ ἥλιος ἐγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ · νύξ, καὶ ἀνθρωπος ὑπὸν συστέλλεται, καὶ τὰ θηρία παβήρσιζεται, καὶ ζητεῖ τροφήν ἕκαστον τὴν διδομένην παρὰ τοῦ κτίσαντος · ἡμέρα, καὶ τὰ θηρία συνάγεται, καὶ ἀνθρωπος ἐπὶ τὴν ἐργασίαν ἐπέιγεται · καὶ ἀλλήλους ὑποχωροῦμεν ἐν τάξει* (56*), νόμῳ καὶ λόγῳ φύσεως. Προσθήσω τὸ μέγιστόν τε (57) καὶ οικειότατον. Τάξις ἐκ λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου κράματος, τὸν ἀνθρώπον (57*), ζῶον λογικόν, συνεστήσατο · καὶ συνέδησε μουστικῶς τε (58) καὶ ἀβρόχως τὸν χοῦν τῷ νοῦ, καὶ τὸν νοῦν τῷ πνεύματι. Καὶ ἵνα θαυματουργήσῃ τι μείζον ἐν τῷ ἑαυτοῦ πλάσματι, τὸ αὐτὸ καὶ διεσώσατο, καὶ διέλυσε. Τὸ μὲν γὰρ ἐπεισῆγαγε (58*), τὸ δὲ ὑπέξῆγαγεν (59), ὡσπερ ἐν βέουματι, καὶ τῷ θνητῷ τὴν ἀθανάσιαν ἐπραγματεύσατο διὰ λύσεως (59*). Αὕτη καὶ τῶν ἀλόγων ἡμᾶς

(56*) *Ἐρτάξει.* Comb. rejicit ἐν, et vertit : « Ordini, naturæ legi et rationi cedimus. »

(57) *Μέγιστόν τε.* Deest τε in Or. 1.

(57*) *Ἐκ λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου κράματος, τὸν ἀνθρώπον.* Hæc desunt in duobus Regg. et Or. 1.

(58) *Μουστικῶς τε.* Deest τε in duobus Regg., et Or. 1.

(58*) *Ἐπεισῆγαγε.* Schol. : *Τῇ γεννήσει* . « Generatione, ortu. »

(59) *ὑπέξῆγαγεν.* Schol. : *Τῇ μεταστάσει* . « Migratione, » seu, « morte. »

(59*) *Διὰ λύσεως.* Schol. : *Ὡς οὐδοῦ εὐσης τῆς λύσεως ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀθανάσιαν* .

ἐπίστησε, καὶ πόλεις ἔκτισε, καὶ νόμους ἔθετο, καὶ ἀρετὴν ἐτίμησε, καὶ κακίαν ἐκόλασε, καὶ τέχνας ἔθετο, καὶ συζυγίαν (60) ἠρμόσατο, καὶ τῷ περὶ τὰ γεννώμενα φίλτρῳ τὸν βίον ἠμέρωσε, καὶ μεϊζόν τι τοῦ κάτω πόθου καὶ τοῦ (60*) σαρκικοῦ, τὸν περὶ θεῶν ἐνιδρύσατο.

ταυτὶ, matrimonia copulavit, ac, per acrem erga nos ad humanitatem excoluit, et, quod terreno hoc et nostris infixit.

Γ'. Καὶ τί δεῖ καθ' ἑκαστον λέγειν; Τάξις, τῶν ὄντων ἐστὶ μήτηρ, καὶ ἀσφάλεια· καὶ τὸ τοῦ Λόγου, μόνη καλῶς ἂν εἴποι, τοῦ πάντα δημιουργήσαντος, εἴ γε (61) λάβοι φωνήν· Ὅτε τὸ πᾶν οὐσούτο τῷ θεῷ καὶ ὑπέστατο, ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα· ἠνίκα ἠτοίμαζε τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων, καὶ ἰσχυρὰ ἔποιε· τὰ ἄνω νέφη· ἠνίκα ἐθεμελίω τὴν γῆν, καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει πηγὰς; τὰς ὑπ' οὐρανῶν (61*), καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσαν δύναμιν ἐχαρίσατο. Ἄλλ' (οὗ χάριν ταῦτα πάντα διήλθον, καὶ πρὸς δὲ πάλαι ὁ λόγος ἠπειγέτο), τάξις κἂν ταῖς Ἐκκλησίαις, τὸ μὲν εἶναι τι ποιμνιον, τὸ δὲ ποιμένας διώρισε· καὶ τὸ μὲν ἀρχεῖν, τὸ δὲ ἀρχεσθαι· καὶ τὸ μὲν οἶον εἶναι κεφαλὴν, τὸ δὲ πόδας, τὸ δὲ χεῖρας, τὸ δὲ ὀφθαλμοὺς, τὸ δὲ ἄλλο τι τῶν μελῶν τοῦ σώματος, πρὸς τὴν τοῦ παντὸς εὐαρμωσίαν καὶ τὸ συμφέρον, ἢ προσχομένων, ἢ προσχόντων· καὶ, ὡς περ ἐν τοῖς σώμασιν, οὕτε ἀπερρήχεται ἀλλήλων τὰ μέλη, ἀλλ' ἐν σώμα τὸ πᾶν ἐστὶν ἐκ διαφόρων συγγεόμενον· οὕτε ταυτὸ (62) πάντων ἐνεργήμα, εἴ καὶ ταυτὸ τὸ χρῆζειν (62*) ἀλλήλων εἰς ἀνάγκην εὐνοίας τε καὶ συννεύσεως (63)· καὶ οὕτε ὀφθαλμὸς βαδίζει, ἀλλ' ὀδηγεῖ· οὕτε ποὺς προβλέπει, ἀλλὰ μεταβαίνει (63*), καὶ μετατίθῃσιν· οὕτε γλῶσσα δέχεται φωνὰς, ἀκοῆς γάρ· οὕτε ἀκοῆ φθέγγεται, γλώσσης γάρ· καὶ βίς μὲν, ὀσμῶν (64) αἰσθητήριον· λάρυγγε δὲ σῖτα γεύεται, φησὶν δ' Ἰωβ· χεῖρ δὲ τοῦ διδόναι καὶ τοῦ λαμβάνειν ὄργανον· νοῦς δὲ τοῖς πᾶσιν ἠγεμὼν, παρ' οὗ τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ εἰς ὃν ἡ αἰσθησις. Οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν, τῷ κοινῷ Χριστοῦ σώματι.

instrumentum est: mens denique omnibus præest atque proficiscitur, et ad quam sensus omnes referuntur. Ad eundem quoque modum apud nos, hoc est, in communi Christi corpore, res se habet.

ΙΑ'. Οἱ γὰρ πάντες ἐν σώμᾳ ἐσμεν ἐν Χριστῷ· οἱ δὲ καθ' ἓνα Χριστοῦ, καὶ ἀλλήλων μέλη. Τὸ μὲν γὰρ ἀρχεῖ καὶ προκαθίσταται, τὸ δὲ ἀγεται καὶ εὐθύνεται, καὶ οὕτε ταυτὸν ἀμφοτέρα ἐνεργεῖ, εἴπερ μὴ ταυτὸν ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι· καὶ γίνεται ἀμφοτέρα ἐν εἰς ἓνα Χριστῶν, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συναρμολογούμενα, καὶ συντιθέμενα Πνεύματος. Κἂν τοῖς ἀρχομένοις πάλιν, ὅσον τὸ μέσον καὶ παιδεύσει, καὶ ἀσκήσει, καὶ ἡλι-

²¹ Prov. viii, 30. ²² ibid. 27 sqq. ²³ Ps. xxxii, 6.

« Quod dissolutio via sit ad resurrectionem, et ad ipsam, quæ ex illa est, immortalitatem. »

(60) Συζυγίαν. Duo Regg., συζυγίας.

(60*) Τοῦ. Deest in duobus Regg.

(61) Εἴ γε. Sic plerique codd. Deest γε in ed.

(61*) Πηγὰς τὰς ὑπ' οὐρανῶν. Billius: « Supercaelestes fontes; » quod certe a Græco, et a Gregorij nente alienum est.

(62) Ταυτὸ. Reg. h, ταυτέν.

vit, et dissolvit. Alterum enim superinduxit, alterum subduxit, non secus atque in aquarum fluxu, corporique mortali immortalitatem per dissolutionem comparavit. Ordo nos a mutis animantibus distinguit, civitates condidit, leges instituit, virtutum honoribus, vitium præna affect, artes exco-gitavit, susceptos liberos, amorem, feram et agrestem vitam ad humanitatem excoluit, et, quod carnali amore majus est, divinum amorem animis

X. Quid autem singula commemorare attinet? Ordo, omnium rerum pater et præsidium est; istudque Verbi, rerum omnium conditoris et architecti, solus recta dicere queat, si quidem vocem acceperit: Cum mundus a Deo crearetur ac produceretur, cum eo eram cuncta componens²²; cum adornaret thronum suum supra ventos, ac supernas nubes roboraret: cum fundamenta terræ jaceret, et velut firmos et tutos fontes, qui sub celo sunt, statueret²³, ac Spiritu oris sui virtutem omnem illis largiretur²⁴. Verum (ut ad rem ipsam, cujus causa hæc omnia disserui, et ad quam jampridem oratio nostra festinat, veniamus), ordo in Ecclesiis quoque constituit, ut alii oves sint, alii pastores, alii præsent, alii subsint ac parent; alius velut caput sit, alius pes, alius manus, alius oculi, alius aliud quoddam corporis membrum, ad totius Ecclesiæ concinnitatem et utilitatem, vel inferius vel præstantius. Et quemadmodum in corporibus, nec membra inter se diversa sunt, verum cuncta unum corpus sunt ex diversis membris conflatum; nec rursus idem omnium munus est, tametsi aliqui ad benevolentiam concordiamque necessitatem, honorisque parem in disparibus rationem, alia aliorum opera ex æquo indigeant; neque enim oculus ambulat, sed viam commonstrat: nec pes prospicit, sed progreditur ac loca permutat: nec lingua voces accipit, id enim aurium est: nec rursus auris loquitur, quod linguæ officium est: et nasus quidem est odoratus organum; guttur autem, ut ait Job²⁵, cibos degustat: manus porro dandi atque accipiendi instrumentum est: mens denique omnibus præest atque imperat, 587 nimirum a qua vis sentiendi proficiscitur, et ad quam sensus omnes referuntur. Ad eundem quoque modum apud nos, hoc est, in

XI. Omnes enim corpus unum in Christo sumus, singuli autem Christi, atque alii aliorum membra²⁶. Alii enim dominantur et præsent: alii parent ac reguntur. Et quamvis non eadem sit utrorumque actio, siquidem imperare, et imperio regi, non est idem; sunt tamen utraque unum in unum Christum, ab eodem Spiritu constructa atque compacta. Ac rursus, quemadmodum inter eos, qui subsunt,

²⁵ Job xxxiv, 3. ²⁶ Rom. xii, 5.

(62*) Τὸ χρῆζειν. Sic Reg. bm, Coisl. 1 et 2, etc. Deest τὸ in ed.

(63) Συννεύσεως. Coisl. 1 addit, καὶ ἰσοτιμίας ἐν τοῖς ἀνίστοις, « et parem honoris in disparibus rationem. » Id est, « ad æqualitatem servandam in iis rebus quæ dispares sunt. »

(63*) Μεταβαίνει. Bill.: « ingreditur. »

(64) Ὀσμῶν. Reg. h, et Comb., ὀσμῶν.

permagnum discrimen reperitur, ut qui et doctrina, et usu atque exercitatione, et ætate inter se differant: eodem modo inter præfectos quoque non parva differentia est; ac spiritus prophetarum prophetis subijci³⁷, cum Paulus ipse affirmet, non est cur de ea re dubites. Et quosdam quidem, inquit, posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio pastores et doctores³⁸: primum propter veritatem, alterum propter umbram, postremum propter utilitatis et illuminationis divinæ mensuram. Et spiritus quidem unus est, non autem pares gratiæ: quandoquidem nec paria spiritus conceptacula. Alii enim per Spiritum datur sermo sapientiæ et speculationis, alii sermo scientiæ et revelationis, alii fides certa minimeque dubia, alii virtutum sublimiumque miraculorum operationes, alii gratiæ curationum, opitulaciones, hoc est, defensiones et patrocinia; gubernationes, hoc est, carnis castigationes, genera linguarum, interpretationes linguarum³⁹, aliis denique præstantiores, aliis inferiores gratiæ, pro fidei nimirum ratione et proportione.

XII. Hunc ordinem revereamur, o fratres, hunc tueamur et conservemus. Alius auris sit, alius lingua, alius manus, alius aliud quiddam. Alius doceat, alius discat; alius propriis manibus bonum operetur, ut habeat quod egentibus impertiatur⁴⁰: alius præsit ac plebem moderetur: alius justitiæ laudem per ministerium consequatur. Qui docet, in modestia doceat. Prophetæ enim duo aut tres loquantur, idque vicissim, atque unus interpretetur. Quod si alii revelatum fuerit, primus loco ipsi cedat⁴¹. Et qui discit, in obedientia: et qui tribuit, in hilaritate: et qui ministrat, in alacritate⁴². Ne linguæ munere, quod omnium promptissimum et paratissimum est, omnes fungamur; 588 nec omnes apostoli simus, nec omnes prophetæ, nec omnes interpretes⁴³. Amplum et præclarum est de Deo verba facere? At præclarior est seipsum Deo purgare; quoniam in malevolam animam non introibit sapientia⁴⁴. Atque ad justitiam seminare, et vitæ fructum metere jubemur⁴⁵, ut scientiæ lumine perfundamur. Ac Paulus ipse nos per Domini amorem⁴⁶ a Domino cognosci vult, per cognitionem autem doceri: atque hanc ad cognitionem viam, meliorem esse censet, quam opinionem eam, quæ inflat.

XIII. Magnum et præclarum est docere? At dicere periculo vacat. Quid pastoris munus tibi arrogas, cum ovis sis? Quid caput efflceris, cum pes sis? Quid exercitum ducere aggredieris, in militum ordinem ascriptus? Quid magna quidem illa, sed incerta et periculosa maris lucra consecraris, cum

κία διεστηκόσι· καν τοῖς ἄγουσι τὸ διάφορον ὄσον· και πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται, Παύλου λέγοντος, μὴ ἀμφίβαλλε. Καὶ ὁδὸς μὲν ἔθετο, φησὶν (64'), ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας (65) και διδασκάλους· πρῶτον διὰ τὴν ἀλήθειαν, δεύτερον διὰ τὴν σκιάν, τρίτον διὰ τὸ μέτρον τῆς ὠφελείας, και τῆς ἐλλάμψεως. Καὶ τὸ μὲν πνεῦμα ἐν, τὰ χαρίσματα δὲ οὐκ ἴσα, ὅτι μηδὲ τὰ δοχεῖα τοῦ πνεύματος. Ἡ μὲν (66) γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος διδοται λόγος σοφίας και θεωρίας (67), ἀλλω δὲ λόγος γνώσεως ἢ ἀποκαλύψεως, ἀλλω (68) πιστις βεβαία και ἀνευδολάστος ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων και θαυμάτων ὑψηλοτέρων, ἀλλω δὲ χαρίσματα λαμάτων, ἀντιλήψεις, εἴτουν προστασιαί, κυβερνήσεις, εἴτουν παιδαγωγίαί σαρκός, γένη γλωσσῶν, ἐρμηνεῖαι γλωσσῶν, τὰ μείζω χαρίσματα, και τὰ δεύτερα, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως

IB. Ταύτην αἰδόμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττωμεν. Ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοή, ὁ δὲ γλώττα, ὁ δὲ χεῖρ, ὁ δὲ ἄλλο τι τούτων (69). Ὁ μὲν διδασκῆτω, ὁ δὲ μανθανέτω· ὁ δὲ ἐργαζέσθω τὸ ἀγαθὸν ταῖς ἰδίαις χερσὶν εἰς μετάδοσιν τοῦ δεομένου και χρήζοντος. Ὁ μὲν ἀρχέτω και προβεβλήσθω· ὁ δὲ δικαιοῦσθω διὰ τῆς ὑποουργίας· και ὁ διδάσκων ἐγκόσμως. Προφήται γὰρ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, και ἀνὰ μέρος, και εἰς διερμηνευέτω. Ἄλλω δὲ τρανωθέντος, ὁ πρῶτος ὑποχωρεῖτω. Καὶ ὁ μανθάνων, ἐν εὐπειθείᾳ· και ὁ χορηγῶν, ἐν ἰλαρότητι· και ὁ ὑπουργῶν, ἐν προθυμίᾳ. Μὴ πάντες ὦμεν γλώσσα, τὸ ἐτοιμότατον· μὴ πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες προφήται, μὴ πάντες διερμηνευόμεν. Μέγα τὸ περὶ Θεοῦ λαλεῖν; Ἀλλὰ μείζον τὸ ἑαυτὸν καθαίρειν Θεῷ· ἐπειδὴ εἰς κακότεχνον (70) ψυχὴν σοφία οὐκ εἰσελεύσεται. Καὶ σπείρειν ἐκελεύσθημεν εἰς δικαιοσύνην, και τρυγᾶν καρπὸν ζωῆς, ἵνα (71) και φωτισθῶμεν τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως. Καὶ Παῦλος, διὰ τοῦ ἀγαπᾶν ἡμᾶς τὸν Κύριον, ὑπὸ Κυρίου γινώσκασθαι βούλεται, διὰ δὲ τοῦ γινώσκασθαι, τὸ διδάσκασθαι, και ταύτην ὁδὸν βελτίονα οἶδεν εἰς γνῶσιν, τῆς φυσιοῦσης οἰήσεως.

II'. Μέγα τὸ διδάσκειν; Ἀλλὰ τὸ μανθάνειν ἀκίνδυνον. Τί σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα, πρόβατον ὢν; Τί γίνῃ κεφαλὴ, τοὺς τυγχάνων; Τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις; Τί τὰ μεγάλα και οὐκ ἀσφαλῆ κέρδη τῆς θαλάσσης ἐπιδιώκεις (72), ἐνὸν ἀκινδύνως γεωργεῖν γῆν, εἰ και (73) κερδαίνεις

³⁷ I Cor. xiv, 32. ³⁸ I Cor. xii, 28. ³⁹ ibid. 8. ⁴⁰ Ephes. iv, 28. ⁴¹ I Cor. xiv, 29 et seq. ⁴² Rom. xii, 8. ⁴³ I Cor. xii, 29. ⁴⁴ Sap. i, 4. ⁴⁵ Ose. x, 12. ⁴⁶ I Cor. viii, 3.

(64') Φησὶν. Deest in duobus Regg.
 (65) Ποιμένας. Deest in Or. 1.
 (66) Ἡ μὲν. Sic sacer textus, Coisl. 1, Or. 1, Comb., etc. Prave in ed., ὁ.
 (67) Καὶ θεωρίας. Reg. b. ἢ θεωρίας.
 (68) Ἄλλω. Reg. im addit, δέ.
 (69) Ὁ δὲ ἄλλο τι τούτων. Sic Reg. b. In ed

legitur tantum, ἄλλο τι.
 (70) Εἰς κακότεχνον. Sic quatuor Regg., et Or. 1. In edit., ὡς κακότεχνον.
 (71) Ἰνα. Reg. b, et Or. 1 addunt, και.
 (72) Ἐπιδιώκεις. Reg. im, et Or. 1, διώκεις.
 (73) Εἰ και. Or. 1 ad marg., και εἰ και.

ἐλάσσονα; Καὶ εἰ μὲν ἀνὴρ εἶ κατὰ Χριστὸν, καὶ γεγύμνασται σοὶ τὰ αἰσθητήρια, καὶ λαμπρόν σοὶ τὸ φῶς τῆς γνώσεως, ἄλει Θεοῦ σοφίαν τὴν λαλουμένην ἐν τοῖς τελείοις, καὶ τὴν ἀποκεκρυμμένην ἐν μυστηρίῳ· καὶ ταύτην, ὅταν καιρὸν λάβῃς, καὶ πιστευθῆς. Τί γὰρ ἔχεις παρὰ σεαυτοῦ, ὃ μὴ δέδοται, μὴδὲ ἐληφας; Εἰ δὲ ἐτι νήπιος εἶ (74), καὶ χαμερπής τὴν διάνοιαν, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις προσβαίνειν οὐχ ἱκανὸς, γενεὸς Κορινθίος, γάλακτι τράφηθι (75). Τί χρήσεις στερεωτέρας τροφῆς, ἣν οὐκ ἀναλίσκεται μέλη, καὶ ποιεῖ τροφήν δι' ἀσθέλειαν; Φθέγγου μὲν, εἰ τι κρεῖττον σιωπῆς ἔχεις (καὶ γὰρ τὸ τάξιν στελλασθαι χεῖλεσιν ἐπαινούμενον, ἔγνωσ). ἀγάπα δὲ ἡσυχίαν, ἔνθα κρεῖττον λόγου τὸ σιωπᾶν· καὶ τὰ μὲν εἰπεῖν, τὰ δὲ ἀκούσαι· καὶ τὰ μὲν ἐπαινέσαι, τὰ δὲ μὴ πικρῶς ἀποπέμψασθαι.

ΙΔ'. Οὐκ ἴστε τὸν ἀγῶνα τὸν ἡμέτερον, ἀδελφοί, τῶν σοβαρῶς ἐνταῦθα προκαθεζομένων, καὶ ταῦτα νομοθετούντων ὑμῖν τοῖς πολλοῖς. Τάχα δὲ οὐδὲ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πλείους γινώσκουμεν (ὃ καὶ δακρῦειν ἀξίον), ὅπως πᾶρὰ Θεῷ ταλαντεύεται καὶ νόημα πᾶν, καὶ λόγος, καὶ πράξις· καὶ οὐ παρὰ Θεῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖς πλείστοις· οἱ βραδείς μὲν εἰσι τῶν ἰδίων κριταί, ταχεῖς δὲ τῶν (76) ἀλλοτριῶν ἐξετάσται, καὶ βῆρον ἂν ἄλλοις τὰ μέγιστα, ἣ τὰ ἐλάχιστα ἡμῖν συγχωρήσαιεν (77)· κἂν ὡσιν ἀμαθέστεροι, θᾶπτον ἂν ἡμῶν ἀσέβειαν καταγοῖεν, ἣ μετρίαν ἑαυτῶν ἄγνοιαν. Οὐκ ἴστε, πηλίκον ἐκ Θεοῦ δῶρον ἡ σιωπή, καὶ τὸ μὴ ἀνάγκην (78) ἔχειν λόγου παντός, ὥστε κατ' ἐξουσίαν, τὸν μὲν αἰρεῖσθαι, τὸν δὲ (79) ἀποδιδράσκειν, καὶ ταμιεύειν ἑαυτῷ καὶ λόγον καὶ σιωπήν. Φύσει μὲν γὰρ (80) ἅπας λόγος σαθρὸς καὶ εὐκίνητος, καὶ διὰ τὸν ἀντιμαχόμενον λόγον ἐλευθερίαν οὐκ ἔχων· ὃ δὲ περὶ Θεοῦ, τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ μεῖζον τὸ ὑποκείμενον, καὶ ὃ ζῆλος πλείων, καὶ ὃ κίνδυνος χαλεπώτερος. Καὶ τί φοβηθέντες, τί θαρρήσομεν; νοῦν, ἣ λόγον, ἣ ἀκοήν, ἐν τρισὶ τοῦτοῖς τοῦ κινδύνου σαλεύοντος; Καὶ γὰρ νοῆσαι (81) χαλεπὸν, καὶ ἐρμηνεῦσαι ἀμήχανον, καὶ ἀποῆς κεκαθαρμένης ἐπιτυχεῖν (82) ἐργωδέστερον. ex quo fiduciam concipiemus? Mensne, an sermo, an auditus, cum in tribus his rebus periculum versetur? Nam et res divinas mente consequi arduum, et verbis explicare perdifficile, et purgatas aures nancisci majoris laboris et difficultatis est.

ΙΕ'. Φῶς μὲν ὁ Θεός, καὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, οὐ βραχεῖά τις ἀπορροή, καὶ ἀπαύγασμα κάτω (83)

⁷⁷ Hebr. v, 14. ⁷⁸ I Cor. II, 6. ⁷⁹ I Cor. IV, 7. ⁸⁰ I Cor. III, 2. ⁸¹ Prov. x, 19

(74) *Εἰ δὲ ἐτι νήπιος εἶ*. Sic codd. Prave in ed., *εἰ δὲ ἐστι νήπιος, εἶ*, etc.

(75) *Γάλακτι τράφηθι*. «Lac cibum adhibe.

(76) *Ταχεῖς δὲ τῶν*, etc. Bill. : « in alienis tamen censoriam virgulam celerrime arripiunt. »

(77) *Συγχωρήσαιεν*. Sic tres Regg., Or. 1 et Comb. In ed., *συγχωρήσειεν*.

(78) *Καὶ τὸ μὴ ἀνάγκην, etc.* « Nec cujusvis sermonis necessitate constringi, ita ut liberam habeat facultatem, quem maluerit, eligendi aut cavendi, sibi que et sermonis, et silentii, velut dispensatorem esse. » De illo nani que loquitur Gregorius, qui non

terram sine periculo colere liceat, etiamsi minore cum quaestu? Si vir secundum Christum es, et sensus exercitatus habes ⁷⁷, ac splendido scientiæ lumine præditus es, Dei sapientiam loquere, quæ apud perfectos ⁷⁸ prædicatur, et quæ in mysterio abscondita est; idque ita demum, si commodum tempus nactus fueris, eamque fidei tuæ commissam habueris. Quid enim a teipso habes, quod tibi datum non fuerit, et quod non acceperis ⁷⁹? Sin autem ætate adhuc tenera es; atque humili et abjecto animo, viribusque infirmioribus, quam ut ad sublimiora progredi possis, Corinthius esto, satis tibi sit lacte nutrir ⁸⁰. Quid solidiorem cibum expetis, quem membra præ imbecillitate conficere, atque in alimentum vertere nequeant? Loquere sane, si quid silentio melius et excellentius habes (neque enim

ie fugit laudi duci, si quis ordinem labii adhibeat ⁸¹), at ubi silere præstat, quam loqui, silentium complectere. Atque alia dicere ames, alia audire; alia laudibus evehere, alia, nou tamen acerbe, ablegare ac rejicere.

XIV. Nescitis, fratres, qua difficultate premamur, nos, inquam, qui hic cum pompa et fastu præsidemus atque hæc vobis, qui e plebe estis, quasi lata lege promulgamus. Ac fortasse nec nostrum plerique (quod etiam deplorandum est) intelligunt, quomodo apud Deum, et cogitatio omnis, et sermo, et actio velut ad lancem expendatur: nec apud Deum duntaxat, verum et apud omnes ferme homines; qui, cum rerum suarum tardi sint **589** iudices, alienarum autem expediti sunt exploratores, citiusque aliis gravissima errata, quam nobis levissima, concesserint; ac, si imperitiores sint, nobis impietatis crimen potius impegert, quam ut mediocrem suam incitiam accusent. Nescitis, quantum Dei donum sit silentium, ac loquendi necessitate minime constrictum esse, ita ut pro arbitrato alterum eligere, alterum fugere liceat, sibi que, et sermonis, et silentii, velut dispensatorem esse. Nam cum omnis oratio suapte natura imbellis sit, facile que percellatur, ac propter repugnantem sermonem libertate careat; tum vero ea, quæ de Deo suscipitur, tanto plus habet difficultatis, quanto subjectum majus est, et zelus amplior, et periculum gravius. Quid autem metuemus? Aut quid erit

XV. Deus quidem lux est, atque adeo lux omnium sublimissima, cuius perexiguus quidam rivus,

sedet in magistri cathedra, cui incumbit de rebus divinis sermonem habere, et fidem explicare.

(79) *Τὸν μὲν... τὸν δέ*. Sic tres Regg., Or. 1 et Comb. In ed., *τὸ μὲν... τὸ δέ*.

(80) *Γάρ*. Deest in Reg. b et Or. 1.

(81) *Καὶ γὰρ νοῆσαι*, etc. Plato in *Τιμᾶο*, et Cicero *De universitate*, eandem sententiam habent.

(82) *Ἐπιτυχεῖν*. Plures Regg. et Or. 1, *τυχεῖν*.

(83) *Ἀπαύγασμα κάτω*. Sic Reg. bm, Coisl. 1 et 2, Or. 1, etc. Deest κάτω in ed.

ac radius ad inferiora pertingens, est lumen id omne quod cernimus, quantumvis splendidum videatur; sed, ut vides, caliginem nostram calcas, ac tenebras latibulum suum posuit⁸⁵, easque inter se ac nos, quemadmodum olim Moyses velamen inter se et obduratos Israelitas, interjecit⁸⁶, ne sepositam ac reconditam pulchritudinem, qua pauci digni sunt, caliginosa natura facile videat, facile hujusmodi aspectus compos effecta, facile quoque propter adipiscendi facilitatem amittat: verum lumen cum lumine, semper in sublime per appetitionem trahente, versetur, ac mens, vitiorum maculis repurgata, purissimæ menti jungatur, partimque nunc nobis aliquid appareat, partim autem postea, hoc scilicet virtutis, propensiorisque in Deum animi, seu expressæ illius similitudinis præmium ferens. *Videmus enim nunc*, inquit, *per speculum et in ænigmate: tunc autem* **590** *facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum*⁸⁷. Quanta est vilitas nostra et abjectio! Quanta rursus pollicitatio! Deum perinde cognoscere, ut cogniti sumus. Hæc Paulus magnus ille veritatis præco; gentium in fide magister⁸⁸, qui amplissimum orbem Evangelio implevit⁸⁹; qui tium cælum penetravit⁹⁰, qui paradisi spectator desiderio flagrabat⁹¹.

XVI. Ac Moyses quidem Dei posteriora per petram vix conspexit⁹² (quæcunque tandem posteriora illa erant, et quæcunque petra), idque cum multum precatus esset, ac promissi compos factus: nisi quod non tantum, quantum exoptabat, vidit, plusque illud fuit, quod eum fugit, quam quod ipsius oculis sèse objecit; Moyses, inquam, qui Pharaonis Deus erat, qui tantam hominum multitudinem ductabat, qui tantam miraculorum vim demonstrabat. Tu vero, quosnam usquam cœlitus aluisti? Quam aquam e petra extudisti⁹³? Quod mare virga dirupisti⁹⁴? Quem populum per aquas, tanquam per aridam, transmisisti? Quos hostes fluctibus obruisti? Quos per ignis et nubis columnam deduxisti⁹⁵? Quos Amalecitas per orationem, et manum extensionem⁹⁶, ac crucem tanto ante mystice adumbratam, fudisti et profligasti, ut misere tecum et calamitose agi putes, quod plene ac perfecte Deum non comprehendas, atque idcirco omnia tibi moveri, ac circum deorsumque jactari videan-

⁸⁵ Psal. xvii, 12. ⁸⁶ Exod. xxxiv, 53. ⁸⁷ I Cor. xiii, 12. ⁸⁸ II Tim. i, 11. ⁸⁹ Rom. xv, 19. ⁹⁰ Galat. ii, 20. ⁹¹ II Cor. xii, 2. ⁹² ibid. 4. ⁹³ Philip. i, 23. ⁹⁴ Exod. xxxiii, 22 sqq. ⁹⁵ Exod. xvii, 6. ⁹⁶ Exod. xiv, 16 sqq. ⁹⁷ Exod. xiii, 21. ⁹⁸ Exod. xvii, 10 seq.

(84) Ὁρᾶς, γνόφον πατεῖ. Sic Reg. hm et Coisl. 2. In Or. 1, ὄρα, (aspice.) In aliis, ὄρας; (videat?) In ed. ὄρας, γνόφον πατεῖν. Schol.: Γνόφον, τούτέστι, τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. Caliginem, id est, infirmitatem nostram.
 (85) Αὐτοῦ. Duo Regg., ἑαυτοῦ.
 (86) Ἐπιτυχόν. Reg. hu, Coisl. 1 et Bas, ἐπιτυχούσα.
 (87) Φῶς. Schol.: Τούτέστι, νοῦς καθαρὸς καὶ ἄγιος τῷ ἀληθινῷ φωτὶ πλησιάζει. Σκοτεινὴν δὲ φύσιν λέγει τὴν ἀμαρτητικὴν κατάστασιν. Σκοτεινὴν γὰρ ἀνθρώπου φύσιν τὸν θεὸν ποιῆσαι ἀμήχανον ἀγαθὸς γὰρ ὢν, καὶ ἀλλὰ λίαν πάντα ἐποίησεν. Id est, mens

φθάνον, φῶς ἄπαν, καὶν ὑπέραμπερον φαίνεται· ἄλλ' ὄρας, γνόφον πατεῖ (84) τὸν ἡμέτερον, καὶ ἔθετο σκότος ἀποκουφὴν αὐτοῦ, μέσον αὐτοῦ (85) τε καὶ ἡμῶν θείας, ὡσπερ καὶ Μωϋσῆς πάλαι τὸ κάλυμμα ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς παρώσεως Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ βραδίως ἴδῃ σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπόθετον κάλλος, καὶ ὀλίγων ἄξιον, μηδὲ βραδίως ἐπιτυχόν (86), βραδίως καὶ ἀποθάλη διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς κτήσεως· φῶς (87) δὲ ὁμιλήσῃ φωτὶ, αἰεὶ πρὸς τὸ ὑψος ἔλκοντι διὰ τῆς ἐφέσεως, καὶ νοῦς πλησιάζει τῷ καθαρωτάτῳ κεκαθαρμένους, καὶ τὸ μὲν ἄρτι φανῆ, τὸ δὲ ὑστερον, ἀλλοῦ ἀρετῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸ (88) νεύσεως, εἶθ' οὕτως ἐξομοιώσεως. *Βλέπομεν γὰρ ἄρτι*, φησὶ, *δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν ἀληθιναί, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσκω καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη. Καὶ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν ὄσον! καὶ ἡ ἐπαγγελία πληροῦται! γινώσκει θεὸν τοσοῦτον, ὅσον ἐγνώσμεθα. Ταῦτα Παῦλος ὁ μέγας κήρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ τῶν ἐθνῶν ἐν πίστει διδάσκαλος, ὁ τὸν πολὺν κύκλον τοῦ Εὐαγγελίου πληρώσας, ὁ μὴ ἄλλω τινὶ ζῶν, ἢ Χριστῷ, ὁ μέχρι οὐρανοῦ τρίτου φθάσας, ὁ τοῦ παραδείσου θεατῆς. Ἐποθῶν διὰ τὴν τελειότερα τὴν ἀνάλυσιν.*

nulli alii, quam Christo, vixit⁹⁹, qui usque ad æternum fuit⁹⁹, qui denique perfectionis causa dissolutionis

IC'. Καὶ Μωϋσῆς μὲν (89) μόλις εἶδε θεοῦ τὰ ὀπίσθια διὰ τῆς πέτρας (ἅτινα ταῦτά ἐστι, καὶ ἦτις ἡ πέτρα), καὶ ταῦτα πολλὰ δεηθεὶς, καὶ τυχῶν ὑποσχέσεως· πλὴν ἔτι μὴ, ὅσον ἐπόθησεν, εἶδεν, ἀλλὰ πλέον (90) τοῦ φαντασθέντος ἦν ὁ διέφυγεν· Μωϋσῆς, ὁ τοῦ Φαραῶ θεός, ὁ τοσοῦτον ἄγων λαὸν, ὁ τηλικαύτην σημεῖον ἐπιδειξάμενος δύναμιν. Σὺ δὲ, τίνας θορῆδας ἐξ οὐρανοῦ; Ποῖον ὕδωρ ἐκ πέτρας δέδωκας (91); Ποῖαν ἐβρόχην θάλασσαν ῥάβδῳ; Τίνα λαὸν διήγαγες ὡς διὰ ξηρᾶς τῆς ὑγρᾶς; Τίνας ἐχθροὺς κατεπόντισας; Τίνας στύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλης ὠδήγησας; Τίνα κατεπολέμησας Ἀμαλὴκ εὐχῆ, καὶ χειρῶν ἐκπάσει, καὶ τῷ σταυρῷ προτυπομένῳ πόρρωθεν μουσικῶς, ἐν ἧ σοι συμφορὰ τὸ μὴ τελείως καταλαβεῖν (92) θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο πάντα δονῆται, καὶ ἄνω καὶ κάτω φέρεται (93); Ἐπεὶ δὲ Μωϋσεὺς ἐμνήσθη, οὐκ ἐμαθεὶς ἐντεῦθεν χαρίσματος ἀκολουθίαν καὶ νόμον τάξεως; Εἰ μὲν εἰ Μωϋσῆς, καὶ τῆς νεφέλης εἰσω ὠρήσων, καὶ λάλει θεῷ, καὶ φωτὶς ἄκουσ, καὶ δέξαι νόμον, καὶ νομοθε-

pura et sancta vero lumini appropinquet. Caliginosam autem appellat naturam, propensionem ad peccatum. Caliginosam enim conditam fuisse a Deo hominis naturam, dicere fas non est; quippe qui bonus cum sit, omnia valde bona creavit.
 (88) Αὐτό. Reg. hm et Sav., αὐτόν.
 (89) Μέτρ. Deest in duobus Regg. et Or. 1.
 (90) Πλέον. Or. 1, πλείον.
 (91) Δέδωκας. Duo Regg. et Or. 1, ἔδωκας.
 (92) Καταλαβεῖν. Duo Regg. et Or. 1, καταλαμβάνειν.
 (93) Δορῆται... φέρεται. Reg. hm, et Comb., δονεῖται... φέρεται.

τησον. Εἰ δὲ Ἀαρών, συνανάθηθι μὲν, ἀλλὰ τῆς A
 κερῆς ἔξω στήθι πλησίον. Εἰ δὲ Ἰθάμαρ τις, ἢ
 Ἐλεάζαρ, καὶ τρίτος ἀπὸ Μωϋσέως, ἢ τῆς γερουσίας
 τῆς καὶ τῶν Ἐβδομήκοντα, ἐστὶ πόρρωθεν στήθι, κἄν
 τῆ στάσει (94) τὸ τρίτον ἔχων. Εἰ δὲ τοῦ λαοῦ καὶ
 τῶν πάλλων εἷς, οὐ προσίεται σε τὸ ὄρος, οὐ κἄν
 θηρίον θίγη, λιθοβοληθήσεται. Κάτω μείνον, καὶ
 μόνῃς ἀκουε τῆς φωνῆς, καὶ ταύτης, ἀγνίστας σεαυ-
 τῶν καὶ καθάρας (95), ὡς διατέταξαι.

quamvis ordine tertius. Quod si plebeius quispiam, infimique ordinis, nonis minime te admittit; quippe quem etiam si bestia tetigerit, lapidibus opprimetur. Infra remane, vocemque solam audi, id-
 que etiam postquam teipsum, ut jussus es, expiaveris ac perpurgaveris.

17. Καὶ ἵνα σε παιδεύσω διὰ πλειόνων, τίς τῶν
 ἱερῶν ἐτελείου τὰς χεῖρας; Μωϋσῆς. Τίς τῶν τε-
 λουμένων ὁ πρῶτος; Ἀαρών. Καὶ ἐστὶ πρὸ τούτων, B
 τίς τὰ πρῶς Θεὸν ἦν; Καὶ τίς ἀντὶ φωνῆς τῷ λαῷ;
 Εἰς δὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων ἐσίγη τίς, πληρῆ ἐνός;
 Ἄει δὲ οὗτος; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἄπαξ τοῦ ἑναυτοῦ,
 καὶ ἦν ὅτε. Ἐφερον δὲ τὴν σκηνὴν τίνες, πληρῆ τῶν
 Ἀευιτῶν; Καὶ οὗτοι, καθὼς διετέτακτο, οἱ μὲν τὰ
 τιμιώτερα ταύτης, οἱ δὲ τὰ δευτέρα, καθὼς ἡ τῶν
 φερόντων ἀξία; Ἐπεὶ δὲ καὶ φυλάσσεσθαι ταύτην ἔδει,
 ἐφύλασσον τίνες, καὶ πῶς; Οἱ μὲν τότε τὸ κλίτος (96),
 οἱ δὲ τότε· καὶ οὐδὲ (97) ἀόριστον, οὐδὲ ἄτακτον, οὐδὲ
 τῶν ἐλαχίστων. Ἡμεῖς δὲ ἀν μικροῦ δοξαρίου τύχου-
 μεν, ἢ οὐδὲ τούτου πολλάκις, ἀλλ' ὡς ἔτυχεν, ἢ
 δύο (98), ἢ τρία ῥήματα τῆς Γραφῆς ἐκμελετήσω-
 μεν, καὶ ταῦτα περιεκομμένως καὶ ἀνοήτως (τοῦτο
 ἐκεῖνο, ἢ αὐθημερινὴ σοφία, καὶ ὁ ἐν Χαλάνῃ (99)
 πύργος, ὃς καλῶς τὰς γλώσσας ἐμέρισεν)· καὶ ἀπο- C
 νοηθῆναι δεῖ κατὰ Μωϋσέως, καὶ γενέσθαι Δαθάν
 καὶ Ἀθειρῶν τοὺς ὑβριστὰς καὶ ἀθέους. Ὡν φύγω-
 μεν τὴν αὐθάδειαν, καὶ μηδὲ τὴν ἀπόνοιαν μιμησώ-
 μεθα, μηδὲ τὸ τέλος δεξιώμεθα.

is), jam et contumaciter atque insane adversus Moysem insurgendum est, et Dathan et Abironis contumelia et impietas imitanda. Quorum arrogantiam et amentiam, quæso, fugiamus, ne iisdem pœ-
 nis opprimamur.

18. Βούλει δὲ καὶ ἄλλην σοὶ παραστήσω τάξιν,
 καὶ ταύτην ἐπαινετήν, καὶ ταύτην ἀξίαν τῆς εἰς τὸ
 παρὴν μνήμης, καὶ νοουθεσίας; Ὅρθς τῶν Χριστοῦ
 μαθητῶν, πάντων ὄντων ὑψηλῶν, καὶ τῆς ἐκλογῆς
 ἀξίων, ὁ μὲν Πέτρα καλεῖται, καὶ τοὺς θεμελίους τῆς
 Ἐκκλησίας πιστεύεται, ὁ δὲ ἀγαπᾶται πλέον, καὶ
 ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ (1) Ἰησοῦ ἀναπαύεται, καὶ φέ-
 ρουσιν οἱ λοιποὶ τὴν προτίμησιν. Ἀναθῆναι δὲ εἰς τὸ
 ὄρος δεῆσαν, ἵνα τῇ μορφῇ λάμψῃ, καὶ τὴν θεότητα D
 παραδείξῃ, καὶ γυμνώσῃ τὸν ἐν τῇ σαρκὶ κρυπτό-
 μενον, τίνες συναναθαίνουσιν (οὐ γὰρ πάντες ἐπόπ-
 ται τοῦ θαύματος); Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ
 Ἰωάννης, οἱ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ὄντες καὶ ἀριθμού-
 μενοι. Παρεῖναι δὲ ἀγωνιῶντι, καὶ ἀνχωροῦντι μι-

tur? At quoniam Moysis mentionem feci, nonne
 hinc gratiæ divinæ seriem, ordinisque legem didi-
 cisti? Si Moyses es, nubem quoque ipsam ingredere,
 et Deum alloquere, et vocem audi, et legem acci-
 pe, ac leges statue. Si autem Aaron, simul quid-
 em ascende: verum extra nubem in propinquo
 consiste. Si vero Ithamar quispiam, aut Elea-
 zar, atque a Moyse tertius, ordinisque senatorii
 et ex Septuaginta unus, longius adhuc gradum sige,
 quippe quem etiam si bestia tetigerit, lapidibus opprimetur. Infra remane, vocemque solam audi, id-
 que etiam postquam teipsum, ut jussus es, expiaveris ac perpurgaveris.

XVII. Atque ut uberius te instruam, quis sacer-
 dotum manus consecrabat? Moyses. Quis eorum,
 qui consecrabantur, primus erat? Aaron. Quis au-
 tem, quod ante a nobis dictum oportuit, est, quæ ad
 Deum 591 spectabant, curabat? Quis rursus po-
 pulo vocis instar erat? Jam, in Sancta sanctorum
 cui, præterquam uni, aditus patebat? Semperne
 autem illi patebat? Nequaquam; sed semel per
 annum, et statuto tempore. Quinam porro arcam
 gestabant, nisi Levitæ? Et ex iis, ut constitutum
 erat, alii quidem præstantiores ejus partes, alii
 autem inferiores minorisque pretii, prout cujusque
 dignitas ferebat? Et quoniam eam quoque custodiri
 oportebat, quinam eam, et quo pacto custodie-
 bant? Alii videlicet aliud latus, alii aliud: nec
 quidquam non distinctum et ordinatum erat, ne
 minimarum quidem rerum. At nos si exiguam
 quamdam gloriolam assecuti fuerimus, ac ne hanc
 quidem persæpe, verum temere duo aut tria Scri-
 pturæ verba, eaque imperite et concise perdidice-
 rimus (illa videlicet sapientia est uno die parata,
 et Chalanæ turris, qua linguæ præclare divisæ

Moysem insurgendum est, et Dathan et Abironis contumelia et impietas imitanda. Quorum arrogantiam et amentiam, quæso, fugiamus, ne iisdem pœ-
 nis opprimamur.

XVIII. Vis aliud quoque ordinis et disciplinæ
 exemplum in medium proferam, idque præclarum
 et laudabile, ac præsentī commemoratione atque
 admonitione imprimis dignum? Vides quemadmo-
 dum ex Christi discipulis, magnis utique omnibus
 et excelsis, atque electione dignis, hic Petra voce-
 tur, atque Ecclesiæ fundamenta in fidem suam acci-
 piam, ille impensius ametur, et supra pectus Jesu
 requiescat, ac reliqui discipuli eos sibi præferri
 æquo animo ferant. Jam, cum in montem ascen-
 dendum fuisset, ut Christus corporea forma splen-
 deret, et divinitatem suam patefaceret, eumque,
 qui carne tegebatur, nudaret atque aperiret, qui-
 nam simul ascendunt (nec enim omnes ad hujus

⁹⁴ Exod. xix, 3 sqq. ⁹⁵ Exod. xxiv, 1 sqq. ⁹⁶ Exod. xxviii, 1 sqq. ⁹⁷ Levit. xvi, 2; Hebr. ix, 7.
⁹⁸ Matth. xvi, 18. ⁹⁹ Joan. xiii, 25. ¹ Matth. xvii, 1 sqq

(94) *Kān τῇ στάσει*, etc. Bill. : « sedeque tertia acquiesce. »

(95) *Καθάρας*. Duo Regg. et Or. 1, καθήρας.

(96) *Τὸ κλίτος*. Schol. : Τὸ μέρος. « Alii hanc, alii illam partem. »

(97) *Οὐδέ*. Reg. bm, et Bas., οὐδέν.

(98) *Ἡ δύο*. Sic codd. deest ἢ in ed.

(99) *Χαλάνη*. Duo Regg. et Or. 1, Χαλάννη. « Chalanæ turris, » id est, « turris Babel. »

(1) *Τοῦ*. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

miraculi spectaculum admittuntur)? Petrus, Joannes et Jacobus, qui ante alios, et erant, et numerabantur. Rursus cum in supremo agone versanti, et paulo ante passionem secedenti ⁷², ac precibus operam danti quosdam adesse oporteret, quinam ad eam rem asciti sunt? Idem illi. Atque hæc Christi prælatio et electio fuit. Cæteroqui vero quanta concinnitas, et disciplina? Aliud Petrus interrogat ⁷³, aliud Philippus ⁷⁴, aliud Judas ⁷⁵, aliud Thomas ⁷⁶, aliud alius quispiam, neque aut idem omnes, aut omnia unus, sed vicissim quisque, ac sigillatim. Dicesne hic fortasse, hoc singulos quæsisisse, quod cuique opus erat? **592** Istud autem, quale tibi videtur? Philippus quiddam dicere gestit, nec solus audet, verum Andream quoque adhibet ⁷⁷. Petrus aliquid percunctari cupit, et Joanni rem capitis nutu proponit ⁷⁸. Ubi hic morositas? Ubi dominandi libido? Ecquod illustrius argumentum edere potuissent, se Christi discipulos esse, mitis, inquam, illius et humilis corde ⁷⁹, et servi propter nos, ipsius servos, atque omnem in omnibus rebus gloriam ad Patrem transmittentis, ut nobis moderationis exemplum et disciplinæ præberet? Quam tamen tantum abest, ut colamus et amplectamur, ut bene nobiscum actum iri putemus, si non omnes homines audacia et arrogantia superemus, utpote qui hanc de maximis et in maximis rebus ostentemus.

XIX. An te fugit, humilitatem, non tam in parvis rebus levisque momenti (fieri enim possit, ut eam ostentatio, fictaque et adumbrata virtutis species pariat), quam in majoribus et gravioribus explorari? Ego certe humilitatis ac modestiæ laudem huic demum tribuerim, non qui de seipso pauca (idque apud paucos, et raro commemorat), nec qui inferiorem humiliter affatur, sed qui parce ac moderate de Deo loquitur; ac quædam proloqui, quædam premere et retinere, quorumdam etiam inscitiam sateri novit, atque ei sermone cedit, cui loquendi munus commissum est, ac nonnullos uberiori Spiritus gratia præditos, et contemplatione altius provectos esse æquo animo patitur. Turpe enim est profecto, in veste ac victus ratione, non sublimiorem, sed viliozem eligere, ac genuum callo, lacrymarum fontibus, Jejuniiis, vigiliis, chamenniis, labore, atque omni corporis maceratione humilitatem præ se ferre, ac propriam imbecillitatem agnoscere; in divinis autem disputationibus principatum et tyrannidem sibi vindicare, nec cuiquam omnino cedere, verum supra omnes legis doctores gloriam, sed etiam securitatem habeat.

XX. Quid igitur (interpellabit quispiam ex iis, qui ferventioris animi sunt), an de Deo tacebimus, idque nobis indicis? Et de qua tandem re potius, quam de ipso loquemur? Aut quo loco illum ponemus: *Semper laus ejus in ore meo* ⁸⁰; et, *Benedi-*

κρόν πρὸ τοῦ πάθους, καὶ εὐχομένην, τίνες; Οἱ αὐτοὶ πάλιν. Αὕτη μὲν ἡ τοῦ Χριστοῦ προτίμησις. Ἡ λοιπὴ δὲ εὐκοσμία καὶ τάξις, ὅση; Τὸ μὲν Πέτρος ἐρωτᾷ, τὸ δὲ Φίλιππος, τὸ δὲ Ἰούδας, τὸ δὲ Θωμᾶς, τὸ δὲ ἄλλος τις, καὶ οὐδὲ τὸ αὐτὸ πάντες, οὐδὲ τὰ πάντα εἰς, ἀλλ' ἕκαστος ἐν μέρει, καὶ καθ' ἑν. Οὐ- περ (2) ἕκαστος ἐχρηζεν, εἰποὶς ἄν; Ἄλλ' ἐκεῖνό γε, τί σοι φαίνεται; Βούλεται τι Φίλιππος εἰπεῖν, καὶ οὐ θαρρᾷ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀνδρέαν προσλαμβάνει. Χρήσει πῶθεσθαι τι Πέτρος, καὶ Ἰωάννην προβάλλεται διὰ νεύματος. Πῶς τὸ αὐστηρὸν ἐνταῦθα; Πῶς δὲ τὸ φιλαρχον; Πῶς ἄν μᾶλλον ἐδειξαν ὄντες μαθηταὶ Χριστοῦ, τοῦ πρᾶου καὶ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν, καὶ δούλου δι' ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους, καὶ πᾶσαν τῷ Πατρὶ τὴν δόξαν ἐν πᾶσιν ἀναπέμποντος, ἢ ἡμῖν ὧν τύπον εὐταξίας καὶ μετριότητος; Ἦν τοσοῦτον τιμᾶν ἀπέχον, ὥστε ἀγαπήν ἄν, εἰ μὴ καὶ θρασύτεροι πάντων εἴημεν, οἱ γε περὶ μεγίστων κἂν τοῖς μεγίστοις ταύτην ἐπιδεικνύμεθα.

propter nos, ipsius servos, atque omnem in omnibus rebus gloriam ad Patrem transmittentis, ut nobis moderationis exemplum et disciplinæ præberet? Quam tamen tantum abest, ut colamus et amplectamur, ut bene nobiscum actum iri putemus, si non omnes homines audacia et arrogantia superemus, utpote qui hanc de maximis et in maximis rebus ostentemus.

10. Οὐκ ᾔσθα, ὅτι το ταπεινὸν, οὐκ ἐν τοῖς μικροῖς κρίνεται τοσοῦτον (γένοιτο γὰρ ἄν καὶ δι' ἐνδειξιν καὶ ψευδῆ μόρφωσιν ἀρετῆς), ὅσον ἐν τοῖς μέγροισι δοκιμάζεται; Καὶ ταπεινῶρων ἐμοί, οὐχ ὅστις περὶ ἑαυτοῦ μικρὰ διαλέγεται, καὶ τοῦτο πρὸς ὀλίγους, καὶ ὀλιγάκις, οὐδ' ὅστις ταπεινῶς προσαγορεύει τὸν ἀτιμότερον, ἀλλ' ὅστις μετρίως περὶ Θεοῦ φθέγγεται· καὶ τὰ μὲν εἰπεῖν ἴδω, τὰ δὲ κατέχειν, τῶν δὲ ὁμολογεῖν (3) τὴν ἀγνοίαν, καὶ παραχωρεῖ (4) τοῦ λόγου τῷ πιστευθέντι, καὶ εἶναι τινα πνευματικώτερον δέχεται, καὶ διαθεθεχότα μᾶλλον ἐν θεωρίᾳ. Αἰσχρὸν γὰρ (5) ἐσθῆτος μὲν καὶ διαίτης, μὴ τὴν ὑψηλοτέραν αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ τὴν εὐτελεστέραν, καὶ τύλους γονάτων, καὶ δακρῶν πηγαῖς, ἐτι δὲ νηστεῖαις, καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ χαμευνίαις, κόπῃ καὶ πᾶσιν ὑπωπιασμοῖς (6) τὸ ταπεινὸν ἐπιδεικνύσθαι (7), καὶ τὴν τῆς ἰδίας ἀσθενείας συναίσθησιν· αὐτοκράτορα δὲ εἶναι καὶ τύραννον ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, καὶ μηδενὶ τὸ παράπαν ὑφέσθαι, καὶ τὴν ὄφρυν αἰρεῖν ὑπὲρ πάντα νομοδιάσκαλον· ἐνθα τὸ ταπεινὸν μετὰ τῆς εὐδοξίας ἔχει καὶ τὴν ἀσφάλειαν.

supercilium efferre; cum ibi humilitas, non solum

K. Τί οὖν; σιωπησόμεθα περὶ Θεοῦ, καὶ τοῦτο κελεύεις (ὑπέκρουε [8] τις τῶν θερμότερων); Καὶ περὶ τίνος μᾶλλον, ἢ τούτου φθεγγόμεθα; Καὶ πῶς θήσομεν τὸ, *Διὰ παντὸς ἡ αἰρεσις αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι μου*· καὶ, *Εὐλογῆσω τὸν Κύριον ἐν παντί*

⁷² Matth. xxvi, 37.

⁷³ Joan. xiii, 6.

⁷⁴ Joan. xiv, 8.

⁷⁵ ibid. 22.

⁷⁶ ibid. 5.

⁷⁷ Joan. xii, 22.

⁷⁸ Joan. xiii, 24. ⁷⁹ Matth. xi, 29. ⁸⁰ Psal. xxxiii, 2

(2) *Οὐπερ*. Editi habent, καὶ οὐπερ, quod καὶ delevimus auctoritate melioris notæ codicum.

(3) *Ὁμολογεῖν*. Duo Regg. et Or. 4, ὁμολόγησαι.

(4) *Παραχωρεῖ*. Coisl. 4, παραχωρεῖν.

(5) *Αἰσχρὸν γὰρ*. Sic Reg. hm. Deest γὰρ in ed.

(6) *ὑπωπιασμοῖς*. Coisl., ὑπωπιασμοῖς.

(7) *Ἐπιδεικνύσθαι*. Or. 1, ὑποδείκνυσθαι.

(8) *ὑπέκρουε*. Duo Regg., Coisl. 1 et Or. 4, ὑπέκρουσε. Gloss., ἀντέπεσε.

καὶ ῥῶ· καὶ, Ἀλήθειαν μελετήσει ὁ λάρυγξ A μου (9)· καὶ, Ἰδοὺ, τὰ χεῖλη μου οὐ μὴ κωλύσω· καὶ τοιαῦτα ἔρει μεμελετημένα, καὶ ὠρισμένα ῥήματα; Πρὸς δὲ δεῖ πράως καὶ μὴ χαλεπῶς ἀπαντῆσαι τοῖς λόγοις, ἐντεῦθεν, διδάσκοντας (10) εὐταξίαν. Οὐ σωπᾶν διακελεύομαι, ὡ σοφώτατε, ἀλλὰ μὴ φιλονεικῶς ἴστασθαι· οὐ κρύπτειν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μὴ διδάσκειν παρὰ τὸν νόμον (11). Ἐγὼ πρῶτος τῶν ἐπαινούντων εἰμι σοφίαν, κἀν τοῖς θεοῖς λόγοις, ἀσχολουμένων, ἢ ἀσχολεῖσθαι γε βουλομένων· καὶ μὴ ποτε πρὸ ταύτης τι θείην τῆς ἀσχολίας, μηδὲ ταλαίπωρος ὄν' αὐτῆς ἀκοῦσαιμι τῆς Σοφίας, ὡς σοφίαν καὶ παιδείαν ἐξουθενῶν. Φεύγω δ' ὄμω; τὸ ἄμετρον, καὶ κολάζω (12) τὴν ἀπληστίαν· καὶ ἀργὸς εἶναι μᾶλλον τοῦ δέοντος, ἢ περιεργὸς δέχομαι, ἂν μὴ ἀμφοτέρω διαφεύγειν ἐξῆ, καὶ τοῦ μετρίου (13) τυγχάνειν· καὶ δειλότερος μᾶλλον τοῦ δέοντος, ἢ θρασύτερος. Σὺ δὲ ποιεῖς παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἰ κωλύοντά με τροφῆς ἄμετρον, καὶ καθόλου τροφῆν κωλύειν κατηγῶ· ἢ καὶ τυφλότητα ἐπαινεῖν, σωφρονῶς ὄρῳ εἰσηγούμενον.

merarius. At tu idem omnino mihi facere videris, nomine accusares, quasi ab omni universum alimento tibi abstinendum esse præscriberem; aut ad caste pudiceque cernendum hortantem, perinde

ΚΑ'. Εἰ (14) ἔστι σοι λόγος συνέσεως, ἀποκρίθῃ, φησί, καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων· εἰ δὲ μὴ, δεσμός κελσῶ σοῖς χεῖλεσι. Πόσω μᾶλλον ἀρμόζει τοῦτο τοῖς εἰς τὸ διδάσκειν ἐτοιμοῖς; Εἰ μὲν ἔστι σοι καιρὸς, δίδαξον· εἰ δὲ μὴ, τὴν γλῶσσαν πεδήσας, λύσον τὴν ἀκοήν. Μελέτα μὲν ἐν τοῖς θεοῖς, ἀλλ' εἰσὼ τῶν ὄρων μένων. Φθέγγου μὲν τὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ, εἰ δυνατόν, μηδ' (15) ἄλλο τι· καὶ φθέγγου μᾶλλον ἢ ἀνάπνει (καλὸν γὰρ τοῦτο καὶ ἔνθεον, τῆ μνήμῃ τῶν θεῶν, ἀεὶ (16) κεντρικῆσθαι πρὸς Θεόν), ἀλλ' ἀ προσετάχθης διανοοῦμενος. Μὴ περιεργάζου Πατρός φύσιν (17), Υἱοῦ (18) μονογενοῦς οὐσίωσιν, Πνεύματος δόξαν καὶ δύναμιν, τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα καὶ λαμπρότητα, τὴν ἀμέριστον καὶ φύσιν, καὶ ὁμολογίαν, καὶ δόξαν, καὶ τῶν πεπιστευκότων ἐπίστα. Ἐχοῦ τῶν συντρόφων ῥημάτων· ὁ λόγος ἔστω τῶν σοφωτέρων. Ἀρκαί σοι τὸν θεμέλιον ἔχειν· ἐποικοδομεῖτω δὲ ὁ τεχνίτης. Ἀρκαί τῷ ἄρτῳ τὴν καρδίαν στηρίζεσθαι· τὰ ἔφα δὲ τοῖς πλουσίοις συγχώρησον. Οὐδεὶς κρίνει σε, μὴ τρέφοντα πολυτελῶς, τῶν νοῦν ἐχόντων· ἀλλ' ἐὰν μὴ παραθῆς ἄρτον, μηδὲ κοτίσης ὕδωρ, εἴτουν μαθητὴν Χριστοῦ (19), εἴτε ἄλλον τινὰ μέχρι τούτων θυνάμενος. Μὴ ἴσθι ταχὺς ἐν λόγοις, ἢ σοφία διακελεύεται σοι· μὴ συμπαρεκτείνου, πένης ὢν, πλουσίω, μηδὲ ζῆτει τῶν σοφῶν

A cam Dominum in omni tempore 21; et, Veritatem meditabitur guttur meum 22; et, Ecce labia mea non prohibebo 23; et alia quæ in eandem sententiam meditata ac definita 593 testimonia producet? Cui leniter et sine acerbitate, ut hinc quoque animi moderationem doceamus, occurrendum est. Non te tacere jubeo, vir sapientissime, sed a pertinaci contentione abstinere: non veritatem occultare, sed præter legem non docere. Nam et ipse vel primus inter eos nomen profiteor, qui sapientiam et doctrinam laudibus efferunt, atque in divinis sermonibus sacrisque studiis tempus atque operam ponunt, aut certe ponere cupiunt: ac Deus faxit, ne quid unquam huic occupationi prævertendum ducam, ne alioqui ab ipsa Sapientia miser appeller, ut sapientiam et eruditionem spernens 24, ac pro nihilo ducens. Interim tamen excessum vitio, et inexplebilem cupiditatem coerceo; malinque, si mihi utrumque fugere, ac mediocritatem assequi non liceat, nimis ignavus esse, quam nimis curiosus; ac nimis timidus, quam nimis audax et te ac si me, immodico cibo tibi interdicientem, eo criminareris, quasi cæcitatem laudibus efferrem.

XXI. Si est tibi sermo prudentiæ, inquit ille, responde: nec quisquam prohibebit: sin minus, hæreat vinculum labiis tuis 25. Quanto commodius hoc in eos, qui ad docendum prompti ac parati sunt, adhiberi queat? Si tibi tempus est, doce; sin minus, revincta lingua, aures solve. Meditare tu quidem, atque animo versare in rebus divinis, cæterum intra fines te continens. Loquere tu quidem ea quæ sunt Spiritus, ac, si fieri potest, ne aliud quidem quidquam loquere; imo etiam crebrius loquere, quam respire (pulchrum enim ac divinum est per divinarum rerum commemorationem ad Dei anorem perpetuo exstimulari); sed ita, ut ea, quæ tibi imperata sunt, cogites. Ne Patris naturam anxie inquiras, Unigeniti ortum, Spiritus sancti gloriam et potentiam; unam, inquam, et eandem in tribus personis deitatem et claritatem, individuan illam naturam, ac confessionem, et gloriam, et creditium spem. Verba ea, quibus simul cum lacte imbutus es, mordicus retine; sermonis autem et disputationis curam eruditionibus manda. Satis superque tibi est fundamentum habere: superstruat architectus. 594 Sufficit tibi cor pane fulcire: olsonia copiosis et locupletibus relinque. Nemo sanus ac prudens te accusabit, si splendide ac

21 Psal. xxxiii, 2. 22 Prov. viii, 7. 23 Psal. xxxix, 10. 24 Sap. iii, 11. 25 Eccli. v, 14

(9) Ἀλήθειαν μελετήσει ὁ λάρυγξ μου. Hæc desunt in duobus Regg. et Or. 1.
 (10) Ἐντεῦθεν διδάσκοντας. Coisl. 1, ἐνταῦθα. In quibusdam, διδάσκοντες.
 (11) Παρὰ τὸν νόμον. Or. 1, ὑπὲρ τὸν νόμον.
 (12) Κολάζω. Sic Reg. hm, Coisl. 1, Or. 1, Bas., Comb., etc. In ed., σχολάζω, « otior. »
 (13) Τοῦ μετρίου. Sic tres Regg. et Or. 1. Deest τοῦ in ed.
 (14) El. Or. 1 addit, μέν.

(15) Μηδ'. Reg. hu, μηδέν.
 (16) Θεῶν, ἀεὶ. Sic duo R' gg., Or. 1, et Comb. Deest ἀεὶ in ed.
 (17) Πατρός φύσιν. Schol.: Ἰδοὺ φύσιν ἐκάλεισε τὴν τοῦ Πατρὸς μίαν ὑπόστασιν· « Ecce naturam appellavit unam Patris subsistentiam, seu, personam. »
 (18) Υἱοῦ. Deest in tribus Regg. et Or. 1.
 (19) Εἴτουν μαθητὴν Χριστοῦ. Duo Regg., εἴτ' οὖν Χριστοῦ μαθητὴν.

magnifice cœnam non instruxeris : verum si, vel Christi discipulo, vel cuiquam alii panem non apposueris, aut aquæ poculum non porrexeris, cum id tibi per facultates tuas liceat, tum demum jure ac merito condemnaberis. *Noli celer esse in verbis*, admonet Sapiens ⁸⁶; nec inopia laborans, te cum locuplete compara, nec sapientibus sapientior esse affecta. Sapientiæ quoque genus est, seipsum nosse, ac non inmodice efferri, eodemque modo, quo voces, afflicti, quæ, si vehementius contendantur, doctus sis, ob mansuetudinem et animi æquitatem insolentiam ac temeritatem altius efferri. Celeritas quando a te poscitur, ultra eam autem timidiorē te esse velim. Nam ut illic tarditas, ita hic festinatio periculosa est.

XXII. Quid autem est, quamobrem grave et acerbum putes, si non in omni disputatione domineris, atque in omni problemate aut questione primariam sedem obtineas, verum alii te, vel doctiores, vel audaciores inveniantur? Deo gratiæ habeantur, quod, ut eximia largitur, ita per communia saluti hominum consulere norit. Atque hoc miraculum non in doctrina tantum ac disputationibus, sed in ipsa quoque mundi effectione locum habere comperies, si animum adverteris. Neque enim in rebus creatis excellentissima quæque nonnullorum duntaxat, sed omnium sunt, atque ad unum idemque creaturarum genus communis Dei gratia dimanat: neque in fidei ratione, ea, quæ salutem afferunt, potentiorum sunt, sed volentium. Quid pulchrius aere, igne, aqua, terra, pluviis, fructibus, sattivis juxta et agrestibus, tecto, indumentis? Atqui hæc sunt ejusmodi, ut omnes iis commaniter utantur; partim quidem omnino communiter, partim ad quamdam mediocritatem: nec quisquam adeo tyrannus est, ut communi beneficio solus fruatur. Deus enim solem suum æque omnibus oriri facit ⁸⁷; divitibus ac pauperibus pluit; communis diei noctisque alternatio et vicissitudo, commune donum sanitas, communis vitæ terminus, communis mensura et gratia corporis, communis sensuum vis et facultas; ac fortasse hoc nomine, meliori quoque conditione pauper est, quod pro

his beneficiis **595** ampliores Deo gratias agat, jucundiusque communibus, quam potentiores superfluis minimeque ad vitam necessariis, fruatur. Atque hæc communia, omnibusque exposita sunt, Deique justitiam perspicuo argumento testantur. At aurum, et pellucidi ac deamati lapides, et molles ac nimis exquisitæ vestes, et mensa deliciis turgens ac libidinem accendens, et redundantes opes, quæ dominos labore conficiunt, paucorum hominum ornamenta sunt.

XXIII. Hoc autem etiam circa fidem ipse animadverto. Communia sunt, lex, prophetæ, Testamenta, Testamentorum oracula, gratia, puerilis institutio, perfectio, Christi passiones, nova crea-

⁸⁶ Eccli. v, 1. ⁸⁷ Matth. v, 45.

(20) *Εἴ ποτε.* Reg. hm, *δποτε.*

(21) *Λόγους μόνον.* Duo Regg., λόγον τὸ θαῦμα μόνον.

(22) *Τὰ πρωτεία.* Or. 1. τὰ πρῶτα.

(23) *Κοινὸς ὄρος.* Reg. b, κοινὸν ὄρος. « Hoc dicit, » inquit Elias, « respectu necessitatis morientium. »

(24) *Πλεῖον.* Reg. b, πλέον.

εἶναι σοφώτερος. Σοφία, καὶ τὸ γινώσκειν ἑαυτὸν, ἀλλὰ μὴ ὑπεραίρεσθαι, μὴδὲ ταυτὸν ταῖς φωναῖς πάσχειν, ἀλλ' παντελῶς ἐκλείπουσιν, ἐὰν ὑπερφωνῶνται δι' ἀμετρίαν. Κρεῖττον οὐτα σοφόν, ὑφέσθαι δι' ἐπιείκειαν, ἢ ἀμαθῶς ἔχοντα διὰ θράσος ὑπερεκτείνεσθαι. Τὸ τάχος ἔστω σοι μέχρι τῆς ὁμολογίας, εἴ ποτε (20) ταύτην ἀπαιτηθεῖς· τὸ δὲ ὑπὲρ ταύτην εἶναι δειλότερος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ βραδυτῆς, ἐνταῦθα δὲ ἡ ταχυτῆς ἔχει τὸν κίνδυνον.

propter excessum omnino deficiunt. Præstat, cum consulte cedere, quam, cum eruditione careas, per tua usque ad fidei confessionem progrediat, si

B KB'. Τί σοι δεινόν, ἐὰν μὴ πᾶσι λόγοις ἐνδυναστεύσης, καὶ τὴν προεδρίαν ἔχῃς ἐπὶ παντὸς προβλήματος, ἢ ζητήματος, ἀλλ' ἕτεροὶ σου φανῶσιν, ἢ σοφώτεροι, ἢ θρασύτεροι; Τῷ Θεῷ χάρις, ὅτι καὶ τὰ ἐξαίρετα δίδωσι, καὶ διὰ τῶν κοινῶν, σώζειν ἐπίσταται. Καὶ τοῦτο οὐ περὶ λόγους μόνον (21) τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν δημιουργίαν αὐτὴν, εἴ ποτε κατενόησας. Οὐτε ἐν τοῖς κτίσμασι τὰ πρωτεία (22) τινῶν ἐστίν, ἀλλὰ πάντων, καὶ κοινὴ χάρις τοῦ ἐνὸς πλάσματος· οὐτε ἐν τῇ πίστει τὰ σώζοντα τῶν δυνατωτέρων, ἀλλὰ τῶν βουλομένων. Τί κάλλιον ἀέρος, πυρὸς, ὕδατος, γῆς, ὑετῶν, καρπῶν ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, στέγης, ἐνδύματος; Τούτων ἡ μετουσία κοινὴ, τῶν μὲν καὶ παντάσῃ, τῶν δὲ μετρίως· καὶ οὐδεὶς οὕτω τὶ γανός, ὥστε μόνος ἀπολαῦσαι τῆς κοινῆς χάριτος. Ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ὁμοτίμως, βρέχει πλουσίως καὶ πένησι· κοινὴ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐναλλαγή, κοινὸν δῶρον ὑγεία, κοινὸς ὄρος (23) ζωῆς, κοινὸν μέτρον καὶ χάρις σώματος, κοινὸν αἰσθήσεων δύναμις· τάχα δὲ καὶ πλεῖον (24) ὁ πένης ἔχει, τὸ ἐπὶ τοῦτοις πλεῖον εὐχαριστεῖν, καὶ ἀπολαύειν ἡδίων τῶν κοινῶν, ἢ τῶν ἐκ περιουσίας οἱ δυνατώτεροι. Ταῦτα μὲν οὖν κοινὰ, καὶ ὁμοίμα, καὶ Θεοῦ δικαιοσύνης γνωρίσματα· ὁ χρυσοῦς δὲ, καὶ οἱ διαφανεῖς λίθοι καὶ ἀγαπώμενοι, καὶ τῆς ἐσθῆτος ὄση μαλακὴ καὶ περιέργος, καὶ ἡ φλεγμαίνουσα (25) καὶ ἐκμαίνουσα τράπεζα, καὶ τὰ περιττὰ τῆς κτήσεως, ὁ πόνος (26) τῶν κεκτημένων, ὄλλγων ἐστὶν ἐπιβαλλώπισματα.

D ὄλλγων ἐστὶν ἐπιβαλλώπισματα.

ΚΓ'. Τοῦτο καὶ περὶ τὴν πίστιν ἐγὼ θεωρῶ. Κοινὰ, νόμος, προφήται, Διαθήκαι, λόγια Διαθηκῶν, χάρις (27), παιδαγωγία, τελείωσις, πάθη Χριστοῦ, καινὴ κτίσις, ἀπόστολοι, Εὐαγγέλια, διανομή Πνεύματος,

(25) *Καὶ ἡ φλεγμαίνουσα.* Sic duo Regg., Coisl. 1, et Comb. Desunt in ed., καὶ ἡ.

(26) *Πόνος.* Coisl. 2, Comb., etc., κόπος.

(27) *Χάρις.* « Gratia, » inquit Elias, « quæ a Deo proficiscitur, quam dividit in puerilem institutionem a lege profectam, et in perfectionem, quæ li per Evangelium. »

πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη εἰς Θεόν· καὶ ἐκ Θεοῦ, καὶ ἄποστολοι, Ἐvangelia, Spiritus distributio, fides, spes, charitas, eaque tum erga Deum, tum ex Deo, nec ea ad mensuram data, quemadmodum olim manna illud ingrato et improbo Israeli donatum²⁸, sed ad uniuscujusque voluntatem, ascensus item, Illuminatio, subobscura quidem hæc, quæ in hac vita contingit, clarior autem illa, quam spe conceptam habemus; denique, quod maximum est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti agnitio, ac primariæ nostræ spei confessio. Quid his majus ac sublimius? Quid rursus communius? At quæ ultra hæc sunt, tametsi ob raritatem præstantiora sint, tenent. Nam ea, sine quibus nullus potest esse

tamen, si necessitatem spectemus, posteriores partes Christianus, iis utiliora sunt, quæ a paucis duntaxat

ΚΔ'. Ὁ μὲν τις πλουτεῖ θεωρεῖ, καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἀφρεται, καὶ πνευματικὰ συγκρίνει πνευματικοῖς, καὶ ἀπογράφεται τρισσῶς (30), ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας (31), τὸν πάντας οἰκοδομοῦντα λόγον, καὶ τὸν πολλοὺς, καὶ τὸν τινὰς ἀντὶ πλεόντων ἢ πάντων, καὶ οὐκ ἀνέχεται πένης ὧν, καὶ (32) ἐμβατεύει τοῖς βάθεσιν. Ἀνίτω, καὶ ὀδηγεῖσθω, καὶ ὑπὸ τοῦ νοῦ φερέσθω, καὶ, εἰ βούλεται, μέχρις οὐρανοῦ τρίτου, κατὰ τὸν Παῦλον· μόνον σὺν λόγῳ καὶ ἐπιστήμῃ, καὶ μὴ καταπιπέτω διὰ τὴν ἔπαρσιν, μηδὲ περροβρεῖτω διὰ τὸ ὕψος τῆς πῆξεως. Τίς φθόνος ἐπαινετῆς ἀναβάσεως; Καὶ τί πῦμα τοιοῦτο, οἷον ἐπάρσει περιπαρῆναι (33), καὶ μὴ γῶναι τῆς ἀνθρωπίνης ἀνανεύσεως (34) τὴν ταπεινώσιν, καὶ ὅσον ἐτιλείπεται τοῦ ἀληθινοῦ ὕψους ὁ πάντων ἀνώτατος;

his est, nec humanæ mentis, quæ ad cælestia a vero fastigio absit, qui mortales omnes sublimitate antecedit?

ΚΕ'. Ὁ δὲ ὀλίγος ἐστὶ τὴν διάνοιαν, καὶ πένης τὴν γλῶτταν, καὶ οὐκ οἶδε λόγων στροφάς, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα, καὶ τὰς Πύρρωνος ἐνστάσεις, ἢ ἐφέξεις, ἢ ἀντιθέσεις, καὶ τῶν Χρυσίππου συλλογισμῶν τὰς διαλύσεις, ἢ τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν τὴν κακοτεχνίαν, ἢ τῆς Πλάτωνος εὐγλωττίας (35) τὰ γοητεύματα, οἷ κακῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν εἰσέφησαν (36), ὡσπερ Αἰγυπτιακαὶ τινες μάστιγες. Ἐχει καὶ οὗτος ὄθεν σωθῆ. Καὶ διὰ τίνων βιμάτων; Οὐδὲν τῆς χάριτος (37) πλουσιώτερον. Οὐδὲν δεῖ σοι, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελεῖν, ἢ ἐκείθεν ἐλεύσεως Χριστοῦ· οὐδὲ εἰς τὴν ἄβυσσον κατελεῖν, ἢ ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀνασπάσης (38), ἢ τὴν πρώτην πολυπραγμονῶν φύσιν, ἢ τὴν τελευταίαν οικονομίαν. Ἐγγύς σου, φησὶ, τὸ ῥήμα ἐστίν· ἢ διάνοια τοῦτον ἔχει τὸν θησαυρὸν, καὶ ἡ γλῶσσα· ἢ μὲν πιστεύουσα, ἢ δὲ ὁμολογοῦσα.

²⁸ Exod. xxi, 16. ²⁹ Prov. xxii, 20. ³⁰ II Cor. xii, 2. ³¹ Rom. x, 6, 7. ³² ibid. 8.

(38) Ἡ ἐλπίζομένη. Reg. bm, et Or. 1, ἢν ἐλπίζομεν.

(29) Τό. Deest in Reg. bm.

(30) Ἀπογράφεται τρισσῶς. « Trifariam describit. » Elias intelligit de triplici Scripturæ sensu, « historico » scilicet, « morali, et anagogico, » id est, « mystico. »

(31) Τὸ πλάτος τῆς καρδίας. Duo Regg., et Or. 1, πλάτος καρδίας.

(32) Καί. Reg. hu, et Or. 1, ἀλλά.

(33) Περιπαρῆναι. In nonnullis, περιπαρεῖναι.

tio, apostoli, Evangelia, Spiritus distributio, fides, spes, charitas, eaque tum erga Deum, tum ex Deo, nec ea ad mensuram data, quemadmodum olim manna illud ingrato et improbo Israeli donatum²⁸, sed ad uniuscujusque voluntatem, ascensus item, Illuminatio, subobscura quidem hæc, quæ in hac vita contingit, clarior autem illa, quam spe conceptam habemus; denique, quod maximum est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti agnitio, ac primariæ nostræ spei confessio. Quid his majus ac sublimius? Quid rursus communius? At quæ ultra hæc sunt, tametsi ob raritatem præstantiora sint, tenent. Nam ea, sine quibus nullus potest esse

XXIV. Eumvero alius contemplationis opibus affluit, ac supra vulgus assurgit, et spiritualia cum spiritualibus comparat, atque in cordis latitudine tripliciter describit²⁹, nimirum, et eam doctrinam, quæ omnes instruat, et eam quæ multos, et eam quæ non omnes, nec multos, sed paucos duntaxat; nec pauper esse sustinet, verum in altissima et absurdissima quæque penetrat. Ascendat vero ille, ac viæ ducentem se præbeat, atque a mente feratur, vel ad tertium usque cælum, si ita libeat, quemadmodum Paulo contigit³⁰: cæterum cum ratione et scientia, ne propter animi elationem cadat, penisque propter volatus sublimitatem liquefactis, misere corruat. Quid enim ob laudabilem ascensum cuiquam invidia conficitur? Quæ rursus sordior pro lapsio, quam ejus hominis, qui animi elatione transerigitur, humilitatem intelligit, quantumque adhuc

596 XXV. Alius contra exiguo ingenio est, et lingua pauper, nec verborum flexus et captiones novit, nec sapientum dicta et ænigmata, nec Pyrrhonis instantias, aut assensus retentiones, aut oppositiones, nec syllogismorum Chrysippi solutiones, aut pravina artium Aristotelis artificium, aut Platonis facundiæ præstigias; qui velut Ægyptiacæ quædam plagæ in Ecclesiam nostram irrepserunt. At hic quoque habet, unde salutem consequatur. Quibus tandem verbis? O mirificas divinæ gratiæ opes! Nihil, inquit, tibi necesse est in cælum ascendere, ut Christum illinc trahas: nec in abyssum descendere³¹, ut hinc eum a mortuis extrahas, nimirum, vel primam ipsius naturam curiosius investigans, vel postremam carnis assumptæ dispensationem. Prope te, inquit³², verbum est: mens et lingua thesaurum hunc habent; illa videlicet cre-

(34) Ἀνανεύσεως. In quibusdam, ἀναβάσεως.

(35) Εὐγλωττίας. Reg. Cyp., εὐτεχνίας, « sapientiæ et eruditionis. »

(36) Εἰσέφησαν. Orat. 1, alii que, εἰσεφάρησαν. Quod interpretatur Scholiastes: « certa perniciæ irrepserunt. »

(37) Οὐδὲν τῆς χάριτος, etc. « Nihil gratia distinctus. »

(38) Ἀνασπάσης. Or. 1, et Combefs., ἀναστήσης.

dendo, hæc confitendo. Quid his divitiis compendiosius? Quid hoc beneficio facilius et expromptius? Confiteri Jesum Christum, eumque a morte ad vitam rediisse crede, et salutem consequeris. Etenim justitia quidem est, vel solum credere; at perfecta salus in eo sita est, ut etiam confiteamur, ac cognitioni dicendi libertatem adjungamus. Tu majus aliquid salute quæris, nempe alterius vitæ gloriam et splendorem; mihi vero salutem consequi maximum est, et futuras pœnas vitare. Tu viam minime tritam et inaccessam ingrederis; ego tritam atque calcamat, et qua multi ad salutem pervenerunt.

XXVI. Nihil fide nostra, fratres, iniquius fingi posset, si in eruditos tantum dicentique facultate ac logicis demonstrationibus præstantiores caderet; popularis autem multitudo, ut auro et argento, aliisque omnibus rebus, quæ hic in pretio habentur, atque a plerisque avidissime expetuntur, sic hac quoque frustraretur; ac Deus id, quod altum et excelsum est, atque ad paucos pertingit, gratum acceptumque haberet; contra, quod propinquius est, nec vulgi captum superat, aspernaretur et rejiceret. Nam ne in moderatiores quidem homines hoc cadit, ut non quales ipsis haberi honores possunt, exigant, sed excellentibus tantum eximiisque delectentur, nedum in Deum; qui, cum multis nominibus admirabilis 597 nobis et suspiciendus occurrat, nihil tamen tam proprium habet, quam omnes beneficiis afficere. Usitata ne spernas, novitatem ne captes, ut nominis splendorem tibi apud vulgus concilies. Erudiat te consilio Salomon: *Melior est, inquit, exigua pars cum securitate, quam magna cum infirmitate et incertitudine* 98. Et, *Melior est pauper ambulans in simplicitate sua* 99 (nam insignis quoque et erudita est hæc parcœmia), et qui sermonis ac scientiæ inopia laborat, simplicibusque verbis innititur, atque in illis, tanquam in parva et tenui rate, salutem assequitur, quam fatuus labiisque perversus, qui disputationibus et argumentis inepte atque imperite confidit, ac Christi crucem, rem omni sermone sublimiorem, per disserendi facultatem evacuat, ubi probationis et argumentorum infirmitas veritatem imminuit et labefacit.

XXVII. Quid in cœlum provolas, cum pedes sis? Quid turrim exstruis, cum iis rebus careas, quæ ad eam perficiendam requiruntur 100? Quid ipse quoque manū aquam metiris, et cœlum palmo 101, terramque omnem pugillo, elementa magna, et ejusmodi, ut ea Creator solus dimetiri possit? Primum te ipsum cognosce: quæ in manibus sunt, intellectu

98 Prov. xvi, 8. 99 Prov. xix, 1. 100 Luc. xiv, 28.

(39) Ταύτης. Deest in duobus Regg., et Or. 1.

(40) Ἰησοῦν Χριστόν. Hæc desunt in duobus Regg., et Or. 1.

(41) Παντελής. Or. 1, παντελῶς.

(42) Σὺ μείζον τι σωτηρίας ζητεῖς. Sic plerique codi. In ed., σὺ τί μείζον σωτηρίας ζητεῖς;

(43) Μόνον. Coisl. 1, μόνους.

(44) Δῆ. Deest in Or. 1.

(45) Τὸ καινόν. Coisl. 1, τὸ κενόν.

(46) Εὐδοκίμησης. Orat. 1, et Combef., εὐδοκίμης.

Τί τούτου συντομώτερον τοῦ πλοῦτου; τί ταύτης (39) τῆς ὄψεως εὐκολώτερον; Ὁμολόγησον Ἰησοῦν Χριστόν (40), καὶ πίστευσον, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ σωθῆση. Δικαιοσύνη μὲν γὰρ, καὶ τὸ πιστεῦσαι μόνον· σωτηρία δὲ παντελής (41), τὸ καὶ ὁμολογῆσαι, καὶ προσθεῖναι τῇ ἐπιγνώσει τὴν παρρησίαν. Σὺ μείζον τι σωτηρίας ζητεῖς (42), τὴν ἐκεῖθεν δόξαν τε καὶ λαμπρότητα· ἐμοὶ καὶ τὸ σωθῆναι μέγιστον, καὶ τὰς ἐκεῖθεν φυγεῖν βασάνους, Σὺ βαδίζεις τὴν ἀτριβῆ καὶ ἀπρόσιτον· ἐγὼ τὴν τετριμμένην, καὶ ἡ πολλοὺς ἔσωσεν.

KΓ. Οὐδὲν ἂν ἦν τῆς πίστεως ἡμῶν, ἀδελφοί, ἀδικώτερον, εἰ γε εἰς τοὺς σφοδρὰς ἐπιπτε μόνον (43), καὶ τοὺς περιττοὺς ἐν λόγῳ, καὶ ταῖς λογικαῖς ἀποδείξεσι· τοὺς πολλοὺς δὲ ἔδει, καθάπερ χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου, καὶ τῶν ἄλλων, ὅποσα τίμια κάτω, καὶ περισπούδαστα ταῖς πολλοῖς, οὕτω δὴ (44) καὶ ταύτης ἀποτυγχάνειν· καὶ τὸ μὲν ὑψηλόν τε καὶ εἰς ὀλίγους φθάνον, φίλον ἦν θεῷ καὶ οἰκείον· τὸ δὲ ἐγγυτέρω, καὶ τοῖς πολλοῖς ἐφικτόν, ἀπόπτυστον καὶ ἀπόβλητον. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οἱ μετριώτεροι τοῦτο πάθειεν ἂν, ὥστε μὴ τὰς κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖν τιμὰς, ἀλλὰ χαίρειν μόνον ταῖς προεχούσαις, μήτιγε δὴ θεός· οὐ πολλῶν ὄντων ἐφ' οἷς θαυμάζεται, οὐδὲν οὕτως, ὡς τὸ πάντα εὐεργετεῖν, ἰδιώτατον. Μὴ ἀτίμαζε τὸ εἰωθὸς, μὴ θήρρευε τὸ καινόν (45), ἢ εὐδοκίμησης (46) ἐν τοῖς πλείοσι. *Κρείσσων* (47) *μὲν κρὰ μέρει μετὰ ἀσφαλείας, ἢ μετὰ ἀληθείας, ἢ μετὰ σαφρότητος, παιδεύεται σε τῇ συμβουλῇ Σολομών· καὶ, Κρείσσων ἀπορος πορευόμενος ἐν ἀπλότητι* (48) *αὐτοῦ* (μία καὶ αὕτη τῶν παροιμιῶν σοφῶς ἔχουσα), ὁ πένης ἐν λόγῳ καὶ γνώσει, καὶ τοῖς ἀπλοῖς βήμασιν ἐπερειδόμενος, καὶ ἐπὶ τούτων ὡσπερ ἐπὶ λεπτῆς σχεδίας διασωζόμενος, ὑπὲρ στρεβλόχειλον ἄφρονα, τὸν ἀποδείξει λόγου θαρρόντα σὺν ἀμαθίᾳ, καὶ κενούντα (49) τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, πρᾶγμα τι λόγου κρείττον, διὰ τῆς ἐν λόγοις δυνάμεως, ἐνθα τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀποδείξεως, τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἐλάττωσις.

KZ. Τί πρὸς οὐρανὸν ἀνίπτασαι, πεζὸς ὢν; Τί πύργον οἰκοδομεῖς, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν οὐκ ἔχων; Τί καὶ σὺ μετρεῖς τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί, στοιχεῖα μεγάλα, καὶ μόνω μετρητὰ τῷ ποιήσαντι; Γνώθι σαυτὸν πρῶτον· τὰ ἐν χερσὶ κατανόησον· τίς εἶ, καὶ πῶς ἐπλάσθης, καὶ πῶς συνέστης, ἢ εἰκῶν ἦς (50)

99 Isa. xl, 12.

(47) Κρείσσων. Sic duo Regg. In ed., κρεῖσσων.

(48) Ἀπλότητι. In quibusdam, ταπεινότητι, «humilitate.»

(49) Κενούντα. Schol.: Κένωσις τοῦ σταυροῦ, τὸ δυνατὸν τοῦ λόγου· «Crucis evacuatio, verbi potentia.» Alludit Gregorius ad hæc Apost. verba I Cor. i, 17, «Non in Sapientia verbi, ut non evacuatur crux Christi.»

(50) Ἦς. Sic cod. In ed., ἦ. Mox, κινήσαν. Or. f, νικήσαν.

θεοῦ, καὶ τῷ χεῖρονι συνδεθῆς, καὶ τί τὸ κινήσαν ἄσε, τίς ἢ περὶ αὐτὸ σοφία καὶ τί τῆς φύσεως τὸ μυστήριον· πῶς μετρητὴ τόπω, καὶ νοῦς οὐχ ὀρίζεται (51), ἀλλ' ἐν ταυτῷ μένον πάντα ἐπέρχεται· πῶς ἕψι ἀλίγη, καὶ ἐπιπλεῖστον φθάνουσα, καὶ πότερον παραβολὴ τίς ἐστὶ τοῦ ὀφθέντος, ἢ πρὸς ἐκείνο διάβασις· πῶς τὸ αὐτὸ καὶ κινεῖ (52), καὶ κινεῖται, διὰ βουλήσεως κυβερνώμενον· τίς δαὲ παῦλα κινήσεως· τίς ὁ τῶν αἰσθήσεων μερισμὸς, καὶ πῶς διὰ τούτων ὁ νοῦς ὀμιλεῖ (53) τοῖς ἔξω, καὶ τὰ ἔξωθεν παραδέχεται· πῶς ἀναλαμβάνει τὰ εἶδη· καὶ τίς ἢ τῆρησις τοῦ ἀναληφθέντος, ἢ μνήμη· καὶ τίς ἢ τοῦ ἀπελθόντος ἀνάληψις, ἢ ἀνίμνησις· πῶς λόγος νοῦ γέννημα, καὶ γεννᾷ λόγῳ ἐν ἄλλῳ νοῖ, καὶ πῶς λόγῳ νόημα διαδίδεται (54)· πῶς τρέφεται (55) διὰ ψυχῆς σώμα, καὶ πῶς ψυχῆ διὰ σώματος· κοινῶν γὰρ πάθους· πῶς πηγῆσαι φόβος, καὶ λύει θάρσος (56), καὶ συστέλλει λύπη, καὶ διαχειρῆσθαι θρόνη, καὶ τῆρει φθόνος, καὶ μεταωρίζει τύφος, καὶ κουφίζει ἐλπίς· πῶς ἐκμαίνει θυμὸς, καὶ αἰδῶς ἐρυθραίνει δι' αἵματος, ὁ μὲν ζέσαντος, ἢ δὲ ἀναχωρήσαντος· καὶ πῶς οἱ χαρακτηριστῆρες τῶν παθῶν ἐν τοῖς σώμασι· τίς ἢ τοῦ λογισμοῦ προεδρία, καὶ πῶς πᾶσι τούτοις ἐπιστατεῖ καὶ ἡμεροῖ τὰ τῶν παθῶν κινήματα· πῶς αἵματι κρατεῖται καὶ πνοῇ τὸ ἀσώματον· καὶ πῶς ἢ τούτων ἐκλειψις, ψυχῆς ἐστὶν ἀναχώρησις. Ταῦτα, ἢ τούτων τι κατανόησον, ὡς ἄνθρωπος· οὐπω γὰρ λέγω φύσιν, ἢ κίνησιν οὐρανοῦ, καὶ τάξις ἀστέρων, καὶ μίξιν στοιχείων, καὶ ζῶων διαφορὰς, καὶ δυνάμεων οὐρανῶν ὑποβάσεις (57) καὶ ὑπερθέσεις, καὶ πάντα εἰς ὅσα ὁ δημιουργικὸς (58) λόγος καταμερίζεται, καὶ λόγους προνοίας καὶ διοικήσεως· καὶ τότε οὐπω λέγω, θάρσῃσον ἀλλ', "Ἐτι φοβήθητι προσεῖναι τοῖς ὑψηλοτέροις, καὶ τοῖς μάλλον ὑπὲρ τὴν σὴν δύναμιν.

quæ artifex ratio distribuitur, nec denique providentiæ gubernationisque rationes commemoro) : ac tum nondum dicam, Aude; verum, Adhuc time ad ea, quæ sublimiora sunt, viresque tuas magis superant, accedere.

ΚΗ'. Μάλιστα μὲν γὰρ (59), γυμνασία τῆς περὶ τὰ μελῶ φιλονεικίας, ἅπας λόγος δύσερις καὶ φιλότιμος (60)· καὶ δεῖ, καθάπερ τοὺς παῖδας πλάττομεν ἐν τοῖς πρώτοις ἡθῆσιν, ἵνα τὴν ὑστερον μοχθηρίαν φύγωσιν· οὕτω δὲ καὶ (61) τῷ λόγῳ, μὴδὲ περὶ τὰ μικρὰ φαίνεσθαι θρασὺν καὶ ἀπαίδευτον, ἵνα μὴ περὶ τὰ μελῶ τῆ μελέτῃ καταχρησώμεθα. Ἦρον γὰρ ἀπ' ἀρχῆς μὴ ἐνδοῦναι κακίᾳ, καὶ προσιοῦσαν διαφυγεῖν, ἢ προβαίνουσιν ἀνακόψαι καὶ φανῆναι ταύτης ἀνώτερον· ὡσπερ καὶ πέτραν (62) ἀπ' ἀρχῆς ἐρεῖσαι καὶ κατασχεῖν, ἢ φερομένην ἀνώσασθαι (63). Εἰ δὲ ἀπληστότερος εἶ, καὶ κατέχειν τὴν

assequere : quis sis, et quomodo effictus, ita ut simul et imago Dei sis, et deteriori astringaris ; quid illud sit, quod tibi motum attulit, quæ in te sapientia luceat, quod naturæ arcanum : quomodo loco circumscriberis, ac mens nullo limite includitur, sed in eodem loco manens, omnia lustrat ac pervagatur. Quomodo, cum tantillus sit oculus, tam longe pertingit ; utrum quod rem visam admittat, an potius quod ad eam transeat : quomodo idem et movet et movetur, ac per voluntatem gubernatur : quæ motus quies, quæ sensuum partitio, quomodo mens eorum opera cum externis versatur, atque externa excipit : quomodo formas recipit : quæ assumptæ rei conservatio, vel memoria : quæ elapsæ recuperatio, vel reminiscencia : quomodo sermo mentis fetus est, atque in alia mente sermonem procreat, et quomodo cogitatio sermone distribuitur : quomodo corpus per animam alitur, et quomodo anima per corpus affectuum particeps sit : quomodo eam timor constringit, præsentia solvit, mæror contrahit, lætitiâ diffundit, livor tabe afficit, **598** superbia effert, spes erigit : quomodo iracundia eam in furorem agit, et pudor rubore suffundit ; hæc quidem, ebulliente sanguine, hic vero, recedente : quomodo perturbationum signa corporibus imprimuntur ; quomodo ratio præsidet, quomodo hæc omnia regit et moderatur, affectuumque motus lenit ac sedat ; quomodo a sanguine et spiratione, id, quod corpore vacat, tenetur ; quomodo horum defectio, animæ discessio est. Hæc, aut horum aliquid, o homo, cognitione comprehendere (nondum enim cæli naturam aut motum, nec siderum ordinem, nec elementorum permistionem, nec animantium discrimina, nec cœlestium virtutum inferiores gradus et sublimiores, atque omnia, in

XXVIII. Ac maxime quidem, ita comparatum est, ut omnis sermo contentiosus et cum ambitione conjunctus, exercitatio quædam sit, qua ad contendendum de rebus gravioris momenti provehamur. Proinde nobis curæ esse debet, ut quemadmodum pueros in primis moribus et prima institutione Angimus, ut insequentis ætatis improbitatem fugiant ; ita nos quoque ne in levibus quidem parvique momenti disputationibus, audaciæ atque ineptiæ significationem præbeamus, ne ea tandem diuturna consuetudine in majoribus abutamur. Minoris enim laboris est primum improbitati non cedere, ac eam

(51) Οὐχ ὀρίζεται. Sic plerique codd. In ed., οὐ χωρίζεται.

(52) Καὶ κινεῖ. Deest καὶ in Reg. bm.

(53) Ὁ νοῦς ὀμιλεῖ. Sic duo Regg., Coisl. 1 et 2, Or. 1, et Comb. In ed. deest, ὁ νοῦς.

(54) Διαδίδεται. Duo Regg., δίδεται.

(55) Τρέφεται. In nonnullis, στρέφεται, « vertitur, movetur. »

(56) Θάρσος. Reg. bm, et Combef., θρᾶσος.

(57) Ὑποβάσεις. Sic plerique codd. In ed., καὶ

ὑποβάσεις.

(58) Δημιουργικός. Reg. b, δημιουργός.

(59) Γάρ. Deest in tribus Regg., et Or. 1.

(60) Φιλότιμος. Or. 1 ad marg., φιλόνηκος, « contentiosus. »

(61) Καί. Reg. b, Gabr., et Comb., καὶ, « quamvis. »

(62) Πέτραν. Sic plures Regg. Coisl. 1, et Or. 1. In ed., πέτρας.

(63) Ἀνώσασθαι. Coisl. 1, ἀπόσασθαι.

accidentem fugere, quam progressam excindere, A νόσον ἀδυνατείς, ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἰσθί· seque ea superiorem præbere: non secus videlicet κενούσθω σοι (64) τὸ φιλότιμον ἐν τοῖς ἀκινδύ- ac facilius est petram initio firmare et retinere, νοῖς. quam ruentem sursum retrahere. Sin autem tam immodico et inexplebili disputandi studio flagras, nec morbum sistere ac reprimere potes, hæc meditare, in his esto: ambitionem istam in iis rebus, in quibus periculi nihil subest, effunde.

XXIX. Quod si hoc repudias, nec linguam freno coercere, animique impetum frangere ac comprimere potes, sed tibi furere atque insanire certum est, ac primis potestatibus minime cedere (nisi tamen iis quoque cognitionis modus est), aliusque 599 omnino assurgere, quam ex utilitate tua sit: at illud saltem tibi impera, ut fratrem non condemnes, nec timiditati impietatis nomen imponas, nec temere ac præcipiti iudicio eum condemnes, aut salutem ejus pro desperata habens discedas, qui animi facilitatem ac morum suavitatem profiteris. Quin potius, hic humilem te præbe, dum licet: hic nullo cum tuo detrimento fratrem tibi antepone, ubi condemnare et contemnere, nihil aliud est, quam a Christo, ac sola spe ejicere, atque exturbare, occultumque triticum, et quidem triticum fortasse te præstantius, una cum zizaniis excindere⁷⁷. Hanc rationem tene, ut illum quidem corrigas, idque leniter et humane, non ut hostis, nec ut durus et rigidus medicus, nec ut sectionibus tantum et cauteriis adversus morbum grassari sciens; teipsum autem, ac tuam infirmitatem agnoscas. Quid enim si lippientibus oculis, aut alio quopiam morbo laborantibus, obscurum solem aspicias? Quid si omnia verti ac sursum deorsumque ferri putes, ipse nau-sea correptus, aut vino obrutus, ignorantiamque tuam aliis attribuas? Multum diuque ante versandus atque contorqueendus est animus, multa ferenda, quam ut alium impietatis dampnemus.

XXX. Non idem est stirpem, aut brevem quemdam et caducum florem evellere, atque hominem excindere. Imago Dei es, et imaginem quoque Dei alloqueris, tuque qui iudicas, ipse iudicaberis⁷⁸; et quidem alienum servum iudicas⁷⁹, et quem alius moderatur. Sic fratrem tuum explora, quasi ipse ad eandem mensuram expendendus. Quocirca, ne cito ac temere membrum seces ac projicias, cum incertum sit, an hac ratione partes quoque sanæ perniciem aliquam contracturæ parties. Verum argue, increpa, obseca¹. Habes medicinæ regulam. Christi discipulus es, mitis ac benigni², et qui nostras infirmitates portavit³. Si primum oblectetur, leniter exspecta: si secundo, ne spem abjicias; nondum enim curationis tempus effluxit; si tertio, he-

⁷⁷ Matth. xiii, 27. ⁷⁸ Matth. vii, 1. ⁷⁹ Rom. xiv, 4. ¹ II Tim. iv, 2. ² Matth. xi, 29. ³ Isa. liii, 4; I Petr. ii, 24.

(64) Σοι. Reg. b, et Or. 1, σου.

(65) *Εἴπερ μὴ κἀκείναις*, etc. Deest μὴ in Coisl. 1, aliisque nonnullis. Id fatetur Billius; sed vulgaram lectionem præfert. Elias vero censet Gregorium hic affirmantem pronunciare, et *εἴπερ* idem sonare, ac *ἐπιδήπερ*, « quandoquidem. » Hinc, si exprungatur particula negativa, μὴ, locus iste sic verti potest: « siquidem illæ (potestates) certam cognitionis mensuram habent. »

(66) Πλέον. Duo Regg., πλείον.

(67) Συμφέρον. Duo Regg., Coisl. 1 et 2, aliique,

συμφέρι.

(68) Ἡ ἀπογνοῦς. Tres Regg., et Orat. 1, καὶ ἀπογνοῦς.

(69) Μηδὲ ὡς. Sic Regius hm. In ed., μὴ ὡς.

(70) Ἡ ἄλλο. Sic tres Regg., et Or. 1. In ed., εἰ ἄλλο.

(71) Καὶ κρήνη αὐτός. Sic plures codd. In ed., κρήνη καὶ αὐτός.

(72) Προσλυμανῆ τι. Duo Regg., Orat. 1, etc., προσλυμανεῖται.

(73) Καρόνα. Reg. hm, κανόνας.

μηδὲ μισῆσαι τὴν ἀκαρπον συκῆν καὶ ἀνόνητον, ἄλλ' ἐπιστρέψαι, καὶ θεραπεῦσαι, καὶ (74) περιβαλεῖν κόπρια, τὴν δι' ἐξαγορεύσεως, καὶ τῆς εἰς τὸ φανερὸν αἰσχύνης, καὶ ἀτιμοτέρας ἀγωγῆς, ἐπανέρθωσιν (75). Τίς οἶδεν, εἰ μεταβαλεῖ, καὶ καρποφορήσει, καὶ θρέψει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ Βηθανίας ἐπανερχόμενον;

ΑΔ'. Ἐνεγκέ τι τῆς τοῦ ἀδελφοῦ δυσωδίας, ἢ οὐστος, ἢ δοκουστος, ὁ τῷ πνευματικῷ μύρῳ συγχρισισμένος, τῷ συντεθειμένῳ τέχνῃ μυρεψικῆ, ἵνα μεταδῶς τούτῳ τῆς σῆς εὐωδίας. Οὐκ ἔστιν ἐχλιδνης ἰδς (76) ἡ κακία, ἐν ὁμοῦ τῷ πληγῆναι περιδληθῆς ὀδύνας, ἢ καὶ διασφαρῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἢ σοι συγγνώμῃ φεύγοντι (77) τὸ θηρῶν, ἢ ἀποκτείνοντι. Ἄλλ' εἰ μὲν εἰ δυνατὸς, κάκεινόν θεράπευσον· εἰ δὲ μὴ, τὸ γε ἀσφαλές ἔχεις, ἐν τῷ μηδὲν αὐτὸς (78) τῆς μοχθηρίας μεταλαθεῖν. Ὅσμη τίς ἐστιν ἀγδῆς τὸ ἐκείνου πάθος, ἦν ἀπελάσει τυχὸν τὸ σὸν εὐώδες ὑπερνηκῆσαν. Ταχὺ ἂν ἐδέξω τι τοιοῦτον ὑπὲρ τοῦ ὁμοδοῦλου καὶ συγγενοῦς, ὅσον Παῦλος ὁ ζηλωτής, καὶ διανοηθῆναι, καὶ εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἑαυτοῦ, εἰ οἶόν τε, τὸν Ἰσραὴλ ἀντεισαχθῆναι Χριστῷ, διὰ τὸ συμπαθές· ὅς γε καὶ ἐξ ὑπονοίας πολλάκις μόνης, ἀποτέμνεις τὸν ἀδελφόν. Ὅν ἴσως ἐκέρδανας ἂν τῇ χρηστότητι, τοῦτον ἀπολλύεις (79) τῇ θρασύτητι, τὸ σὸν μέλος, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. Εἰ τὸλυναι καὶ ἰσχυρὸς εἶ, φησὶν ὁ Παῦλος περὶ βρωμάτων διαλεγόμενος, καὶ θαρρείς τῷ λόγῳ καὶ τῷ γενναίῳ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδελφὸν οἰκοδόμησον. Μὴ τῷ βρώματι σου κατάλυε τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τῷ κοινῷ πάθει τετιμημένον. Καὶ γὰρ εἰ τὸ πρᾶγμα ἕτερον, ἀλλ' ὁ γε τῆς παραινέσεως λόγος ὁμοίως χρήσιμος.

Noli cibo tuo eum, quem Christus communi passione honestavit, evertere. Etsi enim res diversa est, consilii tamen admonitionisque ratio paræque utilis est.

ΑΕ'. Χρῆν (80) δὲ καὶ νόμον κείσθαι παρ' ἡμῖν, καθάπερ τοῖς πάλαι σοφοῖς Ἑβραίων, ἔστιν ἄς τῶν κερῶν βίβλων μὴ ἀνεῖσθαι τοῖς νέοις, ὡς οὐ λυσιτελοῦσας ταῖς ἀσθηρῆτοις ἔτι καὶ ἀπαλωτέρας ψυχαῖς· οὕτω καὶ μηδὲ παντὶ (81), μηδὲ πάντοτε, ἀλλ' ἔστιν ὅτε, καὶ οἷς, τὸν περὶ πίστεως συγχωρεῖσθαι λόγον, τοῖς μὴ παντελῶς ὀλιγώροις (82) λέγω, καὶ νεωροῖς τὴν διάνοιαν, ἢ τοῖς μὴ λίαν ἀπλήστοις, καὶ φιλοτίμοις (83), καὶ θερμότεροις τοῦ δέοντος εἰς εὐσέδειαν· καὶ τοὺς μὲν τάττειν ἐνταῦθα, οὐ μήτε

nignum illum et humanitate præditum agricolam imitare, cum Domino adhuc age, ne inutilem et infructuosam ficum excindat⁴ atque odio habeat, verum emendet et curet, ac stercus injiciat, hoc est, eam correctionem, quæ per confessionem ac publicam ignominiam, contemptioremque victus rationem efficitur. Quis scit, an mutabitur, ac fructum feret, 600 Jesuuique a Bethania redeuntem pascet?

XXXI. Tu, qui spirituali illo unguento arte ugentaria confecto delibutus es, fraterni fetoris nonnihil perfer, sive verus sit fetor ille, sive ita tibi videatur: ut ipse vicissim boni tui odoris illi aliquid impertiaris. Viperæ virus non est improbitas, ut simul atque ictus fueris, doloribus cruciaris, aut etiam intercas, ob eamque causam tibi, bestiam fugienti, vel interimenti, venia parata sit. Verum, si quidem a te fieri potest, eum quoque morbo libera; sin minus, ipse certe ita demum in tuto versaberis, si improbitatis illius particeps nequaquam factus fueris. Insuavis quidam odor est illius morbus, quem fortasse fragrantia tua vincet atque depellet. Libenter scilicet ac prompte hujusmodi quiddam conservi et cognati tui causa susciperes, quale Paulus ille zelo et æmulatione flagrans, præ commiseratione, non modo cogitare, sed etiam dicere ausus est; nimirum ut, si fieri posset, Israel, in ipsius locum subiogatus, ad Christum introduceretur⁵; cum sola plerumque suspicione ductus, fratrem perascindas. Quem fortasse lucrari benignitate potuisses, eum audacia tua perimis, membrum tuum, pro quo Christus mortem oppetiit⁶. Proinde, si firmus ac robustus es, ait Paulus de cibis disserens⁷, atque ob doctrinam fideique firmitatem confidis: fratrem quoque ut ædifices, cura.

XXXII. Ac profecto legem quoque apud nos constitutam esse oportebat, quæ juberet, ut, quemadmodum olim apud sapientes Hebræos, a quibusdam Scripturæ sacræ libris juvenes arcebantur, utpote tenerioribus adhuc minimeque firmis animis haudquaquam profuturis; eodem quoque modo, non quibuslibet, nec semper, sed certo tempore, ac

certainis hominibus, de fide disputandi potestas fieret, iis nimirum, qui nec ingenio sunt omnino segni et ignavo; nec rursus iis, qui inexplebili quadam

⁴ Luc. xiii, 8. ⁵ Rom. ix, 5. ⁶ I Cor. viii, 42. ⁷ Rom. xiv, 15.

(74) Ἐπιστρέψαι, καὶ θεραπεῦσαι, καὶ, etc. Sic Reg. hm, et Or. 1. In ed., ἐπιστρέψαι, καὶ περιβαλεῖν κόπρια, θεραπεῦσαι τὴν, etc.

(75) Ἐπανέρθωσιν. Sic Reg. hm, Coisl. 1 et 2, etc. In ed., ἐπανέρθωσον.

(76) Ἐχλιδνης ἰδς, etc. « Viperæ virus non est improbitas. » Hinc Elias: « Frater tuus non est belua venenosa, ut præ metu, ne quid mali tibi ab eo accidat, vel fugiendus sit, vel occidendus, quod certe fieret, si eum a pietate, aut ab Ecclesia, tanquam alienum excluderes. »

(77) Φεύγοντι. Plures codd., φεύγοντι καὶ ἀποκτείναντι.

(78) Αὐτός. Sic tres Regg., Coisl. 1, Comb., etc. In ed., αὐτόν.

(79) Ἀπολλύεις. Unus Regg., et duo Coll., ἀπολλύς.

(80) Χρῆν. Sic plures Regg., et Coll., Coisl. 2, et Or. 1. Billius autem ad marg. Bas. edit. scripsit, χρῆναι, quod secutus est Morellus. Par. ed.

(81) Οὕτω καὶ μηδὲ παντὶ. Sic tres Regg., Coisl. 1, Or. 1, etc. Prave in ed., οὐ τῷ μὴ παντί.

(82) Ὀλιγώροις. Gloss., ἀσθενεστέροις, « imbecillioribus. »

(83) Φιλοτίμοις. Gloss., ἤτοι φιλοδόξοις.

aviditate laborant, gloriæque studio ducuntur, at- A que in pietate **601** ferventiores sunt quam par sit, atque hi quidem illic collocarentur, ubi nec sibi ipsi, nec aliis noxii essent; iis autem, qui in disputationibus modesti, ac vere compositi et temperantes essent, libera disputandi facultas daretur: promiscua vero multitudo ab hac via, et loquacitatis morbo hac tempestate vigente, abducta et aversa, et aliud virtutis genus minus periculosum detrimentum afferret, et insaturabilis aviditas pietatis

. XXXIII. Etenim si, ut unus Dominus, una fides, unum baptismum, unus Deus, Pater omnium, et per omnia, et in omnibus ^a, ita una quædam esset per disputationem et contemplationem ad salutem via, ut qui ab ea exciderent, iidem a toto quædam aber- B rant, atque a Deo, ac spe salutis æternæ præcipites ejicerentur, nihil sane periculosius esset, quam vel hujusmodi consilium dare, vel huic parere. At si, ut in rebus humanis, multa et diversa sunt vitæ genera et instituta, alia majora, alia minora, alia illustriora, alia obscuriora, sic in divinis quoque, non una salutis ratio est, nec una quædam virtutis via, sed plures; atque hujus per- vulgati dicti omniumque linguis celebrati, nimirum, multas apud Deum mansiones esse ^b, nulla alia causa est, quam quod multæ sint viæ eo ferentes, quarum aliæ periculosiores et splendidiore sint, aliæ abjectiores et tutiores; cur, tutioribus relictis, ad unam hanc nos convertimus, adeo lubricam et periculosam, ac nescio quo ferentem? An idem C quidem cibus non omnibus congruet, sed alius alii, pro diversa ætatum et constitutionum ratione; eadem autem vita, aut disputatio cunctis conducet? Hoc ipse quidem non dixerim, nec dicentibus assentiar. Quare si mihi obtemperandum duxeritis, juvenes et senes, præfecti et subditi, monachi et qui in sodalitiis vivitis, supervacaneas et inutiles ostentationes valere jubebitis; atque id potius curabit, ut per morum probitatem, et honestam vitæ rationem, ac sermones periculo vacuos ad Deum appropinquantes, ad alterius sæculi veritatem et contemplationem perveniat, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

^a Ephes. iv, 5, 6. ^b Joan. xiv, 2.

(84) Βλάψωσι. Plures codi., βλάψουσι.

(85) Ἀπάγειν. In nonnullis, ἀπαγαγόντας.

(86) Καί. Deest in pluribus Regg., et Or. 1.

(87) Ἀπορριφθῆναι. Reg. bm, et Or. 1, ἀπορριφθῆναι.

(88) Λαμπροτέρων καὶ ἀφανιστέρων. Plures Regg., et Or. 1, λαμπροτέρων τε καὶ σφαλερωτέρων. Billius ad marg. Bas. ed., quæ habet, σφαλεστέρων, scripsit: « Putamus legendum, ἀφανιστέρων, ut opponatur λαμπροτέροις, quemadmodum τὰ ἕττω τοῖς μείζοσι, quod etiam satis ostendunt quæ sequuntur. »

(89) Καὶ τοῦ. Comb., καὶ τοῦ.

ἑαυτοῦς βλάψωσι (84), μήτε ἄλλους ταπτόμενοι· καὶ τὴν ἐν λόγοις ἐλευθερίαν ἔχειν τοὺς μετρίους ἐν λόγῳ, καὶ ὡς ἀληθῶς κοσμίους καὶ σώφρονας· τοὺς πολλοὺς δὲ ἀπάγειν (85) τῆς ὁδοῦ ταύτης, καὶ τῆς νῦν κατεχούσης φιλολαλιᾶς καὶ ἀρρωστίας, καὶ (86) ἐπ' ἄλλο τι τρέπειν ἀρετῆς εἶδος ἀκινδυνότερον, ἐνθα καὶ τὸ ὀλίγων ἦττον βλαβερόν, καὶ τὸ ἀπληστον-εὐσεβέστερον.

traduceretur, ubi et segnitias minorem labem ac laudem mereretur.

ΑΓ'. Εἰ μὲν γὰρ, ὡς περ εἰς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἰς Θεός, ὁ Πατήρ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν, οὕτω καὶ μία τις ἦν σωτηρίας ὁδός, ἢ διὰ λόγου καὶ θεωρίας, καὶ ταύτης ἐκπεσόντας, ἔδει τοῦ παντὸς ἀμαρτεῖν, καὶ ἀπορριφθῆναι (87) Θεοῦ, καὶ τῆς ἐκείθεν ἐλπίδος· οὐδὲν ἂν ἦν, οὔτε τοῦ συμβουλευεῖν τὰ τοιαῦτα, οὔτε τοῦ πείθεσθαι σφαλερώτερον. Εἰ δὲ, ὡς περ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις, πολλὰ διαφορὰ βίων καὶ προαιρέσεων, μειζόνων τε καὶ ἡττόνων, λαμπροτέρων καὶ ἀφανιστέρων (88), οὕτω καὶ τοῖς θεοῖς, οὐχ ἓν τι τὸ σωζόν ἐστίν, οὐδὲ μία τῆς ἀρετῆς ὁδός, ἀλλὰ πλείονες, καὶ τοῦ (89) πολλὰς εἶναι μόνας παρὰ τῷ Θεῷ, τοῦτου δὲ (90) τοῦ θρυλουμένου, καὶ ταῖς πάντων κειμένου γλώσσαις, οὐκ ἄλλο τι ἢ τοῦτο αἴτιον, τὸ πολλὰς εἶναι τὰς ἐκείσε φερούσας ὁδοὺς, τὰς μὲν ἐκινδυνωτέρας τε καὶ λαμπροτέρας, τὰς δὲ ταπεινοτέρας τε καὶ ἀσφαλεστέρας· τί τὰς ἀσφαλεστέρας ἀφέντες, ἐπὶ μίαν ταύτην τρεπόμεθα, τὴν οὕτως ἐπισφαλῆ καὶ ὀλισθηρὰν, καὶ οὐκ οἶδ' ὅποι (91) φέρουσαν; Ἡ τροφή μὲν οὐχ ἢ αὐτὴ πᾶσι κατάλληλος, ἀλλ' ὡς ἄλλη κατὰ τὴν διαφορὰν καὶ (92) τῶν ἡλικιῶν καὶ τῶν ἕξων· βίος δὲ ὁ αὐτὸς πᾶσι συμφέρων, ἢ λόγος; Οὐκ ἔγωγε τοῦτο εἶποιμ' ἂν (93), οὐδὲ προσδοίμην τοῖς λέγουσιν. Εἰ τι οὖν ἐμοὶ πείθεσθε, νέοι καὶ γέροντες, ἄρχοντες λαῶν (94) καὶ ἀρχόμενοι, μονασταὶ καὶ μισθῶδες, τὰς μὲν περιττὰς καὶ ἀχρήστους φιλοτιμίας χαίρειν ἔσκατε· αὐτοὶ δὲ διὰ βίου, καὶ πολιτείας, καὶ λόγων τῶν ἀκινδυνωτέρων τῷ Θεῷ πλησιάζοντες (95), τεύξεσθε τῆς ἐκείθεν ἀληθείας καὶ θεωρίας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἢ δόξα (96) εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(90) Τοῦτου δέ, etc. Sic Reg. hu, et Or. 1. Sic etiam Billius ad marg. Bas. edit. scripsit. Coisl. 1, τοῦτο δὲ τὸ θρυλουμένον... κειμένον. In ed., τοῦτο δὴ τοῦ, etc.

(91) Ὅποι. Reg. bm, ὅπη.

(92) Καί. Deest in tribus Regg., et Or. 1

(93) Εἶποιμ' ἂν. Regius hu, συμβουλευσαίμεν, « suaserim. »

(94) Λαῶν. Hanc vocem respicit Combessius.

(95) Πλησιάζοντες. In nonnullis, πλησιάζαντες.

(96) ᾧ ἢ δόξα. Plures codices sic desinunt: ᾧ πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν « cui omnis gloria in sæcula. Amen. »

602 MONITUM IN ORATIONEM XXXIII.

I. Arianorum jactantiam, injurias et cavillationes in hac oratione, oratorie quidem, sed fortiter retundit Gregorius. Quasi ex abrupto sic exorditur: « Ubi tandem sunt, qui paupertatem nobis exprobrant, qui opes suas insolenter jactant, qui Ecclesiam multitudine definiunt, et pusillum gregem aspernantur, qui divinitatem meliuntur, et populum velut ad lancem appendunt? » Hinc ablegatam pacem, et exitiosas domesticarum in fide dissensionum calamitates deplorat; atque Arianorum persecutiones, facinora, cædes et sacrilegia, longa partium enumeratione, percurrrens, ostendit quam longissime ipsi a suis et Catholicorum moribus ac lenitate distent. Deinde puerilibus ac ineptis respondet cavillationibus, quibus obtractatores eum in contemptum adducere conabantur. Objiciebant enim, quod « ex ignobili oppido oriundus esset (n. 6), » quod « nec lepidus, nec urbanus, quod peregrinus et externus (n. 8), » aliaque permulta (n. 11), quæ profecto in adversariorum potius, quam Gregorii contumeliam recidebant. Tum profanam illorum multitudinem cum gregis sui exiguitate conferens, hunc extollit, illos deprimat. « Hi, inquit (n. 15), ædes habent, nos hospitium; hi templum, nos Deum; hi populos, nos angelos; hi aurum et argentum, nos repurgatam doctrinam; » quæ omnia merito vanis ac insulsis hæreticorum opibus pretiosiora et præstantiora erant. Nihil ergo mirum, si charissimum gregem, licet exiguum, ampliori præferat; utpote qui hunc facilius conspiciere, atque a luporum voracitate lueri ac servare posset. Verum interim prophético velut afflatus spiritu, non dubitat quin aliquando eum latiore visurus sit. « Multos enim, » addit (n. 15), « ex his, qui nunc in luporum numero sunt, inter oves, ac fortasse etiam inter pastores recensendos habeo. » Quod vaticinium eventus postea confirmavit. Demum ex baptismi forma, Arianorum et Eunomianorum errores, qui Filium et Spiritum sanctum creatos esse asserebant, coarguens, eleganti ac eximie orationi finem imponit.

II. Ex his quæ jam diximus, nemo est qui non fateatur hanc orationem Constantinopoli habitam fuisse anno 380. Plura etiam adhuc ex hac oratione ad id confirmandum colligi possunt. Nondum enim Gothos, a Deo « in solutæ Trinitatis pœnam » collectos et coadunatos (n. 2) debellarat Theodosius. Nondum ecclesiæ erant Catholicis restitutæ, cum agnoscat ipse Gregorius (n. 15), « exiguum adhuc esse gregem et caulam angustam. » Quæ quidem satis indicant annum 380, vel, ut cum Tillemontio loquar [97], illud temporis spatium quod « inter vicesimum Aprilis anni 379 et vicesimum sextum Novembris anni 380 intercedit. » Nulla enim est hac de re inter eruditos controversia. At idem quoque desideraretur animorum consensus, ad dignoscendum quis fuerit ille senex de quo sic loquitur Gregorius (n. 5): « Hesternam meam victimam posco, senem illum, quem exsilio redeuntem, 603 medio die, media in urbe, saxis excepistis. » Licet enim de isto facto apud scriptores mentio fiat, attamen incertum adhuc quidem est, ad quem senem id certo referri possit. Censet Elias Eusebium Samosatensem hic a Gregorio designari. Hæc revera Theodoretus ac Nicephorus [98] narrant de isto Eusebio, cui « Dolicham ingredienti, mulier quædam Ariana labe maculata, tegulam e superiori ædium parte immisit, ejusque caput obtrivit. » Addunt etiam, quod ab ipso quoque Gregorio observatur, Eusebium morientem, eos qui aderant jurejurando obstrinxisse, ne a muliere pœnas hujus facti ullas exigerent. » Quamvis autem hæc non ignoraret Tillemontius, conjectit tamen vir eruditus [99], « senem illum fuisse Eustathium presbyterum, » a Valente imperatore in oppidum Thraciæ Biziam relegatum, quod anno 370 Evagrium Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopum præfici curasset. At Socrates et Sozomenus [1], qui Eustathii exsilium referunt, nihil tamen de ipsius in urbem Constantinopolim reditu ac inexpectata morte commemorant. Baronius etiam [2], qui hunc orationis locum sic exscripsit: « Hominem meum posco, quem hesterno die trucidastis, senem illum, quem ab exsilio redeuntem, et huc appellentem, » etc., videtur quidem his ultimis verbis Constantinopolim designare voluisse; sed nihil de isto senec indicavit. Cum igitur historica monumenta Gregorii narrationi optime consonent, nos quoque cum Elia hunc locum de Eusebio Samosatensi intelligendum arbitramur.

(97) T. IX, pag. 728.

(98) Theodoret. *Hist.* lib. v, c. 3; Nicephor. *Hist.* lib. xii, c. 5.

(99) T. IX, not. xxix, p. 714.

(1) Socr. *Hist.* l. iv, c. 15, p. 226; Sozom. *Hist.*

l. vi, c. 13, p. 655.

(2) Anno 380, § vi, p. 441.

ΛΟΓΟΣ ΑΓ΄.

Πρὸς Ἀρειανούς, καὶ ἐκείνους.

A

Α΄. Ποῦ ποτέ εἰσιν, οἱ τὴν πενταν ἡμῶν ἀνειδί-
 ζοντες, καὶ τὸν πλοῦτον κομπάζοντες; Οἱ πλήθει τὴν

ORATIO XXXIII^a.

Adversus Arianos, et de seipso.

I. Ubi tandem sunt qui paupertatem nobis ex-
 probrant, opesque suas insolenter jactant? Qui

* Alias XXV quæ autem 35 erat, nunc 27. — Habita Constantinopoli circa medium annum 380.

Ecclesiam multitudine definiunt, ac parvum gregem aspernantur? Qui et divinitatem metiuntur, et populum velut ad lancem appendunt? Qui arenam in pretio habent, et mundi lumina contumeliis afficiunt? Qui denique lapides aggerunt, et gemmas contemnunt? Non enim norunt, quod quanto arena stellis copiosior est, et lapides pellucidis lapidibus, tanto vicissim hæc illis puriora et præstantiora sunt. Rursus indignaris? Rursus arma induis? Rursus contumeliam inferis? Num nova fides? Parumper, quæso, minas istas comprime, ut loquar. Non injuriam inferemus, sed coarguemus: non iniurias intendemus, sed exprobrabimus: non feriemus, sed medicinam afferemus. 604 Istudne quoque tibi contumelia videtur? O insignem superbiam! Etiamne hic eum, qui tibi dignitate par est, in servilem ordinem cogis? Verum, si non ita se res feras. Nam et frater cum fratre expostulat, quoties ab eo æqua portione fraudatur.

Ἐκκλησίαν (3) ὀρίζοντες, καὶ τὸ βραχὺ διαπτύοντες ποίμνιον; οἱ καὶ θεότητα μετροῦντες (4), καὶ λαὸν σταθμίζοντες; οἱ τὴν ψάμμον τιμῶντες, καὶ τοὺς φωστῆρας ὑβρίζοντες; οἱ τοὺς κάχληκας θησαυρίζοντες, καὶ τοὺς μαργαρίτας ὑπερορῶντες (5); Οὐ γὰρ ἴσασι, ὅτι οὐ τοσοῦτον ψάμμος ἀστέρων ἀφθονώτερα, καὶ λίθων διαυγῶν κάχληκας, ὅσον ταῦτα ἐκείνων καθαρώτερα τε καὶ τιμώτερα. Πάλιν ἀγανακτεῖς; πάλιν ὀπλιζῆ; πάλιν ὑβρίζεις (6); ἡ καινὴ (7) πίστις; Μικρὸν ἐπίσχες τὴν ἀπειλὴν, ἵνα φθέγξωμαι. Οὐχ ὑβρίζομεν, ἀλλ' ἐλέγχομεν (8)· οὐκ ἀπειλήσομεν, ἀλλ' ὀνειδίσομεν (9)· οὐ πλῆξομεν, ἀλλ' ἰατρεύσομεν. Ὑβρις σοι καὶ τοῦτο δοκεῖ; Τῆς ὑπερηφανίας! Κάνταῦθα δοῦλον ποιεῖς τὸν (10) ὁμότιμον; Εἰ δὲ μὴ, δέξαι μου τὴν παρόρησιαν. Καὶ ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἐλέγχει πλεονεκτούμενος. B

habet, fac nostram dicendi libertatem æquo animo ab eo æqua portione fraudatur.

II. Visne te verbis illis alloquar, quibus Deus rebellem et obdurum Israellem affatur¹⁰? *Popule meus, quid feci tibi*, aut quid te læsi, aut quid tibi molestus fui? Imo vero ad te, qui contumeliis in me uteris, orationem ipse habebō. Male omnino alii aliorum tempora observamus, ac soluta per sententiæ diversitatem animorum concordia, majori pene audacia et crudelitate nos ipsos mutuo insectamur, quam, qui nunc bello nos lacessunt, barbari, quos Trinitas soluta conjunxit. Quin hoc quoque nomine sceleratior es sumus, quod non exterius exteri, nec ignotos ignoti (quæ res nonnihil etiam calamitatem levat), verum nosipsos mutuo, et quasi domestici domesticos, populamur, et incessimus; aut, si mavis, ejusdem corporis membra, consumimus invicem atque consumimur. Neque id grave est indignum est, quanquam alioqui pergrave; sed quod animis ita comparati sumus, ut imminutionem nostram, accessionem, atque incrementum esse existimemus. Quoniam autem ad hunc modum affecti sumus, atque ad temporum rationem fidem nostram accommodamus, age, tem-

B'. Βούλει σοι τὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ φθέγξομαι (11), τραχηλιῶντα καὶ σκληρυνόμενον; Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί ἠδίκησά σε, ἢ ἐλπαρηνώχλησά (12) σοι; Μᾶλλον δὲ, πρὸς σέ μοι τὸν ὑβριστὴν ὁ λόγος. Κακῶς μὲν τοὺς ἀλλήλων ἐπιτηροῦμεν καιροὺς, καὶ τὸ σύμφυχον (13) τῷ ἑτεροδόξῳ λύσαντες, μικροῦ καὶ τῶν νῦν πολεμούντων ἡμῖν βαρβάρων (14), οὓς ἡ Τριάς λυομένη συνέστησεν. Γεγόναμεν ἀλλήλοις ἀπανθρωπότεροι καὶ θρασύτεροι, πλὴν ὅσον οὐ ξένοι βάλλομεν ξένους, οὐδὲ ἀλλογλώσσους ἀλλόγλωσσοι (δ καὶ βραχεῖα παραμυθία τῆς συμφορᾶς), ἀλλήλους δὲ, καὶ ὅσον οἱ τῆς αὐτῆς οἰκίας, φέρομεν τε καὶ ἀγομεν· εἰ βούλει δὲ, τὰ τοῦ αὐτοῦ σώματος μέλη δαπανῶμεν καὶ δαπανώμεθα· καὶ οὐχὶ τοῦτο που δεινὸν (15), καίπερ ὄν τρηλικούτον, ἀλλ' ὅτι καὶ προσθήκην νομίζομεν τὴν ὑφαίρεσιν. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἔχομεν, καὶ μετὰ τῶν καιρῶν πιστευόμεν, ἀντιθῶμεν τοὺς καιροὺς ἀλλήλοις· σὺ τὸν ὄν βασιλεῦ, κἀγὼ τοὺς ἐμούς· σὺ τὸν Ἀχαάδ (16), ἐγὼ τὸν Ἰωσίαν (17). Διήγησά μοι τὴν σὴν ἐπιείκειαν, κἀγὼ τὴν ἐμὴν θρασύτητα. Μᾶλλον δὲ, τὴν μὲν σὴν, πολλὰ καὶ βίβλοι καὶ

¹⁰ Mich. vi, 6.

(3) Ἐκκλησίαν, etc. Ecclesiæ definitionem ex multitudine deductam irridet Gregorius; non quod vera Christi Ecclesia, locorum et temporum universitate, ac membrorum multitudine, præ aliis societatibus, quæ Ecclesiæ titulo gloriantur, Catholica non sit; sed quia Ariani veram se Constantinopolis Ecclesiam esse jactabant. Risu id magis, quam confutatione dignum erat, cum Regiæ civitatis Orthodoxi, omni pene terrarum orbi, ejusdem communionis et fidei societate, jungerentur.
 (4) Θεότητα μετροῦντες. Ariani Trinitatis personas in disparēs gradus dividebant. Juxta illos, Spiritus sanctus erat « magnus, » Filius « major, » et Pater « maximus, »
 (5) Ὑπερορῶντες. Or. 1, περιορῶντες. Reg. lu, περιορίζοντες. In quibusdam, ὑπερορίζοντες.
 (6) Πάλιν ὑβρίζεις. Reg. lu, Or. 1, etc., πάλιν ὑβρις.
 (7) Καινή. Reg. a, et Coisl. 2, κενή, « vana. »
 (8) Ἐλέγχομεν. Reg. bn, ἐλέγξωμεν.

(9) Ὀνειδίσομεν. Reg. bm, ὀνειδίσωμεν.
 (10) Τόν. Sic Regg. a, bm. In ed. τό.
 (11) Φθέγξομαι. Comb., φθέγξωμαι.
 (12) Παρηνώχλησα. In quibusdam, παρηνόχλησα.
 (13) Τὸ σύμφυχον. Sic tres Regg., et quatuor Comb. In ed., τὸν σύμφυχον.
 (14) Βαρβάρων. Gothos, ut arbitramur, intelligit, qui anno 377 Thraciam populati sunt; idque in pœnam solutæ pacis, ac errorum circa sanctissimam Trinitatem.
 (15) Καὶ οὐχὶ τοῦτο που δεινόν. Sic plures codd. In Or. 1, Par., et Coisl. 1, καὶ οὐχὶ τοῦτο πως. Comb., οὐ τοῦτο πως δεινόν, εἰ καὶ δεινόν. Piave in ed., καὶ οὐχὶ τοῦ τοῦτου δεινόν.
 (16) Ἀχαάδ. Schol.: Οὐαλέντα λέγει· « Valentem dicit. »
 (17) Ἰωσίαν. Schol.: Θεοδόσιον τὸν Μέγαν οἶμαι λέγειν· « Theodosium Magnum, ut arbitror, intelligit. »

γλῶσσαι φέρουσιν, ἃς καὶ ὁ μέλλων ὑπολήφεται ἅμα πορὰ cum temporibus committamus. Regem tuum χρόνος, ἐμοὶ δοκεῖν, ἢ ἀθάνατος στήλη τῶν πράξεων· profer : ego proferam meos. Tu Achab : ego Josiam. Tuam mihi humanitatem et mansuetudinem ἐγὼ δὲ τὴν ἐμαυτοῦ διηγῆσομαι.

commemora : ego item meam audaciam et importunitatem exponam. Quin potius, tuam quidem inhumanitatem, et multi libri, et linguæ circumferunt, quas etiam posteritas omnis exceptura est, æternam, nisi me opinio fallit, rebus a te gestis ignominie notam inustura : meam vero ipse oratione complectar.

Γ'. Τίνα δῆμον ἐπήγαγόν σοι θράσει φερόμενον; Τίνας ὀπίλιτας παρέταξα; Τίνα στρατηγὸν θυμῷ ζέοντα (18), καὶ τῶν ἐπιτασσόντων (19) θρασύτερον, καὶ τοῦτον οὐδὲ Χριστιανὸν, ἀλλ' οἰκείαν θρησκείαν προσάγοντα τοῖς ἐαυτοῦ δαίμοσι, τὴν καθ' ἡμῶν ἀσθεῖαν; Τίνας εὐχομένους ἐπολιόρχησα, καὶ τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Θεὸν ἀφροντας; Τίνας ψαλμωδίας σάλπιγγιν ἔστησα; Τίνων μυστικῶν αἷμα φονικῶς αἵμασιν ἐμίξα; Τίνων οἰμωγὰς θρήνοις ἔπαυσα, πνευματικὰς ὀλεθρίους (19'), καὶ δάκρυσι τραγωδίας, δάκρυα κατανύξω; Ποῖον (20) προσευχῆς οἶκον πεποίηκα πολυάνδριον; Ποῖα λειτουργικὰ σκευή, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀψαυτα, χερσὶν ἀνόμων ἐξέδωκα, ἢ Ναβουζαρδάν τῷ ἀρχιμαγεῖρω, ἢ Βαλτάσαρ τῷ κακῶς ἐν τοῖς ἀγίοις τρυφήσαντι, καὶ μέντοι καὶ δίκας εἰσπραχθέντι τῆς ἀπονοίας ἀξίας; Θυσιαστήρια ἡγαπημένα, ὡς φησὶν ἡ θεία (21) Γραφή, νυκτὶ δὲ καθυδρισμένα ὕμῶν δὲ ποῖον (22) δι' ἡμᾶς κατωρχήσατο μειράκιον ἀσπλῆξ, αἰσχρὰ λυγιζόμενον (23), καὶ καμπτόμενον; μᾶλλον δὲ, διὰ τίνας ἐγὼ τοιοῦτου (24) τὸ μέγα μυστήριον καὶ θεῖον ἐξωρησάμεν (25); Καθέδρα τιμῆ, καὶ τιμῶν ἀνδρῶν ὄρυμα καὶ ἀνάπαυμα, καὶ πολλοὺς εὐσεβεῖς ἀμείψασα ἱερέας, ἀκωθεν τὰ θεῖα μυσταγωγήσαντας· ἐπὶ δὲ σὲ τίς ἀνέβη δημηγόρος Ἕλληνα, καὶ γλῶσσαι πονηρὰ, τὰ Χριστιανῶν σπηλιτεύουσα; Παρθένων αἰδῶς καὶ σεμνότης, ὕψει ἀνδρῶν μηδὲ σωφρόνων φέρουσα, σὲ δὲ τίς ἡμῶν ἥσχυνε καὶ καθύδρισε μέχρι τῶν ἀθεάτων, καὶ ἀσεδῶν ὕψει προῦθηκε θεῶν ἐλασίνην, καὶ τοῦ Σοδομιτικοῦ (26) πυρὸς ἀξίαν; Ἐὼ γὰρ θανάτους λέγειν τῆς αἰσχύνης ἀνεκτοτέρους.

cas corporis partes, quas inspicere nefas erat, probro his miserandum spectaculum proposuit, flammaque jusmodi probro tolerabiliores.

Δ'. Τίνας ἐπαφήκαμεν θῆρας ἁγίων σώμασιν, ὡς Δ τινες τὴν ἀνθρωπιαν φύσιν (27) δημοσιεύσαντες, ἐν ἐγκαλέσαντες μόνον, τὸ μὴ τῇ ἀσεβείᾳ συνθέσθαι,

¹¹ IV Reg. xxv, 11. ¹² Dan. v, 3. ¹³ Ose. viii, 11.

(18) Ζέοντα. Reg. hm, ζέοντα.

(19) Ἐπιτασσόντων. Schol. : Βασιλέων ἐτεροδόξων « Imperatoribus Hæreticis crudeliorem. » Hic designatur Palladius Ægypti rector, qui, juxta Theodoretum, Hist. lib. iv, c. 22, post Athanasii obitum, Alexandriæ, ac in tota Ægypto, Catholicos gravissime afflixit.

(19') Τίνων οἰμωγὰς θρήνοις ἔπαυσα, πνευματικὰς ὀλεθρίους. Sic Regg. hm, hu, et tres Colb. In ed., τίνων οἰμωγὰς ἔπαυσα πνευματικὰς θρήνοις ὀλεθρίους.

(20) Ποῖον. Tres Colb. et Comb., ὕμῶν δὲ ποῖον.

(21) Θεία. Deest in Or. 1.

(22) Ποῖον. Sic Regg. a, d, Coisl. 1, etc. In ed., ποῖον.

III. Quem populum audacia elatum in te immisi? Quos milites instruxi? Quem belli ducem ira inflammatum, iisque, qui imperabant, atrociorum, ac ne Christianum quidem ipsum, verum suam adversum nos impietatem, tanquam congruentem quemdam cultum dæmonibus suis offerentem? Quosnam precibus operam dantes, manusque ad Deum attollentes, obsidione cinxi? Quas psalmodiarum cantiones, tubarum clangore compressi? Quorum mysticum sanguinem cum cædium sanguine permiscui? Quos spirituales fletus, emorientium fleibus, et quas pœnitentiæ lacrymas, tragœdiæ lacrymis cohibui? Quam orationis domum in sepulcrum converti? Quæ vasa ministerio sacro destinata, nec vulgi manibus atrectanda, iniquorum manibus dedidi, nempe, vel Nabuzardæ coquorum præfecto ¹¹, vel Baltazaro ¹², qui male in sanctis poculis perbacchatus est, atque adeo dignas amentia sua pœnas exsolvit? Altaria clara, ut ait Scriptura ¹³, nunc autem contumeliæ habita; quisnam impudicus adolescens, turpiter membra torquens ac infectens, nostra causa vobis insultavit? vel potius, per quem unquam hujusmodi nebulonem ego magnum et divinum mysterium ludibrio habui? O cathedra præclara, et præclarorum virorum sedes ac requies, quæque multos pios sacerdotes, qui jam olim res divinas docuerunt, commutasti; quisnam ethnicus concionator te conscendit, et improba lingua, Christianorum religionem invectiva oratione proscindens? O virginum pudor et castitas, ne pudicorum quidem virorum conspectum ferens, quisnam ex nostris, usque etiam ad et contumelia vos affecit, atque impiorum oculis Sodomitica vindicandum? Mitto enim cædes hu-

IV. Quas feras in sanctorum corpora immisimus, ut nonnulli, qui humanam naturam publicarunt et prostituerunt, hoc unum crimini vertentes, quod

(23) Αἰσχρὰ λυγιζόμενον. Sic plures codd. In Par. ed., αἰσχρὰ λυγιζόμενον, quod Billius vertit : « turpiter cantillans. » Nihil tamen de turpi cantu exstat in Petri Alexandrini epistola, apud Theodoretum lib. iv, c. 22, quamvis turpem et obscenam juvenis illius prædicationem memoret.

(24) Διὰ τίνας ἐγὼ τοιοῦτου. Jes., διὰ τίνας τοιοῦτων.

(25) Ἐξωρησάμεν. Sic plures Regg. et Colb., Or. 1, Par., Comb., etc. In ed., ἐξωρησάμενος.

(26) Σοδομιτικοῦ. Duo Regg., Σοδομιτῶν.

(27) Ἀνθρωπιαν φύσιν. Sic tres Regg., Coisl. 2 et Par. Sic etiam legit Billius. In ed. et uno cod., ἀπάνθρωπον, « crudelem naturam. » Or. 1, ἀπάνθρωποι. Hæc sensu simpliciori, et absque metaphora, de damnatis ad bestias intelligi possunt.

impis dogmatibus assentiri, atque ipsorum communione contaminari recusassent, quam velut serpentis virus fugimus, non illam quidem corpus lædentem, verum intimos animæ sinus inficientem? Quibus crimini datum est, quod mortuos, qui feris etiam ipsis venerationi fuerunt, sepultura donassent? Et quidem quale hoc crimen iudicatum est? Alio scilicet theatro, atque aliis feris dignum. Quorum episcoporum, inspectantibus discipulis, nec præter lacrymas quidquam opis ipsis afferre valentibus, seniles carnes ferreis unguibus laceratæ sunt: **606** quæ cum Christo suspensæ fuerunt, et per cruciatum victoriam retulerunt, et populum pretioso sanguine asperserunt, ac postremo ad necem abductæ sunt, cum Christo et crucifigendæ, et sepeliendæ, et gloriam adepturæ; cum Christo, inquam, qui per huiusmodi victimas et hostias de mundo triumphavit? Quosnam presbyteros ignis et aqua, elementa contraria, inter se diviserunt, novo et inaudito more navigantibus prælucentes, simulque cum ea navi, in qua e portu solverant, confluentes? Quinam (ut majorem nostrorum malorum partem silentio contegam), ab ipsis etiam præfectis, qui ejusmodi officia illis præstabant, crudelitatis accusati sunt? Nam etsi cupiditatibus eorum obsequerantur, at sævum tamen et crudele animi rationis et consilii; illud imperatorii sceleris, hoc animi agnoscentis, quid leges, ex quarum præscripto

V. Atque, ut antiquiora commemoremus (ejusdem enim hæc quoque sodalitiis sunt), quibusnam, vel mortuorum, vel viventium, manibus præcisus falsum crimen sanctis viris intuli, ut fidem per fraudem et calumniam oppugnarem? Quorum exsilia tanquam beneficia numeravi, ac ne sacrorum quidem philosophorum sacros cœtus veritus sum, in quibus supplices exquirebam; imo contra, illos quoque martyres effeci, virtutis causa periculum subeuntes? Quibusnam ego, cui sermonis petulantia objicitur, scorta immisi, et quidem ejusmodi

(28) Ψυχῆς. Deest in duobus Regg. et Or. 4.

(29) Θρηῶν. Or. 4, θρηῶν. « Alio placentis diuinum. » Sed ad μαργ., θρηῶν.

(30) Τῶν μηθέριων. Schol. : Τῶν ὁμοπίστων καὶ ὁμοδόξων. « Eiusdem fidei et doctrinæ. »

(31) Τὸν ἐπὶ θάνατον. Tres Regg., Coisl. 4 et Or. 4, τὴν ἐπὶ θανάτῳ.

(32) Χριστῷ καὶ συσταυρωθησόμενοι. Sic Sav. et Comb. Deest in ed., καὶ συσταυρωθησόμενοι.

(33) Ἄρατας. Tres Regg. et Comb., ἀραντας.

(34) Ἐπὶ θαλάσσης. Duo Regg., ὑπὲρ θαλάσσης. In Schol. Colb. legitur : Φασὶ δὲ π' εἶναι τοὺς καέντας, ὧν ἠγοῦντο Οὐρβανος, Θεόδωρος, καὶ Μενέδημος. « Aiunt 80 esse, qui igne absumpti sunt, quorum duces erant Urbanus, Theodorus et Menedemus. » Verum incertum est de quibus presbyteris hic sermo sit. Narrat tamen Socrates in *Hist. trip.* lib. iv, c. 16, presbyteros 80 jussu Valentis a Modesto præfecto in mari concrematos fuisse. Ad hanc sententiam accedit Elias. Billius autem innuit, Gregorium hic alludere ad presbyterum illum, cujus martyrium in or. xxv, n. 10, fuse describitur.

A μηδὲ τῇ κοινῳιᾳ χρανηθῆναι, ἣν ὡς ἰὸν δρεως φεῶγομεν, οὐ σῶμα βλάπτουσαν, τὰ δὲ βάρη μελαινοῦσαν τῆς ψυχῆς (28); τίσι καὶ τὸ θάψαι νεκροὺς ἐγκλημα γέγονεν, οὓς καὶ θῆρες ἠδέσθησαν; καὶ τὸ ἐγκλημα πόσον; Ἄλλου θεάου καὶ θηρῶν (29) ἄλλων ἄξιον. Τίνων ἐπισκόπων γηραιὰ σάρκες τοῖς δρυσι κατεξάνθησαν, παρόντων τῶν μηθέριων (30) καὶ βοηθεῖν οὐκ ἐχόντων, πλὴν τοῦ δακρύειν· μετὰ Χριστοῦ κρεμασθεῖσαι, τῷ παθεῖν νικήσασαι, καὶ τῷ τιμῇ αἵματι τὸν λαὸν βαντίσασαι, καὶ τέλος ἀπαχθεῖσαι τὸν ἐπὶ θάνατον (31), Χριστῷ καὶ συσταυρωθησόμενοι (32), καὶ συναφθησόμενοι, καὶ συνοδοξασθησόμενοι, Χριστῷ τῷ τὸν κόσμον νικήσαντι διὰ τοιούτων σφαγῶν τε καὶ θυμάτων; Τίνας πρεσβυτέρους ἐναντία φύσει, ὕδωρ καὶ πῦρ, ἐμερίσαντο, πυρὸν ἀραντας (33) ξένον ἐπὶ θαλάσσης (34), καὶ τῇ νηὶ συμφλεχθέντας ἐφ' ἧς ἀνήχθησαν; Τίνας (ἴνα τὰ πλεῖω συγκαλύψω τῶν ἡμετέρων (35) κακῶν) καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων (36) ἀπανθρωπίαν ἐνεκλήθησαν, τῶν τὰ τοιαῦτα χαρίζομένων; Καὶ γὰρ εἰ ταῖς ἐπιθυμίαις ὑπηρέτων, ἀλλ' οὐκ ἐμίσουν τῆς προαιρέσεως τὸ ὠμόν. Τὸ μὲν γὰρ ἦν τοῦ καιροῦ, τὸ δὲ τοῦ λογισμοῦ· καὶ τὸ μὲν τῆς τοῦ βασιλέως παρανομίας, τὸ δὲ τῆς τῶν νόμων (37), οἷς δικάζειν ἐχρήν, συναισθησεως.

propositum oderant. Illud enim temporis erat, hoc animi agnoscentis, quid leges, ex quarum præscripto

C E'. Ἡ ἴνα τὰ παλαιότερα λέγωμεν (καὶ ταῦτα γὰρ τῆς αὐτῆς φρατρίας), τίνας περιεὼν χεῖρας, ἢ τεθνηκότων, ἢ ζώντων ἀγίων, κατεφευσάμην, ἴνα τὴν πίστιν πολεμήσω διὰ τῆς ἐπιρείας; Τίνων ἐξορίας ὡς εὐεργεσίας ἠρθίμωσα, καὶ οὐδὲ φιλοσόφων ἱερῶν ἠδέσθη ἐπὶ συστήματα, ὅθεν τοὺς ἰκέτας (38) ἐξήτουν. Τούναντιον μὲν οὖν, κάκεινους ἐποίησα μάρτυρας, ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κινδυνεύοντας. Τίτων ἐπεισήγαγον πόρνας ἀσάρκοις μικροῦ καὶ ἀναίμοσι, τὴν περὶ τῶν λόγων (39) ἀσελγειαν ἐγκαλούμενος; Τίνας (40) τῶν εὐσεβῶν τῆς πατριδος ὑπερορίας, ἀνδρῶν ἀνό-

(35) Ἠμετέρων. Comb. legit, ὑμετέρων. « Malorum vestrorum, » id est, « malorum quibus nos vexastis, quæ nobis intulistis. »

(36) Ἰπ' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων. Præfecti, quavis et ipsi crudeles, et Valentis jussa exsequentes, nonnunquam tamen ipsius crudelitatem detestabantur.

(37) Τῶν νόμων. Or. 4, τῶν ἀνόμων, « impiorum. »

(38) Ἰκέτας. « Supplices, » id est, « qui obviam suppliciter venirent. » Tales enim Ariani monachos existimabant. Agitur hic de vastatione monasteriorum, quam Socrates lib. iv, c. 22, enarrata Lucii Ariani persecutione, ita refert : « Eodem tempore monasteria vexata ab illis, atque exagitata et crudeliter oppugnata sunt. » Cæterum plures Regg. et Colb., ac duo Coisl. habent, ἰκέτας. Sic etiam legit Bill. Gabr. vero, οἰκέτας, « domesticos. » In ed. οἰκέλους, « familiares. »

(39) Περὶ τῶν λόγων. Reg. a, Or. 4, Παρ., περὶ τῶν λόγων.

(40) Τίνας. Sic tres Regg. et Or. 4. In ed., τίνοσ.

μων χειρὶ παρέδωκα, ἔν' ὡς θῆρες εἰρχθέντες ἐν ἀφεγγέειν οἴκοις, καὶ ἀλλήλων διασευθέντες (τοῦτο γὰρ δὴ τὸ τῆς τραγωδίας βαρύτατον), λιμῶ καὶ δίψει κακοπαθήσωσι, τροφὴν μετρούμενοι, καὶ ταύτην διὰ στενῶν τῶν πόρων, καὶ οὐδὲ τοὺς συναλγούντας ὄραν ἔωμενοι (41); Καὶ ταῦτα, τίνας, (42); Ὡν οὐκ ἦν ἄλιος ὁ κόσμος. Οὕτω τιμᾶτε πίστιν ὑμεῖς; οὕτω ξενητε; Ἀγνοεῖτε τὰ πλείω τούτων· καὶ λίαν εἰκότως, διὰ τὸ πλῆθος τῶν δραμάτων, καὶ τῆς ἐν τῷ ποιεῖν τρυφῆς· ἀλλὰ τὸ πάσχον μνημονικώτερον. Τί μοι τὰ πόρρω λέγειν; Ἀλλὰ τινες καὶ τοῦ καιροῦ γέγονασι βιωτέροι (43), καθάπερ οἱ κατὰ φραγμῶν εὐθόμενοι σῦες. Ζητῶ μου τὸ χθές ὑμῶν σφάγιον, τὸν γέροντα (44), καὶ Ἀβραμιαῖον πατέρα, ὃν ἐκ τῆς ὑπερορίας ἀχθέντα, λίθοις ἐδεξιώσασθε, μεσοῦσης ἡμέρας, ἐν μέσῃ πόλει. Ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς φονεῖς, εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, ἐξηγησάμεθα (45) κινδυνεύοντα. Ποῖα τούτων ἴσως ἔσονται σοι; φησὶ που τῆς Γραφῆς ὁ Θεός. Τί τούτων ἐπαινέσω; μᾶλλον δὲ, ἐκ πῶλον ὑμᾶς ἀναδήσομαι;

media in urbe saxis excepistis. At nos (nisi hoc etiam ipsos deprecatione nostra periculo mortis ero? quodam Scripturæ loco ait Deus ¹⁶. Quid horum laudabo? vel potius, ob quæ corona vos cingam?

Γ. Ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα τὰ σά, καὶ οὕτως ἔχοντα, λέγε μοι καὶ τὰς ἐμὰς ἀδικίας, ἔν' ἡ παύσωμαι κακῶν, ἢ ἀσχύνωμαι. Ὡς ἔγωγε μάλιστα μὲν εὐχομαι μὴδὲν ἁμαρτεῖν· εἰ δ' οὖν, καὶ ἀδικῶν ἐπανάγεσθαι· δευτέρα μερὶς αὐτῆ τῶν εὐ φρονούντων. Καὶ γὰρ εἰ μὴ κατήγορος ἐμαυτοῦ κατὰ τὸν δίκαιον ἐν πρωτολογία γίνωμαι, χαίρω γε ὑπ' ἄλλου θεραπευόμενος. Μιχρά σοι, φησὶν, ἢ πόλις, καὶ οὐδὲ πόλις, ἀλλὰ χωρίον ξηρόν, καὶ ἀχαρὶ, καὶ ἄλλοις οἰκούμενον. Τοῦτο πέπονθα μᾶλλον, ὧ βέλτιστε, ἢ πεποίηκα, εἴπερ ἐστὶ δεινόν· καὶ εἰ μὲν (46) ἄκων, ἀνέχομαι δυστυχῶν (47) (λεγέσθω γὰρ οὕτως)· εἰ δὲ ἐκῶν, φιλοσοφῶ. Πότερον τούτων (48) ἐγκλημα; Εἰ μὴ καὶ τὸν δελεῖνα κακίζοιτο τις (49), ὅτι μὴ χερσαῖος· καὶ τὸν βούν, ὅτι μὴ πελάγιος· καὶ τὴν μύραιναν, ὅτι ἀμφιβῖος (50). Ἡμῖν δὲ, φησὶ, τειχῆ καὶ θέατρα, καὶ ἱππικά (51), καὶ βασιλεία, καὶ κἀλλη στοῶν καὶ μεγέθη, καὶ τὸ ἀπιστον τοῦτο ἔργον, ὁ ὑποχθόνιος (52) καὶ ἀέριος ποταμὸς, καὶ ὁ λαμπρὸς στόλος (53) οὕτοι καὶ ἀπόβλεπτος, καὶ ἀγορά

viris, qui carne pene ac sanguine carebant? Quosnam pios viros, patriæ finibus pulsos, hominibus iniquis dedidi, ut tenebricosis domibus ferarum in modum inclusi, atque alii ab anis disjuncti (quod in tota tragœdia gravissimum erat), fame ac siti laborarent, certam cibi mensuram, eamque per angustas rinas accipientes, ne facta quidem ipsis potestate eos videndi, qui in isdem doloribus versabantur? Atque hæc, quinam viri? Quibus dignus non erat mundus ¹⁶. Sic fidem honori habetis? Sic hospitio excipitis? Majorem horum partem ignoratis; et merito sane propter rerum gestarum multitudinem, miramque in faciendo voluptatem. At is, qui patitur, tenaciori memoria esse solet. Quid autem longinqua colligo? At nonnulli violentiores etiam sese præbuerunt, quam temporis ratio ferre videretur, non secus atque apri, qui per septa quædam magno impetu feruntur. Hesternam meam victimam posco, senem illum, et Abrahamicum patrem, quem ex exilio redeuntem medio die, dictu grave atque invidiosum sit), interemptores liberavimus. Super quo horum tibi propitiu,

VI. Quoniam autem hæc atque hujusmodi facinora tua sunt, age, jam iniquitates quoque meas mihi narra, ut vel malus esse desinam, vel erubescam. Etenim maxime id quidem optarim, omni culpa vacare: sin autem hoc minime conceditur, at illud saltem, ut si quid iniqui admittam, ad meliorem viam revocer; quæ secunda prudentum hominum classis est. Nam etsi justus illius more, in mei accusatione primas partes non occupo ¹⁶, at certe peccatis meis ab alio medicinam adhiberi gaudeo. Parva tibi civitas est, inquis, ac ne civitas quidem, sed aridus locus, et inamænus atque infrequens. Atque hoc, si in malis habendum est, vir præclare, patior potius quam facio: et si quidem invito animo, miser sum, liceat enim ita loqui; si vero æquo ac libenti, philosophi laudem obtinen. Utrum horum criminis rationem habet? Nisi vero quis hoc nomine delphinum accusandum putet, quod terrestre animal non sit: et bovem, quod non in aquis degat: et murænam, quod in

¹⁶ Hebr. xi, 38. ¹⁷ Jerem. v, 7. ¹⁸ Prov. xviii, 17.

(41) Ὁρᾶν ἔωμενοι. Sic plures Regg., duo Coisl., D Or. 1, Jes., etc. Deest ὄραν in ed.

(42) Τίνες; « Quinam viri? » Id Elias præcipue de Paulo episcopo Constantinopolitano intelligit.

(43) Βιωτέροι. Arguit Gregorius Arianorum sævitiam, qui, ne quidem sub principe catholico (Theodosio), a crudelitate, et ab effundendo Catholicorum sanguine temperare poterant.

(44) Τὸν γέροντα. Putat Elias hunc senem esse Eusebium Samosatensem, qui ab Ariana muliere, tegula in ejus caput e tecto conjecta, interfectus est. Is moriens jurejurando amicos obstrinxit, ut feminam, quæ tantum facinus perpetrarat, a pœna liberarent. Vide hujus orationis monitum, n. 2.

(45) Ἐξηγησάμεθα. Duo Regg., ἐξηγησάμεθα, « exporoscimus. »

(46) Δεινόν· καὶ εἰ μὲν, etc. Sic plures codd. In

ed., δεινὸν ὁ καὶ εἰ μὲν, etc.

(47) Δυστυχῶν. Comb., δυστυχῶ.

(48) Τούτων. Sic duo Regg., Or. 1, Jes., etc. In ed., τούτων.

(49) Κακίζοιτο τις. Sic Reg. bm, et Coisl. 1. In ed., κακίζοι τις.

(50) Ὅτι ἀμφιβῖος. Or. 1, ὅτι μὴ ἀμφιβῖος.

(51) Ἱππικά. Or. 1, ἱππικὰ.

(52) Ὑποχθόνιος, etc. « Loquitur, inquit Elias, de fluvio, quem Valens per ædificia cylindrica mirabili modo in urbem introduxit; qui fluvius Constantinopolim mediam intersectabat, et canalem totum replebat. »

(53) Στόλος. Hæc est columna, in qua Constantini Magni statua equestris collocata erat; quam ἀνθηλίον, id est, « soli oppositam, » appellant.

utroque elemento vitam ducat. At nobis, inquis, et **A** πλήθουσα, καὶ δῆμος κυμαίνων, καὶ ἀνδρῶν εὐμανία sunt, et theatra, et circi, et palatia, et pulchræ atque ingentes porticus, atque hoc incredibile opus, subterraneus nimirum, et aereus fluvius, et illustris hæc ac visenda columna, et forum frequens, et vulgus exundans, et nobilium virorum præclarum concilium.

608 VII. Cur autem non commemoras commodissimum urbis situm, et terram ac mare velut certatim sibi urbem vindicantia, suisque bonis imperatricem urbem ornantia? Ergo hæc injuria nostra est, quod vos quidem magni et admodum splendidi estis, nos autem parvi atque a parvis venientes? Nimirum, si ita est, multi quoque alii eamdem vobis injuriam inferunt, atque adeo omnes ii, quibus superiores estis. Num propterea morte mulctandi sumus, quod nec civitatem extruximus, nec muris cincti sumus, nec circis, nec stadiis et venationibus, atque insanis circa res hujusmodi studiis, nec balneorum venustate et splendore, nec marmorum excellentia, nec picturis et punctis auro fulgentibus, varioque opere confectis, naturæ solertiam propemodum imitantibus, gloriamur? Nec vero nobis adhuc mare in orbem **B** **U**regimus, nec anni partes temperavimus (quod tu videlicet novus rerum fabricator effecisti), ut vitam jucundissime simul et tutissime traducamus. Adde, si placet, et alia crimina, qui dicis: *Meum est argentum, et meum est aurum* ¹⁷, Dei voces usurpans. Nos nec divitias jactamus, quibus affluentibus cor ne apponamus, lex nostra vetat ¹⁸, nec annuos diurnosque proventus numeramus, nec turgida mensa stupidique ventris lenociniis gloriamur. Nec enim quidquam eorum laudamus, quæ semel in fauces transmissa pari postea honore sunt, vel, ut rectius loquar, pari ignominia et ipsa rejicienda. Verum simplici atque illaborato victus genere utimur, nec **C** a bestiis, suarum vitæ suppellectilis atque omnis apparatus expers est, multum dissidemus.

VIII. An mihi quoque detritam vestem objicis, vultusque situm haud satis elegantem? Nam his quibusque rebus nonnullos eorum, qui valde abjecti animi sunt, efferrî perspicio. Quid? Caputne ipsum intactum relinques, nec iisdem cavillis, quibus **D** **E**lisæum olim pueri illi, incesses? Nam quæ deinde sequuntur, tacebo. Quid? Rusticitatemne meam et Insulsiatatem non accusabis, quodque asperum quiddam et agreste loqui videor? Jam vero quonam il

¹⁷ Agge. ii, 9. ¹⁸ Psal. lxi, 11.

(54) *Περιβαλλόμεθα*. Plures Regg., *περιβαλλόμεθα*.

(55) *Κεντήσσει*. Sic vocat, juxta Eliam, puncta de lapillis facta, et in texturis aureis expressa. Vel etiam aureos argenteosve lapillos, qui ad rerum naturalium imitationem, in parietibus depicti erant.

(56) *Θάλασσαν*. « De eo mari loquitur, inquit Elias, quod a cornu magnæ urbis utrinque veluti cingitur. »

(57) *Ἔστι*. Deest in pluribus Regg. et Or. 1.

(58) *Τὰς τοῦ Θεοῦ*. Sic plures Regg. Deest **τοῦ** in ed.

(59) *Οὐδὲ γάρ*. Sic duo Regg. et Or. 1. In ed., *οὐδὲν γάρ*. Eandem sententiam extulit Hieronymus In Epist. ad Paulinum, et in *Comment. in Eccles.* c. 6,

Z'. Πῶς δὲ οὐ λέγεις καὶ θέσεως εὐκαιρίαν, καὶ γῆν καὶ θάλασσαν, ὡσπερ ἀμιλλωμένας, ποτέρας ἂν εἴη μᾶλλον ἢ πόλεις, καὶ τοῖς παρ' ἑαυτῶν ἀγαθοῖς τὴν βασιλίδα δεξιουμένας; Τοῦτο οὖν ἀδικούμεν, ὅτι μεγάλοι μὲν ὑμεῖς καὶ ὑπέρλαμπροι, μικροὶ δὲ ἡμεῖς καὶ ἐκ μικρῶν ἦκοντες; Πολλοὶ καὶ ἄλλοι τοῦτο ἀδικοῦσιν ὑμᾶς, μᾶλλον δὲ πάντες ὧν ὑπεραίρετέ· καὶ δεῖ τεθνάναι ἡμᾶς, ὅτι μὴ πόλιν ἡγείραμεν, μηδὲ τείχη περιβαλλόμεθα (54), μηδὲ ἱππικοῖς μεγαλαυχούμεν, μηδὲ σταδίοις τε καὶ κυνηγεσίαις, καὶ ταῖς περὶ ταῦτα μανίαις, μηδὲ λουτρῶν χάρισι καὶ λαμπρότησι, καὶ μαρμάρων πολυτελείαις, καὶ γραφαῖς καὶ κεντήσσει (55) χρυσαυγέσι τε καὶ πολυειδέσι μικροῦ μιμουμένας τὴν φύσιν; Θάλασσαν (56) δὲ οὐπω περιεῤῥήξαμεν ἡμῖν αὐτοῖς, οὐδὲ τὰς ὕρας ἐκερασάμεθα (ὅ σὺ δηλαδὴ πεποίησας, ὁ νέος δημιουργός), ἐν ὧς ἡδισταί τε ὁμοῦ καὶ ἀσφαλίστατα βιοτεύομεν. Πρόσθε, εἰ βούλαιο, καὶ ἄλλας κατηγορίας, ὁ λέγων· *Ἐμὸν ἐστὶ τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν ἐστὶ* (57) *τὸ χρυσίον*, τὰς τοῦ Θεοῦ (58) *ζωνάς*. Ἡμεῖς οὐτε πλοῦτω μέγα φρονούμεν, ὧ βέοντι μὴ προστίθεσθαι, τῆς ἡμετέρας ἐστὶ νομοθεσίας, οὐδὲ προσόδους ἀριθμοῦμεν ἐτήσιας τε καὶ ἡμερησίας, οὐτε τραπέζης ἕνεκα φιλοτιμούμεθα, καὶ φαρμακείαις τῆς ἀναισθήτου γαστρῆς. Οὐδὲ γάρ (59) ἐπαινοῦμέν τι τῶν μετὰ τὸν λαίμυρον ὁμοτίμων, μᾶλλον δὲ ἀτίμων ἑμοῖως καὶ ἀποβλήτων· ἀλλὰ ζῶμεν οὕτως ἀπλῶς καὶ σχεδῶς, καὶ μικρὸν (60) τι τῶν θηρίων, οἷς ὁ βίος ἄσκειος καὶ ἀνεπιτήδευτος, διαφέροντες.

H'. Ἡ καὶ τῆς ἐσθῆτός μου τὸ τρύχινον αἰτιάσῃ, καὶ τοῦ προσώπου τὴν θέσιν (61) οὐκ εὐφρῶς ἔχουσιν; ἔπει καὶ τοῦτοιοῦ ὄρω τινας τῶν λίαν ταπεινῶν αἰρομένων (62). Τὴν κεφαλὴν δὲ ἀφήσεις (63), καὶ οὐκ ἐπισκώψεις δὲ καὶ τὸν Ἐλισσαῖον οἱ παῖδες; τὸ γὰρ ἐξῆς σιωπήσομαι. Ἀπαιδευσίαν δὲ οὐκ ἐγκαλέσεις, ἢ ὅτι τραχύ σοι (64) δοκῶ καὶ ἀγροικον φθέγγεσθαι; Τὸ δὲ μὴ στωμύλον (65) εἶναι, ποῦ στήσεις (66), μηδὲ γελοιαστὴν τινα, καὶ τοῖς συνοῦσι (67) κεχαρι-

(60) *Καὶ μικρὸν*. Deest καὶ in Or. 1.

(61) *Τὴν θέσιν*. Coisl. 1 et Par., τὴν ἐξιν, « habitum. » Sic etiam Or. 1, sed ad marg., τὴν θέσιν.

(62) *Αἰρομένους*. Colb. 1, αἰρουμένους, « affici. »

(63) *Ἀφήσεις*. Sic plerique codd. In ed., ἀφήσεις.

(64) *Τραχύ σοι*. Sic Or. 1, etc. In ed., τραχύς σοι.

(65) *Στωμύλον*. Sic Regg. hm, Coisl. 2 et Jes. In ed., στωμύλων.

(66) *Στήσεις*. Tres Regg., Coisl. 1 et Or. 1, θήσεις.

(67) *Συνοῦσι*. Jes. et Comb., παροῦσι. Bill. « presentibus. »

σμένον, μηδὲ ἀγοράζειν τὰ πολλὰ, μηδὲ λαλεῖν τε καὶ περιλαλεῖν οἷς ἔτυχε, καὶ ὡς ἔτυχεν, ὥστε ποιῆσαι φορτικούς καὶ τοὺς λόγους, μηδὲ τὴν νέαν Ἱερουσαλήμ, τὸν Ζευξίππον (68), ἐπισκέπτεσθαι, μηδὲ οἰκίαν ἐξ ἀδικίας ἀμειβεῖν θωπεύοντά τε καὶ γαστριζόμενον· ἀλλ' οἴκοι τὰ πολλὰ μένειν κατηφῆ τε καὶ σκυθρωπάζοντα, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἑμαυτῶ συγγενόμενον (69), τῷ γνησίῳ τῶν πραττομένων ἐξεταστῆ, καὶ τοῦ δεθῆναι τυχὸν ἀξίῳ διὰ τὸ δύσχρηστον; Πῶς ταῦτα συγχωρεῖς ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐγκαλεῖς; Ὡς ἡδύς (70) εἶ καὶ φιλάνθρωπος!

tasse dignus sum, ut inutilis atque incommodus? Qui sit ut nobis ista condones, nec in criminum ordinem referas? Quam facilis es, et lenis atque humanus!

Θ. Ἐγὼ δὲ οὕτως ἀρχαίως ἔχω καὶ φιλοσόφως, ὥστε ἓνα μὲν οὐρανὸν, καὶ κοινὸν ἅπασιν τὸν αὐτὸν, ὑπολαμβάνω, κοινήν δὲ ἡλίου καὶ σελήνης περίοδον, κοινήν δὲ ἀστέρων τάξιν καὶ θέσιν, κοινήν δὲ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἰσομοιρίαν καὶ εὐχρηστίαν· ἔτι δὲ ὠρῶν ἀλλαγὰς, καὶ ὑετοὺς, καὶ καρπούς, καὶ ἀέρος ζωτικῆν (71) δύναμιν· ἔλκεσθαι δὲ ποταμοὺς, πᾶσιν ὁμοίως τὸν κοινὸν πλοῦτον καὶ ἀφθονοῦ· μίαν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι γῆν, μητέρα καὶ τάφον, ἐξ ἧς ἐλήφθημεν, καὶ εἰς ἣν ἀποστραφησόμεθα, μηδὲν πλέον ἀλλήλων ἔχοντες· καὶ ἔτι πρὸ τούτων, κοινὸν λόγον (72), νόμον, προφήτας, αὐτὰ τὰ Χριστοῦ πάθη, δι' ὧν ἀνεπλάσθημεν, οὐχ ὁ μὲν, ὁ δ' οὐ (73), πάντες δὲ οἱ τοῦ αὐτοῦ Ἀδάμ μετασχόντες, καὶ ὑπὸ τοῦ θρῶνος παραλογισθέντες, καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ (74) θανατωθέντες, καὶ διὰ τοῦ ἐπουρανοῦ (75) Ἀδάμ ἀνασυσθέντες, καὶ πρὸς τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐπαναχθέντες, καὶ τοῦ ξύλου (76) τῆς ἀτιμίας, θθεν ἀποπεπτώκαμεν.

Γ. Ἠπάτα δέ με καὶ ἡ τοῦ Σαμουὴλ Ἀρμαθαῖμ (77), ἡ μικρὰ τοῦ μεγάλου πατρὸς, οὐκ ἀτιμάσασα τὸν προφήτην, οὐδὲ παρ' ἑαυτῆς μᾶλλον, ἢ παρ' ἐκείνου γενομένη τιμωτέρα· ἐξ ἧς ἐκεῖνος οὐδὲν ἐκωλύθη, καὶ Θεῷ δοθῆναι πρὸ γενέσεως, καὶ χρηματῆσαι βλέπων τὰ ἐμπροσθεν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χρεῖαν βασιλείας καὶ ἱερέας, καὶ κρίνειν τοὺς ἐκ τῶν λαμπρῶν πόλεων. Περὶ δὲ τοῦ Σαουλ ἡκουον, ὅτι τὰς θνους τοῦ πατρὸς ζητῶν, βασιλείαν εὐρατο (78). Καὶ Δαβὶδ αὐτὸς ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων ἀναλαμβάνεται, καὶ ποιμαίνει τὸν Ἰσραὴλ. Τί δαί Ἀμώς; οὐκ αἰπόλος (79) ὢν, καὶ κνίζων συκάμην, προφήτειαν πιστεύεται; Καὶ πῶς τὸν Ἰωσήφ

A loco pones, quod nec lepidus sum, 609 nec factus quispiam, ac familiaribus gratus et jucundus, nec multum in foro versor, nec temere et cum quibuslibet garrigo, adeo ut sermones quoque ipsos graves et molestos reddam, nec novam illam Jerusalem, hoc est, Zeuxippum, in viso, nec e domo in domum subinde commeo, hominibus blandiens, ventriculo deditus; verum domi, ut plurimum, maneo, tristis ac tetricus, mecumque ipse tacitus, cum vero scilicet atque germano actionem mearum censore, consuetudinem habeo, vinculisque fortasse dignus sum, ut inutilis atque incommodus? Qui sit ut nobis ista condones, nec in criminum

IX. At ego ita priscorum hominum more, et philosophice affectus sum, ut unum idemque cœlum omnibus commune esse existimem, communem item solis et lunæ conversionem, communem siderum situm et ordinem, communem diei et noctis æquabilitatem et utilitatem; ac insuper communes anni partium vicissitudines, et pluvias, et fructus, vimque acris vitalem; fluvia etiam, communes scilicet et perennes divitias, æque omnibus fluere; unam præterea eandemque terram, et parentis, et sepulcri rationem habere, ex qua sumpti sumus, et ad quam revertemur, nulla jam re alii alios superantes: et, ut adhuc majora proferam, communem rationem, legem, prophetas, ipsos Christi cruciatu, per quos, omnes citra ullam exceptionem instaurati sumus, qui eidem Adamo participavimus, atque a serpente in fraudem inducti, et per peccatum morte affecti, ac per cœlestem Adamum saluti restituti, atque ad vitæ lignum, unde excideramus, per ignominiam lignum revocati sumus

X. Me vero Samuelis quoque Ramatha fallebat, parva, inquam, magni illius viri patria¹⁹, quæ prophetæ dedecori minime fuit, nec a seipsa potius, quam ab eo honorem consecuta est; nec ei impedimento fuit, quominus Deo, prius etiam quam in lucem prodiret, donaretur, et oracula ederet, et futura prospiceret; ac præterea reges et sacerdotes ungeret, atque ex claris civitatibus ortos regeret ac gubernaret. 610 Tum autem illud de Saule audiebam, quod patris asinas quærens, regnum invenisset²⁰. Atque ipso quoque David ex ovium gregibus ad pascendum Israel assumitur²¹. Quid Amos? Nonne caprarius erat²², ac moros carpebat, cum

¹⁹ I Reg. i, 1 sqq. ²⁰ I Reg. ix, 3 seqq. ²¹ I Reg. xvi, 11 seqq. ²² Amos i, 1.

(68) Τὸν Ζευξίππον. Alii, juxta Eliam, intelligunt domum summo sumptu exstructam atque ornatum, in qua equos aurigæ jungebant, ad quam certaminum equestrium studiosi crebro condebant. Alii locum, « in quo dogmata sua hæretici disseminabant, » ut est in Schol. : « En αὐτῷ γὰρ πολλοὶ συνίοντες ἔδογματίζον. Unde per ironiam Gregorius vocat hunc locum, « novam Jerusalem. » Alii denique celeberrimum Zeuxippi balneum.
(69) Συγγενόμενον Plures Regg., συγγινόμενων.
(70) Ὡς ἡδύς. Sic tres Regg., Coisl. 2, Or. 1, etc. Deest ὡς in ed.
(71) Ζωτικῆν. In nonnullis, ζωτικῶ.

(72) Κοινὸν λόγον. « Communem sermonem. »
(73) Ὁ δ' οὐ. Quatuor Regg., ὅς δὲ οὐ· « Non hic quidem, ille vero minime; sed omnes, » etc.
(74) Τῇ ἀμαρτίᾳ. Coisl. 1, τῇ αὐτῇ ἀμαρτίᾳ.
(75) Ἐπουρανίου. Sic quatuor Regg. et Coisl. 1. In ed., ὑπουρανοῦ, « qui sub cœlo est, » seu, « terrestrem. »
(76) Διὰ τοῦ ξύλου. Schol. : τοῦ σταυροῦ· « per lignum crucis. »
(77) Ἀρμαθαῖμ. Sic quinque Regg., quatuor Colb., Coisl. 2 et Or. 1. In ed., Ἀρμαθέμ.
(78) Εὐρατο. Sic tres Regg. et Coisl. 2. In ed., εὔροτο.
(79) Αἰπόλος. Reg. bm., ἀπωλος.

prophetæ munus ipsi commissum et delegatum est? **A** Quomodo Josephum præterii, qui et servus fuit ²², et frumenti in Ægypto distributor ²³, et innumera-bilium illarum copiarum, quæ Abrahamæ promissæ fuerant, pater? Jam Abraham, ut majora colligam, an non peregrinus ²⁴? Moyses autem, nonne prius expositus ²⁵, deinde legislator ²⁷, atque eorum, qui ad promissam terram contendebant, imperator, de quo tot tamque admiranda prædicantur? Enimvero me quoque Eliæ, qui igneo curru abreptus est ²⁸, Carmelus fallebat: et Elisæi melote ²⁹, quæ plus virium habuit, quam fila serica, et aurum vestibus per vim assutum. Quin mihi quoque desertum illud, in quo Joannes, vir inter natos mulierum maxi-mus ³⁰, cum cibo illo, et veste, et zona degebat, imposturam faciebat. Nec vero ulterius progredi dubitabo, Deum rusticitatis meæ patronum nactus. Cum Bethleem collocabor, cum præsepi vilipen-dar, propter quod, cum Deum contemnas, quid mirum, si ob eandem causam præconem quoque despicias? Producam etiam tibi piscatores, et pau-peres, quibus Evangelium annuntiat, ac multis divitibus prælatos. Nunquamne de civitatibus glo-riari desines? Nunquamne tibi despicibilem et infamem solitudinem venerationi habebis? Nondum dico aurum in arenis nasci, et pellucidos lapides a petris produci ac donari; quibus si quidquid in

XI. At etiam peregrinum et exterum præconem habemus, dicet fortasse quispiam ex his, qui nimis circumscripti, et carni dediti sunt. Quid? Nonne apostoli peregrini fuerunt apud nationes multas et urbes in quas divisi sunt, ut Evangelium quaqua-versum curreret, nec quidquam trini luminis expers esset, ac veritatis luce minime perfusum, adeo ut iis etiam, qui in tenebris ac mortis umbra sede-bant, **611** ignorantia caligo discuteretur? Audisti quid Paulus dicat: *Ut nos quidem*, inquit, *ad gen-tes, illi autem ad circumcisionem* ³¹. Sit sane Petri Judæa. Quid Paulo cum gentibus commune, Lucæ cum Achaia, Andree cum Epiro, Joanni cum Epheso, Thomæ cum Iudæa, Marco cum Italia? Quid cæteris omnibus, ne sigillatim loquar, cum iis, ad quos profecti sunt? Quare, aut illos etiam objurga, aut mihi quoque ignosce, aut ostende, cum veram doctrinam potissimum astruas, ex insulsis nugis tibi calumniam strui. Quoniam autem de his rebus humiliter tecum hactenus et abjecte disserui, age,

παρίδραμον, ὃς καὶ δούλος ἐγένετο, καὶ σιτοδότης Αἰγύπτου, καὶ πατὴρ πολλῶν μυριάδων, αἱ τῶν Ἀβραάμ προηγέληθσαν (80); Ἀβραάμ δὲ, ἴν' εἴ-πω τὸ μείζον, οὐ μετανάστης; Μωϋσῆς δὲ, οὐκ ἐκθετος πρότερον, εἶτα νομοθέτης, καὶ στρατηγὸς τῶν πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐπιγομένων, οὐ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ διηγῆματα; Ἡπάτα με καὶ ὁ Κάρμηλος ἠλίου, τὸ τοῦ πυρὸς ἄρμα δεξάμενος· καὶ ἡ μηλωτὴ Ἐλισσαίου, πλεῖω δυνηθεῖσα, ἢ τὰ σερῶν νήματα, καὶ ὁ βιασθεὶς εἰς ἐσθήτα χρυσοῦ. Ἡπάτα με καὶ ἡ ἔρημος Ἰωάννου, τὸν μέγιστον ἐν γεννήτοῖς γυναικῶν ἔχουσα, μετὰ τῆς τροφῆς ἐκεί-νης, καὶ τῆς ζώνης, καὶ τοῦ ἐσθήματος. Ἐτόλμασά τι καὶ ὑπὲρ ταῦτα, Θεὸν εὖρον τῆς ἐμῆς ἀγροικίας συνήγορον. Μετὰ Βηθλεὲμ ταχθήσομαι, μετὰ τῆς φάτης ἀτιμασθήσομαι, δι' ἣν σὺ Θεὸν ἀτιμάζων, τί θαυμαστὸν, εἰ ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας περιφρονεῖς καὶ τὸν κήρυκα; Προσοίσω σοι (81) καὶ τοὺς ἀλῆεις, καὶ τοὺς εὐαγγελιζομένους πτωχοὺς (82), πολλῶν πλουσίων προτιμηθέντας. Παύση (83) ποτὲ ταῖς πό-λεσιν ἐπαίρομενος; αἰδασθήσῃ ποτὲ τὴν ἀπόπτυστόν σοι καὶ ἀτιμον ἔρημιαν; Οὕτω (84) λέγω χρυσοὺ ἐν ψάμμοις τικτόμενον, καὶ λίθους διαφανεῖς, πετρῶν προβλήματα καὶ δωρήματα· οἷς ἐὶ ἀντιθεῖν (85) καὶ ὅσα ἐν πόλεσιν ἀτιμα, τάχα ἂν οὐκ εἰς καλὸν τῆς παρῆσιας ἀπολαύσαιμι

urbibus vile est, opponere velim, vereor ne dicendi

C **IA.** Ἀλλὰ καὶ ξένος ἡμῖν (86) ὁ κήρυξ καὶ ὑπερ-όριος, τάχα ἂν εἶποι τι; τῶν σφόδρα περιγραπτῶν τε καὶ φιλοσάρκων. Οἱ ἀπόστολοι δὲ, οὐ ξένοι τῶν πολλῶν ἐθνῶν τε καὶ πόλεων, εἰς ὧς (87) ἐμερίσθησαν, ἵνα πανταχοῦ δράμῃ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα μηδὲν ἀλαμπῆς ἦ τοῦ τρισσοῦ φωτός, καὶ τῆς ἀληθείας ἀφώτιστον, ὥστε καὶ τοῖς ἐν σκότῳ (88) καὶ σκιᾷ θανάτου καθ-ημένοις λυθῆναι τὴν σύκτα τῆς ἀγνυσίας; Ἰν' ἡμεῖς μὲν, φησὶν, εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περικο-μῆν, ἤκουσας Παύλου λέγοντος. Ἔστω Πέτρου ἡ Ἰουδαία· τί Παύλῳ κοινὸν πρὸς τὰ ἔθνη, Λουκᾷ πρὸς Ἀχαιοὺς, Ἀνδρέᾳ πρὸς τὴν Ἡπειρον, Ἰωάννῃ πρὸς Ἐφεσους, Θωμᾷ πρὸς Ἰνδικὴν, Μάρκῳ πρὸς Ἰτα-λίαν; τί δαὶ (89) τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἵνα μὴ τὰ καθ' (90) ἕκαστον λέγω, πρὸς τοὺς οἷς ἐπεδήμησαν; Ὄσατε, ἢ κάκεινοις ἐπιτίμησον, ἢ κάμοι συγχώρησον. ἢ δεῖξον, ὅτι τὸν ἀληθῆ (91) λόγον πρᾶσεύων, ἐπηραστῆ τὴν φλυαρίαν. Ἐπεὶ δὲ μικροπρεπῶς διελέχθην σοι περὶ τούτων, φέρε, φιλοσοφῆσω καὶ μεγαλοπρεπέστερον sublimius jam ac magnificentius disputabo.

²² Gen. xxxvii, 36. ²³ Gen. xli, 56. ²⁴ Gen. xii, 1 seqq. ²⁵ Exod. ii, 3. ²⁷ Exod. iii, 10 seqq. ²⁸ IV Reg. ii, 11. ²⁹ ibid. 14. ³⁰ Matth. xi, 11. ³¹ Galat. ii, 9.

(80) Προηγέληθσαν. Sic tres Regg., duo Colb. et Or. 1. In ed., παρηγγέληθσαν.

(81) Προσοίσω σοι. Sic duo Regg., quatuor Colb. et Or. 1. Deest σοι in ed.

(82) Εὐαγγελιζομένους πτωχοὺς. Bill.: «pauperes Evangelizantes.» Non recte; passiva enim significatione, non activa, vox illa in Scripturis accipitur.

(83) Παύση. Tres Regg. et Jes. addunt, μοι.

(84) Οὕτω. Sic tres Regg., duo Coisl., Or. 1 et

Jes. In ed. οὕτω.

(85) Ἀντιθεῖν. Reg. bm, ἀντιτιθεῖν.

(86) Ἡμῖν. Ia quibusdam, ὁμῖν.

(87) Εἰς ὧς. Sic plures Regg. et Colb., Coisl. 2, Or. 1, Jes. Deest εἰς in ed.

(88) Ἐν σκότῳ. Comb., ἐν σκότει.

(89) Τί δαί. In nonnullis deest, δαί. Alii habent δέ.

(90) Τὰ καθ'. Deest τὰ in tribus Regg. et Or. 2

(91) Ἀληθῆ. Reg. bm, ἀληθινός.

IB'. Πᾶσι μία τοῖς ὑψηλοῖς πατρις, ὡ οὗτος, ἡ Α ἄνω Ἱερουσαλήμ, εἰς ἣν ἀποτιθέμεθα τὸ πολίτευμα. Πᾶσι γένος ἓν, εἰ μὲν τὰ κάτω βούλει σκοπεῖν, ὁ χόος· εἰ δὲ τὰ ὑψηλότερα, τὸ ἐμφύσημα, οὐ μετελήφμεν, καὶ ὁ τηρεῖν ἐκελεύσθημεν, καὶ μεθ' οὐ παρραστήναι με δεῖ λόγον ὑφέξοντα τῆς ἀνωθεν εὐγενείας καὶ τῆς εἰκόνας. Πᾶς μὲν οὖν εὐγενής, ὁ τοῦτο φυλάξας ἐξ ἀρετῆς, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον νεύσεως· δυσγενής δὲ ἅπας, ὁ τῆ κακίᾳ συγγέας, καὶ μορφήν ἑτέραν ἐπιβαλὼν ἑαυτῷ (92), τὴν τοῦ ἕρωος. Αἱ δὲ κάτω πατρίδες αὐται, καὶ τὰ γένη ταῦτα, τῆς προσκαίρου ζωῆς καὶ σκηνῆς ἡμῶν (93) γέγονε παλγυα. Πατρίς τε γάρ, ἣν προκατέλαβεν ἕκαστος, ἡ τυραννήσας (94), ἡ δυστυχῆσας, ἥς πάντες ὁμοίως ἔβησι καὶ πάροικοι, κἂν ἐπὶ πολὺ τὰ ὀνόματα παίξιωμεν (95). Καὶ γένος εὐγενὲς μὲν, ἡ τὸ πάλαι πλούσιον, ἡ τὸ νῦν φτωχόμενον· δυσγενὲς δὲ, τὸ πενήτων πιτέρων, ἡ διὰ συμφορὰν, ἡ δι' ἐπιείκειαν. Ἐπεὶ πᾶς ἀνωθεν εὐγενὲς, οὐ τὸ μὲν ἀρχεται νῦν, τὸ δὲ καταλύεται· καὶ τοῖς μὲν οὐ δίδονται, τοῖς δὲ γράφεται; Οὕτως ἐγὼ περὶ τούτων ἔχω. Καὶ διὰ τοῦτο, σὲ μὲν ἀφίημι τοῖς τάφοις μεγαλοφρονεῖν (96), ἡ τοῖς μύθοις. Ἐγὼ δὲ πειρῶμαι, ὡς οἶόν τε, ἀνακαθαίρειν ἑμαυτὸν τῆς (97) ἀπάτης, ἵν' ἡ φυλάξω τὴν εὐγένειαν, ἡ ἀνακαλέσωμαι.

Quoniam enim pacto divinitus indita esse potest hæc nobilitas, quæ partim nunc incipit, partim exstinguitur; atque aliis quidem negatur, aliis autem principum rescriptis conceditur? Hæc de his rebus mea sententia est. Ac propterea, te quidem ob sepulcra vel fabulas magnifice de te existimare sino. Ego autem meipsum, quantum possum, a fraude atque impostura reppurgare studeo, ut nobilitatem vel conservem, vel recuperem.

II'. Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, ἐπέστην ὑμῖν ὁ C μικρὸς ἐγὼ καὶ κακὸς πατρίς, καὶ τοῦτο, οὐχ ἔκων, οὐδ' αὐτεπάγγελτος, κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν νῦν ἐπιπρωόντων ταῖς προτασίαις, ἀλλὰ κληθεὶς, καὶ βιασθεὶς, καὶ κατακολουθήσας φόβῳ καὶ Πνεύματι. Ἡ μακρότερα πολεμηθεῖν ἐνταῦθα διακενής, καὶ μηδὲνα τῆς πλάνης ἐλευθερώσασαι, ἀλλ' οἱ ἀτεχνίαν τῆς ἐμῆς κατεχόμενοι ψυχῆς ἐπιτύχοιεν, εἰ ψευδῆς ὁ λόγος. Ἐπεὶ δὲ ἤλθον, καὶ ἴσως οὐ μετὰ φαύλης τῆς ἐξουσίας (ἵνα μικρὸν τι καυχῆσθαι τῶν τῆς ἀφροσύνης), τίνα τῶν ἀπλήστων ἐμιμησάμην; τί τοῦ καιροῦ παρεξήλωσα, καίτοιγε τοιαῦτα ἔχων τὰ ὑποδείγματα, ὧν καὶ δέχα, μὴ καχὸν (98) εἶναι τῶν χαλεπῶν καὶ σπανίων; Τίνων Ἐκκλησιῶν ὑμῖν ἡμιπρόσησάμεν; Ποίων χρημάτων, καίτοιγε τοῖς ἀμφοτέρα πλουτοῦσιν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, οἱ δὲ ἐνδεεῖς ἀμρότερα; Ποίων βασιλικὸν δόγμα (99) διαπτυσθὲν ἐζηλοτυπήσαμεν; Τίνων ἀρχόντων θεραπεύσαμεν καθ' ὑμῶν; Τίνων θρασύτητα κατεμηνύσαμεν; Τὰ δὲ εἰς (1) ἐμὲ, τίνα;

XII. Magnis omnibus et excelsis viris, o homo, patria una est, superna Jerusalem, in quam conversationem nostram recondimus²². Omnibus genus unum, si inferiora hæc spectare velis, pulvis²³; si superiora, spiraculum illud²⁴, cuius participes facti sumus, quodque conservare jubemur, et cum quo mihi ad tribunal sisti necesse est, ut divinitus inditæ nobilitatis imaginisque rationem reddam. Quisquis igitur per rectam vivendi rationem animique ad exemplar suum inclinationem, spiraculum illud conservaverit, huic demum nobilitas constabit. Contra, qui illud per vitium scdaverit, formamque alteram, hoc est, serpentis formam, sibi ipsi induxerit, ille vere ignobilis et obscurus habendus erit. Terrenæ autem hæc patriæ, atque B hæc generum discrimina, brevis huius et caducæ vitæ nostræ ac scenæ ludi sunt. Quam enim quisque terram, sive per tyrannidem, sive per calamitatem ante occupaverit, ea patria dicitur, cuius omnes æque hospites et advenæ sumus, quantumlibet vovum appellatione ludamus. Jam, genus illud nobile censetur, quod vel olim opibus et copiis excelluit, vel quod nunc superbe intumescit: obscurum contra et ignobile, quod a parentibus, vel propter calamitatem, vel propter animi æquitatem

612 XIII. Sic igitur, atque ob has causas parvus ego ille, et mala patria ortus, ad vos accessi, idque non sponte, nec memet offerens, ut multi eorum solent, qui nunc ad Ecclesiæ imperia prosiliunt, sed accitus et coactus, ac timori et Spiritui obsecundans. Quod si falsa loquer, non recuso, quominus hic diutius incassum oppugner, nec quemquam errore liberem, sed voti sui compotes fiant, qui animæ meæ sterilitatem imprecantur²⁵. Postquam autem hic veni, ac fortasse cum potestate minime contemnenda (libet enim ob ea, quæ insipientiæ sunt²⁶, nonnihil gloriari), quemnam eorum, qui inexplibili cupiditate flagrant, imitandum mihi duxi? Quidnam ex hac temporis licentia perperam æmulatus sum, idque cum talia exempla ob oculos posita haberem, quibus etiam remotis, malum tamen non esse, difficile ac rurum est? De quibus Ecclesiis vobiscum contendimus? De quibus pecuniis, idque, cum vos in utraque re, ultra quam

²² Philipp. iii, 20. ²³ Gen. iii, 19. ²⁴ Gen. ii, 7.

²⁵ Psal. xxxiv, 12. ²⁶ II Cor. xi, 17.

(92) Ἐαυτῷ. Deest in Reg. bm.

(93) Ζωῆς καὶ σκηνῆς ἡμῶν. Sic quatuor Regg. et Comb. In ed., ζωῆς ἡμῶν καὶ σκηνῆς.

(94) Ἡ τυραννήσας, etc. « Quidam, inquit Elias, sponte sua prævertunt alios adhibita vi, et per tyrannidem oppressis, qui prius locum obtinebant. Quidam rursus, persecutibus aliis, ejecti e patria quam obtinebant, etiam inventi, aliam quærere coacti sunt. »

(95) Παίξωμεν. Reg. bm, παίζωμεν.

(96) Μεγαλοφρονεῖν. Plures Regg. et Or. 1, μεγαφρονεῖν.

(97) Τῆς. Sic plerique codd. In ed., τοῖς.

(98) Μὴ καχόν. Sic plures Regg., Coisl. 1, Or. 2, Jes., etc. In ed., μὴ καχόν.

(99) Δόγμα. In nonnullis, γράμμα, « scriptura. »

(1) Τὰ δὲ εἰς, etc. B. lius : « Quid autem ego? »

necesse esset afflueretis, nos autem utriusque inopia premeremur? Quodnam imperatoris edictum contemptum et pro nihilo habitum acribus animis persecuti sumus? Quos præfectos in perniciem vestram coluimus? Quorum audaciam denunciavimus? At congesta in me mala, quot et qualia fuere? peccatum²⁷; (nam opportune Stephani verba in

XIV. Quod si propterea injuriam facio, quia tyrannide pressus, æquo animo id fero, hanc injuriam mihi velim condonatis; nam etiam ab aliis tyrannice vexatus, patienti animo id tuli. Ac sane gratiam vobis habeo, quod mansuetudinem et facilitatem mihi tanquam amentiam objecistis. Sic enim, excelsius multo quam pro vestro more, mecum reputo: Quota tandem pars hæc sunt sputorum et alaparum Christi, pro quo et ob quem, pericula subeuntur? Omnia enimvero, unica spinea corona, quæ victori nostro coronam detraxit, et per quam me quoque vitæ asperitate velut corona quadam redimiri sentio, minoris duco: unica arundine, per quam infirmum et imbecille imperium sublaturum est: unico felle, atque unico aceto, per

613 quæ amarulenta nostra degustatio sanata est: unica in perferendo cruciatu animi æquitate ac lenitate. Si osculo prodatur²⁸, coarguit quidem, sed non percutit: si subito comprehendatur, ita exprobrat, ut tamen sequatur: si zelo inflammatus Malchi aurem gladio præcideris²⁹, indigne feret, eamque loco suo restituet: si quis sindone amictus profugiat³⁰, eum conteget: si ignem Sodomiticum adversus eos, a quibus abigitur, poposceris³¹, haudquaquam profundet: si latronem ob scelus in crucem sublaturum passus fuerit, eum pro sua benignitate in paradysum introducet³². Benigni denique benigna sint omnia, iidemque Christi passiones, daremus, si, cum Deus mortem ipsam nostræ quidem offensas et injurias æqualibus nostris

XV. Quin hæc quoque mecum cogitabam, atque etiam nunc cogito (quam recte, ipsi videte), de quibus etiam ipsis apud vos sæpe disserui. Hi domos habent, nos hospitem: hi templa, nos Deum: idque præterea, quod viva viventis Dei templa sumus, victimæ vivæ, holocausta ratione prædita, sacrificia perfecta, dii denique, Trinitatis adoratæ bene-³⁷ Act. vii, 59. ³⁸ I Cor. iv, 12. ³⁹ Matth. xxvi, 49. ⁴⁰ Joan. xviii, 10. ⁴¹ Marc. xiv, 51, 52. ⁴² Luc. ix, 54. ⁴³ Luc. xxiii, 45.

(2) *Εἰ δὲ, ὅτι τυραννόμενος*, etc. Arbitratur Elias hæc Gregorii verba dirigi ad Catholicos, qui forsitan Theologo objiciebant, quod, cum facultatem ulciscendi se haberet, imperante Theodosio, ea non uteretur.

(3) *Καὶ χάρις*, etc. «Gratiasque Deo, quod lenitas et moderatio mihi, tanquam amentia, crimini data est.»

(4) *Καθ' ὑμᾶς*. Or. 1, καθ' ἡμᾶς.

(5) *Πόσον*. Tres Regg. et Comb., πόστον.

(6) *Ἀπεστεφάνωσε*. Comb., ἐστεφάνωσε, «victorem meum coronavit.» Elias tamen legit, ἀπεστεφάνωσε, ac interpretatur: «Omnia... tametsi multa sint, non arbitror uni æquiparanda esse coronæ spineæ, qua Christus diabolus nostri generis victorem sua corona spoliavit.»

(7) *Δι' οὗ καὶ μαρθάνω*, etc. «Per quam, vitæ

A *Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην*, καὶ τότε εἶπον (ἐμνήσθη γὰρ ἐν καιρῷ τῶν Στεφάνου ῥημάτων), καὶ νῦν προσεύχομαι. *Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν*

Tum autem dicebam: *Domine, ne statuas illis hoc mentem venerunt*; et nunc idem precor. *Maledicimus: blasphemamur, et obsecramus*³⁶.

1Δ'. Εἰ δὲ, ὅτι τυραννόμενος (2) φέρω, τοῦτο ἀδικῶ, χάρισσάθε μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην, καὶ ὑπ' ἄλλων ἤνεγκαι τυραννόμενος· καὶ χάρις (3), ὅτι τὴν ἐπιεικειαν ἐνεκλήθη, ὡς ἄνοισιν. Λογίζομαι γὰρ οὕτω, λίαν ὑψηλοτέροις ἢ καθ' ὑμᾶς (4) λογισμοῖς χρώμενος· Πόσον (5) μέρος ταῦτα τῶν ἐμπυτυμάτων Χριστοῦ καὶ βαπτισμάτων, ὑπὲρ οὗ καὶ δι' ὧν οἱ κίνδυνοι;

B Ἐνθὺς οὐ τιμῶμαι πάντα τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου, δε τὸν νικητὴν ἡμῶν ἀπεστεφάνωσε (6), δι' οὗ καὶ μαρθάνω (7) τῆ τοῦ βλου τραχύτητι στεφανούμενος· ἐνθὺς τοῦ καλᾶμου, δι οὗ τὸ σαθρὸν κράτος ἐπαύσατο· μιᾶς τῆς χολῆς, ἐνθὺς ἔξους, δι' ὧν τὴν πικρὰν γεῦσιν (8) ἐθεραπεύθημεν· μιᾶς τῆς ἐν τῷ πάθει μακροθυμίας.

C Ἄν φιλήματι προδοθῆ (9), ἐλέγχει μὲν, οὐ πλήττει δέ. Ἄν ἄρῳ συλληφθῆ, ὄνειδίζει μὲν, ἔπεται δέ· κἄν μαχαίρᾳ (10) Μάλχου τέμνηται (11) τὸ ὠτίον διὰ ζῆλον, ἀγανακτῆσει, καὶ ἀποκαταστήσει· κἄν ἐν σινδόνι (12) τις φεύγη, περιστελεῖ· κἄν πῦρ αἰτήσης Σοδομιτικὸν ἐπὶ τοὺς ἄγοντας, οὐκ ἐπικλύσει· κἄν ληστήν λάβῃ διὰ κακίαν κρεμάμενον, εἰς τὸν παράδεισον εἰσάγει διὰ χρηστότητα. Πάντα ἔστω τὰ τοῦ φιλά

ανθρώπου φιλόανθρωπα, ὡς δὲ καὶ τῶν Χριστοῦ παθημάτων (13), οἷς τί τῶν μειζόνων ἂν δοίημεν, εἰ Θεοῦ καὶ θανατωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, αὐτοὶ τοῖς ὁμοίοις μὴδὲ τὰ μικρὰ (14) συγχωρήσασθαι;

IE'. Πρὸς δὲ καὶ ταῦτα ἐλογιζόμεν τε καὶ λογίζομαι, καὶ σκοπεῖτε, εἰ μὴ καὶ λίαν ὀρθῶς, ἀ καὶ πολὺ λάκις ὑμῖν ἐφιλοσόφησα. Ἐχουσιν οὗτοι τοὺς οἴκους, ἡμεῖς τὸν ἔνοικον· οὗτοι τοὺς ναοὺς, ἡμεῖς τὸν Θεόν· καὶ τὸ ναὸ γενέσθαι Θεοῦ ζώντος καὶ ζῶντες, ἱερεῖα ἔμφυχα, ὀλοκαυτώματα λογικὰ, θύματα τέλεια, θεοὶ (15) διὰ Τριάδος προσκυνουμένης. Οὗτοι δῆμοις, ⁴⁴ Joan. xviii, 10. ⁴⁵ Marc. xiv, 51, 52. ⁴⁶ Luc.

austerioris palæstra, adipisci me coronam intelligam. »

(8) *Γεῦσιν*. Sic duo Regg., Coisl. 1, aliique plures. In ed., γεῦσιν, «fluxionem.»

(9) *Προδοθῆ*. Sic quatuor Regg., Or. 1, Bas. In ed., προσδοθῆ.

(10) *Μαχαίρᾳ*. Deest in Or. 1.

(11) *Τέμνηται*. Reg. hm, τμηθῆ.

(12) *Ἐν σινδόνι*, etc. «Sindone amictus.» Sic D Interpretantur Elias et Billius. Notandum tamen est, quod in sacro textu Marc. xiv, 52, dicitur, adolescentem, «relicta sindone, nudum profugisse.»

(13) *Παθημάτων*. Reg. a, Coisl, 2, Or. 1, et Elias, μαθητῶν, «discipulorum.»

(14) *Μικρὰ*. Reg. hm, et Or. 1, μικρά.

(15) *Θεοὶ*. Reg. a, Θεοῦ.

ἡμεῖς ἀγγέλους· οὗτοι θράσος, πίστιν ἡμεῖς· οὗτοι τὸ ἄπειλεῖν, ἡμεῖς τὸ προσεύχασθαι (16)· οὗτοι τὸ βάλειν, ἡμεῖς τὸ φέρειν· οὗτοι χρυσὸν καὶ ἀργυρον, ἡμεῖς λόγον κεκαθαρμένον. Ἐποίησας σεαυτῷ διώροφα καὶ τριώροφα (γινώθι τὰ ῥήματα τῆς Γραφῆς), οἶκον βριστῶν, διεσταλμένον θυρίσιν; ἀλλ' οὐπω ταῦτα τῆς ἐμῆς πίστεως ὑψηλότερα, καὶ τῶν οὐρανῶν (17) πρὸς οὐς φέρομαι. Μικρὸν μοι τὸ ποίμνιον; Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ κρημνῶν (18) φερόμενον. Στενή μοι ἡ μάνδρα, πλήν λύκοις ἀνεπίδατος, πλήν οὐ παραδεχομένη ληστήν, οὐδὲ ὑπερβαίνουμένη κλέπταις καὶ ξένοις. Ὅψομαι ταύτην, εἰ οἶδα, καὶ πλατυτέραν. Πολλοὺς τῶν νῦν λύκων, ἐν προβάτοις ἀριθμῆσαι με δεῖ, τυχόν καὶ ποιμέσιν. Τοῦτο εὐαγγελίζεται μοι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, δι' ὃν ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Οὐ φοβοῦμαι τὸ μικρὸν ποίμνιον, εὐσύνοπτον γάρ· ὅτι γινώσκω τὰ ἐμέ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν. Τοιαῦτα τὰ Θεὸν γινώσκοντα, καὶ Θεῷ γινωσκόμενα. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, ἧς ἤκουσα παρὰ τῶν θείων λογίων, ἣν ἐδιδάχθην παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων, ἣν ἐδίδαξα (19) κατὰ πάντα καιρὸν ὁμοίως, οὐ συμμορφούμενος (20) τοῖς καιροῖς, καὶ διδάσκων οὐ παύσομαι (21), μεθ' ἧς ἐγενήθη, καὶ ἢ συναπέρομαι.

alique aliam subinde formam assumens), nec unquam docere desinam, cum qua natus sum, et cum qua hinc discedam.

17. Ταῦτα καλῶ κατ' ἄνομα (οὐκ ἀνώνομα γάρ, C ὡσπερ οὐδὲ ἀστέρες ἀριθμούμενοι καὶ ὀνομαζόμενοι), καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, ἐκτρέφω γάρ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως· ἀκολουθοῦσι (22) δὲ καὶ παντὶ τοιοῦτῳ ποιμένι, οὐ τὴν φωνὴν ὁρᾶτε, ὅπως ἠδέως ἤκουσαν· ἄλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύζονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι διαγνωστικὴν ἔξιν ἔχουσιν ἡδὴ φωνῆς οἰκείας καὶ ἄλλοτρίας (23). Φεύζονται Οὐαλεντινοῦ τὴν τοῦ ἐνὸς εἰς δύο κατατομήν, οὐκ ἄλλον (24) τοῦ ἀγαθοῦ τὴν Δημιουργὴν πιστεύοντες, καὶ τὸν Βουθὸν, καὶ τὴν Σιγὴν, καὶ τοὺς μυθικοὺς Αἰῶνας, τὰ βουθὸν καὶ σιγῆς ἄνομα ἄξια. Φεύζονται Μαρκεῖονος τὸν ἐκ στοιχείων (25) καὶ ἀριθμῶν Θεόν· Μοντανοῦ τὸ πονηρὸν πνεῦμα καὶ γυναικεῖον· Μάνου τὴν ὕλην μετὰ τοῦ σκότους· Ναυάτου τὴν ἀλαστοκείαν, καὶ τὴν ἐν ῥήμασι καθαρότητα· Σαβελλίου τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν σύγχυσιν, καὶ τὴν, ἐν ὅτῳ εἶπω, κατάποσιν, τὰ τρία εἰς ἓν συναίρουτος (26), ἀλλ' οὐκ ἐν τρισὶν ὑφεστῶσι τὸ ἐν ὀρίζοντος· Ἀρείου καὶ τῶν ὑπ' Ἀρείῳ τὴν τῶν φύσεων ἄλλο-

ocio. Hi populos habent, nos angelos; hi temeritatem et audaciam, nos fidem; hi miasmas, nos orationes; hi quod percutiunt, nos quod ferimus; hi aurum et argentum, nos repurgatam doctrinam. Fecisti tibi duplices et triplices contignationes (agnosce Scripturæ verba), domum perflatilem, fenestris distinctam ⁴⁴? At hæc nondum fide mea sublimiora sunt, nec cælis, ad quos tendo. At mihi grex exiguus? Sed in præcipitia non fertur. At angusta mihi caula? Sed quæ lupis non pateat, sed quæ latronem non admittat, nec a furibus, et exteris transcendatur. Eam, pulchre scio, eam latorem videbo: multos enim ex his, qui nunc in luporum numero sunt, inter oves, ac fortasse etiam inter pastores, recensendos habeo. Hoc mihi fauste nuntiavit Pastor ille bonus, ob quem ego animam meam pro ovibus pono ⁴⁵. Exiguus grex timorem mihi non injicit, utpote facile conspicuus; quoniam oves meas cognosco, et a meis vicissim cognoscor ⁴⁶. Tales sunt, quæ Deum cognoscunt, et a Deo cognoscuntur. Oves meæ vocem meam audiunt ⁴⁷. quam a divinis oraculis audiui, **614** quam a sanctis Patribus didici, quam per omnem vitæ cursum eodem modo docui (nequaquam pro tempore aliam

XVI. Eas nominatim voco (nec enim nomine carent, quemadmodum nec sidera, quæ numero comprehenduntur, ac suo quæque nomine appellantur ⁴⁸), et me sequuntur, utpote a quo super aquam refectionis educantur ⁴⁹: quemvis etiam alium similem pastorem sequuntur, cujus vocem quanta cum voluptate audiverint, videtis: alienum autem minime sequentur, verum ab eo diffugient, quandoquidem ad eum jam habitum pervenerunt, ut familiarem vocem ab aliena internoscant. Valentini unius in duo sectionem fugient, rerum opificem a bono diversum minime esse credentes; Bythum insuper et Sigen, et fabulosos Æones fugient, res sane profundo gurgite ac silentio dignas. Marcionis quoque conflatum ex elementis et numeris Deum fugient; Montani pravum et muliebrem spiritum; Manis una cum tenebris materiam; Novati arrogantiam, et sitam in verbis puritatem; Sabellii resolutionem et confusionem, atque, ut ita loquar, absorptionem, tres personas in unam contrahentis,

⁴⁴ Jerem. xii, 14. ⁴⁵ Joan. x, 11. ⁴⁶ ibid. 14. ⁴⁷ ibid. 27. ⁴⁸ ibid. 3. ⁴⁹ Psal. xxii, 2.

(16) Προσεύχασθαι. Duo Regg., εὐχεσθαι.
 (17) Οὐρανῶν. Reg. b, οὐρανίων, « cœlestibus. »
 (18) Ἐπὶ κρημνῶν. Tres Regg., aliique, ἐπέκρημνον.
 (19) Ἐδίδαξα. Sic codd. Mendose in ed., ἐδίδαξα.
 (20) Συμμορφούμενος. Reg. b, συμμορφιζόμενος, et ad marg. ut in ed.
 (21) Παύσομαι. Or. 1, παύομαι.
 (22) Ἀκολουθοῦσι. Or. 1, ἀκολουθήσωσι.
 (23) Ἀλλοτρίας. In editis sequitur ἄλλον, quod erasimus auctoritate plurimorum codicum.

(24) Οὐκ ἄλλον. Sic duo Regg., Comb., etc. in ed., οὐκ ἄλλου. Sectio unius in duo, quam hic Valentinus tribuit Gregorius, dogma fuit Marcionis. De Valentini Æonibus, legenda dissertatio novissimæ S. Irenæi operum editioni prævia. Cæterum Valentini et aliorum dogmata Epiph. et Aug. accurate exponunt.
 (25) Τὸν ἐκ στοιχείων, etc. « Conflatum ex elementis et numeris Deum. » Errorem hunc, non Marcioni, sed Marco tribuunt Irenæus et Epiphanius.
 (26) Εἰς ἓν συναίρουτος. Sic tres Regg., Or. 1 et Comb. In ed., συναίρουτος εἰς ἓν.

ac non unam in tribus personis essentiam consti-
tuentis; Arii, et eorum, qui Ario subsunt, natura-
rum diversitatem, ac novum Judaismum, solo vide-
licet Ingenito divinitatem circumscribentis; Photini
terrenum Christum, atque a Maria ortus initium
trahentem. Ipsi vero Patrem, et Filium, et Spiritum
sanctum adorabunt, deitatem unam; Deum Pa-
trem, Deum Filium, Deum (nisi hoc tibi stom-
achum movet), Spiritum sanctum, unam naturam
in tribus proprietatibus, intelligentibus, perfectis,
distinctis, divinitate autem non item.

XVII. Has voces mihi concedat quisquis mihi
hodie minitatur: alias autem, qui volent, sibi vin-
dicent. Pater Filio privari non sustinet, nec Filius
Spiritu 615 sancto. Id autem contingat necesse
est, si temporarij subjiciantur, et si creati sunt. Ne-
que enim Deus est, quod creatur. Ne ipse quidem
perfectionis detrimento affici sustineo: *Unus Domi-
nus, una fides, unum baptismum* *. Hoc si mihi irritum
reddatur, a quo tandem alterum habiturus sum?
Quid ad hæc dicitis, qui submergitis, vel remergit-
is? An quisquam sine Spiritu spiritualis esse
potest? An Spiritus particeps est, qui Spiritum non
honorat? An honorat, qui in creatum et conservum
baptizatur? Minime profecto; nec id, multa verba
profundens, persuadere poteris. Fidem tibi datam
non fallam, Pater, principij expers: fidem non fallam,
Verbum unigenitum; fidem non fallam, Spiritus sanc-
cte. Scio quid professus fuerim, cui renuntiarem, et
cui me adjunxerim. Non patior, cum fidelis hominis
vocibus imbutus sim, ut infidelis sim, discere; cum
veritatem confessus sim, mendacio jungi; cum perfe-
ctionis adipiscendæ causa descenderim, imperfectior
ascendere; cum, ut victurus, baptizatus sim, in aquis
emori, quemadmodum fetus qui inter ipsos partus
dolores exstinguuntur, eodemque momento, quo
nati sunt, morte opprimuntur. Quid me simul
beatum et miserum, recenti luce perfusum et lucis
expertem, divinum et Deo orbatum facis, ut rege-
nerationis quoque spem quasi naufragio amittam?
Breviter dicam: Confessionem tuam memoria tene.
In cujus nomine baptizatus es? Patris? Recte:
verum id adhuc Judaicum. Filij? Præclare; hoc

* Ephes. iv, 5.

(27) Φωτεινοῦ. Reg. a, Φωτινοῦ. Photinus Sirmii
episcopus, ab Arianis simul et Catholicis ob hære-
sim suam damnatus.

(28) Οὐ διαίρεταίς θεότητι. Sic tres Regg., Or.
1, Jes., Comb., etc. Deest διαίρεταίς in ed.

(29) Οὐκ ἀνέχεται. Sic plures Regg. et Colh.,
Coisl. 1, Or. 1, Par., etc. In ed., οὐ δέχεται.

(30) Οὐδὲ Υἱός. Reg. hm, οὐδ' ὁ Υἱός.

(31) Εἰ κτίσματα. Sic Reg. hm. In ed., εἰ κτίσμα.

(32) Καταβαπτίζοντες. Combefisius, ut vim vo-
cis reddat, sic vertit: « In malam rem tingitis:
certo exitio baptizatis, » etc. His verbis insectatur
Eunomium, qui, teste Epiphonio, baptizatos iterum
baptizabat, in nomine Dei increati, et in nomine
Filij creati, et in nomine Spiritus a creato Filio
creati.

(33) Οὐκ ἔστιν, οὐχ οὕτω, πολλὰ ἔρηξ. Comb.·
« Non est, non ita, identidem dices. » Nicetas: Οὐκ

Α τριῶν, καὶ τὸν καινὸν Ἰουδαϊσμὸν, μόνῳ τῷ ἀγεν-
νήτῳ τὴν θεότητα περιγράφοντος· Φωτεινοῦ (27)
τὸν κάτω Χριστὸν, καὶ ἀπὸ Μαρίας ἀρχόμενον. Αὐ-
τοὶ δὲ προσκυνοῦσι τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ
τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μίαν θεότητα· Θεὸν τὸν Πατέρα,
Θεὸν τὸν Υἱὸν, Θεὸν, εἰ μὴ τραχύνῃ, τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον, μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ἰδιότησι, νοεραῖς, τε-
λειαῖς, καθ' ἑαυτὰς ὑφεστώσας, ἀριθμῷ διαίρεταίς,
καὶ οὐ διαίρεταίς θεότητι (28).

per se ac separatim subsistentibus, numero quidem

17. Τούτων παραχωρεῖτω μοι τῶν φωνῶν πᾶς ὁ
ἀπειλῶν σήμερον· τῶν δὲ ἄλλων μεταποιήσωσαν
οἱ βουλόμενοι. Οὐκ ἀνέχεται (29) Πατὴρ Υἱὸν ζη-
μιούμενος, οὐδὲ Υἱὸς (30) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ζη-
μιούται δὲ, εἰ ποτέ, καὶ εἰ κτίσματα (31). Οὐ γὰρ Θεὸς
τὸ κτιζόμενον. Οὐ φέρω ζημιούμενος, οὐδὲ ἐγὼ τὴν τε-
λειώσω. Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. Εἰ
τοῦτο ἀκυρωθεῖ μοι, παρὰ τίνος ἔξω τὸ δεύτερον; Τί
φατέ, οἱ καταβαπτίζοντες (32), ἢ ἀναβαπτίζοντες;
Ἔστιν εἶναι πνευματικὴν διχα Πνεύματος; Μετέχει
δὲ Πνεύματος ὁ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα; Τιμᾶ δὲ ὁ εἰς
κτίσμα καὶ ὁμοδουλον βαπτιζόμενος; Οὐκ ἔστιν, οὐχ
οὕτω, πολλὰ ἔρηξ (33). Οὐ ψεύσομαι σε, Πάτερ ἀναρχε·
οὐ ψεύσομαι σε, μονογενὲς Λόγε· οὐ ψεύσομαι σε, τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἶδα τίνι ὠμολόγησα (34), καὶ τίνι
ἀπεταξάμην, καὶ τίνι συνεταξάμην. Οὐ δέχομαι τὰς
πιστῶ φωνὰς διδαχθῆναι, καὶ μαθεῖν ἀπίστους (35)·
ὁμολογῆσαι ἀλήθειαν, καὶ γενέσθαι μετὰ τοῦ ψεύ-
δους (36)· ὡς τελειούμενος (37) καταθεῖν, καὶ ἀνελ-
θεῖν ἀτελέστερος· ὡς ζησόμενος βαπτισθῆναι, καὶ
ἐννεκρωθῆναι τῷ ὕδατι (38), καθάπερ τὰ ταῖς ὠδίσι
ἐναποθανόντα κυήματα, καὶ σύνδρομον λαθόντα τῇ
γεννήσει τὸν θάνατον. Τί με ποιεῖς μακάριον ἐν ταυτῷ
καὶ θλιόν, νεοφώτιστον καὶ ἀφώτιστον, θεῖον καὶ
ἀθεον, ἵνα ναυαγήσω καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναπλά-
σεως; Βραχὺς ὁ λόγος· μνήσθητι τῆς ὁμολογίας.
Εἰς τί ἐβαπτίσθης; εἰς Πατέρα; Καλῶς· πλὴν, Ἰου-
δαϊκὸν ἔτι (39). Εἰς Υἱόν; Καλῶς· οὐκ ἔτι μὲν Ἰου-
δαϊκόν, οὐπω δὲ τέλειον. Εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα;
Ἵπέρευγε· τοῦτο (40) τέλειον. Ἄρ' οὖν ἀπλῶς εἰς
ταῦτα, ἢ καὶ τι κοινὸν τούτων ὄνομα; Ναὶ κοινόν.
Τί τοῦτο; Δηλαθὴ τὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο τὸ κοινόν

ἔστιν, οὐχ οὕτω, κἂν πολλὰ διατῆς· « Non est, non
ita, quamvis multa dividas. »

(34) Οἶδα τίνι ὠμολόγησα, etc. « Scio cui pro-
fessus sum, cui spondidi, cui pactus sum. » Coisl.
2 et Or. 1, οἶδα τί, etc.

(35) Ἀπίστους. Tres Regg., Coisl. 2, Par., Jes.,
etc., ἀπίστος.

(36) Τοῦ ψεύδους. Sic tres Regg. Deest τοῦ in
ed.

(37) Τελειούμενος. Sic Regg. hm, Or. 2 et Comb.
In ed., τελειόμενος.

(38) Καὶ ἐννεκρωθῆναι τῷ ὕδατι. Sic quatuor
Regg., Coisl. 1 et 2, Par., etc. Deest καὶ ἐννεκρω-
θῆναι, in ed.

(39) Ἰουδαϊκὸν ἔτι. Sic quatuor Regg., Or. 1, Par.
et Comb. Deest ἔτι in ed.

(40) Τοῦτο. Sequitur in ed. τό, quod auctoritate
quatuor Regg. codicum delevimus

ἄνομα πίστευε, καὶ κατευδοῦ, καὶ βασιλευε, καὶ μεταθήσῃ (41) ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἐκεῖθεν μακαριότητα. Ἡ δὲ ἐστίν, ὡς ἐμοί γε (42) δοκεῖ, ἡ τούτων αὐτῶν ἐκτυπωτέρα κατάληψις· εἰς ἣν φθάσαιμεν καὶ ἡμεῖς, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ (43) ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ (44) ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

beatitudinem transibis. Ea porro, ut mihi quidem videtur, in expressiore horum cognitione ac comprehensione sita est: ad quam utinam ipsi quoque perveniamus, in ipso Christo Deo nostro, cui gloria et imperium cum Patre principii experte, et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

⁴¹ Psal. XLIV, 5.

(41) *Μεταθήσῃ*. Reg. hm, μετέθης.

(42) *Γε*. Deest in duobus Regg.

(43) *Θεῷ*. Reg. bm et Or. 1, Κυρίῳ, (= Domino.)

(44) *Κράτος, σὺν τῷ*, etc. In Regg. a. n et Or. 1, sic desinit hæc oratio: *κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.*

616 MONITUM IN ORATIONEM XXXIV.

I. Ex Ægypto numerosa classis, debitum, uti mos erat, imperatori frumentum advehens, Constantinopolim summo cum apparatu appulsa fuerat. Cum autem navæ, seu classis gubernatores, Cæsari, quæ Cæsaris erant, persolvissent, spretis ac posthabitis Ariatorum ecclesiis, ut, quæ Dei sunt, Deo redderent⁴⁵, Gregorium adeunt. Ipse charitatis amans, ac veteris injuriæ immemor, eos benigne excepit, ac subinde in eorum laudem hanc publicam orationem habuit. Illis primum gratulatur orator, quod, devitatis hæreticorum scopulis, ad Catholicorum Ecclesiam, velut ad tutissimum portum feliciter appulerint. Ægypti, Nilo exundante, fertilitatem et uberrimos fructus prædibat, atque illius incolas laudibus effert, quod, ob nativam benignitatem, non solum corporeis cibis alias civitates nutriant, sed spiritualibus etiam alimentis universum prope terrarum orbem repleant. Hinc magni Athanasii laudes celebrat, qui, ut alter Joseph, Ægypto et omnibus pene terrarum regionibus spiritualem cibum subministrarat. Deinde Petrum, ipsius in episcopali sede successorem, laudibus exornat; et ad Ægyptios orationem convertens (n. 4): « Vos estis, » inquit, « alumni et soboles illorum præstantium veritatis doctorum, quos nec tempus, nec princeps, nec invidia, nec metus, nec minæ, nec exilia multa, nec denique aliud quidquam terrenum adducere potuit, ut aliquid de Trinitate proderent. » Tum veteres ac fœdissimas Ægyptiorum impietates recensens, eas a Christo debellatas ac fugatas pronuntiat (n. 6). « Quocirca, » addit, « te complector et saluto, populorum optime Christique amantissime, popule meus; meum enim appello, qui eadem ac ego sentit, quique eandem fidem profitetur. Popule meus, » etc. Ac sæpe sæpius repetita hæc compellatione, prosequitur (n. 7): « Ut autem vos haud frustra ad nos accurrisset, neque ut ad externos et alienos, sed ad vestros portus appulisset, præclarumque itineris vestri ducem Spiritum sanctum exstitisse cognoscatis, pauca de Deo ad vos disseremus. » Quod quidem, ut in præcedentibus orationibus, summa ingenii vi, sublimitate et eloquentia exsequitur.

II. Verisimilius sane nobis videtur cum Tillemontio (45), hanc orationem habitam fuisse post excitationem a Maximo tumultus, eamque ad annum 380, mense Septembri vel Octobri, referendam putamus. Nec intelligere possumus, quibus argumentis ducti, Elias, Baronius, Billius et Bollandistæ istam orationem coram episcopis, qui ex Ægypto Constantinopolim Maximum consecratori venerant, pronuntiatam contenderint. Ut cæteros omittamus, Baronium fusius hæc de re loquentem audiamus (46): « Petrus, » inquit, « favens Maximo adversus Gregorium, visus est, ut idem Maximus ordinaretur ejus sedis antistes: ad quod perficiendum septem legavit episcopos, alia tamen occasione prælensa, nempe ut frumentum debitum imperatori, 617 navigiis impositum, portarent Constantinopolim. Erant hæc episcoporum nomina, Ammon, Apamon, Harpocras, Stippas, Rhodon, Anubis et Hermanubis. Hi vero, quod Catholici essent, declinantes in urbe communionem Demophili Ariatorum episcopi, Gregorio adhæserunt, a quo et benigne suscepti sunt, et ab eo laudati publica concione, cujus est exordium: « Vos qui ab Ægypto venerunt, » etc. Sic rem narrat Baronius. Verum, illius pace dixerim, si ad hanc orationem

⁴⁵ Matth. XII, 21.

(45) Tom. IX, not. 35 et 36, pag. 713.

(46) An. 379, n. 25, p. 480.

serius attendisset vir doctus, si singula, ut ita dicam, perpendisset verba, si quæ demum Gregorius *Carminè de vita sua* scripsit, studiosius animadvertisset, nunquam profecto talem sententiam protulisset. Quæ quidem ut refellatur, satis erit ea referre quæ in hanc rem adnotavit doctissimus Pagius (47). «Baronius,» inquit eruditus ille artis criticæ magister, «Baronius ait Petrum Alexandrinum septem episcopos Ægypti, ad perficiendam Maximi ordinationem, misisse: citatque hanc orationem Gregorii in Ægyptiorum adventum. Verum, qui in ea nominantur, non episcopi erant, sed nautæ, seu potius gubernatores classis Alexandrinæ, qui frumentum ex Ægypto Constantinopolim advexerant. Quo maxime argumento convincitur eos episcopos non fuisse; neque enim episcopali dignitati convenit frumenti advectio. Deinde in tota illa oratione eos nunquam episcopos, semper vero laicos Nazianzenus appellat, cum dicit toties, «Populus meus, populus Dei,» etc. Demum hæc verba Gregorii (n. 7): «Posteaquam Cæsari, quæ sunt Cæsaris, ut «par erat, contulistis, Deo etiam, quæ Dei sunt, tribuistis, illi nempe vectigal, huic timorem; et postquam cibis vestris populum aluistis, ipsi quoque, ut a nobis alimini huic «acceditis:» hæc, inquam, verba aperte laicos designant et nautas, qui frumentum, seu canonem urbi Constantinopolitanæ advexerant. Quæ observatio,» addit criticus, «est Valesii in notis ad lib. v Theodoretii, c. 8.»

III. Iisdem argumentis Baronii sententiam impugnant Hermant et Tillemontius (48); nec ipsi possibile videtur, eam ad Gregorii orationem accomodare. Ac merito quidem, et Baronio et Bollandistis objiciunt, quod non nisi unam Ægyptiorum turmam agnoverint, cum Gregorius ipse geminam agnoscat ac distinguat. Primum etenim, ut in *Carminè de vita sua* legitur (vers. 834 et seqq.), missi sunt «Ammon, Apamon,» etc., quos Theologus «miseros nautas» appellat, et «catascopos,» id est, «exploratores,» qui venerant, ut res Constantinopolitanæ Ecclesiæ observarent. Deinde, «non multo post venerunt, qui prius eos miserant,» id est, episcopi a Petro Alexandrino delegati, ut Maximum episcopum consecrarent. Illi a Gregorio «pastorum» nomine designantur; et quamvis certe, ut facinoris auctores et duces, prioribus multo nocentiores essent, ipsis tamen, ob debitam sane episcopali dignitati reverentiam, parcere se profitetur Theologus. Cum igitur tempora ab ipso Gregorio tam præcise secernantur, nemini dubium esse potest, quin necessario duplex distinguenda sit Ægyptiorum turma, quæ diversis temporibus, non ad frumentum advehendum (nullam enim de frumenti advectione mentionem facit Gregorius), sed ad Maximi ordinationem perficiendam, Constantinopolim appulsa est. Nec movere nos debet, quod a Bollandistis in medium profertur, scilicet, 618 Hermant agnoscere (49), «nullum distinctionis vestigium in verbis Gregorii reperiri.» Id enim, ut observat Tillemontius, ac cuique legenti per se patet, librariorum error est, qui procul dubio «Gregorium» scripserunt, ubi Hermant «Baronium» scripserat. Hinc merito conjici potest, primam Ægyptiorum turmam Constantinopolim advenisse, exeunte anno 379 vel ineunte 380, et alteram mense Februario ejusdem anni 380, ita ut Maximus consecrari potuerit mense Martio vel Aprili anni 380. Constat enim, ut vidimus in *Monito* in orationem vicesimam sextam, Maximum circa medium annum 380 e Constantinopoli ejectum fuisse. Ex quibus nihil vetat, quominus mensem Augustum vel Septembrem anni 380 assignemus, in quo Alexandrina classis frumentum advehens, Constantinopolim appulsa fuerit, ac proinde in quo pronuntiata fuerit hæc oratio. Huic opinioni favet frumenti advehendi tempus, quod profecto messem et æstatem antecedere non debuit.

IV. Nobis etiamnum superest ut aliam Bollandistarum difficultatem solvamus. Sic enim de hæc oratione pronuntiant (50): «Est ea oratio xxiv, cui titulus: *In Ægyptiorum adventum*: quam cur aliqui velint post Maximi ordinationem dictam, nulla apparet ratio; cum absurdissimum sit vel cogitare, quod tam proluxa laudatio Petri potuerit ex Nazianzeni ore proficisci, post tam insignem injuriam ab eo illatam sibi et Ecclesiæ.» Siccine debita Gregorii charitati laus persolvitur? Siccine Petri pœnitentiæ, quæ, fatentibus adversariis, probabilis videtur, merces penditur? Quam longissime a nobis distant, qui talia loquuntur! Licet enim dubium esset, utrum Petrus Alexandrinus, publica reconciliatione, cum Gregorio in gratiam redierit, attamen tantum abest, ut «proluxa Petri laudatio,» quæ adversarios præcipue movet, innuat tempus, quod Maximi ordinationem præcesserit, ut contra inde concludamus, ea tempus subsequens designari. Constat enim Maximum Constantinopolitanæ sedis spe dejectum, ipsum Petrum ex throno Alexandrino exturbare ac dejicere præsumpsisse. Non igitur «absurdum,» ut volunt Bollandistæ, imo potius verisimile est, ac utriusque antistitis religione dignum, expulso a præfecto ex Alexandria Maximo, Petrum errorem agnovisse, et cum Gregorio in gratiam rediisse. Id merito ex religiosa eorum, qui frumentum advexerant, agendi ratione conjicitur. Præterea, quamvis incerta res esset, non inde sequeretur, Petrum non potuisse a Gregorio laudari. Petrus enim, etsi in Maximi gratiam adversus Gregorium peccaverit, magni tamen Athanasii doctrinæ semper adhæserat, semper Arianorum partes oppugnarat, semper integrum ac incommune fidei circa Trinitatem depositum servarat, atque ideo jure laudari potuit ac debuit. Et posito, quod ipsius cum Gregorio reconciliatio ignota vel nulla fuerit, prædi-

(47) *Crit. in Bar.* n. 24 et seqq., pag. 479, nova Bar. ed.

(48) T. IX, p. 715.

(49) *Greg. vita.*, t. II, p. 188.

(50) *Greg. Vit.*, not. e, p. 406.

candus est ipse Gregorius, qui primus hac oratione ad pacem et amicitiam aditum aperit. « Popule meus, » inquit (n. 6); « meus enim es, etiamsi hominibus invidia laborantibus aliter videatur; atque ut magis feriantur, qui ita affecti sunt, en dexteras societatis præben coram tot testibus, visibilibus juxta et invisibilibus, veteremque calumniam nova 619 benignitate propello. » Quis non videat, præsertim ultimis verbis, perfectam reconciliationem, « ob veterem injuriam nova benignitate propulsatam, » hic exprimi. Neque enim necesse erat, ut mentem suam apertius declararet Theologus. Obstabant siquidem, tum ingens Gregorii charitas, tum debita Petro Alexandrino reverentia, tum denique solemnitatis ac lætitiæ dies, quem luctuosa præteriti memoria turbare nullo modo consentaneum erat. Plura etiam, ad id confirmandum, colligenda superessent, tam ratione circumstantiarum, quam ex Gregorii carminibus, ac eruditorum scriptis; sed ne longius, quam par est, protrahatur hæc admonitio. hic finem imponimus. Qui plura desideraverit, loca citata adeat.

ΛΟΓΟΣ ΛΔ'.

Εἰς τοὺς Αἰγύπτου (51) ἐπιδημήσαυτας.

A. Τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου προσφθέζομαι, δίκαιον γάρ· ἐπειδὴ καὶ προθύμως συνελθύθασαι, τῷ (52) ζήλω τὸν φθόνον νικήσαντες, Αἰγύπτου ταύτης, ἣν πλουτίζει μὲν ποταμὸς ἐκ γῆς ὕων, καὶ πελαγίζων ὕρια (53). Ἐνα καὶ αὐτὸς μικρὸν τι μιμησώμαι τοὺς περὶ ταῦτα κομφοῦς· πλουτίζει δὲ Χριστὸς ὁ ἐμὸς, πρότερον μὲν εἰς Αἰγύπτου φυγαδεύμενος, νυνὶ δὲ ἀπ' Αἰγύπτου χορηγούμενος (54). τότε μὲν, ἐκ τῆς Ἡρώδου παιδοφονίας, νῦν δὲ, ἐκ τῆς τῶν πατέρων φιλοτεκνίας· Χριστὸς, ἡ καινὴ τροφή τῶν καλῶς πεινῶντων, ἡ μείζων (55) σιτοδοσία πάσης τῆς ἰστορομένης τε καὶ πιστευομένης· ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, τὴν ἀνάλεθρον τε καὶ ἀκατάλυτον, περὶ οὗ καὶ νῦν ἀκούειν B δοκῶ μοι λέγοντος τοῦ Πατρὸς· Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου.

B. Ἄφ' ὧν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος εἰς πάντας ἀνθρώπους, ὕγιως πιστευόμενός τε καὶ κηρυσσόμενος· καὶ ὁμοίως ἄριστοι καρποδοταί (56) πάντων, μάλιστα τῶν νῦν ὀρθῶς πιστευόντων, ὅσα ἐμὲ γινώσκουσιν, τὸν τῆς τοιαύτης τροφῆς, οὐκ ἐραστὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ χορηγόν, καὶ οὐκ ἐνδημον μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑπερὸριον. Ὑμεῖς γὰρ τρέφετε μὲν σωματικῶς δῆμους καὶ πόλεις, ἐφ' ὅσον ἐξικνεῖται ὧν τὸ φιλάνθρωπον· τρέφετε δὲ πνευματικῶς, οὐ τὸν δεῖνα δῆμον, οὐδὲ τήνδε, ἢ τήνδε τὴν πόλιν μικροῖς ὀροις περιγραφομένην (57), κἂν φρονῶσιν ὑπέρλαμπρον, ἀλλὰ μικροῦ πάσαν τὴν οἰκουμένην. Καὶ θεραπεύετε, οὐ C λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀ καὶ λιμῶνται οὐ μέγα, καὶ μὴ λιμῶνται ῥάδιον· ἀλλὰ λιμὸν τοῦ

³ Matth. ii, 13. ⁴ Joan. vi, 33. ⁵ Ose. xi, 1.

• Alias XXIV; quæ autem 34 erat, nunc 28.—Habitæ Constantinopoli circa mensem Augusti an. 380.

(51) *Εἰς τοὺς Αἰγύπτου*, etc. Colb. 1: *Εἰς παρουσίαν τῶν Αἰγυπτίων στόλου καταπλευσάντων σιταγῶν*. « In adventu Ægyptiorum, qui classe frumenta vehente navigaverant. » In quibusdam: *Εἰς τὸν κατάπλουον τῶν Αἰγυπτίων*. « In Ægyptiorum arripulo. » Alii addunt, *ἐπισκόπων*, « episcoporum; » sed perperam. Nihil enim in tota oratione reperias, unde eos episcopus fuisse colligi possit. Vide *Monitum*, n. 2.

(52) *τῷ*. Coisl. 1, ἐν τῷ.

(53) *Ὑρια*. Sic Reg. bii, lu, etc. Schol.: *Κατὰ*

ORATIO XXXIV'.

In Ægyptiorum adventum.

I. Eos qui ex Ægypto venerant, ut par est salutato, atque alloquar; quandoquidem, superata per zelum invidia, prompte et alacriter convenerunt, ex hac, inquam, Ægypto, quam et fluvius ditat, e terra pluens, ac tempestive maris instar exundans (ut eos quoque nonnihil imiter, qui in hujusmodi rebus sciti et lepidi sunt); quamque item ditat Christus meus, qui antea quidem in Ægyptum fugabatur ²², nunc autem ab Ægypto alitur; tum nempe ob Herodem pueris necem afferentem, nunc vero ob parentum erga filios charitatem: Christus, inquam, novus eorum, qui recte esuriunt, cibus, annona illa, illa major omni ea, quæ historiæ monumentis prodita est, ac creditur: panis, inquam, ille de cælo descendens, vitamque ²³ finis omnis atque interitus expertem mundo afferens; de quo nunc mihi quoque Patrem audire videor dicentem: *Ex Ægypto vocavi Filium meum* ²⁴.

II. A vobis enim sermo ad omnes homines dimanavit, tum sincere creditus, tum prædicatus: ac vos omnium, et præsertim eorum, qui nunc recta fide præditi sunt, optimi largitores estis, quantum quidem ipse cognosco, qui hujusmodi cibi, non modo sum amator, sed etiam subministrator; nec in patrio duntaxat solo, sed etiam in externo. Vos enim corporeis 620 quidem cibis populos et urbes alitis, quacunque se benignitas vestra porrigit; spiritualibus autem, non certam quamdam plebem, aut certam civitatem, angustis sinibus circumscriptas, quamlibet alte et splendide de se sentiant, verum universum prope terrarum orbem alitis. Atque adeo

καιρὸν, καὶ πρὸς ὤραν· « Tempestive et statutis temporibus. » In ed., ὅρια, « fines implens. »

(54) *Χορηγούμενος*. Hic indicare videtur Gregorius, frumenta illa ab Ægypto allata, cedere præsertim in usus Ecclesiarum et pauperum.

(55) *Ἡ μείζων*. Sic codd. In ed., ἡ μείζων.

(56) *Ἄριστοι καρποδοταί*. « Optimi fructuum largitores. » Sic appellat Ægyptios, quod in Ægypto maxime δημοσίου, id est, « consubstantialitatis » fides vigeret ac fructificaret.

(57) *Περιγραφομένην*. Duo Regg. et Coisl. 1, περιγραφόμενας.

non panis famem, aut aquæ sitim curatis, quibus nec premi admodum grave est, et iisdem mederi facile; sed famem audiendi verbum Domini⁶⁶, quam et pati miserrimum, et curare hoc tempore perarduum et perdifficile; quoniam abundavit iniquitas⁶⁷, medeantur.

III. Talis enimvero erat Joseph, dispensator vester, ac proinde et noster, qui et pro eximia sua sapientia famem prospicere norat, et consilio ac prudentia curare, perpulchris nimirum et obesis bobus, deformes ac macie confectas sanans. Et quidem utrumvis Joseph intelligere volueris, sive illum immortalitatis amatorem et effectorem, et nomen ferentem; sive illius, et in throno et in doctrina, et in caritate successorem, novum, inquam, nostrum Petrum, non minus virtute quam nomine: a quibus id quod medium fuit, excisum et contritum est, tamen si paululum adhuc et languide, velut serpentis intercisæ cauda, palpitet: quorum alter in bona senectute post multas dimicationes et palæstras vita defunctus, nunc res nostras, ut persuasum habeo, cœlitus inspicit, ac virtutis causa laborantibus manum porrigit, eoque magis, quod corporis vinculis liberatus est; alter vero ad eundem vite finem aut resolutionem, post eadem certamina properat, et cœlitibus quidem jam propinquus est; cæterum hactenus adhuc in carne versatur, ut fidei doctrinæ postremam operam ferat, ac cum ampliori et copiosiori viatico iter capessat.

IV. Vos estis alumni et soboles illorum præstantium veritatis doctorum, et propugnatorum, et victorum; quos non tempus, non princeps, non sermo, non invidia, non metus, non accusator, non calumniator, non bellum aperte inferens, non clandestinas insidias struens, non in speciem noster, non alienus, non aurum, occultus ille tyrannus, per quem nunc **621** multa sursum deorsumque, velut in talorum ludo, jactantur, non blanditiæ, non minæ, non exsilia, et multa et diuturna (soli enim bonorum proscripti in eos propter magnas illas divitias, hoc est, inopiam, nihil fuit), non aliud quidpiam absentium aut præsentium, aut in expectatione positum, extulit, aut adducere potuit, ut deteriores fierent, ac de Trinitate aliquid præderent, et divinitatis jacturam facerent. Imo contra, ex ipsis periculis robor collegerunt, atque ad pietatem ferventiores exstiterunt. Talia enim pro Christo pati, amoris cu-

⁶⁶ Amos viii, 11. ⁶⁷ Matth. xxiv, 12.

(58) Λόγου. Reg. a, λόγον.

(59) Σιτομέτρης. Coisl. 1, σιτοδότης.

(60) Σοφίας υπερβαλλούσης. Sic Reg. lu. In ed., σοφίας υπερβαλούσης.

(61) Έραστήν. Duo Regg., καὶ έραστήν.

(62) Καὶ ἐπάνυμον. « Et nomen ex ea ferentem. » Sic duo Regg. In ed. deest, καὶ. Intelligit Athanasium, cujus nomen ducitur ex Græco, ἀθανασία, « immortalitas. »

(63) Σπαίρη. Reg. bm, σπαίρη, « tripudiet, saltat. »

ἀκούσαι λόγου (58) Κυρίου, ὃν καὶ πάσχειν ἐλευθώτατον, καὶ θεραπεύειν νῦν ἐργωδέστατον· ἐπειδὴ ἐπληθύνθη ἡ ἀνομία, καὶ ὄλιγους εὕρισκω τοὺς γνησίους ταύτης θεραπευτάς.

Γ. Τοιοῦτος Ἰωσήφ ὁ ὑμέτερος σιτομέτρης (59), ταυτὸν δὲ εἶπειν καὶ ἡμέτερος, ὃς καὶ προβλέπειν ἤξει λιμὸν ὑπὸ σοφίας υπερβαλλούσης (60), καὶ θεραπεύειν λόγοις οἰκονομίας, ταῖς καλαῖς τῶν βοῶν καὶ πίοσι, τὰς αἰσχρὰς καὶ ἀτρόφους ἰώμενος. Καὶ Ἰωσήφ ὑπότερον βούλει λαμβάνειν, εἴτε τὸν τῆς ἀθανασίας έραστήν (61), καὶ δημιουργὸν, καὶ ἐπάνυμον (62)· εἴτε τὸν ἐκείνου καὶ θρόνον, καὶ λόγον, καὶ **B** πολὺν διάδοχον, τὸν νέον Πέτρον ἡμῖν, οὐχ ἤττον τὴν ἀρετὴν, ἢ τὴν κλήσιν· ὅψ' ὧν τὸ μέσον ἐξεκόπη καὶ συνετρίβη, κὰν εἴη σπαίρη (63) μικρὰ τε καὶ ἀσθενὴ, καθάπερ τὸ οὐρατον διακοπέντος τοῦ θρεῦος· ὧν ἂ μὲν ἐν γήρᾳ καλῶ καταλῦσας τὸν βίον ἐπὶ πολλοῖς τοῖς ἀγωνίσμασι καὶ ἀθλήμασι, ἀνωθεν ἐποπτεύει, εὐοῖδα, νῦν τὰ ἡμέτερα, καὶ χεῖρα ὀρέγει τοῖς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κάμνουσι, καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ τῶν δεσμῶν ἐστὶν ἐλεύθερος· ὁ δὲ ἐπὶ τὴν αὐτὴν κατάλυσιν (64), ἢ ἀνάλυσιν, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀθλοῖς (65) ἐπιίγεται, καὶ πλησιάζει μὲν ἤδη τοῖς ἀνω, τοσοῦτον δὲ μετὰ τῆς σαρκὸς ἐστὶν εἴη, ὅσον βοηθῆσαι τῷ λόγῳ τὰ τελευταῖα, καὶ τῆ· ὁδοῦ γενέσθαι μετὰ δαψιλεστέρων τῶν ἐφοδίων.

C Δ'. Τοῦτων ὑμεῖς θρέμματα καὶ προβλήματα τῶν μεγάλων, καὶ δογματιστῶν, καὶ ἀγωνιστῶν τῆς ἀληθείας, καὶ νικητῶν· οὐδ' οὐ καιρὸς, οὐ δυνάστης, οὐ λόγος, οὐ φθόνος, οὐ φόβος, οὐ κατήγορος, οὐ συκοφάντης, οὐ φανερώς πολεμῶν, οὐ λαθραῖως ἐπιδουλεύων, οὐχ ἡμέτερος τῷ δοκεῖν, οὐκ ἀλλότριος, οὐ χρυσός, ὁ ἀφανὴς τύραννος, ὃ νῦν τὰ πολλὰ μεταβρίπτεται καὶ πεττεύεται, οὐ θεραπείαι, οὐκ ἀπειλαί, οὐκ ἐξορία μακρὰ τε καὶ ἀριθμούμεναι (δημιούσει γὰρ οὐχ ἐγένετο μόνον ἄλωτοι, διὰ τὸν μέγαν πλοῦτον, τὴν ἀκτιμοσύνην), οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀπόντων, ἢ τῶν παρόντων, ἢ τῶν προσδοκωμένων ἐπήρην, οὐδὲ ἀνέπεισε χεῖρους γενέσθαι, καὶ προδοῦναι τι τῆς Τριάδος, καὶ ζημιωθῆναι θεότητα (66). Τοῦναντίον μὲν οὖν ἐβρώσθησαν τοῖς κινδύνοις, καὶ φιλοτιμότεροι γεγόνασιν εἰς εὐσέβειαν. Τοιοῦτο γὰρ τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, τῷ φίλτρῳ προστιθῆσαι, καὶ ὡς ἀβραβῶν γίνεται τῶν ἐξῆς ἀθλων τοῖς μεγάλοφροσι

(64) Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν αὐτὴν κατάλυσιν, etc. « Alter vero ad eundem, » etc. Sic reddiderat Billius in prima editione: rectius quidem, quam in secunda, ubi sic vertit: « Alter ad idem hospitium, vel ad supera migrationem post eadem certamina properat. »

(65) Ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀθλοῖς. Sic Regg. bm, hu et duo Coisl. In ed., ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀθλοῖς.

(66) Ζημιωθῆναι θεότητα. Bill. « divinitate multarentur. »

Τοιαῦτά σου, Αἴγυπτε, τὰ νῦν διηγήματά τε καὶ θαύματα.

mulum affert, atque animi magnitudine præditis viris ad sequentia certamina velut arrha existit. Hæc sunt, Ægypte, quæ de te modo narrantur miracula.

Ε. Σὺ δὲ μοι τοὺς τράγους ἐπήνεις τοὺς Μενδησίους, καὶ τὸν Μεμφίτην Ἄπιν, μόσχον σιτευτόν τινα καὶ πολύσαρκον, καὶ τὰς Ἴσιδος τελετάς, καὶ τοὺς Ὀσίριδος σπαραγμούς, καὶ τὸν σεμνόν σου Σάραπιν, ξύλον προσκυνούμενον μετὰ μύθου, καὶ χρόνου, καὶ τῆς τῶν προσκυνούντων ἀνοίας, ὡς ὕλην ἄγνωστον τινα καὶ οὐράνιον, πλὴν ὕλην, κἂν βοηθῆται τῷ ψεύδει· καὶ τὰ ἐστὶ τούτων αἰσχρότερα, κνωδάλων τινῶν καὶ ἐρπετῶν πολυειδῆ πλάσματα, ὧν πάντων ὑπερῆρε Χριστὸς, καὶ οἱ Χριστοῦ κήρυκες· ἄλλοι τε ἄλλως κατὰ τοὺς ἑαυτῶν ἕκαστοι χρόνους ἐκλάμπαντες· καὶ δὴ καὶ οἱ νῦν μνημονευθέντες Πατέρες· ἀφ' ὧν σὺ γινώσκῃ μᾶλλον, ὧ θαυμασία, σήμερον, ἢ πάντων ἁποῦ πάντες, καὶ παλαιῶν καὶ νέων διηγημάτων.

V. At tu antea Mendesios hircos laudibus efferebas, et Memphiticum Apim, vitulum quemdam præpinguem et obesum, et Isidis sacra, et Osiridis lacerationes, et venerandum tuum Serapidem, lignum, fabula, et tempore, et adorantium amentia, adorat, velut incognitam quamdam et cælestem materiam, cæterum materiam, quamlibet a mendacio adjuvetur; ac, quæ his etiam scediora et obsceniora sunt, varia quorundam animalium et reptilium stigmata, quæ omnia Christus superavit, et Christi præcones; tum alii omnes, qui sua quisque tempestate fulserunt; tum hi etiam Patres, quos modo commemoravi; a quibus, o admiranda regio, hodierno die magis agnosceris, quam omnes ab omnibus simul, tam priscis, quam recentibus historiis agnoscantur.

Γ. Διὰ ταῦτά σε περιπτύσσομαι καὶ ἀσπάζομαι, λαὸν ἄριστε, καὶ φιλοχριστότατε, καὶ θερμότατε τὴν εὐσέβειαν, καὶ τῶν ἀγόντων ἄξιε· οὐ γὰρ ἔχω τι τοῦτου μείζον εἰπεῖν, οὐδὲ ᾧ μᾶλλον ἂν ὑμᾶς ξηναίμην· καὶ δεξιούμαι, ὀλίγα μὲν γλώσση, τὰ πολλὰ δὲ διανοίας κινήμασι. Λαὸς ἐμός· ἐμὸν γὰρ ὀνομάζω, τὸν ὀμόφρονα (67) καὶ ὀμόδοξον, καὶ παρὰ τῶν αὐτῶν Πατέρων, καὶ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνητήν. Λαὸς ἐμός· ἐμὸς γάρ, κἂν μὴ δοκῇ τοῖς βασιλευσίν· καὶ, ἵνα πληγῶσι μᾶλλον οἱ τοῦτο πάσχοντες, ἰδοὺ δίδωμι δεξιὰς κοινωρίας ἐπὶ τοσοῦτων μαρτύρων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· καὶ ἀπωθοῦμαι (68) παλαιᾶν διαβολὴν νέφχρηστότητι. Λαὸς ἐμός· ἐμὸς γάρ, εἰ καὶ τὸν (69) μέγιστον ὁ μικρότατος σφετερίζομαι. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις· ὁμοτιμῶς ποιεῖ τοὺς ὀμόφρονας. Λαὸς ἐμός· ἐμὸς γάρ, εἰ καὶ πόρρωθεν· ἐτι θεϊκῶς συναπτόμεθα, καὶ τρόπον ἄλλον, ἢ ὃν αἱ παχύτητες. Τὰ μὲν γὰρ σώματα τόπω συνάπτεται, ψυχὰ δὲ Πνεύματι συναρμύζονται. Λαὸς ἐμός (70), ὁ πρότερον μὲν φιλοσοφῶν τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ, νῦν δὲ τὸ μὴ ποιεῖν, ἐὰν ἐμοὶ πειθῆσθε, ἀλλ' αὐταρχεὶς κέρδος τίθεσθαι τὴν τοῦ ποιεῖν ἐξουσίαν, καὶ ἡγεῖσθαι Χριστῷ λατρείαν εἰσφέρειν, ὥσπερ τότε τὴν καρτερίαν, οὕτως ἐν τῷ παρόντι τὴν ἐπιεικείαν. Λαὸς, ἐφ' ὃν παρτέτακται ὁ Κύριος τοῦ εὖ ποιῆσαι, ὥσπερ τοῦ κακοποιῆσαι τοὺς ἐναντίους. Λαὸς, ὃν ἐξέλεξαστο ἑαυτῷ Κύριος ἐκ πάντων ὧν προσεκαλέσατο. Λαὸς, ὁ ἐπὶ τῶν χειρῶν Κυρίου ἐζωγραφημένος, ᾧ, Σὺ γὰρ εἰ θέλημα ἐμὸν, λέγει Κύριος· καὶ, Αἱ πύλαι σου γλύμμα· καὶ ὅσα τοῖς σωζομένοις ὕστερον (71). Λαὸς, καὶ μὴ με θαυμάσητε τῆς ἀπληστίας, εἰ (72)

VI. Quocirca te complector et saluto, populorum optime Christiane amatissime, ac pietate ferventissime, tuisque ducibus digne; neque enim majus quidquam, quod dicam, occurrit, nec quo magis vos excipiam. Et vero excipio, parum quidem lingua, multum autem animi affectibus. Popule mi, meum enim appello, eum, qui eadem ac ego sentit, et eandem fidem profitetur, et ab iisdem Patribus et doctoribus eruditus est, atque eandem Trinitatem adorat. Popule mi, meus enim es, etiamsi hominibus invidia laborantibus aliter videatur. Atque, ut magis adhuc feriantur, qui ita affecti sunt, en dextris societatis præbeo coram tot testibus, visibilibus C juxta et invisibilibus; veteremque calumniam nova benignitate propello. Popule mi, meus enim es, etsi maximum minimus vindico. Talis enim Spiritus gratia est: pares honore eos facit, qui idem sentiunt. Popule mi, meus enim es, etsi procul a me disjunctus, quoniam divinitus connectimur, alioque modo, quam quæ crassitie prædita sunt. Corpora etenim loco conjunguntur, animæ autem Spiritu conglutinantur. Popule mi, qui prius quidem pro Christo pati studio habebas, nunc autem, si consilio meo pareas, operam dabis, ne quid mali inferas, sed lædendi potestatem satis magnum lucrum ducas, ac te obsequium Christo offerre existimes, ut tum patientiam, ita nunc mansuetudinem animique facilitatem. Popule, ad quem beneficiis ornandum acclitatus est Deus, quemadmodum ad male multandos adversarios. Popule, quem Deus sibi elegit ex omnibus quos accipit. Popule in manibus Domini

67 Joan. xvi, 2. 68 Malach. i, 4. 69 Zuch. viii, 15.

61 Psal. xxxii, 12.

(67) Τὸν ὀμόφρονα, etc. Bill. « qui eodem, quo ego, modo afficitur, et eadem sentit, et ab iisdem Patribus, » etc.

(70) Λαὸς ἐμός. Deest ἐμός in pluribus codd. et in Elia.

(68) Καὶ ἀπωθοῦμαι, etc. Schol. Ἰσως διαβεβλημένοι ἦσαν αὐτῷ πρότερον οἱ Αἰγύπτιοι· « For- san apud ipsum calumniam prius passi fuerant Ægyptii. » Alludit hic, ni fallimur, ad Maximi ordinationem. Vide Monitum, n. 4.

(71) Ὅσα τοῖς σωζομένοις ὕστερον. « Quæcumque postea, » etc. Sic interpretatur Elias, et recte quidem, ut liquet ex toto capite lx Isaie unde ista mutuatus est Gregorius. Billius vero jungit ὕστερον cum σωζομένοις, et vertit: « Quæcumque ad eos, qui salutem postea consecuturi erant, referuntur. » (72) El. Comb., et xli.

(69) Εἰ καὶ τὸν. Comb., κἂν τὸν.

scripte, cui, Tu enim es voluntas mea ⁶⁵, dicit Dominus; et, Portæ tuæ sculptura ⁶⁶, et quæcunque postea ad eos, qui salutem consecutori sunt, referuntur. Popule, ac ne me, quæso, tanquam immodicum, admiremini, si vos identidem compello; incredibile enim ex vobis assidua hujusmodi appellatione lætitiæ capio, non secus videlicet, atque qui spectaculis quibusdam vel auditionibus insatiabili quadam aviditate fruuntur.

VII. At, o Dei popule, et noster, pulchra quidem erat recens quoque illa vestra celebritas, quam in mari statuistis, et, si qua alia, oculis grata et jucunda, cum mare arboribus stratum, et manufacta nube obtectum vidi, et navium, velut ad pompam instructarum, elegantiam ac celeritatem, modicumque ad puppim ventum, nantem in mari civitatem, tanquam adita opera stipantem, atque ad urbem transmittentem; pulchrior tamen et magnificentior hæc, quam nunc cernimus. Nec enim vos ipsos multitudini admiscuistis, nec hominum numero pietatem dedivistis, nec inconditum potius vulgus esse sustinivistis, quam populus, Dei verbo perpurgatus; verum, posteaquam Cæsari quæ sunt Cæsaris ⁶⁶, quantum officii ratio postulabat, contulistis, Deo etiam, quæ Dei sunt tribuistis; illi nempe vectigal, huc timorem ⁶⁶; et postquam cibis vestris populum aluistis, ipsi quoque, ut a nobis alimini, huc acceditis. Nam et nos etiam frumentum largimur, ac frumentum quidem vestro nequaquam forlasse deterius. *Venite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis* ⁶⁶: ad mensam meam vos cum Sapientia invito. Candorem **623** enim vestrum laudo, atque animi promptitudine vobis occurro, quoniam ad nos, tanquam ad vestrum portum appulistis, ad similem videlicet accurrentes, fideique cognitionem honore prosecuti estis, absurdumque esse censuistis, cum ii qui res superas contumeliis insectantur, inter se consentiant atque concordent, ac privatam cujusque imbecillitatem communi consensu et conspiratione, non secus ac funiculi illi, qui mutuo nexu roborantur, suffulciri putent, vos autem non una convenire, nec cum iis colligari, qui ejusdem sententiæ sunt, quibus tamen multo æquius est, cum ipsi deitatem quoque jungamus. Atque ut vos haud frustra ad nos accurrissete, neque ut ad externos et alienos, sed ad vestros portus appulissete, præclarumque itineris vestri ducem Spiritum sanctum exstitisse cognoscatis, præca de Deo ad vos jisseremus. Ac facite, ut vestra agnoscatis, quemadmodum qui suos ex armorum signis agnoscunt.

VIII. Duae summas in iis, quæ sunt, differentias **D** H'. Duo differunt in totis ovisi γνώσκω τὰς ἀνω-
 reperio, dominationem nempe et servitutem: non
 τᾶτω, δεσποτειαν τε καὶ δουλείαν· οὐχ ἄς παρ' ἡμῖν,
 quas apud nos, vel tyrannis scidit, vel paupertas
 ἡ τύραννος ἐταμεν, ἡ πενία διέστησεν, ἀλλ' ἄς φύσις
 disjunct; sed quas natura distinxit, si cui tamen
 διώρισεν, εἰ τῷ φιλῶν οὕτω καλεῖν. Τὸ γὰρ πρῶτον,
 hac voce uti libeat. Nam quod primum est, supra
 καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν. Τούτων δὲ, ἡ μὲν ποιητικὴ τέ-
 naturam quoque est. Harum autem altera effectrix
 ἐστι, καὶ ἀρχικὴ, καὶ ἀκίνητος· ἡ δὲ πεποιημένη,
 est, et princeps, ac motus expers: altera effecta, et

⁶⁵ Isa. LXII, 4. ⁶⁶ Isa. LIV, 12; LX, 18. ⁶⁶ Matth.

(73) Καὶ ἡ πρῶτη. Comb. detracto ἡ, vertit: « vestra nudius tertius celebritas, ac conventus. »

(74) Πόλις πλάγιον. Bill. « marinam urbem. »

(75) Ὑβριστὰς τῶν ἀνω. Schol. Κακοδοξοῦν-
 τας: Hæreticos. »

(76) Οἰεσθαί. Sic Or. 2. In ed. οἰεσθε.

(77) Αὐτοὶ δὲ μὴ συνίεσθαι. « Vos autem non una

πολλάκις ὑμᾶς ἀναστρέφω· κατατρυφῶ γὰρ ὑμῶν τῇ
 συνεχείᾳ τῆς κλήσεως, ὡσπερ οἱ θεαμάτων τινῶν, ἢ
 ἀκουσμάτων ἀπλήστως ἐμποροῦμενοι.

Z'. Ἄλλ', ὦ Θεοῦ λαός, καὶ ἡμέτερος, καλὴ μὲν
 ὑμῶν καὶ ἡ πρῶτη (73) πανήγυρις, ἣν ἐπὶ τῆς θα-
 λάσσης ἐστήσασθε, καὶ εἴπερ ἄλλη τις ὀφθαλμῶν χά-
 ρις, ἦν ἕνα εἶδον δενδρουμένην τὴν θάλασσαν, καὶ
 χειροποίητην νέφει κεκαλυμμένην, καὶ κάλλος νῶν,
 καὶ τάχος, ὡσπερ εἰς πομπὴν ἐσταλμένων, καὶ πνεῦ-
 μα μέτριον κατὰ πρῶμναν ἰστάμενον, ὡσπερ δορυ-
 φοροῦν ἐξεπιτηδες, καὶ παραπέμπον τῇ πόλει πάλιν
 B πελάγιον (74)· καλλίων δὲ ἡ νῦν ὀρωμένη καὶ μεγα-
 λοπρεπεστέρα. Οὐ γὰρ τοῖς πολλοῖς φέροντες ὑμᾶς
 αὐτοὺς ἀνεμίξατε, οὐδὲ πλῆθει τὴν εὐσέβειαν ἐμε-
 τρήσατε, οὐδὲ δῆμος γενέσθαι μάλλον ἐχλώδης ἠν-
 ἐσχεσθε, ἢ λαός Θεοῦ λόγῳ κεκαθαρμένος· ἀλλ' ὅσον
 εἰκός, Καίσαρι τὰ τοῦ Καίσαρος εἰσενεγκόντες, τῷ
 Θεῷ τὰ τοῦ Θεοῦ προσενείματε· τῷ μὲν τὸ τέλος,
 τῷ δὲ τὸν φόβον· καὶ τὸν δῆμον τοῖς ὑμετέροις θρέ-
 ψαντες, ἤχετε καὶ αὐτοὶ παρ' ἡμῶν τραφησόμενοι.
 Σιτοδοτοῦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς, καὶ σιτοδοσίαν ἰσως τῆς
 ὑμετέρας οὐ φαυλοτέραν. Δεῦτε, φάγετε τὸν ἐμὸν
 ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν· καλῶ
 μετὰ τῆς σοφίας ὑμᾶς εἰς τὴν ἐμὴν τράπεζαν. Ἐπειὼν
 γὰρ τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ προστρέχω τῇ προθυμίᾳ,
 C ὅτι ὡς ἐπὶ λιμένα ἴδιον ἡμᾶς κατηντήσατὰ, τῷ ὁμοίῳ
 προσδραμόντες, καὶ τὸ συγγενὲς τῆς πίστεως ἐπιμή-
 σατε, καὶ τῶν ἀτόπων ἐνομίσατε, τοὺς μὲν ὑβριστὰς
 τῶν ἀνω (75) συμφρονεῖν ἀλλήλοις καὶ συναρμόζε-
 σθαι, καὶ τὸ καθ' ἕκαστον σαθρὸν οἰεσθαί (76) διορ-
 θοῦσθαι τῷ κοινῷ τῆς συστάσεως, καθάπερ τῶν σχο-
 νίων τὰ τῇ πλοκῇ δυναμούμενα, αὐτοὶ δὲ μὴ συν-
 εῖναι (77), μηδὲ συνδεῖσθαι τοῖς ὁμογνώμοσιν, οἷς
 γε (78) εἰκός μάλλον· αὐτοὶ γὰρ συναγομεν καὶ θεό-
 τητα. Καὶ ἵνα γε εἰδῆτε, μὴ μάτην προσδραμόντες
 ἡμῖν, μηδὲ ὡς ξένους καὶ ἀλλοτρίους, ἀλλ' ἐν ὑμετέ-
 ροις καταχθέντες, καὶ καλῶς ὀδηγηθέντες ὑπὸ τοῦ
 Πνεύματος, βραχέα περὶ Θεοῦ φιλοσοφήσομεν ὑμῖν.
 Καὶ γνωρίσατε τὰ ὑμέτερα, ὡσπερ οἱ τοῖς ἐπισημοῖς
 τῶν ὄπλων τὸ οἰκεῖον διαγιγνώσκοντες.

τῶν ὄπλων τὸ οἰκεῖον διαγιγνώσκοντες.

xxii, 21. ⁶⁶ Rom. XIII, 7. ⁶⁶ Prov. IX, 5

convenire. » Tota textus series postulat, ut sic hæc
 verba reddantur, repetendo συνίεσθαι, a verbo σύν-
 εἰμι, « convenio. » Billius a Gregorii mente aber-
 rat, dum a verbo συνίεμι, « intelligo. » repetit, ac
 vertit: « vos contra non intelligere. »

(78) Οἷς γε. Comb., οἷς γε. In quibusdam, καὶ
 οἷς γε.

ερον εἶπειν, ἢ μὲν ὑπὲρ χρόνων, ἢ δὲ ὑπὸ χρόνον. Αἰτιώμεθα δὲ ἢ μὲν, Θεός, καὶ ἐν τρισὶ τοῖς μεγίστοις ἵσταται, αἰτιώμεθα, καὶ δημιουργῶν, καὶ τελειοποιῶν· τῷ Πατρὶ λέγω, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἄ μῆτε οὕτως ἀλλήλων ἀπῆρτηται (79), ὡς φύσει τέμνεσθαι· μῆτε οὕτως ἐστένωται (80), ὡς εἰς ἐν πρόσσωπον περιγράφεσθαι· τὸ μὲν γὰρ τῆς Ἀρειανῆς μανίας, τὸ δὲ τῆς Σαβελλιανικῆς (81) ἀθείας ἐστίν· ἀλλ' ἔστι, τῶν μὲν πάντη διαιρητῶν ἐνικωτέρα, τῶν δὲ τελειῶν (82) μοναδικῶν ἀφθονωτέρα. Ἡ δὲ μεθ' ἡμῶν τέ ἐστι, καὶ καλεῖται χτισίς, καὶ ἄλλα ἄλλων ὑπεραίρη, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν (83) ἑγγύτητος.

Θ. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ὅτε μὲν ἡ καρδία Β πρὸς Κύριον, ἴτω μεθ' ἡμῶν, καὶ προσκυνῶμεν τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα, μηδὲν ταπεινότητος ὄνομα τῇ ἀπροσίτῳ διῆξι προσάγοντες, ἀλλὰ τὰς ὑψώσεις τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἐν τοῖς τρισὶ διαπαντὸς ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες. Ἦς γὰρ οὐδὲ μέγεθος φύσεως κυρίως ἐστὶν εἶπειν, διὰ τὸ ἄπειρον καὶ ἀόριστον, πῶς ταύτη ταπεινότητα ἐπεισάξομεν; Ὅστις δὲ ἄλλοτρίως ἔχει Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τέμνει τὴν μίαν καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα (84) οὐσίαν εἰς ἀνισότητα φύσεων, θαυμαστόν, εἰ μὴ τῇ βομφαίᾳ τμηθῆσεται, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τεθήσεται, πονηρὸν δρεπομένου πονηρᾶς δόξης καρπὸν, καὶ νῦν καὶ ὑστερον.

Γ. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς, τί χρῆ καὶ λέγειν, οὐ C καὶ τὸ παρὰ πάντων συγκεχωρηκὸς φεῖδεσθαι (85) ταῖς φυσικαῖς ἐνομοίαις προκατελημμένων (86); Εἰ καὶ τῆς ἀτιμίας τὰ πρῶτα ἠνέγκατο, πρῶτος τμηθεὶς εἰς Ἀγαθὸν καὶ Δημιουργόν (87) παρὰ τῆς ἀρχαίας καινοτομίας. Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σκοπεῖτε ὡς ἀπὸ τῶν καὶ συντόμως διαλεξώμεθα. Εἰ μὲν τις ἔχοι τούτων τι λέγειν (88) τρεπτόν ἢ ἀλλοιωτόν, ἢ χρόνον, ἢ τόπον, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ μετρούμενον, ἢ οὐ φυσικῶς ἀγαθόν, ἢ οὐκ αὐτοκίνητον, ἢ οὐκ ἀντεξούσιον, ἢ λειτουργόν, ἢ ὄμωρδόν, ἢ φοδούμενον, ἢ ἐλευθερούμενον, ἢ οὐ συναριθμούμενον· δεκνύτω τοῦτο, καὶ ἡμεῖς στέρομεν, συνδούλων αεμνῶντι· δοξαζόμενοι, εἰ καὶ Θεὸν ζημιούμεθα. Εἰ D

⁸⁷ Exod. xxii, 26. ⁸⁸ Psal. cxlix, 6. ⁸⁹ Luc. xii, 46.

(79) Ἀπῆρτηται. Coisl. 1, διῆρτηται ὡς εἰς τρία ἐκφυλα καὶ ἀλλότρια τέμνεσθαι. «Non ita inter se dirimuntur, ut in tres diversas atque alienas dividantur naturas.» In nonnullis, ἀπῆρτηται.

(80) Μῆτε οὕτως ἐστένωται, etc. Nempe, δεσποτία, «dominatio,» id est, «natura divina,» seu, «essentia.» Sic etiam ad naturam divinam, referenda sunt sequentia verba, ἐνικωτέρα, et ἀφθονωτέρα. Non bene Billius ad personas refert, quæ de natura, seu essentia divina intelligenda manifestum est; atque etiam, ut ita intelligantur, sana postulat theologia. Sic enim locum vertit: «Nec ita in arcum redacti, ut in unam personam includantur, et circumscribantur... sed ut magis singulares sunt, quam ea, quæ in divisionem omnino cadunt, ita rursus copiosiores sunt, quam ea, quæ prorsus singularia sunt.»

(81) Σαβελλιανικῆς. Duo Regg. et Comb., Σαβελλιανῆς.

(82) Τελειῶς. Coisl. 1 et Comb., παντελῶς.

(83) Πρὸς Θεόν. In nonnullis, πρὸς τὸν Θεόν.

(84) Τὰ ὄντα. Hæc desunt in Reg. a.

(85) Φεῖδεσθαι. Reg. a, Coisl. 1 et Comb., φείδεσθαι.

(86) Προκατελημμένων. In nonnullis, ἡττημένων, «victi.»

(87) Εἰς Ἀγαθὸν καὶ Δημιουργόν. «In Bonum et Opificem.» Duo principia veteres hæretici, maxime Marcionitæ, constituebant, alterum «bonum,» alterum «malum.» Per «malum,» rerum effectorem, δημιουργόν, intelligebant.

(88) Λέγειν. Sic plures codd. et quidem melioris notæ. In editis, λέγοι.

624 IX. Quæ cum ita se habeant, si quis cor ad Dominum habet, nobiscum jungatur⁸⁷, atque unam in tribus personis Deitatem adoremus, nullum humilitatis nomen inaccessibili gloriæ tribuentes, sed unius Dei in tribus personis exaltationes semper in gutture ferentes⁸⁸. Cujus enim ne magnitudinem quidem naturæ, propter infinitam et nullis terminis inclusam ipsius vim, proprie dicere possumus, quo tandem modo ipsi humilitatem inducemus? Quisquis autem a Deo alienus et aversus est, ob eamque causam, unam illam rebusque omnibus superiorem essentiam in dispares naturas dividit, mirum sane fuerit, si non ipse gladio dividatur, parsque ipsius cum infidelibus ponatur⁸⁹, pravum prævæ sententiæ fractum, et nunc, et postea percipientis.

X. Ac de Patre quidem, quid dicere necesse est, cui uno consensu omnes, naturalibus animi notionibus edocti atque imbuti, parcunt? Quauquam etiam primas ignominie tulit, utpote qui primus in Bonum et Opificem a priscis novatoribus dissectus est. De Filio autem et Spiritu sancto, videte quam simpliciter et breviter disseramus. Si quis horum alterutrum, vel conversioni aut mutationi subesse, vel in temporis, aut loci, aut potentie, aut operationis mensuram cadere, vel non natura bonum, vel non per se moveri, vel arbitrii libertate carere, vel ministrum, vel divinæ laudis cantorem, vel metuentem vel libertate donatum, vel non simul cum Patre humeratum, dicere potest; hoc ostendat, et acquiesce-

mus, nosque conservorum gloria et dignitate honorari feremus, Dei licet jacturam faciamus. At si, quidquid Pater habet, idem, præter causam, Filii est; quidquid item Filius habet, idem quoque Spiritus sancti est, præter filiationem, eaque omnia, quæ corporea ratione de eo prædicantur, propter me hominem, meamque salutem, ut, quod meum erat, accipiens quod suum est, mihi per novam hanc commistionem largiatur; tandem aliquando nugari desinite, o inanium verborum ac statim cadentium moriemini, domus Israel ?

XI. Ipse equidem, et Verbi appellationes tot scilicet tamque magnas et sublimes, 625 et quæ dæmonibus etiam pudorem incusserunt, revereor. Revereor etiam Spiritus sancti æqualitatem; ac constitutam in eos, qui blasphemis verbis eum impetunt⁷¹, comminationem pertimesco. Blasphemia porro est, non theologia, ei divinitatem auferre. In quo illud observandum, quod is, qui blasphemis verbis incessebatur, Dominus erat; is autem, qui vindicabatur, Spiritus sanctus, procul dubio ut Dominus. Non sustineo, post illuminationem lucis expers esse, quidpiam trium in quæ baptizatus sum, adulterans, ac vere in aquis sepeliri, non ad regenerationem, sed ad mortem initiatus.

XII. Audacius aliquid proloquar, o Trinitas; ac temeritati venia detur; nam de animæ salute periculum est. Dei quoque ipse sum imago, supernæ scilicet gloriæ, licet humi positus. Non adducor ut credam, mihi ab æquali salutem afferri. Si Spiritus sanctus Deus non est, Deus prius efficiatur, atque ita demum me, æqualem suum, Deum efficiat. At nunc, quæ hæc gratiæ impostura est, vel eorum potius, qui gratiam tribuunt, velut in Deum credere, et Deo orbatum recedere? Aliud professum esse, et aliud doceri? Quales furtivæ verborum fraudes, per aliam interrogationem et confessionem, alio ferentes? Me miserum splendoris hujus nomine, si post lavacrum niger effectus sum, si eos qui nondum purgati sunt, splendidiores cerno, si per pravam initiatorum mei doctrinam, tanquam talis quibusdam deludor, si præstantiorem Spiritum quæro, nec invenio. Da mihi alterum lavacrum, ac tum de priore male cogita. Quid mihi perfectam regenerationem invides? Quid D me, cum Spiritus, tanquam Dei, templum sim⁷², rei creatæ domicilium facis? Quid ea, quæ mea sunt, partim honore, partim ignominia afficis, malum te

⁷⁰ Ezech. xviii, 31. ⁷¹ Matth. xii, 31. ⁷² I Cor. vi, 19.

(89) Πλήν τῆς αἰτίας. Coisl. 1, aliique non pauci, πλήν τῆς ἀγεννησίας, « præter ingenerationem » quod scilicet, « solus a se sit. »

(90) Διὰ τὸν ἐμὸν ἄνθρωπον. « Propter meum hominem. » Id est, propter naturam humanam quam assumpsit, et quam mihi communicat, facius homo.

(91) Κενῶν. Duo Regg., καινῶν, « novorum. »

(92) Φέρω. Comb. addit, δέ.

(93) Καὶ ὄντως. Reg., Cypri., καὶ οὕτως.

(94) Πρώτων. Comb., πρότερον.

(95) Κλοπαί. Billius legit, πλοκαί, et vertit: « Quales verborum nexus et captiones. »

(96) Φέρονται. Reg. d, φέρεσθαι.

A δὲ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστι, πλήν τῆς αἰτίας (89)· πάντα δὲ ὅσα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος, πλήν τῆς υἰότητος, καὶ τῶν ὅσα σωματικῶς περὶ αὐτοῦ λέγεται διὰ τὸν ἐμὸν ἄνθρωπον (90), καὶ τὴν ἐμὴ σωτηρίαν, ἵνα τὸ ἐμὸν λαβῶν, τὸ ἐαυτοῦ χαρίσθαι διὰ τῆς καινῆς ἀνακράσεως· παύσασθε παραληροῦντες ὅψέ γοῦν, ὡ σοφισταὶ κενῶν (91) ῥημάτων, αὐτοῦ πιπτόντων. Καὶ ἵνα τί ἀποθνήσκετε, οἰκῶς Ἰσραὴλ, ἵν' ἐκ τῆς Γραφῆς ὑμᾶς ὀδύρωμαι; ἀτίσιβες. Εἰ quare, ut ex Scriptura vos deplorem,

IA'. Ὡς ἔγωγε αἰδοῦμαι μὲν τὰς τοῦ Λόγου προσηγορίας, τοσαύτας τε οὐσας, καὶ οὕτως ὑψηλάς καὶ μεγάλας, ἃς καὶ δαίμονες ἐνετράπησαν· αἰδοῦμαι δὲ τὴν ὁμοτιμίαν τοῦ Πνεύματος· φοβοῦμαι ἔτι τὴν ὠρισμένην ἀπειλὴν τοῖς εἰς αὐτὸ βλασφημοῦσι. Βλασφημία δὲ, οὐχ ἡ θεολογία, τὸ δὲ ἄλλοτριοῦν τῆς θεότητος. Καὶ τηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ μὲν βλασφημούμενον, ὁ Κύριος ἦν· τὸ δὲ ἐκδικούμενον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃλον ὡς Κύριος. Οὐ φέρω (92) ἀφώτιστος εἶναι μετὰ τὸ φῶτισμα, παραχαράσσων τῶν τριῶν, εἰς ἃ βεβάπτισμαι, καὶ ὄντως (93) ἐνταφῆναι τῷ ὕδατι, οὐκ εἰς ἀναγέννησιν, ἀλλ' εἰς νέκρωσιν τελειούμενος

IB'. Τολμῶ τι φθέγξασθαι, ὡ Τριάς· καὶ συγγνώμη τῇ ἀπονοίᾳ· περὶ ψυχῆς γὰρ ὁ κίνδυνος. Εἰκῶν εἶμι καὶ αὐτὸς Θεοῦ, τῆς ἄνω δόξης, εἰ καὶ κάτω τέθειμαι. Οὐ πείθομαι τῷ ὁμοτίμῳ σώζεσθαι. Εἰ μὴ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, θεωτήτω πρῶτον (94), καὶ οὕτω θεοῦτω με τὸν ὁμοτίμον. Νῦν δὲ τίς ἡ ἀπάτη τῆς χάριτος, μᾶλλον δὲ, τῶν διδόντων τὴν χάριν, ὡς εἰς Θεὸν πιστεῦσαι, καὶ ἀνελεῖν ἄθεον; ἄλλο καθομολογῆσαι, καὶ ἄλλο διδάσκεισθαι; οἷαι τῶν λόγων ἀκλοπαί (95) καὶ ἀπάται, δι' ἄλλης ἐρωτήσεως καὶ ὁμολογίας, εἰς ἄλλο φέρουσαι (96); Ὅμοιοι τῆς λαμπρότητος, εἰ μετὰ τὸν λουτρὸν μεμελάνωμαι, εἰ λαμπροτέρους ὁρῶ τοὺς ὕπω κεκαθαρμένους, εἰ τῇ τοῦ βαπτιστοῦ κακοδοξίᾳ κυβεύομαι (97), εἰ ζητῶ Πνεῦμα κρεῖττον, καὶ οὐχ εὐρίσκω! Δός μοι λουτρὸν δευτέρον, καὶ περὶ τοῦ πρώτου κακῶς ἐνόησον. Τί μοι φθονεῖς τῆς τελείας ἀναγεννήσεως; τί μὲ ποιεῖς, ναὶν ὄντα τοῦ Πνεύματος ὡς Θεοῦ, κατοικητήριον κτισματος; τί τὸ μὲν τιμᾶς τῶν ἐμῶν (98), τὸ δὲ ἀτιμᾶεις κακῶς θεότητι διαιτῶν, ἵν' ἐμοὶ τέμης (99) τὸ χάρισμα, μᾶλλον δὲ, αὐτὸν ἐμὲ τῷ χαρίσματι (1); Ἡ τὸ πᾶν τιμήσον, ὡ καινῆς (2) θεολογί,

(97) Εἰ τῇ τοῦ βαπτιστοῦ κακοδοξίᾳ κυβεύομαι. Hæc in melioris notæ codicibus proxime legitur post μεμελάνωμαι.

(98) Τί τὸ μὲν τιμᾶς τῶν ἐμῶν. Sic Regg. a, Im: « Quid ea, quæ mea sunt, » id est, « quas solo Trinitatis personas, » ut recte Elias, ac ipse textus postulat, « partim honore, » etc. Bill. « Quid me, partim, » etc. In ed., τί τὸ μὲν τιμᾶ, etc.

(99) Τέμης. Sic Regg., Im, Iu. In ed., θέλεις, « velis. »

(1) Τῷ χαρίσματι. Sic plures codd. In ed., τὸ χάρισματι.

(2) Ὡ καινῆς. Plures Regg., a inque optimæ notæ, et Elias, ὡ καινῆ, « o vanc. »

ἢ τὸ πᾶν ἀτίμασον, ἵνα, κἂν ἀσεβῆς, ἀλλὰ σεαυτῷ A
 γε ἀκλόουθος ἦς, μὴ κρινῶν ἀνίσως φύσιν ὁμοτι-
 μων (5).

ium sperne, ut, etiamsi impius sis, tibi tamen ipse
 constes, naturam honore parem haudquaquam dis-
 pari modo expendens.

II'. Κεφάλαιον δὲ τοῦ λόγου· Μετὰ τῶν χερου-
 διμ (4) ὄξασον, συναγόντων τὰς τρεῖς ἀγιότητας εἰς
 μίαν κυριότητα, καὶ τοσοῦτον παραδεικνύντων τῆς
 πρώτης οὐσίας, ὅσον ὑπανοίγουσι τοῖς φιλοπόνοις αἱ
 πτέρυγες. Μετὰ Δαβὶδ φωτισθητι, πρὸς τὸ φῶς λέ-
 γοντος· Ἐν τῷ φωτὶ σου ὄψόμεθα φῶς, ὡς ὡσπερ
 ἐν τῷ Πνεύματι τὸν Υἱόν· οὐ τί ἂν γένοιτο τηλαυ-
 γέστερον; Μετὰ Ἰωάννου βρόντησον, τοῦ υἱοῦ τῆς
 βροντῆς, μηδὲν περὶ Θεοῦ ταπεινὸν ἤχων, μηδ' ἀπὸ
 γῆς, ἀλλ' ὑψηλὸν καὶ μετέωρον (τὸν ἐν ἀρχῇ τε
 ὄντα, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα, καὶ Θεὸν Λόγον, Θεὸν B
 γινώσκων, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐξ ἀληθινοῦ Πατρὸς,
 ἀλλ' οὐ σύνδουλον ἀγαθόν, υἱοῦ προσηγορίᾳ μόνῃ (5)
 τιμημένον· καὶ τὸν ἄλλον Παράκλητον, δηλαδὴ
 ἄλλον τοῦ λέγοντος· Θεοῦ δὲ (6) ὁ Λόγος)· καὶ ὅταν
 μὲν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἑσμεν, ἀναγινώσκεις (7),
 τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας ἐνοπριζόμενος· ὅταν δὲ,
 Πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μοῖνῃ παρ' αὐτῷ
 κοιησόμεθα, τὸ διηρημένον τῶν ὑποστάσεων λογι-
 ζόμενος· ὅταν δὲ, τὸ Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου
 Πνεύματος ὄνομα, τὰς τρεῖς ἰδιότητας.

ΙΔ'. Μετὰ Λουκᾶ ἐμπνεύσθητι, ταῖς Πράξεσι τῶν
 ἀποστόλων προσομιλῶν. Τί μετὰ Ἀνανίου τάττη καὶ
 Σαπφείρας τῶν καινῶν (8) νοσφιστῶν (εἴ γε καινῶν (9)
 ὡς ἢ τῶν ἰδίων κλοπῆ), καὶ ταῦτα νοσφιζόμενος, C
 οὐκ ἀργύριον, οὐδ' ἄλλο τι τῶν εὐτελῶν καὶ μικρῶν,
 ὅλον γλῶσσαν χρυσῆν, ἢ ψιλὴν (10), ἢ διδραχμον, ὡς
 ποτε στρατιώτης ἀπληστos, ἀλλ' αὐτὴν κλέπτων θεό-
 τητα, καὶ ψευδόμενος, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεόν,
 ὅπερ ἤχουσας; Τί; Μηδὲ τὴν ἐξουσίαν αἰδῆ τοῦ
 Πνεύματος, ἐφ' οὗς θέλει, καὶ ἦνίκα, καὶ ὅσον πνέον-
 τος; Ἐπιθῆμει τοῖς περὶ Κορνήλιον πρὸ τοῦ βαπτί-
 σματος, ἄλλοις μετὰ τὸ βάπτισμα διὰ τῶν ἀποστόλων.
 Ὅστι ἀμφοτέρωθεν, ἐκ τε ὧν ἐπιφοιτᾷ (11) δεσποτι-
 κῶς, ἀλλ' οὐ δουλικῶς, καὶ ἐξ ὧν ἐπιζητεῖται πρὸς
 τὴν τελείωσιν, τὴν θεότητα μαρτυρεῖσθαι τοῦ Πνεύ-
 ματος

ΙΕ'. Μετὰ Παύλου θεολόγησον, τοῦ πρὸς τρίτον οὐ-
 ρανὸν ἀναχθέντος· ποτὲ μὲν συναριθμοῦντος τὰς D
 τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τοῦτο ἐνηλλαγμένως, οὐ τετη-
 ρημένως ταῖς τάξεσι, προαριθμοῦντος, ἐναριθμοῦν-

⁷⁵ Isa. vi, 3. ⁷⁶ Psal. xxxv, 10. ⁷⁷ Marc. iii, 17. ⁷⁸ Joan. i, 1. ⁷⁹ Joan. x, 30. ⁸⁰ Joan. xiv, 23.
⁸¹ Math. xxviii, 19. ⁸² Act. v, 1 et seqq. ⁸³ Jos. vii, 21. ⁸⁴ Act. v, 4. ⁸⁵ Joan. iii, 8. ⁸⁶ Act. x, 44;
 xix, 2. ⁸⁷ II Cor. xii, 2.

(3) Φύσιν ὁμοτιμον. Sic Reg. a, lu, Coisl. 1, Comb., etc. In quibusdam, ἰστίμιον. In ed., ἀσώματων, ε κορφοῖς expertem.)

(4) Χερουδίμ. In quibusdam, et in Isaisa vi, 2, αραφίμ.

(5) Μοῖνῃ. Addunt editi, τι, quod in pluribus Regg. non legitur· ideoque illud delevimus.

(6) Θεοῦ δέ. Sic tres Regg. Deest δέ, in eis.

(7) Ἀναγινώσκεις. Reg. hm, ἀναγινώσκεις.

(8) Καινῶν. In quibusdam, κενῶν.

(9) Καιρόν. In nonnullis, κενόν.

(10) Ψιλὴν. In quibusdam, ψέλλιον, vel ψέλιον, « armillam, » qua voce usi sunt LXX Interpretes, Job xl, 21. Verum ideo constare debet, ψιλὴν, ve-
 ram esse lectionem, quod Gregorius notat furtum Achan, qui furatus est ψιλὴν ποικίλην, « vestem var-
 riam, » ut legitur apud Septuaginta, Josue vii, 21. Quod autem Theodoretus στολήν, « vestem, » inter-
 pretatur, Cyrillus esse vult, στρατιωτικὴν στολήν, « paludamentum, » Vulgata, « pallium coccineum. »

(11) Ἐπιφοιτᾷ. Comb., προσεπιφοιτᾷ, « supervenit. »

A divinitati arbitrum præbens, ut mihi baptismum,
 vel me ipsum potius per baptismum, seces? Aut
 totum honore prosequere, o nove theologe, aut to-
 tum sperne, ut, etiamsi impius sis, tibi tamen ipse
 constes, naturam honore parem haudquaquam dis-

XIII. Sit autem hoc orationis capitulum: 626 divinam
 gloriam cum seraphinis prædica, qui tres sanctitates
 in unam dominationem⁷⁵ contrahunt, primamque
 essentiam hactenus indicant, quatenus eam studio-
 sis hominibus eorum alæ paululum aperiant. Illumi-
 nare cum Davide, qui sic lumen alloquitur: *In lu-
 mine tuo videbimus lumen*⁷⁶, hoc est in Spiritu Fi-
 lium: quo quid fulgidius esse possit? Cum Joanne
 illo, tonitruū filio⁷⁷, intona, nihil de Deo abjectum
 ac terrenum insonans, sed excelsum et sublime B
 (nempe Verbum illud, quod in principio erat, et
 apud Deum erat, et Deus erat⁷⁸, Deum agnoscens,
 et Deum verum ex Patre vero, non autem conservum
 bonum, solo Filii nomine ornatum: atque alium Pa-
 ractletum, alium, inquam, ab eo qui loquebatur; Dei
 porro Verbum loquebatur); eamque rationem iniens
 ut cum illa legis: *Ego et Pater unum sumus*⁷⁹, es-
 sentiæ conjunctionem tibi ob oculos proponas: cum
 autem illa: *Ad eum veniemus, et mansionem apud
 eum faciemus*⁸⁰, personarum distinctionem cogites:
 cum vero Patris, et Filii, et Spiritus sancti no-
 men⁸¹, tres proprietates spectes.

XIV. Cum Luca divinitus afflare, apostolorum
 Acta legens. Quid te Ananiæ Saphiræque⁸² adjungis,
 novis illis pecuniæ furibus? (nova etenim haud du-
 bie est proprietarum rerum subreptio), idque non pe-
 cuniam, aut aliud quiddam leve et exigui pretii su-
 merrans, ut linguam auream, paludamentum, aut
 didrachma, ut quondam avarus miles⁸³, sed ipsam
 divinitatem subripiens, ac Deo non homini mentiens,
 ut Scripturæ verbis utar⁸⁴. Quid? Ne ipsam quidem
 revereris Spiritus potestatem, qui, in quos, et quando,
 et quantum vult spirat⁸⁵? Ad Cornelium ante ba-
 ptismum⁸⁶ accedit; ad alios, apostolorum opera,
 post baptismum⁸⁷. Ita utrinque, nempe et ex eo quod
 herili, non autem servili modo accedit, et ex eo quod
 ad baptismum omnibus numeris absolvendum requi-
 ritur, Spiritus sancti divinitas testata relinquatur.

XV. Cum Paulo de rebus divinis dissere, cum illo,
 inquam, qui ad tertium cælum evehctus est⁸⁸; qui non-
 nunquam tres 627 personas connumerat, idque varie,
 nec nominum ordine servato, sed eandem personam

nunc prænumerans, nunc connumerans, nunc subnumerans. Quorsum hoc? Nempe ut naturæ æqualitatem ostendat: nonnunquam etiam trium, interdum duorum, aut unius mentionem facit, tanquam videlicet reliquæ personæ simul sequantur: atque etiam aliquoties, Dei operationem Spiritui tribuit⁶⁶, ut nulla in re diverso; aliquoties autem rursus pro Spiritu Christum infert⁶⁷: et quidem, cum personas distinguit, his verbis utitur: *Unus Deus, ex quo omnia, et nos in ipsum; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum*⁶⁸. Cum autem unam Deitatem colligit, ita loquitur: *Quia ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia*⁶⁹, nimirum per Spiritum sanctum, ut multis Scripturæ locis demonstratur. *Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen. B*

⁶⁶ I Cor. xii, 11. ⁶⁷ Rom. viii, 9 seqq. ⁶⁸ I Cor. viii, 6. ⁶⁹ Rom. xi, 36.

(12) *Ἰνα τί; Δηλώση.* Comb., *Ἰνα δηλώση.*

(13) *Ποτὲ δὲ τινῶν.* Sic Reg., Cypr. et Comb. In ed., *ποτὲ δὲ τῶν.*

(14) *Τὰ πάντα.* Sic Reg. et Colb. plures, etc.

Α τος, ὑπαριθμοῦντος τὸ αὐτό. Ἰνα τί; Δηλώση (12) τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως. Ποτὲ δὲ τῶν τριῶν μεμνημένου· ποτὲ δὲ τινῶν (13), ἢ τινός, ὡς ἐπομένου πάντως τοῦ λείποντος· καὶ ποτὲ μὲν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ τῷ Πνεύματι δίδοντας, ὡς οὐδὲν διαφέροντος· ποτὲ δὲ, ἀντὶ τοῦ Πνεύματος, τὸν Χριστὸν ἐπιφέροντος· καὶ ὅτε μὲν διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις, εἰς Θεός, λέγοντος, ἐξ οὗ τὰ πάντα (14), καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Ὅτε δὲ συνάγει τὴν μίαν θεότητα· ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, δηλαδὴ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς πολλαχοῦ δείκνυται τῆς Γραφῆς. Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων (15). Ἀμήν.

Deest τὰ, in ed.

(15) *Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.* Sic Reg. bni, aliique. In ed., *Αὐτῷ ὃ δόξα, εἰς αἰῶνας.*

628 MONITUM IN ORATIONEM XXXV.

I. Profectus e Macedonia Theodosius Magnus, Constantinopolim venit septimo Kalendas Decembris anni 380. Biduo post, ejectis hæreticis, singulas quasque regiæ urbis ecclesias Catholicis restituit. Tanto beneficio permoti Constantinopolitani cives, ac religiosa exultantes lætitia, imperatoris pietatem et gloriam ad cælos usque evehunt. Gregorius ipse, ut par erat, publici gaudii se quoque participem præbens, grati erga Deum animi, hac brevi oratione, specimina dedit. Celebrabatur hac die quædam martyrum festivitas. Hinc Gregorius Deo gratias agit, et auditoribus gratulatur, quod, non ad arma movenda, sed ad festum agitandum, prompti et alacres convenierint. Inopinatum istud miraculum martyrum patrocinis ascribit. « O martyres, » inquit (or. xxxv, n. 1), « vestrum hoc certamen est. Vos ingens bellum confecistis, sat scio. Hæc sudores vestri præstiterunt, » etc. Deinde hæreticos exhibet, velut nocturnas aves, quæ, lucis serenitatem fugientes, sese in tenebrarum latibula recipiunt. Tum ad calamitates quas anno præcedenti ab ipsis hæreticis perpassi fuerant, transit orator. Luctuosum illud tempus nativis quidem, sed atris ac tenebrosissimis, ut ita dicam, eloquentiæ coloribus exprimit. At statim oculos a tam injucunda pictura retrahit, ne tantæ festivitatis dies hac flebili et caliginosa imagine contaminetur; atque rursus ad exultantis animi motus auditores revocat.

II. Putavit Leuvenklaius hanc orationem habitam fuisse sub initium imperii Theodosii, eoque tempore quo Theologus non ita pridem Constantinopolim advenerat. Verum errat vir doctus. Orationis initium et finis, imo tota ipsa oratio ei adversatur. Dictam credimus cum Tillemontio (16), septimo, vel paulo post, Kalendas Decembris anni 380, quo tempore restitutæ sunt Catholicis ecclesiæ. Ea est etiam oratio, quæ prima in majori ac sacratissima S. Sophiæ ecclesia pronuntiata est. Hanc primus vertit et Latine tantum edidit Leuvenklaius anno 1571. Excerptam admonet ex vetustissimo libro, qui Choniatae Acuminati historici manu exaratus erat. Hac oratione, non ex Leuvenklaii, sed ex Billii interpretatione, aucta est editio Latina Gregorii, quæ anno 1583, Chatardi et Genebrardi curis, prodit. Montacutius vero primus est qui transcriptam e bibliotheca illustrissimi comitis palatini electoris, et cum altero ibidem exemplari a Georgio Lingleshemio collatam, Græcæ tantum vulgavit anno 1610. Putat Montacutius hanc, non tam orationem, quam orationis fragmentum esse. Quæ sententia forsitan non omnino contemnenda videri potest. Absit tamen, ut eam cum nonnullis habeamus, velut quoddam fragmentum ex aliqua S. Chrysostomi oratione decerptum. Nam, ut ait Leuvenklaius (17), « esse germanum hanc Theologi nostri setum pronuntiare dubitaverit nemo, si dictionis modo characterem intueatur. » Sic etiam censet doctissimus Tillemontius. Et certe, ut observant eruditi, quæ in hac oratione tractantur, 629 nullatenus Chrysostomi, sed Gregorii temporibus eximie consonant. Etenim Theologus eadem hic describit quæ *Carmine de vita sua* et alibi passim leguntur.

(16) Tom. IX, pag. 728.

(17) *Monit. in hanc orationem.*

ΛΟΓΟΣ ΛΕ΄.

ORATIO XXXV^a.

Εἰς τοὺς μάρτυρας, καὶ κατὰ Ἀρειανῶν. A

De martyribus, et adversus Arianos

A. Τί τοσούτον ἔστιν εἰπεῖν, ὅσον τοῖς ὀφθαλμοῖς πάρεστι βλέπειν; Τίς δὲ λόγος (18) τῶν φαινομένων ἀγαθῶν ἰσοστάσιος; Ἰδοὺ πρόκειται τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸ ἀπίστουμένον θέαμα, ὃ καὶ (19) ἰδεῖν μὲν πολλὰκις ἠὲξάμεθα, κρεῖττον δὲ ἦν ἢ κατ' εὐχὴν τὸ ποθοῦμενον. Πάλιν ἐνταῦθα μαρτύρων τιμαί, πολὺν ἦδη τὸν πρὸ τούτου χρόνον ἀμεληθεῖσαι· πάλιν ἱερέων θεοῦ συνδρομαί· πάλιν χοροστασίαι καὶ πανηγύρεις πνευματικαί. Ὁ σύλλογος πολυάνθρωπος ἑορτάζειν, οὐχ ὀπλομαχεῖν προθυμούμενος. Ἦ τοῦ θαύματος· ἐρρίπται τῶν χειρῶν τὰ ὄπλα, λέλυται ἡ παράταξις, ἀμελεῖται ὁ πόλεμος. Οὐκ ἔτι αἱ φωναὶ τῶν ἀλαλαζόντων ἀκούονται· ἀντὶ δὲ τούτων ἑορταί, καὶ εὐφροσύναι, καὶ εἰρηνικαὶ θυμηδαὶ τὴν πόλιν πᾶσαν περιχερεύουσι· τὴν πάλαι μὲν οὖσαν τῶν μαρτύρων μητέρα, πολὺν δὲ τὸν ἐν τῷ μέσῳ χρόνον, ἀμοιρον γενομένην τῆς ἐπὶ τοῖς τέκνοις τιμῆς. Ἀλλὰ νῦν ἀπέχει πάντα καὶ περισσῶς, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εὐγε, ὦ μάρτυρες· ὑμέτερος καὶ οὗτος ὁ ἀθλος· ὑμεῖς νενικήκατε τὸν πολὺν πόλεμον, εὐ οἶδα. Μόνα καὶ ταῦτα (20) τῶν ὑμετέρων ἰδρώτων τὰ καταρνώματα. Ὑμεῖς ἠγεῖρατε τῆ εἰρήνῃ τὸ τρόπιον. Ὑμεῖς τοὺς ἱερέας τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἑαυτοὺς ἐφειλόσαθε. Ὑμεῖς τοὺς χορευτὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ συλλόγῳ τούτῳ προεστήσαθε. Ἦ πόσῃ πεπόνθασαι τὴν ζημίαν, οἷς ὁ χρόνος τῆς ζωῆς μέχρι τοῦ νῦν οὐ διήρκεσε θεάματος, ἵνα τῶν σκυθρωπῶν εἰς κόρον ἐλθόντες, τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης ἀπελαύσειεν (21)!

B. Οἴχεται μὲν, καὶ ἠφάνισται ἡ τῆς αἰρέσεως ἀπάτη, οἷόν τις ὀμίγη, ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος σκελασθεῖσα· καθαρά δὲ διελαμψεν ἡ τῆς εἰρήνης αἰθρία, καὶ διαφαίνονται κατ' αὐτὴν οἱ τοῦ ἁσπεως ἐν λαμπρῇ τῆς ἀληθείας φωτὶ μαρμαρῶσσαντες ἀστέρες, οὐχὶ νυκτὶ ἀποκεκληρωμένοι καὶ σκότω, ἀλλ' ἡμεροφανεῖς οἱ πάντες, τῷ ἀληθινῷ φωτὶ τῆς δικαιοσύνης ἀναλάμψαντες. Καὶ ἐπειδὴ, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἡ νύξ προέκοψε, μᾶλλον δὲ, τὸ παράπαν ἠφάνισται, τῷ δὲ φωτὶ (22) τῆς ἡμέρας ἅπαν καταπαίδρύνεται (23), φεύγει μὲν τὰ νυκτονόμα (24) τῶν θηρίων, καὶ συνελαύνονται πρὸς τοὺς δρυμοὺς καὶ τὰς σπηλυγγας· φεύγουσι δὲ νυκτερίδες αἰρετικαὶ τρύχουσαι, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀμβλυώπουσαι (25), καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῶν πετρῶν κα-

I. Quid tantum dici potest, quantum oculis usurpare licet? Quænam autem oratio, cum his bonis quæ conspicimus, comparari potest? En oculis nostris incredibile proponitur spectaculum, quod sæpe quidem videre optavimus, expetitur autem, vota quoque excedit. Hic rursus defertur martyribus honor, qui longo jam temporis spatio neglectus erat; rursus Dei sacerdotum concursus; rursus tripudia et spiritualia celebritates. Frequens hic conventus, non ad arma movenda, sed ad diem festum agendum promptus ac paratus est. O ingens miraculum! Arma e manibus projecta sunt, soluta est acies, belli cura abjicitur. Non jam amplius ululantium voces audiuntur; contra vero, festa, et gaudia, et paciificæ animorum jucunditates totam civitatem, velut instituto choro, ambiunt: hanc, inquam, quæ olim martyrum parens erat, verum diuturne interea tempore, eo honore, quem ex filiis capiebat, orbata. At nunc, ut Apostoli verbis utar, omnia habet et abundat^o. Euge, o martyres; vestrum hoc quoque certamen est: vos ingens bellum confestistis, sat scio. Hæc quoque sudores vestri præstitierunt. Vos paci tropæum istud erexitis. Vos Dei sacerdotes, ad vos ipsos attraxistis. Vos Spiritus sancti tripudiatōres, huic conventui præfecistis. O quanto affecti sunt damno, quibus vitæ tempus ad hoc usque spectaculum non pertractum est, ut molestiis ærumnisque saturati, pacis bonis fruerentur!

II. Abiit, et deleta est hæresis impostura, instar nebulæ cujusdam, a Spiritu sancto dissipata. Pura autem effulsit pacis serenitas, ac per eam emicant urbis stellæ, in splendida veritatis luce radiantēs; non nocti ac tenebris attributæ, sed omnes interdum lucentes, vero justitiæ lumine refulgentes. Et quoniam, ut ait Apostolus, nox præcessit^o, vel potius omnino evanuit, atque diei luce omnia hilarescunt, fugiunt quidem feræ, quæ pabula noctu quærunt, ac in saltus et speluncas se recipiunt, ita etiam fugiunt nycticoraces hæreticæ stridorem edentes; et ad veritatis lucem cæcutientes, atque capitibus inter se hærentes, in petrarum scissuras se conjiciunt. Per hujus diei lucem cessarunt commensatorum ac temulentorum sodalitia. Fures, pa-

^o Philipp. iv, 18. ^o Rom. xiii, 12.

^o Alias XLVIII; quæ autem 35 erat, nunc 29. — Habita exequite mense Novembri an. 380.

(18) Τίς δὲ λόγος. Sic legendum plutamus cum Montacutius, quamvis codices quidam et editi habeant, τίς διάλογος.

(19) Καὶ. Deest in Reg. hm.

(20) Μόνα καὶ ταῦτα. Leuvenklaius legit μόνον. Montac. melius putat μόνων.

(21) Ἀπελαύσειεν. Reg. hm, ἀπέλαυσαν. Comb., ἀπελάσειαν. Montac. in textu, ἀπέλαυσαν, ad marg., ἴσ. ἀπελάσειεν, et in notis ἴσ. ἀπελάσειεν ἄν.

(22) Τῷ δὲ φωτὶ, etc. Bill. « Diei autem luce cuncta evitant. » Hinc Montacutius ait: « Quid Billius legerit divinare non possum. » Nos autem conjicimus librariorum errorem esse, qui « evitant, » pro « emicant, » scripserunt.

(23) Ἄπαν καταπαίδρύνεται. Reg. hm, κατ' ἅπαντα φαίδρύνεται. Montac. ut. ad marg. γρ. πάντα.

(24) Νυκτονόμα. Reg. hm, νυκτινόμα.

(25) Ἀμβλυώπουσαι. Montac. et Comb., ἀμβλύπτουσαι.

rietum effossores, prælones, et s. quid aliud noctis opus est, exortio pacis lumine, latebras petiit. Quamdiu porro nox illa erat, erroris caligine cuncta obscurans, qualia tandem fuere quæ gerebantur? Hæc siquidem oblivione altoque digna silentio, ut ne tristium rerum memoria præsens gaudium contaminetur. Quoniam enim modo, quæ tum patrata sunt mala, quispiam dixerit? ac quoniam rursus modo ea tacuerit? quis ad hunc modum ex tragœdia commotus est? quæ fabula tantas calamitates effluxit? quis tragœdus rem tam luctuosam pro scena conclamavit? Sermonis facultatem calamitas superat: majora sunt mala, quam ut quis verbis ea enarrare possit.

III. Chorus ille, diaboli sedes et propugnaculum erat. Hic sibi exercitum constituerat, ac defensores et satellites in eo collocarat. Hic mendacii castra, erroris propugnatores, dæmonum expeditio, immondorum spirituum legiones; ac, si quid etiam externorum nominum usurpare licet, hinc pravus Furiarum exercitus adversus Ecclesiam debacchatus est. Sic enim adducor, ut eas feminas appellem, quæ supra naturam ad malum viriles sese præbuerunt. Una erat in diebus Eliæ Jezabel adversus prophetas Domini cædem anhelans²⁶; eamque inspirata divinitus Scriptura prosciindit, ut, mea quidem sententia, omne deinceps sæculum, petulantis ac impudicæ mulieris recordatione, erudiat. Verum, quot Jezabeli huic similes, velut cicuta, ex agro repente pullularunt, majori quoque sævitia eam, quam commemoravi, superantes. Quod si fidem sermone meo non habeas, historiam inspicere. Illa quidem Naboth vineam mœrenti Achab tradidit, ut ex vinea hortum faceret, luxus ornamentum, muliebres delicias; istæ autem, per seipsas hoc malum perpetrantes, vitam Dei vineam, id est, Ecclesiam, penitus vi delere ac evertere tentarunt. Quodnam ejus quod refero exemplum reperiam? æquam hujus pravitatis ac nequitie imaginem excogitabo? Vidi in dealbato pariete picturam (ignoscite animo malorum recordatione exulcerato; imo potius vos ipsi dolorem nostrum dolete; nostra quippe, non aliena mala narramus). Quamnam igitur illa erat pictura, quam rebus nostris comparo? procax ac præpudiosa quedam erat mulierum chorea, alia in aliam tripudii speciem ac gesticulationem sese distorquentes (tales feminas Mænadas fabulæ vocant). Ad auræ flatum comæ involitabant: aspectus furoris aditus erat: accensæ faeces manibus gestabantur, ex quibus flammæ, corporum volutatione, rotabantur: aura in sinu peplo-
rum concinna gravitatem ac modestiam deturpa-

²⁶ III Reg. xxi, 1.

(26) Ὁ χορός. Leuvenkl. legit, ἡ χώρα, « locus ille. »

(27) Ὀβτώ. Reg. bm, οὕτως.

(28) Φορώσα. Montacutius putat legendum, φωνὴν ὀδίνουσα, « cædes parturiens. » Budæus scripsit, φωνῆν idem valere, ac « cædis avidum esse. »

(29) Τοῦ Θεοῦ. Sic Reg. bm. In ed. deest τοῦ.

ταδύονται, ἐπὶ κεφαλῆν ἀλλήλων ἐχόμενοι. Πέπανται διὰ τῆς ἡμέρας ταύτης τὰ τῶν κωμωστῶν καὶ τῶν μεθυόντων συντάγματα. Λωποδύται, καὶ τοιχωροῦσι, καὶ κλέπται, καὶ εἰ τι ἄλλο τῆς νυκτὸς ἔργον ἐστὶ, τοῦ φωτὸς τῆς εἰρήνης ἐπανατελιαντος, κέκρυπται. Ἔως δὲ ἦν ἡ νύξ ἐκείνη τῷ τῆς ἀπάτης γνόφῳ τὰ πάντα κατασκοτίζουσα, ὅσα ἦν τὰ πρατόμενα; Ἀθήτης δέξια καὶ βαθείας σιγῆς. ὡς ἂν μὴ μνήμη τῶν ἀηδετέρων, ἢ παροῦσα χάρις καταμολύνειτο. Πῶς γὰρ ἂν τις εἴποι τὰ κατ' αὐτῆς κακά; πῶς δὲ ἂν τις καὶ σωπῆσει; τί πάθος ἐκ τραγῳδίας τοιοῦτον; τίς μῦθος συμφορὰς ἀναπλάσσει; τίς ποιητῆς δραμάτων τοιοῦτον ἐπὶ σκηνῆς πάθος ἐδῶκεν; Ὑπὲρ λόγον ἢ συμφορὰ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῶν διηγουμένων τὰ πάθη.

B Γ. Ὁρμητήριον ἦν τοῦ διαβόλου ὁ χορός (26). Ἐνταῦθα τὸ στρατόπεδον αὐτῷ κατεστήσατο, καὶ τοὺς ἰδίους ὑπισπιστάς ἐν αὐτῷ καθιέρωσατο. Ἐνταῦθα ὁ στρατὸς τοῦ ψεύδους, οἱ τῆς ἀπάτης πρόμαχοι, ἢ τῶν δαιμόνων ἐκστρατεία, αἱ λεγεῶνες τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων· εἰ δὲ χρῆ καὶ τῶν ἐξωθεν ὀνομάτων εἰπεῖν, ἔντεῦθεν ὁ πονηρὸς τῶν δαιμόνων ἐρινύων στρατὸς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκώμασεν. Οὕτω (27) γὰρ ὀνομάζειν τὰς γυναῖκας προάγομαι, αἱ ὑπὲρ τὴν φύσιν εἰς τὸ κακὸν ἠνδρρίζοντο. Μία ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλιοῦ ἡ Ἰεζάβελ, κατὰ τῶν προφητῶν τοῦ Κυρίου φωνώσα (.8), καὶ στηλιτεύει αὐτὴν ἡ θεόπνευστος ἱστορία, ὡς ἂν οἶμαι, τῇ μνήμῃ τοῦ ἀκολάστου γυναίου, πᾶ, ὁ μετὰ ταῦτα βίος παιδεύοιτο. Τοσαῦται τοίνυν κατὰ τὴν Ἰεζάβελ ἐκείνην, ὡσπερ τι κύνειον, ἐκ τῆς χώρας ἀθρόως ἐδλάστησαν, νικῶσαι τὴν μνημονευθεῖσαν τῇ τῆς πικρίας ὑπερβολῇ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, τὴν ἱστορίαν ἐπίσχεψαι. Ἐκείνη τὴν ἀμπελον τοῦ Ναβουθαί τῷ ἐκλύτῳ Ἀχαάβ ἐχαρῆξε, ἵνα ποιῆσῃ κῆπον τὴν ἀμπελον, τρυφῆς ἐγκαλλώπισμα, γυναικείαν χλιδὴν· αὐταὶ τὴν ζῶσαν τοῦ Θεοῦ (29) ἀμπελον, τὴν Ἐκκλησίαν λέγω, εἰς παντελῆ ἀφανισμόν μετενεγκεῖν ἐδίδαξαν, αὐταὶ δ'· αὐτῶν τὸ κακὸν ἐνεργοῦσαι. Ποῖον εὖρω τοῦ λόγου παράδειγμα; τίνα τῆς κακίας ταύτης ἐπινοήσω εἰκόνα; Εἶδον ἐπὶ κονιάματος (30) τοίχου τοιαύτην γραφὴν (31) καὶ μου βασιτάσατε τὴν καρδίαν τῇ τῶν κακῶν μνήμῃ περιουδαίνουσαν· μάλλον δὲ, τῷ πόνῳ καὶ ὁμῆς συναλγήσατε· ἡμέτερα γὰρ, καὶ οὐκ ἀλλότρια διηγούμεθα πάθη· τίς τοίνυν ἢ γραφῆ, ἢ προσεικάζω τοῖς πράγμασι; χορεία τις ἦν γυναικῶν ἀσχημονούσα, ἄλλης κατ' ἄλλο τι σχῆμα ὀρχηστικῶν αὐτὴν διαστρεβλούςσης. Μαινάδας οἱ μῦθοι τὰς τοιαύτας γυναῖκας καλοῦσιν. Κόμαι ταῖς εβραῖς ἀνασοδούμεναι, βλέμμα μανίας πάροδον, πυρσοὶ διὰ χειρῶν φερόμενοι, καὶ φλόγες ἐκ τούτων τῇ περιστροφῇ τῶν σωμάτων ἐνειλισσόμεναι· αὐρα ἐν κόλοις τὴν εὐσχημοσύνην (32) τῶν πέπλων λυμαίνουμένη·

(30) Κονιάματος. Comb., κονιάσματος.

(31) Γραφῆν. Reg. bm, ἐπιγραφῆν, « inscriptio-nem. » Sic legit Billius.

(32) Τὴν εὐσχημοσύνην. Sic legit Leuvenklaius. Quæ lectio a Montacutio probatur. In edii., τῇ εὐσχημοσύνη.

πῶδες ἀκροπατοῦντες καὶ ὑφαλλόμενοι· αἰδῶς εὐσχίμων (33) οὐδενὸς τῶν γινομένων ἐφαπτομένη.

Δ'. Διὰ μέσου δὲ τῆς τοιαύτης χορείας, ἀνδρὸς εἰδωλον τοιοῦτον· μιξόθηλύ τις, καὶ τὴν φύσιν ἀμφιβολος, καὶ θηλυδρίας τὸ εἶδος, ἐν μεθορίῳ τῆς φύσεως κείμενος, λελυμένος τῷ σχήματι, οἶόν τι κώματι καὶ μέθῃ παράφορος. Οὗτος ἐπὶ τινος ἀπήνης ἐξυπνιάζων, διὰ τοῦ χοροῦ τῶν Μαινάδων ὑπὸ θηρῶν (34) ἐκομίζετο. Πολλὸς δὲ περὶ αὐτὸν ἐκ κρατήρος ὁ ἄκρατος, καὶ τινες λάλοι, τὴν φύσιν ἀλλόκοτοι, περὶ τὸ εἰδωλον ἦσαν, τὰ πρόσωπα λάσιοι, ἐπὶ σκελῶν τραχείων περισχιρτώντες τὸ εἰδωλον. Τοιαῦτα τῆς νυκτὸς ἐκεῖνης τὰ διηγήματα. Γυναῖκες ἐπ' ἀτιμίᾳ γκωρισθεῖσαι τοῦ γένους, κοινή κατηγορίαν τῆς φύσεως τὴν νουμισμένην ἐν γυναιξίν εὐκοσμίαν ἐξοργισάμεναι, πομπὴν ἦγον διὰ μέσης τῆς πόλεως, θεατρίζουσαι· δι' ἑαυτῶν ἀσχημονοῦσαν τὴν φύσιν, λίθοις τὰς χεῖρας ἀντὶ θυρεῶν ὀπίσασαι, φόνιον (35) βλέπουσαι, ἀναιδεῖ τῇ τῶν ὀμμάτων βολῇ, ἐντὸς (36) τῶν θείων περιδόλων γενόμεναι, ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καθέδρας ἀνθήκαν ἑαυτῶν τὸν Κορύβαντα. Εἶτα μέθῃ, καὶ ἄκρατος, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀσχητηρίων Πᾶνες, καὶ νῦξ, καὶ διαγωγή συμμιγῆς, καὶ πάντα ὅσα κωλύει ὁ Ἀπόστολος λέγειν, εἰπὼν, ὅτι *Τὰ κρυφῆ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, ἀσχυρόν ἐστι καὶ λέγειν*. Τίς γὰρ ἂν μετὰ ἀκριθείας διεξέλλθῃ τῷ λόγῳ τὸ πῦρ, τοὺς λίθους, τὰς σφαγάς, τὰ τραύματα; Ὅπως ἐκ βάθρων ἀνατρέψαι τοὺς τῶν ἱερῶν οἴκων θεραπευτὰς ἐφιλονεῖχσαν; Ὡς διὰ μέσης τῆς πόλεως ζηλωτὴν τινα τῆς ἀληθείας βοπάλοις διεχειρίσαντο, καὶ τὸν (37) ἀληθῆ φόνον ὁ ὑπονοηθεὶς φόνος ἐκώλυεν; Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα, πῶς (38) τῆς πρεπούσης ἡδονῆς ἀπεβρῦθῃ ὁ λόγος, ἐμφιλοχωρήσας τοῖς γήϊνοις διηγήμασιν. Οἰκοῦν ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν, ὥστε γλυκεῖ καὶ ποτίμῳ τῷ λόγῳ τὴν ἀλμυρὴν ἐκείνην (39) ἀκοῆν ἀποκλύσασθαι. *Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ* (40), φησὶν, *εὐφροσύνης ἀμνηστία* (41) *κακῶν*· πάλιν τοῖνον ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐπανέρχομαι (42) λόγον, ὅτι ἡ νῦξ ἐκείνη καὶ ὁ γνόφος ἠφάνισται, αἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἀκτίνες διὰ καθαρᾶς τῆς αἰθρίας τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ περιλάμπουσιν. Διὰ τοῦτο ἐκβέβληται μὲν τῶν θείων περιδόλων πᾶν ὃ τι δυσῶδες καὶ βέβηλον· ἀντιστήκει δὲ πάσης εὐφροσύνης τῶν εὐσεβούντων οἱ οἴκοι, καὶ λείπει πρὸς εὐφροσύνην οὐδέν· οἱ δαιτυμόνες, οἱ ἐσιτάτορες, ἢ τοῖς ἀγαθοῖς ἐδωδίμοις πλήθουσα τράπεζα.

bat : summis pedibus insiliebant ac saltabant : honestus pudor nihil eorum, quæ siebant, continebat.

IV. Per medium autem hujusmodi choreæ, tale viri simulacrum adverti : semivir quidam erat, sexu dubius et vultu effeminatus, in naturæ confinio positus, gestu fractus ac dissolutus, velut comesatione quadam et temulentia, mente captus. Hic in curru quodam resupinus per Mænadium chorum a feris gestabatur. Ingens autem circa ipsum meri copia erat, ac loquaces quidam natura monstrosi simulacrum circumstantabant, facie pilosi, in hircinis cruribus circa simulacrum tripudiantes. Talia sunt exposita hujus noctis spectacula. Femine in sexu sui dedecus et probrium spectatæ, communi naturæ accusatione, consuetam mulieribus modestiam abjicientes, per mediam urbem pompam agebant, ostentantes naturam turpiter per ipsas ac indecore habitam; manus, scutorum loco, saxis armatæ, cædem occultam, impudenti 632 oculorum coniectu, minitantes, intra divina septa ingressæ, suum in sacra sede Corybantem collocarunt. Deinde crapula, et merum, et ex solitariis locis Panes, et nox, et promiscua consuetudo, et ea omnia, quæ Apostolus vel eloqui prohibet, dicens : *Quæ autem in occulto ab eis fiunt, turpe est dicere* 98. Quis enim acculate verbis percurrere queat ignem, lapides, cædes, vulnera? Quo pacto certatim sacrarum ædium cultores funditus evertere tentarunt? Quomodo in media urbe virum quemdam, veritatis zelo flagrantem, fustibus ceciderunt, quem scilicet cædere destiterunt, quod mortuum crederent? Verum haud scio, quomodo ab ea, quæ decebat, voluptate defluxit oratio, in terrenis immorata narrationibus. Itaque eo, unde digressi sumus, redeundum est, ut suavi grataque orationis potionem, salsam et amaram eorum, quæ narrata sunt, potionem eluamus. *In die enim lætitiæ*, inquit, *malorum oblivio est* 99. Quocirca ad eundem sermonem revertor, quod scilicet nox illa et caligo depulsa est, pacisque radii, per puram serenitatem, veritatis luce undique colucent. Quapropter e divinis septis ejectum est quidquid male olens et profanum erat; contra vero omni piorum virorum lætitiæ ædes resonant, nec quidquam ad jucunditatem desideratur. Præsto sunt convivatores, convivæ, et exquisitis referta dapibus mensa.

98 Ephes. v, 12. 99 Eccli. xi, 27.

(33) Αἰδῶς εὐσχίμων, etc. Leuvenk. « Nusquam honesta verecundia. »

(34) Ἰπὸ θηρῶν. Sic Reg. bm. In editi, ὑπὸ θυρῶν.

(35) Φόνιον. Montac. ad marg., γρ. φόνον.

(36) Ἐντὸς. « Intra. » Sic Leuvenk. et Montac. Billius legit ἐκτὸς, « extra. »

(37) Καὶ τόν. Reg. bni, οὐ καὶ τόν, « eujus, » etc.

(38) Οἶδα πῶς. Reg. bm, οἶδ' ὅπως.

(39) Ἀλμυρῶν ἐκείνην. Sic Reg. bm. Deest ἐκείνην in ed.

(40) Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ. Sic LXX, et Reg. bm. In ed., ἐν γὰρ ἡμέραις.

(41) Ἀμνηστία. Sic LXX, Reg. bm, et Montac. ad marg. In ed., ἀμνηστίαν.

(42) Ἐπανέρχομαι. Reg. bm, ἐπανερχόμεθα.

633 MONITUM IN ORATIONEM XXXVI.

I. Quo die Theodosius Magnus Catholicis ecclesiis, quæ tam diuturno tempore ab Arianis occupatæ fuerant, restituit, eo ipso die, ut ex Gregorii carminibus perspicuum est (43), unanimi consensu ab imperatore poposcerunt Constantinopolitani, ut episcopale solium conscenderet Theologus. Tunc vero expugnari non potuit ipsius modestia, ut assensum præberet. Victa tamen postmodum, imo potius coacta et oppressa est. Qui autem in eum odio flagrabant, ad id improbitatis et amentiam venerunt, ut, vagis sermonibus, atque injusta ambitionis accusatione, undequaque ipsius famæ dedecoris notam inurere tentarent. Eum namque, velut inanis gloriæ cupidum, ac simulata virtute, episcopalis sedis honores ambientem, exhibebant. Gregorius vero, tametsi minime aut parum his sermonibus moveretur, non dubitavit tamen hac oratione injustis adversariorum calumniis respondere. Primum causas inquit illius studii, quod sibi a Catholicis tam ardentem præstabatur; et posthabitis his omnibus, ex quibus ipsius gloria præstantior videri posset, eas ad hæc tria capita revocat: vel quod a Constantinopolitanis accitus, ipse velut proprium illorum opus ac peculiare bonum haberetur: vel quod simplici et philosophica vivendi ratione utens, sibi inde eorum benevolentiam conciliaret: vel demum, quod invidia ac persecutionibus oppressus, ipse charior magisque civium amore dignus efficeretur. Deinde ambitionis notam a se modeste repellit. Cælum terramque attestatur, se nunquam Constantinopolim venisse, ut « episcopalem cathedram affectaret (n. 6); » sed hanc unam veniendi causam fuisse, ut fidei patrocinaretur, viduæque Ecclesiæ sponsum ea dignum procuraret. Hinc Catholicos hortatur, ut tales tamque iniquos adversariorum sermones parvipendant, ac soli Deo, qui omnium corda intuetur, hæc disceptanda relinquunt. Docet insuper improborum calumnias nunquam viro probò nocere posse; et ad auditores orationem convertens: « Vos, inquit (n. 10), gloria mea estote, defensioque mea apud eos, qui me judicant. Obtrektorum meorum maledicta superabo, modo Patris, et Filii, et Spiritus sancti confessionem firmam ac integram retineatis. »

II. « Baronius existimare videtur, » inquit Bollandistæ (44), « quod hæc oratio habita sit, postquam in thronum ab episcopis fuit evehctus Gregorius. » Ipsi vero antea habitam, ut verisimilius arbitrantur; nec immerito quidem. Sed non ita recte conjiciunt eruditi viri, cum hanc orationem ad mensem Aprilem pronuntiatam referunt. Sic enim rem exponunt (45): « In *Carmine de vita sua*, non meminit sanctus hujus violentiæ, eoque difficilius est statuere, quo tempore præcise ei illata fuerit... Sit igitur hæc res facta mense Februario aut Martio; oratio vero habita mense Aprili, » etc. Verum, non ita conjiciendum arbitramur. Nam quo magis ipsis difficilius videbatur rem statuere, eo magis singula quæque perpendenda erant; præsertim 634 cum adnotent, ipsum Hermant censere, id factum fuisse paucis post ecclesiarum restitutionem diebus. Quamvis enim nos quoque fateamur, Gregorium in supradicto carmine, non meminisse violentiæ sibi a populo illatæ, etsi meminerit illius quam episcopi in concilio coadunati ipsi postmodum intulerunt, non inde tamen hanc rem ad mensem Februarium aut Martium remittendam concludimus. Constat siquidem, ipso die quo Catholicis restitutæ sunt ecclesiæ, plebem magnis clamoribus ab imperatore expostulasse, ut Gregorius episcopale solium conscenderet. Hunc multitudinis impetum ægre ferens Theologus, vix pro momento, collegæ ministerio ac voce utens, brevi oratione sedavit. Unde verisimillimum est, Gregorium non multo post, effervescentibus adhuc animis, atque ardentius iteratis apud imperatorem petitionibus, thronum conscendere coactus fuisse. Id colligitur sane ex his istius orationis verbis (n. 2): « Hoc perspicuum factum est, ex novo eo facinore, quod circa me haud ita pridem edidistis, cum vos, qui plebs estis, zelo et iracundia ferventes, clamantem me et lamentantem in hac sede collocastis. » Non enim rationi consentaneum est, pacata multitudine, plebem post tres subinde aut quatuor menses ad id violentiæ prorupisse. Nam si illata Gregorio vis ad mensem Februarium aut Aprilem remittatur, culpandi sunt Constantinopolitani cives, culpandus et ipse Gregorius, quod episcoporum, qui convocantur, adventum non expectarint. His ita perpensis, nobis cum Hermant et Tillemontio verisimilius videtur, violentiam Gregorio a plebe illatam contigisse paucis post ecclesiarum restitutionem diebus, hancque orationem fuisse non multo post pronuntiatam. Recte igitur medio circiter mense Decembri anni 380 collocari potest.

(45) *Carm. de vita sua*, vers. 1381 et seqq.(45) *Ibid.* not. c, p. 412.

(44) 9 Maii not. d, p. 411.

ΑΟΓΩΣ ΛΓ.

ORATIO XXXVI^a.

Εἰς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπιθυμῶν Ἀ De seipso, et ad eos qui ipsum cathedram Constantinopolitanam affectare dicebant, et de populi alacritate, quam erga eum ostenderat.

Α'. Ἐγὼ θαυμάζω, τί ποτὲ ἐστὶν ὁ πρὸς τοὺς ἑμοὺς πεπὸνθατε λόγους, καὶ πόθεν τοσοῦτον ἤτησθε τῆς ἡμετέρας φωνῆς, τῆς ὑπερορίου καὶ μικρᾶς ἰσως, καὶ οὐδὲν ἐχούσης ἐράσιμιον, ὥστε ταυτὸν μοι δοκεῖτε πρὸς ἡμᾶς πεπονημένοι, ὁ πρὸς τὴν μαγνήτιν (47) λίθον τὰ σιδήρια. Ἐμοῦ τε γὰρ κρέμασθε (48), καὶ ἀλλήλων εἰς τοῦ ἐνὸς ἐχόμενοι, καὶ θεοῦ πάντες, ἐξ οὗ τὰ πάντα (49), καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα. Ὁ τῆς θαυμασίας ἀλύσεως, ἣν πλήκει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δεσμοῖς ἀλύτοις συνηρητισμένην (50)! Τὸ δὲ αἴτιον, οὔτε τι εἶδα ἐγὼ τῶν ἄλλων σοφώτερον, ὅσα ἑμαυτῷ συνεπίσταμαι· εἰ μὴ τις τοῦτο αὐτὸ ἐμὴν σοφίαν ὑπολαμβάνει (51) τὸ εἶδέναι, ὅτι μὴ σοφὸς εἶην, μηδὲ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας ἔγγυς· ὁ πολλῶ (52) δέουσι περὶ ἑαυτῶν ὑπολαμβάνειν οἱ νῦν σοφοί· ἐπειδὴ ῥᾶστον ἑαυτὸν ἀπατᾶν, καὶ οἴεσθαι εἶναι τι, οὐδὲν ὄντα, ὑπὸ τῆς κενῆς δόξης φουσώμενον. Οὔτε πρῶτος ὑμῖν τὸν τῆς ὀρθοδοξίας λόγον ἐκήρυξα, οὐ μάλιστα περιέχεσθε. ἔχνεσι δὲ ἄλλοις ἐπιχολούθησα, καὶ τούτοις (53) ὑμετέροις· εἰρήσεται γὰρ ἀληθῆς· εἶπερ ὑμεῖς Ἀλεξάνδρου (54) μαθηταὶ τοῦ πάνου, τοῦ μεγάλου τῆς Τριᾶδος ἀγωνιστοῦ τε καὶ κήρυκος, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ἀσέβειαν ἐξορίσαντος. Μέννησθε γὰρ τῆς Ἀποστολικῆς ἐκεῖνης εὐχῆς (55), ἣ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας κατέλυσεν ἐν τόποις ἀξίοις τῶν τῆς γλώσσης ἀμαρτυμάτων (56), ἐν ὕβρις ὕβριν ἀμύνηται, καὶ στηλιτευθῆ θανάτῳ δικαίῳ θάνατος ψυχῶν ἀδικος.

Β'. Οὐ ξένην οὖν πηγὴν ὑμῖν ἐρῶνταμεν, ὥσπερ ἦν Μωϋσῆς ἀνέδειξεν ἐν ἀνύδρῳ τοῖς ἀπ' Αἰγύπτου διωκομένοις, κεκρυμμένην δὲ καὶ συγκεχωσμένην ἀνεστομώσαμεν, κατὰ τοὺς παῖδας Ἰσαὰκ τοῦ μεγάλου, μὴ ὀρύσσοντας (57) μόνον φρέατα ζῶντος ὕδατος, ἀλλὰ καὶ φρασσόμενα ὑπὸ τῶν Φυλιστιαίων ἀνακαθαίροντας. Ἄλλ' οὐδὲ τῶν κομφῶν τις καὶ ἡδέων

I. Demiror, quidnam tandem istud sit, quod vobis circa sermones meos accidit, et quam ob causam peregrina hac nostra voce, et exigua fortasse, quæque nihil amore dignum habeat, ita canti sitis, ut eodem modo mihi erga me affecti esse videamini, quo ferrum erga magnetem. Nam et ex me pendetis, et alii ex aliis, mutuo nexu inter vos cohærentes, et omnes ex Deo, ex quo omnia, et in quem omnia⁹⁹. O admirabilem catenam, quam Spiritus sanctus neciit, firmissimis vinculis compactam et coaptatam! Cujus rei nullam equidem 635 causam suspicari queo; neque enim alios sapientia ullo modo supero, quantum quidem mihi conscius sum; nisi quis hoc ipsum mihi sapientiæ ducat, quod, me sapientem non esse, necad veram et primariam sapientiam accedere, intelligam: quod permultum abest, ut hujus temporis sapientes de se existiment; quandoquidem nihil facilius est, quam ut seipsum quis fallat, ac se aliquid esse putet, cum nihil sit⁹⁹, inani videlicet opinione inflatus. Nec vero rectæ fidei doctrinam, quam arctissimo complexu tenetis, vobis primus prædicavi, sed aliena vestigiâ secutus sum, et quidem vestra (vera enim loquar): vos siquidem eximii illius Alexandri discipuli estis, qui magnus fuit Trinitatis propugnator et præco, quique sermone, et rebus ipsis, impietatem exturbavit ac de medio sustulit. Neque enim memoria vobis excidit apostolica illa præcatio, quæ impietatis ducem in locis impurissima lingua dignis oppressit, ut nimirum contumelia contumeliam ulcisceretur, atque animarum injusta mors justa morte ad æternam infamiam plecteretur.

II. Ergo non novum fontem vobis rupimus, quem admodum quem Moyses ab Ægypto profugientibus in arenti loco demonstravit⁹⁹: verum additum et obstructum aperuimus, ut olim servi Isaac, non puteos tantum aquæ vivæ fodientes, verum etiam quos Philistiim obstruxerant⁹⁹, repurgantes. Sed neque facetus quispiam ac jucundus sum, atque ita

⁹⁹ I Cor. viii, 6. ⁹⁹ Gal. vi, 3. ⁹⁹ Exod. xvii, 6.

⁹⁹ Gen. xxvi, 18.

^a Alias XXVII. Quæ autem 36 erat, nunc 30.—Habita Constantinopoli, medio circiter Decembri anni 380.

(46) Καὶ εἰς τὴν τοῦ, etc. Sic plures codd. Hæc et sequentia desunt in editis, quamvis tamen a Bilio rediit.

(47) Μαγνήτιν, etc. Reg. a, μαγνήτιν τὰ σιδήρια.

(48) Κρέμασθε. Sic plures Regg. et Or. 2. In ed. κρεμασθέν.

(49) Τὰ πάντα. Sic duo Regg., etc., Deest in ed.

(50) Συνηρητισμένην. Tres Regg. et Or. 1, συνηρητισμένην.

(51) Ὑπολαμβάνει. Or. 1, ὑπολαμβάνοι.

(52) Πολλῶ. Coisl. 1, πολλοί. Comb., πολλοῦ.

(53) Καὶ τούτοις. Comb., καὶ τοῦτο τοῖς.

(54) Ἀλεξάνδρου. Alexander ille est Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopus, vir sanctitate insignis; qui cum accepisset, Eusebianos ab Imperatore Constantino extorsisse, ut Arius in Ecclesiam reciperetur, ad arma sanctorum confugiens, sùsis lacrymis Deum precatus est, ne tale scandalum pateretur; eoque orante, horrenda morte sublatu est Arius.

(55) Εὐχῆς. In quibusdam, φωνῆς, « vocis. »

(56) Ἀμαρτυμάτων. Duo Regg., ἀμαρτυμάτων.

(57) Ὀρύσσοντας... ἀνακαθαίροντας. Reg. duo et Coisl. 1, ὀρύσσοντας... ἀνακαθαίροντος.

comparatus, ut hominum benevolentiam blanditiis et assentatione subripere queam : quales multos eorum video, qui hoc tempore sacerdotii munus proliantur, qui fidei nostræ pietatem, quæ prius simplex atque artis experta erat, artificiosam reddiderunt, ac novum quoddam politices genus, a foro ad sancta translata, et a theatris ad sacrarium, vulgi oculis minime inspectandum : ita ut, si audacter hoc dicere oporteat, duæ jam scenæ sint, inter quas hoc duntaxat intersit, quod illa omnibus pateat, hæc quibusdam ; illa rideatur, hæc in honore sit ; illa theatra, hæc spiritualis nominetur. Vos testes, et Deus, ut Apostoli verbiis utar⁵⁸, nos ab hac parte minime stare, verum tales esse, ut morositatis potius et rusticitatis, quam adulætonis ac servilis animi nota in nos cadat ; quippe qui eos etiam, qui nostri **636** apprimè studiosi sunt, asperius interdum accipiamus, si quid nobis non ut rationi consentaneum est, facere videantur. Atque hoc ex novo eo facinore perspicuum factum est, quod circa me haud ita pridem edidistis, cum vos, qui plebs estis, zelo et iracundia ferventes, clamantem me et lamentantem in hac sede collocastis, quam tyrannicam, an episcopalem dicere debeam, incertum habeo ; sed collocastis tamen, propter vim amoris erga me vestri, legem violantes. Quo quidem tempore nonnullis eorum, qui fervidiores erant, usque adeo succensimus, ut amore in odium mutato, a nobis confestim recesserint. Non enim tam hominum

III. Quæ igitur tanti erga nos sermonesque nostros desiderii et studii causa sit, vultisne ipsi expromere, atque in medium proferre, animique vestri affectum indicare, an potius per nos hoc declarare, quemadmodum et ad res alias exponendas nobis non illibenter uti soletis ? Mihi vero non est dubium, quin hanc mihi dicendi provinciam imponatis, quantum quidem ex vestro silentio iudicare liceat. Audite igitur, atque expendite, num malus huiusmodi rerum sim conector. Primum, quia nos ipsi. accivistis, idcirco iudicio vestro opem subsidiumque ferre, ac velut prædam vestram fovere videmini. Est enim ita natura comparatum, ut suis quisque, tam prædiis, quam liberis ac sermonibus faveat, spontaneaue benevolentia in suos fetus propendeat. Deinde, nulla re perinde moveri, quam quod nos, nec præcipites et importunos, nec violentos, nec ad theatrorum et festivitatum ostentationem compositos, sed modestos et submissos, atque in hominum frequentia et societate, velut ab hominum commercio remotos ac singulares, et, ut brevius adhuc loquar, philosophos esse perspicitis.

⁵⁸ I Thess. II, 10.

(58) *Οι τήν*. Hæc desunt in Or. 1.

(59) *Μετηνεγεγμένης*. Sic sex Regg., tres Colb., Or. 1, etc. In ed., *μετηνεγεγμένην*.

(60) *Τολμήσαντα*. Sic plerique codd. In ed., *τολήσαντος*.

(61) *Θάττον*. Comb., *μᾶλλον*.

(62) *Ἀρχιερατικόν*. Billius, « archiepiscopalem. » Non recte. Vox enim « archiepiscopalis » nondum ea ætate erat in usu.

(63) *Ὅστε ἀπεπήδησαν*. Leuvenklaius vertit :

ἐγώ, καὶ οἷος κολακεῖα κλέπτειν τὴν εὐνοίαν· οὐκ ὀρώ πολλοὺς τῶν νῦν ἱερατεῦειν ὑπισχυομένων, οἱ τὴν (58) ἀπλήν καὶ ἀτεχνὸν ἡμῶν εὐσέβειαν, ἐντεχνὸν πεποιθήσασιν, καὶ πολιτικῆς τι καινὸν εἶδος ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὰ ἅγια μετηνεγεγμένης (59), καὶ ἀπὸ τῶν θεάτρων ἐπὶ τὴν τοῖς πολλοῖς ἀθέατον μουσταγίαν· ὡς εἶναι δύο σκηνάς, εἰ δεῖ τολμήσαντα (60) τοῦτο εἰπεῖν, τοσοῦτον ἀλλήλων διαφερούσας, ὅσον τὴν μὲν πᾶσιν ἀνεῖσθαι, τὴν δὲ τισί· καὶ τὴν μὲν γελᾶσθαι, τὴν δὲ τιμᾶσθαι· καὶ τὴν μὲν θεατρικὴν, τὴν δὲ πνευματικὴν ὀνομάζεσθαι. Ἵμεῖς μάρτυρες, καὶ ὁ Θεὸς, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ὡς οὐ ταύτης ἡμεῖς τῆς μερίδος, ἀλλ' οἱ σκαϊότητος ἀνθάττον (61) καὶ ἀγροικίας, ἢ ὠπείας· καὶ ἀνελευθερίας ἐγκλημα δέξασθαι· οἱ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς λίαν ἀντεχομένους **B** ἡμῶν ἔστιν ἔτε καὶ ὅπου φανόμεθα τραχυνόμενοι, ἀν τι μὴ κατὰ λόγον ἡμῖν ποιεῖν νομίζονται. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἡ πρόωγν γενομένη περὶ ἡμᾶς καινοτομία. ἤνικα ζήλω καὶ θυμῷ ζέσαντες ὑμεῖς ὁ λαὸς, βωῶντάς τε καὶ ὀδυρομένους ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἐθήκατε, τὸν οὐκ οἶδ' εἴτε τυραννικὸν χρῆ λέγειν, εἴτε ἀρχιερατικόν (62)· ἐθήκατε δ' οὖν, διὰ τὸν πόθον παρανομήσαντες. Ἐνθα τοσοῦτόν τισι τῶν θερμότερων ἐδυσχεράναμεν, ὥστε ἀπεπήδησαν (63) ἡμῶν, τὸ φίλτρον εἰς ἔχθραν τρέψαντες (64). Οὐ γὰρ ἐξ ὧν χαριούμεθα σκοποῦμεν μᾶλλον, ἢ ἐξ ὧν ὠφελήσομεν (65).

gratiam quam utilitatem spectamus.

Γ'. Τίς οὖν ἡ αἰτία τοῦ τοσοῦτου περὶ ἡμᾶς πόθου, καὶ τοὺς λόγους τοὺς ἡμετέρους, αὐτοὶ βούλεσθε **C** δηλῶσαι ταύτην καὶ παραστῆσαι, καὶ τὸ ὑμέτερον πάθος αὐτοὶ γνωρίσαι, ἢ δι' ἡμῶν πρῶτο δημοσιεῦσαι, ὡς (66) καὶ τῶν ἄλλων ἡμῖν χρῆσθε προθύμως ἐξηγηταῖς ; Ἡμέτερον οἶδ' (67) ὅτι ποιεῖσθε τὸν λόγον, ὅσον ἐκ τῆς ἡσυχίας τεκμαίρομαι. Οὐκοῦν ἀκούσατε, καὶ σκοπεῖτε, μὴ φαῦλος ἐγὼ τῶν τοιούτων εἰκαστής. Ἔμολ δοκεῖτε μάλιστα μὲν, ὡς αὐτοὶ καλέσαντες ἡμᾶς, οἰκέα βοθηθῆναι χρίσται, καὶ διὰ τοῦτο περιέπειν τὸ ὑμέτερον θῆραμα. Φύσις δὲ αὕτη πρὸς τὸ οἰκεῖον ἅπαν εὐμνῶς ἔχειν, εἴτε κτήμα, εἴτε γέννημα, εἴτε λόγον, καὶ δι' εὐνοίας ἐκουσίου χειροῦσθαι τοῖς ἐκ τῶν προβλήμασιν. Δεύτερον δὲ, οὐδὲν οὕτως αἰδεῖσθαι (68), ὡς τὸ μὴ ἰταμόν ἡμῶν, μήτε βίαιον, μήτε θεατρικόν τε καὶ πανηγυρικόν, ἀλλ' ὑποχωρητικόν τε καὶ μέτριοι, καὶ ὅσον ἀκοῖνον ἐν τῷ κοινῷ, καὶ μόνότροπον, καὶ συντομώτερον εἰπεῖν ἔτι (69), φιλόσοφον· οὐδὲ αὐτὸ τεχνικῶς, καὶ πολιτικῶς ἡμῖν ἀνευρημένον, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ πνευματικῶς τετιμημένον. Οὐ γὰρ, ἵνα ζητηθῶμεν, ἀποκρυπτόμεθα, οὐδ' ἵνα πλειονὸς ἀξιοὶ δόξωμεν τιμῆς, ὡσπερ οἱ τὰς

« a vobis discessimus ; » quod quidem a Gregorii mente et verbis prorsus alienum est.

(64) *Τρέψαντες*. Duo Regg., *στρέψαντες*.

(65) *Ὁφελήσομεν*. Reg. IIm, ὠφελήσωμεν.

(66) *Ὅς*. In nonnullis, ὡσπερ.

(67) *Ἡμέτερον οἶδ'*. Comb., ἡμέτερον εὐ οἶδα.

(68) *Αἰδεῖσθαι*. Tres Regg. et quatuor Colb., αἰδεῖσθε.

(69) *Εἰπεῖν ἔτι*. Tres Regg., Or. 1 et Comb., εἰπεῖν τι.

ώρας μικρὸν προφαίνοντες, εἰθ' ὑποστέλλοντες· ἀλλ' ἵνα (70) τὸ φεύγειν τὰς προεδρίας, καὶ μὴ μεταποιεῖσθαι τῶν τοιούτων τιμῶν, τῷ ἡσυχίῳ δέξω μιν. Τρίτον, ὁρῶντες ἡμᾶς οἷα πάσχομεν ὑπὸ τε τῶν ἔξωθεν πολεμούντων, καὶ τῶν ἔνδοθεν ἐπιβουλεύοντων· ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Δανιήλ, ἐξῆλθεν ἀνομία ἐκ πρεσβυτέρων ἐκ Βαβυλῶνος, οἱ ἐδόκουν κρῖνειν τὸν Ἰσραήλ· σχετιάζειν μὲν καὶ δυσχεραίνειν, καὶ οὐκ ἔχειν ὅπως ἐπαμύνητε (71) τυραννουμένῳ, μόνον δὲ ἀντὶ πάντων εἰσφέρειν τὸν ἔλεον. Ὁ οὖν οἶκτος τῇ αἰδοῖ συγκαθελὶς φίλτρον ἐγένετο. Καὶ τοῦτο τῆς περὶ ἐμὲ τιμῆς τὸ μυστήριον.

molientibus, afficiamur, exploratum habeatis (quandoquidem, juxta Danielem, egressa est iniquitas a seioribus Babylonicis, qui Israellem regere existimabantur); idcirco conqueri quidem atque animis angī videmini, nec, quoniam modo opem iniqua vi oppresso feratis, habere; ac proinde, quod unum licet, vicem nostram fortunamque miserari. Misericordiam porro pudori conjuncta amorem procreavit. Atque hac demum honoris mihi habiti arcanas causas esse censeo.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ οἱ λόγοι τὸ πολεμούμενον, καὶ ἡ περιττὴ καὶ ἐπιφθονος αὐτῆ γλῶττα, ἣν ἐν τοῖς ἔξωθεν παιδευθεῖσαν λόγοις, τοῖς θεοῖς ἐξευγενίσασμεν (72), καὶ τὴν πικρὰν καὶ ἀποτον Μερβρᾶν τῷ τῆς ζωῆς ξύλῳ κατεγλυκάνασμεν, πεπόνθατέ τι πάθος ἱκανῶς ἐλευθέρων· τοῦτο στέργετε, δι' ὃ πολεμούμεθα. Τί γὰρ οὐ τὴν κωφὴν (73) ἡσπασάμεθα παιδεύουσιν; τί δὲ οὐ τὴν ζηράν τε καὶ κάτω βαίνουσαν; τί δαὶ ταῦτη χαίροντας τοὺς πολλοὺς ὀρῶντες, ἐφιλοσοφοῦμεν ξένα καὶ ἔκφυλα, καὶ πρὸς τὰς ἀντιθέτους γλώσσας ἰσάμεθα; δέον θρασύτητι φεύγειν τοὺς λογισμοὺς, καὶ πίστιν ὀνυμαζέειν τὴν ἀλογίαν, ἣν ἡγάπησα ἄν καὶ αὐτός, εὖ ἴστε, ἀλιεὺς ὢν· ἐπειδὴ τοῦτο πρόχειρον τοῖς πολλοῖς εἰς ἀπολογίαν τῆς ἀμαθίας· εἰ λόγον εἶχον τῶν σημείων τῆν δύναμιν. Ὡς ἀπόλοιο ἐξ ἀνθρώπων ὁ φθόνος, ἡ δαπάνη τῶν ἐχόντων, ὁ τῶν πασχόντων ἴδς, τὸ μόνον τῶν παθῶν ἀδικιώτανόν τε ἄμα καὶ δικαιοτάτον· τὸ μὲν, ὅτι πᾶσι διοχλεῖ τοῖς καλοῖς· τὸ δὲ (74), ὅτι τῆκει τοὺς ἔχοντας. Οὐ γὰρ τοῖς πρώτως (75) ἐπαινεῖσασιν ἡμᾶς καταράσομαι· οὐ γὰρ ἦδεισαν τῶν ἐπαίνων τὸ τέλος· ὡς τάχα ἄν τι καὶ λοιδορίας προσέθησαν, ἵνα τὸν φόβον ἐπίσχωσιν.

vito laborant, conficit. Non enim iis, qui nos laudibus primi extulerunt, mali quidquam imprecabor. Neque enim, quis laudum finis futurus esset, perspectum habebant. Nam alioqui nonnihil quoque maledicentiae adjunxissent, ut invidiam reprimerent.

Ε'. Οὗτος, καὶ τὸν Ἐωσφόρον ἐσκότισε, καταπέσοντα δι' Ἐπαρσιν· οὐ γὰρ ἦνεγκε, θεὸς ὢν, μὴ καὶ θεὸς νομισθῆναι· καὶ τὸν Ἀδάμ ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου, δι' ἠδονῆς κλέψας καὶ γυναικός. Ἐτείσθη γὰρ, ὡς θεὸς εἶναι βασκαίνεται, τοῦ τῆς γνώσεως ξύλου τέως εἰργόμενος. Οὗτος καὶ τὸν Κάιν ἀδελ-

¹ Dan. xiii. 5. ² Exod. xv. 23.

(70) Ἄλλ' ἵνα. Sic codd. Deest ἀλλά in ed.

(71) Ἐπαμύνητε. Coisl. 1, ἐπαμύνηται.

(72) Ἐξευγενίσασμεν. Tres Colb. et Comb. ἐξηυγενίσασμεν.

(73) Τί γὰρ οὐ τὴν κωφὴν, etc. « Obscurissima, inquit Billius, est hæc periodus. Hujus tamen sensum, nisi nos opinio fallit, expressimus. Obiter hic eos notat Gregorius, qui, vel inscitiae suae conscientia, vel invidiæ metu, ab omni disputationum contentione refugiebant, ac lupos impune in Domini gregem impetum facere patiebantur, atque

A Philosophiam autem dico, non callide, et politico artificio excogitatam atque accersitam, sed simpliciter ac spiritualiter cultam et observatam. Non enim, ut quæramur, latebras petimus, nec ut præstantiori honore digni appareamus, quemadmodum qui eximias quasdam formas paululum ostensas statim ex oculis subducunt; sed ut per quietam et e medio reductam vitæ rationem, illud planum faciamus, **637** nos a præfecturis sacris abhorreere, nec hujusmodi honores ambire atque aucupari. Tertio, cum, quibus malis, tum ab externis aperto nos bello lacescentibus, tum ab internis et domesticis insidias

B IV. Quoniam autem non aliam ob rem bello petimur, quam propter eloquentiam, et supervacaneam hanc et invidiosam linguam, quam, in profanis doctrinis eruditam, divinis postea nobilitavimus, salsamque illam et amarulentam Maram², per vitæ lignum dulcem reddidimus, affectum sane animis ingenuis et liberalibus dignum induistis: hoc amatis, job quod oppugnatur. Cur enim mutam eruditionem amplexi non sumus? cur non aridam et humi reptantem? cur, cum ea plerosque delectari conspiceremus, in peregrina quædam et aliena studia incubuimus, atque adversariis linguis obstitimus? cum contra oportuerit ratiocinationes audacter defugere, ac mutæ inscitiae fidei nomen imponere, quam ipse quoque, mihi credite, complexus essem, ut piscator (quandoquidem hoc multis ad inscitiae excusationem in promptu est); si sermonis ac doctrinae loco, signorum et miraculorum vim habuissem. Utinam ex hominum vita interiret livor, hæc invidorum tæbes, hoc venenum eorum, qui eo laborant, solus ex omnibus affectibus iniquissimus simul et æquissimus: illud, quia bonis omnibus infestus est; hoc, quia eos, qui hoc

C V. Hæc, et Luciferum obscuravit, ob mentis elationem prolapsam; indignum enim atque intolerandum ducebat, se, cum divinus esset, non deum quoque existimari; Adamum quoque, per voluptatem et mulierem circumventum, e paradiso expulit. **638** Adductus est enim, ut deitatem sibi

etiam turpissimam suam ignaviam honestissimo fidei pietatisque nomine obvelabant... Quod si cui mirum videatur, quod, ἀλογίαν, non temeritatem, sed inscitiam verterim, mirari profecto desinet, si sciat Gregorium aliis quoque nonnullis locis eadem significatione hanc vocem extulisse.)

(74) Τὸ δέ, etc. Billius: « Hoc, quia dominos suos exest et conficit. »

(75) Πρώτως. Unus Reg., πρώτοις. Hæc de uno e presbyteris, qui ab ipso defecerant, possunt intelligi.

invideri crederet, dum a scientiæ ligno hactenus arceretur. Hæc, et Cain ad inferendum fratri nocentem impulit, quod purius sanctiusque ejus sacrificium æquo animo ferre non potuisset. Hæc, et mundum immunde atque incomposite se gerentem aquis texit, et Sodomitæ igne obruit. Hæc, et Dathan, et Abiron, adversus Moysen furore elatos, in terram defodit, et Mariam, quæ adversus fratrem tantummodo murmuraverat, lepra infectit. Hæc, et prophetarum cruore terram contaminavit, et sapientissimum illum Salomonem per mulieres percudit. Hæc, et illum laqueo dignam Judam, exigua pecunia illectum, proditorem exhibuit, et Herodem pucrorum interfectorem, et Pilatum Christidam effecit. Hæc, et Israelein ventilavit, ac dispersit, ne nunc quidem adhuc e peccato suo emergentem. Hæc, et apostatam tyrannum in nos excitavit, cujus carbones adhuc molestiam inferunt, licet flammam ipsam effugerimus. Hæc, et præclarum Ecclesiæ corpus discidit, in diversa et contraria studia dissectum. Hæc, et Jeroboam illum peccati servum in nos concitavit, et linguæ vinculum imponit. Disrumpitur enim splendentem Trinitatem cernens, ac to'a divinitate colucentem, eosque, a quibus sincere prædicatur vobis charos reddentem. Utrum tandem vobis nugari atque ineptire videntur, ita conjectantes? An vero perquam egregie vestri erga me amoris causas orationis penicillo expressimus? Ac de his quidem rebus ita judico.

VI. Quoniam autem nonnullos contumelias quoque nobis inustas molesto animo ferre, atque ignominiam nostram, calamitatem suam ducere conspicio, age, de eo quoque paucis disseramus. Etenim si humanum aliquid abjectumque cogitans, atque hanc cathedram affectans, aut huc primum cum senectute hac cana, et his membris, tum vitæ diuturnitate, tum morbo rugatis atque contractis venissem, aut nunc has ignominias ferrem, profecto cælum et terram (quæ veteribus attestari³ moris erat) erubescerem: erubescerem etiam hanc cathedram, et sacrum hoc concilium, et sanctam hanc recensque coagmentatam plebem, adversus quam tot sceleratorum hominum coplæ aciem instruxerunt, **639** ut, priusquam conjuncta sit, dissolvatur, et priusquam in lucem prodeat, exstingatur, jam secundum Christum formari incipiens. Ad hæc laborum neorum et ærumnarum me puderet, et asperæ hujus vestis, et secessus ac solitudinis, quam familiarem semper habuimus, et vitæ facilis

³ Deut. xxxii, 1.

(76) Ἐποίησεν. Regg. bm, duo Colb. et Comb., πεποίησεν.

(77) Κατέκλυσεν. Combef., κατέκλυσεν.

(78) Τὸν Ἰεροβοάμ. Hæc de Maximo dicta censet Elias, quem sequitur Billius. Aliter tamen nobis videtur. Nullatenus enim Maximo conveniunt, quæ narrat Gregorius, de isto Jeroboam, qui ferre non poterat, ut Trinitas splenderet, Maximus quidem adversus Gregorium insurrexit; sed nunquam ei objectum est a Gregorio eum circa fidem errare. Credimus igitur per istum Jeroboam rectius intelligendum esse

φοκτόνον ἐποίησεν (76), οὐκ ἐνεγκόν. a θυσιᾶν δαυτέραν. Οὗτος καὶ ὕδατι κόσμον ἐκάλυψεν ἀκοσμοῦντα, καὶ Σοδομίτας πυρὶ κατέκλυσεν (77). Οὗτος καὶ Δαθάν καὶ Ἀβειρῶν κατέχωσε κατὰ Μωσέως μανέντας, καὶ Μαριάμ ἐλέηρωσε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ μόνον γογγύσασαν. Οὗτος καὶ προφητῶν αἵμασι τὴν γῆν ἐμίανε, καὶ Σολομῶντα γυναίξιν κατέσεισε τὸν σοφώτατον. Οὗτος καὶ Ἰουδαν προδότην ἀνέδειξεν, ἀργυρίῳ μικρῷ κλαπέντα, τὸν ἀγχόνης ἄξιον· καὶ Ἡρώδην παιδοφόνον, καὶ Χοιστοκτόνον Πιλάτον ἐδημιούργησεν. Οὗτος καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐλίχμησε καὶ διέσπειρεν, ἐξ ἧς οὕτω καὶ νῦν ἀνανεύουσιν ἀμαρτίας. Οὗτος καὶ τὸν ἀποστάτην ἡμῖν ἐπανεστῆσε τύραννον, οὗ καὶ νῦν ἐτι παραλυποῦσιν οἱ ἀνθρακες, εἰ καὶ τὴν φλόγα διαπεφύγαμεν. Οὗτος καὶ τὸ καλὸν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας κατέτεμεν, εἰς διαφορούς καὶ ἀντιπάλους σπουδὰς μερίσας. Οὗτος καὶ ἡμῖν τὸν Ἰεροβοάμ (78) ἐπανεστῆσε τὸν δοῦλον τῆς ἀμαρτίας, καὶ τῇ γλώσσῃ δεσμὸν ἐπιτίθησιν· οὐ γὰρ φέρει τὴν Τριάδα λαμπρονομένην. καὶ ἄλλῃ θεότητι λάμπουσαν, καὶ τιμίους ποιοῦσαν ὑμῖν (79) τοὺς γνησίους αὐτῆς κήρυκας. Ἄρα φλυαρεῖν ὑμῖν δοκοῦμεν, οὕτως εἰκάζοντες; ἢ καὶ λίαν ὀρθῶς τοῦ πῶθου τὰς αἰτίας ὁ γραφεὺς λόγος ἀνεζωγράφησεν; Περὶ μὲν δὴ τούτων οὕτω γινώσκω.

Γ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῖς ὑβρεσιν ὀρῶ τινὰς δυσχεραίνοντας, καὶ συμφορὰν αὐτῶν ποιουμένους, τὴν ἀτιμίαν τὴν ἡμετέραν (80), φέρε, καὶ περὶ ταύτης βραχέα φιλοσοφήσωμεν. Ἐγὼ γὰρ, εἰ μὲν ἀνθρώπινόν τι καὶ μικρὸν ἐννοῶν, ἢ τῆς καθέδρας ταύτης μεταποιούμενος, ἢ (81) τὴν ἀρχὴν ἐπέστην ὑμῖν, μετὰ τῆς πολιᾶς ταύτης, καὶ τῶν ἐβρίκνωμένων τούτων καὶ χρόνῳ καὶ νόσῳ μελῶν, ἢ νῦν ταύτας φέρω τὰς ἀτιμίας, ἀσχυνοίμην μὲν ἂν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἃ καὶ τοῖς παλαίοις ἔθος μαρτυρεῖσθαι· ἀσχυνοίμην δ' ἂν τὴν καθέδραν ταύτην, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο συνέδριον, καὶ τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ νεοπαγῆ λαόν, ἐφ' ὃν τοσαύτη τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἢ παράταξις, ἵνα πρὶν συστῆναι λυθῆ, καὶ πρὶν γεννηθῆναι νεκρωθῆ, κατὰ Χριστὸν ἤδη μορφούμενος. ἀσχυνοίμην δ' ἂν τοὺς ἐμοὺς καμάτους καὶ πόνους, καὶ τὸ ἔσθημα τοῦτο τὸ τρύχιον, καὶ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀσχυροίμην ἢ συνεζήσαμεν, καὶ τὸν ἄσχευον βίον, καὶ τὴν εὐτέλῃ τράπεζαν, μικρὸν (82) τῶν πτηνῶν ἀποδέουσαν. Ἀληθευέπυσαν δὲ καὶ τινες περὶ ἡμῶν, ὅτι γυ-

vel Demophilum, vel Eudoxium, qui tum Constantinopoli Arianorum erat antistes, a quo Valens imperator baptizatus et hæresi imbutus fuit.

(79) Ἰμῖν. Reg. bm in textu, et Or. 1, ad marg., ὑμᾶς.

(80) Τὴν ἡμετέραν. Hæc desunt in Or. 1.

(81) Ἡ. Combellsius defendendum putat.

(82) Μικρὸν, etc. Sic loquitur Gregorius, quod, ut aves semina colligunt, quibus pascantur, ipse quoque seminibus, leguminibus et quibusvis cibis vesceretur.

ναϊκός ἀλλοτρίας (83) ἐπεθυμήσαμεν, οἱ μὴδὲ ἴδιαν
 ἔχειν θελήσαντες. Ἐχέτωσαν (84) δὲ ἡμῶν καὶ Γα-
 βαωνίται πλέον, οὐδὲ εἰς ξυλοκόπους (85) καὶ
 ὑδροφόρους οἷδ' ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου παραδέχε-
 ται, μέχρις ἂν προσίτωι τοῖς ἱεροῖς μετὰ τοιούτων
 τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου στιγμαμάτων. Εἰ δὲ τῷ λόγῳ
 συνηγορήσοντες ἤχομεν, καὶ τῇ χήρᾳ καὶ τῇ ἀνάν-
 θρῳ τῶς Ἐκκλησίᾳ τὰ δυνατὰ (86) συνεισοίσοντες,
 οἷόν τινες ἐπίτροποι καὶ κηδεμόνες, ἄλλῃ νομφαγω-
 γήσοντες, ὅς ἐάν ἀξίως τοῦ κάλλους φανῆ, καὶ πλείο-
 να (87) τὰ ἐξ ἀρετῆς ἔδωκα προσενέγκῃ τῇ βασιλίδι,
 πότερον, ἐπαινετοὶ τῆς προθυμίας, ἢ ψεκτοὶ τῆς
 ὑπονοίας; ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις κρινόμεθα πάθεισιν.
 Ὡς δὴ σύ γε, ὦ βέλτιστε, καὶ εἰ νῆι χειμαζομένη
 χεῖρα ὀρέγομεν (88) ἢ παλιόρουμένη πόλει, ἢ ὑπὸ
 τυρῶς οἰκία δαπανωμένη, ἢ σκάφῃσι βοηθούντες, ἢ
 ἀλλαγῇ, ἢ σβεσθηρίοις ὀργάνοις, πάντως ἂν ἢ κα-
 τὰ ποταμῶν ἡμᾶς ὠνόμασας, ἢ τῆς πόλεως, ἢ τῆς
 οἰκίας ἔραστὰς (89), ἀλλ' οὐ προστάτας καὶ κηδε-
 μόνους.

ἰαντι, aut urbi obsidione cinctæ, aut ædibus flammæ ardore conflagrantibus manum porrexissemus, partim vide-
 licet scaphis, partim exercitu, partim instrumentis ad extinguendam flammam accommodis opem ferentes, pro-
 cul dubio nos, aut prædones, aut urbis vel domus amatores vocasses, non autem patronos et procuratores.
 Ζ'. Ἀλλ' οὐχ οὕτω, φησί, δοκεῖ (90) τοῖς πολλοῖς.
 Τί δέ μοι διαφέρει, ἢ τοῦ εἶναι πλείον (91) ὁ λόγος,
 μάλλον δὲ πᾶς; Τοῦτο γάρ, ἢ κατέκρινεν, ἢ ἐδι-
 καίωσεν ἢ ἀθλίον πεποίηκεν, ἢ μακάριον. Τὸ δὲ δο-
 κεῖν, οὐδὲν πρόβ; ἡμᾶς, ὡς περ οὐδὲ ἕναρ ἀλλότριον.
 Οὗχ οὕτω, φησί, δοκεῖς τοῖς πολλοῖς, ἀνθρώπε. Ἢ
 γῆ δὲ δοκεῖ τοῖς ἰλιγγύωϊν ἐστάναι; τοῖς δὲ μεθύουσι
 νῆφειν οἱ νήφοντες, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ κεφαλῇν βαδίζειν,
 ἢ περιτρέπεσθαι; τὸ μέλι δὲ, οὐ πικρὸν ἐστίν, ὅτε
 καὶ οἷς νομίζεται, νοσοῦσι τε καὶ κακῶς (92) διαχει-
 μένοις; Ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὰ πράγματα οὕτως
 ἔχει, ὡς δοκεῖ τοῖς πάσχουσιν. Δεῖξον οὖν ὑγιαίνον-
 τας τοὺς οὕτως ὑπελιφθάς, καὶ τότε ἡμῖν παρα-
 ῶσον (93) μετατίθεσθαι ἢ καταγίνωσκει, μὴ πειθο-
 μένων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἰσταμένων κρίσεως. Οὐχ
 οὕτω δοκῶ τοῖς πολλοῖς, Θεὸς δὲ οὕτω καὶ οὐ δοκῶ,
 πεφανερωμαι δὲ τῷ εἰδοῦναι τὰ πάντα (94) πρὶν γενέ-
 σεις αὐτῶν, τῷ πλάσσαντι (95) καταμόνας τὰς καρ-
 διάς ἡμῶν, τῷ συνιέντι εἰς πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν, τὰ
 κινήματα, καὶ τὰ διανοήματα, μεθ' ὧν τὰ πρακτό-
 μενα, ὃν λανθάνει τῶν ὄντων οὐδὲν, οὐδὲ λαθεῖν δύ-
 νανται, ὅς ἐτέρως ὀρεῖ τὰ ἡμέτερα, ἢ ὡς ὀρώσιν ἀν-
 θρωποι. Ἀνθρώπος μὲν γάρ εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ

et expeditæ, et simplicis ac frugalis mensæ, avium
 vita haud multo inferioris. In gratiam porro cum
 veritate redeant, qui nos alienam uxorem expeti-
 visse aiunt, cum ne propriam quidem habere vo-
 luerimus. Sint etiam meliores, quam nos condi-
 tione Gabaonitæ, quos tamen ne ad id quidem
 munus Spiritus sanctus admissurus est, ut ligna et
 aquam portent, quandiu cum hujusmodi et ser-
 monis et vitæ maculis ad sacra accesserint. Sin
 autem ea nobis huc veniendi causa fuit, ut fidei
 patrocinium susceperemus, Ecclesiæque viro inter-
 rim orbatæ, haud secus ac tutores quidam et cura-
 tores, operam pro virili nostra navarem, alteri,
 qui præstanti ipsius formæ digna videretur, ac
 plura virtutum tanquam sponsalia reginæ obtulisset,
 eam collocaturi, utrum tandem nobis hujusmodi
 animi alacritas laudem, an hominum suspicio re-
 prehensionem asserere debet (quandoquidem ex
 alienis affectibus judicamur)? Eodem igitur modo,
 vir optime, si navi tempestate factatæ ac pericli-
 tanti, aut urbi obsidione cinctæ, aut ædibus flammæ ardore conflagrantibus manum porrexissemus, partim vide-
 licet scaphis, partim exercitu, partim instrumentis ad extinguendam flammam accommodis opem ferentes, pro-
 cul dubio nos, aut prædones, aut urbis vel domus amatores vocasses, non autem patronos et procuratores.
 Ζ'. Ἀλλ' οὐχ οὕτω, φησί, δοκεῖ (90) τοῖς πολλοῖς. Quid vero mea interest, qui rei veritatem magis curo, imo solum curo? Hoc enim vel me condemnave-
 rit, vel absolverit: hoc vel miserum vel beatum reddiderit. At, quid aliis videatur, nihil ad nos, quemadmodum nec alienum somnium. Non ita aliis videatur, ais. Quid vero? An iis, qui vertigine correpti sunt, terra fixa et stabilis esse videtur? an ebriis sobrii integra mente esse, ac non potius in caput incidere, ac sursum deorsumque uo-
 veri? 640 annon quibusdam interdum hominibus mel amarum est, nempe morbo laborantibus, maleque affectis? At non propterea res sic se habeant, ut, qui ita affecti sunt, arbitrantur. Quocirca ostende prius eos, qui de nobis ita sentiunt, sanos esse; ac tum nos admone, ut meliorem mentem induamus: aut condemna, si consilio tuo non pareamus, sed in eadem sententia perstemus. Non ita multis videor, at Deo ita: imo non videor, sed perspicuus atque manifestus sum ei, qui omnia, priusquam orientur, novit; qui corda nostra sigillatim fingit; qui in omnia opera nostra, omnes motus et cogitationes, quibuscum res a nobis geruntur, intelligit;

⁶ Dan. xiii, 42. ⁷ Psal. xxii, 15.

(83) *Γυναικὸς ἀλλοτρίας*. Gregorius per *ma-*
lierem alienam intelligit « Constantinopolitanam
 Ecclesiam; et per *propriam*, Sasima. »
 (84) *Ἐχέτωσαν*, etc. « Potior sit Gabaonitarum
 conditio, quam nostra. » Hæreticos significat, qui
 licet opibus et gratia florenter, ne quidem dig-
 ni erant, qui vel minimum sacerdotum munus obirent.
 (85) *Ἐυλοκόπους*. Sic LXX et permulti Regg.
 codd., « lignorum cæsores. » Leuvenklaius pro « li-
 gniatoribus » et « laxis » accipit. In ed., *εὐλοφόρους*.
 (86) *Τὰ δυνατὰ*. Or. 1, κατὰ δύναμιν.
 (87) *Πλείονα*. Duo Regg. et quinque Coll. addunt τὰ.
 (88) *Ὀρέγομεν*. Duo Regg., ὠρέξαμεν. Or. 1,
 ὀρέγομεν.

(89) *Ἐραστὰς*. « Amatores, cupidos. » Leuven-
 klaius vertit, « eversores. » Forte legit, *ἐδαφι-*
στὰς, ut scripsit Billius ad marg. ed. Bas., quamvis
 in interpretatione non sit secutus.
 (90) *Δοκεῖ*. Reg. bn aliique plures, *δοκεῖς*. « At
 enim, dicat aliquis, plerisque non videris. »
 (91) *Πλείον*. Legendum videtur, *πλείων*. Sic scri-
 ptum reperimus in uno e Regii codicibus.
 (92) *Κακῶς*. Savil. et Comb., *πικρῶς*.
 (93) *Παραίτησον*. Tres codd., *παραίτει*.
 (94) *Τὰ πάντα*. Sic tres codd. Ueest τὰ in ed.
 (95) *Πλάσσαντι*. Bas., *πλάσαντι*. Sic in psal.
 xxxii, 15: « Ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας αὐ-
 τῶν. » Qui finxit sigillatim corda eorum. »

quem nihil eorum, quæ sunt, latet, aut latere potest; qui aliter res nostras intuetur, atque mortales solent. *Homo enim videt in faciem: Deus autem intuetur cor* ⁶. Audisti Scripturam hæc dicentem: ac fidem adhibe. Cujus judicium cordatis hominibus pluris faciendum, magisque curandum est, quam omnium aliorum in unum coactorum. An tu, duos quidem homines, quorum alter acutior et sagacior, alter imperitior et hebetior esset, de eodem negotio in consilium adhibens, haud recta mente præditus esse videreris, si, relicto prudentis consilio, judicium imperiti sequereris? Neque enim Roboam ex senum sententiâ, juvenum consiliis paruit ⁷. Cum autem Deus et homines inter se expendantur, judicia hominum potiora duces, quam Dei? Nequaquam certe id facies, si me audias, recteque sentias.

VIII. At, inquis, tuarum contumeliarum nos pudet. Me vero vestri, quos ob eam rem pudeat. Nam si hæc juste patimur, nobis potius ipsis, quam vobis nostra causa, erubescendum est; non quia contemnimur, sed quia contemptu et ignominia dignos nos præbemus: si autem iniique, crimen eorum est, qui contumeliam inferunt; ac proinde illorum potius, quam nostri causa indignari et stomachari debetis, quoniam ii sunt, quibuscum male agitur. Quod si me, cum malus essem, optimum virum existimares, quid mihi faciendum esset? Improbiorne ut essem, quo magis tibi placerem? Haudquaquam sane id mihi consilii dedissem. Eodem modo nec si me, recte et cum virtute incedentem, offendere ac labi putes, a **641** recta vivendi ratione propter te desistam. Nec enim tibi magis, quam mihi ipsi vivo: atque in omnibus rebus consiliarii loco, rationem Deique justificationes habeo, a quibus plerumque, etiam nullo accusante, convincor; et rursus, condemnantibus multis, absolvor. Atque hoc unum tribunal nemo effugere potest, internum nempe atque in nobis situm, idque solum ob oculos propositum habentes, rectum vitæ iter tenere debemus. Quod autem ad hominum de nobis existimationem attinet, ita animo comparati sumus, ut, siquidem ea contingat, non illibenter accepturi simus, ut humani etiam aliquid dicam; sin autem in contrarium cadat, valere jubebimus, nec quidquam de rei veritate propter hominum opinionem detrahemus.

IX. Sic enim comparatum est: qui honestum aliqujus causa studiosè sectatur, is profecto neutiquam firmas in virtute radices egit. Simul enim atque res ea effluerit, recti quoque studium deponet; quemadmodum qui quæstus causa navigat, nisi lucrum præsto sit, navigare desistet. At qui bonum ipsum propter se colit et amplectitur, quoniam rem fixam et stabilem amat, certam quoque et constantem erga illud animi alacritatem habet; adeo ut divinum aliquid sentiens, his quoque Dei verbis uti possit: *Ego idem sum, et non mutor* ⁸. Quamobrem nec ab animo suo migrabit, nec immutabitur atque a se desciscet, nec cum temporibus

⁶ I Reg. xvi, 7. ⁷ III Reg. xii, 8 seqq. ⁸ Malach. iii, 6.

(96) Ο δὲ Θεός. Duo Regg. et Or. 1, Θεός δε.

(97) Οὐχ ὅτι. Comb., οὐδ' ὅτι. « Non tam quia contemnimur, quam, » etc.

(98) Ὑπολαμβάνεις. Reg. hm, ὑπολαμβάνεις.

Θεός (96) εἰς καρδίαν. Ἦκουσας τῆς Γραφῆς λεγομένης, καὶ πίστευε. Οὐ φροντιστέον μᾶλλον, ἢ πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων, τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. Ἡ δύο μὲν ἀνθρώποις περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος συμβούλους χρώμενος, συνετωτέρῳ τε καὶ ἀμαθεστέρω, οὐκ ἂν εὖ φρονεῖν ἔδοξας, εἰ τὸν συνετωτέρον παρῆς, τῷ ἀμαθεστέρω κατηκολούθησας; οὐδὲ γὰρ ὁ Ῥοβοὰμ ἐπηνέθη, ὅτι τὴν βουλὴν τῶν πρεσβυτέρων ἀτιμάσας, τὴν τῶν νεωτέρων ἔστησε. Θεοῦ δὲ καὶ ἀνθρώπων ἐξεταζομένων, προτιμήσεις τὰ τῶν ἀνθρώπων; Οὐ σύ γε, ἂν ἐμὸι πείθῃ, καὶ φρονῆς ἀμεινον.

eo laudem est consecutus, quod, pro nihilo habita

H. Ἄλλ' αἰσχυνόμεθά σου, φησί, ταῖς ὕβρεσιν. Ἐγὼ δὲ ὁμῖν, ὅτι αἰσχυνέσθε. Εἰ μὲν γὰρ ὀρθῶς ταῦτα πάσχομεν, αἰσχυντέον ἡμῖν μᾶλλον, ἢ ὑμῖν ἐφ' ἡμῖν· οὐχ ὅτι (97) ἀτιμαζόμεθα μᾶλλον, ἢ ὅτι ἐσμὲν ἀτιμίας ἄξιοι· εἰ δὲ ἀδίκως, τῶν ὑβριζόντων τὸ ἐγκλημα, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων μᾶλλον, ἢ ὑπὲρ ἡμῶν ἀγανακτητέον· ἐκεῖνοι γὰρ οἱ κακῶς πάσχοντες. Εἰ δὲ μεθυστα κακῶν, ἄριστον ὑπελάμβανες, τί με ποιεῖν ἐχρῆν; εἶναι μᾶλλον κακῶν, ἵνα πλέον ἀρέσκω σοί; Οὐκ ἂν τοῦτο ἐμαυτῷ συνεβούλευσα. Οὕτως οὐδὲ, εἰ κατορθοῦντά με πταίνειν ὑπολαμβάνεις (98), τοῦ κατορθοῦν διὰ σὲ μεταθήσομαι (99). Ζῶ γὰρ, οὐ σοὶ μᾶλλον ἢ ἐμαυτῷ· καὶ σύμβουλον ἔχω περὶ πάντων τῶν λόγων, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ δικαίωματα, ὑφ' ὧν ἀλίσκομαι μὲν πολλάκις, οὐδενὸς κατηγορουμένου· ἀφίεμαι δὲ, πολλῶν κατακρινόντων. Καὶ τοῦτο μόνον οὐκ ἔστι διαφυγεῖν, τὸ ἔθρον καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς δικαστήριον, πρὸς δὲ βλέποντας μόνον, τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἵτεον. Τὸ δοκεῖν δὲ, ἂν μὲν ὑπάρχῃ (1), δεξόμεθα, ἐν εἴρω τι καὶ ἀνθρώπων· ἂν δὲ ἀντιπίπτῃ, χαίρειν ἐάσομεν (2), καὶ οὐδὲν τοῦ εἶναι διὰ τὸ δοκεῖν ἀσκήσομεν.

Θ. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· ὁ μὲν τις ἐνεκεν τῷ καλῶν ἐπιτηδεύων, οὐ βέβαιος εἰς ἀρετὴν. Ὁμοῦ τε γὰρ παρῆλθεν ἐκεῖνο, καὶ τοῦ καλοῦ στήσεται· ὡσπερ ὁ κέρδους ἐνεκεν πλέων, τοῦ πλεῖν, ἂν μὴ παρῆ τὸ κερδαίνειν. Ὁ δὲ αὐτὸ δι' ἑαυτὸ τιμῶν τε καὶ περιέπων, εἰπεὶθ τοῦ ἐστῶτος ἐρᾷ, ἐστῶσαν ἔχει καὶ τὴν περὶ αὐτὸ προθυμίαν· ὥστε θεῖόν τι πάσχων, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ δύνασθαι λέγειν· Ἐγὼ δὲ, ὁ αὐτός εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοιωμαι. Οὐκ οὐ μεταποιηθῆσεται, οὐδὲ μετατεθήσεται, οὐδὲ συμμεταπεσείσεται (3) τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν, ἄλλοτε ἄλλος γινόμενος, καὶ πολλὰς μεταλαμβάνων χροῖας, ὡσπερ τὰς τῶν πετρῶν οἱ πολύποδες, αἷς ἂν ὁμιλήσωσι· μενεῖ

(99) Μεταθήσομαι. Sic tres Regg., Or. 1 et Comb. In ed., μετασθήσομαι.

(1) Ὑπάρχη. Comb., ὑπάρχη.

(2) Ἐάσομεν. Reg. hm, ἐάσωμεν.

(3) Συμμεταπεσείσεται. Reg. hm, συμπεσείσεται.

ὅς ὁ αὐτὸς ἀεὶ, πάγιος ἐν οὐ πεπηγόσι, καὶ ἐν στρε-
φομένοις ἀστροφοῖς· πέτρα τὶς, οἶμαι, πρὸς ἐμβολὰς
ἀνέμων τε καὶ κυμάτων, οὔτε τινασσομένη, καὶ δα-
πανῶσα περὶ ἑαυτὴν τὰ προσπίπτοντα. Ταῦτα μὲν
εἰς τοσοῦτον· οὐδὲ γὰρ μοι σχολὴ ταῖς γλώσσαις μά-
χεσθαι, καὶ ταῦτα (4) ἴσως πλείω τοῦ δέοντος.
res, quæ ventorum fluctuumque impetu non modo non concutitur, sed etiam incursantes undas circa se frangit atque absumit. Verum de his hactenus: nec enim mihi vacat cum linguis pugnare; atque etiam fortasse plura diximus, quam conveniret.

I. Ἦδη δὲ μοι πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος, τὸ ἐμὸν ποι-
μιον. Ὑμεῖς γένεσθε (5) μοι, φησὶν ὁ Παῦλος, δόξα, καὶ χαρὰ, καὶ καυχῆσεως στέφανος·
ὕμεις ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν· Ἰν' ὡσπερ
τοῖς τεκτονικοῖς (6) ἢ γραφικοῖς ἀπαιτουμένοις λό-
γον, ἐξαρκεῖ δεῖξαι τὸ τεκτονηθὲν ἢ γραφὴν ἀπηλ-
λάχθαι πραγμάτων (ἔργον γὰρ λόγου, φησὶν, ἰσχυ-
ρότερον), οὕτως (7) καὶ αὐτὸς ὑμᾶς ἐπιδείξας, ὑπερ-
έξω (8) τὰς λοιδορίας. Ὑπερέξω δὲ πῶς; Πρῶτον
μὲν, ἐν τῇ εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα
ὁμολογίᾳ ἀκλινη καὶ (9) βεβαίαν φυλάττειτε, μηδὲν
προσθείντες, μηδὲ ἀφαιροῦντες, μηδὲ σμικρύνοντες
τῆς μιᾶς Θεότητος (τὸ γὰρ ἐλάττωθὲν, τοῦ παντός
ἐστὶν ἐλάττωσις)· τοὺς δὲ ἄλλο τι φρονούντας, ἢ
λέγοντας, ἢ φύσει μέρους τὸ ἐν διαλύοντας, ἢ δια-
τειχίζοντας, ὡς λύμην τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἀλη-
θείας ἰδὼν, ἀποπέμπουσθε, μὴ μισοῦντες, ἀλλ' ἐλεοῦν-
τες τοῦ πτώματος. Δεύτερον δὲ, εἰ τῇ πολιτείᾳ
ἀπολωθον τῷ ὀρθῷ λόγῳ παρέχοιτε, Ἰν' ἦτε περι-
δέξιοι τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ μὴ τῷ ἑτέρῳ λείποντες.

visos habentes, sed eorum potius casum miserantes. Deinde, si vitam recte doctrinæ consentaneam præstetis, ut æqua utriusque virtutis laude floreatis, ac non altera parte deficiatis.

ΙΑ'. Οἱ βασιλεῖς, αἰδέισθε τὴν ἀλουργίδα· νομοθε-
τήσει γὰρ καὶ νομοθέταις ὁ λόγος. Γινώσχετε ὅσον
τὸ πιστευθὲν ὑμῖν, καὶ τί τὸ μέγα περὶ ὑμᾶς μυστή-
ριον. Κόσμος ὅλος ὑπὸ χεῖρα τὴν ὑμετέραν, διαδή-
ματι μικρῷ καὶ βραχεῖ ῥακίῳ κρατούμενος. Τὰ μὲν
ἄνω, μόνου Θεοῦ· τὰ κάτω δὲ, καὶ ὑμῶν. Θεοὶ γέ-
νεσθε (10) τοῖς ὑπ' ὑμᾶς, Ἰν' εἶπω τι καὶ τολμηρότε-
ρον. Καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ εἰρήται,
καὶ πιστεύεται. Ἐνταῦθα ἐστὼ τὸ κράτος ὑμῖν, ἀλλὰ
μὴ τῷ χρυσῷ καὶ ταῖς φάλαγξιν. Οἱ περὶ τὰ βασι-
λεῖα καὶ τοὺς θρόνους, μὴ σφόδρα ταῖς ἐξουσίαις
ἐπαίρεσθε, μηδὲ ἀθάνατα διανοεῖσθε περὶ τῶν οὐκ
ἀθανάτων. Πιστοὶ μένετε τοῖς βασιλεῦσι, Θεῷ δὲ πρό-
τερον, δι' ὃν καὶ τούτοις οἷς ἐπιστεύθητε, καὶ οἷς
παρὰδέδοσθε. Οἱ τὸ γένος κομπάζοντες, τὸν τρόπον
ἐξευγενίσασθε· ἢ φθέγομαί τι τῶν ἀηδῶν μὲν, εὐγε-
νῶν δέ. Τότε γὰρ ἀληθὲς (11) εὐγενέστατον ἦν ἂν
τι τὸ ὑμέτερον, εἰ μὴ καὶ δέλτοι τοὺς δυσγενεῖς ὑμῖν
ἐνέγραπον (12).

stium, at nobile tamen et generosum. Nam tum vere vestris non ascriberentur.

• I Thess. II, 19, 20. 10 Tit. III, 14. 11 Prov. XXI, 1.

(4) Ταῦτα. Reg. hm, ταύταις.
(5) Γένεσθε. Reg. hm, γενέσθαι.
(6) Τοῖς τεκτονικοῖς. Regg. a, b, tres Colb.,
Coisl. 1, etc., τοῖς τεκτονικῆς ἢ γραφικῆς.
(7) Οὕτως. Or. 1, οὕτω.
(8) Ὑπερέξω. Reg. hm, quatuor Colb. et Or. 1,

ac rebus collabatur, alias alios mores induens, ac
novos subinde colores assumens, nec secus ac po-
lypi, petrarum, ad quas accesserint, colores refe-
runt: verum idem semper sive sinilis permane-
bit, fixus in rebus minime fixis, immotus in in-
certis et fluctuantibus, non aliter, opinor, ac ru-
pes, quæ ventorum fluctuumque impetu non modo non concutitur, sed etiam incursantes undas circa
se frangit atque absumit. Verum de his hactenus: nec enim mihi vacat cum linguis pugnare; atque etiam fortasse plura diximus, quam conveniret.

X. Jam ad vos, o mi grex, se convertit oratio.
Vos estote, quemadmodum ait Paulus, gloria mea,
et gaudium, et gloriæ corona: vos estote defen-
sio mea apud eos qui me judicant: ut, quemad-
modum iis, qui fabricandi aut pingendi artem pro-
ficientur, cum artis rationem exposcuntur, fabrice
aut pictorium opus ostendere sufficit, ut negotio
omni ac molestia liberentur (opus enim, inquit ille.
sermone fortius est), sic ipse quoque, vobis
in medium productis, obrectatorum meorum ma-
ledicta superem. Quomodo autem ea superabo?
Primum, si Patris, et Filii, et Spiritus sancti con-
fessionem firmam et constantem retineatis, nihil
uni Deitati addentes, nec detrahentes, nec immi-
nuentes (nam si quid imminutum fuerit, totum
quoque simul imminuetur); eos autem, qui aliud
quiddam sentiunt, aut profitentur, aut per diversos
naturarum gradus diversarum mensuras unitatem
everunt aut dirimunt, tanquam Ecclesiæ labem et
perniciem, ac veritatis virus ablegetis, non eos in-
deinde, si vitam recte doctrinæ consentaneam præ-
stetis, ut æqua utriusque virtutis laude floreatis, ac non altera parte deficiatis.

XI. Imperatores, purpuram vereamini; nam
sermo noster legislatoribus quoque leges statuet.
Cognoscite quantum id sit, quod vestræ fidei com-
missum est, quantumque circa vos mysterium. Or-
bis universus sub manu vestra est, diademate parvo,
atque exiguo panno coercitus. Supera quidem, so-
lius Dei sunt; infera autem, vestra etiam sunt.
Subditis vestris deos vos præbete, ut audacius ali-
quid dicam. Cor regis in manu Dei est, ut ex
Scriptura audimus¹¹, ac credimus. Hic imperium
vestrum sit, non autem in auro et in exercitiis.
Aulici, proceres ac sublimibus thronis et dignita-
tibus insignes, ne ob potentiam magno opere animos
efferatis, nec de mortalibus rebus tanquam im-
mortalibus cogitetis. Fidem imperatoribus servate,
sed prius Deo, propter quem bis etiam quibus com-
missi et traditi estis. Qui generis splendorem ja-
ctatis, date operam ut mores quoque nobilitatis:
aut aliquid dicam, injucundum quidem et mole-
stissimum esset ordo vester, si ignobiles tabellis

ὑπέροχῳ. Bas., ὑπερέχῳ.
(9) Ἀκλινη καὶ. In nonnullis, ἀκλινη τε καὶ.
(10) Γένεσθε. Or. 1, γίνεσθε.
(11) Ἀληθὲς. Forte, ἀληθῶς. Edrit.
(12) Ἐνέγραπον. Sic Reg. hu, Coisl. 1 et Comb.
Sic etiam legit Billius. In ed., ἔγραπον.

XII. Sapientes, et philosophi, et barba ac pallio A venerandi, vosque sophistæ et grammaticæ, publicique plausus captatores, haud scio quonam pacto sapientes appellari possitis, primario sermone ac doctrinâ carentes. Qui opibus studetis, audite Prophetam dicentem : *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere* ¹³ : scitote vos re incerta et fragili niti et confidere. Navem paululum exonera, ut levius naviges. Hosti fortasse aliquid eripueris, ad quem facultates tuæ devolventur. Qui deliciis indulgetis, aliquid **643** genio et ventri subtrahite, ac spiritui date. In propinquo est pauper : morbo succurre : aliquid eorum, quæ tibi redundant, in hunc eructa et evome. Cur uterque vestrum premitur, tu cruditate, ille fame? tu crapula, ille aqua intercute? Tu saturitatem saturitate gravans, ille morbo vacillans? Ne Lazarum tuum hic asperneris ¹⁴, ut ne te ipse in futuro ævo diviti illi similem reddat. Vos magnæ urbis cives, qui primi statim post primam estis, aut ne id quidem ei conceditis, ostendite vos mihi primos esse, non improbitate, sed virtute; non morum dissolutione ac mollitie, sed optimis legibus. Turpe enim fuerit, si hæc urbs ita urbibus aliis præstet, ut tamen voluptatibus cedat; aut cætera quidem gravis et moderata sit, verum circa ludos circenses, et spectacula, et cursus ac venationes adeo insaniat, ut hæc pro vita et serio quodam instituto habeat, atque urbs, inter urbes principatum tenens, ludentium urbs sit, quam aliis quoque virtutum omnium exempla præbere multo æquius erat, et congruentius. Utinam hæc abjiciatis, utinam Dei civitas sitis, atque in manibus Domini depingamini, ac tandem nobiscum magno urbiu Conditori splendidè splendide astetis! Hunc vobis lætum nuntium affero, in ipso Christo Domino nostro : cui gloria, honor et imperium in sæcula. Amen.

¹³ Psal. lxi, 11. ¹⁴ Luc. xvi, 20 seqq.

(13) *Κληθείητε*. Sic codd. Mendose in Par. ed., κληθείητε.

(14) *Τὸν πρῶτον λόγον*. « Primarium sermonem, » id est, « verâ fidei doctrinam. »

(15) *Τρυφήν*. Sic duo Regg., quinque Colb., Coisl. 1, Comb., etc. In ed., τροφήν, « alimentis. »

(16) *Γαστήρ*. Duo Regg. et Coisl. 1, σαρκός, D « carnis. »

(17) *Κόρφον*. Sic tres Regg., Coisl. 1 et Or. 1. Deest κόρον in ed.

(18) *Μεγάλη πόλις*. Schol. : Μεγάλη καὶ πρώτη ἡ Κωνσταντινούπολις, μετὰ τὴν πρώτην εὐθὺς, ἦτοι τὴν Ῥώμην, ἢ διὰ τὸ εἰς αὐτὴν μεταθεῖναι τὰ βα-

IB'. Οἱ σοφοί, καὶ φιλόσοφοι, καὶ σεμνοὶ τὴν ὑπὴ- νην καὶ τὸ τριδώνιον, οἱ σοφισταί, καὶ γραμματισταί, καὶ τῶν δημοσίων θηρευταὶ κρότων, οὐκ οἶδα πῶς ἂν σοφοὶ κληθείητε (13), τὸν πρῶτον λόγον (14) οὐκ ἔχοντες. Οἱ περὶ τὸν πλοῦτον, ἀκούσατε τοῦ λέγοντος· *Πλοῦτος ἐὰν βέη, μὴ προστίθῃσθε καρδίαν*. Ἰστέ θαρβούντες ἀβεβαίω πράγματι. Ἀποφόρτισαι τι τῆς νηὸς, ἵνα πλήρως κουφότερος. Ἐχθροῦ τι τυχὸν ὑφαιρήσεις, εἰς ὃν τὰ σὰ περιστήσεται. Οἱ περὶ τὴν τροφήν (15), ὑφέλετέ τι τῆς γαστρός (16), δότε τῷ πνεύματι. Ἐγγὺς ὁ πένυς· τῇ νόσῳ βοήθησον· εἰς τοῦτον ἀπέρευξαι τι τῶν περιπτώων. Τί καὶ σὺ κάμνεις ἀπεπτῶν, καὶ οὗτος πεινῶν; καὶ σὺ κραιπαλῶν, καὶ οὗτος ὑδριῶν; καὶ σὺ κόρφον κόρον (17) βαρύνων, καὶ οὗτος περιτρεπόμενος νόσῳ; Μὴ παρὶδος τὸν σὸν Δάζαρον ἐνταῦθα, μὴ σε ποιήσῃ τὸν ἐκείθεν πλοῦσιον. Ὑμεῖς ἡ μεγάλη πόλις (18); οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν πρώτην εὐθὺς, ἢ μηδὲ (19) τοῦτο παραχωροῦντες, φάνητέ μοι πρῶτοι, μὴ τὴν κακίαν, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν· μὴ τὴν ἐκλυσιν, ἀλλὰ τὴν εὐνομίαν. Ὡς ἔστιν αἰσχρὸν, τῶν μὲν πόλεων κρατεῖν, τῶν δὲ ἡδονῶν ἡττάσθαι· ἢ τὰ μὲν ἄλλα σωφρονεῖν, περὶ δὲ τοὺς ἱππικούς, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὰ στάδια, καὶ τὰ κυνηγέσια τοσοῦτον μεμηνέναι, ὥστε ταῦτα ποιεῖσθαι βίον, καὶ πόλιν εἶναι παιζόντων τὴν πρώτην ἐν πόλεσι, ἢν καὶ ταῖς ἄλλαις τύπον εἶναι καλοῦ παντὸς πρεπωδέστερον. Ταῦτα διαπτύοιτε (20), Θεοῦ πόλις εἴητε. ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ Κυρίου ζωγραφηθείητε, καὶ παραστήσασθε (21) σὺν ἡμῖν τῷ μεγάλῳ πολιστῇ λαμπροὶ λαμπρὸς ὕστερον. Τοῦτο ὑμεῖς εὐαγγελίζομαι ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ὃ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Domino nostro : cui gloria, honor et imperium in

αἰεῖα, οὐδὲ τῇ Ῥώμῃ τῶν πρωτείων παρεχώρητο ἄλλων δὲ καὶ τούτων ὡς προστηκόντων ἀντεποιεῖτο· « Magna primaque Constantinopolis, post primam statim, id est, Romam, quæ, propterea quod in eam imperii sedes translata erat, ne Romæ quidem primas concedebat; imo eas sibi quasi sui juris vindicabat. »

(19) Ἡ μηδέ. Coisl. 1, οἱ μηδέ.

(20) Ταῦτα διαπτύοιτε. Coisl. 1, Ταῦτα διατύποιτε. Comb. et Leuv., Ἄν ταῦτα διαπτύοιτε. In aliis, Ἄν ταῦτα διαπράττοιτε.

(21) Παραστήσασθε. Duo Colb., παραστήσασθε. In nonnullis, παραστήσασθαι.

644 MONITUM IN ORATIONEM XXXVII.

I. Hæc est unica Gregorii in evangelicum textum oratio seu homilia. Conjectarunt eruditi, nullatenus verisimile esse, Theologum ex tam multis ad populum familiariter edocendum concionibus, hæc unam litteris mandasse Imo Tillemontius existimat, nullum esse dubium, quin plures hujus generis orationes a Gregorio prolatæ fuerint. Ista etiam, de qua agimus, ipsi videtur esse velut quædam series seu continuatio cujusdam

amplioris in Matthæi Evangelium expositionis. Dolendum prorsus, quod tam pretiosa pietatis ac doctrinæ Theologi nostri monumenta exciderint; vel potius, quam maxime exoptandum, ut amissi, aut pulvere delitescerent tam excellentis ingenii fetus, ad Ecclesiæ gloriam et ædificationem recuperentur, ac in lucem prodeant. In hac igitur oratione aggreditur Gregorius interpretari quæque in evangelico textu juxta Matthæum, a versu primo capituli decimi noni, usque ad duodecimum inclusive continentur. Primum Evangelii verba refert, moxque singula pertractans, ea mirum in modum ac erudite amplificat. Diutius autem immoratur in his Pharisæorum verbis: « Si licet homini quæcunque ex causa dimittere uxorem suam ¹⁶. » Ostendit quam iniqua sit Cæsarium lex, quæ mulierem adulterii piaculo constringit, dum vir, qui fidem uxori datam per adulterium violaverit, nulli supplicio obnoxius est. « Hanc legem, inquit [n. 6], haudquaquam probo, hanc consuetudinem minime laudo. Viri erant, qui hanc legem sanxerunt, ac propterea adversus mulieres lata est. » Et ad virum paulo post orationem convertens, addit [n. 7]: « Qua igitur fronte pudicitiam exigis, quam ipse vicissim non præstas? Quomodo corpori, pari honore prædito, imparem legem statuis? » Hinc divinam legem humanis legibus præstantiorem exhibet, et virum ac mulierem ad æqualem conditionem revocat. Alia bene multa edocet, ex quibus conjugati plurimum fructum percipere possunt. Tum ad istud a Christo dictum: « Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est ¹⁷. » transit; quo quidem fusc ac dilucide pertractato, Trinitatis doctrinam breviter exponit, et omnibus salutaria monita tradit.

II. Visum est Tillemontio (22), nec immerito quidem, hanc orationem Constantinopoli, post redditas Catholicis ecclesias, coram præfectis et ingenti hominum frequentia habitam fuisse. Ad id probandum, citat hæc Gregorii verba, qui de Christi divinitate locutus, sic addit [n. 4]: « Rursus linguas incito ac provoco: rursus adversus Christum quidam insaniant, vel adversum me potius, qui dignus habitus sum, ut Verbi præco fierem. Ut Joannes efficior, vox clamantis in deserto, deserto quidem prius loco, nunc autem valde habitabili et frequenti. » Verum, nisi nostra nos fallit opinio, adjicere potuisset vir doctus, Theodosium 645 huic orationi interfuisse. Id enim colligi potest ex his Theologi verbis [n. 23]: « Hæc præscribo iis quibus imperium creditum est; » quæ tam imperatorem quam præfectos designare videntur. Sed ad rem nostram plurimum valent sequentia verba: « Non tantas vires sermo meus habiturus est pro sancta Trinitate bellum gerens, quantas edictum tuum, si perversis dogmatibus imbutos compresseris, si persecutione oppressis auxilium tuleris, si, » etc., quibus, utpote singulari numero prolatis, præsentem imperatorem significari conjicimus. Cum enim, ob quædam monita imperatoribus et præfectis sub finem tricesimæ sextæ orationis data, Tillemontio videatur (23) orationem illam, coram præfectis, imo et ipso imperatore præsentem, habitam esse, quamvis ad plebem Constantinopolitanam plerumque dirigatur, quanto magis id de hac oratione ex verbis citatis conjiciendum est. Præterea, constat ex dictis, ante habitam esse orationem, quam edictum de restituendis ecclesiis, fuerit ab imperatore propositum. Demophilus siquidem, Arianorum antistes, cum Nicenam fidem ratam habere noluisset, ecclesiis excedere coactus est, sexto Kalendas Decembris 380, ut ait Socrates (24). Edictum vero nonnisi decimo Januarii 381 sancitum tradit Theodosianus Codex (25). Verisimile igitur videri potest, Gregorium hac oratione ansam præbuisse, ut tale edictum adversus hæreticos promulgaretur. Unde probabilis arbitramur, hanc orationem Constantinopoli, præsentem imperatore, ac labente anno 380 pronuntiatam fuisse.

¹⁶ Matth. XIX, 3. ¹⁷ ibid. 11.

(22) T. IX, art. 67, p. 463 et 464.

(23) T. IX, art. 65, p. 461.

(24) Hist. lib. v, cap. 7.

(25) T. VI, lex vi, p. 117.

ΛΟΓΟΣ ΑΖ΄.

ORATIO XXXVII'.

Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ἐυαγγελίου: « Ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἄ In dictum Evangelii: « Cum consummasset Jesus hos sermones ¹⁸, » etc.

Α'. Ὁ τοὺς ἀλιεῖς προελόμενος Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς σαγηνεύει, καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείβει. Τίνος ἔνεκεν; Οὐ μόνον ἵνα κερδάη πλείονας τῶν φιλοθέων διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως (26), ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ, ἵνα (27) καὶ τόπους ἀγιασῇ πλείονας. Γίνεται τοῖς

I. Jesus, qui prius piscatores elegerat, ipse quoque piscatur, ac loca subinde commutat: idque non ea tantum causa, ut majorem piorum hominum multitudinem, suam ipsis præsentiam exhibendo, lucraretur: sed etiam, quemadmodum mihi videtur, ut

¹⁸ Matth. XIX, 1 sqq.

¹⁹ Alias XXXI. Quæ autem 37 erat, nunc 31. — Habita Constantinopoli labente anno 380.

(26) Διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως. Duo Coll., τῆ ἐπιφοιτήσεως.

(27) Ἐμοιγε δοκεῖ, ἵνα. Sic unus Regius codex. Quæ lectio nobis plenior et planior videtur. In ed. leuitur tantum, ἐὼς δοκεῖ.

plura loca sanctificet. Fit Judæis tanquam Ju- A
dæus, ut Judæos lucrifaciat : his, qui sub lege sunt,
tanquam legi subjectus, ut eos, qui sub lege sunt,
redimat : infirmis, tanquam infirmus, ut infirmis sal-
utem afferat. Omnia omnibus efficitur, ut omnes
lucrifaciat¹⁷. Quid dico, *omnibus omnia*? Ino vero,
quod Paulus de seipso dicere non sustinuit, hoc Sal-
vatori contigisse reperio. Non enim Judæus tantum
efficitur, nec quidquid absurdorum et improborum
nominum est, in se recipit : sed, quod his **646**
omnibus absurdus est, ipsummet etiam peccatum,
et ipsamet maledictio ; non quod peccatum sit, sed
quod ita nominetur. Quo enim modo peccatum esse
queat, qui nos etiam a peccati servitute in liberta-
tem asserit¹⁸? Quomodo maledictio, qui a legis
maledicto nos redimit¹⁹? Nimirum ut, tanto humi-
litate edito argumento, nos ad animi submissio-
nem, quæ sublimitatem parit, instituat. Fit igitur,
quemadmodum dixi, piscator, ad omnes se demittit,
everriculo utitur, omnia perfert, ut piscem e pro-
fundo extrahat, atque in altum efferat, hominem scilicet in instabilibus et salsis hujus vitæ fluctibus
natantem.

II. Quocirca nunc quoque, *postquam consummavit*
hos sermones, migravit a Galilæa, et venit ad fines
Judææ trans Jordanem. In Galilæam se confert, ut
populus, qui sedebat in tenebris, lucem magnam
videat²⁰. In Judæam migrat, quo illud nobis persua-
deat, ut a littera exurgamus, ac spiritum sequa-
mur. Nunc in monte docet²¹, nunc in planis locis
disserit²², nunc in naviculam transit²³, nunc tem-
pestate increpat²⁴. Quin hac quoque fortasse
ratione somnum capit²⁵, ut somnum benedictio :
fortasse etiam fatigatur²⁶, ut fatigationem sanctifi-
cificet : fortasse etiam lacrymas fundit, ut lacry-
mas laudabiles reddat. Ex locis in loca transit, qui
nullo loci spatio continetur, ille, inquam, temporis,
et corporis, et circumscriptionis expers. Idem, et
erat et fit : et supra tempus erat, et sub tempus
venit ; et invisibilis erat, et videtur. *In principio*
*erat, et apud Deum erat, et Deus erat*²⁷. Tertio repe-
ritur hoc verbum, *erat*, ut in numero ipso confirmet-
tur. Id quod erat, exinanivit : id, quod non erat,

¹⁷ I Cor. ix, 20-22.

¹⁸ Rom. vi, 18.

¹⁹ 22.

²⁰ Luc. vi, 17.

²¹ Marc. iv, 38.

²² ibid.

²³ Joan. iv,

²⁴ Galat. iii, 13.

²⁵ Isa. ix, 2.

²⁶ Matt. v, 1-6.

²⁷ Joan. xi, 33.

²⁸ Joan. i, 1.

(28) *Ὡς ὑπὸ νόμον*. Sic duo Regg. et Coisl. 3. D
Hæc desunt in ed.

(29) *Ὁ μὴδὲ Παῦλος*. Coisl. 4, ὅπερ καὶ Παῦ-
λος.

(30) *Ἐαυτοῦ*. Sic Reg. bm, Or. 1 et Comb. In
ed., αὐτοῦ.

(31) *Τούτο εὐρίσκω*. Coisl. 4, τούτου γὰρ πλεόν
εὐρίσκω, « plenius adhuc reperio. »

(32) *Ὁὐκ ἔστι μὲν*, etc. Bill. : « tametsi falso,
nominatur. » Probare non possumus hanc vivi docti
interpretationem. Christus quidem nec peccatum
fecit, nec scire potuit ; sed Deus illum pro nobis
peccatum fecit. Metaphorice igitur peccatum fuit
Christus, seu hostia pro peccato ; quod excludere
videtur Billius.

(33) *Ὁ ἐξαγοράζων*. Sic Reg. bm. Deest ὁ in
ed.

(34) *Σαγηνεύει, πάντα στέγει, ἴν'*, etc. Coisl. 4,
σαγηνεύει πάντα, ἴνα.

Ἰουδαίους ὡς Ἰουδαίος, ἵνα Ἰουδαίους κερδάνη-
τοὺς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον (28), ἵνα τοὺς ὑπὸ
νόμον ἐξαγοράσῃ τοὺς ἀσθενέσιν, ὡς ἀσθενῆς, ἵνα
τοὺς ἀσθενεῖς σώσῃ. Γίνεται πάντα πᾶσιν, ἵνα τοὺς
πάντας κερδάνη. Τί δὲ λέγω, τοῖς πᾶσι πάντα ; Ὁ
μὴδὲ Παῦλος (29) περὶ ἑαυτοῦ (30) ἠνέσχετο εἰ-
πεῖν, τούτο εὐρίσκω (31) τὴν Σωτῆρα πάσχοντα.
Ὁὐ γὰρ Ἰουδαῖος γίνεται μόνον, οὐδ' ὅσα τῶν ἀτό-
πων καὶ μοχθηρῶν ὀνομάτων εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται,
ἀλλὰ καὶ ὁ τούτων πάντων ἀτοπώτερον, καὶ αὐτο-
μαρτία καὶ αὐτοκατάρτα οὐκ ἔστι μὲν (32), ἀκούει
δέ. Πῶς γὰρ ἁμαρτία, ὁ καὶ ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας
ἐλευθερῶν ; πῶς δὲ κατάρτα, ὁ ἐξαγοράζων (33) ἡμᾶς
ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ νόμου ; Ἀλλ' ἵνα καὶ μέχρι
τούτων τὸ ταπεινὸν ἐπιδειξῆται, τυπῶν ἡμᾶς εἰς
B ταπεινώσιν τὴν ὕψους πρόξενον. Ὅπερ οὖν εἶπον,
ἀλιεὺς γίνεται, πᾶσι συγκαταβαίνει, σαγηνεύει,
πάντα στέγει, ἴν' (34) ἐκ βάθους τὸν ἰχθὺν ἀνενέγκῃ,
τὸν νηρόμενον ἐν τοῖς ἀστάτοις καὶ ἀλμυροῖς τοῦ
βίου κύμασιν ἀνθρώπων.

B. Διὰ τοῦτο (35) καὶ νῦν, *ὅτε ἐτέλεσε* (36) τοὺς
λόγους τούτους, μετῆρσεν (37) ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας,
*καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορ-
δάνου*. Γαλιλαίας ἐπιδημεῖ καλῶς, ἵνα ὁ λαός, ὁ καθ-
ήμενος ἐν σκότει, ἰδῇ φῶς μέγα (38). Εἰς τὴν Ἰου-
C δαίαν μεθίσταται, ἵνα πείσῃ τοῦ γράμματος ἐξανα-
στάντας, ἀκολουθεῖν τῷ πνεύματι. Νῦν μὲν ἐπ'
ἔρους διδάσκει, νῦν δὲ ἐν πεδίοις διαλέγεται, νῦν δὲ
εἰς πλοῖον μεταβαίνει, νῦν δὲ ἐπιτιμᾷ ζῆλαις. Τάχα
καὶ ὕπνον δέχεται, ἵνα καὶ ὕπνον εὐλογῆσῃ τάχα
καὶ κοπιᾷ, ἵνα καὶ τὸν τόπον ἀγιάσῃ τάχα καὶ δα-
κρύει, ἵνα τὸ δάκρυον ἐπαινετὸν ἀπεργάσῃται. Με-
ταβαίνει τόπον ἐκ τόπου (39) ὁ μὴδὲν τόπω χωρού-
μενος, ὁ ἄχρονος, ὁ ἀσώματος, ὁ ἀπεριληπτος. Ὁ
αὐτός, καὶ ἦν, καὶ γίνεται ; καὶ ὑπὲρ χρόνον ἦν, καὶ
ὑπὸ χρόνον ἔρχεται ; καὶ ἀόρατος ἦν, καὶ ὁράται.
Ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ πρὸς τὸν Θεόν ἦν, καὶ Θεὸς
ἦν. Τρίτον τὸ, ἦν, τῷ ἀριθμῷ βεβαιούμενον. Ὁ ἦν
ἐκένωσε (40), καὶ ὁ μὴ ἦν προσέλαβεν οὐ δύο γε-
νόμενος (41), ἀλλ' ἔν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι ἀνασχό-

³⁵ Galat. iii, 13.

³⁶ Isa. ix, 2.

³⁷ Matt. v, 1-6.

³⁸ Joan. xi, 33.

³⁹ Joan. i, 1.

(35) *Διὰ τοῦτο*. Duo Coisl., quatuor Colb., Or. 1,
etc., διὰ τοῦτον.

(36) *Ὅτε ἐτέλεσε*. Sic plures Regg. et Colb., Or.
1, etc. Deest ὅτε in ed.

(37) *Μετῆρσεν*. Reg. bm, μετῆλθεν.

(38) *Φῶς μέγα*. Duo Coisl. et duo Colb. addunt,
τῆς ἐπιγνώσεώς, « magnam lucem notitiæ Dei ac
fidei. »

(39) *Ἐκ τόπου*. Sic Coisl. 3 et Or. 1. In ed., ἐκ
τόπων.

(40) *Ὁ ἦν ἐκένωσε*. « Quod erat exinanivit. »
Hujusmodi locutionum explicationem vide in libello
Leporii, *Concil.* tom. II, pag. 1681 et in celeberrima
S. Leonis ad Flavianum epistol., cap. 3.

(41) *Ὁὐ δύο γεγόμενος*, etc. « Non duo factus, »
quasi seorsim et duo filii. Vere etenim Christus,
cum in ipso duæ sint naturæ, compositus est ; sed
unus tantum ex utriusque naturæ compositione effi-
citur Christus.

μενος. Θεός γὰρ ἀμφοτέρα, τὸ τε προσλαβὼν, καὶ τὸ προσληφθέν· δύο φύσεις εἰς ἓν συνδραμοῦσαι, οὐχ υἱοὶ δύο· μὴ καταψευδέσθω ἡ σύγκρασις (42). Οὗτος ὁ τηλικούτος, ὁ τοσοῦτος· ἀλλὰ τί πέπονθα; Πάλιν ἐμπέπτωκα εἰς ἀνθρώπινα ῥήματα. Πῶς γὰρ τὸ ἀπλοῦν τοσοῦτον; πῶς δὲ τὸ ἄπιστον τηλικούτον; Ἄλλὰ δότε συγγνώμην τῷ λόγῳ· ὀργάνῳ βραχεῖ περι τῶν μεγίστων φθέγγομαι. Καὶ τοῦτο οἶσει ὁ πολὺς, ὁ μακρόθυμος, ἡ ἀνείδεος φύσις καὶ ἀσώματος, τοὺς ὡς περι σώματος καὶ τῆς ἀληθείας λόγους ἀσθενεστέρους (43). Εἰ γὰρ σάρκα ἐδέξατο, καὶ τὸν τοιοῦτον φέρεται (44) λόγον.

quod, velut de corpore loquens, infirmioribus verbis susceperit, utique et hujusmodi sermonem perferet.

Γ. Καὶ ἡκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ (45), καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐνθα πλείων ἡ ἔρημία. Εἰ ἐπὶ τῆς ἰδίας ἔμεινε περιωπῆς, εἰ μὴ συγκατέβη τῇ ἀσθενείᾳ, εἰ ὅπερ ἦν ἔμεινε, ἀπρόσιτον ἑαυτὸν φυλάττων καὶ ἀπεριληπτον, ὀλίγοι ἂν ἡκολούθησαν τυχόν· οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ ὀλίγοι, τάχα μόνος Μωϋσῆς, καὶ οὗτος τοσοῦτον, ὥστε μόλις ἰδεῖν Θεοῦ τὰ ὄπισθα. Τὴν μὲν γὰρ νεφέλην διέσχεν, ἔξω τοῦ σωματικοῦ βάρους γενόμενος, ἢ συσταλεῖς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων· Θεοῦ δὲ λεπτότητα, ἢ ἀσωματότητα, ἢ οὐκ οἶδα ὅπως (46) ἂν τις ὀνομάσειε, πῶς ἂν ἐθεάσατο σῶμά τε ὦν, καὶ αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς προσβάλλων; Ἄλλ' ἐπειδὴ κενούται δι' ἡμᾶς, ἐπειδὴ κατέρχεται (κένωσιν δὲ λέγω τὴν τῆς δόξης οἶον ὑπερίεν τε καὶ ἐλάττωσιν), διὰ τοῦτο χωρητὸς γίνεται.

missionem et imminutionem), Idcirco perceptibilis

Δ'. Δότε δὲ (47) μοι συγγνώμην μεταξὺ, καὶ πάθος τι ἀνθρώπινον πάλιν πάσχοντι. Θυμοῦ πληροῦμαι καὶ λύπης ἐπὶ τῷ ἐμῷ Χριστῷ, συμπάσχοιτε δὲ (48) καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδω διὰ τοῦτο ἀτιμαζόμενόν μου τὸν Χριστόν, δι' ὃ μάλιστα τιμᾶσθαι δίκαιος ἦν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἀτιμος, εἰπέ μοι, ὅτι διὰ σὲ ταπεινός; Διὰ τοῦτο κτίσμα, ὅτι τοῦ κτίσματος κήδεταί; Διὰ τοῦτο ὑπὸ χρόνον, ὅτι τοὺς ὑπὸ χρόνον ἐπισκέπτεται; Πλὴν πάντα φέρει, πάντα δέχεται. Καὶ τί θαυμαστόν; Ῥαπίσματα ἤνεγκεν, ἐμπυσμάτων ἠνέσχετο, χολῆς ἐγεύσατο διὰ τὴν ἐμὴν γεῦσιν. Φέρει καὶ νῦν λιθαζόμενος, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐμπηραζόντων, ἀλλὰ καὶ ὅφ' ἡμῶν αὐτῶν τῶν εὐσεβεῖν λοκούντων. Τὸ γὰρ περι ἀσώματος διαλεγόμενον, σωματικοῖς κεχρηθῆναι ὀνόμασι, τυχόν ἐμπηραζόντων ἐστὶ καὶ λιθαζόντων (49)· ἀλλὰ συγγνώμη, πάλιν λέγω, τῇ ἀσθενείᾳ. Λιθαζόμεν γὰρ οὐχ ἐκόντες, ἀλλὰ τὸ φθέγγεσθαι ἄλλως οὐκ ἔχοντες, ὧς δὲ ἔχομεν χρώμενοι. Λόγος ἀκούεις, καὶ ὑπὲρ λόγον εἰ· ὑπὲρ

A assumpsit : non duo factas, sed unum ex duplici natura fieri sustinens. Ambo enim Deus, nimirum, quod assumpsit, et quod assumptum est : duæ naturæ in unum concurrentes, non duo filii ne falsi nota prematur unio. Hic qui tantus est, tamque magnus : sed quid ego? Rursus in humana verba prolapsus sum. Quo enim modo, quod simplex est, tantum esse potest? Quo item modo, quod quantitatem nescit, tantæ magnitudinis? Sed dictis nostris, quæso, ignoscite : organo exiguo de rebus maximis 647 loquor. Atque hoc feret multus ille et longanimis, natura illa formæ et corporis expers, utar, quam veritas ipsa postulet. Nam cum carnem

B III. Et secutus sunt eum turbae multæ, et curavit eos illic, ubi vastior solitudo erat. Si in specula sua mansisset, si ad hominum infirmitatem minime se demississet, si, quod erat, mansisset, inaccessibilem seipsum et incomprehensibilem custodiens, pauci fortasse secuti fuissent : atque haud scio an pauci, fortasse Moyses solus ; idque etiam hactenus, ut Dei posteriora ægre videret^{22.23}. Etenim nubem quidem ille penetravit²⁴, extra corporis pondus positus, aut a sensibus collectus ac reductus ; Dei vero tenuitatem, aut a corpore vacuitatem, aut quocunque tandem alio nomine res ea appellanda sit, quo tandem modo perspicere potuisset, qui et corpus erat, et corporeis oculis cernebat? Verum, quoniam nostra causa exinanitur, quoniam descendit (exinanitionem autem voco, quasi gloriæ sub-

IV. Ac mihi velim ignoscatis, affectum quemdam humanum rursus sentienti. Ira et mœrore impleor propter meum Christum, (utinam ipsi quoque simul doleatis!) cum eum hac de causa contemni ac pro nihilo haberi conspicio, propter quam eum maxime honorari par erat. An idcirco, dic mihi, humilis et abjectus est, quia propter te humilis? An ideo creatura, quia de creatura sollicitus est? An ideo tempori subest, quia eos, qui tempori subsunt, invisit? Verumtamen omnia fert, omnia excipit. Et quid mirum? Alapas tulit²⁵, sputis aspergi sustinuit, propter gustum meum fel gustavit²⁶. Nunc etiam se lapidibus incessi patitur²⁷, non modo ab obtrectantibus et vexantibus, sed a nobis etiam ipsis, qui fidei pietatem profitemur. Etenim de incorporeo disputantem, corporeis nominibus uti, vexantur fortasse fuerit, et lapidantis ; sed infirmitati nostræ, iterum dicam, venia concedatur. Lapidamus enim haud lubenter : sed quia aliter loqui

D

^{22.23} Exod. xxxiii, 23. ²⁴ Exod. xi, 21. ²⁵ Marc. xiv, 65. ²⁶ Joan. xix, 29. ²⁷ Joan. x, 31.

(42) Μὴ καταγευδέσθω ἡ σύγκρασις. « Ne falsi nota prematur unio. » Sic loqui maluerit theologi, post natum Eutycheis errorem, quam συγκράσεως, id est, « commistionis, » voce uti, licet familiaris sit Gregorio.

(43) Ἀσθενεστέρους. Deest in Reg. b.

(44) Φέρεται. Comb., φερέτω.

(45) Παλλοί. Nonnulli addunt, φησί.

(16) Οὐκ οἶδα ὅπως. Sic tres Colb. In ed., οὐκ οἶδα πῶς.

(47) Δέ. Deest in Or. 1.

(48) Δέ. Deest in Reg. b.

(49) Ἐμπηραζόντων ἐστὶ καὶ λιθαζόντων. Sic duo Colb. et Comb. In ed., ἐμπηραζόντων, τυχόν λιθαζόντων.

non possumus, quibus possumus verbis utimur. Verbum diceris, et verbo omni superior es; lucem superas, et lux nominaris; ignis vocaris, **648** non quod in sensum cadas, sed quia levem et improbam materiam expurgas: gladius, quia rectum a malo scindis: ventilabrum, quia aream repurgas, ac, quidquid leve et ventosum est, rejiciens, id omne, quod grave et plenum est, in superna horrea recondis; securis, quia diuturna patientia et lenitate usus, infrugiferam ficum tandem excindis, quia improbitatis radices amputas; ostium, propter introductionem; via, quia recto itinere gradimur; ovis, quia victima; pontifex, quia corpus offers, Filius, quia Patris. Rursus linguas incito ac provoco; rursus adversus Christum quidam insanient, vel adversum me potius, qui, ut Verbi iterum præro, dignus habitus sum. Ut Joannes efficior: *Vox clamantis in deserto* ²⁴, deserto quidem prius loco, et frequenti.

V. Cæterum, ut ad rem redeam, sermonemque meum repetam, ideo sequebantur eum turbæ multæ, quia ad infirmitatis nostræ captum se denittit. Quid postea? *Et accesserunt, inquit, ad eum Pharisæi, tentantes eum, et dicentes: Si licet homini quacunque ex causa dimittere uxorem suam? Rursus Pharisæi tentant; rursus, qui legem legunt, legem non intelligunt; rursus, qui se legis interpretes profitentur, magistris aliis opus habent. Parum erat Sadducæos de resurrectione tentasse, legisperitus de perfectione interrogasse, Herodianos de censu, alios de potestate. Adhuc de matrimonio quispiam eum, qui tentari non potest, qui matrimonium creavit, qui ex prima causa universum hoc hominum genus condidit, percunctatur. Ipse autem respondens, dixit eis: *Non legistis, quia is qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? Christus quasdam quæstiones solvere atque explicare solet, quasdam velut obstructo interrogantium ore comprimere. Cum ex eo quæritur: In qua potestate hæc facis* ²⁵? Propter ingentem eorum qui interrogaverant, ineptiam, vicissim ipse quoque interrogat: *Baptismus Joannis de cælo erat, an ex hominibus* ²⁶? **649** Atque utrinque interrogatores suos premit ac constringit. Unde etiam nobis nunquam ad Christi imitationem eos, qui curiosa*

²⁴ Matth. iii, 3. ²⁵ Luc. xx, 2. ²⁶ ibid. 4.

(50) Ὅσον βαρὺ καὶ πλήρες. Sic nonnulli codd. D Deest πλήρες in e.l.

(51) Τὰς ἀνω. Hæc desunt in pluribus.

(52) Ἐναποτίθῃσαι. Coisl. 3, ἀποτιθέμενος.

(53) Ἀξίτην, ὅτι. Sic Or. 1. Deest ὅτι in ed.

(54) Ἠκολούθουν. Reg. hm addit, μέν.

(55) Οἱ ἐξηγηταί. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(56) Οὐκ ἤρκεσαν Σαδδουκαῖοι. Hæc desunt in duobus Regg. In duobus aliis hic locus sic legitur: Δέονται, καὶ οἱ πειράζοντες, etc.

(57) Ἐρωτᾷ. Comb. legit, ἐρωτῶσι, «interrogant;» eamque lectionem præfert, quæ Christi responsione confirmatur. Non uni siquidem, sed pluribus respondet, cum dicit: «Non legistis, quia is qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos?»

α φῶς εἶ, καὶ φῶς ὀνομάζῃ· πῦρ ἀκούεις, οὐκ ἀλοθῆ- τὸς ὄν, ἀλλ' ὅτι τὴν κούφην καὶ μοχθηρὰν ἀνακαθαίρεις ὕλην· μάχαιρα, ὅτι τέμνεις τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος· πτύον, ὅτι ἀνακαθαίρεις τὴν ἄλω, καὶ ὅσον κοῦφόν τε καὶ ἀνεμιαῖον ἀποτεμπούμενος, ὅσον βαρὺ καὶ πλήρες (50) ἐπὶ τὰς ἀποθήκας τὰς ἀνω (51) ἐναποτίθῃσαι (52)· ἀξίτην, ὅτι (53) τὴν ἀκαρπὸν ἐκκόπτεις συκὴν ἐπὶ πολὺ μακροθυμήσας, ὅτι τὰς ρίζας ἐκτέμνεις τῆς πονηρίας· θύρα, διὰ τὴν εἰσαγωγὴν· ὁδὸς, ὅτι εὐθυπορούμεν· πρόβατον, ὅτι ὄμα· ἀρχιερεὺς, ὅτι προσφέρεις τὸ σῶμα· Υἱὸς, ὅτι Πατρός. Πάλιν κινῶ τὰς γλώσσας· πάλιν κατὰ Χριστοῦ τινες μαίνονται, μᾶλλον δὲ, κατ' ἐμοῦ, ὅς ἡξιώθη τὸ ἄλογον γενέσθαι κῆρυξ. Ὡς Ἰωάννης γίνομαι· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. B ἐρήμῳ ποτὲ καὶ ἀνύδρῳ, νῦν δὲ καὶ λίαν οἰκουμένην.

siccitate laboranti, nunc autem valde habitabili et frequenti.

E'. Πλὴν ὅπερ ἔλεγον, ἵνα πρὸς τὸν ἐμὸν ἀναδράμω λόγον, διὰ τοῦτο ἠκολούθουν (54) αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, ὅτι ταῖς ἀσθενεῖαις συγκαταβαίνει ταῖς ἡμετέραις. Εἶτα τί; Καὶ προσῆλθον αὐτῷ, φησὶν, οἱ Φαρισαῖοι, κειράζοντες αὐτὸν καὶ λέγοντες· Εἰ ἐξεστὶν ἀνθρώπῳ κατὰ πάσαν αἰτίαν ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ; Πάλιν Φαρισαῖοι κειράζουσι· πάλιν οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐ γινώσκουσι· πάλιν οἱ ἐξηγηταί (55) τοῦ νόμου τυγχάνοντες, ἄλλων διδασκάλων δέονται. Οὐκ ἤρκεσαν Σαδδουκαῖοι (56) κειράζοντες περὶ ἀναστάσεως, καὶ νομικοὶ πυνθανόμενοι περὶ τελειότητος, καὶ Ἡρωδιανοὶ περὶ κήνσου, καὶ περὶ ἐξουσίας ἕτεροι. Ἀλλὰ καὶ περὶ γάμου τις πάλιν ἐρωτᾷ (57) τὸν ἀπαίραστον, τὸν κτίστην τῆς συζυγίας, τὸν ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας (58) τὸ πᾶν τῶν ἀνθρώπων γένος τοῦτο συστησάμενον. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἀβρὲν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; Οἶδε τινὰς μὲν τῶν ἐρωτήσεων διαλύειν, τινὰς δὲ ἐπιστομίζειν. Ὅτε ἐρωτᾷται, Ἐν ποῖα ἐξουσία ταῦτα ποιῆς; διὰ τὸ ἄγαν ἀπαίδευτον τῶν ἐρωτησάντων, καὶ αὐτὸς ἀνερρωτᾷ· Τὸ βάπτισμα τὸ Ἰωάννου (59), ἐξ ὁρραντοῦ ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Καὶ ἀμφοτέρωθεν συμποδίζει τοὺς ἐρωτῶντας. Ὅστε δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι Χριστὸν, ἔστιν ὅτε τοὺς (60) πε-

(58) Τὸν ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας. Comb. legit: ἐκ γῆς πρώτον τὸ πᾶν, etc., «qui limo primum universum hominum genus condidit.» Quæ lectio planiore sensum efficit. Nam ex his verbis, «limo primum,» Adamus intelligitur, qui limo formatus est, et sic totius humani generis radix evasit. Verba tamen quæ editi libri exhibent, intelligi possunt, quemadmodum ista Pauli, Act. xvii, 26: Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων, etc.: «Fecitque ex uno (sanguine) omne genus hominum,» etc.

(59) Τὸ Ἰωάννου. Deest τό in Or. 1.

(60) Ἔστιν ὅτε τοῖς. Sic duo Colb. Quam lectionem sequitur Combessius, et ipse secutus videtur Billius. Alii, ὅτε μὲν περὶ τοῦς, nullo sensu

ρίργως ἡμῶν διαλεγόμενους ἐπιστομίζειν, καὶ ἀτοπώτεροις ἀντερωτήμασι (61) λύειν τὴν ἀτοπίαν τῶν ἐρωτήσεων. Ἐσμὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς σοφοὶ τὰ μάταια ἔστιν ὅτι, ἵνα τὰ τῆς ἀφροσύνης καυχῶσμαι. Ὅτε δὲ ἐρωτήσιν ὁρᾷ λογισμοῦ δεομένην, τότε οὐκ ἀπαξιοὶ τοὺς ἐρωτῶντας συνετῶν ἀποκρίσεων.

Γ'. Τὸ ἐρώτημα, δὲ ἐρώτησας, τοῦτο σωφροσύνην τιμῶν μοι δοκεῖ, καὶ ἀπόκρισιν ἀπαιτεῖν φιλάνθρωπον· σωφροσύνην, περὶ ἣν ὁρῶ τοὺς πολλοὺς κακῶς διακειμένους, καὶ τὸν νόμον αὐτῶν ἀνισον, καὶ ἀνώμαλον. Τί δὲποτε γὰρ, τὸ μὲν θῆλυ ἐκόλασαν, τὸ δὲ ἀρρεν ἐπέτρεψαν (62); Καὶ γυνὴ μὲν κακῶς βουλευσαμένη περὶ κοίτην (63) ἀνδρὸς μοιχᾶται, καὶ πικρὰ ἐνευθεν τὰ τῶν νόμων ἐπιτίμια· ἀνὴρ δὲ καταπορευῶν γυναικὸς, ἀνεύθυνος; Οὐ δέχομαι ταύτην τὴν νομοθεσίαν, οὐκ ἐπαίνῳ τὴν συνήθειαν. Ἄνδρες ἦσαν οἱ νομοθετοῦντες, διὰ τοῦτο κατὰ γυναικῶν ἡ νομοθεσία· ἐπεὶ καὶ τοῖς πατράσιν ὑπ' ἐξουσίαν δεδώκασι τὰ τέκνα, τὸ δὲ ἀσθενέστερον (64), ἀθεράπευτον ἐλάσαν. Θεὸς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ, *Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου*, ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη, *ἵνα εὖ σοι γένηται*, ἐν ἐπαγγελίαις (65) κειμένη. Καὶ, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ὁμοίως καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐτίμησε (66), καὶ τὸ κατὸν ἐκόλασεν. Καὶ, *Ἐὐλογία πατρὸς στήριζει οἶκον τέκνων*· κατὰρα δὲ μητρὸς ἐκριζοῖ θεμέλια. Ὅρατε τὸ ἴσον τῆς νομοθεσίας. Εἷς ποιητὴς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, εἷς χοῦς ἀμφοτέροι (67), εἰκῶν μία, νόμος εἷς, θάνατος εἷς, ἀνάστασις μία. Ὁμοίως ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γεγόναμεν· ἐν χρέος παρὰ τῶν τέκνων τοῖς γονεῦσιν (68) ὀφείλεται.

Unus viri et mulieris Creator, pulvis unus uterque, Æque ex viro et muliere procreati sumus: unum idemque parentibus debitum filii persolvendum habent.

Z'. Πῶς οὖν σὺ σωφροσύνην μὲν ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντιτρέφεις δέ; πῶς, δὲ μὴ δίδως, αἰτεῖς; πῶς ὁμότιμον σῶμα ἂν, ἀνίσως (69) νομοθετεῖς; Εἰ δὲ τὰ χεῖρω σκοπεῖς· ἤμαρτεν ἢ γυνὴ, τοῦτο καὶ ὁ Ἀδάμ· ἀμφοτέρους ὁ ἔφρις ἠπάτησεν. Οὐ τὸ μὲν ἀσθενέστερον εὐρέθη, τὸ δὲ ἰσχυρότερον. Ἀλλὰ τὰ βελτίω λογίση; ἀμφοτέρους σώζει Χριστὸς τοῖς πάθεσιν. Ὑπὲρ ἀνδρὸς σὰρξ ἐγένετο; τοῦτο καὶ ὑπὲρ γυναικὸς. Ὑπὲρ ἀνδρὸς ἀπέθανε; καὶ ἡ γυνὴ τῷ θανάτῳ σώζεται. Ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ὀνομάζεται· τιμᾶσθαι Δαβὶδ οἷοι τὸν ἀνδρα; ἀλλὰ καὶ ἐκ Παρθένου γεννᾶται, τοῦτο καὶ ὑπὲρ γυναικῶν. Ἔσονται μὲν οὖν

⁷⁷ Exod. xx, 12. ⁷⁸ Ephes. vi, 2. ⁷⁹ Exod. xxi, 17.

(61) Ἀντερωτήμασι. Reg. b et Or. 1, ἐρωτήμασι.

(62) Ἐκόλασαν ... ἐπέτρεψαν. Sic Coisl. 1. in ed., ἐκόλασε ... ἐπέτρεψε. Hic observandum, Gregorium loqui de civili Romanorum lege. Unde Hieronymus epist. 30, ait: « Aliæ sunt leges Cæsarium, aliæ Christi. Aliud Papinianus, aliud Christus nominat præcipit. Apud illos viris impudicitiae frena laxantur; apud nos quod non licet feminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur. »

(63) Κοίτην. Coisl. 1 et Or. 1. κοίτης.

A disputatione nos lacesunt; comprimere, quæstionumque absurditatem absurdioribus interrogationibus solvere licet. Nam ipsi quoque interdum in rebus vanis sciti atque ingeniosi sumus: ut in his, quæ sunt insipientiæ, glorier. At cum quæstionem ratiocinatione ac judicio indigentem videt, tum eos, a quibus interrogatur, prudenti responso nequaquam indignos censet.

VI. Quæstio hæc, inquit, quam proposuisti, ad pudicitiae cultum et honorem spectare mihi videtur, responsonemque humanam et commodam postulare. Circa hanc enim plerosque male affectos cerno, ac legem eorum iniquam, nec sibi constantem. Quid enim causæ fuit, cur mulierem coercerent, marito contra indulgerent, eumque liberum relinquerent? Et mulier quidem, quæ improbum consilium adversus viri sui cubile susceperit, adulterii piaculo constringatur, acerbissimisque legum pœnis excrucietur; vir autem, qui fidem uxori datam per adulterium violaverit, nulli supplicio obnoxius sit? Hanc legem haudquaquam probo, hanc consuetudinem minime laudo. Viri erant, qui hanc legem sauxerunt, ac propterea adversus mulieres lata est; quantumquidem et filios paternæ potestati subjecerunt, infirmiore sexum incultum atque incuratum relinquerunt. Ac Deus non sic; verum: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene tibi sit*⁷⁷, quod est primum mandatum, in pollicitationibus situm⁷⁸. Et: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*⁷⁹. Æque, et virtuti honorem ac præmia, et sceleri pœnam constituit. Item alio loco: *Benedictio patris firmat domos filiorum; maledictio autem matris eradicat fundamenta*⁸⁰. Legis æquabilitatem videtis.

650 VII. Qua igitur fronte pudicitiam exigit, quam ipse vicissim non præstas? Quomodo, quod non das, petis? Quomodo corpori pari honore prædito, imparem legem statuis? Si deteriora expendis: peccavit mulier; eodem quoque modo *Adam peccavit*: utrumque serpens decepit atque in fraudem impulit⁸¹. Non altera infirmior inventa est, alter fortior. At meliora consideras? Utriusque Christus passione sua salute donavit. Pro viro caro factus est? Pro muliere item. Pro viro mortem subiiit? Ipsius item morte mulieri salus parta est. At ex semine David nominatur⁸², atque hinc forsitan

⁸⁰ Eccli. iii, 11. ⁸¹ Gen. iii, 6 sqq. ⁸² Rom. 1, 3.

(64) Τὸ δὲ ἀσθενέστερον. Nonnulli, τὸ δ' ἀσθενές.

(65) Ἐν ἐπαγγελίαις. In quibusdam, ἐν ἐπαγγελίαις.

(66) Ἐτίμησε. Duo Colb. et Coisl. 1, ἐπήνεσε, « laudes constituit. »

(67) Ἀμφοτέροι. Coisl. 1, ἀμφοτέροις.

(68) Γονεῦσι. Or. 1, γεινομένους [f. γειναμένοις]. In quibusdam, γεινομένους et γεννήσασσι. In aliis ad marg., γεννησαμένοις.

(69) Ἀνίσως. Sic duo Regg. et Or. 1. In ed., ἀνίσω.

viros honore præferri colligis? Audio, sed ex Virgine quoque nascitur⁴³, quod et pro mulieribus valet. *Erunt igitur, inquit, duo in carne una*⁴⁴: proinde caro, quæ una est, æqualem honorem habeat. Jam vero Paulus exemplo quoque castitatem velut lege præscribit. Quo tandem modo, et qua ratione? *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia*⁴⁵. Pulchrum est mulieri Christum per virum revereri: pulchrum quoque viro Ecclesiam per uxorem non aspernari. *Mulier, inquit, ut virum timeat*⁴⁶, quippe et Christum. At vir etiam, ut uxorem foveat atque complectatur⁴⁷; nam

sicut et accuratius expendamus.

VIII. *Mulge lac*, ait ille, *ei erit butyrum*⁴⁸: sedulo exquire, et fortasse in iis succulentius aliquid invenies. Hoc enim sermone secundas nuptias mihi dissuadere videtur. Si enim duo Christi sunt, duo quoque viri sint, et duæ uxores: si autem unus Christus, unum Ecclesiæ caput, una etiam caro sit, secunda autem respuatur. Quod si secundam prohibeat, de tertia quid dicendum est? Primum lex est, secundum venia et indulgentia, tertium iniquitas. Qui autem hunc numerum excedit, porcinus plane est, utpote ne multa quidem vitii exempla habens. Enimvero lex omnes ob causas libellum dat repudii. At Christus non ob omnes, sed ab impudica tantum et adultera uxore viro separari permittit: reliquis autem omnibus in rebus animi æquitate ac patientia uti jubet. Ergo impudicam quidem, quia genus corrumpit et adulterat, expellamus: cætera autem omnia patienter et moderate ac sapienter **651** feramus; aut, ut rectius loquar, sapienter et moderate ferte, quicumque matrimonii jugum subiistis. Si illitos suco et cerusa colores et pigmenta perspexeris, eam hoc ornatu spolia: si procacem et petulantem linguam, coerce: si meretricium risum, verecundiam et gravitatem compone: si sumptum aut potum immodicum, contrahere: si intempetivos progressus, domi cohibere: si oculos elatum et vagum, reprime. At eam ne temere a te divellas et abstrahas. Incertum est, utra pars in discrimine versetur, eane, quæ secat, an ea quæ secatur. *Fons aquæ*, ait ille, *sit tibi proprius: nec ullus extraneus tecum sit particeps*⁴⁹. Et: *Pullus*

oi duo, φησιν, *εις σάρκα μίαν· καὶ ἡ μία* (70-71) *σὰρξ ἕξέτω τὸ ὁμότιμον. Παῦλος δὲ καὶ τῷ ὑποδείγματι τὴν σωφροσύνην νομοθετεῖ. Πῶς, καὶ τίνα τρόπον; Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν* (72) *Ἐκκλησίαν. Καλὸν τῇ γυναίκι Χριστὸν αἰδεῖσθαι διὰ τοῦ ἀνδρός· καλὸν καὶ τῷ ἀνδρὶ τὴν Ἐκκλησίαν μὴ ἀτιμάζειν διὰ τῆς γυναικός. Ἡ γυνή, φησιν, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα· καὶ Χριστὸν γάρ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ, ἵνα περιέπτη τὴν γυναῖκα· καὶ γὰρ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Μᾶλλον δ' ἐτι* (73) *καὶ προσφιλοπονήσωμεν τῷ ῥητῷ.*

et Christus Ecclesiam. Quin etiam hæc verba studio-

B *H'*. *Ἀμελεγε γάλα, καὶ ἐστὶ βούτυρον*: εξέταξε, καὶ τυχὸν ἂν εὔροις τι ἐν αὐτῷ τροφιμώτερον. Δοκεῖ μοι γάρ (74) παραιτεῖσθαι τὴν διγαμίαν ἐνταῦθα ὁ λόγος. Εἰ μὲν γὰρ δύο Χριστοί, δύο καὶ ἄνδρες, δύο καὶ γυναῖκες· εἰ δὲ εἰς Χριστὸς, μία κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μία σὰρξ· ἡ δευτέρα δὲ ἀποπτύεσθω. Τὸ δεύτερον δὲ ἂν κωλύσῃ, τοῦ τρίτου τίς λόγος; Τὸ πρῶτον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία. Ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦτο, χοιρώδης (75), οἷος οὐδὲ πολλὰ ἔχων τῆς κακίας τὰ παραδείγματα. Ὁ μὲν νόμος κατὰ πᾶσαν αἰτίαν τὸ ἀποστάσιον δίδωσι· Χριστὸς δὲ οὐ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν· ἀλλὰ συγχωρεῖ μὲν μόνον χωρίζεσθαι τῆς πόρνης, τὰ δὲ ἄλλα πάντα φιλοσοφεῖν κελεύει. Καὶ τὴν πόρνην, ὅτι νοθεύει τὸ γένος· τὰ δ' ἄλλα πάντα (76) καρτερῶμεν καὶ φιλοσοφῶμεν· μᾶλλον δὲ καρτερεῖτε καὶ φιλοσοφεῖτε, ὅσοι τὸν τοῦ γάμου ζυγὸν ἐδέξασθε. Ἐὰν ἐπιγραφὰς ἴδῃς ἢ ὑπογραφὰς (77), ἀποκόσμησον· κἂν γλώσσαν προσηπῇ, σιωφρόνισον· ἂν γέλωτα πορνικὸν, κατηφῆ ποιήσῃ· ἂν οἰσπύνην, ἢ ποτὸν ἀμετρον (78), σύστειλον· ἂν προδοὺς ἀκαίρους, πέδησον· ἂν ὀφθαλμὸν μετέωρον, κέλασον. Μὴ τέμῃς δὲ προπετῶς, μὴ (79) χωρίσης. Ἄθλον, τί κινδυνεύει (80), τὸ τέμνον, ἢ τὸ τεμνόμενον. Ἡ πηγὴ, φησὶ, τοῦ ὕδατος ἐστὼ σοι ἰδία, καὶ μηδεὶς ἀλλότριος μετασχέτω σοι· καὶ, Πῶλος σῶν χαρίτων, καὶ ἑλωσὸς σῆς φιλίας ὁμιλεῖτω σοι. Σὺ τόνον μὴ ἱκανὸς ποταμὸς ἀλλότριος, μηδὲ ἄλλαις ἀρέσκειν σπούδαζε μᾶλλον, ἢ τῇ σῇ γυναικί. Εἰ δὲ ἀλλαχοῦ φέρῃ, καὶ τῷ σῷ μέλει (81) νομοθετεῖς τὴν ἀσέλγειαν. Οὕτω μὲν ὁ Σωτήρ.

⁴³ Matth. 1, 23. ⁴⁴ Gen. 11, 24. ⁴⁵ Ephes. v, 32. ⁴⁶ ibid. 33. ⁴⁷ ibid. 33. ⁴⁸ Prov. xxx, 33. ⁴⁹ Prov. v, 17.

(70-71) *Ἡ μία*. Comb. legit, *εἰ μία*, « si una caro, eundem sortiatur honorem. »

(72) *Καὶ εἰς τὴν*. Sic sacer textus, Reg. om, Comb., etc. Deest εἰς in ed.

(73) *Μᾶλλον δ' ἐτι*. Reg. b, Or. 4, μᾶλλον δέ τι.

(74) *Δοκεῖ μοι γάρ*, etc. Sic Coisl. 1, Gabr., etc. Deest γάρ in ed. Cæterum ex hoc contextu nullatenus concludendum, secundas nuptias a Gregorio prorsus damnari. Quamvis enim Ecclesia Græca sese severiorem hac in re, quam Latina, præbuerit, secundas tamen nuptias non omnino prohibuit. Quod quidem manifestum est ex his Chrysostomi verbis, *Homil. xiv* in primam ad Timoth. *Epist.*: « Cur incitat et admonet (Ecclesia), ne ad secundas nuptias transeant? Num rem hanc damnavit? Nequaquam. Hoc enim hæreticorum est. »

(75) *Χοιρώδης*. Nonnulli addunt, βίος· « vita porcina. »

(76) *Ἄλλα πάντα*. Sic Coll. 1. Deest πάντα in ed., quamvis a Billio expressum.

(77) *Ἐὰν ἐπιγραφὰς ἴδῃς, ἢ ὑπογραφὰς*. Sic legendum docet Combelsius. Illud probat ex Chrysost. lib. *de Sacerdotio*, apud quem sic legitur: « Φυλακῶν ὑπογραφαί, καὶ παρειῶν ἐπιγραφαί. « Fuci subtus oculis adhibiti, et geni; impositi. » In ed., Ἐὰν ἀπογραφὰς ἴδῃς, etc.

(78) *Ἄμετρον*. Reg. b et Or. 1, ἀμέτρητον.

(79) *Μὴ*. Or. 1, μηδέ.

(80) *Κινδυνεύει*. In nonnullis, κινδυνεύσει.

(81) *Καὶ τῷ σῷ μέλει*, etc. Coisl. 1, πῶς οὐχὶ σῷ σῷ μέλει, « quomodo non uxori tuæ, » etc.

*gratiam tuarum, et ceruus amicitia tua, consuetudinem vitæ tecum habeat*⁸⁰. Quocirca tibi cavendum est, ne flavius alienus efficiaris; atque alijs potius, quam uxori tuæ, placere studeas. Quod si alio ferretur cupiditas tua, parti quoque tuæ libidinem præscribis. Atque ad hunc quidem modum Salvator locutus est.

Θ. Τί δὲ οἱ Φαρισαῖοι; Τραχὺς τοῦτοις ὁ λόγος φαίνεται (82). Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα τῶν καλῶ; ἐχόντων ἀπαρέσχει, καὶ τοῖς τότε Φαρισαίοις, καὶ τοῖς νῦν Φαρισαίοις. Φαρισαῖον γὰρ, οὐ τὸ γένος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος ἐργάζεται. Οὕτω καὶ Ἀσσύριον οἶδα, καὶ Αἰγύπτιον, τὸν τῆ προαιρέσει μετὰ τούτων τατόμενον. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; Εἰ οὕτω, φασίν (83), ἔστιν ἡ αἰτία μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμήσαι. Νῦν δὲ τοῦτο καταμανθάνεις, ὡς Φαρισαῖε, τὸ, οὐ συμφέρει γαμήσαι; πρότερον δὲ οὐκ ἠπίστασο, ἦνίκα τὰς χηρείας εἴρας, καὶ τὰς ὀρφανίας, καὶ τοὺς ἀώρους θανάτους, καὶ τὰ διάδοχα τῶν κρότων πένη, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς θαλάμοις (84) τάφους, καὶ τὰς ἀτεκνίας, καὶ τὰς κακοτεκνίας, καὶ τοὺς ἀτελεῖς τόκους καὶ ἀμήτορας, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ ταῦτα κωμωδίαν ἢ τραγωδίαν; Ἀμφοτέρα γὰρ εἰπεῖν οἰκείωτατον. Συμφέρει γαμήσαι; καὶ γὰρ δέχομαι. Τίμος (85) γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη (86) ἀμίαντος· συμφέρει δὲ τοῖς μετριοῖς, οὐ τοῖς ἀπλήστοις, καὶ πλέον ἢ δεῖ τὴν σάρκα τιμᾶν βουλομένοις. Ὅταν τοῦτο μόνον ὁ γάμος ἦ, ἢ γάμος (87), καὶ συζυγία, καὶ παίδων διαδοχῆς ἐπιθυμία, καλὸς ὁ γάμος· πλειονὰς γὰρ εἰσάγει τοὺς εὐαρεστούντας Θεῷ. Ὅταν δὲ ὕλην ἐξάπτῃ, καὶ ταῖς ἀκάνθαις περιβάλλῃ, καὶ οἷον κακίας ὁδὸς εὐρίσκηται, τότε καὶ γὰρ φθέγγομαι· οὐ συμφέρει γαμήσαι.

Ρ. Καλὸν ὁ γάμος· ἀλλ' οὐκ ἔγω λέγειν, ὅτι καὶ ὑψηλότερον παρθενίας. Οὐδὲ γὰρ ἂν (88) ἦν τι μέγα ἢ παρθενία, μὴ καλοῦ καλλίων τυγχάνουσα. Μὴ δὲ (89) χαλεπαίνετε, ὅσα ὑπὸ ζυγόν. Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. Πλὴν ἀλλήλαις συνδουλεύετε, καὶ παρθένοι, καὶ γυναῖκες, καὶ ἐν ἔσπε ἐν Κυρίῳ, καὶ ἀλλήλων καλλώπιισμα. Οὐκ ἂν ἦν ἀγάμος, εἰ μὴ γάμος; Πόθεν γὰρ εἰς τοῦτον παρῆλθε τὸν βίον παρθένο; Οὐκ ἂν ἦν γάμος σεμνός, εἰ μὴ παρθένον καρποφορῶν καὶ τῷ Θεῷ καὶ τῷ βίῳ. Τίμησον καὶ σὺ τὴν μητέρα τὴν σὴν, ἐξ ἧς γέγονας. Τίμησον καὶ σὺ τὴν ἐκ μητρὸς, καὶ μητέρα (90). Μήτηρ μὲν οὐκ ἐστὶ, Χριστοῦ δὲ νόμφη ἐστὶ. Τὸ μὲν φαινόμενον κάλλος οὐ κρύπτεται (91)· τὸ δὲ ἀφανὲς Θεῷ βλέπεται. Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ Βασιλέως ἐσωθεν, ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιδεδημένη, πεποικιλμένη, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐξέρχεται, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐξέρχεται, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐξέρχεται.

IX. Quid autem Pharisæi? *Durus illis hic sermo*⁸⁰ videtur⁸¹. Nec mirum, cum et alijs honestis et præclaris rebus offendantur, tum illius temporis Pharisæi, tum etiam nostrales. Pharisæum enim, non solum genus, sed etiam morum vitæque ratio efficit. Sic Assyrium quoque et Ægyptium, eum censo, qui animi instituto et voluntate ipsis adiungitur. Quid igitur Pharisæi? *Si ita est*, inquit, *causa hominis cum uxore, non expedit nubere*. Nunc demum, o Pharisæe, illud agnoscis: *Non expedit nubere?* An prius id nesciebas, cum viduitates atque orbitates videres, et præmaturas mortes, et luctus plausibus succedentes, et funera thalamos excipientia, et sterilitates, et infelices liberorum procreationes, et imperfectos partus ac matris experientias, atque omnem hujusmodi rerum comœdiam sive tragœdiam? Utrumque enim appositissime dici potest: *Expedit nubere?* Id ipse quoque probo; *Honorable enim connubium, et torus immaculatus*⁸²; sed moderatis expedit, non petulantibus et libidine perditis, quique plus æquo carnem colere in animum inducunt. Cum matrimonium nihil aliud est quam matrimonium, et conjunctio, et prolis ac successionis cupiditas, tum bonum est matrimonium. Plures enim introducit, qui Deo placeant. At cum carnis molem inflamat, **652** et spinis circumdat, vitii que quasi via invenitur, tum ipse etiam dico: *Non expedit nubere*.

X. Bonum est matrimonium: sed, quod virginitate præstantius sit, dicere non possum. Neque enim magnum aliquid esset virginitas, nisi re aliqua bona melior et præclarior esset. Nolite hoc moleste ferre, quæ matrimonii jngo subjectæ estis. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*⁸³. Cæterum facite, ut inter vos quasi vinculo constringamini, et virgines et uxores, atque unum sitis in Domino, mutuunique alix aliarum ornamentum. Non esset cælebs, nisi matrimonium esset. Unde enim in hanc vitam virgo prodiiisset? Non esset honorificum et venerandum matrimonium, nisi virginem proferret, tum Deo, tum vitæ. Honora tu quoque matrem tuam, ex qua natus es. Honora etiam eam, quæ ex matre est, et mater. Non quidem mater est, sed Christi sponsa. Pulchritudo quidem ea, quæ in oculis cadit, non occultatur: quæ autem

⁸⁰ Prov. v, 19. ⁸¹ Joan. vi, 61. ⁸² Hebr. xiii, 4.

(82) *Τούτοις... φαίνεται*. In quibusdam, αὐτοῖς... καταφαίνεται.

(83) *Φασίν*. Tres Reg., φησίν. Memoria lapsus est hic Gregorius. Non enim Pharisæorum sunt hæc verba, sed Christi discipulorum.

(84) *Τοῖς θαλάμοις*. Reg. bm, τοὺς θαλάμους.

(85) *Τίμος*. In nonnullis, τίμιον.

(86) *Καὶ ἡ κοίτη*. Sic duo Regg., Coisl. 2 et Comb. In ed., καὶ οἱ κοίτη.

(87) *Ὁ γάμος ἦ, ἢ γάμος*. Sic Coisl. 1. Deest ἦ in ed.

⁸³ Act. v, 29.

(88) *Ἄν*. Deest in Reg. bm.

(89) *Μὴ δὲ*. Deest δὲ in Reg. bm.

(90) *Καὶ μητέρα*. Combessius legit, καὶ μὴ μητέρα, « tametsi mater non sit. » Sic legendum censet vir doctus, ob hæc verba proxime sequentia: *Μήτηρ μὲν οὐκ ἐστὶ, « non quidem mater est; » quod scilicet Virgo Maria, de qua uon hic sermo est, sola ab hac regula excepta sit.*

(91) *Κρύπτεται*. Combessius legit, θρύπτεται: « Conspicuis oculis decor, nihil fractum, nihil molle et effeminatum præfert. »

oculorum aciem fugit, a Deo perspicitur. *Omnis gloria filiae Regis ab intus, in fimbriis aureis circumdata* ⁹², sive actionibus, sive etiam contemplationibus. Quæ sub jugo est, aliqua ex parte Christi sit: quæ virginitatem amplexa est, tota Christi sit. Illa mundo non prorsus alligetur: hæc nullo modo animum mundo addicat. Quod enim conjugatæ est pars, id virgini totum est. Angelorum vitam elegisti? In eorum ordinem te aggregasti, qui jugum nesciunt? Ne in carnem prolaharis, ne in materiam dejiciaris, ne cum materia matrimonio jungaris, etiamsi alioqui in cælibatu perstes. Oculi lascivus et impudicus virginitatem minime servat: lingua impudica diabolo miscetur: pedes vacillantes, aut morbum, aut imminens morbi periculum produunt. Virginitatem animus quoque ipse colat: ne vegetetur, ne ferat (nam libidinis quoque pars, impressa in animo in anima effingat).

653 XI. At ille dixit eis: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Videtis rei hujus sublimitatem? Propemodum etiam talis reperitur, ut ne concipi quidem et comprehendi queat. Annon enim præstantius est, quam pro carnis fragilitate, id, quod ex carne creatum sit, in carnem non gignere? Annon plane angelicum, eam, quæ carnis vinculis alligata sit, non secundum carnem vivere, sed natura ipsa excelsiorem esse? Caro mundo devinxit, sed ratio ad Deum subvexit. Caro depressit, sed ratio extulit, eique velut pennas addidit. Caro vinculis astrinxit, sed amor solvit. Tota anima, o virgo, ad Deum intensa esto (hoc autem ipsum et viris et mulieribus præscribo), nec quidquam tibi ex omnibus aliis rebus pulchrum videatur, quæ vulgo videri solent: non generis splendor, non opes, non alta subsellia, non principatus et potentia, non pulchritudo ea, quæ in coloris elegantia et apta membrorum compositione animo fingitur, temporis utique et morbi ludibrium. Si vim totam amoris in Deum effudisti, si tu non duplicis rei amore flagras, fluxæ nimirum, et immotæ, visibilis, et oculorum obtutum fugientis, profecto usque adeo electa una sagitta sauciata es, sponsique pulchritudinem cognovisti, ut illud quoque sponsalis dramatis et cantici dicere queas: *Dulcedo es, et totus desiderabilis* ⁹³.

XII. Videtisne aquarum profluvia, plumbeis canalibus inclusa, quæ, propterea quod nimium comprimuntur, atque ad unum feruntur, adeo ple-

⁹² Psal. XLIV, 14. ⁹³ Cant. v, 16.

(92) *Tl.* Deest in Or. 1.

(93) *Tō κόσμῳ.* Sic Reg. hm, Or. 1 et Comb. Deest τῷ in ed.

(94) *Ἐπαρήρησαι.* Sic Reg. hm, Bas. et Comb. In ed., ἤρησαι.

(95) *Κατενεχθῆς.* Duo Coisl., καταπέσης.

(96) *Εἰς ὕλην.* « In materiam, » id est, « in carnales affectus, et quidquid virginem a Christo retrahit. »

(97) *Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον.* « Pedes inhoneste ambulantes, morbum, aut periculum indicant. » Sic Coisl. 1, alitque melioris notæ codices. In nonnullis: *Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον τῷ*

θεωρημασιν. Καὶ ἡ ὑπὸ ζυγὸν ἔστω τι (92) Χριστοῦ· καὶ ἡ παρθένος ὅλη Χριστοῦ. Ἡ μὲν μὴ παντελῶς ἐνδυσμείσθω τῷ κόσμῳ (93)· ἡ δὲ μὴ ὅλως γινέσθω τοῦ κόσμου. Ὁ γάρ ἐστι τῇ ὑπὸ ζυγὸν τὸ μέρος, τοῦτο παντελὲς τῇ παρθένῳ. Ἀγγέλων ἐπαρήρησαι (94) πολιτείαν; μετὰ τῶν ἀζύγων ἐτάχθης; μὴ κατενεχθῆς εἰς σάρκα, μὴ κατενεχθῆς (95) εἰς ὕλην (96), μὴ τῇ ὕλῃ γαμηθῆς, κἂν ἄλλως ἄγαμος μένης. Ὁφθαλμὸς πορνεύων οὐ φυλάσσει τὴν παρθενίαν, γλῶττα πορνεύουσα τῷ πονηρῷ μίγνυται. Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον (97). Παρθενεύετω (98) καὶ ἡ διάνοια· μὴ βρεμδέσθω, μὴ (99) πλανάσθω, μὴ τύπους ἐν αὐτῇ (1) φερέτω πονηρῶν πραγμάτων· καὶ ὁ τύπος μέρος πορνείας ἐστὶ· μὴ εἰδωλοποιεῖται τῇ ψυχῇ τὰ μισούμενα.

oberrat, ne meretriciarum rerum formas in seipso forma est), ne odio insectanda rerum simulacra

IA. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· *Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται.* Ὁρᾶτε τοῦ πράγματος τὸ ὑψηλόν; Μικροῦ καὶ ἀχώρητον εὐρίσκεται. Πῶς γὰρ οὐ κρεῖττον σαρκὸς, τὸ ἐκ σαρκὸς γενόμενον μὴ γενναῖν εἰς σάρκα; Πῶς γὰρ οὐκ ἀγγελικὸν τὸ σαρκὶ συνεδεσμένην μὴ κατὰ σάρκα ζῆν, ἀλλ' εἶναι τῆς φύσεως ὑψηλοτέραν; Ἡ σὰρξ τῷ κόσμῳ προσέδρασε, ἀλλ' ὁ λογισμὸς πρὸς Θεὸν ἀνήγαγεν· ἡ σὰρξ ἐδάρασεν, ἀλλ' (2) ὁ λογισμὸς ἐπέτρωσεν· ἡ σὰρξ ἔδησεν, ἀλλ' ὁ πόθος ἔλυσεν. Ὅλη τέτασσο πρὸς Θεὸν, ὡ παρθένα, τῇ ψυχῇ· τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ ἀνδράσι νομοθετῶ καὶ γυναιξί· καὶ οὐ μὴ (3) τί σοι φανῆ τῶν ἄλλων καλῶν (4), ὅσα τοῖς πολλοῖς· οὐ γένος, οὐ πλοῦτος, οὐ θρόνος, οὐ δυναστεία, οὐ τὸ ἐν εὐχρησῶ καὶ συνθέσαι μελῶν φανταζόμενον κάλλος, χρόνου καὶ νόσου κάλγινον. Εἰ ὅλην ἐκένωτας πρὸς Θεὸν τοῦ φίλτρου τὴν δύναμιν, εἰ μὴ δύο σοι εἴη τὰ ποθοῦμενα, καὶ τὸ βέρον, καὶ τὸ ἀόρατον· ἅρα τοσοῦτον ἐτρώθης τῷ ἐκλεκτῷ βέλει, καὶ τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος κατέμαθες, ὥστε καὶ δύνασθαι λέγειν ἐκ τοῦ νυμφικοῦ δράματός τε καὶ ἄσματος, ὅτι *Γλυκασμὸς εἶ, καὶ ὄλος* (5) *ἐπιθυμία.*

IB'. Ὁρᾶτε τὰ ἐμπεριλαμβανόμενα τοῖς μοιβάδωνις ὀχετοῖς ρεύματα, ὅτι τῷ λίαν στενοχωρεῖσθαι, καὶ πρὸς ἐν φέρεσθαι, τοσοῦτον ἐκβαίνει τὴν ὕδατος

D νῷ· « Mollis et fractus incessus morbum, aut periculi opinionem inani injicit. » In ed., *Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κινδύνου· νόσον.* Quod Billius sic reddidit: « Pedes temere gradientes morbum accusant, aut morbo moventur. »

(98) *Παρθενεύετω,* etc. Coisl. 1, Colb. 1 et Comb. *Τῷ νῷ παρθενεύετω, καὶ μὴ διανοίξ βρεμδέσθω.* « Mentis sit virgo, nec cogitatione vegetur. »

(99) *Μή.* In nonnullis, μηδέ. In quibusdam, καὶ

(1) *Αὐτῇ.* Duo Regg., εαυτῇ.

(2) *Ἄλλ'.* Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(3) *Καὶ οὐ μὴ.* In nonnullis, καὶ μὴ.

(4) *Καλῶν.* Reg. hm, καλῶν.

(5) *Ὅλος.* Duo Regg., ὅλον.

πλάκας φύσιν, ὥστε καὶ πρὸς τὸ ἄνω χωρεῖν ἀεὶ τὸ Α κατόπιν ὠθούμενον (6). Οὕτως ἐὰν σφίγῃς τὸν πό-
θον, καὶ ὅλη Θεῶ συναφθῆς (7), ἄνω χωρίσης (8), οὐ
μὴ κάτω πέσης, οὐ μὴ διαχυθῆς, ὅλη Χριστοῦ με-
νεῖς, μέχρις ἂν καὶ Χριστὸν ἴδῃς τὸν σὸν νυμφίον.
Ἀπρόσιτον ἑαυτὴν φυλάττε, καὶ λόγῳ, καὶ ἔργῳ, καὶ
βίῳ, καὶ διανοήματι, καὶ κινήματι. Πανταχόθεν ὁ
Ποιητὴς περιεργάζεται σε, πάντα κατασκοπεῖ, ποῦ
βάλλῃ, ποῦ τρώσει, μὴ τι παραγυμνούμενον εὔρη καὶ
πρὸς πληγὴν ἔτοιμον. Ὅσα καθαρωτέραν ὄρξ, τοσοῦ-
τω μάλλον σπιλῶσαι φιλονεικεῖ· καὶ γὰρ ἐσθῆτος
λαμπρᾶς οἱ σπιλῶσαι περιφανέστεροι. Μὴ ὀφθαλμὸς
ὀφθαλμὸν ἐλκέτω, μὴ γέλως γέλωτα, μὴ συνήθεια
νύκτα (9), μὴ νύξ ἀπώλειαν. Τὸ γὰρ κατὰ μέρος ὑφ-
ελκόμενον καὶ κλεπτόμενον, ἀνεπαίσθητον μὲν τὴν
πρὸς τὸ παρὼν ἔχει βλάβην, εἰς τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς Β
κακίας ἀπαντᾷ.

ΙΓ. Οὐ πάντες, φησὶ, χωροῦσι τὸν λόγον τοῦ-
τοῦ, ἀλλ' ὅς δέδοται. Τὸ, δέδοται, ὅταν ἀκούσης,
μηδὲν αἰρετικὸν πάθῃς, μὴ τὰς φύσεις εἰσαγάγῃς,
μὴ τοὺς χοϊκοὺς (10), καὶ τοὺς πνευματικοὺς (11),
καὶ τοὺς μέσους. Εἰσὶ γὰρ οὕτω τινὲς διακειμένοι κα-
κῶς, ὥστε οἶσθαι, τοὺς μὲν πάντη ἀπολλυμένης (12)
εἶναι φύσεως, τοὺς δὲ σωζομένης, τοὺς δὲ οὕτως
ἔχειν, ὅπως ἂν ἡ προαίρεσις ἀγῆ πρὸς τὸ χεῖρον, ἢ
βέλτιον. Ἐπιτηδεσιότητα μὲν γὰρ ἄλλον ἄλλου μάλ-
λον, ἢ ἑλαττον ἔχειν, κάγω δέχομαι· οὐκ ἀρκεῖν δὲ
μόνην (13) τὴν ἐπιτηδεσιότητα πρὸς τελειώσιν· λο-
γισμὸν δὲ εἶναι τὸν ταύτην ἐκκαλούμενον, ἵνα ἡ φύ-
σις εἰς ἔργον προέλθῃ, καθάπερ λίθος πυρίτης σιδή-
ρῳ κρουσθεὶς, καὶ οὕτω πῦρ γένηται (14). Ὅταν
ἀκούσης, Ὅς δέδοται, πρόσθετος, δέδοται μὲν τοῖς κα-
λομένοις (15) καὶ τοῖς οὕτω νεύουσι. Καὶ γὰρ ὅταν
ἀκούσης, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος,
ἀλλὰ τοῦ ἐλευθέρου Θεοῦ, συμβουλεύω σοι ταυτὸν
ὑπολαβεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσὶ τινες οἱ τοσοῦτον μεγα-
λοφρονῶντες· ἐπὶ τοῖς (16) κατορθώμασιν, ὥστε τὸ
πάν ἑαυτοῖς δίδόναι, καὶ μηδὲν τῷ ποιήσαντι, καὶ σο-
φίσαντι, καὶ χορηγῷ τῶν καλῶν, διδάσκει τούτους ὁ
λόγος, ὅτι καὶ τὸ βούλεσθαι καλῶς, δεῖται τῆς παρὰ
Θεοῦ βοηθείας· μάλλον δὲ, αὐτὸ (17) τὸ προαιρεῖσθαι
τὰ δέοντα, θεῖόν τι καὶ ἐκ Θεοῦ δῶρον φιλανθρωπίας
δεῖ γὰρ, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εἶναι, καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ σώζε-
σθαι (18). Διὰ τοῦτό φησιν· Οὐ τοῦ θέλοντος· τοῦτ'

⁶⁶ Rom. ix, 16.

⁶ Τὸ κατόπιν ὠθούμενον. Reg. hm, Coisl. 1 et Comb., τῷ κατόπιν ὠθούμενα.

⁷ Συναφθῆς. Savil., συναφθεῖσα.

⁸ Χωρίσης. Duo Regg., Or. 1 et Comb., χωρή-
σαις.

⁹ Νύκτα. Or. 1, νύκτας.

¹⁰ Τοὺς χοϊκοὺς, etc. Hic Valentinianus intelli-
git, de quibus vide Irenæum, lib. 1 *Adversus hære-
ses*, cap. 1.

¹¹ Καὶ τοὺς πνευματικοὺς. Sic Or. 1. Deest
τοῖς in ed.

¹² Πάντη ἀπολλυμένης. Colb. 1, πάντως ἀπο-
λλυμένης.

¹³ Μόνην. Duo Regg. et Or. 1, μάλλον.

¹⁴ Καὶ οὕτω πῦρ γένηται Sic legendum cen-

rumque aquæ naturam excedunt, ut, quod retro
impellitur, sursum semper tendat? Consimili modo
si amorem strinxeris, totaque Deo conjuncta fueris,
sursum tendes, nunquam humi prolaberis, nec
diffues, tota Christi manebis, quousque Christum
quoque sponsuum tuum videas. Inaccessibilem te-
ipsam custodi, et verbo, et opere, et vita, et cogi-
tatione, et motu atque impulsione. Undequaque
pravus ille te perscrutatur, atque explorat, ubi
feriat, ubi vulneret, num nudum quid et apertum
plagæque obvium reperiat. Quo puriorem cernit, eo
enixius te commaculare atque inquinare contendit:
splendidæ etiam vestis manifestiores sunt sordes.
Ne oculus oculum trahat, ne risus risum, ne fami-
liaritas noctem, ne nox interitum et exitium. Nam
quod paulatim attrahitur, ac tanquam subripitur,
tametsi eam rationem **654** habeat, ut damnum in
præsenti minime sentiatur, tamen in vitii summam
occurrit.

XIII. *Non omnes, inquit, capiunt verbum istud, sed
quibus datum est.* Cum audis hoc, datum est, nec
hæretico ullo affectu tenearis, nec multiples natu-
ras introduces, nec terrenos, et spirituales, et medios.
Sunt enim quidam ita male affecti, ut alios omnino
perditæ esse naturæ putent, alios salutem accepturæ,
alios denique, ut eos vel ad virtutem vel ad vitium
voluntas duxerit, ita se habere. At vero, aptitudinem
quidem alios aliis, vel majorem, vel minorem ha-
bere, ipse quoque concedo: cæterum ad adipiscen-
dam perfectionem, aptitudinem solam minime
sufficere contendo; rationem enim esse, quæ eam
excitet, ut natura in opus prodeat, quemadmodum
silex ferro pulsatus, atque ita ignis excutitur. Cum
audieris, *quibus datum est*, adde: *Vocatis datum
est*, atque iis, qui ea animi propensione sunt. Et-
enim cum illud audis: *Non est volentis, neque cur-
rentis, sed miserentis Dei*⁶⁶; idem tibi existimandum
censeo. Quoniam enim nonnulli sunt, qui ob recte
facta ita animis efferuntur, ut id totum sibi ipsis
ascribant, nec quidquam Creatori, et sapientiæ
eorum auctori, ac bonorum omnium suppeditatori
acceptum ferant, his verbis eos docet Paulus, quod
ipsum etiam recte velle, divino auxilio indigeat;
imo, ut rectius loquar, voluntas quoque ipsa et
electio eorum, quæ recta et cum officio conjuncta
sunt, divinum quoddam beneficium est, atque a Dei

semus, quamvis hic deficiat codicum auctoritas.
Editi habent: καὶ οὕτω σιδηρὸς γένηται, « atque ita
ferrum fiat, » ut vertit Bill. Quæ lectio nec rationi,
nec experientiæ consentanea est. Quis enim dixerit,
lapidem, vel silicem ferro pulsatum, ferrum fieri?

¹⁵ Καλομένοις. « Vocatis. » Duo Regg., duo
Coisl., tres Colb. et Or. 1 habent, βουλομένοις, « vo-
lentibus. » Sic etiam legit Billius.

¹⁶ Μεγαλοφρονῶντες ἐπὶ τοῖς. Tres Colb.,
μεγαφρονῶντες τοῖς.

¹⁷ Αὐτό. Reg. hm, καὶ αὐτό.

¹⁸ Δεῖ γὰρ, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εἶναι, καὶ τὸ
ἐκ Θεοῦ σώζεσθαι. Hæc a Billio aut typographo
omissa.

benignitate manans. Quod enim salvamur, id et a nobis, et a Deo esse oportet. Idcirco ait : *Non volentis, id est, non solum volentis, nec currentis solum, sed etiam misserentis Dei.* Ita, quoniam velle quoque ipsum a Deo est, optimo jure totum Deo assignavit. Quantumlibet curras, quantumlibet certes, opus habes eo, qui det coronam. *Nisi Dominus edificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui edificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilant, qui custodiunt eam* 77. Scio, inquit, quod *nec velocium cursus est, nec fortium bellum, nec pugnantium victoria* 78, nec prospere navigantium portus : sed Dei est, **655** *victoriam afferre, et incolumem scapham in portum perducere.*

XIV. Jam illud quoque, quod alio loco dicitur, atque intelligitur, mihi in mentem venit, superioribus adjungere fortasse necessarium fuerit, ut meas opes vobis etiam largiar. Postulavit mater filiorum Zebedæi, materno quodam affectu impulsæ, atque eorum, quæ petebat, modum ignorans, digna tamen, cui, propter immodicam vim amoris ac benevolentiam filiis debitam, ignosceretur 79. Neque enim quidquam est materno affectu mollius : idque eo commemoro, ut matrum honori quasi lata lege consulam. Postulavit ergo a Jesu mater illorum, ut alterum ad dexteram, alterum ad sinistram collocaret. Quid ad hæc Salvator? Primum quærit, an calicem bibere queant, quem ipse bibiturus erat. Ut autem id quoque professi sunt atque affirmarunt, ac Salvator ipse assensus est (futurum enim norat, ut illi quoque eundem calicem haurirent, ac martyrio perfungerentur); quid subjunxit? *Calicem quidem bibent : collocare autem eos ad dextram et sinistram, non est meum hoc dare, sed quibus datum est* 80. Nihil igitur mens dux et gubernatrix? nihil labor? nihil ratio? nihil philosophia? nihil jejuna? nihil noctes insomnes duxisse? nihil humum pro strato habuisse? fontes lacrymarum profudisse? Nihil quidquam horum profuerit, sed forte quadam ac lege fatali, et Jeremias sanctificatur 81, et alii ab ipsa vulva rejiciuntur?

XV. Vereor, ne absurda etiam ac præpostera cogitatio cuiquam obrepat, tanquam anima alibi usquam versata sit, ac deinde corpori huic astricta fuerit; atque, prout illic se gesserit, alii prophetiam accipiant, alii, qui improbe vixerunt, condemnentur. Sed quoniam hoc existimare nimis stultum et absurdum est, atque ab ecclesiastica fide et doctrina alienum (alii enim de hujusmodi dogmatibus, si velint, ludant; nobis autem hujusmodi ludis animos oblectare minime tutum est); illic quoque his ver-

ἔστιν, οὐ μόνον τοῦ θείου, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐλεούντος Θεοῦ. Ἔτα, ἐπειδὴ καὶ τὸ βούλεσθαι παρὰ Θεοῦ, τὸ πᾶν εὐκρίτως ἀνέθηκε τῷ Θεῷ. Ὅσον ἂν δράμης, ἔσον ἂν ἀγωνίσῃ, χριζῆς (19) τοῦ δαδόντος τὸν στέφανον. Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μᾶτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομῶντες αὐτόν. Ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μᾶτην ἠγρῦνησαν οἱ φυλάσσοι αὐτήν. Οἶδα, φησὶν, ὅτι οὐ τοῖς κούφοις ὁ δρόμος, οὐδὲ τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος, οὐδὲ (20) τῶν μαχομένων ἡ νίκη, οὕτε τῶν ἐθελούτων οἱ λιμένες· ἀλλὰ (21) Θεοῦ, καὶ νίκην ἀπεργάσασθαι, καὶ εἰς λιμένας ἀποσῶσαι τὸ σκάφος.

ΙΔ'. Καὶ τοῦτο ἀλλαχοῦ λεγόμενον, καὶ νοούμενον, καὶ ἴσως ἀναγκαῖον προσεῖναι καὶ τὸ ἐπελθὼν τοῖς εἰρημένοις, ἵνα τὸν ἐμὸν πλοῦτον καὶ ὑμῖν χαρίσωμαι. Ἦτησεν ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου φιλότεκόν τι παθοῦσα (22), καὶ τὸ μέτρον ἀγνοῦσα τῶν αἰτουμένων, πλὴν συγγνωστῆ δι' ὑπερβολὴν φίλτρον, καὶ ὀφειλομένην εὐνοίαν τέκνοσ. Οὐδὲν γὰρ μητρὸς εὐσπλαγγνότερον· καὶ τοῦτο λέγω, ἵνα τιμᾶσθαι νομοθετήσω (23) τὰς μητέρας. Ἦτησεν οὖν τὸν Ἰησοῦν ἡ μήτηρ ἐκείνων, ἕνα ἐκ δεξιῶν καθίσαι, καὶ ἕνα ἐξ ἀριστερῶν. Ἀλλὰ τί ὁ Σωτὴρ; Ἐρωτᾷ τὸ πρῶτον, εἰ τὸ ποτήριον δύνανται πιεῖν, ὁ αὐτὸς πίνειν ἤμελεν. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο ὁμολογήθη, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐδέξατο (ἦδει γὰρ [24] κάκεινος τῶ αὐτῷ τελειουμένουσ, μᾶλλον δὲ, τελεωθήσεσθαι [25] μέλλοντασ), τί φησὶ; *Τὸ μὲν ποτήριον πλοῦται, τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου (26) καὶ ἐξ ἀριστερῶν, οὐκ ἔστιν ἐμὸν, φησὶ, τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷσ δέδοται.* Οὐδὲν οὖν ὁ ἡγεμῶν νοῦσ; οὐδὲν ὁ πόνοσ; οὐδὲν ὁ λόγοσ; οὐδὲν ἡ φιλοσοφία; οὐδὲν τὸ νηστεῦσαι; οὐδὲν τὸ ἀγρυπνεῦσαι; τὸ χαμευνῆσαι; τὸ πηγὰς στάξαι δακρῶν; Τούτων οὐδὲν, ἀλλὰ κατὰ τινα ἀποκλήρωσιν, καὶ Ἱερεμίας ἐγιάζεται, καὶ ἄλλοι ἐκ μητρὸσ ἀλλοτριοῦνται; Nihil quidquam horum profuerit, sed forte quadam ipsa vulva rejiciuntur?

ΙΕ'. Φοβοῦμαι μὴ καὶ ἀποπόσ τις εἰσέλθῃ λογισμοσ, ὡσ τῆσ ψυχῆσ (27) ἀλλαχοῦ πολιτευσασμένησ, εἶτα τῷ σώματι τοῦτω ἐνθεθείησ· καὶ ἐκ τῆσ ἐκεῖθεν (28) πολιτείασ, τῶν μὲν λαβόντων τὴν προφητείαν, τῶν δὲ κατακρινομένων, ὅσοι κακῶσ βεβιωκάσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ὑπολαβεῖν λίαν ἀτοπον, καὶ οὐκ ἐκκλησιαστικόν (ἄλλοι μὲν γὰρ περὶ τῶν τοιοῦτων [29] δογματῶν παιζέτωσαν, ἡμῖν δὲ τὰ τοιαῦτα παίζεῖν οὐκ ἀσφαλὲσ), κάκει τῷ, *Καὶ οἷσ δέδοται, πρόσθεσ τὸ, τοῖσ οὔσιν ἀξιόσ· οἱ τὸ εἶναι τοιοῦτο, οὐ μόνον παρὰ*

77 Psal. cxvii, 1. 78 Eccle. ix, 11. 79 Matth. xx, 20. 80 ibid. 23. 81 Jerem. i, 5

(19) Χριζῆς. Or. 1, χριζῆς.

(20) Οὐδὲ. Reg. bni, οὐτε.

(21) Ἀλλὰ. Or. 1, καὶ.

(22) Τι παθοῦσα. Comb., τι πάθοσ παθοῦσα.

(23) Ἴνα τιμᾶσθαι νομοθετήσω. Coisl. 1, Colb. 1, Comb., ἵνα τιμᾶσθαι διδάξω, καὶ νομοθετήσω, εἰ ut matres colere doceam, et quasi lege statuam.

(24) Ἦδει γὰρ, etc. εἰ Noverat enim illos consummari, imo vero fore ut consummarentur, ε

(25) Τελεωθήσεσθαι. Or. 1, τελειωθήσεσθαι.

(26) Μου. Deest in nonnullis.

(27) Ὡσ τῆσ ψυχῆσ, etc. Pythagoricum dogma de animabus hic carpit Gregorius.

(28) Ἐκεῖθεν. Tres Colbert. et Or. 1, ἐκεῖσε.

(29) Τοιοῦτων. Deest in Reg. b, Or. 1 et Comb.

τῷ Πατρὶς εἰλήφασιν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς δεδώκα- A
σιν (30).

bis, Et quibus datum est, hoc adjunge, qui digni sunt; quique, ut tales sint, non modo a Patre acceperunt, sed sibi ipsis etiam dederunt.

ΙΓ. Εἰσι γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μη-
τρὸς εὐνοῦχίσθησαν, καὶ τὰ ἐξῆς. Σφόδρα ἐβουλό-
μην ἀνδρικὸν τι περὶ τῶν εὐνοῦχων (31) ἔχειν εἰπεῖν.
Μὴ μέγα (32) φρονεῖτε, οἱ ἐκ φύσεως εὐνοῦχοι. Τὸ
γὰρ τῆς σωφροσύνης, ἰσως ἀκούσιν. Οὐ γὰρ ἦλθεν
εἰς βάσανον, οὐδὲ τὸ σωφρονεῖν ἐδοκιμάσθη διὰ τῆς
πίστεως. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ φύσεως ἀγαθὸν, ἀδίκιμον· τὸ
δ' ἐκ προαιρέσεως, ἐπαινετόν. Τίς πυρὶ χάρις τοῦ
καίειν; τὸ γὰρ καίειν ἐκ φύσεως ἔχει. Τίς ὕδατι (33)
τοῦ κάτω φέρεσθαι; τοῦτο γὰρ ἔχει παρὰ τοῦ δη-
μουρηθέντος. Τίς χιόνι τῆς ψυχρότητος χάρις; ἢ
τῷ ἡλίῳ τοῦ φαίνειν; Φαίνει γὰρ κἄν μὴ βούληται.
Χαρίζου μοι τὸ βούλεσθαι τὰ βελτίονα. Χαρίζῃ δέ, B
ἐὰν σὰρξ γενόμενος, πνευματικὸς γένῃ· ἐὰν τῇ μολι-
θῶ (34) τῆς σαρκὸς ἐλκόμενος, πτερωθῆς ὑπὸ τοῦ λό-
γῳ· ἐὰν οὐράνιος εὐρεθῆς, ταπεινὸς γεγωνός· ἐὰν
σαρὰ συνδεθῆς, ὑπὲρ σάρκα φανῆς (35).

XVI. Sunt enim eunuchi, qui ex utero matris castrati sunt, etc. Vehementer cuperem 656 virile aliquid de eunuchis proloqui posse. Ne admodum magnifice de vobis sentiat, qui a natura eunuchi estis. Fortasse enim pudicitia hæc minime voluntaria est. Non enim explorata est, nec castimonia periculo facto comprobata. Bonum enim quod a natura proficiscitur, laudem non meretur: quod autem a libera voluntate animique instituto fluit, id laude dignum existimandum est. Quæ igni gratia est, quod urit? Urere enim a natura habet. Quæ aquæ, quod deorsum fertur? Hoc enim a summo rerum omnium opifice habet. Quæ nivi gratia habenda est, quod frigida sit? aut soli, quod luceat? Lucebit enim etiam invitus. Hoc mihi largire, ut, quæ recta sunt, velis. Largieris autem, si caro factus, spiritualis efficiaris; si a plumbea carnis mole tractus atque depressus, a ratione in altum subleveris; si humilis creatus, cælestis inveniaris; si carni quasi vinculis quibusdam astrictus, superior carne appareas.

ΙΖ. Ἐπειδὴ οὖν τὸ σωματικὰ φρονεῖν (36) οὐκ
ἐπαινετόν, ἄλλο τι αἰτῶ τοὺς εὐνοῦχους. Μὴ πορνεύ-
σητε περὶ θεότητα. Χριστῷ συζευχθέντες, Χριστὸν
μὴ ἀτιμάσητε. Ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τελειούμενοι, μὴ
ὁμίσητε ἑαυτοῖς τὸ Πνεῦμα ποιήσητε. *Εἰ ἐστὶ ἀνθρώ-
ποις ἡρεσκον, ὁ Παῦλος φησι, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ
ἂν ἦμην.* Εἰ κτίσματι ἐλάτρευον, οὐκ ἂν Χριστιανὸς
ὀνομαζόμην. Εἰς τί (37) γὰρ ὁ Χριστιανὸς τίμιον; C
Οὐχ ὅτι θεὸς ὁ Χριστός; Εἰ μὴ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος
πάθω (38), φιλήσῃ πρὸς αὐτὸν συγκεκραμένως. Καίτοι καὶ
Πέτρον τιμῶ, ἀλλ' οὐκ ἀκούω Πετρίαν· καὶ Παῦλον,
Παυλιανὸς δὲ οὐκ ἤκουσα. Οὐ δέχομαι παρὰ ἀνθρώπων
ὀνομαζέσθαι, παρὰ Θεοῦ γεγωνός. Οὕτως εἰ μὲν, ὅτι Θεὸν
ὑπεβήφασ, διὰ τοῦτο καλῆ Χριστιανός, καὶ καλοῖο, καὶ
μένεις ἐν τῷ ὀνόματι, ἢ τῷ (39) πράγματι. Εἰ δὲ, ὅτι
στέργεις Χριστὸν, διὰ τοῦτο ἐξ αὐτοῦ καλῆ, οὐδὲν πλέον
ἔμεναι αὐτῷ. (40) τῶν ἄλλων κλήσεων, ἀπὸ τίνος
ἐπιτηδεύματος ἢ πράγματος τίθενται.

Christo nomen ducis, quam quod enim amore complecteris, nihil amplius ipsi tribuis, quam aliis nominibus, quæ a studio quodam et instituto, aut re aliqua constituuntur.

ΙΗ. Ὅρατε τοὺς περὶ τὰς ἰσποδρομίας ἐσπουδα- D
σάτας τοῦτους. Οἱ ἀπὸ τῶν χρωμάτων (41) ὀνομά-

XVIII. Videtis hos, qui in cursibus equestribus studium atque operam posuerunt. 657 Illi a colo-

* Gal. 1, 10.

(30) Ἐαυτοῖς δεδώκασιν. « Sibi ipsis dederunt, »
nempe, gratiæ excitanti ac moventi libere consen-
tendo. Reg. hm habet, ἑαυτοὺς δεδώκασιν, « se
ipsis dederunt. »

(31) Περὶ τῶν εὐνοῦχων. « De eunuchis. » Gre-
gorius passim eunuchos insectatur, utpote qui ma-
xima ex parte, Arianæ, vel Macedoniana peste con-
taminarentur.

(32) Μέγα. Reg. hm. et Or. 1 addunt, τι.

(33) Ὑδατι. Colh. 1 addit, χάρις.

(34) Μολιθῶ. Forte, μολιθῶτιδι. Edit.

(35) Φανῆς. Reg. hm, φανεῖς.

(36) Τὸ σωματικὰ φρονεῖν. Coisl. 1, τὸ σωφρο-
νεῖν. Quam lectionem optimam censet Combessius.
« Quandoquidem igitur laudem non meretur pudici-
tia, quæ sit a natura, non a libera voluntate. » Pu-
dicitia enim in eunuchis, non virtutis, sed necessi-

tatis est. Hos ad aliam pudicitiam hortatur Grego-
rius, ad fidei scilicet integritatem, qua laudem me-
reantur. Lectio vulgata et Billii interpretatio, nec
commodum efficiunt sensum, nec cum Gregorii pro-
posito conveniunt. Crediderim scripsisse, σῶματι
σωφρονεῖν.

(37) Εἰς τί. Coisl. 1, διὰ τί.

(38) Ὡς ἄνθρωπος πάθω. Coisl. 1, Or. 1, Gabr.,
ὡς ἄνθρωπον ἀγαπῶν. Combessius censet ex utra-
que lectione, sic sarcionem esse litteram: ὡς ἄν-
θρωπος πάθω, ἄνθρωπον ἀγαπῶν. « Humano more
afficior hominem diligens, » id est, « homo sum,
hominem amo. »

(39) Ἐ τῷ. Como., καὶ τῷ.

(40) Νέμεναι αὐτῷ. Coisl. 1, νέμεναι σαυτῷ, « tibi
tribuis. »

(41) Οἱ ἀπὸ τῶν χρωμάτων. In circo quadrigrarii

ribus nominantur, atque ab iis partibus, cum quibus steterunt. Vos nomina ipsa tenetis, etiam si non dixerō. Si ad eundem modum Christianus vocaris, parvum admodum ac leve hoc cognomentum est, eo licet glorieris, tibi que placeas. Sin autem, quia Deum credis, rebus ipsis quod credas, ostende. Si Filius creatura est, nunc quoque creaturam colis præter Creatorem. Si Spiritus sanctus creatura est, incassum baptizatus es, ac duabus quidem partibus sanus es, imo ne illis quidem : una autem omnino periclitaris. Finge Trinitatem esse margaritam quamdam, undique sibi similem, atque æque fulgentem. Quæcumque margaritæ pars fuerit oblata, tota lapidis gratia extincta fuerit. Eodem modo cum Filium contemnis, ut Patrem honore afficias, tuum honorem non recipit. Ad contemptum Filii, Pater haudquaquam glorificatur. Si filius sapiens lætificat patrem ⁶³, quanto magis Filii honor, Patris quoque honor fuerit? Quod si hoc etiam probas: *Fili, ne glorieris de ignominia patris* ⁶⁴: eodem modo nec Pater ob ignominiam Filii glorificatur. Si Spiritum sanctum aspernaris, honorem tuum Filius repudiat. Tametsi enim non eodem, quo Filius, modo ex Patre est, tamen ex eodem Patre est. Aut totum honore affice, aut totum contemne, ut saltem tibi ipsi constes. Dimidiatam istam pietatem improbo. Totum quidem te pium esse volo, sed quemadmodum volo. Ignoscere affectui. Eorum quoque vicem doleo, qui me oderunt. Membrum meum eras, etsi nunc absunderis: membrum quoque fortasse fies: atque ob hanc causam humane ac benigne loquor. Hæc eunuchorum causa nobis dicta sunt, ut circa divinitatem pudice et caste se gerant.

XIX. Non enim peccatum illud solum, quod in corpore admittitur, fornicatio et adulterium dicitur, sed et quodvis aliud flagitium, ac præsertim scelus id, quod in divinum numen perpetratur. Unde id ostendamus, fortasse queris? *Fornicati sunt, inquit, in adinventionibus suis* ⁶⁵. Videsne et impudens fornicationis facinus? Et alio loco: *Adulterium committebant in ligno* ⁶⁶. Videsne et adulterinum quemdam **658** cultum? Quocirca ne animo adulterium committas, corpore castitatem colens. Alioqui perspicuum facies, te, quoad carnem atinet, invite pudicum esse, quoniam in iis rebus, in quibus scortari tibi licet, pudicitiam non præstas. Quid

⁶³ Prov. x, 1. ⁶⁴ Eccli. iii, 12. ⁶⁵ Psal. cv, 39. ⁶⁶ Jerem. iii, 6.

pannos variis coloribus distinctos gestabant, alii albo, alii cæruleo, etc. Plebs vero quæ circumstabat, scissa in contraria studia, alia aliis coloribus favebat, suo quæque colori.

(42) *Ὁ Υἱός*. Sic legendum manifestum est ex sequentibus, non vero, ὁ Θεός, ut mendose in editis legitur.

(43) *Κτίστην*. Duo Colb., κτίσαντα.

(44) *Δυσί*. Reg. bm, duo Colb. et Or. 1 δύο.

(45) *Ὁ τι ἂν πάθη*. Sic Comb. In ed., Ὅτι ἂν τι πάθη.

(46) *Ἡ τοῦ Υἱοῦ τιμή, τιμή τοῦ Πατρὸς*, etc. Sic Coisl. 1 et Or. 1, sed secunda manu. Prave in ed., ἡ τοῦ Υἱοῦ τιμή, μὴ τοῦ Πατρὸς.

(47) *Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δέξῃ*. Comb., Εἰ δὲ καὶ

ζονται, καὶ τῶν μερίδων, αἷς συνεστήχασιν. Ὑμεῖς δὲ ἴστε τὰ ὀνόματα, κἂν ἐγὼ μὴ λέγω. Εἰ οὕτως ἀκούεις Χριστιανός, μικρὰ λίαν ἡ προσηγορία, κἂν ἐπ' αὐτῇ καλλωπίζη· εἰ δὲ, ὅτι καὶ Θεὸν ὑπείληφας, δείξον τοῖς ἔργοις ὡς ὑπείληφας. Εἰ κτίσμα ὁ Υἱός (42), εἶ καὶ νῦν λατρεύεις τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίστην (43). Εἰ κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μάτην ἐβαπτίσθης, καὶ τοῖς μὲν δυοῖ (44) μέρεσιν ὑγιαίνεις, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκείνοις· τῷ δὲ ἐνὶ, παντελῶς κινδυνεύεις. Ὑπόθου μαργαρίτην ἓνα εἶναι τὴν Τριάδα, πανταχόθεν ὅμοιον, καὶ ἴσον στίβοντα. Ὅτι ἂν πάθη (45) τοῦ μαργαρίτου, ἡ πᾶσα τοῦ λίθου χάρις ἠφάνισται. Οὕτως ὅταν ἀτιμᾶζης Υἱόν, ἵνα τιμῆσης Πατέρα, οὐδέχεται σου τὴν τιμὴν. Ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ οὐ δοξάζεται. Εἰ σοφὸς υἱὸς εὐφραίνει πατέρα, πόσω μᾶλλον ἡ τοῦ Υἱοῦ τιμή, τιμή τοῦ Πατρὸς (46) γένηται; Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δέξῃ (47)· *Τὸ τέκνον, μὴ δοξάζου ἐπ' ἀτιμίᾳ Πατρὸς*: οὕτως οὐδὲ Πατὴρ ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ Υἱοῦ δοξάζεται. Εἰ ἀτιμᾶζεις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδέχεται σου τὴν τιμὴν ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ὡς Υἱός ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὖν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς. Ἡ δὲ πᾶν τίμησον, ἥ τὸ ὅλον ἀτίμησον, ἵνα ἀκόλουθος νοῦς (48) σεαυτῷ τυγχάνης. Οὐδέχομαι σου τὸ ἐξ ἡμισείας (49) εὐσεβές. Ὅλον εὐσεβῆ μὲν εἶναι σε βούλομαι, ἀλλὰ καθὼς βούλομαι. Σύγγνωθι τῷ πάθει. Ἀλγῶ καὶ ὑπὲρ τῶν μισούντων. Μέλος ἦς ἐμὸν, καὶ εἰ νῦν ἀποτέμνη· μέλος καὶ γενήσῃ τυχόν· διὰ τοῦτο καὶ φιλάνθρωπα φθέγγομαι. Ταῦτα διὰ τοὺς εὐνοήτους, ἵνα περὶ θεότητα σωφρονῶσιν.

nobis dicta sunt, ut circa divinitatem pudice et caste

10'. Οὐ γὰρ ἡ (50) περὶ σῶμα μόνον ἀμαρτία, πορνεία καὶ μοιχεία λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὀτιοῦν ἡμαρτες, καὶ μάλιστα ἡ περὶ τὸ θεῖον παρανομία. Πόθεν παράσχωμεν (51); τοῦτο τυχὸν ἀπαιτεῖς (52): *Ἐπόρευσον*, φησὶν, *ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν*. Ὅρᾳ; καὶ πράξιν πορνείας ἀναίσχυντον (53); Καὶ, *Ἐμοιχῶντο*, φησὶν, *ἐν τῷ ξύλῳ*. Ὅρᾳ; καὶ ὀρησκείαν τινὰ μοιχαλίδα; Μὴ τοῖνον μοιχεύσης κατὰ ψυχὴν, σωφρονῶν τῷ σώματι· μὴ δείξεις (54) τὸ ἀκουσίως τῇ σαρκὶ σωφρονεῖν ἐξ ὧν οὐ σωφρονεῖς, ἐν οἷς πορνεύειν δυνατὸς εἶ. Τί πεποιήκατε τὴν ἀσέβειαν ὑμετέραν; Τί πάντες ἐπὶ τὸ χεῖρον φέρεσθε, ὡς ταυτὸν εἶναι λοιπὸν, ἢ εὐνοῦχον, ἢ ἀσεβῆ καλεῖ-

τοῦτο, δέξαι τό· « Quod si hoc etiam, illud proba-

(48) *Νοῦς*. Hæc vox supervacanea videtur.
 (49) *Τὸ ἐξ ἡμισείας*. Sic duo Regg. quorum auctoritate delevenimus μή, quod sic in editis legitur: τὸ μὴ ἐξ ἡμισείας.
 (50) *Ὁν γὰρ ἡ*. Sic Reg. b, tres Colb. et Or. 1. Deest ἡ in ed.
 (51) *Παράσχωμεν*. In nonnullis, παράσχωμαι.
 (52) *Ἀπαιτεῖς*. In quibusdam, ἀπαιτήσεις.
 (53) *Πορνείας ἀναίσχυντον*. Nonnulli habent, πόρνην ἀναίσχυντον. « Vides actionem impudens esse scortum? »
 (54) *Μὴ δείξεις*. Reg. b, duo Colb. et Or. 1, μὴ οσεῖς [optime], « ne perspicuum facias, »

σθαι; Γένεσθε μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ὃς ἐ γοῦν ἀνδρικόν τι φρονήσατε, φύγετε τὰς γυναικωνίτιδας, μὴ προστεθῆτω τῷ αἰσχροῦ τοῦ ὀνόματος τὸ αἰσχρὸν τοῦ κηρύγματος (55). Βούλεσθε μικρὸν ἔτι τῷ λόγῳ προσκαρτηρήσωμεν (56); Ἡ κόρον ἔχει τὰ εἰρημένα; Πλὴν τιμηθῆτωσαν καὶ οἱ εὐνοῦνοι τοῖς ἑξῆς· ἐπαινετὸς γὰρ ὁ λόγος. *ciunt, quæ diximus? Verum per hæc, quæ secussumtur, eunuchi quoque honorentur. Laudabilis enim hic sermo est.*

Κ'. Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, φησὶν, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦχισθῆσαν παρὰ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι (57), οἵτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς διὰ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. Δοκεῖ μοι τῶν σωμάτων ἀποστὰς ὁ λόγος, τυποῦν διὰ τῶν σωμάτων (58) τὰ ὑψηλότερα. Τὸ μὲν γὰρ μέχρι τῶν σωματικῶν εὐνοῦχων στήσαι τὸν λόγον, τυχὸν μικρὸν τε καὶ λίαν ἀσθενὲς καὶ ἀνάξιον λόγου· δεῖ δὲ ἡμᾶς ἐπινοῆσαι τι τοῦ Πνεύματος ἄξιον. Δοκοῦσι τοίνυν οἱ μὲν ἐκ φύσεως νεύειν πρὸς τὸ ἀγαθόν. Φύσεως δὲ ὅταν εἴπω, οὐκ ἀτιμάζω τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἀμφοτέρα τίθημι, τὴν τε πρὸς τὸ καλὸν ἐπιτηδεύειν, καὶ τὴν εἰς ἔργον ἄγουσαν τὸ ἐκ φύσεως ἐπιτηδεῖν. Ἐτεροὶ δὲ εἰσὶ τινες, οὓς ὁ λόγος καθαίρει, τῶν παθῶν ἐκτέμνων. Τούτους ἡγοῦμαι εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εὐνοῦχομένους, ὅταν ὁ διδασκαλικὸς λόγος διελὼν τὸ κρείττον ἀπὸ τοῦ χειρότος, καὶ τὸ μὲν ἀποπεμφάμενος, τὸ δὲ νομοθετήσας (ὡς τὸ, Ἐκκλίνον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσορ ἀγαθόν), τὴν πνευματικὴν σωφροσύνην δημιουργήσῃ. Ἐπαινῶ καὶ τοῦτον τὸν εὐνοῦχισμὸν, καὶ λίαν ἐπαινῶ τοὺς τε διδασκάλους ὁμοίως καὶ τοὺς διδασκομένους, ὅτι οἱ μὲν καλῶς ἐξέτεμον, οἱ δὲ κάλλιον ἐξετηθήσαν.

ΚΑ'. Καὶ εἰσὶν, οἵτινες ἑαυτοὺς εὐνοῦχισαν διὰ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἄλλοι διδασκάλων μὲν οὐκ ἐπέτυχον, ἑαυτῶν δὲ γεγονάσιν ἐπαινετοὶ διδάσκαλοι. Οὐκ ἐδίδαξέ σε μήτηρ τὸ θέον, οὐκ ἐδίδαξέ σε πατήρ, οὐκ πρεσβύτερος, οὐκ ἐπίσκοπος, οὐκ ἄλλος τις τῶν τὸ διδάσκειν πεπιστευμένων. Ἀλλὰ τὸν ἐν σοὶ λόγον κινήσας (59), ἀλλὰ τὸν σπινθηρὰ τοῦ καλοῦ διὰ τῆς προαιρέσεως ἀνάψας, σαυτὸν εὐνοῦχισας, τὴν βίβαν ἐξέτεμες, τὰ ὄργανα τῆς κακίας ἐξώρισας, τοσαύτην ἐξενέκτησω τῆς ἀρετῆς, ὥστε καὶ σχεδὸν ἀδύνατόν σοι γενέσθαι τὴν περὶ τὰ χεῖρω φοράν. Διὰ τοῦτο ἐπαινῶ καὶ τοῦτον τὸν εὐνοῦχισμὸν, καὶ τυχὸν μᾶλλον τῶν ἄλλων. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. Ἦν βούλει δέξαι μερίδα, ἣ ἐπακολούθησον τῷ διδασκάλῳ, ἣ γενοῦ σαυτοῦ διδάσκαλος. Ἐν αἰσχροῦ μόνον, μὴ τιμηθῆναι τὴ πάθη. Περὶ δὲ τοῦ τιμηθῆναι τὰ πάθη, μηδὲν διαφέρο. Καὶ ὁ διδάσκων, πλάσμα Θεοῦ, καὶ σὺ γεγονάσ

⁶⁷ Psal. xxxvii, 27.

(55) Αἰσχροῦ τοῦ κηρύγματος. nis verbis Gregorius movet eunuchos, ne nominis turpitudini hæresis quoque turpitudinem adjungant.

(56) Προσκαρτηρήσωμεν. Sic Reg. b et Or. 1. In ed., προσκαρτερήσωμεν.

A impietatem vestram effecistis? Quid omnes in vitium præcipites ferimini, ut deinceps idem sit, aut emuchum, aut impium vocari? Tandem aliquando viris vos adjungite, virilem aliquid affectum habete, gynæcea fugite, ne ad nominis turpitudinem predicationis turpitudinem accedat. Vultis in hac oratione nonnihil adhuc immoremur? An potius sufficiunt, quæ diximus? Verum per hæc, quæ secussumtur, eunuchi quoque honorentur. Laudabilis enim hic sermo est.

XX. Sunt eunuchi, inquit, qui ex utero matris ita nati sunt: et sunt eunuchi, qui castrati sunt ab hominibus: et sunt eunuchi, qui castraverunt seipsos propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. Videtur mihi Scriptura, a corporibus abducens, per corporum figuram sublimiora significare. Etenim, in corporeis quidem eunuchis consistere, atque orationem figere, parvum fortasse, valdeque infirmum et Scripturæ majestate indignum fuerit. Decet autem nos quidpiam Scriptura dignum excogitare. Alii quidem videntur naturæ indole ad virtutem tendere. Naturam porro cum dico, liberam voluntatem haudquam sperno, sed utrumque statuo, nimirum et naturæ ad bonum facilitatem atque aptitudinem, et animi voluntatem, naturalem illam aptitudinem ad bonum ducentem. Quidam autem alii sunt, quos doctrina expurgat, vitiososque animi affectus abscindit. Hos esse existimo, qui ab hominibus castrantur, cum videlicet magistri præcepta et sermones rejicientes, alterum præscribentes (juxta illud, Declina a malo, et fac bonum ⁶⁷), spiritualem pudicitiam effecerint. Quod etiam exsectionis genus probo, atque et doctores, et discipulos imprimis laudo, quoniam et illi pulchre exsecuerunt, et hi pulchrius exsecti sunt.

XXI. Et sunt, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum. Alii, cum nullos magistros nacti essent, prohi sibi ipsis magistri exstiterunt. Non docuit te mater quid officii esset, non docuit te pater, **659** non presbyter, non episcopus, non alius quispiam ex iis, quibus docendi cura commissa est. At tu, rationem tibi insitam movens, ac virtutis igniculum per arbitrii libertatem exsuscitans, teipsum exsecuisti, radicem excidisti, vitii instrumenta depulisti, tantum tibi virtutis habitum comparasti, ut jam ad vitium ferri propemodum nequeas. Quamobrem hanc quoque exsectionem laudandam censeo, magisque etiam fortasse, quam duas superiores. Qui potest capere, capiat. Quam libuerit partem accipe, aut magistrum sequere, aut tibi ipsi magister esto. Hoc unum turpe est, affectus exsectos non habere. De his autem excindendis ne

(57) Εἰσὶν εὐνοῦχοι. Sic tres Colb. Deest in ed., εὐνοῦχοι.

(58) Τῶν σωμάτων. Colb. 1 et Bas., τῶν σωματικῶν.

(59) Κινήσας. Tres Colb., ἐκινήσας

quid litis crees. Et qui docet, figmentum Dei est, A et tu eundem ortum habuisti: sive præceptor gratiam hanc rapiat, sive hoc bonum tuum fiat, bonum perinde est.

XXII. Hoc tantum nobis curæ sit, ut nosipsos ab animi perturbationibus abscindamus, ne qua radix amarulentæ sursum germinans⁶⁰ turbas moveat. Hoc tantum curemus, ut imaginis divinæ vestigiis insistamus, ut exemplar nostrum revereamur. Corporeos affectus amputa, amputa etiam spirituales. Quanto enim anima corpus antecellit, tanto præstantius est animam purgare, quam corpus. Quod si corporis purgatio laudabilis est, cogita, quæso, quanto major atque sublimior sit animæ purgatio. Excide Arianam impietatem, excide pravam Sabellii sententiam. Nec plus, quam æquum est, conjungas, nec scelerate dividas: nec in unam personam tria contrahas, nec tres naturarum diversitates efficias. Et unum laudabile est, cum recte B intelligitur: et tria, cum recte distinguuntur; nempe, divinitatis.

XXIII. Hæc et laicis præscribo, hæc et presbyteris mando, hæc et iis, quibus imperium creditum est. Omnes rectæ doctrinæ opem ferre, qui, Dei beneficio, opem ferre potestis. Magnum est cædem comprimere, adulterium coercere, furtum castigare; multo majus pietatem sancire, ac sanam doctrinam largiri. Non tantas vires sermo meus habiturus est, pro sancta Trinitate bellum gerens, quantas edictum tuum, si perversis dogmatibus imbutos compresseris, si persecutione oppressis auxilium tuleris, si interfectores⁶⁶⁰ represseris, si interfici prohibueris. De corporea autem cæde non tantum loquor, sed etiam de spirituali. Omne enim peccatum, animæ mors est. Atque hic finem habeat oratio.

XXIV. Reliquum est, ut pro iis, qui huc convenerunt, votum faciamus. Viri simul et uxores, principes et subditi, senes et adolescentes ac virgines, omnes cujusvis ætatis, dispendium quidem ac detrimentum omne, tum in pecuniis et facultatibus, tum in corporibus æquo animo ferre: hoc autem unum nunquam patiamini, ut divinitatis jacturam faciat. Adoro Patrem, adoro Filium, adoro Spiritum sanctum; vel, ut rectius dicam, adoramus, ego, qui hæc loquor, et ante omnes, et post omnes, et cum omnibus, in ipso Domino Christo nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

⁶⁰ Hebr. xii, 15.

(60) Ἐροχλῆ. Sic duo Regg., tres Coll., Or. 1 et Comb. In ed., ἐνοχλεῖ.

(61) Ἀρειανήν. Reg. bm, ἀριανεῖν.

(62) Νομοθετῶ. Reg. b et Or. 1, νουθετῶ.

(63) Ὅσοις. In quibusdam, οἷς.

(64) Σωφρονίσαι. Reg. bm, σωφρονῆσαι.

(65) Ἐπέχης ... κωλύης. In nonnullis, ἐπέχοις

ἐκεῖθεν· κἄν τε ὁ διδάσκαλος ἀρπάσῃ τὴν χάριν, κἄν τε γένηται σὸν τὸ καλὸν, καλὸν ὁμοίως ἐστὶ.

ΚΒ'. Μόνον ἐκτέμνωμεν ἑαυτοὺς τῶν παθῶν, μὴ τις ρίζα πικρίας ἀνω φύουσα ἐνοχλῆ (60). Μόνον ἀκολουθῶμεν τῇ εἰκόνι, μόνον αἰδῶμεθα τὸ ἀρχέτυπον. Ἐκτεμνε τὰ σωματικὰ πάθη, ἐκτεμνε καὶ τὰ ψυχικά. Ὅσῳ γὰρ ψυχὴ τιμιώτερον σώματος, τοσοῦτῳ τιμιώτερον καθάραι ψυχὴν, ἢ σῶμα. Εἰ δὲ ἡ τοῦ σώματος καθάρσις τῶν ἐπαινετῶν, σκόπει μοι πόσον ἢ τῆς ψυχῆς μεῖζον τε καὶ ὑψηλοτέρα. Ἐκτεμνε τὴν Ἀρειανὴν (61) ἀσέβειαν, ἐκτεμνε τὴν Σαβελλίου κακοδοξίαν. Μὴτε συνάψῃς πλεόν ἢ καλῶς ἔχει, μὴτε διέλῃς κακῶς, μὴτε εἰς ἓν πρόσωπον συνέλῃς τὰ τρία, μὴτε ἐργάσῃ τρεῖς ἀλλοτριότητας φύσεων. Καὶ τὸ ἐν ἐπαινετῶν, καλῶς νοούμενον, καὶ τὰ τρία καλῶς διαιρούμενα, ὅταν προσώπων. ἀλλὰ μὴ θεότητος, ἢ διαίρεσις ἤ.

cum personarum distinctio facta fuerit, non divi-

ΚΓ'. Ταῦτα καὶ λαϊκοῖς νομοθετῶ (62), ταῦτα καὶ πρεσβυτέροις ἐντέλλομαι, ταῦτα καὶ τοῖς ἄρχειν πιστευμένοις. Βοηθήσατε τῷ λόγῳ πάντες ὅσοις (63) τὸ δύνασθαι βοηθεῖν ἐκ Θεοῦ. Μέγα φόνον ἐπισχεῖν, καὶ μοιχεῖαν κολάσαι, καὶ κλοπὴν σωφρονίσαι (64)· πολλῷ μᾶλλον εὐσέβειαν νομοθετῆσαι, καὶ ὕγιῃ λόγον χάρισσασθαι. Οὐ τοσοῦτον ὁ ἐμὸς λόγος δυνήσεται πολεμῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅσον τὸ πρόσταγμα, ἐὰν ἐπιστομίξῃς τοὺς κακῶς ἔχοντας, ἐὰν βοηθῆς τοῖς διωκομένοις, ἐὰν τοὺς φονευτάς ἐπέχῃς, ἐὰν κωλύῃς (65) τὸ φονεῦσθαι. Λέγω δὲ, οὐ τὸν σωματικὸν μόνον (66), ἀλλὰ καὶ τὸν ψυχικόν. Πᾶσα γὰρ ἁμαρτία, θάνατός ἐστι ψυχῆς. Μέχρι τούτων ὁ λόγος στήτω.

C

ΚΔ'. Λοιπὸν (67) δὲ ἔστω ὑπὲρ τῶν συνεληλυθότων εὐχῆ. Ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, ἀρχόμενοι τε καὶ ἄρχοντες, πρεσβῦται καὶ νεανίσκοι μετὰ παρθένων, πᾶν γένος ἡλικίας, πᾶσαν μὲν φέρετε ζημίαν, τὴν εἰς χρήματα, τὴν εἰς σώματα· ἐν δὲ μὴ δέξησθε μόνον, τὴν θεότητα ζημιούμενοι. Προσκυνῶ Πατέρα, προσκυνῶ τὸν Υἱὸν, προσκυνῶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μᾶλλον δὲ προσκυνοῦμεν, ἐγὼ καὶ πρὸ πάντων, ὁ ταῦτα λέγων, ἐγὼ καὶ μετὰ πάντας καὶ σὺν πᾶσιν, ἐν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τῷ Χριστῷ (68) ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

D

... κωλύοις.

(66) Σωματικὸν μόνον. Sic Reg. bm et Comb. Sic etiam legit Billius. Gabriellus vero legit, λέγω δὲ φόνον, οὐ τὸν σωματικὸν μόνον. Deest μόνον in ed.

(67) Λοιπόν. In quibusdam, τὸ λοιπόν.

(68) Τῷ Χριστῷ. Reg. bm addit, καὶ τῷ Θεῷ.

661 MONITUM IN ORATIONEM XXXVIII.

I. Christi nativitatem celebrat in hac oratione Gregorius. Ac primo quidem, exultat ipse ob tam singulare beneficium a Deo hominibus concessum; atque ad eosdem lætitiæ motus cœlum et terram invitans, exclamat (n. 1 et 2): «Lætentur cœli, et exsultet terra... quoniam vetera transierunt, et nova facta sunt omnia.» Nam qui in sinu Patris sine matre erat, is in sinu Matris sine patre efficitur. Nec quemquam movere debet, quod ex tanto tamque ineffabili mysterio, offendantur Judæi, Græci derideant, et linguarum pruriginè afficiantur hæretici. Arcet ab hac solemnitate quidquid profanæ gentilitatis mores redolet. Idcirco vetat, ne ædium vestibula coronis cingantur, ne agitentur chori, ac tantæ festivitatis dies in comessationibus et ebrietate transigatur. Puram et spiritualem lætitiæ, ut decet sanctos, ab omnibus exigit; atque insanos risus et nefanda gaudia, ethnicis, qui deos sibi ipsis similes, ac pravis affectibus obnoxios venerantur, relinquenda suadet. Ipse vero in hac solemnitate, convivoris munere perfungi delectatur. Epulas, id est, sermonem de Christi Incarnatione, in qua verè reconduunt Christianorum deliciæ, ministrare gerit. Hinc sublimes volatu usque ad Dei essentiam ipsiusque immensitatem, «quæ omnem, tum temporis, tum naturæ cogitationem superat, ac mente sola, et quidem perexigüe, non ex iis quæ in ipso, sed quæ circa ipsum sunt, adumbrari potest,» evehitur (n. 7). Tum de ipsius æternitate, «quæ nec tempus est, nec in temporis mensuram cadit,» breviter eloquitur (n. 8); unde ad Dei benignitatem transit (n. 9), «cui nequamquam satis fuit, sua ipsius solum contemplatione moveri;» sed, ut plura essent, quæ beneficio afficerentur, creata omnia excogitavit; quæ cogitatio opus fuit. Hinc angelicarum virtutum ac mundi hujus visibilis originem ducit. Hinc hominem ad Dei imaginem formatum, arbitrii libertate donatum, in paradiso collocatum exhibet; atque, ut inde ad Christi nativitatem progrediatur, eundem hominem diaboli fraude deceptum, et a paradisi deliciis non multo post, ob inobedientiam expulsum, flebili oratione representat. Hic autem præsertim ostendit, quantæ sint divitiæ sapientiæ et scientiæ Dei; ac, quo pacto pœna ipsa in misericordiam cesserit, eleganter commonstrat. Percurrens denique præcipua, quæ Christi nativitas hominibus contulit, beneficia, omnes hortatur ut tantæ benignitatis memores, cum Christo vivant ac moriantur, ut simul cum ipso resurgere possint.

II. Inscripta est hæc oratio: «In Theophania, seu Natalitia Salvatoris.» Unde nata hæc apud eruditos controversia, utrum ista oratio dicta sit 25 Decembris 380, an 6 Januarii 381. Qui nodus ut facilius solvatur, duo præcipue notanda sunt: primum, quid præcisè significet vox «Theophania,» et quo sensu fuerit a Græcis Patribus usurpata; deinde, utrum ab omnibus Christianis hæc solemnitas uno eodemque die celebrata sit. Quod ad primum spectat, ex interpretibus manifestum videtur, vocem 662 «Theophania» nihil aliud significasse, nisi «Divinitatis apparitionem,» quoquo tandem modo Deus aliquis præsentiam suæ signum dedisse crederetur. Plura hujus rei testimonium ex gentilium scriptis referunt Casaubonius et Suicerus (69) qui contendunt etiam e paganorum ritibus in ecclesiasticam observationem, ut alia multa, ita quoque Theophaniorum appellationem derivatam esse. Ecclesiastici autem scriptores, voce «Theophania,» seu «Epiphania» (quæ voces apud eos idem sonant), intelligunt præsertim «Christi in carne apparitionem,» seu, «nativitatem. Epiphania,» inquit Suidas (70), «est Salvatoris Jesu Christi Incarnatio.» Et Epiphanius (71): «Dies Epiphaniorum est dies quo natus est Christus secundum carnem.» Eadem in aliis reperias. Hæc siquidem communis fuit Græcorum Patrum sententia de Theophaniorum et Epiphaniorum appellatione. Gregorius quoque noster in hac oratione Christi nativitatem, «Theophania,» seu, «Natalitia» appellat (n. 3). «Utroque enim modo,» inquit, «appellatur hæc celebritas, duobus scilicet nominibus uni eidemque rei impositis. Deus namque per nativitatem hominibus apparuit.» Hieronymus vero intelligit baptismum, in quo aperti sunt Christo cœli. Ait enim (72): «Epiphaniorum dies huc usque venerabilis est, non, ut quidam putant, natalis in carne; tunc enim absconditus est, et non apparuit; quod huic tempori congruit, quando dictum est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.*» Negat igitur Hieronymus Epiphania dici posse nativitatis diem, quia tum Christus latuerit; ac proinde «Gregorio præceptori suo,» ut cum Casaubono loquitur (73), «ex proposito contradicit.» Verum, ut refellatur Hieronymi sententia, satis est probasse ex scriptoribus jam citatis, Theophaniorum et Epiphaniorum voces, pro Christi «in carne apparitione,» seu, «nativitate,» passim a Græcis Patribus usurpatas fuisse. Idem dicendum de Chrysostomo, qui, homilia *De baptismo Christi*, sic loquitur (74): «Qui fil, ut non ea dies, qua natus est, sed ea, qua baptizatus est, Epipha-

(69) Casaub. *Exercit. in Annal. Bar.*, v. 166;
Suicer. voce *Ἐπιφάνεια*.

(70) Voce *Ἐπιφάνεια*,

(71) *Ilær.* l. III.

(72) *Lib. 1 Comm. in Ezechiel.*

(73) *Exercit. in Annal. Bar.*, p. 169

(74) *T. II novæ ed.*, p. 369, n. 2.

nia, seu *Apparitio* appelletur?... Quia nimirum non omnibus manifestus est redditus, cum partu est editus, sed cum est baptizatus. Nam ad hunc usque diem vulgo erat ignotus.» At notandum, hanc homiliam a Savilio (75) aliisque inter spuria Chrysostomi opera rejici.

III. Facili autem negotio solvi potest hæc altera quæstio, utrum scilicet nativitatis Christi solemnitas uno eodemque die ab omnibus Christianis celebrata sit. Diversus enim fuit, ut concors universorum sententia est, Græcorum et Latinorum hujus festi celebrandi ritus. Apud Latinos quidem eadem quæ nunc est, primitivis etiam temporibus fuit diei et temporis ratio; atque distinctis semper nominibus, festo ac tempore, Natalis et Epiphaniæ celebrata sunt; illa 25 Decembris; ista 6 Januarii. Præterea Latini, per vocem, « Epiphaniis, » numero plerumque singulari, quamvis a Græcis plurali numero expressam, designabant, et stellam quæ in Oriente apparens, magos ad Christi præsepe perduxit, et ejusdem baptismi, in quo cæli aperti sunt, ac Christus cælesti voce manifestatus, hominibus innotuit. Aliter autem se res habuit apud Græcos. Nam, ut ab Ægyptiis incipiamus, eos uno eodemque die, 6 scilicet Januarii, natalis ac baptismi festa celebrasse, luculenter docet Cassianus his verbis (76): « Intra Ægypti regionem, mos iste antiqua traditione servatur, ut, peracto 663 Epiphaniarum die, quem provinciæ illius sacerdotes, vel Domini baptismatis, vel secundum carnem nativitatis esse definiunt; et idcirco utriusque sacramento solemnitate, non bifarie, ut in occidentis provinciis, sed sub una diei hujus festivitate concelebrant, » etc. Hæc autem scribebat Cassianus anno circiter 420 aut 425. Viguit etiam idem ritus apud reliquos Orientales, non quidem ad Cassiani tempora, sed tantum ad medium circiter sæculum quartum, in quo, ut ex Chrysostomo discimus (77), « ex occidentis regionibus » in Orientem invecta est consuetudo illa celebrandi natalem Domini die 25 Decembris. At ne quis forte existimet, Chrysostomum de Antiochena tantummodo provincia locutum fuisse, quod Antiochiæ homiliam, in qua hæc leguntur, habuerit, Gregorii etiam Nysseni nostrique Gregorii testimonia referamus. Gregorius quidem Nyssenus, in Cappadociæ provincia episcopus, de natali Domini agens (78), sic loquitur: « Nunc per totum orbem habitatum (modo tamen, ut ex Cassiano vidimus, Ægypti regionem excipias), diem festum celebrantium concors sorus auditur. » Quibus profecto, non antea pari concordia celebratum, significatur. Idem Nyssenus, oratione *De baptismo*: « Natus igitur est Christus, » inquit (79), « velut ante paucos dies... Baptizatur hodie, » etc. Hæc autem optime consonant cum his quæ a Gregorio nostro referuntur, tum in hac oratione, tum in ea quæ *In sancta lumina* inscribitur. In hac enim oratione, de Christi nascentis divinitate locutus, addit (n. 16): « Et quidem paulo post Jesum purificationis meæ causa in Jordane purgari videbis; vel potius, aquas purificatione sua purificare. » In altera autem (or. xxxix, n. 14) ait: « Christi quidem nativitas congrua solemnitate prius, tum a me festi duce, tum a vobis... celebrata est. Cum stella eucurrimus, cum magis adoravimus... Nunc vero alia Christi actio, aliudque mysterium sequitur... Christus illuminatur, Christus baptizatur, » etc. Ex quibus non immerito sane colligimus, jam Gregorii temporibus, Christi nativitatem ab ejusdem baptismi apud plerosque Orientales distinctam esse, atque ab universa fere Ecclesia 25 Decembris celebratam, cum isto tamen discrimine, quod magorum adoratio, quæ apud Latinos, una cum baptismate 6 Januarii celebratur, natali Domini apud Græcos annexa sit. Qui mos, ut observat Tillemontius (80), « etiamnum adhuc in his regionibus perseverat. » Nobis igitur ex dictis concludendum videtur, orationem istam Constantinopoli, 25 Decembris anni 380 pronuntiatam fuisse.

(75) T. V, p. 523.

(76) *Coll. x, c. 2.*(77) *Hom. de Christi Nativitate*, t. II ed. Bened., p. 352.

8) T. III, p. 552.

(79) *Ibid.* p. 368.

(80) T. IX, art. LXVI, p. 462.

ORATIO XXXVIII*.

ΛΟΓΟΣ ΑΗ

In Theophania, sive Natalitia Salvatoris.

Α Εἰς τὰ Θεοφάνια (81), εἴθουν Γενέθλια τοῦ Σωτήρος.

I. Christus gignitur, glorificatur; Christus e cælis, obviam prodit; Christus in terra, subvehimini. *Cantate Domino, omnis terra* 66-70. Atque, ut hæc duo in unum contraham: *Lætentur cæli, et 664 exaltet terra* 71, propter cælestem, ac postea terrestrem. 66-70 *Psal. xcv, 1.* 71 *ibid. 11:*

Α'. Χριστὸς γεννᾶται, δοξάζετε· Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ· καὶ, ἐν ἀμφοτέροις συνελθὼν εἰπω, Εὐφρανέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀταλλιάσθω ἡ γῆ, διὰ τὸν ἐπουράνιον, εἰτα ἐπί-

* Alias et nunc XXXVIII. — Habita 25 Decembris anni 380.

(81) *Εἰς τὰ Θεοφάνια*. Sic plures codices. Regg. c et pl: *Εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν*. « In sanctam Christi nativitatem. » Or. 1, *Εἰς τὴν κατὰ*

σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. « In nativitatem Domini, et Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, secundum carnem. »

γειον. Χριστός ἐν σαρκί, τρόμφ και χαρῆ ἀγαλλιάσθε· τρόμφ, διὰ τὴν ἁμαρτιάν· χαρῆ, διὰ τὴν ἐλπίδα. Χριστός ἐκ Παρθένου· γυναῖκες παρθευέετε, ἵνα Χριστοῦ γένησθε μητέρες. Τίς οὐ προσκυνεῖ τὸν ἀπ' ἀρχῆς; τίς οὐ δοξάζει τὸν τελευταῖον;

B. Πάλιν τὸ σκότος (82) λύεται, πάλιν τὸ φῶς ὀφίσταται, πάλιν Αἴγυπτος σκότῳ κολάζεται, πάλιν Ἰσραὴλ στύλῳ φωτίζεται. Ὁ (83) φῶς μέγα τῆς ἐπιγνώσεως. *Τὰ ἀρχαία παρήλθεν· Ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά.* Τὸ γράμμα ὑποχωρεῖ, τὸ πνεῦμα πλεονεκτεῖ, αἱ σκιαί παρατρέχουσιν, ἡ ἀλήθεια ἐπισέρχεται. Ὁ Μελχισεδέχ (84) συνάγεται· ὁ ἀμήτωρ, ἀπάτωρ γίνεται· ἀμήτωρ τὸ πρότερον, ἀπάτωρ τὸ δεύτερον. Νόμοι φύσεως καταλύονται. Πληρωθῆναι δὲ τὸν ἄνω κόσμον. Χριστός (85) κελεύει· μὴ ἀντιτίκωμεν. *Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας, ὅτι παιδιον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς και (86) ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ* (τῷ γὰρ σταυρῷ συνεπαίρεται), *και καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλής, τῆς τοῦ Πατρὸς, Ἄγγελος.* Ἰωάννης βοάσται· *Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου.* Κἀγὼ (87) βοήσομαι τῆς ἡμέρας τὴν δύναμιν· Ὁ ἄσαρκος σαρκούται, ὁ Λόγος παχύνεται, ὁ ἀόρατος ὁράται, ὁ ἀναφῆς ψηλαφᾶται, ὁ ἀχρονος (88) ἀρχεται, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται, Ἰησοῦς Χριστός, *χθὲς και σήμερον, ὁ αὐτός και εἰς τοὺς αἰῶνας.* Ἰουδαῖοι σκανδαλιζέσθωσαν, Ἕλληνες διαγελάτωσαν, αἰρετικοὶ γλωσσαλείτωσαν. Τότε πιστεύουσιν (89), ὅταν ἴδωσιν (90) εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον· εἰ δὲ μὴ τότε, ἀλλ' ὅταν ἐξ οὐρανῶν ἐρχόμενον, και ὡς κριτὴν καθεζόμενον.

Γ. Ταῦτα μὲν ὕστερον, τὰ δὲ νῦν Θεοφάνια, ἡ πανήγυρις, εἴτουν Γενέθλια· λέγεται γὰρ ἀμφοτέρα, δύο καιμένων προσηγοριῶν ἐνὶ πράγματι. Ἐφάνη γὰρ Θεὸς ἀνθρώποις διὰ γεννήσεως· τὸ μὲν ὄν, και ἀεὶ ὄν ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος (91), ὑπὲρ αἰτίας και λόγον (οὐδὲ γὰρ ἦν τοῦ Λόγου λόγος ἀνώτερος)· τὸ δὲ, δι' ἡμᾶς γενόμενος ὕστερον, ἐν' ὃ τὸ εἶναι δοῦς, και τὸ εἶναι χαρίσται· μᾶλλον δὲ, βεῦσαντας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ εἶναι διὰ κακίαν, πρὸς αὐτὸ (92) πάλιν ἐπαναγάγη διὰ σαρκώσεως. Ὄνομα δὲ, τῷ φανῆναι (93) μὲν, Θεοφάνια· τῷ δὲ γεννᾶσθαι, Γενέθλια.

Idem rursus Incarnationem suam revocaret. Theophania igitur ob eam causam hoc festum appellatur, quod apparuerit; Nativitas vero, quod natus sit.

⁷² Exod. i, 21. ⁷³ Exod. xiii, 21. ⁷⁴ Isa. ix, 2. ⁷⁵ II Cor. v, 17. ⁷⁶ Psa. xlvii, 1. ⁷⁷ Isa. ix, 6. ⁷⁸ Matth. iii, 3. ⁷⁹ Hebr. xiii, 8.

(82) *Τὸ σκότος.* Per « tenebras » intelligit Gregorius « errorem » et « peccatum »; et « lucem » autem, « veram fidei doctrinam et virtutem. »

(83) *Ἰδέτω, etc.* In Isaiā ix, 2, juxta LXX, legitur: *Ἰδε τὸ φῶς μέγα.* « Vidit lucem magnam. »

(84) *Μελχισεδέχ.* Melchisedech sine patre et sine matre fuit Christi typus. Quod quidem in Christi nativitate completum est. Hinc Aug. tract. 8 in Joan. ait: « Christus singulariter natus de patre sine matre, de matre sine patre; sine matre Deus, sine patre homo, » etc.

(85) *Χριστός.* Reg. c, Κύριος, « Dominus. »

(86) *Υἱὸς και, etc.* Sic LXX et melioris notæ codd. in ed., Υἱὸς, και. Quod sic vertit Billius: « Parvulus

A Christus in carne, tremore et gaudio exsultate; tremore, propter peccatum; gaudio, propter spem. Christus ex Virgine; mulieres, virginitatem colite, ut Christi matres sitis. Quis eum, qui a principio est, non adorat? Quis eum, qui postremus est, non laudat ac celebrat?

H. Rursus tenebræ solvuntur, rursus lux creatur, rursus Ægyptus tenebris vexatur ⁷², rursus Israel per columnam illuminatur ⁷³. Populus, qui in ignorantia tenebris sedet ⁷⁴, magnam cognitionis et scientiæ lucem inspiciat. *Vetera transierunt: eccæ facta sunt omnia nova* ⁷⁵. Littera cedit, spiritus superat, umbræ prætereunt, veritas ingreditur. Melchisedech colligitur: qui sine matre erat, sine patre efficitur; prius quidem sine matre, post autem sine patre. Naturæ leges evertuntur. Supernum mundum impleri oportet. Christus jubet: ne obstamus. *Omnes gentes, plaudite manibus* ⁷⁶, quoniam *parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus principatus super humerum ejus* (cum cruce etenim extollitur), *ac vocatur nomen ejus, magni consilii, hoc est, paterni, Angelus* ⁷⁷. Clamet Joannes: *Parate viam Domini* ⁷⁸. Ego quoque diei hujus vim ac potentiam clamabo; carnis expers incarnatur; Verbum crassescit; invisibilis cernitur; intactilis tangitur; tempore vacans initium sumit; Dei Filius, hominis Filius efficitur, *Jesus Christus heri, et hodie, ipse et in sæcula* ⁷⁹. Judæi offendantur, Græci derideant, hæretici linguæ prurigine afficiantur. Tum credent, cum in cælum ascendentem viderint: quod si ne tum quidem, at certe cum e cælo descendentem, atque ut judicem sedentem aspexerint.

III. Verum hæc posterius. Nunc autem Theophania, sive Natalitia, præsens celebritas: utroque enim modo appellatur, duobus scilicet nominibus uni eidemque rei impositis. Deus enim per nativitatem hominibus apparuit, alterum quidem jam existens, et quidem sempiternæ **665** ex sempiterno, supra causam omnem ac rationem (neque enim causa ulla Verbo superior erat); alterum, nostræ salutis causa, postea factus, ut, qui vitam dederat, idem beatam quoque vitam largiretur; vel potius, ut nos per vitium a beata vita prolapsos, ad eamdem rursus Incarnationem suam revocaret. Theophania igitur ob eam causam hoc festum appellatur, quod apparuerit; Nativitas vero, quod natus sit.

Idem rursus Incarnationem suam revocaret. Theophania igitur ob eam causam hoc festum appellatur, quod apparuerit; Nativitas vero, quod natus sit.

⁷² Exod. i, 21. ⁷³ Exod. xiii, 21. ⁷⁴ Isa. ix, 2. ⁷⁵ II Cor. v, 17. ⁷⁶ Psa. xlvii, 1. ⁷⁷ Isa. ix, 6. ⁷⁸ Matth. iii, 3. ⁷⁹ Hebr. xiii, 8.

D lus natus est nobis filius, et datus est nobis. »

(87) *Κἀγὼ.* Quinque Regg., ἐγώ.

(88) *Ἀχρονος.* Ἄναρχος legit Nicephorus in *Antirr. adv. Const. Copronym.* ap. Mai, *Biblioth. nova* V, II, 65. Edit.

(89) *Πιστεύουσιν.* Sic sex Regg., Coisl. 2 et Or. 2. In ed., πιστεύουσιν, « credunt. »

(90) *Ἰδωσιν.* Duo Collb. addunt, αὐτόν.

(91) *Ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος.* Hæc desunt in nonnullis.

(92) *Αὐτό.* Reg. pb, sed recentiori manu, ταυτόν.

(93) *Τῷ φανῆναι.* Chrys., τὸ φανῆναι. Mox idem, τὸ δὲ γεννᾶσθαι.

IV. Hoc festum nostrum est, hoc hodierno die A celebramus, Dei nimirum ad homines adventum, ut ad Deum accedamus, aut (id enim aptius dicitur), revertamur; ut, deposito veteri homine, novum induamus; et quemadmodum in veteri Adamo mortui sumus, ita in Christo vivamus, dum nimirum cum Christo et nascimur, et cruci affligimur, et sepelimur, et resurgimus. Pulchra enim in contrarium mutatio mihi subeunda est, ut, quemadmodum ex secundis rebus molestæ venerunt, sic etiam ex molestis lætæ et jucundæ redeant. *Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit et gratia*⁹⁴; et, si gustus condemnavit, quanto magis Christi passio justificavit? Quocirca non ut in publicis festis fieri solet, sed divine; non mundane, sed supra mundane; non quæ nostra sunt, sed ejus qui noster est, vel, ut rectius loquar, ejus qui Dominus est; non quæ infirmitatis sunt, sed quæ curationis; non quæ creationis, sed quæ regenerationis, celebremus.

V. Id autem qua ratione consequemur? Nempe, si nec domus vestibula coronis cingamus, nec choros agitemus, nec vicos ornemus, nec oculum pascamus, nec aurem cantu mulceamus, nec olfactum muliebriter deliniamus, nec gustui lenocinemur, nec tactui gratificemur, promptis, inquam, illis ad vitium viis, et peccati januis, nec delicatis et circumfluentibus vestibus emolliamur, quarum quod pulcherrimum est, nulli usui est, nec gemmarum splendoribus, nec auri fulgoribus, nec colorum artificii nativam pulchritudinem ementientibus, atque adversus divinam imaginem excogitatis; nec comessationibus et ebrietatibus⁹⁵, quibus cubilia et impudicitias adjuncta esse scio; quandoquidem malorum magistrorum malæ doctrinæ sunt, vel potius, malorum seminum malæ segetes. Ne altos e frondibus toros figamus, ventri umbracula **666** delicata fabricantes. Nec fragrantia vina, nec coquorum lenocinia, nec exquisitissima unguenta in pretio habeamus. Nec terra et mare pretiosum nobis stercus dono offerant (hoc enim honore delicias afficere soleo); nec alius alium intemperantia superare contendamus. Mibi enim intemperantia est, quidquid superfluum est, ususque necessarios excedit; idque esurientibus aliis, atque inopia laborantibus, iis, inquam, qui ex eodem luto et temperamento constant.

VI. Verum hæc gentilibus, ac gentilitiis pompis, D festisque relinquamus: qui etiam iis, quos sacrificiorum nidor oblectat, deorum nomen tribuunt, apteque proinde divinum numen ventre colunt, niali utique malorum dæmonum, et fictores, et sacerdotes, et cultores. At nos, a quibus Verbum adoratur, si quid deliciis dandum est, in sermone deli-

Rom. v, 20. ⁹⁴ Rom. xiii, 13.

(94) Ἐνδημήσωμεν. « Præsentes simus, accedamus. » Sic plerique codd. In ed., ἐκδημήσωμεν, « excedamus. »

(95) Συγγενόμενοι. « Nascimur. » Sic Comb. Sic etiam legit Billius. In ed., συγγενόμενοι, « conversamur. »

(96) Συνθαπτόμενοι. Chrys. et Par. addunt, πρόθυμω, « alacriter. »

Δ'. Τοῦτό ἐστιν ἡμῖν ἡ πανήγυρις, τοῦτο εορτάζομεν σήμερον, ἐπιδημίαν Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, ἵνα πρὸς Θεὸν ἐνδημήσωμεν (94), ἢ ἐπανεέλθωμεν (οὕτω γὰρ εἰπεῖν οἰκειότερον), ἵνα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποθῆμενοι, τὸν νέον ἐνδυσώμεθα· καὶ ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀπεθάνομεν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ ζήσωμεν, Χριστῷ καὶ συγγενόμενοι (95), καὶ συσταυρούμενοι, καὶ συνθαπτόμενοι (96), καὶ συνανιστάμενοι. Δεῖ γάρ με παθεῖν τὴν καλὴν ἀντιστροφὴν· καὶ ὥσπερ ἐκ τῶν χρηστοτέρων, ἦλθε τὰ λυπηρὰ, οὕτως ἐκ τῶν λυπηρῶν, ἐπανελεῖν τὰ χρηστότερα. Οὐ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις· καὶ εἰ ἡ γεῦσις κατέκρινε, πᾶσα μᾶλλον τὸ Χριστὸν παθεῖν ἐδικαίωσεν; Τοιγαροῦν ἐπιδάξωμεν, μὴ πανηγυρικῶς, ἀλλὰ θεϊκῶς· μὴ κοσμικῶς, ἀλλ' ὑπερκοσμικῶς· μὴ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἡμέτερου, μᾶλλον δὲ τὰ τοῦ Δεσπότη· μὴ τὰ τῆς ἀσθενείας, ἀλλὰ τὰ τῆς ἰατρείας· μὴ τὰ τῆς πλάσεως, ἀλλὰ τὰ τῆς ἀναπλάσεως:

Ε'. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; Μὴ πρόθυρα στεφανώσωμεν, μὴ χοροὺς συστησώμεθα, μὴ κοσμήσωμεν ἀγυιάς, μὴ ὀφθαλμὸν ἐστιάσωμεν, μὴ ἀκοὴν καταυλήσωμεν, μὴ δσφρησιν ἐκθελύνωμεν, μὴ γεῦσιν καταπορνεύσωμεν, μὴ ἀφῆ χάρισώμεθα, ταῖς προχείροις εἰς κακίαν ὁδοῖς, καὶ εἰσῶσις τῆς ἁμαρτίας, μὴ ἐσθῆτι μαλακισθῶμεν, ἀπαλῆ τε καὶ περιβρέουση, καὶ ἥς τὸ κάλλιστον ἀχρηστία, μὴ λίθων διαυγείας, μὴ χρυσοῦ περιλάμψει, μὴ χρωμάτων σοφίσμασι ψευδομένων τὸ φυσικὸν κάλλος, καὶ κατὰ τῆς εἰκόνας ἐξευρημένων· μὴ κώμοις καὶ μέθαις, οἷς κολίται; καὶ ἀσελγείας οἶδα συνεξευγμένας· ἐπειδὴ κακῶν διδασκάλων κακὰ τὰ μαθήματα, μᾶλλον δὲ πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια. Μὴ στιβάδας ὕψιλάς πεζώμεθα σκηνοποιοῦντες τῇ γαστρὶ τὰ τῆς θρύψεως. Μὴ τιμῆσωμεν οἴνων τοὺς ἀνοσομίας, ὀφιοποιῶν μαγγανείας, μύρων πολυτελείας. Μὴ γῆ καὶ θάλασσα τὴν τιμίαν ἡμῖν κόπρον δωροφορεῖτωσαν· οὕτω γὰρ ἐγὼ τιμᾶν οἶδα τρυφήν. Μὴ ἄλλος ἄλλον ἀκρασίᾳ νικᾶν σπουδάζωμεν. Ἀκρασία γὰρ ἐμοί, πᾶν τὸ περιττὸν καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν· καὶ ταῦτα κεινώντων ἄλλων καὶ δεομένων, τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ τε καὶ κράματος.

Ζ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἑλλῆσι παρῶμεν, καὶ Ἑλληνοῖς κόμποις, καὶ πανηγύρεσιν· οἳ καὶ θεοὺς ὀνομάζουσι (97) κνίσσας χαίροντας, καὶ ἀκολούθως τὸ θεῖον τῇ γαστρὶ θεραπεύουσι, πονηροὶ πονηρῶν δαιμόνων, καὶ πλάσται, καὶ μυσταγωγοί, καὶ μύσται (98) τυγχάνοντες. Ἡμεῖς δὲ, οἷς Λόγος τὸ προσκυνοῦμενον, καὶν τι δέη (99) τρυφᾶν, ἐν λόγῳ (1)

(97) Ὀνομάζουσι. Or. 1, νομίζουσι, « Deos arbitrantur nidore sacrificiorum delectari. »

(98) Μυσταγωγοὶ καὶ μύσται. « Erroris ac dæmonum doctores et discipuli. »

(99) Δέη. Quatuor Regg., octo Colb., Chrys.; δέοι.

(1) Ἐν λόγῳ. Coisl. 1, ἐν λόγοις.

τρυφήσωμεν, καὶ θείῳ νόμῳ, καὶ διηγήμασι (2), ἅς τε ἄλλοις, καὶ ἐξ ὧν (3) ἡ παρούσα πανηγυρίς· ἐν οἰκίῳ ἢ (4) τὸ τρυφῶν, καὶ μὴ πόρρω τοῦ συγκαλέσαντος. Ἡ βούλεσθε (καὶ γὰρ ἐγὼ σήμερον ἐπιτάτωρ τοῦ ἐγὼ τὸν περὶ τούτων παραθῶ λόγον τοῖς καλοῖς ὑμῖν δαιτυμόσιν, ὡς οἶόν τε θαυσιῶς τε καὶ φιλοτιμίας, ἐν εἰδήτε, πῶς δύναται τρέφειν ὁ ξένος τοὺς ἐγχωρούς, καὶ τοὺς ἀστικοὺς (5) ὁ ἀγροικος, καὶ τοὺς τρυφῶντας ὁ μὴ τρυφῶν, καὶ τοὺς περιουσία λαμπροὺς, ὁ πένης τε καὶ ἀνέστιος; Ἄρξομαι δὲ ἐντεῦθεν· καὶ μοι καθήρασθε, καὶ νοῦν, καὶ ἀκοήν, καὶ διάνοιαν, ὅσοι τρυφᾶτε τὰ τοιαῦτα· ἐπειδὴ περὶ Θεοῦ, καὶ θεῖος ὁ λόγος· ἐν ἀπέλθῃτε τρυφῆσαντες (6) ὄντως τὰ μὴ κενούμενα. Ἔσται δὲ ὁ αὐτὸς πληρέστατός τε ἅμα καὶ συντομώτατος· ὡς μῆτε τῷ ἐνδεεῖ λυπεῖν, μῆτε ἀηδῆς (7) εἶναι διὰ τὸν χρόνον.

Z. Θεὸς ἦν μὲν ἀεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται· μᾶλλον δὲ ἔστιν ἀεὶ. Τὸ γὰρ ἦν, καὶ ἔσται, τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου τμήματα, καὶ τῆς βευστικῆς φύσεως· ὁ δὲ ὢν ἀεὶ, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζει, τῷ Μωϋσεῖ χρηματίζων (8) ἐπὶ τοῦ ὄρους. Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν, ἔχει τὸ εἶναι, μῆτε ἀρξάμενον, μῆτε παυσόμενον (9), οἶόν τι πέλαγος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀόριστον, πᾶσαν ὑπερεκπῖπτον ἔνοιαν, καὶ χρόνον καὶ φύσεως· νῦν μόνῳ σκιαγραφούμενος, καὶ τοῦτο (10) λαν ἀμυδρῶς καὶ μετρίως, οὐκ ἐκ τῶν (11) κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἑνδαγμα, πρὶν κρατηθῆναι, φεῦγον, καὶ πρὶν νοηθῆναι, διαδιδράσκον· τοσαῦτα περιλάμπον ἡμῶν τὸ ἡγεμονικόν, καὶ ταῦτα κεκαθαρισμένον, ὅσα καὶ ὕψιν ἀστραπῆς τάχος οὐκ ἰσταμένης· Ἔμοι δοκεῖν, ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἕλη πρὸς ἑαυτὸν (12) (τὸ γὰρ τελέως ἄληπτον, ἀνέλπιστον, καὶ ἀνεπιχειρήτον), τῷ δὲ ἀλήπτῳ θαυμάζηται, θαυμαζόμενον δὲ ποθῆται πλέον, ποθοῦμενον δὲ καθαίρη, καθαῖρον δὲ θεοειδεῖς ἀπεργάζεται (13), τοιοῦτοις δὲ γενομένοις, ὡς οἰκεῖος, ἤδη προσομιλῇ, τολμᾷ τε νεανικὸν ὁ λόγος, Θεὸς θεοῖς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος, καὶ τοσοῦτον ἴσως, ἵσον ἤδη γινώσκει τοὺς γινωσκόμενους. Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ δυσθεώρητον· καὶ τοῦτο πάντη καταληπτὸν αὐτοῦ μόνον, ἢ ἀπειρία· κἄν τις οἴηται τῷ ἀπλήτῳ (14) εἶναι φύσεως, ἢ ὄλον ἄληπτον εἶναι, ἢ τελέως ληπτόν. Τί γὰρ ὅς ἀπλήτῳ ἔστι φύσεως, ἐπιζητήσωμεν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φύσις αὐτῷ ἢ ἀπλό-

⁹² Exod. III, 14.

(2) Καὶ διηγήμασι. Sic Regg. bm, ph, Chrys., etc. In ed., καὶ διηγήματι.

(3) Ἐξ ὧν, etc. « Ex quibus præsens solemnitas constat; » in qua scilicet agitur de homine creato, lapso et instaurando per mysterium Incarnationis.

(4) Ἐν οἰκίῳ ἢ. Sic Regg. b, c, a, om, ph, Chrys., Coisl. 1, Or. 1, etc. In ed., ἐν οἰκίῳ ἢ.

(5) Ἀστικοὺς. Sic tres Regg. et totidem Coll. ac Or. 1. In ed., ἀστυχοὺς.

(6) Τρυφῆσαντες. Comb., τρυφήσαντες.

(7) Ἀηδῆς. Or. 1, ἀηδεῖς.

A ciemur, atque in lege divina, et narrationibus, cum aliis, tum iis præsertim, quæ præsentī festo consentaneæ sunt; ut aptæ, minimeque ab eo, a quo convocati sumus, alienæ sint deliciæ nostræ. An vero placet, ut, quandoquidem hodierno die convivatoris apud vos munere perfungor, vobis, præclaris convivis, sermonem de his rebus, quam fieri poterit, lautissimum et copiosissimum apponam, ut noscatis, quam belle, et indigenas peregrinus, et urbanos rusticus, et deliciis operam dantes homo a deliciis alienus, et opibus claros pauper ac domo carens, alere queat? Hinc autem exordiar: ac vos, quæso, et mentem, et aures, et animum purgatum afferte, quicunque huiusmodi deliciis studetis (quandoquidem quæ de Deo habetur, divina quoque ipsa est oratio) ut deliciis laudquaquam evanescentibus revera affecti discedatis. Erit autem eadem simul et plenissima, et maxime compendiosa; ut nec ob defectum molestiam, nec ob saturitatem tædium asserat.

VII. Deus, et erat semper, et est, et erit: vel, ut rectius loquar, semper est. Nam erat, et erit, nostri temporis, fluxæque naturæ segmenta sunt. Ille autem semper est, atque hoc modo seipsum nominat, cum in monte Moysi oraculum edit⁹². Universum enim id, quod est, in se complectitur, nec principium habens, nec 667 linem habiturum, vel ut pelagus quoddam essentia immensum et interminatum, omnem, tum temporis, tum naturæ cogitationem superans; mente sola adumbratus is, et quidem perexigue ac perobscure, non ex his quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsum: alia ex alio collecta specie ad unum quoddam veritatis simulacrum, priusquam teneatur, effugiens, et priusquam intellectu percipiatur, se ipsum fuga proripiens: tantum principem nostri partem, eamque a vitiorum lahe purgatam, collustrans, quantum oculorum aciem fulguris celeritas minime consistentis. Hoc autem, mea quidem sententia, idcirco fit, ut quatenus comprehendi potest, nos ad se trahat (quod enim percipi omnino nequit, id nec sperat quisquam, nec assequi conatur); quatenus autem capi non potest, admirationem sui excitet, atque ex ipsa admiratione vehementius expetatur, expetitus purget, purgans autem divinos efficiat, talesque cum redditū sunt, cum iis jam, velut cum familiaribus, consuetudinem habeat (metuo ne hoc audacius a me dictum videri possit), Deus diis unitus et cognitus, ac tantum fortasse, quantum jam eos, qui ipsi noti sunt, cogno-

(8) Χρηματίζω. Sic Comb. ex duobus codd. et Bas. In ed., σχηματίζων, « effingens. »

(9) Ἀρξάμενον ... παυσόμενον. Or. 1, ἀρξάμενος ... παυσόμενος.

(10) Τοῦτο. Sic Reg. ph, etc. In ed., τοῦτο.

(11) Οὐκ ἐκ τῶν, etc. « Non ex iis quæ in ipso sunt, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, » nempe, « ex creaturis. »

(12) Ἐαυτό. Reg. ph, εαυτόν.

(13) Ἀπεργάζεται. Tres Regg. ἐργάζεται.

(14) Τῷ ἀπλήτῳ. Sic tres Regg. et decem Coll. In ed., τὸ ἀπλήτῳ.

scit. Immensus igitur et infinitus est Deus, et ad
contemplandum difficilis : atque hoc solum omnino
de ipso comprehendi potest, nempe quod immensus, et infinitus sit : etsi quispiam existime, eum, quia
simplicis naturæ sit, rationem hanc habere, ut, vel prorsus incomprehensibilis sit, vel prorsus ac perfecte
comprehendi queat. Quid enim ille sit, qui naturam simplicem habet, exquiramus. Neque enim simplicitas
illi natura est : quandoquidem nec compositis sola compositio.

VIII. Jam vero, cum immensitas bifariam conside-
retur, nempe et principii, et finis ratione (nam
quod supra hæc est, ac non in his, immensum est) ;
cum in superius profundum mens aspexit, non ha-
bens ubi consistat, formisque illis, quas de Deo concipit
innitatur, immensum hoc et inextricabile,
anarchum, hoc est, principio carens, appellavit :
cum autem ad inferiora et posteriora, immortale
atque interitus expers ; cum vero utrumque con-
traxit et collegit, æternum. Æternitas enim, nec
tempus, nec temporis pars ulla est (nec enim in
mensuram cadit) ; sed quod nobis tempus est, so-
lis motu definitum, hoc æternis ævum est, nimirum
ille quasi temporalis quidam motus, et inter-
vallum, quod simul cum æternis extenditur. Atque
hæc nobis 668 in præsentia de Deo dicta sint.
Neque enim plura disserere hujus est temporis,
quandoquidem nobis hoc loco non de divinitate,
sed de œconomia instituta est oratio. Deum porro
cum dico, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum
dico ; nec ultra hæc diffusa divinitate, ne deorum
turbam inducamus ; nec rursus infra hæc finita et
restricta, ne deitatis inopia premi judicemur, vel
propter unius principatum in Judaismum, vel
propter deorum multitudinem in gentilismum inci-
dentes. Nam utrobique malum æquale est, tametsi
in contrariis reperiatur. Sic nimirum Sancta sanctorum, quæ etiam a seraphinis obteguntur, ac tri-
bus sanctificationibus celebrantur⁶⁶⁹, in unam dominationem ac deitatem coeuntibus : quemadmo-
dum et alius quidam ante nos pulcherrime et sublimissime philosophatus est.

IX. Quoniam autem bonitati nequaquam satis erat
sua ipsius solum contemplatione moveri, sed bonum
diffundi ac propagari oportebat, ut plura essent,
quæ beneficio afficerentur (id enim summæ bonita-
tis erat), primum angelicas et cælestes virtutes cogitavit : atque illa cogitatio opus erat, quod Verbo
confitebatur, ac Spiritu explebatur. Atque ita secundi splendores procreati sunt, primi splendoris
administri ; sive intelligentes spiritus, sive ignem
velut materiæ expertem et incorporeum, sive aliam
quandam naturam, quam proxime ad has acce-

⁶⁶⁸ Isa. vi, 2 seqq.

(15) *Εἰς τὸν ἄνω βυθόν.* Gloss., εἰς τὰ παρελθόντα, « ad præterita. »

(16) *Εἰς τὰ κάτω.* Reg. ph, εἰς τὸν κάτω, nempe, βυθόν. Gloss., εἰς τὰ μέλλοντα, « ad futura. »

(17) *Ὅπερ ἡμῖν.* Reg. c, ὁ παρ' ἡμῖν.

(18) *Πεφίλοσοφῆσθω.* Reg. biii, πεφίλοσοφῆσθω. Mox, οἰκονομία, « œconomia, » id est, « Incarnatio, » seu, « Nativitas. »

(19) *Εὐρίσκηται.* Comb., εὐρίσκηται.

(20) *Ὁ καὶ ἄλλω τινί,* etc. Schol. : Οἶμαι αὐτὸν Ἀθανάσιον λέγειν ἐν τῷ δ' πρὸς τὰς αἰρέσεις, εἶπτον κατὰ Ἀρειανῶν. « Credo Athanasium ab eo significari, in quarto adversus Hæreses, seu, adversus Arianos libro. » Nec aliter sentit Nicetas,

της · εἴπερ μὴδὲ τοῖς συνθέτοις, μόνον τὸ εἶναι συνθέτοις.

H'. Διχῆ δὲ τοῦ ἀπειρου θεωρουμένου, κατὰ τε ἀρχὴν καὶ τέλος (τὸ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ μὴ ἐν τούτοις, ἀπειρον), ὅταν μὲν εἰς τὸν ἄνω βυθόν (15) ὁ νοῦς ἀποβλέψῃ. οὐκ ἔχων ὅποι στή καὶ ἀπείρηται ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις, τὸ ἐνταῦθα ἀπειρον καὶ ἀνέκχρατον, ἀναρῶν προσσηγρεύσειν. ὅταν δὲ εἰς τὰ κάτω (16) καὶ τὰ ἐξῆς, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. ὅταν δὲ συνῆλθῃ τὸ πᾶν, αἰώνιον. Αἰὼν γὰρ, οὔτε χρόνος, οὔτε χρόνου τὸ μέτρος. οὐδὲ γὰρ μετρητόν. ἀλλ' ὅπερ ἡμῖν (17) ὁ χρόνος, ἡλίμου φορᾶ μετρούμενος, τοῦτο τοῖς αἰδίοις, αἰών, τὸ συμπαρασκευαζόμενον τοῖς οὐσιν, οἷόν τι χρονικὸν κίνημα, καὶ διάστημα. Ταῦτά μοι περὶ Θεοῦ πεφίλοσοφῆσθω (18) τανῦν. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα καιρὸς, ὅτι μὴ θεολογία τὸ προκειμένον ἡμῖν, ἀλλ' οἰκονομία. Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, λέγω Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. οὔτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος χρομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν. οὔτε ἐντὸς τούτων ὀρίζομένης, ἵνα μὴ πενίαν θεότητος κατακριθῶμεν, ἣ διὰ τὴν μοναρχίαν Ἰουδαίζοντες, ἣ διὰ τὴν ἀφροσίαν Ἑλληνίζοντες. Τὸ γὰρ κακὸν ἐν ἀμφοτέροις ὅμοιον, κἂν ἐν τοῖς ἐναντίοις εὐρίσκηται (19). Οὕτω μὲν οὖν τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ καὶ τοῖς σεραφίμ συγκαλύπτεται, καὶ δοξάζεται τρισὶν ἁγιασμοῖς, εἰς μίαν συνιοῦσι κυριότητα καὶ θεότητα. ὁ καὶ ἄλλω τινί (20) τῶν πρὸ ἡμῶν πεφίλοσοφῆται κάλλιστα τε καὶ ὑψηλότατα.

Θ'. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔρκει τῇ ἀγαθότητι τοῦτο, τὸ κινεῖσθαι μόνον τῇ ἐκυτῆς θεωρίᾳ, ἀλλ' ἔδει χεθῆναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεῦσαι, ὡς πλεονα εἶναι τὰ εὐεργετούμενα (τοῦτο γὰρ τῆς ἀρχῆς ἦν ἀγαθότητος), πρῶτον μὲν ἐνοεῖ (21) τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους. καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον (22), καὶ Πνεύματι τελειούμενον. Καὶ οὕτως ὑπέστησαν λαμπρότητες δευτεραὶ, λειτουργοὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος. εἶτε νοερὰ πνεύματα, εἶτε πῦρ οἷον αἴθλον καὶ ἀσώματον, εἶτε τινὰ φύσιν ἄλλαν, ὅτι ἐγγυτάτω τῶν εἰρημένων, ταύτας ὑπο-

quavis locum non afferat. Budæus vero in commentariis, de quodam Dionysio sic interpretatur : « De hoc magno auctore Dionysio, » inquit, « quicumque ille fuerit, mihi locutus esse videtur Magnus Gregorius, » ἐν τῷ εἰς τὰ Γενέθλια λόγῳ, his verbis : Θεοῦ ὅταν εἶπω, λέγω Πατὴρ, etc.

(21) *Πρῶτον μὲν ἐνοεῖ,* etc. Schol. : « Ὅτι πρὸ παντὸς τοῦ ὀρωμένου τούτου τοῦ κόσμου, ταύτας ὑποστήναί φησι. » « Ait cælestes virtutes, ante hunc mundum oculis subjectum, fuisse conditas. » Hæc est communis omnium Græcorum opinio.

(22) *Λόγῳ συμπληρούμενον.* « Verbo completum, et Spiritu perfectum ; » quod Nicetas, « sanctificatum, » exponit.

ληπτέον. Βούλομαι μὲν εἶπεῖν, ὅτι ἀκινήτους πρὸς τὸ κακὸν, καὶ μόνην ἐχούσας τὴν τοῦ καλοῦ κίνησιν, ἅτε περὶ Θεὸν οὖσας, καὶ τὰ πρῶτα ἐκ Θεοῦ λαμβόμενας· τὰ γὰρ ἐνταῦθα, δευτέρας ἐλλάμψεως Πείθει δέ με, μὴ ἀκινήτους, ἀλλὰ δυσκινήτους, καὶ ὑπολαμβάνειν ταύτας, καὶ λέγειν, ὁ διὰ τὴν λαμπρότητα Ἐωσφόρος, σκότος διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γενόμενος, καὶ λεγόμενος, αἶ τε ὑπ' αὐτὸν ἀποστατικάι δυνάμεις, δημιουργοὶ τῆς κακίας, τῇ τοῦ καλοῦ φύγῃ, καὶ ἡμῖν πρόξενοι.

Γ. Οὕτω μὲν οὖν ὁ νοητὸς αὐτῷ, καὶ διὰ ταῦτα ὑπέστη κόσμος, ὡς ἐμὲ γοῶν περὶ τούτων φιλοσοφῆσαι, μικρῷ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμώμενον. Ἐπεὶ δὲ τὰ πρῶτα καλῶς εἶχεν αὐτῷ, δεύτερον ἐνοεῖ κόσμον ὀλικὸν καὶ ἐρώμενον· καὶ οὗτός ἐστι τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν μέσῳ σύστημά τε καὶ σύγκριμα, ἐπαινετὸν μὲν τῆς καθ' ἑκαστον εὐφύτας, ἀξιεπαινετώτερον δὲ τῆς ἐξ ἀπάντων εὐαρμοστίας καὶ συμφωνίας, ἄλλου πρὸς ἄλλο τι καλῶς ἔχοντος, καὶ πάντων πρὸς ἅπαντα, εἰς ἐνὸς κόσμου συμπλήρωσιν· ἵνα δείξῃ, μὴ μόνον οἰκείαν ἑαυτῷ φύσιν, ἀλλὰ καὶ πάντῃ ξένην ὑποστήσασθαι δυνατὸς εἶναι. Οἰκείον μὲν γὰρ θεότητος, αἶ νοερὰ φύσεις, καὶ νῦν μόνῃ ληπταί· ξένον δὲ παντάσῃν (23), ὅσαι ὑπὸ τὴν αἰσθησιν, καὶ τούτων αὐτῶν ἔτι πορρωτέρω, ὅσαι παντελῶς ἄψυχοι καὶ ἀκίνητοι· Ἀλλὰ τί τούτων ἡμῖν, τάχα ἂν εἴποι τις τῶν λίαν φιλεόρτων καὶ θερμωτέρων; Κέντει τὸν πῶλον (24) περὶ τὴν νόσον. Τὰ τῆς ἑορτῆς ἡμῖν φιλοσόφει, καὶ οἷς προκαθεζόμεθα σήμερον. Τοῦτο δὴ καὶ ποιήσω, καὶ εἰ μικρὸν ἄνωθεν ἠρξάμην, οὕτω τοῦ πόθου καὶ τοῦ λόγου βιασαμένων (25).

ex his, qui festis impensius delectantur, ac fervidiori animo sunt? Equum ad metam stimula. De iis, quæ ad festum attinent, et ob quæ hodie assidemus, philosophare. Hoc equidem faciam, etsi paulo altius exorsus sum, cum desiderium et orationis series ad id cogant.

ΙΑ'. Νοῦς μὲν οὖν ἦδη καὶ αἰσθησις (26), οὕτως ἀπ' ἀλλήλων διακριθέντα, τῶν ἰδίων ὄρων ἐντὸς εἰστήκεισαν, καὶ τὸ τοῦ δημιουργοῦ Λόγου μεγαλεῖον ἐν ἑαυτοῖς ἔφερον, σιγῶντες ἐπαινέται τῆς μεγαλοφυρίας, καὶ διαπύρσοι κήρυκες. Οὕτω δὲ ἦν κρᾶμα ἐξ ἀμφοτέρων, οὐδέ τις μίξις τῶν ἐναντίων, σφίγας μελίζονος γνώρισμα, καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας· οὐδὲ ὁ πᾶς πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος γνῶριμος. Τοῦτο δὴ βουλευθεὶς ὁ τεχνίτης ἐπιδείξασθαι Λόγος, καὶ ζῶον ἐν ἐξ ἀμφοτέρων, ἀοράτου τε λόγου καὶ ὁρατῆς φύσεως, δημιουργεῖ τὸν ἀνθρωπὸν· καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἦδη προὑποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν (27) ἐνθεὶς (δὲ ἡ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος),

(23) *Ξένον δὲ παντάσῃν*, etc. Hæc sic exponit Nicetas: « Naturæ quæ in sensus cadunt, alienæ sunt a Deo ratione naturæ, eo quod nullam cum eo similitudinis rationem habeant. Verum, quantum ad creationis et Providentiæ rationem, nulla natura est a Deo aliena. »

(24) *Κέντει τὸν πῶλον*, etc. Rufinus proverbium istud sic vertit: « Quid hæc ad causam? Quid currus agis extra metam? Illa nobis, quæ ad solemnitatem pertinent, disserere. »

A dentem, eas existimare oportet. Gestit quidem animus dicere ad malum immobiles, atque ad bonum duntaxat agitationem habentes, utpote Deum circumstantes, ac primario Dei fulgore collucentes (hæc enim inferiora secundariæ illuminationis sunt); verum ut non omnino immobiles, sed ægre mobiles existimem ac dicam, mihi persuadet ille ob splendorem Lucifer, qui propter superbiam caligo, et effectus est, et nominatur, ac subjectæ ipsi rebelles potestates, quæ per boni fugam vitium effecerunt, illudque nobis contraxerunt.

X. Sic igitur, atque ob has causas, intellectibilis mundus ab eo creatus est, quantum quidem ipse de his rebus philosophari queo, exigua oratione res magnas 669 expendens. Posteaquam autem primas creationis partes præclare constitutas vidi, alterum mundum materia constantem et aspectabilem cogitavit; hanc nimirum ex cælo et terra, et his rebus, quæ eorum complexu continentur, coagmentationem et concretionem, laudandam illam quidem, ob singularium partium elegantiam, verum laudabiliorem ob eam, quæ ex universis existit, concinnitatem atque concordiam, alia re videlicet cum alia quadam pulchre quadrante, atque omnibus cum universis, ad unius mundi ornatum omnibus numeris absolvendum: ut illud ostenderet, se non modo sibiipsi cognatam et propinquam naturam, sed etiam omnino alienam posse procreare. Divinitatis enim propinquæ sunt naturæ mente præditæ, et quæ mente sola percipi possunt: alienæ autem prorsus, quæcunque sub sensus cadunt, hisque ipsis longius adhuc remotæ, quæ anima prorsus et motu carent.

Sed quorsum hæc ad nos, dixerit fortasse quispiam? Equum ad metam stimula. De iis, quæ ad festum attinent, et ob quæ hodie assidemus, philosophare. Hoc equidem faciam, etsi paulo altius exorsus sum, cum desiderium et orationis series ad id cogant.

XI. Enimvero mens jam et sensus, sic inter se discreti, finibus suis se continebant, opificisque Verbi majestatem in seipsis ferebant, taciti laudatores insignis opificii, et celebres præcones. Nondum autem utriusque temperatio ulla erat, aut contrariorum mistura, quæ sublimioris sapientiæ ac circa naturarum creationem varietatis et excellentiæ specimen exhiberet; nec omnes bonitatis divitiæ notæ atque spectatæ erant. Cum igitur artificii Verbo istud ostendere placuisset, animal unum ex utroque, hoc est, ex invisibili ac visibili natura hominem fabricatur; atque a materia, quæ prius jam creata erat, corpus accipiens, a se autem spiraculum inserens (quod quidem intellectualem ani-

(25) *Οὕτω τοῦ πόθου καὶ τοῦ λόγου βιασαμένων*. « Desiderio, et orationis serie cogitentibus. » Hæc a Billio ommissa.

(26) *Νοῦς ... καὶ αἰσθησις*. Gregorius, juxta Nicetam, per « mentem » intelligit « angelos; » per « sensum » vero, « mundum, » qui sensu percipitur.

(27) *Προήν*. « Spiraculum » Sic tres Regg., quatuor Coll., Coisl. 4, Clm. Sic etiam legit Billius. In ed.. ζωήν, « vitam. »

mam, Deique imaginem Scriptura vocat), velut alterum quemdam mundum, in parvo magnum, in terra collocat, angelum alium, mistum adoratorem, visibilis naturæ spectatorem, intellectilis mystem, eorum quidem, quæ in terra sunt, regem, superis autem subditum, terrenum et cœlestem, caducum et immortalem, visibilem et intelligibilem, medium **670** inter magnitudinem et humilitatem; eundem, spiritum et carnem; spiritum, propter gratiam; carnem, ob superbiam: illud, ut maneat, ac benefactoris gloriam prædicet; hoc, ut vexetur, ac per vexationes adinoneatur, et ob magnitudinem glorians erudiat atque castigetur; animal hic gubernatum, atque alio demigrans, et, quod mysterii extremum est, per animi ad Deum propensionem divinitatem consequens. Eo enim mihi veritatis ille splendor, quem hic exigue haurimus, tendit, ut Dei claritatem et videam, et sentiam, dignam eo, qui, et constrinxit, et dissolvit, ac rursus subli-

XII. Hunc arbitrii libertate donatum (ut bonum non minus illius esset, qui elegisset, quam ejus, qui semina præbuisset), in paradiso, quicumque tandem erat paradisi ille, collocavit, plantarum immortalium cultorem, hoc est, fortasse divinarum cogitationum, tam simpliciorum, quam perfectiorum, nudum, quantum ad simplicitatem et vitam arte et fucō carentem, atque omnis integumentum et munimentum expertem. Talem enim eum esse conveniebat, qui primum esset creatus. Ac legem, quasi materiam, libero arbitrio tradit. Lex autem illa præceptum erat, quo præscribatur, tum quibus arboribus ei utendum esset, tum a qua manus abstinendæ. Ea porro erat scientiæ arbor, non illa quidem, aut male a principio consita, aut per invidiam interdicta (ne illuc linguas suas Dei hostes injiciant, nec serpentem imitentur), sed bona quidem, tempestive percepta (contemplationis enim, ut ipse contemplando assequor, hæc arbor erat, ad quam iis solis tutus est ascensus, qui animi habitu perfectiori sunt); haudquaquam autem bona simplicioribus adhuc animis, atque appetitu avidiori præditis; quemadmodum nec perfectus ac solidus cibus iis conducit, qui tenera adhuc sunt ætate lacteque opus habent. Postquam autem diaboli invidia, et mulieris injuria, quam et ut mollior passa est, et ut ad persuadendum accommodatior, admovit (o infirmitatem meam! meam enim duco primi parentis infirmitatem); accepti mandati memoriam abiecit, et ab acerba esca victus est: tum vero simul et a ligno vitæ, et a paradiso, et ab ipso Deo propter peccatum expellitur, et pelliceas tunicas induit, hoc est, fortasse crassiorem carnem, et mortalem ac renitentem; sicque primum suam sæditatem agnoscit, Deoque se abscondit. Illic **671**

οἶόν τινα κόσμον δευτέρον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς Ἰσθμῶν, ἀγγελῶν ἄλλον, προσκυνητὴν μικτὸν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μυστήν τῆς νοουμένης βασιλείας τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευόμενον ἀνωθεν, ἐπιγειὸν καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος τὸν αὐτὸν, πνεῦμα καὶ σάρκα· πνεῦμα διὰ τὴν χάριν, σάρκα διὰ τὴν ἑπαρσιν· τὸ μὲν, ἵνα μένη καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην· τὸ δὲ, ἵνα πάσῃ, καὶ πάσῃ (28) ὑπομιμησκηται καὶ παιδεύηται τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος (29)· ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαγοῦ μετιστάμενον, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῆ πρὸς Θεὸν νεύσει θεοούμενον. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐμοὶ φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν, ἀξίαν τοῦ καὶ συνδήσαντος, καὶ λύσαντος (30), καὶ αὐθις συνδήσαντος ὑψηλότερον.

IB. Τοῦτον (31) ἔθετο μὲν ἐν τῷ παραδείσῳ, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ παράδεισος οὗτος, τῷ αὐτεξουσίῳ τιμήσας, ἐν ᾗ τοῦ ἐλομένου τὸ ἀγαθὸν οὐκ ἦν τὸ παράσχόντος τὰ σπέρματα, φυτῶν ἀθανάτων γεωργῶν, θείων ἐνοιῶν ἰσως, τῶν τε ἀπλουστέρων καὶ τῶν τελειωτέρων, γυμνὸν τῇ ἀπλότῃ καὶ ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ, καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος. Τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπε εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Καὶ δίδωσι νόμον, ὕλην τῷ αὐτεξουσίῳ. Ὁ δὲ νόμος ἦν ἐντολή, ὣν τε μεταληπτέον αὐτῷ φυτῶν, καὶ οὐ μὴ προσπατέον. Τὸ δὲ ἦν τὸ εὐλογεῖν τῆς γνώσεως. οὕτε φυτευθὲν ἀπ' ἀρχῆς κακῶς, οὕτε ἀπαγορευθὲν φθονερῶς (μὴ πεμπέτωσαν ἐκεῖ τὰς γλώσσας οἱ θεομάχοι, μὴδὲ τὸν ὄφιν μιμείσθωσαν)· ἀλλὰ καλὸν μὲν εὐκαίρως μεταλαμβανόμενον (θεωρία γὰρ ἦν τὸ φυτὸν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία, ἧς μόνους ἐπιβαίνειν ἀσφαλὲς τοῖς τὴν ἔξιν τελειωτέροις), οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλουστέροις ἔτι, καὶ τὴν ἔφεσιν λιχνότεροις, ὡς περ οὐδὲ τροφή τελεία λυσιστελής τοῖς ἀπαλοῖς ἔτι καὶ δεομένοις γάλακτος. Ἐπεὶ δὲ φθὸν διαδόλου, καὶ γυναικὸς ἐπηρείξ, ἦν τε ἔπαθεν ὡς ἀπαλωτέρα, καὶ ἦν προσήγαγεν ὡς πιθανώτερα (φεῦ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας! ἐμὴ γὰρ ἡ τοῦ προπατόρος), τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπελάβετο τῆς δοθείσης, καὶ ἠτήθη τῆς πικρᾶς γεύσεως· ὁμοῦ δὲ (32) τοῦ τῆς ζωῆς εὐλογεῖν, καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν κακίαν ἐξόριστος γίνεται, καὶ τοὺς δερματίνους ἀμφιέννυται χιτῶνας, ἰσως τὴν παχυτέραν σάρκα, καὶ θνητὴν, καὶ ἀντίτυπον· καὶ τοῦτο πρῶτον γινώσκει τὴν ἰδίαν αἰσχύνην, καὶ ἀπὸ Θεοῦ κρύπτεται. Κερδαίνει μὲν τι (33) κἀνταῦθα· τὸν θάνατον, καὶ τὸ διακοπῆναι τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν· καὶ γίνεται φιλανθρῖ πία ἡ τιμωρία. Οὕτω γὰρ ἐγὼ (34) πείθομαι κολᾶσθαι ἐν Θεῷ

(28) Πάσῃ. Septem Colb., πάσῃ.

(29) Φιλοτιμούμενος. Reg. bin, Coisl. 1, Or. 1, Par., φιλοτιμούμενον.

(30) Λύσαντος. Sic plures Regg. et Colb. Par. Comb., etc. In ed., λύσαντος.

(31) Τοῦτον. Sic tres Regg., novem Colb., Or. 1,

Par., Comb. Mendose in ed., τοῦτο.

(32) Ὁμοῦ δὲ. Sic quinque Regg. In ed., ὁμοῦ τε.

(33) Μὲν τι. Sic septem Regg., tres Colb. Coisl. 1, etc. In ed., μὲν τοι

(34) Ἐγὼ. Decet in quinque Regg.

iamen aliquid elucatur; et ipsum aliquid, ipsa mors est, ac peccati præcisio, ne maium immortalæ esset. Ita p̄na ipsa in misericordiam cessit. Sic enim Deum supplicia inferre persuasum habeo.

Π. Πολλοὶς δὲ παιδευθεὶς πρότερον, ἀντὶ πολλῶν τῶν ἀμαρτημάτων, ὧν ἡ τῆς κακίας ῥίζα ἐβλάστησε κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ χρόνους, λόγῳ (35), νόμῳ, προφήταις, εὐεργεσίαις, ἀπειλαῖς, πληγαῖς, ὕδασι, ἐμπρησμοῖς, πολέμοις, νίκαις, ἤτταις, σημεῖοις ἐξ οὐρανοῦ, σημεῖοις ἐξ ἀέρος, ἐκ γῆς, ἐκ θαλάττης, ἀνδρῶν, πόλεων, ἔθνῶν ἀνεπίστοις μεταβολαῖς (36), ὅφ' ὧν ἐκτριβῆναι τὴν κακίαν τὸ σπουδαζόμενον ἦν. Τέλος ἰσχυροτέρου δεῖται φαρμάκου ἐπὶ δεινότεροις τοῖς ἀβρώστημασιν, ἀλληλοφονίας (37), μοιχείαις, ἐπιπορκαῖς (38), ἀνδρουμανίαις, τὸ πάντων ἔσχατον τῶν κακῶν καὶ πρῶτον, εἰδωλολατρείαις, καὶ τῇ μεταθέσει τῆς προσκυνήσεως ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος ἐπὶ τὰ κτίσματα. Ταῦτα ἐπειδὴ μείζονος ἔδειτο τοῦ βοηθήματος, μείζονος καὶ τυγχάνει. Τὸ δὲ ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος (39), ὁ πρῶτος ἀνάγκης, ὁ ἀπερλιηπτος, ὁ ἀσώματος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, τὸ ἐκ τοῦ φωτός φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου κάλλους (40), ἡ μὴ κινουμένη σφραγίς, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, ὁ τοῦ Πατρὸς ὄρος καὶ λόγος· ἐπὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα χωρεῖ, καὶ σάρκα φορεῖ διὰ τὴν σάρκα, καὶ ψυχῇ νοεῖ διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν μίγνυται, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον ἀνακαθαίρων. Καὶ πάντα γίγνεται (41), πλὴν τῆς ἀμαρτίας, ἀνθρωπος· κηθεῖς μὲν ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα προκαθαρθείσης τῷ Πνεύματι (ἔδει γὰρ καὶ γέννησιν τιμηθῆναι, καὶ παρθενίαν [42] προτιμηθῆναι)· προελθὼν δὲ Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἔν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, σαρκὸς καὶ Πνεύματος (43)· ὧν, τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη. Ὁ τῆς καινῆς μίξεως! ὃ τῆς παραδόξου κράσεως! ὁ ὧν γίνεται, καὶ ὁ ἐκτιστος κτίζεται, καὶ ὁ ἀχώρητος χωρεῖται, διὰ μέσης ψυχῆς νοεῖ μεσιτευσούσης θεότητι, καὶ σαρκὸς παχύτητι. Καὶ ὁ πλουτίζων, πτωχεύει· πτωχεύει γὰρ τὴν ἐμὴν σάρκα, ἵν' ἐγὼ πλουτήσω τὴν αὐτοῦ θεότητα. Καὶ ὁ πλήρης, κενούται· κενούται γὰρ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐπὶ μικρὸν (44), ἵν' ἐγὼ τῆς ἐκείνου μεταλάβω πληρώσεως. Τίς ὁ πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος; Τί τὸ περὶ ἐμὲ τοῦτο (45) μυστήριον; Μετέλαβον τῆς εἰκότος, καὶ οὐκ ἐφύλαξα· μεταλαμβάνει τῆς ἐμῆς σαρκὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ, καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ (46). Δευτέραν κοινῶν κοινῶν, πολὺ τῆς προτέρας παραδοξότεραν· ὅσῳ τότε μὲν τοῦ κρείττονος μετέδωκε, νῦν δὲ μεταλαμβάνει τοῦ χειρόνος. Τοῦτο τοῦ προτέρου θεοειδέστερον· τοῦτο τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὑψηλότερον.

at nunc ipse ejus, quod deterius est, particeps

est et prudentes viros multo sublimius.

⁴⁴ Hebr. iv, 15.

(35) Λόγῳ. «Sermone, alloquio, et insita nobis ratione.» Sic exponit Nicetas.

(36) Μεταβολαῖς. Παρ., ἐπιβολαῖς.

(37) Ἀλληλοφονίας. Sic codd. in ed., ἀλληλοφονίας.

(38) Ἐπιπορκαῖς. Sic codd. Mendose in ed., ἐπιπορκαῖς.

(39) Τοῦ Θεοῦ Λόγος. «Dei Verbum.»

(40) Κάλλους. Decet in pluribus codicibus.

(41) Γίγνεται. Tres Regg. γίνεται.

(42) Παρθενίαν. Or. 1, παρθενίαν.

(43) Σαρκὸς καὶ Πνεύματος. «Humanitate et Deitate.»

(44) Ἐπὶ μικρὸν. Billius : «ad breve tempus.»

(45) Τοῦτο. Non agnoscit Combelsius

(46) Ἀθανάτισῃ. Reg. c et Coisl. 1, ἀθανάτισῃ.

A XIII. Multis autem prius modis, ob multa peccata, quæ ex vitii radice pullularunt, secundum diversas causas et tempora castigatus, sermone, lege, prophetis, beneficiis, comminationibus, plagis, aquis, incendiis, bellis, victoriis, cladibus, signis e cælo, signis ex aere, ex terra, ex mari, hominum, urbium, gentium insperatis mutationibus; quæ omnia eo tendebant, ut malitia contereretur. Validior tamen medicamento propter graviores morbos opus habere cœpit, nimirum ob mutuas cædes, adulteria, perjuriam, furiosos masculorum amores, et, quod omnium malorum extremum ac primum est, idololorum cultum, atque adorationis a Creatore ad creaturas translationem. Quæ quoniam majus auxilium requirebant, majus etiam acceperunt. Istud autem erat ipse Dei Filius, ille sæculis antiquior, ille invisibilis, ille incomprehensibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen, ille fons vitæ et immortalitatis, illa archetypi expressio, illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, ille Patris terminus et ratio, ille, inquam, ad imaginem suam se confert, et carnem ob carnem gerit, et cum intellectuali anima propter animam meam jungitur, ut simile per simile repurget. Atque humana omnia excepto peccato suscipit⁴⁴; conceptus quidem ex Virgine, animo et corpore a Spiritu præpurgata (nam et generationem honore affici, et virginitatem præferri oportebat); progressus autem Deus cum humanitate, unum ex duobus inter se contrariis, carne nimirum et Spiritu; quorum alterum deificavit, alterum deificatum est. O novam misionem! o admirandam temperationem! Qui est, sit: qui creatus non est, creatur: qui nullo loco contineri potest, per interventum animæ intellectualis, inter divinitatem et carnis crassitiam, continetur. Qui locuples alios ditat, paupertate afficitur: carnis enim meæ paupertatem subit, ut ego divinitatis ipsius opes consequar. Qui plenus est, exinanitur: sua enim gloria non nihil exinanitur, ut ego plenitudinis ipsius particeps efficiar. Quænam hæc bonitatis divitiæ? Quodnam me circumstat mysterium? Divinam imaginem accepi, 672 nec custodivi: ille carnis meæ particeps sit, ut, et imagini salutem, et carni immortalitatem afferat. Secundum consortium nobiscum init, et quidem priori longe admirabilis; tum enim id, quod præstantius erat, nobis imperficetur. Hoc priori illo divinius; hoc apud corda-

(41) Γίγνεται. Tres Regg. γίνεται.

(42) Παρθενίαν. Or. 1, παρθενίαν.

(43) Σαρκὸς καὶ Πνεύματος. «Humanitate et Deitate.»

(44) Ἐπὶ μικρὸν. Billius : «ad breve tempus.»

(45) Τοῦτο. Non agnoscit Combelsius

(46) Ἀθανάτισῃ. Reg. c et Coisl. 1, ἀθανά-

τίστη.

XIV. Quid ad hæc nobis sycophantæ dicunt, A acerbi, inquam, isti divinitatis expensores, rerum laudandarum reprehensores, circa lucem tenebrosi, circa sapientiam imperiti, pro quibus Christus gratis mortuus est, ingratae creaturæ, diaboli figmenta? Siccine Deo beneficium ut crimen objicis? An propterea parvus est, quia propter te humilis, quia bonus ille Pastor, qui animam suam pro ovibus ponit⁸⁸, ad errantem ovem venit, ad montes et colles, in quibus sacrificabas, et vagantem invenit, et inventam iisdem humeris⁸⁹, quibus et crucis lignum, sustulit, sublataque ad supernam vitam reduxit, reductamque eodem, quo eas quæ nunquam a grege aberrarunt, loco numeroque habuit? Quia lucernam, hoc est, carnem suam, accendit, et domum everrit, mundum scilicet a peccato repurgans, et drachmam, hoc est, regiam imaginem vitiosis affectibus obrutam, acquisivit, atque angelos amicos suos, ea inventa, convocat, lætitiæque participes facit, quos etiam œconomiae suæ conscios habuerat? Quia præviam lucernam splendidissima illa lux sequitur, et vocem Verbum, et pronubum sponsus, Domino peculiarem populum comparantem, ac per aquam ad Spiritum præpurgantem? Hæccine Deo objicis? Atque idcirco eum inferiorem esse censes, quia linteo præcingitur, ac discipulorum pedes abluit⁹⁰, optimumque ad sublimitatem iter humilitatem ostendit? Quia propter humi inclinatum animam se dejicit, ut ob peccatum deorsum vergentem secum erigat? Illud autem quin tu item reprehendis, quod cum publicanis, et apud publicanos edit, et publicanos in discipulos convertit⁹¹, ut ipse quoque aliquid lucretur? Quid tandem? Peccatorum salutem; nisi quis forte eo nomine medicum accuset, quod ad morbos se inclinet, fetoremque sustineat, ut sanitatem ægrotis donet: atque eum etiam, qui humanitatis et commiserationis **673** affectu permotus in foveam seipsum demittit, ut prolapsum jumentum⁹² iuxta legis præscriptum, servet.

XV. Missus quidem est, verum ut homo (duplici enim natura erat); siquidem, juxta corporis legem, et fatigatus est, et fame ac siti laboravit, et angore affectus est, et lacrymas fudit. Quod si etiam ut Deus, quid propterea? Beneplacitum Patris missionem esse existima, cui sua quoque ascribit, tum ut principium temporis expers honore afficiat, tum ne Dei adversarius esse videatur. Quandoquidem ut traditus fuisse dicitur; ita se ipsum quoque tradidisse scribitur: atque ut a Patre ad vitam revocatus, et ad supera susceptus fuisse; ita seipsum quoque a mortuis excitasse, rursusque in cælum

IA'. Πρὸς ταῦτα τί φασιν ἡμῖν οἱ συκοφάνται, οἱ πικροὶ τῆς θεότητος λογισταί, οἱ κατηγοροὶ τῶν ἐπαινουμένων, οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, οἱ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς δωρεάν ἀπέθανε, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ Πονηροῦ κλάσματα; Τοῦτο ἐγκαλεῖς Θεῷ, τὴν εὐεργεσίαν; Διὰ τοῦτο μικρὸς, ὅτι διὰ σὲ ταπεινός; Ὅτι ἐπὶ τὸ πλανώμενον ἤλθεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς, ἐφ' ὧν ἐθυσίαζες, καὶ πλανώμενον εὗρε· καὶ εὗρών, ἐπὶ τῶν ὠμων ἀνέλαθεν, ἐφ' ὧν καὶ τὸ ξύλον· καὶ λαθῶν, ἐπανήγαγεν ἐπὶ τὴν ἄνω ζωὴν· καὶ ἀναγαγῶν, τοῖς μένουσι συνηριθμησεν; Ὅτι λύχνον ἤψε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ τὴν οἰκίαν ἐσάρωσε, τῆς ἀμαρτίας τὸν κόσμον ἀποκαθαίρων, καὶ τὴν δραχμὴν ἐζήτησε, τὴν βασιλικὴν εἰκόνα συγκεχυσμένην τοῖς πάθει, καὶ συγκαλεῖ τὰς φίλας αὐτῷ δυνάμεις (47) ἐπὶ τῆς δραχμῆς εὐρέσει, καὶ κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς εὐφροσύνης, ἃς καὶ τῆς (48) οἰκονομίας μυστίδας πεποίητο; Ὅτι τῷ προδρόμῳ λύχνῳ τὸ φῶς ἀκολουθεῖ τὸ ὑπέρλαμπρον, καὶ τῆ φωνῇ ὁ Λόγος, καὶ τῷ νυμφαγωγῷ ὁ νυμφίος, κατασκευάζοντι Κυρίῳ λαὸν περιούσιον, καὶ προκαθαίροντι ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ ὕδατος; Ταῦτα ἐγκαλεῖς τῷ Θεῷ (49); Διὰ ταῦτα ὑπολαμβάνεις χείρονα, ὅτι λεντίῳ διαζώννυται, καὶ γίπτει τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ δείκνυσιν ἀρίστην ὁδὸν ὑψώσεως, τὴν ταπεινώσιν; Ὅτι διὰ (50) τὴν συγκύπτουσαν χαμαὶ ψυχὴν ταπεινοῦται (51), ἵνα καὶ συναυψώσῃ τὸ κάτω νεῦον ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας; Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐ κατηγορεῖς, ὅτι καὶ μετὰ τελῶνων ἐσθίει, καὶ παρὰ τελῶνας, καὶ μαθητεύει τελῶνας, ἵνα καὶ αὐτός τι κερδάη; Τί τοῦτο; Τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν· εἰ μὴ καὶ τὸν ἱατρὸν αἰτιῶτό τις, ὅτι συγκύπτει ἐπὶ τὰ πάθη, καὶ δυσωδίας ἀνέχεται, ἵνα δῶ τὴν ὕγιαν (52) τοῖς κάμνουσι· καὶ τὸν ἐπικλινόμενον βόθρῳ διὰ φιλανθρωπίαν, ἵνα τὸ ἐμπεπτωκὸς κτήνος, κατὰ τὸν νόμον, ἀνασώσῃται.

IE'. Ἀπεστάλη μὲν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· διπλοῦς γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐπέινησε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἠγωνίασε, καὶ ἐδάκρυσε νόμῳ σώματος (53)· εἰ δὲ καὶ ὡς Θεός, τί τοῦτο; Τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς, ἀποστολὴν εἶναι νόμισον, ἐφ' ἣν ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἀγρονον, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος. Ἐπεὶ καὶ παραδεδόσθαι λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν παραδεδωκέναι γέγραπται· καὶ ἐγηγέρθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀνειλῆσθαι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀνεστακέναι, καὶ ἀνεληλυθέναι πάλιν· ἐκεῖνα τῆς εὐδοκίας, ταῦτα τῆς ἐξουσίας. Σὺ δὲ τὰ μὲν ἐλαττοῦντα λέγεις, τὰ

⁸⁸ Joan. x, 11. ⁸⁹ Luc. xv, 4 sqq. ⁹⁰ Joan. xiii, 4. ⁹¹ Luc. v, 27 sqq. ⁹² Deut. xii, 4.

(47) *Φίλας αὐτῷ δυνάμεις.* « Amicas suas virtutes. »

(48) *Ἄς καὶ τῆς, etc.* Gabr. : « quas nec ipsum Incarnationis mysterium latuerat. »

(49) *Τῷ Θεῷ.* Deest τῷ in pluribus.

(50) *Ὅτι διὰ.* Sic tres Regg., tres Colb., Par.,

Comb. In ea., τί διὰ.

(51) *Ταπεινοῦται.* Sic codd. In Par. ed., ταπεινοῦνται.

(52) *Ἰγίσιαν.* Comb., ὕγιαν.

(53) *Νόμῳ σώματος.* Colb. b, νόμῳ φύσεως, « lege naturæ. »

ὄψοντα δὲ παρατρέχεις· καὶ ὅτι μὲν ἔπαθε, λογίζῃ· ὅτι δὲ ἔκρινεν, οὐ προστίθεις (54). Οἷα πάσχει καὶ νῦν ὁ Λόγος! Ἰπὸ μὲν τῶν, ὡς Θεός, τιμᾶται καὶ συναλείφεται· ὑπὸ δὲ τῶν, ὡς σὰρξ, ἀτιμάζεται καὶ χωρίζεται. Τίσις ὀργισθῆ πλέον; Μᾶλλον δὲ τίσις ἀφῆ; Τοῖς συναίρουσι κακῶς, ἢ τοῖς τέμνουσι; Καὶ γὰρ κἀκείνους διαιρεῖν ἔδει, καὶ τοῦτους συνάπτειν· τοὺς μὲν τῷ ἀριθμῷ, τοὺς δὲ τῇ θεότητι. Προσκοπέεις τῇ σαρκί; Τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι. Ἡ καὶ Σαμαρείτην ἀποκαλεῖς; καὶ τὸ ἐξῆς σωπήσομαι. Ἀπιστεῖς τῇ θεότητι; Τοῦτο οὐδὲ οἱ δαιμόνες. Ὡ δαιμόνων (55) ἀπιστότερε, καὶ Ἰουδαίων ἀγκωμονέστερε! Ἐκείνοι τὴν τοῦ Υἱοῦ προσηγορίαν, ὁμοσιμίας φωνὴν ἐνόμισαν· οὗτοι τὸν ἐλαύνοντα Θεὸν ἤδεσαν. Ἐπειθόντο γὰρ ἐξ ὧν ἔπασχον. Σὺ δὲ, οὐδὲ (56) τὴν ἰσότητά δέξῃ, οὐδὲ ὁμολογεῖς τὴν θεότητα. Κρεῖττον ἦν σοι περιτετημηθεῖαι καὶ δαιμονῶν, ἢ εἶπω τι καὶ γελοιῶς, ἢ ἐν ἀκροβυστία καὶ ὑγείᾳ διακαίεσθαι πονηρῶς καὶ ἀθέως.

1Γ'. Μικρὸν (57) μὲν οὖν ὑστερον ὄψει καὶ καθαιρόμενον Ἰησοῦν ἐν (58) τῷ Ἰορδάνῃ τὴν ἐμὴν κάθαρσιν· μᾶλλον δὲ ἀγνίζοντα τῇ καθάρσει τὰ ὕδατα (οὐ γὰρ δὴ αὐτὸς ἔδειτο (59) καθάρσεως, ὁ αἰῶν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου), καὶ σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς Πνεύματος μαρτυρούμενον, καὶ πειραζόμενον, καὶ νικῶντα (60), καὶ ὑπὸ ἀγγέλων ὑπηρετούμενον, καὶ θεραπεύοντα πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, καὶ ζωοποιούντα περὶ τοὺς (ὡς ὕψελόν γε καὶ σὲ τῇ κακοδοξίᾳ νενεκρωμένον), καὶ δαιμόνας ἀπελαύνοντα, τὰ μὲν δι' ἑαυτοῦ, τὰ δὲ διὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἄρτοις ὀλίγοις τρέφοντα μυριάδας, καὶ πεζεύοντα πέλαγος, καὶ προδιδόμενον, καὶ σταυρούμενον, καὶ συσταυρούντα τὴν ἐμὴν ἀμαρτίαν· ὡς ἀμὸν προσαγόμενον, καὶ ὡς ἱερεῖα προσάγοντα, ὡς ἄνθρωπον θαπτόμενον, καὶ ὡς Θεὸν ἐγειρόμενον, εἶτα καὶ ἀνερχόμενον, καὶ ἤξοντα μετὰ τῆς ἑαυτοῦ δόξης. Πόσαι μοι πανηγύρεις καθ' ἑκάστον τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων! Ὡν ἀπάντων κεφάλαιον ἐν, ἢ ἐμὴ τελειώσις καὶ ἀνάπλασις, καὶ πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδάμ ἐπάνοδος.

1Ζ'. Νῦν δὲ μοι δέξαι τὴν κύησιν (61), καὶ προσκίρτησον· εἰ καὶ (62) μὴ ὡς Ἰωάννης ἀπὸ γαστρὸς, ἀλλ' ὡς Δαβὶδ ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιβωτοῦ. Καὶ τὴν ἀπογραφὴν αἰδέσθητι, δι' ἣν εἰς οὐρανοὺς ἐγράφης (63)· καὶ τὴν γέννησιν σεβάσθητι, δι' ἣν ἐλύθης τῶν δεσμῶν τῆς γεννήσεως (64)· καὶ τὴν Βηθ-
 ** Joan. viii, 48. ** Matth. iii, 13. ** Il Reg. vi, 14.

(54) Προστίθεις. Reg. d, προστίθεις.

(55) Ὡ δαιμόνων. Sic tres Regg. et tres Colb. In ed., ὦ καὶ δαιμόνων.

(56) Οὐδὲ. Regg. hm. pb et plures Colb., οὐτε.

(57) Μικρὸν. « Paulo post. » Id est, duodecimo a Christi nativitate die, in quo ejus baptismi memoria celebratur.

(58) Ἐν. Deest in pluribus Regg. et Or. 1.

(59) Ἐδειτο. Par., δείται.

(60) Καὶ νικῶντα. Coisl. 4, Or. 4, Comb. ad-

PATROL. GR. XXXVI.

ascendisse prædicatur. In beneplaciti, hæc potestatis. At tu ea quidem, quæ minuendi vim habent, profers; quæ autem efferendi, præteris: atque id quidem expendis, quod passus sit; quod autem sponte, non adjungis. Proh quænam etiamnum atitur Verbum! Ab aliis ut Deus honoratur atque contrahitur; ab aliis ut caro contemnitur, ac separatur. Utris tandem gravius irascetur? Vel potius, utris plus condonabit, iisue qui male contrahunt, an qui scindunt? Nam et illos dividere, et hos conjungere oportebat: illos, inquam, numero, hos divinitate. Offendis ad carnem? Et Judæi etiam. Num Samaritanum quoque vocas? (nam quod sequitur, tacebo)? Deitati fidem abrogas? Hoc ne dæmones quidem ipsi fecerunt. O dæmonibus incredulior, et Judæis insipientior! Isti quidem Filii nomen, æqualitatis vocem esse censebant: illi autem eum, a quo fugabantur, Deum norant. Illis enim ea, quæ patiebantur, fidem faciebant. At tu, nec æqualitatem admittis, nec divinitatem confiteris. Proinde satius tibi fuerat circumscissum esse, atque a dæmone obsideri, ut ridicule aliquid dicam, quam in præputio et incolumi valetudine, tam præve et impie affici.

XVI. Ac quidem paulo post, et Jesum, purgationis meæ causa, in Jordane²¹ purgari videbis, vel potius, aquas purgatione sua purificare (neque enim ipse purgatione opus habebat, qui peccata mundi tollit); et cælos scindi, et cognati Spiritus testimonio celebrari, et tentari, et victoriam referre, et angelorum ministerio uti, et morbos omnes ac languores 674 curare, et mortuos ad vitam lucemque revocare (quemadmodum utinam te quoque, fidei pravitate mortuum), et dæmones, partim per seipsum, partim etiam per apostolos, in fugam agere, et paucis panibus multa hominum millia nutrire, et pedibus per mare iter facere, et prodi, et in crucem tolli, ac peccatum meum cruci secum affigere: ut agnum offerri, et ut sacerdotem offerre, ut hominem sepultura affici, et ut Deum resurgere, ac postea in cælum ascendere, tandemque cum gloria sua venturum esse. Papæ, quot mihi festos dies, hæc singula Christi mysteria suppeditant! Quorum omnium unum hoc caput est, atque unus hic scopus, nimirum mea perfectio et instauratio, atque ad primum illum Adanum reditus.

XVII. Nunc autem conceptum accipe, ac præsulata: si minus ut Joannes ab utero, at certe ut David ob requiem Arcæ²². Descriptionem reverere, propter quam in cælis ipse describeris: et nativitatem celebra, ob quam nativitatis vinculis solutus es, et parvam illam Bethleem honora, quæ te in
 dunt, τὸν πειράζοντα, « et de tentatore victoriam referre. »

(61) Τὴν κύησιν. « Conceptum, fetum » in utero. Non enim partu effuso, sive Christo nato, exsultavit Joannes, sed priusquam nasceretur. Billius « partum. »

(62) Εἰ καὶ. Tres Regg. et Or. 1, εἴ τοι.

(63) Ἐγράφης. Quatuor Regg. et Or. 4, γράφῃ.

(64) Γεννήσεως. Regg. c, ἀμαρτίας, « peccati. »

paradisum reduxit : et prae sepe adora, propter quod, cum rationis expertus esses, a Verbo nutritus es. Cognosce, ut bos, possessorem tuum, Isaias te admonet, et, ut asinus, prae sepe domini sui⁹⁹; sive mundus quispiam sis ac legi subjectus, rectamque doctrinam ruminans, atque ad sacrificium idoneus : sive etiam adhuc immundus, ac cibo et sacrificiis inutilis, ethicaeque partis. Cum stella curre, cum Magis dona offer, aurum, thus et myrrham, ut regi, ut Deo, et ut tua causa mortuo. Cum pastoribus Deum laudibus celebra; cum angelis hymnum dicit; cum archangelis choros ducito. Sit caelestium et terrenarum virtutum communis celebratio. Nam eas quoque hodierno die simul festum celebrare, ac laetitia gestire confido : siquidem hominum Dei que amore praeditae sunt, quemadmodum illae, quas David inducit post passionem, cum Christo simul ascendentes, ac simul occurrentes, seque invicem ad portas attollendas¹⁰⁰ inhortantes.

XVIII. Unum hoc duntaxat ex iis omnibus, quae circa Christi nativitatem **675** contigerunt, odio habe, ac detestare, nimirum puerorum caedem ab Herode perpetrata. Imo vero hanc quoque venerare, hanc, inquam, coaetaneam Christo victimam, quae pro nova victima mactata est. Si in Aegyptum profugiat, alacri animo te ipsi fugae comitem adjuuge. Praeclarum est cum Christo persecutionem patiente fugere. Si diuturniorem in Aegypto moram faciat, ex Aegypto eum voca, qui rite illic adoratur et colitur. Per omnes Christi aetates ac virtutes, ut Christi discipulus, sine reprehensione incede. Purificare, circumcidere, velum a nativitate contractum abscinde. Postea in templo doce, sacrilegos nundinatores ejice : lapidibus, si ita necesse sit, inaccessi te patere. Lapidatores, mihi crede, falles, ac per medium ipsorum, ut Deus, fugies. Verbum enim lapidibus non feritur. Si ad Herodem adductus fueris, plerumque ne verbum quidem unum respondeas. Silentium tuum magis venerabitur, quam prolixos aliorum sermones. Si flagello caesus fueris, quae supersunt, exposce. Fel gusta propter gustum; aceto potare, sputa require, alapas et co-

⁹⁹ Isa. 1, 3. ¹⁰⁰ Psal. cxiii, 7, 9.

(65) *Μετὰ ἀγγέλων ὑμνησον· μετὰ ἀρχαγγέλων χόρευσον.* Sic tres Regg., decem Colb., Or. 1, Comb. Sic etiam legunt Nicetas et Rufinus. In ed., μετὰ ἀγγέλων χόρευσον· μετὰ ἀρχαγγέλων ὑμνησον.

(66) *Προσσυπαντώσας.* Sic quatuor Regg. et novem Colb. In ed., προσπατιώσας.

(67) *Τοῦ καιροῦ,* etc. « Pro nova victima. » Hoc profecto nomine infantis martyres celebrantur, quod pro Christo victima caesi sunt. Hinc optime Nicetas : « Ὅτι ἀνιρέθησαν, καὶ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ. » Quod ante ipsum et pro ipso sublatis sunt. Singularis namque innocentium laus ea est, quod odio Christi ab Herode occisi sint, qui, ipsis quidem mortem inferendo, ipsum Christum e vivis tollere volebat. Innocentes igitur hic a Gregorio praecipue considerantur, quasi occisi « pro Christo, » non « ante Christum, » ut vertit Billius. Sic ipse Gregorius, Or. xv, n. 3, de Eleazaro loquens, vo-

λέει τμήσον τὴν μικρὰν, ἢ σε πρὸς τὸν παράδεισον ἐπαγγάγε· καὶ τὴν φάτινν προσκύνησον, δι' ἣν λόγος ὤν, ἐτραφῆς ὑπὸ τοῦ Λόγου. Γνωθί, ὡς βοῦς, τὸν κτησάμενον, Ἡσαίας διακελεύεται σοι, καὶ, ὡς ὄνος, τὴν φάτινν τοῦ κυρίου αὐτοῦ· εἶτε τῶν καθαρῶν τις εἶ, καὶ ὑπὸ τὸν νόμον, καὶ μηρुकисμὸν ἀναγόντων τοῦ λόγου, καὶ πρὸς θυσίαν ἐπιτηδείων· εἶτε τῶν ἀκαθάρτων τέως, καὶ ἀδρότων, καὶ ἀθύτων, καὶ τῆς ἐθνικῆς μερίδος. Μετὰ τοῦ ἀστέρος δράμε, καὶ μετὰ Μάγων δωροφόρησον, χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν, ὡς βασιλεῖ, καὶ ὡς Θεῷ, καὶ ὡς διὰ σὲ νεκρῷ. Μετὰ ποιμένων δόξασον, μετὰ ἀγγέλων ὑμνησον, μετὰ ἀρχαγγέλων χόρευσον (65). Ἔστω κοινὴ πανήγυρις οὐρανίων καὶ ἐπιγείων δυνάμεων. Πειθομαι γὰρ κάκεινας συναγάλλεσθαι καὶ συμπανηγυρίζειν σήμερον· εἴπερ εἰσι φιλόανθρωποι καὶ φιλόθεοι, ὡσπερ δὲ Δαβὶδ εἰσάγει μετὰ τὸ πάθος συνανιούσας Χριστῷ, καὶ προσσυπαντώσας (66), καὶ διακελευομένας ἀλλήλαις τὴν τῶν πυλῶν ἔπαρσιν.

III'. Ἐν μίσησον τῶν περὶ τὴν Χριστοῦ γένναν, τὴν Ἡρώδου παιδοκτονίαν· μᾶλλον δὲ καὶ ταύτην αἰδέσθητι, τὴν ἡλικιωτίν Χριστοῦ θυσίαν, τοῦ καιροῦ (67) σφαγίου προθυομένην. Ἄν εἰς Αἴγυπτον φεύγη, προθύμως συμφυγαδεύθητι. Καλὸν τῷ Χριστῷ συμφεύγειν (68) διωκομένῳ. Ἄν ἐν Αἰγύπτῳ βραδύνη, κάλεσον αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, καλῶς ἐκεῖ προσκυνώμενον (69). Διὰ πασῶν ὀδεύσον ἀμέμπτως τῶν ἡλικιωτίν Χριστοῦ καὶ δυνάμεων, ὡς Χριστοῦ μαθητῆς. Ἀγνίσθητι, περιτμήθητι, περιελὺ τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα. Μετὰ τοῦτο διδάξον ἐν τῷ ἱερῷ, τοὺς θεοκαπήλους ἀπέλασον· λιθάσθητι, ἀν τοῦτο δέη (70) παθεῖν· λήση τοὺς βάλλοντας, εὐ οἶδα, φεύξη καὶ διὰ μέσου αὐτῶν, ὡς Θεός. Ὁ Λόγος γὰρ οὐ λιθάζεται. Ἄν Ἡρώδη (71) προσαχθῆς, μηδὲ ἀποκριθῆς τὰ πλεῖω. Αἰδεσθήσεται σου καὶ τὴν σωπὴν πλεόν (72) ἢ ἄλλων τοὺς μακροὺς λόγους. Ἄν φραγελλωθῆς (73), καὶ τὰ λειπόμενα ζήτησον. Γεύσαι χολῆς, διὰ τὴν γεῦσιν· βξος ποτίσθητι, ζήτησον ἐμπτύσματα, δέξαι ραπίσματα, κολαφίσματα· ἀκάνθαις στεφανώθητι, τῷ φραχεῖ τοῦ κατὰ θεὸν βίου· περιβαλοῦ (74) τὸ κόκκινον, δέξαι κάλαμον, προσκυνήθητι παρὰ τῶν παιζόντων τὴν ἀλήθειαν· τέλος συσταυρώθητι, συν-

cem hanc προθυόμενος sensu jam exposito accipit. Ait enim : Πρῶτερον μὲν καὶ προθυόμενος τοῦ λαοῦ, καὶ προσευχόμενος· « Prius quidem pro populo sacrificia et preces adhibens. »

(68) *Συμφεύγειν.* Reg. ph, συμφυγεῖν.

(69) *Κάλεσον αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, καλῶς ἐκεῖ προσκυνώμενον.* « Voca eum ex Aegypto, rite illic adoratum. » Sic optime Gabr. Nam Gregorius hic Aegyptiorum fidem commendat. Billius vero sic vertit : « Ex Aegypto eum voca. Quod quidem fiet, si eum pulchre atque honorifice illic adoraris. »

(70) *Δέη.* Tres Regg. et Or. 1, δέοι.

(71) *Ἡρώδη.* Coisl. 1, Πιλάτῳ, « Pilato. »

(72) *Πλεόν.* Deest in Or. 1.

(73) *Φραγελλωθῆς.* Sic Or. 1. In ed., φλαγελλωθῆς.

(74) *Περιβαλοῦ.* Sic duo Regg. et undecim Colb. In ed., περιβαλοῦ.

νεκρώθητι, συντάφῃθι προθύμως, ἵνα καὶ συνανα-
στῆς, καὶ συνδοξασθῆς, καὶ συμβασιλεύσης, Θεὸν
ὁρῶν ὅσον ἐστὶ (75), καὶ ὁρώμενος, τὸν ἐν Τριάδι
προσκυνοῦμένον τε καὶ δοξαζόμενον, ὃν καὶ νῦν
τρανοῦσαι ἡμῖν (76) εὐχόμεθα, ὅσον ἐφικτὸν τοῖς
δυστομοῖς τῆς σαρκὸς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας (77). Ἀμήν.

A laphos accipe, fac spinis, hoc est, piæ vitæ asperi-
tate, coroneris. Coccinum induas, arundinem acci-
pias, ab iis, qui veritatem ludibrio habent, adoreris.
Denique prompto animo simul crucifigaris, simul
moriare, simul sepeliaris, ut simul quoque
resurgas, et gloria doneris ac regnes, Deum, quan-
tus est, conspiciens, vicissimque conspectus ab
eo, qui in Trinitate adoratur, et glorificatur, quem nunc quoque nobis, quantum carnis vinculo con-
strictis licet, declarari optamus, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

(75) Ὅσον ἐστὶ. Coisl. 1, tres Colb. et Comb.,
ὅσον ἐστὶν ἐφικτόν, « quantum possibile est. »
(76) Ἡμῖν. Sic plures codi. In ed., ὁμῖν.

(77) Αἰῶνας. Reg. c et Comb. addunt, τῶν αἰῶ-
νων, « sæculorum. »

676 MONITUM IN ORATIONES XXXIX ET XL.

I Novum mysterium, sacrum scilicet Christi baptisma, in ista ac sequenti oratione celebrat Gregorius. Quamvis autem prior « in sancta Lumina » inscribatur, non inde tamen concludendum putamus, ut quidam eruditi (78) censuerunt, hanc orationem ad « Luminum, » seu « Purificationis » festum, 2 Februarii in Ecclesia celebratum, referendam esse. Ne verbum quidem in ista oratione reperire est, quod Mariæ purificationem designet. Totus incumbit orator in prædicando Christi baptisate, a quo Luminum festivitatis ortum habuit. Ac ne sit ullus hac de re erroris metus, Theologum sic loquentem audiamus (n. 1) : « Sanctus Luminum dies ad quem pervenimus, quemque hodie divino beneficio celebravimus, a Christi mei baptisate originem ducit. » Præterea, ut recte observat Gillemontius (79), baptismus apud Græcos « illuminatio » dicebatur, quod nimirum catechumeni per baptismum a peccati et vitiorum caligine, ad justitiæ et veritatis lucem convolarent. Christus igitur in hac priori oratione a Gregorio prædicatur, ut lux vera illuminans mundum, ac in tenebris etiam lucens. Unde primum catechumenos hortatur, ut, abjectis tenebris, ad puram et perfectam regenerationis lucem per baptismum accedant. Deinde mysterium istud, tam cum nefandis ethnicorum mysteriis, quam cum legalibus Judæorum institutis, ac impiis hæreticorum dogmatibus conferens, illorum omnium doctrinam nostra longe inferiorem demonstrat. Nominatim demum Novatianus exagitat, qui solam agnoscens purgationem, quæ baptismo comparatur, nequaquam amplius semel post baptismum lapsos ad penitentiam admitterent.

II. Quod autem ad alteram orationem, « in sanctum baptisma » inscriptam, attinet, nullum ferme potest esse dubium, quin paratus accesserit Gregorius, ut uno die, unaque conjunctim oratione, totam hanc, tum de Christi, tum de Christianorum baptisate disputationem absolveret. Exorditur enim (n. 1) : « Quoniam heri splendidum Luminum diem celebravimus... hodie de baptismo breviter disseremus; etenim hesternæ luce a nobis oratio paucis expressa fuit, tum quia temporis angustia premebamur, tum quia sermo saturitatem ac fastidium fugiebat. » Hinc merito quidem hæc oratio, velut altera præcedentis orationis pars haberi debet. In priori namque Christus baptismum suscipiens, consideratur ut vera lux illuminans hominem venientem in hunc mundum; in ista vero consideratur homo, quatenus est a Christo per baptismum illuminatus. In pertractando autem tam ineffabili mysterio, tanta erat rerum copia, ut nequaquam mirum videatur, si Gregorius, quamvis orationis initio se « breviter dicturum » promiserit, fuscæ tamen de baptismatis excellentia loquatur. Baptismi donum mirifice amplificans, 677 ipsum creationis dono præstantius declarat. Idcirco, modo blande, modo fortiter catechumenos urget, ut prompto et alacri animo ad baptismatis lavacrum accedant; et prolixiori sermone ostendens quantum sit in mora periculum, varia cunctantium ac procrastinantium argumenta invictè refellit. Ex his autem quæ tum in præcedenti Monito, tum in isto argumento diximus, non male nobis concludendum videtur, orationem « in sancta Lumina » Constantinopoli habitam fuisse 6 Januarii 381, alteram vero « De Baptisate, » die sequenti, id est 7 Januarii eiusdem anni.

(78) Pamelius in annot. in Cyp.; Gelas. in suo Martyrolog.

(79) T. IX, art. LXV, p. 463.

ORATIO XXXIX^a.*In sancta Lumina.*

I. Rursum Jesus meus, et rursum mysterium; mysterium non fallax, nec indecorum, nec gentilitii erroris ac temulentiae (sic enim veneranda illorum mysteria voco, atque etiam, ut arbitror, omnes mente praediti); sed mysterium excelsum et divinum, ac supernum splendorem concilians. Etenim sanctus Luminum dies, ad quem pervenimus, quemque hodie divino beneficio celebravimus, originem quidem a Christi mei baptismo ducit: Christi, inquam, qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientem in mundum⁹⁹: meam autem quoque purgationem operatur, ac lumini ei adjumentum affert, quod ab eo sublimitus ab initio acceptum, peccati caligine obduximus atque confudimus.

II. Quocirca divinam vocem audite, mihi quidem hujusmodi rerum et discipulo et magistro, atque utinam etiam vobis vehementer insonantem: *Ego sum lux mundi*⁹⁹. Ac proinde: *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae*. vero lumine consignatae, *minime confundentur*⁹⁷. Tempus regenerationis; nascamur denuo. Tempus instaurationis; primum Adamum recipiamus. Ne in eo statu, quo sumus, maneamus; verum ad pristinum redeamus. *Lux in tenebris*⁹⁸, hoc 678 est in hac vita et carne, *lucet*; ac tenebrae quidem eam persequuntur, sed non comprehendunt, adversaria, inquam, potestas, quae, dum pro sua impudentia in visibilem Adamum impetum facit, in Deum incurrit, ac superatur; ut nos, abjectis tenebris, ad lucem accedamus, ac deinde lux quoque perfecta efficiamur, a perfecta luce prodeuntes. Videtisne hujus diei gratiam? Videtisne hujus mysterii vim et facultatem? An non a terra in altum sublatis estis? An non in caelo perspicue positi, nostra videlicet vece ac contemplatione in sublime elati? Ac multo etiam magis collocati ac stabiliti eritis, cum Verbum sermoni nostro prosperum cursum dederit.

III. Ecqua talis est legalis atque umbratilis purgatio, quae per temporarias aspersiones utilitatem affert, ac pollutos per vitulae cinerem lustrat? Ecquid ejusmodi gentiles celebrant? Quorum ego caeremonias omnes et mysteria, meras nugas esse

⁹⁹ Joan. 1, 9.⁹⁸ Joan. viii, 12.⁹⁷ Psal. cxxiii, 6.⁹⁶ Joan. 1, 5.

^a Alias et nunc XXXIX. — Habita Constantinopoli 6 Januarii ann. 381.

(80) *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα*. Sic melioris notae codices. Reg. ph: *Εἰς τὰ ἅγια Ἐπιφάνια*. In nonnullis, *Θεοφάνια*. Or. 4: *Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα, καὶ κατὰ δογματῶν Ἑλληνικῶν*. «Oratio in sanctum Baptisma, et adversus Graecorum dogmata.» In ed.: *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα τῶν Ἐπιφανίων*.

(81) *Γεννηθῶμεν ἄνωθεν*. «Nascamur denuo.» Sic Joan. iii, 3: *Ἐάν μή τις γεννηθῆ ἄνωθεν*. «Nisi quis renatus fuerit denuo.» Sic etiam veritit Niceas; et Budæus reprehendit eos, qui aliter interpretantur. Billius: «desuper gignamur.»

(82) *Πρῶτον Ἀδάμ*. «Primum Adamum,» qui

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα (80).

A. Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς, καὶ πάλιν μυστήριον μυστήριον οὐκ ἀπατηλὸν, οὐδ' ἀκοσμον, οὐδὲ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης, καὶ μέθης (οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὰ ἐκείνων σεμνά, οἶμαι δὲ, καὶ τῶν εὐφρονούντων ἑκαστος), ἀλλὰ μυστήριον ὑψηλὸν τε καὶ θεῖον, καὶ τῆς ἄνω λαμπρότητος πρόξενον. Ἡ γὰρ ἅγια τῶν Φώτων ἡμέρα, εἰς ἣν ἀφίγμεθα, καὶ ἣν ἐορτάζειν ἡξιώμεθα σήμερον, ἀρχὴν μὲν τοῦ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει, τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἐνεργεῖ δὲ τὴν ἐμὴν κάθαρσιν, καὶ βοηθεῖ τῷ φωτὶ, ὃ παρ' αὐτοῦ λαβόντες ἄνωθεν ἀπ' ἀρχῆς, ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐξοφώσαμεν τε καὶ συνεχάσαμεν.

B

B. Τοιγαροῦν ἀκούσατε θείας φωνῆς, ἐμοὶ μὲν καὶ λίαν σφοδρῶς ἐνηχούσης, τῷ μύστη καὶ μυσταγωγῷ τῶν τοιούτων, εἴη δὲ καὶ ὑμῖν· *Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου*. Καὶ διὰ τοῦτο, *Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτισθήτε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυρθῆ*, τῷ ἀληθινῷ φωτὶ σημειούμενα. Καίριος ἀναγεννήσεως· γεννηθῶμεν ἄνωθεν (81). Καίριος ἀναπλάσεως· τὸν πρῶτον Ἀδάμ (82) ἀναλάβωμεν. Μὴ μείνωμεν ὅπερ ἐσμεν, ἀλλ' ὅπερ ἦμεν γενώμεθα. *Τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει* (83), τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ τῷ σαρκίῳ· καὶ ὑπὸ τῆς σκοτίας διώκεται μὲν, οὐ καταλαμβάνεται δὲ, τῆς ἀντικειμένης λέγω δυνάμεως, τῷ φαινομένῳ μὲν Ἀδάμ προσπηδύσεως ἐξ ἀναιδείας, τῷ θεῷ δὲ περιπιπτούσης καὶ ἠττωμένης· ἴν' ἡμεῖς τὸ σκότος ἀποθήμενοι, τῷ φωτὶ πλησιάζωμεν (84), εἶτα καὶ φῶς γενώμεθα τέλειον, τελείου φωτὸς γεννήματα. Ὅρατε τῆς ἡμέρας τὴν χάριν; ὁρατε τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν; οὐκ ἀπὸ γῆς ἤρθητε; οὐκ ἄνω τέθεισθε σαφῶς ὑψωθέντες ὑπὸ τῆς ἡμετέρας φωνῆς καὶ ἀναγωγῆς (85); Καὶ ἔτι μᾶλλον τεθήσεσθε, ἐπειδὴν εὐοδύση (86) τὸν λόγον ὁ Λόγος.

C

C. Μὴ τις τοιαύτη κάθαρσις νομικὴ καὶ σκυώδης, προσκαίριος βαντίσμασιν ὠφελούσα, καὶ σποδῷ δαμάλεως βαντίζουσα τοὺς κεκοιμημένους; μὴ τι τοιοῦτο μυσταγωγούσιν Ἕλληνας; ὣν λῆρος ἐμοὶ πᾶσα τελετή καὶ μυστήριον, δαιμόνων εὐρημα σκοτεινὸν (87),

nimirum in justitia conditus fuerat. «Adamum,» ante peccatum.

(83) *Φαίνει*. Coisl. 4, φαίνη.

(84) *Πλησιάζωμεν*. Duo Regg. et Coisl. 4, πλησιάζωμεν.

(85) *Ἀναγωγῆς*. «Meditatione, contemplatione.» Pro θεωρίας enim ponitur. Bill. in prima ed.: «sublimi Oratione.» In altera vero, «subvectione.» Agitur autem hic de sublimiori Mysterii expositione.

(86) *Εὐοδύση*. Reg. ph, εὐοδώσει.

(87) *Εὐρημα σκοτεινόν*. Duo Regg., εὐρημα σκοτεινῶν.

καὶ διανοίας ἀνάπλασμα κακοδαίμονος, χρόνῳ βοη-
θούμενον, καὶ μύθῳ κλεπτόμενον (88). Ἄ γὰρ ὡς
ἀληθῆ προσκυνούσιν, ὡς μυθικὰ συγκαλύπτουσι·
δέον, εἰ μὲν ἀληθῆ, μὴ μύθους ὀνομάζεσθαι, ἀλλ' ὅτι
μὴ αἰσχροῖς δείκνυσθαι· εἰ δὲ ψευδῆ, μὴ-θαυμάζεσθαι,
μηδ' οὕτως ἰταμῶς ἐναντιωτάτας ἔχειν δόξας περὶ
τοῦ αὐτοῦ πράγματος· ὥσπερ ἐν ἀγορᾷ μεираκίων
παίζοντας. ἢ ἀνδρῶν κακοδαίμωνων ὡς ἀληθῶς, ἀλλ'
οὐκ ἀνδράσι διαλεγόμενος νοῦν ἔχουσι, καὶ Λόγου
προδουνηταῖς· κἂν τὴν ἔντεχον ταύτην, καὶ ῥυπα-
ρὰν πιθανότητα διαπτύωσι.

istud et spurcum verborum lenocinium aspernentur.

Δ'. Οὐ Διὸς ταῦτα γοναί (89) καὶ κλοπαί, τοῦ Κρη-
τῶν τυράννου, κἂν Ἑλλήνες ἀπαρέσκονται (90)· οὐ-
δὲ Κουρήτων ἦχοι, καὶ κρότοι, καὶ ὀρχήσεις (91) ἔν-
οπλοι, Θεοῦ κλαίοντος ἤχην συγκαλύπτουσαι, ἵνα πα-
τέρα λάθῃ μισότεκνον· δεινὸν γὰρ ἦν ὡς παιδίον
κλαυθμυρίζεσθαι, τὸν ὡς λίθον καταποθέντα· οὐδὲ
Φρυγῶν (92) ἔκτομαί, καὶ αὐλοί, καὶ Κορύβαν-
τες (93), καὶ ὅσα περὶ τὴν Ῥεᾶν ἀνθρωποὶ μαίνο-
νται, τελοῦντες τῇ μητρὶ τῶν Θεῶν, καὶ τελούμενοι,
ὅσα τῇ μητρὶ τῶν τοιοῦτων εἰκόσ· οὐδὲ κόρη τις
ἡμῖν ἀρπάζεται, καὶ Δημήτηρ (94) πλανᾶται, καὶ
Κελεός τις ἐπεισάγει, καὶ Τριπτολέμους, καὶ
δράκοντας, καὶ τὰ μὲν ποιεῖ, τὰ δὲ πάσχει. Αἰσχύνο-
μαι γὰρ ἡμέρᾳ δοῦναι τὴν (95) νυκτὸς τελετὴν, καὶ
ποιεῖν τὴν ἀσχημοσύνην μυστήριον. Οἶδεν Ἐλευσίς
ταῦτα, καὶ οἱ τῶν σιωπωμένων, καὶ σιωπῆς ὄντως
ἀξίον ἐπόπτει. Οὐδὲ Διδύσους ταῦτα, καὶ μηρὸς (96),
ὠδίνων ἀτελὲς κύημα, ὥσπερ ἄλλο τι κεφαλή (97)
πρότερον· καὶ Θεὸς ἀνδρόγυνος, καὶ χορὸς μεθυόν-
των, καὶ στρατὸς ἔκλυτος, καὶ Θηβαίων ἄνοια τοῦ-
τον τιμῶσα, καὶ Σεμέλης κεραυνὸς προσκυνούμενος.
Οὐδὲ Ἀφροδίτης πορνικὰ μυστήρια, τῆς αἰσχροῦς, ὡς
αὐτοὶ λέγουσι, καὶ γεννωμένης (98) καὶ τιμωμένης.
Οὐδὲ Φαλλοὶ τινες καὶ Ἰθῦφαλλοί, αἰσχροὶ καὶ τοῖς
σχήμασι καὶ τοῖς πράγμασιν· οὐδὲ Ταύρων (99) ξeno-
κτονία, καὶ Λακωνικῶν (1) ἐφῆδων ἐπιδῶμιον αἶμα,

A censeo, tenebrosum dæmonum inventum, ac per-
ditæ mentis figmentum, temporis ope ac præsidio
fultum, et fabulis furtim oblectum. Nam, quæ ut
vera adorant, eadem ut fabulosa obvolvunt et oc-
cultant. Oporteret potius, si quidem vera sunt,
quæ prædicant, non ea fabulas nuncupare, sed
ostendere, quod ab omni turpitudinis obscenitatis-
que nota vindicentur: si autem falsa, non ea sus-
picere, nec ita impudenter de una eademque re
maxime oppositas sententias tenere; perinde ac ii,
qui in cœtu puerorum ludunt, aut amentium pro-
Verbi adoratoribus disputant; tametsi artificiosum

IV. Non hæc Jovis partus et furta, illius, in-
quam, Cretensium tyranni (moleste licet hoc genti-
les ferant), nec Curetum soni ac plausus, armatæ-
que saltationes, Dei vagientis clamorem obruentes,
ut crudelem patrem efflugeret. Grave enim profecto
atque indignum erat, eum, qui ut lapis devoratus
fuerat, ut infantem ejulare. Nec Phrygum ex-
sections, et tibiarum, atque Corybantes, et quæcun-
que 679 circa Rheam homines furore cæpti per-
agunt, ejusmodi sacra Deorum matri obeuntes, atque
ipsi vicissim ita initiati, ut par est in talium Deorum
parentis mysteriis. Nec puella quædam apud nos
ræpitur, nec Ceres vagatur, ac Celeos quosdam,
et Triptolemos, et dracones inducit, multaque alia
et facit, et patitur. Pudet enim me nocturnum sa-
crum in lucem proferre, ac turpitudinem myste-
rium facere. Novit hæc Eleusis, atque illi tacito-
rum, ac profecto silentio dignorum sacrorum specta-
tores. Nec Bacchus hæc nostra mysteria sunt,
nec femur, inchoatum fetum parturiens, quemad-
modum caput alium quemdam fetum prius partu-
rierat: nec semivir Deus, et ebriorum chorus,
exercitusque mollis et dissolutus, et Thebanorum
amentia, hunc colens, ac Semelæ tonitruum adora-
tum. Nec meretricia Veneris mysteria, turpiter,
ut ipsi narrant, et procreatæ, et cultæ: nec Phal-
li

88) *Μύθῳ κλεπτόμενον.* « Fabularum involucro
sensim auctoritatem et fidem acquisivit apud im-
prudentes. »

(89) *Διὸς ταῦτα γοναί, etc.* Saturnus, Jovis pa-
ter, cum ab oraculo dilicisset, ut Græci fabulan-
tur, fore ut ab uno filiorum suorum regno pelleretur,
mares omnes, qui ipsi nascebantur, devorabat.
Cum igitur Rheam Jovem peperisset, ejus pulchritudine
pernixa, furtim sublatum in Cretam misit, ei-
que Curetes quosdam adjunxit, qui gravem sonum
atque armorum crepitum excitarent, ut tali strepitu,
infantis dei vagitum et vastum sonum tegere possent,
ne forte Saturnus e cælo vagitum audiens, ipsum
quoque devoraret. Lapidem autem fasciis involutum,
nati loco, Saturno devorandum reliquit.

(90) *Ἀπαρέσκονται.* Reg. bm, ἀπαρέσκονται.

(91) *Ὀρχήσεις.* Sic tres Regg., duodecim Colb.,
etc. In ed., οἰχήσεις.

(92) *Ὀὐδὲ Φρυγῶν, etc.* In Phrygia, Rheæ delu-
brum erat, in quo Phryges festum celebrantes geni-
tali membro excidebantur.

(93) *Κορύβαντες.* « Corybantes. » Cybeles, seu
Rheæ Sacerdotes, qui tympanis et saltationibus
Dææ festa agitabant.

(94) *Δημήτηρ.* Sic Regg. bm, ph. Comb. In ed.,
Διμήτηρ. Sic vocatur « Ceres, quæ puellam, seu
Proserpinam » filiam, a Plutone raptam, per totum
orbem vagando conquisivit. Eleusina etiam cogno-
minatur ab Eleusis oppidi nomine, in quo Ceres a
Rege Celeo Triptolemi patre liberalissime hospitio
excepta est. Quamobrem ei omnem agriculturæ rationem
commonstravit.

(95) *Τῆρ.* Reg. ph, τῆς.

(96) *Μηρὸς.* Sic tres Regg. et tres Colb. In ed.,
μηρόν. Alludit ad fabulam Bacchi, qui ex Jovis fe-
more natus fingitur.

(97) *Ἄλλο τι κεφαλή.* Minervam intelligit, e Jo-
vis capite natam, juxta poetas.

(98) *Γεννωμένης.* Tres Colb. et Sav., γεννωμέ-
νης.

(99) *Ὀὐδὲ Ταύρων, etc.* Apud Tauris in Scythia,
erat delubrum Dianæ consecratum, in quo omnes
Græci, qui peregrinando ad ea loca divertebant,
immolabantur.

(1) *Καὶ Λακωνικῶν, etc.* Apud Lacædæmonios in
honorem Dianæ festum celebrabatur, in quo adole-
scentes verberibus corpus proscindentes, aram san-
guine profundebant.

quidem et Ityphalli, formis et actibus obsceni. A ξαινομένων (2) ταῖς μάλιστα, καὶ τοῦτο μόνον κακῶς ἀνδριζομένων, οἷς τιμᾶται θεὰ, καὶ ταῦτα παρθένος. Οἱ γὰρ αὐτοί, καὶ μαλακίαν ἐτίμησαν, καὶ θρασύτητα ἐσεδάσθησαν. virgo. Nam iidem, et molliem honori habuerunt et audaciam venerati sunt.

V. Jam Pelopis dilaniationem, esurientes deos satiantem, ac sævam et inhumanam hospitalitatem, quo tandem loco pones? Quo item loco horrenda et caliginosa Hecatæ spectra, Trophoniique subterranea ludicra et vaticinia, aut Dodonææ quercus deliramenta, aut Delphicæ tripodis præstigias, aut fatidicos Castalii fontis latices? Quæ omnia hoc unum vaticinari minime potuerunt, nimirum silentium suum. Nec Magorum 680 ars sacrificandi, B atque ex victimarum incisione futurorum præsensio: nec Chaldæorum astrologia et nativitatum observatio, res nostras eodem cum sideribus motu volvens, cum tamen ipsi, nec quid sint, aut futuri sint, cognitum habere queant. Nec Thracum orgia hæc sunt, a quibus et religionem natam esse aiunt: nec Orphei sacra et mysteria, quem Græci sapientiæ nomine adeo suspexerunt, ut etiam Iyram, quæ fidium pulsibus omnia pertraheret, ipsi effluerint. Nec Mithræ justum adversus eos supplicium, qui huiusmodi sacris initiari sustinent. Nec Osiridis lacerationes, alia calamitas, quæ apud Ægyptios colitur. Nec Isidis infortunia, atque hirci Mendesiis ipsis venerabiliores; nec Apidis præsepe, hoc est, vituli, Memphitarum vecordia ad luxum abutentes. Nec omnes ii honores, quibus Nilum dedecorant, illum, inquam, frugum parentem, C atque ubertatem rubitis melientem.

VI. Mitto enim reptilium et villium animalculorum honores, ac profusam obscenitatem; quorum privatim quidem sua cuique sacra et festa

(2) *Ξαινομένων*. Nicetas, quem sequitur Billius, legit, παρ' ἀλλήλων, « invicem; » quamvis desit in codicibus.

(3) *Πέλοπος*, etc. Tantalus deos quondam hospitio excepisse dicitur, filiumque Pelopem mactatum, ac ferventi aqua coctum, iis apposuisse.

(4) *Ποῦ δὲ Ἐκάτης*. Nonnulli per Hecaten, Lunam intelligunt. Alii deam noctu obambulantem, leonum curru vectam, ac serpentibus et draconibus undique cinctam.

(5) *Τροφωνίου*, etc. Trophonius gloriæ cupidus, et deus apud homines haberi cupiens, in subterraneam quamdam speciem se abdidit, ibique vitam finivit. Dæmon quidam in ea specu sibi domicilium constituens, seque Trophonium esse mentiens, oraculis homines fallebat.

(6) *Δωδωναίας δρυός*. Dodona, Chaoniæ in Epiro civitas, juxta quam erat Dodonia silva, Jovi sacra, et tota quercubus consita, quæ vocales fuisse dicuntur et oracula reddidisse.

(7) *Τρίποδος Δελφικοῦ*. Delphis in Bœotia, juxta Parnassum montem, erat oraculum toto terrarum orbe celeberrimum, quod, nato Christo, prorsus obmutuit.

(8) *Κασταλλας*. Fons ad Parnassi radicem, Apollini et Musis sacer.

(9) *Μάγων*. Magi, genere Medi sunt. Ii autem animalia inactabant, atque ex jecoris sibris, ipsiusque sanguinis eruptione, futurorum conjecturam faciebant.

E'. Ποῦ δὲ θήσεις τὴν Πέλοπος (3) κρεουργίαν, πεινῶντας θεοὺς ἐστρώσαν, καὶ φιλοξενίαν πικρὰν καὶ ἀπάνθρωπον; ποῦ δὲ Ἐκάτης (4) τὰ φοβερὰ καὶ σκοτεινὰ φάσματα, καὶ Τροφωνίου (5) κατὰ γῆς παίγνια καὶ μαντεύματα, ἢ Δωδωναίας δρυός (6) ληρηματα, ἢ τρίποδος Δελφικοῦ (7) σοφίσματα, ἢ Κασταλλίας (8) μαντικὸν πόμα; Τοῦτο μόνον οὐ μαντευσάμενα, τὴν ἑαυτῶν σιωπὴν. Οὐδὲ Μάγων (9) θυτική, καὶ πρόγνωσις ἔντομος· καὶ Χαλδαίων (10) ἀστρονομία καὶ γενεθλιαλογία, τῇ τῶν οὐρανίων κινήσει συμφέρουσα (11) τὰ ἡμέτερα, τῶν μηδὲ ἑαυτοὺς ὅ τι ποτε εἰσιν, ἢ ἔσονται, γνῶναι δυναμένων· οὐδὲ Θρακίων ὄργια (12) ταῦτα, παρ' ὧν καὶ τὸ θρησκεύειν, ὡς λόγος· οὐδὲ Ὀρφείως τελεταὶ καὶ βυστήρια, ὃν τοσοῦτον Ἕλληνες ἐπὶ σοφίᾳ ἐθαύμασαν, ὥστε καὶ λύραν αὐτῷ ποιῶσι, πάντα τοῖς κρούμασιν ἔλκουσαν· οὐδὲ Μίθρου (13) κόλασις ἔνδικος, κατὰ τῶν μυνεῖσθαι τὰ τοιαῦτα ἀνεχομένων· οὐδὲ Ὀσίριδος σπαραγμοί, ἄλλη συμφορὰ τιμωμένη παρ' Αἰγυπτίους· οὐδὲ Ἴσιδος (14) ἀτυχήματα, καὶ τράγοι Μενδησιῶν (15) αἰδεσιμώτεροι, καὶ Ἄπιδος φάτην, μόσχου κατατρυφῶντος τῆς Μεμφιτῶν εὐθηλείας· οὐδ' ὅσα τὸν Νεῖλον ταῖς τιμαῖς καθυβρίζουσι, τὸν καρποδότην, ὡς ἀνυμνοῦσιν αὐτοί, καὶ εὐσταχύν (16), καὶ μετροῦντα τὴν εὐδαιμονίαν τολεῖς πῆχεσιν.

ut ipsi prædicant, spicisque copiosum et locuple-

G'. Ἐὼ γὰρ λέγειν ἐρπετῶν καὶ κνωδάλων τιμὰς καὶ τὸ τῆς ἀσχημοσύνης φιλότιμον· ὧν καθ' ἕκαστον ἴδια τις τελετὴ καὶ πανήγυρις (17), καὶ κοινὸν τὸ τῆς

(10) *Χαλδαίων*. Chalilæi celebres, utpote qui ex astrorum contemplatione plurima observabant et conjectabant.

(11) *Συμφέρουσα*. Reg. c. Nicet. et Comb., συμπεριφέρουσα.

(12) *Θρακίων ὄργια*. Thracæ primi fuerunt, qui Deos colere didicerunt. Unde θρησκεία, « religio, » a Thracibus nomen duxit. Ipsi etiam Thracibus « Orgia », id est, mysteria et sacra festa tradidit Orpheus.

(13) *Μίθρου*· « Mithræ, » id est, « Solis, » qui præcipue apud Chaldæos colebatur. Qui ejus sacris initiandi erant, per duodecim suppliciorum genera ducebantur, per fœnem scilicet, ignem, frigus, aliaque huiusmodi.

(14) *Ὀσίριδος ... Ἴσιδος*. Isis Ægyptiorum dea, prius Io apud poetas vocabatur. Finxit Fabula Isidem a Jove deamatam, in juveneam mutatam fuisse. Juno autem fraude cognita, œstro pellicis immisso, summis eam dolibus exagitavit. Tandem pristinae formæ restituta, in Ægyptum fugit, ubi Osiridi nupsit. Quibus mortuis, Isim et Osiridim inter deos annumerarunt Ægyptii.

(15) *Τράγοι Μενδησιῶν*, etc. Mendesium urbs est Ægypti, in qua hircus pro deo habebatur.

(16) *Ἐβσταχύν*. Sic plerique codd. In ed., ἄσταχύν.

(17) *Πανήγυρις*. Sic quatuor Regg., decem Colb., duo Coisl.. Or. 1, etc. In ed., ἀσπύριον

κακοδαίμονίας ἐφ' ἅπασιν· ὡς εἴπερ ἀσεθεῖν αὐτοὺς ἔδει πάντως, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀποπεσεῖν, εἰς εἴδωλα κατενεχθέντας, καὶ τέχνης ἔργα, καὶ χειρῶν πλάσματα, μὴ ἂν ἄλλο τι κατ' αὐτῶν εὐξασθαι τοὺς γε νοῦν ἔχοντας, ἢ τοιαῦτα σεβασθῆναι, καὶ οὕτω τιμῆσαι, ἵνα τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει τῆς πλάνης, ὡς φησι Παῦλος, ἀπολαμβάνουσιν, ἐν οἷς ἀέθονται· οὐ μᾶλλον τιμῶντες, ἢ δι' ἐκείνων (18) ἀτιμαζόμενοι. Βδελυκτοὶ τῆς πλάνης, βδελυκτώτεροι τῆς εὐτελείας τῶν προσκυνουμένων καὶ σεβομένων, ἵνα καὶ αὐτῶν τῶν τιμωμένων ὧσιν ἀναισθητότεροι, τοσοῦτον ὑπερβάλλοντες ἀνοίξ, ὅσον εὐτελεῖ τὰ προσκυνούμενα.

vilitatem; ita ut iis etiam, quæ colunt, stupidiores se præbeant, quantum ab iis, quæ adorant, vilitate superantur.

Ζ'. Ταῦτα μὲν οὖν παιζέτωσαν Ἑλλήνων παῖδες, καὶ δαίμονες, παρ' ὧν ἐκείνοις ἡ ἀνοία, τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν εἰς ἑαυτοὺς μεθελκόντων, καὶ ἄλλους ἄλλως κατατεμνόντων εἰς αἰσχρὰς δόξας καὶ φαντασίας, ἀφ' οὗ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐκβαλόντες ἡμᾶς, τῷ ξύλῳ τῆς γνώσεως οὐ κατὰ καιρὸν, οὐδ' ἐπιτηδεις μεταληφθείσης (19), ὡς ἀσθενεστέρους ἤδη κατέδραμον, τὸν ἡγεμόνα νοῦν συναρπάσαντες, καὶ τοῖς πάθει θυραν ἀνοίξαντες. Οὐ γὰρ ἔφερον, φύσις ὄντες φθορεῖα καὶ μισάνθρωπος, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν ἑαυτῶν κακίαν γενόμενοι, τοὺς κάτω τῶν ἄνω τυχεῖν, αὐτοὶ πεσόντες ἐπὶ γῆς ἀνωθεν, οὐδὲ τοσαύτην μετάστασιν γενέσθαι τῆς δόξης, καὶ τῶν πρώτων φύσεων. Τοῦτό ἐστιν ὁ διωγμὸς τοῦ πλάσματος· διὰ τοῦτο ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καθυδρίσθη· καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκιμάσαμεν φυλάξαι τὴν ἐντολήν, παρεδόθημεν τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης (20)· καὶ καθὼς ἐπλανήθημεν, ἡτιμάσθημεν ἐν οἷς ἐσεβάσθημεν. Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον δεῖνόν, τὸ πεποιημένους ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις (21), εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ πεποιηκότος, καὶ Θεοῦ μίμησιν, ὅσον ἐρικτὸν, ὀρηκτῆριον γενέσθαι παντοίων παθῶν, βοσκομένων κακῶς καὶ δαπανούντων τὸν ἐντὸς ἀνθρώπων· ἀλλὰ τὸ (22) καὶ θεοὺς στήσασθαι (23) συνήγορους τοῖς πάθειν, ἵνα μὴ μόνον ἀνεύθυνον τὸ ἀμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ θεῖον νομιζῆται, εἰς τοιαύτην καταφεύγον ἀπολογία, τὰ προσκυνούμενα.

facti sumus; sed etiam quod Deos vitiorum patronos effinximus, ut peccatum, non modo crimine careat, sed etiam divinum censeatur, ad ea videlicet, quæ pro diis adorantur, defensionis causa confugiens.

Η'. Ἡμῖν δὲ ὡςπερ ἐχαρίσθη το φυγοῦσ' τὴν δεσποδαίμονα πλάνην, μετὰ τῆς ἀληθείας γενέσθαι, καὶ δουλεῦειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ τὴν κτίσιν ὑπεραναβῆναι, πάντα περάσασιν, ὅσα ὑπὸ χρόνον καὶ πρῶτην κίνησιν· οὕτω καὶ εἰδῶμεν (24), καὶ φιλοσοφῶμεν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τὰ θεῖα. Φιλοσοφῶμεν δὲ, ἀρχόμενοι (25), ὅθεν ἀρχεσθαι ἀμεινον· ἀμει-

'' Rom. 1, 23 sqq.

(18) Τιμῶντες, ἢ δι' ἐκείνων. Quinque Regg., tres Colb., duo Coisl., τιμῶντες τὰ σεβάσματα, ἢ δι' ἑαυτῶν. Sic legit Billius.

(19) Μεταληφθείσης. Sic quinque Regg., octo Colb., Or. 1 et Bas. ed. Unus Colb. habet, μεταληφθέντι. Sic legit Bill. Prave in Par. ed., μεταληφθέντος.

(20) Αὐτονομία τῆς πλάνης. Bill. : « erroris li-

berati. »

VII. Atque hæc quidem ludant gentiles, ac demones, a quibus illi in hanc amentiam impelluntur, dum nimirum Dei honorem ad seipsos detorqueant, atque in turpes sententias, et rerum species, alios alio modo discidunt, ex quo nos per scientiæ lignum minus tempestive et commode perceptum, vitæ ligno exturbatos, velut jam infirmiores, exagitarunt, gubernatrice mente abrepta, januaque vitiosis animi affectionibus patefacta. Nec enim ferre poterant, cum invidia atque odio adversus hominem suapte natura flagrant, vel, ut rectius loquar, propter vitium suum in hunc habitum degenerassent, terrenos homines supernis bonis frui, cum ipsi e cælo in terram corruissent, nec tantam gloriæ, pristinaeque ipsorum naturæ mutationem fieri. Idcirco persecutio adversus Dei figmentum excitata est; idcirco Dei imago probro et dedecore affecta. Et quemadmodum mandato parere recusavimus, ita licentiæ erroris traditi sumus; et quemadmodum aberravimus, ita vicissim in iis, quibus cultum et venerationem adhibuimus, probro et ignominia perfusi sumus. Nec enim hoc solum grave et indignum est, quod, cum ad bona opera, quæ temporis primæque motioni subjacent, trajicientes; ita etiam faciendum est, ut ea, quæ de Deo, ac divina sunt, cognoscamus, de iisque disse-

VIII. At vero, quemadmodum nobis divino beneficio concessum est, ut, superstitioso errore fuga relicto, a veritate stemus, ac Deo vivo et vero serviamus, et supra creaturam assurgamus, omnia, quæ temporis primæque motioni subjacent, trajicientes; ita etiam faciendum est, ut ea, quæ de Deo, ac divina sunt, cognoscamus, de iisque disse-

(21) Ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις, etc. Bill. : « propter bona opera, hoc est, ad opificis laudem, » etc.

(22) Ἀλλὰ τό. Comb., ἀλλὰ καὶ τό.

(23) Στήσασθαι. « Constituimus. »

(24) Εἰδῶμεν. Sic Regg. hm, ph, tres Colb., etc. In ed., ἰδῶμεν.

(25) Ἀρχόμενοι. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

ramus. Disseremus autem, hinc, unne satius est, A
initium ducentes. Hinc porro satius est, unde Sa-
lomon nobis legem statuit. *Principium sapientiæ*,
quærit, *posside sapientiam* ¹. Quidnam hoc vocal
principium sapientiæ? Timorem ². Neque enim
ea nobis ratio ineunda est, ut a contemplatione
auspicantes, in timorem desinamus (effrenata enim
contemplatio in præcipitia quoque fortasse nos im-
pulerit); verum ut timoris rudimentis imbuti, et
purgati, atque, ut hoc verbo utar, attenuati, in
altum efferamur. Ubi enim timor est, illic quoque
682 mandatorum observatio: ubi autem manda-
torum observatio, illic etiam carnis, quæ, nobis
cujusdam instar, animæ lumen obscurat, nec divini
Porro ubi purgatio, illic illuminatio; illuminatio
narum rerum, vel potius maximæ rei, atque adeo
grant.

IX. Quocirca se quemque prius purgare oportet, B
atque ita demum cum puro consuetudinem habere;
ne alioqui nobis idem quod Israeli, accidat, tul-
tus Mosici gloriam non ferenti, ac propterea vela-
mine opus habenti ³: aut eodem, quo Manue, modo
afficiamur, ac dicamus: *Perimus, mulier, Deum vi-
dimus* ⁴, cum videlicet Dei species ipsi objecta esset;
aut, Petri instar, *Jesum a navicula* ⁵ submovea-
mus, utpote tali præsentia indigni (Petrum autem
cum dico, quem virum dico? Eum, qui super
factus ambulavit). Aut oculorum sensu orbemur,
quemadmodum Paulo accidit, cum, priusquam a
persecutionibus expiatus esset, colloquium cum eo,
quem persequeretur, miscuisset, vel potius, exiguo
magni illius luminis splendore perstrictus fuisset ⁶:
aut denique, ut centurio ille, medicinam ita requi-
ramus, ut tamen laudabili timore perterriti, medi-
cum in ædes nostras non admittamus. Proinde di-
cat quoque ex nobis quispiam, quandiu nondum
purgatur, sed adhuc centurio est, in multos vitii
principatum tenens, ac Caesari, hoc est, mundi
principi, eorumque, qui humi volutantur, domino
militat: *Non sum dignus, ut intres sub tectum
meum* ⁷. Cum autem *Jesum* conspexerit, quamvis
spiritualis statura parvus, ut Zachæus ille, ac super
sycomotorum evectus fuerit ⁸, mortificatis videlicet
membris, quæ super terram sunt ⁹, atque humilitatis
corpore superato, tum vero Verbum excipiat, et
audiat: *Hodie salus huic domui* ¹⁰, salutemque accipiat, ac perfectiores fructus ferat, præclare spar-
gens et effundens, quæ ex telonii lucris male collegerat.

X. Idem enim Verbum, et propter naturam D
suam indignis formidolosum est, et propter beni-
gnitatem capi potest, iis quidem certe, qui in hunc
modum fuerint præparati; qui, impuro spiritu de-
pulso, animas agnitione mundarint et exornarint,
¹ Prov. iv, 7. ² Eccli. i, 16. ³ Exod. xxxiv, 30 sqq. ⁴ Jud. xiii, 22. ⁵ Luc. v, 8. ⁶ Act. ix,
4 sqq. ⁷ Matth. viii, 8. ⁸ Luc. xix, 2 sqq. ⁹ Coloss. iii, 5. ¹⁰ Luc. xix, 9.

(26) *Κτῆσαι*. Bill. : « collige. »

(27) *Τοῖς τῶν μεγίστων*. Schol. : Τὰς τρεῖς ὑπο-
στάσεις διὰ τὸ κατ' οὐσίαν ἔν, καὶ ταυτὸν, καὶ μο-
ναδικὸν τῆς θεότητος. « Tres personas ob essentialis
unitatem, eandemque ac singularem deitatem. »

(28) *Ἐαυτὸν*. Deest in Reg. ph, Or. 1 et aliis.

(29) *Μεγάλου*. Deest in duobus Regg.

νον δὲ, ὅθεν Σολομὼν ἡμῖν ἐνομοθέτησεν Ἄρχη σο-
φίας, φησὶ, κτῆσαι (26) σοφίαν· τί τοῦτο λέγων ἀρχὴν
σοφίας; Τὸν φόβον. Οὐ γὰρ ἀπὸ θεωρίας ἀρξαμένους,
εἰς φόβον χρῆ καταλθῆναι (θεωρία γὰρ ἀχαλνωτος
τάχα ἂν καὶ κατὰ κρημνῶν ὤσειεν)· ἀλλὰ φόβῳ στοι-
χειουμένους, καὶ καθαιρομένους, καὶ, ἔν' οὕτως εἶπω,
λεπτυνομένους, εἰς ὕψος ἀίρεσθαι. Οὐ γὰρ φόβος,
ἐντολῶν τήρησις· οὐ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς
κάθαρσις, τοῦ ἐπιπροσθούτος τῆ ψυχῆ νέφους, καὶ
οὐκ ἐώντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν θείαν ἀκτίνα· οὐ δὲ
κάθαρσις, Ἐλλαμψίς· Ἐλλαμψίς δὲ, πύθου πλήρωσις,
τοῖς τῶν μεγίστων (27), ἢ τοῦ μεγίστου, ἢ ὑπὲρ τὸ
μέγα ἐπιεμένους.

radii splendorem pure intueri sinit, purgatio est.
autem, desiderit summa est, iis utique qui maxi-
magnitudinem omnem superantis, cupiditate fla-

Θ. Διὰ τοῦτο καθαρτέον ἑαυτὸν (28) πρῶτον, εἰς
τῶ καθαρῶ προσομιλητέον· εἴπερ μὴ μέλλομεν τὸ
τοῦ Ἰσραὴλ πείσεσθαι, μὴ φέροντος τὴν δόξαν τοῦ
προσώπου Μωσέως, καὶ διὰ τοῦτο δεομένου καλύμ-
ματος· ἢ τὸ τοῦ Μανωὲ, καὶ πείσεσθαι, καὶ λέξεν·
Ἄπολώλαμεν, ὡ γῆραι, Θεὸν ἐωράκαμεν, ἐν φαν-
τασίᾳ Θεοῦ γενομένου· ἢ, ὡς Πέτρος, τοῦ πλοίου τὸν
Τησοῦν ἀποπέμψασθαι, ὡς οὐκ ἄξιοι τοιαύτης ἐπι-
δημίας. Πέτρον δὲ ὅταν εἶπω, τίνα λέγω; Τὸν κατὰ
κυμάτων πεζεύσαντα. Ἡ, ὡς Παῦλος, τὴν ὄψιν πλη-
γῆσεσθαι, πρὶν καθαρθῆναι τῶν διωγμῶν, τῷ διωκο-
μένῳ προσομιλήσας, μᾶλλον δὲ βραχεῖα τοῦ μεγά-
λου (29) φωτὸς λαμπηδόν· ἢ, ὡς ὁ ἐκατόνταρχος,
τὴν μὲν θεραπεῖαν ἐπιζητήσειν, τῆ οἰκίᾳ (30) δὲ τὸν
θεραπευτὴν οὐκ εἰσδέξασθαι διὰ δειλίαν ἐπαινουμέ-
νην. Λεγέτω τις καὶ ἡμῶν, ἕως οὕτω καθαίρεται (31),
ἀλλ' ἔστιν ἐκατόνταρχος ἔτι, πλειόνων ἐν κακίᾳ κρα-
τῶν, καὶ στρατεύεται Καίσαρι, τῷ κοσμοκράτορι
τῶν κάτω συρομένων· *Οὐκ εἰμὶ καιρός, ἴτα μου ὑπὸ
τῆν στέγην εἰσέλθης*. Ὅταν δὲ Τησοῦν θεάσῃται,
καίτοι μικρὸς ὢν τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, ὡς ὁ (32)
Ζαχαῖος ἐκεῖνος, καὶ ὑπὲρ τὴν συκομαραῖαν ἀρθῆ,
νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὑπερανάβας
τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, τότε καὶ εἰσδεχέσθω τὸν
Λόγον, καὶ ἀκούετω· *Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τού-
τῳ*, καὶ λαμβανέτω τὴν σωτηρίαν, καὶ καρποφορεῖτω
τὰ τελεώτερα, σκορπιζῶν καὶ διαχέων καλῶς, ἃ κα-
κῶς ἐτελώνησεν.

Y. Ὁ γὰρ αὐτὸς Λόγος, καὶ φοβερὸς τοῖς οὐκ ἄξιοις
διὰ τὴν φύσιν, καὶ χωρητὸς διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς
οὕτως ὑπηρεπισμένους (33)· ὅσοι (34) τὸ ἀκάθαρτον
καὶ ὀλικὸν πνεῦμα τῶν ψυχῶν ἀπελάσαντες, καὶ τὰς
ἑαυτῶν ψυχὰς τῆ ἐπιγνώσει σαρώσαντες καὶ κοσμη-
¹ Jud. xiii, 22. ² Luc. v, 8. ³ Act. ix,
4 sqq. ⁴ Coloss. iii, 5. ⁵ Luc. xix, 9.

(30) *Οἰκία*. Sic plures Regg. In ed., οἰκία.

(31) *Καθαίρεται*. In nonnullis, κεκάθαρται.

(32) *Ὁς ὁ*. Sic septem Regg. Deest ὁ in ed.

(33) *ὑπηρεπισμένους*. Regg. bin, ph et Colb. 5,
εὐπηρεπισμένους.

(34) *Ὅσοι*. Plures Colb., ὡς οἱ.

σιντες, μηδὲ ἀργήν, μηδὲ ἀπρακτον εἶσαν, ὥστε μετὰ πλείονος τῆς παρασκευῆς, αὐθις καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν ἐπτά τῆς κακίας πνευμάτων, ὅσα καὶ τῆς ἀρετῆς ἀπερίθμηται (τὸ γὰρ δυσμαχώτερον, περισπωδαστότερον)· ἀλλὰ πρὸς τῷ (35) φεύγειν τὴν κακίαν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐργάζονται, ὅλον τὸν (36) Χριστόν, ἢ ὅτι μάλιστα, ἑαυτοῖς εἰσοικίσαντες, ὥστε μηδὲν κενῶ τὴν πονηρὰν δύναμιν ὀμιλήσαντα, ἑαυτῆς πάλιν πληρῶσαι, καὶ γενέσθαι τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν πρώτων, διὰ τὸ τῆς (37) καταδρομῆς σφοδρότερον, καὶ τὸ τῆς φρουρᾶς ἀσφαλέστερον καὶ δυσαιωτότερον. Ὅταν δὲ πάση φυλακῇ τηρήσαντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν, καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διαθέμενοι, καὶ νεώσαντες ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ σπειραντες εἰς δικαιοσύνην, ὡς Σολομώντι, καὶ Δαβὶδ, καὶ Ἰερεμῖα δοκεῖ, φωτισώμεν ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως· τῆνικαῦτα λαλῶμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τῆν ἀποκεκρυμμένην, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκλάμπωμεν. Τέως δὲ καθαιρώμεθα (38) καὶ προτελώμεθα τῷ Λόγῳ, ἔνι μάλιστα αὐτοῖς ἡμᾶς εὐεργετῶμεν, θεοειδεῖς ἐργαζόμενοι, καὶ ἤκοντα τὸν Λόγον ὑποδεχόμενοι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ κρατοῦντες, καὶ τοῖς ἄλλοις προφαίνοντες.

ΙΑ'. Ἐπεὶ δὲ ἀνεκαθῆραμεν (39) τῷ λόγῳ τὸ θεάτρον, φέρε τι περὶ τῆς ἑορτῆς ἤδη φιλοσοφῆσωμεν, καὶ συνορτάσωμεν ταῖς φιλεόρτοις καὶ φιλοθέοις ψυχαῖς. Ἐπεὶ δὲ κεφάλαιον ἑορτῆς μνήμη Θεοῦ, Θεοῦ μνημονεύσωμεν. Καὶ γὰρ τὸν κειθεὶν τῶν ἑορταζόντων ἦγον, ἔνθα εὐφραϊνομένων πάντων ἡ κατοικία (40), οὐκ ἄλλο τι ἢ τοῦτο εἶναι νομίζω, Θεὸν ὑμνοῦμένον τε καὶ δοξαζόμενον τοῖς τῆς ἐκείσε πολιτείας ἡξιωμένοις. Εἰ δὲ τι τῶν ἡδὴ προειρημένων ὁ νῦν ἔξει λόγος, θαυμαζέτω μηδεὶς. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ καὶ (41) φθέγξομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν, φρίττων καὶ γλῶσσαν, καὶ νοῦν (42), καὶ διάνοιαν, ὅταν περὶ Θεοῦ φθέγγωμαι καὶ ὑμῖν ταυτὸ τοῦτο συνευχόμενος τὸ ἐπαινετὸν πάθος καὶ μακάριον. Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, ἐνὶ φωτὶ περιαστράφητε καὶ τρισὶ· τρισὶ μὲν, κατὰ τὰς ἰδιότητας, εἶπουν (43) ὑποστάσεις, εἰ τιμὴ φίλον καλεῖν, εἶτε πρόσωπα (οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχῶμεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔνοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσιν)· ἐνὶ δὲ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἶπουν θεότητος. Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἐν ὧ οὕτως εἶπω, καὶ συνάπτεται διηρημένως. Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν (44) ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν· τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ, τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἡ ἡ θεότης. Τὰς δὲ ὑπερβολὰς καὶ ἑλλείψεις ἑλλείψω-

¹¹ Matth. xii, 45. ¹² Prov. iv, 25. ¹³ Psal. lxxxiij, 6. ¹⁴ Jerem. iv, 3. ¹⁵ I Cor. ii, 7. ¹⁶ Psal. lxxxvi, 7.

(35) Πρὸς τῷ. Or. 1, Jes., Par., πρὸς τό.

(36) Τόν. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

(37) Καὶ τὸ τῆς. Sic sex Regg., tres Colb. et Or. 1. Deest τὸ in ed.

(38) Καθαιρώμεθα, etc. Budæus: «Expicimus nos, purasque et idoneos reddamus.»

(39) Ἀνεκαθῆραμεν, etc. Nicetas exponit: «Auditorum animas sermone præparavimus.»

(40) Πάντων ἡ κατοικία. Sic sex Regg. et Or. 1. Deest ἡ in ed.

(41) Καὶ. Deest in Regg. bu, ph.

nec eas desides et otiosas **683** reliquerint, ita ut cum majori apparatu a septem vitii spiritibus, hoc est, totidem, quot virtutis numerati sunt, rursus occupetur (quod enim difficiliter expugnatur, sturdiosius atque ardentius appetitur); verum ad vitii fugam virtutis cultum adiungunt, totum Christum, vel certe quam maxime, in animi domicilium admittentes, ne prava potestas, vacuum aliquid offensus, domum rursus impleat, ac novissima prioribus deteriora flant ¹¹, tum propter acriorem ac vehementiorem incursionem, tum propter majorem arcis firmitatem, ejusque expugnandæ difficultatem. Posteaquam autem, aninia nostra omni custodia servata ¹², atque ascensionibus in corde dispositis ¹³, novalibusque in nobisipsis innovatis ¹⁴, ac denique semine ad justitiam sparso, quemadmodum, et Salomon, et David, et Jeremias admonent, scientiæ lumen nobis excitaverimus; tum demum in mysterio absconditam Dei sapientiam loquamur ¹⁵, aliisque præluceamus. Interim vero purgemur, ac Verbo ante initiemur, ut quam præclarissime de nobis ipsis mereamur, Deo similes nosipsum reddentes, ac Verbum veniens suscipientes: nec solum suscipientes, verum etiam retinentes, aliisque præmonstrantes.

XI. Quoniam autem sermone theatrum repurgavimus, age, jam de festo nonnihil disseramus, et cum piis animis festique celebrandi studiosis, diem hunc sacrum celebremus. Et quoniam Dei memoria præcipuum festi caput est, Deum memoria colamus. Nam nec sonum eorum, qui in altera sæculo, in quo lætantium omnium habitatio est ¹⁶, festum celebrant, quidquam aliud esse existimo, quam laudes eas, quibus Deus ab illis, qui in rempublicam illam admissi sunt, celebratur. Quod si quid eorum, quæ jam a nobis dicta sunt, hæc oratio habitura est, id nemini mirum videatur. Neque enim eadem solum proloquar, sed de iisdem quoque rebus, et quidem lingua, et mente, et cogitatione horrescens, quoties de Deo sermonem habeo; quem etiam præclarum ac beatum affectum vobis inesse optarim. Deum porro cum dico, uno eodemque triplici lumine perstringamini: triplici quidem, quantum **684** ad proprietates, sive hypostases, si cui hoc verbum magis arridet, sive personas (neque enim de vocabulis dissidebimus, quandiu syllabæ ad eandem sententiam ferent); uno autem, quantum ad substantiæ, hoc est, Divinitatis rationem. Distinguitur enim indistinctim, ut sic loquar, et

(42) Καὶ νοῦν. Hæc desunt in quinque Regg. Alii autem, et quidem optimæ notæ, habent, καὶ ἀκοήν, «et aure.»

(43) Εἶπουν. Sic tres Regg., sex Colb. et Or. 1. In ed., ἡ γοῦν.

(44) Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν. Observat hic scholiastes accuratam loquendi rationem Gregorii, qui nunquam Deum, τρία, vel, τὸ ἐν τρία dixerit; sed τὸ ἐν ἐν τρισὶ, καὶ τὰ τρία ἐν, id est, τὰ τρία τὴν θεότητα εἶναι, non e converso, ἐν τὰ τρία.

distinctim connectitur. Unum enim in tribus, divinitas est, et tria unum; ea, inquam, in quibus, divinitas est, vel, ut magis proprie dicam, quæ, divinitas est. Excessus autem ac defectus missos faciamus, nec per unionem confusionem, nec rursus per divisionem sejunctionem efficientes. Æquo enim intervallo a nobis absint, et Sabellii contractio, et tate paria. Quid enim necesse est Deum vel male

XII. *Nobis quippe unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* 17, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia. In quibus hæc particulæ, *ex quo, per quem, et in quo*, non naturas secant (alioqui enim propositiones istæ nominumque ordines nunquam immutarentur); verum unius et inconfusæ naturæ proprietates expriment. Idque ex eo perspicue constat, quod rursus in unum contrahuntur, si modo quis illud apud eundem apostolum non neglectum atque oscitanter legat: *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula, Amen* 18. Pater pater est, et principii expers: neque enim ex ullo est. Filius filius est, ac non principii expers: ex Patre siquidem. Quod si temporis principium accipis, principio etiam caret; neque enim temporum effector temporis subest. Spiritus sanctus vere spiritus est, procedens quidem ex Patre, non tamen filiationis modo, ut nec generationis, verum processionis; liceat enim perspicuitatis causa nova nomina fingere. Neque enim Pater eo ingenuus esse destitit, quia genuit; nec Filius genitus esse desinit, quia ex ingenito est. Quonam enim modo desineret? Nec Spiritus idcirco, vel in Patrem, vel in Filium migrat, quia processit, ac Deus est, etiam si impiis hominibus aliter videatur: proprietas enim moveri non potest. Nam alioqui quonam pacto proprietas maneret, si moveretur et mutaretur? Qui autem ingenituram, et generationem, deorum homonymorum naturas esse statuunt, iidem, **685** credo, Adamum quoque et Seth (quoniam ille, non ex carne, utpote a Deo efficitur, hic autem ab Adamo et Eva pro-

XIII. Quæ cum ita se habeant, imo cum hoc ita se habeat, atque adorationem nequaquam supernis tantum Spiritibus definitam et circumscriptam esse conveniret, sed et inferos quosdam adoratores esse deceret, ut omnia Dei gloria (quandoquidem Dei omnia sunt) implerentur; eam ob causam homo creator, divina manu et imagine ornatus. Hunc autem invidia diaboli, atque acerbo peccati gustu, a Deo conditore misere separatam despiceret, a Deo alienum erat. Quid igitur sit? Quamque magnum circa nos mysterium designatur? Innovantur

17 1 Cor. viii, 6. 18 Rom. xi, 36.

(45) Ἐλλείψωμεν. Sic Reg. bm, tres Colb., etc. In ed., ἐλλείψομεν.

(46) Ὅτε τὴν ἔνωσιν, etc. « Nec quod unius confundentes, » nimirum, « personas; nec, distinguendo inter se personas, alienas inducamus naturas. »

(47) Ἀναγινώσκται. Reg. ph, et Or. 1, ἀναγι-

α μεν (45) · οὐτε τὴν ἔνωσιν (46) σύγχυσιν ἐργαζόμενοι, οὐτε τὴν διαίρεσιν, ἀλλοτριώσιν. Ἀπέστω γὰρ ἡμῶν ἐξ Ἰσοῦ, καὶ ἡ Σαβελλίου συναίρεσις, καὶ ἡ Ἀρείου διαίρεσις, τὰ ἐκ διαμέτρου κακὰ, καὶ ὁμότιμα τὴν ἀσέβειαν · τί γὰρ δεῖ Θεόν, ἢ συναλείφειν κακῶς, ἢ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα;

Arii divisio, mala ex diametro opposita, et in pie contrahere, vel in inæqualitatem sciindere?

IB. Ἡμῖν δὲ, εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν Πνεύμα ἁγίον, ἐν ᾧ τὰ πάντα · τοῦ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, μὴ φύσεις τεμνόντων (οὐδὲ γὰρ ἂν μετέπιπτον αἱ προθέσεις, ἢ αἱ τάξεις τῶν ὀνομάτων), ἀλλὰ χαρακτηρισζόντων μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητος. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν εἰς ἐν συναγονται πάλιν, εἰ τῷ μὴ παρέργως ἐκεῖνο ἀναγινώσκεται (47) παρὰ τῷ αὐτῷ ἀποστόλῳ, τὸ, Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα · αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Πατήρ ὁ πατήρ, καὶ ἀναρχος · οὐ γὰρ ἔκ τινος. Υἱὸς ὁ υἱὸς, καὶ οὐκ ἀναρχος · ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ. Εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνουσι ἀρχὴν, καὶ ἀναρχος · ποιητὴς γὰρ χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνον (48). Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς τὸ πνεῦμα, προῖον μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐχ ὕκτως δὲ, οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς · εἰ δεῖ τι καὶ καινοτομησαί περὶ τὰ ὀνόματα σαφηνείας ἔνεκεν. Οὐτε τοῦ Πατρὸς ἐκστάντος τῆς ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν · οὐτε τοῦ Υἱοῦ τῆς γεννησεως, ὅτι ἐκ τοῦ ἀγεννήτου. Πῶς γάρ; οὐτε τοῦ Πνεύματος, ἢ εἰς Πατέρα μεταπίπτοντος, ἢ εἰς Υἱόν, ὅτι ἐκπεπόρευται, καὶ ὅτι Θεός, κἂν μὴ δοκῇ τοῖς ἀθέοις · ἡ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος. Ἡ πῶς ἂν ἰδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; Οἱ δὲ τὴν ἀγεννησίαν, καὶ τὴν γέννησιν φύσεις Θεῶν ἑμωσύμων τιθέμενοι, τάχα ἂν καὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ τὸν Σῆθ (ὅτι ὁ μὲν (49) οὐκ ἀπὸ σαρκὸς · πλάσμα γάρ · ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας) ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν ἀλλοτριώσουσιν. Εἰς οὖν Θεὸς ἐν τρισί, καὶ τὰ τρία ἐν, ὡς περ ἔφαμεν.

a Deo efficitur, hic autem ab Adamo et Eva pro-

D II'. Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα, ἢ τοῦτο, εἶδει δὲ μὴ τοῖς ἄνω μόνον τὴν προσκύνησιν περιγράφεσθαι, ἀλλ' εἶναι τινὰς καὶ κάτω προσκυνητάς, ἵνα πληρωθῇ τὰ πάντα δόξης Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ Θεοῦ · καὶ διὰ τοῦτο κτιζέται ἄνθρωπος, χειρὶ Θεοῦ τιμηθεὶς καὶ εἰκόνι. Τοῦτον δὲ φθόνῳ διαδόλου, καὶ πικρᾷ γεύσει τῆς ἀμαρτίας, Θεοῦ τοῦ πεπονηκότος ἔλεεινῶς (50) χωριζόμενον παριδεῖν, οὐ Θεοῦ. Τί γίνεται; καὶ τί τὸ μέγα περὶ ἡμᾶς μυστήριον; Καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται · καὶ ὁ ἐπιθεδικῶς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολὰς τῆς ἰδίας

νώσκειται.

(48) Χρόνον. Reg. ph, χρόνων.

(49) Ὅτι ὁ μὲν. Sic quatuor Regg., novem Colb., Coisl. 1, Or. 1, etc. Deest ὅτι in ed.

(50) Ἐλεεινῶς. Sic quatuor Regg., novem Colb., duo Coisl. et Or. 1. In ed., ἔλεεινόν.

ὄψης τε καὶ λαμπρότητος, ἐπὶ δυσμῶν δοξάζεται καὶ τῆς ἡμετέρας εὐτελείας καὶ ταπεινότητος, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δέχεται καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι τε καὶ κληθῆναι· οὐχ ὃ ἦν μεταβαλὼν (ἄτρεπτον (51) γάρ), ἀλλ' ὃ οὐκ ἦν προσλαβὼν (φιλόανθρωπος γάρ), ἵνα χωρηθῆ ὁ ἀχωρητός, διὰ μέσης σαρκὸς, ὁμιλήσας ἡμῖν, ὡς (52) παραπετάσματος· ἐπειδὴ καθάραν αὐτοῦ τὴν θεότητα φέρειν, οὐ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ φύσεως. Διὰ τοῦτο τὰ ἀμικτα μίγνυται· οὐ γενέσει μόνον Θεός, οὐδὲ σαρκὶ νοῦς, οὐδὲ χρόνῳ τὸ ἀχρονόν, οὐδὲ μέτρῳ τὸ ἀπερίγραπτον· ἀλλὰ καὶ παρθενία γέννησις, καὶ ἀτιμία τῷ καὶ τιμῆς ἀπάσης ὑψηλοτέρῳ, καὶ πάθει τὸ ἀπαθὲς, καὶ τῷ φαρτῷ τὸ ἀθάνατον. Ἐπειδὴ γὰρ ἕστο ἀήτητος εἶναι τῆς κακίας ὁ σοφιστής, θεότητος ἐλπίδι δελεάσας ἡμᾶς, σαρκὸς προβλήματι δελεάζεται· ἴν', ὡς τῷ Ἀδὰμ προσβαλὼν, τῷ Θεῷ περιπέση, καὶ οὕτως ὁ νέος Ἀδὰμ τὸν παλαιὸν ἀνασώσεται, καὶ λυθῆ τὸ κατὰ κριμα τῆς σαρκὸς, σαρκὶ τοῦ θανάτου θανατωθέντος.

ideo se invicto quodam robore præditum esse quam illecebra quadam, in fraudem induxerat; dum quasi in Adamum impetum facit, in Deum incurrat, atque ita novus Adamus pristinae salutis et incolumitati veterem asserat, sententiaque nimirum a carne oppressa et interempta.

ΙΔ'. Τῇ μὲν οὖν (53) γεννήσει τὰ εἰκότα προορτάσμεν (54), ἐγὼ τε ὁ τῆς ἐορτῆς ἑξαρχός, καὶ ὑμεῖς, καὶ πᾶν ὅσον ἐγκόσμιόν τε καὶ ὑπερκόσμιον. Μετὰ ἀστέρος ἐδράμομεν, καὶ μετὰ Μάγων προσεκυνήσαμεν, μετὰ ποιμένων (55) περιελάμφθημεν, καὶ μετὰ ἀγγέλων ἐδοξάσαμεν, μετὰ Συμῶν ἐνηγκαλισάμεθα, καὶ μετὰ Ἀννης ἀνωμολογησάμεθα (56), τῆς γεραιᾶς καὶ σώφρονος· καὶ χάρις τῷ εἰς τὰ ἴδια ἐλθόντι ἄλλοτριως, ὅτι τὸν ξένον ἐδόξασεν. Νυκτὶ δὲ πρᾶξις ἄλλη Χριστοῦ, καὶ ἄλλο μυστήριον. Οὐ δύναμαι κατέχειν τὴν ἡδονὴν, ἔνθεος (57) γίνομαι, μικροῦ καὶ, ὡς Ἰωάννης, εὐαγγελίζομαι, εἰ καὶ μὴ πρόδρομος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐρημίας. Χριστὸς φωτίζεται, συναναστράφωμεν (58)· Χριστὸς βαπτίζεται, συγκατέλωμεν, ἵνα καὶ συνανέλθωμεν. Βαπτίζεται Ἰησοῦς· τοῦτο μόνον; ἢ καὶ τὰ ἄλλα (59) τηρεῖν ἐπιμελῶς ἀναγκαῖον; Τίς ὢν; καὶ παρὰ τίνας; καὶ κατὰ πηνίκα; Ὁ καθάρς, καὶ πρὸς Ἰωάννου, καὶ τῶν σημείων ἀρχόμενος; Ἴνα τί μάθωμεν, καὶ τί παιδευθῶμεν; Προκαθαίρεσθαι, καὶ ταπεινοφρονεῖν, καὶ κηρύσσειν ἐν τελειότητι, καὶ τῆς πνευματικῆς, καὶ τῆς σωματικῆς ηλικίας. Ἐκείνο πρὸς τοὺς τὸ βάπτισμα σχεδιάζοντας, καὶ μὴ προετρεπιζομένους, μηδὲ τὸ ἀσφαλὲς τῇ λυτρώσει

¹⁹ Ps. LXXII, 51. ²⁰ Matth. II, 1 sqq. ²¹ Luc. II, 9

(51) Ἄτρεπτον Tres Regg., Coisl. 1 et Or. 1, ἀτρεπτός.

(52) Ὁς. Reg. ph, sex Colb. et Or. 1 addunt, ἐκ.

(53) Τῇ μὲν οὖν, etc. Billius in prima editione, sic magis ad litteram reddiderat: « At Christi quidem Nativitatem congruenti solemnitate prosecuti sumus, tum ego festi dux et auspex, tum vos, » etc.

(54) Προορτάσμεν. Or. 1, προεωρτάσαμεν.

(55) Μετὰ ποιμένων. Plur. codil., καὶ μετὰ ποι-

A naturæ, ac Deus homo efficitur: et qui super cœlum cœli ad gloriæ suæ et splendoris orientem ascendit ¹⁹, in vilitatis et humilitatis nostræ occasu celebratur, Deique Filius, hominis quoque filius et esse et vocari sustinet; non, quod erat, immutans (neque enim mutatio in eum cadit), sed pro suo erga homines amore, id, quod non erat, assumens, ut qui natura sua comprehendi non potest, comprehendatur, intermedia carne, tanquam velo quodam interjecto, nobiscum versans: quandoquidem procreata natura et interitui obnoxia, imbecillior est, quam ut puram ipsius divinitatem ferre queat. Idcirco ea, quæ a mixtione aliena erant, miscentur; ac non modo Deus nativitati, et mens carni, et temporis expers temporis, et id quod circumscribi non potest, mensuræ jungitur; sed virginitati quoque procreatio; et ei, quod omni honore præstantius est, ignominia; et affectibus, id, quod affectibus vacat; et corruptibili, id, quod immortale est. Quoniam enim ille vitii parens et effector, existimabat, quia nos, spe divinitatis objecta tanto, ideo ipse quoque carnis prætextu inescatur, ut incurrat, atque ita novus Adamus pristinae salutis adversus carnem pronuntiata rescindatur, morte

XIV. Jam Christi quidem Nativitas **686** congrua solemnitate prius, tum a me festi duce et auspice, tum a vobis, atque adeo ab omnibus, tam qui in mundo versantur, quam qui mundo sublimiores sunt, celebrata est. Cum stella cucurrimus, cum Magis adoravimus ²⁰, cum pastoribus luce circumfusi sumus, cum angelis divinam gloriam prædicavimus, cum Simeone in ulna accepimus, cum Anna, illa, inquam, vetula et casta femina, confessi sumus ²¹; ei quoque, qui ut alienus in propria venit ²², gratia habeatur, quod exterum hominem et peregrinum gloria affecit. Nunc vero alia Christi actio, aliudque mysterium sequitur. Animi voluptatem tenere nequeo, divino furore corripior; propemodum etiam, Joannis instar, faustum nuncium profero, non præcursor quidem, ut ille, cæterum a solitudine veniens. Christus illuminatur, simul illustremur; Christus baptizatur ²³, simul descendamus, ut simul etiam ascendamus. Jesus baptizatur. Num id solum spectandum est? Nonne et alia etiam sedulo observare juvat? Nimirum quis, et a quo, et quando? Purus videlicet, et a Joanne, et tum, cum signorum edendorum initium faceret? Quid ut inde dicamus

μένων.

(56) Ἀνωμολογησάμεθα, etc. « Cum Anna vicissim et veluti succinendo Simeoni confessi sumus. » Vel etiam, ut exponit Nicetas, « pro acceptis beneficiis gratias egimus. »

(57) Ἐνθεός. Quinque Regg. et tres Colb., ἔνθεος.

(58) Συναναστράφωμεν. Plures optimæ notæ codil. et Bas., συναστράφωμεν.

(59) Ἡ καὶ τὰ ἄλλα. Sic sex Regg. Deest τὰ ἰκ ed.

paradisum reduxit : et præsepe adora, propter quod, cum rationis expertus esses, a Verbo nutritus es. Cognosce, ut bos, possessorem tuum, Isaias te admonet, et, ut asinus, præsepe domini sui⁶⁵; sive mundus quispiam sis ac legi subjectus, rectamque doctrinam ruminans, atque ad sacrificium idoneus : sive etiam adhuc immundus, ac cibo et sacrificiis inutilis, ethnicæque partis. Cum stella curre, cum Magis dona offer, aurum, thus et myrrham, ut regi, ut Deo, et ut tua causa mortuo. Cum pastoribus Deum laudibus celebra; cum angelis hymnum dicit; cum archangelis choros ducito. Sit cælestium et terrenarum virtutum communis celebritas. Nam eas quoque hodierno die simul festum celebrare, ac lælitia gestire confido : siquidem hominum Dei que amore præditæ sunt, quemadmodum illæ, quas David inducit post passionem, cum Christo simul ascendentes, ac simul occurrentes, seque invicem ad portas attollendas⁶⁶ inhortantes.

XVIII. Unum hoc duntaxat ex iis omnibus, quæ circa Christi nativitatem **675** contigerunt, odio habe, ac detestare, nimirum puerorum cædem ab Herode perpetratam. Imo vero hanc quoque venerare, hanc, inquam, coætaneam Christo victimam, quæ pro nova victima mactata est. Si in Ægyptum profugiat, alacri animo te ipsi fugæ comitem adjuuge. Præclarum est cum Christo persecutionem patiente fugere. Si diuturniorem in Ægypto moram faciat, ex Ægypto eum voca, qui rite illic adoratur et colitur. Per omnes Christi ætates ac virtutes, ut Christi discipulus, sine reprehensione incede. Purificare, circumcidere, velum a nativitate contractum abscinde. Postea in templo doce, sacrilegos nundinatores ejice : lapidibus, si ita necesse sit, inaccessi te patere. Lapidatores, mihi crede, fallas, ac per medium ipsorum, ut Deus, fugies. Verbum enim lapidibus non feritur. Si ad Herodem adductus fueris, plerumque ne verbum quidem unum respondeas. Silentium tuum magis venerabitur, quam prolixos aliorum sermones. Si flagello cæsus fueris, quæ supersunt, exposce. Fel gusta propter gustum; aceto potare, sputa require, alapas et co-

⁶⁵ Isa. 1, 3. ⁶⁶ Psal. cxiii, 7, 9.

(65) *Μετὰ ἀγγέλων ὕμνησον· μετὰ ἀρχαγγέλων χόρευσον.* Sic tres Regg., decem Colb., Or. 1, Comb. Sic etiam legunt Nicetas et Rufinus. In ed., μετὰ ἀγγέλων χόρευσον· μετὰ ἀρχαγγέλων ὕμνησον.

(66) *Προσπατανώσας.* Sic quatuor Regg. et novem Colb. In ed., προσπατανώσας.

(67) *Τοῦ καινοῦ,* etc. « Pro nova victima. » Hoc profecto nomine infantes martyres celebrantur, quod pro Christo victima cæsi sunt. Hinc optime Nicetas : « Ὅτι ἀνηρέθησαν, καὶ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ· « Quod ante ipsum et pro ipso sublati sunt. » Singularis namque innocentium laus ea est, quod odio Christi ab Herode occisi sint, qui, ipsis quidem mortem inferendo, ipsum Christum e visis tollere volebat. Innocentes igitur hic a Gregorio præcipue considerantur, quasi occisi « pro Christo, » non « ante Christum, » ut vertit Billius. Sic ipse Gregorius, Or. xv, n. 3, de Eleazaro loquens, vo-

A λέειμ τίμησον τὴν μικρὰν, ἢ σε πρὸς τὸν παράδεισον ἐπανήγαγε· καὶ τὴν φάτνην προσκύνησον, δι' ἣν ἄλογος ὤν, ἐτράφης ὑπὸ τοῦ Λόγου. Γνωθὶ, ὡς βούς, τὸν κτησάμενον, Ἡσαίας διακελεύεται σοι, καὶ, ὡς ὄνος, τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· εἴτε τῶν καθαρῶν τις εἶ, καὶ ὑπὸ τὸν νόμον, καὶ μηρुकисμὸν ἀναγόντων τοῦ λόγου, καὶ πρὸς θυσίαν ἐπιτηδεῖων· εἴτε τῶν ἀκαθάρτων τέως, καὶ ἀθρῶτων, καὶ ἀθῶτων· καὶ τῆς ἐθνικῆς μερίδος. Μετὰ τοῦ ἀστέρος δράμε, καὶ μετὰ Μάγῶν δωροφόρησον, χρυσὸν, καὶ λίθον, καὶ σμύρναν, ὡς βασιλεῖ, καὶ ὡς Θεῷ, καὶ ὡς διὰ σὲ νεκρῶ. Μετὰ ποιμένων δέξασον, μετὰ ἀγγέλων ὕμνησον, μετὰ ἀρχαγγέλων χόρευσον (65). Ἔστω κοινὴ πανήγυρις οὐρανίων καὶ ἐπιγείων δυνάμεων. Πειθόμεαι γὰρ κάκεινας συναγαλλεσθαι καὶ συμπανηγυρίζειν σήμερον· εἴπερ εἰσὶ φιλόανθρωποι καὶ φιλόθεοι, ὡς περ ἄς Δαβὶδ εἰσάγει μετὰ τὸ πάθος συνανιούσας Χριστῶ, καὶ προσπατανώσας (66), καὶ διακελευομένας ἀλλήλαις τὴν τῶν πυλῶν ἔπαρσιν.

III'. Ἐν μίσησον τῶν περὶ τὴν Χριστοῦ γένναν, τὴν Ἡρώδου παιδοκτονίαν· μᾶλλον δὲ καὶ ταύτην αἰδέσθητι, τὴν ἡλικιωτῶν Χριστοῦ θυσίαν, τοῦ καινοῦ (67) σφαγίου προθυομένην. Ἄν εἰς Αἴγυπτον φεύγῃ, προθύμως συμφρυγαδεύθητι. Καλὸν τῷ Χριστῶ συμφεύγειν (68) δικωομένην. Ἄν ἐν Αἰγύπτῳ βραδύνη, κάλεσον αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, καλῶς ἐκεῖ προσκυνώμενον (69). Διὰ πασῶν ὄδουσον ἀμέμπτως τῶν ἡλικιωτῶν Χριστοῦ καὶ δυνάμεων, ὡς Χριστοῦ μαθητῆς. Ἄγνισθητι, περιτμήθητι, περιελοῦ τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα. Μετὰ τοῦτο διδάξον ἐν τῷ ἱερῷ, τοὺς θεοκαπήλους ἀπέλασον· λιθάσθητι, ἀν τοῦτο δέη (70) παθεῖν· λήσῃ τοὺς βάλλοντας, εὐ οἶδα, φεύξῃ καὶ διὰ μέσου αὐτῶν, ὡς Θεός. Ὁ Λόγος γὰρ οὐ λιθάζεται. Ἄν Ἡρώδῃ (71) προπαχθῆς, μηδὲ ἀποκριθῆς τὰ πλείω. Αἰδεσθήσεται σου καὶ τὴν σιωπὴν πλεόν (72) ἢ ἄλλων τοὺς μακροῦς λόγους. Ἄν φραγελλωθῆς (73), καὶ τὰ λειπόμμενα ζήτησον. Γεῦσαι χολῆς, διὰ τὴν γεῦσιν· ἔξος ποτίσθητι, ζήτησον ἐμπτύσματα, δέξαι ραπίσματα, κολαφίσματα· ἀκάνθαις στεφανώθητι, τῷ τραχεῖ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου· περιβαλοῦ (74) τὸ κόκκινον, δέξαι κάλαμον, προσκυνήθητι παρὰ τῶν παιζόντων τὴν ἀλήθειαν· τέλος συσταυρώθητι, συν-

D cem hanc προθυόμενος sensu jam exposito accipit. Ait enim : Πρῶτερον μὲν καὶ προθυόμενος τοῦ λαοῦ, καὶ προσευγόμενος· « Prius quidem pro populo sacrificia et preces adhibens. »

(68) *Συμφεύγειν.* Reg. pl, συμφυγεῖν.

(69) *Κάλεσον αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου; καλῶς ἐκεῖ προσκυνώμενον.* « Voca eum ex Ægypto, rite illic adoratum. » Sic optime Gabr. Nam Gregorius hic Ægyptiorum fidem commendat. Billius vero sic vertit : « Ex Ægypto eum voca. Quod quidem fiet, si eum pulchre atque honorifice illic adoraris. »

(70) *Δέη.* Tres Regg. et Or. 1, δέοι.

(71) *Ἡρώδῃ.* Coisl. 1, Πιλάτῳ, « Pilato. »

(72) *Πλέον.* Deest in Or. 1.

(73) *Φραγελλωθῆς.* Sic Or. 1. In ed., φλαγελλωθῆς.

(74) *Περιβαλοῦ.* Sic duo Regg. et undecim Colb. In ed., περιλαβοῦ.

νεκρώθητι, συντάφηθι προθύμως, ἵνα καὶ συνανα-
στῆς, καὶ συνδοξασθῆς, καὶ συμβασιλεύσης, Θεὸν
ἔρων ὅσον ἐστὶ (75), καὶ ὀρώμενος, τὸν ἐν Τριάδι
προσκυνούμενον τε καὶ δοξαζόμενον, ὃν καὶ νῦν
τρανοῦσθαί ἡμῖν (76) εὐχόμεθα, ὅσον ἐφικτὸν τοῖς
δεσμοῖς τῆς σαρκὸς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας (77). Ἀμήν.

A laphos accipe, fac spinis, hoc est, piæ vitæ asperi-
tate, coroneris. Coccinum induas, arundinem acci-
pias, ab iis, qui veritatem ludibrio habent, adoreris.
Denique prompto animo simul crucifigaris, simul
moriare, simul sepeliaris, ut simul quoque
resurgas, et gloria doneris ac regnes, Deum, quan-
tus est, conspiciens, vicissimque conspectus ab

(75) Ὅσον ἐστὶ. Coisl. 1, tres Colb. et Comb.,
ὅσον ἐστὶν ἐφικτόν, « quantum possibile est. »
(76) Ἐμῖν. Sic plures codi. In ed., ὑμῖν.

(77) Αἰῶνας. Reg. c et Comb. addunt, τῶν αἰώ-
νων, « sæculorum. »

676 MONITUM IN ORATIONES XXXIX ET XL.

I Novum mysterium, sacrum scilicet Christi baptismum, in ista ac sequenti oratione celebrat Gregorius. Quamvis autem prior « in sancta Lumina » inscribatur, non inde tamen concludendum putamus, ut quidam eruditi (78) censuerunt, hanc orationem ad « Luminum, » seu « Purificationis » festum, 2 Februarii in Ecclesia celebratum, referendam esse. Ne verbum quidem in ista oratione reperire est, quod Mariæ purificationem designet. Totus incumbit orator in prædicando Christi baptismate, a quo Luminum festivitatem ortum habuit. Ac ne sit ullus hac de re erroris metus, Theologum sic loquentem audiamus (n. 1) : « Sanctus Luminum dies ad quem pervenimus, quemque hodie divino beneficio celebravimus, a Christi mei baptismate originem ducit. » Præterea, ut recte observat Gillemontius (79), baptismum apud Græcos « illuminatio » dicebatur, quod nimirum catechumeni per baptismum a peccati et vitiorum caligine, ad justitiæ et veritatis lucem convolarent. Christus igitur in hac priori oratione a Gregorio prædicatur, ut lux vera illuminans mundum, ac in tenebris etiam lucens. Unde primum catechumenos hortatur, ut, abjectis tenebris, ad puram et perfectam regenerationis lucem per baptismum accedant. Deinde mysterium istud, tam cum nefandis ethnicorum mysteriis, quam cum legalibus Judæorum institutis, ac impiis hæreticorum dogmatibus conferens, illorum omnium doctrinam nostra longe inferiorem demonstrat. Nominatim demum Novatianus exagitat, qui solam agnoscentes purgationem, quæ baptismum comparatur, nequaquam amplius semel post baptismum lapsos ad penitentiam admitterent.

II. Quod autem ad alteram orationem, « in sanctum baptismum » inscriptam, attinet, nullum ferme potest esse dubium, quin paratus accesserit Gregorius, ut uno die, unaque conjunctim oratione, totam hanc, tum de Christi, tum de Christianorum baptismate disputationem absolveret. Exorditur enim (n. 1) : « Quoniam heri splendidum Luminum diem celebravimus... hodie de baptismo breviter disseremus; etenim hesternam lucem a nobis oratio paucis expressa fuit, tum quia temporis angustia premebatur, tum quia sermo saturitatem ac fastidium fugiebat. » Hinc merito quidem hæc oratio, velut altera præcedentis orationis pars haberi debet. In priori namque Christus baptismum suscipiens, consideratur ut vera lux illuminans hominem venientem in hunc mundum; in ista vero consideratur homo, quatenus est a Christo per baptismum illuminatus. In pertractando autem tam ineffabili mysterio, tanta erat rerum copia, ut nequaquam mirum videatur, si Gregorius, quamvis orationis initio se « breviter dicturum » promiserit, fuisse tamen de baptismatis excellentia loquatur. Baptismi donum mirifice amplificans, 677 ipsum creationis dono præstantius declarat. Idcirco, modo blande, modo fortiter catechumenos urget, ut prompto et alacri animo ad baptismatis lavacrum accedant; et proluxiori sermone ostendens quantum sit in mora periculum, varia cunctantium ac procrastinantium argumenta invicte refellit. Ex his autem quæ tum in præcedenti Monito, tum in isto argumento diximus, non male nobis concludendum videtur, orationem « in sancta Lumina » Constantinopoli habitam fuisse 6 Januarii 381, alteram vero « De Baptismate, » die sequenti, id est 7 Januarii eiusdem anni.

(78) Pamelius in annot. in Cyp.; Gelas. in suo Martyrolog.

(79) T. IX, art. LXV, p. 465.

ORATIO XXXIX.

In sancta Lumina.

I. Rursum Jesus meus, et rursum mysterium; mysterium non fallax, nec indecorum, nec gentiliti erroris ac temulentiae (sic enim veneranda illorum mysteria voco, atque etiam, ut arbitror, omnes mente praediti); sed mysterium excelsum et divinum, ac supernum splendorem concilians. Etenim sanctus Luminum dies, ad quem pervenimus, quemque hodie divino beneficio celebravimus, originem quidem a Christi mei baptismate ducit: Christi, inquam, qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientem in mundum⁹⁰: meam autem quoque purgationem operatur, ac lumini ei adjumentum affert, quod ab eo sublimitus ab initio acceptum, peccati caligine obdullimus atque confudimus.

II. Quocirca divinam vocem audite, mihi quidem hujusmodi rerum et discipulo et magistro, atque utinam etiam vobis vehementer insanentem: *Ego sum lux mundi*⁹¹. Ac proinde: *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae*, vero lumine consignatae, *minime confundemur*⁹². Tempus regenerationis; nascamur denuo. Tempus instaurationis; primum Adamum recipiamus. Ne in eo statu, quo sumus, inaneamus; verum ad pristinum redeamus. *Lux in tenebris*⁹³, hoc 678 est in hac vita et carne, *lucet*; ac tenebrae quidem eam persequuntur, sed non comprehendunt, adversaria, inquam, potestas, quae, dum pro sua impudentia in visibilem Adamum impetum facit, in Deum incurrit, ac superatur; ut nos, abjectis tenebris, ad lucem accedamus, ac deinde lux quoque perfecta efficiamur, a perfecta luce prodeuntes. Videtisne hujus diei gratiam? Videtisne hujus mysterii vim et facultatem? An non a terra in altum sublatis estis? An non in caelo perspicue positi, nostra videlicet voce ac contemplatione in sublime elati? Ac nullo etiam magis collocati ac stabiliti eritis, cum Verbum sermoni nostro prosperum cursum dederit.

III. Ecqua talis est legalis atque umbratilis purgatio, quae per temporarias aspersiones utilitatem affert, ac pollutos per vitulae cinerem lustrat? Ecquid ejusmodi gentiles celebrant? Quorum ego caeremonias omnes et mysteria, meras nugas esse

⁹⁰ Joan. 1, 9. ⁹¹ Joan. VIII, 12. ⁹² Psal. XXXIII, 6. ⁹³ Joan. 1, 5.

^a Alias et nunc XXXIX. — Habita Constantinopoli 6 Januarii ann. 381.

(80) *Eis ta̅ a̅gia̅ Fw̅ta*. Sic melioris notae codices. Reg. ph: *Eis ta̅ a̅gia̅ 'Epi̅fania̅*. In nonnullis, *Θεο̅φania̅*. Or. 1: *Λόγος εις τὸ ἅγιον Βάπτισμα, καὶ κατὰ δογματίων Ἑλληνικῶν*. «Oratio in sanctum Baptisma, et adversus Graecorum dogmata.» In ed.: *Eis ta̅ a̅gia̅ Fw̅ta τῶν Ἐπι̅φανίων*.

(81) *Γεννηθῶμεν ἄνωθεν*. «Nascamur denuo.» Sic Joan. III, 3: *Ἐάν μή τις γεννηθῆ ἄνωθεν*: «Nisi quis renatus fuerit denuo.» Sic etiam vertit Niceitas; et Budaeus reprehendit eos, qui aliter interpretantur. Billius: «desuper gignamur.»

(82) *Πρῶτον Ἀδάμ*. «Primum Adamum,» qui

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Eis ta̅ a̅gia̅ Fw̅ta (80).

A. Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς, καὶ πάλιν μυστήριον μυστήριον οὐκ ἀπατηλὸν, οὐδ' ἀκοσμον, οὐδὲ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης, καὶ μέθης (οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὰ ἐκείνων σεμνά, οἶμαι δὲ, καὶ τῶν εὐφρονούντων ἑκαστός), ἀλλὰ μυστήριον ὑψηλὸν τε καὶ θεῖον, καὶ τῆς ἄνω λαμπρότητος πρόξενον. Ἡ γὰρ ἅγια τῶν Φώτων ἡμέρα, εἰς ἣν ἀφίγμεθα, καὶ ἣν ἑορτάζειν ἡξιώμεθα σήμερον, ἀρχὴν μὲν τοῦ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει, τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἐνεργεῖ δὲ τὴν ἐμὴν κάθαρσιν, καὶ βοηθεῖ τῷ φωτὶ, ὃ παρ' αὐτοῦ λαβόντες ἄνωθεν ἀπ' ἀρχῆς, ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐξοφώσαμεν τε καὶ συνεχάσαμεν.

B. Τοιγαροῦν ἀκούσατε θείας φωνῆς, ἐμοὶ μὲν καὶ λίαν σφοδρῶς ἐνηχοῦσης, τῷ μύστῃ καὶ μυσταγωγῷ τῶν τοιούτων, εἶη δὲ καὶ ὑμῖν· *Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου*. Καὶ διὰ τοῦτο, *Προσελθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτισθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυρῶνθῃ*, τῷ ἀληθινῷ φωτὶ σημειούμενα. Καίρος ἀναγεννήσεως· γεννηθῶμεν ἄνωθεν (81). Καίρος ἀναπάσεως· τὸν πρῶτον Ἀδάμ (82) ἀναλάβωμεν. Μὴ μείνωμεν ὅπερ ἐσμὲν, ἀλλ' ὅπερ ἦμεν γενώμεθα. *Τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει* (83), τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ τῷ σαρκίῳ· καὶ ὑπὸ τῆς σκοτίας διώκεται μὲν, ὃ καταλαμβάνεται δὲ, τῆς ἀντικειμένης λέγω δυνάμεως, τῷ φαινομένῳ μὲν Ἀδάμ προσπηδύσης ἐξ ἀναιδεας, τῷ θεῷ δὲ περιπιπτούσης καὶ ἠττωμένης· ἴν' ἡμεῖς τὸ σκότος ἀποθέμενοι, τῷ φωτὶ πλησιάζωμεν (84), εἶτα καὶ φῶς γενώμεθα τέλειον, τελείου φωτός γεννήματα. Ὅρατε τῆς ἡμέρας τὴν χάριν; ὁρατε τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν; οὐκ ἀπὸ τῆς ἡρθητε; οὐκ ἄνω θέθεισθε σαφῶς ὑψωθέντες ὑπὸ τῆς ἡμετέρας φωνῆς καὶ ἀναγωγῆς (85); Καὶ εἰτε μᾶλλον θεθήσεσθε, ἐπειδὴν εὐδοῶση (86) τὸν λόγον ὁ Λόγος.

Γ. Μὴ τις τοιαύτη κάθαρσις νομικῆ καὶ σκυώθης, προσκαίροις βαντίσμασιν ὠφελούσα, καὶ σποδῷ δαμάλεως βαντίζουσα τοὺς κεκοινωνημένους; μὴ τι τοιοῦτο μυσταγωγούσιν Ἑλληνες; ὧν λῆρος ἐμοὶ πᾶσα τελετή καὶ μυστήριον, δαιμόνων εὐρημα σκοτεινῶν (87),

nimirum in justitia conditus fuerat. «Adamum,» ante peccatum.

(83) *Φαίνει*. Coisl. 1, φαίνω.

(84) *Πλησιάζωμεν*. Duo Regg. et Coisl. 1, πλησιάζωμεν.

(85) *Ἀναγωγῆς*. «Meditatione, contemplatione.» Pro θεωρίας enim ponitur. Bill. in prima ed.: «sublimi Oratione.» In altera vero, «subvectione.» Agitur autem hic de sublimiori Mysterii expositione.

(86) *Εὐδοῶση*. Reg. ph, εὐδοῶσει.

(87) *Εὐρημα σκοτεινῶν*. Duo Regg., εὐρημα σκοτεινῶν.

καὶ διανοίας ἀνάπλευσμα κακοδαίμονος, χρόνῳ βοη-
θούμενον, καὶ μύθῳ κλεπτόμενον (88). Ἄ γὰρ ὡς
ἀληθῆ προσκυνοῦσιν, ὡς μυθικὰ συγκαλύπτουσι·
δέον, εἰ μὲν ἀληθῆ, μὴ μύθους ὀνομάζεσθαι, ἀλλ' ὅτι
μὴ αἰσχροῖς δεικνύσθαι· εἰ δὲ ψευδῆ, μὴ θαυμάζεσθαι,
μηδ' οὕτως ἰταμῶς ἐναντιωτάτας ἔχειν δόξας περὶ
τοῦ αὐτοῦ πράγματος· ὡσπερ ἐν ἀγορᾷ μειρακίων
παίζοντας, ἢ ἀνδρῶν κακοδαίμωνων ὡς ἀληθῶς, ἀλλ'
οὐκ ἀνδράσι διαλεγόμενος νοῦν ἔχουσι, καὶ Λόγου
προδουνηταῖς· κἄν τὴν ἐντεχνον ταύτην, καὶ ὀυπα-
ρὰν πιθανότητα διαπτύσωσι.

istud et spurcum verborum lenocinium aspernentur.

Δ'. Οὐ Διὸς ταῦτα γοναί (89) καὶ κλοπαί, τοῦ Κρη-
τῶν τυράννου, κἄν Ἕλληνες ἀπαρέσκωνται (90)· οὐ-
δὲ Κουρήτων ἦχοι, καὶ κρότοι, καὶ ὀρχήσεις (91) ἐν-
οπλοῖ, Θεοῦ κλαίοντος ἠχὴν συγκαλύπτουσαι, ἵνα πα-
τέρα λάθῃ μισότεκνον· δεινὸν γὰρ ἦν ὡς παιδίον
κλαυθμυρίζεσθαι, τὸν ὡς λίθον καταποθέντα· οὐδὲ
Φρυγῶν (92) ἔκτομαί, καὶ αὐλοῖ, καὶ Κορύβαν-
τες (93), καὶ ὅσα περὶ τὴν Ῥεᾶν ἀνθρώποι μαίνον-
ται, τελούντες τῇ μητρὶ τῶν Θεῶν, καὶ τελούμενοι,
ὅσα τῇ μητρὶ τῶν τοιούτων εἰκόσ· οὐδὲ κόρη τις
ἡμῖν ἀρπάσσεται, καὶ Δημήτηρ (94) πλανᾶται, καὶ
Κελεοῦς τινὰς ἐπεισάγει, καὶ Τριπτολέμους, καὶ
δράκοντας, καὶ τὰ μὲν ποιεῖ, τὰ δὲ πάσχει. Αἰσχύνο-
μαι γὰρ ἡμέρα δοῦναι τὴν (95) νυκτὸς τελετὴν, καὶ
ποιεῖν τὴν ἀσχημοσύνην μυστήριον. Οἶδεν Ἐλευσίς
ταῦτα, καὶ οἱ τῶν σιωπωμένων, καὶ σιωπῆς ὄντως
ἀξίων ἐπόσπται. Οὐδὲ Διόνυσος ταῦτα, καὶ μηρὸς (96),
ὠδίνων ἀτελὲς κῆμα, ὡσπερ ἄλλο τι κεφαλή (97)
πρότερον· καὶ Θεὸς ἀνδρόγυνος, καὶ χορὸς μεθύον-
των, καὶ στρατὸς ἔκλυτος, καὶ Θηβαίων ἀνοῖα τοῦ-
τον τιμῶσα, καὶ Σεμέλης κεραυνὸς προσκυνούμενος.
Οὐδὲ Ἀφροδίτης πορνικὰ μυστήρια, τῆς αἰσχροῦς, ὡς
αὐτοὶ λέγουσι, καὶ γεννωμένης (98) καὶ τιμωμένης.
Οὐδὲ Φαλλοὶ τινες καὶ Ἰθύφαλλοι, αἰσχροὶ καὶ τοῖς
σχήμασι καὶ τοῖς πράγμασιν· οὐδὲ Ταύρων (99) ξενο-
κτονίαι, καὶ Λακωνικῶν (1) ἐφθῶν ἐπιδῶμιον αἴμα,

88) Μύθῳ κλεπτόμενον. «Fabularum involucri-
o sensim auctoritatem et fidem acquisivit apud im-
prudentes.»

89) Διὸς ταῦτα γοναί, etc. Saturnus, Jovis pa-
ter, cum ab oraculo didicisset, ut Græci fabulan-
tur, fore ut ab uno filiorum suorum regno pelleretur,
mores omnes, qui ipsi nascebantur, devorabat.
Cum igitur Rhea Jovem peperisset, ejus pulchritu-
dine perniota, furtim sublatum in Cretam misit, ei-
que Curetes quosdam adjunxit, qui gravem sonum
atque armorum crepitem excitarent, ut tali strepitu,
infantis dei vagitum et vastum sonum tegere possent,
ne forte Saturnus e caelo vagitum audiens, ipsum
quoque devoraret. Lapidem autem fasciis involutum,
nati loco, Saturno devorandum reliquit.

(90) Ἀπαρέσκωνται. Reg. bm, ἀπαρέσκωνται.

(91) Ὀρχήσεις. Sic tres Regg., duodecim Colb.,
etc. In ed., οἰρήσεις.

(92) Οὐδὲ Φρυγῶν, etc. In Phrygia, Rheæ delu-
brum erat, in quo Phryges festum celebrantes geni-
tali membro excidebantur.

(93) Κορύβαντες. «Corybantes.» Cybeles, seu
Rheæ Sacerdotes, qui tympanis et saltationibus
Dææ festa agitabant.

A censeo, tenebrosam dæmonum inventum, ac per-
ditæ mentis figmentum, temporis ope ac præsidio
sultum, et fabulis furtim obiectum. Nam, quæ ut
vera adorant, eadem ut fabulosa obvolvunt et oc-
cultant. Oporteret potius, si quidem vera sunt,
quæ prædicant, non ea fabulas nuncupare, sed
ostendere, quod ab omni turpitudinis obscenitatis-
que nota vindicentur: si autem falsa, non ea sus-
picere, nec ita impudenter de una eademque re
maxime oppositas sententias tenere; perinde ac ii,
qui in cœtu puerorum ludunt, aut amentium pro-
sus virorum, non autem cum sapientibus viris, ac
Verbi adoratoribus disputant; tametsi artificiosum

IV. Non hæc Jovis partus et furta, illius, in-
quam, Cretensium tyranni (moleste licet hoc genti-
les ferant), nec Curetum soni ac plansus, armatæ-
que saltationes, Dei vagientis clamorem obruentes,
ut crudelem patrem eflugeret. Grave enim profecto
atque indignum erat, eum, qui ut lapis devoratus
fuerat, ut infantem ejulare. Nec Phrygum ex-
sectiones, et tibiarum, atque Corybantes, et quæcun-
que 679 circa Rheam homines furore capti per-
agunt, ejusmodi sacra Deorum matri obeuntes, atque
ipsi vicissim ita initiati, ut par est in talium Deorum
parentis mysteriis. Nec puella quædam apud nos
rapitur, nec Ceres vagatur, ac Celeos quosdam,
et Triptolemos, et dracones inducit, multa que alia
et facit, et patitur. Pudet enim me nocturnum sa-
crum in lucem proferre, ac turpitudinem myste-
rium facere. Novit hæc Eleusis, atque illi tacito-
rum, ac profecto silentio dignorum sacrorum spec-
tatores. Nec Bacchus hæc nostra mysteria sunt,
nec femur, inchoatum setum parturiens, quemad-
modum caput alium quemdam setum prius partu-
rierat: nec semivir Deus, et ebriorum chorus,
exercitusque mollis et dissolutus, et Thebanorum
amentia, hunc colens, ac Semelæ tonitruum adora-
tum. Nec ineretricia Veneris mysteria, turpiter,
ut ipsi narrant, et procreatæ, et cultæ: nec Phallū

(94) Δημήτηρ. Sic Regg. bm, ph. Comb. In ed.,
Διμήτηρ. Sic vocatur «Ceres, quæ puellam, seu
Proserpinam» filiam, a Plutone raptam, per totum
orbem vagando conquisivit. Eleusina etiam cogno-
minatur ab Eleusis oppidi nomine, in quo Ceres a
Rege Celeo Triptolemi patre liberalissime hospitio
excepta est. Quamobrem ei omnem agriculturæ rati-
onem commonstravit.

(95) Τῆρ. Reg. ph. τῆς.

(96) Μηρὸς. Sic tres Regg. et tres Colb. In ed.,
μηρόν. Alludit ad fabulam Bacchi, qui ex Jovis fe-
miore natus fingitur.

(97) Ἄλλο τι κεφαλή. Minervam intelligit, e Jo-
vis capite natam, juxta poetas.

(98) Γεννωμένης. Tres Colb. et Sav., γεννωμέ-
νης.

(99) Οὐδὲ Ταύρων, etc. Apud Tauros in Scythia,
erat delubrum Dianæ consecratum, in quo omnes
Græci, qui peregrinando ad ea loca divertebant,
immolabantur.

(1) Καὶ Λακωνικῶν, etc. Apud Lacædæmonios in
honorem Dianæ festum celebrabatur, in quo adole-
scentes verberibus corpus proscindentes, aram san-
guine profundebant.

quidem et Ityphalli, formis et actibus obsceni. Nec atrox Taurorum in hospites feritas, nec aræ affusus Spartanorum adolescentum cruor, flagris sese lacerantium, atque hac una in re male viriles animos gerentium, a quibus dea colitur, eaque et audaciam venerati sunt.

V. Jam Pelopis dilaniationem, esurientes deos satiantem, ac sævam et inhumanam hospitalitatem, quo tandem loco pones? Quo item loco horrenda et caliginosa Hecatæ spectra, Trophonique subterranea ludicra et vaticinia, aut Dodonææ quercus deliramenta, aut Delphicæ tripodis præstigias, aut fatidicos Castalii fontis latices? Quæ omnia hoc unum vaticinari minime potuerunt, nimirum silentium suum. Nec Magorum **680** ars sacrificandi, atque ex victimarum incisione futurorum præsensio: nec Chaldæorum astrologia et nativitatum observatio, res nostras eodem cum sideribus motu volvens, cum tamen ipsi, nec quid sint, aut futuri sint, cognitum habere queant. Nec Thracum orgia hæc sunt, a quibus et religionem natam esse aiunt: nec Orphei sacra et mysteria, quem Græci sapientiæ nomine adeo suspexerunt, ut etiam lyram, quæ fidium pulsibus omnia pertraheret, ipsi effinxerint. Nec Mithræ justum adversus eos supplicium, qui hujusmodi sacris initiari sustinent. Nec Osiridis lacerationes, alia calamitas, quæ apud Ægyptios colitur. Nec Isidis infortunia, atque hirci Mendesiis ipsis venerabiliores; nec Apidis præsepe, hoc est, vituli, Memphitarum vecordia ad luxum abutentis. Nec omnes ii honores, quibus Nilum dedecorant, illum, inquam, frugum parentem, atque ubertatem rubitis metientem.

VI. Mitto enim reptilium et vilium animalculorum honores, ac profusam obscenitatem; quorum privatim quidem sua cuique sacra et festa

(2) *Ξαιρομένων*. Nicetas, quem sequitur Billius, legit, παρ' ἀλλήλων, « invicem; » quamvis desit in codicibus.

(3) *Πέλοπος*, etc. Tantalus deos quondam hospitio excepisse dicitur, filiumque Pelopem mactatum, ac ferventi aqua coctum, iis apposuisse.

(4) *Ποῦ δὲ Ἑκάτης*. Nonnulli per Hecaten, Lunam intelligunt. Alii deam noctu obambulantem, leonum curru vectam, ac serpentibus et draconibus undique cinctam.

(5) *Τροφωνίου*, etc. Trophonius gloriæ cupidus, et deus apud homines haberi cupiens, in subterraneam quamdam specum se abdidit, ibique vitam finivit. Dæmon quidam in ea specu sibi domicilium constituens, seque Trophonium esse mentiens, oraculis homines fallebat.

(6) *Δωδωναίας δρυός*. Dodona, Chaoniæ in Epiro civitas, juxta quam erat Dodonia silva, Jovi sacra, et tota quercubus consita, quæ vocales fuisse dicuntur et oracula reddidisse.

(7) *Τρίποδος Δελφικοῦ*. Delphis in Bœotia, juxta Parnassum montem, erat oraculum toto terrarum orbe celeberrimum, quod, nato Christo, proruss obmutuit.

(8) *Κασταλλίας*. Fons ad Parnassi radicem, Apollini et Musis sacer.

(9) *Μάγων*. Magi, genere Medi sunt. Hi autem animalia inactabant, atque ex jecoris fibris, ipsiusque sanguinis eruptione, futurorum conjecturam faciebant.

ἄξαιρομένων (2) ταῖς μάστιξι, καὶ τοῦτο μόνον κακῶς ἀνδριζομένων, οἷς τιμᾶται θεὰ, καὶ ταῦτα παρθένου. Οἱ γὰρ αὐτοὶ, καὶ μαλακίαν ἐτίμησαν, καὶ θρασύτητα ἐσεβάσθησαν.

virgo. Nam iidem, et molliem honori habuerunt. *Ε'*. Ποῦ δὲ θήσεις τὴν Πέλοπος (3) κρουραγίαν, πεινῶντας θεοὺς ἐστιῶσαν, καὶ φιλοξενίαν πικρὰν καὶ ἀπάνθρωπον; ποῦ δὲ Ἑκάτης (4) τὰ φοβερὰ καὶ σκοτεινὰ φάσματα, καὶ Τροφωνίου (5) κατὰ γῆς παύγια καὶ μαντεύματα, ἢ Δωδωναίας δρυὸς (6) ληρήματα, ἢ τρίποδος Δελφικοῦ (7) σοφίσματα, ἢ Κασταλλίας (8) μαντικὸν πόμα; Τοῦτο μόνον οὐ μαντευσάμενα, τὴν ἑαυτῶν σιωπὴν. Οὐδὲ Μάγων (9) θυτική, καὶ πρόγνωσης ἔντομος· καὶ Χαλδαίων (10) ἀστρονομία καὶ γενεθλιαλογία, τῇ τῶν οὐρανίων κινήσει συμφέρουσα (11) τὰ ἡμέτερα, τῶν μηδὲ ἑαυτοῦς ὀπίσσω εἶσιν, ἢ ἔσονται, γνῶναι δυναμένων· οὐδὲ θρακῶν ὄργια (12) ταῦτα, παρ' ὧν καὶ τὸ θρησκεύειν, ὡς λόγος· οὐδὲ Ὀρφείως τελεταὶ καὶ βυστήρια, ὃν τοσοῦτον Ἕλληνας ἐπὶ σοφίᾳ ἐθαύμασαν, ὥστε καὶ λύραν αὐτῷ ποιούσι, πάντα τοῖς κρούμασιν ἔλκουσαν· οὐδὲ Μίθρου (13) κόλασις ἔνδικος, κατὰ τῶν μυθεῖσθαι τὰ τοιαῦτα ἀνεχομένων· οὐδὲ Ὀσίριδος σπαραγμαί, ἀλλή συμφορὰ τιμωμένη παρ' Αἰγυπτίους· οὐδὲ Ἰσιδος (14) ἀτυχήματα, καὶ τράγοι Μενδησίων (15) αἰδεσιμώτεροι, καὶ Ἀπίδος φάνη, μόσχου κατατροφῶντος τῆς Μεμφιτῶν εὐθελίας· οὐδ' ὅσα τὴν Νεῖλον ταῖς τιμαῖς καθυβρίζουσι, τὸν καρποδότην, ὡς ἀνυμνοῦσιν αὐτοὶ, καὶ εὐσταχυν (16), καὶ μετροῦντα τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς πῆχσιν.

ut ipsi prædicant, spicisque copiosum et locuple-

Γ'. Ἐὼ γὰρ λέγειν ἐρπετῶν καὶ κνωδάλων τιμὰς καὶ τὸ τῆς ἀσχημοσύνης φιλότιμον· ὧν καθ' ἕκαστον ἴδια τις τελετὴ καὶ πανήγυρις (17), καὶ κοινὸν τὸ τῆς

(10) *Χαλδαίων*. Chaldæi celebres, utpote qui ex astrorum contemplatione plurima observabant et conjectabant.

(11) *Συμφέρουσα*. Reg. c, Nicet. et Comb., συμπεριφέρουσα.

(12) *Θρακῶν ὄργια*. Thracæ primi fuerunt, qui Deos colere didicerunt. Unde θρησκεία, « religio, » a Thracibus nomen duxit. Ipsi etiam Thracibus « Orgia », id est, mysteria et sacra festa tradidit Orpheus.

(13) *Μίθρου* « Mithræ, » id est, « Solis, » qui præcipue apud Chaldæos colebatur. Qui ejus sacris initiandi erant, per duodecim suppliciorum genera ducebantur, per famem scilicet, ignem, frigus, aliaque hujusmodi.

(14) *Ὀσίριδος* ... *Ἰσιδος*. Isis Ægyptiorum dea, prius Io apud poetas vocabatur. Finxit Fabula Isidem a Jove deamatam, in juveneam mutatam fuisse. Juno autem fraude cognita, æstro pellici immisso, summis eam doloribus exagitavit. Tandem pristinae formæ restituta, in Ægyptum fugit, ubi Osiridi nupsit. Quibus mortuis, Isim et Osiridem inter deos annumerarunt Ægyptii.

(15) *Τράγοι Μενδησίων*, etc. Mendesium urbs est Ægypti, in qua hircus pro deo habebatur.

(16) *Εὐσταχυν*. Sic plerique codd. In ed., ἄσταχυν.

(17) *Πανήγυρις*. Sic quatuor Regg., decem Colb., duo Coisl.. Or. 1, etc. In ed., ἀσθησίων

κακοδαίμονίας ἐφ' ἅπασιν· ὡς εἴπερ ἄσβεστὸν αὐτοὺς ἔδει πάντως, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀποπεισῆναι, εἰς εἰδῶλα κατενεχθέντας, καὶ τέχνης ἔργα, καὶ χειρῶν πλάσματα, μὴ ἂν ἄλλο τι κατ' αὐτῶν εὐξασθαι τοὺς γε νοῦν ἔχοντας, ἢ τοιαῦτα σεβασθῆναι, καὶ οὕτω τιμῆσαι, ἵνα τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει τῆς πλάνης, ὡς φησι Παῦλος, ἀπολαμβάνωσιν, ἐν οἷς ἀέθονται· οὐ μᾶλλον τιμῶντες, ἢ δι' ἐκείνων (18) ἀτιμαζόμενοι. Βδελυκτοὶ τῆς πλάνης, βδελυκτώτεροι τῆς εὐτελείας τῶν προσκυνουμένων καὶ σεβομένων, ἵνα καὶ αὐτῶν τῶν τιμωμένων ὡσιν ἀναισθητότεροι, τοσοῦτον ὑπερβάλλοντες ἀνοίξ, ὅσον εὐτελεῖ τὰ προσκυνούμενα.

vilitatem; ita ut iis etiam, quæ colunt, stupidiore se præbeant, tantumque ea dementia et stoliditate superent, quantum ab iis, quæ adorant, vilitate superantur.

Ζ'. Ταῦτα μὲν οὖν παιζέτωσαν Ἑλλήνων παῖδες, καὶ δαίμονες, παρ' ὧν ἐκείνοις ἡ ἀνοία, τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν εἰς ἑαυτοὺς μεθελκόντων, καὶ ἄλλους ἄλλως καταταμνόντων εἰς αἰσχρὰς δόξας καὶ φαντασίας, ἀφ' οὗ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐκβαλόντες ἡμᾶς, τῷ ξύλῳ τῆς γνώσεως οὐ κατὰ καιρὸν, οὐδ' ἐπιτηδείως μεταληφθείσης (19), ὡς ἀσθενεστέρους ἤδη κατέδραμον, τὸν ἡγεμόνα νοῦν συναρπάσαντες, καὶ τοῖς πάθεσι θύραν ἀνοίξαντες. Οὐ γὰρ ἔφερον, φύσις ὄντες φθονερά καὶ μισάνθρωποι, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν ἑαυτῶν κακίαν γενόμενοι, τοὺς κάτω τῶν ἄνω τυχεῖν, αὐτοὶ γενέσθαι ἐπὶ γῆς ἄνωθεν, οὐδὲ τοσαύτην μεταστάσιν γενέσθαι τῆς δόξης, καὶ τῶν πρώτων φύσεως. Τοῦτό ἐστιν ὁ διωγμὸς τοῦ πλάσματος· διὰ τοῦτο ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καθυβρίσθη· καὶ καθὼς οὐκ ἔδοκιμάσαμεν φυλάξαι τὴν ἐντολήν, παρεδόθημεν τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης (20)· καὶ καθὼς ἐπλανήθημεν, ἠτιμάσθημεν ἐν οἷς ἐσεβάσθημεν. Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον δεῖνόν, τὸ πεποιημένους ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις (21), εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ πεποιηκότος, καὶ Θεοῦ μίμησιν, ὅσον ἐρικτὸν, ὀρμητήριον γενέσθαι παντοίων παθῶν, βοσκομένων κακῶς καὶ δαπανώντων τὸν ἐντὸς ἀνθρώπων· ἀλλὰ τὸ (22) καὶ θεοὺς στήσασθαι (23) συντηγόρους τοῖς πάθεσιν, ἵνα μὴ μόνον ἀνεύθυνον τὸ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ θεῶν νομιζῆται, εἰς τοιαύτην καταφεύγον ἀπολογίαν, τὰ προσκυνούμενα.

facti sumus; sed etiam quod Deos vitiorum patronos effinximus, ut peccatum, non modo crimino careat, sed etiam divinum censeatur, ad ea videlicet, quæ pro diis adorantur, defensionis causa confugiens.

Η'. Ἡμῖν δὲ ὡσπερ ἐχαρίσθη τὸ φυγοῦσθαι τὴν δεῖσιδαίμονα πλάνην, μετὰ τῆς ἀληθείας γενέσθαι, καὶ δουλεῦειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ τὴν κτίσιν ὑπερναβῆναι, πάντα περάσασιν, ὅσα ὑπὸ χρόνον καὶ πρώτην κίνησιν· οὕτω καὶ εἰδωμεν (24), καὶ φιλοσοφῶμεν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τὰ θεῖα. Φιλοσοφῶμεν δὲ, ἀρχόμενοι (25), ὅθεν ἀρχεσθαι ἀμεινοῦσθαι.

'' Rom. i, 23 sqq.

(18) Τιμῶντες, ἢ δι' ἐκείνων. Quinque Regg., tres Colb., duo Coisl., τιμῶντες τὰ σεβάσματα, ἢ δι' ἑαυτῶν. Sic legit Billius.

(19) Μεταληφθείσης. Sic quinque Regg., octo Colb., Or. 1 et Bas. ed. Unus Colb. habet, μεταληφθέντι. Sic legit Bill. Prave in Par. ed., μεταληφθέντος.

(20) Αὐτονομία τῆς πλάνης. Bill. : « erroris li-

berati. »
A erant, communiter tamen omnia ad horrendam perditamque impietatem tendebant; adeo ut, si quidem omnino eos impietate constringi, atque ad simulacra et artis opera manuumque figmenta prolapsos, a Dei gloria dejici oportebat, nihil aliud ipsis cordati homines imprecati possent, quam ut talia venerantur, talibusque honoribus afficerent, ut erroris mercedem, quam decebat, ut ait Paulus'', per hujusmodi venerationem reciperent; non magis ea numina per seipsos honorantes, quam ipsi per ea dedecus atque infamiam sibiipsis inurentes. Exsecrabiles quidem illi ob errorem, exsecrabiliores autem ob eorum, quæ venerantur atque adorant, se præbeant, tantumque ea dementia et stoliditate

VII. Atque hæc quidem ludant gentiles, ac demones, a quibus illi in hanc amentiam impelluntur, dum nimirum Dei honorem ad seipsos detorqueant, atque in turpes sententias, et rerum species, alios alio modo discindunt, ex quo nos per scientiæ lignum minus tempestive et commode perceptum, vitæ ligno exturbatos, velut jam infirmiores, exagitarunt, gubernatrice mente abrepta, januaque vitiosis animi affectionibus patefacta. Nec enim ferre poterant, cum invidia atque odio adversus hominem suapte natura flagrarent, vel, ut rectius loquar, propter vitium suum in hunc habitum degenerassent, terrenos homines supernis bonis frui, cum ipsi e cælo in terram corruissent, nec tantam gloriæ, pristinæque ipsorum naturæ mutationem fieri. Idcirco persecutio adversus Dei figmentum excitata est; idcirco Dei imago probro et dedecore affecta. Et quemadmodum mandato parere recusavimus, ita licentiæ erroris traditi sumus; et quemadmodum aberravimus, ita vicissim in iis, quibus cultum et venerationem adhibuimus, probro et ignominia perfusi sumus. Nec enim hoc solum grave et indignum est, quod, cum ad bona opera, in opificis laudem et gloriam, Deique, quantum fas est, imitationem, creati essemus, omnis generis vitiorum, quæ intestinum hominem misere depascunt atque consumunt, sedes et propugnaculum

bertati. »

(21) Ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις, etc. Bill. : « propter bona opera, hoc est, ad opificis laudem, » etc.

(22) Ἀλλὰ τὸ. Comb., ἀλλὰ καὶ τὸ.

(23) Στήσασθαι. « Constituimus. »

(24) Εἰδωμεν. Sic Regg. bm, ph, tres Colb., etc. In ed., ἴδωμεν.

(25) Ἀρχόμενοι. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

ramus. Disseremus autem, hinc, unne satius est, A
 initium ducentes. Hinc porro satius est, unde Sa-
 lomon nobis legem statuit. *Principium sapientiæ*,
 ηἴηται, *posside sapientiam* ¹. Quidnam hoc vocat
 principium sapientiæ? Timorem ². Neque enim
 ea nobis ratio ineunda est, ut a contemplatione
 auspicantes, in timorem desinamus (effrenata enim
 contemplatio in præcipitia quoque fortasse nos im-
 pulerit); verum ut timoris rudimentis imbuti, et
 purgati, atque, ut hoc verbo utar, attenuati, in
 altum efferamur. Ubi enim timor est, illic quoque
682 mandatorum observatio: ubi autem manda-
 torum observatio, illic etiam rarnis, quæ, nubis
 cuiusdam instar, animæ lumen obscurat, nec divini
 Porro ubi purgatio, illic illuminatio; illuminatio
 marum rerum, vel potius maximæ rei, atque adeo
 grant.

IX. Quocirca se quemque prius purgare oportet, B
 atque ita demum cum puro consuetudinem habere;
 ne alioqui nobis idem quod Israeli, accidat, vul-
 tus Mosalci gloriam non ferenti, ac propterea vela-
 mine opus habenti ³: ant eodem, quo Manue, modo
 afficiamur, ac dicamus: *Perimus, mulier, Deum vi-
 dimus* ⁴, cum videlicet Dei species ipsi objecta esset;
 aut, Petri instar, Jesum a navicula ⁵ submovea-
 mus, utpote tali præsentia indigni (Petrum autem
 cum dico, quem virum dico? Eum, qui super
 fluctus ambulavit). Aut oculatorum sensu orbemur,
 quemadmodum Paulo accidit, cum, priusquam a
 persecutionibus expiatus esset, colloquium cum eo,
 quem persequeretur, miscuisset, vel potius, exiguo
 magni illius luminis splendore perstrictus fuisset ⁶:
 aut denique, ut centurio ille, medicinam ita requi-
 ramus, ut tamen laudabili timore perterriti, medi-
 cum in ædes nostras non admittamus. Proinde dica-
 tur quoque ex nobis quispiam, quandiu nondum
 purgatur, sed adhuc centurio est, in multos vitii
 principatum tenens, ac Cæsari, hoc est, mundi
 principi, eorumque, qui huius voluntantur, domino
 militat: *Non sum dignus, ut intres sub tectum
 meum* ⁷. Cum autem Jesum conspexerit, quamvis
 spirituali statura parvus, ut Zachæus ille, ac super
 sycomorum evectus fuerit ⁸, mortificationis videlicet
 corpore superato, tum vero Verbum excipiat, et
 audiat: *Hodie salus huic domui* ⁹, salutemque accipiat,
 ac perfectiores fructus ferat, præclare spar-
 gens et effundens, quæ ex telonii lucris male collegerat.

X. Idem enim Verbum, et propter naturam D
 suam indignis formidolosum est, et propter beni-
 gnitatem capi potest, iis quidem certe, qui in hunc
 modum fuerint præparati; qui, impuro spiritu de-
 pulso, animas agnitione mundarint et exornarint,
¹ Prov. iv, 7. ² Eccli. i, 16. ³ Exod. xxxiv, 30 sqq. ⁴ Jud. xiii, 22. ⁵ Luc. v, 8. ⁶ Act. ix,
⁷ Matth. viii, 8. ⁸ Luc. xix, 2 sqq. ⁹ Coloss. iii, 5. ¹⁰ Luc. xix, 9.

(26) *Κηῆσαι*. Bill. : « collige. »

(27) *Τοῖς τῶν μεγίστων*. Schol. : Τὰς τρεῖς ὑπο-
 στάσεις διὰ τὸ κατ' οὐσαν ἓν, καὶ ταυτὸν, καὶ μο-
 ναδικὸν τῆς θεότητος. « Tres personas ob essentiali
 unitatem, eandemque ac singularem deitatem. »

(28) *Ἐαυτόν*. Deest in Reg. pl., Or. 4 et aliis.

(29) *Μεγάλου*. Deest in duobus Regg.

von δε, ὅθεν Σολομὸν ἡμῖν ἐνομοθέτησεν. Ἀρχὴ σο-
 φίας, φησὶ, κηῆσαι (26) σοφίαν· τί τοῦτο λέγων ἀρχὴν
 σοφίας; Τὸν φόβον. Οὐ γὰρ ἀπὸ θεωρίας ἀρξαμένους,
 εἰς φόβον χρὴ καταλήγειν (θεωρία γὰρ ἀχαλίνωτος
 τάχα ἂν καὶ κατὰ κρημνῶν ὤσειεν)· ἀλλὰ φόβῳ στοι-
 χιουμένους, καὶ καθαιρομένους, καὶ, ἴν' οὕτως εἴπω,
 λεπτυνομένους, εἰς ὕψος ἀφρῆσαι. Οὐ γὰρ φόβος,
 ἐντολῶν τήρησις· οὐ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς
 κάθαρσις, τοῦ ἐπιπροσθούντος τῆ ψυχῆ νέφους, καὶ
 οὐκ ἐῶντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν θεῖαν ἀκτίνα· οὐ δὲ
 κάθαρσις, Ἐλλαμψίς· Ἐλλαμψίς δὲ, πόθου πλήρωσις,
 τοῖς τῶν μεγίστων (27), ἢ τοῦ μεγίστου, ἢ ὑπὲρ τὸ
 μέγα ἐφιεμένους.

radii splendorem pure intueri sinit, purgatio est.
 autem, desiderii summa est, iis utique qui maxi-
 magnitudinem omnem superantis, cupiditate fla-

Θ. Διὰ τοῦτο καθαρτέον ἑαυτὸν (28) πρῶτον, εἴτε
 τῷ καθαρῷ προσομιλητέον· εἴπερ μὴ μέλλομεν τὸ
 τοῦ Ἰσραὴλ παῖσεσθαι, μὴ φέροντος τὴν δόξαν τοῦ
 προσώπου Μωσέως, καὶ διὰ τοῦτο δεομένου καλύμ-
 ματος· ἢ τὸ τοῦ Μανυῆ, καὶ παῖσεσθαι, καὶ λῆξειν·
 Ἀπολώλαμεν, ὡ γύναι, Θεὸν ἐωράκαμεν, ἐν φαν-
 τασί Θεοῦ γενομένου· ἢ, ὡς Πέτρος, τοῦ πλοῦτου τὸν
 Ἰησοῦν ἀποπέμφασθαι, ὡς οὐκ ἄξιοι τοιαύτης ἐπι-
 δημίας. Πέτρον δὲ ὅταν εἴπω, τίνα λέγω; Τὸν κατὰ
 κυμάτων πεζεύσαντα. Ἡ, ὡς Παῦλος, τὴν ὄψιν πλη-
 γήσεσθαι, πρὶν καθαρθῆναι τῶν διωγμῶν, τῷ διωκο-
 μένῳ προσομιλήσας, μᾶλλον δὲ βραχεῖα τοῦ μεγάλου
 (29) φωτὸς λαμπηδόνι· ἢ, ὡς ὁ ἐκατόνταρχος,
 τὴν μὲν θεραπείαν ἐπιζητήσῃ, τῆ οἰκίᾳ (30) δὲ τὸν
 θεραπευτὴν οὐκ εἰσδέξασθαι διὰ δειλίαν ἐπαίνουμέ-
 νην. Λεγέτω τις καὶ ἡμῶν, ἕως οὐπω καθαίρεται (31),
 ἀλλ' ἔστιν ἐκατόνταρχος· ἔτι, πλειόνων ἐν κακίᾳ κρα-
 τῶν, καὶ στρατεῖται Καίσαρι, τῷ κοσμοκράτορι
 τῶν κάτω συρομένῳ· *Ὁκ εἰμὶ κινῶνς, Ἰτα μου ὑπὸ
 τῆρ στέγην εἰσέλθῃς*. Ὅταν δὲ Ἰησοῦν θεάσῃται,
 καίτοι μικρὸς ὢν τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, ὡς ὁ (32)
 Ζαχαρίας ἐκεῖνος, καὶ ὑπὲρ τὴν συκομωραλίαν ἀρῆθῃ,
 νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὑπερναθάς
 τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, τότε καὶ εἰσδεχέσθω τὸν
 Λόγον, καὶ ἀκουέτω· *Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τού-
 τῳ, καὶ λαμβανέτω τὴν σωτηρίαν, καὶ καρποφορεῖτω
 τὰ τελεώτερα, σκορπίζων καὶ διαχέων καλῶς, ἃ κα-
 κῶς ἐτελώνησεν*.

Υ. Ὁ γὰρ αὐτὸς Λόγος, καὶ φοβερὸς τοῖς οὐκ ἄξιους
 διὰ τὴν φύσιν, καὶ χωρητὸς διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς
 οὕτως ἠὑπερησιμμένοις (33)· ὅσοι (34) τὸ ἀκάθαρτον
 καὶ ὀλικὸν πνεῦμα τῶν ψυχῶν ἀπελάσαντες, καὶ τὰς
 ἑαυτῶν ψυχὰς τῆ ἐπιγνώσει σαρώσαντες καὶ κομψή-
 σασαντες, εὐτρεπισμένοις.

(30) *Οἰκία*. Sic plures Regg. In ed., οἰκεία.

(31) *Καθαίρεται*. In nonnullis, κεκάθαραι.

(32) Ὅς ὁ. Sic septem Regg. Deest ὁ in ed.

(33) *Ἡὑπερησιμμένοις*. Regg. bim, ph et Colb. 3,
 εὐτρεπισμένοις.

(34) Ὅσοι. Plures Colb., ὡς, oi.

ειντες, μηδὲ ἀργήν, μηδὲ ἀπρακτον εἶασαν, ὥστε μετὰ πλείονος τῆς παρασκευῆς, αὐθις καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν ἑπτὰ τῆς κακίας πνευμάτων, ὅσα καὶ τῆς ἀρετῆς ἀπηρέθμῃται (τὸ γὰρ δυσμαχώτερον, περισποδαστότερον)· ἀλλὰ πρὸς τῷ (35) φεύγειν τὴν κακίαν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐργάζονται, ὄλον τὸν (36) Χριστὸν, ἢ ὅτι μάλιστα, ἑαυτοῖς εἰσοικίσαντες, ὥστε μηδὲν κενῶ τὴν πονηρὰν δύναμιν ὀμιλήσασαν, ἑαυτῆς πάλιν πληρῶσαι, καὶ γενέσθαι τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν πρώτων, διὰ τὸ τῆς (37) καταδρομῆς σφοδρότερον, καὶ τὸ τῆς φρουρᾶς ἀσφαλέστερον καὶ δυσαιωτότερον. Ὅταν δὲ πάσῃ φυλακῇ τηρήσαντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν, καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διαθέμενοι, καὶ νεώσαντες ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ σπείραντες εἰς δικαιοσύνην, ὡς Σολομῶντι, καὶ Δαβὶδ, καὶ Ἰερεμῖα δοκεῖ, φωτισώμεν ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως· τῆνικαῦτα λαλώμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τῆν ἀποκεκρυμμένην, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκλάμπωμεν. Τέως δὲ καθαιρώμεθα (38) καὶ προτελώμεθα τῷ Λόγῳ, ἐν ᾧ ὅτι μάλιστα αὐτοῦς ἡμᾶς εὐεργετῶμεν, θεοειδῆς ἐργαζόμενοι, καὶ ἤκοντα τὸν Λόγον ὑποδεχόμενοι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ κρατοῦντες, καὶ τοῖς ἄλλοις προφαίνοντες.

ΙΑ'. Ἐπεὶ δὲ ἀνεκαθήραμεν (39) τῷ λόγῳ τὸ θέατρον, φέρε τι περὶ τῆς ἑορτῆς ἤδη φιλοσοφῆσωμεν, καὶ συνορτάσωμεν ταῖς φιλεόρτοις καὶ φιλοθεοῖς ψυχαῖς. Ἐπεὶ δὲ κεφάλαιον ἑορτῆς μνήμη Θεοῦ, Θεοῦ μνημονεύσωμεν. Καὶ γὰρ τὸν ἐκεῖθεν τῶν ἑορταζόντων ἤχον, ἐνθα εὐφραينوμένων πάντων ἡ κατοικία (40), οὐκ ἄλλο τι ἢ τοῦτο εἶναι νομίζω, Θεὸν ὑμνοῦμενον τε καὶ δοξαζόμενον τοῖς τῆς ἐκείσε πολιτείας ἡξιωμένοις. Εἰ δὲ τι τῶν ἤδη προειρημένων ὁ νῦν ἔξει λόγος, θαυμαζέτω μηδεὶς. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ καὶ (41) φθέγξομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν, φρίττων καὶ γλώσσαν, καὶ νοῦν (42), καὶ διάνοιαν, ὅταν περὶ Θεοῦ φθέγγωμαι· καὶ ὑμῖν ταυτὸ τοῦτο συνευχόμενος τὸ ἐπαινετὸν πάθος καὶ μακάριον. Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, ἐνὶ φωτὶ περιαστράφητε καὶ τρισὶ· τρισὶ μὲν, κατὰ τὰς ἰδιότητας, εἶπουν (43) ὑποστάσεις, εἰ τιμι φίλον καλεῖν, εἴτε πρόσωπα (οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀκμάτων ζυγομαχῆσωμεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσιν)· ἐνὶ δὲ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἶπουν θεότητος. Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἐν' οὕτως εἶπω, καὶ συνάπτεται διηρημένως. Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν (44) ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν· τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ, τὸ γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἡ ἡ θεότης. Τὰς δὲ ὑπερβολὰς καὶ ἑλλείψεις ἑλλείψω·

¹¹ Matth. xii, 45. ¹² Prov. iv, 23. ¹³ Psal. lxxxiij, 6. ¹⁴ Jerem. iv, 3. ¹⁵ I Cor. ii, 7. ¹⁶ Psal. lxxvi, 7.

(35) Πρὸς τῷ. Or. 1, Jes., Par., πρὸς τὸ.

(36) Τὸν. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

(37) Καὶ τὸ τῆς. Sic sex Regg., tres Coll. et Or. 1. Deest τὸ in ed.

(38) Καθαιρώμεθα, etc. Budæus : « Expiemus nos, purgosome et idoneos reddamus. »

(39) Ἀνεκαθήραμεν, etc. Nicetas exponit : « Auditorum animas sermone præparavimus »

(40) Πάντων ἡ κατοικία. Sic sex Regg. et Or. 1. Deest ἡ in ed.

(41) Καὶ. Deest in Regg. bii, vii.

nec eas desides et otiosas **683** reliquerint, ita ut cum majori apparatu a septem vitii spiritibus, hoc est, totidem, quot virtutis numerati sunt, rursus occupetur (quod enim difficilium expugnatur, sturdiosius atque ardentius appetitur); verum ad vitii fugam virtutis cultum adjuungunt, totum Christum, vel certe quam maxime, in animi domicilium admittentes, ne prava potestas, vacuum aliquid offendens, domum rursus impleat, ac novissima prioribus deteriora flant ¹¹, tum propter acriorem ac vehementiorem incursionem, tum propter majorem arcis firmitatem, ejusque expugnandæ difficultatem. Posteaquam autem, anima nostra omni custodia servata ¹², atque ascensionibus in corde dispositis ¹³, novalibusque in nobis innovatis ¹⁴, ac denique semine ad justitiam sparso, quemadmodum, et Salomon, et David, et Jeremias admonent, scientiæ lumen nobis excitaverimus; tum demum in mysterio absconditam Dei sapientiam loquamur ¹⁵, aliisque præluceamus. Interim vero purgemur, ac Verbo ante initiemur, ut quam præclarissime de nobis ipsi mereamur, Deo similes nosipsos reddentes, ac Verbum veniens suscipientes: nec solum suscipientes, verum etiam retinentes, aliisque præmonstrantes.

XI. Quoniam autem sermone theatrum repurgavimus, age, jam de festo nonnihil disseramus, et cum piis animis festique celebrandi studiosis, diem hunc sacrum celebremus. Et quoniam Dei memoria præcipuum festi caput est, Deum memoria colamus. Nam nec sonum eorum, qui in altera sæculo, in quo lætantium omnium habitatio est ¹⁶, festum celebrant, quidquam aliud esse existimo, quam laudes eas, quibus Deus ab illis, qui in republicam illam admissi sunt, celebratur. Quod si quid eorum, quæ jam a nobis dicta sunt, hæc oratio habitura est, id nemini mirum videatur. Neque enim eadem solum proloquar, sed de iisdem quoque rebus, et quidem lingua, et mente, et cogitatione horrescens, quoties de Deo sermonem habeo; quem etiam præclarum ac beatum affectum vobis inesse optarim. Deum porro cum dico, uno eodemque triplici lumine perstringamini: triplici quidem, quantum **684** ad proprietates, sive hypostases, si cui hoc verbum magis ardidet, sive personas (neque enim de vocabulis dissidebimus, quandiu syllabæ ad eandem sententiam ferent); uno autem, quantum ad substantiæ, hoc est, Divinitatis rationem. Distinguitur enim indistinctum, ut sic loquar, et

(42) Καὶ νοῦν. Hæc desunt in quinque Regg. Alii autem, et quidem optimæ notæ, habent, καὶ ἀκοήν, « et aure. »

(43) Εἶπουν. Sic tres Regg., sex Coll. et Or. 1. In ed., ἡ γούν.

(44) Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν. Observat hic scholiastes accuratam loquendi rationem Gregorii, qui nunquam Deum, τρία, vel, τὸ ἐν τρία dixerit; sed τὸ ἐν τρισὶ, καὶ τὰ τρία ἐν, id est, τὰ τρία τὴν θεότητα εἶναι, non e converso, ἐν τὰ τρία.

distinctim connectitur. Unum enim in tribus, divinitas est, et tria unum; ea, inquam, in quibus, divinitas est, vel, ut magis proprie dicam, quæ, divinitas est. Excessus autem ac defectus missos faciamus, nec per unionem confusionem, nec rursus per divisionem sejunctionem efficientes. Æquo enim intervallo a nobis absint, et Sabellii contractio, et tate paria. Quid enim necesse est Deum vel male

XII. *Nobis quippe unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*¹⁷, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia. In quibus hæ particula, *ex quo, per quem, et in quo*, non naturas secant (alioqui enim propositiones istæ nominumque ordines nunquam immutarentur); verum unius et inconfusæ naturæ proprietates expriment. Idque ex eo perspicue constat, quod rursus in unum contrahuntur, si modo quis illud apud eundem apostolum non neglectum atque oscitanter legat: *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sacula, Amen*¹⁸. Pater pater est, et principii expers: neque enim ex ullo est. Filius filius est, ac non principii expers: ex Patre siquidem. Quod si temporis principium accipis, principio etiam caret; neque enim temporum effector temporis subest. Spiritus sanctus vere spiritus est, procedens quidem ex Patre, non tamen filiationis modo, ut nec generationis, verum processiois; liceat enim perspicuitatis causa nova nomina fingere. Neque enim Pater eo ingenuus esse destitit, quia genuit; nec Filius genitus esse desinit, quia ex ingenito est. Quonam enim modo desineret? Nec Spiritus idecirco, vel in Patrem, vel in Filium migrat, quia processit, ac Deus est, etiam si impiis hominibus aliter videatur: proprietas enim moveri non potest. Nam alioqui quonam pacto proprietas maneret, si moveretur et mutaretur? Qui autem ingenuitatem, et generationem, deorum homonymorum naturas esse statuunt, iidem, **685** credo, Adamum quoque et Seth (quoniam ille, non ex carne, utpote a Deo efficitur, hic autem ab Adamo et Eva pro-

XIII. Quæ cum ita se habeant, imo cum hoc ita se habeat, atque adorationem nequaquam supernis tantum Spiritibus definitam et circumscriptam esse conveniret, sed et inferos quosdam adoratores esse deceret, ut omnia Dei gloria (quandoquidem Dei omnia sunt) implerentur; eam ob causam homo creatur, divina manu et imagine ornatus. Hunc autem invidia diaboli, atque acerbo peccati gustu, a Deo conditore misere separatim despiceret, a Deo alienum erat. Quid igitur sit? Quamque magnum circa nos mysterium designatur? Innovantur

¹⁷ 1 Cor. viii, 6. ¹⁸ Rom. xi, 36.

(45) Ἐλλείψωμεν. Sic Reg. bm, tres Colb., etc. In ed., ἐλλείψομεν.

(46) Ὅτε τὴν ἔνωσιν, etc. « Nec quod unius confundentes, » nimirum, « personas; nec, distinguendo inter se personas, alienas inducamus naturas. »

(47) Ἀναγινώσκειται. Reg. ph, et Or. 1, ἀναγι-

μεν (45) ὅτε τὴν ἔνωσιν (46) σύγχυσιν ἐργαζόμενοι, ὅτε τὴν διαίρεσιν, ἀλλοτριώσιν. Ἀπέστω γὰρ ἡμῶν ἐξ Ἰσοῦ, καὶ ἡ Σαβελλίου συναίρεσις, καὶ ἡ Ἀρείου διαίρεσις, τὰ ἐκ διαμέτρου κακὰ, καὶ ὁμότημα τὴν ἀσέβειαν· τί γὰρ δεῖ Θεόν, ἢ συναλείφειν κακῶς, ἢ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα;

Arii divisio, mala ex diametro opposita, et impie contrahere, vel in inæqualitatem scindere?

IB'. Ἡμῖν δὲ, εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν Πνεύμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα· τοῦ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, μὴ φύσεις τεμονόντων (οὐδὲ γὰρ ἀν μετέπιπτον αἱ προθέσεις, ἢ αἱ τάξεις τῶν ὀνομάτων), ἀλλὰ χαρακτηρισζόντων μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητος. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν εἰς ἐν συναγονται πάλιν, εἰ τῷ μὴ παρέργως ἐκεῖνο ἀναγινώσκειται (47) παρὰ τῷ αὐτῷ ἀποστόλῳ, τὸ, Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Πατήρ ὁ πατήρ, καὶ ἀναρχος· οὐ γὰρ ἐκ τινος. Υἱὸς ὁ υἱός, καὶ οὐκ ἀναρχος· ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ. Εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνοις ἀρχὴν, καὶ ἀναρχος· ποιητὴς γὰρ χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνον (48). Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς τὸ πνεῦμα, προῦν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐχ ὑϊκῶς δὲ, οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς· εἰ δὲ τί καὶ καινοτομήσαι περὶ τὰ ὀνόματα σαφηνείας ἔνεκεν. Οὔτε τοῦ Πατρὸς ἐκστάντος τῆς ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν· οὔτε τοῦ Υἱοῦ τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐκ τοῦ ἀγεννήτου. Πῶς γάρ; οὔτε τοῦ Πνεύματος, ἢ εἰς Πατέρα μεταπίπτουτος, ἢ εἰς Υἱόν, ὅτι ἐκπεπόμεναι, καὶ ὅτι Θεός, κἀν μὴ δοκῇ τοῖς ἀθέοις· ἢ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος. Ἡ πῶς ἀν ἰδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; Οἱ δὲ τὴν ἀγεννησίαν, καὶ τὴν γέννησιν φύσεις Θεῶν ἑμωνούμων τιθέμενοι, τάχα ἀν καὶ τὸν Ἄδὰμ, καὶ τὸν Σῆθ (ὅτι ὁ μὲν (49) οὐκ ἀπὸ σαρκός· πλάσμα γάρ· ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἄδὰμ καὶ τῆς Εὕας) ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν ἀλλοτριώσουσιν. Εἰς οὖν Θεὸς ἐν τρισί, καὶ τὰ τρία ἐν, ὡς περ ἔφαμεν.

a Deo efficitur, hic autem ab Adamo et Eva pro-

D II'. Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα, ἢ τοῦτο, ἔδει δὲ μὴ τοῖς ἀνω μόνον τὴν προσκύνησιν περιγράφεσθαι, ἀλλ' εἶναι τινὰς καὶ κάτω προσκυνητάς, ἵνα πληρωθῇ τὰ πάντα δόξης Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ Θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο κτιζέται ἄνθρωπος, χειρὶ Θεοῦ τιμηθεὶς καὶ εἰκόνη. Τοῦτον δὲ φθόνῳ διαδόλου, καὶ πικρᾷ γεύσει τῆς ἀμαρτίας, Θεοῦ τοῦ πεπονηκότος ἔλεεινῶς (50) χωριζόμενον παριδεῖν, οὐ Θεοῦ. Τί γίνεται; καὶ τί τὸ μέγα περὶ ἡμᾶς μυστήριον; Καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται· καὶ ὁ ἐπιθετικῶς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολὰς τῆς ἰδίας

νόσκειται.

(48) Χρόνον. Reg. ph, χρόνον.

(49) Ὅτι ὁ μὲν. Sic quatuor Regg., novem Colb., Coisl. 1, Or. 1, etc. Deest ὅτι in ed.

(50) Ἐλεεινῶς. Sic quatuor Regg., novem Colb., duo Coisl. et Or. 1. In ed., ἔλεεινόν.

δύξης τε καὶ λαμπρότητος, ἐπὶ δυσμῶν δοξάζεται· τῆς ἡμετέρας εὐτελείας καὶ ταπεινότητος, καὶ ὁ ὕψος τοῦ Θεοῦ δέχεται καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι τε καὶ κληθῆναι· οὐχ ὁ ἦν μεταβαλὼν (ἀτρεπτον (51) γάρ), ἀλλ' ὁ οὐκ ἦν προσβαλὼν (φιλάνθρωπος γάρ), ἵνα χωρηθῆ ὁ ἀχωρητος, διὰ μέσης σαρκὸς, ὁμιλήσας ἡμῖν, ὡς (52) παραπετάσματος· ἐπειδὴ καθάραν αὐτοῦ τὴν θεότητα φέρειν, οὐ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ φύσεως. Διὰ τοῦτο τὰ ἄμικτα μίγνυται· οὐ γενέσει μόνον Θεός, οὐδὲ σαρκὶ νοῦς, οὐδὲ χρόνῳ τὸ ἀχρονον, οὐδὲ μέτρῳ τὸ ἀπερίγραπτον· ἀλλὰ καὶ παρθενία γέννησις, καὶ ἀτιμία τῶ καὶ τιμῆς ἀπάσης ὑψηλοτέρῳ, καὶ πάθει τὸ ἀπαθές, καὶ τῷ φαρτῷ τὸ ἀθάνατον. Ἐπειδὴ γὰρ ὤρετο ἀήττητος εἶναι τῆς κακίας ὁ σοφιστῆς, θεότητος ἐλπίδι δελεάσας ἡμᾶς, σαρκὸς προβλήματι δελεάζεται· Ἰν', ὡς τῷ Ἀδάμ προσβαλὼν, τῷ Θεῷ περιπέση, καὶ οὕτως ὁ νέος Ἀδάμ τὸν παλαιὸν ἀνασώσεται, καὶ λυθῆ τὸ κατὰ κριμα τῆς σαρκὸς, σαρκὶ τοῦ θανάτου θανατωθέντος.

ideo se invicto quodam robore præditum esse quam illecebra quadam, in fraudem induxerat; ideo ipse quoque carnis prætextu inescatur, ut, dum quasi in Adamum impetum facit, in Deum incurrat, atque ita novus Adamus pristinae salutis et incolumitati veterem asserat, sententiaque nimirum a carne oppressa et incrempta.

ΙΔ'. Τῇ μὲν οὖν (53) γεννήσει τὰ εἰκότα προεορτάσαμεν (54), ἐγὼ τε ὁ τῆς ἑορτῆς ἐξαρχος, καὶ ὑμεῖς, καὶ πᾶν ὅσον ἐγκόσμιόν τε καὶ ὑπερκόσμιον. Μετὰ ἀστέρος ἐδράμομεν, καὶ μετὰ Μάγων προσεκυήσαμεν, μετὰ ποιμένων (55) περιελλάμφοθημεν, καὶ μετὰ ἀγγέλων ἐδοξάσαμεν, μετὰ Συμεῶν ἐνηγκαλισάμεθα, καὶ μετὰ Ἀννης ἀνωμολογητάμεθα (56), τῆς γεραίας καὶ σώφρονος· καὶ χάρις τῷ εἰς τὰ ἴδια ἐλθόντι ἄλλοτρίως, ὅτι τὸν ξένον ἐδόξασεν. Νυνὶ δὲ πρᾶξις ἄλλη Χριστοῦ, καὶ ἄλλο μυστήριον. Οὐ δύναμαι κατέχειν τὴν ἡδονὴν, ἔνθεος (57) γίνομαι, μικρὸν καὶ, ὡς Ἰωάννης, εὐαγγελίζομαι, εἰ καὶ μὴ πρόδρομος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐρημίας. Χριστὸς φωτίζεται, συναναστράφωμεν (58)· Χριστὸς βαπτίζεται, συγκατέλωμεν, ἵνα καὶ συναέλθωμεν. Βαπτίζεται Ἰησοῦς· τοῦτο μόνον; ἢ καὶ τὰ ἄλλα (59) τηρεῖν ἐπιμελῶς ἀναγκαῖον; Τίς ὢν; καὶ παρὰ τίνας; καὶ κατὰ πηγάς; Ὁ καθαρὸς, καὶ πρὸς Ἰωάννου, καὶ τῶν σημείων ἀρχόμενος; Ἴνα τί μάθωμεν, καὶ τί παιδευθῶμεν; Προκαθαίρεσθαι, καὶ ταπεινοφρονεῖν, καὶ κηρύσσειν ἐν τελειότητι, καὶ τῆς πνευματικῆς, καὶ τῆς σωματικῆς ἡλικίας. Ἐξείνο πρὸς τοὺς τὸ βάπτισμα σχεδιάζοντας, καὶ μὴ προεுτρεπιζομένους, μηδὲ τὸ ἀσφαλὲς τῇ λυτρώσει

¹⁹ Ps. LXXVII, 5-l. ²⁰ Matth. II, 1 sqq. ²¹ Luc. II, 9 sqq. ²² Joan. I, 11. ²³ Marc. I, 8 sqq. (51) Ἀτρεπτον Tres Regg., Coisl. I et Or. I, ἀτρεπτος. (52) Ὁς. Reg. ph, sex Colb. et Or. I addunt, ἐξ. (53) Τῇ μὲν οὖν, etc. Billius in prima editione, sic magis ad litteram reddiderat: «At Christi quidem Nativitatem congruenti solemnitate prosecuti sumus, tum ego festi dux et auspex, tum vos,» etc. (54) Προεορτάσαμεν. Or. I, προεωρτάσαμεν. (55) Μετὰ ποιμένων. Plur. codil., καὶ μετὰ ποι-

A naturæ, ac Deus homo efficitur: et qui super cœlum cœli ad gloriæ suæ et splendoris orientem ascendit¹⁹, in vililitatis et humilitatis nostræ occasu celebratur, Deique Filium, hominis noque filium esse et vocari sustinet; non, quod erat, immutans (neque enim mutatio in eum cadit), sed pro suo erga homines amore, id, quod non erat, assumens, ut qui natura sua comprehendi non potest, comprehendatur, intermedia carne, tanquam velo quodam interjecto, nobiscum versans: quandoquidem procreata natura et interitui obnoxia, imbecillior est, quam ut puram ipsius divinitatem ferre queat. Idcirco ea, quæ a mixtione aliena erant, miscentur; ac non modo Deus nativitati, et mens carni, et temporis expers temporis, et id quod circumscribi non potest, mensuræ jungitur; sed virginitati quoque procreatio; et ei, quod omni honore præstantius est, ignominia; et affectibus, id, quod affectibus vacat; et corruptibili, id, quod immortale est. Quoniam enim ille vitii parens et effector, existimabat, quia nos, spe divinitatis objecta tantum incurrat, atque ita novus Adamus pristinae salutis adversus carnem pronuntiata rescindatur, morte

XIV. Jam Christi quidem Nativitas 686 congrua solemnitate prius, tum a me festi duce et auspice, tum a vobis, atque adeo ab omnibus, tam qui in mundo versantur, quam qui mundo sublimiores sunt, celebrata est. Cum stella cucurrimus, cum Magis adoravimus²⁰, cum pastoribus luce circumfusi sumus, cum angelis divinam gloriam prædicavimus, cum Simeone in ulna accepimus, cum Anna, illa, inquam, vetula et casta femina, confessi sumus²¹; ei quoque, qui ut alienus in propria venit²², gratia habeatur, quod exterum hominem et peregrinum gloria affecit. Nunc vero alia Christi actio, aliudque mysterium sequitur. Animi voluptatem tenere nequeo, divino furore corripior; propemodum etiam, Joannis instar, faustum nuncium profero, non præcursor quidem, ut ille, cæterum a solitudine veniens. Christum illuminatur, simul illustremur; Christus baptizatur²³, simul descendamus, ut simul etiam ascendamus. Jesus baptizatur. Num id solum spectandum est? Nonne et alia etiam sedulo observare juvat? Nimirum quis, et a quo, et quando? Purus videlicet, et a Joanne, et tum, cum signorum edendorum initium faceret? Quid ut inde discamus

μένων. (56) Ἀνωμολογητάμεθα, etc. «Cum Anna vicissim et veluti succinendo Simeoni confessi sumus.» Vel etiam, ut exponit Nicetas, «pro acceptis beneficiis gratias egimus.» (57) Ἐνθεός. Quinque Regg. et tres Colb., ἔνθεος. (58) Συναναστράφωμεν. Plures optimæ notæ codil. et Bas., συναστοράφωμεν. (59) Ἡ καὶ τὰ ἄλλα. Sic sex Regg. Deest τὰ ἰε ed.

et do eimur? Nempe purgationem, animique summisionem prius adhibendam esse, nec concionandi provinciam, ante suscipi debere, quam ad spiritualis et corporeæ ætatis perfectionem ventum fuerit. Hoc ad eos dictum velim, qui subito et temere ad baptismum accedunt, nec ad eum præparantur, nec per animi constitutionem, ad virtutis habitum perfectam, id agunt, ut redemptio ipsis certa atque incolumis maneat. Quamquam enim hoc gratia affert, ut præteritæ noxæ remittantur (gratia enim est), hinc magis cavendum, ne ad eundem vomitum redeamus. Hoc quoque in eos valeat, qui adversus mysterii dispensatores insolentius effruntur, si dignitate quadam præsent. Tertium ad eos spectat, qui juvenili ætate confidunt, atque quodvis tempus ad docendum, aut antistitis munus obeundum, idoneum esse arbitrantur. Jesus purgatur; et tu purgationem contemnis? A Joanne; et tu adversus præconem tuum insurgis? Tricesimum annum agens; et tu ante lanuginem senes doces, aut fortasse, auctoritatem habens? Ac deinde hic Daniel profertur, tum iste, tum ille, in juvenili ætate iudices, et hæc exempla in ore versantur. Quivis enim iniique agit, ad sui defensionem promptus et paratus est. **687** Sed non habetur ut hirundo una ver efficit, nec geometram una linea,

XV. Cæterum baptizati Joannes, Jesus accedit; forsan quidem ut ipsum quoque, a quo baptizatur, sanctitate afficiat; proculdubio autem, ut totum veterem Adamum in aquis sepeliat: ante hos vero, et propter hos, Jordanem sanctificans; ut, quemadmodum spiritus et caro erat, sic etiam per Spiritum et aquam initiaret. Baptista non admittit: Jesus certat. Tum: *Ego a te baptizari debeo* ²⁸, inquit lucerna Soli, vox Verbo, amicus Sponso, major inter omnes natos mulierum ²⁹, omnis creaturæ Primogenito ³⁰, is, qui a materno ventre præsulat, ei qui in ventre adoratus fuerat, præcursor et præcursorus, in qui apparuerat atque apparebit. *Ego a te baptizari debeo*: adde, et pro te. Exploratum enim habebat fore, ut martyrio baptizaretur; aut, ut Petrus, non pedibus duntaxat purgaretur. *Et tu venis ad me* ³¹? Hoc quoque propheticum. Futurum enim norat, ut quemadmodum post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque prius vita functum Christus sequeretur. Quid autem Jesus? *Sine nunc* ³². Hoc enim certo consilio et dispensatione lit. Sciebat namque pæulo post futurum, ut ipse Baptistam baptizaret. Jam, quid ventisilabrum significat ³³? Purgationem. Quid ignis ³⁴? Levitatis consumptionem, et Spiritus fervorem. Quid securis ³⁵? Insanabilis animi, etiam post adhibitum finem, excisionem. Quid gladius ³⁶? Verbi divini sectionem, bonum a malo dividentem, atque fidelem

²⁸ Matth. iii, 14.

²⁹ Matth. xi, 11.

³⁰ Coloss. i, 15.

³¹ Matth. iii, 14.

³² ibid. 15.

³³ ibid. 10.

³⁴ ibid.

³⁵ Matth. x, 34.

(60) *Ἡ τὸ διδάσκειν*. Sic tres Regg., Chrys., Par., etc. In ed., ἡ τῷ διδάσκειν.

(61) *Διὰ τούτων*. Nicetas, διὰ τούτων. « Per hos » sanctificans Jordanem; vim scilicet aquis impertiendo.

(62) *Ὁ προδραμών*. Sic sex Regg. Deest ó in ed.

χαριζομένους, διὰ τῆς εἰς τὸ καλὸν ἕξεως. Καὶ γὰρ εἰ ἀφαισιν ἔχει τῶν παρελθόντων τὸ χάρισμα (χάρισμα γὰρ), ἀλλὰ τότε μᾶλλον εὐλαβείας ἀξίον, μὴ πρὸς τὸν αὐτὸν ἔμετον ἐπαυθῶμεν. Τοῦτο πρὸς τοὺς ἐπαυθόμενους κατὰ τῶν οἰκονόμων τοῦ μυστηρίου, ἀν ἀξία τιλὴ προέχουσιν. Τὸ τρίτον πρὸς τοὺς θαρρόντας νεότητι, καὶ πάντα καιρὸν οἰομένους εἶναι διδασκαλίαν, ἢ προεδρίαν. Ἰησοῦς καθαιρέται· καὶ σὺ καταφρονεῖς τῆς καθάρσεως; Ἰγὼ τοῦ Ἰωάννου· καὶ σὺ καταφρονεῖς τοῦ σοῦ κήρυκος; Τριακονταετής ὢν· καὶ σὺ πρὸς τῆς γενειάδος διδάσχεις τοὺς γέροντας, ἢ τὸ διδάσκειν (60) πιστεύεις, οὔτε παρὰ τῆς ἡλικίας, οὔτε παρὰ τοῦ τρόπου τυχὸν ἔχων τὸ αἰδέσιμον; Εἶτα ὁ Δανιὴλ ἐνταῦθα, καὶ ὁ δεῖνα, νέοι κριταί, καὶ τὰ παραδείγματα ἐπὶ γλώσσης. Πᾶς γὰρ ἀδικῶν εἰς ἀπολογίαὺν ἔτοιμος. Ἄλλ' οὐ νόμος Ἐκκλησίας, τὸ σπάνιον· εἴπερ μηδὲ μία χελιδὼν ἔαρ ποιεῖ, μηδὲ γραμμὴ μία τὸν γεωμέτρην, ἢ πλοῦς εἰς τὸν θαλάττιον.

docere te posse credis, nec ab ætate, nec a moribus Daniel profertur, tum iste, tum ille, in juvenili ætate iudices, et hæc exempla in ore versantur. Quivis enim iniique agit, ad sui defensionem promptus et paratus est. **687** Sed non habetur ut Ecclesiæ lex, quod raris accidit: quandoquidem nec nec denique nautam una navigatio.

IE'. Πλὴν Ἰωάννης βαπτίζει, πρόσβεισιν Ἰησοῦς· ἀγιάσων τυχὸν μὲν καὶ τὸν βαπτιστὴν· τὸ δὲ πρόδηλον, πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδάμ, ἐν ἐνθάφῃ τῷ ὕδατι πρὸς δὲ τούτων καὶ διὰ τούτους (61), τὸν Ἰορδάνην· ὡσπερ ἦν πνεῦμα καὶ σὰρξ, οὕτω Πνεύματι τελειῶν καὶ ὕδατι. Οὐ δέχεται ὁ Βαπτιστὴς· ὁ Ἰησοῦς ἀγωνίζεται· Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, ὁ λύχνος τῷ Ἥλιω φησὶν, ἢ φωνὴ τῷ Λόγῳ, ὁ φίλος τῷ Νυμφίῳ, ὁ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπὲρ πάντας, τῷ Πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, ὁ προσκυρήσας ἀπὸ γαστρὸς, τῷ ἐν γαστρὶ προσκυνηθέντι, ὁ προδραμών (62) καὶ προδραμούμενος, τῷ φανέντι καὶ φανησομένῳ. Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι πρόσβεισιν καὶ τὸ, ὑπὲρ σοῦ. Ἦδει γὰρ τῷ μαρτυρίῳ βαπτισθῆσομενος· ἢ, ὡς Πέτρος, μὴ τοὺς πόδας μόνον καθαρθῆσομενος. Καὶ σὺ ἐρχῆ πρὸς μέ; Καὶ τοῦτο προφητικόν. Ἦδει γὰρ ὡς μετὰ Ἡρώδην, Πιλάτον μανησομένον, οὕτως αὐτῷ προσελθόντι Χριστὸν ἐψόμενον. Τί δὲ Ἰησοῦς; Ἄφες ἀρτι τοῦτο γὰρ ἡ οἰκονομία. Ἦδει γὰρ μετ' ὀλίγον, αὐτὸς βαπτίσων τὸν Βαπτιστὴν. Τί δὲ τὸ πτύον; Ἡ κάθαρσις. Τί δὲ τὸ πῦρ; Ἡ τοῦ κόψου δαπάνη, καὶ ἡ ζέσις τοῦ Πνεύματος. Τί δὲ ἡ ἀξίνη; Τῆς ἀθεραπέυτου ψυχῆς ἡ ἐκτομὴ, καὶ μετὰ τὴν κόπρον. Τί δὲ ἡ μάχαρα; Ἡ τομὴ τοῦ Λόγου, ἡ διαίρουσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος, καὶ διχοτομοῦσα τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἀπιστὸν, καὶ ἐπεγεῖρουσα τὸν υἱὸν, καὶ τὴν θυγατέρα, καὶ τὴν νόμφην, τῷ πατρὶ, καὶ τῇ

Schol.: Προδραμών ἐν τῷ κόσμῳ, προδραμούμενος ἐν τῷ ἄδῃ τῷ φανέντι Χριστῷ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ φανέντι ἐν τῷ ἄδῃ. « Præcursor in mundo, præcursor in inferno Christo, qui suam mundo præsentiam exhibuit, eamque etiam inferno erat exhibiturus. » Sic etiam concinit Elias.

μητρι, καὶ τῇ πενθερᾷ, τὰ νέα καὶ πρόσφατα. τοὺς παλαιοὺς καὶ σκιώδεις. Τί δὲ ὁ σφαιρωτῆρ τοῦ ὑποδήματος, ὃν οὐ λύεις ὁ βαπτίζων Ἰησοῦν, ὁ τῆς ἐργίας καὶ ἀτροφος, ὁ νέος Ἥλιος, ὁ προφῆτου περισσότερος, ὄσω (63) καὶ τὸν προφητεύμενον εἶδες, ὁ Παλαιὰς καὶ Νέας μεσότης; Τί τοῦτο; Τυχὸν ὁ τῆς ἐπιδημίας λόγος, καὶ τῆς σαρκῶς (64), οὐ μὴδὲ τὸ ἀκρότατον εὐδιάλυτον, μὴ ὅτι τοὺς (65) σαρκικοὺς ἐτι, καὶ νηπίους ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς κατὰ Ἰωάννην τῷ Πνεύματι.

atque explicari possunt, non dicam ab iis, qui adhuc crassi et carnales sunt, atque in Christo matuli, sed ne ab iis quidem, qui Spiritu Joannem referunt.

17. Ἄλλὰ καὶ ἀνεισιν Ἰησοῦς ἐκ τοῦ ὕδατος. Συναναφέρει γὰρ ἑαυτῶ τὸν κόσμον, καὶ ὁρᾷ σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, οὓς ὁ Ἀδὰμ ἔκλεισεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν, ὡς περ καὶ τῇ φλογίνῃ ῥομφαίᾳ τὴν παράδεισον. Καὶ τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ τὴν θεότητα τῷ γὰρ ὁμοίῳ προστρέχει· καὶ ἡ ἐξ οὐρανῶν φωνή· ἐκεῖθεν γὰρ ὁ μαρτυρούμενος· καὶ ὡς περιστρεφά, τιμᾷ γὰρ τὸ σῶμα, ἐπιὰ καὶ τοῦτο τῇ θεώσει θύξ, σωματικῶς ὀρωμένη. Καὶ ἅμα πόρρωθεν εἰθισται περιστρεφά κατακλυσμοῦ λύσειν εὐαγγελίζεσθαι. Εἰ δὲ θυκοὶς καὶ σταθμοὶς κρίνεις θεότητα, καὶ διὰ τοῦτο μικρὸν σοὶ τὸ Πνεῦμα, ὅτι ἐν εἶδει περιστρεφᾷ, ὡ μικρόλογε περὶ τὰ μέγιστα, ὕρα σοὶ καὶ βασιλειαν οὐρανῶν ἀτιμάζειν, ὅτι κόκκω σινάπεως ἀπεικάζεται· καὶ τῆς Ἰησοῦ μεγαλειότητος ὑπεραίρειν τὸν ἀντικείμενον, ὅτι ὁ μὲν ὄρος μέγα καλεῖται, καὶ λευθαθὲν, καὶ βασιλεὺς τῶν ἐν τοῖς ὕδασι· ὁ δὲ ἀμνός, καὶ μαργαρίτης, καὶ σταγῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύεται.

et rex eorum quæ in aquis degunt: ille autem agnus, et margarita, et gutta, atque id genus nominibus appellatur.

18. Ἐπιὰ δὲ βαπτίσματος ἡ πανηγυρις, καὶ δεῖ μικρὸν τι προσκακοπαθῆσαι τῷ (66) δι' ἡμᾶς μορφωθέντι, καὶ βαπτισθέντι, καὶ σταυρωθέντι, φέρε, τί περὶ διαφορᾶς βαπτισμάτων φιλοσοφήσωμεν, ἐν ἀπέλωμεν ἐντεῦθεν κεκαθαρμένοι. Ἐβάπτισε Μωϋσῆς, ἀλλ' ἐν ὕδατι· καὶ περὶ τούτου, ἐν νεφέλῃ καὶ ἐν θαλάσῃ (67). Τυπικῶς δὲ τοῦτο ἦν, ὡς καὶ Παῦλος δοκεῖ· ἡ θάλασσα, τοῦ ὕδατος· ἡ νεφέλη, τοῦ Πνεύματος· τὸ μάννα, τοῦ τῆς ζωῆς ἄρτου· τὸ πόμα, τοῦ θείου πόματος. Ἐβάπτισε καὶ Ἰωάννης, οὐκ ἐτι μὲν Ἰουδαϊκῶς· οὐ γὰρ ἐν ὕδατι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς μετόνοαν· οὕτω δὲ ὅλον πνευματικῶς· οὐ γὰρ προστίθησι τὸ, ἐν Πνεύματι. Βαπτίζει καὶ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν Πνεύματι. Τοῦτο ἡ τελειότης. Καὶ πῶς οὐ θεός, ἵνα τι παραθάρῃσω (68) μικρὸν, ἐξ οὗ καὶ σὺ

A ab infideli secantem, ac filium, et filiam, et nurum, adversus patrem, et matrem, et socrum excitantem²³, novaque et recentia, adversus prisca et umbratica. Quid autem calcementi corrigia²⁴, quam non solvis, qui Jesum baptizas, tu, inquam, solitudinis alumne, ac nullius cibi homo, tu nove Elia, plus quam propheta²⁵, utpote qui eum etiam, qui prædicebatur, vidisti, tu inter Vetus et Novum Testamentum interjecte? Adventus forsan et carnis rationem, cujus ne extrema quidem facile solvi

688 XVI. At etiam Jesus ex aquis ascendit; mundum enim secum in altum effert, ac caelos, quos Adamus, et sibi, et posteris, quemadmodum et flammæo gladio paradikum, clauserat²⁶, undi atque aperiri cernit. Ac Spiritus deitatem testatur, nimirum ad parem accurrens; et vox caelitus mittitur²⁷; illinc enim is erat, cui testimonium dicebatur; et ut columba²⁸, corpus enim honore afficit, quandoquidem hoc etiam per deificationem Deus est, corporeo modo conspecta. Ac simul multis retro sæculis columba diluvii sinem nuntiare consuevit²⁹. Quod si mole ac pondere deitatem æstimas, ac propterea Spiritum parvum esse censes, quia in columbæ forma cernitur, o homo in maximo rebus minute ac jejune, jam tibi regnum quoque caelorum contemnendum et pro nihilo putandum est, quia sinapis grano comparatur³⁰, ac majestati Jesu præferendus adversarius³¹, quoniam hic quidem mons magnus vocatur³², et leviathan, et rex eorum quæ in aquis degunt³³; ille autem agnus³⁴, et margarita³⁵, et gutta, atque id genus

XVII. Quoniam autem baptismi hoc festum est, pro eo qui nostra causa formatus, et baptizatus, atque in crucem sublatus est, nonnihil ærumnæ sufferre convenit, ago, de variis baptismorum generibus aliquid disseramus, ut hinc purgati discedamus. Baptizavit Moyses, verum in aqua, priusque etiam in nube et in mari³⁶. Cæterum hoc per figuram agebatur, quemadmodum et Paulo placet. Mare enim aquam, nubes Spiritum, manna panem illum vitæ, potio divinam potionem adumbrabat. Baptizavit etiam Joannes, non jam ille quidem Judaico more, non enim in aqua solum, sed etiam ad pœnitentiam; nondum tamen prorsus spiritualiter, nec enim addit, in Spiritu. Baptizat quoque D Jesus, sed in Spiritu. Quandoquidem perfectum

²³ Matth. x, 35. ²⁴ Matth. iii, 11. ²⁵ Matth. xi, 9. ²⁶ Gen. iii, 24. ²⁷ Matth. iii, 17. ²⁸ Luc. iii, 22. ²⁹ Gen. viii, 10. ³⁰ Matth. xiii, 31. ³¹ Zich. iv, 7. ³² Dan. ii, 45. ³³ Job iii, 8. ³⁴ Joan. i, 29. ³⁵ Matth. xiii, 46. ³⁶ Exod. xiii, 23. 1 Cor. x, 1 sqq.

(63) Ὅσω. Coisl. 2, ὄσον.

(64) Σαρκῶς. Reg. c, σαρκώσεως.

(65) Μὴ ὅτι τοῖς. Reg. c, μὴ ὅτι γε ἡμῖν ὄς, ἢ non quidem a nobis, qui adhuc carnales sumus, etc.

(66) Προσκακοπαθῆσαι τῷ, etc. Budæus in Comment. p. 73, sic interpretatur: « Est in contemplatione et commemoratione humanitatis a Christo Salvatore sumptæ, afflicti dolore, et macerari, et pene intabescere. » Unde sic verti potest hic locus:

« Quoniam igitur baptismi festum est, operæ pretium fuerit, ut in ejus contemplatione, qui nostra causa humanam naturam assumpsit, et baptizatus ac crucifixus est, non nihil laboris atque ærumnarum patiamur, » etc.

(67) Ἐν θαλάσῃ. Deest ἐν in quinque Regg.

(68) Παραθάρῃσω. Plures Regg., plures Coib., duo Coisl., Oxon., etc., παραθεωρήσω. Sic etiam legit Billius ac vertit: « ut obiter illud considerein. »

numerisque omnibus absolutum baptismum reddit. Quid autem, ut paulo fidentius obiter aliquid dicam, afferri potest, quin ille Deus non sit, per quem tu Deus efficeris? Quartum etiam baptismi genus novi, nempe quod martyrio et sanguine comparatur, quo ipse quoque Christus baptizatus est, et quidem eo caeteris augustius, quod nullis postea sordibus contaminatur. Quintum locum lacrymarum baptismum tenet: verum martyrio asperior et laboriosior est, utpote **689** qui per singulas noctes lectum suum ac stratum lacrymis lavat⁶⁷, cui ipsæ quoque vitii cicatrices sciunt⁶⁸; qui lugens et contristatus ingreditur⁶⁹, et qui Manassis resipiscentiam⁷⁰, ac Niniuitarum humilitatem⁷¹, cui misericordia impertita est, imitatur; qui Publicani verbis in templo utitur⁷², ac supra insolentem et superbium instar⁷³, deprimitur, et misericordiam implorat, ac exposcit.

XVIII. Ipse quidem (nam hominem me esse fateor, animal mutabile, fluxæque et fragilis natura), hunc quoque baptismum libenter amplector, ejusque datorem adoro, aliisque tribuo, ac misericordiam erogo, ut misericordiam consequar. Nam me quoque infirmitate circumdatum esse scio, illudque fore, ut qua mensura mensus fuero⁷⁴, eadem quoque mihi vicissim Deus remetiat. Tu vero quid ais? Quam legem statuis, o nove Pharisæe, ac nomine, non autem animi proposito, pure, ac Novati dogmata cum eadem infirmitate nobis efflans? Pœnitentiam non admittis? Luctibus locum negas? Lacrymas lacrymis non prosequeris? Utinam talem tibi judicem experiri non contingat. Jesu benignitate non moveris, qui infirmitates nostras suscepit, et morbos nostros portavit⁷⁵, qui non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁷⁶, qui misericordiam mavult, quam sacrificium⁷⁷, qui septuagies septies peccata condonat⁷⁸? Quam beata esset sublimitas tua, si puritas ea esset, non autem fastus, leges supra hominis captum instituens, ac morum correctionem per desperationem tollens. In eodem enim vitio sunt, indulgentia non corrigens, et severitas non condonans: illa omnes habenas laxat, hæc ob vehementiam strangulat. Puritatis specimen ede, et tum audaciam tuam probabo. At nunc vereor, ne ipse ulceribus scatens, medendi impossibilitatem inducas. Quid? Ne pœnitentem quidem Davidem admittis, cui propheticam quoque gratiam pœnitentia conservavit⁷⁹? Nec magnum illum Petrum, qui circa Salvatoris passionem humani ali-

γίνη Θεός; Οἶδα καὶ τέταρτον βάπτισμα, τὸ διὰ μαρτυρίου καὶ αἵματος, ὃ καὶ αὐτὸς Χριστὸς ἐβαπτίσαστο, καὶ πολὺ γε τῶν ἄλλων αἰδεσιμώτερον, ὅσω δευτέροις ῥύποις οὐ μολύνεται. Οἶδα καὶ πέμπτον ἔτι, τὸ τῶν (69) δακρύων· ἀλλ' ἐπιπονώτερον, ὡς ὁ λούων καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην αὐτοῦ καὶ τὴν στρωμνὴν τοῖς δάκρυσιν, ἧς τῆς κακίας προσώζεσαν (70) καὶ οἱ μῶλωπες· ὃς πενθῶν καὶ σκυθρωπάζων πορεύεται, καὶ ὃς (71) μιμεῖται τὴν ἐπιστροφὴν Μανασσῆ, καὶ τὴν τῶν (72) Νινευιτῶν ἠλημμένην (73) ταπεινώσιν· ὃς φθέγγεται τὰς τοῦ τελῶνου φωνὰς ἐν τῷ κερῷ, καὶ δικαιούται παρὰ τὸν μεγάλυχον Φαρισαῖον· ὃς συγκύπτει κατὰ τὴν Χαναναίαν, καὶ ζητεῖ φιλανθρωπίαν, καὶ ψίχας, κυνὸς τροφὴν ἄγαν λιμῶντος

Pharisæum justificatur; qui denique, Chananaeæ micas, hoc canis vehementi fame correpti pabulum,

B IH'. Ἐγὼ μὲν οὖν (ἄνθρωπος εἶναι γὰρ (74) ὁμολογῶ, ζῶν τρεπτὸν καὶ ῥευστῆς φύσεως), καὶ δέχομαι τοῦτο προθύμως, καὶ προσκυνῶ τὸν δεδιωκτότα, καὶ τοῖς ἄλλοις μεταδίδωμι, καὶ προεσιφέρω τοῦ ἔλεου τὸν ἔλεον. Οἶδα γὰρ καὶ αὐτὸς ἀσθενεῖαν περιχειμένως, καὶ ὡς ἂν μετρήσω, μετρηθησόμενος. Σὺ δὲ τι λέγεις; τί νομοθετεῖς, ὡς νέε Φαρισαῖε, καὶ καθαρὴ τὴν προσηγορίαν, οὐ τὴν προαίρεσιν, καὶ φυσῶν ἡμῖν τὰ Ναυάτου μετὰ τῆς αὐτῆς ἀσθενείας; Οὐ δέχηι μετάνοιαν; οὐ δίδως ὄδυρμοῖς χώραν; οὐ δακρύεις (75) δάκρυον; Μὴ σὺ γε τοιοῦτου κριτοῦ τύχοις. Οὐκ αἰδῆ τὸ Ἰησοῦ φιλάθρωπον, τοῦ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαβόντος (76), καὶ τὰς νόσους βαστάσαντος, τοῦ μὴ δικαίως ἐλθόντος, ἀλλ' ἀμαρτωλοῖς εἰς μετάνοιαν, τοῦ ἔλεον θέλοντος μᾶλλον ἢ θυσίαν, τοῦ ἐβδομηκοντάκις ἑπτὰ συγχωροῦντος τὰ ἀμαρτήματα; Ὡς μακάριόν σου τὸ ὑψηλόν, εἰ καθαρότης ἦν, ἀλλὰ μὴ τύφος, νομοθετῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ λύων τῆ ἀπογνώσει τὴν ἐπανάρθωσιν. Ὁμοίως γὰρ ἐσσι κακὸν καὶ ἀνεῖσι ἀσωφρόνιστος, καὶ κατὰ γνώμην ἀσυγχώρητος· ἡ μὲν ὅλην ἐφειέσσα τὴν ἡνία, ἡ δὲ τῷ σφοδρῷ κατάγχευσα. Δειξόν μοι τὴν καθαρότητα, καὶ δέχομαι σου τὴν θρασύτητα. Νῦν δὲ δέδοικα, μὴ βρῶν ἔλκεσιν, εἰσάγῃς τὸ ἀνιάτρευτον (77). Οὐδὲ τὸν Δαβὶδ δέχηι μετανοοῦντα, ἧ καὶ τὸ προφητικὸν χάρισμα ἡ μετάνοια συνετήρησεν; Οὐδὲ Πέτρον τὸν μέγαν παθόντα τι ἀνθρώπινον περὶ τὸ σωτήριον πάθος; Ἰησοῦς δὲ ἐδέξατο, καὶ τῷ τρισσῷ τῆς ἐρωτήσεως καὶ τῆς ὁμολογίας, τὸ τρισσὸν τῆς ἀρνήσεως ἐθεράπευσεν. Ἡ οὐδὲ τελειωθέντα δέχηι δι' αἵματος; Ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο τῆς (78) σῆς ἀπο-

⁶⁷ Psal. vi, 7. ⁶⁸ Ps. xxxvii, 5. ⁶⁹ ibid. 7. ⁷⁰ II. Paral. xxxiii, 15. ⁷¹ Jon. iii, 5. ⁷² Luc. xviii, 15. ⁷³ Matth. xv, 22 sqq. ⁷⁴ Matth. vii, 2. ⁷⁵ Isa. liii, 4. ⁷⁶ Luc. v, 32. ⁷⁷ Ose. vi, 6. ⁷⁸ Matth. xviii, 22. ⁷⁹ II Reg. xii, 13.

(69) Ἐτι, τὸ τῶρ. Sic quinque Regg., Tres Colb. et Or. 1. Deest τὸ in ed.

(70) Προσώζεσα. Quinque Regg., duo Coisl., etc., προσόζουσι.

(71) Καὶ ὃς. Sic Regg. hm, ph, Or. 1, Nicet. et Comb. Deest καὶ in ed.

(72) Τῶρ. Deest in quinque Regg. et Or. 1.

(73) ἠλημμένην. Or. 1, ἠλημμένων.

(74) Ἰδρ. Deest in quatuor Regg.

(75) Οὐ δακρύεις, etc. Nicet.: « Non lacrymas lacrymis pœnitentium misces, vicem eorum dolens? »

(76) Λαβόντος. Reg. c, ἀναλαβόντος.

(77) Ἀνιάτρευτον. Bilh.: « Medendi imbecillitatem. » Verterat tamen in prima editione: « Ne immedicabilis peccati doctrinam inducas. »

(78) Καὶ τοῦτο τῆς. Sic quinque Regg., Or. 1, etc. Deest τοῦτο in ed.

νίας. Οὐδὲ τὸν ἐν Κορίνθῳ παρανομήσαντα (79); Ἄ Πάυλος δὲ καὶ ἀγάπην ἐκύρωσεν, ἐπειδὴ τὴν διόρθωσιν εἶδεν· καὶ τὸ αἴτιον· Ἴνα μὴ τῇ περισσοτέρῃ λύπῃ (80) καταποθῇ ὁ τοιοῦτος (81), βαρηθεὶς τῇ ἀμετρίᾳ τῆς ἐπιπλήξεως. Οὐδὲ τὰς νέας γαμιζεῖς χήρας, διὰ τὸ τῆς ἡλικίας εὐάλωτον; Πάυλος δὲ τοῦτο ἐτόλμησεν, οὐ σὺ δηλαδὴ διδάσκαλος, ὡς ἐπὶ τέταρτον οὐρανὸν φθάσας, καὶ ἄλλον παράδεισον, καὶ ἀπορρήτοτέρων ἀκούσας ῥημάτων (82), καὶ μείζονα κύκλον τῷ Εὐαγγελίῳ περιλαβών.

oppessus. An ne juvenibus quidem viduis, propter ætatis lubricum, ineundi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minime dubitavit, cujus te scilicet magistrum profiteris, perinde atque ad quartam cælum, alinmq̄ue paradisum perveneris, ac verba magis arcana audiveris, majoremque circulum Evangelio comprehenderit.

16. Ἄλλ' οὐ μετὰ τὸ βάπτισμα ταῦτα (83). Β. Τίς ἡ ἀπόδειξις; ἢ δεῖξον, ἢ μὴ κατάκρινε. Εἰ δὲ ἀμφίβολον, νικάτω τὸ φιλόανθρωπον. Ἄλλ' Ἄνατος, φησὶν, οὐκ ἐδέξατο τοὺς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντας. Τί τοῦτο (84); Εἰ μὲν οὐ μεταγόνοντας, δικαίως· οὐδὲ ἐγὼ δέχομαι τοὺς, ἢ μὴ καμπτόμενους, ἢ μὴ ἀξίως, μὴδὲ ἀντισηκοῦντας τῷ κακῷ τὴν διόρθωσιν· καὶ ὅταν δέξωμαι, τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀπονέμω χάριν. Εἰ δὲ τοὺς ἐκτακέντας τοῖς δάκρυσιν, οὐ μιμησομαι. Καὶ τίς μοι νόμος ἡ Ναύατος μισανθρωπία, ὅς κλεινοῖσαν μὲν οὐκ ἐκόλασε, τὴν δευτέραν εἰδωλολατρείαν· πορνείαν δὲ οὕτω πικρῶς κατεδίκασεν, ὡς ἄσαρκος καὶ ἀσώματος; Τί φατε; Πείθομεν ὑμᾶς τοῖς λόγοις τούτοις; Δεῦρο, στήτε μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Μεγαλύνωμεν ἅμα τὸν Κύριον. Μὴ τις ὑμῶν εἰπεῖν τολμήσῃ, μὴδὲ εἰλάν ἑαυτῷ θεοδάρχη· **C** Μή μου ἄπτου, καθαρὸς γάρ εἰμι, καὶ τίς οὕτως ὡσπερ ἐγὼ; μετὰδοτε καὶ ἡμῖν τῆς λαμπρότητος. Ἄλλ' οὐ πείθομεν; καὶ ὑπὲρ ὑμῶν (85) δακρύσομεν. Οὗτοι μὲν οὖν, εἰ μὲν βούλονται (86), τὴν ἡμετέραν ὁδὸν καὶ Χριστοῦ, εἰ δὲ μὴ, τὴν ἑαυτῶν πορευέσθωσαν. Τυχὸν ἐκεῖ τῷ πυρὶ βαπτισθήσονται, καὶ τελευταίῳ βαπτίσματι, τῷ ἐπιπονωτέρῳ τε (87) καὶ μακροτέρῳ, ὃ ἐσθίει ὡς χόρτον τὴν ὕλην (88), καὶ δαπανᾷ πάσης κακίας κουφότητα.

Christi, via, sin minus, sua insistant. In altero ævo baptismus, nec solum acerbior sed et diuturnior, omnis vitii levitatem absumit.

K. Ἡμεῖς δὲ τιμῶμεν τὸ Χριστοῦ βάπτισμα **D** σήμερον, καὶ καλῶς ἐορτάσωμεν, μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνευματικῶς εὐφραίνωμενοι. Τρυφῶμεν (89) δὲ πῶς; Λούσασθε, καθαρὸι γίνεσθε. Εἰ μὲν φοινικικοὶ τὴν ἀμαρτίαν ἐστέ, καὶ ἤττον αἱματώδεις, λευκάνθητε ὡς χιών· εἰ δὲ κόκκινοι καὶ ἄνδρες αἱμάτων τέλειοι, κἂν εἰς ἔριου λευκότητα φθάσατε. Πάντως δὲ καθάρθητε καὶ καθαίρεσθε. Ὁ;

⁷⁹ Matth. xxvi, 70. ⁸⁰ Joan. xxi, 15. ⁸¹ I Cor. v, 1 et sqq. ⁸² II Cor. ii, 7. ⁸³ Ephes. v, 5. ⁸⁴ Isa. lxx, 5. ⁸⁵ Isa. i, 16. ⁸⁶ ibid., 18.

(79) Παρανομήσαντα. Or. 1, πεπορευκότα.

(80) Λύπη. Plures Regg. et Colb. addunt, βαρηθεὶς.

(81) Ὁ τοιοῦτος. Deest in Regg. bm, pl.

(82) Ἀκούσας ῥημάτων. Sic Reg. pl. Deest ῥημάτων in ed.

(83) Ταῦτα. Reg. c et Or. 1 addunt, φησὶ τις.

(84) Τί τοῦτο. Reg. c et Comb., Καί τι τοῦτο.

quid peressus est? At Jesus eum suscepit, ac per triplicem interrogationem et confessionem ⁸¹, triplicem abjurationem sanavit. Quid? Ne martyrio quidem perfunctum admittis? (Nam id quoque tua arrogantia est). Nec eum, qui scelere sese in Corintho devinxit ⁸²? At Paulus charitatem etiam erga eum firmavit, **690** simul atque eum ad meliorem vitæ frugem rediisse perspexit; istamque causam affert: *Ne abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est* ⁸³, immodica objurgatione gravatus et

XIX. Verum, inquis, hæc minime post baptismum. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere proba: aut, si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est, vincat humanitas et facilitas. At Novatus, inquis, persecutionis tempore lapsos non recepit. Quid hoc? Si quidem illi pœnitentia minime dicebantur, optimo jure eos repulit (nam ne ipse quidem eos recipio, qui vel nullo modo, vel non satis deprimuntur, nec patrato crimini parem vitæ emendationem afferunt; cumque recipio, convenientem ipsis locum assigno); sin autem lacrymis confectos, haudquaquam istud imitabor. Quid autem Novati crudelitatem pro lege habeam, qui avaritiam quidem, alterum scilicet idololatriæ genus ⁸⁴, nulla pœna vindicavit; stuprum autem ita sæve acerbique condemnavit, quasi ipse carnis et corporis expers esset? Quid dicitis? An vos his verbis permovemus? Agedum, a nobis, hoc est, ab hominum partibus, state. Dominum una magnificemus. Ne quis vestrum, quamlibet virtute sua fretus, eo audacis prorumpat, ut dicat: *Noli me tangere, purus enim sum* ⁸⁵, et quis mihi par? Facite ut nos quoque in splendoris vestri partem veniamus. At non flectimus? Lacrymas pro vobis fundemus. Atque hi quidem nostra, si velint, atque a leo igni fortasse baptizabuntur; qui postremus est qui crassam materiam instar feni depascitur, ac

XX. Nos autem hodie Christi baptismum honore complectamur, ac festum honeste celebremus, non ventris delicias operam dantes, sed spiritualiter nosipsos oblectantes. Quonam autem modo deliciis indulgebimus? *Lavamini, mundi estote* ⁸⁶. Si **691** peccato rubri estis, minusque sanguinei, quasi nix dealbemini ⁸⁷: si autem coccinei ac perfecti viri sanguinum, etiam usque ad lanæ candorem perve-

(85) Ὑμῶν. Plures Colb., ἡμῶν. Mox, δακρύσομεν. Duo Regg., δακρύσωμεν.

(86) Βούλονται. Reg. bm, βούλοντα.

(87) Ἐπιπονωτέρῳ τε. Sic quatuor Regg. et duo Colb. Deest τε in ei.

(88) Χόρτον τὴν ὕλην. Nicet. « terrenos et carnales affectus » intelligit.

(89) Τρυφῶμεν. Tres Regg., τρυφῶσομεν.

nite. Omnino autem purgati sitis, ac purgemini. Nuda enim re Deus perinde delectatur, ut hominis, pro quo omnis sermo et omnia mysteria, resispiscencia et salute; ut efficiamini, sicut luminaria in mundo⁶⁸, vis quædam vitalis reliquis hominibus, quo perfecta lumina magno illi lumini astantes, ejus ipsius, quæ in cælo est, lucis splendoribus imbramini, purius et clarius a Trinitate illuminati, cujus nunc radium unum ex una deitate manantem minus plene accepistis, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

⁶⁸ Philip. II, 15.

(90) Ὑποδέδεχθε. Bas., ὑποδεδέγμεθα, « accepimus. »

οὐδὲν τοσοῦτον χαίρει Θεός, ὅσον ἀνθρώπου διορθώσει καὶ σωτηρίᾳ, ὑπὲρ οὗ λόγος ἅπας καὶ ἅπαν μυστήριον· ἵνα γένησθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, ζωτικῇ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις δύναμις, ἵνα φῶτα τέλεια τῷ μεγάλῳ φωτὶ παραστάντες, καὶ τὴν ἐκείσε μνηθῆτε φωταγωγίαν, ἐλλαμπόμενοι τῇ Τριάδι καθαρώτερον καὶ τρανότερον, ἣς νῦν μετρίως ὑποδέχθε (90) τὴν μίαν αὐγὴν ἐκ μιᾶς τῆς θεότητος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος (91) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(91) Καὶ τὸ κράτος. Sic Coisl. 2 et Or. 1. Sic etiam legit Billius. Hæc desunt in ed.

ORATIO XL'

In sanctum baptisma.

I. Quoniam heri splendidum Luminum diem celebravimus (salutem etenim nostram lætitia prosequi conveniebat, ac multo quidem magis, quam carnis amici, qui dies eos quotannis celebrant, quibus vel nati, vel matrimonio juncti sunt, vel nomen acceperunt, vel certe inter juvenes censeri cœperunt, vel locum aliquem primum incoluerunt, vel quacunquæ tandem alia de causa, quæ ab hominibus celebratur); hodie de baptismo, ac beneficio hinc ad nos manante, breviter disseremus: tametsi hesternæ luce nos oratio effugerit, tum quia temporis angustia premebatur, tum quia sermo saturitatem ac fastidium fugiebat. Sermonis quippe saturitas non minus auribus inimica est, quam immodicus cibus corpori. Operæ pretium autem fuerit vos ad ea, quæ dicturi sumus, animum attentum asserre, atque orationem de tantis rebus institutam, non perfunctorie et oscitanter, sed prompte et alacriter excipere: quandoquidem hoc quoque habere.

692 II. Triplex nativitatis genus agnoscit Scriptura: primum ex corporibus, alterum ex baptismo, tertium ex resurrectione. Horum primum, nocturnum et servum est, ac cum libidine conjunctum: alterum, diurnum et liberum, ac depellendarum vitiosarum affectionum vim habens,

^a Alias, et nunc M.L. — Habita Constantinopoli 7 Januarii 381.

(92) Πολλῶ μάλλον. Quatuor Regg., Coisl. 2. Par., Oxon., etc., πολὺ πλείον. Reg. d, πολὺ πλέον.

(93) Κουρόσυνα. Schol.: Ὅτε τοὺς ὀδόντας ἐξήρῳσι τὰ νήπια, ἐορτὴν ἐπέτελουν· « Cum infantes dentes efferunt, festum agebant. » Nicetas sic exponit: « Quando, decursa et exacta adolescentia, in juvenum ordinem ascripti sunt; » aut, « quando primum ipsis coma in superfluum excrescens attonsa est. » Suidas interpretatur κουρόσυνον, « : sacrificium olim pro comæ primitiis offerri solitum, » τὸ ὑπὲρ κουράς θυόμενον. Gregorius forsan hac voce, tanquam « barbæ » quam « comæ » primitias significat. Barbatoriarum antiquitatum ritum, πωγωνοκουρίων, erudite explicat Adrianus Valesius in suis ad Bereugarii panegyricum notis, pag. 194; sed tamen

ΛΟΓΟΣ Μ'.

Eis τὸ ἄγιον βάπτισμα.

A. Χθὲς τῇ λαμπρῇ τῶν Φώτων ἡμέρᾳ πανηγυρίσαντες (καὶ γὰρ ἔπρεπε χαρμόσυνα θέσθαι τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ πολλῶ μάλλον (92) ἢ γαμήλια, καὶ γενέθλια, καὶ ὀνομαστήρια, τοῖς σαρκῶς φίλοις, κουρόσυνά (93) τε καὶ κατοικέσια (94), καὶ ἐτήσια (95), ὅσα τε ἄλλα πανηγυρίζουσιν ἄνθρωποι), σήμερον περὶ τοῦ βαπτίσματος βραχέα διαλεξόμεθα (96), καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἡμῖν ὑπαρχούσης εὐεργεσίας· εἰ καὶ χθὲς ἡμᾶς ὁ λόγος παρέδραμε, τῆς ὥρας κατεπειγούσης, καὶ ἅμα τοῦ λόγου τὸν κόρον φεύγοντος. Κόρος δὲ (97) λόγου πολέμιος ἀκοαίς, ὡς ὑπερέβλλουσα τροφὴ σώμασι (98). Προσέχειν δὲ ἄξιον τοῖς λεγομένοις, καὶ μὴ παρέργως, ἀλλὰ προθύμως τὸν περὶ τῆλικούτων δέξασθαι λόγον· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἐστὶ φωτισμὸς, τὸ γινῶναι τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν.

B'. Τριστὴν γέννησιν ἡμῖν οἶδεν ὁ Λόγος· τὴν ἐκ σωμάτων, τὴν ἐκ βαπτίσματος, καὶ (99) τὴν ἐξ ἀναστάσεως. Τούτων δὲ (1), ἡ μὲν νυκτερινὴ τέ ἐστι, καὶ δούλη, καὶ ἐμπαθής· ἡ δὲ ἡμερινή, καὶ ἐλευθέρα, καὶ λυτικὴ παθῶν, πᾶν τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα περιτέμνουσα, καὶ πρὸς τὴν ἀνω ζωτὴν ἐπαν-

D primus non est habendus, qui, ut ipse sibi videretur, ritum hunc comam tondendi et dedicandi animadverterit.

(94) Κατοικέσια. Schol.: Τὰ τοῦ οἴκου ἐγκαλίνα· « Habitatio in encænia, novæ domus habitatio. »

(95) Ἐτήσια. « Quæ annua celebritate recurringunt. » Nonnulli etiam interpretantur de præludio, seu tirocinio consulatus, militaris præfecturæ, etc. Nicetas id intelligit de die, quo quis maximum periculum effugit.

(96) Διαλεξόμεθα. Duo Regg., διαλεξόμεθα. Alii duo, φιλοσοφήσομεν.

(97) Κόρος δέ. Reg. ph, κόρος γάρ.

(98) Σώμασι. In nonnullis, σώματι.

(99) Καί. Deest in pluribus.

(1) Δέ. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

ἄρουσα (2) · ἡ δὲ φοβερωτέρα καὶ συντομωτέρα, ἅπν τὸ πλάσμα (3) συνάγουσα ἐν βραχεὶ τῷ πλάσῃ κτιστῆσιν, καὶ λόγον ὑφέξον τῆς ἐνταῦθα δουλείας, καὶ πολιτείας, εἴτε τῇ σαρκὶ μόνον ἐπηκολούθησεν, εἴτε τῷ Πνεύματι συνανήλασε (4), καὶ τὴν γέμιν ἠδέσθη τῆς ἀναπλάσεως. Ταύτας δὴ τὰς γενήσεις ἡπάσας παρ' ἑαυτοῦ τιμήσας ὁ ἐμὸς Χριστὸς φαίνεται · τὴν μὲν, τῷ ἐμφυσήματι (5) τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ · τὴν δὲ, τῇ σαρκώσει, καὶ τῷ βαπτίσματι, ὅπερ αὐτὸς ἐβαπτίσαστο · τὴν δὲ, τῇ ἀναστάσει, ἧς αὐτὸς ἀπήρξατο · ὡς ἐγένετο πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γενέσθαι καταξιώσας.

cionem¹², quam ipse auspicatus est; nimirum sicut primogenitus quodque ex mortuis¹³ fieri non dedignatus.

Γ. Περὶ μὲν δὴ τῶν δύο γεννήσεων, τῆς πρώτης τέ β φημι, καὶ τῆς (6) τελευταίας, φιλοσοφεῖν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ · περὶ δὲ τῆς μέσης, καὶ τῆς νῦν ἡμῖν ἀναγκαίας, ἧς ἐπώνυμος ἡ τῶν φῶτων ἡμέρα, φιλοσοφήσωμεν (7) · Τὸ φῶτισμα, λαμπρότης ἐστὶ ψυχῶν, βίου μετέθεσις, ἐπερώτημα (8) τῆς εἰς Θεὸν συνειδήσεως · τὸ φῶτισμα, βοήθεια τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας · τὸ φῶτισμα, σαρκὸς ἀπόθεσις, Πνεύματος ἀκολουθήσεις, Λόγου κοινωνία, πλάσματος ἐπανόρθωσις, κατακλυσιμὸς ἀμαρτίας, φωτὸς μετουσία, σκότους κατάλυσις · τὸ φῶτισμα, ὄχημα πρὸς Θεὸν, συνεχδήματα Χριστοῦ (9), ἐρεῖσμα πίστεως, νοῦ τελείωσις, κλεις οὐρανῶν βασιλείας, ζωῆς ἀμειψίς, δουλείας ἀναίρεσις, δεσμῶν ἔκλυσις, συνθέσεως μεταποίησις (10) · τὸ φῶτισμα (τί δεῖ πλεῖον καταριθμεῖν), τῆν τοῦ Θεοῦ δῶρων (11) τὸ κάλλιστον καὶ μεγαλοπρεπέστατον. Ὅσπερ γάρ (12) Ἅγια ἄγιον καλεῖται τινα, καὶ Ἄσματα (13) ἄσμάτων (ἐμπεριεκτικώτερα γάρ ἐστι καὶ κυριώτερα) · οὕτω καὶ αὐτὸ παντὸς ἄλλου τῶν παρ' ἡμῖν φωτισμῶν ὄν ἀγιώτερον.

Δ'. Καλεῖται ἡ, ὡσπερ Χριστὸς ὁ τοῦτου δοτῆρ, πολλοῖς καὶ διαφόροις ὀνόμασι, οὕτω δὲ καὶ τὸ δῶρημα · εἴτε διὰ τὸ περιχαρὲς τοῦ πράγματος τοῦτο παθόντων ἡμῶν (φιλοῦσι γὰρ οἱ σφόδρα περὶ τι ἐρωτικῶς διακαίμενοι, ἠδέως συνεῖναι καὶ τοῖς ὀνόμασι), εἴτε τοῦ πολυειδοῦς τῆς εὐεργεσίας πολλὰς καὶ τὰς κλήσεις ἡμῖν δημιουργήσαντος (14). Δῶρον καλοῦμεν, χάρισμα, βάπτισμα, χρίσμα, φῶτισμα, ἀφθαρσίας ἔνδυμα, λουτρὸν παλιγγενεσίας, σφραγίδα, πᾶν ὃ τι εἶμιον δῶρον μὲν, ὡς καὶ μηδὲν προεισενεγκοῦσι

¹² Gen. ii, 7. ¹³ Luc. ii, 7. ¹⁴ Luc. iii, 21. ¹⁵ Marc. xvi, 6. ¹⁶ Rom. viii, 29. ¹⁷ Coloss. i, 18. ¹⁸ I Petr. iii, 21.

(2) *Ἐπαράγουσα*. Reg. c. παραπέμπουσα.

(3) *ἅπν τὸ πλάσμα*. « Omnes homines, universum hominum genus. » Non recte Bill., « res omnes creatas. » Homo singulariter πλάσμα vocatur, Dei manu formatus, solusque Creatori anteaeternae vitae rationem in extremo die redditurus.

(4) *Συνανήλασε*. Coisl. 1, Bas., Comb., συναπήλασε.

(5) *Τῷ ἐμφυσήματι*. Gen. ii, 7: « Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae, et factus est homo in animam viventem. »

(6) *Τῆς*. Deest in duobus codd.

(7) *Φιλοσοφήσωμεν*. Or. 1, φιλοσοφήσωμεν.

(8) *Ἐπερώτημα*. Reg. c. ἐπερώτησις.

(9) *Συνεκδήματα Χριστοῦ*. « Mors cum Christo. » Sic alibi Gregorius, μετὰ τὴν ἐνταῦθεν ἐκδήμιαν, « post mortem. »

(10) *Συνθέσεως μεταποίησις*. « Totius hominis instauration, in meliorem statum mutatio. »

(11) *Δῶρων*. Plures codd., δωρεῶν.

(12) *Ὅσπερ γάρ*. Sic Reg. hm. Sic etiam legit Billius. Deest γάρ in ed.

(13) *Ἄσματα*. Tres Regg., ἄσμα.

(14) *Δημιουργήσαντος*. Basiliens., δημιουργοῦντος.

III. Ac de duabus quidem natiuitatibus, hoc est, de prima et ultima, non est nunc disputandi locus: verum de media, et hoc tempore nobis necessaria, a qua luminum dies nomen accepit, tractabimus. Baptismus igitur, splendor est animarum, vitæ in melius mutatio, conscientiae ad Deum interrogatio¹⁵. Baptismus, infirmitatis nostræ adjumentum. Baptismus, carnis est abjectio, Spiritus assectatio, Verbi participatio, signenti correctio, peccati diluuium, lucis communicatio, tenebrarum oppressio. Baptismus, vehiculum ad Deum, peregrinatio cum Christo, fidei adminiculum, mentis perfectio, celestis regni clavis, vitæ commutatio, servitutis depulsio, vinculorum solutio, compositionis in meliorem statum conversio. Quid plura commemorare attinet? Baptismus, omnium Dei beneficiorum præclarissimum est et præstantissimum. Etenim, ut quædam Sancta sanctorum vocantur, et Cantica canticorum (quod scilicet latius pateant ac plura complectantur, præcipuamque dignitatem habeant); eodem modo baptismus quoque illuminatio dicitur, quod omnes alias illuminationes sanctitate superet.

693 IV. Quemadmodum autem Christus, hujus doni dator, multis ac diversis nominibus appellatur, ita ipsum quoque donum varia nomina sortitur: sive id nobis ob miram quamdam rei lætitiã accidat (sit enim fere, ut qui rem aliquam impensissime amant, nomina quoque ipsa libenter usurpent); sive quod multiplex hujus beneficii utilitas, multas quoque appellationes nobis pepererit. Donum vocamus, gratiam, baptismum, unctionem, illuminationem, incorruptionis indumentum, rege-

nerationis lavacrum, sigillam, ac denique excol-
lentissimo quovis nomine appellamus. Donum dici-
tur, quia iis, qui nihil prius contulerunt, datur;
gratia, quia etiam debentibus; baptismus, quia
peccatum in aqua sepelitur; unctio, quia sacer et
regius (hæc enim erant, quæ ungebantur); illu-
minatio, quia splendor et claritas; indumentum,
quia ignominie nostræ velamen est; lavacrum,
quia abluit; sigillum, quia conservatio est, ac do-
minationis obsignatio. Huic gratulantur cœli; hunc
angeli propter splendoris cognationem celebrant:
hic beatitudinis illius imaginem gerit; hunc laudibus
quidem et hymnis celebrare volumus, verum
pro rei dignitate non possumus.

V. Ac quidem Deus summum et inaccessible
ac ineffabile lumen est, quod nec mente percipi,
nec verbis explicari potest, naturam omnem rati-
one præditam illuminans. Hoc in intelligibilibus,
quod sol in sensibilibus; eo se magis contemplan-
dum nobis præbens, quo accuratius animos purga-
verimus; eo rursus magis amandum, quo magis
contemplati fuerimus; eo denique magis cogno-
scendum, quo magis amaverimus, sese ipse specu-
lans et comprehedens, ac perexiguo ad externa dif-
fundens. Lumen porro hoc dico, quod in Patre, et
Fillo, et Spiritu sancto consideratur: quorum opu-
lentia, naturæ identitas est, atque una eademque
splendoris præsertatio. Secundum lumen est ange-
lus, primi illius luminis velut rivulus quidam aut
participatio, per propensionem ad illud ac ministe-
rium, illuminationem habens: de quo statuere ne-
queo, utrum pro classis suæ ordinisque ratione
splendor ei impertiat, an potius pro divinæ illu-
minationis modo hanc vel hanc sedem accipiat.
Tertium lumen homo est, quod exterius etiam per-
spicuum et manifestum est. Φῶς enim, id est, lu-
men, hominem 694 vocant, propter rationis nobis
insitæ vim et facultatem. Quo etiam rursus nomine
sunt, propiusque ad Deum accedunt. Aliud quoque
lumen agnosco, nempe illud, quo primigenæ tene-
bræ depulsæ, aut certe intercisæ sunt, quod ante
productum est; circularemque item illam siderum
conversionem, et supernum splendorem, univer-
sum orbem illustrantem.

VI. Jam lumen etiam erat primigenum illud man-
datum, quod primigeno homini datum est (quan-
doquidem legis mandatum lucerna et lumen est⁷⁶;
et rursus, *Lumen præcepta tua in terra*⁷⁷); tametsi
invida illa caligo irrepens vitium procreavit. Lu-
men etiam typicum, atque ad modulum eorum, qui
excipiebant, admensum, Lex scripta erat, verita-
tem adumbrans, ac magi illius luminis mysterium:
quippe et Moysis vultus, eo perfusus, gloria affici-

⁷⁶ Psal. cxviii, 105. ⁷⁷ Prov. vi, 23.

(15) ὄφελουσι. Plerique codd., ὄφλουσι.
(16) Συνθαπτομένης. Plures Regg. et Colb., Or.
4, etc., ἐνθαπτομένης.
(17) Ταῦτα. Sic quinque Regg., decem Colb., Or.
4, Bas., Comb. « Hæc erant, » etc., nempe sacerdo-
tes et reges. « Sacerdotes enim et reges, » inquit
Nicetas, « juxta Moysis legem ungebantur. » In ed.,
τοιαῦτα. Quod vertit Bill. « Hujusmodi enim ea
erant, » etc.

Α διδόμενον· χάρισμα δὲ, ὡς καὶ ὀφελουσι (15)· βί-
πτισμα δὲ, ὡς συνθαπτομένης (16) τῷ ὕδατι τῆς
ἀμαρτίας· χάρισμα δὲ, ὡς ἱερὸν καὶ βασιλικὸν (ταῦ-
τα [17] γὰρ ἦν τὰ χριόμενα)· φῶτισμα δὲ, ὡς λαμ-
πρότητα· ἐνδύμα δὲ, ὡς αἰσχύνης κάλυμμα (18)·
λουτρὸν δὲ, ὡς ἔκπλυσιν· σφραγίδα δὲ, ὡς συντήρη-
σιν, καὶ τῆς δεσποτείας σημεῖωσιν. Τοῦτω συγκα-
ρουσιν οὐρανοί· τοῦτο δοξάζουσιν ἄγγελοι, διὰ τὸ
συγγενὲς τῆς λαμπρότητος· τοῦτο εἰκὼν τῆς ἐκεῖθεν
μακαριότητος· τοῦτο ἡμεῖς ἐξυμνεῖν βουλόμεθα μὲν,
οὐ δυνάμεθα δὲ ὅσον ἀξιον.

Β' Ε'. Θεὸς μὲν ἐστὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, καὶ ἀπρόσ-
τον, καὶ ἀρρήτον (19), οὔτε νῦν καταληπτὸν, οὔτε
λόγῳ ῥητὸν, πάσης φωτιστικῶν λογικῆς φύσεως.
Τοῦτο ἐν νοητοῖς, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος· ὅσον ἂν
καθαίριόμεθα, φανταζόμενον· καὶ ὅσον ἂν φαντα-
σθῶμεν, ἀγαπώμενον· καὶ ὅσον ἂν ἀγαπήσωμεν,
αὐθις νοούμενον· αὐτὸ ἑαυτοῦ θεωρητικὸν τε καὶ κα-
ταληπτικὸν, ὀλίγα τοῖς ἐξω χεόμενον. Φῶς δὲ λέγω,
τὸ ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρού-
μενον· ὧν πλοῦτός ἐστιν (20) ἡ συμφοῦτα, καὶ τὸ ἐν
ἐξαίμα τῆς λαμπρότητος. Δεύτερον δὲ φῶς ἄγγελος,
τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορρόθῃ τις, ἡ μετουσία, τῇ πρὸς
αὐτὸ νεύσει καὶ ὑπουργίᾳ τὸν φωτισμὸν ἔχουσα·
οὐκ οἶδα, εἴτε τῇ τάξει τῆς στάσεως μεριζομένη
τὸν φωτισμὸν, εἴτε τοῖς μέτροις τοῦ φωτισμοῦ τὴν
τάξιν λαμβάνουσα. Τρίτον φῶς ἀνθρώπος, ὃ καὶ τοῖς
ἐξω δῆλόν ἐστι. Φῶς γὰρ τὸν ἀνθρώπον ὀνομάζουσι,
διὰ τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμιν· καὶ ἡμῶν αὐτῶν
πάλιν οἱ θεοσιδέστεροι, καὶ μᾶλλον Θεῷ πλησιάζοντες.
Οἶδα καὶ ἄλλο φῶς, ὃ τὸ ἀρχέγονον ἠλάθη σκότος,
ἢ διεκόπη, πρῶτον ὑποστάν τῆς ὀρατῆς κτίσεως, τὴν
τε κυκλικὴν τῶν ἀστέρων περιόδον, καὶ τὴν ἀνωθεν
φρυκτωρίαν, κόσμον ὅλον αὐγάζουσαν.

Γ'. Φῶς μὲν ἦν καὶ ἡ τῷ πρωτογόνῳ δοθεῖσα προ-
τόγονος ἐντολή (ἐπειδὴ, *Λύχνος ἐντολὴ νόμον καὶ
φῶς· καὶ διότι* [21], *Φῶς τὰ προστάγματά σου
ἐπὶ τῆς γῆς*), εἰ καὶ τὸ φθονερὸν σκότος ἐπεισεῖθῃ
τὴν κακίαν ἐδημιούργησεν· φῶς δὲ τυπικὸν καὶ σύμ-
μετρον τοῖς ἑποδοχομένοις, ὁ γραπτὸς νόμος, σκια-
γραφῶν (22) τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ τοῦ μεγάλου
φωτὸς μυστήριον· εἶπερ καὶ τὸ Μωϋσείως πρόσωπον
τοῦτω δοξάζεται. Καὶ ἵνα πλείονα φῶτα δώμεν τῷ

(18) Κάλυμμα. Tres Regg., συνκάλυμμα. In
aliis, συγκάλυμμα.
(19) Καὶ ἀρρήτον. Deest in quinque Regg., octo
Colb., Or. 1 et Combef., nec vertit Billius.
(20) Ἐστίν. Deest in tribus Regg. et Or. 1.
(21) Διότι. Reg. ph, δι' ὅτι.
(22) Σκιαγραφῶν. Reg. hm, et Or. 1, σκιαγρα-
φῶν.

λόγω, φῶς μὲν ἦν ἐκ πυρός τῷ Μωϋσεῖ (23) φαντα-
ζόμενον, ἦνίκα τὴν βάτον ἔλαβε μὲν, οὐ κατέλαβε δὲ,
ἵνα καὶ τὴν φύσιν παραδείξῃ, καὶ γνωρίσῃ τὴν δύ-
ναμιν· φῶς δὲ, τὸ ἐν στήλῃ πυρός ὀδηγήσαν τὸν
Ἰσραὴλ, καὶ ἡμερώσαν τὴν ἔρημον· φῶς, τὸ Ἥλιον
ἀρπάσαν ἐν τῷ τοῦ πυρός ἄρματι, καὶ μὴ συμφλέξαν
τὸν ἀρπαζόμενον· φῶς, τὸ τοὺς ποιμένας περιαστρά-
ξαν, ἦνίκα τὸ ἀχρονον φῶς τῷ χρονικῷ ἐμίγνυτο (24)
φῶς, τὸ τοῦ προδραμόντος (25) ἀστέρος ἐπὶ Βηθλεὲμ
κάλλος (26), ἵνα καὶ Μάγους ὀδηγήσῃ, καὶ δορυφο-
ρήσῃ (27) τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς φῶς, μεθ' ἡμῶν γενόμενον
φῶς, ἢ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ἔρους τοῖς μαθη-
ταῖς, μικροῦ στερρότερα δὲ (28) ὄψεως· φῶς, ἢ Παῦ-
λον περιαστράψασα φαντασία, καὶ πληγῆ (29) τῶν
ὄψεων, τὸν σκότον τῆς ψυχῆς θεραπεύουσα (30)
φῶς, καὶ ἢ ἐκεῖθεν λαμπρότης, τοῖς ἐνταῦθα κεκα-
θαρμένοις, ἦνίκα ἐκλάμψουσιν αἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος,
ὣν ἰσταται ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ, θεῶν ὄντων καὶ βασι-
λῶν, διαστέλλων καὶ διαιρῶν τὰς ἀξίας τῆς ἐκεῖθεν
μακαριότητος· φῶς (31) παρὰ ταῦτα ἰδιοτρόπως,
ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμὸς, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λό-
γος, μέγα καὶ θαυμαστὸν τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν
περιέχων (32) μυστήριον.

rum utique deorum ac regum, in medio stat Deus, beatitudinis illius atque dignitatis gradus distinguens et
dividens. Lumen postremo, præter hæc omnia, propior et peculiari modo, est baptis-
mi splendor, de quo nunc oratio nobis instituta est, quo magnum 695 atque admirandum salutis nostræ mysterium
continetur.

Ζ'. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν μηδὲν ἀμαρτεῖν ἐστὶ Θεοῦ,
καὶ τῆς πρώτης καὶ ἀσυνθέτου φύσεως· ἀπλότης
γὰρ εἰρηναία καὶ ἀστασίαστος· θαρρῶ δὲ εἰπεῖν, C
ὅτι καὶ τῆς ἀγγελικῆς, ἢ ὅτι ἐγγυτάτω τούτους, διὰ
τὴν πρὸς Θεὸν ἐγγύτητα. Τὸ δὲ ἀμαρτάνειν, ἀνθρώ-
πων, καὶ τῆς κάτω συνθέσεως· σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ
διαστάσεως· οὐκ ἔρετο δεῖν ἀδοξήθητον τὸ αὐτοῦ πλά-
σμα καταλιπεῖν ὁ Δεσπότης, οὐδὲ περιιδεῖν κινδυνεύον
τὴν ἀπ' αὐτοῦ διάστασιν (33). Ἄλλ' ὥσπερ οὐκ ὄν-
τας ὑπέστησεν, οὕτως ὑποστάντας ἀνέπλασε, πλάσιν
θειοτέραν τε καὶ τῆς πρώτης ὑψηλοτέραν· ἢ τοῖς
μὲν ἀρχομένοις ἐστὶ σφραγίς, τοῖς δὲ (34) τελειότε-
ροις, τὴν ἡλικίαν, καὶ χάρισμα, καὶ τῆς πεσοῦσης (35)
εἰκόνας, διὰ τὴν κακίαν, ἐπανόρθωσις· ἵνα μὴ τῇ
ἀπογνώσει χεῖρους γινόμενοι, καὶ αἰεὶ πρὸς τὸ χεῖρον
καταφερόμενοι, τελέως (36) ἔξω τοῦ καλοῦ καὶ τῆς
ἀρετῆς δι' ἀπόγνωσιν πίπτωμεν· μηδὲ εἰς κακῶν

⁷⁰ Exod. iii, 2. ⁷¹ Exod. xiii, 21. ⁷² IV Reg. ii, 11. ⁷³ Luc. ii, 9. ⁷⁴ Matth. ii, 9. ⁷⁵ Matth. xvii, 1 sqq. ⁷⁶ Act. ix, 3. ⁷⁷ Sap. iii, 7.

(23) Μωϋσεῖ. Quatuor Regg. et Comb., Μωϋή.
(24) Ἐμίγνυτο. Reg. b ad marg., γρ. μίγνυ-
ται.

(25) Προδραμόντος. Sic Regg. hm, ph, etc. In
ed., προδραμῶντος.

(26) Κάλλος. Sic omnes codd. et Nicet. Mendose
In Par. ed., καὶ ἄλλως.

(27) Δορυφορήσῃ. In nonnullis, δωρυφορήσῃ [f.
pro δωροφορήσῃ].

(28) Στερρότερα δέ. Regg. hm, ph et Comb.
στερρότερα καί.

(29) Πληγῆ. « Plaga. » Sic tres Regg. Sic etiam
legit Bill. In ed., πληγῆ, « plaga. »

(30) Θεραπεύουσα. Regg. ph, θεραπεύουσα.

(31) Φῶς. Gabrielius his luminibus addit aliud

D lumen a Gregorio omissum, nimirum, « linguas
igneas dispersitas apostolis die Pentecostes. » Φῶς,
inquit, τὸ τοῖς ἀποστόλοις μεριζόμενον πυρίγλωσ-
σον.

(32) Περιέχων. Quatuor Regg., duo Coisl. et
Comb., περιέχων.

(33) Διάστασιν. Bas. ed., διάπλασιν, « formatio,
figmentum. »

(34) Τοῖς δέ. Sic quinque Regg. et septem Colb.
Deest δὲ in ed.

(35) Πεσοῦσης. Plures Regg., septem Colb.,
Coisl. 2, Or. 1 et Comb., παθοῦσης. « Vitii labe la-
borantis, læsæque imaginis instauratio. »

(36) Τελέως, etc. Or. 1, τέλειον. « Ab honesti et
virtutis tramite. »

uidie flagitia rientes, penitus tandem a summo bono, atque a virtute, propter desperationem laboremur, sicque in profundum malorum, ut Scripture verbis utar, gurgitem³⁷ prolapsi, contemneremus: verum potius, ut qui longum iter emetiuntur, in diversoriis interquiescunt, fessaque labore membra recreant, ita nos, quod superest viæ, vegeti et impigri conflictamus. Atque hæc baptismi gratia et facultas est, non orbem terrarum, ut olim, aquis obruens, sed uniuscuiusque hominis peccatum purgans, easque obstructiones vel maculas, quæ vitio

VIII. Quandoquidem autem duabus partibus, hoc est, animo et corpore, constamus, quarum altera in aspectum cadit, altera oculorum sensum fugit: duabus quoque rebus constat baptismus, aqua scilicet et Spiritu, illa visibili et corporeo modo accepta, hoc vero incorporeo et invisibili concurrente: illa typica, hoc vero, et intimos animi fines purgante. Qui primæ nativitati opem et adjumentum ferens, ex veteribus novos, ex humanis divinos efficit, absque igne nos rursus conflât, et absque contractione rursus effingit. Nam ut compendio dicam, nihil aliud esse vim et facultatem baptismi existimare debemus, quam secundæ vitæ ac purioris **698** vivendi rationis pactum cum Deo initum. Ac proinde vel maximo in metu omnes esse, atque omni custodia nostras animas servare debemus, ne mendacio fidem pactumque violasse comperiamur. Nam cum ad mutua hominem pacta firmanda Deus medius adhiberi soleat, quantum, quæso, periculum est, ne **C** fœdera cum Deo ipso contracta perfregisse reperiamur; ac, præter alia peccata, ipsius quoque mendacii apud veritatis tribunal rei peragatur? Idque cum nulla jam posthac altera regeneratio sit, nec instauratio, nec in veterem statum restitutio, quamlibet maxime eam multis cum gemitibus et lacrymis requiramus: quibus licet cicatrix ægre tandem obducatur, ut quidem ipse statuo (obducitur enim, idque persuasum habemus, ac præclare mecum agi putarem, si ipsæ quoque vulnerum notæ delerentur, quandoquidem et ipse misericordia opus habeo); præstat tamen secunda purgatione minime indigere, verum in prima consistere, quæ omnibus communis est, et labore vacua, cunctisque ex æquo patet, tam servis quam heris, tam egentibus quam copiosis, tam abjectis quam sublimibus, tam genere claris quam ignobilibus et obscuris, tam ære alieno obstrictis quam æris haustus, et lucis profusio, et temporum illius omnibusque communis oblectamenti, spectaculum

³⁷ Prov. xviii, 3.

(37) *Ὁ δὲ λέγεται.* Alludit ad hæc Proverbiorum xviii, 3, verba: « Impius, cum in profundum malorum venerit, contemnit. »

(38) *Διττὴ καὶ ἡ κάθαρσις.* « Duplex quoque purgatio est, quæ scilicet per aquam, et quæ per Spiritum. » Unde Aug.: « Corpus tangit, et animam abluit. »

(39) *Χωρὶς.* Como., διχα.

βάθος ἐμπεσόντες, ὃ δὲ λέγεται (37), καταφρονῶμεν ἀλλ' ὥσπερ οἱ μακρὰν ὁδὸν τέμνοντες, καταλύματι τοὺς πόλους διαναπαύσαντες, ὅτω τὸ ἐξῆς τῆς ὁδοῦ νεαροὶ καὶ πρόθυμοι διανύσωμεν. Αὕτη μὲν ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις καὶ δύναμις, οὐ κόσμου κατακλυσθὴν ὡς πάλαι, τῆς δὲ τοῦ καθ' ἑκάστον ἁμαρτίας κάθαρσιν ἔχουσα, καὶ παντελεῖ ῥύψιν τῶν ἀπὸ κακίης ἐπισηλοθέντων συγχωσμάτων ἢ μολυσμάτων.

Η'. Διττῶν δὲ ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὁρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύσεως· διττὴ καὶ ἡ κάθαρσις (38), δι' ὕδατος τέφρη καὶ Πνεύματος, τοῦ μὲν θεωρητικῶς τε καὶ θεωρητικῶς λαμβανόμενου, τοῦ δὲ ἁσωμάτων καὶ ἀσωρητικῶς συντρέχοντος· καὶ τοῦ μὲν τυπικοῦ, τοῦ δὲ ἀληθινοῦ, καὶ τὰ βάθη καθαίροντος· ὃ τῆς πρώτης γενέσεως ἐπικουρία τυγχάνου, καινοὺς ἀντὶ παλαιῶν, καὶ θεοειδεῖς ἀντὶ τῶν νῦν ὄντων ἐργάζεται, χωρὶς (39) πύρρος ἀναχωνέου, καὶ ἀνακτεῖζον διχα συντρέφους. Εἰ γὰρ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, συνθήκας πρὸς Θεὸν δευτέρου βίου καὶ πολιτείας καθαρωτέρας, ὑποληπτέον τὴν τοῦ βαπτίσματος δύναμιν. Ὁ δὲ καὶ μάλιστα φοβητέον, καὶ πάση φυλακῇ (40) τηρητέον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἑκαστον, μὴ ψεύσται τῆς ὁμολογίας ταύτης φαινόμεθα. Εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπου ὁμολογίας ἐμπεδοῖ Θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν Θεὸν συνθηκῶν, τοῦτων παραβάτας εὐρίσκεισθαι· καὶ μὴ μόνον τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύθους ὑποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; Καὶ ταῦτα οὐκ οὐσης δευτέρας ἀναγεννήσεως, οὐδὲ ἀναπλάσεως, οὐδὲ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστάσεως, κἂν οἱ μάλιστα ἐπιζητῶμεν ταύτην ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς τε καὶ δάκρυσι, ἐξ ὧν συνούλωσις μὲν ἔρχεται μόγις κατὰ γὰρ τὸν ἐμὸν ὄρον καὶ νόμον (ἔρχεται γὰρ καὶ πιστεύομεν· εἰ δὲ καὶ τὰς οὐλὰς ἐξαιλέωμεν [41], ἀγαπήν ἂν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς χρῆζω φιλανθρωπίας)· πλὴν μὴ δευτέρας δεηθῆναι καθάρσεως, ἀλλὰ στήναι μέχρι τῆς πρώτης ἁμεινον, ἣν κοινήν οἶδα πᾶσι καὶ ἁμοχθὸν καὶ ὁμότιμον, δούλοισι, δεσπόταις, πέντησι, πλουσίοις, ταπεινοῖς, ὑψηλοῖς, εὐγενεστέροις, ἀγενεστέροις, ὀφειλοῦσιν (42), οὐκ ὀφειλοῦσιν, ὡς ἄερος πνεῦσιν, καὶ φωτὸς χύσιν, καὶ ὕρῶν ἀλλαγῆς, καὶ κτίσεως θεῶν, τοῦ μεγάλου καὶ κοινῶν πᾶσιν ἡμῖν ἐντροφῆματος, καὶ ἰσομοιραν πίστεως (43).
iis qui nihil æris alieni confilarunt, non secus atque vicissitudines, et rerum creatarum, id est, magni

(40) *Πάση φυλακῇ.* In Prov. iv, 23, « Omni custodia serva cor tuum. »

(41) *Ἐξαιλέωμεν.* Reg. ph, Coisl. 1 et Comb., ἐξαιλέωμεν.

(42) *Ὀφειλοῦσιν.* Plerique codd., ὀφλοῦσιν.

(43) *Πίστεως.* « Fidei. » Forte, ut cum doctissimo censore conjiciamus, φύσεως, « naturæ. »

Θ. Δεινὸν γὰρ ἀντὶ λατρείας ἀπονυτέρας, τὴν ἱκανωτέραν ἐργάσασθαι, καὶ ἀπορρίψαντας χάριν οὐκω χρωστέιν κόλασιν, καὶ ἀντιμετρεῖν ἀμαρτία δὴ ῥωσιν. Πόσον γὰρ εἰσοίσωμεν δάκρυον, ἐν ἀντι-σῶθῃ τῇ πηγῇ τοῦ βαπτίσματος; τίς δὲ ὁ ἐγγυητής, οὗ μινεῖ τὴν θεραπείαν τὸ τέλος, ἀλλ' οὐκ ὀφειλοντας ἡμᾶς (44) ἐτι τὸ κριτήριον ὑποδέξεται, καὶ τῆς ἐκείσε δεομένους πυρώσεως; Σὺ μὲν δεήσῃ (45) τοῦ Δεσπότης τυχόν, ὁ καλὸς καὶ φιλόανθρωπος γεωργός, ἐτι φείσασθαι τῆς συκῆς, καὶ μήτω ταύτην ἐκτεμεῖν ἐγκαλουμένην τὸ ἀκαρπεν, ἀλλὰ συγχωρηθῆναι περιβαλεῖν κόπρια, δάκρυα, στεναγμούς, ἀνακλήσεις (46), χαμευνίας, ἀγρυπνίας, τῆξιν ψυχῆς καὶ σώματος, τὴν δι' ἐξαγορεύσεως, καὶ ἀτιμοτέρας ἀγωγῆς ἐπανόρθωσιν. Ἄδῃλον δὲ, εἰ φείσεται ταύτης ὁ Δεσπότης, ὡς καταργούσης τὸν τόπον, ἄλλου (47) δεομένου φιλοανθρωπίας, καὶ γινομένου χειρόνος ἐκ τῆς εἰς τοῦτον μακροθυμίας. Συντασῶμεν οὖν Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἵνα καὶ συναναστῶμεν· συγκατέλωμεν, ἵνα καὶ συνυψωθῶμεν· συνανέλθωμεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.

ut, deterior fiat. Proinde, cum Christo per baptismum sepeliamur, ut et cum eo resurgamus⁶⁷; cum eo descendamus, ut simul etiam extollamur, cum eo ascendamus, ut simul quoque gloria afficiamur.

Γ. Ἐάν σοι προσβάλῃ μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ τοῦ φωτός θύακτος καὶ πειραστῆς (προσβαλεῖ δὲ καὶ γὰρ, καὶ (48) τῷ Λόγῳ, καὶ Θεῷ μου προσέβαλε διὰ τὸ κάλυμμα, τῷ κρυπτῷ φωτὶ διὰ τὸ φαινόμενον), ἔχεις ᾧ νικήσεις· μὴ φοβηθῆς τὸν ἀγῶνα. Ἡροβαλοῦ τὸ ὕδωρ, προβαλοῦ τὸ Πνεῦμα, ἐν ᾧ πάντα τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ (49) τὰ πεπωρωμένα σθεσθήσεται. Πνεῦμα μὲν ἔστιν, ἀλλὰ διαλύον ὄρη· ὕδωρ μὲν ἔστιν, ἀλλὰ πυρὸς σθεστήριον. Ἐάν προσβάλῃ (50) τὴν χρεῖαν (καὶ γὰρ κάκεινψ τετόλμηκε), καὶ ζητῇ τοὺς λίθους ἄρτους γενέσθαι, τὸ πεινεῖν (51) ἐπιθέμενος· μὴ ἀγνοήσης αὐτοῦ τὰ νοήματα. Δίδαξον ἂ μὴ μαμάθηκε· τὸν λόγον ἀντίθεος τὸν ζωτικόν, ὃς ἔστιν ἐξ οὐρανοῦ πεμπόμενος ἄρτος, καὶ τῷ κόσμῳ τὸ ζῆν χαρίζόμενος. Ἐάν (52) διὰ κενοδοξίας ἐπιβουλεύῃ (53) σοι (καὶ γὰρ ἐκεῖνψ [54], ἀνάγων ἐπὶ τὸ τοῦ ἱεροῦ πτερύγιον, καὶ, βδῆσε σεντωνὸν κάτω, λέγων, εἰς ἐπίδειξιν τῆς θεότητος), μὴ κατενεχθῆς διὰ τῆς ἐπάρσεως. Ἄν τοῦτο (55) λάθῃ, οὐ μέχρι τούτου στήσεται. Ἄπληστός ἐστιν, εἰς πάντα ἐπέρχεται. Σαίνει μὲν τῷ χρηστῷ (56), τελευταῖ δὲ εἰς πονηρόν. Οὗτος αὐτοῦ τῆς μάχης ὁ τρόπος. Ἀλλὰ καὶ Γραφῶν ἐμπεῖρος ὁ ληστής. Ἐκεῖθεν τὸ, *Γέγραπται*, περὶ τοῦ ἔργου· ἐντεῦθεν τὸ, *Γέγραπται*, περὶ τῶν ἀγγέλων. *Γέγραπται* γὰρ,

IX. Grave enim est facillioris medicinæ loco, difficilliozem et molestiorem adhibere, ac projecta misericordiæ gratia, supplicis seipsam obnoxium reddere, atque ex delicti ratione emendationem æquare. Quantam enim lacrymarum vim impendemus, ut ea cum baptismi fonte exæquari possit? Quis autem sponsor erit, fore, ut vitæ finis curationem exspectet, ac non potius adhuc ære alieno pressos, atque ignis illius ardore opus habentes, tribunal illud suscipiat? Tu quidem fortasse, bone et humane agricola, Dominum supplex rogabis, ut ficulnæ adhuc parcat⁶⁷, nec eam sterilitatis accusatam adhuc succidat, verum tibi permittat, ut stercora undique in eam injicias, hoc est, lacrymas, gemitus, preces, chamœnnias, vigiliis, animæ et corporis macerationem, ac denique correctionem eam, quæ ex peccati confessione, contemptiorique vitæ genere existit; at incertum est, an Dominus illi parcat, utpote quæ etiam locum otiose occupet, cum interim alius misericordiæ egeat, atque ob longanimitatem, quæ ipsi exhibetur, deterior fiat. Proinde, cum Christo per baptismum sepeliamur, ut et cum eo resurgamus⁶⁸; cum eo descendamus, ut simul etiam extollamur, cum eo ascendamus, ut simul quoque gloria afficiamur.

et cum eo resurgamus⁶⁸; cum eo descendamus, ut simul etiam extollamur, cum eo ascendamus, ut simul quoque gloria afficiamur.

X. Si te luminis persecutor et tentator post baptismum adortus fuerit (et certe adoriatur; nam et Verbum, et Deum meum, propter carnis velamen oppugnare aggressus est, lumen, inquam, illud absconditum, propter humanitatem quæ in aspectum cadit); habes quo eum superes; ne certamen reformides. Aquam adversus eum oppone, oppone Spiritum, in quo ignita omnia pravi illius tela extinguuntur⁶⁹. Spiritus quidem est, verum qui montes dissolvat. Aqua quidem est, sed quæ ignis extinguendi vim habeat. Si inopiam tibi proposuerit (nam hoc quoque Christo proponere non dubitavit), ac famem ob oculos ponens, postularit, ut lapides panes fiant⁷⁰; ne illius cogitationes ignores. Doce quæ non didicit; oppone vitalem illum sermonem, qui panis est cœlitus missus, ac mundo vitam largitur⁷¹. Si tibi per inanem gloriam insidias molliatur (quemadmodum et illi, cum in templi pinnaculum eum sustulit ac dixit: *Projice te deorsum*⁷², ut divinitus speciem edas, ne per animi elationem dejiciaris. Nam si hoc eviderit, nequaquam hic consistet. Inexplebilis est, ad omnia grassatur. Benignitatis quidem specie lenocinatur, verum in malum desinit. Hæc est illius pugnandi ratio. Atque etiam Scripturarum peritus est hic latro. Hinc illud, *Scriptum*

⁶⁷ Luc. xiii, 8. ⁶⁸ Rom. vi, 4. ⁶⁹ Ephes. vi, 16.

⁷⁰ Matth. iv, 3. ⁷¹ Joan. vi, 35. ⁷² Matth. iv, 6.

(44) Ἡμᾶς. Deest in pluribus Regg. et Colb.

(45) Δεήσῃ. Reg. c, δεηθήσῃ.

(46) Ἀνακλήσεις. Coisl. 1, ἀνακλίσεις.

(47) Ἄλλου. In quibusdam, ἀλλ' οὐ.

(48) Καί. Deest in tribus Regg.

(49) Βέλη τοῦ Πονηροῦ. Sic quatuor Regg., novem Colb., duo Coisl., etc. Prave in ed., μέλη τοῦ πονηροῦ.

(50) Προσβάλῃ. Regg. bm, ph et Comb., προσβάλλῃ.

(51) Τὸ πεινεῖν. Sic Reg. ph et Coisl. 1. In ed., τῷ πεινῆν.

(52) Ἐάν. Or. 1 addit, δέ.

(53) Ἐπιβουλεύῃ. In nonnullis, ἐπιβουλεύει.

(54) Καὶ γὰρ ἐκεῖνψ. Sic plures codd. Reg. c, κάκεινψ. Nonnulli, κάκεινον. In ed., καὶ γὰρ ἐκεῖνο.

(55) Τοῦτο. Reg. ph, τούτου.

(56) Χρηστῷ. Tres Colb., Χριστῷ.

est, de pane : hinc istud, *Scriptum est*, de angelis. *A* *Scriptum est enim*, inquit, *quia angelis suis mandavit de te, et in manibus portabunt te*⁵⁷. O vitii sophista! Quomodo id, quod sequitur, suppressisti? (Hoc enim probe intelligo, etiamsi ipse reticueris); nimirum, quod super aspidem te et basiliscum ascendam, et calcabo super serpentes et scorpiones, Trinitate videlicet septus et communitus. Si per avaritiam te oppugnet, uno temporis momento atque obtutu, regna omnia, velut ad se attinentia, ostendens, atque adorationem a te **698** exigens, ut pauperem contemne. Dic, signaculo fretus : Ipsa quoque Dei imago sum : nondum, ut tu, a superna gloria propter superbiam defectus sum : Christo indutus sum : Christum mihi per baptismum vindicavi : tu me ipse adora. His verbis, mihi crede, ut a Christo primo lumine, ita ab iis, qui ab ipso illuminati sunt, victus ac pudefactus recedet. Hæc beneficia lavacrum affert iis, qui ipsius vim agnoscunt : has iis, qui laudabili fame laborant, epulas proponit.

XI. Baptizemur itaque, ut victoriam assequamur : lustralium aquarum participes simus, quæ et hysopum extergendi facultate superant, et legalem sanguinem puritate, et vitulæ cinerem sanctitate, inquinatos homines aspergentis⁵⁸, ac brevem corporis purgationem asferentis, non autem peccatum prorsus de medio tollentis. Quid enim purgatione iis opus esset, qui semel purgati fuissent? Baptizemur hodie, ne cras vi aliqua cogamur. Ne beneficium tanquam injuriam differamus; nec expectemus ut plura peccata congeramus, quo plura nobis condonentur; nec Christo, cauponum et negotiatorum ritu, abutamur; nec graviori sarcina oneremur, quam vires nostræ ferre queant, ne simul cum ipsa navi demergamur, ac gratiam naufragio amittamus; sicque, dum plura spe atque animo concipimus, omnia perdamus. Ad donum accurre, quandiu mentis adhuc compos es : quandiu nondum es et corpore et animo æger, vel certe sic astantibus videris, etiamsi mente sis integra : quandiu bonum tuum non in aliis situm est, verum in tua ipsius potestate : quandiu lingua non titubat, nec frigore confecta est; nec, ut nihil amplius dicam, sacræ initiationis pronuntiandæ vim et facultatem amisit; quandiu fidelis effici potes, non hominum opinione et conjectura,

⁵⁷ Matth. iv, 6. ⁵⁸ Hebr. x, 4.

(57) Ὡ σοφιστὰ τῆς κακίας. Sic plures codd. Reg. hm, ὡς. In ed., ὁ σοφιστὰ τῆς κακίας. Deest τῆς in duobus Regg.

(58) Πάνυ γὰρ γού τοῦτο. Codex Mazar. et Colb. maximus, πάνυ γὰρ ἀγνοῦ τοῦτο. « Maxime et hoc ignoro. » Et ad marg., εἰρωνεία, « Ironice dictum. »

(59) Ἀποσιωπῆσης. In nonnullis, ἀπεσιωπῆσας.

(60) Καταπατήσω. Regg. hm et ph, περιπατήσω.

(61) Σαφῶς οἶδα. Sic plerique codd. In ed., σαφῶς εὖ οἶδα.

(62) Βιασθῶμεν. « Vi aliqua cogamur, » id est, urgente morbo, vel periculo.

φῆσιν, ἔτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντέλειται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσὶ σε. Ὡ σοφιστὰ τῆς κακίας (57)· πῶς τὸ ἐξῆς ὑπεκράτησας; Πάνυ γὰρ νοῦ τοῦτο (58), κἂν αὐτὸς ἀποσιωπῆσης (59) ἔτι ἐπὶ τὴν ἀσιβῆα σε καὶ τὸν βασιλίσκον ἐπιθήσομαι, καὶ καταπατήσω (60) ἐπάνω ἕφρων καὶ σκορπίων, τῇ Τριάδι τετειχισμένος. Ἐὰν ἐξ ἀπληστίας καταπαλήῃ σε, πάσας ὑποδεικνύων τὰς βασιλείας, ὡς αὐτῷ διαφερούσας, ἐν μιᾷ καιροῦ τε ῥοπή καὶ ἕφρων, ἀπαιτῶν τὴν προσκύνησιν· ὡς πένητος καταφρόνησον. Εἰπέ, τῇ σφραγίδι θαρρήσας· Εἰκὼν εἰμι καὶ αὐτῶ Θεοῦ· τῆς ἀνω δόξης οὕτω θ' ἔπαρσιν, ὡσπερ εὖ, καταδέβημαι· Χριστὸν ἐνέδουμαι· Χριστὸν μεταπεποιθῆμαι τῷ βαπτισματι· σὺ με προσήνησον. Ἀπελούεται, Ἰαφῶς οἶδα (61), τοῖς ἡττημένους καὶ ἡσχυμμένους, ὡσπερ ἀπὸ Χριστοῦ τοῦ πρώτου φωτός, οὕτω τῶν ἀπ' ἐκείνου περυσμένων. Τοιαῦτα τὸ λουτρὸν τοῖς ἡσθημένοις αὐτοῦ χαρίζεται· τοιαύτην ποιεῖ τὸις καλῶς πεινώσιν τὴν πανθεισίαν.

ΙΑ'. Βαπτισθῶμεν οὖν, ἵνα νικήσωμεν· μετέσχωμεν καθαρῶν ὕδατων, ὑσώπου ῥυπτικωτέρων, αἵματος νομικοῦ καθαρωτέρων, σποδοῦ δαρῶντος ἰερωτέρων, ῥαντίζουσης τοὺς κεκαυμένους, καὶ πρόσκαιρον ἐχούσης σώματος καθαροῦ, οὐ παντελῆ τῆς ἀμαρτίας ἀναίρεισιν. Τί γὰρ εἶδει καθαίρεισθαι τοὺς ἀπᾶς πεκαθαμένους; Βαπτισθῶμεν σήμερον, ἵνα μὴ ἀβίον βιασθῶμεν (62). Καὶ μὴ ἀναβαλῶμεθα τὴν εὐεργεσίαν, ὡς ἀδικίαν· μὴδὲ ἀναμείνωμεν πλείον γενέσθαι κακοῖ, ἵνα πλείον (63) συγχερηθῶμεν· μὴδὲ γενώμεθα Χριστοκάπηλοι (64) καὶ Χρυστέμποροι (65)· μὴδὲ φορτισθῶμεν πλείον (66) ἢ δυνάμεθα φέρειν, ἵνα μὴ αὐτάνδρῳ τῇ νηὶ βαπτισθῶμεν, καὶ τὸ χάρισμα ναυαγήσωμεν, ἀνθ' ὧν τὸ πλείον (67) ἠλπισαμεν, τὸ πᾶν ἀπολέσαντες. Ἔως ἔτι τῶν λογισμῶν κύριος εἰ πρόσδραμε τῷ ὀρηματι· ἔως οὕτω νοσεῖς καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν, ἢ δοκεῖς (68) οὕτω τοῖς παροῦσι, κλῆν σωφρονῆς· ἔως οὐκ ἐπ' ἄλλους κείται τὸ σὸν ἀγαθόν, ἀλλ' αὐτὸς εἰ τοῦτου κύριος· ἔως οὐ παράφορος ἢ γλώσσα, οὐδὲ κατεψυγμένη, οὐδὲ ζημιούται, ἵνα μὴ πλείον πλέγω, τὰ τῆς μυσταγωγίας ῥήματα· ἔως δύνασαι γενέσθαι πιστῶς, οὐκ εἰκαζόμενος, ἀλλ' ὁμολογούμενος· οὐκ ἐλεούμενος, ἀλλὰ μακαριζόμενος· ἔως δὴλόν σοι τὸ δῶρον, ἀλλ' οὐκ ἀμφίβολον· καὶ τοῦ

(63) Πλείον. In nonnullis, πλεονα.

(64) Χριστοκάπηλοι. Hi sunt qui « Christum, » id est « baptismum » vendunt, eum per voluptatum illecebras prodentes.

(65) Χρυστέμποροι. Qui baptismi gratiam pretio redimunt, eamque morbi, vel alicujus periculi occasione acquirunt.

(66) Πλείον. Quatuor Regg. et Or. 1, πλείον.

(67) Τὸ πλείον. Deest τὸ in pluribus codd.

(68) Ἡ δοκεῖς, etc. Bill. « Aut his, qui adsunt, ita esse videris, » etc. Bas. exponit : Ὅμως δοκεῖς τοῖς φρεσῶσι παρακαλεῖν. « Cum tamen astantibus delirare videaris. Multi enim, » ait Elias, « ex febris æstu insaniam contraxerunt. »

βάθους ἢ χάρις ἀπτεται, ἀλλ' οὐ τὸ σῶμα ἐπιτάφια
 λούεται· ἕως οὐ δάκρυα περὶ σὲ τῆς ἐξόδου μηνύ-
 ματα, καὶ ταῦτα εἰς σὴν χάριν τυχὸν ἐπεχόμε-
 να (69), καὶ γυνή, καὶ παῖδες τὴν ἐκδημίαν μεθέλ-
 κοντες (70), καὶ ζητοῦντες ἐξόδια ῥήματα· ἕως οὐκ
 ἰατρὸς ἀτεχνος περὶ σὲ, ὥρας σοι χαριζόμενος, ὧν
 οὐκ ἔστι κύριος, καὶ νεύματι ταλαντεύων τὴν σωτη-
 ρίαν, καὶ φιλοσοφῶν περὶ τῆς νόσου μετὰ τὸν θά-
 νατον, ἢ τοὺς μισθοὺς βαρύνων ταῖς ὑποχωρήσειςιν,
 ἢ τὴν ἀπέγνωσιν αἰνιττόμενος· ἕως οὐ μάχη βα-
 πτιστοῦ καὶ χριματιστοῦ, τοῦ μὲν, ὅπως ἐφοδιάσῃ
 φιλονεικοῦντος, τοῦ δὲ, ὅπως γραφῇ κληρονομός, ἀμ-
 φότερα (71) τοῦ καιροῦ μὴ συγχωροῦντος.
 et quæstuarium tuæ pugna est; dum ille morientem viatico instruere, hic hæres scribi contendit.
 nec utrumque per tempus licet.

IB. Τί πυρετὸν ἀναμένεις εὐεργέτην, ἀλλ' οὐ Θεόν; B
 Τί καιρὸν, ἀλλ' οὐ λογισμὸν; Τί φιλον ἐπιβουλον, ἀλλ'
 οὐ πόθον σωτήριον; Τί μὴ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ τὴν βίαν;
 Τί μὴ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὴν στενοχωρίαν (72); Τί
 παρ' ἄλλου δέη μαθεῖν τὴν ἐξοδον, ἀλλ' οὐκ ὡς ἤδη
 παρούτης διανοήσῃ; Τί φάρμακα ἐπιζητεῖς (73), τὰ
 μὴδὲν ὀνήσουτα; Τί κριτικὸν ἰδρωῖτα, ἴσως παρ-
 εσιτώτος τοῦ ἐξοδίου; Σαυτὸν πρὸ τῆς ἀνάγκης
 ἰατρευσον· σαυτὸν ἐλέησον, τὸν γνήσιον τῆς ἀσθε-
 νείας θεραπευτήν· σαυτὸν προσάγαγε (74) τὸ σωτή-
 ριον ὄντως φάρμακον· ἕως ἐξ οὐρίας πλεῖς, φοβή-
 θητι τὸ ναυάγιον· καὶ ἤτηον ναυαγήσεις, εἴ δαυλὴ
 βοηθῶ χριόμενος. Πανηγυρισθῆτω τὸ δῶρον, ἀλλὰ
 μὴ θρηνηθῆτω· ἐπεργασθῆτω τὸ τάλαντον, ἀλλὰ μὴ
 συγχωσθῆτω. Γενέσθω τι μέσον (75) τῆς χάριτος
 καὶ τῆς ἀνάλυσως, ἵνα μὴ ἐξαλειφθῇ τὰ πονηρὰ C
 γράμματα μόνον, ἀλλὰ καὶ μετεγγραφῇ τὰ βελ-
 τίονα· ἵνα μὴ τὸ χάρισμα μόνον ἔχῃς, ἀλλὰ καὶ τὴν
 ἀντίδοσιν· ἵνα μὴ τὸ πῦρ φύγῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τῆς δόξης κληρονομήσῃς, ἣν τὸ ἐπεργάσασθαι τῷ
 δῶρῳ (76) χαρίζεται. Ἔστι γὰρ τοῖς μὲν μικροψύ-
 χους μέγα, τὸ φυγεῖν βάσανον· τοῖς δὲ μεγαλοψύ-
 χους, τὸ καὶ τυχεῖν ἀντιδόσεως.
 rogatiæ dono adjuncta conciliat. Nam parvis quidem atque abjectis animis amplum ac præclarum
 videtur, pœnania vitare: at qui magno et excelso animo præditi sunt, ad mercedem quoque aspirant.

III. Τρεῖς γὰρ οἶδα τάξεις τῶν σωζομένων,
 δουλείαν, μισθαρνίαν, υἰότητα. Εἰ δούλος εἶ, τὰς
 πληγὰς φοβήθητι· εἰ μισθωτὸς, πρὸς τὸ λαθεῖν
 βλέπε μόνον. Εἰ δὲ ὑπὲρ (77) τούτους, καὶ υἱός, ὡς
 πατέρα αἰδέσθητι. Ἔργασαι τὸ καλὸν, ὅτι καλὸν τῷ D
 πατρὶ πεῖθεσθαι, κἂν εἰ σοι μηδὲν ἔσσεσθαι μέλλοι.
 Τοῦτο αὐτὸ μισθός, τὸ τῷ πατρὶ (78) χαρίζεσθαι.

sed argumento certo et explorato; non miserationem movens, sed gratulationem: quandiu perspicuum tibi donum est, non autem obscurum et dubium; ac gratia intimos animæ sinus attingit, non autem corpus funebri aqua abluitur: quandiu non circum te lacrymæ, discessus indices, ac fortasse etiam ipsæ in tui gratiam compressæ, atque uxor et liberi discessum retrahentes, et extrema verba requirentes: quandiu lateri tuo non hæret imperitus medicus, horas tibi largiens, quarum potestas penes eum non est, capitisque nutu salutem velut ad lancem expendens, ac de morbo post mortem disputans, aut recessibus suis mercedem augens, aut deploratum morbum esse significans: quandiu inter eum, qui baptizandi munere fungitur, et quæstuarium tuæ pugna est; dum ille morientem viatico instruere, hic hæres scribi contendit.

XII. Quid febrim, quæ te beneficio afficiat, expectas, non autem Deum? Quid tempus, non autem rationem? Quid insidiosum amicum, non autem salutare desiderium? Quid vim potius, quam potestatem? Quid rerum angustiam potius, quam libertatem? Quid opus est, ut de exitu tuo ab alio certior fias, ac non ipse potius de eo, tanquam jam præsentis, cogitas? Quid medicamenta quæris, nihil profutura? Quid criticum sudorem, cum fortasse lethalis adsit? Tibi ipsi, priusquam urgeat necessitas, medere; tui ipsius miserere, quæ verus et germanus infirmitatis es medicus; tibi ipsi vera salutere medicamentum adhibe. Dum secundo vento navigas, naufragium time; et tutior a naufragio eris, adiutorem ac socium tibi timorem assiscens. Læte atque hilariter domum celebretur, non autem defleatur; negotiatione accrescat talentum, non autem terra obruatur. Inter gratiam ac mortem, temporis aliquid intercedat, ut non solum pravæ literæ deleantur, verum etiam earum loco meliores inscribantur; nec solum gratiam habeas, verum etiam præmium consequaris; nec ignis tantum supplicium effugas, verum etiam gloriæ hæreditatem percipias, quam negotiatiæ dono adjuncta conciliat. Nam parvis quidem atque abjectis animis amplum ac præclarum videtur, pœnania vitare: at qui magno et excelso animo præditi sunt, ad mercedem quoque aspirant.

XIII. Tres enim eorum, qui salutem consequuntur, classes esse scio, servorum videlicet, mercenariorum et filiorum. Si servus es; plagas metue. Si mercenarius, mercedem duntaxat specta. Sin autem supra hos assurgis, ac illius es, ut patrem reverere. Bonis operibus stude, quia bonum est patri obtemperare, etiam si ex ea re nihil quæstus

(69) Ἐπεχόμενα. Coll. I et Jes., ἐπιχόμενα, « profusæ. »
 (70) Ἐκδημίαν μεθέλκοντες. « Discessum retrahentes, » id est, a baptismate ægrotantis animum avocantes, ut extrema ejus verba excutiant. non tam ægro, quam sibi ipsis consulentes.
 (71) Ἀμφότερα. In ed. sequitur μὴ, quod auctore coll. delevimus.
 (72) Στενοχωρίαν. Sic plures codd. In ed., στενωχωρίαν.
 (73) Ἐπιζητεῖς. Regg. b, c, d, Or. 4, etc., ζητεῖς.

(74) Προσάγαγε. Quatuor Regg., πρόσγαγε.
 (75) Γενέσθω τι μέσον. « Inter baptismum et mortem, » inquit Nicetas, « aliquid temporis intercedat; ut non modo sacramentum et peccatorum remissionem, quam affert baptismus, habeas; verum etiam mercedem ac remunerationem accipias, ut qui virtutem excolueris. »
 (76) Τῷ δῶρῳ. Par., τὸ δῶρον.
 (77) Εἰ δὲ ὑπὲρ. Sic quatuor Regg. Deest δὲ in ed.
 (78) Τῷ πατρὶ. Deest τῷ in tribus Regg. et Or. 1.

ad te rediturum sit. Hoc ipsum merces est, patri obsequi. Quæ utinam ne contemnamus. Absurdum enim 700 fuerit, cum pecuniis avide præripas, sanitatem in longius differre atque extrahere; cum corpus præpurges, animæ purgationem in aliud tempus reservare; cum ex hac terrena servitute in libertatem vindicari studeas, supernæ libertatis cupiditate minime tangi; cum studium et diligentiam omnem adhibeas, ut magnificas ædes incolas, aut splendidas vestes geras, nihil curæ suscipere, ut ipse summo pretio dignus sis; cum ad bene de aliis merendum promptus sis, de teipso bene mereri nolle. Et quidem si tibi pretio hoc bonum comparare liceret, nullis omnino pecuniis parceres: nunc autem, quia gratuita misericordia proponitur, idcirco tibi prompta et exporrecta beneficentia et liberalitas contemptum parit. Omne tibi tempus ad ablutionem idoneum est, quandoquidem nullum tempus, mortis periculo vacat. Cum Paulo, id est, cum magna illa voce, ad te clamo: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* 95. Quo loco particula, *Nunc*, non certum aliquod tempus, sed tempus omne designat. Et rursus: *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* 96, peccati noctem discutens: quandoquidem in nocte spēs mala, ut testatur Isaias 97, ac inane accipi con-

XIV. Sere, cum serendi tempus fuerit, et fruges comporta, et horrea solve, cum tempus hoc postularit, et tempestive planta, et uvam maturam detonde, et veris temperie fretus navem e portu solve, rursusque oriente heme, marique sævientie, fac eam in portum subducas. Quin tibi quoque, et belli, et pacis tempus sit, et matrimonii ineundi, et a matrimonii opere abstinendi, et amicitia, et dissidii, si quidem ita necesse sit, atque omnis denique rei, si Salomoni auscultandum est 98. Auscultandum est autem; utile enim consilium proponit. At vero salutis tuæ negotium semper age, ac quælibet occasio sit tibi tempus suscipiendi baptismatis. Si autem semper hodiernum diem præteriens, crastinum observes, paulatim differendo, non animadvertis te a pravo illo deludi, ut ita fert illius consuetudo. Da mihi præsens, inquit, futurum Deo; mihi juveniles annos, Deo seniles; mihi voluptates, Deo corpus effectum, nullisque usibus aptum. Verum, quanto in periculo versaris? Quot quamque inopinati rerum casus? Vel bellum 701 oppræserit, vel terræ motus obruerit, vel mare exceperit, vel bellua ra-

95 Ὅν ἡμεῖς μὴ καταφρονούντες φαινόμεθα (79). Ὡς ἔστιν ἀποπον, χρήματα μὲν προαρπάζειν, ὕγεια (80) δὲ ἀναβάλλεσθαι· καὶ σώματα μὲν προκαθαίρειν, ψυχῆς δὲ κάθαρσιν ταμιεύεσθαι· καὶ τῆς μὲν κάτω δουλείας ἐλευθερίαν ζητεῖν (81), τῆς ἄνω δὲ μὴ ἐφίεσθαι· καὶ ὅπως μὲν οἰκῆσεις (82) μεγαλοπρεπῶς, ἢ ἀμφοτέρω, πᾶσαν ποιεῖσθαι σπουδὴν, ὅπως δὲ αὐτὸς πλείστου ἄξιός ἐστι, μὴδὲν (83) φροντίζειν· καὶ ἄλλους μὲν εὖ ποιεῖν πρόθυμον εἶναι, σαυτὸν (84) δὲ μὴ βούλεσθαι. Καὶ εἰ μὲν ὦνιον ἦν σοι τὸ ἀγαθόν, μὴδενὸς ἀν φείδεσθαι χρήματος· εἰ δὲ πρόκειται τὸ φιλιάνθρωπον, καταφρονεῖς τῷ ἐτοίμῳ τῆς εὐπορίας. Πᾶς σοι καιρὸς ἐκπλήσεως, ἐπειδὴ πᾶς ἀναλύσεως. Μετὰ Παύλου βῶ σοι, τῆς μεγάλης φωνῆς· Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· οὐχ ἓνα καιρὸν, ἀλλὰ πάντα τοῦ Νῦν ὀρίζοντος. Καὶ πάλιν· Ἐγείραι, ὁ καθέδωκε, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφανῆσει σοι ὁ Χριστὸς, λύων τὴν νύκτα (85) τῆς ἀμαρτίας· ἐπειδὴ, Ἐν νυκτὶ ἐλπὶς πονηρὰ, κατὰ τὸν Ἰσοῖαν, καὶ τῷ πρωτῷ (86) ληθῆναι λυσιστελέστερον.

96 spes mala, ut testatur Isaias 97, ac inane accipi con-

97 ἸΔ'. Σπεῖρε (87) μὲν ὅτε καιρὸς, καὶ συγκόμιζε (88), καὶ λύε τὰς ἀποθήκας, ὅτε τούτου καιρὸς, καὶ φύτευε καθ' ὄραν, καὶ χειρέσθω σοι βότρυς ὄριμος, καὶ ἀνάγω θεαρήσας ἔαρι, καὶ ἀνελεγε τὴν ναῦν, πάλιν ἀρχομένου χειμῶνος, καὶ τῆς θαλάσσης ἀγριουμένης. Καὶ πολέμου καιρὸς ἔστω σοι, καὶ εἰρήνης, καὶ γάμου, καὶ τῶν οὐ γάμου, καὶ φιλίας, καὶ διαστάσεως, ἀν ταύτης δεήση, καὶ παντὸς ὅλης πράγματος, εἰ τι τῷ Σολομῶντι· πειστέον. Πειστέον (89) δέ· καὶ γὰρ ὠφέλιμος ἡ παραίνεσις. Ἀεὶ δὲ τὴν σωτηρίαν ἐργάζου, καὶ πᾶς ἔστω σοι καιρὸς τοῦ βαπτίσματος ἔρος. Ἐὰν αἰεὶ τὸ σήμερον παρατρέχων, ἐπιτηρῆς τὸ εἰς αὔριον, λανθάνεις (90) ταῖς κατὰ μικρὸν ἀναβολαῖς ὑπὸ τοῦ Πονηροῦ κλεπτόμενος, ὡσπερ (91) ἐκείνου τρόπος. Ἐμοὶ ὅδε τὸ παρὸν, Θεῷ τὸ μέλλον· ἐμοὶ τὴν νεότητα, Θεῷ τὸ γῆρας· ἐμοὶ τὰς ἡδονὰς, ἐκείνῳ τὴν ἀχρησίαν. Ὅσος ὁ περὶ σὲ κίνδυνος! ὅσα τὰ παρ' ἐλπίδα (92) συμπτώματα! Ἡ πόλεμος παρανάλωσεν, ἢ σεισμὸς συνέχλωσεν, ἢ θάλασσα ὑπεδέξατο, ἢ θηρίον ἤρπασεν, ἢ νόσος ἀπώλεσεν, ἢ ψῆξ (93) παραδραμοῦσα, τὸ φαινότατον (τί γὰρ τοῦ ἀποθανεῖν ἀνθρώπου εὐκολώ-

95 II Cor. vi, 2. 96 Ephes. v, 14. 97 Isa. xxxviii, 13. 98 Eccle. iii, 1 sqq.

(79) *Φαινόμεθα*. Regg. hm et ph, φαίνόμεθα.

(80) *Ὑγεια*. Tres Regg., ὑγιείαν.

(81) *Ἐλευθερίαν ζητεῖν*. Par., ἐλευθεριάζειν ζητεῖν.

(82) *Οἰκῆσεις*. Tres Regg., octo Colb. et Or. 4, οἰκήσεις.

(83) *Μηδέν*. Sic quatuor Regg. et decem Colb. In ed., μηδέ.

(84) *Σαυτόν*. Sic quatuor Regg. et duodecim Colb. In Regg. hm et in ed., σαυτόν.

(85) *Τῆς νύκτα*. Reg. ph, τὸ σκότος, « tenebras ».

(86) *Τῷ πρωτῷ*. Tres Regg., tres Colb. et Or. 4,

τὸ πρωτῷ.

(87) *Σπεῖρε*. Regg. ph et Par., σπειραί.

(88) *Καὶ συγκόμιζε*. Sic quinque Regg. et tres Colb. Deest καὶ in ed.

(89) *Πειστέον*. Reg. hm, πιστέον.

(90) *Λανθάνεις*. Sic Cuias. 1, Jes. et Gabr. Sic etiam legit Billius. Deest in ed.

(91) *Ὅσπερ*. Regg. b, c, d, ὅσπερ. Regg. ph, ὅπερ. Mok, τὸ μέλλον. Sic codd. Prave in ed., τῷ μέλλον.

(92) *Ἐλπίδα*. Reg. b, ἐλπιδας.

(93) *Ἡ ψῆξ*. Budzeus, « aut unica aberrans. »

τερον, κἄν μέγα φρονῆς τῇ εἰκόνι;), ἢ πότος (94) Ἀ κλειονάσας, ἢ ἄνεμος κρημνίσας, ἢ ἔκπρος συναρπάσας, ἢ φάρμακον (95) ἐκ προνοίας ἐπιβουλεύσαν, τυχὸν δὲ καὶ ἀντὶ σωτηρίου φανέν δηλητήριον, ἢ διασπῆς ἀπάνθρωπος, ἢ δῆμιος (96) ἀπαράιτητος, ἢ τι τῶν ὄσα ταχίστην ποιεῖ τὴν μετᾶστασιν, καὶ βοηθείας ἰσχυροτέραν.

periculum inventium, vel inhumanus iudex, vel inexorabilis carnifex, vel denique quidpiam eorum, quæ celerem mortem, atque omni ope et auxilio validiorem, efficiunt.

IE'. Εἰ δὲ προκαταλάβοις σεαυτὸν τῇ σφραγίδι, καὶ τὸ μέλλον ἀσφαλίσαιο τῷ καλλίστῳ τῶν βοηθημάτων καὶ στεβρότάτῳ, σημειωθεὶς καὶ ψυχῇ καὶ σώμα, τῷ χρισματι καὶ τῷ Πνεύματι, ὡς ὁ (97) Ἰσραὴλ πάλαι τῷ νυκτερινῷ καὶ φυλακτικῷ τῶν πρωτοτόκων αἵματι (98)· τί σοι συμβήσεται, καὶ τί σοι πεπραγμάτευται; Τῶν Παροιμιῶν ἄκουσον· Ἐὰν γὰρ κἀθῆ, φησὶν, ἀφοβος ἔσῃ· Ἐὰν δὲ καθεύδῃς, ἠδῶκος ὑπνώσεις. Καὶ παρὰ τοῦ Δαβὶδ εὐαγγελισθη· Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ θόου νυκτερινοῦ, ἀπὸ συμπτώματος, καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ. Τοῦτό σοι καὶ ζῶντι μέγιστον εἰς ἀφάλειαν. Πρόβατον γὰρ ἐσφραγισμένον οὐ ῥᾶδίως ἐπιβουλεύεται, τὸ δὲ ἀσήμαντον κλέπταις εὐάλωτον· καὶ ἀπελθόντι δεξιὸν ἐντάριον, ἐσθῆτος λαμπρότερον, χρυσοῦ τιμιώτερον, τάφρου μεγαλοπρεπέστερον, ἀγώνων χοῶν εὐσεβέστερον (99), ἀπαργμάτων ὤρων καιριώτερον, ὧν τοῖς νεκροῖς οἱ νεκροὶ χαρίζονται, νόμον ποιησάμενοι τὴν συνήθειαν. Πάντα οἰχέσθω σοι, πάντα διαρπαζέσθω, χρήματα, κτήματα, θρόνοι, λαμπρότητες, ὄσα τῆς κάτω περιφορᾶς· σὺ δὲ (1) κατάλυσον ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν βλον, μηδὲν ζημιωθεὶς (2) τῶν ἐκ Θεοῦ σοι δοθέντων εἰς σωτηρίαν βοηθημάτων.

et tranquilla mente diem ultimum claude, nullo ex omnibus, quæ Dei beneficio tibi ad salutem concessa sunt, auxilio destitutus.

IC'. Ἀλλὰ φοβῆ, μὴ διαφθέρῃς τὸ χάρισμα, καὶ διὰ τοῦτο ἀναβάλλῃ τὴν κάθαρσιν, ὡς δευτέραν οὐκ ἔχων; Τί δαί; Οὐ φοβῆ, μὴ διώκτῃ καιρῷ κινδυνεύσῃς, καὶ τὸ μέγιστον ὧν ἔχεις, ἀφαιρεθῆς Χριστόν; Ἀρ' οὖν διὰ τοῦτο φεύξῃ καὶ τὸ γενέσθαι Χριστιανός; Ἀπαγε! Οὐχ ὀχλαίνοντος ὁ φόδος (3), παραφρονούντος ὁ λογισμός. Ὡ τῆς ἀνευλαβοῦς ἐλαθείας, εἰ δεῖ τοῦτο εἰπεῖν! Ὡ τῶν τοῦ πονηροῦ σοφισμάτων! Ὅντως σκότος ἐστὶ, καὶ φῶς ὀποκρίνεται. Ὅταν μηδὲν ἰσχύσῃ φανερῶς πολεμῶν, ἀφανῶς ἐπιβουλεύει.

99 Prov. iii, 24. 1 Psal. xc, 5.

(94) Πότος. In nonnullis, et quidem optimæ D ποιεῖ, ποταμός, «fluvius exundans.» Sic etiam legit Nicetas.

(95) Ἡ φάρμακον, etc. Nicetas id exponit de pharmaco consulto temperatio, seu veneno, vel de pharmaco ad purgationem quidem et salutem, medicorum opinione, porrecto; verum ipso eventu, exitiale ac lethale invenio.

(96) Ἡ δῆμιος, etc. Nicet. ἢ δῆμος, «vel factio plebis inexorabilis,» qua sæpe contingit, ut viri insignes perierint.

(97) Ὁς ὁ. Sic quinque Regg. et novem Colb. Deest ὁ in ed.

(98) Αἵματι. Sic plures Regg. et Colb. Or. 1, etc., quorum auctoritate deservimus, καὶ χρισματι, «et unctionibus,» quæ in ed. immediate sequuntur. Has etiam voces nec Nicetas nec Billius agnoscunt.

A puerit, vel morbus extinxerit, vel mica panis, res vilissima, transverse per sauces currens (quid enim hominis interitu facilius, quantumvis ob divinam imaginem gloriaris?), vel immodica crapula, vel ventus in præceps agens, vel equus sessorem secum abripiens, vel pharmacum de industria ad insidias comparatum, fortasse etiam pro salutari periculum inventium, vel inhumanus iudex, vel inexorabilis carnifex, vel denique quidpiam eorum, quæ celerem mortem, atque omni ope et auxilio validiorem, efficiunt.

XV. At si per baptismum teipsum præmunieris, ac pulcherrimo et firmissimo auxilio tibi in futurum caveris, animum scilicet et corpus unctione et Spiritu consignans, quemadmodum olim Israel nocturno illo cruore, qui primigenos tuebatur; quid tibi accidet, et quod tibi præsidium comparatum erit? Audi Salomonis Proverbia: Si sederis, ait, intrepidus eris; si dormieris, suavem somnum carpes⁹⁹. Audi etiam quid tibi læti nuntiet David: Non timebis, inquit, a timore nocturno, ab incurso, et demonio meridiano¹. Hoc tibi et viventi, maximum ad securitatem momentum afferet (pecus enim signata non facile insidiis appetitur, quæ autem minime signata est, a furibus facile capi potest); et vita perfuncto, commodum quoddam, tanquam funebre munus, futurum est, veste splendidius, auro præstantius, tumulo magnificentius, infructuosis libaminibus religiosius, maturorum fructuum primitiis tempestivius, iisque omnibus rebus, quas mortui mortuis largiantur, consuetudinem pro lege observantes. Omnia tibi pereant, omnia diripiantur, pecuniæ, prædia, throni, splendores, ac cætera; quæ vagæ atque incertæ hujus vitæ sunt: tu vero secura

XVI. At metuis, ne gratiam corrumpas, ac proinde purgationi moram producis, utpote nullam alteram jam ultra habens? 702 Quid autem? Non vereris, ne persecutionis tempore in periculum adducaris, ac Christo, possessione omnium, quas habes, præstantissima, spolieris? Num igitur ob hanc causam a suscipiendo Christianismo refugias? Absit! Non est sani hominis hic metus: desipientis est hæc cogitatio. O incautam, ut ita loquar, cautionem! O ingentes pravi illius versutias! Vere

(99) Ἀγώνων χοῶν εὐσεβέστερον. Schol. Τῶν τοῖς νεκροῖς δεδομένων· «Libamina quæ mortuis offerebantur.» Illa porro constabant vino, melle, lacte et oleo, ac mortuorum sepulchris a parentibus et propinquis infundebantur. Dicuntur «infructuosa,» quod cadaveribus impenderentur. In his autem erat quædam pietas, idque spectat Gregorii comparatio. Billius in notis cum Hervagio, commodius legi ἀγώνων, «certamina» arbitrat, quia scilicet olim varia certamina in funeribus clarissimorum virorum proponebantur. Sed nihil opus est Gregorii similitudinem ad hæc certamina detorquere, ut recte Combelsius contra Billium observat.

(1) Εὐ δέ. Reg. ph addit, μοί.

(2) Ζημιωθεὶς. Coisl. 1, ζημιωθῆς.

(3) Φόδος. Comb., λόγος, «sermo.»

Ille caligo est, et lucem ementitur. Cum aperto Marte nihil perficit, insidias obscure tendit; et cum pravus sit, quasi humanus ac bene affectus, consilium dat, ut alterutro certe modo superior omnino discedat, nec ulla ratione ipsius insidias effugiamus.

Id quod hic quoque perspicue molitur. Nam cum tibi in animum inducere nequeat, ut baptismum palam aperteque contempnas ac pro nihilo ducas, per fictam cautionem te eo mulctat, ut in eam fraudem, quam metuis, imprudens per metum incidas; et dum times, ne donum corrumpas, ea ipsa de causa ab hoc prorsus excidas. Atque ille quidem hoc ingenio est, nec unquam versutiæ suæ finem statuet, quandiu nos ad cælum properantes videbit, unde ipse dejectus est. Tu autem, o homo Dei, fac adversarii insidias cognitatas habeas. Etenim adversus habentem, et de rebus maximis, certamen inuit. Ne hostem in consilium adhibeas; ne fidelis fieri ac nominari parvipendas. Quandiu in catechumenorum numero es, in pietatis vestibulo versaris. Intrare te oportet, atrium pertransire, sancta contueri, in Sancta sanctorum prospicere, cum Trinitate conjungi. Magna sunt ea, ob quæ oppugnaris; magno quoque præsidio opus habes. Quocirca fidei clypeum adversus eum objice. Timet te cum armis dimicantem; ac propterea te charismate spoliatur, ut inermem et incautum facilius opprimat. Omnes ætatum gradus, omnia vitæ genera et instituta attingit.

XVII. Juvenis es? Contra pravos affectus, in acie cum subsidio sta, in Dei phalange nomen profitere, adversus Goliath strenue pugna, mille, vel decies totidem hostes cape, ac tibi subijce. Ita flore ætatis fruire; nec tuam juventutem marcescere sustine, imperfecta **703** fide mortuam et extinctam. Senilem ætatem agis, nec a necessarie præstituto die longesahas? Canos reverere; prudentiam, quæ a te requiritur, pro ea, qua nunc teneris, infirmitate, præsta; paucis his diebus, quos reliquos habes, succurre; purgationem senectuti committe. Quid in effeta senectute atque extremo vitæ spirita; juvenilis ætatis vitia pertimescis? An tu etiam expectas, dum mortuus, non jam misericordiam magis, quam tui odium movens, abluaris? An voluptatum reliquias in his vitæ reliquiis expetis? Turpe est, cum ætate consenueris ac defluxeris, libidine tamen te minime consenuisse; sed, vel ea affici, vel eam certe opinionem, per baptismi dilationem, homini-

(4) Ὡς χρηστός. Sic Reg. bm. Coisl. 1 et Comb. Deest ὡς in ed.

(5) Φοβῆ γε. Deest γε in sex Regg.

(6) Ἀντὶ τούτω. Sic plures Regg. et Colb. In ed., ἀντὶ τούτω.

(7) Ἐκπέπτωκε. Regg. a et bm, έπεσεν.

(8) Ὡ ἄνθρωπε. Sic tres Regg. et tres Colb. Deest ὦ in ed.

(9) Πρὸς γὰρ τὸν ἔχοντα. Forte legendum, ἐχθραίνοντα, « inimicum » quamvis Nicetas innuat, hæc verba, πρὸς γὰρ τὸν ἔχοντα ἔρπει ὁ φόβος, « habentem enim invidia persequitur, » ex Sophocle in *Ajacis* tragœdia, a Gregorio mutuata fuisse.

(10) Πολεμῆ. Reg. bm, πολεμεῖ.

(11) Καὶ διὰ. Sic quatuor Regg., etc. In ed. deest, καί.

Καὶ γίνεται σύμβουλος ὡς χρηστός (4), ὃν πονηρός· Ἴν' ἐνί γε τῷ τρόπῳ πάντως ἰσχύσῃ, καὶ μηδαμῶθεν αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλήν διαφύγωμεν. Ὅπερ οὖν κἀνταῦθα σαφῶς τεχνάζεται. Τὸ γὰρ φανερώς καταφρονεῖν τοῦ βαπτίσματος πείθειν οὐκ ἔχων, ζημιοὶ σε διὰ τῆς πλαστῆς ἀσφαλείας, Ἴν' ὁ φοβῆ γε (5), τοῦτο λάθῃς παθῶν διὰ τοῦ φόβου· καὶ τὸ φθεῖραι τὴν δωρεάν δεδοικώς, αὐτῷ τούτω (6) τῆς δωρεᾶς ἐκπέσῃς. Ὅ μὲν οὖν τοιοῦτός ἐστι, καὶ οὐποτε παύσεται τῆς ἑαυτοῦ διπλῆς, ἕως ἂν βλέπῃ πρὸς οὐρανὸν ἐπειγομένους ἡμᾶς, ὅθεν αὐτὸς ἐκπέπτωκεν (7). Σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε (8) τοῦ Θεοῦ, γινῶθι τὴν ἐπιβουλήν τοῦ ἀντικειμένου. Πρὸς γὰρ τὸν ἔχοντα (9), καὶ ὑπὲρ τῶν μεγίστων, ἡ μάχη. Μὴ λάθῃς σύμβουλον τὸν ἐχθρόν· μὴ καταφρονήσῃς τοῦ ἀκούσαι καὶ γενέσθαι πιστός.

B Ἔως εἰ καθυχούμενος, ἐν προθύροις εἰ τῆς εὐσεβείας. Εἴσω γενέσθαι σε δεῖ, τὴν αὐλήν διαβῆναι, τὰ ἅγια κατοπιεῦσαι, εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων παρακύψαι, μετὰ τῆς Τριάδος γενέσθαι. Μεγάλα ἐστὶν ὑπὲρ ὧν πολεμῆ (10)· μεγάλης δεῖ σοι καὶ τῆς ἀσφαλείας. Προβαλοῦ τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως. Φοβεῖται σε μετὰ τοῦ ὄπλου μαχόμενον· καὶ διὰ (11) τοῦτο γυμνοὶ σε τοῦ χαρίσματος, ἵνα κρατήσῃ βῆδόν σου ἀόπλου καὶ ἀφυλάκτου. Πάσης ἡλικίας ἄπτεται, πάσης ἰδέας βίου. Διὰ πάντων ἀποκρουσθήτω.

Quare omni studio propulsetur.

C IZ'. Νέος εἰ; Στῆθι κατὰ τῶν παθῶν μετὰ τῆς συμμαχίας (12), εἰς Θεοῦ παράταξιν ἀριθμηθῆτι, ἀρίστευσον (13) κατὰ τὸν Γολιάθ, λάβε τὰς χιλιάδας, ἢ τὰς μυριάδας. Οὕτω τῆς ἡλικίας ἀπόλαυσον· ἀλλὰ μὴ ἀνάσῃ μαραινθῆναι σου τὴν νεότητα, τῷ ἀτελεῖ τῆς πίστεως νεκρωθεῖσαν. Γηραιὸς εἰ, καὶ τῆς ἀναγκαίας ἐγγύς προθεσμίας; τὴν πολιὰν αἰδέσθητι· ὅς ἦν ἀπαιτῆ (14) φρόνησιν, ἀνθ' ἧς νῦν ἔχεις ἀσθενείας· ταῖς δόλαις ἡμέραις βοήθησον· πίστευσον τῷ γῆρα τὴν κάθαρσιν. Τί φοβῆ τὰ νεότητος ἐν βαθεῖ γῆρα, καὶ ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς; Ἡ καὶ σὺ μένεις, νεκρὸς λουθῆναι, οὐ μᾶλλον ἐλευόμενος, ἢ μισούμενος; Ἡ ποθεῖς τῶν ἡδονῶν τὰ λείψανα (15), βίου λείψανον ὧν; Αἰσχρὸν τὴν μὲν ἡλικίαν παρακμάσαι, μὴ παρακμάσαι δὲ τὴν ἀσέλγειαν· ἀλλ' ἢ πάσχειν

D τοῦτο, ἢ δοκεῖν, διαμέλλοντα (16) πρὸς τὴν κάθαρσιν, Νήπιον ἐστι σοι; Μὴ λαθέτω καιρὸν ἡ κακία· ἐκ βρέφους ἁγιασθήτω, ἐξ ὀνύχων καθιερωθῆτω τῷ Πνεύματι. Σὺ (17) δέδοικας τὴν σφραγίδα διὰ τὸ τῆς

(12) Μετὰ τῆς συμμαχίας. « Cum subsidio, » nempe, baptismatis. Bill., « Cum auxiliariis copiis. » Minus apte quidem; David enim, non « auxiliariibus copiis, » sed Dei præcipue auxilio munitus, pugnavit adversus Goliath. Ea certe Gregorii mens est, ut Christianus baptismatis auxilio fretus, adversus diabolum in acie stet.

(13) Ἀρίστευσον. Sic quinque Regg., Coisl. 1 et Or. 1. In ed., ἀρίστευε.

(14) Ἀπαιτῆ. Regg. bm, ph et Or. 1, ἀπαίτεϊ.

(15) Τὰ λείψανα. Sic quatuor Regg. Deest τὰ in ed.

(16) Διαμέλλοντα. Comb., ἐμβραδύνοντα.

(17) Σὺ. Coisl. 1, σὺ δέ.

φύσεως ασυνηες· ὡς μικροφυχοῦς ἡ μήτηρ (18), καὶ ἀλιγρόπιστος! Ἡ Ἄννα δὲ, καὶ πρὶν ἢ (19) γεννηθῆναι τὸν Σαμουὴλ, καθυπέσχετο τῷ Θεῷ, καὶ γεννηθῆντα, ἱερὸν εὐθύς ποιεῖ, καὶ τῇ ἱερατικῇ στολῇ συνανέτρεψεν, οὗ τὸ ἀνθρώπινον φοβηθεῖσα, τῷ δὲ Θεῷ πιστεύσασα. Οὐδὲν δεῖ σοι περιαιμμάτων καὶ ἐπρασμάτων, οἷς ὁ πονηρὸς συνεισέρχεται, κλέπτων εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ σέβας, ἐν τοῖς κουφοτέροις. Δὸς αὐτῷ τὴν Τριάδα, τὸ μέγα καὶ καλὸν φυλακτήριον.

in leviorum hominum animos simul irrepit, venerationem Deo debitam furtim ad se transferens. Trinitatem ipsi da, magnam, inquam, illud et pulchrum amuletum.

ΙΗ'. Τί ἐστὶ; Παρθενίαν ἀσκαῖς; Τῇ (20) καθάρσει σφραγισθῆτι· ταύτην ποιῆσαι (21) τοῦ βίου κοινωνόν, καὶ συνόμιλον· αὕτη (22) ῥυθμιζέτω σοι, καὶ βίον, καὶ λόγον, πᾶν μέλος, πᾶν κίνημα, πᾶσαν ἀσθησιν. Τίμησον αὐτήν, ἵνα σε κοσμήσῃ, ἵνα δῶ τῇ σῆ κεφαλῇ στέφανον χαρίτων, στεφάνῳ δὲ τρυφῆς ὑπερασπίσῃ (23) σου. Δέδουσαι γάμῳ; Καὶ τῇ σφραγίδι συνδέθητι· ταύτην συνοικισον σεαυτῷ τῆς σωτηρίας φύλακα· πόσων (24) εὐνοῦχων οἰεῖ, πόσων θυρωρῶν οὖσαν ἀσφαλετέραν; Ὀβῶσα σαρκὶ συνεζεύχθης (25): μὴ φοβηθῆς τὴν τελείωσιν. Καθαρὸς εἶ, καὶ μετὰ τὸν γάμον· ἐμὸς ὁ κίνδυνος, ἐγὼ τούτου συναρμοστής, ἐγὼ νυμφοστόλος. Οὐ γὰρ, ἐπεὶ (26) ἡ παρθενία τιμωτέρα, ἐν τοῖς ἀτίμοις ὁ γάμος. Μιμήσομαι Χριστὸν, τὸν καθαρὸν νυμφαγωγόν, καὶ νυμφίον, ὃς καὶ θαυματουργεῖ γάμῳ, καὶ τιμᾶ σζυγίαν τῇ παρουσίᾳ. Μόνον ἔστω γάμος καθαρὸς (27), καὶ πόθοις ῥυπαροῖς ἀνεπίμικτος. Ἐν αἰτῷ μόνον· λάβε παρὰ τοῦ δώρου τὴν ἀσφάλειαν, καὶ δὸς τῷ δώρῳ τὴν ἀγνείαν κατὰ καιρὸν, ἕως εὐχῆς πρόκειται προθεσμια, καὶ ἀσχολιας (28) τιμωτέρα, καὶ ταύτην ἐκ κοινῆς ὁμολογίας καὶ συναινεσεως. Οὐ γὰρ νομοθετοῦμεν, ἀλλὰ παραινῶμεν, καὶ τῶν σῶν τι λαβεῖν ὑπὲρ σοῦ βουλόμεθα, καὶ τῆς κοινῆς ὑμῶν ἀσφαλείας ἕνεκεν (29). Ἐν κεφαλῇ δὲ εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν οὐ βίος, οὐκ ἐπιτήδευμα, ὃ μὴ τοῦτο λυσitelέστερον. Δέξαι, ὃ ἐν ἐξουσίᾳ (30), τὸν χαλινόν· ὃ ἐν δουλείᾳ, τὴν ἰσοτιμίαν· ὃ ἀθυμῶν, τὴν παραμυθίαν· ὃ ἐν εὐθυμίᾳ, τὴν παιδαγωγίαν, ὃ πένθης, τὸν ἀσυλον πλουτόν· ὃ εὐπορῶν, τὴν καλὴν ὦν ἔχεις οἰκονομίαν. Μηδὲν σοφίσῃ, μηδὲν τεχνάσῃ κατὰ τῆς σεαυτοῦ (31) σωτηρίας. Κἂν γὰρ τοὺς ἄλλους παραλογιζώμεθα, D

A bus præbere. Infans tibi est? Ne occasionem improbitas arripiat: ab infantia sanctificetur, ab ipsis unguiculis Spiritui consecratur. At propter naturæ imbecillitatem sigillum metuis? Quam imbecillis animi mater es pusillæque fidei! Anna vero Samuelem, prius etiam quam procreatus esset, Deo novit; atque in lucem editum statim consecravit, ac cum sacerdotali stola educavit, nihil homani verita, sed Deo fidem habens. Nihil tibi amuletis, nec incantamentis opus est, quibuscum pravius ille in leviorum hominum animos simul irrepit, venerationem Deo debitam furtim ad se transferens. Trinitatem ipsi da, magnam, inquam, illud et pulchrum amuletum.

XVIII. Quid præterea? Virginitatem colis? Baptismo consignare: hunc tibi vitæ socium et familiarem ascisce. Illic tibi, et vitam, et verba moderetur, omnia membra, omnes animi motus, omnes sensus. Honore eum complectere, ut te ornet, capitique tuo gratiarum coronam necet, et corona deliciarum te protegat. Matrimonii vinculis strictus es? Baptismo quoque constringere: hunc tibi contubernalem adjunge pudicitiae custodem, innumeris eunuchis et janitoribus tutiorem. Nondum carni copulatus es? Ne baptismi perfectionem extimescas. Purus ac mundus es, inuito etiam matrimonio; in me hoc periculum recipio, ego harum nuptiarum conglutinator, ego auspex. Nec enim, quia honoratior est virginitas, idcirco turpe et ignominiosum est matrimonium. Christum imitabor, purum, inquam, illum pronubum et sponsum, qui et miraculum in nuptiis edit, et 704 conjugium præsentia sua honestat. In id tantum incumbe, ut purum sit matrimonium, atque ab obscenarum cupiditatum contagione liberum. Hoc unum posco; a dono securitatem accipe, ac vicissim istud dono repende, ut certo tempore, quandiu scilicet assignatum fuerit orationi tempus, omni negotio præstabilius, a re uxoria abstineas, idque ex communi pacto et consensu. Non enim legem sancimus, sed consilium damus; ac quidpiam eorum, quæ tua sunt, ad utilitatem tuam communemque utriusque vestrum securitatem, accipere volumus. Ut autem in summa dicam, nullum vitæ genus est, nullum studium et institutum, cui non hoc conductibilis sit. Qui conditione libera gaudes, frenum ac-

¹ 1 Reg. i, 11 sqq. ² Eccli. xxxii, 3. ³ Joan. ii, 1 sqq.

(18) *Μικρόφυχος ἡ μήτηρ*. Plures Regg., μικρόφυχος εἶ μήτηρ.

(19) *Πρὶν ἢ*. Deest ἢ in pluribus codd.

(20) *Τῇ*. Reg. ph, καὶ τῇ.

(21) *Ποίησαι*. Duo Regg., ποιήσον.

(22) *Αὕτη*. Nempe, καθάρσις, «lavacrum vitam tibi et sermones componat.»

(23) *ὑπερασπίσῃ*. Savil., ὑπερασπίει, «proteget.»

(24) *Πόσων*, etc. «Quot putas eunuchis, quot janitoribus tutiorem?»

(25) *Συνεζεύχθης*. Comb., συνεδέτης.

(26) *Ἐπί*. Quinque Regg. et Or. 1, et.

(27) *Καθαρός*. Reg. bim, Chrys. et Or. 1, λαμπρός, «splendendum matrimonium.»

(28) *Ἀσχολιας*. Coisl. 1, ἀσχολια.

(29) *ἕνεκεν*. Deest in tribus Regg., Coisl. 1 et Or. 4.

(30) *Ὁ ἐν ἐξουσίᾳ*. Bill. «Qui in potestate et imperio es.» Quaatum conjicere possumus, non agitur hic de iis qui imperio potiuntur, sed de iis qui conditione «libera,» gaudent, seu, qui sui juris sunt, quibus opponuntur, qui conditione «servili» premuntur, juxta illud Apost. ad Galat. iii, 28, «Non est servus neque liber; omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.»

(31) *Σεαυτοῦ*. Quatuor Regg., tres Colb. et Or. 1, σῆς. «Nihil adversus animæ tuæ,» etc. Id est, nihil callidioris consilii adversus tuam ipsius salutem excogita, lingens scilicet te propter baptismi reverentiam procrastinatione uti, cum revera eam differendi sacramenti causam habeas, ut libentius tuis indulgeas voluptatibus. Nam quamvis alios fefellerimus, conscientia tamen nostræ fucum facere non poterimus.

cipe; qui servilli premeris, æqualem honoris gradum; qui in mœrore versaris, solatium; qui læto atque hilari es animo, disciplinam; qui rerum inopia laboras, opes tuas, nec direptioni obnoxias; qui divitiis affluis, præclaram facultatum tuarum lulem captiose comminiscere, nihil machinare. Nam quam poterimus. Ac profecto adversus seipsum

XIX. At in media hominum frequentia versaris, ac publicarum rerum cura et administratione inquinaris: atque idcirco metuis, ne misericordia, quam per baptismum consecutus es, depereat? Simplici oratione tecum agam. Forum quoque ipsum, si fieri potest, cum pulchro comitatu fuge, aquilæ, vel, ut magis apposite dicam, columbæ pennis tibi ipsi impositis. (Quid enim tibi cum Cæsare, aut Cæsaris rebus?) Atque ita fuge, ut non ante conquiescas, quam eo perveneris, ubi nec peccatum est, nec infuscatio, nec serpens in via mordens, piosque tuos gressus impediens. Abripe animam tuam ex hoc mundo; fuge Sodomam; incendium fuge; irretorto oculo gradere, ne in salis lapidem concreas. In montem salutis causa te confer, ne simul corripiaris. Quod si jam occupatus es, ac necessariis vinculis astrictus, ita tecum ipse disputa, vel ego potius tecum disputabo. Præstat quidem, et bonum consequi, et purgationem tueri ac conservare: verum si utrumque non datur, illud certe præstat,

705 in rerum publicarum administratione nonnihil interdum sordium contraxisse, quam omnino a gratia excidere: quemadmodum scilicet a patre et hero quandoque objurgari satius est, quam domo ejici: et exiguo splendore perstringi, quam prorsus obscurari. Prudentum porro et cordatorum virorum est, ut in bonis meliora et excellentiora, ita in malis minora et leviora eligere. Quocirca ne tantopere purgationem formides. Ea enim, quæ recte et cum laude gerimus, a justo et benigno rerum nostrarum judice semper ad vitæ nostræ studia atque instituta, tanquam ad amissimam quandam, exiguntur. Atque ita plerumque accidit, ut qui in civili vita et in medio posita, aliquid honeste et ex virtute fecerit, in meliori causa sit, quam qui a publicis muneribus feriat, officio suo non usquequaque perfunctus fuerit: quemadmodum, ut mea fert opinio, mirabilis est hominem compedibus vinctum nonnihil progredi, quam nullo onere impeditum, currere: mirabilis item, eum, qui per cœnum incedat, leviter aspergi, quam eum, qui pura via iter faciat, purum ab omni macula manere. Argumento est Raab meretrix, cui, alioqui parum laudate, hospitalitatis sola justitiæ laudem attulit; et publicanus, quem una tantum humilitas extulit, nullo alio nomine commendatum; ut tibi documento sit, ne de tua salute temere desperes.

XX. Verum, dicit quispiam, quid mihi ex ea re accesserit, si per baptismum præoccupatus fuero, atque omnes vitæ suavitates mihi ipsi ob hujusmodi celeritatem præclusero, cum voluptatibus interim indulgere liceat, atque ita demum gratiam assequi?

(32) Καταπαύσης. Duo Regg., καταπαύσεις. Coisl. et Jes., καταλύσης.

(33) Σεαυτού. In nonnullis, έαυτού.

(34) Προκατέχη. Or. 1, προκατέχεις.

(35) Καί τυχεις. Sic sex Regg. et tres Colb. Deest καί in ed.

(36) Ούτω καί. Sic Reg. ph et Comb. Deest

A ἡμᾶς γε αὐτοὺς οὐ δυνησόμεθα· ὡς εὐ γε καθ' ἑαυτοῦ παίζειν, λίαν ἐπισφαλὲς καὶ ἀνόητον. ἡμῶν ἰνῶπια laboras, opes tuas, nec direptioni obnoxias; administrationem. Nihil adversus animæ tuæ saluti licet aliis fucum faciamus, nobis quidem ipsis nulludere, admodum periculosum et stolidum est:

10'. Ἄλλ' ἐν μέσῳ στρέψη, καὶ μολύνη τοῖς δημοσίοις· καὶ δεινὸν, εἰ σοὶ δαπανηθήσασθαι τὸ φιλάνθρωπον; Ἄπλοῦς ὁ λόγος· Εἰ μὲν οἶδόν τε, φύγε καὶ τὴν ἀγορὰν μετὰ τῆς καλῆς συνοδίας, πτέρυγας αἰετοῦ σεαυτῷ περιθεῖς, ἢ περιστερᾶς, ἐν' οἰκειότερον εἶπω (τί γάρ σοι καὶ Καίσαρι, ἢ τοῖς Καίσαρος;). Ἔως οὐ καταπαύσης (32), οὐ μὴ ἔστιν ἁμαρτία, μηδὲ μελάνωσις, μηδὲ δάκνων ὕψις ἐφ' ὁδοῦ, κωλύων σου τὰ κατὰ θεὸν διαβήματα. Ἄρπασον τὴν σεαυτοῦ (33) ψυχὴν ἐκ τοῦ κόσμου· φύγε Σόδομα· φύγε τὸν ἐμπρησμόν· ὄδευσον ἀμεταστρεπτί, μὴ παγῆς λίθος ἄλως· εἰς τὸ ὄρος σῴζου, καὶ συμπαρηληφθῆς. Εἰ δὲ προκατέχη (34), καὶ δέδωσαι δεσμοῖς ἀναγκαίοις, ἐκεῖνο σεαυτῷ διαλέχθητι, μᾶλλον δὲ σοὶ αὐτὸς διαλεχθήσομαι· Κρεῖσσον μὲν καὶ τυχεῖν (35) τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ φυλάσσειν τὴν κάθαρσιν· εἰ δὲ ἀμφοτέρα μὲν ἐνδέχεται, κρεῖσσόν ποτε μικρὰ μολυνθῆναι τοῖς σοῖς δημοσίοις, ἢ παντάσῃ ἐκπεσεῖν τῆς χάριτος· ὥσπερ, οἶμαι, κρεῖσσον ἐπιτιμηθῆναι τι παρὰ πατρὸς καὶ δεσπότου, ἢ ἀπωσθῆναι· καὶ μικρὸν ἀγάζεσθαι, ἢ παντελῶς σκοτιζέσθαι. Σωφρόνων δὲ, ὥσπερ τῶν ἀγαθῶν τὰ μεῖζω καὶ τελειώτερα, οὕτω καὶ (36) τῶν κακῶν ἀπρεῖσθαι τὰ ἐλάττω τε καὶ

C κούφωτερα. Διὰ τοῦτο μὴ λίαν φοβηθῆς τὴν κάθαρσιν. Κρίνεται γὰρ αἰεὶ μετὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ κατορθούμενον, παρὰ τοῦ δικαίου καὶ φιλανθρώπου τῶν ἡμετέρων κριτοῦ. Καὶ μικρὸν κατορθώσας πολλάκις ὁ ἐν τῷ μέσῳ, πλέον (37) ἔσχε τοῦ ἐν ἐλευθερίᾳ μὴ τὸ πᾶν κατορθώσαντος· ὥσπερ, οἶμαι, παραδοξότερον ἐν πέδειαις μικρὰ προβαίνειν, ἢ τρέχειν μηδενὶ βαρούμενον· καὶ διὰ βορβόρου μικρὰ βαντίζεσθαι, ἢ καθαρόν εἶναι διὰ καθαρᾶς ὁδοῦ φερόμενον. Τεχμήριον δὲ τοῦ λόγου, καὶ Ῥαὰβ τὴν πόρνην ἐν ἐδικαίωσέ μου (38), ἢ φιλοξενία, τᾶλλα οὐκ ἐπαινουμένην· καὶ τὸν τελώνην ἐν ὕψυσει, ἢ ταπεινώσει, οὐδὲν ἄλλο μαρτυρηθέντα· ἵνα σὺ μάθῃς, σεαυτοῦ μὴ βραδύως (39) ἀπογινώσκειν.

progredi, quam nullo onere impeditum, currere: mirabilis item, eum, qui per cœnum incedat, leviter aspergi, quam eum, qui pura via iter faciat, purum ab omni macula manere. Argumento est Raab meretrix, cui, alioqui parum laudate, hospitalitatis sola justitiæ laudem attulit; et publicanus, quem una tantum humilitas extulit, nullo alio nomine commendatum; ut tibi documento sit, ne de tua salute temere desperes.

K'. Ἄλλὰ τί μοι πλέον, φησὶ, προκατασχθέντι διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ τερπνὸν τοῦ ζῆν ἐμαυτῷ διὰ τοῦ τάχους ἀποκλείσαντι, ἐνδὸν ἐφεῖναι ταῖς ἡδοναῖς, καὶ τηνεαῦτα τυχεῖν τῆς χάριτος; Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἐν τῷ ἀμπελῶνι προκεκμηκόσιν ὑπῆρξί τι

καὶ in ed.

(37) Πλέον. Quatuor Regg., κλειόν.

(38) Ἐν ἐδικαίωσέ μου. e Unum solum, nempe, e hospitalitas. e Sic tres Regg. et tresdecim Colb. In ed., ἐνδικαίωσέ μου.

(39) Μὴ βραδύως. Sic tres Regg. In ed., βραδύως μῆ.

πίδον, Ἰσου τοῦ μισθοῦ δοθέντος καὶ τοῖς τελευταίοις. Ἀπὸ τῆς ἀναβολῆς ἐξείπων τὸ ἀπόρρητον· καὶ σε τῆς κακουργίας (40) οὐκ ἐπαινῶν, ἐπαινῶ τῆς ἐξαγορεύσεως. Ἀλλὰ δεῦρο, καὶ τὴν παραβολὴν ἐρμηγεύθητι, ὡς ἂν μὴ βλάβη (41) τοῖς γεγραμμένοις ἐξ ἀπειρίας. Πρῶτον μὲν, οὐ περὶ τοῦ βαπτίσματος ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς πιστευόντων, καὶ εἰς τὸν καλὸν ἀμπελῶνα εἰσέρχοντων, τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀφ' ἧς γὰρ ἡμέρας καὶ ὥρας ἐπίστευσεν ἕκαστος, ἀπ' ἐκείνης καὶ (42) ἀπαίτεται τὴν ἐργασίαν. Ἐπειτα, εἰ καὶ τῷ μέτρῳ τοῦ μόχθου (43), πλεῖον εἰσῆγγαν οἱ προεισελθόντες (44), ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ μέτρῳ τῆς προαιρέσεως· καὶ τυχόν τοῖς τελευταίοις, ἐκ ταύτης καὶ πλεῖον ὠφελετο, εἰ καὶ παράδοξός πως ὁ λόγος. Τοῦ μὲν γὰρ ὕστερον εἰσελθεῖν, τὸ καὶ ὕστερον κληθῆναι πρὸς τὴν ἀμπελοφυγίαν αἰτιον· τῶν ἄλλων δὲ τὸ διάφορον (45) ὅσον ἐπισκεψώμεθα· οἱ μὲν οὐ πρότερον ἐπίστευσαν, οὐδὲ εἰσῆλθον, πρὶν ἢ συμφωνηθῆναι αὐτοῖς τὸν μισθόν· οἱ δὲ ἀσύμφωνοι τῇ ἐργασίᾳ προσῆλθον, ὃ μείζονός ἐστι γνῶρισμα πίστεως. Καὶ οἱ μὲν φθονεράς, καὶ γογγυστικῆς εὐρέθησαν ὄντες φύσεως (46)· οἱ δὲ οὐδὲν ἐγκαλοῦνται τοιούτων. Καὶ τοῖς μὲν μισθὸς ἦν τὸ διδόμενον, καίπερ οὐσί πονηροῖς, τοῖς δὲ ἡ χάρις (47)· ὥστε καὶ ἀνοίαν ἐγκληθέντες, εἰκότως τοῦ πλείονος ἐστερήθησαν. Τί δ' ἂν καὶ (48) αὐτοῖς ὀφισθεῖσιν ἐγένετο, καταμάθωμεν· τὸ ἴσον τοῦ μισθοῦ δηλονότι. Πῶς οὖν αἰτιῶνται τὸν ἐργοδότην, ὡς διὰ τὸ τῆς ἰσότητος ἀνίστον; Ταῦτα πάντα τὴν τοῦ Ἰερωτοῦ ὑφαιρεῖ (49) χάριν τοῖς πρώτοις, καὶ εἰ προκαμῆχασιν. Ἐξ ὧν συμβαίνει καὶ (50) δικαίαν εἶναι τὴν τοῦ Ἰσου διανομήν, ἀντιμετρομένης (51) τῷ πότῳ τῆς προαιρέσεως.

venerant factum sit, consideremus. Certe æqualem rationem conductorem criminantur, velut in æquæ omnia sudoris gratiam primis subtrahunt, etiamsi æquali huic mercedis distributioni æquitas sua pensata.

ΚΑ'. Εἰ δὲ καὶ τὴν τοῦ λουτροῦ δύναμιν ἡ παραβολὴ σκιογραφεῖ (52), κατὰ τὴν σὴν ἐξήγησιν· τί κωλύσει (53) καὶ προεισελθόντα, καὶ καυσωθέντα, μὴ βασκαίνειν τοῖς τελευταίοις, ἢ αὐτῷ τούτῳ (54) πλεον ἐχῆς τῷ φιλανθρώπῳ, καὶ χρέος, ἀλλὰ μὴ χάριν λαβεῖν τὴν ἀντίδοσιν· Ἐπειτα εἰσελθόντας ἐκεῖ

* Matth. xx, 1 sqq.

(40) *Τῆς κακουργίας*. Sic plures Regg. et duodecim Colb. Deest τῆς in ed.

(41) *Βλάβη*. Reg. ph, Coisl. 1, Or. 1, Comb., βλάβη. « Ne quid damni per imperitiam ex littera accipias. »

(42) *Καί*. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(43) *Μόχθου*. Jes., κόπου.

(44) *Οἱ προεισελθόντες*. Sic quinque Regg. et Or. 1. Deest οἱ in ed.

(45) *Διάφορον*. Sic sex Regg., septem Colb., Coisl. 2, etc. In ed., ἀδιάφορον.

(46) *Φύσεως*. Coisl. 2 et Or. 1, γώμης.

(47) *Ἡ χάρις*. Deest ἡ in sex Regg., tribus Colb., etc.

(48) *Τί δ' ἂν καί*, etc. Bill. « Quid autem ipsi quoque accepturi erant, si serius ipsis venire con-

A Neque enim, qui priores in vinea laborarunt, meliori idcirco conditione fuerunt, æqua nempe mercede postremis quoque persoluta. Negotio me liberasti, quisquis tandem es, qui talia profers, dum procrastinationis istius arcanum ægre tandem extulisti: et quamvis consilii tui perversitatem improbem, eo tamen nomine te laudo, quod eam aperte confessus es. Verum adesdum, et parabolæ expositionem accipe, ne ex hoc Scripturæ loco per imperitiam in fraudem incidas. Primum hic de baptismo non agitur, sed de his, qui aliis atque aliis temporibus fidem amplectuntur, atque in pulchram vineam, hoc est, Ecclesiam, ingrediuntur. Nam ex qua die atque hora ad fidem quisque accessit, ab eadem quoque hoc ab eo exigitur, ut operi manum admoveat.

B Deinde, tametsi quantum ad laboris modum, plus 706 contulerint, qui priores ingressi sunt, non tamen, quantum ad bonæ voluntatis mensuram. Ea etiam ratione, postremis fortasse amplior merces debebatur, etsi quodammodo absurdam videri possit, quod dico. Nam quod posterius ingressi sint, ea causa fuit, quia posteriores ad vitis excolendæ operam vocati sunt. In cæteris autem rebus quantum alios antecelluerint, videamus. Illi quidem non prius crediderunt, nec ingressi sunt, quam ipsis ex conventu merces constituta fuisset: hi autem nulla condita mercede ad laborem accesserunt, quod quidem majoris fidei argumentum est. Præterea, illi invidiæ, et ad murmurandum proclivis naturæ esse inventi sunt: his nihil tale objicitur. Tum etiam, illis merces erat quod dabatur, etiamsi improbris et malignis: his gratia. Quamobrem stoliditatis etiam et amentitiæ damnati, ampliori mercede merito privati sunt. Quid autem et iis qui tarde ipsi mercedem acceperunt. Qua igitur fronte operum mercedis persolutione ab æquitate recedentem? Hæc priores labore fatigati sint. Ex eoque efficitur, ut constet, nimirum animi voluntate cum labore com-

C etiam, illis merces erat quod dabatur, etiamsi improbris et malignis: his gratia. Quamobrem stoliditatis etiam et amentitiæ damnati, ampliori mercede merito privati sunt. Quid autem et iis qui tarde ipsi mercedem acceperunt. Qua igitur fronte operum mercedis persolutione ab æquitate recedentem? Hæc priores labore fatigati sint. Ex eoque efficitur, ut constet, nimirum animi voluntate cum labore com-

XXI. Sed demus, lavacri quoque vim et facultatem, juxta hanc expositionem tuam parabola designari; quid prohibet, quominus ipse, et prior ingressus, et diei æstum perpessus, postremis non invidias, ut humanitate quoque ipsa et animi facilitate ac benignitate superior sis, atque remuneratio-

tigisset? Æquam utique mercedem. » Non recte, cum hæc ad mormuratores detorqueat, quæ ad eos, qui tarde venerant, referenda sunt.

(49) *Υφαιρεῖ*. Sic Regg. bm, ph, tres Colb., duo Coisl. et Or. 1. In ed., ὑφαιρεῖν.

(50) *Ἐξ ὧν συμβαίνει, καί*. In nonnullis, ἐξ ὧν τί συμβαίνει; καί, etc.

(51) *Ἀντιμετρομένης*. Coisl. 1, ἀντιμετρομένην.

(52) *Σκιογραφεῖ*. Duo Regg. et Or. 1, σκιογραφεῖ.

(53) *Τί κωλύει*. Tres Regg., tres Colb. et duo Coisl., τί κωλύει σε. Or. 1, τί κωλύει καὶ σε.

(54) *Ἰν' αὐτῷ τούτῳ*. Duo Coisl., ἵνα αὐτὸ τοῦτο.

nem, non beneficii et gratiæ, sed debiti loco accipias? Huc etiam accedit, quod ita demum operarios mercedem accipere vult parabola, si in vineam ingressi fuerint, ac non ab ea aberraverint; quod quidem tibi periculum imminet. Quamobrem si tibi exploratum esset fore, ut ita sentiens, ac de labore aliquid malitiose subtrahens, baptismum consequeris, ignoscendum tibi esset ad huiusmodi rationes confugienti, ac nonnihil lucri ex Domini benignitate facere cupienti; ut illud non dicam, hoc ipsum amplius laborare, amplioris mercedis loco habendum **707** esse, his quidem certe, qui animo sunt non omnino illiberali et sordido. Cum autem periculum tibi sit, ne, dum huiusmodi lucra consecaris, a vinea prorsus excidas, et dum parva et exigua obiter colligis, sorte ipsa mulcteris; age, verbis meis oppositionibus missis factis, simplici animo, et citra tuæ compos flat, ex hac vita abripiaris, atque imprudens in perniciem tuam huiusmodi captiones et argutias comminiscaris.

XXII. Quid autem? Nonne, inquires, benignus et facilis est Deus? Nam et cogitationes humanas cognoscit, et animi nostri desiderium explorat, baptismique votum pro baptismo ducit. Ænigmati simile quiddam narras, si apud Deum, propter ipsius benignitatem, is pro illuminato habetur, qui luminis expers est, aut etiam intra regnum cælorum est, qui eo frui expetit, cum interim ea minime faciat, quæ ad cælestis regnum iter aperiunt. Ego vero, quid de his rebus sentiam, libere dicam; ac futurum arbitror, ut prudentes viri sententiæ meæ calculum suum addant. Eorum, qui donum consecuti sunt, alii quidem prius a Deo et salute sua prorsus aversi erant, qui videlicet per omnia flagitiorum genera grassabantur, et de industria vitium amplexabantur. Alii quodammodo semimali, ac medio inter virtutem et vitium loco positi; ii nempe, qui tametsi malum perpetrarent, id tamen, quod perpetrabant, minime probabant, quemadmodum nec morbum suum qui febri direxantur. Alii etiam ante lustricam initiationem honeste et cum laude vivebant; illi quidem ex bona indole, isti vero quod ad baptismum seipsos sedulo ac studiose præpurgarent: qui etiam post baptismum præstantius adhuc cautiusque vitam instituant: illud, ut bonum consequerentur; hoc, ut tueantur atque conservent. In his porro, ut meliores illi judicandi sunt, qui de improbitate quidpiam remiserunt, quam qui omnino improbi et scelerati

λαμβάνειν τοὺς ἐργάτας, οὐ διαμαρτόντας τοῦ ἀμπελῶνος· ὁ σοὶ παθεῖν, κίνδυνος. Ὅστε εἰ μὲν ἦν δῆλον, ὅτι τεύξη τῆς δωρεᾶς, οὕτω φρονῶν, καὶ ὑποκρῆτων τι κακούργως τῆς ἐργασίας, συγγνωστὸν ἦν σοὶ πρὸς τοὺς τοιοῦτους καταφεύγοντι λογισμοὺς, καὶ παρακερδαίνειν τι βουλομένῳ τῆς τοῦ Δεσπότου φιλικῆς ἀνθρωπίας· ἵνα μὴ λέγω, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ καμτεῖν πλέον, πλείων μισθὸς τῷ μὴ πάντῃ κατηλικῶ τὴν διάνοιαν. Εἰ δὲ κίνδυνός σοι, τοῦ ἀμπελῶνος παντελῶς ἐκπεσεῖν διὰ τῆς ἐμπορίας, καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον ζημιῶν τὰ μικρὰ παρεκλέγων· φέρε, τοῖς ἐμοῖς πελοσθητι λόγοις· ἀφείς τὰς τοιαύτας (55) παρεξηγήσεις καὶ ἀντιθέσεις, ἀσυλλογίστως τῷ δώρῳ πρόσθετο, μὴ προαναρπασθῆς (56) τῶν ἐλπίδων, καὶ κατὰ σεαυτοῦ λάθῃς (57) τὰ τοιαῦτα σοφίζόμενος.

obtempera, pravisque hęc interpretationibus et argutationem, ad donum accede, ne, antequam spei tue compos fiat, ex hac vita abripiaris, atque imprudens in perniciem tuam huiusmodi captiones et argutias comminiscaris.

KB. Τί δαί; Οὐχὶ φιλόανθρωπον, φησὶ, τὸ θεῖον; Καὶ γνωστικὸν γὰρ ἐννοίων, δοκιμάζει τε τὴν ἐφεσιν, καὶ ἀντὶ βαπτίσματος, ποιεῖται τὴν ὁρμὴν τοῦ βαπτίσματος. Αἰνίγματι λέγεις ὁμοίον, εἰ πεφωτισμένος ἐστὶ Θεῷ (58), διὰ τὸ φιλόανθρωπον, ὁ ἀφωτιστός, ἢ καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὁ ταύτης τυχεῖν σπουδάζων, δίχα τοῦ πράττειν τὰ τῆς βασιλείας. Ἐγὼ δὲ, ὡς ἔχω περὶ τούτων, εἰπεῖν θαρρήσω· οἶμαι δὲ καὶ τῶν ἄλλων συνθήσεσθαι τοὺς νοῦν ἔχοντας. Τῶν τυχόντων τῆς δωρεᾶς, οἱ μὲν παντελῶς ἦσαν ἄλλοτριοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σωτηρίας, πᾶν εἶδος κακίας διεξεληθόντες, καὶ εἶναι κακοὶ σπουδάζοντες (59)· οἱ δὲ ἡμιμολοῦντοί πως, καὶ μέσως ἔχοντες ἀρετῆς καὶ κακίας· οἱ τὸ μὲν κακὸν ἐπραξάν, τῷ πρᾶττομένῳ δὲ οὐ συνήνεσαν, καθάπερ οἱ πυρέττοντες τῷ ἑαυτῶν ἀρρωστήματι. Οἱ δὲ καὶ πρὸ τῆς τελειώσεως (60) ἦσαν ἐπαινετοὶ· οἱ μὲν ἐκ φύσεως (61), οἱ δὲ κατὰ σπουδὴν προκαθαίροντες ἑαυτοὺς τῷ βαπτίσματι· καὶ μετὰ τὴν τελειότητα πεφήνασι κρείττους καὶ ἀσφαλέστεροι· τὸ μὲν, ἵνα τύχῃσι τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ δὲ, ἵνα φυλάξωσιν. Ἐν τούτοις, βελτίους μὲν τῶν (62) παντάπασι πονηρῶν, οἱ τῆς κακίας τι ὑφιέμενοι· βελτίους δὲ τῶν μικρόν τι (63) ὑφιέμενων, οἱ σπουδαιότεροι καὶ προσαρώσαντες (64) ἑαυτοὺς τοῦ βαπτίσματος· ἔχουσι γὰρ τι πλέον (65), τὴν ἐργασίαν. Οὐ γὰρ, ὡς περ τῶν ἀμαρτημάτων ἐξάλειψιν ἔχει τὸ λουτρὸν, οὕτω καὶ τῶν κατορθωμάτων ἀναίρεισιν. Τούτων δὲ αὐτῶν

(55) Τὰς τοιαύτας. Sic quinque Regg., plerique Colb. et Or. 1. Deest τοιαύτας in ed.

(56) Προαναρπασθῆς. Quinque Regg., προαρπασθῆς.

(57) Λάθῃς. Sic tres Regg., decem Colb., Or. 1, etc. In ed., μάθῃς, « perdiscas. »

(58) Θεῷ. Reg. ph, τῷ Θεῷ.

(59) Σπουδάζοντες. Quinque Regg., Or. 1 et Comb., σπουδασάντες.

(60) Τελειώσεως. Regg. bm, ph, Or. 1 et Comb., τελειότητος.

(61) Ἐκ φύσεως. « Bona indole, » sen, « a natura. » Id est, inquit Nicetas, « ea indole præditi, quæ

ægre ad malum propendat. » Vetus Schol. interpretatur: ἐπιτηδεύματα, « propria ac naturali qualitate; » simulque observat, Gregoriam non multum curare verborum proprietatem, præsertim eorum, de quibus est sermo, sensus est manifestus.

(62) Μὲν τῶν. Sic quinque Regg., tres Colb., Or. 1, etc. Deest τῶν in ed.

(63) Μικρόν τι. Sic quatuor Regg. In quibusdam, μικρόν τε. In ed., μικρῶν τι.

(64) Προσαρώσαντες. Sic Regg. bm, ph et Colb. 1. Sic etiam legit Billius. In ed., προαρώσαντες, « quasi aratro prosidentes et excolentes. »

(65) Πλέον. Duo Regg., πλείων.

βελτίους, οἱ καὶ γεωργοῦντες τὸ χάρισμα, καὶ ὅτι Α ἴερουντ. ita iis, qui non omnino effrenate ac pro-

malista eis κάλλος ἑαυτοῦς ἀποξέοντες (66).
 coluerunt, ac seipso ante baptismum velut scopis quibusdam purgarunt (habent enim quiddam præter
 cæteros, nimirum superioris vitæ studia et labores; non enim, quemadmodum 708 lavacrum hanc vim
 habet, ut peccata deleat, ita etiam recte facta exstinguit). Atque his rursus anteponendi sunt, qui et
 gratiam excōlant, et seipso ad omnem virtutis elegantiam quam maxime expoliant.

ΚΓ. Ὡστε καὶ τῶν ἀποτυγχάνοντων, οἱ μὲν εἰσὶ
 παντελῶς κτηνώδεις (67), ἢ θηριώδεις, ὡς ἂν (68)
 ἀνοίας ἢ πονηρίας ἔχωσιν· οἷς μετὰ τῶν ἄλλων κα-
 κῶν, οὐδὲ τὸ χάρισμα, οἶμαι, σφόδρα αἰδέσιμον,
 ἀλλ' ὄντως χάρισμα· εἰ μὲν δοθείη, στεργόμενον· εἰ
 δὲ μὴ δοθείη, περιφρονούμενον (69). Οἱ δὲ γινώ-
 σκουσι μὲν, καὶ τιμῶσι τὴν δωρεάν· ἀναβάλλονται
 δὲ, οἱ μὲν διὰ βραθυμίαν, οἱ δὲ δι' ἀπληστίαν (70). Οἱ
 δὲ οὐδὲ εἰσὶν ἐν δυνάμει τοῦ δέξασθαι, ἢ διὰ νηπιό-
 τητα τυχόν, ἢ τινα τελῶς ἀκούσιον περιπέτειαν (71),
 ἐξ ἧς οὐδὲ βουλομένοις αὐτοῖς ὑπάρχει τυχεῖν τοῦ
 χαρίσματος. Ὡσπερ οὖν ἐν ἐκείνοις πλείστην δια-
 φορὰν εὔρομεν (72), οὕτω καὶ τούτοις. Χείρους μὲν
 οἱ παντάπασι καταφρονηταὶ τῶν ἀπληστοτέρων (73)
 ἢ βραθυμοτέρων· χείρους δὲ οὗτοι, τῶν ἐξ ἀγνοίας
 καὶ τυραννίδος ἀποπιπτόντων τῆς δωρεᾶς. Τυραννὶς
 γὰρ οὐκ ἄλλο τι, ἢ ἀκούσιος διαμαρτία. Καὶ ἡγοῦ-
 μαι, τοὺς μὲν καὶ δίκας ὑφέξιν, ὡσπερ καὶ τῆς
 ἄλλης πονηρίας, οὕτω καὶ τῆς τοῦ λουτροῦ περιφρο-
 νήσεως· τοὺς δὲ ὑφέξιν μὲν, ἤττον (74) δὲ, ὅτι μὴ
 κακία μᾶλλον ἢ ἀνοία τὴν ἀποτυχίαν εἰργάσαντο·
 τοὺς δὲ, μῆτε δοξασθῆσθαι, μῆτε κολασθῆσθαι
 παρὰ (75) τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὡς ἀσφαγίστους μὲν,
 ἀπονήρους δὲ, ἀλλὰ παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν, ἢ
 δράσαντας. Οὐ γὰρ ὅστις οὐ κολάσεως ἄξιος, ἤδη
 καὶ τιμῆς· ὡσπερ οὐδὲ ὅστις οὐ τιμῆς, ἤδη καὶ κολ-
 λάσεως. Σκοπῶ (76) δὲ κάκεινο· εἰ κρινεὶς φόνου
 τὸν φονικὸν ἐκ μόνου τοῦ βούλεσθαι, καὶ δίχα τοῦ
 φόνου, βεβαπτίσθω σοι καὶ ὁ θελήσας (77) τὸ βά-
 πτισμα, δίχα τοῦ βαπτίσματος· εἰ δὲ οὐκ ἐκείνο, πῶς
 τοῦτο, συνιδεῖν (78) οὐκ ἔχω. εἰ βούλει δὲ οὕτως·
 εἰ ἀρκεῖ σοι πρὸς δύναμιν τοῦ βαπτίσματος ὁ πό-
 θος (79), καὶ διὰ τοῦτο δικάζῃ περὶ τῆς δόξης, ἀρ-
 κείτω σοι καὶ πρὸς δόξαν, ἢ τῆς δόξης ἐπιθυμία. Καὶ
 τίς σοι βλάβη, τὸ μὴ τυχεῖν (80) ταύτης, τὴν ἐφῆσιν
 ἔχοντι;

XXIII. De iis autem, qui baptismum non asse-
 quuntur, alii quidem peccatum omnino, vel ferarum
 vitam imitantur, prout vel amentia, vel animi pra-
 vitate laborant; qui scilicet ad cætera mala hoc
 quoque adjunxerunt, ut nec baptismum ipsum, ut
 opinor, magnopere venerentur, eoque sint animo,
 ut, si quidem detur, eum non gravatim accipiant;
 si vero non detur, susque deque ferant. Alii donum
 quidem agnoscent, atque honore prosequuntur: ve-
 rum moras producent, illi ob ignaviam, isti ob infi-
 nita et irrita desideria. Alii ne accipere quidem pos-
 sunt, vel propter infantiam fortasse, vel propter ino-
 pinatum prorsus et violentum aliquem casum, quo
 efficitur, ut ne cupientibus quidem gratia potiri li-
 ceat. Quemadmodum igitur in illis permagnum dis-
 crimem invenimus, ita etiam inter istos. Nam qui
 plane baptismum aspernantur, sceleratiores sunt iis,
 qui ob infinita ac irrita desideria, vel ob socordiam,
 a baptismo suscipiendi retardantur. Atque hi rus-
 sus in graviori crimine sunt, quam illi, qui per igno-
 rantiam ac tyrannidem a baptismo exciderunt. Ty-
 rannis enim nihil aliud est, quam rei alicujus con-
 sequendæ inopinato erepta facultas. Ac futurum
 existimo, ut primi quidem, cum aliorum scelerum,
 tum etiam baptismi contempti pœnas luan: alii au-
 tem pœnas quidem, leviores tamen pendant, ut qui
 non tam animi pravitate, quam stultitia, a baptismo
 aberrarint: postremi denique, nec cœlesti gloria,
 nec suppliciiis a justo iudice afficiantur, utpote qui
 licet signati non fuerint, improbitate tamen careant,
 atque hanc facturam passi potius fuerint, quam fec-
 erint. Neque enim quisquis dignus supplicio non
 est, protinus honorem quoque meretur; quemadmo-
 dum ne quisquis honore indignus est, statim etiam
 pœnam promeretur. Quin ad hunc quoque modum
 rem expendo. Si eum, qui animo tantum et volun-

(66) Ἀποξέοντες. In nonnullis, ἀποξέσαντες.
 (67) Κτηνώδεις. Gloss., ἄλογοι, « rationis ex-
 pertes. »
 (68) Ὡς ἂν. Sic sex Regg., tres Colb., etc. Deest
 ἂν in ed.
 (69) Περιφρονούμενον. In nonnullis, καταφρο-
 νούμενον.
 (70) Δι' ἀπληστίαν. « Ob infinita et irrita desi-
 deria. » Sic Tullius « spes infinitas » appellat « ir-
 ritas spes. » Billius interpretatur: « ob inexplebilē
 peccandi libidinem; » quod certe nobis a Gre-
 gorii mente alienum videtur. Loquitur enim Theo-
 logus de iis, quibus baptismi desiderium inerat, sed
 inexpletum adhuc et inefficax; quique cunctando,
 alias ex aliis nectendo moras, morte demum præoc-
 cupati, gratia baptismi excidebant. Præterea eosdem
 Gregorius ait, « leviores pœnas daturus, ut qui non
 tam animi pravitate, quam stultitia a baptismo ab-
 errarent. » An vero id dicere licuisset de iis, qui
 baptismi gratia excidissent « ob inexplebilem pec-
 candi libidinem, » qui contra pœna quam maxima
 profecto essent digni?

(71) Περιπέτειαν. Gloss., σύμπτωμα, ἦτοι σύμ-
 βασμα.
 (72) Εὔρομεν. Reg. bm, ἡύρομεν.
 (73) Ἀπληστοτέρων. Or. 1, ἀπλουστέρων.
 (74) ἤττον. Coisl. 1, ἤττονα. Orat. 1, ἡσσο-
 να.
 (75) Παρὰ. Sic omnes optimæ notæ codd. Men-
 dose in ed., περὶ.
 (76) Σκοπῶ. Comb., σκοπῶμεν.
 (77) Ὁ θελήσας. Sic plures Regg., quatuor Colb.
 et Or. 1. In ed., ὁ ποθήσας.
 (78) Συνιδεῖν. In nonnullis, συνειδεῖν.
 (79) Πόθος. Coisl. 1, Jes. et Oxon. addunt:
 καὶ διὰ τοῦτο νομίζεις, καὶ δίχα βαπτίσματος ἤσε-
 σθαι, περιττὴ λίαν ἢ τῆς δόξης ἀπόλαυσις· καὶ εἰ διὰ
 τοῦτο· « eamque ob rem arbitraris, te, etiam absque
 baptismo, vitam consecuturum, frustranea valde est
 gloriæ iucunditas. Quod si idcirco de gloria, » etc.
 (80) Τίς σοι βλάβη, τὸ μὴ τυχεῖν. Quatuor
 Regg., undecim Colb. et Or. 1, τί σοι μὴ τυ-
 χεῖν.

tate, non autem reipsa, eadem perpetravit, eadem damnandum putas, sit sane is quoque apud 709 te pro baptizato, qui baptismum citra baptismi susceptionem expetivit: sin autem illud non admittis, quoniam pacto hoc admittas, haud sane perspicio. Aut si magis placet, hoc modo agamus. Si ad vim baptismi obtinendam, ipsius desiderio teneri satis esse censes, ac propterea de gloria contendis, tibi quoque ad gloriam, gloriae desiderium sufficiat. Quid enim tua interfuerit, ea carere, modo eam habere concupiscas?

XXIV. Ergo, posteaquam hos sermones audivistis, **A** *accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae non confundentur* 6, baptismum videlicet non assecutae. Atque illuminationem suscipite, quandiu per tempus licet, ne vos a baptismo disjunctos tenebrae comprehendant 7. *Venit nox* 8, quando nemo potest operari, nimirum post discessum ex hac vita. Illa Davidis vox est; haec verae illius lucis, quae omnem hominem in mundum venientem illuminat 9. Existimate Salomonem his verbis inertiam ac socordiam vestram acriter insectari: *Quousque tandem piger jacebis? Quando consurges e somno* 10? Hoc et illud causaris, atque excusas excusationes in peccatis 11. Luminum diem exspecto; Paschatis festum pluris facio; Pentecosten exspectabo. Cum Christo baptizari praestat; cum Christo in resurrectionis die ad vitam redire; Spiritus adventum honorare. Quid postea? Veniet repente vitae finis in die quam non exspectas, et in hora quam ignoras: ac tum adveniet, quasi malus viator, gratiae inopia atque in tantis bonitatis opibus fame laborabis. Sed faciendum tibi est, ut contraria per contraria colligas, messem nempe per diligentiam et industriam, sitisque restitutionem per fontem, atque, instar cervi gravissima siti laborantis, magna celeritate ad fontes 12 accurras contractamque currendo fatigationem aqua extinguas; non autem, ut Ismaeli accidit 13, aquae inopia exarescas; aut, quod poetae fabulantur, in medio fonte siti crucieris. Miserum est, cum nundinae effluxerint, tum demum negotiationem quaerere. Miserum est, cum manna praeterierit, tum cibum appetere. Miserum est, aenum consilium capere, ac tum damni sensu affici, cum nulla jam ratione acceptum incommodum sarciri potest, hoc est, postquam hinc excesserimus, acerbique conclusa fuerint, quae quisque in hac vita gessit, atque, et scelerati homines, supplicio, et qui animos 710 purgant, splendore affecti fuerint. Quocirca vobis providendum est, ne ad gratiam cunctanter accedatis; verum summam celeritatem adhibeatis, ne latro vobis antevertat, ne adulter vos praetereat, ne avarus superiorum conditione sit, ne sicarius bonum illud **D** praeripiat, ne publicanus, ne scortator, ne denique quisquam ex iis, qui per vim in regnum irrumpunt, illudque rapiunt 14. Ulro enim vinum patitur, ac propter bonitatem tyrannidem suffert.

6 Psal. xxxiii, 6. 7 Joan. xii, 35. 8 Joan. ix, 4. 9 Joan. i, 9. 10 Prov. vi, 10. 11 Psal. cxl, 4. 12 Psal. xli, 2. 13 Gen. xxi, 15-19. 14 Matth. xi, 12.

(81) *Ἐργάσασθαι*. Reg. ph et Or. 1, ἐργά-
ζεσθαι.

(82) *Οἴεσθε δέ*. Deest δέ in tribus Regg.

(83) *Πότε*. In nonnullis, ἕως πότε.

(84) *Ἐρ τοσοῦτω*. Sic quinque Regg., tres Colb. et Or. 1. In ed., ἐν τοιοῦτω.

(85) *Διψηκώτατος*. Tres Regg., διψκώτα-
τος.

A ΚΑ'. Τοιγαρὺν, ἐπειδὴ τούτων ἠκούσατε τῶν φωνῶν, Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθήτε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυνθῆ, διαμαρτόντα τῆς χάριτος. Καὶ δέξασθε τὸν φωτισμὸν ἕως καιρὸς, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταδιώξῃ, καὶ καταλάβῃ χωρίσασα τοῦ φωτισματος. Ἐρχεται νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάσασθαι (81), μετὰ τὴν ἐνθνήδε ἀπαλλαγὴν. Ἐκείνη Δαβὶδ ἡ φωνή· αὕτη τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Οἴεσθε δέ (82) καὶ τὸν Σολομῶντα πικρῶς ὑμῖν ὀνειδίζεν τοῖς ἀργότεροις ἢ νωθεστέροις· Ἔως πότε (83), ὀκνηρὸν, κατάκλεισαι, λέγοντα; Πότε δέ ἐξ ὑπνου ἀναστήσῃ; Τὸ καὶ τὸ σκήπτῃ, καὶ προφασίζῃ προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις. Μένω τὰ Φῶτα· τὸ Πάσχα μοι τιμιώτερον· τὴν Πεντηκοστὴν ἐκδέξομαι· Χριστῷ συμφωτισθῆναι βέλτιον Χριστῷ συναναστήναι κατὰ τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν· τοῦ Πνεύματος τιμῆσαι τὴν ἐπιφάνειαν. Εἶτα τί; Ἡξεῖ τὸ τέλος ἐξαίφνης ἐν ἡμέρᾳ, ἧ οὐ προσδοκᾶς, καὶ ἐν ὥρᾳ ἧ οὐ γινώσκεις· εἶτα παραγίνεται σοι, ὡσπερ κακὸς ὀδοπόρος, ἡ πενία τῆς χάριτος, καὶ λιμῶξεις ἐν τοσοῦτω (84) πλούτῳ τῆς ἀγαθότητος· δέον τὰ ἐναντία τῶ ἐναντίῳ καρποῦσθαι, τῶ ἀόκνῳ τὸν ἀμνητον, καὶ τῇ πηγῇ τὴν ἀνάψυξιν, ὡσπερ τὸν διψηκώτατον (85) ἔλαφον, σπουδῇ ταῖς πηγαῖς προστρέχοντα, καὶ σθενύνοντα τὸν τοῦ δρόμου κόπον τῶ ὕδατι· ἀλλὰ μὴ τὸ τοῦ Ἰσμαὴλ παθεῖν, ἀνυδρία ξηραίνεσθαι· ἧ τὸ τοῦ μύθου (86), ἐν μέσῃ πηγῇ δίψῃ (87) κολάζεσθαι. Δεινὸν παρελθεῖν πανήγυριν, καὶ τῆνικαῦτα τὴν πραγματείαν ἐπιζητεῖν (88). Δεινὸν τὸ μάννα παραδραμεῖν, καὶ τῆνικαῦτα τροφῆς ἐφέεσθαι. Δεινὸν ὕστεροβουλία, καὶ τὸ τῆνικαῦτα τῆς ζημίας αἰσθάνεσθαι (89), ὅτε οὐκ ἔστι (90) λύσις ζημίας, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν, καὶ τὸν πικρὸν συγκλεισμὸν τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων, καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν κόλασιν, καὶ τὴν τῶν κεκαθαρμένων λαμπρότητα. Διὰ τοῦτο μὴ μέλλετε πρὸς τὴν χάριν· ἀλλ' ἐπέειγεσθε, μὴ λησθῆς ὑμᾶς προλάβῃ, μὴ μοιχὸς παραδράμῃ, μὴ ἀπληστος πλεονεκτῆσῃ, μὴ φονεὺς προαρπάσῃ τὸ ἀγαθόν, μὴ τελώνης, μὴ πόρνος, μὴ τις τῶν βιαστῶν τῆς βασιλείας καὶ ἀρπακτῶν. Βιάζεται γὰρ ἐκούσα, καὶ τυραννείται δι' ἀγαθότητα.

D ζεται γὰρ ἐκούσα, καὶ τυραννείται δι' ἀγαθότητα.

(86) *Τοῦ μύθου*. Alludit ad Tantali fabulam.

(87) *Δίψῃ*. Quinquē Regg., δίψει.

(88) *Ἐπιζητεῖν*. Duo Regg. et Or. 1, ζητεῖν.

(89) *Αἰσθάνεσθαι*. Tres Regg. et Comb., ἐπισθάνεσθαι.

(90) *Οὐκ ἔστι*. Regius hm, οὐκ ἔτι, ε non ad-
huc. »

ΚΕ. Βραδύς ἴσθι πρὸς κακουργίαν, ὡ οὗτος, ταχύς ἄ
 δὲ πρὸς σωτηρίαν, ἐμὸι πευθόμενος· Ἰσον γὰρ ἐστὶ
 πᾶν, ἐτοιμότης τε πρὸς τὸ χεῖρον, καὶ μέλλουσι
 πρὸς τὸ βέλτιον. Ἐὰν ἐπὶ κῶμων κληθῆς, μὴ ταχύ-
 νης· ἐὰν ἐπ' ἄρησιν, ἀποπήδησον· ἐὰν εἴπη (91)
 σοι πονηρὸν ἐργαστήριον· Ἐλθέ μεθ' ἡμῶν, κοι-
 νῶντες αἵματος, κρύψωμεν δὲ εἰς γῆν ἄνδρα
 δίκαιον ἀδίκως· μηδὲ τὰς ἀκοὰς ὑπόσχῃς. Δύο γὰρ
 τὰ μέγιστα καρδανεῖς· ἐκείνη τε γνωριεῖς (92) τὴν
 ἁμαρτίαν, καὶ σαυτὸν ἐξαίρησις πονηρῶς κοινωνίας.
 Ἄν δέ σοι λέγῃ (93) Δαθὶδ ὁ μέγας· Δεῦτε, ἀγαλ-
 λισώμεθα τῷ Κυρίῳ· ἐὰν δὲ προφήτης ἄλλος·
 Δεῦτε, ἀναθώμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου· ἐὰν δὲ
 αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κο-
 κῶντες καὶ κεφορτωμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω
 ὑμᾶς· ἢ, Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν, λαμπροὶ
 λαμπρῶς ὑπὲρ χιῶνα λάμπαντες, ὑπὲρ γάλα τυρω-
 θέντες, ὑπὲρ λίθον σάπφειρον ἀγασθέντες· μὴ ἀντι-
 πείνομεν, μὴ βραδύνωμεν. Γενώμεθα Πέτρος καὶ
 Ἰωάννης· ὡς ἐπὶ τὸν τάφον ἐκείνοι καὶ τὴν ἀνάστα-
 σιν, οὕτως ἐπὶ τὸ λουτρὸν (94) αὐτοὶ σπειδόμενοι.
 συντρέχοντες, ἀντιτρέχοντες, ὅπως ἂν τὸ ἀγαθὸν
 προλάβωμεν ἀγωνιζόμενοι. Καὶ μὴ εἴπῃς, Ἄπελ-
 θῶν (95) ἐπάνηκε, καὶ αὐριον βαπτισθήσομαι, δυ-
 νατὸς ὢν σήμερον εὖ παθεῖν· παρέστω μοι μή-
 τηρ (96), παρέστω μοι πατήρ, ἀδελφοί, γυνή, τέκνα,
 φίλοι, πᾶν δ' εἴ μοι τίμιον, καὶ τηνικαῦτα σωθήσο-
 μαι· νῦν δὲ οὕτως μοι καιρὸς λαμπρύνεσθαι (97).
 Δέος γάρ, μὴ κοινωνοῦς λάθῃς πένθους, οὐς εὐφρο-
 σύνῃς κοινωνοῦς ἤλιπας. Ἐὰν μὲν πρῶτον, ἀγα-
 πητέον· ἐὰν δὲ ἀπῶσι (98), μὴ ἀναμείνης. Αἰσχρὸν
 γάρ (99) εἰπεῖν· Ποῦ δέ μοι τὸ καρποφορούμε-
 νον ἐπὶ τῷ βαπτίσματι (1); Ποῦ δὲ ἡ ἐμφώτειος (2)
 ἐσθῆς, ἢ λαμπρυνθήσομαι; Ποῦ δὲ τὰ πρὸς δεξιῶσιν
 τῶν ἐμῶν βαπτιστῶν, ἵνα κἂν τούτοις εὐδοκιμήσω;
 Πᾶν γάρ, ὡς ὀρεῖς, ἐστὶ ταῦτα τῶν ἀναγκαίων, καὶ
 παρὰ (3) τοῦτο ἡ χάρις ἐλαττωθήσεται. Μὴ μικρο-
 λογοῦ (4) περὶ τὰ μεγάλα· μηδὲν ἀγεννές (5) πάθῃς.
 Μείζων τῶν ὀρωμένων ἐστὶ τὸ μυστήριον· σαυτὸν
 καρποφόρησον· Χριστὸν ἐνδυσαι, θρέψον με πολιτεία·
 οὕτως ἐγὼ χαίρω φιλοφρονούμενος· οὕτω καὶ Θεός,
 ὁ τὰ μέγιστα χαριζόμενος. Οὐδὲν τῷ Θεῷ μέγα, ὃ
 μὴ καὶ πένης δίδωσιν, ἵνα μὴ κἀνταῦθα παρωθῶν-
 ται (6) οἱ πένητες· οὐ γὰρ ἔχουσιν, ὅπως τοῖς πλου-
 σίοις ἀμλληθῶσιν. Ἐν ἄλλοις μὲν, ἢ διαφορὰ τοῦ

¹⁶ Prov. i, 11. ¹⁷ Psal. xciv, 1. ¹⁸ Mich. iv, 2. ¹⁹ Matth. xi, 28. ²⁰ Joan. xiv, 31. ²¹ Thren. iv, 7. ²² Joan. ix, 3.

- (91) Ἐὰν εἴπη. Or. 1, ἐὰν εἴποι.
 (92) Γνωριεῖς. In nonnullis, γνωρίζεις, et, γνω-
 ρίσεις.
 (93) Λέγει. Reg. ph, λέγει.
 (94) Τὸ λουτρὸν. Sic quinque Regg., plures Colb.
 etc. In ed., τὸν λουτρὸν.
 (95) Ἄπελθῶν. Sex Regg. et Comb., ἐπανελεύων.
 (96) Μήτηρ. In quibusdam, πατήρ.
 (97) Λαμπρύνεσθαι. Sic codd. In ed., λαμπρυν-
 θῆναι.
 (98) Ἀγαπητέον ἐὰν δὲ ἀπῶσι. Sic quinque
 Regg., decem Colb., duo Coisl., Jes., etc. Græca
 hæc desunt in Par. ed. quamvis a Billio Latine red-
 dita.
 (99) Αἰσχρὸν γάρ. Sic Reg. hm, aliique plures.

ΠΑΡΟΛ. ΓΑ. XXXVI.

XXV. Enimvero, si mihi auscultandum putabis,
 ad scelus quidem et fraudem tardus eris, celer au-
 tem ad salutem. Pari enim in vitio sunt, prompti-
 tudo ad vitium, et segnitias ad virtutem. Si ad co-
 messationem vocatus fueris, ne festines; si ad fidei
 abjuracionem, fac pedem retro celerissime referas;
 si tibi flagitiosorum ac perditorum hominum sodali-
 tum dixerit: *Veni nobiscum, particeps esto sangui-
 nis, virum justum injuste in terram abscondamus*¹⁶;
 ne auribus quidem hos sermones admitte. Ita duas
 maximas utilitates consequeris; nam et illis pecca-
 tum suum indicabis, et teipsum a prava societate
 eximes. At si tibi magnus David dicat: *Venite, exan-
 itemus Domino*¹⁷; si alius propheta: *Venite, ascen-
 damus in montem Domini*¹⁸; si ipse salutis nostræ
 vindex: *Venite ad me, omnes qui laboratis, et one-
 rati estis et ego vos reficiam*¹⁹; aut, *Surgite, abea-
 mus hinc*²⁰, nive splendidius effulgentes, et super
 lac coagulati, et super sapphirum colustrati²¹; ne
 in contrarium nitamur, ne moram faciamus. Petrum
 et Joannem æmulemur; ad baptismum, ut illi ad
 sepulcrum²² et resurrectionem, omni festinatione
 properemus, simul currentes, certatim currentes,
 omni contentione in id incumbentes, ut hoc bonum
 priores occupemus. Ne dixeris: *Abi et redi, et cras
 baptizabor, cum hodie beneficio affici queas. Adsit
 mihi mater, adsit mihi pater, fratres, uxor, liberi,
 amici, atque omnes quos charos habeo, et tum salu-
 tem accipiam: nunc autem nondum mihi splendi-
 dum fieri vacat. Verendum enim est, ne luctus so-
 cios accipias, quos te lætitiæ socios habiturum spe-
 raveras. Quamobrem, si quidem adsint, pulchre te-
 cum agi puta; sin autem absint, ne eos exspectes.*
 Turpe est enim dicere: *Ubi est munus, quod pro-
 pter baptismum offeram?* **711** *Ubi splendida vestis,
 in qua exsplendescam? Ubi ea, quæ ad initiatores
 meos excipiendos requiruntur, ut in his quoque
 rebus nominis celebritatem consequar? Valde enim,
 uti vides, hæc necessaria sunt; ac propterea gratia
 imminuetur. Ne in magnis rebus minuta et levicula
 in rationem mittas: ne turpialiquo et objecto affectu
 te duci patiaris. Istud mysterium sublimius est re-
 bus iis, quæ in oculorum aspectum cadunt. Teip-
 sum offer, Christum indue, honesta et laudabili vita
 me ale: sic ego excipi lætor; sic etiam Deus, qui*

D Deest γάρ in ed.

- (1) Βαπτίσματι. Quinque Regg., duo Coisl., etc.,
 φωτισματι, « illuminationi. »
 (2) Ποῦ δὲ ἡ ἐμφώτειος. Sic Regg. hm, ph et
 Comb. Deest ἢ in ed. et in aliis nonnullis, qui etiam
 pro ἐμφώτειος habent ἐμφώτεος, « vestis candida, »
 id est, « Baptismalis. »
 (3) Καὶ παρὰ. Sic plures Regg. et Colb., Coisl. 1,
 Par. et Comb. Mendose in ed., περὶ.
 (4) Μικρολόγου. Sic Regg. hm, ph, duo Coisl.
 et Comb. In ed., μικρολόγος.
 (5) Ἀγεννές. In quibusdam, ἀγενές.
 (6) Παρωθῶνται. Sic quinque Regg., plures Colb.,
 Coisl. 1, Jes., Comb., etc. Prave in ed., παρ-
 θῶνται.

maxima quæque beneficia nobis elargitur. Nihil apud A Deum magnum est, quod non pauper quoque donare possit, ut ne hac quoque in re tenuiores propellantur; cum siquidem non habeant, quomodo cum locupletibus certent. Etenim in cæteris quidem rebus inter divitias et paupertatem interest: hic autem, qui promptior atque alacrior est, idem quoque ditior evadit.

XXVI. Nihil progressum tuum inhibeat: nihil animi alacritatem reprimat. Quandiu vehemens est desiderium, id quod desideras arripe. Quandiu calet ferrum, frigida obduretur, ne quid interim accidat quod animi cupiditatem infringat. Philippus sum; esto Candaces. Die ipse quoque: *Ecce aqua, quid me prohibet baptizari*²²? Temporis occasionem arripe: ob bonum lætitiâ concipe: atque hæc locutus, baptizare; baptizatus, salutem accipe; et quamvis corpore Æthiops sis, animo dealbare. Salutem consequere, qua nihil sublimius præstantiusque est, apud eos certe, qui mente præditi sunt. Ne dicas: Baptizet me episcopus, atque is metropolitanus, aut Jerosolymitanus (non enim locorum est gratia, sed Spiritus); isque etiam sit claro et nobili genere ortus; grave enim fuerit, nobilitati meæ ob ejus, qui baptizat, obscuritatem, labem ac dedecus inferri; aut, si presbyter, saltem qui cælebs sit, qui continentix laude atque angelica vivendi ratione floreat; grave enim fuerit, si in purgationis tempore inficiar atque commaculer. Ne concionatoris aut baptizantis auctoritatem inquiras. Alius horum iudex est, ac rerum obscurarum explorator: quando quidem homo faciem, Deus autem cor inlucet²³.

712 Tibi autem quis ad purgationem satis idoneus est, modo inter probatos censeatur, ac non aperte condemnatus sit, atque ab Ecclesia alienus. Qui curatione indiges, in iudices iudicium ne arripe; nec eorum, a quibus purgaris, dignitates excute, nec inter genitores delectum habe. Est quidem alius alio præstantior, vel inferior: te autem quis est superior. Sic tecum reputa. Sint duo annuli, alter aureus, alter ferreus, atque ambo eandem Imperatoris imaginem insculptam habeant, ac deinde ceram imprimant. Quid tandem hoc signum ab illo signo differet? Nihil. Materiam in cera internosce, quamlibet singulari solertia sis? Dic, utrum e duobus signis, aureo scilicet annulo, an ferreo expressum sit, et quomodo unum idemque signum existat? Discrimen enim in materia est, non in signo. Sic D tibi quoque omnes, qui baptizandi munere funguntur, idonei habeantur. Quamvis enim alius alium vitæ probitate antecellat, eadem tamen baptismi vis est; ac quis tibi initiator sit, qui modo eadem fide informatus est.

XXVII. Ne tua dignitate alienum putes, simul cum paupere baptizari, qui dives es, patricius cum ignobili, herus cum eo qui hactenus tibi servus

²² Act. viii, 36. ²³ I Reg. xvi, 7.

(7) *Γενού Κανδάκης*. « Esto Candaces, » id est, Eunuchus Reginæ Candacis a Philippo baptizatus.

(8) *Περιχάρηθι*. Sic codd. Mendose in ed., *περιχάρητι*.

(9) *Ἦ*. Sic quinque Regg., quatuor Colb., Comb. Sic etiam legit Billius. In ed., *καί*.

(10) *Εἰς τὴν*. In nonnullis, *πρὸς τὴν*.

πλουτεῖν καὶ τοῦ πένεσθαι· ἐνταῦθα δὲ, ὁ προθυμότερος, πλουσιώτερος.

KΓ'. Μηδὲν ἐπεχέτω σε τοῦ πρόσω· μηδὲν ἀνελκέτω σου τὴν προθυμίαν. Ἔως σφοδρὸς ὁ πόθος, λαβοῦ τοῦ ποθομένου· ἔως θερμὸς ὁ σίδηρος, τῷ ψυχρῷ στομωθῆτω, μὴ τι παρεμπέση μέσον, καὶ διακώφη τὸν πόθον. Φιλιππὸς εἰμι· γενοῦ (7) Κανδάκης. Εἶπέ καὶ αὐτός· Ἴδου τὸ ὕδωρ· τί καλύει με βαπτισθῆναι; Ἄρπασον τὸν καιρόν· τῷ ἀγαθῷ περιχάρηθι (8)· καὶ εἰπὼν, βαπτίσθητι, καὶ βαπτισθεὶς σώθητι· κὰν ἤς Αἰθίοψ τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν λευκάνθητι.

Τύχε τῆς σωτηρίας, ἣς οὐδὲν ὑψηλότερον, οὐδὲ τιμιώτερον τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. Μὴ εἴπη· Ἐπίσκοπος βαπτισάτω με, καὶ οὗτος μητροπολίτης, ἢ (9) Ἱεροσολυμίτης (οὐ γὰρ τόπων ἡ χάρις, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος), καὶ οὗτος τῶν εὐγεγονότων. Δεινὸν γὰρ, εἰ τῷ βαπτιστῇ τὸ εὐγενές μου καθυβρισθῆσεται· ἢ πρεσβύτερος μὲν, ἀλλὰ καὶ οὗτος τῶν ἀγάμων, καὶ οὗτος τῶν ἐγκρατῶν καὶ ἀγγελικῶν τὴν πολιτείαν· δεινὸν γὰρ, εἰ ἐν καιρῷ καθάρσεως ρυπωθῆσμαι. Μὴ ζητεῖ ἀξιοπιστίαν τοῦ κηρύσσοντος, μηδὲ τοῦ βαπτίζοντος. Ἄλλος ὁ τοῦτων κριτής, καὶ τῶν ἀφανεστέρων δοκιμαστής· ἐπειδὴ, ἄνθρωπος μὲν· εἰς πρόσωπον, θεὸς δὲ εἰς καρδίαν. Σοὶ δὲ πᾶς ἀξιόπιστος εἰς τὴν (10) κάθαρσιν· μόνον ἔστω τις τῶν ἐγκρίτων, καὶ μὴ τῶν προδήλιως κατεγνωσμένων, μηδὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριος. Μὴ κρίνε τοὺς κριτάς, ὁ χρῆζων τῆς ἰατρείας· μηδὲ φιλοκρίνει (11) μοι τὰς ἀξίας τῶν σὲ καθαιρόντων, μηδὲ διακρίνου πρὸς τοὺς γεννήτορας. Ἄλλος μὲν ἄλλου κρείττων, ἢ ταπεινότερος· σοὺ δὲ πᾶς ὑψηλότερος. Σκόπει δὲ οὕτως· Ἔστω χρυσός, ἔστω σίδηρος, δακτύλιοι δὲ ἀμφοτέροι, καὶ τὴν αὐτὴν ἐγκεχαράχθωσαν εἰκόνα βασιλικὴν, εἶτα κηρὸν ἐντυπούτωσαν (12)· τί διοίσει ἡ σφραγίς (13) αὐτῆ τῆς σφραγίδος ἐκείνης; Οὐδέν. Ἐπίγνωθι τὴν ὕλην ἐν τῷ κηρῷ, κὰν ἤς σοφώτατος· εἶπέ, τί μὲν τοῦ σιδήρου, τί δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ ἐκσφράγισμα, καὶ πῶς ἐν ἑστὶ τῆς γὰρ ὕλης τὸ διάφορον, οὐ τοῦ χαρακτήρος. Οὕτως ἔστω σοὶ πᾶς βαπτιστής. Κὰν τῇ πολιτείᾳ προέχη (14), ἀλλ' ἢ γε τοῦ βαπτίσματος δύναμις ἴση· καὶ τελειοποιῶς σοὶ πᾶς ὁμοίως, ὁ τῇ αὐτῇ πίστει μεμωρ-
D φωμένος.

KZ'. Μὴ ἀπαξίωσης συμβαπτισθῆναι πένητι, πλούσιος ὢν, ὁ εὐπατριδῆς τῷ δυσγενεῖ, ὁ δεσπότης τῷ δούλῳ μέχρι τοῦ νῦν. Οὕτω τοσοῦτον ταπεινοφρονή-

(11) *Φιλοκρίνει*. Regg. hm, ph et Or. 1, φιλοκρίνει.

(12) *Ἐντυπούτωσαν*. Tres Regg. et Or. 1, ἐκτυπούτωσαν.

(13) *Ἡ σφραγίς*. Sic quatuor Regg. et Oral. 1. Deest ἢ in ed.

(14) *Προέχη*. In nonnullis, *πρόσχη*.

σαι, ὅσον Χριστὸς, ὃ σὺ βαπτίζῃ σήμερον, ὃς διὰ σὲ Α
καὶ δούλου μορφὴν ἐδέξατο. Ἄφ' ἧς ἡμέρας μετα-
ποῆ (15), πάντες εἶξαν οἱ παλαιοὶ χαρακτῆρες· μιᾶ
μορφῇ (16) πᾶσι Χριστὸς ἐπιτίθεται (17). Μὴ ἀπ-
αξιώσης ἐξαγορεύσαι σου τὴν ἁμαρτίαν, εἰδὼς ὅπως
Ἰωάννης ἐβάπτισεν, ἵνα τὴν ἐκείθεν αἰσχύνῃ τῇ
ἐνταῦθα φύγῃς (ἐπειδὴ μέρος καὶ τοῦτο τῆς ἐκεί-
σε (18) κολάσεως), καὶ δειξῆς, ὅτι τὴν ἁμαρτίαν ὄν-
τως μεμίσηκας, παραδειγματίας αὐτὴν (19) καὶ
θριαμβεύσας, ὡς ἀξίαν ὕδρευς. Μὴ διαπτύσης ἐξορ-
κισμοῦ θεραπείαν, μηδὲ πρὸς τὸ μήκος ταύτης ἀπ-
αγορεύσης. Βάσανός ἐστι καὶ αὕτη τῆς περὶ τὸ χά-
ρισμα γνησιότητος. Τί τοσοῦτον πονήσεις, οἶόν ἡ τῶν
Διὸδώρων βασίλισσα, ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς
ἀναστᾶσα (20), ἵνα ἴδῃ τὴν σοφίαν Σολομῶν-
τος; Καὶ ἴδῃ πλεῖον Σολομῶντος ὧδε, παρὰ τοὺς
τελείως λογιζομένους. Μὴ κατοκνήσης, μὴ ὁδοῦ μῆ-
κος, μὴ μέτρα θαλάσσης, μὴ πῦρ, εἰ καὶ τοῦτο πρό-
κειται, μὴ ἄλλο μηδὲν, ἢ μικρὸν, ἢ μείζον τῶν κω-
λυμάτων, ὥστε τυχεῖν τοῦ χαρίσματος. Εἰ δέ σοι μη-
δὲν πονήσαντι, μηδὲ πραγματευσαμένῳ, τυχεῖν ἐξ-
εστι τοῦ ποδομένου, πόσης εὐηθείας τὴν δωρεὰν
ἀναβάλλεσθαι; Οἱ διψῶντες, φησι, πορεύεσθε ἐφ'
ὕδωρ (Ἡσαίας διακελεύεται σοι)· καὶ ὅσοι μὴ ἔχε-
τε ἀργύριον, βαδίσαντες ἀγοράσατε, καὶ πλεσθε
ὄνον, ἀνευ ἀργυρίου (21) τιμῆς. Ὡ τοῦ τάχους τῆς
φιλανθρωπίας! Ὡ τῆς εὐκολίας τοῦ συναλλάγματος!
Ἄντιόν σοι τοῦτο (22) τοῦ θελήσαι μόνον (23) τὸ ἀγα-
θόν· αὐτὴν τὴν ὁρμὴν ἀντὶ τοῦ μεγάλου τιμήματος
δέχεται. Διψᾷ τὸ διψᾶσθαι· ποτίζει τοὺς· ποτεῖν ἐθέ-
λοντας· εὐεργετεῖται, τὴν εὐεργεσίαν αἰτούμενος·
πρόχειρός ἐστι μεγαλόδωρος· δίδωσιν ἥδιον, ἢ λαμ-
βάνουσιν ἑτεροί. Μόνον μὴ μικρολογίαν καταγνωσθῶ-
μεν τοῦ (24) μικρὰ αἰτεῖν, καὶ τοῦ διδόντος ἀνάξια.
Μακάριος, ὃν αἰτεῖ πόμα Χριστὸς, ὡς τὴν Σαμαρεῖ-
τιν (25) ἐκείνην, Καὶ δίδωσι πηγὴν ὕδατος ἄλλο-
μένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Μακάριος ὁ σπείρων ἐπὶ
πᾶρ ὕδωρ, καὶ πᾶσαν ψυχὴν, ἀβρίον ἀρουμένην καὶ
ἀρρομένην, ἣν βοῦς καὶ βυός πατεῖ σήμερον, χέρσον
τε οὔσαν καὶ ἄνυδρον, καὶ ἀλόγιστον πιεζομένην. Μα-
κάριος, ὃς κἂν χειμάρρους (26) ἢ σχοιῶν, ἐξ οἴκου
Κυρίου ποτίζεται, καὶ γίνεται σιτοφόρος ἀντὶ σχοινο-
φόρου, καὶ γεωργεῖ τροφὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλ' οὐ
τραχεῖάν τε (27) καὶ ἀνόνητον. Ὑπὲρ οὐ πᾶσαν εἰσ-
ενεκτέον σπουδὴν, ὥστε μὴ διαμαρτεῖν τῆς κοινῆς
χάριτος.

exstitit. Nondum tantum te demittes, quantum
Christus, cui hodierno die baptizaris, qui salutia
tua causa servilem quoque formam accepit. Ex quo
die per baptismum immutaris, veteres omnes notæ
cesserunt : una forma omnibus Christus impositus
est. Ne peccatum tuum confiteri grave ducas, sciens
quo pacto Joannes baptizaverit, ut per hujus vitæ
pudorem, futuri sæculi pudorem ignominiamque fu-
gias (nam hoc quoque sempiterni illius supplicii
pars est); ac perspicuum facias, te serio atque ex
animo peccatum odisse ac detestari, dum illud
tanquam contumelia dignum traducis, ac velut lu-
dibrio exponis, de eoque triumphum agis. Ne exor-
cismi medicinam respuas, nec ob illius prolixitatem
animo concidas. Nam id quoque velut lapis quidam
Lydius est, ad quem exploratur quam sincero quis-
que pectore ad baptismum accedat. Equando
tantum laboris susceperis, quantum *Æthiopum re-
gina, quæ ab extremis terræ finibus perrexit, ut Sa-
lomonis 713 sapientiam videret? Et ecce plus quam
Salomon hic* 25, saltem apud eos, qui rem perfecte
considerant. Ne vite longiquitatem reformides, nec
maris spatia, nec ignem, si adhibeatur, nec aliud
quodcunque impedimentum, quo gratiam conse-
quaris. Cum autem tibi, nec labore ullo, nec opera
ulla suscepta, rei expetitæ compotem fieri liceat,
quæ tandem stultitia est, donum in aliud tempus
rejicere? *Sitientes, inquit, venite ad aquam* (sic te
hortatur Isaias); *et qui non habetis argentum, ite et
emite, ac vinum, nullo persoluto pretio, bibite* 26. O
ingentem benignitatis celeritatem! O facilem con-
trahendi rationem! Hoc bonum sola voluntate ve-
nale tibi proponitur; ipsum animi desiderium Deus
ingentis pretii loco habet. Sicut siti: bibere volen-
tibus potum præbet; cum ab eo beneficium petitur,
ipse beneficio afficitur: in promptu est ipsius mu-
nificentia ac liberalitas: jucundius dat, quam alii
accipiant. Hoc unum caveamus, ne jejuni ac minuti
animi notam subeamus, parva, Deique munificentia
parum digna postulantes. Beatus ille, a quo, ut ab
illa Samaritana, potum Christus poscit, *fontemque
dat aquæ in vitam æternam salientis* 27. *Beatus, qui
seminal super omnem aquam* 27, et omnem animam,
crastino die aratro perstringendam et irrigandam,
quam hodie bos et asinus calcant, utpote vastam,
incultam et aridam, ac bruta stoliditate laborantem.

Beatus, qui licet juncorum torrens sit, de domo tamen Domini rigatur 28, atque ex juncifero frumenti
ferax efficitur, pastumque eum, qui hominibus aptus sit, profert, non autem asperum et inutilem.
Ac proinde omni cura et studio nobis est providendum, ne communi hac gratia careamus.

24 Matth. xii, 42; III Reg. x, 1 sqq. 25 Isa. lv, 1. 26 Joan. iv, 7. 27 Isa. xxxii, 20. 28 Joel iii, 18.

(15) *Μεταποῆ*. «Immutaris, id est, renascaris.»
(16) *Μιᾶ μορφῇ*. Comb. præfert, *μία μορφῇ*,
in nominativo casu.
(17) *Ἐπιτίθεται*. Coisl. 1, τίθεται.
(18) *Ἐκεῖσε*. Or. 1, ἐκείθεν.
(19) *Αὐτήν*. Tres Regg., ταύτην.
(20) *Ἀναστᾶσα*. Tres Regg. et Comb., ἀνα-
στᾶσα.
(21) *Ἀργυρίου*. Deest in quinque Regg. Videtur

Combelsio glossema esse, aut alia lectio.
(22) *Τοῦτο*. Deest in quinque Regg, et Or. 1.
(23) *Μόνον*. Reg. hui, μόνον.
(24) *Τοῦ*. Plures Regg. et Colb., Jes., Comb.,
etc., τῷ.
(25) *Σαμαρεῖτιν*. Or. 1, Σαμαρεῖτην.
(26) *Χειμάρρους*. In nonnullis, *χειμάρρος*.
(27) *Τραχεῖάν τε*. Sic tres Regg. et tres Colb.
Deest τε in ed.

XXVIII. Sint hæc sane, dixerit aliquis, quantum ad eos attinet, qui baptismum requirunt. Quid autem de iis dices, qui tenera adhuc ætate sunt, nec aut damnum aut gratiam sentiunt? An eos quoque baptizabimus? Ita prorsus, si quod periculum urgeat. Præstat enim absque sensu sanctificari, quam sine sigillo et initiatione abscedere. Atque hujus rei ratio nobis est circumcisio, die octavo peragi solita²⁹, quæ baptismi figuram quodammodo gerebat, atque iis, qui rationis adhuc expertes erant, offerebatur; sicuti etiam postum unctio, quæ, rebus sensu carentibus adhibita, primogenitis salutem **714** afferebat. De reliquis ita censeo, ut triennio expectato, aut aliquanto breviori vel longiori temporis spatio (nam tum, et mystici quiddam audire, et respondere possunt, ac si minus plene et exacte intelligunt, imbuuntur tamen et informantur); ita demum, magno perfectionis sacramento, et animas et corpora sanctificent. Etenim res ita se habet. Vitæ quidem actionibus referendis tum demum obnoxii esse incipiunt, cum et ratio ad plenum accrevit, et mysterium didicerunt (ætatis enim beneficio hoc habent, ut peccatorum, quæ per ignorantiam admisissent, rationem reddere minime rucolorum impetus, quique nulla ope atque auxilio ducibilis est.

XXIX. At dices: Christus trigésimo anno baptizatur³⁰, idque cum Deus esset: tu vero me baptismum urgere jubes? Cum Deum dixisti, quæstio abs te soluta est. Nam ille purgatio ipsamet erat, nec purgationis indigebat; verum tua causa purgabatur, quemadmodum et carnem ferebat, cum carnis expertus esset. Nec vero ei quidquam periculi metuendum erat, baptismum proroganti; quippe qui passionis quonque suæ arbiter esset, quemadmodum et nativitatis. Tibi autem non leve periculum imminet, si hinc, corruptioni soli genitus, nec incorruptibilitate indutus, excesseris. Quin illud etiam animadverto, quod illi quidem tempus hoc baptismi necessarium erat; tua autem non eadem est ratio. Idcirco enim ille trigésimo denique anno, ac non prius, sese indicavit, tum ne ostentator aliquis esse videretur (quo affectu inepti homines ducuntur); tum quia hæc ætas plenum virtutis argumentum, docendique maturitatem habet. Jam quoniam ei salutiferum mundo supplicium subeundum erat, omnia profecto, quæ ad passionem spectabant, ad passionem concurrere oportebat, nimirum ostensionem, baptismum, cæleste testimonium, prædica-

²⁹ Gen. xvii, 12. ³⁰ Luc. iii, 23.

(28) *Ἦν ἔτι νηπίων*. In Or. 1 deest τῶν. In nonnullis, νηπίων δυτων.

(29) *Βαπτίσωμεν*. In quibusdam, βαπτίσωμεν.

(30) *Ἐπίγειοι*. Reg. bm. ἐπίγειοι.

(31) *Ἀποκρίνεσθαι*. Quatuor Regg., ἀποκρίνεσθαι.

(32) *Ἐπέχειν*. Coisl. 1, παρέχειν.

(33) *Ἀνεύθυνον*. Schol. Ἀτιμώρητον. « Nullo reatu obnoxii teneantur. »

(34) *Τετειχίσθαι δέ*. Sic quatuor Regg., Or. 1 et Comb. In ed., τετειχίσθαι τε.

KH'. Ἔστω ταῦτα, φησί, περὶ τῶν ἐπιζητούντων τὸ βάπτισμα. Τί δ' ἂν εἴποις περὶ τῶν ἐτι νηπίων (28), καὶ μήτε τῆς ζημίας ἐπαισθανομένων, μήτε τῆς χάριτος; ἢ καὶ ταῦτα βαπτίσωμεν (29); Πάνυ γε, εἶπερ τις ἐπίγειοι (30) κίνδυνος. Κρεῖσσον γὰρ ἀναισθητικῶς ἀγιασθῆναι, ἢ ἀπελθεῖν ἀσφράγιστα καὶ ἀτέλεστα. Καὶ τοῦτου λόγος ἡμῖν, ἡ ὀκταήμερος περιτομή, τυπικὴ τις οὖσα σφραγίς, καὶ ἀλογίστοις ἐτι προσαγομένη· ὡς δὲ καὶ ἡ τῶν φλιῶν χρίσις, διὰ τῶν ἀναισθητῶν φυλάττουσα τὰ πρωτότοκα. Περὶ δὲ τῶν ἁλλῶν δίδωμι γνώμην, τὴν τριετίαν ἀναμείναντας, ἢ μικρὸν ἐντὸς τοῦτου, ἢ ὑπὲρ τοῦτο (ἡνίκα καὶ ἀκούσαι τι μυστικόν, καὶ ἀποκρίνεσθαι (31) δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ συνιέντα τελῶς, ἀλλ' οὖν τυπούμενα), οὕτως ἀγιάζειν καὶ ψυχὰς καὶ σώματα τῷ μεγάλῳ μυστηρίῳ τῆς τελειώσεως. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· Τοῦ μὲν βίου τὰς εὐθύνas τηνηκαῦτα ὑπέχειν (32) ἀρχονται, ἡνίκα ἂν ὅτε λόγος συμπληρωθῆ, καὶ τὸ μυστήριον μάθωσι (τῶν γὰρ ἐξ ἀγνοίας ἀμαρτημάτων παρὰ τῆς ἡλικίας αὐτοῖς τὸ ἀνεύθυνον [33])· τετειχίσθαι δὲ (34) τῷ λουτρῷ, παντὶ λόγῳ λυσιτελέστερον, διὰ τὰς ἐξαίφνης συμπιπτούσας (35) ἡμῖν προσβολὰς τῶν κινδύνων, καὶ βοηθείας ἰσχυροτέρας.

cogantur); at propter inopinatos et repentinos propulsari queant, lavacro communiri omnino conducibilis est.

KΘ'. Ἀλλὰ Χριστὸς, φησί, τριακονταέτης βαπτίζεται, καὶ ταῦτα θεὸς ὢν· καὶ σὺ κελεύεις ἐπισπεύδειν τὸ βάπτισμα; Θεὸν εἰπὼν, ἔλλυκας τὸ ζητούμενον. Ὁ μὲν γὰρ αὐτοκάθαρις ἦν, καὶ οὐκ εἶδετο καθάρσεως· ἀλλὰ σοὶ καθαίρεται, ὡσπερ καὶ σάρκα φορεῖ σοὶ (36), ἄσκαρος ὢν. Οὐδέ τις κίνδυνος ἦν αὐτῷ τὸ βάπτισμα παρατείνοντι· αὐτὸς γὰρ καὶ τοῦ παθεῖν ἦν ἑαυτῷ ταμίς, ὡσπερ καὶ (37) τῆς γεννήσεως. Σοὶ δὲ, οὐδὲ περὶ μικρῶν ὁ κίνδυνος, εἰ ἀπέλθοις τῇ φθορᾷ γεννηθείς μόνῃ, καὶ μὴ τὴν ἀφθαρσίαν ἀμφισάμενος (38). Σκοπῶ δὲ κάκεινο, ὅτι τῷ μὲν ἀναγκαῖος ἦν οὗτος ὁ καιρὸς τοῦ βαπτίσματος· σοὶ δὲ οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος. Ἀνεδείχθη μὲν γὰρ τριακοστὸν γεγονῶς ἔτος, οὐ πρότερον, τοῦ τε (39) μὴ δοκεῖν ἐπιδεικτικῶς εἶναι τῶν γὰρ ἀπειροκάλων τὸ πάθος), καὶ ὡς τελείαν βάσανον ἀρετῆς, καὶ τοῦ διδάσκειν καιρὸν ταύτης ἐχούσης τῆς ἡλικίας. Ἐπεὶ δὲ (40) παθεῖν εἶδει τὸ τοῦ κόσμου σωτήριον πάθος, πάντα συνδραμεῖν εἶδει πρὸς τὸ πάθος ὅσα τοῦ πάθους, τὴν ἀνάδειξιν, τὸ βάπτισμα, τὴν ἀνωθεν μαρτυρίαν, τὸ κήρυγμα, τὴν συνδρομήν τοῦ πλήθους, τὰ θαύματα, καὶ ὡσπερ ἐν σῶμα γενέσθαι, μὴ διεσπασμένον, μηδὲ ἀπερρήγμένον τοῖς διαστήμασιν. Ἐκ μὲν γὰρ

(35) *Συμπιπτούσας*. In nonnullis, προσπιπτούσας.

(36) *Σοὶ*. « In tui gratiam. » Deest in tribus Regg., etc.

(37) *Ὡσπερ καὶ*. Sic plerique codd. Deest καὶ in ed.

(38) *Ἀμφισάμενος*. Or. 1, ἀμφισάμενος.

(39) *Τοῦ τε*. Jes., τῷ τε.

(40) *Ἐπεὶ δέ*. Sic quatuor Regg. et Comb. In ed., ἐπειδὴ δέ.

τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ κηρύγματος, ὁ τῶν συντρέχοντων σεισμὸς (41) (οὕτω γὰρ ἡ Γραφή καλεῖ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον), ἐκ δὲ τοῦ πλήθους, ἢ τῶν σημείων ἐπιδείξεις, καὶ τὰ θαύματα τῷ Εὐαγγελίῳ προσάγοντα. Ἐκ δὲ τούτων, ὁ φόβος· ἐκ δὲ τούτου, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ μίσους, τὸ τῆς ἐπιβουλῆς, καὶ τῆς προδοσίας· ἐκ τούτου δὲ, ὁ σταυρὸς, καὶ ὅσοις σεσῶσμεθα. Τὰ μὲν δὴ τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα, καὶ οὕτως ἔχοντα, ὅσον ἡμῖν ἐφικτόν· τάχα δ' ἂν τις καὶ ἄλλος εὐρεθείη λόγος τούτων ἀπορρήτερος.

Α'. Σὺ δὲ τίς ἀνάγκη, τοῖς ὑπὲρ σὲ ὑποδείγμασιν ἐπομένῳ, κακῶς βουλευέσθαι· ἐπεὶ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν τηνικαῦτα ἱστορουμένων ἐτέρως ἢ ὡς τὰ νῦν ἔχοντα φαίνεται, καὶ οὐ συμβαίνοντα τοῖς καιροῖς; Οἷον, ἐνήστευσε μικρὸν πρὸ τῆς πάρας, ἡμεῖς πρὸ τοῦ Πάσχα· τὸ μὲν τῶν νηστειῶν ἕν, οὐ μικρὸν δὲ (42) ἀμφοτέρων τῶν καιρῶν τὸ διάστημα. Ὁ μὲν γὰρ κατὰ τῶν πειρασμῶν ταῦτα προβάλλεται· ἡμῖν δὲ τὴν συννέκρωσιν Χριστοῦ τοῦτο δύναται, καὶ κάθαρσις ἐστὶ προσέριτος. Καὶ ὁ μὲν νηστεύει τεσσαράκοντα ἡμέρας (Θεὸς γὰρ ἦν), ἡμεῖς δὲ τῇ δυνάμει τοῦτο συνεμετρήσαμεν, εἰ καὶ τινὰς ἄττειν ὁ ζῆλος πείθει καὶ ὑπὲρ δύναμιν. Πάλιν μυσταγωγεῖ τὸ Πάσχα τοὺς μαθητὰς ἐν ὑπερώῳ, καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον (43), καὶ πρὸ μιᾶς τοῦ παθεῖν ἡμέρας· ἡμεῖς ἐν προσευχῆς ὄκοις, καὶ πρὸ τοῦ δεῖπνου, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἄνίσταται τριήμερος, ἡμεῖς μετὰ πολλὸν χρόνον· καὶ οὕτε ἀπέρρηκται τῶν ἐκείνων τὰ ἡμέτερα, οὕτε συνέζευκται χρονικῶς· ἀλλ' ὅσον τύπος τις εἶναι τῶν ἡμετέρων παραδοθέντα (44), τὸ πάντη παραπλήσιον διαπέφουγεν. Τί οὖν θαυμαστὸν, καὶ (45) τὸ βάπτισμα παρελιθῆναι μὲν δι' ἡμᾶς, τῷ χρόνῳ δὲ διαφέρειν; Ὁ σὺ μοι δοκεῖς ὡς μέγα τι καὶ θαυμαστὸν οἷον προβάλλεσθαι κατὰ τῆς ἑαυτοῦ (46) σωτηρίας.

similitudinem fugiunt. Quid igitur mirum, eum, temporis tamen ratione a nobis differre? Quod tu adversus tuam ipsius salutem opponere videris.

ΑΑ'. Εἰ τι οὖν ἐμοὶ πείθεσθε, τοὺς μὲν τοιοῦτους λόγους χαίρειν ἔσασθε· αὐτοὶ δὲ τῷ ἀγαθῷ προσπηθήσατε, καὶ διπλοῦν ἀγῶνα ἀγωνιεῖσθε· τὸν μὲν προκαθαίρειν ὑμᾶς αὐτοὺς τοῦ βαπτίσματος, τὸν δὲ συντηρεῖν τὸ βάπτισμα· ἐπειδὴ τῆς αὐτῆς ἐστὶ δυσχερείας, καὶ κτήσασθαι τι τῶν ἀγαθῶν οὐχ ὑπάρχον, καὶ κτηθὲν διασώσασθαι. Πολλάκις γὰρ ὁ μὲν σπουδῇ προσέλαβε, βραθυμία διέφθειρεν· ὁ δὲ ἔκνος ἀπώλεσεν, ἀνεκαλέσατο ἐπιμέλεια. Καλὸν σοι βοήθημα πρὸς τὸ τυχεῖν, ὧν ἐπιποθεῖς, ἀγρυπνίαι, νηστειαί, χαμευ-

⁴¹ Matth. xxi, 10.

(41) Ὁ τῶν συντρέχοντων σεισμὸς. « Confluentis multitudinis terræ motus. » Id autem Nicetas sic exponit : « Ingens mortalium multitudo confluit, atque, ut inquit Matthæus, commota est, et velut tremore concussa est universa civitas, concurrente videlicet populo ac sese commovente. » Vid. or. xxxi, num. 25.

(42) Μικρὸν δὲ. Sic plures codd. In ed., μικρὸν

tionem, multitudinis concursum, miracula, et velut corpus unum fieri, non divulgum, nec temporum intervallis disjunctum et interruptum. Etenim ex baptismo et prædicatione exciatus est ille confluentis multitudinis terræ motus⁴¹; sic enim tempus illud Scriptura vocat. Rursus ex populi multitudine et frequentia, **715** signorum editio, et miracula, quæ homines ad Evangelium adducebant, existerunt. Ex his porro invidia nata est, ex invidia odium, ex odio insidiæ, et proditio. Hinc postremo crux, eaque omnia, quæ nobis salutem pepererunt. Ac Christi quidem res ita se habent, quantum quidem nobis assequi licet: atque etiam fortasse alia quædam ratio iis, quas commemoravimus, reconditior inveniri queat.

XXX. Tibi autem quid necesse est, ut dum exempla, quæ te sublimiora sunt, sequeris, malum consilium capias; præsertim cum, permulta quoque alia ex iis, quæ tum ab eo gesta esse historiæ proditum est, a nostro ritu discrepare, ac tempore dissidere, constet? Exempli causa: Christus paulo ante tentationem jejunavit; nos ante Pascha. Jejunium unum idemque est; at utriusque temporis non parva est differentia. Ille enim jejunium adversus tentationum impetus objicit; nobis autem jejunium hoc præstat, ut cum Christo commoriámur, ac festum præcedat purgatio. Jam ille totos quadraginta dies a cibo abstinuit (Deus enim erat); nos autem ad virium nostrarum modulum jejunium attemperavimus, etiamsi quidam, zelo impulsus, ultra virium facultatem in jejunando prosiliant. Præterea, ille Paschatis mysterium discipulis in cœnaculo tradit, et a cœna, et unico ante passionem die; nos in templis, et ante cœnam, et post Resurrectionem. Ille tertio die a morte ad vitam rediit; nos post diuturnum tempus. Ita ipsius res, nec a nostris penitus distractæ atque abruptæ sunt, nec rursus temporibus inter se cohærent; verum hæc nobis traditæ; ut ad eorum exemplar ritus nostros conformemus, plenam omnibusque modis perfectam quamvis salutis nostræ causa baptismum susceperit, quidem mihi, velut magnum aliquid et admirandum,

XXXI. Quare, si quid me audiendum putatis, hujusmodi rationes valere jubete, atque ipsi ad bonum hoc prosillite, ac duplex certamen inite; alterum, ut vos ipsos ante baptismum emundetis; alterum, ut acceptum baptismum conservetis: quandoquidem ejusdem est difficultatis, et bonum aliquod, quo prius carebas, adipisci, et, cum adeptus fueris, conservare. Fit enim plerumque, ut, quod **716** studio et industria partum est, socordia labefactetur; quod autem inertia amissum est, labore et di-

τῶν δὲ.

(43) Μετὰ τὸ δεῖπνον. Sic Reg. ph et duo Coll. Deest τὸ in ed.

(44) Παραδοθέντα. Par., παραδειχθέντα.

(45) Καί. Duo Regg., et καί.

(46) Ἐαυτοῦ. In nonnullis, σεαυτοῦ, et, σεαυτοῦ.

igentia recuperetur. Magnum tibi ad ea, quæ cupis, A
 assequenda et retinenda, subsidium attulerint vigi-
 liæ, jejunia, chameuniæ, orationes, lacrymæ, com-
 miseratio erga pauperes, largitio. His rebus, partim
 pro iis, quæ accepisti, gratias age, partim etiam ea
 tuere ac custodi. Habes beneficium, quod te multorum
 mandatorum submoneat: ne contemptum prætereas.
 Pauper accessit? In mentem tibi veniat, ex quam
 gravi paupertate ad quantas divitias proventus es.
 Pane carens, aut potu, atque etiam fortasse Laza-
 rus quispiam ad domus tuæ fores provolutus ²²?
 Moveat te mystica mensa, ad quam accessisti;
 panis ille, cujus particeps factus es; calix ille,
 quem accepisti, cum Christi passionibus initiaberis.
 Peregrinus ad genua tua procubuit, domo carens,
 advena? Per hunc eum excipe, qui propter te pere-
 grinatus est, idque in propriis, quique per gratiam
 ad te immigravit, teque ad cæleste domicilium per-
 traxit. Zachæum imitare ²³, illum, inquam, heri pub-
 licanum, hodie magnificum: facultates omnes
 tuas ingredienti Christo offer ut, licet corporali
 statura pusillus, animo tamen eveharis, Christum
 egregie conspicatus. Ægrotus prostat, ac saucius?
 Moveat te sanitas tua, et vulnera, quibus te Chri-
 stus liberavit. Si videris nudum, operi eum ²⁴, tuum
 incorruptionis indumentum, hoc est Christum,
 honore-prosequens: *Quotquot enim in Christum bap-
 tizati sumus, Christum induimus* ²⁵. Si debitorem
 nactus sis, ad pedes tuos sese adjicientem, syngra-
 pham omnem, tam justam, quam injustam, re-
 acinde ²⁶. Decem illa talentorum millia, quæ tibi C
 Christus remisit, in memoriam revoca. Noli te acerbum minoris debiti exactorem præbere, et quidem
 conservis, cum tibi a Domino major summa condonata sit, ne humanitatis quoque illius, quam tibi in
 exemplum propositam haudquaquam imitatus es, pœnæ a te expectantur.

XXXII. Sic te compara, ut lavacrum non modo
 corpus, sed imaginem quoque abluit: non modo
 peccata eluat, sed mores etiam emendet: non modo
 pristinas vitæ sordes abstergat, verum fontem quo-
 que ipsum expurget: non hoc 717 tantum in
 animo tibi insculpat, ut bona honeste acquiras; sed
 ut etiam bene parta amittas, aut, quod levissimum
 est, male parta deponas. Quid enim tibi profuerit,
 ita peccati veniam impetrasse, ut tamen ei, quem
 læseris, damnum non sarciatur; cum tu duplici
 scelere constrictus tenearis, altero, quia sceleratis
 artibus facultates tuas auxisti, altero, quia partas

ναι, προσευχαί, δάκρυον, οίκτος τῶν δεομένων, με-
 τάδοσις. Τοῦτό σοι γενέσθω (47), ὡν τετύχηκας, εὐ-
 χαριστήριόν τε ἅμα καὶ φυλακτήριον. Ἐχεις πολλῶν
 ἐντολῶν ὑπόμνημα, τὴν εὐεργεσίαν· μὴ παραδρά-
 μῃς. Πένης προσῆλθε; μνήσθητι πόσον (48) πτω-
 χέων, πόσον ἐπλούτησας. Ἄρτου δεόμενος, ἢ πόμα-
 τος, Λάζαρος ἴσως τις ἄλλος τοῖς σοῖς πτωχῶσι προσ-
 ἐρίμμενος; Αἰδέσθητι τὴν μουσικὴν τράπεζαν, ἢ
 προσῆλθες· τὸν ἄρτον, οὐ μεταλήψας· τὸ ποτήριον,
 οὐ κεκοινωνήκας τοῖς Χριστοῦ (49) πάθει τελειούμε-
 νος. Ἐένος προσέπεσεν, δοῖκος, παρεπίδημος; Ὑπό-
 δεξαι διὰ τοῦτου τὸν διὰ σὲ ἐξεντεύσαντα, καὶ ταῦτα
 ἐν τοῖς ἰδίοις (50), καὶ εἰσοικισθέντα σοι διὰ τῆς χά-
 ριτος, καὶ πρὸς τὴν ὄνη κατοικίαν ἐλύσαντα. Γενοῦ
 Ζαχαρίας, ὁ ὅθες τελώνης, καὶ σήμερον μεγαλόψυχος·
 πάντα τῇ εἰσόδῳ τοῦ (51) Χριστοῦ καρποφόρησον,
 ἵνα μέγας (52) ἀναφανῆς, κἂν μικρὸς ἦς τὴν σωμα-
 τικὴν ἡλικίαν, καλῶς Χριστὸν θεασάμενος. Ἀρβύστος
 πρόκειται καὶ τραυματίας; τὴν σὴν ὕγιαν (53) αἰ-
 δέσθητι, καὶ τὰ τραύματα, ὧν σε Χριστὸς ἠλευθέ-
 ρωσεν. Ἐὐρ ἰδὴς γυμνὸν, περιβάλε, τὸ σὸν τιμῶν
 ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας· Χριστὸς δὲ (54) τοῦτό ἐστιν·
 Ἐπειδὴ ὁσοῖς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν
 ἐνδεδύμεθα. Ἐὰν χρεωφειλέτην λάβῃς προσπίπτοντα,
 πᾶσαν συγγραφὴν ἀδικῶν καὶ (55) δικαίαν διάσπασον.
 Μνήσθητι τῶν μυρίων ταλάντων, ὧν σοι Χριστὸς
 ἐχαρίσατο. Μὴ γένη πρᾶκτωρ πικρὸς τοῦ ἐλάττονος
 χρέους. Καὶ ταῦτα τίσι; Τοῖς ὁμοδόλοις, ὁ τὸ
 πλεόν (56) παρὰ τοῦ δεσπότου συγχωρηθεὶς, μὴ καὶ
 τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας ὑπόσχῃς δίκην, ἣν οὐκ
 ἐμιμήσω λαθῶν ὑπόδειγμα.

ΑΒ'. Γενέσθω σοι τὸ λουτρόν, μὴ τοῦ σώματος μέ-
 νον (57), ἀλλὰ καὶ τῆς εἰκόνης· μὴ τῶν ἀμαρτημά-
 των ἔκπλυσις (58) μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου διόρ-
 θωσις· μὴ τὸν προλαβόντα (59) βόρβορον ἀποκλιζέτω
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πηγὴν καθαιρέτω· μὴ τὸ καλῶς
 κτάσθαι τυποῦται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ καλῶς ἀποκτά-
 σθαι, ἢ, τό γε κουφότατον, τὸ κακῶς κτηθὲν ἀποτίθε-
 σθαι. Τί γὰρ ὄφελος σοι μὲν συγχωρηθῆναι τὴν ἀμαρ-
 τίαν, τῷ δὲ ἠδικημένῳ μὴ λυθῆναι τὴν παρὰ σοῦ ζη-
 μίαν· δύο σοι κακῶν ὄντων, τοῦ τε κτήσασθαι μὴ
 δικαίως, καὶ τοῦ τὸ κτηθὲν (60) κατέχεσθαι; Τοῦ μὲν
 ἄφρων ἔλαβες, τὸ δὲ σήμερον ἀδικεῖς. Σήμερον γὰρ

²² Luc. xvi, 20 sqq. ²³ Luc. xix, 2 sqq. ²⁴ Isa. lviii, 7. ²⁵ Galat. iii, 27. ²⁶ Matth. xviii, 26.

(47) *Γενέσθω*. Regg. bm et ph, γινέσθω.

(48) *Πόσον*. Coisl. 1, πόσων. Mox etiam, πό-
 σων.

(49) *Τοῖς Χριστοῦ*. Sic quinque Regg., etc. In
 ed. τοῦ Χριστοῦ. Mox, ξένος. Sic Coisl. 2. In ed.,
 εἰ ξένος.

(50) *Ἐν τοῖς ἰδίοις*. ε In propriis. ε Sic Vulga-
 ta. Billius, ε in suis regionibus. ε

(51) *Τοῦ*. Deest in quinque Regg.

(52) *Μέγας*. Sic plures optimæ notæ codd. In ed.,
 μέγα.

(53) *Ὑγιαν*. Reg. bm, ὕγιαν.

(54) *Δέ*. Deest in tribus Regg.

D (55) *Καί*. Reg. bm, ἦ. Reg. ph, ἦ καί.

(56) *Πλεόν*. Regg. b, c, d, πλείον.

(57) *Μόνον*. Tres Regg., Coisl. 1 et Comb. ad-
 dunt, ἔκπλυσις. ε Non corporis tantum ablutio sit,
 sed animæ, ε sive ε imaginis. ε

(58) *Ἀμαρτημάτων ἔκπλυσις*. Tres Regg., Coisl.
 1 et Combef., ἀμαρτημάτων λύσις, ε delictorum so-
 lutio. ε

(59) *Προλαβόντα*. Quatuor Regg., novem Col-
 bert., duo Coisl. et Or. 1, προελθόντα, ε præteritis
 sordes. ε

(60) *Τὸ κτηθὲν*. Sic plerique codd. In quibusdam
 tamen, et in ed., τὰ κτηθέντα.

ἔστι παρὰ σοὶ τὸ ἀλλότριον· καὶ οὐκ ἀνηρέθῃ τὸ
ἀμαρτήματα, τῷ χρόνῳ δὲ διεκόπη. Τὸ μὲν πρὸ τοῦ
βαπτίσματος τολμηθὲν, τὸ δὲ μένον μετὰ τὸ βάπτισμα·
τῶν γὰρ ἡμαρτημένων, οὐ τῶν ἀμαρτανομένων
τὸ λουτρὸν ἔχει συγχώρησιν. Δεῖ δὲ μὴ σοφισθῆναι
τὸν καθαρμὸν, ἀλλ' ἐνοσημανθῆναι· λαμπρυνθῆναι σε
τελείως, ἀλλὰ μὴ χρωσθῆναι· μηδὲ ἐπικάλυψιν τῶν
ἀμαρτιῶν, ἀλλ' ἀπαλλαγὴν ἔχειν τὸ χάρισμα. Μακάριοι,
ὡς ἀφῆθησαν αἱ ἀνομίαι· τοῦτο τῆς παντελοῦς
καθάρσεως· καὶ ὡς ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀμαρτίαι·
τοῦτο τῶν οὐκ ἐπὶ τὸ βάθος καθηραμένων. Μακάριος
ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογισθῆται Κύριος ἀμαρτίας·
τρίτη τις αὕτη τάξις τῶν ἀμαρτανομένων· ὧν ἡ μὲν
πρᾶξις οὐκ (61) ἔπαινετῆ, τὸ δὲ τῆς γνώμης ἀνύθου.

animi partes nondum purgatæ sunt. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*³⁷ : tertia quædam hæc est peccantium classis; quorum scilicet, tametsi actio minime laudabilis est, mens tamen culpa ei crimine vacat.

ΑΓ'. Τί οὖν φημι, καὶ τίς ὁ ἐμὸς λόγος; χθὲς ἦθα Β
Χαναναία ψυχὴ, καὶ διὰ τῆς (62) ἀμαρτίας συγκύπτουσα·
σήμερον ἀνωρθώθης ὑπὸ τοῦ Λόγου. Μὴ συγκύπτῃς
πάλιν, καὶ εἰς γῆν κλιθῆς (63), ὡς περὶ κύφῳνι
(64) παρὰ τοῦ πονηροῦ βαρθηθεῖσα, καὶ δυσανάκλητον
ἔχης (65) τὴν ταπεινότητα. Χθὲς ἐξηραίνου θάλλουσα
τῇ αἰμορροίᾳ (ἐπιγάζεις γὰρ τὴν φοινίκην (66) ἀμαρτιαν)
· σήμερον ἀνέθηλας (67) ξηρανθεῖσα. Ἡψὼ γὰρ τῶν
Χριστοῦ κρασπέδων, καὶ τὴν ῥύσιν ἔστησας. Φύλασσε μοι
τὴν κάθαρσιν, μὴ πάλιν αἰμορροῆσης, καὶ οὐκ ἰσχύσης (68)
λαθέσθαι Χριστοῦ, ἵνα κλέψῃς τὴν σωτηρίαν. Οὐ γὰρ
πολλάκις φιλεῖ Χριστὸς κλεπτόμενος, καὶ εἰ λίαν ἔστι
φιλόανθρωπος. Χθὲς ἐπὶ κλίνῃς ἐβρίψο παρειμένους καὶ
λελυμένους, καὶ οὐκ εἶχες ἀνθρώπων, ἵνα, ὅταν παραχθῇ
τὸ ὕδωρ, βάλῃ (69) σε εἰς τὴν κολυμβήθραν· σήμερον
εὗρες ἀνθρώπων, τὸν αὐτὸν καὶ Θεὸν, μᾶλλον δὲ, Θεὸν
καὶ ἀνθρώπων (70). Ἠρθῆς ἀπὸ τοῦ κραβδάτου (71),
μᾶλλον δὲ ἦρας τὸν κράβδατον, καὶ ἐστηλτευσας
τὴν εὐεργεσίαν· μὴ πάλιν ἐπὶ κραβδάτου βίφῃς
ἀμαρτήσας, τῆς κακῆς (72) τοῦ σώματος ἀναπαύσεως
παρειμένου ταῖς ἡδοναῖς· ἀλλ' ὡς εἶχες (73), βιάδιζε
μεμνημένος τῆς ἐντολῆς· Ἰδοὺ ὄρητις γέγονας·
μηκέτι ἀμαρτάνε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται,
κακῶ φανέντι μετὰ τὴν εὐποίαν. Ἀδάρα, δεῦρο
ἔξω, ἤκουσας τῆς μεγάλης φωνῆς ἐν τάφῳ καίμενος
(τί γὰρ τοῦ Λόγου μεγαλοφωνώτερον;) καὶ προήλθες,
οὐ τετραήμερος νεκρὸς, ἀλλὰ πολυήμερος, τῷ
τριήμερῳ συναναστάς, καὶ τῶν ἐνταφίων δεσμῶν
ἐξελύθης. Μὴ νεκρωθῆς πάλιν, καὶ γένῃ μετὰ τῶν

XXXIII. Quid igitur dico, et quo mea spectat oratio? Heri Chananæa anima eras³⁸, et per peccatum in terram inclinata³⁹ : hodie a Verbo erecta es. Ne rursus curveris, ac, velut ligneo collari a diabolo depressa, in terram propendeas, atque ita afficiaris, ut vix erigi et assurgere queas. Heri sanguinis profluvio tabescebas⁴⁰; rubrum enim et cruentum peccatum ex te manabat; hodie siccato profluvio ad pristinum florem rediisti. Contacta quippe vestis Christi simbria, fluxum compressisti. Fac purgationem serves, ne alioqui sanguinis defluvio rursus labores, Christumque jam, surripiendæ salutis causa, prehendere nequeas. Neque enim Christus sæpius sibi aliquid surripi amat, tametsi mire benignus et facilis. Heri in lecto jacebas, corpore fractus et solutus, nec hominem præsto habebas, qui, cum turbaretur aqua, te in piscinam injiceret⁴¹; hodie **718** nactus es hominem, eumdemque Deum, vel ut rectius loquar, Deum et hominem. Elatus es e grabato, imo grabatum exultisti, ac beneficium acceptum, velut in columna incisum, omnibus spectandum proposuisti. Cave, ne admisso peccato rursus in grabato, id est, in pessima corporis voluptatibus fracti quiete, jaceas. Verum, ut es, proficiscere, præcepti hujus memor : *Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi accidat*⁴², si post acceptum beneficium malus inveniaris. Magnam hanc vocem, *Lazare, veni foras*⁴³, in sepulcro jacens audisti (quid enim Verbi voce præstantius?) Ac prodiisti, non quatruiduo, sed multiis

³⁷ Psal. xxvi, 1. ³⁸ *ibid.* 2. ³⁹ Matth. xv, 22. ⁴⁰ *ibid.* 14. ⁴¹ Joan. xi, 43

(61) *Ὀνκ.* Sic quinque Regg. In ed., οὐδέ.

(62) *Διὰ τῆς.* Coisl. 1, διὰ τὰς.

(63) *Κλιθῆς.* Sic plures codd. In nonnullis, κλιθεῖς. In ed., κριθῆς.

(64) *Κύφῳνι.* Schol. : Δεσμωτηρίῳ κυρτώματι· « Carceralibus numellis. » Hesychius et Suidas id intelligunt de « ligneo collari, » δεσμὸς ξύλινος, unde dicitur, δεδέσθω ἐν κύφῳνι, « vinciatur in ligneo collari. » Non quitur recte Billius, « catenis ferreis. »

(65) *Ἐχῆς.* Reg. c et Or. 1, ἐξείς.

(66) *Φοινικῆν.* Sic tres Regg. et tres Colb. In

D ed., φωνικῆν.

(67) *Ἀνέθηλας.* Bas. ed., ἀνέθαλλες.

(68) *Ἰσχύσης.* Sic quinque Regg., tres Colb. et Or. 1. In ed., ἰσχύσεις.

(69) *Βάλῃ.* Quatuor Regg., βαλῆ.

(70) *Καὶ ἀνθρώπων.* Sic Regg. bm et pl. Deest καὶ in ed.

(71) *Κραβδάτου.* In pluribus scribitur, κραβάτου.

(72) *Τῆς κακῆς.* In nonnullis, κακίστης.

(73) *Ὡς εἶχες.* « Ut es, » id est, inquit Nicetas, « sanus et incolumis. »

diebus mortuus, cum triduo illo simul ad vitam A
rediens, atque funebribus vinculis solutus es. Cave,
ne rursus emoriaris, iisque, qui in sepulcris habi-
tiant ⁶⁶, aggregeris, ac peccatorum tuorum funibus
constringaris; cum incertum sit, an rursus e sepul-
cro ad vitam excitaberis, usque ad postremam
illam et communem resurrectionem, quæ, quidquid
sed ut judicetur, rationemque eorum reddat, quæ

XXXIV. Si lepra, hoc est deformi pravitate,
prius infectus eras, ac deinde abrasa ejectione hac
vitiosa materia, salvam et incolumem imaginem re-
cepisti, purgationem mihi, sacerdoti tuo, ostende ⁶⁷,
ut cognoscam, quantum ea legalem purgationem
antecellat. Novem illis ingratum ne te adjungas, ve-
rum decimum tibi imitandum proponere; qui, quan-
quam Samaritanus esset, alios tamen grati animi
officio vicit. Da operam, ne mala vitilligo rursus
erumpat, atque ita afficiaris, ut corporis tui vitio
vix ulla medicina possit adhiberi. Nuper avaritia et
tenacitas manum tuam siccabat ⁶⁸; hodie eam lar-
ginitio et beneficentia extendat. Præclara ægræ ma-
nus curatio est, dispergere, dare pauperibus, ea,
quibus circumfluimus, ubertim exhaurire, quoad
fundum quoque ipsum attigerimus (fortasse ex eo
quoque alimentum tibi manabit, velut olim Sare-
phthæ, ac præsertim si Eliam alueris ⁶⁹); egre-
gias opes existimare, inopia propter Christum, qui
nostra causa paupertatem subiit, laborare. Si surdus
ac mutus eras ⁷⁰, auribus tuis Verbum insonet; vel
potius eum, qui insonuit, retine. N° 719 ad Do-
mini disciplinam et admonitionem, quemadmodum
aspis ad incantationes, oclusas aures habeas. Si
cæcus ⁷¹, et luminis expers, illumina oculos tuos,
ne unquam in mortem obdormias ⁷². In Domini lu-
mine lumen perscipe ⁷³, in Spiritu Dei Filium in-
tuere, trinum inquam, illud et simplex atque indi-
visum lumen. Si Christum totum admiseris, univer-
sas ipsius curationes, quibus sigillatim unusquisque
ad sanitatem revocatus est, in animam tuam conge-
res. Illud modo caveas, ne gratiæ mensuram igno-
res, neve tibi somno dedito, ac male securo, ziza-
nia hostis superseminet ⁷⁴. Illud modo provideas,
ne, puritate tua diaboli invidiam subiens, te ipsum
rursus per peccatum miserabilem reddas. Illud modo
videas, ne propter bonum opus effusiori lætitia ge-
stiens, atque immodice elatus corruias, dum in altum
efferris. Illud modo cures, ut purgationem summo
studio excolere nunquam intermittas, ascensionem
in corde tuo disponens ⁷⁵; atque acceptam Dei be-
neficio et gratia veniam, cura et diligentia tuearis; ut peccatorum quidem tuorum remissio a Deo pro-
ficiscatur, verum remissionis conservatio, ex te quoque sit.

κατοικούντων ἐν τάφοις, μηδὲ κατασφιγγῆς (74) ταῖς
σειραῖς τῶν οικειῶν ἀμαρτημάτων· ἄδηλον δὲ, εἰ
πάλιν ἐξαναστήσῃ τῶν τάφων, μέχρι τῆς τελευταίας
καὶ κοινῆς ἀναστάσεως, ἢ πᾶν τὸ ποίημα ἔξει εἰς
χρῖσιν, οὐ θεραπευθῆσόμενον, ἀλλὰ κριθησόμενον,
καὶ λόγον ὑφέξον, ὧν εὖ ἢ κακῶς ἐθησαύρισε.
factum est, ad iudicium adducet, non jam ut curetur,
rècte vel male coacervarit.

ΛΔ'. Εἰ λέπραν ἔβρωες τέως τὴν ἀμορπον πονη-
ρίαν, ἀπεξέσθης δὲ τῆς κακῆς ὕλης, καὶ τὴν εἰκόνα
σῶαν ἀπέλασες, ἔειξον ἐμοὶ τῷ ἱερεὶ σου τὴν κάθαρ-
σιν, ἵνα γνῶ (75), πόσον τῆς νομικῆς αὐτῆ τιμω-
τέρα. Γενοῦ μὴ τῶν ἐννεά τῶν ἀχαρίστων, ἀλλὰ
τὸν δέκατον μιμησαί· καὶ γὰρ εἰ Σαμαρεῖτης ἦν,
ἀλλὰ τῶν ἄλλων εὐγνωμονέστερος. Ἀσφάλισαι, μὴ
πάλιν κακῶς ἐξανθήσῃς, καὶ δυσθεράπευτον ἔξεις (76)
τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ σώματος. Πρώην ἐξήραινέ (77)
σου τὴν χεῖρα μικρολογία καὶ φειδωλία· σήμερον
ἐκτενιάτω μετὰδοσις καὶ φιλανθρωπία. Καλὴ θερα-
πεία χεῖρὸς ἀρρώστουσης, σκορπίζειν, διδόναι τοῖς
πένησιν, ἐξαντλεῖν ὧν ἔχομεν θαψιλῶς, μέχρις ἂν
καὶ τοῦ πυθμένου ἀψώμεθα (ἴσως καὶ οὗτος πηγᾶ-
σι σοι τροφήν, καθάπερ τῇ Σαραφθίᾳ, καὶ μάλιστα
εἰ τύχοις (78) Ἥλλαν τρέφουσα), καλὴν εὐπρίαν
εἰδέναι, τὸ διὰ Χριστὸν ἀπορεῖν, τὸν δι' ἡμᾶς πτω-
χεύσαντα. Εἰ κωφὸς ἦσθα καὶ ἀλαλος, ὁ Λόγος ἐν-
ηχησάτω σοι· μᾶλλον δὲ κάτασχε τὸν ἐνηχήσαντα. Μὴ
κλεισῇ τὰ ὦτα πρὸς παιδείαν Κυρίου καὶ νοουθεσίαν,
ὡς ἀσπίς πρὸς ἐπάσματα. Εἰ τυφλὸς καὶ ἀπώτιστος,
φώτισσον τοὺς ὀφθαλμοὺς σου μὴ ποτε ἰπνώσης
εἰς θάνατον. Ἐν τῷ φωτὶ Κυρίου θέασαι φῶς,
ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν αὐγάσθητι, τὸ
τριτοῦν φῶς καὶ ἀμέριστον. Ἐὰν ὄλον εἰσδέξῃ τὸν
Λόγον, πάσας τὰς Χριστοῦ θεραπείας ἐπὶ τὴν σεαυ-
τοῦ συνάξει ψυχὴν, ἃς κατὰ μέρος ἔκαστος τεθερά-
πευται. Μόνον μὴ ἀγνοήσῃς τὸ μέτρον τῆς χάριτος·
μόνον μὴ καθεύδοντί σοι καὶ ἀμεριμνούντι κακῶς
ἐπισπεῖρη ὁ ἐχθρὸς τὰ ζιζάνια· μόνον ἐπιφθονος τῷ
πονηρῷ γεγονῶς διὰ τὴν καθαρότητα, μὴ πάλιν σεαυ-
τὸν ἐλεινὸν καταστήσῃς διὰ τῆς ἀμαρτίας· μόνον
μὴ τῷ ἀγαθῷ περιχαρὲς (79), καὶ ὑψηλοῖς ἀμετρα,
καταπέσης ἐν τῷ ἐπαρθῆναι· μόνον ἀεὶ φιλοπόνει
τὴν κάθαρσιν, ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τιθέμε-
νος (80)· καὶ ἤς ἔτυχες κατὰ δωρεὰν ἀφέσεως,
ταύτην ἐπιμελεῖα συντήρησον· ἵνα τὸ μὲν ἀφεθῆναι
σοι παρὰ Θεοῦ, τὸ δὲ συντηρηθῆναι, καὶ παρὰ σοῦ
γένηται (81).

in corde tuo disponens ⁷⁵; atque acceptam Dei be-
neficio et gratia veniam, cura et diligentia tuearis; ut peccatorum quidem tuorum remissio a Deo pro-
ficiscatur, verum remissionis conservatio, ex te quoque sit.

⁶⁶ Psal. lxxvii, 7. ⁶⁷ Luc. xviii, 12 sqq. ⁶⁸ Luc. vi, 6. ⁶⁹ III Reg. xviii, 9. ⁷⁰ Marc. vii, 32. ⁷¹ Luc. xviii, 35. ⁷² Psal. xlii, 4. ⁷³ Psal. xxxv, 10. ⁷⁴ Matth. xiii, 25. ⁷⁵ Psal. lxxxiii, 6.

(74) Κατασφιγγῆς. Sic quatuor Regg., Or. 4, etc. In ed., κατασφιγγῆς.

(75) Γνῶ. Coisl. 4, γνῶς.

(76) Ἐξείς. Duo Regg., ἔχης.

(77) Ἐξήραινε. Reg. ph et Basilien. edit., ἐξήρανε.

(78) Τύχοις. In nonnullis, τυχῆς.

(79) Περιχαρῆς. Reg. bin, περιχαρῆς.

(80) Τιθέμενος. Reg. hm, ἐπιτιθέμενος.

(81) Καὶ παρὰ σοῦ γένηται. Drest. kal in Reg. ph. Billius in prima editione: « tibi ex parte ascribatur. » In secunda: « tum (tua) quoque aliqua ex parte sit. » Nihil necesse erat addere, « aliqua ex parte. » Non enim Deus nos salvat sine nobis. Prima gratia sine nobis; altera non prorsus sine nobis, sed etiam a nobis.

ΑΕ. Γενήσεται δὲ πῶς; Ἄει τῆς παραβολῆς ἐκείνης μύνησο, καὶ σεαυτῷ βοηθήσεις ἄριστά τε καὶ τελειώτατα. Ἐξῆλθεν ἀπὸ σοῦ τὸ ἀκάθαρτον καὶ ὀλικὸν πνεῦμα, διωχθὲν τῷ βαπτίσματι. Οὐ φέρει τὸν διωγμὸν· οὐ δέχεται (82) δοικον εἶναι καὶ ἰανέστιον. Πορεύεται δι' ἀνύδρων τόπων, καὶ ξηρῶν θείας ἐπιβροῆς· ἐκεῖ φιλοχωρησαί βούλεται· πλανᾶται ζητοῦν ἀνάπαυσιν, οὐχ εὐρίσκει· βεβαπτισμέναις ἐντυγχάνει ψυχαῖς, ὧν τὴν κακίαν τὸ λουτρὸν ἐξέκλυσεν· φοβεῖται τὸ ὕδωρ· ἐμπνίγεται τῇ καθάρσει, καθάπερ ὁ Λεγεὼν τῇ θαλάσῃ. Πάλιν ὑποστρέφει πρὸς τὸν (83) οἶκον, ὅθεν ἀνεχώρησεν. Ἀναίσχυντό ἐστι, φιλόνηκόν ἐστι, προσβάλλει πάλιν, πειράται πάλιν. Ἐάν μὲν εὖρη Χριστὸν εἰσοικισθέντα, καὶ πληρώσαντα τὴν χώραν ἦν αὐτὸς ἐκέκωσεν· ἀπεκρούσθη πάλιν, ἀπῆλθεν ἄπρακτον, ἔλειεν (84) ἐγένετο τῆς περιπλανήσεως. Ἐάν δὲ σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον τὸν ἐν σοὶ τόπον εὖρη, κενὸν καὶ ἄπρακτον, ἔτοιμον ἐπίσης πρὸς ὑποδοχὴν τοῦδε ἢ τοῦδε τοῦ προκαταλαβόντος, εἰσπέδησεν, εἰσφκίσθη μετὰ πλείονος τῆς παρασκευῆς, καὶ γίνεται (85) τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν προτέρων (86), ὅσα τότε μὲν ἔλπις ἦν διορθώσεώς τε καὶ ἀσφαλείας (87)· νῦν δὲ ὑπόδηλος ἡ κακία, τῇ φυγῇ τοῦ καλοῦ τὸ πονηρὸν ἔκλουσα· καὶ διὰ τοῦτο βεβαιότερα (88) τῷ οἰκῆτορι ἢ κατάσχεσις.

ΑΓ. Πάλιν ὑπομνήσω σε τῶν φωτισμῶν, καὶ πολλὰκις ἐκ τῶν θείων λογίων τούτους ἀναλεγόμενος. Αὐτὸς τε γὰρ ἠδίωνέσομαι τῇ τούτων μνήμῃ. (τί γὰρ φωτὸς ἡδύτερον, τοῖς φωτὸς (89) γευσαμένοις;) καὶ σὲ περιεστράφω τοῖς λεγομένοις. Φῶς μὲν ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ ἡ τούτου σύζυγος εὐφροσύνη· Φῶς δὲ δικαίοις διὰ παντός. Φωτίζεις δὲ σὺ θαναμαστῶς ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων, πρὸς τὸν θεὸν λέγεται· ἀγγελικῶν, οἰμαι, δυνάμεων, αἱ συνεργοῦσιν ἡμῖν πρὸς τὰ χρεῖττονα. Κύριος δὲ φωτισμός μου, καὶ σωτήρ μου· εἶνα φοβηθῆσομαι; Τοῦ Δαβὶδ ἤκουσας λέγοντος· καὶ ποτὲ μὲν αἰτούτος (90) ἐξαποσταλῆναι τὸ φῶς αὐτῷ καὶ τὴν ἀλφειαν· ποτὲ δὲ εὐχαριστοῦντος, ὅτι καὶ (91) τούτου μεταίτησεν, ἐν τῷ σημειωθῆναι τὸ τοῦ Θεοῦ φῶς ἐπ' αὐτὸν, τουτέστιν ἐνημανθῆναι καὶ γνωρισθῆναι (92) τὰ σημεῖα τῆς δεδομένης (93) ἐλλάμψεως. Ἐν μόνον φῶς φεύγωμεν, τὸ τοῦ πικροῦ πυρὸς ἔκγονον. Μὴ πορευθῶμεν (94) εἰς φωτὶ τοῦ πυρὸς ἡμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἢ ἔξεκαύσαμεν. Οἶδα γὰρ πῦρ (95) καθαρτήριον, ὃ Χριστὸς

⁸² Luc. xi, 24 sqq. ⁸³ Marc. v, 9 sqq. ⁸⁴ Psal. xcvi, 11. ⁸⁵ Isa. lx, 19. ⁸⁶ Psal. lxxv, 5. ⁸⁷ Psal. xxi, 4. ⁸⁸ Psal. xlii, 3. ⁸⁹ Psal. iv, 7.

- (82) Δέχεται. Reg. Maz., καταδέχεται.
 (83) Πρὸς τὸν. In nonnullis, eis τόν.
 (84) Ἄπρακτον, ἔλειεν. Sic duo Colb. et Coisl. 4. In ed., ἄπρακτος, ἔλειενός.
 (85) Καὶ γίνεται. Sic plures Regg. et Comb. Deest καὶ in ed.
 (86) Προτέρων. In nonnullis, πρώτων.
 (87) Ἀσφαλείας. Jes., ἐπιμελείας.
 (88) Βεβαιότερα. Coisl. 4 addit, πῶς.
 (89) Φωτός. Deest in Par.
 (90) Αἰτούτος. Sic tres Regg., etc. In ed. et qui-

XXXV. Quomodo autem ad assequeris? Fac tibi parabola illa semper in animo haereat, et tibi optimo ac praestantissime consulueris. Excessit a te impurus et crassus spiritus, per baptismum ejectus ac profligatus. Disrumpitur se in fugam coniectum; non patitur se domo et tecto carere; ambulat per loca inaequosa, divinoque rore minime perfusa; illic commorari gestit; vagatur, quaerens requiem, non invenit⁸²; animas baptismo consignatas offendit, quarum vitia lotionem obruta sunt; aquam perhorrescit; lustricis undis, non secus ac Legio marinis, suffocatur⁸³. Rursus, in domum, e qua recesserat, revertitur. Impudens est, pervicax est, rursus impetum facit, rursus tentat. Ac si quidem Christum in ea inhabitantem invenerit, et locum quem vacuum reliquerat, ab eo impletum; rursus propellitur et propulsatur, infectis rebus discedit, oberrationisque nomine miser et calamitosus existit. Sin autem animae tuae sedem, scopis-quidem mundatam et ornatam, caeterum vacuum et inertem, atque ad hunc aut illum excipiendum, uter tandem prior invaserit, aequae comparatam repererit, in eam insiliet, **720** et cum majori apparatu immigrabit, sicutque novissima tanto pejora prioribus, quanto quidem tum emendationis et praesidii a baptismate spes erat: nunc autem perspicua et manifesta idque firmior jam et stabilior habitatori possessio.

XXXVI. Rursus enim vero, ac saepius tibi Luminum memoriam refricabo, ex litterarum sacrarum monumentis ea colligens. Nam et ipse iis commemorandis exhilarescam. (Quid enim lumine dulcius et jucundius, his qui lumen degustarunt?) Et oculos tuos his verbis perstringam: *Lux orta est justo*, et huic conjuncta *laetitia*⁸⁴; et *Lux justis omni tempore*⁸⁵. Quin etiam quidam Deum ad hunc modum affatur: *Illuminas tu mirabiliter a montibus aeternis*⁸⁶; hoc est, ut opinione assequor, ab angelicis virtutibus, quae nobis ad optima quaeque adjumento sunt. Jam Davidem quoque his verbis utentem audis: *Dominus illuminatio mea, et Salvator meus, quem timebo*⁸⁷? Qui etiam nunc sibi lucem et veritatem emitti postulat⁸⁸; nunc ob eam sibi imperitam gratias agit, cum lumen Dei super se signatum esse ait⁸⁹. hoc est, impressa et cognita esse datae illuminationis signa. Unum illud lumen fugiamus, quod ex saevo igne nascitur. Ne in ignis nostri lumine ambulemus, et in flamma quam accendimus.

busdam codd., ἐξαίτουντος.

(91) Ὅτι καὶ. Sic plures Regg., etc. Deest καὶ in ed.

(92) Γνωρισθῆναι. Reg. pl, γνωσθῆναι.

(93) Δεδομένης. Sic sex Regg. In ed., δεδομένης.

(94) Μὴ πορευθῶμεν, etc. Alludit ad Isaie verba L, 11: « Ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis quas succendistis. »

(95) Οἶδα γὰρ πῦρ. Sic Regg. bm, pb et Comb. Deest γὰρ in ed.

Ignem etiam purgantem novi, ad quem mittendum Christus in terram venit²², qui et ipse mystice ignis appellatur. Hujus porro ignis ea vis est, ut crassiorrem materiam, ac vitiosam animi affectionem absumat, eunque proinde celerrime Christus accendi vult. Cupit enim nos quamprimum beneficio affici; utpote qui nobis quoque ignis carbones auxilii causa porrigat. Est alter ignis non purgans, sed scelerum vindex; sive Sodomiticus ille²³, quem sulphure et procella permistum²⁴, Deus in peccatores omnes fundit; sive ille, qui diabolo ejusque angelis paratus est²⁵; sive etiam ille, qui ante faciem Domini procedit, et in circuitu inimicos ejus inflammat²⁶; sive denique ille omnibus his formidabilior; qui cum in insomni illo verme conjunctus est, nec unquam exstinguitur, verum in sceleratorum hominum⁷²¹ poenam perennis est et sempiternus. Hi enim omnes eam vim habent, ut perdant ac deleant; nisi tamen hoc quoque loco quispiam ignem mitiorem, et

· XXXVII. Quemadmodum porro duplex ignis genus est, ita duplex quoque lumen est: alterum, quo princeps animi nostri pars illustratur, ac nostri secundum Deum gressus reguntur; alterum, fallax et curiosum, veroque lumini oppositum, atque interrim tamen illius speciem præ se ferens, ut nos externa specie fallat, et in fraudem impellat. Hoc, et caligo est, et merides esse videtur, id est, clarissima luminis pars. Sic enim illud Scripturæ audio, iis qui semper in meridianis tenebris fugiunt²⁷. Hoc, et nox est, et splendor existimatur, his utique, qui deliciis et voluptatum illecebris corrupti sunt. Quid enim ait David! Nox me miserum circumstabat, et nesciebam: delicias enim lumen esse arbitrabar²⁸. Atque illi quidem tales sunt, animoque ita affecti: nos vero scientiæ lumen nobisipsi excitemus; quod quidem nobis hac ratione continget, si ad justitiam seminemus²⁹, et vitæ fructum vindemiamus (actio quippe contemplationem parit); ut cum alia, tum hoc quoque, nempe quod verum lumen, quod rursus fictum et ementium sit, intelligamus, nec in malum, tanquam in bonum, per imprudentiam labamur. Lumen efficiamur, ut discipuli a magno Lumine vocati sunt, his verbis: Vos estis lux mundi³. Efficiamur luminaria in mundo, verbum vitæ sustinentes, hoc est, vitalis aliis hominibus vis et facultas. Arripiamus deitatem, arripiamus primum et purissimum Lumen. Ad ipsius splendorem incedamus, priusquam pedes nostri ad tenebrosos et hostiles

ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς! (96), πῦρ και αὐτὸς ἀναγωγῆς λόγος (97) καλούμενος. Ἀναλωτικὸν τοῦτο τῆς ὕλης και τῆς πονηρᾶς ἐστὶν ἕξως, ὃ και ἀναφθῆναι τάχιστα βούλεται. Ποθεὶ γὰρ τῆς εὐεργεσίας τὸ τάχος· ἔπει και πῦρδ; ἀνθρακας δίδωσιν ἡμῖν εἰς βοήθειαν. Οἶδα και πῦρ οὐ καθαρῆριον, ἀλλὰ και (98) κολαστῆριον· εἰτε και Σοδομιτικὸν, ὃ πᾶσιν ἀμαρτωλοῖς ἐπιτρέχει θεῖω και καταγιδοι μιγνύμενον· εἰτε τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλω και τοῖς ἀγγέλοισ ἀυτοῦ· εἰτε ὃ πρὸ προσώπου Κυρίου πορεύεται, και φλογεῖ κύκλω τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ· και τὸ (99) τούτων ἐτι φοβερώτερον· ὃ τῷ ἀκοιμήτῳ σκώληχι (1) συντέτακται, μὴ σθενύμενον, ἀλλὰ δαιωνίζον (2) τοῖς πονηροῖς. Πάντα γὰρ ταῦτα τῆς ἀφανιστικῆς ἐστι δυνάμειω· εἰ μὴ τῷ φιλων κἀνταῦθα νοεῖν τοῦτο φιλανθρωπότερον (3), και τοῦ χολάζοντος ἐπαξίω.

AZ'. Ὡσπερ δὲ πῦρ οἶδα διπλοῦν, οὕτω και φῶς· τὸ μὲν, τὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ λαμπάδα, κατευθύον ἡμῖν τὰ κατὰ Θεὸν διαθήματα· τὸ δὲ, ἀπατηλὸν και περιέργον, και τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀντίθετον, ἐκεῖνο (4) εἶναι ὑποκρινόμενον, ἵνα κλέπηται τῷ φαινομένῳ· τοῦτο και σκοτία ἐστὶ, και μεσημβρία δοκεῖ, τὸ τοῦ φωτὸς ἀκμαιότατον. Οὕτως ἀκούω τοῖς διαπαντὸς ἐν μεσημβρινῇ σκοτία φεύγουσι. Τοῦτο και νύξ ἐστὶ, και φωτισμὸς νομιζέται (5) τοῖς ὑπὸ τῆς τρυφῆς διεφθαρμένοιω. Τί γὰρ φησιν ὁ Δαβὶδ; Νύξ ἦν περὶ ἐμὲ τὸν δειλαιον και ἡγνῶον· φωτισμὸν γὰρ εἶναι τὴν τρυφήν ὑπελάμβανον. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τοιοῦτοι, και οὕτως ἔχοντες· ἡμεῖς δὲ φωτίζωμεν ἑαυτοῖς φῶς γνώσεω· ἐστὶ δὲ τοῦτο, ἐκ τοῦ σπεῖρειν εἰς δικαιοσύνην, και τρυγᾶν καρπὸν ζωῆς (πράξις γὰρ, θεωρίας πρόξενος), ἵνα τὰ τε ἀλλὰ και τοῦτο μάθωμεν, τί μὲν τὸ ἀληθινὸν φῶς, τί δὲ τὸ ψευδόμενον, και μὴ λάθωμεν περιπεσόντες, ὡς καλῶ, τῷ χείρονι. Γενώμεθα φῶς, ὡσπερ οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ μεγαλοῦ Φωτὸς ἤκουσαν, Ὑμεῖς ἐσσε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, λέγοντες. Γενώμεθα φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, τουτέστι ζωτικὴ τοῖς ἄλλοις δύναμις. Λαβώμεθα θεότητος, λαβώμεθα τοῦ πρώτου και ἀκραιφνεστάτου Φωτὸς. Ὁδεύσωμεν πρὸς τὴν λάμψιν αὐτοῦ, πρὸ τοῦ προσκῆψαι τοὺς πόδας ἡμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινά και πολέμια. Ἐως ἡμέρα ἐστὶν, ὡς ἐν ἡμέρα εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κόμοις και μέθαιω, μὴ κολτῖω και ἀσελγελαιω, ἃ νυκτὸς ἐστὶ κλέμματα.

²² Luc. xii, 49. ²³ Gen. xix, 24. ²⁴ Psal. x, 7. ²⁵ Matth. xxv, 41. ²⁶ Psal. xcvi, 3. ²⁷ Isa. v, 20. ²⁸ Psal. cxxviii, 14, seqq. ²⁹ Ose. x, 12. ¹ Matth. v, 14.

(96) Ἐπὶ τῆς γῆς. Tres Regg. et Or. 4, ἐπὶ τὴν γῆν.

(97) Ἀναγωγῆς λόγος. « Anagogice, » id est « mystice. »

(98) Ἀλλὰ και. Sic duo Regg. Deest και in ed. (99) Καὶ τό. Sic sex Regg., tres Colb. et Comb. Deest τό in ed.

(1) Ἀκοιμήτῳ σκώληχι. Alludit ad hæc verba Isaia, lxxvi, 24, vel Marc. ix, 43: « Vermis corum non moritur. »

(2) Δαιωνίζον. Sic duo Coisl., etc. In ed., δαιωνίζον.

νίζων.

(3) Φιλανθρωπότερον. « Ignem mitiorem, » qui videlicet non perdat ac delet, ut Sodomiticus, et qui reprobis destinatus est; sed qui malos in tempore ulciscatur, et a peccatis emundet. De quo Aug. « Hic ure, hic seca, modo in æternum parcas. »

(4) Ἐκεῖνο. Sic Par. et Hervag. In ed., ἐκεῖνο.

(5) Νομιζέται. In Reg. bin, γρ. ονομάζεται, « nominatur. »

montes offendant. Quandiu dies est, sicut in die honeste ambulemus non in comessationibus et ebrietas, non in cubilibus et impudiciis², quæ noctis furta sunt.

ΑΗ'. Πάν μέλος καθαρισθῶμεν (6), ἀδελφοί, πᾶσαν ἀγνίσωμεν αἰσθησιν· μηδὲν ἀτελὲς ἡμῖν ἔστω, μηδὲ τῆς πρώτης γενέσεως, μηδὲν ἀφώτιστον καταλείπωμεν (7). Φωτισθῶμεν τὸν ὀφθαλμὸν, ἵν' ὀρθά βλέπωμεν, καὶ μηδὲν εἰδωλον πορνικὸν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέρωμεν (8) ἐκ φιλοπόνου θέας καὶ περιέργου. Κἂν γὰρ τῷ πάθει μὴ προσκυνήσωμεν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐμολύθημεν. Εἴ τις δοκῶς ἐν ἡμῖν, εἰ τι κάρφος, ἀνακαθαίρωμεν· ἵνα καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὄραϊν δυνώμεθα. Φωτισθῶμεν ἀκοήν, φωτισθῶμεν γλῶσσαν· ἵνα ἀκούσωμεν, τί λαλήσει Κύριος ὁ Θεός, καὶ ἀκουστὸν ἡμῖν γένηται τὸ πρῶτον ἔλεος, καὶ ἀκουτισθῶμεν ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην, ἀκοῆς θεαῖς ἐνηχοῦμένην· ἵνα μὴ ὤμεν μάχαιρα ὀξεῖα, μηδὲ ξυρὸν ἠκονημένον, μηδὲ ὑπὸ τὴν γλῶσσαν στρέφωμεν κόπον καὶ πόνον, ἀλλὰ λαλῶμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, τὰς πυρίνας γλῶσσας αἰδούμενοι. Ἰαθῶμεν ὁσφρησιν, (9) ἵνα μὴ θηλυνώμεθα, μηδὲ ἀντὶ ὁσμῆς (10) ἡδέας κοινορτώμεθα· ἀλλ' ὁσφραίνώμεθα (11), τοῦ ἔκκευθθέντος δι' ἡμᾶς μύρου πνευματικῆς ἀντιλαμβανόμενοι, καὶ τοσοῦτον ἐξ αὐτοῦ ποιούμενοι καὶ μεταποιούμενοι, ὥστε καὶ αὐτῶν (12) ἡμῶν ὁσφραίνεσθαι ὁσμὴν εὐωδίας. Καθαρῶμεν ἀφὴν, γεῦσιν, λάρυγγα, μὴ μαλακῶς ἐπαφώμενοι, καὶ λειότησι χαίροντες, ἀλλὰ τὸν σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς Λόγον ψηλαφῶντες, ὡς ἄξιον, καὶ Θωμᾶν κατὰ τοῦτο μιμούμενοι· μὴ χυμοῖς καὶ ἔφοις γαργαλιζόμενοι, τοῖς ἀδελφοῖς τῶν πικροτέρων (13) γαργαλισμῶν, ἀλλὰ γευόμενοι καὶ γινώσκοντες, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος τὴν κρείττω γεῦσιν καὶ μένουσαν· μηδὲ μικρά (14) τὸν πικρὸν καὶ ἀχάριστον ἀγωγὸν ἀναψύχοντες, τὸν παραπέμποντα, καὶ οὐ κατέχοντα τὸ δεδόμενον, ἀλλὰ τοῖς γλυκυτέροις μέλιτος λόγοις τούτων εὐφραίνοντες.

retinent, paululum recreantes, sed divinis sermonibus, qui melle dulciores sunt¹⁰, eas oblectantes.

ΑΘ'. Καὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔτι (15) καλὸν, τὴν κεφαλὴν καθαιρομένους, ὡς καθαίρεται κεφαλὴ, τὸ τῶν αἰσθήσεων ἐργαστήριον, κρατεῖν τὴν Χριστοῦ κεφαλὴν (16), ἐξ ἧς πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογεῖται καὶ συμβιβάζεται· καὶ τὴν ὑπεραίρουσαν ἡμῶν ἀμαρτίαν κάτω βάλλειν, ὑπεραιρομένην τῷ κρείττονι. Καλὸν καὶ ὡμον ἀγιάζεσθαι καὶ καθαίρεσθαι, ἵνα δυνηθῇ τὸν σταυρὸν ἀφρεῖν Χριστοῦ, μὴ παντὶ βλάβει

² Rom. xiii, 13. ³ Psal. lxxxiiv, 9. ⁴ Psal. cxliii, 8. ⁵ Psal. lvi, 5. ⁶ Psal. li, 4. ⁷ Psal. x, 7. ⁸ I Cor. ii, 7. ⁹ Psal. xxxiii, 9. ¹⁰ Psal. xviii, 11. ¹¹ Coloss. ii, 19.

(6) *Καθαρισθῶμεν*. In nonnullis, καθαρῖσωμεν. D « Omnia membra purificemus. »

(7) *Καταλείπωμεν*. Plures Regg. et Comb., καταλίπωμεν.

(8) *Φέρωμεν*. Comb., περιφέρωμεν. Ita videtur legisse Bill.

(9) *Ὅσφρησιν*. Sic plerique codd. In ed., ὁσφρησιν.

(10) *Ἀντὶ ὁσμῆς*. Sic quatuor Regg., Coisl. 1, Par., Comb., etc. Sic etiam legit Billius. In ed., ἀντὶ τιμῆς, « honoris loco. »

(11) *Ὅσφραίνώμεθα*. Tres Regg., Coisl. 1, Or. 1 et Jes., εὐφραίνώμεθα, « lætemur. »

XXXVIII. Omnibus membris purificemur, fratres, omnes sensus purgemus; nihil in nobis sit imperfectum, nihil quod primam nativitatem oleat, nihil denique luminis expers relinquamus. Illuminemur oculis, ut recte cernamus, nec meretricium ullum et obscenum simulacrum, ex studioso et curioso aspectu constatum, in nobis circumferamus; alioqui enim, etiamsi libidinem non adoremus, **722** anima tamen ipsa sordes contraxerit. Si qua in nobis trabes, si qua festuca, eam evellamus; ut et aliorum trabes et festucas perspicere queamus. Illuminemur auribus, illuminemur lingua: partim ut, quid loquatur Dominus Deus³; audiamus, et auditam faciat nobis mane misericordiam suam⁴, atque exsultatio illa, et lætitia, quæ sanctis et divinis au-

ribus insonat, auditai nostro infundatur: partim ne gladius acutus⁵, aut novacula acuta⁶ simus, ac sub lingua laborem et dolorem⁷ versemus, sed Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, loquamur⁸, igneas linguas reveriti. Olfactum curemur, ut ne effeminemur, suavisque odoris loco, pulvere conspergamur; verum unguentum illud, nostra causa effusum, odoremur, spirituali modo illud percipientes, atque ab eo ita efformati, et commutati, ut ex nobis quoque suavis odor affletur. Purgemur tactu, gustu, faucibus, non molliter tangentibus, nec rebus lævibus et politis gaudentes, sed Verbum, salutis nostræ causa incarnatum, ut decet, attractantes, ac Thomam hac in re imitantes; nec succis cupediisque titillati, acriorum titillationum fratribus, sed gustantes et agnoscentes, quoniam suavis est Dominus⁹, præstantiori gustu ac permanente; nec denique acerbis illas et ingratas fauces, quæ id, quod datur, transmittunt, nec unquam

XXXIX. Præclarum insuper fuerit, purgato capite, ut pars ea, quæ sensuum domicilium et officina est, purgari solet, Christi caput, ex quo corpus omne construitur¹¹ et conglutinatur, tenere; ac peccatum, supra nos sese efferens, atque in præstantiorem nostri partem imperium sibi arrogans, consternare. Præclarum etiam humeris sanctificari ac purgari, ut Christi crucem tollere queant, quam

¹¹ Coloss. ii, 19.

(12) *Αὐτῶν*. Regg. ph, septem Colb. et Comb., αὐτόν. « Ut et ipsum (unguentum) ex nobis suavi odore affletur. »

(13) *Τοῖς ἀδελφοῖς τῶν πικροτέρων*. Sic omnes codd. In ed. desunt τοῖς ἀδελφοῖς.

(14) *Μικρά*. Hanc vocem delevit Billius in ed. Bas.

(15) *Εἰρημένοις ἔτι*. Sic plures Regg. et Colb. Sic Coisl. 1, Or. 1, etc. Deest et in ed.

(16) *Χριστοῦ κεφαλὴν*, etc. Coml., Χριστόν, « Christum, qui, » ut optime exponit Nicetas, « caput est, et principatum habet in mystico Ecclesiæ corpore, et caput nostrum est. »

non facile quilibet ferre potest. Præclarum item A manibus et pedibus lustrari : illæ nempe , ut in omni loco puræ attollantur, Christianique disciplinam, ne irascatur Dominus, apprehendant ¹², ac per opera divinum sermonem sibi creditum probent, quem-admodum ille qui datus est, in manu ejusdam prophetæ ¹³ : his autem, ne ad fundendum **723** sanguinem ¹⁴ præcipites ruant, atque ad vitium cursu ferantur; verum ad Evangelium, supernæque vocationis ¹⁵ palmam prompti ac parati sint, Christum-que abluentem atque purgantem suscipiant. Quod si qua ventris quoque illius, qui cibos e Verbo procedentes capit ac distribuit, perpurgandi ratio est, præclarum etiam fuerit cavere, ne eum luxu et diffluentibus cibis Deum efficiamus; quin potius illum accuratissime purgemus et extenuemus, ut Verbum Domini intimo sinu suscipiat, ac pro peccante Israele in honesto et laudabili dolore versetur. Jam cordi quoque et intestinis honorem haberi comperio. Hoc mihi David persuadet, cum cormundum in seipso creari, ac Spiritum rectum in visceribus innovari ¹⁶, postulat. Quibus verbis, ut opinor, ea animæ facultas, qua cogitamus, atque hujus motus aut cogitationes significantur.

XL. Quid lumbi? Quid renes? Nam ne hoc quidem prætereundum est. Attingat hæc quoque purgatio. Sint lumbi nostri succinici, ac per continentiam restricti, quemadmodum Israeli olim, ex legis præscripto ¹⁷, pascha comedenti. Nemo enim pure ac perfecte ex Ægypto excedit, nec exterminatorem fugit, nisi hæc domuerit ac frenaverit. Renes autem laudabilem immutationem sentiant, vim totam appetitus ad Deum transferentes, ut dicere queamus : *Domine, ante te omne desiderium meum* ¹⁸. Et, *Diem hominis non desideravi* ¹⁹. Viros etenim spiritualium desideriorum ²⁰ nos esse convenit. Nam ita demum draconem illum, cujus vires maxima ex parte in umbilico et lumbis sitæ sunt, oppresserimus, exstincta videlicet eversa-que ea potentia, quam in his partibus obtinet. Nec vero tibi mirandum accidat, quod minus honestis corporis partibus uberio-rem honorem ²¹ tribuo, eas sermone mortificans et castigans, atque adversus materiam stans in prociuctu. Omnia membra, quæ sunt super terram, Deo demus, omnia consecremus; non autem sibram solum hepatis, non renes cum adipe,

αιρόμενον. Καλὸν καὶ τὰς χεῖρας τελειοῦσθαι, καὶ τοὺς πόδας· τὰς μὲν, ὡς ἐν παντὶ τόπῳ ὄσιας (17) αἰρεσθαι, καὶ δράσσεσθαι τῆς Χριστοῦ παιδείας, μὴ ποτε ὀργισθῆ ὁ Κύριος, καὶ πιστεῦσεσθαι λόγον διὰ τοῦ πρακτικοῦ, ὡς τὸν ἐν τῇ χειρὶ τοῦδε τοῦ προφήτου (18) δεδομένον· τοὺς δὲ, μὴ ὀξείς εἶναι πρὸς τὸ ἐκχεῖν αἷμα, μηδὲ εἰς κακίαν τρέχοντας· ἀλλ' ἐτοίμους εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, καὶ Χριστὸν ὑποπίπτοντα καὶ καθαίροντα δέχεσθαι. Εἰ τις ἐστὶ καὶ κοιλίας κάθαρσις, χωρητικῆς (19) καὶ ἀναδοτικῆς τῶν ἐκ τοῦ λόγου τροφῶν (20), καλὸν καὶ ταύτην μὴ θεοποιεῖν ἐκ τρυφῆς καὶ τῆς καταργουμένης βρώσεως· ἀλλὰ καθαίρειν ἐτι μάλιστα, καὶ ποιεῖν λεπτοτέραν, ὥστε τὸν λόγον Κυρίου ἐν μέσῃ δέχεσθαι, καὶ ἀλγεῖν καλῶς ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ παλινοτος. Εὐρίσκω καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ ἐντὸς (21), τιμῆς ἀξιούμενα. Πείθει με τοῦτο Δαβὶδ, καρδίαν καθαρὰν ζητῶν ἐν ἑαυτῷ κτίζεσθαι, καὶ Πνεῦμα εὐθὺς ἐν τοῖς ἐγκάτοις ἐγκαινίζεσθαι. Τὸ διανοητικὸν, οἶμαι, τοῦτω (22) δηλῶν, καὶ τὰ τοῦτου κινήματα, ἢ διανοήματα.

M'. Τί δὲ ἡ ὄσφύς; Τί δὲ οἱ νεφροί; Μηδὲ γὰρ τοῦτο παρέλθωμεν. Ἀπίεσθαι καὶ τούτων ἡ κάθαρσις· ἔστρωσαν ἡμῶν (23) αἱ ὄσφύς περιεζωσμέναι, καὶ ἀνεσταλμένα (24) δι' ἐγκρατείας, ὥστε τῷ Ἰσραὴλ πάλαι, κατὰ τὸν νόμον, τοῦ πάσχα μεταλαμβάνοντι (25). Οὐδεὶς γὰρ καθαρῶς Αἴγυπτον ἐξέρχεται, οὐδὲ φεύγει τὸν ὀλοθρευόντα, μὴ ταῦτα παιδαγωγήσας. Οἱ δὲ τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν ἀλλοιούσθωσαν, ὄλον τὸ ἐπιθυμητικὸν πρὸς Θεὸν μεταφέροντες, ὥστε δύνασθαι λέγειν· *Κύριε, ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου*· καὶ, *Ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεσθῆσα*. Δεῖ γὰρ γενέσθαι ἀνδρα ἐπιθυμῶν τῶν τοῦ Πνεύματος. Οὕτως ἂν ἡμῖν (26) καὶ ὁ τὸ πλείστον τῆς ἰσχύος ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ τῆς ὄσφους φέρων δράκων καταλυθεῖ, τῆς περὶ ταῦτα δυναστείας αὐτῷ νεκρωθείσης. Μὴ θαυμάσης δὲ, εἰ καὶ τοῖς ἀσχημοσιν ἡμῶν, τιμὴν περισσοτέραν τίθημι (27), λόγῳ νεκρῶν ταῦτα καὶ σωφρονίζων, καὶ κατὰ τῆς ὕλης ἰστάμενος. Πάντα δῶμεν Θεῷ τὰ μέλη ἐπὶ τῆς γῆς, πάντα καθιερώσωμεν. Μὴ λοθῶν ἤπατος, μηδὲ νεφροῦς μετὰ τῆς πιμελῆς, μηδὲ τὸ (28) μέρος τοῦ σώματος, μηδὲ τὸ καὶ τό. Διὰ τί γὰρ τὰ ἄλλα ἡμῖν ἀτιμαστέα; Ὅλους δὲ

¹² Psal. ii, 12. ¹³ Jerem. l, 1. ¹⁴ Psal. xiii, 3. ¹⁵ Philipp. iii, 14. ¹⁶ Psal. l, 12. ¹⁷ Exod. xii, 11. ¹⁸ Psal. xxxvii, 10. ¹⁹ Jerem. xvii, 16. ²⁰ Dan. ix, 23. ²¹ I Cor. xii, 23.

(17) Ὅστας. Coisl. 1, ὄσως.

(18) Τοῦδε τοῦ προφήτου. Basilius addit, εἶπουν τοῦ Μαλαχίου· οὕτως γὰρ ἐρμηνεύεται, « sive Malachiae; sic enim interpretatur. » Vult igitur Basilius Gregorium allusisse ad hæc verba Malachiae, c. 1, 4. « Unus verbi Domini Israel in manu Malachiae. » Argeus etiam sic exorditur, c. 1, 1. « Factum est verbum Domini in manu Aggaei prophetæ. »

(19) Χωρητικῆς. Nonnulli addunt, τε.

(20) Τοῦ λόγου τροφῶν. « Cibos e Verbo procedentes. » Sic vertendum putamus ex consequentibus, ubi agitur « de Verbo Domini; » quamvis Nicetas id intelligat « de cogitationibus; » τῶν νοημάτων, et Billius « de mente, » sic vertens : « quod si qua ventris quoque illius, qui mentis cibos capit ac

distribuit, » etc.

(21) Ἐντός. Coisl. 1, ἐνδόσθια.

(22) Τοῦτω. Quinque Regg., etc., οὔτω.

(23) Ἡμῶν. In nonnullis, ὀμῶν.

(24) Ἀνεσταλμένα. Unus codex addit : καὶ οἱ λύχνοι καίόμενοι δι' ἐγκράτειαν : « et lucernæ ardentes per continentiam. »

(25) Τῷ Ἰσραὴλ... μεταλαμβάνοντι. Bas. ed., τοῦ Ἰσραὴλ... μεταλαμβάνοντος.

(26) Ἡμῖν. Sic quinque Regg., novem Colb. et Comb. In ed., ὀμῖν.

(27) Τίθημι. Duo Colb., Bas., Hervag. et Paulus, I Cor. xii, 23, περιτίθημι.

(28) Μηδὲ τό. Comb., μηδὲ τι.

ἡμᾶς αὐτοὺς ἀνεγέκωμεν· γινώμεθα ὀλοκαυτώματα λογικὰ, θύματα τέλεια· μηδὲ τὸν βραχίονα μόνον, μηδὲ τὸ στηθύνιον μόνον, ἀφαίρεμα (29) ἱερατικὸν ποιούμεθα (30) (μικρὸν γὰρ τοῦτο)· ἀλλ' ὅλους διδόντες ἡμᾶς αὐτοὺς, ὅλους ἀντιλαμβάνομεν· ἐπειδὴ τοῦτό ἐστι λαβεῖν καθαρῶς, τὸ τῷ Θεῷ δοθῆναι, καὶ ἱερουργῆσαι τὴν ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίαν (31).

MA'. Ἐπὶ πᾶσι, καὶ πρὸ πάντων, φύλασέ μοι τὴν καλὴν παρακαταθήκην, ἣ ζῶ (32) καὶ πολιτεύομαι, ἣν καὶ συνέκδημον λάβοιμι, μεθ' ἧς καὶ ἀλγεινὰ πάντα φέρω, καὶ τερπνὸν ἅπαν (33) διαπτύω, τὴν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν. Ταύτην πιστεύω σοι σήμερον ταύτη καὶ συμβαπτίσω καὶ συνανᾶξω (34) σε. Ταύτην δίδωμι παντὸς τοῦ βίου κοινωνὸν καὶ προστάτιν (35), τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δύναμιν ἐν τοῖς τρισὶν εὐρισκομένην ἐνικῶς, καὶ τὰ τρία συλλαμβάνουσαν μεριστικῶς· οὔτε ἀνώμαλον οὐσίαις ἢ φύσεσιν, οὔτε ἀύξομένην (36), ἢ μειομένην ὑπερβολαῖς καὶ ὑφέσεσι, πάντοθεν ἴσην, τὴν αὐτὴν πάντοθεν, ὡς ἐν οὐρανοῦ κάλλος καὶ μέγεθος· τριῶν ἀπείρων ἀπειρον συμφυτῶν, Θεὸν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον, ὡς Πατέρα καὶ Υἱὸν, ὡς Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα (37), φυλασσομένης ἐκάστου τῆς ἰδιότητος. Θεὸν τὰ τρία σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, ἐκεῖνο διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, τοῦτο διὰ τὴν μοναρχίαν. Οὐ φθάνω τὸ ἐν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἐν ἀναφέρομαι (38). Ὅταν ἐν τι τῶν τριῶν φαντασθῶ, τοῦτο νομίζω τὸ πᾶν, καὶ τὴν ὅσιν πεπλήρωμαι, καὶ τὸ πλεῖον διέφυγεν. Οὐκ ἔχω τὸ μέγεθος τοῦτου καταλαβεῖν, ἵνα δῶ τὸ πλεῖον τῷ λειπομένῳ. Ὅταν τὰ τρία συνέλω τῇ θεωρίᾳ, μίαν ὁρῶ λαμπάδα, οὐκ ἔχων διελεῖν ἢ μετρησαί τὸ φῶς ἐνιζόμενον.

tribuam. Quod si rursus tria hæc animi consideratione contraxero, unum splendorem cerno, utpote qui lumen unitum distinguere aut dimetiri nequeam.

MB'. Φοβῆ σὺ γέννησιν, ἵνα μὴ τι πάθῃ Θεός, ὃ μὴ πάσχω; Ἐγὼ φοβοῦμαι τὴν κτίσιν, ἵνα μὴ Θεὸν ἀπολέσω διὰ τῆς ὑβρεως, καὶ τῆς ἀδίκου (39) κατατομῆς, ἢ τὸν Υἱὸν τέμνων ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος. Τὸ γὰρ παράδοξον, ὅτι μὴ κτίσις ἐπάγεται μόνον Θεῷ παρὰ τοῖς κακῶς θεότητες ταλαντεύουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ πάλιν ἢ κτίσις εἰς αὐτὴν τέμνε-

²² II Tim. 1, 14.

(29) Ἀφαίρεμα. Schol. Ἀνάθημα, δῶρον, ξέ-
νιον, « munus, » seu « donum, quod Deo vel hospitii
datur. »

(30) Ποιούμεθα. Bas., ποιησάμεθα.

(31) Ἱερουργῆσαι τὴν ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίαν,
« quasi rem sacram salutem nostram operari. »
Paulus, Rom. xv, 16, habet ἱερουργούντα τὸ εὐαγγέ-
λιον, « sanctificans Evangelium; » id est, « quasi
rem sacram Evangelium pertractans. » Billius :
« eique salutem suam velut sacrificium quoddam
obtulisse. »

(32) Ἡ ζῶ, etc. Billius : « cui vivo et munere
pro fungor. »

(33) Ἀπαν. Deest in nonnullis. In aliis, πᾶν.

A non partem quamdam corporis, non hoc, aut illud.
Cur enim alia contemnamus? Verum nos totos of-
feramus. Simus holocausta ratione prædita, victimæ
perfectæ; nec brachium solum, aut pectusculum
724 sacerdoti attribuamus; nimis enim parvum
hoc fuerit; verum nos ipsos totos Deo in munus
offeramus, ut nos totos recipiamus; quandoqui-
dem hoc est plane accipere, Deo donatum esse, et
quasi rem sacram salutem nostram operari.

XLII. Præter hæc omnia, imo ante hæc omnia, bo-
num depositum custodi²², cui vivo, et pro quo milito,
et quod utinam me ex hac vita di-cedentem comitetur,
cum quo et omnes vitæ molestias perfero, et jucundi-
tates omnes contemno ac pro nihilo duco; fidem, in
quam, et confessionem in Patrem, et Filium, et Spi-
ritum sanctum. Hanc tibi hodierno die committo;
cum hac te, et lustricis aquis immergam, et in al-
tum extraham. Hanc tibi de totius vitæ sociam, et
patronam, unam deitatem et potentiam, quæ in tri-
bus conjunctim invenitur, et tria divisim compre-
hendit, nec substantiis aut naturis inæqualis est,
nec præstantiis aut submissionibus augetur vel mi-
nuitur, sed undequaque æqualis est, undequaque
eadem, non secus ac unius cæli pulchritudo et ma-
gnitudo: trium infinitorum infinitam conjunctio-
nem, Deum unumquemque, si separatim considere-
tur, ut Patrem sic Filium, ut Filium sic et Spiritum
sanctum, servata sua cuique proprietate: Deum
rursus tria hæc, si simul cogitentur; illud, propter
eamdem essentiam: hoc, propter unam principatum.

C Vix unum animo concepî, cum statim tribus circum-
fulgeo. Vix tria distinguere incipio, cum ad unum redu-
cor. Si unum quodpiam trium appareat, id totum mihi
esse videtur, atque implentur oculi, majorque, etiam
pars oculorum aciem fugit. Hujus magnitudinem com-
prehendere nequeo, ut ei, quod reliquum est, plus

XLII. Num tu generationem metuis, ne quid pa-
tatur Deus, qui ab omni perpeessione alienus est?
Ego contra creationem metuo, ne per contumeliam
et iniquam 725 sectionem Deus mihi pereat, si
vel Filium a Patre, vel Spiritus essentiam a Filio
distraxero. Nam, quod mirum et absurdum est, non
modo creatura Deo ab iis inducitur, qui deitatem
male trutinant. verum ipsa quoque creatura in

(34) Συναρᾶξω. Sic tres Regg., plures Colb.,
Coisl. 2, etc. Prave in ed. Par., συναύξω.

(35) Προστάτιν. Or. 1, προστάτην.

(36) Οὔτε ἀύξομένην. Plures Regg. et Colb., οὔ-
τε δὲ ἀύξανόμενην.

(37) Τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Quinque Regg., τὸ Πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον.

(38) Εἰς τὸ ἐν ἀναφέρομαι. Bill. « ad unum
statim sublimis feror. » Hanc interpretationem re-
spuendam putamus, quia supponit « unum » in Deo
esse « trino » sublimis.

(39) Καὶ τῆς ἀδίκου. Sic sex Regg., etc. Deest
τῆς in ed.

seipsam iterum secatur. Quemadmodum enim humiles et abjecti homines Filium a Patre sejungunt, atque inferiori loco ponunt; sic Spiritum rursus a Filio separant, inferioremque faciunt: ita ut, per novam hanc theologiam, et Deo, et creaturæ, contumelia infertur. Nihil, o viri, in Trinitate servum est, nec creatum, nec adventitium, ut ex cujusdam docti viri sermone accepi. Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem, inquit divinus Apostolus ²². Si adhuc creatum aliquid adorarem, aut in rei creatæ nomine baptizarer, divinitatem minime consequerem, nec primam procreationem in melius immutare. Quid ad eos dicam, qui Astartem adorant, aut Chamos, Sidoniorum idolum, aut sideris formam, Dei quidem paulo majoris, apud idololatrias illos, sed tamen facti atque creati, cum ipse, aut hos duos, in quorum nomine baptizatus sum, non adorem, aut conservos adorem? Conservi enim utique erunt, utcumque nobis aliquantum honore præsent; quandoquidem inter conservos quoque discrimen et præstantia reperitur.

XLIII. Cupio Patrem majorem dicere, ex quo id æquales habent, quod æquales sunt, et quod sunt. Hoc enim ab omnibus mihi concedetur. Verum, principium vereor, ne minorum principium illud faciam, ac per hujusmodi prælationem contumelia afficiam. Neque enim Patri gloria est, eorum, quæ ex ipso sunt, depressio. Ac præterea inexplebilem tuam aviditatem suspectam habeo, ne, arrepta hac voce, *major*, naturam seces, atque hac voce ad omnia abutaris. Non enim hæc dictio, *major*, ad naturam, sed ad causam referenda est. Neque enim quidquam eorum, quæ eandem substantiam habent, substantia majus aut minus est. Cupio Filium, ut Filium, Spiritui anteferre; sed mihi hoc non permittit baptismus, per Spiritum sanctum me perficiens. At enim vereris, ne tibi Tritheix crimen impingatur? Habe, tu tibi hoc bonum, hanc, **726** inquam, in tribus conjunctionem; certamen ad me trans mitte. Sine me navis exstructorem esse, tu nave utere. Quod si alius est navis exstructor, domus architectum me accipe; tu animo habita, etsi nihil laboris exantlasti. Non minus prospere navigabis, aut domum habitabis, quam ego, qui hæc fabricatus sum, quamvis in iis nihil elaboraveris. En quo animi candore tecum ago! En Spiritus benignitatem! Meum sit bellum; tua sit palma. Ego telis feriar; tu tranquillus et pacatus sede, propugna-

²² Galat. 1, 10.

(40) Ὁ Υἱός. Sic quinque Regg., etc. Deest ὁ in ed.

(41) *Kairῆ*. Coisl. 1 et Jes., *κενῆ*, « inani, vana. »

(42) *Ὀὐδέ*. Plurimi codd., *οὐτε*.

(43) *ἤκουσα*, etc. Reg. ph, *ἤκουσας*, « accepisti, audivisti. » Schol. Τὸν Θαυματουργὸν Γρηγόριον ἐν Ἀποκαλύψει: « Gregorium Thaumaturgum in Apocalypsi. » Id confirmatur a Basilio Scholiasta, qui ait: Οὗτος γὰρ ἐν Ἀποκαλύψει ταῦτά φησι: « Ipse enim hæc dicit in Apocalypsi. »

(44) *Εἰ ἔτι*. Sic codd. Prave in ed., *εἰ τι*.

ται. Ὅσπερ τοῦ Πατρὸς ὑποστέλλεται ὁ Υἱὸς (40) τοῖς ταπεινοῖς καὶ κάτω κειμένοις. οὕτως ὑποστέλλομένης πάλιν καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος· ὡς ἂν καὶ Θεός, καὶ κτίσις ὑβρίζεται τῇ καινῇ (41) ταύτῃ θεολογίᾳ. Οὐδὲν τῆς Τριάδος, ὡ οὗτοι, δοῦλον, οὐδὲ (42) κτιστὸν, οὐδὲ ἐπεισακτον, ἤκουσα (43) τῶν σοφῶν τινος λέγοντος. *Εἰ ἔτι* (44) ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην, φησὶν ὁ θεὸς ἀπόστολος. *Εἰ ἔτι* κτίσματος προσεκύουν, ἢ εἰς κτίσμα ἐβαπτίζομην, οὐκ ἂν ἐθεούμην, οὐδὲ τὴν πρώτην μετεπινοούμεν γέννησιν. Τί φῆσω πρὸς τοὺς τὴν Ἀσάρτην προσκυνῶντας, ἢ τὸ Χαμῶς βδέλυγμα Σιδωνίων, ἢ τοῦ ἄστρου τὸν τύπον, τοῦ μικροῦ ὑπὲρ ταῦτα Θεοῦ τοῖς εἰδωλολάτραις, πλὴν κτίσματος καὶ ποιήματος· αὐτὸς, ἢ μὴ προσκυνῶν τὰ δύο, εἰς ἃ συμβεβάπτισμα, ἢ προσκυνῶν τὰ ὁμόδουλα (45); Ὁμόδουλα γὰρ, καὶ εἰ μικρὸν τιμώτερα· ἔπαλ καὶ ἐν ὁμοδόλοις ἐστὶ τις διαφορὰ καὶ προτίμησις.

ΜΓ. Θέλω τὸν Πατέρα μεῖζω (46) εἰπεῖν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἴσους (47) εἶναι, τοῖς ἴσοις ἐστὶ, καὶ τὸ εἶναι. Τοῦτο γὰρ παρὰ πάντων δοθήσεται. Καὶ δέδοικα τὴν ἀρχὴν, μὴ ἐλαττόνων ἀρχὴν ποιήσω, καὶ καθυβρίσω διὰ τῆς προτιμήσεως· οὐ γὰρ δόξα τῷ ἐξ οὗ ἢ τῶν ἐξ αὐτοῦ ταπεινώσις. Πρὸς δὲ καὶ ὑφορῶμαι τὴν σὴν ἀπληστίαν (48), μὴ τὸ μεῖζον λαβῶν διχοτομήσης τὴν φύσιν, κατὰ πάντα τῷ μεῖζονι χρώμενος. Οὐ γὰρ κατὰ τὴν φύσιν τὸ μεῖζον, τὴν αἰτίαν δέ. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὁμοουσίων τῇ οὐσίᾳ μεῖζον ἢ ἑλαττον. Θέλω τὸν Υἱὸν προτιμῆσαι τοῦ Πνεύματος, ὡς Υἱόν· καὶ οὐ συγχωρεῖ (49) τὸ βάπτισμα τελειοῦν με διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ δέδοικας, μὴ τριθελαὶν ὀνειδισθῆς: Ἔχε σὺ τὸ ἀγαθόν, τὴν ἐν τοῖς τρισὶν ἔνωσάν· ἐμὸν τὴν μάχην παράπεμψον. Ἐασὸν με ναυπηγὸν εἶναι, σὺ χρῶ τῇ νηί. Καὶ εἰ ναυπηγὸς ἐστὶν ἕτερος, ἐμὲ λάβε τῆς οἰκίας ἀρχιτέκτονα· σὺ ταύτην οἰκεῖ μετὰ (50) ἀσφαλείας, καὶ εἰ μηδὲν ἐμόχθησας. Οὐχ ἤττον εὐπλοῆσεις, ἢ οἰκίσεις τὴν οἰκίαν, ἐμοῦ τοῦ ταῦτα κατασκευάσαντος, εἰ καὶ μηδὲν περὶ ταῦτα πεφιλοπόνηκας. Ὅρᾳς τὴν εὐγνωμοσύνην ὄση; ὄρᾳς τοῦ (51) Πνεύματος τὴν χρηστότητα; Ἐμὸς ὁ πόλεμος, ἔστω σὸν τὸ ἐκνίκημα. Ἐγὼ βαλλοίμην, σὺ δὲ εἰρήνευε, τῷ προπολεμοῦντι συνευχόμενος· χεῖρα δίδου (52) διὰ τῆς πίστεως. Ἐχω τρεῖς λίθους οἷς σφενδονήσω πρὸς ἀλλήλους. Ἐχω τρεῖς ἐμπνεύσεις, κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Σαραφθίας, αἷς ζωοποιήσω νε-

(45) Ὁμόδουλα. Sic plures codd. In ed., *δοῦλα*.

(46) *Μεῖζω*. Or. 1 et alii, *μεῖζονα*. Nonnulli addunt, τοῦ Υἱοῦ, « Filio majorem. »

(47) Ἰσοις. Reg. ph, ἴσον.

(48) Ἀπληστίαν. Reg. bin, ἀπληστείαν.

(49) Συγχωρεῖ. Regg. bin, ph et alii addunt, *μοι*. Or. 1, *ἐγχωρεῖ μοι*.

(50) *Μετὰ*. Or. 1 addit, *τῆς*.

(51) *Τοῦ*. Deest in Bas. et Hervag.

(52) *Δίδου*. Bas., *διδούς*.

νεκρωμένους. Ἐγὼ τρεῖς (55) ἐπικλύσεις κατὰ τῶν ἀχιδάκων, αἷς καθιερώσω τὴν θυσίαν, ὕδατι πῦρ ἐγείρω, τὸ παραδοξότατον· καὶ τοὺς προφήτας καταβαλῶ τῆς αἰσχύνης (54), μυστηρίου δυνάμει χρώμενος.

assulas proluiones habeo⁵⁵, quibus victimam consecrabo, aqua scilicet ignem excitans, quod quidem maxime mirandum est; atque ignominiosos prophetas mysterii viribus prosternam.

ΜΔ'. Τί μοι δεῖ μακροτέρων λόγων; Διδασκαλίας γὰρ ὁ καιρὸς (55), οὐκ ἀντιλογίας. *Μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ* (56) *Θεοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων*, μετὰ ταύτης βαπτισθήσῃ τῆς πίστεως. Εἰ μὲν ἄλλως ἐγγέγραψαι, ἢ ὡς ὁ ἐμὸς ἀπαιτεῖ λόγος, δεῦρο, καὶ μετεγγράφηθι. Ἐγὼ τούτων οὐκ ἀφυῆς καλλιγράφος, γράφων ἅ γέγραμμαι, καὶ διδάσκων ἅ καὶ μεμάθηκα, καὶ τετήρηκα ἐξ ἀρχῆς εἰς τῆνδε τὴν πολιάν. Ἐμὸς ὁ κίνδυνος, ἐμὸν καὶ τὸ γέρας, τοῦ τῆς σῆς ψυχῆς οἰκονόμου, καὶ τελειοῦντός σε διὰ τοῦ βαπτίσματος. Εἰ δὲ οὕτως ἔγεις, καὶ καλὸς ἐνεσημάνθης τοῖς γράμμασι, φύλασσε μοι τὰ γεγραμμένα, ἐν καιροῖς τρεπτοῖς ἀτρεπτος μένων περὶ ἀτρέπτου πράγματος. Μίμησαι τὸν Πιλάτον ἐπὶ τὸ κρεῖττον, κακῶς γράφοντα, καλῶς γεγραμμένους (57). Εἰπέ τοῖς μεταπειθουσί σε· Ὁ γέγραφα, γέγραφα. Καὶ γὰρ ἂν αἰσχυνοίμην, εἰ, τοῦ κακοῦ μένοντος ἀκλινοῦς, τὸ καλὸν ῥῆστα μετακλίνοιτο (58)· δέον εὐμετακινήτους μὲν εἶναι πρὸς τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χειρόνος, ἀκινήτους δὲ πρὸς τὸ χειρὸν ἀπὸ τοῦ βελτίονος. Εἰ οὕτως βαπτίζῃ, καὶ κατὰ ταύτην τὴν μαθητείαν, Ἰδοὺ τὰ χεῖρά μου οὐ μὴ κωλύσω, ἰδοὺ κίχρημι τὰς χεῖρας τῷ Πνεύματι. Ταχύνωμεν τὴν σωτηρίαν, ἀναστῶμεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα· σφύζει τὸ Πνεῦμα, πρόθυμος ὁ τελειωτής, τὸ δῶρον ἔτοιμον. Εἰ δὲ σκάσεις ἔτι, καὶ μὴ καταδέχῃ τὸ τέλειον τῆς θεότητος, ζῆτει σὸν βαπτιστήν, ἢ καταβαπτιστήν. Ἐμοὶ δὲ οὐ σχολὴ τέμνειν θεότητα, καὶ νεκρὸν σε ποιεῖν ἐν καιρῷ τῆς ἀναγεννήσεως· ἵνα μήτε τὸ χάρισμα ἔχῃς, μήτε τὴν ἐλπίδα τῆς χάριτος, ἐν ὀλίγῃ ναυαγήσας τὴν σωτηρίαν. Ὡς ὁ τι ἂν ὑπέλθῃς τῶν τριῶν τῆς θεότητος, τὸ πᾶν ἔση καθρηκῶς, καὶ σεαυτῷ τὴν τελειώσιν (59). heas, nec gratiæ spem, salute nimirum brevi tempore naufragio amissa. Si cui enim ex his tribus divinitatem detraxeris, totum everteris, tibi que ipsi perfectionem ademeris.

ΜΕ'. Ἄλλ' οὕτω τύπος οὐδεὶς ἐν τῇ σῇ ψυχῇ, οὔτε χειρόνος (60) γράμματος, οὐδὲ βελτίονος· σήμερον δὲ σε γραφῆναι δεήσει, καὶ παρ' ἡμῶν (61) τυπωθῆναι πρὸς τελειότητα; Εἰσω τῆς νεφέλης χωρήσωμεν· ὁδὸς μοι τὰς πλάκας τῆς σῆς καρδίας· γίνομαι σοι Μωσῆς, εἰ καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν· ἐγγράφω δακτύλῳ Θεοῦ νέαν δεκάλογον· ἐννοῶσω σύντομον σωτηρίαν.

lorem tuum precibus juvans; manum per fidem porrige. Tres lapides habeo⁵⁶, quibus Philistæum funda petam et percutiam. Tres adversus Sarephthanæ filium insufflationes habeo⁵⁷, quibus homines morte sublato ad vitam revocem. Tres adversus

XLIV. Quid longiori oratione opus est? Doctrinæ etenim hoc tempus est, non altercationis et disputationis *Testificor coram Deo et electis angelis*, quod cum hac fide baptizaberis. Si alio modo inscriptus es, quam mea doctrina exposcit, veni ac transcribere. Ego horum non inscitus atque ineptus sum scriptor, scribens ea quæ mihi inscripta sunt, et docens quæ didici, atque a prima ætate ad hanc usque canitiem servavi. Meum sit periculum, meum quoque præmium, qui animæ tuæ sum dispensator, ac per baptismum te perficio. Sin autem ita te habes, ac pulchris litteris notatus atque inustus es, quæ scripta sunt serva, in obnoxii mutationi temporibus circa rem minime mutabilem immutabilis manens. Tu, qui recte conscriptus es, Pilatum, qui male scripserat, in meliorem partem imitare. Dic iis, quæ te a sententia deducere student: *Quod scripsi, scripsi*⁵⁷. Puderet enim me profecto, si, cum malum stabile ac firmum maneat, bonum contra facile in deterius flecteretur; cum nos ita comparatos esse vitæ ratione oporteat, ut a vitio quidem ad virtutem facili motu impellamur, a virtute autem ad vitium nullo modo incitemur. Si cum hac sententia et doctrina ad baptismum accedis, *ecce labia mea non prohibebo*⁵⁸, ecce manus meas Spiritui commodo. Salutem acceleremus, **727** ad baptismum exurgamus; exsilit Spiritus, præsto est initiator, in promptu est baptismus. Sin vero adhuc claudicas, nec Deitatis perfectionem suscipis, quære qui te tingat, vel in malam rem tingat. Mihi enim non vacat Deitatem secare, atque in regenerationis tempore tibi mortem inferre; ut sic nec gratiam habeas, nec gratiæ spem, salute nimirum brevi tempore naufragio amissa. Si cui enim ex his tribus divinitatem detraxeris, totum everteris, tibi que ipsi perfectionem ademeris.

XLV. At nondum ulla in animo tuo, vel melior, vel deterior littera impressa est; verum hodierno die inscribi te oportet, atque a nobis ad perfectionem informari? Nubem ingrediamur; da mihi peccatoris tui tabulas; Moyses tibi ero, etsi hoc insolentius a me dictum videri queat; Dei digito novum Decalogum inscribam; compendiosam salutis

⁵⁵ I Reg. xvii, 40. ⁵⁶ III Reg. xvii, 24. ⁵⁷ III Reg. xviii, 34. ⁵⁸ Joan. xix, 22. ⁵⁹ Psal. xxxix, 10.

(53) Ἐγὼ τρεῖς, etc. « Adversus assulas habeo tres proluiones; » hoc est, ut exponit Nicetas, « tres baptismi demersiones. » Billius: « Tres adversus ligna proluiones habeo. »

(54) *Τούς προφήτας... αἰσχύνης.* « Prophetas confusionis. » Nobilius et Vulgata: « Prophetas Baal. »

(55) Ὁ καιρὸς. Reg. d, ὁ παρῶν καιρὸς, « præsens tempus. »

(56) *Τοῦ.* Beest in Regg. bm, ph, etc.

(57) *Καλῶς γεγραμμένος.* « Recte conscriptus. »

Hinc sane colligendum videtur, aut fidei formulam ex integro conscriptam, aut sane a baptizandis esse subsignatam.

(58) *Μετακλίνοιτο.* Bas., κλίνοιτο.

(59) Ὡς ὁ... τὴν τελειώσιν. Hæc et interjecta desunt in Reg. bm.

(60) *Οὔτε χειρόνος.* Sic quatuor Regg. et Or. 1. In ed., οὐ χειρόνος.

(61) *Καὶ παρ' ἡμῶν.* Sic sex Regg., plures Colb., Or. 1, Par., etc. Deest καὶ in ed.

doctrinam insculpam. Quod si qua bellua hæretica, A et a ratione aversa sit, inferiori loco maneat; aut periculum erit, ne veritatis doctrina tanquam lapidibus obruatur. Baptizabo te, docens, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Nomen porro unum tribus commune, Deitas. Intelliges, tum ex ipsa rerum specie, tum ex verbis ipsis, te omnem impietatem rejicere, et cum tota Deitate conjungi. Crede, mundum universum, tam qui oculis cernitur, quam qui oculorum obtutum fugit, a Deo ex nihilo creatum esse, et Creatoris providentia gubernari, foreque aliquando, ut in præstantiorem statum immutetur. Crede, nullam mali essentiam esse, nec regnum, aut principii expers, aut a se ipso subsistens, aut a Deo creatum, sed nostrum opus hoc esse, et Pravi illius, malum ex incuria et socordia ad nos irrepisse, non autem a Creatore. Crede, Dei Filium, Verbum illud omnibus sæculis antiquius, atque citra ullum temporis principium, et incorporeo modo a Patre genitum, hunc, inquam, Dei Filium, extremis diebus, hominis quoque filium tua causa factum esse, arcano modo, ac sine ulla spurcitie ex Virgine Maria progressum (nihil contra spurcum, ubi **728** Deus est, et cujus beneficio et opera salus paratur); totum hominem, eundem et Deum, pro toto homine læso ut, tota peccati condemnatione rescissa, tibi toti salutem afferat; impatibilem divinitate, patibilem assumptæ humanitatis ratione; tantum hominem propter te effectum, quantum tu propter illum Deus efficeris; hunc propter iniquitates nostras ad mortem ductum, in crucem sublatum, et sepultura affectum fuisse (hactenus scilicet, ut mortem gustaret), tertio demum die ad vitam rediisse, atque in cœlos ascendisse, ut te humi jacentem secum ducat; ac denique gloriosum et illustrem rediturum, ut de vivis ac mortuis judicium ferat; non jam illum quidem carneum, nec corpore tamen vacantem, sed augustius diviniusque corpus habentem; qualeque ipse solus novit ut, et ab his qui eum pupugerunt ²⁹, videatur, et Deus, omnis molis et crassitiei expers, maneat. Crede præterea resurrectionem, judicium, mercedem ad justam Dei lancem exigendam. Hanc porro iis, qui animo ei mente purgati fuerint, lucem esse, hoc est, Deum, sese cuique, pro purita-

²⁹ Apoc. 1, 7.

(62) Κάτω μείνῳ. κατ. ρη. κατωμείνῳ.

(63) Ὅνομα δὲ κοινὸν τῶν τριῶν ἑρ. Reg. Marzar., Ὅνομα τῶν τριῶν, ἡ θεότης.

(64) Σχήμασι. Duo codd., πράγμασι. Porro pro vocem σχήμασι, Gregorius, ut opinor, significat ritum externum ac baptismi caeremonias, quas sic describit Nicetas: Γυμνούμενος, καὶ ἀποστρεφόμενος ἐπὶ δυσμὰς, καὶ ἄνω τὰς χεῖρας ἔχων, ἀρνήσεις τὴν Σατανᾶν· καὶ ὁμολογήσεις ὅτι Θεὸν, στρεφόμενος πρὸς ἀνατολὰς, καὶ κάτω τὰς χεῖρας ἔχων· « Vestibus nudatus, corporeque ad occasum inversus, ac manus erectas habens, Satanam abjurabis; rursusque ad orientem te convertens, manusque depressas habens, Deum tuum confiteberis. »

(65) Δέξασθαι. Billius legit, δέξασθαι. Ita scripsit ad marg. Bas. ed. Placet hæc lectio Combefisio, quæ

Εἰ δὲ τι θηρίον αἰρετικὸν καὶ ἀλόγιστον, κάτω μείνῳ (62)· ἢ κινδυνεύσει λιθοβολούμενον τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας. Βαπτίσω σε μαθητεύων, εἰς ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ὅνομα δὲ κοινὸν τῶν τριῶν ἐν (63), ἡ θεότης. Γνώση καὶ τοῖς σχήμασι (64) καὶ τοῖς ῥήμασιν, ὡς ὄλην ἀποπέμπη τὴν ἀθειαν, οὕτως ὄλη θεότητι συντασσόμενος. Πίστευε, τὸν σύμπαντα κόσμον, ὅσος τε ὄρατός, καὶ ὅσος ἀόρατος, ἐξ οὗκ ὄντων παρὰ Θεοῦ γενόμενον, καὶ προνοίᾳ τοῦ ποιήσαντος διοικούμενον, δέξασθαι (65) τὴν εἰς τὸ κρεῖττον μεταβολήν. Πίστευε, μὴ οὐσίαν εἶναι (66) τινα τοῦ κακοῦ, μήτε βασιλείαν, ἢ ἀναρχον, ἢ παρ' ἐαυτῆς ὑποστᾶσαν, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένην, ἀλλ' ἡμέτερον ἔργον εἶναι τοῦτο καὶ τοῦ πονηροῦ, ἐκ τῆς ἀπίστευξιας ἐπεισελθὸν ἡμῖν, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ κτίσαντος. Πίστευε, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν προαιώνιον Λόγον, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀχρόνωσ καὶ ἀσωμάτως, τοῦτον ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, γεγενῆσθαι (67) διὰ σὲ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου, ἐκ τῆς Παρθένου προελθόντα Μαρίας, ἀρρήτως καὶ ἀρυπάρως (οὐδὲν γὰρ βυβαρὸν οὐ Θεός, καὶ δι' οὐ σωτηρία [68]), ὄλον ἀνθρώπων, τὸν αὐτὸν καὶ Θεόν, ὑπὲρ ὄλου τοῦ πεπονθότος, ἵνα ὄλω σοι τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται, ὄλον τὸ κατάκριμα λύσας τῆς ἀμαρτίας· ἀπαθῆ θεότητι, παθῆτον τῷ (69) προσλήματι· τοσοῦτον ἀνθρώπων διὰ σὲ, ὅσον σὺ γίνῃ δι' ἐκείνον Θεός· τοῦτον ὑπὲρ τῶν ἀνομιῶν ἤχθαι εἰς θάνατον, σταυρωθέντα τε (70) καὶ ταφέντα, ὅσον θανάτου γεύσασθαι, καὶ ἀναστάντα τριήμερον, ἀνεληλυθέναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα σὲ συναγάγῃ κάτω κείμενον· ἤξῃς τε (71) πάλιν μετὰ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας, κρίνοντα ζώντας καὶ νεκρούς· οὐκ ἔτι μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον δὲ, οἷς αὐτὸς οἶδε λόγοις, θεοσιδεστέρου σώματος, ἵνα καὶ ὄφθῃ ὑπὸ τῶν ἐκκεκνησάντων, καὶ μείνῃ Θεός ἕξω παχύτητος. Δέγου πρὸς τοῦτοις ἀνάστασιν, κρίσιν, ἀνταπόδοσιν τοῖς δικαίοις τοῦ Θεοῦ σταθμοῖς. Ταύτην δὲ εἶναι φῶς τοῖς κεκαθαρμένοις τὴν διάνοιαν, τούτεστι Θεὸν ὀρώμενόν τε καὶ γινωσκόμενον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος, ὃ δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζομεν· σκότος δὲ τοῖς τυφλώττουσι τὸ ἡγεμονικόν, τούτεστιν ἄλλοτριῶσιν Θεοῦ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐντεῦθεν ἀμβλυωπίας. Δέκατον (72), ἐργάζου τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ θεμελίῳ τῶν δογμάτων· ἐπειδὴ, Πίστις χωρὶς ἔργων νεκρὰ, ὡς ἔργα δίχα πίστεως. Ἐχεις

utique, licet codicum auctoritate destituta, melior videtur.

(66) Οὐσίαν εἶναι. Sic plerique codd. In ed., εἶναι ponitur post κακοῦ.

(67) Γεγενῆσθαι. Sic plures Regg. codd. Sic legit Nicetas et Bill. In ed., γεγενῆσθαι, « natum esse; » quæ lectio magis aridet Combefisio.

(68) Σωτηρία. Sic duo Coisl., etc. In Par. ed., σωτηρίαν.

(69) Παθῆτον τῷ. Sic tres Regg., Or. 1, Comb. D. est τῷ in ed.

(70) Σταυρωθέντα τε. Sic plures codd. Deest τε in ed.

(71) ἤξῃς τε. Sic Regg. bn, ph, etc. In ed., ἤξῃς δέ.

(72) Δέκατον. Sic codd. In Par. ed., δεκάτον.

τοῦ μυστηρίου τα ἔκφορα, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκαΐας οὐκ ἀπόβρητα (73). Τὰ δὲ ἄλλα (74) εἰσω μαθήσης, τῆς Τριᾶδος χαρίζομένης, ἃ καὶ κρύψεις παρὰ σεαυτῷ σφραγιῖ κρατούμενα.

Deo, pro hebetudinis ac cæcutientiæ modo, qua quisque in hac vita affectus fuerit. Decimo ac positiore loco, super hoc dogmatum fundamento bona opera exstrue; quandoquidem *fides sine operibus mortua est* ³⁰, quemadmodum et opera, si fides absit. Habes quæ de mysterio foras exportare, atque ad vulgi aures efferre licet. Cætera intus, Trinitate largiente, addisces, quæ etiam ipsa apud teipsum tegas, veluti ea quæ sub sigillo tenentur.

MC. Ἦλὴν ἐκεῖνο εὐαγγελίζομαι σοι (75). Ἡ στάσις, ἣν αὐτίκα στήση μετὰ τὸ βάπτισμα πρὸ τοῦ μεγάλου βήματος, τῆς ἐκεῖθεν (76) δόξης ἐστὶ προχάραγμα. Ἡ ψαλμωδία, μεθ' ἧς δεχθήσῃ, τῆς ἐκεῖθεν ὑμνωδίας προοίμιον. Αἱ λαμπάδες, ἃσπερ ἀνὰ φεῖς, τῆς ἐκεῖθεν φωταγωγίας μυστηρίου, μεθ' ἧς ἀπαντήσομεν (77) τῷ νομοφίῳ φαιδραὶ καὶ παρθένοι ψυχῆ, φαιδραὶ ταῖς λαμπάσι τῆς πίστεως, μήτε καθέδουσαι διὰ ῥαθυμίαν, ἵνα μὴ λάθῃ παρὼν ἀδοκίμως ὁ προσδοκώμενος, μήτε ἄτροφοι, καὶ ἀνέλαιοι, καὶ καλῶν ἔργων ἐπίδειξις, ἵνα μὴ τοῦ νομφῶνος ἐκπέσωμεν. Ὅρω γὰρ τὸ πάθος, ὡς ἐλεεινόν. Ὁ μὲν παρέσται, ἀπατιούσης τῆς κραυγῆς τὴν ἀπάντησιν· αἱ δὲ ἀπαντήσονται, ὅσαι φρόνιμοι, μετὰ λαμπροῦ τοῦ φωτός, καὶ δαψιλεστέρας τῆς τούτου τροφῆς· αἱ δὲ παραχθήσονται ζητῶσαι τὸ ἔλαιον οὐκ ἐν καιρῷ παρὰ τῶν ἐχόντων. Ὁ δὲ εἰσελεύσεται δρομαῖος· αἱ δὲ συνεισελεύσονται· αἱ δὲ ἀποκλεισθήσονται, τὸν τοῦ εἰσελεθεῖν καιρὸν εἰς τὸ παρασκευάσασθαι δαπανήσασαι, καὶ πολλὰ μετακλαύσονται, ὅψε μαθοῦσαι τὴν ζημίαν τῆς ῥαθυμίας, ὅταν μηκέτι ὁ νομφῶν αὐταῖς εἰσιτητὸς ἦ, καὶ πολλὰ δεομέναις, ὃν κακῶς ἐαυταῖς ἀπέκλεισαν (78). Ἄλλον τρόπον μιμησάμεναι τοὺς ὑστεροῦντας τοῦ γάμου, ὃν ὁ καλὸς πατήρ ἐστι τῷ καλῷ νομφίῳ, διὰ τὴν γυναῖκα τὴν νεόνυμφον, ἣ διὰ τὸν ἀγρὸν τὸν νεώνητον, ἣ τὸ ζεῦγος τῶν βοῶν, ἃ κακῶς ἐκτίσαντο, διὰ τῶν μικρῶν τὰ μείζονα ζημιούμενοι. Οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖ τῶν ὑπεροπτικῶν καὶ ῥαθυμῶν, οὐδὲ τῶν ῥυπαρῶν (79), ἀλλ' οὐ νομφικῶς ἐπολιτισμένων, κἀν ἐντεῦθεν ἐαυτὸν ἀξιώσῃ (80) τῆς ἐκεῖθεν λαμπροφωρίας, καὶ λαθῶν ἐαυτὸν παρενείρη, κενᾶς ἐλπίσιν ἐξαπατῶμενος. Εἶτα τῶν ἔσαν ἐνδον γενόμεθα, τότε οἶδεν ὁ νομφικός ἃ διδάσκει, καὶ ἃ συνέσται ταῖς συνεισελθούσαις ψυχαῖς. Συνέσται δὲ, ὡς οἶμαι, διδάσκων τὰ τελεωτέρα τε καὶ καθαρώτερα ὧν καὶ ἡμεῖς μεταλάβοιμεν, οἱ τε διδάσκοντες ταῦτα καὶ οἱ μανθάνοντες, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος (81) εἰς τοὺς αἰῶνας (82). Ἀμήν.

³⁰ Jac. II, 20. ³¹ Matth. xxv, 1 sqq. ³² Luc. xiv, 18 sqq.

(73) Ἀπόβρητα. Sic codd. Prave in Par. ed., ἀπόβρηται.

(74) Τὰ δὲ ἄλλα. Deest δὲ in pluribus Regg. et Or. I. In nonnullis, τ' ἄλλα δέ.

(75) Σοι. Plures Regg., Orat. I et Combefis., σε.

(76) Ἐκεῖθεν. Quinque Regg., ἐκεῖσε.

(77) Ἀπαντήσομεν. Coisl. I, ἀπαντήσοιμεν.

(78) Ἀπέκλεισαν. « Præcluserunt. » Sic Billius in prima ed., vel, si mavis, « excluserunt. » In secunda vero, « incluscrunt. »

tis ratione, spectandum cognoscendumque præbentem, id quod regnum quoque cælorum appellamus; iis contra, qui animi cæcitate laborant; tenebras esse, hoc est, abalienationem atque aversionem a

Deo, pro hebetudinis ac cæcutientiæ modo, qua quisque in hac vita affectus fuerit. Decimo ac positiore loco, super hoc dogmatum fundamento bona opera exstrue; quandoquidem *fides sine operibus mortua est* ³⁰, quemadmodum et opera, si fides absit. Habes quæ de mysterio foras exportare, atque ad vulgi aures efferre licet. Cætera intus, Trinitate largiente, addisces, quæ etiam ipsa apud teipsum tegas, veluti ea quæ sub sigillo tenentur.

XLVI. Cæterum illud ex me intelligas velim. Statione hæc, qua confestim a baptismo ante magnum sacrarium stabis, futuræ vitæ gloriam præsignat. Psalmorum cantus, cum quo accipieris, illius hymnodicæ præludium est. Lampades, quas accendes, illius luminum gestationis figuram geront, cum qua splendidæ et virginis animæ, splendidis fidei lampadibus, Christo sponso obviam prodibimus, nec per ignaviam et socordiam dormientes, ne, inscientibus nobis, is, cujus adventus expectatur, inopinato adsit, nec alimento et oleo, **729** bonisque operibus carentes, ne a nuptiali thalamo excludamur. Prospicio enim animo iristem et miseram calamitatem. Aderit ille, cum clamor exortus, ut ei obviam procedatur, exiget: hæc quidem, quotquot prudentes sunt animæ, cum splendido lumine, et uberiori ejus alimonia ipsi occurrent; cæteræ autem in magna perturbatione erunt, oleum ab iis quibus suppetit, intempestive consumentes. Ille porro festinanter ingreditur: prudentes autem simul introibunt; fatuæ vero, quæ tempus illud, quo ingrediendum erit, in lampadum adoratione consumpserunt, ab ingresso arcebuntur, multumque et graviter ingemiscent, damnnum negligentia sua desidiaque contractum sero intelligentes, cum jam ipsis, quamlibet obnixè petentibus atque obsecrantibus, nequaquam ultra ad nuptialem thalamum aditus patebit, quem sibi ipsis male præcluserunt ³¹; alio quodam modo illos imitatae, qui nuptiis, quas bonus ille pater bono sponso celebrat, interesse recusant, vel propter uxorem recens ductam, vel propter agrum nuper emptum, vel propter parvum boum ³², quæ male acquisierunt, per exiguarum leviumque rerum studium majoribus bonis sese multantes. Nec enim illic cuiquam superbo et arroganti homini locus est, nec segni et inertis, nec sordida nuptiisque indigna veste contacto, etiamsi in hac vita splendore illo dignum se censuerit, furtimque se aliis inseruerit, inani spe

(79) Τῶν ῥυπαρῶν. Coisl. I et Or. I, τῶν ῥυπαρῶν.

(80) Ἐαυτὸν ἀξιώσῃ, etc. Nicetas sic exponit: « Etsi vestem illam splendidam ac nuptialem sibi arrogaverit, ac seipsum cum ornate splendideque vestitis admiscuerit. » Supplevit, recte quidem, λαμπροφωρίας.

(81) Καὶ τὸ κράτος. Hæc desunt in tribus Regg. et Or. I.

(82) Αἰῶνας. Reg. om. addit, τῶν αἰώνων « scolorum. »

animum lactans. Quid postea? Cum eo ingressi fuerimus, tum novit sponsus quæ docebit, et quo modo cum animabus iis, quæ ingredientem comitatæ tuerint, versabitur. Cum iis porro, ut quidem opinor, versabitur. excellentiora et puriora mysteria docens; quorum utinam ipsi quoque participes fiamus, tam qui hæc docemus, quam qui discitis, in ipso Christo Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

730 MONITUM IN ORATIONEM XLI.

I. Festum Pentecostes, et a Christo promissi Spiritus sancti adventum, in hac eximia oratione, quæ ab Augustino (83) et Eulogio Alexandrino (84) laudatur, pertractandum suscipit Gregorius. Primum (n. 1) Catholicos hortatur, ut, in festivitatum celebrationibus, alienos se præbeant a Judæorum et gentilium more; quorum alii ad «solam litteram,» seu, ad externam legis superficiem attendunt; alii vero «vitiosis deorum suorum affectionibus,» suam quoque festorum agendorum rationem accommodant Variis deinde exemplis ostendit (n. 2), quanto in honore fuerit apud veteres, ac præcipue apud Hebræos, «septenarius numerus,» ex quo festum Pentecostes nominis originem duxit. Hæc quidem, quamvis paucis pertractata, considerari tamen possunt velut prima orationis pars. In altera vero parte, novo præliandi genere utens, manus cum Macedonianis conserit, ipsisque Spiritus sancti divinitatem, præcipuas ejus in toto terrarum orbe operationes recensendo, invicte demonstrat. Eos enim; non vehementiori stylo, ut in theologicis orationibus vidimus, sed blande ac modeste compellat. «O viri, inquit (n. 7), spiritualiter ac fraterna charitate inter nos hanc controversiam transigamus. Vim divinitatis ac potentiam nobis date, et nos vicissim divinitatis vocem concedemus... Trinitatem unius Deitatis esse fateamini (n. 8), aut, si magis placet, unius naturæ... Non enim victoriam ambimus, sed ut fratres, quorum disjunctione cruciamur, ad nos redeant, laboramus.» Tum illorum abstinentiam, hospitalitatem, modestiam, morum puritatem, aliaque id genus, ita effusiori animi affectu celebrat (n. 8), ut pro eorum salute «anathema quoque esse» vehementer exoptet. Denique, sublimiter et erudite pertractatis iis omnibus, quæ Spiritus sancti divinitatem firmare et stabilire possunt, auditores excitat, ut spirituali modo spirituale mysterium peragant.

II. Hanc orationem credimus cum Tillemontio (85) habitam fuisse die Pentecostes anni 381, ac proinde 16 Maii, cum Pascha hoc anno celebratum reperiamus 28 Martii. Eam autem, non Nazianzi, sed Constantinopoli pronuntiatam affirmat codex Colbertinus 4242, in quo sic legitur: Ἐρρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Idem asserunt scholiastæ vetustiores. Et certe, minime Nazianzi, ubi nulli erant hæretici, sed potius Constantinopoli, in qua per multos annos invaluerat hæreticorum furor, sperare poterat Gregorius noster, se Spiritus sancti divinitatis futurum martyrem. Nam fuse enumeratis variis prodigiis, quæ Spiritus sanctus in patriarchis et prophetis operatus fuerat, statim subjungit (n. 14): «Hic (Spiritus) me quoque hodierno die præfidentem et audacem præconem reddit. Si nihil propterea perpessus sum, Deo sit gratia; si autem perpessus, sit quoque Deo gratia: alterum, ut iis, qui nobis infesti sunt, parcat, et a peccato liberet; alterum, ut nos sanctificet, hoc nimirum evangelici ministerii præmium consecutos, ut cruentam mortem subeamus.» Quibus verbis, 731 Constantinopolim designari conijcimus. Quamvis autem «cruenta morte» non sit defunctus Gregorius, irrita tamen non omnino fuere ipsius vota. In se enim, ob libere prædicatam Filii ac Spiritus sancti divinitatem, hæreticorum præcipue odia excitavit; nec piissimi imperatoris Theodosii patrocinium eum ab invidiæ telis et ictibus defendere potuit. Imo eo crevit hæreticorum rabies, ut Gregorius, ni divino fuisset mirabiliter protectus clypeo, ipse, veræ doctrinæ victima, sicarii manu occubisset. Hinc merito de illo dicendum, quod si martyrii palma non fuerit reipsa laureatus, animi tamen affectu, martyrii quoddam genus subierit, quod forsân alteri non impar videri potest.

(83) Aug. *De dono pers.*, c. xix, n. 49.

(85) T. IX, p. 463.

(84) Phot. c. ccxxvii, p. 772.

ORATIO XLI.

Ejusdem in Pentecosten.

I. De hoc festo pauca disseramus, ut spirituali modo festum diem agitemus. Aliud namque alii

* Alias XLIV; quæ autem 41 erat, nunc I. — Habita Constantinopoli in festo Pentecostes anni 381. (86) *Τοῦ αὐτοῦ*, etc. Sic plures Regg., plures Coib. et Par. Unus Reg. addit, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ

ΛΟΓΟΣ ΜΑ'.

Τοῦ αὐτοῦ (86) εἰς τὴν Πεντηκοστήν.

A. Περὶ τῆς ἑορτῆς βραχέα φιλοσοφήσωμεν (87), ἵνα πνευματικῶς ἑορτάσωμεν. Ἄλλη μὲν γὰρ ἄλλη

ἔστιν, «et in Spiritum sanctum.» Alter codex habet: *Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν Πεντηκοστήν. In ed. εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν. (87) Φιλοσοφήσωμεν. Nicet., φιλοσοφήσωμεν.*

πανηγυρις· τῷ δὲ θεραπευτῇ τοῦ Λόγου λόγος, καὶ λόγως (88) ὁ τῷ καιρῷ προσωρότατος. Καὶ οὐδὲν οὕτως εὐφραίνει καλὸν τῶν φιλοκάλων οὐδένα, ὡς τὸ πανηγυρίζειν πνευματικῶς τὸν φιλέορον. Σκοπῶμεν δὲ οὕτως· Ἐορτάζει καὶ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ κατὰ τὸ γράμμα· τὸν γὰρ σωματικὸν διώκων νόμον, εἰς τὴν πνευματικὸν νόμον οὐκ ἔφθασεν. Ἐορτάζει καὶ Ἕλληνας, ἀλλὰ κατὰ τὸ σῶμα (89), καὶ τοὺς ἑαυτοῦ θεοὺς τε καὶ δαίμονας· ὧν οἱ μὲν εἰς παθῶν δημιουργοὶ κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, οἱ δὲ ἐκ παθῶν ἐτιμήθησαν. Διὰ τοῦτο ἐμπαθὲς αὐτῶν καὶ τὸ εορτάζειν· ἴν' ἢ τιμῇ Θεοῦ τὸ ἀμαρτάνειν, πρὸς δὲ καταφεύγει τὸ πάθος, ὡς σεμνολόγημα. Ἐορτάζομεν (90) καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὡς δοκεῖ τῷ Πνεύματι. Δοκεῖ δὲ, ἢ λέγοντάς τι τῶν δυνάτων, ἢ πράττοντας. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ εορτάζειν ἡμῶν, ψυχῇ τι θησαυρίζαι τῶν ἐστώτων καὶ κρατουμένων, ἀλλὰ μὴ τῶν ὑποχωρούντων καὶ λυομένων, καὶ μικρὰ σαινόντων τὴν αἰσθησιν, τὰ πλείω δὲ, λυμαινομένων τε καὶ βλαπτόντων, κατὰ γὰρ τὸν ἑμὸν λόγον. Ἀρκετὸν γὰρ (91) τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ. Τί, δὲ δεῖ τῇ φλογὶ πλεονος ὕλης, ἢ τῷ θηρίῳ θαψιλεστέρας τροφῆς, ἵνα μᾶλλον δυσκάθεκτον γένηται (92), καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον;

quidem iudicio, et labefactant, et noxam inferunt. Sufficit enim corpori malitia sua ⁸⁸. Quid flamma ampliore materia opus est, aut belluæ **732** copiosiori alimento, ut effrenatior, ac ratione violentior reddatur?

B'. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν εορταστὲον πνευματικῶς. Ἀρχὴ δὲ τοῦ λόγου (ῥητέον γὰρ, καὶ εἰ μικρόν τι παρεκθατικώτερος ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ φιλοπονησὶον τοῖς φιλολόγοις, ἴν' ὡσπερ ἡδυσμά τι τῇ πανηγύρει συγκαταμῆζωμεν). Τὴν ἑβδομάδα τιμῶσιν Ἑβραίων παῖδες, ἐκ τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας, ὡσπερ οἱ Πυθαγορικοὶ (93) τὴν τετρακτὴν ὑστερον, ἦν δὴ (94) καὶ ὄρκον πεποιήνται· καὶ τὴν ὀγδοάδα καὶ τριακάδα, οἱ ἀπὸ Σίμωνος, καὶ Μαρκίωνος, οἳ δὴ καὶ Ἰσραήθιμος τινὰς Αἰώνως ἐπονομάζουσι, καὶ τιμῶσιν. Οὐκ οἶδα μὲν οἷσσι λόγοις ἀναλογίας, ἢ κατὰ τίνα τοῦ ἀριθμοῦ τούτου δύνανται, τιμῶσι δ' οὖν τὸ μὲν πρόδηλον, ὅτι ἐν ἐξ ἡμέραις ὁ Θεὸς τὴν ὕλην ὑποστήσας τε καὶ μορφώσας, καὶ διακοσμήσας παντοίοις εἶδεσι καὶ συγκρίμασι, καὶ τὸν νῦν ὁρώμενον τοῦτον κόσμον ποιήσας, τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν (95) ἀπὸ τῶν ἔργων, ὡς ὀηλοὶ καὶ ἡ τοῦ Σαββάτου προσηγορία (96), κατέπαυσιν Ἑβραϊκῶς σημαίνουσα. Εἰ δὲ τις καὶ ὑψηλότερος περὶ ταῦτα λόγος, ἄλλοι φιλοσοφεῖτωσαν. Ἡ τιμὴ δὲ αὐτοῖς, οὐκ ἐν ἡμέραις μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑνιαυτὸς φθάνουσα. Ἡ μὲν οὖν τῶν

⁸⁸ Matth. vi, 54. ⁸⁹ Gen. i, 1 sqq. ⁹⁰ Gen. ii, 3.

(88) Λόγως. Savil., λόγος.

(89) Κατὰ τὸ σῶμα. Nicetas sic exponit : « Secundum corporeos animi motus, et voluptates, ac secundum obscenos affectus eorum, qui ab ipsis pro diis coluntur, a nobis autem pro dæmonibus habentur. »

(90) Ἐορτάζομεν. Reg. hin, εορτάζωμεν.

(91) Γάρ. Deest in Reg. ph.

(92) Γέννηται. Coisl. 1 addit, τὸ κακόν, « malum. »

A festum est : Verbi autem cultori, sermo ; et ex sermonibus, is, qui tempori maxime congruit. Nec ulla pulchritudo perinde pulchritudinis amantem oblectat, ut festorum amantem spiritualis celebrandorum festorum ratio. Sic autem consideremus : Festos dies Judæus etiam agit, verum juxta litteram ; legem enim corpoream consecrans, ad spiritualem legem non pervenit. Festos quoque dies gentilis agit, verum juxta corpus, deosque suos et dæmones ; quorum alii vitiosarum affectionum effectores atque architecti sunt, quemadmodum ipsimet asserunt, alii ex vitiosis affectionibus honorem consecuti sunt. Quamobrem modus etiam ille, quo festa celebrant, cum vitiosis affectionibus conjunctus est ; ut hoc ipsum quod peccant, in Dei honorem cedat, ad quem vitium, quasi res quædam honesta et prædicanda, confugit. Festos dies nos quoque agimus, verum ut Spiritui gratum est. Gratum est porro, eam a nobis rationem iniri, ut eorum, quæ ad festum pertinent, vel aliquid dicamus vel agamus. Nec feriari nostrum quidquam est aliud, quam animæ aliquid eorum aggerere, quæ firma et stabilia sunt, ac tenentur, non ea autem quæ suffugiunt et dilabuntur, leviterque duntaxat sensum demulcent, magna vero ex parte, meo

II. Quocirca nobis spiritualiter feriandum est. Orationis porro exordium erit hujusmodi (liceat enim hinc auspicari, etiamsi ab instituto argumento hic sermo nonnihil digredi videatur, atque in studiosorum gratiam elaborare, ut velut condimentum quoddam hujus diei solemnitati admisceamus) : Septenarium numerum, ex legis Mosaicæ præscripto, Hebræi in honore habent, quemadmodum postea Pythagorei quaternarium, per quem etiam jurare consueverant ; atque octonarium et tricenarium Simoniani ac Marcionitæ, quibus etiam et parem Æonum numerum assignant et colunt. Et quidem, qua proportionis ratione, aut propter quam hujus numeri vim ac potentiam, cum in pretio habeant, haud scio, sed tamen habent. Quoniam ea perspicua causa afferri potest, quod cum Deus sex dierum spatio materiam produxisset et informasset, atque omnis generis speciebus et commistionibus exornasset, mundumque hunc, quem nunc cernimus, condidisset ⁹³, septimo die ab operibus conquievit ⁹⁴, velut ipsum quoque Sabbati nomen indicat, quietem Hebræa lingua si-

(93) Οἱ Πυθαγορικοί. Sic tres Regg., quatuor Coib., Or. 1, etc. Deest oi in ed.

(94) Δι. Deest in Reg. hm et Or. 1.

(95) Κατέπαυσεν. Regg. bm, ph, aliique plures, καταπαύσει.

(96) Ἡ τοῦ Σαββάτου προσηγορία. « Ipsum Sabbati nomen. » In Hebræa lingua שבת significat « quievit, » ex quo derivatur vox Sabbathum, id est, « quies. »

gnificans. Quod si circa næc sublimior quædam A est ratio, alii eam explicant. Porro hic honor apud eos, non in diebus tantum est, sed ad annos quoque porrigitur. Ac dierum quidem honor, Sabbatum est ²⁶; hoc declarat, quod apud ipsos in perpetuo honore est; cui etiam fermenti sublatio atque submolio pari dierum numero respondet. Annorum autem honor, septenarius ille remissionis annus ²⁷. Nec vero in hebdomadis solum, sed etiam in hebdomadarum hebdomadis, in diebus juxta atque annis. Enimvero dierum hebdomades Pentecosten pariunt, sanctum diem apud illos nuncupatum: annorum autem septimanæ, Jubileum annum sicut ipsi nominant, et tunc terræ remissionem, tunc servorum manumissionem obtinentem, et prædiorum emptores possessione sua excedere cogentem ²⁸. Nam hæc natio, non modo frugum et primogenitorum, sed dierum etiam et annorum primitias Deo consecrat. Eo cultu venerabilis septenarius numerus, Pentecostes cultum una secum invexit. Septenarius enim in seipsum ductus, quinquagenarium gignit, uno die excepto, quem ex futuro sæculo assumpsimus, octavum eundem et primum; vel, ut rectius loquar, unum **733** et sempiternum. Illic desinat necesse est, ut detur pars, illis septem, et nostrorum huic Salomonis locum exposuerunt.

III. Quanquam autem de septenarii honore multa C sint nobis Scripturæ testimonia, pauca tamen o multis producere satis erit. Septem itaque pretiosi Spiritus nominantur. Isaias enim, ut opinor, Spiritus operationes, Spiritus appellare solet ²⁹. Eloquia item Domini, juxta Davidem, septuplum purgata sunt ³⁰. Ac justus a necessitatibus sexies liberatur ³¹, in septimo autem ne quidem percutitur. Peccatori autem, non septies tantum, sed septuagies etiam septies noxa remittitur ³². Ac rursus ex adversa parte (nam improbitatis quoque pœna laudabilis est), de Cain quidem septies supplicium sumitur ³³, hoc est, fraternæ cædis ab eo pœnæ repetuntur; de Lamech autem septuagies septies ³⁴, quia, post legem et condemnationem, cædem perpetravit. Eodem pertinet, quod de pravis vicinis scriptum est, eos septuplum in sinum suum recipere ³⁵; quod etiam de septem columnis ³⁶, quibus Sapientiæ domus nititur; quod de totidem oculis, quibus Zorobabelis lapis ornatur ³⁷. Quin etiam,

²⁶ Exod. xvi, 26. ²⁷ Levit. xxv, 4. ²⁸ ibid. 8 sqq. ²⁹ Job v, 19. ³⁰ Matth. xviii, 21, 22. ³¹ Gen. iv, 15. ³² Zach. iii, 9.

(97) *Τοῦτο δηλοῖ τό.* Tres Regg., nonnulli Colb., Or. 1, Comb. et Bas., *τοῦτο δη τό.* Sic etiam le gerat Billius:

(98) *Ἰωδουλῶν.* Quinque Regg., *Ἰωδουλῶν.*

(99) *Γεννημάτων.* Plures Regg., *γεννημάτων.*

(1) *Τοῖς ἐπτά,* etc. Hæc de Eccles. xi, 2, mutuata sunt a Gregorio; et a Patribus explanata, præsertim ab Ambrosio, lib. v in *Luc.*, c. vi.

(2) *Σολομώντειον.* Savil., *Σολομωντίον.*

(5) *Τῆς δὲ τοῦ.* Reg. hm et Pass., *τῆς μὲν οὖν.*

(4) *Ὡς ἐπτά,* etc. « Ut septem venerandi Spiritus, » etc. « Non quo, » inquit Nicetas, « septem

ἡμερῶν, τὸ Σάββατον, τοῦτο δηλοῖ τὸ (97) συνεχῶς παρ' αὐτοῖς τιμώμενον, καθὼς καὶ ἡ τῆς ζύμης ἀρσις ἰσάριθμος: ἡ δὲ τῶν ἐτών, ὁ ἐβδοματικὸς ἐνιαυτὸς τῆς ἀφέσεως. Καὶ οὐκ ἐν ἐβδομάσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐβδομάσιν ἐβδομάδων, ὁμοίως ἐν τε ἡμέραις καὶ ἔτεσιν. Αἱ μὲν οὖν τῶν ἡμερῶν ἐβδομάδες γεννῶσι τὴν Πεντηκοστὴν, κλητὴν ἄγλαν παρ' αὐτοῖς ἡμέραν· αἱ δὲ τῶν ἐτών, τὸν Ἰωδουλῶν (98) παρ' αὐτοῖς ὀνομαζόμενον, ὁμοίως γῆς τε ἀφῆσιν ἔχοντα, καὶ δούλων ἑλευθερίαν, καὶ κτήσεων ὠνητῶν ἀναχώρησιν. Καθιεροῦσι γάρ, οὐ γεννημάτων (99) μόνον, οὐδὲ προτοτόκων, ἀλλ' ἤδη καὶ ἡμερῶν καὶ ἐτών ἀπαρχὰς τῷ Θεῷ τοῦτο τὸ γένος. Οὕτως ὁ ἐπτά τιμώμενος ἀριθμὸς τὴν τιμὴν τῆς Πεντηκοστῆς συνεισήγαγεν. Ὁ γὰρ ἐπτά ἐπὶ ἑαυτὸν συντιθέμενος, γεννᾷ τὸν πενήκοντα, μίαν δεούσης ἡμέρας, ἣν ἐκ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσελήφαμεν, ὀδόγην τε οὖσαν τὴν αὐτὴν καὶ πρῶτην, ἄλλον δὲ μίαν καὶ ἀκατάλυτον. Δεῖ γὰρ ἐκεῖσε καταλῆξει τὸν ἐνταῦθα Σαββατισμὸν τῶν ψυχῶν, ὡς δοθῆναι μερίδα, τοῖς ἐπτά (1), καὶ γε τοῖς ὀκτώ, καθὼς ἤδη τινὲς τῶν πρὸ ἡμῶν τὸ Σολομώντειον (2) ἐξεληήφασιν.

enim præsens animarum nostrarum Sabbatismus illis octo ³⁸, quemadmodum jam nonnulli majorum

Γ'. Τῆς δὲ τοῦ (5) ἐπτά τιμῆς, πολλὰ μὲν τὰ μαρτύρια, ὀλίγα δὲ ἐκ πολλῶν ἡμῖν ἀρκέσει. Ὡς ἐπτά (4) μὲν ὀνομαζόμενα τρία Πνεύματα. Τὰς γὰρ ἐνεργείας. οἶμαι, τοῦ Πνεύματος, Πνεύματα φίλον τῷ Ἰσαΐα καλεῖν. Κεκαθαρμένα δὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸν Δαβὶδ, ἐπαπλασίως. Καὶ ὁ μὲν δίκαιος, ἐξάκις μὲν (5) ἐξ ἀναγκῶν ἐξαιρούμενος, ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ μὴδὲ πλησσομένους. Ὁ δὲ ἀμαρτωλὸς, οὐχ ἐπτάκις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά συγχωρούμενος. Καὶ μέντοι πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων (ἐπαινετὴ γὰρ καὶ [6] ἡ τῆς κακίας κόλασις), Κάιν μὲν ἐκδικούμενος ἐπτάκις, τουτέστι δίκας εἰσπραττόμενος τῆς ἀδελφοκτονίας: ὁ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά, ὅτι φονεὺς ἦν μετὰ τὸν νόμον καὶ τὸ κατάκριμα. Οἱ δὲ πονηροὶ γείτονες ἐπαπλασίονα εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν (7) ἀπολαμβάνοντες: ἐπτά δὲ στόλοις ὁ τῆς Σοφίας οἶκος ὑπερειδόμενος: τοσοῦτοις δὲ ὀφθαλμοῖς ὁ τοῦ Ζοροβάβελ λίθος κοσμούμενος. Ἐπτάκις δὲ τῆς ἡμέρας ὁ Θεὸς αἰνούμενος. Καὶ μὴν

³⁸ Eccle. xi, 2. ³⁹ Isa. xi, 2. ⁴⁰ Psal. xi, 7. ⁴¹ ibid. 24. ⁴² Psal. lxxviii, 12. ⁴³ Prov. ix, 1.

sint Spiritus; unus enim est Spiritus sanctus; sed divinas omnes actiones quæ ipsi insunt, Spiritus, ut opinor, appellat propheta. »

(5) *Ἐξάκις μέρ.* Deest μὲν in Reg. ph et Savil. Alludit Gregorius ad hæc Jobi, v, 19, « In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum. »

(6) *Γὰρ καὶ.* Sic quatuor Regg. et novem Colb. Deest καὶ in ed.

(7) *Αὐτῶν.* Deest in pluribus Regg. Alludit ad hæc psal. lxxviii, 12: « Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum. »

καὶ στείρα τέκτουσα ἑπτὰ (8), τὸν τέλειον ἀριθμὸν, ἢ τῆς ἀτελοῦς (9) ἐν τέκνοις ἀντίθετος.

Δ'. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὰς παλαιὰς ἱστορίας σκοπεῖν, ἐννοῶ μὲν τὸν ἑβδομὸν ἐν προγόνοις Ἐνώχ, τῆ μεταθέσει τετιμημένον. Ἐννοῶ δὲ τὸν εἰκοστὸν πρῶτον Ἀβραάμ, τῆ πατριαρχία δεδοξασμένον, μυστηρίου προσθήκη μείζονος. Τρισσομένη γὰρ ἡ ἑβδομάς (10) τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐργάζεται. Τολμήσεις δ' ἂν τις τῶν πάντα νεανικῶν, καὶ ἐπὶ τὸν νέον Ἀδὰμ ἔλθειν, τὸν Θεὸν μου καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν Ἀδὰμ, ἑβδομηκοστὸν ἑβδομὸν ἀριθμοῦμενον, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν ἀναποδίζουσαν. Ἐννοῶ δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ σάλπιγγας Β' Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ περιόδους τσοαύτας, καὶ ἡμέρας, καὶ ἱερέας, ἐξ ὧν τὰ Ἱερουσόμια τεῖχη κατασείεται. Ὡς δὲ καὶ τὴν ἑβδόμην ἀναστροφὴν (11), ὡσπερ δὲ μυστικὴν τὴν τρισσὴν ἐμφύσησιν (12) Ἥλιου τοῦ προφήτου, τῷ τῆς Σαραφθίας χήρας υἱῷ τὸ ζῆν ἐμπνεύσασαν (13), καὶ τοῦ αὐτοῦ τὴν ἰσάριθμον κατὰ τῶν σχιδάκων ἐπίκλυσιν, ἠνίκα πυρὶ θεοπέμπτῳ τὴν θύσαν ἀνῆλωσε (14), καὶ τοὺς τῆς αἰσχύνης προφήτας κατέκρινε, τὸ ἴσον οὐ δυνηθέντας ἐκ τῆς προκλήσεως (15). Οὕτω δὲ καὶ τὴν ἑβδόμην κατασκοπὴν τοῦ νέπου τῷ παιδαρίῳ προστεταγμένην. Ἐλισσαίου τε τὴν ἴσῃν διάκαμψιν (16) ἐπὶ τὸν παῖδα τῆς Σουναμίτιδος (17), τὴν πνοὴν ζωπυρίσασαν (18). Τοῦ δὲ αὐτοῦ, οἶμαι, δόγματος (ἵνα μὴ λέγω τὴν ἐπτάκαυλον καὶ ἐπτάλυχον τοῦ ναοῦ λυχνίαν) ἐν ἑπτὰ μὲν ἡμέραις ὁ ἱερεὺς τελειούμενος, ἐν ἑπτὰ δὲ ὁ λεπρὸς καθαιρούμενος, ἐν τσοαύταις δὲ ὁ ναὸς ἐγκαινιζόμενος. Ἐβδομηκοστῶν δὲ ἔτει ὁ λαὸς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπαναγόμενος, ἐν ὅσπερ ἐστὶν ἐν μονάσι, τοῦτο ἐν δεκάσι γένηται, καὶ ἀριθμῶν τελεωτέρῳ (19) τὸ τῆς ἑβδομάδος τιμηθῆ μυστήριον. Τί μοι τὰ πόρρω λέγειν; Ἰησοῦς αὐτὸς, ἡ καθαρὰ τελειότης, οἶδε τρέφειν μὲν ἐν ἐρημίᾳ καὶ πέντε ἄρτοις πεντακισχιλίους, οἶδε δὲ καὶ ἑπτὰ (20) πάλιν τετρακισχιλίους. Καὶ τὰ τοῦ κόρου λείψανα, ἕκατ μὲν δώδεκα κόφινον, ἐνταῦθα δὲ σπυρίδες ἑπτὰ.

⁴⁰ Psal. cxviii, 164. ⁴¹ I Reg. ii, 5. ⁴² Gen. v, 24. ⁴³ Gen. xii, 1 sqq. ⁴⁴ Luc. iii, 23. ⁴⁵ Jos. vi, 3 sqq. ⁴⁶ III Reg. xvii, 18 sqq. ⁴⁷ III Reg. xviii, 34 sqq. ⁴⁸ ibid. 43 sqq. ⁴⁹ IV Reg. iv, 35. ⁵⁰ Exod. xxv, 31. ⁵¹ Levit. viii, 33; Exod. xix, 30. ⁵² Levit. xiv, 38 sqq. ⁵³ III Reg. viii, 65. ⁵⁴ Jerem. xxv, 11; xxix, 10. ⁵⁵ Matth. xiv, 19. ⁵⁶ Matth. xv, 34.

(8) *Τεκτουσα ἑπτὰ*. «Peperit septem;» nempe D Samuelem, qui matri suæ fuit instar numerosæ prolis.

(9) *Τῆς ἀτελοῦς*. «Imperfectæ;» id est. «Phennææ.»

(10) *Γὰρ ἡ ἑβδομάς*. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 1, Or. 1, Par., Savil., Comb., etc. In ed., γὰρ ἑβδόμη ἑβδομάς.

(11) *Ἐβδόμην ἀναστροφήν*. «Septenam Eliæ incurvationem.» Non legitur septies se incurvasse Eliam super puerum Sarephthæ viduæ, ut eum a morte revocaret: ait enim Scriptura, III Reg. xvii, 21, «Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus.»

(12) *Ὡσπερ δὲ μυστικὴν τὴν τρισσὴν ἐμφύσησιν*. Hæc desunt in pluribus codd.

(13) *Τὸ ζῆν ἐμπνεύσασαν*. Jes., τὴν ζωὴν ἐμπνεύσασαν.

(14) *Ἀνῆλωσε*. Quatuor Regg. et Jes., ἀνάλωσε.

(15) *Προκλήσεως*. Reg. bm, προσκλήσεως.

(16) *Ἰσῆν διάκαμψιν*. «Æqualis inflexio,» seu, «septenaria incurvatio.» Non ait Scriptura, IV Reg. iv, 35, Eliseum se septies incurvasse super puerum, sed ait tantum, «puerum septies oscitasse.»

(17) *Σουναμίτιδος*. Quatuor Regg., etc., Σουναμίτιδος.

(18) *Ζωπυρίσασαν*. Novem Colb., Coisl. 1, Or. 1, etc., ζωπυρίσασαν. In nonnullis, ζωπυρίσαντα.

(19) *Τελεωτέρῳ*. Regg. bm et ph, τελειωτέρῳ.

(20) *Καὶ ἑπτὰ*. Sic Regg. bm, ph, Pass., Savil., etc. Deest καὶ in edit.

septies in die laudatur Deus ⁴⁰. Atque adeo sterilis septem filios ⁴¹, qui perfectus est numerus, parit, illa, inquam, quæ imperfectæ in filiis opposita erat.

IV. Quod si veteres etiam historias considerare oportet, animadverto septimum inter primævos homines Enoch translationis honore affectum ⁴². Animadverto item vicesimum primum Abraham patriarchatu ornatum, mysterii majoris accessione ⁴³. Septenarius enim, ter in se ductus, numerum huic efficit. Ausit autem fortasse quispiam, juvenili animi impetu fervens, ad novum quoque Adamum venire, Denm, inquam, meum, et Dominum Jesum Christum ⁴⁴, qui, juxta retrogradam Lucæ descriptionem, a veteri et sub peccato constituto Adamo, septuagesimus septimus numeratur. Tum septem illas Jesu filii Navæ tubas mecum repute, totidemque 734 circuitus, et dies, et sacerdotes a quibus muri Jericho quatuntur ⁴⁵. Consimili modo septenam Eliæ prophetæ conversionem, mysticamque illam triplicem insufflationem ⁴⁶, qua Sarephthæ viduæ filio vita inspirata est, ejusdemque numero parem super assulas prolvionem, tum cum igne divinitus immisso sacrificium assumpsit, atque infames prophetas, qui, ab eo provocati, idem facere nequiverant, obruncavit ⁴⁷. Quo etiam in genere ponenda est septenaria illa nubis speculatione puerulo imperata ⁴⁸, et æqualis Elisei circum Sunamitidis filium inflexio, qua vitalis halitus suscitatus est ⁴⁹. Ad eandem quoque, ni fallor, doctrinam pertinet (ut septem hastilibus et lucernis instructum templi candelabrum præteream ⁵⁰), quod, et sacerdos septem diebus initiatur ⁵¹, et septem item leprosus purgatur ⁵², ac totidem diebus templum dedicatur ⁵³. Eodem denique referendum, quod septuagesimo anno populus ex captivitate reducitur ⁵⁴, ut quam vim in unitatibus hic numerus habet, eandem quoque in decadibus habeat, ac perfectiori numero septenarii mysterium honoretur. Quid autem longinqua colligo? Jesus ipse, qui pura perfectio est, quinque panibus in deserto quinque hominum millia nutrire novit ⁵⁵, ac rursus septem panibus quatuor millia ⁵⁶. Atque sa-

turitatis reliquæ, illic quidem duodecimi cophini, hic autem septem sportæ : neutrum, opinor, temere, nec aliter, quam Spiritu dignum erat. Quin per te quoque ipse Scripturas pervolvens, multos numeros observaveris, qui profundius aliquid habeant, quam quod prima fronte præ se ferunt. Quod autem præsentī temporī commodissimum est, ob has fortasse, vel his proximas, vel etiam sublimiores quasdam, ac diviniore rationes, Pentecostes diem Hebræi colunt, ac nos item colimus ; quemadmodum et nonnullos alios Hebræicos ritus observamus, qui apud illos quidem typice celebrabantur, a nobis autem mystice peraguntur. Cum hæc a nobis de die dicta sint, ad ea quæ sequuntur progrediamur.

735 V. Pentecosten celebramus, ac Spiritus adventum, et præstitutum pollicitationi exsequendæ diem, speique impletionem. Ac, bone Deus, quantum est hoc mysterium ! Quam magnum et venerandum ! Corporea Christi finem habent, vel, ut rectius dicam, ea, quæ ad corporeum ipsius adventum spectabant ; vereor enim dicere res ad corpus pertinentes, quoad mihi cuiusdam oratio persuaserit, præclarior esse corpus deposuisse. Spiritus autem actiones initium sumunt. Quenam porro ea erant, quæ ad Christum spectabant ? Virgo, natiuitas, præsepe, incunabula, angeli divinam gloriam prædicantes, pastores accurrentes, stellæ cursus, Magorum adoratio, et numerum oblatio, infantium cædes ab Herode patrata, ipse in Ægyptum fugiens, ex Ægypto rediens, circumcisis, baptizatus, supernum testimonium consecutus, tentatus, lapidibus propter nos impetitus, utpote quibus afflictionis pro fide ac recta doctrina subeundæ exemplum dari oportebat, proditus, clavis affixus, sepultus, vitæ restitutus, ascendens ; quorum nunc etiam plurima patitur : ab impiis quidem, ea, quæ ignominiam habent, pro sua quoque lenitate patienter tolerat : a piis autem et Christi amore præditis, ea, quæ cum honore conjuncta sunt. Atque ut illis iram, eodem modo nobis quoque benignitatem differt ; hoc fortasse consilio, ut et illis pœnitentiæ spatium concedat, et desiderium nostrum exploret ; num scilicet in calamitatibus et certaminibus pietatis œrsa susceptis, animis frangemur : quemadmodum jam olim divinæ dispensationis et impervestigabi-

οὐδέτερον ἀλόγως, οἶμαι, οὐδὲ ἀναξίως τοῦ Πνεύματος. Καὶ σὺ δ' ἂν κατὰ σαυτὸν ἀναλεγόμενος, πολλοὺς τηρήσεις ἀριθμοὺς, ἔχοντάς τι τοῦ φαινομένου βαθύτερον. Ὅ δὲ τῶ παρόντι καιρῷ χρησιμώτατον, ὅτι κατὰ τούτους ἰσως τοὺς λόγους, ἢ ὅτι ἐγγύτατα (21) τούτων, ἢ καὶ θειοτέρους τινάς, τιμῶσι μὲν Ἑβραῖοι τὴν Πεντηκοστὴν ἡμέραν, τιμῶμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὡσπερ ἐστὶ καὶ ἄλλα τινὰ (22) τῶν Ἑβραϊκῶν, τυπικῶς μὲν παρ' ἐκείνοις (23) τελούμενα, μυστικῶς δὲ ἡμῖν ἀποκαθιστάμενα. Τοσαῦτα περὶ τῆς ἡμέρας προδιαλεχθέντες, ἐπὶ τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου προῖωμεν.

Ε'. Πεντηκοστὴν ἑορτάζομεν, καὶ Πνεύματος ἐπιδημίαν (24), καὶ προθεσμίαν ἐπαγγελίας, καὶ ἐλπιδος συμπλήρωσιν. Καὶ τὸ μυστήριον ὅσον ! ὡς μέγα τε καὶ σεβάσιμον (25) ! Τὰ μὲν δὲ (26) σωματικὰ τοῦ Χριστοῦ πέρας ἔχει, μᾶλλον δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἐνδημίας (27) ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν τὰ τοῦ σώματος, ἕως ἂν μηδεὶς πεῖθῃ (28) με λόγος, ὅτι κάλλιον ἀπισκευάσθαι τοῦ σώματος (29). Τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος ἀρχεταί. Τίνα δὲ ἦν τὰ τοῦ Χριστοῦ ; Παρθένος, γέννησις, φάτις, σπαργάνωσις, ἀγγελιοὶ δοξάζοντες, ποιμένες προστρέχοντες, ἀστέρος (30) δρόμος, μάγων προσκύνησις καὶ δωροφορία, Ἡρώδου παιδοφορία, φεύγων Ἰησοῦς εἰς Αἴγυπτον, ἐπιανῶν ἐξ Αἰγύπτου, περιτεμνόμενος, βαπτιζόμενος, μαρτυρούμενος ἄνωθεν, πειραζόμενος, λιθαζόμενος (31) δι' ἡμᾶς, οἷς τύπον εἶδει δοθῆναι τῆς ὑπὲρ τοῦ λόγου κακοπαθείας, προδιδόμενος, προσηλούμενος, θαπτόμενος, ἀνιστάμενος, ἀνερχόμενος, ὧν καὶ νῦν πάσχει πολλὰ· παρὰ μὲν τῶν μισοχριστῶν, τὰ τῆς ἀτιμίας καὶ φέροι (μακροθυμίας γάρ)· παρὰ δὲ τῶν φιλοχριστῶν, τὰ τῆς ἐπιτιμίας. Καὶ ἀναβάλλεται, ὡσπερ ἐκείνοις τὴν ὀργὴν, οὕτως ἡμῖν τὴν χρηστότητα· τοῖς μὲν ἴσως μετανοίας διδοὺς καιρὸν, ἡμῶν δὲ δοκιμάζων τὸν πόθον, εἰ μὴ ἐκκαχοῦμεν (32) ἐν ταῖς θλίψεσι καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνι· ὡσπερ (33) ἄνωθεν θείας οἰκονομίας λόγος, καὶ τῶν ἀνεπίκτων αὐτοῦ κριμάτων, οἷς ἐλύθηναι σοφῶς τὰ ἡμέτερα. Τὰ μὲν δὲ Χριστοῦ τοιαῦτα· καὶ τὰ ἐξῆς ὀφόμεθα ἐνδοξότερα, καὶ ὀφθεῖναι. Τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος, παρέστω μοι τὸ Πνεῦμα, καὶ διδόντω λόγον, ὅσον καὶ βούλομαι· εἰ δὲ μὴ τοσοῦτον, ἄλλ' (34) ὅσος γε τῷ καιρῷ σύμμετρος. Πάντως δὲ

Deest δὲ in ed.

(27) Ἐρδημίας. Sic quatuor Regg., Oxon., etc. In ed., ἐκδημίας, « discessum. »

(28) Πείθῃ. Duo Collb., πεῖθει. « Quoad mihi cuspam oratio persuaserit. Nunquam autem persuasit, » inquit Nicetas. Hic Gregorius perstringit Origenem, qui animas corpore detineri docebat, nec nisi eo exutas nativam assequi perfectionem.

(29) Τοῦ σώματος. Tres Regg., Coisl. 1, Or. 1, etc., τῷ σώματι.

(30) Ἀστέρος. Savil., ἀστέρων.

(31) Λιθαζόμενος. Sic codd. Prave in ed., λιπαζόμενος.

(32) Ἐκκαχοῦμεν. Sic plures Regg., Coisl. 1, Par. In nonnullis, ἐκκαχόμεν. In ed., ἐκκαχοῦμεν, « succumbamus. »

(33) Ὅσπερ. Comb., ὅσπερ.

(34) Ἄλλ'. Deest in quinque Regg., Or. 1 et Savil.

(21) Ἐγγύτατα. Coisl. 2 et Savil., ἐγγυτάτω.

(22) Ἐστὶ καὶ ἄλλα τινὰ. Sic plures optimæ notæ codd. In ed., ἐστὶ τινὰ ἃ καὶ ἄλλα.

(23) Παρ' ἐκείνοις. « Apud illos quidem figurate celebrabantur ; a nobis autem, re figurata in mysterio exhibita, peraguntur. » Sic tres Regg., de-cem Collb., Pass., etc. In ed., γὰρ ἐκείνοις. Bill. in prima ed. : « Apud illos quidem figura tenus celebratos (ritus), a nobis autem mystice restitutos et perfectos. » Nicetas : « A nobis autem mystice et vero restituantur et perficiuntur. Quo in genere est illorum circumcisio et noster baptismus, illorum Pascha, agnus sensibilis, et nostrum Pascha, Christus. »

(24) Ἐπιδημίαν. Plures optimæ notæ codd., ἐνδημίαν, « Spiritus præsentiam. »

(25) Σεβάσιμον. In nonnullis, θαυμάσιον.

(26) Τὰ μὲν δὲ. Sic Reg. ph. Alii, τὰ μὲν οὖν.

καρέσται δεσποτικῶς, ἀλλ' οὐ δουλικῶς, οὐδὲ ἀναμέ-
νον ἐπίταγμα, ὡς τινες οἴονται. Πνεῖ γὰρ ὁποῦ θέλει,
καὶ ἐφ' οὓς (35) βούλεται, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον. Οὐ-
τως ἡμεῖς καὶ νοεῖν καὶ λέγειν ἐμπνεόμεθα περὶ (36)
τοῦ Πνεύματος.

explicanda, Spiritus ipse mihi adsit, tantamque dicendi facultatem tribuat, quantam cupio : aut si non tantam, at certe quæ huic festi celebritati par sit. Ac profecto aderit heriliter, non serviliter, nec jussum atque imperium, ut quibusdam videtur, exspectans. Spirat enim ubi vult, et super quos vult, et quando, et quantum. Ex divino nobis est afflatu, ut sic de Spiritu sentiamus et loquamur.

Γ'. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οἱ μὲν εἰς κτίσμα κατ-
άγοντες (37), ὕβρισται, καὶ δοῦλοι κακοῖ, καὶ κακῶν
κάκιστοι. Δούλων γὰρ κακῶν, ἀθετεῖν δεσποτείαν,
καὶ ἐπανίστασθαι κυριότητι, καὶ ὁμόδουλον ποιεῖν
ἑαυτοῖς τὸ ἐλεύθερον. Οἱ δὲ θεὸν νομίζοντες, ἔνθεοι
καὶ λαμπροὶ τὴν διάνοιαν. Οἱ δὲ καὶ ὀνομάζοντες, εἰ
μὲν εὐγνώμοσιν, θψηλοί· εἰ δὲ ταπεινοῖς, οὐκ οἰκονο-
μικοί· πηλῶ μαργαρίτην πιστεύοντες, καὶ ἀκοῆ σα-
θρᾶ βροντῆς ἤχον, καὶ ὀφθαλμοῖς ἀσθενεστέροις ἤλιον,
καὶ τροφῆν στερεὰν τοῖς ἔτι γάλα ποτιζομένοις (38)
θεὸν κατὰ μικρὸν προσάγειν (39) αὐτοῖς εἰς τὸ ἐμπρο-
σθεν, καὶ προβιάζειν τοῖς ὑψηλοτέροις, φωτὶ πῶς
χαριζομένους, καὶ ἀληθεῖα προξενούντας ἀλήθειαν·
ὅδὲ καὶ ἡμεῖς τὸν τελειώτερον τέως (40) ἀφέντες λόγον
(οὐπω γὰρ καιρὸς), οὕτως αὐτοῖς διαλεξόμεθα.

conveniat, lumen largiendo, ac veritati veritatem conciliando. Quocirca nos quoque, perfectiori interim sermone misso facto (nondum enim tempus id postulat), ad hunc modum cum ipsis disseremus.

Ζ'. Εἰ μὲν οὐδὲ ἄκτιστον, ὧ οὗτοι, ὁμολογεῖτε τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲ ἀχρονον, τοῦ ἐναντίου πνεύ-
ματος σαφῶς ἡ ἐνέργεια· ὅτε γὰρ τῷ ζήλω τι καὶ
παρατολμῆσαι μικρὸν. Εἰ δὲ τοσούτου γοῦν ὑγιαίνετε,
ὥστε τὴν πρόδηλον φεύγειν ἀσέθειαν, καὶ τῆς δου-
λειας ἔξω τιθέναι τὸ καὶ ἡμᾶς (41) ποιοῦν ἐλευθέ-
ρους, τὸ ἐξῆς αὐτοὶ σκέψασθε, μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος, καὶ ἡμῶν. Πείθομαι γὰρ ποσῶς τούτου μετ-
έχειν ὑμᾶς, καὶ ὡς οἰκείους ἤδη συνδιασκέψομαι (42).
Ἡ ὅτε μοι τὸ μέσον τῆς δουλειας (43), καὶ τῆς δε-
σποτείας, ἔν' ἐκεῖ θῶ τὴν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος· ἢ
τὴν δουλείαν φεύγοντες, οὐκ ἄβηλον, ὅποι τάξετε τὸ
ζητούμενον (44). Ἀλλὰ ταῖς συλλαβαῖς δυσχεραίνετε,
καὶ προσπατεῖτε τῇ φωνῇ, καὶ λίθος προσκόμματος
ὁμῖν τοῦτο γίνεται, καὶ πέτρα σκανδάλου, ἐπεὶ καὶ
Χριστὸς τισὶν. Ἀνθρώπινον τὸ πάθος. Συμβῶμεν
ἀλλήλοις πνευματικῶς. Γενώμεθα φιλάδελφοι μάλ-
λον, ἢ φίλαντοι. Δότε τὴν δύναμιν τῆς θεότητος, καὶ
δώσομεν ὑμῖν (45) τῆς φωνῆς τὴν συγχώρησιν· ὁμο-

Alium ipsius judiciorum, quibus res nostras sapienter moderatur, est ratio. Atque hujusmodi quidem sunt, quæ ad Christum pertinent; et quæ postea sequentur, splendidiora conspiciemus, utinamque et ipsi conspiciamur. Ad Spiritus autem mysteria

Qui Spiritum sanctum in rerum creaturam ordinem dejiciunt, contumeliosi sunt et mali servi, atque adeo malorum pessimi. Malorum enim servorum est, imperium rejicere, et adversus dominationem insurgere, atque id, quod liberum est, in eandem secum servitutis classem redigere.

Qui autem Deum eum censent, divini profecto viri sunt, ac splendido animo præditi. Qui vero etiam appellant, si quidem apud viros probos, sublimes et excelsi sunt: sin autem apud abjectos et humi provolutos, haud satis prudenter agunt; utpote qui luto margaritam, et imbecillæ auri tonitruum sonum, et solem infirmis oculis, et lacte adhuc utentibus solidum cibum committant; cum eos paulatim ad ulteriora promovere, atque ad sublimiora provehere

VII. Si quidem, o viri, nec increatum, nec temporis expertem Spiritum sanctum creditis, spiritu adversario haud dubie afflamini: dabitur enim veniam, si zelo commotus, asperius aliquod verbum extulero. Quod si hæcenus saltem recte sentitis, ac belle valetis, ut manifestam impietatem fugiatis, atque eum, qui nos quoque liberos efficit, a servili ordine eximatis, quod sequitur, una cum Spiritu sancto ac nobis, expendite. Vos quippe quadamtenus ipsius participes esse confido, ac jam velut cum nostris simul rem considerabo. Aut mihi aliquid, quod inter servitutem et dominationem interjectum sit, date, ut illic Spiritus dignitatem collorem: aut, cum servitutis nomen fugiatis, non obscurum erit, quo loco atque ordine id, quod exquiratur, ponetis. At syllabas moleste fertis, atque ad vocem impingitis, lapisque offensionis et petra scandali hoc vobis efficitur⁶⁶, nec mirum, cum Christus quoque nonnullis scandalo fuerit. Humanus

⁶⁶ Isa. viii, 14; Rom. ix, 33.

(35) Ἐφ' οὓς. Reg. d. ad marg., ἐφ' ὅσους.

(36) Περὶ. Sic plerique mellioris notæ codd. In Par. ed., παρὰ. « Sic nos, Spiritu afflati, et cogitamus et loquimur. »

(37) Κατάγοντες. In nonnullis, καταβάλλοντες. Ita olim legebatur in Regg. bin et ph. Sed nunc, altera manu, ut in editis.

(38) Γάλα ποτιζομένοις. In quibusdam, γαλακτιζομένοις.

(39) Προσάγειν. Sic magno consensu codices. In ed., προσάγειν.

(40) Τελειώτερον τέως. Sic quinque Regg., sex Colb., Or. 1 et Pass. Deest τέως in edit.

(41) Ἡμᾶς. Sic Nicetas. Sic etiam legit Billius. In ed., ὑμᾶς.

(42) Συνδιασκέψομαι. Sic Regg. bin, ph, Savil., etc. Comb., συνδιασκέψόμεθα. In ed., συνδιασκέψομαι.

(43) Τῆς δουλειας. Deest τῆς, sicut et mox ante δεσποτείας, in pluribus Regg.

(44) Ὅποι τάξετε τὸ ζητούμενον. Sav., ὅπη. Deest τό in Coisl. 1. « Quod quaeritur, » nempe « Spiritus. » de quo quaestio est.

(45) Δώσομεν ὑμῖν, etc. « Dabimus vobis vocis veniam; nequaquam, » ut ait Nicetas, « eam a vobis exigentes. »

is quidem affectus. Verum spiritualiter inter nos hanc controversiam transigamus : fraternæ potius charitatis studium, quam nostri amorem præ nobis feramus. Vim divinitatis ac potentiam nobis date, et nos vicissim divinitatis vocem vobis concedemus. Naturam aliis vocibus, quibus plus **737** tribuitis, constitemini; ac vos, ut infirmos curabimus, nonnulla vobis grata et jucunda suffurantes. Etenim turpe quidem illud est, turpe, inquam, ac perabsurdum, cum animo valeatis, circa vocis sonum jejunos et minutos vos præbere, ac thesaurum occultare, quasi aliis eum invidentes, aut metuentes, ne linguam quoque vestram sanctificetis; turpius autem nobis est, eodem vitio teneri, quod vobis obijciunt, atque, cum vestram de minutis rebus contentionem damnemus, minute etiam de litteris disputare.

VIII. Trinitatem, o viri, unius Deitatis esse fateamini, aut, si magis placet, unius naturæ; atque hanc vocem, *Deus*, a Spiritu vobis postulabimus. Dabit enim profecto secundum, qui primum dedit, idque potissimum, si id de quo pugnatur, spiritualis quædam timiditas fuerit, non autem diabolica contentio. Atque, ut apertius et compendiosius loquar, sic inter nos agamus, ut nec vos, sublimioris vocis causa, nos in crimen vocetis (nec enim invidia et reprehensione premi debet hujusmodi ascensus); nec nos vicissim eam vocem, cujus modo capaces estis, vobis obijciemus, quandiu alio itinere ad idem hospitium feremini. Non enim victoriam ambimus, sed, ut fratres, quorum disjunctione cruciamur, ad nos redeant, laboramus. Atque hæc ad vos dicta sint, apud quos vitale quidpiam reperimus, quippe qui sane atque integre de Filio sentiat; quorum, cum vitam mirifice probemus, doctrinam tamen non omni ex parte laudamus; qui cum ea, quæ sunt Spiritus, habeatis, Spiritum quoque insuper assumite, ut non solum certetis, sed etiam legitime, cum hinc quoque coronæ decus comparetur. Hoc vobis morum et vitæ præmium detur, ut Spiritum plene perfecteque constitemini, ac nobiscum, imo etiam ante nos, quantum æquum est, prædicetis. Atque etiam majus quiddam vestra causa dicere, illudque Apostoli proloqui non dubitabo. Adeo vos amplector atque exosculor; adeo concinnam hanc vestram et compositam vestem revereor, et contractum ex continentia colorem, et sacros hos cœtus, et venerandam virginitatem ac purgationem, et noctes, quas in psalms cantione insomnes transigitis, et

λογήσατε τὴν φύσιν ἐν ἄλλαις φωναῖς, αἷς αἰδεῖσθε μᾶλλον (46) · καὶ ὡς ἀσθενεῖς ὑμᾶς ἰατρεύσομεν (47) · ἔστιν ἂ καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν παρακλέψαντες. Αἰσχροὺν μὲν γὰρ, αἰσχροὺν, καὶ ἱκανῶς βλογοῦν, κατὰ ψυχὴν ἐρρωμένους (48), μικρολογεῖσθαι περὶ τὸν ἦχον, καὶ κρύπτειν τὸν θησαυρὸν, ὡς περ ἄλλοις βασιλεύοντας, ἢ μὴ (49) καὶ τὴν γλῶσσαν ἀγίασθητε δεδοικότες · αἰσχρὸν δὲ ἡμῖν ὁ ἐγκαλοῦμεν παθεῖν, καὶ μικρολογίαν καταγινώσκοντας, αὐτοὺς μικρολογεῖσθαι περὶ τὰ γράμματα.

H'. Μιᾶς Θεότητος, ὡσοῦτοι, τὴν Τριάδα ὁμολογήσατε, εἰ δὲ βούλεσθε, μιᾶς φύσεως · καὶ τὴν Θεὸς φωνὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος ὑμῖν αἰτήσομεν. Δώσει γὰρ, εὐ ὄϊδα, ὁ τὸ πρῶτον δοῦς, καὶ τὸ δεύτερον, καὶ μάλιστα, εἰ δεῖλία τις εἴη πνευματικὴ, καὶ μὴ (50) ἔνστασις διαβολικὴ, τὸ μαχόμενον. Ἔτι σαφέστερον εἶπω καὶ συντομώτερον · Μῆτε ὑμεῖς (51) ἡμᾶς εὐθύνητε τῆς ὑψηλοτέρας φωνῆς (φθόνος γὰρ οὐδεὶς ἀναδάσει), οὔτε ἡμεῖς τὴν ἑρικτὴν τέως ὑμῖν ἐγκαλέσομεν (52), ἕως ἂν καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὸ αὐτὸ φέρησθε καταγώγιον. Οὐ γὰρ νικῆσαι ζητοῦμεν, ἀλλὰ προσλαβεῖν ἀδελφούς, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαρασσόμεθα. Ταῦτα ὑμῖν, παρ' οἷς τι καὶ ζωτικὸν εὐρίσκομεν, τοῖς περὶ τὸν Ἰῆν ὑγιαίνουσιν · ὧν τὸν βίον θαυμάζοντες, οὐκ ἐπιανοῦμεν πάντη (53) τὸν λόγον · οἱ τὰ τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, καὶ τὸ Πνεῦμα προσλάβετε, ἵνα μὴ ἀθλήτε μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως, ἔξ οὗ καὶ ὁ στέφανος. Οὗτος ὑμῖν δοθεῖ τῆς πολιτείας μισθός, ὁμολογήσας τὸ Πνεῦμα τελείως, καὶ κηρύξας ἐν ἡμῖν τε καὶ πρὸ ἡμῶν ὅσον ἄξιον. Τολμῶ καὶ καὶ μείζον ὑπὲρ ὑμῶν, τὸ τοῦ Ἀποστόλου φηθέξασθαι. Τοσοῦτον ὑμῶν περιέχομαι, καὶ τοσοῦτον ὑμῶν αἰδοῦμαι (54) τὴν εὐκοσμον ταύτην στολήν, καὶ τὸ χρῶμα τῆς ἐγκρατείας, καὶ τὰ ἐπερὰ ταῦτα συστήματα, καὶ τὴν σεμνὴν παρθενίαν καὶ κάθαρσιν, καὶ τὴν πάννουχον ψαλμψῶδιαν, καὶ τὸ φιλόπτωχον, καὶ φιλάδελφον, καὶ φιλόξενον, ὥστε καὶ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ παθεῖν τι, ὡς κατάκριτος, δέχομαι · μόνον εἰ σταίητε μεθ' ἡμῶν, καὶ κοινῇ τὴν Τριάδα δοξάσαιμεν. Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων, τί χρὴ καὶ (55) λέγειν, σαφῶς τεθηγκότων (ὅς Χριστοῦ μόνου [56] ἐγεῖραι, τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκρούς [57] κατὰ τὴν αὐτοῦ

(46) *Αἷς αἰδεῖσθε μᾶλλον.* « Quibus plus tribuitis; » id est, inquit Nicetas, « quas magis honoratis ac veneramini. »

(47) *Ἰατρεύσομεν.* « Curabimus, » more medicorum, qui dulcia quædam indulgent, ut ægri medicamina admittant, nonnulla etiam grata furtim elargientis.

(48) *Κατὰ ψυχὴν ἐρρωμένους.* Bill. : « cum animo optime valeatis. » Non certe « optime » animo valebant quos alloquitur Gregorius.

(49) *ἢ μὴ.* Sav., εἰ μὴ. Mox, *δεδοικότες.* Sic codd. In Par. ed., *δεδοικότες.*

(50) *Καὶ μὴ.* Sic plures Regg. et Colb., Or. 1, etc. In ed., ἀλλὰ μὴ.

(51) *Ἔμεῖς.* Deest in pluribus Regg. et Colb., in Colsl. 1, Or. 1, etc.

(52) *Ἐγκαλέσομεν.* Reg. bm, ἐγκαλέσωμεν.

(53) *Πάντη.* Deest in Regg. bm, ph, etc.

(54) *Τοσοῦτον ὑμῶν αἰδοῦμαι.* Macedonianis hic alloquitur, qui revera, licet de Spiritu sancto non recte sentirent, plurima tamen modestiæ, abstinentiæ, charitatis aliarumque virtutum exempla dabant.

(55) *Καὶ.* Deest in Regg. bm, ph.

(56) *Μόνου.* Sic Regg. bin, ph, aliique plures. In ed., μόνον.

(57) *Τοὺς νεκρούς.* Sic quatuor Regg., quatuor Colb., Or. 1, Pass. Deest τοὺς in editi.

δύναμιν, οὐ κακῶς (58) τῷ τόπῳ χωρίζονται, τῷ λόγῳ συνδεδεμένοι, καὶ τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλους ζυγομαχοῦσιν, ὅσον ὀφθαλμοὶ διάστροφοι, τὸ ἐν βλέποντες, καὶ οὐ τῇ ὄψει, τῇ θέσει δὲ στασιάζοντες· εἴ γε καὶ διαστροφὴν αὐτοῖς ἐγκλητέον, ἀλλὰ μὴ τύφλωσιν; Ἐπεὶ δὲ μετρίως ἐθέμην τὰ πρὸς ὑμᾶς, φέρε, καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα πάλιν ἐπανεέλθωμεν· οἶμαι δὲ καὶ ὑμεῖς ἤδη συνέψασθε.

doctrinae vinculo constricti sint, tantumque inter se contendunt, quantum distorti oculi, unam eandemque rem cernentes, ac non obtutu, sed situ duntaxat inter se dissidentes; si tamen illis distortio et perversitas, non autem caecitas obijcienda est? Postquam autem ad vos utcunque disserui, aedum, ad Spiritum jam ipsum redeamus; ac vos jam, ut opinor, dicentem sequemini.

Θ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἦν μὲν αἰεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε παυσόμενον, ἀλλ' αἰεὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντεταγμένον (59), καὶ συναριθμούμενον· οὐδὲ γὰρ ἔπρεπεν ἐλλείπειν ποτὲ, ἢ Υἱὸν Πατρὶ, ἢ Πνεῦμα Υἱῷ. Τῷ μεγίστῳ γὰρ ἂν ἦν ἄδοξος ἢ θεότης, ὡς περ ἐκ μεταμελείας ἐλθοῦσα εἰς συμπλήρωσιν τελειότητος. Ἦν οὖν αἰεὶ μεταληπτόν, οὐ μεταληπτικόν· τελειοῦν, οὐ τελειούμενον· πληροῦν, οὐ πληρούμενον· ἀγιάζον, οὐχ ἀγιαζόμενον· θεοῦν, οὐ θεοούμενον· αὐτὸ ἑαυτῷ ταυτὸν αἰεὶ, καὶ οἷς συντέτακται· ἀόρατον, ἀχρονον, ἀχώρητον, ἀναλλοίωτον, ἄποιον, ἄποσον, ἀνείδεον, ἀναφές, αὐτοκίνητον, ἀεικίνητον, αὐτεξούσιον, αὐτοδύναμον, παντοδύναμον (εἰ καὶ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν, ὡς περ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἅπαντα, οὕτω δὴ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναπέμπεται)· ζῶν, καὶ ζωοποιόν· φῶς, καὶ χορηγὸν φωτός· αὐτοσαγθόν, καὶ πηγὴ ἀγαθότητος· Πνεῦμα εὐθές, ἡγεμονικόν, κύριον, ἀποστέλλον, ἀφορίζον, ναοποιῶν ἑαυτῷ, ὀδηγοῦν, ἐνεργοῦν ὡς βούλεται, διαιροῦν χαρίσματα· Πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀληθείας, σοφίας, συνέσεως, γνώσεως, εὐσεβείας, βουλήs, ἰσχύος, φόβου, τῶν ἀπηριθμημένων (60)· δι' οὗ Πατὴρ γινώσκεται (61), καὶ Υἱὸς δοξάζεται, καὶ παρ' ὧν μόνων γινώσκεται, μία σύνταξις, λατρεία μία, προσκύνησις, δύναμις, τελειότης, ἁγιασμός. Τί μοι μακρολογεῖν; Πάντα ὅσα ὁ Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ, πλὴν τῆς (62) ἀγεννησίας. Πάντα ὅσα ὁ Υἱὸς, τοῦ Πνεύματος, πλὴν τῆς γεννήσεως. Ταῦτα δὲ οὐκ οὐσίας ἀφορίζει, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, περὶ οὐσίαν δὲ ἀφορίζεται.

quam 739 quodjingenitus non est. Omnia quaecunque Filius, Spiritus sancti sunt, si generationem exceperis. Hæc porro substantiam non secernunt, ut quidem ipse sentio, verum circa substantiam secernuntur.

Γ. Ὡδίνεις τὰς ἀντιθέσεις (63); ἐγὼ δὲ τοῦ λόγου τὸν δρόμον. Τίμησον τὴν ἡμέραν τοῦ Πνεύματος· ἐπίσχες μικρὸν τὴν γλῶτταν, εἰ δυνατόν. Περὶ ἄλλων γλωσσῶν ὁ λόγος· ταύτας αἰδέσθητι, ἢ φοβήθητι,

⁶⁷ Rom. ix, 5. ⁶⁸ Isa. xi, 12.

(58) *Οἱ κακῶς*, etc. Ruf., « qui male loco discedunt, cum perfidia consonent. »

(59) *Συντεταγμένον*. Regg. d, c, Cypr. et Par. addunt, καὶ συναριθμῶν. « Quibuscumque ejusdem est ordinis, iisque conjunctis et connumeratis. »

(60) *Ἐπὶ ἀπηριθμημένων*. Nicetas addit, παρὰ τῷ Ἰσαίᾳ, « qui apud Isaiam numerati sunt. » Sic passim loquuntur Patres. Minus recte Billius: « Quemadmodum superius commemoravimus. » Nihil enim superius commemoratum est. Gregorius refert

A propensum in pauperes, et fratres, et hospites studium atque amorem, ut anathema etiam a Christo 738 esse ⁶⁷, ac nonnihil, ut damnatus, perpeti non recussem; modo nobiscum adjungamini, communibusque animis Trinitatem celebrenus. Nam quid de aliis dicam, perspicue mortuis (quos ad vitam revocare, Christi solius est, qui sua potentia mortuos vivificat); qui loco male atque improbe distrahuntur, cum

contendunt, quantum distorti oculi, unam eandemque rem cernentes, ac non obtutu, sed situ duntaxat inter se dissidentes; si tamen illis distortio et perversitas, non autem caecitas obijcienda est? Postquam autem ad vos utcunque disserui, aedum, ad Spiritum jam ipsum redeamus; ac vos jam, ut opinor, dicentem sequemini.

IX. Spiritus sanctus semper quidem erat, et est, et erit, nec ullo ortu generatus, nec finem habiturus, sed semper cum Patre et Filio conjunctus, atque connumeratus: nec edim conveniebat ut vel Pater Filio, vel Filius Spiritu sancto unquam careret. Nam alioqui maximum divinitati dedecus conflaretur, ut quæ ad perfectionem tanquam ex pœnitentia venisset. Erat igitur semper perceptibilis, non particeps; perficiens, non ab alio perfectus; explens, non expletus; sanctificans, non sanctificatus; deificans, non deificatus: ipse semper, et secum, et cum iis, quibus adjunctus est, idem et æqualis; invisibilis, temporis expers, nullo loco inclusus, immutabilis; qualitate, quantitate, forma et tactu carens, seipsum movens, ac sempiternum motum habens, arbitrii liber, per se potens, omnipotens

C (tametsi ad primam causam, ut omnia ea quæ Unigeniti sunt, ita etiam quæ Spiritus sancti sunt, referantur); vita, et vivificans; lux, et lucis largitor; bonitas ipsa, et fons bonitatis; Spiritus rectus, principalis, dominus, mittens, segregans, templum sibi exstruens, viam præmonstrans, arbitratu suo operans, gratiasque dividens; Spiritus adoptionis, veritatis, sapientiæ, intellectus, scientiæ, pietatis, consilii, fortitudinis ⁶⁸, timoris, quemadmodum numerantur; per quem Pater cognoscitur, et Filius glorificatur, et a quibus solis ipse cognoscitur, una classis, unus cultus, una adoratio, potentia, perfectio, sanctitas. Quid pluribus verbis opus est? Omnia, quæcunque Pater habet, sunt Filii, præier-

quam 739 quodjingenitus non est. Omnia quaecunque Filius, Spiritus sancti sunt, si generationem exceperis. Hæc porro substantiam non secernunt, ut quidem ipse sentio, verum circa substantiam secernuntur.

D X. Parturis objectiones? At ego orationis cursum. Diem Spiritui sacrum honori habe; linguam paululum, si fieri potest, comprime. De aliis linguis sermo nobis institutus est; has venerare, aut

quæ de Christo vaticinans Isaias enumeravit, nempe, « et requievit super eum Spiritus sapientiæ, » etc.

(61) *Γινώσκεται*. Tres Colb et Pass., γινώσκειται.

(62) *Τῆς*. Deest in plerisque codd. tum ante ἀγεννησίας, tum ante γεννήσεως.

(63) *Τὰς ἀντιθέσεις*. Bill. ad marg., ἀντιλογίας, « refutationes. »

metue, utpote quæ cum igne appareant. Hodie doceamus; cras argute et artificiose disseremus. Hodie festum agamus; cras inhoneste et indecore nos geremus. Hæc mystice, illa theatrice; hæc ecclesiis, illa foro; hæc sobriis, illa temulentis; hæc serio agentium sunt, illa adversus Spiritum ludentium. Posteaquam autem aliena submovimus, age, nostra componamus.

XI. Primum igitur Spiritus sanctus in angelicis, et cælestibus virtutibus, iisque, quæ post Deum primæ sunt, eumque circumstant, vim suam exercebat. Neque enim aliunde perfectionem et splendorem habent, idque præterea, ut ad malum ægre, vel nullo prorsus modo moveri queant, quam a Spiritu sancto. Deinde in Patribus et prophetis, quorum alii Deum per imaginem viderunt, aut cognoverunt, alii autem etiam res futuras præstiverunt, impressam nimirum per Spiritum sanctum principem animi partem habentes, et cum futuris tanquam cum præsentibus versantes. Hujusmodi quippe Spiritus vis ac potentia est. Tum in Christi discipulis (Christum enim prætermitto, cui aderat, non ut operans, sed ut æqualem comitans); iisque trifariam, prout ipsorum captus ferebat, tribusque temporibus: nempe, antequam Christus per Passionem glorificatus esset: postquam per Resurrectionem glorificatus fuit: ac denique post ejus ad cælos Ascensionem, sive restitutionem, sive quocunque alio nomine res ea sit appellanda. Hoc autem perspicue ostendit, tum prima illa morbo- rum spirituunque depulsio, quæ scilicet non absque Spiritus numine fiebat; tum illa post confectum salutis nostræ negotium insufflatio, quæ divini- oris proculdubio inspirationis specimen habebat; tum postremo præsens hæc ignearum linguarum divisio, quam etiam solemnio festo celebramus. Verum primo ruidem, obscure; deinde, expressius; nunc vero, perfectius, utpote qui non jam operatione sola præsens sit, ut prius, sed essentiali, ut sic loquar, modo adsit, simulque versetur. Nam cum Filius corpoream nobiscum consuetudinem habuis- set, Spiritum quoque corporeo modo cerni conveniebat; et cum Christus ad sese reversus esset, eum ad nos descendere et quidem ita, ut ei, tanquam Dominus, veniret, ei, tanquam Deo nequaquam oppositus, mitteretur. Etenim hujusmodi voces non minus concordiam declarant, quam naturam distrahunt.

XII. Idcirco, post Christum quidem accedit, ne Paracletus nobis desit: *Alius* autem, ut tu honoris æqualitatem cogites. Quod enim ait, *alius*, alium,

(64) Ὁρωμένας. Unus Coll., ὀρωμένας. « Utpote cum igne prolapsas. » Bill. « Ut quæ conspiciantur. »

(65) Δογματίζωμεν. Billius in prima ed. « Hodie fidei dogmata proponamus. » Id est, ut exponit Nicetas, « fideliter doctrina de Spiritu sancto, quam Scriptura nobis offert, utamur; cras autem artificiose disseremus, et ab honesto et decoro recedemus; id est, argute et sophisticæ, et ex dialecticæ artis legibus et methodo disputationem instituimus. » Addit Nicetas: « Hæc verba, » doceamus et festum agamus, « consulendi animo dicuntur; hæc autem, » artificiose disseremus et ab honesto et decoro recedimus, « sunt ironice loquentis, atque hujusmodi res aversantis. Unde et turpitudinem et temulentiam eas vocat, atque ad forum et theatra rejicit. »

μετὰ πυρὸς ὀρωμένας (64). Σήμερον δογματίζωμεν (65), αὐριον τεχνολογήσωμεν· σήμερον εὐορτάσωμεν, αὐριον ἀσχημονήσωμεν. Ταῦτα μυστικῶς, ἐκεῖνα θεατρικῶς· ταῦτα ταῖς ἐκκλησίαις, ἐκεῖνα ταῖς ἀγοραῖς· ταῦτα τοῖς νήφουσιν, ἐκεῖνα τοῖς μεθύουσιν· ταῦτα σπουδαζόντων, ἐκεῖνα παιζόντων κατὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐπεὶ δὲ ἀπεσκευασάμεθα τὸ ἀλλότριον, φέρε, καταρτίσωμεν (66) τὸ ἡμέτερον.

IA'. Τοῦτο ἐνήργει, πρότερον μὲν ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς καὶ οὐρανίοις (67) δυνάμει, καὶ ὅσαι πρῶται μετὰ Θεοῦ, καὶ περὶ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἄλλοθεν αὐταῖς ἡ τελείωσις καὶ ἡ ἔλλαμψις, καὶ τὸ πρὸς κακίαν δυσκίνητον, ἢ ἀκίνητον, ἢ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπειτα ἐν τοῖς Πατράσι, καὶ ἐν τοῖς προφήταις, ὧν οἱ μὲν ἐφαντάσθησαν Θεόν, ἢ ἔγνωσαν, οἱ δὲ καὶ τὸ μέλλον προέγνωσαν τυπούμενοι τῷ Πνεύματι τὸ ἡγεμονικόν, καὶ ὡς παροῦσι συνόντες τοῖς ἐσομένοις. Ταύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις. Ἐπειτα ἐν τοῖς Χριστοῦ μαθηταῖς (ἐὼ γὰρ Χριστὸν εἶπειν, ᾧ παρῆν, οὐχ ὡς ἐνεργούν, ἀλλ' ὡς ὁμοτίμῳ συμπαρομαρτοῦν)· καὶ τούτους τρισῶς, καθ' ὅσον οἱ εἰ τῆσαν χωρεῖν, καὶ κατὰ καιροῦς τρεῖς· πρὶν δοξασθῆναι Χριστὸν τῷ Παθεῖ· μετὰ τὸ δοξασθῆναι τῇ Ἀναστάσει (68)· μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸς Ἀνάβασιν, ἢ ἀποκατάστασιν, ἢ ὅ τι χρὴ λέγειν. Δηλοῖ δὲ ἡ πρώτη τῶν νόσων, καὶ ἡ τῶν πνευμάτων κάθαρσις, οὐκ ἄνευ Πνεύματος δηλαδὴ γενομένη· καὶ τὸ μετὰ τὴν οἰκονομίαν ἐμφύσημα, σαφῶς ὃν ἐμπνευσίς θειοτέρα· καὶ ὁ νῦν μερισμὸς τῶν πυρῶν γλωσσῶν, ὃ καὶ πανηγυρίζομεν (69). Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον, ἀμυδρῶς· τὸ δὲ δεύτερον, ἐκτυπώτερον· τὸ δὲ νῦν, τελεωτέρον, οὐκ εἶτι ἐνεργεία παρὸν, ὡς (70) πρότερον, οὐσαυδῶς δὲ, ὡς ἂν εἴποι τις, συγγινόμενόν τε καὶ συμπολιτεύμενον. Ἐπρεπε γὰρ, Υἱοῦ σωματικῶς ἡμῖν ὁμιλήσαντος, καὶ αὐτὸ φανῆναι σωματικῶς· καὶ Χριστοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανελθόντος, ἐκεῖνο πρὸς ἡμᾶς καταελθῆναι· ἐρχόμενον μὲν ὡς Κύριον, πεμπόμενον δὲ ὡς οὐκ ἀντίθεον. Αἱ γὰρ τοιαῦται φωναὶ οὐχ ἤττον τὴν ὁμόνοιαν δηλοῦσιν, ἢ φύσεις (71) χωρίζουσιν.

IB'. Διὰ τοῦτο, μετὰ Χριστὸν μὲν, ἵνα Παράκλητος ἡμῖν μὴ λείπῃ· Ἄλλος δὲ, ἵνα σὺ τὴν ὁμοτιμίαν (72) ἐνθυμηθῆς. Τὸ γὰρ, ἄλλος, ἄλλος οἷος (73)

(66) Καταρτίσωμεν. « Componamus. » Sic magno consensu codd. In ed., καταρτύσωμεν, « instruamus. »

(67) Οὐρανίοις. Regg. bm, ph, Or. 1, Savil., οὐρανίας.

(68) Τῇ Ἀναστάσει. Sic plures Regg., novem Coll., Coisl. 1, etc. Deest τῇ in ed.

(69) Ὁ καὶ πανηγυρίζομεν. Or. 1, ᾧ καὶ πανηγυρίζομεν. « Cui etiam festum diem consecramus. »

(70) Ὁς. Pass. addit, τὸ.

(71) Φύσεις. Sic plures Regg., octo Coll., Coisl. 2, etc. In ed., φύσιν.

(72) Ὁμοτιμίαν. Quinque Regg., decem Coll., etc. ἰσοτιμίαν.

(73) Ἄλλος οἷος. « Alium, qualis ego sum. » Sic Coisl. 1, Nicet. et Comb. Deest οἷος in ed.

ἐγώ, καθίσταται. Τοῦτο δὲ συνδεσποτείας, ἀλλ' οὐκ ἀτιμίας ὄνομα. Τὸ γὰρ, ἄλλος, οὐκ ἐπὶ τῶν ἀλλοτριῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὁμοουσίῶν οἶδα λεγόμενον. Ἐν γλώσσαις δὲ, διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον οικειώσιν. Πυρίναις δὲ, ζητῶ πότερον διὰ τὴν κάθαρσιν (οἶδε γὰρ ὁ λόγος ἡμῶν καὶ πῦρ καθαρτήριον, ὡς πανταχόθεν [74] βουλομένοις ὑπάρχει μαθεῖν)· ἢ διὰ τὴν οὐσίαν. Πῦρ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλισκὸν τὴν μοχθηρίαν, καὶ πάλιν ἀγανακτῆς τῶ ὁμοουσίῳ στενοχωρούμενος. Μεριζομέναις δὲ, διὰ τὸ τῶν χαρισμάτων διάφορον· καθεζομέναις δὲ, διὰ τὸ βασιλικόν, καὶ τὴν ἐν τοῖς (75) ἀγίοις ἀνάπαυσιν· ἐπεὶ καὶ θεοῦ θρόνος τὰ χερουβίμ. Ἐν ὑπερώφῳ δὲ (εἰ μὴ τῷ περιεργότερος εἶναι δοκῶ τοῦ δέοντος), διὰ τὴν ἀνάβασιν τῶν δεξομένων, καὶ τὴν χαμέθην ἐπαροῖν· ἐπεὶ καὶ ὕδασι θαλοῖς ὑπερῶά τινα στεγάσεται, δι' ὧν ὑμνεῖται θεός. Καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς ἐν ὑπερώφῳ τοῦ μυστηρίου κοινῶναι τοῖς τὰ ὑψηλότερα τελουμένοις, ἵνα ἐκεῖνο παραδειχθῆ, ὅτι τὸ μὲν τι καταβῆναι δεῖ θεὸν πρὸς ἡμᾶς, ὃ καὶ πρότερον ἐπὶ Μωυσέως οἶδα γενόμενον, τὸ δὲ ἡμᾶς ἀναβῆναι, καὶ οὕτω γενέσθαι (76) κοινῶναι θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, τῆς ἀξίας συγκριναμένης Ἐως δ' ἂν ἐκάτερον ἐπὶ τῆς ἰδίας μένῃ, τὸ μὲν περιωπῆς (77), τὸ δὲ ταπεινώσεως, ἀμικτος ἢ ἀγαθότης, καὶ τὸ φιλόνητον ἀκινώνητον· καὶ χάσμα (78) ἐν μέσῳ μέγα καὶ ἀδιάβατον, οὗ τὸν πλοῦσιον τοῦ Λαζάρου μόνον, καὶ τῶν ὀρεκτῶν Ἀβραὰμ κόλπων διεῖργον, τὴν δὲ γενετήν φύσιν καὶ βέουσαν, τῆς ἀγενήτου (79) καὶ ἐστηκίας.

Deus scilicet in sua specula, et homo in humilitate sua, nec bonitas miscebitur, nec benignitas communicabitur; sed erit magnum et inextricabile chaos interjectum⁷⁶, non modo divitem a Lazaro, et expetendo illo Abrahæ sinu dirimens, verum etiam procreatam et fluxam atque caducam naturam, ab increata et stabili.

II. Τοῦτο ἐκηρύχθη μὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν, ὡς ἐν C τῷ (80), Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ (81)· καὶ, Ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἐπὶ τὰ Πνεύματα· καὶ, Κατέβη Πνεῦμα Κυρίου (82), καὶ ὠδήγησεν αὐτούς· καὶ, Πνεῦμα ἐπιστήμης ἐμπλήσων Βεσελεὴλ τὸν ἀρχιτέκτονα τῆς σκηνῆς· καὶ, Πνεῦμα παροξυνόμενον· καὶ, Πνεῦμα ἐξῆραν Ἠλίαν ἐν ἄρματι, καὶ ζητήθη ἐν παρὰ Ἐλισσαίου διπλάσιον· καὶ, πνεύματι ἀγαθῷ καὶ ἡγεμονικῷ Δαβὶδ ὀδηγούμενός τε καὶ στηριζόμενος. Ἐπηγγέθη δὲ, ὑπὸ μὲν Ἰωὴλ πρότερον· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἑσχαταῖς ἡμέραις, λέγοντος· Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα D

A qualis ego sum, constituit. Hoc porro nomen parem imperii gradum indicat, non ignominiam. Vox enim, *altus*, non de alienis, sed de iis, quorum eadem substantia est, usurpatur. Jam vero in linguis apparet, propter cognationem eam, quam cum Verbo habet. Cur autem in linguis igneis⁷⁷? Utrum propter purgationem (ignis autem purgantis Scriptura meminit, quemadmodum cuivis discere promptum est); an vero propter essentialiam? Deus enim noster ignis est⁷⁸, et quidem ignis improbitatem absumens, discrucieris rursus licet propter consubstantialiam in angustias redactus. Atque in dispertitis quidem linguis apparet⁷⁹, ob gratiarum diversitatem; sedentibus autem⁸⁰, propter regni dignitatis excellentiam, ejusque super sanctos requiem; quandoquidem Deus quoque pro throno cherubinos habet⁸¹. In cœnaculo vero⁸² (nisi forte curiosius quam par sit, ista persequi videor), propter eorum qui accepturi sunt, ascensionem, atque a terra subvectionem: nam et cœnacula quædam divinis aquis, a quibus Dei quoque laudes celebrantur, tegi audivimus⁸³. Atque ipse Jesus, cum sublimioribus rebus discipulos initiaret, mysterium ipsis in cœnaculo impertit⁸⁴, ut illud indicetur, et Deum ad nos descendere oportere, quemadmodum olim in Moyse contigisse scimus⁸⁵, et nos ad eum ascendere, sicque Deum cum hominibus consortium inire, **741** dignitate commista. Quandiu autem uterque in propriis manserit, autem uterque in propriis manserit

Quandiu autem uterque in propriis manserit, autem uterque in propriis manserit

XIII. Hic a prophetis quidem prædicatus est, quemadmodum ex his Scripturæ locis patet: *Spiritus Domini super me*⁷⁹: et, *Requiescent super eum Spiritus septem*⁸⁰: item, *Descendit Spiritus Domini, et deduxit eos*⁸¹: ad hæc, Spiritus scientiæ a quo Beseleel, tabernaculi architectus, impletus est⁸²: ac præterea, Spiritus ad iracundiam provocatus⁸³: insuper, Spiritus qui Eliam in curru extulit, ac duplex ab Eliseo postulatus est⁸⁴: adde spiritum bonum et principalem⁸⁵, quo David deducitur et confirmatur. Promissus autem est; prius quidem a Joële his verbis utente: *Et erit in no-*

⁷⁹ Act. II, 3 sqq. ⁷⁸ Dent. IV, 24. ⁷⁷ Act. II, 3. ⁷⁶ ibid. ⁷⁵ Isa. xxxvii, 16. ⁷⁴ Act. I, 13. ⁷³ II Reg. xviii, 33; Act. ix, 37. ⁷² Luc. xxii, 22 sqq. ⁷¹ Exod. iii, 2. ⁷⁰ Luc. xvi, 26. ⁶⁹ Isa. lxi, 1. ⁶⁸ Isa. xi, 2. ⁶⁷ Isa. lxi, 14. ⁶⁶ Exod. xxv, 30 sqq. ⁶⁵ Isa. lxiii, 10. ⁶⁴ IV Reg. II, 9 sqq. ⁶³ Psal. I, 14.

(74) *Πανταχόθεν*. Regg. bm, ph, decem Colb., etc.· πολλαχόθεν.

(75) *Ἐν τοῖς*. Reg. ph et sex Colb., ἐπὶ τοῖς.

(76) *Καὶ οὕτω γενέσθαι*. etc. Nicet. Συγκρινωμένου τοῦ θαλοῦ ἀξιώματος τῆ εὐτελείᾳ: «Divina maiestate se nostræ vilitati commiscente.» Non bene Billius: «sicque inter Deum et homines consortium iniiri, utriusque videlicet dignitate inter se commista;» quasi aliqua esset hominis dignitas cum Deo collata.

(77) *Περιωπῆς*. Sic Bas. ed. et Comb. Alii, περιωπῆς, male. Edit.

(78) *Χάσμα*, etc. «Vorago, hiatus magnus et impermeabilis.» Plures codices hoc ordine legunt: *χάσμα μέγα ἐν μέσῳ*.

(79) *Γενετήν... ἀγενήτου*. Sic plerique optime notæ codd. In ed., γεννητήν... ἀγενήτου.

(80) *Ἐν τῷ*. Sic Regg. et Colb. plures. In nonnullis, ὡς ἐν τῷ. In ed., ἕως ἐν τῷ.

(81) *Ἐπ' ἐμέ*. Nonnulli codd. addunt, οὗ ἐλεχεν ἔχριστέ με. «Propterea unxit me.» Sic etiam legerat Billius.

(82) *Πνεῦμα Κυρίου*. In quibusdam, παρὰ Κυρίου.

vissimis diebus : *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem* (scilicet fide præditam), *et super filios vestros et super filias vestras* ⁸⁴, et quæ sequuntur ; postea autem ab ipso quoque Jesu, qui, ut a Spiritu glorificatur ⁸⁷, ita vicissim quoque ipsum glorificat ; quemadmodum et Patrem glorificat, et a Patre glorificatur ⁸⁸. Et hæc quidem promissio, quam larga et copiosa est, fore ut in æternum permaneat ⁸⁹ ; sive nunc cum his qui per tempus digni erunt ; sive in posterum cum his, qui alterius ævi bonis digni habebuntur ; posteaquam videlicet ipsum per honestam et præclaram vitam rationem integrum servaverimus, ac non hactenus amiserimus

XIV. Hic Spiritus cum Filio quidem rerum creationem et resurrectionem fabricatur. Suadeat tibi istud : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* ⁹⁰ ; et, *Spiritus divinus, qui fecit me : Flatus omnipotentis, qui docet me* ⁹¹ ; et rursus, *Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ* ⁹². Est etiam ille spiritualis regenerationis auctor. Hujus rei tibi fidem faciat, quod Christus ait : *Neminem regnum videre aut accipere posse, nisi qui per Spiritum deus renatus fuerit* ⁹³, ac per diurnam et lucidam **742** creationem, qua per sese quisque fingitur, a priori generatione, quæ noctis arcanum est, purificatus fuerit. Hic Spiritus, utpote sapientissimus, atque hominum amantissimus, si pastorem nactus fuerit, psallem efficit, oravos spiritus incantantem, atque Israelis regem designat ⁹⁴. Si caprarium moros vellicantem, prophetam reddit. Davidem ⁹⁵ et Amos ⁹⁶ cogita. Si adolescentem pulchræ indolis acceperit, presbyterorum judicem constituit, idque supra quam ætatis ratio ferre videtur. Testis est Daniel ⁹⁷, qui leones in lacu superavit. Si piscatores invenerit, Christo irretit, ut orbem universum sermonis retibus complectantur. Petrum mihi atque Andream accipe, tonitruique filios ⁹⁸, qui spiritualia intonerunt. Si publicanos, ad discipulatum elucrat, atque animarum negotiatores efficit. Testis Matthæus ⁹⁹, heri publicanus, hodie evangelista. Si feroces persecutores, zelum commutat, ac Paulus pro Saulis facit, nec minus pios reddit, quam impios offenderat ¹. Hic et lenitatis est Spiritus ; et tamen in eos, qui peccant, incitatur. Proinde lenem ipsum et clementem, non autem iracundum experiamur, dignitatem ipsius constantes, ac blasphemiam fugientes, nec eum implacabiliter irascen-

A (δηλαδή τὴν πιστεύουσιν [83]), καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν, καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ δὲ Ἰησοῦ καὶ ὑστερον, δοξαζομένου τε καὶ ἀντιδοξάζοντος, ὡς τὸν Πατέρα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἡ ἐπαγγελία, ὡς δαφίλης, συνδιαωνίζειν (84) καὶ συμπαραμενεῖν, εἴθουν νῦν τοῖς κατὰ καιρὸν (85) ἀξίοις, εἴτε ὑστερον τοῖς τῶν ἐκεῖσε ἀξιουμένοις, ὅταν ὀλόκληρον αὐτὸ τῇ πολιτείᾳ φυλάξωμεν, ἀλλὰ μὴ τοσοῦτον ἀποβάλλωμεν, καθ' ὅσον ἂν ἀμαρτάνωμεν.

IA'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα συνδημιουργεῖ μὲν Υἱῶ καὶ τὴν κτίσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ πειθῆτω σε τὸ, *τῷ Ἀδῶν Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*, καὶ *τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν*. Πνεῦμά τε θεῖον τὸ ποιησάν με Ἰσραὴλ δὲ παρτοκράτορος ἡ διδάσκουσά με καὶ πάλιν Ἐξαποστειλεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Δημιουργεῖ δὲ (86) τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν καὶ πειθῆτω σε τὸ, *Μηδένα δύνασθαι τὴν βασιλείαν ἰδεῖν ἢ λαβεῖν, ὃς τις μὴ ἀνωθεν ἐγεννήθη Πνεύματι*, καὶ τὴν προτέραν ἐκαθαρίσθη γέννησιν, ἡ νυκτὸς ἐστὶ μυστήριον, ἡμερινῇ καὶ φωτεινῇ διαπλάσει, ἣν καθ' ἑαυτὸν (87) ἕκαστος διαπλάττεται. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα (σοφώτατον γὰρ καὶ φιλανθρωπότατον), ἀν ποιμένα λάβῃ, ψάλτην ποιεῖ, πνευμάτων πονηρῶν κατεπρόδοντα, καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ ἀναδείκνυσιν (88). Ἐὰν αἰπὸλον συκάμινον κινύοντα, προφήτην ἐργάζεται. Τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Ἀμὸς ἐνθυμήθητι. Ἐὰν μερῶν εὐφυῆς λάβῃ, πρεσβυτέρων ποιεῖ χριτὴν καὶ παρ' ἡλικίαν. Μαρτυρεῖ Δανιὴλ, ὁ νικήσας ἐν λάκκῳ λέοντας. Ἐὰν ἀλιέας εὐρη, σαγηνεῖ Χριστῶ, κόσμον ὅλον τῆ τοῦ λόγου πλοκῆ συλλαμβάνοντας. Πέτρῳ λάβε μοι, καὶ Ἀνδρέαν, καὶ τοὺς υἱοὺς τῆς βροντῆς, τὰ πνευματικὰ βροντήσαντας. Ἐὰν τελῶνας, εἰς μαθητεῖαν κερδαίνει, καὶ ψυχῶν ἐμπόρους δημιουργεῖ. Φησὶ Ματθαῖος, ὁ χθὲς τελῶνης, καὶ σήμερον εὐαγγελιστῆς. Ἐὰν διώκτας θερμούς, τὸν ζῆλον μετατίθῃσι, καὶ ποιεῖ Παῦλος ἀπὸ Σαῦλον, καὶ τοσοῦτον εἰς εὐσέβειαν, ὅσον εἰς κακίαν κατέλαβεν. Τοῦτο αὐτὸ Πνεῦμά ἐστι παρόνητος καὶ παροξύνεται τοῖς ἀμαρτάνουσιν. Τοιγαροῦν D πειραθῶμεν ὡς πρᾶου, καὶ μὴ ὀργίλου, τὴν ἀξίαν ὁμολογούντες, καὶ τὸ βλάσφημον (89) φεύγοντες, καὶ μὴ βουληθῶμεν ἰδεῖν ὀργιζόμενον ἀσυγχώρητα. Τοῦτο κάμῃ ποιεῖ σήμερον ὑμῖν τολμηρὸν κήρυκα ἢ εἰ μὲν

⁸⁴ Joel II, 28. ⁸⁷ Joan. XVI, 14. ⁸⁸ Joan. VII, 54. ⁸⁹ Joan. XIV, 16. ⁹⁰ Psal. XXXII, 6. ⁹¹ Job XXXIII, 4. ⁹² Psal. CIII, 30. ⁹³ Joan. III, 5. ⁹⁴ I Reg. XVI, 12 sqq. ⁹⁵ ibid. 11. ⁹⁶ Amos I, 1. ⁹⁷ Dan. XIII, 45. ⁹⁸ Matth. IV, 18-21. ⁹⁹ Matth. IX, -9. ¹ Act. VIII, 3 sqq.

(85) *Πιστεύουσιν*. Regg. bm, ph, etc., πιστεύουσαν.

(84) *Συνδιαωνίζειν*. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 4, etc. In ed., συνδιαωνίσει.

(85) *Κατὰ καιρὸν*. « Pro tempore, per tempus. » Minus apte Bill. « ad tempus, » quasi Spiritus gratia ex se « ad tempus » sit.

(86) *Δημιουργεῖ δὲ*. Sic plures Regg. et Colb., Comb., etc. *Deest δὲ* in ed.

(87) *Ἦν καθ' ἑαυτὸν*, etc. « Suapte proposito

aninique voluntate, » ut ait Nicetas. « Nam baptismi regeneratio libera, » etc.

(88) *Ἀναδείκνυσιν*. Duo Colb. et Jes. addunt : Ἐὰν νέον ἐκ ποιμένων, ἀριστεῖα κατ' ἀλλοφύλων ἐργάζεται. Ἐγχεί τὴν κατὰ τοῦ Γολιάθ νίκην τοῦ Δαβὶδ μαρτυροῦσαν τῷ λόγῳ. « Si ex pastoribus juvenem, extraneis præstantiorem efficit. Testis est victoria quam David adversus Goliath reportavit. » Verum Nicetas ista non agnoscit, nec Rufinus

(89) *Βλάσφημον*. Pass., βλασφημῆν.

ὄν (90) οὐδὲν πεισόμενον, τῷ Θεῷ χάρις· εἰ δὲ πει- A
σόμενον, καὶ οὕτω χάρις· τὸ μὲν, ἵνα φεισῆται τῶν
μισούντων ἡμᾶς· τὸ δὲ, ἵν' ἡμᾶς ἀγιάσῃ, μισθὸν τού-
τον (91) λαβόντας τῆς ἱερουργίας τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ
τελειωθῆναι δι' αἵματος.

parcat : alterum, ut nos sanctificet, hoc videlicet evangelici ministerii præmium consecutos, ut cruenta
morte perfungamur.

16. Ἐλάλουν μὲν οὖν ξέναις γλώσσαις, καὶ οὐ πα-
τριοῖς (92), καὶ τὸ θαῦμα μέγα, λόγος ὑπὸ τῶν οὐ
μαθόντων λαλούμενος· καὶ τὸ σημεῖον (93) τοῖς ἀπί-
στοις, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἵν' ἡ τῶν ἀπίστων κατήγο-
ρον, καθὼς γέγραπται· Ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις (94),
καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις, λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ,
καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονται μου (95), λέγει Κύ-
ριος. Ἦκουον δέ. Μικρὸν ἐνταῦθα ἐπίσχες, καὶ δια-
πόρησον, πῶς διαιρήσεις τὸν λόγον. Ἐχει γὰρ τι ἀμ-
φιβολὸν ἡ λέξις (96), τῇ στιγμῇ διαιρούμενον. Ἄρα
γὰρ ἤκουον ταῖς ἑαυτῶν διαλέκτοις ἕκαστος (97), ὡς
φέρῃ εἰπεῖν, μίαν μὲν ἐξηχεῖσθαι φωνὴν, πολλὰς δὲ
ἀκούεσθαι, οὕτω κτυπούμενον τοῦ ἀέρος, καὶ, ἵν'
εἴπω σαφέστερον, τῆς φωνῆς φωνῶν γινομένου (98)·
ἢ τὸ μὲν, Ἦκουον, ἀναπαυστέον, τὸ δὲ, Λαλοῦντων
ταῖς ἰδίαις φωναῖς, τῷ ἐξῆς προσθετέον, ἵν' ἡ, Λα-
λοῦντων φωναῖς, ταῖς ἰδίαις τῶν ἀκούοντων, ὅπερ
γίνεται, ἀλλοτριαις· καθὰ καὶ (99) μᾶλλον τίθεμαι.
Ἐκείνως μὲν γὰρ τῶν ἀκούοντων ἂν εἴη μᾶλλον, ἢ
τῶν λεγόντων, τὸ θαῦμα· οὕτω δὲ τῶν λεγόντων· οἱ
καὶ μέθην καταγινώσκονται, δῆλον ὡς αὐτοὶ θαυμα-
τουργοῦντες περὶ τὰς φωνὰς τῷ Πνεύματι.

ciebant, hoc miraculum fuerit ; in isto autem, eorum qui loquebantur ; utpote qui etiam temulen-
tiæ insimulantur, haud dubie, quia ipsi Spiritus operatione novum quoddam miraculum circa voces
designabant.

17. Πλὴν ἔπαινετὴ μὲν καὶ ἡ παλαιὰ διαίρεσις C
τῶν φωνῶν (ἡνίκα τὸν πύργον φηκόδουμον εἰ κακῶς
καὶ ἀθέως ὁμοφωνοῦντες, ὥσπερ καὶ τῶν νῦν τολ-
μῶσι τινες)· τῇ γὰρ τῆς φωνῆς διαστάσει συνδιαλυ-
θὲν τὸ ὁμόγλωμον, τὴν ἐγχείρησιν ἔλυσεν· ἀξιεπαι-
νετωτέρα δὲ ἡ νῦν θαυματουργουμένη. Ἀπὸ γὰρ
ἐνὸς Πνεύματος εἰς πολλοὺς χυθεῖσα (1), εἰς μίαν
ἁρμονίαν πάλιν συνάγεται. Καὶ ἔστι διαφορὰ χαρι-
σμάτων, ἄλλου (2) δεομένη χάρισματος, πρὸς διά-
κρισιν τοῦ (3) βελτιότου· ἐπειδὴ πᾶσαι τὸ ἐπαινετὸν
ἔχουσι. Καλὴ δ' ἂν κάκιστη λέγοιτο, περὶ ἧς Δαβὶδ
λέγει· Καταπόρτισον, Κύριε, καὶ καταδίελε τὰς

² Act. II 4. ³ Isa. xxviii, 14 ; I Cor. xiv 21. ⁴ Act. II, 6. ⁵ Gen. xi, 1 sqq.

(90) Οὐρ. Deest in Or. 1.

(91) Τοῦτορ. Sic Regg. bm, ph et Savil. In ed.,
τούτο.

(92) Πατριοῖς. Sic sex Regg., quatuor Colb.,
duo Coisl., Par., etc. Mendose in ed., μετριοῖς.

(93) Τὸ σημεῖον. Apostolus, I Cor. xiv, 22, ait :
« Linguae in signum sunt, non fidelibus, sed infide-
libus. »

(94) Ἐν ἑτερογλώσσοις, etc. Chrysostomus hæc
verba Isaiaë tribuit. Habet enim Isa. xxviii, 14 : Διὰ
φουλισμὸν χειλέων, διὰ γλώσσης ἑτέρας, ὅτι λαλή-
σουσι τῷ λαῷ τούτῳ. Quod Vulgata sic vertit : « In
loquela enim labii, et lingua altera, loquetur ad
populum istum. » Legitur etiam I Cor. xiv, 21 : Ἐν
τῷ νόμῳ γέγραπται· Ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ ἐν χεί-
λεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ. « In Lege scri-
ptum est : Quoniam in aliis linguis et labiis aliis

tem videre in animum inducamus. Hic me quoque
hodierno die prædidentem et audacem præconem
reddit : si nihil propterea perpessus sum, Deo
sit gratia ; si autem perpessus, sic quoque
Deo gratia : alterum, ut iis, qui nobis infesti sunt,

Audiebant 743 autem. Verum hic paululum consiste,
atque ambige quo modo distinguenda sit oratio.
Textus enim nonnullam ambiguitatem habet, in-
terpunctione dirimendam. Utrum enim audiebant
sua quisque dialecto, ita ut, verbi gratia, vox qui-
dem una emitteretur, multæ autem audirentur, sic
videlicet pulsato ac perstrepente aere, pluribusque
vocibus, et, ut magis perspicue dicam, ex una voce
effectis : an potius in hoc verbo, Audiebant, punctum
statuendum est ; atque hæc verba, Loquentes suis
linguis ⁴, cum his, quæ sequuntur, jungenda sunt,
ut sic legatur, loquentes linguis, propriis scilicet
audientium, hoc est, externis ; qui etiam sensus
mibi magis arridet. Nam in primo quidem sensu,
eorum potius, qui audiebant, quam qui verba fac-

bant 743 autem. Verum hic paululum consiste,
atque ambige quo modo distinguenda sit oratio.
Textus enim nonnullam ambiguitatem habet, in-
terpunctione dirimendam. Utrum enim audiebant
sua quisque dialecto, ita ut, verbi gratia, vox qui-
dem una emitteretur, multæ autem audirentur, sic
videlicet pulsato ac perstrepente aere, pluribusque
vocibus, et, ut magis perspicue dicam, ex una voce
effectis : an potius in hoc verbo, Audiebant, punctum
statuendum est ; atque hæc verba, Loquentes suis
linguis ⁴, cum his, quæ sequuntur, jungenda sunt,
ut sic legatur, loquentes linguis, propriis scilicet
audientium, hoc est, externis ; qui etiam sensus
mibi magis arridet. Nam in primo quidem sensu,
eorum potius, qui audiebant, quam qui verba fac-

XVI. Quanquam autem laudabilis quoque fuit
vetus illa linguarum divisio (cum scilicet male
atque impie inter se concordantes erant, qui turrim
extruebant ⁵, quemadmodum nunc quoque quidam
facere non verentur), dissoluta simul, cum lin-
guarum divortio, animorum concordia, susceptum
negotium abruptit ; laudabilior tamen est ea, quæ
nunc insigni miraculo patrat. Ab uno enim Spi-
ritu in multos diffusa, ad unum concentum rursus
connectitur. Atque gratiarum diversitas est, alia
gratia opus habens, ad discernendum quænam sit
præstantior ; quandoquidem nulla est, quæ laude

D loquar populo huic. » Alludit Apostolus ad Isaiaë
contextum jam citatum. Mirum igitur videtur, Nice-
tam de verbis istis pronuntiasse : « Apud Isaiaem non
reperiuntur... vel malitiose submota sunt, vel per
oblivionem transmissa. »

(95) Μοῦ. Deest in Reg. ph.

(96) Ἡ λέξις. Deest in Or. 1.

(97) Ἐκαστος. Sic plures codd. In ed., ἕκα-
στοι.

(98) Γινομένων. Savil. et Comb., γινομένης.

(99) Καθὰ καὶ. Jes., ᾧ καὶ.

(1) Χυθεῖσα. Plures Regg. et Colb., χεθεῖσα.

(2) Ἄλλου. Reg. bm, ἀλλ' οὐ. Intelligit Gregorius
« linguarum » dono, quod alio, nempe « inter-
pretationis » dono, opus habet.

(3) Τοῦ. Reg. bm, Par., Pass., τῆς.

careat. Quipræclara quoque illa divisio dici possit, de qua loquitur David : *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum* *. Quid ita? Quoniam dilexerunt omnia verba præcipationis, linguam dolosam †; tantum non aperte hujusce loci ac tempestatis linguas accusans, quæ divinitatem scindunt. Ac de his quidem hactenus.

XVII. Quoniam autem habitantibus Jerusalem religiosissimis Judæis, Parthis, Medis et Elamitis, Ægyptiis et Libycis, Cretensibus et Arabibus, Mesopotamitis et Cappadocibus meis, linguæ loquebantur, atque ex omni gente, quæ sub cælo est, Judæis, illic (si cui sic cogitare placet) congregatis, operæ pretium fuerit videre, tum quinam hi erant, tum cujus captivitatis. Nam illa Ægyptiaca et 744 Babylonica, præterquam quod circumscripta et certo loco definita erat, jam etiam olim per captivorum reditum soluta fuerat. Illa autem Romana, qua temeritatis et audaciæ adversus salutis auctorem pœna expetebatur, nondum acciderat, sed imminabat. Relinquitur igitur, ut hanc captivitatem Antiochicam esse censeamus, iis temporibus non multo antiquiorem. Quod si cui hæc expositio minus probatur ut curiosius alieniusque petita (neque enim captivitatem hanc veterem esse, neque in multas orbis partes diffusam); ac probabilior quærit, illud fortasse rectius fuerit existimare, quod cum sæpe, atque a multis, hæc natio exsilii causa solum vertere coacta sit, quemadmodum Esdras litterarum monumentis prodidit, aliæ quidem tribus in patriam restitutæ fuerint, aliæ vero in exilio relictæ; quibus, ut verisimile est in multas nationes dispersis, tum temporis quidam adfuerint, et Spiritus miraculi participes exstiterint.

XVIII. Atque hæc a nobis perpensa et considerata sint, quæ etiam ejusmodi esse arbitramur, ut doctrinæ studiosi, ea pro superfluis supervacaneisque nequaquam habituri sint. Quod si quis aliud quidpiam ad hujus diei solemnitatem contulerit, nobis quoque id collegerit. Sed jam concio quidem solvenda est (satis enim longe se porrexit oratio); festi autem celebratio nunquam abruptenda. Quin potius festum agendum est, nunc quidem corporeo quoque modo, paulo post autem omnino spirituali; illic nimirum, ubi rationes harum rerum purius apertiusque cognoscemus, in ipso Verbo, et Deo, et Domino nostro Jesu Christo, vero eorum, qui salutem consequuntur, festo et exsultatione; cum quo gloria et veneratio Patri cum sancto Spiritu, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

* Psal. LIV, 10. † Psal. LI, 6.

(4) *Μόνον οὐχι*. Sic Coisl. 1, Jes., Savil., Pass., etc. In ed., *μονονού*.

(5) *Τίτες*. Plures codd. addunt *τε*. In aliis, *δέ*.

(6) *Περίγραπτος*. Savil., περιγράφτη.

(7) *ὑπολαβεῖν*. Reg. ph et Or. 1, ὑπολαμβάνειν.

(8) *Ὁδὸν περιέρχως*. Nicet. : « non superflue. »

(9) *Ἄν ἄλλο συνεισφέρῃ*. Sic plures Regg. et

γλώσσας αὐτῶν. Διατί; Ὅτι ἠγάπησαν πάντα τὰ ῥήματα καταποντισμοῦ γλώσσαν δολίαν· μόνον οὐχι (4) φανερώς τὰς ἐνταῦθα γλώσσας κατατιώμενος, ἀλλ' θεότητα τέμνουσιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον.

IZ'. Ἐπει δὲ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ εὐλαβεστάτοις Ἰουδαίοις, Πάρθοις, καὶ Μήδοις, καὶ Ἑλαμίταις, Αἰγυπτίοις, καὶ Αἰθίοσι, Κρησὶ τε καὶ Ἀραβί, Μεσοποταμίταις τε καὶ τοῖς ἡμοῖς Καππαδόκαις, ἐλάλουν αἱ γλώσσαι, καὶ τοῖς ἐκ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Ἰουδαίοις (εἰ τῷ φίλον οὕτω νοεῖν), ἐκεῖσε συνειλεγμένοις, ἄξιον ἰδεῖν, τίνες (5) ἦσαν οὗτοι, καὶ τῆς ποίας αἰχμαλωσίας. Ἡ μὲν γὰρ εἰς Αἴγυπτον καὶ Βαβυλῶνα περιγραπτός (6) τε ἦν, καὶ πάλαι τῇ ἐπανόδῳ λέλυτο. Ἡ δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων οὕτω γεγένητο, ἐμελλε δὲ, εἰσπραξίς οὖσα τῆς κατὰ τοῦ Σωτῆρος θρασυτήτος. Ἀσίπεται δὴ τὴν ὑπ' Ἀντιόχου ταύτην ὑπολαμβάνειν, οὐ πολὺ τούτων οὖσαν τῶν καιρῶν πρεσβυτέραν. Εἰ δὲ τις ταύτην μὲν οὐ προσίεται τὴν ἐξήγησιν, ὡς περιεργότεραν (οὐτε γὰρ παλαιὰν εἶναι τὴν αἰχμαλωσίαν, οὐτ' ἐπὶ πολὺ τῆς οἰκουμένης χεθεῖσαν), ζητεῖ δὲ τὴν πιθανωτέραν, ἐκεῖνο ἴσως ὑπολαβεῖν (7) ἄμεινον, ὅτι πολλάκις, καὶ ὑπὸ πλειόνων, τοῦ ἔθνους μεταναστάντος, ὡς τῷ Ἐσδραῖ ἰστόρηται, αἱ μὲν τῶν φυλῶν ἀνεσώθησαν, αἱ δὲ ὑπελείφθησαν· ὧν εἰκὸς διασπαρσιῶν εἰς ἔθνη πλείονα, τῆνωκαῦτα παρεῖναι τι· καὶ μετέχτειν τοῦ θάσματος.

III'. Καὶ ταῦτα προεξήτασται τοῖς φιλομαθέσιν, ἴσως οὐ περιέρχως (8). Καὶ ὅτι ἂν ἄλλο συνεισφέρῃ (9) τις εἰς τὴν παρούσαν ἡμέραν, καὶ ἡμῖν τοῦτο ἔσται συνειλοχός (10). Ἡμῖν δὲ τὸν μὲν σύλλογον ἤδη διαλυτέον (ἱκανὸς γὰρ ὁ λόγος), τὴν δὲ πανηγυριν οὐδέποτε. Ἀλλ' ἑορταστέον (11), νῦν μὲν (12) καὶ σωματικῶς, μικρὸν δὲ ὕστερον ὅλον πνευματικῶς· ἔνθα καὶ τοὺς λόγους τούτων εἰσόμμεθα καθαρώτερον καὶ σαφέστερον, ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ, καὶ Θεῷ, καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ ἀληθινή τῶν σωζομένων ἑορτῇ, καὶ ἀγαλλιᾶσαι· μεθ' οὗ ἡ δόξα καὶ τὸ σέβας τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ (13) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων (14). Ἀμήν.

nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

Coisl. 1. In ed., ἂν συμφέρῃ.

(10) *Συνειλοχός*. Sic Bas., Savil. et Pass. In ed., *συνειληγός*.

(11) *Ἐορταστέον*. Pass. addit, ἡμῖν, « festum nobis agendum est. »

(12) *Μέν*. Deest in Or. 1.

(13) *Καί*. Nonnulli addunt, αἰεὶ, « semper. »

(14) *Τῶν αἰώνων*. « Sæculorum. » Sic Reg. ph et Coisl. 2. Deest in ed

745 MONITUM IN ORATIONEM XLII.

I. Jam medio circiter Maio anni 381 plerique Orientales episcopi, ad concilium a Theodosio imperatore vocati, Constantinopolim advenerant. Damnata primum in synodo Maximi Cynici ordinatione, Gregorius, licet clamans et reluctans, unanimi Patrum suffragio Constantinopolitanæ Ecclesiæ præficitur. Non multo post moritur Meletius, Antiochenæ sedis antistes, vir sanctitate et doctrina conspicuus, qui paulo ante, concordia magis, quam propriæ utilitati consulens, Paulinum una secum in episcopali sede collocari permiserat, ea tamen lege, ut, extincto altero, alter solus Antiochenæ sedis episcopus agnosceretur. Verum post Meletii mortem, juniores præsules litem hac de re movere cœperunt, et de eligendo successore, magno cum tumultu, in synodo tractare aggressi sunt. Gregorius vero, pacis et æquitatis studiosissimus, quique, defuncto Meletio, primas in concilio tenebat, ad sanio rem mentem blandis sermonibus turbarum artifices revocare conatur. Ob omnium oculos ponit, quanta Ecclesiæ mala pepererit præcedens Antiochenum schisma, cujus causa Oriens simul et Occidens in duas jam adversas partes miserabiliter scissi fuerant, et quam graviora adhuc imminerent, si præsul alter Meletii loco subrogaretur. Eos igitur amanter hortatur, ut Paulinum jam senio gravatum, solum absque collega sedere sinant, ac deinde, cum iste e vita excesserit, alterum more majorum eligant. At irrita plane fuere illius vota; imo Gregorium obnixè rogant amici, ut cæteris assentiatur; quod perhorrescens Theologus, secum tandem abdicandi consilium iniit, ac de synodo recessit. Interea Constantinopolim adveniunt Ægyptii ac Macedones episcopi, qui minus Gregorio quam Orientalibus præsulibus infensi, ipsius electoribus negotium facessunt, quod, contra Ecclesiæ leges et canones, Gregorium jam Sasimorum episcopum Constantinopolitanæ Ecclesiæ præfessissent, aliaque permulta moventes, majus discordiarum incendium excitarunt. In tanta rerum confusione, Gregorius, solitudinis amore flagrans, ac « veluti generosus quidam equus, ut ipse loquitur (15), vinculorum, quibus adhuc tenebatur, impatiens, » arrepta dissidiorum occasione, in mediam prosiliens synodum, plura, quæ carmine de vita sua (16) intexuit, præfatus, sese, ut alter Jonas, ad sedandam tempestatem offert, ac discedendi facultatem exposcit. Turbatus ad tale propositum episcopis, quidve agerent incertis, licet nondum consentientibus, evasit Gregorius, eamdem discedendi licentiam ab imperatore petiturus. Quam ubi obtinuit, hanc subinde præclarissimam ac celeberrimam orationem coram centum quinquaginta episcopis, universo clero ac toto fidelium grege habuit.

II. In hac autem oratione, « quæ, » ut loquitur Baronius, « siccis oculis legi non potest, » Constantinopolitanæ Ecclesiæ supremum vale dicturus accedit orator. Primum concilii Patres modeste compellat, ac leviter 746 indicans, eos sane, non errantem ovari in viam reducturos, sed pastorem peregre agentem invisuros, accessisse, administrationis suæ ac doctrinæ rationem reddere, judiciumque publicæ apud omnes subire non erubescit. Quamobrem gregem sibi creditum contestatur, ut, si falsa loquatur, coarguat; sin autem vera, testimonio suo confirmet. Deinde tragica oratione describit, quo in statu Constantinopolitanum gregem repererit, cum illius regimen sibi fuit commendatum. « Hic grex, inquit (n. 2), exiguus erat et imperfectus, ac ne grex quidem, sed parvum quoddam ac tenuè gregis vestigium, incompositus, pastore carens, nullis inclusus terminis, nec caula cinctus, oberrans in montibus et speluncis, huc illuc dispersus atque disjectus. » Harum calamitatum causas, ad Christianorum flagitia, ad crudelia præcedentium imperatorum edicta, ad hæreticorum invidiam et persecutiones refert; qui omnes ita Dei benignitatem ad iracundiam provocaverant, ut parum abfuerit, quin totus Christianus orbis in pristinas tenebras, multo satè nona Ægyptiaca plaga graviores, mergeretur. Sed talia fando, horrescit Gregorii mens, ac ideo tam flebile spectaculum ab auditorum oculis retrahit, ut totus in celebranda Dei bonitate et misericordia immoretur. Hinc hæreticos objurgat, qui, numerosa prole inflati, pusillum Gregorii gregem superbe aspernabantur. Ostendit, quam perexiguis incrementis Constantinopolitanæ Ecclesiæ grex, instar populi Israelitici, ad hanc perfectionem, quæ obtricatorum ora præmit, mirabiliter evectus sit; nec dubitat quin, Dei auxilio, altius etiam progrediatur. « Multo enim mirabilius est, inquit (n. 6), quod ex tantillo ad tantam magnitudinem pervenerit, quam ut, ex eo statu, quo nunc est, ad summum splendoris gloriæque gradum provehatur, » quod scilicet Deus, non copiosam impietatem aut infinitum pulverem, sed electionis vasa computet. Hunc igitur electum gregem, veritatis pabulo enutritum, curis omnibus conservatum, concilii Patribus, velut præstantissimum donum, offert Gregorius; eosque rogat, ut oculos per circuitum tollant, et videant venerabilem presbyterorum cælum, diaconorum modestiam, lectorum concinnitatem, totiusque plebis discendi studium, quibus, veluti floribus, gloriæ coronam, ipsorum oriaturam caput, intexuit.

(15) Carm. De vita sua, vers. 1818 sqq.

(16) Ibid., vers. 1838 sqq.

III. Quamvis sola Constantinopolitani gregis praesentia et inspectio, maximum, ac velut in columna insculptum, tanti pastoris doctrinae apud concilii Patres esset argumentum, nihilominus tamen fidem suam circa sanctissimam Trinitatem apertius declarare non dubitat Theologus, ut agnoscant praesules, ac judicent, utrum merito necne ipsi invideatur. Patris igitur, et Filii, et Spiritus sancti divinitatem, non multis quidem, sed luce clarioribus argumentis demonstrat. Venenatos Sabellii Ariique errores obiter carpit; et ipse, media ac regia incedens via, Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate profiteatur. Observat tamen Filii generationem et Spiritus sancti processione, nec intellecta comprehendendi, nec ullis verbis explicari posse, atque contendit, temere adversus divinitatem insurgere, quisquis eas curiosius scrutari praesumat. Tum, eo utens argumento, quo Samuel olim apud Israelitas*, iterum gregem suum contestatur, num in aliqua re infidelem Christi dispensatorem sese exhibuerit, num illius 747 damno, privatae utilitati consuluerit, num eum molestia affecerit. At cum illius agendi ratio, tam in administrando quam in docendo, omnis prorsus vitii ac reprehensionis expers reperitur, bonae dispensationis praemium a concilii Patribus efflagitat. « Levate nos, inquit (n. 20), diuturnis laboribus fessos, ac recreate. Moveat vos haec canities nostra. Alium subrogate, qui voce non inerudita, qui puris sit manibus, ac curas ecclesiasticas vobiscum simul perferre possit... Cernite hoc corpus meum, senio scilicet, morbo et labore confectum. » Eosdem obtestatur per ipsam Trinitatem, quam colunt, ut votis non abnuant, sed ipsi missionis libellum praesentent. Hoc unum tantum exposcit, ut successorem eligant, qui emulationem potius quam misericordiam moveat; ac de sufficiendi pastoris dotibus pauca praefatus, extremum tandem vale Anastasiae suae, magno S. Sophiae templo caeterisque sacris illius urbis aedibus dicit. Valedicit etiam ipsi episcopali cathedrae, pontificum concilio, sacerdotum coetui, ac reliquis deinceps Ecclesiae ministris, monachis, virginibus, conjugatis, viduis, pauperibus, imperatoribus, aulicis, Orienti simul et Occidenti, « pro quibus, inquit, et a quibus oppugnamur. » Demum exclamans ait: « Valete, angeli hujus Ecclesiae praesides; vale, Trinitas sancta, meditatio mea et decus meum. His velim serveris, et hos serves, meum scilicet hunc populum. Et vos, filioli, depositum, quaeso, custodite: mementote lapidationum mearum, » etc.

IV. Hic siluit Theologus, manu deinceps et atramento pugnaturus; nec amplius tanti veritatis praconis vox Constantinopoli personuit. Longius forsam quam par erat, hanc analyticam synopsis, protraxisse videbimur; sed plurimum nobis arrisere, tum ornatissimae hujus orationis argumentum et sublimitas, tum praeclearissimum istud ac inauditum Gregorii factum, quod Sozomenus admirationis quam maxime dignum merito judicavit. « Mihi quidem, inquit (17), sapientissimum hunc virum, tum ob alia multa, tum maxime in hoc negotio mirari subit. Nam neque fastu elatus est propter facundiam, nec inanis gloriae studio ei Ecclesiae praesidere concupivit, quam pene extinctam et mortuam ipse regendam susceperat; sed reposcentibus (melius dixisset, consentientibus) episcopis depositum reddidit; nihil de multis laboribus suis conquestus, nihil de periculis quae, adversus haereses decertans, subierat. » Et certe hac in re eximia humilitatis, modestiae et charitatis specimina praebuit Gregorius; unde posteris pretiosissimam sui memoriam summo jure reliquit. Existimasse videtur Baronius hanc orationem pronuntiatam fuisse antequam ab imperatore Theologus discedendi licentiam postulasset. Verum huic sententiae non favet communis eruditorum opinio. Ipsi etiam Bollandistae ei manifeste contradicunt. « Ea est, inquit (18), oratio tricesima secunda, [nunc quadragesima secunda,] quam praecessit congressus cum imperatore, sine cuius licentia non potuisset hanc tam solemnem abdicationem facere. » Idem sentit Tillemontius (19). Praeterea tunc temporis Constantinopoli degebat pius imperator, qui Gregorium benigne exceperat, eumque suffragio suo in Constantinopolitanam sedem ab episcopis eVectum, magno plausu confirmarat. Nullatenus igitur Gregorio licuisset ante discedere, quam ipsius discessum probasset Theodosius. Ac mirum sane videri potest, quod tam 748 cito Gregorii votis annuerit. Hinc certo constat Gregorium, Theodosii consensu munitum, istud ultimum vale Constantinopoli pronuntiasse labente Junio anni 381. Perseverabat adhuc synodus. Nam, ut manifestum est ex epistola synodica (20), septimo Idus Julii ejusdem anni ad Theodosium data, Nectarius, post Gregorii discessum, a concilii Patribus Constantinopolitanae Ecclesiae praefectus est.

* I Reg. xii, 2 sqq.

(17) *Hist. lib. vii, c. 7, p. 712.*

(18) *Act. SS. ad 9 Maii, p. 420, col. 2.*

(19) *T. IX, pag. 483.*

(20) *Concil., t. II, pag. 946.*

ΛΟΓΟΣ ΜΒ.

Συρτακτήριος (21), εἰς τὴν τῶν ρν' ἐπισκόπων Α παρουσίας (22).

ORATIO XLII^a.

Supremum vale, coram centum quinquaginta episcopis.

Α'. Πῶς ὑμῖν τὰ ἡμέτερα, ὧ φίλοι ποιμένες καὶ συμποιμένες· ὡν ὄρατοι μὲν οἱ πόδες, εὐαγγελισμένων εἰρήνην καὶ ἀγαθὰ, μεθ' ὧν ἐληλύθατε· ὄρατοι δὲ τὰ πρὸς ἡμᾶς, οἷς εἰς καιρὸν ἐληλύθατε, οὐχ ἵνα πρόβατον πλανώμενον ἐπιστρέψῃτε, ἀλλ' ἵνα ποιμένα ἐκδημον (23) ἐπισκέψησθε; Πῶς τὰ τῆς ἐκδημίας ὑμῖν ἔχει τῆς ἡμετέρας; καὶ τίς ὁ ταύτης καρπός, μᾶλλον δὲ, τοῦ ἐν ἡμῖν Πνεύματος, ᾧ κινουμέθα τε αἶ, καὶ νῦν κεινήμεθα, μηδὲν ἴδιον ἔχειν ἐπιθυμοῦντες, μήτ' ἰσως ἔχοντες; Ἄρα γε συνίετε παρ' ὁμῶν αὐτῶν, καὶ καταμανθάνετε, καὶ λογιστὰι τῶν ἡμετέρων ἐστὲ χρηστότεροι; ἢ δεῖ, καθάπερ τοὺς στρατηγίας, ἢ δημαγωγίας, ἢ διοικήσεως χρημάτων λόγον ἀπαιτούμενους (24), δημοσίᾳ καὶ αὐτοῦς ὑποσχεῖν ὑμῖν τὰς εὐθύνas, ὧν διωχθήκαμεν; Οὐ γὰρ αἰσχυρόμεθα κρινόμενοι, ὅτι καὶ κρινόμεν ἐν τῷ μέρει, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης ἀμφοτέρα. Παλαιὸς δὲ ὁ νόμος· ἐπεὶ καὶ Παῦλος τοῖς ἀποστόλοις ἐκοινοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον· οὐχ ἵνα φιλοτιμήσῃται (πόρρω γὰρ τὸ Πνεῦμα πάσης φιλοτιμίας), ἀλλ' ἵν', ἢ βεβαιωθῇ τὸ κατορθούμενον, ἢ διορθωθῇ τὸ ὑστερούμενον, εἴ ἕρα τι καὶ τοιοῦτον ἦν ἐν τοῖς ὑπ' ἐκείνου λεγομένοις, ἢ πραττομένοις, ὡς αὐτὸς παραδηλοῖ περὶ ἑαυτοῦ γράφων· Ἐπειδὴ καὶ πνεύματα προφητῶν προσήταις ὑποτάσσεται, κατὰ τὴν εὐταξίαν (25) τοῦ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος καὶ διαιρουντος Πνεύματος. Εἰ δὲ ἐκεῖνος μὲν ἰδίᾳ καὶ τισιν, ἐγὼ δὲ δημοσίᾳ καὶ πᾶσιν ὑπέχω λόγον, μηδὲν θαυμάσητε. Καὶ γὰρ χρῆζω μᾶλλον ὠφεληθῆναι τῇ τῶν ἐλέγχων ἐλευθερίᾳ, ἢ περὶ ἐκεῖνος, εἴ τι φαινοίμην ἐλλείπων τοῦ δέοντος, μὴ πως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον. Καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλως ἀπολογησασθαι (26), ἢ ἐν εἰδόσι τοὺς λόγους ποιούμενον.

ego autem publice et apud omnes iudicium subeo, ne id vobis mirandum accidat. Nam ego ea, quæ ex libera reprehensione percipitur, utilitate magis opus habeo, quam ille, si qua in re officii partes deseruisse videar, ne alioqui frustra curram, aut cucurrerim¹². Nec vero aliter defensionis munus recte suscipi potest, quam si apud eos, quibus administrationis meæ ratio cognita est, sermo habeatur.

Β'. Τίς οὖν ἡ ἀπολογία; Καὶ εἰ μὲν ψευδής, ἐλέγξατε· εἰ δὲ ἀληθής, μαρτυρήσατε ὑμεῖς, ὑπὲρ ὧν, καὶ ἐν οἷς ὁ λόγος. Ὑμεῖς γάρ μοι καὶ ἀπολογία, καὶ

II. Quæ igitur est nostra defensio? Ac si quidem falsa, coarguite; si autem vera, testimonio vestro confirmate, vos, inquam, quorum causa, et

⁹ Isa. lii, 7; Rom. x, 15. ¹⁰ Galat. v, 22. ¹¹ I Cor. xiv, 32. ¹² Galat. ii, 2.

¹³ II Tim. i, 14. ¹⁴ Act. xvii, 28. ¹⁵ Galat. ii, 2.

¹⁶ Alias xxxii, quæ autem 42 erat, nunc 45.

(21) Συρτακτήριος. Hæc vox, ut exponit Nicetas, idem sonat, ac ἀποχαρκτηκός, id est, si loqui fas est, « valedictoria oratio. » In hac enim oratione Constantinopolitanæ plebi supremum vale dicit Gregorius, et ab episcopis centum quinquaginta in concilio conuocatis discedendi facultatem efflagitat. Quod ipsi concessum est. Reg. Henrici codex habet συνακτήριος, pro συντακτήριος. Utraque vox deest in pluribus codd.

(22) Παρουσίας. Duo Colb. addunt, ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς ἀγίας Ἀναστασίας λεχθείς, « ad tumultum

sanctæ Anastasiæ dicta. »

(23) Ἐκδημον. Plures codd., συνέκδημον, quod sequitur Billius, et vertit : « peregre, ut vos, agentem. » Nicetas : τὸν ἀπόδημον τῆς πατρίδος ποιμένα· « pastorem a patria peregrinantem. »

(24) Ἀπαιτούμενους. In quibusdam, ἀπέχοντας, « recipientes. »

(25) Κατὰ τὴν εὐταξίαν, etc. Bill. : « juxta Spiritus constitutionem. » Comb. : « juxta Spiritus disciplinam. »

(26) Ἀπολογησασθαι. Reg. ph. addit, δικαίως, « juste, merito. »

apud quos hæc habetur oratio. Vos enim mihi estis A defensio, et testes, et gloriæ corona¹⁶, ut ego quoque ex Apostoli verbis aliquid audacter usurpem. Illic grex exiguus quondam erat et imperfectus, quantum quidem oculorum sensu judicari poterat, ac ne grex quidem, sed parvum quoddam et tenue gregis vestigium, aut reliquiæ, incompositus, pastore carens, nullis terminis inclusus, nec pascui liberi jus habens, nec caula cinctus, oberrans in montibus, in speluncis et cavernis terræ¹⁷, huc illuc dispersus atque disjectus, eoque redactus, ut, qua quamque ovem sors tulisset, contegeretur ac pabularetur, præclareque 'secum' agi duceret, si salutem suam subriperet; non secus videlicet ac grex ille, quem leones expulerunt, aut tempestas dissolvit, aut caligo dissipavit; quem et prophetæ lugent, populi Israelitici gentibus traditi calamitatem adumbrantes; et nos etiam luximus, quandiu luctuoso statu res nostræ fuerunt. Nam ipsi quoque revera expulsi et projecti fuimus, atque in montes omnes et colles ob pastoris inopiam dispersi; ac dira quædam tempestas Ecclesiam invasit, et horrendæ belluæ in nos impetum fecerunt, quæ ne nunc quidem, reddita serenitate, nobis parcunt; verum, qua sunt impudentia, potentiores etiam et atrociores, quam tempus ferat, se præbent; atque tristis quædam caligo cuncta occupavit et contexit, multo sane nona illa Ægyptiorum plaga¹⁸, hoc est,

750 III. Atque, ut aliquid, quod majorem C commiserationem redoleat, dicam, eo scilicet, qui nos afflixit, tanquam parente, fretus: *Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos: at tu Pater poster es*¹⁹: in te oculos conjicimus; præter te alium non novimus; nomen tuum invocamus. *Propterea causam dicam*, inquit Jeremias, *cæterum judicia loquar ad te*²⁰. *Facti sumus ut a principio, cum non imperares nobis*²¹, et oblitus es testamenti sancti tui, ac misericordias tuas nobis occlusisti. Propterea opprobrium facti sumus dilecto tuo; nos, inquam, Trinitatis adoratores, perfecti perfectæ divinitatis clientes et supplices; nec eo audaciæ prorumpentes, ut quidquam eorum, quæ supra nos sunt, ad nos detrahamus et dejiciamus; nec ita superbi et arrogantes, ut, quod impiæ linguæ ac

¹⁶ 1 Thess. II 19. ¹⁷ Hebr. XI 38. ¹⁸ Exod. X, 21.

(27) *Νεανιεύσασθαι*. Or. 2, παρρησιάζομαι, « cum fiducia loqui. »

(28) *Ἀσύνητακτον*. Reg. ph, ἀσύντακτον.

(29) *Σκεπτόμενον*. « Contegeretur. » Sic Reg. ph, Coisl. 2, Or. 2, etc. Nicetas exponit, κρυπτόμενον, « absconderetur. » In ed., σκοπούμενον, quod vertit Bill.: « regetur. »

(30) *Διακλέπτων ἀγαπητικῶς*. Sic unus Colb., Gabr., Comb. Sic etiam videtur legisse Nicetas. Deest ἀγαπητικῶς in ed.

(31) *Προφήται*. In sacro textu Ezech. XXXIV, 12, ποιμένες, « pastores. »

(32) *Παραδεδωμένον*. Sic plures codd. In ed., παραδεδομένου.

(33) *Ἐθρηνησάμεν*. Sic Or. 2 et Comb. In ed., ἐθρηνεύσαμεν.

μάρτυρες, και καυχσεως στεφανος, ἵνα τολμήσω κάγω τι τῶν τοῦ Ἀποστόλου νεανιεύσασθαι (27). Τοῦτο τὸ ποιμνιον ἦν, ὅτε μικρόν τε και ἀτελὲς ἦν, ὅσον ἐπὶ τῶν ὄρωμένων, και οὐδὲ ποιμνιον, ἀλλὰ ποιμνης τι μικρόν ἴχνος, ἢ λείψανον, ἀσύντακτον (28), και ἀνεπίσκοπον, και ἀόριστον, μήτε νομῆν ἐλευθέραν ἔχον, μήτε μάνδρα περιεχόμενον, πλανώμενον ἐν ὄρει, και σηλαίοις και ταῖς ὄποις τῆς γῆς, ἄλλο ἀλλαγοῦ διεσπαρμένον τε και διεβρίμμενον, ὡς ἕκαστον ἔτυχε σκεπτόμενον (29), ἢ νεμόμενον, και διακλέπτον ἀγαπητικῶς (30) τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν· οἶον ἔκεινο τὸ ποιμνιον, ὃ λέοντες ἐξῶσαν, ἢ ζάλη διέλυσεν, ἢ σκοτόμαινα διεσκέδασεν· ὃ ὀρηνοῦσι μὲν προφήται (31), τοῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπεικάζοντες πάθεσι, παραδεδωμένον (32) τοῖς ἔθνεσιν· ἐθρηνησάμεν (33) δὲ και ἡμεῖς, ἐφ' ὅσον ὀρήνων ἐπράττομεν ἄξια. Τῷ ὄντι γὰρ και ἡμεῖς ἐξῶσθημεν και ἀπεβρίφημεν, και ἐπὶ πᾶν ὄρος και βουνὸν διεσπάρημεν, ὡς ἐν ἐρημίᾳ ποιμένος (34)· και πονηρὸς τις χειμῶν κατέσχε τὴν Ἐκκλησίαν, και δεινοὶ θῆρες ἐπιπεπτόκασιν, οἱ μὴδὲ νῦν μετὰ τὴν αἰθρίαν ἡμῶν φειδόμενοι· ἀλλ' ἀνασχυντούντες (35) εἶναι, και τοῦ καιροῦ δυνατώτεροι· και σκυθρωπὴ τις σκοτόμαινα ἐπέλαθε πάντα και συνεκάλυψε, πολὺ τῆς ἐνάτης τῶν Αἰγυπτίων πληγῆς βαρυτέρα, τοῦ ψηλαφτοῦ λέγω σκότους, ὅφ' οὐ μικροῦ δεῖν μὴδὲ ἀλλήλους ἰδεῖν ἐδυνήθημεν (36).

Γ'. Καὶ, ἐν' εἰπω τι συμπαθέστερον (37), ὡς πατρὶ τῷ παραδεδωκῶτι θαρρήσας· *Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμῶς, και Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμῶς· ἀλλὰ σὺ Πάτηρ ἡμῶν εἶ*· και πρὸς σὲ βλέπομεν· ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἶδμεν· τὸ βνομά σου ὀνομάζομεν. *Διὰ τοῦτο ἀπολορήσομαι, πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σὲ, φησὶν Ἰερεμίας, ἐγερόμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἤρξας ἡμῶν, και ἐπέλαθου διαθήκης ἀγίας σου, και ἀπέκλεισας ἀφ' ἡμῶν τὰ ἔλεη (38) σου.* Διὰ τοῦτο ἐγενήθημεν βνεῖδος τῷ ἀγαπητῷ σου, οἱ τῆς Τριάδος προσκυνηταί, οἱ τέλειοι τῆς τελείας θεότητος πρόσφυγε· και μὴ τολμῶντές τι τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰς ἡμᾶς κατάγειν (39)· μὴδὲ τοσοῦτον ἐπαίρεσθαι κατὰ τὰς ἀθέους γλώσσας και θεομάχους, ὥστε τὴν δεσποτεῖαν ποιεῖν ὀμόδουλον· ἀλλὰ παρεδόθημεν δηλαδὴ διὰ τὰς ἄλλας (40) ἀμαρτίας ἡμῶν, και τὸ μὴ

¹⁹ Isa. LXIII, 16. ²⁰ Jerem. XII, 1. ²¹ Isa. LXIII, 19.

(34) *Ὡς ἐν ἐρημίᾳ ποιμένος*. Or. 2, ὡς ἐν ἐρημίᾳ ποιμένες, « quasi in vastitate dispersi pastores. »

(35) *Ἀνασχυντούντες*. Hic significare videtur Gregorius hæreticorum impudentiam ad id audaciæ prorupisse, ut, ne quidem a pio imperatore Theodosio, comprimi possit.

(36) *Ἐδυνήθημεν*. Tres Colb. et Comb., ἡδυνήθημεν.

(37) *Συμπαθέστερον*. Par., συντομώτερον, « brevius. »

(38) *Τὰ ἔλεη*. In nonnullis, τὸ ἔλεος.

(39) *Κατάγειν*. In quibusdam, καταγαγεῖν.

(40) *Ἄλλας*. In nonnullis, πολλάς, « multa. »

ἀξίως τῶν ἐντολῶν σου ἀναστραφῆναι· ἀλλ' ὅπως τῆς διανοίας ἡμῶν τῆς πονηρᾶς (41) πορευθῆναι. Διὰ τί γὰρ ἕτερον ἀνδράσιμ ἀδικιωτάτους καὶ πονηροτάτους παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν: Ὁ πρῶτος (42) Ναβουχοδονόσορ ἐξέθλιψεν ἡμᾶς, ὁ μετὰ Χριστὸν κατὰ Χριστοῦ μανείς, καὶ διὰ τοῦτο μισήσας Χριστὸν, ὅτι δι' αὐτοῦ σέσωστο· καὶ τῶν ἰερῶν βιβλίων τὰς ἀθέους θυσίας ἀντιλαβῶν. Κατέφαγέ με, ἐμερίσατό (43) με, ἐκάλυψέ με σκότος λεπτόν, ἵνα μὴ ἀποστῶ, μηδὲ θρηγῶν, τῆς Γραφῆς. *Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἐβοήθησέ μοι, καὶ χερσὶν ἀνθρώπων δικαίως αὐτὸν παρέδωκεν* (44), ἐκτοπίσας εἰς Πέρσας, (ὅσα τὰ τοῦ Θεοῦ (45) χρίματα!) καὶ ὑπὲρ αἰμάτων ἀνοσίμων αἵμα ἐχέθη δίκαιον, ἐνταῦθα μόνον οὐδὲ μακροθυμήσαι ἀνασχομένης (46) τῆς δίκης, *παραβραχὺν παρέφκησε τῷ ᾄδῃ ἢ ψυχῇ μου.* Ὁ δεύτερος, οὐδὲν (47) ἐκείνου φιλανθρωπότερος, ὅτι μὴ καὶ βαρύτερος, ὅσῳ τοῦ (48) Χριστοῦ φέρων ὄνομα, ψευδοχριστος ἦν, καὶ Χριστιανοῖς βάρος ὁμοῦ τε καὶ θνείδος (49), οἷς καὶ τὸ ποιεῖν ἄθεον, καὶ τὸ πάσχειν ἄθεον· τῷ μηδὲ ἀδικεῖσθαι δοκεῖν, μηδὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τῷ πάσχειν προσεῖναι (50) τὴν μαρτυρίαν· ἀλλὰ κἀνταῦθα κλέπτεσθαι τὴν ἀλήθειαν, πάσχοντας ὡς Χριστιανοὺς, ὡς ἀσεβεῖς κολάζεσθαι. Οἱμοι, ὅτι ἐπλουτήσαμεν ἐν τοῖς κακοῖς, ὅτι πῦρ κατέφαγε τὰ ὠραία τῆς οἰκουμένης. *Τὰ κατὰλοιπα τῆς ἀμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρις, καὶ τὰ κατὰλοιπα τῆς ἀκριδος κατέφαγεν ἡ ἐρυσίθη·* εἶτα ὁ βροῦχος, εἶτα οὐκ οὐδ' ὅ τι πρὸς τοῦτοις, καὶ (51) ἄλλο ἐπ' ἄλλῳ κακῷ φούμενον. Τί ἂν τις ἐκτραγωδοῖη πάντα τὰ τοῦ καιροῦ κακὰ, καὶ τὴν τότε κατασχοῦσαν ἡμᾶς, εἴτε εἰσπραξίν χρῆ λέγειν, εἴτε δοκιμασίαν καὶ πύρωσιν; Πλὴν ὅτι διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ προήλθομεν εἰς ἀναψυχὴν εὐδοκίᾳ τοῦ σώζοντος Θεοῦ.

A Deitatis hostes faciunt, dominium in servilem ordinem nobiscum redigamus; sed scilicet propter alia scelera nostra, et quia non, ut mandatis tuis dignum erat, vitæ nostræ rationes instituimus; verum post pravam nostram mentem et cogitationem ambulavimus. Quænam enim alia causa proferri potest, cur hominibus iniquissimis, atque omnium, quos terra fert, sceleratissimis dediti sumus? Primus Nabuchodonosor nos obrivit, ille, inquam, qui post Christum adversus Christum furore flagravit, atque ob eam causam Christum invisum habuit, quia per eum salutem consecutus fuerat; ac sacros libros cum impiis sacrificiis commutavit. *Devoravit me, in partes distraxit me* 22: *contexerunt me tenebræ tenues* 23, ut, ne lugens quidem, a verbis Scripturæ recedam. *Nisi quia Dominus adjuvit me* 24, atque ipsum (qualia Dei judicia!) in Persidem ejectum, iniquorum manibus, ut merebatur, tradidisset, imo sceleratus cruor in ulionem innoxii sanguinis juste effusus fuisset (hic solum justitia quidem longanimitate uti non sustinuit), *propemodum habitasset in inferno anima mea* 25. Secundus nihilo humanior illo fuit, imo eo etiam acerbior, quod Christi nomen ferens, pseudochristus erat, Christianisque onus simul et dedecus, quibus et facere impium, et pati inglorium erat; quod ne injuriam quidem accipere viderentur, nec illustre martyrii nomen cruciatibus accederet; verum hic quoque fucus veritati fieret, ut qui tanquam Christiani patiebantur, tanquam impii cruciatu afficerentur. Heu me! quia **751** in malis divites et copiosi exstitimus, *quia ignis speciosa terræ comedit* 26. *Residuum erucæ comedit locusta, et residuum locustæ comedit rubigo* 26; tum bruchus, ac postea nescio quod aliud atque aliud malum subinde exoriens. Quid autem oninia illius temporis mala tragica oratione prosequi attinet, eamque, quæ tum nos invasit, sive pœnam dicere convenit, sive explorationem ac purgationem? Cæterum *transivimus per ignem et aquam* 27, ac benigna Salvatoris voluntate in refrigerium prodimus.

Δ'. Ἄλλ' ὅ μοι λέγειν (52) ἀπ' ἀρχῆς ὁ λόγος ὤρητο· τοῦτο τὸ γεώργιον ἦν, ὅτε μικρὸν τε καὶ πενιχρὸν ἦν, καὶ (53) οὐχ ὅπως Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον ὅλον γεωργήσαντός τε καὶ γεωργοῦντος τοῖς καλοῖς τῆς εὐσεβείας σπέρμασι τε καὶ δόγμασιν, ἀλλ' οὐδὲ πένητος ἐνὸς τῶν ἐνδεῶν καὶ μετρίων, ὡς γε ἐδόκει· ἀλλ' οὐδὲ (54) γεώργιον ὅλων, οὐδὲ ἀποθηκῶν, οὐδὲ ἄλων τυγόν, οὐδὲ δρεπάνης ἕξιον· οὐδὲ θημῶν (55), οὐδὲ δράγματα, ἢ δράγματα μικρὰ τε καὶ ἄωρα, καὶ οἷα τὰ ἐκ δωμάτων, μήτε χεῖρα πληροῦντα τοῦ

IV. Enimvero, ut eo se, unde digressa est, oratio referat: hæc seges parva quondam et inops erat, ac non modo Deo, qui pulchris pietatis seminibus et doctrinis totum orbem terrarum excoluit, atque excolit, sed ne paupere quidem, ac tenui homunculo digna, ut quidem videbatur: imo nec seges omnino, nec horreis, nec area fortasse, nec falce digna: nec etiam acervi, nec manipuli, aut certe parvi et immaturi, et quales sunt tectorum, nec D messoris manum implentes, nec eorum, qui per-

22 Jer. LI, 34. 23 Psal. LIV, 6. 24 Psal. xciii, 17. 25 ibid. 26 Joel I, 19. 27 Ibid. 4. 27 Psal. LXX, 12.

(41) Πονηρᾶς. Deest in Or. 2.
 (42) Ὁ πρῶτος. Julianum imperatorem intelligit.
 (43) Ἐμερίσατο. In quibusdam, ἐμέρισε.
 (44) Παρέδωκεν. Or 2, παραδέδωκεν.
 (45) Τὰ τοῦ Θεοῦ. Sic quinque Regg. Deest τού in ed.
 (46) Ἀνασχομένης. In aliis, ἀνεχομένης.
 (47) Οὐδὲν. Sic plures codd. In ed., οὐδέ.
 (48) Ὅσῳ τοῦ. Reg. bm et tres Colb., ὅσῳ τό.
 (49) Χριστιανῶν βάρος ὁμοῦ τε καὶ θνείδος.

Sic Reg. bm, alique plures. In ed., Χρ. θνείδος.
 (50) Ὅνομα τῷ πάσχειν προσεῖναι. Sic Regg. bm, ph, Par. et Gabr. Deest τῷ πάσχειν in ed.
 (51) Καλ. Rejicit Combelsius.
 (52) Ὁ μοι λέγειν. Sic plerique codd. In ed., ὅ μοι λέγειν.
 (53) Καλ. Deest in nonnullis.
 (54) Ἄλλ' οὐδέ. Sic plerique codd. Deest ἀλλά in ed.
 (55) Θημῶν. Reg. bm, θημονιών.

transeunt, benedictionem illicientes ⁵⁶. Talis seges, A
 taetilla messis nostra erat; magna tamen, et spicis
 copiosa, et pinguis, apud eum, qui abscondita in-
 tuetur, et tali agricola digna habebatur illa, quam
 animarum valles multiplicanti, cum recta doctrina
 excoluntur; quamvis nec in vulgus nota esset, nec
 in unum cogere, sed paulatim colligeretur, non
 secus ac stipula in messe, et racemulus in vinde-
 mla, cum nullus est botrus ⁵⁷. Quin illa quoque, et
 quidem admodum tempestive, mihi videor adjectu-
 rus, ut sicum præmaturam in deserto Israellem in-
 veni ⁵⁸, et ut unum aut alterum acinum in imma-
 turo botro maturum, Domini quidem benedictione
 servatum ⁵⁹, ac primitiis consecratum, adhuc ta-
 men parvum et rarum, nec os comedentis implem-
 tem: atque etiam, ut signiferum lignum in colle, et B
 malum navis in monte ⁶⁰, aut si quid aliud est sin-
 gulare, nec multis conspicuum. Atque hæc quidem
 pristina nostra paupertas et cæstitia fuit.

V. Ex quo autem tempore Deus, qui pauperem
 facit et dilat, qui mortificat et **752** vivificat ⁶¹,
 qui sola voluntate omnia facit atque immutat, qui
 ex nocte diem facit, ex hieme ver, ex tempestate
 tranquillitatem ⁶², ex siccitate pluviam ⁶³; idque
 plerumque unius justii, diuturna persecutione ve-
 xati precibus permotus; qui denique mansuetos in
 altum suscipit, ac peccatores usque ad terram hu-
 miliat ⁶⁴, illud secum dixit: *Videns vidi afflictionem
 Israelis* ⁶⁵: nec luto, nec laterum conficiendorum
 labore diutius opprimetur; ac locutus visitavit, et
 visitans salutem attulit, populumque suum eduxit C
 in manu potenti et brachio excelso, in manu Moysis
 et Aaron electorum suorum ⁶⁶. Quid sit, et quid
 mirum perpetratur? Ea nimirum, quæ memoriæ
 prodita, et litterarum monumentis commendata
 circumferuntur. Nam ut miracula in via edita,
 magnumque illum strepitum taceam, ac rem uno
 verbo complectar; Joseph unus in Ægyptum profi-
 ciscitur ⁶⁷, ac sexcentis hominum millia non multo
 post ex Ægypto excedunt ⁶⁸. Quid hoc admirabilis
 aut illustrius divinæ magnificentie argumentum,
 cum ex rebus perditis ac deploratis, iter secundis
 aperire voluerit? Promissionis terra per unum ho-
 minem odio habitum sorte distribuitur, atque is,
 qui venditus fuerat, gentes sedibus pellit, ipseque D
 in gentem magnam constituitur, ac parva illa pro-

θερίζοντος (56), μητε τῶν παριόντων εὐλογίαν προ-
 καλούμενα. Τοιοῦτον ἡμῶν τὸ γεώργιον, τοσοῦτον τὸ
 θέρος· μέγα μὲν, καὶ εὐσταχύ, καὶ πῖον τῷ θεωρητῆ
 τῶν κρυπτῶν, καὶ τοιοῦτου γεωργοῦ πρέπον εἶναι,
 ὃ πληθύνουσι κοιλάδες ψυχῶν καλῶς τῷ λόγῳ γεωρ-
 γουμένων (57)· οὐ μὴν γυωριζόμενον τοῖς πολλοῖς,
 οὐδὲ εἰς ἓν συναγόμενον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν συλλεγόμε-
 νον, ὡς καλάμη (58) ἐν ἀμρτῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίς
 ἐν τρυγητῷ, μὴ ὑπάρχοντος βότρου. Προσθήσειν
 μοι δοκῶ κάκεινα, καὶ λίαν κατὰ καιρὸν, ὡς συ-
 κῆν (59) ἐν ἐρήμῳ εὗρον τὸν Ἰσραήλ, καὶ ὡς βάγα
 μίαν (60) ἢ δευτέραν ὄριμον ἐν ἀώρῳ τῷ βότρου,
 εὐλογίαν μὲν Κυρίου τετηρημένην, καὶ ἀπαρχὴν καθ-
 ιερωμένην, πλὴν ὀλίγην ἔτι καὶ σπάνιον, καὶ οὐ
 πληροῦσαν στόμα ἔσθοντος (61)· καὶ ὡς σημαίαν ἐπὶ
 βουνοῦ, καὶ ὡς ἰστὸν ἐπὶ δρους, ἢ εἰ τι ἄλλο τῶν
 μοναδικῶν τε καὶ οὐ πλεοσι θεωρουμένων. Ταῦτα
 μὲν τὰ τῆς προτέρας πενίας καὶ κατηφείας.

E. Ἄφ' οὗ δὲ ὁ πτωχίζων καὶ πλουτίζων Θεὸς, ὁ
 θανατῶν καὶ ζωγονῶν, ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετα-
 σκευάζων μόνῳ τῷ βούλεσθαι, ὁ ποιῶν ἐκ μὲν νυκτὸς
 ἡμέραν, ἐκ δὲ χειμῶνος ἔαρ, ἐκ δὲ ζάλης γαλήνην,
 ἐκ δὲ αὐχμῶν ἐπομβρίαν· καὶ τοῦτο δι' ἐνὸς δικαίου
 πολλάκις εὐχὴν ἐπὶ πολὺ διωχθέντος· ὁ ἀναλαμβάνων
 πράεις εἰς ὕψος, καὶ ταπεινῶν ἀμαρτωλοῦς ἕως γῆς,
 ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν (62) εἶπεν· *Ἴδων εἶδον τὴν κά-
 κωσιν τοῦ Ἰσραήλ* (63)· καὶ οὐ μὴ προσθῶσιν ἔτι
 τῷ πλητῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ ταιλαιπωρεῖν· καὶ εἰπὼν,
 ἐπεσκέψατο, καὶ ἐπισκεψάμενος ἔσωσε, καὶ ἐξήγαγε,
 τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν χειρὶ κραταιῷ (64), καὶ ἐν βρα-
 χίῳ ὑψηλῷ ἐν χειρὶ Μωσῆ καὶ Ἀαρῶν (65) τῶν
 ἐκλεκτῶν αὐτοῦ. Τί γίνεται, καὶ τί θαυματουργεῖται;
 Ἄ βίβλοι καὶ μνήμαι φέρουσιν. Ἐκτὸς γὰρ τῶν
 κατὰ τὴν ὁδὸν θαυμασιῶν, καὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης
 βομῆσεως, ἔν' εἶπω τι συντομώτατον, Ἰωσήφ εἰς
 Αἴγυπτον εἶς, καὶ μυριάδες ἐξήχοντα μετ' ὀλίγον (66)
 ἐξ Αἰγύπτου. Τί τούτου θαυμασιώτερον, ἢ μείζον τῆς
 τοῦ Θεοῦ μεγαλονοίας τεκμήριον, ὅταν ἐκ τῶν ἀπό-
 ρων θέλῃ πόρον δοῦναι τοῖς πράγμασι; καὶ γῆ τῆς
 ἐπαγγελίας κληροδοτεῖται δι' ἐνὸς μισηθέντος, καὶ ὁ
 πρᾶθεις ἔθνη μεθίστησι, καὶ εἰς ἔθνος καθίσταται
 μέγα, καὶ ἡ μικρὰ παραφυσὶς ἐκείνη, ἀμπελος εὐ-
 κληματοῦσα γίνεται, καὶ τοσαύτη, ὡς ἐπεμβαίνειν
 μὲν ποταμοῖς, ἐκτείνεσθαι δὲ μέχρι θαλάσσης, ἐξ
 ὄρων (67) εἰς ὄρια πλατυνομένην (68), καλύπτειν δὲ

⁵⁶ Psal. cxxviii, 6 seqq. ⁵⁷ Mich. vii, 1. ⁵⁸ Ose. ix, 10. ⁵⁹ Isa. lxxv, 8. ⁶⁰ Isa. xxx, 17. ⁶¹ I Reg. ii, 6. ⁶² Amos v, 8. ⁶³ III Reg. xviii, 45. ⁶⁴ Psal. cxlvi, 6. ⁶⁵ Exod. iii, 7. ⁶⁶ Psal. cxxxv, 11; lxxvi, 21. ⁶⁷ Gen. xxxvii, 28. ⁶⁸ Exod. xii, 37.

(56) Τοῦ θερίζοντος. Sic codd. In Par. ed., θρι-
 ζοντος.

(57) Γεωργουμένων. In nonnullis, γεωργούμεναι.

(58) Καλάμη. Reg. bm, καλάμη.

(59) Ὡς συκῆ. Tres Regg., Or. 2, etc., ὡς σκο-
 πόν, εἰ ut scopum. Ose. ix, 10: ὡς σκοπὸν ἐν
 συκῇ πρώιμον: εἰ ut scopum in sicu temporaneum.

(60) Βάγα μίαν. Sic plerique codd. Reg. bm,
 βῶγα μίαν. In Isa. lxxv, 8: Ὅν τρόπον εὑρεθήσεται
 ἡ βῶξ ἐν τῷ βότρου: εἰ Quomodo invenietur acium
 in botro. In ed. conjunctim, βαραμίαν.

(61) Ἐσθοντος. In nonnullis, ἐσθιοντος.

(62) Αὐτόν. Duo Regg., quatuor Colb. et Or. 2,

ἐαυτόν. Mox, εἶπεν. iteg. hm, εἰπὼν.

(63) Τοῦ Ἰσραήλ. Or. 2, τοῦ λαοῦ μου, εἰ populi
 mei.

(64) Κραταιῷ. Coisl. 2 et Or. 2, κραταῖα.

(65) Ἐν χειρὶ Μωσῆ καὶ Ἀαρῶν. Schol.: Ἐαυ-
 τὸν αἰνίττεται καὶ μέγαν Βασιλεῖον· εἰ Significat
 seipsum et magnam Basilium. Non probamus
 scholiastæ sententiam. Id certe alienissimum est a
 Gregorii mente.

(66) Μετ' ὀλίγον. Reg. bm, μετὰ μικρὸν.

(67) Ἐξ ὄρων, etc. Bill. εἰ a montibus ad
 montes.

(68) Πλατυνομένην. Tres Regg., πλατυνομένην.

δρη τῶ ὕψει τῆς δόξης, κέδριον δὲ ὑπεραίρεσθαι, καὶ ταῦτα τῶν τοῦ Θεοῦ ἄτινα δὴ τὰ δρη ταῦτα, καὶ ἔστινας τὰς κέδρους ὀποληπτέον.

ad fines dilatetur⁴¹, et gloriæ sublimitate montes edem cedros Dei quicunque tandem montes illi, et quæcunque cedri existimandæ sunt.

ς'. Τοιοῦτόν ποτε τοῦτο τὸ ποίμνιον, καὶ τοιοῦτον νῦν, οὕτως εὐεκτοῦν τε καὶ πλατυνόμενον· εἰ δὲ μῆπω τελείως (69), ἀλλ' εἰς τοῦτό γε ταῖς κατὰ μέρος (70) ἔδεῦον προσθήκαις· προφητεύω δὲ (71), ὅτι καὶ ἔδεῦσον. Τοῦτό μοι τὸ Πνεῦμα προλέγει τὸ ἅγιον, εἴ τι προφητικὸς ἔγω, καὶ βλέπων τὰ ἔμπροσθεν· καὶ ἅμα τοῖς προλαβοῦσιν ἔχω θαρρῆεῖν (72), καὶ λογισμῶ γινώσκειν, ὡς λόγου σύντροφος. Πολλὴ γὰρ παραδοξότερον, ἐξ ἐκείνου τοσαύτην γενέσθαι, ἢ τὴν νῦν οὖσαν εἰς ἄκρον προελθεῖν λαμπρότητος. Ἐξ οὗ γὰρ συνάγεσθαι ἤρξατο παρὰ τοῦ ζωογονούντος τοὺς νεκροὺς, ὅσα πρὸς ὅσα, καὶ ἀρμονία πρὸς ἀρμονίαν, καὶ τοῖς ξηροῖς (73) ἐδόθη Πνεῦμα ζωῆς καὶ παλιγγενεσίας, πᾶσαν, εὐ οἶδα, πληρωθῆναι δεῖ τὴν ἀνάστασιν· ὥστε μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παρασκευάζοντες· μηδὲ σικίαν κρατοῦντες, ἢ ἐν ὕπνῳ ἐξεγειρομένων (74), ἢ ἀβρὰς διαπνεούσας, ἢ νηὶς ἔχη καθ' ὕδατος, ἔχειν τι νομιζέτωσαν. Ὀλολυζέτω (75) πῖνυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος. Τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευέσθωσαν, καὶ μανθανέτωσαν, ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός· οὐδὲ ἀνέξε-ται, μὴ ἐν ἐκστάσει διακόψαι κεφαλὰς δυναστῶν, ὡς ὁ Ἀμβρακίου φησιν, ἢ διακοπτομένη (76) θεότης, καὶ διαιρουμένη κακῶς εἰς τε τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον· ὡς ἂν μάλιστα καὶ θεότης ὀβριθεῖη καταγομένη, καὶ βαρηθεῖη κτίσις ὁμοτιμία θεότητος.

præest, et quod subest; ut sic maxime, et Deitas contumelia afficiatur, in creaturarum ordinem redacta, et res creatæ graventur, Deitati honore adæquatæ.

Ζ'. Δοκῶ μοι κάκεινις ἀκούειν τῆς φωνῆς, παρὰ τοῦ συνάγοντος τοὺς συντετριμμένους, καὶ τοὺς πεπισμένους εἰσδεχομένου· Πλάτνονον τὰ σχοινοῖσματά σου ἐτι· ἐκπέτασον εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερά· πῆξον, τῶν ἀβλαίων μὴ φείσῃ. Ἐγὼ παραδέδωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σοι. Ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέφ αἰωνίῳ δοξάσω σε. Μείζον τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας, ὡπὲρ τὸ μέτρον τῆς παιδαγωγίας. Ἐκεῖνα, διὰ τὴν πονηρίαν· ταῦτα, διὰ τὴν Τριάδα (77) προσκυνουμένην. Ἐκεῖνα, διὰ τὴν κάθαρσιν· ταῦτα, διὰ τὴν ἐμὴν δόξαν· ὅς Δοξάζω τοὺς δοξάζοντας, καὶ παραζηλῶ τοὺς παραζηλοῦντας. Ἰδοὺ ταῦτα ἐσφραγίσται παρ' ἐμοί, καὶ οὗτος ἔλντος νόμος ἀντιμετρήσεως. Σὺ δὲ μοι περιεῖχου τῶν τοίχων, καὶ τῶν πλακῶν, καὶ τῆς κε-

A pago vinea lata et palmitibus abundans efficitur, in eamque magnitudinem evadit, ut et supra fluvios ascendat, et usque ad mare extendatur, et a finibus operiat, et cedrorum magnitudinem superet, et quicunque cedri existimandæ sunt.

VI. Talis quondam hic greg erat, talisque rursum nunc, tamque succulentus, lateque se porrigens; ac si nondum perfectionem assecutus, ad eam tamen quotidianis incrementis progrediens, atque etiam, ut auguror, progressurus. Hoc mihi prædicit Spiritus sanctus, si quid vaticinandi arte valeo, futuraque prospicio. Ac simul ex iis, quæ præcesserunt, spem non dubiam concipio, atque ratiocinatione id percipio, utpote rationis alumnus. Multo enim mirabilius est, quod ex tantillo ad tantam magnitudinem pervenerit, quam ut ex eo statu, quo nunc est, ad summum splendoris gloriæque gradum provehatur. Posteaquam enim semel ab eo, qui mortuos 753 ad vitam revocat, ossa cum ossibus, et commissuræ cum commissuris jungi cœperunt, ac aridis ossibus Spiritus vitæ et regenerationis datus est⁴², resurrectionem perfecte expleri necesse est: ac proinde, qui exasperant, non exaltentur in semetipsis⁴³; nec umbram, aut somnium exsurgentium⁴⁴, aut auram perfiantem, aut navis vestigia aquis impressa tenentes, quidquam se habere existiment. *Uluet pinus, quia cecidit cedrus*⁴⁵. Ex aliorum malis documentum sibi capiant, ac discant, pauperem nequaquam in finem usque oblivioni fore⁴⁶; nec Divinitatem sese diutius cohibituram, quin procerum capita, ut *habuc* loquitur⁴⁷, cum stupore dissecet, utpote quæ ipsa quoque dissecta sit, et male divisa in id quod

VII. Quin illam quoque ejus, qui contritos colligit, et oppressos ad se recipit, vocem mihi audire videor: *Dilata adhuc locum funicularum tuorum: extende ad dextram et ad sinistram: fige, atris ne parcas*⁴⁸. Ego tradidi te, et ego auxiliabor tibi. In parva ira percussi te, in sempiterna autem misericordia glorificabo te. Major est mensura benignitatis, quam mensura correptionis. Priora illa, propter flagitia; hæc, propter Trinitatem adoratam. Illa, ob purgationem; hæc, ob gloriam meam; utpote qui *glorifico glorificantes me*⁴⁹, et ad iram provococantes me⁵⁰. *Ecce hæc signata sunt apud me*⁵¹, atque hæc remunerationis inviolabilis lex est. At tu parietes, et tabulas, et scite atque eleganter incisos lapides, et longas porticus et ambulacra avide complectebaris, atque

⁴¹ Psal. lxxxix, 19 seqq. ⁴² Ezech. xxxvii, 7, 10. ⁴³ Psal. lxxv, 7. ⁴⁴ Psal. lxxii, 20. ⁴⁵ Zach. xi, 2. ⁴⁶ Psal. ix, 19. ⁴⁷ Habac. iii, 13. ⁴⁸ Isa. liv, 2. ⁴⁹ 1 Reg. ii, 30. ⁵⁰ Deut. xxxii, 21. ⁵¹ ibid. 34.

(69) *Τελείως*. Duo Regg. et Or. 2, τελείως, «perfecte.»

(70) *Μέρος*. Savil., μικρόν, «parvis incrementis.»

(71) *Προφητεύω δέ*. Sic duo Regg., tres Colb., duo Coisl., etc. Sic legit Bill. In ed., καὶ προφητεύσω δέ.

(72) *Θαρρῆεῖν*. Regg. hm, ph, θαρσεῖν.

(73) *Τοῖς ξηροῖς*. «Aridis ossibus.» Sic Nicetas. Bill. : «siccis rebus.»

(74) *Ἐξεγειρομένων*. Sic Reg. hm, duo Coisl., Or. 2, Comb. Sic etiam legit Bill. In ed., ἐξαγερομένων, «congregantium.»

(75) *Ὀλολυζέτω*, etc. «Uluet pinus:» id est, urolapsis majoribus hæreticis, minores luceant.

(76) *Ἡ διακοπτομένη*. Sic duo Coisl. In ed., ἡ οιακοπτομένη.

(77) *Διὰ τὴν Τριάδα*, etc. «Propter Trinitatem adoratam,» id est, «propter Trinitatis cultum.»

auro fulgebatis, et collucebatis, illudque partim aquae instar spargebatis, partim quasi arenam aggererebatis; nimirum ignoratis, praestantioris esse fidem sub dio degentem, quam copiosam et magnificam impietatem, ac tres in nomine Domini congregatos⁷⁷, plures apud Deum censeris, quam multos divinitatem abnegantes. An tu universos etiam Chananzæos Abrahamo uni antepones⁷⁸? An Sodomitas uni Lot⁷⁹? An Madianitas Moysi⁸⁰? Peregrinis, inquam, his et hospitibus? Quid? An trecentos illos viros⁸¹, qui cum Gedeone lambeverunt; tot hominum millibus, qui terga verterunt, inferiores esse contendes? An Abrahamæ vernaculos⁸², numero haud **754** multo plures, multis illis regibus, atque innumerabilibus copiis, quas, quamvis ipsi pauci essent, persecuti tamen sunt atque fugaverunt? Illud autem quomodo intelligendum esse censes: Si fuerit numerus filiorum Israel ut arena maris, reliquiae salvæ fient⁸³? Quo item modo illud: Reliqui mihi septem millia virorum, qui non flexerunt genu ante Baal⁸⁴? Non est ita, non, inquam, ita est. Non in pluribus beneplacitum est Deo⁸⁵.

VIII. Tu quidem myriades numeras, at Deus eos, qui salutem consequuntur; tu infinitum pulverem, ego electionis vasa. Nihil enim apud Deum ita amplum et magnificum est, ut doctrina perpurgata, et anima veritatis dogmatibus instructa atque perfecta. Etenim Deo quidem, qui omnia creavit, et a quo omnia, et in quem omnia⁸⁶, nullum satis dignum munus offerri potest; non modo si unius hominis opus et divitiarum in eam rem impendantur, sed neque si, omnibus omnium hominum operibus et facultatibus in unum cumulatis, eum quispiam honore afficere velit. Nonne caelum et terram ego impleo? dicit Dominus⁸⁷. Et: Qualem domum edificabitis mihi? Aut quis locus requietis meae⁸⁸? Quoniam autem infra ipsius dignitatem nobis necessario subsistendum est, quod secundum est, pietatem a vobis postulo, communes illas apud me, ac æquales divitias quibus etiam fortasse splendidissimum quemque superabit, qui gravi inopia premitur, si animi magnitudine praestet. Voluntatis enim est hæc liberalitas et munificentia, non opum et copiarum. Accipiam quidem hæc quoque, ne dubitetis, de manibus vestris. Calcarea aulam meam non adjicietis, sed calcabunt eam pedes mansuetorum⁸⁹, qui recte atque sincere me agnoverunt, Verbumque meum Unigenitum, et Spiritum sanctum. Quousque montem sanctum meum hæreditate possidebitis? Quousque arca apud Philisthæos? Nunc autem aliquantulum adhuc in alienis luxu-

κομψευμένης ψηφίδος, και τῶν μακρῶν δρόμων και περιδρόμων, και χρυσῶ καταλάμπου και περιελάμπου, τὸν μὲν, ὡς ὕδωρ ἔσπειρες, τὸν δὲ, ὡς ἄμμον ἐθησαύριζες· ἀγνοῶν, ὅτι κρείσσων (78) ὑπαιθροῦς πίστις πολυτελοῦς ἀσεβείας, και πλείους Θεῶ τρεῖς συνηγμένοι ἐν ὀνόματι Κυρίου, πολλῶν μυριάδων (79) ἀρνούμενων θεότητα. Ἡ και τοὺς Χανααναίους ἀπαντας προτιμήσεις ἐνδὸς τοῦ Ἀβραάμ; ἢ και τοὺς (80) Σοδομίτας ἐνδὸς τοῦ Λῶτ; ἢ και Μαδιθηναίους Μωσέως, τῶν παροίκων και ξένων; Τί δαι τοὺς μετὰ Γεδεὼν τριακοσίους, τοὺς λάμφαντας ἀνδρικῶς (81), τῶν ἀποστραφεισῶν χιλιάδων (82); τί δαι τοὺς οἰκογενεῖς Ἀβραάμ, τοὺς μικρὸν ὑπὲρ τούτους τῶ ἀριθμῶ τῶν πολλῶν βασιλέων, και τῶν τοῦ στρατοῦ μυριάδων, ἄς, και περ δυντες ὀλίγοι, κατεδίωξαν και ἐτρέψαντο; ἐκεῖνο δὲ πῶς νοεῖς, ὅτι Ἐὰν γένηται ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος (83) τῆς θαλάσσης, τὸ καταλείμμα σωθήσεται; τί δαι τὰ Κατέλιπον ἐμαυτῶ ἑπτακισχιλλοὺς ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βαάλ; οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστίν. Οὐκ ἐν τοῖς πλελοισιν εὐδόκησεν ὁ Θεός.

Η'. Σὺ μὲν ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους· και σὺ μὲν τὸν ἀμέτρητον χοῦν, ἐγὼ δὲ τὰ σκευὴ τῆς ἐκλογῆς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω Θεῶ μεγαλοπρεπές ὡς λόγος κεκαθαρμένος, και ψυχὴ τελεία τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν. Ἄξιον μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶ τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότος, και παρ' οὗ τὰ πάντα, και εἰς ὃν τὰ πάντα, δοῦναι Θεῶ και προσενεγκεῖν· μὴ ὅτι μίαις χειρὸς ἔργον ἢ περιουσίας, ἀλλ' οὐδ' εἰ πᾶσαν τις τὴν ἐν ἀνθρώποις εὐπορίαν ἢ χεῖρα εἰς ἐν συνεγενῶν, τιμήσαι θελήσειεν. Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν ἐγὼ πλῆρω; λέγει Κύριος· και; Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε μοι; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; ἐπεὶ δὲ τῆς ἀξίας διαμαρτεῖν ἀναγκαῖον, ὃ δεύτερον ἐστίν, αἰτῶ παρ' ὑμῶν τὴν εὐσέβειαν, τὸν κοινὸν πλοῦτον ἐμοὶ και ὁμότιμον, ἐν ᾧ τυχὸν ὑπερβαλεῖται και τὸν λίαν λαμπρὸν ὃ πάνυ πένης, ἀν ἢ μεγαλόψυχος. Προαιρέσεως γὰρ, οὐκ εὐπορίας ἢ τοιαύτη φιλοτιμία. Λήψομαι μὲν (84) και ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, εὐ ἴσπε. Πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεθε, ἀλλὰ πατήσουσιν αὐτὴν πόδες πραέων, τῶν ἐπεγνωκότων ἐμὲ, και τὸν μονογενῆ μου Λόγον, και τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑγιῶς και γνησίως. Μέχρι τίνος κληρνομήσετε τὰ ἅγια τὸ ἅγιόν μου; μέχρι τίνος ἢ κιδωτὸς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις; Νῦν δὲ μικρὸν ἐτι ἐντρυφήσατε τοῖς ἀλλοτρίοις, και τοῦ βούλεσθαι ἀπολαύσατε. Ὅτι ὃν τρόπον ἐβουλεύσασθε τοῦ ἀπάσασθαι με, καγὼ ἀπάσομαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

⁷⁷ Matth. xviii, 20. ⁷⁸ Gen. xii, 6 sqq. ⁷⁹ Gen. xix, 1 sqq. ⁸⁰ Exod. ii, 15. ⁸¹ Judic. vii, 5. ⁸² Gen. xiv, 14. ⁸³ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁸⁴ III Reg. xix, 18; Rom. xi, 4. ⁸⁵ I Cor, i, 5. ⁸⁶ I Cor. viii, 6. ⁸⁷ Jer. xxiii, 24. ⁸⁸ Isa. lxvi, 1. ⁸⁹ Isa. xvi, 10; xxvi, 6.

(78) Κρείσσων. Or. 2, κρείσσων.
(79) Πολλῶν μυριάδων. Sic Reg. hm, quatuor Colb. et Par. Deest μυριάδων in ed.
(80) Τούς. Deest in quatuor Regg. et Or. 2.
(81) Ἀνδρικῶς. (Forti ac virili proposito.)

(82) Χιλιάδων. Sex Colb., μυριάδων.
(83) Ὡς ἡ ἄμμος. Or. 2, ὡσεὶ ἄμμος.
(84) Λήψομαι μὲν. In nonnullis, λήψομαι γάρ. Hæc accipiam. Adudit ad ecclesias, quas Agiani occupaverant

riate, ac libidinem vestram explete. Quemadmodum enim me repellendi consilium cepistis, sic ego quoque vos repellam, dicit Dominus omnipotens ⁶⁵.

Θ. Ταῦτα καὶ ἀκούειν λέγοντος ἐδόκουν, καὶ ποι-
οῦντος αἰσθάνεσθαι· καὶ ἔτι πρὸς τοῦτους, πρὸς μὲν
τὸν λαὸν βοῶντος, τὸν ἐξ ὀλίγου πολλὸν ἦδη, καὶ
συγκειμένον ἱκανῶς ἐκ διεσπαρμένου, καὶ ἐξ ἐλευ-
μένου (85) τυχόν καὶ ἐπίφθονον. Πορεύεσθε διὰ τῶν
πυλῶν μου, καὶ πλατύνεσθε. Μὴ διαπαντὸς δεῖ
κάμνειν ὑμᾶς ἐν σκηναῖς κατοικοῦντας, καὶ τοὺς
θλίβοντας ὑμᾶς ὑπερφυραίνεσθαι; Πρὸς δὲ τοὺς
ἐφραστῶτας ἀγγέλους (πέιθουμαι γὰρ ἄλλους ἄλλης
προστατεῖν Ἐκκλησίας, ὡς Ἰωάννης (86) διδάσκει
με διὰ τῆς ἀποκαλύψεως)· Ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ
μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαβρίψατε, ἵνα
μὴδὲν ἦ σκῶλον, μὴδὲ κώλυμα τῷ λαῷ τῆς θείας
οδοῦ καὶ εἰσόδου· νῦν μὲν ἐπὶ (87) τὰ χειροποίητα
μικρὸν δὲ ὑστερον ἐπὶ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰ
ἐκεῖσε Ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ τέλος οἶδα τῆς ἐνταῦθα
κακοπαθείας καὶ συντονίας τοῖς καλῶς ὀδεύουσιν.
Ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ ἅγιοι, λαὸς περιού-
σιος, βασιλείον ἱεράτευμα, σχολίσμα (88) Κυρίου τὸ
κράτιστον, ἀπὸ σταγόνης ποταμῆς ὕδατος, ἀπὸ σπινθή-
ρος λαμπρᾶς οὐράνιος (89), ἀπὸ κόκκου νάπτου (90)
δένδρον, πτηνῶν ἀνάπαυμα.

mini fortissimus, a gutta fluvius integer, a scintilla
pini grano arbor ⁷¹, avium requies.

Ι. Τούτους δωροφοροῦμεν ὑμῖν, ᾧ φίλοι ποιμέ-
νες (91), τοῦτους προσάγομεν, τοῦτους δεξιούμεθα
τοὺς ἡμετέρους φίλους, καὶ ξένους, καὶ συνεκδήμους.
Τούτων οὐδὲν κάλλιον προσενεγκεῖν εἰχομεν (92)
ὑμῖν, οὐδὲ λαμπρότερον, ὧν ἔχομεν τὸ μείζον ἐπιζη-
τήσαντες· ἴν' εἰδῆτε καὶ ξένους ἦντας ἡμᾶς καὶ οὐκ
ἐνδεεῖς· ἀλλὰ πτωχοὺς μὲν, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντας.
Ταῦτα εἰ μὲν μικρὰ καὶ οὐδενὸς ἀξία λόγου (93), πει-
σθῆναι βούλομαι, τίνα τὰ μείζω καὶ λόγου πλείονος.
Εἰ γὰρ τὸ πόλιν τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμῶν, γῆς καὶ
θαλάσσης ὅτι κράτιστον, ἐφάσ τε καὶ ἐσπερίου λη-
ξως ὄλον σύνδεσμον, εἰς ἣν τὰ πανταχόθεν ἄκρα συν-
τρέχει, καὶ ὅθεν ἀρχεται, ὡς ἀπὸ (94) ἐμπορίου κοι-
νοῦ τῆς πίστεως· εἰ τὸ ταύτην στηριζαί τε καὶ οθε-
νῶσαι (95) τοῖς ὑγαίνουσι λόγοις, τῶν οὐ μεγάλων,
καὶ ταῦτα, τοσαύταις δονουμένην γλώσσαις, καὶ οὕτω
πανταχόθεν, σχολῆ γ' ἂν ἄλλο τι φανεῖται μέγα καὶ
σπουδῆς ἀξίον. Εἰ δὲ τῶν ἐπαινουμένων (96) (δοτε τι
καὶ ἡμῖν τῆς ἐπὶ τοῦτοις φιλοτιμίας), καὶ αὐτοὶ με-
ρίδα τινὰ τοῖς ἀρωμένιοις τοῦτοις συνεισηγέχαμεν.

⁶⁵ Ose. iv, 6. ⁶⁶ Isa. LXII, 10. ⁶⁷ Apos. II, 1. ⁶⁸ Isa. LXII, 10; LVII, 14. ⁶⁹ Rom I, 6. ⁷⁰ I Petr. II, 9. ⁷¹ Math. XIII, 31. ⁷² II Cor. VI, 10.

(85) Ἐξ ἐλευμένου. In quibusdam, ἐξηλημένου.

(86) Ὡς Ἰωάννης. Angeli, de quibus loquitur Joannes, sunt episcopi.

(87) Νῦν μὲν ἐπὶ, etc. Tunc scilicet, ob edictum a Theodosio 10 Januarii 381 promulgatum, Catholici, pulsus hæreticis, Ecclesias occupabant.

(88) Σχολίσμα, etc. = Funiculus Domini fortissimus, id est, = pars, = seu = hæreditas Domini præstantissima. =

(89) Λαμπρὰς οὐράνιος. Nicetas exponit, πυρρός μέγας καὶ ἀέριος, = flamma ingens accensa et in acrem sublata. =

IX. Hæc, et loquentem audire, et facientem sen-
tire mihi videbar; atque insuper ad populum cla-
mantem, ad hunc, inquam, ex parvo magnum jam
et copiosum, et ex disperso satis jam coadunatum,
et ex miserabili fortassis invidiosum: **755** *Incedite
per portas meas, et dilatamini* ⁶⁶. An vos in perpetua
ærumna versari oportet, in tentoriis commorantes,
eosque, qui vos opprimunt, immodica lætitia ef-
ferri? Tum etiam ad angelos, quibus hujus urbis
cura commissa est, his verbis utentem (nec enim
mihi dubium est, quin alii aliarum Ecclesiarum
præsides ac patroni sint, quemadmodum in Apo-
calypsi Joannes me docet ⁶⁷): *Sternite etiam populo
meo, lapidesque e via projicite* ⁶⁸, ne quod offendi-
culum aut impedimentum existat quod divinum
populi mei iter atque ingressum remoretur, nunc
quidem ad manufacta templa, paulo post autem
ad supernam Jerusalem, atque illa Sancta sancto-
rum, quæ ærumnarum hujus vitæ contentionisque
animi finem esse scio, iis, qui rectum iter tenent.
Quo in numero vos quoque estis, vocati sanoti ⁶⁹,
populus eximius, regale sacerdotium ⁷⁰, funiculus Do-
mamma sublimis, et in cælum tendens, a sinua-

X. Hos vobis largimur, chari pastores, nos offe-
rimus, his amicos nostros et hospites ac peregrina-
tionis socios excipimus. His nihil pulchrius et illu-
strius habemus, quod vobis offeramus, cum id,
quod in bonis nostris præstantissimum est, exqui-
sissemus; ut intelligatis, nos, licet externos ac
peregrinos, inopia tamen minime laborare; verum
pauperes quidem esse, sed multos locupletare ⁷².
Quæ si parva nulloque in pretio habenda sunt,
lubens saue audierim quænam majora sint, atque
amplioris pretii. Etenim, si civitatem, orbis ocu-
lum, terra marique potentissimam, orientalis atque
occidua oræ velut nodum et vinculum, ad quam
extremi totius terræ fines concurrunt, et a qua,
velut a communi fidei emporio, incipiunt; si hanc,
inquam, civitatem salutifera doctrina fulcuisse ac
firmasse haud magnum atque amplum censeretur,
idque cum tot linguis omni ex parte agigaretur,
vix certe aliud quidquam magnum ac studio dignum
D videri poterit. Si autem præclarum ac laudabile

(90) Νάπτος. Reg. ph et Or. 2, σινάπτος.

(91) Ποιμένες. Gabr. et Bill. addunt, καὶ συμποι-
μένες, = et collegæ. =

(92) Εἰχομεν. Sic tres Regg., quatuor Colb. et Or. 2. In ed., ἔχομεν.

(93) Οὐδενὸς ἀξία λόγου. Sic plerique eodd. Deest ἀξία in ed.

(94) Ὡς ἀπὸ. Sic Reg. bm. Deest ἀπὸ in ed.

(95) Σθενώσαι. Duo Colb., Gabr., alique non-
nulli, ἐνδυναμῶσαι, = confortasse. =

(96) Ἐπαινουμένων. Reg. bm, Or. 1, Gabr.,
Comb. addunt, καὶ τιμωμένων.

existimandum est (līceat mihi quoque per vos nonnihil hoc nomine gloriari), aliquam ipsi quoque partem his, quæ videtis, contulimus.

XI. Tolle per circuitum oculos tuos, **756** et a vide, quisquis es, qui doctrinæ nostræ censuram facis. Vide textam hanc gloriæ coronam, pro mercenariis Ephraim, et corona contumeliæ⁷¹. Vide presbyterorum concilium, canitiæ et prudentiæ ornatorem, diaconorum modestiam, non procul ab eodem Spiritu remotorum, lectorum concinnitatem, plebis discendi studium, tam in viris, quam in feminis, virtutis honore paribus; ac rursus virorum, tam in philosophis, quam in simplicioribus, omnibus divinarum rerum sapientiæ præditis; tam in præfectis, quam in subditis, hic videlicet omnibus recte subjectis; tam in militibus, quam in nobilibus, ac studiosis et litteratis, omnibus Dei militibus, cætera quidem placidis et mansuetis, pro Spiritu autem bellicosis, omnibus superiorem senatum honore afficientibus (ad quem non vilis et abjecta littera, sed vivificans Spiritus aditum aperit), omnibus vere doctis et eruditis, ac Verbi cultoribus; tum etiam feminis, tam quæ in matrimonii jugo Deo magis quam carnī astrictæ sunt, quam quæ auptiarum expertes et liberæ, Deo sua omnia consecrarunt; ac denique tam in juvenibus, quam in senibus, quorum alii ad senectutem præclare gradiuntur, alii vim adhibentes ad comparandam immortalitatem, per meliores spes animo conceptas renovantur.

XII. Hujus coronæ (quod loquor, non secundum Dominam loquor, sed tamen loquar), textoribus nonnihil ipse quoque adjumenta sui. Horum quispiam sermonum quoque nostrorum opus est; non earum quos temere jactavimus, sed, quos amore complexi sumus; nec meretriciorum (ut quidam vos proscindens dixit, homo, et sermone, et moribus meretriciis), verum admodum etiam gravium et pudicarum. Horum quispiam mei quoque Spiritus fetus ac fructus est, quem admodum Spiritus eos, qui animam a corpore abduxerunt, gignere conseruit. Hujus rei non dubito quin candidissimos quosque vestrum testes habiturus sim, aut etiam omnes, quandoquidem labore nostro omnes exculi estis: et Trinitatis confessio, sola est merces, quam a vobis expeto. Non enim aliud quidquam quærimus, aut quæsimus. Virtutem enim mercedis sibi præter bonum ipsum proponens.

XIII. Vultis juvenilius aliquid adjiciamus? Videtisne adversarias linguas **757** mitescentes, atque eos, qui Divinitati bellum indixerunt, nihil jam barbarum nobis facessentes? Id quoque Spiritus, id quoque agriculturæ nostræ est. Non enim sine disciplina docemus, nec adversarios contumeliis et

⁷⁰ Isa. xxviii, 1.

(97) Τοῦ στεφάνου. Bas., τοὺς στεφάνους. Alludit Gregorius ad hæc verba Isaiaæ xxviii, 1: «Væ coronæ superbia ebriis Ephraim.»

(98) Τετιμημένων. Or. 2 et Comb., τετιμημένων, «ornatum.»

(99) Τάλλα. In Coisl. 4, τ' ἄλλα.

(1) Πνεύματος. Reg. bni, τοῦ Πνεύματος.

(2) Συνδεδεμένων. Sic nonnulli codd. In ed.,

IA'. Ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε, πᾶς ὁ τῶν ἐμῶν λόγων ἐξεταστής. Ἴδε τὸν στέφανον τὸν πλακέντα τῆς δόξης, ἀντὶ τῶν μισθωτῶν Ἐφραϊμ, καὶ τοῦ στεφάνου (97) τῆς ὕβρεως. Ἴδε πρεσβυτέρων συνέδριον, πολιᾶ καὶ συνέσει τετιμημένων (98), διακόνων εὐταξίαν, οὐ πρόβρω τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, ἀναγνωστῶν εὐκοσμίαν, λαοῦ φιλομάθειαν, ὅσον ἐν ἀνδράσιν, ὅσον ἐν γυναίξιν, τὴν ἀρετὴν ὁμοίμοις· καὶ ἀνδρῶν, ὅσον ἐν φιλοσόφοις, ὅσον ἐν ἀπλουστέροις, πᾶσι σοφοῖς τὰ θεῖα· ὅσον ἐν ἀρχουσιν, ὅσον ἐν ἀρχομένοις, ἐνταῦθα πᾶσι καλῶς ἀρχομένοις· ὅσον ἐν στρατιώταις, ὅσον ἐν εὐγενέσιν, ὅσον ἐν λόγοις καὶ περὶ λόγους, πᾶσι Θεοῦ στρατιώταις, ἡμέροις τάλλα (99), πολεμικοῖς ὑπὲρ Πνεύματος (1), πᾶσι τὴν ἄνω τιμῶσι σύγκλητον (εἰς ἣν οὐ τὸ γράμμα εἰσάγει τὸ περὶ, ἀλλὰ τὸ ζωοποιῶν Πνεῦμα), ἅπαντα λαοῖς ὡς ἀληθῶς, καὶ τοῦ ὄντως Λόγου θεραπευταῖς· καὶ γυναικῶν, ὅσον ὑπὸ ζυγόν, Θεῶ μᾶλλον ἢ σαρκὶ συνδεδεμένον (2), ὅσον ἄζυγον καὶ ἐλευθέρον, Θεῶ τὸ πᾶν καθιερωμένον· ὅσον ἐν νέοις, ὅσον ἐν γέροισιν, ὧν τὸ μὲν ἐπὶ γῆρας καλῶς ὀδεύει, τὸ δὲ βιάζεται μείναι ἀθάνατον, ταῖς κρείττοσι τῶν ἐπιπέθω ἀνακαινούμενον.

IB'. Τοῦτου τοῦ στεφάνου (ὁ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, λαλήσω δὲ ὁμῶς) ἀγάωτι συνεθαλόμην (3) τοῖς πλέκουσι. Τοῦτων τις καὶ τῶν ἐμῶν λόγων ἔργον, οὐχ οὐς ἐβρίψαμεν, ἀλλ' οὐς ἠγαπήσαμεν· οὐδὲ τῶν πορνικῶν, ὡς τις ἐφη διασύρων ἡμᾶς τῶν πόρνων καὶ λόγον καὶ τρόπον, ἀλλὰ καὶ λίαν σωφρόνων. Τοῦτων τις καὶ τοῦ ἐμοῦ Πνεύματος γέννημα καὶ καρπός, ὡς γεννᾶν οἶδε Πνεῦμα τοὺς ἀπανισταμένους σώματος (4). Μαρτυρήσουσιν (5), εὐοῖδ' ὅτι, καὶ ὁμῶν οἱ εὐγνώμονες, ἢ καὶ πάντες, ἐπεὶ καὶ πάντα; ἐγεωργήσαμεν· καὶ μισθός, ἢ ὁμολογία μόνη. Οὐ γὰρ ἄλλο τι ἐπιζητοῦμεν, ἢ ἐζητήσαμεν (6). Ἄμισθος γὰρ ἡ ἀρετὴ, ἵνα καὶ ἀρετὴ μείνη, πρὸς τὸ καλὸν μόνον βλέπουσα.

IG'. Βούλεσθε προσθῶμέν (7) τι καὶ νεανικώτερον; Ὅρατε τὰς ἐναντίας γλώσσας ἡμερουμένας, καὶ τοὺς θεότητι πολεμοῦντας ἡμῖν ἠσυχάζοντας; Καὶ τοῦτο τοῦ Πνεύματος, καὶ τοῦτο τῆς γεωργίας τῆς ἡμετέρας. Οὐ γὰρ ἀπαιδύτως παιδεύομεν, οὐδὲ ταῖς ὕβρεσι βάλλομεν, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί, μὴ τῷ

συνδεδεμένον.

(3) Συνεθαλόμην. Tillem., συνελατόμην.

(4) Σώματος. In quibusdam, τοῦ σώματος.

(5) Μαρτυρήσουσιν, εὐοῖδα. Sic plures codd.

Alii, μαρτυρήσωσιν. In pluribus etiam deest εὐ.

(6) Ἐζητήσαμεν. In nonnullis, ἐπεζητήσαμεν.

(7) Προσθώμεν. Reg. bni, προσθῶ.

λόγω μαχόμενοι, τοῖς δὲ λέγουσι, καὶ τὴν ἀσθενεῖαν ἄσθενος ὅτι τῶν λογισμῶν ταῖς ὑβρεσι συγκαλύπτοντες· ὡς περ τὰς σηπίας λόγος ἐμεῖν τὸ μέλαν πρὸ λαυθάνειν θηράσωσιν (8). Ἀλλὰ τὸ περὶ Χριστοῦ πολεμεῖν δεῖκνυμεν, ἐν τῷ μάχεσθαι κατὰ Χριστὸν, τὸν εἰρηνικὸν τε καὶ πρῶον, καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν βασιλεύσαντα. Οὕτε εἰρηνεύομεν κατὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὑφιέντες τι διὰ δόξαν ἐπεικειίας· οὐ γὰρ κακὸς τὸ καλὸν θηρεύομεν· καὶ εἰρηνεύομεν ἐν νόμῳ μαχόμενοι, καὶ εἰς τῶν ἡμετέρων ὄρων (9), καὶ κανόνων τοῦ Πνεύματος. Περὶ μὲν οὖν τούτων οὕτω γινώσκω, καὶ νόμον τιθῆμι πᾶσι τοῖς ψυχῶν οἰκονόμοις, καὶ τοῦ λόγου ταμίαις (10)· μήτε τῷ σκληρῷ τραχύνειν, μήτε τῷ ὑπεσταλμένῳ καταπαλεῖν· ἀλλ' εὐλόγους εἶναι περὶ τὸν λόγον, μηδετέρῳ τὸ μέτρον ὑπερβαίνοντας.

arbitris legem statuo; ut nec per durtiam hominum animos exasperent, nec per submissionem elatos et insolentes efficiant; sed ut prudentes et consulte in fidei causa se gerant, nec in horum alterutro mediocritatem excedant,

11. Δεῖ δὲ ἴσως ποθοῦσιν ὑμῖν καὶ τὸν τῆς πίστεως αὐτῆς ἐπιδειξασθαι λόγον, ἥ τις ποτὲ ἐστὶν ἢ καθ' ἡμᾶς. Ἐγὼ τε γὰρ ἀγιασθήσομαι τῷ συνεχεῖ τῆς μνήμης· ὃ τε λαὸς οὗτος ὀνήσεται, χαίρων, εἰπερ (11) ἄλλῃ τινι, τοῖς τοιοῦτοις λόγοις· καὶ ὑμεῖς ἐπιγνώσεσθε, εἰ μὴ μάτην φθονοῦμεθα (12), τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας, τοῖς μὲν ἀμιλλώμενοι, τοῖς δὲ φθάνοντες (13). Ὡς περ γὰρ τῶν βρυχίων (14) ὕδατων, τὰ μὲν ἐν βάθει κρύπτεται παντελῶς, τὰ δὲ παφλάζει στενωγορούμενα, καὶ τὴν ἐκρηξίν ὑπισχνεῖται μὲν οὕτω καὶ τῶν φιλοσοφούντων (15) περὶ Θεοῦ, ἵνα μὴ λέγω τοὺς παντελῶς ἀγνώμονας, οἱ μὲν πάντῃ κρύφιον καὶ λαυθάνουσαν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς (16) τὴν εὐσέβειαν· οἱ δὲ τῆς ὠδίνος ἐγγύς, ἥσοι τὸ μὲν ἀσεβὲς φευγουσι, τὸ δὲ εὐσεβὲς οὐ παρῆραῖζονται, εἴτε οἰκονομία τινὶ χρώμενοι περὶ τὸν λόγον, εἴτε δειλία πρὸς τοῦτο καταφεύγουσιν· ἀλλὰ τὴν μὲν διάνοιαν ὑγιαίνουσιν, ὡς φασι, τὸν λαὸν δὲ οὐχ ὑγιαίνουσιν, ὡς περ ἑαυτῶν οὐκ ἄλλων προστασίαν ἐγχειρισθέντες· οἱ δὲ καὶ δημοσιεύουσι τὸν θησαυρὸν, οὐ στέγοντες τὴν ὠδὴν τῆς εὐσεβείας, οὐδὲ τὸ μόνον σώζεσθαι σωτηρίαν νομίζοντες, εἰ μὴ καὶ ἄλλοις τὸ καλὸν ὑπερβλύσειεν. Μεθ' ὧν ἐγὼ ταυτοίμην, ἢ ὅτινες μετ' ἐμοῦ τὴν καλὴν τόλμαν τολμῶντες ὁμολογεῖν τὴν εὐσέβειαν.

commissos habeant; alii vero thesaurum quoque in medium proferunt, pietatis setum, parturientium insar, retinere nequeunt, nec, quod soli ipsi salutem consequantur, salutem existimantes, nisi

⁷¹ Matth. xi, 29. ⁷² Isa. liii, 4.

(8) Ἡ τῷ λαυθάνειν θηράσωσιν. « Aut ipsæ latendo venentur; » ac sic escam rapiant, cui ipsæ venatu insidiantur. Billius legit, τὸ λαυθάνειν, ac reddidit; « aut conspectum sui eis (piscatoribus) eripiant. »

(9) Ὁρων. Plures eodd., νόμων. In quibusdam, ὄρων, καὶ νόμων, καὶ κανόνων. « Intra limites, et leges, et regulas. »

(10) Λόγον ταμίαις. « Verbi ministris, » quibus erogandæ doctrinæ munus commissum est.

(11) Ἐλεπερ. Duo Regg. et tres Colb., ἤπερ.

(12) Φθονοῦμεθα. Reg. hm, ἐφθονοῦμεθα.

(13) Φθάνοντες. Or, 2, φθάνοντες.

(14) Βρυχίων. In quibusdam, ὑποβρυχίων.

(15) Φιλοσοφούντων. Hæc exponit Nicetas, quasi de omnibus in universum Christianis a Gregorio dicta. Verum de pastoribus ac præfectis ecclesiasticis tantum dicta esse liquido constat, et cuique legenti manifestum est.

(16) Ἐν ἑαυτοῖς. Sic permulti eodd. Deest ἐν ἑαυτοῖς.

XIV. Sed jam fortasse operæ pretium est ipsius quoque fidei doctrinam, quæcunque tandem illa apud nos est, cupientibus vobis indicare. Nam, et ipse per commemorationis assiduitatem sanctitate afficiat: et populus hic utilitatem consequetur, ex hujusmodi sermonibus, si qua alia ex re, mirificam voluptatem capiens: et vos agnoscetis, an non frustra nobis inuideatur, dum in manifestanda veritate, illos quidem æquare, alios vero antevertere contendimus. Quemadmodum enim subterraneæ aquæ, partim in imo prorsus occultantur; partim in angustias redactæ ebulliunt, atque eruptionem jamjam quidem auribus pollicentur, cæterum adhuc morantur; partim denique in altum erumpunt: ad eundem modum eorum, qui de Deo philosophantur (ut eos, qui omnino improbi ac perfidi sunt, missos faciam), alii abditam omnino atque occultam sibi ipsis pietatem habent; alii a partus doloribus non longe absunt, ii nimirum, qui impietatem **758** quidem fugiunt, sed pietatem libero atque intrepido animo minime prædicant, sive consilio quodam in fidei doctrina utentes, sive ob metum atque ignaviam eo confugientes; verum quidem et mente sani sunt, ut affirmant, cæterum plebis sanitati minime consulunt, perinde atque ipsi sese, non item alios, suæ curæ ac fidei

ἔχει, ἐν τε ὀνόμασι καὶ πράγμασιν (οἶδας ὁ μυθεῖς)· ἀρνησις δὲ ἀθείας, καὶ ὁμολογία θεότητος, καὶ οὕτω καταρτιζόμεθα· τὸ μὲν ἐν, τῇ οὐσίᾳ γινώσκοντες, καὶ τῷ ἀμεριστῷ τῆς προσκυνήσεως· τὰ δὲ τρία, ταῖς ὑποστάσεσιν, εἰκονομασίαις, ὅ τισι φίλον. Μηδὲ γὰρ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονεῖτωσαν, ὡσπερ ἐν (27) ὀνόμασι κειμένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι. Τί γὰρ φατε οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰσφέροντες; μὴ τρεῖς οὐσίας ὑπολαμβάνοντες τοῦτο λέγετε (28); Μέγα οἶδ', ὅτι βοήσετε κατὰ τῶν οὕτως ὑπειληφῶτων (29). Μίαν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν τῶν τριῶν δογματίζετε. Τί δαί οἱ τὰ πρόσωπα; μὴ ἐν, οἷον τι σύνθετον, ἀναπλάσσετε, καὶ τριπρόσωπον (30), ἢ ἀνθρωπόμορφον ὄλως; Ἄπαγε, καὶ ὑμεῖς ἀντιδοῦσθε, μηδὲ πρόσωπον, ὃ τί ποτέ ἐστιν, ἴδοι Θεοῦ, ὃς οὕτως ἔχει. Τί οὖν ἡμῖν αἱ ὑποστάσεις βούλονται, ἢ ὑμῖν τὰ (31) πρόσωπα; προσερχέσθαι γάρ. Τὸ τρία εἶναι τὰ διαιρούμενα, οὐ φύσει, ἀλλ' ἰδιότησιν. Ὑπέρευγε (32). Πῶς ἂν τινες συμφρονοῖεν (33) μᾶλλον καὶ τὸ αὐτὸ λέγοιεν, ἢ οὕτως ἔχοντες, κἂν ταῖς συλλαβαῖς διαφέρωσιν; Ὅρατε οἷος ἐγὼ διαλλαχῆς ὑμῖν, πρὸς τὸν νοῦν ἄγων ἀπὸ τοῦ γράμματος, ὡσπερ τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν. ἰγία esse, quæ dividantur, non naturis, sed proprietatibus. Optime. An fieri potest, ut quidam magis inter se concordent, atque idem dicant, quam cum ita sentiant, tametsi aliqui syllabis discrepent? Videte qualem vobis pacificatorem me præbeam; a littera ad mentem traducens, quemadmodum si quis Vetus Testamentum et Novum componat et conciliet.

17. Ἄλλ' ἐπανιτέον μοι πάλιν πρὸς (34) τὸν αὐτὸν λόγον. Τὸ μὲν οὖν ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκπορευτὸν λεγέσθω τε καὶ νοεῖσθω, εἰ τῷ φίλον δημιουργεῖν ὀνόματα· οὐ γὰρ δεῖσμεν, μὴ ποτε νοῆται (35) σωματικῶς τὰ ἀσώματα (36), ὅπερ δοκεῖ τοῖς ἐπηρεασταῖς (37) θεότητος. Κτίσμα δὲ, Θεοῦ μὲν λεγέσθω· μέγα γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο· Θεὸς δὲ, μηδαμῶς. Ἦ τότε δέξομαι κτίσμα εἶναι Θεόν, ὅταν κἀγὼ γένομαι κυρίως Θεός. Ἐχει γὰρ οὕτως. Εἰ μὲν Θεός, οὐ κτίσμα· μεθ' ἡμῶν γὰρ τὸ κτίσμα, τῶν οὐ Θεῶν. Εἰ κτίσμα δὲ, οὐ Θεός· ἤρξατο γὰρ χρονικῶς. Ὁ δὲ ἤρξατο, ἦν ὅτε οὐκ ἦν (38). Οὐ δὲ πρεσβύτερον τὸ οὐκ ἦν, τοῦτο οὐ κυρίως ἐν. Τὸ δὲ μὴ κυρίως ἐν, πῶς Θεός; Οὐτε οὖν κτίσμα τῶν τριῶν, οὐδὲ ἐν· οὔτε, ὃ τούτου χεῖρον, δι' ἐμὲ γενόμενον· ἵνα μὴ κτίσμα ἢ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ἀτιμότερον. Εἰ γὰρ ἐγὼ μὲν εἰς ὄξαν Θεοῦ, τοῦτο δὲ (39) δι' ἐμὲ (ἢ πυράγρα (40) διὰ τὴν ἄμαξαν, ἢ ὁ πρίων διὰ τὴν θύραν), νικῶ τῇ αἰτίᾳ. Ὅσπ γὰρ κτισμάτων Θεός

actum, ejusdem substantiæ et gloriæ; in quibus et baptismo sua perfectio constat, tam in nominibus, quam in rebus (hæc non ignoras, quisquis eo initiatus es); quippe quod impietatis abjuratio, et divinitatis confessio sit, atque ita perficimur; unum quidem, quoad essentiam ac divisionis omnis expertem adorationem, credentes; tria autem, quantum ad hypostases, sive personas, ut nonnulli malunt. Desinant enim, qui de his inter se contendunt, ineptire, perinde ac si fidei nostræ pietas in nominibus, non in rebus, consistat. Quid enim dicitis, qui tres hypostases assertis? An hoc eo dicitis, quod tres essentias existimetis? Non est apud me dubium, quin adversus eos, qui ita existimant, ingentem clamorem excitari sitis. Unam enim et eandem horum trium essentiam profitemini. Quid vos, qui personas dicitis? Num unum, velut quiddam compositum, animo fingitis, ac tres facies, aut humanam omnino formam habens? Absit! ipsi quoque inclamabitis, nec faciem quidem Dei, quæcunque tandem illa est, unquam ille videat, qui ita sentit. Quid igitur, ut interrogare pergam, vobis hypostases volunt, aut vobis personæ? Nimirum

760 XVII. Sed eo, unde digressi sumus, redeundum est. Ingenitus quidem, et genitus, et procedens, dicantur sane et intelligantur, si cui nomina fingere libeat: non enim verebimur, ne ea, quæ corpore carent, corporeo modo intelligantur, quemadmodum iis placet, qui Deitati calumniam inferunt. At creatura, Dei quidem dicatur; nam id quoque nobis amplum et honorificum est: Deus autem, nequaquam. Alioqui, tum Deum creaturam esse admittam, cum ipse quoque proprie Deus fuero. Sic enim se res habet. Si Deus est, creatura non est; creatura enim nobiscum est, qui dii non sumus. Si autem creatura est, utique Deus non est; temporis enim ratione ortum habuit. Quod autem ortum habuit, aliquando non erat. Quod vero in ea causa est, ut id, quod non erat, eo antiquius sit, hoc certe, proprie non est. Quod autem proprie non est, quo tandem modo Deus esse queat? Ergo nec auidquam horum trium creatura est; nec, quod

(27) Ὅσπερ ἐν. Sic duo Regg., duo Coisl., Or. 2, etc. In ed., ὡσπερ ἄν.

(28) Τοῦτο λέγετε. Sic plures Regg. et Colb., duo Coisl., Gabr. et Comb. Deest τοῦτο in ed.

(29) Ὑπειληφῶτων. Reg. bm, συνειληφῶτων.

(30) Τριπρόσωπον. « Tres facies habens. » Ludit Gregorius in æquivocatione Græci nominis, eo quod πρόσωπον Græcè faciem simul et personam significet.

(31) Ἡ ὑμῖν τὰ. Sic tres Regg. et duo Coisl. Sic etiam legit Billius. Deest ὑμῖν in ed.

(32) Ὑπέρευγε. Sic plures Regg. et Colb. duo Coisl., etc. In ed. divisim, ὑπὲρ εὐγε.

(33) Συμφρονοῖεν. Sic Reg. ph, quinque Colb., Coisl. 2, Bas., Comb. In ed., σωφρονοῖεν, « modeste

se gerant. »

(34) Πρὸς. Reg. bm, ἐπί.

(35) Νοῆται. In nonnullis, νοῆτε.

(36) Ἀσώματα. « Incorporea. » Sic duo Coisl., etc. Sic etiam legit Bill. et ita legendum ex Gregorii scopo. Mendose in ed., σώματα, « corpora, » vel, « ea quæ corpore constant. »

(37) Ἐπηρεασταῖς. Sic Reg. bm, etc. In ed., ἐπηρεασταῖς.

(38) Ἦν ὅτε οὐκ ἦν. « Erat cum non erat. » Ironice dictum.

(39) Τοῦτο δέ. Sic Reg. ph, Or. 2, etc. Deest δέ in ed.

(40) Πυράγρα. In nonnullis, περίγρα, cū verbo

eo deterius, propter me creatum est. Alioqui non modo creatura esset, sed etiam nobis abjectior atque contemptior. Nam si ego ad Dei gloriam conditus sum, hoc autem propter me (forceps utique propter curram efficitur, aut sera propter januam), sequitur profecto, ut respectu causæ sim superior. Quanto enim Deus rebus creatis est sublimior, tanto id, quod mea causa creatum est, me, qui propter Deum effectus sum, vilius atque ignobilius est.

XVIII. Propterea, Moabitibus quidem et Ammonitis nec aditus ad Ecclesiam Dei pateat, hoc est, dialecticis et impiis sermonibus, qui Dei generationem ac processionem, quæ nullis verbis explicari potest, curiosius scrutantes, adversus Divinitatem temere insurgunt; perinde scilicet, ac si ea, quæ vim omnem et facultatem verborum superant, ab ipsis solis percipi posse oporteat; vel omnino non esse, quoniam ipsi ea intellectu assequi nequeant. Nos autem Scripturæ divinæ vestigiis hærentes, atque obscura loca, quæ cæcipientibus molestiam exhibent, subnoventes, consertis manibus salutem retinebimus, priusque omnia audacter perferemus, quam ut adversus Deum temere atque arroganter aliquid aggrediamur. Et quidem Scripturæ testimonia aliis relinquemus, cum a multis jam sæpe litteris mandata, tum etiam a nobis haud perfunctorie et negligenter. Ac simul, mea quidem sententia, turpe admodum fuerit, nunc **761** earum rerum, quæ jampridem certo exploratæ sunt, argumenta colligere. Neque enim optimæ ordo est prius docere, ac postea discere; non dicam divina, et usque adeo magna et sublimia, sed ne aliud quidem quidquam parvum et contemnendum. Offendicula etiam e Scripturis objecta solvere, et explanare, non est præsentis temporis, sed majoris et perfectioris studii atque operæ, quam pro præsentis instituto. At fidei quidem nostræ doctrina, ut summatim complectar, talis est. Atque etiam hæc ipsa non eo commemoravi, ut cum adversariis confingerem (jam enim sæpe confliximus, etsi moderate); verum ut doctrinæ meæ formam vobis ostenderem, an non vestrorum dogmatum propugnator ego sim, atque adversus eosdem, et pro iisdem in acie stem.

XIX. Habetis, o viri, nostri in hanc urbem adventus æpologiam: quæ si quidem laudem meretur, Deo, et vobis, quorum accitu huc veni, gratiam habeo; sin autem spem vestram minus implervi, sic quoque gratiam habeo. Non enim omnino vituperanda est, ut mihi persuadeo, ac vobis id affirmantibus fidem haud abrogo. Nunquid populum hunc per avaritiam circumvenimus? Nunquid privatis utilitatibus consulimus, quemadmodum multos facere video? Nunquid Ecclesiam molestia affecimus? Alios quidem fortasse, quibus, cum se indicta causa vi-

περιγράφειν, «circuli figuram describere.» Instrumentum est quo utuntur plaustorum opifices.

(41) *Τοσοῦτον*. In quibusdam, *τοσοῦτω*.

(42) *Πάντα τολμῶντες πρότερον*. Non pauci eod., *πάν τολμῶντες πρότερον*. Bill.: «priusque in omnem audaciam prorumpemus.» Nicetas sic recte exponit: «Quodlibet periculum adire audentes, quaslibet ærumnas pati potius, quam adversus Deum aliquid arroganter dicere.»

(43) *Οὐδὲ ἄλλο*. In quibusdam, *οὔτε ἄλλο*.

(44) *Ἐκ τῆς Γραφῆς*. Regg. b, c, d, tres Colb. et Om. 2, *ἐκ τῶν Γραφῶν*.

(45) *Εἰ καὶ μετρίως*. Bill.: «etsi leviter et minus

ἸΗ'. *Ἄρος ταῦτα, Μοαβίταις μὲν καὶ Ἀμμωνίταις μὴδὲ εἰσιτητὸν εἰς Ἐκκλησίαν ἔσω Θεοῦ, λόγοις διαλεκτικοῖς τε καὶ κακοπράγμασι, οἳ γέννησιν Θεοῦ πολυπραγμονοῦντες, καὶ πρόβodon ἀρῆρητον, κατεξάνονται τολμηρῶς θεότητος· ὡς δέον, ἢ ἐφικτὰ μόνως εἶναι τὰ ὑπὲρ λόγον, ἢ μὴδὲ εἶναι, ὅτι μὴ αὐτοὶ κατελήφασιν. Ἡμεῖς δὲ ταῖς θεαίας Γραφαῖς ἐπόμενοι, καὶ τὰ ἐγκείμενα σκῶλα τὸς τυφλώτουςι λύοντες, τῆς σωτηρίας ἐξόμεθα, πάντα τολμῶντες πρότερον (42), ἢ κατὰ Θεοῦ τι νεανιεύεσθαι. Τὰς μὲν δὴ μαρτυρίας ἄλλοις παρήσομεν, πολλοῖς τε λογογραφηθείσας ἤδη πολλάκις, καὶ ἡμῖν οὐ παρέργως. Καὶ ἅμα λίαν αἰσχροὺν ἐμοὶ γοῦν, νῦν τὰς πίστει συλλέγειν τῶν πάλαι πεπιστευμένων. Τάξις γὰρ οὐκ ἀρίστη διδάσκειν πρότερον, εἶτα μαθάνειν, μὴ ὅτι τὰ θεία καὶ τηλικαῦτα τὸ μέγεθος, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο (43) τι τῶν μικρῶν καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίων. Καὶ τὰ ἐκ τῆς Γραφῆς (44) προσκόμματα λύειν καὶ διαρθροῦν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, σπουδῆς δὲ τελεωτέρας καὶ μεζόνος, ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν τῆς ὑποθέσεως. Ὁ δ' οὐ λόγος ἡμῶν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ περιλαβεῖν, ἔστιν οὗτος. Καὶ ταῦτα διήλθον, οὐχ ἵν' ἀγωνισμαὶ πρὸς τοὺς ἀντιθέτους (πολλάκις γὰρ ἤδη διηγωνισάμεθα, εἰ καὶ μετρίως [45]), ἀλλ' ἵν' ὁμῖν ἐπιδείξω τὸν χαρακτήρα τῶν ἐμῶν διδασκῶντων, εἰ μὴ τῶν ὑμετέρων ἐγὼ συναγωνιστής, καὶ κατὰ τῶν αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἰστάμενος.*

ΙΘ'. *Οὗτος ὁμῖν, ὦ ἄνδρες, ὁ τῆς ἐμῆς ἀπόλογος παρουσίας· εἰ μὲν ἐπαινετῶς ἔχων, τῷ Θεῷ χάρις, καὶ ὁμῖν τοῖς καλέσασιν· εἰ δὲ τῆς ἐλπίδος ἐνδείξετερον, καὶ οὕτω χάρις. Οὐ γὰρ πάντη ψεκτῶς, εὐ οἶδα, καὶ ὁμῖν οὐκ ἀπιστῶ λέγουσιν. Μὴ τι τὸν λαὸν τοῦτον ἐπλεονεκτήσαμεν; μὴ τι τῶν ἡμετέρων ψονομήσαμεν, ὃ τοὺς πολλοὺς ὀρῶ πάσχοντας; μὴ τι τὴν Ἐκκλησίαν παρελυπήσαμεν; Ἄλλους μὲν ἴσως, οἷς ἐρήμην ἡμᾶς (46) ἠρηκέναι νομίζουσι, τὸν ἡμέτερον ἀντεστήσαμεν λόγον· ὁμᾶς δὲ οὐδὲν, ὅσα ἐμαντῶ συνεπίσταται. Οὐ βούν ὁμῶν εἰλημ, φησὶ Σα-*

perfecte. Hanc interpretationem respuunt theologica orationes, in quibus Gregorius, non «leviter, et minus perfecte,» sed fortiter, moderate tamen, Patris, et Filii, et Spiritus sancti divinitatem adversus hæreticos asseruit.

(46) *Ὅς ἐρήμην ἡμᾶς*. Coisl. 2 et Bas., *ὅς ἐρήμην ὁμᾶς*. «Quibus nos causam dereliquisse existimantibus, nostrum opposuimus sermonem.» Comb. putat etiam legendum *ὁμᾶς*, et vertit: «Cum se deserto vadimonio, nullo scilicet ex vobis fidei causam suscipiente, victoriam adversarii vos obtinuisse arbitrentur.»

μωλή ὁ μέγας, πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως
 διαφερόμενος· οὐ ψυχῶν ἡμῶν ἐξέλασμα (47),
 μάρτυς Κύριος ἐν ἡμῖν· οὐ τὸ καὶ τὸ, πλείονα λέ-
 γων, ἵνα μὴ αὐτὸς ἀπαριθμῶμαι καθ' ἕκαστον· ἀλλὰ
 καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον τὴν ἱερωσύνην ἐφύλαξα. Εἰ δὲ
 δυναστείαν ἡγάπησα, ἢ θρόνων ὕψος, ἢ βασιλέων
 πατεῖν ἀύλας, μηδὲ ἄλλο τι λαμπρὸν ἔχοιμι, ἢ ῥίψαιμι
 κεκτημένος.

minimeque adulterinum sacerdotium custodiri. Quod
 dicitur sum, aut Imperatorum aulas calcare appeti,

Κ'. Τί οὖν ἐστὶν ὁ φημι; Οὐ γὰρ ἄμιθος ἐγὼ τῆς
 ἀρετῆς ἐργάτης, οὐδ' εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ἀφικό-
 μην. Δότε μοι τῶν πόνων μισθόν. Τίνα τοῦτον; Β
 Οὐχ ὅν ἂν τινες ὑπολάβοιεν τῶν πάντα ῥα-
 δίων· ἀλλ' ὅν ἐμοὶ ζητεῖν ἀσφαλές. Ἀναπαύσατε τῶν
 μακρῶν πόνων ἡμᾶς· αἰδέσθητε τὴν πολὴν ταύτην·
 τιμήσατε τὴν ξενιτείαν· ἄλλον ἀντεισαγάγετε, τὸν
 ὑπὲρ ἡμῶν (48) διωκόμενον, ὅστις καθαρὸς χεῖρας,
 ὅστις φωνῆν οὐκ ἀσύνετος, ὅστις ἱκανὸς τὰ πάντα
 ἡμῖν χαρίζεσθαι, καὶ συνδιαφέρειν τὰς ἐκκλησιαστι-
 κάς φροντίδας (49)· ἐπειδὴ τούτων (50) μάλιστα νῦν
 ὁ καιρὸς. Ἐμοὶ δὲ ὄρατε καὶ τὸ σῶμα ὡς ἔχει τοῦτο,
 καὶ χρόνῳ, καὶ νόσῳ, καὶ πόνῳ δαπανηθέν. Τί δεῖ
 γέροντος ἡμῖν δειλοῦ, καὶ ἀνάνδρου, καὶ καθ' ἑκάστην,
 ὡς εἰπεῖν, ἀποθνήσκοντος τὴν ἡμέραν, οὐ τῷ σώματι
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς φροντίσιν· ὅς μόλις καὶ ταῦτα
 ἡμῖν διαλέγομαι (51); Μὴ ἀπιστήσητε φωνῇ διδα-
 σκάλου· καὶ γὰρ οὐδὲ ἠπιστήσατε πώποτε. Κέκμηκα,
 τὴν ἐπιεικειαν ἐγκαλούμενος. Κέκμηκα, καὶ λόγῳ, C
 καὶ φθόνῳ μαχόμενος, καὶ πολεμίοις, καὶ ἡμετέροις.
 Οἱ μὲν τὰ στέρνα παλοῦσι, καὶ ἤττον ἐπιτυγχάνουσι·
 τὸ γὰρ προδῆλως ἐχθρὸν, εὐφύλακτον. Οἱ δὲ, τὰ νῦντα
 τηροῦσι, καὶ μᾶλλον εἰσι λυπηροί· τὸ γὰρ ἀνύποπτον,
 καιριώτερον. Εἰ δὲ καὶ κυβερνήτης (52) ἦν, καὶ τῶν
 λίαν ἐπιστημόνων· εἶτα πολλὴ μὲν ἦν περὶ ἡμᾶς ἡ
 θάλασσα (53), καὶ περὶ τὴν ναῦν ζέουσα· πολλὴ δὲ
 τῶν ἐμπλεόντων ἡ στάσις, ἄλλων περὶ ἄλλου ζυγο-
 μαχόντων, καὶ ἀντικτυπούντων ἀλλήλοις τε καὶ
 ταῖς κύμασι, πόσον ἀντέσχον ἂν ἐπὶ τῶν οἰάκων καθ-
 ἡμενος, ὥστε καὶ θαλάσση καὶ ταῖς ἐμπλέουσι μά-
 χεσθαι, καὶ διασώζειν ἀκινδύνως τὴν ναῦν ἐκ διπλοῦ
 τοῦ κλύδωνος; Ἐν γὰρ παντὶ τρόπῳ συναγωνιζόμε-
 νων, χαλεπὸν ἦν τὸ τῆς σωτηρίας, τούτων πῶς οἶόν
 τε ἀνταγωνιζομένων μὴ καταδύεσθαι;

atque ex duplici tempestate navem sine periculo
 eriperem? Quibus etenim omni ratione conniten-
 tibus et adjuvantibus, salutem tamen consequi difficile esset;

ΚΑ'. Τί ἄλλα δεῖ λέγειν; Ἀλλὰ πῶς οἶσω τὸν ἱερὸν
 τοῦτον (54) πόλεμον; Λεγέσθω γὰρ τις καὶ πόλεμος

⁷⁴ I Reg. xii, 2 sqq.

(47) Ἐξέλασμα. Sacrificium pro animabus in peccatum lapsis.

(48) Ἰμῶν. In nonnullis, ἡμῶν.

(49) Τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας. «Curas ecclesiasticas.» Hæc videntur ironice dicta. Unde Nicetas «pecuniarias curas» interpretatur.

(50) Τούτων. Reg. bm, τούτου.

(51) Διαλέγομαι. Hervag. φθέγγομαι.

cloriam adversum nos obtinuisse arbitrarentur, ser-
 monem nostrum objecimus: at vos nihil profecto,
 quantum quidem mihi conscius sum. Non bovem
 vestrum accepi, ait magnus Samuel, cum Israele
 propter regem contendens: non animarum vestra-
 rum piaculum, testis inter vos Deus⁷⁴: non hoc at-
 que aliud, plura commemorans, ne singulis enume-
 randis longius orationem producam; verum purum
 si principatus, aut sublimium thronorum studio du-
 ctus sum, nunquam aliud quidquam splendoris consequi mihi

XX. Quid igitur est, quod dico? Non enim gra-
 titus virtutis sum cultor, nec in eam virtutis ma-
 gnitudinem perveni. Laborum præmium mihi date.
 Quod tandem? Non quod nonnulli fortasse ex iis,
 qui ad quidvis suspicandum adducuntur, 762 exi-
 stimarint; sed quod mihi tuto postulare licet. Diu-
 turnis laboribus nos levate, ac recreate. Moveat vos
 hæc canities; sit apud vos honori nostra peregrina-
 tio. Alium subrogate, qui pro vobis vexetur, qui
 puris sit manibus, qui voce non inerudita, qui omni-
 bus in rebus vobis obsequi, curasque ecclesiasticas
 simul perferre possit; quandoquidem tales præser-
 tim hoc tempus flagitat. At mihi ceruicitis quo modo
 corpus etiam hoc se habeat, nimirum et tempore,
 et morbo, et labore confectum. Quid vobis timido et
 ignavo sene opus est, atque in dies singulos, ut ita
 loquar, non corpore tantum, sed etiam curis mo-
 riente? Qui vix hæc quoque ad vos loquor? Ne ma-
 gistri vocis fidem denegatis; neque enim unquam
 denegastis. Lassus sum, dum mihi toties mansue-
 tudo crimini vertitur. Lassus sum, dum, et cum
 sermone, et cum invidia, et cum hostibus, et cum
 nostris pugno. Illi pectora feriunt, et minus, quod cu-
 piunt, assequuntur; nam qui apertas inimicitias ge-
 rit, facile caveri potest. Hi autem terga observant,
 et magis molesti sunt; nam qui minime suspectus
 est, lethalius vulnus infert. Quod si etiam naucle-
 rus, et quidem peritissimus essem: atque hinc ef-
 fusum mare in nos sæviret, ac circum navem æstua-
 ret; hinc vero gravi seditione vectores laborarent,
 aliique de alia re contenderent, atque, et sibiipsis
 mutuo, et fluctibus obstreperent, quandiu tandem
 ipse obluclari possem ad gubernacula sedens, ut si-
 nul, et cum mari, et cum vectoribus pugnarem, D
 eriperem? Quibus etenim omni ratione conniten-

XXI. Quid alia commemorare atinet? Quo tan-
 dem modo sacrum hoc bellum feram? Dicatur enim

XXI. Quid alia commemorare atinet? Quo tan-
 dem modo sacrum hoc bellum feram? Dicatur enim

(52) Κυβερνήτης. Coisl. 2 addit, τις.

(53) Ἡ θάλασσα, etc. Per «mare,» intelligi pos-
 sunt hæreticorum impetus; per «navem,» Ecclesia;
 per «vectores,» partim populi, partim episcopi,
 oculibus omnibus valide restitit Gregorius.

(54) Τὸν ἱερὸν τοῦτον. Alludit ad bellum Pho-
 ænse, quod quidem, quia pro fano Delphico direpto
 et expilato gerebatur, «sacrum» est dictum. Istud

etiam quoddam bellum sacrum, quemadmodum et barbaricum. Quomodo hos adversis thronis insidentes, atque adversas in pascendo grege partes foventes connectam, atque in unum adducam, populamque simul cum ipsis abruptum, studiisque contrariis distractum; quemadmodum in iis hiatibus, qui ex terræ motibus **763** accidunt, vicinæ et propinquæ partes simul moveri solent; aut in pestiferis morbis famuli ac domestici simul abripiuntur, morbo nimirum ab aliis ad alios facile dimanante. Nec populum solum, sed etiam orbis terræ segmenta, eodem cum dissidentibus affectu commota, ita ut jam in duas contrarias partes Oriens et Occidens secreti atque divisi sint, nec jam minus animorum et voluntatum, quam finium segmenta esse videantur? Quousque enim hæc audientur, meus et tuus, antiquus et novus, facundior aut spiritualior, nobilior aut ignobilior, multitudine opulentior aut tenuior? ab aliis nomen ducerem.

XXII. Non fero circos vestros, et theatra, atque æmulum hunc tam in sumptribus, quam in animorum studiis, furorem. Equos transjungimus, contra jungimus, certatim fremimus, propemodum etiam aerem ipsum verberamus, ut illi, pulveremque in cælum tanquam insani jacimus; ac sub alienis personis contentiones nostras explemus, malique ambitionis et munificentiae arbitri efficimur, atque iniqui et absurdi rerum iudices. Iidem enim homines hodie pari nobiscum sacrorum fideique commercio communicantes, si ita nos duces et antistites nostri tulerint; cras contrariæ sedis et sententiæ sunt, si ventus reflaverit. Odium atque amicitiam nomina comitantur; nec, quod gravissimum est, apud eosdem auditores contraria loqui erubescimus; nec nobis ipsis constamus, cum subinde nos contentio immutet. Dicas Euripos quosdam esse, nunc exundantes, nunc reciproco fluctu subsidentes. Quemadmodum igitur si adolescentuli in medio foro luserent, turpe admodum esset, nobisque indignum, relictis nostris studiis, vitæque institutis, cum illis ludere (neque enim puerorum ludi senectutem decet); eodem modo nec si, aliis mutuo sese versantibus atque jactantibus, melius quiddam ipse quam vulgus sentiam, unus eorum esse malim, quam, ut sum, cum obscuritate liber. Ac præterea ita que-

Α ἱερὸς, ὡς περ καὶ (55) βαρβαρικὸς. Πῶς συνάψω, καὶ εἰς ἓν ἀγάγω τοὺς ἀντικαθεζομένους τούτους καὶ ἀντιποιμαίνοντας, καὶ τὸν (56) συναπεβρωγῶτα τούτους λαὸν καὶ ἀντίθετον ὡς περ ἐν τοῖς (57) χάσμασι τῶν σεισμῶν, τὰ γειτονοῦντα καὶ πλησιάζοντα ἢ ταῖς λοιμικαῖς νόσοις τοὺς θεραπευτὰς καὶ οἰκείους, ἄλλοις (58) ἀπ' ἄλλων διαθιδομένης εὐκόλως τῆς ἀβρωστίας ὁ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκουμένης τμήματα συμπεπονηθότα τοῖς στασιάζουσιν, ὥστε καὶ εἰς ἀντίπαλον μοῖραν ἀποκριθῆναι τότε Ἐφῶν καὶ τὸ Ἐσπεριον, καὶ κινδυνεύειν τῆς γνώμης οὐχ ἦττον ἢ τῶν περάτων ταῦτα γενέσθαι τμήματα; Μέχρι τίνος γὰρ ὁ ἐμὸς καὶ ὁ σὸς, καὶ ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος, ὁ λογώτερος ἢ ὁ πνευματικώτερος, ὁ εὐγενέστερος ἢ ὁ δυσγενέστερος, ὁ τῷ πλήθει πλουσιώτερος ἢ ὁ πενέστερος;

Β Αἰσχύνομαι τὸ γῆρας (59), ἄλλων καλούμενος, ὑπὸ Χριστοῦ σεσωσμένος.

Erubescerem canitiem meam, si, a Christo salvatus,

ΚΒ'. Οὐ φέρω τοὺς ἱππικούς ὄμιον, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὴν ἀντίβροπον ταύτην μανίαν ἔν τε δαπανήμασι καὶ σπουδάσμασι. Μεταζεύγνυμεν, ἀντιζεύγνυμεν, ἀντιφρουασόμεθα, μικροῦ καὶ τὸν ἀέρα παλομεν, ὡς περ ἐκεῖνοι, καὶ βάλλομεν κόνιν εἰς οὐρανόν, ὡς περ οἱ ἐξεστηχότες καὶ ὑπ' ἄλλοις προσώποις τὰς ἡμετέρας ἐκπληροῦμεν φιλονεικίας, κακοὶ (60) γινόμεθα τῆς φιλοτιμίας διαίτηται, καὶ κριταὶ (61) τῶν πραγμάτων ἀγνώμονες. Σήμερον σύνθρονοι (62) καὶ ὁμόδοχοι, ἂν οὕτω φέρωσιν ἡμᾶς οἱ ἄγοντες (63) αὐριον ἀντίθρονοι (64) καὶ ἀντίδοχοι, ἐὰν ἀντιπνεύσῃ τὸ πνεῦμα. Μετὰ τῆς ἐχθρας καὶ τῆς φιλίας (65), καὶ τὰ ὀνόματα καὶ, τὸ δεινότατον, οὐκ αἰσχυνόμεθα τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι τῶν ἐναντίων ἀκροαταῖς οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βεβήκαμεν, ἀλλοτε ἄλλους ποιούσης ἡμᾶς τῆς φιλονεικίας. Εὐρίπων μεταβολαὶ τινες, ἢ ἀμπώτιδες. Ὡς περ οὖν εἰ μειρακίων ἐν ἀγορᾷ παιζόντων ἐν μέσῳ καὶ παιζομένων, αἰσχρὸν ἂν ἦν λίαν καὶ οὐχ ἡμῶν, καταλιπόντας τὰς οἰκείας διατριβὰς, ἐκεῖνοις συμφέρεσθαι (οὐ γὰρ ὠρατον γῆρας, παιδῶν ἀθύρματα) οὕτως οὐδ' εἰ, φερόντων καὶ (66) φερόμενων τῶν ἄλλων, αὐτὸς τι βέλτιον τῶν πολλῶν γινώσκων, δεξιὰ μὴν ἂν ἐκείνων εἰς εἶναι μᾶλλον, ἢ ὅπερ εἶμι, μετὰ τῆς ἀφανίας (67) ἐλευθερος. Πρὸς γὰρ αὐ τοῖς ἄλλοις πάσχω τι καὶ τοιοῦτον, οὐ τὰ πολλὰ συμφέρομαι τοῖς πολλοῖς, οὐδὲ τὴν αὐτὴν βα-

autem « sacrum » est appellatum a Gregorio, quia D ab episcopis et sacerdotibus de rebus sacris et divinis committebatur.

(55) *Kal.* Deest in quatuor Regg. et Or. 2.

(56) *Tór.* Deest in Reg. bin.

(57) Ὡς περ ἐν τοῖς. Sic Reg. bin, tres Collb., Or. 2, etc. In ed., ὡς περ αὐτοῖς.

(58) Ἄλλοις. Hervag., ἄλλης.

(59) *Αἰσχύνομαι τὸ γῆρας*, etc. Bill. : « Senectutis me pudet, cum aliorum nomine censor, qui a Christo salutem accepi. » Percheimerus : « Pudet me honoris, si ab aliis nomen sortior, cum a Christo salvatus sim. » Videtur legisse, γέρας, « honor, præmium, » pro γῆρας, « senectus. »

(60) *Κακοὶ.* Or. 2, καὶ κακοί.

(61) *Κριταί.* Duo Collb., λογισταί.

(62) *Σύνθρονοι.* Eos intelligit, qui, vel episcopi, vel presbyteri in sacrario sedentes, una sacris cum proprio episcopo operam dabant.

(63) *Οἱ ἄγοντες.* Nicetas exponit, προεστηχότες, « superiores. » Qua voce imperatores maxime sunt intelligendi, qui, ut tradit idem Nicetas, sunt potissimum « ventus reflans, » quo inferiores, velut calamini, inflectantur.

(64) *Ἀντίθρονοι.* « Contrariæ sedis, » id est, qui studiis divisi, oppositos conventus cognunt.

(65) *Ἐχθρας καὶ τῆς φιλίας.* Id est, quemdam vel hæreticum vel orthodoxum nominamus, prout erga ipsum amore vel odio afflicimur.

(66) *Kal.* Reg. bin, ἢ.

(67) Ἀφανίας. Quatuor Regg. et Or. 2, ἀφανίας.

δίξειν ἀνέχομαι· θρασέως μὲν ἴσως καὶ ἀμαθῶς, ἅμα δ' οὖν ὄμως. Ἄνιψ με τὰ τῶν ἄλλων τερπνὰ, καὶ τέρπομαι τοῖς ἐτέρων ἀνιαροῖς. Ὅστε οὐκ ἂν θαυμάσαιμι οὐδὲ τοῦτο, εἰ καὶ δεθεῖην, ὡς δύσκλητος, καὶ ἀνοηταῖν δόξαιμι τοῖς πολλοῖς, ὅ τις (68) λέγεται τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφησάντων παθεῖν, ἐγκληθεὶς ὡς μανίαν τὴν σωφροσύνην, ὅτι διεγέλα τὰ πάντα, γέλωτος ὄρων ἀξία τὰ τοῖς πολλοῖς σπουδαζόμενα· ἧ καὶ γλεύκους νομισθεῖν εἶναι μεστός, ὡς ὕστερον οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ τῷ λαλεῖν γλώσσαις ἀγνοηθέντες, ὅτι Πνεύματος δύναμις ἦν, οὐ φρενῶν (69) ἔκστασις.

ut summo studio expeluntur: aut etiam musto plenus esse censear, ut postea Christi discipuli, cum linguis loquerentur; ignorante scilicet multitudine id

ΚΓ'. Σκοπεῖτε γὰρ καὶ ἡμῶν τὰ ἐγκλήματα. Τοσοῦτος χρόνος, φησὶν, ἐξ οὗ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγεις, μετὰ τῆς τοῦ καιροῦ ῥοπῆς, καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος ὁρμῆς, τοσοῦτο πράγματος· τί τῆς μεταβολῆς ἡμῖν ἐπεστήμνη; Πόσοι καθ' ἡμῶν ἔμπροσθεν γεγονόσιν ὄβρισταί; Τίδεινδ οὐ πεπόνθαμεν; Οὐχ ὄβρις; Οὐκ ἀπειλάς; Οὐ φυγὰς; Οὐ χρημάτων ἀρπαγὰς; Οὐ δημοῦσαι; Οὐ πρεσβυτέρων ἐμπρησμούς (70) θαλαττίους; Οὐ ναοὺς βεβηλωμένους (71) ἀγίων αἱμασι, καὶ γενομένους ἀντὶ ναῶν πολυάνδρια; Οὐ πρεσβυτέρων ἐπισκόπων, οἰκίωτερον δὲ πατριαρχῶν εἰπεῖν, σφαγὰς δημοσίας; Οὐ τὸ πάντα τόπον ἄβατον εἶναι τοῖς εὐσεβέσι μόνους; Οὐχ ὅτι ἂν εἶποι τις τῶν δεινῶν; Ἄν τί τοῖς πεποιηκόσιν ἀντιδεδώκαμεν, ἐπειδὴ τὸ ἐξεῖναι ποιεῖν εὐ ποιῶν ἀντεστράφη, καὶ παιδεῦν ἔδει τοὺς ὄβριστάς; Ἐὼ τὰλλα· τὰ δὲ ἡμέτερα, ἵνα μὴ τὰ σὰ λέγωμεν, οὐ δεδιώμεθα; Οὐχ ὄβρισμα; Οὐκ ἀπεληλάμεθα ἐκκλησιῶν, οἰκιῶν, ἐρήμων (72) αὐτῶν, τὸ δεινότατον; Οὐκ ἠνέγκαμεν δῆμον μαινόμενον; ὑπάρχους ὄβριζοντας; Βασιλέας ὄβριζομένους (73), καὶ μετὰ τῶν προσταγμάτων; Εἶτα τί; Γεγόναμεν ἰσχυρότεροι, καὶ διαπεφύγασι οἱ διώκοντες. Τοῦτο γὰρ· αὐτάρχης ἔμοι τιμωρία κατὰ τῶν ἀδικούντων (74), ἡ τοῦ ἀντιδρᾶν ἐξουσία. Τοῖς δὲ οὐχ οὕτω δοκεῖ· ἴαν γὰρ εἰσὶν ἐντελεῖς καὶ δίκαιοι περὶ τὴν ἀντιδοσιν· καὶ διὰ τοῦτο (75) ἀπαίτουσι τὰ τοῦ καιροῦ. Τίς ὑπαρχος, φησὶν, ἐζημίωται; Τίς δῆμος σεσωφρόνισται; Τίνες δῆμων ἀνάπτται; Τίνα φόβον ἡμῖν αὐτοῖς καὶ (76) πρὸς τὸ μέλλον ἐχαρισάμεθα;

765 potestas. At istis aliter videtur; perquam enim exacti ac justus sunt ad ulciscendum; atque idcirco ea, quæ temporis sunt, exigunt. Quis præfectus multatus est, inquit? Quis populus castigatus? Qui plebis inflammatores? Quem nostri terrorem adversariis in posterum injecimus?

⁷⁷ Act. II, 4 sqq.

(68) Ὁ τις. In nonnullis, ὡς τις. «Democritum» intelligit.

(69) Φρενῶν. Reg. bm, φρενός.

(70) Πρεσβυτέρων ἐμπρησμούς. Alludit ad 80 presbyteros, quos Valens imperator Nicomediæ navi impositos in medio mari crudeliter exussit.

(71) Βεβηλωμένους. Or. 2, βεβηλουμένους.

(72) Ἐρήμων. Plures Regg., plures Colb. et Or. 2 ἐρημιῶν.

(73) Βασιλέας ὄβριζομένους, etc. Hæc de Theodosio intelligit Nicetas. «Pertulimus,» inquit, «Valentem, qui adversus nos aliquid edixerat... Gravissimum autem et maxime calamitosum est

A dammodo afficior, ut non admodum mihi cum vulgo conveniat, nec eandem viam ingredi sustineam; rusticus id quidem fortasse atque imperitius, **764** sed tamen ita afficior. Ea, quæ aliis voluptatem gignunt, mihi molesta sunt: quæ autem aliis tristia et injucunda videntur, ea animum meum oblectant. Quocirca, ne hoc quidem mihi mirum fuerit, si vinculis etiam astringar, ut incommodus et morosus, ac plerisque desipere videar, quemadmodum ethnico cuidam philosopho accidit, cui prudentia quasi insaniam vitio vertebatur, quoniam omnia irridebat, risu videlicet ea digna esse perspicens, quæ a multis summo studio expeluntur: aut etiam musto plenus esse censear, ut postea Christi discipuli, cum linguis loquerentur; ignorante scilicet multitudine id

XXIII. Jam crimina quoque nostra, quæso, expendite. Tanto jam tempore, inquit, Ecclesiæ præes, temporis auxilio fultus, atque imperatoris favore, tanta re, ac tanti momenti. Ecquod mutationis signum nobis affulsit? Quot homines contumeliis nos prius affecerunt? Quid non acerbitatis passi sumus? An non injurias? An non minas? An non exsilia? An non pecuniarum direptiones? An non bonorum proscriptioes? An non presbyteri in medio mari combusti? An non templa sanctorum cruore contaminata, et ex templis in sepulcra immutata? An non publicas senum episcoporum, aut, ut aptiore verbo utar, patriarcharum cædes? An non illud, ut piis solis invius omnis locus esset? An non denique quidquid calamitatis ullis verbis quisquam consequi possit? Quorum quidnam iis, qui hæc fecerunt, rependimus? Quandoquidem versis, ut par erat, rerum vicibus, rependendi potestas nobis facta est, atque eos, a quibus per summam contumeliam vexati fuimus, castigari oportebat. Et, ut omissis aliis, nostra, ne dicam tua, commemoremus, nonne persecutionem passi sumus? Nonne contumeliis omnibus affecti? Nonne ecclesiis, domibus, et quod acerbis simum est, solitudinibus ipsis pulsi sumus? Nonne furentem populum tulimus? Contumeliosos præfectos? Imperatores simul cum edictis suis contumeliose spreto? Quid postea? Fortiores existimus, et persecutores nostri pœnam effugerunt. Ita sane est, inquam. Mihi enim adversus eos, qui injuriam D-intulerunt, satis gravis pœna est, referendæ injuriæ

ferre imperatorem contumelia affectum.) Et certe, Catholici ac Gregorius ipse, quamvis Theodosii ipsiusque edictorum auctoritate et patrocinio fuit, gravia tamen ac plurima mala ab hæreticis pertulerant.

(74) Ἀδικούντων. In quibusdam, ἀντιδίκων, «adversariorum.»

(75) Καὶ διὰ τοῦτο, etc. Quidam e Catholicis Gregorio objiciebant, quod, Theodosii favore protectus, acceptas ab hæreticis injurias non ulcisceretur.

(76) Καὶ. Reg. bm, xδν.

XXIV. Quin hæc quoque fortasse nobis exprobraverint (jam enim exprobrarunt); quod nec lauta et opipara mensa, nec magnifica veste utimur, nec splendide in publicum prodimus, nec eos, qui nos adeunt, graviter ac fastuose excipimus. Nesciebam scilicet, nobis cum consulibus, et præfectis, clarissimisque belli ducibus, qui tot opibus copiisque circumfluunt, ut, quo sua projiciant, non habeant, æmulationem et certamen esse; illudque oportere, ut et nobis, pauperum bonis ad luxum et delicias abutentibus, venter undique comprimatur, et necessaria in res superfluas effundantur, atque altaria ipsa ructibus nostris contaminentur. Nesciebam, nos equis insignibus et lascivis ferri, sellisque et curribus magnifice attolli, ac cum fastu et pompa deduci, velutque blanda manu demulceri oportere, atque omnes nobis, perinde ac belluis, de via decedere, et in utramque viæ partem scindi ac distrahi, aut etiam tantam præeuntium turbam esse, ut procul incessus noster magnificus appareat. Si hæc gravia vobis et acerba fuere, præterierunt: hanc injuriam mihi condonate. Antistitem alium, qui multitudini placeat, create: mihi autem date solitudinem, et rusticitatem, et Deum, cui soli etiam per tenuem victum cultumque placebimus. At grave est concionibus, et cœtibus, et publicis conventibus, et plausibus his, a quibus quasi penis in sublime ferimur, et familiaribus, et amicis, et honoribus, et urbis pulchritudine ac magnitudine, et hoc denique fulgore, qui eos, qui hæc intuentur, nec oculorum aciem intro collectam habent, circumfundit et illuminat, privari. Verum hoc mihi nimis grave fuerit, quam si diutius in tumultu versem, ac civilis vitæ turbis et fervoribus commaculer, atque ad vulgi mores meipsum inflectere necesse habeam. Non enim sacerdotes, sed rhetores quærun; nec animarum dispensatores, sed pecuniarum custodes; nec puros sacrificos, sed fortes ac robustos defensores. Non nihil eos excusabo: sic eos erudivimus, qui omnibus omnia efficiunt⁷⁶, haud scio utrum, ut omnes

XXV. Quid dicitis? Num vos his verbis permovemus, ac victoriam obtinimus? An potius ad vestros animos inflectendos validior nobis adhibenda est oratio? Vos ergo per Trinitatem ipsam, quam nos colimus, et vos colitis, per communem nostram spem, atque hujus populi coagulationem obtestor: hoc mihi beneficium date: cum precibus me dimittite: hoc mihi sit dimicationis præconium: missionis libellum mihi date, quemadmodum imperatores militibus solent; ac, si quidem vestra voluntas tulerit, cum fausto et præclaro elogio et testi-

⁷⁶ I Cor. ix, 22.

(77) *Τραπέζης φιλότιμον.* Familiaris Gregorio hæc ironia.

(78) *Ἐχουσι.* Reg. ph et Coisl. 1, ἔχουσι.

(79) *Πλήγουσι.* Dno Coisl. et Or. 2, πλήγουσι.

(80) *Κατατρύφωσι τῶν πτωχικῶν.* Coisl. 2, καὶ κατατρύφωσι τῶν ψυχικῶν, « spiritualibus bonis. »

(81) *Χαρίσασθε.* Or. 2, χαρίσασθαι.

(82) *Προστήσαθε.* In quibusdam, προστήσαθαι.

KA'. Τάχα δ' ἂν καὶ ταῦτα ἡμῖν δνεύσαιεν (καὶ γὰρ ὠνειδίκασι)· τὸ δὲ τῆς τραπέζης φιλότιμον(77), τὸ δὲ τῆς ἐσθῆτος αἰδέσιμον, αἱ δὲ πρόοδοι, τὸ δὲ σοβαρὸν πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας. Ἦγρόουν γάρ, ὅτι πρὸς ὑπάτους ἡμῖν καὶ ὑπάρχους ἡ ἄμιλλα, καὶ στρατηγῶν τοὺς εὐδοκίμωτάτους, οἱ μὴ ἔχουσιν(78), ὅποι τὰ ἑαυτῶν βίψουσι(79). Καὶ δεῖ περιστέναι μὲν ἡμῖν τὴν γαστέρα κατατρύφωσι τῶν πτωχικῶν(80), ὡς δὲ εἰς τὰ περιττὰ κεχοῆσθαι τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ τῶν θυσιαστηρίων κατερεύεσθαι. Ἴπποις δὲ φέρεσθαι τρυφεροῖς, καὶ δίφρων ὑπεραίρεσθαι περιλάμπρως, προπομπεύεσθαι τε καὶ περιπομπύεσθαι, καὶ πάντας ὑποχωρεῖν ἡμῖν, ὡσπερ θηρίοις, καὶ περισχίζεσθαι, ἢ καὶ πόρρωθεν εἶναι δῆλους ἐπερχομένων. Εἰ ταῦτα δεινὰ γέγονε, παρελήλυθε· χαρίσασθε(81) μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἄλλον προστήσασθε(82) τὸν ἀρέσοντα τοῖς πολλοῖς· ἐμοὶ δὲ ὄστε(83) τὴν ἐρημίαν, καὶ τὴν ἀγροικίαν, καὶ τὸν θεόν, ᾧ μόνῳ, καὶ διὰ τῆς εὐτελείας, ἀρέσομεν(84). Δεινὸν, εἰ στερησόμεθα λόγων, καὶ συλλόγων, καὶ πανηγύρεων, καὶ τῶν κρότων τούτων ὑφ' ὧν περούμεθα, καὶ οἰκείων, καὶ φίλων, καὶ τιμῶν, καὶ κάλλους πόλεως καὶ μεγέθους, καὶ τῆς πανταχόθεν περιλαμπύσης ἀστραπῆς(85) τοὺς πρὸς αὐτὰ βλεπόντας, ἀλλὰ μὴ εἰςω συννενευκότας· ἀλλ' οὕτω τοσοῦτον ὅσον(86) εἰ θαυρήσομαι καὶ χρανθήσομαι τοῖς ἐν μέσῳ ταραχῶσι καὶ βράσμασι, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς πολλοὺς μετακλίσεσιν. Οὐ γὰρ ζητοῦσιν ἱερεῖς, ἀλλὰ βήτορας· οὐδὲ ψυχῶν οἰκονόμους, ἀλλὰ χρημάτων φύλακας· οὐδὲ θύτας καθαρούς, ἀλλὰ προστατὰς ἰσχυρούς. Ἀπολογησομαι τι περὶ αὐτῶν· οὕτως ἡμεῖς αὐτοὺς ἐπαίδευσάμεν, οἱ πᾶσι πάντα γινόμεθα, οὐκ οἶδα πότερον, ἵνα σώσωμεν πάντας, ἢ ἀπωλέσωμεν.

KE'. Τί φατε; Πείσομεν ὑμᾶς τοῖς λόγοις τούτοις, καὶ νενικήκαμεν; Ἦ δεῖ καὶ στερρότερον λόγων ἡμῖν πρὸς τὸ πείθειν; Ναί, πρὸς τῆς Τριᾶδος αὐτῆς, ἣν πρεσβεύομεν καὶ πρεσβεύετε, πρὸς τῆς κοινῆς ἡμῶν ἐλπίδος, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ τοῦδε(87) συμπήξεως, ὅτε μοι τὴν χάριν ταύτην· μετὰ εὐχῶν ἡμεῖς ἀποπέμφατε· αὕτη γενέσθω μοι τῆς ἀθλήσεως ἢ ἀνάρρησις· ὅτε μοι(88) τὸ γράμμα τῆς ἀφέσεως. ὡσπερ τοῖς στρατιωτικοῖς· οἱ βασιλεῖς· καὶ, εἰ βούλεσθε, μετὰ δεξιᾶς τῆς μαρτυρίας, ἔν' ἔχω τὸ ἐπιτίμιον· εἰ δὲ μὴ, ὅπως βούλεσθε· οὐδὲν περὶ τούτου διοίσ-

(83) *Ἐμοὶ δὲ ὄστε.* Sic Coisl. 2, etc. Deest ὄστε in ed.

(84) *Ἀρέσομεν.* Reg. hm et Comab., ἀρέσομαι.

(85) *Ἀστραπῆς.* Regg. hm et ph addunt, καὶ φωτιζούσης, « coruscante fulgore. »

(86) *Ὅσον.* Deest in nonnullis codd.

(87) *Τοῦδε.* Coisl. 2 addit, ἡμῶν.

(88) *Μοι.* Deest in Reg. hm.

μαί, ἕως ἂν Θεὸς ἴδῃ (89) τὰ ἡμέτερα ὅπως ἂν ἐξη-
Γίνα οὖν ἀντεισάφομεν; Ὁφεται αὐτῷ Κύριος ποι-
μένα εἰς προστασίαν, ὡς πρόβατον εἶδεν εἰς ὀλοκάρ-
πωσιν. Ἐν τούτῳ (90) ἐπιζητῶ μόνον, τῶν φθονουμέ-
νων (91) ἔστω τις, μὴ τῶν ἐλεουμένων· μὴ τῶν πάν-
τα (92) πᾶσι χαρίζομένων, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ προσα-
κροῦσιν εἰδότην ὑπὲρ τοῦ βελτιότου· τὸ μὲν γὰρ ἐν-
ταῦθα ἡδιστον, τὸ δὲ ἐκεῖθεν λυσιτελεστάτον. Ὑμεῖς
μὲν οὖν τοὺς προπεμπτηρίους (95) ἡμῖν μελετήσατε
λόγους· ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀποδώσω τὸν συντακτήριον (94).
enim in praesens jucundissimum est; alterum in

ΚΖ'. Χαίροις, Ἀναστασία μοι τῆς εὐσεβείας ἐπι-
ώνυμε. Σὺ γὰρ τὸν λόγον ἡμῖν ἐξανέστησας ἐπι κατα-
φρονούμενον· τὸ τῆς κοινῆς νίκης χωρίον, ἢ νέα Ση-
λώμ (95), ἐν ἣ πρώτον τὴν σκηνὴν ἐπέξκαμεν, τεσσα-
ράκοντα ἔτη περιφερομένην (96) ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ πε-
ριβομένην (97). Σὺ τε ὁ μέγας ναὸς οὐρανοῦ καὶ πε-
ριβόητος, ἢ νέα κληρονομία (98), τὸ νῦν μέγας εἶναι
παρὰ τοῦ Λόγου λαβὼν (99), ὃν Ἰησοῦς πρότερον
ἔλαβεν, Ἰερουσαλὴμ πεποιθήκαμεν· ὑμεῖς τε ὅσοι μετὰ
τοῦ εὐθὺς τοῖς κάλλεσιν, ἄλλος ἄλλο τι τῆς πόλεως
μέρος διειληφότες, ὡσπερ σύνδεσμοί τινες καὶ τὸ
γαίτονον (1) οἰκείουμενοι· οὐς μετὰ τῆς ἀσθενείας
ταύτης, οὐχ ἡμεῖς, ἢ χάρις δὲ σὺν ἡμῖν ἐπλήρωσε
τοῖς ἀπεγνωσμένοις. Χαίρετε, ἀπόστολοι (2), ἢ καλὴ
μετοικία, οἱ ἐμοὶ διδάσκαλοι τῆς ἀθλήσεως, εἰ καὶ
μὴ πολλάκις ὑμῖν ἐπανηγύρισα, ἴσως τὸν τοῦ ὑμε-
τέρου Παύλου Σατᾶν (3) περιφέρων ἐν τῷ (4) σώματι
πρὸς τὸ συμπερὼν, δι' ὃν νῦν ὑμῶν ἀποικίζομαι.
Χαίρε μοι, ὡ καθέδρα, τὸ ἐπίφθονον ὕψος τοῦτο καὶ
ἐπικίνδυνον, ἀρχιερέων συνέδριον, ἱερέων αἰδοῖ καὶ
χρόνω τετιμημένον (5), ὅσον τε ἄλλο περὶ τὴν ἱερὰν
τράπεζαν λειτουργικὸν Θεοῦ, καὶ ἐγγίζον Θεῷ τῷ
ἐγγίζοντι. Χαίρετε, Ναζαθαίων (6) χοροστασίαι,
ψαλμωδῶν ἀρμονίαι, στάσεις πάννουχοι, παρθένων
αἰμώτης, γυναικῶν εὐκοσμία, χηρῶν, ὀρφανῶν συ-
στήματα, πτωχῶν ὀφθαλμοί, πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς
ἡμᾶς βλέποντες. Χαίρετε, οἰκοὶ φιλόξενοι (7) καὶ

⁷⁹ Jos. xviii, 1. ⁸⁰ I Cor. xv, 10. ⁸¹ II Cor. xii, 7.

(89) Θεὸς ἴδῃ. In quibusdam, εἶδῃ Θεός.

(90) Ἐν τούτῳ. «Hoc unum.» Sic Regg. et
Colb. plures, Coisl. 2, etc. In ed., Ἐν τούτῳ.

(91) Τῶν φθονουμένων, etc. Id est, «qui virtuti-
bus æmulationem, non autem vitiiis miserationem
provocet.»

(92) Μὴ τῶν πάντα. Sic quinque Regg. et Or. 2.
Deest τῶν in edit.

(95) Προπεμπτηρίους. Hi sunt sermones, quibus
hominem discedentem aut discessurum prosequi-
mur.

(94) Συντακτήριον. Sic sermo discedentis apel-
latur. Dicitur etiam ἀποχαιρετικὸς, ut qui extremum
vale dicit.

(95) Ἡ νέα Σηλώμ. Sic plerique codd. In ed.,
ἢ Σηλώμ. «aut Silo.»

(96) Περιφερομένην. Or. 2, φερομένην. Par., πε-
ριφρομένην.

(97) Καὶ περιβομένην. Deest in Or. 2.

(98) Νέα κληρονομία. «Nova hæreditas.» Intel-
ligitur magnum Sanctæ Sophiæ templum, quod per
multos annos ab hæreticis occupatum fuerat, quod-
que Theodosius non ita pridem Catholicis restituerat.

PATROL. GR. XXXVI.

A monio, ut honori meo consulatur; sin minus, ut-
cunque vobis collibuerit: nihil ea re altercabor,
quandiu Deus rerum nostrarum statum inspectabit.
Dicet aliquis: Quem igitur tibi substituemus? Vi-
debit sibi Dominus pastorem ad præfecturam, quem-
amodum ovem vidit ad holocaustum. Hoc unum
requiro, ut talis sit, qui æmulationem, non misera-
tionem provocet; qui non in omnibus rebus cunctis
obsequatur, sed qui in quibusdam etiam ob recti
studium in hominum offensionem incurrat. Alterum
posterum utilissimum. At vos quidem orationes dis-
cussu meo congruentes parate; ego autem his verbis extremum vos salutabo.

B XXVI. Vale, Anastasia, nomen a pietate habens.
Tu enim nobis fidei doctrinam, quæ adhuc con-
temptui erat, excitasti. Vale, inquam, communis
victoriæ sedes, nova Silo⁷⁹, in qua primum arcam
fiximus, quadraginta annis in deserto circumactam
incertisque sedibus vagantem. Vale tu quoque, o
magnum hoc et nobile templum, nova hæreditas,
quod magnitudinem, quam nunc habes, a Verbo
suscepisti, quodque nos, cum prius Jebus esses, Je-
rusalem effecimus. Valetate vos etiam, aliæ sacræ
ædes, huic dignitate proximæ, alia aliam quamdam
urbis partem complectentes, quasi vincula quædam
et compages, propinqua etiam loca connectentes;
quas cum hac corporis imbecillitate, non nos, sed
Dei gratia **767** nobiscum⁸⁰, qui pro perditis ac
desperatis habebamur, implevit. Valetate, apostoli,
præclara colonia, certaminis mei magistri, etsi mi-
nus sæpe festa vestra celebravi, fortasse Pauli ves-
tri Satanam⁸¹ ad utilitatem meam in corpore cir-
cumferens, ob quem nunc a vobis abscedo. Vale,
cathedra, invidiosum hoc et periculosum fastigium,
pontificum concilium, sacerdotum non minus ma-
jestate quam ætate ornatum, et quicumque tandem
alii circa sacrosanctam mensam Deo ministratis,
atque ad appropinquantem Deum appropinquatis.
Valetate, Nazæorum chori, psalmodiarum concenius,
nocturnæ stationes, virginum sanctimonia, mulie-

(99) Τὸ νῦν μέγας εἶναι παρὰ τοῦ Λόγου λα-
βὼν. Bill. «Quod magnitudinem, quam nunc ha-
bes, ab orthodoxa doctrina suscepisti.» Hanc in-
terpretationem mutuatus est ex Niceta, qui hunc
locum sic exponit: Κυρίως μέγας ὑπάρχων, διὰ τὸν
λόγον τῆς ὀρθοδοξίας. Verum arbitramur rectius,
παρὰ τοῦ Λόγου, de «Verbo,» tum palam et libere
predicato, intelligi.

(1) Τὸ γαιτόνον. Comb., τὰ γαιτονούντα, «pro-
pinqua loca vobis adiungentes.»

(2) Ἀπόστολοι. Intelligit vel altare, vel templum
in quod Constantius imperator sanctorum Andreae,
Lucæ et Timothei reliquias transtulerat. Vide Till.
t. IX, p. 485.

(3) Σατᾶν. Nicetas exponit, σκόλοπα, «stimu-
lum.» Billius intelligit episcoporum invidiam, quæ
Gregorium excedere coegit.

(4) Ἐν τῷ. Sic sex Regg. et Par. Deest ἐν in ed.

(5) Τετιμημένων. Sic plures codd. In ed., τετιμη-
μένων.

(6) Ναζαθαίων. Quinque Regg., Or. 2 et Comb.,
Ναζιθαίων. «Monachos» intelligit.

(7) Οἰκοὶ φιλόξε. In quibusdam, οἰκοὶ φιλόπρωχοι

rum modestia, viduarum et orphanorum cœtus, A φιλόχριστοι, καὶ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας ἀντιλήπτορες. pauperum oculi, in Deum et in nos intuentes. Va- Καίρετε, τῶν ἐμῶν λόγων ἐρασταί, καὶ δρόμοι, καὶ λευκὸν (8), καὶ γραφίδες (9) φανεραὶ καὶ λαυθά- lete, domus hospitales et Christi amantes, infir- νουσαι, καὶ ἡ βιαζομένη κιγκλῖς, αὐτῆ τοῖς περὶ τὸν μά- mitatisque meæ adjutrices. Valete, sermonum meo- λόγον ὠβριζομένοις. Καίρετε, ὦ βασιλεῖς, καὶ βασι- rum amatores, et cursus, et concursiones, et styli, λεια, ὅσον τε περὶ τὸν βασιλεῖα θεραπευτικῶν καὶ οἰκίδιον· εἰ μὲν καὶ βασιλεῖ πιστὸν, οὐκ οἶδα· Θεῷ δὲ τὸ πλεῖον ἀπιστὸν (10). Κροτήσατε χεῖρας, ὅξυ βοήσατε, ἀρατε εἰς ὕψος τὸν ῥήτορα (11) ὑμῶν. Σε- στήσθηεν ὑμῖν ἡ πονηρὰ γλῶσσα καὶ ἄλλος· οὐ μὴν σιγήσεται παντάπασιν (12)· μαχήσεται γὰρ (13) διὰ χεῖρὸς καὶ μέλανος· τὸ δ' οὖν παρὸν σεσιγήκα- μεν.

XXVII. Vale, civitas magna, et Christi amore B KZ'. Καίρε, ὦ μεγαλόπολι καὶ φιλόχριστε (μαρτυ- prædita (vera enim testabor, etsi non secundum ρήσω γὰρ τάλθηθῃ, καὶ εἰ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ὀζήλος (14)· scientiam hic zelus est ⁸³; benigniores nos dis- πεποίηκε χρηστοτέρους ἡμᾶς ἢ διάζευξίς). Πρόσπιτε τῇ ἀληθείᾳ· μετασκευάζεσθε ὡς γοῦν· τιμήσατε Θεὸν (15), πλεόν τῆς συνθηθείας. Οὐχ ἡ μετὰθεσις τὸ αἰσχρὸν ἐχει, ἀλλ' ἡ τοῦ κακοῦ τήρησις τὴν ἀπ- ὠλειαν. Καίροις, Ἄνατολῇ καὶ Δύσει, ὑπὲρ ὧν, καὶ ὡφ' ὧν πολεμούμεθα· μάρτυς ὁ εἰρηνεύσων ὑμᾶς (16), ἀν ὀλίγοι μιμήσονται τὴν ἐμὴν ὑποχώρησιν. Οὐ γὰρ καὶ τὸν Θεὸν ἀπολοῦσιν οἱ τῶν θρόνων παραχωρήσαν- τες, ἀλλ' ἐξουσι τὴν ἀνω καθέδραν, ἡ πολὺ τούτων ἐστὶν ὑψηλότερα τε καὶ ἀσφαλεστέρα. Ἐπὶ πάνσι τῷ (17) καὶ πρὸ πάντων βοήσομαι· Καίρετε, ἄγγελοι, τῆσδε τῆς Ἐκκλησίας ἐφοροί, καὶ τῆς ἐμῆς παρουσίας καὶ ἐκδημίας, εἴπερ ἐν χειρὶ Θεοῦ τὰ ἡμέτερα. Καίρε μοι, ὦ Τριάς, τὸ ἐμὸν μελέτημα καὶ καλλώπισμα· καὶ σώζου τοῖσδε, καὶ σώζεις τοῦσδε, τὸν ἐμὸν λαὸν (ἐμὸς γὰρ, κἂν ἄλλως (18) οἰκονομώμεθα)· καὶ ἀγγέ- λοι (19) μοι διαπαντὸς ὑψουμένη, καὶ αὐξουμένη, καὶ λόγῳ, καὶ πολιτείᾳ. Τεκνία, φυλάσσοιτέ μοι τὴν παρακαταθήκην· μένησθέ μοι τῶν λιθασμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάν- των ὑμῶν. Ἀμήν.

⁸³ Rom. x, 2. ⁸⁴ 1 Tim. vi, 20. ⁸⁵ Coloss. iv, 18.

καὶ φιλόξενοι, « domus pauperum et hospitales. »

(8) *Συνδρομαί*. Reg. bm, *συνδρομαί*.

(9) *Γραφίδες*. « Styli, graphia, » non « calami, » ut vertit Bill., qui hisce temporibus nondum erant in usu; sed in cereis tabulis styli vel graphii ope scribebant.

(10) *Ἀπιστὸν*. Eunuchos significat, qui magna ex parte Ariano et Macedoniano errore infecti erant. Unde subjungit, ὅξυ βοήσατε, « acute clamate. »

(11) *Ῥήτορα*. Intelligit propugnatorem erroris.

(12) *Παντάπασιν*. Deest in nonnullis. In aliis, παντελῶς.

(13) *Γάρ*. Reg. ph addit, καὶ

(14) *Ζήλος* « Zelus » nimirum injurias ulciscendi.

(15) *Θεόν*. Regg. bm et ph, τὸν Θεόν.

(16) *Υμᾶς*. Sic plures Regg., Coisl. 2 et Or. 2. In ed., ἡμᾶς. Videtur hic Gregorius alludere ad schisma Antiochenæ Ecclesiæ, Meletii morte renovatum. Vide Monitum n. 1. Idcirco ait Theologus, « Orientem et Occidentem pacatos fore, si nonnulli secessionem suam imitentur. » Magna siquidem fuit inter præsules de hujus Ecclesiæ episcopatu contentio; ac demum, post Gregorii discessum, concilii Patres Flavianum Meletii loco in Antiochena sede collocarunt.

(17) *Πάνσι τῷ*. Deest τῷ in Reg. ph et Or. 2.

(18) *Ἄλλως*. Reg. bm, ἄλλος.

(19) *Ἀγγέλοι*. Reg. bm, ἀγγέλλοις.

769 MONITUM IN ORATIONEM XLIII.

I. Basilius Magnus, cujus virtutes ac pretiosa mors in hac funebri oratione celebrantur, jam, juxta probabiliorem sententiam, Cæsareæ obierat Kalendis Januarii anni 379. Interea Gregorius Constantinopolim, ut periclitanti fidei patrocinaretur, accitus, tunc debitum pietatis et amicitiae tributum tam charo capiti minime solvere potuit. Ut autem primum ex urbe Constantinopoli discedendi licentiam obtinuit, Nazianzum revertitur. « Non multo post, » ut optime observat doctissimus Tillemontius [20], « Cæsaream venit, » ut sacros amici cineres suis irrigaret lacrymis, ac publice ipsius laudes flebili oratione prosequeretur.

II. « Illustris est, inquit Billius [21], hæc oratio, ac princeps inter eas quæ in demonstrativo genere versantur. In ea enim, tanquam optimi artifices in pulcherrima materia, omnes ingenii et industriæ vires effudisse videtur, perspicuumque omnibus facere voluisse, quantas secum opes ex Ægypto ad terram sanctam deportasset. » Hanc eruditissimi viri opinionem libenti animo amplectimur. Etenim, quoquo modo inspiciatur hæc oratio, cæteris nullatenus inferior reperietur. In ea quippe Basilii vitam, historica quidem, sed ornatissima serie percurrit Theologus. Undequaque nativos pietatis et eloquentiæ flores ita profuse spargit, ut simul, et amici tumulum exornare, et remotissimæ posteritati Basilii nomen consecrare videatur.

III. Cæterum, nullo modo culpandus Gregorius, si quasdam huic charitatis officio moras attulerit, cum, ut ipse loquitur (n. 2), « pulchre coacti, nec sine Dei numine forsitan peregre profecti, in veræ doctrinæ periclitantis negotio interim occupati fuerimus. » Quam excusationem ipsimet Basilio in celis probandam sibi pollicetur; quippe qui, cum nihil « nisi veritatem, nisi salutarem doctrinam spiraverit, » eam periclitantem defendi potius malit, quam se funebri oratione ab amico celebrari. Hinc non immerito censent eruditi, hanc orationem dictam fuisse post ipsius in Constantinopolitana sede abdicacionem, in celeberrima Cæsariensis ecclesiæ concione, mense Augusto vel Septembri anni 381.

(20) T. IX, p. 511.

(21) *Arg. hujus Or.*

ΛΟΓΟΣ ΜΓ'.

ORATIO XLIII^a.

Εἰς τὸν μέγαν (22) Βασιλείον, ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας, ἐπιτάφιός. A 770 Funebris oratio in laudem Basilii Magni Cæsareæ in Cappadociaepiscopi ^a.

A'. Ἐμελλεν ἄρα (23), πολλὰς ἡμῖν ὑποθέσεις τῶν λόγων ἀεὶ προτιθεῖς (24) ὁ μέγας Βασιλείος (καὶ γὰρ ἐφιλοτιμεῖτο τοῖς ἡμῖν λόγοις, ὡς οὕτω τοῖς ἑαυτοῦ τῶν πάντων οὐδεὶς), ἑαυτὸν νῦν ἡμῖν (25) προθήσειν, ὑπόθεσιν ἀγώνων μεγίστην τοῖς περὶ λόγους (26) ἐσπουδαχόσιν. Οἴμαι γὰρ, εἰ τις τῆς ἐν λόγοις δυνάμεως πείραν ποιούμενος, ἔπειτα πρὸς μέτρον κρίναι ταύτην θελήσειε, μίαν ἐκ πασῶν ὑποθεσῶν προσησάμενος, καθάπερ οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀρχετύπους πίνακας, ταύτην ἂν ὑφελὼν μόνην, ὡς λόγου κρείττονα, τῶν ἄλλων ἐλέσθαι τὴν πρώτην. Τοσοῦτον ἔργον ἢ τοῦ ἀνδρὸς εὐφημία, μὴ ὅτι γε ἡμῖν τοῖς πάλαι πᾶν τὸ φιλότιμον καταλύσασιν· ἀλλὰ καὶ οἷς βίος ἐστὶν ὁ λόγος, ἐν τούτῳ ἐσπουδαχόσι καὶ μόνον, ταῖς τοιαύταις (27) ἐνευδοκίμειν ὑποθέσεις. Ἐχω μὲν οὕτω

I. Hoc profecto supererat, ut, cum magus ille Basilius multa nobis orationum argumenta proposuisset (sic enim meis orationibus gloriabatur, ut nemo unquam omnium perinde suis), seipsum nunc nobis proponeret, argumentum certaminum omnium maximum, iis, qui litteris et eloquentiæ operam dederunt. Nam existimo, si quis suam in dicendo facultatem experiri, eamque postea velut ad normam exigere vellet, materiam unam ex omnibus sibi proponens, quemadmodum pictores eas tabulas, ex quibus exempla petunt, eum, hac sola submotâ, velut oratoriam omnem vim superante, cæterarum primam quamque delecturum. Tam arduum opus est hujus viri encomium, non nobis solum, qui jam olim omne gloriæ studium deposuimus; verum

^a Alias 20. Quæ autem 43 erat, nunc 44. — Habita Cæsareæ circa mensem Augustum vel Septembrem anni 381.

(22) *Εἰς τὸν μέγαν*, etc. Sic plures codices. in quibusdam, *εἰς τὸν ἅγιον*, etc. In aliis, sicut in editis, desunt τὸν μέγαν, εἰ, τὸν ἅγιον.

(23) *Ἐμελλεν ἄρα*. Ita prorsus Lucianus in philosophi Demonactis laudem exorsus: Ἐμελλεν ἄρα μηδὲ ὁ καθ' ἡμᾶς βίος, etc. Unde Muretus, penultimo variarum lectionum libro, ait: « Fortasse a vero non longe aberraturus sit, si quis sanctissimi

et eundemque eloquentissimum virum a summe impio, sed culto tamen ac polito scriptore aliquid sumpsisse credat. »

(24) *Προτιθεῖς*. Regg. a, c, d, *προθεῖς*.

(25) *Ἡμῖν*. Sic Regg. a, c, d, *ἡμ*, etc. Deest in edit.

(26) *Περὶ λόγους*. Pass., *περὶ λόγων*.

(27) *Ταῖς τοιαύταις*. In nonnullis, *τὸ τοιαύταις*.

etiam illis, quibus vita est oratio, quique etiam in A
id unum operam suam contulerunt, ut huiusmodi
argumentis, nominis sui famam celebrent. Hac de
re quidem sic existimo, et, ut mihi persuadeo, ad-
modum recte. Cæterum nescio, qua tandem alia in
re sermonibus uti queam, si nunc iis minime usus
fuero; aut quid ipse gratius facere possim, vel mihi,
vel iis qui virtutem laudibus efferunt, vel ipsis de-
nique sermonibus, quam si huius viri laudes prædi-
cem. Ita enim me primum ipse velut ære quodam
alieno utcunque liberavero. Debetur quippe, ut si
quid aliud, viris, cum cætera egregiis, tum in di-
cendo copiosis, oratio. Deinde, illos simul, et vol-
uptate afficiet hic sermo, et ad virtutis studium
exstimulabit. Quarum enim rerum laudes novi,
earum quoque haud dubie incrementa explorata
habeo; nec quidquam omnino est, quod non hac
ratione augeatur. Postremo, quod ad sermones
attinet, utrovis modo res præclare se habitura est.
Nam si ad ipsius dignitatem et meritum proprius
accesserint, vim suam et **771** facultatem ostendent; sin autem ab illius præstantia longe abfuerint
(quod omnino iis, qui eum laudare instituerint, accidere necesse est), re ipsa se succubuisse decla-
rabunt, eumque de cuius laudibus agitur, omnem
vim orationis superare.

II. Hæc quidem sunt, quæ me ad dicendum, et ad
suscipiendum hoc certamen impulerunt. Quod si
multo serius, quam tempus postulabat, ac post tot
alios, qui res illius privatim publiceque laudibus
ornarunt, ad hoc munus accessi, nemini mirum vi-
deatur. Verum ignoscat mihi, velim, divina anima,
mihique, et nunc, et ante veneranda. Quemadmo-
dum autem omnino, cum apud nos ageret, multa
mea errata pro amicitiae jure ac præstantiori lege
corrigebat (non enim dicere vereor, quod cunctis
esset lex et norma virtutis); sic nunc quoque su-
pra nos positus, facilem se mihi ac exorabilem
præhæbit. Ignoscat etiam, quaeso, quicunque ex
vobis ferventiores illius laudatores sunt; si qui ta-
men alii aliis ferventiores sunt, ac non potius om-
nes hac una in re, hoc est, in ipsius laude et præ-
dicatione, pares sumus. Non enim negligentia et
contemptu officium prætermisimus; absit enim, ut
aut virtutem, aut amicitiae officium usque adeo ne-
gligamus, nec quod hoc laudationis munus cuiquam
alii potius, quam nobis convenire arbitremur. Sed
primum, ut verum fatear, sermonem habere de-
treclabam, quemadmodum qui ad sacra accedunt,
priusquam vocem animumque perpurgassent.

(28) *Mάλλον ἢ*. Sic Regg. bm, ph, Pass., etc.
Deest ἢ in ed.

(29) *Ἀρετῆς*. Comb., τῆς ἀρετῆς.

(30) *Ὅρ γὰρ τοῦς ἐπαίτους*, etc. Obscura profe-
cto sententia. Hanc Nicetas sic exponit: « Quarum
rerum laudes celebrantur, eas quoque progressum
et incrementum accipere compertum habeo. In
nulla igitur re ex omnibus aliter accidit, quin in-
crementum, ex eo quod laudetur, accipiat. » Conji-
cimus Gregorium hic indicare, quod, quo magis
quidquam, sive virtus, sive vitium, sive alia res,
laudatur, eo magis ipsius amor et desiderium in
auditorum animis infigitur. Unde generatim dicen-
dum, quod quidquid laudatur, ipsa laudatione, in-
crementa accipere necesse sit.

(31) *Κρεῖττον*. Regg. a, c, d, sex Colb., Chrys.,
etc., κρεῖττω.

περὶ τούτων, καὶ, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, λίαν ὀρθῶς. Οὐκ
οἶδα δὲ, εἰς ὃ τι ἂν ἄλλο χρῆταιμην τοῖς λόγοις, μὴ
νῦν χρῆσάμενος· ἢ ὃ τί ποτ' ἂν μάλλον ἢ (28) ἑμαυτῶ
χαρισάιμην, ἢ τοῖς ἀρετῆς (29) ἐπαινέταις, ἢ τοῖς
λόγοις αὐτοῖς, ἢ τὸν ἄνδρα τοῦτον θαυμάσας. Ἐμοί
τε γὰρ ἔσται τοῦτο χρέος ἰκανῶς ἀφωσιωμένον. Χρέος
δὲ, εἴπερ ἄλλο τι, τοῖς ἀγαθοῖς τὰ τε ἄλλα καὶ περὶ
τὸν λόγον, ὁ λόγος. Ἐκεῖνοις θ' ἅμα μὲν ἡδονὴ γέ-
νοιτο, καὶ ἅμα παράκλησις εἰς ἀρετὴν, ὁ λόγος. Ὅν
γὰρ τοῦς ἐπαίτους (30) οἶδα, τούτων σαφῶς καὶ τὰς
ἐπιδόσεις· ἐπ' οὐδενὸς οὖν τῶν ἀπάντων, οὐκ ἔστιν
ἐφ' ὧν οὐχὶ τῶν ἀπάντων. Τοῖς τε λόγοις αὐτοῖς
ἀμφοτέρωθεν ἂν ἔχοι τὸ πρᾶγμα καλῶς. Εἰ μὲν
ἐγγυρς ἔλθοιεν τῆς ἀξίας, τὴν ἑαυτῶν ἐπιδεδειγμένους
δύναμιν· εἰ δὲ πλείστον ἀπολειφθεῖεν (ὃ πᾶσα πᾶθειν
B ἀνάγκη τοῖς ἐκεῖνον ἐγκωμιάζουσιν), ἔργῳ δεδηλω-
χόσι τὴν ἤτταν, καὶ τὸ κρεῖττον (31) ἢ κατὰ λόγου
δύναμιν εἶναι τὴν εὐφημούμενον.

Nam si ad ipsius dignitatem et meritum proprius
accesserint, vim suam et **771** facultatem ostendent; sin autem ab illius præstantia longe abfuerint
(quod omnino iis, qui eum laudare instituerint, accidere necesse est), re ipsa se succubuisse decla-
rabunt, eumque de cuius laudibus agitur, omnem
vim orationis superare.

B'. Ἄ μὲν οὖν πεποικημέ μοι τὸν λόγον, καὶ δι' ἃ
τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐνεστητάμην, ταυτά ἐστιν. Εἰ δὲ
τοσοῦτον ἀπήντηκα τοῦ καιροῦ δεύτερος, καὶ μετὰ
τοσοῦτους ἐπαινέτας, ἴδια τε καὶ δημοσίᾳ τὰ ἐκεῖνου
σεμνύοντας (32), μηδεὶς θαυμαζέτω. Ἀλλὰ συγγι-
νωσκέτω μὲν ἡ θεία ἢ ψυχὴ, καὶ πάντ' ἐμοὶ σεβα-
σμία καὶ νῦν καὶ πρότερον. Πάντως δὲ ὡς σὺν ἡμῖν
C ὢν, ἐπηνώρθου πολλὰ τῶν ἐμῶν, ὄρω τε φίλας καὶ
νόμφ κρεῖττονι (οὐ γὰρ ἀλοχύνομαι τοῦτο λέγειν,
ὅτι καὶ πᾶσι νόμος ἦν ἀρετῆς) οὕτω καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς
γενόμενος, συγγνώμων ἔσται τοῖς ἡμετέροις. Συγγι-
νωσκέτωσαν δὲ καὶ ὑμῶν ὅσοι θερμότεροι τοῦ ἀνδρός
ἐπαινέται· εἴπερ τὶς ἐστὶν ἄλλου (33) θερμότερος,
ἀλλὰ μὴ τοῦτο μόνον πάντες ὑμῶν τὴν τοῦ ἀν-
δρός εὐφημίαν. Οὐ γὰρ ὀλιγωρία (34) τὸ εἰκὸς ἐνελέ-
πομεν (35)· μὴ ποτε τοσοῦτον ἀμελήσασαιμεν (36), ἢ
ἀρετῆς, ἢ τοῦ φιλικοῦ καθήκοντος· οὐδὲ τῷ νομίζειν
ἄλλοις μάλλον ἡμῶν προσήκειν τὸν ἐπαινον. Ἀλλ' ὅ
πρῶτον μὲν ὠκνοῦν τὸν λόγον, εἰρήσεται γὰρ τάλη-
θῆς, ὡσπερ οἱ τοῖς ἱεροῖς (37) προσιόντες, πρὶν καθαρ-
θῆναι καὶ φωνὴν καὶ διάνοιαν. Ἐπειτα, οὐκ
D ἀγνοοῦντας μὲν, ὑπομνήσω δ' οὖν ὁμῶς, ὢν με-
ταξὺ (38) περὶ τὸν ἀληθῆ λόγον ἡσυχολήμεθα κινδου-
νεύοντα, καλῶς βιασθέντες, καὶ κατὰ θεὸν ἴσως ἐκ-

(32) *Σεμνύοντας*. Reg. a et Comb., σεμνύοντα-
τας.

(33) *Ἄλλου*. Comb., ἄλλος ἄλλου.

(34) *Ὀλιγωρία*. In quibusdam, ῥαθυμία.

(35) *Ἐνελέπομεν*. Sic Or. 2. In ed., ἐνελείπο-
μεν.

(36) *Ἀμελήσασαιμεν*. Reg. c, ἀμελησάιμην.

(37) *Οἱ τοῖς ἱεροῖς*. « Qui ad templa accedunt. »
Apud Orientales, ad sacramenta ædium porticus,
fontes et phialæ præsto erant, ut accedentes pos-
sent sordes extergere.

(38) *Ὅρ μεταξὺ*. Schol. Ἔοικε τὸν παρόντα λό-
γον, μετὰ τὸ κατελεῖν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως, ἐκδεδωχέναι· « Videtur hanc orationem, post-
quam Constantinopolim reliquit, edidisse. »

δημοι γεγονότες, καὶ οὐδ' ἀπὸ γνῶμης ἐκείνῳ τῷ A
γενναίῳ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆ, καὶ μηδὲν ἕτερον
ἀναπνεύσαντι, ὅτι μὴ λόγον εὐσεβῆ καὶ κόσμου παν-
τὸς σωτήριον. Τὰ γὰρ τοῦ σώματος ἰσως οὐδὲ θαρ-
βῆσαι χρὴ λέγειν ἀνδρὶ γενναίῳ καὶ ὑπὲρ τὸ σῶμα,
πρὶν ἐνθῆνδε μεταναστῆ (39), καὶ μηδὲν ἀξιοῦντι τῶν
τῆς ψυχῆς καλῶν ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ (40) παραβλάπτε-
σθαι. Τὰ μὲν δὴ τῆς ἀπολογίας ἐνταῦθα κείσθω. Καὶ
γὰρ οὐδὲ μακροτέρας οἶμαι ταύτης δεήσειν ἡμῖν,
πρὸς ἐκείνῳ γε ποιούμενοι τὸν λόγον (41), καὶ τοὺς
εἰδότας σαφῶς τὰ ἡμέτερα. Ἦδη δὲ πρὸς αὐτὴν ἡμῖν
ἰτέον τὴν εὐφημίαν, αὐτὸν προσθησαμένους (42) τοῦ
λόγου τὸν ἐκείνου θεόν· μὴ καθυβρίσαι τὸν ἄνδρα τοῖς
ἐγκωμίοις, μηδὲ πολὺ δεύτερον τῶν ἄλλων ἐλθεῖν
κἂν ἐκείνου πάντες ἴσον ἀπολειπόμεθα, καθάπερ
οὐρανοῦ καὶ ἡλιακῆς ἀκτίνας, οἱ πρὸς αὐτὰ βλέπον-
τες.

Deum orationi nostræ præficientibus; ne nostris laudibus huic viro dedecus inferamus, ab hisque, qui
jam in hoc argumento versati sunt, longo intervallo prætereamus; quanquam fortasse omnes ab illo
pari intervallo distentur, non secus atque a cælo solisque radiis, qui ea continentur.

Γ. Εἰ μὲν οὖν ἐμῶν αὐτὸν γένει καὶ τοῖς ἐκ γέ-
νουσ φιλοτιμούμενον, ἢ τι νῦν μικρῶν ὄλωσ, καὶ
οἷς οἱ χαμαὶ βλέποντες (43), ἄλλος ἂν ἡρώων ὠφθη
κατάλογος. Ὅσα τῶν ὑπὲρ ἐκείνου τοῖς χρόνοις ἐκείνῳ
συνεισενεγκεῖν (44) εἰχομεν! Καὶ οὐδ' ἂν ταῖς ἱστο-
ρίαις παρήκαμεν εἶναι τι πλεόν ἡμῶν· ἐκείνῳ γε
πλεόν ἔχοντες πάντως, τὸ μὴ πλάσμασι, μηδὲ μύ-
θοις, αὐτοῖς δὲ τοῖς πράγμασι καλλωπίσθω, καὶ
ὧν πολλοὶ μάρτυρες. Πολλὰ μὲν γὰρ ὁ Πόντος ἡμῖν
ἐκ τοῦ πατρὸς προβάλλει τὰ διηγήματα, καὶ οὐδενὸς C
ἐλάττω τῶν πάλαι περὶ αὐτὸν θαυμάτων, ὧν πλη-
ρης (45) πᾶσα συγγραφή τε καὶ ποίησις· πολλὰ δὲ τὸ
ἐμὸν ἔδαφος τοῦτο, οἱ σεμνοὶ Καππαδόκται, τὸ μηδὲν
ἤττον κουροτρόφον (46), ἢ εὐτίπον. Ὅθεν τῷ πα-
τρὶ ὧν γένει τὸ μητρώον ἡμεῖς ἀντανίσχομεν. Στρατη-
γία τε καὶ δημαγωγία, καὶ κράτος ἐν βασιλείοις
αὐλαίς· εἰ δὲ, περιουσία, καὶ θρόνων ὕψη, καὶ τιμαὶ
δημόσιαι, καὶ λόγων λαμπρότητες, τίνων, ἢ πλείους,
ἢ μέζους; Ὅν ἡμῖν εἰ βουλομένοις εἰπεῖν ἐξῆν,
οὐδὲν ἂν ἦσαν (47) ἡμῖν οἱ Πελοπίδαι (48), καὶ Κε-
κροπίδαι (49), καὶ οἱ Ἀλκαίῳνες (50), Αἰακίδαι (51)

A Deinde, tametsi enim id non ignoretis, in memo-
riam tamen vobis revocabo, in veræ doctrinæ peri-
clitantis negotio interim occupati fuimus, pulchre
coacti, nec sine Dei numine fortasse peregre pro-
fecti, nec præter voluntatem ac consilium eximii
illius veritatis propugnatoris, quiq; nil unquam
aliud quam piam orbique universo salutarem doctri-
nam spiravit. Nam de corporis mei imbecillitate
forsan ne sermonem quidem facere audendum est,
ad strenuum virum, corporeque, etiam antiquam
hinc migraret, sublimiorem, ac illud asserentem,
nihil ex animæ bonis a vinculo impediri. Atque hic
excusatio nostra finem habeat. Neque enim longio-
re alia mihi opus fore arbitror, cum sim duntaxat
apud eum, ceterosque, quibus res nostræ probe
B cognitæ sunt et exploratæ, locuturus. Jam igitur ad
laudationem nobis accedendum 772 est, illius

laudationem nobis accedendum 772 est, illius

III. Enimvero si eum genere, ac generis splendo-
re gloriari perspicerem, aut ulla re ex iis, quæ om-
nino parvæ sunt, et quibus li, qui humi defixos
oculos habent, efferrī solent, alius utique heroum
catalogus appareret. Quanta a majoribus illius ad
eum ornatum accipere possemus! Nec historiis
quidem quidquam hac parte cederemus; hoc certe
nomine superiores futuri, quod non commentitiis
fictisque narrationibus, sed rebus ipsis, quarum
C multi testes sunt, ornemur. Multa enim nobis
narratu digna ex paterno latere Pontus suppeditat,
et quidem præsertim suis prodigiis, quibus, et histori-
corum, et poetarum volumina plena sunt, neutiquam
inferiora: multo etiam veneranda hæc mea patria
Cappadocia, non minus juvenum, quam equorum
bona nutrix. Unde paterno generi materni generis
splendorem opponimus. Quorumnam autem et mili-
taria imperia, et populorum gubernationes, et in
imperatorum aulis potentia et auctoritas; ac præter-
ea, opes, et excelsi throni, et publici honores, ac
sermonum splendores, vel plures, vel majores exsti-

(39) Μεταναστῆ. In nonnullis, μεταναστῆναι.

(40) Ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ. « A vinculo, » id est, « a corpore. » Gregorius plerumque morbis fractus, agerrime ferebat, se non posse omnibus officiis de-
fungi.

(41) Ποιούμενοι τὸν λόγον. Sic plures codd. In eil. deest τὸν λόγον, et pro ποιούμενοι, legitur, ποιούμενος.

(42) Προσθησαμένοις. In quibusdam, προσθησο-
μένοις.

(43) Καὶ οἷς οἱ χαμαὶ βλέποντες. Sic quatuor Regg., quinque Colb., Chrys., Or. 2, Par., Pass., etc. In ed., καὶ ὧν οἱ χαμαὶ βαίνοντες, « et quotquot super terram gradiuntur. »

(44) Συνεισενεγκεῖν. Sic plures Regg. In ed., συνεσενεγκεῖν.

(45) Ὅν πληρης, etc. De rebus, quæ in Ponto gesta fuerant, ut observat Nicetas, historiam edidit Xenophon et Polybius; Apollonius vero poema conscripsit.

(46) Κουροτρόφον. « Alludit, » inquit Nicetas, « ad istud Homeri *Odys.* ix, vers. 27: Τρηχεῖ, ἀλλ'

ἀγαθὴ κουροτρόφος. Aspera, sed bona juvenum nutrix. » Hic observandum, quod Basilii pater e Ponto erat oriundus, ejusque mater e Cappadocia.

(47) Οὐδὲν ἂν ἦσαν. Sic Regg. a, c, duo Coisl., plures Colb., Or. 2 et Pass. Deest ἦσαν in ed. et in aliis nonnullis codd.

(48) Πελοπίδαι. « Pelopidæ. » Sic dicti a Pelope, qui Tantali Phrygiæ regis filius fuit; et ipse rex, Græciæ regionem nomine Apia, Peloponnesum nominavit.

(49) Κεκροπίδαι. « Cecropidæ » genus traxerunt a Cecrope Athenarum rege, qui magnopere Atticam exornavit, et ad Ægyptiacæ linguæ cognitionem, utpote ex Ægypto ortus, Græcæ quoque peritiam adjunxit.

(50) Ἀλκαίῳνες. « Alcæon » Atheniensis Pisi-
strati tyrannide civitatem oppressam in libertatem vindicavit; unde Alcæones.

(51) Αἰακίδαι. « Æacidæ » sic vocati ab Æaco Jovis filio, singulari justitiæ laude prædito.

terunt? Quæ nobis, si arbitrato nostro commemorare liceret, nihil essent Pelopidæ, nec Cæcropidæ, nec Alcæones, nec Æacidæ, nec Heraclidæ, nec alii quibus nihil est sublimius; qui quidem, cum nihil proprium habeant quod aperte prædicent, ad obscura confugiunt, dæmones videlicet quosdam, et deos, ac fabulas, majoribus suis attribuentes, quorum ea est ratio, ut quod in ipsis maxime speciosum et illustre est, fide careat; quod autem creditur, probrum et contumelia sit.

IV. Quoniam autem de eo viro mihi oratio 773 instituta est, qui nobilitatem viritum expendi vult, nec, cum formæ atque colores, et equi, tam nobilissimi, quam abjectissimi ex seipsis explorari soleant, nos contra per ea, quæ extra nos posita sunt, depingi, posteaquam unum aut alterum ex iis, quæ a majoribus ipse habuit, quæque, et ipsius vitæ conveniunt, et maximam ei, si commemorentur, voluptatem allatura sunt, exposuero, ad ipsum confestim me convertam. Aliarum quidem familiarum, vel etiam sigillatim cujuslibet hominis, alia sunt insignia, et narrationes, vel majores, vel minores, quæ, instar paternæ cujusdam hæreditatis, vel longinquius, vel propinquius exorsæ, ad posteros devolvuntur: huic autem utriusque generis decus pietas fuit, quemadmodum nunc oratio declarabit.

V. Persecutio erat, et quidem persecutionum omnium atrocissima maximeque horrenda; iis loquor, quibus Maximini persecutio nota est, qui, cum post multos, qui paulo ante exstiterant, ingruisset, hoc effecit, ut omnes humani ac faciles fuisse viderentur, ingenti nimirum ipse audacia furens, atque impietatis principatum consequi summo studio contendens. Hunc athletarum quidem nostrorum permulti superarunt, et ad mortem usque decertantes, et pene usque ad mortem; hactenus videlicet relictis, ut victoriæ suæ superstites essent, nec cum ipsis certaminibus abscederent, sed aliis, virtutis aliptæ, vivi martyres, spirantes columnæ, tacitaque præconia relinquere, cum multis autem aliis, et quidem celebribus, paterni etiam illius avi, quibus, cum omni pietatis genus coluissent, eximiam tempestas illa coronidem invexit. Etenim illi quidem animo ita constituti et comparati erant, ut ea omnia facile perpessuri, ob quæ Christus eos, qui ipsius certamen nostra causa susceptum imitantur, corona donat.

VI. Verum quoniam certamen quoque legitimum D .psis esse oportebat (lex autem martyrii hæc est, ut, nec nos ultro ad certamen accedamus, hac nimirum ratione tum persecutoribus, tum imbecillioribus athleticis consulentes, nec, cum præsentibus sumus,

(52) *Ἡρακλεΐδαι*. «Heraclidæ.» Sic dicti Herculis posteris.

(53) *Πιστευόμενον*. Tres Regg. et Pass., πιστευομένων.

(54) *Εὐγένειαν*. Pass., εὐσέθειαν, «pietatem.»

(55) *Τούτῳ δὲ γένοιτο τοῖν*. Sic plures codd. Coisl. 1. τούτῳ δὲ τοῖν γένοιτο τοῖν ἀμφοτέρων. In ed., τῷ δὲ γένοιτο ἀμφοτέρων.

(56) *Δέ*. Nonnulli addunt, καί.

(57) *Τοῖς*. Deest in Regg. d, ph.

Α τε καὶ Ἡρακλεΐδαι (52), καὶ ὧν οὐδὲν ὑψηλότερον ὀκτινες ἐκ τῶν οικελῶν φανερώς εἰπεῖν οὐκ ἔχοντες, ἐπὶ τὸ ἀφανὲς καταφεύγουσι, δαίμονας δὴ τινάς, καὶ θεοὺς, καὶ μύθους τοῖς προγόνοις ἐπιφημίζοντες, ὧν τὸ σεμνότερον ἀπιστία, καὶ ὕβρις τὸ πιστευόμενον (55).

Δ'. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ ἀνδρῶς ἡμῖν ὁ λόγος, κατ' ἄνδρα κρῖνεσθαι τὴν εὐγένειαν (54) ἀξιούντος, καὶ μὴ, τὰς μὲν μορφάς, καὶ τὰς χροάς ἐξ ἑαυτῶν δοκιμάζεσθαι, καὶ τῶν ἱππῶν τοὺς εὐγενεστάτους ἢ ἀτιμοτάτους, ἡμᾶς δὲ ζωγραφεῖσθαι τοῖς ἐξωθεν, ἐν ἡ δὴ δύο τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑπαρχόντων αὐτῷ, καὶ ταῦτα οικεῖα τῷ ἐκεῖνου βίῳ, καὶ οἷς ἂν μάλιστα ἡσθεῖη λεγομένοις, εἰπῶν, ἐπ' αὐτὸν καὶ δὴ τρέφομαι. Ἄλλου μὲν οὖν ἄλλο τι γνώρισμα καὶ διήγημα, καὶ γένους, καὶ τοῦ καθέκαστον, ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον, καθάπερ τις κληῖρος πατρῶος, ἢ πόρρωθεν, ἢ ἐγγύθεν ἡργμένον, κάτεισιν εἰς τοὺς ὕστερον τούτῳ δὲ γένοιτο τοῖν (55) ἀμφοτέρων τὸ εὐσεβὲς ἐπίσημον, δηλώσει δὲ (56) νῦν ὁ λόγος.

Ε'. Διωγμὸς ἦν, καὶ διωγμῶν ὁ φρικωδέστατος καὶ βαρύτερος· εἰδοῖσι λέγω τὸν Μαξιμίνου, ὃς πολλοῖς τοῖς (57) ἐγγύθεν γενομένοις ἐπιφυεῖς, πάντας φιλαθρῶπως ἀπέδειξε, θράσει τε πολλῷ ῥέων, καὶ φιλονεικῶν τὲ τῆς ἀσεβείας κράτος (58) ἀναδῆσασθαι. Τοῦτον πολλοὶ μὲν ὑπερέσχον τῶν ἡμετέρων αγωνιστῶν, καὶ μέχρι θανάτου διηγωνισμένοι, καὶ πρὸ θανάτου μικρὸν· τοσοῦτον ἀπολειφθέντες, ὅσον ἐπιθῶναι τῇ νίκῃ, καὶ μὴ συναπελθεῖν τοῖς παλαίσμασιν, ἀλλ' ὑπολειφθῆναι τοῖς ἄλλοις ἀλείπται (59) τῆς ἀρετῆς, ζῶντες μάρτυρες, ἔμπνοοι στήλαι, σιγῶντα κηρύγματα, σὺν πολλοῖς δὲ τοῖς ἀριθμουμένοις καὶ οἱ πρὸς πατρὸς τούτῳ κατέρες, οἷς πᾶσαν ἀσκήσασιν εὐσεβείας ὁδὸν, καλὴν ἐπήγεχνον ὁ καιρὸς ἐκεῖνος τὴν κορωνίδα. Παρασκευῆς μὲν γὰρ οὕτως εἶχον καὶ γνώμης, ὡς πάντα ῥαδίως οἴσοντες, ἐξ ὧν στεφανοῖ Χριστὸς τοὺς τὴν ἐκεῖνου μιμησαμένους ὑπὲρ ἡμῶν ἀβλήσιν.

Ζ'. Ἐπεὶ δὲ νόμιμον αὐτοῖς ἔδει καὶ τὸν ἀγῶνα γενέσθαι (νόμος δὲ μαρτυρίας, μήτε θελοντάς πρὸς τὸν ἀγῶνα χωρεῖν, φειδοῖ τῶν διωκόντων καὶ τῶν ἀσθενεστέρων, μήτε παρόντας ἀναδύεσθαι· τὸ μὲν γὰρ θράσους, τὸ δὲ ἀνανδρίας (60) ἐστίν· καὶ (61)

(58) *Κράτος*. Coisl. 2 aliique plures addunt, αὐτός.

(59) *Ἀλείπται*. «Aliptæ, » id est, «cohortationes.» Mox, σιγῶντα κηρύγματα, «tacita præconia, » quia non sermonibus, sed membrorum lacerationibus pietatem prædicabant.

(60) *Ἀνανδρίας*. In nonnullis, ἀνανδρείας. «Præclarum est, » inquit Origenes comment. in *Joan.*

(61) *Καί*. Tres Regg., κἄν.

τούτω τιμῶντες ἐκείνου τὸν νομοθέτην), τι μηχανῶν-
ται (62); Μᾶλλον δὲ, πρὸς τί φέρονται παρὰ τῆς
πάντα τὰ ἐκείνων ἀγούσης προνοίας; Ἐπί τινα τῶν
Ποντικῶν ὄρων λόχημν' (πολλὰ δὲ αὐταὶ παρ' αὐτοῖς
εἰσι καὶ βαθεῖαι, καὶ ἐπιπλεῖστον διήκουσαι) κατα-
φεύγουσι, λίαν ὀλίγοις χρώμενοι, καὶ τῆς φυγῆς συν-
εργοῖς, καὶ τῆς τροφῆς ὑπέρταται. Ἄλλοι μὲν οὖν
θαυμαζέτωσαν τὸ τοῦ χρόνου μῆκος (καὶ γὰρ ἐπὶ
πλεῖστον αὐτοῖς, ὡς φασι, τὸ τῆς φυγῆς παρετάθη,
ἔτος που ἑβδομον, καὶ μικρόν τι πρὸς), τὸ τε τῆς
διαίτης σώμασιν εὖ γεγονόσι στενὸν τε καὶ παρηλ-
λυγμένον, ὡς τὸ εἶκόσ· καὶ τὸ ὑπαιθροῖς (63) κρυ-
μοῖς, καὶ θάλπεισι, καὶ δυμβροῖς ταλαιπωρεῖν· ἢ τε
ἀφίλος ἐρημία, καὶ τὸ ἀκοινωνήτόν τε καὶ ἀμικτόν·
ἔσον εἰς κακοπάθειαν τοῖς ὑπὸ πολλῶν δορυφορουμέ-
νοισι καὶ τιμωμένοις; Ἐγὼ δὲ, ὁ τούτων μεῖζόν ἐστι
καὶ παραδοξότερον, λέξω ἐρχομαι· ἀπιστήσῃ δ' οὐ-
δαίς, ἢ ὅστις οὐδὲν μέγα οἰεῖται τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ
διωγμοὺς καὶ κινδύνους, κακῶς γινώσκων καὶ λίαν
ἐπικινδύνως.

nec mihi quisquam fidem abrogabit, nisi qui nihil
Christi causa suscepta, prave utique et admodum

Z. Ἐπόθιον τι καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν οἱ γεννά-
σαι (64), τῷ χρόνῳ κάμνοντες, καὶ τῶν ἀναγκαίων
ὄντες ἐπιχορεῖς (65)· καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰσραὴλ οὐκ
ἐφθέγγαντο (οὐ γὰρ ἦσαν γογγυσταὶ κατὰ τοὺς ἐκεί-
νους (66) ἐν τῇ ἐρήμῳ ταλαιπωροῦντας (67) μετὰ
τὴν ἐξ Αἰγύπτου φυγῆν, ὡς ἄρα βελτίων Αἰγύπτου
αὐτοῖς εἴη τῆς ἐρημίας, πολλὴν τῶν λεθῆτων καὶ
τῶν κραιῶν (68) χορηγοῦσα τὴν ἀφθονίαν, τῶν τε
ἄλλων, ὅσα ἐκείσε ἀπέλιπον· ἢ γὰρ πλύνεται καὶ ὁ
πῆλξ οὐδὲν ἦν αὐτοῖς τότε διὰ τὴν ἀνοίαν), ἀλλὰ δὲ
ὡς εὐσεβέστερα, καὶ πιστότερα. Τί γὰρ ἐστίν, Ἐλε-
γον, τῶν ἀπίστων, εἰ ὁ τῶν Θαυμασιῶν Θεός, ὁ θρέ-
ψας πλουσίως ἐν ἐρήμῳ ξέρον λαόν, καὶ φυγάδα, ὥστε
καὶ ἄρτον ὀμβρῆσαι, καὶ βλύσαι θρυιθας, τρέφων οὐ
τοῖς ἀναγκαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς περιτοῖς· εἰ ὁ
τεμῶν θάλασσαν, καὶ στήσας ἥλιον, καὶ ποταμὸν ἀνα-
κόψας, καὶ τὰλλα δὴ ὑπερίπτοντες, ὅσα πεποίηκε (φι-
λεῖ γὰρ ἐν τοῖς τοιοῦτοις φιλιστορεῖν (69) ἢ ψυχῇ, καὶ
πολλοῖς θαύμασιν ἀνυμνεῖν τὸν Θεόν)· οὗτος, ἐπ-
ῆγον, καὶ ἡμᾶς θρέψει σήμερον τοῖς τῆς τροφῆς τοὺς
τῆς εὐσεβείας (70) ἀγωνιστάς; Πολλοὶ μὲν θῆρες τὰς
τῶν πλουσιῶν διαφυγόντες τραπέζας, ἅπερ ἦν ποτε
καὶ ἡμῖν, τοῖς ὄρεσι τούτοις ἐμφωλεύουσι· πολλοὶ δὲ
θρυιθες τῶν ἐδωδῶν τοὺς ποθοῦντας ἡμᾶς ὑπερ-
ἴπτανται, ὧν τί μὴ θηράσιμόν (71) σοι θελήσαντι μόνον;
Ταῦτ' ἔλεγον, καὶ ἡ θήρα παρῆν, ὄψον αὐτόμα-
τον, ἀπραγματέυτος πανθαῖσία, ἔλαφοι τῶν λόφων

A certamen detrectemus; illud quippe temerarii ac
præcipitis est animi, hoc timidi et ignavi; in hac
quoque re legislatorem honore afficientes), quid
moliuntur? Vel potius, quonam a divina providen-
tia, **774** quæ omnia eorum gubernabat, seruntur?
Ad quamdam Ponticorum montium silvam (illic au-
tem permultæ sunt et profundæ ac longe se porri-
gentes) cum paucis admodum, tam fugæ comiti-
bus, quam cibi ministris, confugiunt. Admirantur
hic quidem alii temporis diuturnitatem (nam in an-
num pene septimum, atque aliquando amplius, pro-
tractum illis exsilium fuisse narrant), et vivendi
rationem corporibus generosis angustam et insolentem,
ut verisimile est; illudque item, quod sub dio
agentes, algoribus, caloribus, pluviis divexarentur;
ac denique amicis, atque hominum commercio et
societate destitutam solitudinem; quæ res, quam
gravis et ærumnosa iis fuisse putanda est, qui a
multis stipari atque honore affici solebant? Ego au-
tem, quod his majus et admirabilius est, exponam;
magnum esse existimarit persecutiones et pericula
periculose judicans.

VII. Suaviores quasdam epulas egregii viri ex-
optabant, ut qui temporis longinquitate laborarent,
ac necessariorum ciborum fastidium contraxissent.
Nec idcirco tamen Israelitarum sermonibus uteban-
tur (non enim queruli et murmuratores erant, ut
illi, cum, post fugam ex Ægypto, ærumnis in de-
serto premerentur⁶⁵; nimirum solitudine meliorem
sibi atque optabiliorem Ægyptum esse rati, ut qui
amplissimam ollarum et carniū, aliarumque
omnium rerum, quas illic reliquerant, copiam ipsis
subministraret; nec enim jam, qua dementia erant,
gravis ipsis laterum confectio et lutum esse vide-
batur); verum alia, quæ majorem pietatem ac fidem
redolebant, loquebantur. Quid enim, aiebant, fie-
rine hoc nequit, ut Deus ille miraculorum, qui pe-
grinum et fugitivum populum adeo large et co-
piose in deserto aluit⁶⁶, ut et panem, et aves tan-
quam ex fonte profunderet, non solum necessariis,
sed etiam superfluis cibis eum nutriens; qui mare
scidit⁶⁷, solis cursum compressit⁶⁸, fluvium inhi-
buit⁶⁹, aliaque deinde subjungentes, quæcumque ab
eo gesta fuerant (solet enim in hujusmodi rebus
animus veteres historias libenter persequi, ac Dei
gloriam ex multis miraculis celebrare); idem ipse
Deus, inferebant, nos quoque pietatis athletas ho-
dierno die lautioribus obsoniis pascat? Multæ feræ
divitum mensis, quales quondam **775** nobis erant,

⁶⁵ Exod. xvi, 2 sqq. ⁶⁶ ibid. 13. ⁶⁷ Exod. xiv, 21. ⁶⁸ Jos. iii, 16. ⁶⁹ Jos. x, 12.

ε non recusare confessionem, nec dubitare mori pro
veritate. Non minus tamen hoc etiam præclarum
est, non dare causam tali periculo... non solum
quod incertus nobis est ejus eventus; verum etiam
ne causa simus, cur sceleriores sint majoribusque
peccatis se contaminent.

(62) Μηχανῶνται. Or. 2. μηχανῶνται.

(63) Υπαιθροῖς. Sic plures Regg., duo Coisl.,
Or. 2, etc. In ed., ὑπαιθροῖς.

(64) Γεννάσαι. Sic Regg. a, c, d, decem Colb.,
Pass. et Jes. In ed., γεννάσας.

(65) Ἐπιχορεῖς. Plures codd., διαχορεῖς.

(66) Κατὰ τοὺς ἐκείνους. Sic sex Regg., octo
Colb., etc. Deest τοὺς in ed.

(67) Ταλαιπωροῦντας. Comb., ταλαιπωρήσαντας.

(68) Καὶ τῶν κ. Sic Regg. a, ph. Deest τῶν in ed.

(69) Φιλιστορεῖν. Coisl. 4, πολυστρω εἶναι.
Pas., πολυστρωεῖναι.

(70) Τοὺς τῆς εὐσεβείας. Sic plures codd. Deest
τῆς in ed.

(71) Ἄν τί μὴ θηράσιμον. Sic omnes codd. Men-
dose in ed., ὧν τί μοι θηράσιμον.

fuga elapsæ in his montibus delitescent; multæ A
esculentæ aves supra nos, qui eas expetimus, volitan-
tant; quorum quid omnino est, quod te, vel solum
annuente, non facile capi possit? Hæc eorum verba
erant: ac præda verborum comes erat, obsonium
ultra oblatum, convivium nullo labore instructum,
cervi e tumulis repente apparentes. Quam proceri!
Quam pingues! Quam ad cædem prompti et alacres!
Propemodum eos conciteres, quod non citius
vocati essent, moleste ferre. Illi capitum nutu allie-
riebant, hi sequebantur. Quo insectante, et cogente? Nemine. Quibus equis? Quibus canibus? Quo
latratu, aut clamore, aut juvenum studio, viarum exitus, ut venationis leges ferunt, occupantium?
Orationis tantum justæque petitionis vinculo constricti. Quis, vel nostra, vel omnium, qui unquam
fuerunt, memoria, talem venationem ac prædam cognovit?

VIII. O rem admirandam! Ipsi prædæ suæ arbitri B
erant. Quidquid placebat, voluntate tantum teneba-
tur; quod supererat, ad silvas in secundam mensam
relegabatur. Coqui extemporales, cœna exquisita,
convivæ grati, præsens miraculum tanquam
preludium quoddam rerum in spe positurarum habentes.
Ex quo etiam ad eam dimicationem, ob quam hæc illis præsto erant, alacriores reddebantur.
Ac talia quidem sunt, quæ narranda susceperam.
Tu vero Dianæ tuas, et Oriones, et Actæones,
infelices illos venatores, mihi narra; tu, inquam,
qui me persequeris, fabulasque admiraris, ac cervam
virgini substitutam; si quid tantum ad laudem et
gloriam tibi suppetit, ut interim narrationem hanc
minime fabulosam esse donemus. Quæ deinceps
sequuntur, quam turpia sunt! Quæ enim hujus
commutationis utilitas, si ea de causa virginem
et periculo extrahat, ut hospitibus necem afferre
doceatur, et inhumanitatem pro humanitate
rependere condiscat? Atque hoc hactenus, ex multis
unum, ac pro multis, mea quidem sententia. Quod
etiam ipsum non eo commemoravi, ut ei cumulum
aliquem gloriæ afferam (nam nec mare fluvis, qui
in ipsum influunt, opus habet, etiamsi plurimi
maximique influant: nec is, quem nunc laudamus,
his, qui ad ipsius encomium aliquid erogent); verum,
ut ostendam, quibus ille ortus majoribus,
776 in quos velut in exemplar respiciens, quanto
longius jaculatus sit. Nam si aliis magnum est
aliquid a majoribus ad gloriam accepisse, majus
se adjecisse, velut fluctu recipicante.

IX. Quanquam autem conjugii parentum ipsius, D
quod non minus virtutis, quam corporum erat,

(72) Ὅτι μή. Reg. ph, ὅτι εἰ μή. Et in Or. 2, ὡς εἰ μή.

(73) Πολύ. In nonnullis, τῶν.

(74) Θελήμασι. Regg. a, c, d, Coisl. 1, Or. 2, etc., θελήμασι.

(75) Εὐπρεπές. Regg. c, d et decem Colb., εὐπρεπές, « parata. » Sic legit Billius.

(76) Ἐλαφιδόλος. « Dianæ. » Dicta est Ἐλαφιδόλος Diana, quasi cervos scite figens, aut certo ictu feriens. Hæc Orioni et Actæoni irata, alterum a scorpione percutiendum, alterum suismet manibus dilacerandum objecit.

(77) Ἀντιδοθεΐσαν Ἐλαφον τῆς παρθένου. « Substitutam virgini cervam. » Iphigenia Agamemnonis filia, cum Dianæ in sacrificium esset oblata, Diana

ποθὲν ὑπερφανέντες ἀθρόως. Ὡς μὲν εὐμεγέθεις! ὡς δὲ πόνες! ὡς δὲ πρόθυμοι πρὸς σφαγὴν! Μονοουχὶ καὶ τοῦτο εἰκάζειν ἦν, ὅτι μὴ (72) τάχιν ἐκλήθησαν, ἐδυσχέρινον. Οἱ μὲν εἶλλον τοῖς νεύμασιν, οἱ δὲ ἤγοντο. Τίνος διώκοντος ἢ συναναγκάζοντος; Οὐδενός. Τίνων ἰππέων; Ποίων (73) κυνῶν; Τίνος ὕλακῆς, ἢ κραυγῆς, ἢ νέων προκαταλαβόντων τὰς διεξόδους τοῖς θήρας νόμοις; Εὐχῆς δέσμιοι καὶ δικαίως αἰτήσεως. Τίς ἔγνω τοιοῦτον θήραμα τῶν νῦν, ἢ τῶν πρόποτε;

H. Ὁ τοῦ θαύματος! Αὐτοῦ τοῦ θηράματος ἦσαν ταμίαι. Ὅσον φίλον, εἶχετο θελήμασι (74) μόνον ὅσον περιττὸν, ἀπεπέμφθη ταῖς λόχμαις εἰς δευτέραν τράπεζαν. Οἱ ὀφιοποιοὶ σχεδίοι, τὸ δειπνον εὐπρεπές (75), οἱ δαιτυμόνες εὐχάριστοι, προσόμιον ἔχοντες ἦδη, τῶν ἐπιτιχομένων, τὸ παρὸν θαῦμα. Ἐξ οὗ καὶ πρὸς τὴν ἀθλησιν, ὑπὲρ ἧς ταῦτα ἦν αὐτοῖς, ἐγίνοντο προθυμότεροι. Τοιαῦτα τὰ ἐμὰ διηγήματα. Σὺ δὲ μοι λέγε τὰς Ἐλαφιδόλους (76) σου, καὶ τοὺς Ὀρίωνας, καὶ τοὺς Ἀκταίωνας, τοὺς κακοδαίμονας θηρευτὰς, ὁ ἐμὸς διώκτης, ὁ τοὺς μύθους θαυμάζων, καὶ τὴν ἀντιδοθεΐσαν Ἐλαφον τῆς παρθένου (77), εἰ τι τοσούτου εἰς φιλοτιμίαν ἔστι σοι, κἂν δῶμεν μὴ μῦθον εἶναι τὸ ἱστορούμενον (78). Ὡς τὰ γε ἐξῆς τοῦ λόγου, καὶ λίαν αἰσγρά. Τί γὰρ ὄφελος τῆς ἀντιδόσεως, εἰ σώζει παρθένον, ἵνα ξενοκτονεῖν διδαχθῆ, ἀπανθρωπίαν μαθοῦσα φιλανθρωπίας ἀντιδοσιν; Τοῦτο μὲν οὖν τοσούτον ἐκ πολλῶν ἔν, καὶ ἀντὶ πολλῶν, ὡς ὁ ἐμὸς (79) λόγος. Καὶ τοῦτο διήλθον, οὐχ ἵν' ἐκείνη προσθῶ τι τῆς εὐδοξίας (οὔτε γὰρ θάλασσα δέιται τῶν εἰσερέδων εἰς αὐτὴν ποταμῶν, κἂν εἰσερέωσιν ὅτι πλείστοι: καὶ μέγιστοι, οὔτε τῶν εἰσοισόντων τι πρὸς εὐφημίαν, ὃ νῦν ἐπαίνουμενος)· ἀλλ' ἵν' ἐπιδειξαιμι, οἶων (80) αὐτῶ τῶν ἐξαρχῆς ὑπαρχόντων, καὶ πρὸς ὃ παράδειγμα βλέπων, ὅσον ὑπερηκόντισεν (81). Εἰ γὰρ μέγα τοῖς ἄλλοις τὸ προσλαβεῖν τι παρὰ τῶν ἀνωθεν εἰς φιλοτιμίαν, μείζον ἐκείνη τὸ προσθεῖναι (82) τοῖς ἄνω παρ' ἑαυτοῦ, καθάπερ (83) βεῦματος ἀνατρέχοντος.

perfecto ipsi est majoribus suis laudis cumulum ex

Θ. Τῆς δὲ τῶν πατέρων συζυγίας, οὐχ ἤττον κατὰ τὸ τῆς ἀρετῆς ὁμότιμον, ἢ καὶ τὰ σώματα (84), πολλὰ

miseratione permota, ipsius loco cervam substituit. Quæ postea Diana sacerdos facta, hospitibus manus inferre, hominesque ipsi immolare dedit.

(78) Τὸ ἱστορούμενον. Sic Regg. a, c, d, bm, ph et Pass. Deest τὸ in ed.

(79) Ὁ ἐμὸς. Sic Regg. a, c, d, bm, ph, Or. 2 et Pass. Deest ὁ in ed.

(80) Οἶων, etc. Bill. : « quibus ornamentis at initio præditus, et in quod exemplar intuens, » etc.

(81) Ὑπερηκόντισεν. Or. 2, ὑπερκόντισεν.

(82) Προσθεῖναι. Or. 2, προσθήναι.

(83) Καθάπερ. In quibusdam, ὡς.

(84) Ἡ καὶ τὰ σώματα. In nonnullis, ἢ κατὰ σώματα.

μὲν καὶ ἄλλα γνωρίσματα, πτωχοτροφίαι, ξενοδο-
 χίαι, ψυχῆς κάθαρσις ἐξ ἐγκρατείας, ἀπόμοιρα κτή-
 σεως Θεῷ καθιερωθείσης (πράγμα οὐκ ἔτι τότε πολ-
 λοις στουβαζόμενον, ὡς περ νῦν αὐξηθέν τε καὶ τιμη-
 θέν ἐκ τῶν πρώτων ὑποδειγμάτων [85]), τὰ τε ἄλλα,
 ἔσα Πόντῳ (86) καὶ Καππαδόκις μερισσαμένοις ἤρ-
 κεσε πολλῶν πληροῦν ἀκοάς· ἐμοὶ δὲ μέγιστον δοκεῖ
 καὶ περιφανέστατον ἢ εὐτεκνία. Τοὺς γὰρ αὐτοὺς πολ-
 λύπαιδας καὶ καλλίπαιδας, μῦθοι μὲν ἴσως ἔχουσιν·
 ἡμῖν δὲ τοὺς ἢ πείρα παρέστησε, τοιοῦτους μὲν
 αὐτοὺς γεγονότας, ὥστε εἰ καὶ μὴ τοιοῦτων ἦσαν
 πατέρες, ἑαυτοῖς εἰς εὐδοξίαν ἀρκεῖν· τοιοῦτων δὲ
 πεφνηότες πατέρες (87), ὥστε εἰ καὶ μὴ (88) αὐτοὶ
 τοσοῦτον (89) ἦσαν εἰς ἀρετὴν, πάντας ὑπερβαίνειν
 τῇ εὐτεκνίᾳ. Ἐνα μὲν γὰρ ἢ δύο γενέσθαι τῶν ἐπαι-
 νουμένων, κἂν τῇ φύσει δοίη τις· ἢ δὲ διὰ πάντων
 ἀκρότης, σαφὲς τῶν ἀγαθόντων ἐγκώμιον. Διγλοῖ δὲ ὁ
 μακαριστὸς τῶν ἱερῶν καὶ τῶν παρθένων ἀριθμὸς,
 καὶ τὸν ἐν γάμῳ, μηδὲν τῇ συζυγίᾳ βλαθῆναι (90)
 βιασαμένον, πρὸς τὴν ἴσην τῆς ἀρετῆς εὐδόκιμησιν,
 ἀλλὰ βίῳ (91) αἰρέσεις μᾶλλον, ἢ πολιτείας ταῦτα
 ποιησαμένον.

quidō demonstrat ille felicitatis nomine prædicandus sacerdotum et virginum numerus, eorumque, qui in matrimonio eam vim sibi adhibuerunt, ut nihil impedimento esset, quominus parēm virtutis gloriam assequerentur; atque illud effecerunt, ut hæc generum vitæ potius, quam rationis vivendi electiones essent.

Κ. Τίς οὐκ οἶδε τὸν τοῦτου πατέρα, Βασίλειον, τὸ
 μέγα παρὰ πᾶσιν ὄνομα, ὃς πατρικῆς εὐχῆς ἔτυχεν,
 ἕνα μὴ λέγω μόνος, εἴπερ τις ἀνθρώπων; Παντὸς
 γὰρ κρατῶν ἀρετῇ, παρὰ τοῦ παιδὸς κωλύεται μόνου
 τὸ πρωτεῖον ἔχειν. Τίς Ἐμμελίαν (92), τὴν ὅπερ ἐγένε-
 νετο προκληθείσαν, ἢ γενομένην δὲ προεκλήθη· τὴν
 τῆς ἔμμελείας ὄντως φερώνυμον, ἢ τοῦτο ἐν γυναιξὶν
 ὤφθη, εἰ δὲ συντόμως εἰπεῖν, ὅπερ ἐν ἀνδράσιν
 ἐκείνος. Ὡστ' εἴπερ ἔδει δουλεύοντα (93) πάντως τῇ
 φύσει τὸν νῦν εὐφημούμενον (94) ἀνθρώποις δοθῆναι,
 ὡς περ τινὰ τῶν πάλαι (95) παρὰ Θεοῦ δεδομένων
 εἰς κοινὸν ὄφελος, μήτε ἐξ ἄλλων μᾶλλον ἀρμόζειν, ἢ
 ἐκείνων τοῦτον γενέσθαι, μήτε ἐκείνοις ἐτέρου μᾶλ-
 λον ἢ τοῦδε πατράσιν ὀνομασθῆναι· ὅπερ οὖν καλῶς
 ποιοῦν καὶ συνέδραμεν. Ἐπεὶ δὲ τὰς ἀπαρχὰς τῶν
 ἐπαίων νόμῳ θεῶν πεπιθόμενοι, ὃς πατράσι (96) κε-
 λεύει πᾶσαν νέμειν τιμὴν, τοῖς μνημονουθεῖσιν ἀπο-
 δεδώκαμεν, ἐπ' αὐτὸν ἴσμεν ἤδη, τοσοῦτον εἰπόντες,
 ὃ καὶ πᾶσιν ἂν οἶμαι δόξειεν ἀληθῶς λέγεσθαι τοῖς
 ἐκείνῳ ἐπισταμένοις, ὅτι μόνος ἡμῖν ἔδει τῆς ἐκεί-

A nulla quoque alia insignia sunt, nimirum, paupe-
 rum alendorum, atque hospitem excipiendorum
 studium, animæ purgatio per continentiam, bono-
 rum portio Deo consecrata (quæ res nondum tunc
 multis studio erat, ut nunc ex primis exemplis
 adaucta et culta est), aliaque omnia, quæ inter
 Pontum et Cappadoces divisa, multorum auribus
 iuplendum suffecerunt; mihi tamen maximum et
 clarissimum esse videtur felicitas in liberis. Nam
 qui simul et multos, et probos atque honestos filios
 habuerint, in fabulis fortasse reperias: hos autem
 experientia ipsa nobis exhibuit, ut qui tales quidem
 ipsi fuerint, ut, etiamsi talium liberorum parentes
 haudquaquam exstitissent, sibi ipsis tamen ad no-
 minis claritatem sufficere potuissent; rursus au-
 tem ejusmodi filios in lucem extulerint, ut, etiam-
 si ipsi non tanta virtute fuissent, omnes tamen so-
 bolis felicitate superaturi essent. Nam cum unus
 aut duo cum laude vivunt, id tale est, ut naturæ
 ascribi queat; at undique perfecta et ad summum
 propecta omnium virtus, iis plauæ, a quibus editi
 et educati sunt, assignari debet. Quod quidem li-

quidō demonstrat ille felicitatis nomine prædicandus sacerdotum et virginum numerus, eorumque, qui in matrimonio eam vim sibi adhibuerunt, ut nihil impedimento esset, quominus parēm virtutis gloriam assequerentur; atque illud effecerunt, ut hæc generum vitæ potius, quam rationis vivendi electiones essent.

X. Ecceci Basilius, Basilii nostri pater, incogni-
 tus est, vir magni apud omnes nominis, qui paterni
 voti compos factus est, si quis unquam alius, ne
 dicam solus? Cum enim reliquos omnes virtute su-
 perarit, a solo filio primas obtinere prohibetur. Ec-
 cui 777 Emmelia, quæ id prius appellata est, quod
 postea fuit; aut id fuit, quod prius nuncupata fue-
 rat; illa, inquam, merito ἔμμελείας, id est, concin-
 nilatis, nomen ferens, quæ, ut uno verbo dicam,
 hoc inter mulieres fuit, quod ille inter viros; ut, si
 quidem eum, cujus laudes illustrandas suscepimus,
 ad servitutem naturæ obeundam, mortalibus dari
 oportebat, velut quempiam ex priscis illis viris, qui
 ad publicam utilitatem divino beneficio concessi
 sunt, neque huic ex aliis potius, quam ex his gi-
 gni conveniret, neque illis rursus cujusquam alle-
 rius potius, quam hujus parentes nominari. Quæ
 D duæ res percommode concurrerunt. Posteaquam
 autem legi divinæ obtemperantes, quæ honorem
 omnem parentibus haberi jubet, iis, quorum men-

ne vitæ gerendæ. Diversæ viæ sunt, quibus omnes
 pariter ad virtutis scopum tendere debent. Multos
 enim liberis procreaverat Basilii pater, quorum alii
 virginitatem, alii matrimonium amplexi, ad parem
 virtutis ac pietatis gloriam pervenerunt, et, ut lo-
 quitur Tillemontius, tom. IX, art. 4, pag. 7, c. i. in-
 ter illos generis vitæ, non sanctitatis discrimen ex-
 stitit.)

(92) Ἐμμελίαν. In nonnullis, Ἐμμέλειαν. c. Em-
 melia,) Basilii mater.

(93) Δουλεύοντα. Pass., δουλεύοντα.

(94) Εὐφημούμενον. Reg. d. ἐπαινούμενον.

(95) Τῶν πάλαι. Sic Regg. a, c, d, bii, phi, Coisl.

1 et 2, Or. 2, etc. In ed., τῶν παλαιῶν πάλαι

(96) Ὅς πατράσι. Sic quinque Regg. In ed.,
 πατράσι.

(85) Ὑποδειγμάτων. Pass., παραδειγμάτων.

(86) Ὅσα Πόντῳ, etc. Basilii parentes tam eximia pietatis munificentia et charitatis exempla, tum in Ponto, tum apud Cappadoces præstiterant, ut regiones illæ de illorum laudibus continuo personarent. Quod quidem monumentum honorificentissimum est, ac ipso maritore pretiosius.

(87) Πεφνηότες πατέρες. Chrys. et Coisl. 4, πεφνηότες πατέρας. Pass., πεφνωτάς πατέρας.

(88) Εἰ καὶ μὴ. Regg. c, d et Pass., εἰ μὴ καί.

(89) Τοσοῦτον. Chrys. et Par., τοσοῦτο.

(90) Βλαθῆναι. Duo Coisl., παραβλαθῆναι.

(91) Ἀλλὰ βίῳ, etc. Ostendit hic Gregorius sacerdotium, cœlibatum et matrimonium, vitæ quidem genere et instituto inter se differre, non item ratio-

tionem fecimus, primitias laudum persolvimus, ad ipsum jam orationem conferamus, hoc tantum præfati, quod neminem fore puto, qui non verissime a me dici existimet, qui modo illum noverit, nobis in eo laudando atque ornando sola ipsius voce opus esse. Idem enim ipse, et splendida est materia iis, qui laudationis munus aggrediuntur, et solus pro eximia sua dicendi facultate huic materiæ par. At pulchritudinis quidem, et roboris, et magnitudinis laudem, quibus plerosque delectari conspicio, volentibus relinquemus; non quod in his etiam quocumque eorum, qui res parvas in pretio habent, et circa corpus volutantur, inferior esset, cum adhuc ætate floreret, ac nondum philosophia carnem domuisset; sed ne idem nobis, quod imperitoribus B athleticis, usu veniat, qui, profusis in vana minimeque necessaria collucatione viribus, in seriis postea certaminibus, quibus victoria comparatur, ac præconis voce cuiuspiam corona tribuitur, inferiores reperiuntur. Ea vero, quæ nec dictu superflua nec ab orationis scopo aliena fore videntur, laudanda suscipiam.

XI. Illud autem inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere; non de hac nostra solum ac nobiliore loquor, quæ, contempto omni sermone lepore atque ornato, salutem uni, atque earum rerum, quæ ratione atque animo intelliguntur, 778 pulchritudini arctissime hæret; sed etiam de externa, quam plerique Christiani, pravo quodam iudicio, ut insidiosam et periculosam, ac procul a Deo avertentem, aspernantur. Quemadmodum enim cælum, terram, aerem, ac quæque eorum complexu coercentur, non ideo contemnere debemus, quia nonnulli scelerate acceperunt, pro Deo ea quæ Dei sunt venerantes; quin potius, quidquid, tum ad vitam, tum ad animi oblectationem usui est, decerpentes, quidquid periculosum est, fugimus; non res creatas adversus Creatorem, ut stulti faciunt, concitantes, sed ex rebus conditis Conditore agnoscentes⁹⁰, atque omnem intellectum, ut Apostoli verbis utar⁹¹, Christo captivum submittentem: quemadmodum insuper, nec ignis, nec cibus, nec ferrum, nec res ulla alia suapte natura, vel maxime utilis est, vel maxime noxia, verum ut iis, qui utuntur, placet; atque adeo e reptilibus bestiis quasdam interdum salutâribus medicamentis admiscemus: eodem nos quoque modo ex litteris illis et disciplinis, id sane, quod in inquirenda rerum na-

⁹⁰ Sap. xii, 5. ⁹¹ II Cor. x, 5.

(97) *Οἷς τοῦς*. Sic Regg. a, c, d, hm, ph, Or. 2 et Comb. Prave in ed. Par., *ὅτι τοῦς*.

(98) *Παραχωρήσομεν*. Regg. hm et ph, παραχωρήσωμεν.

(99) *Μὴ ταυτόν*. Sic Regg. a, c, d, ph, Coisl. 1 et Or. 2. In ed., *μήτ' αὐτόν*.

(1) *Πάθω*. Coisl. 2, *πάθωμεν*.

(2) *Παλαιόμενοις*. In nonnullis, *παλαιουμένοις*.

(3) *Ἄ δὲ οὐδαμῶς*. Or. 2, δ δ' οὐδαμῶς.

(4) *Περιττός*. Reg. ph addit, *εἶναι*.

(5) *Ἀνωμολογήσθαι*. Sic recte unus Reg. et Coisl. 2. In ed., *ἀν ὠμολογήσθαι*.

(6) *Τὸν νοῦν*. Or. 2, *τῶν νοῦν*.

(7) *Μόνον*. Or. 2, *μόνον*.

νου φωνῆς ἐκείνοι ἐγκωμιάζουσιν. Ὁ γὰρ αὐτὸς ὑπόθεσις τε λαμπρὰ τοῖς ἐπαινοῦσι, καὶ μόνος τῆ τοῦ λόγου δυνάμει τῆς ὑποθέσεως ἄξιος. Κάλους μὲν δὴ, καὶ βύωμης, καὶ μεγέθους, οἷς τοῦς (97) πολλοὺς ὁρῶ χαίροντας, τοῖς βουλομένοις παραχωρήσομεν (98)· οὐχ ὅτι κἀν τούτοις ἑλαττόν τινος ἠνέγκαστο τῶν μικρολόγων, καὶ περὶ τὸ σῶμα καλινδουμένων, ἕως ἦν ἔτι νέος, καὶ οὕτω φιλοσοφία τῶν σαρκῶν κατεκράτησεν· ἀλλ' ἵνα μὴ ταυτόν (99) πάθω (1) τοῖς ἀπειροτέροις τῶν ἀθλητῶν, οἱ τὴν ἰσχυρὴν ἐν τοῖς εἰκῆ παλαιόμενοις (2) καὶ παρέργοις κενώσαντες, ἦττους ἐν τοῖς καίριοις εὐρίσκωνται, καὶ τοῖς ἐξ ὧν τὸ νικᾶν ὑπάρχει, καὶ στεφανίτας ἀναγορεύεσθαι. Ἄ δὲ οὐδαμῶς (3) ἀν εἰπῶν οἶμαι περιττός (4) δοξεῖν, οὐδὲ ἔξω τοῦ σκοποῦ βάλ्लιον τὸν λόγον, ταῦτ' ἐπαινεῖσομαι.

EA vero, quæ nec dictu superflua nec ab orationis scopo aliena fore videntur, laudanda suscipiam.

IA'. Οἶμαι δὲ πᾶσιν ἀνωμολογήσθαι (5) τὸν νοῦν (6) ἐχόντων, παιδεύσειν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον· οὐ ταύτην μόνον (7) τὴν εὐγενεστέραν, καὶ ἡμετέραν, ἢ πᾶν (8) τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλοτιμον ἀτιμάζουσα, μόνως ἔχεται τῆς σωτηρίας, καὶ τοῦ κάλλους τῶν νοουμένων· ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ Χριστιανῶν (9) διαπτύουσιν, ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὸν, καὶ Θεοῦ πόρρω βάλλουσαν, κακῶς εἰδότες. Ὅσπερ γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἄερα, καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπειδὴ κακῶς τινες ἐξελεῖψασιν, ἀντὶ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ σέβοντες, διὰ τοῦτο περιφρονητέον· ἀλλ' ὅσον χρῆσιμον αὐτῶν καρπούμενοι πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ἐπικίνδυνον διαφεύγομεν (10)· οὐ τῷ Κτίστη τὴν κτίσιν ἐπανιστάντες κατὰ τοῦς ἄφρονας, ἀλλ' ἐκ τῶν δημιουργημάτων τὸν δημιουργὸν καταλαμβάνοντες, καὶ, ὃ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς Χριστόν· ὡς δὲ καὶ πυρὸς, καὶ τροφῆς, καὶ σιδήρου, καὶ τῶν ἄλλων, οὐδὲν κατ' ἑαυτὸ χρησιμώτατον ἴσμεν, ἢ βλαβερώτατον, ἀλλ' ὅπως ἀν δοκῆ τοῖς χρωμένοις (11)· ἦδη δὲ καὶ τῶν ἐρπυστικῶν (12) θηρίων ἔστιν, ἃ τοῖς πρὸς σωτηρίαν φαρμάκοις συνεκεράσαμεν· οὕτω καὶ (13) τούτων, τὸ μὲν ἐξεταστικόν τε καὶ θεωρητικόν, ἐδεξάμεθα· ὅσον δὲ εἰς δαίμονας φέρει, καὶ πλάνην, καὶ ἀπωλείας βυθὸν, διεπτύσαμεν· οὐ μὴ κακῶς τούτων πρὸς θεοσέθειαν ὠφελήμεθα (14), ἐκ τοῦ χεῖρονος· τὸ κρεῖττον καταμαθόντες (15), καὶ τὴν

(8) *Ἡμετέραν, ἢ πᾶν*. Sic dno Regg. et duo Coisl. In nonnullis, *ἡμετέραν, ἦτις πᾶν*. In ed., *ἡμετέραν, ἢ πᾶν*.

(9) *Πολλοὶ Χριστιανῶν*. In quibusdam, πολλοὶ τῶν, etc.

(10) *Διαφεύγομεν*. Sic quinque Regg., Or. 2 et Comb. In ed., *διαφεύγωμεν*.

(11) *Χρωμένοις*. Coisl. 1 et Pass. adiunt, οὕτως ἔδοξεν ἔχειν, *εἰ sic se videntur habere.*

(12) *Ἐρπυστικῶν*. Regg. hm, ph, ἐρπητικῶν.

(13) *Οὕτω καὶ*. Reg. ph, οὕτω δὴ καὶ.

(14) *Ὁφελήμεθα*. Pass., ὠφελούμεθα.

(15) *Καταμαθόντες*. Reg. hm, *καταμανθάνοντες*. Or. 2, *καταλαυδάνοντες, εἰ deprehendentes.*

ἀσθέθειαν ἐκείνων, ἰσχὺν τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου πε-
ποιημένοι (16). Οὐκ οὐκ ἀταμαστέον τὴν παιδευσιν,
ὅτι τοῦτο δοκεῖ τισιν· ἀλλὰ σκαιούς καὶ ἀπαιδέυτους
ὑποληπτέον τοὺς οὕτως ἔχοντας, οἱ βούλονται ἂν
ἅπαντας εἶναι καθ' ἑαυτούς, ἔν' ἐν τῷ κοινῷ τὸ κατ'
αὐτοὺς κρύπτηται, καὶ τοὺς τῆς ἀπαιδευσίας ἐλέγ-
χους διαδιδράσκωσιν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὑπεθέμεθα καὶ
ἀνωμολογησάμεθα, φέρε, τὰ κατ' αὐτὸν (17) θεωρη-

σμεν.

omnes sui similes esse cupiant, ut privata eorum inscitia sub communi deliteat, nec quisquam ipso-
rum imperitiam prodat et coarguat. Hoc igitur

posito atque pro confesso habito, age, Basilii vitam
contemplemur.

18. Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τῆς ἡλικίας ὑπὸ τῷ μεγάλῳ
πατρὶ, ὃν κοινὸν παιδεύτην ἀρετῆς ὁ Πόντος τη-
καῦτα προὔβαλλετο, σπαργανούται καὶ διαπλάττεται
πλάσιν (18) τὴν ἀρίστην τε καὶ καθαρωτάτην, ἣν
ἡμερινὴν ὁ θεὸς Δαβὶδ καλῶς ὀνομάζει, καὶ τῆς
νυκτερινῆς ἀντιθετον. Ὑπὸ δὴ τούτῳ, καὶ βίον καὶ
λόγον συναυξανόμενους τε καὶ συνανιόντας ἀλλήλοις,
ὁ θαυμάσιος ἐκπαιδεύεται· οὐ Θετταλικόν τι καὶ
δρειον ἄντρον αὐχῶν, ὡς ἀρετῆς ἐργαστήριον, οὐδέ
τινα Κένταυρον (19) ἀλαζόνα τῶν κατ' αὐτὸν (20)
ἡρώων διδάσκαλον, οὐδέ πτώκας βάλλειν, ἣ κατατρέ-
χειν νεβρώων, ἣ θηρεύειν ἐλάφους ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμε-
νος, ἣ τὰ πολεμικὰ κράτιστος εἶναι, ἣ πωλοδαμνεῖν
ἄριστα, τῷ αὐτῷ πῶλῳ καὶ διδασκάλῳ χρώμενος, ἣ
μυελοῖς ἐλάφων τε καὶ λεόντων τοῖς μυθικοῖς ἐκτρε-
φόμενος· ἀλλὰ τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν παιδεύμε-
νος, καὶ θεοσέβειαν ἐξασκούμενος, καὶ, συνελόντι
φάναί, πρὸς τὴν μέλλουσαν τελειότητα διὰ τῶν ἐξ
ἀρχῆς μαθημάτων ἀγόμενος. Οἱ μὲν γὰρ, ἣ βίον μό-
νον (21), ἣ λόγον καταρωθωκότες, τῷ ἐτέρῳ δὲ λείπον-
τες, οὐδὲν τῶν ἑτεροφθάλμων ἐμοὶ δοκεῖν (22) δια-
φέρουσιν, οἷς μεγάλη μὲν ἡ ζήματα, μείζον δὲ τὸ
αἶσχος ὀρώσι καὶ ὀρωμένοις. Οἷς δὲ κατ' ἀμφοτέρα
εὐδοκιμεῖν ὑπάρχει, καὶ εἶναι περιδεξιοῖς, τούτοις
καὶ τὸ εἶναι (23) τελείοις, καὶ βιοτεύειν μετὰ τῆς
ἐκείθεν μακαριότητος. Ὅπερ οὖν ἐκείνῳ συμβέβηκεν
εὐ ποιῶν (24) οἶκον ἐχόντι τῆς ἀρετῆς τὸ παρά-
δειγμα, πρὸς ὃ βλέπων εὐθύς ἄριστος ἦν. Ὅσπερ
τοὺς πῶλους καὶ τοὺς μύσχοις ὀρώμεν, ὀμοῦ τῇ γε-
νέσει ταῖς μητράσιν ἑαυτῶν παρασκαίροντας· οὕτω
καὶ αὐτὸς τῷ πατρὶ παραθέων ἐγγύθεν ἐν πωλικῷ
τῷ φρυγάματι, καὶ τῶν ἄκρων τῆς ἀρετῆς κινήμα-
των, οὐ παραπολὺ λειπόμενος· εἰ βούλει δὲ, κἀν τῇ

tura et contemplatione versatur, suscepimus; quid-
quid autem ad dæmones, et errorem, et exitii vo-
raginem ducit, respicimus. Imo etiam ab eo ad Dei
cultum adjuvi sumus, nimirum ex deteriori, id,
quod præstantius est, cognoscentes, atque doctri-
nam nostram illorum imbecillitate fulciantes. Quam-
obrem, non idcirco eruditio contemnenda est, quod
ita quibusdam videatur; quin potius, stulti atque
imperiti habendi sunt, qui hoc existimant, qui que

inscitia sub communi deliteat, nec quisquam ipso-
posito atque pro confesso habito, age, Basilii vitam

XII. Prima igitur ætate sub magno patre, quem
communem virtutis magistrum eo tempore Pontus
proponerat, velut fasciis involvitur, atque optimo
illo, purissimoque sigmento, quod David diurnum
pulchre vocat **, nocturnoque oppositum effingit-
tur. Sub hoc igitur, et vita simul, et sermone pari-
ter augescentibus, atque in altum assurgentibus,
egregius adolescens eruditur; non Thessalicum et
montanum 779 quoddam antrum, quasi virtutis
scholam et officinam, jactans, nec arrogantem
quemdam Centaurum, heroum sui temporis præ-
ceptorem, nec ab eo artem percipit, qua lepores
sagittis confingat, vel hinnulos cursu insequatur,
vel cervos venetur, vel in rebus bellicis excellat,
vel feroces equos optime domet, eodem videlicet et
equo utens et magistro, nec fabulos cervorum ac
leonum medullis nutritur; sed liberales artes doce-
tur, atque ad Dei cultum excolitur, et, ut uno ver-
bo complectar, per primas ac pueriles disciplinas
ad futuram perfectionem ducitur. Nam, qui vel so-
los mores, vel solam doctrinam consecuti sunt, ab
altera vero deseruntur, ii mihi nihil a luscis differre
videntur, quibus cum magnum detrimentum sit, tum
vero major turpitudine, sive alios cernant, sive ab
aliis cernantur. At quibus utraque laude excellere,
ac velut ambidextris esse contigit, hi nimirum om-
nibus numeris absoluti sunt, ac cum alterius vitæ
beatitudine vitam agunt. Quod quidem illi, ut par-
erat, contigit, quippe qui domesticum haberet vir-
tutis exemplar, in quod oculorum aciem intendens,
statim optimus erat. Et quemadmodum equorum
pullos, ac vitulos, simul atque in lucem prodierunt,
matribus suis assultare videamus; sic ille patrem

** Psal. cxxxviii, 16.

(16) Πειποιημένοι. Reg. d, ποιησάμενοι, et ad marg. ut in ed.

(17) Τὰ κατ' αὐτόν. « Hanc hujus vitæ partem, » quæ litteras et eruditionem spectat, « contemplemur. » Etenim de his hic agitur.

(18) Πλάσιν. Juxta Nicetam, per illud sigmentum intelligitur baptismus, vel potius mores; quod sigmentum David ps. cxxxviii, 16, « diurnum » vocat, dicens: « Die, » vel « per diem, » vel « in die formabuntur. » Sic enim legendum ex Græco textu, ἡμέρας· non « dies formabuntur, » ut in Vulgata.

(19) Κένταυρον. Chiron Centaurus, Achilles in disciplinam acceptum, et equinæ suæ parti impositum, jaculari, ac lepores et hinnulos ferire docebat. Eum lactis loco, cervorum ac leonum medullis nutrebat; unde dictus est « Achilles, » quod

communis et usitati cibi, qui χιλῶς dicitur, expers fuerit.

(20) Κατ' αὐτόν. Sic Regg. bm, ph, duo Coisl., Or. 2, Par., etc. In ed., κατ' αὐτῶν.

(21) Ἡ βίον μόνον. Deest μόνον in Chrys. In Pass. desunt ἣ et μόνον.

(22) Δοκεῖν. Pass., δοκεῖ.

(23) Τούτοις καὶ τὸ εἶναι, etc. « Qui utramque laudem, » inquit Nicetas, « doctrinæ scilicet et vitæ est assecutus, is perfectus est: ac deinceps jam cum alterius sæculi beatitudine vitam traducit, qua puritate et contemplatione pollet. »

(24) Εὐ ποιῶν. In nonnullis, εὐ ποιεῖν, etc. « Virtutis exemplar habens, quo domi præclare imbueretur. »

cum equino et generoso impetu e propinquo affectabatur, nec a summis virtutis illius agitationibus longo intervallo distabat; aut, si mavis, in ipsa quoque virtutis adumbratione, futuræ virtutis pulchritudinem subindicabat, atque accuratioris vitæ notas ante accuratioris vitæ tempus præferbat.

XIII. Illic porro cum satis uberem doctrinam collegisset, nec rei cuiusquam honestæ ignarum et expertem eum esse oporteret, nec ab apicula, quæ ex quibuslibet floribus utilissima quæque decerpit, labore ac diligentia superari, Cæsaream, ut scholarum urbis illius particeps esset, contendit; hanc, inquam, illustrem civitatem, et nostram (nam meorum quoque studiorum dux et magistra exstitit), non minus litterarum atque doctrinæ, quam urbium, **786** quibus præcellit et dominatur, metropolim; quam si quis doctrinæ palma spoliaverit, rem omnium pulcherrimam ipsique maxime propriam eripuerit. Nam cum aliæ civitates aliis ornamentis, vel antiquis, vel novis glorientur, prout opinor, vel historiis, vel rebus quibusdam visendis ornatae sunt; hanc contra, ut arma vel tragœdias notæ quædam atque insignia, sic litterarum gloria nobilitat, illustremque reddit. Jam quæ sequuntur, ii exponant, qui et eum apud se erudierunt, et fructum ex ipsius eruditione ceperunt; quantus videlicet magistris, quantus æqualibus esset, illos nimirum æquans, hos omni doctrinæ genere superans; quantam apud omnes tum plebeios, tum civitatis primarios gloriam brevi tempore assecutus fuerit; majorem quidem quam illa ætas ferebat, eruditionem, majorem rursus eruditione morum constantiam et gravitatem ostendens; rhetor inter rhetores, etiam ante sophisticam exhedram; philosophus inter philosophos, etiam ante philosophiæ decreta: et, quod maximum est, sacerdos Christianis, etiam ante initium sacerdotium; tantum ipsi omnes in omnibus rebus concedebant. Ipsi porro eloquentiæ studium, accessionis duntaxat, ac velut corollarii ejusdem rationem habebat, hoc tantum scilicet ex ipsa fructus decerpenti, quantum auxilii, ut ea ad nostram philosophiam uteretur; quandoquidem ad explicanda animi sensa ipsius vis ac facultas requiritur. Mens enim, quæ id, quod laborantium incessui haudquaquam dissimilis est. At vero serium et præcipuum illius studium in eo versabatur, ut veræ philosophiæ operam daret, seseque a mundi contagione abrumperet, Deoque adjungeret, ac per terrena, supera lucraretur, et per fluxa et fragilia, ea, quæ firma et æterna sunt, compararet.

(25) Τῆς ἀρετῆς. Pass., τῆς μορφῆς, « formæ. »

(26) Καίσαρειαν πόλιν. Billius ad Marg. « Cæsaream Palæstinæ intelligit. » In eandem sententiam inclinat Tillemontius. Verum Nicetas aliique eruditi « Cæsaream Cappadociæ » intelligunt. Pro ista opinione pugnant etiam novissimi operum S. Basilii editores, ac pluribus et firmissimis argumentis probant, Basilium et Gregorium, studiorum causa, primum « Cæsaream Cappadociæ » advenisse. Deinde, juxta eosdem editores, Basilium « Constantinopolim » mittitur, et Gregorius « Cæsaream Palæstinæ, ob artis oratoriæ amorem, » ut ipse loquitur, or. vii, n. 6. Vide *Basilii vitam*, ed. Par. an. 1750, tom. III, n. vi, pag. 40, ubi quæstio hæc optime pertractata videtur.

σκιαγραφία τὸ μέλλον τῆς ἀρετῆς (25) κάλλος ὑποσημαίνων, καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἀκριβείας, τὰ τῆς ἀκριβείας προχαρᾶττόμενος.

ΓΓ'. Ἐπει δὲ ἰκανῶς εἶχε τῆς ἐνταῦθα παιδεύσεως, εἶδει δ' αὐτὸν μηδὲν τῶν καλῶν διαφυγεῖν, μηδὲ τῷ φιλοπόνοι τῆς μελλομένης ἀπολειφθῆναι, συλλεγούσης ἐκ παντὸς ἀνθρώπου τὰ χρησιμώτατα, ἐπὶ τὴν Καισαρείαν πόλιν (26) ἐπιλείγεται, τῶν τῆδε μεθέξων παιδευτηρίων· ταύτην δὲ λέγω τὴν περιφανῆ τε καὶ ἡμετέραν (ἐπεὶ καὶ τῶν ἐμῶν λόγων αὕτη καθηγεμῶν καὶ διδάσκαλος), τὴν οὐχ ἤττον λόγων μητροπόλιν, ἢ τῶν πόλεων ὧν ὑπέρεκειται, καὶ καθ' ὧν ἔχει τὴν δυναστείαν· ἦν εἰ τις τοῦ ἐν λόγοις κράτους ἀποστερήσειεν. ἀφρηρῶς ἔσται αὐτὸ τὸ κάλλιστόν τε καὶ ἰδικώτατον (27). Ἄλλαι μὲν γὰρ τῶν πόλεων ἄλλοις ἀγάλονται καλλωπίσασιν, ἢ παλαιοῖς, ἢ νέοις, ὅπως ἀν ὀμαι, τῶν διηγημάτων ἔχουσιν, ἢ τῶν ὀρωμένων τῆ δὲ, λόγοι τὸ γνώρισμα, ὥσπερ ἐν τοῖς ὀπλοῖς ἢ τοῖς δράμασι τὰ ἐπίσημα. Τὰ δὲ ἐξῆς αὐτοὶ διηγέσθωσαν, οἱ καὶ παιδεύσαντες τὸν ἀνδρα παρ' ἑαυτοῖς, καὶ τῆς παιδεύσεως ἀπολαύσαντες· ὅσος μὲν ἦν διδασκάλους, ὅσος δὲ ἤλιξι, τοῖς μὲν παρεκτεινόμενος, τοῖς δὲ ὑπεραῖρων κατὰ πᾶν εἶδος παιδεύσεως· ὅσον κλέος ἐντὸς ὀλίγου χρόνου παρὰ πᾶσιν ἠνέγκατο, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ δήμου, καὶ τοῖς πρώτοις τῆς πόλεως· μεῖζω μὲν τῆς ἡλικίας τὴν παιδείουσιν, μεῖζω δὲ τῆς παιδεύσεως τὴν τοῦ ἡθῶς πῆξιν ἐπιδεικνύμενος·

ῥήτωρ ἐν ῥήτορι, καὶ πρὸ τῶν (28) σοφιστικῶν θρόνων· φιλόσοφος ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ πρὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ δογμάτων· τὸ μέγιστον, ἱερεὺς Χριστιανοῖς, καὶ πρὸ τῆς ἱερωσύνης· τοσοῦτον ἦν αὐτῷ τὸ παρὰ πάντων συγκεχωρηκὸς ἐν ἀπασιν. Τῷ δὲ λόγοι μὲν τὸ πάρεργον ἦσαν, τοσοῦτον ἐξ αὐτῶν ὀρεπομένην, ὅσον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίαν συνεργοὺς ἔχειν· ἐπειδὴ δεῖ καὶ τῆς ἐν τούτοις δυνάμεως πρὸς τὴν τῶν νοουμένων δῆλωσην· κίνημα γὰρ ναρχόντων (29) ἔστι. νοὺς ἀνεκλάητος. Φιλοσοφία δὲ ἡ σπουδὴ (30), καὶ τὸ ῥαγῆνα κράσμου, καὶ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι τοῖς κάτω τὰ ἄνω πραγματούμενος, καὶ τοῖς ἀστάτοις καὶ ῥέουσι τὰ ἐστῶτα καὶ μένοντα κατακτώμενος (31).

sentit, verbis exprimere nequit, hominum torpore

(27) Ἰδικώτατον. Reg. d et Or. 2 ad marg., ἰδαίτατον. Nicetas hunc locum sic legit: ἔσται τὸ κάλλιστον αὐτῆς τε καὶ ἰδαίτατον.

(28) Καὶ πρὸ τῶν, etc. Sam. Petit. Miscel. lib. iv, c. 1, p. 10, sic legit: ῥήτωρ ἐν ῥήτορι, καὶ πρώτων σοφιστικῶν θρόνων· φιλόσοφος ἐν φιλοσοφίᾳ δογμάτων· τὸ μέγιστον, ἱερεὺς ἐν Χριστιανοῖς, καὶ πρώτης ἱερωσύνης.

(29) Ναρχόντων. Sic Coisl. 2, Nicet., Bas., Combel. In ed., ναρχόντων.

(30) Σπουδὴ Nicet., ἀρετῆ, « virtus. »

(31) Κατακτώμενον. Pass., κτώμενον.

1Δ'. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, τὴν προκαθεζο- A
μένην τῆς Ἐφίας πόλιν (καὶ γὰρ ἠδοκίμει σοφιστῶν
τε καὶ φιλοσόφων τοῖς τελευτάτοις, ὧν ἐν βραχεῖ
χρόνῳ τὰ κράτιστα συνελέξατο τάχει τε καὶ μεγέ-
θει (32) φύσεως)· ἐντεῦθεν, ἐπὶ τὸ τῶν λόγων ἕδαφος
τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πέμπεται, καὶ τῆς καλῆς
περὶ τὴν παιδείαν ἀπληστίας· Ἀθήνας τὰς χρυσᾶς
δντως ἐμοί, καὶ τῶν καλῶν προξένους, εἶπερ τινί.
Ἐκεῖναι γὰρ μοι τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐγνώρισαν τε-
λειώτερον, οὐδὲ πρὶν ἀγνωσούμενον· καὶ λόγους ἐπιζη-
τῶν, εὐδαιμονίαν ἐχομισάμην· καὶ τρόπον ἕτερον
ταυτὸ (33) πέπονθα τῷ Σαούλ, ὅς τὰς θνους τοῦ πα-
τρὸς ἐπιζητῶν, βασιλείαν εὐρατο (34), μεζζον τοῦ
ἔργου τὸ πάρεργον ἐμπορευσάμενος. Τὸ μὲν δὴ μέχρι
τούτων (35) εὐδρομος ἡμῖν (36) ὁ λόγος, καὶ διὰ
λείας τῆς ὁδοῦ φέρων, καὶ ἄγαν εὐπόρου, καὶ βασι-
λικῆς δντως τῶν τοῦ (37) ἀνδρὸς ἐγκωμίων· τὸ δ'
ἐντεῦθεν, οὐκ οἶδ' ὅ τι τῷ λόγῳ χρῆσωμαι, καὶ ποῖ
τράπωμαι (38)· ἔχει γὰρ τι καὶ πρόσαντες ἡμῖν ὁ λό-
γος. Ποθῶ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ
τοῦ καιροῦ τούτου λαβόμενος, καὶ τῶν κατ' ἐμαυτὸν
πὶ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένους, καὶ μικρὸν τι προσδια-
τρήσαι τῷ διηγήματι, ὅθεν τε καὶ ὅπως ἡμῖν, κακ-
τίος τῆς ἀρχῆς συνέστη τὸ τῆς φιλίας, εἴτουν συμ-
πνοίας καὶ συμφύτας, εἰ χρῆ προσεῖπεῖν οἰκισίτερον.
Φιλεῖ γὰρ οὔτε βῆσι βράδιως ἀναχωρεῖν τῶν τερπνῶν
θεαμάτων, κἂν ἀφέλκη τις βίβλ, πρὸς αὐτὰ (39) πάλιν
φέρεσθαι· οὔτε λόγος τῶν ἡδίστων διηγημάτων. Δέ-
δοικα δὲ τὸ φορτικὸν τῆς ἐγχειρήσεως. Πειράσομαι
μὲν οὖν, ὡς οἶόν τε μετρίως, τοῦτο ποιεῖν. Ἄν δ' ἄρα
τι καὶ βιαζώμεθα ὑπὸ τοῦ πόθου, συγγνώμη τῷ πά-
θει πάντων παθῶν δντι δικαιοτάτῳ, καὶ ὃ μὴ παθεῖν
ἢ ζημίαι τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν.

quis modum excedere coegerit, affectui nostro, quo non affici, damnam ac detrimentum est, iis

1E'. Εἶχον ἡμᾶς Ἀθηναί, καθάπερ τι βεῦμα ποτά-
μιον, ἀπὸ μιᾶς σχισθέντας πηγῆς τῆς πατρίδος, εἰς
διάφορον ὑπερορίαν κατ' ἔρωτα τῆς παιδείσεως, καὶ
πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ (40) συνελθόντας, ὡσπερ ἀπὸ συν-
θήματος, οὕτω Θεοῦ κινήσαντος. Εἶχον δὲ μικρῶ (41)
μὲν ἐμὲ πρότερον· τὸν δ' εὐθύς μετ' ἐμὲ, μετὰ πολ-
λῆς προσδεχθέντα (42) καὶ περιφανοῦς τῆς ἐλπίδος.
Καὶ γὰρ ἐν πολλῶν γλώσσαις ἔκειτο πρὶν ἐπιστῆ· καὶ
μέγα ἐκάστοις ἦν προκαταλαθεῖν τὸ σπουδαζόμενον.
Οὐδὲν δὲ οἶον καὶ ἡδυσμά τι προσθεῖναι τῷ λόγῳ μι-
κρὸν ἀφήγημα, τοῖς μὲν εἰδόσιν, ὑπόμνησιν, τοῖς δὲ
ἀγνωοῦσι, διδασκαλίαν. Σοφιστομανοῦσιν Ἀθήνησι
τῶν νέων οἱ πλεῖστοι καὶ ἀφρονέστεροι· οὐ τῶν
ἀγεννῶν μόνον καὶ τῶν ἀνωνύμων, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν
εὐγεγονότων καὶ περιφανεστέμων, ἅτε πληθὸς σύμ-
μικτον δντες, καὶ νέοι, καὶ δυσκἀθεκτοὶ ταῖς ὀρ-
μαῖς (43). Ὅπερ οὖν πάσχοντας ἔστιν ἰδεῖν, περὶ τὰς

¹¹ 1 Reg. ix, 3 sqq.

(32) Μεγέθει. Reg. ph et Or. 2. μεγέθη.

(33) Ταυτὸ. Regg. c. ph, ταυτόν.

(34) Εὐρατο. Tres Regg. et Or. 2, εὐρετο.

(35) Τούτων. Reg. ph. τούτου

(36) Ἡμῖν. Deest in Reg. a.

(37) Ὅντως τῶν τοῦ. Sic quatuor Regg., Coisl. I, Or. 2, etc. Deest τῶν in ed

XIV. Hinc Byzantium, urbem totius Orientis prin-
cipatum tenentem, venit (excellantissimis enim ora-
toribus philosophisque florebat, quorum brevi opti-
ma quæque ingenii celeritate ac magnitudine colle-
git); atque inde Athenas, hoc est, litterarum sed-
dem ac domicilium, a Deo, atque inexplebili simul
et præclara doctrinæ cupiditate mittitur; Athenas,
inquam, mihi vere aureas ac, si cuiquam alii, bo-
norum procuratrices. Nam illæ mihi hominem, non
illum quidem ante ignotum, sed tamen plenius no-
scendum præbuerunt: ac doctrinam exquirens,
beatitudinem reperi; mihique dispari modo idem
quod Sauli 781 accidit, qui patris asinas quæ-
rens, regnum invenit¹¹, plusque in ea re, quam
obiter agebat, quam in ea, quæ præcipue ipsi curæ
erat, lucrificet. Jam nobis quidem hactenus plana,
et facili ac vere regia laudum illius via prosperum
cursum oratio tenuit: nunc autem quam dicendi
rationem sequar, aut, quo me vertam, nescio; ha-
bet enim mihi arduum aliquid hic sermo. Huc enim
oratione progressus, atque hanc occasionem na-
ctus, rerum etiam mearum aliquid adjungere, pau-
lulumque in hac narratione immorari gestio, atque
unde, et quo modo, ac quibus ex initiis conflata in-
ter nos amicitia, sive, ut congruentius loquar, ani-
morum conspiratio et naturæ conjunctio fuerit, ex-
plicare. Quemadmodum enim oculi a jucundis spe-
ctaculis non facile recedunt, ac si quis per vim eos
retrahat, eodem rursus feruntur; sic nec sermo a
rerum suavissimarum commemoratione. Sed in hoc
conatu metuendam mihi difficultatem esse conspi-
cio. Adnitur itaque, ut, quam parcissime potero, id
faciam. Quod si nos forte amoris et cupiditatis
quæso, ignoret, affectuum omnium justissimo, et
quidem certe, qui sana atque integra mente sunt.

XV. Habebant nos Athenæ, velut fluxum quemdam
fluminis, ex eodem patriæ fonte in diversas regio-
nes doctrinæ cupiditate dissectos, rursusque, velut
ex composito, Deo videlicet ita impellente, coeun-
tes. Ac me quidem aliquanto ante habebant; illum
autem haud multo post, et quidem cum mirifica et
luculenta spe expectatum. Etenim in multorum
linguis versabatur, antequam advenisset; nec quis-
quam erat, qui non præclare secum agi putaret,
D si id, quod summo studio expetebat, prior occupa-
ret. Nec vero alienum erit narrationulam unam,
condimentum cujusdam vice, orationi adjungere, ut
scientibus quidem memoriam renovet, ignorantibus
autem documento sit. Insano quodam erga sophis-
tas studio Athenis tenentur quam plurimi et stoli-
dissimi adolescentes; non modo ignobiles et obscu-
ri, sed nobiles etiam et illustres, ut qui miscella-

(38) Χρήσωμι. . . τράπωμαι. Or. 2 et Comb.,
χρήσωμι. . . τράπομαι.

(39) Αὐτά. Reg. ph, αὐτά.

(40) Τὸ αὐτό. Reg. ph, ταυτόν.

(41) Μικρῶ. Or. 2, μικρόν.

(42) Προσδεχθέντα. Reg. c, εισδεχθέντα.

(43) Ταῖς ὀρμαῖς. Reg. Cypri., τὴν ὀρμήν.

nea quædam multitudo sint, et juvenes, et ita effecti, ut eorum impetus vix reprimi possint. Quod igitur in equestribus certaminibus iis accidere videmus, qui equis et **782** spectaculis oblectantur; exsiliunt enim, clamant, pulverem in cœlum mittunt, sedentes habenas moderantur, aerem verberant, equos digitis, quasi scuticis, in alterum atque alterum latus subinde jungunt, cum nihil horum in ipsorum potestate situm sit: facile inter se aurigas, equos, equorum stationes, certaminis duces permutant; idque quinam tandem? Pauperes plerumque atque inopia laborantes, et quibus ne in unum quidem diem victus suppetit: hoc ipsis quoque plane circa præceptores suos, aliosque ejusdem artis professores, eorumque æmulos accidit; in hoc nimirum elaborantibus, ut et plures ipsi sint, et illos opera sua locupletiores efficiant. Atque ea res vehementer absurda et prodigiosa est. Præoccupantur urbes, viæ, portus, montium cacumina, campi, solitudines, omnes denique Atticæ ac reliquæ Græciæ partes, atque adeo incolarum maxima pars, nam et illos in partes ac studia distractos habent.

XVI. Cum autem juvenis quispiam accesserit, atque in eorum, a quibus captus est, manus et potestatem venerit (venit autem, vel sponte, vel coactus); tum Attica hæc illis consuetudo est, ludusque rei seriæ admistus: Primum, apud eorum aliquem, qui priores ipsum arripuerint, hospitio accipitur, vel amicorum, vel propinquorum, vel qui ejusdem sunt patriæ, vel qui sophisticas artes apprime callent, ac lucra magistris conciliant, eoque nomine apud eos summo honore ac pretio sunt; quandoquidem illis mercedis loco est, habere qui ipsorum commodis studeant. Deinde, a quolibet cavillis lacessitur; quod quidem, ni fallor, eo faciunt, ut eorum, qui nuper advenerunt, fastum reprimant, atque a principio ipsos in potestate redigant. Lacessitur autem: ab aliis, audacius; ab aliis, urbanus, prout ille, vel rusticis et ineptis est moribus, vel urbanitate præditus. Atque id ignaris quidem horrendum valde et inhumanum videtur, iis autem perquam jucundum et suave, qui hoc prius norunt. Amplior enim est hæc minarum ostentatio, quam **783** res ipsa. Tum per forum ad balneum cum pompa deducitur. Pompa autem hoc modo se habet: Qui deducendi juvenis munere funguntur, ordine collocati, atque æquis spatiis

ἀντιθέτους ἰπποδρομίας, τοὺς φιλίππους τε καὶ φιλοθέαμονας· πηδῶσι, βοῶσιν, οὐρανῷ πέμπουσι κόνιν, ἤνιοχοῦσι καθήμενοι, παίουσι τὸν ἀέρα (44), τοὺς ἰπποῦς δὴ τοῖς δακτύλοις, ὡς μάστιγι (45), ζευγνύουσι, μεταζευγνύουσιν, οὐδενὸς ὄντες κύριοι· ἀντιδιδάσκουσιν ἀλλήλοις ῥαδίως ἠνιόχους, ἰπποῦς, ἰπποστασίας, στρατηγούς. Καὶ ταῦτα τίνες; Οἱ πένητες πολλάκις καὶ ἄποροι, καὶ μὴδ' ἂν εἰς μίαν ἡμέραν τροφῆς εὐπορήσαντες (46)· τοῦτο καὶ αὐτοὶ πάσχουσιν ἀτέχνως περὶ τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους, καὶ ἀντιτέχνους, ὅπως πλείους τε ὦσιν αὐτοὶ, χἀκείνους εὐπορωτέρους ποίωσι δι' ἑαυτῶν σπουδῆν ἔχοντες· καὶ τὸ πρῶμά ἐστιν ἐπιεικῶς ἀποπον καὶ δαιμόνιον. Προκαταλαμβάνονται πόλεις, ὁδοί, λιμένες, ὄρων ἄκρα, πεδία, ἐσθιατιαί, οὐδὲν ὅ τι μὴ τῆς Ἀττικῆς μέρος, ἢ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, αὐτῶν τῶν (47) οἰκητόρων οἱ πλείστοι· καὶ γὰρ τοῦτους μεμερισμένους ταῖς σπουδαῖς ἔχουσιν.

IC'. Ἐπεὶ δ' ἂν οὖν τις ἐπιστῆ τῶν νέων, καὶ ἐν χερσὶ γένηται τῶν ἐλότων (48) (γίνεται δὲ, ἢ βιασθεῖς, ἢ ἐκῶν), νόμος οὗτός ἐστιν αὐτοῖς Ἀττικῶς (49), καὶ παιδιὰ σπουδῆ σύμμικτος· Πρῶτον μὲν ξαναγίεται παρὰ τινι τῶν προειληφόντων, ἢ φίλων, ἢ συγγενῶν, ἢ τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος, ἢ τῶν ὅσοι περιττοὶ τὰ σοφιστικά, καὶ προσαγωγοὶ τῶν λημμάτων, κἀντεῦθεν μάλιστα διὰ τιμῆς ἐκείνοις· ἐπεὶ καὶ τοῦτο μισθός ἐστιν αὐτοῖς τῶν σπουδαίων τυγχάνειν (50). Ἐπειτα ἐρρασκελεῖται παρὰ τοῦ βουλομένου παντός· βούλεται δὲ αὐτοῖς, οἶμαι, τοῦτο τῶν νεηλῶδων συστέλλειν (51) τὸ φρόνημα, καὶ ὑπὸ χεῖρα σφῶν ἀπ' ἀρχῆς ἄγειν. Ἐρρασκελεῖται δὲ, παρὰ μὲν τῶν, θρασύτερον· παρὰ δὲ τῶν, λογικώτερον, ὅπως ἂν ἀγροικίας, ἢ ἀστεϊότητος ἔχη. Καὶ τὸ πρῶμα, τοῖς μὲν ἀγνοοῦσι λίαν φοβερόν (52) καὶ ἀήμερον, τοῖς δὲ προειδῶσι καὶ μάλα ἡδὺ καὶ φιλάνθρωπον. Πλείων γὰρ ἐστιν ἡ ἐνδείξις, ἢ τὸ ἔργον τῶν ἀπειλουμένων. Ἐπειτα πομπεῖται διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐπὶ τὸ λουτρόν προαγόμενος. Ἡ πομπὴ δὲ· Διατάξαντες ἑαυτοὺς στοιχηθὸν κατὰ συζυγίαν ἐκ διαστήματος, οἱ τελούντες τῷ νέῳ τὴν πρόδον, ἐπὶ τὸ λουτρόν προπέμπουσιν. Ἐπειδὴν δὲ πλησιάζωσι (53), βοῆ τε πολλῇ καὶ ἐξάλμασι χρώμενοι, καθάπερ ἐνθουσιῶντες (κελεύει δὲ ἡ βοή, μὴ προβαίνειν, ἀλλ' ἵστασθαι, ὡς

(44) *Παίουσι τὸν ἀέρα*, etc. Nicetas hunc locum sic exponit ac distinguit: Ἄντι τοῦ παῖν τοὺς ἰπποῦς ταῖς μάστιγι, τὸν ἀέρα παίουσιν τοῖς δακτύλοις· «Aerem digitis verberant, cum equos scuticis verberare non possint.» Id totum refertur, non ad certas, sed ad certaminum spectatores, quibus cum non liceat equos scuticis verberare, aut habenas moderari, tamen vel clamando, vel digitis, seu manibus plaudendo, sæpe aurigarum conatus ac molitiones frangunt, et equorum impetum deturbant.

(45) *Ὅς μάστιγι*. Deest in Reg., Cypr. Bill. «Stimulis,» quam interpretationem non probat Combesisius, quod ad metaphoram inepta sit, nec voci Græcæ respondeat.

(46) *Ἐυπορήσαντες*. Regg. hm, ph. et Or. 2, εὐπορήσαντες.

(47) *Τῶν*. Deest in Reg. a.

D (48) *Ἐλότων*. Sic Regg. a, c, d, duo Coisl., or. 2 et Comb. In ed., ἐχόντων.

(49) *Ἀττικῶς*. Par. Ἀττικῶς. Moris Atticæ mentionem faciunt Cyrus Theodorus, et Eunapius in *vita Proæresii*.

(50) *Σπουδαίων τυγχάνειν*. In nonnullis, σπουδαστῶν περὶ ταῦτα ἐντυγχάνειν.

(51) *Συστέλλειν*. Reg. c, καταστέλλειν. Bill. «ut novitorum animos contrahant.»

(52) *Ἰλιαν φοβερόν*, etc. Cyrus Theodorus sic in hanc consuevit ludium: Ναί, ναί, τὸ λουτρόν τοῖς Ἀθήνησι ξένους, ὡς πληκτρον! ὡς φόβητρον! ὡς κινή θεά! «Balneum profecto apud Athenienses, quam metuendum, quam formidolosum hospitibus, quam novum spectaculum!»

(53) *Πλησιάζωσι*. Sic Or. 2. In ed., πλησιάζωσι.

τοῦ λουτροῦ σφᾶς οὐ παραδεχομένου)· καὶ ἄμα τῶν A θυρῶν ἀρασσομένων, πατάγω τὸν νέον φοβήσαντες, εἶτα τὴν εἰσοδὸν συγχωρήσαντες, οὕτως ἤδη τὴν ἐλευθερίαν διδώσιν, ὁμιτιμον ἐκ τοῦ λουτροῦ, καὶ ὡς αὐτῶν ἓνα δεχόμενοι· καὶ τοῦτο ἐστὶν αὐτοῖς τῆς τελευτῆς (54) τὸ τεριπνότατον, ἢ ταχίστη τῶν λυπούντων ἀπαλλαγὴ καὶ κατάλυσις. Τότε τοῖνυν ἐγὼ τὸν ἐμόν (55) καὶ μέγαν Βασιλεῖον, οὐκ αὐτὸς δι' αἰδοῦς ἦγον μόνον (56), τό τε τοῦ ἤθους στάσιμον καθορῶν, καὶ τὸ ἐν λόγοις κείριον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπειθον ὁμοίως ἔχειν, ὅσοι τῶν νέων ἀγνοοῦντες τὸν ἄνδρα ἐτύγχανον. Τοῖς γὰρ πολλοῖς εὐθύς αἰδέσιμος ἦν, ἀκοῆ προκατελιημμένος (57). Ἐξ οὗ τί γίνεται; Μόνο σχεδόν (58) τῶν ἐπιδημούντων, τὸν κοινὸν διέφυγε νόμον, κρείττονος ἢ κατὰ νέηλον ἀξιώθεις τῆς (59) τιμῆς.]

quibus non perinde cognitus erat, ut idem facerent, persuadebam. Nam apud multos statim in veneratione erat, ut qui fama et auditione jam eum præcepissent. Ex quo quid contigit? Ipse solus fere ex omnibus, qui studiorum causa Athenas veniebant, communi lege solutus est, maiorem utique honorem, quam tironis conditio ferre videbatur, consecutus.

IX. Τοῦτο ἴμιν τῆς φιλίας προοίμιον· ἐντεῦθεν ὁ τῆς συναφείας σπινθήρ· οὕτως ἐπ' ἀλλήλοις ἐπρώθημεν. Ἐπειτα συνήνεθον τι καὶ τοιοῦτον· οὐδὲ γὰρ τοῦτο παραλιπεῖν ἄξιον· οὐχ ἀπλοῦν γένος εὐρίσκω τοὺς Ἀρμενίους, ἀλλὰ καὶ λίαν κρυπτόν τι καὶ ὑψάλων. Τότε τοῖνυν τῶν ἐκ πλείονος αὐτῷ συνήθων καὶ φίλων τινῆς, ἔτ' ἐκ τοῦ πατρὸς (60) καὶ τῆς ἀνωθεν ἐταιρίας (καὶ γὰρ ἐκείνης τῆς διατριβῆς ὄντες ἐτύγχανον), προσιόντες αὐτῷ μετὰ φιλικοῦ πλάσματος (φθόνος δὲ ἦν, οὐκ εὖνοια τὸ προσάγον), ἐπῆρώ- C ταν τε αὐτὸν, φιλονεικῶς μᾶλλον ἢ λογικῶς, καὶ ὑποκλίνειν ἑαυτοῖς ἐπειρώοντο διὰ τῆς πρώτης ἐπιχειρήσεως, τήν τε ἀνωθεν τοῦ ἀνδρὸς εὐφύϊαν εἰδότες, καὶ τὴν τότε τιμὴν οὐ φέροντες. Δεινὸν (61) γὰρ εἶναι, εἰ προσηλιφότες τοὺς τρίβωνας, καὶ (62) λαρυγγίζειν (63) προμελετήσαντες, μὴ πλέον ἔχοιεν τοῦ ξένου τε καὶ νεήλυδος. Ἐγὼ δὲ ὁ φιλαθήναιος καὶ μάταιος (οὗ γὰρ ἠσθόμην τοῦ φθόνου, πιστεῦμαι τῷ πλάσματι), ἤδη κλινομένων αὐτῶν, καὶ τὰ νῦτα μεταβαλλόντων (καὶ γὰρ ἐξηλοτύπων τὸ τῶν Ἀθηναίων κλέος ἐν ἐκείνοις καταλυθῆναι, καὶ τάχιστα περιφρονηθῆναι), ὑπῆρειδόν τε τοὺς νεανίας ἐπανάγων τὸν λόγον, καὶ τὴν παρ' ἑμαυτοῦ ῥοπήν χαρίζομενος (δύναται δὲ καὶ ἡ μικρὰ προσθήκη τὸ πᾶν ἐν τοιοῦτοις), Iσας ὁσμίνην (64) τὰς κεφαλὰς, τὸ τοῦ λόγου, κα- D ἐστήσα. Ὡς δὲ τὸ τῆς διαλέξεως ἔγνω ἀπόρρητον, οὐδὲ καθέκτον ἔτι τυγχάνον, ἀλλὰ σαφῶς ἤδη παρα-

distincti, bini eum ad balneum antecedunt. Cum autem propius accesserint, quasi fanatico furore correpti, clamorem ingentem cum saltatione tolerant (hic autem clamor, ne ulterius progrediantur, vetat, sed ut insistant, tanquam eos balneum minime admittat); simulque pulsatis januis, cum per strepitum juveni metum incusserint, postea concessio ingressu, ita demum eum in libertatem asserunt; atque a balneo redeuntem deinceps ut æqualem ac sodalem accipiunt; atque hoc ipsis est totius hujusce cæremonix jucundissimum, nimirum celerrima vexantium discessio ac cætus solutio. Tunc igitur meum magnumque Basilium, non ipse solum veneratione prosequerbar, quod illius tum in moribus gravitatem, tum in sermonibus maturitatem et prudentiam conciperem; sed aliis etiam,

quibus non perinde cognitus erat, ut idem facerent, persuadebam. Nam apud multos statim in veneratione erat, ut qui fama et auditione jam eum præcepissent. Ex quo quid contigit? Ipse solus fere ex omnibus, qui studiorum causa Athenas veniebant, communi lege solutus est, maiorem utique honorem, quam tironis conditio ferre videbatur, consecutus.

XVII. Hoc nobis amicitix præludium: hinc necessitudinis igniculus: sic mutuo amore sauciati sumus. Postea hujusmodi quoque quiddam accidit; nam ne hoc quidem prætermitti debet: Haud simplicem et apertam nationem Armenios esse invenio, quin potius, admodum tectam et simulatam. Tum ergo nonnulli jam olim cum ipso familiaritate et amicitia conjuncti, tum adhuc ex patre, tum ex veteri sodalitia (nam in illa schola instituti fuerant), ad ipsum per amicitix speciem accedentes (invidia autem, non benevolentia ducebantur), contentiosius potius, quam doctis et argutis questionibus eum urgebant, ac primo impetu sibi subiicere conabantur, tum quod egregiam ipsius indolem jampridem nosset, tum quod honorem tunc ipsi præstitum perimoleste ferrent. Grave enim minimeque ferendum esse judicabant, eos, qui philosophica pallia priores induissent, atque 784 in funditandis verbis operam ante posuissent, extero et tironi nequaquam anteferri. Ego autem, ille Athenarum amans ac stultus (non enim invidiam senseram, frontis involucro fidem habens, Athenarum gloriam in ipsis oppressam et celerrime contemptam indigno animo ferens), succumbentes jam adolescentes, et terga vertentes, reducta disputatione suffulciebam, atque auxilii mei momentum ipsis largiens (in hujusmodi porro rebus vel perexigua

(54) Τελευτῆς. Sic Regg. a, c, d, Coisl. 2, Pass. et Comb. In ed., τελευτῆς, « finis, mors. »

(55) Τὸν ἐμόν. Regg. a, c, d, Coisl. 2, Or. 2 et Pass. addunt, σοφόν τε, « et sapientem. »

(56) Μόνον. Pass., μόνος.

(57) Προκατελιημμένος. Reg. bm et Pass., προκατελιημμένος.

(58) Μόνος σχεδόν. Eadem sic testatur Cyrus Theodorus: Ἄλλ' ἄκρι ταῦτα τοῦ σοφοῦ Βασιλείου μόνου φυγόντος τοὺς νεηλύδων νόμους· « Hæc usque ad sapientem Basilium, qui solus tironum lege liberatus fuit. »

(59) Ἀξιώθεις τῆς, etc. Sic Regg. a, c, d, Or. 2

et Comb. Deest τῆς in ed

(60) Ἐτ' ἐκ τοῦ πατρὸς. Coisl. 1, ετ' ἐκ τοῦ πατρὸς. Nicet., ἐκ τε τοῦ πατρὸς. « Qui quondam, in ipsius patris schola, Basilii fuerant condiscipuli. »

(61) Δεινόν. Sic Regg. a et bm. In ed., δεινόν.

(62) Τρίβωνας, καὶ. Sic quatuor Regg., Or. 2 et Comb. In ed. deest καὶ.

(63) Λαρυγγίζειν. Nicetas hanc vocem exponit: κομφῶς λέγειν· « ornate dicere. »

(64) Ἰσας ὁσμίνην, etc. Istud ex Homero, *Iliad.* xi, vers. 71, desumptum, ut significet « æquam et ancipitem pugnam. »

accessio quidvis potest), *αἰψαία*, ut ille ait ⁶⁶, *prælii capita* constitui. At ubi disputationis arcannum intellexi, quod jam ne contineri quidem poterat, sed perspicue sese prodebat, repente mutatus, remigationem ad puppim converti, ab illius partibus stans, ambiguiamque victoriam reddidi. Qua ex re (ut erat ingenio in primis acuto) magnam statim voluptatem cepit, atque alacritate perfusus, ut cum Homericis verbis omnino describam, strenuos illos juvenes disputatione perturbatos insectabatur; nec ante argumentationibus eos ferire destitit, quam prorsus in fugam convertisset, victoriamque amicitiae, non jam scintilla, sed fax clara et sublimis accenditur.

XVIII. Atque illi quidem sic infecto negotio discesserunt, tum suam temeritatem multum incusantes, tum insidiarum nomine tantam in me indignationem concipientes, ut etiam apertas mihi inimicitias indicerent, ac proditorem objicerent, non modo eorum, sed ipsarum quoque Athenarum; quoniam primo impetu ab uno homine confutati atque ignominia affecti fuerant, et quidem ejusmodi, qui ne fiducia etiam tempus habebat. Ipse contra (humanus enim affectus est, cum, magnis quibusdam rebus spe conceptis, in eas subito incidimus, opinionione nostra inferiores eas videre), ipse ejusdem quoque affectus periculum faciens, mœrebat, agebatur, non habebat quod sibi de adventu suo gratularetur. Quærebat quod spe sibi effluerat; inannem felicitatem Athenas nominabat. Hæc quidem ille: ego autem maximam mœroris partem ipsi adimebam, tum argumentis congregiendi, tum rationibus eum mulcens; cum, ut res erat, nec hominis mores statim, **785** sed diuturno tempore, ac perfectissima familiaritate, vitæque consuetudine, percipi, nec eruditionem iis, qui periculum ipsius faciunt, ex paucis argumentis ac brevi agnosci, dicerem. Hinc eum ad animi tranquillitatem revocavi, ac benevolentiae specimen simul præbens et accipientis, arctioribus vinculis mecum astrinxî.

XIX. Ut autem temporis progressu desiderium nostrum mutuo inter nos confessi sumus, ac philosophiam id esse quod a nobis expeteretur, tum vero jam uterque alteri quidvis eramus, contubernales, convictores, concordēs, unum idemque spectantes, ferventius quotidie ac firmitus desiderium nobis invicem colligentes. Etenim corporum amo-

⁶⁶ Hom. *Iliad.* xi, vers. 72.

(65) *Πρύμναν τε*, etc. Proverbium de iis qui cursum reflectunt, qui consilium in diversum mutant, et partes, quas prius iuebantur, deserunt.

(66) *Ἐτεραλκία τὴν νίκην*, etc. Sic recte Nicetas exponit: « ut ad Basilium vergeret victoria meo suffragio effeci. » Hanc esse Gregorii mentem Budæus agnoscit. Cum enim pro Armenis stando Gregorius æqualem fecisset pugnae capita; ubi primum « sese Basilio adjunxit, » θέμενος αὐτῷ, victoriam ipsi tribuit, quam Armenis favendo aucipitem secerat.

(67) *Ὁ δὲ ἦσθη*. « Latatus est. » Duo Regg., ἦσθη, et ad unius codicis marg., ἦσθητο, « persensit. »

(68) *Τελείως*. Reg. ph, τελείως.

(69) *Ἐαυτοῖς*. Duo Regg., ἑαυτούς.

γυμνούμενον, εξαίφνης μεταβαλὼν, πρύμναν τε (65) ἐκρουσάμην, ἐκείνῳ θέμενος, καὶ ἑτεραλκία τὴν νίκην (66) ἐποίησα. Ὁ δὲ ἦσθη (67) τε αὐτίκα τῷ γενομένῳ (καὶ γὰρ ἦν ἀγχινοῦς, εἰ καὶ τις ἄλλος), καὶ προθυμίας πλησθεὶς, ἵνα τελείως (68) αὐτὸν καθομηρίσω, ἔφερε κλονέων τῷ λόγῳ τοὺς γεννάδας ἐκείνου, καὶ παλῶν συλλογισμοῖς. οὐ πρὶν ἀνῆκεν, ἢ τελείως τρέψασθαι, καὶ τὸ κράτος καθαρώς ἀναδησασθαι. Οὗτος δευτέρος ἡμῖν τῆς φιλίας, οὐκ ἔτι σπινθήρ, ἀλλ' ἦδη πυρός ἀνάπτεται περιφανῆς καὶ ἀέριος.

haud dubiam adeptus fuisset. Hæc altera nobis **B** IH. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἀπῆλθον ἀπρακτοί, πολλὰ μὲν τῆς προπετείας ἑαυτοῖς (69) καταμεμψόμενοι, πολλὰ δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἐμοὶ δυσχεράναντες, ὡς καὶ φανεράν ἐχθρὰν ὁμολογῆσαι, καὶ προσδοσίαν ἐπικαλεῖν, οὐκ ἐκείνων μόνον (70), ἀλλὰ καὶ αὐτῶν Ἀθηναίων· ὡς διὰ τῆς πρώτης πείρας ἐληγεγμένων, καὶ ἡσχυμένων ὑφ' ἐνὸς ἀνδρός, καὶ ταῦτα μηδὲ τοῦ θαρρῆναι καιρὸν ἔχοντος. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ ἀνθρόπινον τὸ πάθος, ὅταν μεγάλα ἐλπίσαντες ἀθρόως τοῖς ἐπιπθεισῖν (71) ἐντύχωμεν, ἐλάττω τῆς δόξης ὄρῶν (72) τὰ φαινόμενα), τοῦτο καὶ αὐτὸς πάσχων, ἐσχυθρόπων, ἐδυσφῆρει, τῆς ἐπιδημίας ἑαυτὸν ἐπαινεῖν οὐκ εἶχεν. Ἐζητεῖ τὸ ἐλπισθῆναι· κενὴν μακαρίαν τὰς Ἀθήνας ὠνόμαζεν. Ὁ μὲν δὲ ταῦτα· ἐγὼ δὲ τῆς λύπης ἀφήρουν τὸ πλεῖστον, καὶ λογικῶς συγγινόμενος, καὶ κατεπέδων τοῖς λογισμοῖς· καὶ, ὅπερ ἦν ἀληθές, οὕτε ἦθος ἀνδρός εὐθύς ἀλωτὸν εἶναι, λέγων, ὅτι μὴ χρόνῳ πολλῷ καὶ συνουσίᾳ τελεωτέρῳ (73), οὕτε παιδευσιν τοῖς πειρωμένοις, ἐξ ὀλίγων τε καὶ ἐν ὀλίγῳ (74) γνωρίζεσθαι. Ὅθεν ἐπανῆγον αὐτὸν εἰς τὸ εὐθυμον, καὶ πείραν διδοῦς καὶ λαμβάνων, πλέον ἑμαυτῷ συνέδησα.

Hinc eum ad animi tranquillitatem revocavi, ac benevolentiae specimen simul præbens et accipientis, arctioribus vinculis mecum astrinxî.

19. Ὡς δὲ, προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸν πόθον ἀλήλους καθωμολογήσαμεν, καὶ φιλοσοφίαν (75) εἶναι· τὸ σπουδαζόμενον, τηνικαῦτα ἦδη τὰ πάντα ἡμεῖς ἀλλήλοις, ὁμοστέγοι, ὁμοδαίτοι, συμφυεῖς, τὸ ἐν βλέποντες, ἀεὶ τὸν πόθον ἀλλήλοις συναύξοντες (76) θερμότερόν τε καὶ βεβαιότερον (77). Οἱ μὲν γὰρ τῶν σωιαίων ἔρωτες, ἐπειδὴ βρόντων εἰσὶ, καὶ

(70) *Μόνον*. Reg. a, μόνων.

(71) *Ἐλπισθεῖσιν*. Sic cold. In ed., ἐπιπθεισῖν.

(72) *Ὅρῶν*. Sic plerique ac optima notæ codd. In ed., ὁρόντες.

(73) *Τελεωτέρῳ*. Or. 2, Par., Pass., τελωτάτη.

(74) *Ἐν ὀλίγῳ*. Sic Or. 2, Par. et Pass. Deest ἐν in ed.

(75) *Καὶ φιλοσοφίαν*. Coisl. 1, καὶ τὸ φιλοσοφίαν. Nicetas: τὴν ἀσκησιν τῶν καλῶν « virtutum » seu « vitæ religiosæ exercitiationem » interpretatur. Qua acceptatione Gregorius « ascetas » philosophos appellat.

(76) *Συναύξοντες*. In quibusdam, συναυξάνοντες. Bas., συνάγοντες.

(77) *Βεβαιότερον*. Reg. c, βιαιώτερον.

βλουσιν ἴσα καὶ ἥρινοὶς ἄνθεσιν. Οὕτε γὰρ φλόξ μέ- A
γει, τῆς ὕλης δαπανηθίστης (78), ἀλλὰ τῷ ἀνάπτουσι
συναιπέρχεται, οὕτε πόθος ὑφίσταται (79), μαραινο-
μένου τοῦ ὑπεκκαύματος. Οἱ δὲ κατὰ Θεόν τε καὶ
σώφρονες, ἐπειδὴ πράγματα ἐστῶτός εἰσι, διὰ τοῦτο
καὶ μονιμώτεροι, καὶ ὄσω πλέον (80) αὐτοῖς τὸ κάλ-
λος φαντάζεται, τοσοῦτον μάλλον ἑαυτῷ τε καὶ ἀλ-
λήλοις συνδεῖ τοὺς τῶν αὐτῶν ἑραστάς. Οὗτος τοῦ
ὑπὲρ ἡμᾶς ἔρωτος ὄμος (81). Αἰσθάνομαι μὲν οὖν
ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ μέτρου φερόμενος, καὶ οὐκ
οἶδ' ὅπως εἰς τοὺτους ἐμπίπτω τοὺς λόγους, οὐκ ἔχω
δ' ὅπως ἑμαυτὸν ἐπίσχω τοῦ διηγῆματος. Ἄει γάρ
μοι τὸ παρεθὲν ἀναγκαῖον φαίνεται, καὶ κρείττον
τοῦ προληφθέντος. Κἄν μὲ τις ἀπάγη τοῦ πρόσω
τυραννικῶς, τὸ τῶν πολυπόδων πείσομαι, ὧν τῆς θα-
λάμης ἐξελομένων, προσέζονται ταῖς κοτύλαις αἱ
πέτραι, καὶ οὐ πρὶν ἀφθίσονται, ἢ παρ' ἀλλήλων
τι προσλαβεῖν ἐκ τῆς βίας. Εἰ μὲν οὖν συγχωρή-
σοι (82) τις, ἔχω τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ μὴ, παρ'
ἑμαυτοῦ λήψομαι.
quidpiam utrinque acceperint. Proinde si quis mihi
meipso accipiam.

Κ'. Οὕτω δὴ τὰ πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, καὶ τοιαύ-
τας ὑποστήσαντες εὐτειχεῖ (83) θαλάμῳ χρυσεᾶς κίο-
νας (84), ὃ φησι Πίνδαρος, οὕτως ἤκειμεν εἰς τὸ
πρόσω, Θεῷ καὶ πόθῳ συνεργοὶς χρώμενοι. Ὡ! πῶς
ἀδακρυτὴ τὴν τούτων ἐνέγκω μνήμην; Ἴσαι μὲν
ἐλπίδες ἦγον ἡμᾶς, πράγματος ἐπιφθονωτάτου, τῶν
λόγων· φθόνος δὲ ἀπὴν, ζῆλος δὲ ἐσπουδάζετο.
Ἄγῶν δὲ ἀμφοτέροις, οὐκ ὄστις αὐτὸς τὸ πρωτεῖον C
ἔχοι (85), ἀλλ' ὅπως τῷ ἑτέρῳ τοῦτου παραχωρήσειεν
τὸ γὰρ ἀλλήλων εὐδόκιμον ἴδιον ἐπιποιούμεθα. Μία
μὲν ἀμφοτέροις ἐδόκει ψυχή, δύο σώματα φέρουσα.
Καὶ εἰ τὸ πάντα ἐν παῖσι κείσθαι, μὴ πειστέον (86)
τοῖς λέγουσιν· ἀλλ' ἡμῖν γε πειστέον (87), ὡς ἐν
ἀλλήλοις, καὶ παρ' ἀλλήλοις ἐκείμεθα. Ἐν δ' ἀμφο-
τέροις ἔργον, ἢ ἀρετὴ, καὶ τὸ ζῆν πρὸς τὰς μελλού-
σας ἐλπίδας, πρὶν ἐνθένδε ἀπελθεῖν, ἐνθένδε μεθ-
ισταμένοις. Πρὸς δὲ βλέποντες, καὶ βίον καὶ πρᾶξιν
ἀπαθᾶν ἀπηυθύνουσαν, παρὰ τε τῆς ἐντολῆς οὕτως
ἀφρόμενοι, καὶ ἀλλήλοις τὴν ἀρετὴν παραθήγοντες· καὶ,
εἰ μὴ μέγα ἐμοὶ τοῦτο εἰπεῖν, κανόνες ὄντες ἀλλήλοις
καὶ στάθμαι, οἷς τὸ εὐθὲς (88), καὶ μὴ, διακρίνε-
ται. Ἐταίρων τε γὰρ ὠμιλοῦμεν, οὐ τοῖς ἀσελγε-
στάτοις, ἀλλὰ τοῖς σωφρονεστάτοις· οὐδὲ τοῖς μαχι-
μωτάτοις, ἀλλὰ τοῖς εἰρηνικωτάτοις, καὶ οἷς συνεῖ-
ναι λυσιστελέστατον· εἰδότες, ὅτι κακίας ῥῆγον μετα-

⁸³ Pind. *Olymp.*, od. vi, vers. 4.

(78) *Δαπανηθίστης*. Reg. c, δαπανωμένης.

(79) *ὑφίσταται*. Reg. pl, ἴσταται.

(80) *Καὶ ὄσω πλέον*, etc. « Quanto magis pul-
chritudo menti objicitur. » Nimirum « anima et vir-
tus, » ut exponit Nicetas.

(81) *Ὀδτος τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς ἔρωτος νόμος*. Ni-
cei., « Ὁ τοῦ πνευματικῶ καὶ ἡμετέρου ἔρωτος νό-
μος, « amoris spiritualis et nostri lex, » quasi phi-
losophici et Christiani.

(82) *Συγχωρήσοι*. Reg. pl, συγχωρήσει.

(83) *Εὐτειχεῖ*. Sic Regg. a, c, d, hm, undecim
Colb., Pindar., etc. In ed., εὐτυχεῖ, « felici, fortu-
nato. »

res, quia rerum fluxarum sunt, fluunt quoque ipsi,
non secus ac veris flores. Nam nec flamma, con-
sumpta materia, remanet, sed una cum ea exstinguitur,
nec desiderium, marcescente fomite, subsistit.
At pudici et Deo grati amores, quandoquidem rei
stabilis et firmæ sunt, propterea diuturniores
etiam sunt; quantoque major pulchritudinis species
ipsis objicitur, tanto etiam arctius, et secum, et
inter se, earundem rerum amatores devinciunt.
Hæc quippe superni amoris lex est. Equidem me,
extra tempus, et extra modum, præcipientem ferri
sentio; nec quonam modo in hos sermones inci-
dam scio; nec rursus quonam pacto meipsum ab
hujusmodi narratione reprimere queam. Mibi enim,
id quod prætermisum est, necessarium semper
videtur, præstantiusque eo quod prius arripui.
Quod si quis me vi abducere tentet, ne ulterius
progrediar, idem mihi, quod polyphis, accidit, quo-
rum acetabulis, cum e cubilibus extrahuntur, petræ
adhærescunt, nec prius divelluntur, quam ex illa vi
hoc concesserit, habeo quod quæro; sin minus, a

XX. Cum igitur hoc inter nos animo essemus
talesque valido thalamo, ut est apud Pindarum ⁸³,
aureas columnas subjecissemus, ita demum porro
progrediebamur, Deo et desiderio adjutoribus
utentes. Heu! Quomodo harum rerum mentionem
786 sine lacrymis faciam? Par spes doctrinæ, hoc
est, rei omnium invidiosissimæ, nos ducebat; et
tamen aberat invidia, æmulatio autem in pretio
habebatur. Hoc utrique certamen, non uter primas
ferret, sed uter alteri eas concederet; uterque enim
alterius gloriam pro sua ducebat. Una utrique ani-
ma videbatur, duo corpora ferens. Quod si fides his
minime habenda est, qui omnia in omnibus sita esse
dicunt; at nobis certe credendum est, quod uterque
in altero et apud alterum siti eramus. Unum utri-
que opus et studium, virtus erat, et ad futuras spes
vivere, nosque ita comparare, ut, ante discessum
ex hac vita, hinc migraremus. Quod quidem nobis
ob oculos ponentes, vitam actionesque omnes nostras
dirigebamus, tum divini præcepti ductum sequen-
tes, tum alter alteri virtutis studium exacuentes;
atque, nisi hoc arrogantius dicere videar, uterque
alteri norma et amussis eramus, qua rectum a
pravo discernitur. Non enim cum sodalium nostro-
rum petulantissimis et impudicissimis, sed cum

(84) *Χρυσεᾶς κίονας*. Sic tres Regg. et tres Colb.
In ed., χρυσέως κίονας. Juxta Pindarum, *Olymp.*
od. vi, « aureæ columnæ, præclari cujusque instituti
initia sunt. »

(85) *Ἐχοι*. In quibusdam, ἔχει.

(86) *Μὴ πειστέον*. Reg. hm, μὴ πιστέον. Grego-
rius hic carpit Anaxagoram, qui « omnia in omni-
bus esse » docuit; cui licet fides habenda non esset,
sibi tamen Gregorius vult haberi, cum se in Basili-
o, et Basilium in se esse, profitetur.

(87) *Πειστέον*. Reg. hm et Comb., πιστέον.

(88) *Εὐθὲς*. Colb. i, εὐθύ.

castissimis consuetudinem habebamus; nec cum pugnacissimis, sed cum pacatissimis, iisque, quorum consuetudo maximos fructus afferebat; illud nimirum exploratum habentes, facilius esse vitium contrahere, quam virtutem impertiri; quemadmodum etiam facilius esse morbo alieno infici, quam sanitatem largiri. Disciplinis porro, non tam iucundissimas, quam optimis oblectabamur; nam hinc quoque,

XXI. Duæ nobis viæ notæ erant: altera prima et præstantior; secunda altera, et inferioris pretii: illa quidem ad sacras ædes nostras, et ad doctores, qui illic erant, ferebat; hæc autem ad externos præceptores. Cæteras omnes, quæ ad festa, spectacula, celebres conventus, epulas, ducebant, æquo ac libenti animo alijs reliqueramus. Nihil enim, mea quidem sententia, magni faciendum est, quod ad recte honesteque vivendum nihil affert, nec sui studiosos meliores reddit. Jam cum alijs alia quædam cognomenta sint, vel a parentibus accepta, vel ex seipsis, hoc est, ex proprijs viæ studijs institutisque comparata: nobis contra, magna res et magnum nomen erat, Christianos et esse, et nominari; atque ea re magis efferebamur, quam Gyges palæ annuli conversione, si quidem hoc fabulosum non esset, per quam Lydiorum tyrannidem occupavit: aut Midas auro, quod ipsi interitum accersivit, cum voti sui compos factus, nihil præter aurum possideret; quæ et ipsa Phrygia est fabula. Nam quid Hyperborci Abaridis sagittam, aut Argivum Pegasus dicam, quibus non tantum erat per aerem ferri, quantum nobis mutua opera et simul ad Deum attoni? Atque, ut rem in pauca contraham, pestiferæ quidem alijs, quantum ad animæ salutem attinet, Athenæ sunt (nec enim id a pijs viris temere existimatur); malis namque opibus, hoc est, idolis, supra reliquam omnem Græciam affluunt, difficileque factum est, non simul cum eorum laudatoribus et patronis in errorem abripi; nobis autem nihil detrimenti ab iis allatum est, utpote qui animo communiti et obsepti eramus. Quin potius, quod vix credibile est, hinc ad fidem confirmatissimus, ipsorum fraudem et imposturam agnoscentes, atque illic dæmones contemnentis, ubi dæmones admiratione afficiuntur. Quod si quis est, aut esse creditur, fluvius, per mare dulcis fluens, aut hoc insi inter omnes æquales ac cœtaneos eramus.

(89) Ὑγίσιαν. Reg. lmi, ὕγισαν.

(90) Περὶ αὐτό. Pass., πρὸς τὸ αὐτό.

(91) Ἡ πράξιων. Pass., καὶ πράξεων.

(92) Χριστιανούς. Duo Regg., Coisl. 2 et Pass., Χριστιανούς.

(93) Γύγης. Plato *De republ.* II, et Cicero *De offic.* III, narrat, e Gygem e invenisse anulum, cuius palam cum ad se converteret, a nemine conspici poterat, eaque arte Lydiorum regnum occupasse.

(94) Μίδας. «Midas» cum optasset, ut quidquid tangeret, in aurum verteretur, ejus voti compos factus, fame periit, quod cibi omnes quos attractaret, in aurum commutarentur.

(95) Δι' ὄν. Sic omnes codd. In ed., δι' ὄν.

(96) Ἀβάριδος ὀστῶν. Narrant poetæ hunc Abaridem ab Apolline, cui servierat, sagittam accepisse, cujus opera Græciam peragrabat, ac oracula edebat.

λαβεῖν, ἢ ἀρετῆς μεταδοῦναι· ἐπεὶ καὶ νόσου μετασχεῖν μᾶλλον, ἢ ὕγιαν (89) χαρίσασθαι. Μαθημάτων δὲ οὐ τοῖς ἡδίστοις πλέον, ἢ τοῖς καλλίστοις ἐχαίρομεν· ἐπειδὴ κἀντεῦθεν ἔστιν, ἢ πρὸς ἀρετὴν τυποῦσθαι τοὺς νέους, ἢ πρὸς κακίαν.

sanitatem largiri. Disciplinis porro, non tam iucundissimas, quam optimis oblectabamur; nam hinc quoque, vel ad virtutem, vel ad vitium, juvenes informantur.

KA'. Δύο μὲν ἐγνωρίζοντο ἡμῖν ὁδοί· ἡ μὲν πρώτη καὶ τιμιωτέρα, ἡ δὲ δευτέρα καὶ οὐ τοῦ Ἰσοῦ λόγου· ἡ τε πρὸς τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν οἴκους, καὶ τοὺς ἐκεῖσε διδασκάλους φέρουσα, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἔξωθεν παιδευτάς. Τὰς ἄλλας δὲ τοῖς βουλομένοις παρήκαμεν, ἑορτάς, θέατρα, πανηγύρεις, συμπόσια. Οὐδὲν γὰρ, οἶμαι, τίμιον, ὃ μὴ πρὸς ἀρετὴν φέροι, μὴδὲ ποιεῖ βελτίους τοὺς περὶ αὐτὸ (90) σπουδάζοντας. Ἄλλοις μὲν οὖν ἄλλαι προσηγορίαι τινές εἰσι, ἢ πατρόθεν, ἢ οἰκοθεν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐπιτηδεύματων, ἢ πράξεων (91)· ἡμῖν δὲ τὸ μέγα πρᾶγμα καὶ ὄνομα, Χριστιανούς (92) καὶ εἶναι, καὶ ὀνομαζέσθαι· ὃ πλέον ἐφρονοῦμεν, ἢ τῇ στροφῇ τῆς σφενδόνης ὁ Γύγης (93), εἴπερ μὴ μῦθος ἦν, ἐξ ἧς Λυδῶν ἐτυράνησεν· ἢ τῷ χρυσῷ ποτε Μίδας (94), δι' ὃν (95) ἀπώλετο ἐπιτυχῶν τῆς εὐχῆς, καὶ πάντα χρυσὸν κτησάμενος· ἄλλος οὗτος Φρύγιος μῦθος. Τὸν γὰρ Ἀβάριδος ὀστῶν (96) τί ἂν λέγοιμι τοῦ Ὑπερβόρου, ἢ τὸν Ἀργεῖον Πήγασον (97), οἷς οὐ τοσοῦτον ἦν τὸ δι' ἀέρος φέρεσθαι, ὅσον ἡμῖν τὸ πρὸ; θεῶν αἰρεσθαι δι' ἀλλήλων, καὶ σὺν ἀλλήλοις; Εἶπω τι συντομώτερον· Βλαβεραὶ (98) μὲν τοῖς ἄλλοις Ἀθηναῖοι, τὰ εἰς ψυχὴν (οὐ γὰρ φαύλως τοῦτο ὑπολαμβάνεται τοῖς εὐσεβεστέροις)· καὶ γὰρ πλουτοῦσι τὴν κακὴν πλοῦτον, εἰδῶλα (99), μᾶλλον τῆς ἄλλης Ἐλλάδος, καὶ χαλεπὸν μὴ συναρπασθῆναι τοῖς τούτων ἐπαινέταις καὶ συνηγόροις· ἡμῖν δ' οὐδεμία παρὰ τούτων ζημία, τὴν δίκαιοιαν πετυκνωμένοι καὶ πεφραγμένοι. Τοῦναντίον μὲν οὖν, εἴ τι χρῆ καὶ παράδοξον εἰπεῖν, εἰς τὴν πίστιν ἐντεῦθεν ἐθεδαιώθημεν, καταμαθόντες αὐτῶν τὸ ἀπατηλὸν καὶ κίβδηλον, ἐνταῦθα δαιμόνων καταφρονήσαντες, οὐ θαυμάζονται δαίμονες. Καὶ εἰ τίς ἔστιν, ἢ πιστεύεται ποταμὸς (1), δι' ἄλλης βέτων γλυκὺς, ἢ ζῶον ἐν πυρὶ σκαῖρον (2), ὃ τὰ πάντα ἀλίσκεται, τοῦτο ἡμεῖς ἐν πᾶσι τοῖς ἤλιξι.

animal in igne, quo omnia consumuntur, saliens,

D (97) Ἀργεῖον Πήγασον. «Argivum Pegasus.» Sic dictus equus, qui alatus fingitur, et in Heliconæ evolans, et ungula terram feriens, Hypocrenen fontem aperuit. Cum ei Bellerophon insidens, vellet in caelum ascendere, Pegasus, excusso sessore, evolavit et inter sidera collocatus est.

(98) Βλαβεραὶ. Sic duo Coisl., etc. In ed., βλαβερά. Μοχ ὑπολαμβάνεται. Regg. a, lmi, ὑπολαμβάνονται.

(99) Εἰδῶλα. Sic melioris notæ codd. In ed., τὰ εἰδῶλα.

(1) Ποταμὸς. «Alpheus» Arcadiæ fluvius

(2) Ζῶον ἐν πυρὶ σκαῖρον. «Animal in igne saliens.» Schol.: ἡ σαλαμάνδρα· «salamandra», quæ in ignem injecta, non tantum non laeditur, sed ipsum etiam ignem exstinguit, si Plinio fides habeatur, lib. x, c. 66.

ΚΒ. Καὶ τὸ κάλλιστον, ὅτι καὶ φρατρία τις περὶ ἡμᾶς οὐκ ἀγεννῆς ἦν, ὑπ' ἐκείνων καθηγεμόνι παιδευομένη καὶ ἀγομένη, καὶ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσα· εἰ καὶ περὶ παρὰ Λύδιον ἄρμα (3) ἐθέομεν, τὸν ἐκείνου δρόμον καὶ τρόπον· ἐξ ὧν ὑπῆρχεν ἡμῖν ἐπισημοὶ μὲν εἶναι παρὰ τοῖς ἡμετέροις παιδευταῖς καὶ συμπράκτορσιν, ἐπισημοὶ δὲ παρὰ τῇ Ἑλλάδι πάσῃ, καὶ ταύτης μάλιστα τοῖς γνωριμωτάτοις. Ἦδη δὲ καὶ μέχρι τῆς ὑπερορίας προήλθομεν, ὡς σαφὲς γέγονεν ἐκ πλείονων τῶν ταῦτα διηγουμένων. Παρὰ τοσοῦτοις μὲν γὰρ οἱ ἡμέτεροι παιδευταί, παρ' ὅσοις Ἀθῆναι (4)· παρὰ τοσοῦτοις (5) δὲ ἡμεῖς, παρ' ὅσοις οἱ παιδευταί, συνακουόμενοι τε ἀλλήλοις καὶ συλλαλούμενοι, καὶ ξυνωρὶς οὐκ ἀνώνυμος, καὶ ὄντες παρ' αὐτοῖς, καὶ ἀκούοντες. Οὐδὲν τοιοῦτον αὐτοῖς οἱ Ὑρέσται (6) καὶ οἱ Πυλάδαι· οὐδὲν οἱ Μολιονίδαι (7), τῆς Ὀμηρικῆς δέλτου τὸ θαῦμα, οὗς κοινωνία συμφορῶν ἐγνώρισε, καὶ τὸ καλῶς ἄρμα ἐλαύειν, μεριζομένους ἐν ταυτῇ ἠνίας καὶ μάστιγας. Ἀλλὰ γὰρ ἔλαθον ἐμαυτὸν, εἰς τοὺς ἐμοὺς ὑπαχθεῖς (8) ἐπαίνους, ὁ μὴδὲ παρ' ἐτέρου ποτὲ τοῦτο δεξάμενος (9). Καὶ θαυμαστον οὐδὲν, εἰ κἀνταῦθα τῆς ἐκείνου φιλίας τι παραπέλασσα, ὡσπερ ζῶντος εἰς ἀρετὴν, οὕτω μεταστάντος εἰς εὐφημίαν. Ἀλλ' ἐπὶ τὴν νύσσαν (10) ἐπαναγέσθω πάλιν ἡμῖν ὁ λόγος.

cepi; nam quemadmodum, cum viveret, ad virtutem, ita, cum vita excessit, ad laudem et commendationem mihi prodest. Verum ad metam rursus nobis reducenda est oratio.

ΚΓ. Τίς μὲν οὕτω πολὺς ἦν τὴν σύνεσιν (11), καὶ πρὸ τῆς πολιᾶς; ἐπειδὴ τούτῳ (12) καὶ Σολομὼν τὸ γῆρας ὀρίζεται. Τίς δὲ οὕτως αἰδέσιμος, ἢ παλαιός, ἢ νέος, μὴ ὅτι τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμῖν χρόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστον προεληφότων; τίς μὲν ἤττον εἰδεῖτο λόγων (13), διὰ τὸν τρόπον; τίς δὲ μᾶλλον μετέσχε λόγου, καὶ μετὰ τοῦ τρόπου; ποῖον μὲν εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδείσεως; μᾶλλον δὲ, ποῖον οὐ μὲθ' ὑπερβολῆς ὡς μόνον; Οὕτω μὲν (14) ἅπαντα διελοῦν, ὡς οὐδεὶς ἐν· οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδέν. Σπουδὴ γὰρ εὐφυῆ συνέδραμιν, ἐξ ὧν ἐπιστήμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσιν (15). Ἥκιστα μὲν τάχους φύσεως διὰ τόνον (16) δεόμενος, ἥκιστα δὲ τόνου διὰ τάχος (17)· οὕτω δ'

** Sap. iv, 8.

(3) Παρὰ Λύδιον ἄρμα. Tanta erat Lydiorum currum celeritas, ut nullo modo anteverti possent. Hinc proverbium, quo notantur, qui cum multa præstantioribus contendunt.

(4) Ἀθῆναι. Pass. addit, ἤκούοντο, « audiebantur. »

(5) Τοσοῦτοις. Sic plures Regg., duo Coisl., Or. 2, Par., Pass., etc. In ed., τοιοῦτοις.

(6) Οἱ Ὑρέσται, etc. « Orestes et Pylades » tanto amore inter se complexi sunt, ut, mortuo Pylade, una cum eo Orestes in infernum descenderit.

(7) Μολιονίδαι. « Molionidæ » gemini fratres erant tum corporibus, tum artibus. Gregorius eos a matre « Molionidas » vocat; Homerus vero, *Iliad.* xi, vers. 749, et xxiii, vers. 638, a patre Actoridas appellat. Quod errandi occasionem præbuit Nonno, qui, contra Gregorii mentem, per Molionidas, Otium

XXII. Illud autem præclarissimum, quod circa nos quoddam non ignobile sodalium erat, præceptorem illum habens, ac ducem sequens, iisdemque rebus gaudens; quamvis alioqui pedites, ut vetus habet proverbium, ad Lydium currum, hoc est, illius cursum et mores, curreremus; ex quo id nobis contigit, ut, non solum apud præceptores et socios, sed etiam apud universam Græciam, ac præsertim clarissimos quosque Græciæ viros, clari atque illustres essemus. Quin etiam, ultra Græciæ fines processimus, ut ex multis hæc commemorantibus perspicuum factum est. Nam præceptores quidem nostri apud tot homines celebres erant, apud quot Athenæ: ac nos item, apud quot homines de præceptoribus nostris, apud totidem de nobis etiam, et audiebatur, et prædicabatur, ac par quoddam non obscurum et incelebre apud eos,

788 et eramus, et dicebamur. Nec vero quidquam ejusmodi apud eos erant Orestes et Pylades, nec Molionidæ illi, Homericō versu celebrati, quos calamitatum societas, atque ars egregie aurigandi nobilitavit, eodem tempore habenas et flagrum inter se partientes. At enim imprudens ipse in meas laudes prolapsus sum, quas ne ab alio quidem unquam prædicari sustinui. Nec mirum videri debet, si hic quoque fructum aliquem ex illius amicitia obiter

XXIII. Quis prudentia perinde canus erat, etiam ante canitiem? Quandoquidem hac re senectutem Salomon quoque delinivit*. Quis, vel senibus, vel juvenibus æque venerabilis, non de nostræ tantum memoriæ viris loquor, sed de iis etiam, qui longo ante tempore vixerunt? Quis doctrina propter mores minus eguit? Quis tamen uberiorem doctrinam cum moribus conjunxit? Quod disciplinæ genus est, in quo versatus non sit, atque ita eximie versatus, quasi in eo solo elaborasset? Sic nimirum omnia complexus, ut ne unum quidem quisquam, singula rursus ita ad summum, quasi nihil aliud præterea didicisset. Ad ingenii enim solertiam studium accedebat, ex quibus imperium scientiis et artibus

D et Ephialtem, duos magnæ proceritatis gigantes intellexit.

(8) Ὑπαχθεῖς. Or. 2, ἐπαχθεῖς.

(9) Δεξάμενος. Pass., καταδεξάμενος.

(10) Νύσσαν. Sic duo Coisl., etc. In eu., νήσσαν.

(11) Τίς μὲν οὕτω πολὺς ἦν τὴν σύνεσιν. Sic plures Regg., Or. 2, Par., etc. In ed., Τίς οὕτω πολὺς μὲν τὴν σύνεσιν.

(12) Τούτῳ. Plures Regg. et Comb., τοῦτο.

(13) Λόγων. Pass., λόγου.

(14) Οὕτω μὲν. Or. 2 et Pass. addunt, οὖν.

(15) Τὸ κράτος ἔχουσι. Nicetas: Κατορροῦνται, καὶ τὴν ἰσχύον ἔχουσιν· « Quibus scientiæ et artes comparantur, ac vim obtinent. »

(16) Τόνον. Or. 2 et Pass., τὸν τόνον.

(17) Τάχος. Or. 2 et Pass., τὸ τάχος.

comparatur. Qui cum celeritate naturæ propter laborem et contentionem minime opus haberet, quemadmodum nec labore propter Ingenii magnitudinem; sic tamen utrumque conjunxerat, ut non satis figureret, utro nomine admirabilior esset. Quis in rhetorica, illa, inquam, vim ignis spirante, cum eo comparandus, tametsi illius mores a rhetorum moribus dissiderent? Quis in grammatica, quæ linguam ad Græcismum formal, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit? Quis in philosophia, excelsa procul tubio scientia, et sursum gradiente, sive eam partem spectes, quæ in actione et speculatione posita est, sive eam, quæ in logicis demonstrationibus aut oppositionibus et concertationibus **789** versatur, quam *Dialecticam* vocant; in qua adeo excelluit, ut iis, qui cum eo disputabant, facilius esset e labyrinthis sese extricare, quam argumentorum ejus laqueos effugere, si quando res ita postuleret? Jam vero astronomiam, geometriam, numerorum proportionem, hæc diuicissimè contentus, ut non ab iis, qui in hujusmodi rebus sciti et eruditi sunt exagigaretur; quidquid supererat, ut pietatis cultoribus infrugiferum, contempsit, adeo ut, et quod elegit, magis admirari ac prædicare liceat, quam quod reliquit, et rursus, id quod reliquit, majori laude efferre, quam quod elegit. Nam medicinam, quæ philosophiæ et laboris atque industriæ fructus est, corporis morbus, ac morbi curatio, necessariam ipsi reddiderunt; unde exorsus, ad artis habitum tandem pervenit. Eam porro artis partem intelligit, non quæ circa perspicua oculisque subjecta et humilia versatur, sed quæ in doctrina et philosophia consistit. Sed quid hæc, tametsi magna et præclara, si cum morum illius fecerunt, Minoem illum ac Rhadamanthum pro campis Elysiis Græci donandos duxerunt, paradisi videlicet nostri speciem quamdam animo intuentes, atque ex Mosaicis, ut opinor, nostrisque libris, vocabulis hoc ipsum indicantes.

XXIV. Atque hæc ita se habebant, eratque doctrinæ mercibus onusta navis, quantum quidem humanæ naturæ assequi datur; neque enim ultra Gades transmare cuiquam concessum est; ac jam faciendum nobis erat, ut in patriam rediremus, perfectiusque vitæ genus ordiremur, resque spe

Α ἀμφοτέρα συλλαβῶν, καὶ εἰς ἓν ἀγαγόν, ὥστε δὴ-
λον εἶναι, ποτέρῳ τούτων ἐκεῖνος θαυμασιώτερος.
Τίς μὲν ῥητορικὴν τοσοῦτος, τὴν πυρὸς μένος πνέου-
σαν (18), εἰ καὶ τὸ ἦθος αὐτῷ μὴ κατὰ ῥήτορας ἦν;
τίς δὲ γραμματικὴν, ἣ γλῶσσαν ἐξελληνίζει, καὶ ἱστο-
ρίαν (19) συνάγει, καὶ μέτροις ἐπιστατεῖ, καὶ νομοθετεῖ
ποιήμασιν; τίς δὲ φιλοσοφίαν, τὴν ὄντως ὑψηλὴν τε καὶ
ἄνω βαίνουσαν, ὅση τε πρακτικὴ καὶ θεωρητικὴ, ὅση
τε περὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις καὶ ἀντιθέσεις
ἔχει (20) καὶ τὰ παλαισμάτα, ἦν δὲ (21) διαλεκτι-
κὴν ὀνομάζουσιν ὡς ῥῆον εἶναι τοὺς λαθυρίθους (22)
διεξελεθεῖν, ἣ τὰς ἐκείνου τῶν λόγων ἄρκυς διαφυ-
γεῖν, εἰ τούτου δεήσειεν; Ἀστρονομίας δὲ, καὶ γεω-
μετρίας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας τοσοῦτον λαβῶν,
ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομφοῖς· τὸ
Β περιττὸν διέπτυσεν, ὡς ἀχρηστον τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέ-
λουσιν· ὥστε μᾶλλον μὲν τὸ αἰρεθὲν τοῦ παρεθέντος
ἐξεῖναι θαυμάζειν, μᾶλλον δὲ τοῦ αἰρεθέντος τὸ
παρεθὲν. Ἰατρικὴν μὲν γὰρ καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀρ-
ρώστια, καὶ νοσοκομία (23), φιλοσοφίας καὶ φιλο-
πονίας οὐσαν καρπὸν, ἀναγκαῖαν αὐτῷ πεποηκίαν·
ὄθεν ἀρξάμενος, εἰς ἔξιν τῆς τέχνης ἀφίκετο· καὶ
ταύτης, οὐχ ὅση περὶ τὸ φαινόμενον ἔχει καὶ κά-
τω (24) κείμενον, ἀλλ' ὅσον δογματικὸν καὶ φιλοσο-
φον. Ἀλλὰ τί ταῦτα, καίπερ τηλικαῦτα τυγχάνοντα,
πρὸς τὴν ἐν τῷ ἦθει τοῦ ἀνδρὸς παιδείου; Ἀἴρος
τοῖς τοῦ ἀνδρὸς πεπειραμένοις ὁ Μίνως (25) ἐκεῖνος,
καὶ ὁ Ῥαδάμανθος, οὗς ἀσφοδελῶν λειμῶνων καὶ
Ἡλυσιῶν (26) πεδίον ἠξίωσαν Ἕλληνας, ἐν φαντα-
σίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείσου γνόμενοι, ἐκ τῶν
C Μωσαϊκῶν, οἴμα, βιβλιῶν (27) καὶ ἡμετέρων, εἰ
καὶ περὶ τὴν κλήσιν τι διηγήθησαν, ἐν ἄλλοις ὀνό-
μασι τοῦτο παραδηλώσαντες.

doctrina conferantur? Qui virtutis ipsius periculum
nigis habent, quos pratis asphodelo refertis, et
videlicet nostri speciem quamdam animo intuentes,
tametsi in nomine nonnihil discreparini, aliis tamen

ΚΑ'. Εἶχε μὲν οὖν (28) οὕτω ταῦτα, καὶ ἡλθήρης
παιδεύσεως ἢ φορτίς (29), ὡς γούν ἐφικτὸν ἀνθρω-
πίνῃ φύσει (τὸ γὰρ ἐπέκεινα Γαδείρων (30) οὐ περα-
τόν)· ἔδει δὲ λοιπὸν ἐπανόδου καὶ βίου τελευτήρου,
καὶ τοῦ λαβέσθαι τῶν ἐλπίζομένων ἡμῖν καὶ συγχει-
μένων. Παρῆν ἡ τῆς ἐκδημίας ἡμέρα, καὶ ὅσα τῆς

(18) *Πνέουσα*. Quatuor Regg. et Or. 2, πνεύου-
σαν. Pomerus *Iliad.* vi, vers. 182, de Chimæra
verba faciens, his utitur verbis, quæ ad rhetoricam
traduxit Gregorius.

(19) *Ἱστορίαι*. In nonnullis, ἱστορίας.

(20) *Καλ.* . . ἔχει. Regg. d, bm, ph et Pass., ἦ...
ἔχοι.

(21) *Ἦρ δὴ*. Comb. resecat, δὴ.

(22) *Λαθυρίθους*. « In Creta insula, » inquit
Nonnus, « mons est, in eoque antrum quoddam,
cujus aditus et exitus admodum difficilis atque ar-
duus erat, in quod Minotaurus injectus dicitur.
Quoniam ergo ex labyrintho sese extricare difficile
est, idcirco hanc vocem ad eas quæstiones Gre-
gorius accommodavit, e quibus elabendi nulla est
ratio. »

(23) *Νοσοκομία*. Reg. c, νοσοκομεία. Potest in-

D telligi de leprosorum domo, quam Cæsareæ exstruxe-
rat Basiliius.

(24) *Κάτω*. Reg. ph, ἄνω, « sursum. »

(25) *Ὁ Μίνως*, etc. « Minos » rex Cretæ, et Rha-
damanthus Lyciæ rex, ob singularem justitiam a
Plutone inferorum iudices constituti, ut narravit
poetæ.

(26) *Ἡλυσιῶν*. Dicitur hic locus Elysius,
quasi ἀλύσιος, vel, ἀπολύσιος τῆς κολάσεως, quod
« a pœna solvat. » Hæc fuit, juxta poetas, beatorum
requies et habitatio.

(27) *Βιβλιῶν*. Quatuor Regg. et Or. 2, βιβλιῶν.

(28) *Ὀὕν*. Deest in Reg. bm et Or. 2.

(29) *Φορτίς*. Reg. ph, φροντίς, « cura, sollicitudo. »

(30) *Γαδείρων*. « Gades » locus est inter Hispa-
niam et Africam, ubi mare permeabile esse negavit
antiquitas. Unde ductum est istud adagium.

ἐκδημίας, ἐξιτήριοι λόγοι, προπόμιοι, ἀνακλήσεις, ἄμωγαί, περιπλοκαί, δάκρυα. Οὐδὲν γὰρ οὕτως οὐδενί (31) λυπηρόν, ὡς τοῖς ἐκεῖσε συννόμοις, Ἀθηνῶν, καὶ ἀλλήλων τέμνεσθαι (32). Γίνεται δὴ τότε θέαμά τι ἐλεινὸν καὶ ἱστορίας ἀξίον. Περιστάντες ἡμᾶς ὁ τῶν ἐταίρων καὶ ἡλικίων χορδός, ἔστι δὲ ὢν καὶ διδασκάλων, οὐδ' ἂν, εἰ τι γένοιτο, μεθήσειν ἔφασκον, ἀντιβολοῦντες, βιαζόμενοι, πειθόντες· τί γὰρ οὐ λέγοντες; τί δ' οὐ πράττοντες, ὢν τοὺς (33) ἀλγοῦντας εἰκόσ; Ἐνταῦθά τι κατηγορήσω μὲν ἕμαυτοῦ, κατηγορήσω δὲ τῆς θείας ἐκείνης καὶ ἀλήπτου ψυχῆς, εἰ καὶ τολμηρόν. Ὁ μὲν γὰρ, τὰς αἰτίας εἰπὼν τῆς περὶ τὴν ἐπάνοδον φιλονεικίας, κρείττων ὤφθη τῶν κατεχόντων· καὶ βίᾳ μὲν, συνεχωρήθη δ' οἷον ὁμως τὴν ἐκδημίαν. Ἐγὼ δὲ ὑπελείφθην Ἀθηνησί· τὸ μὲν τι μαλακισθεὶς (εἰρήσεται γὰρ τάληθες), τὸ δὲ τι προδοθεὶς παρ' ἐκείνου, πεισθέντος (34) ἀρτεῖναι μὴ ἀφιέντα, καὶ παραχωρήσαι τοῖς ἔλκουσι. Πρᾶγμα, πρὶν γενέσθαι, μὴ πιστευόμενον· γίνεται γὰρ ὡσπερ ἐνὸς σώματος εἰς δύο τομῆ, καὶ ἀμφοτέρων νέκρωσις· ἢ μύσγων συντρόφων καὶ ὁμοζύγων διάξενος, γοερὸν (35) μυκωμένων ἐπ' ἀλλήλους, καὶ οὐ φερόντων τὴν ἀλλοτριώσιν. Οὐ μὴ μακρότερόν μοι (36) τὸ τῆς ζημίας· οὐ γὰρ ἠνεχόμην (37) ἐπιπλεῖον ἐλεινὸς ὀρᾶσθαι, καὶ πᾶσι λόγον ὑπέχειν τῆς διαστάσεως· ἀλλ' ἐπιμεινάντα με ταῖς Ἀθηναίς χρόνον οὐχὶ συχρόν, ποιεῖ τὸν Ὀμηρικὸν Ἰππον (38) ὁ πόθος· καὶ τὰ δεσμὰ ῥήξας (39) τῶν κατεχόντων, κροαίω κατὰ πείλων, καὶ πρὸς τὸν σύννομον ἐφερόμην.

leste ferentium. Nec tamen in longum mihi producta est hæc calamitas; neque enim diutius miser conspici, nostræque disjunctionis rationem omnibus reddere sustinui; sed non ita multo tempore Athenis postea commoratus, ut præ animi desiderio equum illum Homericum imitor, perfractisque eorum, a quibus retinebar, vinculis campos pedibus pulso, atque ad sodalem meum impetu feror.

ΚΕ. Ὁς δ' οὖν ἐπανήκαμεν (40), μικρὰ τῷ κόσμῳ καὶ τῇ σκηπῇ χαρισάμενοι, καὶ ὅσον τὸν τῶν πολλῶν πόθον ἀφοσιώσασθαι (41) (οὐ γὰρ αὐτοὶ γε εἰχομεν θεατρικῶς, οὐδ' ἐπιδεικτικῶς), τάχιστα ἐγενόμεθα (42) ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τελοῦμεν εἰς ἀνδρας ἐξ ἀγενεῶν, ἐνδρικώτερον τῇ φιλοσοφίᾳ προσβαίνοντες· οὐ σὺν ἀλλήλοις μὲν ἔτι (οὐ γὰρ ἀφῆκεν ὁ φθόνος), τῷ πόθῳ δὲ σὺν ἀλλήλοις. Τὸν μὲν γὰρ ἡ Καισαρέων κατέχει (43) πόλις, ὡς τινα δεύτερον οἰκιστὴν τε καὶ πολιούχον· ἔπειτα ἐκδημῆται τινές, ἐπειδὴ γε ἡμᾶς οὐκ εἶχε, τῶν ἀναγκαίων ὑπολαμβάνουσι, καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τῆς προκειμένης φιλοσοφίας. Ἐμὲ δὲ πατέρων εὐλάβεια, καὶ γηροκομία (44), καὶ συμφορῶν ἐπανάστασις κατασχούσα, τοῦ ἀνδρός ἀπήγαγεν·

conceptas, atque inter nos compactas, arriperemus. Aderat discessus dies, et quidquid ad discessum pertinebat, extremæ allocutiones, prosecutiones, revocationes, gemitus, complexus, lacrymæ. Nihil enim cuiquam perinde molestum et acerbum est, ut iis, qui illic simul educati sunt, et ab Athenis et inter se divelli. Tum igitur triste et miserum ac commemoratione dignum spectaculum accidit. Circumstare nos sodalium et æqualium, nonnullorumque etiam magistrorum chorus, prorsus negare se nobis abeundi potestatem facturos, obsecrare, cogere, hortari, 790 omnia denique ea tum facere, tum dicere, quæ verisimile est eos, qui in dolore versantur. Hoc loco faciam, ut et meipsum et divinam illam ac irreprehensibilem animam, licet hoc audacius aliquanto videri possit, nonnihil accusem.

Ille enim, cum causas exposuisset, cur de reditu suo tam obnixè contenderet, iis, qui eum retinere conabantur, superior existit; et quanquam ægre, abeundi tamen facultatem impetravit. Ego autem Athenis relictus sum; partim, ut vere loquar, amicorum precibus emollitus; partim ab ipso quadam ex parte proditus, ut qui eo se adduci passus sit, ut dimitteret non dimittentem, iisque, a quibus trahebar, manus daret. Res profecto, antequam contigisset, incredibilis! Fit enim quasi unius corporis in duas partes sectio, atque utriusque interemptio; aut boum, qui simul nutriti sunt, atque idem jugum traxerunt, disjunctio, lugubre quiddam utriusque causa mugientium, dissidiumque permoleste ferentium. Nec tamen in longum mihi producta est hæc calamitas; neque enim diutius miser conspici, nostræque disjunctionis rationem omnibus reddere sustinui; sed non ita multo tempore Athenis postea commoratus, ut præ animi desiderio equum illum Homericum imitor, perfractisque eorum, a quibus retinebar, vinculis campos pedibus pulso, atque ad sodalem meum impetu feror.

XV. Domum autem reversi, cum mundo ac scenæ nonnihil inserviissemus, hactenus scilicet, ut permultorum desiderio utcumque satisfaceremus; nam ipsi quidem ab ambitione ac theatra ingenii ostentatione abhorrebamus; juris nostri quamprimum efficitur, atque ex imberbibus inter viros censemur, fortius ac virilius ad philosophiam accedentes, non quidem jam corpore (haud enim sinebat livor), sed desiderio et amore conjuncti. Ille enim a Cæsariensi civitate, ut alter quispiam conditor et conservator, retinetur; ac deinde, quoniam me carebat, necessarias quasdam peregrinationes, minimeque a propositæ sibi philosophiæ scopo alienas, iniit. At me, et pietas erga parentes, et senilis

(31) Οὐδενί. Reg. ph, οὐδ' ἐνί.

(32) Τέμνεσθαι. In nonnullis, συντέμνεσθαι.

(33) Ὅρ τούς. Sic plures Regg., plures Colb., Coisl. 1, etc. In ed., ὡς τούς.

(34) Πεισθέντος. Sic quinque Regg., undecim Colb., Coisl. 1, Chrys., Or. 2, Par., Pass., etc. In ed., πειθόντος.

(35) Γοερὸν. Comb., γοερῶς.

(36) Μοι. Reg. c, Coisl. 1 et Pass. addunt, συνέτη, « mihi accidit. »

(37) Ἐνεχόμην. Regg. bm, ph, decem Colb. et Pass., ἠνεχόμην.

(38) Ὀμηρικὸν Ἰππον. Vide Homer. *Iliad.* lib. vi sub finem.

(39) Ῥήξας. Reg. d, Coisl. 2, διαρρήξας.

(40) Ἐπανήκαμεν. Regg. bm, ph et Or. 2, ἐπανήκομεν.

(41) Ἀφοσιώσασθαι. Sic codd. in ed., ἀφωσιώσασθαι.

(42) Τάχιστα ἐγενόμεθα, etc. Nicetas exponit, « cito quietem et tranquillam recuperavimus. »

(43) Κατέχει. Reg. ph, κατέχει.

(44) Γηροκομία. Or. 2, γηρωκομία.

ætatis cura et incursantes calamitates, ab illius A consortio abstractum tenuerunt; haud recte id quidem fortasse, nec juste, sed tamen tenuerunt. Atque haud scio, an mihi hinc quoque omnis vitæ difficultas asperitasque orta sit, ac salebrosam ad philosophiam iter fuerit, nec cupiditate 791 mea et animi instituto satis dignum. Sed res quidem nostræ, ut Dei voluntas tulerit, ferantur; atque utinam per illius deprecationem melius ferantur. Hunc vero, multiplex Dei benignitas, atque erga genus nostrum cura et dispensatio, in multis ante numeribus exploratum, ac quotidie clariorem illustrioremque compertum, in sacrum interea presbyterorum ordinem ascribit, ac splendidam et celebrem Ecclesiæ faciem proponit, atque, per unam Cæsariensem civitatem, universo terrarum orbi B præluet. Quonam autem id modo? Sic nempe, ut eum non subito ad hunc gradum subveheret, nec simul eum et ablueret et sapientia instrueret, quemadmodum plerosque eorum qui nunc antistitum munus appetunt; verum ordine, ac spiritualis progressionis lege, hoc eum honore afficeret.

XXVI. Nec enim mihi perturbatio illa temeritasque probatur, quæ apud nos nonnunquam et in nonnullis Ecclesiæ præsidibus existit. Non enim eo audaciæ progrediar, ut omnes accusem; inique enim facerem. Verum nauticam legem laudo, quæ gubernatori futuro primum remos tradit, deinde ad proram eum collocat, sicque prioribus innumeribus ipsi commissis, tandem eum, post diuturnam remigationem ac ventorum observationem, ad gubernacula constituit. Eadem rei militaris est ratio: miles primum, deinde centurio, tum Imperator. Hic optimus ordo est, iisque, qui subsunt, in primis conducibilis. Quam præclare nobiscum ageretur, si idem esset rerum nostrarum status! Nunc autem periculum est, ne ordo omnium sanctissimus, sit quoque omnium maxime ridiculus. Non enim virtute magis, quam maleficio et scelere, sacerdotium paratur; nec digniorum, sed potentiorum, throni sunt. Samuel inter prophetas, ille, inquam, futura prospiciens; sed et Saul, vilis ille et rejiciendus. Roboam Salomonis filius inter reges; sed et Jeroboam, servus et apostata. Cumque nec medici, nec pictoris nomen quisquam obtineat, nisi prius morborum naturas considerarit, aut multos colores miscuerit, variasque formas penicillo expresserit; antistes contra facile invenitur, non elaboratus,

(45) Τήν. Deest in nonnullis.

(46) Ἐπιθυμίας. Coisl. 1, προθυμίας.

(47) Διὰ πολλῶν, etc. Recte Nicetas: γνώριμον ποιήσασα. «Cum ex multis interim eum numeribus notum fecisset, ac illustriorem reddidisset.»

(48) Ἀποδείξασα. Reg. d et Coisl. 2, ἀναδείξασα.

(49) Τέως. «Tanquam, interea.» Deest in Reg., Cypr., nec reddidit Billius.

(50) Πυρσεύουσα. Regg. c, d, Coisl. 2, Or. 2, Par., Pass., πυρσεύσασα.

(51) Πλύνασα. Sic undecim Colb., etc. In ed., ἀλήνασα.

οὐ καλῶς μὲν ἴσως, οὐδὲ δικαίως, ἀπήγαγε δ' ὄν. Σκοπῶ δὲ, εἰ μὴ κἀντεῦθεν μοι πᾶσα ἡ περὶ τὸν βίον ἀνωμαλία καὶ δυσκολία συνέπεσε, καὶ τὸ πρὸς τὴν (45) φιλοσοφίαν οὐκ εὐδοκίαν, οὐδὲ τῆς ἐπιθυμίας; (46) καὶ τῆς ὑποθέσεως ἀξίον. Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα, ὅπῃ τῷ Θεῷ φίλον, ἀγέσθω· ἀγοίτο δὲ ταῖς ἐκείνου πρεσβείαις ἀμεινον. Τὸν δὲ, ἡ πολύτροπος τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, καὶ περὶ τὸ ἡμέτερον γένος οἰκονομία, διὰ πολλῶν (47) τῶν ἐν μέσῳ γνωρίσασα, καὶ ἀεὶ λαμπρότερον ἀποδείξασα (48), λαμπτήρα τῆς Ἐκκλησίας προτίθεισι περιφανῆ τε καὶ περιβόητον, τοῖς ἱεροῖς τοῦ πρεσβυτερίου θρόνοις τέως (49) ἐγκαταλέξασα, καὶ, διὰ μιᾶς τῆς Καισαρέων πόλεως, τῇ οἰκουμένη πάσῃ πυρσεύουσα (50). Καὶ τίνα τρόπον; Οὐ σχεδιάσασα τὸν βαθμὸν, οὐδὲ ὁμοῦ τε πλύνασα (51) καὶ σοφίσασα, κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν νῦν τῆς προστασίας ἐριεμένων· ἀλλὰ τάξει καὶ νόμῳ πνευματικῆς ἀναβάσεως, τῆς τιμῆς ἀξίωςασα

ΚΓ. Οὐκ ἐπαίνῳ γὰρ ἐγὼ τὴν παρ' ἡμῖν ἀταξίαν καὶ ἀκοσμίαν, ἔστιν ὅτε καὶ ἐφ' ὧν προεδρευόντων ἐν βήμασιν. Οὐ γὰρ ἀπάντων τομῆσω κατηγορεῖν, οὐδὲ δίκαιον. Ἐπαίνῳ τὸν νῆτῃν νόμον, ὃς τὴν κώπην πρότερον ἐγγχειρίσας (52) τῷ νῦν κυβερνήτῃ, κάκειθεν ἐπὶ τὴν πρῶμαν ἀγαγὼν, καὶ πιστεύσας τὰ ἐμπροσθεν, οὕτως ἐπὶ τῶν οἰάκων καθίζει, μετὰ τὴν πολλὴν (53) τυφθεῖσαν θάλασσαν, καὶ τὴν τῶν ἀνέμων διάσχεψιν. Ὡς δὲ κἀν τοῖς πολεμικοῖς ἔχει· στρατιώτης, ταξίαρχος, στρατηγός. Αὕτη ἡ τάξις ἀρίστη καὶ λυσιτελεστάτη τοῖς ἀρχομένοις. Τὸ δ' ἡμέτερον, πολλοῦ ἀν ἦν ἀξίον, εἰ οὕτως εἶχε. Νῦν δὲ κινδυνεύει, τὸ πάντων ἀγιώτατον τάγμα, τῶν παρ' ἡμῖν πάντων εἶναι καταγελαστότατον. Οὐ γὰρ ἐξ ἀρετῆς μᾶλλον, ἢ κακουργίας, ἡ προεδρία (54)· οὐδὲ τῶν ἀξιοτέρων, ἀλλὰ τῶν δυνατωτέρων, οἱ θρόνοι. Σαμουὴλ ἐν προφήταις, ὁ τὰ ἐμπροσθεν βλέπων· ἀλλὰ καὶ Σαουλ, ὁ ἀπόβλητος. Ῥοβοὰμ ἐν βασιλευσιν, ὁ Σολομῶντος· ἀλλὰ καὶ Ἰεροβοὰμ, ὁ δούλος; καὶ ἀποστάτης. Καὶ ἱατρός μὲν οὐδεὶς, οὐδὲ ζωγράφος, ὅστις οὐ φύσεις ἀρρώσθημάτων ἐσχέψατο πρότερον, ἢ πολλὰ χρώματα συνεκέρασεν, ἢ ἐμόρφωσεν· ὁ δὲ πρόεδρος εὐρίσκειται ῥαδίως, μὴ πονηθεὶς, καὶ πρόσφατος τὴν ἀξίαν, ὁμοῦ τε σπαρτὶς (55) καὶ ἀναδοθεὶς, ὡς ὁ μῦθος (56) ποιεῖ τοὺς γίγαντας. Πλάττομεν αὐθημερὸν τοὺς ἀγίους, καὶ σοφοὺς εἶναι κελεύομεν τοὺς

(52) Ἐγγχειρίσας. Chrys., ἐγγχειρησας.

(53) Πολλήν. Regg. a, c, d et Or. 2, πολλά.

(54) Ἡ προεδρία. Sic codd. Prave in ed., ἡ προεδρία, «vel,» etc.

(55) Σπαρτὶς. Sic decem Colb., Pass., etc. In ea, παρτὶς.

(56) Ὡς ὁ μῦθος, etc. Finxerunt poetæ Cadmum Agenoris filium, apud Thebas Bæotix urbem, draconis a se interfecti dentes sevisse, atque hinc exstitisse Gigantes, homines a capite usque ad femur armatos, qui eodem die, inito prælio, omnes sese statim mutuis vulueribus confecerunt, præter quinque qui se Cadmo associarunt.

οὐδὲν σοφισθέντας, οὐδὲ τοῦ βαθμοῦ προεισνεγκόντας ἄ
 τι, πλὴν τοῦ βούλεσθαι. Καὶ ὁ μὲν στέργει τὴν
 κάτω χώραν, καὶ ταπεινῶς (57) ἔστηκεν, ὁ τῆς ὑψη-
 λῆς θείας, καὶ πολλὰ μὲν τοῖς θεοῖς λόγοις ἐμμελε-
 τήσας, πολλὰ δὲ τῆ σαρκὶ νομοθετήσας εἰς ὑποταγὴν
 πνεύματος· ὁ δὲ σοβαρῶς (58) προκαθίσταται, καὶ
 τὴν ὄψρην αἶρει κατὰ τῶν βελτιόνων, καὶ οὐκ ἐπι-
 τρέμει τοῖς θρόνοις, οὐδὲ φρίσσει τὴν θῆιν, τὸν
 ἐγκρατῆ κάτω βλέπων· ἀλλ' ὁμοῦ τῷ κράτει, καὶ
 σοφώτερον ἑαυτὸν ὑπολαμβάνει, κακῶς εἰδῶς, καὶ τὸ
 φρονεῖν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἀφηρημένος.

versus meliores attollit, nec thronis intremiscit, nec ex aspectu horrorem concipit, hominem conti-
 nentiae studiosum infra se videns; verum simul cum imperio, sapienter quoque se esse existi-
 mat, prave utique sentiens, atque a potentia et auctoritate de mente deturbatus.

KZ'. Ἀλλ' οὐκ ὁ πολλὸς οὕτως (59) καὶ μέγας Βα-
 σιλίος· ἀλλ' ὡσπερ τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὕτω καὶ
 τοῦ περὶ ταῦτα κόσμου, τοῖς πολλοῖς τύπος καθίστα-
 ται. Τὰς γὰρ ἱεράς πρότερον ὑπαναγινώσκων τῷ
 λαῷ βίβλους, ὁ τούτων ἐξηγητῆς, καὶ ταύτην (60)
 οὐκ ἀπαξιώσας τὴν τάξιν τοῦ βήματος, οὕτως ἐν
 καθέδρᾳ προσκυτέρων, οὕτως ἐν ἐπισκοπῶν αἰνεῖ τὸν
 Κύριον, οὐ κλέψας τὴν ἐξουσίαν, οὐδ' ἀρπάσας, οὐδὲ
 διώξας τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τιμῆς διωχθεὶς, οὐδ'
 ἀνθρώπινον χάριν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ καὶ θεῶν δεξάμενος.
 Ὁ μὲν οὖν τῆς προεδρίας λόγος ἀναμεινάτω· τῷ δὲ
 τῆς ὑπεδρίας (61) μικρὸν τι προσδιατρίψωμεν. Οἶον
 γὰρ με καὶ τοῦτο μικροῦ παρέδραμεν, ἐν μέσῳ τῶν
 εἰρημένων κείμενον!

KH'. Ἐγένετό τις πρὸς τὸν ἄνδρα διαφορὰ τῷ πρὸ
 ταύτου (62) καθηγεμόνι τῆς Ἐκκλησίας (τὸ μὲν ἦεν,
 καὶ ὅπως, σωπᾶν ἄμεινον, πλὴν ἐγένετο), ἀνδρὶ
 τῆλα μὲν οὐκ ἀγενεῖ, καὶ θαυμαστοῦ τὴν εὐσέ-
 βειαν (63), ὡς ἔδειξεν ὁ τότε διωγμὸς, καὶ ἡ πρὸς
 αὐτὸν ἔνστασις, ὅμως δὲ τι παθόντι πρὸς ἐκεῖνον (64)
 ἀνθρώπινον. Ἄπειται γὰρ οὐ τῶν πολλῶν μόνον,
 ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρίστων ὁ μῶμος, ὡς μόνον ἂν εἶναι
 τοῦ Θεοῦ τὸ παντελῶς ἀπειστος καὶ ἀνάλωτος πά-
 θεσι. Κινεῖται οὖν ἐπ' αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας ὄσον
 ἔκκριτον καὶ σοφώτερον· ἐπερ σοφώτεροι τῶν πολ-
 λῶν, οἱ κόσμου χωρῖσαντες (65) ἑαυτοὺς, καὶ τῷ
 Θεῷ τὸν βίον καθιερώσαντες. Λέγω δὲ τοὺς καθ'
 ἡμᾶς Ναζαρηαίους (66), καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα
 ἐσπουδακότας· οἱ δεινὸν ποιησάμενοι τὸ σφῶν κρά-
 τος (67) παρῖδειν περιυδρισμένον καὶ ἀπωσμένον,

(57) Ταπεινῶς. Or. 2, ταπεινός. Sic legit Billius.

(58) Σοβαρῶς. Sic Regg. a, c, d et Coisl. 2. In ed., σοβαρός.

(59) Οὕτως. Sic Or. 2 et Pass. In ed., οὕτως.

(60) Καὶ ταύτην, etc. « Nec illud lectoris offi-
 cium, » etc. Is profecto videtur esse Gregorii sen-
 sus. Basilium namque lectoris munus, ac populo in
 ecclesia sacros libros legere, non est dignatus,
 cum jam iis exponendis, instar Magistri, par esset.
 Prius enim in lectoris subaello, deinde presby-
 tery sede, demum inter episcopos Deum laudavit.
 Non bene igitur Billius, « sacerdotii gradum, » in-
 terpretatur, quod de « lectoris officio » scribit Gre-
 gorius.

(61) Ὑπεδρίας. Reg. hm, ὑπεδρίας.

(62) Τῷ πρὸ ἐκείνου. Regg a, c, d, Bass., Pass.,

sed recens, quantum ad dignitatem, simul satus et
 editus, quemadmodum poetæ gigantes fluxerunt.
 Uno die sanctos fingimus, eosque sapientes et
 eruditos 792 esse jubemus, qui nihil didicerunt,
 nec ad sacerdotium quidquam prius contulerunt,
 præter velle. Atque ille quidem inferiori sede ac-
 quiescit, humilisque stat, qui sublimem promeretur,
 atque et multum diuque in divinorum sermonum
 meditatione versatus est, et multum diuque carni
 leges sanxit ad spiritui parendum: hic contra su-
 perbe et arroganter præsidet, shperciliumque ad-
 nec ex aspectu horrorem concipit, hominem conti-
 nentiae studiosum quoque se esse existi-
 mat, prave utique sentiens, atque a potentia et auctoritate de mente deturbatus.

B XXVII. At non ita magnus et insignis Basilium; verum ut aliarum omnium virtutum, sic etiam in his rebus ordinis et disciplinae exemplar aliis se præbet. Nam cum prius sacros libros populo lectitasset, ipse eorum interpres, nec illud lectoris officium se indignum duxisset, ita demum presbyterorum, ac deinde in episcoporum cathedra Dominum laudat, non hanc potestatem furatus, nec ea per vim positus, nec honorem persecutus, sed ab honore quaesitus, nec humano favore, sed divinitus ac Dei gratia sacerdotium consecutus. Verum de sedis principatu hoc loco nos exspectet oratio; atque in ea, quæ ad inferiorem dignitatis locum pertinet, nonnihil immoremur. Quale enim hoc quoque mihi pene effluxit, in medio eorum, quæ a nobis commemorata sunt, jacens

C XXVIII. Cum Basilio similitatem quamdam is, qui ante ipsum Ecclesiæ præfuit, exercebat (quibus autem de causis, aut quomodo, silentio dissimulare satius est, cæterum exercebat); vir cætera quidem fortis, ac mirabili pietate præditus, ut illius temporis persecutio et acris adversus eum suscepta contentio perspicue declaravit, sed tamen in Basilio aliquid humani passus. Neque enim vulgares tantum homines, sed etiam præstantissimos quosque 793 viros Momus attingit, ut solius Dei sit omni peccato vacare, atque ab animi perturbatione immunem esse. Ac propterea adversus eum Ecclesiæ pars selectior et sapientior concitatur, si modo sapientiores ii habendi sunt, quam plerique, qui seipsos a mundo sejunxerunt, ac vitam suam Deo consecrarunt. Nazaræus nostrates dico, atque in

τῷ πρὸ τοῦ. Intelligit Eusebium, qui proximus ante Basilium Cæsariensem Ecclesiam gubernarat; qui-
 que fortem ac constantem animum præbuerat in
 Valentis persecutione adversus Catholicos.

(63) Εὐσεβειαν. Sic plures Regg., Pass., Comb.,
 etc. Mendose in ed., ἀσεβειαν, « impietatem. »

(64) Πρὸς ἐκείνον. « Adversus hunc, » nempe,
 « Basilium. »

(65) Χωρῖσαντες. Or. 2, χωρήσαντες.

(66) Ναζαρηαίους. « Nazaræus, » id est, « mo-
 nachos. »

(67) Τὸ σφῶν κράτος. Basilium intelligit, qui
 inter monachos principatum pietate ac virtutibus
 obtinebat. Nam, ut ait Nicetas, Ναζαρηαίος καὶ αὐ-
 τὸς ἦν· « Nazaræus et ipse erat. »

hujusmodi rebus maximum studium atque operam A ponentes; qui cum grave atque indignum esse dixerent, pati, ut is, qui principatum inter eos obtinebat, contumelia et probro afficeretur et rejiceretur, periculosissimum facinus aggrediuntur. A magno et a seditione alieno Ecclesie corpore deficere, seseque abrumpere constituunt, non exiguam quoque plebis partem amputantes, tam eorum, qui inferioris ordinis erant, quam qui dignitates gerebant. Id autem tribus de causis, iisque firmissimis, perfacile erat. Primum enim Basilius tanta apud omnes veneratione erat, quanta haud scio an quisquam nostrae aetatis philosophorum, eamque vim habebat, ut tumultuanti parti, si voluisset, animos ac fiduciam afferre potuisset. Deinde, qui molestiam ipsi exhibebat, ob eum tumultum, qui in ipsius electione acciderat, civitati suspectus erat, ut qui non tam legitime atque ex canonum praescripto, quam per vim praefecturam accepisset. Postremo aderant episcopi quidam ex Occidente, qui orthodoxos omnes ad suas partes pertraherant.

XXIX. Quid igitur egregius ille vir, et pacifici discipulus? (Nec enim iis, qui contumelia ipsum affecerant, aut qui ipsi studebant, oblectari poterat; nec illius erat dimicare, aut Ecclesie corpus lacerare, quae etiam alioqui ab haereticis, qui tum potentiam atque imperium obtinebant, oppugnabatur, ac periculose affecta erat.) Simul etiam nobis hac in re consultoribus, ac sinceris monitoribus usus, nobiscum hinc in Pontum profugit, ac pietatis gymnasia, quae illic erant, moderatur; quodque commemoratione dignum est, ipse cum Elia et Joanne, summis philosophis, solitudinem amplectitur; conducibilis id sibi esse existimans, quam in praesenti negotio cogitationem quamdam philosophia sua indignam suscipere, ac consilii et prudentiae 794 clavum, quem in tranquillitate tenuerat, in tempestate perdere. Quamvis autem adeo philosophica et admirabilis illius recessio fuerit, praestantiores tamen et admirabiliores ipsius reditum fuisse reperiemus. Sic enim se habuit.

XXX. Cum in his studiis versaremur, ingruit subito nubes grandinis plena, et exitiose stridens, quae obrivit Ecclesias omnes, in quas cecidit, et quas-cunque Invasit; imperatorem dico, auri amantissimum et Christi inimicissimum, ac duobus his

7 Matth. xi, 29.

(68) Ἐπ' ἀξίαις. Quatuor Regg., Coisl. 2 et Pass., ἐπ' ἀξίας.

(69) τῷ συστήματι. Bill.: « Cohorti suae. » Quae interpretatio significare videtur, Basilium excitasse hunc tumultum, de quo agitur, cujus ipse occasio duntaxat fuerat.

(70) Ἀρχιερέων τινές. « Episcopi quidam. » Hi erant Lucifer et Eusebius apostolicæ sedis legati, qui ex Occidente, ad componendos motus, Cæsareæ missi fuerant.

(71) Ἀπόδος δέ, etc. « Ipse aliquid praestat memoratu dignum. » Quippe qui non solum monachis regulas tradiderat, sed etiam ipse vitam monasticam amplexus fuerat. Quamvis hæc lectio accurata videatur, plures tamen Regg. et Colb. alique optimæ notæ hanc alteram lectionem præ se ferunt: αὐτοῖς τε, etc., quam lectionem qui secutus fuerit, sic reddere potest: « iisque (monachis) praestat quidpiam

πράγμα τολμῶσιν ἐπικινδυνότατον. Ἀπόστασιν ἐνοοῦσι καὶ ῥῆξιν τοῦ μεγάλου καὶ ἀσπασιάστου τῆς Ἐκκλησίας σώματος, οὐκ ὀλίγην καὶ τοῦ λαοῦ μείραν παρατερόμενοι, ὅση τε τῶν κάτω, καὶ ὅση τῶν ἐπ' ἀξίαις (68). Ῥῆστον δὲ τοῦτο ἦν ἐκ τριῶν τῶν ἰσχυροτάτων. Ὁ τε γὰρ ἀνὴρ αἰδέσιμος, ὡς οὐκ ὀβ' εἰ- τις ἄλλος τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, καὶ ἱκανὸς θάρσος παρασχεῖν, εἴπερ ἐβούλετο, τῷ συστήματι (69). Τὸν τε λυποῦντα δι' ὑποψίας εἶχεν ἡ πόλις, ἐκ τῆς περὶ τὴν κατάστασιν ταραχῆς, ὡς οὐκ ἐνομον, οὐδὲ κανονικῶς μᾶλλον, ἢ τυραννικῶς τὴν προστασίαν δεξάμενον. Καὶ παρῆσαν τῶν δυτικῶν ἀρχιερέων τινές (70), μεθέλκοντες πρὸς ἑαυτοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὅσον ὀρθόδοξον.

B KΘ. Τί οὖν ὁ γεννάδας ἐκεῖνος, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητῆς; Οὔτε γὰρ ἀντιτείνειν εἶχε πρὸς τοὺς ὕβριστάς, ἢ τοὺς σπουδαστάς, οὐδὲ πρὸς αὐτοῦ τὸ μάχεσθαι, ἢ διασπᾶν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἄλλως πολεμιουμένης, καὶ σφαλερῶς διακειμένης, ὑπὸ τῆς τότε τῶν αἰρετικῶν δυναστείας. Καὶ ἅμα συμβούλοις ἡμῖν περὶ τοῦτου χρησάμενος καὶ παραινέταις γη-σίοις, φυγὰς ἐνθένδε σὺν ἡμῖν πρὸς τὸν Πόντον μεταχωρεῖ, καὶ τοῖς ἐκεῖσε φροντιστηρίοις ἐπιστατεῖ, αὐτὸς δὲ (71) καθίσταται μὴ μῆνης ἄξιον, καὶ τὴν ἔρημον (72) ἀσπάζεται μετὰ Ἡλίου καὶ Ἰωάννου, τῶν πάντων φιλοσόφων· τοῦτο λοιπὸν τελεῖν αὐτῷ μᾶλλον ἡγούμενος, ἢ τι διανοηθῆναι περὶ τῶν παρόντων τῆς ἑαυτοῦ (73) φιλοσοφίας ἀνάξιον, καὶ διαφθεῖρειν ἐν ζῆλῳ τὴν ἐν γαλιήνῃ τῶν λογισμῶν κυβέρνησιν. Καίπερ δὲ οὕτω φιλοσόφου καὶ θαυμασίας οὐσίας τῆς ἀναχωρήσεως, κρείττω καὶ θαυμασιωτέραν εὐρήσομεν τὴν ἐπάνοδον. Ἔσχε γὰρ οὕτως·

A'. Ἐν τοῦτοις ὄντων ἡμῶν, ἐξαίφνης ἐπίσταται νέφος χαλάξης πλήρες καὶ τετριγὸς δάεθριον (74), πᾶσαν ἐκτρίψαν Ἐκκλησίαν, καθ' ἣς ἐβράγη. καὶ ὅσην ἐπέλαθε· βασιλεὺς ὁ φιλοχρυσότατος, καὶ μισσοχριστότατος, καὶ δύο τὰ μέγιστα ταῦτα (75) νοσῶν,

memoria dignum; » scilicet, ut exponit Nicetas, monasticas leges ipsis instituens: in asceticis praesertim, quae a Niceta Basilio tribuuntur, quavis Nicephorus Eustathio Sebastiao episcopo tribuat.

(72) Ἐρημον. Plures Regg. et Colb., etc., ἐρημῶν.

(73) Τῆς ἑαυτοῦ. Sic Regg. a, c, d, ph, undecim Colb. et Pass. Deest ἑαυτοῦ in ed.

(74) Τετριγὸς δάεθριον. Schol.: Οὐάλην λέγει· « Valentem significat. » Aliud Schol.: Ἐνθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν ὁ ἅγιος Βασίλειος ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἐπίσκοπος, ἀλλὰ μετὰ τὸ βασιλεῦσαι Οὐάλην προχειρίζεται ἐπίσκοπος· « Hinc patet Basilium episcopum non fuisse tempore Juliani; sed postquam Valens imperium adeptus est, tunc episcopus creatus fuit. »

(75) Ταῦτα. Deest in Regg. a, c, d, ph, novem Colb. et Pass.

ἀπληστίαν καὶ βλασφημίαν· ὁ μετὰ τὸν διώκτην, A
διώκτης, καὶ μετὰ τὸν ἀποστάτην, οὐκ ἀποστάτης
μὲν, οὐδὲν δὲ ἀμείνων Χριστιανός, μᾶλλον δὲ Χρι-
στιανὸν τῷ εὐσεβεστάτῳ μέρει, καὶ καθαρωτάτῳ, καὶ
προσκυνητῇ τῆς Τριάδος, ἣν δὴ μόνην εὐσέβειαν (76)
ἐγὼ καλῶ, καὶ δόξαν σωτήριον. Οὐ γὰρ θεότητα τα-
λαντεύομεν, οὐδὲ τὴν μίαν καὶ ἀπρόσιτον φύσιν ἀπο-
ξενοῦμεν ἑαυτῆς, ἐκφύλους ἀλλοτριότησιν, οὐδὲ κακῶ
τῆ κακῶν ἰώμεθα, τὴν ἄθεον Σαβελλίου συναίρεσιν
ἀσεβεστέρα διαιρέσει καὶ κατατομῇ λύοντες· ἦν
Ἄρειος νοσήσας, ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος (77), τὸ
πολὺ τῆς Ἐκκλησίας διέσεισε καὶ διέφθειρεν· οὕτε
τὸν Πατέρα τιμήσας, καὶ ἀτιμάσας τὰ ἐξ αὐτοῦ, διὰ
τῶν ἀνίσων βαθμῶν τῆς θεότητος. Ἀλλὰ μίαν μὲν
δόξαν Πατρός γινώσκουμεν, τὴν ὁμοτιμίαν τοῦ Μονο-
γενοῦς· μίαν δὲ Υἱοῦ, τὴν τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὁ τι
ἂν τῶν τριῶν κάτω ὄψομεν, τὸ πᾶν καθαιρεῖν νομι-
ζομεν· τρία μὲν ταῖς ἰδιότησιν (78), ἔν δὲ τῇ θεό-
τητι (79) σέβοντες καὶ γινώσκοντες. Ἐν οὐδὲν ἐνοῶν
ἐκεῖνος, οὐδὲ ἄνω βλέπειν δυνάμενος, ἀλλ' ὑπὸ τῶν
ἀγόντων (80) αὐτὸν ταπεινούμενος, συνταπεινοῦν
ἐτόλμησεν ἑαυτῷ καὶ φύσιν θεότητος· καὶ κτίσμα γί-
νεται πονηρῶν, εἰς δουλείαν κατὰ τὴν δεσποτείαν,
καὶ μετὰ τῆς κτίσεως τιθεὶς τὴν ἄκτιστον οὐσίαν καὶ
ὑπέρχρονον.

divinitatis naturam deprimere non dubitavit, atque improbam creaturam se præbuit, dominationem nempe
in servitutem detrahens, naturamque increatam et tempore sublimiorem inter res creatas constituens.

ΑΑ'. Ὁ μὲν οὖν οὕτω φρονῶν, καὶ μετὰ τοιαύτης C
ἤμιν ἐπιστρατεύει τῆς ἀσεβείας. Οὐ γὰρ ἄλλο τι, ἢ
βαρβαρικὴν καταδρομὴν τοῦτο ὑποληπτέον, καθαι-
ροῦσαν, οὐ τεῖχη, καὶ πόλεις, καὶ οἰκίας, οὐδέ τι τῶν
μικρῶν καὶ χειροποιήτων, καὶ αὐθις ἀνορθουμένων,
ἀλλὰ τὰς ψυχὰς αὐτῆς κατασύρουσαν. Συνεισβάλλει
δὲ αὐτῷ καὶ στρατὸς ἄξιος, οἱ κακοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν
ἡγεμόνες, οἱ πικροὶ τετράρχαι τῆς ὑπ' αὐτὸν (81)
οἰκουμένης· οἱ τὸ μὲν ἔχοντες ἤδη τῶν Ἐκκλησιῶν,
τῷ δὲ προσβάλλοντες (82), τὸ δὲ ἐλπίζοντες ἐκ τῆς
τοῦ βασιλείως ῥοπῆς καὶ χειρὸς, τῆς μὲν ἐπαγομένης,
τῆς δὲ (83) ἀπειλουμένης, ἦκον καὶ τὴν ἡμετέραν
καταστρεφόμενοι, οὐδὲν τοσοῦτον θαρρεῖν ἔχοντες
τῶν ἀπάντων, ὅσον τῇ τῶν προειρημένων μικροψυ-
χίᾳ, καὶ ἀπειρίᾳ τοῦ τηλικαῦτα ἡμῶν προεδρεύοντος,
καὶ τοῖς ἐν ἡμῖν ἀρρώστῃμασιν. Ὁ μὲν οὖν ἀγῶν D
πολύς· ἢ δὲ προθυμία τῶν πλειστον οὐκ ἀγεννής, ἢ
δὲ παράταξις ἀσθενής, οὐκ ἔχουσα τὸν προαγωνιστῆν

A gravissimis morbis, inexplabili nimirum avaritia et
blasphemia, laborantem; qui post persecutorem,
persecutor exstitit, post apostatam, non quidem
apostata, sed nihilo tamen melior Christianis, vel,
ut rectius loquar, Christianorum piissimæ et puris-
simæ parti, ac Trinitatis cultrici, quam quidem so-
lam pietatem ac salutarem doctrinam appello. Non
enim divinitatem velut ad libram expendimus, nec
unam et inaccessibilem naturam per alienas disjun-
ctiones a se ipsa separamus, nec malum malo cu-
ramus, impiam Sabellii contractionem per magis
impliam divisionem et sectionem dissolventes; quo
morbo correptus ille, a furore nomen habens Arius,
magnam Ecclesiæ partem concussit et labefactavit.
Nam nec Patrem honoravit, et ea, quæ ex ipso sunt,
B delectore affecit, dum inæquales divinitatis gradus
invexit. Verum unam quidem Patris gloriam esse
agnoscimus, Unigeniti æqualitatem, unam autem
Filii, Spiritus sancti adæquationem. Ac si quid ho-
rum trium infra collocemus, ita existimamus, totam
Trinitatem a nobis everti ac deleri; tria quidem
quoad proprietates, unum autem quoad divinitatem,
venerantes et agnoscentes. Quorum cum ille nihil
animadverteret, nec sursum cernere posset, verum
ab iis, qui eum ducebant, deprimeretur, secum etiam

XXXI. Hæc ille quidem animo, et 795 cum lu-
jusmodi impietate, adversum nos expeditionem sus-
cipit. Nec enim aliud quiddam ea res existimanda
est, quam barbarica incursio, non muros evertens,
non urbes, non domos, aut aliā quædam parva et
manu facta, et quæ rursus refici atque instaurari
possint, sed animas ipsas disturbans. Impetum quo-
que una cum eo facit exercitus ipso dignus, improbi
Ecclesiarum gubernatores, sævi atque immanes orbis
illius, qui ipsius imperio et ditioni subjectus erat,
tetrarchæ. Qui cum ex Ecclesiis alias jam tenerent,
alias oppugnarent, alias ob imperatoris opem ac
manum, quæ partim adhibebatur, partim denun-
tiabatur, in potestatem venturas sperarent, huc quo-
que, ut nostram in ditionem suam redigerent, ven-
erunt, nulla re perinde freti atque subnixi, ut
eorum, de quibus paulo ante locuti sumus, simul-
tate, atque illius, qui tum nobis præsidebat, impo-

(76) *Εὐσέβειαν*. Sic codd. In Par. ed., εὐσε-
βειον.

(77) Ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος. Reg. ph. ὁ τῆς
μανείας, etc. Observat Petavius, tom. II *Theolog.*
dogm., pag. 43, Arianos peculiari voce Ariomanitas
esse dictos, quo nomine eos appellandos præcipit
epistola sua Constantinus. Gregorii verba profert,
qui Arimn vocat μανίας ἐπώνυμον, « eo sensu, »
inquit Petavius, « non quod Ἄρειος a Marie voca-
retur, ut putavit interpret. »

(78) *Τρία μὲν ταῖς ἰδιότησι*. Sic. codd. In ed.,
τρία μὲν ἰδιώτησι. « Tres quidem quoad proprieta-
tes. » Patris proprietas est, quod sit ingenitus;
Filii, quod sit genitus; Spiritus sancti, quod a Pa-
tre et Filio procedat. Græci scribunt *τρία*, respi-
cientes ad πρόσωπα. Latini vero « Tres, » respicien-

tes ad subsistentias, seu personas. Sic Christus, Joan.
x, 30, « Ego et Pater unum sumus. Ego et Pater, »
qui sumus duo, quoad personas, « unum sumus, »
quoad divinitatem.

(79) *τῇ θεότητι*. Sic quinque Regg.; Or. 2 et
Pass. Deest τῇ in ed.

(80) *Ἀγόντων*. « Qui eum ducebant. » Dæmones
intelligit, quorum afflatu atque instinctu, impius
princeps catholice fidei bellum inferebat.

(81) *Ἐπ' αὐτῶν*. Pass., ὑπ' αὐτῶν.

(82) *τῷ δὲ προσβάλλοντες*. Duo Regg., Jes.,
Par., τὸ δὲ προσβάλλοντες. Comb., τὸ δὲ προσλαμ-
βάνοντες.

(83) *τῆς μὲν... τῆς δὲ*. Regg. a, c, d, Chrys.,
Or. 2, etc., τοῖς μὲν... τοῖς δὲ. « Aliis vim inferen-
tem, aliis minas intentantem. »

ritia, ac morbis etiam, qui apud nos grassabantur. **A** Magnum ergo certamen propositum erat; non ignava tamen multorum alacritas, sed infirma erat acies, utpote quæ propugnatore, ac perito defensore in sermonis et Spiritus virtute careret. Quid igitur generosa illa et excelsa anima, Christique amore vere prædita? Ne multis quidem sermonibus ad hoc opus habuit, ut nobis præsto esset, ac suppetias ferret; verum simul atque nos legationem obeuntes vidit (erat enim utrique nostrum commune hoc certamen, ut qui fidei propugnatores designati essemus), statim legationi cessit; ac spiritualibus rationibus secum optime sapientissimeque distinguens, aliud simultatis tempus esse (si quid etiam ejusmodi affectui indulgendum esset), nempe securitatis et clientia, nempe necessitatis et periculorum tempus; nobiscum excedit, ac pro periclitante veritate zelo totumque se matri Ecclesiae tradit.

XXXII. At fortasse alacriter quidem hanc rem suscepit, verum nequaquam, ut illa animi alacritate dignum erat, dimicavit: aut strenue ille quidem dimicavit, sed non consulte ac prudenter: aut ita prudenter, ut tamen sine periculo: aut hæc quidem omnia perfecte, ac supra quam dici queat, præstitit, cæterum in illius animo veteris similitatis reliquiae quædam residebant? Minime gentium. Omnia quippe simul præstat: inimicitias deponit, **796** consilium agit, aciem instruit; scandala et offendicula, quæ in medio erant, ac cætera omnia, quorum fiducia, illi nos bello lacessendos putaverant, submovet. Alios assumit, alios retinet, alios propulsat. Aliis murus firmus et vallum⁹⁸ efficitur; aliis securis petram scindens⁹⁹, aut ignis in spinis¹, ut divina Scriptura loquitur, sarmentitios homines, et in divinitatem contumeliosos, facile absumens. Quod si quid auxilii Barnabas, qui hæc loquitur ac gratia, qui illum elegit, ac certaminis socium adhibuit.

XXXIII. Atque illi sane sic infectis rebus discesserunt, mali male tum primum pudefacti et superati, atque edocti, etiam si alios omnes homines, Cappadoces tamen non ita temere contemnere ac pro nihilo putare; quorum nihil tam proprium est, quam fidei firmitas, atque erga Trinitatem fides animique sinceritas; cujus etiam beneficio hoc habent, quod animis juncti sunt, atque concordies, viribusque pollent, eadem videlicet auxilia, quæ divinitati ferunt, accipientes, imo, multo etiam præstantiora et firmiora. Proximum autem Basilio negotium ac studium hoc fuit, antistitem colere atque observare, suspicionem extinguere, mortalibus omnibus persuadere, molestiam eam quam

καὶ τεχνίτην ὑπέρμαχον ἐν δυνάμει λόγου καὶ Πνεύματος. Τί οὖν ἡ γενναία καὶ μεγαλόφρων ἐκείνη ψυχὴ, καὶ ὄντως φιλόχριστος; Οὐδὲ πολλῶν ἐδεήθη λόγων πρὸς τὸ παρεῖναι καὶ συμμαχεῖν· ἀλλ' ὁμοῦ τε εἶδεν ἡμᾶς προσεβούοντας (κοινὸς γάρ ἦν ὁ ἀγὼν ἀμφοτέρους ὡς τοῦ λόγου (84) προσβεβλημένοις), καὶ τῆς προσεβίας ἠττήθη· καὶ διελὼν ἄριστα παρ' ἑαυτῷ καὶ φιλοσοφώτατα τοῖς τοῦ Πνεύματος λογισμοῖς, ἄλλον μὲν εἶναι μικροψυχίας καιρὸν (εἴ τι καὶ τοιοῦτον ἔδει παθεῖν τὸν τῆς ἀδείας), ἄλλον δὲ μακροθυμίας, τὸν τῆς ἀνάγκης· εὐθύς τοῦ Πόντου μεθ' ἡμῶν ἀπανίσταται, καὶ ζηλοτυπεῖ τὴν ἀλήθειαν κινδυνεύουσαν, καὶ γίνεται σύμμαχος ἐθειλοντῆς, καὶ τῇ μητρὶ φέρων ἑαυτὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ δίδωσιν.

tranquillitatis; aliud autem longanimitatis ac patientia, inquam, secum reputans, confestim e Pontō efficitur, ultroque et sponte belli socium se præbet,

AB. Ἄρ' οὖν (85) προεθυμήθη μὲν οὕτως, ἡγωνίσταται δὲ τῆς προθυμίας ἕλαττον; ἡ διαγωνίζεται μὲν ἀνδρικῶς, οὐ συνετῶς δέ; ἡ πεπαιδευμένως μὲν, ἀκινδύνως δέ; ἡ πάντα μὲν ταῦτα τελείως καὶ ὑπὲρ λόγον, ὑπελείπετο δὲ τι τῆς μικροψυχίας ἐν ἑαυτῷ (86) λείψανον; Οὐδαμῶς. Ἄλλ' ὁμοῦ τὰ πάντα καταλλάσσεται, βουλεύεται, παρατάττεται· λύει τὰ ἐν τῷ μέσῳ σκῶλα καὶ προσκόμματα, καὶ οἷς ἐκείνοι θαρροῦντες καθ' ἡμῶν ἐστρατεύσαντο (87). Τὸ μὲν προσλαμβάνει, τὸ δὲ κατέχει, τὸ δὲ ἀποκρούεται. Γίνεται τοῖς μὲν τείχος ὄχυρον καὶ χαράκωμα· τοῖς δὲ πέλεκυς κόπτων πέτραν, ἡ πῦρ ἐν ἀκάνθαις, ὃ φησὶν ἡ θεία (88) Γράφη, ῥαδίως ἀναλίσκον τοὺς φρυγανώδεις καὶ ὄβριστὰς τῆς Θεότητος. Εἰ δέ τι καὶ Βαρνάβας, ὃ ταῦτα λέγων καὶ γράφων, Παύλῳ συνηγωνίσαστο, **C** Παύλῳ χάρις τῷ προελομένῳ, καὶ συνεργῶν ποιησάμενῳ τοῦ ἀγωνίσματος.

scribit, Paulo decertanti tulit, Paulo habenda est

AG. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἀπῆλθον ἀπρακτοὶ, καὶ κακοὶ κακῶς τότε πρῶτον αἰσχυνθέντες καὶ ἠττηθέντες, καὶ μαθόντες μὴ ῥαδίως Καππαδοκῶν καταφρονεῖν, εἰ καὶ πάντων ἀνθρώπων· ὧν οὐδὲν οὕτως ἴδιον, ὡς τὸ τῆς πίστεως ἀρραγές, καὶ πρὸς τὴν Τριάδα πιστὸν (89) καὶ γνήσιον· παρ' ἧς καὶ τὸ ἠνώσθαι καὶ τὸ ἰσχυεῖν αὐτοῖς (90), ἃ βοηθοῦσι βοηθούμενοις, μᾶλλον δὲ, πολλῶν κρείττω καὶ ἰσχυρότερα. Τῷ δὲ τι δεύτερον ἔργον καὶ σπούδασμα γίνεται, θεραπεύειν τὸν πρόεδρον, λύειν τὴν ὑπόψιν, πείθειν (91) πάντα ἀνθρώπους, ὡς ἃ μὲν λαλιώπητο, πειρὰ τις ἦν τοῦ πονηροῦ καὶ πάλη (92) ταῖς εἰς τὸ καλὸν ὁμονοίαις βασκαίνοντος· αὐτὸς δὲ ἦδει νόμους εὐπειθείας καὶ πνευματικῆς τάξεως. Διὰ τοῦτο παρῆν (93), ἐσόφειζεν,

⁹⁸ Jerem. i, 18. ⁹⁹ Jerem. xxiii, 29. ¹ Psal. cxvii, 12.

(84) Ὡς τοῦ λόγου. Id est, τῆς πίστεως, « fidei, » vel « doctrinæ fidei. »

(85) Ἄρ' οὐρ, etc. Sic in plerisque codd. quæ sequuntur Interrogationis notam præferunt.

(86) Ἐν ἑαυτῷ. Sic Regg. a, c, Pass. et Comb. In ed., ἐν αὐτῷ.

(87) Ἐστρατεύσαντο. Pass., ἐστρατευοντο.

(88) Θεία. Deest in Reg. bm et Or. 2.

(89) Πιστόν. Reg. ph, πιστόν τε.

(90) Αὐτοῖς. Reg. ph addit, ὑπάρχει.

(91) Πείθειν. Regg. bm et ph, πείθειν τε.

(92) Πάλη. Basil., ἀπάτη, « fraus. »

(93) Παρῆν. Bas., παρῆναι, « hortabatur. »

δπηκουεν, ενουθετει, παντα ην αυτω, συμβουλος Α
 αγαθος, παραστατης δεξις, των θαιων εξηγητης, των
 πρακτων καθηγητης (94), γηρωσ βακτηρια, πιστεως
 ερσισμα, των ενδον ο πισοτατος, των εκτος ο πρα-
 κτικωτατος· ενι λογω, τοσουτος εις ευνοιαν, οσος εις
 εχθραν το πριν ενομιζετο. Εντευθεν αυτω περιτην(95)
 και το κρατος της Έκκλησιας, ει και της καθεδρας
 ειχε τα δευτερα. Την γαρ ευνοιαν εισφερων, την εξ-
 ουσιαν ανελαμβανε· και ην θαυμαστη τις η συμφω-
 νια, και η πλοχη του δυνασθαι. Ο μεν τον λαον ηγεν,
 ο δε τον αγοντα· και οϊον λεοντοκομος τις ην, τεχηη
 τιθασσευων τον δυναστευοντα. Και γαρ εδειτο, νεω-
 στι μεν επι την καθεδραν θεβεις, ετι δε της κοσμι-
 κης υλης τι (96) πνεων, οπω δε κατηρτισμενος εν
 τοις του Πνευματος (97), πολλου δε του κλυδωνος
 περιζεοντος, και των επικειμενων της Έκκλησιας (98)
 εχθρων, του χειραγωγουντος και υπερειδοντος. Δια
 τουτο και την συμμαχιαν ηγαπα, και κρατουντος
 εκεινου, κρατειν αυτης υπελαμβανε.

caus, ac mundanæ materiæ aliquid adhuc spirans, nondumque in his, quæ Spiritus erant, instructus
 ac præterea ingenti tempestate undique æsiuante, 797 atque imminentibus Ecclesiæ hostibus, opus
 habebat homine, a quo velut porrecta manu duceretur et fulciretur. Quamohrem ipsius auxilium am-
 plectebatur, eoque victore, se ipse victorem putabat.

ΑΔ'. Της δε περι την Έκκλησιαν του ανδρος κη-
 δεμονιας και προστασιας, πολλα μεν και αλλα γνω-
 ριςματα· παρρησια προς αγροντας, τους τε αλλους,
 και τους δυνατωτατους της πολωας· διαφορων λυ-
 σεις (99) ουκ απιστουμναι, αλλ' υπο της εκεινου
 φωνης τυπουμναι, νομω τω τροπω (1) χρωμναι·
 προστασιαι των δομενων, αι μεν πλειους πνευμα-
 τικαι, ουκ αλγαι δε και σωματικαι (και γαρ και
 τουτο πολλακις εις ψυχην φερει δι' ευνοιας δουλου-
 μενον[2])· πτωχοτροφιαι, ξενοδοχιαι, παρθενοκομιαι·
 νομοθεσιαι μοναστων (3), εγγραφοι τε και αγραφοι·
 ευχων διαταξεις (4), ευκοσμιαι του βηματος, τα αλλα
 οϊς αν ο αληθωσ ανθρωπος του θεου, και μετα θεου
 τεταγμενος, λαον ωφελησειεν· εν δε, ο μεγιστον τε
 και γνωριμωτατον. Λιμωσ ην, και των πωποτε μη-
 μονουομενων ο χαλεπωτατος· εκαμνε δε η πολις, επι-
 κουρια δ' ην ουδαμθεν, ουδε τι φαρμακον της κα-
 κωσεως. Αι μεν γαρ παραλλαι (5) τας τοιαυτας εν-
 δελιας ου χαλεπωσ αναφερουσι (6), διδοϋσαι τα παρ'
 εαυτων, και τα παρα (7) της θαλασσης δεχομναι·
 τοις δ' ηπειρωταις ημιν, και το περιττευον ανωητον

acceperat, tentationem quamdā et luctam pravi
 illius fuisse, honestæ ac laudabili concordiæ inviden-
 tis; cæterum non ignarum se esse, quid obedientiæ
 ordinisque spiritualis leges postularent: ac proinde
 adesse, docere, dicto audientem se præbere, mone-
 nere, quidvis denique illi esse, monitor probus,
 opitulator commodus, divinorum oraculorum inter-
 pres, rerum agendarum præmonstrator, senectutis
 subsidium, fidei adminiculum, domesticorum fidelis-
 simus, externorum ad res gerendas aptissimus;
 verbo dicam, tantus ad benevolentiam, quantum
 prius ad inimicitiam esse putabatur. Ex quo factum
 est, ut, etiamsi cathedra inferior esset, Ecclesiæ
 tamen imperium obtineret. Etenim pro benevolentia,
 quam afferebat, auctoritatem recipiebat; ac mirus
 quidem erat concentus nexusque potestatis. Ille ple-
 bem ducebat, hic ductorem; ac velut quidam leon-
 um curator erat, arte demulcens eum, qui princi-
 patum tenebat; quippe, ut nuper in cathedra collo-
 catus, ac mundanæ materiæ aliquid adhuc spirans, nondumque in his, quæ Spiritus erant, instructus

797 atque imminentibus Ecclesiæ hostibus, opus
 habebat homine, a quo velut porrecta manu duceretur et fulciretur. Quamohrem ipsius auxilium am-
 plectebatur, eoque victore, se ipse victorem putabat.

XXXIV. Jam vero ipsius erga Ecclesiam curæ
 ac præsidii, multa alia quidem indicia sunt: nimi-
 rum, dicendi libertas apud præsides, cum alios, tam
 potentissimos quosque civitatis; controversiarum
 diremptiones nequaquam suspectæ, sed ab ejus voce
 formatæ, et ratione modi, legum instar adhibitæ;
 cgentium patrocinia, plura quidem spiritualia,
 sed tamen corporea non pauca (nam id quoque
 sæpenumero ad animam tendit, per benevolentiam
 subigens, ac velut in servitatem trahens); erga
 pauperes alendos, hospites excipiendos, curandas
 virgines studium; monasticarum legum institu-
 tiones, tum scripto, tum voce traditæ; precum
 descriptiones, cleri ordines et officia, ea denique
 omnia, quibus quispiam vere Dei homo, ac Deo
 adjunctus, plebi prodesse queat. Istud autem unum
 maximum est et celeberrimum. Fames erat, et
 quidem post hominum memoriam atrocissima. Lan-
 guebat civitas, nec ulla ex parte auxilium affereba-
 tur, nec ulla erat calamitatis medicina. Nam mari-
 timæ quidem urbes ejusmodi rerum penuriam facile

D judicia pro lege haberentur, ac etiamnum habean-
 tur.

(1) Νόμω τῷ τρόπῳ, etc. « Quibus pro lege esset
 tanti viri auctoritas et virtus. » Schol. : Πιπτά ἐδὲ-
 χει διὰ τὸν τρόπον τοῦ λέγοντος· « Vera videbantur,
 ob loquentis auctoritatem. »

(2) Δουλούμενον. Reg. Cyr. δηλούμενον, « cum
 per benevolentiam id obsequii exhibetur. »

(3) Μοραστῶν. Pass., μοναχῶν. De asceticis pro-
 culdubio loquitur Gregorius.

(4) Εὐχῶν διατάξεις. « Ordinatæ preces, tum
 aliæ, » inquit Nicetas, « tum divinæ liturgiæ, quæ
 et existant, ut res sacræ congrua quadam majestate
 peragi possint. »

(5) Παραλλαι. Reg. a, c, d, ph et Or 2, παρ
 αλλοι.

(6) Ἀναφέρουσι. Or. 2, ἐπιφέρουσι.

(7) Παρά. In nonnullis, περί.

(94) Καθηγητής. Reg. d, ὑφηγητής.

(95) Περιτην. Deest in Regg. d, bm, ph et Pass.

(96) Τι. Deest in Pass.

(97) Ἐν τοῖς τοῦ Πνεύματος. In quibusdam, ἐν
 τῷ Πνεύματι.

(98) Τῆς Έκκλησιας. Reg. bm, τῆ Έκκλησιᾶ.
 Chrys., τῆς ἀληθείας, « veritatis. » Sic etiam Regg.
 c, d; sed ad marg., τῆς Έκκλησιας.

(99) Διαφορῶν λύσεις, etc. Nicetas sic hunc lo-
 cum exponit: « Ratio, qua Basilius in dirimendis
 controversiis utebatur, nequaquam fide carebat, aut
 in dubium veniebat, quin recta esset, sed ab ipsius
 sententia constituebatur et confirmabatur; ac mo-
 dus ille, quo dissidia exstinguebat, legis vim obii-
 nuit; adeo ut deinceps hujusmodi controversiæ en-
 dem modo dirimerentur. » Tanta siquidem erat Ba-
 silii auctoritas in solvenda dubia, quæstiones, nego-
 dia, quæ ad ejus arbitrium deferebantur, ut ejus

perferunt, dantes nimirum ea, quibus affluunt, ac a vicissim ea, quibus carent, a mari accipientes; at nos, qui procul a mari degimus, nec ex iis, quibus redundamus, utilitatem ullam capimus, nec ea, quibus egemus, ulla arte comparare possumus, utpote qui, nec quæ habemus, exportare, nec ea, quibus caremus, importare queamus. Sed in huiusmodi malis nihil gravius est, quam crudelitas ac inexplebilis eorum, qui frumentum habent, cupiditas. Observant enim temporum difficultates, et penuriam in quæstum vertunt, atque ex aliorum calamitatibus messem faciunt; nec illud audientes, eum, qui pauperum miseretur, Domino fenerari²; nec rursus illud, eum, qui frumentum abscondit, plebi execrabilem esse³: nec denique quidquam aliud eorum, quæ vel benignis ac mansuetis hominibus pollicetur Scriptura, vel duris et inhumanis⁴ quam par sit, maleque sibi consulunt; quemadmodum scilicet aliis sua, ita sibi ipsorum magis se indigere nesciunt, quam alii ipsorum auxilio egeant, viscera præcludentes. Atque hæc quidem frumenti emptores et capones faciunt, qui nec cognationis jure commoventur, nec Deo, cuius beneficio ipsi frumentum habent, cum alii opprimantur, gratias referunt.

XXXV. At Basilus, nec precibus quidem panem c. cælo⁵ fundere, nec fugitivum populum in deserto alere poterat, nec indeficientem alimoniam e vasculis⁶, fontis instar, scaturire, quæ, res mira! ipsoniet vacuo replebantur, ut nutricem suam in hospitalitatis præmiū aleret; nec demum quinque panibus⁷ multa hominum millia pascere, quorum reliquæ quoque ipsæ tales erant, ut pluribus aliis mensis sufficerent. Hæc enim Moysis erant, et Eliæ, et Dei mei, a quo ad eos quoque huiusmodi potestas manaverat. Fortasse etiam temporibus illis, atque huic rerum statui conveniebant; quandoquidem signa infidelibus, non fidelibus dantur⁸. Verum quæ his consentanea sunt, et eodem tendunt, ea cum pari fide cogitavit atque perfecit. Aperiens enim verbo et cohortationibus suis locupletum horrea, facit quod est in Scriptura, cibum esorientibus frangit⁹, panibusque pauperes saturat¹⁰, alitque eos in fame¹¹, atque esurientes animas implet bonis¹². Quo tandem modo? Neque enim hoc ad laudis cumulum parvi momenti est. In unum etenim cogens, quos fames vulnerat, et nonnullos etiam, qui spiritum ægre trahebant, viros, feminas, pueros, senes, miserabilem omnem ætatem, omnia interim ciborum genera, quibus fames depelli solet, corrogans, atque ollas leguminum, salsique nostratis obsonii, et ad levandam pauperum famem accommodati, plenas proponens; ipse deinde Christi, qui

² Prov. xix, 17. ³ Prov. xi, 26. ⁴ Exod. xvi, 15; Psal. lxxvii, 24. ⁵ Ill Reg. xvii, 14. ⁶ Matth. xiv, 19; Luc. ix, 16; Joan. vi, 11. ⁷ I Cor. xiv, 32. ⁸ Isa. lviii, 7. ⁹ Psal. cxvxi, 15. ¹⁰ Psal. xxxii, 19. ¹¹ Luc. i, 55.

(8) *Εισοχομισόμεθα*. Reg. c, εισοχομεν.

(9) *Τῆς ἐνδελίας*. Or. 2, τὰς ἐνδελίας. Nicetas sic exponit: Οὐ θεραπεύουσι τὸ ὑστέρημα τῶν δεομένων, ἀλλ' ἐπιτρίβουσι, καὶ αὐξοῦσι τὸ πάθος. « Egenorum inopiam non levant, sed obtulerunt atque augent. » Bill., « famem negotiantur. »

(10) *Ἐχειν αὐτοῖς*. Reg. c, ἔχειν ἐστὶν αὐτοῖς.

(11) *Τροφήν ἀδάπανον*. Schol.: Τοῦτο εἶπε διὰ τῆν ὕδριαν τοῦ ἀλεύρου τὴν κατὰ τὴν Σαραφθίαν

καὶ τὸ ἐνδεδόν ἀνεπινόητον, οὐκ ἔχουσιν ὄπως, ἢ διαθώμεθα τι τῶν ὄντων, ἢ τῶν οὐκ ὄντων εἰσοχομισόμεθα (8). καὶ ὁ χαλεπώτατόν ἐστιν ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ἢ τῶν ἐχόντων ἀναληθία καὶ ἀπληστία. Τηροῦσι γὰρ τοὺς καιροὺς, καὶ καταπραγματεύονται τῆς ἐνδείας (9), καὶ γεωργοῦσι τὰς συμφοράς: οὕτε, τῆ Κυρίῳ δανείζων τὸν ἐλευθέρωτα πτωχοῦς, ἀκούοντες: οὐδ' ὅτι ὁ συνέχων σίτον δημοκατάρατος: οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἢ τοῖς φιλανθρώποις ἐπηγγελμένων, ἢ τοῖς ἀπανθρώποις ἠπειλημένων. Ἄλλ' εἰσὶ τοῦ δέσποτος ἀπληστότεροι, καὶ φρονοῦσι κακῶς: ἐκείνοις μὲν τὰ ἑαυτῶν, ἑαυτοῖς δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ σπλάγγνα κλείοντες, οὐ καὶ μᾶλλον χρῆζοντες ἀγνοοῦσιν, ἢ αὐτῶν ἕτεροι. Ταῦτα μὲν οἱ σιτώναι καὶ σιτοκάπηλοι, καὶ μήτε τὸ συγγενὲς αἰδοῦμενοι, μήτε περὶ τὸ Θεῖον εὐχάρισται, B παρ' οὗ τὸ ἔχειν αὐτοῖς (10), ἄλλων πιεζομένων.

798 comminatur. Verum ad rem avidiores sunt. quemadmodum scilicet aliis sua, ita sibi ipsorum magis se indigere nesciunt, quam alii ipsorum auxilio egeant, viscera præcludentes. Atque hæc quidem frumenti emptores et capones faciunt, qui nec cognationis jure commoventur, nec Deo, cuius beneficio ipsi frumentum habent, cum alii opprimantur, gratias referunt.

ΛΕ'. Ὁ δὲ ὕειν μὲν οὐκ εἶχεν ἄρτον ἐξ οὐρανοῦ εἰ εὐχῆς, καὶ τρέφειν ἐν ἐρήμῳ λαὸν φυγάδα, οὐδὲ πυθμῆσι πηγάζειν τροφήν ἀδάπανον (11) κενώσει πληροῦμένοις, ὁ καὶ παράδοξον, ἵνα τρέψη τρέφουσαν εἰς φιλοξενίας ἀντίδοσιν: οὐδὲ πέντε ἄρτοις ἐστῆν χιλιάδας, ὧν καὶ τὰ λείψανα πολλῶν τραπεζῶν ἄλλη δύναμις. Ταῦτα γὰρ Μωϋσέως ἦν, καὶ Ἠλίου, καὶ τοῦ ἐμοῦ Θεοῦ, παρ' οὗ κἀκεῖνοι τὰ ταῦτα δύνασθαι. Ἰσως δὲ καὶ τῶν καιρῶν ἐκείνων, καὶ τῆς τότε καταστάσεως: ἐπειδὴ τὰ σημεῖα τοῖς ἀπίστοις, οὐ τοῖς πιστεύουσιν. Ἄ δὲ τοῦτοῖς ἐστὶν ἀκόλουθα, καὶ εἰς ταυτὸν φέρει, ταῦτα καὶ διενοήθη καὶ κατεπράξατο μετὰ τῆς αὐτῆς πίστεως. Λόγῳ γὰρ τὰς τῶν ἐχόντων ἀποθήκας ἀνοίξας καὶ παραινέσει, ποιεῖ τὸ τῆς Γραφῆς: Διαθρήπτει πεινώσι τροφήν, καὶ χορτάζει πτωχοὺς ἄρτων (12), καὶ διατρέφει αὐτοὺς ἐν λιμῷ, καὶ ψυχὰς πεινώσας ἐμπιμπήσιν ἀγαθῶν. Καὶ τίνα τρόπον; οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς προσθήκην. Συν-αγαγὼν γὰρ ἐν ταυτῷ τῶν λιμοῦ τραυματίας, ἐστὶ δὲ οὗς καὶ μικρὸν ἀναπνέοντας, ἀνδρας (13) καὶ γυναῖκας, νηπίους, γέροντας, πᾶσαν ἡλικίαν ἐλεινήν, πᾶν εἶδος τροφῆς ἐρανίζων, ὅση τυγχάνει λιμοῦ βοήθεια, ἔττους (14) τε πλήρεις προθεῖς λέβητας, καὶ τοῦ ταριχέυτου παρ' ἡμῖν ὕψου, καὶ πένητας τρέφοντος. Ἐπειτα τὴν τοῦ Χριστοῦ διακονίαν μιμούμενος, ὁς, καὶ λεντίῳ διαζωννύμενος, οὐκ ἀπξίου νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ παίσιν, ἐκτὸν συνδούλοις, πρὸς τοῦτο συνεργοῖς

χθραν: « Hoc dixit propter hydriam farinae viduae Sarephitanæ. » Bill.: « gratulam alimoniam. »

(12) Ἄρτων. Sic plures Regg. et Colb., duo Coisl., Pass., etc. In ed., ἄρτων.

(13) Ἄνδρας. In ed. sequitur καὶ, quoa auctoritate codicum melioris notæ delevimus.

(14) Ἐττους. Sic omnes melioris notæ codd. Ἐττους in ed., ἔττους. Juxta Nicetam ἔττος « est concisum legumen, » scilicet « faba. »

χρώμενος, ἐθεράπευε μὲν τὰ σώματα τῶν δεομένων, ἅθεράπευε δὲ τὰς ψυχάς, συμπλέκων τῇ χρεῖα τὸ τῆς τιμῆς, καὶ βίους ποιῶν ἀμφοτέρωθεν. opera utens, pauperum corpora et animas curabat, cunctis, atque ipsorum calamitatem utrinque leniens.

ΑΓ'. Τοιοῦτος ἦν ὁ νέος σιτοδότης ἡμῖν, καὶ δευτέρως Ἰωσήφ· τί πλην οὗ καὶ πλέον τι λέγειν ἔχομεν. Ὁ μὲν γὰρ καταπραγματεύεται τοῦ λιμοῦ, καὶ τὴν Ἀγγυπτον ἐξωνεῖται τῷ φιλανθρώπῳ, τὸν τῆς ἀφθονίας καιρὸν εἰς τὸν τοῦ λιμοῦ διαθέμενος, καὶ τοῖς ἐτέρων δυνεῖροις εἰς τοῦτο (15) διαταττόμενος· ὁ δὲ προῖκα χρηστὸς ἦν, καὶ τῆς σιτοδελας (16) ἐπίκουρος ἀπραγματεύτος, πρὸς ἔν ὁρῶν, τῷ φιλανθρώπῳ τὸ φιλανθρώπων κτήσασθαι, καὶ τῶν ἐκεῖθεν τυχεῖν ἀγαθῶν διὰ τῆς ἐνταῦθα σιτομετρίας. Ταῦτα μετὰ τῆς τοῦ λόγου τροφῆς, καὶ τῆς τελεωτέρας εὐεργεσίας καὶ διαδόσεως, τῆς ὄντως οὐρανίου καὶ ὑψηλῆς· εἰπερ ἄρτος ἀγγέλων λόγος, ἢ ψυχὰς τρέφονται καὶ ποτίονται. Θεὸν πεινῶσαι, καὶ ζητούσαι τροφήν οὐ βέουσαν, οὐδ' ἀποιῶσαι, ἀλλ' αἰεὶ (17) μένουσαν· ἥς σιτοδότης ἦν ἐκεῖνος, καὶ μάλα πλούσιος, ὁ πενέστατος ὢν ἴσμεν καὶ ἀπορώτατος, οὐ λιμὸν ἄρτων, οὐδὲ δίψαν ὕδατος ἐξιώμενος, λόγου δὲ πόθον, τοῦ ἀληθῶς ζωτικῶς καὶ τροφίμου, καὶ εἰς αὐτῆσιν ἀγοντος πνευματικῆς ἡλικίας τὸν καλῶς τρεφόμενον.

ΑΖ'. Ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων (τί γὰρ δεῖ πάντα λέγοντα διατρίβειν [18];) ἄρτι τοῦ φερωνύμου τῆς εὐσεβείας (19) μετατεθέντος, καὶ ταῖς ἐκεῖνου χερσὶν ἡδέως ἐναποφύξαντος, ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον ἀνάγεται· οὐκ ἀμογητὴ μὲν, οὐδὲ ἀνευ βασιλικίας καὶ πάλης τῶν τε τῆς πατρίδος (20) προεδρευόντων, καὶ τῶν πονηροτάτων τῆς πόλεως ἐκείνοις συντεταγμένων. Πλην ἔδει νικῆσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ μέντοι καὶ νικᾷ (21) πολλῇ τῇ περιουσίᾳ. Κινεῖ γὰρ ἐκ τῆς ὑπερορίας (22) τοὺς χρίσοντας, ἄνδρα· ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωρίμους καὶ ζηλωτάς, καὶ μετὰ τούτων τὸν νέον Ἀβραάμ καὶ πατριάρχην ἡμέτερον, τὸν ἐμὸν λέγω (23) πατέρα, περὶ ὃν τι καὶ συμβαίνει θαυμασίον. Οὐ γὰρ τῷ πληθεῖ τῶν ἐτῶν μόνον ἐκλειοπῶς (24), ἀλλὰ καὶ νόσῳ τετραχωμένος, καὶ πρὸς ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς ὢν, κατατολμᾷ τῆς ὁδοῦ, βοηθήσων τῇ ψυχῇ, καὶ θαρσήσας (25) τῷ Πνεύματι. Καὶ τι σύντομον φθέγγομαι, νεκρὸς ἐντεθεὶς ὡς τάφῳ τινὶ τῷ φορέῳ (26), νέος ἐπάνεισιν, εὐσθενῆς, ἄνω βλέπων, ῥωσθεὶς ἐκ τῆς χειρὸς καὶ

¹⁵ Gen. xli, 1-4qq.

(15) *Εἰς τοῦτο*. Pass., πρὸς τοῦτο.

(16) *Σιτοδελας*. Pass., σιτοδοσίας.

(17) *Αἰεὶ*. Or. 2, εἰς αἰεὶ.

(18) *Τί γὰρ δεῖ... διατρίβειν*. Sic plures Regg., etc. In eod., τί γὰρ δὴ... διατρίβει.

(19) *Τῆς εὐσεβείας*. Alludit ad « Eusebii » nomen, quod a voce εὐσέβεια, id est « pietas, » derivatur.

(20) *Τῶν τε τῆς πατρίδος*, etc. Nicetas exponit: ἄρχοντας· « præsides, » haud dubie provinciarum episcopus ac prælatus.

(21) *Καὶ νικᾷ*. Sic plures Regg. et Or. 2. Deest

linter præcinctus, discipulorum pedes abluere minime grave duxerat, ministerium imitans, simulque puerorum, sive conservorum suorum, ad eam rem honorem nempe cum necessario alimento connec-

XXXVI. Talis erat novus noster procurator, et secundum Joseph: imo etiam 799 majus aliquid dicere possumus. Ille enim ex fame quartum captat, ac benignitate Ægyptum emit ¹⁵, ubertatis tempus ad famis tempus disponens et administrans, atque aliorum somniis ad eam rem ordinatus. Hic autem gratuito benignus erat, neque in hoc tribuendi frumenti auxilio lucrum ullum captabat, id unum spectans, ut misericordia misericordiam sibi B compararet, ac præsentī annonæ largitione futura bona consequeretur. Accedebat insuper sermonis alimonia, et perfectius beneficium, ac largitio vere cœlestis et sublimis; siquidem angelorum panis sermo est, quo aluntur atque irrigantur animæ Dei sime laborantes, ac cibum, non fluentem et abeuntem, sed perpetuo inmanentem expetentes; cuius ipse dispensator erat, et quidem perquam locuples, homo alioqui omnium, quos novi, pauperrimus et egentissimus, non panis famem aut sitim aquæ sanans, sed famem verbi illius, quod vere vitale est, ac vim alendi habet, eumque, qui recte nutritur, ad spiritualis ætatis incrementum ducit.

XXXVII. Ob hæc igitur, ac tanta (quid enim omnia recensendo diutius immorari necesse est?) C Basilius, cum is, qui nomen a pietate apposite ducebat, ex hac vita migrasset, atque in ipsius manibus animam libenter exhalasset, ad excelsum episcopatus thronum evehitur; non id quidem citra laborem, ac citra invidiam et dimicationem, tum eorum, qui patriæ præsidebant, tum perditissimorum quorumque urbis civium, qui ad eorum partes sese adjunxerant. Verum fieri aliter non poterat, quin Spiritus sanctus vinceret; atque ad eum abunde vicit. Nam ad eum ungendum viros pietate claros ac zelo flagrantes, ab exteris regionibus excitavit, et cum iis novum Abrahamum et patriarcham nostrum, parentem, inquam, meum, cui miranda etiam res quædam accidit. Nam quamvis non solum senectute confectus, sed etiam morbo fractus ac debilitatus esset, animamque ageret, iter tamen aggredi non dubitavit, ut calculo suo electionem juvaret, Spiritus videlicet ope atque

καὶ in eod.

(22) *Ὑπερορίας*. Intelligit Eusebium Samosatensem, qui cum Gregorio, theologi nostri patre, Basilium consecravit. Μοχ γνωρίμους. Sic codd. In ed., γνωρισμούς.

(23) *Ἐμὸν λέγω*. Sic Regg. c, d, ph, Coisl. —, Or. 2, Pass. Deest λέγω in ed.

(24) *Ἐκλειοπῶς*. Pass., λελοιπῶς.

(25) *Θαρσήσας*. Regg. c, ph et Or. 2, θαρρήσας.

(26) *Φορέῳ*. leg. bin, φορέῳ.

auxilio fretus. Atque ut rem in pauca conferam, A
vehiculo, non secus ac mortuus feretro, impositus,
juvenis redit, firmus ac valens, oculos erectos
habens, a manuum **800** impositione et unctione,
addo etiam, et ab illius, qui ungebatur, capite,
roboratus. Hoc igitur ad prisca narrationes accedat, quod labor sanitatem affert, et animi alacritas
mortuos excitat, et exsiliit senectus Spiritu delibuta.

XXXVIII. Cum autem primariæ sedis honore ita
affectus fuisset, ut par erat eos, qui ita vixerant,
eamque gratiam consecuti fuerant, ac talem apud
homines existimationem obtinebant; minime com-
misit, ut ulla in re postea, vel philosophiæ suæ,
vel eorum, qui hoc munus ipsi crediderant, spei,
dedecori esset. Quin potius, quantum alios prius,
tantum quotidie seipsum vincebat, optime utique
ac sapientissime de his rebus sentiens. Sic enim
existimabat, privati quidem hominis virtutem in eo
consistere, ut vitio careat, aut quoquo modo probi-
tatem colat; principem autem et antistitem, ac
præsertim hujusmodi imperium gerentem, improbi-
tatis notam effugere non posse, nisi multum ante-
cellat, ac melior in dies existat, paremque digni-
tati suæ ac throno virtutem asserat. Vix enim esse,
ut in summo positus, in medium assequatur, ac per
exuberantem virtutis amplitudinem, vulgus ad me-
diocritatem pertrahat. Imo vero, ut rectius de his
rebus disseram, quod ego in Salvatore prospicio
(atque etiam, ut opinor, sapientiorum quilibet), quo
tempore nobiscum existit, secundum id quod supra
nos, et nostrum erat, formatus, hoc quoque hic
contigisse animadverto. Proliciebat enim, inquit, ut
zælate, ita etiam sapientia et gratia ¹²; non quod hæc
in illo incrementum caperent; quid enim eo, quod a
principio perfectum erat, perfectius esse possit? sed
quod hæc paulatim detegerentur et elucerent. Eodem
modo Basilii virtutem eo tempore, non incrementum,
sed majorem operationem accepisse arbitror, cum ipsi
nimirum potestas uberiorem materiam suppeditaret.

XXXIX. Ac primum quidem illud omnibus
perspicuum facit, munus id, quo affectus fuerat,
non humano favore, sed divino beneficio ipsi conti-
gisse. Id autem ex nobis quoque liquido constabit.
Qualia enim necum circa illud tempus philosopha-
batur? Nam cum aliis omnibus dubium non esset,
quin, cum id contigisset, statim **801** accederem,
maximaque animi voluptate perfunderer (id quod
fortasse alius quispiam fecisset), ac cum eo impe-
rium potius partirem, quam supparem auctoritatem
ac potentiam haberem, idque ex amicitia nostra
conjectarent; ego tamen, cum in omnibus rebus
arrogantiæ suspicionem, ut si quis alius, fugiens,

¹² Luc. II, 52.

(27) Υγιειν. Or. 2, υγιειν.

(28) Πηδᾶ γῆρας χρισθόν. Reg. bm: πηδᾶ γῆ-
ρας χρισθόν. Sic etiam legit Billius in vetustissimo
codice, quam lectionem probat Combefisius. Si cui
hæc lectio placuerit, ita reddere potest: « Exsiliit se-
nectus, quæ se Spiritui utendam præbuerit. » Hæc
est enim vis verbi κίχρημι, χρήζω, « commodo,
utendum præbeo. » Quin Schol. Reg. bm hæc ha-
bet, quæ in suo codice legisse testatur Billius: Καὶ
ἀλλαχού ὁ αὐτός φησιν: Ἰδοὺ κίχρημι τὰς χεῖρας τῷ
Πνεύματι. « Et alibi ipse ait: Ecce manus meas

τῆς χρίσεως, οὐ πολὺ δὲ εἶπεῖν, ὅτι καὶ τῆς κεφαλῆς
τοῦ χρισθόντος. Τοῦτο προσκείσθω τοῖς παλαιοῖς δι-
ηγῆμασιν, ὅτι πόνος ὑγείαν (27) χαρίζεται, καὶ προ-
θυμία νεκροῦ ἀνίστασι. καὶ πηδᾶ γῆρας χρισθόν (28)
τῷ Πνεύματι.

AH. Οὕτω δὲ τῆς προεδρίας ἀξιώθεις, ὡς, τοὺς
τοιούτους μὲν γεγονότας, τοιαύτης δὲ χάριτος τετυ-
χηκότας, οὕτω δὲ ὑπειλημμένους, εἰκόσ' οὐ κατήσχυ-
νεν οὐδενὶ τῶν ἐξῆς, ἢ τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν, ἢ τὰς
τῶν πεπιστευκότων ἐλπίδας· ἀλλὰ τοσοῦτον ἑαυτὸν
ὑπερβάλλον ἀεὶ, ὅσον πρὸ τούτου τοὺς ἄλλους ἐδεί-
κνυτο, κάλλιστά τε καὶ φιλοσοφώτατα περὶ τούτων
διανούμενος. Ἦγειτο γάρ, ἰδιώτου μὲν ἀρετὴν εἶναι,
τὸ μὴ κακὸν εἶναι, ἢ τι καὶ ποσῶς ἀγαθόν. Ἄρχον-
τος δὲ καὶ προστάτου κακίαν, καὶ μάλιστα τὴν τοιαύ-
την ἀρχὴν, τὸ μὴ πολὺ τῶν πολλῶν προέχειν, μηδὲ
ἀεὶ κρείττω φαίνεσθαι, μηδὲ συμμετρεῖν τῇ ἕξι καὶ
τῷ ὀρόνῳ τὴν ἀρετὴν. Μόγις (29) γάρ εἶναι τῷ
ἄκρῳ τοῦ μέσου κατατυγχάνειν, καὶ τῷ περιόντι τῆς
ἀρετῆς ἔλξειν τοὺς πολλοὺς εἰς τὸ μέτριον· μᾶλλον δὲ,
ἵνα τι φιλοσοφήσω περὶ τούτων ἀμεινον, ὅπερ ἐπὶ
τοῦ Σωτῆρος ἐγὼ θεωρῶ, οἶμαι δὲ καὶ τῶν σοφωτέ-
ρων ἕκαστος, ἤνικα μεθ' ἡμῶν ἐγένετο, μορφω-
θεις (30) τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ ἡμέτερον, τοῦτο κἀνταῦθα
συμβεβηκέναι λογίζομαι. Ἐκεῖνός τε γὰρ προέκοπτε,
φησὶν, ὡσπερ ἤλικια, οὕτω δὴ καὶ σοφία καὶ χάριτι·
οὐ τῷ ταῦτα λαμβάνειν αὐξήσιν, (τί γὰρ τοῦ ἀπ' ἀρ-
χῆς τελείου γένοίτ' ἂν τελειώτερον;) ἀλλὰ τῷ κατὰ
μικρὸν ταῦτα παρατυμοῦσθαι καὶ παρεκφαίνεσθαι.
Τὴν τε τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν, οὐχὶ προσθήκη, ἀλλ' ἐργα-
σίαν οἶμαι μεῖζω τῆνικαῦτα λαμβάνειν, ὕλη πλείονι
τῇ ἐξουσίᾳ χρωμένῃν.

modo Basilii virtutem eo tempore, non incrementum,

AΘ. Πρῶτον μὲν ἐκεῖνο πᾶσι ποιεῖ φανερόν, ὡς
οὐκ ἀνθρωπίνης χάριτος ἦν αὐτῷ ἔργον, ἀλλὰ Θεοῦ
δῶρον τὸ δεδομένον· δηλώσει δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον. Οἶα
γάρ μοι φιλοσοφοῦντι περὶ τῶν καιρῶν ἐκεῖνον συν-
επιλοσφεῖ! Τῶν γὰρ ἄλλων ἀπάντων οἰομένων καὶ
προσδραμεῖσθαι με τῷ γεγονότι, καὶ περιχαρήσεσθαι
(ὅπερ ἐτέρου (31) καὶ παθεῖν ἴσως ἦν), καὶ συνδια-
νεμείσθαι (32) τὴν ἀρχὴν μᾶλλον ἢ παραδυναστεύειν,
καὶ τῇ φιλῆ τούτου τεκμαιρομένων· ἐπειδὴ τὸ φορε-
κὸν φεύγων ἐγὼ, καὶ γὰρ ἐν ἅπασιν, εἴπερ ἄλλος τις,
καὶ ἅμα τοῦ καιροῦ τὸ ἐπιφθονον, ἄλλως τε καὶ τῶν
κατ' αὐτὸν (33) ὠδινόντων ἔτι καὶ ταρασσομένων,
οἴκοι κατέμεινα, βία χαλινώσας τὸν πόθον. Μέμπετα

spiritu. commendo. »

(29) Μόγις. Sex Regg. et Or. 2, μόλις.

(30) Μορφωθείς, etc. « Formam indutus, quæ et
nobis superior, et nostra erat. » Id est, ut exponit
Nicetas, similis nobis, iisdemque, præter peccatum,
obnoxius.

(31) Ἐτέρον. In nonnullis, ἕτερον

(32) Συνδιανεμείσθαι. Nonnulli addunt με.

(33) Κατ' αὐτόν. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 1, Or.
2, Jes. et Comb. In ed. κατ' αὐτόν.

μὲν, συγγινώσκει δέ. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιστάντα μὲν, ἅς ἄν τις ἐπιβουλεύσειεν, ἢ τὴν αὐτῆς ἐνεκεν αἰτίας, οὐδὲ τὴν τῶν πρεσβυτέρων προτίμῃσιν, οὔτε ἐμέμψατο, καὶ προσεπήνεσεν, εὖ ποιῶν τῷ φρον κατηγορηθῆναι μᾶλλον ὑπ' ὀλίγων ἐλόμενος, τῶν ταύτην ἀγνοησάντων τὴν οἰκονομίαν, ἢ τι πρᾶξιαι τῷ λόγῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ βουλευμασὶν ἐναντίον. Καίτοι, πῶς ἂν μᾶλλον εἰδείξεν ἀνθρώπος πάσης θωπεύσεως καὶ κολακείας κρείττω τὴν ψυχὴν ἔχων, καὶ πρὸς ἕν μόνον βλέπων, τὸν τοῦ καλοῦ νόμον, ἢ περὶ ἡμῶν οὕτω διανοηθείς, οὗς ἐν πρώτοις τῶν ἑαυτοῦ φίλων καὶ συνήθων ἐγνώρισεν;

Μ'. Ἐπειτα, τὸ στασιάζον πρὸς ἑαυτὸν μαλάσσει, καὶ θεραπεύει λόγοις ἰατρικῆς μεγαλόφρονος. Οὐ γὰρ ὁπωσδήποτε, οὐδὲ ἀνελευθέρως τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἴαν νεανικῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς, ὡς ἂν τις οὐ τὸ παρὸν σκοπῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν εὐπειθεῖαν οἰκονομίαν. Ὅρων γὰρ (34) τὸ μὲν ἀπαλὸν, ἐκλυτον καὶ μαλακίζον, τὸ δὲ αὐστηρὸν, τραχῦνον καὶ ἀπαυθαδιάζον (35), ἀμφοτέροις βοηθεῖ δι' ἀλλήλων· ἐπιεικεία μὲν τὸ ἀντιτυπὲς, στερότητα δὲ τὸ ἀπαλὸν κερασάμενος· ὀλίγα μὲν λόγου προσδεθείς, ἔργῳ δὲ τὰ πλείω δυνήθεις πρὸς τὴν θεραπείαν· οὐ τέχνη δουλούμενος, ἀλλ' εὐνοία σφετεριζόμενος· οὐ δυναστεία (36) προσαχρῶμενος, ἀλλὰ τῷ δύνασθαι μὲν. φείδεσθαι δὲ προσαχρῶμενος. Τὸ δὲ (37) μέγιστον, τῷ πάντας ἡττᾶσθαι τῆς αὐτοῦ διανοίας, καὶ ἀπρόσιτον εἶδέναι τὴν ἀρετὴν· καὶ μίαν μὲν ἑαυτοῖς (38) σωτηρίαν ἡγεῖσθαι, τὸ μετ' ἐκείνου τε καὶ ὑπ' ἐκείνου τετάχθαι, ἕνα δὲ κινδύον, τὸ προσκρούειν ἐκείνῳ, καὶ ἀλλοτριῶσιν ἀπὸ Θεοῦ νομίζειν τὴν ἀπ' ἐκείνου διάστασιν· οὕτως ἐκόντες ὑπεχώρησαν (39) καὶ ἡττήθησαν (40), καὶ ὡς ἤχῳ βροντῆς ὑπεκλίθησαν, ἄλλος ἄλλον εἰς ἀπολογίαν προφθάνοντες, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἀπεχθείας εἰς μέτρον μετενεγκόντες εὐνοίας, καὶ τῆς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεως, ἣν δὴ μόνην ἀπολογίαν ἰσχυροτάτην ἠύρισκον (41)· πλὴν εἰ τις (42) διὰ κακίαν ἀνίατον ἡμελήθη καὶ παρεβρίφη (43), ἴν' αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ συντριβῆ καὶ καταναλωθῆ, καθάπερ ἰδὸς σιδήρῳ συνδαπανώμενος.

Μ'. Ἐπειτα, τὸ στασιάζον πρὸς ἑαυτὸν μαλάσσει, καὶ θεραπεύει λόγοις ἰατρικῆς μεγαλόφρονος. Οὐ γὰρ ὁπωσδήποτε, οὐδὲ ἀνελευθέρως τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἴαν νεανικῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς, ὡς ἂν τις οὐ τὸ παρὸν σκοπῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν εὐπειθεῖαν οἰκονομίαν. Ὅρων γὰρ (34) τὸ μὲν ἀπαλὸν, ἐκλυτον καὶ μαλακίζον, τὸ δὲ αὐστηρὸν, τραχῦνον καὶ ἀπαυθαδιάζον (35), ἀμφοτέροις βοηθεῖ δι' ἀλλήλων· ἐπιεικεία μὲν τὸ ἀντιτυπὲς, στερότητα δὲ τὸ ἀπαλὸν κερασάμενος· ὀλίγα μὲν λόγου προσδεθείς, ἔργῳ δὲ τὰ πλείω δυνήθεις πρὸς τὴν θεραπείαν· οὐ τέχνη δουλούμενος, ἀλλ' εὐνοία σφετεριζόμενος· οὐ δυναστεία (36) προσαχρῶμενος, ἀλλὰ τῷ δύνασθαι μὲν. φείδεσθαι δὲ προσαχρῶμενος. Τὸ δὲ (37) μέγιστον, τῷ πάντας ἡττᾶσθαι τῆς αὐτοῦ διανοίας, καὶ ἀπρόσιτον εἶδέναι τὴν ἀρετὴν· καὶ μίαν μὲν ἑαυτοῖς (38) σωτηρίαν ἡγεῖσθαι, τὸ μετ' ἐκείνου τε καὶ ὑπ' ἐκείνου τετάχθαι, ἕνα δὲ κινδύον, τὸ προσκρούειν ἐκείνῳ, καὶ ἀλλοτριῶσιν ἀπὸ Θεοῦ νομίζειν τὴν ἀπ' ἐκείνου διάστασιν· οὕτως ἐκόντες ὑπεχώρησαν (39) καὶ ἡττήθησαν (40), καὶ ὡς ἤχῳ βροντῆς ὑπεκλίθησαν, ἄλλος ἄλλον εἰς ἀπολογίαν προφθάνοντες, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἀπεχθείας εἰς μέτρον μετενεγκόντες εὐνοίας, καὶ τῆς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεως, ἣν δὴ μόνην ἀπολογίαν ἰσχυροτάτην ἠύρισκον (41)· πλὴν εἰ τις (42) διὰ κακίαν ἀνίατον ἡμελήθη καὶ παρεβρίφη (43), ἴν' αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ συντριβῆ καὶ καταναλωθῆ, καθάπερ ἰδὸς σιδήρῳ συνδαπανώμενος.

Μ'. Ἐπειτα, τὸ στασιάζον πρὸς ἑαυτὸν μαλάσσει, καὶ θεραπεύει λόγοις ἰατρικῆς μεγαλόφρονος. Οὐ γὰρ ὁπωσδήποτε, οὐδὲ ἀνελευθέρως τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἴαν νεανικῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς, ὡς ἂν τις οὐ τὸ παρὸν σκοπῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν εὐπειθεῖαν οἰκονομίαν. Ὅρων γὰρ (34) τὸ μὲν ἀπαλὸν, ἐκλυτον καὶ μαλακίζον, τὸ δὲ αὐστηρὸν, τραχῦνον καὶ ἀπαυθαδιάζον (35), ἀμφοτέροις βοηθεῖ δι' ἀλλήλων· ἐπιεικεία μὲν τὸ ἀντιτυπὲς, στερότητα δὲ τὸ ἀπαλὸν κερασάμενος· ὀλίγα μὲν λόγου προσδεθείς, ἔργῳ δὲ τὰ πλείω δυνήθεις πρὸς τὴν θεραπείαν· οὐ τέχνη δουλούμενος, ἀλλ' εὐνοία σφετεριζόμενος· οὐ δυναστεία (36) προσαχρῶμενος, ἀλλὰ τῷ δύνασθαι μὲν. φείδεσθαι δὲ προσαχρῶμενος. Τὸ δὲ (37) μέγιστον, τῷ πάντας ἡττᾶσθαι τῆς αὐτοῦ διανοίας, καὶ ἀπρόσιτον εἶδέναι τὴν ἀρετὴν· καὶ μίαν μὲν ἑαυτοῖς (38) σωτηρίαν ἡγεῖσθαι, τὸ μετ' ἐκείνου τε καὶ ὑπ' ἐκείνου τετάχθαι, ἕνα δὲ κινδύον, τὸ προσκρούειν ἐκείνῳ, καὶ ἀλλοτριῶσιν ἀπὸ Θεοῦ νομίζειν τὴν ἀπ' ἐκείνου διάστασιν· οὕτως ἐκόντες ὑπεχώρησαν (39) καὶ ἡττήθησαν (40), καὶ ὡς ἤχῳ βροντῆς ὑπεκλίθησαν, ἄλλος ἄλλον εἰς ἀπολογίαν προφθάνοντες, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἀπεχθείας εἰς μέτρον μετενεγκόντες εὐνοίας, καὶ τῆς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεως, ἣν δὴ μόνην ἀπολογίαν ἰσχυροτάτην ἠύρισκον (41)· πλὴν εἰ τις (42) διὰ κακίαν ἀνίατον ἡμελήθη καὶ παρεβρίφη (43), ἴν' αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ συντριβῆ καὶ καταναλωθῆ, καθάπερ ἰδὸς σιδήρῳ συνδαπανώμενος.

ΜΑ'. Ἐπει δὲ τὰ οἴκοι κατανοῦν εἶχεν αὐτῷ, καὶ ὡς οὐκ ἂν τις ᾤθη τῶν ἀπίστων κάκεινον ἔγνοντο-

(34) Ὅρων γὰρ, etc. Nicetas ex Demosthene refert, plerosque in mansuetudine quidem humiles et abjectos, in gravitate autem arrogantes et contumaces haberi. Hanc Demosthenis sententiam in interpretatione sua amplectitur Billius. Faletur tamen Gregorii verba non incommode posse transitive accipi. Addimus et accipienda esse.

(35) Ἀπαυθαδιάζον. Plures Regg. ac Colb., αὐθαδιάζον. Regg. bm et Pass., αὐθαδίζον.

(36) Δυναστεία. Reg. pl, Or. 2 et Pass., δυνα-

ac simul temporis illius invidiam vitans, praesentiam cum res ejus nondum pacatae essent, ac adhuc turbarentur, desiderio meo frenum injeci, domique me continui. Quo nomine mecum quidem ille expro-stulavit, caeterum veniam dedit. Ac postea, cum ad eum venissem, atque eadem de causa cathedrae honorem, insignioremque inter presbyteros honoris locum recusassem, non modo meum hoc factum non incusavit, sed etiam, ut debuit, comprobavit; atque a nonnullis, qui rationis ipsius ignari erant, fastus insimulari maluit, quam aliquid facere, quod rationi consiliisque suis adversaretur. At potuisset animi ab omni adulatione et assentatione de nobis, quos in praecipuorum amicorum et fami-

XL. Deinde, eos, qui ab ipso dissidebant, emollit, ac sublimis et excelae medicinae rationibus curat. Non enim adulatorie ac serviliter, sed perquam fortiter et magnifice hoc facit, ut qui non praesentis solum temporis rationem haberet, sed etiam futuram obedientiam procuraret. Nam cum perspiceret, subditorum animos mollium enervari, et nimia austeritate asperos atque contumaces reddi, utriusque malo per alterum medetur, duritiam nimirum mansuetudine et facilitate, mollium autem gravitate atque animi firmitate temperans; sermone ad animarum curationem haud multum indigens, opere quam plurima perficiens; non callido artificio homines subigens, sed benevolentia sibi concilians; nec imperii potestate utens, sed per indulgentiam, quam in potestate adhibebat, eos alliciens. Quod autem maximi momenti est, omnes mentis acumine ipsi cedebant, eamque ipsius virtutem esse norant, ut ad eam nemo aspirare posset; atque unam hanc demum sibi salutem esse arbitrabantur, si cum ipso, et sub ipso, sese collocarent, unum verum et certissimum periculum, si in ipsius offensionem incurrerent; ab eo etiam disjungi, nihil aliud esse judicabant, quam a Deo abalienari: sic ultro cesserunt, ac manus dederunt, et quasi ad tonitruum sese submiserunt, alius alium ad ipsi satisfaciendum antevertentes, conceptamque prius adversus ipsum odii vim, in non minorem benevolen-

XLI. Postquam autem res ipsius domesticae ex animi sententia constitutae sunt, et quemadmodum

στασιάζον.

(37) Τὸ δέ. Sic Regg. a, bm, ph, Or. 2, etc. Deest δέ in ed.

(38) Ἐαυτοῖς. Tres Regg., αὐτοῖς.

(39) Ὑπεχώρησαν. Comb. addit καλῶς.

(40) Καὶ ἡττήθησαν. Haec desunt in Reg. e.

(41) Ἠύρισκον. Regg. c, d, ph, εὐρίσκον.

(42) Πλὴν εἰ τις. Regg. c, d, Chrys., Or. 2 et Comb., εἰ μή τις.

(43) Παρεβρίφη. Reg. c, παρεβρίφη.

nemo fide carens, virtutisque illius ignarus, unquam arbitratus esset, majus quilibet et sublimius animo agitare incipit. Nam cum alii omnes id tantummodo, quod ante pedes est, videant, suaque ut in tuto sint, laborent (si tamen id satis tutum esse potest), nec ulterius progrediantur, nec magni aliquid et strenui, vel cogitatione complecti, vel efficere queant; ipse contra, tametsi cæteris in rebus moderatus esset, in his tamen modum haudquaquam tenet; verum sublato in altum capite, mentisque oculis quoquoaversum jactatis, omnes eas orbis partes, quas salutifera Christi doctrina pervagata est, comprehendit. Cum autem videret, magnam illam Dei hæreditatem, ipsiusque doctrina et legibus, atque cruciatibus acquisitam, gentem illam sanctam, regium illud sacerdotium¹⁴, male se habere, atque in sexcentas opiniones et errores distractum esse: atque vineam illam, quæ ex Ægypto, hoc est, ex impia et caliginosa ignorantia, translata et transplantata fuerat¹⁵, quæque ad tam immensam pulchritudinem et magnitudinem pervenerat, ut terram universam operiret, ac supra montes et cedros assurgeret; hanc, inquam, a pravo et agresti apro, id est, a diabolo, labefactatam et pervastatam¹⁶; haudquaquam satis esse judicavit, si hanc calamitatem tacite deploraret, manusque ad Deum duntaxat tolleret, ab eoque, ut urgentia mala depelleret, precibus contenderet, Ipse vero interea dormiret; verum faciendum sibi quoque putavit, ut opem

XLII. Quid enim hac calamitate tristius, cum satius esset, ut is, qui sursum spectat, operam in rem publicam conferret? Uno etenim homine recte aut male se gerente, nihil hinc republicæ portendi; at republica hoc aut illo modo se habente, singulos etiam eodem modo affici necesse esse. Hæc igitur ille publici commodi procurator et antistes secum reputans atque perpendens (quandoquidem linea ossium est cor sensu præditum, ut Salomonii¹⁷ et veritati placet; atque ut indolentia læta est et hilaris, ita commiseratio tristis et acerba, pectusque conficit diuturna cogitatio); idcirco mœrebat, angebatur, convulnerabatur, idem ipsi, quod Jonæ¹⁸, quod Davidi, usu veniebat, animum despondebat, nec, aut somnum oculis, aut dormitationem palpebris concedebat¹⁹: quidquid carni supererat, curis absumebat, quoad huic malo remedium invenisset; divinam et humanam opem, quæ publicum incendium comprimeret, offusamque nobis caliginem discuteret, implorabat.

XLIII. Atque illud quidem unum valde salutiferum excogitat. Nam cum seipsum, quantum fieri

¹⁴ I Petr. II, 9.

¹⁵ Psal. LXXIX 9.

¹⁶ ibid. 11.

¹⁷ Prov. XIV, 30.

¹⁸ Jon. IV, 9.

¹⁹ Psal. CXXI, 4.

(44) *Ti.* In nonnullis, *ἐτι.*

(45) *Κατ' αὐτούς.* Sic plures codd. In ed., κατ' αὐτούς.

(46) *Διεσπασμένον.* Pass., διεσπαρμένον.

(47) *Ταύτην.* In ed. sequitur δέ, quod auctoritate codd. delevimus.

(48) *Μόρον αἰρεῖν.* Sic Regg. a, bm et dh. In ed., αἰρεῖν μόνον.

(49) *Ἵπὲρ δὲ τοῦ κοινοῦ χρῆναι μᾶλλον σπουδάσειν.* Sic Regg. a, d, duo Coisl., Or. 2, et Comb.

των, περινοεῖ τι (44) τῇ διανοίᾳ μείζον καὶ ὑψηλότερον. Τῶν γὰρ ἄλλων ἀπάντων τὸ ἐν ποσὶ μόνον ὁρώντων, καὶ τὸ κατ' αὐτούς (45) ὅπως ἀσφαλῶς ἔξει λογιζομένων, εἴπερ τοῦτο ἀσφαλές, περαιτέρω δ' οὐ προϊόντων, οὐδέ τι μέγα καὶ νεανικόν, ἢ ἐνοῆσαι, ἢ καταπράξασθαι δυναμένων· καίτοι πᾶλλα μέτριος ὢν, ἐν τούτοις οὐ μετριάξει· ἀλλ' ὑψοῦ τὴν κεφαλὴν διάρας, καὶ κύκλῳ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα περιαγαγών, πᾶσαν εἴσω ποιεῖται τὴν οἰκουμένην, ὅσην ὁ σωτήριος λόγος ἐπέδραμεν. Ὅρων δὲ τὸν μέγαν τοῦ Θεοῦ κλήρον, καὶ τοῖς αὐτοῦ λόγοις, καὶ νόμοις, καὶ πάθει περιποιηθέντα, τὸ ἄγιον ἔθνος, τὸ βασιλεῖον ἱεράτευμα, κακῶς διακείμενον, εἰς τε μυρίας δόξας καὶ πλάνας διεσπασμένον (46)· καὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου μετρημένην καὶ μεταπεφυτευμένην ἀμπελον, ἐκ τῆς ἀθέλου καὶ σκοτεινῆς ἀγνοίας εἰς κάλλος τε καὶ μέγεθος ἀπειρον προσληθοῦσαν, ὡς καλύψαι πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ὄρων καὶ κέδρων ὑπερκετείνεσθαι· ταύτην (47) πονηρῶ καὶ ἀγρίῳ συτῷ, τῷ διαδόλῳ, λευμασμένην· οὐκ αὐταρχεῖς ὑπολαμβάνει θρηνεῖν ἡσυχῇ τὸ πάθος, καὶ πρὸς Θεὸν μόνον αἰρεῖν (48) τὰς χεῖρας, καὶ παρ' ἐκείνου τῶν κατεχόντων κακῶν λύσιν ζητεῖν, αὐτὸς δὲ καθευθεῖν· ἀλλὰ τι καὶ βοήθειν, καὶ παρ' ἑαυτοῦ συνεισφέρειν ἤμετο δεῖν.

quandam afferret, ac de suo aliquid erogaret.

MB. Τί γὰρ εἶναι τῆς συμφορᾶς ταύτης ἀναιρότερον, ὑπὲρ δὲ τοῦ κοινοῦ χρῆναι μᾶλλον σπουδάσειν (49) τὸν ἄνω βλέποντα; Ἐνὸς μὲν γὰρ (50) εὖ πράττοντος, ἢ κακῶς, οὐδὲν τῷ κοινῷ τοῦτο ἐπισημαίνε· τοῦ κοινοῦ δὲ οὕτως ἢ ἐκείνως ἔχοντος, καὶ τὸν καθ' ἕκαστον ὁμοίως ἔχειν, πᾶσαν εἶναι ἀνάγκην. Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν καὶ σκοπῶν ἐκείνος (51), ὁ τοῦ κοινοῦ κηδεμὴν καὶ προστάτης (ἐπειδὴ σὴς ὅστεων καρδία αἰσθητικὴ, ὡς Σολομῶντι καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ· καὶ τὸ μὲν ἀνάληγον, εὐθύμον· τὸ δὲ συμπαθεῖς, λυπηρόν· καὶ τῆξις καρδίας, ἔμμομος λογισμῶς), διὰ τοῦτο ἐσφάδαζεν, ἠνίατο, κατετιτρώσκειτο, ἔπασχε τὸ Ἰωῶν, τὸ Δαβὶδ, ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐδίδου ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ νυσταγμῶν τοῖς βλεφάροις· προσεδάπανα τὸ λειπόμενον τῶν σαρκῶν ταῖς φροντίσιν, ἕως εὐρη τοῦ κακοῦ λύσιν· ἐπιζητεῖθειαν βοήθειαν, ἢ ἀνθρωπίνην (52), ἥτις στήσει τὸν κοινὸν ἐμπρησμόν, καὶ τὴν ἐπέχουσαν ἡμᾶς σκοτώμαιναν.

MG. Ἐν μὲν οὖν ἐκεῖνο ἐπινοεῖ καὶ λίαν σωτήριον· Συναγαγών ἑαυτὸν, ὡς οἶόν τε ἦν, καὶ συγ-

¹⁴ I Petr. II, 9.

¹⁵ Psal. LXXIX 9.

¹⁶ ibid. 11.

In ed.: ὑπὲρ δὲ τοῦ μᾶλλον χρῆναι σπουδάσειν, quod sic vertit Billius: « Aut pro qua tandem re magis elaborandum ei qui sursum spectat? »

(50) Ἐνὸς μὲν γάρ. Galr. addit ἀνδρός.

(51) Ἐννοῶν καὶ σκοπῶν ἐκείνος. Sic plures Regg. et Or. 2. In ed., ἐννοῶν ἐκείνος, καὶ σκοπῶν.

(52) Ἡ ἀνθρωπίνην. Reg. hu et Par., οὐκ ἀνθρωπίνην. In nonnullis deest ἦ.

κλείσας τῷ πνεύματι, καὶ πάντας μὲν ἀνθρωπίνους λογισμοὺς κινήσας, πᾶν δὲ τῶν Γραφῶν (53) βάθος ἀναλεξάμενος, λογογραφεῖ τὴν εὐσέθειαν, καὶ ἀντιθέτως πάλαις καὶ μάχαις τὸ πολὺ τῶν αἰρετικῶν ἀποκρούεται θράσος· τοὺς μὲν καὶ εἰς χεῖρας ἰόντας, ἀγχιμάχοις ὄπλοις τοῖς ἀπὸ γλώσσης καταστρεφόμενος· τοὺς δὲ πόρρωθεν, βάλλων τοξεύμασι τοῖς ἐκ μέλανος, οὐδὲν ἀτιμότερον (54) τῶν ἐν ταῖς πλαξὶ χαραγμάτων· οὐδὲ ἐν τῆς Ἰουδαίας ἔθνει, καὶ μικρῷ τούτῳ, νομοθετοῦντος περὶ βρωμάτων, καὶ πωμάτων, καὶ προσκαίρων θυσιῶν, καὶ σαρκὸς καθαρῶν· ἀλλὰ παντὶ (55) γένοι καὶ μέρει τῆς οἰκουμένης, περὶ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ἐξ οὗ καὶ τὸ σῶζεσθαι περιγίνεται. Δεύτερον δὲ (καὶ γὰρ ὁμοίως ἀτελεῖς ἄλογος πρᾶξις, καὶ λόγος ἄπρακτος), προσετίθει τῷ λόγῳ καὶ τὴν ἐκ τοῦ πράττειν ἐπικουρίαν· τοῖς μὲν ἐπιδημῶν, πρὸς δὲ τοὺς προσθεύων, τοὺς δὲ καλῶν (56), νοουθετῶν, ἐλέγχων, ἐπιτιμῶν, ἀπειλῶν, ὀνειδιζῶν, προπολεμῶν ἔθνῶν, πόλεων, τῶν κατ' ἕκαστον, πᾶν εἶδος ἐπινοῶν σωτηρίας, πανταχόθεν ἰώμενος· ὁ Βεσελεὴλ ἐκείνος, ὁ τῆς θείας ἀρχιτέκτων σκηπῆς, πάσῃ πρὸς τὸ ἔργον ὕλη καὶ τέχνῃ χρώμενος, καὶ πάντα πλέκων εἰς κάλλους ἐνὸς περιουσίαν καὶ ἁρμονίαν.

divini fabricator tabernaculi²², materiam omnem et omnia contexens, ad eximiam quamdam unius operis

ΜΔ'. Τί ἄλλα χρῆ λέγειν; Ἄλλ' ἦκεν αὖθις ἡμῖν (57) ὁ χριστομάχος βασιλεὺς, καὶ τῆς πίστεως τύραννος, μετὰ πλείονος τῆς ἀσεβείας καὶ θερμότηρας τῆς παρατάξεως, ὡς πρὸς ἀνταγωνιστὴν ἰσχυρότερον ἔντος αὐτῷ τοῦ λόγου, κατὰ τὸ ἀκάθαρτον ἐκεῖνο πνεῦμα καὶ πονηρὸν, ὃ τοῦ ἀνθρώπου λυθὲν καὶ περιπλανηθὲν, πρὸς τὸν αὐτὸν ἀναστρέφει (58) μετὰ πλείνων πνευμάτων εἰσοικισθησόμενον, ὡς περ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν. Τούτου γίνεται μιμητῆς (59) ἐκεῖνος, ὁμοῦ τε τὴν προτέραν ἤτταν ἀνακαλεσόμενος, καὶ προσθήσων τι τοῖς πρώτοις (60) παλαίσμασι. Δεινὸν γὰρ εἶναι καὶ σφέλιον (61), πολλῶν μὲν ἔθνῶν ἐπάρχοντα, πολλῆς δὲ δόξης ἡξιωμένον, πάντας δὲ τοὺς κύκλῳ καταστρεφόμενον τῷ κράτει τῆς ἀσεβείας, καὶ χειρωσόμενον πᾶν τὸ προστυχόν, ἐνὸς ἀνδρὸς, καὶ μίᾳς πόλεως ἤττω (62) ὄφθηται, καὶ γέλωτα ἔρλειν, οὐ τοῖς ἄγουσι μόνον αὐτὸν προστάταις τῆς ἀθείας, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ὑπελάμβανε.

ΜΕ'. Τὸν μὲν δὴ Περσῶν βασιλέα φασιν, ἐπειδὴ ποτε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐστράτευε (63), πᾶν μὲν γένος ἀνθρώπων ἐπ' αὐτοὺς ἐλαύνων, παντὶ δὲ ζέων θυμῷ καὶ φρονήματι, οὐ ταύτῃ μόνον ἐπαίρεσθαι,

²⁰ Hebr. ix, 9. ²¹ II Tim. iv, 2. ²² Exod. xxxi,

(53) *Pār δὲ τῶν Γραφῶν*, etc. « Cum omnium Scripturarum profunditate in scrutatis esset: cum alios omnes Scripturarum sensus decerpisset. »

(54) *Ἀτιμότερος*. Reg. c et Comb., ἀτιμότεροις.

(55) *Ἀλλὰ παντὶ*. Sic tres Regg., Or. 2 et Comb. In ed., ἀλλὰ καὶ παντὶ.

(56) *Καλῶν*. Pass., παρακαλῶν.

(57) *Αὐθις ἡμῖν*. Sic tres Regg. In ed., ἡμῖν αὖθις.

(58) *Ἀναστρέφει*. Reg. ph, ἀντεπιστρέφει.

PATR. GR. XXXVI.

A poterat, collegisset, et cum spiritu conclusisset, atque et omnes humanos sensus excitasset, et altissima quæque Scripturæ loca pervolvisset, piam doctrinam litteris consignat, adversariisque colluctationibus et præliis ingentem hæreticorum audaciam frangit ac propulsat; eos quidem, qui manus conferre ausi fuerant, armis linguæ cominus contundens; eos autem, qui procul ab eo dissiti erant, sagittis ex atramento confectis feriens, nihilo inferiore iis litteris, quæ in tabulis insculptæ sunt: nec uni tantum et exiguæ Judæorum nationi de cibis et potionibus, et cadacis sacrificiis, carnisque purgationibus²⁰; sed omnibus hominibus, atque omnibus orbis partibus, de veritatis doctrina, ex qua salus comparatur, leges statuente. Deinde, quoniam æque imperfecta res est, actio sermone destituta, et sermo ab actione remotus, idcirco actionis subsidium sermoni adjungebat, alios nimirum adiens, ad alios legationem mittens; alios accersens, admonens, arguens, increpans²¹, minis insectans, probris incessens, pro gentibus, pro urbibus, pro singulis etiam hominibus certamen suscipiens, omne salutis genus excogitans, undecunque medicinam morbo adhibens; Beseleel ille, ille, inquam, artem ad opificium accommodans, **804** atque pulchritudinem et concinnitatem.

XLIV. Quid alia dicere necesse est? Verum enimvero Christi hostis imperator, et fidei tyrannus, cum majori impietate, ac ferventiori acie, utpote cum potentiori adversario rem habiturus, ad nos iterum venit, impuri ac pravi illius spiritus in modum, qui ex hominis corpore pulsus, diuque vagatus, ad eundem rursus cum majori spirituum agmine habiturus redit, quemadmodum in Evangelio habetur²². Hujus ille imitorem se præbet, tum ut cladem prius acceptam sarciret, tum ut prioribus palæstris aliquid adderet. Indignum enim et miserum esse existimabat, cum multas gentes imperio teneret, magnamque gloriam consecutus esset, ac finitimos omnes impietatis robore atque potentia domuisset, ditionique suæ, quidquid obvium haberat, subjecisset, ab uno homine, unaque civitate superari, nec solum impietatis patronis, a quibus ducebatur, sed etiam omnibus mortalibus, ut ipsius opinio ferebat, risui esse.

XLV. Persarum quidem regem narrant, cum infinitam quondam hominum cujusvis nationis multitudinem secum ducens, atque iracundia et audacia fervens, in Græciam expeditionem faceret, non eo

2 sqq. ²³ Luc. xi, 24 sqq.

(59) *Μιμητῆς*. « Imitator. » Sic omnes fere codd. In ed., μαθητῆς, « discipulus. » Pass. ad marg. habet: *Οὐάλεντα λέγω* « Valentem dico. »

(60) *Πρώτοις*. Deest in Reg. ph. In aliis, προτέροις.

(61) *Σφέλιον*. Schol. Reg. hm, χαλεπόν. « Periculosum, grave, difficile. »

(62) *ἤττω*. Sic legendum, vel ἤττων, ut in Or. 2. In ed. et in nonnullis codd., ἤττων.

(63) *Ἐστράτευε*. Plures Regg. et Coisl. 2, ἐστράτευσε.

18

tantum nomine superbia elatum et in minis immodicum fuisse; sed, ut majorem illis terrorem incuteret, per ea etiam, quæ novo et inusitato modo adversus elementa designabat, formidabilem sese reddidisse. Nova quædam terra et novum mare audiebatur novi illius opificis, et exercitus in continenti navigans, ac rursus pedibus mare peragrans, abreptæ item insulæ, et mare verberibus cæsum, cæteraque omnia, quæ vesani exercitus ducisque haud dubium argumentum erant, ignavioribus quidem formidabilia, fortioribus autem ac firmiori animo præditis stulta et ridicula. Illic vero, nihil quidem ulla hujusmodi re opus habebat, cum bellum adversum nos compararet; verum, quod his pejus et perniciosius erat, hoc, et facere, et dicere ferebatur. Posuit in cælum os suum, blasphemiam in excelsum loquens, et lingua ejus transivit in terra⁶⁴. Pulchre enim David eum ante nos conflixit; illum, inquam, qui cælum in 805 terram inclinabat, ac in rerum creaturarum numerum cogebat naturam mundo sublimiorem, quam ne capere quidem res ulla creata potest, tametsi, ob nostri amorem, ali-

καὶ ἄμετρον εἶναι ταῖς ἀπειλαῖς· ἀλλ' ὡς ἂν μᾶλλον αὐτοὺς καταπλήξειε, φοβερόν ἑαυτὸν ποιεῖν, καὶ ταῖς κατὰ (64) τῶν στοιχείων καινοτομίαις. Γῆ τις ἠκούετο ξένη, καὶ θάλασσα τοῦ νέου δημιουργοῦ, καὶ στρατὸς ἤπειρον πλέων, καὶ πεζεύων πέλαγος, νῆσοί τε ἀρπαζόμεναι, καὶ θάλασσα μαστιζομένη, καὶ ὅσα τῆς ἐμπλήκτου σαφῶς ἦν στρατιᾶς καὶ στρατηγίας, κατὰπλήξεις μὲν τοῖς ἀγενεστεροῖς, γέλως δὲ τοῖς ἀνδρικωτέροις καὶ στεβροτέροις τὸ φρόνημα. Ὁ δὲ τοιοῦτου μὲν οὐδενὸς ἔδειτο καθ' ἡμῶν στρατεύων· ὃ δὲ ἦν ἐκειῶν χειρὸν καὶ βλαβερώτερον (65), τοῦτο (66) ποιῶν καὶ λέγων ἠκούετο. Ἔθετο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτοῦ, βλασφημίαν λαλῶν εἰς τὸ ὕψος, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς. Καλῶς γὰρ αὐτὸν ὁ θεὸς Δαβὶδ πρὸς ἡμῶν ἐστηλίτευσε, τὸν οὐρανὸν εἰς γῆν κλίναντα (67), καὶ μετὰ τῆς κτίσεως ἀριθμοῦντα φύσιν τὴν ὑπερκόσμιον. ἦν οὐδὲ χωρεῖν ἡ κτίσις δύναται, κἂν μεθ' ἡμῶν τι (68) γένηται λόγῳ φιλανθρωπίας, ἵν' ἡμᾶς ἔλκυσῃ (69) πρὸς ἑαυτὴν χαμαὶ κειμένους.

ulla creata potest, tametsi, ob nostri amorem, ali-

XLVI. Porro cum illustria quidem prima illius facinora fuerint, tum vero illustriora fuere ea certamina, quæ postrema adversum nos habuit. Quænam autem prima dico? Exsilia, fugæ, bonorum proscriptioes, insidiæ, tam apertæ, quam obscuræ; sermonum illecebræ, ubi occasio se offerebat; vis, ubi verborum blanditiis locus non erat. Alii quidem ab Ecclesiis extrudebantur, qui scilicet fidem orthodoxam ac nostram profitebantur. Alii autem introducebantur, nempe qui pestiferam et exitialem imperatoris doctrinam tenebant, qui impietatis chirographa exigebant, qui his adhuc graviora scribebant. Presbyteri in medio mari combusti; impii belli duces, non Persas superantes, non Scythas in potestatem redigentes, non aliam quamdam barbaricam gentem debellantes; verum Ecclesiis bellum inferentes, in altaribus saltitantes, hominum et victimarum sanguine incurrentia sacrificia contaminantes, ac virginum pudorem probro afficientes. Idque quam tandem ob causam? Nimirum, ut Jacob patriarcha expelleretur, ipsique Esau ille, ante

ΜΓ'. Καὶ δὴ λαμπρὰ μὲν αὐτοῦ τὰ πρῶτα νεανειύματα, λαμπρότερα δὲ τὰ τελευταῖα καθ' ἡμῶν ἀγωνίσματα. Τίνα δὴ λέγω τὰ πρῶτα (70); Ἐξορίαι, φυγαί, δημεύσεις, ἐπιβουλαὶ (71) φανεραὶ τε καὶ ἀφανεῖς· τὸ πείθειν, οὐ καιρὸς ἦν· τὸ βιάζεσθαι, τοῦ πείθειν οὐκ ἔντος. Οἱ μὲν ἐξωθούμενοι τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅσοι τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς· οἱ δὲ εἰσαγόμενοι, ὅσοι τῆς βασιλικῆς ἀπειλαίας ἐτύγχανον, οἱ τὰ χειρόγραφα τῆς ἀσεβείας ἀπαιτοῦντες, οἱ γράφοντες τὰ τοῦτων ἔτι χαλεπώτερα. Πρεσβυτέρων ἐμπρησμοὶ (72) θαλάττιοι· στρατηγοὶ δυσσεβεῖς, οὐ Περσῶν κρατοῦντες, οὐ Σκύθας χειρούμενοι, οὐκ ἄλλο τι βαρβαρικὸν ἔθνος ἀνακαθαίροντες· ἀλλ' Ἐκκλησιαῖς ἐπιστρατεύοντες (73), καὶ θυσιαστηρίων (74) κατορχούμενοι, καὶ τὰς ἀναιμάκτους θυσίας ἀνθρώπων καὶ θυσῶν ἀμμασι χραίνοντες, καὶ παρθένων αἱδῶ καθυβρίζοντες. Ἴνα τί γένηται; Ἴν' ἐξωσθῆ μὲν Ἰακώβ (75) ὁ πατριάρχης, ἀντεισαχθῆ δὲ Ἰσααὺ, ὁ μεμισημένος καὶ πρὸ γενέσεως. Ταῦτα τῶν πρώτων αὐτοῦ νεανειυμάτων τὰ διηγῆματα, ἃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν κινεῖ

⁶⁴ Psal. lxxii, 9.

(64) Κατὰ. Deest in Pass.

(65) Βλαβερώτερον. Reg. c, Or. 2 et Comb., βλαβερώτατον.

(66) Τοῦτο. Regg. c, d, addunt καί.

(67) Κλίναντα. Regg. bm, ph et Pass., κλινοντα.

(68) Κἂν μεθ' ἡμῶν τι, etc. «Tametsi se nobis inclinaverit; nobiscum commercium habuerit,» nostram scilicet naturam assumens. Deest τι in nonnullis.

(69) Ἐλκυσῃ. Or. 2, ἔλκη.

(70) Τίνα δὴ λέγω τὰ πρῶτα; Hæc desunt in Reg. ph.

(71) Ἐπιβουλαί. Deest in Regg. a, d, bm, ph.

(72) Ἐμπρησμοί, etc. Alludit ad octoginta presbyteros, qui Nicomediam ad Valentem missi fuerant, quique navibus incensis impositi, morte cru-

D delissima interiorunt. Bill. «Marinæ presbyterorum exustiones.»

(73) Ἐκκλησιαῖς ἐπιστρατεύοντες. Pass., Ἐκκλησιαῖς ἀνακαθαίροντες. Sebastianus, Manichæus dixit exercitus, accensa Alexandria pyra, ad ignem denuatas virginis admotas compellebat, ut se Arianas dicerent. Deinde quadraginta viros acerbissime cruciavit. Ad hanc crudelitatem accessit sacrilega adolescentis cuiusdam petulantia, qui altare conscendens, in eo saltavit.

(74) Καὶ θυσιαστηρίων, etc. «Altaribus insultantes: in eorum contumeliam et opprobrium saltantes.» Budæus, «tripudiis dehonstantes.»

(75) Ἰακώβ, etc. Per «Jacob, Athanasium» intelligit. Per «Esau, Georgium,» qui, ejecto Athanasio, in ejus locum subrogatus fuerat.

τοὺς πολλοὺς δάκρυον (76) εἰς μνήμην ἰόντα καὶ ἀκού-
μενα.

MZ. Ἐπεὶ δὲ πάντα διεξελθὼν, ἐπὶ τὴν ἀσειστον καὶ ἀνεπηρέαστον τῆνδε τῶν Ἐκκλησιῶν μητέρα, ὡς δουλωσόμενος, ὤρμησε, καὶ τὸν λειπόμενον ἐτι μόνον (77) ζωτικὸν σπινθῆρα τῆς ἀληθείας· τότε πρῶτον ἤσθετο κακῶς βουλευσάμενος. Ὅς γὰρ βέλως ἰσχυροτέρῳ προσπεσὼν, ἀπεκρούσθη (78), καὶ ὡς καλῶς βραγεί, ὑπεχώρησε. Τοιοῦτῳ τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας ἐνέτυχε, καὶ τοσοῦτῳ προβόλῳ περιβραγεί διελύθη. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα λεγόντων τε καὶ ἱστορούντων, τῶν τότε πεπειραμένων, ἔστιν ἀκούειν· ἱστορεῖ δὲ οὐδεὶς, ὅστις οὐ τῶν ἀπάντων. Ἄλλὰ τοσοῦτοι θαυμάζουσιν, ὅσοι τοὺς τότε ἀγῶνας γνωρίζουσι, τὰς προσβολὰς, τὰς ὑποσχέσεις, τὰς ἀπειλὰς, τοὺς ἐκ τοῦ δικαστικοῦ τάγματος προσπεμπομένους (79) αὐτῷ, καὶ πείθειν ἐπιχειροῦντας, τοὺς ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ, τοὺς ἐκ τῆς (80) γυναικωνίτιδος, τοὺς ἐν γυναιξίν ἀνδρας, καὶ ἐν ἀνδράσι γυναῖκας, τοὺς τοῦτο μόνον ἀνδρικούς τὴν ἀσέβειαν· οἱ τὸ φυσικῶς ἀελαγίνειν οὐκ ἔχοντες, ᾧ δύνανται (81) μόνον, τῇ γλώσῃ πορνεύουσι (82) τὸν ἀρχιμάγειρον Ναβουζαρδάν (83), τὰς ἐκ τῆς τέχνης μαχαίρας ἐπαπειλοῦντα, καὶ τῷ οἰκείῳ περὶ πεμπόμενον. Ὁ δὲ μάλιστα μοι τῶν ἐκείνου θαυμάσιον, καὶ οὐδὲ βουλομένῳ παρελθεῖν δυνατὸν. τοῦτο δῶσω τῷ λόγῳ συνελῶν ὅσον ἐνδέχεται.

MH. Τίς οὐκ οἶδε τὸν τηνικαῦτα ὕπαρχον (84), πολλῶ μὲν τῷ οἰκείῳ θράσει καθ' ἡμῶν μάλιστα χρώμενον (ἐπειδὴ καὶ παρ' ἐκείνων ἦν τῷ βαπτισματι τελεσθεὶς, ἢ συντελεσθεὶς (85)), πλείω δὲ τῶν ἀναγκαίων ὑπηρετοῦντα τῷ ἐπιτάττοντι, καὶ διὰ τοῦ πάντα χαρίζεσθαι, τὸ κράτος ἑαυτῷ συντηροῦντα καὶ φυλάττοντα χρονιώτερον; Τοῦτῳ βρέμοντι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ λεόντειον μὲν τὸ εἶδος προβεβλημένῳ, λεόντειον (86) δὲ βρυχωμένῳ, καὶ μὴδὲ προσιτὸν (87) τοῖς πλείοσιν (88), ὃ γεννάδας ἐκείνου εἰσάγεται· μᾶλλον δὲ, εἴσεισι, ὡσπερ εἰς ἑορτήν, οὐκ εἰς κρίσιν καλοῦμενος. Πῶς ἂν ἀξίως διηγησάμεν, ἢ τὴν τοῦ ὑπάρχου θρασύτητα, ἢ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς αὐτὸν μετὰ συνέσεως ἔνοστασιν; *Τί σοι,* *φῆσιν, ὧ οὗτος* (89), *βούλεται*, τοῦνομα προσει-

⁸⁵ Rom. ix, 11.

(76) *Δάκρυον*. Reg. ph, δάκρυα.

(77) *Μόνον*. Deest in Reg. c et Pass.

(78) *Ἀπεκρούσθη*. In quibusdam, διελύθη. In alijs, διεβράγη, et διεγύθη.

(79) *Προσπεμπομένους*. Comb. et Pass., προπεμπομένους, « quos Valens praeemittebat. »

(80) *Τοὺς ἐκ τῆς*. Sic tres Regg., Pass. et Comb. In ed., τοὺς ἐκ τοῦ.

(81) *ᾧ δύνανται*. Duo Regg. et Comb., ὃ δύνανται.

(82) *Γλώσῃ πορνεύουσι*. Praevaricatio in Deum quoddam fornicationis genus est. Unde David psal. cv, 39, « Fornicati sunt in adinventiōibus suis. » Hic autem Gregorius aulicos, qui fere omnes Arianæ hæresi infecti erant, « Spadones » vocat.

A etiam, quam in lucem prodisset, odio habitus⁸⁵, subrogaretur. Habetis primorum ipsius facinorum historiam, quorum ipsa quoque commemoratio et auditio multis etiamnum lacrymas movet.

XLVII. Ut vero peragratis omnibus oppidis, ad hanc firmam et inoffensam Ecclesiarum matrem se contulit ut eam in potestatem redigeret, ac vitalem illum veritatis igniculum, qui solus supererat, extingueret; tum primum se malum consilium iniisse sensit. Nam, ut sagitta in durius ac solidius corpus incidens, repulsus est, et rudentis instar effractus, cessit. In talem Ecclesiae antistitem incidit: in tantum scopulum impactus sese infregit ac dissolvit. Atque alia quidem ex eorum, **806** qui tunc periculum fecerunt, sermone ac commemoratione accipere licet; nemo autem est, qui non hæc memorie prodant. Verum ii demum admiratione efficiuntur, quibus cognita sunt temporis illius certamina, insultus, pollicitationes, minæ; illi ex judicium classe, qui ad eum mittebantur, eumque flectere ac permovere conabantur; illi ex militari ordine; illi ex gynæceo; illi inter feminas viri, et inter viros feminæ, nec virile quidquam præter impietatem habentes; qui cum naturali modo libidini operam dare nequeant, quod unum possunt, lingua scortantur; ille denique Nabuzardan, coquorum præfectus, artis suæ gladios minitans, atque ad ignem sibi congruentem transmissus. Ego vero id, quod ex omnibus ejus laudibus summe admiror, et quod, ne si cupiam quidem, præterire queam, breviter, quoad ejus fieri poterit, exponam.

XLVIII. Ecce tandem incognitus ille est, qui tunc apud nos præfecti munere fungebatur, tum suapte audacia adversus nos præsertim inflammatus (nam ab illis quoque baptismatis aqua tinctus, vel potius, submersus fuerat); tum etiam amplius, quam necesse esset, imperatori subserviens, atque ex eo quod illi omnibus in rebus obsequeretur, diuturnius imperium sibi conservans? Ad hunc, adversus Ecclesiam frementem, leonisque speciem præ se ferentem, ac leonis more rugientem, atque ejusmodi, ut a multis ne adiri quidem posset, vir fortis adducitur; imo vero, ingreditur, perinde ac si non ad judicium, sed ad festum vocaretur. Quoniam autem modo, vel præfecti audaciam, vel Basilii virtutem et sapientiam, eam, inquam, qua ei resistit,

(83) *Ναβουζαρδάν*. Intelligit « Demosthenem, » quem Valens ad Basilium præmiserat, quemadmodum Nabuchodonosor misit Nabuzardan Jerusalem, ut civitatem incenderet.

(84) *Ὑπαρχον*. Modestus is erat præfectus.

(85) *Παρ' ἐκείνων*. . . *συντελεσθεὶς*. Coisl. 2, παρ' ἐκείνω. Hic, juxta Nicetam, συντελεσθῆναι, idem est quod καταποντισθῆναι, « submergi. » Bill. « Ab illis. . . confectus fuerat. »

(86) *Λεόντειον*. In quibusdam, λεονταῖον.

(87) *Προσιτόν*. Or. 2, προσιτῶ.

(88) *Τοῖς πλείοσιν*. Sic codd. Deest τοῖς in ed.

(89) *Σοι*. . . *ὧ οὗτος*. Sic codd. Prave in ed., σοι. . . ᾧ οὗτος.

satis digna oratione complectar? *Quæ tua est, inquit, ratio, heus tu, nomine illum compellans (nondum enim eum episcopum vocare dignabatur); ut tanto imperatori obsistere audeas, solusque omnium contumaciter te geras? Quorsum, respondit Basiliius, hæc oratio spectat, et quænam hæc contumacia et arrogantia? Nondum enim id satis intelligo. Quoniam, inquit ille, imperatoris religionem minime colis, omnibus aliis jam inclinatis ac superatis. Non enim, inquit Basiliius, hæc vult imperator meus, nec rem ullam creatam adorare sustineo, 807 cum et ipse a Deo creatus sim, et deus esse jubeat. Nos vero, inquit ille, quid tandem tibi videmur? Nihilne sumus qui hæc jubemus? Quid igitur? Non magnum et honorificum existimus ad nostras partes adjungi, et sociosque nos habere? Ad hæc Basiliius: Vos quidem præfeci estis, et quidem illustres, non inficias eo; minime tamen Deo præstantiores. Socios autem vos habere mihi quidem amplum et honorificum sed ut alios quosdam ex his, qui nobis subjecti sunt. Non enim personarum dignitate, sed fide Christianismus insignitur.*

XLIX. Hac oratione commotus præfectus, ac majori ira succensus, de subsellio surrexit, atque asperioribus verbis cum eo agere perrexit. *Quid? Potestatem hanc non pertimescis? Cur vero pertimescerem, inquit Basiliius? Quid fiet? Quid patiar? Quid patieris, intulit ille? Unum e tam multis, quæ meæ sunt potestatis. Quænam hæc, subjungit Basiliius? Fac enim intelligamus. Bunorum, inquit ille, proscriptionem, exsilium, cruciatus, mortem. Tum Basiliius: Si quid aliud habes, id nobis minitare. Horum enim, quæ adhuc commemorasti, nihil nos attingit. Quonam modo, inquit ille? Quoniam, inquit Basiliius, bonorum proscriptioni obnoxius non est, qui nihil habet; nisi forte laceris et detritis hisce pannis indiges ac paucis libellis, in quibus omnes mihi facultates et copiæ sunt. Exsilium autem haud cognosco, qui nullo loco circumscriptus sum; ac neque terram hanc, quam nunc incolo, meam habeo, et eam omnem, in quam projectus fuero, pro mea duco; imo, ut rectius loquar, universam terram Dei esse scio, cujus advena ego sum et peregrinus. Jam tormenta quid accipere queant, cum corpus desit, nisi forte primam plagam dixeris? Hujus enim solius penes te arbitrium et potestas est. Mors porro beneficii mihi loco erit; vivo, maximaque ex parte mortem obii, et ad quem*

L. Quo sermone obstupescit præfectus: *Nemo, inquit, me (nomenque suum adjungit), ad hunc usque diem, ita, nec pari verborum libertate, est allocutus. Neque enim, ait Basiliius, fortasse in epi-*

πών (οὐπω γὰρ ἐπίσκοπον ἤξιλον καλεῖν), τὸ κατὰ τοσοῦτου κράτους τολμᾶν, καὶ μόνον τῶν ἄλλων ἀκαυθαδιάζεσθαι; Τοῦ χάριτι, ὁ γεννάδας φησὶ, καὶ τίς ἡ ἀπόνοια; Οὐπω γὰρ ἔχω γινώσκειν. Ὅτι μὴ τὰ βασιλέως θρησκευεῖς, φησὶ, τῶν ἄλλων ἀπάντων ὑποκλιθέντων καὶ ἡττημένων. Οὐ γὰρ ταῦτα, ἔφη, βασιλεὺς ὁ ἐμὸς βούλεται· οὐδὲ κτίσμα τι προσκυνεῖν ἀνέχομαι, Θεοῦ τε κτίσμα τυγχάνων, καὶ θεὸς εἶναι κεκελευσμένος. Ἡμεῖς δὲ τί σοι δοκοῦμεν; Ἡ οὐδὲν (90), ἔφη, ταῦτα προστάττοντες; Τί δαί; οὐ μέγα σοι τὸ μεθ' ἡμῶν τετάχθαι, καὶ κοινωνοὺς ἔχειν ἡμᾶς; Ὑπαρχοὶ μὲν, φησὶν, ὑμεῖς, καὶ τῶν ἐπιφυρῶν, οὐκ ἀρρήσομαι· οὐπω δὲ Θεοῦ τιμώτεροι. Καὶ τὸ κοινωνοὺς ἔχειν, μέγα μὲν (πῶς γὰρ οὐ; πλάσμα Θεοῦ καὶ ὑμεῖς), ἀλλ' ὡστὶ τινὰς ἄλλους τῶν ὑφ' ἡμῖν (91) τεταγμένων. Οὐ γὰρ προσώποις τὸν Χριστιανισμόν; ἀλλὰ πίστει χαρακτηρίζεσθαι. fueri (quidni enim? ipsi quoque Dei creaturæ estis); Non enim personarum dignitate, sed fide Christian-

Μθ'. Τότε δὴ κινήθοντα τὸν ὑπαρχον, ζῆσαι τε πλέον τῷ θυμῷ, καὶ τῆς καθέδρας; ἐξαναστήναι, καὶ τραχυτέροις πρὸς αὐτὴν χρῆσασθαι λόγοις. Τί δαί; οὐ φοβῆ τὴν ἐξουσίαν, φησὶν; Μὴ τί γένηται; μὴ δὲ τί πάθω; Μὴ τί; Τῶν πολλῶν ἐν, ἃ τῆς (92) ἐμῆς δυναστείας ἐστίν. Τίνα ταῦτα; γνωρίζεσθω γὰρ ἡμῖν. Δήμευσιν, ἐξορίαν, βασάνους, θάνατον. Εἰ τι ἄλλο, φησὶν, ἀπέλει· τούτων γὰρ οὐδὲν ἡμῶν ἄπτεται. Καὶ τὸν εἰπεῖν· Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ὅτι τοι, ἔφη, δημεύσει μὲν οὐχ ἄλωτος, ὁ μηδὲν ἔχω, πλην εἰ τούτων χρήσεις (93) τῶν τρυχίτων μου βασιλῶν, καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμοὶ βίος. Ἐξορίαν δὲ οὐ γινώσκω, ὁ μηδὲν τόπω περιγγραπτός, καὶ μήτε ταύτην ἔχω ἐμῆν, ἢ οἰκῶ νῦν, καὶ πᾶσαν ἐμῆν, εἰς ἣν ἂν ῥιφῶ· μᾶλλον δὲ, τοῦ Θεοῦ (94) πᾶσαν, οὐ πάροικος ἐγὼ καὶ παρεπίδημος. Αἱ βάσανοι δὲ, τί ἂν λάβοιεν, οὐκ ὄντος σώματος, πλην εἰ τὴν πρώτην λέγοις πληγὴν; Ταύτης γὰρ σὺ μόνος (95) κύριος. Ὁ δὲ θάνατος εὐεργέτης. Καὶ γὰρ θάνατον κέμψει με πρὸς Θεόν, ᾧ ζῶ, καὶ πολιτεύομαι (96), καὶ τῷ πλείστῳ (97), τέθηκα, καὶ πρὸς ὃν ἐπιστῶμαι πόρρωθεν.

cilius enim me ad Deum transmittet, cui vivo et sempiternum propero.

D N'. Τούτοις καταπλαγέντα τὸν ὑπαρχον, Οὐδέεις, φάναι, μέχρι τοῦ νῦν οὕτως ἐμοὶ δισιλεχται, καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς παρρησίας, τὸ ἐαυτοῦ (98) προσθεῖς ὄνομα. Οὐδὲ γὰρ ἐπισκόπων ἴσως, φη-

(90) Ἡ οὐδὲν, etc. Bill. « nihil sane, inquit Basiliius, dum hæc jubetis. » Sed perperam hæc verba Basilio tribuit. Codices hm et ph indicant hæc verba esse præfeci. Ad illorum enim codicum oram legitur: « loquente præfecto: Nihilne, » etc.

(91) Ὑφ' ἡμῖν. Coisl. 4, Par., Jes., ὑφ' ὑμῶν. Pass., ὑφ' ὀμῖν. « qui vobis subjecti sunt. »

(92) Μὴ τί; Τῶν πολλῶν ἐν ἃ τῆς, etc. Reg. Cypri., Μῆτι τῶν πολλῶν ἐν κάμψῃ σς, ἃ τῆς, etc. Quam lectionem probat Combefisius, et vertit: « Ne

unum e multis, quæ meæ sunt potestatis, frangat te, et de sententia dimoveat. »

(93) Χρήσεις. Par., χρήσεις.

(94) Τοῦ Θεοῦ. Sic sex Regg. et Or. 2. In ed. deest, τοῦ.

(95) Μόνος. Pass., μόνος.

(96) Καὶ πολιτεύομαι. Pass. καὶ ᾧ πολιτεύομαι.

(97) Πλείστῳ. Chrys. et Pass. addunt, μέρει.

(98) Τὸ ἐαυτοῦ. « Snum. » Reg. c, τὸ αὐτοῦ, « il- lius, » nempe, « Basilii. »

εἰν (99), ἐρέτυχε· ἢ πάντως ἀν τούτων διει-
λέθη τὸν τρόπον, ὑπὲρ τοιούτων ἀγωνιζόμενος.
Τάλλα μὲν γὰρ ἐπιεικείς ἡμεῖς, ὑπαρχε, καὶ
παντὸς ἄλλου ταπεινότεροι, τοῦτο τῆς ἐντολῆς
κελευούσης· καὶ μὴ ὅτι τοσοῦτῳ κράτει, ἀλλὰ
μηδὲ τῶν τυχόντων ἐπὶ (1) τὴν ὄφρῶν αἰρον-
τες. Οὐ δὲ θεὸς τὸ κινδυνεύομενον καὶ προκεί-
μενον, τάλλα περιφρονοῦντες, πρὸς αὐτὸν (2)
μόνον βλέπομεν. Πῦρ δὲ, καὶ ξίφος, καὶ θῆρες,
καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφή
μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν, ἢ κατάπληξις. Πρὸς ταῦτα
ὑβρις, ἀπειλή, ποίει πᾶν ὃ τι οὐκ ἄν ἦ (3) βου-
λομένῳ σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε. Ἀκουέτω
ταῦτα καὶ βασιλεὺς· ὡς ἡμᾶς γε οὐκ αἰρήσεις,
οὐδὲ πείσεις, συνθέσθαι τῇ ἀσθεῖα, κἄν ἀπει-
λῆς χαλεπώτερα.

ΝΑ'. Ἐπειδὴ (4) ταῦτα εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν
ὑπαρχον, καὶ τὴν ἐνστασιν μαθεῖν τοῦ ἀνδρός, οὕτως
ἀκατάπληκτον καὶ ἀήτητον, τὸν μὲν ἔξω πέμψαι
καὶ μεταστήσασθαι, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπειλῆς,
ἀλλὰ τινος αἰδοῦς καὶ ὑποχωρήσεως. Αὐτὸν δὲ τῷ
βασιλεῖ προσελθόντα, ὡς εἶχε τάχους, *Ἡτήμεθα*,
Βασιλεῦ, εἰπεῖν, τοῦ τῆσδε προβεβλημένου τῆς
Ἐκκλησίας. Κρείττων ἀπειλῶν ὁ ἀνὴρ, λόγων
στερρότερος, πειθοῦς ἰσχυρότερος. Ἄλλον δεῖ
τινα πειρᾶν τῶν ἀγενεστέρων (5)· τοῦτον δὲ, ἢ
βιάζεσθαι φανερώς, ἢ μὴ προσδοκᾶν εἶξιν ταῖς
ἀπειλαῖς. Ἐφ' οἷς, ἑαυτοῦ καταγόντα τὸν βασιλέα,
καὶ τῶν ἐγκωμίων τοῦ ἀνδρός ἠτηθέντα (θαυμάζει
γὰρ ἀνδρὸς ἀρετὴν καὶ πολέμιος), μήτε βιάζεσθαι
κελευσάι· καὶ ταυτὸν τῷ σιδήρῳ παθεῖν, δε μαλάσ-
σεται μὲν τῷ πυρὶ, μένει δὲ ὁμοῦ σίδηρος· καὶ τρέψαντα
εἰς θαῦμα τὴν ἀπειλήν, τὴν μὲν κοινωνίαν (6) οὐ
δέξασθαι, τὴν μετᾴθεσιν αἰσχυρόμενον, ζῆτεῖν δὲ
ἀπολογία, ἥτις εὐπρεπεστάτη· δηλώσει δὲ καὶ ταύ-
την ὁ λόγος.

ΝΒ. Εἰς γὰρ τὸ ἱερὸν εἰσελθὼν μετὰ πάσης τῆς
περὶ αὐτὸν δορυφορίας (ἦν δὲ ἡμέρα τῶν Ἐπιφα-
νίων, καὶ ἀθροῖσμος [7]), καὶ τοῦ λαοῦ μέρος γε-
νόμενος, οὕτως ἀφοσιούται τὴν ἔκωσιν. Ἄξιον δὲ
μηδὲ τοῦτο παραδραμεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔκωσεν ἐγένετο,
καὶ τὴν ἀκοὴν προσβαλοῦση τῇ ψαλμῳδίᾳ κατεβρον-
τήθη, τοῦ τε λαοῦ τὸ πέλαγος εἶδε, καὶ πᾶσαν τὴν
εὐκοσμίαν, ὅση τε περὶ τὸ βῆμα (8), καὶ ὅση πλη-
σίον, ἀγγελικὴν μᾶλλον ἢ ἀνθρωπίνην· τὸν μὲν τοῦ
λαοῦ προτεταγμένον (9) ὄρθιον, οἷον τὸν Σαμουὴλ ὁ
λόγος γράφει, ἀκλιτῆ καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ὄψιν,
καὶ τὴν διάνοιαν, ὥσπερ οὐδενὸς καινοῦ γεγονότος,

A scopum incidisti. Alioqui hoc prorsus modo disse-
ruisset, pro hujusmodi rebus in certamen veniens.
Nam cæteris quidem in rebus, o præfecte, man-
sueti et placidi sumus, atque **808** omnium abje-
ctissimi, quemadmodum hoc nobis lege præscriptum
est; ac non dicam adversus tantum imperatorem,
sed ne adversus plebeium quidem quemquam et in-
fimi ordinis hominem supercilium attollimus. Verum
ubi Deus nobis periclitatur, ac proponitur, tum de-
mum alia omnia pro nihilo putantes, ipsum solum
intuemur. Ignis autem, et gladius, et bestia, et un-
guis carnem lacerantes, voluptati nobis ac deliciis
potius sunt, quam terrori. Proinde contumeliis nos
affice, comminare, fac igitur quidquid collibuerit,
potestate tua frungere. Audiat hæc etiam imperator;
B nequaquam profecto nos vinces, nec efficies, ut im-
pie doctrinæ assentiamur, ne si his quidem atrociora
miniteris.

LI. Hæc postquam præfectus dixit, atque audiit,
ipsiusque contentionem animi eam esse cognovit,
ut nulla vis eum perterrefacere ac superare posset,
ipsum quidem foras misit, atque ablegavit, non jam
cum iisdem minis, sed cum quadam reverentia et
summissione. Ipse autem, quam celerrime potuit,
imperatorem adiens: *Imperator*, inquit, *ab hujus
Ecclesiæ antistite victi sumus. Minis superior est,*
sermonibus firmior, verborum blanditiis fortior. Ignav-
iorum alius quispiam tentandus est; huic autem,
aut vis aperte inferenda, aut non expectandum, ut
minis cedat. Qua de causa, factum suum improhana
C imperator, Basillique laudibus victus (virtus enim
hosti quoque admirationi est), vim ipsi adhiberi
vetuit: idemque ipsi accidit, quod ferro solet,
quod quamvis igni emolliatur, ferri tamen naturam
retinet; minisque in admirationem conversis, illius
quidem societatem haudquaquam amplexus est,
quod mutationem erubesceret, cæterum rationem
quæsit, qua honestissime ipsi satisfaceret, quam
etiam oratio declarabit.

LII. Etenim, cum in templum, universa satellitum
manu stipatus, ingressus fuisset (erat autem Epi-
phanis dies, cæsusque amplissimus), ac inter laicos
locum habuisset, ita se gessit, ut ipsius communio-
nis quodammodo particeps esse videretur. At ne id
quidem prætermittendum est. Postquam enim in-
D tus fuit, atque ipsius aures psalmodum cantu, non
secus ac tonitruo quodam personerunt, plebisque
pelagus vidit, omnemque ordinem et concinnita-
tem, quæ tam in sacrario, **809** quam prope sa-
crarium erat, angelicam potius quam humanam;
atque ipsum quidem ante populum recto corpore

(99) Ἰσως, φησίν. Sic codd. In ed., φησίν Ἰσως.

(1) Ἐνί. In nonnullis, τινί.

(2) Πρὸς αὐτόν. Sic codd. In ed., πρὸς ἑαυτόν.

(3) Ποίει πᾶν ὃ τι οὐκ ἄν ἦ. Sic Regg. a, bm, ph. Or. 2 et Pass. In ed., ποίει πᾶν ὃ τι ἄν ἦ.

(4) Ἐπειδὴ. Reg. c, ἐπεὶ δέ.

(5) Ἀγενεστέρων. Quatuor Regg., ἀγενεστέρων.

(6) Κοινωνίαν. « Communionem, fidei societatem. »

(7) Ἀθροῖσμος. Reg. hu et Coisl. 1, ἀθροῖσμος.

(8) Ὅση τε περὶ τὸ βῆμα. Sic codd. Comb. ad-
dit, τέτακτο, vel, τέτακται. « Tam in sacrario, quam
prope clerum et monachos. » Prave in Par. ed.,
ὅση τε περὶ τὸ βῆμα.

(9) Προτεταγμένον. Sic quatuor Regg., duo
Coisl. et plures Colb. In ed., προτεταμένον.

stantem, qualem Scriptura Samuelem describit ²⁶, A nec corpore, nec oculis, nec animo, perinde ac si nihil novi contigisset, ullam in partem se moventem, sed, in cippi modum, ut ita dicam, Deo et altari affixum; eos autem, a quibus cingebatur, cum timore quodam ac reverentia stantes: hæc, inquam, simul atque perspexit (nec enim simile quidquam unquam viderat), humanum quiddam passus est, ejusque oculi et anima vertigine ac tenebris præ timore replentur. Atque id peris que adhuc obscurum erat et incognitum. Verum cum dona, quorum ipsemet opifex erat, divinas mensæ offerenda essent, nec quisquam, ut nos ferebat, simul ea caperet, utpote incertum, an ea Basilius accepturus esset, tum manifeste se affectus prodissacrarii ministris vacillantem supposita manu retinisset, misere utique et luctuose prolapsurus fuerit. Atque hæc ita.

LIII. Jam vero quæ ad ipsum imperatorem, et B quanta cum sapientia prolocutus est (cum quidem ille, nescio quo pacto, rursus nobiscum in ecclesiam se contulisset, et intra velum exstitisset, atque in illius spectum colloquiumque, quod jam pridem expetebat, venisset); quidnam aliud dicendum est, nisi Dei voces eas fuisse, quas, et qui cum imperatore erant, et nos, qui simul ingressi fueraimus, audivimus? Hæc est imperatoris erga nos humanitatis origo, ac prima rerum in meliorem statum compositio; hæc occasio maximam impressionis illius, qua tum vexabamur, partem, non secus ac fluctus quosdam, fregit ac dissolvit.

LIV. Sequitur alia narratio, superioribus haudquaquam inferior. Vincebant improbi, atque adversus Basilium exsillum decernitur; nec quidquam C eorum, quæ ad eam rem attinebant, desiderabatur. Nox aderat, in promptu currus, in plausu hostes, in luctu pii, nos parati atque alacris viatoris latus cingebamus; nihil denique, quod ad præclaram ignominiam spectaret, requirebatur. Sed quid accidit? Exsillii decretum Deus rescindit. Nam qui Ægypti, adversus Israelitas sævientis, primogenitos **SIO** percusserat ²⁷, idem imperatoris quoque filium morbi plaga afficit. Et quidem qua celeritate! Illinc exsillii tabulæ, hinc morbi decretum; ac scelerati scriptoris manus inhibetur, et sanctus periculo liberatur, sicut vir pius febris donum, qua imperatoris audacia coercetur. Quid hoc Dei iudicio, vel æquius, vel celerius excogitari potest? Deinde imperatoris filius ægrotabat, afflictoque cor-

ἀλλ' (10) ἐστηλωμένον, ἐν οὕτως εἶπω, Θεῶ καὶ τῷ βήματι· τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν ἐστηκότας ἐν φόβῳ τινὲ καὶ σεβάσματι· ἐπειδὴ ταῦτα εἶδε, καὶ πρὸς οὐδὲν παράδειγμα τῶν αὐτῶν (11) θεωρεῖν τὰ δρώμενα, ἐπαθέ τι ἀνθρώπινον, σκότου καὶ δίνης πληροῦται τὴν ὄψιν καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ θάμβους. Καὶ τοῦτο ἦν τοῖς πολλοῖς ἀδελφῶν ἐτι. Ἐπεὶ δὲ τὰ δῶρα (12) τῆ θείᾳ τραπέζῃ προσεγεγκεῖν εἶδε, ὡν αὐτουργὸς ἦν, συνεπελάθετο δ' οὐδεὶς, ὡς περ ἦν ἔθος, ἀδελφῶν δὲ, ἐπὶ προσήσεται (13), τὴνικαῦτα τὸ πάθος γνωρίζεται. Περιτρέπει (14) γάρ, καὶ εἰ μὴ τις τῶν ἐκ τοῦ βήματος ὑποσχῶν τὴν χεῖρα, τὴν περιτροπὴν ἐστήσῃ, καὶ κατηνέχῃ τῶν αὐτῶν δακρύων ἄξιον. Ἐλεν (15).

accepturus esset, tum manifeste se affectus prodissacrarii ministris vacillantem supposita manu retinisset, misere utique et luctuose prolapsurus fuerit. Atque hæc ita.

ΝΓ'. "Α δὲ αὐτῷ διελεχται τῷ βασιλεῖ, καὶ μεθ' ὅσης τῆς φιλοσοφίας (ἐπειδὴ γε αὐθις τρόπον τινὰ συνεκκλησιάσας ἡμῖν, εἰσω τοῦ παραπετάσματος ἑαυτὸν (16) ἐποίησατο, εἰς τε ὄψιν ἦλθε καὶ λόγους, ποθῶν ἐκ πλειονος), τί χρῆ καὶ λέγειν (17), τί δ' ἄλλα γε, ἢ Θεοῦ φωνὰς, αἱ τοῖς περὶ τὸν βασιλέα, καὶ ἡμῖν τοῖς συνεισελθοῦσιν (18), ἠκούσθησαν; Αὕτη γίνεται τῆς τοῦ βασιλέως περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίας ἀρχή, καὶ κατάστασις πρώτη (19)· τοῦτο τὸ λῆμμα (20) τῆς τότε διοχλοῦσης ἐπιρρείας τὸ πλείστον, ὡς περ τι βεῦμα, διέλυσεν

ΝΔ'. Ἐτερον δὲ τῶν εἰρημένων οὐκ ἔλαττον. Ἐνίκων οἱ πονηροὶ, καὶ κυροῦνται κατὰ τοῦ ἀνδρός Ἐξορία· καὶ οὐδὲν ἀπὴν τῶν εἰς τοῦτο φερόντων. Ἡ νύξ παρῆν, ὁ δῆσρος εὐτρεπῆς, οἱ μισοῦντες ἐν κρότοις, ἐν ἀθυμίᾳ τὸ εὐσεβές, περὶ τὸν πρόθυμον ὀδοπόρον ἡμεῖς, τὰλλα ὅσα τῆς καλῆς ἀτιμίας πάντα πεπλήρωται (21). Τί οὖν; Λύει ταύτην Θεός. Ὁ γὰρ πατάξας Αἰγύπτου τὰ πρωτότοκα, τραχυνομένης κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, οὗτος καὶ τὸν παῖδα τοῦ βασιλέως θραύει νόσου πληγῆ· καὶ τὸ τάχος ὅσον! Ἐκείθεν τὸ γράμμα τῆς ἐξορίας, ἐντεῦθεν τὸ δόγμα τῆς ἀρρωστίας· καὶ ἡ χεῖρ ἐπέχεται τοῦ πονηροῦ γραφέως, καὶ ὁ ἅγιος ἀνασώζεται, καὶ γίνεται πυρετοῦ δῶρὸν ἀνὴρ εὐσεθής, βασιλέα θρασὺν σωφρονίζοντος. Τί τούτων ἐνδικώτερον, ἢ ταχύτερον; Τὰ δὲ τούτων ἐξῆς· Ἐκαμνεν ὁ παῖς τῷ βασιλεῖ, καὶ πονηρῶς εἶχε τοῦ σώματος· συνέκαμνε δὲ ὁ πατήρ, (καὶ τί γὰρ ὁ πατήρ (22);) πανταχόθεν ἐπιζητῶν ἐπικουρίαν τῷ

²⁶ 1 Reg. xix, 20. ²⁷ Exod. xii, 29.

(10) Ἄλλ'. Deest in Or. 2.

(11) Ἡδύνατο. Reg. pl et Coisl. 2, ἐδύνατο.

(12) Δῶρα. « Vasa aurea, » inquit Nicetas, « οὗς ipse fabricatus fuerat. »

(13) Προσήσεται. Schol. : Ἀναδέξεται Βασίλειος· « Basilius acciperet. »

(14) Περιτρέπει. Comb., περιτρέπεται, « titubatur, circumagitur. »

(15) Ἐλεν. Id est, ut observat Nicetas, ταῦτα δὲ οὕτως· « Atque hæc ita. » Hæc est vis hujus vocis, et commoda transitio, quam prætermisit Billius.

(16) Ἐαυτόν. Comb., αὐτόν.

(17) Λέγειν. Regg. a, c, καὶ λέγειν.

(18) Συνεισελθοῦσιν. Or. 2 et Pass., συνελθοῦσιν.

(19) Κατάστασις πρώτη. Hæc a Billio prætermissa. Budæus : « prima sedatio. » Ista Gregorii verba doctissimo Tillemontio fucum fecere, ut observat Vita Basilii auctor, tom. III novissimæ editionis, in ejus Vita c. 20, n. 8, pag. 104.

(20) Λῆμμα. « Animi constantia, ut exponit Nicetas. »

(21) Πεπλήρωται. Duo Regg. et Or. 2, πεπλήρωτο.

(22) Τί γὰρ ὁ πατήρ. Quatuor Regg. et Or. 2, τί γὰρ ἢ πατήρ.

πῶσι, καὶ ἰατρῶν τοὺς ἀρίστους ἐκλεγόμενος, καὶ λιταῖς προσκείμενος, εἴπερ ἄλλοτέ ποτε, καὶ κατὰ γῆς ἐβρίμμενος. Ποιεῖ γὰρ καὶ βασιλέας ταπεινοὺς πάθος· καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν, ἐπεὶ καὶ Δαβὶδ πρότερον ταυτὸ (23) ἐπὶ τῷ παιδί πεπονθὼς, ἀνάγεγραπται. Ὡς δὲ οὐδὲν εὗρισκεν (24) οὐδαμῶθεν τοῦ κακοῦ φάρμακον, ἐπὶ τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς καταφύγει· καὶ δι' αὐτοῦ μὲν οὐκ εἰσκαλεῖ, τὸ τῆς ὑβρεως ὑπόγειον (25) αἰσχυνόμενος, ἑτέροις δὲ τὴν πρῆβειαν ἐπιτρέπει τῶν οικειοτάτων ἑαυτῷ καὶ φιλάτων. Καὶ ὃς (26) παρῆν, οὐδὲν ἀναδύς (27), οὐδὲ τοῦ καιροῦ κατεξαναστάς, ὥσπερ ἄλλος τις, καὶ ὁμοῦ τῇ παρουσίᾳ βῶων ἢ νόσος γίνεται, καὶ χρηστοτέρων ὁ πατήρ τῶν ἐλπιδῶν· καὶ εἰ μὴ τὴν ἄλμην τῷ ποτίμῳ ὑδατι συνεκέραιεν, ὁμοῦ τε τοῦτον εἰσκαλέσας, καὶ τοῖς ἑτεροδόξοις πιστεύσας, κἂν ὕγεια (28) τυγῶν ὁ παῖς ταῖς τοῦ πατρὸς χερσὶν ἀπεσώθη. Καὶ τοῦτο ἐπιστεύετο (29) παρὰ τῶν τηλικαῦτα παρόντων, καὶ κοινωόντων τοῦ πάθους.

hæreticis credens, sanum quoque et incolumem filium fortasse recepisset. Id namque pro certo et indubitato habebant, qui tunc aderant, calamitatisque participes erant.

NE'. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τῷ ὑπάρχῳ μικρὸν ὑστερόν φασι συμβῆναι. Κάμπτει καὶ τοῦτον ταῖς τοῦ ἀγίου χερσὶ συμπεσοῦσά τις ἀβρυστία. Καὶ ὄντως πληγῇ τοῖς εὖ φρονοῦσι παιδεύμα γίνεται, καὶ κρείττων εὐμερίας πολλάκις κακοπάθεια. Ἐχαμνεν, ἐδάκρυεν, ἔδυσφῆρει, προσέπεμπεν (30), ἠντιβόλει. *Τὴν ἀπολογίαν ἔχεις*, ἐβόα, ὅδς *σωτηρίαν*. Καὶ μὲν τοὶ καὶ τυγχάνει ταύτης, ὡς αὐτὸς τε (31) ὠμολόγει, καὶ πολλοὺς ἔπειθε τῶν οὐκ εἰδῶτων· οὐ γὰρ ἐπαύετο τὰ ἐκείνου καὶ θαυμάζων καὶ διηγούμενος. Ἄρ' οὖν τὰ μὲν πρὸς ἐκείνους αὐτῷ τοιαῦτα, καὶ εἰς τοῦθ' ἤχοντα τέλους (32). Τὰ τε πρὸς ἑτέρους ἑτέρως, ἢ περὶ μικρῶν, ἢ μικρὰ πεπολέμηται, ἢ μετρίως πεφιλοσόφηται (33), ἢ σιγῆς ἄξιως, ἢ οὐ λίαν ἐπαινετῶς; Οὐ μνοῦν· ἀλλ' ὁ κινήσας ποτὲ τῷ Ἰσραὴλ Ἄδερ τὸν ἀλιτήριον, οὗτος κινεῖ καὶ τοῦτω τὸν τῆς Ποντικῆς μοίρας ὑπαρχόν (34)· προφάσει (35) μὲν, ὡς ὑπὲρ γυναικῶν τινὸς ἀγανακτοῦντα, τὸ δ' ἀληθὲς τῆς ἀσεβείας ὑπερμαχοῦντα, καὶ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἰστάμενον. Ἐὼ τἄλλα ὅσα (36) καὶ ὅσα κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐξῆβρισην, Ἰσον δὲ εἰπεῖν, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃν, καὶ δι' ὃν ὁ πόλεμος· ὃ δὲ μάλιστα καὶ τὸν ὀδριστην ἤσχυνε, καὶ τὸν ἀγωνιστὴν ὑψωσεν, εἴπερ τι μέγα καὶ ὑψηλὸν ἢ φιλοσοφία, καὶ τὸ κρατοῦντα τῶν πολλῶν ταύτη φαίνεσθαι, τοῦτο δώσω τῷ λόγῳ (37).

²³ II Reg. xii, 16. ²⁴ III Reg. xi, 14.

(23) Ταυτὸ. In nonnullis, ταυτόν. Idem olim Davidi contigisse ob filii morbum narrat Scriptura.

(24) Εὗρισκεν. Coisl. 2 et Pass., ἤυρισκεν.

(25) Ἰπόγειον. Quatuor Regg. et Or. 2, ὑπόγειον.

(26) Καὶ ὃς. Coisl. 2 et Comb., καὶ ὡς.

(27) Ἀναδύς. Quinque Regg., Coisl. 2 et Pass., ἀναδυσίς.

(28) Ὑγείας. In quibusdam, ὕγειας.

(29) Ἐπιστεύετο. Sic duo Coisl. In Or. 2, ἐπίστευτο. In eil., ἐπιστεύετο.

(30) Προσέπεμπεν. Regg. d et ph, προσέπιπτεν, ε procidēbat.)

(31) Αὐτὸς τε. Reg. c, αὐτὸς γε.

A pore erat; pater etiam, utpote pater, simul ægro animo urgebatur, remedium undecunque morbo conquirens, atque optimos quosque medicos seligens, ac precibus, ut si alias unquam, incumbens, humique provolutus. Nam reges quoque humiles et abjectos reddit calamitas: nec mirum, cum Davidem etiam prius ob filii morbum eodem modo affectum fuisse Scriptura testetur²³. Cum autem huic malo medicinam nullam inveniret, ad Basilii fidem confugit: et quoniam, ob contumeliam recens ipsi illatam, eum suo nomine accersere præ pudore non auderet, aliis, quos arctissima familiaritate et benevolentia devinctos habebat, hanc legationem committit. Ille vero nihil cunctatus, nec, quod fortasse alius fecisset, adversus tempus insultans, confestim adfuit, atque ad ejus adventum statim levior sit morbus, ac meliorem spem pater animo concipit; et certe, nisi salsam aquam dulci admiscuisset, simul videlicet et ipsum advocans, et

LV. Idem autem et ipsi præfecto non multo post accidisse narrant. Nam hunc quoque morbus quispian obortus, viri sancti manibus substernit. Et quidem profecto plaga cordatis hominibus doctrina efficitur, ac plerumque prospero rerum successu potior ac præstabillior est afflictio. Ægro corpore erat, illacrymabat, distorquebatur, Basilium accersebat, obsecrabat. *Satisfactionem habes*, clamabat, *da salutem*. Et quidem hanc consecutus est, ut et ipse fatabatur, et multis hujus rei ignaris persuadebat; neque enim illius virtutes admirari ac prædicare desinebat. At hujusmodi quidem fortasse ea, quæ cum illis egit, fuerunt, eumque finem habuerunt; cæterum **SII** vero cum aliis alio modo se gessit, aut parvis de rebus, aut parum egregie dimicavit, aut non ita magnam exhibuit constantiam, nec ut hominum commemorationem, aut certe insigne laudem, mereretur? Minime sane. Verum is, qui nefarium illum Adad adversus Israellem olim provocavit²⁴, idem contra hunc quoque Ponticæ provinciæ præfectum excitavit; hoc quidem prætextu, quasi mulierculæ cujusdam cauda stomacharetur, sed re vera impietatis defensionem suscipiens, ac pietatem oppugnans. Mitto alias omnes contumelias, quibus Basilium vexavit, quod perinde est, ac si Denm dicerem, adversus quem, et cujus causa bel-

(32) Τέλους. Regg. a et ph, τέλος.

(33) Ἡ μετρίως πεφιλοσόφηται. « Aut non egregie philosophatus est: aut non ita magnam exhibuit constantiam. » Agitur enim hic non de verbis, sed de animi constantia. Unde non recte Bill. « aut non sapienter disseruit. »

(34) Ὑπαρχόν. Is Ponti præfectus erat Eusebius, qui calumniis Basilium inurebat.

(35) Προφάσει. Regg. bm, ph et Or. 2, πρόφασιν.

(36) Ἐὼ τἄλλα ὅσα. Sic duo Coisl., Or. 2, Pass., etc. In ed., εὼ τἄλλα καὶ ὅσα, etc.

(37) Τοῦτο δώσω τῷ λόγῳ. Hæc desunt in Reg. d et Or. 2.

lum gerebatur. Quod autem, et eum, qui contumeliam inferebat, maxima ignominia affecit, et pugilem nostrum summopere extulit (si modo magnum quiddam et excelsum existimandum est philosophia. et hujus laude vulgus anteire), id oratione prosequar.

LVI. Mulieri cuidam amplissimo loco natae, cuius maritus haud pridem extremo vitae die functus erat, iudicis assessor vim afferebat, invitamque ad nuptias pertrahebat. Illa autem, cum nulla ratione hanc vim effugere posset, consilium capit, non majoris audaciae, quam prudentiae plenum. Ad sacram etenim mensam confugit, Deumque adversus hanc injuriam propugnatorem sibi adoptat. Quid igitur, per Trinitatem ipsam! ut forensi quoque dicendi genere nonnihil inter laudes utar, faciendum fuit, non dico Magno Basilio, qui his de rebus leges quoque omnibus statuerat, sed alii cuiuspiam longe illo inferiori, modo tamen sit sacerdotio praeditus? Quid aliud, nisi ut eam assereret, retineret, omni cura tueretur, Dei clementiae, et legi, quae altaribus honorem haberi jubet, manum porrigeret, omnia denique prius faceret et pateretur, quam ut inhumanius ullum adversus eam consilium iniret, sicque et mensam sacrosanctam, et fidem etiam illam, cum qua supplex erat, contumelia afficeret? *Nequaquam*, inquit superbus iudex; *sed omnes imperio meo cedere, ac Christianos leges suas prodero oportet*. Ille igitur supplicem deposcebat; hic omni vi retinebat. Ille rursum furore concitatur, ac magistratus quosdam mittit, qui sancti viri cubiculum perscrutarentur, ignominiae causa potius id faciens, quam quod ejusmodi quidquam necesse esset. Quid ais? Domumne illius, qui ab omni libidinis motu liber est, quem angeli **812** complectuntur, quem vel solum intueri feminae reformidant? Nec eo contentus, ipsum insuper adesse, et causam dicere jubet, neque id placide et humane, sed quasi unum ex his, qui capitis damnati sunt. Atque ipse quidem aderat. Ille autem ira et arrogantia plenus pro tribunali sedebat. Stabat Basilius, quemadmodum Jesus meus, Pilato judicante. Cunctabantur porro fulmina, Deique gladius adhuc exacebatur, et differebatur; arcus quoque ita contendebatur, ut tamen retineretur, praesentiae videlicet tempus ac locum aperiens. Hoc enim apud Deum in more atque usu positum est.

LVII. Age vero, alterum persecutoris et athletae certamen specta. Ille pallium detrahi et lacerari jubebat; iste: *Exeam praeterea, si ita lubet, etiam tunicam*. Ille eum, qui carnis expers erat, verberaturum se minabatur: iste corpus submittebat. Ille, se unguis laceraturum; at iste: *Hujusmodi laniatione, inquit, medicinam hepatis afferes, magnopere, ut*

ΝΖ'. Γυναῖκά τινα τῶν ἐπιφανῶν ἐξ ἀνδρῶς οὐ πρὸ πολλοῦ τὸν βίον ἀπολιπόντος, ὁ τοῦ δικαστοῦ σύνεδρος ἐβιάζετο, πρὸς γάμον ἔλκων ἀπαξιοῦσαν. Ἡ δὲ οὐκ ἔχουσα, ὅπως διαφύγῃ τὴν τυραννίδα, βουλήν βουλευέται, οὐ τολμηρὰν μᾶλλον ἢ συνετήν. Τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσφύγει, καὶ θεὸν ποιεῖται προστάτην κατὰ τῆς ἐπιθρείας (38). Τί οὖν ἐβει ποιεῖν, ὡς πρὸς τῆς Τριάδος αὐτῆς (ἐν εἶπω τι καὶ δικανικῶς μεταξὺ τῶν ἐπαίνων) μὴ ὅτι τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ τῶν τοιούτων ἅπασιν νομοθέτην, ἄλλον δὲ τινα τῶν πολὺ μετ' ἐκείνων, ἱερέα δὲ ὄμως; Οὐκ ἀντιποιεῖσθαι, κατέχειν, κήδεσθαι, χεῖρα ὀρέγων θεοῦ φιλανθρώπων, καὶ νόμῳ τῷ τετιμηκότι θυσιαστήρια; οὐ πάντα δρᾶσαι καὶ παθεῖν ἐβέλῃσαι πρότερον, ἢ τι βουλευσάσθαι κατ' αὐτῆς ἀπάνθρωπον, καὶ καθυβρίσαι μὲν τὴν ἱερὰν τράπεζαν, καθυβρίσαι δὲ τὴν πίστιν μεθ' ἧς ἰκέτευεν (39); Οὐ, φησὶν ὁ κενὸς (40) δικαστῆς: ἀλλ' ἠτιάσθαι χρὴ πάντας (41) τῆς ἐμῆς δυναστείας, καὶ προδότης γενέσθαι Χριστιανούς τῶν οἰκίων νόμων. Ὁ μὲν ἐζητεῖ τὴν ἰκέτιν· ὁ δ' εἰχετο κατακράτος. Ὁ δ' ἐξεμαίνετο, καὶ τέλος πέμπει τινὰς τῶν ἐπ' ἐξουσίας, τὸν τοῦ ἁγίου κοιτωνίσκων ἐξερευνήσοντας, οὐ κατὰ χρεῖαν μᾶλλον, ἢ ἀτιμίαν. Τί λέγεις; Οἶκον ἐκείνου τοῦ ἀπαθοῦς, ὃν (42) περιέπουσιν ἄγγελοι, ᾗ καὶ προσβλέπειν ἔκνουσι (43) γυναῖκες; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν παρεῖναι καὶ ἀπολογεῖσθαι κελεύει· οὐδὲ ἡμέρωσ καὶ φιλανθρώπως, ἀλλ' ὡς ἓνα τῶν κατακρίτων. Καὶ ὁ μὲν (44) παρῆν· ὁ δὲ (45) προῦκάθητο, γέμων θυμοῦ καὶ φρονήματος. Εἰστήκει δὲ, ὅσον ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς, Πιλάτου κρινόντος. Οἱ κεραυνοὶ δὲ ἠμέλων, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ μάχαιρα ἐστειλοῦτο ἐπὶ (46), καὶ ἀνεβάλλετο· καὶ τὸ τόξον ἐνετεινέτο μὲν, κατειχετο δὲ, τῇ μετανοῇ καιρὸν ὑπανοίχον. Ὅστις (47) δὴ τοῦ Θεοῦ νόμος.

NZ'. Ἄθρει δὴ πάλιν ἐτέραν ἀγωνιστοῦ καὶ διώκτου. Τὸ περιουχένιον βῆκος σφενδονᾶσθαι προσέταπεν· ὁ δὲ, *Προσαποδύσομαι* (48) σοι, φησὶν, εἰ βούλει, καὶ τὸ χιτῶνιον. Τύπτειν ἠπειλεῖ τὸν ἄσαρκον· ὁ δὲ ὑπέκλυπτε. Ξέειν (49) τοῖς ἐνυξιν· ὁ δὲ, *Ἰατρύεις*, φησὶ, *τὸ ἦπαρ, ὀρῆς ὅπως με κατατρύχον τοῖς τοιούτοις θεραπέων* (50) σπαρά-

(38) Ἐπιθρείας. Sic plures Regg., Or. 2 et Comb. In ed., ἐπιθρείας.

(39) Ἰκέτευεν. Reg. c, ἰκέτευσεν.

(40) Κενός. « Vanus. » Sic Regg. c, ph, duo Coisl., etc. In ed., καίνος, « novus. »

(41) Χρὴ πάντας. Sic. Regg. bm, ph, Chrys., Coisl. 2, Or. 2, Par. et Pass. Deest πάντας in ed.

(42) Ἀπαθοῦς, ὄν. Sic codd. Prave in ed., ἀπαθοῦς, ὄ.

(43) Ἐκνουσι. « Verentur, non audent. » Sic Regg. bm, ph, duo Coisl., Or. 2, Par., Jes., Pass., Comb., etc. In ed., οἰκούσι, « habitant. »

(44) Καὶ ὁ μὲν. Sic Reg. ph. Deest καὶ in edit.

(45) Ὁ δὲ. Sic tres Regg., Coisl. 2, Chrys., Par., etc. Prave in ed., οὐδέ.

(46) Ἐπι. Reg. ph addit, τε.

(47) Ὅστις. Reg. bm et Or. 2, Ὅσπερ. Alii, ὡσπερ εἰ ὅπερ.

(48) Προσαποδύσομαι. In nonnullis, συναποδύσομαι.

(49) Ξέειν. Or. 2 et Comb.; ξύειν

(50) Θεραπέων. Plures Regg., Or. 2, Par., Pass., θεραπέυσις.

μασιν. Οἱ μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν. Ἡ δὲ πόλις, A
ὡς ἦσθετο (51) τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων
κινδύνου (κινδύνου γὰρ ἕκαστος ἑαυτοῦ τὴν ὕβριν
ταύτην (52) ἐνόμιζεν), ἐκμαίνεται πᾶσα καὶ ἀνάπτει-
ται· καὶ ὡς καπνοῦ σμῆνος (53) κινήσαντος, ἄλλος
ἐπ' ἄλλῳ διεγείρεται καὶ ἀνίσταται, γένος ἅπαν, καὶ
ἡλικία πᾶσα, οἱ περὶ τὴν ὄπλοποιητικὴν καὶ βασιλῆιον
Ιστορικὴν μάλιστα. Καὶ γὰρ εἰσι περὶ τὰ τοιαῦ-
τα (54) θερμότεροι, καὶ τὸ τολμᾶν ἐκ τῆς παρῆ-
σιας ἔχοντες. Καὶ πᾶν ἦν ὄπλον ἐκάστω, τὸ παρὸν
ἐκ τῆς τέχνης, ἔτε τι ἄλλο τῷ καιρῷ τύχοι σχεδια-
σθέν. Αἱ δᾶδες ἐν χερσίν, οἱ λίθοι προβεβλημένοι, τὰ
ρόπαλα εὐτρεπῆ, δρόμος ἀπάντων εἰς, βοή μία, προ-
θυμία κοινή. Θυμὸς, ὁ δεινὸς ὄπλιτης, ἦ (55) στρα-
τηγός. Οὐδὲ γυναῖκες ἀοπλοὶ τμηκαῦτα, τοῦ και-
ροῦ θήγοντος· μελλοῖαι δ' ἦσαν αὐταῖς αἱ κερκίδες· αἱ B
οὐδὲ γυναῖκες ἔμενον ἔτι, τῷ ζήλῳ ῥωσθεῖσαι, καὶ
εἰς ἀνδρῶν (56) θάρσος (57) μεταλλαττόμεναι. Βρα-
χὺς ὁ λόγος· μερίζεσθαι τὴν εὐσέθειαν ζῶντο, εἰ
τούτον διέλοινο· καὶ οὗτος αὐτοῖς εὐσεδέστερος ἦν,
ὅς πρῶτος ἐπιβαλεῖ χεῖρα τῷ τολητητῆ τῶν τοιούτων.
Τί οὖν ὁ σοδαρός (58) ἐκεῖνος καὶ θρασὺς δικαστής;
Ἰκέτης ἦν, ἐλεεινός, ἀθλιός, τίνος οὐ ταπεινότερος;
ἕως ἐπιφανεῖς ὁ χωρὶς αἵματος μάρτυς, καὶ χωρὶς
πληγῶν στεφανίτης, καὶ βίᾳ πᾶν λαὸν κατασχῶν
αἰδοῦν κρατηθέντα, τὸν ἰκέτην ἑαυτοῦ (59) καὶ ὕβρι-
σθὴν διεσώσατο. Ταῦτα ὁ τῶν ἀγίων Θεός, ὁ ποιῶν
πάντα καὶ μετασκευάζων ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὁ τοῖς
ὑπερηφάνοις ἀντιτασσόμενος, ταπεινοῖς δὲ χάριν ἐπι-
μετρῶν. Τί δὲ οὐκ ἐμελλεν ὁ τεμὼν θάλασσαν, καὶ C
ποταμὸν ἀνακόψας, καὶ στοιχεῖα τυραννήσας, καὶ
χειρῶν ἐκτάσει τρόπαια στήσας, ἵνα διασώσῃ λαὸν
φυγάδα, καὶ τούτον ἐξαιρήσεται τῶν κινδύνων;
mutat, qui superbis resistit, et humilibus gratiam
abundanter tribuit *. Quidni autem is, qui mare
acidit, et fluminis cursum inhibuit, et elementis vim attulit, et manuum extensione trophæum erexit,
ut fugitivo populo salutis esset, hunc etiam a periculis extraheret ?

NH. Ὁ μὲν δὴ κοσμικὸς πόλεμος ἐνταῦθα ἐτε-
λεύτησε, καὶ πέρας εἶχεν ἐκ Θεοῦ δεξίων, καὶ τῆς
ἐκείνου πίστεως ἄξιον. Ἀρχεται δὲ ὁ πόλεμος ἐν-
θένδε ἦδη τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐκείνοις συμμά-
χων· οὐ πολὺ μὲν τὸ ἀδοξόν, πλείων (60) δὲ ἡ βλάβη
τοῖς ἀρχομένοις. Τίς γὰρ ἂν τοὺς ἄλλους πείσει με-
τριάξειν, οὗτω τῶν προσώτων διακειμένων; Εἶχον
μὲν γὰρ οὐδ' ἐκ πλείονος ἐπεικῶς πρὸς αὐτὸν, τριῶν
δυντῶν τῶν ὑπαιτίων. Οὐτε γὰρ τῷ τῆς πίστεως λόγῳ
συνέβαινον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη τοῖς πληθεῖσι βια-
ζόμενοι· οὐτε τὴν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ (61) μικροψυχίαν
τελέως καταλελύκασιν (62)· καὶ τὸ παρὰ πολὺ τῆς
δόξης κρατεῖσθαι, πάντων βαρύτερον ἦν αὐτοῖς, εἰ D

vides, me prementi. A que hi quidem in his erant.
Civitas autem, simul atque hujusmodi malum ac
commune periculum rescivit (periculum enim suum
quisque ipsius contumeliam esse existimabat), tota
furore corripitur, atque incenditur; ac, velut fu-
mo arum examen movente, certatim omnes cujus-
libet generis atque ætatis excitantur et exsurgunt,
ac præsertim armorum opifices, imperatorique tex-
tores. Nam hi in hujusmodi rebus ferventiores sunt,
atque, ob libertatem ac licentiam qua fruuntur, ad
audendum paratiores. Unicuique porro teli loco
erat, vel quod ars offerebat, vel quod in re præ-
senti tumultuarie confecerat. Faces in manibus,
saxa, fustes in promptu, unus omnium cursus,
unus clamor, communis animorum alacritas: fu-
ror, miles vehemens, imo belli dux. Ne mulieres
quidem tunc temporis inermes erant, hac nimirum
occasione animos earum exacuente; radii autem
ipsis hastarum loco erant; imo, nec mulieres jam
manebant, quippe quas zelus roborasset, atque ad
virilem fortitudinem animique magnitudinem tra-
duxisset. Quid plura? Pietatem omnes ita deum
inter se partituros censebant, si ipsum dividerent
ac discerperent; atque is majorem apud eos pie-
tatis laudem habiturus videbatur, qui primus in
eum, qui tantum facinus aggressus esset, manum
injecisset. Quid igitur **813** audax ille et insolens ju-
dex? Supplex erat, miserabilis, calamitosus, quovis
homine dejectior, quoad in conspectum prodians
ille incruentus martyr, et sine plagis coronatus, ac
populum pudore victum vi retinens, supplicem
suum et vexatorem a periculo vindicavit. Hæc san-
ctorum Deus, qui omnia facit, atque in melius com-
mutat, qui superbis resistit, et humilibus gratiam
abundanter tribuit *. Quidni autem is, qui mare

LVIII. Hic quidem mundanum bellum finem
accepit, exitumque habuit, Deo favente, lætum
atque felicem, qualemque illius fides merebatur.
Hinc vero jam initium sumit episcoporum, et
eorum, qui socios se ipsis adjunxerant, bellum;
bellum, inquam, tum per se admodum turpe et
ignominiosum, tum subditis ipsis magis pernicio-
sum. Quis enim alios ad modestiam inducere queat,
cum ipsi præsules sic se affectos præbeant? Ac tres
quidem erant causæ, cur multi etiam pridem parum
leni erga eum animo essent. Prima, quod in fidei
negotio cum eo minime consentiebant, nisi quan-
tum id ipsis, cogente multitudine, necessario fa-

* Jac. iv, 6.

(51) Ὡς ἦσθετο. Sic Regg. bm et ph. In aliis, ὡς ἦσθητο. Pass., ὡς ἦσθετο τοῦ κακοῦ τὴν ἐπιβουλήν, καὶ, etc., « ut mali insidias persensit, » etc. In ed. deest ὡς.

(52) Ὑβριν ταύτην. Sic sex Regg. et Pass. Deest ταύτην in edit.

(53) Σμῆνος. Sic quatuor Regg., duo Coisl. et Pass. In ed., σκῆνος.

(54) Περὶ τὰ τοιαῦτα. Sic septem Regg., Or. 2 et Pass. In ed., περὶ ταῦτα.

(55) Ὀπλίτης, ἦ. Or. 2, ὄπλιτης ἦν.

(56) Ἀνδρῶν. Reg. ph, ἀνδρός.

(57) Θάρσος. Duo Regg., θράσος.

(58) Σοδαρός. Reg. ph, σωδαρός.

(59) Ἐαυτοῦ. In quibusdam, αὐτοῦ.

(60) Πλείων. Reg. a, πλείστον.

(61) Τῇ χειροτονίᾳ. Deest τῇ in Reg. a.

(62) Καταλελύκασιν. In nonnullis, καταλελύκα-
σαν

ciendum erat. Altera, quod dolorem, ex ipsius electione conceptum, nondum omnino ex animis eiecerant. Postrema, quod se longe multumque ab eo gloria superari acerbissime ferrent, tametsi id conditè turpissimum esset. Orta est et alia quædam simulata, quæ hæc omnia redulceravit. Nam cum patria nostra in duas provincias et metropoles divisa esset, ac multa ex priori novæ metropoli adjungerentur, ea de causa inter illos dissidium excitatum est. Ille enim æquum esse dicebat, ut, cum publicis diocesisibus, nostræ quoque simul dividerentur; ob eamque causam eas paræcias, quæ novæ provinciæ nuper adjunctæ fuerant, ut jam ad se attinentes, atque ab illo distractas, vindicabat. Hic contra veteri consuetudini, atque huic divisioni, quæ olim a Patribus facta fuerat, inhærebat. Atque hæc contentione permulta mala, partim jam contingebant, partim impendebant. Subtrahebantur conventus a novo metropoli, proventus diripiebantur; **814** Ecclesiarum presbyteri, alii quidem sermonum blanditiis alliciebantur, alii vero immutabantur. Ex quo illud contingebat, ut Ecclesiarum negotia deterius se haberent, utpote quæ in partes ac studia scinderentur. Homines quippe novarum rerum studio quodammodo delectantur, ac libenti animo noxas suas obiter elucrantur; faciliusque est constituta labefactare, quam labefactata in pristinum statum reducere. Quod autem illum magis in furorera agebat, Taurici reditus erant, qui ab ipso quidem in transitu cernebantur, ad Cæsariensem vero devehabantur, ac sancti Orestis proventus colligere, magni æstimabat: adeo ut ipsius etiam iter facientis mulos aliquando corripuerit, ac, ne ultra progredierentur, cum prædatoria manu prohibuerit. Et quam speciosus his rebus prætextus adhibebatur! Filii spirituales, et animæ, et fidei doctrina, cæteraque hujusmodi cupiditatis inexplibilibus integumenta (res inventu perfacilis), itemque illud: Tributum hæreticis pendendum non esse: quisquis enim molestiam exhibebat, in hæreticorum numero habebatur.

LIX. Nec tamen ille Dei sanctus, ac supernæ Jerusalem vere metropolitæ, aut cum iis, qui errabant, abductus est, aut hoc dissimulare ac negligere sustinuit, aut parvum hujus mali remedium excogitavit. Sed perspicuam, quæso, quam magnum et admirandum, et illius, quid enim aliud dicam, anima dignum. Etenim dissidium hoc in Ecclesiæ commodum et incrementum convertit, atque hæc

(63) *Ἐγένετο*. Tres Regg., Coisl. 2, aliique plures, *ἔπεγένετο*.

(64) *Ἐμῶν*. Deest in tribus Regg., Or. 2 et Pass.

(65) *Προσαγοῦσης*. Tres Regg., *προσαγαγούσης*.

(66) *Τοῖς δημοσίοις*. Nicetas, ἀρχαῖς καὶ διοικήσεσι. « Cum publicis præfecturis et administrationibus, Ecclesiæ etiam jura dividerentur. »

(67) *Συνδιαίρεισθαι καὶ τὰ ἡμέτερα*. Sic sex Regg. In ed., καὶ τὰ ἡμέτερα συνδιαίρεισθαι.

(68) *Διαιρέσεως*. Sic plerique codd. In ed., *διαίρεσων*.

(69) *Νέον μητροπολίτου*. Novus ille metropoli fuit Anthimus, non vero Anthemius, ut perpetuum annotat Montacenus.

(70) *Καὶ τὰ σφῶν ἡδέως παρακερδαίνουσι*. « Sua propria læto animo lucrantur. » Cum proniscula plebs sacerdotes peccantes cernit, id lucrari

καὶ ὁμολογεῖν ἀσχιτοτον. Ἐγένετο (63) δὲ καὶ ἄλλη τις διαφορὰ, ἢ ταῦτα ἐκαينوποίησε. Τῆς γὰρ πατρὸς ἡμῶν (64) εἰς δύο διαιρεθείσης ἡγεμονίας καὶ μητροπόλεις, καὶ πολλὰ τῶν ἐκ τῆς προτέρας τῇ νέῃ προσαγοῦσης (65), ἐντεῦθεν καὶ τὰ ἐκείνων ἐστασιάσθη. Ὁ μὲν γὰρ ἤξιου τοῖς δημοσίοις (66) συνδιαίρεισθαι καὶ τὰ ἡμέτερα (67), καὶ διὰ τοῦτο μεταποιεῖτο τῶν νεωστὶ προσελθόντων, ὡς αὐτῷ διαφερόντων ἤδη κάκιστον κεχωρισμένων· ὁ δὲ τῆς παλαιᾶς εἶχετο συνηθείας, καὶ τῆς ἐκ τῶν Πατέρων ἀνωθεν διαιρέσεως (68). Ἐξ ὧν πολλὰ καὶ δεινὰ, τὰ μὲν συνέβαιναν ἤδη, τὰ δὲ ὠδίνετο. Ὑπεσπῶντο σύνοδοι παρὰ τοῦ νέου μητροπολίτου (69), πρόσοδοι διηρπάζοντο· πρεσβύτεροι τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ μὲν ἀνεπιθόντο, οἱ δὲ ὑπελλάττοντο. Ἐξ ὧν συνέβαινε, καὶ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν χεῖρον ἔχειν δισταμένων καὶ τεμνομένων. Καὶ γὰρ πῶς ταῖς καινοτομίαις χαίρουσιν ἄνθρωποι, καὶ τὰ σφῶν ἡδέως παρακερδαίνουσι (70)· καὶ βῆθ' ἐτι καταλύσαι τῶν καθεστῶτων, ἢ καταλυθὲν ἐπαναγαγεῖν. Ὁ δὲ πλείον αὐτὸν ἐξέμηνεν, ἀτ' Ταυρικὰ πρόσοδοι (71) καὶ παρόδοι (72), αὐτῷ μὲν ὀρώμεναι, ἐκείνῳ δὲ προσγενόμεναι (73), καὶ τὸν ἅγιον Ὁρέστην ἐκκαρποῦσθαι, μέγα ἐτίθετο· ὡς καὶ τῶν ἡμιόνων λαβέσθαι ποτὲ τοῦ ἀνδρὸς ἰδιαν ὀδὸν ὀδεύοντος, ἐργῶν τοῦ πρόσω μετὰ ληστρικοῦ συντάγματος. Καὶ ἡ σκῆψις, ὡς εὐπρεπῆς! Τὰ γὰρ πνευματικὰ τέκνα, καὶ αἱ ψυχαὶ, καὶ ὁ τῆς πίστεως λόγος, καὶ ταῦτα τὰ τῆς ἀπληστίας (74) ἐπικαλύμματα, πρᾶγμα τῶν εὐπορίστων, καὶ τὸ μὴ χρῆναι δασμοφορεῖν κακοδόξοις· πᾶς γὰρ ὁ λυπῶν, κακοδόξος (75).

C

NΘ'. Οὐ μὴν ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἀνω Ἱερουσαλὴμ ὄντως μητροπολίτης, ἢ συναπῆχθη τοῖς πταίοισιν (76), ἢ παριδεῖν ταῦτα ἠθέλησε, ἢ μικρὰν τοῦ κακοῦ λύσιν ἐπένοε. Ἀλλὰ σκοπῶμεν, ὡς μέγαν καὶ θαυμαστὸν (77), (καὶ τί γάρ;) ἢ τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἀξίαν. Προσθήκη γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ποιεῖται τὴν στάσιν, καὶ τὴν συμφορὰν, ὡς κάλλιστα διατίθεται, πλείοσιν ἐπισκόποις τὴν πατρίδα καταπα-

D

sibi videtur, ut faciat quod velit, utpote jam nemo sit, qui ejus peccata coarguat et insectetur.

(71) *Αἱ Ταυρικαὶ πρόσοδοι*. « Taurici reditus. » Fructus et proventus S. Orestis, per montem Taurum, qui est inter Ciliciam et Καρπαδοκίαν, devehabantur.

(72) *Παρόδοι*. Savil., *παρωρεῖοι*, « monti adjacentes. » Nicetas exponit: *παροδεύουσαι*. « Qui illic transirent, atque in conspectum Anthimi venientes, ejus cupiditatem moverent. »

(73) *Προσγενόμεναι*. Plures Regg. et Or. 2, *προσγενόμεναι*.

(74) *Τὰ τῆς ἀπληστίας*. Sic quinque Regg. Deest τῆς in ed.

(75) *Κακοδόξος*. Sic duo Cois., etc. In ed., *κακοδόξος*.

(76) *Πταίοισιν*. Bas. et Gabr., *πταίσμασι*, « offendentibus. »

(77) *Θαυμαστὸν*. Pass., *θαυμαστὴν*.

κνώσας. Ἐξ οὗ τί γίνεσθαι: Τρία τὰ κάλλιστα· Φυχῶν A ἐπιμέλεια πλείων, καὶ τὸ πολὺν ἐκάστην τὰ ἑαυτῆς ἔχειν, καὶ τὸ λυθῆναι ταύτῃ τὸν πόλεμον. Ταύτης τῆς ἐπινοίας δέδοικα, μὴ καὶ αὐτὸς ἐγενόμην πάρεργον. Ἦ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ εἰπεῖν εὐτρεπέως (78) χρῆ. Πάντα γὰρ τοῦ ἀνδρὸς θαυμάζων, οὐ μνοῦν ὁπόσον εἰπεῖν δυνατὸν, ἐν τούτῳ ἐπαινεῖν οὐκ ἔχω (καὶ γὰρ ὁμολογήσω τὸ πάθος), οὐδὲ ἄλλως τοῖς πολλοῖς ἀγνοοῦμενον, τὴν περὶ ἡμᾶς καινοτομίαν καὶ ἀπιστίαν (79), ἧς οὐδὲ ὁ χρόνος τὴν λύπην ἀνάλωσεν. Ἐκεῖθεν γάρ μοι πᾶσα συνέπεσεν ἡ περὶ τὸν βίον ἀνωμαλία καὶ σύγχυσις, καὶ τὸ φιλοσοφεῖν μὴ δυναθῆναι, ἢ μὴ νομίζεσθαι, εἰ καὶ βραχὺς τοῦ δευτέρου λόγος· πλὴν εἰ τις ἐκεῖνο δέξαιτο, ἡμῶν τοῦ ἀνδρὸς ὑπεραπολογουμένων, οὐ μείζων φρονῶν, ἢ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα (80), καὶ τῶν ἐνθὲνδε πρὶν ἀποδιῶναι μεταναστὰς, πάντα ἐποιεῖτο τοῦ Πνεύματος· καὶ φιλίαν αἰδεῖσθαι εἰδῶς, ἐνταῦθα μόνον ἠτίμαζεν, οὐ θεὸν ἔδει προτιμηθῆναι, καὶ πλείον (81) ἔχειν τῶν λυομένων (82) τὰ ἐπιζόμενα.

vita excederet, digressus, omnia ad Spiritum referebat; atque amicitiae officia, quae alioqui sancte colebat, hic solum aspernabatur, ubi Deum antepomi, atque res in spe positas, quam fragiles et caducas, pluris facere oportebat.

Ε'. Δέδοικα μὲν οὖν, μὴ βραθυμίας ἔγκλημα φεύγων, παρὰ τοῖς τὰ ἐκεῖνον πάντα ἐπιζητούσιν, ἀπληστίας περιπέσω γραφῆ, παρὰ τοῖς ἐπαινοῦσι τὸ μέτριον, ὃ μὴδὲ ἐκεῖνος ἠτίμαζε, Τὸ πᾶν μέτρον (83) ἀριστον, ἐν τοῖς μάλιστα ἐπαινῶν, καὶ παρὰ πάντα τὸν ἑαυτοῦ βίον φυλάξας. Ὅμως δὲ ἀμφοτέρους περιφρονῶν, τοὺς τε λίαν συντόμους, καὶ τοὺς ἄγαν ἀπληστους, ὡδὲ πως τῷ λόγῳ χρῆσθαι. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλο τι κατορθοῦσιν, οἱ δὲ τίνα τῶν τῆς ἀρετῆς εἰδῶν ὄντων πλείων· ἅπαντα δὲ οὐδεὶς ἐπῆλθε πρὸς τὸ ἀκρότατον, οὐκὼν τῶν νῦν ἡμῖν γινωσκομένων· ἄλλ' οὗτος ἀριστος ἡμῖν, ὃς ἂν τὰ πλεῖω τυγχάνῃ (84) κατορθωκῶς, ἢ ἐν ὅτι μάλιστα. Ὅ δὲ οὕτως διὰ πάντων ἀφίκετο, ὡς εἶναι φιλοτιμία τις φύσεως. Σκοπῶμεν δὲ οὕτως· Ἀκτισίαν τίς ἐπαινεῖ, καὶ βίον ἄσκειον (85), καὶ ἀπέριττον; Ἐκεῖνῳ δὲ, τί ποτε ἦν (86), πλὴν τοῦ σώματος, καὶ τῶν ἀναγκαίων τῆς σαρκὸς καλυμμάτων; Πλοῦτος δὲ, τὸ μὴδὲν ἔχειν, καὶ ὁ σταυρὸς, ᾧ συνέζη μόνῳ, ὃν πολλῶν χρημάτων ἐνόμιζεν ἑαυτῷ τιμιώτερον. Ἄπαντα μὲν γὰρ οὐδ' ἂν, εἰ βούλοιστό τις, δυνατὸν εἶναι κτήσασθαι· πάντων δὲ εἰδέναι καταφρονεῖν, καὶ οὕτω κρείττω τῶν πάντων φαίνεσθαι. Οὕτω δὲ διανοηθεὶς, καὶ οὕτως ἔχων, βωμοῦ μὲν οὐκ ἐδεήθη, καὶ τῆς κενῆς δόξης, οὐδὲ δημοσίου κηρύγματος τοῦ, Κράτης (87) Κράτεια

A calamitatem quam pulcherrime constituit, patria nimirum pluribus episcopis communita. Ex quo tres praeclearissimae res secutae sunt. Nam et animarum cura major suscepta est: et quaelibet civitas proventus suos habuit: et bellum hac ratione compressum et extinctum est. Hujus consilii vereor ne velut appendix quaedam ipse fuerim. Neque enim honestius ac speciosius verbum, quo utar, occurrit. Nam cum caetera omnia hujus viri facta, supra quam dici queat, admirer, unum hoc laudare nequeo (dolorem enim confitebor, alioqui nec multis incognitum), eam nimirum, quam in nos adhibuit, novationem ac perfidiam, cujus maerorem ne tempus quidem adhuc exhaurire potuit. Hinc enim mihi omnis vitae inconstantia et perturbatio manavit, B. quodque philosophari 815 nequiverim, aut certe non existimer, tametsi de posteriori non magnopere laborem; nisi quis tamen hoc a me pro illius apologia accipiat, quod sublimiora, quam pro hominis conditione, sentiens, atque hinc, prius etiam quam vita excederet, digressus, omnia ad Spiritum referebat; atque amicitiae officia, quae alioqui sancte colebat, hic solum aspernabatur, ubi Deum antepomi, atque res in spe positas, quam fragiles et caducas, pluris facere oportebat.

LX. Equidem mihi verendum esse video, ne dum apud eos, qui omnes illius laudes requirunt, negligentiae culpam vitare cupio, in immodicæ prolixitatis crimen apud eos incidam, qui mediocritatem laudant, quam nec ille contemnebat, utpote qui sententiam hanc, *Modus omnis optimus*, in primis C laudaverit, ac per omnem vitae cursum observaverit. Ego tamen, utrisque perpensis, nempe et iis, qui brevitatis nimirum studiosi sunt, et iis, qui nulla oratione saturari possunt, hunc fere dicendi modum tenebo. Alii alio quodam virtutis officio funguntur. Nonnulli etiam ex pluribus virtutis generibus quaedam assequuntur. Nemo autem est, qui per omnia ad summum usque grassatus sit, eorum quidem certe, qui nobis noti sunt. Verum is apud nos praestantissimus est, qui, vel quamplurima praestiterit, vel unum quam maxime et praestantissime. At Basilius ita omnia peragravit, ut in eo gloriae materiam, quaevisse natura videatur. Id autem sic perepicimus. Laudat quispiam possessionum penuriam, vitamque suppellectilis expertem, D et supervacaneis rebus vacuam? Illi vero quid unquam fuit, praeter corpus, ac necessariae carnis integumenta? Divitiae autem illi erant nihil habere, et crux, cum qua sola ipsius vita versabatur, et quam

(78) *Εὐτρεπέως*. Regg. bm, ph et Comb., εὐπρεπέως.

(79) *Ἀπιστίαν*. « Perfidiam, » ac veluti amicitiae jura violasset: vel, ut exponit Nicetas, « parum servatam fidem; » minime vero, « diffidentiam, » ut verit Billius.

(80) *Κατὰ τὰ ἀνθρώπινα*. Reg. ph et Bas., κατὰ ἀνθρώπων.

(81) *Πλείον*. Quinque Regg., πλεόν.

(82) *Λυομένων*. In nonnullis, βλεπομένων, « quam quae videntur. »

(83) *Τὸ πᾶν μέτρον*, etc. « Modus omnis opti-

mus. » Sententia est Cicobuli, unius ex septem Graeciae sapientibus.

(84) *Πλεῖω τυγχάνῃ*. Sic Regg. bm, ph et undecim Colb. In ed., πλείονα τυγχάνῃ.

(85) *Ἄσκειον*. « Vitam aenueam, simplicem, nullo sumptu et apparatu. »

(86) *Ποτε ἦν*. Sic quinque Regg., Or. 2 et Jes. Deest ἦν in ed.

(87) *Κράτης*. « Crates, » praeteritis relictis, ascendit in editum locum, ac publice proclamavit: « Crates Cratetem libertate donat. » Id est, a pecuniarum servitute se in libertatem asserit.

majori in pretio habebat, quam ingentes pecuniæ acervos. Neque enim quemquam, etiamsi maxime cupiat, omnia adipisci posse; posse autem omnia contemnere, sicque omnibus rebus præstantiorem se præbere. Hac porro mente præditus, atque ita comparatus, ara quidem opus non habuit, nec inani gloria, nec publico illo præconio: *Crates Cratelem Thebanum libertate donat*. Non enim optimus videri, sed esse, studebat. Nec vero in dolio, atque in medio foro habitabat, ut apud omnes luxum ac delicias sibi compararet, inopiam **816** in rerum copiam novo modo convertens: verum ab omni gloriæ cupiditate alienus, pauper erat et incultus; atque omnibus facultatibus, quas unquam habuerat, æquo animo projectis, leviter facillique vitæ pelagus transmittabat.

LXI. Admiranda res, continentia, et parvo contentum vivere, nec a voluptatibus superari, nec a ventre, tanquam a sævo et sordido domino, gubernari! Quis unquam tanta inedia fuit, pene etiam dixerim, quis tam carnis expers? Nam voracitates et saturitates ad eos abjecerat, qui ad brutorum naturam propius accedunt, quorumque servilis atque in terram prona vita est. Ipse autem nihil eorum, quæ post guttur pari deinceps honore sunt, magnum esse censebat; verum necessariis tantum cibis, quandiu licuit, vitam tolerabat, atque hunc solum luxum norat, nempe a luxu abstinere, nec ob eam causam pluribus rebus indigere; sed lilia et aves, quibus simplex atque artificii expers pulchritudo est, et victus facilis atque ex tempore quæsitus, ob oculos habere, quemadmodum Christus meus monet ⁸¹, qui carnis pauperiorem nostram causa subiit, ut nos ipsius divinitate locupletemur. Hinc illi tunica una, et pallium unum, et status humi lectulus, et vigilæ, et illuvies (illa ejus decora et ornamenta), et suavissima cæna et obsonium, panis et sal, novum, inquam, illud condimentum, et potio sobria et uberrima, quam nobis nihil laborantibus fontes profundunt. Ex quibus, imo cum quibus, morborum curationes ac medicationes promanant, quod commune utriusque nostrum studium fuit. Oportebat enim me, cum in aliis rebus inferior essem, calamitatum saltem æquam partem habere.

LXII. Magna res virginitas, et cælibatus, atque in angelorum, naturæque singularis ordine censeri, vereor enim dicere Christi, qui, cum propter nos genitos nasci vellet, ex Virgine gignitur, virginitatem velut lata lege sanciens, ut hinc abducentem ac mundum conscidentem; vel potius, mundum ad mundum transmittentem præsentem nimirum

⁸¹ Matth. vi, 26 sqq.

(88) Οὐδὲ πλοῦθον ἔχει. Diogenes Cynicus in media urbe dolium habitabat, ut pauperiorem in opulentia instrumentum converteret, atque, ab omnibus stipem accipiens, ample ac profuse viveret.

(89) Πᾶσι παρατρύφῃ. Comb. « ut delicias undequaque quæreret. »

(90) Ἀγιδότιμος, etc. « Pauper nulla ambitione, nihil captans, » nec ut Cynici, qui, eminentia paupertate, suis commodis inserviebant.

(91) Κούφως. Reg. d, κούφος.

(92) Ὀλιγάρεια. In nonnullis, ὀλιγαρχία.

(93) Αὐτός δὲ οὐδέν, etc. Heinsius *exercit. sacra*, p. 51, sic vertit: « Ipse vero nihil ex iis aestimabat, quæ postquam guttur transierunt ejusdem pretii sunt; cum necessariis, quandiu licuit, se tantum sustentaret. »

(94) Τρυφῶν. Unus Reg., τρυφῆν.

Ἐθαῖον ἐλευθεροῦ. Εἶναι γὰρ, οὐ δοκεῖν, ἐσπουδαζεν ἄριστος. Οὐδὲ πλοῦθον ἔχει (88) καὶ μέσην τὴν ἀγορὰν, ὥστε πᾶσι παρατρύφῃν (89), καινὴν εὐπορίαν τὸ ἀπορεῖν ποιούμενος· ἀφιλότιμος (90) δὲ πένης ἦν καὶ ἀνήρωτος· καὶ πάντων ἐκβολὴν στέρεας, ὧν ποτε εἶχε, κούφως (91) διέπλει τὴν τοῦ βίου θάλασσαν.

ΕΑ'. Θαυμαστὸν ἡ ἐγκράτεια, καὶ ὀλιγάρεια (92), καὶ τὸ μὴ κρατεῖσθαι τῶν ἡδονῶν, μὴδ', ὡς ὑπὸ πικρᾶς καὶ ἀνελευθέρου δεσποίνης, τῆς γαστρὸς ἀγεσθαι. Τίς οὕτω μᾶλλον ἄστροφος ἦν, οὐ πολὺ δὲ εἰπεῖν, καὶ ἄσαρκος; Τὰς μὲν γὰρ πλησμονὰς καὶ τοὺς κόρους τοῖς ἀλογωτέροις ἀπέρριψε, καὶ ὧν ἀνδραποδῶδης καὶ κάτω νενευκῶς ὁ βίος. Αὐτὸς δὲ οὐδὲν (93) ἦδει μέγα τῶν μετὰ τὸν καιμὸν ἐμοτίμων, ἀλλὰ τοῖς ἀναγκαίοις διέζη μόνον, ἕως ἐξῆν, καὶ μόνην ἦδει τρυφῆν, τὸ μὴ τρυφῶν (94) φαίνεσθαι, μηδὲ διὰ τοῦτο δεῖσθαι· πλείονων· ἀλλὰ πρὸς τὰ κρίνα βλέπειν καὶ τὰ πτηνὰ, οἷς ἄτεχνον τὸ κάλλος, καὶ σχέδιος ἡ τροφή, κατὰ τὴν μεγάλην παραφυσίαν τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ, καὶ σάρκα (95) δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος, ἵν' ἡμεῖς πλουτισθῶμεν θεότητι. Ἐνθεῦθεν αὐτῷ τὸ ἐν χιτῶνιον, καὶ τριδῶνιον, καὶ ἡ χαμευνία (96), καὶ ἡ ἀγρυνία, καὶ ἡ ἀλουσία, τὰ ἐκεῖνου σεμνολογήματα, καὶ τὸ ἡδιστον δεῖπνον καὶ ἔψον, ὃ ἄστροφος καὶ οἱ ἄλλοι, ἡ καινὴ καρυκαία, καὶ ποτὸν νηφάλιον τε καὶ ἀσφονον, ὃ γεωργῶσι (97) πηγαὶ μηδὲν πονουμένοις. Ἐξ ὧν, ἡ μεθ' ὧν νοσοκομῆται καὶ λατρεῖται, τὸ κοινὸν ἡμῶν ἐμφιλοσύφημα. Ἐδεῖ γὰρ με τῶν ἀνιερῶν τὸ ἴσον ἔχειν, τοῖς ἄλλοις λεπτόμενον.

ΕΒ'. Μέγα παρθενία, καὶ ἀζυγία, καὶ τὸ μετ' ἀγγέλων τετάχθαι, καὶ τῆς μοναδικῆς φύσεως· ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν Χριστοῦ, θεοῦ, καὶ γεννηθῆναι θελήσας (98) διὰ τοὺς γεννητοὺς ἡμᾶς, ἐκ Παρθένου γεννᾶται, παρθενίαν νομοθετῶν (99), ὡς ἐνθένδε μεταγούσαν, καὶ κόσμον συντέμνουσαν, μᾶλλον δὲ κόσμον κόσμῳ παπέμπουσαν. τὸν ἐνεστῶτα (1) τῷ αἰέλοντι. Τίς

(95) Καὶ σάρκα. Pass., τοῦ καὶ σάρκα.

(96) Καὶ ἡ χαμευνία. « Nuda humo lectulus. » Sic quinque Regg. et Or. 2. Deest καὶ in ed.

(97) Ὁ γεωργῶσι, etc. Budæus *Comment.*, p. 749, sic hunc locum interpretatur: « Nequaquam doloribus iis laborantibus, e quibus medicationes et ægrorum curationes natae sunt, in quibus disciplinis vulgo philosophamur, hoc est, studemus. »

(98) Γεννηθῆναι θελήσας. « Nasci volens. » Plures Regg., novem Colb., Or. 2, Pass., γεννηθῆναι δεήσας, « cum eum nasci oporteret. »

(99) Παρθενίαν νομοθετῶν. Testatur Nicetas Basilium *De virginitate* librum conscripsisse. Ait enim: Λόγον περὶ παρθενίας συνεγράψατο. Conhebissius legit, ἄσαρκίαν νομοθετῶν. Huic lectioni favet Pass.

(1) Ἐνεστῶτα. Quatuor Regg., ἐστῶτα.

ὄν ἐκείνου μᾶλλον, ἢ παρθενίαν (2) ἐτίμησεν, ἢ αἰσχροπρόσητον ἐνομοθέτησεν, οὐ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐσπούδασι; Τίνος οἱ παρθενῶνες, καὶ τὰ ἔγγραφα διατάγματα, οἷς πᾶσαν μὲν ἀσθησιν ἐσωφρόνιζε, πᾶν δὲ μέλος ἐρυθμίζε, καὶ ὄντως παρθενεύειν ἐπειθον, εἶσω τὰ κάλλη στρέψων ἀπὸ τῶν ὀρωμένων ἐπὶ τὰ μὴ βλεπόμενα· καὶ τὸ μὲν (3) ἐξωθεν ἀπομαραίνων, καὶ τὴν ὕλην ὑποσπῶν (4) τῆς φλογός, τὸ δὲ κρυπτόν τῷ Θεῷ δεικνύς, ὃς μόνος τῶν καθαρῶν ψυχῶν ἐστὶ νυμφίος, καὶ τὰς ἀγρύπνουσ ἐαυτῷ συνεισάγει ψυχάς, ἐὰν μετὰ λαμπρῶν τῶν λαμπάδων αὐτῷ (5), καὶ δαψιλοῦς τῆς τοῦ ἐλαίου τροφῆς ἀπαντήσωσιν; Τοῦ τοίνυν ἐρημικοῦ βίου, καὶ τοῦ μιγάδος, μαχομένων πρὸς ἀλλήλους ὡς τὰ πολλὰ, καὶ δισταμένων, καὶ οὐδετέρου (6) πάντως ἢ τὸ κάλον, ἢ τὸ φαῦλον ἀνεπιμίκτων ἐχόντος· ἀλλὰ τοῦ μὲν, ἡσυχίου μὲν ὄντος μᾶλλον, καὶ καθεστηκότος, καὶ Θεῷ συνάγοντος, οὐκ ἀτύφου δὲ, διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς ἀβασάνιστον καὶ ἀσύγκριτον· τοῦ δὲ, πρακτικωτέρου μὲν μᾶλλον καὶ χρησιμωτέρου, τὸ δὲ (7) θορυβῶδες οὐ φεύγοντος (8), καὶ τούτους ἄριστα κατήλλαξεν ἀλλήλους καὶ συνεκέρασεν· ἀσκητήρια (9) καὶ μοναστήρια δειμάμενος μὲν, οὐ πόρρω δὲ τῶν κοινωνικῶν καὶ μιγάδων, οὐδὲ, ὡς περ τεῖχίω τινὶ μέσῳ, ταῦτα διαλαβὼν καὶ ἀπ' ἀλλήλων (10) χωρίσας, ἀλλὰ πλησίον συνάψας καὶ διαζεύξας· ἵνα μήτε τὸ φιλόσοφον ἀκοιωνῆτον ἢ, μήτε τὸ πρακτικὸν ἀφιλόσοφον· ὡς περ δὲ γῆ καὶ θάλασσα, τὰ παρ' ἑαυτῶν ἀλλήλους ἀντιδιόδοιτες, εἰς μίαν δόξαν Θεοῦ συντρέχωσι.

Invicem separans, verum prope conjungens ac dirimens: ut nec contemplatio communicationis expers esset, nec actio contemplatione careret; sed vitam comoda sua inter se communicantes, ad unicum

ΣΓ. Τί ἐστι; Καλὸν φιλανθρωπία, καὶ πτωχοτροφία, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας βοήθημα. Μικρὸν ἀπὸ τῆς πόλεως πρόελθε, καὶ θέασαι τὴν καινὴν πόλιν (11), τὸ τῆς εὐσεβείας ταμείον (12), τὸ κοινὸν τῶν ἐχόντων θησαυρίσμα, εἰς ὃ τὰ περιττὰ τοῦ πλοῦτου, ἤδη δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ταῖς ἐκείνου παραινέσεσιν ἀποτίθεται (13), σῆτας ἀποσειόμενα, καὶ κλέπτας οὐκ εὐφραίνοντα, καὶ φθόνου πάλην, καὶ καιροῦ φθορὰν (14) διαφεύγοντα· ἐν ᾧ νόσος φιλοσοφεῖται, καὶ συμφορὰ μακαρίζεται, καὶ τὸ συμπαθὲς δοκιμάζεται. Τί μοι (15) πρὸς τοῦτο τὸ

A ad futurum. Quis igitur magis quam ille, aut virginitatem in pretio habuit, aut carni leges imposuit, idque non suo tantum exemplo, 817 sed etiam per ea quibus operam dedit? Cujus sunt virginum cœnobio, ac præcepta illa litteris mandata, quibus et omnes sensus coercerebat, et membra omnia componebat, ac vere virginitatem colere admonerebat, pulchritudinem, ab iis rebus, quæ aspectu sentiuntur, ad ea, quæ oculorum obtutum fugiunt, convertens; atque id quidem, quod externum est, debilitans, flammæque materiam subtrahens, quod autem internum et occultum est, Deo, qui solus est purarum animarum sponsus, atque insomnes animas, si modo cum claris lampadibus et copiosa olei alimentia obviam ipsi prodierint, secum introducti, B spectandum offerens? Cum igitur solitaria vita, et ea, quæ societate gaudet, ut plurimum inter se disiderent, ac pugnarent, neutraque omnino, vel comoda, vel incommoda sua pura et immista haberet; verum illa magis quidem tranquilla et sedata esset, ac Deo animos copularet, cæterum ob eam causam fastu non careret, quod virtus non exploraretur, nec in comparationem veniret; hæc autem magis quidem actiosa et utilis esset, verum a tumultibus minus libera; eas præclare inter se reconciliavit ac permiscuit, pietatis nimirum gymnasia et monasteria exstruens, non tamen longo intervallo ab iis, qui in sodalitiis vivunt, remota, nec, velut muro quopiam interfecto, ea distinguens atque a se quemadmodum terra et mare, ita etiam hæc duæ Dei gloriam concurrerent.

LXIII. Quid præterea? Pulchra res, benignitas, et pauperum alendorum studium, atque humanæ infirmitati opem ferre. Paululum extra civitatem pedem effer, ac novam civitatem conspice, illud pietatis promptuarium, illud commune locupletium ærarium, in quod, non modo redundantes ac superfluxæ opes, sed jam necessariæ quoque facultates per illius cohortationes reconduunt, lineas excutientes, fures non oblectantes, invidiæ certamen, et temporis corruptionem effugientes; in quo morbus æquo animo toleratur, et calamitas beata censetur,

(2) Παρθενίαν. Pass., ἀσχροπρόσητον.

(3) Καὶ τὸ μὲν. Sic Reg. hm, duodecim Colb., duo Coisl., Pass., etc. Mendose in Par. ed., καὶ τὸ μὴ.

(4) Ὑποσπῶν. In quibusdam, ἀποσπῶν.

(5) Λαμπάδων αὐτῷ. Sic quinque Regg., duo Coisl. et Pass. In ed., αὐτῷ ponitur post τροφῆς.

(6) Οὐδετέρου. Reg. bin, Or. 2 et Comb., οὐθετέρου.

(7) Τὸ ἐξ. Sic quinque Regg., duo Coisl. et Pass. Deest δὲ in ed.

(8) Φεύγοντος. Sic plures codd. In ed., φεύγοντες.

(9) Ἀσκητήρια, etc. Videtur Gregorius hæc stricte accipere, atque intelligere eos, qui singuli in solitudine, semotis arbitris, in virtutis palæstra sese exercent. Ad hanc formam instituti videntur Carthusiani et Camaldulenses.

(10) Ἀπ' ἀλλήλων. Sic quinque Regg., etc. In

D ed., ἐπ' ἀλλήλων. Μοx, χωρίσας, Or. 2, χωρίσας.

(11) Καιρὴν πόλιν. Intelligit hospitalium domum, quam Basilius, alendis pauperibus et fovendis ægrotis, extra Cæsaream construendam curaverat.

(12) Ταμείον. Quatuor Regg., Pass. et Comb., ταμείον.

(13) Ἀποτίθεται. Reg. ph, ἀποτίθενται.

(14) Φθορὰν. Quinque Regg. et Pass., φορὰν, (onus.)

(15) Τί μοι, etc. Septem mundi miracula hic a Gregorio intelliguntur; nempe, Thebæ in Bœotia septem portas habentes, et Thebæ in Ægypto centum portis cinctæ; muri Babylonii a Semiramide exstructi; Mausoli sepulcrum in Caria ab Artemisia uxore conditum; Ægypti pyramides; colossus Rhodius; Romæ Capitolium; Adriani templum apud Cyzicenos.

et misericordia **818** exploratur. Quid cum hoc opere comparem Thebas septem portas habentes, et Ægyptias illas, et muros Babylonicos, et Caricum Mausoli sepulchrum, et Pyramides, et Colossi æs immensum, et delubra mira magnitudine atque eleganti arte confecta, jam eversa et prostrata, cæteraque omnia, quæ homines admirantur, atque historis prodiderunt; ex quibus omnibus, præter inanem quamdam et exiguam gloriam, nulla prorsus utilitas ad exstructores rediit? Mihi vero nulla res perinde admirabilis videtur, atque compendiaria hæc ad salutem via, hic facilis in cælum ascensus. Non jam oculis nostris triste et miserandum spectaculum proponitur, homines ante mortem functi, ac pluribus corporis membris mortui, civitatibus, domibus, foro, aquis, hominibus etiam sibi charissimis expulsi, nominibus potius quam corporum lineamentis agnoscendi: nec in publicis cœtibus et conventibus per sodalitia et contubernia offeruntur, non jam misericordiam ob morbum, sed odium sui concitantes; miserabilium cantionum artifices, si quibus tamen vox quoque ipsa superest. Quid res nostras omnes tragicis verbis prosequar, cum nulla oratio huic calamitati par inveniri queat? At illo omnium maxime nobis persuasit, ut, cum homines simus, homines ne contemnamus, nec per nostram in illos crudelitatem, Christum, unum omnium caput, ignominia afficiamus; sed in alienis calamitatibus nobis ipsis optime consulamus, Deoque misericordiam, quia ipsi egemus, feneremur. Quocirca ne labra quidem vir nobilis, et nobilibus ortus, gloriaque clarissimus, ægrotis adinovere gravabatur; verum ut fratres amplectebatur, non, ut quispiam fortasse existimaverit, inanem gloriam captans (quis enim ab hoc affectu remotior?), verum per philosophiam suam hoc aliis præscribens, ut ad ægrorum corporum curationem accedere non vererentur. Ita, non modo loquendo, sed etiam tacendo, monitoris partes obibat. Nec vero civitas quidem ad hunc modum se gerebat, regio autem atque externa loca non item: quin potius, omnibus populi præsulibus commune benignitatis erga pauperes et munificentiam certamen proposuit. Et aliorum quidem coqui, et lautæ mensæ, et cupediariorum lenocinia et scitamenta, et eleganties currus, et vestes molles lateque diffluentes: Basilii autem, ægroti, et vulnerum **819** curationes, et Christi imitatio, non quidem sermone, sed opere lepram purgantis.

LXIV. Quid ad hæc nobis dicturi sunt, qui homini fastum superciliumque objiciunt? Iniqui sane et acerbi rerum hujusmodi iudices, eosque, qui regulæ non sunt, ad regulam admoventes. An vero fieri potest, ut qui leprosus deosculetur, et hucusque se demittat, adversus sanos et valentes su-

Α ἔργον, ἐπτάπολοι Θῆβαι, καὶ Αἰγύπτιαι, καὶ τείχη Βαβυλῶνια, καὶ Μουσίου Καρικῆς τάφος, καὶ Πυραμίδες, καὶ Κολοσσὸν χαλκῆς ἄμετρος, ἡ ναῶν μεγέθη καὶ ἀλλή τῶν μηκέτι ὄντων, ἀλλὰ τε δεσθαυμάζουσιν ἄνθρωποι, καὶ ιστορίαις (16) διδάσκειν ὧν οὐδὲν τοὺς ἐγειραντας, πλὴν δόξης ὀλίγης ὤνησεν; Ἔμοι δὲ θαυμασιώτατον, ἡ σύντομος τῆς σωτηρίας ὁδὸς, ἡ ῥάστη πρὸς οὐρανὸν ἀνάβασις. Οὐκ ἔτι πρόκειται τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα δεῖνόν καὶ ἔλεινόν, ἄνθρωποι (17) νεκροὶ πρὸ θανάτου, καὶ τετελευτηκότες τοῖς πλείστοις τοῦ σώματος μέλειν, ἀπελαυνόμενοι πόλεων, οἰκῶν, ἀγορῶν, ὑδάτων, αὐτῶν τῶν φιλιτάτων, ὀνόμασι μᾶλλον, ἢ σώμασι γνωριζόμενοι· οὐδὲ προτιθένται συνδοίς τε καὶ συλλόγοις κατὰ συζυγίαν τε καὶ συναυλίαν, μηκέτ' ἐλευόμενοι διὰ τὴν νόσον, ἀλλὰ μισοῦμενοι· σοφισταὶ μελῶν ἔλεινῶν, εἰ τισὶ καὶ φωνῇ λείπεται (18). Τί ἂν ἅπαντα (19) ἐκτραγωδοῖη τὰ ἡμέτερα, οὐκ ἀρχοῦντος τοῦ λόγου τῷ πάθει; Ἄλλ' ἐκεῖνός γε μάλιστα πάντων ἔπεισεν, ἀνθρώπους ὄντας, ἀνθρώπων μὴ καταφρονεῖν, μηδ' ἀτιμάζειν Χριστὸν τὴν μίαν πάντων κεφαλὴν διὰ τῆς εἰς ἐκείνους ἀπανθρωπίας· ἀλλ' ἐν ταῖς ἀλλοτρίαις (20) συμφοραῖς, τὰ οἰκεία εὐτίθεσθαι, καὶ δανεῖζειν (21) Θεῷ τὸν ἔλεον, ἔλεου (22) χρῆζοντα. Διὰ τοῦτο, οὐδὲ τοῖς χεῖλειν ἀπηξίου τιμῶν τὴν νόσον, ὁ εὐγενής τε καὶ τῶν εὐγεγονότων, καὶ τὴν δόξαν ὑπέρλαμπρος, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὺς ἡσπάριζετο, οὐχ ὅπερ ἂν τις ὑπολάβοι κενοδοξῶν, (τίς γὰρ σοσοῦτον ἀπέειχε τοῦ πάθους;) ἀλλὰ τὸ προσίναί τοις σώμασιν ἐπὶ θεραπειᾷ διὰ τῆς ἑαυτοῦ φιλοσοφίας τυπῶν, καὶ φθειρομένη καὶ σιωπῶσα παραίνεις. Καὶ οὐχ ἡ μὲν πόλις οὕτως, ἡ χώρα δὲ καὶ τὰ ἐκτὸς, ἑτέροις· ἀλλὰ κοινὸν ἅπασιν ἀγῆνα προῦθηκε τοῖς τῷ λαῷ (23) προεστῶσι, τὴν εἰς αὐτοὺς φιλανθρωπίαν, καὶ μεγαλοφυλίαν. Καὶ ἄλλων μὲν οἱ ὀφθοιοὶ, καὶ αἱ λιπαρὰ τράπεζαι, καὶ τὰ μαγειρῶν μαγανεύματα καὶ κμφεύματα, καὶ οἱ φίλοκαλοὶ δίφροι, καὶ τῆς ἐσθῆτος ὄση μαλακὴ τε καὶ περιβρέουσα· Βασιλείου δὲ, οἱ νοσοῦντες, καὶ τὰ τῶν τραυμάτων ἄκη, καὶ ἡ Χριστοῦ μίμησις, οὐ λόγῳ μὲν, ἔργῳ δὲ λέπραν καθαιρόντος.

Et aliorum quidem coqui, et lautæ mensæ, et cupediariorum lenocinia et scitamenta, et eleganties currus, et vestes molles lateque diffluentes: Basilii autem, ægroti, et vulnerum **819** curationes, et Christi imitatio, non quidem

Δ'. Πρὸς ταῦτα, τί φήσουσιν ἡμῖν οἱ τὸν εὐφρον ἐγκαλοῦντες ἐκείνῳ καὶ τὴν ὀφρὺν, οἱ μικροὶ τῶν τηλικούτων κριταὶ, καὶ τῷ κανόνι (24) τοὺς οὐ κανόνας προσάγοντες; Ἔστι λεπρούς μὲν ἀσπίζεσθαι, καὶ μέχρι τούτου συνταπεινοῦσθαι, τῶν δὲ ὑγιαίνόντων κατοφροῦσθαι; Καὶ τῆκειν μὲν τὰς σάρκας

τριας in ed.

(21) Δανεῖζειν. Sic codd. in ed., δανεῖζει.

(22) Ἐλέου. Or. 2, ἔλεους.

(23) Τῷ λαῷ. Plures codd., τῶν λαῶν.

(24) Καὶ τῷ κανόνι, etc. Sic exponit Græctis interpretes: Κανονίζειν αὐτὸν, καὶ ὀρθοῦν βουλόμενοι, αὐτοὶ ἀνόρθωτοι. Id est: «Componere atque erigere illum cupientes, cum ipsi pravī et obtorti sint.»

(16) Ἰστορίαις. Pass., ιστορίαις.

(17) Ἄνθρωποι, etc. Comb. legit, ἄνθρωποι νεκροὶ καὶ πρὸ θανάτου τετελευτηκότες, etc., «homines mortui, et ante mortem plerisque corporis membris extincti.»

(18) Ἀσπίζονται. Pass., λείπεται.

(19) Ἄπαντα. Quinque Regg. et Pass., πάντα.

(20) Ταῖς ἀλλοτρίαις. Sic plerique Regg. et Colb., Chrys., Or. 2, Par., Pass., etc. Deest ἄλλο-

δι' ἐγκρατείας, τὴν ψυχὴν δὲ οὐδὲν κενὴν φρουρά-
 γματι; Καὶ τοῦ μὲν Φαρισαίου καταγινώσκεις, καὶ δι-
 ηγεῖσθαι τὴν ἐξ ὄγκου ταπεινώσιν, καὶ Χριστὸν εἰδέναι
 μέχρι δούλου μορφῆς κατελθόντα, καὶ τελώνιας
 συνέσθοντα (25), καὶ νίπτοντα τοὺς πόδας τῶν μα-
 θητῶν, καὶ σταυρὸν οὐκ ἀπαξιοῦντα, ἵνα προσηλώσῃ
 τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν (καίτοι τί τοῦτου παραδοξό-
 τερον, θεὸν σταυρούμενον (26) βλέπειν, καὶ τοῦτον
 μετὰ ληστῶν, καὶ ὑπὸ τῶν παριόντων γελώμενον,
 τὸν ἀνάλωτον, καὶ τοῦ παθεῖν ὑψηλότερον)· αὐτὸν δὲ
 ὑπερνεφεῖν, καὶ μὴδὲν γινώσκεις ὁμότιμον, ὃ δοκεῖ
 τοῖς ἐκείνῳ βασκαίνουσιν; Ἄλλ' οἶμαι τὸ τοῦ ἡθους
 εὐστοχὴς, καὶ βεβηχὸς, καὶ ἀπεξεσμένος, τύφον ὠνό-
 μασαν. Οἱ δ' αὐτοὶ μοι δοκοῦσι βραδίως ἄν καὶ τὸν
 ἀνδρείον καλέσαι θρασύν, καὶ δειλὸν τὸν περιεσκεμ-
 μένον, καὶ τὸν σὺφρονα μισάνθρωπον, καὶ τὸν
 δίκαιον ἀκοινωνητον. Καὶ γὰρ οὐ φαύλως τοῦτό τις
 πεφιλοσοφῆσιν· Ὅτι παραπεπήρασι (27) ταῖς
 ἀρεταῖς αἱ κακίαι, καὶ εἰσι πῶς ἀρχιθυροὶ· καὶ
 ῥῆστον. Ἄλλο τι ἔστιν ἕτερον νομισθῆναι τοῖς μὴ τὰ
 τοιαῦτα πεπαιδευμένοις. Τίς γὰρ ἐκείνου μᾶλλον ἢ
 ἀρετὴν ἐτίμησεν, ἢ κακίαν ἐκόλασεν, ἢ χρηστος
 ὠφθη τοῖς κατορθοῦσιν, ἢ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐμβρι-
 θής· οὐ καὶ τὸ μειδίαμα πολλάκις ἔπαινος ἦν, καὶ
 τὸ σιωπᾶν ἐπιτίμησις, οἰκείῳ συνειδῶτι τὸ κακὸν
 βασανίζουσα; Εἰ δὲ μὴ στωμύλος τις (28) ἦν, μὴδὲ
 γελοιαστὴς, καὶ ἀγοραῖος, μὴδὲ τοῖς πολλοῖς ἀρέ-
 σκων, ἐκ τοῦ πᾶσι πάντα γίνεσθαι, καὶ χαρίζεσθαι,
 τί τοῦτο; Οὐκ ἐπαινετέος μᾶλλον ἢ μεμπτέος, τοῖς
 γε νοῦν ἔχουσιν; Εἰ μὴ καὶ τὸν λέοντα αἰτιῶτό τις,
 ὅτι μὴ πιθήκειον βλέπει, ἀλλὰ βλοσυρὸν καὶ βασιλι-
 κὸν, οὐ καὶ τὰ σκιρτήματα γενναῖα, καὶ μετὰ θαύ-
 ματος ἀγαπώμενα· καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς (29) σκηνῆς
 θαυμάζοι, ὡς ἡδεῖς τε καὶ φιλοθύτου, ὅτι τοῖς
 δήμοις χαρίζονται, καὶ κινουσι ἑλῶτα τοῖς ἐπὶ
 κόρῃς ῥαπίσμασι καὶ ψοφήμασι (30). Καίτοι κἂν
 εἰ τοῦτο ζητεῖται, τίς μὲν οὕτως ἡδὺς ἐν ταῖς
 συνουσίαις, ὅσα ἐμὲ γινώσκεις τὸν μάλιστα ἐκείνου
 πεπειραμένον; τίς (31) διηγῆσθαι χαριέστερος;
 τίς μὲν σκῶψαι παιδευτικῶς; τίς δὲ καθάψασθαι
 ἀπαλῶς; Καὶ μήτε τὴν ἐπιτίμησιν θράσος ποιῆ-
 σαι (32), μήτε τὴν ἀνεσιν ἐκλυσιν, ἀλλ' ἀμφοτέρων
 τὴν ἀμετρίαν φυγεῖν, ἀμφοτέροις σὺν λόγῳ καὶ καιρῷ
 χρώμενοι, κατὰ τοὺς Σαλομῶντος νόμους, παντὶ
 πράγματι καιρὸν διατάξαντος (33).

narrando festivior? Quis in jocando argutior? Quis
 temeritatem, neque indulgentia in molliem recideret, sed
 utriusque excessum fugeret, utroque
 congruenter et tempestive utens, juxta Salomonis

ΣΕ'. Ἄλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὴν ἐν λόγῳ τοῦ ἀνδρός
 ἀρετὴν, καὶ τὸ τῆς διδασκαλίας (34) κράτος τὰ πέρ-
 ρατα οἰκειούμενον; Ἔτι περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ

²⁵ Eccl. III, 4.

(25) Συνέσθοντα. In nonnullis, συνεσθίοντα.

(26) Θεὸν σταυρούμενον. « Deum crucifixum: »
 scilicet ratione carnis assumptæ.

(27) Παραπεπήρασι, etc. Menander dixit: Ἐγγὺς
 ἄγαθῷ κακὸν παραπέφυκε « Malum natura sua bono
 propinquum est. » Et Aristoteles: « Vicia sunt virtu-
 tibus » ἀρχιθυροὶ, id est, « vicina. »

(28) Στωμύλος τις. Deest τις in Or. 2.

A percillium attollat? Qui carnes continentia et inedia
 conficiat, inani animi fastu infletur? Qui Pharisæum
 damnet, atque illius ex arrogancia depressionem
 commemoret, et Christum sciat ad formam usque
 servilem sese demisisse, et cum publicanis come-
 disse, et discipulorum pedes abluisse, nec cruce[m]
 recusasse, ut peccatum meum affigeret (quanquam
 quid hoc mirabilis, Deum, qui capi atque expugnari
 nequit, ac perpe[ss]ione omni sublimior est, penden-
 tem, et quidem cum latronibus, ac prætereuntem
 lubrico expositum intueri); idem tamen supra
 nubes sese efferat, atque omnibus anteponat, quem-
 admodum iis videtur, qui ipsius virtuti invident?
 Verum illi fastus nomen, ut opinor, morum firmitati
 et innocentia[m] imposuerunt. At iidem homines facile
 B quoque mihi facturi videntur, ut et fortem, temera-
 rium appellent; et prudentem ac circumsp[ec]tum, timi-
 dum; et temperantem, agrestem et inhumanum;
 et justum, illiberalem et sordidum. Neque enim hoc
 quidam male tradiderunt: Virtutibus finitima et
 quodammodo vicina esse vitia; nihilque facilius esse,
 quam ut ab illis, qui hujusmodi rerum scientiam
 non tenent, res quædam aliud esse judicetur, quam
 revera sit. Quis enim magis aut virtutem coluit, aut
 vitium coercuit, vel officio probe functis benignio-
 rem ac suaviorem, aut peccantibus severiorem se
 præbuit; utpote cujus vel pertennis risus sæpe lau-
 datio esset, et silentium increpatio, in propria ni-
 mirum cujusque conscientia culpam explorans ac
 puniens? Quod si non lepidus quispiam et facetus
 C erat, nec circumforaneus, nec ex eo quod omnibus
 omnia fieret, plerisque gratus et acceptus, quid tum?
 Nonne laudem potius quam reprehensionem hoc
 nomine meretur, saltem apud mente præditos? Nisi
 quis leonem etiam accusandum putet, quod non simi-
 lia vultum, sed torvum quemdam et horrificum ac
 regium 820 præferat, cujus ipsæ quoque saltatio-
 nes fortes et generosæ sunt, et cum admiratione
 jucundæ; atque etiam histriones, ut suaves et hu-
 manitatis plenos, admiretur, quoniam populi volu-
 ptatibus inserviunt, colaphosque sibi invicem in
 malam impingendo, strepitumque ciendo, risum ei
 movent. Quanquam etiam, si hoc quaeramus, quis in
 cœtibus adeo jucundus, quantum quidem ipse co-
 gnosco, qui ipsius maxime periculum feci? Quis in
 objurgando lenior. Sic ut neque increpatio in
 leges, qui omnibus rebus tempus constituit ²⁵.

D LXV. Sed quid ista sunt, præ illius dicendi fa-
 cultate, palmaque doctrinæ, qua extremas orbis
 partes inter se conciliavit? Adhuc in montis radi-

(29) Τῆς. Deest in pluribus codd.

(30) Ψοφήμασι. Pass., σοφίσμασι.

(31) Τίς. Plures codd. addunt, δέ.

(32) Ποιῆσαι. Pass., ποιέσθαι.

(33) Διατάξαντος. In nonnullis, διδάσκοντος.

(34) Τὸ τῆς διδασκαλίας, etc. « Vis illa doctrinæ
 orbis fines concilians. »

cibus versamur, a vertice remoti : adhuc fretam trajicimus, relicto magno et profundo Oceano. Existimo enim, si quæ unquam tuba fuit, vel futura est, in ærem quam longissime penetrans, aut vox Dei totum orbem comprehendens, aut universæ terræ motus novo quodam et mirando modo exortus, hæc omnia vocem illius ac mentem fuisse, tantum omnes a tergo relinquentem atque infra se collocantem, quantum nos brutorum naturam superamus. Quis seipsum magis Spiritui purgavit, atque ita se comparavit, ut dignus esset, qui oracula divina explanaret? Quis rursus majori scientiæ luce collustratus est, atque in profunda Spiritus prospexit, ac cum Deo, quæ Dei sunt, exquisivit? Quis porro sermonem habuit animi sensa melius exponentem, ita ut neutra parte, ut plerique, claudicaret, nempe, vel mente sermone destituta, vel sermone qui ad mentis intelligentiam non assurgat: verum parenti in utraque re laudem obtineret, parque ipse sibi haud dubie esset, ac vere integer et perfectus. Ac quædam Scriptura hoc Spiritui sancto tribuit, quod omnia scrutetur, etiam profunda Dei³⁵, non ut ignorans, sed ut ex eorum contemplatione summam voluptatem capiens. Basilium autem omnia, quæ Spiritus sunt, perscrutatus est, ex eoque mores numque animos **821**a rebus præsentibus abstractos ad futura traduxit.

LXVI. Laudatur apud Davidem solis pulchritudo, et magnitudo, et cursus celeritas, et vis ac facultas; quippe qui sponsum splendore, gigantem magnitudine referat³⁶, ac longe lateque progrediendo, tantam vim habeat, ut ab extremis extrema æque collestret, nec locorum intervallis ipsius calor ullo modo minuatur. Basilio autem pulchritudo, virtus fuit; magnitudo, theologia; cursus, perpetua mentis agitatio, per quotidianos ascensus ad Deum ferens; potentia, doctrinæ semen ac distributio. Itaque ne hoc quidem mihi dicere verendum est, in omnem terram sonum illius extisse, atque in fines orbis terræ vim illius verborum³⁷, quod de apostolis Paulus dixit, a Davide mutuatus. Quænam hodie alia ullius conventus lætitia? Quæ conviviolorum voluptas? Quæ fori? Quæ ecclesiarum? Quæ principum et privatorum deliciæ? Quæ monachorum, aut eorum qui societate gaudent? Quæ eorum, qui se a negotiis removerunt, vel eorum qui in rebus gerendis versantur? Quæ eorum qui profanæ, vel eorum qui nostræ diacipulæ studium profitentur? Una, et per omnia, et inæximia oblectatio, illius vo-

³⁵ I Cor. II, 10. ³⁶ Psal. XVIII, 6. ³⁷ ibid. 5; Rom. X, 18.

(35) Ἐτι... ἀπολειπόμενοι. Hæc et interjecta desunt in quibusdam codd.

(36) Θεοῦ. Or. 2, τοῦ Θεοῦ.

(37) Ἐτέρω. Reg. ph, ἐτέρως

(38) Καὶ ὑψηγοῦσαν ἐδίδαξε. Ait Billius, quasi ex Niceta, Gregorium his verbis significare voluisse, librum *De Trinitate* a Basilio fuisse scriptum; qui liber jam non exstat, nisi forte per hunc librum Orationes de theologia intelligentiæ sint. Verum apud Nicetam nihil tale occurrit.

(39) Μετεσκεύασεν. Reg. ph, Pass. παροσκεύασεν.

δρους στροφόμεθα, τῆς ἄκρας ἀπολειπόμενοι (35). Ἐτι πορθμὸν διαπερώμεν, ἀφέντες τὸ μέγα καὶ βαθὺ πέλαιγος. Οἶμαι γὰρ, εἴ τις ἐγένετο, ἢ γενήσεται σάλπιγξ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος φθάνουσα, ἢ Θεοῦ φωνὴ τὸν κόσμον περιλαμβάνουσα, ἢ σεισμὸς οἰκουμένης ἐκ τίνος καινοτομίας καὶ θαύματος, ταῦτα εἶναι τὴν ἐκείνου φωνὴν καὶ διάνοιαν, τοσοῦτον ἅπαντας ἀπολείπουσαν καὶ κάτω τιθεῖσαν, ὅσον τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἡμεῖς. Τίς μὲν ἑαυτὸν ἐκάθηρε μᾶλλον τῷ Πνεύματι, καὶ ἄξιον τοῦ διηγείσθαι τὰ θεῖα παρ-εσκεύασε; τίς δὲ μᾶλλον ἐφωτίσθη φῶς γνώσεως, καὶ μετὰ διέκλυεν εἰς τὰ βάθη τοῦ Πνεύματος, καὶ μετὰ Θεοῦ (36) τὰ περὶ Θεοῦ διεσκεύασε; τίς δὲ λόγον ἔσχεν ἀμείνω τῶν νοηθέντων ἐρμηνευτήν, ὡς μὴδ' ἐτέρω (37) σκάζειν, κατὰ τοὺς πολλοὺς, ἢ νῦν λόγον οὐκ ἔχοντι, ἢ λόγῳ μὴ κατὰ νοῦν βεβηκότι· ἀλλ' ἀμφοτέρωθεν ὁμοίως εὐδοκιμεῖν, καὶ αὐτὸν ἴσον ἑαυτῷ φαίνεσθαι, καὶ ὄντως ἕρτιον. Πάντα μὲν ἐρευνᾶν, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, τῷ Πνεύματι μεμαρτύρηται, οὐχ ὡς ἀγνωστοῦντι, ἀλλ' ὡς ἐντροφῶντι τῇ θεωρίᾳ. Πάντα δὲ ἐκείνῳ διηρεύνηται τὰ τοῦ Πνεύματος, ἐξ ὧν ἦθος ἅπαν ἐπαίδευσσε, καὶ ὑψηγορίαν ἐδίδαξε (38), καὶ τῶν παρόντων ἀπανέστησε, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μετεσκεύασεν (39).

omnes erudit, ac sublimiter loqui docuit, homi-

ΣΓ. Ἡλίου μὲν ἐπαινεῖται παρὰ τῷ Δαβὶδ κάλλος, καὶ μέγεθος, καὶ δρόμου τάχος, καὶ δύναμις· λαμπροντος ὡς νυμφίου, εὐμεγέθους ὡς γίγαντος, οὗ καὶ τὸ πολὺ διαβαίνειν, ἔχει δυνάμιν τοσοῦτον, ὡς ἀπ' ἄκρων τὰ ἄκρα ἰσοτίμως καταφωτίζειν, καὶ μὴδὲν ἐλαττοῦσθαι τὴν θερμὴν τοῖς διαστήμασι. Τοῦ δὲ κάλλος μὲν, ἢ ἀρετῆ· μέγεθος δὲ, ἢ θεολογία· δρόμος δὲ, τὸ ἀεικίνητον, καὶ μέχρι Θεοῦ φέρον ταῖς ἀναβάσει· δύναμις δὲ, ἢ τοῦ λόγου σπορὰ καὶ διάδοσις. Ὅστε ἐμοίγε, οὐδὲ τοῦτο εἰπεῖν ὀκνητέον, τὸ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελεῖν τὸν φθύγγον αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τῶν ρημάτων τὴν δύναμιν· ὃ περὶ τῶν ἀποστόλων ὁ Παῦλος ἔφησε, παρὰ Δαβὶδ ἐκδεξάμενος (40). Τίς μὲν ἄλλη συλλόγου σήμερον χάρις; Τίς δὲ συμποσίων ἡδονή; Τίς δὲ ἀγορῶν; Τίς δὲ ἐκκλησιῶν; Τίς τῶν ἐν τέλει, καὶ τῶν μετ' ἐκείνου τρυφῆ; Τίς μοναστῶν (41), ἢ μιγάδων; Τίς τῶν ἀπραγμόνων, ἢ τῶν ἐν πράγματι (42); Τίς τῶν τὰ ἐξωθεν φιλοσοφούντων, ἢ τῶν ἡμέτερα; Μία, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἡ μεγίστη, τὰ ἐκείνου συγγράμματα καὶ πονήματα. Οὐδὲ γρᾶφεῦσιν (43) εὐπορία τις ἄλλα μετ' ἐκείνου, ἢ τὰ ἐκείνου συγγράμματα. Σιωπάται

(40) Ἐκδεξάμενος. Sic plures Regg., plures Colb. et duo Coisl. In ed., ἐκλεξάμενος, «deligens, colligens.»

(41) Μοναστῶν. «Eorum qui solitariam vitam agunt; » ἢ μιγάδων, «aut eorum, qui pari virtutis palæstra cum aliis communicant.»

(42) Πράγματι. Quatuor Regg., Pass. et Comb., πράγμασι.»

(43) Γραφεῦσιν, etc. Savil., συγγραφεῦσι τις ἄλλη εὐπορία.»

τὰ παλαιά, ὅσα τινὲς τοῖς θεοῖς λόγοις ἐνίδρωσαν ἄ
βῶται τὰ νέα, καὶ οὗτος ἄριστος ἡμῖν ἐν λόγοις, ὃς
ἂν τὰ ἐκείνου μάλιστα τυγχάνῃ γινώσκων, καὶ διὰ
γλώσσης φέρων, καὶ συνετίζων τὰς ἀκοάς· ἤρκεσε
γὰρ εἰς ἀντὶ πάντων τοῖς σπουδαιότεροις εἰς παιδεύ-
σιν.

intelligi, ac lingua versat, auribusque instillat. Unus enim, omnium loco, studiosis ad eruditionem
comparandam sufficit.

ΕΖ'. Ἐγὼ τοῦτο μόνον αὐτοῦ διηγῆσομαι· Ὅταν
τὴν Ἑξαήμερον αὐτοῦ μεταχειρίζομαι, καὶ διὰ
γλώσσης φέρω, μετὰ τοῦ κτίστου γίνομαι, καὶ γι-
νώσκω κτίσεως λόγους, καὶ θαυμάζω τὸν κτίστην
πλέον ἢ πρότερον, ἢ ψεῖ μόνῃ διδασκάλῳ χρώμενος.
Ὅταν τοῖς ἀντιβῆρῃ τοῖς ἐντύχῳ λόγοις, τὸ Σοδομι-
τικὸν ὄρω πῦρ, ὃ τεφροῦνται γλώσσαις πονηραὶ καὶ
παράνομοι, ἢ τὸν Χαλάνης πύργον (44), κακῶς μὲν
οἰκοδομούμενον, καλῶς δὲ λυόμενον. Ὅταν τοῖς περὶ
Πνεύματος, εὐρίσκω θεὸν, ὃν ἔχω, καὶ παρῆσιάζομαι
τὴν ἀλήθειαν, ἐπιβατεύων τῆς ἐκείνου θεολο-
γίας καὶ θεωρίας. Ὅταν ταῖς ἄλλαις ἐξηγήσεις, ὃς
τοῖς μικρὰ βλέπουσιν ἀναπτύσσει, τρισσῶς (45) ἐν
ταῖς στεῖραῖς ἑαυτοῦ (46) πλαστὴ τῆς καρδίας ἀπογρα-
ψάμενος, πειθομαι μὴ μέχρι τοῦ γράμματος ἴστα-
σθαι, μηδὲ βλέπειν τὰ ἄνω (47) μόνον, ἀλλὰ καὶ πε-
ραιτέρω διαβαίνειν, καὶ εἰς βάθος ἐτι χωρεῖν ἐκ βά-
θους, ἄβυσσον ἀβύσσῳ προσκαλούμενος, καὶ φωτὶ
φῶς εὐρίσκων, μέχρις ἂν φθάσω πρὸς τὸ ἀκρότατον.
Ὅταν ἀθλητῶν ἔγκωμιους προσομιλήσω, περιφρονῶ
τὸ σῶμα, καὶ σύνειμι τοῖς ἐπαινουμένοις (48), καὶ
πρὸς τὴν ἀθλησιν διεγείρομαι. Ὅταν ἠθικοῖς λόγοις
καὶ πρακτικοῖς, καθαίρομαι ψυχὴν καὶ σῶμα, καὶ
ναὸς Θεοῦ γίνομαι δεκτικὸς, καὶ ὄργανον κρούμενον
Πνεύματι, καὶ θείας ὑμνωδῶν δόξης τε καὶ δυνάμεως·
τούτῳ (49) μεθαρμόζομαι, καὶ ρυθμιζομαι, καὶ ἄλλος
ἔξ ἄλλου γίνομαι, τὴν θείαν ἀλλοίωσιν ἀλλοιούμενος.
que instrumentum musicum a Spiritu pulsatum, afflatu corrigor et concinnor, atque divina quadam
immutatione alius ex alio efficior.

ΕΗ'. Ἐπεὶ δὲ θεολογίας ἐμνήσθην, καὶ τῆς περὶ
τοῦτο τοῦ ἀνδρὸς μάλιστα μεγαλοφωνίας, ἐτι κάκεινο
προσθήσω τοῖς εἰρημένοις. Χρησιμώτατον γὰρ τοῖς
πολλοῖς, τοῦ μὴ βλέπεσθαι, τὴν χεῖρῳ περὶ αὐτοῦ
δόξαι ἔχοντα. Πρὸς δὲ τοὺς κακούργους ὁ λόγος, οἷ
τοῖς ἑαυτῶν κακοῖς βοηθοῦσιν, ἐξ ὧν ἄλλοις ἐπηρεά-
ζουσιν. Ἐκεῖνος γὰρ, ἔνεκα (50) τοῦ ὀρθοῦ λόγου
καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀγίαν Τριάδα συναφείας καὶ συν-
θείας (51), ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι κυριώτερον χρῆ εἰπεῖν καὶ
σαφέστερον (52), μὴ ὅτι θρόνων ἐκπεσεῖν, οἷς οὐδὲ

lumina et lucubrationes. Nec scriptoribus materia
ulla alia et copia post eum, præter ipsius scripta,
suppetit. Silentur vetera, quæcunque in divinatorum
oraculorum explanatione a quibusdam elaborata
sunt : nova prædicantur ; atque is apud nos erudi-
tissimus habetur, qui libros ipsius quam maxime
intelligi, ac lingua versat, auribusque instillat. Unus enim, omnium loco, studiosis ad eruditionem
comparandam sufficit.

LXVII. Hoc tantum de eo dicam. Cum *Hexaeme-
ron* illius in manus sumo, atque in ore habeo, cum
Creatore conjungor, ac creationis rationes cogno-
sco, Creatoremque magis admiro ac suspicio, quam
prius solebam, cum solo aspectu magistro uteror.
Cum libros eos, quibus hæreticorum scripta refutat,
lego, Sodomiticum ignem cerno, quo improbæ ac
sceleratæ linguæ in cinerem rediguntur⁴⁴, aut Cha-
lanæ turrim⁴⁵, ut male constructam, ita recte in-
terruptam atque deletam. Cum ea, quæ de Spiritu
sancto scripsit, evolvo, Deum, quem habeo, nan-
ciscor, veritatem libero⁴⁶ et fidenti animo præ-
dico, illius videlicet theologiæ atque contemplationi
insistens. Cum alias ejus enarrationes perlego, quas
iis, qui hebetiori ingenio sunt, explicat, trifariam
in solidis cordis sui tabulis describens, eo adducor,
ut non in externo litteræ cortice pedem figam, nec
verborum tantum superficiem spectem, sed ulterius
progrediar, atque ex profundo in profundum trans-
eam, abyssum per abyssum invocans⁴⁷, ac per
lumen lumen inveniens, quoadusque ad summum
tandem verticem pervenero. Cum martyrum enco-
mia lego, corpus contemno, et cum iis, qui laudibus
effertur, animo versor, atque ad certamen exci-
tor. Cum orationes eas, quas de moribus ac bene
vivendi ratione scripsit, in manus accipio, animo et
corpore purgor, templumque Dei capax efficior, ut
divinamque gloriam et potentiam canens ; ipsius
immutatione alius ex alio efficior.

LXVIII. Quoniam autem theologiæ mentionem
feci, ejusque in dicendo sublimitatis, qua ille in eo
potissimum argumenti genere usus est, hoc adhuc
superioribus adjungam. Simplicibus enim et imper-
itis utilissimum est providere, ne damno afficiantur,
male et sinistre de ipso existimantes. Mihi vero ad
improbos et malignos oratio est, qui ex eo quod
alios calumniis incessunt, vitiis suis opem ferre
moliuntur. Ille etenim pro recta doctrinâ, san-
ctæque Trinitatis conjunctione et condeitate, aut

⁴⁴ Gen. xix, 24. ⁴⁵ Gen. xi, 4 sqq. ⁴⁶ Psal. xli, 8.

(44) *Χαλάνης πύργον*. Sic Septuaginta vocant turrim illam, quæ turris Babylonica, seu Babel, vocari solet.

(45) *Τρισσῶς*. « Trifariam, » id est, historice, moraliter, et anagogice, seu mystice. Male in Reg. c, τρανώς.

(46) *Ἐαυτοῦ*. Pro ἑαυτοῦ, ait Combefissius. « In cordis mei tabulis. »

(47) *Μηδὲ βλέπειν τὰ ἄνω*. Exponit Nicetas : « Ἰψηλῶς αὐτὰ θεωρεῖν. » « Alto sensu intelligere Scripturas. » Quod ne quidem Gregorio satis est, sed ulterius jubet progredi, ut majores semper in

Scripturarum intelligentia profectus habeamus.

(48) *Ἐπαινουμένοις*. Sic sex Regg., decem Colb., Or. 2, Par., Pass., etc. Sic etiam legit Bill. In ed., ἐπαίνοις.

(49) *Τούτῳ*. Id est, Πνεύματι. « Hoc Spiritu, » vel, « ipsius (Spiritus) afflatu. » Bill. : « per eas. »

(50) *Ἐνεκα*. Sex Regg. et Pass. addunt, μέν.

(51) *Καὶ συνθείας*. Coisl. 1, καὶ συμφύτας, « con-
cretionem. »

(52) *Σαφέστερον*. Regg. hm, ph, Or. 2 et Par., συναφέστερον.

nescio quo magis proprio et perspicuo verbo res ea A notari potest, non modo de throno, ad quem ne ab initio quidem cupide prosiliit, exturbari ac dejici, sed etiam exsilio, et morte, atque ante mortem variis cruciatibus affici, prompto alacrique animo tulisset, ac lucro potius quam periculo deputasset. Hoc vero ita esse aperte declarant ea quæ et fecit et passus est : ut qui etiam ob veritatis defensionem exsilio multatus, nihil aliud negotii susceperit, quam uni ex asseclis, ut se acceptis pugillaribus sequeretur, imperaret. Cæterum, sermones cum judicio disponere⁸⁹, de Davidis consilio et sententia, necessarium esse judicabat, ac belli tempus, et hæreticorum principatum aliquantisper **823** tolerare, quoad libertatis ac serenitatis tempus successisset, linguæque libertatem ac licentiam attulisset. Illi enim nudam et apertam vocem de Spiritu sancto, quod Deus esset, arripere studebant (quod quidem, tametsi verum erat, impium tamen illis, atque improbo impietatis antistiti videbatur); ut eum quidem cum theologica lingua civitate pellerent, ipsi autem Ecclesiam occuparent, eamque sceleris sui propugnaculum efficerent, atque hinc deinde, velut ex arce quadam, id omne, quod reliquum erat, popularentur. At ille, in aliis quidem vocibus e Scriptura petitis, testimoniisque minime dubiis, eandem vim habentibus, necessariisque argumentis, adversarios ita comprimebat, ut nullo modo repugnare ac contra niti possent, sed, quæ maxima sermonis virtus et prudentia est, propriis vocibus constringerentur. Id autem perspicue ostendet is liber, quem hoc argumento edidit, in quo calamum quasi ex Spiritus pyxide movet; interim tamen propriam vocem usurpare differebat, tum ab ipsomet Spiritu, tum a sinceris ipsius propugnatoribus illud in gratiæ loco petens, ne hoc suo consilio offenderentur; nec committerent ut, dum unam voculam mordicus retinere conarentur, propter inextinguibilem cupiditatem omnia perderent, turbulento nimirum tempore convulsa ac distracta pietate. Ipsos enim nihil ex eo incommodi ac detrimenti accepturos, si vocabula paululum immutarentur, modo aliis verbis eadem docerentur; neque enim salutem nostram in verbis potius, quam in rebus consistere; quippe cum ne Judæi quidem rejiciendi sint, si ad aliquod tempus pro Christi voce, vocem *Uncti* sibi concedi postulantes, in nostrum numerum atque ordinem ascribi velint; at reipublicæ non posse majorem perniciem ac pestem afferri, quam si Ecclesia ab hæreticis occuparetur.

⁸⁹ Psal. cxi, 5.

(53) Ἐπεπήδησεν. Jes., ἐπεδήμησεν. Pass., D ἐπεγείρησεν.

(54) Φυγήν. Sic tres Regg., Coisl. 1, Chrys., Jes., etc. in ed., φυγεῖν.

(55) Ἀκολουθῶν. Or. 2, ἀκολουθούντων.

(56) Πυκτίον. Regg. a, bui, ph et septem Colb., πυκτίον.

(57) Τῶν ἀναγκαιῶν. In quibusdam, τῶν δικαίων, « iustum. »

(58) Καὶ τῆς αἰθρίας. « Et serenitatis. » Hæc, quæ in editis deerant, addidimus ex quinque Regg., decem Colb., Coisl. 2, Or. 2 et Pass.

(59) Οἱ μὲν γάρ. Sic Or. 2 et Par. Deest γάρ in ed.

(60) Καὶ ταῖς ἐκ τῶν. Sic tres Regg., Or. 2 et

ἀπ' ἀρχῆς ἐπεπήδησεν (53), ἀλλὰ καὶ φυγήν (54), καὶ θάνατον, καὶ τὰς πρὸ τοῦ θανάτου κολάσεις προθύμως ἐδέξατο ἄν, ὡς κέρδος, οὐ κίνδυνον. Δηλοὶ δὲ οἷς τε ἤδη πεποίηκεν, οἷς τε πέπονθεν· ὅς γε καὶ ἐξορίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας κατακρίθει, τοσοῦτον ἐπραγματεύσατο μόνον, ὅσον ἐν τῶν ἀκολουθῶν (55) εἰπεῖν, ἀραμένῳ τῷ πυκτίῳ (56) ἀκολουθεῖν. Οἰκονομεῖν δὲ τοὺς λόγους ἐν κρίσει, τῶν ἀναγκαιῶν (57) ἐνόμιζε, τῷ θεῷ Δαβὶδ περὶ τοῦτου συμβούλιῳ χρωμένος, καὶ μικρὸν ὅσον τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν διαφέρειν, καὶ τὴν τῶν αἰρετικῶν δυναστείαν, ἕως ὅ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αἰθρίας (58) ἐπιλάβοι καιρῶς, καὶ δῶ τῇ γλώσσει τὴν παρρησίαν. Οἱ μὲν γὰρ (59) ἐζήτουν λαβέσθαι γυμνῆς τῆς περὶ τοῦ Πνεύματος φωνῆς, ὡς εἶη θεός (ὅπερ ὄν ἀληθές, ἀσεβές ἐκείνοις ὑπελαμβάνετο, καὶ τῷ κακῷ προστάτῃ τῆς ἀσεβείας)· ἵνα τὸν μὲν τῆς πόλεως μετὰ τῆς θεολόγου γλώσσης ὑπερρρίσσωσιν, αὐτοὶ δὲ κατασχόντες τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τῆς ἐαυτῶν κακίας ὀρμητήριον ποιησάμενοι, ἐντεῦθεν τὴν λειπόμενον ἅπαν, ὡς ἐκ τινος ἀκροπόλεως, καταδράμωσιν. Ὅ δὲ, ἐν ἄλλαις μὲν φωναῖς γραφικαῖς, καὶ μαρτυρίαῖς ἀναμφιλέκτοις ταυτὸν δυναμέναις, καὶ ταῖς ἐκ τῶν (60) συλλογισμῶν ἀνάγκαις, οὕτως ἤρχε τοὺς ἀντιλέγοντας, ὥστε μὴ ἀντιβαίνειν (61) ἔχειν, ἀλλ' οἰκείαις συνδεῖσθαι φωναῖς, ἥπερ δὴ καὶ μεγίστη λόγου δύναμις καὶ σύνεσις. Δηλώσει δὲ καὶ ὁ λόγος, ὃν περὶ τοῦτου συνέγραψε, κινῶν τὴν γραφίδα, ὡς ἐκ πυξίδος τοῦ Πνεύματος· τὴν δὲ κυρίαν φωνὴν τέως ὑπερετίθετο (62), παρὰ τε τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, καὶ τῶν γνησίων τοῦτου συναγωνιστῶν χάριν αἰτῶν, τῇ οἰκονομίᾳ μὴ δυσχεραίνειν (63)· μηδὲ μιᾶς ἀντεχομένου φωνῆς, τὸ πᾶν ἀπολέσαι δι' ἀπλησίαν, τῷ καιρῷ παρασυρείσης τῆς εὐσεβείας. Αὐτοῖς μὲν γὰρ οὐδεμίαν εἶναι ζημίαν, ὑπαλλαττομένων μικρῶν τῶν λέξεων, καὶ φωναῖς ἄλλαις τὸ ἴσον διδασκομένοις (64)· οὐδὲ γὰρ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν εἶναι τὴν σωτηρίαν μᾶλλον ἢ πράγμασι· μηδὲ γὰρ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἀπολαβεῖν ἄν, εἰ τὴν τοῦ (65) ἠλειμένου φωνῆν, ἀντὶ τῆς Χριστοῦ, πρὸς ὀλίγον ἐπιζήτουντες, ἤξιουν μεθ' ἡμῶν τάττεσθαι (66)· τῷ δὲ κοινῷ μεγίστην ἄν βλάβην γενέσθαι, τῆς Ἐκκλησίας κατασχεθείσης.

neque enim salutem nostram in verbis potius, quam in rebus consistere; quippe cum ne Judæi quidem rejiciendi sint, si ad aliquod tempus pro Christi voce, vocem *Uncti* sibi concedi postulantes, in nostrum numerum atque ordinem ascribi velint; at reipublicæ non posse majorem perniciem ac pestem afferri, quam si Ecclesia ab hæreticis occuparetur.

D Pass. Deest ἐκ in ed.

(61) Ἀντιβαίνειν. Or. 2, ἀντιλέγειν, « contradicere. »

(62) Ὑπερετίθετο. Duo Regg. et Pass., ὑπερέθετο.

(63) Τῇ οἰκονομίᾳ μὴ δυσχεραίνειν. « Ne indulgentia, » vel « temperamento, » offenderentur. » Quod scilicet expressis verbis Spiritum sanctum Deum non diceret; quamvis aliis vocibus, eandem vim habentibus, ejus divinitatem prædicaret. Quæ quidem Basilii agendi ratio ab aliis culpata, Magno Athanasio probata fuit.

(64) Διδασκομένοις. Coisl. 1, τὸ ἴσον δυναμέναις, « eandem vim habentibus. »

(65) Τὴν τοῦ. Sic plures Regg. Deest τοῦ in ed.

(66) Τάττεσθαι. In nonnullis, τετάχθαι.

ΣΘ'. Ἐπεὶ οὐ γὰρ παντὸς μάλλον ἤδει τὸ Πνεῦμα ἅγιον, δὴλον μὲν ἐξ ὧν καὶ δημοσίᾳ τοῦτο πολλάκις ἐκήρυξεν, εἰ ποτὲ καιρὸς ἦν, καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐρωτῶσι προθύμως ἀνωμολόγησε· σαφέστερον δὲ πεποίηκεν ἐν τοῖς πρὸς ἐμὲ λόγοις, πρὸς δὲ οὐδὲν ἀπρόρητον ἦν αὐτῷ περὶ τούτων κοινολογουμένῳ· μηδὲ ἀπλῶς τοῦτο ἀποφηνάμενος, ἀλλ' ὁ μηδέπω πρότερον πολλάκις πεποίηκεν, ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τὸ φρικωδέστατον, αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ἐκπεσεῖν, εἰ μὴ σέβοι τὸ Πνεῦμα μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ (67), ὡς ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον. Εἰ δὲ μέ τις διέξαιτο κοινοῦν ἐκείνου καὶ τοῖς τοιούτοις, ἐξαγορεύσω τι καὶ τῶν τοῖς πολλοῖς τέως (68) ἀγνοουμένων· ὅτι τοῦ καιροῦ στενωχωρούντος ἡμᾶς, ἑαυτῷ μὲν τὴν οἰκονομίαν ἐπέτρεψεν (69), ἡμῖν δὲ τὴν παρῆρσιν, οὐς οὐδεὶς ἔμελλε κρίνειν, οὐδὲ ἀποβάλλειν τῆς πατριδος, ἀφανείᾳ τετιμημένους, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρὸν εἶνα· τὸ καθ' ἡμᾶς Εὐαγγέλιον. Καὶ ταῦτα διήλθον, οὐχ ἵνα τῆς ἐκείνου δόξης ὑπεραπολογῆσθαι (κρείττων γὰρ τῶν ἐγκαλούντων, εἴπερ τινὲς εἰσιν, ὁ ἀνὴρ), ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτον ὄρον τῆς εὐσεβείας νομίζοντες (70), τὰς ἐν τοῖς γράμμασι μόνως τοῦ ἀνδρὸς εὐρισκομένας φωνὰς, ἀσθενεστέραν τὴν πίστιν ἔχωσι, καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἑαυτῶν κακουργίας, τὴν ἐκείνου θεολογίαν, ἣν ὁ καιρὸς ἐποίησε μετὰ τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ τὸν τῶν γεγραμμένων νοῦν δοκιμάζοντες, καὶ τὸν σκοπὸν ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγράφετο, μάλλον τῆ τε ἀληθείᾳ προσάγωνται, καὶ τοὺς ἀσεβοῦντας ἐπιστομίζουσιν. Ἐμοιγ' οὖν εἴη, καὶ ὅστις ἐμοὶ φίλος, ἢ ἐκείνου θεολογία. Καὶ τοσοῦτον θαρρῶ τῆ περὶ τὸ πᾶν τοῦ ἀνδρὸς καθαρότητι, ὥστε καὶ τοῦτο κοινοποιεῖσθαι πρὸς ἅπαντας· κακείνῳ μὲν τὰ ἐμὰ, ἐμοὶ δὲ τὰ ἐκείνου λογίζοιτο παρά τε Θεῷ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖς εὐγνωμονεστέροις. Οὐδὲ γὰρ τοὺς εὐαγγελιστὰς φαίμεν ἂν ὑπεναντία ποιεῖν ἀλλήλοις, ὅτι οἱ μὲν τῷ σαρκικῷ τοῦ Χριστοῦ πλεον ἐνησχολήθησαν, οἱ δὲ τῆ θεολογίᾳ προσέβησαν· καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς, οἱ δὲ ἐκ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἐποίησαν τὴν ἀρχήν· οὕτω τὲ (71) κήρυγμα διελόμενοι πρὸς τὸ χρήσιμον οἶμαι τοῖς δεχομένοις, καὶ οὕτω παρὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς τυπούμενου Πνεύματος.

recusum; ita ut ille mea, mihi vicissim illius omnia, et apud Deum, et apud candidissimos quosque homines, ascribantur. Nam neque evangelistas idcirco inter se pugnare dixerimus, quoniam alii in exponenda Christi humanitate plus opera posuerunt, alii ad explicandam Divinitatis materiam se contulerunt; atque alii ab his rebus, quæ ad intelligentiam nostram sese accommodant, alii ab iis, quæ captum nostrum superant, auspicati sunt; sic videlicet prædicationem inter se partiti, ut eorum, qui eam excipiebant, utilitas ferebat, atque ita informati et edocti a Spiritu, qui in ipsorum animis erat.

Ο. Φέρε δὴ, πολλῶν ἐν τοῖς πάλαι καὶ νῦν γεγόντων ἀνδρῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωρίμων, νομοθετῶν, στρατηγῶν, προφητῶν, διδασκάλων, τῶν ἀνδρικῶν

LXIX. Nam quod alioqui melius quam quivis alii, Spiritum sanctum Deum agnosceret, cum ex eo perspicue constat, quod et hoc sæpe palam, quoad per tempus licebat, prædicavit, et privatim apud eos, a quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est; tum vero in suis ad me sermonibus apertius id demonstravit (neque enim quidquam unquam, cum de his rebus mecum colloqueretur, animo tectum 824 occultumque habuit); non simpliciter hoc affirmans, sed, quod antea ipsi perrato acciderat, sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus, nempe, ut ab ipso Spiritu excideret, nisi cum Patre et Filio Spiritum, ut consubstantialem et honore parem, veneraretur. Quod si quis me in tantis quoque rebus illius socium admiserit, aliquid, quod plerisque incognitum ante fuit, evulgabo. Nam cum tempus in summis angustias nos redigeret, hanc ipse rationem inibat, ut sibi quidem dispensationem, nobis autem, quos, ob nominis obscuritatem, nemo in iudicium adducturus, patriaque ejecturus esset, loquendi libertatem committeret. Atque ita Evangelium nostrum firmum et validum erat, utriusque præsidio suffultum. Nec vero hæc eo a me commemorata sunt, ut illius existimationem oratione mea defenderem; præstantior enim est, quam ut accusatoribus, si qui tamen sunt, in ipsius famam quidquam liceat; sed ne quidam, pietatis normam ac regulam solas eas voces, quæ in illius libris reperiuntur, esse existimantes, imbecilliores fidem habeant, eamque de Divinitate disserendi rationem, quam ei tempus illud, non sine Spiritus numine, afferebat, in pravitate suæ confirmationem trahant; verum eorum, quæ ab eo scripta sunt, sensum ac scopum, quem sibi, dum hæc scriberet, proponebat, expendentes, tum ad veritatem magis accedant, tum iis, qui in impietate versantur, os obstruant. Mihi quidem, omnibusque, quibus charus sum, utinam adsit illius theologia. Atque adeo, hujusce viri, quantum ad hanc rem attinet, puritati usqueadeo confido, ut, præter alia omnia, hoc quoque cum eo commune habere non

D LXX. Age igitur, cum multi viri, tum in Veteri, tum in Novo Testamento pietate clari et illustres fuerint, legislatores, militares duces, propheta,

candæ veritatis modo, ut recte exponit Nicæus, οἰκονομηθῆναι τὴν ἀλήθειαν, quod, probante Athanasio, sibi permisit Basilium, ne, magno Ecclesiæ damno, e sua sede ab hæreticis pelleretur.

(70) Νομίζοντες. Quatuor Regg., Coisi. 1, Or. 2 et Pass., γινώσκοντες, « agnoscentes. »

(71) Τό. Sic omnes fere codd. In ed., τῷ.

(67) Καὶ Υἱοῦ. Tres Regg. et Or. 2, καὶ τοῦ Υἱοῦ.

(68) Τέως. Deest in Reg. a.

(69) Τὴν οἰκονομίαν ἐπέτρεψεν. « Sibi dispensationem permisit. » Billius addendo, « verbi, » quod delevimus, huic loco tenebras offudit, nedum aliquid lucis afferret. Non enim agitur de « verbi ministerio, » seu « prædicatione, » sed de quodam prædi-

doctores, fortes **825** usque ad sanguinis profusionem, cum illis Basilium nostrum conferamus, atque hinc, qualis fuerit, agnoscamus. Adam Dei manu ⁴⁰, ac deliciarum paradisi, et prima lege dignus habitus est; ille tamen, ne quid debitæ parenti nostro reverentiæ contumeliosum dieam, præceptum minime servavit: hic autem, et illud accepit, et servavit, nec ex scientiæ ligno incommodi quidquam accepit; nec dubito, quin flammeum gladium prætergressus, ad paradysum pervenerit. Enos primus spe adductus est, ut Dominum invocaret ⁴¹: hic autem, non solum invocavit, sed, quod invocatione multo præstantius est, aliis quoque prædicavit. Enoch translatus est ⁴², exiguæ pietatis præmium (fides enim adhuc in umbris erat), hac translatione consecutus, vitæque sequentis periculum effugit: hujus autem vita omnis nihil aliud quam translatio erat, quippe qui perfecte in vita perfecta probatus et exploratus fuerit. Noe arcam fidei suæ commissam accepit ⁴³, et secundi mundi semina parvo ligno credita, atque inter undas conservata: hic autem impietatis diluvium effugit, suamque civitatem arcam salutis effecit, in hæreticorum undis facile et leviter supernatantem, atque ex eo universum orbem recuperavit.

LXXI. Magnus Abraham, et patriarcha, et novæ victimæ mactator, eum, quem ex promissione acceperat, beneficii auctori offerens, victimam promptam et alacrem, atque ad cædem propterantem ⁴⁴. At nec parva Basilli laus est, qui seipsum Deo obtulit, nec quidquam in ejus locum, tanquam ipsi par, (quidnam enim illud esset?) substitutum est, sed plene perfecteque litatum. Isaac etiam, antequam in lucem ederetur, promissus est ⁴⁵: hic autem sponte seipsum promisit, ac Rebeccam, hoc est, Ecclesiam, non procul quæsitam, sed e propinquo assumptam, uxorem duxit, nec per servorum legationem ⁴⁶, sed divino beneficio concessam atque commissam; nec in filiorum prælatione circumventus est, sed unicuique, quod promerebatur, cum Spiritus judicio et defectu, sine ulla fraude ac circumscriptioe, tribuit. Jam vero Jacobi sculam et columnam eam laudo, quam Deo unxit, ejusque etiam cum eo collectationem ⁴⁷, quæcunque tandem illa erat; est quidem, ut ipse opinor, humani moduli cum divina sublimitate comparatio et contentio, unde etiam procreatæ naturæ devictæ notas **826** gerit. Illius quoque circa ovium greges artificium et felicitatem, et duodecim ex eo natos patriarchas, et benedictionum partitionem cum egre-gia futurarum rerum prædictione conjunctam, lau-

μέχρις αἵματος, παρ' ἐκείνους (72) τὰ ἡμέτερα θεωρήσαντες, κἀνευθεν τὸν ἄνθρωπον γνωρίσωμεν. Ἀδάμ ἡξιώθη Θεοῦ χειρὸς, καὶ παραδείσου τρυφῆς, καὶ πρώτης νομοθεσίας· ἀλλ', εἰ μὴ τι λέγω βλάσφημον αἰδοῖ τοῦ προπάτορος, τὴν ἐντολὴν οὐκ ἐφύλαξεν· ὁ δὲ, καὶ ἐδέξατο ταύτην, καὶ διεσώσατο, καὶ τῷ ξύλῳ τῆς γνώσεως οὐκ ἐβλάθη, καὶ τὴν φλογίνην (73) ῥομφαίαν παρελθὼν, εὖ οἶδα, τοῦ παραδείσου τετύχηκεν. Ἐνὸς ἤλπισε πρώτος ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον· ὁ δὲ, καὶ ἐπικέκληται, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκήρυξεν, ὅ τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πολὺ τιμιώτερον. Ἐνώχ μετετέθη μικρᾶς εὐσεβείας (ἔτι γὰρ ἐν σκιάς ἦν ἡ πίστις) ἄθλον εὐράμενος (74) τὴν μετάθεσιν, καὶ τοῦ ἐξῆς βίου τὸν κίνδυνον διαπέφευγε· τοῦ δὲ, ὄλος ὁ βίος μετάθεσις ἦν, τελείως ἐν βίῳ τελειῶ δοκιμασθέντος. Νῶε κινωτὸν ἐπιστευθῆ, καὶ κόσμου δευτέρου σπέρματα ξύλῳ μικρῷ πιστευθέντα, καὶ καθ' ὕδατων σωζόμενα· ὁ δὲ κατακλυσμὸν ἀσεβείας διέφυγε, καὶ κινωτὸν σωτηρίας τὴν ἑαυτοῦ πεποίηται πάλιν, κούφως τῶν αἰρετικῶν ὑπερπλέουσας, ἐξ οὗ κόσμον ὅλον ἀνεκαλέσατο.

civitatem arcam salutis effecit, in hæreticorum undis facile et leviter supernatantem, atque ex eo universum orbem recuperavit.

ΟΑ'. Μέγας ὁ Ἀβραάμ, καὶ πατριάρχης, καὶ θύτης καινῆς θυσίας, τὸν ἐκ τῆς ἐπαγγελίας τῷ δεδωκότε προσαγαγὼν, ἱερεῖον ἔτοιμον, καὶ πρὸς τὴν σφαγὴν ἐπιεγόμενον· ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐκείνου μικρὸν, ἑαυτὸν προσήγαγε τῷ Θεῷ, καὶ οὐδὲν ὡς ἰσότημον ἀντεδόθη, (τί γὰρ καὶ ἦν;) ὥστε καὶ τελεωθῆναι τὸ καλλιέριμα. Ἰσαὰκ ἐπηγγέθη καὶ πρὸ γενέσεως· ὁ δὲ αὐτεπάγγελτος ἦν (75), καὶ τὴν Ῥεβέκκαν, λέγω δὴ (76) τὴν Ἐκκλησίαν, οὐ πόρρωθεν, ἀλλ' ἐγγύθεν ἠγάγετο, οὐδὲ διὰ πρεσβείας οἰκειότητος, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δωθεῖσαν καὶ πιστευθεῖσαν· οὐδὲ κατεσοφίσθη περὶ τὴν τῶν τέκνων προτίμησιν, ἀλλ' ἐκάστη τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπαρχολογίστως ἐνεμε (77) μετὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χρισίως. Ἐπαίνῳ τὴν Ἰακώβ κλιμακα, καὶ τὴν στήλην (78), ἣν ἤλειψε τῷ Θεῷ, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν πάλην, ἣ τις ποτὲ ἦν· οἶμαι δὲ τοῦ ἀνθρωπειοῦ μέτρου πρὸς τὸ θεῖον ὕψος ἀντιπαρέκτασις, καὶ ἀντίθεσις (79), ὅθεν καὶ ἄγει (80) τὰ σύμβολα τῆς ἠττωμένης γενέσεως (81). Ἐπαίνῳ καὶ τὴν περὶ τὰ θρέμματα τοῦ ἀνδρὸς εὐμηχανίαν καὶ εὐημερίαν, καὶ τοὺς δώδεκα ἐξ αὐτοῦ πατριάρχας, καὶ τὸν τῶν εὐλογιῶν μερισμὸν σὺν οὐκ ἀγενεῖ προφητείᾳ τοῦ μέλλοντος· ἀλλ' ἐπαίνῳ καὶ τούτου τὴν οὐκ ὀραθεῖσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ διαβαθεῖσαν κλιμακα ταῖς κατὰ μέρος εἰς ἀρετὴν (82) ἀναβάσει, καὶ τὴν στήλην, ἣν οὐκ ἤλειψεν, ἀλλ' ἤγειρε τῷ Θεῷ, τὰ τῶν ἀσεβῶν σπηλιτεύουσαν, καὶ τὴν πά-

⁴⁰ Gen. 1, 27 sqq. ⁴¹ Gen. 14, 26. ⁴² Gen. 5, 21 sqq. ⁴³ Gen. 6, 13 sqq. ⁴⁴ Gen. 22, 1 sqq. ⁴⁵ Gen. 27, 1 sqq. ⁴⁶ Gen. 27, 1 sqq. ⁴⁷ Gen. 28, 1 sqq.

(72) Παρ' ἐκ. Regg. d, ph et Pass., παρ' ἐκείνους.

(73) Φλογίνην. Reg. ph, πυρίνην.

(74) Εὐράμενος. Or. 2, εὐρόμενος.

(75) Ἦν. Deest in Reg. bii.

(76) Δὴ. Deest in Reg. ph.

(77) Ἐνεμε. Or. 2, ἐνεμε.

(78) Στήλην. Vulg. (Titulum.)

(79) Καὶ ἀντίθεσις. Sic sex Regg., duo Coisl., Or. 2, Par., etc. Deest in ed.

(80) Ἄγει. Pass., ἀλγεί.

(81) Σύμβολα τῆς ἠττωμένης γενέσεως. «De-viciæ genituræ notas.» Quibus verbis videtur Gregorius significare hoc prælio vim liberis procreandi in Jacobo existantem fuisse, et quidem nullos postea habuit præter Benjamin, quem tum mater ejus Rachel in utero gestabat.

(82) Εἰς ἀρετὴν. Pass., τῆς ἀρετῆς, «per singularum virtutum gradus.»

λην, ἣν οὐκ ἐπάλαισε πρὸς Θεόν, ἀλλ' ὑπὲρ Θεοῦ, τὰ αἰρετικῶν καταβάλλουσαν, τὴν τε ποιμαντικὴν τοῦ ἀνδρός, ἐξ ἧς ἐπλούτησε, πλείω τῶν ἀσῆμων προβάτων κτησάμενος τὰ ἐπίσημα, τὴν τε καλὴν πολυτεχνίαν τῶν κατὰ Θεὸν γεννηθέντων, καὶ τὴν εὐλογίαν, ἣ πολλοὺς ἐστήριξε.

versus Deum, sed pro Deo suscepit, hæreticorum dogmata dejicientem ac prosterntem; ac præterea pastoralem illius artem, ex qua locupletatus est, plures oves insignitas, quam signi expertes adeptus; elegantem item et numerosam sobolem secundum Deum progenitam, ac denique benedictionem, qua multos suffulcivit.

OB. Ἰωσήφ ἐγένετο σιτοδότης, ἀλλ' Αἰγύπτου μόνης, καὶ οὐ πολλάκις, καὶ σωματικῶς ὁ δὲ πάντων, καὶ αἰεὶ, καὶ πνευματικῶς, ὅπερ ἐμοὶ τῆς σιτοδοσίας (83) ἐκείνης αἰδεσιμώτερον. Μετὰ Ἰώβ τοῦ Αὐσίτου (84), καὶ πεπειράται, καὶ νενίκηκε, καὶ ἀνηγόρευται λαμπρῶς ἐπὶ τέλει τῶν ἀθλῶν, μηδενὶ τῶν τικασσόντων πολλῶν ὄντων κατασεισθείς, ἀλλὰ πολλῶ τῶ περιόντι τὸν πειραστὴν (85) καταπαλαίσας, καὶ τῶν φίλων τὴν ἀλογίαν ἐπιστομίσας, ἀγνοούντων τὸ τοῦ πάθους μυστήριον (86). Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς (87) ἱερεῦσιν αὐτοῦ. Καὶ μέγας Μωϋσῆς μὲν Αἰγύπτου βασιλεύσας, λαὸν (88) διασώσας ἐν σημείοις πολλοῖς; καὶ τέρασι, τῆς νεφέλης εἰσω χερῆσας, νομοθετήσας τὸν ἐπιλοῦν νόμον, τὸν τε τοῦ γράμματος ἐξῶθεν, καὶ ὅσος ἐνδοθεν τὸν τοῦ Πνεύματος. Ἀαρὼν δὲ Μωϋσεῖς ἀδελφός, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὸ πνεῦμα, τοῦ λαοῦ προθυμῶν καὶ προσευχόμενος (89), μύστης τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης σκηνῆς, ἣν ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ (90) ἄνθρωπος. Τούτων δὲ ἀμφοτέρων ζηλωτὴς ἐκεῖνος, βασιλεύων μὲν, οὐ σωματικαῖς μάστιξι, πνευματικαῖς δὲ καὶ λογικαῖς, ἔθνος αἰρετικῶν καὶ Αἰγύπτιον ἄγων δὲ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων, ἐπὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, πλαστὶ δὲ νόμους ἐγγράφων, οὐ συντριβομένας, ἀλλὰ σωζομένας, οὐκ ἔτι σκιοειδεῖς (91), ἀλλ' ὅλον πνευματικῶς (92) εἰς δὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, οὐχ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, πολλάκις δὲ (93), καὶ καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, εἰσιῶν τὴν ἡμέραν, ὅθεν τὴν ἁγίαν ἡμῖν ἀνακαλύπτει Τριάδα, καὶ λαὸν καθαίρων, οὐ προσκαίροις βαντίσμασιν, ἀλλ' αἰθίοις ἀγνίσμασι. Τί τοῦ κάλλιστον Ἰησοῦ; Στρατηγία, καὶ κληροδοσία, καὶ γῆς τῆς ἁγίας κατάσχεσις ὁ δὲ, οὐκ ἔξαρχος; (94); οὐ στρατηγὸς τῶν διὰ πίστεως σωζομένων; οὐ κληροδότης τῶν διαφόρων παρὰ Θεῶ κλήρων καὶ μονῶν, ἃς διανέμει τοῖς ἀγομένοις (95); ὥστε κἀκεῖνη δύνασθαι τὴν φωνὴν εἰπεῖν, ὅτι Σχολία ἐπέπεσον (96) μοι ἐν τοῖς κρατίστοις; καὶ, Ἐν ταῖς χερσί σου οἱ

dibus eveho. At hujus etiam, non conspectam tantum, sed et transitam, et per quotidianos virtutum gradus conscensam scalam laudo, et columnam, quam Deo, non quidem unxit, sed erexit, impiorum dogmata ad infamiae sempiternae notam inusta continentem, eamque dimicationem, quam, non adversus Deum, sed pro Deo suscepit, hæreticorum dogmata dejicientem ac prosterntem; ac præterea pastoralem illius artem, ex qua locupletatus est, plures oves insignitas, quam signi expertes adeptus; elegantem item et numerosam sobolem secundum Deum progenitam, ac denique benedictionem, qua multos suffulcivit.

LXXII. Joseph frumenti distributor fuit ⁸³, sed Ægypti duntaxat, neque id sapius, nec nisi corporeo modo. At hic, et omnium, et semper, et spiritali modo: quod quidem illa frumenti distributione, mea quidem sententia, longe præstantius augustiusque censendum est. Cum Job Ausita, et tentatus est, et superior discessit, confectisque certaminibus, illustri præconio victor pronuntiatu est ⁸⁴: ut qui nullo incurantium acerbis, quæ multæ fuerunt, impetu concussus et labefactatus fuisset, sed tentatorem abunde superasset, atque amicorum calamitatis arcanum ignorantium stultitiam ac temeritatem repressisset. *Moses et Aaron in sacerdotibus ejus* ⁸⁵. Et magnus quidem Moyses, qui Ægyptum vexavit, populum in signis multis prodigiisque servavit ⁸⁶, intra nubem processit, duplicem legem sanxit, litteralem nimirum externæ, spirituales interne. Aaron autem, Moyses, et corpore, et spiritu frater, pro salute populi preces et sacrificia ad Deum adhibens ⁸⁷, magni illius et sacrosancti tabernaculi mystes, quod fixit Dominus, ac non homo ⁸⁸. Utriusque horum ille æmulus fuit, hæreticam et Ægyptiam nationem, non corporeis, sed spiritalibus plagis excrucians; populum autem acquisitionis, bonorum operum sectatorem ⁸⁹ ad promissionis terram ducens, et tabulis, quæ non perfringuntur, sed conservantur, leges, non jam obsecuras et obumbratas, sed omni ex parte spirituales, inscribens; atque adeo **827** in Sancta sanctorum, non semel quotannis, sed sæpius, et, ut ita dicam, quotidie ingrediens, atque hinc vobis sanctam Trinitatem detegens. ac postremo, non per fluxas et caducas aspersiones, sed per æternas purificationes, populi labes eluens. Quid pulcherrimum habuit Josue ⁹⁰? Militare imperium, et portionum distributionem, terræque sanctæ possessionem. Iste vero, nonne imperator? Nonne dux eorum, qui

⁸³ Gen. xli, 40 sqq. ⁸⁴ Job i. 12 sqq. ⁸⁵ Psal. xcvi, 6. ⁸⁶ Exod. vii, 8 sqq. ⁸⁷ Exod. xix, 4 sqq. ⁸⁸ Hebr. viii, 2. ⁸⁹ Tii. ii, 14. ⁹⁰ Jos. i, 2 sqq.

(83) *Σιτοδοσίας*. Reg. ph, *σιτομετρίας*.
 (84) *Αὐσίτου*. «Ausita.» Biff. «Hussita;» quod Vulgatæ congruit.
 (85) *Πειραστήν*. In nonnullis, *σοιστήν*.
 (86) *Τὸ τοῦ πάθους μυστήριον*. Sic plures Regg., Coisl. 1, Or. 2, Par., Pass. In ed., τοῦ πάθους τὸ μυστήριον.
 (87) *Ἐν τοῖς*. Sic plures codd. In ed. deest ἐν.
 (88) *Λαόν*. Pass., καὶ λαόν.
 (89) *Προσευχόμενος*. Sic plures Regg. In ed., *προσευχόμενος*.

(90) *Καὶ οὐκ*. Sic textus sacer, et Reg. ph. Deest καὶ in ed.
 (91) *Σκιοειδεῖς*. Reg. ph, *σκιοειδέσσιν*.
 (92) *Πνευματικῶς*. Reg. ph, *πνευματικαῖς*.
 (93) *Πολτάκις δὲ*. Pass., ἀλλὰ πολλάκις.
 (94) *Οὐκ ἔξαρχος*; «Nonne princeps, exarcha?» Alludit forsam ad sedis Basilii dignitatem, quæ totius Ponticæ dioceseos caput erat.
 (95) *Ἀγομένοις*. Nicetas, «iis quos regit,» id est, subditis.
 (96) *Ἐπέπεσον*. Or. 2, ἐπέπεσε.

salutem per fidem assequuntur? Nonne diversarum A *κληροί μου· κληροί των χαμαί ερχομένων, και αρ-
bæreditatum ac mansionum, quæ apud Deum sunt, παζομένων πολλῶ τιμωτέροι.*
assignator, quas militibus suis distribuit? Adeo ut hac quoque voce ipse uti possit: *Funes ceciderunt
mihi in præclaris* 55: et rursus: *In manibus tuis sortes meæ* 57; sortes utique iis, quæ humi ser-
punt, ac diripi possunt, multo præstantiores.

LXXIII. Atque, ut iudices, et iudicum clarissi-
mos quosque prætereamus, *Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus* 58, et ante nativitatem dona-
tus 59, et post nativitatem confestim sacer, ac cor-
nu suo reges et sacerdotes ungens 60. Quid Basilius? Nonne ab infantia, et ab ipsa matrice, Deo conse-
cratus, ac cum diploide altari oblatum est, et cœlestia perspiciebat, et unctus Domini erat, et unctor eorum, qui ex Spiritu perficiebantur? David inter
reges clarus et celebris 61, cujus multæ quidem de B
hostibus victoriæ ac triumphî historiis proditi sunt, et præcipuum decus ac ornamentum est mansuetudo 62, et ante regiam dignitatem vis citharæ malum Spiritum incantans. Salomon cordis latitudinem a Deo postulavit, et obtinuit 63, eoque sapientie et contemplationis progressus est, ut omnes ætatis suæ mortales nominis celebritate superaret. Basilius autem, nisi me opinio fallit, nec illi lenitatis, nec huic sapientiæ laude quidquam, aut minium certe concedit; adeo ut imperatorum quoque, qui dæmonum intemperis agitabantur, furorem emolliret; nec regina tantum Austri, aut quidam duntaxat homines, sapientiæ ipsius fama commoti, e finibus terræ ad eum se conferrent, sed omnibus C
orbis finibus sapientiæ ipsius nota esset. Ac, quæ C
de Salomone sequuntur, silentio præteribo: sunt etiam si nos dicere superseleamus.

LXXIV. Eliæ loquendi libertatem, quam adversus tyrannos adhibuit, ipsiusque per ignem raptum laudas 64? Laudas etiam pulchram Elisæi hæreditatem, illam nimirum melotem, quam Eliæ spiritus comitatus est 65? Hujus quoque vitam lauda, in igne traductam, id est, in tentationum agmine, ac salutem per ignem partam, urentem quidem illum, sed non perurentem, quod est rubi miraculum 66, sublimitusque illi concessam pellem, nimirum virginitatem. Mitto rore perfusus in flammis adolescentem 67; et fugitivum prophetam 68, in ventre ceti præcantem, atque ex bestię præcordiis, quasi e thalamo, prodeuntem; et justum illum, leonum furorem in lacu vincientem 69. Mitto septem Machabæorum dimicationem qui cum sacerdote et matre in sanguine, atque omnis generis tormentis consummati sunt 70. Quorum ille tolerantiam æmulatus, gloriam quoque retulit

LXXV. Transeo jam ad Novum Testamentum, ac iis, qui hic laude atque gloria floruerunt, ipsius

55 Psal. xv, 6. 57 Psal. xxx, 16. 58 Psal. xcvi, 6. 59 I Reg. i, 20. 60 I Reg. xvi, 13. 61 II Reg. v, 1 sqq. 62 Psal. cxxxi, 4. 63 III Reg. iv, 29 sqq. 64 IV Reg. i, 1 sqq. 65 IV Reg. ii, 9 sqq. 66 Exod. iii, 2. 67 Dan. iii, 5 sqq. 68 Jou. ii, 1 sqq. 69 Dan. xiv, 28 sqq. 70 II Mach. vii, 1 sqq.

(97) Θεῶ. Deest in Or. 2 et Bas.

(98) Μετὰ τῆς διπλοῖδος. Nicetas exponit, λεπτικὸν ὁμοφύριον, genus stolæ sacerdotalis apud Hebræos. Dicitur etiam διπλοῖς, « chlamys: » ut I Reg. xxiv, 5, ubi David oram chlamydis Saulis præcidit.

ΟΓ'. Καί, ἵνα τοὺς κριτὰς παραδράμωμεν, ἡ τῶν κριτῶν τοὺς εὐδοκιμοτάτους, Σαμουὴλ, ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ Θεῶ (97) δοτὸς πρὸ γενέσεως, καὶ μετὰ τὴν γέννησιν εὐθὺς ἱερὸς, καὶ χρίων βασιλέας καὶ ἱερέας διὰ τοῦ κέρατος. Οὗτος δὲ, οὐκ ἐκ βρέφους Θεῶ καθιερωμένος ἀπὸ μήτρας, καὶ μετὰ τῆς διπλοῖδος (98) ἐπιδοκίμως τῷ βήματι, καὶ βλέπων τὰ ἐπουράνια, καὶ χριστὸς Κυρίου ἦν (99), καὶ χρίστης τῶν τελειουμένων ἐκ Πνεύματος; Δαβὶδ ἐν βασιλευσὶν αἰδεῖμος, οὐ πολλὰ μὲν ἱστοροῦνται κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκαι καὶ τρόπαια, ἡ πράξης δὲ τὸ ἐπιτημότατον, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας ἡ τῆς κινύρας δύναμις, καὶ πονηροῦ πνεύματος (1) κατεπέδουσα. Σολομὼν πλάτος καρδίας ἠτήσατο παρὰ Θεοῦ, καὶ τετύχησεν, ἐπὶ πλείστον προσελθὼν σοφίας καὶ θεωρίας, ὥστε γενέσθαι τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπάντων εὐδοκιμώτατος. Ὁ δὲ, τοῦ μὲν τῷ πράφῃ, τοῦ δὲ τῇ σοφίᾳ, κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον, οὐδὲν ἢ μικρῶ λείπεται· ὥστε καὶ βασιλέων θράσος δαιμονούντων (2) καταμαλάσσειν· καὶ μὴ βασιλίσσαν νότου μόνον, ἡ τὸν δεῖνα (3), κατὰ κλέος τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀπαντᾶν, ἀλλὰ καὶ (4) πᾶσι τοῖς πέρασι τὴν ἐκείνου σοφίαν γνωρίζεσθαι. Καὶ τὰ ἐξῆς παρήσω τοῦ Σολομῶντος· πᾶσι δὲ δῆλα, κἂν ἡμεῖς φειδόμεθα.

autem ea cunctis conspicua 828 et explorata,

ΟΔ'. Ἐπαινεῖς Ἥλιου τὴν πρὸς τοὺς τυράννους παρρησίαν, καὶ τὴν (5) διὰ πυρὸς ἀρπαγὴν; Ἐλισαίου τε τὴν καλὴν κληρονομίαν, τὴν μελωτήν, ἢ τὸ Ἥλιου πνεῦμα συνηκολούθησεν; Ἐπαίνοι κακείνου τὴν ἐν πυρὶ ζωὴν, τῷ πλήθει λέγω τῶν πειρασμῶν, καὶ τὴν διὰ πυρὸς σωτηρίαν, καίοντος μὲν, οὐ κατακαίοντος δὲ, τὸ περὶ τὴν βάτον θαῦμα, καὶ τὸ καλὸν ἐξ ὕψους δέρος, τὴν ἀσαρκίαν. Ἐὼ τᾶλλα, τοὺς δροσισθέντας ἐν πυρὶ νεανίας· τὸν ἐν γαστρὶ κήτους εὐξάμενον προφήτην φυγάδα καὶ, ὡς ἀπὸ θαλάμου, τοῦ θηρὸς προσελθόντα· τὸν ἐν λάκκῳ δίκαιον, λεόντων θράσος πεδήσαντα· ἢ τὴν τῶν ἐπὶ Μακκαβαίων ἀλλήλων, σὺν ἱερεῖ καὶ μητρὶ τελειωθέντων ἐν αἵματι, καὶ παντοίοις βασάνων εἶδασιν. Ἄν ἐκείνος ζηλώτας τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν δόξαν ἠνέγκατο.

ΟΕ'. Ἐπὶ δὲ τὴν Νέαν μέτειμι Διαθήκην, καὶ τοῖς ἐνταῦθα εὐδοκίμοις τὰ ἐκείνου παρεξέτασας, τιμή-

(99) Ἦν. Deest in pluribus codd.

(1) Πνεύματος. Reg. pl, δαίμονος.

(2) Δαιμονούντων. Plures Regg., δαιμονώντων.

(3) Ἡ τὸν δεῖνα. Pass., μηδὲ τὸν δεῖνα.

(4) Καί. Deest in quatuor Regg. et Or. 2.

(5) Τὴν. Deest in pluribus Regg. et Or. 2.

ω (6) τὸν μαθητὴν ἐκ τῶν διδασκάλων. Τίς Ἰησοῦ πρόδρομος; Ἰωάννης, ὡς φωνὴ λόγου, καὶ ὡς λύχνος φωτὸς, οὗ καὶ προσκίρτησεν ἐν γαστρὶ, καὶ προέδραμεν εἰς ἄδου, διὰ τῆς Ἡρώδου μανίας παραπεμφθεὶς, ἵνα κηρύξῃ κάκει τὸν ἐρχόμενον. Καὶ εἴ τῳ φαίνεται τολμηρὸς ὁ λόγος, ἐκείνου (7) προσεταζέτω (8) τοῖς λεγομένοις, ὅτι μὴ προτιθεῖς (9), μηδὲ εἰς ἴσον μεταγωγῶν (10) τὸν ἄνδρα τῷ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπὲρ ἅπαντας, ταύτην ποιούμαι τὴν παρεξέτασιν· ἀλλὰ ζηλωτὴν ἀποφαίνων, καὶ τι τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου ἐν ἑαυτῷ φέροντα. Οὐ γὰρ μικρὸν τοῖς σπουδαίοις, καὶ μικρὰ (11) τῶν μεγίστων ἡ μίμησις. Ἡ γὰρ οὐκ ἐναργῆς τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας εἰκὼν ὁ ἀνὴρ; Καὶ οὗτος ἔρημον ὤκησε· καὶ τούτῳ (12) τρύχινον (13) ἔσθημα εἶχον αἱ νύκτες, ἀγνούμενον, οὐκ ἐπιδεικνύμενον· καὶ οὗτος τὴν ἴσιν τροφὴν ἠγάπησε, Θεῶν καθάρων ἑαυτὸν διὰ τῆς ἐγκρατείας· καὶ οὗτος Χριστοῦ κήρυξ ἡξιώθη (14) γενέσθαι, εἰ καὶ μὴ πρόδρομος· καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν, οὐχ ἡ περιχώρος πᾶσα μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἡ ὑπερόριος· καὶ οὗτος μέσος τῶν δύο Διαθηκῶν, τῆς μὲν καταλύων τὸ γράμμα, τῆς δὲ δημοσιεύων τὸ πνεῦμα, καὶ ποιῶν πλήρωσιν τοῦ κρυπτομένου νόμου, τὴν τοῦ φαινομένου κατά-

lusi.

tem spiritum in publicum efferens; ac per externae

implens.

829

OC'. Ἐμιμήσατο Πέτρον τὸν ζῆλον, Παύλου τὸν τόνον, τῶν ὀνομαστῶν καὶ μετωνομασμένων (15) ἀμφοτέρων τὴν πίστιν· τῶν υἱῶν (16) Ζεβεδαίου τὸ

A vitam conferens, ex magistris discipulum ornabo. Quis praecursor Jesu? Joannes ⁷¹, ut vox Verbi, et ut lucerna Luminis, qui coram ipso et in ventre exsiliit, et ad inferos per Herodis furorem transmissus est, ut illic quoque mox venturum praedicaret. Quod si cui audacior forte videatur hic sermo, illud prius cogitet, me in hac comparatione non id agere, ut ei, qui inter natos mulierum omnes superavit, Basilium, vel anteponam, vel exaequem; sed ut eum ipsius imitatore[m] fuisse, atque ex ejus forma et caractere nonnihil in se ipso gessisse ostendam. Non enim probis viris exiguam laudem affert, summorum virorum vel parva imitatio. An non enim philosophiae illius simulacrum perspicue in seipso expressit? Ipse quoque in deserto habitavit. Ipse quoque noctu, ut lateret, hominumque fugeret notitiam, aspera veste tectus est. Ipse quoque idem cibi genus adamavit, Deo videlicet per continentiam se purgans. Ipse quoque dignus etiam habitus est, qui Christi praeco fieret, etiamsi non praecursor; atque ad eum egrediebatur, non solum omnis finitima regio, sed etiam externa et longe dissita. Ipse quoque inter duo Testamenta

LXXVI. Imitatus est Petri zelum ⁷², Pauli constantiam et firmitatem, ac utriusque, tum nomine, tum nominis mutatione clarissimi, fidem; filiorum Zebedaei grandiloquentiam; discipulorum omnium frugalitatem et superfluarum rerum contemptum. Propterea claves etiam caelorum ipsi committuntur ⁷³; nec ab Jerosolyma tantum usque ad Illyricum ⁷⁴, sed majorem circulum Evangelio comprehendit; et filius tonitru[i], non quidem nominatur, sed efficitur; atque ad Jesu pectus positus, illinc vim dicendi et sententiarum profunditatem haurit. Nam Stephanus fieri ⁷⁵, quanquam id parato esset animo, prohibitus est; pudore nimirum ac reverentia compresso lapidantium impetu. Atque etiam, ne singula persequar, de his rebus brevius adhuc et compendiosius loqui possum. Ille enim honorum, alia quidem invenit, alia aemulatus est,

LXXVII. Tanta ipsius virtus gloriaeque praestantia fuit, ut multa etiam ex parvis illius virtutibus, atque adeo ex corporeis defectibus, ab aliis, ad glo-

⁷¹ Luc. III, 4. ⁷² Act. IV, 8 sqq. ⁷³ Matth. XVI, 19.

⁷⁴ Rom. XV, 19. ⁷⁵ Act. VII, 58.

(6) Τυμήσω, etc. Bill. « ex discipulis magistrum ornabo. »

(7) Ἐκεῖνο. Pass., ἐκεῖνος.

(8) Προεταζέτω. Undecim Colb. et Or. 2, προσεξεταζέτω.

(9) Προτιθεῖς. Coisl. 1, προτιμηθεῖς.

(10) Μετάγωγ. Quatuor Regg., Or. 2, etc., ἄγων.

(11) Καὶ μικρά. Duo Regg. et Or. 2, καὶ εἰ μικρά. Pass., κἂν μικρά.

(12) Τούτῳ. Or. 2, τούτου.

(13) Τρύχινον. Coisl. 1, τρύχινον.

(14) Ἠξιώθη γενέσθαι. Hac desunt in quinque Regg., Or. 2 et Pass.

(15) Μετωνομασμένων. « Quorum nomina mutata sunt. »

(16) Τῶν υἱῶν. Sic duo Regg., duo Coisl. et Herv. In ed., τοῦ υἱῶν.

(17) Ἐκεῖνος γὰρ. Reg. ph et Or. 2, ἐκεῖνος μὲν γὰρ.

(18) Ἀρετὴ Coisl. 1 addit, γέγονεν.

etiam nominisque claritatem parandam, excogitata sunt. Cujus generis sunt, pallor, barba, certus incedendi modus, tum etiam ad loquendum minime promptum esse, sed ut plurimum cogitandum atque intro collectum; id quod multi non recte imitantes, nec animadvertentes, in odiosam quamdam iristitiam inciderunt. Vestis etiam genus, et lectuli species, et cibi sumendi modus; quorum nihil ille studiose adhibuit, sed simpliciter, et prout congruebat. Ac multos jam Basilios specie tenuis videre licet, statuas nimirum in umbris; multum enim fuerit, si repetitam echus vocem esse dixerat. Nam illa, quamvis postremam duntaxat vocis partem, expressius tamen effingit: hi autem longius ab eo distant, quam quantum accedere concupiscunt. Illud vero non jam parvi, sed maximi etiam momenti ad gloriam laud immerito existimatur, consuetudinem cum eo aliquando habuisse, aut eum coluisse, aut quidpiam ab eo joco vel serio dictum aut factum, momenti loco ferre; quemadmodum **830** ipse quoque me hoc nomine sæpe gloriatum esse scio: quoniam quæ ab illo velut obiter fiebant, multo quibus alii elaborant.

LXXVIII. Cum autem cursu consummato, ac fide servata ⁷⁶, dissolutionis desiderio teneretur ⁷⁷, tempusque coronarum instaret, atque illud quidem non audivisset: *Ascende montem, et morere* ⁷⁸; verum, *Morere*, atque ad nos ascende: hic quoque miraculum edit, superioribus haudquaquam inferiorius. Nam cum ferme mortuus et exanimis esset, maximaque ex parte vita perfunctus, circa extremos sermones robustior fit, ut cum pietatis verbis abscederet, ac fidelissimis suis cultoribus ad ecclesiasticos gradus provehendis manum et Spiritum præberet; ut ne sacrario fraudarentur, quos discipulos atque in sacerdotio adjuutores habuerat. Ad ea quæ sequuntur, gravatim quidem, sed tamen se conferet oratio, licet aliis potius quam nobis hic sermo conveniat. Nec enim in dolore philosophari queo, etsi, ut philosopharer, vehementer contenderim, dum mihi in animo versatur commune detrimentum, et calamitas ea, quæ universum terrarum orbem invasit.

LXXIX. Jacebat ille extremos spiritus ducens, atque a cælesti choro, ad quem jam pridem oculorum aciem intendebat, expetitus. Effusa autem circum eum erat tota civitas, jacturam hanc ægerime ferens, ac discessum, perinde ut tyrannidem,

⁷⁶ II Tim. iv, 7. ⁷⁷ Philipp. i, 23. ⁷⁸ Deut. xxxii, 49.

(19) *Εἰς εὐδοξίαν*, etc. Sic olim quidam Aristotelis balbutiem, et Platonis gibbositatem imitabantur.

(20) *Συννευκός*. Sic plures Regg., duo Coisl. et P. r. In ed., *συννευκός*.

(21) *Μηδὲ νοηθὲν*. Hæc desunt in pluribus Regg., Coisl. i, Chrys., Pass., etc.

(22) *Ἐχον καὶ συμπίπτον*. Sic Regg. a, bm, ph, duo Coisl., etc. In ed., *ἔχων καὶ συμπίπτων*.

(23) *Σκιαίς*. Reg. a, *σκηναίς*, « tabernaculis. »

(24) *Ἀπομνημόνευμα*. Reg. ph, *ὑπομνημόνευμα*.

(25) *Ἀνάλυσιν*. Sic plerique cold. Sic etiam legit Bill. In ed., *ἀνάβασιν*, « ascensum. »

ροῖς εἰς εὐδοξίαν (19) ἐπενοήθη. Οἶον ὠχρότητα λέγω, καὶ γενειάδα, καὶ βαδίσματος ἦθος, καὶ τὸ περὶ λόγον μὴ πρῶχειρον, σύννουν τε, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ εἰσω συννευκός (20) · ὁ τοῖς πολλοῖς μὴ καλῶς ζηλωθὲν, μηδὲ νοηθὲν (21), σκυθρωπότης ἐγένετο. Ἔτι δὲ εἶδος ἐσθῆτος, καὶ σκίμπος σχῆμα, καὶ τρόπος βρώσεως, ὧν οὐδὲν ἐκείνω διὰ σπουδῆς ἦν, ἀλλ' ἀπλῶς ἔχον, καὶ συμπίπτον (22) ὡς ἔτυχε. Καὶ πολλοὺς ἂν ἰδοὺς Βασιλείου ἀχρι τοῦ ὀρωμένου, τοὺς ἐν ταῖς σκιαίς (23) ἀνδριάντας · πολὺ γὰρ εἶπεν, ὅτι καὶ τὸ τῆς ἡχοῦς ὑστερόφωνον. Ἐκεῖνη μὲν γὰρ, εἰ καὶ τὰ τελευταῖα τῆς φωνῆς, ἀλλ' οὖν ἐναργέστερον ὑποκρίνεται · οἱ δὲ πλεῖον ἀπέχουσι τοῦ ἀνδρός, ἢ ὅσον πλησιάζειν ἐπιθυμοῦσιν. Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἔτι μικρὸν, ἀλλὰ καὶ μέγιστον εἰς φιλοτιμίαν εἰκότως, B τὸ τυχεῖν ἐκείνω ποτὲ πλησιάσαντας, ἢ θεραπεύσαντας, ἢ τι κατὰ παιδιὰν ἢ σπουδῆν εἰρημένον ἢ πεπραγμένον, φέρειν ἀπομνημόνευμα (24) · ὡσερ οὖν κἀγὼ πολλάκις οἶδα καλλωπιστάμενος · ἐπεὶ καὶ τὰ πάρεργα τοῦ ἀνδρός, τῶν πονουμένων ἑτέροις πολὺ τιμιώτερα καὶ περιφανέστερα.

præstantiora atque illustriora erant, quam ea in

OH'. Ἐπεὶ δὲ τὸν δρόμον τελέσας, καὶ τὴν πίστιν τηρήσας, ἐπόθει τὴν ἀνάλυσιν (25), καὶ ὁ τῶν στεφάνων ἐνειστήκει καιρὸς, κάκεινο μὲν οὐκ ἤκουσαν. *Εἰς τὸ ὄρος ἀνάβηθι, καὶ τελεύτα* · τελεύτα δὲ, καὶ ἀνάβαινε πρὸς ἡμᾶς · θαυματουργεῖ τι κἀνταῦθα τῶν προειρημένων οὐκ ἔλαττον. Νεκρὸς γὰρ ὧν ἦδη σχεδὸν, καὶ ἄπνους, καὶ τὸ τοῦ βίου πλεῖστον καταλειπὼς, εὐτονώτερος γίνεται περὶ τοὺς ἐξιτηρίους τῶν λόγων, ἵνα τοῖς τῆς εὐσεβείας συναπέλθῃ βήμασι, καὶ χειροτονίαις τῶν γνησιωτάτων αὐτοῦ θεραπευτῶν, τὴν χεῖρα δίδωσι καὶ τὸ Πνεῦμα · ὥστε μὴ ζημιωθῆναι τὸ βῆμα (26) τοὺς ἐκείνου μαθητάς, καὶ τῆς ιερωσύνης συλλήπτορας. Τοῖς δὲ ἐξῆς ὄκνει μὲν προσελθεῖν ὁ λόγος, προσθήσεται (27) δὲ ὄμωκ, εἰ καὶ ἄλλοις μάλλον ἡμῶν πρέπων ὁ λόγος. Οὐ γὰρ ἔχω φιλοσοφεῖν ἐν τῷ πάθει, καὶ εἰ σφόδρα φιλοσοφεῖν ἐσπούδακα, τῆς κοινῆς μεμνημένος ζημίας, καὶ τοῦ κατασχόντος πάθους τὴν οἰκουμένην.

OH'. Ἐκεῖνο μὲν ὁ ἀνὴρ τὰ τελευταῖα πνέων, καὶ παρὰ τῆς ἄνω χοροστασίας ἐπιζητούμενος, πρὸς ἦν ἐκ πλείονος ἐδελεπεν · ἀγγεῖτο (28) δὲ περὶ αὐτὸν πᾶσα ἡ πόλις, τὴν ζημίαν οὐ φέροντες, καὶ τῆς ἐκδημίας, ὡς τυραννίδος, καταβῶντες, καὶ τῆς ψυ-

(26) *Ὅστε μὴ ζημιωθῆναι τὸ βῆμα*. « Ne sacrarium, » id est, ordo sacerdotalis et clerus, « iis defraudaretur, quos discipulos et sacerdotii adjuutores habuisset. » Germanus hic videtur esse verborum Gregorii sensus. Sic etiam auctor novissimæ operum Basilii editionis interpretatur, tom. III in *Basil. Vita*, pag. 173. Hæc vir sanctus cautionem habuit, ne idoneos ministros, longo usu a se probatos, successor episcopus, non sine magno Ecclesiæ damno, removeret, quod frequenter accidit.

(27) *Προσθήσεται*. In quibusdam, *προβήσεται*.

(28) *Ἐγγεῖτο*. In nonnullis, *ἔχετο*.

χῆς λαμβανόμενοι, ὡς καθεκτῆς καὶ βιασθῆναι δυνα-
μένης, ἢ χερσὶν, ἢ δεήσεσιν. Ἐποίει γὰρ αὐτοὺς καὶ
παράφρονας τὸ πάθος· καὶ προσθεῖναι τι τῆς ἐαυ-
τῶν (29) ζωῆς ἕκαστος ἐκείνων, εἴπερ οἶόν τε ἦν,
πρόθυμος ἦν. Ὡς δὲ ἠττήθησαν (ἔδει γὰρ αὐτὸν
ἐλεγχθῆναι ἀνθρωπὸν ὄντα), καὶ, *Εἰς χεῖράς σου* (30)
παρὰθήσομαι τὸ πνεῦμά μου, τελευταῖον εἰπὼν,
τοῖς ἀπέγουςιν αὐτὸν ἀγγέλοις οὐκ ἀρῶς ἀναπ-
έψυξεν (31)· ἔστιν ἂν τοὺς παρόντας μυσταγωγῆσας,
καὶ βελτίους ποιήσας ταῖς ἐπισκήψεσι. Τότε δὲ θαῦ-
μα γίνεται τῶν πῶποτε γενόμενων (32) ὀνομαστό-
τατον.

Π'. Προσκομίζετο μὲν ὁ ἄγιος, χερσὶν ἁγίων ὑψού-
μενος· σπουδῆ δ' ἦν ἐκάστη, τῷ μὲν κρασπέδου
λαβέσθαι, τῷ δὲ (33) σκιᾶς, τῷ δὲ τοῦ ἱεροφύρου
σκίμποδος, καὶ ψαῦσαι μόνον (τί γὰρ ἐκείνου τοῦ
σώματος ἱερώτερον (34) τε καὶ καθαρώτερον;) τῷ
δὲ τῶν ἀγόντων ἐλθεῖν πλησίον, τῷ δὲ τῆς θέας ἀπο-
λαῦσαι μόνης, ὡς τι κάκεινης πεμπούσης θφελος.
Πῆρεις ἀγοραὶ, στοαὶ, διώροφοι (35), τρωρόφοι,
τῶν ἐκείνων παραπεμπόντων, προηγουμένων, ἐπο-
μένων, παρεπομένων, ἀλλήλοις ἐπεμβαιόντων· μυ-
ριάδες γένους παντός, καὶ ἡλικίας ἀπάσης, οὐ πρό-
τερον γινωσκόμεναι. Ψαλμῶδαι θρήνοις ὑπερνικώ-
μεναι, καὶ τὸ φιλόσοφον τῷ πάθει καταλυόμενον.
Ἄγων δὲ τοῖς ἡμετέροις πρὸς τοὺς ἐκτός, Ἕλληνας,
Ἰουδαίους, ἐπήλυδας· ἐκείνοις πρὸς ἡμᾶς, ὅστις πλέον
ἀποκλαυσάμενος (36), πλείονος μετάσχη τῆς ὠφε-
λειας. Πέρας τοῦ λόγου, καὶ εἰς κίνδυνον τελευτᾷ τὸ
πάθος (37)· συναπελθουσῶν αὐτῷ ψυχῶν οὐκ ὀλίγων,
ἐκ τῆς τοῦ ὀθισμοῦ βίας καὶ συγκλονήσεως· αἱ καὶ
τοῦ τέλους ἐμακαρίσθησαν, ὡς ἐκείνων συνέκδημοι,
καὶ θύματα ἐπιτάφια, τάχα ἂν τις εἶποι τῶν θερμο-
τέρων. Μόλις (38) δὲ τὸ σῶμα διαφυγὼν τοὺς ἀρπά-
ζοντας, καὶ νικήσαν τοὺς προπομπέοντας, οὕτω τῷ
τάφῳ τῶν πατέρων διδοται, καὶ προστίθεται τοῖς
ἐρεῦσιν ὁ ἀρχιερεὺς (39), τοῖς κήρυξιν ἢ μεγάλῃ
φωνῇ, καὶ τοῖς ἑμοῖς ὡστὶν ἔνηχος, ὁ μάρτυς τοῖς
μάρτυσι. Καὶ νῦν, ὁ μὲν ἔστιν ἐν οὐρανοῖς, κάκει
τὰς ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς (40) οἶμαι, προσφέρων θυσίας,
καὶ τοῦ λαοῦ προσευχόμενος (41)· οὐδὲ γὰρ ἀπολι-
πὼν (42) ἡμᾶς, παντάπασιν ἀπολείπειν. Ἡμιθῆς
ὁ Γρηγόριος καὶ ἡμίτομος, τῆς μεγάλης ἀπεβρωγῶς

²⁹ Psal. xxx, 6. ³⁰ Luc. viii, 44. ³¹ Act. v, 15.

(29) Ἐαυτῶν. Pass., ἐαυτοῦ.

(30) *Εἰς χεῖράς σου*, etc. Sic accurate apud Nice-
tam verba Græca distinguuntur : « Ad extremum,
cum dixisset : In manus tuas commendo spiritum
meum, haud ægre angelorum, a quibus abducendus
erat, in manibus animam efflavit. » Non recte Bil-
lius, qui hunc locum sic reddit : « Atque ipse ad
angelos eos, a quibus abducebatur, postremis his
verbis habitis : In manus tuas commendo spiritum
meum, animam lætus exhalavit, » quod profecto a Gre-
gorii mente alienum est. Non enim angelis, ut indi-
cat Billii interpretatio, sed Deo Basilium animam
suam moriens commendavit.

(31) Ἀναπέψυξεν. Forte, ἐναπέψυξεν. Edit.

(32) Γενομένων. Savil., μνημονευομένων.

(33) Τῷ δέ. Sic plerique codd. In ed., τὸ δέ.

A accusans, ejusque animam, nos secus ac si reti-
neri, atque vel manibus, vel precibus cogi posset,
arripere studens. Dementes enim eos dolor redde-
bat; nec quisquam erat, qui non aliquam
vitæ suæ partem, si fieri posset, illius vitæ
adlere paratus esset. Ut autem cessere (oportebat
enim eum mortalem deprehendi), ipse tandem hæc
verba proferens, *In manus tuas commendo spiritum
meum* ²⁹, inter angelos, a quibus abducendus erat,
animam lætus exhalavit; non ante tamen quam
sacrosancta doctrina eos, qui aderant, nonnihil
instruisset, extremisque alloquiis meliores effecis-
set. Tum vero miraculum omnium, quæ unquam
fuerunt, celeberrimum designatur.

LXXX. Efferebatur vir sanctus, sanctorum **831**
virorum manibus elatus : unusquisque autem ope-
ram dabat, alius ut sinibriam ³⁰, alius ut umbram ³¹,
alius ut sacrificium lectulum arriperet, ac vel so-
lum attingeret; (quid enim illo corpore sanctius et
purius?) alius ut propius ad eos, qui corpus fe-
rebant, accederet; alius ut aspectu solo frueretur,
tanquam eo quoque utilitatis aliquid afferente.
Pena erant fora, porticus, duplicia et triplicia ta-
bulata, hominum deducentium, præuentium, pro-
sequentium, assectantium, sese invicem premen-
tium; multa millia omnis generis et ætatis ante
eum diem incognita. Psalmodiæ gemitibus cede-
bant, et animi constantia doloris magnitudine fran-
gebatur. Certabant nostri cum exteris, cum ethni-
cis, Judæis, advenis; iique vicissim nobiscum, utris
uberiores lacrymæ uberiores utilitatem afferrent.
Denique dolor ille in periculum desiit. Multæ enim
animæ ex vi protrusionis et compressionis una cum
eo excesserunt; quæ hujus finis nomine felices præ-
dicatæ sunt, ut discessus ipsius sociæ, atque, ut
serventiorum quispiam dixerit, funebres victimæ.
Cum autem corpus vix rapientium manus effugis-
set, ac prosequentes superasset, in parentum se-
pulcro conditur ac sacerdotibus sacerdotum prin-
ceps, prædicatoribus magna vox, meisque auribus
insonans, martyribus martyr adjungitur. At nunc
ille quidem in cælis est, illic etiam, ni fallor, sa-
crificia pro nobis offerens, et pro populo preces
fundens; neque enim ita nos reliquit, ut prorsus
reliquerit. At ego media ex parte mortuus et dis-

D (34) Ἱερώτερον. Pass., ἀγιώτερον.

(35) Διώροφοι. Reg. ph et Pass. addunt, καὶ.

(36) Ἀποκλαυσάμενος. Sic plures Regg. et
Colb., Or. 2, Pass., Nicet. et Billius ipse. In ed.,
ἀπολαυσάμενος.

(37) Πάθος. Nicet., πρᾶγμα, « res in periculum
desiit. »

(38) Μόλις. Quatuor Regg., duo Coisl., Or. 2,
etc., μόγις.

(39) Ὁ ἀρχιερεὺς. Regg. a, c, d et Or. 2, ὁ ἱε-
ρεὺς. Nicetas sic exponit : « Patri sacerdoti, et avo
martyri sub Maximino adjungitur. »

(40) Ὡς. Deest in Or. 2.

(41) Προσευχόμενος. Sic plerique codd. In Coisl.
2, ὑπερευχόμενος. In ed., προσευχόμενος.

(42) Ἀπολιπὼν. Or. 2, ἀπολείπων.

sectas Gregorius (utpote a magno illo socio abrup-
tus, atque acerbam et miseram vitam trahens, ut
consentaneum est eum, qui ab eo disjunctus sit),
haud scio, quemnam post illius disciplinam finem
vinciatur; a quo nunc quoque per nocturnas vi-
siones admoneor, et castigor, si quando ab officio
recessero. Nec vero ego quidem luctus laudibus ad-
jungo, atque illius vitam oratione pingo, ac tem-
pori communem virtutis tabulam, salutiferumque
omnibus Ecclesiis, omnibusque animabus exem-
plum propono; in quod, velut in vivam quamdam
legem, intuentes, vitam nostram dirigemus: vo-
bis autem, qui ab ipso doctrina sacra imbuti estis,
quidquam aliud iusserim, quam ut eum semper
spectetis, ac, tanquam ipse **832** et vos videat
et a vobis videatur, Spiritu instruamini.

LXXXI. Adeste jam, ac me circumsisite, omnis
illius chorus, tam qui sacrarii estis, quam qui in-
ferioris ordinis; tam qui ex nostris, quam qui ex
exteris; encomium mecum conficite, alius aliam
quampiam illius virtutem exponentes, et conquiren-
tes: qui thronis insidetis, legislatorem; qui rem-
publicam geritis, civitatis principem, ac velut con-
ditorem; plebei, moderatorem; litterarum studiosi,
præceptorem; virgines, pronubum; conjugatæ, pud-
icitiae magistrum; solitarii, eum qui vobis penias
addebat; cœnobiaci, judicem; simplices, itineris
ducem; speculationis amantes, theologum; hila-
res, frenum; calamitosi, solatium; senes, baculum;
juvenes, pedagogum; pauperes, largitorem; locu-
plètes, dispensatorem. Quin mihi quoque videntur
et viduæ patronum suum laudaturæ, et orphani
patrem, et pauperes pauperum amatorem, et pere-
grini hospitalem, et fratres fratrum amatorem, et
ægotantes medicum, cuiuscunque volueris morbi et
medicinæ, et sani sanitatis custodem; omnes denique
eum, qui omnibus omnia factus est, ut omnes, aut
certe quamplurimos, lucrifaceret.

LXXXII. Habes hæc a nobis, Basili, hoc est, a
lingua quondam tibi suavissima, atque honore et
ætate æquali. Quæ si ad virtutis tuæ meritum prope
accesserint, beneficium id tuum est; te enim fre-
tus, hanc orationem institui. Sin autem longe infra
dignitatem et spem tuam substiterint, quid face-
rem, homo et senectute, et morbo, et tui deside-
rio confectus? Quanquam Deo quoque gratum est,
quod pro viribus efficitur. Tu vero, sacrum et di-
vinum caput, e cœlo nos, quæso, inspicere, carnisque
stimulum, a Deo nobis ad disciplinam datum, aut
precibus tuis siste, aut certe, ut cum forti animo
perferamus, persuade: atque omnem nostram vi-
tam ad id, quod maxime conducibile est, dirige:

(43) *Kal. Pass.* addit, ὡς.

(44) *Δη.* *Reg. ph* addit, οὖν.

(45) *Ζητούντες.* In quibusdam, ζηλοῦντες.

(46) *Θεωρίας.* *Reg. ph,* θεολογίας.

(47) *Τὸν φιλάδελφον.* Sic quinque *Regg., Or. 2,*
Pass. et *Comb.* Deest τὸν in *ed.*

(48) *Ὁ Βασίλειε.* *Reg. ph* addit, οὐρανοφάντορ,
« Ὁ Βασίλειε ἄριστῃσιν ἠσπλῆνδεις. »

(49) *Τετραγωμέτους.* Sic plures *Regg.,* duo *Coisl.,*

συζυγίας. καὶ βίον ἔλκων ὀδυνηρόν, καὶ (43) οὐκ
εὐδρομον, οἷον εἰκόσ τὸν ἐκείνου κεχωρισμένον, οὐκ
οἷδα εἰς ὃ τελευτήσων μετὰ τὴν ἐκείνου παιδαγωγίαν·
ὅψι καὶ νῦν ἔτι νοουθετοῦμαι, καὶ σωφρονίζομαι διὰ
νυκτερινῶν ὄψεων, εἰ ποτε τοῦ δέοντος ἔξω πέσοιμι.
Καὶ οὐκ ἐγὼ μὲν οὕτω θρήνους ἀναμίγνυμι τοῖς
ἐπαίνοις, καὶ λογογραφῶ τὴν τοῦ ἀνδρός πολιτείαν,
καὶ πρὸς τὴν τῶν χρόνων κοινὴν ἀρετῆς πίνακα, καὶ
πρόγραμμα σωτήριον πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις, ψυ-
χαῖς ἀπάσαις· πρὸς δὲ βλέποντες, ἀπευθυνοῦμεν τὸν
βίον, ὡς νόμον ἐμψυχόν· ὑμῖν δὲ συμβουλεύομαι· ἂν
ἄλλο τι, τοῖς τὰ ἐκείνου τετελεσμένοις. ἢ πρὸς αὐτὸν
ἀεὶ βλέπειν, καὶ ὡς ὀρωμένον, τῷ Πνεύ-
ματι καταρτίζεσθαι.

B

IIA. Δεῦρο δὴ (44) περιστάντες με πᾶς ὁ ἐκείνου
χορὸς, ὅσοι τοῦ βήματος, καὶ ὅσοι τῶν κάτω·
ὅσοι τῶν ἡμετέρων, καὶ ὅσοι τῶν ἔξωθεν· τὴν
εὐφημίαν μοι συνεργάζεσθε, ἄλλος ἄλλο τι τῶν
ἐκείνου καλῶν διηγούμενοι καὶ ζητοῦντες (45) οἱ
τῶν θρόνων, τὸν νομοθέτην· οἱ τῆς πολι-
τείας, τὸν πολιστήν· οἱ τοῦ δήμου, τὴν εὐπα-
ξίαν· οἱ περὶ λόγους, τὸν παιδευτήν· αἱ παρθένου,
τὴν νυμφαγωγόν· αἱ ὑπὸ ζυγόν, τὸν σωφρονιστήν·
οἱ τῆς ἐρημίας, τὸν πτερωτήν· οἱ τῆς ἐπιμεξίας, τὸν
δικαστήν· οἱ τῆς ἀπλότητος, τὸν ὀδηγόν· οἱ τῆς θεω-
ρίας (46), τὸν θεολόγον· οἱ ἐν εὐθυμίᾳ, τὸν χαλινόν·
οἱ ἐν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν· τὴν βακτηρίαν,
ἢ πολιὰ· τὴν παιδαγωγίαν, ἢ νεότης· ἢ πενία, τὸν
ποριστήν· ἢ εὐπορία, τὸν οἰκονόμον. Δοκοῦσι μοι καὶ
ἄλλοι τὸν προστάτην ἐπαινέσεσθαι· καὶ ὄρφανοί, τὸν
πατέρα· καὶ πτωχοί, τὸν φιλόπτωχον· καὶ τὸν φι-
λόξενον, οἱ ξένοι· καὶ ἀδελφοί, τὸν φιλάδελφον (47)·
οἱ νοσοῦντες, τὸν ἱατρὸν, ἢν βούλει νόσον καὶ ἱατρείαν·
οἱ ὑγιαίνοντες, τὸν φύλακα τῆς ὑγείας· οἱ πάντες,
τὸν πάντα πᾶσι γενόμενον, ἵνα κερδάνῃ τοὺς πάντας,
ἢ πλεονας.

IIB. Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν, ὦ Βασίλειε (48), τῆς
ἡδίστης σοὶ ποτε γλώττης, καὶ ὁμοτίμου, καὶ ἡλικίας.
Ἐὶ μὲν τῆς ἀξίας ἐγγύς, σὴ τοῦτο χάρις· σοὶ γὰρ
θαρήρων, τὸν περὶ σοῦ λόγον ἐνεσφραγίστην. Εἰ δὲ
πρόβω καὶ παρὰ πολὺ τῆς ἐλπίδος, τί χρὴ παθεῖν,
καὶ γῆρᾶ, καὶ νόσῳ, καὶ τῷ σῶ πᾶσι τετραγωμέ-
τους (49); Πλὴν καὶ Θεῷ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν. Σὺ
δὲ ἡμᾶς ἐποπτεῖς ἄνωθεν, ὡς θεὰ καὶ ἱερὰ κεφαλὴ,
καὶ τὸν δεδομένον ἡμῖν παρὰ Θεοῦ (50) σκόλοπα τῆς
σαρκὸς, τὴν ἡμετέραν παιδαγωγίαν, ἢ στήσας ταῖς
σεαυτοῦ πρεσβείαις, ἢ πείσαις (51) καρτερώς φέρειν·
καὶ τὸν πάντα (52) βίον ἡμῖν διεξάγεις πρὸς τὸ λυ-
σιτελέστατον (53). Εἰ δὲ μεταστατήμεν, δεξάιο κάκει-
θεν ἡμᾶς ταῖς σεαυτοῦ (54) σκηναῖς, ὡς ἂν ἀλλήλοις

etc. In *ed.* et in nonnullis *coisl.*, τετραγωμέτους.

(50) *Παρὰ Θεοῦ.* Sic duo *Regg., Or. 2, Pass., etc.*
In *ed.*, περὶ Θεοῦ.

(51) *Ἡ πείσαις.* *Comb.*, ἢ καὶ νῦν πείσαις.

(52) *Τὸν πάντα.* *Comb.*, τὸν πάροντα, « *præsen-*
tem. »

(53) *Λυσιτελέστατον.* *Or. 2,* λυσιτελέστερον.

(54) *Σεαυτοῦ.* *Or. 2,* ἐαυτοῦ.

συζῶντες, καὶ συνεποπτεύοντες τὴν ἀγίαν καὶ μακα-
ρίαν Τριάδα, καθαρώτερόν τε καὶ τελιώτερον, ἢς
νῦν μετρίως δεδέγμεθα τὰς ἐμφάσεις, ἐνταῦθα σταί-
μεν τῆς ἐφέσεως, καὶ ταύτην λάβοιμεν, ὡν πεπολε-
μήκαμεν καὶ πεπολεμήμεθα (55), τὴν ἀντιδοσιν. Σὺ
μὲν οὖν οὗτος παρ' ἡμῶν ὁ λόγος· ἡμᾶς δὲ τίς ἐπαι-
νέσεται μετὰ σὲ τὸν βίον ἀπολείποντας (56); εἰ καί
τι παράσχοιμεν ἐπαινοῦ τοῖς λόγοις ἄξιον, ἐν Χρι-
στῷ (57) Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας. Ἀμήν.

suppedtare possimus, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

(55) Πεπολεμήμεθα. Coi. l. 1, πολεμήμεθα.

(56) Ἀπολείποντας. Tres Regg., etc., ἀπολιπόντας.

A nosque, posteaquam ex hac vita migraverimus, illic
quoque tabernaculis tuis excipe; ut simul viventes
et sanctam **833** ac beatam Trinitatem, cujus nunc
exiguam speciem et imaginem accepimus, parius
plenusque cernentes, desiderii nostris finem sta-
tuamus, ac bellorum eorum, quæ iniulimus, vel
pertulimus, hoc præmium referamus. Atque hanc
quidem a nobis orationem habes: nos autem, vitam
post te cum morte commutantes, quis laudaturus est?
si quid tamen laude dignum habeamus, quod orationi

(57) Ἐν Χριστῷ, etc. Hæc et sequentia desunt
in plerisque codd

834 MONITUM IN ORATIONEM XLIV.

I. In hac oratione, quæ « in novam Dominicam » inscribitur, redemptionis nostræ Encænïa laudibus exornat Gregorius. Primum statuit, quam vetus sit illa lex, qua Encænïorum celebritas præscribitur; ac plurimis subinde Scripturarum testimoniis ostendit, quanti nostra referat, ut festivitatem illam humili corde ac pura mente celebremus. Encænïa siquidem spectanda sunt, ut typus seu figura innovationis nostræ, qua a peccati velustate ad gratiæ novitatem translati sumus. Per hanc enim innovationem, novæ creaturæ effici-mur; ac proinde Encænïorum festum agitantes, salutis quoque nostræ Encænïa colimus. Hinc Christianos omnes hortatur, ut, deposito veteri homine, in vitæ novitate ambulent. Deinde ex variis tempestatum conversionibus, quæ certo et constanti motu sibi mutuo succedunt, atque innovantur, renovationis nostræ exemplum desumit, moxque ornata et eleganti descriptione, veris amcænïtatem prædicat. Paucis demum de sancto martyre Mamante prolatis, rursus omnium animos excitat, ut, in hac vita præclare mutati et innovati, ad novam vitam, in qua suavè ac semipiternum verè efflorescit, transmitti mereantur. Cognita et laudata fuit hæc oratio a veteribus, in primis a Justiniano (58) et Leontio (59) Byzantino. Imo sanctus Nilus depromptam ex istius orationis numero septimo sententiam, ipse quoque suis honorifice intexuit (60). Nam « de ira » agens, sic loquitur: « Ira, » quemadmodum ait ille magnus in theologia vir Gregorius, « tibi sit contra solum serpentem, quo periisti. »

II. Non liquido constat, utrum Gregorius, ante vel post suum ex urbe Constantinopoli reditum, hanc orationem pronuntiaverit. Eam affirmat Nicetas (61) « Nazianzi dictam, in sancti martyris Mamantis templo, urbi proximo, » cujus festum tunc temporis, et ad usque Nicetæ ætatem, in Dominica Paschali proxima, quam Græci « novam Dominicam » appellant, mira opinionum frequentia celebrabatur. Hanc opinionem confirmare videntur hæc Theologi verba (n. 12): « Nunc martyres sub dio populum retinent. » Quæ exponens Nicetas (62), addit: « Partim propter vernale tempus, hiemalis tristitiæ nihil habens; partim ob concurrentium multitudinem, quæ tanta est, ut domus eos, nec tegere, nec suscipere queant. » Istam interpretis sententiam, quoad locum, libenter amplectimur. Verum non ita facile ex eodem interprete conicere possumus, quo anno habita fuerit hæc oratio. Idem enim Nicetas ex his Theologi verbis (n. 12): « Quo ex numero (martyrum) unus quoque est meus ille laureatus Mamas; meus enim, etsi non apud me; facessat invidia, » etc., concludit, præsentem Basilio pronuntiatam fuisse. Addit enim (63): « Cæterum, quia præsentem Basilio Magno hanc orationem, habebat Gregorius, propterea scite adjunxit: Facessat invidia; quasi diceret: Ne mihi (succenseas, divine Basili, si quod tuum est, mihi benevolentiam affectu vindico meumque nomino. » Verum profecto **835** nonnihil asperitatis nobis redolere videtur ista doctissimi viri interpretatio; nec intelligere possumus, quo pacto hæc Theologi verba, « Facessat invidia, » ad præsentem Basilius referri possint. Num igitur Basilius erga amicum invidiam motibus affectum credemus, aut suspicabimur? Num Gregorius ipse tam injuriosa de amico persenserit? Absit, ut tantorum virorum gloriam vel levissima livoris nebula obscuremus. Libenti potius animo fateamur, nihil ex hac oratione elici posse, quod certo tempus, quo habita fuerit, designet. Non enim citata verba ad Basilius referenda existimamus. Illum certe, si inter-fuisset, de more compellasset Gregorius. Conicimus igitur cum Tillemontio (64), ad

(58) Concil. t. V, p. 695.

(59) Bibl. Patrum Lugd. t. IX, p. 681.

(60) Cotel., t. III Monum. Græcorum, p. 701.

(61) Arg. in hanc or.

(62) Comm. in hanc or.

(63) Nicetas, Comm. in hanc or

(64) T. IX, § xciv, p. 529

annum 383 collocari posse; quamvis non diffiteatur vir doctus potuisse ante Gregorii senioris obitum pronuntiari. Hinc non male concludendum putamus, orationem istam habitam fuisse 16 Aprilis anni 383, in quo Pascha 9 ejusdem mensis incidebat.

ORATIO XLIV.

In novam Dominicam.

I. De Encæniis honorandis lex vetus est, eaque præclare constituta; vel potius, de rebus novis per Encænia honore complectendis; idque non semel, verum sæpius, nimirum qualibet anni conversione diem eundem advehente, ne alioqui res pulchræ progressu temporis evanescant, atque oblivionis gurgite obscuratæ dilabuntur. Innovantur quidem ad Deum insulæ, quemadmodum apud Isaiam legitur⁶², quæcunque tandem illæ insulæ existimandæ sunt; ut autem ipse opinor, gentium Ecclesiæ recens constitutæ, atque ex salsa et amara infidelitate emergentes, ac firmitatem accipientes, Dei incessibus optam et congruentem. Innovatur etiam, apud alium prophetam, murus æreus⁶³; hoc est, ni fallor, anima firma et aurea, recensque ad pietatem compacta. Præterea, canticum novum Domino canere jubemur⁶⁴, tam qui in Babylonem pravamque confusionem a peccato pertracti, ac deinde in Jerusalem incolumes reversi sumus (atque illic quidem, ut in terra aliena⁶⁵, canticum divinum canere minime poteramus, hic autem novam cantionem, vitæque rationem instituimus); quam qui in virtute perstitimus, novosque subinde in ea progressus⁶⁶ facimus; cujus virtutis muneribus, sumus, ac etiam nunc fungimur.

II. Tum etiam tabernaculum testimonii innovatur, et quidem magnificis sumptibus, quod Deus ostendit⁶⁷, et Beseleel confecit⁶⁸, et Moyses fixit. Jam regnum quoque Davidi innovatum est, neque id semel, sed prius cum ungeretur, ac postea, cum rex salutaretur⁶⁹. Facta sunt etiam Encænia Jerusalemis, et hiems erat⁷⁰, nimirum infidelitatis, Jesusque aderat, Deus et templum, Deus tempore

⁶² Isa. xli, 1. ⁶³ Jerem. i, 18. ⁶⁴ Psal. cxlix, 1. ⁶⁵ Psal. cxlvi, 1. ⁶⁶ I Paralip. xi, 3. ⁶⁷ Joan. x, 22.

(*) Alias XLIII. Quæ autem 44 erat, nunc 41. — Habita 16 Aprilis anni 383, in ecclesia S. Mamantis prope Nazianzum.

(65-99) Κυριακή. Nonnulli addunt, καὶ εἰς τὸ ἔαρ, καὶ εἰς τὸν μάρτυρα Μάμαντα· τῇ γὰρ νέῃ Κυριακῇ ἐπιτελεῖται ἡ μνηα αὐτοῦ ἐν Καισαρείᾳ· ἐν novam Dominicam, et in ver, ut in martyrem Mamantem; in nova enim Dominica, ipsius memoria Cæsareæ celebratur.

(1-59) Ἐγκαίνια. « Encænia. » Hoc nomine significatur delicatio cujuscunque rei; seu festum quo qualiscunque res innovatur, sive templum, sive domus, etc. Sacer erat apud Judæos dies Encæniorum, ob memoriam instaurati templi post captivitatem.

(60) Ἐπαγούσης. Duo Regg., quinque Colb., etc., ἐπαναγούσης, « reducens. »

(61) Ἐξίτηλα. Ea dicuntur proprie, juxta Nicenam, quæ florem amiserunt.

ΛΟΓΟΣ ΜΔ'.

Εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν (65-99).

A Ἄ. Ἐγκαίνια (1-59) τιμᾶσθαι, παλαιὸς νόμος, καὶ καλῶς ἔχων· μᾶλλον δὲ, τὰ νέα τιμᾶσθαι δι' Ἐγκαίνιον· καὶ τοῦτο, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ἐκάστης τοῦ ἐνιαυτοῦ περιτροπῆς τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπαγούσης (60), ἵνα μὴ ἐξίτηλα (61) τῷ χρόνῳ γένηται τὰ καλὰ, μὴδὲ παραρροῆ λήθης βυθοῖς ἀμαυρούμενα. Ἐγκαίνιζονται μὲν πρὸς Θεὸν νῆσοι, τῷ Ἡσαΐα ὡσπερ (62) ἀνέγνωμεν, ἄστιας δὲ τὰς νήσους ταύτας ὑποληπτέον· οἶμαι δὲ τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίας ἄρτι καθισταμένας, καὶ τῆς ἀλμυρᾶς ἀπιστίας ἀνακυπτούσας, καὶ πῆξιν λαμβανούσας, τῷ Θεῷ βάσιμον. Ἐγκαίνιζεται δὲ τεῖχος χαλκοῦν, παρ' ἄλλῃ προφήτῃ· οἶμαι δὲ, ψυχὴ στερέβη, καὶ χρυσοειδῆς (63), καὶ ἀρτιπαγῆς εἰς (64) εὐσέθειαν. Ἄδειν δὲ τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν κελευόμεθα, εἴτε οἱ (65) εἰς Βαβυλῶνα καὶ τὴν πονηρὰν σύγχυσιν κατασπύροντες ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἔπειτα πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνασωθέντες (66) (κακεῖ μὲν οὐ δυνάμενοι τὴν θείαν ἔδειν ὑδὴν, ὡς ἐπὶ γῆς ἀλλοτριίας, ἐνταῦθα δὲ νέαν ὑδὴν καὶ πολιτείαν ἰστάμενοι)· εἴτε οἱ μέλαντες ἐν τῷ καλῷ, καὶ προκόπτοντες· καὶ τὸ μὲν κατωρθώκοτες ἦδη, τὸ δὲ κατορθοῦντες, παρα τοῦ ἀγίου (67) καὶ καινοποιοῦ Πνεύματος.

sancti et innovatoris Spiritus ope, jam perfuncti

B. Ἐγκαίνιζεται δὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καὶ λίαν πολυτελῶς, ἣν Θεὸς παρέδειξε, καὶ Βεσελεὴλ ἐτελείωσε, καὶ Μωσῆς ἐπέψατο. Ἐγκαίνιζεται δὲ ἡ βασιλεία Δαβὶδ, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ χρομένου τὸ πρότερον, ἀναγορευομένου τὸ δεύτερον. Ἐγένετο δὲ τὰ Ἐγκαίνια ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ χειμῶν (68) ἦν, ὁ τῆς ἀπιστίας, καὶ Ἰησοῦς παρῆν, ὁ Θεὸς καὶ ναδς (69), Θεὸς αἰώνιος, ναδς πρόσφατος, ὁ αὐθημε-

⁶² Psal. cxlvi, 4. ⁶³ Exod. xxxi, 7. ⁶⁴ Exod.

(62) Τῷ Ἡσαΐα In Septuaginta legitur: Ἐγκαίνιζοσθε πρὸς με, νῆσοι· « Innovamini ad me, insulæ. » Vulgata: « Taceant ad me insulæ. »

(63) Χρυσοειδής. « Aurī colore referens. » Suspiciatur Combelsius Gregorium scripsisse χαλκοειδής, « æris firmitatem habens. » Nec immerito, hanc enim vocem exigit metaphora.

(64) Εἰς. In nonnullis, πρὸς. (65) Ἐτε εὐ. Sic quinque Regg., duo Coisl., Or. 1 et Comb. In ed. deest ol.

(66) Ἐπειτα πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνασωθέντες. Hæc desunt in Pass.

(67) Ἀγίου. Deest in quatuor Regg., etc.

(68) Καὶ χειμῶν. Sic quatuor Regg., Pass., Comb. et Joan. x, 22. Deest καὶ in ed.

(69) Θεὸς καὶ ναδς, etc. In nonnullis, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· Θεὸς ὑπερχρόνιος, ἄνθρωπος πρόσφατος, « Deus et homo; Deus omne tempus superans, homo recens dictus. »

ρὴν (70) λυόμενος, καὶ τριήμερος ἀνιστάμενος, καὶ μένων εἰς τοὺς αἰῶνας, ἵν' ἐγὼ σωθῶ, καὶ τοῦ παλακοῦ πτώματος ἀνακληθῶ (71), καὶ γένωμαι καινὴ κτίσις, διὰ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας ἀναπλαττόμενος. Ἐπιζητεῖ δὲ ὁ θεὸς Δαβὶδ καρδίαν καθαρὰν ἐν ἑαυτῷ κτισομένην, καὶ πνεῦμα εὐθὲς τοῖς ἑγκατοῖς ἑγκαινιζόμενον· οὐχ ὡς οὐκ ἔχων, (τίς γάρ, εἰ μὴ Δαβὶδ ὁ τοσοῦτος;) ἀλλ' ὡς καιρὸν γινώσκων τὸ νῦν αἰεὶ (72) προστιθέμενον. Καὶ τί δεῖ μοι κλειῶνων Ἐγκαινίων, ἐνὸν τὰ παρόντα γνωρίζαι, καὶ ἃ σήμερον πανηγυρίζομεν (73), τῇ ζωῇ μετὰ θάνατον πλησιάσαντες; Ἐγκαινία, Ἐγκαινία ἢ πανήγυρις (74), ἀδελφοί. Λεγέσθω γὰρ πολλάκις ὑφ' ἡδονῆς. Καὶ τίνα ταῦτα; Οἱ μὲν εἰδότες, διδάξατε· οἱ δὲ ἀγνωστοὶ, τὴν ἀκοῆν ἑγκαινίεσθε.

Γ. Φῶς ἦν (75) ἀπρόσιτον, καὶ ἀδιάδοχον, ὁ θεός, οὔτε ἀρξάμενος, οὔτε παυσόμενος, οὔτε μετρούμενος, ἀκίλαμπες, τριλαμπές, ὀλίγοις ὅσον ἐστὶ θεωρούμενων, οἶμαι δὲ, οὐδὲ ὀλίγοις. Καὶ φῶτα δεύτερα, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάσματα, αἱ περὶ αὐτὸν δυνάμεις, καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα. Τὸ δὲ παρ' ἡμῖν τοῦτο φῶς, οὐχ ὑστερον ἤρξατο μόνον, ἀλλὰ καὶ νυκτὶ τέμνεται, καὶ τέμνει νύκτα ἰσομοιρῆ (76), ἔχει πιστευθὲν, καὶ ἀέρι· χυθὲν (77), καὶ λαμβάνον ὃ δίδωσιν. Ὁρᾶν τε γὰρ ἔχει παρέχει, καὶ πρώτων ὁρᾶται παρὰ (78) τῆς ὕψεως, καὶ τοῖς ὀρατοῖς περιέρχεται, παρῆρησιαν (79) χαρίζεται. Βουληθεὶς γὰρ ὁ θεός τὸνδε τὸν κόσμον συστήσασθαι, τὸν ἐξ ὀρατῶν τε καὶ ἀοράτων συστήσασθαι, τὸν μέγαν καὶ θαυμαστὸν τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ (80) κήρυκα, τοῖς μὲν ἀτίλοις αὐτὸς ἐστὶ φῶς, καὶ οὐκ ἄλλο (81)· (τί γὰρ εἶδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσι;) τοῖς κάτω δὲ καὶ περὶ ἡμᾶς πρώτην ἐκλάμπει τὴν τοῦ φωτὸς τούτου δύναμιν. Καὶ γὰρ ἔπρεπε τῷ μεγάλῳ φωτὶ τῆς δημιουργίας ἐκ φωτὸς ἄρξασθαι, ἵν' λύει τὸ σκότος, καὶ τὴν ἐπέχουσαν τέως ἀκοσμίαν καὶ ἀταξίαν.

Convéniebat quippe magno Lumini, opificium suum a lumine auspicari, quo tenebras, vastamque illam rerum congeriem et confusionem omnia occupantem, solvit ac depellit.

Δ. Καὶ τοῦτο οὐκ ὀργανικὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀναδείξας, οὐδὲ ἡλιακὸν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, ἀλλ' ἀσώματον, καὶ ἀνήλιον (82)· Ἐπειτα δὲ καὶ ἡλίῳ δοθὲν, καταφωτίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὴν ὕλην προῦποστήσας, εἰδοποιήσεν ὑστερον, ἐκάστην τάξιν, καὶ σχῆμα, καὶ μέγεθος περιθίεις, ἵνα θαυματουργήσῃ τι μείζον, ἐνταῦθα τὸ εἶδος τῆς ὕλης προ-

** Psal. L, 12.

(70) Ὁ αὐθιμρόν. Alludit ad hæc verba Joan. II, 19: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. »

(71) Ἀνακληθῶ. In quibusdam, ἀνακαινισθῶ, « innoter. »

(72) Ἀεὶ. Deest in quinque Regg., duodecim Colb., Pass., etc.

(73) Πανηγυρίζομεν. Sic Regg. bm, ph, etc. Alii, πανηγυρίζομεν, male. — C. mib. ἐορτάζομεν. Edit.

(74) Ἡ πανήγυρις. Unus Colb., ἡ παρούσα πανήγυρις, « præsens festivitas. »

A omni antiquior, et templum recens factum, uno eodemque die solutum, ac tertio post die excitatum, atque in sæcula manens, ut ipse salutem consequar, atque a veteri lapsu revocer, ac per huiusmodi beneficium instauratus, nova creatura efficiar. Quin divinus quoque David cor mundum in se creari, ac spiritum rectum in visceribus innovari postulat **, non quod non habeat (quis enim habere possit, si tantus vir eo careat?); sed quod pro novo id ducat, quod nunc quotidie accrescit. Sed quid mihi plura Encænia colligere necesse est, cum præsentia declarare promptum sit, eaque, quæ hodierno die, vitæ post mortem adjuncti, celebramus? Encænia, Encænia, hoc festum est, fratres. Identidem enim hoc verbum præ voluptate repetatur. Et quænam illa? Qui scitis, docete; qui nescitis, auribus innovemini.

III. Lumen erat inaccessible, ac successioni minime obnoxium, Deus, nec principium habens, nec finem habiturum, nec in dimensionem cadens, perpetuo fulgore rutilans, trino splendore micans, atque ejusmodi, ut paucis, imo ne paucis quidem, perspicua sit ipsius magnitudo. Secunda autem lumina, primumque Luminis radii, virtutes ipsum circumstantes, atque administri spiritus. At nostrum lumen, non modo serius ortum habuit, sed etiam nocte scinditur, noctemque vicissim æquis partibus secat, oculis concreditum, ac per aerem fusum, atque id, quod dat, accipiens. Nam oculis liberam cernendi facultatem præbet, et primum ab oculis cernitur, rebusque iis, quæ sub aspectum 837 cadunt, circumfusum, fiduciam affert. Nam cum Deus hunc ex visibilibus et invisibilibus rebus constantem mundum, hunc, inquam, magnum et admirabilem majestatis suæ præconem, fingere ac construere voluisset, æternis quidem nullum aliud lumen quam seipsum præbuit. Quid enim secundo lumine opus iis erat, qui maximum habebant? Inferioribus autem atque humanis primam hujus luminis vim protulit. Convéniebat quippe magno Lumini, opificium suum a lumine auspicari, quo tenebras, vastamque illam rerum congeriem et confusionem omnia occupantem, solvit ac depellit.

IV. Nec vero id organicum a principio, nec, mea quidem sententia, solare protulit, verum incorporeum, nec a sole productum; sed postea ad orbem terrarum illustrandum soli traditum est. Nam cum in aliis rebus hanc rationem tenuisset, ut materiam prius conderet, ac deinde eam forma convestiret, ordine videlicet, figura ac magnitudine unicuique

(75) Φῶς ἦν. Nicetas, quem sequitur Billius, φῶς ἦν, « lumen unum. »

(76) Ἰσομοιρῆ. Reg. ph, ἐν ἰσομοιρῆ.

(77) Χυθὲν. Quatuor Regg., Pass., Savil., etc., χυθὲν.

(78) Παρὰ. Or. I, διὰ.

(79) Παρῆρησιαν. Nicetas exponit, φανέρωσιν, « manifestationem. »

(80) Αὐτοῦ. Duo Colb., Comb., etc., ἑαυτοῦ.

(81) Ἄλλο. Tres Regg., quatuor Colb. et Comb., ἄλλος.

(82) Καὶ ἀνήλιον. Bill. « et solis expers. »

rei impositis, hic, ut majoris cujusdam miraculi specimen ederet, formam materia priorem protulit (forma enim solis, lumen est); ac postea materiam induxit, solem huic nimirum, diei oculum, fabricatus. Ita procreato lumine, primum quiddam inter dies numerat, et secundum, et tertium, ac sic deinceps usque ad septimum operumque cessationis diem, quibus ea, quæ creata sunt, dividuntur ac distinguuntur, arcanis rationibus ordinata et constituta, nec confertim in rerum naturam ab omnipotenti illo Verbo producta, cujus sola etiam cogitatio, vel solus sermo, confectum opus repræsentat. Quod si homo postremus creatus est, idque cum Dei manu atque imagine ornatus sit, nemini mirum videri debet. Construendum enim prius, tanquam regi, palatium erat, atque ita rex introducendus, omni jam suo satellitio stipatus. Quod si, quod eramus, permansissemus, ac præcepto paruissemus, effecti utique fuissetis, quod non eramus, atque ad lignum vitæ post scientiæ lignum accessissemus. Quid autem effecti? Immortales, ac Deo propius adjuncti. Quoniam autem diaboli invidia mors in mundum intravit¹, hominemque per fraudem illexit ac circumvenit, idcirco Deus passione nostra patitur, nimirum homo factus, eoque paupertatis sese dejicit, ut caro compingatur, quo nos **838** ejus paupertate ditemur. Hinc mors, et sepultura, succedens, ac rursus ego festum diem agito, salutis

V. Quid igitur, dixerit quispiam? Nonne prima Dominica Encænium erat, ea, inquam, quæ sacrosanctam illam noctem, et luminum gestationem excepit? Quid igitur hodiernæ Dominicæ hoc tribuis, o festorum amans, et permulta festorum gaudia comminiscens? Respondeo. Illa salutifera erat, hæc salutis Natale: illa erat sepulturæ et resurrectionis confinium, hæc secundæ omnino creationis est; ut, quemadmodum prima creatio initium a Dominica die accepit (id quod ex eo perspicue liquet, quod septimus ab ea dies Sabbatum efficitur, quod ab operibus requiem affert); sic etiam rursus secunda ab eadem Dominica incipiat, ut quæ prima sit earum quæ ipsam sequuntur, atque octava ab iis diebus qui ante fluxerunt, sublimi utique sublimior, et admirabili admirabilior. Ad supernæ siqui-

A ὑπεστήσατο (εἶδος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς)· μετὰ δὲ τοῦτο τὴν ὕλην ἐπάγει, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας δημιουργήσας τοῦτον τὸν ἥλιον. Οὕτω τι πρῶτον ἐν ἡμέραις ἀριθμεῖται, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον, καὶ τὸ ἐξῆς, ἄχρι τῆς ἐβδόμης καὶ καταπαυσίμου τῶν ἔργων ἡμέρας, αἷς καταμερίζεται τὰ γινόμενα (83), λόγοις ἀρρήτοις τασσόμενα, καὶ οὐκ ἀθροῦς ἀναδιδόμενα τῷ πάντα δυνατῷ Λόγῳ, καὶ ὃ τὸ (84) νοῆσαι μόνον, ἢ εἰπεῖν, ἔργον ἐστὶ παριστάμενον. Εἰ δὲ τελευταῖος ὁ ἄνθρωπος ἀνεδείχθη, καὶ ταῦτα χειρὸ Θεοῦ καὶ εἰκόνη τετιμημένος, θαυμαστὸν οὐδέν. Ἔδει γὰρ, ὡσπερ βασιλεῖ, προϋποστηῖναι τὰ βασιλεία, καὶ οὕτως εἰσαχθῆναι τὸν βασιλέα πᾶσιν ἤδη δορυφορούμενον. Εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν (85), ὅπερ ἤμεν, καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, ἐγενόμεθα ἂν ὅπερ οὐκ ἤμεν, τῷ ζύλῳ τῆς ζωῆς προσελθόντες, μετὰ τὸ ζύλον τῆς γνώσεως. Καὶ τί γεγονότες; Ἀπαθανασισθέντες, καὶ Θεῷ πλησιάσαντες. Ἐπεὶ δὲ τῷ φθόνῳ (86) τοῦ πονηροῦ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσηλθε, καὶ ὑπέιλε διὰ τῆς ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ πάθει πάσχει Θεός, γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ πτωχεύει τῷ σὰρξ (87) παγῆναι, ἐν ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. Ἐντεῦθεν θάνατος, καὶ ταφὴ, καὶ ἀνάστασις. Ἐντεῦθεν ἡ καινὴ κτίσις, καὶ μεθέορτος ἑορτὴ, καὶ πάλιν ἐγὼ πανηγυριστής, ἐγαίνιζων τὴν ἑμαυτοῦ (88) σωτηρίαν. et resurrectio. Hinc nova creatura, et festum festo

meæ Encænna celebrans.
E. Τί οὖν, φησὶν; Οὐχ ἡ πρώτη Κυριακὴ τὸ Ἐγκαίνιον ἦν, ἡ μετὰ τὴν ἱερὰν νύκτα καὶ δαδουχίαν; Ἄλλὰ τῇ σήμερον τοῦτο διδως, ὧ (89) φιλοερτασὺ, καὶ πολλὰς ἐπινοῶν φαιδρότητας; Ἐκείνη τὸ σωτήριον ἦν, αὕτη δὲ (90) τὸ τῆς σωτηρίας γενέθλιον· καὶ ἐκείνη (91) μὲν ἐστὶ μεθόριον τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως, αὕτη δὲ καθαρῶς τῆς δευτέρας γενέσεως (92)· ἐν, ὡσπερ ἡ πρώτη κτίσις τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Κυριακῆς λαμβάνει (δηλον δέ· ἀπὸ γὰρ ταύτης ἐβδόμη τὸ Σάββατον γίνεται, καταπαυσις οὖσα τῶν ἔργων), οὕτω καὶ ἡ δευτέρα πάλιν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχεται, πρώτη οὖσα τῶν μετ' αὐτὴν, καὶ ὀγδοὰς ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῆς, ὑψηλῆς ὑψηλοτέρα, καὶ θαυμασίας θαυμασιωτέρα. Πρὸς γὰρ τὴν ἄνω φέρει κατάστασιν ἦν καὶ ὁ Θεὸς Σολομῶν αἰνέτησθαί μοι δοκεῖ, διδόναι **D** μερίδα τοῖς ἑπτὰ (93), τῷ βίῳ τούτῳ, νομοθετῶν·

¹ Sap. 11, 24.

(83) *Γινόμενα*. Regg. c, d, ph, Savil., etc., γινόμενα.

(84) *Καὶ ὃ τὸ*. In nonnullis, ὃ καὶ τὸ.

(85) *Εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν*, etc. Hunc locum sic exponit Nicetas: «Homo, nec actu mortalis, nec immortalis creatus est; verum medius inter Deum et materiam factus, in ea causa erat, ut, si divino præcepto paruisset, Deo uniretur, atque in immortalitatem assereretur. Sin autem legem infregisset, morti obnoxius efficeretur, ac pro impassibili, passibilis, pro immortali, mortalis fieret.»

(86) *Ἐπεὶ δὲ τῷ φθόνῳ*. Sic tres Regg., tres Colb., Pass., etc. In ed., Ἐπεὶ γὰρ φθόνῳ.

(87) *Τῷ σὰρξ*. Sic legerat Savilius ex conjectura; quam duo codices, alter Reg., alter Jes., confirmant. In ed., τὸ σὰρξ.

(88) *Τὴν ἑμαυτοῦ*. Sic plerique Regg. In ed., ἑμαυτοῦ τὴν.

(89) *Ἦ*. Sic codd. In ed., ὦν. Mox, φαιδροτήτας, «festivas celebritates.» Non recte Bill. «animi hilaritates.»

(90) *Δέ*. Deest in pluribus codd.

(91) *Καὶ ἐκείνη*. Or. 1, κακεῖ, «et illic.»

(92) *Γενέσεως*. Pass., γεννήσεως. Nova creatio una est, per gratiam scilicet et gloriam, imperfecta et perfecta, ad quam spectat octava, futurum scilicet ævum, quod post istud præsens nos est excepturum.

(93) *Τοῖς ἑπτὰ*. Eccl. xi, 2: «Da partem septem, necnon et octo, quia ignoras quid futurum sit mali super terram.» Septem «præsentem vitam,» octo «futuram» significat.»

καί γε τοῖς ὀκτώ, τῷ μέλλοντι· ἐκ τῆς ἐντεῦθεν εὐ- A
 πραγίας καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀποκαταστάσεως. Ἀλλὰ καὶ
 ὁ μέγας Δαβὶδ τῇ αὐτῇ προσέειπεν ἔοικε τοὺς περὶ
 τῆς ὀρθότητος (94) ψαλμοὺς, ὡσπερ καὶ τῇ τῶν Ἑγκαι-
 νίων ἡμέρᾳ ταύτῃ ψαλμὸν ἕτερον, *Ὀικου τινά* (95)
ἑγκαινισμὸν ὀνομάζων· ὅστις ἐσμὲν ἡμεῖς, οἱ Θεοῦ
 ναὸς (96) εἶναι τε καὶ ἀκούειν ἡξιοῦμενοι καὶ γίνε-
 σθαι.

et huic Encæniorum diei psalmum alium ⁹⁴ nuncupat,
 quidem domus ipsi sumus, qui Dei templum, et esse,

Γ'. Ἐχετε τῶν Ἑγκαινίων τὸν λόγον. Ἀλλ' ἐγκαι-
 νίζεσθε, καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποβρίψαντες, ἐν
 καινότητι ζωῆς πολιτεύεσθε, πᾶσι χαλινοῦ ἐπιθέντες,
 ἐξ ὧν ὁ θάνατος, πάντα τὰ μέλη παιδαγωγῆσαντες, B
 πᾶσαν τὴν πονηρὰν τοῦ ξύλου βρωσίν μισήσαντες, ἣ
 ἐμίσαντες (97), καὶ διὰ τοῦτο μόνον μεμνημένοι τῶν
 παλαιῶν, ἵνα φύγωμεν. Ὁρατοὶς ἦν εἰς ὄρασιν, καὶ
 καλῶς εἰς βρωσίν, ὃ ἐμὲ θανατώσας καρπὸς· φεύγω-
 μεν τὰς εὐχροίας, εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς βλέπωμεν. Μὴ σε
 νικησάτω κάλλους ἐπιθυμία, μηδὲ συναρπασθῆς σοὶς
 βλεφάροις (98), εἰ δυνατόν, μέχρι καὶ παροράματος,
 πῆν Ἐδᾶν ἐνθυμηθεὶς, τὸ γλυκὺ δέλεαρ, τὸ τιμώμενον
 φάρμακον. Πῶς γὰρ σώσει βραδίως ἢ ἄλλοτρία, ὃν ἀπ-
 ὤλεσεν ἢ ἰδία; Μὴ γλυκανθήτω σοι (99) φάρυγξ, οὐ
 κατασῶρεται πᾶν τὸ δίδόμενον· καὶ πρὶν ληφθῆναι,
 τιμώμενον, μετὰ τὸ λαθεῖν ἀτιμάζεται. Ἡ ὄσφρησις
 ἐθῆλονέ σε; Φεῦγε τὰς εὐωδίας. Τῇ ἀφῆ καταμαλακί-
 σθης; Ἀπόταξαι ταῖς λειότησι, καὶ ταῖς ἀπαλότησιν.
 Ἡ ἀκοὴ παρέπεισες; Θές θύραν (1) τοῖς ἀπατηλοῖς λό- C
 γοῖς καὶ περιέργοις. Ἄνοιγε σὸν στόμα λόγῳ Θεοῦ, ἵν'
 ἔλκυσῃς Πνεῦμα, μὴ σπάσης θάνατον. Ὅταν τί σε δε-
 λεάζῃ τῶν ἀπειρημένων, μνήσθητι ὅστις ἦς, καὶ ὅθεν
 ἀπόλωλας. Ἐὰν μικρόν τι τοῦ λόγου παρεκτραπήσῃς (2),
 πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγου, πρὶν παντελῶς ἔξω πεσεῖν,
 καὶ κατενεχθῆναι πρὸς (3) θάνατον, καὶ γενοῦ καινὸς
 ἀντὶ παλαιοῦ, καὶ ψυχῆς ἔδρασε τὰ Ἑγκαινία.

Cum quidpiam eorum, quæ interdicta sunt, te illicitè, in mentem tibi veniat, quinam eras et unde per-
 ieris. Si vel tantillum a ratione deflexeris, ad teipsum redi, priusquam penitus excidas, et in mortem
 proruas; atque ex veteri novus efficere, animæque encænium celebra.

Z'. Ὁ θυμὸς ἔστω σοι κατὰ μόνου τοῦ ὄφρα, δι'
 ὃν ἐξέπεσες (4). Τὸ ἐπιθυμητικὸν τετάσθω σοι πᾶν
 πρὸς Θεὸν, μὴ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐπιθυμῶν καὶ σφα- D
 λερῶν. Ὁ λογισμὸς πᾶσιν ἐπιστατεῖτω, καὶ μὴ καθ-
 ἐλκείσθω τὸ κρείττον ὑπὸ τοῦ χείρονος. Μὴ μισήσης σου
 τὸν ἀδελφόν, καὶ ταῦτα δωρεάν, ὑπὲρ οὗ Χριστοῦ ἀπέθλα-
 νε, καὶ σὸς ἀδελφὸς ἐγένετο, Θεὸς ὧν καὶ Δεσπότης.
 Μὴ φθονήσης τῷ κατορθοῦντι, ὃ φθονηθεὶς, καὶ φθονεῖ-
 σθαι πεισθεὶς, καὶ διὰ τοῦτο κατενεχθεὶς. Μὴ ἀτιμάσης
 δάκρυον, ὃ πολλῶν ἄξια δακρῶν πεπονθῶς, εἶτα ἤλεψ-

⁹² Eccle. xi, 2. ⁹³ Psal. vi, 1; xi, 1, etc. ⁹⁴ Psal. xxix, 1. ⁹⁵ Ephes. iv, 22. ⁹⁶ Rom. vi, 4. ⁹⁷ Psal. cxviii, 131.

(94) *Περὶ τῆς ὀρθότητος*. Plures psalmi præferunt
 huic titulum: « Pro octava. » Sic psal. vi, xi, etc.
 (95) *Ὀικου τινά*. Pass., οἴκου τινός. Psalmus
 xxix habet pro titulo: « In dedicatione domus Da-
 vid. »
 (96) *Οἱ Θεοῦ ναὸς*. Legitur I Cor. iii, 16: « Ne-
 scitis, quia templum Dei estis vos. » Et II Cor. vi,
 16: « Vos estis templum Dei vivi. »
 (97) *Ἡ ἐμίσησας*. « Aut evomentes. » Hæc de-

dem vitæ statum spectat; quem etiam mihi divinus
 ille Salomon designasse videtur, cum præscriberet,
 ut partem septem daremus, id est, huic vitæ; at-
 que etiam octo ⁹², hoc est, futuro ævo. Id porro
 fiet, si et hic honestis actionibus incubuerimus, et
 in altero sæculo velut in integrum restituti fueri-
 mus. Quin magnus etiam ille David eidem diei psal-
 mos *de octava* ⁹³ accinere videtur, quemadmodum
 et dici, atque adeo fieri, digni habiti sumus.

VI. Encæniorum rationem habetis. At vos inno-
 vemini, ac, deposito veteri homine, in novitate vi-
 tæ ⁹⁴ rationes vestras instituite, omnibus rebus, ex
 quibus mors oritur ⁹⁵, frenum injicientes, omnia
 membra coercentes, pravam omnem ligni mandu-
 cationem detestantes, aut etiam evomentes, atque
 ob id solum vetera memoria tenentes, ut ea fugia-
 tis. Pulcher erat ad aspectum, et bonus ad esum
 fructus vite, qui ⁹⁶ mihi mortem intulit; proinde
 colorum nitorem fugiamus, ad nos ipsos oculos
 convertamus. Cave, ne te pulchræ atque eximie
 formæ cupiditas superet, neque tuis abripiaris pal-
 pebris, ne quidem, si fieri potest, ad tenuem furti-
 vumque contuitum; quod quidem assequeris, si
 Evam tibi animo proposeris, dulcem illam illece-
 bram, charum venenum. Quonam enim modo aliena
 facile huic salutis erit, quem sua perdidit? Ne dul-
 cedine perfundantur fauces tuæ, in quas volvitur
 quidquid porrigitur: et quod, antequam accipiatur,
 in pretio est, idem acceptum vilescit et contemni-
 tur. Odoratus te effeminavit? Odorum suavitates
 fuge. Tactu emollitus es? Lævitati omni ac molli-
 titie nuntium remitte. Auditus in fraudem te induxit?
 Fraudulentis, et curiosis, ac supervacaneis sermo-
 nibus ostium claude. Verbo Dei os tuum aperi, ut
 Spiritum attrahas ⁹⁷, non autem mortem haurias.

VII. Ira tibi adversus serpentem solum existat,
 per quem excidisti. Omne desiderium tuum ad
 Deum tendatur, non ad aliud quidquam insidiosum
 ac periculosum. Ratio omnibus præsit; neque id,
 quod excellentius est, ab inferiori deorsum traha-
 tur. Fratrem tuum, et quidem immerentem, odio
 ne habeas, pro quo Christus mortem obiit, ac fra-
 ter tuus, cum Deus ac Dominus esset, effectus est.
 Recte et ex virtute aliquid gerenti ne invideas,
 qui ex invidia laborasti, atque animum induxisti,

sunt in plerisque optimæ notæ codd.
 (98) *Σοὶς βλεφάροις*. Sic Regg. c, d, ph, decem
 Colb., etc. In ed., τοῖς βλεφάροις.
 (99) *Σοι*. Tres Regg. et Pass., σου.
 (1) *Θύραν*. Sic quatuor Regg., Pass., Comb., etc.
 In ed., θύρας.
 (2) *Παρεκτραπήσῃς*. Plerique codd., παρατραπήσῃς.
 (3) *Πρὸς*. Savil., εἰς.
 (4) *Ἐξέπεσες*. Reg. omi, ἐξέπεσας.

ut tibi invideri crederes, eamque ob causam corruisti. Lacrymam ne asperneris, qui multis lacrymis digna perpressus es, ac postea misericordiam consecutus. Pauperem ne repellas, qui Deitalis opes accepisti; sin minus, ac certe in pauperis detrimentum ne dives sis. Nam id quoque ab hominibus inexplebili cupiditate correptis impetrare, permultum est. Peregrinum ne contempnas, pro quo Christus, cujus nos omnes hospites et advenæ sumus, peregrinatus est, ne a paradiso, ut prius peregrineris. Egenti tectum, cibum, vestem impertiaris, qui in his deliciaribus, etiam ultra necessitatem. Divitias ne ames, nisi pauperibus **840** opem cum misericordiam consecutus sis : benignitate, tibi vita, omnisque studiorum ac disciplinæ ratio

VIII. Quæ sub iugo estis, Deo quoque non nihil date : jam enim aliis obstrictæ estis. Virgines, omnia Deo offerte : solutæ quippe estis. Servam voluptatem ne suffuremini, libertate multatæ, ex eo quod cum iis habitetis, qui mariti quidem non sunt, sed tamen viri. Ut quispiam assiduis voluptatis monumentis prematur, haud sustineo ; eam quoque familiaritatem, quæ per aerem contrahitur, oti ac detestor. Proceres, potentiores time : qui sublimibus soliis insidetis, sublimiorem. Ne quid admireris, quod non permaneat ; ne contempnas, quod certum et stabile sit ; ne quidquam arctius constringas, quod, cum manibus tenetur, effluit ; ne quid ex iis, quæ non in invidia, sed in odio sunt, expetas : ne magnopere te offeras, ut ne profundius dejiciaris ; ne animos hinc attollas, quod malis præstantior appareas ; verum id tibi molestiam pariat, quod a probis supereris. Proximi tui lapsum ne ride ; verum tu, quam poteris iustissime, transi, atque interim humi jacenti manum porrige. Nec, cum mœrore afficeris, secundarum rerum spem abjice, nec, cum prosperis rebus frueris, mœrorem. Annus unus quatuor partes vehit, atque unicum temporis momentum multas rerum mutationes. Fac ut et sollicitudo voluptatem, et spes melior tristitiam reprimat. Sic innovatur homo : sic Encæniorum dies celebratur, hujusmodi deliciis, hujusmodi epulis. *Non apparebis*, inquit, *in conspectu meo vacuus* ⁸⁴ ; verum si quid pulchri habes, tecum feres. Nunc vero novus, moribus alius, totus in virum alterum mutatus, appareas. *Vetera transierunt ; ecce facta sunt omnia nova* ⁸⁵. Hoc festo, munefis loco, præclaram mutationem offer, ac ne sic

⁸⁴ Dent. xvi, 16. ⁸⁵ II Cor. v, 17.

(5) Γάρ. Deest in quatuor Regg., etc.

(6) Ἀτιμότης. Savil., ἀτιμάσεις.

(7) Ἀγαπήσεις. Savil., ἀγαπήσεις.

(8) Βοηθῆ. In nonnullis, βοηθεῖ.

(9) Προσεληφθε. Sic Regg. bm, ph, alii que plures. In ed., προσελήφθε, « præoccupatæ enim estis. »

(10) Τί τῶν οὐ φθορομένων, etc. « Quæ invidiæ obnoxia sunt, » id est, præclara et laudabilia, consociare ; quæ autem, non invidiosos, sed invisos homines faciunt, hoc est, vitia, ne expetas.

μένος. Μὴ ἀπόση πένητα, ὁ πλουτήσας θεότητα· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μὴ πλουτήσης κατὰ τοῦ πένητος. Καὶ τοῦτο γάρ (5) πολλὴ παρὰ τῶν ἀπορέστῶν. Μὴ ἀτιμότης (6) ξένον, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἐξενίτευσεν, οὐ πάντες ἡμεῖς ξένοι καὶ πάροικοι, μὴ ἀποξενωθῆς τοῦ παραδείσου καθὼς τὸ πρότερον. Μετάδος τῷ θεομένῳ στέγης, σκέπης, τροφῆς, ὁ τοῦτοις ἐντροφῶν, καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν. Μὴ ἀγαπήσεις (7) τὸν πλοῦτον, εἰ μὴ βοηθῆ (8) πένησιν. Ἄφες, ὁ ἀφειθείς· ἐλέησον, ὁ ἡλεθμένος· κτῆσαι τῷ φιλανθρώπῳ τὸ φιλάνθρωπον, ἕως καιρός· πᾶς ὁ βίος ἐγκαινίζέσθω σοι, πᾶσα πολιτείας ὁδός.

ferant. Remitte, cum tibi remissum sit : miserere, dum licet, benignitatem compara : cura, ut omnis innovetur.

B H'. Αἱ ὑπὸ ζυγόν, ὁδοί τε καὶ θεῶ· προσελήφθε (9) γάρ. Αἱ παρθένοι, τὸ πᾶν θεῶ· λέλυσθε γάρ. Μὴ γίνεσθε κλέπτρια δούλης ἡδονῆς, φυγοῦσαι τὴν ἐλευθερίαν, ἐκ τοῦ συνοικεῖν, οὐκ ἀνδράσι μὲν, ἀνδράσι δ' ὁμῶς. Οὐ δέχομαι κάμνειν αἰεὶ τοῖς τῆς ἡδονῆς ὑπομνήμασι· μισῶ καὶ τὴν δι' ἄερος συνήθειαν. Οἱ δυνάσται, φοβεῖσθε τὸν δυνατώτερον· οἱ τῶν ὑψηλῶν θρόνων, τὸν ὑψηλότερον. Μὴ θαυμάσης μηδὲν, ὃ μὴ παραμένει· μὴ παρῆδης, ὃ μένει· μηδὲ περισφύγγης μηδὲν, ὃ διαβρέει κρατούμενον· μὴ ζῆλώσης τε τῶν οὐ φθορομένων (10), ἀλλὰ μισουμένων· μὴ ἐπαρθῆς μέγα, ἵνα μὴ μεῖζον κατενεχθῆς· μὴ φρόνει τῶν κακῶν (11) φαίνεσθαι κρείττων· λυποῦ δὲ, τῶν ἀγαθῶν ἠττώμενος· μὴ γελᾶσης πτώμα τοῦ πέλας· διάδαινε δὲ ἀσφαλῶς, ὅση σοι (12) δύναμις, **C** ἀλλὰ καὶ δίδου χεῖρα χαμᾶ κειμένῳ. Μῆτε ἀθυμῶν, ἀπελπίσης εὐημερίαν· μῆτε πράττων καλῶς, ἀθυμίαν. Εἰς ἐνιαυτὸς τέσσαρας ὥρας φέρει, καὶ μία βροτῆ καιροῦ, πολλὰς πραγμάτων μεταβολάς. Ἐπικοπτέτω σοι, μέριμνα μὲν ἡδονῆν, λύπην δὲ ἡ κρείττων ἐλπίς. Οὕτως ἐγκαινίζεται ἄνθρωπος, οὕτως τιμάται ἡ τῶν Ἐγκαινίων ἡμέρα, τοιαύτη τρωφῆ, τοιούτοις ἐδέσμασιν. Οὐκ ὀφθήσῃ, φησὶ, κατ' ἐξ ἑναρτίου μου· ἀλλ' εἴ τι καλόν, μετὰ σεαυτοῦ φέρων. Νῦν δὲ ὀφθητι καινός, τρόπον ἕτερος (13). Ὀλωσ (14) ἡλλοιωμένος. Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. Τοῦτο τῇ ἑορτῇ καρποφόρησον, τὴν καλὴν ἡλλοίωσιν ἡλλοιωθῆτι· καὶ μὴ οὕτω μέγα φρονήσης, ἀλλὰ φθέγγῃ τὸ τοῦ Δαβὶδ· Αὐτὴ ἡ ἡλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ἰησοῦ, **D** παρ' οὗ πᾶν ἀνθρώποις τὸ κατορθούμενον. Οὐ βούλεται (15) σε ὁ λόγος ποτὲ ἐν ταυτῷ μένειν, ἀλλὰ ἀεικίνητον εἶναι, εὐκίνητον, πάντως νεόκτιστον· ἀν

(11) Μὴ φρόνει, τῶν κακῶν, etc. Sic tres Regg., etc. In ed., μὴ τῶν κακῶν φρόνει.

(12) Σοι. Deest in nonnullis.

(13) Ἐτερος. In quibusdam, ἕτερον.

(14) Ὀλωσ. Tres Regg., Coisl. 2, Pass., ὀλωσ

(15) Οὐ βούλεται, etc. « Non vult sermo (id est, Scriptura, sacra doctrina), ut uquam in eodem statu permaneat. Aurea sententia, » inquit Combesius, « nec bene a Billio expressa. » Sic enim Billius : « Nec vero eo hæc oratio pertinet. » ut eodem semper statu maneat. »

ἀμαρτάνης, ἐπιστρέφοντα· εἰ κατορθοῖς, ἐπιτελεῖ-
νοντα.

manat, quidquid ab hominibus recte et cum laude geritur. Non vult sermo, ut in eodem semper statu maneas, sed ut perpetuo ac laudabili motu agiteris, ac nova prorsus creatura sis¹; quod quidem assequeris, si, vel in peccatum lapsus, ad bonam frugem te referas; vel, cum ex virtute aliquid geris, cursum adurgeas.

Θ. Χθὲς πλίστιν εἶχες τὴν τῶν καιρῶν, σήμερον τὴν τοῦ Θεοῦ γνώρισον (16)· μέχρι τίνος ἐπ' ἀφοτέροις χωλανεῖς ταῖς ἰγνύαις; μέχρι τίνος οἰκονομήσεις; Καὶ οἰκοδομησαί ποτε προθυμήθητι· χθὲς τὸ δοκεῖν τις ἐτίμας, σήμερον τὸ εἶναι προτίμησον. Μέχρι ποῦ τὰ ἐνούπνια; καὶ ἡ ἀλήθεια ποτε σπουδασθήτω (17) σοι. Χθὲς ἤσθα θεατρικός, σήμερον φάνθη θεωρητικός (18)· χθὲς λοιδόρος, ἰταμὸς, σήμερον εὐφημος, ἡμερος· χθὲς κωμαστής (19), σήμερον σωφρονιστής. Σήμερον οἰνοπότης, αὐριον ὕδροπότης. Σήμερον κατασπαταλῶν ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενος, αὐριον χαμεύνης καὶ ἄγρυπνος· ἀντὶ γελιοαστοῦ, σύννου· ἀντὶ καλλωπιστοῦ, δυσείμων· ἀντὶ γαύρου καὶ ἀλαζόνος, εὐτελὴς τὸ φαινόμενον· ἀντὶ χρυσορόφου (20), στενωχωρός· κάτω νεύων, ἀντὶ ὑψαύχενος. Ἐάν οὕτω διανοῆ, καὶ οὕτω ποιῆς, ἔσται σοι ὁ οὐρανὸς καινός, καὶ ἡ γῆ καινὴ, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸν τούτων (21) λόγον καταλαμβάνοντι.

tens. Hoc si animo fueris, atque ita feceris, cœlum tibi novum erit, et terra nova², nimirum, ut alia, ita horum etiam rationem intelligenti.

Ι'. Ἄλλ' ἀπίωμεν ἤδη, καὶ τῷ καιρῷ τὰ εἰκότα συνειροτάσοντες. Πάντα γὰρ εἰς καλὸν τῇ πανηγύρει συντρέχει καὶ συναγάζεται· ἴδε γὰρ οἶα τὰ ὀρώμενα. Ἡ βασιλοσσα τῶν ὡρῶν τῇ βασιλίδι τῶν ἡμερῶν πομπεύει, καὶ δωροφορεῖ παρ' ἐαυτῆς πᾶν ὃ τι κάλλιστον καὶ τερατιώτατον. Νῦν οὐρανὸς διαυγέστερος· νῦν ἥλιος ὑψηλότερος καὶ χρυσοειδέστερος· νῦν σελήνης κύκλος φανότερος (22), καὶ ἀστέρων χορὸς καθαρώτερος. Νῦν αἰγιαλοῖς μὲν κύματα σπένδεται, ἥλιψ ἕξ νέφος, ἀέρι δὲ ἀνεμοί, γῆ δὲ φυτὰ, φυτὰ δὲ ὄψεισι. Νῦν πηγαὶ διαυγέστερον νάουσι· νῦν δὲ ποταμοὶ θαυμάσιον, τῶν χειμερίων δεσμῶν (23) λυθέντες. Καὶ λειμῶν εὐωδεῖ, καὶ φυτὸν βρούει, καὶ κείρεται πόα, καὶ ἀρνες ἐπισκιοῦσιν χλοεραῖς ταῖς ἀρούραις. Ἄρτι μὲν ναῦς ἐκ λιμένων ἀνάγεται σὺν κελεύσμασι, καὶ τούτοις ὡς τὰ πολλὰ φιλοθέοις, καὶ τῷ ἰστίῳ πετροῦται· καὶ περισκιοῦσθαι δελφίς, ἀναφυσῶν ὄψι; ἤδιστον καὶ ἀναπεμπόμενος, καὶ παραπέμπει πλωτήρας σὺν εὐθυμίᾳ (24). Ἄρτι δὲ γεωργὸς ἀροτρον πήγνυται, ἀνω βλέπων, καὶ τὸν καρποδότην ἐπικαλούμενος, καὶ ὑπὸ ζυγῶν ἀγει βούην ἀρότην (25), καὶ τέμνει γλυκεῖαν (26) ἀβλακα, καὶ ταῖς ἐλπίσιν εὐφραίνεται. Ἄρτι δὲ ποιμὴν καὶ βου-

A quidem magnifice de te sentias; verum dic cum Davide: *Hæc mutatio dexteræ Excelsi*³, a quo promanet, quidquid ab hominibus recte et cum laude geritur. Non vult sermo, ut in eodem semper statu maneas, sed ut perpetuo ac laudabili motu agiteris, ac nova prorsus creatura sis¹; quod quidem assequeris, si, vel in peccatum lapsus, ad bonam frugem te referas; vel, cum ex virtute aliquid geris, cursum adurgeas.

841 IX. Heri ad temporis arbitrium silem tuam accommodahas, hodie Dei silem cognosce. Quousque utroque poplite claudicabis? Quousque dispones? Tandem aliquando alacriter ædifica. Heri alicujus pretii haberi, magni ducebas; hodie reipsa esse, pluris facito. Usquequo insomnia? Sit quoque tibi aliquando curæ veritas. Heri spectaculorum studio flagrabas; hodie contemplationis studiosum te præbe. Heri conviciator, petulans eras; hodie placidus, laudator. Heri comesator eras; hodie gravitatis et temperantiæ magister. Hodie temulentus; cras abstemius. Hodie in lectis cburneis lasciviens, ac primariis unguentis delibutus; cras humum pro lecto habens, atque insomnem noctem ducens; pro scurra et faceto, cogitabundus; pro ornato, et vestium elegantiam nimium ambitiose consecante, pannis indutus; pro superbo et arrogante, vilis, quantum ad externam speciem; pro laquearibus aureis, anguste habitans; pro sublimi, ac cervicem attollente, humi vultum demittens. Hoc si animo fueris, atque ita feceris, cœlum tibi novum erit, et terra nova², nimirum, ut alia,

X. Sed jam ad ea, quæ temporis sunt, celebranda, nos conferamus. Commodum enim omnia ad hoc festum concurrunt, simulque letantur. Vide enim qualia sint, quæ oculis offeruntur. Princeps anni pars principi dierum pompam peragit, ac quidquid pulcherrimum et suavissimum habet, a seipsa tribuit. Nunc cœlum splendidius; nunc sol sublimior, aureoque nitore rutilantior; nunc lunæ orbis clarior, et siderum chorus purior. Nunc, et fluctus cum littoribus, et nubes cum sole, et venti cum aere, et terra cum stirpibus, et stirpes cum oculis, in gratiam redeunt. Nunc fontes limpidius fluunt, nunc flumina uberius, nimirum hibernis vinculis soluta. Nunc, et pratium suaviter olet, et plantæ pullulant, et herba detondetur, et in virentibus arvis agni saltitant. Nunc navis cum celeusmatibus, iisque ut plurimum piis ac religiosis, e portu solvit, veloque, tanquam pennis, cingitur; ac per gyrum assultat etiam delphinus, jucundissimum quiddam insufflans, seseque in altum evehens, et gaudio gestiens, vectores prosequitur. Nunc aratrum agricola compingit, oculos in altum tollens, frugumque datorem invocans, ac bovi aratori jugum inne-

¹ Psal. LXXVI, 11. ² II Cor. v. 17. ³ Isa. LXV, 17.

(16) Γνώρισον. Sic Regg. bm, ph, duo Coisl., etc. In ed., γνώριστον.

(17) Σπουδασθήτω. Sic codd. In ed., σπουδασθήτω.

(18) Θεωρητικός. Combef., πανηγυρικός, «festi studiosum.»

(19) Κωμαστής. Sic codd. Mendose in Par. ed. κωμαστής.

(20) Χρυσορόφου. Sic codd. In ed., χρυσορόφου.

(21) Τὸν τούτων. Sic nonnulli codd. In quibusdam, τῶν τούτου. In ed., τῶν τούτων.

(22) Φανότερος. Reg. bm, aliique codd., φανερότερος.

(23) Δεσμῶν. Pass., ὀδῶν.

(24) Σὺν εὐθυμίᾳ. Coisl. 1, σὺν εὐθυμίᾳ.

(25) Ἀρότην. Regg. bm, ph, ἀρότης.

(26) Γλυκεῖαν. In nonnullis, βαθειαν, «profundum.»

ctit, dulcemque sulcum proscindit, ac **842** spes lætas fovet. Nunc pastor et bubulcus fistulas aptant, ac pastorale carmen inspirant, atque inter plantas et petras vernum tempus transigunt. Nunc plantarum cultor plantam curat, et auceps calamos construit, ac ramos suspectat, et pennam avium studiosè explorat. Nunc piscator profundum aquæ perspicit, ac rete suum repurgat, et petris insidet.

XI. Nunc sedulæ apes, solutis pennis, et relictis alvearibus, sapientiæ suæ documentum præbent, atque ad prata convolant, floresque diripiunt : et aliæ quidem cellulas elaborant, sexangulas et inter se oppositas fistulas attextentes, rectasque lineas angularibus alternantes, non minus ad operis elegantiam, quam ad securitatem : aliæ vero mel in horrea recondunt, atque hospiti suo dulcem fructum et inaratum proferunt. Ulinam nos quoque, qui Christi apiarium sumus, ac tale tum sapientiæ, tum industriæ et laboris exemplum accepimus, eas imitemur ! Jam avis nidum construit, atque alia quidem redit, alia immigrat, alia circumvolat, ac nemo cantu suo implet, hominemque garritu demulcet. Omnia Deum laudant, et vocibus mutis concelebrant. Propter omnia enim gratiæ Deo per me habentur ; atque ita illorum laudatio, mea efficitur, nimirum a quibus ego laudis argumentum capio. Nunc quidem omne animantium genus ridet, atque omnibus sensibus pascimur. Nunc etiam superbus equus, et jubam arrigens, stabulum fastidit, ac, perfractis vinculis, per campos lascivius fertur, atque in fluminibus gestit, seseque ostentat.

XII. Quid cætera commemorem ? Nunc martyres sub dio populum retinent, ac pompam agunt, splendidisque sedibus piam plebem et Christi amatem convocant, ac certamina sua in publicum proponunt. Quo e numero unus quoque est meus ille laureatus (meus enim, etsi non apud me, facessat invidia, scientibus loquor), Mamas ille insignis, et pastor, et martyr ; qui prius quidem cervas mulgebat, ad sanctum virum novo et inusitato lacte alendum certatim properantes ; nunc autem metropolis plebem pascit, hodieque multis hominum villibus undecunqve accurrentibus ver innovat, tum virtutis pulchritudine **843** varium, tum pastoribus di-

κλός ἀρμόζονται σύριγγας, καὶ νόμιον ἐμπνέουσι μέλος, καὶ φυτοῖς καὶ πέτραις ἐνεαρίζουσιν. Ἄρτι δὲ φυτὸν φυτουργὸς θεραπεύει, καὶ ἰζηυτῆς καλάμους οἰκοδομεῖ, καὶ ὑποβλέπει πτόρθους, καὶ περιεργάζεται πετρὸν θρῆνος. Καὶ ἀλιεὺς βυθούς διορᾷ, καὶ δίκτυον ἀνακαθαίρει, καὶ πέτρας ὑπερκαθέζεται.

IA. Ἄρτι μὲν ἡ φιλεργὸς μέλισσα, τὸ πετρὸν ἐκλύσασα (27), καὶ τῶν σίμβλων ἀπαναστάσα, τὴν ἐαυτῆς σοφίαν ἐπιδείκνυται, καὶ λειμῶνας ἐφίπταται, καὶ σὺλᾷ τὰ ἄνθη· καὶ ἡ μὲν πονεῖ τὰ κηρία, τὰς ἐξαγῶνους καὶ ἀντιθέτους σύριγγας ἐξυφαίνουσα, καὶ τὰς εὐθείας ταῖς γωνίας ἐπαλλάττουσα, ἔργον ὁμοῦ κάλλους καὶ ἀσφαλείας· ἡ δὲ τὸ μέλι (28) ταῖς ἀποθήκαις ἐναποτίθεται, καὶ γεωργεῖ τῷ ξενίζοντι γαρπὸν γλυκύν (29) καὶ ἀνήροτον. Ὡς ὄφελόν γε καὶ ἡμεῖς (30), ὁ Χριστοῦ μελισσῶν, καὶ τοιοῦτο λαβόντες σοφίας καὶ φιλοπονίας ὑπόδειγμα ! Ἄρτι δὲ καλιὰν θρῆνος πήγνυται, καὶ ὁ μὲν ἐπανέρχεται, ὁ δὲ εἰσοικίζεται, ὁ δὲ περιίπταται, καὶ καταφώνει τὸ ἄλλος, καὶ περιλαλεῖ τὸν ἀνθρώπον. Πάντα θεὸν ὕμνει καὶ δοξάζει φωναῖς ἀλαλήτοις (31)· ἐπὶ πᾶσι γὰρ εὐχαριστεῖται δι' ἐμοῦ θεός· καὶ οὕτως ὁ ἐκείνων ὕμνος, ἡμέτερος γίνεται, παρ' ὧν ἐγὼ τὸ ὕμνεῖν λαμβάνω. Νῦν μὲν γελᾷ πᾶν ζῶων γένος, καὶ πᾶσαν ἀσθησὶν ἐσιτώμεθα. Νῦν δὲ ὄφαύχην Ἰππος καὶ ἀγέρωχος, τοῖς οἰκοῖς δυσχεραίνων, καὶ τὰ δεσμὰ τυραννήσας, κροαίνει κατὰ πεδίον (32), καὶ ποταμοῖς ὠραίζεται.

IB. Τί τέλλα ; Νῦν μάρτυρες αἰθριάζουσιν, καὶ πομπεύουσιν, καὶ λαμπροῖς τοῖς βήμασι (33) συγκαλοῦσιν λαὸν φιλόχριστον, καὶ τοὺς ἄθλους δημοσιεύουσι. Τούτων εἰς ἐστὶ καὶ ὁ ἐμὸς στεφανίτης (ἐμὸς γὰρ [34], εἰ καὶ μὴ παρ' ἐμοῖ, πιπτέτω φθόνος [35], εἰδὸςι λέγω), Μάμας ὁ περιδότης, καὶ ποιμὴν, καὶ μάρτυς· ὁ πρότερον μὲν τὰς ἐλάφους ἀμέλγων κατεπιγομένης ἀλλήλων, ἵνα ξένῳ (36) γάλακτι τραφῆ δίκαιος· νῦν δὲ ποιμαίνων λαὸν μητροπόλεως (37), καὶ τὸ ἔαρ ἐγκαινίζων σήμερον ταῖς πολλαῖς χιλιάσι τῶν πανταχόθεν ἐπιγομένων, διάφορόν (38) τε ἀρετῆς κάλλεσι, καὶ ποιμέσιν ἄξιον, καὶ λόγους (39) ἐπινικίους. Ἐτι δὲ συντομώτερον εἰπεῖν, νῦν ἔαρ

(27) Ἐκλύσασα. « Solutis pennis. » Sic plures Regg. et Coll. Sic etiam legit Billius. In ed., ἐκλύσασα, « detractis pennis. »

(28) Τὸ μέλι. Sic quinqve Regg. Deest τό in ed.

(29) Γλυκύν. Savil., ἡδύν.

(30) Ἡμεῖς. Sic tres Regg., Coisl. 1, Comb., etc. In ed., ὁμεῖς.

(31) Ἀλαλήτοις. « Ineffabilibus, sermonis experimentibus. »

(32) Πεδίον. In nonnullis, πεδίον.

(33) Λαμπροῖς τοῖς βήμασι. « Splendidis altariibus, seu, « edibus, » quæ in martyrum memoriam, Deo eorum nomine consecrata fuerant, ubi sacra eorum pignora erant condita.

(34) Ἐμὸς γὰρ. « Meus enim. » S. Mamas erat Cappadox, idcirco Gregorius « suum » appellat.

(35) Πιπτέτω φθόνος. « Facessat invidia. » Nicetas hunc locum ad Basilium Magnum præsentem

refert ; ac sic exponit : « Quia præsentem Basilio Magno hanc orationem habebat Gregorius, propterea scite adjunxit : « Facessat invidia : » quasi diceret : Ne mihi succenseas, divine Basili, si quod tuum est, benevolentia affectu mihi vindico, meumque nomino. » Vide Mon., n. 2.

(36) Ξένῳ. Sav., ἐν ξένῳ.

(37) Μητροπόλεως. Per metropolim Cæsaream intelligit, ubi pretiosæ S. Mamantis reliquiæ servabantur.

(38) Διάφορον. Coisl. 1, Pass., etc., διαφόροις. Ver præstens, tum virtutum ornamentis, tum pastoribus dignum, qui ad martyris festum conveniebant.

(39) Λόγοις. Sic tres Regg., novem Coll., Coisl. 1, etc. « Tum sermonibus ejus triumpho dicatis, in ejus triumpho memoriam. » In ed., λόγος.

Χ κρημικόν, ἔαρ πνευματικόν, ἔαρ ψυχαις, ἔαρ σώμα-
σιν, ἔαρ ὀρώμενον, ἔαρ ἀόρατον· οὐ χἀκείθεν μετα-
λάδοιμεν ἐνταῦθα καλῶς ἀμειφθέντες, καὶ καινοὶ
πρὸς τὸν καινὸν βίον παραπεμφθήμεν (40), ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πᾶσα δόξα (41),
τιμὴ, καὶ κράτος σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς δόξαν Θεοῦ
Πατρὸς. Ἀμήν.

A gnum, tum sermonibus in ipsius triumphum laudem
consecratis. Atque, ut paucioribus adhuc verbis rem
complectar, nunc ver mundanum, ver spirituale,
ver animis, ver corporibus, ver visibile, ver invisibile :
quo utinam in altero ævo participes efficiamur,
præclare in hac vita mutati, ac novi ad novam vitam
transmittamur in Christo Jesu Domino Spiritu, ad gloriam
Dei Patris. Amen.

(40) Παραπ. In quibusdam, μεταπεμφθήμεν.

(41) Ἡ πᾶσα δόξα, etc. Or. 1, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ

κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, « cui gloria et
imperium in sæcula sæculorum. »

844 MONITUM IN ORATIONEM XLV.

I. Hac altera « in sanctum Pasena » inscripta oratione, toti demum ac genuinæ Gregorii orationum collectioni finis imponitur. Nam quæ sequuntur orationes, mox in prævia et unicuique annexa admonitione, inter spuria Theologi opera, plurimis argumentis, rejiciendas probabimus. Id autem modo mirabile prorsus videri debet, quod ex tanta tamque mirifica Gregorii orationum serie, prima et ultima « in sanctum Pascha » inscribantur, sicut cæteras omnes veluti complectantur et comprehendant. Sacrum etenim Pascha, quod ter in ista oratione (n. 2) a Theologo nostro, « in sanctissimæ Trinitatis honorem, » eleganter repetitur, « est, » ut ipse loquitur, « festivitatum festivitas, ac celebritatum celebritas. » Consentaneum igitur erat, ut tantus divini Verbi præco os suum in sacri Paschalis laudem aperiret ac clauderet. Nec mirum, si, cycui instar, suaviores in ista oratione, quam in prima, sonos edat ac moduletur. In priori namque, paucis quidem, ut vidimus; in ista vero, totas animi ac pietatis vires colligens, Paschalis dignitatem et excellentiam fusiori sermone commendat. Primum ipsius nomen ab Hebræo nomine derivatum ostendit (n. 10), utpote « transitum » significans, cum scilicet « ex Ægypto in Chananeam regionem migrarunt Israelitæ. » Deinde e lege scripta, ac legalibus sacrificiis ad tempus concessis, auditorum animos ad altiora evehit, eosque ad Evangelium et ad novæ legis sacrificia allicit. Hinc mirum in modum sapientiæ Dei profunditatem, ac investigabilitatem ipsius judiciorum divitias extollit. Qualis autem fuerit legalis agnus, ipse, allegoriarum ope, ingeniose aperit, et ad Christum, verum utique agnum, eleganter accomodat. Mox, brevi facta mysteriorum Dei enumeratione, peramanter exclamat (n. 30): « O Pascha, magnum et sacrum Pascha, totiusque mundi piaculum!... O Verbum Dei!... hanc velim orationem, non ut primitias, sed ut extremam fortasse oblationem nostram habeas! »

II. Heu! nimium vere his verbis, sui corporis dissolutionem imminere prænuntiavit S. Doctor. Non enim diu huic orationi superfuit vir sanctitate et eloquentia præstantissimus, cujus profecto dies ad multos annos protrahi desiderassemus. Et certe, quamvis modo magnam suscepti oneris partem ex humeris deponamus, ægre tamen tantos tamque salubres pietatis ac doctrinæ rivos claudimus. Cæterum ex dictis manifestum est, hanc orationem extrema Gregorii vitæ tempora spectare. Quo autem præcise anno pronuntiata fuerit, id certo nobis affirmare non licet. Conjicimus tamen ad annum 385 collocari posse, triennio circiter antequam e vivis excederet. Quod vero ad locum spectat, Nicetæ assentimur. Ait enim Gregorius, « post suum ex urbe Constantinopoli reditum, hanc orationem elaborate conscriptam, Arianzi 845 pronuntiasset. » Sic etiam censet Billius (52), et adnotat mendose legi in codice Reginæ, ἐν Ναζιανζῷ. « Neque enim, inquit, hanc urbem Gregorius prædium paternum vocasset. » In codice vero quo utebatur scriptum erat Ἀζιανζῷ. At ignorat quis litteram ν superposuerit, cum minime hæc littera supplenda esset, sed potius littera ζ in ρ commutanda. Arianzum enim locus erat non multum a Nazianzo dissitus, in quo villam habebat Theologus, quemadmodum testatur Gregorius presbyter in ipsius Vita. Unde non immerito colligimus, Arianzi habitam fuisse hanc orationem anno circiter 385. Notandum superest, duo insigniora hujus orationis loca ex oratione tricesima octava, « in Christi Nativitate, » verbo ad verbum desumpta fuisse. Utrum autem id factum fuerit ab ipso Gregorio, an amanuensium incuria contigerit, prorsus ignoramus. In notis hæc loca observabimus.

(42) Arg. in hanc Oratorem.

ORATIO XLV.

In sanctum Pascha.

I. *Super custodiam meam stabo*, inquit admirandus Habacuc^a. Ego quoque cum ipso hodie, data mihi per Spiritum sanctum potestate ac contemplatione, quasi e specula diligenter observabo, et mecum ipse considerabo, quidnam mihi spectandum proponetur, et quid dicetur. Et steti, ac speculatus sum: et ecce vir sedens super nubes, atque hic perquam sublimis; et facies ejus, ut facies angeli; et amictus ejus, ut splendor fulguris discurrentis^b; et extulit manum suam ad orientem, et clamavit voce magna. Vox ejus, ut vox buccinæ; et in circuitu ejus, quasi multitudo cœlestis exercitus, et dixit: Hodie salus mûndo, tam visibili, quam invisibili. Christus ex mortuis; simul surgite. Christus ad sese; redite. Christus ex sepulcro; peccati vinculis solvamini. Portæ inferi aperiuntur, et mors opprimitur, et vetus Adam deponitur, et novus perficitur; si quæ nova in Christo creatura, renovemini. Hæc quidem ipse dicebat: illi autem idem caneabant, quod ante, cum Christus nobis per terrenam nativitatem apparuit: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas*^c. Cum quibus ipse quoque inter vos hæc loquor; atque utinam vocem angelicæ parem accipiam, **846** omnesque orbis terræ fines circumsonantem.

II. Pascha Domini, Pascha, iterumque Pascha dicam, in honorem Trinitatis. Hæc nobis festivitatum festivitas, et celebritatum celebritas, tanto cœlestis omnibus, non solum humanis et e terra ortis, sed his etiam, quæ ipsius Christi sunt, ac propter ipsum celebrantur, superior, quanto sol stellas antecellit. Præclara quidem nobis quoque fuit besterna candidæ vestis ac luminum gestatio (quam privativam juxta publicæque peregrimus, omne genus hominum ferme, atque omnes magistratu et dignitate insignes, largo igne noctem collustrantes), magnumque illud lumen referens, quod, vel cœlum orbem universum siderum suorum pulchritudine illustrans, superne nobis trajicit, vel super-

^a Habac. ii, 1. ^b Nahum ii, 4. ^c Luc. ii, 14.

^a Alias XLIII. Quæ autem 45 erat, nunc epistola 243. — Habita Ariauzi anno circiter 385.

(43) Ἄγιος. Deest in Reg. pl, aliisque pluribus.

(44) Ἀβδακούμ. Rev. ph, Or. 1 et Comb., Ἀμβακούμ.

(45) Διερχομένης. « Discurrentis. » Sic Vulgata et Nobilius. Bill. « pertranseuntis. »

(46) Χριστός εἰς ἑαυτόν, etc. Nicetas: « Christus ad sese rediit. » Quod exponens, adjungit: « id est, ad divinitatis suæ amplitudinem et dignitatem; quæ, propter dispensationem, ad exiguum tempus spoliatus atque exinanitus fuerat. Receptus autem, ad dexteram Patris consedit. Redite igitur vos quoque ad veterem splendorem et dignitatem, ac divinæ imaginis decus. »

ΛΟΓΟΣ ΜΕ'.

Εἰς τὸ ἄγιον (43) Πάσχα.

A

A'. Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, φησὶν ὁ θαυμάσιος Ἀβδακούμ (44). Καγὼ μετ' αὐτοῦ σήμερον, τῆς δεδομένης μοι παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐξουσίας καὶ θεωρίας, καὶ ἀποσκοπεύσω καὶ γνώσομαι, τί ὀφθῆσεται, καὶ τί λαληθήσεται μοι. Καὶ ἔστην, καὶ ἀπεσκόπευσα· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐπιθεθῆκώς ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ οὗτος ὑψηλὸς σφόδρα· καὶ ἡ δρασις αὐτοῦ, ὡς δρασις ἀγγέλου· καὶ ἡ στολὴ αὐτοῦ, ὡς φέγγος ἀστραπῆς διερχομένης (45)· καὶ ἐπῆρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ κατ' ἀνατολάς, καὶ ἔδῃσε φωνῇ μεγάλῃ· φωνὴ αὐτοῦ, ὡς φωνὴ σάλπιγγος· καὶ κύκλω αὐτοῦ, ὡς πλήθος οὐρανόυ στρατιᾶς, καὶ εἶπε· Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅσος τε ὁρατὸς, καὶ ὅσος ἀόρατος. Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, συνεγείρασε· Χριστὸς εἰς ἑαυτὸν (46), ἐπανέρχεται· Χριστὸς ἐκ τάφων, ἐλευθερώθητε τῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας. Πύλαι ἔδου ἀνοίγονται, καὶ θάνατος καταλύεται, καὶ ὁ παλαιὸς Ἀδὰμ ἀποτίθεται (47), καὶ ὁ νέος συμπληροῦται (48)· εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, ἀνακαινίξασθε. Ταῦτα ὁ μὲν ἔλεγεν· οἱ δὲ ἀνύμνου, ὅπερ καὶ πρότερον, ἤνικα ἡμῖν ἐπεφάνη Χριστὸς διὰ τῆς κάτω γεννήσεως, τὸ, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εὐρηγή, ἐν ἀθρώποις εὐδοκία. Μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς ἐν ὑμῖν ταῦτα φθέγγεται· εἴη δὲ καὶ φωνὴ λαβεῖν τῆς ἀγγελικῆς ἀξίαν, καὶ πάντα περιηχοῦσαν τὰ πέρατα.

B'. Πάσχα Κυρίου, Πάσχα, καὶ πάλιν ἐρῶ Πάσχα, τιμῇ (49) τῆς Τριάδος. Αὕτη ἑορτῶν ἡμῖν ἑορτῆ, καὶ πανήγυρις πανηγύρεων, τοσοῦτον ὑπεραίρουσα πάσας, οὐ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ γαμαὶ ἐρχομένας (50), ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ τελουμένας, ὅσον ἀστέρως ἥλιος. Καλὴ μὲν (51) καὶ ἡ χθὲς ἡμῖν λαμπροφωρία (52) καὶ φωταγωγία, ἣν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ συνεστησάμεθα, πᾶν γένος ἀνθρώπων μικροῦ καὶ ἀξία πᾶσα, δαψίλει τῷ πυρὶ τὴν νόκτα καταφωτίζοντες (53), καὶ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίτυπος, ὅσον τε οὐρανὸς ἀνωθεν φρυκτωρεῖ, κόσμον ὅλον (54) αὐγάζων τοῖς παρ' ἑαυτοῦ κάλλεσι, καὶ ὅσον ὑπερουράνιον, ἐν τε ἀγγέλοις τῇ πρώτῃ φωτεινῇ φύσει μετὰ τὴν πρώτην, τῷ ἐκείθεν πηγά-

(47) Ἀποτίθεται. Reg. hm, ἀποτίθεται. Alludit ad hæc Apostoli verba Eph. iv, 22: « Deponere vos secundum pristinam conversationem, » etc.

(48) Καὶ ὁ νέος συμπληροῦται. Hæc desunt in Reg. hm.

(49) Τιμῇ. Sic plures Regg. In ed., τιμή.

(50) Γαμαὶ ἐρχομένας. « E terra ortis, originam ducentibus. » Bill. « humi delixis. »

(51) Μέν. Plures codd. addunt, οὖν

(52) Λαμπροφωρία. « Candidæ vestis gestatio. » Alludit hic Gregorius ad candidas neophytorum vestes. Bill. « facium et luminum gestatio. »

(53) Καταφωτίζοντες. In nonnullis, καταφωτίζαντες.

(54) Ὁλον. Sic codd. In ed., ὅλον.

ζεσθαι (55), και ὄσον ἐν τῇ Τριάδι, παρ' ἧς φῶς ἅπαν συνέστηκεν, ἐξ ἀμερίστου φωτὸς μεριζόμενον και τιμώμενον (56). Καλλίων δὲ ἡ ἡμέρα, και περισφανεστέρα. Ὅσπ' ἔχθες μὲν πρόδρομον ἦν τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀνισταμένου τὸ φῶς, και ὅλον εὐφροσύνη τις προεόριος. Σήμερον δὲ τὴν ἀνάστασιν αὐτὴν ἐορτάζομεν, οὐκ ἔτι ἐλπίζομένην, ἀλλ' ἤδη γεγεννημένην (57), και κόσμον ἅλον ἑαυτῇ συνάγουσαν. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο τι τῷ καιρῷ καρποφορεῖτω, και δωροφορεῖτω (58) δῶρον ἑόρτιον, ἢ μικρὸν, ἢ μείζον, τῶν πνευματικῶν τε και Θεῶν φίλων, ὅπως ἂν ἕκαστος ἔχη δυνάμεως. Τῆς γὰρ ἀξίας, μόλις ἂν και ἀγγελιοί τυχοῖεν, οἱ πῶτοι, και νοεροί, και καθαροί, και (59) τῆς ἀνω δόξης ἐπόπται και μάρτυρες· εἴπερ και τοῦτοις τὸ πᾶν ἐφικτὸν (60) τῆς ὑμνήσεως. Ἡμεῖς δὲ λόγον εἰσοίσομεν, ὧν ἔχομεν τὸ κάλλιστόν τε και τιμιώτατον, ἄλλως τε και λόγον ὑμνοῦντες, ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῆς λογικῆς φύσεως. Ἄρξομαι δὲ ἐνταῦθεν. Οὐδὲ γὰρ ἀνέχομαι, τοὺς περὶ τοῦ μεγάλου θύματος και τῆς μεγίστης ἡμερῶν θύων λόγους, μὴ πρὸς Θεὸν ἀναδραμεῖν, κἀκείθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. Καί μοι καθήρασθε και νοῦν, και ἀκοήν, και διάνοιαν, ὅσοι τρυφᾶτε τὰ τοιαῦτα (ἐπειδὴ περὶ Θεοῦ και Θεῖος ὁ λόγος), ἐν' ἀπέλθητε τρυφήσαντες ὄντως τὰ μὴ κενοῦμενα. Ἔσται δὲ οὐτὸς πληρέστατός τε θεμα και συντομώτατος, ὧς μήτε τῷ ἐνδεεῖ λυπεῖν, μήτε ἀηδὴς εἶναι διὰ τὸν κόρον (61).

qui in huiusmodi rebus delicias positas habetis (quandoquidem de Deo, ac divina est hæc oratio), ut veris deliciis, non autem evanescentibus, expleti discedatis. Erit autem oratio nostra simul et plerissima, et contractissima; ut nec ob defectum molesta sit, nec ob saturitatem tedium afferat.

Γ. Θεὸς ἦν μὲν ἀεὶ (62), και ἔστι, και ἔσται: μάλ-
λον δὲ, ἔστιν ἀεὶ (63). Τὸ γὰρ ἦν, και ἔσται, τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου τμήματα, και τῆς βευστῆς φύσεως· ὁ δὲ ὦν ἀεὶ, και τοῦτο αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζει, τῷ Μωϋσεὶ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ θροῦ. Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παύσομενον, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἀπειρον και ἀόριστον, πᾶσαν ὑπερεκπίπτων ἔνοιαν, και χρόνον, και φύσεως· νῦν μόνῃ σκιαγραφούμενος (64), και τούτῳ λιαν ἀμυδρῶς και μετρίως, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν (65), ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἔν τι τῆς ἀληθείας ἰθαλμα, πρὶν κρατηθῆναι φεῦγον, και πρὶν νοηθῆναι διαδιδράσκον· τοσαῦτα περιλάμπον

* Exod. iii 13 so.

(55) *Πηγάζεσθαι*. Coisl. 1, Or. 1, Jes., Hervag., etc., *αὐγάζεσθαι*, « splendorem efficiunt, clarescunt. »

(56) *Τιμώμενον*. In nonnullis, *τεμνόμενον*, « præcisum. » Quam lectionem probat Combefisius, ut pote quæ magis Gregorium sapiat.

(57) *Γεγεννημένην*. Sic plures codd. In ed., *γεγεννημένην*.

(58) *Και δωροφορεῖτω*. Hæc desunt in nonnullis.

(59) *Και*. Decet in quatuor Regg., quinque Colb. et Comb.

(60) *Ἐφικτὸν*. Unus codex addit, *ἔστιν*.

(61) *Ἔσται ... διὰ τὸν κόρον*. Hæc et interjecta desunt in plerisque codicibus. Ea tamen agnoscit Nicetas.

(62) *Θεὸς ἦν μὲν ἀεὶ*, etc. Hæc et sequentia us-

coeleste est, tum in angelis, quæ prima post primam lucida natura est (nam illinc splendorem trahunt); tum in ipsa Trinitate, a qua lumen omne productum est, ab indivisibili lumine divisum atque honoratum. At hodierna præclarior et excellentior. Nam hesternum lumen magni illius luminis exsurgentis prænuntium erat, ac veluti profesta quædam animorum voluptas. Hodie autem ipsam resurrectionem celebramus, non jam in spe positam, sed jam ortam, mundanisque totum sibi concillantem. Enimvero alius aliud quiddam huic tempori donet, ac munus festivum offerat, vel parvum, vel magnum, modo spirituale, Deoque gratum, unusquisque pro virium suarum ratione. Nam dignum munus offerre vix ipsi quoque angeli possint, illi, inquam, primi, et intelligentes, et puri, supernæque gloriae spectatores, ac testes; si tamen his quoque omnibus numeris absoluta Dei laudatio concessa est. Nos autem sermonem, quo nec pulchrius quidquam habemus, nec præstantius, conferemus; præsertim Verbum laudantes, ob beneficium, quod ab eo ad naturam ratione utentem profectum est. Hinc autem exordiar. Facere enim nequeo, quin de magna victima, et die omnium dierum maximo, sermones, victimæ cuiusdam instar, offerens, ad Deum excurram, atque illinc exordium ducam. Ac vos, et mentem, et aures, et intellectum perpurgate, 847

qui in huiusmodi rebus delicias positas habetis (quandoquidem de Deo, ac divina est hæc oratio), ut veris deliciis, non autem evanescentibus, expleti discedatis. Erit autem oratio nostra simul et plerissima, et contractissima; ut nec ob defectum molesta sit, nec ob saturitatem tedium afferat.

III. Deus et semper erat, et est, et erit; vel, ut rectius loquar, *semper est*. Nam *erat et erit*, huius nostri temporis, fluxæque et caducæ naturæ segmenta sunt. Ille autem *semper est*, atque hoc modo seipsum nominat*, cum in monte Moysi oraculum edit. Universum enim esse in seipso complectitur, quod nec principium habuit, nec finem habiturum est, quasi pelagus quoddam essentiae immensum et interminatum; omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem superans; mente sola is adumbratus, et quidem perexiguae ac perobscuræ, non ex his, quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsum, alia nimirum ex alia imagine collecta, ad unum aliquod veritatis simulacrum exorimen-

que ad finem numeri noni, verbo ad verbum noentur in tricesima octava oratione *De Christi natiuitate*. Utrum autem id factum fuerit ab ipso Gregorio, an amanuensium lapsu contingerit, incertum.

(63) *Ἔστιν ἀεὶ*. « Semper est. » Augustinus *De vera relig.*, c. 49, sic loquitur: « Nihil præterit in æterno, et nihil futurum est; quia et quod præterit, esse desinit; et quod futurum est, nondum cæpit. Æternitas autem tantummodo est: nec fuit, quasi non sit; nec erit, quasi adhuc non sit. »

(64) *Σκιαγραφούμενος*. Sic plures Regg. et Colb., Par., etc. In ed., *σκιαγραφούμενον*.

(65) *Οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτόν*. « Non ex suis. » Id est, non ipsa essentia, secundum quam Deus a nobis comprehendi nequit; sed ex effectibus, seu operibus a nobis laudatur

dum, quod, priusquam teneatur, effugit, et priusquam intellectu percipiatur, seipsum fuga proripit; tantum principem nostri partem, eamque purgatam, collustrans, quantum oculorum aciem perstringit fulguris celeritas haudquaquam permanentis; ut, meo quidem iudicio, quatenus comprehendi potest, nos ad se trahat (quod enim nullo modo percipi potest, id nec sperat quisquam, nec ad id admittitur); quatenus autem capi nequit, admirationem sui excitat, atque ex ipsa admiratione vehementius desideretur, desideratus purget, purgans autem Deo similes efficiat, cumque id consecuti fuerimus, jam velut cum familiaribus colloquatur (metuo ne hoc audacius a me dictum videri possit), Deus diis unitus et innotescens, ac tantum fortasse, quantum jam eos, qui cognoscunt, cognitos habet. Immensus igitur est Deus, et ad contemplandum difficilis, idque solum in eo plane habet aliquis existimet, eum, quia simplicis naturæ sit, rationem hanc habere, ut vel nullo omnino modo comprehendi possit, vel plene perfecteque

IV. Jam vero, cum immensitas bifariam consideretur, nempe et principii, et finis ratione (nam quod supra hæc est, nec his continetur, immensum est); cum in superius profundum mens aspexit, in formis illis, quas sibi de Deo effingit, non habens ubi consistat et innitatur, immensum hoc exitusque expers, anarchum, hoc est, principio carens, appellavit: cum autem ad inferiora hæc, et posteriora, immortalale atque interitus expers: cum autem utrumque contraxerit, et collegerit, æternum. Æternitas enim, nec tempus, nec temporis pars ulla est; nec enim in mensuram cadit; sed quod nobis tempus est, solis motu definitum, hoc æternis ævum est, nimirum ille quasi temporalis quidam motus, et intervallum, quod simul cum æternis extenditur. Atque hæc nobis in præsentia de Deo dicta sint. Neque enim plura disserere hujus est temporis, quandoquidem nobis hoc loco, non de Dei natura, sed de œconomia instituta est oratio. Deum porro cum dico, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum dico, nec ultra hæc sese diffundente deitate, ne deorum turbam inducamus, nec rursus intra hæc finita atque restricta, ne divinitatis inopia premi iudicemur, vel propter unius principatum Iudaismo

ἡμῶν τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ ταῦτα κεκαθαρισμένον (66), ὅσα καὶ εἶναι, ἀστραπῆς τάχος οὐχ ἰσταμένης· ἐμὸν δοκεῖν, ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἕλκη πρὸς ἑαυτὸν (67) (τὸ γὰρ τελῶς ἀληπτον, ἀνέλπιστον καὶ ἀνεπιχείρητον)· τῷ δὲ ἀλήπτῳ, θαυμαζήσεται· θαυμαζόμενον δὲ, παθῆται πλέον· ποθοῦμενον δὲ, καθαίρη· καθαίρων δὲ, θεοειδεῖς ἐργάζηται (68)· τοιούτους δὲ γενομένους, ὡς οικεῖοις ἤδη προσομιλή (τολμᾷ τε νεανικὸν ὁ λόγος)· θεὸς θεοῖς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος· καὶ τοσοῦτον ἴσως, ὅσον ἤδη γινώσκει τοὺς γνωσχομένους (69). Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ δυσθεώρητον· καὶ τοῦτο πάντη καταληπτόν αὐτοῦ μόνον, ἡ ἀπειρία· κἄν τις οἴηται τῷ (70) ἀπλήρῃ εἶναι φύσεως, ἢ διον (71) ἀληπτον εἶναι, ἢ τελῶς ληπτόν. Τί γὰρ ὅν ἀπλήρῃ ἐστι φύσεως, ἐπιζητήσωμεν (72). Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φύσις αὐτῷ, ἢ ἀπλότης· εἴπερ μὴδὲ τοῖς συνθέτοις, τὸ εἶναι μόνον (73) συνθέτοις

comprehendi potest, quod immensus sit; quamlibet comprehendi queat. Quid enim sit ille, natura simplex, exquiramus. Neque enim simplicitas illi natura est. quandoquidem nec compositis sola

Δ'. Διχῆ δὲ τοῦ ἀπείρου θεωρουμένου, κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τέλος (τὸ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ μὴ ἐν τοῦτοις, ἀπειρον), ὅταν μὲν εἰς τὸν ἄνω βυθὸν ὁ νοῦς ἀποβλέψῃ, οὐκ ἔχων ὅποι σιγῇ καὶ ἀπερείσῃται ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις, τὸ ἐνταῦθα ἀπειρον καὶ ἀνέκβατον, ἀναρχον προσηγήρουσεν· ὅταν δὲ εἰς τὸν κάτω (74), καὶ τὰ ἐξῆς, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον· ὅταν δὲ συνέλῃ τὸ πᾶν, αἰώνιον. Αἰὼν γὰρ, οὔτε χρόνος, οὔτε χρόνος τι μέρος· οὐδὲ γὰρ μετρητόν· ἀλλ' ὅπερ ἡμῖν ὁ χρόνος, ἡλίου φορᾶ μετρούμενος, τοῦτο τοῖς αἰδίοις αἰών, τὸ συμπαρεκτεινόμενον (75) τοῖς οὐσίαις (76), οἷόν τι χρονικὴ κίνημα καὶ διάστημα. Ταῦτά μοι περὶ Θεοῦ πεφιλοσοφήσθω ταυῦν (77). Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα καιρὸς, ὅτι μὴ θεολογία τὸ προκείμενον ἡμῖν, ἀλλ' οἰκονομία (78). Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, λέγω Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· οὔτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος χρομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν· οὔτε ἐντὸς τούτων ὀριζομένης, ἵνα μὴ πενίαν θεότητος κατακριθῶμεν, ἢ διὰ τὴν μοναρχίαν Ἰουδαίζοντες (79), ἢ διὰ τὴν ἀφθονίαν Ἑλληνίζοντες. Τὸ γὰρ κακὸν ἐν ἀμφοτέροις ὁμοιον, κἄν ἐν (80) τοῖς ἐναντίοις εὐρίσκηται. Οὕτω μὲν οὖν τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ καὶ τοῖς σεραφίμ συνκαλύπτεται, καὶ δοξάζεται· τρισὶν ἁγισμοῖς, εἰς

(66) *Κεκαθαρισμένον*. Reg. ph, Savil. et Comb., κακαθαρισμένων. « cum purgati fuerimus. »

(67) *Ἐαυτόν*. Reg. ph et Or. 1, ἑαυτόν.

(68) *Ἐργάζηται*. Comb., ἀπεργάζηται.

(69) *Τοὺς γνωσχομένους*. « Qui cognoscunt, » noui, « cognoscuntur, » ut Billius. Alludit enim Gregorius ad hæc Apostoli verba, I Cor. xiii, 12, « tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. »

(70) *Οἴηται τῷ*. Jes., Par. et Savil., οἴεται τό.

(71) *Ἄλιον*. Par., ἄλιον.

(72) *Ἐπιζητήσωμεν*. Sic Regg. bin, ph, etc. Sic etiam Billius. In ed., ἐπιζητήσωμεν.

(73) *Τὸ εἶναι μόνον*. Sic Coisl. 2. In ed., μόνον τὸ εἶναι.

(74) *Εἰς τὸν κάτω*. Regg. bin, ph, etc., εἰς τὰ

κάτω. Gloss., εἰς τὰ μέλλοντα, « ad ulteriora, ad futura. »

(75) *Τὸ συμπαρεκτεινόμενον*. « Illud ævum quod simul cum existentibus rebus extenditur. »

(76) *Τοῖς οὐσίαις*. Comb. : « Spiritualibus. »

(77) *Πεφιλοσοφήσθω ταυῦν*. In nonnullis, πεφιλοσοφήσθω τὸ νῦν.

(78) *Οἰκονομία*. « De œconomia ; » id est, inquit Nicetas, « de Incarnationis consilio et œconomia disserere proposuimus. » Ex quibus forsitan colligendum esset, hæc ex oratione de Nativitate excerpta, ad ananænsibus huc fuisse translata.

(79) *Ἰουδαίζοντες*. Judæi unam tantum in Deo personam agnoscebant.

(80) *Ἐν*. Deest in Regg. c, d et Jes.

μίαν συνιοῦσι κυριότητα καὶ θεότητα· ὅπερ καὶ (81) ἄλλω τινὶ τῶν (82) περὶ ἡμῶν πεφίλοσάφεται· κάλλι-
στά τε καὶ ὑψηλότατα.
sanctorum, quæ etiam a seraphinis obteguntur, ac
deitatem coœnantibus, celebrantur, quemadmodum
sime philosophatus est.

Ε'. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔρχεται τῇ ἀγαθότητι τοῦτο, τὸ
κινεῖσθαι μόνον τῇ ἑαυτῆς θεωρίᾳ, ἀλλ' ἔδει χεθῆναι
τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεῦσαι, ὡς πλεονα εἶναι τὰ εὐεργε-
τούμενα (τοῦτο γὰρ τῆς ἀκρας ἦν ἀγαθότητος)· πρῶ-
τον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρα-
νίους· καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρου-
μενον, καὶ Πνεύματι τελειούμενον· καὶ οὕτως ὑπ-
έστησαν λαμπρότητες δεύτεραι, λειτουργοὶ τῆς πρῶ-
της λαμπρότητος, εἴτε νοερά πνεύματα, εἴτε πῦρ,
ὅσον αὔλον καὶ ἀσώματον, εἴτε τινὰ φύσιν ἄλλην ὅτι
ἔγγυτάτα (83) τῶν εἰρημένων, ταύτας (84) ὑπολη-
πτέον. Βούλομαι μὲν εἰπεῖν, ὅτι ἀκινήτους πρὸς τὸ
κακὸν, καὶ μόνην ἐχούσας τὴν τοῦ καλοῦ κίνησιν,
ἅτε περὶ θεὸν οὖσας, καὶ τὰ πρῶτα ἐκ Θεοῦ λαμπο-
μένας (τὰ γὰρ ἐνταῦθα δευτέρας ἐλλάμψεως)· πείθει
δὲ με, μὴ ἀκινήτους, ἀλλὰ δυσκινήτους (85), καὶ
ὑπολαμβάνειν ταύτας καὶ λέγειν, ὁ διὰ τὴν λαμπρό-
τητα Ἐωσφόρος, σκότος διὰ τὴν ἑκαστον καὶ γενό-
μενος καὶ λεγόμενος, αἶ τε ὑπ' αὐτὸν ἀποστατικαὶ
δυνάμεις, δημιουργοὶ τῆς κακίας τῆ τοῦ καλοῦ φυγῆ,
καὶ ἡμῖν πρόξενοι.

Ζ'. Οὕτω μὲν οὖν ὁ νοητὸς αὐτῶν καὶ διὰ ταῦτα
ὑπέστη κόσμος, ὡς ἐμὲ γοῦν περὶ τούτων φιλοσο-
φῆσαι, μικρῶ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμώμενον. Ἐπεὶ
δὲ τὰ πρῶτα καλῶς εἶχεν αὐτῶν, δεύτερον ἐννοεῖ
κόσμον, ὑλικὸν καὶ ὀρώμενον· καὶ οὗτός ἐστι, τὸ ἐξ
οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν μέσῳ (86) σύστημά τε
καὶ σύγκριμα· ἐπαινετὸν μὲν τῆς καθ' ἑκαστον εὐ-
φυίας, ἀξιεπαινετώτερον δὲ τῆς ἐξ ἀπάντων εὐαρ-
μοστίας καὶ συμφωνίας, ἄλλου πρὸς ἄλλο τι καλῶς
ἔχοντος, καὶ πάντων πρὸς ἅπαντα, εἰς ἐνὸς κόσμου
συμπλήρωσιν· ἵνα δείξῃ, μὴ μόνον οἰκείαν ἑαυτῶν
φύσιν, ἀλλὰ καὶ πάντη ξένην ὑποστήσασθαι δυνατὸς
ᾧν. Οἰκείων μὲν γὰρ θεότητος, αἶ νοερά φύσεις, καὶ
νῦ μόνῳ ληπταί· ξένων (87) δὲ παντάσασιν, ὅσαι
ὀπὸ τῆν ἀσθησιν· καὶ τούτων αὐτῶν ἐτι πορρωτέρω,
ὅσαι παντελῶς ἀψυχοὶ καὶ ἀκίνητοι.

quam naturam, sed etiam omnino alienam posse
gentes naturæ, quæque mente sola percipi queunt;
alienæ autem omnino, quæcunque sub sensus ca-
dunt; atque his adhuc remotiores, quæ anima omni
et motu carent.

Ζ'. Νοῦς μὲν οὖν ἦδη καὶ ἀσθησις (88), οὕτως ἀπ'
ἀλλήλων διακριθέντα (89), τῶν ἰδίων ὄρων ἐντός
† Isa. vi, 2 sqq.

(81) Ὅπερ καὶ. Duo Colb. et Or. 1, δ καί.

(82) Τινὶ τῶν. Sic Regg. d, ph, Or. 1, etc. In
ed. deest τῶν. Bndæus intelligit « Dionysium. » Re-
gius Mazarinus et Nicetas, « Athanasium, » quibus
assentimur.

(83) Ἐγγυτάτω. In nonnullis, ἐγγυτάτων.

(84) Ταύτας. Sic sex Regg., Par. Jes., Bas. etc.
Prave in ed., ταῦτα.

(85) Δυσκινήτους. Sic Regg. c, d, ph, Savil.,
etc. In ed., δυσκινήτους.

(86) Καὶ τῶν ἐν μέσῳ. « Et rebus mediis, » ni-
mirum aere et aqua, quæ inter cælum et terram

A faventes, vel propter effusam deorum multitudinem
gentilismo. Nam utrobique malum æquale est, ta-
meti in contrariis reperiatur. Sic nimirum Sancta
tribus sanctificationibus in unam dominationem et
et alius quidam ante nos pulcherrime et sublimis-

V. Quoniam autem bonitati minime satis erat
sua ipsius solum contemplatione moveri, sed bo-
num diffundi ac propagari oportebat, ut plura
essent, quæ beneficio afficerentur (id enim summæ
bonitatis erat), primum angelos, et cœlestes spiri-
tus cogitavit; atque illa cogitatio opus erat, quod
Verbo conficiebatur, ac Spiritu perficiebatur; atque
ita secundi splendores procreati sunt, priimi splen-
doris administri; sive spiritus mente præditos, sive
ignem tanquam materiæ et corporis expertem,
849 sive aliam quamdam naturam proxime ad
eas, quas diximus, accedentem, eos existimare
oportet. Gestit quidem animus dicere ad malum
immobiles, ac solummodo ad bonum propensos,
utpote Deum circumstantes, ac primario Dei fulgore
collucentes (hæc enim inferiora secundæ illumina-
tionis sunt); verum, ut non omnino immobiles, sed
ægre mobiles existimem ac dicam, mihi persuadet
ille, ob splendorem, Lucifer, qui propter super-
biam caligo effectus est, ac nominatur, et rebelles
angeli ei subjecti, vitii per boni fugam architecti,
ejusdemque nobis auctores.

VI. Sic igitur atque ob has causas, mundus is
intellectualis, ab eo creatus est, quantum quidem
ipse de his rebus philosophari queo, exigua ora-
tione res magnas expendens. Posteaquam autem
primas partes præclare constitutas vidit, alterum
mundum, materia constantem et aspectabilem co-
gitavit, hanc nimirum ex cœlo, et terra, et his re-
bus quæ eorum complexu continentur, coagmenta-
tionem et concretionem: laudabilem illam quidem,
ob singularum partium elegantiam; verum lauda-
biliorem, ob eam, quæ ex universis existit, concin-
nitatem atque concordiam, alia re videlicet ad aliud
quiddam pulchre quadrante, atque omnibus ad om-
nia scite convenientibus, ad unius mundi ornatum
omnibus numeris absolvendum; ut perspicuum fa-

D ceret, se, non modo sibiipsi cognatam et propin-
quæ sunt Intelligentes enim propinquæ sunt Intelli-
gentes naturæ, quæque mente sola percipi queunt;
alienæ autem omnino, quæcunque sub sensus ca-
dunt et motu carent.

VII. Enimvero mens jam et sensus, sic inter se
discreta, finibus suis se continebant, opificisque

continentur. Nam « mundus, » ut ait Aristoteles,
« est coagmentatio ex cœlo et terra naturisque in-
termediis, »

(87) Ἐόνων. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 1, etc.
Prave in Par. ed., ξένων.

(88) Νοῦς μὲν ὄν ἦδη καὶ ἀσθησις. « Mens
jam et sensus. » Intelligit Gregorius angelos et
visibilem mundum a Verbo creatos, qui, vocis or-
gano destituti, opificis sui gloriam tacite enarra-
bant, cum nondum homo creatus esset

(89) Διακριθέντα. Sic plerique melioris notæ
codd. In ed., διακριθέντες.

Verbi maiestatem in seipsis ferebant, taciti laudatores insignis opificii, et canori praecones. Nondum autem ex utroque temperatura ulla erat, aut contrariorum mistio, quæ sublimioris sapientiae ac circa naturarum creationem varietatis et excellentiae specimen exhiberet: nec omnes bonitatis divitiarum notæ atque spectatae erant. Hoc igitur cum artifex Verbum ostendere voluisset, **850** animal unum ex utroque, ex invisibili scilicet ac visibili natura, hominem dico, fabricatur; atque a materia quidem, jam ante producta, sumptio corpore, a se autem inuito spiraculo (quod quidem intellectualem animam, Deique imaginem Scriptura vocat*), velut alterum quemdam mundum, in parvo magnum, in terra collocat, angelum alium, mistum adorantem, visibilis naturæ spectatorem, intellectualis mystem, eorum, quæ in terra sunt, regem, superis autem subditum, terrenum et cœlestem, caducum et immortalē, visibilem et intelligibilem, medium inter magnitudinem et humilitatem, eundem spiritum et carnem; spiritum propter gratiam, carnem ob elationem: illud quidem, ut maneat, eumque, cuius beneficiis ornatus est, concelebrat; hoc autem, ut vexetur, ac vexationibus admoneatur, et de magnitudine sibi placens erudiatur et coerceatur; animal hic varie gubernatum, atque alio demigrans, et, quod mysterii extremum est, animi ad Deum nutu et propensione divinitatem consequens. Eo enim mihi veritatis splendor ille, quem hic exigue habuimus, tendit, ut Dei claritatem et videam et

sentiam dignam eo, qui et constrinxit, et dissolvit, ac rursus excellentius sublimiusque constringet.

VIIL. Hunc arbitrii libertate donatum, ut bonum non minus illius esset, qui elegisset, quam ejus, qui semina præbuisset, in paradiso (quicumque tandem erat paradisos ille), collocat*, plantarum immortalium cultorem, hoc est, fortasse divinarum cogitationum, tam simpliciorum, quam perfectiorum, nudum per simplicitatem, et vitam artificio carentem, atque omnis integumentum et munimentum expertem. Talem enim esse conveniebat eum, qui primum esset creatus. Ac legem, quasi materiam libero arbitrio tradit. Lex autem illa, præceptum erat, quo præscribatur, tum quibus arboribus ei utendum esset, tum a qua manus abstinendæ. Ea porro erat scientiæ arbor, non illa quidem, aut male a principio consita, aut per invidiam interdicta (ne illuc linguas suas Dei hostes injiciant, nec serpentem imitentur); sed bona quidem tempestive per-

εἰστήκεισαν, καὶ τὸ τοῦ δημιουργοῦ Λόγου μεγαλειὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔφερον, σιγῶντες ἐπαινεῖται τῆς μεγαλοουργίας, καὶ διαπρῦσοι κήρυκες. Οὐπω δὲ ἦν κρῆμα ἐξ ἀμφοτέρων, οὐδὲ τις μίξις τῶν ἐναντίων, σοφίας μείζονος γνῶρισμα καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας· οὐδὲ ὁ πᾶς πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος γνῶριμος. Τοῦτο δὲ βουλευθεὶς ὁ τεχνίτης ἐπιβέβησθαι Λόγος, καὶ ζῶον ἐν ἐξ ἀμφοτέρων, ἀοράτου τε λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως, δημιουργεῖ, τὸν ἀνθρώπον· καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἤδη προϋποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθεὶς (90) (ὃ δὲ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος), οἶόν τινα κόσμον ἕτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἔστησεν, ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευμένον ἀνωθεν, ἐπιγειον καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον (91) μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα· πνεῦμα διὰ τὴν χάριν, σάρκα διὰ τὴν ἔπαρσιν· τὸ μὲν, ἵνα μένη, καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην· τὸ δὲ, ἵνα πάσχη, καὶ πάσχω (92) ὑπομιμησκηται, καὶ παιδεύηται τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος (93)· ζῶον ἐνταῦθα (94) οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχού μεθιστάμενον, καὶ πέρασ τοῦ μυστηρίου, τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεούμενον. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐμοὶ φέρεται τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν ἀξίαν τοῦ καὶ συνδήσαντος, καὶ λύσοντος, καὶ αὐθις συνδήσαντος (95) ὑψηλότερον.

sentiam dignam eo, qui et constrinxit, et dissolvit, ac rursus excellentius sublimiusque constringet.

H'. Τοῦτον ἔθετο μὲν ἐν τῷ (96) παραδείσῳ, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ παράδεισος οὗτος, τῷ αὐτεξουσίῳ τιμησας, ἐν' ἧ τοῦ ἐλομένου τὸ ἀγαθὸν οὐχ ἤττον ἢ τοῦ (97) παρασχόντος τὰ σπέρματα, φυτῶν ἀθανάτων γεωργόν, θεῶν ἐνοικίων ἴσως, τῶν τε ἀπλουστέρων, καὶ τῶν τελεωτέρων, γυμνὸν τῇ ἀπλότητι, καὶ ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ, καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προδήματος· τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπε εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς· καὶ δίδωσι νόμον, ὕλην τῷ αὐτεξουσίῳ. Ὁ δὲ νόμος ἦν, ἐντολὴ, ὧν τε μεταληπτέον αὐτῷ φυτῶν, καὶ οὐ μὴ προσπατέον. Τὸ δὲ ἦν, τὸ ξύλον τῆς γνώσεως, οὔτε φυτευθὲν ἀπ' ἀρχῆς κακῶς, οὔτε ἀπαγορευθὲν ἀφρονεῶς (μὴ πεμπέτωσαν ἐκεῖ τὰς γλώσσας οἱ θεομάχοι, μηδὲ τὸν ὄφιν μιμεισθῶσαν)· ἀλλὰ καλὸν μὲν εὐκαίρως μεταλαμβάνον (θεωρία [98] γὰρ ἦν τὸ φυτὸν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία, ἧς μόνοις ἐπιβαίνειν [99] ἀσφαλές, τοῖς τὴν ἔξιν τελεωτέροις [1]),

* Gen. i, 27; ii, 7. * Gen. ii, 15 sqq.

(90) Προὴν ἐνθεός. Sic. Coisl. 1, Or. 1, Comb., etc. Sic etiam legit Bill. In Par. ed., ζῶον ἐνθεός, « in-sita vita. »

(91) Μέσον. Sic. codd. Mendose in ed., μέσους.

(92) Πάσχω. Reg. ph, πάσχω.

(93) Φιλοτιμούμενος. Regg. bm, ph et Savil., φιλοτιμούμενον.

(94) Ζῶον ἐνταῦθα, etc. Id est, animal quod in hac vita, providentia, lege et consilio regatur, et ad aliam vitam transferatur.

(95) Λύσοντος. . . συνδήσαντος. Sic plures op-

timis codd. In ed., λύσαντος. . . συνδήσαντος.

(96) Ἐν τῷ. Sic Regg. bm, ph, Or. 1, etc. Decst τῷ in ed.

(97) Ἡ τοῦ. Comb., ἡ ἀπὸ τοῦ.

(98) Θεωρία. « Contemplatio. » Id est, inquit Nicetas, « altior quædam cognitio, iis conveniens, sui sensus exercitatos habent. »

(99) Ἐπιβαίνειν. Sic tres Regg. In ed., ἐπιβαίνει.

(1) Τοῖς. . . τελεωτέροις. Regg. bm, ph et Savil., τοὺς τελεωτέρους.

οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλουστέροις ἔτι, καὶ τὴν ἑφείσιν A
 λιχνοτέροις· ὡσπερ οὐδὲ τροφή τελεῖα λυσιτελῆς τοῖς
 ἀπαλοῖς (2) ἔτι, καὶ δεομένους γάλακτος. Ἐπει δὲ
 φθόνῳ διαβόλου, καὶ γυναικὸς ἐπηρείᾳ, ἦν τε ἔπα-
 θεν, ὡς ἀπαλωτέρα, καὶ ἦν προσήγιον, ὡς πιθα-
 νοτέρα (φεῦ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας! ἐμὴ γὰρ ἡ τοῦ
 προπάτορος), τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπελάθετο τῆς δοθει-
 σης, καὶ ἠττήθη τῆς μικρᾶς γεύσεως· ὁμοῦ δὲ τοῦ
 τῆς ζωῆς ζύλου, καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ τοῦ Θεοῦ
 διὰ τὴν κακίαν ἐξόριστος γίνεται, καὶ τοὺς δερμα-
 τίνους ἀμφιέννυται χιτῶνας, ἴσως τὴν παχυτέραν
 σάρκα, καὶ θνητὴν, καὶ ἀντίτυπον· καὶ τοῦτο πρῶ-
 τον γινώσκει τὴν ἰδίαν αἰσχύνην, καὶ ἀπὸ Θεοῦ κρύ-
 πτεται. Κερδαίνε· μὲν τι κἀνταῦθα, τὸν θάνατον, καὶ
 τὸ διακοπῆναι τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ
 κακόν. Καὶ γίνεται φιλανθρωπία, ἡ τιμωρία. Οὕτω B
 γὰρ πείθομαι (3) κολάζειν Θεόν.

et a Deo se abscondit¹⁰. Atque hic quoque tamen mortem, ac peccati præcisionem elucatur, ne ma-
 lum immortale sit. Ita poena ipsa in misericordiam cessit. Sic enim Deum supplicia inferre
 censeo.

Θ'. Πολλοῖς δὲ παιδευθεὶς πρότερον ἀντι πολλῶν
 τῶν ἀμαρτημάτων, ὧν ἡ τῆς κακίας ῥίζα ἐβλάστησε,
 κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ χρόνους, λόγῳ, νόμῳ,
 προφηταῖς, εὐεργεσίαις, ἀπειλαῖς, πληγαῖς, ὕδασι,
 ἐμπρησμοῖς, πολέμοις, νίκαις, ἤτταις, σημεῖοις ἐξ
 οὐρανοῦ, σημεῖοις ἐξ ἀέρος, ἐκ γῆς, ἐκ θαλάττης,
 ἀνδρῶν, πόλεων, ἔθνῶν, ἀνελπιδιστοῖς μεταβολαῖς, ὅφ'
 ὧν ἐκτριβῆναι τὴν κακίαν εἰς σπουδαζόμενον ἦν·
 τέλος, ἰσχυροτέρου δεῖται φαρμάκου ἐπὶ δεινότεροις
 τοῖς ἀβρώστημασι, ἀλληλοφονίαις, μοιχείαις, ἐπιορ-
 κίαις, ἀνδρομανίαις, τὸ πάντων ἔσχατον τῶν κα-
 κῶν καὶ πρῶτον, εἰδωλοατρίας (4), καὶ τῆ μετα-
 θέσει τῆς προσκυνήσεως ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος ἐπὶ
 τὰ κτίσματα. Ταῦτα, ἐπειδὴ μείζονος ἐθεῖτο τοῦ
 βοηθήματος, μείζονος καὶ τυγχάνει. Τὸ δὲ ἦν,
 αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ προαιώνιος, ὁ ἀόρατος,
 ὁ ἀπειρηκτός, ὁ ἀσώματος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή,
 τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς
 ἀθανασίας, τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου (5), ἡ μὴ (6)
 κινουμένη σφραγίς, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, ὁ τοῦ
 Πατρὸς ὄρος καὶ λόγος, ἐπὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα χωρεῖ,
 καὶ σάρκα φορεῖ διὰ τὴν σάρκα, καὶ ψυχῇ νοερεῖ (7)
 διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν μίγνυται, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον
 ἀνακαθαίρων. καὶ πάντα γίνεται, πλὴν τῆς ἀμαρτίας, D
 ἀνθρώπος· κυθηθεὶς μὲν ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ ψυχὴν
 καὶ σάρκα προκαθαρθείσης τῷ Πνεύματι (ἔδει γὰρ,
 καὶ γέννησιν τιμηθῆναι, καὶ παρθενίαν προτιμηθῆ-
 ναι), προελθὼν δὲ Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἔν ἐκ
 δύο τῶν ἐναντιῶν, σαρκὸς καὶ πνεύματος (8), ὧν τὸ
 μὲν ἐθέλωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη. Ὡ τῆς καινῆς μέξεως!
 Ὡ τῆς παραδόξου κράσεως! Ὁ ὧν, γίνεται· καὶ ὁ

cepta (contemplationis enim, ut ipse contemplando
 assequor, hæc arbor erat, ad quam iis solis tutus
 851 est ascensus, qui animi habitu perfectiori
 sunt); haudquaquam autem bona simplicioribus
 adhuc animis, atque appetitu avidiori præditis;
 quemadmodum nec perfectus ac solidus cibus iis
 conducit, qui tenera adhuc ætate sunt, lacteque
 opus habent. Postquam autem diaboli invidia, et
 fraude facta mulieri, quam, et ut mollior passa est,
 et, ut ad persuadendum accommodatior, admovit
 (o infirmitatem meam! meam enim duco primi
 parentis infirmitatem), accepti mandati oblitus, et
 huic gustui acerbæ acquivit, tum simul et a ligno
 vitæ, et a paradiso, et ab ipso Deo propter pecca-
 tum expellitur, et pelliceas tunicas induit, hoc est,
 B fortasse crassiorē carnem, et mortalem, ac refrac-
 tariam; primumque turpitudinem suam agnoscit,
 mortem, ac peccati præcisionem elucatur, ne ma-
 lum immortale sit. Ita poena ipsa in misericordiam
 cessit. Sic enim Deum supplicia inferre
 censeo.

IX. Multis autem prius modis, propter multa
 peccata, quæ ex vitii radice pullularunt, secundum
 diversas causas et tempora castigatus, sermone,
 lege, prophetis, beneficiis, comminationibus, pla-
 gis, aquis, incendiis, bellis, victoriis, cladibus,
 signis e cælo, signis ex aere, ex terra, ex mari,
 hominum, urbium, gentium, inexpectatis mutatio-
 nibus, quæ omnia eo tendebant, ut malitia contere-
 retur; validiori tandem medicamento propter gra-
 viores morbos opus habere cœpit, nimirum ob
 mutuas cædes, adulteria, perjuriam, præposteram
 libidinem, et, quod omnium malorum extremum ac
 primum est, idolorum cultum, adorationisque a
 Creatore ad creaturas translationem. Quæ, quoniam
 majus auxilium requirebant, majus etiam accepe-
 runt. Hoc autem erat ipse Dei Filius, ille sæculis
 antiquior, ille invisibilis, ille incomprehensibilis,
 ille incorporeus, illud ex principio principium, illud
 ex lumine lumen, ille fons vitæ et immortalitatis,
 illa archetypi expressio, illud immotum sigillum,
 illa per omnia similis imago, ille Patris terminus
 et ratio, ille, inquam, ad imaginem suam se con-
 fert, carnemque carnis causa gerit, et cum intell-
 C ductuali anima propter animam meam jungitur, ut
 simile per simile repurget, atque humana omnia,
 excepto peccato, suscipit; conceptus quidem ex Vir-
 gine, animo et carne a Spiritu præpurgata (nam et
 generationem honore affici, et virginitatem præ-
 ferri 852 oportebat); progressus autem Deus cum
 assumpta humanitate, unum ex duobus inter se
 contrariis, carne nimirum et spiritu, quorum alte-

¹⁰ Gen. iii, 4 sqq.

(2) Ἀπαλοῖς. Sic quatuor Regg., sex Colb., etc. In ed., ἀπλοῖς, « simplicioribus. »

(3) Πείθομαι. Conib., ἐγὼ πείθομαι.

(4) Εἰδωλοατρίας. Reg. pl et Or. 1, εἰδωλοα-
 τρείας.

(5) Ἀρχετύπου. Coisl. 1 addit, κάλλους, « pul-
 chritudinis archetypi expressio. »

(6) Ἡ μὴ. Sic Regg. om, pu et Savil. In ed.,
 ἡ μὴ.

(7) Καὶ ψυχῇ νοερεῖ. Par., καὶ ψυχῇ νοεράν.

(8) Σαρκὸς καὶ πνεύματος. Optime Nicetas ex-
 ponit: Ἀνθρωπότητος καὶ θεότητος. « Cum divini-
 tate et humanitate. »

rum deitatem dedit, alterum accepit. O novam et inauditam misturam! O admirandam temperationem! Qui est, fit: qui increatus est, creatur: qui nullo loco contineri potest, interventu animæ intellectualis, inter divinitatem carnisque crassitiam interjectæ, continetur. Qui alios ditat, pauper efficitur; carnis enim mæx paupertatem subit, ut ego deitatis ipsius opes consequar. Qui plenus est, exinanitur; sua enim gloria ad breve tempus exinanitur, ut plenitudinis ipsius ego particeps efficiar. Quænam hæc bonitatis divitiæ? Quodnam erga me mysterium? Divinam imaginem accepi, nec custodivi. Ille meam carnem accipit, ut et imagini salutem, et carni immortalitatem afferat; secundum consortium nobiscum init, et quidem priori longe admirabilius. Tum enim id quod præstantius erat, particeps ipse fit. Hoc priori illo divinius; hoc apud

Α δεικναι, κρίζεται· καὶ ὁ ἀχώρητος, χωρεῖται, διὰ μέσης ψυχῆς νοερᾶς μεσιτευούσης θεότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι· καὶ ὁ πλουτίζων, πτωχεύει· πτωχεύει γὰρ τὴν ἐμὴν σάρκα, ἢ ἐγὼ πλουτήσω (9) τὴν αὐτοῦ θεότητα. Καὶ ὁ πλήρης, κενούται· κενούται γὰρ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐπὶ μικρὸν (10), ἢ ἐγὼ τῆς ἐκείνου μεταλάβω πληρώσεως (11). Τίς ὁ πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος; τί τὸ περὶ ἐμὲ τοῦτο μυστήριον; Μετέλαβον τῆς εἰκόνας, καὶ οὐκ ἐφύλαξα· μεταλαμβάνει τῆς ἐμῆς σαρκὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ, καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ. Δευτέραν (12) κοινωνεῖ κοινωνίαν, πολλὴ τῆς προτέρας παραδοξοτέραν· ὅσῳ τότε μὲν τοῦ κρείττονος μετέδωκε, νῦν δὲ μεταλαμβάνει τοῦ χειρόνος. Τοῦτο τοῦ προτέρου θεοειδέστερον· τοῦτο τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὑψηλότερον (13), nobis impertit; at nunc ejus, quod deterius est, cordatos viros multo sublimius.

X. Sed quorsum hæc, dicturus est fortasse quispiam ex his, qui majore erga festum studio ducuntur, fervidiorique animo præditi sunt? Equum ad metam stimula; de iisque, quæ hujus festi sunt, et ob quæ hic assidemus, orationem ad nos habe. Ita vero faciam, etsi paulo altius exorsus sum, sic nimirum et ratione et amore perpellentibus. Nec vero abs re, ut opinor, fuerit, studiosis et honesti cupidis hominibus de nomine ipso Paschæ quædam præfari. Id enim non contemnendum additamentum auribus fuerit. Hoc Pascha, hoc, inquam, magnum et venerandum, Phascha ab Hebræis juxta eorum linguam nominatur; quæ vox *transitum* sonat¹¹, historica quidem ratione, propter Israelitarum ex Ægypto in Chananæam regionem fugam et migrationem: sin autem spiritualem sensum spectemus, propter nostram ex his inferioribus ad superiora, atque ad promissionis terram progressionem et ascensum. Quod vero in permultis Scripturæ locis accidisse comperimus, **853** ut vocabula quædam ab obscuriori sensu ad apertioerem, atque ab duriori sono ad elegantioerem immutata sint, idem hic quoque contigisse animadvertimus. Quidam enim salutiferæ passionis nomen hoc esse arbitrati, ac deinde per litteræ φ in π, et x in χ mu-

Β Ι'. Ἄλλὰ τί τούτων ἡμῖν, τάχα ἂν εἴποι τις τῶν λίαν φιλερῶτων καὶ θερμότερων; Κέντει τὸν πῶλον περὶ τὴν νύσσαν· τὰ τῆς ἑορτῆς ἡμῖν φιλοσόφει, καὶ οἷς προκαθεζόμεθα σήμερον. Τοῦτο δὴ καὶ ποιήσω, καὶ εἰ μικρὸν ἀνωθεν ἠρέξάμην, οὕτω τοῦ λόγου καὶ τοῦ πόθου βιασαμένω (14). Οὐ χεῖρον δὲ ἴσως τοῖς φιλομαθέσι καὶ φιλοκάλοις περὶ τῆς προσηγορίας αὐτῆς τοῦ Πάσχα βραχέα διαλαβεῖν (15). Γένοιτο γὰρ ἂν οὐ φαῦλον τοῦτο ταῖς ἀκοαῖς ἐπεισόδιον. Τὸ Πάσχα τοῦτο, τὸ μέγα τε καὶ σεβάσμιον, Φάσχα τοῖς Ἑβραίοις (16) προσαγορεύεται, κατὰ τὴν ἐκείνων φωνὴν· δηλοῖ δὲ ἡ φωνὴ τὴν *διάδασιν*· ἱστορικῶς μὲν, διὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν Χαναανίαν φυγὴν καὶ (17) μετανάστασιν· πνευματικῶς δὲ, διὰ τὴν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας πρόδον καὶ ἀνάβασιν. Ὅπερ δὲ πολλοῦ τῆς Γραφῆς συμβάν εὐρομεν, ἀπὸ τῶν ἀσαφέστερων μεταποιηθέντα τινὰ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὸ σαφέστερον, ἢ τῶν ἀγροικότερων (18) ἐπὶ τὸ εὐσχημονέστερον, τοῦτο κἀναυθα τεθεωρήκαμεν. Τοῦ γὰρ σωτηρίου πάθους ὄνομα (19) τοῦτο εἶναι τινες νομίσαντες, εἶτα ἐξελληνίζοντες (20) τὴν φωνὴν, κατὰ τὴν τοῦ *σφί* πρὸς τὸ *πί*, καὶ τοῦ *κάππα* πρὸς τὸ *χι* μεταποίησιν, Πάσχα τὴν ἡμέραν προσηγορεύεασιν. Παραλαβοῦσα δὲ ἡ συνήθεια τὴν φωνὴν, ἰσχυροτέραν

¹¹ Exod. xii, 11.

(9) Πλουτήσω. Reg. ph. πλουτίσω.
 (10) Ἐπὶ μικρὸν. « Parumper, tantillum, paululum sua majestate exinanitur, » nempe per Incarnationem.
 (11) Πληρώσεως. Reg. d. πληρότητος.
 (12) Δευτέραν. Sic Regg. hu, ph, Savil., etc. In ed., δευτέρον.
 (13) Ὑψηλότερον. Hic desinunt, quæ ex or. xxxviii mutata superius notavimus.
 (14) Ἄλλὰ τί τούτων. . . βιασαμένω. Hæc et interjecta rursus desumpta ex or. xxxviii sub linem n. 10. Par., Ἄλλὰ τί τοῦτο.
 (15) Διαλαβεῖν. Reg. hu, προδιαλαβεῖν.
 (16) Φάσχα τοῖς Ἑβραίοις. Sic tres Regg., tres Colb. et Jes. Quam lectionem, ex sequentibus, genuinam arbitramur. Hebræi namque hoc festum nuncupabant, פסח, id est, « Phesach, Phase, Phascha. » Græce, διάδασις· Latine, transitus. In ed.,

D Πάσχα τοῖς Ἑβραίοις.
 (17) Φυγὴν καὶ. Savil., φυγὴν τε καὶ.
 (18) Ἀγροικότερων. Sic codd. In ed., ἀγροικωτέρων.
 (19) Πάθους ὄνομα, etc. Vox « Pascha » ab Hebræo nomine פסח, « Phase, » seu « Phascha, » id est *transitus*, derivatur. Apud Græcos, longius aberarunt, qui lingua Hebræicæ imperiti, vocem Φάσχα, a verbo Græco πάσχειν, pati, deduxerunt. Hinc Gregorius dicit: « Per litteræ φ in π, et x in χ mutationem, hanc vocem ad linguam Græcam accommodantes, hanc diem Pascha nominarunt. » Clarior autem fuisset hic locus, si Theologus dixisset: « Per litteræ ϩ in π, et η in χ mutationem, hanc vocem, פסח, ad linguam Græcam accommodantes, » etc.
 (20) Ἐξελληνίζοντες. In nonnullis, Ἑλληνίσαντες.

ἐποίησε, προστρεχούσης τῆς τῶν πολλῶν ἀκοῆς, ὡς Ἀ
εὐσεβεστέρῳ τῷ ῥήματι.

hæc vox postea consuetudine atque usu confirmata
rium, calculo suo comprobante.

ΙΑ'. Πάντα μὲν οὖν τὸν νόμον, σκιὰν εἶναι τῶν
μελλόντων καὶ νοουμένων, ὁ θεὸς Ἀπόστολος πρὸ
ἡμῶν ἀπεφάνηκε. Καὶ ὁ χρηματίσας πρὸ τούτου τῷ
Μωϋσεὶ Θεὸς, ἠνίκα περὶ τούτων ἐνομοθέτει· Ὁμο
γάρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν
δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει· σκιαγραφίαν τινὰ καὶ
προχάραγμα τῶν ἀοράτων παραδεικνύς τὰ ὀρώμενα.
Καὶ πειθόμεαι, μὴδὲν εἰκῆ, μὴδὲ ἀλογίστως, μὴδὲ χα
μερπῶς τούτων (21) διατετάχθαι, μὴδὲ ἀναξίως τῆς
τοῦ Θεοῦ νομοθεσίας, καὶ τῆς Μωϋσέως ὑπουργίας·
εἰ καὶ χαλεπὸν ἐκάστη τῶν σκιῶν, ἐκάστην ἐφευρεῖν
θεωρίαν εἰς λεπτόν (22) καταβαίνοντα, ὅσα τε περὶ
τῆς σκηπῆς αὐτῆς, καὶ μέτρων (23), καὶ ὕλης, καὶ
τῶν αἰρόντων ταῦτα Λευιτῶν τε καὶ λειτουργῶν, ὅσα
τε περὶ θυσιῶν, καὶ καθάρσεων, καὶ ἀφαιρεμάτων (24)
νενομοθέτῃται· καὶ μόνοις εἶναι θεωρητὰ τοῖς κατὰ
Μωϋσέα τὴν ἀρετὴν, ἣ δὲ ἐγγυτάτω τῆς ἐκείνου
παιδείσεως. Ἐπεὶ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὄρει Θεὸς ἀνθρώ
ποις φαντάζεται, τὸ μὲν τι καταβαίνων αὐτὸς τῆς (25)
οἰκείας περιωπῆς, τὸ δὲ ἡμᾶς ἀνάγων ἐκ τῆς κάτω
θεν (26) ταπεινώσεως, ἵνα χωρηθῆ μετρίως γοῦν
θνητῆ φύσει (27), καὶ ὅσον ἀσφαλές, ὁ ἀχώρητος. Οὐ
γάρ οἶόν τε ἄλλως ἐν περινοίᾳ Θεοῦ γενέσθαι σώμα
τος ὀλικοῦ καὶ δεσμίου νοῦ πάχος μὴ βοηθούμενον.
Τότε τοίνυν, οὐ πάντες τῆς αὐτῆς ἀξιωθέντες φαί
νονται τάξεώς τε καὶ στάσεως· ἀλλ' ὁ μὲν τῆς, ὁ δὲ
τῆς, πρὸς μέτρον, οἶμαι, τῆς ἑαυτοῦ καθάρσεως
ἕκαστος· οἱ δὲ καὶ παντάπασιν ἀπεληλαμένοι, καὶ
μόνης ἀκούειν τῆς ἀνωθεν φωνῆς συγχωρούμενοι,
δοιοι θηριώδεις τὸν τρόπον, καὶ θεῶν μυστηρίων
ἀνάξιοι.

quemque, ut opinor, pro purgationis suæ modo ac
ipsique vocis ex alto duntaxat audiendæ potestas
divinisque mysteriis indigni.

ΙΒ'. Ὁμοῦς δὲ μέσῃ χωρῶντες ἡμεῖς τῶν τε πάντη
παχυτέρων τὴν διάνοιαν, καὶ τῶν ἄγαν θεωρητι
κῶν (28) τε καὶ ἀνηγμένων, ἵνα μὴτε παντελῶς ἄρ
γοὶ καὶ ἀκίνητοι μένωμεν, μὴτε περιεργότεροι τοῦ
δέοντος ὦμεν, καὶ τῶν προκειμένων ἐκπτώτοι καὶ
ἀλλότριοι (τὸ μὲν γὰρ Ἰουδαϊκὸν πως καὶ ταπεινὸν,
τὸ δὲ ὀνειροκριτικὸν, καὶ ὁμοίως ἀμφοτέρω κατεγνω
σμένα)· οὕτω περὶ τούτων διαλεξόμεθα, κατὰ τὸ
ἡμῖν ἐφικτόν, καὶ οὐ λίαν ἔκτοπον, οὐδὲ τοῖς πολλοῖς
καταγέλαστον. Ἠγούμεθα (29) γάρ, ἐπειδὴ πεσόντας

¹² Colos. II, 17. ¹³ Exod. xxv, 40.

(21) Χαμερπῶς τούτων. Sic Regg. bm, ph, alii
que plures, decem Coll., etc. Decet τούτων in ed.

(22) Εἰς λεπτόν, etc. « Minutatim ad singula
descendentes. » Billius : « subtiliter ad ea omnia de
scendentes. »

(23) Μέτρων. « De mensuris, dimensionibus. »
Bill. : « de modo. »

(24) Ἀφαιρεμάτων. « De subductis victimarum
partibus, et sacerdoti ascriptis. »

(25) Τῆς. In quibusdam, ἐκ τῆς.

(26) Κάτωθεν. In nonnullis, κάτω.

(27) Θνητῆ φύσει. « A mortali natura. » Quidam

tationem, hanc vocem ad linguam Græcam accom
modantes, hunc diem Pascha nominarunt. Atque
est, multitudine videlicet hoc verbum, ut magis

XI. Enimvero legem universam, futurorum, at
que eorum, quæ animo et ratione intelliguntur,
umbram fuisse, divinus Apostolus ante nos pronun
tiavit¹². Ac Deus etiam, qui Moysi ante oracula
edidit, cum de his rebus leges illi præscriberet :
Vide, inquit, ut omnia facias juxta exemplar, quod
tibi in monte ostensum est¹³; ea nimirum, quæ
aspectu sentiuntur, quasi adumbrationem quam
dam et delineationem earum rerum, quæ oculorum
sensum fugiunt, esse ostendens. Atque illud per
suasum habeo, nihil temere, nec inconsiderate, ni
hil humiliter atque abjecte, nihil denique Deo legis
latore ac ministro Moyse parum dignum, indictum
atque constitutum esse; tametsi difficile factu sit,
ut suam cuique umbræ ac figuræ allegoriam excog
itemus, minutatim ad singula descendentes, quæ
tum de arca ipsa et mensuris et materia et Levitis
ac ministris eam gestantibus; tum etiam de sacri
ficiis et lustrationibus atque oblationibus lege san
cita sunt: quæ quidem iis solis conspicua sunt,
qui virtute Moysem referunt, vel ad ejus eruditio
nem proxime accedunt. Nam in ipso quoque monte
Dens hominibus apparet, partim de specula sua
ipse nonnihil descendens, partim nos ex terrena
depressione in altum evebens, ut a mortali natura
leviter saltem, et quatenus tutum est, incompre
hensibilis ille concipiatur. Neque enim aliter terreni
corporis ac mentis vincitiæ crassities Deum conci
pere potest, nisi divinitus adjuvetur. Tunc igitur,
non eodem statu atque ordine omnes dignos habitos
fuisse constat; verum hunc alio, illum alio, unum
ratione. Quidam 854 etiam prorsus arcebantur,
flebat, nimirum iis, qui belluinis erant moribus,

XII. Nos tamen media quadam via inter eos, qui
crassiore omnino ingenio sunt, et eos, qui nimio
contemplationis et anagogiæ studio ducuntur, ince
dentes, ut nec prorsus inertes ac torpidi maneamus,
nec rursus curiosiores simus, quam par sit,
atque a proposito argumento excidamus et evagemur
(alterum enim Judaicum quodammodo et
abjectum, alterum ineptum et somniorum conjectore
dignum est, ac utrumque parem reprehensionem
meretur); ad hunc modum de his rebus, pro virium

redd., γεννητῆ φύσει, « a creata natura. » Sic legit
Billius.

(28) Ἄγαν θεωρητικῶν, etc. Combefisius hunc
locum ex Budæo sic reddit : « Qui valde spirituales
sunt, proclitque animi, altissimos ex Scripturis
sensus eliciunt. »

(29) Ἠγούμεθα, etc. « Difficilis et obscura, » n.
quit Nicetas, « hujus loci videtur esse sententia,
quia longis hyperbatis concisa est hæc periphrasis.
Hunc autem sensum habet. Existimamus, inquit,
quoniam usque ad idololatriam prolapsi fueramus,
atque excitari nos erigique oportebat, idcirco nobis

nostrarum modulo, non nimis absurde nec ridicule disseremus. Ita enim existimamus : quandoquidem nos per peccatum ab initio lapsi, atque voluptatis illecebra usque ad idolorum cultum ac nefarios cruores subrepti fueramus, per viscera misericordiae Dei Patris nostri, qui hominis, tanti manus suae opificii, jacturam facere non sustinuit, revocari ac in pristinum statum restitui oportebat. Quoniam igitur pacto illum reformari, quidve fieri? Negligi quidem acriorem medicinam, utpote ad persuadendam minus idoneam, et quae, ob diuturniorem animi tumorem, excæcare possit, leni autem ac benigno medicamine procurari, ut erigeretur. Neque enim plantam incurvam, subitam inflexionem, manusque erigentis violentiam ferre (sic enim potius fore, ut lædatur atque infringatur, quam ut erigatur), nec equum præferocem, ac jam ætate aliquanto provectiorem, freni tyrannidem perferre, nisi blanda quadam et adulabunda manu permulceatur. Propterea nobis, adiumenti causa, lex datur, velut maceria quædam, inter Deum atque idola interjecta, ab his quidem nos abducens, ad illum autem revocans. Ac paululum quiddam primo indulget, ut majus accipiat. Sacrificia ad tempus concedit, ut Deum in nobis inserat; ac postea, cum commodum sapientia per tacitas subtractiones animos nostros

A ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ διὰ τῆς ἡδονῆς κλαπέντας μέχρις εἰδωλολατρίας, καὶ τῶν ἀθέσμων αἰμάτων, ἔθει πάλιν ἀνακληθῆναι, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐπαναχθῆναι, διὰ σπλάγγνα ἐλέους Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, οὐκ ἀνασχομένου ζημιωθῆναι τοσοῦτον ἔργον τῆς οικείας χειρὸς τῶν ἀνθρώπων. Πῶς οὖν ἀναπλασθῆναι, καὶ τί γενέσθαι; Τὸ μὲν σφοδρὸν τῆς λατρίας (30) ἀποδοκιμασθῆναι, ὡς οὔτε πείσον, καὶ προσπλήξαι δυνάμενον, διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου φυσίωσιν, τῷ δὲ ἡμέρῳ καὶ φιλανθρώπῳ τῆς θεραπείας οἰκονομηθῆναι πρὸς ἐπανόρθωσιν. Μηδὲ γὰρ ἂν (31) πτόρθον λαβὴν ἐνεργεῖν ἀθρόαν μετάκλησιν (32) καὶ βίαν χειρὸς ἀπευθυνούσης (θάρτον μὲν τ' ἂν πληγῆναι, ἢ ὀρθωθῆναι), μήτε ἔππον (33) θερμὸν καὶ ὑπερήλικα χαλινῷ τυραννίδα, δίχα τινὸς κολακείας καὶ πομπυσμάτων. Διὰ τοῦτο δίδεται νόμος ἡμῖν εἰς βοήθειαν, οἷόν τι διατειχισμα, μέσον Θεοῦ καὶ εἰδώλων, τῶν μὲν ἀπάγων ἡμᾶς, πρὸς δὲ τὸν ἐπανάγων. Καὶ συγχωρεῖ τι μικρὸν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα τὸ μείζον λάθῃ. Συγχωρεῖ τὰς θυσίας τῶς, ἵν' ἐγκαταστήσῃ (34) Θεὸς· ἔπειτα, ἡνίκα καιρὸς, καταλύσῃ καὶ τὰς θυσίας, σοφῶς ὑπαλλάττων ἡμᾶς ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαίρεσιν (35), καὶ μετάγων ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον ἡδὴ γεγυμνασμένους πρὸς εὐπέθειαν.

B fuerit, ipsa quoque sacrificia de medio tollat, mira sensim immutans, 855 atque ad Evangelium tra-

XIII. Sic igitur atque bis de causis, lex scripta C introducta est, ad Christum nos deducens; atque hæc, ut mea fert sententia, sacrificiorum est ratio. Ut autem sapientiæ Dei profunditatem, atque impervestigabilem ipsius iudiciorum divitias intelligas, ne ea quidem mysterii prorsus expertia et inutilia, et in nudo ac simpliciter sanguine defixa reliquit: verum magna illa, et, quantum ad primam naturam, immactabilis, ut ita loquar, victima, legalibus sacrificiis iminista est; illa, inquam, non exiguæ cuiusdam partis orbis terrarum, nec ad exiguum tempus, sed totius mundi nunquam intermoritura expiatio. Proinde agnus quidem accipitur ¹⁴, propter innocentiam veterisque nuditatis indumentum. Talis enim est victima illa pro nobis cæsa, quæ incorporationis indumentum, ut revera est, appellatur. D

IF. Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, εἰσῆλθεν ὁ γραπτὸς νόμος, συνάγων ἡμᾶς εἰς Χριστόν, καὶ οὗτος τῶν θυσιῶν ὁ λόγος, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος (36). Ὡς ἂν δὲ τὸ τῆς σοφίας βάθος μὴ ἀγνοῆς, καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἀνεξιχνιάστων αὐτοῦ κριμάτων, οὐδὲ ταῦτα παντελῶς ἀνιέρους ἀφήκεν, οὐδὲ ἀσυντελεῖς, οὐδὲ μέχρι ψιλοῦ προτίους τοῦ αἵματος· ἀλλὰ τὸ μέγα (37) καὶ ἄθυτον ἐρείδον, ἵν' οὕτως εἴπω, ὅσον ἐπὶ τῇ πρώτῃ φύσει, ταῖς νομικαῖς θυσίαις ἐγκαταμείκεται. καὶ οὐ μικροῦ μέρους τῆς οἴκουμένης, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον, ἀλλὰ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ διαιωρίζον καθάρσιον. Διὰ (38) τοῦτο λαμβάνεται πρόβατον μὲν, διὰ τὴν ἀκαλίαν, καὶ τὸ ἔνδυμα τῆς ἀρχαίας γυμνώσεως. Τοιοῦτον γὰρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν σφάγιον, ἔνδυμα ἀφθαρσίας, καὶ ὄν, καὶ (39) καλούμενον. Τέλειον δὲ, οὐ διὰ τὴν θεότητα μόνον, ἧς οὐδὲν τελειώτερον (40), ἀλλὰ

¹⁴ Exod. xii, 3 sqq.

veterem legem datam esse, cum alia multa præcepta, quæ nos ab idolorum cultu abducebant, complectentem, tum ea etiam, quæ ad sacrificiorum rationem pertinebant, etc. Billii vero interpretatione omnia disturbantur. Sic enim vertit: « Quandoquidem enim nos, ab initio per peccatum lapsos, atque a voluptate usque ad idolorum cultum ac nefarios cruores, subreptos et circumscriptos, propter viscera misericordiae Dei Patris nostri, tanti manus suae opificii, hoc est, hominis, jacturam facere non sustinentis, revocari, atque in veterem statum restitui oportebat, hanc in eo instaurando rationem initam esse existimamus, ut, acriore atque asperiore medicina improbata (ut quæ non modicam fidem factura, sed, propter contractum temporis diuturnitate tumorem, fortasse etiam morbum exulceratura esset), leni ac facili medicamenti genere ipsius resipiscentia procuraretur: neque enim, » etc.

(30) Ἰατρίας. Coisl. 1 addit, τῶς, « interim. »

(31) Ἄρ. Deest in Or. 1.

(32) Μετάκλησιν. Sic Reg. ph, octo Colb., Par., etc. « Inflexionem in alteram partem. » In ed. vero, μετάκλησιν, « accitum. »

(33) Μήτε ἔππον. Sic Reg. ph, tres Colb., etc. In Par. ed., μήτε ἔππον.

(34) Ἰν' ἐγκαταστήσῃ. Comb. : « ut Deum constituat, ut Dei sensum religionemque statuat. »

(35) Ὑφαίρεσιν. Coisl. 1 addit, καὶ ὑφέσει, « subtractiones et imminutiones. »

(36) Ὡς ὁ ἐμὸς λόγος. Hæc desunt in Or. 1.

(37) Ἀλλὰ τὸ μέγα, etc. Vide Arnaud in hanc orationem, De perpetua Ecclesiae fide circa Eucharistiam, tom. II, lib. vi, cap. 10, pag. 673.

(38) Διὰ. Or. 1, καὶ διὰ.

(39) Καλ. Or. 1 addit, ἀλί, « semper. »

(40) Τελειώτερον. Reg. lm, τελειώτερον.

καὶ διὰ τὴν πρόσληψιν τὴν χρισθεΐσαν θεότητι, καὶ γενομένην ὅπερ τὸ χρίσαν (41), καὶ θαρρῶ λέγειν, ὁμόθεον. Ἄρβεν δὲ, ὡς ὑπὲρ (42) τοῦ Ἄδμ προσ-αγόμενον, μᾶλλον δὲ τοῦ (43) στερβῶ τὸ στερβότερον, τοῦ πρώτου πεσόντος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὅτι μάλιστα μηδὲν θῆλυ, μηδὲ ἀνανδρὸν ἐν ἑαυτῷ φέρον· ἀλλὰ καὶ ἐκτραγὲν βίᾳ (44) δεσμῶν παρθενικῶν τε καὶ μητρικῶν, κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν, καὶ τεχθὲν ἄρσεν ἐκ τῆς προφητιδος, ὡς Ἡσαΐας εὐαγγελίζεται. Ἐνιαύσιον δὲ, ὡς ἥλιον δικαιοσύνης, ἣ ἐκεῖθεν ὀρμώμενον, ἣ τῷ ὀρμώμενῳ (45) περιγραφπτον, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντα (46)· στέφανόν τε χρηστότητος εὐλογοῦμενον, καὶ πανταχόθεν ἴσον ἑαυτῷ καὶ ὁμοιον· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ὡς ζωογονοῦν (47) τὸν τῶν ἀρετῶν (48) κύκλον, ἠπίως ἐπιμιγνυμένων καὶ κίρνα-μένων ἀλλήλαις, νόμῳ φιλίας καὶ τάξεως. Ἄμμων δὲ καὶ ἀκίβδηλον, ὡς θεραπευτικὸν μύμων, καὶ τῶν ἀπὸ κακίας ἐλαττωμάτων καὶ μολυσμάτων. Εἰ γὰρ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνέλαβε, καὶ τὰ νόσους ἐδάστασεν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς τι πέπονθε τῶν θεραπειᾶς ἀξίων. Ἐπειράσθη μὲν γὰρ κατὰ πάντα, καθ' ὁμοίτητα τὴν ἡμετέραν, χωρὶς ἁμαρτίας δὲ. Ὁ γὰρ διώξας τὸ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ φῶς, οὐ κατέλαβεν.

pro similitudine nostra, cæteram absque peccato ¹². Ille enim, qui lucem in tenebris lucentem ¹³ persecutus est, eam haudquaquam comprehendit.

Δ'. Τί ἐστι; Μὴν μὲν εἰσάγεται πρώτος, μᾶλλον δὲ, ἀρχὴ μηνῶν· εἶτε τις τοῦτο παρ' Ἑβραίοις ὡν ἀπ' ἀρχῆς, εἶτε ὕστερον ἐντεῦθεν γενόμενος, καὶ παρὰ τοῦ μυστηρίου τὸ εἶναι πρώτος λαθῶν. Τῇ δεκάτῃ δὲ τοῦ μηνός· οὗτος γὰρ ἀριθμῶν πληρέστατος, ἐκ μονάδων πρώτη μονὰς τελεία, καὶ γεννητικὴ τελειότητος. Διατηρεῖται δὲ εἰς πέμπτην ἡμέραν, ἴσως ὅτι καθαρτικὸν αἰσθήσεων τὸ ἐμὸν θῆμα, ἐξ ὧν τὸ πταίειν, καὶ περὶ δεῖς ὁ πόλεμος, εἰσδεχομένης τὸ κέντρον τῆς ἁμαρτίας. Ἐκλέγεται δὲ, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀρνῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ χειρόνος εἰδους, καὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τῶν ἐρίφων, ὅτι μὴ ὑπὲρ τῶν δικαιῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ (49) τῶν ἁμαρτωλῶν σφαγιάζεται· τάχα δὲ ὑπὲρ τούτων καὶ πλείον, ὅσα καὶ μείζονος χηρῆζομεν τῆς φιλανθρωπίας. Θαυμαστόν δὲ οὐδὲν, εἰ μάλιστα μὲν κατ' οἶκον ἕκαστον ἐπιζητεῖται τὸ πρόβατον, εἰ δὲ μὴ, καὶ κατ' οἴκους πατριῶν, διὰ πένταν ἐρανίζομενον· ἐπειδὴ κράτιστον, μάλιστα μὲν αὐτὸν ἕκαστον ἀρκεῖν ἑαυτῷ πρὸς τελείωσιν, καὶ θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν προσάγειν τῷ καλοῦντι (50) Θεῷ, πάντοτε καὶ διὰ πάντων καθιερούμενον· εἰ δὲ μὴ,
¹² Isa. VIII, 3. ¹³ Psal. LXIV, 12. ¹⁴ Isa. LIII, 4. ¹⁵ Hebr. IV, 13. ¹⁶ Joan. I, 5. ¹⁷ Exod. XII, 2.

(41) Χρίσαν. Sic Regg. hm, ph, Coisl. 2, etc. Mendose in Par. ed., χρίσαν.

(42) Ὡς ὑπὲρ. Sic Regg. hm, ph, aliique plures. Sic etiam legit Billius. Prave in ed., ὡσπερ.

(43) Μᾶλλον δὲ τοῦ. Regg. hm, ph, etc., μάλιστα τοῦ.

(44) Καὶ ἐκτραγὲν βίᾳ. « Vi eruperit, » id est, « vi naturæ illata, illiæsa matris virginitate. » Bill. « violentè eruperit. »

(45) Ὀρμώμενῳ. Sic Regg. c, d, ph, tres Colb., Coisl. 2, Jes. Sic etiam legit Billius. In ed., ὀρμώμενῳ, « a progrediente descriptus. »

(46) Ἐπιστρέφοντα, etc. In nonnullis codd.,

Perfectus autem, non modo propter divinitatem, qua nihil perfectius, sed etiam propter humanitatem divinitate unctam, idemque effectam, quod id a quo uncta est, atque, ut audacter loquar, ὁμόθεον, id est, simul Deum. Masculus autem, ut qui pro Adamo potissimum offeratur, verum illo firmo firmior, cum ille primus in peccatum lapsus sit; atque imprimis quod nihil muliebri, nihil molle atque effeminatum gestet; verum e virginis et maternis vinculis pro potestate ac vi eruperit, et masculus, ut annuntiat Isaias ¹², ex prophetissa natus sit. Anniculus porro, ut sol justitiæ, vel e cælo progrediens, vel, quantum ad partem eam, quæ oculis cernitur, circumscriptus ac definitus, et ad seipsum rediens: atque item ut benignitatis corona benedicta ¹³, omniaque ex parte sibi similis et æqualis: ac præterea ut virtutum, quæ amicitia ordinisque lege leniter placideque inter se conjunguntur et commiscuntur, orbem progignens. Immaculatus insuper et incorruptus, ut qui nævos, et vitia, et sordes a peccato manantes, curet. Quamvis enim peccata nostra susceperit, et morbos portaverit ¹⁴, ipse tamen nihil eorum, quæ **356** curationis indigent, perpressus est. Tentatus est enim per omnia

persecutus est, eam haudquaquam comprehendit.

XIV. Quid præterea? Mensis quidem primus, vel mensium potius principium inducitur ¹⁵; sive quispiam ab initio apud Hebræos id fuerit, sive ex ea re postea factus sit, atque ab hoc mysterio hoc acceperit, ut princeps esset. Decima autem mensis: quia hic numerus omnium absolutissimus, nimirum ex unitatibus unitas prima perfecta, et perfectionis parens. Asservatur porro in quintum diem, fortasse quia victima mea id habet, ut sensus expurget, a quibus peccatum oritur, et circa quos bellum committitur, utpote peccati aculeum admittentes. Deligitur autem, non solum ex agnis ¹⁶, sed etiam ex deteriori genere, ex hædis scilicet, qui sinistra manu sunt ¹⁷; quia non pro justis duntaxat, sed etiam pro peccatoribus mactatur; ac fortasse ipsorum potius causa, quandoquidem majori misericordia opus habemus. Illud autem minime mirandum est, quod maxime quidem per singulas domos oris requiritur; sin minus, at certe per domos familiarum ob paupertatem erogatus: quandoquidem optimum est, potissimum quidem sibi quemque ad per-

ἐπιστρέφον, στέφανος..... εὐλογοῦμενος..... ἴσος..... ὁμοιος, etc.

(47) Ζωογονοῦν. « Vitali fetu progignens. » Quinque Regg., ζωογονῶν.

(48) Ἀρσῶν. Coisl. 1, ὀρῶν, « anni temporum, » quæ inter se leniter commiscuntur. Neque enim subita ab uno contrario ad alterum fit mutatio; nec, ut observat Nicetas, qui hunc etiam locum « de virtutibus » exponit, statim ab æstate ad hiemem transimus.

(49) Καὶ. Savilius addit, ὑπὲρ.

(50) Καλοῦντι. Hervag., ζῶντι, « viventi. »

fectionem sufficere, seseque hostiam sanctam viventem vocanti Deo offerre, atque ejusmodi, quæ semper, et per omnia consecratur : sin id non datur, eorum saltem opera et adjumento ad eam rem utili, qui virtute nobis consanguinei sunt, moribusque vicinos sacrificii participes fieri Deus præcipit, si

XV. Hinc sacra nox, noctisque hujus, qua præsens vita suffunditur, inimica, in qua primigenæ tenebræ depelluntur, atque omnia in lucem et ordinem formamque prodeunt, ac confusio ea, quæ prius vigeat, ornatum accipit. Hinc Ægyptum fugimus, hoc est, triste nosque persequens peccatum, ac Pharaonem invisibilem tyrannum, et sævos operum præfectos, ad supernum mundum migrantes : ac luto et conficiendorum laterum labore liberamur, **857** paleari nimirum et instabili carnis hujus constitutione, quæ ne acerosi quidem rationibus in multis validior est. Hinc agnus maclatur, atque actio et contemplatio, seu habitus et actus, pretioso sanguine signantur ; nam hi ostiorum nostrorum postes sunt, hoc est, mentis agitationum et dogmatum, quæ ex contemplatione recte aperiantur atque clauduntur, quandoquidem comprehensionum quoque modus quidam est. Hinc postrema, et persecutoribus gravissima plaga, nocteque profecto digna : ac cogitationum suarum actionumque primogenita Inget Ægyptus (quod et semen Chaldaicum sublatum atque oppressum Scriptura vocat ²², et puerulos Babylonios ad petram allisos ²⁴ et solutos), atque clamore et vociferatione apud Ægyptios omnia personant : ac tum a nobis illorum exterminator secedet, unktionis metu ac reverentia. Hinc fermentum septem dierum spatio ²⁵ submovetur (hic enim numerus omnium maxime mysticus, atque huic mundo consociatus), hoc est, vetus et acida pravitas (non enim illud, quod panem efficit ac vitale est) ; ut ne quod Ægyptiacæ conspersions vialicum ²⁶, nec ulla Pharisæicæ et impiæ doctrinæ ²⁷ reliquias nobis paremus.

XVI. Atque illi quidem lugeant : nos autem agnum comedamus ; ad vesperam quidem ²⁸, quoniam in sæculorum sine Christi passio contigit ; siquidem vespere quandoque, peccati videlicet caliginem discutiens, discipulis sacramentum imperitur. Non elixum autem, sed tostum ²⁹ ; ut ne quid specula-

²² Judith v, 6. ²⁴ Psal. cxxxvi, 8, 9. ²⁵ Exod. xii, 19. ²⁶ ibid. ²⁷ Matth. xvi, 6. ²⁸ Exod. xii, 18.

²⁹ ibid. 9.

(51) Ὁμοτρόποις. Or. 1, ὁμοιοτρόποις.

(52) Ἡ ἱερὰ νύξ, etc. Bill. : « sacra nox, et præsentis vitæ, hoc est, suffusæ hujus noctis, inimica, » etc. Hac interpretatione vir doctus non satis Gregorii mentem aperit. Magnum discrimen reperitur inter præsentem vitam, et tenebras quibus præsentis vita suffunditur. « Nox sacra, » de qua agitur, inimica quidem est tenebrarum, vitii, peccati, ignorantix, quæ vitam nostram obsident ; sed ipsius præsentis vitæ multum amica est.

(53) Τῆς τε τοῦ ἀχύρου, etc. « Atque his paleis, et levi, straminea, lubricaque infusæ carnis hujus constitutione, » etc.

(54) Καὶ λόγος. « Sermo, » vel, « ratio. »

(55) Παραστάτιδες. Sic Regg. bin, ph, Coisl. 1, Comb., etc. In ed., παραστάδες.

καὶ συνεργοὶ εἰς τὸν τοῦτο κεχρησθαι, τοῖς κατ' ἀρετὴν ὁμογενεῖσι καὶ ὁμοτρόποις (51). Τοῦτο γὰρ μοι δοκεῖ βούλεσθαι, τὸ κοινωνεῖν τοῖς ἐγγίττα τοῦ θύματος, εἰ δεήσειεν.

Hoc enim mihi significare videtur, quod persimiles. Ita opus fuerit.

IE'. Ἐντεῦθεν ἡ ἱερὰ νύξ (52), καὶ τοῦ παρόντος βίου τῆς κεχυμένης, τῆσδε νυκτὸς ἀντίπαλος, καθ' ἣν τὸ πρωτόγονον λύεται σκότος, καὶ εἰς φῶς ἅπαντα, καὶ τάξιν, καὶ εἶδος ἔρχεται, καὶ κόσμον ἢ πρὶν ἄκοσμία λαμβάνει. Ἐντεῦθεν Ἀγυπτὸν φεύγομεν, τὴν σκυθρωπὴν καὶ διώκτηριαν ἀμαρτίαν, καὶ Φαραῶν τὸν ἀόρατον τύραννον, καὶ τοὺς πικροὺς ἐργοδότας, πρὸς τὸν ἄνω μετασκευαζόμενοι κόσμον · καὶ τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθελίας ἐλευθερούμεθα, τῆς τε τοῦ ἀχύρου (53) καὶ σφαλερᾶς τοῦ σαρκίου τοῦδε συστάσεως, καὶ μηδ' ὅσον ἀχυροῦδεσι λογισμοῖς ἐπὶ τῶν πολλῶν κρατουμένης. Ἐντεῦθεν ὁ ἄμνος σφαγιάζεται, καὶ σφραγίζονται τῷ τιμῆ αἵματι πράξεις καὶ λόγος (54), εἶτουν ἕξις καὶ ἐνέργεια, αἱ τῶν ἡμετέρων θυρῶν παραστάτιδες (55), λέγω δὴ τῶν τοῦ νοῦ κινήματων (56) τε καὶ δογμάτων, καλῶς ἀνοικομένων καὶ κλειομένων ἐκ θεωρίας, ἐπειδὴ μέτρον ἐστὶ τι καὶ καταλήψεων. Ἐντεῦθεν ἡ τελευταία καὶ βαρύτερη τοῖς διώκτησι πληγὴ, καὶ νυκτὸς ὄντως ἀξία · καὶ θρηνητὰ πρωτότοκα τῶν οἰκείων λογισμῶν καὶ πράξεων Ἀγυπτὸς (ὃ καὶ σπέρμα Χαλδαϊκῶν ἐξαιρούμενον (57) τῇ Γραφῇ καλεῖται, καὶ νήπια Βαβυλωνία τῇ πέτρᾳ προσκροτούμενα [58] καὶ λυόμενα), καὶ βοῆς πάντα μετὰ καὶ κραυγῆς Αἰγυπτίοις (59) καὶ ἡμῶν ἀποχωρήσει τνηκαῦτα ὁ ἐκείνων ὀλοθρευτῆς, αἰδοὶ καὶ φόβῳ τοῦ χρίσματος. Ἐντεῦθεν ἄρισ τῆς ζύμης ἑπταήμερος (οὗτος γὰρ μυστικώτατος ἀριθμῶν, καὶ τῷ κόσμῳ τούτῳ σύστοιχος [60]), τῆς παλαιᾶς καὶ δεξιῆς κακίας (οὐ γὰρ τῆς ἀρτοποιοῦ τε καὶ ζωτικῆς) · ἵνα μηδὲν Αἰγύπτιον ἐπιστιζόμεθα φύραμα, καὶ λείψανον Φαρισσαϊκῆς καὶ ἀθέου διδασκαλίας.

IC'. Καὶ οἱ μὲν θρηνητέωσαν · ἡμῖν δὲ ὁ ἄμνος βρωθήσεται · τὸ πρὸς ἑσπέραν μὲν, ὅτι ἐπὶ (61) συντελεῖα τῶν αἰώνων τὸ Χριστοῦ πάθος · ἐπει (62) καὶ κοινωνεῖ τοῦ μυστηρίου (63) τοῖς μαθηταῖς ἐν ἑσπέρα, λύων τὸν σκότον τῆς ἀμαρτίας. Οὐχ ἐψόμενος δὲ, ἀλλ' ὀπτεύμενος · ὡς ἂν μηδὲν ἀθεώρητον, μηδ' ὕδα-

²² Judith v, 6. ²⁴ Psal. cxxxvi, 8, 9. ²⁵ Exod. xii, 19. ²⁶ ibid. ²⁷ Matth. xvi, 6. ²⁸ Exod. xii, 18.

²⁹ ibid. 9.

(56) Τῶν τοῦ νοῦ κινήματων. Sic quinque Regg., Or. 1, Comb., etc. Dec. in ed.

(57) Ἐξαιρούμενον. Quatuor Colb. et Or. 1, ἐξαιρούμενον.

(58) Προσκροτούμενα. Nicet., προσκρούμενα.

(59) Αἰγυπτίοις. Comb., τοῖς Αἰγυπτίοις.

(60) Σύστοιχος. « Ejusdem cum hoc mundo ordinis. Tum quia, » inquit Nicetas, « septem dierum spatio mundus omnibus suis numeris absolutus est, tum quia expletis septem annorum millibus, mundi finis futurus est. » Anonymus in Reg. a : Διὰ τὸ ἑπτὰ αἰῶσι τὸν κόσμον περιορίζεσθαι.

(61) Ἐπει. Sic codd. Mendose in Par. ed., ἐπι.

(62) Ἐπει. Sic codd. Prave in Par. ed., ἐπι.

(63) Τοῦ μυστηρίου. Sic Regg. bin, ph, Or. 1, etc. Deest τὸ in ed.

ρὲς (64) ὁ λόγος ἡμῖν ἄν (65) ἔχη, μὴδ' εὐδιάλυτος, ἄλλ' ὅλος (66) συνεστῶς ἤ, καὶ στεβρῶς, καὶ τῷ καθαρτικῷ πυρὶ δεδοκιμασμένος, καὶ παντὸς ὑλώδους ἐλευθερός, καὶ ἀπέριττος, καὶ τοῖς καλοῖς ἀνθραξι βρωθώμεθα, τὸ διανοητικὸν ἡμῶν ἀνάπτουσι καὶ καθαίρουσι, παρὰ τοῦ πύρ ἐλθόντος βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ τῶν μοχθηρῶν ἔξω ἀναλωτικόν, καὶ τὴν ἀναψιν ἐπιστεύδοντος. Ὅσον μὲν οὖν σαρκῶδες τοῦ λόγου καὶ τρῶφιμον, μετὰ τῶν ἐντοσθίων (67) καὶ τῶν κρυφίων τοῦ νοῦ βρωθήσεται καὶ ἀναλωθήσεται, καὶ εἰς πέψιν πνευματικὴν ἀναδοθήσεται, ἄχρι κεφαλῆς καὶ ποδῶν, τῶν τε πρώτων (68) περὶ θεότητος θεωρημάτων, καὶ τῶν τελευταίων τῆς σαρκώσεως (69) φροντισμάτων. Οὐκ ἐξοίσομεν δὲ οὐδὲν, οὐδὲ εἰς τὸ πρῶτον καταλείβομεν (70)· ὅτι μὴδὲ ἐκφορὰ τοῖς ἔξω τὰ πολλὰ τῶν ἡμετέρων μυστηρίων, μὴδὲ ὑπὲρ τὴν νύκτα ταύτην ἔστι τις κάθαρσις, καὶ τὸ τῆς ἀναβολῆς οὐκ ἔπαινετὸν τοῖς τοῦ Λόγου μεταλαμβάνουσιν. Ὅσπερ γὰρ τὴν ὄργην μὴ διημερεύειν, ἀλλὰ προκαταλείν ἡλίον καλὸν (71), καὶ τῷ Θεῷ φίλον, χρονικῶς τε καὶ ἀναγωγικῶς (ἐπιδύεσθαι γὰρ ὀργιζομένοις ἡμῖν οὐκ ἀσφαλὲς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον)· οὕτω τὴν τοιαύτην βρῶσιν μὴ διανυκτερεύειν (72), μὴδὲ εἰς τὴν ἐξῆς ἀποτίθεσθαι. Ὅσον δὲ ὁστώδες καὶ ἄδρωτον, καὶ ἡμῖν δυσθεώρητον, οὐδὲ συντριβήσεται, κακῶς διαειρούμενον καὶ νοούμενον (ἔω γὰρ λέγειν, ὅτι μὴδὲ, κατὰ τὴν ἱστορίαν, τοῦ Ἰησοῦ [73] συντριβῆ, καὶ τοῖ γε τοῦ θανάτου τοῖς σταυρωταῖς ἐπιστευδομένου, διὰ τὸ Σάββατον)· οὐδὲ (74) ἀποβριβήσεται καὶ περισυρῆσεται (75)· ἵνα μὴ δοθῇ τὰ ἄγια τοῖς κακοῖς καὶ κακοῖς τοῦ Λόγου σπαράξαις, ὡσπερ οὐδὲ τοῖς χοίροις τὸ λαμπρὸν τοῦ Λόγου καὶ μαργαρώδες· ἀλλὰ πυρὶ καταναλωθήσεται, τῷ καὶ τὰ (76) ὀλοκαυτώματα, τὰ πάντα ἐρευνῶντι καὶ εἰδότει Πνεύματι λεπτυνόμενα καὶ σωζόμενα, οὐκ ἀπολλύμενα καθ' ὁδάτων, οὐδὲ σπειρόμενα· ὡσπερ ἡ κεφαλὴ τοῦ μόσχου παρὰ Μωϋσέως, ἡ σχεδιασθεῖσα τῷ Ἰσραὴλ, εἰς ὄνειδισμὸν τῆς σκληρότητος (77).

autem in aquis pereuntia, nec dispersa; quemadmodum vituli illius ab Israel tumultuarie confecti caput a Moyse iu duritiæ illius probrum sparsum est²⁷.

12. Ἄξιον δὲ μὴδὲ τὸν τῆς βρώσεως τρόπον παραδραμεῖν, ὅτι μὴδὲ ὁ νόμος, ἄχρι καὶ τούτου, τὴν θεωρίαν φιλοπονῶν ἐν τῷ γράμματι. Ἀναλώσομεν (78) γὰρ τὸ θῦμα κατὰ σπουδὴν, καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων συνέσθοντες (79), καὶ τὰς ὀσφύας περιεζωσμένοι, καὶ τὰ ὑποδήματα περιεζωσμένοι, καὶ πρεσβυτικῶς βακτηροῦντες. Κατὰ σπουδὴν μὲν, ἵνα μὴ πύθωμεν ὅπερ ὁ Δαὶτ ἐκεῖνος ἀπηγόρευται παρὰ τῆς

lionis expers atque aquosum nobis fidei doctrina habeat, nec ejusmodi, ut facile dissolvi queat, sed tota densa et solida, atque igne purgante explorata, et ab omni crassiore ac superflua materia pura et libera sit, utque bonis illis carbonibus, intellectum nostrum accendentibus et purgantibus, ab eo adjuvemur, qui idcirco in terram venit, ut ad improbas animi habitudines absumendas ignem mitteret²⁰, ejusque accensionem adurgeret. Quidquid porro carneum et esculentum habet doctrina, cum intestinibus abditisque mentis partibus⁸⁵⁸ comedetur et absumetur²¹, atque ad spiritualem concoctionem digeretur, ad caput usque ac pedes, hoc est, primas de Divinitate contemplationes et postremas incarnationis meditationes. Nec vero quidquam effereamus, nec usque ad mane relinquemus²², quoniam nec ad externos magna nostrorum mysteriorum pars efferenda est, nec ultra hanc noctem purgatio ulla superest, nec in iis qui Verbi participes fiunt, procrastinatio laudem habet. Quemadmodum enim præclarum ac Deo gratum est, ut ira per omnem diem cursum minime duret, verum ante solem occidat²³, sive id temporali modo, sive anagogico intelligas (nec enim nobis irascentibus justitiæ solem occumbere tutum est); ita nec hujusmodi escam pernoctare, nec in postero diem recondi expedit. Quidquid autem osseum minimeque ad edendum aptum est, hancque rationem habet, ut difficillime intelligi queat, id nec confringetur²⁴, hoc est, male dividetur atque intelligetur (mitto enim dicere, quod, nec, quantum ad historicum sensum, os Jesu confractum est, idque cum carnifices²⁵ ipsius mortem ob Sabbatum adurgerent); nec projicietur et raptabitur, ne sancta canibus dentur, ac sceleratis Verbi descriptoribus, quemadmodum nec porcis²⁶ quod in Verbo splendidum et gemmeum est, verum igne absumetur, quo et holocausta, a Spiritu omnia scrutante et sciente attenuata et servata, non

XVII. Ne modus quidem manducationis præterendum est, cum nec lex ipsa eum prætermiserit, sed contemplationem in verbis et littera eousque elaboraverit. Victimam enim festinanter absumemus, et azymos panes cum lactucis agrestibus comedentes, et lumbis accincti, et calceamentis instructi, ac denique, senum more, baculum gestantes²⁸. Festinanter quidem, ne in eam culpam incidamus,

²⁰ Luc. xii, 49. ²¹ Exod. xii, 8. ²² ibid. 10. ²³ Ephes. iv, 26. ²⁴ Exod. xii, 46. ²⁵ Joan. xix, 35. ²⁶ Matth. vii, 6. ²⁷ Exod. xxxiii, 49 sqq. ²⁸ Exod. xii, 3 sqq.

(64) *Μηδ' ὕδαρες*. Jes., μηδ' ὕδαρῶδες.
 (65) *Ἄν. Deest in sex Regg. et Or. 1.*
 (66) *Ὅλος*. Or. 1. ὅλος.
 (67) *Ἐντοσθίων*. Coisl. 2, aliique nonnulli, ἐντοσθίων. Or. 1, ἐνδοσθίων.
 (68) *Πρώτων*. Reg. bii, πρώτων.
 (69) *Σαρκώσεως*. Reg. bii, σαρκός.
 (70) *Ἐξοίσομεν... καταλείβομεν*. Reg. ph et Coisl. 1, ἐξοίσωμεν... καταλείψωμεν.
 (71) *Καλόν*. Nonnulli addunt, τε.
 (72) *Διανυκτερεύειν*. Sic Reg. ph et Or. 1. In

e.l., διανυκτεύειν.
 (73) *Τοῦ Ἰησοῦ*. In nonnullis, τὸ Ἰησοῦ.
 (74) *Οὐδέ*. Or. 1, οὐτε.
 (75) *Περिसυρῆσεται*. Or. 1, περισυρῆσεται.
 (76) *Τῷ καὶ τὰ*. Sic Regg. bii, ph, novem Colb., Comb., etc. In e.l., ᾧ καὶ τὰ.
 (77) *Τῆς σκληρότητος*. Sic quinque Regg., etc. Deest τῆς in ed.
 (78) *Ἀναλώσομεν*. Sic quatuor Regg. Aii, ἀναλώσωμεν, male.
 (79) *Συνέσθοντες*. Comb., ἐσθοντες.

a qua Lot divino interdicto avocabatur; ne circum-
-piciamus, ne stemus in omni circumjacente regio-
-ne; in montem, salutis causa, confugiamus, ne
859 Sodomitico illo et inusitato igne simul invol-
-vamar, nec propter nostram in deterius conversio-
-nem, quæ ex cunctatione nasci solet, in salis sta-
-uam concrescamus 39. Cum lactucis autem agre-
-stibus 40, quoniam vita divinæ legi consentanea, iis
-præsertim qui incipiunt, acerba et ardua est, volu-
-ptatibusque sublimior. Nam etsi novum jugum sua-
-ve est, et onus leve, ut ex Scriptura audis 41; id
-tamen propter spem fit ac mercedem, hujus vitæ
-molestiis et ærumnis longe uberiores: alioqui
-enim quis non Evangelium legalibus præceptis mul-
-to laboriosius atque ærumnosius esse dixerit? Nam
-cum lex peccatorum duntaxat fines prohibeat, no-
-bis ipsæ etiam causæ, propemodum ut actiones,
-crimini vertantur. Non adulterium committes, in-
-quit lex 42: at tu, ne concupisces quidem 43, ex
-curioso ac studioso contuitu animi affectum incen-
-dens. Non occides, ait illa 44: at tu, ne, si feriaris
-quidem, referies 45, quin potius percutienti te ipsum
-expones. Quanto tandem hæc illis sapientiora! Non
-pejerabis, inquit illa 46: at tu, penitus nec jurabis,
-nec parvum, nec magnum 47; quod scilicet ex ju-
-ramento perjurium nascatur. Non junges domum
-cum domo, ait illa, nec agrum cum agro 48, tyranni-
-de pauperem opprimens: at tu, libenti animo, justis
-etiam rationibus quæsitæ opes excuties, atque in pauperum
-tollas ditatiasque ab aspectu remotas assequaris.

XVIII. Jam lumbi, matris quidem animantibus
-remiasi ac soluti sint 49: neque enim illis inest rati-
-o, quæ voluptatibus imperet; quanquam hæc quo-
-que motus naturalis libidinisque modum norunt.
-Tibi autem per zonam ac temperantiam restringa-
-tur pars illa, quæ libidine æstuat, ac velut hinni-
-tum edit 51 (nam hoc verbo Scriptura, hujus affe-
-ctus turpitudinem exagitant, utitur); ut, mortifica-
-tis membris, quæ sunt super terram 52, Pascha
-pure comedas, solitarii illius Joannis et præcursø-
-ris 53, magnique veritatis præconis, præcinctionem
-imitans. Sed et aliam zonam novi, nimirum milita-
-rem et virilem, juxta quam Euzoni Syriæ et Mono-
-zoni quidam nominantur 54; ac Deus ipse Jobum al-
-loquens: Nequaquam, inquit 55, verum accinge ut
-vir lumbos tuos, et da responsum virile; quibus

ἐντολῆς· μὴ περιδιδυμώμεθα, μὴ στῶμεν ἐν πάσῃ (80)
-τῇ περιχώρῳ· εἰς τὸ ὄρος ἀποσωθῶμεν (81), μὴ συμ-
-παρληφθῶμεν τῷ Σοδομιτικῷ καὶ ζέφυ πυρὶ, μὴδ'
-εἰς στήλην ἀλδὸς παγῶμεν, ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον
-ἐπιστροφῆς, ὅπερ ἐργάζεται μέλλησις. Ἐπὶ δὲ πι-
-κρίδων, διὰ τὸ πικρὸν τοῦ κατὰ θεὸν βίου, καὶ
-πρόσαντες, τοῖς ἀρχομένοις μάλιστα, καὶ ἡδονῶν
-ὕψηλότερον. Εἰ γὰρ καὶ χρηστὸς ὁ νέος ζυγὸς, καὶ τὸ
-φορτίον ἐλαφρὸν, ὡσπερ ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλπί-
-δα τοῦτο καὶ τὴν ἀντίδοσιν, πολλῶ τῆς ἐνταῦθα κα-
-κοπαθείας οὖσαν δαψιλεστέραν· ἐπεὶ ἄλλως γε, τίς
-οὐκ ἂν εἴποι, πολὺ τῶν νομικῶν διατάξεων τὸ εὐαγ-
-γέλιον ἐργωδέστερον εἶναι καὶ μοχθηρότερον; Τοῦ
-γὰρ νόμου τὰ τέλη τῶν (82) ἀμαρτημάτων κωλύου-
-τος, ἡμεῖς καὶ τὰς αἰτίας, ὡς πράξεις σχεδὸν, ἐγκα-
-λούμεθα. Οὐ μοιχεύσεις (83), φησὶν ὁ νόμος· σὺ δὲ,
-οὐδὲ ἐπιθυμήσεις, ἐκ περιέργου θέας καὶ φιλοπόνου
-φλέγων τὸ πάθος (84). Οὐ φονεύσεις, ἐκεῖνος· σὺ
-δὲ, οὐδὲ ἀντιπλήσεις, ἀλλὰ καὶ σεαυτὸν ἐμπαρέξεις
-τῷ παλῶντι. Ὅσον ταῦτα ἐκεῖνων (85) φιλοσοφώτε-
-ρα! Οὐκ ἐπιορκήσεις, ἐκεῖνος· σὺ δὲ (86), οὐδὲ ὀμῆ
-τὴν ἀρχὴν, οὐ μικρὸν, οὐ μεῖζον, ὡς τοῦ ὄρκου τὴν
-ἐπιορκίαν τίκτοντος. Οὐ συνάψεις οἰκίαν πρὸς οἰ-
-κίαν, ἐκεῖνος, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν, καταδυνα-
-στεύων τοῦ πένητος· σὺ δὲ, ἀποθήσῃ καὶ τὰ δικαίως
-κτηθέντα προθύμως, καὶ γυμνωθήσῃ τοῖς πένησιν,
-ἵνα κούφως τὸν σταυρὸν αἴρῃς, καὶ πλουτήσῃς τὰ μὴ
-δρώμενα.

IF. Ὅσφυς δὲ, τοῖς μὲν αλογοῖς, ἀνετος ἔστω καὶ
-ἀδετος· οὐδὲ γὰρ λόγον ἔχουσι, τὸν κρατοῦντα τῶν
-ἡδονῶν· οὕτω λέγω, ὅτι κάκεῖνα ὄρον οἶδε τῆς φυσι-
-κῆς κινήσεως· σοὶ καὶ ἀναστελλέσθω ζώνῃ καὶ σω-
-φροσύνῃ (87) τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ χρεμετιστικὸν (ὡς
-ἡ θεία [88] φησὶ Γραφή, τὸ τοῦ πάθους αἰσχρὸν δια-
-σύρουσα), ἵνα καθαρῶς ἐσθῆς τὸ Πάσχα, νεκρίσας
-τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν Ἰωάννου ζώνην
-μιμούμενος, τῷ ἐρημικοῦ, καὶ προδρόμου, καὶ με-
-γάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος. Οἶδα καὶ ζώνην ἄλλην,
-τὴν στρατιωτικὴν λέγω καὶ ἀνδρικήν, καθ' ἣν Εὐζω-
-νοῦ Συρίας καὶ Μονόζωνοι τινες ὀνομάζονται· καθ' ἣν
-καὶ τῷ Ἰωβ χρηματίζων φησὶν ὁ θεὸς· Μὴ, ἀλλὰ
-ζῶσαι ὡσπερ ἀνήρ τὴν ὄσφυν σου, καὶ εἰς ἀπόκρι-
-σιν ἀνδρικήν· ἦν καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ (89) περιεζῶσθαι
-δύναιν ἐκ Θεοῦ μεγαλαυχεῖ, καὶ τὸν θεὸν (90) αὐτὸν

39 Gen. xix, 24 sqq. 40 Exod. xii, 8. 41 Matth. xi, 30. 42 Exod. xx, 14. 43 Matth. v, 28. 44 Exod. xi, 45. 45 Matth. v, 59. 46 Exod. xx, 7. 47 Matth. v, 34. 48 Isa. v, 8. 49 Matth. xix, 21. 50 Exod. xii, 11. 51 Jer. v, 8. 52 Coloss. iii, 5. 53 Matth. iii, 4. 54 IV Reg. v, 2. 55 Job xxxviii, 3.

(80) Πάση. Sic codd. In ed., πασι.
(81) Ἀποσωθῶμεν. Colb. b, ἀνασωθῶμεν.
(82) Τῶν. Sic codl. In ed., τοῦ.
(83) Μοιχεύσεις. Savil., μοιχεύσης.
(84) Τὸ πάθος. « Animi affectum », id est, « libi-
-dinem. »
(85) Ὅσον ταῦτα ἐκεῖνων. In nonnullis, ὅση
-ταῦτα ἐκεῖνου, etc. « Quanto hæc exquisitioris et
-severioris disciplinæ. » Billius in prima ed. : « Quanto
-tandem hæc illis altiora ac difficultiora. »
(86) Σὺ δὲ, etc. Bill. : « At tu, nec ullo modo ju-
-rabis. »

(87) Ζώνη καὶ σωφροσύνη. Par., ζώνην καὶ σω-
-φροσύνην.
(88) Ὡς ἡ θεία, etc. Alludit ad hæc verba Je-
-rem. v, 8 : « Unusquisque ad uxorem proximi sui
-hinniebat. »
(89) Ἦν καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ. Intelligit hæc Davi-
-dis verba, psal. xvii, 40 : « Præcinxisti me virtute
-ad bellum. »
(90) Καὶ τὸν Θεόν, etc. Sic in psal. xcii, 1 : « In-
-dutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se. »

εἰσάγει ἐνδεδυμένον δύναμιν καὶ περιεζωσμένον, δη-
λαθῆ κατὰ τῶν ἀσεβῶν· εἰ μὴ τῷ φίλον, τὸ περιὴν
τῆς δυνάμεως, καὶ ὡς ἀνεσταλμένον, οὕτω παραδη-
λοῦσθαι, καθὸ καὶ φῶς ἀναβάλλεται, ὡς ἱμάτιον. Τὸ
γὰρ ἄσχετον αὐτοῦ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ φωτὸς τίς
ὑποστήσεται; Ζητῶ, τί κοινὸν ὁσφύϊ καὶ ἀληθείᾳ; τί
εἶαι τῷ ἁγίῳ Παύλῳ νοεῖται τὸ φάσκειν· *Στῆτε οὖν
περιεζωσμένοι (91) τῆρ ὁσφύρ ὁμῶν ἐν ἀληθείᾳ;*
Μήποτε ὡς τοῦ θεωρητικοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν περι-
σφιγγοντος, καὶ οὐκ ἐῶντος ἀλλαχοῦ φέρεσθαι; Οὐ
γὰρ ἐθέλει τὸ περὶ τι διακειμένον ἐρωτικῶς, πρὸς τὰς
ἄλλας ἡδονὰς τὴν αὐτὴν ἔχειν δύναμιν.
alioisum ferri sinat? Nec enim fieri potest, ut qui rei

10. Τὰ δὲ ὑποδήματα, ὃ μὲν τῆς ἁγίας γῆς καὶ
θεοστιβοῦς ψαύειν μέλλων, ὑπολυέσθω, καθὰ (92) καὶ
Μωϋσῆς ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ἔρους, ἵνα μὴδὲν νεκρὸν φέ-
ρη, μὴδὲ μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὡς δὲ καὶ εἰ-
τις μαθητῆς ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον πέμπεται, φιλοσόφως
καὶ ἀπερίττως (93)· ὃν δεῖ (94) πρὸς τῷ ἀγάλῃ,
καὶ ἀράδῃ, καὶ μονοχίτωνι, ἔτι καὶ γυμνοπο-
δεῖν (95), ἵνα φανῶσιν οἱ πόδες ὠρατοὶ τῶν εὐαγγελι-
ζομένων εἰρήνην, καὶ ἄλλο πᾶν ἀγαθόν. Ὁ δὲ φεύγων
Αἴγυπτόν τε καὶ τὰ Αἰγύπτια, ὑποδεδέσθω, τῆς τε
ἀλλῆς ἀσφαλείας ἕνεκα καὶ τῆς πρὸς τοὺς σκορπίους
καὶ τοὺς ὄφεις, οὓς καὶ πολλοὺς Αἴγυπτος τρέφει,
ᾧστε μὴ βλάπτεσθαι παρὰ τῶν τηρούντων τὴν πτέρ-
ναν, οὓς πατεῖν ἐκελεύσθημεν. Περὶ δὲ τῆς βακτη-
ρίας οὕτως ἔχω, καὶ τοῦ περὶ ταύτην (96) αἰνίγμα-
τος. Τὴν μὲν ὑπερσιτικὴν οἶδα, τὴν δὲ ποιμαντικὴν
καὶ διδασκαλικὴν, καὶ τὰ λογικὰ πρόβατα ἐπιστρέ-
φουσαν. Ἀλλὰ σοὶ νῦν τὴν ὑπερείδουσαν ὁ νόμος δια-
κελεύεται, μήπου τὸν λογισμὸν ὀκλάσης, αἷμα Θεοῦ,
καὶ πάθος ἀκούων, καὶ θάνατον, μήπου περιενοχθῆς
ἀθέως, ὡς Θεοῦ συνήγορος· ἀλλ' ἀνεπαισχύντως καὶ
ἀνενοχίστως, φάγε τὸ σῶμα, πῖε τὸ αἷμα, εἰ τῆς
ζωῆς ἐπιθυμητικῶς ἔχεις, μήτε τοῖς περὶ σαρ-
κός (97) ἀπιστῶν λόγοις, μήτε τοῖς περὶ τὸ πάθος
βλαπτόμενος. Ἐρηρσιμένος Ἰσαακ, πάγιος, βεθη-
κῶς, ἐν μηδενὶ σαλευόμενος ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων,
μὴδὲ πιθανότητος λόγοις παρασυρόμενος. Ἐπὶ τὸ
ὑψος σεαυτοῦ στήθι, ἐν ταῖς αὐλαῖς Ἱερουσα-
λήμ στήσον τοὺς πόδας, ἐπὶ τῆς πέτρας (98) ἔρει-
σον, ἵνα μὴ σαλευῖται σου τὰ κατὰ Θεὸν διαθή-
ματα.

K'. Τί φῆς; Οὕτω ταῦτα ἔδοξεν, Αἴγυπτον ἰξελ-
θεῖν, τὴν αἰθηρὰν κάμινον, καταλιπεῖν σε τὴν ἐκσίσε
πολυθεῖαν (99), καὶ ὑπὸ Μωϋσέως ἀχθῆναι, καὶ τῆς

etiam viribus beneficio divino accinctum se esse
David gloriatur⁸⁶, ac Deum **860** quoque ipsius
potentia indutum atque accinctum inducit⁸⁷, nen-
pe adversus impios: nisi tamen malit quispiam po-
tentiae exuberantiam ac veluti restrictionem his
verbis significari: quo etiam sensu, lumine, sicut
vestimento⁸⁸, amictus dicitur. Insuperabilem enim
potentiae ipsius ac luminis vim quis sustinebit?
Quaero quid lumbis cum veritate commune sit, et
quae Pauli mens fuerit, cum diceret: *State igitur
succincti lumbos vestros in veritate*⁸⁹? Num forte
quod speculatio concupiscentiam coerceat, nec
rei cuiuspiam amore flagrat, parem ad alias volu-

XIX. Jam qui terram sanctam ac divinis vestigiis
impressam contacturus est, calceamenta solvat,
quemadmodum et Moyses ille in monte⁹⁰, ut nihil
mortuum ferat, nec inter Deum atque homines in-
termedium. Consimili modo si quis discipulus ad
praedicandum Evangelium mittitur⁹¹, frugalitati ac
simplicitati studeat: quippe quem, praeter id quod
nec aes, nec baculum, nec duplicem tunicam ha-
beat, etiam nudis pedibus iter facere oporteat, ut
pulchri pedes evangelizantium pacem⁹², et quod-
libet aliud bonum, appareant. At vero qui Aegy-
ptum ac res Aegypti fugit, calceos sumat⁹³, ut tutus
sit, cum ab aliis rebus, tum a scorpiis et serpentibus,
quos permultos Aegyptus alit, ut ab iis, qui
calcaneum observant, et quos calcare jussi sumus⁹⁴,
minime vulneretur. Jam de baculo⁹⁵ atque ejus si-
gnificatione ita sentio. Nam cum alter fulciendi
vim habeat, alter pastoris et doctoris proprius sit,
atque oves ratione praeditas convertat, in viamque
reducatur: hic lex fulcientem baculum tibi praescri-
bit, necubi animo titubet, dum Dei sanguinem et
Passionem et mortem audis, ac dum Dei patronus
atque defensor videri cupis, impie corruas. Quin
potius, sine pudore ac dubitatione corpus ede, san-
guinem bibe, si modo vitae desiderio teneris, nec
sermonibus de carne sdem abrogans, nec ad eers,
qui de passione habentur, impingens. Innixus sta,
firmus et stabilis, atque ita comparatus, ut nulla
in re quatiaris ab adversariis, nec verborum lepore
atque illecebris abripiaris. In fastigio tuo sta, in
atriis Jerusalem pedes statue⁹⁶, in petra suffulci,
861 ut tui secundum Deum gressus non movean-
tur.

XX. Quid ais? Itane fixum ac decretum est, ut ex
Aegypto, hoc est, ex fornace ferrea⁹⁷, excedas, im-
piumque deorum multorum cultum illic vigentem

⁸⁶ Psal. xvii, 35. ⁸⁷ Psal. cxii, 1. ⁸⁸ Psal. ciii, 2.
⁸⁹ Isa. liii, 7. ⁹⁰ Exod. xii, 11. ⁹¹ Luc. x, 19. ⁹² Exod. xii, 11. ⁹³ Psal. cxii, 2. ⁹⁴ Deut. iv, 20.

(91) *Περιεζωσμένοι*. Tres Regg. et novem Colb.,
περιεζωσάμενοι.

(92) *Καθά*. Or. 1, καθῶς.

(93) *Καὶ ἀπερίττως*. Deest in Jes.

(94) *Δεῖ*. In nonnullis, χρῆ.

(95) *Γυμνοποδεῖν*. Sic tres Regg., Coisl. 1, Or.
1, Par., etc. In Par. ed., γυμνοποδεῖ.

(96) *Περὶ ταύτην*. Coisl. 1 et Jes., περὶ ταύτης.

relinquas, atque a Moysē, ipsiusque legibus ac militari imperio ducaris? Consilium quoddam tibi porrigo, nequaquam meum, imo admodum quoque meum, si rem spiritualiter expenderis. Vasa aurea et argentea Ægyptiis commutato pete⁶⁶: cum his te itineri committe: ex alienis facultatibus viaticum tibi para, imo ex tuis potius. Servitutis enim ac confectorum laterum merces tibi debetur. Callide tu quoque aliquid circa mercedis flagitationem commiscere: pulchre fraudas. Esto sane, gravibus hic laboribus vexatus es, cum luto collectans, id est, cum ærumnoso et impuro corpore, ac domos alienas et caducas extruens, quarum memoria cum sonitu perit. Quid? Gratiæ et absque pretio egrederis? Quid? An Ægyptiis et adversariis potestatibus ea relinques, quæ male adepti sunt, ac pejus consumunt? Nullum jus in ea habent; sacrilegio compilarunt, eripuerunt ei, qui dixit: *Meum est argentum, et meum est aurum*⁶⁹, *daboque ei, cui volueris*⁷⁰. Heri illa possidebant: sic enim permittebatur. Hodie ea tibi Dominus offert ac tradit, honeste et ad salutem usuro. Amicos nobis de inammona iniquitatis comparemus, ut, cum defecerimus, in iudicii tempore recipiamus⁷¹.

XXI. Si Rachel quædam es, aut Lia, hoc est, patriarchica et magna anima, patris quoque tui idola, quæcunque inveneris, surripi, non ut serves, sed ut deleas⁷². Si autem sapiens Israelitis, ad terram promissionis transfer; eoque nomine discrucietur persecutor, atque ex fraude sibi facta hoc intelligat, quod tyrannide ac servitute meliores frustra opprimebat. Hoc si feceris, atque ita ex Ægypto excreseris, ignis, mihi crede, ac nubis columna tibi die ac nocte iter præmonstrabit⁷³, desertum mitigabitur, mare tibi scindetur, Pharaō demergetur, panis pluet, petra scaturiet, Amalec opprimetur; non armis tantum, sed etiam hostilibus justorum manibus, precationem simul atque insuperabile crucis tropæum signantibus; fluminis cursus inhibebitur⁷⁴, sol sistetur, lunæ cursus reprimetur, muri, nullis etiam machinis admotis, corruent, crabrones præcurrent, viam Israeli munientes **862**, atque alienigenas arcentes; reliqua etiam omnia, quæ post hæc, et simul cum his, memoriae prodita sunt, ne nimis longum sermonem producam, Dei beneficio tibi concedentur. Ac tale est festum, quod hodierno die agitas; tali epulo, tum natalitio, tum funebri, quantum in te est, accipias, ob eum, qui, tua causa, et natus, et passus est; tale tibi Paschatis mysterium. Hæc lex adumbravit; hæc Christus perfectit, ille, inquam, litteræ abrogator, ille Spiritus initiator, qui, ut ex eo, quod passus est, ad patiendum nos affert, ut simul glorificemur.

⁶⁶ Exod. xi, 2. ⁶⁹ Agge. ii, 9. ⁷⁰ Daniel iv, 14. ⁷¹ Jos. iii, 15.

(1) *Ἐκεῖνον*. Or. 4, ἐκεῖσε.

(2) *Ἐμὸν ἔστι τὸ ἀργύριον*. Sic nonnulli codd. Deest ἔστι in edit.

(5) *Πολεμίας χερσὶ*. Coisl. 1, ἀπολέμοις πολεμίας, « imbellibus justorum pugnantium armis. »

(4) *Ἀνείργουσαι*. Comb., ἀπείργουσαι.

Ἀ ἐκείνου (1) νομοθεσίας καὶ στρατηγίας; Εἰσηγοῦμαι τὴν καὶ τῶν οὐκ ἐμῶν, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἐμῶν, ἀνευματικῶς θεωρησῶ. Χρησαί παρ' Αἰγυπτίων σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ· μετὰ τούτων ὀδύσουσιν· ἐκ τῶν ἀλλοτρῶν ἐφοδίασθητι, μᾶλλον δὲ τῶν σὺν· χρεωστέϊται σοὶ μισθὸς τῆς δουλείας καὶ τῆς πλινθείας· σόφισαί τι καὶ σὺ περὶ τὴν ἀπατησίην· καλῶς ἀποστέρησον. Ἔστω, τεταλαιπώρηκας ἐνταῦθα, τῷ πληρῷ μαχόμενος, τῷ μοχθηρῷ τούτῳ καὶ ρυπαρῷ σώματι, καὶ πόλεις οἰκοδομῶν ἀλλοτρίας καὶ σφαλεράς, ὧν ἀπολείται τὸ μνημόσυνον μετ' ἤχου. Τί δαί; προίκα ἐξέρρη καὶ ἀμισθί; Τί δαί; καταλείψεις Αἰγυπτίοις καὶ ταῖς ἀντικειμέναις δυνάμεσιν, ἃ κακῶς ἐκτῆσαντο, καὶ χεῖρον δαπανήσουσιν; Οὐκ ἔστιν ἐκείνων· ἐσύλησαν, ἤρπασαν τοῦ εἰπόντος· Ἐμὸν ἔστι τὸ ἀργύριον (2), καὶ ἐμὸν ἔστι τὸ χρυσίον, καὶ δώσω αὐτὸ ᾧ βούλομαι. Χθὲς ἦν ἐκείνων· συνεχωρεῖτο γάρ. Σήμερον σοὶ προσάγει καὶ δίδωσιν ὁ Δεσπότης, καλῶς χρησομένη καὶ σωτηρίως. Κτησώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας; Ἴν' ὕταν ἐκλίπωμεν, ἀντιλάβωμεν ἐν καιρῷ κρίσεως.

ΚΑ'. Εἰ μὲν τις εἶ Ῥαχὴλ, ἢ Λεία, ψυχὴ πατριαρχικὴ καὶ μεγάλη, καὶ τὰ εἰδῶλα κλέψον, ἄπερ ἀνεύρησ, τοῦ σοῦ πατρὸς, οὐκ ἵνα φυλάξῃς, ἀλλ' ἵνα ἀφανίσῃς· εἰ δὲ Ἰσραηλίτης σοφὸς, πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας μετένεγκε· καὶ περὶ τούτων ὁ δώκτης ἀληθεύει, καὶ γινώτω χυδασοφισθεὶς, ὅτι μάτην ἐτυράνεον καὶ κατεδουλεύτο τοὺς κρείττονας. Ἄν οὕτω ποιῆς, καὶ οὕτως ἐξέλθῃς Αἰγύπτου, εὖ οἶδα, στύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλῃς ὀδηγηθήσῃ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἔρημος ἡμερωθήσεται, θάλασσά σοι τμηθήσεται, Φαραὼ βαπτισθήσεται, ἄρτος ὀμβρήσει, πέτρα πηγᾶσει, Ἀμαλὴκ καταπολεμηθήσεται· οὐκ ὄπλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πολεμίας χερσὶ (3) δικαίων, εὐχὴν ὁμοῦ τυπούσας, καὶ σταυροῦ τρόπαιον τὸ ἀήττητον· ποταμὸς ἀνακοπήσεται, ἥλιος στήσεται, σελήνη σχεθήσεται, τεῖχη κατενεχθήσεται, καὶ δίγα μηχανημάτων, σφηκία προδραμοῦνται, ὁδοποιούσαι τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἀνείργουσαι (4)· τᾶλλα τε ὅσα ἐπὶ τούτοις καὶ σὺν τούτοις ἰστόρηται, ἵνα μὴ μακρὸν ἀποτείνω λόγον, παρὰ Θεοῦ σοὶ δοθήσεται. Τοιαύτην ἑορτὴν ἑορτάζεις σήμερον· τοιοῦτον ἔστι (5) τὸ ἐπὶ σοὶ τοῦ γεννηθέντος γενέθλιον, καὶ τοῦ παθόντος (6) ἐπιτάφιον· τοιοῦτόν σοι τὸ τοῦ Πάσχα μυστήριον. Ταῦτα ὁ νόμος ὑπέγραψε· ταῦτα Χριστὸς ἐτελείωσεν, ὁ τοῦ γράμματος (7) καταλυτὴς, ὁ τελειωτὴς τοῦ Πνεύματος, ὃς οἷς ἔπαθε, τὸ πάσχειν διδάσκων, οἷς ἐδοξάσθη, τὸ συνοδοῦσθῆναι χαρίζεται.

⁷² Luc. xvi, 9. ⁷³ Gen. xxxi, 19, ⁷⁴ Exod. xiii 12.

(5) *Τοιοῦτον ἔστι*. Legendum videtur, τοιοῦτον ἔστις· « Talibus epulis natalitia et funus illius, qui pro te natus et passus est, celebra. »

(6) *Παθόντος*. In quibusdam, θανόντος, « mortuus est. »

(7) *Γράμματος*. Bill. « legis. »

ΚΒ. Ἔστι τοίνυν (8) ἐξετάσαι πρᾶγμα καὶ δόγμα, Α τοῖς μὲν πολλοῖς παρορώμενον, ἐμοὶ δὲ, καὶ λίαν ἐξεταζόμενον. Τίνι γὰρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν αἷμα, καὶ περὶ τίνος ἐχέθη, τὸ μέγα καὶ περιθόητον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀρχιερέως, καὶ θύματος; Κατειχόμεθα (9) μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀντιλαβόντες τῆς κακίας τὴν ἡδονήν. Εἰ δὲ τὸ λύτερον οὐκ ἄλλου τινός, ἢ τοῦ κατέχοντος γίνεται, ζητῶ τίνι τοῦτο εἰσηνέχθη, καὶ δι' ἣντινα τὴν αἰτίαν; Εἰ μὲν τῷ πονηρῷ, φεῦ τῆς ὕβρεως· εἰ μὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν λύτερον ὁ ληστής λαμβάνει, καὶ μισθὸν οὕτως ὑπερφυῆ (10) τῆς ἑαυτοῦ τυραννίδος, δι' ἣν καὶ ἡμῶν φεῖσθαι δίκαιον ἦν· εἰ δὲ τῷ Πατρὶ, πρῶτον μὲν πῶς; Οὐχ ὑπ' ἐκείνου γὰρ ἐκρατούμεθα. Δεύτερον δὲ, τίς ὁ λόγος, Μονογενοῦς αἷμα τέρπειν Πατέρα, Β δὲ οὐδὲ τὸν Ἰσαὰκ ἐδέξατο παρὰ τοῦ πατρὸς προσφερόμενον, ἀλλ' ἀντηλλάξατο τὴν θυσίαν, κριὸν ἀντιδούς τοῦ λογικοῦ θύματος; Ἡ δὴλον, ὅτι λαμβάνει μὲν ὁ Πατήρ, οὐκ αἰτήσας (11), οὐδὲ δεηθεὶς, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὸ χρῆναι (12) ἀγιασθῆναι τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Θεοῦ τὸν ἀνθρώπων· ἐν αὐτῷ ἡμᾶς ἐξέληται, τοῦ τυράννου βία κρατήσας, καὶ πρὸς ἑαυτὸν (13) ἐπαναγάγῃ διὰ τοῦ Υἱοῦ μεσιτεύσαντος, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ Πατρὸς τοῦτο οἰκονομήσαντος, ᾧ τὰ πάντα παραχωρῶν φαίνεται. Τὰ μὲν δὴ Χριστοῦ τοιαῦτα, καὶ τὰ πλείω σιγῇ σεβέσθω. Ὁ δὲ χαλκοῦς ὄφης κρεμάται (14) μὲν κατὰ τῶν δακνόντων ὄφρων, οὐχ ὡς τύπος (15) δὲ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος, ἀλλ' ὡς ἀντίτυπος· καὶ σώζει τοὺς εἰς αὐτὸν ὀρώνας, οὐχ ὅτι ζῆ πιστευόμενος, ἀλλ' ὅτι C νεκρῶνται, καὶ συννεκροῖ τὰς ὑπ' αὐτὸν (16) δυνάμεις, καταλυθεὶς, ὥσπερ ἦν ἄγιος. Καὶ τίς ὁ πρόπων αὐτῷ παρ' ἡμῶν ἐπιτάφιος; Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, ᾄδη, τὸ ρίκος; Τῷ σταυρῷ βέβλησαι, τῷ ζωοποιῷ θεθανάτωσαι. Ἄπινους (17), νεκρὸς, ἀκίνητος, ἀνερέργητος, καὶ, εἰ τὸ (18) σῆμα σώζεις ὄφρος, ἐν ὕψει στηλιτευόμενος (19).

Crux te prostravit, vitæ auctor tibi necem attulit. licet figuram serves, in sublimi loco ignominiose pendes.

ΚΓ. Μεταληψόμεθα (20) δὲ τοῦ Πάσχα, νῦν μὲν
 78 Num. xxi, 8. 79 Ose. xiii, 14; I Cor. xv, 55.

(8) Ἔστι τοίνυν. Or. 1, Ἔστι λοιπόν, «Catech. rom. »

(9) Κατειχόμεθα. Comb., ἐκρατούμεθα.

(10) Ὑπερφυῆ. Reg. ph, ὑπερφυᾶ.

(11) Οὐκ αἰτήσας, etc. Or. 1 addit, δέ. Observat scholiastes, duplex esse redimendi genus; alterum, «quo pretium ei, a quo qui captus tenetur, solvitur, et pecunia ab eo redimitur;» alterum, «quo quis pro reo pati sustinet in ipsius unius commodum.» Sic Christus pro nobis cruciatus pertulit, ac sic ejus passione nihil diabolo datum. Præterea sanguis Christi Patri oblatum est, «non quod unigeniti Filii cruore effuso delectaretur,» ut his verbis declarat idem scholiastes: Ὅστε τῷ Πατρὶ αἷμα τοῦ Μονογενοῦς προσφέρεισθαι ὑποτιθέμεθα. Sed indicat, Filium sua sponte hominis reatum in se transtulisse ac mortem subiisse, ut hominem redimeret, ac cum Deo in gratiam restitueret, illatamque divinæ majestati injuriam sarciret.

(12) Τὸ χρῆναι. Reg. ph et Or. 1. τῷ χρῆναι.

XXII. Enimvero alienum non fuerit, rem ac doctrinam inquirere, a multis quidem neglectam, meo autem judicio, studiosè perquirendam. Ecce enim ille pro nobis sanguis, et quanti ob causam fusus est, ille, inquam, magnus et nobilis Dei, tum pontificis, tum victimæ sanguis? Nos enim a diabolo detinebamur, utpote qui venundati essemus sub peccato, ac vitium cum voluptate commutassemus. Quod si redemptionis pretium non alii ulli, quam ei, qui captivos tenet, persolvitur, quæro cui tandem oblatum est, et quam ob causam? Si pravo illi, o gravem contumeliam! si non a Deo solum, sed Deum quoque ipsum pro redemptionis pretio latro accipit, adeoque insigne et excellens tyrannidis suæ præmium, ejus causa nobis quoque parci æquum erat: si autem Patri, primum quomodo id factum est? Nec enim ab ipso tenebamur. Deinde, quæ ratio afferri potest, ut Unigeniti sanguine Pater oblectetur, qui ne Isaac quidem a patre oblatum acceperit, sed ariete, in rationalis victimæ locum substituto, sacrificium permutavit? Perspicuum utique est, Patrem quidem accepisse, non tamen quod petierit, aut eo opus habuerit, verum certa concilii ratione et dispensatione, et quia, per humanitatem a Deo assumptam, homini sanctitatem afferri oportebat; ut, tyranno per vim superato, nos liberaret, atque ad se per mediatorem Filium reduceret, hoc, ad Patris honorem, cui in omnibus rebus cedere perspicitur, dispensantem. 863 Ac de Christo hæc nobis dicta sint, aliaque multo plura silentii honore afficiantur. At vero, serpens æneus adversus serpentum morsus suspenditur 78, non tamen ut Christi pro nobis passi typus, verum ut antitypus: atque iis qui ipsum intuentur, salutem affert, dum non vita frui, sed mortuus esse, ac subditas sibi potestates secum interimere creditur, oppressus nimirum et extinctus, sicut merebatur. Et quod tandem illi congruens epitaphium canemus? *Ubi est, mors, stimulus tuus? Ubi tua, inferne, victoria?* 79

Exanimis es, mortuus, immobilis, iners, serpentis

XXIII. Jam vero Paschatis participes erimus,

(13) Ἐαυτόν. Sic plures Regg. et Colb., Coisl. 1, etc. In ed., αὐτόν.

(14) Κρεμάται. Reg. bm, aliique nonnulli, κρεμνᾶται.

(15) Οὐχ ὡς τύπος, etc. «Gregorius, inquit Nicænis, serpentem æneum Christi typum haudquam esse censet (neque fas est ac pium perversum spiritum Christi typum vocari); verum antitypum, id est, contrariam figuram. Etenim serpens a principio homini exitium attulit, Christus autem postea salutem.»

(16) Ὑπ' αὐτόν. Sic Regg. bm, ph, Or. 1, Comb., etc. In ed., ὑπ' αὐτῷ.

(17) Ἄπινους. Plures codd. addunt, εἶ.

(18) Τὸ. Reg. bm, τ.

(19) Στηλιτευόμενος. Bill. «decoris et ignominia notis inustus.»

(20) Μεταληψόμεθα. Reg. ph, μεταληψόμεθα, «participes simus.»

nunc quidem adhuc typice, tametsi apertius quam A in veteri lege (legale siquidem Pascha; nec enim dicere verebor, figura erat figuræ obscurior); aliquanto post autem perfectius et purius, tum videlicet cum Verbum novum illud nobiscum in regno Patris bibet⁷⁷, patefaciens ac docens, quæ nunc minus plene demonstravit. Novum enim illud semper est, quod nunc intelligitur. Quænam autem illa sit potio atque perceptio, dicere nostrum est, illius docere, discipulisque suis hanc doctrinam imperitari. Doctrina enim, ejus quoque, qui alit, cibus est. Age vero, nos quoque legis participes efficiamur, verum evangelice non litteraliter perfecte non imperfecte, sempiternæ non temporarie. Caput nobis efficiamus, non terrenam Jerusalem, sed celestem metropolim; non eam, inquam, quæ nunc ab exercitiis calcatur, sed quæ ab angelis laude et prædicatione effertur. Mactemus, non vitulos novos, nec agnos cornua producentes et ungulas⁷⁸, quæ magna ex parte mortua sunt, ac sensu carent: verum Deo in superno altari cum celestibus choris sacrificium laudis immolemus⁷⁹. Penetrenus primum velamen, ad secundum accedamus, in Sancta sanctorum prospiciamus. Atque, ut majus aliquid dicam, immolemus nos Deo: imo, singulis diebus vosmetipsos motusque omnes immolemus. Omnia pro Verbo excipiamus, per passionem Passionem imitemur, per sanguinem sanguinem honoremus, crucem alacres conscendamus. Dulces sunt **864** clavi, tametsi valde acerbi. Præstat cum Christo, et pro Christo pati, quam cum aliis in deliciis versari.

XIV. Si Simon Cyrenæus sis, crucem tolle⁸⁰, ac sequere. Si, ut latro⁸¹, cruci simul affixus fueris, ut vir probus, Deum agnosce: si ille quoque propter te tuumque peccatum cum iniquis reputatus sit⁸², tu propter illum justus fias. Adora tua causa suspensum; et pendens ipse, lucri aliquid ex ipsa quoque improbitate collige: morte salutem eme: cum Jesu paradisum ingredi, ut intelligas, quibus bonis excideras, Pulchritudines illas contemplare: murmuratorem cum sua blasphemia foris mori sine. Si Joseph Arimathæus sis⁸³, ab eo, qui cruci affixit, corpus pete: tuum fiat mundi piaculum. Si Nicodemus sis, nocturnus ille Dei cultor, funebribus unguentis ipsum unge⁸⁴. Si Maria quædam sis, si alia Maria, si Salome, si Joanna, diluulo lacrymas profunde. Fac, ut prima sublatum apidem⁸⁵, angelos etiam fortasse, atque adeo Jesum ipsum, videas. Nonnihil loquere; vocem au-

τυπικῶς ἐστὶ, καὶ εἰ τοῦ παλαιοῦ γυμνότερον (τὸ γὰρ νομικὸν Πάσχα, τολμῶ καὶ λέγω, τύπου τύπος ἦν ἀμυδρότερος)· μικρὸν δὲ ὑστερον, τελειώτερον καὶ καθαρώτερον, ἤνιχα ἂν αὐτὸ πίνῃ καινὸν μεθ' ἡμῶν ὁ Λόγος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς, ἀποκαλύπτων καὶ διδάσκων, ἃ νῦν μετρίως παρέδειξεν. Καινὸν γὰρ ἐστὶν αἰὲ τὸ νῦν γνωρίζομενον. Τίς δὲ ἡ πόσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις, ἡμῶν μὲν τὸ μαθεῖν, ἐκείνου δὲ τὸ διδάξαι, καὶ κοινώσασθαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τὸν λόγον. Τροφὴ γὰρ ἐστὶν ἡ διδασκίς, καὶ τοῦ τρέφοντος. Ἄλλα δεῦρο, καὶ ἡμεῖς τοῦ νόμου μεταλάθωμεν εὐαγγελικῶς, ἀλλὰ μὴ γραπτῶς· τελειῶς, ἀλλὰ μὴ ἀτελῶς· ἀτίδως, ἀλλὰ μὴ προσκαίρως. Ποιησώμεθα κεφαλὴν, μὴ τὴν κάτω Ἰερουσαλήμ, ἀλλὰ τὴν ἄνω μητρόπολιν· μὴ τὴν ὑπὸ στρατοπέδων νῦν πατούμενην, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ ἀγγέλων δοξαζομένην. Θύσωμεν, μὴ μόσχους νέους, μηδὲ ἀμνοὺς κέρατα ἐκφέροντας καὶ ὀπλάς, παρ' οἷς πολὺ τὸ νεκρὸν κατ' ἀνάσθητον· ἀλλὰ θύσωμεν τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, ἐπὶ τῷ ἄνω θυσιαστήριον, μετὰ τῆς ἄνω χοροστασίας. Διάσχωμεν τὸ πρῶτον καταπέτασμα, τῷ δευτέρῳ προσέλωμεν, εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων παρακύψωμεν. Εἶπω τὸ μείζον, ἡμᾶς αὐτοὺς θύσωμεν τῷ Θεῷ· μᾶλλον δὲ, θύσωμεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ πᾶσαν κίνησιν. Πάντα ὑπὲρ τοῦ Λόγου δεχόμεθα, πάθει τὸ πάθος μιμώμεθα, αἵματι τὸ αἷμα σεμνύνωμεν, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνίωμεν πρόθυμοι. Γλυκαῖς οἱ ἦλοι, καὶ εἰ λίαν ὀδυνηροί. Τὸ γὰρ (21) μετὰ Χριστοῦ πάσχειν, καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ, τοῦ μετ' ἄλλων τρυφᾶν αἰρετώτερον

ΚΔ'. Ἄν Σίμων ἦς Κυρηναῖος, τὸν σταυρὸν ἄρον, καὶ ἀκολουθήσον. Ἄν συσταυρωθῆς ὡς ληστής (22), ὡς εὐγνώμων τὸν Θεὸν γνώρισον· εἰ κάκεινος μετὰ ἀνόμων ἐλυγίσθη διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν ἁμαρτίαν, σὺ γενοῦ δι' ἐκεῖνον ἔνομος. Προσκύνησον τὸν διὰ σὲ κρεμασθέντα (23), καὶ κρεμάμενος· κέρδανόν τι καὶ παρὰ τῆς κακίας· ὦνησαι τῷ θανάτῳ τὴν σωτηρίαν· εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθε μετὰ Ἰησοῦ, ὥστε μαθεῖν ὡν ἐκπέπτωκας. Τὰ ἐκεῖ κάλλη θεώρησον· τὸν γογγυστὴν ἄρες ἀποθανεῖν ἔξω, μετὰ τῆς βλασφημίας. Κἂν Ἰωσήφ ἦς ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας (24), αἵτησαι τὸ σῶμα παρὰ τοῦ σταυροῦντος· σὺν γενέσθω τὸ τοῦ κόσμου καθάρσιον. Κἂν Νικόδημος ἦς, ὁ νυκτερινὸς θεοσεβῆς, μύροις αὐτὸν ἐνταφίασον. Κἂν Μαρία τις ἦς, κἂν ἡ ἄλλη (25) Μαρία, κἂν Σαλώμη, κἂν Ἰωάννα, δάκρυσον ὀρθρία (26). Ἴδε πρώτη τὸν λίθον ἠρμένον, τυχὸν δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ Ἰησοῦν αὐτόν. Φθέγγεται τι φωνῆς ἄκουσον. Ἄν ἀκού-

⁷⁷ Matth. xxvi, 29. ⁷⁸ Psal. lxxviii, 32. ⁷⁹ Psal. xliix, 14. ⁸⁰ Luc. xxiii, 26. ⁸¹ ibid. 40 seqq. ⁸² Isa. liii, 12. ⁸³ Luc. xxiii, 50. ⁸⁴ Joan. xix, 39. ⁸⁵ Marc. xvi, 1.

(21) *Γάρ.* Decet in Regg. ph. Or. 1, aliisque nonnullis.

(22) *Ὡς ληστής.* Reg. ph. ὡς εὐγνώμων.

(23) *Κρεμασθέντα.* In nonnullis, σταυρωθέντα, cruci affixum.

(24) *Ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας.* Plures Coll., Or. 1, Comb., etc., ὁ Ἀριμαθαῖος.

(25) *Κἂν ἡ ἄλλη.* Sic quinque Regg., duodecim Coll., etc. Decet ἡ in ed.

(26) *δάκρυσον ὀρθρία.* Coisl. 1 et Comb., ἐδάκρυσον, ἀκολουθήσον πρὸς τάφον, ἀπάντησον ὀρθρία, εἴπλω, ad sepulcrum sequere, occurras diluulo.

σηκ *Μή μου άπτου, πόδρω στήθι, σεβάσθητι τόν Α* Δόγον, αλλά μη λυπηθής. Οίδε γάρ οίς όφθθη πρώ-
τον. Έγκαίνισον την άνάστασιν · τή Εβζ βοήθησον,
τή πρώτη (27) πεσούση, τή πρώτη Χριστόν άσπά-
σασθαι, και γνωρίσαι τοίς μαθηταίς. Γενού Πέτρος,
ή (28) 'Ιωάννης · έπλ τόν τάφον έπέλεχθητι, αντιτρέ-
χων, συντρέχων, την καλήν άμιλλαν άμιλλώμε-
νος (29). Κάν προληφθής τώ τάχει, τή σπουδή νί-
κησον, μη παρακύψας εις τό μνημείον, άλλ' ένδον
γενόμενος. Κάν ώς Θωμάς άπολειφθής, τών μαθητών
συνηγμένων, οίς Χριστός έμφανίζεται, όταν ίδης, μη
άπιστήσης · κάν άπιστήσης. τοίς λέγουσι πιστεύσον·
ει δέ μηδє τούτοις, τοίς τύποις τών ήλων πιστώθητι.
'Αν εις ήδου κατή, συγκάτελθε. Γνωθι και τά εκείσε
του Χριστού (30) μυστήρια, τίς ή οικονομία της δι-
πλης καταβάσεως, τίς ό λόγος · άπλώς σώζει πάντας
έπιφανεί, ή κάκει τούς πιστεύοντας (31).

sit, quod duplicis descensus consilium, quæ ratio suo salvos fecerit, an illic quoque duntaxat, qui crediderunt.

ΚΕ'. Κάν εις ούρανους άνήγ, συνάνελθε· γενού μετá τών παραπεμπόντων άγγελων, ή τών δεχομέ-
νων. 'Αρθήναι ταίς πύλαις διακέλευσαι, ύψηλοτέ-
ραις γενέσθαι, έν' εκ του (32) παθειν ύψηλότερον
δέξωνται. 'Απόκριναι τοίς άπορούσι δια τó σώμα, και
τά του Πάθους σύμβολα, οίς μη κατελθών (33) συν-
ανέρχεται, και δια τούτο πυνθανομένοις· *Τίς έστιν*
ουτος ό βασιλεύς της δόξης; ότι Κύριος κραταύς
και δυνατός έν πάσι τε οίς άει πεποίηκε, και ποιεί,
και τώ νυν πολέμω και τροπαίω περi της άθρωπό-
τητος· και δής τώ διπλω της έρωτήσεως διπλήν την
άπόκρισιν. Κάν θαυμάζωσι, λέγοντες (34), κατά την
'Ησαίου δραματουργίαν (35): Τίς ουτος ό παραγερό-
μενος έξ 'Εδώμ, και τών γηίνων; ή, Πώς έρυθρά τά
ιμάτια του άναίμου και άσωμάτου, ώς ληνοβάτου, και
πλήρη ληνών πατήσαντος; προβαλού τó ώραϊον της
στολής του πεπονηότος σώματος, τώ Πάθει καλλω-
πισθέντος, και τή Θεότητι λαμπρυνθέντος, ής ούδέν
ερασμιώτερον, ούδє ώραϊότερον.

ΚΖ'. Πρός ταυτα τί φασιν ήμιν οι συκοφανται (36),
οι μικροι της Θεότητος λογισται, οι κατηγοροι των
επαινουμένων, οι σκοτεινοι περi τó φώς, οι περi την
σοφίαν άπαιδευτοι, ύπερ ών Χριστός δωρεά άπέθανε,
τά άχάριστα κτίσματα, τά του πονηρού πλάσματα;
Τούτο έγκαλεις Θεώ την εύεργεσίαν; δια τούτο μι-
κρός, ότι δια σέ ταπεινός; ότι έπλ τó πλανώμενον
ήλθεν ό Ποιμήν ό καλός, ό τίθεις την ψυχην ύπερ
των προβάτων, έπλ τά όρη και τούς βουνούς, έφ' ών

²² Joan. xx, 17. ²⁷ ibid. 2. ²⁸ ibid. 24 seq. ²⁹ Psal. xxiii, 7, 9. ³⁰ ibid. 8. ³¹ Isa. lxiii, 1 seq.

³² Juan. x, 11.

(27) *Τή πρώτη*. Sic codd. Deest τή in ed.

(28) *Πέτρος, ή*. In nonnullis, *Πέτρος, και*.

(29) *'Αμιλλώμενος*. Or. 1, *άμιλλώμενοι*.

(30) *Χριστού*. Reg. b, duo Colb. et Or. 1, Θεού,
(Del.)

(31) *Πιστεύοντας*. In quibusdam, *πιστεύσαντας*.

(32) *Έν' εκ του*. Coisl. 1, *ένα τόν εκ του*.

(33) *Κατελθών*. Coisl. 1, *συγκάτελθών*.

(34) *Θαυμάζωσι λέγοντες*. Savil., *θαυμάζοντες*
λέγωσι

sculta. Si audieris : *Novi me tangere* ²², procul sta,
Verbum venerare, non autem mueri. Novit enim a
quibus primum conspicendus sit. Resurrectionis
encænium celebra; Evæ succurre, quæ primum lapsa,
prior quoque Christum salutavit, ac discipulis indi-
cavit. Petrum vel Joannem imitare, ad sepulcrum
propera, simul ac certatim currens ²⁷, atque honesta
æmulatione contendens. Quod si celeritate an-
tevertaris, studio vince, non inclinato corpore in
monumentum introspiciens, sed in ipsum ingrediens.
Quod si, Thomæ instar, a cætu discipulorum, qui-
bus apparuit Christus, abfueris, posteaquam vide-
ris ²⁸, ne rei fidem abroges. Quod si id tibi fidem
non facit, narrantibus saltem crede. Si ne his qui-
dem, at certe clavorum impressionibus fidem habe.
Si in infernum descendat, simul descende. Ea quo-
B que mysteria cognosce, quæ Christus illic designa-
verit : utrum omnes sine ulla exceptione adventu
crediderunt.

865 XXV. Si in cælos ascendat, simul ascende
comitantibus vel excipientibus angelis te adjuuge.
Portis, ut attollantur ²⁹ ac sublimiores fiant, im-
pera, quo a passione sublimiorem capiant. His, qui
propter corpus et Passionis signa, quæ in descensu
non allata, secum ascendens tulit, mente dubia et
incipitii sunt, atque ideo percunctantur : *Quis est*
iste Rex gloriæ? responde : *Dominus fortis et po-*
tens ³⁰, tum in iis omnibus, quæ semper fecit, et
facit, tum in præsentii bello ac tropæo, pro hu-
mana natura erecto; ac duplici interrogationi res-
ponsum duplex repende. Quod si, secundum dra-
maticam illam apud Isaiam personarum loquentium
inductionem, admiratione defixit, dixerit : *Quis est*
iste, qui de Edom, rebusque terrenis venit ³¹? aut,
Quomodo rubra sunt ejus, qui sanguinis ac corporis
passi pulchritudinem ex adverso profer, quod per
Passionem exornatum est, ac per Deitatem, qua nec
amabilius quidquam, nec pulchrius, exsplenduit.

XXVI. Quid ad hæc nobis sycophantæ dicunt,
acerbi, inquam, isti Divinitatis expensores, rerum
honestarum et laudabilium reprehensores, circa lu-
cem tenebrosi, circa sapientiam imperiti, pro qui-
bus Christus gratis mortuus est, ingrati creaturæ,
pravi illius figmenta? Siccine Deo beneficium cri-
mini vertis? Eone parvus est, quia propter te hu-
milis, quia ad ovem errantem bonus ille Pastor ve-
nit, animam suam pro ovibus ponens ³², ad monte,

(35) *Δραματουργίαν*. Gregorius hic non intelligit
falsam compositionem, quales sunt actus fabulosi
quibus dramatica poemata conficiuntur : sed genus
scribendi ita institutum, ut personas loquentes ha-
beat, quemadmodum in Isaiaë verbis habentur.

(36) *Πρός ταυτα τί φασιν ήμιν οι συκοφάν-*
ται, etc. Hæc et sequentia usque ad finem fere nu-
meri 29, verbo ad verbum mutuantur ex Or. xxxviii,
num. 14 et 15.

et colles, in quibus sacrificabas²², et errantem invenit, et inventam, iisdem humeris, quibus et crucis lignum, sustulit, et acceptam, ad supernam vitam reduxit, eoque subvectam eodem numero atque ordine collocavit, quo eas, quæ minime aberrarunt? Quia lucernam, hoc est, carnem suam, accendit; et domum everrit²³, mundum scilicet a peccato repurgans, et drachmam, regiam videlicet imaginem fœdis affectibus obrutam, conquisivit, atque amicas sibi virtutes ob repertam drachmam convocat, lætitiæque participes facit, quas incarnationis quoque conscias effecerat? Quia lucernam præviam lux illa clarissima sequitur, et vocem Verbum, et pronubum sponsus, Domino populum eximium comparantem, atque ad Spiritum per aquam præpurgantem? Hæccine **366** Deo objicis? et idcirco inferiorem eum esse censes, quia linteo præcingitur, ac discipulorum pedes abluit²⁴, optimamque exaltationis viam ostendit, nimirum humilitatem? Quia propter inclinatam in terram animam se dejecit, ut peccati mole deorsum vergentem secum attollat? Quoniam autem pacto illud quoque non reprehendis, quod cum publicanis, et apud publicanos comedit, et publicanos discipulos efficit, ut ipse quoque aliquid lucretur? Quid tandem? Peccatorum salutem. Nisi quis forte eo nomine medicum accuset, quod ad corporis morbos se demittat, feioremque perferat, ut sanitatem ægrotis largiatur: atque eum etiam, qui humanitate ac misericordia perinotus, in foveam seipsum inclinat, ut prolapsum jumentum, quemadmodum lege sancitum est²⁵, servet.

XXVII. Missus quidem est, verum ut homo; nam duplex in eo natura erat; siquidem, juxta naturæ legem, et fatigatus est, et fame ac siti laboravit, et angore affectus est, et lacrymas fudit. Quod si etiam ut Deus, quid propterea? Missionem²⁷, Patris beneplacitum interpretare, ad quem sua quoque refert, tum ut principium temporis expers honoret, tum ne Deo adversari videatur. Nam alioqui, ut traditus fuisse dicitur, ita seipsum tradidisse scribitur²⁸; atque ut a Patre ad vitam revocatus, et susceptus fuisse, ita seipsum quoque a morte excitasse²⁹, rursusque in cœlum ascendisse, prædicatur. Illa beneplaciti: hæc potestatis. At tu ea quidem, quæ minuunt, atque extenuant, profers; quæ autem efferunt, præteris: atque id quidem expendis, quod passus sit; quod autem sponte, non

ἐθυσίαζες, καὶ πλανώμενον εὐρε, καὶ εὐρών ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνάλαβεν, ἐφ' ὧν καὶ τὸ ξύλον, καὶ λαβῶν ἐπανήγαγεν ἐπὶ τὴν ἀνωζωὴν, καὶ ἀναγαγὼν τοὺς μένουσι συνηρθμῆσεν; ὅτι λύχνον ἤψε, τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ τὴν οἰκίαν ἐσάρωσε, τῆς ἀμαρτίας τὸν κόσμον ἀποκαθαίρων, καὶ τὴν θραχμὴν ἐζήτησε, τὴν βασιλικὴν εἰκόνα συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσι, καὶ συγκαλεῖ τὰς φίλας αὐτῷ δυνάμεις ἐπὶ τῇ τῆς δραχμῆς εὐρέσει, καὶ κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς εὐφροσύνης, ἃς καὶ τῆς οἰκονομίας μύστικας πεποιήτο; ὅτι τῷ προδρόμῳ λύχνῳ (37) τὸ φῶς ἀκολουθεῖ τὸ ὑπερλαμπρον, καὶ τῇ φωνῇ ὁ Λόγος, καὶ τῷ νυμφαγωγῷ ὁ νυμφίος, κατασκευάζοντι Κυρίῳ λαὸν περιούσιον, καὶ προκαθαίροντι ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ ὕδατος; Ταῦτα ἐγκαλεῖς τῷ Θεῷ (38); διὰ (39) ταῦτα ὑπολαμβάνεις χεῖρονα, ὅτι λεντῶ διαζώννυται, καὶ νῆπτει τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ δαίκνυσιν ἀρίστην ὁδὸν ὑψώσεως, τὴν ταπεινώσιν; ὅτι διὰ τὴν συγκύπτουσαν (40) χαμαὶ ψυχὴν ταπεινοῦται, ἵνα καὶ συνυψώσῃ τὸ κάτω νεῦον ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας; Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐ κατηγορεῖς, ὅτι καὶ μετὰ τελωνῶν ἐσθίει, καὶ παρὰ τελωναίης, καὶ μαθητεύει τελωνῶν, ἵνα καὶ αὐτός τι κερδάνῃ; Τί τοῦτο; Τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν. Εἰ μὴ καὶ τὸν ἱατρὸν αἰτιῶτό τις, ὅτι συγκύπτει ἐπὶ τὰ πάθη, καὶ δυσωδίας ἀνέχεται, ἵνα δῶ τὴν ὑγιειαν τοῖς κάμνουσι· καὶ τὸν ἐπικλινομένον βόθρῳ διὰ (41) φιλανθρωπίαν, ἵνα τὸ ἐμπεπτωκὲς κτήνος κατὰ τὸν νόμον ἀνασώσῃται.

KZ. Ἀπεστάλη μὲν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· διπλοῦς γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐπέλησε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἠγωνίασε, καὶ ἐδάκρυσε, νόμῳ φύσεως (42). Εἰ δὲ καὶ ὡς Θεός, τί τοῦτο; Τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι νόμισον, ἐφ' ὃν ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἄχρονον, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος. Ἐπεὶ καὶ παραδεδοσθαι λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν (43) παραδεδωκέναι γέγραπται· καὶ ἐγγεράσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀνεῖληθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν (44) ἀνεστακέναι, καὶ ἀνεληλυθέναι πάλιν· ἐκεῖνα τῆς εὐδοκίας, ταῦτα τῆς ἐξουσίας. Σὺ δὲ τὰ μὲν ἐλαττοῦντα λέγεις, τὰ ὑψοῦντα δὲ παρατρέχεις· καὶ ὅτι μὲν ἐπάθε, λογίζῃ· ὅτι δὲ ἐκῶν, οὐ προστιθῆς (45). Οἶα πάσχει καὶ νῦν ὁ Λόγος! Ὑπὸ μὲν τῶν ὡς Θεός· τιμᾶται καὶ συναλείφεται (46)· ὑπὸ δὲ τῶν ὡς σὰρξ ἀτιμάζεται καὶ χωρίζεται (47). Τίσιν ὀργισθῆ πλέον;

²² Ose. iv, 13. ²³ Luc. xv, 8. ²⁴ Joan. xiii, 4 sqq. ²⁵ Deut. xxi, 4. ²⁷ Galat. iv, 4. ²⁸ Act. x, 14. ²⁹ Ephes. iv, 8 sqq.

(57) Προδρόμῳ λύχνῳ. «Lucernam præviam, id est, Joannem Domini Præcursorum.»

(38) Τῷ Θεῷ. Deest τῷ in pluribus codd.

(39) Διὰ. In nonnullis, καὶ διὰ. Sic legit Billius.

(40) Διὰ τὴν συγκύπτουσαν, etc. Hic per allegoriam indicat Gregorius, «mulierem inclinatam, nec caput erigere valentem, de qua Lucas xiv, 11, significare «humanam naturam,» quæ præ peccati gravitate deorsum tendit ac deprimitur.

(41) Διὰ. Reg. bm addit, τὴν.

(42) Φύσεως. Plures Regg., novem Colb., etc., σώματος, «corporis.»

(43) Ἀλλὰ καὶ ἑαυτόν, etc. Scribitur apud Joan.

x, 18, «Nemo tollit eam (animam) a meipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo nemini sumendi eam.»

(44) Ἐαυτόν. Sic plures Regg., plures Colb., etc. In ed., αὐτόν.

(45) Προστίθῃς. Reg. bm, προστιθεῖς.

(46) Συναλείφεται. «Confunditur, in unum contrahitur;» nempe a Sabellio, qui Filium, ut Deum honorans, ipsum cum Patre in unam personam contrahebat. Bill. «connectitur.»

(47) Χωρίζεται. «Separatur;» nempe ab Arianis, qui impie contendebant, Filium diversam a Patre naturam habere.

μᾶλλον δὲ, τίσιν ἀφ᾽ ἡ, τοῖς συναιρουῦσι κακῶς, ἢ τοῖς A
τέμνουσι; Καὶ γὰρ κάκεινους διαιρεῖν ἔδει, καὶ τού-
τους συνάπτειν· τοὺς μὲν τῷ ἀριθμῷ, τοὺς δὲ τῇ
Θεότητι. Προσκοπέεις τῇ σαρκί; τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι.
Ἦ καὶ Σαμαρείτην ἀποκαλεῖς (καὶ τὸ ἐξῆς σιωπή-
σομαι); ἀπιστεῖς τῇ Θεότητι; τοῦτο οὐδὲ οἱ δαίμονες.
Ὡ καὶ δαιμόνων ἀπιστότερε σὺ, καὶ Ἰουδαίων ἀγνω-
μονέστερε! Ἐκείνοι τὴν τοῦ Υἱοῦ προσηγορίαν ὁμο-
τιμίας φωνὴν ἐνόμισαν· οὗτοι τὸν ἐλαύνοντα Θεὸν
ἤδεσαν· ἐπισθόντο γὰρ ἐξ ὧν ἔπασχον. Σὺ δὲ, οὐδὲ
τὴν ἰσότητα δέχῃ, οὐδὲ ὁμολογεῖς τὴν Θεότητα. Κρεῖτ-
τον ἦν σοι περιτεμεῖσθαι καὶ δαιμονῶν, ἢ εἶπω τι
καὶ γελοῖως, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ καὶ ὑγείᾳ διακεῖσθαι
πονηρῶς καὶ ἀθέως. Ἄλλ' ὁ μὲν πρὸς ἐκείνους πόλε-
μος; ἢ καταλύεσθω, ὡς γοῦν σωφρονήσαντας εἶπερ
ἠθέλοιεν, ἢ ἀναθεβλήσθω, μὴ βουλομένων, ἀλλ' ἐχόν- B
των ὡς ἔχουσιν. Πάντως δὲ (48) οὐδὲν δεῖσομεν, ὑπὲρ
τῆς Τριάδος, μετὰ τῆς Τριάδος (49) ἀγωνιζόμενοι.

dicam, quam in præputio, et incolumi valetudine, prave atque impie sentire. Sed bellum hoc, quod cum illis gerimus, vel comprimatur, si serius quidem, sed tamen aliquando, meliorem mentem induere velint; vel, si id facere recusant, atque in sententia maneat, in tempus aliud differatur. Ne C enim profecto quidquam extimescemus, pro Trinitate, et cum Trinitate dimicantes.

KH'. Νῦν δὲ ἀναγκαῖον ἡμῖν οὕτω κεφαλαιῶσαι
τὴν λόγον· Γεγόναμεν, ἢ εὖ πάθωμεν· εὖ πεπόνθα-
μεν, ἐπειδὴ (50) γεγόναμεν. Τὸν παράδεισον ἐπιστεύ-
θημεν, ἵνα τρυφήσωμεν. Ἐντολὴν ἐλάδομεν, ἢ εὐδο-
κῆσθωμεν ταύτην φυλάξαντες· οὐκ ἀγνοούντος τοῦ
Θεοῦ τὸ ἐσόμενον, ἀλλὰ νομοθετούντος τὸ αὐτεξού-
σιον (51). Ἡπατήθημεν, ἐπειδὴ ἐφρονήθημεν (52)
ἐκπεπτώκαμεν, ἐπειδὴ παρέδημεν· ἐνηστεύσαμεν, C
ἐπειδὴ μὴ ἐνηστεύσαμεν, τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως
ὠτοκρατηθέντες. Ἀρχαία γὰρ ἦν ἡ ἐντολή, καὶ ἡμῖν
ὀμόχρονος ψυχῆς τις οὐσα παιδαγωγία, καὶ τρυφῆς
σωφρόνισμα· ἦν ἐπετάχθημεν εἰκότως, ἢ δὲ μὴ φυ-
λάξαντες ἀποβελήκαμεν, φυλάξαντες ἀπολάβωμεν.
Ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου καὶ νεκρουμένου, ἵνα
ζήσωμεν· συνενεκρώθημεν, ἵνα καθαρῶμεν· συναν-
έστημεν, ἐπειδὴ συνενεκρώθημεν· συνεδοξάσθημεν,
ἐπειδὴ συνανέστημεν.
vivamus. Commortui sumus, ut purgemur; simul
glorificati sumus, quoniam simul resurreximus.

KΘ'. Πολλὰ μὲν δὴ τοῦ τότε καιροῦ τὰ θαύματα· D
Θεὸς σταυρούμενος, ἥλιος σκοτιζόμενος, καὶ πάλιν
ἀναφλεγόμενος (ἔδει γὰρ τῷ Κτίστῃ συμπαθεῖν καὶ τὰ
κτίσματα)· καταπέτασμα σχιζόμενον, αἷμα καὶ ὕδωρ
τῆς πλευρᾶς γεόμενον· τὸ μὲν, ὡς ἀνθρώπου, τὸ δὲ,
ὡς ὑπὲρ ἀνθρώπων· γῆ σειομένη, πέτρα ὑπὲρ τῆς
πέτρας (53) ῥηγνύμεναι, νεκροὶ ἀνιστάμενοι εἰς πί-
στιν τῆς τελευταίας καὶ κοινῆς ἀνάστασεως· τὰ ἐπὶ

¹ Joan. viii, 48. ² Marc. v, 7. ³ ibid. 14 sqq.

(48) Πάντως δέ. Sic Reg. ph. Sic etiam videtur legisse Bill. Deest δὲ in ed.

(49) Μετὰ τῆς Τριάδος. « Cum Trinitate, » id est, « auspice Trinitate. »

(50) Ἐπειδή. Coisl. 1, 8ti.

(51) Ἀλλὰ νομοθετούντος τὸ αὐτεξούσιον. « Sed quod arbitrio legem præscriberet, » id est, ipsum arbitrium legi subiceret, lege frenaret. » Non recte Billius : « quod libertatem arbitrii lege

adjungis. Prob, qualia Verbum nunc quoque pati-
tur! Ab aliis ut Deus honoratur et contrahitur: ab
aliis, ut caro, contemnitur, ac separatur. Utris am-
plius irascetur? Vel potius, utris condonabit, iisne
qui male contrahunt, an qui scindunt? Nam et illos
dividere, et hos contrahere oportebat; illos, inquam,
numero, hos Deitate. Impingis ad carnem? et Judæi
quoque ad eam impegerunt. Num 867 Samarita-
num etiam vocabis? Nam quod sequitur, tacebo.
Deitati fidem abrogas? Hoc ne dæmones quidem
ipsi fecerunt. Ita et iudicii perversitate Judæos, et
incredulitate dæmones superas. Illi enim Filii vo-
cabulum, æqualitatis vocem esse censuerunt²: hi
autem eum, a quo fugabantur, Deum agnoverunt³:
doloribus nimirum, quos sentiebant, fidem ipsi fa-
cientibus. At tu, nec æqualitatem admittis, nec Dei-
tatem confiteris. Satiis tibi fuerat circumcisus esse,
ac dæmonis intemperis agitari, ut ridicule aliquid
dicam, quam in præputio, et incolumi valetudine, prave atque impie sentire. Sed bellum hoc, quod cum illis gerimus, vel comprimatur, si serius quidem, sed tamen aliquando, meliorem mentem induere velint; vel, si id facere recusant, atque in sententia maneat, in tempus aliud differatur. Ne C enim profecto quidquam extimescemus, pro Trinitate, et cum Trinitate dimicantes.

XXVIII. Nunc autem nobis faciendum est, ut ora-
tionem in summam ita colligamus: Creati sumus,
ut beneficio afficeremur: beneficium accepimus,
postquam creati sumus. Paradisus fidei nostræ
commissus est, ut deliciis frueremur. Mandatum
accepimus, ut, eo servato, gloriam assequeremur;
non quod Deus id, quod futurum erat, ignoraret, sed
quod arbitrio legem præscriberet. Decepti fuimus, C
quoniam commodis nostris invisum est. Excidimus,
quoniam mandatum transgressi sumus. Jejunavi-
mus, quoniam non jejunavimus, ligni nimirum scien-
tiæ suavitate deliniti ac devicti. Antiquam enim
hoc mandatum erat, nobisque contemporanea quæ-
dam animæ disciplina, ac deliciarum castigatio:
quod non abs re nobis indictum est, ut quod eo non
servato perdidimus, servato recuperemus. Opus ha-
buimus Deo, qui carnem acciperet ac moreretur, ut
resurreximus, quoniam simul mortui sumus; ai-

XXIX. Quamvis autem per multa illius temporis
miracula fuerint: Deus nempe in cruce pendens,
sol obscuratus ac rursus inflammatus (nam creatu-
ras quoque Creatori condolere oportebat); velum
scissum, sanguis et aqua ex latere profluentes; al-
terum, ut hominis; alterum, ut humana conditione
majoris; terra tremore concussa, 868 petreæ
propter petram perruptæ, mortui ad fidem postre

sancret;) quasi liberum arbitrium non esset vis
nativa hominis, sed aliquod factitium, præcepto
constitutum, et lege sancitum.

(52) Ἐφρονήθημεν. Sic plures Regg. et Colh.,
Coisl. 1, Par., Comb., etc. Sic etiam legit Bill. In
ed., ἐφρονήσαμεν.

(53) Ὑπὲρ τῆς πέτρας. Hæc desunt in pluribus
codd.

mæ et communi resurrectioni asserendam resurgentes; signa partim ad sepulcrum, partim post sepulcrum edita, quæ, quis est, qui pro dignitate laudare queat? Nullum tamen cum salutis mæ miraculo conferendum est; in quo exiguæ cruoris guttæ orbem universum instaurarunt, atque idem, quod lacti coagululum, hominibus præstiterunt, in unum nos conjungentes et constringentes.

XXX. At, o Pascha, magnum, inquam, et sacrum Pascha, totiusque mundi piaculum! Te enim quasi vita præditum alloquar. O Verbum Dei, et lux, et vita, et sapientia, et potentia! Omnibus enim nominibus tuis oblector. O magnæ illius mentis soboles, et progressio, ac signaculum! O Verbum intellectibile, et homo aspectabilis, qui omnia potentæ tuæ verbo devincta portas: hanc velim orationem, non ut primitiâs, sed ut extremam fortasse oblationem nostram habeas, quam tibi duplici nomine offero, tum ut pro acceptis beneficiis tibi gratias agam, tum ut supplex rogem, ne ad sacras et necessarias curas, in quibus omnis vita nostra versata est, quidquam afflictionis adjicias; ac corporis in nos tyrannidem (quæ quanta sit, vides, Domine, quamque me curvet), vel sententiam tuam, si quidem a te purgemur, sistas atque comprimias. Quod si, qualem expetimus, vitæ sinein nanciscamur, atque in cœlestia tabernacula recipiamur, illic quoque tibi fortasse super altari tuo sancto grata sacrificia offeremus, o Pater, et Verbum, et Spiritus sancte: quia tibi debetur omnis gloria, honor, et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

(54) *Τὰ ἐπὶ τῷ τάφῳ σημεῖα.* Intelligit Gregorius prodigia, quæ in Christi sepultura, et post ipsam contingere. Quæ omnia rite explicat Nicetas.

(55) *Ἀναδησάμενος.* Par., ἀναδυσόμενος.

(56) *Σου.* Deest in pluribus codd.

(57) *Ἀναγκάλωρ.* Reg. pl. addit, τῶν ὑπὲρ τῶν σὼν ἐντολῶν, χαμάτων, καὶ πόνων ἱερῶν, οἷς, etc. « Ne ad necessarios labores pro præceptis tuis, pa-

τῷ τάφῳ σημεῖα (54), τὰ μετὰ τὸν τάφον, ἃ τίς ἀν ἄξιως ὑμνήσειεν; Οὐδὲν δὲ οἶον τὸ θαῦμα τῆς ἐμῆς σωτηρίας· ῥανίδες αἵματος ὀλίγαι κόσμον ὅλον ἀναπλάττουσαι, καὶ γίνονται καθάπερ ὅπως γάλακτι πᾶσιν ἀνθρώποις, εἰς ἔν ἡμᾶς συνδέουσαι καὶ συνάγουσαι.

Α'. Ἄλλ', ὦ Πάσχα, τὸ μέγα καὶ ἱερὸν, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου καθάρσιον! ὡς γὰρ ἐμφύχῃ σοι διαλέξομαι. Ὡ Λόγε Θεοῦ, καὶ φῶς, καὶ ζωὴ, καὶ σοφία, καὶ δύναμις! χαίρω γὰρ πᾶσι σου τοῖς ὀνόμασιν. Ὡ νοῦ τοῦ μεγάλου γέννημα, καὶ ὄρημα, καὶ ἐκσφράγισμα! Ὡ Λόγε νοοῦμενε, καὶ ἄνθρωπε θεωρούμενε, ὃς πάντα φέρεις ἀναδησάμενος (55) τῷ βήματι τῆς δυνάμεώς σου (56)! νῦν μὲν ἔχοις τὸν λόγον τοῦτον, οὐκ ἀπαρχὴν, ἀλλὰ συμπλήρωσιν ἰσως τῆς ἡμετέρας καρποφορίας, χαριστήριον τὸν αὐτὸν καὶ ἰκέσιον μηδὲν κακοπαθεῖν ἡμᾶς ἔξω τῶν ἀναγκάλων (57) καὶ ἱερῶν, οἷς συνεζήσαμεν καὶ στήσαιοις (58) τῷ σώματι τὴν καθ' ἡμῶν τυραννίδα (ὄρξῃ ὄσσην, Κύριε, καὶ ὡς κάμπτουσαν), ἣ τὴν σὴν ψῆφον, εἰ παρὰ σοῦ καθαιροίμεθα. Εἰ δὲ καταλύσαιμεν ἄξιως τοῦ πόθου, καὶ δεχθεῖμεν ταῖς οὐρανίαις σκηναῖς, τάχα σοι καὶ αὐτόθι θύσομεν δεκτὰ ἐπὶ τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστήριον, ὦ Πάτερ, καὶ Λόγε, καὶ Πνεῦμα (59) τὸ ἅγιον· ὅτι σοὶ πρέπει (60) πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων (61). Ἀμήν.

steralesque curas ac molestias, in quibus, etc

(58) *Στήσαιοις.* Savil., στήσαι.

(59) *Πνεῦμα.* Reg. hm et Or. 1, τὸ Πνεῦμα.

(60) *Πρέπει.* Deest in Regg. hm, pl et doobus Coisl.

(61) *Αἰῶνας τῶν αἰῶνων.* Sic duo Coisl., Or. 1 et Hervag. Sic etiam legit Bill. In ed. deest, τῶν αἰῶνων.

APPENDIX.

MONITUM.

869 I. In vulgatis hactenus Gregorii operum editionibus, quædam reperiuntur opuscula, quæ, cum falso Theologo hostro ascribantur, in Appendice hujus editionis collocanda judicavimus. Ac primo quidem inter spuria Gregorii opera reponendam putamus hanc lucubratiunculam, cujus inscriptio: *Σημασία εἰς τὸν Ἱεζεκιήλ* « Significatio, » seu potius, observatio, adnotatio « in Ezechielem. » Eam esse « Gregorio prorsus indignam » Tillemon-tius (62) pronuntiavit. Et sane, perperam nobis orationis nomen sibi vindicare videtur. Rectius enim inscriberetur: « Breves et indigestæ adnotationes in Ezechielem, et alia quædam Scripturæ loca. » Id certe colligitur, tum ex hujus opusculi forma et serie, tum ex isto codicis maximi Colbertini scholio, in quo legitur: *Οὐ μόνον τοῦ Ἱεζεκιήλ εἰσιν αἱ σημειώσεις, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων τινῶν γραφικῶν.* « Adnotationes istæ non solum circa Ezechielem versantur, sed etiam circa alia quædam Scripturarum loca. » Mirum profecto videri debet, quod tam informis fetus Gregorio tribuatur, ac inter peregrinas ipsius orationes locum obtinuerit. Quotquot enim sunt in arte critica magistri hunc fetum ex Theologi

(62) T. IX, p. 464.

nostri operibus expunxerunt. Billius ipse eruditorum sententiā calculo suo confirmavit. « Dubitant Græci, inquit (63), an hæc lucubratiuncula Gregorio tribuenda sit. Et sane, hic ita involuta et intricata sunt omnia, imo ita inversa et confusa, ipseque stylus adeo salubrosus ac perturbatus, ut mihi hoc opusculum tanti auctoris nomen nullo modo sustinere posse videatur. »

II. Deinde ad confirmandam nostram hac de re opinionem, accedit etiam testimonium hujus scholii: Ἰστέον, ὅτι οὗτος ὁ λόγος ἀμφισβάλεται. « Sciendum hanc orationem in dubium revocari. » Præterea desideratur in nonnullis optimæ notæ codicibus hoc opusculum; nec legitur in duobus primis Coisliniani codicibus bibliothecæ Sangermanensis. Idcirco illud merito repudiamus; neque enim his omnino movemur, quæ scholiastes Colbertini maximi, iam præcedenti numero citatus, post laudata verba immediate subjungit: Ἰσως δὲ ὁ πάντα ἅμα ἐδρών, οὕτως ἐπέγραψε, διὰ τὸ ἐνίοτε καὶ τὸν Πατέρα οὕτως εὐρεῖν ἐπιγράφαντα, ἐν ᾧ εἰώθει παρασημειοῦσθαι σχεδαρίω· πρῶτον σημειωσάμενον τὰ εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ, παρένθετα δὲ καὶ ἄλλας γραφικὰς σημειώσεις, ὡς ἐν σχεδαρίω· ὁμολογηθέντι δὲ παρὰ πάντων τοῦ Ἁγίου τούτου εἶναι· Ἰσως ὡς ἰδιογράφῳ αὐτοῦ 870 ὄντι, ἢ καὶ ἄλλως πως ὠμολογημένῳ. » Forſan autem is, qui omnia invenit, simul hoc titulo prænotavit, propterea quod Patrem (Gregorium) sic etiam prænotasse repererit in eo libello, in quo hujusmodi observationes describere solebat; prius scilicet observationibus in Ezechielem digestis, tumque, ut in libello, etiam in alia Scripturæ loca insertis; qui libellus omnium communi calculo existimatur Sancti hujus esse fetus; forsitan ut qui ejus manu fuerit exaratus, sive re aliter explorata. » Verum, nemo est qui non videat, hic scholiastam plura conjectando loqui; quamvis doceat exstitisse libellum, communi omnium sententia Gregorio nostro ascriptum, in quo suas in varia Scripturæ loca observationes describere solebat. Sed ex dictis manifestum est, comunem eruditorum sententiam hac in re esse præferendam, utpote quæ validioribus nitatur argumentis. Cæterum, quis fuerit hujus opusculi auctor, ignoratur.

ΣΗΜΑΣΙΑ (64) ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΖΕΚΙΗΛ.

A SIGNIFICATIO IN EZECHIELEM *.

Νομίζομεν τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ λογικόν· τὸν λέοντα, τὸ θυμικόν· τὸν μόσχον, τὸ ἐπιθυμητικόν· τὸν ἀετὸν, τὴν συνελθῆσιν ἐπικειμένην (65) τοῖς λοιποῖς, ὃ ἐστὶ πνεῦμα παρὰ Παύλου λεγόμενον τοῦ ἀνθρώπου· τὸν ἐπικαθεζόμενον, τὸν Πατέρα· τὸ δὲ πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὴν δὲ νεφέλην, τὸν Υἱόν· ἀπὸ βορρᾶ δὲ, ἀπὸ τῆς εἰσαγωγικῆς, ἐπὶ τὰ κρείττονα ὀδεύοντα. Φέγγος, διὰ τὸ φωτίζεσθαι· πῦρ δὲ, διὰ τὴν παιδεύειν· τὸ ἐξαστράπτειν, ὅτι ἐκ διαλειμμάτων αἱ κολάσεις· τὸ δὲ κεκαθαρμένον τῆς ψυχῆς, ἤλεκτρον λέγεται· σημειωτέον, ὅτι τὸ τοῦ ἀνθρώπου ὁμοίωμα προηγείται (66). Πᾶσα δὲ ἡ λογικὴ φύσις περουμένη ἐστὶ πτεροῖς πνευματικοῖς. Συσζήγουσι δὲ ἀλλήλους, διὰ τὸ κοινωνικόν καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Χεῖρ δὲ ἀνθρώπου ὑποκάτω, διὰ τὸ εὐτακτον. Τὸ δὲ στερέωμα, διὰ τὸ στερρόν. Ἴρις δὲ, διὰ τὴν εἰρήνην καὶ διαθήκην τὴν πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Σάπφειρος, τὰ ἀπόρρητα· κρύσταλλος, τὸ καθαρὸν καὶ ἄδολον. Ὅρθοι (67) οἱ πόδες, διὰ τὸ βάσιμον καὶ μόνιμον. Πῦρ ἐν μέσῳ συστρεφόμενον, οὐχὶ χαῦνον καὶ διαβρόν. Φέγγος δὲ, διὰ τὸ τέλος τῆς ἀναπαύσεως. Τὸ ἶχνος δὲ τῶν ποδῶν, ὡς μὲν ὁ Σύμμαχος, μόσχου, διὰ τὸ γεωπόνον· ὡς δὲ Ἀκύλας, στρογγύλον, διὰ τὸ κάλλιστον τῶν σχημάτων. Τὸ εἶδος δὲ τῶν τροχῶν (68), ὡς μὲν ὁ Σύμμαχος, ὑακί-

Existimamus per hominem, vim rationalem intelligi; per leonem, irascibilem; per vitulum, concupiscibilem; per aquilam, conscientiam, quæ reliquis imminet, quæ a Paulo spiritus hominis dicitur; per eum qui insidet, Patrem; per spiritum, Spiritum sanctum; per nubem, Filium. Ab aquilone, id est, a prima institutione ad excellentiora progredientem. Jam splendor dicitur, quia homo illuminatur; ignis, propter correctionem; fulgurans, quia per intervalla pœnæ insignitur; electrum, animæ a vitiiis repurgatæ statum significat. Illud autem notandum, hominis similitudinem præcedere. Porro natura omnis rationis particeps spiritualibus pennis instructa est. Mutuo autem se constringunt, propter societatem et concordiam. Manus vero hominis sub pennis, propter ordinis rationem et disciplinam. Firmamentum additur, propter soliditatem ac firmitatem. Iris autem, propter pacem et fœdus a Deo nobiscum initum. Sapphirus autem arcana designat; crystallum, puritatem, animique affectionem ab omni fraude alienam. Ad hæc recti pedes dicuntur, propter incedendi facultatem et constantiam. Ignis in medio convolutus, non autem remissus et diffluens. Splendor autem, propter quietis finem. Jam pedum vestigium, et quidem Symna-

* Ezech. 1, 5 et sqq. * I Cor. 11, 11.

• Alias Or. 47.

(63) In Argumento hujus opusculi.

(64) Σημασία. « Observatio, annotatio. »

(65) Ἐπικειμένην. « Quæ reliquis imminet. » Bill. « incumbentem. »

(66) Προηγείται. « Præit, prior venit, præponitur ordine narrationis. »

(67) Ὅρθοι. Savil., ὄρθιοι.

(68) Τὸ εἶδος δὲ τῶν τροχῶν, etc. Billius Com-

ment. in hunc locum ait: « Perspicuum est quædam verba hic desiderari. Nam particula μὲν indicat alteram clausulæ partem deesse. » Id vero negat Combefisius, qui alterum membrum a Billio desideratum reperit in his verbis: Ἀνεξάρπτον δὲ ὡς εἶδος τοῦ Βεζέξ. Quæ altera expositio est, non quidem ex Aquila versione, ut putavit Bill., sed ex Theodotionis interpretatione sumpta, ut auctor est Hierony-

ebus reddidit, vituli, propter agriculturæ laborem : A ut autem Aquila exposuit, *rotundum*, quia figura ea omnes pulchritudine vincit. Præterea forma rotarum, ut explicat Symmachus, *hyacinthina*. Revertentur autem, instar formæ 871 bezec, velut iter ægre facientes, quoniam totam lucem non habent, sed instar formæ bezec, id est, *fulguris*. Ac si quidem omnibus suis numeris partibusque absolvatur hominis similitudo, aliis hominibus dominatur : sin secus, contrarium contingit. Jam vero .eo aliquid habet, ferocitatem nempe et superbiam, ut eo recte cominodque utamur. Vitulum autem, ut recte atque honeste concupiscamus. Ait Isaias : *Sanctificabis eum in igne ardenti* ⁶. A lumbis, et supra, electrum; superiores etenim partes coerceri nihil necesse est. A lumbis, et infra, ignis; nimirum B gignendi actiones. Atque hæc coercionem et castigationem opus habent. Cæterum Spiritus primum purgando elevat; ac deinde eos, qui ab hoc purgati non fuerint, ignis purgat. Tum splendor faustum ac jucundum anem significat. Hujusmodi enim sunt pœnæ et castigations. Unus est officis scopus, ut subjectam materiam, arbitrato suo, atque, ut per artem licet, fabricetur. Quemadmodum Deus bonus et sapiens est, non autem sicut nos, ita etiam opifex est, seu conditor; quippe qui simplex est, et compositionis expertus; nos autem, qui compositi sumus, haudquaquam ita sumus. *Justificata est sapientia a filiis suis* ⁷, sapientes videlicet filios dicens. Ac rursus idem Salvator ipsis dicit, sic loquens : *Sapientiores sunt filii hujus sæculi filiis lucis in generatione sua* ⁸ : per filios lucis eos intelligens, qui scientiæ luce collustrati sunt. Apostolus quoque his verbis utitur : *Eramus natura filii iræ* ⁹, non quod ex natura, sed quia vere rei sunt, iræque obnoxii, qui peccant. Quinetiam de Juda scriptum est, ¹⁰ quod perditionis filius sit : quo loco perditionis filius idcirco dicitur, quod pestiferum facinus admiserit. Isaias tribus annis nudus et sine calceamentis vitam

θινον. 'Ανάκαμπτον δὲ, ὡς εἶδος τοῦ βεζέκ, ὡσεὶ δυσοδοῦντα, τὸ ὄλον (69) τοῦ φωτὸς μὴ ἔχοντα, ἀλλ' ὡς εἶδος τοῦ βεζέκ, ὃ ἐστὶ τῆς ἀστραπῆς. 'Ἐάν μὲν ἀπαρτίση τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, κυριεύει τῶν ἄλλων ἀνθρώπων (70)· εἰ δὲ μὴ, τὸ ἐναντίον συμβαίνει. 'Ἐχει τι ὁ λέων, τὸ γαῦρον (71), τὸ εὐτόνον, ἵνα καλῶς αὐτῷ χρησώμεθα. Τὸν δὲ μόσχον, ἵνα δεόντως ἐπιθυμῶμεν. 'Ἡσαίας λέγει· 'Αγιάσεις αὐτὸν ἐν πυρὶ καιομένῳ. 'Απὸ σφύου, καὶ ἄνω, ἤλεκτρον (72)· τὰ γὰρ ἄνω οὐ δεῖται κολάσεως. 'Απὸ σφύου, καὶ κάτω, πῦρ, τὰ γενέσεως πράγματα· ταῦτα δὲ κολάσεως δεῖται. Τὸ Πνεῦμα πρῶτον ἐξαιρεῖ καθαίρον· εἶτα τοὺς μὴ καθαρθέντας ἐκ τούτου τὸ πῦρ καθαίρει. Τὸ δὲ φέγγος, χρηστὸν (73) τέλος. Τοιαῦται γὰρ αἱ κολάσεις (74). Εἰς ὄρος δημιουργοῦ, τὴν ὑποκειμένην ὕλην, ὡς βούλεται, καὶ ὡς ἐνδέχεται τῇ τέχνῃ ποιεῖν· ὡσπερ ὁ θεὸς ἀγαθὸς καὶ σοφὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς, οὕτως καὶ δημιουργός· ἐπειδὴ ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος· ἡμεῖς γὰρ σύνθετοι ὑπάρχοντες, οὐχ οὕτως ἐσμέν. 'Ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς, τοὺς σοφοὺς τὰ τέκνα λέγων. Καὶ πάλιν αὐτὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ φησὶν ἐν τῷ· Σοφώτερον εἰσὶν οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς, ἐν τῇ γενεᾷ αὐτῶν· υἱοὺς φωτὸς λέγων τοὺς πεσσωτισμένους τῇ γνώσει. Καὶ, 'Ἡμεν φύσαι τέκνα ὀργῆς, οὐ τὸ κατὰ φύσιν λέγων, ἀλλ' ὅτι ἐν ἀληθείᾳ ὑπεύθυνοι ὀργῆς τυγχάνουσιν οἱ ἁμαρτάνοντες. Καὶ περὶ τοῦ 'Ιουδα γέγραπται, ὅτι Ἰηδὲ ἀπωλείας· ἀπωλείας δὲ υἱὸν αὐτὸν εἶπε, τῷ τὰ τῆς ἀπωλείας πεπραχέναι. 'Ἡσαίας ἔτεσι τρεῖσι γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετατος (75) διήγαγε. Τὸν Μωσῆα φασὶ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι τῶν χρησμῶν τοῦ Θεοῦ, μηκέτι ἀψαθαι τῆς γυναικὸς, μηδὲ τεκνοποιῆσαι. Βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ἐστὸς ἐν τόπῳ ἀγίῳ, φασὶν, ὅτι ὁ ναὸς ὃ ἐν 'Ιερουσόλυμῳς οἰκοδομηθήσεται ὕστερον, ὡς τοῦ 'Αντιχρίστου πιστευθησομένου ὑπὸ 'Ιουδαίων Χριστοῦ εἶναι, καὶ καθεσθησομένου, καὶ δόξοντος ὅλης τῆς οἰκουμένης εἶναι βασιλέως. 'Ἡξεῖ δὲ ἐπ' ἐρημίᾳ τοῦ κόσμου· βδέλυγμα γὰρ ἐστὶ τῆς ἐρημώσεως. Λέγον-

¹ Isa. x, 17. ² Luc. vii, 35. ³ Luc. xvi, 8. ⁴ Ephes. ii, 5. ⁵ Joan. xvii, 12.

mus : ὡσεὶ δυσοδοῦντα. « Quasi malam et difficilem viam nacta, eaque ægre incidentia. » Reg. h ad marg. ἀντὶ τοῦ, οὐκ εὐοδοῦμενον. « Pro non recte incidentia. »

(69) Τὸ ὄλον. In nonnullis, τὸ τέλος, « lucis perfectionem. »

(70) Κυριεύει τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Legendum putamus : κυριεύει τῶν ἄλλων ζώων· « aliis animantibus dominatur. » Nam si vulgatam lectionem conservamus, « aliis hominibus dominatur, » quis igitur erit illorum verborum sensus? Num, ut perfecta sit hominis similitudo, cæteris hominibus dominari debet? Nemo prorsus id fatebitur. Ex consequentibus desumendus est sensus. Illic propriæ singulis animantibus dotes referuntur. Ac, sicut homo habet, ut cæteris animantibus dominetur, ita leo, ut sit viribus ἄδεν, superbus; et vitulus, ut igne sanctificetur. Quibus si homo congrue utatur, virtute emicabit; sin autem male, vitio sordescet. Nam homo, vel dominatur affectibus, vel ipsis est mancipatus. Si primum, perfecta est ipsius similitudo: sin secus, ipsi, more brutorum, agere continget, ac

proinde perfecta non erit ipsius similitudo.

(71) 'Ἐχει τι ὁ λέων, τὸ γαῦρον. « Habet leo quod sit ierox, acer, superbus, cæterorum se regem animantium sentiens. » Bill. « Jam vero leo aliquid habet, alacritatem nempe et acrimoniam. » Haud scio, utrum quispiam ipsi assentiatur, cum ait in notis, τὸ γαῦρον hic non tam significare « superbiam, » ut vertit Volfangus, quam « elati animi alacritatem. »

(72) 'Απὸ σφύου, καὶ ἄνω, ἤλεκτρον. Hic « per lumbos, » intelligit Propheta partem eam, in qua libidinis ardor exsistit. Superiores autem partes puras esse designat, ac puritate electro similes.

(73) Χρηστὸν. Sic Regg. hm, hu et Coisl. 3. In ed., χρητόν.

(74) Τοιαῦται γὰρ αἱ κολάσεις. Juxta Combellisium, hic desinat perituros; nec sequentibus jungenda cum Billio, qui vertit : « Hujusmodi enim sunt supplicia, in quibus inferendis, id unum sibi summum rerum opifex proponit, ut subjacentem materiam, » etc.

(75) 'Ανυπόδετατος. Reg. hu et Jes., ἀνυπόδετος

καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, οἱ ἐν Βαβυλῶνι, καὶ κατὰ τὴν A transegit. Moysem ferunt, post audita Dei oracula, κάμινον, παῖδες εἶναι τοῦ Ἐζεχίου, καὶ Ἰεζεκιήλ nunquam **872** cum uxore consuetudinem habuisse, δοῦλος γεγενῆσθαι πρότερον Ἰερραμίου. nec liberos procreasse. Quod autem ad hunc locum attinet: *Abominatio desolationis stans in loco sancto* ¹¹, aiunt fore, ut Jerosolymitanum templum rursus exstruatur, atque Antichristus a Judæis Christus credatur, in eoque sedeat, totiusque orbis terrarum rex esse videatur. Porro ad mundi desolationem et vastitatem veniet. Abominatio siquidem desolationis est. Feruntur tres illi pueri, in Babylone in fornacem conjecti ¹², Ezechiæ filii fuisse, atque Ezechielem Jeremiæ servum prius exstitisse.

¹¹ Matth. xxiv, 15. ¹² Dan. iii, 19 sqq.

873 MONITUM IN SEQUEM METAPHRASIM.

I. Eruditorum auctoritate et rationibus ducti, hanc in Ecclesiasten Metaphrasim Gregorio Thaumaturgo, Neocæsareæ in Ponto episcopo, restituimus. Nullus enim est dubitandi locus, quin ipse verus ac germanus istius opusculi parens sit agnoscendus. Id primum probatur Eusebii testimonio, qui, de Gregorio Thaumaturgo verba faciens (76), hæc habet: « Ingenii sui nobis maxima in parvo monumenta reliquit. In Ecclesiasten namque Metaphrasim magnificentissime scripsit. » Idem Hieronymus (77) testatur. « Theodorus, inquit, qui postea Gregorius appellatus, Neocæsareæ Ponti episcopus... scripsit Metaphrasim in Ecclesiasten, brevem quidem, sed valde utilem. » Billius aperte declarat, in controversia esse apud Græcos, an hoc opus sit Gregorii Theologi fetus Deinde subjungit (78): « Certe in eo libro, qui, a permultorum veterum opusculorum collectione, μικροπρεσβυτικόν dicitur, non Gregorii Nazianzeni, sed Neocæsariensis nomen præfert. » Demum Tillemontius ipse (79) opusculum istud eidem Gregorio Neocæsariensi, « nemine reclamante, » ascriptum asserit. Observandum præterea, hanc Metaphrasim jam inter alia Gregorii Neocæsariensis episcopi opera Moguntiæ anno 1604 a doctissimo Gerardo Vossio vulgatam fuisse (80). Ex quibus profecto constare debet, istud opusculum non ad Gregorium Theologum, sed ad Thaumaturgum pertinere.

II. Cur igitur, dicit forsân aliquis, in plurimis codicibus ac editis, hæc Metaphrasis inter Gregorii orationes locum occupat? Sic optime respondet Billius, ejusque responsionem ultro amplectimur. « Non est dubium, inquit vir eruditus (81), quin verus istius Metaphrasis auctor sit Gregorius Neocæsariensis. Quod autem huic quoque nostro ascripta fuerit, commune nomen in causa fuit. Nec vero hoc cuiquam mirum videri debet. Frequenter enim in scriptis ecclesiasticis accidit, ut idem liber duobus atque etiam pluribus attribuat... Quoties idem accidere videmus, temporum infelicitati, et amanuensium aut librarium incuriâ id assignandum est. » Deinde duo profert hujus rei exempla a se inter legendum annotata, et addit: « Plura hujusmodi deprehendet, qui antiquos scriptores sedula manu versabit. » Eadem propemodum argumenta reperire est apud Gerardum Vossium (82), Gregorii Neocæsariensis operum editorem, in *Censura* circa hanc Metaphrasim. Cæterum, quamvis stylus istius opusculi non usquequaque referat elaboratum illud dicendi genus, quod passim in Theologi nostri scriptis elucet, nihilominus tamen plurima sunt quæ virum pietate et doctrina eximium redolent, multumque corrigendis moribus inservire possunt. Totum Ecclesiastes librum in duodecim capita divisum, brevi quidem, sed accurata omnibusque ingeniis accommodata interpretatione percurrit

(76) *Hist. lib. vii, c. 25.*

(77) *Script. eccl.*

(78) *Monit. in hanc Or.*

(79) *T. IX, p. 464.*

(80) *T. I, p. 149.*

(81) *Monit. in hanc Or.*

(82) *Censura hujus Metaphrasis, t. I, p. 167.*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΝ.

874 METAPHRASIS IN ECCLESIASTEN *.

Τάδε λέγει Σαλομών, κ. τ. λ.

B

I. His verbis Salomon, etc.

Vide inter Opera sancti Gregorii Thaumaturgi, hujusce *Patrologiæ* t. X.

* Alias Or. 53.

875-892 MONITUM

In primum *De fide orthodoxa* tractatum.

I. De istius tractatus auctore variæ fuerunt eruditorum sententiæ. Alii quidem Latine, alii autem Græco idiomate primitus conscriptum asseruere. Hinc, prout diversa erat illo-

rum opinio, alii ad Latinum, alii ad Græcum scriptorem opusculum istud retulerunt. Qui pro Græco scriptore stabant, causam suam tuebantur hoc præcipue Augustini contextu, in quo S. Doctor de modo quo Deus olim patriarchis apparuerit, loquens, ait (83): «Gregorius eliam sanctus, episcopus orientalis, apertissime dicit, Deum natura invisibilem, quando Patribus visus est, sicut Moysi, cum quo facie ad faciem loquebatur, alicujus conspicabilis materiæ dispositione assumpta, salva sua invisibilitate, videri potuisse.» Unde, re in utramque partem nondum satis discussa, diu pro certo habitum est, Gregorium nostrum istius felis vere parentem esse; nec tantum ipsis id asserere satis fuit, imo et hujus opusculi Græce, ut dicebantur, a Theologo conscripti, Rufinum interpretem nominarunt. Quamobrem, cum opus istud jam primum Argentorati prodississet anno 1508, ac postea Lipsiæ anno 1522, demum inter Gregorianas orationes vulgatum est, hæc epigraphe decoratum: «Divi Gregorii episcopi Nazianzeni *De fide*, Rufino presbytero interprete, tractatus (84).»

II. Verum rectius sane ii conjectarunt, qui, quamvis non differerentur, Gregorium nostrum a pluribus in locis (85) de eadem quæstione disseruisse, non inde tamen, admissa etiam Augustini auctoritate, intulerunt, tractatum istum Theologo ascribendum esse. Ipsi enim verisimilius visum est, Augustinum ad quædam alia Gregorii orationum loca allussisse; cum præsertim certissime constaret, nusquam existisse hujus tractatus Græca, nec quemquam hæcenus repertum qui ea se præ manibus habuisse gloriatus sit. De Rufino autem interprete idem hic dicendum, quod de sequenti tractatu adnotat Usse-rius. Ait enim (86) se collectiones manuscriptorum operum Gregorii, quæ Rufinus Latino reddidit, manibus versasse, nec uspiam apparere istud opusculum. Unde concludit vir doctus, «non auctorem magis Gregorium, quam Rufinum illius interpretem censendum esse.» Nec audiendus Natalis Alexander (87), qui superflua subtilitate augurat, primæ-rium istius tractatus scriptorem Latinum fuisse; sed opus, postea Græco idiomate dona- tum, Latinum tandem interpretem habuisse Rufinum. Inconcussum igitur videri debet, tractatum istum, non Græce, sed Latine tantum conscriptum, in lucem prodississe. Quod quidem aliis etiam nonnullius momenti argumentis probari potest. Nam primum in hoc opusculo Scriptura sacra veteri lectione, quam «Italicam» vocant, citatur. Tum, de «ratione» agens auctor (88), sic ait: «Ratio, quæ apud Græcos λόγος nuncupatur.» Et alibi de «consubstantialitate» loquens: «Hoc est, inquit, quod Græci ὁμοούσιον appellant.» Unde Quenellius (89): «Viden, inquit, ut Latine primum scriptus libellus?»

III. Posthabita igitur, quæ pro Græco scriptore pugnabat, opinio, ad Latinum sese unanimi sere consensu converterunt eruditi. Sed, in 893 assignando vero ac germano istius tractatus auctore, alii in alias abiire sententias. Chiffletius (90) quidem illum suo Vigilio Tapsensi, in Africa episcopo, tribuere nititur. Quenellius vero (91), Chiffletii sententiam impugnans, plura congerit, ut Gregorio Bætico, seu Eliberitano, in provincia Bætica episcopo, ascribat. Priores Ambrosii editores inter Mediolanensis episcopi Opera setum istum collocarunt. At posteriores nostri in Appendicem, velut spurium, rejecerunt (92). Tillemontius (93) in eandem ac Quenellius sententiam inclinavit, et Gregorio Eliberitano attribuit. Pensens tamen, vir eruditus, styllum nonnihil Phœbadii Aginnensis episcopi dicendi-rationem sapere. Hæc Tillemontii conjectura, nostri *Historiæ Galliæ Litterariæ* conscriptores (94), ad quæstionem istam maturius expendendam impulsu, litem demum componere videntur. Multiplici enim argumento, tum ex collatione istius opusculi cum altero Phœbadii tractatu, tum ex forma et notis, quibus, in litterariis disputationibus, vera a falsis secernuntur, deducto, tractatum istum Phœbadio restitueri conantur Longioris sane ac fastidiosæ forsitan esset operæ hic recensere quæ ad suam confirmandam sententiam de hac quæstione scripserunt. Ad opus ipsum lectorem remittimus. Legat et judicet. Nos vero eorum rationibus adducti, Phœbadium Aginnensem episcopum, ut verum hujus opusculi auctorem agnoscimus.

IV. Cæterum de istius tractatus excellentia conjicere licet, ex variis eruditorum conati- bus, qui ipsum ad auctores, tum pietate, tum doctrina conspicuos, referre tentarunt. Scriptus videtur contra Arianos, qui Filii substantiam cum Paterna eandem esse inficia- bantur. Ipsi enim vocem ὁμοούσιον, «ejusdem substantiæ,» rejiciebant, ut ὁμοιούσιον, «similis substantiæ,» inducerent. Jampridem adversus eosdem hæreticos libellum ediderat auctor istius tractatus, in quo nonnulla a quibusdam, velut superflua aut ambigua, reprehensa sunt. Idcirco «eadem,» ut ipse loquitur, «placiori sermone in isto tractatu digeri (95), ut sensus sui simplicitatem ostendat, ac legentibus scrupulum amputet.» In *Bibliotheca veterum Patrum* (96) editus reperitur prior ille libellus contra Arianos, quem, ut cum Hieronymo loquamur, «Phœbadius Agenni Galliarum episcopus edidit.» Addit etiam S. Doctor, quod quidem ad rem nostram plurimum valet: «Dicuntur et ejus esse alia

(83) Epist. 148, n. 10.

(84) Bill. ed. t. I, p. 722.

(85) Or. xxviii, n. 17. Or. xxxii, n. 16.

(86) Ad calcem opusc. *De symb.*(87) Natal. Alex. *Hist. eccl.*, sæc. iv, art. 22,

E. 2

(88) *Tract.* n. 11 et n. 13

(89) Opp. Leonis, dissert. xiv, p. 720.

(90) In *Vindictis Vigil.*

(91) Ubi supra.

(92) Nova Ambr. ed. t. II, part. II, p. 343.

(93) T. IX, p. 558 et 727.

(94) T. I, part. II, p. 265 et seqq.

(95) *Tract.*, n. 2.

(96) T. IV, p. 300.

opuscula, quæ necdum legi (97). » Quidni igitur in illorum opusculorum numero, quæ nondum legerat Hieronymus, tractatum istum reponamus? Tanta siquidem est istius cum altero affinitas, ut nullo modo alter ab alio divelli posse videatur. Prior libellus, juxta *Galliæ Litterariæ* historicos, scriptus videtur anno 357 vel saltem 358; iste vero anno 360 aut 361. Cum autem in præcedentibus editionibus mutilatus ac multis mendis scatens prodierit iste tractatus, Billianum exemplar cum novissimo Ambrosii exemplari, utpote accuratiori, contulimus, et textum, quoad fieri potuit, in integrum restitui curavimus.

(97) Hieronym. *Script. eccles.*, p. 145.

DE FIDE ORTHODOXA CONTRA ARIANOS.

TRACTATUS PRIMUS *.

Vide *Patrologiæ Latinæ* tom. XX, col. 31, inter Opera S. Phœbadii, episcopi Aginensis.

* Alias Or. 49.

MONITUM

In alterum *De fide orthodoxa* tractatum.

I. Quæ de præcedenti tractatu, in *Monito* ipsi affixo, statuimus, satis profecto indicant, quid de isto sentire debeamus. « Uterque enim, » ut cum Quenellio (98) loquamur, « in istius similitudine convenit... uterque Nicæni Symboli fidem explicat; » ac proinde uterque, cum tanta sit inter eos affinitas, unum eundemque parentem agnoscere debet. Cum igitur constet, præcedentem tractatum, et primitus Latine conscriptum, et Phœbadium Aginensem episcopum habere auctorem, manifestum arbitramur, idem de isto subsequenti, iudicium esse ferendum.

II. Putavit Quenellius, præcedentem tractatum istius subsequentis apologeticum esse. Ait enim: « Sed quod attendi velim, unus alterius explicatio est et apologeticus, prior posterioris; » unde concludit (99): « Sit igitur certum fixumque unius auctoris esse geminum hunc *De fide Nicæna* tractatum, nullusque separet, quod non materiæ solum affinitate conjunctum est, sed et scriptoris ipsius consilio, et scripti materia, quæ quidem postulat, ut quod posteriori loco positum est hactenus, superiorem deinceps obtineat, cum et prius scriptum sit, et alterius sit scripti materies; et demum prius legi debeat, ut alter melius intelligatur. »

III. Hanc sententiam impugnant *Galliæ litterariæ* conscriptores (1) duobusque potissimum argumentis ostendunt, tractatum istum nullatenus præ se ferre notas, quibus designatur libellus ab auctore primum contra Arianos editus, et cujus defensionem in præcedenti tractatu aggreditur. Phœbadio namque, præter ambigua quædam et superflua, objectum fuerat, quod in primo libello, ubi « Verbum Dei » pro persona Filii posuerat, tale hoc Verbum intelligere putaret, quale grammatici tradunt, « aerem » scilicet « spiritu oris offensum. » Deinde, quod, cum « unius Dei » vocabulum dixisset, « personas » negasse putaretur: aut, si « Patrem et Filium » nominasset, id acceptum sit, quasi ista vocabula ita posita essent, « ut nomen et cognomen unius personæ. » Unde mirari se fatetur auctor, hoc ita accipi potuisse, quasi personam propriam Verbi, quod est Filius, negaret, quem tot locis verum Filium, non factum, sed de vero Patre natum ingesserat. Nam, ut addit, « nemo verbotenus nominat, quem vere esse in persona sua sæpius profitetur. » Verum in isto breviori tractatu, nihil tale occurrit; nec superfluitatis quidquam aut ambiguitatis circa Nicænam fidem reprehendendum reperitur. Brevem quidem, sed claram et distinctam catholicæ fidei expositionem continet; seu potius, præcedentis tractatus summaria confessio est. Præterea, ut observant *Galliæ litterariæ* conscriptores, affirmat auctor, se nominatim « in priori libello Sabellianam hæresim damnasse; » quod quidem tribus in locis factum videmus in primo Phœbadii tractatu *Contra Arianos*, quodque in isto posteriori incassum perquirimus. Hinc penitus corrui Quenellii conjectura.

IV. Ut autem de ista questione mentem nostram paucis aperiamus, Phœbadio Aginensi episcopo tres ascribendos putamus *De fide Nicæna contra Arianos* tractatus. Primum legas velim in *Bibliotheca veterum Patrum* (2). Scriptus est adversus episcopos

(98) Opp. Leonis, dissert. xiv, p. 720.

(99) *Ibid.* p. 721 et 722.

(1) T. I, part. II, p. 280.

(2) T. IV, p. 300.

secundæ formulæ Sirmiensis auctores. Alter vero, et quidem præcedentis apologeticus, ille est, quem in ista Appendice priori loco collocavimus. Tertius denique, ista est subsequens ac brevis Nicænæ fidei confessio, quæ profecto haberi debet, velut summa, seu compendium dogmatum, quæ jam in præcedentibus libellis a Phœbadio Aginnensi pertractata fuerant.

DE FIDE ORTHODOXA CONTRA ARIANOS.

TRACTATUS SECUNDUS *.

Vide inter Opera Phœbadii Aginnensis, tomo supra citato, col. 49.

* Alias Or. 50.

FRAGMENTUM EX ORATIONE CONTRA ASTRONOMOS.

(Edidit Chr. Frid. Ματθαῖα, *Lectiones Mosquenses*, Lipsiæ, 1779, in-8°, vol. II, p. 58.)

Τοῦ ἀγίου (3) Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐκ τοῦ (4) πρὸς ἀστρονόμους λόγου.

Ὅσπερ οἱ ἰχθύες οἱ ἐν ταῖς ὕδασι ζῶντες διὰ τῶν ἐν μήτρᾳ συνεπικλυομένων χυμῶν καὶ ὑδάτων εἰς ζωογονίαν ψυχαγωγοῦνται, μετὰ μέντοι τὸν τόκον οὐ κατ' ἐκπνοήν, ἀλλὰ κατ' εἰσπνοήν καὶ ἀναπνοήν τῆς ζωῆς τοῦ ἀέρος πᾶν ἐμψυχον ἀπολαύει ζῶον· καὶ δεσμὸς μὲν τῆς ψυχῆς ἐστὶ τὸ σῶμα, δεσμὸς δὲ τοῦ σώματος ἐστὶ τὸ αἷμα, μᾶλλον δὲ ἡ τοῦ αἵματος ἐνυπόστατος θέρμη, ἥς ἀποψυχωμένης, ὁ τῆς ψυχῆς χωρισμὸς ἐκ τοῦ σώματος γίνεται, ἀποπηγνυμένου τοῦ αἵματος. Ὅθεν τὰ αὐθωρὰ καὶ αὐθήμερα τῶν ἀνθρώπων νεκρὰ σώματα ἀνατεμνόμενα, χολὴν μὲν ἴσως ἐτι ἔχουσιν ἐνδόν, ὡσαύτως καὶ φλέγμα καὶ χυμὸν, αἷμα δὲ οὐδαμῶς· κατ' ἔλλειψιν γάρ, ὡς ἤδη εἶπον, τοῦ θερμοῦ στοιχείου ὁ τῆς ψυχῆς χωρισμὸς ἐκ τοῦ σώματος γίνεται. Καὶ τούτου χάριν τὰ πλείστα τῶν βρεφῶν νυκτὶ καὶ τίκτονται, ἀπψυχωμένης τῆς μήτρας καὶ ἐξωδούσης διὰ τῆς νυκτερινῆς ψύξεως τὸ βρέφος· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ πλείστα τῶν σωματίων νυκτὶ τελευτῶσιν, ὡς ἀντιδιωκομένης τῆς θέρμης τοῦ αἵματος καὶ δι' οὐσίας ὑπὸ ψύχους πῆς νυκτός. Καὶ οὗτος μὲν ὁ λόγος τοῦ χωρισμοῦ τῶν ψυχῶν. Ἀναγκαῖον δὲ σε καὶ τὸν ἴδιον τῶν στοιχείων τοῦ σώματος χωρισμὸν ἐπίστασθαι, ἵνα καὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως ἐν βεβαίῳ κατέχης λόγον. Ἀποχωριζομένης γάρ τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ ὧν συνήλθον... μων ἐν αὐτοῖς καὶ ἀποφέρονται, ἐν μὲν τῷ πυρὶ τὸ θερμὸν τοῦ αἵματος ὡς εἰς ἴδιαν παρακαταθήκην, ἐν δὲ τῷ ὕδατι τὸ ὑγρὸν, ἐν δὲ τῷ ἀέρι τὸ ψυχρὸν· λοιπὸν ἐν τῇ γῆ, ἥτοι τῷ τάρφῳ, ἀπομένει τὸ ξηρὸν,

(3) Hoc fragmentum edidit ex cod. Typograph. Synodalis in fol. num. XIII.

(4) Servatur in bibliothecis Mosquensibus ma-

ἥτοι ὁ χυὸς ὁ ληφθεὶς παρ' αὐτῆς ὑπὸ Θεοῦ ἀπ' ἀρχῆς. Τῷ οὖν καιρῷ τῆς ἀναστάσεως ὡς ἐκ παραθηκῶν τικνῶν τῶν εἰρημένων τοῦ κόσμου μερῶν, ἀποδίδωσιν ἕκαστον στοιχεῖον πρὸς τὸν χυὸν τὸ ἴδιον, καὶ πάλιν συνίσταται τὸ σῶμα ἐκ τεσσάρων, καὶ προστρέχει αὐτῷ ἡ ψυχὴ, καὶ οὕτως πάλιν ἀναμορφοῦνται ὁ ἀνθρώπος. Θελήσεις δὲ ὡς πάντα φιλολογοῦνται καὶ τοῦτο ἐν εἴδει ποιήσασθαι· φημι δὲ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς μνήμης τέ φημι καὶ λόγου, ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ, γέλωτός τε καὶ πνοῆς, ποῦ ταῦτα, καὶ διὰ ποίων ἐνεργοῦνται μορίων (5). Αἱ μέντοι γὰρ μνήμαι καὶ αἱ τούτων διακρίσεις διὰ τοῦ ἐγκεφάλου ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργοῦνται· διότερ πολλαῖς κατὰ κεφαλῆς τινες καιρίαν πληγὴν λαβόντες, οὐκ ἀπέθανον μὲν παρ' αὐτὰ, ἐκφρονες δὲ καὶ ἀνούστατοι γέγοναν· διὰ τοῦτο μετάρρηνα τὰ ἐπισθεν τῆς κεφαλῆς λέγονται. Τὸ δὲ λογιστικὸν διὰ τῆς καρδίας ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ. Τὸ δὲ ἀναπνευστικὸν διὰ τοῦ πνεύμονος· τὸ δὲ θυμικὸν διὰ τοῦ αἵματος· ὅθεν ἔστιν ἰδέσθαι πολλαῖς ἐν τοῖς θυμοῦμοις κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θυμοῦ, ὑφαιμον καὶ πυρακτούμενον τὸ εἶδος αὐτῶν. Τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ ἥπατος ἐνεργεῖ· ὅθεν τοῦ ἥπατος ψυχομένου, δυσπευσίας εὐθέως παρακολουθοῦσης, ἀνορεκτεῖ ὁ ἀνθρώπος περὶ τὰς βρώσεις. Ἐπίστησον γάρ ὡς πάντα τὰ λίγνα ζῶα τέλειον ἥπατος ἔχουσιν· οἷον γίνονται χοῖροι καὶ στρουθίνες. Γνώση δὲ πάλιν τὸ μετιστατικὸν διὰ τοῦ σπληνός ἐνεργεῖ τὴν ψυχὴν δυσπεπθίμως πρὸς τοὺς γέλωτας ἔχουσι· καὶ οἱ πολλαῖς ὑπὸ πλείονων γε-

gna copia eodid. Gregorii Nazianzeni. In nullo tamen hujus orationis fit mentio.

(5) Ad marg., μῶρια λέγοντα τὰ μέλη.

λάντων κατασυρόμενοι, σπληνίζεσθαι φασί. Θελήσεις δὲ πάντως καὶ περὶ σπερμολόγων νοεῖν δι' ὧν καὶ πέθεν πρόβεισι μορίων, οἵτινές εἰσιν οἱ νεφροί· ὅθεν καὶ οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ φιλοῦσιν εἰπεῖν τοῦς λίαν περὶ τὰς συνουσίας ἀφειδῶς ἔχοντας κατακάμπτεσθαι τῇ ὀδύνη τῶν νεφρῶν. Μέντοιγε οὖν πεφολογώτας εἰδέναι χρῆ τὸ τοῖς πολλοῖς ἄδελον, ὡς ψυχὴ ἀποβραγείσα ἐκ τοῦ σώματος καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀπηριθμημένων μορίων, καὶ γυμνὴ καθ' ἑαυτὴν ἐν ἀσαρκίᾳ καὶ ἀσ... μασιζ οὔσα, οὔτε μένηται λοιπὸν, οὔτε γεωργεῖ καθὼς μαρτυρεῖ ὁ εἰπών; ὅτι Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογ... (forte διαλογισμοί) αὐτοῦ. Ζητήσεις δὲ, σοφὲ, κατὰ τὸν τόπον γενόμενος ἐπιμελῶς τὸν περὶ... χῆς (forte ψυχῆς) λόγον. Τὸ διὰ τοῦτο (6) καὶ τοῖς πολλοῖς ἄληπτον ὁμοῦ τε καὶ ἄλυτον... τε καὶ πῶς ψυχὴ ἀσώματος χωρίζεται τοῦ σώματος, καὶ ἐν τῇ τῆς ψυχῆς χωρισμῷ θάνατος οὐ γίνεται· εἰς γὰρ ἔστι καὶ μόνος ψυχῆς χωρισμὸς ἀπὸ σώματος. Ἐπίστησον δὲ μετὰ πάντων τοῦτο· πόθεν καὶ τίνας χάριν οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων φυσικῶς, καὶ οὐκ ἐκ τίνος ἀσκήσεως, ἐξ αὐτῆς τῆς νεαρᾶς αὐτῶν νηπιότητος οἱ μὲν ὀξεῖς, οἱ δὲ πραεῖς, οἱ δὲ φιλήδονοι, καὶ ἄλλοι σῶφρονες, καὶ ἄλλοι ἥσυχοι, ἕτεροι δὲ ταραχώδεις· καὶ οἱ μὲν φρόνιμοι, οἱ δὲ ἀκεραιότεροι, καὶ οἱ μὲν δόλιοι, οἱ δὲ ἀφρόνες, καὶ ἄλλα πλείστα Ἕλληνας (7). Φιλοσόφων ἀπαίδευτοι οἱ τὴν πολυθρύλλητον τῶν μετεώρων

ἄστρων ἀστρολογίαν μυθευσάμενοι, τὴν τε (8) εἰμαρμένην δεινῶς δογματίσαντες, τῇ διοικήσει τῶν ἄστρων, καὶ οὐ Θεῷ (9) πάμπαν τὰ καθ' ἡμᾶς οἰακίζεσθαι δεινῶς ἐδογματίσαν. Οἱ δὲ τὰς εὐσυνέτους καὶ θεοσδότους ἐπιστημονικῶς καταλαβόντες ποιότητάς τε καὶ ἀληθεῖς οὐσιώδεις περὶ τῆς ἀνθρώπου φυσικῆς πραότητός τε καὶ δξύτητος, ἀπαλότητός τε καὶ δεινότητος, σωφροσύνης τέ φημι καὶ ἀκολασίας καὶ τῶν τοιοῦτων ἀπάντων φυσικῶν πλεονεκτημάτων, εὐσφῶς ἐφησαν οὕτως· ὡς οὐκ ἀφ' ἐνός καὶ μόνου τρόπου αἱ τοιαῦται τῇ φύσει φυσικαὶ συνεπιγίνονται καὶ συναποτίκτονται γνῶμαι καὶ καταστάσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δευτέρας τινός καὶ τρίτης καὶ τετάρτης καὶ πέμπτης καὶ ἕκτης καὶ ἑβδόμης αἰτίας· καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ γονικῆς τῶν πατέρων ὁμοιότητος, δεύτερον ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν στοιχείων ἡμερινῆς καὶ νυκτερινῆς κινήσεως. Γνωθὲ γάρ, ὦ φιλόσοφε, ὡς τρεῖς κινήσεις ἐκ τῶν διαστημάτων τῶν τριῶν ὥρων τοῖς στοιχείοις ὑπάρχουσιν· ἀπὸ μὲν πρώτης ὥρας ἡμερινῆς ἄχρι τρίτης κινουμένης τῆς χολῆς, ὡς μαρτυροῦσι πολλάκις ἔωθεν ὀφθαλμοὶ τινων... δέστεροι δρώμενοι· ἀπὸ δὲ τρίτης ἕως ἕκτης σὺν τῇ θέρμῃ τοῦ ἡλίου... αἵματος κινήσεις καὶ ἀναζέσεις, δξύτεροι καὶ πικρότεροι... ὅτεροι δὲ μετὰ βρώσιν· ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας ἕως ἐνάτης, εἰῶθεν ἡ τοῦ... ματος κινήσεις γίνεσθαι, καὶ οὕτω λοιπὸν ἢ τοῦ χυμοῦ ἕως

(6) Forte τὸ δὴ τοῦτο.

(7) Sic omnia in cod.

(8) In marg., τύχην.

(9) Sic cod.

LITURGIA SANCTI GREGORII

EX COPTICO CONVERSA.

(RENAUDOT, *Liturgiarum Orientalium collectio*, ed. secunda, Francofurti ad Mœnium, 1847, in-4, tom. I.)

Communi Coptitarum traditione hæc Liturgia ascribitur Gregorio Theologo in Ægyptiacis omnibus codicibus et etiam in Græco Bibliothecæ Regiæ; atque etiam eo nomine recensetur a theologis et rituum interpretibus, ut in *Constitutionibus synodicalis* Gabrielis filii Tarik, LXX patriarchæ Alexandrini, articulo 26; Abuseba in *Scientia ecclesiastica*, cap. 85; Abulbircat, cap. 29; Ebnassalo *Collectionis canonum* cap. 12, et aliis.

Oratio vel (1).

Sacerdos secreto. Domine Deus omnipotens, qui nosti cogitationes hominum, scrutator cordium et renum: qui me indignum vocasti ad hoc ministerium sanctum tuum: ne me rejicias, et ne avertas faciem tuam a me; sed dele omnia delicta mea: et abluere sordes corporis mei, et maculas animæ meæ

D Purifica me perfecte, ne cum bonitatem tuam deprecabor, ut concedas veniam peccatorum aliis, ego reprobus efficiar. Ita, Domine, non repellas me inæstum et confusum: sed mitte super me Spiritum sanctum tuum, et fac me dignum ut assistam altari tuo sancto: neque id mihi proveniat in iudicium, sed offeram tibi hoc sacrificium, rationabile,

(1) Τοῦ καταπετάσματος in Græca et in aliis Liturgiis: nempe quia non ad ipsum altare, sed solummodo in sanctuario, seu bemaate dicitur intrare velum, quo secundum ritum Græcum et Orientalem circumdantur. In codice Græco ejusdem Liturgiæ præmittuntur orationes aliquæ, quæ in Copticis exemplaribus non occurrunt, quia re vera ad istam

non pertinent, sed communis officii partes sunt aut dicuntur ad libitum. Prima absque titulo, præparatoria est, sacerdotis indignitatem suam proferentis, divinumque auxilium postulantis, ad inculpate celebrandum mysterium. Secunda dicenda præscribitur, postquam præparatum fuerit altare, qualis ea est quam Basilii Coptica repræsentat, ejusdem-

inocentium (2) cum conscientia pura, in remissionem peccatorum et iniquitatum mearum, veniam delictorum populi tui, requiem et refrigerium Patrum nostrorum, qui olim obdormierunt in fide orthodoxa : ad ædificationem populi tui totius, et ad gloriam tuam, cum Filio tuo unigenito Domino, Deo et Salvatore nostro Jesu Christo, et Spiritu tuo vivificante, tibi que consubstantiali, nunc, etc.

Oratio osculi pacis (3).

(In *codd. mss.* S. Gregorii; in *aliis* S. Severi patriarchæ.)

Æternæ Fili, qui in sempiternum subsistis, consubstantialis Patri, illique throno et creatione æqualis : qui sola bonitate ex nihilo fecisti hominem, et collocasti eum in paradiso voluptatis : qui cum cecidisset per deceptionem inimici, et præcepti tui transgressionem, voluisti eum renovare et in dignitatem suam pristinam restituere : non angelos, non archangelos, non patriarchas, neque prophetas voluisti auctores esse nostræ salutis, sed tu absque immutatione carnem assumpsisti, et homo factus es, similis nobis in omnibus, excepto peccato, factus es nobis mediator erga Patrem ; parietem medium di-

¹³ Joan. xiv, 27.

que sententiæ. Tertia, quæ ad Evangelium dicenda est, suo loco non est posita, sed adhibenda ad Liturgiam istam, quando legitur evangelica lectio. Ea quæ dicitur τοῦ καταπετάσματος, eadem est quæ occurrit in Græca vulgata Basilii, cum exigua vovum diversitate. Quarta tandem ea est quæ præmittitur in codice Ægyptiaco : eam porro codex Regius Græco-Arabeus propriam Ægyptiis fuisse significat, iis verbis Ἐὐχὴ ἄλλη καταπετάσματος παρ' Ἀγιοπτεῖος. Hinc manifestum est, non multum sollicitos esse debere nos de titulis, quos vel Liturgiæ, vel singulæ orationes habent; modo certum sit illas ex communi Ecclesiæ thesauro esse deproptas, quod quidem de istis orationibus manifestum est : sunt enim iisdem prope verbis in Jacobi, Basilii, vel Chrysostomi Liturgiis. Unde Jacobitarum propriæ non sunt, sed Ecclesiæ, neque unius aut alterius, sed totius Ecclesiæ Orientalis, cum reperiantur non modo in Constantinopolitana, quæ Basilii et Chrysostomi Liturgiis utitur, sed in Hierosolymitana, et Alexandrina, quæ Jacobi Marci que Liturgiis olim utebantur.

(2) In hac oratione, ut in multis aliis, quod semel monuisse sufficet, mentio est sacrificii eucharistici, non minus quam passim in Græcis Jacobi, Basilii Chrysostomique Liturgiis, et Alexandrinis Græce exstantibus, quidquid scripserint varii contentiosæ theologiæ conscribillores, qui præter Chytræum et Rivetum nihil legerunt, ne ipsas quidem, quas impugnant, Liturgias. Utuntur Græci his potissimum vocibus, λογική λατρεία, θυσία, προσφορά, Syri et Æthiopes vocibus ex Hebraica lingua deductis, *Korban*, et aliis. Argutari autem solent morosi illi critici, ex etymologia linguarum Orientalium, quarum peritiam ubique jactant : adeoque *Korban*, aut similes negant significare *sacrificium*. Hærent tamen in aliis vocibus, quæ τῆ θυσίᾳ presigis respondent, quæ Coptiæ, ut multis aliis Græcis frequenter utuntur, ut sunt Syriaca כַּרְבַּן et Arabica كَرْبَان : Ægyptiaca quoque nativa. Illas porro voces omnes indifferenter usurpant Orientales. Dum vero *incruentam* vocant *oblationem* προσφοράν et θυσίαν, quid intellexerint in obscuro non relinquunt. Λογική, quæ vox frequenter adhibetur, et quam Coptiæ retinuerunt, *spiritualem* significat, per oppositionem ad *corpoream* : quamvis Syri et Arabes eam rigidius et ad litteram interpretati sint.

A ruisti, et inimicitias priores delevisti : conciliasti terrenos cum cælestibus, et fecisti de duobus unum, per dispensationem in carne : ascendisti in cælum corporaliter, et implevisti omnia divinitate tua. Tu dixisti discipulis tuis sanctis et apostolis, *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*¹³. Concede jam nobis illam, Domine; et munda nos ab omni macula, ab omni dolo, ab omni mala malitia, ab omni fraudulentia, et injuriarum recordatione mortifera : et fac nos omnes dignos, Domine, ut salutemur invicem in osculo sancto, neque excidamus per judicium a donis tuis immortalibus atque cælestibus; per gratiam tuam et benignitatem Patris tui, et operationem Spiritus tui : tu es enim provisor et largitor omnium bonorum ; tibi que offerimus gloriam et honorem, magnificentiam et adorationem, cum Patre tuo bono, vivificante, tibi que consubstantiali, nunc, etc.

Alia oratio ad Filium.

Christe Deus noster, virtus tremenda et incomprehensibilis Dei Patris, qui sedes super thronum flammæum cherubim, cui ministrant potestates

Sed in hac ut in multis, significatio determinatur ex stylo ecclesiastico.

(3) Eadem est quæ in Græco Alexandrino codice, et illam altera sequitur, quam codex idem continet : non quod vulgo duæ orationes ad osculum pacis dicerentur, sed quia una secundum dierum festorum diversitatem eligeretur, aut ad sacerdotis arbitrium. Hic autem, ut in aliis osculum pacis vocatur ἀσπασμός, quam vocem Ægyptii et Arabes suam fecerunt. Incipiunt porro Liturgiæ singulares illæ, non ab orationibus præparatoriis, sed ab ea, quæ osculum pacis antecedit, cum reliqua ex communi officio peti soleant. Atque ab eo loco proprie loquendo incipit *anaphora*, *oblatio* seu *sacra actio*. unde in Græco codice, ante orationem sequentem, quæ Præfationi nostræ respondet, titulus hic adjicitur : Ἀρχὴ τῆς προσκομιδῆς quæ verba Arabis interpres vertit, *Initium sacrificii*. In quibusdam Copticis exemplaribus hæc *Oratio osculi pacis* Severo tribuitur, Antiocheno scilicet, quem Liturgiam scripsisse, communis Jacobitarum traditio est, et eam multi Syriaci codices representant, ex qua hæc oratio transferri potuit, ob arcuissimam sedis Alexandrinæ Jacobiticæ cum Antiochena conjunctionem : singularemque Severi venerationem. Nam ejus duplex memoria sit, obitus scilicet, atque ejusdem adventus in Ægyptum, septima Toth, et secunda Paophi. Non tamen existimare quisquam debet ex illo titulo, Severum ullum patriarcham Alexandrinum fuisse, quod Guido Fabricius Boderianus absque ulla auctoritate omnibus prope persuasit, cum edidit Ritualem baptismi librum, sub Severi patriarchæ Alexandrini nomine, cum nullus inter permultos, qui in bibliothecis exstant, codicibus, hunc titulum præferat. Nullus sane inter Jacobitas Severus Alexandrinam sedem tenuit : et lingua Syriaca, qua liber ille scriptus est, nunquam in sacris officis usurpata apud Ægyptios fuit. In Liturgia Basilii Coptica quædam oratio occurrit, quam codices manuscripti nonnulli Joanni Chrysostomo, alii Joanni Bostreno, sive Basorensi attribuant. Primus ut communis Ecclesiarum doctor : alter ut in eadem qua Ægypti Jacobitæ secta, agnitus fuit : amboque diversa ratione talem apud eos auctoritatem nacti sunt, ut orationes ex illorum Liturgiis in Copticas transferrentur.

ignæ. Tu es ignis consumens per divinitatem tuam, A propter splendorem tuum ineffabilem, et amorem tuum erga homines. Non combussisti, nec repulisti fraudulentum traditorem, cum accessit ad te, sed osculatus es eum osculo amici, ut traheres illum ad pœnitentiam, et ad audaciæ suæ ægnitionem. Dignos fac nos, Domine, in hac hora terribili, ut unanimes absque duplicitate cordis, cæterisque nequitiiis, saluteinus invicem in osculo sancto : et ne nos projicias in iudicium, si minus perfecte mundi simus, neque sicut placitum est bonitati tuæ, a facie peccati, a nequitia, et mortifera injuriarum recordatione : sed tu per ineffabilem clementiam tuam, qui nosti imbecillitatem, et propensionem ad inferiora figmenti nostri, dele omnes maculas peccatorum nostrorum, ut non sit nobis in iudicium et condemnationem hoc mysterium divinitatis tuæ. Tu enim potens es tollere peccata omnia, et auferre injustitias et iniquitates hominum miserorum, tu qui purgas totum mundum : et te decet glorificatio, uno ore, et ab unoquoque, veneratio, magnificentia et adoratio cum Patre tuo bono et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et œper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos. Charitas Dei Patris, gratia Filii unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, et communicatio et donum Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sursum corda vestra.

Populus. Habemus ad Dominum.

Sacerdos. Gratias agamus Domino.

Populus. Dignum et justum est.

Sacerdos. Dignum et justum est. Ter.

Vere dignum et justum est, ut te laudem, benedicam tibi, et serviam tibi, adoremque et glorificem te, qui es unus, solus, Deus verus, amator hominum, ineffabilis, invisibilis, incomprehensibilis, sine principio, æternus, sine tempore, incircumscriptus, ininvestigabilis, immutabilis, Creator omnium, Salvator omnium; qui remittis peccata nostra, qui redimis ab interitu vitam nostram, qui coronas nos in misericordia et miserationibus. Tu es quem laudant angeli, et adorant archangeli; tu es cui benedicunt principatus, ad quem clamant dominationes; tu es cuius gloriam celebrant potestates; tu es cui throni sursum mittunt gloriam et honorem: millia millium assistunt coram te, et dena millia denum millium ministrant tibi. Tu es quem benedicunt invisibiles, quem adorant visibiles, et omnes faciunt verbum tuum, Domine noster.

Diaconus. Qui sedetis surgite.

Sacerdos. Æterne Domine, Deus verus de Deo vero, qui ostendisti nobis lumen Patris, qui largitus es nobis cognitionem veritatis Spiritus sancti; qui manifestasti nobis mysterium hoc magnum vitæ: qui constituisti chorum incorporum inter homines: qui dedisti eis qui sunt super terram, canticum seraphim, suscipe voces nostras, cum vocibus

PATROL. GR. XXXVI.

A eorum qui sunt invisibiles. Connumera nos inter potestates cœlestes, ut dicamus cum illis, abjicientes omnes cogitationes absurdas et inutiles, clamemusque idem quod illi dicunt incessabili voce, atque ore indesinenti, benedicamus magnitudinem tuam.

Diaconus. Ad orientem aspice.

Sacerdos. Tu es enim cui assistunt cherubim et seraphim senis alis instructi: sex alæ uni, et sex alæ alteri: duabus alis velant facies suas, duabus tegunt pedes suos, et duabus volant: clamante que alter ad alterum, dicunt hymnum triumphalem salutis nostræ, et vocibus gloriosis laudant clamantes et dicentes.

Diaconus. Attendamus.

Populus. Sanctus, sanctus, sanctus

Sacerdos. Sanctus sanctus Dominus, et sanctus in rebus omnibus, et præclarum lumen substantiæ tuæ, sicut ineffabilis est potestas sapientiæ tuæ, nec verbis explicari potest pelagus amoris tui erga homines. Creasti me hominem per benignitatem tuam, neque indigebas mea servitute, sed ego indigebam dominatione tua: propter clementiam tuam magnam, fecisti me cum non essem: erexisti mihi cœlos in tectum; firmasti mihi terram ut super eam ambularem: propter me conclusisti mare; propter me produxisti naturam animalium, et omnia subjecisti sub pedibus meis, nec passus es deesse mihi quidquam ex operibus magnificentiæ tuæ: qui me creasti, posuisti manum tuam super me: descripsisti in me imaginem potestatis tuæ: dedisti mihi donum rationis: aperuisti mihi paradysum voluptatis: dedisti mihi scientiam cognitionis tuæ: manifestasti mihi arborem vitæ: ostendisti mihi spinam mortis, ne ex ea comederem: mihi interdixisti, ex ea sola ne ederem: comedi voluntarie; sponte neglexi mandatum tuum, contempsi que præcepta tua; atque induxi mihi sententiam mortis.

Populus. Kyrie, eleison. Domine, miserere.

Sacerdos. Tu, Domine, convertisti mihi pœnam in salutem; sicut pastor bonus errantem sollicito quæsivisti: tanquam pater verus laborasti mecum qui cœderam: alligasti me omnibus medicamentis vivificantibus: tu misisti ad me prophetas: propter me infirmum, dedisti mihi legis auxilium: tu administrasti mihi salutem, at ego transgressus sum legem tuam, quæ est lumen verum, quod accendisti errantibus et ignorantibus.

Populus. Domine, miserere.

Sacerdos. Tu qui es sempiternus, venisti ad nos super terram, descendisti in uterum Virginis, Deus incircumscriptus; non rapinam arbitratus es esse æqualem Deo, sed humiliasti teipsum, et accepisti formam servi, benedixisti que naturam meam in te: perfecisti legem tuam pro me, ostendisti mihi rationem resurgendi post lapsum: liberasti eos qui apud inferos detinebantur: sustulisti maledictionem legis: destruxisti peccatum in carne: ostendisti mihi potentiam imperii tui: dedisti visum cæcis: excitasti

mortuos de sepulcris : resuscitasti naturam veram : A manifestasti mihi dispensationem clementiæ tuæ ; tolerasti injurias iniquorum : præbisti tergum verberibus, et genas tuas percussoribus permisisti ; propter me, Domine, non avertisti vultum tuum ab ignominia sputorum.

Populus. Domine, misere.

Sacerdos. Venisti ad occisionem tanquam agnus, usque ad crucem : demonstrasti sollicitudinem tuam erga me : occidisti peccatum meum per sepulturam tuam : elevasti primitias meas usque ad cælos : manifestasti mihi adventum tuum futurum, in quo venturus es judicare vivos et mortuos, ut reddas unicuique secundum opera sua.

Populus. Secundum misericordiam tuam, Deus, etc.

Sacerdos. Offero tui, Domine, symbola liberationis meæ : scribo opera mea secundum verba tua (4) : Tu es qui dedisti mihi hoc ministerium

(4) Obscurus locus, quem secundum sententiam Copticæ versionis reddidimus, et quem interpretes Arabes, tam istius codicis Coptici, quam Græci, non videntur intellexisse. Græca nullam obscuritatem habent. Ταύτης μου τῆς ἐλευθερίας προσφέρω σοι τὰ σύμβολα τοῖς ῥήμασι σου ἐπιγράφω τὰ πράγματα. Istius liberationis meæ (scilicet per salutem Christi in carne dispensationem) offero tibi symbola : verbis tuis res ascribo. Hæc igitur sententia est : Offero tibi symbola, seu elementa panis et vini, quæ ex tuo, Christe, instituto, repræsentant passionem tuam, per quam a peccato æternæ damnatione liberationem consecutus sum, faciens quod ipse jussisti : res vero, sive effectum promissionis a te factæ, quoties memoriam tui ita ageremus, non meis meritis, sed verbis tuis, quæ mox recitanda sunt ascribo, ita ut ab illorum virtute et promissorum tuorum certitudine totum exspectem. Arabs interpres cujus versio contextui adjuncta est in codice Regio, ita vertit : Offero tibi symbola liberationis meæ in verbis tuis, designo præcepta tua : quia ultimam vocem videtur ita legisse, ut ex πράγματα fecerit προτάγματα. Compendia enim scripturæ Græcis librariis mediæ ætatis familiarissima, sæpe fraudi descriptoribus fuisse, sciunt qui manuscriptorum codices tractaverunt. Ille vero qui Regium descripsit, suæ ipsius imperitiæ multa reliquit indicia, sed quam dubitaret de significatione vocum compendiose scripturam testatus est, dum indicem earum, quæ in duabus istis Liturgiis obvise sunt, ad finem adjecit.

Textus vero Copticus, qui primariam Græci versionem exhibet, aliter omnino eadem verba repræsentat, eo scilicet quo expressissimus modo : Offero tibi symbola liberationis meæ, ubi vox Græca σύμβολον, sequens Ægyptiaca ἐλευθερίαν, ἐλευθέρωσιν, absolutionemque significat, usurpaturque initio Liturgiarum ad titulum orationis illius, quæ dicitur Absolutionis. Scribo opera mea secundum verba tua : ita ad verbum versio Arabica quæ ambiguitatem habet, quia Arabes præsens et futurum non distinguunt in verborum inflexione : imo imperativus modus nullatenus differt. Itaque verti potest, scribo, ut vertendum est secundum Græcum exemplar primum, scribam, aut sicut Maronita vertit, Scribo opera mea secundum verbum tuum. Vox symbolum variis Arabicis vocibus exprimitur, quæ tamen ad eandem significationem referuntur, nempe أمثلة typus, أمثلة signum, أمثلة exemplum, etc. Ut observavimus ex comparatione diversorum codicum, quæ varietas perplexitatem interpretum satis indicat. Sententia quam Græca verba præferunt, simplicior

plenum mysterio : dedisti que mihi participationem corporis tui in pane et vino.

Populus. Credimus [Πιστεύομεν].

Sacerdos. Nam ea nocte in qua tradi voluisti (5), voluntate et potestate tua sola, accepisti panem in manus tuas sanctas, puras, immaculatas, beatas et vivificantes.

Populus. Credimus ita esse.

Sacerdos. Et suscepisti in cælum ad Patrem tuum Deum, ac Dominum omnium, et gratias egisti.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et benedixisti illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et sanctificasti illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et fregisti illum, et dedisti illum tuis gloriosis discipulis sanctis et apostolis puris, dicens : Accipite, manducate ex eo omnes. Hoc est enim corpus meum quod frangitur pro vobis, et pro mul-

est : aliorum interpretum, qualiscunque sit, non videtur huic loco convenire. Neque mirari quisquam debet quod in Græcis interpretandis aliquando hallucinati sint versionum auctores, Arabicarum præsertim, qui Græcas voces Copticæ orationi infusas, sæpe non satis intellexerunt : quod, ubi opus erit, monebimus. Ita in ea prece quæ istam proxime antecedit, Elevasti primitias meas usque ad cælum, ut habet textus Copticus, Græce, εἰς οὐρανὸν μου τὴν ἀπαρχὴν ἀντίθεσας, sententia est simplex, maximeque theologica : Christum carnem suam, vel potius hominem ex Adami progenie assumptum, tanquam humani generis primitias, in cælum elevasse, tum per unionem divinæ naturæ, tum per ascensionem in cælum. Scilicet primitiæ Christus, primitiæ dormientium (I Cor. xv, 23) : et eodem sensu in Liturgia Nestorii Eucharistia vocatur Oblatio viva et sacrificium non maculatum, primitiarum nostrarum. Cum vero Copticæ retinuerint vocem ipsam Græcam ἀπαρχή, ambigue quidem eam reddidit Arabs, qui collicem Græcum interpretatus est ἵπτονι : qui Copticum pessime ; nempe oblationem meam ἵπτον. Ut in codice Scaligerano : alii vota mea, ut Regius et noster : nullo sensu. Nec enim Christus elevavit ad cælos primitias et oblationes, si de donis propositis intelligatur hæc orationis particula, quæ nondum consecrata sunt. Neque oblationem sacerdos recte vocare potest primitias suas et vota sua, cum neque primitiæ sint, proprie loquendo, neque vota illius, sed totius Ecclesiæ et circumstantium quorum nomine illa offert : totiusque orationis series, ut animadvertere facile quisque potest, aliud quid omnino significat.

(5) Tota hæc pars officii eucharistici convenit cum Græco ejusdem Liturgiæ codice, ut etiam cum aliis omnibus circa recitationem institutæ a Christo Eucharistiæ, et verborum illius, de qua nihil est singulariter observandum, præter ea quæ dicta sunt ad eundem locum Liturgiæ Basilii. Κλώμενον καὶ διαδιδόμενον, de Christi corpore, ut ἐχρυσόμενον de Christi sanguine, per præsens et futurum tempus intelligi potest, secundum versiones Arabicas. In Coptica versione frangitur, et dabitur. Utrovis modo eadem significatio est : Syri præsentī tempore vulgo expresserunt. Misionem aquæ cum vino, quam Ecclesiæ omnes servant, contra quam existimant Protestantes, hic locus confirmat, ut etiam reliquæ omnes Liturgiæ Nestoriani edisse et bibisse Christum ex pane et calice consecratis dicunt : hic Copticæ de solo calice, quod tamen in Græco codice non legitur.

tis dabitur, in remissionem peccatorum : hoc facite in meam commemorationem.

Populus. Ita est in rei veritate. Amen.

Sacerdos. Similiter postquam comederunt, accepisti calicem, et miscuisti eum ex fructu vitis et aqua ; et gratias egisti.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et benedixisti illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et sanctificasti illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et gustasti, et dedisti illum tuis gloriosis discipulis sanctis et apostolis puris, dicens : Accipite, bibite ex eo omnes. Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui effunditur pro vobis, et pro multis datur in remissionem peccatorum : hoc facite in meam commemorationem.

Populus. Ita quoque est in rei veritate.

Sacerdos. Quotiescunque enim manducaveritis ex

A hoc pane, et biberitis ex hoc calice, annuntiabitis mortem meam et confitebitur resurrectionem meam, et mei memoriam facietis, donec veniam.

Populus. Mortem tuam, Domine, annuntiamus, et sanctam resurrectionem tuam et ascensionem confitemur ; te laudamus, tibi gratias agimus, et te deprecamur, Domine Deus noster.

Sacerdos. Et nunc etiam, Domine, memoriam agimus descensus tui ad terram, et mortis tuæ vivificantis, et sepulturæ tuæ triduanæ, et resurrectionis a mortuis, et ascensionis ad cælos, et sessionis tuæ ad dexteram Patris tui, et adventus tui secundi de cælis tremendi et gloriosi : offerimusque tibi hæc dona tua, ex iis quæ tua sunt, pro omnibus, et propter omnia, et in omnibus.

Diaconus. Adorate Deum cum timore et tremore.

Sacerdos. Tu, Domine, voce tua sola commuta, hæc quæ sunt proposita (6) ; tu coram nobis positus, perfice nobis hoc ministerium plenum mysteriis :

(6) Insigne prorsus hæc oratio continet fidei Coptitarum de vera et reali elementorum transmutatione testimonium : quod in Græco codice non minus legitur, quam in Copticis. Petunt scilicet, ut Deus transmutet dona proposita, voce sua sola, hoc est imperio suo divino, quod idem est ac si dicerent, petere se id quod solius omnipotentis divinæ opus est. Verba quæ transmutationem significant, Græce, Ægyptiæ et Arabice plenam illam, et integram rei in rem transformationem designant : *Phonk*, Ⲫⲏⲛⲏ et Ⲫⲏⲛⲏ : ut Græcum *μεταβολῆς*.

Christum quasi præsentem alloquuntur, et ad eum orationem dirigunt, in quo adorationis cultus continetur, et simul professio fidei, de vera ejusdem in eucharistica mensa præsentia. Illam satis significant verba Græcæ Liturgiæ. Αὐτὸς παρὼν τὴν μυστικὴν ταύτην λειτουργίαν κατάρτισον : quæ quidem aliter accipi possent, nempe ut rogaretur Christus adesse, et præsens hoc mysticum ministerium perficere, unde Protestantes concluderent, præsentem non esse illum cujus præsentia postularetur. Sed difficultatem omnem solvunt versiones Copticæ et Arabice, dum illud παρὼν ita exprimunt, *tu coram nobis positus*, quod exprimunt interpretes Copticus et Arabs : alia lectio, *qui præsens es, et inter nos*.

Sequitur : *Mitte super nos gratiam Spiritus tui sancti, qui sanctificet et transferat hæc dona proposita in corpus et sanguinem salutis nostræ*. Paulo aliter Græcus codex. Αὐτὸς τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον κατὰπεμφσον ἵνα ἐπιφοιτήσαν τῇ ἀγίᾳ, καὶ ἀγαθῇ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἀγίαση καὶ μεταποιήσῃ τὰ προκειμένα καὶ ἅγια δῶρα ταῦτα εἰς αὐτὸ, τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως. Sententiæ nulla diversitas : plenior et uberior est Græca formula, sed eodem redit. Versio Arabica Græco textui adjuncta illam accurate et verbatim representat. Itaque, quod obiter observandum, rogatur Christus, ut mittat Spiritum suum sanctum ; in quibus verbis agnoscunt Coptitæ Spiritum sanctum esse Spiritum Filii, et ab eo mitti. Mittitur vero Spiritus sanctus ad opus aliquod divinum, et humanis viribus superius, quod de alio, quam de transmutatione donorum in corpus et sanguinem Christi, intelligi non potest. Itaque nihil hac sententia magis perspicuum, aut magis simplex, atque ad veterem Ecclesiæ Orientalis doctrinam magis accommodatum, cum omnes Liturgiæ Græcæ, Syriacæ, Copticæ cujuscunque ritus aut sectæ, iisdem prope verbis contextam eandem orationem representent. De censura quam in eam, ut a Græ-

cis conservatur, tulerunt recentiores nonnulli, fusc in notis ad Basilianam Liturgiam diximus, quæ reponere necesse non est. Id solum adjiciemus : quod cum isti censores inofficiosi, orari non posse existiment pro donis jam consecratis, contra totius Ecclesiæ veteris Orientalis et Occidentalis exemplum, quæ similibus orationibus deleri verborum Christi efficaciam nunquam existimavit, ex ista intelligimus, Coptitas corpus Christi jam præsens agnoscere, cum illam, et Invocationem quæ sequitur, pronuntiant. At hæc controversia Protestantes nihil juvat ; neque auctoritati, quam Ecclesiæ adversus eos comparat, ex conspirante in fide realis præsentis Orientalium testimonio, detrimentum ullum affert : cum ad fidei quam habent certitudinem, nihil intersit quando, aut quibus verbis consecratio perficiatur, modo eam vere fieri in Liturgia, ita proficteantur, ut panem et vinum in altari, ea perfecta esse negent, sed corpus et sanguinem Christi. Quod porro in hac ipsa oratione dicitur, *Christum præsentem esse et coram sacerdote positum*, idem in homiliis de circulo anni ad Coptitarum usum, in tractatibus Severi episcopi Aschmonini, et in multis aliis, toties inculcatur. ut ambiguitati locus esse nullus queat.

Ex illa tamen ipsa oratione, Claudius Salmasius, vir sane doctissimus, sed qui theologiam attingere non debuisset, habere se jactavit, unde missionarios quosdam ex Oriente reversos, qui Orientales idem ac nos credere circa Eucharistiam affirmabant, plene refelleret. Ita scribebat ad Joannem Dallæum, et cum epistola post Salvasii obitum typis publicata fuerit, excusari poterat quod incautus in sinum amici temere effudisset, quæ primum in mentem venerant, nisi bellum illud suum commentum libro *De transsubstantiatione* inseruisset. Illam igitur quam retulimus particulam, quam, ne quid testimonii auctoritati deforet, Arabice descripsit, ita interpretatus est (ep. 32, p. 72) : *Tu confirma in nobis commemorationem ministerii tui sancti : tu mitte super nos gratiam Spiritus tui sancti, ut purificemur, et convertamur has oblationes viles in corpus et sanguinem Servatoris nostri*. In ipsa epistola vernaculam ejusdem orationis versionem legimus, in qua discriminis nonnihil est. *Afn qu'estant sanctifex, nous puissions convertir ces Oblations viles et terriennes, au corps et au sang de nostre Sauveur, ou de nostre Salut*. Interpretationem commentario munivit, cujus hæc sententia est : satis agnoscere invocationem non fieri, ut gratia sancti Spiritus illabatur super panem et vinum, et mutando sub-

insere in nobis memoriam ministerii tui sancti : A tum in remissionem peccatorum et in vitam æternam mitte super nos gratiam Spiritus tui sancti, qui sanctificet, et transferat hæc dona proposita in corpus et sanguinem salutis nostræ. Et hunc quidem panem, facias corpus tuum sanctum, Domine Deus (7), et Salvator noster Jesu Christe, quod datur in remissionem peccatorum et vitam æternam illis qui ex illo communicant. Et rursus, hunc calicem, sanguinem pretiosum Testamenti tui novi, Domine Deus, et Salvator noster Jesu Christe, da-

Populus. Amen.

Sacerdos. Itaque rogamus te, Christe Deus noster, confirma fundamenta Ecclesiæ : concordiam charitatis in nobis radicitus insere : augeatur puritas fidei : præpara nobis viam rectam pietatis : pastores corrobora : eorum greges confirma : da mores recte compositos clero, monachis continentiam, virginibus puritatem, conjugatis concordiam, misericor-

stantias, præsentia corporis et sanguinis talis sit, ut remaneant sintque corpus et sanguis suscipienti, quicumque sit, fidei vel infidei. Verum, inquit, sacerdos ille Coptita ea invocatione quam omnium nomine pronuntiat, id designat solummodo, panem et vinum, quæ a nobis in Cœna suscipiuntur, fieri corpus et sanguinem Domini, illis qui debite illa suscipiant, quosque Spiritus sanctus prius sanctificaverit : illos quoque solos accipere verum corpus, non panem solummodo, qui prius per fidem et gratiam sancti Spiritus puri facti fuerint. Tandem edicit hanc esse μεταβολήν, sive conversionem, antiquis Patribus memoratam, nec quærendam esse aliam. De illorum theologia alium quemvis potius audiendum, etiam ipsi Calvinistæ dudum iudicaverunt, quam Salmasium, qui nemini unquam prohabuit voces μεταποιήν, μεταστοιχείωσιν, μεταρρυθμίσειν, quibus Patres non minus utuntur, quam simplici μεταβάλλειν, nullam aliam mutationem significare, quam eam quæ mutatio non sit. Sed hoc non agimus : verum coram Ecclesia, et eruditissimis omnibus, qui aliquam linguarum Orientalium notitiam habent, Salmasii nomen deferimus, tanquam corruptelæ intolerabilis rei, cum lectionem codicis quem citat, corruptit, et enormis inscitiam dum illam absurdissime est interpretatus. Is ipse codex superest in bibliotheca Regia, et in illo, sicut in aliis omnibus legitur non pluralis primæ personæ characteristicam litteram, sed tertiæ femininæ, quia in lingua Arabica vox *روح* *Rouah*, Spiritus, feminini est generis. In prima etiam voce, quam vertit Salmasius *purificemur*, nulla nota passivi est, vertendumque fuisset *purificemur*, quo solo discrimine tota machina Salmasianæ theologiæ funditus ruit. In altera et *convertiamus* similis corruptela est, cum sensus sit, et *convertat*, vel *transferat*, perspecteque eam lectionem exhibeat codex manuscriptus. Quod *προκειμένα*, quæ intelliguntur voce sequenti, non minus communi apud Arabes Christianos voce quam apud Græcos altera, *viles et terrenas oblationes* vertit, non levem significat Arabismi ignorantiam, et in eo qui alios imperiose docere audebat, non facile tolerandam. Sed hunc errorem in libro *De transsubstantiatione* emendavit : hæsit in aliis gravioribus longe, magisque perniciosius.

Porro mirari satis nemo potest Salmasium, qui ubique ferme de lingua Ægyptiaca, tanquam sibi non ignota loquitur, ubi opus non erat, ignorantiam vel malam fidem hoc loco ita prodidisse, ut excusationem locum non reliquerit. Codex quo utebatur Ægyptiace scriptus erat et Arabice; cur igitur de primario textu ne verbum quidem fecit, nisi quod illum non intelligebat, quod facile, si opus esset, probaremus. Sane si intellexisset, non illum adeo perfrectæ frontis fuisse quisquam credat, ut, qualem ex Arabica versione commentus est, interpretationem daret : quandoquidem orationi Copticæ prorsus contradicit. Quod etiamsi non esset, at quæ mox subjiciuntur, sententiam in aperta luce collocant, demonstrantque peti illapsam sancti Spiritus, ejusque operationem in dona proposita. Nihil autem certius esse quam quod de Salmasiana versione

diximus, sciunt quicumque litteras Orientales a limine salutaverint : Ægyptiacæ linguæ, quæ non adeo communis est, mediocriter peritum esse oportet, ut error agnoscat, cum observare sufficiat ex imperfectissima grammatica *ντεφ* quæ nota 3 personæ futuri vel subjunctivi, eo loco usurpari, non primæ pluralis personæ notam. Adde testimonium Græci codicis, et adjunctæ versionis Arabicæ, quæ falsam illam et absurdam Salmasii interpretationem destruunt, cum habeant ἀγιασθήν καὶ μεταποιήσθαι. *Corpus et sanguis liberationis, aut salutis nostræ*, dicuntur corpus et sanguis Christi, quia per sacrificium corporis, et effusionem sanguinis in passione, tum participationem ejus in sacramentis, salus et liberatio nobis a peccatis præstita est, et porro præstat. Eo in loco codices plerique habent *πενωτ.*, voce abbreviata, ut alibi sæpius, unde *σωτήρ* vel *σωτηρία* legi potest. Sed ambiguitatem determinat codex Græcus, ubi habetur τῆς ημετέρας ἀπολυτρώσεως, ut versio ejus Arabica, et alia quæ Copticis exemplaribus adjunguntur.

(7) Occurrit hic lectionis varietas. Codex noster quem interpretando secuti sumus, ita ut expressivus, habet *πτεχαυφ*, facias : versio Arabica similiter : ita tamen, ut ad Spiritum sanctum referri possit; *Et faciat* : quia ut dictum est feminini Arabici, in quo genere est vox *روح* apud Arabes, tertia persona, eandem quam secunda utriusque generis characteristicam præfert. Verum melior omnino lectio est secundum Græcum exemplar, καὶ ποιήσεται, vel potius ποιήσθαι, et faciat, ut ad Spiritum sanctum referatur, cujus postulat adventus. Ita quoque legitur in aliis codicibus Copticis, qui antiquitate præstant : *πατωικ μεν ηπειαιφ ηρωμα εθουαφ ηταχ* : atque ita versiones Arabicæ. Sententia tamen utrobique eadem est, sive Christus faciat, sive Spiritus sanctus ab eo missus. Versio Maronitæ : *Et hic fiat panis corpus sacrosanctum tuum, Domine, neque Coptico, neque Arabico, aut Græco textui respondet.* Jam vero Salmasii admiratoribus incumbit, ut speciosam aliquam rationem silentii, quod circa hanc partem orationis observavit, nobis reddant, cum tamen præcedenti necessario conjuncta sit, atque adeo una ex altera explicari debeat. Ex ejus interpretatione, quam priori attribuit, ita vertendum erit : *Et hunc quidem panem faciamus, corpus tuum sanctum, Domine* : quod codici Græco, Coptico et Arabico repugnat non minus quam omnibus eujuscunque linguæ Liturgiis, sanctorumque Patrum theologiæ, maxime vero Orientalium scriptorum. Illi enim vulgo dicunt, Spiritum sanctum illabi super dona proposita, sicut in B. Mariam Virginem illapsus est, et in altari formare corpus Christi, sicut illud in utero Virginis, ex ejusdem carne et sanguine formavit. Ita Severus Aschmoninensis, Homiliæ de circulo anni, Barsalibi, Abulfaragius, et alii quorum testimonia alibi relata sunt. Sacerdos, ministerialis causa est : Spiritus sanctus causa principalis : si quis ultra philosophatus est, ut Diamperenses censores, et emendatores aliquot ignobiles Liturgiarum, minima est hoc in genere illorum auctoritas.

dtam illis qui in pœnitentia sunt (8), benignitatem A divitibus, modestiam iis qui in dignitate sunt, auxilium pauperibus : senes robora : juvenes erudi : infideles converte : cessent ab Ecclesia schismata : deprime superbiam hæreseon, et nos omnes ad concordiam pietatis adunare digneris.

Populus. Domine, miserere.

Diaconus. Orate pro pace unius catholicæ et apostolicæ Dei Ecclesiæ.

Sacerdos. Memento, Domine pacis, unicæ, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ tuæ, quæ est a finibus usque ad fines terræ, et eorum qui recto dispensant in ea verbum veritatis.

Diaconus. Orate pro pontifice nostro papa Anba N. D. archiepiscopo magæ urbis Alexandriæ, et pro orthodoxis episcopis

Sacerdos. Præsertim vero patriarchæ nostri Patris venerabilis Anba N. et Patris nostri episcopi Anba N. et eorum qui hic adsunt, et qui requieverunt, episcoporum, hegumenorum, sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum, lectorum, cantorum, exorcistarum, monachorum, virginum, viduarum, continentium, orphanorum, laicorum, et omnium fidelium Ecclesiæ tuæ sanctæ.

Diaconus. Orate pro rege nostro Christum amante (9).

Sacerdos. Memento, Domine, eorum qui regnaverunt cum pietate, et eorum qui regnant.

Diaconus. Memento, Domine, fidelium fratrum nostrorum.

Sacerdos. Memento, Domine, fidelium fratrum C

(8) Hinc demonstratur, pœnitentiam in Coptica Ecclesia locum olim habuisse, dudum ante obscena illa tempora Joannis, et Marci filii Zaraa patriarcharum, qui confessionem peccatorum, et *Canonem*, sive laboriosam pœnitentiam, tollere conati sunt, de qua innovatione dictum est in *Historia Alexandrina* (a) et alibi. Esse in pœnitentia, status est, ut eorum qui in eadem oratione commemorantur, varii sunt. Non vero is locus intelligendus est de publica illa, qualis in usu erat primis Ecclesiæ sæculis, pœnitentia, cujus dudum, præterquam ad publicos peccatores emendandos, disciplina omissa est. Sed hic intelligendi sunt illi, qui facta apud sacerdotem confessione, *Canonem*, hoc est pœnas canonicas suscipiebant, et aliquam illarum partem compleverant, antequam communionem sacramentorum obtinerent, a qua arcebantur per aliquod temporis intervallum. Hæc disciplina fusius alibi exponetur, ex variis auctoribus tum ex canonibus pœnitentialibus, qui exstant in codicibus manuscriptis. Pœnitentium quoque mentio fit infra, qui intelligi forte debent, per eos cui in confessione sunt.

(9) Servata hæc formula est ex veteri disciplina, ante occupatam a Muhamedanis Ægyptum, in Græco τῶν εὐσεβῶν βασιλευσάντων, quæ verba versiones Arabicæ quædam expresserunt. Nempe cum regnarent Christiani imperatores, hæc formula usurpabatur, quæ postea in libris servata est, adjunctis tamen verbis ultimis, quia pro principibus, qualescunque sint, orant Orientales, si Nestorianos excipimus, in quorum Liturgia memoria sit *regum fidelium*, non aliorum. Ex illo loco recte Salmasius

A nostrorum orthodoxorum, qui sunt in palatio, et omnis exercitus.

Diaconus. Orate pro iis qui sunt in palatio fratribus nostris fidelibus, et orthodoxis, et pro universo exercitu.

Sacerdos. Memento, Domine, eorum qui tibi obtulerunt hæc dona, et eorum qui pro se obtulerunt, et eorum pro quibus oblata sunt : concede omnibus mercedem e caelo.

Diaconus. Orate pro iis qui obtulerunt.

Sacerdos. Memento, Domine, habitantium in montibus et cavernis : et fratrum nostrorum qui sunt in captivitate : concede illis ut pacifice ad sua domicilia revertantur.

Diaconus. Orate pro captivis.

B *Populus.* Domine, miserere.

Diaconus. Adorate Agnum Verbum Dei (10).

Sacerdos secreto. Memento, Domine, tenuitatis meæ et remitte mihi peccata mea, ut ubi abundavit iniquitas, ibi superabundet gratia tua : neque propter peccata mea propria, et propter maculas cordis mei deprives populum tuum gratia Spiritus sancti tui.

Populus. Miserere nostri, Deus Salvator noster.

Sacerdos alta voce. Quia populus tuus et Ecclesia tua te obsecrunt et Patrem tuum tecum, dicentes : Miserere nostri, Deus Salvator noster. Concede populo tuo cor unum : da tranquillitatem mundo : temperiem bonam aeri : dignare, Domine, benedicere hoc anno ventos caeli et fruges terræ. Dignare Domine, benedicere aquas fluminis, ascendere eas

D Liturgiæ antiquitatem commendat, tanquam scriptæ sub Christianis Ægyptum obtinentibus, quia pro illis oratur, et illis qui sunt in palatio. Sed palatium non magis Christianos quam Muhamedanos principes designat, neque ad familiam regiam referri debet, sed ad fratres orthodoxos, hoc est Jacobitas Christianos, qui tunc erant in aulico ministerio. Multos enim fuisse qui scripturam in aula sultani, aut in divano exercerent, patet ex variis historiæ Alexandrinæ locis, quod pariter sæpissime contigit in aula Bagdadensi, ubi multi Christiani magna apud quosdam califas auctoritate floruerunt, Nestoriani præcipue. Hinc sæpe utraque Ecclesia, Jacobitica et Nestoriana, maximis turbis per illorum hominum ambitionem agitata est : et in Ægypto sub ultimis sultanis, Turcis et Circassis, quos Mamalucos vocant, durissimæ persecutiones excitatae sunt. Quam lectionem secutus fuerit Maronita interpres cum vertit : *Memento, Domine, regum qui sunt electi in perfectione pietatis, et eorum qui sunt eligendi*, non satis intelligitur, cum sententiam similem neque Copticus neque Arabicus textus offerant.

(10) Hæc diaconi hortatio in codice Græco non occurrit : pia sane et singularis, quam ex Coptica lingua ad verbum interpretati sumus, consentientie Arabica versione. In uno ex codicibus Regis, illius adeo legitur formula illa frequens *Adorate Deum cum timore* : quod Græce non pronuntietur, ut omnes similes, eam non adeo antiquam esse significare videtur. Erat in Scaligeri codice, sed pessime interpres reddidit : *Orate pro eo qui portat verbum Dei.*

(*) *Hist. Patr. Alex.* p. 508.

fac juxta mensuram suam, secundum gratiam tuam. **A** Lætifica faciem terræ, etc. *Ex Liturgia Basilii.*

Infirmis sanitatem : indigentibus solatium : liberationem captivis concede : suscipe ad te orphanos : auxilium da viduis : eos qui angustiantur, bonis sustentata : eos qui ceciderunt erige : stantes confirmata : defunctorum memento : eorum qui in confessione sunt, deprecationes suscipe : poenitentes numera cum fidelibus tuis, et fideles tuos cum martyribus tuis : et eos qui hic adsunt, similes effice angelis tuis : nos quoque, qui, licet indigni, ad ministerium tuum per gratiam tuam vocati sumus, ad te suscipe.

Kyrie, eleison, alta voce.

Sacerdos. Memento, Domine, salutis hujus loci sancti tui, et omnium locorum, et omnium monasteriorum Patrum nostrorum orthodoxorum, et omnium civitatum totius provinciae et regionis, et omnis pulchritudinis ejus ; et nos omnes libera a fame, a peste, a terræ motibus, submersione, naufragio et incendio ; a captivitate barbarorum, a gladio extraneo, et ab insurrectione hæreticorum.

Dignare, Domine, recordari omnium sanctorum qui tibi placuerunt ab initio, Patrum nostrorum sanctorum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, evangelistarum, martyrum, confessorum, et eorum qui Evangelium annuntiaverunt Ecclesiae tuæ, et omnium spirituum justorum qui consummati, defuncti sunt in fide. Præcipue vero sanctæ, gloria plenæ semper Virginis, Genitricis Dei sanctæ Mariæ, et sancti Joannis Præcursoris, Baptistæ et martyris, et sancti Stephani protodiaconi et protomartyris, et contemplativi Deumque viventis evangelistæ Marci, apostoli sancti et martyris : et patriarchæ nostri sancti Severi ; et doctoris nostri Dioscori, sancti Cyrilli, sancti Basilii, sancti Gregorii, sancti Joannis Chrysostomi, sancti Athanasii apostolici ; et dominorum nostrorum Patrum justorum, magni abbatis Antonii, et pii sancti abbatis Pauli, et trium Macariorum, totiusque chori sanctorum tuorum, quorum precibus et intercessionibus, miserere omnium nostrum, et nos omnes libera propter nomen tuum sanctam quod invocatum est super nos.

Sacerdos secreto. Memento, Domine, patrum et fratrum nostrorum qui pridem obdormierunt in fide

(11) Sententia hujus orationis pia valde, et purissimæ theologiæ plena ; nempe ut Christus per divinam omnipotentiam, secundum promissionem suis factam : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, et singulari modo, per transmutationem panis et vini in corpus et sanguinem suum præsens, mysterium a se institutum perficiat et in eo consummando invisibiliter operetur. In eandem sententiam multa occurrunt in diversis orationibus, tempore distributionis Eucharistiæ recitandis, tam apud Jacobitas quam apud Nestorianos, ut sunt ista : *Hoc ipsum esse mysterium crucis et ultimæ cænæ : hunc calicem ipsum esse ovem Christus miscuit*, multaque similia.

(12) In codice Græco-Arabico aliæ duæ occurrunt orationes sub eodem titulo τῆς κλασεις, nempe

orthodoxa : da illis omnibus requiem, cum sanctis tuis, et cum iis quorum nomina commemorata sunt.

Sacerdos post Diptycha dicit. Memento, Domine, eorum quorum memoriam fecimus fidelium, et eorum quorum non meminimus orthodoxorum, et nostri quoque cum illis, o bone amator, hominum Deus.

Populus. Remitte, parce, condona nobis, Deus, offensas nostras quas commisimus voluntarie aut involuntarie, scienter vel ignoranter : Domine, dimitte illas nobis.

Sacerdos. Tu es enim Deus misericors qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Convertete nos, Domine, per salutem tuam, et fac nobiscum secundum bonitatem tuam ; tu qui efficis plura quam petimus aut intelligimus : ut in hoc, sicut et in omnibus, glorificetur, benedicatur, et extollatur nomen tuum magnum, sanctissimum, gloriosum et benedictum, cum Patre tuo bono, et Spiritu sancto.

Pax omnibus.

Domine, Salvator noster, amator hominum bone, qui vivificas animas nostras, qui tradidisti te ipsum pro nobis, in salutem pro peccatis nostris : qui in multitudine misericordiæ tuæ solvisti inimicitias hominum : Unigenitus Deus, qui es in sinu Patris.

Kyrie, eleison. Benedic. Amen.

Sacerdos. Qui benedixisti illo tempore, benedic nunc (11).

Populus. Amen.

Sacerdos. Qui sanctificasti illo tempore, sanctifica nunc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Qui divisisti illo tempore, divide nunc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Qui dedisti tuis discipulis sanctis et apostolis puris illo tempore, nunc, Domine, da nobis, et omni populo tuo, omnipotens Domine Deus noster.

Diaconus. Orate.

Oratio fractionis ad Filium (12).

Benedictus es, Christe Deus omnipotens, Salvator Ecclesiae tuæ : Verbum intelligibile et homo visibilis, qui per incarnationem tuam incomprehen-

dicendæ priusquam hostia in minutiores partes frangatur, ad communionem distribuendam. Scilicet, ut alibi monuimus, in liturgicis codicibus scriptæ sunt orationes diversæ, secundum festorum diversitatem aut sacerdotis arbitrium dicendæ. Ista videtur antiquior, cum prior Græci codicis enucleatam Monophysitarum doctrinæ professionem contineat : id vero non nisi post scissam per Dioscori sectatores Ecclesiam, factum esse potuit. Habet autem hæc oratio obscuritatis nonnihil, non modo circa res, sed etiam ex ipsa vocum aliquot ambiguitate, quam Coptitæ primi interpretes, et Arabes non satis versionibus suis elucidaverunt.

Statim ad Christum dicitur : *Verbum intelligibile et homo visibilis* : Græce : Ὁ λόγος ὁν προνοούσιν αὐτὸν, καὶ ἄνθρωπος ὁν προθεωροῦσιν αὐτὸν. Verba hæc non

sibilem, præparasti nobis panem cœlestem, corpus hoc tuum sanctum in mysterio omnibus modis sanctis (15). Miscuisti nobis calicem ex fructu vitis veræ, quæ est latus divinum tuum et immaculatum, ex quo postquam tradidisti spiritum, manavit nobis sanguis et aqua, quæ mundum universum purifica-

satis Græca, sed jam barbariem redolentia, videntur antiquitus esse interpolata, cum simpliciter et accuratius sententiã exprinere Alexandrini illi potuissent, Λόγε, ὃν νοοῦσιν, ἄνθρωπε, ὃν θεωροῦσιν, quam Arabes primus interpres recte expressit : *Verbum quod intelligitur : homo qui videtur.* Duas scilicet in Christo naturas agnoscere se significabant paucis illis verbis, orationis primi auctores, novitate Monophysitarum, ut conficere possumus, nondum imbuti. Ita quoque illa reddidit Coptita interpres : *ἡπίλογος εἶπον ἐρῶνιν μῦθος. πρῶτον εἶπον ἐρῶνιν μῦθος.* Christus scilicet, ut Verbum Dei, mente tantum concipitur : tanquam homo, oculis videri poterat. Ea autem fidei particula, ab Orientalibus Christianis, Severo, Barsalibio, Homiliarum auctore, et aliis multis accommodari plerumque solet ad Eucharistiæ mysterium, dum dicunt : apostolus et alios, qui cum Christo, dum in terris esset, conversati sunt, hominem simplicem oculis corporis vidisse, Deum oculis mentis agnovisse : Ita debere Christianos Eucharistiã suscipiendo, fidem conformare suam, ut quamvis panis et vini elementa solummodo sensibus percipiant, oculo interiore fidei, Christum in illis videant, agnoscant et adorent, quemadmodum latro in cruce illum agnovit, illiusque exemplo dicant : *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.* Versiones Arabicæ quæ in codicibus Copticis leguntur, sententiã eandem exprinunt.

(15) *Qui per incarnationem tuam incomprehensibilem præparasti nobis panem cœlestem, corpus hoc tuum sanctum, in mysterio omnibus modis sancto.* Sensus istius orationis simplex : quia scilicet Incarnatio Filii Dei, mysterium incomprehensibile est, quo panis vivus de cœlo descendit : panis autem sanctificatus in altaribus, est corpus ipsum quod Filius Dei accepit ex Maria Virgine, et quod dat nobis in sacramento, ut ipsi Coptitæ postea recognoscunt, in confessione quæ fit ante illius susceptionem. Unde frustra sunt ad sententiã istius orationis pervertendam omnes Albertiniani et Claudiani commentarii. Non enim dicitur dari corpus Christi in sacramento, quod intelligi posset de eodem suscepto per fidem, sed hoc corpus, nempe quod sacerdos in disco positum intuetur, quodque mox elevans, et demonstrans, testatur esse ipsum verum corpus Christi. Τοῦτο τὸ σῶμα σου ὃν ἔθου ἐν μυστηρίῳ, ita enim legendum videtur in Græco exemplari, ubi scriptum est ἐν μυστηρίῳ πανάγιον ἐν τοῖς ἁγιασιν, quod sive ad corpus Christi referatur, sive ad mysterium, perinde est. Arabica versio ad corpus Christi referi. *Corpus tuum hoc, quod est sacramentale ; μυστηριώδες, et omnino sanctum.* Vox enim *ἁγίου* serri, idem significat quod τὸ μυστηριώδες et qui corpus Christi in sacramento, ita appellat, per oppositionem ad naturale, non negat veram et realem ejusdem corporis in sacramento præsentiam. Id vel unus Gennadius satis demonstrat, qui in homilia nuper edita, cum transsubstantiationem perspicue doccat, titulum hunc inscripsit : *Περὶ μυστηριώδους σώματος* (*), etc. Versiones Arabica duplicem vocem adhibent, et istam, et aliam quæ significat id quod Coptice scribitur in mysterio : τὸ πανάγιον referunt ad corpus Christi. Maronita non recte totam hanc orationem expressit. *Verbum spirituale, qui homo factus es, et inter ho-*

verunt. Acquire nos tibi, o bone, servos tuos : nos indignos fac tibi populum congregatum, regnum, sacerdotium et populum electum. Purifica nos, Domine, sicut sanctificasti has oblationes propositas, et fecisti illas invisibiles ex visibilibus (14), et mysteria tibi soli cognita, Domine Deus et Salvator

mines versatus, qui per incarnationem tuam incomprehensibilem præparasti nobis panem, corpus hoc tuum sacrosanctum, mysterium omnino sacrosanctum : neque enim Coptico aut Arabico textui versio respondet.

(14) Sic prope ad verbum textus Copticus, ita ut distinctio sit inter purificationem, quam orat sacerdos conferri a Deo sibi et circumstantibus, et sanctificationem elementorum. In prima significanda adhibetur vox τούτο, quam Arabes per eam exprinunt quæ proprie mundationem et purificationem significat, aliquando etiam sanctificationem : alteram reddunt ipsa voce Græca ἀγιάζειν, quæ occurrit in Græco codice, utroque in loco. Arabes Græci codicis interpres eadem voce, quæ τὸ ἀγιάσο proprie respondet, usus est : alii diversam adhibuerunt. Ita distinctionem, non quidem plane necessariam, constituerunt inter sanctificationem suscipientium, et donorum propositorum. Nam cavisse videntur quodammodo, ne comparatio non satis adæquate intelligeretur, cum sanctificationes diversi omnino generis sint : aliter enim sanctificantur homines, aliter dona proposita. Sed intellectus simplicissimus est : Utsanctificasti dona proposita, singulari scilicet ratione quam subjuncta verba explicant, ita ad suscipienda illa digne Christianos sanctifices.

Quomodo autem sanctificaverit Deus dona proposita mox exponitur, faciendo scilicet ea *invisibilia ex visibilibus ; ἄορατα ἐκ τῶν ὁρατῶν*, ut habet codex Græcus. Maronita parum recte, et fecisti illas non adumbratas, sed quidquid apparet est mysterium tuum spirituale, nullo sensu, et contra Coptici Arabicorumque codicum fidem. Sententiã hæc est : *has oblationes fecisti ex iis quæ videbantur, esse aliud quid, quod non videtur : nempe erant panis et vinum, fecisti eas esse corpus et sanguinem Christi.* Ante sanctificationem seu consecrationem, erant, et videbantur panis et vinum ; post sanctificationem sunt corpus et sanguis, quæ non videntur. Nulla hic ambiguitas, veraque transmutatio in istis verbis agnoscitur, longe distans ab ea quam solam veteribus et ipsis Coptitis creditam fuisse, tam audacter affirmabat Salmasius. Is vero, si bona fide egisset, cum nugaci et absurda interpretatione invocationem Spiritus sancti hujus Liturgiæ contaminare satagebat, comparare hanc orationem cum ista, et cum utraque suam explicationem debuérat. In ista sanctificatio Christianorum, et ipsius sacerdotis postulatur, ut in prima adventus Spiritus sancti, super eos et super dona proposita : nempe, ait Salmasius, ut sanctificemur et convertamur has oblationes in corpus et sanguinem Christi : quamvis, ut supra observavimus, nihil simile legatur in textu Coptico et Arabico. In ista oratione quæ non longo post primam intervallo sequitur, plena paradoxo Salmasiani refutatio est. Orat enim sacerdos Deum, ut se et circumstantes sanctificet, non ut convertant per communionem elementa in corpus et sanguinem, quandoquidem agnoscit consecrationem jam factam, cum Deus illa fecerit invisibilia ex visibilibus ; totaque verborum series ostendat, eos qui illa pronuntiant, corpus Christi præsens in altari esse, credere. Porro quæ de Salmasio diximus, ad Albertinum, ad Claudium, ad discipulos eorum non minus pertinent, qui cum pauca Liturgiarum

(*) *Opusc. Gr. Genadii.*

noster Jesu Christe. Tu per clementiam tuam magnam fecisti nos dignos filiatione per baptismum sanctum, et docuisti nos formam orationis mysticæ, ut per eam invocarem Patrem tuum. Tu nunc, Domine, fac nos dignos, ut conscientia munda et cogitatione bona, quemadmodum decet filios, cum desiderio et fiducia, audeamus invocare Deum Patrem tuum sanctum qui est in cælis et dicamus: Pater noster, etc.

Oratio post Pater noster.

Etiam, Domine, qui dedisti nobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici, contere capita ejus sub pedibus nostris velociter, et repelle a nobis omnes ejus cogitationes malas, contrarias nobis: tu es enim Rex omnium nostrum, Christe Deus noster: et tu es cui mittimus laudem, etc.

Sacerdos dicit orationem Inclinationis.

Diaconus. Inclinate capita vestra Domino.

Tu, Domine, inclinavisti cælos et descendisti, et incarnatus es propter salutem generis humani: tu sedes super cherubim et seraphim, respicisque hu-

testimonia vellicent, ut obscuritate alicujus loci abutantur, perspicua et quæ illorum novitates funditus evertunt, ne indicant quidem.

Sequitur in eadem oratione, et *mysteria tibi soli cognita*. In Græco textu qui manifeste vitiosam scripturam habet *μυστήρια ὡν προνοοῦσιν αὐτὰ σοι, Κύριε*, nullo sensu; hunc expressit Arabs interpres per *mysteria invisibilia, intellecta tibi, Domine*. Coptica lectio: *Et mysteria quæ tibi cognita sunt, Domine, μυστηριον εἶπον εἰρηνη μωου ηἱταξ πενοξ*. Versio Arabica: *mysteria plena quod tibi cognitum est, Domine*: male Maronita: *mysterium spirituale*. Sententia ex præcedentibus hæc est. Fecisti oblationes invisibiles ex visibilibus, et mysterium, sive per mysterium quod solus, Domine, intelligis, cum humanæ mentis vires superet. Nam *προνοεῖν* quod est in Græco textu, Copticus, ut superius, explicat per *εἰρηνη* hoc est *voēn*, Arabes per ea verba quæ *intelligere, et animo concipere* significant.

(15) De illa eximia, nec ullius ad Protestantium mentem interpretationis capace confessione, dictum est ad Liturgiam S. Basilii; pauca tantum observabimus, quæ ad istam proprie spectant. Exstat in ea ipsa Liturgia quam citavit Salmasius, ut argumenta subministrantem, quibus et Catholicis os occluderetur, et Calvinistica causa triumpharet. Cur igitur de ista confessione ita locutus est in sua ad Dallæum epistola, ut integram orationem non retulerit, quod erat tamen necessarium, et notam falsissimam adjecerit? Verba ejus sunt: « Post celebrationem Cœnæ, et participationem ejus factam, idem sacerdos monet, id quod a communicantibus susceptum est, verum esse corpus et sanguinem Christi, id est fructum vitis veræ, qui est Christus, ita significans, vinum calicis, non aliter vocari sanguinem Domini verum, quam ut ipse veram se vitem appellavit. » Excusari sane Calvinista potest, Calvinistæ loquens de usu ridiculo vocis Cœnæ, ad Liturgiam, totaque sacram Eucharistiæ celebrandæ actionem significandam. Sed cum publice scribunt, uti debent illis vocibus, quas universa Ecclesia usu non interrupto multorum sæculorum consecravit; cum nulla gens Christiana ejuscunque ritus et linguæ, ita locuta unquam fuisse reperitur. Cedant eruditi illi, qui tantam Orientalium linguarum peritiam ubique ostentant, auctorem ullum, qui Cœnam vocaverit celebratio-

nem Eucharistiæ, Græcæ, Latine, Syriacæ, Ægyptiacæ, Æthiopice, Persicæ, aut Armenicæ? Sed illud minoris momenti est: ea quæ subjungit, mentita, falsa, pleneque erroris, ignorantæ et temeritatis, excusari nulla ratione possunt, nisi ex auctoris imperitia, quæ excusatio locum non habet. Quis enim cogebat hominem, qui in Ecclesia catholica natus et baptizatus avitam fidem juveniiliter deseruerat, de rebus theologicis scribere? Oratio quæ confessionem continet, non dicitur post celebrationem Liturgiæ, neque post communionem, sed antequam ea distribuatur: ut ipsa rituum series satis indicat: adeo ut Salmasium, aut Liturgiam non legis oporteat, aut neminem futurum existimasse, qui, oculis in eam conjectis, falsi eum testimonii reum agnosceret. Neque minus falso affirmat, a sacerdote dici post communionem, id quod a communicantibus susceptum est, esse corpus et sanguinem Christi, id est fructum vitis veræ, quæ est Christus. Neque enim quidquam simile legitur in orationibus gratiarum actionis: et cum sacerdos dicit: *Hoc est corpus verum et sanguis pretiosus, Christi Dei nostri*, etc., hæc dicuntur ante communionem. Communicanturi respondent, antequam sacra mysteria susceperint, ita credere se, et credituros ad ultimum usque vitæ spiritum, hoc quod vident in sacerdotis celebrantis manibus, quod episcopus et sacerdos, cum ordinantur, manu suscipiunt, neque adhuc ori admoveant, esse corpus et sanguinem Domini, et tamen ex hypothesi Salmasiana, dona proposita, *προξισμα*, nihil adhuc sunt, præter panem et vinum, cum in solo usu fiant corpus et sanguis Christi. Neque in tota hac Liturgia, aut ulla ejuscunque ritus et linguæ reperitur, talis sacerdotum ad communicantes monitio, quam commentus est Salmasius, elementa esse corpus Christi, ut Christus est vitis veræ. In oratione fractionis ad Filium legitur: *Præparasti nobis panem cælestem, corpus hoc tuum sanctum in mysterio... Miscuisti nobis calicem ex fructu vitis veræ, quæ est latus divinum tuum et immaculatum*. Ita Gaudentius Brix. tract. II *De Pasch.*: *Quia quod accipis corpus est illius panis cælestis, et sanguis est illius sacre vitis*. Non igitur dixerunt Christi

Sacerdos dicit orationem Absolutionis ad Filium. Domine Jesu Christe Fili unigenite, etc., ut in *Liturgia sancti Basilii*.

Sacerdos dicit Confessionem.

Corpus sanctum (15) et sanguis pretiosus Jesu Christi Filii Dei nostri. Amen (16).

(16) Σῶμα ἄγιον καὶ αἷμα τίμιον Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἀμήν.

Populus. Amen.

Sanctum et pretiosum corpus et sanguis verus Jesu Christi Filii Dei nostri. Amen (17).

Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri, hoc est in rei veritate. Amen.

Credo, credo, credo et confiteor usque ad ultimum vitæ spiritum, hoc esse corpus vivificum, quod accepisti, Christe Deus noster, ex Domina omnium nostrum, Deipara, pura, sancta Maria, fecistisque illud unum cum divinitate tua, absque confusione, commistione, aut alteratione : et confessus es confessionem bonam coram Pontio Pilato. Dedisti illud pro nobis super lignum sanctum crucis, voluntate tua sola, pro nobis omnibus. Credo divinitatem tuam separatam non fuisse ab humanitate tua, ne momento quidem aut nictu oculi. Dedisti eam pro nobis ad salutem, remissionem peccatorum et vitam æternam iis qui ex illo communicabunt. Credo hoc vere ita esse.

Oratio gratiarum actionis post Communionem.

Gratias agimus tibi, Christe Deus, Verbum verum ex substantia pura Patris : quia talem in modum dilexisti nos, et tradidisti te ipsum ad immolationem pro salute nostra; et largitus es nobis vitam, per corpus tuum sanctum, et sanguinem tuum pretiosum, quorum participatione nos modo dignatus es. Eapropter gratias agimus tibi, amator creaturæ tuæ, et mittimus tibi sursum gloriam, honorem et adorationem, cum Patre tuo bono, et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc, etc.

Oratio inclinationis post Communionem.

Qui est et fuit (æternus), qui venit atque iterum veniet, qui incarnatus et homo factus est, crucique affixus est propter nos : passus est propria voluntate in corpore, cum esset impassibilis tanquam Deus, involutus est et positus in sepulcro, surrexit a mortuis tertia die, et ascendit in caelum, sedetque

aliam Ægyptii ex fructu vitis veræ, quæ est Christus : sed quæ est latus tuum, ex quo exivit sanguis et aqua. Theologice prorsus et ad sanctorum Patrum mentem, simulque ad eorum consulationem qui Cypriano totaque veterum Ecclesia sapientiores, aquam calici admiscere, piaculum existimant. Itaque in hac oratione fructus vitis veræ, de sanguine Christi in calice exhibito intelligitur, non de toto sacramento. Panis qui de cælo descendit, seu panis cælestis, est corpus Christi, quod percipitur in sacramento, et in illo est : fructus vitis veræ, est sanguis Christi, in eodem sacramento : adeo ut in disco sit panis cælestis, quia ut ipsi consistitur in eo est corpus Christi : atque pariter in calice, fructus vitis veræ, quæ est Christus, quia in eo continetur sanguis Christi. Comparationis quam Salmasius excogitavit, in illis orationibus vestigium nullum est, et etiam si ullum, vel levissimum posset deprehendi, et obscuritatem induceret, explicaretur illa satis per subsequentem confessionem, in qua nihil figurate dictum, sed simplicissima fidei expositio, quam dissimulavit Salmasius, desperans, ut verisimile est, Calvinisticam illam quacunque subtilitate posse fieri. Quam porro rituum Orientalium imperitus habendus ille sit, qui orationem fractionis dicit recitari post communionem, judicare quisque potest : nam post eam orationem fractio fit, et unio duarum specierum seu ἄγία ἔνωσις : tum alia ora-

A ad dexteram majestatis Patris, et iterum venturus est judicare vivos et mortuos : quem benedicunt angeli et laudant archangeli, cujus gloriam loquuntur seraphim, quem adorant cherubim, quem timent et tremunt omnes naturæ, Filius, Verbum Dei Patris, Jesus Christus Dominus noster. Tu es cui inclinatur se populus tuus et hæreditas tua, quam acquisivisti sanguine tuo pretioso. Aspice nos omnes, Domine, de cælo sancto tuo, et ex habitaculo tuo præparato : benedic servis tuis, per omnes benedictiones spirituales : custodi eos sub potenti manu tua : confirma eos in fide tua. Da illis et nobis puritatem animarum, corporum, spirituumque nostrorum, et concede nobis finem Christianum qui coram te acceptus sit : quia regnum tuum, Christe Deus noster, sanctitate et gloria plenum est, quod nos omnes consequi speramus, per intercessionem Domine omnium nostrum, sanctæ Genitricis Dei, semperque virginis Mariæ : et quatuor lucidorum Michaelis, Gabrielis, Raphaelis et Surielis : et quatuor animalium incorporeorum : et viginti quatuor presbyterorum, cherubim et seraphim, et ordinum cælestium : et per orationes patriarcharum et prophetarum : Joannis Baptistæ, et centum quadraginta quatuor millium ; dominorum nostrorum apostolorum, et primi diaconorum Stephani : et D. regis Georgii, totius chori martyrum, et chori cruce signatorum, piorum, justorum, virginum prudentum, et puerorum. Benedictio angeli diei istius : benedictio Genitricis Dei sanctæ Mariæ patronæ istius ecclesiæ, et hujus diei quo ejus memoria celebratur : benedictiones eorum sanctæ, gratiæ, virtutes, dona, auxilia, patientia et charitas eorum, sint nobiscum usque in sæculum. Amen.

Alia oratio gratiarum actionis.

Gratias agimus tibi, Pater noster sancte omnipotens, omnia præstans, creator omnium, qui dedisti tiones interveniunt : postea, *Pater noster* : tum oratio absolutionis : alia inclinationis : *Sancta sanctis*, cum τῆ ἀγίῃ ὑψώσῃ, seu elevatione sacramenti, tandem communico. Tamen ex oratione quæ omnibus illis præmittitur, quid in participatione Eucharistiæ datum Christianis fuerit, docere nos vult Salmasius ; nempe non quæ in ipsa oratione contineantur, sed quæ in absurdissimo commentario : quem sola Liturgiæ dispositio refellit. Nam, ut omnia ejus peccata uno intuitu appareant, oratio quam citat, non dicitur post communionem, sed multo prius. Sacerdos non populum alloquitur, sed Deum : nihil dicit eorum quæ Salmasius supponit : tandem oratio confessione explicatur, de qua verbum ille non fecit, nec Albertinus, nec alii, quamvis exstaret in versione Latina sæpius edita, ut in Canone generali Æthiopicum. Qui credit quæ illa confessione continentur, a Salmasiana theologia remotissimus est : at ita Coptitas credere qui negat, illud saltem negare non poterit verbis significantioribus minusque ambiguis fidei realis transmutationis explicari non posse, adeo ut Ecclesia Romana in professione fidei post Tridentinum concilium publicata, non magis perspicue de Eucharistia loquatur quam ista ante communionem confessio.

(17) Ἅγιον τίμιον σῶμα καὶ αἷμα ἀληθινὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἀμήν.

nobis hunc cibum sanctum, immortalem, mysticum; A in nobis, ut non sit nobis ad condemnationem, sed qui aperuisti nobis viam vitæ, qui ostendisti nobis semitam qua ascenderemus ad cælum, qui largitus es servis tuis multitudinem honorum: tu, Domine bone amator hominum, conserva gratiam doni tui sit requies, gloria, acquisitio vitæ, confirmatio animæ et puritas corpori, ut vivamus in te, et adimpleamus justitiam omni tempore: ut glorificetur nomen tuum in vobis, et tibi debetur honor, gloria, etc.

LITURGIA SANCTI GREGORII ALEXANDRINA.

(RENAUDOT, *Liturgiæ Orient.*, ed. 2, Francof. 1817, p. 83.)

Hanc cum Basiliana representat codex Regius Græco-Arabicus: de eaque idem dicendum est quod de Basiliana: magnam scilicet esse illius cum Coptica conformitatem, adeo ut una et eadem haberi debeat: cum diversitas sit in illis solis orationibus, quæ ad sacram Actionem seu Anaphoram proprie dictam non spectant: ut sunt præparatoriæ, gratiarum actionis et aliæ nonnullæ.

DIVINA LITURGIA SANCTI PATRIS NOSTRI B H ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ GREGORII. ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ.

Qui visitasti nos in misericordia et miserationibus (18), Dominator Domine Jesu Christe, et concessisti fiduciam nobis abjectis, peccatoribus et indignis servis tuis, astandi sancto altari tuo, et offerendi tibi timendum et incruentum sacrificium, pro peccatis nostris et populi tui ignorantis: ut sit ad remissionem et requiem eorum qui pridem dormierunt, patrum et fratrum nostrorum, et ad confirmationem omnis populi tui. Respice super me inutilem servum tuum, et dele offensas meas, per benignitatem tuam: et munda labia mea et cor ab omni sorde carnis et spiritus; remove quoque a me omnem cogitationem turpem et imprudentem, et fac me dignum, per virtutem sancti tui Spiritus, hoc ministerio. Suscipe etiam me per bonitatem tuam, dum accedo ad altare sanctum tuum, et dignare ut accepta fiant dona quæ tibi mox offerenda sunt, per manus nostras, compatiens infirmitatibus nostris: et ne rejicias me a facie tua, neque abomineris indignitatem meam: verum miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam: ut a damnatione immunis, accedens coram gloria tua, dignus efficiar protectione tua, et illuminatione sancti tui Spiritus: neque ut servus peccati reprobus efficiar: sed ut servus qui invenit gratiam, misericordiam et remissionem peccatorum, et nunc et in futuro sæculo. Ita Dominator omnipotens, Domine qui potes omnia, exaudi deprecationem meam. Tu enim es qui omnia operaris in omnibus: omnesque a te tuum in omnibus auxiliium requirimus, et defensionem, quia benignus es erga homines et glorificatus, Jesu Deus noster, cum Patre tuo initii experte, et sancto tuo Spiritu, nunc et semper.

νος ὑπάρχεις, Ἰησοῦ ὁ Θεὸς ἡμῶν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ ἐπισκεψάμενος ἡμᾶς ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν παρρησίαν, τοῖς ταπεινοῖς καὶ ἁμαρτωλοῖς, καὶ ἀναξίοις δούλοις σου, παραστήναι τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προσφέρειν σοὶ τὴν φοβεράν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ σου ἀγνοημάτων, εἰς ζωῆσιν καὶ ἀνάπαυσιν τῶν προκοιμηθέντων πατέρων ἡμῶν καὶ ἀδελφῶν, καὶ στηριγμὸν παντὸς τοῦ λαοῦ σου. Ἐπίβλεψον εἰς ἐμὲ τὸν ἀχρεῖον δούλόν σου, καὶ ἐξάλειψόν μου τὰ παραπτώματα, διὰ τὴν σὴν εὐσπλαγχνίαν· καὶ καθάρισόν μου τὰ χεῖλη καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς τε καὶ πνεύματος· καὶ ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ πάντα λογισμὸν αἰσχρὸν τε καὶ ἀσύνετον· καὶ ἀγίασόν με τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος εἰς τὴν λειτουργίαν ταύτην, καὶ πρόσδεξαι με διὰ τὴν σὴν ἀγαθότητα, προσεγγίζοντα τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ· καὶ εὐδόκησον, Κύριε, δεκτὰ γενέσθαι τὰ μέλλοντα προσεγόμενά σοι δῶρα, διὰ τῶν ἡμετέρων χειρῶν, συγκαταβαίνων ταῖς ἐμαῖς ἀσθενείαις· καὶ μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου· μὴ βδελύξῃς με, τὴν ἐμὴν ἀναξιοσύνην, ἀλλ' ἐλέησον με, ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου, ἵνα ἀκατακρίτως προσελθὼν κατενώπιον τῆς δόξης σου, καταξωθῶ τῆς σκέπης σου, καὶ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ παναγίου σου Πνεύματος· καὶ μὴ ὡς δούλος ἁμαρτίας ἀποδόκιμος γένωμαι, ἀλλ' ὡς δούλος, ὃς εὐρῶ* χάριν καὶ ἔλεος καὶ ἀφεσιν ἁμαρτιῶν, ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ναί, Δέσποτα παντοκράτορ, παντοδύναμε Κύριε, ἐπάκουσον τῆς δεήσεώς μου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ τὰ πάντα ἐνεργῶν ἐν πᾶσι· καὶ τὴν παρὰ σοῦ πάντες ἐπιζητούμεν ἐπὶ πᾶσι βοήθειάν τε καὶ ἀντιλήψιν· ὅτι φιλόανθρωπος εἶ, καὶ δεδοξασμέ-

(18) Hæc oratio non legitur in Copticis exemplaribus, neque in Græco-Arabetico titulum ullum habet:

occurrit autem in Liturgia sancti Jacobi, unde notam illam toto Oriente fuisse manifestum est.

Εὐχή μετὰ τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ ἁγίου θυσιαστη- A
ρίου.

Oratio post præparationem sancti altaris.

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τῆς σωτηριώδους παρουσίας σου καὶ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ παναγίου σου Πνεύματος καταξιώσας ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίους δούλους σου παραστῆναι τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προσφέρειν καὶ λειτουργεῖν, τοῖς ἀχράντοις μυστηρίοις τῆς καινῆς σου διαθήκης. Αὐτὸς ζωοποιεῖ, καὶ ἀγαθῶν χορηγέ, ποίησον μεθ' ἡμῶν σημεῖον εἰς ἀγαθόν, καὶ ἀξιώσον ἡμᾶς ἐν καθαρῷ συνεῖδόντι λατρεύσαι σοι πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν, καὶ ἐν ἀγιασμῷ ταύτην σοι τὴν θέλαν προσενέγκειν λειτουργίαν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ἀπόλαυσιν τῆς μελλούσης μακαριότητος. Μνήσθητι, ἀγαθὲ, εὐεργέτα, βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης δημιουργέ, τῶν προσενεγκάντων, καὶ δι' ὧν προσήγαγον· καὶ ἡμᾶς ἀκατακρίτους διαφύλαξον ἐν τῇ ἱεουργίᾳ τῶν θείων σου μυστηρίων· ἕτι ἠλόγηται, καὶ ἡγιασται, καὶ δεδόξασται, τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἅγιον ὄνομά σου, μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν, καί.

Εὐχή τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τοῖς ἁγίοις σου μαθηταῖς καὶ ἱεροῖς σου ἀποστόλοις εἰπόν, ὅτι πολλοὶ προφητῶν καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν· ὧμῶν γὰρ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ διὰ βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὧμῶν, διὰ ἀκούει. Καὶ καταξιωθειμεν ἄρτι τοῦ ἀκοῦσαι καὶ ποιῆσαι τὰ ἅγια σου Εὐαγγέλια, ταῖς λιταῖς τῶν ἱερῶν σου.

Μνημόνευσον οὖν, Δέσποτα, καὶ νῦν, πάντων τῶν ἐντεταλαμένων ἡμῖν ἀναξίως, τοῦ μνημονοῦσιν αὐτῶν εἰς τὰς δεῖσεις ἡμετέρας, καὶ τὰς αἰτήσεις, ἃς ἀναδιβάζομεν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν. Τοὺς προτελευταυτηκότας, ἀνάπαυσον αὐτούς· κάμνοντας, ἐβρώσον αὐτούς· σὺ γὰρ εἶ ζωὴ ἡμῶν πάντων, καὶ σωτηρία ἡμῶν πάντων· καὶ ἐλπίς ἡμῶν πάντων, καὶ ἰσχύς ἡμῶν πάντων, καὶ ἀνάστασις οἰκέλα πάντων ἡμῶν· καὶ σὺ τὴν δόξαν, τιμὴν, καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπωμεν, σὺν τῷ παντοκράτορι σου, καὶ παντεπόπτη τεκόντι καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωαρχικῷ καὶ ἑμοουσίῳ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί.

Εὐχή τοῦ κατάπετάσματος.

Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς προσέρχεσθαι, ἢ προσεγγίξειν, ἢ λειτουργεῖν σοι, Βασιλεῦ τῆς δόξης. Τὸ γὰρ διακονεῖν σοι, μέγα καὶ φοβερόν, καὶ αὐταῖς ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσιν ἀπρόσιτον. Ἄλλ' ὁμῶς διὰ τὴν ἄφατον καὶ ἀμετρὸν σου φιλανθρωπίαν, ἀτρέπτως, καὶ ἀναλλοίως γέγονας ἄνθρωπος, καὶ ἀρχιε-

^a Matth. xiii, 17, 16.

(19) Ista oratio non est loco suo posita, cum non dicatur Evangelium, ante eam quæ mox sequitur: neque intermitteri solet, ut commemorationes fiant. Itaque secunda istius pars ad primam non pertinet, et ab ea est distinguenda

Dominator Domine Jesu Christe Deus noster, qui per salutarem adventum tuum et illuminationem sanctissimi Spiritus tui dignos fecisti nos abjectos, peccatores et indignos servos tuos astandi sancto altari tuo, et offerendi, administrandique mysteria immaculata novi tui testamenti. Ipse qui vitam præstas, et bona suppeditas, fac nobiscum signum in bonum et præsta nobis, ut in pura conscientia cultum exhibeamus tibi omnibus diebus vitæ nostræ, et cum sanctitate divinum hoc tibi offeramus ministerium, in remissionem peccatorum et in fruitionem futuræ beatitudinis. Memento, bone, benefice, rex sæculorum et creaturæ omnis opifex, eorum qui obtulerunt, et pro quibus obtulerunt: nosque indemnatos conserva in consecratione divinorum mysteriorum: quoniam benedictum est, sanctificatum et glorificatum, gloriosissimum, et magnificum sanctum nomen tuum, simulque Patris et sancti Spiritus, nunc, etc.

Oratio sancti Evangelii (19).

Pax omnibus.

Dominator Domine Jesu Christe Deus noster, qui sanctis tuis discipulis et sacris apostolis tuis dixisti, quoniam multi prophetæ et justi cupierunt videre quæ vidistis, et non viderunt: et audire quæ audistis, et non audierunt: vestri autem beati sunt oculi, quia vident, et aures vestræ, quia audiunt^a. Digni quoque efficiamur, nunc audire et facere sancta tua Evangelia, per obsecrationes sanctorum tuorum.

Memento igitur etiam nunc, Domine, omnium eorum qui nobis indignis præceperunt, ut eorum memoriam haberemus inter supplicationes et obsecrationes, quas tibi offerimus, Domine Deus noster. Qui pridem obierunt, illis requiem præsta: ægrotos sana; tu enim es vita omnium nostrum, salus, spes, medela et resurrectio propria omnium nostrum, et tibi gloriam, honorem et adorationem sursum mittimus, cum omnipotente et omnia vidente Genitore tuo, et sanctissimo, vitæque auctore principe, tibi que consubstantiali tuo Spiritu, nunc et semper, etc.

Oratio celi (20).

Nullus dignus est eorum qui illigati sunt carnalibus desideriis et voluptatibus, accedere aut ministerium exhibere tibi, Rex gloriæ. Nam ministrare tibi, magnum est et timendum, ipsisque cælestibus potestatibus impervium. Attamen per inexplicabilem et immensam benignitatem tuam erga homines, absque conversione aut mutatione, factus es

(20) Diversa est ab ea quam Copticus codex habet: de qua videndæ notæ ad hunc locum. Ista vero, Οὐδεὶς ἄξιος, legitur in Liturgia Græca Basilii, sed dum canitur hymnus cherubicus, ut etiam in ea Chrysostomus:

homo, Pontifexque nobis designatus es, liturgicique hujus et incruenti sacrificii celebrationem tradidisti nobis, tanquam omnium Dominus. Tu enim dominaris in cœlestibus, terrenis et infernis: qui super thronum cherubicum veheris; Dominus seraphim, et Rex Israel: solus sanctus, et in sanctis requiescens. Te igitur deprecor solum bonum Deum, facilemque ad audiendum: respice super me peccatorem et inutilem servum tuum, et idoneum me fac qui virtute Spiritus sancti gratiam sacerdotii indutus sum, astandi sanctæ tuæ huic mensæ, et consecrandi immaculatum corpus tuum, pretiosuinque sanguinem tuum. Ad te enim accedo inclinans cervicem meam, precorque te, ne avertas faciem tuam a me, neque me rejicias ex numero puerorum tuorum: sed dignum me fac, ut offerantur tibi dona ista a me peccatore et indigno servo tuo. Tu enim es qui sanctificas et sanctificaris: qui offers et offerris: qui suscipis et susciperis: qui das et daris, et tibi gloriam referimus cum Patre et sancto Spiritu.

Oratio alia veli apud Ægyptios (21).

Domine Deus noster omnipotens, qui cognoscis mentem hominum, scrutans corda et renes: qui me indignum vocasti ad hoc tuum sacrum ministerium; ne rejicias me, neque avertas faciem tuam a me: sed dele omnia mea peccata, et ablue sordes omnes corporis mei et maculas animæ, totumque me sanctifica, ne dum deprecor te, ut concedas aliis remissionem peccatorum, ipse reprobus efficiar. Quæso, Domine, ne repellas me humiliatum et confusum, sed mitte mihi gratiam sancti tui Spiritus, et fac me dignum astandi sancto altari tuo inculcate, et offerendi tibi rationale et incruentum sacrificium istud, cum conscientia pura, ad remissionem peccatorum, et offensarum mearum, et ad veniam consequendam ignorantiarum populi tui, ad requiem et refrigerium defunctorum patrum et fratrum nostrorum, et ad confirmationem totius populi tui, et ad gloriam tuam, Patris et Filii et Spiritus sancti, nunc, etc.

στηριγμὸν παντὸς τοῦ λαοῦ σου, εἰς δόξαν σὴν τοῦ νῦν.

Oratio pacis.

Pax omnibus.

Tu qui es, et ab æterno præexistis, et permanes in sæcula, Patri cœternus et consubstantialis, ejusdem throni, et creationis socius. Qui per solam bonitatem ex nihilo ad existendum adduxisti hominem, et eum constituisti in paradiso voluptatis.

(21) Ea sola reperitur in codice Coptico, neque temere nota adjuncta est, qua illam Ægyptiis propriam esse significatur: cum aliæ ex diversis Liturgiis desumptæ sint: quæ si cum Copticis et aliis comparentur, etsi nonnulla sit diversitas, sunt tamen similes sententiæ et eadem sæpe verba. Unde constat preces illas non singularis alicujus, sed universalis Orientalis Ecclesiæ fuisse.

ἄρτους ἡμῶν ἐχρημάτισας, καὶ τῆς λειτουργικῆς ταύτης καὶ ἀναιμάκτου θυσίας τὴν ἱερουργίαν παρέδωκας ἡμῖν, ὡς Δεσπότης τῶν ἀπάντων. Σὺ γὰρ (εἶ) δεσπόζεις τῶν ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων· ὁ ἐπὶ θρόνῳ χειρῶν ἐποχοῦμενος· ὁ τῶν σεραφίμ Κύριος, καὶ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ· ὁ μόνος ἄγιος, καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος. Σὲ τοίνυν δυσωπῶ τὸν μόνον ἀγαθόν, καὶ εὐήκοον Θεόν, ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλόν, καὶ ἄχρειον δοῦλόν σου· καὶ ἰκάνωσόν με τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐνδεδυμένον τὴν τῆς ἱερατείας χάριν, παραστῆναι τῇ ἁγίᾳ σου ταύτῃ τραπέζῃ, καὶ ἱερουργῆσαι τὸ ἄχραντόν σου σῶμα, καὶ τὸ τίμιόν σου αἷμα. Σοὶ γὰρ προσέρχομαι κλίνας τὸν ἑμαυτοῦ αὐχένα· καὶ δέομαι σου, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ· μηδὲ ἀποδοκιμάσῃς με ἐκ παλῶν σου· ἀλλ' ἀξίωσόν με προσενεχθῆναι σοὶ τὰ εὖρα ταῦτα, ὑπ' ἐμοῦ τὸν ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου. Σὺ γὰρ εἶ ἁγιάζων καὶ ἁγιαζόμενος· προσφέρων τε καὶ προσφερόμενος· ὁ δεχόμενος καὶ δεκτός· ὁ διδοὺς καὶ διαδιδόμενος· καὶ σοὶ ἔδξαν ἀναπέμπομεν, μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Εὐχὴ ἄλλη καταπετόσματος παρ' Αἰγυπτίους.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἐπιτάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἐτάζων καρδίας, καὶ νεφρούς· ὁ ἐμὲ τὸν ἀνάξιον καλέσας πρὸς τὴν σὴν λειτουργίαν ταύτην· μὴ βδελύξῃς με, μηδὲ τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέψῃς ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἐξάλειψόν μου πάντα τὰ παραπτώματα, καὶ ἀπόπλυνόν μου τὸν ῥύπον τοῦ σώματος, καὶ τὸν σπῖλον τῆς ψυχῆς, καὶ ὅλον με ἁγιάσον, ἵνα μὴ ἱκετεύω σε δοῦναι ἄφεσιν ἄλλοις ἁμαρτιῶν, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Ναί, Κύριε, μὴ ἀποστραφῆς με τεταπεινωμένον καὶ κατησχυμένον, ἀλλ' ἐξαπόστειλόν μοι τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ ἀξίωσόν με παραστῆναι ἐπὶ τὸ ἅγιόν σου θυσιαστήριον ἀκατακρίτως, καὶ προσφέρειν σοὶ λογικὴν καὶ ἀναιμάκτον προσφορὰν ταύτην, μετὰ συνειδήσεως καθαρᾶς, εἰς συγχώρησιν τῶν ἡμῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν παραπτωμάτων· καὶ εἰς ἄφεσιν τῶν τοῦ λαοῦ σου ἄγνοημάτων· εἰς ἀνάπαυσιν καὶ ἀναψυχὴν τῶν προκεκοιμημένων πατέρων ἡμῶν καὶ ἀδελφῶν, καὶ εἰς Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Εὐχὴ τοῦ ἀσπασμοῦ

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ ὢν, καὶ προὖν, καὶ διαμένων εἰς τοὺς αἰῶνας· ὁ τῷ Πατρὶ συναΐδιος καὶ ὁμοούσιος, καὶ σύνθρονος καὶ συνδημιουργός. Ὁ διὰ μόνην ἀγαθότητα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγων τὸν ἄνθρωπον, καὶ θέμενος αὐτὸν ἐν παραδείσῳ τρυφῆς. Ἀπάτη δὲ τοῦ

Duae quæ sequuntur orationes oculi pacis, eadem sunt ac illæ quas codex Copticus repræsentat: ut etiam aliæ prope omnes quæ sequuntur, de quibus nihil occurrit dicendum, quod in notis ad reliquas dictum non fuerit. Illud singulare isti et paucis quibusdam aliis officiis liturgicis, quod tota recitatio institutionis Eucharistiæ ita refertur, ut ad Christum, in secunda persona, oratio dirigatur.

ἐχθροῦ καὶ παρακοῆ τῆς σῆς ἐντολῆς παραπεσόντα, ἀνακαίνισαι βουλόμενος καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀναγαγεῖν ἄξιωμα, * οὐκ ἀγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐ πατριάρχης, οὐ προφήτης τὴν ἡμῶν ἐνεχείρησας σωτηρίαν· ἀλλ' αὐτὸς ἀτρέπτως σὰρξ γενόμενος, καὶ ἐνηθρώπησας, κατὰ πάντα ὁμοιώθης ἡμῖν, ἐκτὸς μόνως τῆς ἁμαρτίας· μεστὴς ἡμῶν γενόμενος, καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ μεστόιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ τὴν χρονίαν ἔχθραν καθελῶν, τὰ ἐπίγεια τοῖς ἐπουρανίοις συνήψας, καὶ τὰ ἀμφοτέρω εἰς ἑῷ συνήγαγες καὶ τὴν ἑσαρχον ἐπλήρωσας οἰκονομίαν. Καὶ μέλλων σωματικῶς ἐλαύνειν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, θετικῶς τὰ πάντα πληρῶν, τοῖς ἁγίοις σου μαθηταῖς, καὶ ἀποστόλοις ἔλεγες· *Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν*. Ταύτην καὶ νῦν εἰρήνην ἡμῖν δῶρησαι. Δέσποτα· χάρισαι παντὸς ἀποκάθαρων μολύσματος, παντὸς δόλου καὶ πάσης κακίας, καὶ πανουργίας, καὶ τῆς θανατηφόρου μνησικακίας, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς ἀσπάσασθαι ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, εἰς τὸ μετασχεῖν ἀκατακρίτως τῆς ἀθανάτου καὶ ἰπουρανίου σου δωρεᾶς· χάριτι τῆς εὐδοκίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σὺ γὰρ εἶ ὁ χορηγὸς καὶ δοτὴρ πάντων τῶν αγαθῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν, τὴν αἰδίον δοξολογίαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί.

Εὐχή ἄλλη τοῦ ἀσπασμοῦ.

Χριστὲ ὁ θεὸς ἡμῶν, ἡ φοβερά καὶ ἀπερινόητος δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ὁ τοῦ φλογίνου θρόνου τῶν χειροῦδι μπερκαθήμενος καὶ ὑπὸ πυρίνων δυνάμεων δορυφορούμενος, καὶ πῦρ καταναλίσκων ὑπάρχων ὡς θεός· καὶ διὰ τὴν σὴν ἄκρατον συγκατάθεσιν καὶ φιλανθρωπίαν μὴ φλέξας τῷ προσεγγισμῷ τὸν δολερὸν προδότην, ἀλλὰ φιλικῶν αὐτὸν ἀσπασάμενος, ἔλκων αὐτὸν εἰς μετάνοιαν καὶ ἐπίγνωσιν τοῦ ἰδίου τολμήματος. Καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, ἐπὶ τῆς φρικτῆς ταύτης ὥρας, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ δίχῳ παντὸς ἐν δύο θυμοῦ, καὶ λειψάνου κακίας ἀπολαβεῖν ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι. Καὶ μὴ κατακρίνης ἡμᾶς ὑπὲρ μὴ ὀλοτελῶς, καὶ καθὼς ἀρέσαι τῇ σῇ ἀγαθότητι, καθαρεύωμεν ἀπὸ πάσης τρυγῆς ἁμαρτίας καὶ πονηρίας καὶ τῆς θανατηφόρου μνησικακίας· ἀλλ' αὐτὸς τῇ σῇ ἀφάτῃ, καὶ ἀνεκδιηγήτῳ εὐσπλαγγνίᾳ εἰδὼς τὸ πλάσμα ἡμῶν τὸ ἀσθενές, καὶ ὑάτιυ βριθόν, ἐξάλειψον πᾶσαν κηλίδα παραπτωμάτων ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς κρίμα, ἢ εἰς κατάκριμα ἡμῖν γένηται τὸ θεῖον τοῦτο μυστήριον. Σὺ γὰρ εἶ ὁ δυνάμενος πᾶσαν ἀφείν ἁμαρτίαν, καὶ ὑπερβαίνειν ἀδικίας καὶ ἀνομίας τῶν ταιλαιπύρων ἀνθρώπων, καθαρισμὸς τοῦ κόσμου παντὸς ὑπάρχων, καὶ σοὶ πρέπει ἡ παρὰ παντὸς συμφώνως δοξολογία, τιμὴ καὶ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἀχράντῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ζωοποιῷ σου Πνεύματι νῦν, κ. λ.

Καὶ γίνεταί ἀσπασμός.

Ὁ διάκονος λέγει· Ἰστώμεν καλῶς.

Ὁ λαὸς λέγει· Ἐλεος εἰρήνης.

Ὁ ιερεὺς ἐκφωνήσεται·

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ χάρις τοῦ μο-

A Eumdem vero cum deceptione inimici, et transgressione mandati tui cecidisset, renovare volens, et ad pristinam restituere dignitatem, non angelum, non archangelum, non patriarcham, non prophetam elegisti, cui salutem nostram committeres, sed ipse non mutatus, caro factus, hominem assumpsisti, et secundum omnia similis nobis factus es, solo excepto peccato: mediator factus inter nos et Patrem, et medium parietem maceriarum, diuturnamque inimicitiam cum sustulisses, terrena coelestibus conjunxisti; et utraque in unum conjunxisti, dispensationemque in carne complexisti. Cumque jam corporaliter in caelos ascensurus esses, divinitus omnia perficiens, sanctis tuis discipulis et apostolis dixisti: *Pacem relinquo vobis; pacem meam do vobis*. Eam ipsam pacem nunc nobis, Domine, benigne concede: benigne etiam munda nos ab omni inquinamento, omni dolo, et malitia, et verusitia lethalique injuriarum recordatione; et praesta nobis ut salutemus invicem in osculo sancto, ut absque condemnationis periculo participes simus immortalis et caelestis doni tui, per gratiam tuam et beneplacitum Patris, et operationem sancti Spiritus. Tu enim es largitor et dator omnium bonorum, et tibi gloriam aeternamque laudationem referimus, cum Patre tuo principii experte, et sancto tuo Spiritu, nunc et semper.

Oratio alia osculti pacis.

Christe Deus noster, timenda et non comprehensibilis potestas Dei et Patris: qui super flammis thronum cherubim sedes, qui a potestatibus igneis obsequio coleris, qui es ignis consumens et Deus: et per ineffabilem benignitatem tuam et amorem hominum, non combussisti in accessu ad te dolum traditorem, sed amice eum osculatus es trahens illum ad poenitentiam, et audaciae suae agnitionem. Dignare, Domine, ut hac tremenda hora in concordia, absque ulla animi duplicitate, et reliquiis malitiae, amplectamur invicem in osculo sancto: neque condemnes nos, si non perfecte, et sicut placitum est tuae bonitati, mundi sumus ab omni faece peccati, et nequitiae, mortiferaeque injuriarum recordationis. Sed ipse ineffabili tua et inenarrabili commiseratione, cognoscens figmentum nostrum debile, et ad inferiora proclive, dele omnem maculam offensarum nostrarum, ut non in iudicium, aut in condemnationem nobis fiat divinum hoc mysterium. Tu enim es potens dimittere quodcumque peccatum, et superare iniquitates, et injustitias miserorum hominum, cum sis purgatio totius mundi; et tibi debetur ab unoquoque concinenter glorificatio, honor, et adoratio, cum immaculato tuo Patre, et Spiritu tuo vivificante, nunc et semper, etc.

Et datur osculum pacis.

Diaconus. Stemus decenter.

Populus. Misericordiam pacis.

Sacerdos dicit alta voce:

Charitas Dei Patris et gratia unigeniti Filii Do-

missi Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi : et communicatio donumque sancti Spiritus sit cum vobis omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sursum corda habeamus.

Populus. Habemus ad Dominum.

Sacerdos. Gratias agamus Domino.

Populus. Dignum et justum est.

Sacerdos. Dignum et justum est. dignum et justum.

Initium oblationis.

Vere enim dignum est et justum, te laudare, te hymnis celebrare, tibi benedicere, te adorare, te glorificare, solum verum Deum, humani generis amatorem, ineffabilem, invisibilem, incircumscrip-
tum, sine principio, æternum, sine tempore, im-
mensurabilem, immutabilem, nec cogitatione com-
prehensibilem : factorem universorum, liberatorem
omnium : qui propitiarius omnibus iniquitatibus no-
stris, qui sanas omnes infirmitates nostras, qui redimis de corruptione vitam nostram, qui coronas nos in misericordia et miserationibus. Te laudant angeli, te adorant archangeli, te hymnis celebrant principatus, te dominationes inclinant : gloriam tuam potestates prædicant, tibi throni acclamationes mittunt, mille millena tibi assistunt, et decies mille millena tibi ministerium offerunt. Te celebrant invisibilia, te adorant ea quæ videntur facientia verbum tuum, Domine.

Diaconus dicit. Qui seorsus surgite.

Sacerdos. Tu qui es, o Deus, Domine vere ex Deo vero, qui Patris lumen nobis demonstrasti, qui nobis sancti Spiritus cognitionem veram concessisti : qui magnum hoc vitæ mysterium ostendisti : qui hominibus instituisti choros incorporeorum, dum seraphicum nobis, qui in terra sumus, hymnum tradidisti, suscipe cum invisibilium voce, etiam nostram. Coniunge nos potestatibus celestibus. Loquamur etiam et nos cum ipsis, abjecta omnium absurdarum cogitationum imaginatione, et clamemus quæ ipsi incesabilibus vocibus proclamant, et indesinenter magnitudinem tuam oribus celebremus.

Diaconus dicit. Ad orientem aspice.

Sacerdos. Te enim circumstant seraphim, sex alæ uni, et sex alæ alteri : duabus quidem alis velant facies suas, duabus pedes suos, et duabus volantes, clamant alter ad alterum.

Alta voce. Triumphalem hymnum salutarium nostrorum voce clara et nitida celebrant canunt, clamant, laudant, clamantes et dicentes.

Diaconus. Attendamus.

Populus. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus sabaoth, plenum est cælum, etc.

Sacerdos. Sanctus, sanctus es, Domine, et omnino sanctus. Eximium est substantiæ tuæ lumen in-

νογενούς Υιού, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡ κοινωνία, καὶ ἡ ὄρα καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ἄνω σχώμεν τὰς καρδίας.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄξιον καὶ δίκαιον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ἄξιον καὶ δίκαιον, ἄξιον καὶ δίκαιον.

Ἀρχὴ τῆς προσκομιδῆς

Ἀληθῶς γὰρ ἄξιόν ἐστιν, καὶ δίκαιόν σε αἰνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ προσκυνεῖν, σὲ δοξάζειν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, τὸν φιλόανθρωπον, τὸν ἄφραστον, τὸν ἀόρατον, τὸν ἀχώρητον, τὸν ἀναρχον, τὸν αἰώνιον, τὸν ἀχρονον, τὸν ἀμέτρητον, τὸν ἀτρεπτον, τὸν ἀπερινόητον· τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων, τὸν λυτρωτὴν τῶν ἀπάντων· τὸν εὐλατεῦντα πάσαις ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν· τὸν ἰώμενον πάσας νόσους ἡμῶν· τὸν λυτροῦμενον ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν· τὸν στεφανοῦντα ἡμᾶς, ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς. Σὲ αἰνοῦσιν ἄγγελοι· σὲ προσκυνοῦσιν ἀρχάγγελοι· σὲ ἀρχαὶ ὑμνοῦσι· σὲ κυριώτετες ἀνακράζουσι· τὴν σὴν δόξαν ἐξουσίαι ἀναγορεύουσι· σοὶ θρόνοι τὴν εὐφημίαν ἀναπέμπουσι· χιλιαὶ χιλιάδες σοὶ παραστήκουσι, καὶ μύρια μυριάδες σοὶ τὴν λειτουργίαν προσάγουσι. Σὲ ὑμνεῖ τὰ ἀόρατα· σὲ προσκυνεῖ τὰ φαινόμενα, πάντα ποιοῦντα τὸν λόγον σου, Δέσποτα.

Ὁ διάκονος λέγει. Οἱ καθήμενοι ἀνάστητε.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ὁ ὢν θεὸς Κύριε ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· ὁ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν ὑποδείξας τὸ φέγγος· ὁ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἀληθῆ γνῶσιν ἡμῶν χαρισάμενος· ὁ τὸ μέγα τοῦτο τῆς ζωῆς ἀναδείξας τὸ μυστήριον· ὁ τὴν τῶν ἀσωμάτων τοῖς ἀνθρώποις χοροστασίαν πηξάμενος. Ὁ τὴν τῶν σεραφίμ τοῖς ἐπὶ γῆς παραδοῦς ὑμνοψάλιν, δέξαι μετὰ τῶν ἀοράτων καὶ τὴν ἡμετέραν φωνήν. Σύναψον ἡμᾶς ταῖς ἐπουρανίαις θυάμεσιν. Εἰπωμεν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν πᾶσαν ἄσπονον ἔνοιαν περιστέιλαντες βοήσωμεν ὡσερ ἐκείναι, ταῖς ἀσιγήτοις ἀνακράζει φωναῖς, ἀκαταπαύστοις στόμασι τὸ σὲν μεγαλεῖον ὑμνήσωμεν.

Ὁ διάκονος λέγει. Εἰς ἀνατολὰς βλέπετε.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σοὶ γὰρ παραστήκει κύκλω τὰ σεραφίμ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνί· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι κατακαλύπτουσι τὰ πρόσωπα ἑαυτῶν· ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας ἑαυτῶν· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πετόμενα, καὶ ἐκέκραγον ἕτερον πρὸς ἕτερον.

Ἐκφωνήσῃ. Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον τῶν σωτηριῶν ἡμῶν, μετὰ φωνῆς ἐνδόξου, λαμπρᾶ τῇ φωνῇ, ὕμνολογοῦντα, ἄδοντα, βοῶντα, δοξολογοῦντα, κεκραγότες καὶ λέγοντα.

Ὁ διάκονος λέγει. Πρόσχωμεν

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβῶθ, πλήρης ὁ οὐρανός, κ.λ.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ἄγιος, ἅγιος εἶ, Κύριε, καὶ πανάγιος. Ἐξαίρετόν σου τῆς οὐσίας τὸ φέγγος·

ἄφραστός σου τῆς σοφίας ἡ δύναμις. Οὐδεὶς λόγος ἐκ-
μετρήσῃ τῆς σῆς φιλανθρωπίας τὸ πέλαγος. Ἐποίη-
σάς με ἄνθρωπον, ὡς φιλόανθρωπος, οὐκ αὐτὸς τῆς
ἐμῆς ἐπιθεῆς δουλείας, ἐγὼ δὲ μᾶλλον τῆς σῆς χρῆ-
ζων δεσποτείας. Οὐκ ὄντα με δι' εὐσπλαγγίαν παρ-
ήγγαγες· οὐρανὸν μοι πρὸς ὄροφον ἔστησας· γῆν
μοι πρὸς βάσιν κατέπηξας· δι' ἐμὲ θάλασσαν ἐχα-
λίνωσας· δι' ἐμὲ τὴν φύσιν τῶν ζώων ἀνέδειξας·
πάντα ὑπέταξας ὑπὸ τῶν ποδῶν μου· οὐδ' ἐν τῶν
τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐν ἐμοὶ πραγμάτων παρ-
έλειπας.

Ο λαὸς λέγει. Κύριε, ἐλέησον.

Ο ιερεὺς λέγει. Σὺ ἐπλασάς με, καὶ ἔθηκας ἐπ'
ἐμὲ τὴν χειρὰ σου· τῆς σῆς ἐξουσίας ἐν ἐμοὶ τὴν
εἰκόνα ὑπέγραψας· τοῦ λόγου τὸ δῶρον ἐνέθηκας·
εἰς τρυφήν μοι τὸν παράδεισον ἤνοιξας· τῆς σῆς
γνώσεως τὴν διδασκαλίαν παρέδωκας· ἔδειξάς με
τὸ δένδρον τῆς ζωῆς· μοι ξύλον ὑπέδειξας· τοῦ
θανάτου τὸ κέντρον ἐγνώρισας· ἐνός μοι φυτοῦ τὴν
ἀπολαυσιν ἀπηγόρευσας· ἐξ αὐτοῦ μόνου οὖν εἶπάς
μοι μὴ φαγεῖν· ἔφαγον, νόμον ἠθέτησα· γνώμη τῆς
ἐντολῆς παρημέλησα· ἐγὼ δὲ τοῦ θανάτου τὴν ἀπό-
φασιν ἤρπασα.

Ο λαὸς λέγει. Κύριε, ἐλέησον

Ο ιερεὺς λέγει. Σὺ μοι, ὦ Δέσποτα, τὴν τιμω-
ρίαν μετέβαλες· ὡς ποιμὴν ἀγαθὸς εἰς πλανώμενον
ἔθραμες· ὡς πατὴρ ἀληθινὸς ἐμοὶ τῷ πεπτωκότι
συνήλθης· πᾶσι τοῖς πρὸς ζῶην φαρμάκοις κατέ-
έδησας. Αὐτὸς μοι προφήτας ἀπέστειλας· δι' ἐμὲ
τὸν νοσοῦντα, νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκας. Αὐτός
μοι· τὰς πρὸς ὑγιάν ὦ παρανομηθείσας, διηκό-
νησας· φῶς τοῖς πλανωμένοις ἀπέτειλας· τοῖς ἀγνο-
οῦσι, ὁ αἶψα παρῶν ἐπέδησας· ἐπὶ τὴν παρθενικὴν
ἤλθες νηδύν. Ὁ ἀχώρητος Θεὸς ὢν, οὐχ ἀρπαγμὸν
ἠγῆσω τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσας
μορφῆν δούλου λαβών· τὴν ἐμὴν ἐν σοὶ φύσιν ἠ-
λόγησας· ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν νόμον ἐπλήρωσας, τοῦ
πτώματός μου τὴν ἀνάστασιν ὑπηγόρευσας. Ἐδώ-
κας τοῖς ὑπὸ τοῦ ἄδου κρατουμένοις τὴν ἀφασιν·
τοῦ νόμου τὴν ἀρὰν ἀπεσῶθης· ἐν σαρκὶ τὴν
ἀμαρτίαν κατήργησας· τῆς σῆς ἐξουσίας μοι τὴν
δυναστείαν ἐγνώρισας· τυφλοὺς τὸ βλέπειν ἀπέδω-
κας· νεκροὺς ἐκ τάφων ἀνέστησας· ῥήματι τὴν
φύσιν ἀνῶρθωσας· τῆς σῆς εὐσπλαγγίας μοι τὴν
οἰκονομίαν ὑπέδειξας· τῶν πονηρῶν τὴν βίαν ὑ-
πένεγκας· τὸν νῶτόν σου δέδωκας εἰς μάστιγας· τὰς
δὲ σιαγόνας σου ὑπέθηκας εἰς ῥαπίσματα· οὐκ
ἀπέστρεψας δι' ἐμὲ τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ αἰσχύνης
ἄμπτυσμάτων.

Ο λαὸς λέγει. Κύριε, ἐλέησον.

Ο ιερεὺς λέγει. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤλθες,
μέχρι σταυροῦ τὴν ἐμὴν κηδεμονίαν ὑπέδειξας· τῷ
σῷ τάφῳ τὴν ἐμὴν ἀμαρτίαν ἐνέκρωσας· εἰς οὐρανὸν
τὴν ἐμὴν ἀπαρχὴν ἀνέβιβασας· τῆς σῆς ἀφ-
ιζεύς μοι τὴν παρουσίαν ἐμήνυσας, ἐν ἧ ἡμέλλεις ἔρχε-
σθαι κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι
ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ο λαὸς λέγει. Κατὰ τὸ ἔλεός σου Κύριε.

A explicabilis est tuæ sapientiae potentia. Nullus sermo
dimicetetur benignitatis tuæ erga homines pelagus.
Fecisti me hominem, tanquam erga humanum ge-
nus benignus, non quod servitio meo indigeres, cum
ego potius tuo opus haberem dominio. Me cum non
essem, misericordia tua produxisti, cœlum mihi
quasi tectum constituisti : terram ut in ea ambula-
rem stabilivisti : propter me mare frenasti ; pro-
pter me naturam animalium creasti ; omnia sub-
jecisti sub pedibus meis, neque benignitatis erga
me tuæ quidquam omisisti.

Populus. Kyrie, eleison.

Sacerdos. Tu formasti me et posuisti super me
manum tuam, potestatis tuæ in me imaginem de-
scripsisti : rationis donum indidisti : paradisi
mihi ad oblectamentum meum aperuisti : cogita-
tionis tuæ doctrinam tradidisti : arborem mihi,
lignum vitæ ostendisti, et mortis stimulum signifi-
casti, unius plantæ fruitionem mihi prohibuisti,
ex ea sola dixisti ne comederem : comedi, legem
insuper habui, et ex animi sententia præceptum
neglexi ; ego autem sententiam mortis rapui.

Populus. Kyrie, eleison.

Sacerdos. Tu mihi, Domine, pœnam transtulisti :
tu velut pastor bonus, ad errantem cucurristi ;
tanquam pater verus, mihi, cum cecidissem, con-
doluisti, omnibusque ad vitam remediis confovisti.
Ipse ad me prophetas misisti ; propter me ægrotan-
tem, legem ad auxilium dedisti : ipse mihi ad san-
nandum ea in quibus prævaricatus eram, quæ opus
erant administrasti : errantibus lumen exortus es :
ignorantibus tu semper præsens advenisti, et in vir-
ginalem uterum venisti. Lucircumscriptus Deus ex-
sistens, non rapinam arbitratus es esse æqualem
Deo, sed te ipsum exinanivisti formam servi ac-
cipiens : meam in te naturam benedixisti : mei
causa legem implevisti : quomodo a lapsu meo sur-
gerem, suggestisti. Illis quos infernus detinebat,
remissionem dedisti, legisque maledictionem abs-
tulisti. In carne peccatum destruxisti ; potestatis
tuæ auctoritatem mihi demonstrasti : cæcis visum
restituisti : mortuos ex sepulcris excitasti : verbo
solo naturam suscitasti : clementiæ tuæ dispensa-
tionem mihi ostendisti : malignorum violentiam
sustinuisti : dorsum tuum ad flagella dedisti ; ma-
xillas quoque alapis, nec avertisti propter me faciem
tuam ab ignominia sputorum

Populus. Kyrie, eleison.

Sacerdos. Tanquam ovis ad immolationem ve-
nisti, usque ad crucem mei curam ostendisti ; tuo
sepulcro meum peccatum interemisti : in cœlium
primitias meas elevasti : adventus tui præsentiam
mihi significasti, in quo venturus es judicare vivos
et mortuos, et reddere unicuique secundum opera
eius.

Populus. Secundum misericordiam tuam, Domine.

Sacerdos. Istius mæz libertatis offero tibi symbola, et verbis tuis res effectas ascribo. Tu mihi mysticam hanc tradidisti carnis tuæ, in pane et vino participationem.

Populus. Credimus.

Sacerdos. Ea enim nocte qua ipse tradidisti te ipsum ex propria potestate.

Populus. Credimus.

Sacerdos. Accipiens panem in sanctas immaculatas et intaminatas manus tuas innuisti sursum ad proprium tuum Patrem, Deum nostrum et Deum omnium. Gratias egisti † benedixisti † sanctificasti † fregisti, dedisti sanctis tuis discipulis et apostolis, dixistique : Accipite, edite, hoc est corpus meum quod pro vobis et pro multis frangitur, et datur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem. Similiter postquam cœnatum est, accepisti calicem, et miscuisti illum ex genimine vitis et aqua, gratias egisti † benedixisti † sanctificasti, † dedisti sanctis tuis discipulis et apostolis, et dixisti : Bibite ex eo omnes : hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis et pro multis effunditur in remissionem peccatorum : hoc facite in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem istum bibetis, mortem meam annuntiabitis, et resurrectionem ascensionemque meam confitebimini donec veniam.

Populus. Amen. *Ter.* Mortem tuam, etc.

Sacerdos. Igitur, Domine, memores tuæ super terram descensionis, et mortis vivificæ, tuæque triduanæ sepulturæ, et ex mortuis resurrectionis, et in cœlo ascensionis, sessionisque ad dexteram Patris, venturique e cœlis, secundi terribilis et gloriosi adventus tui. *Alta voce.* Tua ex tuis donis tibi offerentes, secundum omnia, per omnia, et in omnibus.

Populus. Te laudamus, tibi benedicimus

Diaconus. Incline capita Deo cum timore.

Sacerdos inclinatus dicit secreto :

Ipse igitur, Domine, tua voce hæc proposita transmuta (22) : ipse præsens, mysticam hanc liturgiam perfice : ipse nobis tuæ adorationis et cultus memoriam conserva. Ipse Spiritum tuum sanctum

(22) Hujus orationis sententiam explicavimus in notis ad eundem locum Liturgiæ Copticæ, quæ expressius significat realem Christi in altari præsentiam : de qua controversia moveri nulla potest, cum illa verba *παρών, præsens*, ita explicentur, *qui coram notis positus es*. De momento consecrationis peractæ non disputant Orientales, ideoque frustra in illum orationibus significatio quæreretur, reali transmutationi contraria. Invocant Christum, ut mysterium hoc perficiat : non negant idcirco, consecrationem jam factam, cum ejus auctorem et perfectorem, ut præsentem et coram se positum alloquantur. Sed tunc demum perfectum mysterium esse credunt, cum omnia quæ ex instituto Christi, per apostolos tradito observanda sunt, perfecere. Cau-

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ταύτης μου τῆς ἐλευθερίας προσφέρω σοι τὰ σύμβολα, τοῖς ῥήμασί σου ἐπιγράφω τὰ πράγματα. Σὺ μοι τὴν μυστικὴν ταύτην παρέδωκας τῆς σῆς σαρκός, ἐν ἄρτῳ καὶ οἴνῳ τὴν μέθεξιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Πιστεύομεν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Τῇ γὰρ νυκτὶ ἣ παρεδίδης ἑαυτὸς σεαυτὸν, τῆς σεαυτοῦ ἐξουσίας.

Ὁ λαὸς λέγει. Πιστεύομεν

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Λαβὼν ἄρτον ἐν ταῖς ἀγίαις καὶ ἀγράφτοις καὶ ἀμωμήτοις σου χερσίν, ἐνευσας εὐχὰς πρὸς ἰδίόν σου Πατέρα Θεὸν ἡμῶν καὶ Θεὸν τῶν ὀλων· ἠὺχαρίστησας † ἠὺλόγησας † ἠγάσας † ἔκλασας, μετέδωκας τοῖς ἀγίοις σου μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπας· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶν τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν κλύμενον, καὶ διαδιδόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λαβὼν ποτήριον, καὶ ἐκέρασας αὐτὸ ἐκ γεννήματος ἀμπέλου καὶ ἐξ ὕδατος, ἠὺχαρίστησας † ἠὺλόγησας † ἠγάσας † μετέδωκας τοῖς ἀγίοις σου μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπας· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό μου ἐστὶν τὸ αἷμα, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσαῖς γὰρ ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον, πίνετε δὲ καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν ἐμὸν θάνατον καταγγέλλετε, καὶ τὴν ἐμὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖτε ἄχρις οὗ ἂν ἔλθω

Ὁ λαὸς λέγει. Ἀμήν. Γ'. Τὸν θάνατόν σου, κ.τ.λ.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ὅστε οὖν, Δέσποτα, μεμνημένοι τῆς ἐπὶ γῆς συγκαταβάσεως, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου, καὶ τῆς τριημέρου σου ταφῆς, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοῦς ἀνάβου, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρας, καὶ τῆς μελλούσης ἀπ' οὐρανῶν δευτέρας καὶ φοβερᾶς, καὶ ἐνδόξου σου παρουσίας. Ἐκφωνήσεις. Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν δώρων σοι προσφέροντες, κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντα καὶ ἐν πάσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Σὲ αἰνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν.

Ὁ διάκονος λέγει. Κλίνατε Θεῷ μετὰ φόβου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει ἐν εὐνοῦ καλίνας·

Αὐτὸς οὖν, Δέσποτα, τῇ σῇ φωνῇ τὰ προκείμενα μεταποίησον· αὐτὸς παρῶν, τὴν μυστικὴν ταύτην λειτουργίαν κατάρτισον· αὐτὸς ἡμῶν τῆς σῆς λατρίας τὴν μνήμην διάσωσον. Αὐτὸς τὸ Πνεῦμά σου

sam transmutationis principem, Christum et Spiritum sanctum agnoscunt : ministerialem, sacerdotem qui verba Christi rite pronuntiat, et ab eo petit, ut mittat Spiritum sanctum, qui omnia consummet atque perficiat. Sed hæc fusius explicata sunt.

Eadem nota dispunximus absurdissimum Claudii Salmasii commentarium in illam periodum invocationis Spiritus sancti, quæ est in Liturgia Coptica. Græca lectio illum ita refellit, ut cum tali interpretatione stare nullatenus queat, atque adeo, si quid obscuritatis foret in Copticis aut Arabicis exemplaribus, discuteretur illa subito. Quæ igitur ad alias invocationis formulas adnotavimus, abunde sufficiunt.

τὸ πανάγιον κατάπεμφον, ἵνα ἐπιφοιτήσῃ τῇ ἀγίᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἀγιασθῇ καὶ μεταποιήσῃ τὰ προκειμένα, τίμια καὶ ἅγια δῶρα ταῦτα, εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως.

Ὁ λαὸς λέγει. Πρόσχωμεν.

Ὁ διάκονος λέγει. Ἄμην.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσῃ. Καὶ ποιήσει τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον γένηται εἰς τὸ ἅγιον σῶμά σου, τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, καὶ Παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄμην.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, τὸ τίμιόν σου αἷμα, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης σου, τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, καὶ Παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄμην.

Ὁ ἱερεὺς λέγει καὶ ὁ λαὸς ἀποκρίνεται τὸ, Κύριε ἐλέησον.

Σὲ δυσωποῦμεν, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Τῆς Ἐκκλησίας σου, Κύριε, τὴν κρηπίδα κατέπηξον.

Τῆς ἀγάπης ἡμῖν τὴν ὁμόνοιαν ρίζωσον.

Τῆς πίστεως τὴν ἀλήθειαν ἀξήσῃ.

Τῆς σῆς εὐσεβείας ἡμῖν τὴν ὁδὸν εὐθυτόμησον.

Τοὺς ποιμένας ὀχύρωσον.

Τοὺς ποιμαινομένους ἀσφάλισαι.

Δὸς τῷ κλήρῳ τὴν εὐκοσμίαν.

Τοῖς μοναχοῖς τὴν ἐγκράτειαν.

Τοῖς ἐν παρθεσίᾳ τὸ σωφρονεῖν.

Τοῖς ἐν σεμνῷ γάμῳ τὴν εὐζωίαν.

Τοῖς ἐν μετανοίᾳ τὸ ἔλεος.

Τοῖς πλουτοῦσι τὴν ἀγαθότητα.

Τοῖς πενομένοις τὴν ἐπικουρίαν.

Τοῖς πτωχοῖς τὴν βοήθειαν.

Τοὺς πρεσβύτας περιζώσον.

Τοὺς νέους σωφρόνισον.

Τοὺς ἀπίστους ἐπιστρέψον.

Παῦσον τῆς Ἐκκλησίας τὰ σχίσματα.

Τῶν αἰρέσεων κατάλυσον τὰ φρούραγμα.

Πάντας ἡμᾶς πρὸς τὴν τῆς σῆς εὐσεβείας ὁμόνοιαν συναψον.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, τῆς εἰρήνης τῆς ἁγίας, μόνης, καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς σου Ἐκκλησίας, τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, τῶν ὀρθοτομησάντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

Ἐκφωνήσῃ.

Ἐξαιρέτως τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιερέως ἡμῶν ἔββα Δ'. πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπύλης Ἀλεξανδρείας, καὶ ὑπὲρ τῶν περιόντων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, ἐξορκιστῶν, μοναζόντων, ἀειπαρθένων.

PATROL. GR. XXXVI

A mitte, ut adveniēns sancta, bona, et gloriosa sua praesentia, sanctificet et transmutet proposita pretiosa, et sancta dona ista, in ipsum corpus et sanguinem nostrae liberationis.

Populus Attendamus.

Diaconus. Amen.

Sacerdos alta voce. Et faciat, panem quidem istum fieri sanctum corpus tuum Domini Dei et Salvatoris, supremique Regis omnium nostrum Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et ad vitam aeternam communicantibus ex illo.

Populus. Amen.

Sacerdos. Calicem autem istum, pretiosum tuum sanguinem novi testamenti tui, Domini, Dei Salvatoris, et supremi Regis omnium nostrum Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et ad vitam aeternam communicantibus ex illo.

Populus. Amen.

Sacerdos dicit sequentia et populus respondet, Kyrie eleison.

Te obsecramus, Christe Deus noster.

Ecclesiae tuae, Domine, fundamentum confirma.

Charitatis nobis concordiam radicitus insere.

Fidei veritatem auge.

Pii tui cultus viam rectam nobis dirige.

Pastores roborata.

Eos qui pascuntur, securos praesta.

Da clero morum honestatem,

Monachis temperantiam,

Illis qui virginitatem servant temperantiam,

Illis qui sunt in honorabili conjugio, bonam vitam,

Illis qui in poenitentia sunt, misericordiam,

Divitibus bonitatem,

Indigentibus adiutorium,

Pauperibus auxilium.

Senes robore accinge.

Juvenes temperantem effice.

Infideles converte.

Comprime Ecclesiae schismata.

D Haereseon fremitus destrue.

Nos omnes ad pii cultus tui concordiam conjunge.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Memento, Domine, pacis sanctae, unius, catholicae, et apostolicae tuae Ecclesiae, quae est a finibus usque ad fines orbis, et eorum qui in illa sunt orthodoxorum episcoporum, qui recte dispensant verbum veritatis.

Elevans vocem.

Praecipue sanctissimi et beatissimi pontificis nostri abba N. papae et patriarchae magnae civitatis Alexandriae, et pro illis qui superstites sunt, episcopis, presbyteris, diaconis, anagnostis, psaltis, exorcistis, monasticam vitam et perpetuam virgini-

tatem profitentibus, continentibus, viduis, orphanis, laicis, et pro omni plenitudine fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Memento, Domine, eorum qui pie regnant (23).

Memento, Domine, eorum qui sunt in palatio, fratrum nostrorum fideliæ et orthodoxorum, et totius exercitus.

Memento, Domine, eorum qui offerunt sancta hæc dona, et pro quibus et per quos obtulerunt, mercedemque cœlestem retribue illis omnibus.

Memento, Domine, eorum qui sunt in montibus, speluncis, et cavernis terræ.

Et eorum qui in captivitate sunt, fratrum nostrorum, illisque pacificum reditum ad propria concede.

Diaconus. Orate pro captivis.

Populus. Kyrie eleison.

Tunc inclinat sacerdos caput, dicens secreto.

Memento, Domine, etiam miseræ meæ et infelicis animæ, et humiliationis meæ, et remitte mihi omnia delicta mea et ubi abundavit peccatum, abundantiore præsta gratiam tuam : neque propter peccata mea et immunditiam cordis mei defraudes populum tuum gratia tui sancti Spiritus.

Attollit caput et dicit alia voca.

Populus enim tuus et Ecclesia tua deprecatur te, et per te atque tecum Patrem dicens.

Populus. Miserere nobis, Deus Salvator noster. *Ter.*

Sacerdos. Miserere nobis, Deus Salvator noster. *Ter.*

Populus. Kyrie eleison. *Ter.*

Sacerdos. Memento, Domine, aeris et fructuum terræ.

Memento, Domine, convenientis ascensionis aquarum fluvialium.

Memento, Domine, imbrium et satorum terræ.

(23) *Verti posset, qui pie regnaverunt ; sed utramque significationem expressit Coptica Liturgia, ut etiam versiones Arabicæ. Qui hac Liturgia, aut aliis Alexandrini ritus utebantur Christiani, ex vetusta consuetudine, et ex Pauli apostoli præcepto, orabant pro imperatoribus et regibus, quorum nullus tunc Christiani nominis hostis non erat. Mox oratum est pro iisdem, postquam Christo nomen dederunt, non quod Christiani essent, sed quod imperatores. Illi vero cum a Constantino usque religionem servassent, vere pii et Christum amantes dicebantur, unde hæc formula in codices liturgicos ubique recepta est. Videtur autem ea sola ratione conservata fuisse, quod illam immutari debere nemo crederet, cum id fieri non posset absque regnantis principis contumelia. Itaque hæsit in libris Missalibus, quamvis in aliquibus leviter immutata ; nam in multis, simpliciter oratio sit pro regibus. Nestoriani veterum*

ων, ἐγκρατῶν, χρηρῶν, ὀρφανῶν, λαϊκῶν, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ πληρώματος, τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν εὐσεβῶν βασιλευσάντων.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἐν τῷ παλατίῳ, ἡμῶν ἀδελφῶν πιστῶν, καὶ ὀρθοδόξων, καὶ παντὸς τοῦ στρατοπέδου.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν προσφερόντων τὰ ἅγια δῶρα ταῦτα, καὶ ὑπὲρ ὧν, καὶ δι' ὧν προσεκόμισαν, καὶ μισθὸν οὐράνιον παράσχου πᾶσιν αὐτοῖς.

Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῶν ἐν ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὄποις τῆς γῆς.

Καὶ τῶν ἐν αἰχμαλωσίαις ὄντων ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ εἰρηνικᾶς ἀποκαταστάσεις εἰς τὰ ἴδια χάρισαι.

Ὁ διάκονος λέγει. Προσεύξαθε ὑπὲρ τῶν αἰμαλώτων.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Τότε κλίνει ἱερεὺς τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν λέγων καθ' ἑαυτὸν ἐν ἑαυτῷ.

Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῆς ἐμῆς ἀθλίας καὶ ταιπύρου ψυχῆς, ταπεινώσεώς μου, καὶ συγχώρησόν μοι πάντα τὰ ἐμὰ πλημμελήματα καὶ ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, περισσευσόν σου τὴν χάριν, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας, καὶ τὴν βεβήλωσιν τῆς καρδίας μου, ὑστερήσης τὸν λαόν σου τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου σου Πνεύματος.

Υψώσει τὴν κεφαλὴν καὶ ἐκφωνήσει.

Ὁ γὰρ λαὸς σου, καὶ ἡ Ἐκκλησία σου ἱκετεύει σε, καὶ διὰ σοῦ καὶ σὺν σοὶ τὸν Πατέρα λέγουσα.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. *Γ'.*

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. *Γ'.*

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον. *Γ'.*

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀέρος καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς.

Μνήσθητι, Κύριε, τῆς συμμετροῦ ἀναβάσεως τῶν ποταμῶν ὑδάτων.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ὑετῶν καὶ τῶν σπορίμων τῆς γῆς.

D formulam absque mutatione retinuerunt ; ut legitur in Græca ista, nempe dum officio satisfacere videbantur, principes quosdam suæ sectæ Christianos animo designabant, ut Tartaros illos, quorum imperator a Ginghizchano prosligatus est, et Indos quosdam in Malabarica regulos. Similiter Jacobitæ Ægyptii de regibus Æthiopiæ et Nubiæ cogitabant, qui erant, ut sunt etiam nunc, Alexandrinæ sedi subiecti. De Muhamedanis Califis, Sultanis, aut aliis, verba Liturgiarum non possunt intelligi : nec tamen inde sequitur vetustiores esse Liturgias Muhamedano imperio, ut nunc se habent. Sunt sane institutæ longe ante illa tempora, cum ex Græcis expressæ sint, sed aliquam diversis locis mutationem passas esse negari non potest : at neque designari quidquam quod ad insinuandam realis transmutationis doctrinam pertineat.

Ἐσφρανον πάλιν καὶ ἀνακαίνισον τὸ πρόσωπον Α τῆς γῆς.

Τοὺς ἀβλακὰς αὐτῆς μέθυσον, πλήθυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς· παράστησον ἡμῖν αὐτὰ εἰς σπέρμα, καὶ εἰς θερισμὸν, καὶ νῦν εὐλογῶν εὐλόγησον. Τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονόμησον. Εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου, διὰ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ σου, διὰ τὴν χήραν, καὶ τὸν ὄρφανόν, διὰ τὸν ξένον, καὶ τὸν προσήλυτον, καὶ δι' ἡμᾶς πάντας τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοί, καὶ ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι, καὶ σὺ δίδως τὴν τροφήν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. Ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἀγαθότητά σου, ὁ δίδους τροφήν πάσῃ σαρκί. Πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα ἐν πᾶσι, πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύσωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα σου τὸ ἅγιον.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει, καὶ ὁ λαὸς ἀποκρίνεται.

Κύριε ἐλέησον.

Χάρισαι τῷ λαῷ σου τὴν ὁμόνοιαν.

Τῷ κόσμῳ τὴν εὐστάθειαν.

Τῷ ἀέρι τὴν εὐκρασίαν.

Τοῖς νοσοῦσι τὴν σωτηρίαν.

Τοῖς δεομένοις τὴν ἀνάψυξιν.

Τοῖς ἐν ἐξορίαις τὴν ἀνεσιν.

Τοῖς ὀρφανοῖς τὴν βοήθειαν.

Ταῖς χήραις τὴν ἀντίληψιν.

Τοῖς θλιβομένοις ἐπάραχσον εἰς ἀγαθόν.

Τοὺς ἐστῶτας ὀχύρωσον.

Τοὺς πεπτωκότας ἔγειρον.

Τοὺς ἐστηκότας ἀσφάλισαι.

Τῶν κεκοιμημένων μνήσθητι.

Τῶν ἐν ὁμολογίᾳ τὰς πρεσβείας πρόδοξαι.

Τοὺς ἡμαρτηκότας καὶ μετανοήσαντας, συναρίθμησον μετὰ τῶν πιστῶν σου.

Τοὺς πιστοὺς συναρίθμησον μετὰ μαρτύρων σου.

Μιμητὰς τοὺς παρόντας ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τῶν ἀγγέλων κατάστησον.

Καὶ ἡμᾶς τῇ σῇ χάριτι πρὸς τὴν σὴν κεκλημένους διακονίαν ἀναξίλους ὄντας ὑπόδεξαι.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῆς πόλεως ἡμῶν ταύτης, καὶ τῶν ἐν ὀρθοδόξῳ πιστεῖ οἰκούντων ἐν αὐτῇ, καὶ πάσης πόλεως καὶ χώρας σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ αὐτῶν. Καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ, σεισμοῦ καὶ καταποντισμοῦ (1) πυρὸς, καὶ ἀπὸ αἰχμαλωσίας βαρβάρων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων μαχαίρων, καὶ ἐπαναστάσεως ἐχθρῶν τε καὶ αἰρετικῶν.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν προλαβόντων ὁσίων Πατέρων ἡμῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων, ἁγίων Πατέρων, πατριαρχῶν, ἀποστόλων, προφητῶν, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν,

(1) Legit interpres : καταποντισμοῦ, πυρὸς, virgula interposita. EDIT.

Lætifica etiam et renova faciem terræ.

Sulcos ejus inebria, multiplica genimina ejus : præbe nobis illa ad semen et ad messem, et nunc benedicens benedicito. Vitam nostram rege : benedic coronæ anni benignitatis tuæ, propter pauperes populi tui, propter viduam et orphanum, propter hospitem et advenam, et propter nos omnes sperantes in te, et invocantes nomen tuum sanctum. Oculi enim omnium in te sperant, et tu das escam illorum in tempore opportuno. Fac nobiscum secundum bonitatem tuam, qui das escam omni carni. Imple gaudio et lætitia corda nostra, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundemus in omne opus bonum, ad faciendam voluntatem tuam sanctam.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos dicit et populus respondet.

Kyrie eleison.

Concede populo tuo concordiam,

Mundo præclarum statum,

Aeri temperiem,

Ægrotantibus salutem,

Indigentibus refrigerium,

Mis qui in exsiliis sunt, quietem,

Orphanis auxillium,

Viduis protectionem.

C Angustiatibus subministra quantum opus est, ut bene sint.

Stantes confirma.

Eos qui ceciderunt erige.

Securos præsta eos qui stant.

Mortuorum reminiscere.

Eorum qui in confessione sunt, intercessiones suscipe.

Eos qui peccaverunt, et egerunt pœnitentiam, annumerata cum fidelibus tuis.

Fideles annumerata cum martyribus tuis.

Eos qui in hoc loco præsentibus sunt, imitatores angelorum constitue.

Et nos gratia tua ad tuum vocatos ministerium indignos licet suscipe.

Populus. Kyrie eleison.

D Sacerdos. Memento, Domine, et urbis nostræ hujus et habitantium in ea in orthodoxa fide, omnis quoque urbis et regionis, cum omni populo ejus : et libera nos a fame et peste, a terræ motu, a submersione, ab igne, a captivitate barbarorum, a gladiis alienis, ab insultu hostium et hæreticorum.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Memento, Domine, eorum qui dudum obierunt sanctorum Patrum nostrorum ; orthodoxorum episcoporum, et omnium qui a sæculo tibi placuerunt sanctorum Patrum, patriarcharum, apostolorum, prophetarum, prædicatorum, evangelii-

starum, martyrum, confessorum, omnisque spiritus A και παντός πνεύματος δικαίου, ἐν πίστει Χριστοῦ
justi, in fide Christi consummati.

καὶ παντός πνεύματος δικαίου, ἐν πίστει Χριστοῦ
τετελειωμένον.

Alta voce.

Ἐκφωνήσει.

Præcipue sanctissimæ, gloriosissimæ, immacu-
latæ, et benedictionibus cumulatae, dominæ nostræ
Deiparæ et semper virginis Mariæ.

Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ὑπερἐνδόξου, ἀχράν-
του, ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ
ἀειπαρθένου Μαρίας.

Sancti gloriosi, prophetæ, præcursoris, baptistæ,
et martyris Joannis.

Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου, προδρόμου, βαπτί-
στοῦ, καὶ μάρτυρος Ἰωάννου.

Sancti Stephani primi diaconi et primi martyris.

Τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ πρω-
τομάρτυρος.

Et sancti et beati Patris nostri Marci, apostoli et
evangelistæ.

Καὶ τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου,
τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ.

Et sancti Patris nostri Gregorii.

Καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς Γρηγορίου.

eorumque quorum hodie memoriam facimus, et
omnis chori sanctorum tuorum, quorum precibus et B
intercessionibus miserere nostri, et salva nos,
propter nomen tuum sanctum, quod invocatum est
super nos.

Καὶ ὧν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ τὴν ὑπόμνησιν ποιού-
μεθα, καὶ παντός χοροῦ τῶν ἁγίων σου, ὧν ταῖς
εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις, καὶ ἡμᾶς ἐλέησον, καὶ σω-
σον διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, τὸ ἐπικληθὲν ἐφ'
ἡμᾶς.

Diaconus recitat Diptycha.

Ὁ διάκονος λέγει τὰ Διπτύχα.

Sacerdos dicit secreto.

Ὁ ἱερεὺς λέγει ἐν ἑαυτῷ.

Memento, Domine, eorum qui pridem obdormie-
runt, in orthodoxa fide, patrum et fratrum nostros-
rum, et fac animas eorum quiescere, cum sanctis
et justis. Deduc eos et congrega in locum herbidum,
super aquam refectionis, in paradiso voluptatis, et
cum illis quorum nomina recitavimus.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν προκεκοιμημένων ἐν τῇ
ὀρθοδόξῳ πίστει πατέρων ἡμῶν καὶ ἀδελφῶν, καὶ
ἀνάπαυσον τὰς ψυχὰς αὐτῶν μετὰ ὁσίων, μετὰ
δικαίων. Ἐκθρέψον, σύναψον εἰς τόπον χλόης, ἐπὶ
ὕδατος ἀναπαύσεως, ἐν παραδείσῳ τρυφῆς, καὶ
μετὰ τούτων ὧν ἐλπόμεν τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Tunc commemorationem facit vivorum et mortuo-
rum, et post Diptycha sacerdos dicit.

*Τότε μνημονεύει ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ μετὰ
διπτύχα ὁ ἱερεὺς λέγει.*

Memento, Domine, eorum quorum meminimus,
et quorum non meminimus fidelium et orthodoxo-
rum, cum quibus et nobis cum ipsis, tanquam bonus
et benignus erga homines Deus.

Μνήσθητι, Κύριε, ὧν ἐμνήσθημεν, καὶ ὧν οὐκ
ἐμνήσθημεν, πιστῶν καὶ ὀρθοδόξων, μεθ' ὧν καὶ
ἡμῖν σὺν αὐτοῖς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος
θεός.

Populus. Remitte, parce, condona.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄνεε, ἀφεε, συγχώρησον.

*Sacerdos. Tu enim es Deus noster, misericors,
nolens mortem peccatoris, sed potius ut convertatur
et vivat. Deus, visita nos in salutari tuo, fac
nobiscum secundum mansuetudinem tuam, qui
facis longe plura quam petimus, aut cogitamus, ut
in hoc, sicut et in omnibus, glorificetur et exaltetur,
laudetur et benedicatur, et sanctificetur sanctum,
honorandum et benedictum nomen tuum, cum im-
maculate tuo Patre et sancto Spiritu.*

*Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς ἡμῶν, ἐλεή-
μων, ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ
ὡς τοῦ ἐπιστρέφαι καὶ ζῆν αὐτόν. Ὁ θεός, ἐπίσκα-
ψον ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου· ποιήσον μεθ' ἡμῶν
κατὰ τὴν ἐπιεικειάν σου, ὁ ποιῶν ὑπὲρ ἐκ περισ-
σοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν· ἵνα σου καὶ ἐν τού-
τῳ καθὼς καὶ ἐν παντὶ δοξασθῇ καὶ ὑψωθῇ καὶ
ὕμνηθῇ, καὶ εὐλογηθῇ καὶ ἁγιασθῇ τὸ πανάγιον
καὶ ἐντιμον, καὶ εὐλογημένον σου ὄνομα, ἅμα τῷ
ἀχράντῳ σου Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι.*

Populus. Sicut erat, est, et erit.

Ὁ λαὸς λέγει. Ὡς ἦν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται.

Diaconus. Descendite, diaconi.

Ὁ διάκονος λέγει. Κατέβητε, οἱ διάκονοι.

Sacerdos. Pax omnibus.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εἰρήνη πᾶσιν.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ τῷ πνεύματι σου.

Proœmium fractionis (24).

Προόμιον τῆς κλάσεως.

Sacerdos. Jesu Christe, nomen salutare, qui di-

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ἰησοῦ Χριστὲ, τὸ σωτήριον

(24) Hæc oratio non habetur in Copticis exem-
plaribus. Continet autem brevem et distinctam theo-
logiæ Orientalis explicationem, istis verbis: qui
sacerdotes quidem in ordine ministrorum constituisti,
per invisibilem autem tuam potestatem, ea transmu-
tasti, vel ad verbum transelementasti. Concilium Ro-
manum anno 1079 in causa Berengarii ait (Tom. X
Concil., ed. Paris, p. 578): Panem et vinum per sa-
cræ orationis verba et sacerdotis consecrationem Spi-
ritu sancto invisibiliter operante converti substantia-

liter in corpus Dominicum, natum de Virgine. Remi-
gius (In I Cor. c. x): Panis quem frangimus, utique
primum consecratur a sacerdotibus et a Spiritu sancto.
Ascelinus ep. 2 ad Berengarium (Tom. IX Concil.,
p. 1058): Panem, aii, et vinum in altari, Spiritus
sancti virtute per sacerdotis ministerium, verum cor-
pus verumque sanguinem Christi effici: quæ testimo-
nia ex multis aliis selecta, variis ex Ambrosiano,
Gothico, Mosarabico aliisque auctoritatibus confir-
mantur: tantum abest, ut quisquam olim existima-

δνομα, ὁ τὰ θεῖα καὶ ἀχραντα καὶ ἐπουράνια ταῦτα μυστήρια διατυπώσας· ὁ τοὺς μὲν ἱερεῖς ἐν τάξει ὑπηρετῶν στήσας· διὰ δὲ τῆς ἀοράτου σου δυνάμεως αὐτὰ μεταστοιχείωσας. Ὁ τοῖς καθαροῖς τῆ καρδίᾳ ἐπιφαινόμενος, καὶ τοῖς γνησίως προσιοῦσι διὰ σεαυτοῦ * παρέχοντος.

Ὁ τότε εὐλόγησας, καὶ νῦν εὐλόγησον.

Ὁ τότε ἀγιάσας, καὶ νῦν ἀγίασον.

Ὁ τότε κλάσας, καὶ νῦν διάθρεψον.

Ὁ τότε διαδοὺς τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, καὶ νῦν, Δέσποτα, διάδος ἡμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου, φιλόνηρωπε, παντοκράτορ, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ διάκονος λέγει. Προσεύξασθε.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ τῷ πνεύματι σου.

Εὐχή τῆς κλάσεως.

Ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐλθὼν, καὶ πάλιν ἐρχόμενος· ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος· ὁ ἄρτος, ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν· τὸ φῶς ἀληθινὸν τὸ πρὸ πάντων αἰώνων. Ὁς ὢν ἀπαύασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τοῦ ἰδίου σου Πατρὸς· ὁ εὐδοκήσας καὶ καταξιώσας κατελθεῖν ἐκ τῶν ὑψωμάτων τοῦ οὐρανοῦ, ἐκ κόλπων τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς, καὶ ἀληθινοῦ καὶ ἀοράτου μόνοῦ Πατρὸς. Σαρκωθεὶς δὲ ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐκ τῆς πανενδόξου, ἀχράντου, ἀγίας δεσποίνης ὑμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ τελέως ἐναθρωπήσας· καὶ κατὰ μεταστάσιν, τὴν ἀνθρωπότητα ἀναλλοιώσας· ἐνώσας ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν, ἀφράτως καὶ ἀπερινοήτως, ἀτρέπτως δὲ καὶ ἀσυγγύτως, ψυχὴν ἔχουσαν λογικὴν τε καὶ νοεράν, οὕτως προήλθες ἐξ αὐτῆς θεανθρωπωθεὶς· ὁμοούσιος Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Οὐ δύο πρόσωπα οὖν, οὐδὲ δύο μορφὰς ἔχουν, οὐδὲ εἰς δύο φύσεις γνωριζόμενος, ἀλλ' εἰς Θεὸς, εἰς Κύριος, μία οὐσία, μία βασιλεία, μία δεσποτεία, μία ἐνέρ-

A vina, immaculata, et coelestia hæc mysteria designasti: qui sacerdotes quidem in ordine ministrorum constituisti, per invisibilem autem tuam potentiam ea transformasti: qui mundis corde exhiberis et illis qui sincere accedunt, per te ipsum ea præbes.

Qui tunc benedixisti, etiam nunc benedic.

Qui tunc sanctificasti, etiam nunc sanctifica.

Qui tunc fregisti, etiam nunc frange.

Qui tunc dedisti discipulis et apostolis tuis, etiam nunc, Domine, da nobis et omni populo tuo, benigne, omnipotens, Domine Deus noster.

Diaconus. Orate.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Pax omnibus.

B Populus. Et cum spiritu tuo.

Oratio fractionis (25).

Qui es, qui eras, qui venisti, et iterum venurus es, qui ad dexteram Patris sedes: panis qui de cælo descendisti et das vitam mundo: Pontifex magnus, auctor et princeps salutis nostræ. Lux vera existens ante omnia sæcula: qui es splendor gloriæ et character substantiæ Patris proprii tui: qui per beneplacitum tuum dignatus es descendere de excelsis cæli, ex sinu luminis inaccessibilis, et veri, invisibilisque solius Patris. Quique incarnatus de Spiritu sancto, et ex gloriosissima, immaculata, sancta, domina nostra, Deipara et semper virgine Maria, perfecte homo factus es: non per transmutationem, humanitatem mutans, sed uniens tibi eam secundum hypostasin, modo inexplicabili, et inintelligibili, sed absque mutatione et confusione, animam habentem rationalem et intellectu præditam. Ita ex ea processisti, Deus homo factus, consubstantialis Patri secundum divinitatem, et consubstantialis nobis secundum humanitatem. Non duas personas, aut duas formas habens, neque in duabus naturis agnitus: sed unus Deus, unus Dominus: una substantia, unum regnum, una dominatio,

verit detrimentum inferri sacro sacerdotum ministerio, si Christo et Spiritui sancto ut causæ principii, consecratio tribuatur. In ultima parte, ut in multis aliis; erratum est a librario, qui scripsit διὰ σεαυτοῦ παρέχοντος, cum manifeste παρέχων legi debeat. Hoc loco deficit versio Arabica.

(25) Neque illa exstat in Copticis codicibus: sed quamvis isti alios antiquitate non superent, hæc tamen oratio ob perspicuam Jacobiticæ doctrinæ expositionem, Chalcedonensi concilio vetustior esse non potest, cum unius naturæ in Christo confessionem contineat, sed absque confusione, aut alteratione. Quod sequitur, agnoscere Jacobitas Christum esse consubstantialem Patri secundum divinitatem: consubstantialem nobis secundum humanitatem, etsi mirum illis videri possit, qui illorum opinionem non novere, nisi ex vulgatis auctoribus, verissimum tamen est. Quæ enim in hac oratione leguntur reperimus in Coptico Euchologio Bibliothecæ Regiæ, ubi inter Theotokia, seu preces ad Deiparam, hæc occurrunt: *Verbum factum est homo, absque divisione, unus ex duobus, divinitate pura absque corruptione, æqualis, sive, consubstantialis Patri: humanitate indivisa, consubstantialis nobis.* Reliqua totidem ver-

bis exprimuntur in hymno ad Christum. Plura de illorum opinione circa Incarnationem reperiuntur in Historia patriarchali (*Hist. Patr. Alex.*, p. 305, 361, 365, 471 et 582), et de illa dicendum erit alibi fusius. Sed hæc oratio accurate illam explicat, magnamque habere debet auctoritatem: cum variis fidei confessionibus, theologorumque sententiis accurate respondeat.

Orationes fractionis aliæ quæ sequuntur, ea præsertim quæ occurrit ultimo loco, cum exstant in Copticis exemplaribus, jam explicatæ sunt in notis ad Gregorianam illa lingua Liturgiam. Ex utriusque porro codicis comparatione, si quæ erat in alterutro obscuritas, plene discutitur, et veræ, non metaphoricæ transmutationis fides quam continent, egregie confirmatur tribus diversis linguis, Græca, Ægyptiaca, et Arabica. Ista vero ultima lingua, cum plures versiones habeamus, crescit majorem in modum testium veteris fidei numerus. Inter quos nullus, aut interpretando, litteralem et simplicem significationem, ad figuratas locutiones avertit, aut per observationem adjuocant, ut aliter quam verba sonant intelligerentur, admonuit.

una operatio, una hypostasis, una voluntas, una A natura Dei Verbi incarnata et adorata. Crucifixus autem sub Pontio Pilato, confessusque præclaram confessionem: passus et sepultus resurrexisti tertia die, et ascendens in cælum, consedisti ad dexteram magnitudinis Patris, conculcasti mortem, infernum spoliasti, confringens portas æreas, et vectes ferreos rupisti, captivum Adamum revocasti ex corruptione, nosque liberasti a diaboli servitute.

Idecirco rogamus et imploramus te, benigne, bone, præstare nobis dignare, ut puro corde audeamus absque timore, invocare omnium Dominum cœlestem Deum, Patrem sanctum, et dicere, etc.

Oratio alia fractionis (26).

Tu enim es Verbum Patris, ante sæcula Deus, magnus Pontifex, qui pro salute generis humani incarnatus, et homo factus es, advocasti ad te ex omnibus gentibus genus electum, regale sacerdotium, gentem sanctam, populum in acquisitionem. Idecirco rogamus et imploramus te, benigne, bone Domine, ne in reprehensionem et confusionem, non in iudicium et condemnationem peccatorum nostrorum, fiat hoc sacrificium, quod pro infirmitatibus nostris obtulimus, sed quemadmodum sanctissima tua hæc et pretiosa munera omni sanctitate replere dignatus es, per illapsum sanctissimi tui Spiritus super illa, ita et nostrum peccatorum, servorum tuorum sanctificare dignare animas, corpora, spiritus, et conscientias, ut anima illuminata, facie non confusa, corde puro, conscientia hypocrisis vacua, labiis sanctificatis, caritate perfecta, fide secunda, audeamus cum fiducia, absque timore, dicere sanctam orationem quam tradidisti sanctis tuis discipulis, et sacris apostolis, dicendo: Quando orabitis, in hunc modum orate: *Pater noster*, etc.

Populus. Sanctificetur, etc.

Oratio alia fractionis.

Benedictus es, Christe Deus omnipotens liberator Ecclesiæ tuæ: o Verbum quod cogitatione assequuntur, et homo quem intuentur. Qui per incomprehensibilem incarnationem tuam, præparasti nobis panem cœlestem, hoc corpus tuum quod constituisti in sacramento, sanctissimum in omnibus. Miscuisti nobis calicem ex vite vera, divino scilicet atque immaculato latere tuo. Qui postquam tradidisses spiritum, ex eodem latere effudisti sanguinem et aquam, in quibus sanctificatio esset universo mundo. Posside nos, bone Domine, indignos servos tuos: fac nos populum acquisitionis, regale sacerdotium, gentem sanctam. Sanctifica etiam nos, Deus, sicut sanctificasti proposita hæc sancta munera, et fecisti ea invisibilia ex visibilibus, mysteria quæ solus intelligis, Domine Deus et Salvator noster

(26) *Benedictus es, Christe Deus noster. Cum hæc oratio legatur in Coptico exemplari, multa quæ in*

γεια, μία ὑπόστασις, μία θέλησις, μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, καὶ προσκυνουμένη. Σταυρωθεὶς δὲ ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ὁμολογήσας τὴν καλὴν ὁμολογίαν παθῶν καὶ ταφεὶς καὶ ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνεβῶν εἰς οὐρανοὺς, καὶ καθίσας ἐν τῇ δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Πατρὸς, πατήσας τὸν θάνατον, καὶ τὸν ἕδην σκυλεύσας, συντρίψας πύλας χαλκᾶς, καὶ μοχλοὺς σιδηροὺς συνθλάσας, καὶ τὸν αἰχμάλωτον Ἀδὰμ ἀνακαλεσάμενος ἐκ φθορᾶς, καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσας ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας.

Δι' ὃ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε, φιλόνηρωπε, ἀγαθὲ, καταξίωσον ἡμᾶς ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ τοιμῶν ἀφρόδως ἐπιδοῦσθαι τὸν πάντων δεσπότην ἐπουράνιον Θεόν, Πατέρα ἕγιον, καὶ λέγειν, κ. τ. λ.

B *Εὐχὴ ἄλλη τῆς κλάσεως.*

Σὺ γὰρ εἶ ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ὁ προαιώνιος Θεὸς, ὁ μέγας Ἀρχιερεὺς, ὁ ἐπὶ σωτηρίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων σαρκωθείς καὶ ἐνανθρωπήσας, καὶ προσκαλεσάμενος ἑαυτῷ ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν γένος ἐκλεκτὸν, βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἕγιον, λαὸν εἰς περιποίησιν. Δι' ὃ δεόμεθα, καὶ παρακαλοῦμέν σε, φιλόνηρωπε, ἀγαθὲ Κύριε, μὴ εἰς ἐλεγχον καὶ ὄνειδος, μὴ εἰς κρίμα, μὴδὲ εἰς κατάκριμα τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν γενηθῆτω ἡ θυσία αὐτῆ· ὑπὲρ γὰρ τῶν ἀσθενειῶν ἡμῶν προσηγάμεν· ἀλλ' ὡσπερ τὰ πανάγια σου τίμια δῶρα ταῦτα πάσης ἀγιοσύνης ἐμπλήσαι κατηξίωσας, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου σου Πνεύματος ἐπ' αὐτῶν, οὕτως καὶ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν, δούλων σου, ἀγιάσαι καταξίωσον τὰς ψυχὰς, τὰ σώματα, τὰ πνεύματα, τὰς συνειδήσεις, ὅπως πεφωτισμένη ψυχῇ, ἀνεπισοχόντῳ προσώπῳ, καρδίᾳ καθαρᾷ, συνειδήσει ἀνυποκρίτῳ, ἡγιασμένοις χεῖλεσιν, ἀγάπῃ τελείᾳ, ἐλπίδι ἀσφαλεῖ, τοιμῶμεν μετὰ παρρησίας, ἀνευ φόβου, λέγειν τὴν ἁγίαν προσευχὴν, ἣν μετέδωκας τοῖς ἰδίοις τοῖς ἁγίοις σου μαθηταῖς καὶ ἱεροῖς ἀποστόλοις. Ὅταν προσεύχησθε, οὕτως προσεύχεσθε ὑμεῖς. *Πάτερ ἡμῶν*, κ. τ. λ.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἁγιασθήτω.

Εὐχὴ ἄλλη τῆς κλάσεως.

Εὐλογητὸς εἶ, Χριστὲ ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ λυτρωτὴς τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας· ὦ Λόγε, ὃν προνοοῦσιν αὐτόν, καὶ ἀνθρώπε, ὃν προθεωροῦσιν αὐτόν. Ὁ διὰ τῆς ἀκαταλήπτου αὐτοῦ σαρκώσεως, ἐτοιμάσας ἡμῖν ἄρτον ἐπουράνιον, τοῦτο τὸ σῶμά σου, ὃν ἔθου ἐν μυστήριον· καὶ πανάγιον ἐν τοῖς ἅπασιν. Ἐκέρασας ἡμῖν ποτήριον ἐξ ἀμπέλου ἀληθείας, ἐκ θείας καὶ ἀχράντου σου πλευρᾶς. Ὁ καὶ μετὰ δεδωκέναι τὸ πνεῦμα ἐκχέων ἐξ αὐτῆς αἷμα καὶ ὕδωρ, οἷς ἁγιασμὸς τῷ κόσμῳ παντί. Κετίσαι ἡμᾶς, ἀγαθὲ Κύριε, τοὺς ἀναξίους δούλους σου· ποιήσον ἡμᾶς λαὸν περιούσιον, βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἕγιον. Ἁγιάσον καὶ ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, ὡσπερ ἡγίασας τὰ προκείμενα καὶ ἅγια δῶρα ταῦτα, καὶ ἐποίησας αὐτὰ ἀόρατα ἐκ τῶν ὁρατῶν, μυστήρια ὧν· προνοοῦσιν, αὐτὰ σοι, Κύριε ὁ Θεὸς, ὁ Σωτήρ ea observatu dignissima sunt, exposuimus in notis ad eundem locum, quas vide.

ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Σὺ οὖν, Κύριε, διὰ τῆς πολλῆς σου εἰσπλαγχνίας κατηξίωσας ἡμᾶς διὰ τοῦ βαπτύματος γενέσθαι εἰς υἱοὺς καὶ κληρονόμους. Ἐδίδαξας ἡμᾶς τὸν τύπον τῆς προσευχῆς ὃς ἐστὶν ἔμμουσῆριος, τοῦ προσεύχεσθαι ἐν αὐτῇ τὸν ἀχραντὸν σου Πατέρα. Σὺ οὖν καὶ νῦν, δέσποτα Κύριε, καταξίωσον ἡμᾶς ἐν ἀγιασμένη συνειδήσει, καὶ λογισμῶ ἀγαθῶ ὃν πρέπει..... πόθῳ καὶ παρρησίᾳ ἀγαθῇ τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἅγιον Θεόν, Πατέρα σου, καὶ λέγειν.

Ὁ λαὸς λέγει. Πάτερ ἡμῶν. Καὶ μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἱερεὺς λέγει.

Ναί, Κύριε, Κύριε, ὁ δεδωκώς ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, σύντριψον καὶ καθυποτάξον τὰς κεφαλὰς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἐν τάχει, καὶ πᾶσαν τὴν κακότεχνον αὐτῶν ἐπίνοιαν τὴν καθ' ἡμῶν διασκέδασον, ὅτι σὺ εἶ βασιλεὺς ἡμετέρων· πάντων, Χριστὲ ὁ Θεός· καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν.

Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας.

Ὁ κλίνας οὐρανοὺς καὶ καταβῶν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ὁ τῆς σῆς χάριτος πᾶσαν ἐξαπλώσας τὴν εὐθηνίαν· ὁ ποιῶν πάντα ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ, ὧν αἰτούμεθα, ἡ νοοῦμεν· φιλόανθρωπε, ἀγαθὲ, ἔκτεινόν σου τὴν χεῖρα τὴν ἀόρατον, τὴν εὐλογημένην, τὴν μεστήν ἑλέους καὶ οἰκτιρμῶν, καὶ εὐλογῶν εὐλόγησον τοὺς δούλους σου, καὶ καθάρισον αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· καὶ ποίησον ἡμᾶς μετόχους καὶ συσώμους γενέσθαι τῆ σῆς χάριτι, ὅπως ἐν ἀγιότητι καὶ δικαιοσύνῃ σοὶ τὴν ἰκεσίαν προσάγοντες· καὶ σοὶ πρέπει πᾶσα δόξα, μεγαλοσύνη, κράτος τε καὶ ἐξουσία, ἅμα τῷ ἀχραντῷ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

Εὐχὴ ἄλλη ὁμοίως.

Πρόσχε, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐξ ἁγίου τοῦ κατοικητηρίου σου, καὶ ἀπὸ θρόνου τῆς βασιλείας σου, καὶ ἐλθε εἰς τὸ ἀγιασαί ἡμᾶς τοὺς ἐπικλιναντάς σου. Ὁ ἄνω τῷ πατρὶ συγκαθήμενος, καὶ ὧδε ἡμῖν ἀοράτως συνών· καὶ καταξίωσον τῇ κραταιᾷ σου χειρὶ, μεταδοῦναι ἡμῖν τοῦ ἀχράντου σώματός σου, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ. Σὺ γὰρ εἶ ὁ κλῶν καὶ κλώμενος, καὶ ἀκλαστός· καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

(27) Sententia hæc, et aliæ similes quæ in Græcorum Orientaliumque libris passim occurrunt, illis qui veram elementorum in corpus et sanguinem Christi transmutationem rejiciunt, venire nunquam possunt in mentem: nec ab illis, quacunque ratione illas torqueant, possunt explicari. Christum scilicet, Orientales in Eucharistia præsentem ita agnoscunt, ut viventem, sacerdotemque secundum ordinem Melchisedech, Pontificem futurorum bonorum, qui sacramentum quod ipse instituit, præsentia sua, et ineffabili operatione Spiritus sancti perficiat. Eo

A Jesu Christe. Tu igitur, Domine, per multam tuam misericordiam præstare nobis dignatus es, ut per baptismum efficeremur filii et hæredes. Docuisti nos formam orationis mysticam, qua oraremus immaculatum Patrem tuum. Tu ergo etiam nunc, Dominator Domine, dignos effice nos, ut cum conscientia sanctificata, et mente bona qualis filios decet, cum desiderio, et fiducia bona audeamus invocare, qui in cælis est sanctum Deum Patrem tuum, et dicere.

Populus. Pater noster, et posteaquam recitata est Oratio Dominica, sacerdos dicit.

Ita, Domine: Domine, qui dedisti nobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, omnemque potestatem inimici, contere et subijce capita inimicorum nostrorum sub pedibus nostris velociter, omnemque dolosam eorum adversus nos cogitationem dissipa, quoniam tu es Rex omnium nostrum, Christe Deus; tibi que gloriam, et gratiarum actionem et adorationem quotidie offerimus, simulque Patri tuo qui sine principio est, et sancto Spiritui, nunc, etc.

Diaconus. Incline capita vestra, etc.

Oratio inclinationis capitis.

Qui inclinans cælos descendisti in terram, ad salutem humani generis, qui gratiæ tuæ omnem abundantiam explicasti: qui omnia facis abundantius quam petimus et cogitamus: benigne, bone, extende manum tuam invisibilem, benedictam, plenam misericordiæ et miserationum, et benedicens benedic servis tuis, eosque munda ab omni inquinamento carnis et spiritus: et fac nos participes esse et concorporeos tuæ gratiæ, ut in sanctitate et justitia tibi supplicationem offeramus: et te decet omnis gloria, magnitudo, potestas et imperium, cum immaculato tuo Patre et sancto Spiritu, nunc, etc.

Oratio alia similiter dicenda.

Attende, Domine Jesu Christe Deus noster, ex sancto habitaculo tuo, et ex throno gloriæ regni tui, et veni ad sanctificandum nos qui inclinamur coram te. Qui sursum sedes cum Patre, et hic nobiscum invisibiliter ades: dignareque potenti manu tua, participes facere nos immaculati corporis tui et pretiosi sanguinis, et per nos omnem populum. Tu enim es qui frangis et frangeris, quamvis infractus (27), et tibi gloriam referimus cum Patre et sancto Spiritu, nunc, etc.

spectant illa quæ superius leguntur: Qui tunc benedixisti, etiam nunc benedic: qui tunc sanctificasti, etiam nunc sanctifica: qui tunc fregisti, etiam nunc frange: qui tunc dedisti discipulis et apostolis tuis, etiam nunc, Domine, da nobis et omni populo tuo. Igitur sacerdos antequam eucharisticum panem frangat, quod facere debet, ut Christi exemplum imitetur, eum invocat, ut fractioni præsens sit, eamque sanctificet: eaque ratione, Christus frangit per sacerdotis ministerium, sicut benedicit et sanctificat eodem illius ministerio. Cum vero panis ille

Diaconus. Attendamus Deo cum timore.

A Ὁ διάκονος λέγει. Πρόσχωμεν θεῷ μετὰ φόβου.

Oratio libertatis, seu absolutionis (28).

Pax omnibus.

Agnus Dei, qui tollis peccatum mundi, qui sanguinem tuum maculae omnis expertem profudisti ad vitam mundi, et in redemptionem permutationemque omnium tradidisti te ipsum, liberans a morte in qua detinebamur, venudati sub peccato. Qui facis voluntatem timentium te, et orationem eorum exaudis salvasque ipsos: qui justum Job exaudivisti cum, mane surgens, offerret sacrificia pro liberis propriis dicens, ne forte cogitaverint filii mei mala in corde suo coram Deo: exaudi me quoque miserabilem peccatorem et inutilem servum tuum, dum deprecor pro famulis tuis, patribus meis et fratribus, et pro me quoque misero. Benigno vultu et oculo sereno respice super nos hac hora, et dimitte nobis omnem iniquitatem omnemque transgressionem, et inobedientiam contra legem et praecepta tua: omnem quoque reatum conscientiae, omnem

Εὐχή τῆς ἐλευθερίας

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ, ὁ ἀφρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου τὸ πανάσπιλον αὐτοῦ αἶμα διαχύσας ἐπὶ τὴν τοῦ κόσμου ζωὴν, καὶ εἰς λύτρον καὶ ἀντάλλαγμα πάντων, ἑαυτὸν παρέδωκας, ἐκ θανάτου λυτρωσάμενος, ἐν ᾧ κατειχόμεθα, πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν τὸ θέλημα, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούων, καὶ σώζων αὐτούς. Ὁ τοῦ δικαίου Ἰωβ εἰσακούσας ἀνιστάμενος τὸ πρῶτ' καὶ ὑπὲρ παιδίων φίλων θυσίας προσαγαγὼν εἰπὼν, μήπως ἐνενόησαν υἱοὶ μου πονηρὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἔναντι θεοῦ. Καὶ ἐμοῦ τοῦ ἔλεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀχρείου σου δούλου, ἱκετεύω ὑπὲρ τῶν σῶν οἰκετῶν, πατέρων μου καὶ ἀδελφῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἀθλιότητος. Εὐμενεῖ προσώπῳ καὶ γαλήνῃ ἴδμετι, ἔπιθε ἐφ' ἡμᾶς ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ καὶ πάρος οὐν ἡμῖν πᾶσαν ἀθετηρίαν, καὶ πᾶσαν παράβασιν, καὶ παρακοὴν νόμου

consecratus sit ipsum corpus vivum Christi Domini, dicunt Coptitæ, Christum esse ipsum qui ut Deus, præsens omnipotenti virtute sua, sacramenta per Spiritum sanctum invisibiliter perficiens: per sacerdotem visibiliter operans, frangit, id est, idem facit quod in Eucharistiæ institutione fecerat. Esse quoque ipsum qui frangitur: quia corpus ejus vivum, sub specie panis frangitur, manet tamen ἀκλαστός quia nulli jam passioni est obnoxium, idem corpus. Ita Nestoriani in Liturgiis suis dicunt, *Oblationem vivam et rationalem primitiarum nostrarum, victimamque non immolatam, Deo offerri.* Item, *Agnus Dei qui quotidie sacrificatur sacramentaliter, et vivit in sæcula:* et alia de quibus videndæ notæ ad Theodori Liturgiam. Pari intellectu Græci dixerunt, Christum esse in sacramento eum qui offertur, et qui offertur, secuti Gregorium Theologum, qui ita locutus est in *Apologetico*: "Ὅτι μηδεὶς ἄγιος τοῦ μεγάλου καὶ θεοῦ, καὶ θύματος, καὶ ἀρχιερέως, ὅστις μὴ πρότερον ἑαυτὸν παρέστησε τῷ θεῷ θυσίαν ζῶσαν, ἄγλαν. *Dignum esse neminem magno Deo, hostiam et pontifice, qui non prius exhibuerit se Deo hostiam vivam, et sanctam.* Ea occasio turbæ non mediocres excitatæ sunt in Ecclesia Constantinopolitana anno Christi 1156 sub Mauuele Comneno (a), de quibus Cinnamus l. iv, Nicetas l. vii, et auctores alii fuse scripserunt. Nempe cum Basilius diaconus interpretando Evangelium, publice hanc doctrinam ex pulpito prædicasset, Michael protecdicus Ecclesiæ Constantinopolitanæ, Nicephorus Basilaciis, et alii, eam, tanquam hæresin Nestorianam induceret, impugnaverunt, quibus ad hæreses Soterichus Pan-teugenus patriarcha Anthiocenus designatus, Eustathius metropolita Dyrachii, et alii nonnulli. Synodo habita eodem anno, anathema pronuntiatum in illos est, qui explicatam a Basilio doctrinam impugnarent. Totam istius controversiæ historiam accurate ex Græcis auctoribus explicavit Leo Allatius (*Exercit.* 26, *adv. Creighton.* p. 522 et seq.); tum multa theologorum veterum et recentiorum testimonia collegit, non modo ex libris editis, sed etiam ex manuscriptis. Ea omnia Dositheus patriarcha Hierosolymitanus, transtulit in *Enchiridion* suum (p. 47 et seq.), seu editionem Tractatus quem, titulo *Scuti fidei orthodoxæ*, scripserat, quique sy-

nodi Hierosolymitanæ seu Buthleemiticæ, quia in ea probatus et confirmatus fuerat, nomine Lutetiae olim editus est. Tantum abest porro, ut quod anno 1672 scripserat, synodoque proposuerat, retractaverit, quin potius ea novis et quidem multis argumentis confirmavit. Quod ab Allatio descripsit magnam testimoniorum partem, id eum latine ferre fuisse non probat, cum in odio Romanæ Ecclesiæ concessisse eum sciant omnes, qui Constantinopoli aut Hierosolymis illum viderunt, et satis demonstrat Nectarii, cujus discipulus fuit, liber *adversus primatum Romani pontificis*; cujus operis, auctorem illum potius quam editorem fuisse, fama in Oriente fuit. Verum cum illud publicaverit et in Præfatione qua Nectarii vitam breviter complexus est, illum ab inimicitias quas contra Latinos perpetuo exercuerat, impense laudaverit, non minus quam Meletium Syri-gum, cujus refutationem Confessionis Cyrilli Lucæ-ria simul edidit, frustra illius in Latinis propensio quaeritur, a qua longissime remotus fuit. Cum vero Allatianam testimoniorum ex Græcis auctoribus collectionem in opus suum transtulidit, eadem opera nullam inter Græcos Latinosque de eucharistiæ fide controversiam esse professus est; agnovitque nihil ab Allatio referri, quod Græcis ignotum foret aut improbatum. De eadem controversia videnda etiam quæ scripsit idem Allatius in Præfatione ad *Excerpta varia rhetorum et sophistarum (Romæ 1644)*, in qua multos et quidem gravissimos Wolphii, dum Nicetam interpretatus est, errores emendat.

(28) Intelligenda est oratio *Absolutionis* quæ paulo ante Confessionem fidei de Eucharistia pronuntiarī solet, ut in aliis Liturgiis observare licet. Nulla ad hanc partem Græci codicis exstat versio Arabica. Sed de sententia dubium esse nullum potest, cum eo ipso loco notetur in codice Coptico, dicendum esse orationem Absolutionis, sed quæ sumenda sit ex Liturgia sancti Basili: quæ diversa est ab ea quam Græcus codex et Copticus repræsentant. Sunt quippe variae istarum absolutionum formulæ.

Sequitur Confessio fidei *Corpus sanctum* et reliqua, quæ cum aliis omnino consentiunt; atque adeo nullis novis observationibus indigent, ut neque preces aliæ quibus hæc Liturgia concluditur.

(a) Hanc synodum edidit cardinalis Angelo Mai in *Spicilegii Romani* tomo X; alterius, anno 1166 Constantinopoli in eadem causa habitæ, Acta jam vulgaverat in volumine IV *Veterum Scriptorum*. EDIT. PATR.

καὶ τῶν σῶν ἐντολῶν· ἔτι δὲ καὶ πᾶσαν συνείδησιν, καὶ πᾶσαν ἐνθύμησιν, καὶ πάσαις· πράξεις, καὶ πάσαις κινήσει γεγωνυίας ἐν ἑαυτοῖς, ἡμερικῶς τε καὶ νυκτερικῶς ἐπιθεῖσαι καὶ κατακρατῆσαι κατὰ τῆς ψυχῆς. Καὶ ἀθώωσον αὐτοὺς ἀπὸ πάσης συνείδησεως πονηρῶν, καὶ πάσης ἀκάρπου πράξεως, καὶ παντὸς λογισμοῦ πεπυρωμένου.... ἔστιν βέβηλα παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα. Χάρισαι αὐτῶν τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἐπιγνώσιν, καὶ τελείως ἀπέχεσθαι ἀπ' αὐτῶν. Δώρησαι αὐτοῖς μετανοίας ἀγνόητος, καὶ τὴν εἰς σὲ ἐπιστροφὴν· σὺ γὰρ, Δέσποτα Κύριε, ἐπτώχευσας ἐκουσίως ἐν τῷ σε σαρκωθῆναι, διὰ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν· καὶ διέβρηξας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφο, διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τῶν θείων σου παλάμων ἐφάπλωσιν. Φείσαι πάντων, Δέσποτα φιλόψυχε, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά, καὶ παρὰ σοῦ ἡμέτερα ἀφετήρια, καὶ οὐδὲν τῶν ἐπιτηδευμάτων τῶν χειρῶν ἡμῶν δι' ὃ τὴν σὴν βασιλείαν δοξάζομεν καὶ ἀνυμνοῦμέν σε, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἄτινα ν... λου... ων... θορων.

Πάσαις ἡμέραις ἕως αἰρετικῶν καὶ ἐθνικῶν.

Ἐμπλησον ἡμᾶς τοῦ σοῦ φόβου, καὶ κατεύθυνον εἰς τὸ ἀγαθὸν σου θέλημα· σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πρέπει σοι δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σῶμα καὶ αἷμα.

Ὁ διάκονος λέγει. Μετὰ φόβου Θεοῦ πρόσχωμεν.

Ὁ ἱερεὺς ὑψοῖ Δεσποτικὸν καὶ ἐκφωνήσῃ· Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Εἰς Πατὴρ ἅγιος, εἰς Υἱὸς ἅγιος, ἐν Πνεῦμα ἁγίον.

Ἄμην.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εὐλόγητός Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄμην.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ τῷ πνεύματι σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σῶμα ἅγιον καὶ αἷμα τίμιον, ἀληθινόν, Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἄμην.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄμην.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σῶμα ἅγιον καὶ αἷμα τίμιον, ἀληθινόν, Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἄμην.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄμην.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σῶμα καὶ αἷμα Ἐμμανουὴλ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς. Ἄμην.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄμην.

Πιστεύω, πιστεύω, πιστεύω καὶ ὁμολογῶ ἕως ἐσχάτης ἀναπνεύσης, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ σὰρξ ἡ ζωοποιός, ἣν ἔλαβες, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· καὶ ἐποίησας αὐτὴν μιαν σὺν τῇ θεότητι σου, μὴ ἐν μίξει, μηδὲ ἐν φουρμῷ, μηδὲ ἐν ἀλλοιώσει· καὶ ἔμαρτύρησας ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, καὶ παρέδωκεν· αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων... ἔρων ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τοῦ ἁγίου, ἐν τῷ θελήματι σου.

A cogitationem, omnes actiones et motus qui in nobis excitantur die ac nocte, ut animam alligent et captivam teneant. Fac eos immunes ab omni conscientia rerum malarum, et omni actione infructuosa, omnique cogitatione sordida eorum quæ profana sint et animæ puritati contraria. Concede ipsis peccatorum agnitionem, utque perfecte ab illis abtineant. Da illis pœnitentiæ castitatem, et ad te conversionem : tu enim, Dominator Domine, pauper factus es voluntarie, dum carnem assumpsisti, ad generis nostri salutem, et conscidisti chirographum quod erat adversum nos, per divinarum manuum tuarum in cruce expansionem. Parce omnibus, Domine amator animarum, quia omnia tibi servant, et a te sunt præmia liberationis nostræ, non quidquam vero opus manuum nostrarum. Idcirco regnum tuum glorificamus, laudamus te, Christe Deus noster. . . . .

Omnibus diebus usque ad hæreticorum et ethnicorum.

Imple nos timore tuo, et dirige nos ad bonam voluntatem tuam : tu enim es Deus noster, et te decet gloria, honor et adoratio.

Sacerdos. Corpus et sanguis.

Diaconus. Cum timore Deo attendamus.

Sacerdos elevat Δεσποτικὸν (seu partem hostiæ majorem) et alta voce dicit. Sancta sanctis.

C Populus. Kyrie eleison.

Unus Pater sanctus, unus Filius sanctus, unus Spiritus sanctus. Amen.

Sacerdos. Dominus cum omnibus vobis.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Benedictus Dominus in sæcula. Amen.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Corpus sanctum et sanguis pretiosus, verus, Jesu Christi Filii Dei. Amen.

Populus. Amen.

Sacerdos. Sanctum corpus, et sanguis pretiosus, verus, Jesu Christi Filii Dei. Amen.

D Populus. Amen.

Sacerdos. Corpus et sanguis Emmanuel Dei nostri, hoc est vere. Amen.

Populus. Amen.

Credo, credo, credo, et confiteor usque ad ultimum spiritum quod hæc ipsa est caro vivifica, quam accepisti, Christe Deus noster, ex sancta domina nostra Deipara et semper virgine Maria : quamque fecisti unam cum divinitate tua, non per misionem, confusionem, aut alterationem : et testatus es sub Pontio Pilato præclaram confessionem ; et quam tradidisti pro nobis omnibus, super lignum crucis sanctæ, voluntate tua.

Vere credo, quod divinitas tua nunquam separata fuit ab humanitate tua, in instanti, aut in ictu oculi. Tradidisti eam in redemptionem, et in remissionem peccatorum, et in vitam æternam, illis qui ex ea communicant.

Credo quod hæc re vera sit. Amen.

Populus. Amen.

Diaconus. In pace et charitate.

Sacerdos alta voce. Incomprehensibilis Deus, Verbum incircumscripturn, æternum, suscipe a nobis peccatoribus ex indignis labiis hymnum, cum supernis potestatibus: te enim decet omnis gloria, honor et adoratio cum experte principii Patre tuo, et vivificante tuo Spiritu, in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Populus dicit psalmum cl.

Diaconus. Congregamini et intrate, diaconi, cum reverentia.

Oratio gratiarum actionis, post communionem sanctorum mysteriorum.

Diaconus. Ad orationem state.

Sacerdos. Pax omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Orate pro digna communionem.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos dicit hanc orationem. Grätias agimus tibi, Verbum Dei verum, qui es ex substantia Patris principium non habentis, quoniam tantopere dilexisti nos, et dedisti te ipsum pro nobis immolatus. Concede nobis per immaculatum corpus tuum, et pretiosum tuum sanguinem redemptionem, sicut, benigne, præstitisti nobis nunc ut ex ipsis Eucharistiam acciperemus. Idcirco confitemur tibi nunc, benigne et bone, et tibi gloriam, honorem et adorationem continue offerimus, cum experte principii Patre tuo, et sancto tuo Spiritu, nunc, etc.

Diaconus. Capita vestra Domino inclinate.

Oratio inclinationis capitis.

Qui es, qui eras, et venisti in mundum ad eum illuminandum, qui carnem assumens, homo factus es, et crucifixus es pro nobis, passusque voluntarie in carne, mansisti impassibilis ut Deus: sepultusque, tertia die resurrexisti, ascendensque in cælum, sedisti ad dexteram magnitudinis gloriæ Patris: divinum, sanctum, consubstantialiæ æqualis potestatis et gloriæ, et coæternum Spiritum misisti super sanctos tuos discipulos et apostolos, atque per eum illos illuminasti et per eos orbem universum; Christe vere Deus noster.

. . . Gabriel et Raphael.

Et angelorum quadriformium, animalium incorporeorum; et angelorum, viginti quatuor seniorum; sanctique gloriosi prophetæ, præcursoris, baptistæ et martyris Joannis

Sancti Stephani primi diaconi et primi martyris.

'Αληθῶς πιστεύω, ὅτι θεότης σου οὐδ' οὐ μηδέποτε χωρισθεῖσα ἐξ ἀνθρωπότητός σου, ἐν ἀτόμῳ, οὐδὲ ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ. Μετέδωκας αὐτὴν εἰς λύτρωσιν, καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον, τοῖς ἐξ αὐτῆς μεταλαμβάνουσι.

Πιστεύω ὅτι αὕτη ἐστὶν ἀληθῶς. Ἀμήν.

'Ο λαὸς λέγει. Ἀμήν.

'Ο διάκονος λέγει. Ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ.

'Ο ἱερεὺς ἐκφωνήσει. Ἀκατάληπτε θεέ, Λόγε ἀχώρητε, ἀΐδιε, δέχου παρ' ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐξ ἀναξίων χειλέων, ὕμνον, μετὰ τῶν ἄνω δυνάμεων· σοὶ γὰρ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ζωοποιῷ σου Πνεύματι εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B 'Ο λαὸς λέγει ψαλμῶν ρν'.

'Ο διάκονος λέγει. Συνάχθητε καὶ εἰσελθετε, οἱ διάκονοι, μετ' εὐλαβείας.

Εὐχὴ εὐχαριστίας μετὰ τῆς μετάληψιν τῶν ἁγίων μυστηρίων.

'Ο διάκονος λέγει. Ἐπὶ προσευχῆς στάθητε.

'Ο ἱερεὺς λέγει. Εἰρήνη πᾶσιν.

'Ο λαὸς λέγει. Καὶ τῷ πνεύματι σου.

'Ο διάκονος λέγει. Προσεύξαθε ὑπὲρ τῆς ἀξίας μεταλήψεως.

'Ο λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

'Ο ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Λόγε Θεοῦ ἀληθινῆ, ὁ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, ὅτι οὕτως ἠγάπησας ἡμᾶς καὶ ἔδωκας σεαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐσαφγιάσθης. Κεχάρισας ἡμῖν, διὰ τοῦ ἀγράντου σου σώματος, καὶ τοῦ τιμίου σου αἵματος, τὴν ἀπολύτρωσιν, ὡς κατηξίωσας ἡμᾶς νῦν, φιλόανθρωπε, ἵνα λάβωμεν ἐξ αὐτῶν εὐχαριστία. Διὰ ἐξομολογουμέν σοι νῦν, φιλόανθρωπε, ἀγαθὲ, καὶ σοὶ τὴν δόξαν, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν προσκύνησιν διηνεκῶς ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

'Ο διάκονος λέγει. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας.

'Οὖν, ὁ ἦν, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον τοῦ φωτίσαι αὐτόν· ὁ σαρκωθείς, ἐνανθρωπήσας, καὶ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, καὶ παθὼν ἔκουσίως σαρκί, καὶ μείνας ἀπαθῆς, ὡς Θεός· καὶ ταφείας, καὶ ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, τὸ τε θεῖον, καὶ ἄγιον, καὶ ἄμουσιον, καὶ ἁμοδύναμον, καὶ ἁμόδοξον, καὶ συναΐδιον Πνεῦμα καταπέμφας ἐπὶ τοὺς ἁγίους σου μαθητὰς, καὶ ἀποστόλους, καὶ διὰ τούτου φωτίσας μὲν αὐτούς, δι' αὐτῶν δὲ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, Χριστὲ, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν.

. . . καὶ Γαβριὴλ καὶ Ῥαφαήλ.

Καὶ τῶν ἀγγέλων τετραμόρφων ζῶων ἀσωμάτων καὶ τῶν ἀγγέλων, εἰκοσι τεσσάρων πρεσβυτέρων. Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου, προφήτου, προδρόμου, βαπτιστοῦ, καὶ μάρτυρος Ἰωάννου.

Τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ πρωτομάρτυρος.

Τῶν θείων, ἱερῶν, ἐνδόξων ἀποστόλων, ἀθλοφόρων προφητῶν, καὶ καλλινίκων μαρτύρων.

Καὶ τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ, καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου.

Καὶ σῶσον, καὶ ἐλέησον, καὶ εὐλόγησον πάντα Χριστιανόν. Καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ προσκύνησιν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Θεοῦ ἐτελειώθη ἡ θεία Λειτουργία, ἡ ὠρισμένη τῷ ἐν ἁγίοις Πατρὶ ἡμῶν Θεολόγῳ Γρηγόριῳ.

Divinorum gloriosorum sanctorum apostolorum, prophetarum, qui certamina sustinuerunt, et martyrum præclaris victoriis insignium.

Et sancti et beati Patris nostri Marci apostoli et evangelistæ, chororumque omnium sanctorum tuorum.

Et salva, miserere, benedicque omnemcunque Christianum : tibi que gloriam et honorem et adorationem offerimus, cum Patre tuo qui est absque principio, et sancto Spiritu, nunc et semper.

In pace Dei completa est divina Liturgia, ordinata a sancto Patre nostro Theologo Gregorio.

S. GREGORII THEOLOGI

PRECATIO ET EXORCISMUS AD IMMUNDOS SPIRITUS EJICIENDOS.

(Fragmenta.)

(Ap. IRIARTE, *Cod. Græc. Bibliothecæ Regiæ Matritensis*, in fol., p. 425, cod. CV, f. 79 v°.)

Precatio incipit :

Ἐπικαλούμεθά σε, Δέσποτα Θεὲ καὶ Πάτερ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀφθαρτε, ἀχραντε, ἀχειροποίητε, ἀψηλάφητε, ἀβρατε, ἀκατασκευάστε.

Exorcismus vero incipit :

Ἐξορκίζω ὑμᾶς, πάντα τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, κατὰ τοῦ Ἐλοὶ Ἄδωνα σαβαώθ, ἐξελεῖν καὶ ἀναχωρῆσαι ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ τοῦ δεινός.

Desinit :

Γνωτε, ἔθνη, καὶ ἡττάσθε· φυγαδεύθητε πάντα τὰ δαιμόνια ἐτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς ὁ σαβαώθ, ὃ πρέπει πάσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἀμήν.

Precationem hanc et exorcismum neque inter edita S. Gregorii Nazianzeni scripta, neque in Coari *Enchologio* reperias ; quamobrem necdum typis tradita existimamus.

LECTORI.

Decem vel saltem octo S. Gregorii orationes Rufinus Aquileiensis e Græco transtulit in Latinum (v. Rufin. *Histor. eccles.* lib. xi, c. 9, et S. Hieron. *Apolog. contra Rufin.* lib. i, n. 30), in quibus primum ac præcipuum locum obtinet *Apologeticus* ipsius, cum presbyter ordinatus fugisset in solitudinem. Præfixa est orationibus istis Latine versis *Præfatio Rufini ad Apronianum amicum*. Hujus Præfationis fragmentum exstat in editione Maurina; integra legitur in edit. Opp. S. Gregorii Colonie [i. e. Lipsiæ] 1690 (t. I, p. 726—27), unde eam excepimus. Versio Rufini, quæ in editionibus Græco-Latinis Operum S. Gregorii Naz. (etiam in edit. Maurina) desideratur, excusa est Argentinæ 1508, in-4°. Sunt autem orationes S. Gregorii ex Rufini versione juxta ordinem editionis mox laudatæ sequentes: *Apologeticus* liber I (ed. Maurin. orat. 2); *De epiphaniis sive natali Domini* (orat. xxxviii); *De luminibus*, quod est de secundis epiphaniis (orat. xxxix); *De fide* liber I (*Tractatus I de fide orthodoxa contra Arianos*, spurius, olim orat. 49); *De Nicæna fide*, *De Pentecoste et Spiritu sancto* (orat. xli, cui præmittitur *Tractatus II de fide orthodoxa contra Arianos*, spurius, qui erat olim orat. 50); *De semetipso ex agro reverso* (orat. xxvi); *De dictis Jeremiæ*, præsentis imperatore (orat. xviii); *De reconciliatione et unitate monachorum* (or. vi); *De grandinis vastatione* (orat. xvi); *De Arianis, quod non liceat semper et publice de Deo contendere* (orat. xxvii). Cf. J. Fontanini *Histor. litterar. Aquilei.* lib. v (*Vita Rufini* ed. Vallars. lib. II) c. 8, n. 1—2, *Patrologiæ Latinæ* tom. XXI, col. 188.

PROLOGUS RUFINI IN LIBROS S. GREGORII NAZIANZENI.

Prosciscenti mihi ex Urbe, injungebas, fli charissime, ut tibi absens quoque aliquid operis impedirem, ne nos a consueto studiis necessitas meæ protectionis inhiheret. Petebas ergo Gregorium tibi in Latinum verti, virum per omnia incomparabilem, qui verbo et operibus clarus, splendidissimum lumen scientiæ Christi Ecclesiis præbuit, dum ea docuit quæ fecit, nec seipsum condemnavit, agendo contraria quam docebat. In Cappadocia domo, episcopo patre, matre quoque satis religiosa oriundus fuit; Athenis et altus et eruditus ut pauci. Nec tamen in conversatione scholari vel ætatis vel sodalium illecebris cedens prodidit pudicitiam, sed tanquam a Domino sibi commissum thesaurum ad donum castam reportavit integrum signaculum castitatis. Denique cum philosophiæ studiis apud Athenas floreret (a), vidit per soporem sedenti sibi et legenti duas decoras satis dextra lævaque feminas consedissee. Quas ille castitatis instinctu oculo torviore respiciens, quænam essent et quid sibi vellent percunctabatur. At illæ eum familiariter et ambrosius complectentes, aiunt: *Ne moleste accipias, juvenis, notæ tibi satis et familiares sumus. Altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur; et missæ sumus a Domino tecum habitare, quia jucundum nobis et satis mundum in corde tuo habitaculum præparasti.* Tum denique cum ob extremum in litteris profectum Athenis ut oratoriam doceret astringeretur, furtim navem ingressus abscessit. Et cum se inexplorato mari commisisset, tempestate vexatus est, in qua Deo se servitutum vocavit. Quod cum faceret, subito a patre episcopo in sacerdotium subrogatus est. Quod ægre ferens discessit ad tempus. Postmodum vero

regressus libellum hunc *Apologeticum* dixit in Ecclesia, causas suæ abscissionis vel etiam reditus allegans. Post hæc etiam defuncto patre succedit in episcopatum apud Nazianzum breve oppidum. Et inde cum post Valentis Ariani tempora Ecclesias Catholici recepissent, Constantinopolim ad instituendam vel docendam Ecclesiam transire oratus est. Ubi cum magnificum opus in verbo Dei ageret, et infinitas quotidie pene multitudines ab hæreticis ad fidem veram converteret, ut fieri solet, gloriam æmulatio subsecuta est. Ille vero tam erat in timore Domini perfectus, ut cum sensisset causa sui esse inter episcopos disceptationem, statim sponte discederet; dicens illum tantummodo propheticum sermonem: *Si propter me est tempestas ista, tollite me et mittite in mare: et desinet a vobis commotio.* Hujus neque vita aliquid probabilius et sanctius, neque eloquentia clarius et illustrius, neque fide purius et rectius, neque scientia plenius et perfectius inveniri potest, utpote qui solus sit de cujus fide ne dissidentes quidem inter se, ut fieri solet, partes et studia disputare poterint, sed id obtinuerit apud Dominum et Ecclesias Dei meriti, ut quicumque ausus fuerit doctrinæ ejus in aliquo refragari, ex hoc ipso quia ipse sit magis hæreticus arguatur. Manifestum namque indicium est, non esse rectæ fidei hominem, qui in fide Gregorio non concordat. Hunc ergo absque ullo prorsus lege scrupulo, sciens tamen quod eloquentiæ ejus præfulgidum in Græco lumen non parum necessitas interpretationis obscurat. In quo utrum nostri sermonis paupertas, an ipsa interpretationis natura hoc agat: tu qui utriusque linguæ habes peritiam, magis probato.

(a) Vide domnum Clemencetum in *Vita S. Gregorii*, t. I nostræ editionis, col. 161 D. Edit.

ELIÆ METROPOLITÆ CRETÆ

COMMENTARII

IN S. GREGORII NAZIANZENI ORATIONES XIX

*E CODICE MS. BASILENSI EXCERPSIT
ET ANNOTATIONEM CUM IN ELIÆ COMMENTARIOS
TUM IN S. GREGORII ORATIONES XIX
ADIECIT*

ALBERTUS IAHNIUS

THEOLOGUS ET PHILOLOGUS
BERNAS-HELVETIUS,
SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICÆ LIPSÆNSIS SODALIS.

ACCEDUNT

BASILII ALIORUMQUE SCHOLIA IN S. GREGORII ORATIONES,

E CODICIBUS MONACENSIBUS EXCERPTA.

FACTORIBUS BENEVOLENTISSIMIS

AMICIS DILECTISSIMIS

CAROLO DAREMBERGIO

MEDICINÆ DOCTORI

BIBLIOTHECÆ MAZARINÆ CUSTODI CET.

IOANNI GEORGIO KRABINGERO

BIBLIOTHECÆ REGLE MONACENSIS CUSTODI

ACADEMIÆ REGLE DOCTRINARUM MONACENSIS SOCIO

ET

CAROLO LUDOVICO ROTHIO

PHILOSOPHÆ DOCTORI

LITERARUM GRÆCARUM LATINARUMQUE IN ACADEMIA BASILENSI PROFESSORI

HUNC LIBELLUM

SINCERÆ AMICITIÆ GRATIQUÆ ANIMI TESSERAM

D. D. D.

ALBERTUS IAHNIUS.

Vobis, Viri humanissimi, hoc, qualecunque est, Anecdotorum opusculum debetur,

Nam, ut temporum rationem sequar, viginti et quod excurrit anni sunt, ex quo Tu, amicissime Krabingere, mihi, tunc Monachii commoranti librisque Græcis manu scriptis, illic in bibliotheca regia asservatis, heluanti, cum alia plurima Anecdota Græca, quorum bona pars adhuc edenda restat, tum Scholia in S. Gregorium Nazianzenum, quibus in hoc opusculo usus sum, ad describendum vel excerptendum propinasti. Ac etiamsi diu est, quod ego suavi Tecum epistolarum commercio ægre careo (fortasse mea quadam culpa, negotiis misere distenti), semper tamen, dum vivam, grato erga Te animo recolam commorationis illius Monacensis delicias, quarum Tu non minima pars fuisti.

Tu autem, carissime Rothi, amicitiae vinculo me, Tibi antea ignotum, adstrinxisti egregio illo beneficio, quod Tua intercessione effecisti, ut pretiosissimus ille codex S. Gregorii Nazianzeni manu scriptus, quo Eliæ commentarii continentur, anno MDCCCXLII ex bibliotheca publica Basileensi, liberaliter annuentibus eius curatoribus, per clarissimum Gerlachium, illius bibliothecæ præfectum, ad me Bernam transmitteretur, utque eum terere et in usum studiorum Platonicorum et Patrologicorum pro lubitu excerptere possem. Eundem Tu codicem, pro egregia Tua erga me benevolentia, cui idem ille Gerlachius iterum opitulatum ivit, nuperrime, quum Excerpta Eliana Lutetiæ Parisiorum editurus essem, rursus ad me transmittendum curasti, ut quæ inde excerptissem augere, et plagulas corrigendas ad ἀρχέτυπον exigere possem.

Quod autem Eliæ tandem edendi consilium cepi, quodque operis redemptorem Lutetiæ sum nactus, id Tibi, humanissime Darembergi, uni soli debeo. Nam quum ego ante hos quindecim annos, dilatatis paullatim antiquitatis studiis, cum philologia archæologiam, etiam patriam, conjungere et, quæ patrio sunt solo reconditæ, antiquitatis Gallicæ et Romanæ reliquias perscrutari cœpissem, deinde historiæ patriæ operam per septennium navassem, iamque, tanquam peregrinator ad sedem domesticam, ad pristina studia rediissem, et quæ pridem in genere philologo a me elaborari cœpta erant, maturare instituerem, — Te, mi Darembergi, sors propitia horum studiorum fautorem simul et moderatorem mihi obtulit. Tu me, ἀρχέτυπον pulvere obrutum, et hic Bernæ quovis, Hercle, ad humanitatis studia incitamento carentem, ea re erexisti, quod meos conatus Tibi Tuique similibus probari declarasti. Tu me, alios labores philologos meditantem, ad Eliam, scriniis instar χειμηλίου servatum, edendum excitasti sic me interpellando: « Quin Tu pretiosum istud Anecdoton ante omnia in lucem profer, ne id ab alio quopiam occupetur, neve quem Tu in eo describendo la-

borem collocasti, Tibi irritus reddatur. » Quumque ego dicto parens, ad tempus sepositis, quos molitus eram, laboribus, Eliæ editionem pararem, interea redemptorem Tu plurimum reverendum Migneum mihi conciliasti, id est virum natum promovendis studiis SS. Ecclesiæ Patrum, qui quum primum instituisset, Eliæ commentarios integros edere, essetque eorum mole a proposito deterritus, eo lubentius hoc illorum compendium redimendum suscepit.

Accipite igitur, Fautores et Amici benevolentissimi, tanquam grati testimonium animi, hoc, quod Vobis debetur, opusculum, cui si ea desit doctrinæ et copia et perpolitio, qua viri eruditi, literis antiquis officii ergo vacantes, opera sua ornare consueverunt : spero fore, ut mihi ignoscatis. Neque enim Vos latet, me philologiam tanquam *πάρεργον* tractare coactum esse et erudito otio tantum non carere. Sed vel sic de literis antiquis, sacris pariter ac profanis, bene mereri porro conabor, donec Vos, Viri eruditissimi, cum similibus Vestrum meis conatibus favere video. Quod ut porro faciatis utque me amare pergatis, Vos rogo atque oro. Valet.

Dabam Bernæ Helvetiorum pridie Cal. April. MDCCCLVIII.

A. LÆNIUS.

PRÆFATIO.

Ecce Tibi, lector benevole, thesaurus eruditionis theologicæ et philologæ, depromptus ex Eliæ, metropolitæ Cretæ, Commentariis in S. Gregorii Nazianzeni orationes XIX. Quibus quidem de Commentariis priusquam verba faciamus, dicendum erit de Elia ipso deque reliquis ejus scriptis.

De ætate, qua Elias vixerit, adhuc sub iudice lis est. Leunclavius quidem quum proœmio in suam S. Gregorii Nazianzeni editionem (a) p. III dixisset, sibi non constare, quando Elias vixerit, tamen ibidem p. IV hoc de ea quæstione tulit iudicium: « Quod si hoc quoque addendum est de Elia, equidem existimo vixisse id temporis hominem, quum Creta per Sarracenos occupata et Byzantinis imperatoribus esset adempta, nimirum annis ab ævo nostro plus minus sexcentis. Scribit enim proœmio Commentariis præmisso, ab se in exsilio scriptum hoc elaboratum fuisse (b): quod exsiliium sane in hos ipsos annos sævitæ Sarracenicæ incidere videtur. » Leunclavio adstipulatus, Streuberus δ μαχαριτης in *Serapeo* a. 1856, p. 181 sq. Eliæ Commentarios post A. C. 823 scriptos existimavit. A Leunclavii conjectura illud haud abhorret, quod alii, in quibus Caveus *Scriptor. Eccles. Hist. Lit.* ed. Basil. t. I p. 641, col. 1, et Elias Dupinus *Nova Biblioth. Scriptor. Eccles.* t. VI p. 127, Eliam nostrum eundem esse statuerunt, ac Eliam Cretensium episcopum, quem synodo Nicænæ II, A. C. 787 habitæ, interfuisse constat. Atqui in Proœmio Eliæ Commentariorum certa deprehenduntur indicia, nostrum ab altero illo Elia prorsus diversum fuisse et longo post eum temporum intervallo vixisse. Dicit autem in Proœmio Elias, ex iis S. Gregorii interpretibus, qui sedecim ejus orationes, vulgo uno volumine comprehendisolutas, explanaverint, Basilium tantum et Gregorium, licet perfunctorie, eas quoque tractasse, quas ipse, longo post illos temporum intervallo (c), nunc sibi illustrandas sumat. Jam vero constat, Basilium, S. Gregorii scholiasten, qui, ne cum S. Basilio Magno confunderetur, ἐλάττωτος ipse, pro modestia sua, nominari voluit, sua in S. Gregorium scholia Constantino Porphyrogenito dedicasse (d), itaque priore dimidio sæculi X vixisse. Vid. Oudin. *Comm. de Script. Eccl.* t. I col. 649 sq., t. II p. 438 (e). Gregorius autem, presbyter Cæsariensis, alter ille scholiastes ab Elia commemoratus, Basilii æqualis fuit. Vid. Oudin. t. II col. 443 sq. Hæc quum ita se habeant, dubium non est, quin Elias ætate illis multo recentior fuerit. Verum ex Eliæ in Commentarios Proœmio expiscatus est Oudinus t. I col. 649, t. II col. 1069 sq. qui, licet neglecto primario, quo nos supra usi sumus, loco, tamen primus pulcre vidit, Eliam, quippe Basilio et Gregorio, scholiastis, ætate recentiore, ab altero illo sæculi VIII Elia probe discernendum et ad ævum multo recentius referendum esse. Neque tamen idem Oudinus novos errores satis cavet. Nam primum quidem Basilium et Gregorium ab Elia in *priscis* interpretibus nominatim referri temere pronuntiavit t. II col. 1069 sq. quum ille id tantum dicat: S. Gregorii orationes XVII, vulgo teri solitas, multos interpretes, et veteres et recentes, nactas esse. Deinde non erat, cur Oudinus ibid. p. 1070, in recentibus interpretibus Nicetam Serronium, qui A. C. 1080 vixit (vid. Oudin. t. I col. 651), ab Elia significari, et hunc aliquot decenniis illi posteriorem fuisse, itaque vix ante A. C. 1120 collocandum esse statueret. Quæ contra ego, ut in re dubia, ita statuo: Quum Elias post Constantinum Porphyrogenitum Cretæ metropolita exstiterit, necesse est, post Nicephori quoque Phocæ tempora vixerit. Qui quum Cretam insulam A. C. 961 recuperasset (f), essetque religio Christiana, pro ea militante Nicone monacho, illic restaurata, tum demum sedes metropolitana

(a) De ea editione, quæ Eliæ Commentarios Latine versus continet ac Basileæ a. 1571 prodiit, conf. Harles ad Fabric. *Bibl. gr.* t. VIII p. 394, Streuberus in *Serapeo* a. 1856, p. 178 sqq.

(b) Conf. inscriptio commentariorum fol. 2 (sine num.) r. Ἐξήγησις εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου γρηγορίου τοῦ θεολόγου, ποιηθεῖσα τῷ εὐταλεῖ μητροπολίτῃ κρήτης ἡλίᾳ, ὑπεροπῆ τυχάνοντι.

(c) Hoc enim sibi voluit ista: ὡν πολλῶν κατόπιν ἐλθὼν αὐτὸς vet. quæ de tempore accipiendæ (v. Ruhnk. ad *Tim.* L. V. Pl. v. κατόπιν, p. 154. S. hwebel. ad Onosandr. *Strateg.* p. 71), nec ea

significatione sunt dicta, qua formula κατόπιν ἐλθεῖν τινος a Græcutorum encomiasticis usurpatur, nimirum de eo, qui præstantiam alleujus hominis vel rei oratione non assequitur. Conf. v. c. Theodor. Hyrtac. ap. Boissonad. *Anecd.* t. III, p. 2

(d) Vide infra col. 4075. EDIT. PATR.

(e) Notandus hoc loco Lambecii, ab Oudino col. 442 sq. laudati, error, qui contra Eliæ disertum de Basilio testimonium falso pronuntiavit, illi ab Elia Commentarios in sedecim tantum S. Gregorii orationes tribui.

(f) Vid. Leon. Diacon. *Hist.* lib II cap. 6 seqq.

denuo erigi potuit. Quam quidem Elias illis temporibus tenuisse censendus est, quum Sara-
ceni, antequam expeditionibus sacris retunderentur, novis viribus aucti, imperii Byzantini fines
rursus invaserunt. Ibi tum verisimile est (nam historica ejus rei documenta desideramus), Cre-
tam iterum ab illis infestatam, Eliam autem sede pulsum et episcopum in partibus infidelium
esse factum. Itaque a vero haud magnopere aberrabimus, si Eliam medio seculo XI, id est
sub initium imperii Comnenorum, vixisse statuerimus.

Venimus ad Eliæ metropolitæ scripta, quæ præter Commentarios in S. Gregorium Nazian-
zenum feruntur. Sunt autem hæc :

I. *Expositio in Jo. Climaci « Scalam Paradisi, »* ingens et prægrande opus, ex quo, uti
ex aliis, anonymus quidam *scholia* excerpserit, quæ a nonnullis ad Eliam perperam referuntur.
Vid. Oudin. *Comm. de Script. Eccl.* t. II col. 1065 sq. ibique Rader. (a), Fabric. et Harles.
Bibl. Gr. t. IX p. 524 not., p. 525, t. XI p. 615.

II. *Responsa ad Dionysium monachum de VII ejus diversis interrogationibus.* Exstant
Græce et Latine in libro V. Juris Græco-Romani p. 335-341. Vid. Oudin. t. II col. 1066, Fabric.
B. Gr. t. XI p. 615 et Harles. (not. bb).

III. *Responsum de iis virginibus, quæ ante pubertatem semel et iterum desponsatæ sunt.*
Vid. Harles. ad Fabric. *B. Gr.* t. XI p. 615 (not. bb.) sq.

Præterea Fabricius *B. Gr.* t. XI p. 615 hæc refert : « Elias Cretensis libro de moribus Ethni-
corum citatur a Nic. Comneno p. 213, et *Responsis ad monachos Ascetenses* p. 188, et ad mo-
nachos Corinthios, p. 251, *Responsione IV ad monachos solitarios* p. 190, 220. *Expositionem*
in epistolam Nazianseni ad Cleodionum laudat idem Comnenus p. 258. » In quibus tamen quæ
enumerantur varia responsa fortasse ad unum idemque spectant opusculum nec diversa sunt
ad illis, de quibus supra dictum, *ad Dionysium monachum responsis.* Certe monachi illi *soli-*
tarii iidem ac *Ascetenses* vel potius *Ascetæ* (b).

Non est autem hoc loco illud silentio prætereundum, quod in opusculis eiusdem nominis
scriptorum nonnulla ad nostrum Eliam perperam referuntur. Vid. Harles. ad Fabric. *B. Gr.*
t. VI p. 338, t. XI p. 615 et 616 not. Ac fortasse in illis, quæ Nostro tribui vidimus, opusculis
quædam ad Eliam Cretæ metropolitam, qui seculo VIII vixit, referenda sunt.

Sed hæc, quocumque se habent modo, illud non est dubium, quin Commentarii in S. Gre-
gorii Nazianzeni orationes primarium Eliæ sint opus. Qui quidem Commentarii, cum aliis in
bibliothecis (c), tum in publica Basileensi asservati, lucem nondum viderunt, nisi Latine a
Leunclavio versi ex egregio codice ms. Basileensi, quo nos in hoc libro edendo usi sumus (d).
Sed ipsa illa interpretatio Latina in causa fuit, ut exemplar Græcum oblivione obrutum jace-
ret, utque uberrima, quæ Eliæ Commentarii præbent, critices subsidia non satis inde haurirentur,
præclara autem, qua ille Commentarios ornavit, doctrina tantum non negligeretur.

Et ad *ἁγιῶν* quidem factitandam illi Commentarii profecto plurimum conferunt. Nam pri-

(a) Codex ms., quo Raderus usus est, olim Au-
gustianus, hodie est Monacensis 420. Interpretatio-
nis Elianæ specimen hæc sunt, quæ f. 214, ad
καίμενον : τῆς . . φύσει . . περὶ τὸ ἐγκρατὲς . .
ἐπιβρεπὼς ἔχουσι) annotantur : *φύσει ὡσπερ περὶ*
ταῦτα ὀργῶσι καὶ ὅλοι τῆς περὶ αὐτὰ ὀργῆς εἰσι καὶ
κινήσεως, in quibus velim attendas exquisitum
ὀργῶν (v. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. h. v. p. 195
sq.), ut agnoscas elegantiarum studium, quod
Elias, ut in hisce nostris, ita in illis quoque com-
mentariis secutus est.

(b) Eliæ Cretensis scripta, incertum cujusnam et
quænam, laudavit Macarius Chrysocephalus. Vid.
Fabric. *B. G. t.* VIII p. 679.

(c) Vid. Oudin. *Comm. de Script. Eccl.* t. I
col. 651. Harles. ad Fabric. *B. G. t.* VIII p. 451.

(d) Leunclavii versio continetur primo typo ope-
rum S. Gregorii, ab eo Basileæ a. 1574 Latine edi-
torum. Vid. Harles. ad Fabric. *Bibl. Gr. t.* VIII,
p. 394. Sed de toto, quem Leunclavius in S. Gre-
gorio inque Elia collocavit labore, uti de Leuncla-
vio ipso, Streuberns, amicus bonis literis præma-
tura morte ereptus, peraccurate in *Serapeo* a. 1856,
p. 177, sqq. retulit. Idem ibid. p. 182 sq. codicem

Basileensem, de quo Leunclavius *Proem.* p. III, et
Patinus apud Fabric. *Bibl. Gr. t.* VIII, p. 450
sq., descripsit, et quæ ego, quippe codicis ad-
spectu tunc carens, aliqua ex parte minus recte
in *Serapeo* a. 1856, p. 172 sq. retuleram, correxit.
Ex iis, quæ de Eliæ vita supra diximus, liquido
apparet, codicem non ante sec. XI scriptum fuisse.
Cæterum varium in codice emendationum genus. Et
in Gregorii quidem contextus verbis minio scriptis
manus prima nonnulla, manus recentior atramento
multa correxit. Idem in Commentariis factum, qui
partim a prima manu, partim a secunda et recentio-
re multas emendationes habent, eæque, ut in
contextu, in lineis ipsis, vel supra lineas vel den-
que in margine sunt scriptæ. Quam Billius Leun-
clavii versionem Eliæ Commentariorum multis par-
tibus ditaverit (adjectit enim commentarios in binas
orationes Stelitteuticas et alios), necesse est, exem-
plari Græco, aliqua saltem ex parte codice Basileensi
integriore, usus sit. Idem de Cotelero valere ex
annot. f. 163 r. post med. liquet. Cæterum Billius,
uti Eliæ Commentarios, a Leunclavio latine ver-
sus, notis auxit, ita Leunclavianam interpretatio-
nem misere truncavit et Ellana, suis notis inter-
mixtis, fœdavit.

mum quidem, qui iis insertus est contextus Orationum S. Gregorii, etsi suis vitiis non caret, tamen sæpe cum optimis, quibus Clemencetus est usus, codicibus manu scriptis conspirat, interdum unus genuinam exhibet lectionem. Deinde Elias ipse quandoque *xplav* exercet. Huc accedit, quod ejus Commentarii haud raro lectiones præbent discrepantes ab iis, quas contextus habet, easque interdum meliores, ut dubium non sit, quin Elias alio eoque emendatiore sit usus contextu, quam qui in codice Basileensi comparet. Sed hæc omnia *xplav* subsidia ex Latina versione vix ac ne vix quidem erui potuisse, quilibet intelligit. Quid multa? Leunclavius, uti Gregorii contextum, quem codex Basileensis exhibet, et quæ ex genere critico Eliæ Commentariis insunt, non ea, qua par erat, diligentia excussit, ita illis Latine vertendis, non Græce edendis, usum egregii critices instrumenti aliis tantum non præclusisse censendus est.

Jam, etsi unus et alter eorum, qui post illum Gregorii Orationibus emendandis et illustrandis operam navarunt, hic illic Leunclavii interpretationem consultavit, attamen egregia, quæ Eliæ Commentariis insunt, eruditionis et theologicæ et philologæ documenta (a) fere neglecta manserunt. Nam præter Cotelerios et Suiceros pauci theologo Eliam advertisse videntur, quum vel clarissimus Ullmannus in doctissima de Gregorio Nazianzeno scriptione illius mentionem parce fecerit. Philologi autem cur animum ad Eliæ Commentarios adverterent, eo minus causæ habuerunt, quod Græco exemplari carebant. Quo magis laudandus est Boissonadius, qui cum Basilio Scholiis in Gregorii *Encomium Heronis* Eliæ Commentarios diligenter comparaverit (b).

Ac quoniam illorum Scholiorum mentio est facta, illud teneas oportet, Eliam Basilio et reliquis Gregorii Scholiastis eruditione theologica et philologa multum præstare, id quod ipse in Proœmio significare non dubitavit. Quamquam, ut dicam quod rei est, paullo iniquior est in illos, quibus eum haud pauca debere exploratum habemus.

Sed, ut de Elia theologo primum dicamus, ante omnia velim sic habeas, ejus Commentariis permulta inesse, quæ vel in ea, qua hodie versamur, theologiæ luce dignissima sint, quibus theologo dogmatum historiæ studiosi animum advertant. Sic, ut hoc utar, Eunomiani vulgò puri puti Aristotelici habentur. Conf. Ullmann. *De Gregorio Naz.* p. 320 sq. Atqui Elias illos cum Macedonianis etiam ex philosophia recentiorum Platonicorum profecisse argumentis luculentis demonstrat, estque hoc loco omnino ad ea provocandum, quæ Elias de theologia Platonis et recentioris propaginis Platonicorum ab hæreticis in doctrinam Christianam translata f. 167 v. s. 168 r. m. 236 v. i. monet. Deinde permultos Scripturæ Sacræ locos, a S. Gregorio laudatos vel imitando expressos, Elias, eorum sedibus accurate indicatis, sanæ *ἐπιτηδεύσεως* ope egregie illustrat. Porro ille, uberrimo usus theologicæ eruditionis penu, ea quæ Gregorius ex veterum theologorum scriptis suum in usum convertit, ad fontes revocat eorumque locos pariles adfert. Quo ex genere multa sunt recondita, et quæ hodie pauci in promptu habent. Sic ille, non contentus SS. Patres Athanasium, Basilium, Chrysostomum, alios ad partes vocasse, frequens est in laudandis Dionysii, qui fertur, Areopagitæ scriptis, ex quibus quod Gregorium hausisse putavit, etsi temere fecisse multis videbitur, multa tamen apud Gregorium reperiuntur, quæ huic opinioni faveant (c). Quid? quod nec Clementis, qui fertur, Romani scripta Eliæ ignota fuere. Huc accedit, quod præter ea, quæ ille ex veterum theologorum scriptis, expressa auctorum mentione facta, attulit, multa ex iisdem ab eo tacite sunt transsumpta. Sic ille abstrusis Gregorii sententiis explicandis sæpenumero adhibet cum ipsius Gregorii, tum S. Basilio et aliorum locos geminos et ad intelligendum faciliores; sic S. Maximi *ἐπιτηδεύσεως* in S. Gregorium, quamvis plerumque expresse laudatas, tamen interdum tacite suas facit. Atque in hoc compilandi negotio quum ille integrioribus exemplaribus, quam quæ hodie habemus, usus sit, eius Commentarii nonnihil critici usus præbent. Qui quidem usus multo maior esset, si Elias ubique ipsa scriptorum, a se compilatorum, verba attulisset, neque ea, qui eius mos fuit in laudandis scriptoribus, sæpenumero memoriter tantum recitasset aut circumscribendo amplificasset. Sed de toto hoc critices negotio, quod in compilatorum, etiam ecclesiasticorum, scriptis excutiendis versatur, in *Examine Plagiariorum et Compilatorum*

(a) Conf. Leunclav. Proœm. p. III, cuius verba Streuberus in *Serapeo* a. 1856, p. 181 retulit.

(b) Vid. *Notices et Extraits* t. XI, P. II, p. 151 sqq. [et apud nos infra in hoc volumine. EDIT. PATR.]

(c) Certe S. Gregorius multis locis, præsertim iis, ubi se ipso sublimior fit, cum Dionysio mire con-

spirat, ita quidem, ut potius ex illo, quam Dionysius ex Gregorio hausisse videatur. Quapropter eorum rationes, qui Dionysianos libros quarto decimo aut quinto seculo scriptos statuunt (v. Voemel. ad Nicol. Methon. p. 150, 259, b.), denuo ad examen vocandæ sunt.

Græcorum dicendi copia erit. Cæterum Elias, ubi ipse docet, quippe imbutus SS. Patrum doctrina, eo utitur loquendi genere, quod exquisitum est et dignum, cui animum advertant, qui Suiceri Thesaurum Ecclesiasticum ditare velint.

Jam vero si *παιδεαν* viri *ἑλληνικὴν* respicimus, eum in illa non minus excellere confitendum est. — Ac primum quidem in veterum philosophorum placitis est versatissimus. Nam præterquam quod Chilonem, Anaxagoram, Democritum, Epicurum, Stoicos, Cynicos, alios excitat, accuratam præsertim Platonis et Aristotelis prodit notitiam, eorumque vel abditas sententias in numero habet et sæpius suas facit. Ne recentiores quidem Aristotelici ei ignoti fuere, e quibus Alexandrum Aphrodisium nominatim laudat. Recentiorum autem Platonicorum, Porphyrii, Jamblichi, Procli, eum bene gnarum fuisse, supra iam vidimus. Quid? quod Elias interdum illis adeo adhæret, ut, neglecto Platone, rivulos Neoplatonicos sectetur et Neoplatonica pro Platonicis venditet. Denique vel Hermetis, qui fertur, Trismegisti scripta se legisse f. 17 v. s. 153 r. m. manifesto prodit. — Venimus ad rhetoricam Eliæ eruditionem. Nam quum S. Gregorius orator rebus et sententiis theologus fuerit, dicendi autem genere usus rhetorico, suæ ætatis sophistis, Libanio, Himerio, Proæresio (a), æmulatus sit, oportet sane eum, qui ejus Orationes vite interpretari velit, imbutum esse et rhetorices præceptis et atticæ eloquentiæ interiore cognitione. Cui quidem officio Elias egregie satisfacit, qui et Hermogenis artem rhetoricam crebro ad partes vocet locosque Demosthenis, a Gregorio imitando expressos, diligenter annotet. Quam vero subtile sit ejus judicium in notandis sophisticis Gregorii artificiosis, exemplo sint, quæ ad descriptionem pavonis Or. XXVIII, p. 515, A. fol. 50 r. s. annotat. E sophisticis saltem Aristidem nominatim excitat. — Præterea neque poëtarum, neque historicorum veterum Eliam *ἄγεστον* fuisse, testimonio sunt loci tum ex Homero, Hesiodo, Theocrito, Oppiano, tum ex Herodoto et Thucydide ab eo allati. Denique, ut Eliam nullum non antiquarum literarum genus attigisse intelligas, musicos veteres et mathematicos, in his Eratosthenem, Posidonium, Ptolemæum et Heronem, ex medicis Galenum laudat. — Restat, ut de Elia grammatico dicamus. Nam ne *ἀκριβεία* quidem grammatica in Elia desideratur, quippe qui verborum proprietates accurate perpendat, Atticismos in Gregorio diligenter scrutetur et *συντάξεις* nodos sollerter solvat. Scilicet autem Elias a ratione grammatica aberrat, ejus *παρορμήματα* partim Atticismorum sectandorum nimio studio, partim mystico, quod non satis cavit, interpretandi generi tribuenda sunt. Hæc hactenus de Elia theologo et philologo; nam philologum intelligimus non grammatices magistellum, sed eum, qui nullum non antiquarum literarum genus perscrutatur. Quo accedit, quod Eliæ Commentarii, si in universum spectentur, multum conferunt ad melius cognoscendam seculi XI et rem literariam et græci sermonis proprietatem.

Ac theologiæ quidem et philologiæ studium illa ætate vel in remotis a Byzantio imperii provinciis adhuc floruisse, argumento sunt, quæ de eruditione Eliæ supra diximus. Porro ejus Commentarii egregium sunt documentum illius studiorum rationis, quæ philosophiam Platonicam et Aristotelicam quum inter se, tum cum theologia Christiana intime conjungere conata est (b). Sermonis autem proprietatem quod attinet, etsi eius tenor subinde Byzantinam volubilitatem et anhelantem, ut ita dicam, multiloquentiam prodit, universe tamen sanus est et qualem decet esse eius, qui scriptorem eloquentissimum interpretatur. Quid? quod Elias dictionis in Gregorio elegantiam sedulo imitatur, imo interdum superare voluisse videtur (c). Quamquam idem in λέξεις suum ævum haud raro prodit, in quibus quædam *ὑποἰρθαρα*, multa *ἄπαιξ λεγόμενα*, multa item audacter innovata apparent, ut ejus Commentarii a nemine eorum negligendi sint, qui posterioris Græcitatæ thesaurus augere student.

Hæc omnia quum ita se habeant, quumque Elias primarius, ut illius ævi, scriptor habendus sit, ego iam ante hos quindecim annos, Codicem Basileensem terendum nactus, ejus partim saltem edendi consilium cepi eumque excerptando excussi. Qua quidem in re id potissimum spectavi, ut sedulo annotarem, quibus Eliam in genere theologico et philologo excel-

(a) Vid. Ullmann. *Gregor von Nazianz.* p. 51 sq. qui Socratis testimonium H. E. IV, 26. adfert, tradentis, Gregorium audivisse Libanium. Himerio et Proæresio magistris usum esse.

(b) Quam altas hæc studia radices apud Byzantinos egerint, argumento est illud, quod vel Genadius Scholarius, acerbissimus Plethonis et Pla-

tonicorum suæ ætatis adversarius, in doctrina Christiana ab illis vindicanda Platonicam cum Aristotelicis commiscuit Vid. Gass. *Genadius und Pletho* (Vratislav. 1844) p. 77 sq. qui ibid. p. 50 de Bessarione, Aristotelicos cum Platonicis conciliare conato, monuit, neque tamen hoc argumentum satis explicuit.

(c) Conferantur, quæ supra pag. 747 annotavimus.

lere supra vidimus. Neque vero ea neglexi, quæ in Eliæ sermone memoratu digna esse supra auctum. Duplex inde enatum est Excerptorum genus, alterum eorum, quibus continentur, quæ ad illustranda S. Gregorii verba pertinent et uberiorum scholiorum instar habent, alterum eorum, quibus annotatur, quicquid apud Eliam, sive in rebus et sententiis, sive in verbis et locutionibus, insuper notatu dignum mihi est visum. Et in locutionibus quidem enotandis partim ipsis usus sum Eliæ verbis, partim easdem, adjecta locutionum nota, e contextu summam delibavi. Quorum singula quo spectent, periti sponte intelligent, imperiti ex annotatione, speciminis ergo passim adiecta, discant. Ne autem idcirco merus λεξιθῆρας habear, satis provisum puto iis, quæ ex genere theologico et philosopho cum ex Elia ubertim excerpti, tum in annotatione manu haud parca adpersi.

Quod si quis autem totum hoc institutum Anecdota carptim edendi reprobet meque interpellat: Quidni tu Eliam integrum nobis dedisti? is velim cogitet, eius Commentariorum immanem esse molem neque omnino par volumini pretium. Nam præter egregia, quæ crebro elucet, eruditionis specimina, a nobis accurate exhibita, multa in commentariis, si minus *εὐλα*, at immensis disputata ambagibus, quæ fere nauseam faciant legentibus. Quo accedit, quod Elias non ubique sequitur, quam ipse Fol. 318 v. m. ponit, regulam: *περίεργον ἡγήσασθε ἀχλεῖν τοῖς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τοῖς ἐντυγχάνοντας*. Itaque etiamsi fortasse citius vel serius reperiatur, qui tempore in Commentariis describendis abuti velit et redemptorem inveniat, qui tantum volumen prelo mandare non dubitet, ea tamen ex re haud multo plus, opinor, utilitatis redundabit, quam ex nostris Excerptis.

Annotationis hæc fere est ratio: Primum symbolas criticas e Codice Basileensi attuli, cum ad eos S. Gregorii locos, ad quos pertinent quæ ex Eliæ Commentariis excerpti, tum ad alios plurimos, *κρίσιως* gratia obiter a me notatos. Inque hoc negotio contextum Gregorii eum ubique sum secutus, quem Codex Basileensis minio scriptum exhibet, ita quidem, ut ejus lectiones cum vulgatis cumque lectionibus codicum a Clemenceto excussorum in annotatione compararem et dijudicarem. Deinde in Commentariorum contextu, summa item fide transcripto, aperta librarii menda (a) notavi, locos dubios conjectando sanare conatus sum. Porro scriptores *Ἑλληνας* et ecclesiasticos, quorum dictis et sententiis Elias, sive expressa singulorum mentione facta, sive tacite usus est, indicavi et sicubi opus erat illustravi. Tum in locis integris, ab Elia excitatis vel expilatis, eius scripturæ discrepantiam annotavi, quo ex genere nonnulla etiam in Excerptorum contextu reperiuntur. Denique multa obiter, præsertim in dijudicandis variis lectionibus, attuli, quæ Gregorii et Eliæ verbis et locutionibus illustrandis inservirent (b).

(a) Ea ex itacismo potissimum orta, et ex vocabulis temere conflatis aut sejunctis. Alia, quibus contra orthographiæ leges peccatur, tacite sustuli, satis habens nonnulla in annotatione consignasse. Quo pertinent: *σ* et *ς* promiscue, etiam in vocum clausula, usurpata (ego in compositis ubique *σ* scripsi); iota subscriptum nunc appositum, nunc omissum (ego, ubi deficit, restitui); spiritus in *pp* fere neglecti, lenis et asper confusi; accentus sæpe perperam positi, v. c. gravis pro acuto in clausulis; enclisis sæpe neglecta; distinguendi notæ haud raro perperam positæ; apostrophe, crasis, diæresis negligentius administratæ. Cæterum si quid interdum in ordine Excerptorum turbatum videatur, id mihi vitio verti nolim. Nam præterquam quod multa folia in Codice transposita sunt, Eliæ interpretat ordinem Gregorii verborum, ad quæ illa revocanda erat, non semper stricte sequitur.

(b) In annotatione subinde eo brevior esse potui, quod multis et in rebus et in verbis ad ea provocare mihi licebat scripta, quæ ex genere philologiæ patologica a me elaborata sunt. Sunt autem hæc: 1°. *S. Basilii Magni Plotiniana*, supplementum editionis Plotini Creuzerianæ, Basilii M. Garnerianæ. Bernæ, apud C. A. Jennium filium. MDCCCXXXVIII. 4°. — 2°. *Animadversiones in S. Basilii Magni opera*, supplementum editionis Garnerianæ secundæ. Fasciculus I, continens animadversiones in tom. I. Accedunt emblemata Plutarchea ex Basilii Hom. in Psalm. XIV. Bernæ et S. Galli Helvetiorum. Impensis Huberi et Soc. (J. Kœrberi). MDCCCXLII.

8°. — 3° et 4°. *Censuræ Speciminis novæ editionis cohortationis S. Basilii Magni ad adolescentes de utilitate e libris gentium capienda* ed. P. C. Hess. Helmstadii. MDCCCXLII. (vid. *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*. 1843. p. 1012-1020. et: *Neue Jahrbücher für Philologie u. Pädagogik*. 1848. Vol. XLIX, Fasc. IV, p. 371-425.) — 5°. *Animadversiones in posteriorem partem Basiliani opusculi de legendis gentium libris*. (vid. *Archiv für Philologie und Pädagogik*. Vol. XIII, Fasc. III, p. 455-475.) — 6°. *Lesefrüchte byzantinischer Theologie: I. Nikolaos Kabasilas*. (vid. *Theologische Studien und Kritiken*. 1845. p. 721-746.) — 7°. *Marcus Eugenius über die moralische Schwäche des Menschen. Aus der Münchner Handschrift 495 zum ersten Male und mit Anmerkungen herausgegeben*. (vid. *Zeitschrift für die historische Theologie*. 1845. Fasc. IV, p. 42-73.) — 8°. *Dissertatio theologica, qua disputatur, ad quosnam pertineat promissio Spiritus sancti secundum Novi Fœderis doctrinam. Inest disquisitio philologica de Paraclete. Accedunt scholia maximum partem patristica*. Basileæ. Typis et impensis bibliopoli Schweighæuseriani. MDCCCXLI. 8°. — 9°. *Symbolas contuli ad hunc librum: S. Gregorii Episcopi Nysseni de Anima et Resurrectione cum sorore sua Macrina Dialogus*. Gr. et Lat. Ad codd. mss. fidem rec. et illustr. Jo. Georgius Krabingerus. Bibliothecæ Reg. Monac. Custos. Lipsiæ, MDCCCXXXVII. In libraria G. Wuttigii. 8°. — Neque vero SS. Ecclesiæ Patres neglexi in reliquis scriptis meis, quæ tamen enarrare ab hoc loco alienum sit.

Præter quinque quos elaboravi Indices, opusculi utilitatem augebunt Scholia in S. Gregorii Orationes, Appendicis instar e Codicibus Monacensibus a me adjecta. Hisce tamen doleo me non eandem ac Eliæ Commentariis curam adhibere potuisse, redemptore nimirum editionem festinante, quæ res item in causa fuit, ut quosdam scriptorum ab Elia citatorum locos investigare atque ad sedes suas revocare mihi non liceret. Ceteroquin omnem operam dedi, ut hoc opusculo prodessem et theologis Græcæ eruditionis avidis, et philologis, iis quidem, qui, Casaubonorum et Valesiorum exempla secuti, studium SS. Ecclesiæ Patrum a se non alienum haberent.

Ceterum opto, ut quæ Eliæ Commentariis, id est theologiæ Byzantinæ egregio monumento, insunt adminicula ad interiorem notitiam doctrinæ Christianæ, inde capiantur quam diligentissime, utque iidem conferant ad melius cognoscendum et æstimandum nexum, quo veteris philosophiæ et literarum bonarum studia cum eruditione theologica conjungi debent, nostra præsertim ætate, qua sophistæ φιλοσόφωται aut suum unice ingenium adorantes eiusmodi placita proferre non erubescunt, quæ, ut a Christiana doctrina et fide abhorrent, ita a cordatioribus antiquitatis philosophis dudum explosa fuerunt.

Scribebam Bernæ Helvetiorum Cal. April. MDCCCLVIII.

CONSPECTUS CODICIS BASILEENSIS

SECUNDUM EDITIONES BILLIANAM ET MAURINAM.

CODEX BASILEENSIS.	EDITIO BILLII PARISIENSIS A. 1607	EDITIO MAURINA.
Or. I. Πρὸς Εὐνομιανούς προδιόλεξίς. Fol. 1. r. — 13 r.	Or. XXXIII, p. 529 A. — 536 A.	Or. XXVII, p. 487 A. — 495 C.
Or. II. Περὶ θεολογίας. Fol. 13. — 62 v.	Or. XXXIV, p. 536 B. — 561 B.	Or. XXVIII, p. 495 A. — 522 C.
Or. III. Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων. Fol. 62 v. — 78 r.	Or. XXIX, p. 486 C. — 494 B.	Or. XX, p. 376 A. — 584 B.
Or. IV. Περὶ Υἱοῦ πρώτος. Fol. 78 r. — 119 v.	Or. XXXV, p. 561 C. — 577 B.	Or. XXIX, p. 522 A. — 539 D.
Or. V. Περὶ Υἱοῦ δεύτερος. Fol. 119 v. — 148 r.	Or. XXXVI, p. 577 C. — 592 D.	Or. XXX, p. 540 A. — 556 B.
Or. VI. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Fol. 148 r. — 186 r.	Or. XXXVII, p. 593 A. — 612 D.	Or. XXXI, p. 556, A. — 577 E.
Or. VII. Περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας. Fol. 186 r. — 223 r.	Or. XXVI, p. 442 D. — 463 D.	Or. XXXII, p. 579 A. — 601 E.
Or. VIII. Πρῶτος εἰρηνικός. Fol. 223 r. — 250 v.	Or. XII, p. 190 B. — 205 A.	Or. VI, p. 178 A. — 194 C.
Or. IX. Δεύτερος εἰρηνικός. Fol. 250 v. — 267 v.	Or. XIII, p. 205 B. — 213 C.	Or. XXIII, p. 425 A. — 434 B.
Or. X. Εἰρηνικός τρίτος. Fol. 267 v. — 285 r.	Or. XIV, p. 213 D. — 224 C.	Or. XXII, p. 414 B. — 425 B.
Or. XI. Κατὰ Ἀρειανὸν καὶ περὶ αὐτοῦ. Fol. 285 r. — 304 r.	Or. XXV, p. 431 C. — 442 C.	Or. XXXIII, p. 603 A. — 615 E.
Or. XII. Εἰς αὐτὸν ἐξ ἀγροῦ ἐπιστάνας, μετὰ τὰ κατὰ Μάξιμον. Fol. 304 r. — 323 r.	Or. XXVIII, p. 472 C. — 486 B.	Or. XXVI, p. 471 A. — 485 D.
Or. XIII. Εἰς αὐτὸν λόγος δεύτερος. Fol. 323 r. — 355 v.	Or. XXVII, p. 464 A. — 472 C.	Or. XXXVI, p. 634 A. — 643 C.
Or. XIV. Πρὸς τοὺς καλέσαντας ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ μὴ ἀπαντήσαντας μετὰ τὸ γενέσθαι πρεσβύτερον. Fol. 355 v. — 336 v.	Or. II, p. 46 A. — 49 C.	Or. III, p. 68 A. — 72 B.
Or. XV. Εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον, ὅτε ἤμελλεν αὐτὸν χειροτονεῖν ἐπίσκοπον Σασίμων. Fol. 336 v. — 342 v.	Or. VII, p. 142 A. — 146 C.	Or. IX, p. 234 A. — 238 B.
Or. XVI. Προσφώνησις ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ Εὐδάλλου ἐπισκόπου Δοδραν. Fol. 342 v. — 347 v.	Or. XXX, p. 494 C. — 496 B.	Or. XIII, p. 253 A. — 255 B.
Or. XVII. Εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἥνικα ἐπέτρεψεν αὐτῷ φρονεῖν τῆς ἐν Ναζιανζῷ ἐκκλησίας. Fol. 347 v. — 355 v.	Or. VIII, p. 145 D. — 149 C.	Or. XII, p. 248 A. — 251 D.
Or. XVIII. Πρὸς τοὺς πολιτευομένους ἀγωνιώντας καὶ τὸν ἀρχοντα ὀργιζόμενον, καὶ εἰς τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ ἀπολογητικόν, πρὸς τε τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον. Fol. 355 r. — 366 r.	Or. XVII, p. 265 C. — 274 A.	Or. XVII, p. 317 A. — 326 A.
Or. XIX. Ἀπολογητικὸς εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον, ἥνικα ἐπίσκοπος Σασίμων ἐχειροτονήθη. Fol. 366 r. — 369 v.	Or. V, p. 134 B. — 136 C.	Or. X, p. 239 A. — 241 C.

I

ELIÆ METROPOLITÆ CRETÆ

COMMENTARII

IN S. GREGORII NAZ. ORATIONES XIX.

E CODICE BASILEENSI EXCERPTI,

or

ANNOTATIO CUM IN ELIÆ COMMENTARIOS TUM IN S. GREGORII
ORATIONES XIX.*Explicatio siglorum, quæ in Excerptis et in Annotatione occurrunt :*

- P.** Gregorii contextus in Codice Basileensi.
Bas. Editio Basileensis Hervagiana a. 1550.
Bill. Editio Billii Parisina sive Morelliana a. 1609.
Br. Brodæi notæ ms. cod. Bern. 519.
C. Editio Clemenceti sive Maurina, ex qua qui citantur Codd. mss. Regii, Corsiniani, Colbertini cet., eorum catalogum apud Clemencetum videas.
E. Eliæ contextus in Codice Basileensi.
F. Folium, *r.* rectum, *v.* versum, *s.* summum, *m.* medium, *i.* imum.
L. Leunclavii versio Codicis Basileensis et Annotationes in S. Greg.
M. Montacutii Variæ Lectiones in S. Greg.
N. Manus, 1. prima, 2. secunda, *air.* expressa litteris atramento scriptis, *mg.* expressa in margine, *rec.* recentior, *rubr.* expressa litteris minio scriptis.

Fol. 2 (absque numero) rect. Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ἀ λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, πορηθεῖσα τῷ εὐτελεῖ μητροπολίτῃ Κρήτης Ἡλίῳ, ὑπερορίῳ τυγχάνοντι. προθεωρία (1).

Ἐν παντηκοστῷ δευτέρῳ ἀριθμῷ τῶν τοῦ μεγάλου τούτου περιγραφομένων λόγων· λόγους γὰρ καλῶ καὶ τὰς συναριθμηθείσας τούτοις ἐπιστολάς· δι' ἧς αἰτίας εἴπαμεν ταύτας ἐπεξηγούμενοι οἱ μὲν ἐκκαίδεκα τούτων, ἐν περιοχῇ μιᾷς συνειλημμένοι βίβλου, πολλῶν ἐξηγητῶν εὐμοιρήκασι, καὶ παλαιῶν καὶ νέων, εὐταθηγμένας τὰς γλώσσας ἐχόντων ἐπὶ λόγοις. οἱ δὲ γε λοισποὶ τούτων ἢ τ' οὐδενὸς τῶν ἐπὶ δυνάμει λόγων ἀκμασάντων καὶ τὰ τοῦ πνεύματος γυγκρῖνειν εἰδόντων μετὰ τοῦ πνεύματος μέτρας οὖν, ὅσα ἡμᾶς εἰδάναι, τετυχῆκασιν ἀναπτύξεως. μόνος δὲ τις Βα-

(1) Quæ in operis inscriptione et præfatione, a Sireybero τῷ μακαρίτῃ in *Serapeo* a. 1856, p. 183 sq. editis, ad quæstionem de Eliæ vita deque hisce ejus Commentariis pertinent, in Præfatione tractavimus. Cæterum εἰς τοὺς τοῦ θεολόγου λόγους habet inscriptio repetita fol. 1 num. r.

(2) Scribe : ἐκκαίδεκα.

(3) Formulam : ἡ θύραθεν (γραφῆ), hoc ipso usus Eliæ loco, illustravi in *Nov. Ann. Philol.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 401 sq. Mox in verbo συνύφανεν Gregorii imitatio inest. Vid. *Orat. XXVIII*, p. 514, E. ibique El. f. 49 v. i.

(4) De verbo σφαδάσειν confer Basilium, Gregorii scholiasten, cod. Monac. 54 I. 315 v. et Eliam, illius scholio usum, ad *Gregor. Or. XXVIII*, p. 506, A. Vid. omnino Ruhnken. ad *Tim. L. V. Pl. v. σφαδάσειν*, qui p. 243, b. Basilii scholium attulit. Adde ubi exemplum ex S. Maximi loco f. 4 v. i.

(5) Tragica est locutio : μαίμωσα καρδία. Vid.

στίλιος καὶ Γρηγόριος, οἱ καὶ τοῖς ἐκκαίδεκα (2) τούτου λόγοις ἐπιθεδλήκασι, προεθυμήθησαν μὲν σχολιακὰς τινὰς παρασημειώσεις καὶ εἰς τοὺς προκειμένους νῦν ἐπὶ θεωρίᾳ λόγους ἡμῖν καταλείπειν· τὸ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀδιδάκτους ἡμᾶς εἴασαν, οὐ τῶν ἀπὸ τῆς θειογράφου γραφῆς, οὐ τῶν ἀπὸ τῆς θύραθεν (3) ὅλως φροντισαντες χρήσεων, οὐ τῶν ἄλλων οὐδενός, ὧν τὰ μὲν παρῶδων, τὰ δὲ προσκολλῶν, τὰ δ' ἄλλοιῶν καὶ πολυτρόπως καταποικίλων ὁ μέγας οὗτος τούτους συνύφανεν. ὧν πολλῶν κατόπιν ἐλθῶν αὐτὸς καὶ θαμνίνωτερον τούτοις προσομιλῶν, ἐσφάδαζον (4) μὲν καὶ μαίμωσαν (5) εἰχόν μου τὴν καρδίαν τῷ ὕψει τούτων ἐπιβαλεῖν (6), ὠκνοῦν δὲ ἄλλως καὶ ἀνευδόμεν, μὴ θεμιτὸν μὴδ' (7) ἀσφαλὲς εἶναι καθαροῦ μὴ καθαροῖς ἅπτεσθαι διδασκόμενος (8). ἐπεὶ δὲ,

Lobeek. ad Sophocli. *Ajac.* v. 50. Græculi tragicas loquendi formulas et voces orationi pedestri, imo humi repenti, satis inepte immiscere solent. De eorundem κακοζήλιᾳ in Homeri et Epicorum imitatione conf. Possin. *Glossar.* ad Pachym. Andronic. vv. ἀψήρη ἀγορή. (cui tamen formulæ Pachymeres adjecit : ποιητικῶς φάναι) ἀτηρόν. ἀτάλλειν. ἐπαλαστέω. et quæ in *Nov. Ann. Philol. Supplem.* Vol. 11, Fasc. 3, p. 379 monui. Adde Theophyl. Bulg. *Episc. Inst. Reg.* II, 3, p. 45, ἀνδρας θεράποντας Ἄρῆος... δεινὸν δερκομένους, *ibid.* χαλκοθώραξ et ἀναλις. De Aristophanis imitatione apud Græculos conf. annot. ad f. 15 r. s.

(6) De verbo ἐπιβάλλειν cf. annot. ad f. 32v r. m.

(7) Cod. μὴ δ'. Tu conf. annot. ad f. 19 r. s.

(8) Conf. *Gregor. Naz., Or. XXVII*, p. 489, C. ibique El. f. 4 r. s. et annot. *Or. XXVIII*, p. 496, D. et El. f. 14 r. m., *Or. XX*, p. 376, D. E. et El. f. 64 r. m. Mox scribe : ὀπῶν οὖν.

ὡς οὐδ' ὅπως εἶπω, πολλοὺς παρακαλοῦντας εἶρον ἅ τε καὶ παραθήγοντας, οὐκ ἄνευ θειοτέρας εἶμαι κινήσεως τὸν τε ἄκρον ἀπεσκευασάμεθα καὶ τῷ ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος διδόνει λόγον τεθαυρῆκότες τὴν ὀπιοανὸν ταύτην ἐξήγησιν κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτὸν ἐκδεδοῦκαμεν, τὰ μὲν θεολογικὰ θεολογικῶς, τὰ δὲ φυσικὰ φυσικῶς καὶ τὰ ἠθικὰ ἠθικῶς, καὶ ἕνα συνελὼν εἶπω, καταλλήλως ἕκαστον τούτων ταῖς ἐφεστώσαις τέχναις αὐτοῖς ἀναπτύσσοντες. ἀξιώσων τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ τὸ ἀκριβὲς σκοποῦντας, ἀλλὰ πρὸς τὸ πρόθυμον ἡμῶν ἀποδιδέοντες, οὕτως ἀποδέχσθαι τὰ εἰρημένα.

OR. XXVII.

P. 487, A. Πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ κομψοὺς ὁ λόγος.) F. 1 r. med. κομψοὺς δὲ ἦτοι τοὺς πιθανοὺς καὶ σοφοὺς ἐν λόγοις φησίν, ἢ τοὺς πανούργους τε καὶ καμπύλους καὶ διεστραμμένους τὴν διάνοιαν. τὴν γὰρ κομψὸν ἐπὶ μὲν ἐπαίνοιο τὸ χάριεν (1) καὶ πιθανὸν καὶ σοφὸν σημαίνει βούλεται, ἐπὶ δὲ φόβου τὸ διεστραμμένον καὶ σχολῶν καὶ περιέρρον, ὃ καὶ μᾶλλον ἐνταῦθα ὑποσημαίνει.

P. 487, A. οἱ τὴν ἀκοὴν προσκνύμενοι καὶ τὴν γλῶσσαν) F. 1 vers. m. Elias comparat 2 Tim. 4, 3. et intelligit: τοὺς σφραδάζοντάς τε τῷ πνεύματι καὶ οἷον τὴν ψυχὴν προωθοῦντας καὶ τὴν ἀκοὴν ἐτοιμάζοντας καὶ τὴν γλῶσσαν πρὸς θῆραν τινὸς συλλαβῆς ἢ καὶ λέξεως (2). F. 1 v. i. μεταφορικῆ δὲ ἢ τοῦ κνήθεσθαι λέξις, ἐκ τῶν οἷς δριμύς τις χυμὸς διὰ βάθους ἐμφωλεῖται (3) τοῦ σώματος καὶ διὰ τοῦ κνήθεσθαι πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ἐρεθίζεται διαδίδοσθαι πᾶν θαυμασιῶς παραληφθεῖσα.

F. 2 r. i. εὐκτικῶς δὲ τὸν λόγον ἐσχημάτισεν εἰπὼν εἶθε μὲν, (488, A) ... δεικνύς τὸ ἐνδιάθετον (4) αὐτοῦ καὶ οὐ σφῶδρα ἐκαίνων ἐκτῆτο.

P. 488, B. σοφισται καὶ κυβευται λόγων) F. 2 v. sup. κυβευται λόγων αὕτη γὰρ ἢ ἀσφαλεστέρα γραφή ἢ τοὶ πεττευσαι καὶ στροφεῖς, οἱ γὰρ πεττεῦον-

(1) Scribe: χαρίεν. De voce κομψός conf. El. f. 118 v. m. 140 v. m. 206 v. m. et Schol. Cod. Monac. 34. f. 409 r. f. 464 v. ac vid. Rubnken. ad Tim. Lex. V. Pl. p. 161 sq. De substitivito κομψοῖτα Sinner. ad Gregor. Or. Funeb. in Cæsar. p. 28 monuit.

(2) Hæcce, uti proxima de verbo κνήθεσθαι, Elias, paucis immutatis, suum in usum convertit ex interpretatione loci Gregoriani apud S. Maximum libro De Variis Difficilibus Locis SS. PP. Dionysii et Gregorii p. 198 ed. Oehler. quo libro quod utor, debeo editoris eruditissimam amicitiam. Cum autem Elias S. Maximi explicationibus difficilium Gregorii locorum, ipso auctore laudato, aliquoties usus est, tum eandem interdum tacite suos in usum convertit. Conf. v. c. annott. ad f. 20 r. m. Restant plura ex hoc genere apud Eliam, quibus sigillatim investigandis et notandis mihi otium defuit.

(3) De translato verbo ἐμφωλεῖται conf. Animadvers. in Basil. I, p. 6, 162. Adde Irenæ. I, 7, 4. τὸ ἐμφωλεῖται τῷ κόσμῳ πῦρ ἐκλάμψαν καὶ ἐξαφθέν. et El. f. 259 v. s.

(4) Ἐνδιάθετον Nostro omne, quod cum interiori affectu sit. Quid? quod idem f. 340 v. i. τὸ ἐνδιάθετον vocat interjectionem, quam Grammatici vocant. Adverbio ἐνδιάθετως, i. e. cum affectu, Elias nititur f. 123 r. i. et f. 247 v. i. ubi adverbia εὐκτικῶς et ἐνδιάθετως conjuncta. Conf. Ernest. Lex. Technol. Rhet. Gr. p. 101.

τες, ὡς ἔτυχε, στρέφουσι τοὺς πεσσοὺς, βίπτοντες τε καὶ μεταβίπτοντες. — ἀλλ' οὕτω μὲν, εἰ κυβευτάς ἔχει ἢ γραφή. εἰ δὲ κυβιστάς (5) εὐρηται γὰρ καὶ οὕτως ἐν τισι τῶν ἀντιγραφῶν οὐκ εἶδ' ὁμοίος ὁ λόγος. κυβισται γὰρ οἱ κολυμβηταί, καὶ ἴσως ὡς καὶ τούτων ἄνω καὶ κάτω περιφερομένων τε καὶ σοφιστομένων, τῶς λόγων στροφεῖς κυβιστάς κέκληται. ἀσφαλεστέρων δὲ ἢ προτέρα γραφή καὶ διάνοια.

P. 488, B. πᾶσαν εὐσεβείας ὁδόν) F. 2 v. i. seq. (εὐσεβεία) ὅση τε διὰ πράξεως καὶ ὅση διὰ θεωρίας, ἐπει καὶ δι' ἀμφοῖν ἢ ἀληθῆς εὐσεβεία θεωρεῖται.

P. 488, C. πᾶσαν δὲ ἐσπρήν καὶ πένθος ἄπαν) F. 3 r. s. καὶ εἰς ἐσπράς δὲ καὶ εἰς πένθη τινῶν παραβάλλοντες, ἐπισκύκλουν (6) τὰ τοιαῦτα ζητήματα.

F. 3 r. s. τὸ μὲν οὖν ἀποκναίεσθαι (488, C.) ἀντὶ τοῦ βαρύνεσθαι ἔστι καίμενον (7).

F. 488, D. γυναικωνίτιον) F. 3 r. m. ἤδη δὲ καὶ μέχρι τῶν δυναικωνιτιδίων ἡ τοιαύτη τούτων παραιοφθάρη φλυαρία καὶ βλασφημία.

P. 489, B. μὴ θαυμάσητε δὲ cet.) F. 3 r. i. τοῦτο δὲ προθεραπεία τίς ἐστὶ, προθεραπείουσα (8) τε καὶ τὸ σφοδρὸν τῆς καταφορᾶς ἀφαίρουμένη.

P. 489, B. ἐστιώσητε) F. 3 v. s. οὐτις ἐστὶ τρυφή τὰς κατ' αὐτοῦ λοιδορίας ἐλογίζοντο (9).

F. 3 v. i. ἢ δὲ ἐπαναδίπλωσις τοῦ οὐ πικρὸς (489, B) ἀσφαλείας χάριν τῷ μεγάλῳ καὶ βεβαιώσεως ψυχονομίῃ.

P. 489, B. τῶν χαμαὶ ἐρχομένων) F. 3 v. i. τῶν μῆπω πτέρυγας πράξεως καὶ θεωρίας ἀναλαβόντων καὶ ὑφ' οὗ περὶ ὅσους εἰσιν ἀναμένον, ἀλλ' ἐτι πρόσγεια φρονούντων καὶ χαμαὶ συρμένων.

P. 489, C. τῶν... διαβεθηκόντων ἐν θεωρίῳ) F. 4 r. s. τῶν ἐξητασμένων ἦτοι τῶν ἠκριθωμένων τε καὶ ἀνηγγμένων ἢ ἠδραιωμένων ἐν θεωρίῳ. ἀμφοτέρως γὰρ τὸ διαβεθηκόντων τινὲς ἐρμηνεύουσι.

P. 489, C. μὴ καθαρῶ γὰρ ἄπτεσθαι καθαρῶ τυχόν οὐδὲ ἀσφαλεῖς) F. 4. r. s. ἐπιφέρει... ἐργα-

(5) Hæc est scriptura hodie vulgata et omnium apud M. librorum msa. Alteram illam: κυβευτάς, C. in nonnullis libris msa. reperiri testatur, eamque Tollius Insign. It. Ital. p. 34, ad Greg. Naz. Carm. Ined. I, vs. 334. recte tuetur, quamquam ejus annotatio, operarum errore, contrarium suadet. Sermonum aleatoris L.

(6) Conf. exempla translati verbi ἐπισκύνειν f. 85 r. s. 169 r. ante med. f. 169 r. i. f. 328 r. m. ibique annott.

(7) Hunc verbi ἀποκναίειν usum Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. p. 2 sq. et Wyttenbach. Animadvss. in Plut. De Audit. p. 48. A. illustrant.

(8) Θεραπεία et θεραπεύειν usitata Eliæ vocabula de leniendis et corrigendis iis, quæ in dictis vel factis nimis dura et importuna sunt. Sic vox θεραπεῖα usurpata f. 4 v. i. (de lenimento durioris metaphoræ) f. 329 r. m. Sic locutione θεραπεύειν τι Elias nititur f. 324 r. s. f. 329 r. m. et i. f. 363 r. s. ubi locutio: θεραπεύειν τὸ τὸ λημμα. Conf. etiam f. 151 r. i. (ubi θεραπεύεσθαι dicitur, quæ contra rationem dialecticam peccata sunt) f. 174 v. s. ubi verbum de lenienda duriore metaphora est usurpatum. Vid. Ernest. Lex. Rh. Gr. p. 155.

(9) Metaphoram verbi ἐστιῶν Elias f. 367 r. m. attigit. Conf. Hensel. ad Gregor. Naz. Or. in Nov. Dominic. p. 71.

σαν (1) εκ τῶν τοῦ Πλάτωνος. εἴρηκα γὰρ οὗτος, ἄ F. 4 v. m. τὴν γαστέρα Elias interpretatur τὴν γαστριμαργίαν· τὰ ὑπογάστρια εἰ ἢ τῶν ἀφροδισίων ἀκόλαστος ἦδονῆ.

P. 489, C. *ἦρκα ἄν σχολῆν ἀγῶμεν ἀπὸ τῆς ἐξωθεν ἰδέας (D.) καὶ παραχῆς, καὶ μὴ τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν συγχέηται τοῖς μοχθηροῖς τύποις καὶ πλανωμένοις* F. 4 r. m. ἴδον δὲ οἶμαι τὸ γεῶδες ἡμῶν σῶμα λέγειν, οὐ ἐντὸς ἢ ψυχῆ, ὅφ' οὐ ὡς τὰ πολλὰ πολυμεταίεται αὐτῇ, κατεξανισταμένου αὐτῆς, ἢ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς (2), ἢ καὶ αὐτὰ τὰ γεῶδη πράγματα, περὶ ἃ παρασώμεθα, τύπους δὲ τὰς φαντασίας τῶν γεηρῶν (3).

F. 4 r. m. ἀπαλείψαντες τοὺς προεντυπωθέντας (4) B τῶν νοητῶν χαρακτήρων τῶν κάτω πραγμάτων.

P. 489, D. *δοῖ γὰρ τῶν δυνάμεων σχολάζουσα καὶ γινώσκει θεόν* Ex Psalmo 45, 10. σχολάζουσα cet., notatio Elias f. 4 r. m.

F. 4 r. i. locutio: εἰς πολλὰ περισπᾶν τὸν νοῦν (5).

F. 4 r. i. ἐφ' ὅσον μὲν... τοῖς ἐξω θεοῦ σχολάζουσα πράγμασιν, ὃ δυνάμεθα χωρῆσαι γινώσκον θεοῦ. τίς γὰρ μερικῶν τὰ τοῦ κόσμου καὶ ἐμβατεύων τοῖς περισπασμοῖς τῆς σαρκὸς δύναται τοῖς περὶ θεοῦ λόγοις προσέχειν καὶ τῇ ἀκριβεῖ τῶν θεωρημάτων αὐτοῦ ἐμβαθεύειν (6);

P. 489, D. *τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπογάστρια* (7)

(1) Ἔργασια frequens apud Eliam vox usum rhetorico, de argumenti expositione; conf. f. 139 r. m. 199 r. i. 200 r. i. 237 v. s. Apud eundem f. 216 r. m. respondens sibi τὸ ἐπιχειρήματα et αἱ πρὸς τοῦτο ἐργασίαι. Eodem pertinet verbum ἐπιχειροῦσθαι: f. 498 v. m. al. Vid. Ernest. *Lex. Rh. Gr.* p. 135 sq.

(2) *Phædo*. p. 67, B. loco celeberrimo, quo Elias hoc loco, uli f. 14 r. m., memoriter usus, Platonis sententiam, non verba reddidit, qui ejus fere mos est in citandis scriptorum locis. Tollius *Ins. It. It.* p. 87 in Gregorii hoc loco Platoniam sententiam indicavit et veterum usum, ex quo illa fluxit, docte illustravit. Imitatoribus, a Wytenbachio ad *Phædon*. l. i. p. 162 laudatis, adde Porphy. ad Marcell. cap. 9. et Gregorii locis ad f. 2 (non numeratis) r. indicatis. Cæterum pro οὐδὲ apud Eliam οὐχί, ut est in sequentibus, aut saltem οὐ reponi debet.

(3) Est locutio Paulina Rom. 8, 6, 7.

(4) Hanc vocis ἰδέω interpretationem prævit Jamblichus, qui fertur, *De Myst. Ægypti*. VII, 2, p. 150 ed. Gal. De anima corpori immersa Maximus Tyr. *Diss.* 27, 7 ita loquitur: περιβεβλημένη πολλὴν καὶ παντοδαπὴν ἰδέω. ubi Cod. Flor. glossama ὄλην pro ἰδὼν habuit, quod Heinsius et Marklando fraudi fuit neque a Davasio, propriam vocis potestatem illustrante, satis vindicatum est.

(5) In significandis phantasie ac mentis imaginibus frequens, Gregorii exemplo, apud Eliam usus vocum τύπος (cf. f. 4 r. m.), τύπων (cf. 27 r. i.), τύπωμα (cf. f. 27 r. m.), τύποις (cf. f. 19 r. m.): ἀνετυπῶν (cf. f. 19 r. s. 46 v. m. et annot.), ἐντυπῶν (cf. f. 5 r. m. 27 r. m.). Verbo προεντυπῶν idem, post verba hoc loco excerpta, in eodem argumento haud semel utitur. Conf. etiam f. 63 r. m. ibique annot.

(6) Et verbum περισπᾶν et inde profecta vocabula illustravi *Animadvsa. in Basil.* I, p. 185. Conf. apud El. *περισπασμὸς* f. 4 r. i. 63 v. s. (bis) 260 v. m.: ἀπερισπᾶσις f. 63 v. s.

(7) Primum attende locutionem Paulinam: μερι-

μῶν τὰ τοῦ κόσμου, I Cor. 7, 35. Deinde de verbo ἐμβατεύειν, deque varia ejus structura et significatione vid. Giacomelli ad Chrysost. *De Sacerd.* p. 53 sq. Schleusn. *Lex. in N. T.* h. v. Conf. Gregor. Or. XXXII, p. 595, D. ibique El. f. 214 r. s. qui verbo cum alias, tum f. 134 v. i. usus est. Denique de verbo ἐμβαθεύειν vid. Has. ad Leon. *Diacon.* p. 461 ed. Bonn. Cæterum totum hanc locum ex Basilio Opp. t. I, p. 175 Elias sumsit, ita quidem ut ἐμβατεύων pro ἐμβαθύνων et ἐμβαθύνων pro ἀρκυῖν scriberet.

(8) Sie B. E. cuius confer verba f. 67 r. i. ἢ τὰ γαστριμαργία καὶ τὰ... ὑπογάστρια πάθη. Vulgo: τὰ ὑπὸ γαστέρα, quod præstat. De locutione γαστῆρ καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα, solemnem in significanda ventris et veneris libidine, vid. Boissonad. in Sinneri *Delectus SS. PP.* p. 224, neque in *Animadvsa. in Basil.* I, p. 77. 172. — Mox p. 489, E. ἐξικνεῖται, B. cum Coisl. i. Or. 1. quod magis placet quam vulgatum ἐρικνεῖται: ἐξικνεῖται o. r. ap. M. Confer. quæ de verbo ἐξικνεῖσθαι monui in *Nov. Annal. Phil.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 394. Adde El. f. 67 v. i. — P. 490, A. ἐπιφουέσθωσαν, B. ubi vulgo pessime ἐπιφουεσθώσαν.

(9) Vulgo melius γίνηται, quod habet *Clementina Epitome* loco infra allato, quem Elias respexit. Male γένοιτο in eadem sententia scriptor anonymus, a Cotelerio ad *Clem. Epit.* laudatus.

(10) Confer *Clementinam Epitomen De Gestis S. Petri* cap. 18, (in Cotelerii *Patribus Apostolicis* T. I. ed. Amstelod.) p. 761, οὐδὲ γὰρ καλὸν τὸ καλὸν, ὃ φασιν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. ubi Cotelerius videndus.

(11) Voces λεπτός et λεπτότης apud veteres quidem scriptores fere vitii significacionem habent; recentiores autem iis haud raro in bonam partem usi sunt. Vid. *Animadv. in Basil.* I, p. 123. Apud Eliam f. 18 r. i. locutio: κατὰ λεπτὸν ἐξετάζειν, i. e. accurate disputare. Vocis λεπτός in malam partem accipiendæ exemplum conf. f. 137 v. m. De ἀσκήσει usurpata λεπτόνειν, ἐκλεπτόνειν f. 13 r. i. 27 r. s.

F. 7 r. m. laudat Aristot. *Eth. Nicom. lib. IV, cap. 10, p. 1125, b. ed. Bekk.* ὥστερ' ἔν λήγει... σῶφρονα. cum hac discrepantia lectionis: ὑπερβολὴ τε) El. om. τε. — τὸ μᾶλλον... ὡς δεῖ) om. — ψέγομεν) πολλάκις ψ. — ὡς καὶ) ὡς. — τῆς τιμῆς) τιμῆς. — ὡς) ὁμοίως, ὡς. — τόν) τὸν μὲν.

μῶν τὰ τοῦ κόσμου, I Cor. 7, 35. Deinde de verbo ἐμβατεύειν, deque varia ejus structura et significatione vid. Giacomelli ad Chrysost. *De Sacerd.* p. 53 sq. Schleusn. *Lex. in N. T.* h. v. Conf. Gregor. Or. XXXII, p. 595, D. ibique El. f. 214 r. s. qui verbo cum alias, tum f. 134 v. i. usus est. Denique de verbo ἐμβαθεύειν vid. Has. ad Leon. *Diacon.* p. 461 ed. Bonn. Cæterum totum hanc locum ex Basilio Opp. t. I, p. 175 Elias sumsit, ita quidem ut ἐμβατεύων pro ἐμβαθύνων et ἐμβαθύνων pro ἀρκυῖν scriberet.

(7) Sie B. E. cuius confer verba f. 67 r. i. ἢ τὰ γαστριμαργία καὶ τὰ... ὑπογάστρια πάθη. Vulgo: τὰ ὑπὸ γαστέρα, quod præstat. De locutione γαστῆρ καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα, solemnem in significanda ventris et veneris libidine, vid. Boissonad. in Sinneri *Delectus SS. PP.* p. 224, neque in *Animadvsa. in Basil.* I, p. 77. 172. — Mox p. 489, E. ἐξικνεῖται, B. cum Coisl. i. Or. 1. quod magis placet quam vulgatum ἐρικνεῖται: ἐξικνεῖται o. r. ap. M. Confer. quæ de verbo ἐξικνεῖσθαι monui in *Nov. Annal. Phil.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 394. Adde El. f. 67 v. i. — P. 490, A. ἐπιφουέσθωσαν, B. ubi vulgo pessime ἐπιφουεσθώσαν.

(8) Ex Pa. 53, 1. εὐλογῆσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ.

(9) Vulgo melius γίνηται, quod habet *Clementina Epitome* loco infra allato, quem Elias respexit. Male γένοιτο in eadem sententia scriptor anonymus, a Cotelerio ad *Clem. Epit.* laudatus.

(10) Confer *Clementinam Epitomen De Gestis S. Petri* cap. 18, (in Cotelerii *Patribus Apostolicis* T. I. ed. Amstelod.) p. 761, οὐδὲ γὰρ καλὸν τὸ καλὸν, ὃ φασιν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. ubi Cotelerius videndus.

(11) Voces λεπτός et λεπτότης apud veteres quidem scriptores fere vitii significacionem habent; recentiores autem iis haud raro in bonam partem usi sunt. Vid. *Animadv. in Basil.* I, p. 123. Apud Eliam f. 18 r. i. locutio: κατὰ λεπτὸν ἐξετάζειν, i. e. accurate disputare. Vocis λεπτός in malam partem accipiendæ exemplum conf. f. 137 v. m. De ἀσκήσει usurpata λεπτόνειν, ἐκλεπτόνειν f. 13 r. i. 27 r. s.

P. 491, D. γέννησιν . . Θεοῦ cet.) F. 7 v. m. A P. 494, B. τί και τούς άλλους αὐθημερῶν πλάττεις ἀγίους και χειροτονεῖς θεολόγους;) F. 10 r. i. πόθεν δη λαβὼν ἢ ποῖα ἐξουσία τε και θυνάμενος αὐθημερῶν και τούς άλλους πλάττεις ἀγίους, οἷα δη κηλίνους τινάς ἀνδριάντας και χειροτονεῖς θεολόγους;

P. 492, B. ἀπεσκευασμένα και πόρρω ἐποίησαμεν.

F. 8 v. m. ἀγέλην... χοίρων καλεῖ (492, B.) τοὺς ἀνοήτους τε και βεβορωμένους Ἑλληνας και εἰς πᾶθη ἄτιμα ἐγκυλισμένους (2).

P. 492, B. ἐξώμαρ εἰς κάλλος ὡσπερ ἀνδριάντα τὸν θεολόγον.) F. 8 r. m. ὅποιον δεῖ εἶναι τὸν θεολόγον, καλῶς διαγράψωμέν τε και ὀποτυπώσωμεν, ὡσπερ οἱ ἀνδριαντοποιοὶ τυποῦσι τοὺς ἀνδριάντας.

P. 492, C. οὐ τὸ σῶμα νηστειαῖς ὀπωπιζόμεν — (D.) — οὐ μελέτην θανάτου ποιοῦμεθα (3) F. 8 v. m. ἐκείνος δε μελέτην θανάτου τὸν βίον ποιεῖται, ὃ ἐν ὅλῳ τῷ βίῳ μνημονεύων θανάτου και γυμναζόμενος πρὸς αὐτὸν και ἐτοιμαζόμενος, και ὀποπιέζων ἢ και ὀπωπιάζων τὴν ἄσρακα, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον (4), και δουλαγωγῶν.

F. 8 v. i. Ἴσται μὲν οὖν . . . και θυμὸς χρήσιμος ὃ κατὰ τοῦ διαβόλου (5).

Ibid. κατέληξεν... εἰς... τὴν ἄπληστον ἀκοήν (492, D.) διὰ τοὺς λίγους (6) πρὸς θεολογίας ἀκράσιον.

P. 492, E. (ὃ κονηρός) τὸν διὰ τῶν θυρίδων, ὡς ἡ Γραφή φησιν, εἰκονοῦν αἰσθητηρίων εἰσάγων θάνατον) F. 9 r. s. (indicato fonte, Jerem. 9, 21) ταῦτα γὰρ θυρίδες τοῦ νοῦ, δι' ὧν προκύπτων ἀντιλαμβάνεται τῶν αἰσθητῶν.

P. 494, A. τερατείας) F. 9 v. s. τερατεία τὸ πλάττειν ἀτοπὰ τε και ἀλλοκοτα. Eadem f. 10 r. s. additis περὶ Θεοῦ post ἀτοπα.

F. 10 r. i. ὃ Θεὸς διὰ τοῦ ἐμφυσηματος ζῶων (7) λαλητῶν τὸν ἀνθρωπον ἐθήκεν.

(1) Hæc omnia Neoplatonicorum ex doctrina Celebratum illis τὸ πατρικὸν et τὸ γεννητικὸν ἐν τοῖς θεοῖς. Vid. Creuz. ad Procl. Inst. Theol. p. 224 et p. 226. Multa item illi de σειραῖς θεῶν. Conf. Suid. h. v. ubi Damascil. ut videtur, fragmentum, et vid. Creuz. Annot. in Plot. p. 323, a, b. Krabing. ad Gregor Nyss. De Anima et Resurr. p. 263. De translata voce ὀρμαδὲ vid. Animadv. in Basil. I, p. 66.

(2) De voce βεβορωμένους et ἐγκυλισμένους (sic leg.) vid. Animadv. in Basil. I, o. 120 sq. et annot. ad Marc. Eugenic. p. 53.

(3) Τὸν βίον ποιοῦμεθα E. et Edd. recte. Ad sententiam conf. Plat. Phæd. p. 67, D. E. 81, A. et El. f. 315 r. s. 316 v. i. 317 r. s. Vid. Sinner. ad Gregor. Naz. Or. Fun. in Cæsar. p. 30.

(4) 1 Cor. 9, 27. ὀπωπιάζω μου τὸ σῶμα και δουλαγωγῶ, ubi v. l. ὀπωπιέζω. Conf. Hoeschel. ad Phryg. p. 461 ed. Lobeck. Schleusner. Lexic. in N. T. vv. ὀπωπιέζω et ὀπωπιάζω. Ultramque Elias lectionem copulavit: ὀπωπιάζομεν, v. ap. M.

(5) Θυμὸς cui bono sit, Elias uberius disputat f. 189 r. ubi vid. annot.

(6) De translato usu vocis λίγους v. Monk. ad Euripid. Hippol. vs. 917. Conf. Eustath. ad Iliad. a, p. 7. λίγους τὴν ἀκοήν και ζητητικὸς τὰ εἰς μάθησιν. II. β, p. 174. ἀκοή λίγους.

(7) Job. 38, 14. Conf. Jo. Glyc. De V. S. R. p. 2, 26. ed. principis Bernensium, et Prolegom. p. XXII sq. Adde Isidor. Pelus. Epp. ed. Schott. p. 45.

(8) Ἀραχνίους ὀφάσματα B. E. probante L.; ἀρ. ὀφάσμασι; Ed. Par.; ἀραχνίους omisso ὀφάσμασιν o. ap. M. duo Reg. duo Colb. Or. 1, et Ed. Bas.; ἀραχνίους ὀφάσμασι C. suadente M. Aranearum telæ dicuntur τῶν ἀραχῶν sive ἀραχνίων ὀφάσματα,

P. 494, B. τί και τούς άλλους αὐθημερῶν πλάττεις ἀγίους και χειροτονεῖς θεολόγους;) F. 10 r. i. πόθεν δη λαβὼν ἢ ποῖα ἐξουσία τε και θυνάμενος αὐθημερῶν και τούς άλλους πλάττεις ἀγίους, οἷα δη κηλίνους τινάς ἀνδριάντας και χειροτονεῖς θεολόγους;

P. 494, B. τί τοῖς ἀραχνίους ὀφάσμασιν (8) ἐνδεσμοῖς τοῖς ἀσθενεστέροις;) F. 10 v. m. ταῖς πλεκτάναις τῶν σῶν λογισμῶν. et paulo post: καλῶς δε τούτοις τοὺς συλλογισμοὺς αὐτῶν και παραλογισμοὺς παρείκασε. τοῖς γὰρ ἀραχνίους νήμασι μυῖαι μὲν και μικρὸ τινα ζωφια ἀλίσκονται, ὑπὸ δε τῶν ἰσχυροτέρων ταῦτα διαβρῆσσονται, και τοῖς τοιούτοις συλλογισμοῖς οἱ μὲν ἀσθενεῖς εἰς γνῶσιν ἀλίσκονται, ὑπὸ δε τῶν ἰσχυροτέρων δίκην ἀραχνίων νημάτων ἐκείνοι μάλλον διαβρῆγγονται και ἀφανίζονται.

P. 494, C. θηλύτας) F. 10 v. i. ἐκθηλύνας τε και ἀτωνώσας (9).

P. 494, D. βάλλας μοι —) F. 11 r. s. βάλλα ταύτην τοῖς βέλεσι τῶν λόγων, ἀντιλας, μὴ φέση.

P. 494, D.) F. 11 r. i. de Platone: ὁτος πρῶτος ἐπινόησε και προσηγόρευσε τὰς ἰδέας, εἶον τὸν καθόλου ἀνθρωπον, τὸν καθόλου βουῦν, τὸν καθόλου ἴκπον και ὅσα καθόλου, νοητὰ τινα ταῦτα λέγων τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ταῦτα λόγους δημιουργικούς νομιζομέν τε και ὀνομάζομεν, καθ' οὓς ὃ Θεὸς ὑπεστήσατο τὰ πάντα, παρ' αὐτῷ τε θντα και οὐκ ἐξ ἐνθυμησεως ἐπιγινόμενα ὑστερον. ἄμα γὰρ Θεός, και ἄμα παρ' αὐτῷ πέντων τῶν θντων οἱ λόγοι νοητῶν τε και αἰσθητῶν (10). ὃ δε Πλάτων ἐξωθεν τοῦ Θεοῦ ταῦτα λέγει, και πρὸς αὐτὰ βλέποντα τὸν Θεόν, ὡς εἰς ἀρχέτυπα, δημιουργῆσαι τὰ αἰσθητὰ (11).

P. 494, D.) F. 11 r. i. Plato τὸ περὶ προϋπάρξεως

ἀράχνηα ὀφάσματα, ἀράχνηα, et denique ἀράχνηα. Ἀράχνηον autem et araneam et araneæ telam significat. Vid. Valkenar. ad Jo. Chrysost. Or. II in Laud. Pauli Apost. p. XLIII sq. Itaque apud Gregorium aut scribendum ἀραχνίους ὀφάσμασιν, aut si ἀραχνίους scribatur, ὀφάσμασιν tanquam glossema delendum. Idem valet de consimili Basilii loco Opp. T. I, p. 55, E. quem ad locum v. Animadvss. in Basil. I, p. 90. ubi comparationem sophismatum cum aranearum telis attigi.

(9) Mox ap. Greg. B. th. ga. ap. M. Coisl. 1. et in Edd. male omnium Or. 1. post ἐργαστήριον recte addunt ἀσθεσίας, quod Bill. suadente L. interpretando expressit. De translato usu vocis ἐργαστήριον conf. Sinner. ad Gregor. Or. Fun. in Cæsar. p. 24, qui etiam de locutione τὸ τῆς φύσεως ἐργ. monuit, de qua Elias f. 43 v. s. et f. 43 v. m.

(10) Conf. f. 48 r. i. f. 161 v. s. ὃ τοῦ ἀνθρώπου λόγος, ibique annot. f. 195 r. post med. et annot. f. 357 r. i. Æn. Gaz. Theophr. p. 65 ed. Boissonad. ibique Barth. p. 238. Qui Æneæ p. 65 ὃ δημιουργικὸς λόγος, idem Methodio ap. Epiphani. p. 539, B. ὃ σταρματικὸς λόγος. unde de Stoica origine ejus, quem Elias dicit, loquendi usus satis liquet. De Stoicorum seminali ratione vid. Diog. L. VII, 134. Stob. Ecl. Phys. I, p. 372.

(11) Ad hæc manus recentior in margine: Idæe Platonis asseruntur. Respicit autem Elias ad Timæ. p. 28, C. 29, A. et potissimum ad illa: ὅτλον ὡς πρὸς τὸ ἀίδιον (παράδειγμα) ἔβλεπεν. quæ verba in causa fuerunt, ut multi ideas secundum Platonem extra Deum positas existimarent. Tu vide Origenem vel potius Hippolytum Philosophum. p. 410 sq. ibique Wolf.

ψυχῶν δόγμα (1) προπεφυλαρημένον ἐκράτυνε (2). Α μελλόντων, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ φαντασίᾳ δὲ (9).
P. 494, D.) F. 11 r. i. Ἐλεγε δὲ (Πλάτων) διὰ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ ψυχῆν ἔρδν, ἤγεον διὰ μέσον (3) τῶν ὠραίων σωμάτων ἔρδν τῆς ψυχῆς, κριταραπτῶν καὶ σεμνολογία τὸ πάθος περιστέλλων.

P. 494, D.) F. 11 v. m. παρ' ἡμῖν . . . πέρας εὐδαιμονίας ἢ ἡδονῆς, ἀλλ' ἢ ἀπαθῆς τε καὶ ἀληθῆς, ἐνταῦθα μὲν ἢ τῆς ἀρετῆς, ἐκείθεν δὲ ἢ τῆς μακαριότητος καὶ θεώσεως.

P. 495, A. Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον πρόνοιαν F. 11 v. m. οὗτος θεοῦ μὲν πρόνοιαν ὠμολογεῖ, μέχρι δὲ σελήνης δι' ἧκειν (4), τὰ δ' ὑπὸ σελήνης (5) ἀπρόνοητα καταλείπειν, ἵνα μὴ κάμνη, φησὶν, ὁ θεὸς καὶ πράγματα ἔχει, καὶ τῶν καθ' ἕκαστα προνοούμενος.

P. 495, A. F.) 12 r. s. de Cynicis : οὗτοι φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενοι Κυνικοὶ προσηγορεύθησαν διὰ τὴν ἀναίδειαν καὶ τὸ ὑλακτικόν, καὶ τὸ λίγνον καὶ ἀκρατὺς εἰς ἡδονάς, καὶ τὸ ταῖς ἀγοραῖς αἰεὶ προστρίβασθαι, καὶ τὸ ἀδιάφορον περὶ πάντα, εἰ καὶ σεμνολογοῦντες τὴν μὲν ἀναίδειαν ὠνόμαζον παρῆρησιαν, τὸ δὲ ὑλακτικόν ἐλεγκτικόν, τὸ δὲ λίγνον καὶ φιλήδονον φυσικόν, τὸ δὲ ἀγοραῖον ταπεινόν, τὸ δὲ ἀδιάφορον ἀπλοῦν (6).

P. 495, A. F.) 12 r. m. οὗτι . . . σῶμα καὶ ὁ ἀήρ, δῆλον. δχημα γὰρ οὗτος τοῖς πετεινοῖς (7), καὶ τὰ μὲν βαρύτερα ταχύτερον δι' αὐτοῦ πρὸς τὰ κάτω φέρεται, μὴ στέγοντος τὸ βάρος, ἀλλὰ ταχέως ὑποχαλῶντος (8), τὰ δὲ κουφότερα βραδύτερον διὰ τὴν ἐλαφρότητα, μικρὸν ὑποδαστάζοντος.

P. 495, A.) F. 12 r. i. θεαγωγία δὲ καὶ ψυχαγωγία κακοτεχνία τίς ἐστὶ, δι' ἐπιβῶν τε καὶ θυσίων ἀγούσα θεοῦ καὶ ψυχᾶς εἰς ἐρώτησιν καὶ ἀπαγγέλιαν τῶν

P. 495, B. βαλόντων — χωρῶν F. 12 v. i. τὸ δὲ συγκριτικὸν Ἀττικῶς ἀπὸ ἀπλοῦτος.

OR. XXVIII.

F. 13 r. s. οὗτος δὲ (sc. ὁ λόγος) αὐτὸν ἡμῖν τὸν θεολόγον παρίστησιν ἀπεξοσμῆνον (10), ἀκραιφνῆ τὴν θεολογίαν πραγματευόμενον καὶ ἐπὶ τῶν σακμαμάτων (11) αὐτῶν ἤδη συμπλεκόμενον, καὶ τῶν πάντας εἶδεναι βρενθυομένων (12) τὴν ἄνοιαν διελέγχοντα καὶ τῶν δογμάτων τὸ κίβδηλον θριαμβεύοντα.

P. 496, A. ὥστε μὴ καθάπερ οἱ λύζοντες τῷ πνεύματι διακόπτεσθαι.) F. 13 r. i. καθάπερ οἱ λύζοντες τῷ πνεύματι διακόπτονται δηλονότι. λύζον δὲ εἶδος νόσου. γράφεται δὲ καὶ λυσοῦντες (13).

P. 496, A. ὅσον... χωροῦμεθα F. 13 r. i. τῇ στενῇ πύλῃ τῆς θεολογίας λεπυνοθέντες διὰ τῆς καθάρσεως.

P. 496, A.) F. 13 v. s. ἀναθαῖ δὲ αἰ βλάσαι τῆς κακίας ἢ καὶ αἰ βιωτικαὶ μέριμναί αἰ συμπνίγουσαι τὸν λόγον καὶ μὴ συγχωροῦσαι τελεσοφρεῖν αὐτόν (14).

P. 496, A. τυπωθέντες F. 13 v. s. ἤγουν παρασκευασθέντες (15) καὶ παρασκευάσαντες ὁμας.

F. 13 v. i. ὅρος (496. B) τὸ ὕφος τῆς θεολογίας, ἢ προσθήναι τοῖς χαμαιβίβητες (16) τὸ φρόνημα ἔχουσιν οὐ δυνατόν.

P. 496, C. ἀγωνιῶντι) F. 14 r. m. ἀγωνιῶντι... καὶ τρέμοντι διὰ τὴν ἀσθένειαν. ἀγῶνος γὰρ ὡς ἀληθῶς, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν, ἐγγίσει αὐτῷ ἀπροσίτῳ καὶ πάσῃ γεννητῇ φύσει ἀψάστω καὶ μόνῳ φύσει ἀοράτῳ θεῷ, οὐπερ οἱ πολλοὶ μακρὰν ἀπέληλθανται, καὶ τούτων μάλιστα ὁ πάντῃ ἀναγῶνος. μὴ καθαρῶ γὰρ καθαροῦ ἀπτεσθαι, ὡς μὲν ὁ Πλάτων (17) φησὶν, οὐ θεμιτόν, ὡς δὲ οὗτος, οὐδ' ἀσφαλές.

C τούτων μάλιστα ὁ πάντῃ ἀναγῶνος. μὴ καθαρῶ γὰρ καθαροῦ ἀπτεσθαι, ὡς μὲν ὁ Πλάτων (17) φησὶν, οὐ θεμιτόν, ὡς δὲ οὗτος, οὐδ' ἀσφαλές.

(1) De hoc Platonis placito, intime conjuncto cum altero illo de ἀναμνήσει, omnia notissima. Conf. tamen Wyttenbach. *Disp. de Placito Immort. An.*, Sect. V. p. XVIII sq. XXX sq. ed. Phædonis Lugd. Bat.

(2) Verbum κρατύνειν Elias etiam f. 79 v. i. cum accusativo conjungit. Vid. annot. ad Jo. Glyc. p. 75. 125.

(3) Scribe : διὰ μέσον et mox παιδεραστῶν. Pervagata apud Patres eccl. opinio de turpi Platonis παιδεραστία. Tu confer ejus *Sympos.* p. 210, A. B.

(4) Sic divisim Cod. Litera η in rasura, eraso furtasse ο. Sed legendum : διήκειν, quod est solemne de Deo deque ejus providentiā verbum. Conf. El. f. 21 r. m. 279 r. m. et vid. *Animadv. in Basil.* I, p. 57. 123.

(5) Scribendum : σελήνην. De conjunctione utriusque modi in κάμνη et ἔχει v. Dronk. ad Gregor. Naz. Carm. Sell. p. 62. Eandem Aristoteli de providentiā opinionem tribuit Pseudo-Origenes *Philosophum.* p. 140 sq. ed. Wolfii, qui conferendus. Errorem peperit Aristotelis, qui vulgo fertur, liber *De Mundo* cap. 6. Ceterum illa Nostri : ἵνα μὴ κάμνη cet. sunt potius Epicurea quam Aristotelica. Conf. Pseudo-Origenis *Philosophum.* p. 152 ibique Wolf. Plura dabunt *Animadv. in Basil.* I, p. 149.

(6) Eadem Elias f. 307 r. m. ad Or. XXVI, p. 473, C. D. annotat.

(7) Conf. f. 27 v. s. 55 v. s.

(8) De translato χαλᾶν v. Coraës *Atact.* I, p. 207.

(9) De magica animarum evocatione, quæ θεαγωγία, vel ψυχαγωγία, vel ἐπαγωγὴ dicitur, vide Ruhnken. ad *Tim.* L. V. Pl. v. ἐπαγωγαί, et VV. DD. ab eo p. 415. laudatos.

(10) Conf. supra p. 492, B. ξίσωμεν εἰς κάλλος ὡστερ ἀνδριάντα τὸν θεολόγον. ibique El. f. 8 r. m. De translato usu verborum ξέειν, ἀποξέειν v. Creuzer. ad Plotin. *De Pulcrit.* p. 365 sq. Adde Nicephor. Callist. *Hist. Eccl.* Proem. p. 4, C. τῷ τοῦ ἕθους ἀσταθαί καὶ ἀπεξεσμένῳ. et p. 5, B.

(11) De translato usu vocis σάκμα monui in *Nov. Annal. Philol.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 397.

(12) Eadem loquendi formula Basilium, Gregorii Scholiasten, in *Excerptis Cod. Mon.* 54 f. 309 r. usum reperies. Quæ in irrisione haud inepte usurpatur, quum alias Græculi Aristophanicis vocibus et locutionibus per κακοῦργίαν serio et insolite uti soleant. Quæ de re monui ad Marc. Eugenic. *De Imbecill. Hom.* a me primo editum et illustratum in *Zeitschrift für die historische Theologie*, anni 1845, P. IV, p. 66 sq. ubi etiam verbi βρενθυομαι inepte usurpata exemplum allatum est.

(13) Sic Bill. et C. λύζοντες Bas. cum B. E. recte. Quamquam E. addit : καὶ οὗτοι γὰρ τῷ πνεύματι τοῦ ἀσθματος διακόπτονται τὸν λόγον. Λύζον Elias i. q. alias λυγῆς, s. λυγμός, s. λυγγός, de quo Lobeck. *Paralip.* I, p. 136.

(14) Matth. 13, 7. et 19. Conf. Basil. M. *Opp.* T. I, p. 175, E.

(15) De verbo τυποῦν, ad animum formandum translato, Toll. *Ins. It. Ital.* p. 78 ad Greg. Naz. Carm. Ined. II, vs. 46. monuit. Cf. El. f. 64 v. m. 133 r. s. 219 r. m. 359 v. i.

(16) Conf. f. 64 v. m. et vid. *Illustriss. Has. ad Leon. Diacon.* p. 419 ed. Bonn.

(17) Conf. p. 496, D. et Or. XXVII, p. 489, C. ubi sedem dicti Platonici indicavimus.

F. 14 r. i. ψυχῆ καὶ σώματι καθαρὸν εἶναι καὶ ἀλονότιταις σαθροτέραις δέψει παραδεικνύσα: τὸν ἥλιον, οὕτω καὶ τὰ κρίματα, οἷονί τινες σκιαὶ τοῦ νοητοῦ ἡλίου συγχάροντα, ἡμῖν ὑποδεικνύουσιν αὐτὸν (5).

P. 497, A.) F. 15 r. i. κατὰ... τῶν μικροφύγων καὶ χαμερπῶν καὶ εὐεπιχειρήτων καὶ οἱ ἑτερόδοξοι ἴσχυον.

P. 497, C. τὴν νεφέλην διόσχορον, εἰσω γενόμενος ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ τῶν ὀλικῶν, καὶ εἰς ἐμμετόν, ὡς εἶδόν τε, συστραφεῖς.) F. 15 v. i. εἰς ἐαυτὸν κατὰ τὸ δυνατόν συσταλεῖς ἀπὸ τῆς ἐξωθεν περιφορᾶς, καὶ τῶν ὀλικῶν ἐξω γενόμενος καὶ τὴν νεφέλην διαστελεῖς, καὶ τῷ νοῦ ἐντὸς γενόμενος.

F. 16 r. s. ἐντρανίζειν (1) τῇ πρώτῃ καὶ ἀκρίστῃ φύσει.

P. 497, D.) F. 15 r. m. δι' ἧς (ἀγαθότητος) ἀχώρητος ὢν (θεός) τῇ φύσει, ὡς δυνατόν, τοῖς ἀξίοις γίνεται χωρητός. τότε δὲ γέγονε χωρητός, ἀχώρητος [2] ὢν, δεῖ ὁ μονογενὴς ἰσαρκῶδη.

P. 497, E. ταῦτα γὰρ Θεοῦ τὰ δόγματα (5), δσα μετ' ἐκείνου ἐκείνου γνωρίσματα, ὡς περ αἱ καθ' ὕδατων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνας ταῖς σαθραῖς δέψει παραδεικνύσασθαι (4) τὸν ἥλιον) F. 16 r. i. ad Sap. 13, 5 ὡς διὰ τινων γραμμάτων τῆς ἐν τούτοις (opera Dei dicit) εὐαρμοστίας τε καὶ εὐταξίας ἢ μεγαλειότης αὐτοῦ κηρύττεται. Ibid. ἀπὸ τούτων καὶ τῆς ἐν τούτοις ἀρμονίας καὶ συνοχῆς τὸν συνοχία καὶ συντηρητῆν τούτων γνωρίζομεν. F. 16 v. s. ὡς περ οἱ τὴν ἔβην ἀσθενοῦντες ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον βλέπουσιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀδυνατοῦντες ἐντρανίζειν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ, τούτεστι τῇ ὑπερκοσμικῇ ὑπάρξει τε καὶ θεϊότητι αὐτοῦ, ὡς ἐν κατόπτρῳ τινὶ τοῖς κτισμασι ταύτην ὁρώμεν. καὶ ὡς περ αἱ καθ' ὕδατων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνας γνωρίσματά εἰσιν ἡλίου, δη-

(1) De formula ἐντρανίζειν τινὲ conf. f. 16 v. s. 2b v. m. 203 v. m. ibique annot.

(2) Cf. de Spiritu sancto ἀχωρήτω simul et χωρητῷ disputantem El. f. 178 v. m. ad Greg. Or. XXXI, p. 578, B. ubi de Spiritu sancto sermo, quem χωρητὸν δι' ἀγαθότητα dixit Basil. De Sp. S. cap. 9. Vocem χωρητός, i. e. cuius capac fieri possit, attigi in Bas. Plot. p. 31. Gregor. Palam. Orat. p. 83 Mariam dicit τὸν ἀχωρήτου χώραν. De Ido ἀχωρήτω v. Coteler. in PP. Apost. T. 1, p. 85, A. ed. Amstelod. et eruditum Anglum ad Orig. De Orat. p. 233, D. not. p. 921, a. T. 1, ed. Russ. ubi simul de eo, quod Deus πάντες χωρεῖν dicitur. Herm. Trismeg. ed. Paris. p. 15. Deus χωρητικός τῶν πάντων. Ibid. Deus solus bonus, τὰ δὲ ἄλλα χωρητὰ ἴσθι τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως, leg. χωρητικά. Locutio χωρητικός Θεοῦ ap. Greg. Pal. Theophane D p. 22 med. saepe reperitur, et ibid. locutio χωρητικός θείας καὶ θεοποιῶ ἐνεργείας.

(3) Conf. Gregor. Or. XXXII, p. 590, B. ibique El. f. 205 v. m. Fons locutionis Patribus celebratae in libro Exodi 33, 22, καὶ τότε ἔβη τὰ ὀπίσω μου. Quo tamen illi loco τὰ ὀπίσθιά μου scriptum reperisse videntur. Vid. Schleusner. Lexic. in LXX, P. IV, p. 101, et ad quem is provocat, Suicer. Thesaur. Eccl. v. Ὀπίσθια.

(4) B. E. παραδεικνύσασθαι.

(5) Haec omnia prorsus Platonica. Conf. De Rep. VI, pag. 510, A. E. VII, p. 516, A. B. 532, B. C. De Legg. X, p. 897, D. E. Platoniam sententiam, hinc ipso usus Elias loco, illustravi in Nov. Annal. Philol. Vol. 48, Fasc. 4, p. 419 sq. Ibid. p. 420 de Platonica apud Eliam formula: ὁ νοητός ἥλιος, monui. Conf. etiam f. 17 v. i. 122 r. i., ubi annot., 124 v. i. Plura videas in annot. ad Greg. Or. XXVIII, p. 520, D.

P. 498, A.) F. 16 r. i. sq. adfertur Dionysii Areopagita sententia de novem ordinibus angelorum (6). F. 17. de tribus angelorum triadibus: ὢν ἀπαῶν κατὰ πλοσάν ὑπερούσιον ὑπεροχὴν ἀσυγκρίτως ὑπερίδρυται τὸ θεῖον ὡς καθόλου.

F. 17 r. m. laudatur Ἰωάννης ὁ πᾶν, ἐδ τῆς Δεσμῶκου θρέμμα. nlm. definitio caeli Orth. Fid. II, 6.

F. 17 r. m. angeli νδεις δντες... οὐ σωματικῶς περιγραφόμενοι... οὐδὲ τριχῆ εἰσι διαστατοί (7).

F. 17 r. m. τοῖς ἐκεί πολιτευόμενοις τῶν ἁγίων ἀγγέλων χαίρειν χοροῖς.

P. 498, D. οἷς ὁ ζόφος (8) ἐπιπροσθεῖ καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον) F. 17 v. i. ἐπιπροσθεῖ, τούτεστι ἐμποδίζει, ἐπισκοτεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν. Ibid. τίς δὲ ὁ ζόφος, ἐρμηνεύει, τὸ παχὺ (9) τοῦτο λέγων σαρκίον. τοῦτο γὰρ ἐπιπροσθεῖν καὶ μὴ τῆς ψυχῆς τῷ ὀφθαλμῷ καθαρῶς ὄραν συγχωροῦν, οὐ δίδωσι τῷ νοητοῦ ἡλίου εἰλικρινεῖς τὰς ἀκτίνας εἰδέσθασθαι. ζόφον δὲ τοῦτο διὰ τὸ πάχος καὶ τὴν ἐκ τῶν παθῶν ἐγαιρομένην ἀχλὺν (10) ἐκάλεσε.

P. 498, D.) F. 17 v. i. μετριοφροσύνης καὶ τοῦ ἠθικοῦ καὶ πιθανοῦ λόγου καὶ τὸ περὶ τῶν... ὁμολογουμένων διατάζειν.

P. 498, D. ἐκτυπώτερον) F. 18 r. s. ἀντὶ τοῦ ἀληθέστερον, ἐκτὸς τύπου καὶ σκιάς (11).

P. 499, A.) F. 18 r. m. δεῖ δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ νοῦ τὴν διάνοιαν λαβεῖν, δηλον (12) ὁ θεῖος Διονύσιος εἰ-

(6) De Cael. Hier. cap. 5, § 2, p. 50 A. ed. Cord. De tribus angelorum triadibus idem ibid. p. 50. C. D. Conf. El. f. 162 v. ante med. et f. 218 r. i. ubi plura.

(7) Videlicet omne corpus τριχῆ διαστατόν. Conf. El. f. 21 v. s. 43 r. m. 262 v. m. et vid. Animadv. in Basil. I, p. 1959.

(8) Voce ζόφος, ad sensum et affectum tenbras translata, etiam Methodius utitur ap. Epiphani. Haer. p. 567, D. loco a me in Animadv. in Basil. I, p. 131 allato. Conf. El. f. 26 v. m. 63 v. m. 97 r. m.

(9) Frequens apud Patres eccl. usus vocum πάχος, παχύς, παχύτης in notanda corporis mole mentem praegravante. Conf. El. f. 17 v. i. 26 v. m. 27 r. s. al. et vid. Toll. ad Greg. Naz. Carm. Ined. I, vs. 579, in Insign. It. Ital. p. 54.

(10) Scribe: ἀχλὺν, deque translata voce ἀχλὺς conf. f. 63 v. m. 76 v. m. Maxim. Tyr. Diss. 14, 7. (ψυχῆ) περιβεβλημένη ἐν τῷ δευτέρῳ βίω πολλὴν καὶ σκοτεινὴν ἀχλὺν. Metaphoræ ansam dedit Homerus celeberrimis versibus Iliad. V. 127 sq. quos miror Duportum in eruditissimo Gnomologiae Homericæ opere neglexisse, praesertim quum posterioris ætatis scriptores, praesente auctore Platónico Alcib. II, p. 150, D. E., illis certatim usi sint.

(11) Voce ἐκτυπώτερον Eliam f. 40 r. m. usum videbis, idque adverbialiter, ut hoc loco Gregorius fecit, qui adjectivo ἐκτυπώτερος usus est Or. XXXIII, p. 615, D. ubi cf. El. f. 304 r. s. Est autem ἐκτυπῶν i. q. ἐκτυπούμενον, non id quod est ἐκτὸς τύπου, ut Elias vult.

(12) Magnopere fallor, aut legendum: δηλον. Pseudo-Dionysii locus est De Div. Nom. cap. 1, § 1, p. 284, A. ed. Cord. qui in prava lectione: τὴν καθ' ἡμᾶς acquievit. Var. lect. τῆς καθ' ἡμᾶς Elias confirmat.

φρικώς, ἀρθέγκτως τε καὶ ἀγνώστως συνάπτεσθαι ἡμᾶς κατὰ τὴν κρείττονα τῆς καθ' ἡμᾶς λογικῆς καὶ νοερᾶς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἕνωσιν (1) τοῖς ἀφθέγκτοις τε καὶ ἀγνώστοις. μολὶς γὰρ ἂν τις τῷ ἀκροτάτῳ ἀνθρῶπι τοῦ νοῦ (2) ἐν περιλήψει μετρία γενήσεται.

P. 499 A. B.) F. 18 r. i. ἀπεριληπτος δὲ (θεός) κατὰ τὸ ἀπειρον, οἷόν τι πέλαγος βαθύ καὶ ἀόριστον. Ibid. οἱ ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων τῆ ἀπ' ἀρχῆς ὑπάρχει συγκαταβληθέντες (3) λόγοι, καθ' οὓς ὑπέστη τῶν ὄντων ἕκαστον καὶ εἰδοπεποιήται.

F. 19 r. s. (ex S. Maximo) δ... μὴ συγχωρῶν αὐτὴν (τὴν αἰσθησιν) μὴ δὲ (4) καθ' αὐτὴν γενομένην ἐκτὸς τοῦ ἡνιοχοῦντος λόγου ἐνεργεῖν, μὴ δὲ τὸν λόγον αὐτὴν τῆς τοῦ νοῦ ἀπλότητος ἀφετον ἔων... οὗτος ἀληθῶς διὰ τῶν ὀρωμένων καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς εὐταξίας τὸν ποιητὴν τούτων καὶ συνοχέα καὶ ἀρχηγόν, ὡς ἀνθρώπῳ δυνατόν, ἀνετυπώτατο, F. 19 r. m. μετὰ πᾶσαν τὴν κατ' αἰσθησιν ἐν σχήματι θέσεώς τε καὶ μορφῆς καὶ τυπώσεως καὶ φαντασίας διάβασιν. Ibid. ἡ πρὸς τὸ κρείττον μετ' ἐμμελοῦς ἐξετάσεως καθ' ὅδον ἀπὸ τῶν ἡτερόνων ἀνάβασις.

P. 499, C. (ἡ δὴς) τοῖς ὀρωμένοις προσβάλλουσα, καὶ πεπηγῶσι καλῶς καὶ ὀδεύουσι, καὶ ἀκινήτως, ἔν' οὐτως εἰπω (5), κινουμένοις καὶ φερομένοις) F. 19 r. i. κινεῖσθαι... λέγεται τῷ κατὰ βῆσιν καὶ ἀπορροῆν λόγῳ, αὐξήσει τε τῆ περι τὸ πῶσον καὶ μειώσει (6). Ibid. ἡ πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς ὕψους

προσβολῆ καὶ ἀπόδρασις πρὸς οὐρανόν, ἥλιον, πηλὴν καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων τὸν χορὸν. Ibid. ante superiora locutio: μεταβάλλειν εἰς ἄλλο καὶ φύρεσθαι.

P. 497 C. D) F. 19 v. s. (ἡ κατὰ λόγον γινομένη εὐτακτος τῶν ἀπάντων διοίκησις) ἀφ' ἧς ἐστὶ συνθεῖν τοῖς ὀρωσι, μὴ μόνον ἀκυδέρνητον μὴ εἶναι τὸδε τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ ἀρχηγόν καὶ αἰτιον εἶναι θεόν τὸν συνέχοντά τε καὶ οὐσίωσαντα, τούτεστι ποιήσαντα, καὶ προνοίας ἀρρήτους λόγοις διέποντα.

P. 499, D. E.) F. 19 v. m. Θεοῦ... φύσιν, τὴν ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τῶν ἀπάντων ὀρεκτῶν τὸ ἐσχατόν (7), οὐκ ἂν ὄσον ἐστὶ καταλήψεται τις. κἂν γὰρ ἐπιχειρήσῃ, οὐκ ἐφικνεῖται μὲν, μόνον δὲ τὰς νοερὰς ὕψεις ἀμαυρούμενος, καὶ τοῦ ὄντος ἐκπίπτει φωτός, ὡς φιλονεικήσας (8) ὄλον ἥλιον τῷ σωματικῷ δέξασθαι ὀφθαλμῷ.

P. 499, D. E.) F. 19 v. i. (θεός) κινῶν καὶ τηρῶν τὰ πάντα (9), αὐτὸς μὴ κινούμενος. πάσης γὰρ γενέσεώς τε καὶ κινήσεως τῶν ὄντων ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ὁ θεός, ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγενημένων καὶ δι' αὐτοῦ κινουμένων καὶ εἰς αὐτὸν τὴν στάσιν ποιησομένων.

P. 499, E.) F. 19 v. i. λίαν ἀγνώμων ἔ μὴ μέγρι τοῦ εἰδέναι ποιητὴν καὶ δημιουργόν καὶ συνοχέα καὶ προνοητὴν τὸν θεόν προτῶν ἔκουσῶς.

P. 500, A.) F. 20 r. s. (θεός) ὁ πάσης οὐσίας ἐπέκεινα, καὶ πάσης γνώσεώς ἐστὶν ἐξηρημένος.

P. 500, A. Ina... μηκέτι τοῦ πρόσω δέχεται, τὸ ἐσχατόν ὀρεκτόν ἔχων ἤδη καὶ εἰς ὃ πᾶσα σπεύ-

(1) Mysticam Intellige ἕνωσιν cum Deo, de qua Noster f. 20 r. m. κατὰ ἀπλήν προσενωθῆναι τῷ Θεῷ. Vid. Basil. Plot. p. 22. Usitata in ea re cum alia vocabula (v. ibid. p. 23), tum συνάπτεσθαι et συναφή. Cf. Athan. De Incarn. c. 56, 57. Porphyrius De Abst. 2, 34, 165. δεῖ ἄρα συναφθέντας καὶ ὁμοιωθέντας αὐτῷ, τὴν αὐτῶν ἀναγωγὴν θυσίαν ἱερὰν προσαγαγεῖν τῷ Θεῷ. Jamblich. De Myst. Aeg. p. 4, 12. ἡ πρὸς τὸ θεῖον συναφή, p. 5, 5 sq., τῆ γνώσει πρὸς αὐτοῦς συναπτεσθῶ. Jaubl. De Fato ed. Tennul. p. 177 locutione utitur: ἡ ἐπὶ τὸ ὄν καὶ τὸ θεῖον συναφή. Adde Animadvss. in Basil. I, p. 144.

(2) Attende usitatam Platonis locutionem: ἄνθος τοῦ νοῦ, de qua conf. Creuzer. ad Procl. Comm. in Alcib. I, p. 248. Idem de translato usu vocis ἄνθος ad Olympion. Comm. in Alcib. I, p. 409, universe monuit.

(3) Verbi συγκαταβάλλειν eadem potestate usurpati exempla conf. f. 23 r. m. 84 r. m. Gregor. Or. II, p. 53, A. ὄσον τῆς θείας ἀπορροίας ἡμῖν συγκαταβάλλεται, i. e. insitam est, quem locum Ullmann. in Gregorio Naz. p. 420 minus recte interpretatus est.

(4) Scribe: μηδέ, ut post paulo. Eodem mendo in B. peccatum p. 603, D. Or. XXX, p. 544. XXXI, p. 561, B. C. f. 176 v. s. 280 v. s. 237 v. i. Or. VIII, p. 249, E. Ex eodem mendi genere profecta: μὴ δὲ μιᾶς pro μηδεμιᾶς f. 23 r. m., (ubi ana.) et conjunctionem scripta μηδέ f. 57 r. m. μηδέμιαν f. 360 v. i. pro μηδέ et μηδεμίαν. Adde μηδ' pro μηδέ f. 2 (sine num.). De μηδέ, scripto direntis vocibus μη δέ, vid. Basil. Comm. Palaeogr. p. 826, qui quae ibid. de μηδέ et μη δέ diversis monet, locis supra notatis non usu veniunt. Sunt autem ista apud Eliam f. 19 r. s.: δ... μὴ συγχωρῶν usque ad illa f. 19 r. m. ἀπὸ τῶν κρείττωνων ἀνάβασις, ex S. Maximi libro De Variis Difficilib. locis SS. PP. Dionysii et Gregorii p. 194 et 196 ed. Oehler.

cum hac discrepantia lectionis: αὐτῆν αὐτῆ Oehler, melius, praesertim si in seqq. γενομένη scribatur. — μη δέ) μηδέ, itemque in seqq., recte, ut supra dictum. — ἐκτὸς τοῦ ἡνιοχοῦ. J. ἐνεργεῖν τοῦ ἡνιοχοῦντος αὐτῆν λόγον ἐχωρισμένην (leg. κχωρ.) οὐδέν, quae Elias in brevius contraxit. — ἀφετον ἔων) ἀφετον, omisso, quod excidit, ἔων.

(3) Vulgo: ἴνα οὕτως εἰπω. Sed scribendum: ἴν' οὕτως εἰπω. Quem librarius h. l. in ἴνα evitavit hiatus, Or. XXX, p. 553, D. male admisit.

(6) Haec quoque ex S. Maximi libro laudato, p. 196, nec non illa in seqq. apud Eliam: ἡ πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς ὕψους προσβολῆ, et illa: μεταβάλλειν εἰς ἄλλο καὶ φύρεσθαι, dicta nimirum de confusionem rerum. Conf. Plat. Gorg. p. 465, E. ὁμοῦ ἂν πάντα χρήματα ἐφύρετο ἐν τῷ αὐτῷ. Disputando res confundere φύρειν significat ap. Gregor. Or. XXXIII, p. 452, C. ubi Elias f. 264 v. s. qui f. 275 v. i. verbo sic translato item utitur. Vide Ast. Annot. in Plat. Gorg. p. 145, et adde S. Maxim. libro laudato p. 200. φύρων ἑλληνικῶς τὰ μὴ φερόμενα.

(7) Solemnis in celebranda Dei natura vox ὀρεκτός, qua Noster f. 20 r. m. in eadem re usus est. Vid. Animadvss. in Basil. p. 152, ubi fontem formulæ Aristotelicum Metaph. XII, 7, indicavi. Idem valet de voce ἐπετός. Vid. Has. ad Leon. Diacon. p. 447 sq. ed. Bonn. et Animadvss. in Basil. p. 141, 152.

(8) Lege: ὡς ὁ φιλονεικήσας. — id est: sicut is qui solem apertum corporis oculis suspicere contendit. Conf. Plat. De Legg. X, p. 897, D. et quae C. Alexander, vir eruditissimus mihi quae amicissimae, in eandem dicta sententiam attulit ad Orationem Sibyllinam, Proœm. vs. 10, T. I, p. 16 novae editionis Parisinae, quam editoris humanitati acceptam debeo. Adde El. f. 78 v. 5.

(9) Primus motor Aristoteli: Deus appellatur Metaph. XII, 7. Phys. VIII, 5 et 6. Conf. El. f. 279 r. i.

δει και πολιτεία (1) τοῦ δὲ ψηλοῦ και διάνοια) F. 20 A
 r. s. ἴνα... μηκέτι τοῦ πρόσω δέηται, τὸ ἄκρον
 ὄρεκτὸν ἔχων ἤδη, καὶ εἰς ὃ πᾶσα ἔφεσις ἴσταται,
 παυομένων τῶν νοερίων ἡμῶν ἐνεργειῶν, ἐν ᾧ πάντα
 τὰ πέρατα πατῶν τῶν γνώσεων ὑπεραβήθη· προ-
 φέστηκε. F. 20 r. m. νοῦσα... ἡ ψυχὴ ἴσταται τοῦ
 νοεῖν ἐκεῖνο τὸ νοηθὲν μετὰ τὴν αὐτοῦ νοησιν. τὸ
 γὰρ νοηθὲν κυρίως ἀπαξ οὐκ ἔτι τὴν πρὸς τὸ νοηθῆ-
 ναι πάλιν ἐκκαλεῖται τῆς ψυχῆς δύναμιν (2).

P. 500, B. πότμον σώμα; cel.) F. 20 v. m. πρόεισι
 δὲ ἡ δεξιὰς τούτω κατὰ διαίρεσιν Πλατωνικῶς, διὰ
 τοὺς ταύτη μέγα φρονούντας (3).

P. 500, D. πῶς σωθήσεται τὸ διὰ πάντων διη-
 κειν... τὸν Θεόν —; El. f. 21 r. m. comparat Sap.
 Sal. 7, 24.

P. 501, A.) F. 21 v. s. in notanda doctrina
 Epicuri hac utitur locutione: εἰς ἄτομα κατακερ-
 ματίζεσθαι (4).

P. 501, A. και οὕτω διακεσεῖται ἡμῖν και σώμα
 οὐχ ὄξει οὐδὲ πῆξιν τινα ὁ περὶ τοῦ σώματος λό-
 γος.) F. 21 v. s. τὸ τριχῆ λέγω διαστατόν· τοῦτο γὰρ
 σώματος ὄρος και λόγος· και σώμα οὐχ ἔξει Θεός,
 ὁ ὑφ' ὧμῶν σώμα εἶναι ὑποτεθεῖς, οὐδὲ πῆξιν τινα οὐδὲ
 μῆκος· και βάθος και πλάτος, ταῦτα δὲ οἷς σώμα χα-
 ρακτηρίζεται. F. 21 v. m. τὸ... ἡμῖν... εἰρηκεν... ὡς
 διὰ τῆς κοινολεξίας ἐξειδιόμενος (5) τοὺς δι' ἐναντίας.

P. 501, A. εἰ δ' ἄλλοι φήσομεν, εἰ μὲν τὸ
 πέμπτον, ὡς τισιν ἔδοξε, και τὴν κύκλω φορὰν
 φερόμενον (6), ἔστω μὲν ἄλλοι τι και πέμπτον
 σώμα) F. 21 v. m. Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος πέμ-
 πτον τι σώμα τὸν οὐρανὸν ἔδογματίσει, ἄλλο τι δὲ
 παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα και

πῦρ. ἐκείνων γὰρ τὴν ἐπ' εὐθείας κίνησιν κινουμέ-
 νων, και τῶν κοῦφων μὲν ἀνω φερομένων, πυρὸς και
 ἀέρος, τῶν δὲ βαρέων κάτω, ὕδατος τε και γῆς·
 αὐταὶ γὰρ αὐτῶν αἰ κατὰ φύσιν κινήσεις· τὸν οὐρα-
 νὸν μόνον κατὰ μῆδὲν ἐκείνων κινούμενον κυκλοφο-
 ρεῖσθαι εἰρηκεν ἰδιωτόπως (7). F. 21 v. i. verbis:
 ὡς τισιν ἔδοξε, τοὺς περὶ Ἀριστοτέλην tangi docet.

P. 501, B.) F. 22 r. s. ἡ κίνησις... λέγεται ἐπὶ
 τῶν ὑπὸ γένεσιν και φθορὰν (8).

P. 501, C.) F. 22 r. i. εἰ γὰρ και Δαυὶδ εἶπεν· ὁ
 ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα και τοὺς
 λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα (9), ἀλλὰ τὸ κοῦ-
 φόν τε και διάπυρον αὐτῶν και ὄξυ περὶ τὴν θείαν
 ἔφεσιν τε και λειτουργίαν διαγράφων και πάσης ὕλι-
 κῆς ἐννοίας ἀπηλλαγμένον, εἰρηκεν τοῦτο.

P. 501, C. πάλιν εἰσήχθη σωμάτων ἐσμὸς ἀλι-
 γιστος και φλυαρίας βυθὸς οὐδαμοῦ στήναι δυ-
 νάμενος.) F. 22 v. s. πλήθος εἰσαγόντας σωμάτων
 ἀλόγιστον και βυθὸν, ἐξ οὗ ἀπειρία γεννᾶται σωμά-
 των, ἄλλων ἐξ ἄλλων τικτομένων και οὐδαμοῦ στήναι
 δυναμένων.

P. 501, D. οὐδὲ τῆς ἡμετέρας ἀλίης ὁ λόγος)
 F. 22 v. s. Ἐλληνικὸς γὰρ οὗτος ὁ λῆρος και τῆς
 τῶν Στωικῶν φλυαρίας, ὕλικὸν τὸ θεῖον ὑπεκλιφθ-
 των (10).

P. 501, D.) F. 22 v. m. τοὺς ἀνόμοιον μάλιστα
 τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κακούργως (10) εἰσαγόντας. Ibid.
 εἶπαρ οὐσίαν Θεοῦ τὸ ἀγέννητον εἶναι πάντως βιά-
 σαιτο.

P. 501, D.) F. 23 r. m. ὁρῶν ὁ ἅγιος τοὺς αἰρε-
 τικοὺς Ἐννομιανούς ἕνα μόνον ἔχοντας ἀγῶνα, τὴν
 ὑπερούσιον αὐτοῖς ἀνοήτως συγκαταβάλλειν φύσιν

(1) Repetita copula και voces πολιτεία et δίανοια
 majorem vim accipiunt, quam si simplici και co-
 puentur. Conf. supra p. 499, C. και πεπηγῶσι κα-
 λῶς και ὀδεύουσι. et vid. annot. ad Or. XXVIII, p.
 513, A. 518, A. ad Or. XXXII, p. 598, B. 597, D.
 et ad El. f. 54 r.

(2) Haec et quae insequuntur totidem fere verbis
 apud S. Maximum libro De Difficilibus Locis SS. PP.
 Dionysii et Gregorii p. 198 ed. Oehler. reperiuntur.

(3) Conf. El. 77 v. m. de Haereticorum disputandi
 ratione Platonica, quam Gregorium quoque secutum
 esse ibid. et f. 159 r. s. docet.

(4) De verbo κατακερματίζειν vid. Basil. Plotin.
 p. 22. Cf. f. 180 v. m. ubi Elias eo utitur in no-
 tanda Pneumatomachorum doctrina. Jo. Philopon.
 in Aristot. De Anima I, f. 44, b. med. μὴ βουλούμε-
 νος κατὰ τὰ μόρια τοῦ σώματος κατὰ κεκερματίζεσθαι
 (leg. κατακερματίζεσθαι) αὐτῆν (animam), nimir.
 Aristoteles contra Timaei placitum. Porphyry. ad
 Marcell. c. 40. συλλέγουσα ἀπὸ τοῦ σώματος πάντα
 τὰ διασκεδασθέντα μέλη (nimir. animae) και εἰς πᾶ-
 ρος κατακερματίζεσθαι.

(5) Quod Atticis pro ἐξειδιχόμεναι rectius poni
 docent, ἐξειδιόμεναι (vid. Lobeck. ad Phrynich. p.
 199) apud Eliam saepe reperitur: f. 252 v. m. 276
 v. i. ἐξειδιόμενος, f. 277 v. s. ἐξειδιόμενων, f. 290 r.
 ἐξειδιόμενας, f. 292 r. s. τὴν κτίσιν ἅπασαν ἐξειδι-
 ούσθε.

(6) Sic B. et Bill. recte. Interrogandi nota C.
 inepte usus est.

(7) Similia Elias f. 75 r. i. habet. Conf. etiam f.
 218 r. m. 279 r. i. Ceterum vide Aristot. De Caelo I,
 2. et conf. Pseudo-Origen. Philosophum. p. 139
 ibique Wolf., Clem. Recogn. VIII, 15. in PP. Apost.

T. 1, p. 569 ed. Amstelod., ibique Cotelor.

(8) Frequens apud posterioris aetatis scriptores
 usus formularum: τὰ ὑπὸ γένεσιν, τὰ ὑπὸ φθορὰν,
 sim. de quibus nionui ad Jo. Glyc. De V. S. II.
 p. 106. Conf. El. f. 94 v. i. et annot. ad f. 71 r. m.

(9) Ps. 103, 5. Conf. f. 150 v. s. Ceterum cod. Bas.
 hoc loco et alias compendio solito dicit: nonnullis
 tamen locis distincte Δαυὶδ, estque melior scriptura per
 u quam Δαβὶδ. Vid. Winer. Gr. Idiom. N. T., p. 44 ed.
 III. Krabinger. ad Greg. Nyss. De Prae. p. 127, 148.
 Contrario mendo β̄ in ὠ depravatum f. 148 v. s.
 λαύρος pro λαβρῶς, f. 152 v. m. τὰ ὑπὸ τὸ εὐ-
 δομον (l. 168.) τοῦτὶ κεφάλαιον ἀναφερόμενα. Porro
 conf. f. 314 v. m. Ἀδδρητήν pro Ἀδδρητήν. Scri-
 pturam Ἀδδρητήν Wolfius ad Origenis vel potius
 Hippolyti Philosophum. p. 90 sq. tucri conatus est.
 Tu vide Menag. ad Diog. L. IX, 30.

(10) Tu de Stoicorum deo vide Plutarch. De Plac.
 Philos. I. 7. Diog. Laert. VII, 137. ibique Menag.

(11) Id est: fraudulenta argumentatione. Conf.
 Gregor. Or. XXI, p. 553, D. ibique Elias f. 102 r.
 s. Idem f. 131 r. i. ὅπερ τινὲς τῶν αἰρετικῶν κα-
 κούργως ὑπενόησαν. f. 171 r. s. ubi locutio κακούρ-
 γως et ἀμαθῶς συλλογίζεσθαι. Vocis κακούργως, qui
 Eliam f. 127 v. m. similiter usum vides, respondet
 κακοσθῶς f. 103 r. m. id est: tersuta disputandi
 ratione. Κακούργειν, fraudulente interpretari, ap.
 Gregor. Or. XXI, p. 557, A. ubi cf. El. 111 r. m.
 Idem sibi vult κακούργως sive κακοτρόπως ἐκλαμβά-
 νειν f. 103 r. m. Conf. etiam κακούργια f. 78 r. m.:
 κακούργημα κακούργειν f. 168 r. ante med. ibique
 annot. Vid. Ast. Annot. in Plat. Gorg. p. 249,
 Animadvers. in Basil. I, p. 155. — Mox leg. αὐτοῖς.

καὶ τεχνικαῖς μεθόδοις περιλήψει τῆς κατ' αὐτοὺς ἁγνώσεως κρατεῖν ἐπιχειροῦντας, ὡς ἔφοντο, τὴν ἀκράτητον δύναμιν καὶ πάσῃ τῇ κτίσει κατὰ τὸ ἴσον ἀχώρητον, δι' ἔλου σχεδὸν τοῦ λόγου τὰς στερήσεις τε καὶ ἀπορράσεις (1) προτίμησεν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, μὴ δὲ μιᾶς (2) ἀνασχόμενος θέσεως ἢ καταφάσεως.

P. 502, A.) F. 23 r. i. τὸ... ὑποκαίμενον (3), ὅπερ γινώσκται καὶ φθείρεται καὶ πεπώλωται. Ibid. τὸ ὑποκαίμενον θεμέλιον τρέπον, ἐφ' ἣ ταῦτα βέβηκε.

P. 502, A. εἰ μέλλει (4) τελέως καὶ ἀποχρόντως τὸ νοούμενον παραστήσασθαι.) F. 23 r. i. εἰ μέλλομεν τελείως καὶ ἀπαρλείπτως τὸ νοούμενον καρπιτάναι. F. 23 v. s. παραστήσαι οὐσίαν Θεοῦ. εἰ οὐσίαν Θεοῦ παραστατικὸν (5).

P. 502, E. τυχόν.) F. 24 r. i. συμπεριφερόμενος τοῖς περὶ Ἐυδόμειον ἀμφέβαλε τὴν ἀντιστροφήν.

P. 503, C.) F. 24 v. i. Ἐυδόμειοι πρὸς τὴν ἐξ ἀνθρώπων δίκην ἐπισημαίνονται καὶ σοφοὶ τινες διατοῦτο (6) καὶ ὑπέρογγι.

P. 503, C. τὸ σκολιὸν καὶ γριφοειδὲς (7) ἐπιστήγησεν.) F. 25 r. m. (ad : γριφοειδὲς) τὸ αἰνιγματώδες καὶ σκοτεινόν.

P. 503, D. ὁ μοι λέγειν ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς ὤρμησε (8). τοῦτο δὲ ἦν τί; (9) τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι ἀνθρώπινη διανοία τὸ θεῖον, μὴ δ' ἔλον ὅσον ἐστὶ

φαντάζεσθαι.) F. 25 r. s. μὴδ' ἔλον ὅσον ἐστὶ πίπτον (10) εἰς φαντασίαν. F. 25 r. m. οὐκ ἂν ἤρωτησεν, εἰ μὴ πάνυ ἐθάρρει ταῖς ἀποδείξεσι. τοιοῦτον γὰρ καθ' Ἐρμολόγητον (11) τὸ σχῆμα τῆς ἐρωτήσεως. F. 25 r. i. ἡ λογικὴ φύσις δύναται ἀνατείνεσθαι πρὸς Θεὸν καὶ τῆς αὐτοῦ μετέχειν πληρώσεως.

P. 503, E. μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθορὰς) F. 25 r. i. τὰ δὲ μεταξὺ αἰτιολογίαν τινὰ ἔχει βραχέλιαν τοῦ μακρὰν τῆς θείας καὶ ἀπαθοῦς φύσεως φθόνον ἀποσκηνοῦν. F. 25 v. s. εἰ γὰρ ἀγαθὸς ὁ Θεός· οὐδεὶς γὰρ, φησὶν, ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός· ἀγαθὸν δὲ οὐδεὶς ἐγγίνεται φθόνος, καθὰ φησι καὶ Πλάτων (12), πῶς ἂν εἰκότως διὰ φθόνον τὸν περὶ τὰς λογικὰς φύσεις λέγοιτο ἀποκρῦπτεται αὐτόν; ὡς δὲ λογικῶν φύσεων καὶ ἡ παραγωγὴ (13) καὶ ὑπόστασις τῆς ἀκρας αὐτοῦ ἦν ἀγαθότητος. Ibid. πῶς ὁ κυριεύων πάντων φθονήσει τοῖς κυριευστέτοις; τί γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἔχουσιν, ὃ μὴ ἐκείθεν αὐτοῖς χορηγεῖται; πᾶσα γὰρ δόσις ἀγαθῆ ἀνωθεν αὐτοῖς ἐστὶν (14).

P. 504, B. οἱ ἐργυτέρω Θεοῦ καὶ τῶν ἀνεξιχνίαστων αὐτοῦ κριμάτων ἐπόπται καὶ θεωροὶ) F. 25 v. i. ἐπόπτας δὲ καὶ θεωροὺς εἶπεν, ἀπὸ τῆς ἐν ἡμῖν ἀκριβεστέρως αἰσθήσεως τὴν τρανεστέραν (15) κατάληψιν τῶν τοῦ Θεοῦ ἀνεξιχνίαστων ἑδῶν (16)..., κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν Ἀπόστολον, αὐτοῖς χαρίζομενος.

(1) In præcedd. sermo de aientibus et negantibus in Deo.

(2) Scribe : μηδεμιᾶς. Sic B. μὴ δὲ μιᾶς in verbis Gregorii Or. XX, p. 380, A. ubi Edd. recte μηδεμιᾶς. Conf. annot. f. 19 r. s.

(3) Materiam dicit, loquendi usu Aristotelico. Vid. Trendelenburg. ad Aristot. De Anima p. 324.

(4) Μέλλει B. cum Reg. a. Μέλει codd. ap. M. Μέλλοι E., Gregorii verba in comm. repetens, cum Edd. Eadem discrepantia p. 503, A. εἰ τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ παντὸς μέλλει περισχέθησθαι, ut est in Edd.; nam μέλλοι Reg. bm. tres Colb. et Comb. habent. Tu videas quæ in Nor. Annal. Philol. Vol. 49, Fasc. 4, p. 391 s. j. annotavi. Deinde nostro loco, ubi B. παραστήσασθαι. Edd. παραστήσεσθαι, uti περισχέθησθαι p. 503, A. Sed aoristus stare potest. Conf. Lobbeck. ad Phryg. p. 744 sqq. Ceterum τελείως pro τελέως; E., Gregorii verba in commentariis repetens, uti in eorum explicatioue. Sed usitata Gregorio forma τέλειος; magis Platonica, quam τέλειος. Conf. modo Or. XXXI, p. 563, C. 564, D. 565, C. Vide Sinner. ad Greg. Naz. Or. Fun. in Cæsar. p. 22, meque ad Jo. Glyc. De V. S. R. p. XXII. Jamblich. De Myst. p. 3, 28 ed. Gal. τούτων (cod. Basil. τούτου) οὐδὲν ἀπλείψομεν εἰς τὴν τελείαν (cod. Bas. melius τελείαν) ἀπόδειξιν.

(5) Παραστατικὸν cum genitivo, quod declarandi vim habet, f. 249 r. i. item reperitur. Παραστατικὸν εἰ δὲ ῥηλωτικὸν coniuncta f. 98 r. m. Conf. Basil. T. I, p. 527, C. et v. quæ de verbo παριστάναι monui Animadvss. in Bas. I, p. 35.

(6) Scribe : διὰ τοῦτο, εἰ ὑπέρογγι. Priorem corruptelam etiam f. 140 r. s. 173 v. s. 246 r. s. notatam videbis, ejusque exempla etiam alias in cod. Bas. sæpe occurrunt, v. c. f. 256 v. m. Est etiam, ubi διὰ cum articulo insequente constatum reperitur, ita quidem, ut accentum retineat; cf. f. 150 v. i. Literarum γγ pro γχ, ut in ὑπέρογγι, male positarum exemplum f. 266 v. m. ubi ἔγγυμονεῖ pro ἔγγυμονεῖ.

(7) Γριφοειδὲς B. optime cum Reg. bm. Coisl. I. quos C. secutus, qui in quibusdam γριφώδες; scriptum testatur. Atque sic Ed. Bas.; τρυφοειδὲς. pessime Ed. Par. cuius loco genuinum γριφοειδὲς

Montacut. codicum ga. et pet. sive fretus repuni jussit. Scholiastes apud C. αἰνιγματώδες (leg. αἰνιγματώδες;) interpretatur. Alias γρίφον i. q. γριφοειδὲς. Conf. El. f. 418 v. s. et v. Prolegomn. in Jo. Glyc. De V. S. R. p. XXXII.

(8) Edd. melius ὤρμησεν. Conf. annot. ad p. 506, C. Ὁρμητο nonnulli apud C. Gregorius simili loco Or. XXX, p. 553, E. ὅπερ ὠρμήθη λέγειν ὁ λόγος, ubi λέγειν et λόγος item conjuncta et λόγον in personam animalium videt eo loquendi usu, de quo v. Animadvss. in Basil. I. p. 15. 60. Ceterum λόγος non minus recte ὀρμᾶν quam ὀρμᾶσθαι dicitur. Vid. Ast. Lex Plat. t. II, p. 474.

(9) Vulgo : τοῦτο δὲ τὴν; in quibus Or. I. τί male omittit. Præstat autem vulgatae lectio codicis B., siquidem Gregorius interrogandi voces interrogationi lubenter postponit. Sic, ut alia omitam, τίς haud semel postpositum Or. XXXII, p. 591, A. E.; πῶ; in clausula p. 591, E. Alia ex hoc genere dabit Basil. Plot. p. 41 sq. Mox scrib. μὴδ', coll. annot. f. 49 r. s.

(10) Scribe : πίπτον.

(11) Hermog. Περὶ Εὐρ. IV, 6. καθόλου γὰρ ὁ ἐρωτῶν, ὡ; εἰς νίκην τῇ ἐρωτήσει θαρρῶν, ἐρωτᾷ.

(12) Timæ. p. 29, E. ἀγαθῶ... οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίνεται φθόνος. Conf. Schwegler. Comm. in Arist. Metaphys. p. 23. De scriptura οὐθείς, in Platone minime ferenda, v. Lobbeck. ad Phryg. p. 181 sq. Trendelenburg. ad Aristot. De Anima p. 201 sq. Quæ præcedunt : οὐδείς... θεός, ex Matth. 19, 17.

(13) Id est procreatio, ex eo usu verbi παράγειν, cujus exempla f. 160 r. m. ἡμεῖς... ἐξ οὐκ ὄντων παρήχθημεν. f. 257 v. s. (Θεός;) ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλήσει καὶ δυνάμει παραγωγῶν. Adde f. 193 v. i. 194 v. s. et v. Animadvss. in Basil. I, p. 92. De voce παραγωγῆ conf. El. f. 152 r. i. 180 r. i. Eidem Deus ὁ παραγωγῆς τῶν ὄλων. Conf. f. 194 r. s.

(14) Jacob. Ep. 4, 17.

(15) Usitata Eliæ utraque forma et τρανῆς, ut hoc loco, et τρανός, de qua conf. f. 27 v. s. 63 r. m. 151 v. m. Vid. Animadvss. in Basil. I, p. 190.

(16) Conf. Ep. ad Rom. 11, 33.

504, B. *ἐν ἰγχεσιν δόσσου περιπατοῦντες, τὸ δὴ λεγόμενον.*) Job. xxviii, 16, fontem indicante Elia f. 25 v. i.

P. 504, B. *Ἰνα μὴ τῷ βῶδιω τῆς κτήσεως βλάστη γίνηται (1) καὶ ἡ τοῦ κτηθέντος ἀποβολή. φιλεῖ γὰρ τὸ μὲν πόνω (C.) κτηθὲν μᾶλλον κρατεῖσθαι, τὸ δὲ βῶδιως κτηθὲν καὶ ἀποπτύεσθαι (2) τάχιστα, ὡς πάλιν ληφθῆναι δυνάμενον. καὶ οὕτως ἐδεργεία καθίσταται τὸ μὴ πρόχειρον τῆς ἐδεργείας.)* F. 26 r. s. οὐχ ἅλον ἔσον ἐστὶν ἑαυτὸ ἐνδοῖσι τὸ θεῖον, τάχα μὲν, ἵνα μὴ τῷ ἐτοίμῳ περιφρονῆται τῆς καταλήψεως, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις εἰπομεν (3). εἰσθεν γὰρ τὸ προχείρως καταλαμβανόμενον βῶδιως περιφρονεῖσθαι τε καὶ ἀποβάλλεσθαι, διὰ τὴν βῶστην τε καὶ πρόχειρον τούτου πάλιν ἀνάληψιν.

P. 504, D. *τυχόν... τοῖς ἐνταῦθα κκαθαρισμένοις καὶ μακροθυμοῦσι πρὸς τὸ ποθοῦμενον.*) F. 26 r. m. (Θεός) οὐχ ἀπάσας ἡμῖν τὰς ἀκτίνας τῆς αὐτοῦ φωτοληφίας ἐνδοῖσιν. et : οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος (Lucifer) ἅλον τὸ φῶς ἐχώρησεν, ἀλλ' ἔσον ἦν ἐφικτὸν αὐτῷ, ἢ ἅλον τὸ ἐνδοῦμενον. F. 26 v. s. τῶν... τοῖς ἐξ ἄκρατείας νίτροις καὶ ταῖς μικτηκαῖς (4) πόαις τῆς πρακτικῆς εἰς βῆθος καθαρισμένοις καὶ — ὡς διὰ κλιμακῶς τινος τῆς πρακτικῆς εἰς θεωρίαν ἀναπηδῶντων τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δὲ ἤττον αἱ ἐκείθεν ἐλλάμψεις οἶονεῖ τις ἀρραβῶν (5) καὶ γεῦμά τι ἐνταῦθα ἐνδιδόνται τοῦ τελείου, ἐκείθεν ταμιευομένου δὲ καὶ ὁ Δαυὶδ αἰνιττόμενος καὶ δεικνύς, ὡς αἱ ἐνταῦθά τισιν ἐλλάμψεις διδόμεναι οἶονεῖ πρόγευμά τί ἐστι τῆς τελείας ἐκείθεν ἐλλάμψεως. nim. Ps. 16, 17. Ibid. (e Gregorii Orat. Fun. in S. Basil., p. 835, A.) συνεποπεύοντες τὴν ἀγίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα καθαρῶτερόν τε καὶ τελειώτερον, ἧς νῦν μετρία δεδύγημα τὰς ἐμφάσεις, ἐνταῦθα σταθίμεν τῆς ἐφέσεως.

P. 504, D. *καὶ τοῦτο ἔστιν Ἰσως, δ' ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ (6), τὴν ἡμέτερον κυχύτητα, δι' ἣν ὀλίγοι καὶ μικροὶ διακλύπτουσιν.* F. 26 v. m. γνῶνον μὲν καλεῖ (7) τὸ ἡμέτερον σῶμα διὰ τὸ πάχος καὶ τὸν ἐντεῦθεν ἐκ τῶν παθῶν ζῶνον. ἐπιπροσθεῖ

A γὰρ τῷ ἐν ἡμῖν νοεῖν, ὡς περ τὸ νέφος τῷ ἡλίῳ, καὶ οὐ συγχωρεῖ καθαρῶς ἐντρανίζεῖν τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ. F. 26 v. i. συνείδησε Θεὸς τὴν ψυχὴν ἡμῶν σῶματι. Ibid. (ad : ἡμῶν p. 504, D.) ἡμεῖς μὲν. . . κυρίως ἐσμέν ἡ ψυχῇ, καὶ ταύτης μᾶλλον ὁ νοῦς, ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα, περὶ ἡμᾶς δὲ τὰ ἐκτός, οἷον χρήματα καὶ ὅσα τοιαῦτα (8). ἵσταται οὖν μέσος ἡμῶν, τουτέστι τῆς ψυχῆς ἡμῶν, καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὗτος γνῶφος. F. 27 r. s. (τὸ σῶμα) μέσος αὐτοῦ ἱστάμενος καὶ Θεοῦ, ἀποτελεῖται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ συγχωρεῖ καθαρῶς ἐνατενίζεῖν αὐτῷ. Ibid. locutio : ἐκλεπτύνειν αἰτιαίς τὴν τοῦ σώματος παχύτητα. et deinceps hæc : νῦν μὲν γὰρ διὰ τὸ πάχος ἐπιπροσθεῖ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ, μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν λεπτότερόν τε καὶ καθαρώτερον ἀπολαδόντες αὐτὸ, καθαρώτερόν τε ἐβόμεθα καὶ τρανότερον.

P. 505, A.) F. 27 r. i. ἀδύνατον... ὄψιν... χωρὶς ἀέρος πεφωτισμένου πλησιάζει τινα τῶν ὁρατῶν καὶ τοὺς τύπους τῶν ὁρωμένων ἐκμάξασθαι. ἐν ἧ ὅς ἐν κερῷ τυποῦνται καὶ οἶονεῖ διαγράφονται καὶ δι' αὐτῆς τῆς μνήμῃ καὶ τῇ καθ' ὅλου αἰσθήσει παραπέμπονται.

P. 505, A.) F. 27 v. s. ὅπερ δὲ ἐστὶν ὁ ἀπὸ τοῦ χερσαίου τε καὶ πτηνοῦς, τοῖς μὲν τῶν ἀναπνεῖν αἰτίας ὄν, τοῖς δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ὄχημα τούτοις γινόμενος, τούτο τὸ ὕδωρ τοῖς νηκτοῖς. Ibid. τὰ δὲ περὶ τούτων ἀκριδέστερον ἐρευνήσας ἐν τῇ εἰς τὴν ἐξαήμερον βίβλῳ τοῦ μεγάλου Βασιλείου (9) εὐρήσεις.

P. 505, A. *ἀμήχανον τοῖς ἐν σώμασι (10) διχα τῶν σωματικῶν πάντη γενέσθαι μετὰ τῶν νοουμένων. ἀεὶ γὰρ τι παρεμπείσεται τῶν ἡμετέρων, κἂν ὅτι μάλιστα χωρὶς αὐτῶν τῶν ὁρωμένων ὁ νοῦς καὶ καθ' ἑαυτὸν γενόμενος προσβάλλειν (11) ἐπιχειρῆ τοῖς συγγεῖσι καὶ ἀοράτοις.)* F. 27 r. m. ἀμήχανον εἶναι τὸν δεσμῶτην τοῦ σώματος νοῦν ἀποδύσασθαι τέλειον τὰ σωματικὰ μορφώματα καὶ τυπώματα, καὶ γυμνὸν τῶν τοιοῦτων τοῖς νοητοῖς συγγενέσθαι. κἂν γὰρ ὅτι μάλιστα μύσαι (12) τὰς αἰσθήσεις σπουδάσῃ, καὶ καθ' ἑαυτὸν γεγονώς ἐπι-

(1) Γένηται Edd. minus bene.
(2) Sic B. cum Edd.; ἀποπτύεται Or. 1. qua lectione enuntiationis tenor male infringitur.

(3) Conf. El. f. 205 v. i. 204 r. s. 305 v. m. ibique annot.

(4) Legendum : σημητικαῖς. Vid. Lobeck. ad Phryn. p. 254 sqq. qui tamen adjectivum σημητικὸς D neglectit. Herbis variis L. male.

(5) Conf. 2 Cor. 4, 22. 5, 5. Ephes. 4, 14.

(6) Psal. 17, 13. καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ Conf Or. XVII p. 520, A. ibique annot. Contra hymnus in Deum in Greg. Naz. Opp. T. II, p. 286 (conf. annot. f. 78 r. s.) illi ὑπερφανείας καλύπτρας tribuit; sic enim Cod. Mon. 547 pro vulg. ὑπερνεφέας x.

(7) Nimirum Gregorius in iis, quæ verba allata præcedunt : μέσος ἡμῶν τε καὶ Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὗτος ἵσταται γνῶφος, ὡς περ ἡ νεφέλη πάσαι (vulgo : τοπάλαι) τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑβραίων. ubi Scholiastes apud C., immemor Exodi 14, 20, hæc perperam annotat : νεφέλην λέγει τὸ ἐπιπροσθεν (i. ἐπιπροσθῶν, v. Anim. in Basil. I, p. 2 et cf. El. f. 17. v. i. 27 r. s.) τῇ ψυχῇ σώμα. Rectius hæc adhibuisset Gregorii verbis Or. XXVIII, p. 497, C. ubi corpus νεφέλη vocatur Vox γνῶφος ad sensuum tenebras

translata Or. XXXII p. 589, C. ubi vid. El. f. 205 v. m. Adde Cordier. Onomast. Dionys. v. γνῶφος.

(8) Sunt hæc Basilii, ad quem Elias f. 205 v. m. 308 v. m. in eodem argumento provocat, et cuius verbis f. 291 v. m. tacite utitur; vid. Homil. in illud : πρόσθε αὐτοῦ, Opp. T. II, p. 18, C. Cf. Creuzer. ad Olympiod. Comm. in Alcib. I. p. 171. Zell. Comm. in Aristot. Eth. Nicom. IX, 4, 3. p. 392 sq. Mox f. 26 r. s. leg. αὐτῆς sc. ψυχῆς, pro αὐτοῦ.

(9) In Hexæm. Hom. VII, Opp. T. I, p. 63, D. E.

(10) Sic B. cum o. ap. M. et Reg. bm. Vulgo : σώματι. (11) Προσβάλλειν Edd. et E. in seqq. qui etiam f. 64 r. s. et f. 76 v. m. τῇ θεωρίᾳ προσβάλλειν ponit. Idem tamen προσβάλλειν f. 27 v. m. huc respiciens istis verbis : εἰπῶν, μὴ δύνασθαι τὸν δέσμιον νοῦν καθαρῶς γυμνωθῆναι τῶν τῆδε καὶ ἄλλως τοῖς ὄσιν προσβάλλειν. itemque f. 28 r. i. ad p. 505, E. Θεολογία προσβάλλειν apud Gregor. Or. XX, p. 376, D. et ex eo ap. El. f. 62 v. m. Hæc usus Eliæ locis, translata verbi προσβάλλειν significationem ejusque variam constructionem illustravi in Nov. Annal. Philol. Vol. 49, Fasc. 4, p. 418 sq. Ceterum conf. annot. ad Or. XXXI, p. 573, A.

(12) Conferendus Gregor. Or. II, p. 14, D. et loco gemino Or. XX, p. 376, A. μύσαντα τὰ; ai-

χειρολή τοις συγγενέσι και άοράτοις προσβάλλειν, ούχ έξει παντελώς τὸ γυμνωθῆναι τῶν φαντασιῶν. ἀεὶ γάρ ἐφέλκεται (1) τὰ εἶδη και τὰς μορφάς και τὰ σχήματα, ὡς ἐν κηρῷ τινὶ τῷ μνημονευτικῷ ἐντετυπωμένα. συγγενῆ δὲ τῷ νῷ τὰ νοερά και νοητὰ καλεῖ διὰ τὸ νοερὸν τοῦ νοῦ και ἀώματων.

P. 505, B.) F. 28 r. s. πῦρ δὲ (τὸ θεῖον λέγεται nīm. Deuteron. 4, 24) ὡς καθαρτικὸν τε και ἀναλωτικὴν τῆς ὕλης τε και τῆς μοχθηρᾶς έξεως, ὡς και τὸ πῦρ τῆς μῆ συγγενεῦς ὕλης τῷ χρυσίῳ (2).

P. 505, A.) F. 28 r. m. (inter alia ex Dionysio Areop.) ὀνομάζεται δὲ ὁ Πατήρ τοῦς ἀνόητος (3), τὸ μὲν διὰ τὸ ὑπεργόνιμωσ γόνιμον και ὑπεραυλῶσ ἄυλον αὐτοῦ, τὸ δὲ ὡς μῆτε νοῶν, ὡς νοοῦσιν οἱ νοεῖν δυνατόμενοι, μῆτε τινὶ τῶν πάντων νοοῦμενος. Ibid. (Λόγος ὁ Υἱός) ὡς ἐκ τοῦ νοῦ τοῦ μεγάλου προελθῶν ἀδιαστάτως τε και ἀχρόνωσ και ἀπαθῶσ.

P. 505, C. λόγον δὲ τίνα παρὰ τὸν ἡσυχάζοντα ἐν ἡμῖν ἢ χεόμενον;) F. 28 v. s. λόγον δὲ ἡσυχάζοντα τὸν ἐνδιάθετον καλεῖ. Ἔστι γάρ ἐνδιάθετος λόγος κίνημα τῆς ψυχῆς, ἐν τῷ διαλογιστικῷ (4) συνιστάμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεωσ. ὅθεν πολλάκις και σιωπῶντες λόγον ὄλον παρ' αὐτοῖς διεξερχόμεθα και ἐν τοῖς ὄνειροις διαλεγόμεθα. κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα λογικὸι πάντες ἐσμέν. και γάρ οἱ ἐκ γεννήσεωσ κωφοι και οἱ διὰ τὴ νόσημα ἢ πάθος τὴν φωνὴν ἀποκοπέαις (5) οὐδὲν ἤτιαν λογικὸι εἰσιν. ἡσυχάζοντα οὖν λόγον τὸν ἐνδιάθετον καλεῖ, χεόμενον δὲ τὸν προφορικόν. ὁ δὲ προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ και ἐν (6) ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει, ἤγουν ὁ διὰ γλώσσεσ και στόματος χεόμενός τε και (7) προφερόμενος λόγος. Ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματοσ.

P. 505, D. ἢ δεῖ τοῦτων ἀποστάντασ ἡμᾶσ αὐτὸ καθ' αὐτοῦ τὸ θεῖον ἐκ τούτων [8] ἰδεῖν, ὡς οἶόν τε, μερικὴν τίνα φαντασίαν ἐκ τῶν εἰκασμάτων συλλεγομένησ;) F. 27 v. i. ἄδυνατον γάρ εὐρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰκόνα ἀπαρallάκτωσ (9) πρώτῃ φύσιν παραδεικνύσαν.

P. 505. E. τίσ οὖν μηχανᾶν ἐκ τούτων τε και μῆ ταῦτα;) F. 29 r. m. τίσ... μηχανῆ ἐκ τούτου (10) μὲν, ὡς ἐξ εἰκασμάτων, ἀμυδρῶσ τὸ θεῖον γινώσκουσθῆσαισ. ibique El. f. 63 r. i. Adde Eliam f. 41 r. m. (τῶν αἰσθησιῶν) ὡσανεὶ μουσῶν. Olympiodor. Comm. in Plat. Gorg. (in Nov. Annal. Phil. t. 14, Fasc. 2) p. 278 sq. δεῖ τοῦς μέλλοντασ τῶν παθῶν ἀπαλλάττεσθαι μῦεν και ἀνέχεσθαι. Vide in-super Creuzer. ad Plot. De Pulcr. p. 358 sq. 430.

- (1) Conf. annott. ad f. 41 r. m.
- (2) Conf. f. 140 v. m. 182 r. m. 249 v. s. Vid. Animadv. in Basil. 1, p. 188 (ad p. 165, E.) et quae Ullmannus in Gregorio Naz. p. 324, 497. Thomasiaus in Origene p. 100 attulerunt. Prævit Clem. Alex. Strom. V, p. 549. 592. VII, p. 719, laudatus Rittero Hist. Philos. t. 5, p. 460. Ceterum locus geminus est Deuteron. 9, 5.
- (3) De Div. Nom. cap. 1, § 1, p. 284, C. ed. Cord.
- (4) Elias f. 363 r. s. ubi eadem fere de λόγῳ docet, λογιστικῷ pro διαλογιστικῷ ponit et statim post γινόμενον pro συνιστάμενον. Ad rem conf. Gregor. Carm. Ined. 1, vs. 267 sqq. ap. Toll. Ins. It. It. p. 28, qui p. 29 et p. 153, a. de λόγῳ ἐνδιάθετῳ et προφορικῷ paucis monuit. Secundum Platonem (Soph. p. 163, E. Defin. p. 414, C.) Gregorio λόγος est quasi quoddam ἔρμα. Vid. Hoerschel. ad Gregor. Naz. Definit. p. 28 ed. a. 1899.

αἰ, μῆ ταῦτα δὲ εἶναι διὰ τὸ ἀεὶ τι παρεμπέπειν τοῖς περι τούτων νοήμασι;

P. 505, E. κάμνει ἐκθῆναι τὰ σωματικὰ ὁ ἡμέτερος νοῦσ και γυμνοῖ ὀμιλῆσαι τοῖς ἀσωμάτοις) F. 29 r. m. κάμνει ἤτοι ἀσθενεῖ, ἄδυνατεῖ, ἀμχανεῖ ὁ ἡμέτερος νοῦσ ὑπεκδύναι τὰ σωματικὰ ταῦτα... και ἀσωμάτωσ ὀμιλῆσαι τοῖς ἀσωμάτοις και τοῖς ἄυλοις συγγενέσθαι ἄυλωσ, μῆδὲν τι τῶν αἰσθητῶν ἐφελκόμενος. F. 29 r. i. locutio : χωρὶσ τῶν σωματικῶν τῆ πρώτῃ αἰτία προσβάλλειν.

P. 506, A. ἐφίεται μὲν πᾶσα λογικῆ φύσει Θεοῦ και τῆς πρώτῃσ αἰτίας καταλαβεῖν. ei [11] δὲ ἄδυνατεῖ δι' ἃσ εἶπον αἰτίας. κάμνουσα δὲ τῷ πῶθῳ και ὄλοσ σφραδάζουσα και τὴν ζῆμιαν εὐ φέρουσα, δεύτερον ποιεῖται πλοῦρ [12], ἢ πρὸσ τὰ ὀρώμενα βλέψαι και τούτων τε κοιῆσαι Θεοῦ. . . (B.) . . ἢ διὰ τοῦ κάλλουσ τῶν ὀρωμένων και τῆς εὐταξίασ Θεοῦ γνωρίσαι, και ὀδηγῶ τῇ ὄψει τῶν ὑπὲρ ὄψιν χρῆσασθαι.) F. 29 r. i. ἐφίεται μὲν... καταλαβεῖν, τί τὴν φύσιν ἐστὶ και οὐσίαν.—οὐ γάρ τὸ ὄσι ἐστὶ Θεὸσ καταλαβεῖν ἄδυνατεῖ.—ἄδυνατεῖ δὲ διὰ τὸν ἐπιπροσθῶντα τῷ νοῖ ζῶφον και τὸ προκάλυμμα. Ibid. (ad : σφραδάζουσα) τουτέστι χαλεπῶσ φέρουσα. F. 29 v. s. (ad : δεύτερον ποιεῖται πλοῦρ) τουτέστι δεύτεραν τινὰ ὀδὸν ἔρχεται, τῆς πρώτῃσ ἀποτυχούσα. Ἔστι δὲ παροιμία τοῦτο ἐπὶ τῶν τῆς πρώτῃσ βουλήσ ἢ πράξεωσ ἀποτυγχανόντων και πρὸσ δεύτεραν τινὰ ὀρωμένων ταττομένη. και οἱ ναυτιλλόμενοι γάρ, εὐφῶρου ἀνέμου ἀποτυχόντες, ὁ δὲ πρῶτωσ παρ' ἐκεῖνοις πλοῦσ και λέγεται και ἔστι, ταῖς κῶπαισ ἀποχρῶνται ἐπὶ τὸν δεύτερον πλοῦν ἐρχόμενοι. F. 29 v. m. (ad : ὀδηγῶ cel.) διεσκαλῶ τῇ ὄψει χρῆσάμενοι τῶν ὑπὲρ τὴν ὄψιν και πρὸσ τὴν τούτων πάντων ἀναδραμόντες αἰτιον.

P. 506, B. C.) F. 29 v. m. τούτοις. . . ὁ δεύτερος οὗτοσ πλοῦσ... ἀσθελεασ γέγονε πρὸξενοσ. F. 29 v. i. εἰδικὸν αἰτιον ἢ διατυπομένη ἐν τῷ νῷ τὸ τεχνίτου και διασκευαζομένη κατὰ διάνοιαν και εἰδοποιουμένη διαμόρφωσισ. Ibid. εἰδικὸν δὲ αἰτιον (13) τὴν ἐν αὐτῷ (Deum intellige) τῶν δημιουργημάτων γινώσιν φάμεν, ἣν ἐξ αἰδίου και προαιώνιον ἔσχεν, οὐχ ὕστερον

- (5) Ἀποβάλλοντες Elias f. 363 r. s.
- (6) Ἐν omisum f. 363 r. s.
- (7) Verba : χεόμενός τε και omissa f. 363. r. s.
- (8) Ἐκ τούτων, quod E. et Edd. omittunt, B. probante L. addit cum duobus Regg. tribus Colb. Coisl. 4. et Or. 1. Sed temere ista ex seqq. huc illata sunt.
- (9) Adjiciendum : τὴν. Conf. Greg. p. 505, B. τῆς πρώτῃσ φύσεωσ. ubi v. l. θελασ φ. ex glossa. 506, A. τῆς πρώτῃσ αἰτίας.
- (10) Leg. τούτων, i. e. ex rebus terrestribus, et mox τούτου, sc. τοῦ θελοσ, pro τούτων. Cf. Greg. p. 505, D. Ταῦτα ἕασ ceteriora et terrestria dici notum est. Vid. Krabing. ad Greg. Nyss. de Anima et Resurr. p. 303 sq. Ante μηχανῆ B. ἢ recte om. Cf. Ast. Lex. Plat. t. 2, p. 544.
- (11) Sic B.; tu deleto si et conjungito καταλαβεῖν δὲ, ut est in Edd. El δὲ... κάμνουσα τῷ πῶθῳ L.
- (12) Ad hæc m. rec. f. 29 r. m. ὁ δεύτερον πλοῦν ποιεῖν. e imo ποιεῖσθαι. De hoc proverbio vide Eliam f. 29 v. s.; plura dabit Wyttenbach. ad Platon. Phæd. p. 263 sq. Ap. El. f. 1. ὁσ δὲ πρῶτωσ.
- (13) De εἰδικῷ sive εἰδικωτάτῳ αἰτίῳ conf. El. f. 34 r. m. 69 v. m. 468 r. m.

αὐτῷ ἐπιγενομένην, ἀλλὰ συναυωίζουσιν καὶ συμ-
καρκετινομένην αἴε.

P. 506, C. (ἀστέρων πλῆθος) οἷς καὶ τὸ πᾶν
ἄγειν δεδῶκασιν [1], κατὰ τὸ ποῖον ἢ ποσὸν
τῆς κινήσεως.) F. 30 r. i. ol. . . Ἑλληνας διὰ
τῆς τῶν ἀστέρων τούτων τῶν κινουμένων, πρὸς τῆς
ἐν τῷ ζωδιακῷ κύκλῳ ἐπιπλοκῆς ἐγγύτητος τε καὶ
ἀποστάσεως κατὰ τοῖονδε ἢ τοῖονδε σχῆμα συνερχο-
μένων ἀλλήλοις, τὰς γενέσεις τε καὶ τὰ συμβαίνοντα
ἡμῖν πλάττουσιν. ἡμεῖς δὲ σημεῖα μὲν ἐκ τούτων γί-
νεσθαι ὁμολογοῦμεν... τῶν δὲ ἡμετέρων... πρά-
ξων οὐδαμῶς ταῦτα αἴτια εἶναι ἀποφαινόμεθα.
ποσὸν μὲν οὖν ἐνταῦθα λέγει ὁ ἅγιος τὸν ἀριθμὸν,
ἐν ᾧ τῶν ἀστέρων διαστημάτων τε καὶ κινήσεων
(F. 30 v. s.) ἐξαριθμοῦσι τὸ μέτριον οἱ περὶ ταῦτα
θεῖοι. ποῖον δὲ τὸ διάφορον τῶν σχημάτων, οἷς
ἀλλήλοις οἱ κινούμενοι τῶν ἀστέρων πρὸς τοὺς ἐν τῷ
ζωδιακῷ κύκλῳ ἐπιπλεκόμενοι, διαφόρους κατὰ τού-
τους καὶ τὰς γενέσεις ἀποτελοῦσι καὶ τὰ συμβαί-
νοντα. ἢ διὰ μὲν τοῦ ποσού τὰς συνελεύσεις τῶν
ἀστέρων τῶν εἰς ταῦτ' συντρεχόντων, δύο ἢ καὶ
τριῶν τυχόν, καὶ τὰδε ἢ τὰδε ἀποτελούντων, ἐσήμανε,
διὰ δὲ τοῦ ποιοῦ τὰ σχήματα, τριγωνισμούς τυχόν
ἢ καὶ ἄλλο τι τοιοῦτον, οἷς Ἑλληνας, περὶ γενεθλια-
λογίας καὶ τερατολογίας ἀπασχολούμενοι καὶ πρό-
νοιαν ἐξελόντες, ἀπρονοήτως τε καὶ ὡς ἔτυχε τὰ
καθ' ἡμᾶς ἄγεσθαι ληρωδοῦσι.

F. 32 r. m. τὸ . . τάχα (507, C.) προστεθὲν πι-
θανὸν ὁμοῦ καὶ ἐπιεικῆ τὸν λόγον εἰργάσατο.

P. 508, A.) F. 32 v. s. ἡμᾶς... ὁ λόγος πρὸς τὸν
παρωγέα τούτων (nim. τὸν ὀρωμένον) ταῖς κατὰ
μικρὸν προόδους ἔχειραγωγεί... ἐκ τούτων τὸν οὐσιώ-
σαντά τε καὶ τάξαντα συλλογιζόμενος.

P. 503, A. [2] F. 32 v. i. τοῦ δὲ ταυθ' οὕτως ἔχειν,
μάρτυρα παράγει τῶν θύραθεν τινα ποιητῆν. Ὀπ-
πιανὸς οὗτός ἐστιν, εἰ καὶ μὴ ὀνομαστί αὐτοῦ μνημο-
νεύει. θητηῶ γάρ, φησιν, ἀμήχανον ἐξομοῖται.
οἴη σὺν φιλότῃ διακρίνας ἐπέδασεν αἰθέρα καὶ
ἥρα καὶ χυτὸν ὕδωρ [3]. καὶ πάλιν· πάντι δ' ἐν

(1) Δεδῶκασι Edd. absque ὑποστιγμῇ, recte. Alia
ratio est locorum Or. XXVII, p. 293, D. 513, A. Or.
XXXI, pag. 584, B. Or. XXXII, p. 596, D. quibus
v. paragogicum in clausula vel intersicione enun-
tiationis, etiam ante consonantem, in Cod. B. recte
additum. Vid. Jacobs. Praef. ad Ælian. H. A. p. XXIII
sq. Krabing. ad Gregor. Nyss. De Prec. p. 123.

(2) Clemencetus ad Gregorii verba : τὸν εἰρηκότα,
hac annotavit : Schol. τὸν Πλάτωνα. Quod veri-
similius quidem dictum videtur de isto philoso-
pho, quam de Oppiano, ut Billius [secutus ille
Eliam] in notis suis. Recte; nimirum Gregorius
verbis illis : τίς ταῦτα ἐμίξε καὶ ἐμίρυσεν; cet. Pla-
tonem respexit in Timaeo p. 35, A. seqq. Quae apud
Gregorium, p. 508, B. insequuntur : τί τὸ ταῦτα κε-
κινηκός, καὶ ἄγον τὴν ἄληκτον φορὰν καὶ ἀκώλυτον;
cet. in marg. Coisl. 3. Platoni iidem adscribi Cle-
mencetus testatur. Et sunt sane illorum similia,
quae Plato De Legg. X, p. 897. C. de anima mundi
docet.

(3) Sunt versus Oppiani Hal. I, 411—413, et
415. 416. ab Elia sua orationi accommodati et,
quod nemo non videt, memoriter excitati. Nam illa
vs. 411. θητηῶ . . . ἐξομοῖται, a poeta παρενε-
τικῶς enucleata, ad praegergia in vs. 410. 411 : ἐτ'
οὖν . . . vaietείεις, pertinent; deinde ille Jovem
αἰωζομένο (conf. vs. 409. Ζεῦ μάχαρ —) ita per-

A ἀλλήλοις ἐδασιν (F. 33 r. s.) ὁμοπροσόντης ὀπό-
δεσμά.

P. 508, B.) F. 33 r. s. Θεόν, πρὸς τὸ οἰκτεῖον εἶδος
ἕκαστον τῶν κτισμάτων κινήσαντά τε καὶ οὐσιώσαντα.
F. 33 r. m. λαβῶν . . . τὸ σὺν λόγῳ τὸ πᾶν ἄγεσθαι
καὶ κυβερνασθαι. Ibid. τὸ πᾶν . . . τοὺς ἐξ ἀρχῆς
ἐντεθέντας αὐτῷ λόγους διασώζει. Ibid. τὸ . . . ἐξ ἀρχῆς
τούτο (τὸ πᾶν) συστησάμενον καὶ μέχρι τοῦ νῦν κυ-
βερνῶν. Ibid. ὀρίζονται δ' Ἑλληνας τὴν μὲν τύχην
σύμπτωσιν καὶ συνδρομῆν δύο τινῶν αἰτίων ἀπὸ
προαιρέσεως μὲν τὴν ἀρχὴν ἐχόντων, ἄλλο δὲ τι περὶ
τὸ προαιρούμενον ἀποτελούντων.

P. 508, C.) F. 33 v. s. ὁ καθαρὸς νοῦς, ἐν μὲν τῇ
τῶν ὁρατῶν φυσικῇ θεωρίᾳ γενόμενος, ἢ τοὺς φυσικοὺς
λόγους αὐτῶν ἔρευνᾷ, ἢ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ζητεῖ, ἐν
δὲ τῇ τῶν ἀοράτων διατριβῶν, τοὺς τε φυσικοὺς αὐ-
τῶν λόγους ζητεῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως αὐ-
τῶν — . . . ἐν δὲ τῷ Θεῷ γενόμενος, τοὺς περὶ τῆς
οὐσίας αὐτοῦ πρώτον λόγους ζητεῖ μὲν ὑπὸ τοῦ πάθος
φλεγόμενος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν δὲ τὴν παραμυ-
θίαν εὐρίσκει· ἀμήχανον γάρ τοῦτο καὶ ἀνένεγκτον
πάσῃ γεννητῇ φύσει ἐξ Ἰσοῦ· ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὸν
παραμυθεῖται. F. 33 v. m. (Θεόν) τὸν ποιητῆν πάν-
των καὶ συνοχέα καὶ προνοητῆν. Ibid. ἰδειξε... Θεὸν
αἰτιον τῶν πάντων, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ πρόνοιαν ταῦτα
συνέχουσαν.

P. 508, D.) F. 33 v. i. ἀραριφνῆ τὴν οὐσίαν
(Θεοῦ) οὐδεὶς ἐκείνων (prophetarum) εἶδε.

P. 508, D. ἐπειδὴν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον,
λέγω δὲ ἐν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οἰ-
κελῷ [δ] προσμίξῃ καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ πρὸς τὸ
πρωτότυπον, οὐ τὸν ἔχει τὴν φρεσίν.) F. 34 r. s.
τῶν . . . τῆς ἰδίας φύσεως ἀγαθῶν ἐνετυπώσατο ὁ
θεὸς αὐτῇ (animæ) τὰ μιμήματα, ἀλλ' ἢ κακία τῷ
θεοειδεῖ τούτῳ χαρακτηριστῆρι περιχυθεῖσα, τὸ κάλλος αὐ-
τοῦ ἡμαύρωσε τοῖς αἰσχροῖς συγγέασα χρώμασι. Ibid.
ἐπειδὴν (3) . . . ὁ νοῦς πρὸς τὸν νοῦν ἦτοι πρὸς τὸν
θεὸν διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ὑψώσεώς τε καὶ θεώσεως
ἀναδράμῃ (θ)... τηνικαῦτα... τῆς ἐφέσεως στήσεται.

git vs. 412. 413 : οἴη σὺν φιλότῃ διακρίνας ἐπέ-
δασας, | αἰθέρα τ' αἰγλήεντα καὶ ἥρα καὶ χυτὸν ὕδωρ.
in quibus, apud Eliam mutilatis, m. 2. mg. καὶ
γατὰν post αἰθέρα addidit, pessime, quum vs. 414.
verba : καὶ χθόνα παμμήτεραν, sequantur. Denique
ista apud Eliam : πάντα . . . δεσμά, sic habent
apud Oppianum vs. 415. 416. πάντα δ' ἐν ἀλλήλοισι
ὁμοπροσόντης ὀπό δεσμῷ, | ἀρρήκτων συνέδησας—
quibuscum mire consentiunt Basilii verba, a me
illustrata Animadoss. I, p. 9 sq.

(4) Confirmat B. lectionem a C. e Reg. bm. Coisl.
3 etc. receptam. Eamque habet Par. Alia pessime :
οἰσείψ. Elias τὸ οἰκτεῖον ὀπίμῃ interpretatur τὸν νοῦν
sive τὸν θεόν. Conf. f. 27 r. m. Fons apud Platonem
De Rep. VI, p. 490, B. Ceterum in iis, quae apud
Gregorium praecedunt, loco vulgatae lectionis : ὡς
ἐμὸς λόγος, repone : ὡς ὁ ἐμὸς λ. ex B. duobus Regg.
et Or. 1. Vid. Hænsel. ad Gregor. Naz. Or. In Nov.
Dominic. ed. peculiar. p. 43 sq. Sinner. ad Gregor.
Naz. Or. Fun. in Caesar. p. 23.

(5) Codex : ἐπειδὴν —. De spiritu leni in vocibus
rite constatis cf. Or. XXXIII. 609, A. ἡμαυτῷ.
ubi insuper apostrophe addita, ut f. 280 r. m. τ' ἄλα
pro τὰλλα vel potius τἄλλα. Etiam in vocibus te-
mere constatis lenis retinetur. Cf. f. 284 v. m. κατ-
αὐτό. Ἐπειδὴν f. 189 r. m. recurrat.

(6) Sequuntur folio 34 r. m. quae habes f. 69 v. m.

P. 308, E. τὸ δὲ τῶν εἶραι βραχεῖα τις [1] ἀπορ- A
ροη πᾶν (p. 509, A.) τὸ εἰς ἡμᾶς φάτρον) F. 34
r. i. ὁ μὲν (θεός)... πύλαγός ἐστιν ἀόριστον γνώ-
σεως, ἡμᾶς δὲ πεπερατωμένην ἔχομεν τὴν γνώσιν (2).
F. 34 v. s. τῆς τελευτέρας γνώσεως ἀξιοθησόμεθα
τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἤνλικα δὲ τελεείως ἐλευθερωθῶμεν
τῶν κατὰ σύνθεσιν ἑτεροτήτων ἡμῶν, κάτω τὴν
αἰσθησιν μετὰ τῆς φαντασίας ἀπολιπόντες, αἰτινες
ᾤν τὸν νοῦν παρεμποδίζουσαι οὐ συγχωροῦσι τὰς
ἐνδοξάμενας ὄλας ἀκτίνας εἰσδέχεσθαι. F. 34 v. i.
(ad : τὸ δὲ τῶν εἶραι) περιττὸν δὲ τὸ εἶραι ἐνταῦθα
καὶ Ἄττικὸν ἰδίωμα, ὡς τὸ οὐκ ἄρ' ἐκίων εἶραι
τοῦτο ποιήσαιμι.

P. 509, B.) F. 35 v. i. ἐξ ὧν (sc. ex superstiti-
bus post diluvium) πᾶν γένος ἀνθρώπων καὶ λοιπῶν
ζῶων εἰς τὸ νῦν ὀρώμενον πλήθος ἐξήπλωτο.

P. 509, C.) F. 36 v. i. ἀδήλου δὲ ἢ μὲν κλιμαξ (3)
τὴν τοῦ Κυρίου κάθοδον ἐσημένην ἐξ οὐρανῶν καὶ τὴν
δε' ἀρετῆς τῶν ἀνθρώπων εἰς οὐρανοὺς ἀνοδον. Ibid.
πληθὺς ἀγγέλων ἄνω καὶ κάτω διάγουσα τοὺς ἀνα-
κειμένους τῷ Θεῷ (4) διασωσεί.

P. 510, B.) F. 37 v. s. Esaiam et Ezechielem
Gregorius vocat τοὺς τῶν μεγάλων ἐπόπτας θεαμά-
των. F. 37 v. m. ὁ θεολόγος καλεῖ... τὸν Κύριον Σα-
βαώθ, στρατιῶν δηλαδὴ, τουτέστι ἐπουρανίων τάξεων
τε καὶ δυνάμεων. F. 37 v. m. αὐτοῖς Σαραφίμ, μὴ
δυναμίνοις ἐνατενίζειν αὐτῷ (sc. Deo). F. 37 v. i.
sq. πανταχοῦ δὲ τὸ ὁμοίωμα τίθησιν ὁ προφήτης (5),
διδάσκων ἡμᾶς σκιαγραφίαν τινὰ τῶν θείων θεοῦ
εἰδῶν καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν ὁρατῶν φύσιν. F. 38 r. m.
τὸ δὲ φέγγος τὸ κύκλω αὐτοῦ (6), οἰονεὶ αἶκον αὐ-
τοῦ (sc. Dei) παρεδίκτυος (Ezechiel) κατὰ τὸ φῶς
ὀκλῶν ἀπρόσιτον (7).

F. 38 r. i. ὁδῶτων πλήθει βραχδάλως καταπερομένων.

P. 510, D. τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωνις συγγινο-
μένη [8] τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν) F. 38 v. s.
ἐν τῷ τυποῦσθαι καὶ γράφεσθαι ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους
καὶ τὰς εἰκόνας τῶν μελλόντων πραγμάτων, δι' ὧν

οἱ δὲ ἄγιοι παρέσαντες usque ad illa : μορφήν ἐκά-
λεσαν. ubi qui οἱ ἄγιοι, hic οἱ θεοφόροι πατέρες.
Pro ἐρεσγέλιας hic αἰρεσγέλιας a m. 1 : s pro α m.
2. sup. lin. recte. Αἰρεσγέλια duplici mendo Cod.
Bas. Orat. XXVII, p. 489, E. In eodem Cod. f. 1.
χθαις pro χθῆς Or. I, p. 4, A. et χθαις pro χθῆς Or.
I, p. 4, D. Ex eodem mendi genere est ἀναίδην pro
ἀνίδην f. 253 r. s. ubi conf. annot. Ceterum in D
Cod. B. nullum vestigium scripturae ἐρεσγελείν,
hodie apud Platonem a VV. DD. restituitur. Vid.
Ast. Annot. in Plat. Phaed. p. 296 sq.

(1) Βραχεῖα τίς B. et sexcenties alias τίς pro τις,
quo mendi genere notando in posterum supersedebō.
Similiter vocula τε saepissime τὰ scripta reperitur,
id quod hoc loco semel dixisse sufficiat.

(2) Elias in proximis, uti f. 77 r. m. ad Or. XX,
p. 383, D., de Dei cognitione κατὰ σχέσιν καὶ οικειώ-
σιν plura disputat. Conf. etiam f. 204 v. s. ad
Or. XXXII, p. 590, A. Ecclesiasticum usum vocis
οικειώσις illustravi in Basil. Plot. p. 31.

(3) Genes. 28, 12.

(4) De locutione : ἀνακεῖσθαι τῷ θεῷ, vid. Suicer.
Thesaur. Eccl. v. ἀνάκειμαι. et Meric. Casaubon.
ad Paraphr. Enchir. Epict. cap. 26.

(5) Ezech. I, 5, 16, 22, 26. al. Mox leg. ἀοράτων φ.

(6) Ezech. I, 4.

(7) I Tim. 6, 16.

δη τύπων συγγίνεται τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν.
F. 38 v. m. ὁ μακάριος οὗτος πατήρ . . . τὸν νοῦν
δι' ὄλου ποιωθείς τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Ibid. (ex S.
Maximo) οὐ . . . λέγειν θέμις ἐπὶ τῶν θείων, τὸ φαν-
ταστὴν πάντως δεῖν παρῆναι πρὸς διατύπωνιν τῆς
φαντασίας, ἀλλὰ παραδόξως τε καὶ ὑπερφῶς, καὶ μὴ
παρόντος προσώπου καὶ φωνῶν αἰσθητῶν, μὴ κτυ-
πομένων δι' ἄερος, τὴν φαντασίαν ἐνεργεῖν, ὡστε
ἀληθῶς ἀκούειν καὶ ὁρᾶν τὸν τὰ θεῖα μυσταγωγῶ-
μενον. — (F. 38 v. i.) — τὴν δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ τύ-
πωνιν οἶμαι κατ' ἔμφανσιν αὐτὸν λέγειν τοὺς μονοστρά-
τους, ὡς ἐν εἰκότι, κατὰ τὴν ἀπλήν καὶ ἀβίαστατον
τοῦ νοεροῦ προσβολὴν τοῖς ἁγίοις προφανομένους
τῶν μελλόντων τύπους.

F. 39 r. m. opposita : κατὰ μὲν τὸ βῆτῆν, εἰ κατ' ἂ
B δὲ τὴν ἀναγωγὴν (9).

P. 510, E.) F. 39 r. i. (ex S. Maximo) ἀνδρασίαν
(ὑπονοῶ λέγειν τὸν θεολόγον) τὴν τε τῶν αἰσθητῶν
πάντων ἀπόλειψιν, οὐκ ἔτι ἐνεργούντων ἢ ἐνεργου-
μένων παρ' αὐτῶν κατὰ τὴν αἰσθησιν, καὶ τῆς περὶ
αὐτὰ κατὰ φύσιν ἐν πνεύματι γνωστικῆς θεωρίας
ὑπέρβασιν, ἀνάληψιν δὲ τὴν ἐν τῷ Θεῷ γενομένην
αὐτῶν (F. 39 v. s.) μετὰ ταῦτα μονήν τε καὶ ἴδρυσιν.

F. 39 v. m. (οὐρανόσ) ὄρος πάντων τῶν ὑπὸ αἰσθησιν.

P. 511, B. ἐν μικροῖς . . . τῆς ἀληθείας ἰσθάλ-
μισσῆν) καὶ ὁμοιώμασι Elias explicandi gratia addit
f. 40 r. m. Ibid. ad I Cor. 13, 2. τὸ ἔσοκτρον ἐκτυ-
πίτερον δείκνυσσι τοῦ ἐμφαινόμενου τὴν μίμησιν.

P. 511, B.) F. 40 r. m. διευκρινεῖν de eo quod
est explicare, explanare (10). F. 41 r. s. (λόγον) τὸν
μέλλοντα τοῖς μαθηταῖς μυστικώτερον ἐπιγορηγεῖσθαι.

P. 511, C. ὄλον ὀργάνῳ μικρῷ μεγάλα δημιουργ-
οῦμεν, εἴ ἄνθρωπίνῳ σοφίᾳ τῆν τῶν ὄκτων
γνώσιν θηρεύουτες, καὶ τοῖς νοητοῖς προσβάλ-
λομετες μετὰ τῶν αἰσθησῶν ἢ οὐκ ἄνευ αἰσθη-
σῶν, ὅφ' ὧν περιφερόμεθα καὶ κλανώμεθα, καὶ
οὐκ ἔχομεν γυμνῷ τῷ νοῖ (11) γυμνοῖς τοῖς
πράγμασι ἐντυγχάνοντες, μᾶλλον εἰ προσείνας

(8) Συγγενομένη Edd. minus recte.

(9) Eadem inter se opposita f. 205 r. m. Quae
his locis ἀναγωγή, eadem alias etiam θεωρία dicitur.
Conf. Hemsterhusianæ, a me edita in Nov. Annal.
Philol. Vol. 53, Fasc. 1, p. 8. Quod idem attigit, τὸ
βῆτῆν, alias etiam τὸ πρόχειρον. Apud Eliam f. 222
v. i. locutio : κατὰ τὸ πρόχειρον νοεῖσθαι, i. e. ad
verbum accipi et explicari. non ad sensum μυστι-
κόν. Conf. Has. ad Leon. Diacon. p. 460 ed. Bonn.
Totam hoc loquendi genus attigi Animadvers. in
Basil. I, p. 70.

(10) Eandem vim verbum διευκρινεῖν habet f. 67
v. i. διευκρινῶν τὸν λόγον : f. 76 v. s. τὰ ἤδη εἰρη-
μένα διευκρινῶν : f. 120 r. s. 139 r. i. 160 v. i. ubi
adjectum ὡστερ translatum verbi usum declarat :
f. 178 v. s. 198 r. m. διευκρινῶν τὸν λόγον καὶ τὴν
αἰτίαν δῆλην ποιῶν : f. 219 v. m. εἰπειθ' σοι ταῦτα
ἀκριβῶς διηκηρήνηται : f. 237 r. i. διευκρινεῖν τὸν λό-
γον, de Gregorio argumenta orationum cum pulvi-
sculo excutiente. Conf. Krabinger. ad Synes. C. E.
p. 135. Monui de hoc verbi usu ad Marc. Euge-
n. De Imbecill. Hominis in Zeitschrift für hist. Theol.
1845. IV, p. 61. Composito προδιευκρινεῖν Elias uti-
tur f. 133 r. s. δῆλα τὰ ἐξῆς ὡς ἤδη προηκηρήνη-
μένα. Adverbium διηκηρηνημένως attigi annot. ad
f. 65 v. m.

(11) De forma νοῖ v. annot. ad Or. XX p. 383, A.

τῆ ἀληθείᾳ καὶ τὸν νοῦν τυποῦσθαι ταῖς καταλή-
ψεσιν.) F. 41 r. m. i. (ad : ἡ οὐκ ἀνευ αἰσθήσεων)
ὡς ἐνοῦσῶν μὲν, μὴ μέντοι ἐνεργουσῶν, ἀλλ' ὡσαυ-
μουσῶν. porro : όταν ἡσυχάζουσῶν ὁ νοῦς ἡμῶν ἐπι-
μάλιστα χωρίσας ἑαυτὸν τῶν ὀρωμένων καὶ καθ' ἑαυτὸν
γενόμενος προσβάλλειν ἐπιχειρεῖ —. κάμνοντι γὰρ
ἐκθῆναι τὰ σωματικὰ καὶ γυμνοὶ προσομιλῆσαι τοῖς
ἀσωμάτοις ἀεὶ τι παρεμπεσεῖται τῶν αἰσθητῶν καὶ
σωματικῶν. ὑπὸ τούτων γάρ, τῶν αἰσθήσεων λέγω καὶ
τῶν παρεμπιπτόνων ἐντεῦθεν εἰδῶλων, περιφερόμεθα
τε καὶ πλανώμεθα, καὶ οὐ δυνάμεθα, γυμνῶ ποτε τῷ
νῷ γυμνοῖς τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντες, μᾶλλον τι
πλησιάζει τῆ ἀληθείᾳ καὶ τὸν νοῦν, ὥσπερ τινα κη-
ρόν, ταῖς τῶν νοητῶν τυποῦσθαι καταλήψεσιν. ἀεὶ γὰρ
οἱ ἐκ τῶν αἰσθητῶν χαρακτήρες παρεμπιπτοντες
καθαρῶς τυπωθῆναι τοῖς τῶν νοητῶν χαρακτήρεσι τὸν
νοῦν οὐκ ἐῴσι, καὶ τῆ τῶν πραγμάτων ἀληθείᾳ προσ-
εῖναι (1).

P. 512. C.) F. 42 r. m. διάρτισις ἐὶ διάπλασις con-
junctim posita de corporis humani fabrica, διάρτι-
σις eodem sensu f. 42 r. i.

P. 512, C.) F. 43 r. s. κινουσα δὲ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα,
συμπεριφέρεται καὶ αὕτη (2) τῷ σώματι, ὥσπερ καὶ
ὁ κυβερνήτης κινῶν τὸ πλοῖον διὰ τοῦ πηδαλίου καὶ
συμπεριφερόμενος αὐτῆς τῷ πλοῖω (3).

P. 512, C.) F. 43, r. m. οὐ γὰρ (ὁ νοῦς) ὥσπερ
τὰ σώματα περιγράφεται... οὐδὲ τριχῆ ἐστὶ διαστα-
τός. διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατὰ ταῦτόν καὶ ἐν σώ-
ματι εἶναι καὶ χωρὶς τοῦ σώματος.

P. 512, D. (ὁ νοῦς) πάντα ἐφοδεύων τάχει φορᾶς
καὶ βρῦσεως.) F. 43, r. m. ἀοράτῳ φοιτῆται καὶ
οἶον βρούση καὶ ταχίστη φορᾶ.

P. 512, D.) F. 43 r. m. (ὁ νοῦς) διὰ τοῦ ἀέρος
χωρεῖ, ὥσπερ ὀχούμενος τῷ ρηθέντι λόγῳ (4). Ibid.
παρὰπέμπειν, de sermone ad animum transmissio.
Ibid. ὁ γὰρ λόγος οὐ νοῦ γέννημα μόνον, ἀλλὰ καὶ
δχημα καὶ πορθεῖον, τὸν νοῦν μετὰ τῶν πραγμάτων

(1) Hæc prorsus Platonica, non minus quam
Gregorii verba, quibus explicandis inseruiunt. Conf.
Phad. p. 66, B. C. D. Similia Gregor. supra p.
565, A. et ad eum locum Elias f. 27 r. m. qui ibi-
dem, Gregorii exemplo, uti hoc loco, eum imitatus,
verbo παρεμπίπτειν, quam Platonico παραπίπτειν
Phad. p. 66, D., uti maluit, id quod etiam alios fe-
cisse docui *Animadv. in Basil.* I, p. 431. Adde El.
f. 29 r. m. f. 351 r. s. ex Greg. Or. VIII, p. 249,
E. Cum verbo ἐφέλκεσθαι ap. El. f. 27 r. m. conf.
Platonica : μήτε τινὰ ἄλλην αἰσθησιν ἐφέλκων *Phad.*
p. 65, E. Adde El. f. 27 r. m. 29 r. m. et conf.
Creuzer. ad Plotin. *De Pulcr.* p. 252 sq.

(2) Noli scribere : καὶ αὐτῆ. Vid. annot. ad Jo.
Glyc. *De V. S. R.* p. 63, 66, et conf. El. f. 71 v. i.
216 v. m.

(3) Huic imagini, Aristotelicis celebratæ, ansam
dederunt, quæ Aristoteles *De Anima* I, 3, 2. de
duplici navigantis motu monuit. Conf. El. f. 71 v.
i. 216 v. m. Gubernatoris et navis imagine inge-
niosus usus est Jo. Philopon. *Comm. in Aristot. De
Anima* lib. II, f. 52 r. III, f. 57 r. ed. Venet.

(4) Cum bisce, uti cum proximis, conf. f. 217 r.
m. ubi Elias ad geminum Gregorii locum eadem,
partim totidem verbis, repetit.

(5) Codex : ἡρεμουσῶν. De spiritu aspero pro
leni male posito conf. f. 470 r. s. ἡρεμουσῆς, f. 315
v. m. ἡρέμα, f. 67 r. i. ἀπάτην. Duplici mendo cod.
B. Or. XXVII, p. 489, E. αἰρεσχελίᾳ pro ἡρεσχελίᾳ.

A διὰ τοῦ ἀέρος; πορθεῖων. Ibid. τί τὸ πλάτος ἐκείνων
τοῦ ἐνδοθεν χωρήματος, εἰς δὲ πάντα σὺρρεῖ τὰ διὰ
τῆς ἀκοῆς εἰσχεόμενα; Ibid. διὰ γὰρ τῶν αἰσθήσεων,
ὡς διὰ τιῶν θυριδῶν, ὀνοῦς τῶν ἐξωθεν ἐπιδράττεται.
F. 43 r. i. συστέλλεσθαι δὲ (ὁ νοῦς λέγεται) αὐδὶς
ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων, ὅταν καθ' ἑαυτὸν θεωρῆται τὰ πρά-
γματα, ἐκείνων ἡρεμουσῶν (5). Ibid. ἕκαστον δὲ τῶν
εἰσιόντων φυλοκρινῶν τε καὶ ἐξετάζων οὗτος (ὁ νοῦς),
τοῖς καταλλήλοις τῆς γνώσεως τόποις ἐναποτιθῆσιν.

P. 512, D. τίς ἡ πρώτη πλάσις ἡμῶν καὶ σύ-
στασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ;) F. 43 v.
s. φύσεως δὲ ἐργαστήριον (6) τὴν μήτρην τῆς μητρῶς
(λέγει), etc. de spaliis formationis factus humani.

P. 512, D.) F. 43 v. m. μεθ' ἣν (nim. μετὰ τὴν
τελευταίαν τοῦ εἴδους τελείωσιν) οὐκ ἐτι προσθεομέ-
νη ἡ φύσις τοῦ ἐργαστηρίου, προφέρει τὸ βρέφος,
μηδὲν ἐλλειπὲς (7) ἔχον.

F. 43, v. i. εἰδη (513, A.)... καλεῖ τὰ ὑπὸ τὸ
αὐτὸ γένος, οἷον γένους ὄντος τοῦ ζώου.

P. 513, A. πῶς τὸ αὐτὸ ζῶον [8] θνητὸν καὶ
ἀθάνατον, τὸ μὲν τῆ μεταστάσει, τὸ δὲ τῆ γεννή-
σει [9]; τὸ μὲν γὰρ ὑπεξῆλθεν [10], τὸ δὲ ἀντεισῆλ-
θεν, ὥσπερ ἐν ὀλίγῳ ποταμοῦ μὴ ἐστῶτος καὶ μέ-
ροντος) F. 44 r. m. (ad : τὸ δὲ τῆ γεννήσει) ἀθάνα-
τον... τῆ διαδοχῆ, ἐπισκευαστῆς ὥσπερ οὐσης τῆς
ἀδιδότητος, ὡς ἀεὶ τοῦ μὲν ὑπεξισταμένου, τοῦ δὲ
ὑπεισερχομένου, ὥσπερ ἐν βέματι ποταμοῦ, μὴ
ἐστῶτος μὲν τῷ ἀεὶ φέρεσθαι, μένοντος δὲ τῷ μὴ ἐλ-
λείπειν. καὶ ζῶου τὸ μὲν θανάτῳ βεῦσαν ὑπεξῆλ-
θεν, τὸ δὲ ἀντεισῆλθεν, ὀλοῦ δίκην τῆ γενέσει σῶ-
ζον (11) ἀεὶ τὸ φθειρόμενον.

P. 513, A. πολλὰ δ' ἂν ἐτι φιλοσοφῆσαι [12]
περὶ μελῶν καὶ μερῶν καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τού-
των εὐαρμοστίας) F. 44 r. m. ἦτοι ἐκ παραλλήλου
τὰ αὐτὰ μέλη καὶ μέρη λέγει, ἢ μέλη μὲν τὰ μόρια
τῶν μερῶν, μέρη δὲ τὰ περιεκτικώτερα καὶ ἀν-
ομοιομερῆ, οἷον κεφαλὴν, χεῖρα, πόδα καὶ τὰ λοιπά.

De verbo ἡρεμεῖν, cui oppositum κινεῖσθαι, et cu-
jus apud Aristotelem non minus frequens usus quam
apud Platonem, vid. Creuzer. Annot. in Plot. p.
164, a. Krabinger. ad Greg. *Nyss. De Anima et Res-
urr.* p. 270.
(6) Conf. annot. ad Or. XXVII, p. 494, C.
(7) Ante ἰ littera ἔρασα. De crebra commuta-
tione vocc. ἐλλειπῆς et ἐλλειπῆς v. Schæfer. ad Greg.
Cor. p. 44, et quæ ad Jo. Glyc. *De V. S. R.* p. 84
annotavi.

(8) Καὶ ante θνητὸν addit, qui hæc f. 197 v. s.
adfert Elias; satis apte. Conf. annot. ad p. 500, A.
(9) Sic B. cum Edd., Schol. ap. C. et E. f. 197
v. s. Γενέσει tamen E. ad hunc locum, ut est apud
Platonem loco mox laudando. De confusis γένεσις
et γέννησις v. Schneider. ad Plat. *Pol.* IV, p. 456, A.

(10) Ὑπεξῆλθε Edd. et E. f. 197 v. s. Tu conf.
annot. ad Or. XXVIII p. 506, C. Multis in hoc loco
explicando Clemencetus. Tu conf. Plat. *Symp.* p.
207, D. Sunt enim hæc Gregorii Πλατωνικώτατα.
Perverse Schol. ap. C. τῆ μὲν γεννήσει θνητὸν, τῆ
δὲ μεταστάσει ἀθάνατον. Plus in his Elias vidit, qui
etiam f. 197 v. s. coinparandus est.

(11) Codex : σῶζον.
(12) Sic B. cum Edd. Σπερμολογήσαις R. ap. M.
Coisl. 2 ap. C. quæ scriptura sciolo philosophiam
cavillanti debetur. Conf. Gregor. Or. XXIIX, p. 536,
D. Or. XXIII p. 433, B.

P. 515, B. *αι μὲν... ὑποδέχονται διὰ τῆς ἐν μέσῳ* A τῶν ἡθῶν καταστάσεις τυπούσαι πολλοὺς τὰ ἐν πληγῆς [1] καὶ τυπώσεως) F. 44 v. s. νοερόν τι γρηῆμα καὶ θεῖον ὁ νοῦς τυγχάνων, ἀκοιωνήτον ἂν εἶχε τὴν χάριν πάντως καὶ ἀμικτον, μὴ διὰ τινος ἐπινοίας φανερούμενης αὐτοῦ τῆς κινήσεως, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ὀργανικῆς ἐδεήθη κατασκευῆς, ἵνα πλήκτρον δίκην ὀργανικοῦ τῶν φωνητικῶν μορίων ἀπτόμενος, ἐκ τῆς ποιᾶς τῶν φθόγγων τυπώσεως ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐκδοθῆν κίνησιν. Ibid. (τὸ πνεῦμα) μιμεῖται πῶς τὴν διὰ τοῦ αὐλοῦ γενομένην φωνήν, ταῖς ὑμενώδουσιν ἐξοχαλῶς ἐν κύκλῳ περιδουόμενον. Ibid. γεγωνότεραν αὐτὴν (vocem) ἀπεργάζεται. Ibid. ταῦτα πάντα (vocis instrumenta) τὴν ἐν ταῖς νευραῖς τοῦ πλήκτρον κίνησιν ὑποκρίνεται. F. 44 v. i. τῆ... πληγῆ τοῦ ἐνευθεν φερομένου πνεύματος τυπούμενος; ὁ ἀήρ, .. διαπορθμεύει (τὰς φωνάς) μέχρι τῆς ἀκοῆς.

P. 513, B.) F. 45 r. m. αἰσθαντικῆ δὲ ὄψις, κατὰ μὲν πρῶτον λόγον, τοῦ χρώματος.

F. 45 r. i. ἡ... στρωφόντης (2) ἐπίτασις καὶ πλεονασμός ἐστι τῆς αὐστηρότητος.

F. 45 v. s τὸ πυκνὸν καὶ τὸ μανὸν ἦγουν ἀραιόν.

P. 513, C.) F. 45 v. m. ὕπνος τὸ σύντηνον τῆς ἐγρηγόρσεως ὑπεχάλασεν (3). F. 46 r. m. (δοκεῖ μοι ἐν τῷ θρεπτικῷ τῆς ψυχῆς μέρει) τῶν κατ' ὕπαρ γενομένων εἰδωλὰ τινα καὶ ἀπηχῆματα, τῶν τε κατ' αἰσθησιν καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν ἐνεργουμένων, ἅπερ αὐτῷ διὰ τοῦ μνημονευτικοῦ τῆς ψυχῆς εἶδους ἐνετυπώθη, ταῦτα καθὼς ἐτύγχανε ζωγραφεῖσθαι, ἀπηχῆματός τινος μνημονευτικοῦ τῷ τοιοῦτω εἶδει τῆς ψυχῆς παραμείναντος. F. 46 v. m. Δανιὴλ καὶ Ἰωσήφ... θεῖα δυνάμει, οὐδεμιᾶς αὐτοῦς ἐπιβολούσης αἰσθήσεως, τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν προσκαίδεύοντο. Ibid. φύσεως ἀκολουθία (4). Ibid. ἡ γὰρ παραμένει... τῷ μνημονευτικῷ τῆς ψυχῆς τῶν μεθημερινῶν ἐπιτηδευμάτων τὰ ἀπηχῆματα, ἢ πολλάκις καὶ πρὸς τὰς ποιᾶς τοῦ σώματος διαθέσεις ἢ τῶν ἐνυπνίων κατάστασις ἀνατυπῶνται (5). οὕτω γὰρ... ὁ νέος, σφριγώσης αὐτῷ τῆς ἡλικίας, καταλλήλῳ τῷ πάθει φαντασιούται. F. 46 v. i. ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὰς

αὐτῶν ἡθῶν καταστάσεις τυπούσαι πολλοὺς τὰ ἐν ὕπνῳ.

P. 513, C.) F. 47 r. s. τὴν δὲ μνήμην φασὶ φαντασίαν εἶναι ἐγκαταλελειμμένην ἀπὸ τινος αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν φαινομένης, ἢ σωτηρίαν αἰσθήσεώς τε καὶ νοήσεως (6). Ibid. (ψυχῆ) ἔταν... τοὺς τύπους ὧν τε ἐδόξασεν, ὧν τε ἐνόησε διασωζῆ, μνημονεύειν λέγεται.

P. 513, C.) F. 47 r. m. ἔστι γὰρ ἀνάμνησις μνήμης ἐξιτήλου γενομένης ὑπὸ λήθης ἀνανέωσις (7). λήθη δὲ ἐστὶ μνήμης ἀποβολή.

P. 513, C.) F. 47 r. m. θυμὸς δὲ ἐστὶ ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη. ἔστι δὲ ὅτε ὁ θυμὸς καὶ δρεξις ἐστὶν ἀντὶ λυπῆσεως (8). ἀδικούμενοι γὰρ ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι, θυμούμεθα. καὶ γίνεται τότε μικτὸν τὸ πάθος ἐξ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ. ἔστι δὲ ὁ θυμὸς ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων τὸ δορυφορικόν (9) τοῦ λογισμοῦ, ἐκδικος τῆς ἐπιθυμίας, ἦν διὰ τῆς ἐρβώσεως ἐνταῦθα ἐδήλωσεν ὁ ἄγιος, ἔταν γὰρ ἐπιθυμησώμεν τινος πράγματος καὶ κωλυθῶμεν ὑπὸ τινος, θυμούμεθα κατ' αὐτοῦ ὡς ἀδικηθέντες, τοῦ λογισμοῦ δηλονότι κρίναντος ἄξιον ἀγανακτήσεως τὸ γεγόμενον, ἐπὶ τῶν φυλασσόντων κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν.

P. 513, C. *δοιοις ὁ μικρὸς οὖτος διοικεῖται κόσμος* F. 47 r. i. sq. μικρὸς κόσμος ὁ ἄνθρωπος, ὡς δλοιοι τοῖς ἐγκοσμίοις κοινωνῶν καὶ πάντων μετέχων, μικρὸς μὲν οὖν διὰ τὴν βραχυτητα τοῦ σώματος, μέγας δὲ διὰ τὸ ἀξίωμα τῆς λόγῳ τετιμημένης ψυχῆς (10), καθὸ κοινωνεῖ καὶ τῇ νοερᾷ τῶν ἀγγέλων φύσει.

P. 513, D.) F. 47 v. s. ἡ μὲν... τῶν φύσεων (11) φύσις οἷσα μόνιμος, τοῦτέστιν ἐπὶ γῆς ἐβρίζωμένη, καθὰ φησι καὶ Ἀριστοτέλης, οὐ πολυειδής ἐστὶ τοῖς μορίοις. Ibid. τὸ τοῦτο (hominis) ἄνω πρὸς τὸ τοῦ δλου ἔχει ἄνω. μόνον γὰρ θρθιὸν ἐστὶ τῶν ζῶων ὁ ἄνθρωπος καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνεται καὶ ἄνω βλέπει. ἀρχικὰ δὲ ταῦτα καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ὑποσημαίνουσι. τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οἷσι τοιοῦτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσι πρὸς τὸ κάτω νενευ-

(1) F. 82 r. s. πλῆξις ἢ φωνὴ ἀέρος. Conf. Plato *Tim.* p. 67, B.

(2) Vide Ruhnken. *ad Tim. L. V. Pl.* v. στρωφόν, p. 237 ed. Lugd. Bat. Niclas. *ad Geopon. L. VI.* c. 11, § 2, p. 450 t. II, et de voce μανόν, quam Elias deinceps tangit, Scaliger. *ad Theophr. De C. Pl. Lib. II.* p. 410, b., B. Ruhnken. *ad Tim.* p. 476 sq. Rudolph. *ad Ocell. Lucan.* cap. 2, 198 sq.

(3) Quæ Elias in seqq. de somno disputat, eadem paullo amplificata videas f. 470 r. ubi v. annott.

(4) Id est : *rerum nexu naturali.*

(5) F. 47 v. i. ἀνατυπῶν in eodem positum argumento.

(6) Eadem f. 83 v. i. Posterior memoriæ definitio est Platonis. Conf. *Phileb.* p. 31, B. ibique Stallbaum, p. 211.

(7) Eadem fere f. 83 v. i. ubi tamen ἀπολωλυτάς προ ἐξιτήλου γενομένης, et ἀνάκτησις pro ἀνανέωσις. Conf. Plat. *Phileb.* p. 34, B. de recordatione. Eiusdem est, quæ apud Eliam insequitur, oblivionis definitio. Conf. *Phileb.* p. 33, E. ibique Stallb. p. 210.

(8) Coniunge : ἀντιλυπῆσεως. Conf. f. 470 r. m. Allis ὀργῆ ἐστὶ δρεξις ἀντιλυπῆσεως, θυμὸς αὐτεμ, ut Eliæ, ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος. Vid. *Animadr. in Basil.* I, p. 184. Macrobi. in *S. Sc.* 2, 16

ante fin. : motus ejus (animæ) est, quidquid irascitur et in fervorem mutua collisionis (en Græcum ἀντιλυπῆσεως) arnamur. Ceterum Aristoteles *De Anima* I, 4, 11. utrumque, et δρεξιν ἀντιλυπῆσεως, et ζέσιν τοῦ περι καρδίου αἵματος, in ὀργῆς definitionibus commemorat.

(9) Τὸ δορυφορικόν, i. e. quod præsidii vim habet, ex eo dictum verbi δορυφορεῖν usu, de quo conf. V. D. ad Athenagor. *Leg. pro Christ.* cap. 18, p. 294 ed. Maurin. et *Animadruss. in Basil.* I, p. 24. Quod θυμὸς in seqq. ἐκδικος τῆς ἐπιθυμίας dicitur, conf. f. 367 v. s.

(10) De homine microcosmo vid. *Animadruss. in Basil.* I, p. 164. *Archelai cum Maneto Disputatio* hæc habet cap. 8. τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο (μικρὸς, quod excidit, adde) κόσμος καλεῖται πρὸς τὸν μέγαν κόσμον, καὶ οἱ ἄνθρωποι ρίζας ἔχουσι κάτω συνδεθείσας τοῖς ἄνω. quæ partim ex Platonis *Timæo* p. 90, B. — τὴν κεφαλὴν καὶ ρίζαν ἡμῶν —, partim ex Plotini quodam loco fluxerunt, qui mihi nunq non in promptu est.

(11) Lege : φυτῶν, quod librarius propterans et ad proximum φύσις respiciens, in φύσεων tanterq commutavit. Ceterum vid. Aristot. *De Plant.* I, 1, p. 816, a, l. 26 sq. p. 816, b, l. 6 sq. ed. Bekk.

γέναι τὰ σώματα σαφῶς δακνυσι τὴν τῆς ἀξίας A νεὶ δὲ τὸ κατασκευάζειν. οὐκ εἶπε δὲ ὑφαίνων, ἀλλὰ διαφορὰν (1).

P. 513, D.) F. 47 v. i. ἐξ ἡγεμόνων... καὶ βασιλέων λεγομένων μελισσῶν αὐτούς τε τοὺς ἡγεμόνας γεννᾶσθαι καὶ τὰς μελισσὰς (2), ἕτερόν τι εἶδος παρ' ἐκείνους, ἐκ δὲ μελισσῶν τοὺς κηφήνας. ἐκ γῆς δὲ διάφορα ζῶα καὶ σκώληκες γεννῶνται παντοῖοι, ἐκ κοπρίων κάνθαροι καὶ μηλολόβηται, ἐκ δὲ κάμπης ἑτέρα τίνα καὶ αἱ πυρολαμπίδες (3).

P. 513, D.) F. 48 r. s. τὰ μὲν... αὐτῶν (animalium) εἰσι φιλέρημά τε καὶ θρεῖα, τὰ δὲ συνανθρωπιστικά τε καὶ τὰς αὐτὰς ἤλιν οἰκήσεις (4) καταδεχόμενα.

P. 514, B.) F. 48 v. s. πολλά (ζῶα)... τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας φυσικῶς τε καὶ αὐτοδιδάκτως ἔχνη φέρουσι, καὶ περὶ τὴν τοῦ οἴκελου συμφέροντος ὄξυτάτα πύγχανουσι πρόνοιαν. ὅποσον δὲ τι καὶ τῶν μυρμηκῶν τυγχάνει γένος, οἷτινες καὶ τὴν χειμερινὴν τροφήν προνοητικώτατα τέμνουσι. F. 48 v. i. ἐρπιτικὰ (5) καλεῖ τὰ ἐπὶ γῆς ἔρποντα καὶ ταύτη ἐπισυρόμενα, ὅσον τὸ τῶν ὀφίων γένος καὶ ἐτέρων οὐκ ὀλίγων.

P. 514, C. τὴν νηκτὴν φύσιν τῶν ὕδατων διολισθαίνουσαν καὶ ὅσον ἰκαταμένην κατὰ τῆς ὑγρᾶς φύσεως) F. 49 r. m. συγγενεῖα τις τούτοις (aqualibus et volatilibus) πρὸς ἄλληλα. ὥσπερ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν τὰ πτηνά ὅσον διωνηόμενα τὴν ἀέρα τοῖς πετροῖς (6), οὕτω καὶ τὴν νηκτὴν φύσιν ὅσον ὀλισθηρὰν καὶ ὥσπερ αἰ χερσὶν καὶ ἐπιπετομένην τοῖς ὕδασι καὶ τὸ ὕδωρ τέμνουσαν, ὥσπερ ἐκεῖνα ταῖς πέτραις, οὕτω καὶ ταύτην τῇ μὲν κινήσει τῶν πεταγῶν εἰς τὸ πρόσω χωροῦσαν, τῇ δὲ τοῦ οὐραίου μεταβολῆς τὰς περιστροφὰς καὶ τὰς εὐθείας ὁρμὰς αὐτῆς οἰακίζουσαν.

P. 514, D.) F. 49 r. i. ἔστι γὰρ τούτων τὰ μὲν λεπιδωτά, τὰ δὲ ἀλεπίδωτα. ἀντίκειται δὲ ἡ ἰδιότης τῶν λεπιδωτῶν τῇ ἰδιότητι τῶν ἀλεπίδωτων, οὐ μόνον ἐν εἶδει ἤτοι μωρῆ, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀνόμασι. τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ σκληρόδερμα καὶ τὰ μαλακόδερμα καὶ ἄλλα πολλά.

P. 514, D. τερετίσματα) F. 49 v. m. τὰ τῶν ζεττίων ἄματα. ἐκαλοῦντο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν μουσικῶν τερετίσματα τὰ ἐκλυτα ἄματα.

P. 514, E. τίς ὁ κύκλω συνυφαίνων φθῆν —;) F. 49 v. i. μεταφορικῆ μὲν καὶ τροπικῆ ἡ τοῦ συνυφαίνειν λέξις, ἀπὸ τῶν ὑφαίνόντων ληφθεῖσα, σημα-

(1) De hac corporis humani majestate vid. Aristot. *De Part. Anim.* IV, 10. et conf. Scip. Gentil. ad *Tasson. Hierosol.* Lib. I, 64 p. 242 sq. Isa. ad *Lactant. Div. Inst.* II, 1, p. 617, a. b. T. 1 ed. Paris. et ad *Lact. De Opif. Dei* cap. 8, p. 712, b. 1. 1 ed. Par. Necte poenitebit consuluisse *Animadvss.* in *Basil.* I, p. 72 sq. 164 sq.

(2) Aristot. *Hist. An.* V, 18, hic Noster sequitur, sprete vulgi opinione, quæ apes ex tauris nasci ferebat. Vid. Boissonad. ad *Psell. De Op. Dactm.* p. 297 sq.

(3) De varia insectorum generatione, ex terra, vel ex simo, vel ex crucis. vid. Aristot. *H. A.* V, 17, et conf. Coteler. ad *Clem. Recog.* VIII, 25, p. 571. *PP. Aposti.* T. 1. ed. Amstelod.

(4) Conferatur S. Basilii Hom. VIII in *Hexaem.* p. 75, C. unde Elias hoc loco profecit. De voce συνανθρωπιστικῶν monui *Animadvss.* in *Basil.* I, p. 63.

(5) M. 2. ῖ in ὤ recte commutavit. In contextu Gregorii B. ἔρπιτικὰ, cum Colb. 3. et Or. 1. Idque ex conjectura ap. M. Sed m. 2. atr., litera ῖ in ὤ re-

νεὶ δὲ τὸ κατασκευάζειν. οὐκ εἶπε δὲ ὑφαίνων, ἀλλὰ συνυφαίνων, δεικνύς ὅτι ὡς ὄργάνω τούτῳ χρώμενος ὁ πάντων τεχνίτης καὶ δημιουργὸς τὴν φθῆν συνυφαίνει.

P. 515, A. (ὁ ταῶς) τὸν ἀνχένα διάφρα καὶ τὸ πτερόν κυκλωτέρως [7] περιστήσας τὸ χρυσαυγῆς καὶ κατόστερον, θεατρίζει τὸ κάλλος τοῖς ἀρασταῖς μετὰ σοβαροῦ τοῦ βαδίσματος) F. 50 r. s. ὅρα δὲ μοι καὶ τὸν λόγον τοῦ ταῦτα γράφοντος, ἐπὶ τὸ ἀβρότερον ἐνταῦθα μᾶλλον συσκευαζόμενον. ἐναπομιμείται γὰρ τὸ κάλλος τοῦ ταῶνος καὶ ὁ περὶ τούτου λόγος, καὶ διὰ τῆς εὐφραδοῦς φράσεως συνδιατίθεται τε καὶ συνεζηριζέται, εἰ καὶ τῇ ἐπιμεβολῇ περιεκόπεται. λάμπει γὰρ καὶ ταῖς ἐννοιαῖς καὶ τῷ τοῦ λόγου ὀψώματι.

P. 515, D. τίνος Παλαμήδους τὰ [8] τακτικὰ κινήματά τε καὶ σχήματα γερᾶνω, ὡς φασί, καὶ ταῦτα παιδεύματα κινουμένων ἐν τάξει καὶ μετὰ ποιικιλίης τῆς πτήσεως;) Ad hæc Elias f. 51 r. s. S. Basilium in *Hexaemero* p. 74 E. sq. ed. Garn. cum ista scripturæ discrepantia expilat: πῶς μὲν αἱ γέρανοι) αἴται καὶ. — ἐν τῇ νυκτὶ (ἐν νυκτὶ. — ἐτρέπετο) τρέπεται. — (75, A.) τῇ μεθ' ἑαυτὴν) ἐτέρα. — F. 51 r. m. εὐρέματα ἢ παιδεύματα.

P. 516, A.) Ad locum de formicis, in quo B. cum Edd. congruit (9), Elias f. 51 v. s. S. Basilium in *Hexaem.* p. 83, A. B. tacite exscribit; scripturæ discrepantiæ sunt istæ: δς) οἷτινες. et sic deinceps pluralis numerus, ubi Basilium singulari de formica loquitur. — διὰ βραθυμίας) βραθυμία. — παραπέμπει τὸν χρόνον) τὸν χρ. π. — ἀρκούσαν) ἀρκούσαν αὐτοῖς. — ἐναπόθηται) ἀποθησαυρίσασαι. — βραθύμως) βραθυμία. — αὐτῶν διαβρόχων) αὐτοὺς διαβρόχους. — καὶ οὐκ... καιρῷ) καὶ τούτο οὐκ ἐν παντὶ καιρῷ. — εὐδινῆ) εὐδεινῆ. quod sane præstat. — τὶς ἐξίκεται λόγος;) τίς οὖν ἐφίκοιτο λόγος τῆς τούτων συνέσεως;

P. 516, B.) Ad locum de plantarum foliis, in quo B. σκέψαι μοι, ut in proximis, loco simplicis σκέψαι habet, Elias f. 51 v. m. hæc annotat: (σκέπτει) τὴν ἐν τοῖς φύλλοις φιλοτεχνίαν, πρὸς τε ἡδονὴν τῆς ὑψέως καὶ τὸ τῶν καρπῶν χρησιμώτατον. εὐφρῶς γὰρ καὶ χρησίμως ταῦτα οὐζει τε καὶ θάλλει, τῷ τε διεσχισμένῳ καὶ ὑμενώδει σκέποντά τε ἑμοῦ καὶ πε-

ficta, vulgatam et genuinam scripturam restituit. (6) Elegantissimam imaginem attigi *Animadvss.* in *Basil.* I, p. 63. nimirum ad Basilii locum Opp. T. I, p. 72, B. τῶν πτηνῶν... διανηχομένων τὸ ἀέρα. unde Elias profecit.

(7) Sic Edd. recte; κυκλωτέρως B. E. Pet. Ox. ap. M. Mox θεατρίζει. B. recte cum Coisl. 1. Or. 1. etc. quos C. secutus. Edd. θεατρίζειν, idque diu est, quod Br. in θεατρίζειν commutari jussit. Verbo θεατρίζειν, sophistarum more, translatō utitur Gregor. Naz. *Carm. Ined.* I. ap. Toll. *Insign. It. Ital.* p. 30, vs. 280. de rosa se expandente: — ἔταν, | αὐραὶς βραγείσα τὸν τόκον θεατρίσει. ubi Toll. Adde *Schol. Cod. Monac.* 204. f. 22 r. Ceterum hanc pavonis descriptionem in exemplis pictæ et florentis apud Patres Eccl. orationis Caussin *De Eloq. Sacra et Profana* Lib. XIV, cap. 20, jure meritoque retulit.

(8) Tâ vulgo male omissum; nimirum in τακτικὰ abiit. Similiter peccatum Or. XXIIX, p. 535. C.

(9) Ibi pro vulgato ταμεῖα Comb. ταμεῖα, qua

καίνοντα τῇ πράξει παραπομπῇ τῶν ἡλιακῶν ἀκτί-
νων. ἴσους γὰρ ἄν, ὅτι ὦν μὲν cet. Nam inde a verbis :
ὄν μὲν.— *Basilium* in Hexaëm. p. 47, D. E. Elias
expilat cum his varr. II. προσβλαθῆς) πρὸς βλά-
θης. optime. — πῶς κατέσχισται) οὕτω. — τὸ φύλ-
λον) τὸ φ. κατέσχισται.— οὐδὲν ἀναίτιον) οὐδὲν οὖν
ἐν τούτοις ἀναίτιον.

F. 51 v. i. τὸ χρῆσιμον et τὸ ἕδον ex adverso posita.

P. 516, B.) Ad locum de fructibus, ubi B. ὕγειαν (1)
pro ὕγειαν, Elias f. 52 r. s. *Basilium* in Hexaëm.
p. 47, D. expresse laudat, ejus verbis : αὐτῶν δὲ
τῶν καρπῶν τίς ἄν ἐπέλθοι τὴν ποικιλίαν; ita im-
mutatis : τίς ἄν ἐπέλθοι, φησί, τὴν ποικιλίαν; Deinde
χροιάς pro χρώας.

P. 516, C.) F. 52 r. m. Ποσειδῶνιος μὲν οὖν καὶ
Ἐρατοσθένης καὶ πλάτος αὐτῆς (τεττᾶ) καὶ μῆκος
ἀποδεδώκασιν (2).

P. 516, C. κολλοὺς θαλαττίους ἀλλήλοις τε καὶ
τῇ γῆ συνεσχημένους) F. 52 r. m. τοὺς σχήματι
ἰσῶ ὑπὸ τῆς περιειμένης γῆς ἐναπολειφθέντας (3) καὶ
πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν γῆν συνδεδεμένους (4).

P. 516, D. δηλ. παρείκοι) F. 52 r. i. ἐθα μάλιστα
ὕπαικοι τε καὶ ἐνδοίοη.

F. 52 v. m. ἀτεχρον δὲ νῦν (p. 517, A.) τὸ ἀχειρο-
ποίητον εἶπε καὶ θεοφρον.

P. 517, A.) Ad locum de terræ sede Elias f. 52
v. i. *Basilium* in Hexaëm. p. 9, A. λιγγιάσει cet.
expilat. Varr. lectt. : οὐτως) ὄντως. — φῆς) εἶποι τις.
— ὑπεστρώσθαι) m. 1 ὑποστρεψῆσθαι, m. 2 in marg.
ὑποστρεψῆσθαι, m. 3 in marg. (est Martini Crusii)
ὑπεστρώσθαι. quod recte habet et apud *Basilium*
loco vulgati ὑποστρέψθαι e Coisl. 1. receptum fuit.
— πλάτει) τῷ πλάτει.— ἀπορήσει) ἀπορήσειεν ἀνεύ-
λόγως ἢ ἡμετέρα διάνοια.— πρὸς τὸ ἄνω) εἰς τὸ ἄνω.
— πάλιν ἐάν... ἐπιζητήσεται) ἐάν τε ὕδωρ εἶναι τὸ
ὑποβελημένον τῇ γῆ, καὶ οὕτω πάλιν ἐπαπορήσει.
— πρὸς τὸ... καταπίπτειν) χωρὶς δὲ τούτου καὶ αὐτὴν
τὴν ἕδραν ἐπιζητήσειεν ἂν αἰθῆς τοῦ ὕδατος, καὶ πάλιν
τὴν στεγαῶν καὶ ἀντεριθόντι ὁ τελευταῖος αὐτοῦ
πυθμὴν ἐπιβαίνει.— τὸ ἐκείνου πάλιν) πάλιν τὸ ἐκεί-
νου. Reliqua *Basilii* usque ad περιουούντες p. 9, D.
Elias absque varietate lectionis affert. Idem ex iis,
quæ apud *Basilium* insequuntur, quædam suis im-
miscet f. 53 r. s. ἀνάγκη οὖν, κἂν τὴν γῆν αὐτὴν
καθ' ἑαυτὴν εἶναι ὄωμεν, κἂν ἐπὶ ὕδατος τινος αὐτὴν
ἀποσαλεύειν εἴπωμεν, κἂν ἐφ' ἑτέρου τινὸς ὀχεύσθαι,
μῆδαμὸς τῆς εὐσεβοῦς διανοίας ἀποχωρεῖν, ἀλλὰ

πάντα ὁμοῦ συνδιακρατεῖσθαι: ὁμολογεῖν τῇ δυνάμει
τοῦ κτίσαντος. κἂν τινες τῶν δι' ἐναντίας διερωτῶσιν
ἡμᾶς: ἐπὶ τίνος... βάρους; (ap. *Basil.* p. 10, A.) εὐπε-
ῖστον ἢ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λεκτικὸν πρὸς αὐτοῦς,
εἶτι... τῆς γῆς (ibid.). τοῦτο γὰρ ἡμῖν τε πρὸς νόησιν
ἀσφαλτέστατον καὶ... ἀκούουσιν (ibid.). Reliqua ex
Basilio usque ad ἀποδείξωσαν p. 10, D. cum: his vv.
II.: ὡς ἄρα) λέγοντες.— πάντοθεν) πανταχόθεν.—
ἀποκλιθῆ) ἀποκλιθεῖη m. 1: ἀποκλιθεῖη m. 2.—
κατέχοντος) ἔχοντος.— φησίν) om.— πρὸς τοῦτο)
ἐπὶ τούτο.— συνωσθήσεται) συνωθηθήσεται. sic;
fortasse leg. συνωθισθήσεται cum Colb. 2. aut saltem
συνωθήσεται loco mendosis cumwob. — καὶ ἀνιε προσ-
ήκ.) om.— δηλονότι) δηλον ὅτι.— τὸ ἀνάστατον)
τὸ ὑπερκειμένον.— μέσον) τὸ μ.— μῆδαμὸς) μὴ
δαμῶ. sic, ut in superioribus μὴ δὲ pro μῆδέ.— τὴν
κατὰ φύσιν χώραν) τῆς κ. φ. χώρας.— πᾶσα...
ἐξίστασθαι) om.— γίνεσθαι) γίνηται.— ἐξευρεθῆ)
εὐρεθῆ.

P. 517, A.) F. 53 r. m. μεταφορικά δὲ τὸ τε εἰς
κορυφὰς ὀρέων ἀνῆχθαι. καὶ τὸ εἰς πεδία καθῆσθαι,
τὸ μὲν ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς σώμασι κορυφῶν, τὸ δὲ ἀπὸ
τῶν συνιζησάντων τῷ πόδε μεταληφθέν.

P. 517, C.) F. 53 v. m. pluralis διαφοράς in ge-
nitivo διαφορῶν.

F. 53 v. i. οὐδὲ ἡ αἰτία αὐτῆ τοῦ μὴ αὔξειν τὴν
θάλατταν ἀπόβλητος (5).

P. 517, D. οἱ φυσικοὶ καὶ σοφοὶ τὰ μάταια καὶ
κυνάθω μετρούντες τὴν θάλατταν) F. 54 r. m. τὰ
δ' ἐξῆς καταδρομὴν ἔχει καὶ καταφορὰν τῶν φυσικ-
κεύεσθαι κομψευομένων αἰτιολογεῖν τε πειρωμένων,
καὶ ἄλλο τι εἶναι οἰομένων τὸ χάλινον τὴν θάλασσαν,
ἀλλ' οὐ τὸ θεοποτικὸν πρόσταγμα (6). Ibid. (ad verba :
κυνάθω μετρ.) τοῦτο δὴ τὸ παροιμιώδες, ὃ δὴ τάττειν
εἰώθαμεν ἐπὶ τῶν μικροῖς τισι μέτροις καὶ σταθμοῖς
μικροῖς ἐπιχειρούντων τὰ μέγιστα. κύαθος γὰρ εἶδος
μέτρου βραχυτάτου (7).

P. 517, E. ἴνα γῆ καὶ θάλασσα δεθῶσι ταῖς
χρεῖαις καὶ ταῖς ἐπιμιξίαις, καὶ εἰς ἐν ἑλθῆ τῷ
ἀνθρώπῳ τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων διεστηκότα (518,
A.) τὴν φύσιν [8] F. 54 r. i. ὁ πλάσας ἡμᾶς Θεὸς
κοινωνικούς ἡμᾶς εἶναι βουλόμενος καὶ πρὸς τὸ καλὸν
τῆς ὁμοιοίας συνάγων, οὐδὲ τοῖς μακροῖς διετριγμῆ-
νους πελάγεσιν ἀφῆκεν ἀλλήλων διστασθαι, ἀλλ'
ἐμπνεῖ σφίαν ἀνθρώποις πλοῖα τεκταίνεσθαι καὶ
ἀλλήλοις ἐπιμίγνυσθαι, ἵν' οὕτω καὶ ἡ ὕψι φύσις (8)
ξηρὰ, τὰ πλείστον ἀλλήλων διεστηκότα καὶ ἀλλήλους

forma etiam *Basilii*, de formicarum industria do-
cens, p. 83, B. utitur. Conf. annott. ad f. 52 r. s.
Deinde posterius *πρό*, quo facile caremus, omit-
tunt tres Colb. et Or. 1. De præpositione non repe-
rita v. Sinner. ad *Gregor. Naz. Or. Funer. in Cæsar.* p. 22, Zell. *Comm. ad Aristot. Eth. Nicom.*
p. 442.

(1) Minus Attice; vid. *Animadvers. in Basil.* I, p. 88. Mihi quidem ὕγεια, ταμεῖον, similia (v. Lo-
beck. *Paralipom.* I, p. 28 sq.) Atticismi ad vulga-
rem sermonem declinantis vocabula esse videntur.

(2) De *Eratosthenis* et *Posidonii* mensura terræ
vid. *Cleomed. Meteor.* I, 10, et *Montucla, Histoire des mathématiques* I, p. 242 sq. 269 sq.

(3) Lege : ἐναποληφθέντας, et conf. annott. ad
f. 224 v. III.

(4) *Videsne*, glossema esse lectionem συνδεδεμέ-
νους, quam habet *Pet. ap. M. et C. loco vulgatis*
συνδεομένους e *Reg. a. receipt.*

(5) *Monui* de voce ἀπόβλητος. hoc *Elizæ* loco usus,
in *Nov. Annal. Phil.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 423. Conf.
etiam annott. ad f. 342 v. i. loco ibidem affato.

(6) Conf. *Basil. Homil. in Hex.* VII, *Opp. T. I.*
p. 63, C. ibique *Animadv. I.* p. 55 sq.

(7) *Edd. κατά τὴν φύσιν* : sed nos præpositione
κατὰ facile caremus.

(8) Conf. *Basil. Hom. in Hex.* V, *Opp. T. I.*
p. 35, C.

(9) *Kal* m. 2. *ing. supplevit*; sed plenius etiam
καὶ ἡ scribi oportet. Ex conjunctis copulis καὶ —
καὶ alterutra sæpe oblitterata. Conf. annott. ad p.
500, A. De locutione ὕψι καὶ ξηρὰ vid. *Schleusa-*

ἐναντιούμενα στοιχεία, συνδεθῶσι τῷ δεσποτικῷ καὶ θεῷ προστάγματι, καὶ εἰς ἐν τι τῶν ἀνθρώπων χρήσιμον συνδράμωσι καὶ ὑπηρετῶσι ταῖς χρεῖαις καὶ ἐπιμιξίαις αὐτῶν (1). Ibid. *χερσαίων δὲ ναυτίλων* τὸν ἐμπορικὸν ἄνδρα (scil. *Gregorius vocat*, in *praegressis* p. 517, D.), ἀντιδιαστέλλων αὐτὸν πρὸς τὸν παρὰ ποιηταῖς θαλάσσιον ναύτιλον, ὡς ἐν θαλάσῃ τὴν διαίταν ἔχοντα. λέγει γὰρ που Ὀππιανὸς ὁ ποιητῆς (2), εἶναι τινα ὀστρακώδη τὴν φύσιν ἰχθύων, βαθυτάτῳ μὲν τινι κεκαλυμμένον ὀστράκῳ, προσεικότα δὲ πολυπόδεσιν, ὃν καλοῦσι τινες ναύτιλον, ναυτίλλεσθαι φάσκοντες αὐτὸν (f. 54 v. s.) *cel*. ὃν δὲ θαυμαζῶν ὁ ποιητῆς φησιν, ὅτι ὁ πρῶτος διαπεράσαι κύμα θαλάσσης ἐνθυμηθεῖς, ἐκεῖνον, οἶμαι, ἰδὼν τὸν πλῆον τοῦ ἰχθύος, ὅμοιον ἔργον δουροπαγῆς κατεσκεύασε (3), τὰ μὲν πνοιῆσι πετάσας ἐκ προτόνων. ἐξ δ' ὀπισθεν χαλινωτήρια νηὸς (4).

P. 518, A. *καὶ τίς ὁ ποταμοῖς [5] σχίσας πεδιάδας [6] καὶ ὀρη-*; F. 54 v. m. πεδιάδας δὲ ποταμῶν (nim. *Gregorius vocat*) τὰς καλουμένας κοιτάς αὐτῶν, ὃν δὴ τὸν τορευτὴν καὶ τεχνίτην προτρέπεται ἐπιζητεῖν. de iisdem paulo post: *εὐκασί...* εἰς κάλλος ἀποτερορεῦσθαι θαυμάσιον.

P. 518, A. *τίς δὲ ἡ τῶν ὕδατων τροφή καὶ τι τὸ ταύτης διάφορον*; F. 54 v. i. ἐνδός... ὕδατος διὰ τῆς ῥίξης ἐλκομένου, ἄλλως μὲν ἡ τροφή τῇ ῥίξῃ προστίθεται, ἄλλως δὲ τῷ φλοιῷ τοῦ στελέχους, καὶ ἐτέρως αὐτῷ τῷ στελέχει, καὶ τῇ ἐντερῶν ἑτέρως, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς νοτίδος ἐν ἀμπέλῳ μὲν οἶνος, ἐν δὲ τῇ ἐλαίᾳ τὸ ἔλαιον, καὶ ἄλλο τι ἐν ἄλλῳ, & οὐκ ἔστι λόγῳ διελεθεῖν, ὅπως διαφόρως πρὸς ἕκαστον καὶ αἰκίως πρὸς ὃ πέφυκε μεταβάλλεται (7).

P. 518, A. *Ἰνα τι καὶ (B) αὐτὸς κατατρυφήσω τοῦ λόγου, θεοῦ τροφήν [8] ἐξηγουόμενος* F. 55 r. s. ποικίλως δὲ τὸν λόγον καθωραΐζας ταῖς τε ἀναφοραῖς καὶ τοῖς ἰσοκαταλήκτοις καὶ τοῖς τῶν σχημάτων παρίσσις, ὡς καὶ τῶν ἐννοιῶν τῶν περὶ τὰ πράγματα οὐσῶν τοιοῦτων, ὁμολογεῖ τοῦ λόγου κατατρυφῆν, θεοῦ τροφήν ἐξηγουόμενος.

Lex. N. T. v. Ξηρός, Boissonad. ad PseH. De Op. Dem. p. 206.

(1) Conf. 1. Basil. *Hom. in Hex.* IV, Opp. T. I, p. 39, C. D. ubi Pater eruditissimus πλουταρχίζει.

(2) *Halieut.* I, vs. 338 — 340, quos Elias παραφράζει. Imagine, a nautilo petita, Gregorius usus est *Epist.* 65. (59.) eo loco, ad quem Ullmann. in *Greg. Naz.* p. 265. Plinium H. N. IX, 47. laudavit, qui hic quoque comparandus est.

(3) κατ m. 2 lineola subducta notavit.

(4) Oppian. *Hal.* I, vs. 354 — 359, quos Elias, in ceteris paraphrasi contentus, inde a verbis τὰ μὲν πνοιῆσι πετάσας, quæ posterior pars versus 358, accurate refert, nisi quod πετάσας et ὀπισθεν contra leges metricas scribiti. Νηὸς idem cum libris mss. quibus neglectis Schneiderus Pauwii conjectura νομῶν uti maluit.

(5) Sic B. probante L. cum Codd. quos C. secutus est. Vulgo: ποταμοῖς.

(6) Sic B. cum Pet. ap. M. Vulgo: καὶ πεδία. Ego, ut καὶ mihi eripi haud facile patiar (cf. annot. ad Or. XXVIII, p. 500, A.), ita πεδιάδας vulgari πεδία cum L. præfero. Ceterum Elias in v. πεδιάδας arguitur.

F. 55 r. s. τὸ ἀγέρωχον καταστειλας τοῦ φύαν θεοῦ κατελιγμένα κομπάζοντος ἑτεροδόξου.

F. 55 r. s. χειραγωγῶν πρὸς ταῦτα (ad caelestia) ταῖς κατὰ μικρὸν προβάσσει καὶ τὸν ἑτεροδόξου.

F. 55 v. s. ἐλαττονεῖσθαι verbum, in ἡλαττονεῖτο (9).

P. 518, C.) F. 55 v. s. λέγει δὲ τοῦτον (aërem) *δχημα* μὲν πετεινῶν, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ὄχουνται καὶ διὰ τούτου φέρονται, καὶ ὄπερ ἐστὶ τοῖς νηκτοῖς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, τοῦτο τοῖς πτηνοῖς ἢ ἀερία φύσις γνωρίζεται.

P. 518, D.) F. 55 v. i. *Ἀριστοτέλης* (10)... καὶ τινες τῶν φυσικῶν ἀτμούς τινας ὑγρούς τε καὶ ξηρούς, ἀπὸ τε θαλάσσης καὶ λιμνῶν καὶ ποταμῶν ἤδη καὶ τῶν ἐκ γῆς ὑγρῶν ἀναφερομένους, τῶν ἐν ἀέρι πάντων αἰτιῶνται.

P. 518, E. *ὀμοτίμως* F. 56 r. s. ἰσοτίμως ἢ καὶ ἰσομοίρως. allato simul *Matth.* 5, 45.

P. 519. B. *τίνας ἀτμούς ἀπὸ γῆς αἰτίαση νέφους δημιουργούς, ἢ ἀέρος ἀπύκνωσιν τινα, ἢ νεφῶν τῶν μανωτάτων [11] θλίψιν ἢ ῥῆξιν [12], ἢ ἢ μὲν θλίψις σοι τὴν ἀστραπὴν, ἢ δὲ ῥῆξις τὴν βροντὴν ἀπεργάσεται*; F. 56 r. i. φυσιολογίαις... τὸ πᾶν τῶν γινομένων ἐν τε τῷ αἰθέρι τε (13) καὶ τῷ ἀέρι ταῖς διπλαῖς ἀναρτώσας ἀναθυμιάσει. F. 56 v. s. *Ἀριστοτέλης* (14)... ἐν τοῖς μετεωρολογικοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις μεμιχθαι μὲν φησι τὴν γῆθεν ἀναφερομένην ἀναθυμιάσιν ἐκ τε τῆς θερμῆς καὶ ξηρᾶς. et paulo post: *εἶτα διακρινόμενον τοῦ ἐν αὐτῇ (sc. ἀναθυμιάσει) θερμοῦ καὶ εἰς τὸ ἄνω διασπειρωμένου* (5), συνίστασθαι αὐτὴν εἰς νέφη. F. 56 v. i. sq. καὶ ἦσαν ἀν αἰτιασεως ἀνώτεροι (physici), εἰ ἐπὶ τὴν οὐτῶ τάξασαν αὐτὰ σοφίαν ἀνήγον τὸ θαῦμα. οὐδὲ γὰρ ἐλαττοῦται, καθά φησι καὶ ὁ μέγας *Βασίλειος*, ἢ ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἐκπληξίς, ἐπειδὴν ὁ τρόπος, καθ' ὃν γίνεται τι τῶν παραδόξων, εὐρεθῆ.

P. 519, B. *ψαῦσον... καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν οὐρανίων* F. 57 r. m. ταῖς ἐξεταστικαῖς τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύναις ἄψαι ἀκροθιγῶς πως καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν οὐρανίων τοιοῦτον γὰρ τὸ ψαύειν· μὴ λόγους, μὴ

(7) *Basilium Hom. V in Hexaem.* p. 47, E. 48, A. B. Elias h. l. imitatur.

(8) Sic B. et E. Τρυφήν m. 2. mg. cum Edd. eamque genuinam esse scripturam Gregorii ipsius arguunt verba: *Ἰνα τι καὶ αὐτὸς κατατρυφήσω* τ. λ. cet. i. e. ut ipse quoque luxuriante oratione utar, Dei luxuriam enarrans.

(9) *Forma ἐλαττονεῖσθαι*, dubia quidem et fortasse in ἐλαττονεῖσθαι commutanda, ap. Nicetam Paraphr. in *Gregor. Naz. Carm. Sell.* ed. Dronke, p. 145, 21. in locutione: ἐλαττονεῖσθαι τοῦ καλοῦ.

(10) Conf. Aristoteles, qui fertur, *De Mundo* cap. 4, p. 394, a, l. 9 sqq. ed. Bekk.

(11) *Μανωτάτων* Edd. mendose.

(12) Σύρρηξιν Edd.; ῥῆξις tamen eadem in sequentibus. Voce σύρρηξις Elias in eodem argumento usus est f. 198 r. m. ὦν (scil. νεφῶν) ἢ βιάζουσα σύρρηξις λέγεται ποιεῖν τὰς βροντὰς καὶ τὰς ἀστραπὰς. Conf. *Animadv. in Basil.* I, p. 123.

(13) Te a m. 2. lineola subducta notatum, quipp: expungendum.

(14) *Meteorol.* I, 4, p. 341, a, 6. sqq. ed. Bekk.

(15) Lege: διασπειρωμένους.

αἰτίας τούτων πολυπραγμονῶν, ὀδηγῶ δὲ μᾶλλον τῇ ἀπολυπραγμονήτῃ πίστει χρώμενος παρὰ τῷ λόγῳ τῷ αἰτιολογικῷ.

P. 519, C. ἀγνοῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὴν ἀγνοίαν) F. 57 r. m. ἀγνοῶν ... ὅτι ἀμαθαίνεις καὶ ἀνοηταίνεις (1), μὴ δὲ (2) αὐτὸ τοῦτο νοῶν, ὅτι ἀγνοεῖς, ὅπερ Πλάτων πρῶτος διπλῆν ὠνόμασεν ἀγνοίαν.

P. 520, A. ἥλιος ... τοὺς ἄλλους ἀστέρας ἀποκρύπτων φαειρότερι) F. 58 r. s. ὁ ἥλιος τούτους ἄμα καὶ τὴν σελήνην τῇ σφοδροτάτῃ ἀγλῇ ἐναποκρύπτων οὐκ ἐφ' φαίνεσθαι (3).

P. 520, A. ἀποσεμνύνειν) F. 58 r. m. ἐπαίνειν τε καὶ ἐγκωμιάζειν. τοῦτο γὰρ τὸ ἀποσεμνύνειν.

P. 520, A. B.) F. 58 r. m. τοσοῦτος, φησὶν, τὴν δύναμιν, ὥστε ἐξαρκεῖν τὴν ἀπ' αὐτοῦ τῇ ἀερίῳ χύσει ἀναγεομένην αὐγὴν ἀπ' ἄκρων ἄλλων ἄλλα τῇ θερμότητι περιλαμβάνειν, θερμαίνοντος, ἀλλ' οὐ φλέγοντος, ἐν τῷ μὴ ἀθρόον τὰς τροπὰς ποιεῖσθαι, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν καὶ τεταγμένως, ὡς μήτε δι' ὑπερβολὴν θερμότητος καταφλέξει τὴν γῆν, μήτε δι' ἑλλειψίν κατεψυγμένην καὶ ἄγονον ὑπολείπει.

P. 520, B. τοῦτο ἐν ἀισθητοῖς ἥλιος, ὅπερ ἐν (C.) ῥητοῖς Θεός, ἐφη τις τῶν ἄλλοτριων) F. 58 r. m. τὸ δὲ τοῦτο... Θεός, Πλάτωνός (4) ἐστὶ, ὅνδῃ καὶ ἄλλότριον εἶπεν, ὡς Ἑλληνα καὶ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ἄλλότριον.

F. 58 v. m. (Gregorius p. 520, D.) φαίνεται πως ἐπαμφοτερίζων τοὺς δόγμασιν. ὅτι δὲ τοῖς προφητικαῖς μάλιστα τίθεται (5), ἐνέφηγεν εἰπὼν ἡλίῳ προσβλέψαντα.

P. 520, D. (ὥρων) ἐντάκτως ἐπιγινόμενων τε καὶ ἀπογινόμενων, καὶ ὡς περ ἐν χορῶ συμπελομένων ἀλλήλαις καὶ δισταμένων ... καὶ κατὰ μικρὸν κινουμένων καὶ ταῖς ἐγγύτησι κλεπτομένων) F. 59 r. m. (καιροὶ) καθάπερ .. χορεῖαν ἑλλήτωντες, εὐκόσμως τε καὶ ἐντάκτως προσέρχονται ἀλλήλοις τε καὶ συμπλέκονται, καὶ κατὰ μικρὸν αὖθις

(1) Ἀμαθαίνειν et ἀνοηταίνειν Platonice sunt voces. De illa v. Creuzer. ad Procli Comm. in Alcib. l. p. 201, de hac Animadvs. in Basil. l. p. 157. Hæreticos ἀμαθαίνειν Elias dicit f. 165 r. m., ἀνοηταίνειν f. 162 v. s. 165 r. m. 249 r. m. 347 r. m. Confer eundem f. 281 v. m. ad Greg. Or. XII, p. 422, C.

(2) Scribe: μηδέ. De ἀυρίσι inscientia. secundum Platonem Legg. IX, p. 863, C., multa Platonici docent. Conf. Indices ad Creuzeri Initia Philosophiæ ac Theologiæ Platonice, T. 3, p. 340 vv. ἄγνοια διπλῆ, et p. 344 vv. ἀμάθεια διπλῆ. Plura de eadem sententia ex aliis scriptoribus Boissonadius ad Æn. Gaz. p. 222, qui etiam Gregorii hunc locum et Basilii in eum scholium attulit, quod videas in Appendice e Cod. Monac. 34 f. 325 v. excerptum. Ceterum conf. El. f. 323 v. i. qui eo scholio aperte usus est.

(3) Eadem Elias f. 60 r. m. f. 194 v. s. de sole, reliquis sideribus officente. Conf. etiam f. 194 r. i. 196 v. s.

(4) Loco celeberrimo De Rep. VI, p. 508, C, ubi τὰγαθόν, i. e. Deus, τὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἔχοντον, i. e. Solem, procreasse Plato docet, Deum prædicans inquam νοητὸν ἥλιον. Idem locus Gregorio obversatus est Or. XXI, p. 386, B. Or. XL, p. 693, C. Ullmannus in Gregorio suo p. 532 hasce Platonis imitationes accurate, fontem platonicum negligentiùs indicavit. Ad Platonis locum conf. Ast. Comment. p. 553, qui Gregorium haud neglexit. Adde Plotin. p. 527, B. οὐτοὶ δὲ, ὅν μιμεῖται ὁ ἥλιος,

δισταναὶ τε ἀλλήλων καὶ ὑπαπέρχονται (6). Ibid. μεσολαβοῦσιν ἑαρι μὲν καὶ μετοπώρῳ θέρος... θέρει δὲ καὶ χειμῶνι μετόπωρον. Ibid. σφαλεράς... τὰς αἰφνιδίους μεταβολὰς (τῶν ὥρων) οἶδεν ὁ λόγος. F. 59 r. i. ἕκαστος καιρὸς δυσὶν ἄκροις μεσιτεύει, ἄκροις δέ. ὅτι ὁ μὲν πρὸ αὐτοῦ, ὁ δὲ μετ' αὐτόν. μεσιτεύων δὲ τὸ αὐστηρὸν ἑκατέρου κλέπτεσθαι ποιεῖ, τούτῃσι λανθάνειν, καὶ δι' ἑαυτοῦ μέσου, τρόπον φθίου, καταλλάττει τὰ ἐναντίας ἀλλήλοις ἔχοντα. Ibid. ὑποχαλωμένης τῆς αὐστηρίας διὰ τῆς μεσότητος καὶ θραυομένης κατὰ μικρὸν, καὶ οἶον ὑποκλεπτομένης ταῖς λανθανούσας ὑπαλλαγαῖς, ἀλύτως ἢ κράσις γίνεται.

F. 60 r. s. τοῖς φωστῆροι τούτοις ὁ δημιουργὸς τὸ πρωτόκτιστον φῶς ἐναπέθετο, οὐχ ὡς ἀπορῶν ἄλλου φωτός, ἀλλ' ἵνα μὴ ἄργον ἐκείνῳ μείνῃ τὸ φῶς. φωστῆρ γάρ ἐστὶν οὐκ αὐτὸ τὸ φῶς, ἀλλὰ φωτὸς δοχεῖον (7).

F. 60. r. s. πρὸς τὸν ἀστρολόγον δὲ νῦν (p. 521, B) ὁ λόγος, ὃς διὰ τῆς τῶν ἀστρων κινήσεως πλέκει τε καὶ συνιστᾷ τὰ ἡμέτερα, τοῖωσδε μὲν τῶν τοιῶνδε ἀστέρων κινουμένων, τοιῶνδε τὸ σῶμα καὶ τῆν ψυχὴν ἀποτελεῖσθαι τὸν τηρικῶντα τικτόμενον ἀνθρώπων λέγων, τοῖωσδε δὲ τοιῶνδε, καὶ τῇ τῶν ἀστρων κινήσει συμπεριφέρεσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ἅπαντα καὶ πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ποιουῖσθαι καὶ ἔπασθαι.

P. 521, C.) F. 61 r. s. οὔτε ... πνεῦμα νοῆσαι δυνάμεθα δίχα φθορᾶς (8) καὶ χύσεως, οὔτε πῦρ ἔξω τῆς ὕλης καὶ τῆς ἀνω φθορᾶς.

P. 521, D. ὄρα, πῶς ἰλιγγῶμεν περὶ τὸν λόγον καὶ οὐκ ἔχομεν οἱ προσέλωμεν;) F. 61 r. m. οὐκ ἔχων ὅποι ἐδράσαι τῆς (10) τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύνης, πρὸς τὸν πρόχειρον αὖθις εἰς θεολογίαν ὄμιλον τρέπεται ... ἰλιγγου τε πληρωθῆναι ὁμολογεῖ καὶ παραφερομένοις εἰκέναι.

P. 521, D. — ἀναβάσεις, ῥοσφᾶς δυνάμεις ἢ ῥόσας, καθαρὰς φύσεις καὶ ἀκινδύλους, ἀκινήτους πρὸς τὸ χεῖρον ἢ δυσκινήτους, περὶ τὸ πρῶτον αἰτίον δεῖ χορευούσας.) Ad hunc locum Elias f. 61

ὄπερ σῆσει πόθεν; et quæ in eandem rem in Basilio Plot. p. 41 inque Animadvs. in Basil. l. p. 46 attuli. Eliæ ex hoc genere locos ad f. 16 v. s. significavi.

(5) Τίθεται idem ac συντίθεται, loquendi usu apud Græculos perirequenti. Conf. Elias f. 216 v. s. 218 v. i. ubi v. l. συντίθεται, et vid. Boissonad. ad Zachar. Mityl. p. 378. 412. 430. 453.

(6) Eadem fere Elias f. 194 v. s. ad Or. XXXII, p. 584, D. et f. 240 r. m. ad Or. VI, p. 188, E. 189, A. Mox cod. male: σφαλεράς. Cf. annot. f. 189 r. i.

(7) Horum similia ap. Basil. Hom. VI in Hexaém. p. 51, C. D.

(8) Θ crasum, recte.

(9) Loco vulgatae lectionis ap. Gregor. p. 521, C. παραχύσωμεν, B. παραχύσομεν, quod Combesius voluit et antecedens σπασόμεθα commendat.

(10) Fortasse legendum: τὰς τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύνας. Usitata Eliæ vox πολυπραγμοσύνη, plurali numero posita et in bonam partem usurpata, nimium de curiosa mentis investigatione. Conf. f. 57 r. m. 105 v. m. Verbum πολυπραγμονεῖν eadem potestate positum videas f. 184 v. s. Conf. Plutarch. De Curios. cap. 5 (σῆπε), cap. 7 extr. in versibus, Plotin. p. 404, cap. 6. B. ὁ λόγος ... ἐπιτολμήσει καὶ τοῦ Διὸς αὐτοῦ τὰς μνήμας πολυπραγμονεῖν. Theodoret. De Provid. p. 58 supr. ed. Turic. Vid. annot. ad Greg. Nyss. De Anima et Resurr. p. 212 ed. Krabing.

r. l. ex *Dionysio Areop.* (1) De Cael. Hierarchia hæc refert : *Paulus vel Hierotheus* πρώτην (nim. διακόσμησιν ex tribus τριαδικαῖς διακοσμήσεσιν οὐρανίαις) μὲν εἶναι λέγουσι τὴν περὶ θεὸν οὖσαν ἀεὶ καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἐκείθεν ἐλλαμπομένην. Deinde Elias f. 61 v. s. pergil : ἔστι δὲ πάντων μὲν αἰτίον ὁ θεός. ὡς περ δὲ λέγεται πρώτη φύσις καὶ πρώτη οὐσία καὶ πρῶτον φῶς καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ, οὕτω καὶ πρῶτον αἰτίον. et paulo post f. 61 v. m. καὶ τὸ χορεύειν δὲ αὐτάς ἐκ τοῦ θείου Διονυσίου εἰληπται. οὗτος γὰρ λέγει τὴν πρώτην τῶν οὐρανίων ἢ ὑπερουρανίων οὐσιῶν διακόσμησιν κύκλῳ θεοῦ περιστασθαι καὶ ἀκατάληκτον περιχορεύειν, καὶ τὴν καθαρωτάτην ἐλλάμπεσθαι ἑλλαμψιν (2).

P. 521, E. ἢ ἄλλος [3] ἄλλημ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς φύσεως καὶ τῆς τάξεως) F. 61 v. m. ἢ ἐργυτέρω μὲν γὰρ ἐκ θεοῦ ἀμέσως ἐλλάμπεται, ἢ δὲ μετ' αὐτὴν διὰ μέσης τῆς πρὸ αὐτῆς, καὶ οὕτως αἰ ἐφελξῆς.

P. 521, E.) F. 61 v. m. τῷ πρῶτῳ καλῶ τυποῦνται τε καὶ ποιοῦνται. μόρφωσιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν τύπωσιν εἶπεν ἢ καὶ πολῶσιν. F. 61 v. i. ἡμεῖς . . . πρὸς τὴν ἐκείθεν ἀγαθοεΐδιαν κατὰ τὸ δυνατόν μορφούμεθα.

P. 522 A. πάντα ἐπιπορευομένας, πᾶσι πανταχοῦ παρούσας ἐτοιμῶς, προθυμὰ τε λειτουργίαις καὶ κουφότητι φύσεως, ἄλλας ἄλλο τι τῆς οἰκουμένης μέρος διειληφύλας, ἢ ἄλλω ἐντὶ τοῦ καρτὸς ἐπιτεταγμένας [4] F. 62 r. s. ἀγγελος . . . ἡμῶν ἐκάστῳ συμπαρομαρτεῖ, τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομοῦντες καὶ βοηθοῦντες ἡμῖν, οὐκ αὐτεξουσίως, ἀλλὰ προστάγματι δεσποτικῷ. ἔργον γὰρ αὐτοῖς μὲν ποσηγούμενον

Α ἐνατενίζεῖν τῇ δόξῃ τοῦ θεοῦ καὶ ἀκατάληκτως ἐξάξειν αὐτόν, περιστατικῆ δὲ τις ἢ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιστροφή τοῦτων καὶ ἐπιμέλεια.

P. 522, C.) F. 62 r. i. μῶτης εἶπεν, ὡς ἐξαιρέτου καὶ ἀσυγκατάλεκτου.

P. 522, C.) F. 62 v. s. ἰστίον δὲ, ὅτι φόβου εἶδος καὶ ὁ δυνος. ἔστι γὰρ δυνος φόβος μελλούσης ἐπεργείας.

OR. XX.

P. 376, A. σταθμὸν ἔσχατον) F. 62 v. l. ἐπιζητεῖ δὲ τοῦτον μετὰ τοῦ προφήτου (5) ὁ ἅγιος. ἵνα πόρρω τῶν ἀνθρώπων ἀποσταῖς καὶ ἐν τούτῳ (f. 63 v. s.) γινόμενος, ἐαυτῷ τε μόνῳ συγγίνηται καὶ θεῷ μόνῳ ἀπερισπάστως (6) προσλαλή (7). τοῖς γὰρ ἀθυμοῦσιν ἢ ἐν πολλοῖς συνδιαγωγῇ οὐ παραψυχῆν μάλλον ἢ ἔχθος καὶ ἀθυμίαν πέφυκεν ἐμποιεῖν.

P. 376, A. οὐδὲν γάρ μοι δοκεῖ [8] τοιοῦτον [9], ἢ μύσαντα τὰς αἰσθήσεις, ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γινόμενον [10], μηδενὸς τῶν ἀνθρωπίνων προσεφαπτόμενον [11], ὅτι μὴ πᾶσι (B.) ἀνάγκη, ἐαυτῷ προσλαλοῦντα καὶ τῷ θεῷ, ζῆν ὑπὲρ τὰ δρώμενα καὶ ἀεὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρῶς [12] ἐν ἐαυτῷ φέρειν, ἀμίγεις τῶν κάτω χαρακτήρων καὶ πλανωμένων, ὧν [13] ἔσοπτον ἀκηλίδωτον θεοῦ καὶ τῶν θείων καὶ ἐν καὶ ἀεὶ γινόμενον [14], φωτὶ προσλαμβάνοντι φῶς καὶ [15] ἀμυροτέρῳ τρανότερον [16], μέχρις ἂν πρὸς τὴν πηγὴν ἐλθωμεν [17] τῶν εἴθε ἀπαναρμάτων καὶ τύχωμεν τοῦ μακαρίου τέλους, λυθέντων ἡμῖν [18] τῶν ἔσοπτρων τῇ ἀληθείᾳ.) F. 63 r. m. (ad : τῶν κάτω χαρακτήρων) φαντασιῶν καὶ τύπων. τὰς γὰρ φαντασίας τῶν γενητῶν χαρακτήρας τούτων ἐκάλεσεν,

(1) De Cael. Hier. cap. 1, § 1, p. 50, C. ed. Cord. quem locum Elias memoriter tantum refert. Ceterum conf. f. 162 v. ante med.

(2) De Cael. Hier. cap. 7, § 4, p. 56, B. ed. Cord. Angelorum choreas illustravit in Bas. Plot. p. 42 sq.

(3) Vulgo : ἄλλως, recte.

(4) In iis, quæ insequuntur, B. τὰ ante πάντα et mox p. 522, B. τῷ ante καὶ τοῖς ἄλλοις χορ. omittit, ac facile illis oculis caremus.

(5) Jerem. 9, 2.

(6) De adverbio ἀπερισπάστως conf. annott. ad f. 4 r. i.

(7) Locutionem Θεῷ προσλαλεῖν ad f. 63 r. m. illustramus.

(8) Ἐδόκει μοι Gregorius loco gemino Or. II. p. 14. D. ubi verba : οὐδὲν γὰρ ἐδόκει... γινόμενον quidam codd. ap. M. omittunt.

(9) Τοιοῦτον, ut est apud Gregor. l. i., B. cum duobus Regg. et Or. I. quos C. secutus est. Vulgo : τοιοῦτο, inconcinne ante vocalem. Deinde pro ἢ codicis B. vulgo recte οἶον, uti apud Gregor. l. i.

(10) Apud Gregorium l. i. hæc adjecta : καὶ εἰς ἐξωτὸν συστραφέντα. in quibus copulam καὶ C. cum sex Regg. recte delevit. De participiis sine copula nexis v. Ast. Annot. in Plat. Protag. p. 146, in Phæd. p. 454. De verbis εἰς ἐαυτὸν συστρ. conf. annott. f. 291 v. m.

(11) Edd. προσαπτόμενον, ut ap. Greg. l. i. Utroblque in seqq. Edd. ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη ex Plat. Phæd. p. 67, A. ἐὰν ὅτι μάλιστα μηδὲν ὀμιλῶμεν τῷ σώματι, μηδὲ κοινωνῶμεν, ἐτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη. quo etiam Plotin. p. 2, E. respexit. De scriptura εἰ : (v. l. δ τι) v. Ast. Annot. in Phædon. p. 548. J. xic. Plat. t. II, p. 486. et conf. El. f. 63 r. i. Mihi tamen potius esse videtur ὅ τι, quod sæpissime in

δτι abiit. Conf. annott. ad Or. XXIIX, p. 128, D. et ad fol. 134 v. m.

(12) Ἄεὶ ap. Greg. l. i. ante καθαράς positum. Deinde ἀμίγεις Edd. pessime, etiam C., qui tamen p. 14, D. recte ἀμίγεις.

(13) Ὅντως Gregorius l. i., quod magis placet, quippe ex eo dicitur vocis usu, quem Wyttenbach. ad Plat. Phædon. p. 156 sqq. illustravit. Deinceps illa : ἔσοπτον ἀκηλίδωτον ex Sap. Sal. 7, 26, petita esse Elias bene vidit.

(14) Ὅν τε γινόμενον B. cum Edd. ; ὅν apud Gregor. l. i. Pel. ap. M. et C. cum omnibus Regg. Or. I. Jes. Colb. septem ; idem tamen hoc loco ὦν et γινόμενος cum Coisl. l. et Par. Γενόμενος Th. ap. M. male. Sed fortasse ex Billii conjectura, quam Par. p. 14, C. recepit, legendum : καὶ ὄντα καὶ γινόμενον, nisi participium ad prædicatum genus referre malueris. Vid. Ast. Annot. in Plat. Protag. p. 118. In sequentibus προσλαβάνοντα recte Edd., siquidem hæc omnia ex illis pendent : ἢ μύσαντα cet. in quibus de voce μύσαντα conf. annott. f. 27 r. m. Προσλαβάνον Th. ap. M. male.

(15) Καὶ Gregorius p. 15, A. item habet ; sed omisit Elias hæc usus f. 351 r. s. et facile copula caremus. Conf. annott. f. 351 rs

(16) Τρανότερον B. cum Or. I. et Elia f. 351 r. s., ut est ap. Gregor. p. 15, A. ubi in hac voce locus παράλληλος desinit. Vulgo : τρανότερον, male. Tu conf. Boissonad. ad Psell. De Op. Dæm. p. 288. Similiter in voce φανὸς peccatur. Vid. Animadvss. in Basil. I, p. 48. et Haensel. ad Gregor. Naz. or. in Nov. Dominic. p. 67.

(17) Delenda ὀποστηγμῆ post ἔλθωμεν, quæ in loco gemino apud Greg. Or. VIII p. 249, E. recte deest.

(18) Ἐμῖν B. addit cum Coisl. 3. et Par., quod,

οὗς δὴ καὶ πλανωμένους εἶπεν, ὡς πλανωμένων καὶ ἀστάτων καὶ ἀτάκτων ὄντας εἰκόνας. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι τὰς ἐκεῖθεν ἐμφάσεις (1) κατὰ τὸ ἐγγυροῦν καθαρὰς ὑποδέξασθαι, μὴ ἀπαλειψάντα τοὺς προεντυπωθέντας τῷ νοῖ χαρακτῆρας τῶν κάτω καὶ χαμαὶ συρομένων πραγμάτων. συγχυθῆσονται γὰρ ὑπὸ τῶν προεντυπωμένων (2), ἀναφυρομένων ταύταις καὶ μὴ συγχωρούτων καθαρὰς ταύτας εἰσδέχσθαι. Ibid. (ad : *ἀδοπτρον*) ἑλλαμπτήριον. Ibid. (ad : *καὶ ὄν καὶ γινόμεν.*) δεῖ γὰρ ἀναβάσεις ἀεὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τίθεσθαι καθαρότητος. ὅση γὰρ ἂν καθαριώμεθα, τοσούτῃ καὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρωτέρας καὶ τρανοτέρας τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν ἐντυπούμεθα, καὶ τῆς θείας ἐνεργείας τὴν ἔμφασιν τρανὴν καὶ ἀσύγχυτον καὶ οὐδὲν ἐπιβολομένην ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἐπιδείκνυμεν. Ibid. (ad : *λυθέντων... τῇ ἀληθείᾳ*) σκιὰ γὰρ τῆς ἀληθείας ἢ ἐνταῦθα ἑλλαμψίς, ἣν Ἰνδαλμα ἐν ἄλλοις προσηγόρευσεν. ἄλλης γὰρ, φηδὶν, ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ἓν τι τῆς ἀληθείας Ἰνδαλμα (3). ἀπὸ τοῦ *Σολομῶντος* (4) δὲ τὸ *ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον* εἰληπται. F. 63 r. i. (ad : *μύσαντα τὰς αἰσθήσεις*) τῆς τῶν αἰσθήσεων ἐπιμύσεως ἦτοι συγκλίσεως. Ibid. (ad : *ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη*) εἰ μὴ ἀναγκαῖον εἶη, τουτέστι μόνων ἐκείνων (intellige προσεφάπτεσθαι). ὡν ἄνευ ἀδύνατον ἔῃν, τῶν συστατικῶν δηλαδὴ τοῦ σώματος, οὐ τῶν πρὸς τροφήν, ἀλλὰ τῶν πρὸς τροφήν. Ibid. *καλεῖ δὲ κόσμον...* οὐ τὴν περιγραφὴν τοῦ κόσμου. ταύτης γὰρ ἔξω γενέσθαι ἀδύνατον σῶμα βεβλημένους (5) ἡμᾶς. (F. 63 v. s.) μόνος γὰρ ὁ θεὸς ἀπερίγραπτος, ὅτι καὶ κυρίως ἀσώματος, περιγραπτοὶ δὲ καὶ ἄγγελοι, ὅτι μὴ κυρίως ἀσώματοι, κἂν πρὸς ἡμᾶς ἀσώματοι λέγωνται. Ibid. (ad : *σαρκὸς*) τὰ ἐκ τῆς σαρκὸς πάθη καὶ τοὺς ἐντεῦθεν περισπασμούς. Ibid. locutio : οἱ σαρκικοὶ καὶ κοσμικοὶ περισπασμοί. Ibid. (ad : *ἐαυτῷ προσλαλῶντα καὶ τῷ Θεῷ*) fons indicatur Cor. I, 14. 28. ἐαυτῷ δὲ λαλεῖτω καὶ τῷ Θεῷ (6).

P. 366, C. (*ὄν τις*) μελέτην ὅτι μάλιστα ποιούμενος ἄνω βλέπειν. τῆς κατασπώσης ὕλης ἐπιπρατήσεως F. 63 v. m. (τὸ σῶμα) ὕλικόν ἐν καὶ πολὺ τὸ γεῶδες ἔχον κάτω βριθεὶ καὶ συγκατασπᾶ

etsi apud Gregor. p. 249, E. deest, tamen facilius onititi quam adjici potuit. Ceterum respicitur ad 4 Cor. 13, 12. βλέπομεν ἄρτι δι' ἐσόπτρου cet.

(1) Tollius *Ins. It. Ital.* p. 86, allato, ad quem ista Eliae pertinent, Gregorii loco : ἀεὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρὰς ἐν αὐτῷ φέρειν, « ἐμφάσεις, inquit, hic sunt illuminationes, seu infusiones cognitionis divinæ, quibus menti mysteria divina patefiunt : ipse post paullo ἀπαυγάσματα vocat. » Confer eundem p. 30 ad vs. 286 Carin. Ined. l. et p. 87 ad vs. 10 Carm. Ined. V. Creuzer. ad Procl. *Comment. in Alcib.* I, p. 1, et ad Procl. *Inat. Theol. Plat.* p. 208. Adde El. in sqq. et f. 139 v. i.

(2) De verbo ἐντυποῦν et compositis conf. annot. ad f. 4 r. m.

(3) Memoriter nec satis accurate citat Gregor. Or. XXX, p. 552, C. D. ubi Coisl. 1. ἄλλην ἀπ' ἄλλης. Vulgatam lectionem : ἀπ' ἄλλου, Elias h. l. sequitur, ut f. 139 v. i. De voce Ἰνδαλμα idem plurā ad illum locum f. 140 r. s. Adde f. 40 r. m. Vid. Corder. *Onomast. Dionys.* p. 649, b. v. Ἰνδαλμα, et Creuzer. ad Procl. *Inat. Theol. Plat.* p. 101.

(4) Sap. 7, 26.

τὴν ψυχὴν. Ibid. ζόφον *Gregorius alias* (7) *corpus vocat* διὰ τε τὸ πάχος καὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν παθῶν ἀχλύν, τάχα δὲ καὶ διὰ τὰς ἐκ τῆς διπλῆς τροφῆς ἀναθυμιάσεις, ἐπιθολούσας τὸ ἐν ἡμῖν νοερόν, ἥδη δὲ ποτε καὶ παραφροσύνας πολλακίας ἐκ τῆς πλημονῆς ἐμποιοῦσας. ὡν δὴ παθῶν.. ἐλευθεροῦν ἀνάγκη τοὺς ἄνω ἐπειγομένους. F. 63 v. i. οὐ γὰρ ἔστιν ἄδρόσον τῇ σχέσει τοῦ σώματος τὸν νοῦν προσειλημμένον καὶ τοῖς ἐντεῦθεν πάθεσιν ἰλυσπώμενον, ἐκπετήσιμον πρὸς θεὸν ἀπεργάσασθαι.

P. 376, D.) F. 64 r. s. οὔτε ἀήρ μῆπω πρότερον φωτισθεὶς φωτίζειν ἕτερα δύναιται, οὔτε ὕδωρ μὴ θερμανθὲν ἕτερα θερμαίνειν σώματα, οὔτε ψυχὴ ἐσκοτισμένη τῇ ἐκ τῶν παθῶν ὀμίχλῃ (8) καὶ μὴ ψωτοειδῆς χρηματίσασα.. τῇ τῆς θεολογίας θεωρίᾳ προσβάλλειν (9). F. 64 r. m. μὴ καθαρῷ γὰρ θεολογίας ἄπτεσθαι οὐ θεμιτόν (10).

F. 64 v. m. Deus διανοίαις χθαμαλωτάταις ἐπιφοιτᾶν dicitur et ἐναυλιζεσθαι παρὰ τοῖς γεῶδες τε καὶ χαμαιβρίφες τὸ φρόνημα ἔχουσιν. Ibid. (θεοῦ γνώσιν) ἐκ μέρους ἀλώσιμον τοῖς τὰ ὑψηλὰ πέτεσθαι μεμελετηκότιν.

F. 65 r. i. οἱ ὀρώντες καὶ μὴ ἐμβριθέστερον ἐπιτιμῶντες καὶ ἀνείργοντες. Ibid. locutio : μετ' ἐμβριθείας πληροῦν τὴν ἐπιτίμησιν.

F. 65 v. m. παρακεκινημένως (11) τε καὶ παραδόλως εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων φοιτᾶν.

F. 65 v. i. τοῦ κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα καθαρεύοντος μέτρι καὶ τῶν σμικροτάτων.

F. 66 r. s. ἀμαρτίας.. καὶ πλημμελείας τινές.. δεδώκασιν εἶναι διαφορὰν, ἀμαρτίαν μὲν τὸ ἐκούσιον πταίσμα, πλημμελείαν δὲ νοήσαντες τὸ ἀκούσιον.

F. 66 r. m. ἰαστήριον γενόμενον Χριστὸν οἰκονομικῶς.

F. 66 v. i. (ad : *ζῶσαν* 377, D. ex Rom. 12, 1.) ζῶμεν γὰρ ὄντως τότε ζῶντες τὴν κατὰ Χριστὸν, ναοὶ αὐτοῦ γεγονότες καὶ αὐτὸν ἔνοικον ἔχοντες.

P. 378, A. τῷ κοσμοκράτορι τῶν κάτω συρομένων F. 67 r. i. τῶν ἐπὶ τῷ στήθει δηλαδὴ καὶ τῇ κοιλίᾳ πορευομένων, δι' ὧν ἦ τε γαστριμαργία καὶ τὰ ὑπογάστρια δηλοῦται πάθη. Ibid. paulo antea :

(5) Fortasse legendum : περιθεβλημένους, eo verbi usu, de quo vid. *Animadvss. in Basil.* I, p. 135 sq. Conf. El. f. 121 r. m.

(6) Conf. Gregor. Or. X p. 239, A. ibique El. f. 366 r. i. Gregor. Carm. Ined. V. vs. 7. ἐνδον λαλήσω, νοῦν θεοῦ μυστηρίοις, | γράφων. apud Toll. *Ins. It. Ital.* p. 84, qui loci Paulini immemor fuit.

(7) Nimirum Or. XXVIII. p. 498, D. ubi vid. ann.

(8) Codex : ὀμίχλη. Confer exempla spiritus lenis pro aspero positi f. 166 v. m. ὕπ, f. 170 r. s. ὀμιγλώδεις, f. 177 r. s. ἀπαλόν.

(9) Locum ex parte attuli in *Nov. Annal. Philol.* Vol. 49, Fasc. 4. p. 418. Conf. annot. ad Or. XXVIII, p. 505, A.

(10) Conf. annot. ad f. 2 r.

(11) Hujusmodi adverbiorum pleni sunt Eliae commentarii. A simplicibus derivata verbis hæc, præter alia in Excerptis passim obvia, in promptu sunt : f. 162 v. s. ἐστοχασμένως, *accommodate*. f. 252 r. i. σφόδρα ἐστοχασμένως καὶ τῆς ἀκριβείας φροντίζων τῶν λέξεων. f. 319 v. i. locutio ἐστοχασμένως βάλλειν, uti f. 331 r. m. : f. 297 v. m. ἐστοχασμένως : f. 162 v. s. κεκολασμένως : f. 179 v. s. κεκρι-

λέγεται κόσμος πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ἡ κοσμικὴ ἀπάτη (1) καὶ ἡ κακία.

F. 67 v. s. ἡ συκομοραία ἀκαρπὸν τι δενδρίδιον.

P. 378, B μαράνας τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως) F. 67 v. s. τοῦτο (sc. τὸ σαρκικὸν φρόνημα) μαράνας καὶ ὑπεράνω τοῦτου γενόμενος, νεκρώσας τὰς σαρκικὰς ἡδονάς. Ibid. locutio : τὰ γῆϊνα ζητεῖν καὶ περὶ ταῦτα σύρεσθαι.

F. 67 v. m. οὐ μόνον ἀπερ κέκτηται σώζων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ μείζω παρατεινόμενος τε καὶ ὑψηλότερα.

P. 378, B. ἐπεὶ δὲ ἀνεκαθήραμεν τῷ λόγῳ τὸν θεολόγον) F. 67 v. m. ἐν τῷ περὶ θεολογίας λόγῳ ἀκριβῶς ἀπέξεσε τὸν θεολόγον. et paulo post, f. 67 v. i. ἀνεκαθάραι δὲ φησι ἐν τῷ περιελεῖν πᾶσαν ἀκαθαρσίαν καὶ φανερὸν ποιῆσαι, ὅποιον εἶναι χρὴ τοῦτου.

F. 67 v. i. (ad : ἐν βραχεῖ 378 C.) ὅσα ἂν εἴρη τις περὶ Θεοῦ, βραχέα πάντα ἔσται, μὴ ἐξικνούμενα τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ. δεῖκνυς δὲ ὅτι τὸ βραχέα περὶ Θεοῦ εἰπεῖν, οὐ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ σοφίας, ἀλλὰ τῆς ἀνωθεν ἐπιπνοίας, τῷ ἐν Τριάδι γνωριζομένῳ Θεῷ καὶ τοῦτο δὴ ἀνατίθῃσι (2).

P. 378. C.) F. 67 v. i. εὐχομαι. . . μὴδὲν ἴδιον περὶ Θεοῦ ἢ ἐνοῆσαι ἢ φθέγγεσθαι, ἀλλ' ὄργανον γενέσθαι. . . ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνακρουόμενον, κάκεινα μόνον ὑπηγεῖν, ὅσα ἂν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐμπνεῖ.

P. 378 E.) F. 68 r. m. Arius et Sabellius κακῶς τὸ τριαδικὸν τῆς θεότητος ἐταλάντευον.

P. 379 A. τρία ἔκφυλα καὶ ἀλλότρια [3] F. 68 r. m. (τρεις φύσεις) ἐκφύλους τε καὶ ἀλλήλων ἀλλοτριούμενας. F. 68 v. m. φόβῳ τοῦ μὴ εἰς Ἑλληνισμὸν ἐκκλισθῆναι ἐκ τῆς εἰς ἀνίστους βαθμοῦς (4) τῆς μίξις φύσεως Ἀρσίου κατατομῆς.

F. 68 v. m. μὴ πλέον τοῦτο παρὸ (5) ἐκεῖνο.

μένως, cum iudicio : f. 206 r. post med. μυστηριωδῶς καὶ κεκρυμμένως. f. 306 v. s. δολερῶς καὶ κεκρυμμένως : f. 73 v. m. 100 v. m. 154 r. ante med. κεχωρισμένως : f. 346 r. i. πεφροντισμένως, prudenter : f. 209 r. m. τεταγμένως. Plura etiam a compositis profecta : f. 531 v. m. ἀντεστραμμένως, vice versa : f. 6 v. s. διηρημένως : f. 348 v. m. διηκρινημένως, orpos. συγκεχυμένως : f. 218 v. m. ἐμπειρηγμένως : f. 128 v. m. (bis) ἐνηλλαγμένως : f. 162 v. i. ἐξηρηγμένως : f. 152 r. m. ἐξομολογούμενος : f. 148 r. s. 279 v. i. ἐπιτετηρημένως, caute. f. 280 r. s. ἐπιτετηρημένως τε καὶ ὑφειμένως : f. 135 v. m. παρατετηρημένως : f. 102 v. s. προηγουμένως : f. 35 v. s. συνεπτυγμένως, compendiose, f. 319 v. s. cum κεφαλαιωδῶς conjunctum : f. 201 v. s. συνεσχιασμένως πως καὶ ὑφειμένως : f. 130 v. m. συνημμένως : f. 30 r. m. 36 r. s. 64 r. s. 140 r. m. 169 r. m. 304 v. m. συντετηρημένως, compendiose. f. 212 r. i. τὰ συντετηρημένως ὀρθῆντα ἐξαπλῶν. Adde συγκεχυμένως supra v. διηκρινημένως, et ὑφειμένως supra vv. ἐπιτετηρημένως et συνεσχιασμένως. Nec apud Gregorium ejusmodi adverbiorum exempla desunt. Conf. v. c. Or. VI. p. 179, A. XXIII, p. 430, E. ἠπασκευμένως. Or. XXXII, p. 591, B. περιεχομένως. Vid. Nov. Annal. Philol. Vol. 53, Fasc. 1, p. 17 sq.

(1) Codex : ἀπάτη. Ceterum apte hæc Noster in explicanda vi vocis σομοκράτωρ, de Diabolo usurpata. Quo de usu vocis vid. Gaulmin. ad Psell. De Op. Dam. p. 196 sq. ed. Boissonad. Sinner ad Greg. Naz. Or. Fun. in Cæsar. p. 22.

P. 379, C. δέον) F. 69 r. s. ἀρμεδίου ὄντος. Ἀτικῶς γὰρ πέφρασαι (6).

P. 379, D.) F. 69 r. i. εἰ δὲ τοῦτο, μικρῶν ἂν εἴη ὁ Πατήρ καὶ προβολεὺς (7) καὶ ἀναξίων ἀρχή.

F. 69 v. s. locutio : ἡ τῶν λογισμῶν ἀκολουθία (8) τε καὶ ἀνάγκη.

F. 69 v. s. ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος οὐ χρόνος μεταξὺ ἐπινοεῖται.

P. 379, E.) F. 69 v. m. ἰστέον, ὅτι οἱ μὲν ἐξω φιλόσοφοι οὐσίαν μὲν ἐκάλεσαν τὴν ἀπλῶς ὑπαρξίν, φύσιν δὲ οὐσίαν εἰδοποιηθεῖσαν ὑπὸ τῶν οὐσωδῶν διαφορῶν, ἤγουν τὰ εἰδικιώτατα εἶδη, τὰ περιεκτικὰ τῶν ὑποστάσεων, τὰ δὲ περιεχόμενα ὑπὸ τῶν εἰδικιωτάτων εἰδῶν ὑποστάσεις. οἱ δὲ ἅγιοι (9) παρεάσαντες τὰς πολλὰς ἐρεσχελίας, τὸ μὲν κοινὸν καὶ κατὰ πᾶσιν λεγόμενον, ἤγουν τὸ εἰδικιώτατον εἶδος, οὐσίαν καὶ φύσιν καὶ μορφήν ἐκάλεσαν, ὡς ἄγγελον, ἄνθρωπον, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ εἰδικιώτατα. τὸ δὲ μερικὸν ἐκάλεσαν ἄτομον καὶ πρόσωπον καὶ ὑπόστασιν, ὡς Πέτρον, Παῦλον. ἔστι δὲ ὑπόστασις οὐσία μετὰ τῶν ἰδιοτήτων. εὐρίσκεται δὲ πολλάκις καὶ ὑπόστασις καὶ τὴν ἀπλῶς σημαίνουσα ὑπαρξίν.

P. 380, A.) F. 69 v. i. locutio : ἡ εἰς ἐν αἴτιον ἀναφορά. F. 70 r. m. παρ' ἡμῖν τὸ ἐν πρεσβεύεται καὶ παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις.

P. 380, B.) F. 70 v. s. δεικνυται ὡς ἐντεῦθεν, ὡς ἰδιότης τῷ Πατρὶ πρὸς τῷ ἀγεννητῷ καὶ τὸ ἀναρχον, τῷ δὲ Υἱῷ πρὸς τῷ γεννητῷ καὶ ἡ ἀρχή.

P. 380, B C.) F. 70 v. m. τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον. Ibid. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὁ Υἱός, ἀλλ' ἀεὶ συνῆν τῷ Πατρὶ ἀχρόνως καὶ ἀρεούτως (10). F. 70 v. i. (ὁ Υἱός) ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς ἀχωρίστως καὶ ἀδιαστάτως. Ibid. τὰ κτιστὰ πάντα, ῥῶθς καὶ χρόνου ἔχοντα ὄντα. Ibid. τὰ αὐτὰ πείσεται τοῖς κτιστοῖς καὶ ῥευστοῖς.

(2) Id est : tanquam peculiare tribuit. De hoc verbi ἀνατίθῃμι usu cf. f. 137 r. m.

(3) Conf. p. 379, B. in eodem argumento : τρεις ἢ ξένας ἢ ἀλλοτρίους οὐσίας. Sic B. Ἀνομοιους Edd. pro ἀλλοτρίους : Reg. bm. ἀνομοιους, utrumque, ut videtur, ex interpretatione theologica.

(4) De istis Arii βαθμοῖς conf. annot. ad f. 167 v. s.

(5) De voce παρὸ vid. VV. DD. ad Gregor. Cor. p. 102 sq. ed. Schæf. et conf. El. f. 57 r. m.

(6) Recte sic Noster, neque secundum magistellos, qui δέον interpretantur δεόντως. Conf. VV. DD. ad Gregor. Cor. ed. Schæf. p. 158 sq. 645, 673.

(7) Deus, quippe qui Spiritum sanctum et Sermo-nem sive Filium ex se protulit, προβολεὺς a SS. Patribus Eccl. vocatur. Conf. Gregor. Naz. Or. XXIII p. 430. A. προβολέα Πνεύματος. Or. XXIX, p. 524. A. ὁ μὲν γεννητῶρ καὶ προβολεὺς. Elias f. 149 r. ante med. (ter) 149 v. i. 161 r. m. 164 v. m. 184 r. i. Idem f. 100 r. m. τῷ Πατρὶ. . . καὶ προβολεῖ. f. 250 r. s. (Θεός) Πατήρ τε καὶ προβολεὺς. f. 258 v. m. Πνεῦμα. . . τῆς αὐτοῦ τοῦ προβολεὺς οὐσίας ἀλλοτριούμενον. Vid. annot. ad Marc. Eugen. p. 48.

(8) Id est : cogitationum connexus. Orationis nexum vox ἀκολουθία declarat f. 369 r. m. τῆς ἀκολουθίας ἔχεται πάλιν, quæ de Gregorio dicta, orationis solum suscipiente.

(9) Oī ἅγιοι Eliæ SS. Patres Eccl., quod ex annot. ad f. 54 r. s. patet.

(10) M. 2. p super ῥ adscriptis. Sed forma ἀρεού-στως frequens apud Eliam; conf. moilo f. 71 v. m. f. 72 v. m. et ibi annot. Quamquam idem formis

F. 74 r. s. εἰ δὲ ἄκιστα, πάντως κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον καὶ ἄτρεπτα. F. 74 r. m. πάντων . . . ποιητῆς, καὶ αὐτῶν τῶν χρόνων, οὐχ ὑπὸ (!) χρόνον. Ibid. οὐχ ἐπινοουμένου χρόνου τινὸς μεταξύ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

P. 380, D. εἰ δέ, οἱ τὰ σώματα ὑπὸ χρόνον, διὰ τοῦτο ἀξιώσεις κείσθαι καὶ τὸν Υἱὸν ὑπὸ χρόνον — F. 74 r. i. (ad : κείσθαι) πίπτειν.

F. 74 v. s. περιφανῶς ἀνοηταίνεις.

P. 381 B.) F. 71 v. m. προεπινοήσας καὶ ἐν τῷ νῷ ἀνατυπώσας τὸ γενησόμενον (2).

P. 381, C.) F. 71 v. m. μὴ ἀποδάντος, ὡς βούλεται, τοῦ ἐπιτηδεύματος.

F. 71 v. m. (Θεός) ἀρεύστως γεννᾷ καὶ ἐκτὸς συνδοιασμοῦ. ὁ δὲ ἄνθρωπος δῆλον, ὡς ἐναντίως γεννᾷ, ὑπὸ γένεσιν τελῶν καὶ φθορᾶν καὶ βέυσιν, καὶ πληθυσμὸν καὶ σῶμα περικειμένος.

F. 71 v. m. ἕως εἰς ὃ πάντων ἐπέκεινα καὶ πᾶσαν νόησιν καὶ κατὰλήψιν ὑπερβαίνων.

F. 71 v. i. κινεῖ μὲν... τὸ σῶμα ἢ ψυχῇ, κινεῖται δὲ καὶ αὕτη αὐτῷ, ὡσερ καὶ ὁ κυβερνήτης τῷ πλοῖω (3).

F. 71 v. i. μεμερισμένως... τῆς ψυχῆς ἐστὶ τὸ νοεῖν καὶ διανοεῖσθαι, καὶ ὅσον συνθεωρητικόν.

F. 72 r. s. χριστομιμήτως (4).

F. 72 r. m. τὸ κτιζόμενον καταλιπεῖν ἀτελεσιούρητον.

F. 72 r. m. ἄ... ὁ νοῦς ἀνατυπωσάμενος ἔγραψεν.

F. 72 v. m. ὅταν δὲ φωνὴν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ῥῆμα καὶ πρόσταγμα λέγωμεν, οὐ διὰ φωνητικῶν ὀργάνων ἐκπεμπόμενον ψόφον, οὐδὲ ἀέρα διὰ γλώττης τυπούμενον τὸν θεῖον λόγον νοοῦμεν.

F. 72 v. m. (Θεός) ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀρεύστως γεννᾷ (5).

F. 72 v. i. τὸ... ὑπὸ γένεσιν τελῶν καὶ φθορᾶν καὶ χρόνον.

P. 382, A.) F. 72 v. i. μηδεὶς ἐπηραστικῶς ἐπιφύεσθαι τῷ λόγῳ.

P. 382, B. ἐπινοία μόνη) F. 73 r. i. διττῇ δὲ τῆς ἐπινοίας ἢ χρησις, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ ὄντος, ὡς ὅταν τόνδε τὸν ἄνθρωπον ἐπινοία διέλωμεν εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα, ἢ τὸ σῶμα τούτου, μῆπω τετελευτηκότος, εἰς

ἀρραυστος et ἀρρεύστως sapiens etiam usus est; conf. v. c. f. 90 v. i. 91 r. s. 260 v. s. 260 v. m.

(1) De hoc usu præpositionis ὑπὸ conf. insequentia ap. Gregor. τὰ σώματα ὑπὸ χρόνον. et El. f. 95 v. s. 152 v. m. Locutione τὰ ὑπὸ χρόνον Elias f. 87 r. m. utitur.

(2) Scribe : γεννησόμενον, quod Gregorii verbis accommodatum. Sic B. γεγεννησθαι p. 382, B. ubi Edd. minus bene γεγεννησθαι. Est enim utrobique sermo de generatione divina.

(3) Eadem Elias f. 84 r. s. habet.

(4) Id est : imitatione Christi; eadem voce Elias f. 83 r. s. utitur. Conf. annot. ad f. 329 r. m.

(5) Similiter f. 74 v. m. ἀχρόνως καὶ ἀρεύστως καὶ ἀπαθῶς γεννᾷ Θεός.

(6) Sic B. cum Edd. ut Or. XLVIII, p. 511. C. In nonnullis eodd. mss. νῷ reperiri C. annotavit. Tu vide Lobbeck ad Phrynic. p. 455, Winer. Gramm. Idiom. N. T. p. 59 ed. III. Boissonad. ad Marin. Vit. Procli 93. Dronk. ad Greg. Naz. Carm. Sell. p. 9. Exempla formæ vocis conferantur f. 4 r. m. 63 r. m. 127 r. i. 239 r. s.

μέλη καὶ μέρη, μέλη μὲν ὡς σώματος, μέρη δὲ ὡς ὕλου· ὅδε γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ἢ τὸ τούτου σῶμα, ἐν μὲν ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ, ποικίλον δὲ λόγον ἐπιδέχεται ταῖς κατὰ λεπτόν ἐξεταστικαῖς τοῦ νοῦ θεωρητικαῖς ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος, ὡς ὅταν τὸ ἀνυπόστατον πλαττηται κατὰ μόνην ἀναζωγράφειν τοῦ νοῦ καὶ φαντασίαν ἀνατυπούμενον.

F. 73 v. m. τῆς ἀγίας καὶ ὑπερουσίτου καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀλήπτου Τριάδος.

F. 73 v. m. τὸ ἐν ἐξαίμα τῆς κινήσεως.

F. 73 v. i. εἰς ἐν αἰτίον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων.

P. 383, A.) F. 74 v. i. εἰκῶν εἰ Θεοῦ κατὰ τὸ θεοειδὲς τῆς ψυχῆς.

P. 383, A.) F. 75 r. m. οἱ μὲν... αὐτὴν τὴν ὀπτικήν δύναμιν διὰ τοῦ μεταξύ ἀέρος φασὶν ἀχρόνως προσβάλλουσαν τοῖς ὄρατοῖς καὶ τὰς χροῖας τούτων ἀύτως λαμβάνουσαν, πρὸς τὸ πρῶτον αἰσθητήριον ἀνακομίζειν, οἱ δὲ αὐτὰ τὰ εἶδη τῶν χρωμάτων ἀύτως διὰ τοῦ μεταξύ ἀέρος διαβαίνειν πρὸς τὴν ὄρασιν.

P. 383, A. πῶς ὁ τοῦς ἐν σοὶ μένει καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῦ; [6]) F. 75 r. m. ἐπεὶ. . ὁ λόγος οὐ μόνον νοῦ γέννημα, ἀλλὰ καὶ ὄργανον καὶ πορθημῖον, ἐντεῦθεν διὰ τοῦ νοῦ νόημα διὰ τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτοῦ λόγου πρὸς ἕτερον διαδίδεται.

P. 383, C. D.) F. 76 v. s. τοῦτον πρὸς θεωρίαν ἀνιέναι προτρέπεται. F. 76 v. m. τῇ θεωρίᾳ προσβάλλομεν... περιποιῶντες τῇ ψυχῇ τὸ καθάρσιον, καὶ τὴν ἐκ τῶν παθῶν ἀγλῶν περιαιρούντες, καὶ τὸ ὀπτικὸν αὐτῆς δεικνύντες ὀξυωπέτερον πρὸς τὴν τοῦ ὄντος γνῶσιν καὶ θεωρίαν. Ibid. κουφισθῆναι τῶν γηϊνῶν.

P. 383, D.) F. 77 r. s. τὸ... εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ὑπάρχειν καὶ χρόνου παντὸς ἐπέκεινα (7) καὶ φύσει ἀσύγκριτον. Ibid. μὴ ἔχων δὲ ὁ λόγος καταλήλεις ἐπὶ Θεοῦ χρῆσασθαι ὑποδείγμασι, τοῖς καθ' ἡμᾶς κέχρηται εἰς ἀμυδρὰν τινα εἰκασίαν τῶν λεγομένων.

F. 77 r. m. locutio : ἡ κομψεία τῶν λέξεων.

F. 77 r. m. (Θεός) πέλαιγός ἐστιν ἀόριστον γνώσεως.

P. 384, A.) F. 77 r. i. τῆς τελευταίας γνώσεως ἀξιώθησόμεθα... κάτω τὴν αἰσθησιν μετὰ τῆς φαντα-

(7) Lege : ἐπέκεινα, et confer de hoc vocis usu f. 20 r. s. 74 v. m. 73 v. m. 100 r. m. 157 v. s. Vocem ἐπέκεινα (ἐπ' ἐκείνα), ultra, Plato primus ad res intelligibiles transtulit De Rep. VI, p. 509, B. (τοῦ ἀγαθοῦ) ἐπὶ ἐπέκεινα τῆς οὐσίας προσβάει καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος. unde hanc dictionem cum in eadem sententia, tum in similitur pronuntiat Platonicis et Patres eccl. certatim imitanti sunt. Conf. Procl. in Timæ. p. 177 (post med.), et in Alcib. I, p. 321 ed. Creuz. τὸ δὲ ἐπέκεινα (ζωῆς ἐστὶ, καὶ ζωῆ τοῦ νοῦ ἐπέκεινα ἐν ταῖς ἀρχαῖς. Jamblich. De Myst. Æg. p. 8, 3. ἐστὶ δὲ οὐκ ἀγαθὸν τὸ τε ἐπέκεινα τῆς οὐσίας καὶ τὸ καθ' οὐσίαν ὑπάρχον. qui locus Schneidero ad Polit. I. l. T. 2, p. 231 in pronuntio non fuit. Ex Patribus eccl. conf. Orig. C. Cels. VII, 38. et Eshort. ad Martyr. 47. τὸν ἐπέκεινα τῶν νοητῶν Θεῶν. Gregor. Naz. Hymno in Deum, vs. I. l. II p. 286, ὡ πάντων ἐπέκεινα. — quamquam iste hymnus potius Procli esse videtur, ut in Lesefrüchte altdeutscher Theol. u. Philos. p. 19 docui. Porro conf. Synes. Dione p. 48, A. εἰς τὸ ἐπέκεινα λόγου γενέσθαι. Pseudo-Dionys. Arcop., qui alias sæpe hac voce

σίας καταλιπντες, ατινες νυν περιεπιπτουσαι και Α περιεμποδίζουσαι τον νοον, ου συγγωρουσι τας ενδομομένας δλας ακτινας εισδέχεσθαι. Ibid... *τελεια* δε (γνώσις), ου προς την του Θεου γνώσιν, ουδε προς την εκειθεν εκπηδύσαν λαμπρότητα. αλλά προς το μέτρον της εκάστου καθάρσεως, και οτι τρανότερα.. της ενταυθα εσται.. ουκ ετι, ως νυν, επιπροσθούντος του σώματος. F. 77 v. m. *Πλατωνικόν* το σχήμα κατά πεύσιν προτόν, ὅ δὴ ως ἐπὶ καινῷ τινι οἱ ἑτερόδοξοι ἐνεκαλλωπιζοντο.

P. 384, A. *τελειώτατον δὲ τῶν ὄντων γνώσις Θεοῦ.*) F. 77 v. m. ἐνταυθα γὰρ πᾶσα κίνησις τε και ἑρεσις ἴσταται.

F. 78 r. s. (λέγουσι) τήν.. βασιλείαν τῶν οὐρανῶν της τῶν ὄντων ἀκραιφνοῦς γνώσεως εἶναι κατάληψιν.

OR. XXIX.

F. 78 r. m. locutio : ἡ ἀμφὶ τὰ ῥητὰ πλάνη και κακουργία.

F. 78 r. m. *Eunomiani* ei... και πατέρα τὴν Πατέρα συνωμολόγουν, ἀλλ' ου διὰ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν σχέσιν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς διὰ τὴν δημιουργικὴν ἐπιστήμην, ως ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγομεν πατέρας ἔργων και λόγων και τεχνῶν και παιδείσεων, καθά φησι και *Πλάτων*· ὁ πατήρ τοῦδε τοῦ παντός (1).

F. 78 r. i. (τὸ θεολογεῖν) τῶν ἐξητασμένων... και διαθεθηκότων ἐν θεωρίᾳ, και ἡνίκα ἂν σχολὴν ἀπὸ της ξέωθεν περιπλανήσεως ἀγωμεν, και οἷς τὸ πρᾶγμα διὰ σπουδῆς, και ὅσα ἡμῖν ἐφικτὰ και ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ ἀκούοντος ἐξικνεῖται ἔξις, ἵνα μὴ ὁ νοῦς, καθάπερ ὀφθαλμὸς ὄλων τὸν ἥλιον θέλων βλέπειν, ἀπολέσῃ και ὁ ἔχει φῶς.

P. 523, A. — *ὡσπερ τινὰ τόκον εὐγενῆ τε και ἄριμον εἰς φῶς προερέγκωμεν.*) F. 78 v. m. και ἡ μὲν ἀπόδοσις ἐνταυθα, *Δημοσθένειον* δὲ τὸ ἐνθύμημα, μικρόν τι παρωδηθέν (2).

F. 78 v. m. τὴν ἐκ τούτου (Spiritum sanctum dicit) προσκαλούμενος χάριν.

F. 79 r. s. locutio : οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τοὺς λόγους και καιρὸν εἰδέναι και μέτρα λόγου και σιωπῆς.

utitur, Ep. II ad Caium, Opp. F. II, p. 591, B. ὁ πάντων ἐπέκεινα. quo loco qui unus est, Gregor. Palamas in Theophrane, *Lect. Mosiq.* T. II, p. 14 inf., hæc habet p. 29 supr. τῶν ὀπὲρ τὰ ὄντα τούτων μετωχῶν ἐπέκεινα εἶναι τὸν Θεόν. Quid? quod Origenes voce ὑπερέκεινα in argumento theologico usus est *Comm. in Jo.* XIX, 1. (ad Jo. 14, 9.) ubi ὑπερέκεινα της οὐσίας.

(1) Eadem f. 92 r. m. Conf. etiam f. 236 v. i. 302 r. i. Platonis sunt verba ex *Timæo* p. 28, C. τὴν... ποιητὴν και πατέρα τοῦδε τοῦ παντός. quæ Elias memoriter, suo more, nec iam verba, quam sensum curans laudavit.

(2) Nimirum illa in protάσει p. 522, A. ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἐπιτιμᾶν οὐ μέγα ῥᾶστον γὰρ και τοῦ βουλομένου παντός· τὸ δὲ ἀντιεῖναι τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀνδρὸς εὐσεβοῦς και νοῦν ἔχοντος — . quæ expressa ex *Olymth.* I, 7. τὸ μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν ἴσως φῆσαι τις ἂν ῥᾶδιον και παντός εἶναι, τὸ δ' ὀπὲρ τὴν παράνοτον δ' τι δεῖ πράττειν ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ' εἶναι συμβούλου. Quæ apud Gregor. p. 523, A. insequuntur : — *παρρησιαζόμενοι τὴν ἀλήθειαν. itidem sunt Demosthenica, quippe expressa ex Epiaphr. cap. 7.* τὴν παρρησίαν ἐκ της ἀληθείας ἡρητημένην οὐκ ἔστιν ἀποτρέψαι τάληθεος δηλοῦν.

(3) F. 183 r. i. locutio plenior : τὸ ἐξῆς τοῦ λό-

F. 79 r. i. τὸ ἐξεξῆς (5).

P. 523, B. *πρὸς ἐξαπτήν τῶν ἀπλουστέρων ἢ εὐθεσετέρων*) F. 79 v. s. ἐπεὶ... τὸ... εὐθρον (4) ἐπὶ τοῦ ἀνοήτου ἀεὶ (τάτταται), εἰκότως τοῖς ἀπλουστέροις τοὺς εὐθεσετέρους ἀνέθεθεν.

F. 79 v. m. λέγεται ἴτομα... και τὰ ἐξ ἡλιακῆς ἀκτίνος ἐν ἀερί διαλυόμενα και ὄλον ἐκ τοῦ ἐδάφους ἀνιμώμενα ξεσμάτια τινα κοινορωτόδη, και αὐτοῦ τοῦ χόδος λεπτότερα, ἐξ ὧν *Ἐπίκουρος* συνίστασθαι πάντα ἔλεγεν (5).

P. 523 D.) F. 80 r. m. ἔστι γὰρ και τόνδε τυχλν τὸν ἄνθρωπον, ἐν πρόσωπον ὄντα και μίαν ὑπόστασιν, πολλὰ καθ' ἐκάστην γινόμενον, στασιάζειν πρὸς ἑαυτόν, νυν μὲν νοσοῦντα, νυν δὲ υἱαίνοντα, και ἀεὶ μεταβαλλόμενον ταῖς τε διαφόροις ἡλικίαις, ἤδη δὲ και βουλήσει και ταῖς δυνάμει, και κατά ταῦτα ἐναντιούμενον. Ibid. προσεῖεται μὲν και τιμᾶται παρ' ἡμῖν ἡ μοναρχία. F. 80 r. i. διὰ της ἐπαναλήψεως διαρθρωτὴ τὴν περι της μοναρχίας δόξαν αὐτοῦ.

P. 524 A.) F. 80 r. i. ποῦ γὰρ τὸ ὁμογνωμονεῖν και ὁμονοεῖν παρ' αὐτῇ (sc. παρὰ τῇ γεννητῇ φύσει); Ibid. (ad : *σύννευσις*) σύννευσις τε και ἐπιστροφῆ (6). F. 80 v. m. hæc ex libro *Jobi* : *πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ συνέχουσά με* (7).

F. 90 r. i. (8) inter alia ex S. *Maximo* (9) : ὁ και' ἐπιστήμην ἐκάστης τέχνης συνεκτικὸς λόγος... καθ' ἕκαστον εἶδος τῶν ὑπὸ τὴν τέχνην μορφούμενος.

F. 90 v. s. (τὸ Θεῖον) ὡς ἐντυποῦν τῷ ἐν ἡμῖν ἡγεμονικῷ τὴν ἑαυτοῦ γνώσιν, ὡς ἡδὴ προαποδεδῶκαμεν, και κινῶν ἡμᾶς πρὸς γνώσιν αὐτοῦ, κινεῖσθαι λέγεται.

F. 90 v. m. μήπως σαφῶς διαρθρώσας τὰ περι αὐτης (sc. τὰ περι της μοναρχίας).

P. 524, A.) F. 90 v. i. μία θεότης... ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσει... ἀσυγχύτως ἡνωμέναις και ἀδιαστάτως διηρημέναις. Ibid. φύσει... ὡν ἀπαθῆς και ἄβρευτος ὁ Πατήρ... οὐ πέφυκεν (f. 91 r. s.) ὑπομένειν πάθος ἢ βρῦσιν, ἀλλ' ἀχρῶνος και ἀνάχρως και ἀπαθῶς και ἀβρῦστως γεννητῶν... ἀβρῦστως... διὰ

γού. i. e. *nezus sententiae* : f. 202 v. s. τὸ ἐξῆς της λέξεως, i. e. *constructio* : 218 r. m. τὸ ἐξῆς οὕτως sc. ἔχει : 255 v. s. τὸ ἐξῆς, i. q. ἡ συνάφεια τοῦ λόγου in sqq.

(4) M. rec. mg. recte εὐθεδος.

(5) De indivisib. Epicuri corpusculis v. Diog. L. X, 43 sqq. 54 sqq. et Menag., Pseudo-Origenis *Philosoph.* p. 149 sq. ed. Wolf. cum editoris annot.

(6) De voce σύννευσις, Platonici recentioribus usitata, vid. Creuzer. ad *Procl. Inst. Th. Pl.* p. 128, 218. Conf. El. f. 107 r. s. ubi vox in eodem argumento posita, ac h. l. a Gregorio, nimirum in declaranda Dei monarchia. Ceterum vox ἐπιστροφῆ Platonis rec. non minus usitata, quæ ab Elia ea redditur σύννευσις. Vid. Creuzer. ad *Procl. Inst. Th. Pl.* p. 62 sq.

(7) *Job.* 33, 4, ubi tamen vulgata lectio : *πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ διδασκουσά με.*

(8) Quæ Cod. Bas. f. 81 usque ad f. 89 habet, transposita sunt et ad Or. XXIX, p. 527, D. — p. 531, B. pertinent.

(9) Ex S. Maximi libro *De Variis Difficilib. Lectio SS. PP. Dionysii et Gregorii*, p. 240 ed. Oehler. cum hac lectionis discrepantia : ὁ και' ἐπιστήμην om. — ὑπὸ τῆν) ὑπὸ τὴν αὐτήν. Omissa utrobique repone.

τό ἀπαθές καὶ ἀσώματον. F. 91 r. s. τὸ . . ἀναρχον Ἀ ἀτελεύτητον, τὸ δὲ χάριτι ἀτελεύτητον οὐ πάντως ἀναρχον, ὡσπερ οἱ ἄγγελοι. F. 91 r. m. ὁ . . Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς, ἀχωρίστως καὶ ἀδιαστάτως ἐν αὐτῷ μένων ἀσί, ἔχει ἴδιαν ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς. μονογενὴς δὲ ἐστίν, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς μόνως ἐγεννήθη. F. 91 r. i. ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς ἀντιβιβητικοῖς τὴν τοῦ γεννήματος φωνὴν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τῶς ἀποδοκιμάζει, χρησαμένου κατατρίχων *Εὐνομίου*. F. 91 v. s. ἰθεράπευσε τὸν λόγον, ἐπαγαγὼν τὸ ἢ οὐκ οἶδ' ὁπως... καλέσειεν, quæ Elias ἐπιδοκαστικῶς ἐπιδοκασίαν vocat. Ceterum ἢ om. B.

P. 524, B. οὐ γὰρ δὴ ὑπέρχουσιν ἀγαθότητος εἰπεῖν θαρρήσομεν, ὃ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφῶσάντων εἰπεῖν τις ἐτόλμησεν οἷον κρατήρ τις B ὑπερβύη, (1) σαφῶς οὐτως λέγων ἐν οἷς περὶ πρώτου αἰτιου καὶ δευτέρου φιλοσοφεῖ, μὴ ποτε ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγάγωμεν, καὶ οἷον περιττώμα τι φυσικὸν καὶ δυσκάνεκτον, ἥμισυ ταῖς περὶ θεότητος ὑπονοήσας κρέπον.) F. 91 v. m. Πλατωνικὸν ἐνταῦθα διασφύρει δόγμα. τρία γὰρ ταῦτα διαιρῶν ἐκείνος, ἑνδεῖαν, αὐτάρχειαν καὶ ὑπέρχουσιν, μίαν αὐτῶν, τὴν ὑπέρχουσιν, τῇ θεῖα φύσει προσήρμοζεν, οἷον κρατήρ τις ὑπερβύη (2) λέγων. τὸ τε γὰρ ἐνδεὲς ἔλαττον τοῦ αὐτάρχους, ὁ θεὸς δὲ ἀνευδεῖς, τὸ τε αὐταρχεῖς ἐαυτῷ ἀρκοῦν, ἑτέροις οὐ μεταδίδωσι, μεταδοτικὸν δὲ τὸ θεῖον. ἀλλ' ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος ὁ μέγας οὗτος καὶ τὴν ὑπέρχουσιν ὑποπτέυει. ἀφηρητὰ γὰρ καὶ αὐτὴ τὴν ἀκούσιον μετάδοσιν, ὡσπερ καὶ ὁ ὑπερβλύζων κρατήρ ἀκούσιως ὑπερχόμενος. C ὑποπτέυει δὲ ταύτην λέγων· μὴ ποτε ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγάγωμεν, καὶ οἷα τινα τὰ φυσικὰ περιττώματα, δυσχερῆ ὄντα πρὸς τὸ κατέχεσθαι, ἀστέγειν ἢ φύσει μὴ δυναμένη, διὰ τινων πόρων ἐκκρίνει τε καὶ τὸ βῆρος ἀποσκευάζεται. ἥμισυ γὰρ πρέπον ταῖς περὶ θεότητος ὑπονοήσας τὸ ἠναγκασμένην τε καὶ ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγεῖν, ὃ τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἀκολουθεῖ δόγμασιν ἐκ τῆς τοῦ ὑπερβλύζοντος κρατήρος ὑποθέσεως. ἀλλ' ὅπερ ἡμᾶς μικροῦ καρέδραμα

μεταξὺ τῶν εἰρημένων καίμενον· ἔστι δὲ τοῦτο τὸ περὶ πρώτου καὶ δευτέρου αἰτιου· πρώτων μὲν οὖν αἰτιον ὁ Πλάτων ἔλεγε τὸ ἐν, δεύτερον δὲ τὸ ἐκ. ἀλλὰ τὴν μὲν αἰτίαν τοῦτων ἐπιζητεῖν οὐ τῆς παρουσίας ἐστὶν ὑποθέσεως, ἐπισκεπτέον δὲ μὴ ποτε ἐναντιούμενος αὐτῷ; ἐαυτῷ φαίνεται, ἐνταῦθα μὲν ἀποποιούμενος τὴν ὑπέρχουσιν τῆς ἀγαθότητος, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ λόγῳ τοῦ πάσχα δογματίζων αὐτὴν ἐν τῷ λέγειν· ἔδει χεθῆναι. ἐὸ ἀγαθὸν καὶ ἰδεῦσαι (3). καὶ φαμεν, ὡς οὐδαμῶς, ἀλλὰ πνευματικοῖς συγχρίνων τὰ πνευματικὰ, εἰκότως ἐνταῦθα μὲν ἀποποιεῖται αὐτὴν, ὡς τὸ ἀκούσιον εἰσαγούσαν· καὶ δηλοῖ τὸ τοῦ κρατήρος ὑπόδειγμα· ἐκείσε δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐμφαίνουσαν καὶ τίθησι καὶ ἐπιτείνει. εἰπὼν γὰρ· χεθῆναι, προσέθηκα· καὶ ἰδεῦσαι δι' εὐεργεσίαν.

F. 91 v. i. sq. Πλάτων διὰ τοῦ κατὰ τὸν κρατήρα ὑποδείγματος ὑπέρχουσιν θεότητος ἰδογματίζε.

P. 524, C. D.) F. 92 r. m. *Ευνομίαν* περὶ τὴν προκίωνιν αὐτοῦ (sc. Filii) γέννησιν ἐπονηρεῖονο. Ibid. πᾶν... κτιστὸν ὑπὸ χρόνον. F. 92 r. i. (ad: *νεανικώτερον*) τολμηρότερον. F. 92 v. m. οὕτως ἢ τῶν κακοτρόπως ἐρωτώτων ἐπίνοια διαπέπτωκεν.

P. 524, E.) F. 92 v. i. ἰστέον δὲ, ὅτι αἰὼν λέγεται καταχρηστικῶς μὲν ἢ χιλιονταετηρὶς καὶ ἢ καθ' ἡμᾶς ζωῆ. λέγεται δὲ παρὰ ταῦτα αἰὼν καὶ ὁ συμπαρεκτεινόμενος (4) τοῖς οὖσιν.

P. 525, A.) F. 93 r. m. *οἱ περὶ Ἐδνόμιον* κακοήθως ἐσοφίζοντο περὶ τὸ τοιοῦτον δόγμα. Ibid. (ad: *ἀναρχα*) ὑπ' ἀρχὴν δηλονότι, ὡς εἰς αἰτιον, ἀναφερόμενα τὸν Πατέρα. F. 93 v. s. (ὁ Υἱὸς) ποιητῆς χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνον. Ibid. ὁ Μονογενὴς καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ὡς εἰς αἰτιον τὸν Πατέρα ἀνάγονται.

P. 525, A. B. *κἂν σὸ μορμολύττη τοῦς ἀπλουστέρους. οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον τὰ ἐξ ὧν ὁ χρόνος.*) F. 93 v. m. μορμολύττειν δὲ ἐστὶ τὸ ἐκφοβεῖν. μορμολύκειον γὰρ φασὶ τινες προσωπεῖον εἶναι, εἰς φόβον παιδίων ἀνοήτων εἰσαγόμενον, ἦτοι τύπον τινα ἀλλόκοτον ἐφέως, τὴν ἀρχὴν δὲ λαβεῖν τοῦτο τὸ ὄνομα ἀπὸ τινος γυναικὸς ἀλλοκότου τε τὴν ἐξίν καὶ θηριομόρφου, Μορμούς ὀνομασμένης, ὡς ἱστορεῖ θεό-

(1) Sic B. E. cum Edd. Duo Regg. quinque Colb. Coisl. 1. Or. 1. et Th. ap. M. ὑπερβύη. quæ genuina est lectio. Ὑποβρίενενim est *sensim effluere*, ὑπερβρεῖν *ex abundantia superfluere*. Elias, licet mendosam exhibens lectionem, veram tamen verbis ὑπερχεῖσθαι D et ὑπερβλύζειν expressit.

(2) Notandus hoc loco Elias error, qui verba: οἷον κρατήρ τις ὑπερβύη, Platoni tribuerit, cuius in scriptis nec vola eorum nec vestigium reperitur. Sunt potius recentioris eujuspiam Platonici, qui iis τὸ ὑπερβύη in divina natura et eis μετάδοσιν ἔτοιμον declaravit. Quo de placito, recentioribus Platonici celebrato, conf. Procl. *Inst. Th. Pl.* cap. 131 p. 194 sq. ibique Creuzer. et ejusdem Annot. in Plot. p. 281, a. Est autem Elias iste error eo magis excusandus, quod illa crateris imago reapse a Platone sumpta est, a quo qui in *Τίμω* p. 41, D. fingitur κρατήρ animæ mundi, recentioribus Platonici amplam disputandi materiam præbuit. Vid. Creuzer. *Monys*. p. 52 sqq. et quos Wolf. ad Pseudo-Orig. *Philosoph.* p. 119 excitavit. Quod autem Elias Platonem tria principia: ἑνδεῖαν, αὐτάρχειαν et ὑπέρχουσιν, statuisse docet, hæc quoque ex Neoplatonicorum doctrina dicta sunt.

Conf. Procl. *Inst. Th. Pl.* capp. 9 et 10. quæ sunt περὶ αὐτάρχους (ibique Creuz. p. 18) et loco supra indicato, ubi ὑπερβύη in Deo celebratur. Quamquam, ut dicam quod sentio, αὐτάρχειαν et ἑνδεῖαν Neoplatonici, tanquam principia rerum, ex fabula Platonica de Πόρω et Πενίᾳ, ὑπέρχουσιν autem ex commixtione Pori eum Penia exculpssisse videntur. Conf. Scholia ad Dissert. meam Platonicæ. p. 137 sqq. Denique de principiiis τοῦ ἐνὸς et τοῦ δυοῦς, ab Elia Platoni recte tributis, vid. Parmenid. p. 142-144. Ceterum tota hæc Elias disputatio, licet nævis quibusdam non carens, egregie docta est et præclare illustrat eum Gregorii locum, qui Ullmanno in *Gregorio Naz.* p. 367 merito memorabilis est visus, sed cui ille, neglectis verbis: ὃ τῶν παρ' Ἑλλήσι — φιλοσοφεῖ, parum profuit.

(3) Or. XLV, p. 848, D.

(4) Paulo post verbum συμπαρεκτεινέσθαι eadem significatione positum. Activum συμπαρεκτεινέσθαι eandem vim habet ap. Origen. *In Joann.* I, 32. ὁ συμπαρεκτεινέν τῇ ἀγεννήτῳ (vulgo mendose ἀγενήτῳ) καὶ ἀτόλῳ αὐτοῦ ζωῆ... χρόνος. Idem *In Joann.* VI, 15. παρῶν παντὶ ἀνθρώπῳ, παντὶ δὲ καὶ ὅλῳ τῷ κόσμῳ συμπαρεκτεινόμενος, in quibus τό-

κριτος (4). ἐπιτὸν οὖν τοιαῦτα τὰ παρὰ τῶν αἰρετικῶν προτεινόμενα, παιδαριώδη τε καὶ οὐκ ἀνδρακῶν ἔχοντας καταπλήττειν δυνάμενα, ἀποστρέφει τὸν λόγον πρὸς τὸν αἰρετικὸν καὶ φησι· *κἄν σὺ cel.*

F. 94 r. s. (Filii πρόδος) ἀμεσίτετος.

F. 94 r. m. ἐπὶ τὴν ἀπαθὴ αἰτίαν τοῖς λογισμοῖς ἀνατρέχονεν.

F. 94 r. m. ὡς ἓνα τῶν ἀνθρώπων τῶν σῶμα περικειμένων καὶ τὸν Θεὸν κτίζειν ὑπολαμβάνητε ἐάν.

F. 94 r. m. locutio : τὸ κτιζόμενον καταλιπεῖν ἀτελεσιούργητον.

F. 94 v. i. ἄνθρωπος... ὑπὸ γένεσιν τελῶν καὶ φθόρων καὶ ῥέουσιν, καὶ πληθυσμὸν καὶ σῶμα περικειμένους.

P. 526, B.) F. 95 v. m. (ὁ λόγος) ποικιλλεται... ταῖς ἀπαντήσεσι καὶ ταῖς λύσεσι.

F. 95 v. m. πεπαύση τῶν μακρῶν ἐρεσχειλῶν.

F. 96 r. s. ἐάν οὖν λέγη ὁ αἰρετικὸς· εἰ ἐγεννήθη, *cel. usque ad ἐπέκεινα, ex Basilio T. II, 135, A.* ἐάν γὰρ λέγη ἕκείνος· εἰ ἐγεννήθη *cel. Varr. Lectt. : ἀλλὰ φησί* ἐάν λέγη. — ἀρχῆς ἢ κορυφῆ) ἀρχῆς γὰρ ἢ κορυφῆ. — *μη παραλογοῖσθαι* ἀλλ' ὅρα μὴ παραλογοῖσθαι. *Sequuntur Basiliana ex T. I, 6, B.* λέγεται γὰρ ἀρχὴ καὶ ἡ πρώτη κίνησις *usque ad βίον. Varr. Lectt. : ὡς ἀρχῆ* ὡς ὅταν λέγη ἡ παροιμία. *Deinde verba ἀλλ' ὁδοῦ usque ad εὐρεῖν ex Basilio T. II, 135, B. Porro verba : λέγεται ἀρχὴ καὶ ὅθεν usque ad κόσμου, ex Basilio T. I, 6, B. C. Varr. Lectt. : τοῦ ἐνυπάρχοντος αὐτῷ ἑτέρου* οἰμ.

— ὡς ἐπι... *τρόπος*) ὡς ἀπὸ θεμελίου οἰκία καὶ ἀπὸ τρόπεως πλοῖον. — *καθὸ*) καθὼς. *Rursus illa* ἔστι δὲ καὶ ταύτης *usque ad ἀνειληφότος; ex Basilio T. II, 135, B. Varr. LL. : ὁ φόδος τοῦ Κυρίου* ὁ τοῦ Κυρίου φόδος. — ἀλλὰ... *τῆς ψυχῆς*) ἧς *προσδυίτρα* ἡ κατάστασις τ. ψ. *Item illa : ἀρχὴ πρῶξιν usque ad τέλος, ex Basilio T. I, 6, C. Denique verba : ἀρχαὶ λέγονται usque ad ἡ ἀρχῆ, Basiliana T. II, 135, B. C. D. Varr. Lectt. : αὐται* αὐται μὲν. — *εἰσιν*) οἰμ. — *οὐ μῆρ...* *προσδέδεται*) αὐτὴ δὲ ἡ παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ λεχθεῖσα ἀρχὴ οὐδὲν προσδέδεται. — *ἀνυπέρβατος...* *λογισμοῖς*) οἰμ. — *ἐάν γὰρ...* *λογισμοῖς*) οἰμ. — *τὸν νοῦν δραμεῖν*) δραμεῖν τὸν νοῦν. — *ἐκαριόντα*) ἐπανιόντα. — *καὶ πλείων*) οἰμ.

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. s. ἦως. pro ἦγον (3).

F. 96 v. m. locutio : ἀτόποις περιβάλλειν τινὰ (5).

F. 81 v. m. (4) τῆς ἐλπίδος διαπέπτωκας.

F. 82 v. s. παιδαριώδη τινὰ ἀθύρματα τὰ ἐκείνου δεῖξας προβλήματα.

P. 527, D. *βούλει τι προσκαίξω καὶ τὸν Πατέρα;*) F. 82 v. s. βούλει πρὸς τῷ Γιῶ παῖξομεν καὶ τὸν Πατέρα; παῖξομεν γὰρ ὅπως ἐν οἷς γελοῖα περὶ αὐτοῦ λέγομεν. εἰρωνικὸς δὲ καὶ βαρὺς ὁ λόγος, ἐκ ζήλου οὕτως σχηματισθεῖς.

F. 83 r. m. οὐχ οὕτως ἄνθρωπος κτίζει ἢ γεννᾷ, ὡς σύμβρομον ἔχειν τῇ βουλήσει ἢ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον.

P. 528, B. *ψυχῆς πρὸς σῶμα δεσμὸν cel.*) F. 83 v. s. πῶς συνδέεται αὐτὴ... τῷ σώματι, ὡς μὴ ἀφιπτασθαι πρὸ τοῦ καιροῦ. F. 83 v. m. ὥσπερ... ἐν σώματι ὀφθαλμὸς, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς, νοῦ δὲ κίνησις ἢ διάνοια. *Ibid.* (ἡ ἔννοια) ἦτις ἐπιμείνασα καὶ τυπώσασα τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ νοούμενον, ἐνθύμησις προσαγορεύεται. *Ibid.* ἡ... φρόνησις πλατυνθεῖσα ποιεῖ τὸν διαλογισμὸν, ἐνδιόθετον ὀνομαζόμενον. F. 83 v. i. sq. τὸ... φανταστικόν, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιλαμβανόμενον τῶν ὑλικῶν, παραδίδωσι τοὺς τύπους τούτων τῷ διανοητικῷ ἢ διαλογιστικῷ.

P. 528, C.) F. 84 r. m. τούτων αἰ αἰτίαι τῇ γεννήσει συγκαταβέβληται.

P. 528, D. *διαγράφειν*) F. 84 v. m. ἦγον ἀθετεῖν καὶ ἀπορρίπτειν, et paulo post : τὸ δὲ διαγράφειν εἰληπται ἀπὸ τοῦ διαγράφεσθαι καὶ καταχαράττεσθαι τὰ ἠθετημένα τῶν συνταγμάτων, ἔτι δὲ καὶ τῶν συμβολαίων τὰ ἀπορρίπτουμένα τε καὶ ἐκβαλλόμενα, ὡς ψευδῆ καὶ νόθα καὶ οὐχὶ γνήσια.

P. 528, D. *ὅτι ποτε* [5] F. 84 v. m. τὸ... ὅ (nim. in ὅ τι) πλεονασμὸς ἔστι κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν.

F. 85 r. s. πολλάκις τοῦτο (sc. quod adversarii jactant) ἐπισκυκεῖ καὶ λύσει ἐπιχειρεῖ.

F. 85 v. s. τὸ *ἔξ ὄντων*, καὶ *ἔξ οὐκ ὄντων* (529, A. B.) ἀντὶ τοῦ ὄντες καὶ μὴ ὄντες κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν (6).

F. 85 v. m. τὸ δὲ *κἄν τινες ἀγένητον ἀναπλάττωσι*, (529, B.) διὰ τοὺς περὶ Πλάτωνα εἰρηκεν. Πλάτωνος γὰρ ἡ πλάσις (7) αὐτῆ, συνάναρχον τῷ Θεῷ εἰρηκτός ταύτην ἢ καὶ προτεθεικός, εἶπερ τὸ παραλαβεῖν ὡς προὑποκειμένου τινὸς λαβεῖν ἔστιν. οὕτω γὰρ φησὶν ἐν τῷ Τιμαίῳ (8) *κἄν ὅσον ἦν ὄρατόν παραλαβόν*, ὁ ποιητὴς δηλονότι καὶ θεός.

P. 528, D. *ὅτι ποτε* [5] F. 84 v. m. τὸ... ὅ (nim. in ὅ τι) πλεονασμὸς ἔστι κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν.

F. 85 r. s. πολλάκις τοῦτο (sc. quod adversarii jactant) ἐπισκυκεῖ καὶ λύσει ἐπιχειρεῖ.

F. 85 v. s. τὸ *ἔξ ὄντων*, καὶ *ἔξ οὐκ ὄντων* (529, A. B.) ἀντὶ τοῦ ὄντες καὶ μὴ ὄντες κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν (6).

F. 85 v. m. τὸ δὲ *κἄν τινες ἀγένητον ἀναπλάττωσι*, (529, B.) διὰ τοὺς περὶ Πλάτωνα εἰρηκεν. Πλάτωνος γὰρ ἡ πλάσις (7) αὐτῆ, συνάναρχον τῷ Θεῷ εἰρηκτός ταύτην ἢ καὶ προτεθεικός, εἶπερ τὸ παραλαβεῖν ὡς προὑποκειμένου τινὸς λαβεῖν ἔστιν. οὕτω γὰρ φησὶν ἐν τῷ Τιμαίῳ (8) *κἄν ὅσον ἦν ὄρατόν παραλαβόν*, ὁ ποιητὴς δηλονότι καὶ θεός.

D compendio vocis ἦγον. Vid. Bast. *ad Gregor. Cor.* p. 436 sq. et *Comm. Palaeogr.* p. 787 sq.

(3) Similiter f. 88 v. i. εἰς ἀτοπον ἄγειν (τινὰ) de eo quod est *ad absurdum ducere*.

(4) De transpositione foliorum monui ad f. 90 r. i.

(5) Scribe : ὁ τί ποτε. etiam in Edd.

(6) Dormitavit hoc loco bonus Elias, de eo somnians usu praepositionis ἐκ, cujus nullum vestigium in tota Graecitate, ne dicam de Atticismo, reperitur. Recte Clemencetus : *partim ex entibus, partim ex non entibus sumus*. Ad rem conf. Plat. Soph. p. 265, C.

(7) Elias juxta positus : Πλάτωνος et πλάσις, non minus quam Gregorius verbo ἀναπλάττειν, eo utitur in Platonis nomen joco, de quo notū Timonis sillographi versus.

(8) *Τιμαῖο*. p. 30, A. ubi ἐκ τῆς ἀταξίας pro ἐξ ἀταξίας ap. El. qui reliqua ad verbum retulit. De

cem συμπαρακτείνεσθαι Stoici usus esse Ritter. *Hist. Philos.* T. 5, p. 493. docet. Basilio verbum συμπαρακταθῆναι pro vulgato συμπαραταθῆναι fortasse est restituendum eo loco, de quo conf. *Animadv.* I, p. 147.

(1) *Ademias*. v. 40. De verbo μορμολύττειν vid. Rulinken. *ad Tim. L. V. Pl. v. μορμολύττει*, p. 181 sq. ed. Lugd. Bat. Eustathius *ad Il. Θ*, p. 694 ed. Rom. ubi permulta exempla verborum, et activa et media forma usitatorum, affert, l. 32. hæc ponit : καὶ μορμολύττει καὶ μορμολύττομαι σε. Idem *ad Od. α*, p. 1426, 47. τὸ ἐλθεσθαι τὰ πλείω μὲν ὡς καὶ ἐνταῦθα ἐνέργειαν δηλοῖ. ἔστι δὲ ὅτε καὶ παθητικὴν ἔννοιαν ἔχει. ὡς καὶ ἐν Ἰλιάδι. τοιαῦτα δὲ καὶ τὸ μορμολύττομαι καὶ βιάζομαι καὶ ἄλλα μυρία, μέσως ἔχοντα. Cum Gregorii loco conferas Basilianus, a me *Animadv.* I, p. 159 allatos.

(2) *Cod.* reapse ἦως, nimirum ex male intellecto

οι χησυχίαν ἔχον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμυλῶς ἅστων καὶ ἀτάκτως, εἰς τὰξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐξ ἀταξίας.

F. 86 r. s. προηρωπῆται plusquam perfectum.

P. 529, C.) F. 86 r. s. ἐλέγχει αὐτούς, ὡς αἰσωφισμένως ἢ ἀμαθῶς ἐρωτώνας.

F. 86 r. m. ἡ ἀπάντησις ἤγουν ἢ ἀπόκρισις (1).

P. 529, E. καὶ οὕτως σοὶ τὸ σοφὸν ἡλίθιον ἀναφανήσεται.) F. 86 v. s. Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιώως τὸ παρὸν πρόβλημα, F. 86 v. i. σοφὸν δὲ τὸ πρόβλημα τούτων εἰρωνευόμενος καλεῖ, ὡς ἄσοφον καὶ μωρὸν.

P. 530, A. διευθύνεσθαι) F. 87 r. m. ἐξετάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖσθαι.

P. 530, B. [2]) F. 87 r. i. καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, γνωστικαὶ τινές εἰσιν ἰδεότητες ἐπιθεωρούμεναι τῇ μὲν οὐσίᾳ καὶ πρὸς τρανὴν τινα καὶ ἀσύγχυτον ἔννοιαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος εὖς προσέχοντας χειραγωγούσας. αἱ γὰρ ἰδιότητες (f. 87 v. s.) cet. ex Basilio T. I, 265, B. C. Varr. LL.: χαρμητέρης τινες καὶ μορφαὶ) μορφαὶ τινες. — χαρμητέρησι) χαρμητερίσμασι. — διακόπτουσιν) διακόπτοισι. — κοινὸν μὲν οὖν) ὄλον κοινόν.

— τινα) om. — παρότης) ἡ τε π. — υἱότης) υἱότης καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτὸν. — ἐκατέρου) ἐκατέρων. — ὥστε ἀγέννητον μὲν φῶς cet.) ἀγέννητον μὲν γὰρ φῶς ἀκούσαντες, τὸν Πατέρα νοοῦμεν, γεννητὸν δὲ φῶς, τὸν Υἱόν, ἐκπορευτὸν δὲ φῶς, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ καθὸ μὲν φῶς καὶ φῶς καὶ φῶς, οὐδὰμία (3) παρ' αὐτοῖς ἐναντιότης. καθὸ δὲ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν καὶ ἐκπορευτὸν, ἢ τὸν ἰδιωμάτων ἀντίθεσις. αὕτη γὰρ φύσις ἰδιωμάτων cet. usque ad ἑτερότητα ap. Basil. cum var. lect. δεικνύειν ap. Eliam pro δεικνύναι.

P. 531, A. B.) F. 89 r. s. τὸ ἀγέννητον ὄχιον Θεοῦ... καὶ ἀντιστρέφον καὶ πρὸς αὐτόν. F. 89 v. s. ὡσπερ ὁ Πατὴρ, ἀγέννητος ὢν Θεός, οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς Λόγος, γεννητὸς ὢν, ὁμοίως τε καὶ ἀπαρτάλακτως Θεός. F. 89 v. m. οὗ δὲ οὐ τῶν ὑπαρχόντων τῷ Θεῷ σημαντικόν ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, δηλον. ὅταν μὲν γὰρ εἰ; τοὺς κατόπιν αἰῶνας ἀποβλέψωμεν, ὑπερκεπίπτουσιν πάσης ἀρχῆς εὐρίσκοντες τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ, ἀγέννητον αὐτὸν λέγομεν. ὅταν δὲ τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνι τὸν νοῦν ἐπεκτείνωμεν, τὸ ἀκρι-

στον καὶ ἄπειρον καὶ οὐδενὶ τέλει περιγραφῆν ἀφθαρτον προσαγορεύομεν.

P. 531, C. λυθέρτος ἡμῖν τοῦ ζῶφου καὶ τῆς παχύτητος [4]). F. 97 r. m. Apostolus 1 Cor. 13, 12. τὴν ἀκριθεῖ διὰ τοῦ προσώπου γῶσιν ἐμφαίνων ἀπὸ τῶν κατὰ πρόσωπον ὁρωμένων, μηδεὶς ἐτέρου ἐπιπροσθούτος. ζῶφον δὲ καὶ παχύτητα τὸ αἶμα εἶπε διὰ τὸ ἐπιπροσθεῖν τῷ ὀφθαλμῷ τῆς ψυχῆς.

P. 531, D. τοῖς μὴ πάντη χαμπεῖσι [5]) καὶ ὀλικοῖς τὴν διάνοιαν) F. 97 v. s. τοῖς γε μὴ πρὸς χαμαιπετεῖς; ἐννοίας κατενηνεγμένοις καὶ ὀλικοῖς τὴν διάνοιαν, ὅποιοι δὴ τινες οἱ περὶ Εὐνόμιον.

P. 531, E.) F. 97 v. i. μέγα φρονούντας τοὺς περὶ Εὐνόμιον ἐπὶ τῇ τῶν συλλογισμῶν πλοκῇ (6), δι' αὐτῶν τούτων κατάγχει αὐτούς (7).

P. 532, A. καὶ πάλιν cet.) F. 89 r. m. ἡ ἐπιχειρησις ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων κατασκευάζουσα, μὴ οὐσίας εἶναι παραστατικά τὸ τε γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον, ἀλλὰ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως δηλωτικά. Ibid. κατὰ... τὸν Ἀριστοτέλην (8) οὕτε τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὐσίας ἐπιδέχεται, οὕτα οὐσίαι εἶναι ἀλλήλαις ἀντικείμεναι συγχωροῦνται παρ' αὐτῶν. F. 98 r. i. S. Basilus contra Eunomium T. I, 224, D. E. laudatur: πολλὰ, ὡς Εὐνόμιε, usque ad illa: δύναται τὸ ἀγέννητον. Varr. Lectt.: ὄλον... ὁ ἀάρατος) φῶν τὸ ἀφθαρτον καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἀάρατον. — ἀγέννητος) ἀγέννητον. — ὁ λόγος) ὁ λόγος οὗτος. — αὐτῷ) αὐτοῦ. — οὖν μηδέν) οὐδέν. — εἰ δὲ) εἰ δ'.

— διδως) διδούς.

P. 532, B. τίς ἐτι cet.) F. 98 v. m. τὸ δὲ ὡς εἰ μὲν... ἢ ὑποφορά, κατὰ διλήμματος σχηματισθεῖσα καὶ ἐκ προσώπου τῶν... Εὐνομιανῶν εἰσαγομένη. τοῦτο γὰρ τὸ διλήμματος κακοήθως... προὐβάλλοντο. Ibid. προσέθηκε δὲ τὸ τέχνη ἐν τῇ προέσει πάνυ τεχνικῶς. τὰ γὰρ ἰσχυρότερα τῶν ἀντιλεγόντων ὡς εὐκαταφρόνητα διστακτικῶς προέχειν διδασκόμεθα ἐν τῷ περὶ μεθόδου δεινότητος τοῦ Ἑρμογένους βιβλίῳ (9). F. 99 v. m. (ἔπειτα) τῷ σώματι τὸ διαστατὸν καὶ τῷ ἀσωμάτων τὸ ἀείφαττον. F. 99 v. i. τῆς μὲν οὖν φθαρτῆς γεννήσεως τέλος ἢ λύσις τῶν τῆς μήτρας δεσμῶν, ἢ δ' ὑπὲρ φύσιν αὐτοτελῆς τις οἶσα πρὸς οὐδὲν τέλος ἐπιέγεται. καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους (10) δὲ τὴν οὐρανίαν κίνησιν τελείαν ὀριζομέ-

usu verbi παραλαμβάνει, quem Elias attigit. vid. Symbol. ad Philostr. V. S. p. 51. Animadvss. in Basil. I, p. 8 sq.

(1) Sic ap. Gregor. Or. XXX, p. 549, C. ἀπάντησις responsum adversantis. Apud Eliam f. 89 r. s. locutio ποιεῖν τὴν ἀπάντησιν πρὸς τι, cui ibidem et f. 89 v. i. respondet ἀπαντᾶν πρὸς τι. Ἀπαντᾶν et ἀντιβαίνειν juxta posita f. 128 v. s. De Nazianzono loquens, adversarios refutatum eunte, Elias f. 159 r. i. formula ἀπαντᾶν πρὸς τινα saepe utitur. Ejusdem est locutio f. 164 v. m. τὴν ἀπάντησιν ποιῆσθαι πρὸς τὸν λόγον. Idem usus verbi καταντᾶν f. 329 r. s. πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους ἐποτεινόμενος καὶ καταντᾶσας. De formula ἀπαντᾶν πρὸς conf. VV. DD. ad Gregor. Cor. p. 277 sq. et Symbol. ad Philostr. V. S. p. 59, 37. — Mox apud Gregor. οὕτω Edd. ubi B. οὕτως melius. Vid. Krabinger. ad Synes. Opp. t. I, p. 241.

(2) Deinceps in contextu Gregorii p. 530, B. τὴν χρῆ καὶ λέγειν; Cod. B. optime loco vulgati: τί

χρῆ λέγειν; Vide Animadv. in Basil. I, p. 68, et conf. Eliam f. 166 r. s.

(3) Codex: οὐδὲ μὴ. Οὐδὲ μὴν divisim, nec tamēn minus aequivoce scriptum videbis f. 127 r. i. 166 v. m.

(4) Deinceps B. ἐπὶ τοῦτο, recte pro vulgato ἐπὶ τοῦτω.

(5) Sic B. cum Coisl. 1: χαμαιπετεῖσι Edd. Noster f. 15 r. i. τῶν μικροφύγων καὶ χαμπεῶν. f. 159 v. m. χαμπετῆς διάνοια. Contra infra p. 537, A. τὸ τῶν δογμάτων σαρκικῶν καὶ χαμαιπετεῖς, B. cum pluribus ap. C. Codl., loco vulgati χαμπετῆς.

(6) Elias paulo post: ἡ πλοκῆ τοῦ λόγου, cum argutiarum significatione, quae voci πλοκῆ, sic translata, fere inest. Vid. Animadv. in Basil. I, p. 89 sq.

(7) Videlicet adversarium arte dialectica.

(8) Eth. Nicom. II, 6 et 8; Metaph. IV, 10.

(9) Hermog. II. M. A. cap. 10. Ceterum conf. El. f. 212 v. ante med.

(10) De Caelo II, 1.

νοῦ· ποῦ γάρ, φησί, ποτὲ σταλή καταπαύσαν τὴν Ἀκλίνησιν; τί φήσουσιν οἱ τὴν ὑπερφυῆ λέγοντες ἀτελή;

P. 532, D.) F. 100 r. m. τὰ εἶδη συνωνύμως κατηγορεῖται τῶν ὑπ' αὐτὰ ἀτόμων.

F. 400 v. m. ἐπι... τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀλήπτου Τριάδος.

F. 400 v. i. εἰς ἓν αἷτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων.

P. 533, D. μεταβαίνει κακούργως) F. 102 r. s. κακούργως μεταβαίνων.

F. 103 r. s. passivum διαπρόβμευθῆναι, sensu dialectico positum, respondet passivo διαβιασθῆναι (1).

F. 103 r. i. hoc, inquit, κομιδῆ νηπίων (2).

F. 103 v. s. ἐμφήνω oriativus.

F. 103 v. m. οἱ τῶν ἐκείνου (sc. Eunomii) σοφισμάτων ἐξηρητημένοι (3).

P. 535, A.) F. 104 r. s. σχέσεως καὶ τῶν πρὸς τι τὸ τοῦ πατρὸς τιθεὶς ὄνομα αὐτὸ γὰρ τοῦτο, ὃ λέγεται, ἑτέρου εἶναι λέγεται. οἷον ὁ πατὴρ υἱοῦ λέγεται πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς πατρὸς λέγεται υἱός.

P. 535, B.) F. 104 r. m. S. Basilii, ab Elia laudati, sententia : τὸ πατὴρ οὐδὲν ἕτερον σημαίνει, ἢ ὅτι αἷτιον καὶ ἀρχὴ τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτοῦ.

F. 104 r. i. καὶ οὕτω τὸ τοῦ Εὐνομίου σπουδάσμα ἐκατέρωθεν διαπέπτωκε.

F. 104 v. s. συμπεριφορικῶς καὶ κατὰ συγχώρησιν. Ibid. locutio : συμπερινεχθῆναι τοῖς λογιόσεσσι.

F. 104 v. m. τὴν . . . ἄφραστον καὶ ἀπερίνοητον ὑπαρξιν τοῦ Μονογενοῦς.

P. 535, C. ὁρᾷ, ὅπως ὁμῶν κακομαχεῖν [4] ἐθελόνητον τὰς στροφὰς διαφύγομεν;) F. 104 v. i.

τοὺς συνδέσμους αὐτῶν καὶ τὰς ἐκ τῶν λόγων στροφὰς καὶ τοὺς ἀδιεξίτητους εἶναι δοκοῦντας τῶν σοφισμάτων λαβυρινθίους ταῖς ἐπιστημονικαῖς τε καὶ διαλεκτικαῖς μεθόδοις διέλυσεν ἱκανῶς. Ibid. (ad : κακομαχεῖν ἐθελ.) κακοτροποῦντων καὶ ἐθελοκακούντων. F. 105 r. s. στροφὰς (τὰ ἐπιχειρήματα καλεῖ) διὰ τὴν πλοκήν τῶν διλημμάτων καὶ τῶν παρλογοισμῶν, καὶ διὰ τὸν συνστραμμένον καὶ σκολιὸν αὐτῶν. Ibid. σαθρὰ καὶ εὐδιάλυτα.

F. 105 r. m. κατὰ ἀμυδρὰν εἰπεῖν εἰκόνα.

F. 105 r. i. ποῦ . . . χώραν ἔξει ταῦτα ἐπὶ τῶν συναϊδίων.

(1) Conf. Plat. Legg. X, p. 900, C. ἂν δέ τι δυσκολονέμπτη τοῖς λόγοις, ἐγὼ σφῶ ὡς περ νῦν ἡ δεξιάμενος διαβιῶ τὴν ποταμόν. quæ, ut centena Platonis alia (de quibus in S. Methodio Platoniæ ante dicendi copia erit) eruditissimus ille Pater Eccl. in Symposio X Virg. p. 194 ed. Allat. luculenta imitatione expressit.

(2) Monui de voce κομιδῆ, hoc usus Eliæ loco, in Nov. Annal. phil. vol. 49, Fasc. 4, p. 425 sq. Similiter f. 135 r. s. κομιδῆ (l. κομιδῆ, et conf. annot. ad f. 148 r. m.) πεπλανημένων καὶ ἀνοήτων ἐστὶ.

(3) Eunomiani Nostre οἱ ἐξ Εὐνομίου f. 87 v. s. 167 v. s. al.

(4) Quam Edd. ante κακομαχεῖν addunt voculam καί, in B. a prima syllaba insequentis verbi absorpta est.

(5) Lege : διαβάντας.

(6) Ilac ex parte contextus Gregorii, in Edd. ommissa.

(7) Nimirum de eo usurpata, qui humiliter de re-

P. 533, D.) F. 103 r. i. (οὐ δυνατόν) τὸ ἦν διαβάντες (5) τῷ λογισμῷ εἰς τὸ ὅτε οὐκ ἦν... ὑπερκύψαι. F. 105 v. s. συμπαρεκτείνεταί δὲ καὶ τὸ ἦν τῷ ἀνυπερθέτω τῆς ἀρχῆς ταύτης (sc. Bei).

F. 105 v. m. ἐφ' ὅσον ἂν δυνηθῆ ταῖς τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύναις ἀναδραμεῖν, ὑπερβῆναι τὸ ἦν.

P. 535, D. τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ οἰκονομικῆν συγκατάβασιν [6]) F. 106 r. m. (Μονογενῆς) οὐχ ὅτι μόνος ἐκ μόνου καὶ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μονοτρόπως.

F. 106 r. m. κάτω κύπτειν εἰ κάτω βλέπειν juxta posita (7).

F. 106 v. s. ὑγιῶς εἰ ἐσφαλμένως φρονεῖν opposita.

P. 535, D. E.) F. 106 v. s. ἀλήθεια δὲ (Christus), ὡς ἓν, οὐ πολλά τῇ φύσει· τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς ἓν, τὸ δὲ ψεῦδος πολυσχιδές (8)· καὶ ἐτι, ὡς ἀληθὲς τοῦ Θεοῦ σφραγὶς καὶ χαρακτὴρ ἀκριβέστατος, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῷ μεγάλῳ ἀπολογητικῷ προεγράφη. Ἰωὴ δὲ, ὡς πάσης λογικῆς φύσεως σύστασις καὶ οὐσίσις.

F. 106 v. m. φῶς δὲ ἑαυτὸν τοῦ κόσμου λέγει, ὡς τῇ λαμπρότητι τῆς γνώσεως τοὺς κεκαθαρμένους τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς καταυγάζων, καὶ ὡς τοῖς ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας κατεχομένους φωτίζων. Ibid. ἵνα μὴ τις εἰς υἱὸν δυάδα διατέμῃ Χριστόν. F. 106 v. i. σοφία δὲ, κατὰ τὸν μέγαν ἐπίειν Διονύσιον, ὡς πάσης σοφίας ὑποστατικός. Ibid. (Christus) πάντος λόγου καὶ νοῦ καὶ σοφίας ὑπερίδρυται. καὶ τοῦτο ὑπερφυῶς ἐνηνοήσας ὁ μέγας Ἀποστολὸς (9), τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων φησί.

P. 535, E. 536, A.) F. 107 r. s. ταῦτα τὰ ὄνοματα προσμαρτυροῦσι... τὴν αὐτοῦ (sc. Filii) πρὸς τὸν αὐτὸν (sc. Patrem), ὡς εἰς αἷτιον, κατὰ φύσιν ἀναφορὰν τε καὶ σύννευσιν. F. 107 r. m. (ad : τοῦτο . . . ἐσφράγισεν ὁ Θεός) νοεῖν δὲ εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου (sc. Christum), οὗ τὴν κατὰ τὰς τεχνητάς ταύτας ὕστερον ἀπεργασθεῖσαν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλ' ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασιλεῖος, τὴν συνυπάρχουσαν καὶ παρεστηκυῖαν τῷ ὑποστῆσαντι, καὶ τῷ εἶναι τὸ ἀρχέτυπον οὖσαν, οὐκ ἐκτυπωθεῖσαν διὰ μιμήσεως, ὡς περ ἐν σφραγίδι τινὶ τῆς ὅλης φύσεως τοῦ Πατρὸς ἐναποσημανθείσης τῷ Υἱῷ. F. 107 r. i. εἰκῶν.. εἴρηγται.. ὁ Υἱός.. ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τὸ ἐπαρ-

bus divinis sentit. Vid. Animadv. in Basil. l. p. 75 sq.

(8) Lege : πολυσχιδές : ἱ pro ε̄ a m. 2. sup. lin. Eodem modo peccatum Or. XXX, p. 554, C. et in Eliæ ad eum locum commentariis f. 143 r. s. Tu conf. f. 227 v. m. 327 v. i. πολυσχιδές τὸ ψεῦδος, in eadem γνῶμη. Montacutius in VV. LL. in Nazianzenum eam vocem loco mendosæ πολυσχιδέ, allato ejusdem sententiæ loco ex Theodoretii De Provid. libro I, Auctori Vitæ Gregorii Naz. restituit. Conjecturam, a cod. P. confirmatam, Clemencetius recepit p. CXIX. τοὺς πολυσχιδεῖ πλάνη κατεχομένους εἰς μίαν ἄγων τριβῶν. Πολυσχιδῆς πλάνη usitata Gregorio locutio. Vid. Toll. ad Greg. Carm. Ined. l. vs. 86, Insign. It. Ital. p. 12. Πολυσχιδῆς vox nihili, cujus patrocinium Boissonad. ad Psell. De Op. Dæm. p. 262 temere suscepit.

(9) S. Paulum dicit, respiciens ad locum I Cor. 1, 25. post verba a Gregorio laudata : Θεοῦ σοφίαν, v. 25. Conf. El. f. 142 v. m.

(10) Conf. Plat. Legg. X, p. 900, C. ἂν δέ τι δυσκολονέμπτη τοῖς λόγοις, ἐγὼ σφῶ ὡς περ νῦν ἡ δεξιάμενος διαβιῶ τὴν ποταμόν. quæ, ut centena Platonis alia (de quibus in S. Methodio Platoniæ ante dicendi copia erit) eruditissimus ille Pater Eccl. in Symposio X Virg. p. 194 ed. Allat. luculenta imitatione expressit.

(11) Monui de voce κομιδῆ, hoc usus Eliæ loco, in Nov. Annal. phil. vol. 49, Fasc. 4, p. 425 sq. Similiter f. 135 r. s. κομιδῆ (l. κομιδῆ, et conf. annot. ad f. 148 r. m.) πεπλανημένων καὶ ἀνοήτων ἐστὶ.

(12) Eunomiani Nostre οἱ ἐξ Εὐνομίου f. 87 v. s. 167 v. s. al.

(13) Quam Edd. ante κακομαχεῖν addunt voculam καί, in B. a prima syllaba insequentis verbi absorpta est.

(14) Lege : διαβάντας.

(15) Ilac ex parte contextus Gregorii, in Edd. ommissa.

(16) Nimirum de eo usurpata, qui humiliter de re-

ἀλλாகτον σώζουσα. Ibid. εἰκόνα οἶδεν ὁ Ἀκόστολος (1) ἅ κατὰ πάντα ἴσον καὶ ἀπαράλλακτον (sc. in natura Christi). F. 107 v. s. σφραγὶς γὰρ ἐστὶν ἰσότητος ὁ Μονογενῆς, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν Πατέρα (2).

P. 536, A. οὐδὲν ἐπικτητον οὐδὲ ὕστερον τῷ Υἱῷ ἐπιγινόμενον (3) F. 107 v. m. (ad : οὐδὲ . . . ἐπιγιν.) τοῦτο . . . τοῦ ἐπικτητου σαφηνισμός.

P. 536, B.) F. 108 r. m. οὗτος . . . σποράδην κείμενα ταῦτα ἀναλεγόμενος, κατὰ τοῦ εὐεργέτου προέφωρεν. Ibid. εἰ καὶ μείζων ὁ Πατήρ λέγεται, οὐ παρὰ τοῦτο ἑπερούσιος ἔσται ὁ Υἱός.

F. 108 r. m. τὰ ἐξῆς ὁμοίως ἀποδώσεις (4).

F. 109 v. s. ἐκ τῆς οὐσίας ἐκλάμψας τοῦ Πατρὸς ὁ μονογενῆς Υἱὸς ἀδιαστάτως, ἀχρόνως.

F. 110 r. m. ἃ δὲ πρόξενα τοῖς ἀνθρώποις σωτηρίας.

P. 536, C.) F. 110 v. s. (ὁ Κύριος) τὴν πείναν προσήκατο, τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ (5).

F. 111 r. s. ἰκανῶς . . . διακωμωδήσας (6) καὶ διασῆρας τοὺς ἑπεροδύζους ὁ ἅγιος.

P. 537, A. κακουργεῖς) F. 111 r. m. αὐτὸς τὰς λείξει διαστρέφων, καὶ ἐφ' ἃ μὴ πέφυκε λέγεσθαι, ἐκὰς τὴν αὐτῶν βιαζόμενος.

P. 537, A. τῷ εἰάσθαι κερωθέντι (7) F. 111 r. i. ἃ . . . ἦν καὶ εἶχε κρύψας διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἃ οὐκ ἦν οὐδ' εἶχε προσέλαβε. κένωσιν οὖν τὴν οἰκονομικὴν ὑποστολήν τῆς θεϊκῆς δόξης καὶ τὴν ἀμεταβόλως τοῦ ὕψους ταπεινώσιν νοητέον. Ibid. τὴν ἐπὶ κοινῇ . . . σωτηρίᾳ οἰκονομηθεῖσαν κένωσιν τε καὶ σάρκωσιν.

P. 537, B. ὁ δὲ οὐκ ἦν προσέλαβεν) F. 112 r. m. πρόσλημμα, πρόσληψις ἐὶν προσλαμβάνειν crebro posita de ἐνσαρκώσει Christi.

P. 537, C.) F. 112 r. i. ἰστέον δὲ ὅτι ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ὀφθαλμός, τοῦτο νοῦς ἐν ψυχῇ, μέρος αὐτῆς τυγχάνων τὸ καθαρῶτατον, οὗ διὰ μέσου προσωμίλησε Θεὸς σαρκί. νοῦς μὲν γὰρ ἐν ψυχῇ, ψυχή δὲ ἀπορρήτως ἐν σώματι.

P. 537, D. E.) F. 113 r. m. (Χριστός) οὕτε φαντασίαν τινὰ καὶ κόμπον περιεβέβλητο cel. Ibid. Δαθιδ δὲ πόρρωθεν κατανοήσας . . . τὰ θάματα καὶ τὴν

ἄστράπτουσαν δύναμιν τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ τῷ ἐντεῦθεν κάλλει τρωθεὶς τὴν καρδίαν, ὡμίος κάλλει, φησὶν, παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων (8). Ibid. εἰς ἄρος μὲν ἔνειο (Χριστός), δεικνύς, ὅτι γθαμαλὸς νοῦς οὐκ ἂν γένοιτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτήθειος, ἀλλ' ὁ κατ' ἰδίαν γεγὼνός ἐξω φροντῖδων βιωτικῶν ἐν τρυχίᾳ. Ibid. de Christi glorificatione in monte : ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον οἱ χαρακτήρες διὰ φωτοειδοῦς χρώματος διεχρῶννυντο. ταῦτα δὲ τύπος τις καὶ ὅλον προμήνυμα τῆς δευτέρας αὐτοῦ φρικτῆς παρουσίας ἐτύγχανε. — τὸ οὖν μέλλον φῶς τὸ ἀδιδόν τε καὶ ἀσύχριτον καὶ ἀπρόσιτον διὰ τοῦ νῦν ὀρωμένου ἐμυσταγῶγει. F. 113 r. m. Christus αὐτοκάθαρσις.

P. 538, A.) F. 114 r. s. Christus συγκρατεῖ τὴν ζωὴν ἡμῶν. . . νευρῶν τὴν ψυχὴν ἡμῶν καὶ συντονωτέραν πρὸς τὸ πνευματικὸν ἀποτελῶν. F. 114 r. i. ὕδωρ ζῶν (9), τοῦτέστι πνευματικὴν διδασκαλίαν, ἄρδουσαν τὰς ψυχάς.

P. 538, C.) F. 116 r. s. δακρύει, ἵνα πᾶν τῆσθ δάκρυον, ὅπερ ὁ ἐκ τῆς ἀμαρτίας κατὸν ἡμῖν προῦξένησεν.

F. 116 r. m. in lacrymarum descriptione τοῦ ὕγρου τὸ βάρος ἀποσκευάζεσθαι dicitur.

F. 116 v. s. τὸ ἀμετάθετον ἐτ εὐεπίστροφον ὀρposita, de hominibus.

P. 538, D.) F. 116 v. m. (ad : μεμαλάκισται) πάντα ὅσα πρὸ τοῦ σταυροῦ ὑπομεμενηκώς, τὰ ραπισματα cel. F. 116 v. m. (ad : μαλακίαν) νόσος μὲν ἐστὶ ἡ χρόνια παρατροπή τῆς τοῦ σώματος ἐξέως, μαλακία δὲ ἀρχὴ χαυνώσεως σώματος, προάγγελος νόσου. — ἐπὶ δὲ ψυχῆς νόσος μὲν ἀμαρτίας ἐνέργεια, μαλακία δὲ χαυνώσις λογισμοῦ πρὸς συγκατάθεσιν ἐνεργείας.

F. 116 v. m. Christus αὐτοζωή (10).

F. 117 r. s. τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας ἡ κατατρυφήσις.

F. 117 r. s. Ζωῆς . . . θανάτῳ μὴ διακοπτομένης.

F. 117 r. m. τὸ ἀμετάπτωτον καὶ ἀμετάθετον τῆσθ ὑποσχέσεως.

(1) Hebr. 10, 4. Οἶδεν est : esse sentit et appellat. Conf. El. f. 120 v. i. et Gregur. Or. XXVI, p. 482, A. ibique El. f. 320 v. s. Monni de hoc verbi usu ad Jo. Glyc. De V. S. R. p. 69. 88 sq., monuit etiam Sinner. ad Greg. Naz. Or. Fun. in Caesar. P. 33.

(2) Jo. 6, 27.

(3) Vulgo : προσγινόμενον. Lectioni ἐπιγινόμενον Eliæ interpretatio auxiliatur. Adde ejusdem verba f. 181 r. m.

(4) Id est : reddes, explicabis.

(5) Eadem Elias de Christo f. 114 v. m. De verbi διαπνεύσθαι usu eo, qui hic obtinet, dixi Animadvss. in Basil. I p. 171. Geminus usus passivi διαφορεῖσθαι ap. Melet. De N. H. ed. Cram. p. 56, 17. 99, 27. 100, 1, 14 sq. 22 (ubi διαπνεύσθαι juxta positum). 104, 3. Ἀδιαπνευστία ap. eund. p. 101, 1. διαφορῆσις p. 101, 11 sq. et verbum διαφορεῖν activum p. 128, 8.

(6) Apud Eliam f. 275 v. i. locutio : εἰς κακίαν κωμωδεῖν τινα, i. e. tanquam pravum aliquem perstringere. Idem f. 253 v. m. διακωμωδεῖν τε καὶ διασύρειν : passivum διακωμωδεῖσθαι f. 275 r. m. Vid. Rubincken. ad Tim. L. V. Pl. p. 171 ed. Lugd. Bat. Κωμωδία, quod irridendi materiam præbet,

apud Greg. Or. XXII, p. 419, B. ubi El. f. 276 v. i.

(7) Ex Philipp. 2, 7. ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν. Conf. Gregor. Or. XXX, p. 541, D. ibique El. f. 122 r. i. 122 v. s. Or. XVII, p. 323, B. et El. f. 365 r. m. D qui etiam f. 121 v. i. de κενώσει Christi comparandus.

(8) Ps. 44, 3. loco celeberrimo, quem Gregorius laudat.

(9) Jo. Ev. 4, 10.

(10) Christum αὐτοκάθαρσιν ab Eliæ similiter vocari vides f. 113 r. m. Vocem αὐτοζωή, et quidem per hypphen scriptam, Elias de Christo iterum usurpat f. 122 r. i. 129 r. m. quo posteriore loco, uti f. 131 r. m. factum vides, αὐτοζωή et αὐτοάγιος conjuncta. Αὐτοαλήθεια Christus Gregorio p. 549, B. et Eliæ f. 134 r. m. Est autem frequens apud Gregorium hujusmodi compositorum usus. Conf. porro Or. XXII, p. 414, A. τὸν Θεὸν καὶ αὐτόθεον. ubi C. αὐτόθεον loco vulgati αὐτὸ Θεὸν ex Reg. lu. et Montac. reposuit, quibuscum B. congruit : Or. XXIII, p. 425, A. αὐτοφιλανθρώπιτα. ubi docta Eliæ expositio f. 251 r. i. (cf. annoti.) : Or. XXIII, p. 432, A. ἅγια καὶ αὐτοαγιότητα, ubi B. αὐτοαγιότης sed m. 2 atr. nig. αὐτοαγιότητα recte cum Edd. :

F. 117 v. s. τοῖς αὐτοῖς ἐμφιλοχωρῆσαι, sc. con-templando et explicando.

P. 538, E.) F. 118 r. s. ἔστι δὲ ἡ ἀνάστασις οὐκ ἄλλο τι, ἀλλ' ἢ πάντως ἢ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις. F. 118 r. i. τὸν δὲ ἄδην φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος κοινὸν τινα τόπον εἶναι ἐν cet. T. I, 497, D. usque ad ψυχαῖς. VV. LL.: ἐσωτάτω) μεσαιτάτω. — δι' οὗ τὴν κάθοδον εἶναι) δι' οὗ ἡ κάθοδος. Deinde οὐ γὰρ δὴ cet. ex Basilio ihid. usque ad ἐξωθεν. Var. lecti.: ἐπιτεταγμένη) ἀποτεταγμένη. Post ἐξωθεν Elias addit : καὶ ὁ Ἡσαίας (1) πλατύνειν λέγει τὸ στόμα αὐτοῦ τὸν ἄδην, τροπικώτερον τοῦτο λέγει, ἵνα παραστήσῃ τὸ ἄδρὸν τῶν ἀπολλυμένων.

F. 118 v. s. αἰνιγματιστάς καλεῖ τοὺς περὶ *Εὐνόμιον* (539, A.) διὰ τὸ γρίφον καὶ σχολιὸν καὶ σκοτεινὸν τῶν αἰνιγμάτων.

F. 118 v. m. (ad : τὸ τοῦ λόγου δυνατὸν 539, B.) τὴν ἐν λόγῳ δύναμιν καὶ κομψείαν.

F. 118 v. m. ὅταν... τότε δὴ τότε — .

F. 118 v. m. ἡ ἀπεριεργὸς πίστις καὶ ἀσυζήτητος.

P. 539, C. τὸ τοῦ λόγου κομψόν) F. 118 v. m. τὸ κομψὸν καὶ περιεργὸν τοῦ λόγου.

P. 118 v. i. ἀπεριέργως τε καὶ ἀτεχνολογίτως.

P. 539, C.) F. 119 r. s. *στραγγαλιάς* δὲ *βιαίων* (2) *δογματῶν* (3), ἃ καὶ βίαια εἶναι δοκεῖ, ὡς τῇ ἀνάγκῃ τῶν συλλογισμῶν τε καὶ διλημμάτων πρὸς συγκατάθεσιν τοὺς ἀφελεστέροισ ἐκοντα.

Or. XXX.

F. 119 v. s. οὐκ ἐφθασε κατὰ μέρος καὶ τὰ ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐπ' ἐλαττώσει τοῦ Μονογενοῦς ὑπ' αὐτῶν (4) προτεινόμενα ἐρμηνεύσαι τε καὶ συμβιδάσαι.

P. 540, A.) F. 119 v. i. ἐν τῷ προσλαβόντι (5) λόγῳ. Ibid. τὰ δ' αὐτὰ (sc. ἐπιχειρήματα *Eunomianorum*) καὶ *στροφάς* (λέγει) διὰ τὴν πλοκὴν τῶν διλημμάτων καὶ τῶν παραλογισμῶν, καὶ διὰ τὸ συνεστραμμένον καὶ σχολιὸν αὐτῶν.

F. 541, A.) F. 120 v. i. δύο γεννήσεις ἐπὶ τοῦ ἐνδὲς Χριστοῦ οἶδεν ὁ λόγος, τὴν μὲν ἄνω ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀμητόρως, τὴν δὲ κάτω (f. 121 r. s.) ἐκ τῆς Παρθένου ἀπατόρως (6). F. 121 r. m. (Christus) ἄνθρωπος κτιζεται δι' ἡμᾶς, βουλήσει τοῦ Πατρὸς τὴν ἡμῶν σάρκα περιβαλλόμενος.

P. 541, C.) F. 121 v. i. καθεὶς εἰς κένωσιν ἑαυτὸν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. . . ἐδούλευσε καὶ τοῖς

Or. XXXI, p. 575, A. αὐτοκύριος, ubi annot. Adde Eliam f. 178 v. i. de voce ἀποτάγματος disputantem, quam Gregorius in Spiritus sancti laudem usurpavit, et conf. Corder. Onom. Dionys. h. v. Recensiorum Platoniorum libri ejusmodi vocabulorum pleni sunt.

(1) Memoriter Elias Esai. 5, 13. excitavit; namque illic ἄδης non τὸ στόμα, sed τὴν ψυχὴν πλατύνειν dicitur.

(2) Sic B. cum Edd.: τῶν βιαίων th. ap. M. Reg. hm.

(3) Sic B. cum Edd.: συναλλαγμάτων r. ap. M. Coisl. 4 et Par.

(4) Eunomianos dicit, ad Orat. XXIX repiciens.

(5) Legendum : προσλαβόντι i. e. in praecedente oratione. Conf. Voemel. ad Nicol. Methon. p. 62, 256, b.

(6) Notanda rari usus adverbium ἀμητόρως et ἀπατόρως, ex eo profecta loquendi usu ecclesiastico, quo Christus ἀμήτωρ et ἀπάτωρ vocatur. Vid.

ἡμετέροις πάθεσι. F. 122 r. m. locutio : ἡ οἰκονομικὴ συγκατάθεσις (sc. Christi). F. 122. r. i. locutio : ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ ἀπαράλλακτον διασώζειν, de Christo. F. 122 v. m. ἐπεσκέφθημεν γὰρ ὄντως τῇ τοῦ νοητοῦ ἡλίου ἀνατολῇ ἐξ ὕψους (7) τῆς αὐτοῦ θεότητος.

P. 541, D. *κρωθῶντι δι' ἡμᾶς*) F. 122 r. i. κένωσιν μὲν οὖν ὠνόμασεν (f. 122 v. s.). . . τὴν εἰς φύσιν ἀνθρωπιαν ταπεινώσιν, μορφὴν δὲ τὴν φύσιν, τὴν οὐσίαν. ὡς γὰρ τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν (8) ἴσον δύναται τὸ (9) ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ ὑπάρχειν, οὕτω καὶ τὸ μορφὴν ἀνειληφέναι δούλου ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν Κύριον ἡμῶν γεγεννησθαι σημαίνει.

F. 122 v. i. τὴν ἀρχίθην γένησιν (10) τοῦ Μονογενοῦς.

F. 123 r. m. τὸ πρῶτον κεφάλαιον καὶ πάντα τὰ B ὑπὸ τοῦτο ἀναφερόμενα (11) καλῶς μεταχειρισάμενος.

F. 123 r. i. ἡμεῖς δὲ πλατικώτερον (12) περὶ τοῦτου λέξομεν.

F. 123 v. s. ὅτε μᾶλλον τελειωτέρων τε τούτοις (sc. sanctis) συνέσται (ὁ Κύριος) καὶ καθαρώτερον, τῶν ἐσώπτρων λυθέντων.

P. 542, A.) F. 123 v. s. ἡ ἐπαγγελία τοῦ παρόντος οὐκ ἀπαρνέεται . . . τὸ μέλλον, ἀλλὰ παρεκτείνεται τούτῳ.

F. 124 r. i. ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. . . ἕκαστος (sc. justorum) . . . κατὰ τὸ ἑαυτοῦ μέτρον ἐξ ἐνδὸς νοητοῦ ἡλίου διαυγάζεται, καὶ κατ' ἀξίαν ἔλκει τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην, ἀναλόγως ἐκείθην ἐπιμετρομένην.

F. 124. v. m. ἀνοηταίνεις προφανῶς.

P. 542, E.) F. 125 r. m. (ὁ Υἱὸς) καθυποδὸς τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποταγὴν.

C P. 543, A.) F. 125 v. m. καὶ τοῦτο . . . ἐδολοφύσησαν (sc. *Haeretici*), ἐγκαταλειφθῆναι (sc. Christum in cruce) ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, ὡς φοβουμένης τὸ πάθος, ἐρεσχελίσαντες. F. 125 v. i. οὗτοι (sc. *Haeretici*). . . τῇ σαρκὶ ἀντὶ ψυχῆς λογικῆς τὴν θεότητα χρηματίζουσι ἐρεσχελίσαντες, τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, τὸ δειλίαν λέγω καὶ τὴν συστῆλlecθαι καὶ φόβῳ πολλῶν ἀφιπτασθαι τῆς σαρκός, τῇ θεότητι προσήπτου. ταύτης τῆς ἀπίστεως καὶ Ὀριγῆνης ἐστίν.

P. 543, C.) F. 126 r. m. δραματούργιον δὲ ὁ ἅγιος τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐκ προσώπου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κέκληκεν, οὐ τὴν ψευδῆ πλάσιν οὕτω λέγων· τοιαῦτα γὰρ τὰ δράματα· ἀλλὰ τὴν προ-

D Dronk. Ind. ad Gregor. N. Carm. Sell. p. 241, a. Suicer. Theol. Eccl. v. ἀπάτωρ. Boissonad. Anecd. T. III, p. 59. ubi ἀμήτωρα pro ἀμήτορα, pessime mendo typographico.

(7) Luc. 1, 78. cuius verbis, a Gregorio citatis, Elias illa : τῇ τοῦ νοητοῦ ἡλίου, de suo adiecit.

(8) Philipp. 2, 6. Statim post verbis : μορφὴν ἀνειληφέναι δούλου, respicitur ad Philipp. 2, 7.

(9) Aut τῷ pro τὸ legendum, aut καί, quod respondeat progressio ἴσον, supplendum est. De ἴσος — καὶ et similibus v. Animadvss. in Basil. I, p. 20, 161.

(10) Scribe : γέννησιν, et conf. Gregor. p. 545, A.

(11) Eodem sensu ἀναφερόμεθα ὑπὸ τι statim post repetitum. Ἀνάγκασθαι ὄν' ἕνα λόγον habes f. 160 v. m. Quae formulae Aristoteli usitatae sunt.

(12) Scribe : πλατικώτερον. Eodem modo peccatum f. 206 r. i. ubi locutio : πλατικώτερον (i. πλατικώτερον) ιστορεῖν τι.

ωπικὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διάθεσιν, ἣν ὡς ἀν-
θρωπος ἀληθῶς χρηματίσας ὁ ὑπερούσιος ὑπέδύετο.

P. 543, D.) F. 126 r. i. *Ἰνα* . . . *κατῶ μεταλάβω*
τῶν ἐκείνου, τῆς καθαρότητός φημι, τῆς ἀπαθείας
τε καὶ θεώσεως, διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύ-
σιν. . . σύγκρασιν.

P. 544, A.) F. 126 v. m. σκοτίαν *Jo. 1, 5*. Elias in-
terpretatur τὸν βίον, διὰ τὸν ἀπὸ τῶν παθῶν ζόφον καὶ
τὴν πλάνην. Ibid. *σκότος*. . . *καλεῖ τὸν ἀνθρώπον διὰ τὴν*
παχύτητα καὶ τὴν ἐπιπρόσθησιν τῆς σαρκός. F. 126
v. i. *διὰ τὸ πρόβλημα τῆς σαρκός*, ἦγουν διὰ τὸ δρώ-
μενον. Ibid. *ἐκεῖνος* (sc. Christus). . . *καὶ Θεὸς ἦν*
ἀπρόσitos τε καὶ ἀκατάληπτος, ἡμεῖς δὲ χούς βαρὺς
καὶ ὡσπερ τισὶ πίδασι; *ταῖς*; τῆς συγγενοῦς ὕλης προσ-
παθείας κατεχόμενοι.

P. 544, B.) F. 127 r. s. προθυμότερον τούτοις
ὀράζει χεῖρα βοηθείας.

P. 544, B. *μή δέ [1] γάρ Σαβέλλιοι ἐφ' ὁρητῶ*
ταύτην παραφθειρέσθωσαν [2]) F. 127 r. m. ἐπὶ
φθορᾷ παρεπιστάτωσαν τῶν ἀκρωμένων.

P. 544, C. *ὁλοι θεοειδῆς ἄλου Θεοῦ χωρητικοί*
καὶ μένου. F. 127 r. i. οὐδὲ *μίαν* (3) περὶ Θεοῦ θεω-
ρίαν ἐν αὐτοῖς φέρομεν διὰ τὸ ἐπιπροσθεῖν κάλυμμα
τῶ νοῦ, ἢ μικράν τινα φαντασίαν. τότε δὲ ὅλοι θεοει-
δεῖς ἦτοι θεοὶ ἐσόμαθα καὶ ὄλης τῆς θεότητος χωρη-
τικοί, ὄλης δὲ τῆς χωρητικῆς πρὸς τὴν ἐκάστου καθαρι-
σιν. ἢ μὲν (4) γὰρ πανταχοῦ πάρεστι καὶ τὰ πάντα
πληροί, ἕκαστος δὲ ὄλην οἴεται ἔχειν, ὄλος θεοειδῆς
γενόμενος καὶ μηδένα τόπον ἔχειν ἀφώτιστον. καὶ ὡς
ἐν ἀμυδρᾷ εἰκόμῃ εἰπαῖν, ὡσπερ ὄλου τοῦ ἡλιακοῦ
φωτός ἕκαστοι μετέχειν λεγόμεθα, τοῦ ἐφικτοῦ με-
τέχοντες.

P. 544, D.) F. 127 v. m. (οἱ αἰρετικοί) τοῖς . . .
λοιποῖς κακούργως ἐπιφουόμενοι ῥήμασι.

F. 127 v. m. τὸ . . . ἐν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, καθὼς
φησιν ὁ μέγας *Βασίλειος*, ἢ *δυνάμει*, ἢ *ἐνεργείᾳ*, ἢ
βουλήσει, ἢ *οὐσίᾳ* λέγεται.

F. 128 r. m. ἑτεροούσιος (5), de Filio.

P. 545, B.) F. 128 v. m. (ad : *οὐ κυρίως*)
ἐνηλλαγμένως διὰ τὴν ἔνωσιν, ἦγουν οὐ κυρίως.

F. 130 r. s. *ἔνια*. . . *ἐκ γενετῆς οὔτε ᾤψιν*, οὔτε
ὀθέοντας ἔχει, ἀλλ' οὐ λέγεται *κωδᾶ*, οὔτε *τυφλά*, ἀλλ'
ὅτε *παφικέτα* ἔχειν, οὐδαμῶς ἔχει.

P. 545, E.) F. 130 v. i. τὸ . . . *οὐ δύραται ἀφ'*

ἑαυτοῦ ποιεῖν (*Jo. 5, . . .*, ap. Gregor.) συμφωνίας
μαρτυρία καὶ ἀκριβοῦς ἐγγύτητος καὶ ἀπαρραλλείας
σημεῖον. Ibid. *vox ἀπαρραλλεία eodem sensu cum*
ισότης conjuncta repetitur.

P. 547, A.) F. 131 r. s. Elias dicit, Christum ὡς
εἰς αἴτιον καὶ ἀρχὴν τὸν Πατέρα ἀναφέρεσθαι (7).
F. 131 r. m. *ζῆν δὲ διὰ τὸν Πατέρα* λέγεται (sc.
Christus ap. *Jo. Ev. 6, 58*), ὡς εἰς αἴτιον αὐτὸν
ἀναφερόμενος. Ibid. ὁ δὲ γε μέγας *Βασίλειος*· εἰ διὰ
τὸν Πατέρα, φησί, ὁ Υἱὸς ζῆ, δι' ἑτέρων καὶ οὐ δι'
ἑαυτὸν ζῆ. ὁ δὲ δι' ἑτέρου ζῶν, αὐτοζῶη εἶναι οὐ δύ-
ναται. οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ χάριν ἅγιος αὐτοζῶος.

F. 131 v. m. οὐκ ἄτοπον τὸ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ
δύναμιν . . . τῆς κατὰ μέρος ἐπιστάσεως προσδεῖσθαι;

F. 131 v. m. ἦπου καὶ παιδαγωγῆσιν καθ' ὅμας
αὐτοῦ (sc. Dei et Filii) ὑπανόλομεν —;

F. 131 v. m. locutio : ἀλόγιστά τινα συνείρειν
καὶ ἀδιανόητα.

F. 131 v. i. ὁράτε, πῶς εἰσω δικτύων ἀλλοκροῦσθε;

P. 547, C. *ἢ δὴλον, δευτέρων αὐτῶν πραγμάτων τὸς*
τύπους ἐνοσημαίνεται . . . ὁ Πατήρ . . .) F. 132 r. m.
(ad : *ἐνοσημαίνεται*) ἀντὶ τοῦ ἐννοεῖ. θεοπροπέως γὰρ
νωῶμεν τὸ ἐννόημα, θελήματος διάδοσιν, οἷον τινος
μορφῆς ἔμφασιν ἐν κατόπτρῳ, εἰς Υἱὸν ἀχρόνως δι-
ικνούμενον (8).

F. 132 r. i. ἢ ἐκ μὴ ὄντων τῶν ὄντων παραγωγῆ.
Ibid. τὴν ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τῶν ὄντων παρα-
γωγῆν.

F. 132 r. i. (ad : *οἰκονομίαν τε καὶ συντήρησιν*
547, D.) τὸ οἰκονομεῖσθαι καὶ συντηρεῖσθαι.

P. 548 A. *τυκοῦσθαι*) F. 133 r. s. σχηματίζεσθαι.

P. 548, D.) F. 133 v. s. ἐπεὶ.. ἐγγὺς τοῦ Θεοῦ
ἤμην ποτε, οὐ τότῳ, ἀλλὰ προαιρείσει, διὰ δὲ τὴν
ἀμαρτίαν ἐκπεπτώκαμεν, προσφυῶς ἀποκατάστα-
σις (9) καὶ ἐπάνοδος λέγεται ἢ ἡμετέρα πάλιν πρὸς
Θεὸν οἰκειώσις τε καὶ ἔνωσις.

P. 549, A.) F. 134 r. i. πρὸς τὸν νοῦν μόνον τῶν
ῥημάτων ἠἀποβλέψας, τῆς τάξεως οὐκ ἐφρόντισεν, ὁ δὲ
τῆς γοργότητός ἐστιν ἴδιον.

F. 134 v. m. ποῦ γὰρ ἐκείνῳ τὸ διασχεῖν τὸ κα-
ταπέτασμα τῆς σαρκός καὶ διιδεῖν ἰσχύσαι τὸ τῆς
θεότητος ἄδυτον; εἶδεν ὁ καρδίαις ἐμβατεύων, πρὸς
ὅτι (10) βλέπων οὗτος ἰκέτευε, καὶ ὅτι οὐ πρὸς τὸ
Θεῖον εἶχε τὴν ψυχὴν ἀνετίζουσαν.

(7) Eadem de Christo Elias f. 131 r. i. Conf.
etiam insequentia f. 131 r. m. Locutione εἰς ἔν αἴ-
τιον ἀναφέρεσθαι Elias f. 162 v. s. item sensu theo-
logico, nimirum de Filio et Spiritu sancto, uultur;
eodem ὑπὸ τὴν πατρικὴν αἰτίαν ἀναφέρεσθαι f. 257
v. i. dicit. *Vox ἀναφορᾶ in eodem argumento ap.*
Gregor. Or. XXXI, p. 565, B. ubi vid. Elias.

(8) Hoc ipso Elias usus loco, de verbo ἐνοσημα-
νεσθαι ad animum translate manui in *Nov. Annae.*
Philol. Vol. 49, Fasc. 4, p. 407.

(9) Haec referuntur ad verba Gregorii vulgo post
ἀναστάσεως omiissa : *εἰτὸν ἀποκαταστάσεως. quae*
etiam duo Regg. Coisl. 2. Or. 1. et Comh. addunt.
Noli autem haec verba pro glossa habere; nam Gre-
gorius ἀνάστασιν ipse ἀποκατάστασιν interpretatur.
Conf. Krabinger. *ad S. Gregor. Nysae. De Praecat.*
d. 135 sq.

(10) Scribe 0, tu. Respicietur ad *Luc. 18, 19.*

(1) Vulgo : μηδέ. recte.
(2) Sic B. cum Edd.; *παρεπισθαιρέσθωσαν Savil.*
ap. M. et codd. plures. Cui lectioni favere videtur
*παρεπιστάτωσαν apud Eliam, qui verbo παρεπισθαι-
ρεσθαι f. 3 r. m. ipse usus est. Simplex επισθαιρέσθαι*
apud Gregor. Or. XXXII, p. 596, A. ubi conf. Hl.
L. 214 v. m.
(3) Scribe : οὐφέμεν.
(4) Cod. μὲν cum duplici accentu; eam scriptu-
ram cum alias, tum f. 260 r. m. deprehendi. Vid.
Bezt. Comm. Palaeogr. p. 825.
(5) Cod. per hyphean, quod dicitur. Conf. annot.
ad f. 116 v. m.
(6) In 'ijs quae p. 545, A. apud Gregorium praec-
edunt, B. cum Reg. hm. Coisl. 1. et aliis ante si-
rphew addit ἡμῖν, quod vulgo male desit. Dativum
personae cum verbi passivi costructum attigi ad
Marcum Eugenicum in *Zeitschrift für die histor.*
Theologie 1845. IV, p. 61.

P. 550, A.) F. 155 v. s. δι' ὧν ἐπιχειρημάτων ἢ ἄλλων εἰπεῖν ἐρεσελημάτων κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἐσπουδάσαμεν, . . . διὰ . . . τούτων μᾶλλον νενικήμεθα τὸν Πιτέρα.

P. 550, B.) F. 156 r. s. (Χριστός) δεικνύς ἀπαρχήν, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ τὸ ταύτης ἄμωμον ἐπιδεικνύς τῷ Πατρὶ. F. 156 r. m. (Χριστός) αἰτεῖ... κατὰ τὸ ἀνορώπινον, ὡς δὲ Θεὸς χορηγεῖ. F. 156 r. i. οὐ γὰρ ἀπέθετο τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα, ὡς οἱ τὰ τῶν Μανιχαίων φρονούντες ἐρεσελοῦσι λέγοντες, ὡς ἀναληφθεὶς ὁ Χριστὸς ἀπέθετο ταύτην καὶ γυμνῆ τῇ θεότητι ἀνήλθε πρὸς οὐρανοῦς.

P. 550, C.) F. 156 r. i. τὸ . . . σκοπιμώτατον (1) τέλος αὐτῆς (sc. τῆς ἐνανθρωπήσεως) τὸ θεωθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἦν.

P. 550, E. ὁ συντελεστής καὶ μεταποιητής) F. 157 r. m. αὐτὸς γὰρ καὶ ἐποίησε πάντα καὶ συντέλεσε καὶ μεταποιήσει.

F. 157 r. m. (ὁ Εὐαγγελιστής) τῷ Υἱῷ τὴν τοιαύτην γνώσιν (sc. Dei) ἀνέθηκε (2).

P. 551, A. τὰ ὄλον ἐν χρῶ [3] τοῦ τέλους) F. 157 r. i. (ad: ἐν χρῶ) ἦγον ἐγγύς τοῦ τέλους.

F. 157 v. m. (ὁ Χριστός) διὰ . . . τὴν τῆς ὑποταγῆς φαυτότητα καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ἔνωσιν (sc. cum Patre) . . . ζωποιοῦς ἐχηρήματισεν. Ibid. in eodem argumento : ἢ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, ἢ ἀρρήτός τε καὶ ἀδιάρρητος.

F. 157 v. m. locutio : ἰσχυαῖς ἐπινοαῖς ἦτοι λεπταῖς τοῦ νοῦ φαντασίαις χωρίζειν τὸ πρόσλημμα (sc. in Christo) τοῦ προσλαβόντος.

F. 157 v. m. τῶν . . . ἀνθρώπων οὐσιωδῶς ἢ τῶν μιλόντων κατηγορεῖται ἀγνοια, ὡς ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ πολὺς τὰ θεῖα, τὸ τῆς Δαμασκῦ θρέμμα, φησὶν.

P. 551, B.) F. 158 r. m. ταύταις ταῖς ἐξηγήσεσι καὶ ἐτέραν ἐπιφέρει γλαφυρωτέραν ἐξήγησιν, ἥς ἐξηγητής ὁ μέγας Βασίλειος.

P. 551, D.) F. 158 r. m. μόνη τῇ πρώτῃ φύσει τὴν γνώσιν πάντων ἀναθεῖς.

F. 158 r. i. (τὸ πρόσλημμα εἶνε τὸ πάσχον in Christo) ἀπαφθαρτισθὲν . . . τελείαν ἀπάθειαν ἔλαβε.

P. 551, D.) F. 158 v. m. δέησις μὲν ἐστὶν ἰκεσία ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς λυπηρῶν προσφερομένη, προσευχὴ δὲ αἰτήσις ἀγαθῶν.

F. 159 r. m. conjunctim posita : ἐργασίαι et ἐνθυμήματα.

F. 159 r. m. ὄσα: (sc. Christi appellationes) ταπεινότεραι καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ τούτῳ προσεφαιμάζουσαι.

(1) Codex : σκοπιμώτατον. Tu confer exempla formulae σκοπιμώτατον τέλος, a Schneidero in *Lexico v. σκοπιμος* allata, in quibus, quod obiter sit dictum, locus ex celebr. opin. De anima post Origen. *Philocal.* ed. Tarin. p. 676 reapae est Philoponi *Comm. in Aristot. De anima* lib. II fol. 53 r. ed. Venet. a MDXXXV. Sed de toto illo libro celebr. opin. de anima plura in *Examine Plagiariorum et Compilatorum Graecorum*.

(2) Nimirum eam, de qua Marc. 13, 32.

(3) Vulgo : ἐν χρόνῳ. Ne quis autem χρῶ e compendio vocis χρόνῳ ortum existimet : ὄλον Gregorius in *metaphorā ἐν χρῶ* mitigandae adjecit. De locutione ἐν χρῶ vid. Jacobs. ad *Philostr. Imag.* p. 406 sq. et Boissonad. ad *Psell. De op. dām.* p. 250.

P. 552, A. *ἄξιον δέ ἴσως* cel.) F. 159 r. m. (ad ὡς) ἵνα δὲ μὴ περιττός τις δόξῃ καὶ ἔξωρος ὁ περὶ τούτων λόγος, χρῆται τῇ καλουμένῃ θεραπείᾳ. F. 159 r. i. τὸ δὲ ἴσως μετριοφρονῶν ἢ καὶ ἐπεικευόμενος τέθεικεν, *ἄξιον ἴσως* εἰρηκῶς. ἐπεικειάς γὰρ καὶ τὸ περὶ τῶν ὁμολογουμένων ὡς ἀμφιβαλλομένων ἀστακτικῶς λέγειν.

P. 552, B. τὸ θεῖον ἀκατονόμαστον) F. 159 v. s. ὄνομα παραστατικὸν τῆς φύσεως αὐτοῦ μὴ ἔχον.

P. 552, C. τὴν ἄλυτον φύσιν) F. 159 v. m. ἦτοι τὴν θεῖαν. ἄλυτος δὲ αὕτη, ὡς ἀπλῆ καὶ ἀσύνητος. συνθέτων γὰρ τὸ λύεσθαι, καὶ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθησαν ἀναλύεσθαι. ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ ψυχαὶ ἄλυτοί εἰσι, προσέθηκε τὸ καὶ *ἰδιόζουσαν*. ἄλυτος γὰρ ὑπὲρ πάσαν ἄλυτον φύσιν.

P. 552, C.) F. 159 v. m. τδ.. τῆς ἀερίας χύσεως ὑπόδειγμα.

P. 552, C.) F. 159 v. m. laudatur S. Dionysius : τὸ θεῖον ἀνενόητον πάντη κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀκατάληπτον, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰτιατῶν ὀμνητέον. — ὁ μὲν ἐκείνος εἶπε κατ' οὐσίαν, οὗτος εἶρηκε κατ' αὐτόν, ἃ δὲ ἐκεῖνος αἰτιατά, οὗτος περὶ αὐτόν. — περὶ δὲ αὐτὸν εἶεν ἂν αὐτὰ τε τὰ δημιουργήματα καὶ οἱ προνοητικοὶ τούτων λόγοι.

P. 552, C. D.) F. 159 v. i. ἔκ τε οὖν τῶν περὶ αὐτὸν σχιγραφοῦμεν τὰ κατ' αὐτόν, καὶ ἐκ τῶν ὀρωμένων λαμβάνομεν ἐμφάσεις τινὰς περὶ Θεοῦ. ὅπερ γὰρ ἐν αἰσθητοῖς ἦλιος, τοῦτο ἐν νοητοῖς Θεός, καὶ πάλιν, ὡς περ ἕμα ἠλίου δίσκος καὶ ἀκτίς καὶ φῶς.

C οὕτω Πατῆρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ αἴτιον μὲν τοῖν δυοῖν ὁ Πατῆρ (4), οὐ πρεσβύτερος δέ, καθάπερ οὐδ' ἐκεῖνον ἦλιος. καὶ ὡς περ τὸ πῦρ καυστικὸν καὶ φωτιστικόν, οὕτω καὶ ὁ Θεός, καὶ ὡς περ ὁ γνόφος ἀμυρὸν καὶ ἀσχετον, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἰς γνώσιν. ἄλλην οὖν ἀπ' ἄλλου φαντασίαν συλλέγομεν. *θεσμὸν* δὲ τὸ σῶμα ἐκάλεσεν, ᾧ καθάπερ τινὶ *θεσμῷ* νῆος καὶ ψυχῆ συνδέεται. (F. 140 r. s.) ὅπερ καὶ πολλοὶ τῶν *ἐξώθεν* ἔσμωσῆρον καὶ τὰ φάρον ἰνόμασαν (5). τὴν ἰσχύτητα δὲ τῆς φαντασίας διδάσκει τὸ *ἰνδαλμα*, καὶ ἰνδαλμα μὲν διὰ τοῦτο *πῆξις ἀληθείας* δὲ διὰ τὸ εἶναι τὸν Θεόν, εἰ καὶ μὴ ταῦτα, ἃ περὶ αὐτοῦ φανταζόμεθα. διπλοῦν δὲ τὸ ἰνδαλμα, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ παντάπασιν ἀνυποστάτου, ὡς ἐπὶ σκιδῆς καὶ κατόπτρου, ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ μετέχοντος ἀληθείας τινός, ὡς ἐπὶ τοῦ παρόντος. ἢ παράθεσις δὲ τῶν ὀνομάτων διαποροῦντός ἐστιν, ὡς μηδενὸς οἰκειῶς τὴν θεῖαν εὐρισκομένου παραστήσαι οὐσίαν.

(4) Horum similia Elias f. 141 v. m. habet.

(5) De corpore, animi effigie et sepulcro, Plato *Crat.* p. 400, C. ex Orphicorum doctrina monuit. Carceris symbolum, quod Plato *Phaed.* p. 62, B. singillatim protulit, illustrat Creuz. *Annot. in Plot.* p. 280, b. sq. cui addas *Animadvers. in Basil.* I, p. 125 sq. 137. 187. Conf. *El.* f. 562 v. s. De sepulcri imagine, qua Plato *Gorg.* p. 495, A, item est usus, vid. *Asl. Annot. in Gorg.* p. 311, qui p. 310 sq. hanc totam doctrinam mysticam egregie enarravit. Adde *Sinner. ad Greg. Naz. or. fun. in Cæsar.* p. 50, qui Gregorij locos attingit, quibus corpus sῆμα vel τάφος nuncupatur. — Mox scribendum : διὰ τοῦτο.

P. 552, D. E. 553, A.) F. 140 v. m. (ἡ Θεός φωνῆ) ἦν μετὰ τὴν ὁ ὦν τίθησιν, ἀπὸ τοῦ αἰθεῖν ἐτυμολογῶν, ὃ σημαίνει τὸ καλεῖν, ὡς *Πλάτων*, ἢ θεεῖν, ὃ σημαίνει τὸ τρέχειν (1), διὰ τὸ ἀεικίνητον καὶ θαυμαστικὸν τῶν μοχθηρῶν ἔξω, ὡς (ad : τοῖς περὶ ταῦτα κομμοῖς P. 553, A.) τοῖς περὶ ταῦτα τεχνικοῖς δοκεῖ, εἰ καὶ ἐγγύς ἐστι τῆς ὁ ὦν φωνῆς καὶ πως καὶ οὐσίαν παραδηλοῖ, διὰ τὸ ὁ Θεός ἡμῶν πῦρ καταταλλικον ἐστίν (2), ἀλλ' οὖν τῶν πρὸς τ: ἐστὶ.

P. 553, B.) F. 141 r. s. διττῆς... ταύτης οὐσης (sc. τῆς οἰκονομίας), τῆς μὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα, ὅφ' ἥς ψυκνόμεται καὶ διεκυβερνᾶτο (3) τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι τὸν ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ Λόγον, τῆς δὲ μετὰ τὸ σαρκωθῆναι καὶ καθ' ἡμῶν ἀναστραφῆναι.

P. 553, D. *Ina* [4] ὡς τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ φέρων ὁ τοῦτων τι κατορθῶν, μᾶλλον ἐκείνηται πρὸς τὸ τέλειον καὶ πῆρ ἐξ ἀρετῶν οικειώσιν.) F. 141 v. m. υἱὸς Θεοῦ χρηματίσαντες καὶ ἔνοικον σχόντες Θεόν. F. 141 r. i. τῶν ἄλλων σπουδαίων ἀνδρῶν, ὡς Θεὸς ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἐξ ἀρετῆς οικειώσιν. F. 141 v. s. (ἀσκητικοὶ πόννοι) δι' ὦν πρὸς τὸ ὕψος τῶν ἀρετῶν ἀνατρέχομεν, ἐξ ὧν πλουτεῖ τις τὸ ἔνοικον ἔχειν Θεόν, ἐξ ἀρετῶν Θεῷ οικειωύμενος. Ibid. δεῖ δὲ καὶ ἐλπίζειν τὰ σωτηριώδη διὰ τὸ πάγιον τῆς τῶν ἀρετῶν ἔξω. παρέλκον δὲ τὸ δὲ ἐν τῷ ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας (5), ἐκ περισσοῦ κείμενον κατὰ Ἀττικούς.

F. 141 v. m. κατὰ ἀμυδρὰν εἰκόνα εἰπεῖν.

F. 141 v. m. τὰ τρία πρόσωπα, ἀδιαστάτως ἀλλήλων ἀχρὶς ἡμῶν συγκαταβαίνοντα (6).

P. 554, A.) F. 142 r. i. (ad verba venotικῶς ἐνενόηκε *Ev. Jo. 14, 7, 9.*) ὄρασιν τὴν γνῶσιν καλῶν, ἐπαὶ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ψυχῆς ὁ νοῦς, οὐπὲρ ἡ γνῶσις.

P. 554, B.) F. 142 v. m. εἰ δέ τις εἰς τοὺς λόγους τοῦ τεχνίτου καὶ αὐτὸν τὸν τεχνίτην φήσκει τοῖς οἰκοδομήμασιν ἐνυπάρχειν, οὐ πόρρω τοῦ λόγου πεσεῖται. F. 142 v. m. ὡς Λόγος δὲ ὁ Υἱὸς ὑμνεῖται παρὰ τῷ *Εὐαγγελιστῷ* (7).

P. 554, B. *σοφία δὲ, ὡς ἐπιστήμη θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων*) F. 142 v. m. λέγεται δὲ σοφία (*Christus*), ὡς τοὺς λόγους πάντων ἐν ἑαυτῷ προέχων, τῶν τε θείων καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ καθ' ἡμᾶς, καὶ κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν *Διονύσιον*, ὡς πάσης σοφίας ὑποστάτης. οὐ γὰρ μόνον οὗτος πάσης σοφίας ὑπερπλήρης ἐστὶ καὶ τῆς

A συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ παντὸς λόγου καὶ νοῦ καὶ σοφίας ὑπερίδρωται (8).

P. 554, B.) F. 143 r. s. (ὁ Μονογενῆς) πάντα κατὰ δύναμιν ἀπειρον καὶ ἀπερίριστον παράγων, καὶ οὐ παράγων μόνον, ἀλλὰ καὶ συντηρῶν καὶ συνέχων τὰ γεγονότα καὶ δύναμιν αὐτοῖς εἰς τὸ εἶναι τε καὶ συνεχεῖσθαι χορηγῶν (9). Ibid. ἐπέβρωσε τὸ σῶμα ἡμῶν δύναμιν, . . . τὴν κατὰ παθῶν ἐνθεῖς αὐτῷ.

P. 554, B. C. *ἀλήθεια δὲ, ὡς ἐν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει. τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς ἐν, τὸ δὲ ψεῦδος πολυσχεδὲς* [10]) F. 143 r. s. λέγεται δὲ ἀλήθεια, ὡς ἐν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει. ἀπλοῦς γὰρ καὶ εἰς ἀλόγος ἐστὶ τῆς ἀληθείας, ποικίλον δὲ τὸ ψεῦδος καὶ πολυσχεδὲς.

P. 554, C. *τοῦ Πατρὸς σφραγὶς καὶ χαρακτὴρ ἀψευδέστατος*) Hæc ex *Evangelistæ*, i. e. *Joannis*, verbis : *τοῦτον γὰρ ἐσφράγησεν ὁ Θεός* (11), sumpta esse *Elias* docet f. 143 r. m.

P. 554, D.) F. 143 v. s. οἱ μὲν ἄλλοι πάντες (sc. *Patres eccl.*) φῶς φασὶν αὐτὸν (sc. *Christum*) λέγεσθαι . . . ὡς ἀπρόσιτον τῇ ἐν θεότητι δόξῃ . . . καὶ ὡς τῇ λαμπρότητι τῆς γνώσεως τοὺς κεκαθαμένους τὸ δῆμμα τὸ ψυχικὸν καταυγάζοντα. F. 143 v. m. οὐ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθαρσις, τοῦ ἐπιπροσθούεντος τῇ ψυχῇ νέφους καὶ οὐκ ἐῶντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν θείαν ἀκτίνα. οὐ δὲ κάθαρσις, Ἑλλαμψίς. οὐ γενομένου, φωτισθεῖς οἱ ἀνθρωποὶ καὶ θεοεικελοὶ χρηματίζουσι.

P. 555, A. *τοῖς ὑπὸ νόμον καὶ τοῖς ὑπὸ χάριν*.)

F. 144 r. m. τοῖς τε Ἰουδαίοις τοῖς ὑπὸ νόμον τε οἷσι τὸν διὰ Μωσέως δοθέντα, καὶ τοῖς ὑπὸ τὸ εὐαγγέλιον.

F. 144 v. s. locutio : ἡ κατὰ Χριστὸν παλιντοκία. F. 144 v. m. locutio : τὸ κατ' εἰκόνα (sc. *Dei*) τηρεῖν ἀδιαλώθητον.

F. 144 v. m. *Christus* ἐλευθερῶν κατεχομένους ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ ταύτης προστάτου δαίμονος.

P. 555, B. C.) F. 145 r. s. *καλῶς οὐκ ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐπανάγων* εἰρηκεν, ὡς ἀνδείξῃ, οἷ ἐπὶ τοιαύτῃ ζωῇ γεγονότες καὶ ταύτης ἀπολοσθήσαντες ἐκ θραυμάτιας, ἰδεθήμεν πάλιν τοῦ ἐπανάξοντος. ἀνεῖσι μὲν γὰρ τις, ἐνθα μὴδέπω ἀναδέθηκεν, ἐπάνεισι δὲ ἐκείσε, ἀφ' οὐπὲρ ἐκπέπτωκεν, ἀνίστησι δὲ ἐκείσε, ἀφ' οὐπὲρ ἐκπέπτωκεν. ἀνίστησι μὲν οὖν ἡμᾶς . . . πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν καὶ ἀκήρατον ἐπανάγων. ἡ γὰρ πα-

(1) Erravit l. i. *Elias*, qui priorem etymologiam Platoni tribuerit, quum posterior: ἡ θεεῖν, ὃ σημαίνει τὸ τρέχειν, in *Cratylo* p. 397, D. reperiatur. Ceterum conf. *El. f. 249 v. s.* et quæ de his vocis Θεός veriverbūis *Ullmannus* in *Gregorio Naz.* p. 324 sq. annotavit.

(2) *Deuteron. 4, 24.* Conf. annot. ad f. 28 r. s.

(3) F. 141 v. s. verbum διακυβερνᾶν eodem sensu in eadem re repetitum est. Conf. f. 363 r. m. ἡ... κυβέρνησις τῆς κτίσεως.

(4) Vulgo: ἴν', recte, quippe sine hiatu, quem *Or. XXVIII, p. 499, C.* in *Edd.* notavimus.

(5) In prægressis verbis pag. 553, C.

(6) Hæc ad p. 553, D. E. pertinent, ubi in iis, quæ sequuntur, ἀλλ' ἐπὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ ἔλωμεν, ὅπερ ὠρμήθη ὁ λόγος, B. λέγειν omittit, quod post ὠρμήθη vulgo addi solet. Tu confer *Or. XXVIII, p. 503, D.* ὅμοι λέγειν ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς ὠρμησε, ibique annot.

(7) *Jo. Ev. 1, 1.*

(8) Sequuntur quæ f. 106 v. i. ad *I Cor. 1, 25.* ex *Elias* excerpsumus.

(9) Χορηγῶν recte B. E. Male vulgo apud *Gregorium* χορηγῶν. De eodem mendo ad *Or. XXXII, p. 587, E.* monemus. Frequens apud *Eliam* translatus usus vocabulorum χορηγός, χορηγία, χορηγεῖν et compositorum. Conf. χορηγός adjectivum de *Spiritu sancto* f. 233 r. i. Χορηγία translatum f. 216 r. m. τὴν ἐξ ἀρετῆς (paullo post ἐξ ἀρετῶν) χορηγίαν τῆς γνώσεως. Χορηγεῖν apud *Eliam* f. 240 r. s. pro eo quod est χαρίζεσθαι apud *Gregor. Or. VI, p. 188, D.* Conf. etiam f. 136 r. m. 217 r. m. Χορηγεῖσθαι, i. e. dispensari, Spiritus sanctus dicitur f. 199 v. i. itemque ἐπιχορηγεῖσθαι f. 235 r. i. τῆς ἐκ Θεοῦ χάριτος ἐκείνοις ἐπιχορηγουμένης τοῖς οἰκοθεν πρὸς τὸ καλὸν ἀποδιέσθαι.

(10) Πολυσχεδὲς male B. E. Recte vulgo: πολυσχεδὲς. Vid. annot. ad f. 106 v. s.

(11) *Jo. Ev. 6, 27.*

ρούσα ζωῆ θανάτου γαννητρια. F. 145 r. m. ἀνθρω-
ποι μὲν, οὐχ ἕνα γνωρισθῆ ἡμῖν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι
ἄλλως ἀνθρώποις ὄσει καὶ σῶμα περικειμένους διὰ
τὸ φύσει ἀπρόσιτον προσομιλῆσαι, ἀλλ' ἵνα ... ἡ θεό-
της τοῦ θεανθρώπου Λόγου, ἐνωθεῖσα ... τῇ ἡμετέρᾳ
φύσει, ... ἄπασαν αὐτὴν ... διαναστήσῃ καὶ θεώσῃ.

F. 145 v. m. *Christus* ὁδὸς ἀπαρξέδουτος. *idein-*
que τοὺς πολυφασεῖς τῆς σοφίας δεικνύς θησαυροῦς.

F. 145 v. i. τὰ εὐσεβῆ δόγματα, τρέποντα ψυχὴν
καὶ παινόντα.

F. 146 r. s. locutio : καθαιρεῖν τὸν ῥύπον καὶ
ἀποφορτίζειν τὸ ἐπίπονον βῆρος τῆς ἀμαρτίας.

F. 147 v. i. κατὰ πνεῦμα καὶ σάρκα τὴν πρὸς Θεὸν
πορεῖαν ποιούμενος. Ibid. θεϊκῶς κατὰ τὴν μυστικὴν
θεωρίαν ἐπαυρόμενος τῶν ἀνθρωπίνων. Ibid. διὰ τῶν
σωματικῶν καὶ πρακτικῶν ἀρετῶν πρὸς τὴν ἀνω B
λῆξιν ἐπιεγόμενος.

P. 556, B. *Ἰνα γένη Θεός, κάτωθεν ἀνελθὼν διὰ
τὸν κατελθόντα δι' ἡμῶν ἀνωθεν*) F. 147 v. i. ἵνα
ὑπὲρ τὴν ὕλην διὰ τῆς πράξεως κάτωθεν ἀνελθὼν τῇ
ἐξῆς τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεωρίας καὶ γνώσεως, ἀόλος
χάριτι Θεός καὶ ἀνείδως γένιοιο.

P. 556, B.) F. 148 r. s. (ad : *ἐκεῖνο* (1) *εἴρηαι*) τὴν
ἐκείνου βῆσιν, τὰς δύο φύσεις Χριστοῦ δηλεῦσαν, τη-
ρεῖν προτρέπεται, καὶ ... τὰ μὲν ταπεινότερα αὐτῆς ἐπὶ
προσλήματι, τὰ δ' ὑψηλότερα τῇ θεότητι προσέμειν.

P. 556, B. extr.) F. 148 r. m. (ὁ Μονογενῆς) ὡς
ἐξ ἀβίου καὶ ἀτρέπτου πεφηνῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
τρὸς, ἔχει καὶ αὐτὸς ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸ ἀίδιον τε καὶ
ἀτρέπτον, νεώτατον δὲ κομιδῆ (2) καὶ τοῖς τῆς ἐναν-
θρωπήσεως συνδεδραμηκὸς καιροῖς.

OR. XXXI.

P. 556, A. B.) F. 148 v. i. ἀπαλαύνονται τοῦ
ὄφους τῆς θεολογίας, ὅσοι ... κατὰ τὰ κτήνη βουσκη-
ματώδεις καὶ ἀλόγως τῇ ἐπιθυμίᾳ δουλεύοντες. F.
149 r. ante med. *Εὐνομιανοὶ καὶ Μακαδοιανοὶ*, τὴν
ἐπὶ πακῶ συμφωνίαν ἡμῶν συμφωνήσαντες τε καὶ
συμφρονησαντες κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κτίσμα
γὰρ καὶ ὅσοι χάριτι αὐτὸ ἰδογράμμιζον. πάντῃ τῆς
τοῦ προβολῆς οὐσίας ἀλλοτριούντες· περι τὸν Υἱὸν
αὐτοῦ ἐσχίζοντες, ἐναντίοι γνόμῃ γινόμενοι. Ibid.

(1) *Ἐκεῖνο* refertur ad verba Ἰησοῦς Χριστὸς cet. D
ex *Hebr.* 13, 8. sumta ut Elias recte docet. Inter-
media : καὶ οὐκ ... ὀνόμασιν per parenthesis posita.
Clemencetus hoc loco nil vidit, et misere, ut alias,
apud eum laborat interpunctio.

(2) Scribe : κομιδῆ, quod ad νεώτατον pertinet.
Sic apud Artemidor. 1, 32 p. 29. κομιδῆ — νέψ κο-
μιδῆ — Rigaltius annot. p. 13. κομιδῆ, scriptura
olim usitata, sed minus bona, reponi jussit.
Idem mendum annot. ad f. 103 r. i. ap. *El.* f. 133
r. s. notavimus.

(3) Conf. *Or. c. Timarch.* cap. 25 ἀβίωτον ἡγού-
μενος εἶναι ἐμαυτῶ τὸν λοιπὸν βίον. cap. 36. et *De*
F. L. cap. 5.

(4) *De Spiritu Sancto* cap. 16, *Opp. T. III.* p. 44, B.

(5) Ps. 103, 5. Eundem locum ab *Elia* allatum
vidimus f. 32 r. i.

(6) Sic B. ex eo usu verbi παραγράφειν, de quo
conf. f. 315 v. i. *Vulgatam* scripturam : παραγρά-
πτων, habet B. a m. 2 atr. eamque *Elias* interpre-
tando : παραγγεγραμμένον, secutus est. Verbum

A *Macedoniani* κτίσμα τοῦτο (sc. τὸ ἅγιον Πνεῦμα)
καὶ ποίημα δογματίζοντες καὶ τῆς τοῦ προβολῆς
οὐσίας ἀλλοτριούντες, μετριοφρονούντες ἦσαν περὶ
τὸν Υἱόν. Ibid. *Eunomiani* sive *Anomari* πάντῃ ἀλ-
λοτριούντες τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ προβολῆς
τὸν μονογενῆ Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

P. 557, A. ἡ οὐδὲ βιωτὸς αὐτοῖς ἐστὶν ὁ βίος)
F. 149 v. m. ἡ οὐδὲ βιώσιμος αὐτοῖς ὁ βίος, ἦτοι ἡ
ζωή, ἀλλ' ἀβίωτος καὶ ὁσον ζωὴ τις ἀζωος. et *paucis*
post : τὸ δὲ ἢ οὐδὲ βιωτὸς αὐτοῖς ὁ βίος, ἐκ τῶν

Δισχίτων (3) μετελήπτα.

P. 557, B.) F. 149 v. i. ὁ Πατὴρ τοῦ μονογενῆς
Λόγου καὶ προβολῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δοξασθή-
σεται.

P. 557, B.) F. 150 r. i. καταχρηστικῶς δὲ (sc. *sancti*
in S. Scriptura vocantur) καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἰκισταί,
καὶ ὅσα κατὰ μετοχὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀγιάζον-
ται. οὐ γὰρ φύσει ἅγιοι αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, ὡς

φησὶν ὁ μέγας *Βασίλειος* (4). Ibid. *in explicanda*
Spiritus sancti doctrina : ὁ καυτῆρ μετὰ τοῦ πυρὸς
νοεῖται. Ibid. ἡ μὲν ὄψια αὐτῶν (sc. τῶν οὐρανῶν
δυνάμεων) ἀέριον πνεῦμα, αἱ τύχοι, ἡ πῦρ δὲ ὅλον κατὰ
τὸ γεγραμμένον (f. 150 v. s.). ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέ-
λους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐ-
τοῦ πυρὸς φλόγα (5). διὸ καὶ ἐν τόπῳ εἰσι καὶ
ὄρατοί γίνονται, τοῖς ἀέριοις ἐμφανιζόμενοι.

P. 557, C.) F. 150 v. i. πληθεικότερον αὐτοῖς
(sc. *advocatis*) ἐπιπέρεται λέγων· οἱ μὲν ὄν δυσχε-
ραίνοντες καθ' ἡμῶν, ὡς ἔβον τινὰ Θεὸν τὸ πνεῦμα
εἰσαγόντων καὶ ὑφ' ἡμῶν παρεγγεγραμμένον ἐξυ-
C
θεν —. (*huc ad : παραγράφτων* [6].

P. 557, C. *Ἰστώσαν ἐκεῖ φοβούμενοι φόβον, οὐ
μὴ ἔστι φόβος*) F. 150 v. i. τουτέστι γνωσκίτω-
σαν, ἀδεῆ φόβον φοβούμενοι (7). Ibid. φοβούμενοι ...
Θεὸν ἀνακηρύξει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τὸ (8) μὴ φο-
βερῶς (f. 151 r. s.) κατὰ τῇ Γραφῇ φέρεσθαι (9).

P. 557, C. *Ἐνδυμα*) F. 151 r. s. ἔνδυμα δὲ λέγει
τὸ κάλυμμα, τὴν ἐπιπρυφὴν (10). κροσφάσει γὰρ τῆς
τοῦ γράμματος φιλίας τὴν περὶ τὸ Πνεῦμα ἐθ' ἁγίων
ἀσέθειαν συγκαλύπτουσι.

P. 557, D. 558, A.) F. 151 r. m. φῶς ἦρ δὲ ὁ
Πατὴρ ἀπρόσιτόν (11) τε καὶ ἀδιάδογον. Ibid. τῆς κατὰ

D *παραγράφειν* translata ab his, qui, quae in censum
non veniunt, subdole in eum referunt. Vid. *Toll.*
Ins. II. Ital. p. 49, ad *Gregor. Naz. Carm. Ined.*
I. vs. 155. *Ceterum* conf. *Gregor. p.* 556, A. *ἔξινον*
Θεὸν καὶ ἄγραφον.

(7) De proverbio : ἀδεὲς δέος δεδιέναι, conf. f. 260
v. m. *Georg. Gemist. Pletho De Differ. Aristot. et*
Plat. Phil. p. 14, b. δέδιεν, μὴ ἡ δραστηρ αὐτῆ
κίνησις, κίνησις οὐσα, ἐσθ' ὅτε οὐ κινήσεται, ἀδεὲς
δ' ὡς δεδιώς. *Leg.* ἀδεὲς δέος δεδιώς.

(8) Scribe : διὰ τὸ et mox κατὰ τῆ.

(9) Φέρεσθαι de eo, quod est *efferrī, pronunciatī,*
frequens, praesertim apud grammaticos. Conf. an-
not. ad *Jo. Glycam De V. S. R.* p. 87 s.

(10) Eodem sensu πόσσημα translate usurpat.
Vid. Animadv. in Basil. 1, p. 57.

(11) *Loquendi formula* : φῶς ἀπρόσιτον, de Deo
usurpata, ex 1 *Tim.* 6, 16. sumta est. Conf. *Basil.*
Plotinia. p. 59 sq. *Animadv. in Basil.* 1, p. 163.
Hänsel. ad Gregor. or. in Nov. Dominica. p. 39, et
consulendus est *Ellas ipse* f. 203 v. s.

φύσιν ἐνόητος παραγραφομένης τὴν πληθυντικὴν ἂν φαντασίαν. F. 151 r. i. θεραπευθείσης ἐκατέρωθεν καταλλήλως τῆς ἀσεβοῦς ὑπονοίας. ἔστι γὰρ ὡπερ θεραπεία τῶν μὲν περὶ τὸ ἐν πλανωμένων ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος, τῶν δὲ εἰς πλῆθος ἐσκεδασμένων ὁ τῆς ἐνόητος λόγος. Ibid. (lumen sanctae Triadis) τὸ γε εἰς αὐτὸ ἦγον (1), πάντας φωτίζει.

P. 558 A. ὁ ἄλλος παράκλητος) F. 151 v. b. τδ... ἄλλος ἰσότητος ἔνακεν, ἀλλ' οὐκ ἐλαττώσεως εἰρηται. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ὁμοφυῶν ἄλλος καὶ ἄλλος λέγομεν, οἷον ἄλλος Πέτρος καὶ ἄλλος Παῦλος, ἐπὶ δὲ τῶν ἑτεροφυῶν ἄλλο καὶ ἄλλο, οἷον ἄλλο βοῦς καὶ ἄλλο ἵππος.

P. 558, A. ἐφαντάσθη) F. 151 v. m. ἐφαντάσθη μὲν οὖν τοῦτο διὰ τὸ ἀμυδρὸν τῆς ἐλλάμφσεως (2). ἔστι γὰρ φαντασία μὲν ἡ ἀμυδρά περὶ Θεοῦ κατάληψις, γνῶσις δὲ ἡ τρανότερα. Ibid. ὁ μέγας Βασιλειος (3) ἐγώ, φησί, καὶ τὸν Γαβριὴλ τὰ μέλλοντα προλέγειν οὐδαμῶς ἄλλως φημί, ἢ τῇ προγνώσει τοῦ Πνεύματος.

F. 152 r. m. οί... ἀγγελοὶ εἰ καὶ ἤρξαντο, ἀλλὰ τὸ ἐπθαρτεῖ εἶναι κατὰ χάριν εἰλήφασιν καὶ τοῦ εἶναι οὐ παύσονται (4).

F. 152 r. m. ἐξομολογουμένως τε καὶ αὐτοπίστως καταβάλλων τοὺς Πνευματομάχους.

P. 558 C.) F. 152 v. s. ἔσται λοιπὸν ἡ θεότης ἐλλειπής, καὶ τὸ ἅγιον ἔχουσα. ἔχει δ' ἂν πῶς, μὴ τὸ Πνεῦμα ἔχουσα;

P. 558, D. ὡπερ [5] ἄμεινον τῷ Θεῷ, εἶναι ποτε ἀταλεῖ) F. 152 v. m. ὡπερ κρεῖττον ἂν τῷ Θεῷ, τὸ εἶναι ποτε ἀταλεῖ. Ἀττικὸν δὲ τοῦτο.

P. 588, D.) F. 152 v. m. εἰ οὖν μὴ ἀπαρχῆς ἦν (sc. τὸ Πνεῦμα), ἦν ὅτε οὐκ ἦν, καὶ μεθ' ἡμῶν λοιπὸν καὶ ὑπὸ χρόνον ἔσται. εἰ panlo post : ὁ μὲν γὰρ (scilicet Θεός) αὐτῶν τῶν χρόνων καὶ τῶν ακώ-

νων ποιητῆς, ἡμεῖς δὲ ὕστερον καὶ ὑπὸ χρόνον.

P. 558, D. εἰ τέτακται μετ' ἡμοῦ, πῶς ἐμὲ ποιεῖ Θεόν;) F. 152 v. m. μὴ ἂν αὐτὸ φύσει Θεός, κατὰ (6) τὸν λῆρον ὑμῶν. ἢ πῶς συνάπτει Θεότητι, ἀπερρίγμενον (7) αὐτὸ τοῦ Θεοῦ; φύσει γὰρ ἅγιον ἂν καὶ φύσει Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀγιάζει τε καὶ Θεός ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους θέσει καὶ χάριτι. — εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς μεθ' ἡμῶν τέττεται, πῶς ἐμὲ ποιήσει Θεόν (8); τὸ γὰρ ἄλλοις τὴν θέωσιν χαρίζομενον φύσει Θεός ἔστι.

P. 558, E. 559, A.) F. 153 r. m. θεολόγοι μὲνοῦν παρ' Ἑλλήσι Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ πρὸ τούτων Ἑρμῆς, ὁ ἐπικληθεὶς παρ' ἐκείνοις τρισμῆγιστος (9), καὶ πρὸς τούτοις ἢ μετὰ τούτους ἑτερολίτινες. θεολογικώτεροι δὲ πάντων Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης. πλὴν Πλάτων τε καὶ Ἑρμῆς οὐδαμῶς τῶν παρ' αὐτοῖς συγγραμμάτων νοῦν εἰπόντες τὸ πνεῦμα εὐρίσκονται, καίτοι περὶ Θεοῦ πολλαχοῦ φιλοσοφήσαντες. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Ἑρμότιμος ὁ Κλαζομένιος (10) μνημονεύσαντες τοῦτο φαίνονται. Ἀριστοτέλης γάρ, νοῦν εἰπὼν τὸν θύραθεν ἐπεισέναι καὶ μόνον εἶναι τοῦτον θεῖον (11), συγγίνεσθαι τε καὶ ἐνοῦσθαι ταῖς ἤδη τελειωθείταις ψυχαῖς, σαφῶς τοῦτο ἐσημανεν. ἤδη δὲ καὶ τινες τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῦ Ἀποστόλου (12) εἰπόντος ἡμεῖς ἐξ ἑσῶν Χριστοῦ ἔχομεν, νοῦν Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνόησαν, καὶ Ἀναξαγόρας δὲ, νοῦν εἶναι τοῖς οὖσιν εἰπὼν τὸν αἴτιον τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας (13), οὐ μακρὰν τῶν καθ' ἡμᾶς ἤλασε. τί γὰρ ἄλλο ὁ προφήτης Δαυὶδ, εἰρηκῶς τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσι ἡ δύναμις αὐτῶν (14), ἢ τοῦτο ἐδήλωσα; P. 559, A. ἐφαντάσθησαν μὲν) F. 153 r. m. τοντέστιν ἀμυδρὰν τινα καὶ ἰσχυρὴν περὶ τοῦ Πνεύματος ἔσχον ἐνομοίαν.

(1) Id est : quantum quidem ad illud pertinet. Vid. annot. ad Jo. Glyc. de Vul. S. R. p. XXII. et 124. et qui hanc ipsam formulam : τὸ γε ἦγον εἰς, — illustravit. Has. ad Leon. Diac. p. 430 sq. Adde Gregor. Pal. Orat. p. 25 ed. Matth. ὅσον τὸ εἰς αὐτὸ ἦγον. — Insequentia sunt ex Jo. Ev. 14, 16. Conf. infra f. 185 v. m.

(2) De eo quod est φαντάζεσθαι conf. infra f. 153 r. m. 161 v. i. 185 v. i.

(3) De Sp. S. cap. 16, Opp. t. III, p. 32, E.

(4) Similia Plato de diis Δημουργοῦ administris in Timæo, p. 41, A, B, quo ex loco emendandus et suppleendus est, qui eum retulit, Hippolytus Philosophum. p. 117 sq. ed. Wolf. qui hic quoque in Platonicis nil vidit. — Statim post in ἐξομολογ. m. 2. sup. lin. syllabæ οὐ spiritum asperum putida ἀκριθεία adpaxit.

(5) Sic B. E. cum Codd. quos C. secutus est. Vulgo mendose : ὡπερ. Post ἄμεινον m. 2. atr. sup. ll. ἂν addidit, quod etsi rursus deletum fuit, tamen reponendum est. Mox scribe : ἀπ' ἀρχῆς, pro ἀπαρχῆς.

(6) Cod. κατά.

(7) Scribe : ἀπερρίγμενον.

(8) Conf. annot. ad Or. XXXIII, p. 613, C. θεὸς διὰ τριάδος προσκυνουμένης.

(9) Mercurio Elias Orpheum et Homerum adfingit f. 163 v. s. (ad Or. XXXI, p. 866, B. τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀλλοιοῦνται θεολόγος) ubi eadem in brevius contracta sic effert : θεολόγοι δὲ Ἑλλήνων Ἑρμῆς, Ὀρφέος, Ὀμηρος, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης.

θεολογικώτατοι δὲ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης. In quibus loco compendiose scripti θεολογικώτατοι legendum : θεολογικώτεροι, ut est f. 153 r. m. et ap. Gregor. Or. XXXI, p. 558, E. Ἑλλήνων δὲ οἱ θεολογικώτεροι. quo loco vox θεολογικός, ut alias ap. Gregor. θεολόγος, notione latiore est posita, non ea, qua ipse θεολόγος appellari est solitus. Vid. Ullman. Gregor. v. Naz. p. 187.

D (10) De Hermotimo Clazomenio me omnino nihil scire ingenue fateor, et vereor, ne Elias eum Anaxagoræ Clazomenio socium temere adjunxerit.

(11) Aristot. De gener. anim. 2, 3. λέγεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον. unde celebratus ὁ θύραθεν νοῦς, de quo monui in Nov. annal. l'ail. vol. 49, Fasc. 4, p. 401. Gregorii verba, ad quæ Elias h. l. respicit, p. 559, A. νοῦν τοῦ παντός καὶ τὸν θύραθεν νοῦν, Ullmannus in Gregorio Naz. p. 547 sq. laudavit, fontem tamen Aristotelicum non indicavit. Cæterum reliqua apud Eliam : συγγίνεσθαι... ψυχαῖς, potius Neoplatonica, quam Aristotelica.

(12) 1 Cor. 2, 16.

(13) De Anaxagoræ mente, qua ille tamen tantum deo ex machina usus est, vid. Menag. ad Diog. L. 2, 6. Wolf. ad Pseudo-Orig. philosoph. p. 67. Wyttenbach. ad Plat. Phæd. p. 258 sq. ed. Lugd. Bat. Preller. Hist. philosoph. gr. rom. p. 53 sq. p. 56.

(14) Ps. 32, 6.

P. 559, B.) F. 153 r. i. και πῶς γὰρ οὐκ ἔθλιοι, A τὸ δ' οὐ ἀγιαζόμεθα και τελειούμεθα (1) ἀγνοήσαντες (sc. τὸ Πνεῦμα); F. 153 v. s. (ad : *τολμῶσω* cet.) τὸ ἀπηνές τε και θηριώδες τῶν τότε κρατούντων Πνευματομάχων.

P. 559, B. C.) F. 153 v. s. τοῦτο γὰρ τὸ κυρίως ἀπειρον και ἐνέργεια και δύναμις θεοπρεπής, τὸ εἶναι πανταχῆ, και πληροῦν μὲν ἀρρήτως τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν και χωρεῖν ἐν πάσι, χωρεῖσθαι δὲ ὑπ' οὐδενός. F. 153 v. m. Arii sententia : ὅτι μόνος ὁ Υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονεν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ δὲ λοιπὰ κτίσματα, μὴ δυνάμενα τῆς ἀκράτου (2) χειρὸς τοῦ ἀγενήτου τὴν ἐργασίαν βαστάσαι, ὡς δι' ὑπουργοῦ ἢ συνεργοῦ τε και βοηθοῦ τοῦ Υἱοῦ ἐγένετο. F. 154 r. s. ἀλλ' οὗτοι μὲν (sc. Arius et Eunomius) ταῦτα ἐρεσελοῦντες ἐτύγχανον. Ibid. δημιουργὸν μὲν τὸν Πατέρα ὁμολογοῦμεν διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ὡς δι' ἔργανου ὑπουργικοῦ, ἀλλὰ φυσικῆς και ἐνυποστάτου δυνάμεως, και ὡπερ λέγομεν τὸ πῦρ φωτίζει και πάλιν φαμὲν τὸ φῶς τοῦ πυρὸς φωτίζειν (3). F. 154 r. ante med. ὁλος ἐστὶν ἐν αὐτῷ (sc. Pater in Filio) διὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας. F. 154 r. m. ἐργαζομένον ἕ ἐ ὁμοίως τοῦ Υἱοῦ, και ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, ὡς πηγὴ τοῦ δημιουργοῦντος λόγου. Ibid. οὐδεὶς λόγος τούτων, τοὶς γε νοῦν ἔχουσιν, οὕτω περιφανῶς ἀνοηταινόντων.

P. 560, A.) F. 154 v. i. κτιστοτάτιστον τέρας. F. 155 r. s. (ad : *τελειούμεθα*) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον . . . ἰελοιοὶ μὲν πάντα, και αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους, διὰ τοῦ ἀγιασμοῦ. F. 155 r. m. (ad : *εἰ δὲ Θεός, ἀλλ' οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποιημα, οὐδὲ σύνδουλον* [4]) F. 155 r. m. εἰ δὲ Θεός, οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποιημα, οὐδὲ σύνδουλον, ἐπερ οὐδὲ κτίσμα. πᾶν γὰρ κτιστὸν δοῦλον κατὰ τὸ *τὰ σύμπαντα δοῦλα σά* (5). F. 155 r. i. ἔστι δὲ ἡ δεξις αὐτῶν χαιρετική μὲν, ἀλλὰ ψευδής τε και σοφιστική, ἢ κακουργούντων ἢ ἀγνοούντων.

(1) Id quod est τελειοῦν proprium Spiritus sancti. Conf. El. f. 155 r. s. 181 v. s. De voce τελειώσις, in hunc sensum usurpata, monui in *Basil. Plat.* p. 30. 35. Secundum Gregorium Pal. in *Theophane* p. 22 τελειώσις et id quod est τελεσθῆναι tum demum locum habent, quum animus Dei capax est factus.

(2) Attende Platoniam vocem ἀκράτος, de qua Ast. Lex. Plat. t. I p. 84; ad rem cf. Plat. Tim. p. 41, C. D.

(3) Eadem, mutatis mutandis, de Spiritu sancto dici posse, Elias paulo post docet.

(4) In eodem argumento vox ὁμόδουλος posita p. 564, B. οὐ γὰρ ὁμοδούλου δημιουργός (scil. Christus Spiritus sancti, tanquam creaturae, ex Eunomii opinione), ἀλλ' ὁμοτίμω συνδοξαζόμενος. Or. XXXIII, p. 451, A. Or. XXXIII p. 615, B. κτίσμα και ὁμόδουλον. De usu loquendi, apud Patres eccl. græcos pervagato, quo voce. ὁμόδουλος et σύνδουλος ad homines et ad omnes omnino res creatas transferri solent, vid. annot. ad Marcum Eugenicum in *Zeitschr. f. d. hist. Theol.* 1845, IV, p. 55. Elias f. 299 r. i. Gregorii verba Or. XXXIII, p. 615, A. τοὶς ὁμοίοις. ex-quisite interpretatur : τοὶς ὁμοδούλοις.

(5) Psal. 118, 91.

(6) Hæc pertinent ad Gregorii verba p. 560, C. οὐ γὰρ, ἐπιδη —, ἦδη και cet. Παρὰ τοῦτο etiam f. 128 r. m. reperitur. F. 125 v. m. οὐ παρατοῦτο (mendose una voce), i. e. non *tamen* idcirco, in apodosi, ut hoc loco. Cf. *Animadvss. in Basil.* I, p. 71.

F. 155 v. m. locutio : ἀριδῆλως καταστημίνεν. F. 155 v. m. in apodosi : οὐκ ἦδη παρὰ τοῦτο... ἀνάγκη μεταφέρειν (6).

P. 560, D. F. 156 r. s. *Marcionitæ* ἔληθρον... ὅτι τῶν παρὰ τοὺς *Σιμωνιανοῖς* αἰώνων ὁ . . . Λόγος κατ' ἡ Ζωὴ προεδόλοντο (7) πάλιν αἰώνας δέκα.

P. 560, E. *ὡς περ τιτὸς δεσμοῦ κοιλυκλόκου* cet.) F. 156 r. m. ταύτης γὰρ λυθείσης, συνδιαλυθῆσονται πάσαι αἱ πλοκαὶ ἀκελούθως.

P. 561, B. *τὰς τῶν συλλογισμῶν ἄρκυς διαφυγόν* [8]) F. 156 v. m. ἄρκυς δὲ οἱ παλαιοὶ τὰ δίκτυα ἐκάλουν, οἷς τὰ θηρία ἤγρευετο. ἐνταῦθα δὲ τοὺς συλλογισμοὺς και τὰ σοφίσματα, ὧν ὑπὲρ ἄνω (9) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναπέφηνε.

F. 156 v. m. locutio : ἀντερωτήσῃ μεθοδεύειν τὸ ἄπορον. ei paullo post : ἀντερωτήσῃ τὸν ἐρωτήσαντα ἐπιστομίζειν.

P. 561, B. C. *παραπληκτίσωμεν* [10] *εἰς θεοῦ μυστήρια παρακνώπιοντες, και ταῦτα τίνας* [11], *οὐ μὴ δὲ τὰ ἐρ κοσιν εἰδέναι δυνάμενοι, μὴ δὲ ψάμμον θαλασσῶν και σταγόνας ὕετου και ἡμέρας αἰῶνος ἐξαριθμῆσθαι.*) F. 156 v. m. παραπληκτίσωμεν... ἦτοι φουαρῆσομεν τε και ἀδολεσχήσομεν... οὐ μὴ δὲ τὰ ὑπ' ἑβην κείμενα εἰδέναι δυνάμενοι, μὴ δὲ τὰ αἰσθητὰ ταῦτα ἐξαριθμῆσθαι. ei paullo post : ἔστι δὲ τῆς σοφίας *Ἰησοῦ Σιράχ τὸ ἄμμορ θαλασσῶν και σταγόνας ὕετου και ἡμέρας αἰῶνος τίς ἐξιχνιάσει;* (12) και εἰρηται περὶ τούτων ἐν τῷ μεγάλῳ ἀπολογητικῷ (13).

P. 561, C. *θεοῦ βάθεσιν ἐμβατεύειν*) F. 156 v. post m. γκῶναι τὰ μὴ μῶνον νοητά, ἀλλὰ και ὑπὲρ νοῦν και διάνοιαν.

P. 561 C. *λόγον ὑπέχειν τῆς... φύσεως*) F. 156 v. post m. ἐρμηνείαν ἀποδιδόναι τῆς... φύσεως (14).

P. 561, D. *πόθεν*) F. 157 r. m. τὸ δὲ *πόθεν* (15).

(7) De platonico et gnostico, qui hic comparet, usu verbi προβάλλειν vid. *Animadv. in Basil.* I p. 25. 54.

(8) Sic B. cum Colb. 5. et Or. 1. recte, scil. τὸ Πνεῦμα. Edd. διαφυγόν, quod ad θεός minus apte refertur.

(9) Legendum : ὑπεράνω.

(10) Sic B. et C. : παραπληκτίσωμεν E. et Bill. mendose, neque παραπληκτίσωμεν locum habet, quod C. ex tribus Regg. et Coisl. 2. enotavit.

(11) Distinguendum : τίνας; et deinceps bis μηδὲ pro μὴ δὲ cum Edd. scribendum, uti apud Eliam.

(12) Sir. 1, 2. 3. ubi tamen και ἄβυσσος και σφύραν. pro : και ἡμέρας αἰῶνος.

(13) Cod. : ἀπολογητικῷ. Significat Elias Gregorii Orationem I ex veteri, ἢ ex novo ordine, suosque in eam Commentarios, nimirum in pleniore, quam quod in Cod. Bas. exstat, Commentariorum opere.

(14) Mox in Gregorii contextu : τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως, ἢ οὕτως εἶπω, — pro vulg. ἐκφάνσεως, B. ἐμφάσεως. Sed m. 2. atr. x pro μ, et v. super as scripsit, atque Elias f. 157 r. m. vulgata lectione bis utitur, inque ea explicanda verbum ἐκφαίνεσθαι ponit. Conf. etiam f. 157 v. s. Ἐκφανσις θεῶν commemoratur Proclo *Inst. Th. Pl.* cap. 125. Aliud sibi vult vox ἐμφασις, de qua vid. annot. f. 65 r. m.

(15) Distinguendum : πόθεν; ut ap. Gregor. ubi Edd., etiam C., male πόθεν. — Urbanam negandi formulam restitimus ap. El. f. 175 r. i. qui etiam

ἀντι τοῦ οὐδαμῶς. πολὺ δὲ τοῦτο παρὰ τῆ τραγωδία A
καὶ τοῖς κομικοῖς καὶ τῷ Πλάτῳ ἀντι ἀποφάσεως
λαμβάνομενον.

P. 562, B.) F. 157 v. s. ἀφραστός... καὶ ἀνερμη-
νευτος καὶ παντὸς λόγου ἐπέκεινα ὁ τρόπος τῆς τού-
των (sc. τῶν τριῶν προσώπων) ἐκφάνσεως.

P. 562, C. D.) Quæ Gregorius h. l. de varia ani-
malium generatione dicit, Elias f. 158 r. s. ab Ari-
stotele de Hist. Animall. et de Generat. Anim. pe-
lita esse recte docet. Phœnicem a Gregorio verbis
p. 562, D. εἰ δὲ τῷ (1) πιστὸς ὁ λόγος, cet. intelligi
Elias f. 158 r. m. docet, ubi pluribus de ista fabula
exponit. Idem f. 158 r. i. ad verba: *φιλοτιμία φύ-*
σεως) ἐμπίδες ἐξ ἀσκαρίδων εἰς ἐμπίδας μεθιστάμε-
ναι καὶ μεταποιούμεναι μεγαλοφυγίξ καὶ ὑπερβολῆ
σοφίας καὶ δυνάμεως.

P. 562, D. τῶν ἡμετέρων) F. 158 v. s. τῶν τῆς
ἡμετέρας γραφῆς. Ibid. paullo ante locutio: τὰ ἐξω-
θεν καὶ Ἑλληνικά.

F. 158 v. m. locutio: τῆ ἀνάγκῃ τῆς ἀληθείας
πιεζεσθαι.

P. 563, A. ἐπὶ δὲ τούτων θεωρῶν, ὡς ἐπὶ σκη-
νῆς, τὰ νοούμενα) F. 158 v. i. ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοιού-
των, ὡς ἐπὶ εἰκόνας τινὸς καὶ εἰκασίας, θεωρῶν τὰ
νοητὰ καὶ θεῖα. νοούμενα γὰρ ταῦτα καλεῖ, σκη-
νὴν δὲ τὰς εἰκόνας, τὰς εἰκασίας. τὰ σκηνηκὰ (2) γὰρ
ἦτοι τραγικά εἰκόνας ἦσαν καὶ εἰκασίαι τῶν πάσαι
γενομένων.

P. 563, A. τῶν εἰκαζόμενων) F. 158 v. i. τῶν εἰς
εἰκασίαν παραλαμβανομένων.

P. 563, B. τί οὐν; cet.) F. 159 r. s. οὐς (sc. hæ-
reticos) ὁ μέγας, τὰ διαλογικά μιμούμενος Πλάτω-
ρος πρὸς (3) τὰς ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις, ἐκ τοῦ
πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ πάλιν (4) ἐλέγχων ὑποδείγματος,
δείκνυσι τὴν Εὐαν cet.

P. 563, B. καλῶς εἶχειν) F. 159 r. s. τῶν ἀπο-
δείξεων δηλαδὴ, ἡγουν ἀρκούντως τε καὶ ἰκανῶς—
vel: πεπιστευκότα ἤδη ταῖς ἀποδείξεσι cet.

F. 159 r. i. de Spiritu sancto: ἐναυτῶ... καὶ δι'
αὐτοῦ ἡ προσευχὴ ἡμῶν εὐοδοῦται τε καὶ κατευθύνεται.

F. 159 v. s. locutio: εἰς ὠφέλειαν ψυχῶν δοθῆναι,
de charismatibus, itemque χορηγεσθαι.

F. 159 v. i. πάντα διορθώσατο τὰ ὑφορμούντα D
κακά.

F. 160 r. s. (τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) ἐξήρηται... πάν-
των τῶν γεγονότων, ὡς μὴ γεγονός.

f. 277 v. m. de ea monuit. Vid. VV, DD. ad Gro-
gor. Cor. 141, 143 sq. 878 ed. Schaef. Locella et
Peerlkamp, ad Xenoph. Ephes. p. 369. Boissonad. ad
Philostr. Her. p. 276. Ast. Lex. Plat. T. 3, p. 125.
Ceterum Elias ex Basilii scholio profecit, quod e
cod. Monac. 54, f. 386 r. in Appendicem retulimus.

(1) Vulgo: εἰδέτω, pessime. Quod C. ex pluribus
Codd. reposuit, εἰ δὲ τῷ, confirmant B. qui εἰ δὲ τῷ
habet, et El. l. c. qui εἰ δὲ τινι interpretatur.

(2) Cod.: σκηνηκὰ.

(3) Πρὸς sub linea punctis notatum, et ad signum",
post πρὸς adpositum, καὶ a m. rec. mg. refertur;
utrumque tamen recte deletum, quoniam πρὸς sit quod
attinet ad —.

(4) Fortasse legendum: παλαού.

(5) Vulgo: μεριστὰς. C. tamen ex tribus Regg.

F. 160 r. i. τῆς ὅλης θεότητος τῆς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης.

P. 564, C. ἐρήμην ἀλώσσαι) F. 160 v. s. τουτέστιν
ἀναπολογήτως κρατηθῆναι τε καὶ ἡττηθῆναι. παροιμία
δὲ τοῦτο, λεγομένη ἐπὶ τῶν ἀναπολογήτως καταδικα-
ζομένων.

F. 160. v. m. locutio: μῆς εἶναι φύσεως καὶ ὕφ'
ἓνα λόγον τὸν τῆς οὐσίας ἀνάγεσθαι.

F. 160 v. i. τὴν ἐν Τριάδι θεωρουμένην θεότητα.

P. 565, A) F. 161 r. m. οἷς γὰρ ἂν ὁμῆς τὴν δι-
θεῖαν ἀποσκευάσθητε λόγοις, τούτοις καὶ ἡμεῖς τὴν
τριθεῖαν ἀποκρουσόμεθα.

P. 565, B. πρὸς ἐν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν
εἶχει) F. 161 r. m. πρὸς ἓνα τὸν Πατέρα καὶ προβα-
λέα, ὡς πρὸς αἷτιον, τὰ ἐξ αὐτοῦ, ἦτοι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ
ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ἀναφορὰν εἶχει.

P. 565, B. οὐδέ τι τῶν ὄσα τοῖς μεριστοῖς [5]
ὕπαρχει, κἀνταῦθα λαβεῖν ἔστιν) F. 161 v. s.
ἠνέξατο (6) τὰς τε γενέσεις καὶ φθοράς, τὰς τροπὰς
τε καὶ τὰς ἀλλοιώσεις, δι' ἃς οὐδὲ ὁ τοῦ ἀνθρώπου
λόγος (7) αἰετὸν ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀτόμοις ἡγουν προσωπίως
θεωρεῖται, τῶν μὲν οἰχομένων, ἄλλων δὲ εἰσαγομέ-
νων, δι' ἣν αἰτίαν ἀναγκαζόμεθα καὶ πολλοὺς λέγειν
ἀνθρώπους καὶ ὄλγους, ἅπερ οὐκ ἔστιν οὐδὲ νοῆ-
σαι (8) ὅλως ἐνταῦθα.

F. 161 v. s. (ad: ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις
565 B.) ἀμέριστος γὰρ ἡ θεότης ἐν τρισὶ προσώ-
ποις (9).

F. 161 v. m. ἀδύνατον εὐρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰ-
κόνα ἀπαρἀλλάτως ἐν αὐτῇ τὸν τρόπον τῆς ἁγίας
Τριάδος παραδεικνύουσας. τὸ γὰρ κτιστὸν καὶ σύν-
θετον καὶ βευστὸν καὶ τρεπτὸν καὶ περιγραπτὸν
καὶ σχῆμα ἔχον καὶ φθαρτὸν πῶς σαφῶς δηλώσει τὴν
πάντων τούτων ἀπηλλαγμένην ὑπερούσιον θεῖαν οὐ-
σίαν;

F. 161 v. i. τὸ... *φαιταζόμενον* (565, C.) τὴν με-
ρικὴν, ἀλλ' οὐ τὴν τελείαν γνώσιν αἰνίττεται.

P. 565, C. D.) F. 162 r. s. τῶν Ἑλλήνων ὁ...
πολύς (10) καὶ συρφετώδης ὄχλος τὴν κτίσειν αὐτὴν
καὶ τὰ ἐν τῇ κτίσει ἔθεοποίησαν. — οἱ δὲ γὰρ τελειότε-
ροι τούτων, Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι
τῶν τε πρὸ αὐτῶν καὶ τῶν μετ' αὐτούς, ἐπὶ τινὰς ἐτέ-
ρας ἀρχὰς (11) ἀνήχθησαν.

P. 565, D.) F. 162 r. m. τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ἐτε-
ροδόξων ὑποφορὰ, πολυθεῖαν εἰσάγειν σπουδαζόντων
καὶ βαθμούς τινὰς τῆς μῆς θεότητος.

quinque Colb. Or. 1. Par. Comb. μεριστοῖς, quod
B. confirmat. Habent etiam th. r. ap. M.

(6) Codex: φθοράς.

(7) Λόγον Elias intelligit, quem Stoici σπερματι-
κὸν vocant. Conf. annot. ad f. 11 r. i.

(8) Verbo νοῆσαι Elias λαβεῖν ap. Gregor. recte
interpretatur.

(9) Locum attuli ad Marcum Eugenicum *De im-
becillitate hominis*, a me primo editum in *Zeitschrift
für die historische Theologie*, 1845, IV, p. 47 annot.
17. ubi dicendi usum illustravi, ex quo profectum
illud Gregorii: ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις.

(10) Cod.: πολλὸς. Confer exempla literæ λ
male duplicatæ, f. 189 r. i. et f. 259 r. i. notata.

(11) Alia dicit rerum principia, quam quæ vulgus
ponere solebat.

P. 565 D. *ἐπινοία θεωρητόν*) F. 162 r. m. Ἐπερόν ἄστι τῷ πράγματι θεωρεῖσθαι, καὶ ἄλλο τῷ (1) λόγῳ καὶ τῇ ἐπινοίᾳ. ἐπὶ μὲν οὖν πάντων τῶν κτισμάτων ἢ μὲν τῶν ὑποστάσεων διαίρεσις πράγματι θεωρεῖται, — ἢ δὲ κοινότης καὶ ἢ συνάφεια καὶ τὸ ἐν λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ (2).

F. 162 r. m. locutio : ἡ ἀγία καὶ ὑπερούσιος καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀληπτος Τριάς.

F. 162 r. i. locutio : ἡ ἀπερίγραπτος θεότης.

F. 162 r. i. in S. Trinitate τὸ ἐν πράγματι, τὸ διηρημένον διανοίᾳ contrario modo θεωρεῖσθαι dicit.

P. 566 A.) F. 162 v. s. σκολασμένως καὶ διστακτικῶς τὸν περὶ τούτων (angelos dicit) λόγον ποιεῖται, ἀλλ' οὐκ ἀποφαντικῶς. et paullo post : ποιεῖ δὲ τοῦτο λῖαν ἐστοχασμένως.

P. 566, A. *πᾶσα φύσις ἢ ἄνω* [3], F. 162 v. ante m. his verbis Elias docet significari novem apud Dionysium Aetoprag. οὐράνια τάγματα, in tres triadicas διακοσμήσεις divisa (4). Ibid. *Hierotheus* apud Dionysium Aetopragitam πρώτην μὲν (διακόσμησιν) εἶναι φησι τὴν περὶ Θεοῦ οὐσαν αἰεὶ καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἐλλαμπομένην.

P. 566, A. (*ἄγγελοι*) *πρὸς τὸ καλὸν παγιώτεροι τῇ πρὸς τὸ ἄκρον καλὸν ἐγγύτητι.*) F. 162 v. i. ἢ πρὸς τὸ ἄκρον καλόν, τουτέστι πρὸς τὸν Θεόν, ἐγγύτης. οὗτος γὰρ καὶ ὡς ἀγαθὸν ὑμνεῖται πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Διονύσιος, καὶ ὡς καλὸν καὶ ὡς κάλλος. Ibid. τὸ δὲ ὑπερούσιον καλὸν κάλλος μὲν λέγεται διὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς οὐσι μεταδιδομένην οἰκειῶς ἐκάστην καλλονὴν (5). καὶ γὰρ ὡςπερ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος αὐτῷ τῷ εἶναι φωτίζει πάντα τὰ μετέχειν αὐτοῦ δυνάμενα, οὕτω καὶ τοῦτο τὸ κάλλος, ὑπὲρ τὸ ἀποδοθὲν ὑπόδειγμα (sc. solis) τὸ ἐξηρημένως ἀρχέτυπον. αὐτῇ τῇ ὑπάρξει πᾶσι τοῖς οὐσιν ἀναλόγως ἐφήσει πᾶς τῆς καλλοποιου δυνάμεως εὐαρμοστίας. κάλλος μὲν οὖν διὰ τοῦτο, καλὸν δὲ καὶ οὐχ ἀπλῶς καλόν, ἀλλ' ἄκρον καλῶς (6), ὡς πάγκαλον καὶ αἰεὶ ἐν καὶ ὡς αὐτῶς (7) καλὸν καὶ πᾶσι

(1) Fortasse τῷ utroque loco in τὸ commutandum et τῇ delendum. De oppositis inter se πράγματι et λόγῳ, sive ἐπινοίᾳ, sive διανοίᾳ θεωρεῖσθαι similia Elias f. 73 v. s. f. 100 v. m. f. 249 r. m. f. 263 r. i. f. 347 r. m. et conf. f. 162 r. i.

(2) In his, quae ap. Gregor. p. 565, D. et 566, A. sequuntur : ἡμεῖς ; τε γὰρ... μεταπίπτοντες. Cod. B. οὐδ' ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας, loco vulgati : οὐδὲ ἐπὶ μ. ἢ, quod minus concinnum. Ad rem vid. *Animadvertens. in Basil.* I p. 158 sq.

(3) Sic B. cum Edd. Sed Elias Gregorii verba repetens bis scripsit : πᾶσα φύσις ἢ ἀνωτάτω.

(4) Conf. annott. f. 17 r. s. et de Insequentibus annott. f. 61 r. i.

(5) Haec ipsis verbis ex Pseudo-Dionysio *De div. nom.* cap. 4, § 6, p. 359, D.

(6) Lege : ἄκρον καλόν, ex Gregorio.

(7) Lege : ὡσαύτως, Platónico loquendi usum in argumento de ideis. Deinceps quae ante καλλονὴν delendum. Sunt autem haec quoque Pseudo-Dionysii libro laud. p. 360, A. B. ubi mendosum κρένον in περιέγον, quae Eliæ est lectio, mutari debet. Fons apud Plat. *Symp.* p. 211, A. De Deo κλητῇ τοῦ καλοῦ v. Sinner. ad *Gregor. Naz. Or. Fun. in Caesar.* p. 30 et adde *Basil. Plot.* p. 17.

(8) *Iliad.* XIV, 201 quo loco alii Tethyn, cum

καλόν, καὶ ὡς παντὸς καλοῦ πηγαίαν καὶ καλλονὴν ὑπεροχικῶς ἐν αὐτῷ περιέγον.

P. 566, B. C.) F. 163 r. m. post allata exempla transformationum numinum : καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀλλόκοτά τε καὶ πιστεύεσθαι μὴ δυνάμενα. F. 163 r. post med. Τηθὺν ἐν *Homeri* versus celeberrimo (8) interpretatur τὴν γῆν, ὑπὲρ Ὀκεανῶν τὸ ὕδωρ. *Phanes* (9) et *Ericarphos* ἀλλόκοτοί τινες θεοὶ καὶ κατάπτυστοι. Ibid. de Crono : τοὺς οἰκείους... καταπίνοντα παῖδας καὶ αὐτοὺς ἐξεμοῦντα καὶ ἀναδιδόντα. F. 163 v. m. οἱ τινες (diii) μετὰ τὴν τοιαύτην διανομήν (apud Homerum II. xiv, 189. commemoratam) αὐτοῖς ἐστασιαζόν ζυγομαχοῦντες. F. 163 r. i. ἐκεῖ (apud gentiliūm deos) μὲν γὰρ στασιαζόντες ἦσαν καὶ ζυγομαχοῦντες.

B F. 164 r. s. μίαν ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Ἰῶν μονογενεὶ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι τὴν μορφήν θεωρεῖσθαι, τῷ ἀπαράλλακτῳ τῆς θεότητος ἐνιζομένην.

F. 164 r. m. *Gregorius* ἐπιφραγίζει (10) τὸν οἰκεῖον λόγον.

F. 164 v. m. ἡμᾶς . . . συγκαίεσαι : ἐκ τῆς τῶν σῶν λόγων ἀνάγκης εἰς τὸ τρεῖς λέγειν θεούς.

F. 164 v. m. ἡ . . . ἐνὸς τούτων (sc. unius personae e S. Trinitate) ἀθέτησις καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ προβολῆς ἐστὶν ἀθέτησις.

P. 567, D.) F. 165 v. s. εὐδῶς *Prov.* 30, 29. interpretatur σταθῆρως καὶ θαρράλῶς. F. 166 r. a. τὸν . . . ἀλεκτριῶνα . . . προφήτου ἐπέχειν πρόσωπον, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης προκαταγγέλλοντος. — τὸ δὲ κατὰ τὸν τράγον ἀνιγμῶν (*Prov.* 30, 29.) ἐκ σαφῶς εἰς Χριστὸν ἀναφέρεται, εἰ χρῆ καὶ λέγειν ;

F. 166 v. m. ὅπ' οὐδὲ μίαν (11) . . . ταῦτα τεχνολογίαν ἀνάγεται.

P. 568, B. *ἐν ταῖς καθολικαῖς*) F. 167 r. m. εὐδοῦσιν πολλὰκις Ἀττικῶν τὴν ἐπιστολὴν ἐπιστολαῖς ὀνομάζειν διὰ τὰς ἐγκαίμενας ὑποθέσεις. — ἢ καὶ οὕτω ἐν ταῖς καθολικαῖς τῶν Ἀποστόλων ἐπιστολαῖς.

P. 568, E.) F. 167 v. s. m. τινας τῶν Ἑλλήνων, οἷς καὶ *Πρόκλος* ὁ Πλατωνικός, *Πορφυρίος* τε καὶ *Ἰαμ-*

Theilde confusam, θάλατταν male interpretati sunt. Vid. *Coteler. ad PP. Apost.* T. 1, p. 592 ed. Amstelod.

(9) De Phanete v. Toll. *Insign. It. Ital.* p. 135, a. *Coteler. ad Recogn. Clement.* X, 17. *PP. Apostoll.* T. 1, p. 592 ed. Amstelod., Bentlei. *Epist.* ed. Friedem. p. 143 sq. De *Ericarpho* Bentlei. *ibid.* p. 133 sq. 143 sq. 164 sq. *Coteler.* l. c. hæc habet : « Quia masculofemina, ideo (opinor) in Orphicis Carminibus inducebatur habens αἰδοῖον ὅπισω περὶ τὴν πυγὴν, teste Ella Cretensi ad *Greg. Naz. Or.* 3. [Or. IV. p. 141, D.] (ubi male [ap. El.] legitur et interpretatur πηγὴν [fontem Bill.] et Or. 57. [Or. XXII, p. 566, B.] Nonno ad eandem Or. 3 et *Suida in Lexico.* » Quae argumento sunt, Virum eruditissimum integrioribus Eliæ usum esse commentariis, quæ qui in cod. Bas. reperiuntur, cui desunt, quæ ille in Orationes Stelienticas commentatus est. Ceterum expresse Elias h. l. ἐν δὲ τοῖς Ὀρφοῖς ποιήματα εἰσάγεται . . . ὁ Φάνης . . . περὶ τὴν πυγὴν ἔχων τὸ αἰδοῖον.

(10) Id est : velut sigillo conclusit et confirmat. Eodem significatu vox posita f. 208 r. i. et f. 263 v. m. τὰ μὲν συμπεραίνει τε καὶ ἐπιφραγίζει δὲ τῆς ἐπαναλήψεως.

(11) Scribe : ὅπ' (Codex : ὅπ') οὐδεμίαν.

βλιχος ἠκολούθησαν (1), ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου πάντα βαθμηδὸν (2) κατιέναι καθ' ὑποβάσεις τε καὶ ὑφέσεις, αὐτῶν τε τῶν οὐσίων καὶ ἀξιωματῶν μέχρις αὐτῶν τῶν ἐσχάτων ἀποπερατώσεις, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους εἰπεῖν (3), ἐδεγμάτων. ἐντεῦθεν οὖν οἱ δὲ *Εὐνομίου* καὶ *Μακεδονίου* τὰς προαριθμήσεις τε καὶ ὑπαριθμήσεις ἐπὶ τὴν ἀχραντὸν τῶν Χριστιανῶν θεολογίαν ἐλύσαντες, τὸ ἀνόμοιον ἐπὶ τῶν αἰδῶς συνόντων προσώπων καὶ τὸ πρῶτόν τινα καὶ δεῦτερον θεὸν καὶ τρίτον ἐν τούτοις καλεῖσθαι συνήγαγον. οὗς ἰκανῶς μὲν καὶ ὁ μέγας *Βασιλείος* διήλεγξέ τε καὶ ἐπεστόμισε, μηδὲν τι τῶν πάντων ἐξεστηκέναι τῆς οἰκίας φύσεως συναριθμούμενον μετὰ προαριθμούμενον ἀποδείξας (4), ἀλλὰ τὰ μὲν ἀριθμούμενα διαμένειν ὀσπερ ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς, τὸν δὲ ἀριθμὸν σημειῶν γνωστικὸν τοῦ πλήθους τῶν ὑποκειμένων παρ' ἡμῶν ἐφαρμύζεσθαι. ἐλέγχων δὲ τούτους καὶ ὁ μέγας οὗτος, ἐνταῦθα πρὸς ἕνα τούτων κατὰ ἀποστροφὴν ποιεῖται τὸν λόγον καὶ φησι: *γελῶ σου τὰς προαριθμήσεις* (5) καὶ τὰς ὑπαριθμήσεις, προφέροντος χρῆσιν εὐαγγελικὴν *βασιλιζοῦντες αὐτοὺς εἰς τὸ δρόμον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος* (6), καὶ δογματιζόντος ἐντεῦθεν, ὅτι ὑπαριθμῆται, τούτεστιν ὑποτάσσεται τῷ Πατρὶ μὲν ὁ Υἱός, τῷ Υἱῷ δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. γελῶ οὖν σου ταῦτα, αἷς οὐ μέγα φρονεῖς. καταγέλαστοι γὰρ ὄντως εἰσὶν, ἐν τῇ τάξει τῶν ὀνομάτων τὴν τῶν πραγμάτων ὀριζόμενοι (7) φύσιν, ὧν σημαντικὰ τὰ ὀνόματα.

P. 569, A.) F. 163 r. s. βαθεῖά τις καὶ συνεσχισμένη βουλὴ *Hæreticorum* μικρολογίᾳ tribuitur. Ibid. C. ἔστι γὰρ τι αὐτοῖς (sc. *Eunomianis* et *Macedonianis*) παλαιὸν σόφισμα, ὅπῃ *Ἀετίου*, προστάτου (8) τῆς αἰρέσεως ταύτης, ἐξευρεθὲν, ὃ ἐγραφέ που τῶν ἑαυτοῦ ἐπιστολῶν, λέγων τὰ ἀνόμοια κατὰ τὴν φύσιν ἀνομοίως προφέρεσθαι, καὶ ἀνάπαλιν τὰ ἀνομοίως προφερόμενα ἀνόμοια εἶναι κατὰ τὴν φύσιν. οἷς ἀκολουθῶν ἀποστολικά τινα ἀποσπείσαντες βήματα, πονήρως (9) αὐτὰ περιζήτουσιν. F. 168 r. med. de hisdem: τὸ αὐτὸ κακούργημα (10) κἀν ταῖς προθέσεσιν αὐταῖς κεκακουρη-

γῆχασι. τῷ γὰρ *Πλάτωνος* ἐξ τὰ τῶν ὄντων αἰτία ἀποφνηαμένου, ποιητικόν, παραδειγματικόν, ὄργανικόν, ὄλικόν, εἰδικόν, τελικόν, καὶ τῷ μὲν ποιητικῷ τὸ ἐξ οὐ ἀφορίσαντος, τῷ δὲ παραδειγματικῷ τὸ καθ' οὐ, τῷ δὲ ὄργανικῷ τὸ δι' οὐ, τῷ δὲ ὄλικῷ τὸ ἐν ᾧ, τῷ δὲ εἰδικῷ τὸ ὑφ' οὐ, τῷ δὲ τελικῷ τὸ εἰς ὃ, καὶ τοῦ *Ἀριστοτέλους* αὐθις, ὡς τὸ παραδειγματικόν καὶ τὸ ὄργανικόν ἀθετήσαντος, τῷ μὲν ποιητικῷ τὸ ὑφ' οὐ προσειμῆσαντος, τῷ δὲ εἰδικῷ τὸ ἐν ᾧ, ἐναντίως *Πλάτωνι* ᾧ ὄλικῷ τὸ ἐξ οὐ, τῷ δὲ τελικῷ τὸ εἰς ὃ (11)· ἐντεῦθεν τὴν μὲν ἐξ οὐ τῷ Πατρὶ ἐδίδωσαν, ἢ (12) ὡς αἰτίου τε καὶ τεχνίτη τῶν ὄντων, τὴν δὲ δι' οὐ τῷ Υἱῷ, ὡς ὄργανῳ δημιουργικῷ καὶ ἐργαλειῳ τεχνικῷ, καὶ τὸ ἐν ᾧ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς τόπῳ ἢ χρόνῳ, καίτοιγε τὸ παρὶς αἰετῆς παρατηρήσεως ταύτης παρὰ τῇ *θεῷ Γραφῇ* φυλαττομένης— ἀλλὰ... τὰ παρὰ *Πλάτωνι* εἰρημένα ὑποδείγματι καθυπογράφωμεν. προκεισθῶ δὲ πρὸς διὰ γνώσιν ἀνδριαντοποῦς χαλκεῶν ἀνδρείκελα σώματα. ὁ μὲν οὖν ἀνδριαντοποῦς λέγοιτο ἂν κατὰ *Πλάτωνα* ποιητικόν αἰτίον, ὁ δὲ *Σωκράτης* παραδειγματικόν, τὸ δὲ ἐργαλεῖον ὄργανικόν, ὁ δὲ χαλκὸς ὄλικόν, τὸ δὲ τοῦ ἀνδριαντοῦ εἶδος εἰδικόν, ἢ δὲ πρὸς τὸ πρῶτότυπον ἀναφορὰ καὶ ἑξομολοσις τελικόν. ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἑτεροδόχοι.

P. 569, A. αἷς οὐ κατασκευολογῆς ἡμῶν τὸ θεῖον) F. 168 v. s. αἷς οὐ ὑπὸ τεχνῆν ἄγειν ταλμῆς τὸ θεῖον καὶ τεχνικοῖς κανόνισιν ὑποβάλλειν.

F. 168 v. i. vocem φορὰ ap. Gregor. p. 569, B. Elias ὀρμῆν interpretatur.

F. 169 r. ante med. Elias pro verbo ἀνακυκλεῖν ap. Gregor. 569, C. (13) locutione συχνάκις ἐπισυκυκλεῖν utitur. Idem f. 169 r. i. τὸ τοῦ ἑτεροδόξου περιεργον, ἄνω καὶ κάτω ἐπισυκυκλοῦντος τὸ μὴ θεῖον γεγράφθαι σαφῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

P. 569, D. *διασχόντες τὸ γράμμα*) F. 169 r. m. τὴν παχύτητα τοῦ γράμματος διασχῶν καὶ τὸ παραπέτασμα διελῶν, de S. Basilio in Amphilocliis.

F. 169 v. ἀντιπεπονηθῶς, id. q. aliis ἀντιστρόφως. P. 570, A. B.) F. 170 r. s. (14) ὁ ὕπνος ἀργία ἐστὶν

literas oa in loco eraso scriptas habet

(6) Matth. 28, 19.

(7) Codex: ὀριζόμεναι.

(8) Προστάτης proprie dicitur qui genti provinciae præest (v. Wesseling. *Diatr. de Jud. archom.* p. 12), translate auctor et patronus placiti. Greg. Nyss. C. *Eunom.* XII, p. 816: ὁ προστάτης αὐτοῦ καὶ σὺμμαχος τῶν δογμάτων Ἀριστοτέλης. Epiphani. *Hær.* LXXII, c. 4. αἰρέσεως προστάται. Vid. *Animadv. in Basil.* I, p. 161.

(9) Ita Cod. recte, nimir. *misere, infelicitèr*. Vid. Lobeck. *ad Phryn.* p. 389, Zell. *Comm. ad Aristot. Eth. Nicom.* p. 94.

(10) Id est: *calumniosam S. Scripture interpretationem*. Conf. annoti. ad f. 22 v. m.

(11) Vix est, quod demonstrum, hæc ex Platoniorum potius et Aristoteliorum libris, quam ex Platone et Aristotele hausta esse.

(12) H a m. rec. sub linea punctis notatum, quippe defendendum. Conf. in seqq. τῷ Υἱῷ, ὡς ὄργανῳ δημιουργικῷ.

(13) Ibi Cod. Neg. b. loco vulgatæ lectionis: ἀνακυκλεῖς, mendose ἀνακύκλος.

(14) Horum simillima, sed paullo breviora Noster f. 45 v. i. disputat, Aristotелеm ille secutus, cui

(1) H. 1. compendio syllabæ san supra lineam literam e adscripsit, itaque ἠκολούθησε pro ἠκολούθησαν legi voluit.

(2) Litera η a m. 1. in ε inscripta. De βαθμοῖς recentioribus Platoniorum Creuzer. *ad Procl. Comm. in Alcib.* I, p. 21. monuit: eorumdem ὑποβάσεις et ὑφέσεις idem *ad Procl. Inst. Theol. Pl.* cap. 97 p. 144, c. 125, p. 186. attingit, sed apud Dionys. *Areop. C. H.* cap. 5. ὑποδεηκῶτα vocavit, quæ sunt ὑποδεηκῶτα. De βαθμοῖς Arii, Arrianorum et Eunomii conf. El. f. 68 v. m. 162 r. m. 279 v. i.

(3) Tangit hoc loco Elias usum vocis ἀποπερατώσεις recentioribus Platonis frequentatum. Conf. *Procl. Inst. Theol. Plat.* cap. 147, p. 218 ed. Creuz. qui de hoc vocis usu monuit, sed apud Proclum τοῖς (l. ταῖς) ἀποπερατώσεσσι τῶν πρώτων, scriptum reliquit. Ceterum Elias in brevius contraxit præteritum Basilio scholium, quod e Cod. Monac. 34, fol. 303 v. in Appendicem retulimus.

(4) Gregorius tamen ipse hæc or. p. 575, B. τὸ πνεῦμα ἰσχυρῶς συναριθμούμενον prædicat. Quid? quod idem ὑποβάσεις et ὑπαριθμήσεις nomen cælestium adscripsit Or. XXII, p. 608, B. ubi conf. El. f. 218 r. i.

(5) B. in contextu verborum Gregorij f. 167 v. s.

αισθήσεως. καθάπερ γὰρ ἀπὸ τῆς διαβρόχου γῆς, ὅταν ἐπιθάληθῃ θερμότερον ἀκτίσιν ὁ ἥλιος, ἀτμοὶ τινες ὀμιχλώδεις (1) ἀπὸ τοῦ βάθους ἐξέλκονται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γῆς (2), τῆς τροφῆς ἰσθθεν ὑπὸ τῆς φυσικῆς θερμότητος ἀναζεύσσης. ἀνωφερεῖς δὲ ὄντες οἱ ἀτμοὶ κατὰ φύσιν καὶ ἀερώδεις (3), ἐν τοῖς κατὰ τὴν κεφαλὴν γίνονται χωρίοις (4), εἶτα ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς τῶν αἰσθητηρίων πόρους ἐξατμιζόμενοι διαφοροῦνται, δι' ὧν ἀργεῖ κατ' ἀνάγκην ἢ αἰσθησις, τῇ παρόδῳ τῶν ἀτμῶν ἐκείνων ὑπεριούσα. αἱ μὲν γὰρ ὕφεις τοῖς βλεφάροις ἐπιλαμβάνονται, οἷόν τινας μηχανῆς μοιβάδινος, τοῦ τοιοῦτου λέγω βάρους, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπιχάλωσις τὸ βλεφαρον. παχυνθεῖσα δὲ τοῖς αὐτοῖς τοῖς ἀτμοῖς καὶ ἡ ἀκοή, καθάπερ θύρα (5) τοῖς ἀκουστικοῖς μορφοῖς ἐπιτεθείσης, ἡσυχίαν ἄγει ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας. καὶ τὸ τοιοῦτον πάθος ὕπνος ἐστίν, ἡρεμώσεως (6) ἐν τῷ σώματι τῆς αἰσθήσεως, ἢ δ' ἐργηγορίας ἐνέργεια αἰσθήσεως. καὶ ὁ μὲν τὸ σύντονον τῆς ἐργηγορείας ἐχάλασεν, ἢ δὲ τὸ ἀνειμένον ἐτόνωσε. Ibid. θυμὸς μὲν γὰρ ἐστὶ ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπῆσεως, ὄρηθ' δὲ θυμὸς ἔμμοнос. Ibid. Elias ad Gregorii verba exponentis, quid sint somnus et vigilia Dei in Vet. Test., Davidis ista affert: ἴνα τί ὕπνοις, Κύριε (7); et Jeremiae tres locos, ubi id quod est γρηγορεῖν Deo tribuitur (8).

P. 571, A.) F. 171 r. i. ἰμόνος. . . ὁ Βρύσων (9) ἐπιχειρήσας ποτὲ διὰ τῶν μηνίσκων τετραγωνίσει αὐτὴν (nim. sphaeram) καταγέλαστος ἐφάνη.

P. 571, C.) F. 171 v. post m. πῶς ληρεῖν νομιθεῖν ἢ παραπταεῖν (10) — ;

F. 172 r. m. ἐπὶ θεοπροπέϊς τινὰς ἐννοίας ἀνηγόμην μὴ τῷ γράμματι προσκαθήμενος, nim. in iis, quæ S. Scriptura de Deo σωματικῶς dicit.

F. 172 v. s. μὴ δύνασθαι ἡμᾶς ἄλλως, εἰ μὴ ταῖς κατὰ μικρὸν προδοῖς καὶ ἀναβάσει πρὸς τὴν τελείαν τῆς ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν ἐλθεῖν. F. 172 v. m. μὴ ἄλλως εἶναι δυνατὸν πρὸς τὴν τελειώσαν

ἡμᾶς ἀναδραμεῖν θεογνωσίαν, εἰ μὴ κατὰ μικρὸν καὶ τεταγμένως.

P. 571, E.) F. 172 v. m. εἰρωνικῶς δὲ σοφοῖς εἶπεν αὐτοῦς· τῆς γὰρ ὄντως σοφίας ἀπεπλανήθησαν· εἰ μὴ τις σοφὸς κατὰ τὴν ψευδομένην σοφίαν, τὴν ἐν κομμίῳ λέγων (11) καὶ κόμῳ βημάτων, λέγειν αὐτοῖς ὑπολήψοιτο.

P. 572, A.) F. 172 v. i. τὴν Ἰουδαϊκὴν πίστιν καὶ πολιτείαν τοῦ Θεοῦ ἕνα τὸν Πατέρα εἰδέαναι.

P. 572, A.) F. 173 r. s. κατὰ μικρὸν ἤλθον ἐπὶ τὸ ἀκριβὲς τε καὶ τέλειον, σοφῶς ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου ὑπαλλάττοντος· ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαιρέσει.

P. 572, B. τὸ μὲν γὰρ ἀκούσιον οὐδὲ μόνιμον, ὡς περ ἂ βία κατέχεται τῶν βρυμάτων ἢ τῶν φυτῶν, τὸ δὲ ἐκούσιον μονιμώτερον τε καὶ ἀσφαλτέστερον) F. 173 r. m. τὰ μὲν γὰρ βρύματα βιαζόμενα, τῇ βύμῃ πολλάκι; τὰ ἔρηκτ' ῥήξαντα, βαρβατέραν τὴν φορὰν ἀπεργάζεται. τῶν δὲ φυτῶν ἕνια ἢ θραύεται, τῇ βίᾳ νικώμενα τοῦ ἔλκοντος, ἢ τὸ βιαζόμενον ἐκνικῆσαντα πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀναστρέφει στρεβλότητα.

F. 173 r. i. locutio: ἀπολιθεῖν τοῦ καλοῦ, de primo peccato.

P. 572, B. C.) F. 173 r. i. οἱ τε... παιδαγωγούμετες οὐκ ἀθρόον πάντα τὰ τῶν παίδων ἐκκόπτειν πράγονται ἀμαρτήματα, ἀλλὰ ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαιρέσει ποδηγοῦσι πρὸς τὰ βελτίονα, οἱ τε λατρεύοντες οὐκ ἀμιγῆ τὰ δριμύττοντα τῶν φαρμάκων τοῖς κάμνουσιν ἐπορεύουσι, ἀλλὰ μέλιτι πολλάκι; ἢ καὶ ἄλλω τινὶ τῶν ἀποπλακόντων τὴν αἰσθησιν περιχρίοντες, τὸν οἰκτεῖον σκοποῦν ἐκπεραίνουσι. δρῶσι γὰρ τοῦτο, ἵν' εὐπαράδεκτοι τοῖς τῇ νόσῳ παλαιούσι γέκωνται (12) καὶ ἡ διὰ τῶν φαρμάκων παραγομένη τούτοις φαρμακεία τε καὶ λατρεία παραδεχθῆ, τεχνικῶς φαρμακτομένη, ἦτοι λατρεύουσα, ἢ ὑποκλέπτουσα, ὅσα δριμύττει τὴν αἰσθησιν, τοῖς ἡδυτέροις τε καὶ αὐτὴν κολακεύουσι, καὶ πρὸς ἡπίσητητα (f. 173, v. s.) μεταφέρουσα, ἢ καὶ ὑποκλεπτομένη τοῖς αὐτοῖς τοῖς, λέγω δὴ τοῖς ἡδύνουσιν ἅπαν ὅσον ἀηδέξ, καὶ (13)

somnus est quasi desmodus τὸ ἀκίνησία αἰσθήσεως et ex nutriendi negotio proficisci dicitur. Vid. Trenchelenburg. *Comm. in Aristot. De anima* p. 155 sq.

(1) Codex: ὀμιχλώδεις.

(2) Id est: in terra nostra, sive in terreno corpore nostro. Formulæ καθ' ἡμᾶς per frequens apud Eliam est usus in declarandis rebus, quæ humanæ naturæ conditioni subiecta sunt. Sic τὰ καθ' ἡμᾶς, res humanæ, f. 42 r. s. τοὺς λόγους, καθ' οὓς τὰ καθ' ἡμᾶς διευθύνεται τε καὶ διεξάγεται: f. 170 v. s. 170 v. m. ubi contrarium τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, res cælestes: f. 203 r. s. τὶ τῶν καθ' ἡμᾶς. Plenius f. 91 r. m. τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα, et f. 19 v. i. τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ αἰσθητά. Deinde formula singulis rebus humanis declarandis inservit. Sic f. 12 v. i. et f. 19 v. i. τὸ καθ' ἡμᾶς σῶμα, corpus humanum: f. 45 v. m. ὁμοίον τι γίνεται καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γῆ, quibus explicandis Elias hæc addit: τῷ σώματι λέγω, quæ hoc nostro loco in eadem locutione ommissa vides. Porro f. 202 r. m. 261 r. m. ὁ καθ' ἡμᾶς βίος: f. 205 v. i. ἢ καθ' ἡμᾶς φύσις: f. 253 r. m. οἱ καθ' ἡμᾶς υἱοὶ καὶ γεννήματα. Alio ex genere huiusmodi sunt loci: f. 195 r. i. ἢ ὑπολήψης τῶν καθ' ἡμᾶς, i. e. nostræ fidei hominum sive Christianorum: 211 v. m. ἢ καθ' ἡμᾶς πίστις, i. e. christiana fides:

218 v. i. οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοί: 350 r. m. οἱ καθ' ἡμᾶς, quibus oppositi οἱ ἔξω. vide illustriss. Has. ad Leon. *Diacon.* p. 462 sqq. ed. Bonn.

(3) F. 45 v. i. hæc adiecta: καὶ πρὸς τὸ ὑπερκαίμενον ἀναπνέοντες.

(4) Ibid. hæc adiecta: οἷόν τις καπνὸς εἰς ἀρμυρίας τοῖχου διαδύμενος.

(5) F. 45 v. i. adiectum: τινὸς — .

(6) Codex: ἡρεμώσεως. Conf. annot. ad f. 43 r. i.

(7) Ps. 48, 25. Conf. Schleusner. *Lexic. in LXX Interpretes Vet. Test.*, P. V, p. 392.

(8) Jer. 31, 23. 44, 27.

(9) De Brysone, quadraturism, quæ dicitur, circuli auso, vid. Montucla, *Histoire des Mathématiques*, T. 1, p. 155, qui Alexandro Aphrodisiensis teste usus est.

(10) Legendum: παραπατεῖν.

(11) Scribe: λέγω, vel λόγων cum m. 2. mg. Mox fortasse legendum: αὐτὸν pro αὐτοῦς.

(12) Monui de hoc medicamento dolo, ipsius usus Eliæ verbis: ol. λατρεύοντες... ἐκπεραίνουσι in *Nov. Annal. Philol.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 402.

(13) Dirimendum: διὰ τοῦτο.

διατοῦτο εὐπαράδεκτος γενομένη καὶ ἀπειῶσα τῷ Α

λεῖψ τῆς ἡδονῆς καὶ ὠφελοῦσα λεληθῶτως τοὺς κἀμνοντας.
P. 572 C., D.) F. 173 v. m. circumcisio in *Novo Fœdere* συνεσιασμένης... καὶ ὑποκεκρυμμένης ἠθέτται. Ibid. ταῖς κατὰ μέρος μεταβάσει μεταδάντες λεληθῶτως ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον. τοῦτο γὰρ παρίσταται νοεῖν διὰ τοῦ κλαπέντες, ἐπειδὴ καὶ ἡ κλοπὴ λεληθῶτως εἴωθε γίνεσθαι καὶ κεκρυμμένως. F. 174 r. s. εἰκάζειν ap. Gregor. Elias interpretatur ἔξομοιούν.

P. 573, A. B.) F. 174 v. s. (ad verba: ἡλιακῶ φωτὶ σαφροτέραν ἐτι προσβαλόντες [1] τὴν δψιν) προσπολλούσαι γὰρ... τὴν ὀπτικὴν καὶ τῶν αἰσθητῶν ἀντιληπτικὴν (δύναμιν). Ibid. (ad verba: τοῖς λιμπροτέροις, sc. τὴν διάνοιαν) τοῖς τοιοῦτοις... ἐπιχορηγεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὁ γὰρ σάρκινος ἄνθρωπος, ἀγύμναστον ἔχων πρὸς θεωρίαν τὸν νοῦν, μᾶλλον δὲ ὅλον ὡσπερ ἐν βορβόρῳ τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς κατορωρυγμένον φέρων, ἀδυνάτως ἔχει πρὸς τὸ πνευματικὸν φῶς τῆς ἀληθείας ἀναβλέψαι. διὸ ὁ κόσμος, τουτέστιν ἡ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς δεδουλωμένη ζωὴ, οἷον ὀφθαλμὸς ἀσθενῆς φῶς ἡλιακῆς ἀκτίνος, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν οὐχ ὑποδέχεται. ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ ἐπιφορητίζεσθαι λέξις, παχυτέρα τις οὔσα καὶ σωματικωτέρα, οὐκ οἰκείως ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τέθειται (2), ἐθεράπευσε ταύτην τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ τολμήματος. F. 174 v. i. (ad: ἐπιδημεῖ) ἐπαφαινεταί.

P. 573, C.) F. 175 r. post m. πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν ὡσπερ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἅπαντα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναφέρεται. F. 175 r. i. χορηγεῖσθαι μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ μεταδίδοσθαι καὶ πέμπεσθαι γέγραπται πολλαχοῦ, ἐκπορεύεσθαι δέ, ὡσπερ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐδαμῶς. ἀλλὰ Λατίνοι, τὸ ἐκπορεύεσθαι Ἰσον εἶναι νομίζοντες τῷ ἐπιχορηγεῖσθαι καὶ μεταδίδοσθαι, οὐδὲν οἶοντα προσκόπτειν, εἰ καὶ ἐκπορεύεσθαι τοῦτο ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγοιεν. ἔστι δὲ οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχοντα. πῶθεν (3) & γε ὄλω καὶ παντὶ, φασὶ διαφέρειν (4). τὸ μὲν γὰρ ἐκπορεύεσθαι τοῦ πῶς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα δηλωτικόν. — τὸ δὲ πέμπεσθαι καὶ χορηγεῖσθαι καὶ μεταδίδοσθαι οὐ τοῦ πῶς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα δηλωτικόν, ἀλλὰ πλουτισμὸς τις ἐν τούτῳ δηλοῦται καὶ οἷον χυσις τῆς αγαθότητος.

P. 573, D.) F. 175 v. s. τάξει τινὲ ἐπὶ τὸ τελειὸν τῆς Θεολογίας ἀνήχθημεν. Ibid. (ad verba: μήτε ἀβρόως

ἐκφαίνοντας, μήτε εἰς τέλος κρύπτοντας [5]) ἐν μήτε τὸ πᾶν τῆς θεολογίας ἐκφαίνωμεν, μήτε παντελῶς τῇ συστολῇ ἀποκρύπτωμεν. F. 175 v. m. τέχνης ἐστὶ τὸ ἐκ τῶν στοιχειωδεστέρων ταῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις προσβιάζειν (6) ἐπὶ τὰ τελεώτερα.

P. 573, E.) F. 175 v. i. (ad: ἀ... ἀρεγκαλύπτει) ἀ τοῖς μαθηταῖς τῷ τότε τέως συνεκαλύπτετο. F. 176 r. s. & τέως οικονομικῶς τῷ τότε τοῖς ἀποστόλοις συνεκαλύπτετο. F. 175 v. i. (ad: δι' ἃς εἰκονίσως αἰτίας) φεύγων δὲ τὸ περιαιτολογεῖν καὶ τὸ φορτικὸν εἶναι, διὰ τοῦτο, δοκεῖν (7), διὰ θεραπείας ταῦτα λέγει. F. 176 r. m. (ad: ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνδημησαντος) διὰ τῆς αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ἐπιφανείας.

P. 574, A.) F. 176 r. s. (ad: χωρητῆς [8] ἡδὴ τυρχανούσης τῆς γνώσεως) ἡ ἀπηκριβωμένη περὶ τῆς ἐν τρισὶ προσώποις θεωρουμένης (9) γνῶσις θεότητος.

P. 574, B.) F. 176 r. m. (ἔχω μὲν οὕτω περὶ τούτων cel.) ἐπισφραγίζει πάλιν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τὰ ἀποδεδειγμένα. et statim post: (ad: καὶ ἔχομι) εὐχῇ μεταξὺ τοῦτο (sc. τὸ λεχθὲν) ἐπισφραγίζει.

F. 176 v. s. (ad: ἑωσφόρον) ἔστι δὲ ἑωσφόρος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὁ τὰς ἡμετέρας καταυγάζων ψυχάς. ὁ μὴ πιστεύσας οὖν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ δὲ (10) ὁμολογήσας εἶναι τοῦτο Θεόν, οὐ μὴ ἴδοι ἑωσφόρον ἀνατέλλοντα, οὐδὲ τὴν ἐκεῖθεν δόξαν ἐνοπτρισθήσεται. ἐν τῷ φωτὶ σου γάρ, φησὶν ὁ προφήτης, ὄψόμεθα φῶς (11), τουτέστιν ἐν τῷ φωτισμῷ τοῦ Πνεύματος τὸν Μονογενῆ κατανοήσομεν, ὅς ἐστι φῶς ἀληθινόν. F. 176 v. s. (ad: διέξαν τῆς ἐκεῖ λιμπρότερος) ἡ τις καὶ ἀγγέλοις κατὰ τὸ δυνατόν, ἀλλ' οὐχ ὅλη ὅση ἐστίν, ἐστὶ χωρητῆ.

P. 574, C. πῶς ἐμὲ θεοὶ διὰ τοῦ βαπτισματος;) F. 176 v. m. Θεοῦ γὰρ τὸ θεοῦν, ὡς καὶ τοῦ πυρὸς τὸ καίειν τε καὶ φωτίζειν. καὶ ὁ βαπτισζόμενος δὲ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος υἰοθετεῖται Θεῷ καὶ θεοῦται διὰ τῆς τοιαύτης υἰοθεσίας. F. 176 v. i. θεοῦμεθα μὲν οὖν παρὰ τοῦ Πνεύματος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως, υἰοθετούμενοι δι' αὐτοῦ, καὶ θέσει καὶ χάριτι θεοῦ χρηματίζοντες.

F. 176 v. i. ἄριστα δὲ πρόκειται (inimicum in loco ex *Evang. Jo. 3, 5.* ubi de regeneratione), ὅτι ὁ μὴ βαπτισθεὶς οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. φῶς γὰρ ἐστὶ νοητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πάση φύσει λογικῇ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν

1) Confirmat B. genuinam lectionem vulgatam. In quibusdam προσβάλλοντες. Or. 1. προβαλόντες. Tu confer annot. ad Or. XXVIII, p. 505, A.

2) Lege: τέθειται.

3) Distingendum: πῶθεν; Conf. annot. ad f. 157 r. m.

4) Legendum: διαφέρει. Interjectum φασὶ proverbialem esse locutionem: ὄλω καὶ παντὶ διαφέρει, indicat. Plato *Crat.* p. 434, A. ὄλω καὶ παντὶ διαφέρει. S. Methodius ap. Epiphani. p. 541, D. ὄλω (Pai. κενδοσε ὄλων) καὶ παντὶ.. διαφέρων.

5) Simile illud Heracliti de deo Delphico ap. Plut. *De Pyth. orac.* T. II, p. 404: οὕτε λέγει οὕτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει.

6) Magnopere fallor, aut legendum προσβιάζειν. Vid. *Animadvss. in Basil.* I, pag. 54, et quæ ad Marcum Eugen. p. 62 adnotavi. Adde *El.* f. 352 v. s.

D 7) Δοκεῖν, i. e. uti videtur, infinitivi absolute et nude positi usu apud Græcos pervagato, quo et πεῖν, i. e. ut ita dicam, sæpissime, variis doctis dicitur. Ceterum m. rec. mg. recte διὰ ante θεραπείας supplevit; λέγει pro λέγειν sup. li.

8) Χωρητῆς B. sed χωρητῆ; *El.* f. 176 r. s. cum *Edd.* De voce χωρητῆς cf. f. 16 r. m.

9) De locutione θεωρεῖσθαι ἐν —, i. e. cerni in —, qua Elias, præsertim in doctrina de Trinitate, libenter utitur, conf. f. 160 r. i. v. i. 161 v. s. 164 r. s. 176 r. s. al. θεωρεῖσθαι. διὰ — videas f. 2 v. i. De hoc usu verb. θεωρεῖν deque varia ejus constructione conf. *Animadvss. in Basil.* I. p. 6 sq.

10) Scribe: μηδέ.

11) Ps. 35, 10

ὅν τινα καταφάνειαν δι' αὐτοῦ παρεχόμενον.

F. 176 v. i. (in regeneratione per Spiritum Sanctum) ἄνωθεν λοιπὸν φάινεται τῆς ἡμετέρας (f. 177 r. s.) φύσεως ἢ κατασκευῆς.

F. 177 r. s. παρὰ δὲ τῆς ἀναγεννήσεως ἢ ἀνά-
κλασης, οὐ . . . τὸν βυσσὸν καὶ κεκολωμένον εἰς ἀπα-
λὸν (1) καὶ νέον μετασκευάζουσα, ἀλλὰ τὸν κατεστι-
γμένον ταῖς ἀμαρτίαις ἢ κακοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐμ-
παλαιωθέντα χάριτι βασιλικῇ ἐπανάγουσα εἰς τὸ τοῦ
βρέφους ἀνεύθυνον.

F. 177 r. m. βασιλικῆ δωρεᾶ (nim. regenerationis
per Sp. S.) τῶν εὐθύνων ἀφελείς.

P. 574, D. ὁ τῶν μαρτυρῶν ἔσμός) F. 177 r. m.
τὸ τῶν μαρτυρῶν πλήθος.

P. 574, D. (Χριστός) δυνάμεις ἐπιτελεῖ, (τὸ Πνεῦμα
συμπαρομαρτεῖ) F. 177 v. s. ἐν τῷ τῆς παντηχοστικῆς
λόγῳ φησί: ὅ παρῆν, οὐχ ὡς ἐνεργοῦν, ἀλλ' ὡς συμ-
παρομαρτεῖν, οὐχ ὡς περ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων
τῶν ἐνεργουμένων ἐπ' αὐτῷ Πνεύματι, ἀλλὰ συμπαρο-
μαρτεῖν, ἦτοι συνοθεῖον, συνὸν διὰ τὸ ἀχώριστον τῆς
Τριάδος. λέγει δὲ ὁ μέγας Βασιλεῖος, ὅτι ὅπου μὲν
εὐαία καὶ συμφυῆς καὶ ἀχώριστος ἡ κοινωνία, κυ-
φωτέρα καὶ σημαντικωτέρα ζωὴ τὸ συνυπάρχειν.
ὁποδάλαι: γὰρ ἔνοιαν τῆς ἀχώριστου κοινωνίας.
ὅπου δὲ ἀνδέχεται τὸ ἐνωθέντα χωρισθῆναι, προσφυῆς
φωνῆ τὸ ἐνυπάρχειν. τὴν γοῦν θερμότητα τῷ πυρὶ
μὲν συνυπάρχειν φαμέν, τῷ δὲ σώματι ἐνυπάρχειν.
ἀπολούθως οὖν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῷ μονογενεῖ
μὲν Υἱῷ συνυπάρχειν λέγεται, τοῖς δὲ ἄλλοις ἁγίοις
ἐνυπάρχειν.

P. 575, A.) F. 178 r. s. λέγεται δὲ ταῦτα τὸ
Πνεῦμα, ὡς αἴτιον τούτων καὶ ὡς χορηγοῦν αὐτά.

F. 178 r. s. (Christus) γεγονώς καθ' ἡμᾶς (2).

F. 178 r. m. locutio : ταῖς τῶν πιστευόντων δια-
νοαῖς ἐμφιλοχερεῖν, de Spiritu sancto.

F. 178 r. m. εἰς τὸ πλήθος τούτων (sc. τῶν παρὰ τῆ
θεῖα Γραφῇ κειμένων κλήσεων ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος) ἀπιδὼν καὶ οἶον διγγιάσας: ἐγὼ μὲν, φησί,
(575, A.) φρίττω, τὸν πλοῦτον ἐννοῶν τῶν κλήσεων.

F. 178 r. i. εἰπὼν. . . ἐγὼ μὲν οὖν φρίττω
(l. c.), οὐδαμοῦ λύσας εὐρίσκειται τὸν μερισμὸν ὁ
πάνσοφος. καὶ ἔστι μὲν ἐνδιαθέτου σχῆμα λόγου
τούτου, ὁ ἀπόλυτος λέγω μερισμὸς, ἐχρῶντο δὲ τούτῳ
οἱ καλαιοὶ ἐπὶ τῶν φύσει ὁμολογουμένων ἢ καὶ ἀπο-
δεδειγμένων. τοιοῦτον δ' ἂν εἴη καὶ τὸ κατὰ Τιμοκρά-
τους Δημοσθένους προοίμιον, τὸ: τοῦ μὲν παρόντος

(1) Codex : ἀπαλόν.

(2) Id est : *Humanæ nature particeps factus*.
Conf. annot. ad f. 170 r. s.

(3) *Or. c. Timocr.* cap. 1. Τοῦ μὲν ἁγῶνος, ὡ ἄν-
δρες δικασταί, τοῦ παρόντος — De particula μέν,
cum affirmandi vi per se posita, vid. Bernhard.
De syntacti Gr. p. 467. Ceterum presse hic Noster
Hermogenem sequitur, qui, hoc ipso Demosthenis
loco usus, de ἀπολύτῳ μερισμῷ præclare docuit
Peri ἴδ. II, 7. p. 442 ed. Laur. Conf. Ernest. *Lex.*
Gr. v. ἀπόλυτος, p. 57 sq. v. μερισμός, p. 209.

(4) Sic B. E. Vulgo : αὐτὸ Κύριος. Tu conf. an-
not. ad f. 116 v. m.

(5) 2 Cor. 3, 16.

(6) Τῷ ante κόσμῳ B. et Edd. omittunt, neque
habet Elias; et facile articulo caremus. Expresse

A δῶνος, καὶ τὰ ἐξῆς (3). οὐδαμοῦ γὰρ ὁ σύνδεσμος
οὗτος ἐλύθη τῷ ῥήτορι, καὶ παρέσχε μυρία πρᾶ-
γματα τοῖς ἀγνοήσασιν τοῦτο τῶν ῥητόρων.

P. 575, A. ἀποκύριος [4]) F. 178 r. s. Elias
laudat Apostoli dictum : Κύριος τὸ Πνεῦμα (5),
deinde addit : ὁ δὲ θεολόγος αὐτῶν τὴν εὐφημίαν,
ἀποκύριος, οὐ Κύριος εἶρηκεν. ἐνεῦθεν γὰρ τοῖς
ἄλλοις ἢ κυριότης.

P. 575, A. πάντα τῆ οὐσία πληροῦν, πάντα (B.)
συνέχον, πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν,
ἀχώρητον [6] κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν) Ad hæc
Elias f. 178 v. s. assert *Basiliana* ex libro de
Spir. S. cap. 9, Opp. ed. Garn. T. III, p. 19, D. —
p. 20, A. inde a verbo ἀπόσειτον usque ad illa :

οὐχ ὅσον ἐκεῖνα δύναται. quem ad locum, a me in
Bas. Plot. p. 25, 9. — p. 24, 25. exhibitum, conf.
ibid. p. 30 sq. annotata. Scripturæ discrepantia
apud Eliam hæc est : p. 25, lin. 13. πάντα) καὶ
πάντα Eī.—L. 17. 19. ἀξίοις) ἁγίοις.—Deinde omissa
ista : οὐχ ἐνὶ usque ad δυνάμειν, p. 25, 19 — 29.
— Porro p. 26, l. 9. Eī. om. οὕτω δὴ. — L. 15.
διαρκῆ) Eī. male διαρκεῖ. — L. 17. 19. τὴν χάριν
διόκληρον) καὶ διόκληρον τὴν χάριν. — F. 178 r.
s. . . θεός Ἀθανάσιος ἐκτός μὲν εἶναι τοῦτο (sc.
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) τοῦ παντός φησι κατ' οὐσίαν,
ἐν πᾶσι δὲ ταῖς αὐτοῦ δυνάμειν. F. 178 v. m. ὁ
δὲ μέγας Βασιλεῖος ἀπόσειτον τῆ φύσει τοῦτο εἶπεν,
ὡς ἀληπτον κατὰ τὴν φύσιν καὶ ἀενώητον. Ibid.
ἀχώρητον... κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν, ὡς ἀπειρον·
καθ' ὃ καὶ κατ' οὐσίαν ἐστὶν ἀχώρητον· καὶ πάλιν

χωρητὸν λέγεται (7) κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς πληρωτικὸν
κατὰ τὴν προρηθείσαν αἰτίαν. Ibid. ὁ . . . μέ-
γας Βασιλεῖος περὶ τούτου (nim. περὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος) φησί, ὅτι πάντα μὲν πληροῖ τῆ δυ-
νάμει, μόνους δὲ ἐστὶ μεθεκτὸν τοῖς ἀξίοις (8),
πάντων πληρωσὶν λέγων τὴν πανταχοῦ παρουσίαν
τῆς δυνάμειν αὐτοῦ. Ibid. paulo post : καὶ κατὰ
τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν δύναμιν πληρωτικὸν ἐστὶ
κόσμου καὶ χωρητὸν, ὡς κατ' ἀμφοτέρους (9) παν-
ταχοῦ ὄν καὶ τὰ πάντα πληροῦν, καὶ αὐθὶς καὶ κατ'
οὐσίαν καὶ κατὰ δύναμιν ἀχώρητον κόσμῳ, ὡς κατ'
ἀμφοτέρους ἀπειρον καὶ ἀόριστον καὶ κεχωρισμέ-
νον πάντων τῶν ὄντων. ἔστι δὲ τὸ πάντα τῆ οὐσίᾳ
πληροῦν, Σολομώντιον. Πνεῦμα γάρ, φησί, Κύριος
D πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην (10). τὸ δὲ πάντα συν-
έχον, ἐφερμηνευτικὸν τοῦ Σολομωνταίου τούτου ἐστὶ

tamen ἀχώρητον τῷ κόσμῳ Gregor. Pal. *Theophane*
p. 34 med. ubi ad Basiliāna, ab Elia allata, pro-
vocans, hæc Gregorii iuniscet.

(7) Nimirum a S. Basilio, loco antea laudato.

(8) Sic, ut est apud Basil. in Edd., non ἁγίος,
quod habet Elias f. 178 v. s. et 179 r. s. loco infra
allato. Utamque lectionem Gregorius Pal. l. i. in
suum usum convertit.

(9) Gregorium et Basilium l. i. intelligit.

(10) Hæc verba neque in libro *Sapientia*, ubi ea
exstare opineris, neque omnino in versione Veteris
Fœderis τῶν LXX reperiuntur. Simile tamēn ibid
Jerem. 22, 24. μὴ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
ἐγὼ πληρῶ; Ceterum, ut quod Elias parum adver-
tit, aliud est in Deo τὸ πάντα τῆ οὐσίᾳ πληροῦν,
aliud τὸ πάντα συνέχεν. Posterius Deo tribuit liber

ρητοῦ. F. 176 v. m. (τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) μηδὲν ἂν ἰσοῦ παντὸς τῷ χωρισθῆαι τοῦ παντὸς κατ' οὐσίαν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν εἶναι, κἀν ταῖς ἐνεργεῖαις καὶ ταῖς δυνάμεισι καὶ ταῖς πρόνοητικαῖς καὶ φρουρητικαῖς ἐπιλάμψεσιν ἐν πᾶσιν ἐστίν, ὥστε εἶναι πως ἐν πᾶσι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτό.

P. 575, B. *αγαθόν*) F. 178 v. i. ἐν ἄλλοις δὲ ἀβύσσῳ τὴν εὐφημίαν, καὶ δεικνύς ὅτι οὐ κατὰ μετουσίαν ἐστὶν ἀγαθόν, ἀλλ' οὐσίωδες ἔχει αὐτό, αὐτοάγαθον ἐκάλεσε καὶ ἡγήθη ἀγαθότητος, ἀπ' οὗ καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ ἀγαθύνεσθαι καὶ ἡ ἀγαθότης πηγάζεταιται.

P. 575, B. *εὐθέως*) Elias f. 178 v. i. Fontein indicat Ps. 50, 12. et hoc insuper annotat: εὐθέως (λέγεται)... ὅτι ἀπεναντίας ἔχει πρὸς τὴν τοῦ βρωεως σχολιότητα· κατὰ γὰρ τὴν Γραφὴν Πνεῦμα ἅγιον ἐκφεύζεται δόλον· καὶ ὡς αὐτοδικαιοσύνη καὶ αὐτοαλήθεια, παρακτροπὰς ἐπὶ θάτερα καὶ ἐκκλίσεις οὐκ ἔχον διὰ τὸ ἀκρεπτον τῆς οὐσίας καὶ ἀναλλοκτον (1).

P. 575, B. *ἡγεμονικόν*) F. 178 v. i. ὡς τὸν ἡγεμόνα νοῦν κατευθύνον τῶν ὁδηγῶν παντὸς τοῦ βίου προστασαμένων αὐτό.

P. 575, B. *φύσει*, *ὁ θέσει ἀγιάζον*) F. 178 v. i. θέσει καὶ χάριτι (2).

P. 575, B. *μετροῦν*, *οὐ μετρούμενον*) F. 179 r. s. μετροῦν τὸν ἁγιασμόν καὶ τὴν χάριν πρὸς τὴν ἐπιτηδεϊότητα τῶν ὑποδεχομένων. ἀπολαύει γὰρ τὰ μετέχοντα αὐτοῦ, ὅσον αὐτὰ πέφυκεν, οὐχ ὅσον αὐτὸ δύναται, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος (3). μετρεῖ μὲν οὖν αὐτὸ τὴν χάριν, ὡς αἰπομεν, οὐδὲν δὲ μέτρον αὐτὸ περιγράφεται, ἀσωμάτων ἂν καὶ ἀποσον καὶ ἀποσον· σωμάτων μὲν γὰρ ταῦτα· τὸ δὲ θεῖον Πνεῦμα ἀσωμάτων, μετεχόμενον ὑπὸ τῶν ἁγίων πρὸς τὴν ἐκείνων ἐπιτηδεϊότητα, καθὼς ὁ μέγας Βασίλειος λέγων· *μόνοις δὲ μεθεκόντο τοῖς ἁγίοις* (4), καὶ ὁ Ἀπόστολος· *μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου* (5). ἔστι δὲ ἴσον τοῦτο τῷ ἐν ἄλλοις ὑπὸ τοῦ μεγάλου τούτου λεγθέντι, ἐν οἷς φησὶ· *μεταληπτὸν, οὐ μεταληπτικόν*. μεταλαμβάνεται μὲν γὰρ ἐκὼ πάσης τῆς κτίσεως, δεομένης αὐτοῦ πρὸς οὐστάσειν, καὶ μετέχεται κατὰ τὴν ἐπιτικὴν ἐκάστου ἐπιτηδεϊότητα, αὐτὸ δὲ μεταλαμβάνει ἢ ἐν μεθέξει γίνεται οὐδενός. ἀνευθεὶς γὰρ καὶ ἐπαρχοῦν ἑαυτῷ (6).

Sap. 1, 7. καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει φωνῆς. quem ipsum locum, ab Elia neglectum, Gregorius verbis: πάντα συνέχον, respexit. Origen. *De Princip.* 1, 3, 5. (fragm. ex *Epist. Justin. ad Menam*): ὁ μὲν Θεὸς καὶ Πατὴρ συνέχων τὰ πάντα φθάσει εἰς ἐκαστον τῶν ὄντων. Id. *De Orat.* p. 233, E: δέον τῇ ἀπάτῃ δυνάμει τῆς θεότητος αὐτοῦ πεπεῖσθαι περιέχεσθαι καὶ συνέχεσθαι τὰ πάντα ὑπ' αὐτοῦ. ubi vide eruditum Anglum Not. p. 921, a. T. 1 ed. Russ. Adde Grimm. in *Theol. Stud. u. Kritik*. 1834 p. 893 (ad Sap. 1. i.) et p. 899 meaque in *Basil. Plot.* p. 18.

(1) Conf. *Basil. Plot.* p. 24 de voce εὐθέως in *Spiritus sancti laudibus* ap. *Basil. De Sp.* S. c. 9, p. 19. C. T. III. Opp. ed. Garn. Illa: Πνεῦμα... δόλον, ex Sap. 1, 5.

(2) De vocibus φύσει et θέσει in argumento theologico invicem sibi oppositis cf. *El.* f. 181 r. i. 181 v. s.

(3) Libro laudato p. 20, A.

(4) Conf. annott. ad f. 178 v. m.

(5) Hebr. 6, 4.

F. 575, B. *κληροῦν*, *οὐ κληρούμενον*, *συνέχον*, *οὐ συνεχόμενον*.) F. 179 r. m. πληροῖ τὰ πάντα κατὰ τὸ προφῆθῆν *Σολομώντειον*, αὐτὸ δὲ οὐ πληροῦται. ἔστι γὰρ πλήρες καὶ ὑπέρπληρες, καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες λαμβάνομεν καὶ κληρούμεθα, αὐτὸ δὲ ἐστὶν ἀνευθεὶς καὶ ἀμείωτον, καθάπερ καὶ ὁ ἥλιος ἐπιλάμπων τοῖς σώμασι καὶ ποικίλως μετεχόμενος, οὐκ ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων. τὸ δὲ *συνέχον*, *οὐ συνεχόμενον* τοῦ δηλωθέντος ἐστὶ *Σολομώντειον* (7).

F. 179 v. s. διέξοδος et διεξιναί, de uberiore enarratione.

F. 180 r. i. locutio: ἡ εἰς τὸ εἶναι παραγωγή.

F. 180 r. i. Elias negat, quod sit ὁ Θεοῦ λόγος ἄερος τύπωσις σημαντικῆ, διὰ φωνητικῶν ὀργάνων ἐκφερόμενος. οὐ γὰρ προφορᾷ δημιουργεῖ βημάτων ὁ Θεός (8).

F. 180 v. m. διὰ τί... ὡς Πνευματομάχε, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις κατακερματίζεις (9) εἰς διαφορὰς φύσεις; F. 180 v. i. (ad: *ὀδηγοῦν* 575, C.) καὶ μὴ μοι τὴν ὀδηγίαν εἰς πᾶσαν τὴν διαπολίαν ἐκλάβοις.

F. 181 r. m. λέγεται δὲ φῶς (τὸ Πνεῦμα) διὰ τὸ πᾶσαν ἄγνοϊαν καὶ πλάνων ἐλαύων ἐκ πασῶν ψυχῶν, αἷς ἂν ἐγγίνηται, καὶ διὰ τὸ ἐπιστρέφειν πρὸς ἑαυτὸ πάντα τὰ ὅλως ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μαρμαρυγῶν συνεχόμενα.

F. 181 r. m. ὡσπερ ἀχώριστον τῷ πυρὶ τὸ θερμαίνειν καὶ τῷ φωτὶ τὸ λάμπειν, οὕτω καὶ τῷ Πνεύματι τὸ ἀγιάζειν, τὸ ζωοποιεῖν, ἡ ἀγαθότης, ἡ εὐθύτης (10), καὶ οὐδὲν τούτων ἐπίκτητον αὐτῷ, οὐδὲ ὕστερον ἐπιγιγνόμενον πρόσθετιν.

F. 181 r. i. οἷς... ἂν ἐγγίνηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πάσης κηλίδος ἀποκαθαίρει αὐτούς.

P. 576, C. *θεοποιούν*) F. 181 r. i. θεοποιεῖ δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος, υἱοῦς Θεοῦ ἀπεργαζόμενον καὶ θέσει καὶ χάριτι θεοῦς, φύσει Θεός τυγχάνον αὐτῷ τὸ γὰρ ἄλλοις τὴν θέωσιν δωρούμενον, πῶς οὐ φύσει Θεός; et paulo post: φύσει... Θεός, ἀλλ' οὐ θέσει καὶ (f. 181 v. s.) χάριτι, τὸ θεοῦν ἐτέρους δυνάμενον.

P. 575, C. *τελειούν*) F. 181 v. s. in variis applicationibus: ἡ τοὺς βαπτιζομένους, τελείους ποιοῦν αὐτούς.

F. 181, v. i. (τὸ Πνεῦμα) συνερηθητικὸν τῆς ἐπι-

(6) Eodem pertinent ista f. 180 v. m. ubi Elias: *Spiritus sanctus*, inquit, *afflat quoscunque illi placeat homines*, βούλεται δὲ πρὸς τὸ μέτρον δηλαθῆ τῆς ἐκάστου δυνάμεως. et f. 182 r. i. *Spiritus sanctus ut vult sua munera dispensat*, βούλεται δὲ κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτηδεϊότητα καὶ δύναμιν.

(7) *Sapientiae loco*, de quo supra.

(8) Sic f. 181 r. s. οὐ διὰ φωνητικῶν (l. φωνητ.) ὀργάνων ἐκπεμπόμενον φῶσον, οὐδὲ ἄερα διὰ γλώττης τυπούμενον τὸν θεῖον λόγον νοοῦμεν.

(9) Verbo κατακερματίζειν, de quo ad f. 21 v. s., Meletium *De N. H.* p. 146 sq. ed. Cram. in notaunda Manichæorum doctrina de mundi anima usum reperio: οἱ... Μανιχαῖοι ἀθάνατον αὐτὴν καὶ ἀσωμάτων λέγουσι, μίαν δὲ μόνην εἶναι τὴν τῶν πάντων ψυχῶν, κατακερματίζομένην καὶ κατατεμνομένην εἰς τὰ καθ' ἑκάστα σώματα ἐμφύγχα καὶ ἀλύγχα. Quæ istamen ille de fabula graculus Nemesio *De N. H.* ed. Matthæi. p. 69. 110. suffuratus est.

(10) Voce εὐθύτης, in S. *Spiritus laudibus* posita, respicitur ad εὐθέως p. 575, B. ubi conf. *El.* f. 178 v. i. ibique annott.

βραδευθείσης ἡμῖν δι' αὐτοῦ (nim. τοῦ βαπτίσματος) καθάρσεως. et statim post locutio de baptismo : βραδύειν ἐξάλειψιν.

F. 182 r. m. οἱ Ἀπόστολοι πολλήν τινα τὴν οικειότητα ἔφερον πρὸς τὸν τοῦ Εὐαγγελίου λόγον, ὡς βραγυα ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος κρούμενα καὶ ἐξηγοῦντα τοῦτον.

F. 182 r. m. locutio : ἡ πρὸς τὸν τοῦ κηρύγματος λόγον οικειώσις. et : ἡ πρὸς τὸν Λόγον Χριστὸν οικειώσις τοῦ παναγίου Πνεύματος.

F. 182 r. m. τοσοῦτον... ψικαίεται αὐτῷ (sc. Christo) τὸ Πνεῦμα, ὅτι καὶ Χριστοῦ Πνεῦμα λέγεται (1).

F. 182, r. m. ἐν πυρίταις δέ (sc. γλώσσαις, 575, C. [2]), τάχα μὲν, ὅτι καθαρτικὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἀναλωτικὸν τῆς ὕλης τε καὶ τῆς πονηρᾶς ἕξεως, ὡς καὶ τὸ πῦρ τῆς μὴ συγγενοῦς ὕλης τῷ χρυσῷ, ἢ καὶ ὡς ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ τῷ ἑνωποστάτῳ Λόγῳ αὐτοῦ. γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ Κύριος ὁ Θεός σου πῦρ καταναλισκόν ἐστιν (3). εἰ οὖν πῦρ ὁ Θεός ὑψηλοτέρας διανοίας λόγοις, ἐν εἶδει δὲ πυρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἰπτάνεται τοῖς μαθηταῖς, ὁμοούσιον ἄρα τὸ Πνεῦμα τῷ Θεῷ.

F. 182 r. i. δ... θρόνος βασιλείας καὶ ἀναπαύσεως σύμβολον.

P. 575, C. ποιῶν Ἀποστόλους, Προφήτας, Εὐαγγελιστάς) Elias f. 182 r. i. pronocat ad Ephes. 4, 11. ubi hæc tria nomina item coniuncta, et ad I Cor. 12, 28, ubi similis coniunctio, sed cum gradu distinctione.

F. 182 v. i. ἔχων... ὁ ἄγγελος φυσικῶς τὸ αὐτεξούσιον, ἀπαρεμποδίσεως τούτῳ κέχρηται, μὴ ταῖς ἐκ τοῦ σώματος ἀνβολαῖς, ὡπερ ὁ ἄνθρωπος, κωλυόμενος. et paullo post : εἰ... αὐτεξούσιός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος καὶ φυσικῶς ἔχει τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ γε διὰ τὰς ἐκ διαβόλου προσβολὰς καὶ διὰ τὸ βάρος τοῦ σώματος, ἐφυστε- (f. 183 r. v.) ρίξει ἢ προχείρισις (4) τῆς ἕξεως.

P. 575, D. παντεπισκοπον) F. 183 r. s. ἔστι δὲ καὶ πανεπισκοπον (5), ὡς πάντα ἐφορῶν καὶ πάντα ἐπισκοποῦν, καὶ ὡς οὐδενὸς τὴν ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν διαδράναι δυναμένου. μέχρι γὰρ διαλογισμῶν καὶ ἐνομιῶν καὶ ἐνθυμήσεων δικνεῖται.

P. 575, D. διὰ πάντων χωρῶν τῶν πνευμάτων, νοερῶν... (E.) ... ἄλλων δὲ ἀλλαχοῦ νενεμημένων, ὡς δηλοῦνται τὸ ἀπερίγραφον.) Ad hæc Elias f. 183 r. m. Sap. 7, 3. laudat et hæc observat : παρέστηκε δὲ τὸ ἀχρόνως διὰ πάντων χωρεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον

(1) Rom. 8, 9.

(2) Act. 2, 3.

(3) Conf. f. 28 r. s. et ibi annot.

(4) Sic, προχείρισις, bis antea, utrobique ἰ in oratio η. Sed hoc loco ἰ a m. 1. Vid. Has. ad Leon. Diacon. p. 459 ed. Bonn.

(5) Sic Elias ; in contextu Gregorii B. παντεπισκοπον cum Edd. eamque lectionem loco vulgatæ, πανεπισκοπον, habet cod. Alex. Sap. 7, 23. quo Gregorius respexit. Πανεπισκοπος ter reperitur in Oracc. Pseudo-Sibyllinis. Vid. Alexander in nova eorum editione Parisina T. I, p. 210, a. Similiter in πανεπίπτης et παντεπίπτης 2 Maccab. 9, 5. varia-

καὶ ὁ μέγας οὔτος ἐν τῷ εἰπεῖν· κατα ταῦτό (6). τῶν γὰρ Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων ἄλλων ἀλλαχοῦ διασπαρμένων καὶ οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις διατρεβόντων, πᾶσι κατὰ ταῦτόν συμπάρῃν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῖς μὲν τὸ τῆς προφητείας χάρισμα ἐνεργεῖν, τοῖς δὲ τὰς ἀπείρους θεοσημείας. ἐν ᾧ δηλοῦται τὸ τοῦ Πνεύματος ἀπερίγραπτον.

F. 183 r. i. ἡμεῖς ἀλλήλοις ἐντυγχάνομεν, φωνῆς διὰ τοῦ ἀέρος διαπορθμευοῦσης ἀπὸ τῶν λεγόντων εἰς τοὺς ἀκούοντας δεόμενοι τὰ ἐν τῇ ψυχῇ κινήματα καὶ διανοήματα.

P. 576, A. F. 183 v. m. (ad : ἄλλον Παράκλητον [7]) πέμψαι οὖν Παράκλητον ἄλλον, οἶον ἐμέ, ἴσον ἐμοί. F. 183 v. i. ἀληθεῖς οἱ διὰ τῶν φωνῶν τούτων θεὸν τοῦτο (sc. τὸ Πνεῦμα) ἀποδεικνύοντες. Ibid τὸ δὲ στηλιτεῦσιν ἐκ μεταφορᾶς τῆς στήλης εἴρηται. στήλη δὲ ἐστὶ λίθος ἢ χαλκὸς ἐν ἐπιμήκει τετραγώνῳ σχήματι, ἐν ᾧ ἐγγέγραπται ἡ τοῦ στηλιτευομένου ὕδρις.

P. 576, B. ἔμφυχοι) F. 184 r. s. ἐνεργοὶ διὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ οἶον ζῶσαι καὶ ἰσχυραί, ὡς οὐ μόνον ἐν γράμμασι κείσθαι ταύτας καὶ φαίνεσθαι οἶον εἰπάνας τινὰς καὶ σύμβολα τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ ὡς αὐτὰ τὰ ἔμφυχα ἰσχύειν, καὶ αὐτὰς ἐκείνας τῶν εἰρηκότων τὰς ψυχὰς ἐμβοᾶν καὶ πνεύματα. λέγεται δὲ καὶ ἰδία (8) ἔμφυχος λόγων κατὰ ῥήτορας.

F. 184 r. m. locutio : ἡ δουλικὴ τάξις καὶ ὑπόπτοις.

P. 576, B. εἶτα τι ἄλλο cet.) F. 184 r. i. καὶ εἰ τι δὲ ἄλλο τοιοῦτον, ἐπὶ τὸν Πατέρα, φησί, ἀνεκτέον, οἰκονομικῶς λεγόμενον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ, ὡπερ καὶ ὁ Υἱός. ὡς γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκείθεν, οὕτω καὶ ταῦτα ἐπὶ τὸν Πατέρα καὶ προβολὰς ἀνακτέον.

F. 184 r. m. ubi de S. Spiritus sanctus a Deo e caelis mitti dicitur : οἰκονομικῶς ταῦτά μοι νοεῖ. ἔρχεται μὲν γὰρ δεσποτικῶς καὶ ὡς κύριον, λέγεται δὲ ἀποστελλεσθαι οἰκονομικῶς, ὡς οὐκ ἀντίθεον.

P. 576, C. πολλὰ διασκεψάμενος πρὸς ἐμαυτὸν τῇ φιλοπραγμοσύνῃ τοῦ τοῦ) F. 184 v. s. πολλὰ, φησί, σκεψάμενος πρὸς ἐμαυτὸν καὶ πολυπραγμοσύνας τῇ φιλοπραγμοσύνῃ τοῦ λόγου.

P. 576, C. τὸν λόγον εὐθύνας) F. 184 v. s. ἦγον ἐξετίσας.

P. 576, C. οὐκ ἔχων [9] φέτειν χρῆ τῶν κάτω τῆρ θεῖαν φύσιν παραλαβεῖν [10]) F. 184 v. s. οὐκ εἴρον, πρὸς ὅπερ ἂν τὴν θεῖαν φύσιν ἐξομοιώσαιμι.

P. 576, C. D.) F. 184 v. s. ὡπερ... ἄληπτα καὶ

tur. Vid. Schleuss. Lexic. in LXX, P. IV, p. 174. Vocem παντεπίπτης Elias f. 249 v. s. in loco, quo usus est, Jo. Damasceni ponere maluit quam πάντων ἐπόπτης.

(6) Ταῦτόν Edd. et in seqq. Ταῦτό in nonnullis reperiri C. testatur, neque tamen eam formam alteri ταῦτόν prætulit.

(7) Jo. Ev. 14, 16.

(8) M. rec. mg. ἰδία, recte. Conf. Ernest. Lexic. Technolog. Rhet. Gr. v., ἔμφυχον p. 105, et v. ἰδία p. 158 sq.

(9) ἔχων B.; vulgo ἔχον, recte.

(10) Παραλαβεῖν B.; vulgo : παραβαλεῖν, recte.

ἀθεώρητα, καθὼς φησιν ὁ μέγας Διονύσιος (1), Α ἀντιτύπῃ τοῦ τείχους καὶ πυκνότητι προσπλασθεῖσά τε καὶ καταχευείσα.

τοῖς αἰσθητοῖς ἐστὶ τὰ νοητά, καὶ τοῖς ἐν πλάσει καὶ τύπῳ τὰ ἀπλά (2) καὶ ἀτύπωτα, τοῖς τε κατὰ σωματικῶν σχήματα μεμορφωμένοις ἢ τῶν ἀσωμάτων ἀναφῆς καὶ ἀσχημάτιστος ἀμορφία, κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀληθείας λόγον καὶ τῶν σωματικῶν ἀπάντων ὑποδείγματων ὑπέρχεται. διδὸν κἄν μικρὰ τις ὁμοίωσις εἰρεσθῆ, φεύγει τὸ πλεόν, καταλιπὼν ἡμᾶς κάτω μετὰ τοῦ συντρόφου ἡμῖν ὑποδείγματος. ὁποῖόν τι καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ὑπόδειγμα, ὃ ταῖς τοῦ νοῦ φιλοπραγμοσύναις ἐντετύπωκα.

P. 576, D. *ὄφθαλμόν*) F. 184 v. m. Elias interpretatur *fontis primam scaturiginem* : τῆς πηγῆς, ut ipse ait, τὴν ἀρχὴν, τὴν πρώτην βλύσιν... ἐξ ἧς, ὡς περ ἀπ' ὀφθαλμοῦ τινος φῶς, τὸ ὕδωρ βλυστάνει ἀναδιδόμενον (3).

P. 576, E. 577, A. *ἤλιον... καὶ ἀκτίνα καὶ φῶς*) F. 185 r. m. εἶδος μὲν... ἡλίου τὸ φῶς, ὡς ἐν τῷ εἰς τὴν νέαν κυριακὴν εἴρηκε λόγῳ, ὅπερ ἀσωμάτων ἐκάλεσε καὶ ἀνῆλιον, ὅλη δὲ τοῦ φωτός τὸ ἡλιακὸν σῶμα, ὃ δίσκος. F. 185 v. i. τοῦτοις τοῖς ὑποδείγμασι φαίνεται χρυσάμενος καὶ ὀκυρφαύτατος; Πέτρος ἐν τοῖς *Κλημντείοις* (4), ἐναίνιττεσθαί μοι δοκεῖ καὶ οὗτος ὁ ἅγιος ἐν τῷ, μετὰ τὸ εἰπεῖν *ὄφθαλμόν τινα καὶ πηγὴν καὶ ποταμόν ἐνερέθησα*, ἐπαγαγεῖν τό καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι (576, D.).

P. 577, B. *σχεθεῖσα* [5] *τῷ ἀντιτύπῳ* [6] F. 185 v. s. χεθεῖσα ἐν οἴκῳ καὶ τοίχῳ ἀντιτύπῳ, ἦτοι τῇ

Conf. Eliæ ἑξομώσασαιμι. Cæterum τῶν, quod ante xάτω vulgo deest, C. ex tribus Regg. et tribus Colb. supplevit. Confirmit B.

(1) Libro *De Div. Nom.* cap. 1, § 1, p. 284, B. C. usque ad illud ὑπέρχεται, exceptis verbis καὶ τῶν... ὀποδείγματων.

(2) Codex : ἀπλά.

(3) Gregorii loco, adhibitis ex Latina versione Eliæ verbis, usus est Ullmannus in *Gregorio Naz.* p. 353 sq. Conf. *Arcan.* III vs. 80 sq. ἐκ μονάδος Τριάδος ἐστὶ καὶ ἐκ Τριάδος μονὰς αὐθις. | *ὄψε πόρος, πηγῆ, ποταμός μέγας* cet. ubi πόρος Nicetæ Davidi i. q. ὀφθαλμός, sive, ut interpretes recte vertit, *aqua os vel ostium*.

(4) $\bar{\epsilon}$ in erasa litera, et in $\bar{\iota}$ quidem, uti videtur, estque scriptura : τὰ Κλημντεία, magis usitata quam altera illa : τὰ Κλημντεία. Provoceat autem Elias ad *Clementinorum* locum eum, quem videas in Cotelerii *PP. Apost.* T. I ed. Amstelod. p. 606. Mox ἐν in ἐνερέθησα a. m. 1 sup. li.; ἐνόησα B.

(5) Sic B. cum Edd. Elias tamen haud dubium D quin χεθεῖσα, i. e. γυθεῖσα, legerit, forma posterioris ætatis scriptoribus usitata, quæ apud Gregor. quoque Or. IV, p. 113, A. Or. XXIII, p. 428, C. reperitur. Vid. Lobeck. *Parerg. ad Phryn.* p. 731 sq. Et profecto radii solis crispantes in pariete *effundi* aptius quam *retineri* dicuntur. Itaque L. χεθεῖσα merito probavit. Ceterum pro ἀντιτύπῳ Couib. pessime ἀντιτύπῳ. Recte tamen idem cum Billio in proximis : *παλμὸς ἐγένετο εἰς παράδοξος*. ubi B. C. male : *παλμὸς ἐγένετο καὶ παράδοξος*.

(6) Deinceps in contextu B. mendose ἄπει cum Edd.; ἄπει C. ex duobus Couib. Par. Comb. al. reposuit. De confusis ἄπειν sive ἄπειν et ἄπειν conf. Boissonad. in *Notices et Extr.* T. 11, P. 2, p. 184 sq. et quos in *Symbol. ad Philostr.* Vit. *Soph.* p. 68. 87, b. laudavi. Apud Gregor. Or. IV, p. 90. E. ἐξάπτοντες; pro vulgato ἐξάπτοντες reponi debere Lobeck. *Parerg. ad Phrynich.* p. 528 recte

monuit. Est tamen, ubi librarii vel VV. DD. verbum ἄπειν in ἄπειν commutatum temere iverunt. Conf. Boissonad. l. c. Sic Millerus in *Not. et Extr.* T. XIV, P. II, p. 272. apud M. Antoninum 4, 21. ψυχα... μεταβάλλουσι καὶ χέονται καὶ ἐξάπτονται. ἐξάπτονται legi voluit. Atqui verbum ἄπειν passivam haud admittit notionem, et sermo apud Marcum est de mundi exustione, quæ animas maneat. Vid. Plutarch. *De Plac. Philos.* 4, 7, p. 104, ibique Corsin. De vario, et physico et ethico, usu verbi ἄπειν sive ἄπειν et compositorum v. Rigalt. et Schwebel. ad *Onosand.* p. 10 seq., Boissonad. ad *Gregor. Cor.* p. 177, Creuzer *Annot. in Plot.* p. 385, b. sq. lis quæ in *Symb. ad Philostr.* V. S. p. 68. 86, a. et in *Bas. Plot.* p. 29 sq. atuli, hæc accedant: Eman. Bryenn. *Harmon.* p. 506 T. III Opp. Wallis. ὀρῶμεν παμπόλους, πρό γε τοῦ μαθεῖν. ὡς προσήκει, παντὰ τὰ περὶ τῆς ἀρμονικῆς εἰρημένα... ἐπὶ τὸ μελοποιεῖν ἄπειν ἐθέλοντας. Gregor. *Palam. Oratt.* p. 109, ubi formula : ἄπειν ὑπὲρ τὸ δέον. Ignat. *Vita S. Niceph.* in *Act. SS. Martii* T. II, p. 716, A. Elias infra f. 275 v. m. Gregorius eo verbo φυσικῶς, idque aptissime, usus est in depingenda vibratione solis radiorum, qui ex aqua in pariete resplendent. Eiusmodi reflexus solis, veteribus Opticis ἀγίλλεις dicti (v. Voss. ad *Catull.* p. 245), variis imaginibus ansam dederunt. Vid. Ruhnken. *Ep. Crit.* II, p. 218 sq. Gregorius hoc loco, ut in *Arcan.* III vs. 65—69. *Carmm. Sell.* ed. Dronck. Trinitatis naturam imagine, ab illis reflexibus petita, declarari non posse jure meritoque arbitratur.

(7) Conf. f. 223 r. in. ibique annot.

(8) Codex : δουχοῦσι. Prius v. punctis subnotatum.

(9) Διατέμνοντα male omittunt tres ap. C. codd. Elias in hoc verbo male arguitur. Tu conf. Gregor. *Carm. Ined.* II, vs. 16 : *τέμνων ὁδοῦ ἀτρίπτους*, ibique Toll. *Ins. It. It.* p. 75 Metaphoram attigē in *Nov. Annal. Philol.* Suppl. T. 11, Fasc. 3, p. 366, 10.

F. 186 r. m. ἐλευσόμενός ποτε μετὰ τὴν τῶν Α πρᾶξις ἢ τις ὑπόνοια τῶν ἀγδεστέρων τὸ τοιοῦτον πάθος ἀνακινήσῃ, καὶ περιζέσῃ τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα καὶ διαναστῇ πρὸς ἄμυναν ἢ ψυχῇ, ἐξαίφνης ἔστιν ἰδεῖν σὺν ἡ κῦνα ἢ παράδειον ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων θηρίων ἐκ τοῦ θυμοῦ τὸν ἄνδρα γενόμενον. οὐκ οὐκ τὸ εἰς ὄργην ἀπλῶς ἐξάπτεσθαι φαῖλον, ἀλλὰ τὸ μὴ σὺν λόγῳ τοῦτο γίνεσθαι σφαλέρων (4). διὸ καὶ ὁ Κύριος τῇ μὲν ὀργιζομένῳ εἰκὴ τὴν κρίσιν ἐπανατείνεται, τὸ δὲ ἐφ' ἃ δεῖ κεχρῆσθαι τῇ ὀργῇ οὐ παρατείνεται. τὸ γάρ· Ἐχθραν θήσω ἀπὸ μέσον σου καὶ τοῦ θρασέως (5), διδάσκοντός ἐστι κεχρῆσθαι τῷ θυμῷ ὡς ὄπῳ κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ τῆς ἀμαρτίας (6).

Or. XXXII.

P. 579, A. ἐμπόρευμα) F. 186 v. π. πανηγύρεως... μνημονεύσας, ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καταλλήλως αὐτῇ ἀποδοῦς τὸ ἐμπόρευμα. λέγεται γὰρ ἐμπόρευμα ἡ ἐργασία ἦτοι ἡ πραγματεία, ἐξ ἧς κέρδος περιγίνεσθαι εἴωθε, σωματικῶν μὲν τοῖς τὰ σωματικά ἐμπορευομένοις, πνευματικῶν δὲ τοῖς πραγματευομένοις τὰ πνευματικά.

P. 580, A. εἰμι μὲν cet.) F. 186 v. i. τοῦτο τινες σιωπητικῶς κατ' ἐκείνου ἀπέβριπτον.

F. 187 r. m. Elias notat λήρους τῶν λεγόντων διὰ χιλιονταετηρίδος τέλους λαμβάνειν τὴν κόλασιν.

F. 187 r. i. in loco S. Maximi ab Elia laudati locutiones : ἀδιαφόρως ἀμαρτάνειν εἰ ἀδιαφόρως ἀγαθοεργεῖν (1).

F. 187 v. i. ταῖς γῆναις ἀσχολλαῖς τε καὶ φροντίσι καταγωννύς (sc. τὸ χάρισμα).

F. 187 v. i. ὀκνηρία.

P. 580, D. ἡ εἰρήνη) F. 188 r. i. ἦν ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς ὡς ἐξαιρετόν τινα κληρὸν ἐβράβευσεν. Ibid. (εἰρήνη Θεοῦ) εὐστάθειαν ἐμποιοῦσα τῇ ἡγεμονικῷ.

F. 188 v. s. σώματα ἀταξία καὶ στάσει στοιχείων νοσήσαντα... διαφθαρήσονται.

P. 581, A. εἰτε... εἰτε...) F. 189 r. s. ἡ ἐνδοιασὶς ἐπειθεῖ τὸν λόγον ποιοῦσα καὶ ἡθικόν.

F. 189 r. m. et i. — θερμὰς φύσεις καὶ μεγάλας (581, B) λέγων τοὺς ἀνδρώδεις τε καὶ θυμοειδεῖς. οὗτοι γὰρ πρὸς ὅπραν ἀβέβησιν, εἴτε πρὸς τὸ χειρὸν, εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθόν, μεγάλα κατορθοῦν πεφύκασιν (2). λόγῳ μὲν γὰρ παιδαγωγούμενος ὁ θυμὸς πέφυκε γὰρ κατακούσειν ὄστος τοῦ λόγου, ἀλλ' οὐ πάντῃ ἐστὶν ἀνήκοος, ὡς τὸ θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν τῆς ψυχῆς· ἀνδρείαν ποιεῖ καὶ ὑπομονὴν καὶ ἐγκράτειαν· νεῦρον γάρ ἐστι τῆς ψυχῆς, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, τόνον αὐτῇ πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐνστασιν ἐμποιοῦν· τοῦ λόγου δὲ προεκπηδῶν καὶ μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργῶν, μανία γίνεται. ἐπειδὴν (3) γὰρ ἡ λόγος ἢ

(1) Conf. Suicer. *Thes. Eccl. Gr. ἀγαθοεργεῖω*, cui S. Maximi locus non magis, quam mihi est, in promptu fuit. Neque eo usum video Lobeckium *Parerg. ad Phryn.* p. 675, qui ἀγαθοεργεῖν, inquit, semel in N. T. legitur, ἀγαθοεργεῖν Cyrill. C. *Julian.* III. 81 A. « De Novi Testamenti loco, qui est 1 Tim. 6, 18. conf. Schleusner. h. v. quamquam illic de beneficiis, hoc Maximi loco de bene factis, ex beneficiorum studio profectis, verbum est usurpatum. »

(2) In eandem sententiam Elias uberius disputat f. 189 v. m., ubi v. annot.

(3) Codex : ἐπειδὴν.

(4) Codex : σφαλέρων. Literæ λ in voce σφαλέρως male duplicatæ crebra sunt exempla in Cod. Bas. Sic σφαλέρως bis male scriptum f. 214 v. s., σφαλέρων f. 304 v. s. 348 r. m., σφαλέρων f. 59 r. m. Adverbium mendose σφαλέρως scriptum f. 1 r. i. 97 v. i.

(5) Gen. 3, 15.

(6) De virtutibus θυμοῦ cf. El. f. 47 r. m. et quæ nos in *Animadvss. in Basil.* I, p. 108, 184, attulimus. Cum postremis Eliæ verbis conf. f. 8 v. i.

7) Memoriter, non ipsis verbis laudat Thucyd.

P. 581, B. C. μήπω... ἀμύχανον) F. 189 v. s. εὐσεβοῦσι... καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθανεῖν ἔτοιμαί, ὅσοι θερμότερον καὶ κατὰ τῆς ἡδονῆς ἴστανται. χαλῶσης τὸν τῆς ψυχῆς τόνον, ὅσοι ταύτῃ διαθερμαίνονται.

P. 581, C.) F. 189 v. s. τὸ .. θράσος οὐ τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀλογίας γέννημα, οὐδὲ τῆς μαθησεως, ἀλλὰ τῆς ἀμαθίας, ὡς καὶ Θουκυθίδης φησὶν, ὅτι ἀμαθία μὲν θρασείς ποιεῖ, τὸ λελογομένον δὲ ὀκνηροῦς (7). F. 189 v. m. γίνεται δὲ ἡ νάρκωσις, τῶν νεύρων συμπιλουμένων, καὶ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος προίεναί ἐμποδιζομένου, δι' οὗ τοῖς ζώοις ἡ κίνησις. (ad : αὶ γενναῖαι δὲ —) αἱ δὲ γε γενναῖαι καὶ δεξιότροποι πρὸς ἀμφοτέρα, λόγῳ μὲν αὐτὰς ρυθμίζοντός (8) τε καὶ διευθύνοντος, καὶ δίκην παιδαγωγοῦ τὰ τοῦ θυμοῦ σκιρτήματα καταστέλλοντος, καὶ παιδεύοντος αὐτὸν μηδαμῶς τῆς οἰκειᾶς ἐκβαίνειν τάξους, ἀγεσθαι δὲ μᾶλλον ἐφ' ὅπερ ἂν οὗτος καθηγῆσαιτο, μέγα τι χρεῖμα εὐρίσκονται πρὸς ἀρετὴν, τὰ τοῖς πολλοῖς δυσχερῆ εὐχερῶς ἐξανύουσαι. τοῦ λόγου δὲ ἐπιλείποντος, καὶ τὸ ἴσον εἰς κακίαν αἱ μεγάλα αὐταί φύσεις εὐρίσκονται. ὡς γὰρ λόγῳ παιδαγωγούμεναι τὰ μέγιστα κατορθοῦν πεφύκασιν, ὅπως ἀπαιδαγώγητοι μέναισαι, περιφανεῖς ἐπὶ κακίᾳ γνωρίζονται καὶ μεγάλα τὰ πτώματα πάσχουσι (9). F. 189 v. i. φύσεις δὲ γενναῖας πληθυντικῶς τοὺς θερμοὺς καὶ ἀνδρώδεις ἐκάλεσεν... ὅτι, τοῦ τῆς φύσεως ὀνόματος τῶν πολλαχῶς λεγομένων τυγχάνοντος, λέγεται

2, 40. ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ἔκον φέρεται. ubi v. Goeller. p. 318. Ceterum τὸ λελογομένον, ἵκετ ἀ Thucydide I. I. non usurpatum, tamen prorsus est Thucydideum.

(8) F. 200 v. i. et 205 r. m. locutio : ἡδὴ ρυθμίζειν. quo de usu translatio verbi ρυθμίζειν vid. annot. ad Marc. Eugen. p. 73. Adde El. f. 219 r. m.

(9) Billius annotatione ad hunc locum minus apte comparat Plat. *Legg.* VI, p. 766, A. ubi de homine bene educato, tanquam de ζῶω ἡμερωτάτῳ, sermo est. Tu confer *Rempubl.* VI, p. 491, D. E. 495. B. ubi Plato docet, præstantissimam quamque indolentem, si disciplina careat, pessimam evadere. Socratis egregia est in eandem sententiam disputatio apud Xenoph. *Mem.* lib. IV, cap. 1, 3. 4. Vid. Fabric. *ad Marin. Vit. Procli* p. 60 ed. Bolsionad. et ad *Cod. Apocryph. N. T.* p. 538 sq. Ceterum exempla vocis φύσις ea potestate positæ, de qua Elias in seqq. monet, apud Platonem et Xenophonem II. cc. et alias crebro reperuntur. Vid. *Ast. Lex. Plat.* III p. 522.

(9) Billius annotatione ad hunc locum minus apte comparat Plat. *Legg.* VI, p. 766, A. ubi de homine bene educato, tanquam de ζῶω ἡμερωτάτῳ, sermo est. Tu confer *Rempubl.* VI, p. 491, D. E. 495. B. ubi Plato docet, præstantissimam quamque indolentem, si disciplina careat, pessimam evadere. Socratis egregia est in eandem sententiam disputatio apud Xenoph. *Mem.* lib. IV, cap. 1, 3. 4. Vid. Fabric. *ad Marin. Vit. Procli* p. 60 ed. Bolsionad. et ad *Cod. Apocryph. N. T.* p. 538 sq. Ceterum exempla vocis φύσις ea potestate positæ, de qua Elias in seqq. monet, apud Platonem et Xenophonem II. cc. et alias crebro reperuntur. Vid. *Ast. Lex. Plat.* III p. 522.

(9) Billius annotatione ad hunc locum minus apte comparat Plat. *Legg.* VI, p. 766, A. ubi de homine bene educato, tanquam de ζῶω ἡμερωτάτῳ, sermo est. Tu confer *Rempubl.* VI, p. 491, D. E. 495. B. ubi Plato docet, præstantissimam quamque indolentem, si disciplina careat, pessimam evadere. Socratis egregia est in eandem sententiam disputatio apud Xenoph. *Mem.* lib. IV, cap. 1, 3. 4. Vid. Fabric. *ad Marin. Vit. Procli* p. 60 ed. Bolsionad. et ad *Cod. Apocryph. N. T.* p. 538 sq. Ceterum exempla vocis φύσις ea potestate positæ, de qua Elias in seqq. monet, apud Platonem et Xenophonem II. cc. et alias crebro reperuntur. Vid. *Ast. Lex. Plat.* III p. 522.

φύσι, καὶ τὸ τοῖωδε κεκράσθαι καὶ πεφυκέναι. A
F. 189 v. i. (ἄνθρωποι) ὑπὸ μίαν... ἅπαντες φύσιν
ἀνάγονται.

P. 581, D. εἴη δ' ἄν ὁ αὐτὸς μηδὲν [1] ἀγαθοῦ)
F. 189 v. i. Ἄτιτικόν... τοῦτο, ἀντὶ τοῦ· οὐδέχ,
ἀγαθόν.

P. 581, D. τοῦτ' ἔστι) F. 189 v. i. πρὸς... τὸ
πρᾶγμα, οὐ πρὸς τὴν λέξιν ἀπέδραψε. διὸ καὶ οὐδε-
τέρως τὸν λόγον ἀποδέδωκε.

F. 190 r. s. (ποιμένες Ἐκκλησίας) οἱ καὶ γονέων
ἐπέχουσι τάξιν.

B. 583, A.) F. 190 r. m. ἡ μὲν αἰδέως ἔστι φόβος
ἐπὶ προσδοκίᾳ φόγου. φοβούμενοι γὰρ μωμηθῆναι,
ἀπάρχμεθα τοῦ κακοῦ καὶ πρὸς ἀρετὴν ὀδηγώμεθα.
κρίλλιστον οὖν τοῦτο τὸ πάθος καὶ βοήθημα πρὸς
ἀρετὴν. — ἡ μὲνοι αἰσχύνῃ φόβος ἔστιν ἐπὶ αἰ-
σχρῶ τιμῇ πεπραγμένῳ. F. 190 r. i. τὸ ὄλον παρε-
τεθέν, ὁμοιωματικὸν ἐν, θεραπεύει τὴν τολημριαν τοῦ
λόγου.

P. 582, B.) F. 190 v. m. εἰρωνικὸν τὸ ἐχρῆν (2).

P. 583, A. δέον) F. 194 v. m. ἄρμολοῦ ὄντος.
κατὰ γὰρ τὴν Ἄτιτικὴν συνήθειαν εἰς τὸ δέον τοῦτα
μετέβαλλεν.

F. 194 v. i. (τὸ Πνεῦμα) κατὰ . . . τὰ ἄλλα
πάντα ἀπαρλλάκτως ἔχει πρὸς τε τὸν Πατέρα, πρὸς
τε τὸν Υἱόν.

P. 583, D.) E. 192 r. i. οἱ... μὴ ὀργιζόμενοι ὄλων
ἡ-θεοθεριζόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ, ἡλίθιοι δοκροῦσιν εἶναι.
δοκεῖ γὰρ ὁ ἡλίθιος ἀναίσθητός τις εἶναι καὶ εἰς ἅπαν
ἀκήνητος (3). F. 193 r. s. (ad ὕπερπύπτουσα) με-
ταφορικῆ... ἡ λέξις, ἀπὸ τῶν βελῶν τῶν ὑπὲρ τῶν
σκοπῶν φερομένων.

P. 583, E. 584, A.) F. 193 r. i. ἡ θερμότης, ἐξ
τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς πίπτουσα διὰ τὸ ὑπερβάλ-
λῃν καὶ μὴ ἐν τῇ μεσότητι τῆς ἀρετῆς ἴστασθαι, ἦ-
τιναι ἀρετῇ καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἑλλειψίς λυμναί-
σθαι εἰσθεῖν (4).

P. 583, A. ἐὰν εἰδῶμεν κόσμον) F. 193 v. m.
ἐάν... γινώσκωμεν τάξει τὸ πᾶν συνεστηκός καὶ τὸν
κόσμον αὐτὸν καταμάθοιμεν, τάξει δηλονότι συστάνα
καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο κόσμον ὄντα, τε καὶ λεγόμενον (5).

(1) Οὐδὲν E. cum Edd.: μηδὲν, ut B., Reg. b. Or. 1.
et Comb.: μηδενός alii. Οὐδὲν et μηδὲν vel τὸ μη-
δὲν de hominibus contemptim dici, satis notum est.
Vid. Anipadon. in Basil. I., p. 162. Sed qui hominem
nequam οὐδὲν ἀγαθοῦ dixerit, equidem præter Grego-
rium novi neminem.

(2) Sic Edd.: χρῆν Or. 1. satis bene. Conf. annot.
ad hanc Or. p. 600, D.

(3) Ex Aristotelis sententia Eth. Nic. lib. IV,
cap. 11, p. 1126, a, 4, sq. Bekk.

(4) Hæc quoque ex Aristotelis sententia Eth. Nic.
lib. 2, cap. 6.

(5) Aliter Billius; s; modesti et compositi esse
cremus, et Clemencetus: si ordinem noverimus.

(6) Ita Cod.; μᾶ punctis sub lineâ notatum, in
marg. δύναντι vox nihili, quæ recte deleta fuit.
Præterea ab alia manu in marg. δυνάμεν. Sunt
autem hæc Eliæ verba Gregorii ex Or. XLIV, p. 837,
C. ubi scriptura hodie vulgata: τῶ πάντα δυνατῶ
Λόγω. Eam secuti sunt Ullmannus in suo Gregorius
Naz. p. 490 et Hænsel. in peculiari illius orationis
editione, qui p. 44 recte docuit, formulam πάντα
δυνατὸς ex eo genere esse, quod Lobeckius ad So-

P. 584, B.) F. 195 v. i. (iudicato Esaiâ loco 51, 6,
quem Gregorius usurpat) προτρέπεται δὲ ὁ πάμμε-
γας καὶ διὰ τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐμβλέ-
ψεύς τε καὶ ἀναβλέψεύς εἰς εὐταξίαν ἡμᾶς. τάξις
γὰρ καὶ συνέστη τὸ πᾶν καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
εἶναι παρήχθη. F. 194 r. s. passiva παραχθῆναι et
διαμορφωθῆναι conjunctim posita. Ibid. locutio:
ὁ παραγωγὸς τῶν ὄλων (Deus.)

P. 584, B, C. οὐδὲ ὁμοῦ τὸ πᾶν ἀναδειξάι καὶ
διακοσμήσαι ἀσθερῆς ἦν) F. 194 r. s. (τὰ γινόμε-
να) λόγοις ἀρήθτοις τασσόμενα καὶ οὐκ ἀήροον ἀνα-
διδόμενα τῶ πάντα δυναματὰ (6) Λόγω.

P. 584, C. τάξις ἐν ἀγγέλοις) F. 194 r. m. Elias
proocat ad Dionysium Areopagitam eiusque com-
memorat inter alios ἀγγέλους φρουρητικούς et ἐπι-
στρατητικούς (7).

P. 584, C. D.) F. 194 r. i. (ἀστέρες) ὀφειμένην
ἔχοντες τὴν λαμπρότητα καὶ κρυπτομένην τὴν ἐκεί-
νων λαμπρότητα (8).

P. 584, D. τάξις ἐν ὄραις καὶ καιροῖς, ἐν κό-
σμῳ [9] προσιοῦσί τε καὶ ὑπαπιούσι) Eadem fere
Elias f. 194 v. s. ad hunc locum annotat, quæ f.
59 r. m. ad Or. XXVIII, p. 520, D. nisi quod loco
illorum: τε καὶ συμπλέκονται... ἀλλήλων, hic bre-
vius: ὑπαπέρονται, ponit. Idem f. 194 v. m. verba
μεσολαβοῦσιν... μετόπωρον (f. 59 r. m.) integræ re-
petit.

P. 584, D. τιθασσεύουσιν [10]). F. 194 v. s. ἦγγον
ἡμεροῦσιν ἀγριαίνον καὶ κρανοῦσιν. F. 194 v. m.
Elias repetit, quæ f. 59 r. i. habet: ἕκαστος... ἔχοντα,
nisi quod loco illorum: κλέπτεσθαι... λαμβάνειν, ista
ponit: τιθασσεύει καὶ καθάπερ τιτῶ χειρῶν ἐπιδο-
λαῖς ταῖς ἰδίαις ποιότησιν οικεῖοι ἑκατέρω.

F. 194 v. i. (nox et dies) εὐτάκτως ἀλλήλας διαδέχον-
ται καὶ ἀντιπαραχωροῦσι διὰ τῆς προσλήψεως τε καὶ
ἀνθυφαίρεσεως (11).

F. 195 r. s. (στοιχεῖα κορογοῦ) ὦν εὐτακτοῦν-
των μὲν ὀγιάζει τὰ ζῶα, ἀτακτοῦντων δὲ νοσεῖ τε
καὶ φθείρεται (12).

P. 584, D. ἡκλωσεν ἀέρα) F. 195 r. s. ὁ δ' ἀήρ
ἡλωται τε καὶ ὑποδέθηκε. F. 195 r. i. ὁ πάνσοφος

phocl. Aj. v. 1415, illustravit. Fortasse tamen Helle-
nisticum παντοδύναμος Gregorio restituendum ex
Sap. 18, 15: ὁ παντοδύναμός σου λόγος ἐπ' οὐρανῶν,
ad quæ Gregorius Or. XXXI p. 575, D. respexit,
docens τὸ Πνεῦμα in sacra Scriptura παντοδύναμον
appellari. Certe sribligo ista apud Eliam: πάντα
δυναματὰ, orta ex διετογραφία: πάντα δυνατῶ, et
παντοδύναμῳ.

(7) Conf. De Div. Nom. c. 15, §. 1, p. 128, B. et
Procl. Inst. Theol. Plat. cap. 144 p. 228 sq. ed.
Creuz. ubi de φρουρητικῶ in diis.

(8) Scil. solis et lunæ. Legendum autem: τῇ ἐκεί-
νων λαμπρότητι. Τὴν sub lineâ punctis notatum, et
τῇ sup. lin. a m. 2. Vid. annot. ad f. 58 r. s. Quæ
Elias ibi dicit: ὁ ἥλιος... φαίνεσθαι, totidem verbis
f. 194 v. s. repetit.

(9) Ἐν κόσμῳ B. cum Edd.; εὐκοσμίως r. ap. M. et
Codd. nonnulli ap. C. quod tamen glossesema sapit.

(10) Edd. τιθασσεύουσι. Tu confer annot. ad Or.
XXVIII, p. 506, C.

(11) Cod.: ἀνθυφαίρεσεως.

(12) De hac morborum causa conf. f. 321 r. m.

(nim. Gregorius) ἀποδέδωκε τῷ... ἀέρι τὸ ἐφηπλῶ-
σθαι (1) καὶ οἰονεὶ περιγεῖσθαι τῇ γῆ.

P. 585, A. *πεπηγότα... τῷ λόγῳ* F. 196 r. post
m. τῷ τῆς ἰδίας φύσεως δηλαδὴ, ἢ καὶ τῷ προστάγ-
ματι τῷ δημιουργικῷ (2).

P. 585, A. *τῇ ρύσει* F. 195 r. i. ...οὕτω μεταφο-
ρικῶς ὠνομάσας τὴν κίνησιν, διὰ τῆς λέξεως ταύ-
της τὸ ῥοῆς ἔχοντα (3) εἶναι καὶ αἰετὶ γίνεσθαι τε καὶ
ἀπογίνεσθαι παραστήσαι βουλόμενος. F. 195 v. m.
ἡμεῖς μὲν οὖν τὴν λέξιν ἐξομαλίζοντες, τὴν ῥοῆν
κατ' ἀμφοτέρων, τοῦ τε γίνεσθαι καὶ τοῦ ἀπογίνεσθαι,
ἐδεξάμεθα. εἰσὶ δέ, οἵτινες ἐπὶ τῆς φθορᾶς μόνης ταύ-
την ἐδέξαντο. quos deinceps refellit.

P. 585, A. B.) F. 195 v. i. τῶν μὲν... νεφῶν
ἀτακτούτων καὶ συβήγγυμένων βιαίως, ἢ τοῦ αἰθε-
ρίου πυρὸς πλεονάζοντος ἐν ἀέρι, οἱ σκηπτοὶ συν-
ίστανται, — — τοῖς ἀερώμασι (4) δὲ καὶ σήραγμα τῆς
γῆς ὑδάτων ἢ πνευμάτων εἰσχεομένων, εἶτα στενοχω-
ρουμένων περὶ τὴν ἐξοδὸν καὶ βιαίως κραδαίνοντων
αὐτῆν, οἱ σεισμοί. — — αἱ δ' ἐπικλύσεις ἐν θαλάσῃ
γίνονται, πνευμάτων ἐναντιῶν ἀντιπνέοντων, καὶ ἐκα-
τέρου προωθούντος τὴν θάλασσαν. συνάγεται μὲν γὰρ
αὕτη ἐπιτοαυτὸ (5) καὶ εἰς ὕψος μεταωρίζεται, εἶτα
τοῦ ἐνδὸς ἠττηθέντος πνεύματος, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπικρα-
τούτος ἀντωθουμένη, ἐκρηγνυται ἄθρόον καὶ πί-
πτουσα τὸν κατακλυσμὸν ἐργάζεται. καὶ τοῦτο ἱστο-
ρεῖ Ἀριστοτέλης (6) ἐν Ἀχαΐα γενέσθαι, ἐξωθεν
μὲν νότου πνέοντος, ἐκείθεν δὲ βορέου ἀντιπνέοντος.

F. 196 r. s. τὸ... αὐτὸ πνεῦμα ἐκκρινόμενον κατὰ
μικρὸν μὲν καὶ σποράδην χεόμενον καὶ λεπτότερον
ἢν, βροντὰς ποιεῖ καὶ ἀστραπὰς (7). ἂν δ' ἄθρόον καὶ
πυκνότερον ἐκκριθῆ, ἔκνεφιας ἀνεμὸς γίνεται. διδ
καὶ βλαίως ἐστίν. ὅταν δὲ κατασπώμενον ἐκπυρωθῆ,
τοῦτο δ' ἐστὶν ἂν λεπτότατον τὸ πνεῦμα γένηται,
καλεῖται πρηστήρ. ἐμπύρησος γὰρ τὸν ἀέρα τῆ
πυρῶσι χρωματίζον. ἔάν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ νέφει πολὺ
καὶ λεπτὸν ἐκδλιθῆ πνεῦμα, κεραυνὸς τοῦτο γίνεται.

P. 585, B. *ἀταξία... ἐν δὲ σώμασι τὰς ἀρώ-
στίας* F. 196 r. s. τινὸς τῶν ἐν ἡμῖν στοιχείων
πλεονάσαντος ἢ καὶ ἄλλως πως ἀτακτῆσαντος.

F. 196 r. m. τὸ δὲ ἢ (8) *προσδοκωμένην* (585,
B.) οὐ διασκευτικῶς, ἀλλὰ συμπλεκτικῶς.

P. 585, C. *ὅταν... τῷ συνδήσαντι* F. 196 r. m.
ὅταν τῷ δημιουργῷ δόξη τῷ ἐξ ἐναντιῶν τὸ πᾶν συστη-
σαμένῳ, λύσαι αὐτό.

F. 196 r. m. εἰ... ἀπαφρατίζεται... ἐν τῇ παγκο-
σμῳ ταύτῃ λύσει ὁ ἄνθρωπος.

P. 585, C. D.) F. 196 v. s. (ἡλίου) ἀποκρύπτου-

Α τοσ πάντα τοὺς ἀστέρας καὶ αὐτὴν τὴν εὐλήνην
ἡμέρας οὖσης.

P. 585, E. 586, A.) F. 197 r. m. (ὁ ἄνθρωπος)
εἰκότως ὕστερον πάντων ὁδῶ τινι καὶ τάξει ἐη-
μιουργεῖται. F. 197 r. i. Ἰνα... μέγιστον φανῆ τὸ
περὶ τὸν σύνδεσμον θαῦμα, συνέδησε, φησί, κρυφίως
ἡμῖν ἦγουν ἀκαταλήπτως καὶ διὰ τοῦτο ἀβήρητος
τὰ ἐναντία. Ibid. τοῦ... ἀνθρωπίνου συγκρίματος ὀλι-
κώτατον ... ὁ χόος. Ibid. οὗτος (sc. ὁ νοῦς) ... τῆς
ψυχῆς τὸ λεπτομέγιστον. F. 197 v. s. φανήσεται
γὰρ οὕτω μᾶλλον ἢ τάξις ἀριθλοτέρα. Ibid. δύναμιν
ἐνθεῖς (sc. Deus) αὐτῇ (sc. ἀνίμω) ἢ πρὸς θεὸν
ἀνατείνεσθαι καὶ ἐκθεοῦσθαι, ἢ αὐτοπροαιρέτως ὀρ-
μαῖς πρὸς τὴν ὕλην ῥέπειν καὶ τὰ μυρία πάθη ἐπι-
θεῖν ἐφέλικεσθαι.

B P. 586; A. *τὸ αὐτὸ... βεῦματι* F. 197 v. s. τὸ αὐτὸ
ζῶον καὶ διεσώσατο τῷ εἶδει, πεπηγῶτι καὶ οὐδέποτε
λείποντι, καὶ διέλυσε τοὺς ἀτόμους, ῥέουσι καὶ ὑπεξ-
αγομένοις. τὸ μὲν γὰρ τῶν ἀτόμων ἐπεισθήγασε τῇ
γεννήσει, τὸ δὲ ὑπεξήγαγε τῷ θανάτῳ. εἰρηκε δὲ
καὶ ἐν τῷ περὶ θεολογίας λόγῳ (9). πῶς τὸ αὐτὸ
ζῶον καὶ θνητὸν καὶ ἀθάνατον, τὸ μὲν τῇ μετα-
στάσει, τὸ δὲ τῇ γεννήσει; τὸ μὲν γὰρ ὑπεξήλασε,
τὸ δὲ ἀντεῖσῆλθεν, ὥσπερ ἐν ὀλίγῳ ποταμῷ μὴ
ἐστῶτος καὶ μέροτος, μὴ ἐστῶτος μὲν τῷ ἀεικ-
νήτῳ, μένοντος δὲ τῷ ἀελλίπτῳ.

F. 197 v. m. προτιμητέος... ὁ δεσπότης τῶν ὁμο-
δούλων καὶ ὁ πατὴρ τῶν πνευμάτων τῶν σωματι-
κῶν παιδῶν καὶ πατέρων.

F. 197 v. i. ἡ δημιουργικὴ καὶ συσκευτικὴ τῶν
ὄλων σοφία.

F. 198 r. s. μεστώσας τὸν λόγον, εἶτα τῷ τρη-
τικῷ τύπῳ χρησάμενος· καὶ τί δεῖ καθ' ἑαυτὸν,
φησί, λέγειν (586, B.);

P. 586, C. D.) F. 198 v. m. εἰτι τὸ κατὰ τὸ σῶμα
καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ ὑπόδειγμα ἐπεξεργάζεται.

F. 198 v. i. locutio : συνάπτεσθαι ἀβήρητοις τίσιν
ἀφαις, de junctura partium corporis humani.

P. 586, E. 587, A.) F. 199 r. m. παρ' αὐτῷ (sc. τῷ
νῷ) (10) τοῖς αἰσθητηρίοις τὸ αἰσθάνεσθαι, ὡς παρὰ
πηγῆς δεξαμεναῖς ῥεῦματα, καὶ πρὸς αὐτὸν ἢ αἰ-
σθηταῖς ἀνατρέχει, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀποκομιζούσα
τὰ αἰσθητά. ὁ δὲ δεχόμενος καὶ φιλοκρινῶν καὶ ἐξετά-
ζων, τοῖς καταλλήλοις τόποις ἐναποτίθεται, καὶ οὕτω
πολλῶν τε καὶ παντοδαπῶν εἰσαγομένων, σύγχυσας
καὶ πλάνη οὐ πέφυκε γίνεσθαι.

P. 587, A. (sq.) F. 199 r. i. τὴν ... τῶν ἀρ-
χόντων διαφορὰν κατασκευάσαι βουλευθεῖς, πολίς

(1) Alias ἐφακλούσθαι de radiis lucis dicitur.
Vid. Has. ad Leon. Diacon. p. 431 ed. Bonn.

(2) Prius recte et secundum Stoicorum doctrinam.
Conf. annot. ad f. 11 r. i. Male vulgo Λόγῳ, et
quidem τῷ μὲν τῷ Λόγῳ, τῷ δὲ —, in quibus C.
saltem τὸ μὲν — τὸ δὲ —. ex Reg. b. Coisl. 2. et
Or. 1. merito reposuit.

(3) Conf. Synes. Hy. 9, 53. γθονὸς ἔχοντα.

(4) Ἀραιώμασι m. 2. sup. lin. optime reposuit.
Nimirum ἀραιώμασι primum in ἀερώμασι, deinde
in ἀερώμασι abiit. Ejus mendii, quo αἰ in ε̄ depravatum
est, exempla apud Eliam non desunt. F. 298
v. m. de Petro : ἔπεσε τὸν τοῦ ἀρχιμέρους δούλον.

ubi m. 2 sup. li. recte ἔπαισε. De confusis ἔπαισε
et ἔπεσε v. Boissonad. in Not. et Extr. T. XI,
P. II, p. 265. Porro ap. El. f. 303 r. i. verba ψεύσο
μέ σε orta ex male diremtis et corruptis : οὐ ψεύ-
σομαι sc. Adde VV. LL. Or. XXVI, p. 477, B. ubi
προσπέζῃ pro προσπαίζῃ.

(5) Dirime : ἐπὶ τὸ αὐτό

(6) Meteorol. II, 8, p. 368, b. 6 seq. ed. Bekk.

(7) Conf. annot. ad Or. XXVIII, p. 519, B.

(8) Sic B. E. cum duobus Regg. ap. C. qui vulgatam
lectionem : καὶ προσδοκωμένην, secutus est.

(9) Or. XXVIII, p. 515, A. ubi v. annot.

(10) Lege : παρ' αὐτοῦ, sc. τοῦ νοῦ.

ἔστι τὰς ἐργασίας, ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν ἐπιστολῶν ταύτας λαμβάνων.

P. 587, B. C.) F. 199 v. s. οἱ μὲν Προφήται σκωδῶς περὶ τοῦ Χριστοῦ προκατήγγειλαν, οἱ δ' Ἀπόστολοι ἐκφαντορικῶς. Ibid. προτιμωτέρα δὲ σκιάς ἀλήθεια, καὶ τὸ οὐ ἕνεκα τοῦ ἕνεκά του. ἕνεκα δὲ τῆς ἀληθείας αἱ σκιαὶ προέδραμον, τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἀληθείας προπαρασκευάζουσαι.

P. 587, C.) F. 199 v. m. ἵνα δὲ μὴ οἱ τῶν ἐλαττωμένων ἀξιοῦμενοι χαρισμάτων ἀδμονῶσι, παρεμυθήσαστο αὐτούς.

P. 587; C.) F. 199 v. i. ὁ μὲν λόγος τῆς σοφίας λόγος ἐστὶν ἐνδιάθετος, τῇ σοφίᾳ πεπωμένος (1), ἔχων καὶ τὸν προφορικὸν ἀναλογούντα, ὁ δὲ λόγος τῆς γνώσεως λόγος ἐστὶν ἐνδιάθετος, τῇ γνώσει πεπωμένος.

F. 200 r. s. τὸ δὲ ὑψηλοτέρων (587, C.) ἀντὶ τοῦ ὑψηλῶν κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν, ἢ καὶ συγκριτικῶς.

P. 587, D. ἀντιλήψεις) F. 200 r. m. τὸ... διευθύνειν τε καὶ οἷον οἰακίζειν ἑαυτὸν τε καὶ ἑτέρους ἀντιληψίς τίς ἐστίν.

P. 587, D.) F. 200 r. i. λαμβάνει δὲ τὴν ἐργασίαν αὐθις ἀπὸ τοῦ σώματος.

P. 587, E. ὁ μὲν ἀρχέτω καὶ προβεβλήσθω [2]) F. 200 v. s. ὡς πρόβολός τις καὶ πρόμαχος τῆς τε ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ κοινῶ τῆς Ἐκκλησίας προβεβλήσθω πληρώματος. — ἢ τὸ προβεβλήσθω διὰ τοῦς ὄψ' ἑαυτῶν ἀρπάζοντας τὰ χαρίσματα καὶ μὴ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἀναμένοντας προβολήν. ἢ καὶ τὴν τοῦ κοινῶ ἐκλογὴν τέθεικε, προβεβλήσθω ὄψ' ἑτέρων λέγων, ἀλλὰ μὴ δι' ἑαυτοῦ ἀρπαζέτω τὸ χάρισμα.

F. 200 v. i. locutio : τῷ διδασκαλικῷ ἐπιτηδῶν ἀξιώματι (3).

F. 201 r. i. διὰ καθάρσεως εἰς θεωρίαν ἀναγόμεθα.

F. 201 r. i. φυσίωσιν, ὡς εἰς κενὸν οἰδημα (4) καὶ ὄγκον ἐπαίρουσαν.

P. 588, C. εἰ.. γεγύμνασθαι σοι [5] τὰ αἰσθητήρια) Hæc ex Epist. ad Hebræos 5, 14. sumpta esse, Elias f. 204 v. m. annotat. F. 202 r. s. ἔξιν δὲ λέγει ὁ Ἀπόστολος τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀκριβείαν, αἰσθήσεις δὲ τὰς διακριτικὰς δυνάμεις τοῦ νοῦ.

F. 202 v. i. ὅταν σχολάζῃ ἀπὸ τῆς ἐξωθεν περιπληθήσεως καὶ ταραχῆς.

(1) Πεπωμένος, quod statim post-recurret, m. 2 sup. lin. reposuit. Verbi poioun exempla conf. f. 23 r. i. 38 v. s. et ap. Gregor. Carm. ined. I, vs. 718, ubi Tollius Ins. It. Ital. p. 65. Adde Vœmel. ad Nicol. Methon. p. 256, B. Ποίωσις cum ποιούσθαι ap. El. f. 61 v. m. reperitur.

(2) Post paullo in loco, quem Gregorius ex Epist. ad Rom. 12, 8. adfert, Bill. et C. pessime χωρηγῶν. Elias f. 200 v. m. χορηγῶν (sic). Recte B. et ed. Bas. χορηγῶν. Vid. annot. ad f. 143 r. s.

(3) Eadem locutio f. 204 v. s. et ἐπιτηδῶν verbum eadem significatione f. 202 v. m., nimirum de eo, qui temere aliquid capessit. Conf. etiam f. 209 v. i.

(4) Ad οἰδημα m. rc. mg. pessime ὄγκωμα : debebat saltem ὄγκωμα scribi. De proxima voce ὄγκος conf.

P. 588, C. εἰ.. εἰ.. χαμπερῆς τὴν διάνοιαν) F. 202 r. s. εἰ... πρὸς τὰ γήινα σύρεται σου ἡ διάνοια.

P. 588, C. D.) F. 202 r. s. (τὰ ὑψηλότερα) ἃ μὴ πέφυκε νοῦς νηπιώδης πέττειν καλῶς ἦτοι καταλαμβάνειν καὶ εἰς προσθήκην μεταβάλλειν καὶ αὔξῃσιν τῆς κατὰ Χριστὸν πνευματικῆς ἡλικίας, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ λυμαινέσθαι καὶ βαταδιάπτειν ἐν τοῖς καιρίσις, ὡς αἱ στερεὰ τροφαὶ τὰ βρεφύλλια (6). F. 202 r. m. τέσσαρες δὲ εἰσι τοῦ θρηπτικῶ δυνάμεις, ἐλκτικῆ, ἡ ἔλκουσα τὴν τροφήν, καθεκτικῆ, ἡ ταύτην κατέγουσα καὶ μὴ ἔωσα εὐθέως ἐκκρίνεσθαι, ἀλλουτικῆ, ἡ ταύτην ἀλλοιοῦσα εἰς τοὺς χυμούς, ἔξ ὧν τὰ ζῶα τρέφεται τε καὶ αὔξεται, ἀποκριτικῆ, ἡ τὸ περίττωμα διὰ τοῦ ἀφεδρώνως ἐκκρίνουσα.

B P. 588, D. τὸν ἀγῶνα) F. 202 v. s. ἀγῶνα μὲν νῦν τὸν φόβον λέγει. ἔστι γὰρ εἶδος φόβου καὶ ἡ ἀγωνία, καὶ ἔστιν ἡ ἀγωνία φόβος διαπτώσεως ἡγουν ἀποτυχίας. φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως, ἀγωνιῶμεν.

P. 588, E. ταλαιτεύεται) F. 202 v. s. ζυγοστατεῖται καὶ δοκιμάζεται.

P. 589, A.) F. 202. v. m. τὰ βραχύτατα ἡμῶν καὶ ἐπιτηρεῖται δριμύως καὶ πολυπραγμονεῖται. πάντες γάρ, ὡσπερ οἱ κατὰ σκοποῦ τοξεύοντες (7), καθ' ἡμῶν τὰς γλώσσας ὀπλιζοῦσι.

P. 589, B.) F. 203 r. s. δεικνυσι λοιπὸν τὸ ἀκίνδον καὶ πανταχοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις τὴν σιωπὴν ἔχουσαν.

C F. 203 r. m. ἔξατονεῖν de λόγῳ, qui rem non assequitur.

F. 203 r. m. locutio : κίνδυνος ἐξήρηται (8) τινι.

F. 203 r. m. locutio : ὁ λόγος ὁ ἐν προφορᾷ, qui antea ὁ προφορικὸς λόγος.

P. 589, C.) F. 203 v. s. φως δὲ ἀρότατον ἐνταῦθα, ὡσπερ ἐν ἄλλοις ἀρόσιτον, καλεῖ τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν ὀμνούμενόν τε καὶ δοξαζόμενον, ἐκεῖνο μὲν ὡς ἀνεκτὸν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος, τοῦτο δὲ ὡς ἀνώτατον.

F. 203 v. s. (φῶς) ὅσον... οὐρανὸς ἀνωθεν φρουκτωρεῖ.

F. 203 v. s. φωτοχυτεῖσθαι.

F. 203 v. m. γρόφον (589, C.)... καλεῖ τὴν ἐπι-

D προσθεύσαν τῷ νοῖ ἡμῶν σωματικὴν παχύτητα.

F. 203 v. m. καθαρῶς ἐντρανίζειν ταῖς ἀκτίσι τοῦ ἀληθινοῦ φωτός (9).

Crenz. ad Olympiod. Comm. in Alcib. I, p. 144.

(5) Scribe : γεγύμνασθαι σοι, cum Edd. Lectum ex Ep. ad Hebr. 5, 14. Eliæ obversatum videbis f. 222 v. i. Verbum γυμνάζειν illustravi Animadvss. in Basil. I, p. 40. 96. De voce αἰσθητήρια monui ad Gregor. Nyss. De Anima et Resurr. ed. Krab. p. 180sq.

(6) Conf. κρεβύλλιον simm. Synesio Ep. 132. corpus τὸ θυλάκιον τῶν κρεβύλλιον.

(7) Loquendi formula : κατὰ σκοποῦ τοξεύειν, ad calumniatores translata, Elias etiam f. 320 r. m. utitur.

(8) F. i. ἐπήρηται, et mox : οὐκ ἀνεκτὸν.

(9) Eadem significatione ἐντρανίζειν cum dativo positum f. 203 v. i. ἐντρανίζειν τῷ θεῷ φωτι. Conf. annot. ad f. 16 r. s.

F. 203 v. m. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔσμεν ἡ ψυχὴ, καὶ ἡ ταύτης μάλιστα ὁ νοῦς, καθὼς φησιν ὁ μέγας Βασιλεῖος (2), ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα, περὶ ἡμᾶς δὲ χρήματα, κτήματα, φίλοι.

P. 589, C. D. *ἴνα μή... τῆς κτήσεως*) F. 203 v. i. φιλεῖ γὰρ ἄλλως (f. 204 r. s.) τὸ μὲν πόνυ κτηθὲν περικρατίζονται, τὸ δὲ βραδίως κτηθὲν ἀπεπτύσσεται τάχιστα (3). ἀπόθετον δὲ εἶπε τὸ περὶ Θεοῦ κάλλος καὶ τὴν περὶ αὐτὸν δόξαν, ὡς ὀλίγων ἀξίαν καὶ ὀλίγοις ἀποτεταμειυμένην.

P. 589, D. τὸ... ὕστερον ἄθλον ἀρετῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸν [4] νεύσεως εἰσὶν ἐξομώσεως) F. 204 r. s. μέσος... ἰστάμενος ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος ὕλης τε καὶ Θεοῦ, ταῖς μὲν πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὰ πάθη βροταῖς τὰ ἐντυπωθέντα τούτῳ ἐξ ἀρχῆς πρὸς Θεὸν μιμήματα ἀμαυροῖ, τοῖς αἰσχροῖς ἀποκρούων αὐτὰ προκαλύμμασι, ταῖς δὲ περὶ (5) Θεὸν νεύσει τε καὶ ἀνατάσει τὸν ἐπιπλασθέντα ῥύπον δι' ἐπιμαλείας βίου ἀποβρύψας, θεοειδῆς αὐθις χρηματίζει, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέρχεται πρὸς τὸ πρωτότυπον.

F. 204 r. m. ἡμῖν τοῖς δεσμίοις τοῦ σώματος.

F. 204 r. m. locutio : ὡς διὰ κλιμακῶς τινος τῆς πρακτικῆς (sc. ἀρετῆς) εἰς θεωρίαν ἀναβεδηκέναι.

F. 204 r. post m. locutio : ἀνατυπώσασθαι τι εἰς τὸν ὄψιν.

P. 589, D. 590, A.) Ad locum Apostoli 1 Cor. 13, 12, ubi de cognitione Dei πρόσωπον κατὰ πρόσωπον, hæc habet Elias f. 204 v. s. *duplex Dei scientia, altera, καθ'* ἦν κατὰ φύσιν ἀπάντα γινώσκει, *altera, καθ'* ἦν σχετικῶς ἐπιγινώσκει τοὺς ἰδίους αὐτῷ, γινωσκῶν ἐν αὐτοῖς συζομένους τοὺς χαρακτῆρας αὐτοῦ, et paullo post : κατὰ τὸ δεύτερον... τοῦτο σημαίνωμενον, τὸ τῆς σχέσεως τε καὶ οἰκειώσεως, ἡ γνῶσις ἐνιαυθα εἰληπταὶ τῷ Ἀποστόλῳ (6) F. 204 v. m. (deus) ἔσον... τοὺς ἰδίους χαρακτῆρας ἀσυγχύτους ὄρα ἐν αὐτῇ (sc. in anima humana), ὅν τὰ μιμήματα τῇ ἡμετέρῃ κατασκευῇ... ἐνετύπωσας, τοσοῦτον καὶ οὕτως ἐπιμετρεῖ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν, ἀναλόγως τῇ καθάρσει τὴν ἑλλαμψὴν χορηγῶν, F. 204 v. post m. τελεῖαν μὲν θλοῖ[7] τὴν ἡμετέραν ἔσθαι ποτε γνῶσιν, οὐ μὴ ἀπαρραλλάκτως τοιαύτην, οἷα ἡ τοῦ Θεοῦ. ἀνάγκη οὖν τοσοῦτον εἶναι τὸ μέσον τῆς γνῶσεως, ὅσον τῆς θείας φύσεως καὶ τῆς ἡμετέρας.

F. 204 v. i. *Joannis Chrysostomi laudatur sen-*

lentia : vñ μὲν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐπιδραμεν ἡμῖν, τότε δὲ ἡμεῖς αὐτῷ ἐπιδραμούμεθα.

F. 205 r. s. τὸ ἀφιλόκομπον.

F. 205 v. s. Deum vocat τὴν ἀθέατον καὶ ἀπειρόνοτον φύσιν.

F. 205 v. m. *ὀπίσθια* δὲ Θεοῦ (590, B.) τὰ μετ' αὐτὸν δημιουργήματα καὶ αἱ πρόνοιαι καὶ οἰκονομαίαι. ταῦτα γὰρ ὀπίσθια Θεοῦ, ἢ διὰ τὸν χρόνον, ὡς ὑστερογενῆ, ἢ διὰ τὴν φύσιν, ὡς πρὸν λειπόμενα. τινὲς δὲ ὀπίσθια Θεοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Δόξης ἐνανθρωπήσιν νενοήκασιν (8).

P. 590, C.) Gregorii locutionem : δουλεῖσθαι καὶ ἄνω καὶ κάτω φέρεσθαι, Elias f. 205 v. s. interpretatur : ταράσσεσθαι καὶ ἄνω καὶ κάτω συγγεῖσθαι καὶ φέρεσθαι.

F. 206 v. m. ὁ μὲν... θεωρητικὸς πάντως καὶ πρακτικὸς, ὁ δὲ πρακτικὸς οὐ πάντως καὶ θεωρητικὸς.

F. 207 r. s. ὄρα θηριώδεις τε καὶ κτηνώδεις ἡμῶν, ἀλόγως τῷ θυμῷ καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ δουλεύοντες.

P. 591, B. *μικροῦ δοξάριον*) F. 208 r. m. δοξάριον δὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸν βαθμὸν ὠνόμασεν, ὡς δοξάζοντα τὸν ἐπιβεδηκῶτα. καταμίκρυνε δὲ αὐτὸν διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀσώματος, ἢ διὰ τὴν μέλλουσαν δόξαν, τὴν ἀληθῆ καὶ ἀσάλευτον. δοξάριον δὲ καὶ ἡ ἐν λόγῳ εὐδοκίμησις.

P. 591, B.) F. 207 v. i. ἀποστοματίζειν, ubi Gregorius *ἐκμαλετᾶν*. Ibid. ad : *περικεκομμένως*, ὃ καθ' εἰρμὸν οὐδὲ μετὰ γνῶσεως, ἀλλ' ἀδιαφρόντως τε καὶ περικεκομμένως καὶ ἀνοήτως.

P. 591, B. *τοῦτ' ἐκεῖνο* [9] ἡ αὐθημερίτη σοφία) F. 207 v. i. τοῦτ' ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν πάλαι θρυλούμενον (10), ἡ πλασματώδης καὶ αὐθημερινὴ σοφία (f. 208 r. s.) ἐν μέσοις ἡμῶν ἀναστρέφεται, καὶ αὐθημερὸν σοφοί, ὡς οἱ σπαρτοὶ πάλαι ἀπὸ τῆς γῆς, ἀναφαινώμεθα γίναντες.

F. 208 r. m. καλεῖ δὲ ἀπόνοιον (591, C.) τὸ θρόσος καὶ τὴν ἀναίσχυντιαν. et paullo post : ὃν γὰρ αἰδεῖσθαι μᾶλλον ἢν ἀναγκαῖον, κατὰ τούτου ἐξ ἀπονοίας ἐπήροντο.

P. 591, D.) F. 208 v. s. ταῦτα γὰρ αὐτὸς (S. Joannes, de se narrans Ev. 13, 25) περὶ αὐτοῦ, εἰ καὶ ὡς περὶ ἐτέρου διὰ τὸ ἀφιλόκομπον διέξεισι. F. 208 v. m. de Christo, in fronte glorificato : φωνὴ γὰρ ἀόλω ταυτίζεται καθ' ὑπόστασιν. F. 208 v. m. (ad :

(2) Conf. annot. ad f. 26 v. i.

(3) Conf. annot. ad f. 26 r. s. De voce ἀπόθετος videsis *Symbol. ad Philostr. V. S. p. 48 sq.*

(4) Sic B. Sav. ap. M. et Reg. bm. apud C. qui vulg. αὐτὸν habet, quod ad καθαρωτάτῳ refertur; sed αὐτὸν ad Θεὸς pertinet, quod Eliam non fugit. Conf. annot. ad Or. VI. p. 188, B.

(5) Legendum : πρὸς. Conferantur, ad quæ ista Eliæ pertinent, Gregorii verba, et loci gemini Or. VI. p. 188, B., Or. XXXIII, p. 611, C. ibique Elias f. 296 r. m. Σύννευσις (πρὸς) in eodem argumento ap. Eliam f. 293 r. s. De voce σύννευσις, recentioribus Platoniciis frequentata, vide annot. ad f. 80 r. i. Simplicii νεῦσις illi fere in malam partem usi sunt. Vid. *Basil. Plot. p. 39.*

(6) De Dei cognitione κατὰ σχέσιν καὶ οἰκειώσιν

D Elias similitudine disputat ad f. 34 r. i. indicatis, quibus verba ἐντυποῦν et χορηγεῖν eadem significatione ac f. 204 v. m. usurpata sunt. De priora illo verbo ad f. 4. r. m., de posteriore ad f. 143 r. s. monui.

(7) Scilicet Apostolus loco supra laudato.

(8) Conf. annot. ad Or. XXVIII, p. 497, E.

(9) Sic B.; vulgo negligentius : τοῦτο ἐκεῖνο. Tu v. Ast. Annot. in *Plat. Phæd.* p. 337 sq.

(10) De forma θρυλῶ v. Ast. Annot. in *Plat. Phædon.* p. 537. Posterioris tamen ætatis scriptoribus magis usitata forma θρυλλῶ, estque hoc loco θρυλλοῦμενον fortasse eo magis reponendum, quod ἄλλο sæpe in λ abiit. Sic f. 280 r. m. τᾶλα pro τᾶλλα, vel potius pro τᾶλλα, male scriptum. Conf. Annot. ad *Jo. Glyc. De V. S. R.* p. 85. 126, a.

παρεῖναι δὲ ἀγωνιῶντι; ἀπὸ κοινοῦ suppleendum A (ζῆν) . . . κοινὰ πᾶσιν ἐφήπλωσε τοῖς μὴ τὰ αἰσθη-
θεῖσαν (1).

P. 591, E.) F. 209 r. m. ἐν μέρει καὶ τεταγμένως
εὐρίσκονται ἐρωτῶντες.

P. 592, A.) F. 209 r. i. οἱ μὲν ἄλλοι τῶν μαθητῶν
ἀτενῶς ἐβλεπον πρὸς ἄλληλους.

P. 592, C.) F. 209 v. i. θρασύτερον ταῖς περὶ Θεοῦ
διαλέξεσιν ἐπιπηδᾶν. Ibid. (ad : μετρίως) ἤγουν
ὀφειμένως τε καὶ εὐλαβῶς.

P. 592, E. ὑπέκρουσε (2) F. 210 v. m. μεταφο-
ρικῆ δὲ ἡ λέξις ἐκ τῶν τῆς κιθάρας κρουμάτων.

P. 592, E. 593, A.) F. 210 v. s. τῷ τμητικῷ τύπῳ
χρησάμενος καὶ τοιαῦτα, φησὶν, ἐρεῖ ὁ ἀντιλέγων.

P. 593, A.) F. 210 v. m. τὰ δὲ ἐντεῦθεν ἢ ἀπάν-
τησις, ἢ καὶ ἀνθυποφορά, οὐκ ἄνευ προτάσεως ἢ ἀν-
τιπροτάσεως, εἰπεῖν οἰκειότερον. τὸ μὲν γὰρ πρὸς ὃν
δεῖ πρῶως καὶ μὴ χαλεπῶς ἀπαντῆσαι τοῖς λό-
γοῖς ἢ ἀντιπρότασις ἐστίν. οἷς γὰρ λόγοις προσδο-
κᾶται ἢ ἐρηθῆναι, οὗτο προτάσις ἐστίν ἢ ἀντιπρότα-
σις. ἢ δὲ ἀνθυποφορά ἤτοι λύσις τῆς ὑποφορᾶς οὐ
σιωπᾶν. διακλεῖσθαι, ὡ σοφώτατε (3). εἰρωνικόν
δὲ τοῦτο.

P. 593, C. τυφλότητι ἐπαπειρῖν) F. 211 r. s.
ἐπαπειρῖν τε καὶ εἰσηγεῖσθαι.

P. 593, D. τῇ μνήμῃ τῶν θεῶν δεῖ [4] ἐκκεν-
τριζεσθαι [5] πρὸς Θεόν) F. 211 r. m. καλὸν γὰρ
τῇ μνήμῃ τῶν θεῶν ὥσπερ ἐνὶ κέντρῳ κινεῖσθαι
τε πρὸς Θεὸν δεῖ καὶ διερεθίζεσθαι.

F. 211 r. i. Macedoniani et Eymotiani εἰς ἐκφύ-
λους φύσεις τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν καταδι-
ελόντες.

F. 211 v. s. τὰ ὑψηλότερα καὶ λεπτότερα ὀγ-
ματα.

P. 594, A. σοφία καὶ τὸ γινώσκειν ἑαυτὸν)
F. 211 v. m. σοφοῦ γὰρ ἀπόφθεγμα τό· γινῶθι σαυ-
τόν, τοῦ Χίλωνος (6). νοεῖται δὲ διὰ τούτου καὶ τὸ
γινώσκειν τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καὶ τάξιν. καὶ τὸ Δελ-
φικόν δὲ εἶκεν πρόγραμμα τό· γινῶθι σαυτόν, οὐκ
ἄλλο ἢ τοῦτο ἐβούλετο.

P. 594, B. εἶναι δειλότερος) F. 211 v. i. Ἀττικόν
δὲ τὸ ἰδίωμα τὸ τοῖς ἀπαρεμφάτοις χρᾶσθαι ἀντὶ
προστακτικῷ.

F. 212 r. m. (τὰ πρῶτα καὶ ὧν χωρὶς οὐκ ἐστι

ζῆν) . . . κοινὰ πᾶσιν ἐφήπλωσε τοῖς μὴ τὰ αἰσθη-
θεῖσαν (1).

P. 594, C.) F. 212 r. m. (ad : προβλήματος ἢ
ζητήματος) καρὰ τοῖς ῥήτορι πρόβλημα μὲν κοι-
νῶς καὶ τὸ συνεστῶς καὶ τὸ ἀσύστατον λέγεται,
ζήτημα δὲ μόνον τὸ συνεστῶς (7). καρὰ δὲ θεολο-
γοῦσι καὶ δογματίζουσι εἴη ἂν καὶ ἑτέρως πρόβλημα
μὲν τὸ ἀνέφικτον καὶ ἀπορον (8), ζήτημα δὲ τὸ ἐφ-
ικτὸν καὶ ἀπορον.

P. 594, E.) F. 212 v. ante med. (ad : πάχα) δι-
τακτικὸν δὲ τὸ ἐφεξῆς καὶ διὰ τοῦτο ῥητικόν τε καὶ
πιθανόν. F. 212 v. m. εἰρηκε δὲ καὶ Δημόκριτος (9)
χάρης τῇ μακαρίᾳ φύσει, ὅτι τὰ μὲν εὐπόριστα ἐποίη-
σαν ἀναγκαῖα, τὰ δὲ δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα.
F. 212 v. i. τοῖς κατὰ μέρος ἐνδιατριφᾶς καὶ περιβαλὼν
ἱκανῶς, διὰ τῆς ἐπαναλήψεως διευκρινεῖ τὸν λόγον.

P. 595, A. καὶ ἡ [10] φλεγμαίτουσα καὶ ἐκμια-
νονσα τράπεζα) F. 213 r. s. τὴν φλεγμονὴν πρὸς
τὰ πάθη καὶ μανίαν ἐμποιοῦσαν καὶ πρὸς ἀκαλασίαν
ἐξάπτουσαν (sc. λέγει).

P. 595, A. τὰ περιττὰ τῆς κτήσεως, ὁ πόνος
τῶν κεκτημένων, ὀλίγων ἐστὶ καλλωπίσματα [11]).
F. 213 r. m. πάνυ δὲ οἰκειῶς τὰ περιττὰ τῆς κτήσεως
καὶ μὴ ἀναγκαῖα ὀλίγων εἶπεν ἐγκαλλωπίσματα καὶ
πόνον τῶν κεκτημένων. οἱ τε γὰρ τῶν τοιοῦτων εὐ-
ποροῦντες καὶ ἐπὶ τούτοις ἐγκαλλωπιζόμενοι ὀλίγοι,
καὶ πόνος ὄντως αὐτοῖς καὶ φρονεῖς ἀπέκειται αὐ-
τοῖς κατεσθίουσα. καὶ ἴσασιν οἱ πεπειραμένοι.

P. 595, B.) F. 213 r. i. (ad : οὐ πρὸς μέτρον)
δοῦν γὰρ τις βούλεται, ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, καὶ δοῦν
αἰεὶ ἢ τινὸς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, τοσοῦτον καὶ ἢ
ἐκ Θεοῦ πρὸς αὐτόν, καὶ οὐκ ἐστὶν ὄρος ἀμφοῖν οὐδὲ
κόρος.

P. 595, B. ἀνάβασις, ἐλλαμψις [12], ὀλίγη μὲν
ἐνταῦθα, τραυότερα δὲ ἢ ἐλπίζομένη) F. 213 r. i.
ἀνάβασις μὲν οὖν ἐστίν ἢ διὰ καθάρσεως εἶτον
πράξεως ὑψώσις, ἐλλαμψις δὲ ἢ διὰ θεωρίας.

F. 213 v. s. locutio : κατὰ κῶλον καὶ κόμμα ἐξ-
απλοῦν.

P. 595, C. τὰ δ' ὑπὲρ ταῦτα, κᾶν τῷ σπανίῳ τὸ
τιμώτερον περιέχη —) F. 213 v. s. κᾶν, ὡς σπάνιά
τε καὶ δύσληπτα καὶ ὀλίγοις κατορθούμενα, ἔχη τὸ
τιμώτερον.

(1) Nimirum ex prægressis p. 591, D. ἀναθῆναι
δὲ εἰς τὸ ὄρος δεῖσαν.

(2) Sic B. cum duobus Regg. Coisl. 1 et Or. 1.
apud C. qui in vulgata lectione : ὑπέκρουσε, acquievit.

(3) Ὁ σοφώτατε, in quo elegantia Platonica inest
(cf. Pol. I. p. 339, E.), cum Edd. E. et B., hic quidem
a m. 2 atr. inf. l.; m. 1. rub. τῷ σοφωτάτῳ. Deinde
loco vulgati κᾶν (l. κᾶν), quod B. omittit, καὶ τῶν
m. 2. atr. mg. quod præstat propter structuram
verbi ἀπασχολεῖσθαι, de qua v. Animadv. in Basil.
I. p. 2 sq. Post paulo B. μηδέποτε minus recte pro
vulgato : μὴ ποτε, cui in sequentibus μηδὲ rite
respondet.

(4) Ἀεὶ, quod vulgo deest, B. addit cum duobus
Regg. Coisl. A. et Comb. quos C. secutus est.

(5) Sic B. Vulgo : κεντριζεσθαι, quod minus
placet. Similiter infra, p. 595, A. ἐγκαλλωπίσματα
in καλλωπίσματα abiit.

(6) Conf. El. f. 216 r. i. Quod autem Elias do-
cet, idem sibi voluisse Delphicum illud præceptum :

notum est, multos id Chiloni tanquam ἀνάθημα tri-
buisse. Vid. Creuzer. ad Olympiod. Comm. in Al-
cib. I, p. 201.

(7) Hermogenem hic quoque Elias sequitur. Vid.
Ernest. Lex. Rh. Gr. v. Ζήτημα, p. 148 sq.

(8) Εὐπορον m. 2. mg. recte. Similiter peccatum
est Or. VI, p. 192. C. in Cod. B.

(9) Vel potius Epicurus. Vid. Menag. ad Diog.
L. X, 144. Mox m. 2 mg. περιλαβόν, quod, etsi litura
est deletum, tamen recte habet.

(10) Verba καὶ ἡ, vulgo male omissa, B. addit
cum duobus Regg. Coisl. 1. et Comb., quos C. se-
cutus.

(11) Καλλωπίσματα B., ἐγκαλλωπίσματα E. et
lectio vulgata, quæ exquisitior. Vid. Animadv. in
Basil. I, p. 116. et conf. quæ supra, p. 593, D. do
verbo ἐκκεντριζεσθαι in κεντριζεσθαι compositio
monui.

(12) Sic m. 2. atr.; ἀνάβασις, ἐλλάμψις m. 2.
atr. Prius ex Ps. 83, 6. quo de loco v. annot.

P. 595, D. και οὐκ ἀνέχεται πένης ἄν.) F. 213 A v. i. και οὐκ ἀνέχεται πένης εἶναι. Ἀστικὸν δὲ και τοῦτο.

P. 595, D. ἐμβατεύει τοῖς βάθεσι, ἀρίτω και ὀδηγείσθω και ὑπὸ τοῦ κοῦ φερέσθω) F. 213 v. i. sq. ἐμβατεύει τοῖς βάθεσι τῶν νοημάτων. ἐπὶ τούτων γὰρ ταῦτον βάθος και ὕψος. ἀνωφερῆ γὰρ και ὑπερκαίμενα τὰ θεῖα νοήματα. ὁ γοῦν τοιοῦτος ἀνερχέσθω, φησί, ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς θεωρίας και κομφιζέσθω και ὑπὸ τοῦ νοῦ μετώρος φερέσθω. F. 213 v. m. ὁ μὲν τις τοῖς τῆς ὑψηλοτέρας ταύτης θεωρίας περὶς κομφιζεται.

P. 596, A. τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν τὴν κακοτεχνίαν, ἢ τῆς Πλάτωνος εὐρωτικίας τὰ γοητεύματα, οἱ κακῶς εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικῶν εἰσεφθάρησαν) F. 214 v. s. Elias ipse κακοτεχνίαν interpretatur ματαιοπονίαν, alios interpretari dicit κακομηχανίαν, propter obscuritatem, gloriae caprandae causa quae sita. F. 214 v. s. εὐρωτικίαν δὲ Πλάτωνος τὴν εὐρωτικίαν λέγει τοῦ λόγου, ἢ τὴν εὐαρμοσίαν τῆς συνθήκης τῶν λέξεων· ἄριστος γὰρ, ὡς φασιν, Δημοσθένης μὲν ἐκλέξασθαι τὰ νοήματα, Πλάτων δὲ συνθεῖναι και ὁμαλὸν ποιῆσαι τὸν λόγον· γοητεύματα δὲ τὰ θάλαττα (1), θελγομένης τούτοις τῆς ἀκοῆς και ἀπιστομένης ἢ και ἐκλυομένης. F. 214 v. m. (ad : εἰσεφθάρησαν) ἐπὶ φθορᾷ και λύμῃ εἰσεφθάρησαν.

P. 596, C. D.) F. 215 κ. s. οὐ, φησὶν, ὁ ὑπερβάθμια ἀλλόμενος και τὰ ἐπέκεινα καταλήψεως πολυπραγμονῶν. F. 215 r. s. ἢ . . . δόξα ἐκεῖνη μόνις τῆς εἰς ὑψῶν τάξιν διὰ τῶν θεοποιῶν ἀρετῶν ἀναδραμοῦσιν ἐπήγγελται. F. 215 r. m. & . . . οὐτε φθάλμιος εἶδεν οὐτε οὖς ἤκουσεν οὐτε ἀνθρώπινος νοῦς ἀνετυπώσατο. F. 215 r. i. ταῦτα μὲν ἐπιεικευόμενος ὁ ἄγιος οὗτος εἶρηκεν. Ibid. οἱ εἰς ὑψῶν τάξιν ἀναδραμόντες και χάριτι θεοῦ χρηματίζαντες.

F. 215 v. m. locutio : ἀληθινὸς και ἐνδιάθετος λόγος.

P. 596, D. τοὺς περιετούς ἐν λόγῳ και ταῖς λογικαῖς ἀποδείξεσι (2) F. 215 v. m. τοὺς περιετούς τῆ τῶν λόγων κομψεία και ταῖς συλλογιστικαῖς ἀποδείξεις.

P. 597, A. [3] B.) F. 215 v. i. Elias notat parodiam ad Proverb. 19, 1 : κρείσσων πτωχὸς πορευόμενος ἐν ἀληθείᾳ πλουτοῦ πένητος. F. 216 r. s. τὸν ἐν λόγῳ τῷ θύραθεν και γινώσκει τῆ ἐξωθεν πένητα. Ibid. σερβλόχειλος . . . ὁ ψευδής, ὁ διαστρέζων τὴν ἀλήθειαν.

P. 597, B. πεζὸς ὢν) F. 216 r. m. χαμαὶ συρομένην ἔχων τὴν διάνοιαν.

F. 216 r. m. τὸ μικροπρεπὲς τοῦ νοῦς και λόγου. et paullo post : μικροπρεπῆς ὢν τὴν διάνοιαν.

P. 597, C. γινώθι σαυτὸν, πρώτον τὰ ἐν χειρὶ κατανόησον, τίς εἶ και πόθεν [4] ἐκλήσθης και πῶς συνετέθης, ἴν' εἰκὼν ἦς Θεοῦ και τῷ χειρὶ συνδεθῆς) F. 216 r. i. γινώθι σαυτὸν, Χίλων ὁ σοφὸς συμβουλεύει σοι· ἐκεῖνου γὰρ τοῦτ' ἐκ ἀπόφθεγμα· τὴν ἑαυτοῦ κατάμαθε δύναμιν, μᾶλλον δὲ τὴν οἰκίαν φύσιν και τάξιν. εἶ, τὰ ἐν χειρὶν ἦτοι τὰ ἐγγύς σου και πρόχειρα καταλιπὼν, Θεοῦ φύσιν πολυπραγμονεῖς; Ibid. πῶς συνετέθης κατὰ συνθήκην ψυχῆς και σώματος, ἴν' εἰκὼν ἦς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ θεοειδὲς τῆς ψυχῆς και τῷ χειρὶ αὐτῆς σώματι συνετέθης.

P. 597, C. εἰ τὸ κινήσαν [5] σε) F. 216 r. i. εἰ τὸ κινήσαν σε ἐξ οὐκ ὄντος εἰς τὸ εἶναι και ἐκ τοῦ δυναμίει εἰς ἐνέργειαν.

P. 597, C. πῶς ὄψις ὀλίγη και (D) ἐπὶ πλείστον φθάνουσα, και πότερον παραδοχῆ τις ἐστὶ τοῦ ἀφθέντος ἢ πρὸς ἐκεῖνο διδάσκει) F. 216 v. s. ὄψιν δὲ λέγει τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐνέργειαν και τὴν διὰ τοῦ αἰσθητηρίου αἰσθῆσιν και ἀντιληψὶν τοῦ αἰσθητοῦ. F. 216 v. m. sententia quosundam : χρώνυσθαι ὑπὸ τοῦ χρώματος τὸν μεταξὺ ἀέρα, και οὕτως διὰ τούτου πρὸς τὴν ὄψιν διαπορθημέυεσθαι. Ibid. alio, quod Gregorius sequitur, placito de visu : ὅ και μᾶλλον οὗτός τε τίθεται (6) και οἱ ἀκριδέστερον περὶ τούτου φιλοσοφῆσαντες.

P. 597, D. πῶς τὸ αὐτὸ και [7] κινεῖται και κινεῖται, διὰ βουλῆσεως κυβερνώμενον.) F. 216 v. m. κινούσα δὲ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα, συμπεριφέρεται και αὐτὴ τῷ σώματι, ὡς περ και ὁ κυβερνήτης ὁ διὰ τοῦ πηδαλίου κινῶν τὸ πλοῖον και συμπεριφερόμενος αὐτῆς τῷ πλοῖω.

P. 597, D. τίς ἡ τήρησις τοῦ ἀκαληφθέντος, ἢ ἢ [8] μνήμη, και τίς ἡ τοῦ ἀκαληφθέντος ἀνάληψις, ἢ ἀνάμνησις) F. 216 v. i. διὰ δὲ τῶν αἰσθησῶν, ὡς διὰ τινων θυρίδων, ὁ νοῦς προσεμειλεῖ τοῖς ἔξω και αὐτῶν ἐπιδράττεται και πρὸς ἑαυτὸν ἔλκει τῶν φαινομένων τὰ εἰδωλα, τοὺς χαρα- (f. 217 r. s.) κτήρας τῶν ὀρατῶν ἐν ἑαυτῷ καταγράφων και τῆ μνήμῃ σώζων αὐτούς. μνήμη γὰρ λέγεται, ὅταν οὐ μεσολαβῆσῃ λήθη. ταύτης δὲ μεσολαβησάσης, ἀνάμνησις. ἔστι γὰρ ἀνάμνησις μνήμης ἐξιτήλου γενομένης ὑπὸ λήθης ἀνάληψις τις ἢ ἀνανέωσις. λήθη δὲ ἐστὶ μνήμης ἀποβολή.

P. 597, D. E. πῶς λόγος τοῦ γέννημα και γεννᾶ λόγον ἐν ἄλλω τοῖ) F. 217 r. m. δεχόμενος... λόγον ὁ ἐρωτῶν πορθμέα τῶν πραγμάτων, περὶ ὧν ἡ ἐρώτησις, ἀνταποδίδωσι και οὗτος λόγον ἕτερον,

ad Or. XXIII, p. 427, A. et ad f. 311 r. m. De ἀναβάσει conf. El. f. 322 v. m. et vid. Basil. Plot. p. 32 sq. ad Basil. Opp. T. III, p. 20, B. καρδιῶν ἀνάσεις. ubi item v. i. ἀναβάσεις.

(1) Codex : θάλαττα.

(2) Ἀποδείξεις B., ἀποδείξεσιν vulgata lectio, melius. Conf. annot. ad Or. XXVIII p. 506, E.

(3) Optime apud Gregorium p. 597, A. ἰδιαίτατον B. pro vulgato et plebeio ἰδιωπατον.

(4) Πόθεν B. quod vulgato πῶς praestat. Se. uer-

tia : και πῶς . . . συνδεθῆς, B. a m. 2. atr. habet, in quibus συνετέθης aptius dictum quam vulg. συνετέθης. Deinde ἦς in locum mendosi et vulgati ἢ C. e Codd. suis restituit.

(5) Sic B. cum Edd.; Or. 1 νικῆσαν, perverse.

(6) Id est : assentitur. Conf. annot. ad f. 58 v. m.

(7) Καὶ male omissum in Reg. bm. Tu confer. annot. ad Orat. XXVIII, p. 500, A.

(8) Sic B.; scribe utrobique : ἢ ἢ —, aut ἢ cum Edd.

συνεπινοῦντα τοῖς διαπορθμευθεῖαι πρὸς αὐτὸν ἢ ἄνανεῦντα πρὸς αὐτά. Ἔστι δὲ ὁ προφορικὸς λόγος οὐ μόνον νοῦ γέννημα, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ ὄχημα καὶ πορθμεῖον τῶν τοῦ νοῦ νοημάτων, διαπορθμεῦον αὐτὰ πρὸς ἕτερον, καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς πρὸς τὸν ἐκείνου νοῦν διαπέμπων. ὁ μοι δοκεῖ καὶ μάλιστα τῶν ἐν ἡμῶν ἄξιον εἶναι θαυμάζεσθαι, τί τὸ πλάτος ἐκείνου τοῦ ἐνδοθεν χωρήματος, εἰς ὃ πάντα χωρεῖ τὰ διὰ τῆς ἀκοῆς εἰσχεόμενα.

F. 217 r. m. τὴν... ζωτικὴν δύναμιν... σώματι ἢ ψυχῇ φυσικῶς... χορηγεῖ (1).

P. 597, E, πῶς πῆγγυσι φόβος καὶ λύει θύρσοτος [2], καὶ συστέλλει λύπη καὶ (598, A.) διαχεῖ ἡδονή, καὶ τήκει φθόνος) F. 217 r. i. λύπη μὲν συστέλλει, συμπτώσεως τῶν πόρων καὶ μύσεως ἐν ταῖς λαμπραῖς διαθέσεσι περὶ ἅπαν τὸ σῶμα φυσικῶς γινομένης. Ibid. de suspirio et pallore (3). F. 217. v. s. διαχέονται... καὶ διαλύονται ὑφ' ἡδονῆς οἱ τοῦ σώματος πόροι τῶν ἐκ τῶν ἀκοῆς ἡδίστης διαχυθέντων. Ibid. ἐπει... ὁ φθόνος λύπη τίς ἐστίν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις εὐτυχίμασι τοῖς φθονεροῖς ἐπιγινόμενη, εἰκότως τὰ τῶν λυπουμένων συμπτώματα καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων θεωρεῖται. ἤδη δὲ χρονιάσης τῆς τοιαύτης λύπης, καὶ σύντηξις αὐτοῖς ἐπακολουθεῖ.

P. 598, A, ἐκμαίται θυμὸς καὶ αἰδῶς ἐρυθαίνει [4] δι' αἵματος, ὁ μὲν ἔσπαστος, ἡ δὲ ἀναχωρήσαντος [5]) F. 217 v. s. θυμὸς μὲν ἐκμαίται, τοῦ περικαρδίου αἵματος ἀναξίοντος μὲν, οὐκ ἀνατρέχοντος δέ.

P. 598, A, τίς ἡ τοῦ λογισμοῦ προσεδρία [6], καὶ πῶς πᾶσι τοῦτοις ἐπιστατεῖ καὶ ἡμεροῖ τῶν παθῶν τὰ κινήματα) F. 217 v. m. λογισμὸν δὲ ἐν-καῖθα τὸν ἐνδιάθετον λόγον ἢ τὸν νοῦν αὐτὸν καλεῖ. Ibid. paullo post : (ὁ νοῦς) ἐάν μὲν διὰ παντὸς γρηγορή, διπλῆ κατευνάξει τὰ πάθη τοῦ σώματος καὶ ἡμεροῖ τῶν παθῶν τὰ κινήματα, τῶν ἐκ θυμοῦ λέγω καὶ ἐπιθυμίας, ὡσπερ τινῶν ἱππῶν ἀταξίας ἢ θηρίων ὀρμῆς, τῇ τε περὶ τῶν κρεττόνων καὶ προσφυῶν θεωρίας (7) ἀπασχολεῖται καὶ τῇ ἀταραξίᾳ τοῦ σώματος.

P. 598, A, πῶς αἵματι συγκρατεῖται [8] καὶ πνοῇ τὸ ἀσώματον) F. 217 v. m. (ψυχῇ) συνδεθεῖσα ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, οἷς οἶδεν ἐκεῖνος ἰδίοις, σώματι

ὀργανικῶ καὶ αἰσθητικῶ, καὶ δύνάμιν ζωτικὴν καὶ αἰσθητῶν ἀντιληπτικὴν δι' αὐτῆς ἐνείσα. F. 217 v. i. (θεῶ) τῷ ταύτην ἐκείω συνδῆσαντα. F. 218 r. s. οὕτε αἷμα (ψυχῇ)... οὕτε κρᾶσις καὶ ἁρμονία στοιχείων, ἐπεὶ καὶ πρὸ τοῦ σώματος ἀν' ἐσθίσθη, εἰ γε ἡ ἁρμονία καὶ τελευταία συνίσταται καὶ πρώτη ἀπόλλυται. αἱ γοῦν τῆς λύρας χορδαὶ ἁρμοσθεῖσαι μὴ τὴν ἁρμονίαν ἐργάζονται, διάλυθεῖσαι δὲ χρόνον τινὰ διαμένουσι τῆς ἁρμονίας προδιαλυθείσης.

P. 598, B.) F. 218 r. m. φύσιν μὲν οὐρανοῦ καὶ κινήσιν, οἷον ὅτι πέμπτον τι σῶμα, ὡς Ἀριστοτέλης εἶρηκε, καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, τὴν κύκλω φορᾶν φερόμενον, ἐκκίνων, τῶν μὲν ἄνω, τῶν δὲ κάτω, ὡς κουφοτέρων τε καὶ βαρυτέρων, κινουμένων (9).

P. 598, B, δυνάμειν οὐρανίων [10] ὑποβάσεις καὶ ὑπερθέσεις) F. 218 r. i. ὑποβάσεις δὲ οἷμαι καὶ ὑπερθέσεις δυνάμειν οὐρανίων λέγειν τὰς τριαδικὰς διακοσμήσεις, ὡς ὁ Ἀρσενάριος γράφει Διόνυσος (11), πρώτην μὲν λέγων θρόνους, χερουβίμ, σφραγίμ, δευτέραν δὲ κυριότητας, δυνάμεις, ἐξουσίας, τρίτην ἀρχάς, ἀρχαγγέλους, ἀγγέλους, καὶ ἐν ἐκάστῳ πάλιν διακόσμη τρεῖς τάξεις παραδιδούς, ἃς δὲ ὑποβάσεις τε καὶ ὑπερθέσεις ὁ θεὸς οὗτος διδέσκαλος κέκληκεν. αἱ μὲν γὰρ τούτων ὑπέρβαινται, αἱ δὲ ταύτης ὑποβέβηκται.

F. 218 v. s. ἀκτινοβολία.

F. 218 v. s. τοὺς ἀστέρας πάντας οὐκ ἐν τῷ ὀρανοῦ πεπηγῆναι, ἀλλὰ τῷ ἀέρι ἐπιχεισθαι (12) φασιν, ἀνεχομένους τῷ τοιοῦτῳ σώματι, καθάπερ τὰ ὄρνεα. F. 218 v. m. ὁ... μέγας Βασιλεῖος ἐν τῷ κατὰ τὴν ἐξαήμερον συντάγματι, περὶ δὲ τοῦ σχήματος, φησὶ, *Καὶ ἐν ἡμῖν τὰ παρὰ τοῦ Ἡσαίου εἰρημῆνα* (13), καὶ ὁ χρυσοῦς δὲ τὴν γλῶσσαν Ἰωάννης τὰ τοιαῦτα τοῦ Ἡσαίου ῥήματα διερμηνεύων εἶρηκε· *ποῦ εἰσιν οἱ κινεῖσθαι λέγοντες τὸν οὐρανόν; ποῦ εἰσιν οἱ σφαιροειδῆ αὐτὸν εἶναι ἀποφαινόμενοι; ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ἐγκαυθῆ ἀνήρηται*. Ibid. τὸν... σφαιροειδῆ τοῦτον οὐρανόν, ἐμπνευγμένως φέροντα τοὺς λεγομένους ἀστέρας, κυκλικῶς αἰεὶ φέρεσθαι.

F. 218 v. i. (Gregorius) εἰθε... ἐνδιδόναι πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀβλαβῶς ζυγομαχοῦμένων. ὅτι δὲ τοῖς

(1) Hæc confirmant lectionem vulgatam p. 597, E. τρέφεται, cuius loco nonnulli ap. C. Codd. στρέφεται.

(2) Θάρσος B. cum vulg. lectione; Reg. hm. Comh. θράσος, quod, quippe in peius accipi solitum, locum non habet. Vid. Toll. ad Greg. Naz. Carm. Ined. I, vs. 766. Ins. It. It. p. 68. Boissonad. in *Notic. et Exir.* T. XI, P. II, p. 164, a. De θράσῳ conf. El. f. 189 v. ante med.

(3) Conf. quæ Elias f. 224 v. m. de hoc argumento uberius disputat.

(4) Edd. ἐρυθαίνει, quod poetico ἐρυθαίνει non præstulerim.

(5) — τὸς utrobique m. 2. atr. cum Edd. pro τὰ m. 1. rub., quod mendosum.

(6) Σ in προσεδρία m. 2. atr. recte delevit. Προεδρία etiam Edd.

(7) Lege : θεωρία. Iota subscriptum in ς abiit crebro mendo, de quo v. Boissonad. in *Notic. et*

Extr. T. XI, P. II, p. 56, 3. et conf. annot. ad Or. XXIII, p. 429, A.

(8) Κρατεῖται Edd. et B. f. 217 r. m. ubi tamen verba : πῶς... ἀσώματον, cum prægressis male connexa et a m. 2. atr. punctis sub linea notata sunt. Elias f. 217 v. m. Gregorius verba repetens : συγκρατεῖται, quod præstat.

(9) Conf. annot. ad f. 21 v. m.

(10) Καί, quod Edd. ante ὑποβάσεις addunt, B. cum plerisque Codd., quos C. secutus, omittit. Tu confer annot. ad Or. XXVIII, p. 500, A. Ad rem conf. annot. ad f. 167 v. s.

(11) *De Cæl. Hier.* loco ad f. 17 r. s. indicato, et deinceps cap. 6. 7. 8.

(12) M. 2. mg. ἐπιχεισθαι. Sed legendum : ἐποχεῖσθαι, ut acr avibus ὄχημα esse dicatur. Vid. annot. ad f. 12 r. m.

(13) *Homil. in Hexaem.* I, S. Opp. T. I, p. 8, E. ubi Basilius ad Esai. 40, 22. provocat.

προφητικούς μάλιστα τίθεναι (1), ἐνέφνηεν ἐν τῷ περὶ Α θεολογίας λόγῳ.

P. 598, C. *τοὺς παῖδας πλάττομεν ἐν τοῖς πρώτοις ἡθεσιν* F. 219 r. m. τοὺς παῖδας, ἀπαλοὺς ἔτι καὶ ἀτυπώτους τυγχάνοντας, ἐν τοῖς πρώτοις ἡθεσι πλάττομεν ἦτοι τυποῦμεν καὶ ρυθμίζομεν.

P. 598, E.) F. 219 v. m. Elias εἴπερ apud Gregorium non distaxτικῶς, sed βεβαιωτικῶς et pro ἐπειδὴ usurpari docet, exemplo ex Orat. in Christi Natiuitatem allato : *εἰπερ εἰσι φιλόανθρωποι* (2).

P. 599, A.) F. 220 r. s. & (sc. vitia a virtutibus) διακρίνειν οὐ παντός ἐστιν, οὐδὲ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ἀνδρὸς ἐπιστήμονος. ἀγχιθυροὶ γὰρ πως εἰσι ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι (3).

P. 599, A. B.) F. 220 r. s. σφοδρὸν μὲν οὖν καὶ τὸ εἰπεῖν· *καὶ σίτην σοῦ τιμώτερον*, εἰ καὶ τῇ προσθήκῃ τοῦ ἰσως τὸ πολὺ τῆς σφοδρότητος περιήρηται.

P. 599, B. *μηδ' ὡς ἀπὸ τοῦ λατρῶς, μηδ' ὡς ἐν* [4] *τοῦτο μόνον εἰδῶς, τὴν καὶ οὖν καὶ τὴν τομῆν* F. 220 r. s. μηδ' ὡς αὐτὸ τοῦτο, τὰς αὐστηροτέρας μόνον λατρείας εἰδῶς. F. 220 r. m. τὰ ἐξῆς... ὡς ἐργασίαι ἀπὸ τῆς λατρικῆς ἐλήφθησαν,

P. 599, C.) F. 220 r. i. ἀπὸ τῶν πᾶν μικροτέραν ἢ ἐργασία, κατασκευάζουσα μὲν τὰ εἰρημένα, τὴν δὲ πῶν ἑτεροδόξων θρασυτητα ἀνακόπτουσα.

P. 599, C.) F. 220 r. i. γινῶθι ὅτι εἰκὼν εἰ Θεοῦ κατὰ τὸν θεοεἰκελὸν ἦτοι θεοειδῆ νοῦν καὶ κατὰ τὸ ἀρχικὸν τὸ ἐπὶ γῆς. *ποιήσωμεν* γὰρ, φησὶν, *ἀνθρώπων... καὶ ἀρχέτωσαν* (5).

P. 599, C. *κρίσεις ἀλλότριον οἰκέτην καὶ ὄν ἄλλος οἰκορνομεῖ* F. 220 v. s. Elias hæc recte re-
peticit ex dicto Apostoli Ep. ad Rom. 14, 4 : σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην ;

P. 599, D.) F. 220 r. i. *μη χρηστὴ ἀποτομία κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ*. F. 220 v. s. *μη... τίμησ' αὐτόν, μηδὲ* (6) ἀποβρήξης τὸ μέλος τῆς ἀρτιώσεως τοῦ σώματος τοῦ θεοποικίτου.

P. 600, A.) F. 221 r. m. τέχνην μυρεψικὴν νοήσεις τὴν σοφίαν τοῦ μυρίζοντος ἁγίου Πνεύματος.

P. 600, A.) F. 221 r. m. οὐκ ἐστὶν ἐχθρὸς ἴδς ἢ κακία τοῦ ἀδελφοῦ, ἵνα ὁμοῦ τῷ πληγῆναι περιωδυνίας περιπαρήξ.

P. 600, D. *ἐχρῆν* [7] *δὲ καὶ νόμον κείσθαι cel.*) F. 221 v. i. ἢ μὲν ἐργασία αὐτὴ ἐξ ἀγράφου παραδόσεως, ἦν δὴ καὶ νόμον καλεῖ, ἐπεὶ καὶ τὸ παλαιὸν καὶ ἀγραφον ἔθος νόμος καλεῖται. exemplum ex magna Apologia : *ὡς νόμος τις ἄρα... ἐτύχχανεν*.

(1) M. 2. mg. συντίθεται. Tu vide annott. ad f. 58 v. m. qui locus etiam propter argumenti similitudinem cum nostro comparandus est.

(2) Or. XXXVIII, p. 674, E.

(3) Vitia virtutibus ἀγχιθυρα esse, est sententia Gregorii. Vid. annott. ad f. 308 r. m.

(4) Μηδ' ὡς ἐν (ἐν sup. li. m. 4.) B. cum Edd.; C. μηδ' ὡς ex Reg. hm. recepit, eamque E. secutus est lectionem, nisi quod melius μηδ' ὡς scripsit.

(5) Gen. 1, 26.

(6) Scribe : μηδέ.

(7) Ἐχρῆν B. : χρῆν C. cum pluribus Regg. Colb. Coisl. 2. et Or. 1. : χρῆναι vulg. lectio, quæ ut prorsus respuenda est, ita ex reliquis χρῆν alteri ἐχρῆν præferenda. Est enim χρῆν forma magis

F. 221 v. i. εἰ δὲ τι μετ' ἐπικρύψεως ἐν ὑπονοίαις τισὶ καὶ αἰνίγμασιν εἰρημένον

P. 601, C.) F. 222 v. m. (ad : *μοιράς, Ev. Jo. 14, 2.*) μόνη Elias interpretatur τὴν ἐκείθεν ἀπαυσίν τε καὶ δόξαν, τὴν ἀποκειμένην τοῖς ἁγίοις.

P. 601, D.) F. 222 v. i. *κατασκευαστικά* καὶ ταῦτα τοῦ μὴ πᾶσιν εἶναι τὸ θεολογεῖν καὶ δογματίζειν κατάλληλον, ἀλλὰ τοῖς τὰ αἰσθητήρια τῆς διανοίας γεγυμνασμένοις καὶ τὴν ἕξιν τελειωτέροις. πρόβεισι δὲ ἡ ἐργασία ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν διαφορᾶς τῶν ἡλικιῶν.

P. 601, E.) F. 223 r. m. τὸ δὲ *χαίρειν εἰσάτα* παροιμιώδης ἐστίν. οἱ γὰρ παλαιοὶ τοὺς μισουμένους *χαίρειν* μόνον προσφωνούντες παρέτρεχον, εἴτε κατ' ἐπιείκειαν, εἴτε κατ' εἰρωνείαν (8).

Or. VI.

P. 178, A. *μικροῦ* F. 223 v. m. παραβραχύ.

F. 224 r. i. locutio : ἡ ἐνδελέγησις (9) τῶν λειδερῶν καὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν συναισθήσεως.

P. 179, A. B. *πάντα μοι ἦν ὑπεκκαύματα καὶ ὑπομνήματα... τῆς διαλύσεως* F. 224 v. m. (ad : *ὑπεκκαύματα*) ὕλη τις... καὶ ἀνάμματα τοῦ πάθους.

P. 179, B. *σταναγμός ἐκ βήθους ἀναπαμπόμενος* F. 224 v. m. ὡσπερ ἡ ἦδον ἡ διαχειλ, οὕτως ἡ λύπη συστέλλει, συμπτώσεως τῶν πόρων καὶ μύσεως ἐν ταῖς λυπηραῖς διαθέσεσι περὶ ἅπαν τὸ σῶμα φυσικῶς γινομένης, καὶ τοῦ πνεύματος πρὸς τὰς ἐν τῷ βάθει κοιλότητος συνωθουμένου, ὅθεν καὶ τὴν σπλάγγων στενωγασθῶν τῶν περιέχοντι, βασιότερα πολλάκις ἢ ὅλη τοῦ πνεύματος ὑπὸ τῆς φύσεως γίνεται, πρὸς τὴν τῶν συμπεπικτωτέρων διαστολὴν τὸ στενωθὲν εὐρυνούσας. καὶ τὸ τοιοῦτον ἄσθμα σύμπτωμα λύπης ποιούμεθα, στεναγμὸν αὐτὸ δνομάζοντες. ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας καὶ τὸ δάκρυον συνίσταται. μύουσαι γὰρ ὑπὸ λύπης... αἱ λεπταὶ τε καὶ ἄθλοι τῶν πόρων διαπνοαὶ καὶ διασφίγγουσαι τὴν ἔδον τῶν σπλάγγων διαθέσειν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς μὴνιγγας τὸν κωτερὸν ἀτμὸν ἀναθλίβουσιν, ὃς πολὺς ἐναπολειφθεὶς (10) ταῖς τοῦ ἐγκεφάλου κοιλότησι, διὰ τῶν κατὰ τὴν μύσιν πόρων ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωθεῖται, τῆς τῶν ὀφρῶν ἐμπύσεως ἐφελομένης διὰ σταγόνων τὴν ἀγραφίαν, ἢ δὲ σταγῶν δάκρυον λέγεται.

P. 179, B. *νοῦ πρὸς Θεὸν ἐκδημία* F. 224 v. s. Elias significari docet : τὴν διὰ προσευχῆς ἐκείνων ἀνάβασιν πρὸς Θεόν, ἔλκουσαν τὸν νοῦν τῶν καὶ

quam ἐχρῆν usitata Platoni, cuius locum ex *Symp.* p. 181, D. χρῆν δὲ καὶ νόμον εἶναι cel. Gregorius hoc loco imitando expressit.

(8) Hoc ipso Elias loco usus, Monui de locutione : *χαίρειν εἶναι*, in *Nov. Annal. Philol.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 405. Conf. f. 185 v. i. sq. Non minus usitatum *χαίρειν εἰπεῖν*. Vid. Boissonad. in *Not. et Extr.* t. II, P. II, p. 28. 37. et ad *Psell. De Op. Daem.* p. 203. Statim post, f. 223 v. m., pro *παβραχύ* scribendum : *παρὰ βραχύ*.

(9) Voce ἐνδελέγησις Elias etiam f. 256 v. m. ia. hisce utitur : *θεομένους τῆς τοῦ λόγου ἐνδελεγῆσεως*.

(10) M. 2. mg.. ἐναποληφθεὶς, recte, uti est f. 116 r. m. 247 r. i. 354 v. m. quibus locis eadem iisdem fere verbis repetita, pariter ac f. 321 v. m. ubi la-

ἀρχαίους πρὸς τὸν τῶν ἁγίων ἅγιον.

P. 179, B. *φάρμακον τοῖς ἀκούουσι κατανύξως*) F. 224 v. m. Elias interpretatur: latreian πρὸς κατάνυξιν διεγείρουσαν.

P. 179, C. *πόδες γυμνοὶ καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ἐπόμενοι, μηδὲν νεκρὸν φέροντες cet.*) Hæc Elias f. 225 r. s. minus recte μυστικῶς interpretatur. Idem f. 225 r. m. γυμνοποδεῖν εἶλοντο (sc. monachi, de quibus Gregorius loquitur) καὶ τὰ νεκρὰ τῷ κόσμῳ ἀπορρίψαι, ὃ δὴ καὶ τὸ τῆς κουρᾶς σύμμετρον καὶ ἡ τῶν τριῶν συμμέτρως (1) αἰνίττεται περιαιρέσεις. νεκρότητος γὰρ καὶ αὐταὶ τυγχάνουσι γυώρισμα (2).

P. 179, E. *βάδισμα εὐσταθῆς*) F. 225 r. m. βάδισμα οὐτε τῷ ταχεῖ τὸ ἀτακτον, οὐτε τῷ πάνυ ἀργῷ τὸ κατεβλακευμένον δεικνύον, ἀλλ' εὐσταθῆς τε καὶ ὁμαλῶς καὶ εὐτάκτως γινόμενον.

P. 179, C. *μειδίωμα προσηγῆς*) F. 225 r. m. μειδίωμα μὴ πάνυ διαχέον, ἀλλὰ συμμέτρως ἔχον καὶ προσηγῆς (3).

P. 179, D. *ἐπαίριος ἄλατι ἤρτυμέτος*) F. 225 r. i. ὁ παραμυγῆς τι καὶ τῶν στυφόντων καὶ μνήμην φέρων τῶν ἐκεῖθεν κολάσεων.

P. 179, D. *πρὸς ὀδηγίαν τοῦ κρείττοτος*) F. 225 r. i. locutio: ὀδηγεῖν πρὸς τὰ κρείττονα.

F. 225 v. i. *κοῦφον δέ τι καὶ ἀνωκερῆς πρᾶγμα ἡ ἀρετῆ.*

P. 179, E.) F. 225 v. i. ὁ μὲν οὖν σωφροσύνης πτωχεύων τοῦ τιμίου κτήματος, ἢ δικαιοσύνης ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πολυτελῶν κειμηλίων, πένης τε καὶ ἀκτῆμων καὶ πτωχὸς εὐρισκόμενος, βόλιος τῆς πενίας, ἐλεινὸς τῆς τῶν τιμίων ἀκτημοσύνης. F. 226 r. s. ἐὰν δέ τις καὶ τὴν ὀπωδηοῦν συμβῶσαν πτωχεῖαν καταδεξάμενος, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασιλεῖος, κυβερνήση πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Λάζαρος, οὐδὲ ὀστος τοῦ μακαρισμοῦ ἀλλότριος.

P. 179, E. 180, A. *ἡ ἐν παροιμίᾳ κατάσχσεις*) F. 226 r. s. οἱ διὰ βασιλείαν πτωχεύσαντες καὶ παροικεῖν ἐλόμενοι ὡς ξένοι τινὲς καὶ παρεπίδημοι (4)

men hoc verbum non comparet. De confusis ἐναποληφθεὶς et ἐναπολειφθεὶς cf. f. 52 r. m. Animadvers. in Basil. I, p. 127 sq. Nec desunt exempla participii ἀποληφθεὶς in ἀπολειφθεὶς depravati. Exempla Militaria codicis Bernensis 97, f. 134. hæc habent: ὁ Ἀννίβας ἐν στενωτάτοις ἀπολειφθεὶς τόποις — Tu scribe: στενωτάτοις et ἀποληφθεὶς, quod ea positum potestate, qua Plato in Κοινῶσι p. 219, E. voce usus est, ubi male itidem ἀπολειφθέντες scribi solebat. Pertinent autem hæc omnia ad pervagatum corruptelæ genus, de quo præter alios VV. DD. Bak. ad Cleomed. p. 416 sq. dixit.

(1) Lege: σύμμετρος.

(2) Tu conf. *Huson. Reliqq.* ed. Peerlkamp. p. 200 (ubi de ἀνοποδησίᾳ), p. 207 sq. (ubi de tonsura moderanda) et Peerlkamp. p. 337 sq. 348 sq.

(3) Codex: προσηγῆς.

(4) 1 Petr. 1, 17. et Hebr. 11, 15. quibus de locis vid. Schleusner *Lex. in N. T.* v. παρεπίδημος et παροιμία. Conf. El. f. 230 r. i. 320 v. m. De vite, tanquam παροιμία, plura dabunt Sinner. ad *Gregor. Naz. Or. Fun. in Cæsar.* p. 23 sq. et *Animadvers. in Basil.* I, p. 163 sq.

(5) Ἐρχομένων B. E. probante L., pet. Ox. ap. M., Reg. hu. Coisl. I. duobus Colb. Jes. Or. I. Vulgo:

A ἀρχομένων, quod minus διὰ τὴν ἐκεῖθεν κατάσχσεις. κατάσχσεις δὲ ἡ κληρονομία.

P. 180, A. *ἡ ἐν ἀγαμίᾳ καλλιτεκνία, εἴπερ κρείττονα τῶν ἀπὸ σαρκὸς ἐρχομένων* [5] τὰ κατὰ Θεὸν γεννήματα) F. 226 r. m. οἱ μὲν γὰρ σαρκικοί πατέρες σωμάτων μόνον εἰσι γεννητορες, οἱ δὲ πνευματικοὶ πνευματικῶν. ὅση δὲ κρείττων ψυχὴ σώματος, τοσοῦτ' αὖ τὰ πνευματικὰ γεννήματα τῶν σωματικῶν.

P. 180, A. *οἱ τρυφῶντες τὸ [6] μὴ τρυφᾶν*) F. 226 r. m. οἷς καὶ τρυφῆ λογίζεται τὸ μὴ τρυφᾶν.

P. 180, A. *οἱ σαρκὸς ἔξω καὶ ἐν σαρκί*) F. 226 r. m. οὗτοι καὶ σαρκὶ συνδεδεμένοι σαρκὸς ἔξω εἰσι, κατὰ τὸ μὴ φροντίζειν αὐτῆς, μὴ δὲ (7) φείδεσθαι, ἀλλ' ἄλην τὴν ἡμέραν θανατοῦσθαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.

P. 180, B. *ταῦτά μοι συνέειχε τὴν ψυχῆν*) F. 226 r. i. (ad: ταῦτα —) μετώσας τὸν λόγον, διὰ τῆς ἐπαναλήψεως διευκρινεῖ. Ibid. (ad: συνέειχε τ. ψ.) ἤγουν ἐπίεζον, ἐθλίβον, ἐταπεινοῦν. διαχεῖ μὲν γὰρ ὡς εἴπομεν, ἡ ἡδονή, συνέχει δὲ ἡ λύπη καὶ συστῆλλει, ἐξ ἧς ἡμῖν καὶ τὸ σκυθρωπάσειν ἐγγίνεται. καρδίας μὲν γὰρ εὐφραϊνομένης, θάλλει πρόσωπον, ἐν λύπαις δὲ οὐσης σκυθρωπάσει.

P. 180, B. *ἴνα μὴ εἴπω νεανικώτερον* [8]) F. 220 r. i. ὡς καταθραυστόμενον αὐτοῦ καὶ καταναενευόμενον. — Ad insequentia: *ὅτι διειλόμθα cet.* hæc Elias: F. 226 v. i. ἐπισυνεῖρει τοῖς ἦδη ῥηθεῖσι τὰ λοιπὰ.

P. 181, A.) F. 227 v. m. (ad: οἱ τῆς Τριάδος. ὁμοψυχοὶ) ἡ τε γὰρ θεότης ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις καὶ ἡμεῖς κατὰ πολλοστὸν ἀπήχημα (9). Ibid. (ad: ζῶντες) Locutio de religionis ζήλω: ἀλόγιστος θέρμη (10). Ibid. (ad: οἱ τῆς ἀληθείας. λέγοντες) ἀπλοῦν γὰρ τι, ὡς ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, ἢ ἀλήθεια, ὡσπερ καὶ τὸ ἀγαθόν, πολυσχιδὲς δὲ τὸ ψεῦδος, καὶ ἡ κακία ποικίλη, ἐφ' ὑπερβολὰς ἐκκλίνουσα καὶ ἐλλείψις.

P. 181, C.) F. 228 r. s. (ad: τηρικαῦτα cet.) διακόφας οὖν τὴν τοῦ λόγου συνέχειαν . . . τῆς ἀκολουθίας ἔχεται πάλιν.

ἀρχομένων, quod minus placet.

(6) Tò B. cum Reg. hu. Coisl. 3. Or. 1. Vulgatum τῷ m. 2. atr. mg. reposuit. Gregor. Naz. Carm. ined. ap. Toll. *Insign. It. Ital.* p. 10, vs. 74. τὸ μὴ τρυφᾶν τρυφῶντα, ubi Toll. τῷ μὴ τρυφᾶν legi jubet. Sed accusativus stare posse videtur, si verbum τρυφᾶν, alias cum dativo construi solitum, in hac locutione more Atticorum per se positum accipiat, accusativus autem, tanquam objectum, ad illud referatur.

(7) Scribe: μηδέ. Deinceps pro ὅπο m. 2. mg. ὀπέρ, recte.

(8) In contextu Gregorii p. 180, D. ubi B. cum Edd. κρείττων δὲ σωπῆ λόγου, m. 2. atr. sup. li. κρείττον, quod, etsi per se placet, tamen Codd. auxilium desiderat. De neutro γωμικῶ v. *Animadv.* in *Basil.* I, p. 66.

(9) Κατὰ πολλοστὸν ἀπήχημα est Bosculus deceptus ex Dionysio Areop. *De D. N. cap. 4 § 4*, p. 555. De voce Platonica πολλοστός vid. *Creuzer. ad Procl. Inst. Theol. Plat.* p. 162. Elias eadem formula usus est f. 237 v. i. ubi de voce Neoplatonica ἀπήχημα.

(10) F. 305 r. m. θέρμη πνευματικῆ, i. e. *servor spiritualis*, in bonam partem accipiendus.

P. 181, C. *δῶρον χρυσοῦ παθαρώτερον, λίθων* [1] *τιμαλφέστερον*) F. 228 r. m. δ . . . χρυσός καὶ τῶν λίθων οἱ τίμιοι καὶ ἡ τῶν ὕψασμάτων πολυτέλεια, τῶν ὀργανικῶν ὄντα, αὐτὰ καθ' αὐτὰ οὐτε φαῦλά εἰσιν, οὐτε ἀγαθὰ, εἰ μὴ ποῦ τις ἄρα καλῶς χρῆσαιτο τοῦτοις καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος ὀρίζεται. τῷ τοιοῦτῳ γὰρ πρὸς καλοῦ εὐρεθῆσεται, οὐ παρὰ τὴν οικείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν χρῆσιν τοῦ σὺν λόγῳ αὐτοῖς χρῆσαμένου.

P. 182, A. *ἡγεμόνα τῆς ἐπὶ τὰ ἄνω ὁδοῦ καὶ συναγωγιστὴν πρόθυμον*) F. 229 r. s. (ad : *συναγωγιστῆν*) ἦτοι συνεργὸν καὶ βοηθὸν πρόθυμον. ὡς περὶ ἐμφύχου δὲ ταῦτα λέγει διὰ τὸ εἰσηγεῖσθαι καὶ ὑποτίθεσθαι πᾶν ὠφέλιμον.

P. 182, A.) F. 229 r. m. (ad : *Θεός . . . ἐν ἡμῖν αἰῆσται*) κατὰ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν, ἀλλ' οὐ καθ' ἡλικίαν. F. 229 v. s. (ad : *τὴν σοφίαν ἐμήν ἀδελφῆν εἶναι*) κοιμῶν ὄλιγων τὸ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως καὶ τῆς τῶν ἀρετῶν οικειώσεως τὴν αὐτοσοφίαν Χριστοῦ ἀδελφῆν αὐτῶν ὀνομάζειν, καὶ ταῖς πνευματικαῖς ἀφαις καὶ ἀρρήτοις αὐτοῦ περιδράττεσθαι καὶ περιλαμβάνειν αὐτήν.

F. 182, B. *τούτῳ χαλινῷ θυμὸν ἐκπερόμενον, τούτῳ κοιμῶν τήκοντα φθόνον, τούτῳ προσαναπαύω λύπην, δεσμὸν καρδίας, τούτῳ σωζομένην διαχυσιν ἡδονῆς*) F. 229 v. i. (ad : *θυμὸν ἐκπερ.*) κατὰ τοὺς ἀγερώχους (2) τῶν Ἰσπανῶν ἐκπηδῶντας. Ibid (ad : *κοιμῶν*) κοιμῶν καὶ καταπαύω φθόνον, σφοδρῶς ἐκτέκοντά τε καὶ κατεσθίοντα τοὺς οἷς ἂν ἐγγένηται. ἔστι δὲ φθόνος λύπη ἐπὶ τοῖς ἄλλοτριῶς εὐτυχήμασι. χαλεπώτατον δὲ τοῦτὶ τὸ πάθος καὶ δυσίατον. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν παθῶν, καὶ φίλοις καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ γένος προσήκουσιν ἐξαγγελλόμενα, θεραπεύεται, ὁ δὲ τούτῳ τῷ πάθει ἄλοῦς, ἀσχυρόμενος ἐξαγγέλιαι αὐτό, κατεσθίον ἔχει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. λόγος δὲ μόνος περικρατῆς καὶ τούτου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων παθῶν, γνωρίζεται, τὸ τε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὠκύμορον (3) ὕπ' ὕψιν ἄγων καὶ τῶν ἐκείθεν κολάσεων ἀναμνηστικῶν. F. 230 r. s. (ad : *δεσμὸν καρδίας*) τὴν δεσμοῦσαν τὴν καρδίαν. δεσμεῖ γὰρ αὕτη, ὡσπερ διαχεῖ ἡ ἡδονή.

P. 182, C.) F. 230 r. s. (ad : *οὗτος . . . μέτριον*)

A οὗτος ὁ λόγος καὶ εὐποροῦντά με οὐκ ἐπ' ἀλαζονίαν ἐξ ἄκτινώσσεσθαι. Ibid. (ad : *πίπτουσι χεῖρα ὀρέγειν*) χεῖρα διδόναι καὶ ἀναρθοῦν. F. 230 r. m. τὸ μὲν ἀγαθὸν ἀεὶ φιλεῖν δεῖ, τὸ δὲ κακὸν ἀεὶ μισεῖν, τὰ μέντοι πρόσωπα, ὅφ' ὧν τὸ κακὸν πράττεται, οὐ μόνον οὐ μισεῖν, ἀλλὰ καὶ οἰκτεῖρειν καὶ ἐλαεῖν καὶ ἀγαπᾶν. F. 230 r. i. (ad : *πατρις . . . ἐμῶν*) διδῶσκει γὰρ με οὗτος (sc. ὁ λόγος), ὡς πάροικον ἐπὶ γῆς καὶ παρεπίδημον ἀναστρέφεται. ei paullo post : ἄλλοτριων πάντων ὁμοῦ (4) τῶν τόπων, ἀλλ' οὐκ ἴδιον ἐμοὶ λογιζομένον, ὡς παροίκῳ τε καὶ παρεπίδημῳ.

P. 182, C. D.) F. 230 v. s. (ad : *οὗτος . . . συμφιλοσοφεῖ*) ὁ λόγος, παρ' ὃ ἂν ἐγγένηται, καὶ δι' ἀτιμίας καὶ βασάνων καὶ ὑβρεων . . . καὶ διὰ ἐδῆς καὶ τιμῆς . . . ἄτρωτον τηρεῖ τὸν τούτῳ πεφυλαγμένον. F. 230 v. i. (ad : *τράπεζαν λογικῆν*) διανοίας . . . τροφῆ λόγος.

P. 183, B. *οὐκ ἐτι φέρομεν ἀλλήλους καὶ ἀγομεν*) F. 231 v. m. μετὰ . . . τὸ ἀποσχίσαι αὐτοῦς τῆς Ἐκκλησίας ὁ μὲν τῷδε, ὁ δὲ τῷδε φέρων αὐτὸν καθυπέταξεν, ὅφ' ὧν διήγοντό τε . . . καὶ ἐφέροντο. τὸ μὲν γὰρ φερεῖν ἐπὶ ἐμφύχου ὁ παλαιὸς τάττειν εἰώθασι, τὸ δὲ φέρειν ἐπὶ ἀψύχων.

P. 183, D. *τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον οἰκονομήσας*) F. 232 v. m. παράδοξον δὲ ὡς ἀληθῶς διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία τούτοις πραγματεύεσθαι. Ibid. (ad *prægressa : ὦ τοῦ cel.*) μεταξὺ δὲ τῶ. ὦ τοῦ παραδόξου τῆς λατρείας φωνήσας, ἐνδιάθετον (5) λόγον εἰργάσατο.

P. 184, B.) F. 233 r. i. (ad : *ὁ λαὸς ὁ πτωχός*) τὸ ἀποσχίσαν σύστημα τῶν μοναχῶν, ὡς ἀποπεπαικῶς τοῦ καλοῦ πλούτου τῆς ὁμονοίας τε καὶ εἰρήνης, ὧν χορηγὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. F. 233 v. m. (ad *repetita : στι —*) ἔτι τοῖς τῆς εὐχαριστίας αἰτίοις ἐμφιλοχωρεῖ (6).

P. 184, C) F. 234 r. s. (ad : *τῶν τάλαντων*) διὰ . . . τῶν τάλαντων πᾶσαν ἠγοῦμαι δηλοῦσθαι δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, ὧν ἐν καὶ τὸ τῆς διδασκαλίας ἐστὶ χάρισμα, ὅπερ ἀνάγκη τὸν ἐκ Θεοῦ λαθόντα τοῖς τραπεζίταις καταβαλεῖν. εἰ δὲ τις ῥαθυμῶς τοῦτο μὴ καταβάλλῃ, ἐγκαλεῖται παρὰ Θεοῦ, ὡς μὴ ἐπεξεργασάμενος αὐτό.

(1) Πολυτελῶν, quod Edd. post λίθων addunt, omittit B. cum p. ap. M., Regg. bin. hu. Or. 2. et Jes. Usitata quidem de gemmis λίθοι τίμιοι, πολυτελεῖς et πολυτιμητοὶ (conf. *Animadv. in Basil.* I, p. 61); sed geminam haud raro λίθων simpliciter vocari notum est.

(2) Scribe : ἀγερώχους, et ἐκπηδῶντα, quod verbo ἐκπερόμενον ap. Gregor. respondeat. Literæ ρ, ut hic in ἀγερώχους, male repetitæ, et quod sere ubique factum, absque spiritibus positæ, hæc exempla præsto sunt : f. 52 r. m. ζέοντα καὶ πυρρῶδη, ubi leg. πυρρῶδη. f. 317 r. m. ἐπαρρήξει. f. 327 v. s. ἠρρῶσατο. Voce. n ἀγερώχους Hænsel. ad *Gregor. Nas. Or. in Nov. Dominiac.* p. 71, illustrat.

(3) M. 2. sup. li. ὠκύμορον, recte. Vid. *Animadv. in Basil.* M. I, p. 140 (ad p. 159, B.). Apud Eliam f. 316 v. i. locutio : τὸ ὠκύμορον τῶν ἐπιγυίων.

(4) Ὁμοῦ voci ὁμοίως ap. Gregor. respondet. Codex : ὁμοῦ.

(5) Legendum : ἐνδιάθετον τὸν λόγον εἰργάσατο. De voce ἐνδιάθετος v. annot. ad f. 2 r. i. — In

imagine, quæ ap. Gregor. p. 183, E. insequitur, B. βία χειρός, probante L., loco vulgati βία χειρῶν, deinde p. 184, A. ἀνορθοῦμενα cum Edd. ubi Or. I. 2. ἀποσπώμενα. quamquam hanc var. lect. potius ad ἀποκλινώμενα pertinere puto. Gregorius in eadem imagine βία χειρῶν Or. II, p. 19, D. Or. XXXIII, p. 425, A. B. et posteriore loco item ἀνορθοῦμενα. Ibidem Edd. εἰτ' ἀφιέμενα, melius quam nostro εἰτα ἀφιέμενα. Ceterum in Or. II, p. 19, D. anonymous V. D. in notis mss., quæ penes me sunt, pro vulgato : ἐνομώτατον, ex Musculi versione : *disputatum valde*, ἐμνομώτατον optime reposuit. Conf. μόνιμον in prægressis, ubi C. var. lectionem Reg. r. νόμιμον mendoso ἐνομώτατον male tueri conatus est.

(6) Translatio ἐμφιλοχωρεῖν, i. e. *lubenter versari in aliquo argumento disputando*, Elias etiam f. 241 v. i. et sæpe alias utitur. Neque desunt loci, quibus verbum vim *lubenter contemplandi* habet. Conf. f. 234 r. i. Omnino id quod est *lubenter versari* l. 178 r. m. et alias significat.

F. 234 r. i. locutio : καθαίρειν τὸν ῥύπον καὶ Ἀ ἀποφορτίζειν τὸ ἐπίπονον βάρος τῆς ἁμαρτίας.

P. 184, D.) F. 234 r. i. (ad : *νάπας καὶ ὄρη καὶ νάματα*) τινὲς δὲ διὰ τῶν ναπῶν πνευματικὰ ἐνόησαν ἐνδιατήματα, καὶ διὰ τῶν ὄρων βύθη θεολογίας, καὶ διὰ τῶν ναμάτων τοὺς ἠθικοὺς λόγους τῆς διδασκαλίας, οἷς ἐνεφιλοχώρει καὶ οἷς ἐσχόλαζε μεριμνῶν.

P. 185, B. [1]} F. 235 r. m. ἐν... τῷ εἰπεῖν καὶ σὸ *πάντη ἀφύγομεν* (2) *τοῦ πονηροῦ τὸν φθόνον*, δεῖκνυσιν, ὅτι φθονηθέντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ ἐπιβουληθέντες ταῦτα παπύουσι, μὴ φέροντος τὴν ὁμολοίαν αὐτῶν, δι' ἀπόστασιν ἐκπεπτωκότος. φθόνος γὰρ ἐστὶ λύπη ἐπ' ἄλλοις ἀγαθοῖς.

P. 186, B. τὸ *περικύβηαι τι τῶν τριῶν ἢ ἀποξεύσαις Ἰσορ ἡμῖν καὶ τὸ πᾶν ἀναλεῖν καὶ κατὰ πάσης χωρεῖν γυμνῇ τῇ* [3] *κεφαλῇ τῆς θεότητος*) F. 236 v. m. de Sabellio Patrem a Filio subdole di-
rimente : μὴ φανερώς τοῦτο ἐπολεῖ, ἀλλὰ κακούργως τε καὶ κερκρυμένως. F. 236 v. i. de eodem : Πατέρα μὲν ἐκάλει (θεόν), ἀλλ' οὐ διὰ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν σχέσιν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς διὰ τὴν δημιουργικὴν ἐπιστήμην, ὡς περ καὶ ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγομεν πατέρας ἔργων καὶ λόγων καὶ τεχνῶν καὶ παιδείουσι. τοῦτο δὲ παρὰ Πλάτωνος παρέλαθεν. καὶ γὰρ κάκεινος τὸν θεὸν πατέρα τοῦδε τοῦ παντός ἐκάλει (4). Ibid. τὸ ἀνευρυθιάστως δὲ κατὰ τινος χωρεῖν μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς χωροῦντων μετεπιηπται.

P. 186, C. *ἑτεροζυγοῦσι περὶ τὴν ἀλήθειαν* [5] F. 236 v. m. κατὰ τὰς τῶν πλαστίγγων ῥοπὰς. Ibid. ἰστέον δὲ, ὅτι τὸ μὲν ἑτεροζυγεῖν τὸ ἐπὶ θάτερα ῥέπειν δηλοῖ, ἐκ μεταφορᾶς τοῦ παρ' ἡμῖν ζυγοῦ ληφθέν, ᾧ τὰ σταθμώμενα ἐξισαζόμενα. παρίστησι δὲ διὰ τοῦτου τὸ μὴτ' ἐπὶ δεξιᾶ, μὴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τῆς εὐσεβείας ἐκκλίνειν αὐτούς, ταῦτ' ἐπὶ εἰπεῖν, ἐφ' ὑπερβολὰς τε καὶ ἑλλείψεως.

F. 237 r. m. (θεοῦ) ὑπαλείφοντος ἡμᾶς καὶ μὴ ὑποστέλλεσθαι πειθοντος ἐν οἷς περὶ εὐσεβείας ἐστὶν ὁ κίνδυνος.

(1) In contextu p. 185, B. ἐν αὐτῇ B. cum Reg. hu. Or. 1. melius quam vulg. ἐν αὐτῇ.

(2) Sic E. ἀφύγομεν B. cum Edd. quod præstat.

(3) Τῇ B. optime, cum Reg. hu. tribus Colb. Or. Male vulgo : τε. Tu vide Ast. Additami. ad Comment. in Plat. Phæd. p. 647 (post ejus editionem Politicæ). Didym. Alexandr. De Trinit. p. 449 ed. Mingarell. τὸσαῦτα πρὸς τὰς ἄλλας αἰρέσεις, ὡς οἶόν τε, σωφρόνως διαμαχόμεθα. ἔστιν (i. ἐστὶ) δὲ τις καὶ ἄλλη γύγνη (sic, et vertit sic perridicule Mingar.) κεφαλῇ τῇ ἀληθείᾳ μαχομένη. Tu sidenter mecum repono : γυμνῇ τῇ κεφαλῇ. Tanti est Platonice locutiones in numerato habere. Veterum morem, ex quo hæc formula fluxit, Tollius Ins. It. Ital. p. 66 sq. et p. 77 illustravit.

(4) Conf. f. 78 r. m. et quæ illic annotavimus.

(5) Mox ap. Gregor. p. 186, C. καταβαλλούσης B. probante ut videtur L., loco vulgati καταλούσης, quod m. 2. atr. mg. reposuit. Sed καταβάλλειν σπινθήρα, i. e. proturbare scintillam, exquisitius dictum, quam καταλύειν.

(6) P. 187, A. Edd. etiam C. εἰ μὴ τῷ φιλῶν. Legendum : εἰ μὴ τῷ φιλῶν.

(7) Scribe : μηδέ.

F. 237 v. s. λαμβάνει (sc. Gregorius) ἔργασίαν πρὸς τοῦτο ἀπὸ παραδείγματος. ἢ δὲ ἔργασία τοιαύτη.

P. 187, A. [6] B.) F. 237 v. m. (τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις) πρώτας ἐκ θεοῦ καὶ περὶ θεὸν εἶναι τίθεται . . . ὡς αὖτὲ περὶ αὐτὸν χορευούσας καὶ ἀκαταλήκτως ὁμνούσας αὐτόν. F. 237 v. i. (θεὸς) εἶλον . . . ἐν αὐτῷ συλλαβῶν ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον μήτε παυσόμενον, καὶ πάντων ὑπερβρυταί τε καὶ ὑπέρκειται. ὅσα δὲ λέγεται εἶναι, ἐξ αὐτοῦ τε τὸ εἶναι ἔχει καὶ δι' αὐτοῦ φρουρεῖται καὶ σώζεται, μὴ δὲ (7) κυρίως ὄντα αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ λέγεται. μόνος γὰρ θεὸς κυρίως ὢν, τὰ δ' ἄλλα πάντα κατὰ πολλοστὴν ἀπήχημα τοῦ κυρίως ὄντος λέγεται ὄντα (8).

P. 187, C. D.) F. 238 r. m. (Lucifer) πρώτος ἀποστάς τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν τῷ κακῷ γέγονεν. οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐστὶ τὸ κακόν, εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις, ὡς περ καὶ τὸ σκότος στέρησις ἐστὶ φωτός. τὸ γὰρ ἀγαθὸν φῶς ἐστὶ νοητόν. ὁμοίως καὶ τὸ κακὸν σκότος ἐστὶ νοητόν.

F. 238 r. i. (ad : ἦς . . . ἀστασίαστον) ἡσ-
τινος ἀξίας πρώτων ἐστὶν ἀγαθόν, ἐκ θεοῦ καὶ τοῦτο ἐπιδραβεῖσθαι αὐτοῖς, τὸ εἰρηναῖόν τε καὶ ἀστασίαστον.

P. 188, A.) F. 239 r. s. (Satanias) μὴ δύναται . . . διὰ τὴν παρουσίαν τῆς θείας χάριτος ἐμφωλευσαὶ τῷ τῶν ἀγωνιζομένων νοῖ, καὶ κρύφα ἐπιβουλεύει καὶ σκοτομήνην αὐτοῖς ἐν ἡμῖν ἐμποιεῖ, δίκην νεφέλης τὰ ἐπιθολοῦντα τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν ἀνεγείρων πάθη. Ibid. Elias Sataniam prius πόρρωθεν ἀκροβελίζεσθαι dicit.

P. 188, B. [9] C. D.) F. 239 r. i. καταποικίλας (10) τὸν λόγον διαρκῶς, λαμβάνει (sc. ἔργασίαν) πρὸς τὸ δεῖν ἡμᾶς ὁμοιοῦν) νῦν καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς κτίσμασι εὐαρμοστίας τε καὶ συμφωνίας. καὶ γὰρ καὶ ὁ κόσμος οὗτος, τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ σύστημά τε καὶ σύγκριμα, τὴν ἐντεθείσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τάξιν τηρῶν, αὐτὸ τε τοῦτο ἔ λέγεται κόσμος ἐστίν. ἡνίκα δὲ στασιασᾶς λύση τὴν ἐντεθείσαν ἀρμονίαν αὐτῷ, ἀκοσμία τε καὶ ἀταξία καὶ ἄλλο τι τῶν πρὶν ὄντων καὶ λέγεται καὶ ἐστὶ.

(8) Hæc omnia, verbis saltem et vocibus, neoplatonica, non minus quam quæ Gregorius de Deo deque primo a Deo numinum ordine docet. Et ex Eliæ quidem verbis attendi velim ista prorsus neoplatonica : ὑπερβρύεσθαι (v. Creuz. ad Procl. Instit. Theol. Plat. p. 140 sq.), φρουρεῖσθαι (v. Procl. Instit. Theol. Plat. cap. 154, p. 228 sq. ed. Creuz.), ἀπήχημα (v. Creuz. ad Procl. Comm. in Alcib. I, p. 99. 135. 272, et ad Procl. Inst. Th. Pl. p. 192). Deum autem, tanquam omnis οὐσίας προμυνοῦν, recentiores Platonici, Platonis exemplo, certatim celebrarunt; nec minus triplicem rerum ordinem iidem, Platonice secuti locos Tim. p. 41, D. Epist. II, p. 312, E., illustrarunt, ita quidem, ut primum a Deo locum mentibus divinis darent.

(9) In iis quæ ap. Gregor. p. 188, B. reperiuntur, B. διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν (sc. θεόν) νεύσεως, loco vulgati : διὰ τῆς πρὸς αὐτὰ (sc. τὰ θεῖα) νεύσεως. Prior præstantior est lectio; conf. annot. ad Orat. XXXII, p. 589, D.

(10) M. f. sup. lin. καταποικίλας, male. Mox f. l. αὐτὸ τοῦτο, etsi τε ap. El. sæpe redundet.

F. 239 v. s. νόμους δὲ κτίσεως (188, C.) τοὺς ἄνθρωποις ἐπιτιθεμένους ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ κτίσαντος λόγους τοὺς κτίσασαι, καθ' οὓς δὲ καὶ μὴ ὄν συνέστη τὸ δε τὸ πᾶν καὶ ὄφ' ὧν διασώζεται, καὶ οὐτινες ἀσάλευτοι μένουσιν. ὅθεν καὶ νόμους αὐτοὺς ἐκάλεσε διὰ τὸ βέβαιον αὐτῶν τε καὶ πάγιον. F. 239 v. m. τὸ δὲ σιωπῆ κηρυττόμενος (188, C.) ἐκ τῶν Δαυὶδ ψαλμῶν παρφθῆθη (1). οἱ τε γὰρ οὐρανοὶ καὶ πᾶσα ἡ ὀρωμένη κτίσις, καὶ σωπῶντες, δόξαν Θεοῦ διηγούνται τε καὶ κηρύττουσι.

P. 189, A. (Ὡραὶ ἡμέρας κινράμεναι) τὸ τῶν ἀκρωρ ἀνστηρόν τῆ μεσότητι τιθασσεύοντα, ἀρὸς τε ἡδορὴν ἅμα καὶ χρεῖαν ἐπιτηθείως εἰρηγή βραβεύεσθαι). Quae Elias f. 240 r. m. et i. ad hunc locum disputat, plane gemina sunt eorum, quae f. 194 v. m. et i. ad locum παράλληλον p. 884, D. adfert : ἕκαστος . . . ἔχοντα. et : ὑποχαλωμένης . . . γίνεται.

P. 189, C. D.) F. 241 v. m. εὐρήσεις πολλὰ τοιαῦτα ἱστορούμενα παρὰ πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, οὐχ ἦρτον δὲ καὶ παρὰ τοῖς μετεωρολογικοῖς Ἀριστοτέλους (2).

P. 189, D. καὶ ἴνα παρῶ —) F. 241 v. i. τῷ τυητικῷ τύπῳ Gregorium h. l. uti docet.

P. 190, C. στοιχεῖα [3]) F. 243 r. m. ἔστι : τὸ πῦρ ἐν τῶν τεσσάρων στοιχείων . . . τῆ πρώτῃ ἡμέρᾳ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ κτισθέν. τοὺς φυσῆτησι δὲ τούτοις, τῷ ἡλίῳ λόγῳ καὶ τῆ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς, τὸ πρωτόκτιστον φῶς ὃ δημιουργὸς ἐναπέθετο cel. Sequuntur eam quae f. 60 r. s. habet : οὐχ ὡς . . . δοχεῖον. in quibus hoc loco post μείνη pro τὸ φῶς male σαφῶς scriptum.

P. 190, D. ἐπεὶ δὲ νοσεῖν ἤρξατο) F. 242 r. i. τοιαῦτα στασιάζειν πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς Θεόν.

P. 190, D. τῆς ἀποροίας . . . ἀπενοήθησαν) F. 242 r. i. τῆς ἀποροίας, ἣν κατ' αὐτοῦ παραβόλως τε καὶ παρακεκινδυνεύμενος ἀπενόηθησαν.

P. 190, E. 191, A.) F. 244 r. s. καὶ ἔστι τὸ μὲν ὄχημα Δημοσθεσικόν. δετὲ γὰρ, φησὶν, ἐπορευόμεθα εἰς Δελφοὺς, ἦρ ὄραν ταῦτα, πόλεις ἡδαισμένους, τείχη κατεσκευασμένα, γύναια δὲ καὶ παιδάρια καὶ πρεσβύτας οἰκτρούς, τὰ μὲν τῷ ἐδάφει προσηρασόμενα, τοὺς δὲ ἀγομένους, καὶ τὰ ἐξῆς (4).

(1) Ps. 18, 1. οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ. Ad sententiam, qua mundus divinæ majestatis præco esse dicitur, conf. Hænsel. ad Gregor. Naz. Or. in Nov. Dominic. p. 41 sq.

(2) Meteorol. I, 7 et 8.

(3) Στοιχεῖα Gregorius solem et lunam intelligit.

(4) Memoria non satis fida fretus, Elias adfert ista ex Or. De Falsa Leg. cap. 22. ὅτι γὰρ νῦν ἐπορευόμεθα εἰς Δελφοὺς, ἐξ ἀνάγκης ἦν ὄραν ἡμῖν πάντα ταῦτα, οἰκίας κατεσκευασμένας, τείχη περιηρημένα, γύραν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ, γύναια δὲ καὶ παιδάρια ὀλίγα καὶ πρεσβύτας ἀνθρώπους οἰκτρούς.

(5) De voce ἐμμενετικός, Aristotel. et Stoicis in argumento ethico usitata, conf. Aristot. Eth. Nic. 7, 9. ubi Victor. p. 407. Stob. Eclog. Lib. II, cap. 7, p. 106 ed. Heer. ubi ἐμμενετικὴν, non ἐμμενητικὴν scribi oportet. Verbi ἐμμένειν usum, ex quo vox fluxit, illustravi ad Jo. Glyc. De V. S. R. p. XIII.

(6) M. 2. atr. εὔ in ᾧ inscripsit, recte, et sic E. cum Ekd. Conf. annot. ad f. 242 r. m.

(7) Scribe : εὐρίπιστον. Proclus Episc. Constantimou. Or. VI, p. 207, 53. ed. Riccard. καθαρὸν ἐφύ-

P. 191, E. 192, A.) F. 245 r. s. ἵκειν οὖν, καθὼς φησὶν Ἀριστοτέλης, ἡ μεγαλοψυχία οἶον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν. μείζους τε γὰρ αὐτάς ποιεῖ καὶ οὐ γίνεται ἄνευ ἐκείνων, καὶ διατοῦτο (8) χαλσπὸν τῆ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον εἶναι. οὐδὲ γὰρ οἶον τε ἄνω καλοκάγαθίας (9). θεωρεῖται δὲ ἡ μεγαλοψυχία πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ περὶ πάντα ὅσα διαχεῖν οἶδε καὶ λυπεῖν, καὶ περὶ πάσαν εὐημερίαν τε καὶ δυσημερίαν, περὶ δὲ ὅτ' πάντα μετρίως ἔξει καὶ ἐμμελῶς, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὅσασι τὰ συμπίπτοντα, μὴ βδέδως μῆδ' ὑπὸ τῶν τυχόντων τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ μεθιστάμενος.

P. 192, A.) F. 245 r. i. εἰπὼν χεῖρους τοὺς διὰ μικροψυχίαν ἀστατοῦντας καὶ μὴ ἐμμενετικούς, οἷς ἂν κρίνωσι, τῶν ἐμμενετικῶν αὐτοῖς τούτοις, κἂν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τυγχάνωσιν, οἷς ἐμμένειν κερύκασσι (5).

P. 192, C. διὰ τὸ ἐν ἀμφοτέροις ἀκίνητον [6]) καὶ ἀστάθμητον) F. 245 v. m. διὰ τὸ τῆς γνώμης κοῦφόν τε καὶ εὐρίπιστον (7) καὶ τὸ ἐν ἀμφοτέροις ἀκίνητόν τε ὁμοῦ καὶ ἀστάθμητον.

F. 246 v. m. τὴν θύμοναν περιέπειν.

P. 193, B. μνησώμεθα τὸν . . . διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ πάντα συναγαγόντα καὶ εἰρηνεύσαντα) F. 247 r. m. πρὸς τὸ ἐτοιμοὺς εἶναι ὑπεραποθνήσκειν ἀλλήλων ὑπαλείφει.

P. 193, B. Ἴν' ἐν γῆρα καλῶ καταλύσης τῆρ παροικίαν) F. 247 r. m. ἦτοι τὸν βίον. φησὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ· πάροικος ἐγὼ εἰμι ἐν τῇ γῆ (10). πατὴρ γὰρ ἡμῶν πάλαι μὲν παράδεισος, νῦν δὲ οὐρανός, ἔνθα τὸ πῶλτευμα ἡμῶν.

P. 193, C. κυκλοῦσι) F. 247 r. i. περὶ γὰρ τὸ θεῖον ἐστὼτες θουσιαστήριον πνευματικοὶ τινες χορευταὶ καὶ διασωτᾶται Χριστοῦ, φέδαις καὶ μέλεσι τούτων καταγεραῖρουσι.

P. 193, D.) F. 248 r. m. κατασφαλίζεται τὸν διαρρέοντα καὶ διακεχυμένον ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ χαμαὶ τοὺς λογισμοὺς συρομένους ἔχοντα. — ἡ τάχα τὸν ἐν ἡμῖν τῆς ψυχῆς τόνον, ὃν τροπικῶς ὀσφύρ ἐκάλεσε, τῆ ἀληθείᾳ περιζώνουσι.

F. 248 r. m. Christus ἡ αὐτοαλήθεια.

F. 248 r. i. τὸ τέλος (11) ἡμῖν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηλαττεν ἐκ τῆς εὐρίπιστου τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων ἀνεθυμιάσεως. ubi editor de voce εὐρίπιστος ad animum translata docte monuit, sed eandem a proverbiali usu vocis εὐρίπτος, de quo nos ad Or. XXVI, p. 472, A., temere repetit. Qui hunc errorem, jam ab Erasmo adagio Euripus homo commissum, recte castigavit, Bisciola Hor. Subsec. T. I, Lib. 6, c. 19. novo errore vocem εὐρίπιστος a verbo nihilli εὐρίπιστον derivavit. Atqui dubium non est, quin εὐρίπιστος sit adjectivum ῥιπιστός, a verbo ῥιπίζω profectum et cum s. s. conjunctum. Conf. Schol. Cod. Monac. 204 f. 82 v.

(8) Hæc hactenus ex Aristot. Eth. Nicom. IV, 7, p. 1124, a, 1 — 4, ed. Bekk. ipsis philosophi verbis. Discrepantia lectionis hæc est : εἰσὶ μὲν ὄν) El. μὲν om. — μείζους) μείζους τε. — διὰ τοῦτο) καὶ διατοῦτο. — οὐ γὰρ) οὐδὲ γὰρ. Ex illis, quæ apud Aristotelem cap. 7 et 8. sequuntur, Elias in reliquis hujus loci profecit.

(9) Ps. 118, 19.

(10) Id est : perfectio bonæ voluntatis.

θείας βραβεύεται. Ibid., v. m. τοὺς παραχαράττειν (sc. A doctrinam apostolicam) ἐπιχειροῦντας αἰρετικούς.

P. 193, E. 194, A.) F. 248 v. m. οὐτε γὰρ τοπικήν διάστασιν, ὡς ἐφ' ἡμῶν, δυνάμεθα ἐπὶ τῆς ἀπειριγράπτου λέγειν θεότητα. — F. 249 r. s. in distinctione trium personarum, πρὶν διελεῖν ταῖς ὑποτάσεις, συνάπτωμεν τῇ οὐσίᾳ, συνημμένως διαίρουντες καὶ διαιρετικῶς συνάπτοντες. paullo post: *Τριάς εἰς μονάδα φύσεως καὶ θεότητος ἀνακεφαλαιουμένη*, ἦτοι συναιρουμένη τε καὶ συναπτομένη ἀσυγχύτως τε καὶ ἀσυμφύρτως.

F. 249 r. i. κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον τῆς προσκυνήσεως.

P. 194, A. B.) F. 249 v. s. λέγεται γὰρ Θεός ἢ ἐκ τοῦ θείου καὶ περιέπειν τὰ σύμπαντα, ἢ ἐκ τοῦ αἰθέρι, ὃ ἐστὶ καλεῖν· ὁ γὰρ Θεός πῦρ καταναλισκὼν πᾶσαν κακίαν ἐστίν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὰ πάντα, ἀλάθητος γὰρ ἐστὶ καὶ παντεπόπτης. οὕτως ὁ ἅγιος *Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός* (1) περὶ τούτων τῶν ὀνομάτων εἴρηκε. F. 249 v. m. (Θεός) οὐδὲ ταῖς νοεραῖς τοῦ νοῦ ἀφαῖς κρατεῖται. φθάνει γὰρ διαδιδράσκων. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἀπερληπτον. δηλοῖ γὰρ, ὅτι οὐ περιλαμβάνεται νοήσει, ἐπεὶ καὶ τὸ συλλεγόμενον ἑνδαλμα ἐκ φαντασίας τινὸς τῶν περὶ αὐτόν, πρὶν καλῶς κρατηθῆναι, φεύγει. ἢ ἀπερληπτος λέγοιτο ἄν, ὡς ἀπεριόριστος καὶ ἀπερίγραπτος καὶ ἀπερινόητος. F. 250 r. m. ἅγια.. ἀγίω.. νοήσεις τὴν περὶ αὐτῆς τῆς *Τριάδος* γνώσιν καὶ θεωρίαν, ἄβαστον καὶ ἀπροσπλάστον καὶ αὐταῖς ταῖς ἀγγελιακαῖς καὶ θείαις οὖσαν δυνάμειν. οὐ γὰρ δυνατὸν αὐταῖς πρὸς αὐτὴν ἀνατεῖναι. F. 250 r. i. τὴν πρώτην καὶ ἀκέραιον φύσιν.

OR. XXIII.

P. 425, A. B. [2] F. 250 v. m. καὶ (ἀπὸ) τῆς τῶν ἔξωθεν ἐμφαινόμενων (ὑπολήψεως) τόπους προομιῶν *Ἐρμογένους* (3) ἡμῖν παραδέδωκεν. F. 251 r. s. (ad : ἀγάπη) ἐνεύρου δὲ τὴν ἐλπίδα καὶ ὅσον ἐπεβλῶνεν ἢ ἀγάπη. F. 251 r. m. (ad : ζῆλος) ἐστὶν οὖν ζῆλος μὲν κίνησις ψυχῆς ἀναζεύσεως εἰς ἐκδικήσιν τῶν κακῶς γινόμενων. τίθεται δὲ πολλὰκις οὗτος καὶ ἀντὶ τοῦ φθόνου· (4) ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ τῆς θερμότητος... εἰληπται. F. 251 r. i. (ad : αὐτοφιλανθρω-

πία) ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα, ἢ αὐτοφιλανθρωπία λέγω καὶ αὐτοαγάπη, τὴν ὡς ὄντως φιλανθρωπίαν τε καὶ ἀγάπην σημαίνειν βούλονται, ὅθεν δὴ καὶ ἡμῖν, ὡς ἐκ τινος πηγῆς, τὸ τῶν ἀρετῶν τούτων πηγάζει ἀγαθόν. τοιοῦτον καὶ τὸ αὐτοάγαθον, ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς ἀγαθὸν κατὰ χάριν γινόμεθα. διδὲ καὶ *Πλάτων* πάντα τὰ ὡς ὄντως ὄντα, καὶ ὅθεν κατὰ μετοχὴν καὶ ἄλλα λέγεται, παριστᾶν βουλόμενος, τὸ τῆς ἀντωνυμίας τούτῃ προσῆπτε τοῖς ὀνόμασιν (5).

F. 251 v. s. (τοῦ ἀνθρώπου) τὴν παχυτέραν σάρκα καὶ θνητὴν φορέσαντος καὶ ἀντίτυπον.

F. 251 v. m. οὐκ ἀρετὴ . . . τὸ βίᾳ γινόμενον.

P. 425, B. *ροῦς κατὰ πρᾶνους τρέχων* [6] F. 251 v. m. ἐπεὶ δὲ βαρεῖά τις καὶ κατωφερής ἢ τῆς ἀμαρτίας ῥοπή, τῷ λεῖψ τῆς ἡδονῆς καὶ τῇ βασιῶνῃ ἡμᾶς δαλεάζουσα, πλεῖστον τὸ ἔτερον γίνεται. μάλλον γὰρ τῷ βάρει τῶν ἀλόγων παθῶν συγκρατασπᾶται τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς ἢ τῷ ὕψει τούτου τοῦ βαρῦ τε καὶ χοῖκον συνανυφούται.

P. 426, A. *χρόνῳ καὶ λόγῳ βεβαιωθὲν ἅπαν καλῶν φύσεις καθίσταται* F. 252 r. s. τὸ . . . καὶ λόγῳ ἄριστον κριθὲν καὶ χρόνῳ βεβαιωθὲν εἰς φύσιν καθίσταται.

F. 252 r. s. πεπαγιωμένοι ἡμῶν τῇ ἀγάπῃ.

F. 252 v. s. ἐνδιαθέτως ἀνεβόησεν· *εἶθε* (426, B.).

P. 426, C. D. *κοῦ . . . οἱ τὰ τραύματα ἔχοντες καὶ τοὺς μώλωπας ὄνειδιζοντες*; F. 253 r. s. ἐστὶ δὲ διαφορὰ τραύματος τε καὶ μώλωπος. τὸ μὲν γὰρ ὄγισσθὲν τραῦμα μώλωψ λέγεται, . . . τραῦμα δὲ πληγὴ μῆπω συνουλωθεῖσα ἦτοι διαίρεισι συνεχέας. ἔλαττον οὖν ὁ μώλωψ τοῦ τραύματος, ὑφαιμὸς τις οὖσα πληγῇ ἢ οὐλῇ ἐκ τραύματος ἐνσκιρρωθεῖσα.

P. 426, D. *οἱ τῷ βορβόρῳ ἐγκλινοῦμενοι* F. 253 r. s. βορβόρῳ μὲν ἐγκλινοῦμενος (καλεῖ) τοὺς ἀνέδην (7) τε καὶ ἀνευρυθριάτως δίκην χοίρων ταῖς φιληθοναῖς καταβαπτίζομενους. F. 253 r. m. καθ' ἡμέραν αὐτοὶ μεθύοντες καὶ κραικαλοῦντες (8).

P. 426, E. *χρώμεθα διατετηταῖς τοῖς ἐχθροῖς* in horum verborum interpretatione Elias f. 253 v. m. locutione δικαστὰς καθίζειν utitur.

P. 427, A. *ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τίθενται* [9],

Comment. ad Aristot. Eth. Nicom. p. 27.

(6) Cf. Gregor. Naz. *Carm. Ined. 1, vs. 368-370*: *Μόλις γὰρ ἄν τις ἐκ βίας διδασκάλων νεύσειεν εἰς τὸ κρεῖσσον· εἰ δ' ἔχοι τύπον μοχθηρόν, ἦλω, ροῦς κατὰ πρᾶνους τρέχων.*

Ibi Toll. *Ins. It. Ital. p. 39* ad sententiam apta comparat. Gennad. in *Combesisii Nov. Auctar. 1, p. 1477, A.* ἦν μὲν γὰρ ἡ φορὰ τῆς φθορᾶς ἀνάθεκτα βέουδα, ἀπὸ μετώρου θέσεως τοῦ παραδείσου ἀναβραγεῖσα καὶ ὡς κατακρανῶς φερομένη. Legendum: ὡς κατὰ πρᾶνους. Alias natura vitii in præceptis ruentis, adhibito cylindri exemplo, locutione κατὰ τοῦ πρᾶνους φέρεσθαι declaratur. Vid. *Animadvvs. in Basil. De L. G. L. p. 469 sq.*

(7) Litera e in eraso loco, a m. 2. ut videtur, videlicet pro α. 'Ανέδην, i. e. *libere, solute*, recte habet, eaque vox sæpe in ἀναίδην depravata reperitur. Vide Ast. *Annot. in Plat. Gorg. p. 323.* Jacobs. *ad Ælian. H. A. p. 101.*

(8) Legendum: *κραικαλῶντες*.

(9) Τίθενται B. cum Edd.: *διατίθενται* r. ap. M. Verbo composito usus est *Psalmistes 63, 6. ἀναβά-*

(1) *De Orthod. Fide* lib. I, cap. 9, p. 143, A. Opp. T. I ed. Lequien., ejus conferenda annotatio. Apud Eliam in loco ipsis verbis allato discrepantia lectionis hæc est: Θεός ἢ ἐκ) Θεός ἐκ. — *παντεπόπτης*) πάντων ἐπόπτης. Conf. annot. f. 183 r. s. Ad rem conf. annot. f. 140 v. m. et Suicer. *Thes. Eccl. v. Θεός*, qui in enumerandis ejus vocis veriverbiis etiam Damasceni loco usus est.

(2) Hic velim attendas, quam annot. ad Or. VI, 183, E. attigi, imaginem, petitam ab arbore incurvata, quæ remissa statim ad suum statum reflectitur. Isto loco B. verba: καὶ τὴν... φύσιν. quæ in eadem imagine ap. Gregor. Or. VI, p. 183, E. recurreunt, cum Or. I. om., unde suspicor ea interpol.

(3) *Περὶ Ἐυρόπ.* l. 1.

(4) *De ζῆλῳ* Noster item f. 272 v. s.

(5) Frustra tamen apud Platonem quæras vocabula, qualia sunt αὐτοάγαθον, αὐτοάγιον simm. de quibus annot. ad f. 116 v. m. et Boissonad. Not. in *Æv. Gaz. p. 268.* Aristoteles vocibus αὐτοάνθρωπος, αὐτοέκαστον simm. primus, idque in notanda Platonis doctrina de ideis, usus est. Vid. Zeh.

οὐχ ὁμολογίας, ἀλλ' ἀρνήσεως, οὐδὲ θεολογίας. Α ἀλλὰ βλασφημίας.) F. 254 r. s. ἀναβάσεις μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ τίθενται, ἀλλ' οὐχί τὰς εἰς οὐρανὸν ὑψούσας, ὡς ὁ Δαυὶδ φησιν περὶ τοῦ τῇ θεῷ χάριτι φωτιζομένου τὸν νοῦν καὶ ἐν τῷ θνητῷ τούτῳ βίῃ, δ (1) κοιλὰς κλαυθμῶνος λέγεται, τὰ ἐκείθεν μελέτην ποιούμενος.

P. 427, D.) F. 254. v. i. sq. φανερὸν ἦδη τὸ τῆς διενέξεως ποιησάμενος αἴτιον, οὐ πάντι παρὰ δικαιοῖς κριταῖς ὑπεύθυνον ἐν... θαρρόντως λοιπὸν πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους ἀποτίθεται.

F. 255 v. m. ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐμπανηγυρίζωσι τοῖς αὐτῶν κακοῖς. — F. 256 r. s. πικροφυχίας (Cod. μικρ.) ἐμπύρεμα oppos. εὐνοίας ζώπυρον.

F. 256 r. m. Elias laudat Aristotelem Ethic. ad Nicom. Lib. VI, cap. 11, 1143. a, 19-24. Bekk. ἡ δὲ Β καλομένη... τοῦ ἀληθοῦς, absque lectionis discrepantia, nisi quod ὀρθῆ δὲ προ ὀρθῆ δ' habet.

P. 428, C. [2] τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀποκείμενον) F. 256 r. i. τὸ μὴ διαρρῦν, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἀποκείμενον, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀφέλεια, ἦν διὰ τῆς ἀκροάσεως ἀπεθησαυρίσατε.

P. 428, D.) F. 256 r. i. πολλάκις ὑπὲρ Χριστοῦ πεπνόμενος, πρὸς τὸ πάσχειν μάλιστα στοιμηθέντες.

P. 429, A. δοκεῖτέ μοι τὸν λόγον προκαλεῖσθαι διὰ τῆς ἡσυχίας) F. 256 v. s. λαμβάνει.. ἐκ τοῦ σιγᾶν αὐτοὺς... τὸ διὰ τῆς σιγῆς αὐτοὺς πρσκαλεῖσθαι (3) τὸν λόγον. — F. 256 v. m. τὰς δυσκωφευούσας καὶ βαρέως ἀκουούσας ἀκοάς.

P. 429, C.) F. 257 r. m. Elias Arianas κτισματολατρεῖν dicit.

F. 258 v. m. σοφῶς πάντι καὶ εὐεπηδῶτως (4).

P. 430, C. ἐν ἐντα διηρημένως καὶ διαιρούμενα συνημμένως) Hæc Elias f. 259 r. i. Gregorium θεραπεύειν dicit insequentibus verbis : εἰ καὶ παράλοζον τοῦτο εἰπεῖν.

F. 259 v. s. ἐν ἐκτυῷ συγκεκραμμένην (5) τὴν πίστιν ἀνετυπώσατο.

P. 430, E.) F. 260 v. s. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ὑπὸ σύνθεσιν καὶ γένεσιν τελῶν καὶ φθορᾶν καὶ βέυσιν, καὶ πληθυσμὸν καὶ σῶμα περιχέμενος... σωματικῶς γεννᾷ. Θεὸς δέ, ἄχρονος ὢν... καὶ ἄβρευστος..., ἀρ-

σεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο, quo Gregorium respexisse Elias pulere vidit. Eodem tamen respiciens Gregorius Or. XXVI, p. 475, D. ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τιθέμενος, simplici τίθεσθαι uti maluit. Quamquam ap. Eliam hæc explicantem f. 314 r. m. διατιθέμενος bis positum reperitur. Ceterum ἀρνήσεως B. cum Edd. : ἀρνήσας Coisl. I. male.

(1) Legendum ἄς. Κοιλὰς κλαυθμῶνος ex Ps. 85, 6. εἰς τὴν κοιλιάδα τοῦ κλαυθμῶνος, quo de loco Elias plura f. 311 r. m.

(2) In iis quæ apud Gregor. præcedunt, B. ἐνηχὸν ἔστι (Reg. Cyp. ἔστι) mendosæ pro vulg. ἐνηχὸν ἔτι, quod E. habet. De confusis ἔτι et ἔστι præter alios monuit Voemel. ad Nicol. Methon. p. 260. a.

(3) Scribendum : προκαλεῖσθαι, ut contextus Gregorii in B. et Edd. habet. Translatō προκαλεῖσθαι Gregorius utitur Or. XVII, p. 324, A. δῶρον φιλοτιμίαν Θεοῦ προκαλούμενον. Apud Eliam f. 276 v. m. locutio : πρὸς θρήνους προκαλεῖσθαι. Vid. Anemadusa. in Basil. I. p. 190. — Statim post ap. Gregor. p. 429, A. ἐν κοινῷ θεάτρῳ τῇ οἰκουμένῃ. B. cum Edd. : τῆς οἰκουμένης Coisl. 3. male, litt. ἡ ἑαλί προ ἰ subscri-

βέυστως γεννᾷ καὶ ἐκτὸς συνδυατοῦ. F. 260 v. m. ἀσίματος δὲ ἐν (τὸ Θεῖον), ἀτιμάτως πάντως καὶ γεννήσει καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀβρεύτως καὶ ἀχρόνως.

P. 431, A. τί φοβούμεθα φόβον, οὐ μὴ ἐστὶ φόβος—;) F. 260 v. m.; τοῦτο, τὸ ἀδέξιος δέος φοβεῖσθαι, καὶ εἰς παρομίαν προήλθε. Ibid. ἄλεθριος τοῖς οὕτω διακειμένοις δὲ περὶ τὰ ταυαῦτα περισπασμός.

P. 431, A. κᾶν [θ]... τοῦτο μόνον φιλόθροπεύηται ὑβριζόμενον) F. 260 v. i. τὸ δοκοῦν τοῦτο σοι φιλόθροπον ὑβρις ἐστὶν εὐπροφάσιτος.

P. 431, B.) F. 261 r. s. πάθη.. οἶον... ἀνατύπωσις τοῦ ποῖόν τι χρῆ κτισθῆναι τὸ κτισθησόμενον, φροντὶς τοῦ μὴ τὸ κτιζόμενον καταλιπεῖν ἀτελεσιούργητον.

F. 431, C. σοὶ μὲν οὐδ' οὐδ' ἐν θεωρικῶν, οὐδὲ ἀτόλμητον τῷ κωκῷ βραβευτῇ καὶ διατητῇ θεότητος) F. 261 r. m. τῷ ἑτεροδόξῳ, κακῶς περὶ θεότητος κρῖνονται καὶ καταδραδεύονται μᾶλλον, ἢ βραβεύονται.

F. 262 r. i. εἴπερ τοῦτο (sc. τοῦ ἡμετέρου λόγου) μετὰ πνεύματος θεωρουμένου, ἐκεῖνος (sc. ὁ Λόγος) δίχα Πνεύματος εἶναι πιστεύεται.

P. 431, E. 432, A. ὁσον εἰκάσαι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς μικροῖς τὰ μέγιστα) F. 263 v. s. μὴ μέντοι δύνασθαι. . . τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς μικροῖς τὰ μέγιστα φανεροῦν, ἀλλ' ἀμυδρὰν τινα τὴν εἰκασίαν ἐντεῦθεν λαμβάνοντα τὸ ὑπὲρ κατάληψιν ἔδν.

P. 432, A. B.) F. 262 v. m. πᾶν... τὸ κτιστὸν ὑπὸ χρόνον. Ibid. πᾶν σῶμα... τρισὶ διαστάσεσι περιγράφεται, μήκαι λέγω καὶ βάθει καὶ πλάτει. Ibid. καὶ τὸ συλλεγόμενον ἰνδαλμα ἐκ φαντασίας τινὸς τῶν περὶ αὐτὴν (sc. naturam divinam), πρὶν καλῶς κρατηθῆναι, φεύγει. F. 265 r. s. locutio : ἡ τοῦ ἡλίου ἐπιδημία (7). Ibid. ὁ νοητὸς ἥλιος οὐ πᾶσι τὴν ταυτοῦ φαιδρότητα χαρίζεται, ἀλλὰ τοῖς ἀξίως αὐτοῦ πολιτευομένοις. φῶς οὖν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον ὁ Πατήρ. F. 263 v. m. (ad : τοῦ τοῦ χωρίζοντος τὸ ἀχώριστα) τοῦ τοῦ λεπταῖς τισιν ἐπινοαῖς τὰ φύσει ἠνωμένα. . . χωρίζοντος.

P. 432, A. B.) F. 264 r. s. ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι κατὰ χάριν εἰσὶ τοῦτο ὅπερ εἰσὶ, καὶ τῇ τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς μετοχῇ φῶτα καὶ αὐτοὶ χρηματίζουσιν. ἡ δὲ

pro posita, quo de mend. genere cf. adn. ad f. 217 v. m.

(4) M. I. ἡ ἰν ἰ, ut videtur. Tu v. annoti. ad f. 2 (s. num.) r. 326 r. m. et quæ in Nov. Annal. phil. Suppl. Vol. 11, Fasc. 3, p. 348 ad Pselii Or. Funeb. in Joannem Patrie. tuendæ voci μεγαλεπίβολος (v. I. μεγαλεπήβολος) annotavi.

(5) Scribe: συγκεκραμμένην. Sic apud Gregor. Palani. Oratt. ed. Matthæi. p. 46. κράμμα mendosæ scriptum pro κράμα, et p. 47. καύχημα pro καύχημα. Quod ego in loco, quem ex opere Meletii περὶ φύσεως ἀνθρώπου tum inedito e Cod. Monac. 39. ad Gregorium Nyss. De Resurr. p. 188 ed. Krabing. attuli, mendosum κράμμις in κεκραμμένος mutari jussi: ea emendatione nunc opus non est, quum Meletius Cramerii genuinam lectionem κεκραμμένος exhibeat.

(6) Edd. vitiose κᾶν.

(7) Id est: artus solis, qui proprie dicitur; nam alias Christo, tanquam soli νοητῷ, ἐπιδημία tribuitur, veluti a Gregorio Pal. Oratt. p. 122. τοῦ ἡλίου τῆς θεασιούνης διὰ σαρκὸς ἐπιδημούντος τῇ γῆ. Conf. El. I. 174 v. i. ad Gregor. Or. XXXI, p. 575, B.

(sc. θεότης) πηγὴ ζωῆς καὶ φωτός ἐστι, μεταληπτὴ (1) ἂ ὄσα, ἀλλ' οὐ μεταληπτική. ἐκείθεν γὰρ τὰ πάντα ζωογονεῖται, ἐκείθεν φωτίζονται, τῇ ἐκείθεν μεταλήψει συντηροῦνται τε καὶ συνέχονται.

F. 264 r. s. ὅσα ὑπὸ τὴν ἀσθῆσιν. — τὰ ὑπὸ τὴν λογικὴν πάντα φύσιν.

F. 264 r. m. (ὁ ἄνθρωπος) διοικεῖται μὲν προαιρετικῶς καὶ τὰς ἡνίας πεπίστευται τῆς αὐτοῦ δικαιοῦς, ὥστε ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιοτο τρέχειν, εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθὸν. εἴτε πρὸς τὸ ἐναντίον, δοῦς δὲ τὴν βοήθην πρὸς τὸ ἀγαθὸν θεοειδῆς χρηματίζειεν.

P. 432, C. *μη φύρειν τὰ διαστῶτα*) F. 264 v. s. φύρουσι καὶ μιγνύουσι τὰ διαστῶτα.

P. 433, B. *ἐν τοῖς ἐτέρων συθροῖς*) F. 263 r. i. τῇ τοῦ ἀντιπαλαίουτος σαθρότητι καὶ ἀσθενείᾳ.

F. 263 r. i. Ἐστι δὲ εὐδοκμονία κατὰ Ἀριστοτέλην (2) ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐν βίῳ τελείῳ.

F. 266 r. i. ταῖς ἐκπεμπομέναις παρὰ σοῦ (S. Trinit. alloquitur) φωτοδόλοις ἀγλαῖς καταλαμπόμενοι.

P. 433, E. *γνωσόμεθα καὶ τὰ κομψὰ ὄμων γοητήματα ἢ ἐξαμβλώματα*) F. 266 v. m. (ad: *κομψὰ*) τὰ σοφὰ εἰρωνικῶς, ἢ τὰ σχολιὰ ἀληθῶς, ἐπ' ἀμφοτέροις γὰρ ἢ λέξις τάττεται.

P. 434, B. *τὴν εἰς τὸ χαμερπὲς μεταποιήσιν* cet.) F. 267 v. s. de serpente, i. e. de Satana: ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ συρόμενος. Ibid. de eodem: εἰς ἐπιθυμίας ἡμᾶς ἀλλοχοτοῦς ἐκτραχηλίζων.

OR. XXII.

F. 268 v. m. ἐν τῷ συγκεκροτημένῳ πολέμῳ (3).

F. 269 v. m. πρὸ τοῦ συβραγῆναι τὸν πόλεμον (4).

F. 271 r. s. locutio: συνάγεται τι ἐκ τίνος ἀναγκαστικῶς (5).

P. 416, C. *οἱ τοῦ φωτός*) F. 273 r. s. *Christus* φῶς θεογνωσίας ἐπιλάμπων τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀναγεύουσι.

F. 272 r. m. ἵνα ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀμυδρᾶ τινι εἰκόσι: τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς παραστήσω.

F. 272 r. m. (ὁ Λόγος) καὶ λόγου καὶ νοῦ καὶ σοφίας ἐστὶ χορηγός.

P. 416, C. *τροφῆς μὲν καὶ ὕπνου καὶ φθῆς κόρος ἐστὶ καὶ τῶν ἀσχιζόντων, ὡς λέγουσι*) F. 272 v. s. τὸ δὲ πάντων εἶναι κόρον ἐξ Ὁμήρου... ελληπται. φησὶ γὰρ ἐκεῖνος: *πάντων μὲν κόρος ἐστὶ, καὶ ὕπνου καὶ φιλόστοχος* (6), καὶ τῶν λοιπῶν.

(1) Hinc apparet, Eliam p. 432, B. μεταληπτῆς legisse, quod etiam Reg. hu. Coisl. 1 Or. 1. habent. Μεταληπτικῆς Edd. et plerique Codd. minus recte. De adjectivis in τος et τικος confusis vide Bast. Coimm. Palaeogr. p. 841 sq. meque *Animadvss. in Basil.* 1, p. 68, 143. et supra annot. ad f. 6 r. m.

(2) *Eth. Nicom.* 1, 6. p. 1098, 13—18. 1, 11. p. 1101, 14—17 ed. Bekk.

(3) Id est: in bello confiato. Verbum συγκροτεῖν Ibidem translatum f. 516 r. s. ubi locutio: τὸ θέατρον συγκροτεῖται. 369 r. s. (τὸ τῆς διδασκαλίας χάρισμα) ὑπὸ πλειόνων συγκροτούμενον.

(4) Confer translatum ἐπραγῆναι, de quo Symb. ad Philostr. V. S. p. 43. 117. *Ἀναβραγῆναι* translatum ap. Gennad. loco ad Or. XXIII, p. 425, B. allato.

(5) Id est: *necessario colligi ex aliqua re.*

(6) *Iliad.* XIII, 636. Cf. Duport. *Gnom. Homer.* p. 80.

(7) P. 416, D. οὐδεὶς κόρος τοῦ βάλλειν p. 1h. r. ap. M. et sic B. qui tamen a m. 2. atr. mg. ὄρος

λέγουσι δὲ τοῦτο Ἕλληνας, ἐκείθεν μαθόντας.

P. 416, D. [7]) F. 272 v. s. ζῆλος κυρίως κίνησις ψυχῆς ἀναζεύσεως εἰς ἐκδικήσιν τῶν κακῶς γενομένων, ὑπερβαίνων δὲ τὸν οἰκείον ὄρον εἰς φθόνον ἐκπίπτει καὶ μανίαν.

P. 416, E. *τὸ χάριεν, ἢ τῶν ψήφων μετὰθεσις*) F. 273 r. s. ψήφους μὲν καλεῖ τὰς κρίσεις. — τὸ δὲ χάριεν εἰρωνικῶς, ὡς ἀχαρὶ μᾶλλον καὶ δεινόν.

F. 273 r. m. τὸ. Ἐλαττον κακόν, πρὸς μείζον κακὸν συγκρινόμενον, ἐν ὑπεροχῇ δοκεῖ εἶναι ἀγαθοῦ, ὡς Ἀριστοτέλει (8) καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ.

P. 417, B. [9] C.) F. 273 v. i. τοιοῦτον γὰρ ἡ στάσις, μετὰ τῶν πραγμάτων καὶ τὰ ὀνόματα φύρουσα, ὡς γράφει που Δημοσθένης (10).

P. 417, C. *τριδώνιον*) F. 274 r. s. τρύχινον (11).

F. 274 r. m. *ἐμβροθές* (417, D.) δὲ τὸ μὴ ἀνειμένον λέγει, μηδὲ θρυπτικὸν τε καὶ βλακικόν.

P. 417, E. *κλεπτομένου τοῦ δέρος τῷ διασθήματι*) F. 274 v. s. τῆς ἔψεως ἀπονοῦσης τῷ μεταξὺ πολλῶν διασθήματι.

P. 418, B.) F. 275 r. m. τὰς ἀκοὰς αὐτῶν καθηδύνομεν ταῖς κατ' ἀλλήλων ὕβρεσιν. ἐστιασιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἀπόλαυσιν ἐκάλεσε καὶ ἥδονην.

P. 418, C. *τί ταῦτα πάσχομεν, ὦ ὄδοι, καὶ μέχρι τίτος; πότε δὲ τῆς μέθης ἐκνήψομεν* [12] ἢ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν λήμην περιαιρήσομεν — ;)

F. 275 r. i. τὸ ἐκ τοῦ στασιάζειν ἐπισυμβαῖνον (f. 275 v. s.) πάθος τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ καὶ ἐπιπροσ-

θοῦν αὐτῷ, καὶ μὴ συγχωροῦν καλῶς διακρίνειν τὰ πράγματα, λήμην ὀνόμασε. — πότε δὲ τὴν μέθην ταύτην ἀποσκευασάμενοι ἀνανήψομεν γρηγορήσαντες, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν τὰ ἐκ τῆς στάσεως πάθη, ὡς λήμην τινὰ παχεῖαν, ἀποσκευασάμενοι... πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐνατενίσωμεν (13); F. 275 v. m. *ἀθάνατα* (418, D.) δὲ ἀντὶ τοῦ μακρά... καὶ ἐπὶ πλείστον διήκοντα.

F. 275 v. i. τοῦ λόγου ἐξασθενήσαντος, δες χαλινοῦν οἶδε ψυχὴν ἀτάκτως φερομένην καὶ ἄπτουσαν.

P. 418, E. *καπνός*) F. 276 r. m. *τουτέστι προομιον.*

F. 276 r. m. οὐκ ἐνδοιαστικὸν δὲ ἐνταῦθα τὸ τυχόν (419, A.), ἀλλ' ἠθικόν, ἀντὶ τοῦ ὡς ἐγὼ καταλαμβάνω ἀπὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ.

P. 419, B. *τὴν κοιλίαν*) Τὴν ψυχὴν Elias interpretatur f. 276 v. m. ubi locutio: λόγου τροφαί, et

cum Edd.; *Anem faciamus* L. Sed fortasse legendum οὐδεὶς ὄρος οὐδὲ κόρος. Conf. El. f. 213 r. i. καὶ οὐκ ἐστὶν ὄρος ἀμφοῖν οὐδὲ κόρος. Quod paronomasiae genus Lobeck. *Paralipomm.* 1. p. 54, sqq. neglexit.

(8) *Eth. Nicom.* V, 2, p. 1129, 8 sq. V, 7, p. 1131, 20 sq. Bekk.

(9) P. 417, B. *προσβλέπει*, B. cum Reg. nu. Or. 1. quos C. secutus est. Vulgo mendose προσβλέπει.

(10) Quo id loco Demosthenes dixerit, me nec scire ingenue fateor. Sed succurrit primarius in eandem sententiam locus ap. Thucyd. 3, 82, ubi vid. Goeller. p. 499. Adde Sall. B. C. c. 56 ibique Wass.

(11) Conf. Gregor. Or. XXXIII, p. 608, D. de Joanne Baptista: τῆς ἐσθῆτος... τὸ τρύχινον. (τρίχινον r. ap. M.) ubi Elias f. 294 v. i. φ τρύχινον ἐσθῆμα ἦν.

(12) Sic B. cum Edd.: Reg. hm. minus recte ἐκνήψωμεν. et mox: *περαιρησόμεν* — ἀναβλέψωμεν.

(13) Haec ad insequens ap. Gregor. ἀναβλέψωμεν pertinent.

incipit ista : ὁ γὰρ ἐστὶν ἐν σώματι τροφή, τοῦτο ἄν ψυχῇ λόγος (1).

F. 276 v. m. διανοήματα... ἐκ τῆς αἰσθήσεως, οἷς ὁ δίκαιος παρὰσσεται, θερμαίνεται καὶ ὀρμητικῶς ἔχει.

P. 419, B. *κωμωδία* F. 276 v. i. κωμωδία καὶ ἀφορμὴ γέλωτος καὶ σκωμμάτων τοῖς ἔχθροῖς γίνεται.

F. 277 r. i. χρυσός... ῥέων πολὺς.

F. 277 r. i. ἐθιστῆς οὐσης καὶ διδακτῆς πάσης ἀρετῆς καὶ κακίας.

F. 277 v. s. οἱ σπουδαῖοι καὶ μὴ πεπλασμένως τὴν ἀρετὴν μετιόντες.

P. 419, E. *πόθεν*;) F. 277 v. m. ἀντὶ τοῦ οὐδαμῶς ἀποφάσεως γὰρ τοῦτο δύναμιν ἔχει.

P. 420, A. *ἄλλως* F. 277 v. i. τὸ. . ἄλλως, ἀντὶ τοῦ μάτην, διὰ τοῦ ὦ στοιχείου γραφόμενον (2).

F. 277 v. i. ὡς περ ἐν θαλάσῃ τῷ βίῳ τοῦτου δια- νηχόμενος.

F. 279 r. m. πῶς δὲ καὶ σύνθετον τὸ διὰ πάντων διήκειν (3) καὶ πληροῦν τὰ πάντα θεόν;

F. 279 r. i. εἰ δὲ καὶ τινές φασιν αὐλον σῶμα, ὡς τὸ παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς (4) πέμπτον σῶμα λεγόμενον, ὅπερ ἀδύνατον, κινούμενον ἔστι πάντως, ὡς περ ὁ οὐρανός. τοῦτον γὰρ πέμπτον σῶμά φασιν.

F. 279 r. i. πρῶτον κινεῖν ἀκίνητον, ὅπερ ἐστὶ τὸ θεῖον, δι' ἀκινήσιας τὰ πάντα κινεῖν (5).

P. 421, A. τῆς κάτω συγχύσεως ἐπισκοπούσης [6] τῇ διανοίᾳ —(B.)— τῆς ἐκείθεν ἐλευθερίας) F. 279 v. s. τῆς ἐκείθεν ἐλευθερίας, ἐλευθερούσης ἡμᾶς τῶν ἐπιπροσθούτων δηλαδὴ ἡμῖν ἐν ταῦθα παθῶν.

P. 421, B. [7]) F. 279 v. s. ὅπερ δὲ τῶν ἀνεφίκτων τέως ἡμῖν καθαιρώμεθα τε καὶ προτελώμεθα, ὡς ὑστερον μυηθῶμενοι· τοῦτο γὰρ τὸ τελεσθῶμενοι καὶ στηθῶμενοι τῆς ἐφέσεως.

P. 421, C. *μηδὲν ὑπερσέβοντες μηδὲ* [8] *ὑποσέβοντες, ἵνα μικρόν τι καὶ αὐτὸς μιμήσωμαι τοὺς περὶ ταῦτα σοφοὺς*) Eunomii βαθμοὺς hoc loco notari, Elias f. 279 v. i. docet.

P. 422, A.) F. 280 v. s. ubi Elias sacra Phrygia tangit : καὶ αὐτοὶ δὲ ἤλουν, ὑποκλίπτοντες αὐτῶν τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς ἐκτομὰς παραθῆγοντες.

P. 422, B. *λέγω δὴ τὴν Ἐναγχος ἡμῖν ἐκασ-*

στασιν [9] *ζυγομαχίαν ἀδελφικὴν*) F. 281 r. i. πᾶν δὲ καὶ ἡ τοῦ ζυγομαχεῖν λέξις προσφύει τῷ πράγματι καὶ συμβαίνουσα, ἐκ τῆς τῶν βοῶν τῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ζυγὸν στασιαζόντων μεταληφθεῖσα (10).

P. 422, C. *τὸ κατ' εἰκόνα* [11], ἡ τοῦ τοῦ δύναμις) F. 281 v. m. τὸ κατ' εἰκόνα, λέγω δὴ τὸ ἐν ἡμῖν νοερόν.

P. 422, C. *περὶ τὸν νοῦν ἀνοηταίνειν*) F. 281 v. i. ἀντὶ τοῦ ἀνόητα δοξάζειν περὶ τοῦ νοῦ.

P. 423, D. *(τὸ ἀστασίαστον) ἐν ἡμῖν πολιτευόμενον, κατὰ μὲν ψυχὴν τῇ τῶν ἀρετῶν ἀντακολουθήσει καὶ κοινωνίᾳ, κατὰ δὲ σῶμα τῇ τῶν μελῶν ἢ τῶν στοιχείων πρὸς ἄλληλα εὐαρμοσίᾳ καὶ συμμετρίᾳ, ὧν τὸ μὲν κάλλος, τὸ δὲ ὕψια ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται*) F. 283 r. m. πολιτεύεται

δὲ καὶ συντηρεῖται (τὸ ἀστασίαστον) κατὰ . . . ψυχὴν, ἐπειδὴν τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν πρὸς τὸ λογικὸν μὴ στασιαζῶσι, ἐξ οὗ καὶ ἀντακολουθεῖν τὰς λογικὰς ἀρετὰς ταῖς ἠθικαῖς καὶ ταύτας ἐκείναις περιγίνεται. Ibid. ἡ μὲν ἠθικὴ ἀρετὴ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος ποιεῖ ὀρθόν. τῷ γὰρ διεφθαρμένῳ κατὰ τὴν κακίαν καὶ ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἐκνευρισμένῳ πῶς ἂν τὸ τέλος φανῆται ὀρθόν; τοῦ μὲν οὖν τελείου κατὰ τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν ἐστὶ τὸ ὑποτιθεσθαι τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος ὀρθόν, τῆς φρονήσεως δὲ τὸ τὰ πρὸς τέλος θεωρεῖν. εἰκότως οὖν ἀντακολουθεῖν ἀλλήλαις λέγονται αἱ ἀρεταί, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαὶ κατὰ τὰς ἠθικὰς εἰσὶν ἀρετὰς, τὸ δ' ὀρθὸν τῶν ἠθικῶν κατὰ τὸν λόγον. Ibid. (ad : *ὡς τὸ μὲν κάλλος*) ἐστὶ γὰρ κάλλος συμμετρία τῶν ἐν ἡμῖν ἀνομοιομερῶν.

P. 424, D. *ἡττηθῶμεν, ἵνα νικήσωμεν* [12]) F. 284 v. m. ἡττηθῶμεν κατ' αὐτὸ (13) τοῦτο τὸ ἀνέγεσθαι ἐν τῷ ὑβρίζεσθαι, ἵνα νικήσωμεν προσλαβόντες τοὺς διαστῶτας.

OR. XXXIII.

F. 285 r. i. πόρρωθεν αὐτὸν τοῖς σκώμμασι βάλειν ἐπιεικῶν.

F. 285 r. i. locutio : εὐαρίστητον ποιμνίον.

P. 605, A. *ποῦ ποτέ εἰσιν οἱ... τὸν πλοῦτον κομπάζοντες*;) F. 285 v. m. κομπάζειν γὰρ ἐστὶ ἐπὶ κενοῖς μεγαλαυχεῖν.

(9) M. 2. atr. mg. *ἐπαναστάσαν recte cum Edd.*

(10) Nimirum a Christi jugo sumtam esse metaphoram, in sequentibus Elias docet. Tu vide Ruhnken. ad Tim. Lex. Plat. v. ζυγομαχεῖν, et confer El. f. 163 v. m. et i.

(11) Kal m. 2. atr. sup. lin. addidit, habentque Edd. eam vocem, cum explicandi significatione positam, fortasse tamen non a Gregorio, sed a glossatore, siquidem grammaticis καὶ sæpe idem est quod ἡγουν. Vid. Bast. Addend. ad Gregor. Cor. p. 895 ed. Schæf. Certe verbis : ἡ τοῦ νοῦ δύναμις, progressa : τὸ κατ' εἰκόνα, explicantur, id quod Elias pulcre vidit. Conf. Gregor. Or. XXVIII, p. 508, D. τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον· quem ad locum vid. El. f. 34 r. s. Ceterum explicandi formula : λέγω δὴ, qua Elias f. 281 v. m., uti f. 173 v. s. et alias, usus est, fortasse Gregorio l. c. restituenda est.

(12) Hæc B. a m. 2. atr. mg. habet, neque est apud E. aut in Edd. desunt.

(13) Codex : κατατό. Conf. annot. f. 34 r. s.

(1) De sententia Platonica v. Animaduss. in Basil. l. p. 17. Adde El. f. 250 v. i.

(2) Conf. Ruhnken. ad Tim. Lex. V. Pl. p. 199. ed. Lugd. Bat. Boissonad. in Notic. et Extr. t. XI. p. 11, p. 78 sq.

(3) M. 2. mg. διήκων. recte, si διήκων scribatur et θεὸν deleatur. Conf. annot. ad f. 41 v. m.

(4) Conf. annot. ad f. 21 v. m.

(5) Conf. annot. ad f. 19 v. i.

(6) Ἐπισκοπούσης B. cum Regg. hm. hu. e quibus C. loco vulgati et mendosi ἐπισκοπούσης merito reposuit. De translato ἐπισκοπαίν v. Animaduss. in Basil. l. p. 1. et conf. El. f. 17 v. i.

(7) Ibidem B. E. παρετόν cum r. Syri. ap. M. et Reg. hu. Or. l. Jes. al. quod, suadente L., C. loco vulgati et mendosi παρατητόν merito reposuit.

(8) Μηδὲν . . . μηδὲ (μηδὲ) B. cum Reg. hu. Or. l. atque ita C. pro vulgatis : μηδ' . . . μηδ' . . . quorum tamen posterius stare potest. Quidam codd. ap. M. . . ὅδ' utrobique. Apud eundem Pet. om. μηδ' ὑποσέβοντες. — Mox B. male μιμήσομαι.

P. 603, A. [1] *οι και θεότητα μετροῦντες*) F. A *ρανόν* — πᾶσι γὰρ ὁμοίως ἐπίσης ἐφήπλωται (sc. αἰθ). F. 292 v. i. (ad : *κοινὸν λόγον*) ὁ . . προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ καὶ ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει ἤγουν διὰ γλώσσης καὶ στόματος προφερόμενος. διὸ καὶ προφορικὸς λέγεται. ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματος. F. 293 r. s. (ad : *διὰ τοῦ ἐπουρανίου Ἀδάμ ἀνασωθέντες*) πρὸς τὴν προτίραν κατάστασιν ἐπανεσώθημεν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ δυνατόν συννεύσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως. F. 293 r. i. αἰσχύνων τοὺς ἑτεροδόξους... εἰς δνειδος αὐτῶ προφέροντας (6) τὸ ἐκ μικρὰς αὐτὸν ὠρμηθῆσαι πόλεως.

F. 288 v. i. ἄλλοι δὲ καὶ συγγραφαῖς ταύτας (sc. *Athanasii ἐξορίας*) τοῖς μεταγενεστέροις παρέπεμπον. Ibid. de *Athanasio* : τοῖς ἐκεῖσε (i. e. in *Aegypto*) φροντιστηρίοις ἐπιχωριάζοντα.

F. 289 v. i. ὑποφορὰ εἰ ἀνθυποφέρειν, *varians cum locutione* : ἀπαντᾶν πρὸς.

F. 291 r. m. τοὺς χθαμαλοὺς καὶ χαμαιῤῥιφές τὸ φρόνημα ἔχοντας, καὶ περὶ τὰ γῆινα καὶ κάτω συρόμενον.

P. 608, E. *στώμιλον*) F. 291 r. i. τὸν εὐτράπελον καὶ ἀστεϊολόγον, τὸν τοὺς συμπρόντας αὐτῶ τῆ εὐτρακελίᾳ ἠδύοντα.

P. 609, A. *καθ' ἡσυχίαν ἐμαυτῶ* [2] *συγγινόμενον* [3] F. 291 v. m. (ad : *ἐμαυτῶ*) τουτέστι τῷ νοῖ. Ibid. τὸ δὲ συγγινεσθῆαι τινα λέγειν ἑαυτῶ οὐ μρισμοῦ τινος εἰσάγει ὑπόνοιαν, ἀλλὰ κατ' ἰδίωμα λέγεται γραφικόν, ὡς τὸ *νυκτὸς μετὰ τῆς κυρδίας μου ἠδολέσχουν, καὶ ἔσκαλλε τὸ πνεῦμά μου* [4]. οὐ γὰρ δὴ ἔτερος μὲν ἦν ὁ ἀδολέσχων, ἔτερον δὲ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἡ καρδία, ἀλλ' ὁ αὐτὸς καὶ εἰς, ἐκ δύο τούτων συγκαίμενος, σαρκὸς λέγω καὶ πνεύματος. ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἰστέον, ὡς ἄλλο μὲν ἔσμεν ἡμεῖς καὶ ἄλλο τὸ ἡμέτερον καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔσμεν κυριῶς ἡ ψυχὴ καὶ ταύτης τὸ καθαρώτατον, λέγω δὴ τὸν νοῦν τὸν ἀπαραλογίστως κρίνοντα τὰ πραττόμενα, ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα, περὶ ἡμᾶς δὲ χρήματα, κτήματα καὶ ὅσα περὶ τὸ σῶμα. ὁ οὖν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων εἰς νοῦν συναγόμενος, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν τῷ νοῖ ἐπιτρέπων καὶ καθ' ἡσυχίαν ζῶν, τῆς ἔξωθεν περιπλανήσεως ἀποστάς, οὕτως ἑαυτῶ συγγινεσθῆαι λέγεται, ὡς (5) τὸ ἡγεμονικὸν συναγόμενον, ὅπερ δὴ κυρίως ἑαυτὸν ἕκαστος.

F. 291 v. m. προσέθηκε δὲ τὸ *εὐχόσ* (609, B.), ἠθικώτερον τὸν λόγον ποιῶν.

F. 292 r. s. τοῖς ἐκ τῆς πόλεως ἀγαθοῖς ἐγκαλλωπιζόμενοι.

P. 609, B. C. D.) F. 292 r. s. (ad : *ἔνα μὲν οὐ-*

(1) Mox p. 604, C. καὶ οὐχὶ τοῦτο πως δεινόν, *καίπερ ὄν τηλικούτο, ἀλλ' ὅτι καὶ —*, B. Καὶ οὐχὶ τοῦτο που δεινόν, C. ex pluribus ap. M. Codd. Πως pro που Or. 1. Par. Coisl. 1. Comb. Τοῦτο οὕτως th. ap. M. Καὶ οὐχὶ τοῦ τόπου δεινόν, vulgata. lectio. Tu scribe : οὐχί. . . πω, et cf. Or. XXV, p. 415, B. δεινὰ ταῦτα καὶ πέρα δεινῶν... ἀλλ' ὁδῶν τοιοῦτον οὐδὲν, ὅσον cet. Vid. *Animadvss. in Basil.* 1, p. 157 sq. ubi ap. Plutarch. *Adv. Stoic.* cap. 38. οὐ. . . πω pro οὐ. . . πω scribendum erat. Paulo post p. 604, D. τίνα στρατηγὸν θυμῷ ζέοντα, B. cum C. ubi Bill. στρατηγῶν, et leg. *bm.* ζέοντα. Deinde p. 605, B. λυγίζόμενον, B. cum Schol. ap. M. et pluribus Codd. ap. C. qui eos recte secutus est. Λογίζόμενον male Bill. De confusis λυγίζομαι et λογίζομαι v. Ast. *Comm. in Plat. Pol.* p. 462. Gregor. *Carm. Ined.* 1, vs. 427. φῶδξ λυγίζων — ap. Toll. *Ins. II. It. cujus docta annotatio* p. 43, qua etiam de voce λυγισμὸς ap. Gregor. *Carm. Iamb. III.* μελῶν λογισμοῖς, reponenda monet. Conf. Jacobs. ad Philostr. *Imgg.* p. 436. Vocem λύγισμα Dronk. *Indices ad Greg. Naz. Carm. Sell.* p. 248, b. attigit. Apud Suid. v. Ἰδισμα· λόγισμα. Suterus noui. *miss. ex Etym. M.* p. 464, 51. Ἰγδισμα· λύγισμα. reposuit.

(2) Codex : ἐμάτῳ. Conf. f. 54 r. s.

F. 292 v. i. (ad : *κοινὸν λόγον*) ὁ . . προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ καὶ ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει ἤγουν διὰ γλώσσης καὶ στόματος προφερόμενος. διὸ καὶ προφορικὸς λέγεται. ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματος. F. 293 r. s. (ad : *διὰ τοῦ ἐπουρανίου Ἀδάμ ἀνασωθέντες*) πρὸς τὴν προτίραν κατάστασιν ἐπανεσώθημεν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ δυνατόν συννεύσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως. F. 293 r. i. αἰσχύνων τοὺς ἑτεροδόξους... εἰς δνειδος αὐτῶ προφέροντας (6) τὸ ἐκ μικρὰς αὐτὸν ὠρμηθῆσαι πόλεως.

F. 294 r. i. αἱ μὲν οὖν ἱστορίαι (7) τοιαῦται, εἰς ἐργασίαν ληφθεῖσαι.

P. 611, C. *ἐξ ἀρετῆς καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον νεύσεως*) F. 296 r. m. νεύσεώς τε καὶ ἐξομοιώσεως.

F. 296 r. i. τοὺς θεοειδεῖς χαρακτήρας, οὓς ὁ πλάστης ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν ἐνετύπωσε. Ibid. μορφῆ. . ψυχῆς κατὰ φύσιν τὸ θεοειδὲς καὶ ἡ πρὸς Θεὸν δι' ἀρετῆς ἐξομοίωσις.

P. 611, C. *αἱ δὲ κάτω πατρίδες αὐται καὶ τὰ γένη ταῦτα τῆς προσκαίρου ζωῆς καὶ σκηπῆς ἡμῶν εἰσι καίγνια*) F. 296 v. s. καλῶ (8) δὲ σκηπῆν αὐτὴν (sc. τὴν ζωὴν) ἢ διὰ τὸ πρόσκαίρου· τοιαῦται γὰρ αἱ σκηναί, πρὸς καιρὸν πηγνύμεναι καὶ αὐθις λυόμεναι· ἢ διὰ τὴν ὑπόκρισιν. κατ' οὐδὲν γὰρ τὰ τῆδε τῶν ἐπὶ σκηπῆς διενηνοχεν. ἐκεῖσε τε γὰρ οἱ τέως διὰ τῆς ὑποκρίσεως εἶναι τινες μεγάλοι νομιζόμενοι καὶ διὰ τοῦτο θαυμαζόμενοι, ἐσπέρας καταλυθούσης καὶ τῶν προσωπείων περιηρημένων τῶν τῆς ὑποκρίσεως, περιφανῶς ἐξελέγχονται καὶ ἄθλιοι (9) τῆς ὑποκρίσεως κρίνονται, κἀνταῦθα ἐπὶ τῆς παρούσης λέγει ζωῆς· τῆς ἡμέρας παρελθούσης καὶ τῆς νυκτὸς ἐπιστάσης, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι (10), καὶ τῶν προκαλυμμάτων περιαιρηθέντων, οἷς τέως οἱ τῆς γῆς ἐνδοχοὶ εἶναι τινες ἐνομίζοντο, ἄθλιοι περιφανῶς οἱ τοιοῦτοὶ ἐλέγχονται. πῶς οὖν οὐ σκηπῆ ταῦτα; πῶς δὲ οὐ καίγνια, τοὺς αὐτοῖς προστετηχότας ἐξαπατῶντα καὶ πρὸς ὀλίγον εὐφραίνοντα;

P. 611, E.) F. 296 v. i. ἵνα . . τὴν ἐκ Θεοῦ ἄνωθεν δοθεῖσάν μοι εὐγένειαν, ἢ καὶ ἀποδεδλημένην ἐκ βρ-

(3) Συγγινόμενον B. cum pluribus Regg. Συγγενόμενον Edd. minus recte.

(4) Ps. 76, 6.

(5) Scribe : ὡς εἰς τὸ ἡγεμονικὸν συναγόμενος. Conf. εἰς νοῦν συναγόμενος in superioribus, et f. 45 v. i. συσταλεῖς εἰς ἑαυτὸν. Gregor. Or. II, p. 14 D. εἰς ἑαυτὸν συστραφέντα. Or. XXVIII p. 497, C. ibique El. f. 15 v. i. Sic Platonici animam πρὸς ἑαυτὴν στρέφεσθαι, seque συνάγειν sive ἀθροίζειν πρὸς ἑαυτὴν dicunt. Vid. Boissonad. *ad Marin. Vit. Procl.* p. 141.

(6) Verbum προφέρειν, cum exprobrandi significato positum, Elias restituendum f. 294 r. s. ὅπερ ὁμεις εἰς ὀνειδισμὸν ἔμοι περιφέρεσθε. Lege : προφέρετε. Similliter f. 298 r. s. ὡς ἔγκλημά μοι τοῦτο προφέρετε. Confer locum ex f. 300 v. m. allatum, Monui de hoc verbi usu in *Symbol. ad Philostr. V.* S. p. 9. 104, a. Ad Boiss. *Not. et Exir.* t. XI, p. II, p. 136.

(7) Exempla dicit, a Gregorio p. 609, D. — 610, B. ex historia sacra allata.

(8) Noli legere : καλεῖ. Nam Elias Gregorium loquentem facit.

(9) Lege : ἄθλιοι, ut est in sequentibus. Deinde ὅ ante κἀνταῦθα excidisse videtur.

(10) Jo. Ev. 9, 4.

θυμίας ἐμῆς, διὰ σπουδῆς αὐθις ἀνακαλέσωμαι. Α

P. 612, A. ἀτεχνίαν) In interpret. huius vocis Elias f. 297 r. i. locutione: τέκνα πνευματικά, utitur.

P. 612, B.) F. 297 r. i. τὸ δὲ Ἰσως ἐπεμβληθὲν ἐπιεικῆ τε καὶ ἥθικόν τὸν λόγον εἰργάσατο.

P. 612, B. C.) F. 297 v. m. ἐσηματισμένως ἐγκαλεῖ τοῖς Ἀρειανοῖς.

F. 298 r. m. ὡς . . . Ἐκ τινος συνθήματος εἰς πάντας τότε ὁ διάβολος ἐχόρευεν.

F. 298 r. i. τὸν νοῦν τοῦ ἐκ τῆς ἀμαρτίας αἰσχούς ἀπορρόπτων.

P. 612, E. τῆ τοῦ βίου τραχύτητι F. 298 r. i. τῆ τραχύτητι τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆ κατὰ Θεὸν σκληραγωγίᾳ.

P. 613, A. τοῖς ὁμοίοις) F. 299 r. i. τοῖς ὁμοούλοις (1).

F. 299 r. i. locutio: ἐπιεικεύεσθαι τι.

P. 613, D. φέρομαι) F. 500 r. m. ἐπέφομαι.

P. 613, D. μικρόν μοι τὸ ποιμνίον) F. 500 v. m. ἐκεῖνοι . . . εἰς ὀνειδισμόν αὐτῶ τὴν τοῦ ποιμνίου βραχύτητα προέφερον.

P. 613, E. 614, A.) Ad locum Jo. Ev. 10, 14, a Gregorio laudatum, Elias f. 300 v. m. διπλῆς δὲ τῆς γνώσεως οὐσης, καὶ τῆς μὲν ἐπὶ τῆς οικειώσεως, τῆς δὲ ἐπὶ τῆς εἰδήσεως ταπτομένης, κατ' ἀμφοτέρας ταύτας καὶ γινώσκειν φησὶ τὰ ἴδια καὶ γινώσκεισθαι ὑπὸ τῶν ἰδίων.

P. 614, D.) F. 502 r. i. οἱ . . . περὶ Ἄρειον Πατέρα μὲν τοῦ Μονογενοῦς ἐτίθειτο τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Υἱοῦ δὲ ὁμοουσίου τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὡς κτίσματος, ὡς σου καὶ Πλάτων πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς τὸν Θεὸν ὡς ποιητὴν ὠνόμαζε καὶ δημιουργόν (2).

P. 615, D. ἡ . . . ἐκτυπωτέρα κατάληψις) F. 504 r. s. τὴν ἀκριβεστέραν κατάληψιν... λέγει.

OR. XXVI.

P. 471, A. ὧ τέκνα) F. 304 r. i. ἔστι γέννησις

(1) Ad vocem ὁμοούλοις conf. annot. ad f. 155 r. m. Paulo post p. 613, C. θεοὶ διὰ Τριάδος προσκυνουμένοι, B. cum Edd. Θεοὶ Reg. a. quod ad ὄματτα τέλεια refertur. Sed theol. i. e. θεωθέντες, recte habet. Conf. Gregor. Or. XXXI, p. 558, D. πῶς ἐμὲ ποιεῖ Θεός: et ibi El. f. 152 v. m. Or. XXXI, p. 576, C. ibique El. f. 181 r. i. Vid. Is. Casaubon. Exerc. I ad Baron. Appar. Annal. p. 61, a. Thomas. in Origene, p. 172. 349. Ullmann. in Gregorio Nazianzeno p. 255. 599. Baumgarten-Crus. Hist. Dogm. T. 2, p. 771 sq. Baur. Doctrina de Trinitate T. 1, p. 255, not. 57. Adde Animadvss. in Basil. I, p. 148 sq. et Hænsel. ad Gregorii Naz. Or. in Nov. Dominic. p. 55 sq. Apud unum Gregorium Palam. in Theophane plurima ex hoc genere reperiuntur. Dialogus ille, a Matthæio in Lectt. Mosq. Fasc. 2. editus, hæc habet p. 8 med. : ὁ κτιστὴ κατ' αὐτοῦς χάριτι θεοποιούμενος τῆς οὐσίας μετέχει τοῦ Θεοῦ : ibid. τὴν θεοποιὸν δωρεάν τοῦ Πνεύματος, δι' ἧς μέτοχοι Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἐν πνεῦμα μετὰ τοῦ Θεοῦ γίνονται οἱ ἄγιοι : p. 14 supr. Athanasius contra Macedonium — τὸ Θεὸς εἶναι . . . δευτέρον ἔστι τῆς φύσεως· καὶ ἡμεῖς γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα : S. Maximus ap. eund. p. 19 inf. ὅλοι διόλου γινόμεθα θεοὶ χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος : Athanas. ap. eund. p. 20 supr. κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέχεται καὶ ὁράται τοῖς ἄγίοις ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ ἀπέθεκτός ἐστι : Gregorius ipse p. 22 med. θεοποιὸς ἐνέργεια : p. 27 med. τοὺς τῆς θείας

σωματικῆ, ἔστι καὶ πνευματικῆ. κατὰ ταύτην οὖν τὴν πνευματικὴν γέννησιν καὶ ὠδίνησας ὁ μέγας οὐτος τοῖς τῆς ὀρθοδοξίας δόγμασι, καὶ ἀποτεικῶν τούτους, πρὸς εὐς ὁ λόγος αὐτῶ, καὶ εἰς ἀβύθισιν πνευματικῆς ἡλικίας προαγαγῶν, τέκνα . . . οὐκ ἀπεικίως καλεῖ, τὴν τῆς εὐσεβείας μόρφωσιν ἔχοντας.

P. 471, A.) Ad locum ex Erist. 1 ad Cor. 15, 31, a Gregorio laudatum, Elias f. 304 v. m. docet, simplicem Dei oblationem, τὸ ἀπλῶς ὀμνῶειν, ἀφελές τε καὶ ἥθικόν esse; sed per res præclaras vel per homines egregios jurare, οὐκ ἔτι τοῦ ἥθικοῦ λόγου καὶ ἀφελούς, ἀλλὰ μεθόδου λαμπρότητος. ἔστι δὲ τοῦτο (illud Gregorii, quod Elias adfert ex Orat. de Macabæis : ἀν' μὲ τούς ὑπὲρ ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός κινδύνους [3]) Δημοσθένειον· οὐ μὲ τούς ἐν Μαρσῶνι προκινδυνεύσαντας.

P. 472, A. πλησμοναῖς, ὑβρεσιν) F. 305 r. m. πλησμοναῖς συστειλῶν καὶ συμποσιῶν, καὶ ταῖς ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ κόρου ὑβρεσι. κόρος γὰρ πατὴρ ὑβρεως, ὡς ἐν ἄλλοις (4) εἶρηκα.

P. 472, A. κόσμου βράσματι, ταῖς ἀρχιστρόφοις μεταβολαῖς, ὡς περ ἐν Εὐρίπω [5] καὶ πνεύμασιν) F. 305 r. m. (ad : κόσμου βρ.) τῶ τῶν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν βράσματι δεινῶς ἀνακαχλάζονται. Ibid. (ad : ἀρχιστρ. μεταβ.) ταῖς ἐμμεταστροφῶν τῶν κοσμικῶν πραγμάτων μεταβολαῖς... ἀστατούσαις ἀεὶ.

P. 472, C. [6] ὄντως ἡμέρα μία βίος ὅλος ἀνθρώπου τοῖς ἀθῶν κάμνουσιν.) F. 305 v. a. παροιμία δὲ τοῦτο δημῶδες. ἴσως δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοκρίτου ἐν Βουκολικοῖς εἰρημένον ὁ θεολόγος παρεφρασε. λέγει γὰρ ἐκεῖνος, ὅτι οἱ ποθοῦντες ἐν ἡμέρᾳ μίᾳ γηράσκουσιν (7).

P. 472, C. ἐν εὐφροσίνῃ ἢ τὸ ποθοῦμενον) F. 305 v. m. τὸ φιλοῦν αὐτῶ (sc. τῶ φιλητῶ) προσηλοῦτο.

P. 472, D. τὸ ἔτοιμον εἰς ἐξουσίαν ἀρχῶν εἰς ἐπιθυμίαν, ὡς τις ἐφη τῶν περὶ ἡμῶν) F. 305 v. m.

χάριτος θεωωμένους : S. Maximi ap. eund. p. 29 inf. locutio ἢ ἐκ χάριτος θέωσις : θέωσις Gregor. p. 32 inf. bis ex Dionysio Areopag. : θεοῦν idem ibid. : θεοῦσθα ibid. sæpe ex eodem illo Dionysio : ibid. ἑωρεῖα θεοποιός ex eodem, quæ locutio repetitur p. 33 med. ubi item αὐτοθέωσις ex personato illo Dionysio : denique θεοῦσθα Greg. ipse bis p. 33. (2) Conf. annot. ad f. 78 r. m.

(3) Or. XV, p. 290, D. Demosthenis locus, ab Elia laudatus, est De Cor. cap. 60. de quo Longinus II. Y. c. 16. præclare pronunciat. Ceterum Elias toto hoc loco egregie profecit ex Hermogene. qui eodem illo Demosthenis loco usus est, Περὶ Μ. Α. Lib. II cap. 3, p. 393 sq. ed. Laur.

(4) Or. XXIV, p. 459, A. Conf. Boissonad. in Notic. et Extr. T. XI, P. II, p. 74 et Anecd. T. I, p. 49. 401; præterea Animadvss. in Basil. I p. 176 et infra annot. ad f. 358 v. m.

(5) De translato ac proverbiali usu vocis Εὐρίπω; vid. Toll. ad Greg. Naz. Carni. Ined. I vs. 556, Ins. It. It. p. 34, Wyttenbach. ad Plat. Phædon. p. 240 Zell. ad Aristot. Eth. Nicom. IX, 6, p. 401. Ceterum εὐρίπω male B.

(6) Paulo antea p. 472, C. πρηνές, quod Savil. coniecit, B. cum tribus Regg Coisl. et Comb. quos C. secutus. Vulgo : τρανές. pessime. Εἰς τὸ πρηνές idem quod alias πατὰ τὸ πρηνούς sive κατὰ πρηνούς. Vid. annot. ad Or. XXIII, p. 425, B.

(7) M. 2. nig. οἱ δὲ ποθεῦντες ἐν ἀματί γηράσκουσιν. ex Theocr. Id. 12, 2. ubi vulgo : ἡματί.

τῆς παρουσίας τοῦ φιλουμένου τὴν αἰσθησιν ὑποκλε-
 πτούσης τοῦ πολυχρονίου διαστήματος (nim. ante-
 gressae absentiae). οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιθυμητόν,
 καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ὡς μὴ τῆ συντελεῖα
 τῆς ἀπολαύσεως εὐκαταφρόνητον γίνεσθαι· τὸ
 γὰρ ἐνεχρυσιάζειν τοῦ ποθομένου τὸ σφοδρὸν ἀμβλύ-
 νει τῆς ἐπιθυμίας καὶ ἀργότερον καθιστᾷ· ὦν δὲ σπι-
 νρία ἢ κτῆσις, περισπούδαστος ἢ ἀπόλαυσις (1).

F. 305 v. i. τὸ κάμνον ἔρωτι πνευματικῶν... ὅσω
 παρὶ μονίμων ἐστὶ, τοσούτῳ καὶ τῶν ἀλληθόνων δρι-
 μυτέρων αἰσθάνεται, nim. quam desiderium rerum
 corporearum.

F. 306 r. s. οἱ μὲν παρόντες τοῖς φιλητοῖς ἀργό-
 τεροι πρὸς τὸ ἐπιθυμεῖν εἰσιν, οἱ δ' ἀποσπασθέντες
 αὐτῶν δριμυτέρων τῶν ἀλληθόνων αἰσθάνονται.

P. 473, D. ἔγνωρ τὸν πόθορ, τὸν γλυκύν τύ-
 ρασσιν. F. 306 r. m. δριμυτέρων τῶν ἐκ τοῦ πό-
 θου βελῶν ἠσθανόμενοι. Ibid. τύραντον... διὰ τὸ ἐξ
 αὐτοῦ βλίου, ἀοράτους μασιζόντα τὸν ποθοῦμενον (2)
 μάλιστα καὶ πρὸς τὸ ποθοῦμενον συναυλύνοντα, καὶ
 μὴ ἐπὶ πολὺ τούτου ἀφίστασθαι παίθοντα. γλυκύν
 δέ, ὅτι ἡδίσται πάνυ αἱ ἐκ τούτου μασίτιγες τοῖς πο-
 θοῦσι, συνάπτουσαι τὸν ποθοῦμενον (3).

P. 473, C.) F. 307 r. s. ἀρχιτέκτονα δὲ καλεῖ
 Ἀριστοτέλης καὶ ἀρχιτεκτονικὴν ἐπιστήμην τὸν
 πᾶσιν ἐπιστήμοσι καὶ πάσαις ἐπιστήμαις ἐπιτάτ-
 τοντά τε καὶ ἐπιτάττουσαν. ὁποῖον δὴ τὸν φιλόσοφον
 καὶ τὴν φιλοσοφίαν εἶναι ἐτίθετο. ἐκαίθεν γὰρ αἱ
 ἀρχαὶ πᾶσαις ἐπιτήμαις καὶ πᾶσιν ἐπιστήμοσιν.
 τοιοῦτος μὲν ὁ ἀρχιτέκτων (4) κυρίως, ἔπειρ ἀναλό-
 γως ἀρχιτέκτονα τίνα τῶν ποικίλων τιθεὶς εἶναι ὁ
 ἄγιος, ὑπὲρ πάντα τοιοῦτον ἀποφαίνεται εἶναι τὸν
 σοφιστὴν ἡτοιτὸν εὐρετὴν τῆς κακίας διάβολον (5).

P. 474, A. B. ὁ δειλὸς ἐγὼ ποιμὴν καὶ περισκεμ-
 μένος, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀσφάλειαν ὡς βροθυμίαν
 ἐγκαλούμενος. F. 308 v. i. ἐπειδὴ παραπλη-
 γασαὶ ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι καὶ εἰσὶ πως ἀγχιθυ-
 ροὶ (6), ἐνεῦθεν οἱ τοῖς πράγμασιν, ὡς ἔτυχεν, ἐπι-
 θάλλοντες συγγέσσει μετὰ τούτων καὶ τὰ ὄνματα,
 μισάνθρωπον μὲν τὸν σῶφρονα θνομάζοντες, ἀνδρεῖον
 ἔξ τὸν τόλμη χρώμενον ἀλογίστω, καὶ δειλὸν τὸν περι-
 σκεμμένον. Ibid. τὸ προμηθεῖς... καὶ περισκεμμένον.

(1) Opp. T. 2, p. 7, A. ubi ista : οὐδὲν γὰρ . . .
 γίνεσθαι, et : ὦν δὲ . . . ἀπόλαυσις, totidem verbis
 leguntur, exceptio, quod Elias omisit, τούτων ante
 περισπούδαστος. Intermedia : τὸ γὰρ . . . καθιστᾷ,
 Elias de suo adjecit. In quibus attende formam καθ-
 ιστώ, quam cum similibus Graeculi potius quam
 καθίστημι adhibere solent. Vid. Has. ad Leon. Diac.
 p. 514 ed. Bonn. De sententia v. Anim. in Bas. I, 49.

(2) Ποθοῦντα m. 2. mg. recte.
 (3) Legendum : πρὸς τὸ ποθοῦμενον. — Mox ap.
 Gregor. p. 473, A. τῷ φίλτρῳ B. cum leg. bm. Or. 1.
 Comb. quos C. secutus est. Vulgo τῷ male abest.

(4) De hoc loquendi usu Aristotelis proprio vid.
 Zell. ad Eth. Nicom. I, 1, p. 5 sq.

(5) Ad insequentia Gregorii verba p. 473, C. D.
 Elias f. 307 r. m. eadem de Cynicis observat, quae
 ex ejus Commentariis f. 12 r. s. attulimus.

(6) Haec hactenus ex Gregorii Or. XLIII, p. 849,
 D. quo de loco vid. Animadv. in Basil. I, p. 151.
 Verbum παραπληγένας, Isocratis exemplo trans-
 latum, ibidem attingi. Adde Graessium in Iahuii
 Nov. Annal. Philol. Supplem. t. IV, p. 281.

P. 474, C. ὁμᾶς [7]) F. 308 v. m. τουτέστι τὰς
 ψυχὰς ὑμῶν καὶ τὴν τούτων ὠφέλειαν. ἡμεῖς γὰρ
 ἔσμεν ἡ ψυχῆ, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἡμέτερα
 δὲ καὶ περὶ ἡμᾶς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ ὅσα περὶ τὸ σῶμα.

P. 474, D. καθ' ἡσυχίαν ἐμαυτῷ συγγενόμενος)
 F. 309 v. s. ἐκτὸς θεοῦ μόνον γενόμενος καὶ τῷ ἐν
 ἡμῖν κρείττονι, τῷ κῶ φημι, συγγενόμενος.

P. 475, B. φύσεως οὕτως ἐχοντες) F. 310 r. i.
 τῆ φυσικῆ πρὸς τὰ καλὰ ἐπιτηδείωτη καὶ ταῖς ἐν-
 τεῦθεν ἀνθοκαῖς, καὶ ταύτης βιαζομένης.

P. 475, C. D.) F. 311 r. m. κυρίως δὲ κοιλὰς
 κλαυθμῶνος (8) ὁ παρῶν βίος, τὸ τῶν στεναγμῶν
 χωρίον, ἐν ᾧ λύπαι καὶ πόνοι καὶ πᾶσα ἡ ἀτερπῆς
 ἀπάτη κατῴχισται. τρισόλιθος οὖν, ὃς τὴν κοιλιάδα
 τοῦ κλαυθμῶνος φεύγων, ὁπόση δύναμις, τὰ ἄνω
 ζηταί, καὶ τῆς ἀντιλήψεως αὐτῷ παρὰ Θεοῦ γινομέ-
 νης, αἰε φιλοπονεῖ τὴν κάθαρσιν, τὰς κατὰ ψυχὴν
 καλὰς ἀναβάσεις καὶ προκοπὰς καὶ τὰς ὑψηλὰς
 ἐννοίας καὶ πρὸς Θεὸν ἀγούσας ἐν τῇ καρδίᾳ διατι-
 θέμενος. et paullo post : τοιοῦτος μὲν ὁ ἐκ δυνάμει
 εἰς δύναμιν πορευόμενος καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ
 διατιθέμενος (9). F. 311 r. i. πᾶσα . . . ψυχὴ ἀναμάρ-
 τητος γενομένη.. οὐκ ἀθρόως.. ἐκείθεν ἀνεισιν, ἀλλ'
 ἀναβαθμῶς τισὶ ταῖς κατ' ἀρετὴν προκοπαῖς χρω-
 μένη.

P. 476, E. ὥστε ἀθολώτως [10] προσομιλεῖν τῷ
 Θεῷ καὶ μικρὸν ἐπαναγεῖν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν
 πλανωμένων) F. 313 r. m. (ad : ἀθολώτως) ἀθολ-
 ώτῳ λογισμῷ. Ibid. (ad : ἀπὸ τῶν πλανωμένων)
 ἀπὸ τῶν πολυπλανῶν αἰσθήσεων.

P. 476, E. 477, A. In' ἡμεῖς μάθωμεν καὶ
 πράξεως καιρόν, καὶ ἀσχολίαν ὑψηλότερον [11])
 F. 313 r. i. ἀσχολίαν δὲ ἐνταῦθα τὴν ἡσυχίαν ὠνό-
 μασε, σχολάζουσαν μὲν καὶ ἀργούσαν πρὸς τὰς βιω-
 τικὰς πράξεις, ἀσχολουμένην δὲ περὶ τὴν πνευμα-
 τικὴν θεωρίαν. ὑψηλότερα δὲ αὕτη τῆς βιωτικῆς
 πράξεως, χωρίζουσα τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν πολυπλανῶν
 αἰσθήσεων, αἴτινες πλανῶμεναι πλανῶσιν ἡμᾶς.

P. 477, B. ὅταν γαλήνη πορφύρηται καὶ προσ-
 πέξῃ [12] ταῖς ἀκταῖς ἴδῃ τι καὶ ἡμερον) F. 313
 v. m. κατὰ μικρὸν ἐπιφύρσσοσα καὶ τοῖς αἰγιαλοῖς
 ἡρέμα (13) προσπαίζουσα.

(7) Ex versu 2 Cor. 12, 14. quem Gregorius
 laudat. Ceterum conf. annot. ad f. 26 v. i.

(8) Conf. annot. ad f. 254 r. s.

(9) Verbis : ἀναβάσεις... διατιθέμενος, Elias h. l.,
 uti paullo antea, cum Gregorio ad Ps. 85, 6. re-
 spicit. Conf. annot. ad Or. XXIII, p. 427, A. Greg-
 or. Or. XXXI, p. 575, A. ταῖς... κατὰ μέρος προσ-
 θήκαις καί, ὡς εἶπε Δαβὶδ, ἀναβάσεις.

(10) Male vulgo : ἀθολώτως. Vid. Animadvss. in
 Basil. I, p. 131.

(11) M. 2. atr. mg. ὑψηλότερας, cum E. et Edd. Tu
 cf. Plat. Phaedr. p. 227, B. ibique Ast. Annot.
 p. 219. Adde Gregor. Palam. Theophane p. 7 Lectt.
 Mosq. P. 2. De platonica Pindari imitatione alio
 apud Greg. loco monuit schol. cod. Mon. 216 221 r.

(12) Sanato mendo, de quo supra f. 195 v. i.
 monuimus, m. 2. atr. sup. lin. προσπαίζῃ scripsit
 cum Edd., eamque lectionem Elias secutus est.
 Verba πορφύρειν et προσπαίζειν, ad mare trans-
 lata, hoc quoque usus Gregorii loco, illustravi
 Animadvss. in Basil. I, p. 22 sq.

(13) Codex : ἡρέμα. Conf. annot. ad f. 43 r. i.

F. 313 v. m. προβεδλημένοι πέτραι τὸ τῆς θαλάττης ἀγριαῖον ἐχθλαζον.

P. 477, C. *φυκία* F. 313 v. i. βρύα θαλάσσια.

P. 477, D. E.) F. 314 r. m. (τὰ ἀνθρώπινα) τὰ ζαλωδες καὶ ἀστατον ἔχοντα καὶ πικρόν, ὡσπερ ἡ θάλασσα.

P. 477, E. 478, A.) F. 314 r. i. μάρτυρα παράγει τὸν προφήτην Δαβὶδ (1), ὕδατα καλοῦντα τῶν βωτικῶν συμφορῶν τὸ πλῆθος, καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἀποτομένων καὶ ἀποπνιγουσῶν δίκην ὑδάτων τοὺς μὴ καλῶς διανήχθεσθαι δυναμένους.

F. 314 r. i. locutio : ἡ ἀσωματότης τῆς ψυχῆς.

F. 314 v. s. locutio : βάρος φρενῶν καὶ ἐμβρῖσειαν ἔχειν (2).

P. 478, B. *διαγελωσι...* ἡ ἐλεοῦσι τοὺς σειομέρουσ) F. 314 v. m. (ad : *διαγελωσι*) κατὰ τὸν Δημόκριτον Ἀδερρίτην (3). Ibid. ἐλεοῦσι δὲ ὑπὸ φιλανθρωπίας τοὺς οὕτως ἀθλίως περὶ τὰ τῆδε διακειμένους.

P. 478, B. *τοῦ καιροῦ...* ἔξω φιλοσοφεῖν) F. 314 v. m. μὴ παρόντων σακμαμάτων, ἐνλόγους φιλοσοφεῖν.

F. 314 v. i. ὡς δι' εἰκόνας τινος... τῶν φυκιῶν τῶν βρῶδως ὑπὸ τῶν κυμάτων τινασσομένων καὶ τῶν πετρῶν τῶν ἀτινάχτων μενουσῶν (4) δείξας τὰ καθ' ἡμᾶς.

F. 315 r. s. ἔστι... μῦθος λόγος ψευδῆς, εἰκονίζων ἀλήθειαν.

F. 315 r. s. φιλόσοφον δὲ ἐνταῦθα (p. 478, E.) τὸν ὡς ὄντως ὑποληπτόν φιλόσοφον, ὃς μελέτην πάντα τὸν βίον ποιεῖται θανάτου (5), ὃς παντὶ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωται, καὶ ὤπερ ὁ κόσμος ἐσταύρωται (6), καὶ ὃς θνήσκων κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν ζῆ τὴν ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζωὴν (7), καὶ ὃς ζῆ οὐκ ἔτι αὐτός, ζῆ δὲ ἐν αὐτῷ Χριστός (8).

P. 479, B. *παραγράφεται*) F. 315 v. i. ἦτοι πῶρρω ποιήσει, ἢ οὐ συντάξει τῆ ὡς ὄντως εὐγενεῖς, ὡς κίβδηλον καὶ μὴ γνησίαν. εἰσιστο γὰρ τοῖς παλαιοῖς, ὅσα νόθα καὶ μὴ γνήσια, ἐξωθεν παραγράφει, ἀφ' οὗ καὶ ἡ λέξις μεταληπται.

P. 479, E.) F. 316 r. m. φθειρομένου... τοῦ σώματος, θάλλειν αὐτῆ (sc. ἡ ψυχῆ) πέφυκε μάλιστα καὶ καθαρώτερον τοῖς ἐκεῖθεν ἐντρανίζειν, μὴ ἐχλουμένη ὑπὸ τῶν παθῶν. εἰ δὲ καὶ λυθῆναι ταύτην τοῦ σώματος δόξει τῷ συνδήσαντι ἐξ ἀρχῆς, δέξεται ἀμένως τὴν διάλυσιν αὐτὴν ὡς ἀναγκαίαν ἐλευθερίαν. φυλακὴν γὰρ καὶ δεσμοτῆριον τὸ σῶμα τοῦτο

ἠγοῦνται πάντες οἱ ἄγιοι, καὶ ἀπαλλαγῆναι τοῦτο καὶ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι, δι' εὐχῆς ὅτι μάλιστα τίθενται, καὶ χαίρουσιν ὅτι ὁ θάνατος φθίρεται καὶ ἡ θνητότης ἀπόλλυται, ἀλλ' οὐχ ἡ οὐσία τοῦ σώματος. αὐδὲ γὰρ εἰ ἀνδριάντα τις ἴδοι χωνευόμενον, ἀπώλειαν τοῦτο ἐρεῖ, ἀλλὰ βελτίω κατασκευῆν.

P. 480, A. [9] ὥρας.) F. 316 r. i. ἦτοι συμμετρῶν τινὸς εὐμορφίας.

P. 480, B. *θεωρήσει τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια*) F. 316 v. m. ἔστι γὰρ φιλοσοφία γνῶσις θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. θεωρήσει τὰ οὐράνια τάγματα καὶ τὴν ἐν ἐκείνοις εὐταξίαν καὶ ἀληκτον ὕμνηδιαν.

P. 480, B. *μελετήσῃ τὸν θάνατον*) F. 316 v. i. κατὰ προαίρεσιν ἔστι γὰρ ἡ φιλοσοφία μελέτη θανάτου· ἢ καὶ τὸν φυσικόν, διὰ μνήμης ἔχων τούτων ἀεὶ (10). Ibid. *tres sunt mortales, una corporis, alia spiritus, alios, ὁ καὶ ἐπαινετός, ὁ διὰ τῆς φιλοσοφίας ἡμῖν γενόμενος, περὶ οὗ φησὶν ὁ Πικύλος· νεκρώσατε (f. 317 r. s.) τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς (11), ὃν δὲ μελετᾷ ὁ τῷ ὄντι φιλόσοφος (12).*

P. 480, E. 481, A.) F. 518 r. m. ἀν... ἐπιτεκίαν ἐπιδειξόμεθα, ἀχειρωτοί πᾶσιν ἐσόμεθα. ἀν τε γὰρ κακῶς τις εἴποι, ἡμᾶς μὲν οὐδέν, ἑαυτὸν δὲ τὰ μέγιστα ἐβλάψεν, ἀν τε ἀδικήσῃ πάλιν, ἡ βλάβη περὶ τὸν ἡδικηκότα ἴσεται.

P. 481, A. *ἔργω παιδεύων, ἃ μὴ λόγῳ δυνατός ἦν*) F. 318 v. m. οὐ γὰρ οὕτω λόγος πρὸς μίμησιν ἐκκαλεῖσθαι τοῦ λέγοντος δύναται, ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα ὑπ' ὄψιν κείμενα.

F. 319 r. m. (ad : *ὄνος ἐστὶν ἀγριος ἐν ἐρήμῳ*, p. 401, B. ex Job. 39, 5.) ὡς ἐξω τῶν ὀλικῶν καὶ σαινόντων τὴν ἀσθήσιν.

F. 319 r. i. Elias laudat illud Salomonis : *μὴ παρεκτείνου πένης ὡν πλουσίῳ* (13). et hæc apponit : *ἀλυσιτελεῖς... τοῖς πένησι, τοῖς τοῦ κόσμου τοῦτου πλουτοῖς συμπαρεκτείνεσθαι.*

F. 319 r. i. τὸ φαινόμενον τοῦ γράμματος, et : *διόνοια, inter se opposita.*

F. 319 r. i. ὁ τὰ θεῖα φιλοσοφῶν καὶ ταῖς τοῦ παναγίου φρουρητικαῖς δυνάμεσιν οἰκονεῖ τὰ περὶ τοῦ κουφιζόμενος.

P. 481, C. *εἶπω τε κεφάλαιον*) F. 319 v. s. συνεπτυγμένως πως καὶ κεφαλαιωδῶς.

P. 481, D. *ἐν σώματι ἀπερπτος* [14]) F. 319 v.

(1) Ps. 68, 2, et 15.
 (2) Hæc pertinent ad Gregorii verba p. 478, A. βάρως λογισμοῦ σώφρονος.
 (3) Codex : Αὐδερρίτην. Tu conf. annot. f. 22 r. l. De Democriti risu v. Pseudo-Orig. *Philosoph.* p. 95 et ibi Wolf. *Sequentia verba* : ἐλεοῦσι τοὺς σειομένους, ad Heraclitii *Sctum respiciunt*. de quo Pseudo-Orig. *Philosoph.* p. 52 sq. ibique Wolf.
 (4) Respicitur ad Gregorii verba p. 478, A. quibus ille *imaginem maris turbulenti*, in prægressis p. 477, B. depictam, vitæ humanæ adplicit. Illam *imaginem cum interpretatione a Gregorio adjecta Ullmannus suo Gregorio Naz. p. 217-219, vernacule vcrsam inseruit.*
 (5) Conf. annot. f. 8 v. m.
 (6) Galat. 6, 14.
 (7) Coloss. 3, 3.
 (8) Galat. 2, 20.
 (9) Paullo post, p. 480, B. πρὸς τὸν ἐντός ἄνθρω-

πον, B. cum Reg. bm. quinque Colb. Coisl. 1. etc. quos C. secutus. Male vulgo : ἐκτός. Eodem modo laborat Gregor. Naz. Epist. 155, p. 871, D. ed. Colon. καὶ τότε φήσῃς τὸ τοῦ Λάκωνος, ὄντως οὐ μετρεῖται ψυχῆ, καὶ δεῖ τὸν ἐκτός εἶναι πρὸς τὸν ἐκτός βλέπειν ἀνθρώπων. quæ Ullmannus in *Gregorio Naz.* p. 283 recte ita emendat : πρὸς τὸν ἐντός βλ. ἀ., quod habet ed. Maur. t. II, p. 14, B. (Ep. 14.) De ἀνθρώπων τῶν ἐντός sive εἴσω v. Creuzer. *Annot. in Plot.* p. 280, qui, neglecto primario Platonis loco *Rep. IX*, p. 589, A., multa ex Plat. et ex N. F. attulit.
 (10) Ad hæc et seqq. conf. annot. ad f. 8 v. m.
 (11) Coloss. 3, 5.
 (12) Statim post B. ἀν δὲ ἡτητή, *μαχίσεται.* Sed m. 2 atr. sup. lin. νικήσει. recte cum vulg. Cf. Or. XXII, p. 424, D. ἡτηθῶμεν, ἵνα νικήσωμεν.
 (13) Prov. 23, 4.
 (14) Sic B : ἀπερίγραπτος E. et vulgata lectio, recte. (In corpore non circumscriptus.) L.

α. (ὁ φιλόσοφος) ἀπερίγραπτος... ἐν σώματι, τῷ ἐνὶ (1) ἄ λογιστικῶν ἐπιβάλλει (8) τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγονότων ἐν τῇ καρδίᾳ διὰ τοῦτο καθιερῶσιν· ὁ δὲ θυμὸς κατὰ τοῦ διαβάλλου βωνύσται.

P. 481, D. ἐν πάθεισιν ἀπαθείς) F. 319 v. s. ἀνώλωτος καὶ ἄτρωτος τοῖς πάθεισιν.

F. 319 v. i. ὑπὸ τῶν εὐ φρονούντων οἱ κατ' αὐτὴν (κακίαν intellige) ποιωθέντες διαβέδληνται.

F. 320 r. s. διὰ παντοίων πειρασμῶν ἄτρωτον δείξας αὐτὸν (scil. philosophum) καὶ ἀνάλωτον (2).

P. 481, D. εἴ τιτι τούτων τρωτὸς ἐγὼ καὶ ἀλώσιμος) F. 320 r. s. εἴ τιτι τούτων τῶν πειρασμῶν, οὓς ἀπρηριθησάμην, καὶ δι' ὧν ἄτρωτον τὸν φιλόσοφον ἔδειξα, τρωτὸς ἐγὼ φανήσομαι.

P. 481, D. οἱ μισοῦντες καὶ πολεμοῦντες) F. 320 r. m. οἱ μισοῦντες ἡμᾶς καὶ διαβάλλοντες, ὡς κατὰ σκοποῦ τοξεύοντες (3).

P. 482, A. μίαν σοφίαν οἶδα) F. 320 v. s. οἶδα B καὶ ὀνομάζω.

P. 482, B. εἰ γὰρ καὶ τὸν βαρὺν [4] χιτῶνα ἀποθεῖμην τούτου ὡς εὐχιστα, ἵνα λάθω κουφότερον) F. 320 v. m. (ad : χιτῶνα) τὸ σῶμα λέγω τῆς ταπεινώσεως.

P. 482, C. οὐ δὲ οὐ ξένος καὶ παρεπίδημος;) Elias f. 320 v. i. pronocat ad Psalm. 38, 17, ubi πρόχοις εἰ παρεπίδημος conjunctionis posita.

P. 482, C. τὸ τοσῶδες) F. 321 r. m. τὸ τοσῶδες, τῆς ὕλης ἀτακτοῦσης. ἐντεῦθεν γὰρ αἱ νόσοι.

F. 321 r. m. τὸ δὲ ἵνα μικρὸν τι κανχήσωμαι, (p. 482, C.) θεραπεία ἐστὶ τῆς δοκούσης, οὐκ οὐσης περιαιτολογίας.

P. 481, A. δορεῖται καὶ σίσεται τὰ ἡμέτερα) F. 321 v. i. κινεῖται καὶ ταράσσεται.

P. 483, C.) F. 322 v. s. ὁλος ὁ νοητὸς κόσμος ὅλην τῷ αἰσθητῷ συμβολικῶς τοῖς εἰδεῖσι τυπούμενος φαίνεται, καὶ ὁλος ὁ αἰσθητὸς ὅλην τῷ νοητῷ γωστικῶς κατὰ νοῦν τοῖς λόγοις ἀπλούμενος θεωρεῖται. F. 322 v. m. καὶ ἄλλως δὲ τοῦν μὲν νοήσαις τὸν θεόν, ἀνάβασιν δὲ τὴν εἰς ἐξείνο (5) διὰ θεωρίας ἀνάτασιν.

F. 326 r. m. τοῦ... θυμικῶν σύμβολον ἐστὶν ἡ καρδία. ἐστὶ γὰρ θυμὸς ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος. Ibid. ὅταν... κατὰ φύσιν ἐνεργῆ ἡ ψυχὴ, τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν μέρος αὐτῆς τῆς ἀρετῆς ἐφέεται, τὸ δὲ

(1) Ante ἐνὶ mg. m. 1 addit μή: m. 2. sup. li. μηδενί, recte.

(2) Conf. fol. 320 v. m. δείξας τοῖς εἰρημένοις ἑαυτὸν ἄτρωτον καὶ ἀνάλωτον. Similia iterum f. 321 r. i.

(3) Eandem de calumniatoribus locutionem, κατὰ σκοποῦ τοξεύειν, Elias ibidem repetit.

(4) Sic B. satis bene, nisi quod βαρῶν scriptum habet. Reg. hm. Coisl. 1. Or. 1. alique optimæ notæ codd. εἰ γὰρ καὶ τὸν βαρὺν ἀπέθεμεν χιτῶνα, in quibus etsi verbum, vulgo male omisium, aptius est collocatum quam in B., recte tamen iste et præbante L. ἀποθεῖμην (ἀπέθεμεν r. ap. M.) pro vitioso ἀπέθεμεν. Conf. superiora : εἶθε γὰρ ἀποδυσαίμην —, ubi quinque Colb. Or. 1. alique item : εἰ γὰρ. Loco vulgatæ lectionis : εἶτε καὶ τὸν βαρῶν χιτῶνα τούτου, C. verbo male item omisso : εἶθε γὰρ καὶ τ. β. τ. Sed utrobique εἰ γὰρ, *utinam*, recte habet et a librariis cum usitatiorē εἶθε commutatam fuit. Conf. Plat. Prot. p. 310, D. Epin. 980, B. — Ceterum ff. 323-326 turbata.

(5) Notæ legere : ἐξείνο. Refertur enim ἐξείνο ad θυσιαστήριον in prægressis apud Gregorium verbis.

(6) De verbo ἐπιβάλλειν, ad animum translato,

τῇ καρδίᾳ διὰ τοῦτο καθιερῶσιν· ὁ δὲ θυμὸς κατὰ τοῦ διαβάλλου βωνύσται.

P. 483, E. παίζουσιν ἐνύπνια) F. 326 v. s. ἐοί. κασι παίζειν ἐνύπνια, τουτέστι μάτην τοῦτο νομίζουσι. τὸ τε γὰρ ἐνύπνιον, τὸ τε παίγριον μάταιον. τὸ δὲ παίζειν ἐνύπνια ἐπίτασις ματαιότητος.

P. 484, C. τὸ γὰρ συναδικεῖσθαι καὶ συναλγεῖν πεποίηκε) F. 324 r. i. τὸ... κοινὸς τὰ τῶν φίλων οἰεσθαι καὶ συναδικεῖσθαι κρίνειν αὐτοῖς, τοῦτο καὶ συναλγεῖν αὐτοῖς τοῖς φίλοις ἡμῖν παποίηκε.

F. 324 v. m. μέγα τι πρὸς σωτηρίαν ἐφόδιον ἡ πίστις γνωρίζεται.

F. 325 v. s. (ad p. 485, B. ζάρμακον... συνουλωτικόν) ἀρτίωσις et συνουλώσις conjunctionis posita.

Or. XXXVI.

P. 634, A. ἐμοῦ τε γὰρ ἐκκρεμᾶσθε (7) καὶ ἀλλήλων, εἰς τοῦ ἐνός ἐχόμενοι καὶ Θεοῦ πάντες, ἐξ οὗ καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα [8]. F. 325 r. i. ὁμοίως τε ὁμοίως τῆς ἐμῆς γλώττης ἐξήρηθησθε καὶ ἀλλήλων ἕκαστος. Ibid. Θεοῦ πάντες ἐξηρητημένοι, ἐξ οὗ τε εἰς τὰ πάντα, καὶ εἰς ὃν ὡς δημιουργὸν ἀναφέρονται. Ἔστι δὲ τοῦτο Ἀποστολικόν.

P. 635, A. εἰ μή τις τοῦτο αὐτὸ ἐμῆρ σοφίαν ὑπολαμβάνοι τὸ εἰδέναι, ὅτι μὴ σοφὸς εἴην) F. 327 r. s. Σωκράτειον (9) τὸ νόημα, φ... ὁ μέγας οὗτος ἐχρήσατο, κατωτέρω πάντων κείσθαι εἰπὼν καὶ μηδὲν εἰδέναι ἢ τὸ εἰδέναι, ὅτι οὐδὲν οἶδεν (10).

P. 635, A. μηδὲ τῆς ἀληθινης καὶ πρώτης σοφίας ἐγγύς) F. 323 v. m. τῆς ἀληθινης καὶ πρώτης σοφίας πορρωτάτω διψησμένον.

P. 635, A. οἰεσθαι εἶναι τι μηδὲν ὄντα) F. 323 v. i. τὴν διπλῆν κατὰ Πλάτωνα νοσοῦσιν ἀγωνίαν, μήτε σοφὸν τι εἰδότες καὶ προσέτι ἀγνοοῦντες. ὅτι οὐ γινώσκουσι (11).

P. 635, C. ἀλλ' οὐδὲ τῶν κομῶν τις καὶ ἡδέων ἐγὼ, καὶ ὁλος κολακεία κλέπτειν τὴν εὐνοίαν) F. 327 v. i. ἀλλ' οὐδὲ τῶν χαριέντων, φησὶν, ἐν ταῖς διμυλαις ἐγὼ καὶ ἡδύνειν ἐν ταῦταις δυναμένων, ὡστε ...κερδαίνειν κολακεία τὴν τῶν πολλῶν εὐνοίαν.

P. 635, D. τὴν ἀπλήν καὶ ἄτρεχρον ἡμῶν εὐhoc ipso usus Eliæ loco, monui in Nov. Annal. Philol. vol. 49. Fasc. 4, p. 418 sq. Adde fol. 2 (s. n.) r.

(7) Ἐκκρεμᾶσθε B. optime, uti L. vidit; conf. Symbol. ad Philostr. V. S. p. 61. Κρεμᾶσθε C. ex pluribus Regg. et Or. 2. Vulgo : κρεμασθέν. Ceterum C. verba : καὶ ἀλλήλων... πάντες male conjungit.

(8) Vulgo : πάντα. Τὰ πάντα B. cum duob. Regg. cui lectioni patrocinatur, quod E. tanquam fontem dicti indicat, Apostolicum illud Rom. 11, 36. sive I Cor. 8, 6. quibus locis item τὰ πάντα. Ceterum eadem verba C. post ἐξ οὗ ex duobus Regg. etc. adjecit, quum vulgo, ut in B. et E., desint. Sed illis facile caremus.

(9) De Socratis sententia, se nihil scire id unum scire professi, vid. Menag. ad Diog. L. II, 32. Heusd. Init. philos. Plat. II, 3, p. 168 sq.

(10) Sequitur narratio de tripede, qui a Thalete per manus sex Sapientum ad Socratem pervenerit, ab hoc autem Apollini Delphico sit dedicatus. Cui commento ansam dederunt, quæ Diog. L. I, 28, alique scriptores, a Menagio ad Diog. L. laudati, de illo tripede tradiderunt.

(11) M. rec. mg. Plato quis Arrogans. Conf. El. f. 57 r. m. et ibi annot.

εὐθείαν ἔντεχρον πεποιήκασι) F. 327 v. i. τὴν Α εἰς εὐθείαν ἡμῶν παραχαράττειν περιόμενοι, τὴν ἀπλὴν μὲν, ὡς ἀληθῆ· τὸ γὰρ ψεῦδος πολυσχιδές· ἄτεχρον δέ, ὡς ὑπὲρ τέχνην, σοφιστικὴν τε καὶ συλλογιστικὴν πεποιήκασι.

F. 328 r. m. locutio : ἀνάγκης ἐπισκευκείσθαι εἰς τὰ ἄγχι (1).

F. 328 r. i. (Θεός) ὁ καρδίαις ἐμδατεύων, ὁ καὶ λογισμῶν καὶ ἐνθυμήσεων δικινοῦμενος.

P. 636, D. *χειροῦσθαι τοῖς ἑαυτῶν προβλήμασιν*)

F. 328 v. i. καταδουλοῦσθαι τοῖς οικείοις προβλήμασι.

F. 329 r. m. κρυφιδέστερον (2).

P. 642, B.) F. 329 r. m. μήτε τὸ ὑπῆκον ὡς δούλον καταδουλοῦσθαι, ἀλλ' ὡς ὀμδούλον καὶ ὡς ὑπὸ Θεοῦ πιστευθὲν περιέπειν σε.

P. 642, C.) F. 329 r. m. θεοὺς δὲ αὐτοὺς τοῖς ὑπηκόοις γενέσθαι, κατάγε (3) τὸ φιλανθρωπεύεσθαι καὶ ἔλασιν αὐτὰ προνοεῖσθαι.

P. 642, D. *δέλτοι*) F. 329 v. m. αὶ τῶν ἀξιωματικῶν δέλτοι, ἅς καλούμεν κλεύσεις (4).

P. 642, D. *οἱ... σερμοὶ τὴν ὑπὴρην καὶ τὸ τριδώνιον*) F. 335 r. s. τριδώνες δὲ χιτωνῆς τινες ἦσαν φατοί, οὓς οἱ φιλόσοφοι περιεβέβληντο.

P. 642, D. E. *οἱ σοφισταί... δημοσίων θηρευταὶ κρότων*) F. 329 v. i. (σοφισταί) τεχνικαῖς τισιν ἐφόδοις ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων· ἕτερον δὲ τοῦτο εἶδος τερατείας· κλέπτοντες τὴν ἀλήθειαν, συνῆγον ψευδῆ τινα καὶ ἀλλόκοτα, κἀνεῦθεν ὑπὸ τοῦ χυδαίου βχλου κρότοις κατεγεραῖροντό τε καὶ ἐθαυμάζοντο, ὡς σοφίας εἰς ἄκρον ἐληλαχότες.

P. 643, A. *κραιπαλῶν* [5]) F. 335 r. i. μεθύων καὶ τὴν κεφαλὴν ἔχων παραφερομένην.

OR. III (6).

F. 331 r. s. ἐπιτιμητικὸς ὁ λόγος... ἢ δ' ἐπιτίμησις οὐκ ἄκρατος ἐστίν, ἀλλὰ τοῖς στόφουσι προσαναμίγνυσι καὶ τὰ ἀπαλύνοντα.

F. 331 v. m. οἱ ἀχαριστογνώμονες Ἰουδαῖοι.

F. 332 r. s. (ὁ Κύριος) τῆς ἡμῶν χάριν παρακλησεως καὶ σωτηρίας τὴν ἡμετέραν ἐσχατιᾶν καταλαβῶν.

P. 69, D.) F. 332 v. i. (ad locum *Matth. 22, 2*, a Gregorio laudatum) γάμψ δὲ (παρεικάζεται τὰ τῆς Νέας Διαθήκης) διὰ τὴν τῶν πραγμάτων φαθρότητα,

(1) *Nimium* in rebus profanis, quae in sacras intruduntur. Pertinent autem haec Elias verba ad p. 635, D. πολιτικῆς τε καινῶν εἶδος ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὰ ἅγια μετενηρημένης.

(2) Κρυφιδής, a quo κρυφιδέστερον (ita enim legendum) est vocabulum ex eo genere, quo personatus ille Dionysius Areopagita impense delectatus est. Eiusdem farinae vocc. habes f. 29 r. m. ὑπερῤῥήτως (cf. *Cord. Onomast. Dionys. h. v.*) f. 72 r. s. χριστομιμήτως (conf. θεομιμήτως *De Cal. Hier. p. 113, A.*), f. 203 v. m. φωτοχυτεῖσθαι (conf. φωτοχυσία *De Div. N. p. 350, A.*) f. 218 v. s. ἀκτινοβολία.

(3) Scribe : κατά γε. Ceterum Elias recte fecit, quod in Gregorii verbis : θεοὶ γένεσθε, non de eo loquendi usu cogitavit, de quo vid. annot. ad Or. XXXIII, p. 615, C. Adalantis formulam cum illa mystica confudit Ullmannus in *Gregorio Naz. p. 233*.

(4) Δέλτους *nobilitatis diplomata* Gregorio nuncupari, id quod Eliam non latinis, Ullmannus in *Gregorio Naz. p. 234*, collato *Carm. VIII, vs. 29*, p. 76 docuit.

(5) Statim post BE. κόρον κόρη βαρύνων, probante

εἰς ἐπ' οἷς ἡ κλήσις γέγονε. πάντα γὰρ χάρις γέμει πνευματικῆς. διὰ τοῦτο καὶ νόμφιον τὸν Χριστὸν Ἰωάννης καλεῖ (7).

F. 333 r. m. τοῖς γεωδεστέροις ἀσυνέτως προσνευκότες, οὐχ ὀρώσι τὰ νοητά.

P. 70, A.) F. 333 v. s. (ad locum *Ev. Luc. 14, 18*, sq. a Gregorio laudatum) δηλοῖ δὲ τὰς διαφόρους... βιωτικὰς φροντίδας, δι' ἃς τοῖς γεωδεστέροις ἀσυνέτως προστετηκότες, τῶν πνευματικῶν καὶ οὐρανίων καταφρονοῦμεν (8).

P. 70, D. *οἱ στρω πηγεῖς*) F. 334 r. s. ἐστὶ δὲ οἱ στρος κυρίως ἐρεθισμός, ἢ ἔκκαυσις, πύρωσις ἐμμανῆς.

P. 70, D. E. [8] F. 334 r. m. ἴδιον τοῦ πανσόφου τοῦτου διδασκάλου καὶ πλήττειν ἐμμελῶς, καὶ θεραπεῖν πάλιν ἱατρικῶς φαρμάκοις λόγων ἠπίων τὰ τραύματα. et paullo post : ἐπληξε τοῖς ἐλέγχοις καὶ θεραπεύει νῦν λόγοις ἠπιωτέροις τὸ πεπληγός.

F. 330 r. s. locutio : ὑπερβαλλόντως τιμᾶν.

F. 330 r. s. locutio : ἀγαθὸν κατατρυφῆσις.

F. 330 v. m. (ἡ ἀρετὴ) δυσθήρατος τις καθέστηκε.

F. 336 v. s. locutio : ἐπιβουλὰς ἐξαρτῶν.

OR. IX.

P. 230, A. *διὰ τὸ τρεπτόν καὶ ἀλλοιωτὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἕξεως τε καὶ φύσεως*) F. 338 v. i. (ad *tr. καὶ ἀλλ.*) τὸ εὐμετάβολόν τε καὶ εὐμετάτρεπτον.

F. 341 r. m. τῶν σαρκῶν... ὑπεκρεουσῶν, τὸ πνεῦμα κούφον μεταωρίζεται πρὸς Θεόν, μὴ τῇ παχειᾷ τούτων περιβολῇ βαρυνόμενον.

OR. XIII

F. 342 v. m. locutio : ἐκποδῶν γίνεσθαι (9).

F. 342 v. i. οὐδὲν ἀπόβλητον παρ' αὐτῷ (sc. Θεῷ) (10).

F. 343 r. m. Pharisaeus in Evangelio Elliae audit ὁ ἀμετροσπῆς (11) καὶ μεγάλαιχος.

P. 253, B.) F. 343 v. s. (ad : *ἡμεῖς... σήμερον*) οὐ γὰρ ῥημάτων ἡ εὐχαριστία αὐτῆ δεικται κεκαλλωπισμένων, οὐδὲ κομφείας λόγων. F. 343 v. i. (ad : *ἔστησθ τὴν καταιγίδα εἰς αὐραν*) αὐρα δὲ ἐστὶ τὸ γαληνὸν πνεῦμα, τὸ φορόν τε καὶ πλόδιμον. Ibid. τὸ σφοδρόν τε καὶ βαγδαῖον τῆς τῶν ἑτεροδόξων βίας. Ibid. τὰ ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις ἀναθράζοντα κύματα τῆς αἵρέσεως. Ibid. γαλήνην βαθειαν τῷ ποιμνίῳ Δοάρων ἐκρυτάνευσε.

L., κλυσε M. ex El. Syrl. r. σ. Ca. reponi jussit : C. κόρη κόρον βαρύνων, ex tribus Regg. Coisl. f. Or. f. Vulgo κόρον male deest. Ceterum κόρη κόρον βαρύνειν dictum, ut ἦλον τὸν ἦλον ἐκκρούειν.

(6) Sub initium huius orationis, p. 68, A. ἐπιποθεῖτε B. Vulgo : ἐποθεῖτε. Sed leg. : ἐπεποθεῖτε.

(7) Jo. Ev. 5, 29.

(8) In proximis p. 71, A. οἱ κακοὶ διαίτηται καὶ μετρηται τῆς θεότητος, B. μετρηται cum Edd. : μερισται Reg. r. quae lectio ex eo profecta est loquendi usu, de quo conf. *Animadv. in Basil. l. p. 126 sq.* Atqui μετρηται ex eo dictum videtur usu verbi μετρεῖν, quem ibid. p. 10. 84 illustravi. Porro p. 72, A. ὁ μὲν ὁ λόγος B. cum Edd., ubi Reg. f. ὁ μὲν ὁ λ., Colb. m. ὁ μὲν ὁ λογισμός, utriusque male.

(9) Scribe : ἐκποδῶν γίνεσθαι.

(10) Conf. 1 Tim. 4, 4. πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, et vid. Seblesner. *Leit. N. Test. v. ἀπόβλητος*. Monui de hac voce ad f. 53 v. i.

(11) Attende Homericum ἀπαξ λεγόμενον *Il. II, 212*, ubi de Thorsite sermo est.

F. 344 r. i. (ἐρνεύει πληθος) νεφεθδν.. ἐπιπτασθαι. A
 P. 254, A.) F. 344 v. i. (ad : χειμάρρον, ex Ps.
 5, 7.) τὴν ἐπίκλιουσιν τῶν αἰρετικῶν δηλοῖ, δίκην χει-
 μάρρου τὸ προστυχὸν παρασύρουσαν.

E. 345 v. m. locutio : ἀνείργειν τινὰ τοῦ πρώου.

F. 346 v. i. οὐ γὰρ ἂν, εἰ τοῦτο ἦν, τοὺς προσ-
 εκτικωτέρους ἐβρώννουν, στομοῦντες αὐτούς, ὡς σί-
 δεγρος στομοῦται πυρὶ καὶ ὕδατι. de πειρασμοῖς.

OR. VIII.

P. 248, A. *δργανόν εἰμι θεῖον, δργανον λογικόν,
 δργανον καλῶ τεχνίτην, τῷ πνεύματι ἀρμολόγμενον
 καὶ κρούμενον.* — *σήμερον κρούει τὸν τοῦν,
 ἡχῆσω τὸν λόγον* F. 318 r. i. σήμερον ὡς πλήκτρῳ
 τῷ αὐτοῦ ἐπιτάγματι κρούοντός μου τὸν νοῦν, τὴν
 σιγὴν ἀποτίθεμαι.

P. 248, B. C. *φθέρξομαι cet.*) F. 348 v. m. φθέρ-
 ξομαι δὲ οὐ συγκεχυμένως, ἀλλὰ διηκυρινημένως.

P. 249, B. *φλεῖ... ψυχή [1]... θάλλειν καὶ ἄνω
 βλέπειν, τῶν ἡδονῶν ὑποβαίνουσῶν καὶ συναπο-
 μαρταιομένων τῷ σώματι.*) F. 350 r. s. ἵνα μῆτε τὸ
 σαρκικὸν φρόνημα, ἀπόλυτον ὄν καὶ ἀγαλίνωτον, βί-
 βῶς καταστῆ τὸν ἐπιστάτην νοῦν καὶ πρὸς κακίαν ὑπο-
 σύρη, μῆτε ἢ τῆς ἀρετῆς ἐργασία ἀταλαίπωρος εἴη.

P. 249, B. C. *σοῦ δὲ καὶ ἄλλως ἐθαύμασα τὸ
 ἀρχικόν [2] καὶ γενναῖον* F. 350 r. m. θαυμάζω
 οὐν σου τὸ ἀρχαῖον τοῦ ἡθους καὶ ἀπλαστον. τὸ γὰρ
 ἀρχαῖον ἐπὶ ἀπλότητος καὶ τῶν ἐξωθεν οἱ πολλοὶ καὶ
 τῶν καθ' ἡμᾶς λαμβάνειν εἰώθασιν.

P. 249, E. *ὁ μὲν εἰσηγεῖται δρασμοὺς καὶ δρη
 καὶ ἐρημίας, καὶ ἡσυχίαν ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ
 τὸν τοῦν εἰς ἑαυτὸν ἀναχωρῆσαι καὶ συστραφεῖ-
 ραι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων, ὥστε ὁμιλεῖν ἀκηλιδώ-
 τως θεῷ καὶ ταῖς τοῦ Πνεύματος ἀγαθαῖς καθαρῶς
 ἐναστράπτειν, μηδενὸς ἐπιμνησμένου τῶν
 κάτω καὶ ὁλοερῶν, μηδὲ [5] τῷ θεῷ φωτὶ παρεμ-
 πικτοῦτος, ἕως ἂν ἐπὶ τὴν σπῆρην ἔλωμεν τῶν
 τῆς ἐφέσεως, λυθέρτων τῶν ἐσόπτρων τῇ ἀλη-
 θεῖα [4])* F. 354 r. s. ἔστι δὲ ἡσυχία μὲν σώματος,
 κατὰ τὸν θεῖον Ἰωάννην εἰπεῖν τὸν τῆς Κλίμακος,

(1) Ψυχή B. recte, cum Reg. hu. Or. 1. Male
 vulgo ψυχὴν, eīssim apud C., qui h. l., ut sexcenties
 alias, bonis paratis uti dubitavit. Mox ap. El. leg.
 καταστῆσθαι.

(2) Ἀρχικόν B. cum Coisl. 1 : ἀρχαῖκόν E. cum
 Edd. recte. Conf. infra p. 249, C. ἵ. τοῦτο μὲν δὴ
 τῆς σῆς... ἀπλότητος. De usu vocis ἀρχαῖος, in bo-
 nam partem, ut Elias docet, acceptae. vid. *Symbol.*
ad Philostr. V. S. p. 75. Eun. attigit Toll. *ad*
Gregor. Carm. Ined. vs. 177, Insign. It. Ital.
p. 22, ubi tamen ἀρχαῖως φρονεῖν est stolide sentire.

(3) Codex : μὴ δέ.

(4) Hæc inde a λυθέρτων, omissa in contextu, m.
 2. atq. mg. addidit, neque ea desunt in Edd. Fortasse
 tamen quispiam hæc ex loco παραλλήλῳ ap. Gregor.
 Or. XX, p. 376, A. interpolata iudicabit.

(5) Φωτὶ... τρανότερον. Hæc ex Gregorii Or. II,
 p. 15, A. sive unavis ex Or. XX, p. 376, B. Utro-
 bique καὶ, vulgo ante ἀμαυροτέρῳ additum, sed ab
 Elia omissum, delendum censemus, quum verba
 φωτὶ... ἀμαυροτέρῳ et φῶς... τρανότερον rearsæ
 conjuncta sint neque copula egeant.

(6) Or. XLIII, p. 783, D. οὐχ ἀπλοῦν γένος εὐρί-
 σκω τοὺς Ἀρμενίους, ἀλλὰ λίαν κρυπτῶν τι καὶ ὑφα-
 λῶν. ad quæ conf. Schol. Codd. Monacc. 20 ff. 40

A ἡθῶν καὶ αἰσθήσεων ἐπιστήμη τε καὶ κατάστασις
 ψυχῆς δὲ λογισμῶν ἐπιστήμη καὶ ἀσύλητος ἔννοια,
 τοῦ νοῦ εἰς ἑαυτὸν στραφέντος ἀπὸ τῆς τῶν αἰσθήσεων
 περιπλανήσεως, καὶ γυμνωθέντος τῶν ἐντεῦθεν μορ-
 φωμάτων τε καὶ τυπωμάτων, καὶ κάτω τὰ τῆς φαν-
 τασίας καταλιπόντος εἰδῶλα, καὶ ἀρρυθπώτως προσ-
 ομιλοῦντος θεῷ, καὶ ταῖς ἐκείθεν αὐγαῖς εἰλικρι-
 νῶς ἐλλαμπομένου καὶ φωτὶ φῶς ἀεὶ προσλαμβάνον-
 τος ἀμαυροτέρῳ τρανότερον (5), μέχρις ἂν ἐπὶ θεόν,
 τὸ πρῶτον φῶς καὶ ἀκρότατον, ἀναδράμη, μᾶλλον δὲ
 ἐπὶ τὴν πηγὴν τῶν ἐναυθα φωτισμῶν καὶ ἐλλάμψεων,
 ἔνθα πᾶσα ἐφεσις ἴσταται, τοῦ μακαρίου τέλους ἐγγί-
 σαντος. εἰ μὴ γὰρ ταῦτα ἀφῆ, οὐ δύναται πρὸς ἑαυ-
 τὸν ἐπιστραφεῖν, οὐδ' ἀνεπιβολώτως καὶ ἀνεπιπροσ-
 θήτως προσομιλεῖν θεῷ. ταῦτα γὰρ παρεμπίπτοντα
 σύγχευσι ἀπεργάζεται.

F. 352 v. s. ταῖς κατὰ μικρὸν παιδαγωγίαις καὶ
 στοιχειώσεσι προσδιβάσειν τοῖς ὑψηλοτέροις.

OR. XVII.

P. 317, A. *κατὰ τοὺς τῆς τροπῆς νόμους* F. 354
 r. m. Elias de trophē in universum plura disputat, in
 quibus ista : τὸ ὑφαλον λέγεται μὲν κυρίως ἐπὶ τῶν
 ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης κεκρυμμένων λίθων, μετ-
 ενεγκῶν δὲ τοῦτο ἐκείθεν ὁ θεολόγος ὑφαλον ἀνθρω-
 πον τὸν κρυπτὸν ὠνόμασεν (6), καὶ γέγονεν ἀμφοῖν
 κοινὸν ὄνομα τοῦτο. καὶ *δημοσθέντης* τὸ ἀκονᾶν,
 ἐπὶ ξίφους κυρίως εἰώθης λέγεσθαι, ἐπὶ τὸν διερεθί-
 ζοντά τινα εἰς τι τοῦτο ἔλαβε, *εἰ τοῦτον, ὡ μάταιε,
 λέγων, ἀκονᾶς*; (7) καὶ *Ἡλιόδωρος* ἐν τοῖς Αἰθιο-
 πικῶς ἡμέρας ἀρετὴ διαγελώσης εἰρηκε (8), τοῦ
 γαλαστικοῦ ἰδίου τυγχάνοντος ἀνθρώπου.

F. 354 v. i. ὁ... τῶν χαμαιζήλων ὑπερραβθεῖς εὐ-
 ρήσει τὸ μόνον ἐπιθυμίας ἀξίον.

F. 355 r. s. (ὀλιγοψυχα) τὸν ἀνδρείον... κατακλῶσα
 λογισμῶν.

P. 318, C. *ὁ μέγας Ἀαθὶθ, ὁ ἐν θλίψεσι πλου-
 νόμος [9]*) F. 355 v. m. (θεός) ἐν μέσαις ταῦταις
 χωρήτως ἔχειν καὶ ἐμπλατύνεσθαι ποιεῖ.

P. 318, D. *γόνατι παραλελυμένα παρκα-
 λῶν [10]*) Horum verborum fontem Elias f. 355 v.

(sc. ταῖς θλίψεσι) τὸν ἐπιζῶντα ἐπ' αὐτὸν ἀστενο-
 ν. et 216 f. 146 v. quorum posterior, quod obiter
 sit dictum, κρυπτῶν τα, quod minus placet. Exam-
 pla proprii usus vocis ὑφαλος conf. Pausan. 2.
 29. Lucill. *Epigr.* 122. Clem. Alex. *Pædag.* II
 p. 185 ed. Pott. Eun. post Polluc. 1, 115. Said.
 h. v. Elym. M. p. 785, 43. illustravit Vincent.
 Riccard. *ad Procl. C. Polit.* p. 120 (ad Procl. de hæ-
 reticis verba ὑφαλοι πέτραι) et Matthæi. *ad Chryso-
 stol. Eclog.* T. I, p. 28. Translatum usum, de quo Pierson.
ad Hæc. Att. p. 406, a. ed. Koch., cum proprio,
 uti Procl. l. l., conjungit Theophan. *Ceram. Homil.*
 p. 314, B. C. ed. Scors.

(7) Or. c. *Ariatogiton.* cap. 10. Translati verbi
 ἀκονᾶν, quod illic V. quidam D. tempore tentavit,
 exemplum etiam in Demosthenis, qui fertur, Epist.
 2. hoc reperitur : οὐδ' ἐφ' ἑαυτὴν ἀκονῶν τὴν πόλιν.

(8) *Æthiop.* l. 1. Translatum et poetis maxime
 tritum usum verbi γελᾶν Hænsel. *ad Greg. Naz.*
Or. in Nov. Dominic. p. 71 illustravit, qui *Dafresm.*
ad Annæ Conm. Alexiad. p. 31. in phrasi : ἡμέρας
 διαγελώσης, contulit, qui quidem noscitur ex He-
 liodoro decerptus est.

(9) Ps. 4, 2. ἐν θλίψει ἐπλάτυνας με.

(10) *Comsolatur*, quod durius videtur ad meta-

m. indicans *Esai.* 35, 3. γόνατα παραλελυμένα παρα- A κλήθητε, ad παρακλήθητες interpretationem adjicit: ἦγουν ἀνακτήθητε.

F. 355 v. i. ἔστι δὲ ἀκηδία (p. 318, B.)... κοσμικῶν μακαρίστρια, Θεοῦ διαβλήτωρ... γεννητῆραι δὲ αὐτῆς ἀναίσθησια ψυχῆς καὶ ἀμημεροσύνη Θεοῦ.

P. 319, E. κύκλος τις ἐστίν... τῶν ἀνθρωπίνων [1] πραγμάτων) F. 357 r. m. οὐδὲν γὰρ τῶν τῆδε μόνιμον ἔστηκε. κυκλοφορία γὰρ τις, φησίν, ἐστίν... τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, κινουμένων αἰὶ καὶ ἀστατούντων. Ἐροδοτοῦ δὲ τὸ ῥητὸν λέγοντος. κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ πραγμάτων, περιφερόμενος δὲ οὐκ εἴδ' αἰεὶ τοὺς αὐτοὺς εὐτυχεῖν (2).

P. 320, A. κινεῖται [3] γὰρ, ἴν' οὕτως εἰπω, τὸ πᾶν περὶ τὸν ἀκίνητον καὶ σαλευεται, λόγῳ μὲν οὐδαμῶς [4] F. 357 r. i. (ad.: λόγῳ) ἦτο: τῆ φύσει.

P. 320, B. C. οὐδὲν ἀκίνητον. οὐδὲ ὀμάλον, οὐδὲ αὐταρκες. F. 358 r. m. τῶν ἐν ἡμῖν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο Ἀριστοτέλου, οὕτω πως ἐν τοῖς ἰδίοις λέγοντος λόγοις: οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλές, οὐδ' ὀμάλον, οὐδὲ αὐταρκες.

F. 358 v. m. (οἱ σώφρονες) παιδεύονται ταῖς συμφοραῖς, μὴ ἐξυβρίζειν ταῖς εὐπραγίαις (5)... καὶ ὡς περ χρυσὸς ἐν πυρὶ, ὅσον νόθον πρὸς ἀρεθὴν καὶ κίβδηλον ἀποβαλλόμενοι τε καὶ καθαιρόμενοι τῷ πυρὶ τῶν πειρασμῶν, εὐδοκοῦσιν ἐν ἀσθνεύσει.

P. 321, A. [6] F. 358 v. m. τὸ δ' ἐξῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ Πέτρου κεῖται. κάμνουσα γὰρ, φησί, ψυχῆ, τουτέστι κακοπαθοῦσά τε καὶ τοῖς περιστάτικοις σφιγγομένη, ἐγγίζει μᾶλλον Θεῷ.

P. 321, C.) F. 559 v. m. ταύτης (sc. τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας φυσικῆς τάξεως καὶ ἀκολουθίας)... φυλαττομένης, ἀδικία πᾶσα πόρρω ἡμῶν ἀπελήλαται. F. 359 v. m. (εὐταξίαν) τὴν τῆς ἀδικίας ἐλάτειραν.

phoram. » Clem. Tu præter doctam Eliæ annotationem confer, quæ de hellenistico usu verbi παρακαλεῖν monui in Scholiis ad *Dissert. Theol. De Promiss.* Sp. S. p. 65 sq. ubi hunc ipsum Gregorii locum a Matthæii conjectura: ἀνακαλῶν, vindicavi. — Mox ap. Gregor. p. 319, A. in vulgatis: ὁ Θεός, B. cum Regg. a. bm. articulum omittit, quo faciliæ caremus.

(1) Sic B. cum Edd. In quibusdam Codd. ἡμετέρων, quam lectionem si quis genuinam, alteram illam ex interpretatione prolectam censeat, me non adversantem habebit.

(2) Sunt Herodoti verba, memoriter et neglecto lwnισμῷ recitata ex libro I, cap. 207, ubi vid. Wesseling. Gregorius noster Ep. 29 (18) p. 24, C. κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων περιτρέχει πραγμάτων.

(3) In quibusdam ap. C. Codd. κινεῖται μὲν γὰρ. Haud ita male. De repetito μὲν vid. Ast. Lex. Plat. T. II, p. 303.

(4) Duo Coisl. temere addunt: τῷ καθ' ἡμᾶς. Tu conf. annot. ad f. 41 r. i. Paullo post B.: πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν, cum Reg. bm. et C. Vulgo: πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἡμετέρων, significantius. Ibidem verba: σκότος εἶναι ἀποκρυφὴν αὐτοῦ ex Ps. 17, 13 docente Elia.

(5) F. 359 r. m. ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐξυβρίζειν. ad p. 321, B. διὰ τὸν χρόνον ὀβρίζειν. Conf. annot. ad f. 305 r. m. Gregor. Naz. Ep. 20 (16) p. 19, D.: κάμνουσα γὰρ ψυχὴ ἐγγύς ἐστὶ Θεοῦ, φησὶ που θαυμασιώτατα λέγων ὁ Πέτρος. Vid. Fabric. Cod. Apocryph. N. T. p. 812.

(6) in iis quæ ap. Gregor. sequuntur ἄνω νεύομεν B. cum Edd.; ἀνανεύομεν Reg. bm. melius.

P. 321, D.) F. 359 v. i. νόμον δὲ πνεύματος τὰ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων διατεταγμένα λέγει, ὅφ' οὐ τυπούμενοι τε καὶ ἐνεργοῦμενοι, καὶ ἐνήργουν καὶ ἐκήρυσσον.

F. 360, v. i. τοῖς μηδεμίαν (7) ἐπιμέλειαν τοῦ διορατικοῦ τῆς ψυχῆς ποιησαμένοις.

P. 322, B. ἐπ' αὐτῷ [8] βεβήκασι) F. 361 r. a. βάσιν δὲ τὴν ἐδραῖωσιν λέγει.

F. 361 v. m. ἐκ... τῆς τῶν ἀρχόντων ἀρετῆς ἢ κακίας πολλὴ τις ἢ τοῦ κοινοῦ πρὸς τοῦτο ἢ κακίῳ ἐπίδοσις, διὰ τὸ φιλεῖν ὡς τὰ πολλὰ ἐξομοιοῦσθαι τοῖς ἄρχουσι τὸ ἀρχόμενον.

F. 362 v. s. εἰκῶν Θεοῦ πάντες οἱ ἄνθρωποι, κἂν ἢ κακία περιχυθεῖσα τοὺς θεοειδεῖς χαρακτῆρας ἐπίτινων ἡμαυρώσεν.

P. 323, B. πρὸς βίον ἄλλοι μεθισταμένῃ, εἰς δὲ πάντες μεταβησόμεθα, μικρὰ παίζοντες [9] ἐν τῷ τῆς ζωῆς τούτῳ εἰτε δεσμοτηρῶ εἰτε σταδίῳ εἰτε προχαράγματι εἰτε σκιάσματι.) F. 362 v. s. (ad: παίζοντες sive παίζαντες, ut ipse legit) ἦτο ὑποκριτικῶς διαγεγόμενοι. deinde: πλην γὰρ τῆς ἀρετῆς οὐδὲν ἄλλα τὰ τοῦ παρόντος βίου διενήνογεν ὑποκρίσεως διὰ τὸ ταχὺ καταλύεσθαι. καὶ δεσμοτήριον μὲν τὸν παρόντα βίον ἐκάλεσε, παρὰ τοῦ προφητοῦ Δαυιδ μεταλαβῶν: ἐξάγαγε γὰρ, φησίν, ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου (10) στάδιον δὲ ὡς ἀγωνιστήριον, προχάραγμα δὲ ὡς σκίαν διὰ τὸ ἀβάβαιον.

P. 323, D. [11] παρὰ τίνας σοὶ λόγος) Elias f. 363 r. s. ad hunc locum eadem affert, quæ f. 28 v. s. ad p. 505, C. annotat, paucis quidem immutatis, quæ illic significavimus.

F. 363 r. m. locutio: ἡ συνοχὴ τε καὶ κυβέρνησις τῆς κτίσεως.

F. 324, A. [12] δταν... ἐλσούμενον) F. 363 v. i.

Vid. Corder. Onomast. Dionys. v. ἀνανεύω, *Animadvss.* in *Basilium* I, p. 75. et conf. El. f. 272 r. s. Simplicii verbo νεύειν propensionem ad divina Gregorius declarat Or. XXXVII, p. 654, B. ubi in verbis: τοῖς καλούμενοις καὶ τοῖς οὕτω νεύουσι, loco mendosi καλούμενοις, ex duobus Regg. duobus Coisl. tribus Colb. et Or. 1 reponendum: βουλομένοις, quod etiam Billius legit. Conf. seqq. p. 654, C. καὶ τὸ βούλοσθαι καλῶς δέεται τῆς παρὰ Θεοῦ βοηθείας, quæ neglexit Ullmannus in *Gregorio Naz.* p. 431. καλούμενοις defendens.

(7) Codex: μηδεμίαν.

(8) Ἐπ' αὐτῷ B. et E. nimir. τῷ λόγῳ, satis bene. Vulgata tamen lectio: ἐπ' αὐτῆς, quæ ad πέτρα ἐπαινουμένη refertur, commendatur gemino loco ap. Greg. Or. XXVI, p. 478, A. οἱ δὲ — πέτραι, τῆς πέτρας ἐκείνης ἔδειο, ἐφ' ἧς βεβήκαμεν quibus, uti nostro loco, ad I Cor. 10, 4. respicitur. De translato βεβήκεναι vid. annot. ad Jo. Glyc. De V. S. R. p. 84 sq. et conf. El. f. 23 r. i.

(9) Παίζαντες m. 2. atr. et E. cum Edd. recte etsi forma Atticis non usitata. V. Lob. *Phryn.*, 240. (10) Ps. 141, 10. et conf. de hac interpretatione vocis φυλαχὴ *Animadvss.* in *Basil.* I, p. 124.

(11) Paullo antea p. 323, D. πονίσαντι B. et E. f. 363 r. i.: πονήσαντι M. et C. ex duobus Coisl.: ποιήσαντι Edd. quibus ex lectionibus πονίσαντι non minus quam ποιήσαντι a loci sensu abhorret. De forma πονίσω vid. Buttman. *Gr. Gr. Ampl.* T. 2, p. 222 ed. II. De confusis verbis πονεῖν et πονεῖν v. Boissonad. in *Notic.* et *Exir.* t. XI, P. II, p. 218.

(12) Paullo antea p. 324, A. προκαλούμενον B. cum Regg. bm. tribus Colb. Coisl. I. Or. 2 et Jes-

τὸ μὲν... βλαίων οὐδὲ μόνιμον, τὸ δ' εὐνοία χειρού-
μενον παραμένει μάλιστα πέφυκε.

P. 324, C. *ἔτι μικρόν, καὶ ὁ κόσμος παρέρχεται
καὶ ἡ σκηνὴ καταλύεται.* F. 364 r. m. δυσωπεῖ
νῦν αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ παροδικὰ εἶναι τὰ τῆδε πάντα.
δὲ καὶ σκηνὴν τὸν κόσμον ὀνομάζει, ἐκ μεταφορᾶς
τῶν σκηνῶν, ἃς πρὸς καιρὸν πηγνύντας οἱ γεωργοὶ
αὐθις καταλύουσι.

P. 325, B. *τὴν Χριστοῦ κένωσιν τὴν ὑπὲρ
ἡμῶν* F. 365 r. m. λέγεται δὲ κένωσις ἢ εἰς ἔνδυ-
μα ταπεινότερον τῆς ἀξίας αὐτοῦ ἀμεταβόλως ὑπό-
βασις, καὶ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐπαμφίσις.

OR. X.

P. 239, A. *ἰν' ἔχω τὴν ἀπραγμοσύνην καὶ τὸ
φιλοσοφεῖν ἐν ἡσυχίᾳ, πάντα παρῆς τοῖς βουλο-
μένοις, ἑμᾶντῳ δὲ προσλαλῶν καὶ τῷ Πνεύματι.* [1] B
F. 366 r. i. ἔργον.. ἡσυχίας προηγούμενον ἀμεριμνία
πάντων πραγμάτων, εὐλόγων τε καὶ ἀλόγων, προσ-
ευχῆ δοκνος, ἐξ ἧς τὸ προσλαλεῖν Θεῷ ἡμῖν περι-
γίνεται, καὶ τρίτον ἐργασία καρδίας ἀσυλος.

F. 366 v. s. locutio : ὅλον τοῖς τῆς διανοίας κινή-
μασι προσηλοῦσθαι.

P. 239, C. *ταῦτα*— F. 367 r. m. ταῦτα διελογιζό-
μεν, καὶ τοῖς τοιοῦτοις διαλογισμοῖς ἐταλαντεύετο (2)
μου ἢ ψυχῆ.

P. 239, C. *γράφειν.. σικιὰς καὶ ὄνειρατα καὶ
τοῖς μεταλοῖς ἀναπλασμοῖς ἐστιῶν τὴν διάνοιαν*
F. 367 r. m. (ad : *ἐστιῶν*) εὐφραίνειν τε καὶ τέρ-
πειν. Ibid. (ad : *ὄνειρατα*) ἄπερ ἀκηδιάσασά ποτε
καὶ χαυνωθείσα ἡ ψυχὴ ἀναπλάττειν εἰσθε καθ' ἑαυτὴν.

quos C. recte secutus; προκαλοῦμεν Edd. inepte.
Tu v. annot. ad f. 256 v. s.

(1) Paulo post p. 239, B. m. 2. atr. mg. addit
omissa in contextu : ἡλιοῦ (l. Ἡλιοῦ) *περιστόν
τόν Κάρμηλον, et sic Bas. M. C.;* περινοῦντων Bill.
pessime. — P. 239, B. minus recte B. ἐφ' οἷς et
τοῖς πολεμίοις pro vulgatis : ὑφ' οἷς et πολέμοις.

(2) Ταλαντεύεσθαι sive ταλαντοῦσθαι est *alternis
motibus agitari.* Vid. Wesseling. ad *Diod. Sic. L.
XI, c. 22. T. 1. p. 420, b. 421, a. Ruhnk. ad Tim. Lex.
V. Pl. p. 247 sq. Jacobs. ad Achill. Tat. p. 461.*

(3) Id est : *irrita sunt redditi patris et Basilii ora-
tione.* De hac potestate verbi διαπίπτειν monui ad
J. Glyc. De V. S. R. p. 120, a.

P. 239, C. *νῦν δὲ τί; cet.)* F. 367 r. m. τὰ βου-
λεύμεγα τῷ μεγάλῳ τούτῳ... διαπέπτωκε τῶν (3) τοῦ
πατρὸς λόγων καὶ τῶν.. Βασίλειον ὑπερισχυσάντων.

P. 239, C. *γῆρας φρονήσεως* F. 367 r. i. ὡσπερ
ἐστὶ γῆρας σώματος, οὕτως καὶ φρονήσεως, σταθιρῶ-
τητός (4) τε καὶ τελειότητος.

F. 367 r. i. καλεῖ δὲ καὶ λιμένα τὸ γῆρας (p. 239,
C.), ὡς ἐνόμιζον (5) γαλήναις καὶ ἀταραξίᾳ πα-
θῶν.

P. 239, D. *πλουτοῦντος Θεῷ* Elias hæc explicans
f. 367 r. i. utilitur locutione : πλουτεῖν Θεῷ, καὶ
πᾶσι ποῖς πνευματικοῖς εὐθηνεῖσθαι.

F. 367 v. s. ὠργίζετό τε καὶ ἐκυμαίνετο. ἔστι γὰρ
ὁ θυμὸς οἷον ἐκδιος.

P. 239, D. *προσγρῶ τῷ πνεύματι, καὶ ἡ καρ-
δία μου καθίσταται μοι* F. 367 v. s. ἡ ψυχὴ μου
διακίχεται ὑφ' ἡδονῆς καὶ προσμειδιᾶν δοκεῖ, πρῶτῃ
σκυθρωπάζουσα καὶ κατηφιῶσα, καὶ ἡ καρδία μοι ἐν
ἰλαρῇ νῦν καταστάσει ἐστὶ, πρῶτῃ θολωθείσα καὶ
ταραχθεῖσα.

F. 367 v. i. sq. ubi de lapsu : ἐκείθεν... ἡμῖν καὶ
τὰ μυρία τῶν κακῶν ἐπεισέφηρε (6) πάθη.

P. 240, A. *σκηνὴν δὲ ἄλλος ἄλλην εὐπροπε-
στέραν προέβλεπται* F. 368 r. s. (ad : *σκηνὴν*)
ὑπόκρισιν.. ἐπίκρυψιν κοσμιωτέραν ἐνδείκνυται.

F. 368 r. s. ξυνωρὶς οὐκ ἀνόνημος ὄντες τε καὶ
λεγόμενοι. Ibid. περισοτέρως τῷ πρὸς ἀλλήλους
τρωθέντες ἔρωτι (7).

F. 368 v. m. τὸ δὲ Ἰσως παρενθείς (p. 240, D.), τὸ
δοκοῦν αὐθαδὲς τεθεράπευκεν.

(4) Metaphoram et scripturam vocis σταθιρῶ-
της illustravi *Animadvss. in Basil. I p. 176.*

(5) Scribendum certissima emendatione : ἐνορ-
μίον, quod potius imagini unice accommodatum.

(6) De verbo ἐπεισφέρειν v. Boissonad. *Anecd.
I. 3, p. 112.*

(7) Hæc delibata ex Gregorii *Or. Fun. in Basil.*,
quæ est XLIII, p. 788, A. ξυνωρὶς οὐκ ἀνόνημος, (del.
ὑποσιγμή) καὶ ὄντες παρ' αὐτοῖς καὶ ἀκούοντες,
ut sequentia ex eadem *Or. p. 783, C.* οὕτως ἐπ'
ἀλλήλοις ἐτρώθημεν. De translatione ξυνωρὶς v. *Sinner.
ad Greg. Naz. Or. Fun. in Cæsar. p. 25. Transla-
tum τρωθῆναι attigi Animadvss. in Basil. I, p. 142.*

ADDITAMENTA AD ELIAE COMMENTARIOS.

Or. XXVII, p. 487, A.) Initium Commentariorum C
Fol. 1 r. s. quo Elias *Ευνομίανος* etiam ἀνομήτους
et ἐξουνομήτους appellari solitos docet, Leunclavius
Annot. in Greg. Nyss. De Hom. Opif. ed. Oporin.
p. 330 ipsis Eliae verbis retulit.

P. 494, D.) F. 41 r. m. de *Pythagora* : οὗτος...
φιλόσοφος ὢν, αὐτὸς τε σωτὴν ἠσχησε, καὶ τοῖς
φοιτῶσι τούτῳ ἐπέταττε πρὸ πάντων ἐπὶ πενταετία
σιγᾶν, ἀκρωμένοις μόνον. εἶτα παρεχώρει λέγειν.
ὡς ἤδη λόγου δύναμιν κτησαμένους. Ὀρφεοῦς δὲ
κυάμους λέγει, οὗς ἐξ Ὀρφέως παρεληφει *Πυθαγό-
ρας* μὴ ἐσθλῆιν. ὁ γὰρ τοι Ὀρφεὺς ἐδογματίσειε,
κυάμους μὴ ἐσθλῆιν φιλόσοφον, οἶμαι διὰ τὸ κύειν
αἷμα, ὅπερ ὡς θερμανικὸν εἰς ἀφροδίσια ἐγείρει, ἢ
διὰ τὸ ἀναπέμπειν εἰς τὸν ἐγχείφαλον παχεῖς ἀτμούς

καὶ ἀγλυώδεις, καταθλοῦντας τῶν βεβρωκότων τὴν
νοῦν καὶ συγχέοντας τὸν λογισμὸν καὶ τοὺς ὄνειρους
τεταραγμένους ποιούντας. τοῦτο δὲ τὸ δόγμα μετ'
ἐκείνων *Πυθαγόρας* ἐκράτνε. τὸ δὲ καὶ τὴν περὶ τῶν
αὐτῶν *ἔγρα κακοτέρων ἀλαζονείαν* τοιοῦτόν ἐστι· οἱ
Πυθαγόρειοι περὶ τίνος ἀποφαινόμενοι καὶ λόγων
ἀπαιτούμενοι τῶν λεγομένων ἦτοι ἐπέδειξαν καὶ βε-
βαίωσιν, αὐτὸς *ἔγρα*. ἀπεκρίνοντο, ταυτίστι, αὐτὸς
εἶπεν ὁ Πυθαγόρας, ἀξιοπιστοῦς καὶ ἀναντιρρήτους
νομίζοντες τοὺς ἐκείνου λόγους. Πυθαγόρας δὲ τοῦτο
παρέδωκεν αὐτοῖς, καίνην τινὰ καὶ ξένην ἀλαζονείαν.

P. 494, D.) F. 41 r. i. post verba : τὸ περὶ πρ.
ψ. δ. πρ. ἐκράτνε, adde : μεταβαίνειν ἀπὸ τοῦδε
τοῦ σώματος ληρῶν εἰς ἐκεῖνο καὶ αὐθις εἰς ἕτερον,
καὶ περιόδους τοιαύτας τελῆιν κατὰ ἀναλογίαν τῶν

ιδίων ἀμαρτημάτων. διδὲ καὶ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις ἐκάλει τῆς προτέρας γνώμης, ἥς εἰς λήθην ἐλήθυσας μετὰ τὸ ἐνδεδέσθαι τοῖς σώμασι, μάλιστα ποτὲ αὐθις εἰς ἀνάμνησιν ἐρχεσθαι. Priorem loci particulam Leuclavius Annoti. in Greg. Nyss. De Hom. Opif. p. 360 sq. graece retulit.

P. 495, A.) F. 12 r. m. Προλεμαῖος... ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Ἡρώων καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς μαθηματικοὶ τὸν ἀέρα λέγουσιν ἐκ δυοῖν τοῦτον συνεστάναι, τοῦ πληρόντος καὶ τοῦ κενοῦ, ὑπ' ἀμφοῖν περιπεπλεγμένον καὶ διατετμημένον, ὡσπερ σπόγγον τινά, κενώματα μεταξὺ τοῦ σώματος ἔχοντα. ὅτι γὰρ σῶμα καὶ ὁ ἀήρ, δῆλον εἶπε.

P. 495, B.) F. 12 v. m. κόσμων δὲ, τῶν παρὰ Δημοκρίτῳ. οὗτος γὰρ καὶ οἱ κατ' αὐτὸν πολλοὺς ἔλεγον καὶ ἀπειρους, ἵνα μὴ, φησίν, ἡ δύναμις ἡ θεία περικλειθῆται καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀπειρος ἀγαθότης.

Or. XXVIII, p. 498, B.) F. 17 v. s. Πλάτων... καὶ πρὸ τούτου Ἐρμῆς, ὁ παρ' Ἑλλήσι τρισμύστητος ἑπικληθεὶς, κενῆ οἴησει δουλεύοντες καὶ ἄξαν τοῦ Θεοῦ κατελιθνεῖναι, τὴν φύσιν ἐστὶ, βουλόμενοι ἀπενεγκασθαι, τοιοῦτοις τοῖς ῥήμασιν οὐκ ἀπονήρωσ' τοῖτο γὰρ οὐκ ἀτέχνησ'· ἀλλὰ καὶ σφόδρα πανούργως καὶ τεχνικῶς ἐχρήσαντο, δι' ὧν ὑπελάμβανον καὶ κατελιθνεῖναι φύσιν Θεοῦ νομισθῆναι, καὶ τοὺς ἐλέγχους διαφυγεῖν. τὸ γὰρ χαλεπὸν οὐ τὸ ἀδύνατον, ἀλλὰ τὸ δυσχερὲς καὶ δύσκολον ὑποσημαίνειν βούλεται. εἰ οὖν οὐκ ἀδύνατον νοῆσαι Θεόν, τὴν φύσιν ἐστίν, ἀλλὰ δυσχερὲς, καταληφθήσεται πάντως ποτὲ τοῖς τῆν ἔξιν τελαιτέροις, ὅπερ ἄποπον. Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἐώρακε ποτε (Jo. 1, 18), ἦτοι ἔγνωκε, τὴν φύσιν ἐστίν, οὐδ' αἱ πρωτοταγεῖς τῶν ἄνω δυνάμεων, ὡς εὐθύς ἐρεῖ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν τοιοῦτον Πλάτωνος καὶ Ἐρμού τὸ πνήρημα. ἵνα δὲ μὴ τὸ νοσηθὲν ἐκφράσαι ἀπαιτούμενοι καὶ μὴ δυνάμενοι κατάφωροι γένοιτο καὶ διελέγχοντο, προκαλύμματι τάχα καὶ τοῦτο ἠφαλλίσαντο, ἐπενεγκόντες ἀνέκφραστον εἶναι τὸ νοσηθῆναι.

P. 499, A.) F. 18 v. s. τὸ δὲ ἄ ὀρθαλμῶς οὐκ εἶδες καὶ οὐκ ἔγνωσας, καὶ τὰ ἐξῆς (1 Cor. 2, 9. ap. Gregor.) ἀπὸ τῆς λεγομένης ἀποκρύφου βιβλίου Ἠλίου τοῦ προφήτου μετέλαβεν ὁ Ἀπόστολος. ὡπερ νῦν τῶς ἀκατάληπτα ὄντα τελείοις γενομένοις ὑστερον καὶ τὸ θνητὸν ἀποβαλοῦσι τοῦ σώματος καταληφθήσεται.

P. 507, A.) F. 31 r. i. τὸ δὲ ἐξῆς ἐπιφωνηματικόν· ὦ τῆς γελοίας κληροδοσίας· φησὶ γὰρ Ὀμηρος· τριχθὰ δὲ πάντα δαίδασαι (l. δίδ.), ἕκαστος δ' ἔμμορε τιμῆς (Il. XV, 189.).

P. 507, B.) F. 31 v. i. δαίμονας δὲ καὶ θεοὺς τινὲς μὲν τοὺς αὐτοὺς ὠνόμαζον, τινὲς δὲ θεοὺς μὲν τοὺς μείζοντας καὶ προγενεστέρους, δαίμονας δὲ τοὺς ἐλάττωνας καὶ μεταγενεστέρους, ἕτεροι δὲ τοὺς ἥρωας. φησὶ γὰρ καὶ Ἡσίοδος· τρις γὰρ μύριοι εἰσὶν ἐπιχθόνιοι (m. 2. recte ἐπὶ χθονί) πολυβοαίρη (m. 2. recte πούλυβ.) δαίμονες ἀθάνατοι φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.

P. 512, C.) F. 42 v. s. ἡ.. κατὰ σύνθεσιν ἔνωσις ἡ καθ' ὑπόστασιν ἐστὶν ἔνωσις (verba : ἡ καθ'... ἐστὶν in mg. a. m. 1.), ἥτις μίαν ὑπόστασιν τῶν ἐνουμένων ἀποτελεῖ σωμάτων, σώζουσα τὰς συνελθούσας πρὸς ἔνωσιν φύσεις καὶ τὴν τούτων διαφορὰν καὶ τὰ τούτων φυσικὰ ἰδιώματα ἀσύγχυτά τε καὶ ἔτραπτα ἐν ἑαυτῇ, αὐτῇ δὲ πρὸς ἑαυτὴν οὐδὲ μίαν (l. οὐδεμίαν) ὑποστατικὴν ἔχει διαφορὰν. Ad hæc m. rec. mg. Unio hypostatica Thome.

P. 513, D.) F. 47 v. m. πολλῆ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα διαφορὰ, κακείνων πρὸς τε τὸν ἀνθρώπον καὶ πρὸς ἄλλα ζῶα. — — εἰ δὲ τὰς αἰτίας τούτων ζητοῖς, ἀφρόνους σοὶ παρέξει ἡ περὶ ζῶων ἱστορίας βιβλος (nim. Aristotelis) καὶ αὐτῇ δὲ ἡ περὶ χρεῖας μορίων (nim. Galeni). Ibid. γεννᾶσθαι... λέγεται, οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ μόνον, ὡς Ἀριστοτέλης ἐν τῇ περὶ ζῶων γενέσει (m. 2 mg. recte : γενέσεως) βιβλῳ διέφεσι — ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων ἕτερα. P. 515, D.) F. 50 v. i. ποῖος, φησίν, Ἐὐκλείδης Ἰσχυσε μνησασθαι ταῦτα ; ἦν δὲ ὁ Εὐκλείδης

Α οὗτος γεωμετρίας διδάσκαλος, δε καὶ γεωμετρικὴ βιβλία συντάξας, περὶ σχημάτων ἔγραφε. γραμμὰς δὲ τινὰς διαγράφων, ἐκέλευε τὰ σχήματα τούτων ἀφελεῖν τῆς ὕλης καὶ κατὰ νοῦν τυπούντας, θεωρεῖν διὰ τούτων ἕτερα τινὰ νοητὰ. οὐκ οὖσα; οὐν εἶπε γραμμὰς, ὡς μὴ παρανομοῦσας τῇ θεωρίᾳ μετὰ τὴν τῶν τύπων ἀφαίρεσιν, ἡ ὡς οὐκ οὖσα; νῦν οὕτως ἐν χρήσει ὡσπερ ἐκεῖνῳ πάλαι, κάμνοντι ταῖς περὶ τὸν τοιοῦτων ἀποδείξεσι. τὸ γὰρ ἀχρηστον ἴσον τῷ μὴ ὄντι.

P. 516, A.) F. 51 r. m. Κνωσσὸς πόλις Κρήτης, ἐν ἣ Δαίδαλος, ὁ ἀνδριαντοποιὸς ἡ ἀγαματογλύφος, δε ἔδοξεν τῇ τῆς τέχνης ἀκριθείᾳ μονοουχὶ τοῖς ἀφύχοις ἐμπνεῖν ζωὴν, τὴν τε Ἀριάδην καὶ χορὸν γυναικῶν περὶ αὐτὴν κατεσκεύασεν, οὔπερ Ὀμηρος μέμνηται λέγων· ἐν δὲ χορὸν ποικίλλε περικλυτὸς ἀμφιγυγῆεις τὸ ἐκεκλιον (l. ἐκελον) ὄλον ποθ' (l. οἶον ποθ') ἐν Κνωσὶ φ' εὐρείῃ (l. εὐρ.) Δαίδαλος ἤσκησεν καλλιπλοκάμῳ Ἀριάδῃ.

B Or. XXIX, p. 525, E.) F. 95 r. m. πῶς γὰρ θέμις τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων;

P. 527, D.) F. 82 v. i. εἰρωνικῶς δὲ ἀσπιδόξειον τὸ μὴ τοιοῦτον εἶρηκεν, ἡ τάχα καὶ ὡς διλήμματον προσηνεγγμένον. περιδείξιον γὰρ ἐκάδων ἄνδρα οἱ παλαιοὶ τὸν ἀμφιδόξειον, ἡγουν τὸν ἐπίσης ἀμφοτέρας χρώμενον ταῖς χερσίν. οὕτως Ὀμηρος περὶ Ἀστεροπαλοῦ· βάλλυν ἀμφοτέρῃσιν εἶρηκε.

P. 529, D.) F. 86 r. i. περιττῆ δὲ σοφίαν τὴν σοφιστικὴν φησίν, ἡ χρώμενοι οἱ αἰρετικοί, τὰ σοφιστικὰ ταῦτα σοφίσματα προτείνοντο. ἐξ ἧς καὶ οὕτως τὰς ἀφορμὰς λαμβάνων, ἀπόροις τὰ κεινὸν ἔλυνε ἄπορα, ὡσπερ καὶ νῦν πεποιθῆκεν, ἐξ Ἀριστοτέλους τὴν ἀφορμὴν τοῦ παρόντος λαβὼν προβλήματος. ἐκεῖνος γὰρ ἀντικαθιστάμενος πρὸς Πλάτωνα, λέγοντα τὸν χρόνον ἐν γενέσει, οὕτως συνελόγιστο, ὡς διὰ βραχέων εἰπεῖν. εἰ μὲν ὁ χρόνος ἐν γενέσει, χρόνος καὶ ἡ γενέσει, καὶ λοιπὸν ἐρωτᾷ περὶ τοῦτο πάλιν τοῦ χρόνου. καὶ εἰ καὶ οὕτως ἐν γενέσει, χρόνος αὐθις ἡ γενέσει, περὶ οὗ ἐρωτῶν ὁμοίως, εἰς ἀπέραντον ἀναβαίνειν (ἀναβαίνει m. 2 sup. li. recte), καὶ οὕτως τὸ αἰδιον ἀναφαίνεται. εἰ δ' οὐκ ἐν γενέσει, πάλιν ὁ χρόνος αἰδιον. τὸ γὰρ ἐν μὲν, ἐν γενέσει δὲ πάντως αἰδιον.

P 531, A.) F. 89 r. m. ὡσπερ δὲ Πλάτων καὶ οἱ περὶ τούτων, οἱ ἀπὸ τούτου ἀγέννητον τὴν ὕλην καὶ τὰς ἰδέας ἔλεγον, οὕτω καὶ Μανιχαῖοι, δύο ἀργὰς ληρούντες, ἀγαθὸν καὶ κακόν, φῶς καὶ σκότος, ἀγέννητον τὸ σκότος εἰσάγουσιν.

P. 534, C.) F. 103 r. s. τρισκαίδεκα εἰδῶν ὄντων παραλογισμοῦ, καθὼς τὸ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων βιβλίον διέξεισιν, ἐν τούτων ἐστὶ τὸ παρὰ τὸ πῆ καὶ ἀπλῶς λεγόμενον. γίνεται δὲ, ὅταν τις τὸ πῆ καὶ μερικῶς εἰρημένον ἀπλῶς καὶ καθολικῶς εἴπη. sequitur exemplum Aethiopsis albi.

Or. XXX, p. 543, A.) F. 125 v. i. hæc porro de Origene : οὗτος γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς ἐδυσάβει κατὰ τῆς ἁγίας Τριάδος, οὐκ ἔλεγε κατὰ τὸν ἀληθῆ τῆς ὀρθοδοξίας λόγον σάρκα ἐψυχωμένην (m. 1 ἐψύ. sed μ ερασμ.) ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐκ τῆς Παρθένου ἀνειληφέναι (f. 126 r. s.), ἀλλ' ἤδη πρὸ καταβολῆς κόσμου ἠνώσθαι αὐτὸν τῷ νῷ, ἐκείνῳ διεθεδαίουτο τῷ, ὡς ἔφασκεν, ἐκλελεγμένῳ ἀπὸ μυριάδων καὶ κλόνων οὐχ ὑπομείναντι, καὶ ἅμα αὐτῷ ἐπ' ἐσχάτων ἐνηνθρωπώθηκαί τὸν Κύριον (τ. K. runcis sup. et inf. lin. notata) τῶν χρόνων καὶ σάρκα ἀναλαβεῖν ἀνθρωπίνην, ἦν καὶ πάλιν ἀποθέσθαι δισχυρίζετο.

P. 545, C.) F. 128 v. i. εἰ καὶ τὸ συναμφοτέρον ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει· τοῦτο γὰρ τῆς τοῦ Εὐτυχοῦς συγγύψεως, συγγέντος τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν· ἀλλὰ τῇ συνόδῳ τε καὶ συνελόγισται τῶν δύο φύσεων εἰς μίαν σύνθετον ὑπόστασιν. οὕτε γὰρ τῶν φύσεων ἀρνούμεθα διαφορὰν, ὡς ἐκεῖνος μετὰ τὴν ἔνωσιν, ἐξ ὧν ὁ εἰς συνετέθη Χριστὸς, ἀσύγχυτους μεμνηθῆκαί τὰς φύσεις πιστεύοντες, οὔτε τὴν καθ' ὑπόστασιν ἀγνωσοῦμεν ἔνωσιν.

P. 555, C.) F. 145 r. p. m. ταῦτα δὲ τῆς τοῦ

Ἀπολιταρίου ἀρέσεως ἐναργῶς εἰσὶν ἀνατρεπτικά, ὅς μετὰ τῶν ἄλλων ἀσεδίων ἀφυγον σάρκα καὶ ἄνου ἀνειληφέναι τὸν Κύριον ἰδογματίζον, ἀντὶ ψυχῆς δὲ καὶ αὐτοῦ τυγχάνειν αὐτοῦ τὴν θεότητα.

Or. XXXI, p. 560, D.) F. 155 v. i. *Σίμων*.. καὶ *Μαρκίω*ν ἀρεσιάρχα. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ *Σίμωνος* ἐτίμων τὴν ὀρθόδοξα διὰ τοῦ παρ' αὐτοῖς αἰῶνα. ἐμυθολόγησε γὰρ ὅτι ὁ Βυθὸς τῆ ἑαυτοῦ Σιγῆ συγγενόμενος, ἐγέννησε τὸν Νοῦν καὶ τὴν Ἀλθειαν. καὶ ἐπλασε προπάτορας μὲν αἰῶνας τὸν Βυθὸν καὶ τὴν Σιγῆν, ὡς εἶρηται, ἐκ δὲ τούτων δευτέρους τὸν Νοῦν καὶ τὴν Ἀλθειαν, καὶ ἀπὸ τούτων τρίτους τὸν Λόγον καὶ τὴν Ζωὴν, καὶ ἀπὸ τῶν τρίτων τετάρτους τὸν Ἀνθρώπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. οἱ δ' ἀπὸ *Μαρκιανῶ*ς αὐξήσαντες τὴν νόσον, ἐσέδοντο τριακὰδα διὰ τοὺς περὶ τούτου: (F. 156 r. s.) τριακὸν αἰῶνα. ἔλθρου γὰρ ὅτι (sequuntur, quæ habent in Excerptis, hisce adiectis :) οἱ τοῖς προσηρηθηθεῖσιν ὅκτω συναριθμούμενοι, ἕκκα καὶ ὀκτὼ γίνονται, ὁ δὲ Ἀνθρώπος καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐτέρας αἰῶνας δώδεκα, μεθ' ὧν ἁμῶν τριακὸν γίνονται. περιττὸν δὲ καὶ τὰ τούτου (l. τούτων) ὀνόματα γράφειν, διὰ τὸ γραιδὲς αὐτῶν καὶ παγγέλαστον καὶ κατάπτυστον. Similia Elias f. 301 v. m. ad Or. XXXII, p. 614, C.

P. 566, B.) F. 163 r. p. m. τοὺς δὲ Φάνητας πλὴν ἄλλων οἶμαι πολλοὺς ἀγνοεῖν, ὅτι εἰς μὲν οὗτος, κὰν κληθῆναι λέγεται, ἐν δὲ τοῖς Ὁρσικοῖς ποιήμασιν εἰσάγεται μετὰ τῶν ἄλλων θεῶν καὶ ὁ Φάνης οὗτος περὶ τὴν πυγὴν ἔχων τὸ αἰδοῖον, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἡρικαπαῖος. καὶ ὁ μὲν Φάνης τῆς ζωογόνου δυνάμεως προσσηκῆναι λέγεται, ὁ δὲ Ἡρικαπαῖος ἐτέρας, ἀλλοκοῖσι cet.

P. 566, C.) F. 163 v. m. τί ἐρούσι πρὸς τὸ παρ' Ὁμήρου ἐκ προσώπου τοῦ Ποσειδῶνος λεχθέν; οὐ γὰρ ἂν καὶ τοῦτο ἀλληγορήσουσι. εἰσάγει γὰρ Ὁμηρος τὸν Ποσειδῶνα ταῦτα λέγοντα καὶ τρόπον τινὰ φυσιολογούτα, Διὶ μὲν (sic ut. 2; m. 1. δι' ἐμὲ δὲ) τὸν αἶθερα προσηκωθῆναι ἐν τῇ τῶ παντὸς διανομῇ, τῷ δ' Ἄδῃ τὸν ἐπινομιον τῶν νεκρῶν τόπον, ἧτοι τὸν καταγθόνιον, αὐτῷ δὲ τῷ ταῦτα ληρῶντι τὴν ἡάλασαν. ἡ γῆ δὲ ζυνή, ψησί, πάντων, ἧτοι κοινή, καὶ μακρὸς Ὀλυμπος. οἷτινες cet. in Excerptis.

P. 574, B. ὡς τις... ἐπιλοοφῆσεν) F. 176 r. i. ταῦτα δὲ ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἐστὶ Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ, ὅντινα καὶ ὡς θεοφορὸν ἐξυμνεῖ τὸ θεόπνευστος οὗτος καὶ ὁμώνυμος.

P. 575, B. *συναριθμούμενον*) F. 179 v. i. (τὸ Πνεῦμα) συναριθμεῖται παρὰ τῶν εὐσεβῶς θεολογούντων εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἁγίας Τριάδος. οὐ γὰρ ἂν εἴη τριάς, μὴ καὶ τούτου συναριθμούμενον, καθὼς ἐμυσταγωγῆθῃ ὁ μέγας καὶ θαυματουργὸς Γρηγόριος.

P. 582, D. E.) F. 191 r. i. εἰς τὸν γεννόμενον, ὡς ἡμεῖς λέγομεν καὶ δοξάζομεν, εἰς τὸν κτιστόμενον, ὡς Ἀρσιανοὶ φασιν, καὶ εἰς τὸν ἀπὸ Μαρίας ἀρχόμενον, κατὰ Φωτεινὸν τὸν Σιρμιόν, λέγοντα τούτου ἀρξασθαι τοῦ εἶναι ἀπὸ Μαρίας, μὴ πρότερον ὄντα ὄντι, καὶ εἰς τὸν ἀναλύοντα ὄντα εἰς τὸ εἶναι προῆλθε, κατὰ *Μάρκελλον τὸν Ἀρχέυρα*. οὗτος γὰρ ἰδογματίζειν ὅτι ὡς Λόγος προελθὼν καὶ τὴν οἰκονομίαν τελέσας, αὐθις ἀνελύθη εἰς τὸν Πατέρα, ἀφ' οὗ εἰς τὸ εἶναι προῆλθε. ἄνου δὲ ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν Ἀπολιταρίου ἐκχρισυσε, ἀρεῖν λέγων ἀντὶ τοῦ τὴν θεότητα.

— (F. 191 v. s.) — καὶ ὄντα δὲ τούτου ὁ αὐτὸς ἰδογματίζει λέγων, ὅτι ὡν ἀνθρώπος, κατήλθεν εἰς γῆν, ἐπιπερόμενος ἰδίαν σάρκα, προαιώνιον καὶ συνουσιωμένον. — καὶ φαινόμενον δὲ αὐτὸς πάλιν ἔλεγε, δοκῆσαι καὶ φαντασθαι τούτου ἐνανθρωπήσαι ληρῶν, φαινόμενον μὲν ἀνθρώπον, μὴ ὄντα δὲ. — ὁμοίως δὲ καὶ εἰς πολλὰ, ψησί, πνεύματα τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα εἶρησον, εἰς τὸ ἄκτιστον, ὡς ἡμεῖς λέγομεν ὀρθῶς δοξάζοντες, καὶ εἰς τὸ κτίσμα, ὡς *Μακεδόσιος*, ἐπισηκῆσαι; ἐν Κωνσταντινῶι πόλει, καὶ εἰς τὸ ἐνέργημα, ὡς *Εὐνόμος* καὶ πρὸ αὐτοῦ Ἀδελφός, καὶ εἰς τὸ ψιλόνδυμα, ὡς Ὀδῶς *Σαβέλλιος*.

Or. XXXII, p. 596, A.) F. 214 r. i. ὁ. Πύρρον

Ἐπικούρου μὲν γέγονε μαθητῆς, ἰδογματίζει δὲ πάντων ἀκαταλήψιαν. διὰ καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους καὶ συλλογισμοὺς οἱ μὲν ἐνστάσεις ἠνόμασαν, ὡς ἐμποδίζοντας πᾶσι ζητήμασιν, οἱ δὲ (F. 214 v. s.) ἐπέφευξαι, ὡς ἐπιχόντας αὐτὰ καὶ κωλύοντας, διὰ τὸ δογματίζειν ὅτι πάντα ἀκατάληπτα, οἱ δὲ ἀντιθέσεις, ὡς πᾶσι ἀντιλέγοντας. τοιούτους μὲν ὁ Πύρρον. ὁ δὲ *Χρῆσσιππος* ἀδελφιδοῦς μὲν ἦν Πλάτωνος, δεινοτάτους δὲ καὶ δυσσεκλυτοὺς ἐπέχρητο συλλογισμοῖς ἐν ταῖς διαλέξεσιν, ὡς καὶ τέχνην αὐτὸν παραδοῦναι τῶν τοιούτων συλλογισμῶν, ὧν τὰς διαλύσεις οἱ μεταγενέστεροι φιλόσοφοι γράψαντες ἀντιπαραδεδόκασι.

Or. VI, p. 191, B.) F. 244 r. p. m. ἱστορεῖ δὲ Ἰωσήπος ἐν τῇ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀλώσει, τῇ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Ἰτίου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ γενομένη, γυναικὰ τινα τοῦνομα *Μαρίαν*, πατρός Ἐλεάζαρου, τὸ ἐαυτῆς θυσαιμένην τέκνον, βρώμα ἴδιον ποιήσασθαι, ὅπερ καὶ *λιμὸν φάρμακον* εἶπε. *Σύμμαχος* δὲ καὶ *θεοδοσιῶν* *Ναζιραίου* τοὺς ἡγιασμένους ἐκδεδωκάσιν εἶναι καὶ τοὺς ἐκ μητρός ἀφωρισμένους θεῶ.

P. 194, C.) F. 250 v. m. εἰρήνην δὲ πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐδέξατο ὁ θεὸς Κύριλλος. τοῦτο γὰρ ὑπερέχει πάντα νοῦν, οὐ μόνον ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ πνευματικόν, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ὁ μονογενὴς Υἱὸς τῷ Πατρὶ κατήλλαξεν.

Or. XXIII, p. 432, B.) F. 263 r. i. οὗτο δὲ κεκίνηχε τὸ νόημα, τὴν ἐσφαλμένην ὑπόνοιαν τῶν *Τριθεϊτῶν* διορθούμενος.

Or. XXII, p. 424, C.) F. 284 r. m. κατὰ τὴν τῶν *Θεοπασχιτῶν* ὑπόληψιν εἰ ὁ Υἱὸς Ἰσαθε καὶ ἀπέθανε κατὰ τὴν θεῖαν ἑαυτοῦ φύσιν, διὰς γέγονεν ἡ τριάς, τοῦ Υἱοῦ ἀποθανόντος, καὶ ἦν ἀρα διὰς μέχρη τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ.

Or. XXXIII, p. 614, B. C.) F. 301 v. m. *Οὐαλερτίνος* τὴν μιαν ἀρχὴν, τὸν ἕνα θεὸν εἰς δύο κατατέμνων ἐν τῷ δογματίζειν δύο ἀρχὰς ἧτοι δύο θεοὺς. ἄλλον παρὰ τὸν ἀγαθὸν ἔλεγε τὸν Δημιουργόν, καὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν ὠνόμαζε Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς, τὸν δὲ Δημιουργὸν ἐκάλεσε δίκαιον. τὸν μὲν γὰρ ἐν τῷ νόμῳ κελεύειν, ὀφθαλμοῦ ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ἐκκόπτειν καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, τὸν δὲ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ παραίνειν τῷ βαπτισμένῳ τὴν δεξιὰν σιαγόνα στρέφειν καὶ τὴν ἄλλην τῷ παίοντι, καὶ τὸν μὲν προστάζει μισεῖν τὸν ἐχθρόν, τὸν δὲ μάλλον ἀγαπᾶν αὐτόν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

P. 614, C.) F. 302 v. i. *Μαρκίω*ν πολλὰς καὶ ποικίλας θεολογίας φησισσάσας, ὑπέθετο καὶ Δημιουργὸν θεὸν, ἐκ τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοιχείων ἧτοι γραμμάτων συγκαίμενον, οὐ κεφαλήν μὲν τὸ ἀλφα καὶ τὸ ω, τράχηλον δὲ τὸ β καὶ τὸ ψ, ὠμοὺς δὲ τὸ γ καὶ τὸ χ, στήθος δὲ τὸ δ καὶ τὸ φ, καὶ τὸ ἐξῆς μέρην τὸν ὄμιον τρόπον ἄχρι ποδῶν, οὗς εἶναι (f. 302 r. s.) τὸ μ καὶ τὸ ν. ταῦτα δὲ τὰ εἰκοσιτέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἀριθμοὺς ἐκάλεσεν, ὡς ἀριθμῶν δηλωτικὰ, ὧν ἕκαστον ἐμφαίνειν ἔλεγεν ἐκάστην δύναμιν τοῦ τοιούτου θεοῦ, περὶ ὧν περιττὸν λέγειν διὰ τὸ γραιδὲς καὶ ληρωδὲς αὐτῶν.

P. 614, C.) F. 302 r. s. *Μοντανός*.. γυναικὰ τινα μαινάδα καὶ μάχλον ἐπισυρόμενος, ἐτόλμησεν ἅγιον Πνεῦμα ταύτην προσαγορεύσαι. Eadem Elias f. 280 r. m. ad Or. XXII, p. 421, E.

P. 614, C. *Μαρού τὴν ὕλην μετὰ τοῦ σπύτου*) F. 302 r. s. *Μανός*.. ἀμφοτέρα ταῦτα ἄκτιστα καὶ συνάραγα τῷ θεῷ ὑπέθετο καὶ ἰδογματίζειν.

P. 614, C.) F. 502 r. m. *Νουέκος*, πρεσβύτερος ὧν τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας, οὐκ ἐδέξατο εἰς μετόνοιαν τοὺς παρακρούοντας ἐκ Ἀρηνιαν τῆς πίστεως. ἀλλ' οὐδ' ἄλλον (cod. ἄλιον) τινὰ μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτήσαντα, δεῖν ἔλεγε δεχέσθαι εἰς μετόνοιαν. ἀλλ' οὐδὲ τοὺς δευτερογαμούντας προσέειπε, ὅτι καθελόντες οἱ ὀρθόδοξοι, ὡς ἀθετούντα τὴν μετόνοιαν καὶ καθάρων ἑαυτὸν λέγοντα καὶ ἀνείγκλητον, καθάρων αὐτὸν εἰρωνικῶς προσηγόρευσαν. Similia Elias f. 280, r. p. m. ad Or. XXII, p. 421, E.

II.

BASILII ALIORUMQUE SCHOLIA IN S. GREGORII ORATIONES,

E CODICIBUS MONACENSIBUS EXCERPTA.

COD. 34.

BASILII SCHOLIA IN GREGORII NAZ. ORATIONES.

Λόγος α. περί θεολογίας.

Fol. 309, r. form. : οί πάντ' εἶδέναι βρενθυόμενοι.

F. 310 v. *κατεβλακευμένοις* : μωραίνουσι. *Ξενοφῶν* ἐν τῷ περὶ ἱππικῆς βλακῶν τὸν νωθρὸν ἐκάλεσεν, ὅπερ τοῖς προκειμένοις συνάδει· τὰ ὅσα *διεφθαρμένῳ καὶ νοθρῷ* (1) *τὴν δianoian*.

F. 315 v. *σφαδάζουσα* : σχετλιάζουσα, χαλεπῶς φέρουσα. οὕτως Ἄττικοί.

F. 325 v. *ἀγνοῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὴν ἀγνοίαν* : ἀγνοεῖν ἀγνοίαν ἐστὶν τὸ ἐξ ἄκρας ἀνοίας καὶ ἀμαθίας μὴδὲ αὐτὸ τοῦτο νοεῖν καὶ συναισθάνεσθαι, ὅτι ἀμαθαίνει καὶ ἀνοηταίνει (f. 326 r.) καὶ οὐκ οἶδεν (2), οὐδὲ ὅτι ἀγνοεῖ ἐννοεῖ καὶ αἰσθάνεται, ὅπερ ἐστὶν ἡ λεγομένη διπλῆ ἀγνοία. οὕτω δὲ *Πλάτων* βούλεται ταύτην καλεῖν, πρῶτος εἰς ταύτην ἐληλυθὼς τὴν ἐννοίαν.

F. 329 v. τὸ *ὀκνεῖν φοβεῖσθαι* ἐστὶ καὶ ἀναβάλλεσθαι ἐπὶ μελλούσης ἐνεργείας, ἣν ἐνεργήσειεν ἂν τις (3).
Λόγος β. εἰς *Κυπριανόν*.

F. 330 v. *ἐμπύρνευμα* : κυρίως βραχὺ τι λείψανον πυρὸς ἐναπομένον τῇ σποδιᾷ. εἴρηται δὲ ἐπὶ λειψάνου γνώσεως, ἀρετῆς καὶ κακίας, μνήμης καταχρηστικῶς (4).

Λόγος γ. εἰς τοὺς *Μακχαβαίους*.

F. 334 v. *κατά* : σημαίνει δὲ ἡ πρόθεσις καί... ὁμοιότητα. *Φερεκράτης*· *μιξόφρουξ* (5), *μέλαινα ἐπιεικῶς κατ' ἐμέ*, ἀντὶ τοῦ ὁμοία ἐμοί. ὁμοίως καὶ Ἑρόδοτος κίχρηται ἐν τῇ β' περὶ Ἰβίδος.

Περὶ ἀγίου Πνεύματος.

F. 382 r. *ἀποκηῖσαντες* : εἰς ὄκνον καὶ βραθυμίαν ἐλθόντες. εἴρηται ἀπὸ τοῦ ὄκνου. ὁ δὲ ὄκνος φόβου εἶδος, διαιρεῖται γάρ ὁ φόβος εἰς ὄκνον, ὅς ἐστι φόβος μελλούσης ἐνεργείας, εἰς κατάπληξιν, ἣ ἐστὶ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας, εἰς ἐκπληξιν, ἣ ἐστὶ φόβος ἐκ συνήθους (6) φαντασίας, εἰς ἀγωνίαν, ἣ ἐστὶ φόβος διακτώσεως ἣ γουν ἀποτυχίας, εἰς αἰδῶ, ἣ ἐστὶ φόβος

(1) Scribe : νωθρῷ. Sic paullo ante Gregor. Or. 28, p. 498, C. Ibid. vulgo : *καταβλακευμένοις*. *Κατεβλακευμένοις* duo Colb. Or. 1. et Bud. Sic quoque B. E. qui f. 17 v. m. ex Basilio hisce profecit : τοῖς φιλοσόφοις καὶ τρωφολοῖς καὶ ἀνακτιστικῶσι καὶ διερρηθησάν ὑπὸ τῆς τρωφῆς, ἣ καὶ τοῖς μωροῖνοιουσιν, ὡς *Ξενοφῶν* φησι, τὸ *κατεβλακευμένον* κατὰ τῶν τοιοῦτων τιθεῖς. Ceterum Xenoph. II. Ἴππ. non βλακός, sed βλάξ (9, 12) et βλακωδέστερος ἱππος (9, 1).

(2) Adde, quod excidit : ὅτι οὐδὲν οἶδεν. Ὅτι οὐκ οἶδεν minus recte apud Boissonad. ad *Æn. Gaz.* p. 222 ubi hoc schollum editum est. Omissionis causa homoteleuton fuit.

Α προσδοκίας ψόγου, καὶ αἰσχύνην, ἣ ἐστὶ φόβος ἐπ' αἰσχυρῶ πεπραγμένῳ.

F. 386 r. *πόθεν* : τινὲς συνάπτουσιν ἐγκλίνοντες τὸ πόθεν, ὡς ὀξυνομένου δῆθεν, ἀγνοοῦντες ὅτι βαρύνοντον ἐν, ἀντὶ ἀποφάσεως κεῖται ἐπίσης τῷ οὐδαμῶς. πολὺ δὲ τοῦτο παρὰ τῇ *τραγωδίᾳ* καὶ τοῖς *καμμοῖς* καὶ τῷ *Πλάτωνι*.

F. 392 v. λέγει ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μεταίτητος εἰς τὴν Ἑκκλησίαν εἰσφρήσαι ὑποβάσεις τινὰς τῶν οὐσῶν, ἐκ τῶν ἀνωτάτων καὶ θεῶν μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων παραδιδούσεις (7). πολλὰ τοιαῦτα *Ἰουλιανὸς* ὁ τὰς χαλδαϊκᾶς γράφας ὑποτυπώσεις μεταιολογεῖ. οὐχ ἤττον δὲ καὶ οἱ τοῦτου ἐβαττολόγησαν ἐξηγηταί, *Πορφύριος* καὶ *Ἰάμβλιχος* καὶ *Πρόκλος* ὁ Πλατωνικός, ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου καθυπόδασι (8) πάντα βεβηθηδὸν κατιέναι κατασειράς σειρὰς ἄχρι τῶν τελειωμένων καὶ τὴν τῶν ὄντων, ὡς αὐτοὶ φασί, ἀποπεράτωσι, ὡς ἐκ τούτων καὶ περὶ τῶν ἀχρόνως καὶ ἀπαρλλάκτως τὸ ἔστιν ἐχόντων καὶ ὁμοούσιον θεῶν ὑποστάσεων καὶ τούτους τὰ τοιαῦτα συλλογιζομένων κατασοφίζεσθαι.

F. 394. v. *διαγράφουμεν* : τουτέστιν ἀθετήσομεν τὸ ἀγέννητον.

Εἰς εαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας τὴν καθέδραν ἐπιθυμῶν Κωνσταντίνου πόλειως.

F. 409 r. *κομφῶν* : τὸν ἀλαζονικὸν ἢ λίξιν σημαίνει καὶ στωμύλον, καὶ τὸν κόλακα καὶ ἡδύν (9).

F. 410 v. *ἐριτωμέτων*· ρυτιδομένων ρυσῶν (10). *Εἰς τὸ* (11) *ἀπολογητικὸν διὰ τὸ μὴ καταδέξασθαι τὸν πρεσβύτερον.*

F. 424 v. *μηδαμοῦ κινδύλου ἡχίην* : — μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν ἀδοκίμων νομισμάτων, οἷς Ἀθηναῖοι μίσει τῷ πρὸς τοὺς Χίους τὸ χ' στοιχεῖον ἐπέγραφον, καὶ τῷ δακτύλῳ ἀνακρούοντες ἐτεκμαίροντο ἤχη τὸ εὐροῖζόν τε καὶ ὀδοκίμον. ἀπὸ τοῦ ἀδοκίμου οὖν χρυσίου τε καὶ ἀργυρίου εἴρηται.

F. 431 r. *ἀποδυσσκετεῖ* : δυσχεραίνει καὶ δυσκόλωσ φέρεται καὶ ἐπιτηδᾷ.

(3) C. infra f. 382 r. et Animadv. in Basil. I, p. 94.

(4) Conf. Col. 214 f. 24 r. Cod. 216 f. 96 v.

(5) Scribe : *μιξόφρουξ*, et cf. Poll. 2, 49, ubi Cratinus laudatur.

(6) Scribe : ἐξ ἀσυνήθους.

(7) Ita Codex; fortasse legendum προτιούσας.

(8) Scribe : *καθ' ὑπόδασι*, et mox : *κατὰ σειράς*, delete altero *σειράς*, deinde καὶ εἰς τὴν.

(9) Conf. f. 484 v.

(10) Scribe : *ἐρριτωμέτων* : ἐρρυτιδομένων ρυσῶν. Vid. Rubnk. Tim. L. V. Pl. p. 228 sq. Animadv. in Basil. I, p. 33 sq.

(11) Scribe : *Εἰς τὸν* —.

Εἰς Γρηγόριον ἐπισκοπὸν Νύσσης. Α

F. 440 v. *ὠμέθεα ταῖς ἀνοαῖς θύραν* (1) : — πῶς οἶόν τε ἔστιν τιθέναι ἀνοαίς καὶ καταφράττειν, ὡς τε μὴ ἀκούειν; ἔστιν γάρ τινα τῶν λεγομένων μηδὲ ἀκούειν, ὡς ἐν θύρᾳ τῶν ὄντων (2) κλειομένων. ἔστιν δὲ καὶ καλῶς ἀνογομένων ἀκούειν ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην. κλείεσθαι δὲ δεῖ οὐ κατὰ τὸν Ἰθακήσιον ἐκείνον κηρῶ, ἀλλὰ λόγῳ καὶ νόμῳ θεῶν (3), ὡς μὴ τὰ τῶν Σειρήνων καὶ ἠφρονῶν ἐπάσματα ἐπαίειν κατακλιούντα καὶ πρὸς βλεθρον κατασπῶντα.

F. 464 v. *κομπῶι* : εἶπεν κομπηροὶ καὶ ὑπερήφανοι.

Περὶ δογματῶν καὶ καταστάσεως ἐπισκόπου σχεδιασθεῖς.

F. 491 v. *οἶον μύσαντα ἐὰς ἀισθηθεῖς* : — τουτέστι κλείσαντα, καμύσαντα καὶ συστελιαντα.

COD. 204.

SCHOLIA ANONIMI IN GREGORII NAZ. ORATIONES.

Λόγος ε.

F. 22 r. *θεατρίσασα* : ὡς ἐν πομπῇ καὶ θεάτρῳ προπέμφασα. τοὺς γὰρ ἀριστοεῖς καὶ βασιλεῖς καὶ στρατηγούς τοὺς νενικηκότας καὶ τοὺς πολεμίους ἠτήσαντας καὶ ὑποσπόνδους πεποιηκότας, μετὰ τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐστεφανωμένους διὰ μέσης ἤγον θορυφορούντες τῆς πόλεως καὶ εὐφημοῦντες. τοῦτο οὖν πομπεῖεν καὶ θεατρίζειν ἐκάλουν καὶ παραπέμπεσθαι ὑπὸ (τῶν?) πολλῶν.

Λόγος ς.

F. 24 r. *μέγα μνήμηρ ἀμύρονομα* : κυρίως λαΐψανον πρὸς ἐναποκείμενον τῆ σποδῖ. εἰρηται δὲ καὶ ἐπὶ λεψάνου γνώσεως, ἀρετῆς, κακίας.

Ibid. *εὐδὲν αἰρεῖ με τῶν ὄσα τερπνὰ τοῖς ἀλλοῖς* : ἐπαίρει, λαμβάνει, καὶ καταδουλοῖ καὶ πρὸς ἐαυτὸν ἔλ. εἰ.

Λόγος ζ.

F. 29 v. *φθέρξομαι τοιγαροῦν οὐ μαλακῶν εἰ καὶ ἀναβεδλημένον, οὐδὲ τῆς ἠδίστης τῆς πολλῆς* (4) *ἀρμουρίας* : οὐχ ἀπαλὸν καὶ ἐκλυτον καὶ ὑπιον, ἢ ἀνακακροῦμενον καὶ ἀρυθμον καὶ ἐμμελεὲς μᾶλλον, οἶον τὰ τῶν κιθαρωδῶν εἰσιν ἄσματα, τῆς ἠδονῆς μῖνον ἐκλύοντα καὶ ἐκθλύνοντα τὸν ἀκούοντα, ἀλλὰ λίαν ἀνδρικόν, φησί, καὶ σύντονον.

F. 30. r. *θεωρία ἢ νοερά λόγουσι ἐνάργεια*, ἐξ οὗ καὶ θεωρητικῆ φιλοσοφία ἢ νῆ μόνῳ θεωρούμενη.

Ibid. *θεωραὶν εὐσεβοῖαν* : εὐσεβικολον (5).

F. 31 r. *σοφίξομαι* ἔστι τὸ λόγῳσι ἀπαθεῖν.

Ibid. *μεταπονηθῶμεν εἰς ἐκείθεν λαμπρότητος* : τοῦτο τὸ ἀντιποιεῖσθαι σημαίνει καὶ ἀντίχεσθαι. D *Πλάτων* ἐν τῷ Πολιτικῷ ἤκιστα βασιλικῆς μεταποιούμενος τέχνης (6).

(1) Θύρας cod. 204 f. 70 v. Ibid. ter deinceps ἔστ: pro ἔστιν. Ibid. ante τιθέναι recte additum θύρας.
(2) Scribe : ὡπὼν θύρα. In Cod. 204 f. 70 v. s. eodem modo peccatum. Idem recte τῶν ὄτων.
(3) Scribe : νόμῳ θεῶν, uti est in Cod. 204 f. 70 v.
(4) Lege : τοῖς πολλοῖς, et deinceps : οὐχ... ἐκμελεῖς... τῆ ἠδονῆς. Ceterum conf. Schol. Cod. 216, f. 219 r. et Animadv. in Basil. I, p. 21 sq.
(5) Schol. Cod. 499 f. 53 r. εὐσεβῆβολον. Tu lege : εὐεπίβολον. Ceterum conf. Schol. Cod. 499 f. 23 v.
(6) Male Schol. Cod. 499 f. 54 v. ἀντιποιούμενος, apte tamen haec adjicit : καὶ θουκλιδῆς καὶ μάλιστα ὡς ἀρετῆς μεταποιούμενοι, ἀντὶ τοῦ ἀντεχόμενοι, ἀντιποιούμενοι. Cet. sup. leg. μεταποιεῖσθαι.
(7) Sic ; leg. ποιητῶν πρὸς ποιήματα.
(8) Conf. Schol. Cod. 216 f. 146 v. et annott.

Λόγος θ.

F. 37 r. ἢ κατὰ τὰ φιλικὰ σχέσις. . . τριτῆ, ἢ ὡς ποιημάτων πρὸς ποιητάς (7), ἢ ὡς πατέρων πρὸς υἱούς, ἢ φίλου πρὸς φίλον.

F. 40 v. *Μαν κρυπτόν εἰ καὶ ὕραλον* : ἐκ παραλήλου τὸ αὐτό, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ὑφάλων πετρῶν. αἰσῆσι διὰ τὸ κρύπτεσθαι ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης αἰ νῆες προσοκέλλουσιν (8).

Ibid. τρίθωνες δὲ περιβλήματά τινα. τῶν ῥητόρων μὲν ἐρυθροὶ τε καὶ φοινικεῖ, φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων. παράσημον δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην φορούμενον. ὡς τοῖς πολιτευομένοις τὸ νυνὶ σκαραμάλιον (9).

F. 41 v. (10). περὶ τῆς στροφῆς τῆς σφενδόνης Γύγου : *Πλάτων* μὲν ἐν Πολιτείᾳ φησί, ὡς ὁ Γύγης Λυδὸς μὲν τὸ γένος ἦν, ποιμὴν δὲ τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ ποτε ποιμαίνων ἐν ὄρει εἶδεν ἐν σπηλαίῳ ἵππον χαλκοῦν καὶ πούτου ἐντὸς νεκρῶν ἀνθρώπων, δακτύλιον φερούντα, ἐν λαβῶν ἔσχε. καὶ ὅτε μὲν ἐβούλετο ἀφανῆς γενέσθαι· στρεπτός γάρ ἦν ὁ δακτύλιος· τὴν σφενδόνην ἔστρεφεν· ἐμφανίσεσθαι δὲ τοῖς παρούσιν ἐθέλων, ἐν τάξει μένειν ἤφειε. οὗτος ποτε πρὸς τὴ βασιλεία τῶν Λυδῶν γενόμενος καὶ στρέψας τὴν σφενδόνην, ἀφανίζεται καὶ εἰπίων κτείνει τὸν βασιλέα, καὶ ἔσχεν αὐτοῦ τὴν γυναῖκα. *Πλάτων* δὲ εἰσφέρει τὸν μῦθον, ὅτι ὁ δίκαιος ἀνὴρ, κἂν τοῦ Γύγου λάβοι τὸν δακτύλιον, ὡς μὴ ὀρθῶσαι, οὐδὲ οὕτω ὤφειλεν ἀδικεῖν. δεῖ γάρ τὸ καλὸν δι' αὐτὸ ἐπιτηδεύεσθαι, καὶ μὴ δι' ἄλλο τι. *Ἡρόδοτος* δὲ φησι, ὡς ἐπικροπῆ τῆς δεσποίνης ἀναιρεῖ τὸν ταύτης φαμέτην Γύγης.

F. 42 r. *εἰ καὶ πεζοὶ παρὰ Λυδίῳ ἄρμα ἐθέομεν* : παροιμία ἐπὶ τῶν ἐρίζειν ἰθαλότων καὶ μὴ καταλαμβανόντων ὅτι τάχιστα τὰ δύο (11) ἄρματα. εἰ καὶ πεζοὶ οὖν, φησί, ἤμεν, ἀλλ' ὁμοῦς τάχιστα ἐπίσης ἐθέομεν κατὰ τὸ Λυδίον ἄρμα, ἐχόμενοι τῶν μαθημάτων. ἢ ἡμεῖς οἱ λοιποὶ ὡς πεζοὶ ἤμεν μὴ καταλαβόντες τὸν Βασιλέον, ὡσπερ Ἀέδιον δ' ἡμᾶ τάχιστα τοῖς μαθήμασι φερόμενον. Ibid. Πέλοψ ὁ Αὐδῶς ἄρμα ἔχων ἐξαίρετον πολλοὺς νικήσας προσκαλεῖτο ὡς (12) ἀγῶνα τὸν νικήσαντα τοῦτον ἔχειν τὴν αὐτοῦ θυγάτηρα. ἡμεῖς τοῖνον παραλύδον (13) ἄρμα ἐθέομεν, ἀντὶ τοῦ ἀπαιετόμεθα, ὡς τοῦ ταχέος ἄρματος διὰ τοῦτο Λυδίῳ δεικνουμένου.

Ibid. Μολίων τις γυνὴ περὶ τὴν Θράκην οἰκοῦσα υἱὸς ἔσχεν, ὅταν καὶ Ἐφιλάτην, οἱ κατ' ἐναυτεῶν ἠξάνοντο, ὡς ἡ παλαιότητι (?) εἶχε, κατὰ μὲν τὸ μῆκος· πῆχυν ἕνα, κατὰ δὲ τὸ πλάτος τριπάλαιστον. ὕβρισται δὲ οὗτοι γεγῶνασι καὶ ὑπερήφανοι, καὶ ποτε ἐβουλεύσαντο τὴν Ἥσσαν ἐπιθεῖναι τῷ Ἄθῳ· ὅρη δὲ ταῦτα κατὰ τὴν Θράκην· καὶ δι' αὐτῶν ἀνέναι· εἰς

ad El. f. 354 r. in.
(9) Conf. Schol. Cod. 216 f. 147 r. et vid. Buissonad. in *Notie. et Exir.* t. 41 P. 2 p. 56. Οἱ πολιτευόμενοι sunt *uacetio, monachi*.
(10) Cod. Monac. 131 f. 62 sqq. *hanc habet, quae inscriptio prodit : συναγωγῆ καὶ ἐξήγησις εἰς ὧν ἐμνήσθη ἱστοριῶν ὁ ἐν ἀγίῳ Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸν μέγαν Βασιλείον ἐπιτεφίῳ λόγῳ. In quibus narratio de Gyge numero quinta f. 64 r., de Lydio curru undecima, de Molionidis decima tertia f. 65 r. exstat. Conf. Creuzer. Meletom. P. I, p. 72 sqq. p. 80 sqq. p. 82 sqq.*
(11) Legendum : τὰ Λυδία, e Cod. 499 f. 77 v.
(12) Leg. : προῦκαλεῖτο εἰς —. Inseq. mendosa.
(13) Sic ; lege : παρὰ Λυδίον. In seqq. verba : ὡς... εἶχε, mendosa.

τὸν Ὀλυμπον θεοὺς μάχεσθαι. οἷς Ζεὺς ὀργισθεὶς κεραυνῶν ἐπαφήκε, καὶ ἀπώλλοντο (1) διὰ τὴν ὑπερηφανίαν. κεραυνωθήσεσθαι τῇ μητρὶ προκεχρησμένον.

F. 45 γ. *τάριχος* λέγεται πᾶν τὸ παττόμενον ἄλλοι καὶ ἰσχνὸν καὶ κατεσκελετευμένον τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων κρεῶν.

F. 46 γ. τὸ δὲ μέγιστον τῷ (2) πάντας ἠττάσθαι τῆς αὐτοῦ διανοίας : Ἰσοκράτειον ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα· ἀρχικὸς εἶναι, φησί, βούλοιο μὴ χαλεπότητι, μηδὲ τὸ (3) σφόδρα κολάζειν, ἀλλὰ τῷ πάντας ἠττάσθαι τῆς σῆς διανοίας.

F. 50 γ. οὐδὲ δὴ (ἐδεθήθη) δημοσίου κηρύγματος τοῦ, Κράτης Κράτητα Θεβαῖον ἐλευθεροῖ : ὁ Κράτης φιλόσοφος ἦν κυνικός. οὗτος, ὡσπερὲ μεριζῶν ἑαυτὸν εἰς τε τὸν Κράτητα καὶ τὸν περὶ οὗ τὴν φωνὴν ἀφήσιν, ἐφη· ὦ ἄνδρες, ὁ Κράτης, τουτέστιν ἐγώ, τὸν Κράτητα, τουτέστιν ἐμέ, τὸν Θεβαῖον ἐλευθεροῖ, ἀντὶ τοῦ, ἐγὼ ἑμαυτὸν ἐλευθερῶ. μηδὲ δουλώσθαι (4) χρήμασι ἢ κτήμασι. ἀφείς γὰρ τὴν τοὺς συμπολίτας καὶ τὰ ἑαυτοῦ πάντα, οὕτως τὴν φωνὴν ταύτην ἀφήκεν.

Ibid. εἶσω τὰ κάλλη στρέφω : τὰ ἔξω καὶ σωματικὰ εἶσω μεταστρέφω κάλλη, ὡς μὴ τὴν ἔξω καλλύειν σπεύδειν, ἀλλὰ τὴν ἔνδον καὶ ψυχικὴν φαιδρύνειν ὠραιότητα.

Λόγος ια.

F. 62 γ. *περιάμματα* τὰ κατὰ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς αὐχένας κλωσμάτια τινὰ βεβαμμένα καὶ σελήνια μηνίσκων χρύσεια καὶ ἀργύρεα ἢ καὶ τῆς εὐτελεστέρως ὕλης, τὰ ἀπὸ (5) τῶν γραιδίων τοῖς βρέφεισι ἐπιτεσμούμενα. *ἐπάσματα* δὲ τὰ ὑπὸ τῶν αὐτῶν τοῖς νηπίοις ἐπαδόμενα, ἐπιψιθυρίζουσιν εἰς ἀποτροπιασμὸν καὶ ἅμα ταῖς γλώσσαις ἐπιλιχμουσῶν (6) τὰ μέτωπα καὶ ἀποπτουσῶν μετὰ τοῦ φυσθῆν ἐκατέρωθεν.

F. 64 γ. *μεταποιῆ* : μεταπλάτη.

Ibid. *βάσανός ἐστι καὶ αὕτη* : δοκιμασία.

F. 67 γ. *εἰ τις ἐστι καὶ κοιλίας κάθαρσις* — : μὴ ὡς ἔτιχε, φησὶ δεχεσθαι τὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων εἰς τὴν φαντασίαν, καθάπερ εἰς τινὰ γαστέρα, πεμπόμενα, ἀλλὰ τῷ διαλογιστικῷ καὶ διανοητικῷ ταῦτα οἷον ἀναπεμπαζομένους καὶ ἀναδιδόντας κατεργάζεσθαι καὶ νοεῶς καταλαβαίνειν εἰς πνευματικὴν τροφήν. ἢ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ζώων τῶν τὰς τροφὰς τῷ μηρυκισμῷ ἀναδιδόντων.

F. 69 γ. *κεναῖς ἐλλίσιν ἐξαπατώμεθα* : οἳα τινες μεταλαίαις θερμαινόμενοι ἐλλίσιν, ἀπατώμεθα πολλάκις, ἀγνεῖα τεθαβήρηκότες ἢ τινι ἐτέρῃ τῶν σεμνοτέρων πολιτείᾳ, μυρῶν ἐτέρων ἀμαρτημάτων ὄντες ἀνάπλοιοι (7).

Λόγος ιβ.

F. 69 γ. οὐδ' ἐστι σταθμός — : ὡς ἐπὶ ζυγοῦ γὰρ καὶ τρυτάνης ἀντιταλαντεύομενος, φησὶ, ὁ φίλος καθέλας (8) πάντα κουφίζων ἄνω.

(1) Scribe : ἀπώλλοντο. Post Ὀλυμπον adde καί.

(2) Scribe : τό, nimis. Or. 43, p. 804, E.

(3) Scribe : τῷ. Isocrates in Gregorio etiam alias a scholiastis notantur.

(4) Fortasse leg. — μὴ δεδουλώσθαι διδάσκων. et mox : τὴν κτήσιν τοῖς συμπολίταις.

(5) Scribe : ὑπό.

(6) Fortasse legendum : ἐπιλιχμαζουσῶν.

(7) Eadem forma f. 187 γ. reperitur.

F. 70 γ. *θώμεθα ταῖς ἀκοαῖς θύρας*. Vide excerpta e Cod. 34 f. 440 γ.

Ibid. *ταῦτα τῶν σωφρονοῦντων* : τουτέστι τῶν ἐγκρατοῦντων τοῦ σώματος καὶ τῶν σωματικῶν πάντων ἀφροντιστοῦντων καὶ οἷον ἀπολούμενων καὶ χωριζομένων τοῦ σώματος. τοῦτο γὰρ φιλοσοφίας ὄρος ἀληθῆς, ὅς καὶ τοῖς ἔξω πρεσβεύεται. ὁ γὰρ τῷ ἔντι φιλόσοφος, κατὰ νοῦν ἀεὶ ἐνεργῶν, τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν ἔξω τῶν σωματικῶν καθιστὰς καὶ μηδεμίαν ποιούμενος ἐπιστροφὴν, ὅ τι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, τρόπον τινὰ τοῦ σώματος χωριζόμενος ἀπολύεται.

Λόγος ιγ.

F. 71 γ. τὸ ὑπὲρ τὴν *δυάδα γενέσθαι*· πᾶν τὸ ἔνυλον, εἰ καὶ τὸ ἀπλόουν ἔχει καὶ μονοειδές, καὶ εἰ πρὸς τὰ παχυμερέστερα οὕτως νομίζεται, ἀλλ' ἐν δυάδι θεωρεῖται. ἔχει γὰρ τὸ ὕλικόν ὑποκείμενον καὶ τὸ εἶδος. πᾶν γὰρ κτίσμα ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. τοῖς οὖν ὑπερανάθαι πᾶν τὸ ἐν κτίσμασι Θεῷ (9) συγγενέσθαι καὶ τὰ λοιπά. ἢ ὕλικὴν *δυάδα*, ὁ ἐξ ἧς (10) *συζήτησις* εἶπε, τὴν τοῦ σώματος παράζευξιν πρὸς τὴν ψυχὴν ἐφη, ὡς ἐντεῦθεν αὐτῆ τοῦ μὴ πρὸς Θεὸν ἀνανεῦσιν συμβαίνοντος, τῆ σωματικῇ προσπαθεῖν συνδεδεμένη.

F. 72 γ. *πετροπήν*· τὸν ἀλείπτειν καὶ οἷον παροῦντα καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας κουφίζοντα (11).

F. 73. *ταλαντεύεται*· ὡς ἐπὶ ταλάντοις καὶ σταθμοῖς σταθμίζεται καὶ ζυγοστατεῖται.

F. 74 γ. τὸ *παρακαλεῖν* ἢ ἀπλῶς τὸ καλεῖν σημαίνει, ἢ τὸ προτρέπεσθαι, ἢ παραμυθεῖσθαι καὶ εὐφραίνειν. τὸ γὰρ σύνθησις ἐπὶ τῆς ἰκεσίας ἐνδιαθέδληται.

F. 75 γ. *πρύμναν* . . . *ἐκρουσάμην*· παροιμιώδης τοῦτο φησὶ. πρύμναν δὲ κρούεσθαι ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν πρῶραν καὶ εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἐλαύνοντά τινα, μεταβαλόντα κατὰ πρύμναν καὶ εἰς τοῦπίσω ἐλαύνειν. προσορμώντες δὲ μάλιστα τοῦτο ποιοῦσιν. ἀπὸ γούν τοῦ ἐκείνους τοῦτον ὑπερείδειν καὶ συνηγορεῖν, μεταβαλεῖν δὲ αἰφνης καὶ εἰς συνηγορίαν Βασιλείου τραπεῖσθαι, τοῦτο πρύμναν κρούεσθαι ἐφη.

F. 82 γ. εἰρηται ἀπὸ τοῦ ριπίζω ὁ εὐρίπιστος καὶ ταχέως μεταβαλλόμενος.

F. 83. τὸ *περιποπνύεσθαι* κολακεύεσθαι ἐστὶ. πεποιημένη γὰρ ἡ φωνὴ ἀπὸ τῶν ἵππων, οὗς διὰ τινος ἡρεμαίου ψόφου τοῦ διὰ χειλῶν ἀκρῶν οἱ ἵπποκόμοι κολακεύουσι (12).

COD. 216.

Εἰς τὸ ἄγιον πᾶσχα καὶ τὴν βραδύτητα.

F. 1 γ. *ἀλλήλους περιπτύξόμεθα*· τὸ ἀγαπητὸν καὶ φιλάδελφον καὶ συνδετικὸν πρὸς ὁμόνοιαν ἐν τούτῳ δεικνύοντες. τὸ γὰρ περιπτύσσεσθαι τὸ οἰοεὶ προσφύεσθαι καὶ περιπλέκεσθαι ἀλλήλους δηλοῖ.

F. 2 γ. *πλάστην*· ἡθῶν. *διδάσκαλον*· δογμάτων. Ibid. locutio : ὡσπερ ἱμάτιόν τι ἀποδύσασθαι τὸν παλαῖον ἄνθρωπον.

F. 6 γ. *δοκῆ μοι* . . . ἀντιδιαπέλλειν τῇ λίθῳ καρδίᾳ, τουτέστι τῇ σκληρᾷ καὶ ἀνευθέτῳ καὶ ἀντι-

(8) Scribe : καθέλας. Vid. Animadv. in Basil. I p. 151. Quæ f. 70 γ. sequuntur, ταῦτα cet. attuli Animadv. in Basil. I p. 187 sq. uti p. 7 ista ex f. 71 γ. πᾶν τὸ ἔνυλον.... θεωρεῖται.

(9) Adde : ἐξεγένετο, quod Cod. 499 f. 141 γ. habet.

(10) Scribe : ὁ ἐξῆς.

(11) Conf. Symbol. ad Philostr. V. S. p. 125.

(12) Conf. Cod. 216 f. 293 γ.

τυπούση, τὴν σαρκίνην, δέσσει τὴν μαλακὴν καὶ βράδιως Ἀ
σπείκουσαν.

Λόγος β. τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἅγιον πᾶσχα.

F. 14 v. *οικονομία* . . . ἐπὶ Θεοῦ ἢ τοῦ οἰκεῖου
μαγέθους ἐκούσιος συγκατάθεσις.

F. 18 r. τὸ γυμνὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον τριχῶς ἐξ-
ηγείται. γυμνὸς γάρ, φησὶν, ἦν κατὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ
τρόπου. οὕτω γάρ ἡ διπλὴ ἐπετηθεύθη καὶ πονηρία (1).

F. 18 v. *θεοῦ μεθε*· θεῖοι καὶ θεοὶ χρηματίζομεν.

F. 30 v. *εἰς φῶς ἅπαντα καὶ τάξιν καὶ εἶδος ἐρ-
χεται*· ὁ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους τῶν ἀρετῶν δη-
μιουργός, καὶ τὰ ἡμέτερα πλημμελῶς ἰδὼν καὶ ἀτά-
κτως κινούμενα, εἰς τάξιν αὐτὰ ἐκ τῆς ἀταξίας ἤγαγε.

Λόγος γ. τοῦ αὐτοῦ περὶ ἐγκαινίων.

F. 50 v. *ἐορτάζομεν* δὲ τὰ ἐγκαίνια διὰ ταύτην τὴν
αἰτίαν, ἵνα τὰ καλὰ τῇ μνήμῃ φυλάττηται καὶ μὴ
ἐξίτηλα τῷ χρόνῳ γένηται· καὶ τῷ βυθῷ τῆς ἐπιλη-
σμοσύνης παραβρέσθη σκοτιζόμενα καὶ καλυπτόμενα.

F. 53 r. *ad verba* : τὴν ἐπέχουσαν τέως ἀτα-
ξίαν cet. citatur Plato in Timæo p. 30, A. loco su-
pra f. 30 v. expresso.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς Μακκαβαίους.

F. 94 r. τὰ ἐπὶ ξυρῷ ἰστάμενα οὐχ ἔδραλαν ἔχουσι
τὴν βάσιν, ἀλλ' ἀνδραστον καὶ ταλαντευομένην ἔκα-
τέρωθεν.

Λόγος δ. εἰς τὸν ἅγιον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα
Κυπριανόν.

F. 96 v. ἔστι δὲ ἐμπύρευμα κυρίως βραχὺ τι
πυρὸς λείψανον ἐν σποδιᾷ κεκρυμμένον. καταχρη-
στικῶς δὲ καὶ μεταφορικῶς ἐμπύρευμα λέγεται καὶ
τὸ ἀναπομένειν ἐν τινὶ κατάλειμμα μνήμης καὶ σω-
ζόμενον.

F. 97 r. *δεύτερον δέ, ὃ καὶ μέγιστον*, τὸ μὴ
κατόπιν cet. : δεύτερον δὲ εὐεργετήθημεν, ὅτι κἂν
ὑπερήμεροι, ἀλλ' οὖν συνεσιώσως ἐτι τῆς πανηγύ-
ρευως ἤλθομεν, καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ Πλάτωνος Γορ-
γία παροιμίαν οὐ κατόπιν ἐορτῆς ἰδράμομεν. οὕτω
γάρ τέλειον παρῆλθεν, ἵνα ὅπως αὐτῆς ἔλωμεν.

Λόγος ε. εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὸν ἐξισωτὴν
Ἰουλιανόν.

F. 108 r. *μέχρις ἂν τοῖς ποτίμοις* cet. : μέχρις
ἂν ποτίμῳ λόγῳ ὅλον ἀλμυρὰν ἀκοὴν ἀποκλύσωμαι,
τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Πλάτωνος, τουτίεστι ἕως ἂν ἀποτί-
ψωμαι τὰ Ἑλληνικὰ ἀκούσματα καὶ μαθήματα ἐν τοῖς
γλυκείοις καὶ πνευματικοῖς λόγοις καὶ δόγμασι (2).

F. 109 r. *φθέγγομαι* cet. : φθέγγομαι δέ, καθὰ
πρὸ ἡμῶν ὁ Προυνσαεὺς ἐφη Δίων (f. 109 v.) περὶ
Τιμοθέου τοῦ αὐλητοῦ, οὐ μαλακὸν αὐλητὴν καὶ ἀνα-
θεδλημένον, οὐδὲ τῶν πρὸς ἀνεσιν καὶ εὐθυμίαν ἀγόν-
των, οὐδέ τι τῶν τῆς κιθαροπιδίας ἰδίων καὶ πρὸς ἡδο-
νὴν ἐπιτετηθευμένων.

Λόγος δγδοσ, τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ ἅγια θεοφάνια
ἐκτὸν γαβέθλια.

F. 122 v. *μὴ ἀκοὴν καταυλίσσωμεν* : jubet Theo-
logus μὴ διὰ τῶν ὠτων διεσθαρμένην μελωδίαν τῶν
ψυχῶν καταχεῖν. ἀνελευθερίας γάρ πάθος καὶ ταπει-
νότητος ἐκ τοῦ τοιοῦδε πῆς μουσικῆς εἶδους ἐγγί-

νεσθαι πέφυκε. τινὲς γοῦν πρὸς αὐτὸν κορυβαντιῶσι
καὶ ἐκθαχεύονται. ἐκθηλύνει δὲ καὶ χανοὶ τὴν
ἡσθησιν ἢ ὁσμὴ τῶν βλακικῶν μυρῶν.

F. 123 r. καλῶς δὲ συνῆψε τοῖς κώμοις καὶ ταλ-
μέθαις τὰς κοίτας καὶ τὰς ἀσελγείας. ἐκ γὰρ ἐκεί-
νων αὐταὶ γεννῶνται. ὁ γὰρ τωμάζων μεθύει, ὃ δὲ
μεθύων πρὸς κοίτην ὄρᾳ, ὃ δὲ (?) ἀσελγαίνει τῷ ὄνῳ
πρὸς παρανόμους μίξεις καὶ ἡδονὰς ἀνδραποδῶδεις
ἀναφλεγόμενος.

Ibid. ubi de eo, quod est περιττόν, Gregorius
monet, Scholiastes : λέγει δὲ πῶς καὶ Πλάτων, ὅτι
φλυαρία ἔστι πᾶν τὸ περιττόν, εἴτε ἐν λόγοις, εἴτε ἐν
πράγμασι.

F. 123 v. ἰστέον δέ, ὅτι ἀγροίκος μὲν ἔστι ὁ ἐν
ἀγροῖς αὐλιζόμενος, ἀγροίκος δὲ ὁ ἀμαθὴς καὶ
ἀπαιδευτος καὶ τὸ δλον ἀνόητος (3).

F. 124 r. Πλάτων ἐν Τιμαίῳ λέγει, ὅτι τὸ ἦν καὶ
τὸ ἔσται χρόνου εἰσὶν εἶδη, ἡμεῖς δὲ οὐκ ὀρθῶς ταῦτα
φέρομεν εἰς ἀίδιον οὐσίαν. λέγομεν γάρ, ὡς εἰ ἦν, ἔστι
τε καὶ ἔσται. τὸ ἔστι δὲ μόνον κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον
προσῆκει. ἐκείθεν οὖν λαβὼν ὁ θεολόγος τὴν χρῆσιν,
φησὶν, ὅτι τὸ ἦν καὶ ἔσται τοῦ καθ' ἡμᾶς εἰσι χρόνου
ἐμήματα καὶ τῆς βευστικῆς φύσεως. τῶν γὰρ ἀνθρωπί-
νων πραγμάτων ἐν κινήσει καὶ ῥοῇ τυγχάνοντων, τοιοῦ-
τος καὶ ὁ χρόνος αὐτῶν γνωρίζεται, τὸ μὲν τοι (4) παρ-
ερχόμενος, τὸ δὲ τι μέλλων, τὸ δὲ ἐνεστῶς αὐτῷ, παν-
τελῶς ἀθήρατον, πρὶν γνωσθῆναι, διὰ πᾶν (5) οἴχεται.

Ibid. ὁ νοῦς, εἰκότως ὡς εἰκῶν Θεοῦ, δέχεται τῷ-
του θεωρίαν ἀμυδρὰν καὶ μικράν.

F. 124 v. διὰ τί δὲ καὶ ἐννοεῖται τὸ Θεῖον καὶ τε-
λείως οὐ καταλαμβάνεται; ἔμοι δοκεῖ, ἵνα διὰ...
C τοῦ ποσῶς ὁρᾶσθαι καὶ καταλαμβάνεσθαι ἀμυδρῶς
ἄγῃ ἡμᾶς πρὸς ἑαυτά.

F. 128 r. ἦν γυμνὸς ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἀπλό-
τητα τοῦ τρόπου, κατὰ τὴν ἀτεχον ζῶην καὶ κατὰ
τὸ ἀναμψίαστον. ὕστερον γὰρ μετὰ τὴν παράθεσιν
ἢ διπλῆ, αἱ τέχναι, τὰ ἄμψια.

F. 133 v. ἡ Αἰγυπτία ποτι μὲν εἰς τὸν ἐνεστῶτα
κόσμον λαμβάνεται, ποτι δὲ εἰς τὴν σάρκα, ποτι δὲ εἰς
ἀμαρτίαν, ποτι δὲ εἰς ἀγνοίαν, ποτι δὲ εἰς τὴν κάκωσιν.
Λόγος ἐννατος, τοῦ αὐτοῦ ἐπιτάφιος εἰς τὸν μέ-
γαν Βασιλείου.

F. 135 r. παθαινομένης καὶ ἀπολοφυρομένης δια-
θέσεως ἀναφήνημα τὸ· ἐμᾶλλον ἄρα, τουτίεστι
ἀπέκετο ἄρα καὶ τοῦτο.

F. 141 v. παροιμία δὲ ἔστι τὸ ἐξω τοῦ σκοποῦ
βάλλειν, ἐπὶ τῶν ἀποτυγχανόντων, ἐκ μεταφορᾶς
τῶν τοξευόντων καὶ ἀστοχοῦντων.

F. 146 r. *ξαναγίεται*· ξαναδογίεται.

Ibid. *ἐρσοχελεῖται*· ἐριστικῶς ἐρωτᾶται.

F. 146 v. *οὐχ ἀπλοῦν*· κρυπτόν τε καὶ ὑφαλον·
δοῖκασι ταῖς ὑφάλους πέτραις, αἵτινες ὕδωρ ὀλίγον ἐπι-
καίμενον ἔχουσαι, κινδύνου παραίτιοι τοῖς πλοῦτοις γί-
νονται, συντερίθουσαι τὰ προσεγγίζοντα ταύταις πλοῖα.

F. 147 r. χιτώνες φαῖοι ἦσαν οἱ τρίβωνες, ὑπὸ φι-
λοσόφων φορούμενοι.

F. 148 r. *οἱ μὲν γὰρ τῶν σωματίων* cet. : κατὰ
v. ad partes vocata.

(3) Scribendum primo loco : ἀγροίκος, secundo
ἀγροίκος. Confer Polluc. Lib. IX sub init.

(4) Scribe : τι, et mox αὐτοῦ.

(5) Cod. 484 f. 75 r. διαπᾶν, recte, si διαπᾶν
scribatur. Post ἀθήρατον ὄν excidisse videtur.

(1) Conf. f. 128 r. Ante πονηρία adde ἢ. Inse-
quentia f. 18 v. attuli Animadv. in Basil. I p. 149.
uti p. 141 prægressa f. 14 v.

(2) Conf. Symbol. ad Philostr. V. S. p. 73, ubi
hæc attuli. De insequentibus f. 109 r. conf. Anim-
adv. in Basil. I p. 22, ubi etiam illa ex fol. 122

γάρ τὸ ὑπὸ Πλάτωνος βῆθάν, ὁ μὲν τῶν σωμάτων ἔρωσ βέσι ὁμοίως τοῖς τοῦ ἔωρος ἄνεσιν· ἐπειδὴ καὶ τὸ σῶμα λήγει (1) ἀνθρώπων. ὡσπερ γάρ τῆς ἀναπτύξεως τὴν φλόγα ὕλης ἀπανηθείσης, καὶ αὐτὴ ἢ φλόξ τῆ ὕλης συναπέρχεται καὶ ἀποσβέννυται, οὕτως ἐὰν μαρανθῆ τὸ ὑπέκκαυμα τοῦ ἔρωτος, τουτέστι τὸ κάλλος τοῦ σώματος, οὐχ ὑφίσταται οὐδὲ ὁ πόθος, ἀλλὰ λύεται. ὁ δὲ κατὰ Θεὸν ἔρωσ ὁ αἰφρων ἐπειδὴ ψυχῆς ἐπιθυμεῖ, πράγματος ἀθανάτου, διὰ τοῦτο καὶ μόνιμός ἐστι, καὶ ὄσπ πλέον φαντάζεται καὶ θεωρεῖ τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος καὶ τὴν ἐν ἀρετῇ προκοπὴν, τοσοῦτω μᾶλλον συσφιγγεῖ ἑαυτῷ καὶ ἀλλήλοισ τοῖς ἐπιθυμοῦντας τῆς αὐτῆς ἀρετῆς.

F. 149 r. *ei το πάντα ἐν πᾶσι κείσθαι μὴ πειστέον τοῖς λέγουσιν, ἀλλ' ἡμῖν γε πειστέον, ὡς ἐν ἀλλήλοισ καὶ παρ' ἀλλήλοισ ἐκείμῃθα*· τὸ δὲ τὰ πάντα ἐν πᾶσι κείσθαι εἶπε μὲν καὶ Ἐμπεδοκλῆς, εἶπε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, πλην οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς γνώμης ἀμφοτέροι. ἀλλ' ὁ μὲν Ἐμπεδοκλῆς περὶ τῶν τεσσάρων εἶπε στοιχείων, ὅτι οὐ μόνον διωρισμένα εἶσι καὶ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλοισ μέμικται. καὶ ὄσπ ἐντεῦθεν· πᾶν γάρ ζῶον τοῖς τέσσαροι στοιχείοις ζωογονεῖται. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας παλαιὸν εὐρῶν δόγμα, ὅτι οὐδὲν ἐκ τοῦ (2) μηδαμῆ γίνεται, γένεσιν μὲν ἀνῆρει, διάκρισιν δὲ εἰσήγεν ἀντὶ γένεσως. ἐλθρεῖ γάρ ἀλλήλοισ μὲν μεμίχθαι ταῦτα, διακρίνεσθαι δὲ αὐξανόμενα. καὶ γάρ ἐν τῇ αὐτῇ γονῇ καὶ τρίχας εἶναι καὶ ὄσπυρας, καὶ φλέβας καὶ ἀρτηρίας, καὶ νεύρα καὶ ὄσπ, καὶ τυγχάνειν μὲν ἀφανῆ διὰ μικρομέρειαν, αὐξανόμενα δὲ κατὰ μικρὸν διακρίνεσθαι. πῶς γάρ ἄν, φησὶν, ἐκ μὴ τριχός γένηται (3) θρίξ, καὶ σάρξ ἐκ μὴ σαρκός; οὐ μόνον δὲ τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν χρωμάτων ταῦτα κατηγόρει. καὶ γὰρ ἐνεῖναι τῷ λευκῷ τὸ μέλαν ἔλεγε, καὶ τῷ λευκῷ (4) τῷ μέλανι. τὸ αὐτὸ δὲ ἐπὶ τῶν ῥοπῶν ἐτίθει, τῷ βαρεῖ τὸ κοῦφον σύμμικτον εἶναι δοξάζων καὶ τοῦτο αὐθις ἐκείνω. ἄτινα πάντα ψευδῆ ἐσσι. πῶς γάρ τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις συνέσονται;

F. 152 v. *ἀστερονομίας... τοσοῦτον λαβῶν, ὅσον μὴ cet.* : ἀστέρων μὲν... πλοκάς καὶ σχήματα, δι' ὧν ἀναιρεῖται ἡ πρόνοια, καὶ γένεσιν καὶ εἰμαρμένῃν, καὶ τὰ ἀποτελεσματικὰ καὶ τὸ τῆ φορᾶ τῶν ἀστέρων διδόναι τὰ ὄντα καὶ τὰ γινόμενα διέπτυσσε. τὸ δὲ εἶδέναι, πῶς γίνονται αἱ τῶν τεσσάρων ὠρῶν ἐναλλαγὰι διὰ τῆς τεταγμένης τῶν φωστῆρων κινήσεως, καὶ τὸ διὰ τῆς ἀρμονίας τῶν οὐρανίων τὸν δημιουργὸν θαυμάσαι, καὶ τὸ συμμέτρως τὰ ἐπ' αὐτῶν σημεῖα περιεργάζεσθαι, ἐπομβρίαν δηλοῦντα ἢ αὐχμοῦς ἢ πνευμάτων κινήσεις ἢ τι τοιοῦτον, οὐκ ἀπίσαστο, ἀλλὰ προσεδέξατο.

F. 153 r. τὸ τοῦ σώματος ἀσθενὲς καὶ ἡ νοσοκομία οὐ μικρὸν εἰς φιλοσοφίαν δοκεῖ τῷ Πλάτωνι.

F. 161 r. *ἔρωτος δὲ ἐστὶ τὸ συγκατῆν καὶ σχισθῆν ὄσπριον, οἷον κύμας ἢ τι τοιοῦτον* (5).

F. 176 v. *εἶναι γάρ, οὐ δοκεῖν ἐσπούδαζεν*

(1) Schol. Cod. 484 f. 123 r. λέγει, male. Tu v. Alcib. I, p. 131, C.

(2) Cod. 484 f. 125 r. apte supplet: μὴ ὄντος καί.

(3) Scribe: γένοιο.

(4) Cod. 484 f. 125 v. τὸ λευκόν, recte.

(5) Conf. Schol. Cod. 499, fol. 84 r. ibique annot.

(6) Genes. 32, 25.

(7) Scribe: προφέρωμεν, quod approbandi po-

δριστος· ὁ ἄγιος, τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Αἰσχύλου, οὐχ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι ἤθειεν, ἔσχατον εἰδῶς ὄσπ ἀδικίας κατὰ Πλάτωνα, τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι μὴ ὄντα.

F. 184 v. *Νῶε... κόσμον δευτέρου σπέρματα*· Νῶε δ' εὐτελοῦς ξύλου καὶ ἐλαχίστου σμικρὰ ζώπυρα τοῦ τῶν ἀνθρώπων δέσωςος γένεσος.

F. 185 v. κατὰ τὸν Ἑβραῖον Φίλωνα, οὐκ ἐστὶν ἀρτίπους ἢ ἐν θνητῷ τῷ σώματι ἀρετῇ, ἀλλὰ παραπλήσιόν τι πάσχουσα νάρκη, μικρὸν ὄσπ ὑποχωλαίνει. ἐνάρκησε γάρ, φησί, τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ καὶ ἐπέσκαψε (6). ὁ δὲ μηρὸς γένεσως σύμβολον, ἐπεὶ τὸ παιδοποιῶν μόριον περὶ τὸν μηρὸν ἐστὶ.

F. 194 r. ἔταν προσφέρωμεν (7) αὐτοῖς, ὅτι ὁ θεὸς αὐτῶν ὁ Κρόνος κατέπιπε τοὺς παῖδας αὐτοῦ, φασὶν ὅτι ἄλλο τί ἐστὶ τὸ δι' ὑπονοίας δηλούμενον

F. 201 v. *οὐ γάρ τὰ αὐτὰ φθέγξομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν*· κατὰ . . . τὸν Πλάτωνα, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν φθέγξομαι, τουτέστι τὰ αὐτὰ βήματα καὶ νοήματα περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων.

Λόγος ἐνδέκατος, τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἄγιον βᾶπτισμα.

F. 224 r. *ἔως εὐχῆς πρόκειται προσέσμινα καὶ ἀσχολίας τιμιωτέρα*· ὁ καιρὸς ὁ πρὸ τῆς μετὰ τῆς μυστικῆς τραπέζης. . . ἐστὶν οὐ γαμικῆς μόνον ὄμιλλας, ἀλλὰ καὶ ἀσχολίας ὑπέρτερος κατὰ τὸν Πλάτωνα, τουτέστι καὶ προτιμότερος καὶ τιμιώτερος πάσης ἄλλης φροντίδος καὶ ἐργασίας.

F. 233 v. *τῶν ἀπειροκαλῶν*· τουτέστι τῶν φιλοδόξων, τῶν ἀπείρων τοῦ καλοῦ, τουτέστι τῆς ταπεινώσεως, καὶ τῶν ἀμέτρως καλυνομένων (8).

F. 234 v. *τοιούτους λόγους χαίρειν ἐδασατες*· τῆς δημῶδους παροιμίας ἐστὶν ὁ λόγος. οἱ γάρ παλαιοὶ τοῖς μισουμένοις ἀπαντῶντες, τὸ χαίρειν μόνον ἐπιλέγοντας παρέτρεχον. ἐδήλου δὲ τὸ χαίρειν τοῦτὶ τὸ οἰμώζειν, κατ' ἀντίφρασιν.

Λόγος δωδέκατος (in S. Gregorium Nyss.)

F. 249 r. λέγει δὲ που καὶ Θεόφριτος ὁ ποιητῆς, ὅτι πιστὸς ἀνὴρ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἀντερίσασθαι ἄξιος.

Λόγος ιδ'.

F. 279 v. ἐστὶ δὲ κάμπη μὲν καὶ ἀκρις καὶ βροῦχος ζωθρία, ἐρυσίθη δὲ ὡς κοινορτώδης φορὰ εἶσεν.

F. 293 v. ποππυσμός . . . ποῖα τίς ἐστὶ τῶν ἵπποκόμων φωνῆ, πεποιημένη πρὸς καλακείαν τῶν σκιρτῶντων ἵππων.

Λόγος ιε'.

F. 300 r. *τῆξαι μιλοσικῶ . . . πράξω*· τοσοῦτον ὄσπ ἀνεκτέον τοῦ σώματος, ὄσπ, φησὶ Πλάτων, ὑπηρεσίαν φιλοσοφία κτωμένους, εὐκίετα λέγων τῷ Παύλῳ, ὅς παραινεῖ, μηδεμίαν ἔχειν τοῦ σώματος πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμιῶν ἀφορμὴν (9).

Ibid. ὄσπ τῆξαι θέλω, ἵνα μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡθοναῖς αὐτοῦ καταβρῦπώμαι, ἢ ὡς φησὶν ὁ Πυθαγόρας, ἵνα μὴ χαλεπώτερον ἑμαυτῷ κατασκευάσω τὸ δεσμωτήριον.

F. 306 r. conjunctim posita περιττῶς εἰ βλακικῶς.

testatem habet. Conf. annot. ad El. f. 293 r. i.

(8) Lege: καλυνομένων.

(9) Ilac, uti plura in his Scholiis, Basiliana. Conf. Animadv. in S. Basil. De Leg. G. L. in Jahnii Arch. f. Phil. u. Pädag. v. 13 Fasc. 5, p. 466. Ibid., p. 468. et An. in Basil. I p. 123 sq. inseq. attuli, in quibus recte, opinor, καταβρῦπώμαι scribi jussi. Nec non illa f. 518 v. Basilii sunt. Cf. An. I p. 163, 170 sq.

F. 318 v. *ei μὲν οὐδὲν ἐστι σοι σύστημα οὐδὲ μῶλωψ*· τοῦ Ἑσάλου. . . ἐστὶ καὶ τὸ· *οὐτε τραῦμα, οὐτε μῶλωψ, οὐτε πληγὴ φλεγμαίνουσα*. ἔστι δὲ τραῦμα μὲν λύσις τῆς τοῦ σώματος συνεχείας, κατὰ μικρὸν τι μέρος τῆς συναφείας διακοπείσης, μῶλωψ δὲ ἄγχος πληγῆς ὑφαιμῶν, θλασθέντος τοῦ σώματος ἐκ τῆς ἀντετυπίας τοῦ πληξάντος, φλεγμονὴ δὲ ὄγκος πυρώδης, συβρύντων ἐπὶ τὸ ἀσθενῆσαν μέρος τῶν ὕγρων καὶ τῇ παρὰ φύσιν θερμασίᾳ φλεγόντων τὸ πεπονώδες. ταῦτα δὲ πάθῃ σώματος ὄντα, εἰς ψυχὴν μεταφέρει τροπολογῶν ὁ θεολόγος, καὶ τραῦμα μὲν ἴσως λέγει τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφοράς καὶ μάχας καὶ τὰ ἐντεῦθεν σχίσματα, μῶλωπα δὲ τὴν ὑπουλον καρδίαν, καὶ φλεγμονὴν τὴν ἐξ ἀλόγου εἰήσεως ἑπαρσιν.

Δόγος εἰς Γ.

F. 329 r. σφακαλισμὸς δὲ καλεῖται ἡ θλίψις τοῦ ἔγκεφάλου μετὰ φλεγμονῆς, πύρωσις δὲ ἡ παρὰ φύσιν θερμασία, εἴτουν ὁ πυρετός (1).

COD. 499.

Δόγος δ.

F. 22 r. *φαρμάσσειν*· — γοητεύειν τῷ γλυκεῖ τῆς προσκαλιᾶς.

F. 23 v. *χθὲς ἦσθα θεατρικός, σήμερον φάνηθι θωαφρητικός*· ἐπὶ θεωρίᾳ ἀσχολούμενος εἴτουν νοερῶς ἐνεργῶν. τοῦτο γάρ ἐστι θεωρία. ἐξ οὗ καὶ θεωρητικὴ φιλοσοφία λέγεται ἡ νῦν μόνῃ ἐνεργουμένη.

F. 24 r. *νῦν αἰγιαλοῖς μὲν κύματα σπένδεται*· — σπένδεται, φιλοῦται τοῖς αἰγιαλοῖς τὰ θαλάττια κύματα, ἀφοφρῆτι τοῦτοις προσκαλίζοντα. ἤλιψ τὸ νέφος σπένδεται τῷ μὴ ἐπιλυγάζειν (2).

F. 31 r. τυποῦσθαι δὲ τὸ ἡγεμονικὸν ἐφη, ὁλον εὐ λόγους ἀκοῦεν, ἀλλὰ τύπους, ὡς ἐν κηρῷ γραφίδος ἐν δικνοίᾳ, τῶν λεκτέων καὶ πρακτέων ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος δεχόμενον.

F. 32 v. *συκάμνα κνίζοντα*· τὸ κατατέμνεσθαι κνίζεσθαι λαμβάνεται. ταύτη Ὑπερείδης ἐχρήσατο τῇ λέξει.

Δόγος ε (3).

F. 35 v. *ei μή τι τολμητέον καὶ μείζον*· ἐληπται δὲ τὸ· *ei μή τι*, καὶ ἀντὶ τοῦ πλὴν. οὕτω Πλάτων ἐν τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἐχρήσατο.

Ibid. *ἐπιδοσις* ἡ ἀξίησις, ἡ πρὸς τὸ καλὸν προκοπή καὶ προσθήκη λέγεται.

F. 38 v. *μνταίχμιον* δὲ λέγεται ὁ μεταξὺ δύο φάλαγγων τόπος, ἀπὸ τῆς αἰχμῆς παρωνομασμένος.

F. 50 r. ὁ κόντινος στεφανός ἐστι ἀπὸ ἀγριελαίας διδόμενος ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ. τὰ μῆλα δὲ ἐν τοῖς Πυθίοις ἐδίδοτο, ἃ οἱ Δελφοὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἤγον. ἡ δὲ πίτυς ἐν τοῖς Ἰσθμίοις γέρας ἦν, ἅπερ Ἰσθμια τῷ Ποσειδῶνι ἤγον οἱ Κορινθιοὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ. ὑστερον δὲ σέλινα ἐν αὐτῷ ἐδίδοτο τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου. τὰ δὲ σέλινα ἔθλος ἐν τοῖς Νεμείοις ἐδίδοτο, ἃ Νέμεα ἤγον οἱ Νεμεῖται τῷ Ἡρακλεῖ ἐν τῇ Νεμέᾳ τῆς Ἀργολι-

Α κῆς — (4). ἔστιν οὖν κόντινος, μῆλα, πίτυς, σέλινα. Δόγος ζ.

F. 50 v. ἡ τοῦ Ἰσως ἐνδοξασίας τοῦ ἠθικῶ ἰσως πέφυκε. τὸ δὲ φαῦλον ὁμώνυμός ἐστι φωνή, εἰς πολλὰς σημασίας διαιρουμένη. λέγεται γάρ φαῦλον τὸ ἀπλοῦν, ὡς *Εὐριπίδης*· *φαῦλος, ἀκομψός*. τὸ κακόν, ὡς *Πλάτων* ἐν τῷ *Περὶ ψυχῆς φαῦλον πρόγραμμα* ἐφη. λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τυχόντος, ὡς παρὰ τῷ αὐτῷ *πρόγραμμα δ' ἐσται*, ὡς *βοικεν*, οὐ φαῦλον, οὐδεμίαν δεόμενον ἀρετῆς, καὶ ἐπὶ τοῦ μοχθηροῦ, ὡς δούλου δεσπότης, καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων *Σοφοκλῆς*· *ei μικρός ὢν τὰ φαῦλα νικῆσας ἔχω*. καὶ ἐπὶ τοῦ βαδίου· *καὶ φαῦλον ἴσως αὐτοῖς προτάξομεν*. ἐρηται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ εὐτελοῦς (5).

Ibid. *ei δ' οὐν*· ἐλλειπτικῶς ἐρηται τοῦτο, ὡς λέειντος ἔλου κύλου τοῦ προκειμένου. — ῥητορικαί οὖν εἰσιν αὗται (6) συντάξεις, ὡς τὸ· *ἀμέλει*, ὡς τὸ· *εἰεν*, ὡς τὸ· *μὲν οὐν γε*. εἰσι γάρ ταῦτα συναγματικὰ ἐπιβρήματα, ἀντὶ λόγων ὀλοκλήρων καίμενα.

F. 51 r. ἀποκλύσσωμαι τοὺς πρὸς πόσιν ἐπιτηδεύσις ἦτοι τοὺς τοῦ Γρηγορίου ἠέσει λόγους καὶ πνευματικῶς τὸ ἀλμυρὸν καὶ ἀηδὲς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας.

Δόγος θ.

F. 67 r. *ἐκ' οὐδενός . . . οὐκ ἐστιν, ἐφ' ᾧ κινε οὐχί*· — τουτέστιν ἐν πᾶσι τοῖς κατορθώμασι ἀπάντων ἀνθρώπων ἐκράτει ὁ μέγας Βασιλεῖος — ἡ δὲ παράλληλος τῶν ἀποφάσεων θέσις οὐχ, ὡς τινες, περιττὴ, ἀλλὰ κάλλους ἐργαστικὴ ἐστὶ. *Δημοσθένης* ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους· *οὐδ' ἐστιν οὐδέεις*, ἀντὶ τοῦ, οὐδέεις ἐστὶ· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἡ δευτέρα ὡς περιττὴ ἐληπται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βεβαιώσει ἀρνήσεως ἡ παράλληλος χρήσις ἐστὶ καὶ ἐπιτάσει τῶν ὑποκειμένων· *κάν τῷ περὶ στεφάνου· οὐτε γάρ, εἰς τὴν πόλιν εἰσελθόντων, οὐδέεις οὐδὲν οὐδὲ ἀδικῶς ὑμῖν ἐνεκάλεσεν*. τέσσαρα οὖν ἀντὶ τοῦ ἐνός· *κάνταῦθα οὐν μετὰ κάλλους ἐπίτασις σημαίνουσι τοῦ λεγομένου*.

F. 72. ἐγκύκλιον παιδείας ἔστι καὶ τὴν καθόλου εἶναι, ὁλον γραμματικῆν, ῥητορικῆν, φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικῆν καὶ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τέχνην καὶ ἐπιστήμην, καθ' ἃς, ὡσπερ διὰ τινος κύκλου, δεῖ τὸν σοφὸν περιεῖναι. φασὶ δὲ καὶ ἰδικῶς ἐγκύκλιον τὴν ποιητικῆν. περὶ ἧς καὶ *Ἡρόκλος* ὁ Πλατωνικός ἐν μονοβίβλῳ περὶ κύκλου ἐπιγραμμένη (7) τὰς τῶν ποιητῶν διέξεισι ἀρετὰς καὶ τὰ ἴδια. καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ λογικῇ τάδε φησί· *τὰ ἐπη κύκλος*, καθὸ πᾶσα ποιησις περὶ τοὺς αὐτοὺς μύθους καταγίνεται, καὶ περὶ τὰς αὐτὰς ἱστορίας ὡσπερ διὰ τινος περιάγεται κύκλου.

F. 84 r. *ἔττος*· εἶδος ὄσπριου. οἱ μὲν κύαμον, οἱ δὲ τὸ καλούμενον πισσάριον, οἱ δὲ ἐψῆμα ἀθηρώδες (8). ἀφ' οὗ καὶ ἀθήρα κάθαρμα, ἐνθεν ἐτήρυσις παρ' Ἀριστοφάνει. οὕτως *Διογενιαιός*.

F. 89 v. *εἰεν*· ταῦτα μὲν οὕτως. ἡ ἐκ προσφθίας καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τὰ τῆς σημασίας ἔσται φα-

p. 268 sq.
 (6) Supplendum : αὐταί αἰ.
 (7) Scribe : ἐπιγεγραμμένη.
 (8) Post ἀθηρώδες, cuius in proximis καὶ ἀθήρα pro κάθαρμα gerone, Scholia Cod. 204 f. 45 r. sic pergunt : τοῦτο γὰρ διασπυρόμενον (l. δασυρόμ.) σημαίνει. ἀφ' οὗ καὶ ἀθήρα. ἐνθεν καὶ ἐτήρυσις παρὰ Ἀριστοφάνει. ἔττος οὖν τὸ ἐπιγθέν (l. ἐπειγθέν) καὶ συγκοπὴν ὄσπριον, ἀπὸ τοῦ ἐπειγῶ τὸ σχίζω. Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. v. ἔττος, p. 124.

(1) Conf. Schol. Cod. 499, fol. 193 r. ibique annot.
 (2) De forma ἐπιλυγάζειν v. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. p. 118, h. sq. Scholium ex parte attuli Animanadv. in Basil. I p. 23. Ibid. p. 3 scholium præcedens f. 23 v. et p. 18 inseq. f. 31 r. ad partes vocavi.
 (3) In Cod. 499 f. 34 r. incipit : εἰ δὲ — ; in Cod. 204 f. 19 v. εἰ δαί — ; quod præstat.
 (4) In C. autē ἔστιν script. compendium. Schol. attuli in Jahniū Arch. f. Phil. v. 13, Fasc. 3, p. 460.
 (5) Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. v. φαῦλον,

νιρά. τοῦ γὰρ πρώτου εἰ φιλομένου καὶ περισπωμένου, τοῦ δὲ δευτέρου δασυνομένου· οὕτως γὰρ καὶ οἱ τεχνικοὶ προσάγουσι καὶ τὰ ἀκριθῆ δεικνυσι τῶν ἀντιγράφων· ἔσται τὸ δηλούμενον ἀντὶ τοῦ ὑπάρχει ἐν τῶν εἰρημένων [Cod. 204 f. 45 r. ὑπάρχει ἐν φησί, τοῦτο τὸ εἰρημένον]. παρατηρητέον γάρ, ὡς [Cod. 204 addit : ἐπιφύημα ἐν συντακτικῶν καὶ περιοριστικῶν] οὐκ ἐπὶ ἀναπαύσει τελειοῦ λόγου, ἀλλ' ὅτι [Cod. 204. ὁ εἶεν σύνδεσμος] καὶ ἕτερον [Cod. 204. τι] ἐπιφέρεται λέγον [Cod. 204. ἐπιφύερων ἐπιλέγεται]. ἐν ἀρχῇ δὲ λόγου εὐρισκόμενον ἀντὶ παρακαλεύσεως εἴρηται, ἁμοίως τῶν ἄλλων, ἴσως ἀντὶ τοῦ· εἶα, κατὰ τροπὴν τοῦ α εἰς ᾧ, ὡς· ἔνεκα, ἔνεκεν.

F. 96 r. τὸν ἀνδρείον καλέσαι θρασὺν cet. : κατὰ μὲν... τὸ πρόχειρον τὸ ἰγρίζειν καὶ τὸ παρομοιοῦσθαι νοεῖται ἀπλῶς (nim. παραπεπηγέναι ap. Gregor.). [Cod. 402 f. addit : ὡς ἐντεῦθεν ὑπονοεῖσθαι τὸν μὲν φρόνιμον πανοῦργον, τὸν δὲ σώφρονα ἡλίθιον, δαιδὸν τὸν προμηθεῖ, θρασὺν τὸν ἀνδρείον, τὸν οικονομικὸν φειδωλόν, τὸν ἐλευθερὸν δαυτον.] καὶ ἄλλως δὲ παραπεπηγέναι λέγεται ταῦτα, καθὼς, ὡς περ ἐγκεντρίδες φυτῶν ἐν τῇ αὐτῇ ῥίζῃ καὶ τῷ αὐτῷ στελέχει διάφοροι, ἐμπεπηγασί ἐν τῷ αὐτῷ γένει, λέγω τῇ ποιότητι, αἱ τε κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ πεφυκυῖαι (1).

Λόγος ια.

F. 125 r. κόμπος· ἡ μέθη καὶ ἡ ἀπὸ μέθης ἀσέλγεια καὶ φῶδι πορνικὴ καὶ τὸ κοιμημα.

Λόγος ιγ.

F. 145 v. ἐνταῦθά μοι τὰ δράματα· ἦτοι τὰ περὶ τὴν ὑπόθεσιν πράγματα συνέβη, καὶ τὰ δεινὰ συνέπεσε. τῶν γὰρ ποιημάτων τὰς (2) ἐν ταῖς ὑποθέσεσι συμφορὰς τε καὶ κινδύνους καὶ θανάτους περιέχοντα δράματα ἐκάλου.

F. 150 r. τοῦτο... κόθορνος· τοῦτο (nim. Agri dogma)... κόθορνον (καλεῖ), ὡς ἐπαμφοτερίζον κατὰ τὸν νοῦν — κόθορνος... ὑποδηματός τι εἶδος πλατύ, ἀμφοτέρως ἐφαρμόζον τοῖς ποσὶ.

F. 152 v. α — ἐχαρίζοντο (margo : γρ. ἡρανίζοντο ἢ ἐαρίζοντο)· ὡς ἀπὸ ἐράνου συντελούμενα προσεφέροντο, ἢ ἐαρίζοντο, ὡς τινα ἐαρινὰ κομίζοντες ἄνθη, ἢ καὶ ἄνθων συνεπιβαλλομένων.

F. 153 v. τὸ τῆς ἀνδρίας φιλότιμον· ἐπὶ ἀγαθοῦ ἐνεαῖθα τὸ φιλότιμον εἰληπται. τὴν γὰρ ἐπίδειξιν τῆς καρτερίας καὶ τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς τιμὴν σημαίνει.

Λόγος ιδ.

F. 160 v. περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων εἰς Χριστὸν ποιεῖται τὸν λόγον. οἷς ἀπαρχὴ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, ἀπρὶξ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἐχόμενοι.

F. 161 r. τὰ σχολῆ ἀντὶ τοῦ μόλις καὶ δυσχερῶς ἢ βραδέως, ἢ ἀντὶ τοῦ οὐδαμοῦ (3) ἐκληπτεόν.

(1) Scholium attuli Animadv. in Basil. I p. 151. Conf. annot. ad El. f. 308 r. m.

(2) Scribe : τὰ.

(3) Scribe : οὐδαμῶς.

(4) Pnat σύννου in Cod. hoc scripturæ compendium : ὃ quod nondum extricavi.

(5) Sic Cod. scripturæ compendio.

A F. 162 v. ἡμῶν ἕκαστος οὐ κυρίως εἰς λεχθείη ἐν πῶς γάρ; καὶ τῷ σώματι πολλοὶ τινες, καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ ἄπλοοι, ἀλλὰ ποικίλοι τινὲς καὶ πολλοὶ ταῖς γνώμασι καὶ ταῖς ὁρμαῖς εὐρισκόμενοι.

F. 167 r. εἶσω συννευεῦστας· εἶσω συναύειν ἔστι τὸ κατὰ δίκαιαν νοερώς ἐνεργεῖν, σύννου (4) ἑαυτῷ προσέχοντα καὶ τῷ νοί μὴ πρὸς ἄλλο τι ποιούμενον τῶν ἐκτός.

Ibid. Iv' ἔχω τὸ ἐπιτίμιον· ἀλλαχοῦ τὸ ἐπικίμων εὐρον, ὅπερ ἔστι τὸ μὴ ἄτιμον. οὕτω καὶ ὁ ρήτωρ ἀφήσει τῷ Μενεκράτει τὴν καταδίκην· καὶ ἦδη ἐπιτίμιος β' (5). ἐπιτιμία δὲ ἡ εὐπορία ἢ ἡ μὴ ἀτιμία λέγεται. καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός· ὁσάκις αὐτὸς κινδυνεύοντι περὶ τῆς πατριδος καὶ τῆς ἐπιτιμίας καὶ τοῦ βίου πάντα διεσώσατο.

Λόγος ιε. (Initium : Ἄνδρες —).

F. 171 r. ὦ πῶς συνεζύγη cet. : ἡ νοερά ψυχὴ διαπορούσα δὴ ἅμα καὶ ἀσχάλλουσα ταῦτα διέζειν.

F. 177 v. ὡς περ ἐν παιδιᾷ ψήφων· περὶ τούτων καὶ ἀλλαχοῦ εἶπε, ψήφοις παίζειν τὴν βῆσιν. ἔστι γὰρ καὶ τοιαύτη ματαιότης, ὡς ψήφους τινὰς δεικνύει τοὺς θαυματοποιούς, καὶ φαίνεσθαι μὲν τόσα ἐρευνημένους τὰ δὲ (6) μὴ τοσαῦτα καταλαμβάνεσθαι, οὐ γοητεία τυχόν, ἀλλὰ ταχύτητι τοῦ χρωμένου ἀποπλανῶντος τὴν αἴσθησιν. καὶ ὡς περ ἐν τῷ παιγνίῳ τῶν ψήφων πολὺ τὸ μάταιον ἔχοντες (7) καὶ τὴν ταχέαν ἀπὸ τῆσδε πρὸς τῆσδε τὴν ψῆφον μεταβαλὸν καὶ ἀποπλάνησιν τῆς βῆσεως, οὕτω καὶ τὰ βευστὰ καὶ πρόσκαιρα ταῦτα ἄλλοι εἰς ἄλλους (8) μεταβρίπτεται καὶ μετατίθεται μετὰ καὶ τοῦ ἔχον τὸ μάταιον ἔφατον, ὡς περ αἱ ψῆφοι, καὶ τὴν τῆς αἰσθήσεως πλάνην καὶ βῆσεως.

F. 182 v. κερῶνον οἱ Ἕλληνες τὸν Ἑρμῆν προσγορεύουσι, ὡς κέρδους ποιητικόν. ἢ διὰ τὸ κερδάλλον καὶ ἐντρεχῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῇ κλεπτικῇ οὕτω κεκλήσθαι νομίζω. τὴν γὰρ ἐντρέχειαν κέρδος ὠνόμαζον οἱ παλαιοί.

Λόγος ις. (Initium : Τι —)

F. 188 r. μυδῶσιν νεκροῖς τὰ ἐνδοθ· σεσήπασιν ἔστι δὲ δευτέρας συζυγίας τῶν περισπωμένων, καὶ σημαίνει τὸ οἰθαίνειν καὶ φουδῶσθαι καὶ ὄγκουσθαι. οἰθαίνουσι γὰρ καὶ οἱ τάφοι καὶ μυδῶσι (9) τοῖς νεκροῖς κατὰ τὰ ἐνδοθεν.

F. 193 r. ἡ σῆψις τοῦ μυελοῦ σφακελισμός λέγεται, καὶ τὸ ρῆμα· σφακελίσειε τὸ ὀστεόν, ἀντὶ τοῦ, ὁ ἐντὸς τοῦ ὀστέου μυελὸς ἐσάπη. γίνεται δὲ ἐκ τοῦ σφακελισμοῦ σπασμός. λέγεται δὲ σφάκελος καὶ ὁ μέσος τῆς χειρὸς δάκτυλος. σφάκελος καὶ ὁ λεγόμενος σφυγμός καὶ παλμός (10).

F. 194 v. μὴ μόνον τὴν κακίαν ἀμεταστρεπτί (11) φεύγωμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς νεανικῶς ἀντεχώμεθα.

(6) Fortasse legendum : τάδε.

(7) Fortasse legendum : ἔχοντι, et mox μεταβολήν.

(8) Scribe : εἰς ἄλλα.

(9) V. Ruhn. ad Tim. L. V. Pl. v. μυδῶν, p. 184 sq.

(10) Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. p. 123 sq.

(11) Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. v. ἀμεταστρεπτί, p. 25 sq.

INDICES.

INDEX I, AUCTORUM QUI IN ELIAE COMMENTARIIS EXCITANTUR.

- Aeschines. Fol. 149 v. m.
 Aëtius. 168 r. s. 191 v. s. (Add.)
 Alexander Aphrodisius. 86 v. s.
 Anaxagoras. 155 r. m.
 Anomæi, vid. *Eunomiani*.
 Apollinarius, 145 r. p. m. (Add.) 191 r. i. (Add.)
 Apostoli. 182 r. m. 199 r. i. 199 v. s.
 Apostolus, vid. *S. Paulus*.
 Aristides. 538 r. m.
 Aristoteles. 7 r. m. 11 v. m. 21 v. m. 21 v. i. 47 v. s. 47 v. m. (Add.) 55 v. i. 56 v. s. 86 r. i. (Add.) 98 r. m. 99 v. i. 105 r. s. (Add.) 153 r. m. 158 r. s. 162 r. s. 163 v. s. (v. annot. fol. 155 r. m.) 168 r. m. 195 v. i. 218 r. i. 241 v. m. 246 r. s. 256 r. s. 265 r. i. 275 r. m. 507 r. s.
 Arius et Ariani. 68 r. m. v. m. 155 v. m. 154 r. s. 191 r. i. (Add.) 257 r. m. 297 v. m. 502 r. i.
 S. Athanasius. 95 r. m. (Add.) 178 v. s. 288 v. i.
 S. Basilus Magnus. 27 v. s. 51 r. s. 51 v. m. 52 r. s. 52 v. i. 53 r. s. 57 r. s. 87 r. i. 91 r. i. 96 r. s. (sexies) 98 r. i. 104 r. m. 107 r. m. 118 r. i. 127 v. m. 131 r. m. 156 r. s. 158 r. m. 150 r. i. 151 v. m. 167 v. s. 169 r. m. 178 v. s. 179 r. s. 218 v. m. 226 r. s. 305 v. m. 508 v. m.
 Basilius, Scholiastes S. Gregorii Naz. 2 (absq. num.) r. Bryso. 171 r. m.
 Chilo. 211 v. m. 216 r. i.
 Chrypsippus 214 v. s. (Add.)
 Clemens Romanus. 5 v. s. 185 r. m.
 Comici. 157 r. m.
 Cynici. 12 r. s.
 S. Cyrillus 250 v. m. (Add.)
 Davides, Eliæ etiam *Propheta*. 22 r. i. 26 v. s. 113 r. m. 153 r. m. 170 r. m. 176 v. s. 239 v. m. 217 r. m. 254 r. s. 314 r. i. 562 v. s. Vid. etiam *Psalmites*.
 Democritus. 12 v. m. (Add.) 212 v. m. 314 v. m.
 Demosthenes. 78 v. m. 178 r. i. 214 v. s. 244 r. s. 273 v. i. 504 v. m. 554 r. m.
 Deuteronomium. 28 r. s. 140 v. m. 182 r. m.
 Dionysius Areopagita. 17 r. s. 18 r. m. 28 r. m. 61 r. i. 61 v. s. 61 v. m. 106 v. i. 139 v. med. 142 v. m. 162 v. ante med. 162 v. i. 184 v. s. 194 r. m. 218 r. i.
 Elias apocryphus 18 v. s. (Add.)
 Elias Cretensis, de seipso loquens. 2 (absque num.) r. 26 r. s.
 Epicurus. 79 v. m.
 Eratosthenes. 52 r. i.
 Esaias. 57 v. m. 118 r. i. 193 v. i. 235 v. m.
 Euclides 50 v. i. (Add.)
 Eunomius et Eunomiani, qui et *Anomæi*. 1 r. s. (Add.) 7 v. m. 23 r. m. 24 r. i. 24 v. i. 78 r. m. 92 r. m. 95 v. m. 97 v. s. v. i. 98 v. m. 103 v. m. 104 r. i. 118 v. s. 119 v. s. 119 v. i. 149 r. ante med. (bis.) 154 r. s. 167 v. s. 168 r. s. 191 v. s. (Add.) 211 r. i. 279 v. i.
 Eutyches 128 v. i. (Add.)
 Evangelistæ, vid. *S. Joannes*.
 Ezechiel. 57 v. m.
 Galenus. 47 v. m. (Add.)
 S. Gregorius Nazianzenus, Eliæ etiam *Theologus*, locis extra seriem tractatis. 65 r. m. 177 v. s. 178 v. i. 179 r. s. 197 v. s. 219 v. m. 554 r. m.
 S. Gregorius Thaumaturgus 176 r. i. (Add.) 179 v. i. (Add.)
 Gregorius, Scholiastes S. Gregorii Naz. 2 (absq.) n. r.
 Hæretici 125 v. m. 125 v. i. 127 v. m. 167 v. m.
 Heliodorus. 354 r. m.
 Hermes Trismegistus, 17 v. s. (Add.) 153 r. m. 163 v. s. (v. annot. fol. 155 r. m.)
 Hermogenes. 25 r. m. 98 v. m. 250 v. m.
 Hermolimus Clazomenius. 135 r. m.
 Hero. 12 r. m. (Add.)
 Herodotus. 357 r. m.
 Hesiodus. 51 v. i. (Add.)
 Homerus. 31 r. i. (Add.) 31 r. m. (Add.) 82 v. i. (Add.) 163 r. post med. 163 v. m. (Add.) 165 v. s. (v. annot. f. 155 r. m.) 165 v. m. 272 v. s.
 Jamblichus. 167 v. s.
 Jeremias. 9 r. s. 62 v. i. 170 r. m.
 Jossus Siracides. 156 v. m.
 S. Joannes, Eliæ etiam *Evangelistæ*. 126 v. m. 150 v. i. 151 r. m. 142 r. i. 142 v. m. 151 v. s. 176 v. i. 183 v. m. 208 v. s. 222 v. m. 552 v. i.
 S. Joannes Chrysostomus. 204 v. i. 218 v. m.
 S. Joannes Climacus. 351 r. s.
 S. Joannes Damascenus. 17 r. m. 157 v. m. 249 v. s.
 Jobus. 25 v. i. 80 r. i.
 Josephus 244 r. p. m. (Add.)
 Latini. 175 r. i.
 S. Lucas. 154 v. m. 355 v. s.
 Macedoniani. 149 r. ante med. 167 v. s. 168 r. s. 191 r. s. (Add.) 211 r. i.
 Manes et Manichæi. 89 r. m. (Add.) 136 r. i. 502 r. s. (Add.)
 Marcellus Ancyf. 191 r. i. (Add.)
 Marcion et Marcionitæ. 155 v. i. (Add.) 156 r. s. 502 v. i. (Add.)
 S. Marcus. 157 r. m.
 S. Mathæus. 25 v. s. 56 r. s. 332 v. i.
 S. Maximus. 19 r. s. 58 v. m. 59 r. i. 90 r. i. 187 r. i. Montanus. 502 r. s. (Add.)
 Musici. 49 v. m.
 Nauatus. 502 r. m. (Add.)
 Novum Fœdus. 173 v. m.
 Opplanus. 52 v. i. 54 r. i. 54 v. s.
 Origenes 125 v. i. (et Add.)
 Orpheus. 11 r. m. (Add.) 163 r. post med. (v. annot. et Add.) 165 v. s. (v. annot. f. 153 r. m.)
 Paganî. 7 v. m. 50 r. i. 50 v. s. 53 r. m. 140 r. s. 167 v. s. SS. Patres Ecclesiæ. 69 v. m. 145 v. s.
 S. Paulus, Eliæ etiam *Apostolus*. 8 v. m. 25 v. i. 49 i. m. 63 v. 66 v. s. m. 97 r. m. 106 v. i. 107 r. i. 142 v. m. 148 r. s. 153 r. m. 178 v. s. 179 r. s. 182 r. i. 201 v. m. 202 r. s. 204 v. s. 204 v. post med. 220 v. s. 508 v. m. 516 v. i. 525 r. i.
 S. Petrus. 185 r. m. 358 v. m.
 Philosophi pagani. 69 v. m. 279 r. i.
 Photinus. 191 r. i. (Add.)
 Physici. 55 v. i. 57 r. s.
 Plato. 4 r. s. 11 r. i. (ter.) 11 r. i. (Add.) 14 r. m. 17 v. s. (Add.) 20 v. m. 25 v. s. 57 r. m. 58 r. m. 77 v. m. 78 r. m. 85 v. m. 86 r. i. (Add.) 89 r. m. (Add.) 91 v. m. 91 v. i. 140 v. m. 155 r. m. 157 r. m. 159 r. s. 162 r. s. 165 v. s. (v. annot. f. 153 r. m.) 168 r. m. 214 v. s. 256 v. i. 251 r. i. 502 r. i. 525 v. i.
 Platonici. 85 v. m.
 Pneumatomachi. 152 r. m. 153 v. s. 180 v. m.
 Porphyrius. 167 v. s.
 Posidonius. 52 r. i.
 Proclus. 167 v. s.
 Propheta, vid. *Davides*.
 Prophetæ. 199 v. s.
 Proverbia Salomonis. 165 v. s. 166 r. s. 215 v. i.
 Psalmites. 150 v. s. 153 r. m. 178 v. i. 291 v. m. 320 v. m. 526 r. m. 545 r. s. Vid. etiam *Davides*.
 Ptolemæus. 12 r. m. (Add.)
 Pyrrho. 214 r. i. (Add.)
 Pythagoras 11 r. m. (Add.)
 Rhetores. 178 r. i. 184 r. s. 212 r. m.
 Sabellius. 191 v. s. (Add.) 256 v. m. 356 v. i.
 Sabelliani. 68 r. m.
 Salomo. 65 r. m. 178 v. m. 179 r. m. 319 r. i. Vid. etiam *Proverbia et Sapientia Salomonis*.
 Sapientia Salomonis. 178 v. i. 183 r. m.
 Scriptura Sacra. 150 r. i. 168 r. m. 172 r. m. 178 r. m. 184 r. m.
 Simon et Simoniani. 155 v. i. (Add.) 156 r. s.
 Siracides, vid. *Jossus Siracides*.
 Socrates. 327 r. s.
 Sophistæ. 529 v. i.
 Stoici. 22 v. s.
 Symmachus. 244 r. p. m. (Add.)
 Theocritus. 95 v. m. 505 v. s. (Add.)
 Theodotion. 244 r. p. m.
 Theologi. 212 r. m.
 Theopaschitæ. 284 r. m. (Add.)
 Thucydides. 189 v. ante med.
 Tragicî. 157 r. m.
 Tritheltæ. 265 r. i. (Add.)
 Valentinus. 501 v. m. (Add.)
 Xenophon. Vid. annot. Cod. Mon. 24 fol. 510 v.
 Atticismi. 12 v. i. 54 v. i. 85 v. s. 141 v. s. 182 v. m. 167 r. m. 189 v. m. 191 v. m. 200 r. s. 211 v. i. 215 v. i.
 Proverbia. 5 v. s. 29 v. s. 54 r. m. 150 v. i. 180 v. s. 185 v. i. 223 r. m. 260 v. m. 305 v. s.

INDEX II, AUCTORUM, QUI IN SCHOLIIS EXCITANTUR.

- Aeschylus*. Cod. 216, fol. 176 v.
Anaxagoras. 216, 149 r.
Aristophanes. 204, 4r. (not. 499, 84 r.)
Aristoteles. 499, 72.
Comici. 34, 586 r.
Crates. 204, 50 r.
Demosthenes. 499, 67 r.
Dio Chrysostomus. 216, 109 r.
Diogenianus. 499, 84 r.
Empedocles. 216, 149 r.
Esaias. 216, 318 v.
Herodotus. 34, 534 v.; 204, 41 v.
Hyperides. 499, 52 v.
Jamblichus. 34, 392 v.
Isocrates. 204, 46 r.
Julianus (Auctor Chaldaicarum Hypotyposon). 34, 392 v.
Orator anonymus. 499, 167 r.
S. Paulus. 216, 300 r.
Pherecrates. 34, 334 v.
Philo Judaeus. 216, 183 v.
Pindarus. 216, 321 r.
Plato. 34, 325 v. 386 r.; 204, 31 r. 41 v.; 216, 97 v. 108 r. 123 r. 124 r. 148 r. 153 r. 176 v. 201 v. 300 r.; 499, 35 v. 50 v.
Porphyrius. 34, 392 v.
Proclus. 34, 392 v.; 499, 72.
Pythagoras. 216, 360 r.
Sophocles. 499, 50 v.
Theognis. 216, 219 r.
Tragici. 34, 386 r.
Xenophon. 34, 510 v.

INDEX III, SCRIPTORUM, QUI IN ANNOTATIONIBUS EXCITANTUR, ILLUSTRANTUR, EMENDANTUR, VINDICANTUR.

- Acta apostolorum*. Fol. 187 r. i.
Aeneas Gazæus. 11 r. i.
Aeschines. 149 v. m.
Anna Comæna. 334 r. m.
Anonymus auctor libri Celebr. Opim. de Anima. 136 r. i.
Archelaï et Maëtiis disputatio. 47 r. i.
Aristoteles. 11 v. m. 19 v. m. 19 v. i. 21 v. m. 43 r. m. 47 r. m. 47 v. s. 47 v. i. 85 v. i. 86 v. s. 98 r. m. 99 v. i. 192 r. i. 193 v. i. 241 v. m. 245 r. m. 246 r. s. 263 r. i. 273 r. m. 307 r. s.
Artemidorus. 148 r. m.
S. Basilii Magnus. Or. 28, 316, A. et foll. 4 r. i. 15 v. s. 15 v. i. 26 v. i. 27 v. s. 33 r. s. 48 r. s. 54 r. i. 54 v. i. 92 v. i. 150 r. i. 151 v. m. 178 v. m. 218 v. m. 305 v. m.
Basilii, Scholiastæ S. Gregorii Naz. 2 (s. num.) r. 37 r. m. 157 r. m. 167 v. s.
Bryennius, Eman. Or. 51, 577, B.
Clemens Alexandrinus. 334 r. m.
Clementina. 185 r. m.
Clementina Epitome. 5 v. s.
Demosthenes. 78 v. m. 178 r. i. 244 r. s. 273 v. i. 304 v. m. 334 r. m.
Deuteronomium. 28 r. s.
Didymus Alexandrinus. Or. 6, 186, B.
Diogenes Laertius. 11 r. i.
S. Epiphanius. 168 r. s.
Esaias. 118 r. i.
Etymologicum magnum. 334 r. m.
Eustathius. 8 v. i. 93 v. m.
Exempla militaria mss. 224 v. m.
Exodus. Or. 27, 497, E. Or. 28, 497, K. et foll. 26 v. m.
Ezechiel. 37 v. i. 38 r. m.
Dionysius Areopagita. 17 r. s. 18 r. m. 28 r. m. 61 v. m. 77 r. s. 162 v. extr. (bis) 167 v. s. 184 v. s. 194 r. m. 218 r. i. 227 v. m. 329 r. m.
Genesis. 36 v. i. 189 r. i. 220 r. i. Cod. 216, 183 v.
Gennadius. Or. 23, 423, B.
S. Gregorius Naz. extra seriem orat. singulis fere pag.
S. Gregorius Nyssenus. 168 r. s. et Ind. IV v. *καταλογος*.
Gregorius Palamas. Or. 26, 477, A. Or. 31, 575, B. 577 B. Or. 33, 615, C. et foll. 15 v. i. 77 r. s. 151 r. i. 153 r. i. 178 v. m. 239 v. s. 263 r. s.
Heraclitus. Or. 51, 573, D.
Hermes Trismegistus. 15 v. i.
Hermogenes. 25 r. m. 98 v. m. 212 r. m. 230 v. m. 304 v. m.
Herodotus. 357 r. m.
S. Hippolytus. 11 r. i. 11 v. m. 21 v. m.
Homerus. 17 v. i. 163 r. p. m. 272 v. s.
S. Jacobus. 25 v. s.
Jamblichus. Or. 28, 302, A. et foll. 4 r. m. 18 r. m. 77 r. s.
Jeremias. 62 v. i. 170 r. m. 178 v. m.
Ignatius. Or. 51, 577, B.
S. Joannes. 107 r. i. 114 r. i. 142 v. m. 146 r. m. 151 v. s. 183 v. m. 296 v. s. 332 v. i.
S. Joannes Damascenus. 17 r. m. 219 v. s.
Jobi liber. 10 r. i. 80 r. i.
S. Irenæus. 1 v. i.
Isocrates. 308 r. m.
S. Lucas. 122 r. i.
Lucillus. 334 r. m.
Longinus. 304 v. m.
Maccabæorum liber. Or. 31, 375, D.
Macrobius. 47 r. m.
Marcus Antoninus. Or. 51, 577, B.
S. Maximus. 1 v. i. 19 r. s. 20 r. m. 90 r. i.
Maximus Tyrius. 4 r. m. 17 v. i.
Meletius. 180 v. m. 259 v. s.
S. Methodius. 11 r. i. 103 r. s. 175 r. i.
Musonius. 225 r. m.
Nemesius. 35 v. s.
Nicephorus Callistus. 15 r. s.
Nicetas Davidæ. 55 v. s.
Olympiodorus. 27 r. m.
Oppianus. 32 v. i. 54 v. s.
Oracula sibyllina. Or. 51, 575, D.
Origenes. 77 r. s. 92 v. i. 152 r. m. 178 v. m.
S. Paulus. Or. 17, 322, B. Or. 20, 376, B. Or. 26, 474, C. Or. 32, 587, E. 588, E. Or. 56, 634, A. et foll. 1 v. m. 4 r. m. 4 r. i. 25 v. i. 26 v. s. 38 r. m. 106 v. i. 107 r. m. 107 r. i. 111 r. i. 122 v. s. 148 r. s. 153 r. s. 155 r. m. 175 r. i. 178 v. s. 182 r. m. 226 r. s. 315 r. s. (ter) 316 v. i. sq.
Pausanias. 334 r. m.
S. Petrus. 226 r. s. 330 r. i.
Petrus apocryphus. 338 v. m.
Philoponus. 21 v. s. 45 r. s. 136 r. i.
Pindarus. Or. 26, 477, A.
Plato. Or. 20, 376, A. Or. 26, 477, A. 480, B. Or. 27, 492, C. Or. 28, 515, A. Or. 32, 600, D. et foll. 11 r. i. 11 v. m. 14 r. m. 16 v. s. 17 v. i. 19 v. m. 22 r. i. 23 v. s. 28 v. s. 33 v. i. (bis) 41 r. m. 44 r. m. 47 r. s. 47 r. m. 57 r. m. 58 r. m. 77 r. s. 78 r. m. 85 v. s. 91 v. m. 140 v. m. 152 r. m. 189 v. m. 224 v. m. 315 r. s. Cod. 216, 53 r. et 148 r.
Pletho. 150 v. i.
Plotinus. 58 r. m. 105 v. m.
Plutarchus. Or. 31, 577, B. Or. 55, 604, C. et foll. 103 v. m.
Pollux. 334 r. m. Cod. 34, 334 v. Cod. 216, 123 v.
Porphyrius. 4 r. s. 18 r. m. 21 v. s.
Proclus. Or. 51, 561, C. et foll. 77 r. s. 91 v. m. 167 v. s. 194 r. m.
Proclus CPolitanus. 334 r. m.
Proverbiorum liber. 319 r. i.
Psalmites. Or. 17, 318, C. 320, A. Or. 27, 490, B. Or. 28, 504, D. Or. 33, 427, A. et foll. 22 r. i. 115 r. m. 150 v. s. 153 r. m. 155 r. m. 170 r. m. 176 v. s. 239 v. m. 247 r. m. 254 r. s. 291 v. m. 314 r. i.
Sapientia liber. Or. 20, 376, B. Or. 51, 573, D. et foll. 16 r. i. 178 v. m. 194 r. s.
Scholiastæ S. Gregorii Naz. Or. 26, 477, A. 1 r. m. 26 v. m. 334 r. m.
Siracides. 156 v. m.
Stobæus. 11 r. i. 245 r. m.
Suidas. Or. 33, 605, B. et foll. 7 v. m. 334 r. m.
Synesius. 77 r. s. 202 r. s.
Theocritus. 93 v. m. 303 v. s.
Theodoreus. 103 v. m.
Theophanes Cerameus. 334 r. m.
Theophylactus, Bulg. episcop. 2 (s. num.) r.
Timon Sillographus. 85 v. m.
Xenophon. 189 v. m. Cod. 31, 310 v.

INDEX IV, RERUM QUÆ IN ANNOTATIONIBUS ILLUSTRANTUR,

VEL OBITER NOTANTUR.

- Anaxagoræ mens. Fol. 153 r. m.
 Angelorum chores, 61 v. m.; tres triades, 17 r. s.; earum quænam prima, 61 r. i.
 v. Anni temporum vices. 59 r. m.
 Aristotelica: animæ cum gubernatore comparatio, 43 r. s.; animæ duplex motus, *ibid.*; apum generatio, 47 v. i.; Dei providentia, 11 v. m.; Deus primus motor, 19 v. i.; insectorum varia generatio, 47 v. i.; $\nu\omicron\upsilon\varsigma\ \delta\ \theta\epsilon\acute{\alpha}\theta\epsilon\upsilon$, 153 r. m.; quinta natura, 21 v. m.; rerum principia, 162 r. i.; somni causa, 170 r. s.; vocis $\alpha\upsilon\tau\omicron\alpha\ \delta\epsilon\lambda\omicron\upsilon\kappa\omicron\varsigma$ simm. fictio 251 v. i.; vocum $\acute{\alpha}\rho\chi\tau\epsilon\lambda\epsilon\kappa\tau\omicron\nu\kappa\omicron\varsigma$, $\acute{\alpha}\rho\chi\tau\epsilon\kappa\tau\omicron\nu\kappa\omicron\varsigma$ usus, 54 r. i.
 Arius: platonizat, 167 v. s.; quomodo filium a Deo creatum existimaverit, 153 v. m.
 Basilus, S. Gregorii schol., quando vixerit. Præf. 746.
 Bryso, mathematicus, quadraturam circuli meditatus est. 171 r. m.
 Chilonis $\nu\omicron\alpha\delta\epsilon\ \sigma\alpha\upsilon\tau\omicron\nu\varsigma$. 211 v. m.
 Christus: heri et hodie et semper idem 148 r. s.; patris et matris expertus, 120 v. i.; quomodo esuriverit, 110 v. m.; Sapientia, 142 v. m.; Sermo, 142 v. m.
 Cynici. 12 r. s.
 Democriti risus. 514 v. m.
 Deus: caligine occultatur, Or. 28, 504, D.; cognitio ejus per habitum et conjunctionem, 54 r. i.; fons pulcri 162 v. i.; ignis consumens, 28 r. s.; indivisus in divisis, 161 v. s.; lux inaccessa, 151 r. m.; omnia continet, 178 v. m.; omnia implet, 178 v. m.; quomodo auctor Filii et Spiritus sancti, 139 v. i., 151 r. ante med.; quomodo dormire dicitur, 170 r. m.; quomodo generet, 72 v. m.; quomodo vigilare dicatur, 170 r. m.
 Elias: compiler SS. Patrum, Basilii, Maximi, aliorum, Præf. 750, et Fol. 1 v. i.; eruditio ejus philologa, Præf. 751; theologica, Præf. 750; loquendi genus, Præf. 752; $\kappa\alpha\pi\omicron\delta\omicron\mu\alpha\tau\alpha$, Or. 31, 577, E. Fol. 85 v. s. 91 v. m. 178 v. m. 257 r. m.; platonizat, 16 v. s. 41 r. m. 44 r. m. 189 v. m. 237 v. i.; scholasticus Gregorii in usus suos convertit, Præf. 749; scripta ejus, Præf. 747; vita, Præf. 746 sq.
 Epicuri corpuscula indivisa, 79 v. m.; de Deo sententia, 11 v. m.; de iis, quæ homini necessaria, 212 v. m.
 Eratosthenis mensura terræ. 52 r. i.
 Ericapsus. 163 r. p. m.
 Eunomiani platonizantes. Præf. 750. Fol. 167 v. s.
 Fulgurum causa. Or. 28, 519, B.
 Græculi Aristophanem imitantur, 13 r. s.; Homerum et Tragicos imitantur, 2 (s. num.) r.
 S. Gregorius Nazianzenus: Demosthenem et Isocratem imitatur 78 v. m. Cod. 204, 46 r.; depingit imagines petitas ab arbore inflexa, Or. 33, 425, A. B. — a mari, 514 v. i. — a solis reflexibus ex aqua, Or. 31, 577, B.; locus in orationibus habet $\kappa\alpha\pi\alpha\lambda\lambda\eta\lambda\omicron\upsilon\varsigma$, Or. 8, 249, E. Or. 20, 376, A. Fol. 551 r. s.; platonica utitur disputandi ratione, 20 v. m.; platonizat, Or. 28, 515, A. Fol. 41 r. m.; sophistas imitatur, Præf. 751, Or. 28, 515, A.
 Gregorius, S. Gregorii Schol. quando vixerit. Præf. 746.
 Gyges. Cod. 204, 41 v.
 Hæretici: eorum disputandi ratio platonica, 20 v. m.; Neoplatonicos sectantur, v. Arius, Eunomiani.
 Heracliti fetus. 514 v. m.
 Hermotimus Clazomenius, philosophus ficticius. 153 r. m.
 Lydus currus. Cod. 204, 41 v.
 Magica animarum evocatio. 12 r. i.
 Mare hominum commercio inseruit. 34 r. i.
 Mari Deus imperat. 54 r. m.
 Medicorum dolus. 173 r. i.
 Molionidæ. Cod. 204, 41 v.
 Microcosmus homo. 47 r. i.
 Morborum causa. 195 r. s.
 Mos veterum in pudore caput velandi. Or. 6, 186, B.
 Musica effeminata. Cod. 104, 29 v.
 Nautilus martius. 54 r. i.
 Neoplatonica: deorum custodiendi vis, 194 v. m.; deorum generationes, catensæ et series, 7 v. m.; Deus omnis $\omicron\delta\omicron\varsigma\iota\alpha\varsigma$ promus condus, 257 v. i.; divinæ naturæ abundantia, 91 v. m.; gradus rerum, 167 v. s.; mentium divinarum primus a Deo locus, 257 v. i.; principia rerum: indigentia, sufficientia et abundantia, 91 v. m.; triplex rerum ordo, 257 v. i.
 Nicetas Serroolus, S. Gregorii Scholasticus, quando vixerit. Præf.
 Nomina rerum in civilibus dissidiis mutari solent. 275 v. i.
 Palloris quænam causa. 217 r. i.
 Phanes. 163 r. p. m.
 Platonica: animarum $\pi\alpha\theta\omicron\kappa\alpha\tau\epsilon\iota\varsigma$ et $\acute{\alpha}\nu\epsilon\mu\eta\eta\sigma\iota\varsigma$ 11 r. s.; corpus animi carcer et sepulchrum, 562 v. s.; crater animæ mundi, 91 v. m.; Deus Bonum, 58 r. m.; — non nisi ex simulacris cognoscitur, 16 v. s.; — sol intelligibilis, 16, v. s. 58 r. m.; Dii demurgii administri quomodo æterni, 152 r. m.; divinorum cognitio corpore et rebus corporeis impeditur, 41 r. m.; duplex inscientia, 57 r. m. 525 v. i.; fabula de Poro et Penta, 91 v. m.; ideæ, 11 r. i.; ingenia optima quæque absque disciplina pessima evadere, 189 v. m.; memoriæ definitio, 47 r. m.; oblivionis definitio, 47 r. m.; pæderastia, 11 r. i.; quis arrogans, 525 v. i.; reminiscentiæ definitio, 47 r. m.; rerum principia, 162 r. s.; sol Boni filius, 58 r. m.; Unum et Ens, 91 v. m.
 Platonis nomen. 85 v. m.
 Posidonii mensura terræ. 52 r. i.
 Socratis effatum, se nihil scire, id unum scire professi. 537 r. s.
 Sol cæteris sideribus officit 58 r. s.; eum intuentes visum amittunt. 19 v. m.
 Somni vis. 45 v. m.
 Spiritus sanctus pro hominum facultate munera sua dispensat. 176 r. s.
 Stoicorum mundi exustio animæ manens, Or. 31, 577, 577, B.; — ratio seminalis, Fol. 11 r. i.
 Susprii quænam causa. 217 r. i.
 Thaletis tripes. 327 r. s.
 Tonitruum causa. Or. 28, 519, B.
 Unio mystica, 18 r. m.; unio hypostatice Thomæ, 42 v. s. (Add.)
 Vinci ut vincas. Or. 26, 480, B.
 Vitia virtutibus cognata. 220 r. s.

INDEX V, EORUM QUÆ EX GENERE GRAMMATICO, LEXICOGRAPHICO ET CRITICO IN ANNOTATIONIBUS TRACTANTUR.

- Accentus: acutus pro circumflexo, Or. 28, 497, E; bis positus in eadem voce, Fol. 151 v. m., et vv. $\kappa\alpha\tau\alpha\ \mu\acute{\epsilon}\nu$; bis positus in vocibus rite conflatis, v. $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}$, $\mu\eta\delta\epsilon\mu\alpha\tau\alpha$, $\omicron\delta\delta\epsilon\mu\alpha\tau\alpha$; — in vocibus temere conflatis, v. $\delta\iota\acute{\alpha}$, $\kappa\alpha\tau\alpha$; circumflexus pro acuto, 161 v. s.; — pro gravi, 47 v. i.; gravis pro circumflexo 184 v. s.; omissus, 250 r. i.
 Accusativus: ejus cum infinitivo constructio oblitterata, Or. 20, 376, A. Fol. 105 r. i.; male positus pro nominativo, Or. 12, 249, B.
 Adverbia a perfecto passivo derivata. 65 v. m.
 Apostrophe in vocibus rite aut temere conflatis. 34 v. s.
 Articululus male adjectus, Or. 28, 522, B. Fol. 119 r. s.; — male omissus, 54 r. i.; — male repetitus, 351 r. s.
 Comparativus et superlativus confusi, 155 r. m.; comparativi et superlativi per $\omicron$ et ω , Or. 20, 376, A. Or. 28, 519, B.
 Constructio $\acute{\alpha}\nu\theta\ \kappa\omicron\iota\upsilon\omicron\upsilon\varsigma$. 209 r. s.
 Dativus personæ cum verbi passivo. Or. 29, 545, B.
 Elisio male neglecta, v. $\epsilon\iota\tau\alpha$, $\iota\upsilon\alpha$, $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}$, $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron$.
 Enclisis male neglecta, v. $\tau\epsilon$, $\tau\iota\varsigma$.
 Homoeoteleuton omissionis causa. Cod. 34, 325 v. Hypphen. 116 v. m. 128 r. m.
 Indicativus pro infinitivo male positus. Or. 28, 504, B.
 Infinitivus pro indicativo male positus. Or. 28, 515, A. Or. 32, 588, C.
 Interrogatio inversa, Or. 28, 503, D.; — perperam posita. Or. 28, 501, A.
 Itacismus, v. $\alpha\iota$ et ϵ et ω , η et ι , $\omicron$ et υ , υ et ι .

- Litteræ liquidæ male repetitæ, v. λ. μ. ρ.
 Mendum ex anticipatione proximorum, 47 v. s.;
 — ex confusione cum proximis, Or. 28, 515, D. Or. 29, 535, C.; — ex syllaba male repetita, 194 v. i.;
 — ex temere illatis proximis, Or. 28, 505, D.
 Modorum conjunctio. 14 v. m.
 Neutrum γνωμικόν. Or. 6, 180, D.
 Participium ad prædicati genus relatum, Or. 20, 376, B.; — sine nexu repetitum, Or. ead., p. 376, A.
 Præpositio, conflata cum pronomine, v. διά. ἐπί. κατά. παρά.: — cum substantivo, Cod. 34, 392 v.; — non repetita, Or. 28, 516, A.; — perperam directam, 47 r. m.; — perperam omissa, 175 v. i.
 Repetitio mendosa ejusdem vocis. Cod. 34, 392 v.
 Singularis verbi perperam positus pro plurali. 167 v. s. 174 v. s.
 Spiritus : asper pro leni, 43 r. i.; — temere adjectus in vocibus conflatis, 152 r. m.; — lenis pro aspero, 64 r. s.; — temere adjectus in vocibus conflatis, 34 r. s.
Tethys cum *Thetide* confusa. 163 r. p. m.
 Ἀδελφότης et Αἰδηρήτης. 22 v. i.
 ἀδύωτος βίος. 149 v. m.
 ἀγαθοεργεῖν, ἀγαθουργεῖν. 187 r. i.
 ἀγέρωχος et ἀγέρβηχος. 229 v. i.
 ἄγιοι, οἱ, SS. *Patres Eccl.* 69 v. m.
 ἄγνοια διπλή. 57 r. m. 323 v. i.
 ἄγρικοι et ἄγροῖκος. Cod. 216, 123 v.
 ἀγχιθυρος transl. 220 r. s.
 ἀδεις, δέος δεδιέναι sive φοβείσθαι. 150 v. i.
 ἀεὶ male omissum. Or. 32, 593, D.
 ἀθλοῖοι et ἀθλοῖοι. 296 v. s.
 ἀθολώτως et ἀθολότως. Or. 26, 476, E. αἰ et ε.
 195 v. i.
 ἀκολουθία, Or. 20, 379, A.; ἀκολουθία φύσεως, 46 v. m.
 ἀκονᾶν transl. 354 r. m.
 ἄκρον καλὸν et ἄκρον καλῶς. 162 v. i.
 ἀκτινοβολία. 329 r. m.
 ἀλλότριος pro ἀνόμοιος vel ἀνομοούσιος. Or. 20, 379, A.
 ἄλλως et ἄλλος, Or. 28, 521, E.; idem quod μάτῃν. 277 v. i.
 ἀμαθαίνειν. 57 r. m. ἀμάθεια διπλή. 57 r. m.
 ἀμεινον δν et ἀμεινον. Or. 31, 558, D.
 ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις Deus. 161 v. s.
 ἀμεταστρεπτή. Cod. 299, 194 v.
 ἀμετροεπής. 343 r. m. ἀμειρότως. 120 v. i.
 ἀμῆτωρ Christus. 120 v. i.
 ἀνάβασις et ἀναβάσις. Or. 32, 595, B.
 ἀναβλέπειν. 275 v. s.
 ἀνάγεσθαι ὑπὸ τι. 123 r. m.
 ἀναγωγή, v. ῥητόν.
 ἀνακείσθαι τῷ Θεῷ. 36 v. i.
 ἀνακυκλεῖν et ἀνακυκλοῦν. Or. 31, 569, C.
 ἀνάμνησις quid sit. 47 r. m.
 ἀνανεῦειν et ἀνω νεύειν. Or. 17, 321, A. [Or. 32, 595, E. ἀνανεύσεως B. probante L., Syrl. et th. ap. M. et quidam ap. C. pro ἀναβάσεως ed. Bas. quod tamen ex præced. repetitum videtur. Tu cf. ἀνανεῦειν Or. 17, 321, A. ibique annot.]
 ἀναβραγγῆναι transl. 269 v. m.
 ἀνάστασις i. q. ἀποκατάστασις. 133 v. s. [verba : εἶπουν ἀποκαταστάσεως habent etiam scripti ap. M. Ἀποκαταστάσεως pro ἀναστάσεως, omissis εἶπουν, habet B. probante L.]
 ἀνατιθέναι. 67 v. i.
 ἀνατυποῦν transl. 4 r. m. 46 r. m.
 ἀναφέρεσθαι —, ἀναφορά εἰς αἷτιον, 131 r. s.; ἀναφέρεσθαι ὑπὸ τι, 123 r. m.
 ἀνέδην et ἀναίδην. 253 r. s.
 ἄνθος transl., 18 r. m.; ἄνθος τοῦ νοῦ neoplaton., ib.
 ἄνθρωπος, ὁ ἐντός sive εἰσω. Or. 26, 480, B.
 ἀνοηταίνειν. 57 r. m.
 ἀντεστραμμένως. 65 v. m.
 ἀντιλύπησις. 47 r. m.
 ἡ ἀνω φύσις et ἡ ἀνωτάτω φύσις. Or. 31, 566, A.
 ἐξίσις et ἄγιοις. 178 v. m.
 ἀπαντᾶν πρὸς τι. 86 r. m.
 ἀπάντησις, τὴν ἀπάντησιν ποιῆσθαι πρὸς τι. simz. 86 r. m.
 ἀπασχολεῖσθαι verbi structura. Or. 32, 593, A.
 ἀπάτωρ Christus. 120 v. i. ἀπατόρως. 120 v. i.
 ἀπερίγραπτος et ἀτρεπτος. Or. 26, 481, D.
 ἀπερισπάστως. 4 r. i.
 ἀπερῆρημένον et ἀπερῆρημένον. 152 v. m.
 ἀπήχημα. 227 v. m. 237 v. i.
 ἀπλά et ἀπλά. 184 v. s.
 ἀπόβλητος. 53 v. i. 342 v. i.
 ἀποδοῖναι. 108 r. m.
 ἀπόθετος. 204 r. s.
 ἀποκναλεῖν. 3 r. s.
 ἀποληφθεῖς et ἀπολειφθεῖς. 224 v. m.
 ἀπολογητικὸς et ἀπολογιστικὸς. 156 v. m.
 ἀπόλυτος, v. μερισμός.
 ἀποξέειν transl. 19 r. s.
 ἀποπεράτωσις neoplat. 167 v. s.
 ἀπρόσitos, v. φῶς.
 ἀπτεῖν et ἄπτεῖν. Or. 31, 577, B.
 ἀραιώμασι et ἀερώμασι. 195 v. i.
 ἀράχνια et ἀράχνια ὑφάσματα. Or. 27, 494, B.
 ἀρευστος, ἀρεύσις, ἀρρεύσις, ἀρρεύσις. 70 v. m.
 ἀρχαῖκον et ἀρχαῖκος. Or. 8, 249, B. C.
 ἀρχαῖος. Or. 8, 249, B. C.
 ἀρχιτέκτων, ἀρχιτεκτονικός transl. 307 r. s.
 ἀσυνήθης et ἀσυνήθης. Cod. 34, 382 r.
 ἀσχολεῖσθαι verbi structura. Or. 32, 593, A.
 εἰς ἀποκον ἄγειν. 96 v. m.
 ἀτρωτος καὶ ἀνάλωτος philosophus 320 r. s.
 ἄττειν, ἄττειν et composs., Or. 31, 577, B.; ἄττειν et ἄπτειν, *ibid.*
 αὐτάρχεια, principium ap. recc. Platonicos. 91 v. m.
 αὐτοάγαθος, 116 v. m.; αὐτοάγαθον, 251 r. i.
 αὐτοάγιος, αὐτοάγιον, αὐτοαγιότης. 116 v. m. 251 r. i.
 αὐτοαλήθεια. 116 v. m.
 αὐτοάνθρωπος. 251 r. i.
 αὐτοέκαστον. 251 r. i.
 αὐτοζωή. 116 v. m.
 αὐτόθεος. 116 v. m.
 αὐτοκάθαρος. 116 v. m.
 αὐτοκύριος. Or. 31, 575, A. Fol. 116 v. m.
 αὐτοφιλανθρωπία. 116 v. m.
 ἀγίλλεις. Or. 31, 577, B.
 ἀγλὺν et ἀγλύν, 17 v. i.; ἀγλὺς transl. *ibid.*
 ἀγώρητος Deus. 15 v. i.
 β et υ. 22 r. i.
 βαθμηδὸν et βαθμίδον. 167 v. s.
 βαθμοί, gradus rerum, ap. rec. Plat. et Hæc. 167 v. s.
 βάρος λογισμοῦ. 314 v. s.
 βεθηκέναι transl. Or. 17, 322, B.
 βεδορορωμένος. 8 r. m.
 βία χειρὸς et βία χειρός. Or. 6, 185, E.
 βούλεσθαι et καλεῖσθαι. Or. 17, 321, A.
 βρενθύεσθαι. 13 r. s.
 βρεφύλλιον. 202 r. s.
 γαστήρ καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα, Or. 27, 489, D.; τὰ ὑπὸ γαστέρα et τὰ ὑπογάστρια, *ibid.*
 γελᾶν transl. 354 r. m.
 γένεσις et γέννησις. Or. 28, 513, A.
 γεννᾶσθαι et γίνεσθαι. 71 v. m.
 γέννησις et γέννησις. 122 v. i.
 τὸ γεννητικὸν ἐν θεοῖς neoplat. 7 v. m.
 γίνεσθαι et γενέσθαι. Or. 27, 490, C. 28, 504, B. Conf. συγγίνεσθαι.
 γκ et γγ. 24 v. i.
 γνόςος, cognus. 26 v. m.
 γνώθι σαυτόν, Chilonis ἀνάθημα. 211 v. m.
 γρηγορεῖν de Deo. 170 r. m.
 γριφοειδὲς i. q. αἰνιγματώδες, Or. 28, 503, C.; γριφοειδὲς et τρυφοειδὲς, *ibid.*
 γυμνῇ τῇ κεφαλῇ. Or. 6, 186, B.
 Δαυὶδ et Δαβίδ. 22 r. i.
 δάλοιοι, diplomata nobilitatis. 329 v. m. [Ad βασ-
 λικὰς κλεῦσεις, quas Elias l. c. dicit, eodem f. 315 v. m. docente, Grog. alludit Or. 26, p. 479, C. D.]

- δέον. 69 r. s.
 δεύτερον πλοῦν ποιῆσθαι. Or. 28, 506, A.
 δηλοῖ et δηλον. 18 r. m.
 διὰ τὸ, διὰ τὸ, 150 v. i.; διὰ τοῦτο, διατοῦτο. 140 r. s.
 διαβιβάζειν transl. 103 r. s.
 διαγεῖν transl. 354 r. m.
 διακυβεῖν transl. 141 r. s.
 διακωμῶδειν. 111 r. s.
 διανήχεται τὸν ἀέρα. 49 r. s.
 διανοία θεωρεῖσθαι. 162 r. m.
 διαπίπτειν. 367 r. m.
 διαπνέσθαι. 110 v. m.
 διασπειρόμενος et διασπειρώμενος. 56 v. s.
 διατέμνειν transl. Or. 31, 577, E.
 διατίθεσθαι et τίθεσθαι. Or. 32, 427, A.
 διαφεύγειν et φεύγειν. 234 v. m.
 διαφορεῖν, διαφορεῖσθαι et διαφόρησις. 110 v. m.
 διευκρινεῖν. 40 r. m.
 διήκειν, 11 v. m. 279 r. m.; διήκειν, διοικεῖν, 11 v. m.
 διηρημένως. 65 v. m.
 διηκρινημένως. 40 r. m.
 δόγματα et συναλλάγματα. 119 r. s.
 δοκεῖν. 175 v. i.
 δορυφορεῖν, δορυφορικόν. 47 r. m.
 ε et αι. 34 r. m. 253 r. s.
 εαυτῆ et αὐτῆ. Or. 6, 185, B.
 ἐγκαλλώπισμα et καλλώπισμα. Or. 32, 595, A.
 ἐγκυλισμένος et ἐγκυλισμένως. 8 r. m.
 ἐγκεντρίζεσθαι et κεντρίζεσθαι. Or. 32, 593, D.
 ἐγκυμονεῖ et ἔγγυμονεῖ. 24 v. i.
 εἰ temere positum. Or. 28, 506, A.
 εἰ γὰρ et εἶθε γὰρ. Or. 32, 482, B.
 εἰ δὲ τῷ et εἰδέτω. Or. 31, 362, D.
 εἰδικὸν αἴσιον, εἰδικώτατον αἴσιον. 29 v. s.
 εἰ μέλλει et εἰ μέλλοι. Or. 28, 502, A.
 εἰπεῖν. 175 v. i.
 εἰς et ὤς. 291 v. m.
 εἰσφθεῖρεσθαι. Or. 50, 544, B. [Or. 32, 596, A.
 εἰσφθάρσεν B. probante L., r. ap. M., Or. 1. alii-
 que ap. C. melius, quam εἰσέφρησεν Bill. (εἰσέφρη-
 σον C. pessime). De verbo εἰσφθεῖρεσθαι v. annot.
 ad Or. 50, 544, B. Ἐπεισφρεῖν aitigi ann. f. 368 r. s.]
 εἶτ' et εἶτα. Or. 6, 163, E.
 οἱ ἕκ τινος, *asseclā*. 403 v. m.
 ἐκδικος, de θυμῷ. 47 r. m.
 ἐκκαίδεκα et ἐξακίδεκα. 2 (s. num.) r.
 ἐκκρέμασθαι et κρέμασθαι. Or. 36, 634, A. [In
 VV. LL. ap. M. ἐκκρεμασθῆ r. Syri., licet mendosum,
 vero proximum.]
 ἐκλεπτύνειν. 5 v. s.
 ἐκπηδῶν, de θυμῷ. 229 v. i.
 ἐκποδῶν et ἐκποδῶν. 342 v. m.
 ἐκτυποῦσθαι. 18 r. s.
 ἐκφανσις et ἐκφασις; Or. 31, 561, C.; ἐκφανσις
 θῶν, ibid. [ἐκφάνσεως ap. Greg. etiam o. ap. M.]
 ἐλαττονεῖσθαι et ἐλαττονεύεσθαι. 55 v. s.
 ἐλλειπῆς et ἐλλειπῆς. 43 v. m.
 ἐμαυτῷ et ἐμαυτῷ. Or. 33, 609, A.
 ἐμβαδύνειν. 4 r. i. ἐμβατεύειν. 4 r. i.
 ἐμμένειν. 245 r. m.
 ἐμμενετικός et ἐμμενετικός. 245 r. m.
 ἐμπεπηγμένως. 65 v. m.
 ἐμπύρευμα. Cod. 34, 330 v.
 ἐμφασις. 63 r. m.
 ἐμφιλογωρεῖν transl. 233 v. m.
 ἐμφωλευῖν transl. 1 v. i.
 ἐμψυχος, v. ἰδέα.
 τὸ ἐν Platonis. 91 v. m.
 ἐναποληφθεῖς et ἐναπολειφθεῖς. 52 r. m. 224 v. m.
 ἐνδεα, principium apud recc. Platonicos. 91 v. m.
 ἐνδελήγησις. 224 r. i.
 ἐνδιάθετος, 2 r. i. 232 v. m.; ἐνδιάθετον, τό, 2. r.
 i.; ἐνδιαθέτως, 2 r. i.
 ἐνηλλαγμένως. 65 v. m.
 ἐνομιζεῖν et νομιζεῖν. 367 r. i.
 ἐνοσημαίνεσθαι transl. 132 r. m.
 ὁ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὁ ἐκ τῷ ἀνθρώπῳ. Or. 26, 180, B
 ἐντρανίζεῖν τινί. 16 r. s. 205 v. m.
 ἐντυποῦν transl. 4 r. m. 204 v. s.
 ἐνωσις mystica. 18 r. m.
 ἐξάπτονται et ἐξάττονται. Or. 31, 577, B.
 ἐξηρημένως. 65 v. m.
 τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου simm. 79 r. i.
 ἐξειδιώσθαι. 21 v. m.
 ἐξικνεῖσθαι et ἐφικνεῖσθαι. Or. 27, 489, E.
 ἐξημολογουμένως. 65 v. m.
 ἐξυβρίζειν ἐν ταῖς εὐπραγίαις. 385 v. m.
 ἔπαισις et ἔπεισις. 195 v. i.
 ἐπαρήξει et ἐπαρόρξει. 229 v. i.
 ἐπαρτάσθαι et ἐξαρτάσθαι. 203 r. m.
 ἐπειδὴν et ἐπειδὴν. 34 r. s. 189 r. m.
 ἐπεισοκχεῖν transl. 3 r. s. 328 r. m.
 ἐπεισφρεῖν, 368 r. et supra v. εἰσφθεῖρεσθαι.
 ἐπέκεινα vocis usus platonicus, 77 r. s., ἐπέκεινα
 et ἐπέκενα, ibid.
 ἐπεξεργάζεσθαι. 4 r. s.
 ἐπεσκαμμένως. 65 v. m.
 ἐπι et ὑπό, Or. 10, 239, B; ἐπι τὸ αὐτὸ et ἐπι-
 τοαυτό, 195 v. i.; ἐπι τοῦτο, ἐπι τοῦτω, Or. 29, 531, C.
 ἐπιβάλλειν τινί. 2 (s. num.) r. 326 r. m.
 ἐπιγίνεσθαι et προσγίνεσθαι. Or. 29, 536, A.
 ἐπιδημία et ἐπιδημίαι de Christi adventu, 263 r.
 a.; ἐπιδημία solis, ibid.
 ἐπιλυγάζειν. Cod. 499, 24 r.
 ἐπινοία θεωρεῖσθαι. 162 r. m.
 ἐπιπηδῶν τινί. 200 v. i.
 ἐπιπροσθεῖν et ἐπίπροσθεν. 26 v. s.
 ἐπισκοπεῖν et ἐπισκοπεῖν. Or. 22, 421, A.
 ἐπιστροφή neoplaton. 80 r. i.
 ἐπισφραγίζειν transl. 164 r. m.
 ἐπιτετηρημένως. 65 v. m.
 ἐπιχορηγεῖν transl. 143 r. s.
 ἐποχεῖσθαι et ἐπικεῖσθαι. 218 v. s.
 ἐργασία. 4 r. s.
 ἐργαστήριον transl. 143 r. s.
 ἐρεσγλία et αἰρεσγλία, αἰρεσγλία. 34 r. m.
 ἐρπυστικός et ἐρηπητικός, ἐρπιστικός. 48 v. i.
 ἐρχεσθαι et ἀρχεσθαι. Or. 6 180, A. [Gregor. Or.
 26, p. 479, B. γένος... ἀπὸ σαρκὸς ἐρχόμενον. Sic
 B. cum Edd.: ἀρχόμενον Or. 1.]
 ἐστιῶν transl. 3 v. s.
 ἐστοχασμένως. 65 v. m.
 ἐσηματισμένως. 65 v. m.
 ἔχον et ἔχων. Or. 31, 576, C.
 ἔτεροούσιος. 128 r. i.
 ἔτι et ἐστὶ. Or. 33, 428, C. ἔτος εν et α. 212 r.
 m. Cod. 216, 101 r.
 εὐεπίβολος et εὐεπηθόλος, Cod. 204, 30 r.; εὐεπι-
 θόλος et εὐεπηθόλος, 258 v. m.
 εὐθεος et εὐθεον. 79 v. s.
 εὐθὺς de Πνεύματι ἁγίῳ. 178 v. i.
 εὐθύτης in laudibus Spiritus sancti. 181 r. m.
 εὐκίνητος et ἀκίνητος. Or. 6, 192, C.
 εὐπορον et ἀπορον. 212 r. m.
 εὕρημα et εὕρεμα. Or. 10, 240, C.
 εὐρίπιστον et εὐρίπιστον. 245 v. m.
 Εὐριπος transl. 305 r. m.
 ἐφαπλοῦσθαι. 195 r. i.
 ἐφέλκεσθαι. 41 r. m.
 ἐφετὸν Deus. 19 v. m.
 ζήλος. 251 r. m.
 ζήτημα quomodo a προβλήματι differat. 212 r. m.
 ζῶφας transl. Or. 28, 498, D.
 ἦ et ἰ, v. VV. LL. 26 v. s. 153 v. m. 156 v. m.
 158 v. m. 167 v. s. 176 r. s. 180 r. i. 214 v. s.;
 ἦ temere adjectum, 168 r. m.; ἦ et καί, 196 r. m.
 ἦγον et ἦως. 96 v. s.
 ὄνη in apodosis negativa. 155 v. m.
 ὄνοητος ἡλιος. 16 v. s. 58 r. m.
 ἡμεῖς ἡ ψυχή. 26 v. i. 308 v. m.
 ἡμέτερα et ἀνθρώπινα. Or. 17, 319, E.
 ἡμέτερον τὸ σῶμα. 26 v. i. 308 v. m.
 ἡμῖν cum verbi passivo, male omissum, Or. 29,
 545, B.; ἡμῖν ethicum, male om., Or. 20, 376, A.
 ἡμεῖν. 43 r. i.
 ἡρώτατο et ἡρώστατο. 220 v. i.

- φως, v. ἤγουν.
 ὕαρος et θράσος. Or. 32, 597, E.
 ἡεαγωγία. 12 r. i.
 θεατρῖζον transl. Or. 28, 515, A.
 ἐν θεάτρῳ τῇ οἰκουμένη ἐτ τῆς οἰκουμένης. Or. 33, 429, A.
 θέλητρον et θέλιτρον. 214 v. s.
 θεολογικός, θεολόγος, 153 r. m.; θεολογικώτεροι et θεολογικώτατοι, ib. θεολόγος S. Greg. Naz. 153 r. m. θεομιμήτης. 329 r. m.
 θεοποιεῖν. Or. 33, 613, C. θεοποιός. Or. 33, 613, C. θεός a θεῖν. 140 v. m.; θεός adulatorie, 329 r. m.; θεός i. q. θεωθεός, Or. 33, 613, C. Fol. 152 v. m.; θεός et ὁ θεός, Or. 17, 319, A.
 θεοῦν. Or. 33, 613, C. [Or. 31, 576, C. pro θεοποιῶν r. ap. M. θεοῦν, quod præstare videtur, etsi θεοπ. per se recte habeat. Vid. annot. ad Or. 33, 613, C. et Schol. Cod. Monac. 216, 18 v.]
 θεραπεία, θεραπεύειν. 3 r. i. 151 r. i.
 θέρμη πνευματικῆ. 227 v. m.
 θέσει, v. φύσει.
 θεωρεῖσθαι ἐν τινι. 176 r. s.
 θεωρία, v. ῥητόν.
 θέωσις. Or. 33, 613, C.
 θρυλώ et θρύλλω. 207 v. i.
 θυμός cui bono, 8 v. i. 189 r. m.; θυμός, ζέσις αἵματος, 47 r. m.
 θύρα τῶν ὠτων. Cod. 54, 440 v.
 ἡ θύραθεν (γραφή). 2 (s. num.) r.
 ὁ θύραθεν νόσος. 153 r. m.
 ι et η, v. VV. LL. 156 v. m. 158 v. i. 183 r. s. 257 r. m. 258 v. m.; subscriptum et v, 194 r. i. 367 r. m.; — et ε, 217 v. m.; — neglectum, Praef. 754, Or. 31, 565, B.; — perperam adj. 225 r. m.
 ἰδέα ἑμφυλῶς λόγων, 184 r. s.; ἰδέα et ἰδέα, ibid. ἰδαιτάτον et ἰδωτάτον. Or. 32, 597, A.
 ἰλύς, corpus et corporea. 4 r. m.
 • ἰν' et ἰνα. Or. 28, 499, C. Or. 30, 533, D.
 ἰνδαλμα. 63 r. m.
 ἰσον τῷ et ἴσον τῷ, 122 v. s.; ἴσος — καί, ibid. [Similiter, ut f. 122 v. s. ap. El., peccatum apud Greg. Or. 31, p. 575, D. ἔπερ ἴσον δυνάται τὸ σοφώτατον. Sic p. et th. ap. M. et C. cum pluribus Reg. duobus Coisl. Par. Comb. pro ὡπερ cet. Sed recte B. et duo Regg. τῷ σοφώτατον, id est: voci σοφώτατον. Minus recte corrextat L.]
 καθαροῦ ἄπτεσθαι μή καθαρῷ μή θεμιτὸν μηδ' ἀσφαλές. 2 (s. num.) r.
 καθ' ἡμᾶς varii usus formula, 178 r. s.; ἡ καθ' ἡμᾶς γῆ, 170 r. s.
 καθιστάω simm. 305 v. m.
 καί grammaticum i. q. ἤγουν, Or. 22, 416, D.; καί interrogatorem acuens. Or. 29, 530, B.; καί male absorptum, Or. 29, 535, C.; — male adiectum, Or. 20, p. 376, A. 351 v. s.; — male omissum, Or. 32, 595, A.; καί — καί et καί, Or. 28, 500, A. Or. 32, 597, D. 598, B.
 κακοήθως. 22 v. m.
 κακοτρόπως. 111 r. m.
 κακούργεῖν, κακούργημα, κακούργος. 22 v. m.
 τὸ καλὸν οὐ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. 5 v. s.
 κᾶν et κᾶν. Or. 23, 431, A. κᾶν et κᾶν. Or. 52, 595, A.
 κατά cum duplici accentu, 152 v. m.; — perperam adiectum, Or. 28, 518, A. Or. 20, 376, B. Fol. 162 v. ext. 351 r. s.; κατ' αὐτὸ et καταυτό, 281 v. m.; κατά γῆ et κατά γῆ, 329 r. m.
 καταβάλλειν σπινθῆρα et καταλύειν σ. Or. 6, 486, C.
 κατάγγειν διὰ συλλογισμῶν. 97 v. i.
 κατακαρματίζειν, 21 v. s.
 κατανατᾶν. 86 r. m.
 καταποικίαις et καταποικίλλας. 239 r. i.
 κατὰ σκοποῦ τοξεύειν. 202 v. m. 320 r. m.
 κατατρυφᾶν τοῦ λόγου. Or. 28, 518, A.
 κατεβλακευμένος, καταβεβλακευμένος. C. 34, 310 v.
 κατόπιν ἰλεῖν τινος. Praef. 746.
 τὰ κάτω et κάτω. Or. 31, 576, C.
 κάτω βλέπειν, — κύπτειν. 106 r. m.
 καύχημα et καύχημα. 259 v. s.
 κεκολασμένως. 65 v. m.
 κεκρῖμένως. 65 v. m.
 κεκρυμμένως. 65 v. m.
 κενωθῆναι, κένωσις de Christo. 411 r. i.
 κειχωρισμένως. 65 v. m.
 κινήσαν et νικήσαν. Or. 32, 597, C.
 τὰ Κλημέντια et τὰ Κλημέντια. 186 r. m.
 κοιλὰς κλαυθμῶνος terra. 254 r. s. 314 r. m.
 κομιδῆ et κομιδῆ. 103 r. i. 148 r. m.
 κομφαία, κομφός. 4 r. m. Cod. 34, 409 r.
 κόρος et δρος per paronomasiam conjuncta, Or. 22, 416, D.; κόρος πατῆρ ὄβρειος, Or. 26, 472, A.; κόρω κόρον βαρύνειν et κόρον κόρω β. Or. 36, 643, A. κοσμοκράτωρ, ὁ. 67 r. i.
 ὁ κόσμος et κόσμος, Or. 31, 575, B.; ἐν κόσμῳ et εὐκοσμίως, Or. 32, 584, D. [Or. 32, 587, ἐν κόσμῳ p. ap. M. melius quam εὐκοσμίως B. et ἔγκοσμίως vulg. Conf. annot. Or. 32, 584, D.]
 κραιπαλώντες et κραιπαλοῦντες. 253 r. m.
 κρόμα et κράμμα, κραμμός. 259 v. s.
 κρατῆρ platonicus. 91 v. m.
 κρατύειν c. accusat. 11 r. i.
 κρεθλίον. 202 r. s.
 κνάθω μετρεῖν τι. 54 r. m.
 κυβέρνησις transl. 141 r. s.
 κυβευταί λόγων et κυβισταί λ. 2 r. s.
 κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων. 357 r. m.
 κυκλοτερώς et κυκλοτέρως. Or. 28, 515, A. [Apud Gregg. Nyss. De Hom. Op. cf. p. 100 ed. Leuvenian. loco vulgati κυκλοτέρως (κυκλοτερείς Cod. ms. pr. Leucl. p. 332) repono κυκλοτερώς.]
 κωμωδεῖν τινα. 111 r. s.
 κωμωδία. 111 r. s.
 λ male repetitum, v. VV. LL. 162 r. s. 169 r. i. 239 r. i.; male positum, 207 v. i. Cod. 216, 233, v. λαβείν i. q. νοῆσαι. 161 v. s.
 λαλεῖν ἑαυτῷ, ἔνδον λαλεῖν. 63 v. s.
 λαλητῶν ζῶων, ἁποιο. 10 r. i.
 λέγω ὅτι et λέγω δέ. Or. 22, 422, C.
 τὸ λελογισμένον. 189 v. a. m.
 λεπτός, λεπτότης, λεπτεύειν. 5 v. s.
 ληφθῆναι et φθῆναι. O. 28, 504, B.
 λίθοι, λίθοι τίμιοι, πολυτελεῖς, πολυτελήτοι. Or. 6, 181, C.
 λόγος et λογισμός, Or. 3, 71, A.; λόγος cum λέγειν conjunctum, Or. 31, 533, D. E.; ὁ λ. ὄμα εἶνε ὄμαται, Or. 28, 503, D.; λόγος tanquam persona, Or. 31, 553, D. E.; λόγῳ θεωρεῖσθαι, 162 r. m.; ὡς ὁ ἐμός λόγος et ὡς ἐμός λ., Or. 28, 508, D.; λόγος ἐνδιθάτος et προφορικός, 28 v. s.; λ. ὕσιος voce caret, 180 r. i.; λ. σπερματικός, 11 r. i. 161 v. s. 195 r. p. m.; λόγῳ δημιουργικῷ, 11, r. i.; λόγος βεῦμα διανοίας, 28 v. s.; λ. προφη ψυχῆς, 276 v. m.
 Λόγος Χριστός, 142 v. m.
 λυγγός, λυγμός. 13 r. i.
 λυγίζεσθαι, λυγισμα, λυγισμός et λογίζεσθαι, λυγισμα, λογισμός. Or. 33, 605, B.
 λύσον i. q. λύξ. 13 r. i.
 μ male repetitum. 259 v. s.
 μαιώσα καρδία tragica. 2 (s. num.) r.
 μανός, 45 r. i.; μανότατος, μανώτατος. Or. 28, 519, B.
 μελέτην θανάτου τὸν βίον ποιεῖσθαι. Or. 27, 492, C. Fol. 315 r. s.
 μέλλειν cum aoristi infinitivo et cum fut. indicativo. Or. 28, 502, A.
 μὲν cum duplici accentu, 127 r. i.; per se positum. 178 r. i.; repetitum, Or. 17, 32, A.
 μεριμνᾶν τὰ τοῦ κόσμου. 4 r. i.
 μερισμός, v. ἀπόλυτος.
 τὰ μεριστὰ et οἱ μερισταί. Or. 31, 565, B.
 μεταλήπτως et μεταλήπτικώς. 264 r. s.
 μετρεῖν. Or. 3, 71, A.
 μετρητής et μεριστής. Or. 3, 71, A.
 μή ποτε, μηδέ, et μηδέποτε, μηδέ. Or. 32, 595, A.
 μηδὲ et μὴ δέ, μηδέ, 19, r. s.; μηδ' ὡς et μὴ ὡς, μηδὲ ὡς, Or. 32, 599, B.
 μηδεμία et μὴ δὲ μία, μηδεμία, 19 r. s.; μηδ' ἄ; et μὴ δὲ μιάς, 25 r. m.

μηδὲν, τὸ μηδὲν de homine nequam, Or. 32, 581, E.; μηδὲν, μηδ', et μηδ', μηδ', Or. 22, 421, C.
 τίς *μηχανή* —; 29 r. m.
 μηχανομενεῖν quid sit. 47 r. s.
 μορμολύτῳ, μορμολύττομαι. 93 v. m.
 ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν, μορφήν δούλου ἀνειληφέναι, de Christo. 122 v. s.
 μυδὲν. Cod. 499, 188 r. μύειν τὰς ἀισθήσεις 27 r. v. *paragogicum ante vocalem male neglectum*, Or. 28, 511, C. Or. 20, 376, A.; — in clausula vel intermissione enunciat. male om., Or. 28, 506, C. 513, A. νεύσις neoplat., 204 r. s.; νεύσις πρὸς θεόν, Or. 6, 188, B. Or. 32, 589, D. Fol. 204 r. s.
 νεφέλη, corpus. 26 v. m.
 νοί et νό. Or. 20, 583, A. 28, 511, C.
 νοῦς, divinum in nobis, Or. 22, 422, C.; νοῦς ὁ θύραθεν, 153 r. m.
 ξέειν, transl. 13 r. s.
 ξυνωρίς transl. 368 r. s.
 ο et ω Or. 20, 376, A. 28, 519, B. Fol. 201 r. i. 229 v. i.
 ὄγκος, 201 r. i.
 οἰ et ἰ. 199 v. i.
 οἶδε, *appellat.* 107 r. i.
 οἰδημα et ὄγκωμα. 201 r. i.
 τὸ οἰκτιρὸν Deus menti, Or. 28, 508, D.
 κατ' οἰκείωσιν Dei cognitio. 34 v. s. 204 v. s.
 ὄκνειν. Cod. 34, 329 v.
 ὄλω καὶ παντί. 175 r. i.
 ὀμίχλη, ὀμιχλώδης et ὀμίχλη, ὀμιχλώδης. 64 r. s.
 ὀμβρόλιος. Or. 31, 560, A. Fol. 299 r. i.
 ὀμοῦ ἰ. q. ὀμοίως. 230 r. i.
 τὸ ὄρ Plat. 91 v. m. ὄντως citantis. Or. 20, 376, B.
 ὀπίδια θεοῦ. Or. 28, 497, E.
 ὄργαν. Praef. 747 not. b.
 ὄργη, ὄρεξις ἀντιλυπησεως. 47 r. m.
 ὄρακτόν Deus 19 v. m.
 ὄρμαθός transl. 7 v. m.
 ὄρος et κόρος per paronom. conj. Or. 22, 416, D.
 ὄ τι et ὄτι. Or. 20, 376, A. Or. 29, 528, D. Fol. 134 v. m.
 οἶδ' et οἰδέ. Or. 31, 565, D.
 οἰδέμα et οἰδέ μία, οἰδέμα. 87 v. s.
 οἰδὲν de homine nequam, Or. 32, 581, D.; οἰδὲν ἀγαθοῦ, *dubiæ fidei locutio*, ibid.
 οἰθεῖς. 25 v. s.
 οὐ — πω, οὐχί — πω, et οὐ — πως, οὐχί — πως. Or. 33, 604, C.
 οὔτος cum καὶ pro αὐτός. 43 r. s.
 οὕτως et οὕτω Or. 29, 529, E.
 ὀφθαλμός, *fontis prima scaturigo*. 184 v. m.
 ὄχημα aēr avibus 12 r. m.
 παῖξαντες et παίζοντες. Or. 17, 323, B.
 παλαιός et πάλιν. 159 r. s.
 πανεπίσκοπος et παντεπίσκοπος. Or. 31, 575, D.
 τὰ πάντα et πάντα. Or. 36, 634, A. [τὰ π. p. ap. M.]
 ὁ παντοδύναμος λόγος. 194 r. s.
 παρὰ βραχὺ et παραβραχὺ, 223 r. m.; παρὰ τῇ et παρὰ τῆ, 151 r. s.; παρὰ τοῦτο et παρατούτο, 515 v. m.
 παραβαλεῖν et παραλαβεῖν. Or. 31, 576 C.
 παράγειν, παραγωγεύς, παραγωγή de Deo. 25 v. s.
 παραγράφειν. Or. 31, 557, C.
 παραδεικνύσαι et παραδεικνύσαι. Or. 28, 497, E.
 παρακαλεῖν hellenist. Or. 17, 318, D.
 παραλαμβάνειν. 85 v. m.
 παραπαλεῖν et παραπταῖειν. 171 v. p. m.
 παραπεπηγέναι transl. 308 r. m. [Conf. Schol. Cod. Mon. 499, 98 r.].
 παραπίπτειν 41 r. m.
 παραπληκτίσω et παραπληκτήσω. 156 v. m. [παραπληκτίσομεν etiam Ed. Bas. probante M.]
 παραστατικός c. genitivo. 23 v. s.
 παρατετηρημένως. 65 v. m.
 παρεγγράφειν, παρέγγραπτος et παράγραπτος. Or. 31, 557, C.
 παρεμφερίρεσθαι et παραφθερίρεσθαι. Or. 30, 544, B.
 παρεμπίπτειν. 41 r. m.
 παρπηδημία vita. 226 r. s.

παρετόν et παραιτητόν. Or. 22, 421, B.
 παριστάται. 23 v. s.
 παρό. 68 v. m.
 παροιμία vita, 226, r. s.; *παροιμικός homo in vita, ib.*
 ὁ πατήρ τοῦ παντός Deus Platonii. 78 r. m. 236 v. i.
 τὸ πατρικόν ἐν τοῖς θεοῖς, neoplat. 7 v. m.
 πάχος, παχύς, παχύτης transl. Or. 28, 498, D.
 πέδιον et πεδιάς. Or. 28, 518, A.
 πεπωμαμένος et πεπιωμένος. 199 v. i.
 περὶ ἡμᾶς τὰ ἐκτός. 26 v. i. 308 v. m.
 περικεκομμένως. 65 v. m.
 περιλαβεῖν et περιδαλεῖν. 212 v. i.
 περιπομπύζεσθαι. Cod. 204, 83.
 περισπασμός. 4 r. i.
 πεφροντισμένως. 65 v. m.
 πλατυκώτερον et πλατικώτερον. 123 r. i.
 πλήξις ἀέρος vox. 44 r. m.
 πληροῦν τὰ πάντα Dei. 178 v. m.
 ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου, — τῶν συλλογισμῶν. 97 v. i.
 πόθεν; 157 r. m. 175 r. i.
 ποιοῦν, *qualitate imbuerē*, 199 v. i.; *ποίησις*, ibid.
 πόλεμος et πολέμιος. Or. 10, 239, B.
 πολιτεύομενοι, οἱ, *monachi*. Cod. 204, 40 v.
 πολλοστός. 227 v. m.
 πολυπραγμανεῖν τι. 61 r. m.
 πολυπραγμοσύνη τοῦ νοῦ. 61 r. m.
 πολὺς et πολλός. 162 r. s.
 πολυσχιδής et πολυσχεδής, Or. 30, 554, B. C.; Fol. 106 v. s.; *πολυσχιδής τὸ ψεῦδος*, 106 v. s.
 πονεῖν et ποιεῖν. Or. 17, 323, D.; *πονέσω*, *πονέσας*, ibid.
 πονήρως. 168 r. s.
 πόρος, *fontis prima scaturigo*. 184 v. m.
 πορφύρειν transl. Or. 26, 477, B.
 πράγματι θεωρεῖσθαι. 162 r. m.
 πρανὲς et τρανέες, Or. 26, 472, C.; εἰς τὸ πρανέος. ib.; κατὰ πρανοῦς, κατὰ τοῦ πρανοῦς, Or. 23, 425, B.
 προαριθμησις *Hæreticorum in argumento christologico*. 167 v. s.
 προβάλλειν *Platonicum et gnost. verbum*. 156 r. s.
 προβολεύς Deus. 100 r. m.
 προδιευκρινεῖν. 40 r. m.
 προεδρία et προσεδρία. Or. 32, 598, A.
 προεντυπών transl. 4 r. m. 63 r. m.
 προηγουμένως. 63 v. m.
 προιούσας et παραδιδούσας. Cod. 34, 392 v.
 προκαλεῖσθαι et προσκαλεῖσθαι. 256 v. s.
 προλαθῶν et προσλαθῶν. 119 r. i.
 πρὸς, *quod attinet ad*. 159 r. s.
 προσάπτεισθαι et προσεφέπτεισθαι. Or. 20, 576, A.
 προσβάλλειν τῇ θεωρίᾳ *simm.* et προσβαλεῖν τῇ θ. *simm.* Or. 28, 505, A. Fol. 174 v. s.
 προσβιάζειν et προσβιάζειν. 175 v. m.
 προσβλέπειν et προβλέπειν. Or. 22, 417, B.
 προσενωθῆναι θεῷ. 18 r. m.
 προσπαίζειν transl., Or. 26, 477 B.; *προσπαίξει* et *προσπέξει*, ibid.
 προστάτης. 168 r. s.
 πρόσχημα transl. 151 r. s.
 προσφέρειν et περιφέρειν, 293 r. i.; — et *προσφέρειν*, Cod. 216, 194 r.; *προφέρειν* εἰς ἑνετισμὸν, *simm.* 293 r. i.
 προχειρίσις et προχείρησις. 183 r. s.
 ἡ πρώτη φύσις. 27 v. i.
 πτερωτής transl. Cod. 204, 72 v.
 πῦρ καταναλισκόν Deus. 28 r. s.
 πυρώδη et πυρρῶδη. 229 v. i.
 πῶς; in clausula. Or. 28, 503, D.
 ῥ male repetitum. 229 v. i.
 ῥήξις. Or. 28, 519, B.
 ῥητὸν oppos. ἀναγωγή et θεωρία. 39 r. m.
 ῥοὺς κατὰ πρανοῦς τρέχων *vitiūm*. Or. 23, 425, B.
 ρυθμίζειν transl. 189 v. m.
 ῥυσός et ῥυσός. Cod. 34, 410 v.
 σεῖραλ θεῶν neoplat. 7 v. m. [Adde Schol. Cod. Monac. 34, 392 v.]
 σῆμα corpus 140 r. s.
 σκάμμα transl. 13 r. s.

σκηνηκός et σκηνηκός. 158 v. i.
σκοπιμώτατον et σκοπημώτατον. 136 r. i.
σημηκτικός et μημηκτικός. 26 v. s.
ὦ σοφώτατε. Or. 32, 593, A.
σπερμολογείν, convitiose de pullosophantibus.
Or. 28, 513, A. [El. f. 110 v. m. ad Or. XXIX, p. 536, D. ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν σπερμολόγων πτηνῶν, & τὰ τῶν σπερμάτων διεσκευασμένα καὶ ἀκατακάλυπτα κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς κείμενα συλλέγοντα κατεσθίωσιν. Eadem idem f. 265 r. m. ad Or. XXIII, p. 433, B.]
σταθρότης. 367 v. i.
στοιχεῖα, sol et luna. Or. 6, 190, C.
στρέφεσθαι πρὸς ἑαυτὴν, simm. de anima. 291 v. m.
στρυφνότης. 45 r. i.
συγγίνεσθαι et συγγενέσθαι. Or. 33, 609, A.
συγκαταβάλλειν. 18 r. i.
συγκεκραμένη et συγκεκραμένη. 259 v. s.
συγκεχυμένως. 65 v. m.
συγκρατεῖσθαι et κρατεῖσθαι. Or. 32, 598, A.
συγκροτεῖν transl. 268 v. m.
σύμμετρος et συμμέτρως. 225 r. m.
συμπαρεκτείνειν, συμπαρεκτείνεσθαι. 92 v. i.
συνάγειν τι ἐκ τινος ἀναγκασιῶς, 271 r. s.;
συνάγεσθαι εἰς νοῦν, simm. 291 v. m.
συνανθρωπιστικός. 48 r. s.
συναριθμῆσθαι, de Spiritu Sancto. 167 v. s.
σύνδουλος. Or. 31, 560, A.
συνεγγυμένως et συνδέδεμένως. 52 r. m.
συνεπτυγμένως. 65 v. m.
συνεσχισμένως. 65 v. m.
συνέχειν τὰ πάντα Dei. 178 v. m.
συνημμένως. 65 v. m.
σύννευσις neoplat. 80 r. i. 204 r. s.
συντεθῆναι et συνιστάναι. Or. 32, 397, [συντεθῆς
etiam E. probante L., et r. ap. M.]
συντετμημένως. 65 v. m.
συνυφαίνειν transl. 2 (s. num.) r.
σύρρηξις. Or. 28, 519, B.
συστέλλεσθαι εἰς ἑαυτὸν, simm. 291 v. m.
σφαδάζειν. 2 (s. num.) r.
σφακελισμός. Cod. 216, 329 r.
σφαλερός et σφαλλερός. 189 r. i.
σφραγίζειν · Deus Filium ἐσφράγισεν. 143 r. m.
κατὰ σχέσιν Dei cognitio. 34 v. s. 204. v. s.
ταλαντεύεσθαι, ταλαντούσθαι. 367 r. m.
ταμίειν et ταμεῖον. Or. 28, 516, B. [Gregor. Or. 28, p. 518, D. ταμεία in Edd. ubi B. ταμεία.]
ταῦτα, res visibiles. 29 r. m.
ταῦτὸν et ταῦτό. 183 r. i.
τάφος corpus. 140 r. s.
τε neglecta inclinatione scriptum. Or. 28, 508, E.
τέλειος et τέλειος, τελέως et τελείως. Or. 28, 502, A
τέλος, τό. 248 r. i.
τεταγμένως. 65 v. m.
τίθεσθαι i. q. συντίθεσθαι. 58 v. m. 210 v. s. 218 v. i.
τις encliticum male τίς scriptum, Or. 28., 508,
E; τῷ et τῶ, Or. 6, 187, A.
τίς; in clausula. Or. 28, 503, D. Or. 31, 561,
B. C.; τί δαί; et τί δέ; Cod. 499, 34 r.
τοιούτων et τοιούτων. Or. 20, 376, A.; τοιούτων
ἄϊον et τοιούτων ἧ. Or. 20, 376, A.
τὸ μὲν — τὸ δὲ et τῷ μὲν — τῷ δέ. Or. 32, 508, E,
τος εἰτικός in adject. terminatione. 15 v. i. 264 r. s.
τοῦτ' ἐκείνο et τοῦτο ἐκείνο. Or. 32, 591, B.
τρανός, τρανής, 25 v. i.; τρανότερον et τρανώτερον,
Or. 30, 376, A.
τρέφεσθαι et στρέφεσθαι. 217 r. m.
τροφᾶν τι et τροφᾶν τινι. Or. 6, 180, A.
τροφῆ et τροφή. Or. 28, 518, A.
τρίγινος et τρίγινος. 274 r. s.
τρωθῆναι. 368 r. s.
τύπος, τυπῶν, τύωμα, τύωσις transl. 4 r. m.
τυποῦν. formare. Or. 28, 496, A.
ὔ et ἦ. 48 v. i.; ὕ et ἱ, 123 r. i.
ὕγεια et ὑγεία. Or. 28, 516, B.
ὕμιν et ὕμῶν. Or. 3, 71, A.
ὕπεράνω et ὑπὲρ ἀνω. 136 v. m.

ὕπερέκεινα. 77 r. s.
ὕπερ et ὑπὸ. 226 r. m.
ὕπεριδριῦσθαι neoplat. 237 v. i.
ὕπερογκος et ὑπερογγος. 24 v. i.
ὕπερπληρῆς in divina natura. 91 v. m.
ὕπερρεῖν et ὑπορρεῖν. Or. 29, 524, B.
ὕπερθέσεις mentium caelestium. 167 v. s.
ὕπερχους in divina natura. 91 v. m.
ὕπουον, de Deo. 170 r. m.
ὕπὸ: τὰ ὑπὸ γένεσιν, φθοράν, χρόνον, simm. 22 r. s.
s. 71 r. m.
ὕποβάσεις mentium caelestium. 167 v. s.
ὕπογάστρια, v. τὰ ὑπὸ γαστέρα.
ὕποκειμενον, τό. 23 r. i.
ὕποχαλδῶν transl. 12 r. m.
ὕπωπιός et ὕπωπιός. 8 v. m. [Gregor. Or. 32, 592, D. νηστείαις καὶ ἀγρυνίαις καὶ χαμυνίαις, κόπω καὶ πᾶσιν ὕπωπιμοῖς. sic B. ut th. ap. M. et Comb. ap. C. ὕπωπιασμοῖς probante L. Edd.]
ὕφαλος transl. 354 r. m.
ὕφαιμένως. 65 v. m.
ὕφσεις neoplat. 167 v. s.
φαντάζεσθαι. 151 v. m.
φαῦλος. Cod. 499, 50 v.
φέρεσθαι, efferrī. 151 r. s.
φορὰ et φθορά, 61 r. s.; φορὰ i. q. ὄρη, 168 v. i.
φρουρεῖσθαι neoplat. 237 v. i.
φρουρητικὸν in Diis, neoplat. 194 r. m.
φυλαχὴ corpus. 362 v. s.
φύρεσθαι. 19 r. i.
φύσις, indoles, ingenium, 189 v. m.; φύσις
oppos. θέσει, 178 v. i.; ἡ ἀνω φύσις, Or. 31, 566,
A.; ἡ πρώτη φύσις, 27 v. i.
φυτῶν et φύσεων. 47 v. s.
φωνητικός et φωνητικός. 180 r. i.
φῶ; ἀπρόσστον Deus. 151 r. m.
φωστήρες caeli. 60 r. s.
φωτοχουσία, φωτοχυτεῖσθαι. 329 r. m.
χαίρειν ἐάν. 223 r. m.
χαλδῶν transl. 12 r. m.
χαμαιρρήψης. 13 v. i.
χαμερπής et χαμαιπετής. Or. 29, 531, D. [χαμερ-
πέσι, quod L. probavit, habet etiam r. ap. M.; con-
tra p. 537, A. χαμαιπετής cum B. ox. ap. M. et
Ed. Bas. pro vulg. χαμερπής.]
χαρίεν et χάριεν i. r. m. [Or. 23, 416, E. item
scribe χαρίεν pro χάριεν quod habent B. E. Vid.
Winkelmann. ad Plat. Euthyd. p. 157. Sunt tamen
VV. DD. qui χάριεν scribere malint.]
χεθεῖς et σχεθεῖς, Or. 31, 577, B.; χεθεῖς i. q.
χυθεῖς, ibid. [Gregor. Or. 29, 523, C. ἵνα μὴ τῷ
μῆκει τοῦ λόγου διαχεθῆ τὰ νοούμενα. Sic B.: δια-
χευθῆ male Bas., nec melius διασχεθῆ Paris., cuius
in VV. LL. διαχευθῆ ex V. F. T. Bill. asseritur. Quod
Sivillius conjecit, διαχυθῆ, habent Reg. et Cyrp.
ap. C. qui tamen recte διαχευθῆ.]
χωρηγεῖν et χωρηγεῖν, Or. 32, 587, E. Fol. 143
r. s.; χορηγεῖν, χορηγία, χορηγός transl., Or. 32,
600, D. Foll. 143 r. s. 204 v. s.
χρῆν et ἐχρῆν, χρῆναι. Or. 32, 600, D. F. 190 v. m.
χριστομιμήτως. 72 r. s.
ἐν χρῶ et ἐν χρόνῳ. Or. 30, 551, A. [Variam lec-
tionem ap. E. ἐν Χριστῶ, quam ille per antiptosin
(ἐν τέλει Χριστοῦ) temere explicat, habet r. ap. K.:
ἐν χρῶ L. recte probavit, habentque etiam G. H.
N. in VV. LL. Ed. Paris. Nihil hic vidit Billius.]
χωρεῖν πάντα Dei. 15 v. i.
χωρητικός θεοῦ, simm. 15 v. i.
χωρητός Deus, 15 v. i.; χωρητός et χωρητικός,
15 v. i.; χ. et χωρητός, 176 r. s.
ψεύσματ' σε et ψεύσά με σε. 195 v. i.
ψυχαγωγία. 12 r. i.
ω et ο. 201 r. i. Cod. 34, 310 v.
ώκύμωρος et ώκύμωρος. 229 v. i.
ώσαύτως et ώς αὐτως, 162 v. i.; ώσαύτως Plato-
nicum, ibid.
ώς ὁ ἐμὸς λόγος et ώ; ἐμὸς λόγος. Or. 28, 506, D.
ώσπερ et ὅσπερ. Or. 31, 558, D.

NICETÆ SERRONII ⁽¹⁾

COMMENTARIUS

IN S. GREGORII NAZIANZENI ORATIONES I ET XI.

(Olim XLI et VI.)

ACCEDUNT DUORUM ANONYMORUM SCHOLIA.

(Ex editione Christ. Frid. Matthæi, *S. Gregorii Nazianzeni Orationes binæ* (in edit. 1 et 11, olim 41 et 6) *Græce et Latine; variis lectiones, commentarium duplicem et scholia nunquam antea edita ex codd. mss. Mosquensibus adjicit, etc.*, Mosquæ 1780 in-4°.)

NOTITIA CODICUM MOSQUENSIIUM.

I. *Codices orationum* (2).

Codex chartaceus sæc. xv, foliorum ccclxv, bi-
bliothecæ sanctissimæ Synodi, in folio, num. LXVII.

Continet :

a) Gregorii Nazianzeni xvi orationes cum interpretatione Nicetæ metropolitæ Heracleensis.

b) Apocalypsin Joannis Theologi cum commentario Andreæ Cæsariensis.

Præterea in hoc codice notabilia sunt :

1) Fol. 1. Index omnium quæ in eo continentur.

2) Fol. 2. Nota Symeonis cujusdam, qui eum dicit sanctæ lauræ Athanasii in monte Atho, quæ repetita quoque est fol. 364, 365. Eam hic ascribere placuit. Habet autem sic : Παρούσα θεία καὶ ἱερὰ βίβλος ἐγγράφου παρ' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου ἐν ἱερομονάχῳ Συμεὼν τοῦ Μαλεσηνοῦ. Καὶ ὡς αὐτὴ μαρτυρεῖ, ἐπιμελῶς πάνυ καὶ λίαν καλῶς. Ἐπεὶ οὖν οὕτω κακοπίπτακα καὶ οὕτως ἐπεμελησάμην, θέλω καὶ σφόδρα ἀποδέχομαι, ἵνα καὶ μετὰ θάνατόν μου εὐρισκῆται εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς σεβασμίαν καὶ ἱερὰν βασιλικὴν μεγάλην λαύραν τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ὅπως καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτὴν εὐχωνται ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου καὶ ἁμαρτωλοῦ, ὡς ἂν παράσχοι μοι ὁ πανάγαθος Θεὸς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν. Ὁ γοῦν βουλευθεὶς ἄρα ταύτην καὶ ἰδιοποιήσεσθαι ἢ μεταδώσειν πρὸς τίνα ἔξω τῆς ἱερᾶς ταύτης λαύρας, κἂν ὅποιος ἄρα καὶ εἴη, ἐν ἐπιστάτῃ τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ λαύρᾳ εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ ἁγίων Πατέρων, καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἵνα κληρονόμος τῆς αἰωνίου κολάσεως γένηται.

3) Fol. 2. verso, leguntur varia epigrammata in Gregorium et Nicetam.

I.

Ἄν ὠκεανὸς τὰς θαλάσσας ἐξάγῃ,
Αἰθὴρ δ' ὁ λαμπρὸς κερματίζῃ τὴν φλόγα,
Βροντὴν δ' ἀκουστὴν συνθλιθεὶς ἀήρ φέρῃ·
Πῶς οὐχὶ ρεῖθρα πνευματόδρόμων χύσιν,
Ποταμὸς ἀκένωτος ἐκ διδαγμάτων,
Ὁ Γρηγόριος νοῦς πλημμυρήσει πανσόφως,
Ὡς εἰς ἑκατὸν ἐξενεγκεῖν τὴν χάριν,
Καὶ πῦρ φλογίζον καὶ καθαίρον τὴν ὕλην,
Νόθους δαπανῶν, εὐσεβεὶς δὲ λαμπρῶνον;
Καὶ βροντὰς ἀφεις αἰθεροδρόμους λόγους,
Βροτοὺς ἀνυψώσειεν εὐσεβοφρόνων.
Καὶ δὴ κατιδὼν ὡς θεογράφους πλάκας,
Ἐκ τῶν ἀύλων μυστικῶν ἀκουσμάτων,
Τὴν βίβλον ὡδὶ συλλαβῶν εὐθυδῶως,
Ἐγγράφει καὶ χάραττε καρδίας πλάττει,
Κάλλη νοητῶν σωστικῶν σπουδασμάτων,
Τύπους ἀτερπεῖς σῆς ψυχῆς ἀποξείων·
Ὡς ἂν διαρθῆς εἰς ποδομνηνὴν πόλιν,
Ἐν ἧ τὰ λαυπρὰ τῆς Ἐδέμ λάθῃς γέρα.

II.

Εἰς τὸν ἐξηγητήν.

Εὐροὶς δ' ἀμοιβὴν τῶν πόνων ἀρχυθῆτα,
Νικητικῶς ἀριστα τὴν κλῆσιν φέρων,
Αἰγλῆς ἁμαρῦγμστα πρὸς θεοπτεῖαν,
Ἄνθ' ὧν συναπηστραψας ἡμῖν ἀφθόνως,
Χάριν θεουργον πανσόφῳ Γρηγορίῳ.

III.

Ἐνθάδε πηγὴ ναμάτων ζωηρότων,
Καὶ κλίμαξ ἀνάγουσα πρὸς θεωρίαν,
Καὶ κῆπος ἡδῶς ἀκηράτων ἀνθέων,
Ἄπας ὁ διψῶν πίνε. βαίνει καὶ τρύγα,
Ἄρδευε τὸν νοῦν αὐθις ὡς αὐαλέον.
Ἡμεῖς δὲ Χριστὸν δεξιὸν ἐπιστάτην
Νῦν προσλαβόντες τῶνδε τῶν πονημάτων,
Πρὸς τὴν καταρχὴν ἐξαπλοῦμεν τὰς χεῖρας.

(1) Nicetas, cognomento *Philosophus*, primum episcopus Serronis, deinde archiepiscopus Heracleæ, sæculo xi, scripsit commentarium in Gregorii orationes sexdecim et brevia in quædam ejus poemata Enarrationem. Edit

(2) Præter orationes in quibusdam codicibus, quos hic recensui, leguntur quoque carmina, epistolæ, vita, testamentum et explicationes historiarum, quarum in orationibus fit mentio. Vide cod C, D, E, G, M, N, O, J, V, T.

4.) Fol. 3. Conspicitur imago S. Gregorii scri- A
bentis.

5.) Fol. 4. Legitur Λαύρας, quæ nota in mēris-
que codicibus, qui olim in laura S. Athanasii fue-
runt, reperitur.

6.) Tandem singulis orationibus ascripta repe-
riantur argumenta et epigrammata Phile, quæ hic
deinceps reddidi (3).

Στίχοι τοῦ Φιλῆ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἐν ἁγίοις
πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

I.

Εἰς τὸν α' (in editis olim 41, nunc 1) λόγον.

Εἰ ζῆ τὰ νεκρὰ τῆς φθορᾶς ἐφθαρμένης,
Ἐδεῖξε Χριστὸς ἐκ ταφῆς ἀνη[γε]ρμένος].
Εἰ ζῆ δὲ καὶ νοῦς εἰς ψυχὴν ἤκων λόγων,
Ὁ Γρηγόριος νοῦς εὐφρῶς ἀν δεικνύει (4).

II.

Εἰς τὸν β' (in editis olim 42, nunc 45) λόγον.

Πῶς δευτερίζεις πρῶτος ὢν ἀλλοτρόπως.
Ταῖς ὑπερλάμπροις συμπλοκαῖς τῶν δογμάτων,
Καὶ τοῖς δυσλήπτουσι τῶν νοημάτων λόγοις,
Ἐξ ὧν τὸ θαῦμα τῆς θεωρίας φέρεις;

Εἰς τὸν αὐτὸν.

Ἐμπνευσις ἰδοῦ τοῖς θανοῦσι δευτέρα,
Νοημάτων ἔχουσα καὶ τέχνης βάθος.
Παρήκε γὰρ τὴν (ei supra dh) Ἐλισσαίου τρίτην
Ὁ Γρηγόριος νοῦς τῆς σκιᾶς πεπαυμένης.

III.

Εἰς τὸν γ' (in editis olim 43, nunc 44) λόγον.

Ἄρτι προῖσχει πᾶσα τέρψις χαοίτων,
Πᾶν ἐστίασα τῶν ἐν αἰσθητοῖσι γένος.
Ἦρως γὰρ αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν λόγος,
Νῦν δεξιούται πᾶν καλὸν συνεισφέρων,
Πόλον διαυγῆ καλλιδιαμπῆ φωσφόρον,
Τὴν γῆν πολύχρουν ἠριῶν ἐξ ἀνθέων,
Ἄρδην θάλατταν πᾶσαν ἡμερομένην,
Τὸ μείζον αὐτοῖς εὐσταλεῖς τοὺς ἀέρας,
Πηγάς, ποταμούς, πᾶσαν ἄμα τὴν κτίσιν.
Ἀνθρώπε, λοιπὸν εἰς ὑπέρτερον βίον,
Ὡς ἀγγίλους, πρόβαινε θάττον μὴ φθάσαν
Τὸ τοῦ τέλους πρόσκειμον ἀρπάξει σε.
Ἡμεῖς δὲ ταῦτα νῦν φράσαντες, ὡς σθένος,
Ἰψηγορικῶν ἐγκαινισμάτων λόγους,
Γράφοντες ἔνθεν ἀνυμνοῦμεν τὸν λόγον.

Εἰς τὸν αὐτὸν λόγον.

Μάμας ἀμολγαῖς εὐπαθῶν πρὶν δορκάδων,
Πανηγυρικούς δέυρο θηλάζει κρότους,
Καὶ τοῦ χρόνου δεικνύσι τὴν βασιλίδα.
Ἡ Πάσχα καινὸν καὶ ψυχῶν ἕαρ φύει.

IV.

Εἰς τὸν δ' (in editis olim 44, nunc 41) λόγον.

Ἄλλ' οὐδ' ὁ νυκτὶ συνεθεῖς, Πάτερ, λόγος,
Τοῦ πανσόφου Πνεύματος ἐγράφῃ δίχα.
Καὶ γὰρ ἕνα κρίνει σε τῶν ἀποστόλων,
Γλώττης ξένης κνέοντα πυρφόρον μένος.

V.

Εἰς τὸν ε' (in editis olim 22, nunc 15) λόγον.

Ἐδεῖξε Γρηγόριος ἐκ τοῦ νῦν λόγου,
Πῶς δύναται νοῦ ζωγραφεῖν πάντα χροᾶ.
Μικροῦ γὰρ αὐτοῖς ἠθρακωμένους βλέπω,
Τοὺς παντοδαπούς τῷ Θεῷ στεφανίτας.

VI.

Εἰς τὸν ς' (in editis olim 18, nunc 24) λόγον.

Ὁ Κυπριανὸς πρὶν μὲν ἦν γῆς μέγας.
Ἐς ὑστερον δὲ, τῷ Θεῷ μείζων θύτης.

Ταύτης δὲ τῆς χάριτος οὐκ ἔχων κόρον,
Καὶ μαρτυρικὸν δεικνύται θύμα ζέον.

VII.

Εἰς τὸν ζ' (in editis olim 9, nunc 19) λόγον.

Τὸν ἐξίστην τῶν βασιλείων φόρων,
Ὁ Γρηγόριος νοῦς δεξιούται τοῖς λόγοις.
Καὶ τοὺς φόρους τίθῃσι μετριοτέρους,
Εὐσπλαγχνίας κλάσειγγας αὐτῶν ρυθμίτας.

VIII.

Εἰς τὸν η' (in editis olim ei nunc 38) λόγον.

Ἀνθρώπε, συστάλθῃ πιστεύσας μόνον,
Καὶ μὴδὲν ἀμφίβαλλε τὸ πρᾶγμα βλέπων.
Τὰς γὰρ φύσεις ἡμῶν ὁ κτίστης λόγος,
Σαρκὸς μετασχὼν καὶ θεὸς μείνας πάλιν.

IX.

Εἰς τὸν θ' (in editis olim 20, nunc 45.) λόγον.

Ζῆς μάλα σεμνῶς καὶ τελευτήσας, μάκαρ.
Ὁ σύννομος γὰρ αὐθις ἐψύχωσέ σε,
Μονοβόιας ἐντεχνον ἰσχυρὸν ἐγγέας.
Ὡς πνεῦμα καὶ φῶς τῆ σκιᾶ τοῦ λειψάνου.

X.

Εἰς τὸν ι' (in editis olim ei nunc 39.) λόγον.

Γυμνὸν θεωρῶν τὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην,
Ἀνθρώπε, γυμνωθήτῃ παθῶν καὶ ἔραμε.
Ὁ γὰρ ποταμὸς τοῦ προκειμένου λόγου,
Παντὸς μολυμτοῦ τὰς ψυχὰς ἀποκλύνει.

XI.

Εἰς τὸν ια' (in editis olim ei nunc 40) λόγον.

Ἰδοῦ πάλιν βάπτισμα καὶ φώτων χύσις.
Δις γὰρ σε, πιστὲ, πρὸς τὸ καλὸν ἄρτυμα.
Σὺ γοῦν πάλιν πλύνθητι καὶ φῶς εἰσδέχου,
Καὶ τοῖς ὑποχραίνουσι μὴ χρῶ πρακτεῖσι.

XII.

Εἰς τὸν ιβ' (in editis olim 6, nunc 11) λόγον.

Ἐδεῖξε Γρηγόριος ἐκ τοῦ νῦν λόγου
Τὴν τῷ φίλῳ πρόπουσαν εἰς φίλους σχέσιν.
Τῷ γὰρ ἀδελφῷ τοῦ Βασιλείου τάδε
Σοφῶς δι' αὐτὸν ὡς τροφήν καταρτύει.

XIII.

Εἰς τὸν ιγ' (in editis olim ei nunc 21) λόγον.

Ἀθανάσιε, τάχα καὶ ζῆς καὶ πνέεις.
Ὡς οὐ παρελθῶν τὸν βραχὺν τοῦτον βίον.
Ἀθάνατος γὰρ πανταχοῦ σε δεικνύων
Ὁ Γρηγόριος νοῦς, τόνδε σοι πνεῖ τὸν λόγον.

XIV.

Εἰς τὸν ιδ' (in editis olim 32, nunc 45) λόγον.

Ἐπισκοπικὴν σεμνύνων παρουσίαν,
Τὴν τῶν λόγων τράπεζαν εἰς μέσον τίθης.
Καὶ γὰρ ἀγαθὸς ἐστιάτωρ εὐρέθης.
Τὸ δογματικὸν, Πάτερ, ἐγγέας πάμα.

XV.

Εἰς τὸν ιε' (in editis olim 16, nunc 14) λόγον.

Τράπεζαν ἀβρὰν καὶ πρυσταεῖον μέγα,
Τὸν δεῦρο σοφῶς ἔργασις, Πάτερ, λόγον.
Καὶ τοῖς φίλοις πένθησιν αὐτὸν ἐκδίδως,
Οἷς δὲ συναγαγεῖν ἀξιοῖς τῶς εὐπόρους.

XVI.

Εἰς τὸν ις' (in editis olim 15, nunc 16) λόγον.

Οὐρανῶθεν χάλαζα βίφεισα βρύχει.
Πλὴν τὸν μὲν ἐκ γῆς πάντα καρπὸν συντρίβει,
Ποιεῖ δὲ τὸν νῦν αἰθεροδρόμον λόγον,
Πληγῆς πονηρᾶς ἀντιφάρμακον πόναν.

(3) Habet quoque codex bibliothecæ Vindobonensis apud Lambec. III, p. 184.

(4) Δεικνύει. Forte, δεικνύσει. Edit.

Ex hoc codice varias lectiones in hac editione notari a et Nicetæ commentarium inde edidi.

B. Codex (5) membranaceus sæc. xi aut xii. Continet 9 orationes cum commentario Nicetæ. Folia habet 495. Servatur in bibliotheca tabularii imperialis Mosquensis (In der Bibliothek des Reichs-Archivs). Hujus usum debeo Gerhardo Friderico a Muller, Rossici imperii consiliario status, viro perillustri et generosissimo.

Istæ orationes hoc ordine leguntur :

- 1) Fol. 1. Ἀναστάσεως ἡμέρα.
- 2) Fol. 18. Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου.
- 3) Fol. 140. Ἐγκαίνια τιμᾶσθαι.
- 4) Fol. 172. Περὶ τῆς ἐορτῆς βραχέα.
- 5) Fol. 229. Τί δὲ οἱ Μακκαβαῖοι.
- 6) Fol. 265. Μικροῦ Κυπριανός.
- 7) Fol. 297. Τίς ἡ τυραννίς.
- 8) Fol. 350. Χριστὸς γεννᾶται.
- 9) Fol. 374. Ἐμελλεν ἔρα πολλὰς.

In hac oratione quædam in fine exciderunt. Nam quæ in editione Parisina 1609, pag. 372 A, a vocabulis καὶ προστίθεται τοῖς ἱερεῦσιν ὁ ἀρχιερεὺς leguntur, ea hic in codice a manu recentiori, ommissa interpretatione Nicetæ, ascripta sunt.

C. Codex bibliothecæ (6) sanctissimæ Synodi, in folio, num. LVIII, membranaceus, foliorum cccci, sæc. ix (7). Continet xlix orationes cum scholiis. Fuit quondam in monasterio Iherorum montis Athus. Nam fol. 1 legitur, τῶν Ἰβήρων. In fine plerarumque orationum hic notati sunt στίχοι, ut in codicibus V. et N. Testamenti. Post orationem quadragesimam nonam, folio 402 verso, legitur oratio a manu recentiori sæc. xv, cuius hic est index: Πρὸς Εὐάγγριον μοναχὸν περὶ Θεότητος. Incipit: Σφόδρα σε θαυμάζω. Hæc in fine est mutila. Reperitur quoque ibi ab eadem manu hæc nota: Ἰστέον, ὅτι κατὰ τινὰς ὁ λόγος οὗτος ἀμφιβάλλεται. In editis est oratio XLV. [Nunc inter epistolas reposita, ed. Bened. tom. II, ep. 243, ad *Evagrium*. Edit.]

D. Codex ejusdem bibliothecæ in fol., num. LIV, membranaceus, sæc. xi, foliorum cccxcvii. Hic olim fuit in monasterio Batopedii, ut fol. 2 legitur. Continet 1 orationes cum scholiis (8).

E. Codex ejusdem bibliothecæ num. LV, in folio,

(5) A principio a manu recentiori hæc nota legitur: Ἐκ τῶν τοῦ Διονυσίου ἱερομονάχου καὶ μεγάλου πρωτοσυγκέλου.

(6) In hoc a manu recentiori quibusdam orationibus præfixa leguntur epigrammata, diversa a supra laudatis. In orationem, Ἀναστάσεως ἡμέρα, hoc:

Τὸ Πάσχα Χριστοῦ δεξιᾶν ἀρχὴν ἔχων,
λαμπρῶς πανηγύριζε καὶ θεοφρόνως.

In orationem, Φίλου πιστοῦ, hoc:

Πιστῶν φίλων ἐνταῦθα λαβοῦ λαμπάδα
Τριῶν, Βασιλείου τε καὶ Γρηγορίου.

(7) Hic codex paulo negligentius scriptus est quam reliqui.

(8) Ista scholia partim a prima manu, partim a secunda et recentiori provenerunt. In prima oratione tamen ita evanuerunt, ut vix legi possint. Horum scholorum nulla vestigia reperi in editione Billii.

foliorum cLxxv, sæc. xi aut xii. Continet xxv orationes (9) cum scholiis nonnullis. Hic a principio est mutilus. Exciderunt enim quatuor orationes cum initio quintæ. Præter istas orationes continet:

a) Exemplum Testamenti Gregorii Nazianzeni.

b) Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐξήγησιν τῶν ἐπιταφίων ἱστοριῶν τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασίλειου τοῦ μεγάλου. Incipit: Πρώτη ἐστὶν ἱστορία ἡ περὶ τῶν Πελοπίδων.

In fronte folii a manu recentiori legitur: Οὐκ ἔστιν αὐτῇ ἡ ἐξήγησις τοῦ Ἀγίου, ἀλλὰ Νώννου τοῦ ἀββᾶ.

c) Συναγωγὴν καὶ ἐξήγησιν, ὧν ἐμνήσθη ἱστοριῶν ὁ ἐν ἀγίοις Γρηγόριος ἐν τῷ *Εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ*, οὗ ἡ ἀρχὴ· Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός. Incipit: Πρώτη ἐστὶν ἱστορία ἡ περὶ τῆς γονῆς.

d) Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐξήγησιν τῶν ἐν τῷ πρώτῳ στηλιτευτικῷ ἱστοριῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Incipit (10): Λόγος ὁ στηλιτευτικός.

e) Ἐξήγησιν τῶν ἐν τῷ β' λόγῳ. Incipit: Πρώτη ἐστὶν (11) ἱστορία ἡ περὶ τοῦ (11*) Ἀριέδης.

f) Δοξολογίαν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Incipit (12): Σὲ καὶ νῦν εὐλογοῦμεν.

Fuit hic codex olim in bibliotheca S. Lauræ Athanasii, quod ex hac nota, quæ in ultimo folio legitur, intelligitur: Οἱ μὴ (i. e. 48) ἀναγινωσκόμενοι λόγοι τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. (15) Βιβλίον τῆς γ' θέσεως.

F. Codex ejusdem bibliothecæ num. LVI, in fol., foliorum cccxvi, scriptus est in charta Lombycina sæc. xv aut xiv. Continet xvi orationes cum Nicetæ interpretatione. Hic variis in locis a vermibus adrosus est.

G. Codex ejusdem bibliothecæ in fol., num. LIX, membranaceus, sæc. x aut xi, foliorum cccxxv. Continet orationes xxxi. Prima, quæ est in *Cæsarium fratrem*, a principio est mutila.

H. Codex ejusdem bibliothecæ num. LX, in fol., chartaceus, sæc. xiv. Continet in foliis cccxii orationes xvi cum commentario Nicetæ. Fuit hic codex olim in monte Atho in monasterio Dionysii, ut fol. 2 notatum est. In fine hujus codicis, fol. 512,

(9) In hoc codice oratio, *Τάδε λέγει Σολομών, πύ spuria notatur. Ita enim ibi in principio legitur: Οὗτος ὁ λόγος ἀμφιβάλλεται, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦ Θεολόγου, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, καθὼς καὶ ὁ Σουίδας γράφει. Smidæ verba tom. I, pag. 498, sic se habent: Ἐγράψε δὲ μετὰ φρασίν εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὴν, ἐλάχιστον μὲν, πάνυ δὲ θαυμαστὸν λόγον.*

(10) Hoc primum Græce edidit Montacutius *Étonæ*, in-4, anno 1610, p. 127 sqq. (Recurritur infra.)

(11) Vide modo laudatum libellum, p. 159.

(11*) Τοῦ. Forie, τῆς. Edit.

(12) Vide Montf. *Bibl. Coislin.*, cod. Ll, p. 418, et LXV, p. 120, necnon Fabric. *Bibl. Gr.* vol. VII, p. 513.

(13) Vid. Montf. *Bibl. Coislin.*, cod. VIII, p. 43, et quæ nos notavimus in *Notitia codd. mss. Mosq.*, cod. XXVI, p. 38.

a manu altera legitur: 'Εγράφη καὶ ἐτελειώθη ἡ Α θεία καὶ θεολογικὴ καὶ ἱερὰ αὐτῆ βιβλος ἐν ἔτει ,ζωμζ'. (i. e. post Christum natum 1349), καὶ εὐχεσθαι (sic) τὸν γράψαντα οἱ ἀναγι. (Sic). Ibidem ab aīa etiam manu legitur: 'Αφιερώθη καὶ τοῦτο, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ὑπ' ἐμοῦ Μαξίμου ἀμαρτωλοῦ μοναχοῦ ἐν τῷ ἀγίῳ ἔρει ἐν τῇ ἀγία μονῇ τοῦ κυροῦ Διο- νυσίου, διὰ μνημόσυνον τοῦ ἐμοῦ πεφιλημένου πα- τρός. Ὁ δὲ συλλήσας (sic) θελήσας, ἐχέτω τὰς ἀράς τῶν ἀγίων Πατέρων. Τμήματα ιζ' καὶ λειτουργίαι δ'.

I. Codex (14) ejusdem bibliothecæ num. LXI, in fol. Continet in foliis cclxxxviii orationes xxxi. Scriptus est in membranis sæc. x. Fuit olim in laura Athanasii in monte Atho. Nam fol. 1 legitur: Βιβλίον τῆς τρίτης θέσεως α'. In fine singularum orationum notatus est numerus versuum. Inest quoque explicatio signorum scribæ, quam jam editit Montf. *Bibl. Coislin.* cod. CCXLIII, p. 300. Est hic codex unus ex pulcherrime scriptis. Exornatus est multo auro variisque coloribus. Nota scribæ in fine hæc reperitur: 'Ἐτελειώθη ἐν Κυρίῳ ἡ πανά- γωτος αὐτῆ δέκτος τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρη- γορίου τοῦ Θεολόγου μηνὶ Ἰουνίῳ, ε' ἡμέρᾳ κατα- παυσίμου, ὥρᾳ θ', Ἰνδικτ. γ', ἔτους ἀπὸ χτίσεως κόσμου ,ςυπγ' (6483, i. e. post Christum na- tum 975), γραφείτα διὰ χειρὸς Νικολάου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἥ ἐπώνυμον ὁ Πελεκάν. Ὑπὲρ οὗ, πᾶς ὁ ἐντυγχάνων ταύτῃ τῇ βιβλίῳ, ἔσο ὑπερευχόμενος διὰ τὸν Κύ- ριον.

In hoc codice fol. 122 verso legitur nota a prima manu scripta cinnabari, quæ refertur ad verba, θάνατον πλησιάσαντες.* Ἐπαὶ γὰρ φθόνῳ, κ τ. λ. (vid. edit. operum Gregor. ed. Bened. p. 836 C et p. 837 E) quæque ita se habet: 'Ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων καὶ ἱερά τινὰ διὰ μέσου κείμενα εὐρομεν, ἔνθα τὸ σημεῖον ὄραξ διὰ τῆς κινεσθάρως (est vero istud signum eo in loco, ubi ego stellam posui)· ἀπερ ἔδοξεν ἡμῖν ἢ μὴ εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἢ μὴ εἶναι ἀνό- θευτα, ὁμῶς καὶ ταῦτα πρὸς ἀκριθεῖ τῶν ἐνευγα- νόντων γῶσιν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν (post finem orationis fol. 126) τοῦ παρόντος λόγου γραφῆναι συνείδομεν. Rursus fol. 126 ante istum suspectum locum hæc nota legitur: 'Ἐχει δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ προ- γεγραμμένῳ λόγῳ, ὡς ἐν παραθήκῃ φερόμενα, καθά- περ ἀνωτέρω ἐν τῷ ἐκ τῆς ἀρχῆς τετάρτῳ σελλιδίῳ, ὡς ἐσημειώσαμεθα οὕτως. Locus incipit sic: Καὶ τί δει μοι κλειόνων ἐγκαινίων. Desinit fol. 127 in verbis, ἀπαθανατισθέντες καὶ Θεῷ πλησιάσαντες. Post ista verba tertia nota reperitur: 'Ἔστιν ὑπο- θέσθαι τοῦ Ἁγίου εἶναι καὶ ταῦτα· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πα- τὴρ τὸν παρόντα λόγον σχεδῶς, ἅτε ἐπ' ἐκκλησίας, προσεφώνησεν, εἰκὸς μετὰ τοῦτο αὐτὸν σχολαιότερον διεθῶν ἀθετεῖσθαι ταῦτα ἠθέλησεν. Οὕτω μᾶλλον ἐγὼ περὶ τούτων εἰκάζω.

(14) Hic codex in prinis dignus est qui a futuro editore diligenter comparetur cum editis.
(15) Etiam hic codex est unus ex diligentissime scriptis.
(16) Hic est unus ex diligentissime et pulcher-

K. Codex (15) ejusdem bibliothecæ num. LXII, in fol. Scriptus est sæc. x. Continet in foliis cclx orationes xvi. In hoc folio 1 est tabula picta, di- visa in duas partes. Vetustate autem ita pleraque deleta sunt. ut neutrius partis argumentum cog- nosci possit. Fol. 2 legitur index orationum litte- ris aureis, scriptis in cinnabari. Has litteras sub- inde renovavit recentior manus minio. In fine ad- ditur etiam explicatio istorum signorum, de quibus modo dixi in recensione codicis I. In ipso opere initia et indices orationum necnon litteræ initiales auro et cinnabari necnon aliis coloribus sunt cons- picua. Sepe etiam imagines sunt adjectæ, quæ argumentum orationum exhibent. Fol. 4 in fine a manu recentiori legitur: Σηροποτάμου (quod mo- nasterii nomen est montis Atho) Γεννάδιος ἱερο- μόναχος.

L. Codex (16) ejusdem bibliothecæ num. LXIII, in fol. Scriptus est in membranis sæc. x. Comple- ctitur in foliis cclxxviii orationes XXIII. Fuit quondam in monasterio Iberorum montis Athus. Nam fol. 3 legitur: τῶν Ἰδῆρων. Ante orationes Gregorii Nazianzeni inserta sunt duo folia mem- branacea sæc. ix in quibus pars orationis Joannis Damasceni legitur. Indicem habet: Ἰωάννου πρε- σβυτέρου καὶ μοναχοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος εἰς τὴν κοίμησιν τῆς παναγίας Θεοτόκου. Incipit: 'Ἔστι μὲν ἀνθρώπων οὐδεὶς.

In hoc codice locus ille orationis XLII, de quo supra dixi in recens. cod. I, separatim legitur. In fine orationis XXV (nunc XXIII), quæ hic est XXIII, quedam exciderunt.

M. Codex membranaceus sæc. x, foliorum cccclxi, ejusdem bibliothecæ, in folio, num. LXIV. Con- tinet:

a) XXVII orationes Gregorii Nazianzeni. Etiam hic ille locus cum ista, de qua supra dixi nota in cod. I, separatim legitur. Præterea in oratione IV (nunc V), quæ hic est XXI, fol. 271, in margine legitur locus, qui in editis reperitur pag. 119, A, B, a verbis, καὶ γὰρ εἰ τὴν ὀρθὴν, ad verba, καταλει- φαντος. Indicem habet iste locus, ἐν ἄλλῳ (scil. ἀντιγράφῳ). Ergo olim videtur abfuisse a quibus- dam codic.

b) Συναγωγὴν καὶ ἐξήγησιν, ὧν ἐμνήσθη ἱστοριῶν ὁ ἐν ἀγίοις Πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ἐν τῷ Εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ· Πάτερ Ἰησοῦς. Incipit: Οἱ θεο- λόγοι τῶν Ἑλλήνων.

c) Ἐξήγησιν ἱστοριῶν τῶν ἐν τῷ πρώτῳ Σηλιτευ- τικῷ. Incipit: Λόγος στηλιτευτικῶς.

d) Ἱστορίας τοῦ δευτέρου Σηλιτευτικοῦ. Incipit: Ἀριάδνη θυγάτηρ.

N. Codex (17) membranaceus, sæc. x aut ix scriptus, foliorum ccccliv. Est ejusdem bibliothecæ, in fol., num. LXV. Continet LI orationes cum scho- rime scriptis.

(17) A folio 209 ad 216 secunda manus sæc. xv quæ exciderant adjecit.

(18) Scholia a manu recentiori scripta videntur. Sæpe etiam alieno loco leguntur. Exempli causa,

lis. Olima fuit in monte Atho, in monasterio Athanasii, quod Laura appellatur.

O. Codex membranaceus sæc. xi aut x, foliorum cccxci. Servatur in eadem bibliotheca, estque in fol., num. LXVI. Continet xlix orationes. Orationis autem primæ, quæ est in editis quoque prima (nunc secunda), initium deest.

P. Codex in charta bombycina sæc. xiv, foliorum dxvi. Fuit quondam in monasterio Iberorum. Nunc in eadem Mosquensi bibliotheca servatur, de qua modo dixi, estque in fol., num. LXVIII. Continet xvi orationes cum commentario Nicetæ. Nicetæ interpretatio hunc habet indicem: Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νικητᾶ μητροπολίτου Σεβρῶν ἐξηγήσεις εἰς τὸν Θεολόγον. A principio nonnulla scripta sunt minus diligenter a manu recentiori in charta vulgari, in his oratio, Ἀναστάσεως ἡμέρα.

Q. Codex membranaceus sæc. xi aut x foliorum ccix. Est ejusdem bibliothecæ, in fol., num LXIX. Continet:

a) XIII orationes Gregorii Nazianzeni.

b) Μαρτύριον τῶν (19) ἁγίων καὶ ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Εὐστρατίου, Αὔξεντιου, Εὐγενίου, Μαρδαρίου καὶ Ὁρέστου. Μηνὶ δεκεμβρίῳ ιγ'. Incipit: Βασιλεύοντος Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ.

Hoc in fine est mutilum. Desinit enim in verbis, Καθεσθέντων οὖν αὐτῶν, ὁ ἅγιος Εὐστράτιος εἶπε.

R. Codex ejusdem bibliothecæ in quarto, num. CCLXXXI, foliorum cccxxv. Scriptus est in charta sæc. xv. Fuit quondam in monasterio Batopedii. Continet xi orationes cum Commentario (20) Nicetæ.

S. Codex ejusdem bibliothecæ in quarto, num. CCLXXXII, sæc. xii aut xi, foliorum dxxy. Scriptus est in membranis. Fuit quondam in monasterio Iberorum. Continet xiv orationes cum commentario anonymi. Est hic codex variis in locis in superiori parte putredine adesus. Cæterum accurate et pulcherrime scriptus. In fine hæc scribæ

scholia orationis φιλου πιστοῦ, leguntur in margine orationis: Αὐεῖ μοι τὴν γλῶσσαν. Scholia ad orationem, Ἀναστάσεως ἡμέρα, quæ prima est in hoc codice, maxima ex parte delicta sunt. Ex hoc codice infra quædam excerpti, quæ a scribis aliis recentiori tempore adjecta sunt.

(19) Vid. Fabric. *Bibl. Gr.*, vol. IX, p. 78.

(20) Indicem habet: Νικητᾶ διακόνου καὶ διδασκάλου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἑρμηνεία εἰς τοὺς βιβλίκους λόγους παρὰ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου.

A nota legitur: Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Κωνσταντίνου.

T. Codex ejusdem bibliothecæ in folio, num. V. Hunc recensui in *Notitia codd. mss. Græcorum*, quæ prodiit Mosquæ 1776, in fol., vid. p. 8 et 9. Continet præter alia xvi orationes (21) Gregorii Nazianzeni et Vitam ejusdem, quæ ibi tribuitur Gregorio presbytero.

V. Codex ejusdem bibliothecæ, num. XLI, in fol., membranaceus, sæc. x aut xi. Continet præter alia epistolas aliquot Gregorii Nazianzeni. Hunc l. l. recensui p. 61.

X. Codex chartaceus sæc. xvii, bibliothecæ Typographæi synodalis, num. IV, in quarto. Continet præter alia unam Gregorii Nazianzeni orationem cum scholiis. Incipit: Ἐγκαλῖα τιμᾶσθαι. Scholia incipiunt: Ὡς ἐν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον.

Hunc diligentius recensui in *Notitia codd. mss.*

II. Codices carminum.

A. Codex bibliothecæ sanctissimæ Synodi, num. LIII, in fol. Scriptus est sæc. xv in membranis. Fuit quondam in monasterio Iberorum. Continet in foliis ccxc Gregorii Nazianzeni lv carmina (22) cum paraphrasi.

B. Codex ejusdem bibliothecæ num. CCXLVIII, in quarto. Scriptus est in charta, sæc. xvii. Fuit quondam in monasterio Iberorum. Continet præter alia xiv carmina cum scholiis.

C. Codex ejusdem bibliothecæ num. CCXLVII, in quarto. Hic ab Absalomo monacho scriptus traditur anno mundi 7118, Christi 1610, mensis Maii die 12. Est chartaceus. Continet inter alia xxxiii carmina cum scholiis modo inter versus, modo in margine.

D. Codex bibliothecæ Typographæi synodalis, num. V, in quarto, de quo diligentius exposui in *Notitia codicum mss. Mosquensium*.

E. Codex ejusdem bibliothecæ num. XLI, in quarto. Vide eandem *Notitiam*.

(21) Hunc codicem in hæc editione non contuli, quia unus est ex negligentissime scriptis, quod comparandis nonnullis Novi Fœderis libris, quos etiam continet, intellexeram.

(22) Ex hoc codice speciminis causa edidi duplicem paraphrasin carminis *De libris canonictis V. et N. Testamenti*. — Hanc Paraphrasin edidit inter scholia quæ Gregorii carminibus subiiciuntur. ΕΩΠ, ΡΑΤΚ.

NICETÆ SERRONII COMMENTARIUS

IN ORATIONEM I, OLIM XLI.

S. P. N. Gregorii Theologi, archiepiscopi Constantinopolitani, oratio prima, interpretata a beatissimo et clarissimo metropolitano Heracleæ domino Niceta Serronio.

(1) Cum D. Gregorius invito animo sacerdos creatus fuisset, et, patre jam senescente, Nazianzeni gregis curam susciperet, atque id, quod patri deerat, suppleret: eam rem permolestē ferens, in Pontum profugerat, illicque conquiescebat; ac non multo post ipso Paschatis die Nazianzum reversus est, civiumque hortatu in medium ecclesie prodiens, hanc orationem pronuntiavit. Deinde vero magnum apologeticum (1) per otium conscripsit. Demonstrativa porro est hæc oratio, duplex habens argumentum, Paschalis nempe festi solennitatem, et tarditatem in suscipienda Ecclesie Nazianzenæ præfectura. Nam et festum diem laudibus prosequitur, et tarditatis suæ rationem reddit: tametsi hæc defensionis pars paucis absolvatur. Pascha autem non, ut quibusdam visum est, salutiferæ passionis nomen est, verum dictio hæc *transitus* significat, quemadmodum idem auctor, oratione II de *Paschate* interpretatur. Sic enim incipit.

Resurrectionis dies. Quoniam, inquit, Resurrectionis dies est, quo ad vos accessi, viri Nazianzeni (ad illos enim hanc orationem habet vir divinus et vere theologus), hunc ipsum diem, ut bonum signum atque omen accipio, quod ipse quoque ab ignavia et infirmitate resurgam, ac mihi sermorum meorum auspiciū, plebisque docendæ ac moderandæ principium faustum et felix erit. Age igitur ob splendidam hanc divinamque festivitatem spiritualiter splendescamus, virtutum videlicet amictu et ornamento illustrati (2). Nos mutuo complectamur, dilectionem et fraternitatem atque arctissimam concordiam hoc signo exprimentes. Nam verbum περιτύσσεσθαι, quasi coalescere, et complexu hæere significat.

Dicamus, fratres, etiam his qui nos oderunt. Hoc autem ab Isaia sumptum est, cujus hæc verba sunt: *Dicite his qui vos oderunt et execrantur: Fratres nostri estis*¹. Sensus autem est hujusmodi: His etiam, qui nos odio insectantur, dicamus: O fratres, id est, eos fratrum nomine appellemus. Hoc

¹ Isa. LXVI, 5.

(1) Interprete Billio, p. 1090, qui Pselli scholia inseruit.

(1) Id est orationem II, olim I.

(2) Additur apud Billium: « Sciendum porro, aliud εορτήν esse, et aliud πανήγυριν. Εορτή enim est velut sancti cujusdam memoria: ducitque hoc nomen etymologiam ἀπὸ τοῦ εὐ ὀρούειν, id est, grassari

Α Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου λόγος α', ἐρμηνευθεὶς ἀπὸ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ὑπερέμου μητροπολίτου Ἐρακλείας κυροῦ (3) Νικήτα τοῦ Σεβρῶν.

Col. 395 A 3. Ἀναστάσεως... περιπτύξωμεθα.

Ἄκων χειροτονηθεὶς ἱερεὺς ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὡσεὶ λοιπὸν γηράσαντος τοῦ πατρὸς ἀντιλαμβάνεσθαι τοῦ κατὰ Ναζιανζὸν ποιμνίου, καὶ ἀναπληροῦν τὸ πατρικὸν ὑπέρημα, δυσχεράνας ἔφυγεν εἰς τὸν Πόντον, κάκεισε ἡσύχαζε, καὶ μετὰ καιρὸν ἐπανήκεν ἀπὸ τοῦ Πόντου ἐν ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, καὶ παρακληθεὶς ἔστη μέσον τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸν παρόντα λόγον ἀπεστομάτισεν. Ὑστερον δὲ τὸν μέγαν Ἀπολογητικὸν συνέταξε κατὰ σχολήν. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ λόγος πανηγυρικὸς, διπλὴν ἔχων ὑπόθεσιν, αὐτὴν τε τὴν εορτὴν καὶ τὴν βραδυτῆτα τῆς προστάσεως τῆς κατὰ Ναζιανζὸν Ἐκκλησίας. Πανηγυρίζει τε (4) ὑμῶν τὴν εορτὴν, καὶ ὑπεραπολογεῖται τῆς βραδυτῆτος, εἰ καὶ τὰ τῆς ἀπολογίας ἐν ὀλίγῳ μέρει τοῦ ὅλου λόγου συμπεπεράτωται. Τὸ δὲ Πάσχα, οὐκ ἔστιν ὄνομα τοῦ σωτηρίου πάθους, ὡς τινες ἐνόμισαν, ἀλλ' ἡ λέξις αὕτη δηλοῖ τὴν διδασκίαν, καθὼς ἐν τῷ δευτέρῳ τοῦ Πάσχα λόγῳ ὁ μέγας οὗτος Θεολόγος Πατὴρ ἐρμηνεύει: Ἄρχεται ὁ οὕτως.

Ἐπειδὴ, φησὶν, ἀναστάσεως ἡμέρα ἐστὶ, καθ' ἣν πρὸς ὑμᾶς ἐπεδήμησα, αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν, ὡς ἀγαθὸν δέχομαι σύμβολον, ὅτι ἀναστήσομαι καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς δευλείας καὶ ἀσθενείας, καὶ ἔσται μοι ἡ ἀρχὴ τῶν λόγων μου καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ διδάσκειν καὶ τοῦ προϊστασθαι δεξιὰ, τουτέστιν ἀγαθὴ καὶ ἐπιτηδεία. Ἄγε οὖν ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ ταύτῃ εορτῇ καὶ πανηγύρει, πνευματικῶς λαμπρυνθῶμεν, τῇ περιβολῇ τῶν ἀρετῶν φαειδρυνόμενοι, καὶ ἀλλήλους περιπτύξωμεθα, τὸ ἀγαπητικὸν, καὶ φιλάδελφον καὶ συνδετικὸν πρὸς ὁμόνοιαν ἐν τούτῳ δεικνύοντες. Τὸ γὰρ περιπτύσσεσθαι, τὸ οἰνεῖ προσφύεσθαι καὶ περιπλέκεσθαι ἀλλήλους δηλοῖ.

καὶ complexu hæere significat.

D Ibid. 5. Εἴπωμεν... πεποιθόσιν. Τοῦτο ἐκ τῆς προφητείας: Ἦσατο Ἐλαβεν ὁ Θεολόγος, λέγοντος: Εἶπατε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ βδελυσσομένοις: Ἄδελφοί ἡμῶν ἔστε. Ὁ δὲ νοῦς τοῦ λόγου τοιοῦτός ἐστιν, ὅτι καὶ αὐτοῖς τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς εἴπωμεν τὸ, Ὡ ἀδελφοί, τουτέστι καλέσωμεν αὐτοὺς τῇ προ-

ad res honestas et laudabiles: πανήγυρις autem, est Pascha et Ascensio aliaque mystica festa: πανήγυρις vero dicitur ἀπὸ τοῦ πάντας γηγύειν, id est loqui.

(3) De voce κυροῦ cf. Ern. Dronke Præfationem ad Gregorii Carmina selecta (tom. XXXVIII, infra).

(4) Γὰρ interponit b.

ηγορίᾳ τῶν ἀδελφῶν. Τοῦτο γὰρ ἀπόδειξις ἀγαθῆς A
περὶ αὐτοὺς διαθέσεως. Δεῖ γὰρ καὶ τοῖς ἐχθροῖς λέ-
γειν τὸ, Ὁ ἀδελφοί, καὶ μὴ μόνον τοῖς δι' ἀγάπην
τι πεποιηκόσιν ἢ πεπονθόσι, ὡς περ οἱ ἐν Ναζιανζῶ
καὶ ἐποίησάν τι δι' ἀγάπην καὶ ἔπαθον. Ἐποίησαν
μὲν γὰρ τὴν πρὸς τὸν Θεολόγον τοῦτον Πατέρα παρ-
κλησίαν (1), ἵνα τὴν ἱερωσύνην καταδέξῃται καὶ
ποιμαίνῃ (2) αὐτούς. Ἐπαθον δὲ τὸ μὴ εἰσακουσθῆ-
ναι παρ' αὐτοῦ. Καὶ αὖ πάλιν αὐτὸς ἔπαθε τὴν βίαν
καὶ ἐποίησε τὴν εὐπέθειαν.

Col. 395 A 7. Συγχωρήσωμεν... ταχυτητα. Συγ-
χωρήσωμεν διὰ τὴν Ἀνάστασιν πρὸς (3) τὰ αἰτιάματα,
ἃ ἔχομεν ἀλλήλους αἰτιάσθαι, δῶμεν συγγνώμην ἀλ-
λήλοις, ὁμὴν μὲν ἐγὼ, ὁ παρ' ὁμῶν (4) τυραννηθεὶς B
τὴν καλὴν τυραννίδα. Τοῦτο γὰρ νῦν προστίθῃμι (5),
ὅτι καλὴ ἐστὶν αὕτη ἡ τυραννίς· ἐπεὶ πρότερον οὐκ
ἔδουκε μοι καλὴ, ἀλλὰ βία, ἀλλὰ ἀσύμφορος. Κα-
λὴν δὲ αὐτὴν νῦν λέγω, ὡς ἀπὸ διαθέσεως ἀγαθῆς
γεγεννημένην. Ὑμεῖς δὲ πάλιν ὅσπερ συγγνώμην ἔμοι,
εἰ τί μοι μέμφοισθε τῆς βραδυτήτος, καὶ ὅτι οὐκ αὐ-
τίκα ἐπέδραμον καλούμενος. Καίτοιγε, εἰ καὶ μὴ
παρ' ὁμῶν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ (6) κρείττων ἐστὶν ἡ λελο-
γισμένη αὕτη βραδυτής, παρὰ τὴν ἐτέρων ἀπερίσκε-
πτον ταχυτητα.

Ruid. 12. Ἀγαθόν... δύναμιν. Κατασκευάζει
ἐνταῦθα, ὅτι ἀμφοτέρω ἐπαινετῶς ἐποίησε. Καὶ
πρότερον, τὴν ἀναχώρησιν, διὰ τὸ φοβηθῆναι τὸ μέ-
γεθος τῆς ἱερωσύνης· καὶ δεύτερον, τὴν ἐπάνοδον, διὰ
τὸ μὴ περιπεσεῖν τῷ τῆς ἀπειθείας ἐγκλήματι. Καὶ
τὰ παραδείγματα τῆς τε βραδυτήτος (7) καὶ τῆς
προθυμίας, ἀπὸ τῆς ἱστορίας λαμβάνει τῆς Παλαιᾶς.
Ἀγαθόν γὰρ, φησί, καὶ τὸ ὑποχωρῆσαι πρὸς ὀλίγον
καὶ τὴν προστασίαν παραιτήσασθαι, κἄν αὐτὸς ὁ
Θεὸς κελεύῃ, καὶ αὐτὸς τὸ προσδραμεῖν. Καὶ ταῦτα
οὐκ αὐτὸς ἀναπλάττω, ἀλλ' εὐρίσκω καὶ τὸν Μωϋσέα
καὶ τὸν Ἱερειμῖαν ἀποστελλομένους παρὰ τοῦ Θεοῦ,
καὶ παραιτούμενους. Ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς κελυόμε-
νος παρὰ (8) τοῦ Θεοῦ πρὸς Φαραὼ ἀπελθεῖν βασιλέα
Αἰγύπτου, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ, ἵνα ἀποστελῇ τὸν λαὸν
αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς Ἰουδαίους, παρηγεῖτο, προφα-
σιζόμενος, ὅτι βραδύγλωσσός ἐστι καὶ ἰσχνόφωνος,
καὶ εἶπε· Δέομαι, Κύριε, προχειρίσαι ἄλλον δυ-
νάμενον, ὃν ἀποστελεῖς. Ὁ δὲ Ἱερειμίας προφητεύειν D
εἰς τὰ ἔθνη πεμπόμενος, καὶ αὐτὸς ἀνεβάλετο (9)
λέγων· Ὁ ὢν, Δέσποτα Κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσταμαι
λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγὼ εἰμι. Οὗτοι μὲν οὖν κε-
λεύονται τῷ Θεῷ ὑπεχώρησαν· ὁ μὲν, τὸ βραδύγλωσ-
σον δεδοικώς, ὁ δὲ, τὴν νεότητά. Ὁ δὲ Ἀαρὼν καὶ
Ἡσαίας, καλοῦντι τῷ Θεῷ ἑτοιμῶς προσέδραμον.
Ὁ μὲν γὰρ Ἀαρὼν ἀκούσας παρὰ Κυρίου, Πορεύ-
θητι εἰς συνάντησιν Μωσέως εἰς τὴν ἔρημον, εὐθύς
ἐδόδισε, καὶ συνήνησεν αὐτῷ, μηδὲν τι διακριθεὶς,

¹ Exod. iv, 13. ² Jerem. i, 6. ³ Exod. v, 27.

(1) Αντι: ἵνα addit b μᾶλλον δὲ βίαν.

(2) Ποιμαίνῃ b.

(3) Πάντα pro πρὸς b, recte.

(4) Ὁ παρ' ὁμῶν b.

(5) Νῦν προστίθῃμι habet paulo post ante ἐπεὶ b.

A enim argumentum est animi erga eos bene affecti.
Nam hostibus quoque dicendum est: O fratres, et
non his tantum, qui propter charitatem aliquid
fecerunt aut passi sunt, quemadmodum Nazianzenis
contigerat, qui propter charitatem aliquid fecerant
et passi fuerant: fecerant enim, quatenus Theolo-
gum hortati fuerant, vel potius compulerant, ut
sacerdotium susciperet, ipsosque pasceret. Passi
autem fuerant, quatenus id ab eo nequaquam im-
petraverant. Rursus ipse et vim passus erat, et
rursus intulerat, quod morem ipsis gerere detre-
casset.

Remittamus ob resurrectionem omnes culpas,
quas utrinque obicere possumus. Veniam alii aliis
demus, vobis quidem ego, qui a vobis rectam et
laudabilem vim perpassus sum. Jam enim hoc ad-
jicio, nimirum quod vis hæc nobis allata, bona et
laudanda sit: quoniam ante haudquaquam mihi
bona videbatur, verum sæva et incommoda. Bonam
autem eandem nunc dico, utpote a bono animi af-
fectu natam. Vos autem vicissim mihi ignoscite,
si quid mea vos tarditas offenderit, et quia non
statim, ut vocatus sum, accurri. Quanquam si non
apud vos, certe apud Deum præstantior est cir-
cumspecta hæc tarditas aliorum inconsulta celeritate.

Bonum enim est, etc. Utrumque se recte ac lau-
dabiliter fecisse confirmat, tum quod prius seces-
serit, sacerdotii magnitudinem reformidans, tum
quod postea reversus sit, ne in crimen inobedien-
tiæ incurreret. Atque exempla timoris et alacri-
tatis a Veteris Testamenti historia desumit. Bonum
enim est, inquit, et ad aliquid tempus recedere,
ac præfecturam fugere, etiamsi Deus ipse id ju-
beat, et rursus accurrere. Neque hæc mihi ipse
singo; verum et Mosem, et Hieremiam, cum a Deo
mitterentur, hanc provinciam a se rejecisse com-
perio. Moses enim, cum ei a Deo imperatum esset,
ut Pharaonem Ægypti regem adiret, eique denun-
tiaret ut ipsius populum, hoc est Judæos, emitte-
ret, id facere recusabat, tarditatem linguæ vocis-
que gracilitatem excusans, ac dicens: *Obsecro,
Domine, elige alium viribus valentem, quem mittas*¹.
Hieremias autem, cum ad promulgandam gen-
tibus prophetiam mitteretur, cunctabatur ipse
quoque his verbis utens: *Qui es, Domine, ecce
nescio loqui, quia adolescentior ego sum*². Vides
quemadmodum hi Dei jussa detrectarint, atque id mu-
neris repudiarint, ille tarditate linguæ veritus, hic
adolescentiam. At vero Aaron et Isaias, cum a Deo vo-
carentur promptis animis accurrunt. Nam cum Aaro-
ni a Deo dictum fuisset: *Proficiscere obviam Mosi in
desertum*³, confestim ad iter se accinxit, atque ipsi
occurrit, nihil secum disceptans, simulque in Ægy-
ptum profectus est: ita ut, juxta divinum oracu-

(6) Παρὰ τῷ Θεῷ b.

(7) Δειλιάς pro βραδυτήτος b.

(8) Ὑπὸ loco παρὰ b.

(9) Ἀνεβάλλετο b.

lum, Moses quidem graciliter et tenui voce ad Aaronem loqueretur, Aaron autem Mosis verba ad Pharaonem populumque magna et clara voce transmitteret. Eodem modo Isaias, cum eum, quem in throno excelso et elato conspicatus fuerat, dicentem audivisset: *Quem mittam et quis proficiet ad populum hunc*, nempe Judæorum? dixit: *Ecce ego, mitte me* ^{9.9}.

(Magni Basilii interrogatio [1]). Verum quid fuit causæ, quare Moses tergiversaretur, Isaias contra accurreret? *Responsio*: Nimirum quia Moses negotium, cujus causa mittebatur, exploratum habebat: ac proinde id muneris suscipere gravabatur, partim Pharaonis duritiem oculis sibi proponens, partim etiam populi contumaciam moresque vix tractabiles. Periculum enim fecerat Judæorum ingratitude: quippe qui, beneficio quoque affecti, ipsum fuga Ægyptum relinquere coegissent. Isaias autem, cum remissis ipsi peccatis audivisset: *Quis ibit ad populum hunc?* atque existimaret eam ob causam nuntium queri, ut pari beneficio fruerebantur illi, ad quos mitteretur, præ animi lætitia seipsum offert, ut illis quoque peccata remitterentur, *Ecce ego*, inquit, *mitte me*. Quare, non sine ratione, et ille mandatam sibi provinciam deprecabatur, et hic cupide ambiebat. Verum ne quis a Theologo quæreret, quare cum accurrere ad Deum et secedere inter se pugnent, utrumque bonum esse diceret, ipse objectioni occurrens, solutionem infert. Si enim, inquit, hæc duo, secessio videlicet atque accedendi promptitudo, pie flant, neutrum horum turpe censebitur. Quoniam autem modo eam rem et pie recusabit ac defugiet quispiam, et pia rursus alacritate ad eam accedet? Illud quidem, ob propriam infirmitatem, nimirum cum aliquis ipsam animo reputans, ministerii mandatam magnitudinem perhorrescit: hoc autem ob vocantis potentiam, nempe cum quis certa fide sibi persuadens nihil esse, quod Deus non possit, imperantem sequitur, eique obtemperat. Animadvertite igitur, quonam pacto Theologus ostendere volens, nec eorum, qui refugerunt, timiditatem, nec eorum, qui prompte se obtulerunt, alacritatem reprehendendam esse, ad utramque personam respexerit, vocantis scilicet et ejus qui vocatur, ut ostendat, si quidem vocantem spectemus, convenire, ut qui vocatur, pareat: sin autem eum qui vocatur, par esse ut vocantem revereatur, ac munus sibi commissum detreget. Atque hac ratione, quamvis recedere et accurrere inter se dissideant, ob diversam tamen causam utrumque laudis nomen habebit.

Mysterium unxit me, mysterio, etc. Sæpenumero mysterii nomen festo tribuere solet, quoniam nos ob mysteria quædam facta, miraculaque designata festa celebramus. Ac nunc igitur propter arcanam

^{9.9} Isa. vi, 8.

(1) Inclusa desunt apud Billium.

(2) Ἀκηχοῦς b.

(3) Τὸν τῶν b.

(4) Inclusa omittit b [et ed. Clemenceti].

(5) Τοῦ abest b.

καὶ συνεπορεύθη εἰς Αἴγυπτον. Ὅστε κατὰ τὸν θεῖον χρησμὸν, τὸν μὲν Μωσῆα ἰσχυρῆ καὶ λεπτῆ τῆ φωνῆ λαλεῖν πρὸς τὸν Ἀαρὼν· τὸν δὲ Ἀαρὼν, τὰ τοῦ Μωϋσέως ῥήματα μεγαλοφώνως διαπορθμεύειν πρὸς τὸν Φαραῶν καὶ πρὸς τὸν λαόν. Ἡσαίας δὲ καὶ αὐτὸς ἀκούσας (2) παρὰ τοῦ ὀρθέντος αὐτῷ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, *Τίνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαόν τοῦτον*, δηλαδὴ τῶν (3) Ἰουδαίων; εἶπεν. *Ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστειλόν με*.

Col. 395. B 1. Τοῦ [(4) μεγάλου Βασιλείου. Ἐρώτησις.] Διατί δὲ δήποτε Μωσῆς μὲν παρηγεῖτο, Ἡσαίας δὲ προσέτρεχεν; Ἀπόκρισις. Ὅτι Μωσῆς μὲν ἤδει τὴν ὑπόθεσιν, ἥς ἕνεκα ἀπεστέλλετο· διὰ τοῦτο ὤκνει, πρὸς τε τὸ ἀνένδοτον τῆς καρδίας τοῦ (5) Φαραῶ ἀποδέξασθαι, καὶ πρὸς τὸ δυσπειθὲς πάλιν καὶ δυσάγωγον τοῦ λαοῦ. Πείραν γὰρ εἶχε τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Ἰουδαίων, ὅτι καὶ εὐεργετηθέντες αὐτὸν ἐφυγάδευσαν. Ἡσαίας δὲ μετὰ τὸ ἀφῆθῆναι τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ἀκούσας, *Τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαόν τοῦτον;* καὶ νομίσας, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ζητεῖται ὁ ἀποστελλόμενος, ἵνα τὰ παραπλήσια κάκεινοι εὐεργετηθῶσι, πρὸς οὓς ἀποστέλλεται, ὑπὸ περιχαρίας (6) αὐτὸν ὑποβάλλει, ἵνα κάκεινοις ἀφῆθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι. Ἰδοὺ, φησὶν, ἐγώ, ἀπόστειλόν με. Ὅστε εὐλογος κάκεινου ἡ παραίτησις καὶ τοῦτου ἡ προθυμία. Ἴνα δὲ μή τις εἴπῃ τῷ Θεολόγῳ· Πῶς ἐναντία ὄντα ἀλλήλοις, τὸ προσδραμεῖν τῷ Θεῷ καλοῦντι, καὶ τὸ ὑποχωρῆσαι, οὐ λέγεις ἀμφοτέρα εἶναι: ἀγαθὰ; αὐτὸς προλαβὼν ἐπάγει τὴν λύσιν. Εἰ γὰρ εὐσεβῶς, φησὶ, καὶ ἡ ὑποχώρησις καὶ ἡ προθυμία γένηται, οὐδέτερον τούτων φαῦλον κριθήσεται. Πῶς δὲ καὶ παραίτησται τις εὐσεβῶς καὶ προθυμηθήσεται εὐσεβῶς; Τὸ μὲν, διὰ τὴν οἰκίαν ἀσθένειαν, ὅταν τις εἰς ταύτην ἀποδέξασθαι, τὸ μέγεθος τῆς διακονίας εὐλαβῆται· τὸ δὲ, διὰ τὴν τοῦ καλοῦντος δύναμιν, ὅταν τις πιστεύσας, ὅτι πάντα δυνατὰ τῷ Θεῷ, ἀκολουθῆ αὐτῷ ἐπιτάττοντι. Ὅρα τοίνυν, πῶς θέλων ὁ Θεολόγος Πατὴρ συστήσῃ, ὅτι οὐτε ἡ δειλία τῶν ὑποχωρησάντων μεμπτή, οὐτε ἡ προθυμία τῶν ὀρμησάντων (7), πρὸς ἀμφοτέρα ἀπέβη τὰ πρόσωπα, τούτῳσι πρὸς τὸ καλοῦν καὶ (8) καλούμενον, ἵνα δείξῃ τοῦ μὲν καλοῦντος ἄξιον, τὸ τὸν καλούμενον ὑποτάσσεσθαι· τοῦ δὲ καλούμενου, τὸ τὸν καλοῦντα κατευλαβεῖσθαι καὶ ἀναδύεσθαι. Ὅστε κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὸ ὑποχωρῆσαι καὶ (9) προσδραμεῖν ἐναντία ὄντα, ἀμφω ἐπαινετὰ ἔσται ἐκ τῆς αἰτίας.

Ibid 6. *Μυστήριον... συναριστάμυσρον*. Μυστήριον, τὴν ἑορτὴν εἰσθε πολλάκις ὀνομάζετε, διότι ἐπὶ μυστηρίοις τισὶ γενομένοις καὶ θαύμασι τὰς ἑορτάς ἀγομεν. Καὶ νῦν οὖν διὰ τὸ μυστικὸν τῆς ἑορτῆς καὶ

(6) Περιχαρίας b.

(7) Χωρὶς ἐπαίνου addit b.

(8) Πρὸς τὸ repetit hic b.

(9) Καὶ τὸ b.

ἀπόρρητον τοῖς πολλοῖς, μυστήριον αὐτὴν καλεῖ. Καὶ λέγει, ὅτι Ἐν ἑορτῇ ἐγενόμενῃ ἱεραῦς, τῇ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἰσως, καὶ ἐν ἑορτῇ ὑπεχώρησα, τῇ τῶν Φώτων τάχα, καὶ ἐν ἑορτῇ ἐπανήλθον, τῇ τοῦ Πάσχα. Τῆς μὲν οὖν ὑποχωρήσεως καὶ τῆς ἐπανόδου τὴν αἰτίαν εἶρηκαν. Αὐτὸς γὰρ ἦν κύριος καὶ τοῦ φυγεῖν καὶ τοῦ ἐπανελθεῖν, καὶ ἦσθε περὶ αὐτῶν. Τῆς δὲ χριστικῆς, οὐκέτι. Ἐτεροι γὰρ αὐτὸν ἔχρισαν. Ἐχρίοντο δὲ πάλοι μὲν οἱ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς τῷ νομικῷ χρισματι· ὑστέρων δὲ τῷ πνευματικῷ, ὅπερ ἐστὶ χειροθεσία καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπίκλησις. Ἄλλὰ τίς ἡ αἰτία τῆς ὑποχωρήσεως; Ἴνα, φησὶν, ἑμαυτὸν ἐπισκέψωμαι· καὶ ἴδω, εἰ ἄρα τῆς ἱερωσύνης εἰμὶ ἄξιος. Τίς δὲ ὁ λόγος τῆς κατὰ τὸ Πάσχα ἐπανόδου; Ἴνα αὐτὴν, φησὶ, τὴν ἡμέραν καλὴν συνεργῶν ἔχω καὶ σύμμαχον, λύουσάν μοι καὶ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀδυναμίαν τὴν πρὸς τὴν ἱερωσύνην καὶ τὴν δειλίαν, ἣν εἶχον, εὐλαβούμενος τὴν μεγάλην ταύτην ἀξίαν καὶ τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος. Ἐδειλίω γὰρ, ὡς ἀσθενῆς, ἀναδέξασθαι λαοῦ προστασίαν. Λέγει δὲ ταῦτα, μετριάζων ὁ μέγας. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἐπανήλθον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ὁ σήμερον ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, κάμῃ νάξειν καὶ ἀκμάζειν πνευματικῶς καὶ ἐν τοῖς πνευματικῶς παρασκευάσῃ ἢ καινοποιήσῃ τῷ Πνεύματι, τουτέστι μεταβαλεῖ (1) ἀπὸ δειλοῦ καὶ ἀσθενοῦς εἰς θαρσαλέον καὶ ἰσχυρόν· ὥστε θαρρόντως καὶ εὐτόλως ἀφηγεῖσθαι τῆς ποίμνης. Μεταβαλεῖ δὲ, τῷ θεῷ Πνεύματι, καὶ τὸν καιρὸν ἐνδύσας ἄνθρωπον, τὴν ἱερωσύνην φησὶ. Ἡ γὰρ χρισὶς καὶ ἁμαρτίας λύει, καθά τισι τῶν Πατέρων ἔδοξε, καὶ νέον ἄνθρωπον (2) ποιεῖ τὸν χρισόμενον. Ἀφ' (3) τῆς καινῆς κτίσεως, τοῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννωμένοις, οἷτινες οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννῶνται, πλάστην ἀγαθὸν καὶ διδάσκαλον (πλάστην μὲν, ὡς διὰ τοῦ βαπτίσματος τρόπον τινὰ πλάττοντα (4)· διδάσκαλον δὲ, ὡς τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐξηγουόμενον· ἢ πλάστην μὲν τῶν ἡθῶν, διδάσκαλον δὲ τῶν δογμάτων), Χριστῷ καὶ συννεκρούμενον, διὰ τῆς πρὸς τὰ πάθη νεκρώσεως· καὶ συνανιστάμενον, τῇ ἀναζωώσει τῶν ἀρετῶν· ὁ γὰρ νεκρὸς τῇ ἁμαρτίᾳ γενόμενος, ζῆ πάντως τῇ ἀντικειμένην ἀρετῇ. Ἐκ τοῦ Ἀποστόλου δὲ τὰς χρήσεις (5) ταύτας ἔλαβεν ὁ Θεολόγος. Λέγει γὰρ πού Ἐφεσίοις γράφων ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι Ἐδιδάχθητε ἀποθέσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθιρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, ἦτοι (6) τῆς ἀπάτης· ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ ῥοδὸς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καιρὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐμάθετε, ὡ Ἐφεσίοι, ὡσπερ ἱμάτιον ἀποδύσασθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τουτέστι τὴν ἐφ' ἁμαρτον ζωὴν, ἀνανεοῦσθαι δὲ, τὴν πνευματικὴν

A festi causam, atque in vulgus ignotam, festum ipsum mysterii nomine appellat, atque: In die festo sacerdos factus sum, fortasse Natalis Christi, et in festo die recessi, Luminum fortasse, et in festo die redii, Paschatis scilicet. Ac secessionis quidem reditusque causam exposuit, quod et fuga et reversio ipsius arbitrii essent: unctionis autem non iteni, quoniam alii ipsum unxerant. Ungebantur enim olim sacerdotes et pontifices legali unctione: postea vero spirituali: quæ quidem est manuum impositio, sanctique Spiritus invocatio. At quænam causa fuit secessionis? ut, inquit, meipsum inspicerem, ac viderem num sacerdotio dignus essem. Quæ autem ratio, cur ad Paschatis diem rediret? Ut, inquit, diem hunc præclarum adiutorem atque B auxiliarium habeam, cuius ope tum infirmitate et administrandi sacerdotii impotentia liberer, tum ea timiditate qua obsidebar, hujus dignitatis magnitudinem, reique pondus et gravitatem extimescens. Verebar enim, ut infirmus, populi regendi provinciam subire, quæ etiam ad vitandam arrogantiam suspicionem dicit. Ob hanc enim causam, inquit, ad diem Resurrectionis Christi reversus sum, ut qui hodie a mortuis surrexit, me quoque ita afficiat, ut spiritualiter juvenescam, atque etiam spiritualiter florescam. Vel etiam Spiritu innovet (id est, ex meticuloso et infirma in fortem et præsertentem Spiritus opera commutat, ita ut audacter et constanter ovili præsim). Novoque homine induat, id est, sacerdotio; nam unctio quoque peccata delet, quemadmodum nonnullis Patribus visum est, ac novæque creaturæ, id est, his qui per baptismum renovantur, qui quidem non ex sanguinibus, sed ex Deo nascuntur¹, fictorem bonum et magistrum donet (fictorem quidem, ut per baptismum quodammodo fingentem; magistrum autem, ut fidem ipsis enarrantem; vel fictorem quidem morum, magistrum autem doctrinæ Christianæ), cum Christo morientem, per affectuum animi mortificationem, et resurgentem per redivas virtutes. Nam qui peccato mortuus est, virtute contraria procul dubio vivit. Atque hæc a Paulo mutuatus est. Sic enim quodam Epist. ad Ephesios loco scribit: *Edocti estis deponere veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est*². Quod perinde est ac si diceret: Discite, o Ephesii, veterem hominem, id est, flagitiosam vitam non secus ac vestem quamdam exuere. Renovamini autem: spirituali regeneratione, per spiritum, qui in mente vestra habitat. Quæ quidem verba communi Theologus, dixit:

¹ Joan. 1, 13. ² Ephes. iv, 21-24.

(1) *Μεταβαλεῖ*. Forte μεταβάλλη. Edit.

(2) Ἄνθρωπον omititit b.

(3) Ἀφ'. Forte, ἀφ' δέ. Edit.

(4) Καὶ δημιουργοῦντα τοὺς βαπτίζομένους ad-ait b.

(5) El hic et paulo inferius in hac oratione legitur in utroque cod. Χρήσεις. Quod ideo moneo,

ne quis ἄρσεις conjiciat. Videatur Philo p. 727 edit. Colon. Allobrog. 1613. Nec aliena sunt quæ Phavorinus in *Lexicon* suum retulit: Χρήσεις λέγεται, ἡ τῶν ἀργαίων ποιημάτων μαρτυρία. Pag. 1874, vers. 73. Conf. Suiceri *Theaurum eccl. in Χρήσεις*. Conf. etiam Cuperi *Observatt.* l. 1, c. 16, p. 117 sqq. (6) Τῆς σαρκός ἦτοι omititit b.

Me quoque innovet Spiritu. Et rursus : Edocti estis virtutem eximie instar cujusdam vestis induere. Hanc enim novum hominem vocat, qui secundum Deum creatur, hoc est, ut gratum est Deo.

Heri agnus mactabatur, et postes ungebantur (1), etc. Postquam pro seipso causam dixit Theologus, commode jam ad festi quoque mysteria progreditur eaque allegorice tractat, atque : Heri spiritualis agnus, Christus videlicet, per divinum panem mactatus est, atque uncti sunt postes nostri, actio nimirum et contemplatio, ac primi animi motus et sensus, qui quidem divino sanguine delibuti sunt. Atque Ægyptus quidem, id est, peccatum quod nos persequebatur, primogenita sua perennia luctu prosecuta est, id est, ipsas etiam primas materias et occasiones. Nam cum lex vetus peccatorum fines puniat, nos principia quoque ipsorum, ut quæ actionibus causam præbeant, radicibus evellere atque extirpare jubemur. Vel etiam per primogenita, perfectiora et graviora peccata intelligi possunt, vel simpliciter priora delicta : quæ quidem Christo pro nobis immolato sunt extincta. Nos autem præterit exterminator diabolus qui primos bonos animæ nostræ partus, velut primogenita quædam, opprimere contendit. Et signaculum, quod pretiosi sanguinis profusione constat, dæmoni quidem exterminanti, propter vim suam et potentiam formidabile est; venerabile autem propter dignitatem et excellentiam, utpote regium. Ac sacro sanguine non solum uncti et signati sumus, sed etiam quasi mero quodam undique septi. Etenim vis illius ad omnem nostram essentiam permeat, ita ut utramque hominis partem simul circummunit. Porro hæc de agno historici continentur in secundo Moysis libro Exod. xii, quam fusius in secunda orat. *De Paschate* persequitur Theologus (2).

Hodie Ægyptum omnino fugimus, etc. (3). Hesterno die, inquit, illa contigerunt, quæ diximus. Hodie autem, id est Dominico die, quo Christus revixit, ac transitum ab interitu ad immortalitatem, et a rebus injuriæ obnoxii ad ea quæ ab omni injuria tuta sunt, nobis innovavit, Ægyptum omnino fugimus, non modo peccati periculum D

(1) PSELLUS. *Et postes ungebantur*. Actio scilicet et contemplatio, quæ mentis sunt apparitricæ. Atque eam ob causam luxit Ægyptus primogenita. Primigenis enim cogitationibus meis Deo immolatis, ut per eas nullus adversario pateat aditus, universum nequitie et perversitatis caliginosum agmen ingeminuit. (Ex Billio.)

(2) Orat. xlv, olim xlii.

(3) PSELLUS : *Hodie fugimus Ægyptum et Pharaonem*. Nam cum crassa corporis moles, quasi Pharaon quispiam, principatum animæ accepit, pravæque cogitationes velut quidam operum præfecti urgent, hominemque interiore cogunt munitiones baudquaquam divinas ædificare, per quas mens in

Α αναγέννησιν (4), διὰ τοῦ ἐν τῷ νοῦ ὑμῶν κατοικοῦντος πνεύματος. Ὅπερ μεταβαλὼν εἶπεν ὁ Θεολόγος· Κάμῃ κανοποίησθ τῷ Πνεύματι. Καὶ αὖθις· Ἐδιδάχθητε ἐνδύσασθαι, ὡς λαμπρὰν ἐσθῆτα, τὴν ἀρετὴν. Ταύτην γὰρ ὀνομάζει κατὸν ἀνθρώπων, κτιζόμενον κατὰ Θεὸν, τουτέστιν ὡς ἀρέσκοντα (5)

Col. 397 A 5. Χθές... ἐτειχίσθημεν. Περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος ὁ Θεολόγος, χωρεῖ νῦν καὶ ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν, & καὶ ἀλληγορεῖ, καὶ φησιν, ὅτι Χθὲς ὁ λογικὸς ἀμνός, ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦ θείου ἄρτου ἐσφαγιάσθη, καὶ ἐχρίσθησαν ἡμῶν αἰφλιαί, ἡ πρᾶξις καὶ ἡ θεωρία καὶ αἱ πρῶται τοῦ νοῦ κινήσεις καὶ αἰσθήσεις ἐχρίσθησαν (6) διὰ τοῦ θείου αἵματος. Καὶ ἡ μὲν Αἴγυπτος, ἡ διώκουσα ἡμᾶς ἁμαρτία, ἐθρήνησεν ἀπολλύμενα τὰ ἐκρυπτοῦς πρωτότοκα, τουτέστι καὶ αὐτὰς τὰς πρῶτας ὑποθέσεις καὶ ἀπορμᾶς. Τοῦ γὰρ παλαίου νόμου τὰ τέλη τῶν ἁμαρτημάτων κολάζοντος, ἡμεῖς καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν, ὡς αἰτίας τῶν πράξεων, ριζόθεν ἀνασπᾶν ἐκελεύσθημεν. Ἡ καὶ πρωτότοκα, τὰ τελειώτερα μᾶλλον τῶν ἁμαρτημάτων καὶ μείζονα. Ἡ ἀπλῶς, τὰ πρότερα πλημμελήματα, ἅπερ ἀπώλοντο (7) Χριστοῦ τιθέντος ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡμᾶς δὲ παρῆλθεν ὁ ὀλοθρευτὴν διάβολος, ὃς ἀναιρεῖν ἐπειγεται, ὡς περ τινὰ πρωτότοκα, τοὺς πρώτους ἀγαθοὺς τόκους τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Καὶ ἡ σφραγίς, ἡ διὰ τῆς χρίσεως τοῦ τιμίου αἵματος, φοβερά μὲν ἔστι τῷ ὀλοθρευόντι δαίμονι, διὰ τὴν δύναμιν αὐτῆς· αἰδέσιμος δὲ, διὰ τὸ ἀξίωμα βασιλικῆ (8) γάρ. Καὶ τῷ ἱερῷ αἵματι οὐ μόνον ἐχρίσθημεν καὶ ἐσφραγίσθημεν, ἀλλὰ καὶ ὡσεὶ τείχος αὐτὸ κυκλόθεν (9) περιβαλλόμεθα. Διέκει γὰρ αὐτοῦ (10) πρὸς πᾶσαν τὴν οὐσίαν ἡμῶν ἡ (11) δύναμις, ὡστε συναμφοτέρα περιτειχίζει καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Κεῖται δὲ πᾶσα ἡ περὶ τοῦ ἀμνοῦ ἱστορία ἐν τῷ δευτέρῳ Μωσαϊκῷ βιβλίῳ, ὅπερ Ἐξοδος ἐπιγράφεται, περὶ ἧς ἱστορίας πλατύτερον ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τοῦ Πάσχα ὁ Θεολόγος διέξεισιν.

Ibid. 8. *Σήμερον* . . . σφραγίσθημεν. Χθὲς μὲν, φησὶν, ἐκεῖνα ἐγένετο, ἅπερ εἰρήκαμεν. Σήμερον δὲ, κατὰ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς ἀνεβίω, καὶ ἀνεκαίνισεν (12) ἡμῖν τὴν ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν διάβασιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἐπιπρεαζομένων πρὸς τὰ ἀνεπιπρεαστα, καθαρῶς ἐφύγομεν Αἴγυπτον· οὐ μόνον τὸν κίνδυνον τῆς ἁμαρτίας ἐκκλίναντες, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν διάβασιν ἀπὸ καρδίας καθαρῶς μισήσαντες. Οὕτω δὲ διακειμένοις ἡμῖν, πικρὸς φανεῖται δεσπότης ὁ νοητὸς Φαραὼ

cælum evehitur, hujusmodi exstructiones quæ munitæ videntur, luto sunt persimiles, coctis lateribus confectæ, qui quidem omni ex parte perfliunt, atque infirmis cogitationibus quasi paleis perexiguis compositæ. (Ex Billio.)

(4) Ἀνανέωσιν loco αναγέννησιν b.

(5) Ὡς ἀρέσκει Θεῷ b, quod probō.

(6) Δέ interponit b.

(7) Ἀπώλοντο b.

(8) Βασιλικόν b. Βασιλικῆ refertur ad σφραγίς.

(9) Κυκλόθεν b.

(10) Αὐτοῦ abest b.

(11) Ἡ αὐτοῦ b.

(12) Ἐνεκαίνισεν b, quod probō.

διάβολος· βαρείς δὲ ἐπιστάται, οἱ συνεργούντας αὐτῷ· δαίμονες· καὶ ἡ ἁμαρτία, πηλὸς καὶ πλινθία· πηλὸς μὲν λεγομένη. ὅταν πρὸς τὰς ἡδονὰς φαῦλοι (1) ὤμεν· πλινθία δὲ, ὅταν ποσῶς συστέλλωμεθα. Τηνικαῦτα δὲ καὶ ἐορτάσιμος ἡμῖν ἔσται ἡ ἐκ τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν δικαιοσύνην διάβασις, καὶ ἄσομεν τὰ ἐξ ὄδια καὶ διαβατήρια, οὐκέτι κωλυόμενοι ἐορτάζειν· ὡσπερ οὐδὲ οἱ Ἰσραηλῆται μετὰ τὴν τῆς Ἐρυθρᾶς διαβάσιν· οὐδὲ χρώμενοι τῇ σεσηπυῖα καὶ ὀξῶδει ζύμῃ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ὡς ἐν ἐπτά ἡμέραις, τῷ ἐπταδικῷ τούτῳ βίῳ, τὴν ἄζυμον καὶ καθαρὰν ἀρετὴν καὶ θεολογίαν μετιόντες. Εἰλικρινεία γὰρ ἐστὶ, βίου καθαρότης· ἀλήθεια δὲ, δογματῶν ὀρθότης. Ἐν κεφαλαίῳ οὖν διὰ τῆς εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, τὴν πρακτικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν ἐσήμανεν.

Ὅσπερ δὲ οἱ Ἰσραηλῆται ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξιόντες, οὐδὲν ἐπεφέροντο Αἰγύπτιον κρᾶμα καὶ φύραμα, εἰ μὴ μόνον ἄλευρα· οὕτω χρῆ καὶ ἡμᾶς ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀναχωροῦντας, μὴ φυλάττειν τι τῆς προτέρας κακίας λείψανον, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ἄζυμον ἔχειν, μὴ φυραθεῖσαν ἢ ἀνακραθεισαν, ὅτι τινὶ ζύμῃ, τῇ παλαιᾷ καὶ πικρᾷ ἔξει, ἣν ἔσितούμεθα, ὅτε ἐν Αἰγύπτῳ τῇ ἁμαρτίᾳ διήγομεν. Τί δὲ τὸ Αἰγυπτιακὸν φύραμα, αὐτὸς ὁ Θεολόγος ἐρμηνεύει, ὅτι τὸ ἄθεον δόγμα, ἡ τὸ σκοτεινὸν καὶ ρυπαρὸν ἔργον.

atque amara animi habitudine, quasi fermento quodam in Ægypto, commoraremur. Quid autem sit Ægyptiacum fermentum, Theologus ipse interpretatur, impia nempe doctrina, aut tenebrosa et sordida actio.

Col. 397 B 3. Χθὲς συνεσταυρούμην... συνεργεῖρομαι. Τὸ χθὲς δύναται καὶ ὅλον τὸν καιρὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς αἰνῆτεσθαι. Χθὲς οὖν, φησὶν, συνεσταυρούμην Χριστῷ, τῶν γηϊνῶν ὑφούμενος, καὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας ἀπεχόμενος, καὶ συνεργεῖρομαι καὶ συνεσταυρούμην καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ πάθη καὶ τὴν κατὰ νοῦν ἁμαρτίαν μένων νεκρὸς καὶ ἀκίνητος. Σήμερον ἐνεργεῖται τὸ δοξάζεσθαι τὸ ζωοποιεῖσθαι, τὸ ἐξανίστασθαι. Κατὰ ἀντίθεσιν δὲ σχηματίζει τὸν λόγον ὁ Θεολόγος. Ἀντίκειται γὰρ τῇ μὲν ἀδοξίᾳ τοῦ σταυροῦ, ἡ δόξα, τῇ δὲ νεκρώσει, ἡ ζωὴ, τῇ δὲ ταφῇ, ἡ ἀνάστασις. Καὶ ὅρα ἀκολουθίαν· Πρῶτον γὰρ σταύρωσις, ὅπερ ἐστὶ κώλυσις τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας· δευτέρον νεκρώσις, ἣ γοῦν συστολή τῆς κατὰ νοῦν φαύλης κινήσεως· τρίτον ταφή, τούτεστιν ἀναίρεσις καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τὰ πάθη ἐνεργείας· τέταρτον, ἀνάστασις. Ὅταν γὰρ ἀποσχώμεθα τοῦ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτάνειν, εἴτα ἐντεῦθεν προκίψωμεν εἰς τὸ μηδὲ κατὰ νοῦν πολεμῆσθαι, ἀλλὰ πᾶσαν κίνησιν ἁμαρτητικὴν οἰοῦν θάψωμεν, τότε ὁ λόγος μόνος ἐν ἡμῖν, ὡσπερ ἐκ νεκρῶν ἐγγερμένος, ἀναφαίνεται.

Ibid. 6. Ἀλλὰ . . . οικειότατον. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ τῆς συμβουλῆς εἶδος χωρεῖ ὁ μέγας Πατὴρ, καὶ προτρέπεται Χριστῷ καρποφορεῖν. Δίκαιον γὰρ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθεν, ἵνα τὴν ἀπάθειαν ἡμῶν προξενήσῃ, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέστη, ἀπαρχὴ γενόμενος ἀναστάσεως, ἵνα βεβαίαν ἔχωμεν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Τῆς γὰρ κεφαλῆς ἀναστάσεως, δεῖ πάν-

(1) Χαῦνοι b, quod magis convenit τῷ συστέλλεσθαι.

A ritualis Pharao diabolus, graves item et acerbis praefecti, hoc est, daemones ipsius adjutores, grave etiam lutum et lateritium opus, id est peccatum, quod quidem lutum dicitur, cum voluptatibus flagitiose indulgemus; lateritium autem opus, cum aliquantulum nos ipsos colligimus. Tum vero nobis transitus ille a peccato ad justitiam cum solemnitate celebrandus erit, atque hymnos egressioni et transitui congruentes cantabimus, non jam a quoquam prohibiti quominus festum celebremus, quemadmodum nec Israelitae post maris Rubri transitum, nec putri foetidoque peccati fermento utentes, verum in septenaria hac vita, quasi in septem paschalibus diebus fermenti expertem puramque virtutem ac theologiam consecrantes. Sinceritas enim, est vitae puritas; veritas autem doctrinae fideique integritas et veritatem activam et theologiam sapientiam designavit. Porro quemadmodum Israelitae ex Ægypto excedentes nullam secum Ægyptiacam mistionem ac conspersionem praeter farinam solam deferebant: sic nobis etiam, cum a peccato recedimus, providendum est, ne quas pristinae malitiae reliquias servemus, verum ut infermentatam virtutem habeamus non conspersam ac permistam cum veteri quodam, quo vescebamur, cum in peccato, tanquam in Ægypto, commoraremur. Quid autem sit Ægyptiacum fermentum, Theologus ipse interpretatur, impia nempe doctrina, aut tenebrosa et sordida actio.

Heri cum Christo in crucem agebar, etc. Per hoc adverbium, heri, potest et totum Quadragesimae tempus significari. Heri igitur, inquit, cum Christo in crucem suffigebar, a terrenis rebus mentem subvehens, atque ab actu peccati abstinens, et commoriebar et conspellebar, nimirum quoad ipsos etiam affectus et peccati cogitationem mortuus atque immobilis manens. Hodie Dei operatione glorificor, vivificor et resurgo. Antithesis autem figura utitur Theologus. Crucis enim ignominiae opponitur gloria, mortificationis vita, sepulturae resurrectio. Ac vide, quam apto ordine haec verba disposita sint. Praecedit enim crucifixio, id est, ea vis, qua nos ipsos frenamus, ne peccatum in actus exeat. Sequitur mortificatio, hoc est, vitiosorum animi motuum compressio. Huic proxima est sepultura, id est, ipsius quoque circa animi turbulentus motus actionis extinctio. Postremum locum tenet resurrectio. Nam cum ab operibus malis abstinuerimus, ac deinde eo progressi fuerimus, ut ne in animo quidem oppugnemur, sed omnes vitiosos motus exciderimus, et velut sepultura affecerimus, tum demum sola in nobis velut a morte excitata ratio elucet.

Sed..... maxime propriam, etc. Transit jam ad deliberativi generis speciem Theologus, atque hortatur, ut Christo munera offeramus: aequum est enim, quoniam ipse quoque nostra causa passus est; ut nobis passionum immunitatem conciliaret; ac pro nobis resurrexit, primitiae videlicet resurrectionis factus, ut firmam resurrectionis spem

animis infirmam habeamus. Nam cum caput resurrexerit, universum etiam corpus resurgere necesse est. Atque offerre jubet, non aurum et argentum, gemmasque pretiosas, parva enim terrenaque hæc sunt, nimirum quæ a terra oriuntur, atque in terra remaneant, nec dominos suos comitentur, quæ etiam homo sceleratissimus facile paraverit, et in quæ majori animi studio et contentione incumbunt improbi, atque ii, quos mundi princeps in servitium redegit. Sic autem vocatur diabolus, non quod mundi et rerum terrenarum imperium teneat (absit!), sed quod eos, qui improbe et scelerate vivunt, in potestate habeat. Peccatum autem plerisque Scripturæ locis mundi nomine appellatur, juxta illud, quod discipulis Christus dicebat: *Vos non estis de mundo, sicut ego non sum de mundo*⁹, id est, non estis ex eorum numero, qui vitis flagitiisque delectantur, quemadmodum nec ego. Terrenum igitur munus Theologus rejicit, ut quod soli divites offerre queant. Nihil autem magnum atque honorificum est apud Deum, quod non pauper quoque donare possit. Inducit autem alterum oblationis genus, quod omnibus commune est, divitibus juxta ac pauperibus, dicens: Nosmetipsos offeramus, qui quidem Deo possessio sumus longe pretiosissima maximeque propria: pretiosissima quidem, quoniam ipsius manibus effecti sumus, ac propter nos omnia, quæ oculis cernuntur, facta sunt. Maxime autem propria ob inspirationem divinæque imaginis similitudinem et rationem. Nam cum res omnes a Deo creatæ, ipsius bonitatis, quantum ad essentiam, participes sint, uberius etiam animantia, quibus, et quatenus sunt, et quatenus vitam habent, communicatur divina bonitas, in hoc eximia est hominis conditio, quod præter ea, quæ jam dicta sunt, ratione quoque præditus sit. Affinis enim quodammodo maximeque propinquus est Deo: tametsi ille incomparabili magnitudine nos superet.

Imaginis decus imagini reddamus, etc. Reddamus, inquit, imagini Dei, id est animæ, imaginis decus, divinas nempe formas, quas peccatum obscuravit. Apte autem dixit, Reddamus, quippe quod debeatur. Illud enim reddere quis dicitur, quod debet. Nos igitur, qui imaginis dignitatem accepimus, eandem haud dubie a Deo reposcimus. At sancto quidem Cyrillo unum idemque significare videntur, secundum imaginem et secundum similitudinem: verum reliqui Patres in hac sunt sententia, ut per imaginem intelligendi vim arbitriique libertatem et principatum designari putent, per similitudinem autem, virtutum perfectionem, quantum quidem hominis naturæ datur assequi. Hæ enim veluti notæ quædam sunt divinæ naturæ, tranquillitas nullis curis ac distractionibus interrupta, integritas, bonitas, sapientia, justitia, puritas ab omni labe peccati. Reddamus itaque animæ nostræ quod ipsi proprium est. Habet autem hoc proprium, quod ad Creatoris imaginem facta est. Atque etiam dignitatem nostram intelligamus, id est, magnitudinem veteremque nobilitatem. Eam autem cognoverimus, si eam talem receperi-

⁹ Joan. xvii, 16.

τως και ἄπαν τὸ σῶμα ἀναστήναι. Καὶ καρποφορεῖν κελεύει οὐ χρυσὸν καὶ λίθους καὶ ἀργυρον. Μικρὰ γὰρ ταῦτα καὶ εὐτελεῆ, ἀπὸ γῆς τὰ ὄντα καὶ τῆ γῆ ἐναπομένοντα, ἀλλ' οὐκ ἀκολουθοῦντα τοῖς κτησαμένοις, ἀ καὶ κακίστος βραδίως ἐκτήσατο, καὶ περὶ αὐτοῦ φαῦλοι μᾶλλον σπουδάζουσιν, καὶ οὐδ' ὁ κοσμοκράτωρ ἔχει καταδουλώσας. Οὕτω δὲ ὀνομάζεται ὁ διάβολος, οὐχ ὅτι τοῦ κόσμου κρατεῖ καὶ τῆς κτίσεως, ἀπαγε, ἀλλ' ὅτι ἐξελθὼν κρατεῖ, τῶν τὴν κακίαν ἐργαζομένων, ἧτις κόσμος πολλαχοῦ εὐρίσκεται λεγομένην, κατὰ τὸ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑπὸ Χριστοῦ εἰρημένον· Ἰμῶς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰμι· τούτέστιν, οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν ἀγαπώντων τὴν πονηρίαν ὡσπερ οὖν οὐδὲ ἐγώ. Τὴν μὲν οὖν γῆν καρποφορίαν ὁ Θεολόγος ἐκβάλλει, ὡς μόνοις τοῖς πλουσίοις δυνατὴν εἶναι. Οὐδὲν ἐν μέγα παρὰ Θεῶν, ὃ μὴ καὶ πένης δωρεῖσθαι δύναται. Εἰσάγει δὲ τὴν κοινήν, ἣν ὁμοίως πάντες καρποφορεῖν δύνανται, καὶ πλουσιοὶ ὡσιν, καὶ πένητες, λέγων· Καρποφορήσωμεν ἡμεῖς αὐτοὺς, οἵτινες κτημᾶ ἔσμεν τῷ Θεῷ τιμιώτατον καὶ οικειώτατον· τιμιώτατον μὲν, ὅτι ταῖς αὐτοῦ χειρὶ διηρητισθῆμεν καὶ δι' ἡμᾶς πάντα γέγονε τὰ ὀρώμενα· οικειώτατον δὲ, διὰ τὴν ἐμπνευσιν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ διὰ τὸν λόγον. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ὑπὸ Θεοῦ γενόμενα κοινωνοῦσι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, κατὰ τὸ εἶναι. Ἐκ περισσοῦ δὲ τὰ ζῶα. Κατὰ τε γὰρ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ τῆς ζωῆς μετέχειν κοινωνοῦσι τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τὰ προειρημένα μὲν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λογικόν. Οἰκειώτερος γὰρ πῶς ἐστὶ πρὸς Θεὸν τῶν αἰσθητῶν ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ ἀπάντων ὁ Θεὸς ἀσυγκρίτως ὑπέρκειται.

Col. 3:7 B 12. Ἀποδώμεν... ἡμῶς ἄνθρωπος. Ἀποδώμεν, φησὶ, τῇ ψυχῇ, τῇ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ, τὸ κατ' εἰκόνα ἀξίωμα, δηλαδὴ τοὺς θελοὺς χαρακτήρας, οὓς ἡ ἀμαρτία ἡμαύρωσε. Καλῶς δὲ εἶπεν, Ἀποδώμεν, ὡς ὀφειλόμενον. Ἐκεῖνο γὰρ τις ἀποδιδόναι λέγεται, ὅπερ χειρῶς εἰσῆκε. Καὶ ἡμεῖς οὖν, λαβόντες τὸ κατ' εἰκόνα, ἀπαιτηθησόμεθα πάντως αὐτὸ παρὰ τοῦ δόντος Θεοῦ. Καὶ τῷ μὲν ἁγίῳ Κυρίλλῳ, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν εἶναι δοκεῖ, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν· τοῖς δὲ λοιποῖς θελοῖς Πατράσι, κατ' εἰκόνα μὲν, τὸ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ τὸ ἀρχικόν· καθ' ὁμοίωσιν δὲ, τὸ ἐν ἀρεταῖς τέλειον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύσει, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ πάσης κακίας ἐλεύθερον, τὸ ἀμέριμον, τὸ ἀπερίσπαστον καὶ ἀκέραιον. Αὗται γὰρ οἶονεὶ χαρακτήρες τῆς θείας ὑπάρχουσι φύσεως. Ἀποδώμεν οὖν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ τὸ οικεῖον αὐτῇ. Οἰκεῖον δὲ αὐτῇ, τὸ κατὰ τὴν εἰκόνα εἶναι τοῦ κτίσαντος, πρὸς ἣν καὶ γέγονεν. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα ἡμῶν γνωρίσωμεν, τούτέστι τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐγένειαν. Γνωρίσωμεν δ' ἄν, ἀναλαβόντες αὐτὸ τοιοῦτον, οἷον ἐξ ἀρχῆς ἰλάδομεν· ὡς νῦν ἄλλοι ἀντ' ἄλλων γενόμενοι, οὐ γνωρίζομεν ἐκ αὐτοῦ, ὡσπερ εἰ τις ἄλλος ἀντ' ἄλλου γενόμενός

λέγει, μὴ γινώσκεις αὐτὸν διὰ τὴν ἄλλοίωσιν. Γινώσκον οὖν, ἡλίκοι παρὰ Θεοῦ γεγόναμεν καὶ τὸ ἀρχέτυπον τιμῆσμεν ἐν τῷ τηρεῖν τὴν εἰκόνα ἀμόλυτον. Γίνεται δὲ αὕτη ἡ τιμὴ, διὰ τῆς ἀπηκριθωμένης μιμήσεως, καὶ ὅταν τὸ παράδειγμα ὁμοίον τῷ ἀρχέτυπῳ φαίνεται. Γινώσκον καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, τοῦτέστι τῆς ἑορτῆς τὴν αἰκίαν καὶ τὸν σκοπὸν. Δι' ἡμᾶς γὰρ πᾶσα ἡ φιλόανθρωπος τοῦ Δεσπότη οἰκονομία γέγονε, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ θανάτου ἐγεύσατο ὁ ἀθάνατος. Γενώμεθα ὡς Χριστός, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ὡς ἡμεῖς. Ὁ κορυφαῖός φησι Πέτρος, ὅτι Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμῶν. Γέγονε γὰρ ὁ Σωτὴρ ὑπογραμμῶς τοῖς ἀνθρώποις, τυπούμενος αὐτοῖς καὶ λαμβάνων ἀπαθῶς τὰ νοήματα τοῦ κόσμου τούτου. Τὸ οὖν, Γενώμεθα ὡς Χριστός, οὕτω νοήσεις· Γενώμεθα καθαροὶ καὶ ἀπαθεῖς, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ταπεινώσας αὐτὸν καὶ συγκαταβάς ἡμῖν, μεμένηκεν, ὅπερ ἦν, καθαρὸς καὶ ἀπαθής· Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδ' εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Ὁ μὲν Θεὸς ὦν, ἀνθρώπος γέγονε. Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς, Θεοῦ γενέσθαι. Ἄλλ' ἐκείνος μὲν δι' ἡμᾶς ἀνθρώπος, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ αὐτῶν θεοί. Καὶ ἐκείνος μὲν ἀντὶ τῆς ἀκροτάτης δόξης, τὴν ἀκροτάτην ἀναλαμβάνομενος ἀτιμίαν· ἡμεῖς δὲ, ἀντὶ τῆς ἀκροτάτης ἀτιμίας, τὴν ἀκροτάτην τιμὴν. Κάκεινος μὲν φύσει γενόμενος ἀνθρώπος, ἡμεῖς δὲ θέσει θεοί. Γέγονε γὰρ, ὃ ἔσμεν, κατ' οἰκονομίαν, ἐν ἡμῖς γενώμεθα, ὃ ἔστιν ἀντιμετρουμένης, ὡς οἶδεν αὐτός, τῇ αὐτοῦ κενώσει τῆς τῶν χάριτι σωζομένων θεώσεως, ὅλων ἡσοειδῶν καὶ ὅλων Θεοῦ χωρητικῶν καὶ μόνου γεννησόμενων. Τοῦτο γὰρ ἡ τελειωσις, πρὸς ἣν σπεύδουσιν οἱ ταύτην ἀληθῶς ἔσσεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν πιστεύσαντες.

admodum ipse novit, cum eorum, qui per gratiam salutem consequuntur, deificationem, ita ut toti deiformes, et toti Dei capaces, toti denique ipsius unius simus. Hoc enim est ea perfectio, ad quam properat, qui hanc pollicitationem certa fide expectant.

Col. 397 C 7. Προσέλαβε... πτώματι. Εἰσι τὰ ῥήματα ταῦτα σαφὴ καὶ ὁδομαῖς ἐρμηνεύσις δεόμενα. Προσέλαβε γὰρ ὁ Χριστὸς τὸ χεῖρον, τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα δῶ τὸ βέλτιον, τὴν θεότητα. Καὶ πλούσιος ὦν τῇ θεότητι, ἐπτώχευσε τῇ σαρκί, ἐν ἡμῖς πλουτήσωμεν τὴν θεότητα. Καὶ δούλου μορφὴν ἐφόρεσεν, ἐν ἡμῖς τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου καὶ τῶν παθῶν ἐλευθερίαν λάβωμεν· ὅπερ δηλοῖ, ὅτι εἴχομεν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐλευθερίαν ἀπωλέσαμεν δὲ ταύτην. Δεῖ οὖν ἀπολαβεῖν, ἣν ἔχοντες ἀπεβάλομεν. Κατέβη πρὸς ἡμᾶς; ὁ Ὑψίστος, ἐν ἡμῖς οἱ ταπεινοὶ ὑψωθῶμεν, ὑπεραρθέντες τῆς τῶν γερῶν σχέσεως καὶ περωθέντες πρὸς τὰ οὐράνια. Ἐπειράσθη ἐν τῇ ἐρήμῳ εἰς γαστριμαργίαν, φιλοδοξίαν, φιλοχρημασίαν, καὶ νενίκηκεν ἐν τῇ τρίτῃ ταύτη προσβολῇ καὶ πείρᾳ τὴν πειραστὴν, ἡμῖν τὴν νίκην πραγματευόμενος. Ἄλλὰ ἠτιμάσθη ὁ τῆς δόξης Κύριος, ἵνα δοξάσῃ τοὺς ἀτίμους ἡμᾶς· ἀπέθανεν, ἵνα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ σωθῶμεν· κατέβη καὶ ἀνέβη, ἵνα ἡμεῖς ἀκαλουθῶμεν αὐτῷ, καὶ ἵνα κάτω κειμένους ἐν τῷ τῆς ἀμαρτίας πτώματι πρὸς αὐτὸν ἐλκύσῃ, ὡς ἡ ὑπόσχεσις.

A mus, qualem primum accepimus. Nam nunc alii ex aliis facti nosmet haudquaquam agnoscimus, perinde sane ac si quis in alium hominem translatus, affirmet se sibi ipsi ignotum esse, propter ejusmodi immutationem. Intelligamus igitur, quales a Deo creati sumus, atque exemplar nostrum honoremus, nimirum imaginem a vitiorum sordibus immunem servando. Porre hic honor in accuratissima imitatione consistit, cum exemplum exemplaris sui similitudinem retulerit. Vim etiam mysterii cognoscamus, id est, festi causam et scopum. Nostra etenim causa totum incarnationis Dominice mysterium contigit, atque immortalis ille mortem pro nobis quantum ad carnem degustavit. Simus ut Christus, quoniam Christus quoque sicut nos.

B Petrus apostolorum princeps ait : *Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum*¹⁰. Salvator enim mortalibus exemplum factus est, ipsis sese informans, ac mundi hujus cogitationes, circa turbulentos tamen animi motus, suscipiens. Efficiamur ut Christus, qui se ipsum ita humiliavit, atque ad infirmitatem nostram demisit, ut tamen, quod erat, permaneret, nempe purus, et turpium affectionum expertus. *Peccatum enim non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*¹¹. Atque ille quidem, cum Deus esset, homo factus est. Proinde nos quoque deos fieri oportet. Ceterum ille propter nos homo, nos autem propter nosmetipsos dii : atque ille pro summa gloria summam ignominiam suscipiens, nos autem pro extrema ignominia summum honorem. Hoc præterea interest, quod ille natura homo factus est, nos autem adoptione dii. Hoc enim consilio id quod sumus factus est, ut nos id, quod ipse est, efficiamur, compensata nimirum ipsius inanitione quem-

D præterea formam gestavit, ut nos ex diaboli affectuumque servitute in libertatem asseramur. Non dixit, libertatem accipiamus, sed recipiamus ; ut indicet nos a principio quidem libertatem habuisse, verum eam amisisse. Quare nobis ea recipienda est, quam habentes perdidimus. Descendit ad nos Altissimus ille, ut nos abjecti et humiles in sublime feramur, supra terrenarum rerum affectionem evecti, atque ad caelestia tanquam pennis sublati. Tentatus est, ac triplici tentationum telo in deserto petitus est Christus a diabolo, gulæ nempe, ambitionis et avaritiæ : atque in hoc triplici certamine tentatorem superavit, nobis videlicet victoriam acquirens. Quin etiam contemptus est ille gloriæ Do-

¹⁰ J Petr. 11, 5. ¹¹ ibid. 22.

minus, ut nos infames ornet atque illustret. Mortuus est, ut per ejus mortem salutem assequamur. Descendit atque ascendit, ut nos ipsum sequamur, atque ut humi jacentes in peccati lapsu ad seipsum trahat, quemadmodum se facturum recepit, *dicens : Cum exaltatus fuero, omnia iraham ad meipsum*¹¹.

Omnia quispiam donet, omnia ei, etc. Enumeravit ea, quæ Christus pro nobis passus est, beneficentiaque in nos collata, ut probet nos non ex gratuita munificentia in eum liberales esse, sed ex debito. Et quidem superius videbatur rerum crassarum et terrenarum oblationem prorsus rejicere, cum dicebat : Aurum fortasse putatis me dicere, aut argentum? imo nosipsos Deo offeramus. Nunc autem ostendit se non omnino hujusmodi munera improbare, sed quod majus est anteferre, nempe ut nosipsos offeramus. Ait igitur, Omnia det quispiam, et aurum et gemmas et vestes, det autem ex debito : quandoquidem priores beneficentia partes Christus occupans, mortem pro nobis excepit, ac seipsum pro nobis in sacrificium Patri obtulit. Nam illi peccaveramus, et proinde ipsi nostræ redemptionis pretium persolvendum erat, ut nos condemnatione solveremur. Absit enim ut tyranno diabolo Domini sanguis oblatus fuerit. Pretium autem redemptionis pro nobis Christus est, et culpæ succidaneus, utpote qui naturam nostram salutis nostræ causa suscepit, perinde ac si quis pro reo aut captivo seipsum substituat, ad ea perpetianda, quæ illum pati necesse erat. Quanquam autem, inquit, bona sit omnis oblatio, quam quispiam bene de se merito Christo fecerit, nihil tamen tam eximium daturus est, quam si seipsum obtulerit hujus mysterii rationem intelligentem, id est, cogitantem quæ Resurrectionis causa sit, quidque mortalibus afferre possit, eamque cognitionem actionibus declaraverit, ac propter illum omnia factus fuerit, quæcunque ipse propter nos factus est, id est, sine reprehensione incedens per omnes Christi ætates et potentias, spiritualiter purificatus, corde circumcisus, in tempore docens, nundinatores ejiciens, lapidatus, aliaque omnia, partim faciens, partim patiens, quæ ipse nostra causa, vel fecit, vel passus est, nobis exemplum relinquens.

Ac vobis quidem, ut cornitis, pastor hic bonus, etc. Auditores ad fructus Deo offerendos excitans Theologus, hoc faciendum esse probat, tum a persona Christi, cum dixit eum pro redemptionis pretio seipsum nobis dedisse, tum nunc etiam a persona Patris, addens, Quoniam hic quoque pastorem sive episcopum me dispensat. Presbyter etenim jam sum atque hoc pater, non sperat, sed videt : nondum autem sum episcopus, sed me post mortem suam futurum sperat pater, optatque, ut hujusmodi munere dignus sim, ut non mercenarius sim, neque fur, sed pastor : atque a vobis, qui ab eo pascimini, petit, ut me cum a vita migrarit, pastorem accipiatis, morigerique animi specimen præbeat. Æquum est autem, ut paternæ petitioni cedatis. Pastor etenim bonus est (quod de seipso Christus prædicavit) animamque suam pro nobis ovibus po-

Ἐπηγγελῆσθε γὰρ λέγων Ὅταν ὑψωθῶ, πάντα ἔλκυσω πρὸς ἑμαυτὸν.

Col. 400 A 5. Πάντα . . . γινόμενον. Ἀπρηθμήσατο τὰ δι' ἡμᾶς πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς θεύσας ἡμῖν εὐεργεσίας, ἵνα δείξῃ μὴ κατὰ χάριν αὐτῷ καρποφοροῦντας, ἀλλὰ κατὰ χρέος. Καὶ ἄνω μὲν ἐδόκει τέλειον ἐκβάλλειν τὴν διὰ τῶν ὕλων καρποφορίαν, ἐν οἷς ἔλεγε· Χρυσὸν με ἔσως οἴεσθε λέγειν ἢ ἀργυρον, καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς· νῦν δὲ δείκνυσιν, ὅτι οὐ παντελῶς ἀποδοκιμάζει τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ προτιμᾷ τὸ μείζον, τουτέστι τὸ ἑαυτοὺς προσάγειν. Φησὶ γοῦν· Πάντα δίδωμι τις, καὶ χρυσὸν καὶ λίθους καὶ ὑψάσματα· δίδωμι δὲ κατὰ ὀφειλὴν. Ἐπεὶ προλαβὼν ὁ Χριστὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο θάνατον, καὶ ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ προσέφερεν θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν. Αὐτῷ γὰρ πεπλημμελήκαμεν, καὶ αὐτὸν ἔδει τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον δεξιᾶσαι καὶ ὄντως ἡμᾶς λυθῆναι τῆς κατακρίσεως. Μὴ γὰρ γένοιτο τῷ τυράνῳ τοῦ τοῦ Δεσπότου αἵμα προσενεχθῆναι. Λύτρον δὲ ὁ Χριστὸς καὶ ἀντάλλαγμα, ὡς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδεξάμενος· ὡσπερ ἐάν τις ὑπὲρ τοῦ ὀφειθῆναι ἢ ἀιχμάλωτου ἐκδῶ ἑαυτὸν, ὥστε παθεῖν, ἢ ἐκεῖνον ἔδει παθεῖν. Καλὴ μὲν οὖν, φησὶ, καὶ πᾶσα καρποφορία, ἣν ἐν δώσῃ τις τῷ εὐεργετῇ Χριστῷ· οὐδὲν δὲ τοιοῦτον ὄσσει μέγα, οἷον ἑαυτὸν τοῦ μυστηρίου συνιέντα τουτέστι νοοῦντα, τίς ἢ τῆς ἀναστάσεως αἰτία, καὶ τί δύναται χαρίζεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν γνῶσιν ταύτην δείκνυντα ἐπὶ τῶν πράξεων, καὶ πάντα γινόμενον διὰ Χριστὸν, ὅσα ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς, τουτέστιν ἀμέμπτως ὀδεύοντα διὰ πασῶν τῶν ἡλικιῶν Χριστοῦ καὶ δυνάμεων, ἀγνιζόμενον πνευματικῶς, περιτεμνόμενον τὴν ἐν καρδίᾳ περιτομὴν διδάσκοντα ἐν τῷ ἱερῷ, τοὺς θεοκαπηλοὺς ἐλαύνοντα λιθαζόμενον, τὰ ἄλλα ποιοῦντα ἢ πάσχοντα, ὅσα καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐποίησεν ἢ ἔπαθεν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμῶν.

Ibid. B 4. Καρποφορεῖ . . . πνεύματος. Διεγέρων τοὺς ἀκούοντας εἰς τὸ καρποφορεῖν ὁ θεολόγος κατασκευάζει τὸ δεῖν τοῦτο γενέσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, εἰπὼν, ὅτι κακείνος λύτρον ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Κατασκευάζει δὲ νῦν καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδίου Πατρὸς, προσθεὶς, ὅτι καὶ οὗτος ἐμὲ ὑμῖν ποιμένα, εἶθον ἐπίσκοπον, προμνηστεύεται. Πρεσβύτερος γὰρ ἦδη εἰμι· καὶ τοῦτο ὁ Πατὴρ οὐκ ἐλπίζει, ἀλλὰ βλέπει· οὐπω δὲ εἰμι ἐπίσκοπος, ἀλλὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ ἐλπίζει γενέσθαι με μετὰ τὸν αὐτοῦ θάνατον, καὶ εὐχεται, ἄξιόν μου γενέσθαι τοῦ πράγματος, ὡς μὴ μισθωτὸν εἶναι, μὴδὲ κλέπτην ἀλλὰ ποιμένα. Καὶ παρ' ὑμῶν αἰτεῖ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένων, ἵνα με μετ' αὐτὸν τὸν ποιμαίνοντα δέξησθε καὶ τὴν εὐπειθειαν ἐπιδείξησθε. Δίκαιοι δ' ἂν εἴητε, αἰτοῦντι τῷ πατρὶ πισθεσθαι. Ποιμὴν γὰρ ἐστὶ καλῶς (ὁ περὶ αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ εἶπε), καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ὁμῶν

¹¹ Joan. 11, 52.

τῶν προβάτων τίθησι. Δίδωσι δὲ καὶ ἑαυτὸν διπλοῦν ἑμῖν ἀνθ' ἀπλοῦ. Καμὲ γὰρ εἰς τὴν προστασίαν μεθ' ἑαυτοῦ ἔταξε· καὶ γὰρ διπλὴν αὐτῷ μέλλω χρεῖαν πληροῦν, καὶ τοῦ γήρωσ βακτηρία γενόμενος καὶ τοῦ πνεύματος. Ὑποστηρίζω τε γὰρ τὸν πατέρα κεκμηκότα τῷ χρόνῳ, καὶ τὰς πνευματικὰς αὐτῷ καὶ ἐκκλησιαστικὰς συνεισενέγκω φροντίδας.

Col. 400 B 6. Καὶ προστίθησι . . . ἄξιον. Καὶ δύο, φησὶ, ναοὺς ὑμῖν ὁ πατὴρ ἐχαρίσατο. Ἐνα μὲν ἄψυχον, ὃν ἐν Ναζιανζῷ φιλοτιμῶς ἀνήγειρε, περικαλλῆ τινα καὶ οὐράνιον. Οὐράνιον δὲ εἶπεν αὐτὸν, τάχα μὲν διὰ τὸ ὕψος, τάχα δὲ διὰ τὸ ἡμισφαιρικὸν σχῆμα τῆς ὀροφῆς, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὸ τὸν πάντα ναὸν τύπον ἀποσώζειν τοῦ οὐρανοῦ· ἕτερον δὲ ἔμψυχον. Ἐαυτὸν δὲ οὕτω λέγει ὁ θεολόγος κατὰ τὸ ἀποστολικόν· *οὐκ οἰδατε, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε*; καὶ ἀναγκάζεται μὲν, ὡς ἐν συγχρίσει, εἰπεῖν ἑαυτὸν πολλῷ μείζονα καὶ ὑψηλότερον τοῦ ἀψύχου ναοῦ· ἔπει δὲ φορτικόν ἐστι τὸ ἑαυτὸν ἔπαινεῖν, ἐκκλίνει τὴν περιαιτολογίαν, καὶ μέσως πως λέγει, ὅτι προστίθησι τῷ ἀψύχῳ μὲν, περικαλλεῖ δὲ ναῷ, ἐμὲ τὸν ὀψοιοιοῦν καὶ ἡλίκον, τουτέστιν ὅσον ἂν καὶ ὅσον κρίνοι τις. Πλὴν ὁποῖος ἂν καὶ εἴη, τῷ πατρὶ τιμιώτατος σφόδρα εἰμί. Τοιοῦτον οὖν με παρ' αὐτῷ ὄντα, ὑμῖν ἐπιδέδωκε. Καὶ οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι εἰς μὲν τὸ ἀνεγείρει τὸν ἄψυχον ναὸν πολλοῦ πόνου καὶ ἀναλωμάτων ἐδέησε τῷ πατρὶ, εἰς ἐμὲ δὲ οὐχί· πολλοὶς γὰρ κατὰ ἰδρωσὶ καὶ πόνοις, τοῖς τῶν μαθημάτων, δι' ἀσκήσεως τοιοῦτος συνετελέσθη. Ἐπει δὲ πολλάκις εἰναὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἄξια τῶν πόνων ἀποβαλνοῦσιν, ὁ θεολόγος μέσος χωρῶν, οὕτε κρῖπτει τοῦτο, ὅτι ἄξιος ἀπέβη τῶν πόνων, οὕτε πάλιν ἀπαυθαδεύεται, ἀλλ' ἐπεύχεται μόνον· εἴη δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῶν πόνων ἄξιον.

his a patre susceptis responderit, nec rursus hoc ma exprimit. Atque utinam laboribus quoque dignum addere liceat.

Ibid. 11. Καὶ . . . μεγαλοψυχίας. Ἐτι ἐμφιλοχωρεῖ ὁ θεολόγος τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπιδόσεως· καὶ εἰπὼν, ὅτι Πάντα προστίθησιν ὑμῖν τὰ ἑαυτοῦ, πρὶν ταῦτα ἀπαριθμήσασθαι, μεταξὺ ἐθαύμασε καὶ ἀνεφθέξατο, Ὡ τῆς μεγαλοψυχίας! τῆς πρὸς τὴν καρποφορίαν δηλαδὴ ἀπλότητος. Οἱ μὲν γὰρ ἔξω σοφοὶ μεγαλοψυχίαν ὀρίζονται, ψυχῆς ἀρετὴν, καθ' ἣν τινες εὐδύνανται φέρειν τὰ συμβαίνοντα· οἱ δὲ ἡμέτεροι διδάσκαλοι, ὡς ἐπιτοπολὺ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ μεγαλοδωρίαν, μεγαλοψυχίαν ὀνομάζουσιν. Ὡσπερ οὖν καὶ νῦν ὁ θεολόγος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα μεγαλόψυχον, εἰτὸν μεγαλόδωρον, ἐκάλεσεν· οἰονεὶ δὲ ἐπιδιορθοῦμενος, δὲ εἶπεν, οὐ μεγαλοψυχίαν, ἀλλὰ μᾶλλον φιλοτεκνίαν, τὴν πράγμα προσαγορεύει. Διὰ γὰρ τὴν ἀγάπην, φησὶν, ὑμῶν, τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ τέκνων, τσαύτην ἐπεδείξατο τὴν ἀπλότητα. Ἐπει οὖν ἡ φιλοτεκνία αἰτία γέγονε τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τῆς ἀπλότητος, κυριώτερον ἂν εἴη, τὸ πᾶν φιλοτεκνίαν λέγειν, ἀπὸ τῆς αἰτίας καὶ τὸ αἰτιατὸν ὀνομάζοντας. Τάχα δ' ἂν τις καὶ κατὰ τοὺς ἔξω τῆν μεγαλοψυχίαν νοήσας ἐνταῦθα, οὐδ' οὕτω κακῶς ἐκιδεαλεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ἐκείνοις ὁ μεγαλόψυχος

nit. Quin et pro simplici duplicem vobis seipsum offert : nam me quoque ad vos regendos socium acciscit : atque ipse ego duplicem usum atque operam illi præstabo, nimirum et senectutis subajdium factus, et spiritus. Nam et patrem senectute fractum et confectum fulciam, et spirituales atque ecclesiasticas curas cum ipso sustinebo.

Atque inanimato templo animatum, etc. Duo templi, inquit, pater vobis dono dedit, alterum quidem inanimè quod Nazianzi magnifice exstruxit, perelegans quoddam et cœleste. Cœleste autem ipsum dixit, vel propter altitudinem, vel propter scind circularè lecti figuram, vel etiam fortasse quia templum omne cœli figuram servat, alterum autem animatum, sic autem seipsum appellat, secundum illud Apostoli : *Nescitis, quod templum Dei estis*? Ac cogitur quidem, ut in comparatione, multo majorem et sublimiorem seipsum inanimato templo dicere. Verum quoniam grave est invidiæque plenum proprias laudes prædicare, ad vitandam ostentationis speciem medio quodam modo nit : Inanimi quidem huic, cæterum peregregio templo adjungit me, qualemcunque tandem et quantum judicaveritis. Verum qualiscunque sim, patri tamen sum charissimus, et commendatissimus. Talem me igitur pater tantique apud se pretii, vobis porrexit. Nec vero hoc dici possit, ad erigendum quidem inanimatum templum multo labore multisque sumptibus opus fuisse patri ; ad me autem non item. Multis enim ipse quoque sudoribus, tum disciplinarum, tum piæ exercitationis, talis effectus sum. Quoniam autem plerumque accidit, ut quædam nequaquam pro laborum ratione succedant, Theologus medium iter tenens, nec hoc reticet, quod labori arroganter affirmat, verum rem potius optandi formam addere liceat.

Suaque omnia vobis proponit, etc. Adhuc in eodem sermone de patris oblatione immoratur : cumque dixisset, Omnia sua vobis proponit, priusquam hæc recenseat, interea cum admiratione sic loquitur : O miram animi magnitudinem, id est, o insignem in offerendo munere simplicitatem. Externi enim sapientes μεγαλοψυχίαν, id est *magnanimitatem*, definiunt animæ virtutem, per quam nonnulli quæ accidunt, recte ferre possunt. At nostri doctores ut plurimum liberalitatem et magnificentiam magnanimitatem nominant. Quemadmodum hoc quoque loco Theologus patrem magnanimum, id est, munificum vocavit. Cæterum quasi corrigens quod dixit, eam rem non magnanimitatem, sed paternum potius amorem appellat. Ob amorem enim vestri, inquit, hoc est, spiritualium suorum filiorum, tantæ simplicitatis speciem edidit. Quoniam igitur paternus amor magnanimitati et simplicitati causam præbuit, rectius fuerit totum hoc paternam indulgentiam dicere, nimirum causæ nomen affecto tribuentes. Quod si quis etiam juxta externorum philosophorum sententiam, hoc loco magnanimitatem intellexe-

¹¹ 1 Cor. iii, 16.

rit, ne sic quidem fortasse aberraverit. Quoniam enim apud illos, qui animæ magnitudine præditus est, vitæ suæ non parcat, hac quoque laude patrem ornatum esse Theologus testatur. Ait enim : Pastor est bonus, animamque suam pro ovibus ponit. Illud etiam adjecit : Me quoque filium suum optat talem pastorem fieri, ponentem videlicet animam provobis. Quam ob causam ipse admiratione exclamavit. O miram animi magnitudinem ! Tum ne quis existimaret, quod pater, ut magnanimus, filium periculis objiens minus amanter in ipsum affectus sit, huic suspicioni occurrit, dicens : Aut, ut verius loquar, paternum amorem. Nam sic, atque ob hujusmodi causas, filium periculis exponere, non est, inquit, hominis liberos odio habentis, verum impense amantis. Quamobrem etsi magnanimitatem eam rem nominavit, quoniam cum multis laboribus, curis, et periculis ipsi luctandum erat, tamen quia propter vos utilitatemque vestram, et propter Deum res ejusmodi perferendæ sunt, id totum, paternum amor dicendus est. Hæc locutus Theologus, statim ea quæ a patre offeruntur, enumerat. Hæc porro sunt tria. Ac si quidem rem simpliciter complecti voluisset, ita dixisset : Quoniam seipsum dat, et me et templum. Nunc vero magnificam et excellentem oblationem augens et amplificans, tum sua, tum paterna subdividit, varians ac multiplicans nomina. Nam cantitem patrem vocat, juventutem seipsum : et rursus patrem testatorem, seipsum autem hæredem, utpote episcopali throno successurum. Ha betis autem, inquit, mecum sermones meos, atque ex his utilissimos quosque et sanctissimos. Non enim ad gratiam docebo, sed ad utilitatem, non ostentabunde, sed spiritualiter, neque ea, quæ oratoria suppeditat exercitatio, sed quæ inserit Spiritus sanctus. Etenim humani sermones aures tantum permulcent ac deliniunt, nec ulterius progrediuntur : at spirituales ad animam permeant. Eos enim insculpit Spiritus in humanis cordibus, tanquam in tabulis. Cumque dixisset, lapideis, tropum hunc explicuit, adjungens, Vel etiam carneis. Solida enim sunt et lapis, et caro : atque ea, quæ in hæc inciduntur, eam rationem habent, ut vix deleri queant. Hoc autem ab Apostolo sumptum est, qui sic ad Corinthios scripsit : Quoniam estis epistola Christi, ministrata a nobis, inscripta, non atramento, sed Spiritu Dei viventis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus¹⁵. Quod etiam ab Ezechiele mutuatus est Apostolus, per quem ait Deus : Dabo eis cor alterum, et spiritum novum dabo eis, et evellam cor eorum lapideum ex carne ipsorum, et dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent¹⁶. Dixit etiam alicubi Sirach : Omnis homo ab adolescentia vergit ad malum, et non potuisti corda eorum ex lapideis carnea facere. Proinde nunc, cum dixit Theologus : Tabulis lapideis nive carneis, videtur mihi non interpretandæ dictionis causa hoc dixisse, sed magis ut distinctio-

οὐκ ἔστι φιλόζωος, τούτο προσμαρτυρεῖ καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὁ Θεολόγος. Εἶπα γάρ, ὅτι Ποιμὴν ἔστι καλὸς, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Προσέθηκε δὲ, ὅτι Καὶ ἐμὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ εὐχεται τοιοῦτον ποιμένα γενέσθαι, τιθέντα δηλαδὴ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ὀνύων. Ἐπὶ τούτοις ἐδόθη μετὰ θαύματος τὸ, Ὡς τῆς μεγαλοψυχίας ! Εἶτα, ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι τὸν υἱὸν ὁ Πατὴρ, ὡς μεγαλόψυχο, εἰς κινδύνους ἐπιδοῦς, οὐ φείδεται αὐτοῦ, διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν ταύτην εἰπὼν· Ἡ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, τῆς φιλοτεχνίας. . . Τὸ γὰρ οὕτως καὶ ἐπὶ τοιοῦτοις ἐκδιδόναι τὸν υἱὸν, οὐκ ἔστι, φησὶ, μισοτέκνου, ἀλλὰ μάλιστα φιλοτέκνου. Ὡστε εἰ καὶ μεγαλόψυχον τὸ πρᾶγμα ὠνόμασα, διὰ τὸ μέλλειν πόνοις καὶ κινδύνους ὁμιλεῖν, ἀλλ' οὐκ ἔπει δι' ὁμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν ὠφέλειαν καὶ διὰ Θεὸν τὰ τοιαῦτα χρῆ διαβλεῖν φιλοτεχνία τὸ πᾶν ἔστι. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Θεολόγος, ἀπειρομείται εὐθύς καὶ τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς καρποφορούμενα. Τὰ δὲ ἔστι τρία. Κἂν μὲν ἀπλῶς εἰπεῖν ἐβούλετο, εἶπεν ἂν, ὅτι Ἐαυτὸν δίδωσι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν ναόν. Νῦν δὲ τὴν φιλότιμον καρποφορίαν ἐπαύξων καὶ μεγαλύνων, ὑποδιαίρει καὶ τὰ ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ πατρὸς, ποικίλλων καὶ πολυπλασιάζων τὰ ὀνόματα. Καὶ πολιὰν μὲν λέγει, τὸν πατέρα· νεότητα δὲ, ἑαυτόν. Καὶ αὖθις κληροδοτήν μὲν τὸν πατέρα· ἑαυτὸν δὲ, κληρονόμον, ὡς μέλλοντα τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς διαδέχεσθαι καὶ κληρονομεῖν. Ἐχετε δὲ, φησὶ, μετ' ἐμοῦ καὶ τοὺς ἑμοὺς λόγους, καὶ τούτων τοὺς ἱερωτέρους καὶ ὠφελιμωτέρους. Οὐ γὰρ πρὸς χάριν διδάξω, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν· οὐδ' ἐπιδεικτικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς· οὐδ' ἄπερ ἡ τῶν λόγων ἄκησις δίδωσιν, ἀλλ' ἄπερ ἐντίθησι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρώπινοι λόγοι, τὰς ἀκοὰς μόνον θέλγουσιν, οὐ παραιτέρω προδόντες· οἱ δὲ πνευματικοί, εἰς τὴν ψυχὴν διαβαίνουσιν. Ἐντυποὶ γὰρ αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα, ὡσπερ πλαξί, ταῖς ἀνθρωπίναις καρδίαις. Καὶ λιθίνας δὲ εἰπὼν, ἠρμήνευσε τὴν τροπὴν, ἐπαγαγὼν, Εἶπουν σαρκίνας. Ἀντιτυπὸς γὰρ καὶ λίθος καὶ σὰρξ, καὶ τὰ ἐγχολαπτόμενα δυσέκνιπτα. Εἰληπται δὲ ὁ λόγος ἐκ τοῦ Ἀποστόλου, γράφοντος Κορινθίοις, ὅτι Ἐστὲ ἐπισκοπὴ Χριστοῦ, διακοινηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίνας, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας. Ἐλαβε δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος τὴν χρῆσιν ἀπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ, δι' οὗ φησιν ὁ Θεός· Δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἑτέραν, καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν αὐτοῖς· καὶ ἐκσπάσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἀπὸ τῆς σαρκὸς αὐτῶν καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, ὥπως ἐν τοῖς προστάγμασι μου πορεύσωνται. Λέγει δὲ πάλιν καὶ ὁ θαυμάσιος Σιράχ· Πᾶς ἄνθρωπος ἐκ νεότητος ἐπὶ τὸ ποτηρὸν, καὶ οὐκ ἴσχυσαν τὰς καρδίας αὐτῶν ἀντὶ λιθίνων κοιῆσαι σαρκίνας. Καὶ νῦν ὄν εἰπὼν ὁ Θεολόγος, Πλαξὶ λιθίνας, εἶπουν σαρκίνας, δοκεῖ μοι μὴ ἐφαρμηνεύειν τὴν λέξιν, ἀλλὰ μέλλον ἀντιδιαστῆλαι τῇ λιθίνῃ καρδίᾳ, τουτέστι τῇ σκληρῇ καὶ ἀνευδότη καὶ ἀντιτυποσῇ τὴν σαρκίνην, ὅ ἐστι τὴν μαλακὴν καὶ βελήως ὑπέκχουσαν, καὶ δεχομένην

¹⁵ II Cor. III, 2. ¹⁶ Ezech. XXXVI, 26-27.

τὰ καλὰ γράμματα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πάση καρδίᾳ ἐν-
 τυποῖ τοὺς θεῖους λόγους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ
 τῇ σαρκίῳ, τούτεστι τῇ εὐαίσθητῳ. Σαρκὸς γὰρ τὸ
 αἰσθάνεσθαι· λίθου δὲ ἴδιον τὸ ἀναίσθητον. Ἡ τάχα
 καὶ λιθίνας καὶ σαρκίνας λέγει τὰς καρδίας ὁ Θεο-
 λόγος· λιθίνας μὲν, διὰ τὸ στερεὸν καὶ τὸ δυσπα-
 λειπτα εἶναι τὰ ἐν αὐταῖς γράμματα· σαρκίνας δὲ,
 διὰ τὸ αἰσθητικόν. Διὸ ἐπάγει, ὅτι ἐν ταῖς τοιαύταις
 οἱ λόγοι οὐκ ἐξ ἐπιπολῆς χαραχθήσονται, οὐδὲ οἷον
 ἄνωθεν ἐπιχρωσθήσονται, ἵνα καὶ ῥαδίως ἀπαλεί-
 φονται· ἀλλ' εἰς βάθος ἐνσημανθήσονται, ὥστε παρα-
 μένειν. Καὶ ἐνσημανθήσονται οὐ μέλανι, ἀλλὰ χάριτι.
 Ἡ μὲν γὰρ τῶν δικαίων καρδία, ὡς φησὶν ὁ μέγας
 Βασίλειος, Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος καταγράφεται·
 ἡ δὲ τῶν ἀδίκων καρδία, οὐ Πνεύματι, ἀλλὰ μέλανι,
 τῷ συγγενεῖ τοῦ σκότους καὶ ἐχθρῷ τοῦ φωτός.

Justorum enim pectus, ut est apud magnum Basilium, spiritu Dei viventis perscriptum est :
 injustorum autem, non spiritu sed atramento tenebrarum cognato, et lucis hoste.

Col. 400 C 7. Ταῦτα μὲν... ἐπαγγελίας. Ἐπ-
 εσφράγισε τὰ ῥηθέντα τοῦ πατρὸς ἐγκώμια, καὶ δευ-
 τέρων αὐτὸς ἤρφατο, ἐξομοίων αὐτὸν τῷ Ἀβραάμ,
 ὁμοίως ἐκεῖνῳ τὴν πρώην πλάνην καταλιπόντα. Ἐκ
 γὰρ τῆς τῶν Ὑψισταρίων λεγομένης αἰρέσεως, εἰς
 τὴν εὐσέβειαν μετετῆλυθεν. Οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο
 Ἀβραάμ ὀνομάζει τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἀλλὰ καὶ ὡς
 γηραῖον, καὶ ὡς φιλόξενον, καὶ ὡς προσάγοντα τὸν
 υἱὸν τῷ Θεῷ, εἰ καὶ ἐκούσιος ἦν αὐτῇ ἡ προσαγωγή,
 καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἀβραάμ ἐξ ἐπιτάγματος.
 Πατριάρχην δὲ αὐτὸν καλεῖ, ὡς πατέρα καὶ ἄρχοντα
 τῆς πόλεως, ὅσον ἐπὶ τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς πράγμασι.
 Κανόνα δὲ τῆς ἀρετῆς, ὡς πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ συλλα-
 βόντα τὴν ἀρετὴν καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς ταύτην εὐ-
 θύνοντα, καὶ τὸ μὲν ἄριον δοκιμάζοντα καὶ κατ-
 ἔχοντα, καθάπερ ὁ κανὼν, τὸ δὲ περιττὸν καὶ ἠλλεί-
 πον, ὡς κακίαν, ξέοντα καὶ ἀποδοκιμάζοντα. Τῆς δὲ
 ἱερωσύνης τελείωσιν, ὡς πάντα τὰ τῆς ἱερωσύνης
 ἐντελῶς ἔχοντα. Ἐαυτὸν μέντοι μονογενῆ ὠνόμασεν
 ὁ Θεολόγος, βιασάμενος τὸν λόγον, ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ
 τῆς κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐλαττωθεῖη θυσίας· παρεμυθή-
 σατο δὲ τὴν τόλμαν, ἐπαγαγὼν τὸν ἐξ ἐπαγγελίας.
 Εἰ γὰρ καὶ μὴ μονογενὴς ἦν κατὰ τὴν γέννησιν, ἐπελ-
 μετ' αὐτὸν καὶ Γοργονία καὶ Καισάριος ἐγεννήθη,
 ἀλλ' οὖν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν μονογενὴς ἦν. Μόνος
 γὰρ τοῖς γονεῦσιν ἐξ ἐπαγγελίας ἐτέχθη, ὥσπερ καὶ
 ὁ Ἰσαὰκ τῇ Σάρρᾳ καὶ τῷ Ἀβραάμ. Ἡ τάχα μονο-
 γενῆ ἑαυτὸν λέγει, ὡς μόνον ὑπολειφθέντα τῷ πατρὶ,
 τῶν ἄλλων ἤδη τέκνων τετελευτηκότων.

Abrahamo et Sara. Vel fortasse unigenitum se dicit, quod solus patri reliquus esset aliis liberis jam
 extremo vitæ die perfunctis.

Ibid. 12. Ὑμεῖς . . . ἐπιβούλους. Τοιαύτη μὲν,
 φησὶν, ἡ τοῦ πατρὸς καρποφορία. Δεῖ δὲ καὶ ὑμᾶς
 καρποφορεῖν τῷ Θεῷ καὶ ἡμῖν τὴν εὐπειθειαν καὶ
 τὸ καλῶς ποιμαίνεσθαι. Ποιμανθείητε δ' ἂν καλῶς,
 εἰς μὲν τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν, ὥσπερ εἰς μαλακίην
 τινα καὶ χλωρὰν πεδιὰδα κατασκηνούμενοι, καὶ τὸ
 τῆς ψυχῆς παιδινόντες πρόσωπον. Τῇ δὲ γνώσει καὶ
 τῇ θεωρίᾳ καὶ τῷ ποτίμῳ τῶν θείων Γραφῶν, ὡς
 ὕδατι ἀναπαύσεως ἐκτερεφόμενοι. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ

nem ponat inter lapideum cor, id est, durum et
 inflexile ac rigidum, et inter carneum, id est,
 molle facileque cedens, bonasque litteras excipiens.
 Neque enim citra discrimen in omni corde divinos
 sermones insculpit Spiritus sanctus, sed in car-
 neo, id est, recte et facile sentiente. Carnis enim
 est, sentire; lapidum autem proprium, sensu ca-
 rere. Vel etiam lapidea et carnea pectora dicit
 Theologus, lapidea quidem ob soliditatem, et
 quia ægre obliterantur, quæ in ipsis inscribuntur;
 carnea autem ob vim sensibilem. Unde etiam
 subjungit: Quod in hujusmodi cordibus sermones
 non leviter et superficie tenus insculpuntur, ac vel-
 ut superne illinentur, ut facile quoque aboleri pos-
 sint, sed penitissime consignabuntur, ut perman-
 neant: et quidem consignabuntur, non atramento,

sed gratia. Justorum enim pectus, ut est apud magnum Basilium, spiritu Dei viventis perscriptum est:

Atque hæc vobis offert venerandus hic, etc. Post-
 quam superiores patris laudes absolvit, secundas
 jam exorditur, similem eum esse dicens Abrahamæ,
 ut qui non secus atque ille, pristinum errorem reli-
 querit. Nam ex ea secta, quæ Hypsistariorum di-
 citur, ad veræ pietatis doctrinam migravit. Nec
 eam tantum ob causam patrem suum Abrahamæ no-
 mine appellat, sed etiam ut senem, ut hospitalem,
 ut Deo filium offerentem: tametsi voluntaria fue-
 rit hæc oblatio, non autem imperata, quemadmo-
 dum illa Abrahamæ. Patriarcham autem eum vocat,
 ut patrem et principem civitatis, quantum quidem
 ad res ecclesiasticas attinet. Virtutis autem nor-
 mam ut qui omnes virtutis partes complexus sit,
 aliosque ad eam dirigat, et rectum quidem regulæ
 instar exploret ac retineat, superfluum autem et
 deficiens abradat atque improbet. Jam sacerdotii
 quoque perfectionem eum vocat, ut omnibus re-
 bus, quæ ad sacerdotium requiruntur, abunde in-
 structum. Seipsum tamen unigenitum Theologus
 nominavit, vim orationi afferens, ut ne hac quoque
 parte inferius quidquam pater sacrificio illo Isaaci
 habeat. Verum hoc aliquanto audacius dictum mi-
 tigavit, addens, ex pollicitatione. Nam etsi unige-
 nitus non erat, quantum ad nativitatem, quando-
 quidem post eum et Gorgonia et Cæsarius procrea-
 ti sunt: tamen, si promissi rationem spectemus,
 unigenitus erat. Solus enim ex pollicitatione a pa-
 tris progenitus est, quemadmodum Isaac ab

Vos autem, et Deo, et nobis, id muneris, etc. Atque hujusmodi, inquit, est patris mei oblatio. Vobis autem faciendum etiam est, ut Deo, et nobis, obedientiæ munus offeratis, recteque pascamus. Id porro consequemini, si in ea virtute, quæ in actione versatur, tanquam in molli quodam et viridi campo habitetis, animamque saginetis, scientia autem et speculatione ac divinarum Scripturarum dulcibus fluentis tanquam aqua refectiois

lum, Moses quidem graciliter et tenui voce ad Aaronem loqueretur, Aaron autem Mosis verba ad Pharaonem populumque magna et clara voce transmitteret. Eodem modo Isaias, cum eum, quem in throno excelso et elato conspicatus fuerat, dicentem audivisset : *Quem mittam et quis proficiscetur ad populum hunc, nempe Judæorum?* dixit : *Ecce ego, mitte me* ^{6.6}.

(*Magni Basilii interrogatio* [1]). Verum quid fuit causæ, quare Moses tergiversaretur, Isaias contra accurreret? *Responsio* : Nimirum quia Moses negotium, cujus causa mittebatur, exploratum habebat : ac proinde id muneris suscipere gravabatur, partim Pharaonis duritiam oculis sibi proponens, partim etiam populi contumaciam moresque vix tractabiles. Periculum enim fecerat Judæorum ingratitude : quippe qui, beneficio quoque affecti, ipsum fuga Ægyptum relinquere coegissent. Isaias autem, cum remissis ipsi peccatis audivisset : *Quis ibit ad populum hunc?* atque existimaret eam ob causam nuntium quæri, ut pari beneficio fruenterent illi, ad quos mitteretur, præ animi lætitia seipsum offert, ut illis quoque peccata remitterentur, *Ecce ego, inquit, mitte me*. Quare, non sine ratione, et ille mandatam sibi provinciam deprecabatur, et hic cupide ambiebat. Verum ne quis a Theologo quæreret, quare cum accurrere ad Deum et secedere inter se pugnent, utrumque bonum esse diceret, ipse objectioni occurrens, solutionem infert. Si enim, inquit, hæc duo, secessio videlicet atque accedendi promptitudo, pie fiant, neutrum horum turpe censebitur. Quoniam autem modo eam rem et pie recusabit ac defugiet quispiam, et pia rursus alacritate ad eam accedet? Illud quidem, ob propriam infirmitatem, nimirum cum aliquis ipsam animo reputans, ministerii demandati magnitudinem perhorrescit : hoc autem ob vocantis potentiam, nempe cum quis certa fide sibi persuadens nihil esse, quod Deus non possit, imperantem sequitur, eique obtemperat. Animadvertite igitur, quonam pacto Theologus ostendere volens, nec eorum, qui refugerunt, timiditatem, nec eorum, qui prompte se obtulerunt, alacritatem reprehendendam esse, ad utramque personam respexerit, vocantis scilicet et ejus qui vocatur, ut ostendat, si quidem vocantem spectemus, convenire, ut qui vocatur, pareat : sin autem eum qui vocatur, par esse ut vocantem revereatur, ac munus sibi commissum detrahet. Atque hac ratione, quamvis recedere et accurrere inter se dissideant, ob diversam tamen causam utrumque laudis nomen habebit.

Mysterium unxit me, mysterio, etc. Sæpenumero mysterii nomen festo tribuere solet, quoniam nos ob mysteria quædam facta, miraculaque designata festa celebramus. Ac nunc igitur propter arcanam

^{6.6} Isa. vi, 8.

(1) Inclusa desunt apud Billium.

(2) Ἀκηκόως b.

(3) Τὸν τῶν b.

(4) Inclusa omittit b [et ed. Clemenceti].

(5) Τὸν abest b.

καὶ συνεπορεύθη εἰς Αἴγυπτον. Ὡστε κατὰ τὸν θεῖον χρησμὸν, τὸν μὲν Μωσῆα ἰσχυρῆ καὶ λεπτῆ τῆ φωνῆ λαλεῖν πρὸς τὸν Ἰακώβ τὸν δὲ Ἰακώβ τὰ τοῦ Μωυσέως ῥήματα μεγαλοφώνως διαπορθμεύειν πρὸς τὸν Φαραῶν καὶ πρὸς τὸν λαόν. Ἡσαίας δὲ καὶ αὐτὸς ἀκούσας (2) παρὰ τοῦ ὀρθέντος αὐτῷ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, *Τίνα ἀποστείλω, καὶ τίε πορεύσεται πρὸς τὸν λαόν τοῦτον*, δηλαδὴ τῶν (3) Ἰουδαίων; εἶπεν. *Ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με*.

Col. 395. B 1. Τοῦ [(4) μεγάλου Βασιλείου. Ἐρώτησις.] Διατί δὲ δήποτε Μωσῆς μὲν παρηγεῖτο, Ἡσαίας δὲ προσέτρεχεν; Ἀπόκρισις. Ὅτι Μωσῆς μὲν ἤδει τὴν ὑπόθεσιν, ἥς ἕνεκα ἀπεστέλλετο· διὰ τοῦτο ὤκνει, πρὸς τε τὸ ἀνένδοτον τῆς καρδίας τοῦ (5) Φαραῶ ἀποδέπτων, καὶ πρὸς τὸ δυσπειθεὶς πάλιν καὶ δυσάγωγον τοῦ λαοῦ. Πείραν γὰρ εἶχε τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Ἰουδαίων, ὅτι καὶ εὐεργετηθέντες αὐτὸν ἐφυγάδευσαν. Ἡσαίας δὲ μετὰ τὸ ἀφεθῆναι τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ἀκούσας, *Τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαόν τοῦτον*; καὶ νομίσας, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ζητεῖται ὁ ἀποστελλόμενος, ἵνα τὰ παραπλήσια κάκεινοι εὐεργετηθῶσι, πρὸς οὓς ἀποστέλλεται, ὑπὸ περιχαρίας (6) ἑαυτὸν ὑποβάλλει, ἵνα κάκεινοις ἀφεθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι. Ἰδοὺ, φησὶν, ἐγὼ, ἀπόστειλόν με. Ὡστε εὐλογος κάκεινου ἢ παραίτησις καὶ τούτου ἢ προθυμία. Ἴνα δὲ μὴ τις εἴπῃ τῷ Θεολόγῳ· Πῶς ἐναντία ὄντα ἀλλήλοις, τὸ προσδραμεῖν τῷ Θεῷ καλοῦντι, καὶ τὸ ὑποχωρῆσαι, οὐ λέγεις ἀμφοτέρα εἶναι ἀγαθὰ; αὐτὸς προλαβὼν ἐπάγει τὴν λύσιν. Εἰ γὰρ εὐσεβῶς, φησὶ, καὶ ἡ ὑποχώρησις καὶ ἡ προθυμία γένηται, οὐδέτερον τούτων φαῦλον κριθήσεται. Πῶς δὲ καὶ παραίτησται τις εὐσεβῶς καὶ προθυμηθήσεται εὐσεβῶς; Τὸ μὲν, διὰ τὴν οικειαν ἀσθένειαν, ὅταν τις εἰς ταύτην ἀποβλέπων, τὸ μέγεθος τῆς διακονίας εὐλαβῆται· τὸ δὲ, διὰ τὴν τοῦ καλοῦντος δύναμιν, ὅταν τις πιστεύσας, ὅτι πάντα δυνατὰ τῷ Θεῷ, ἀκολουθῆ αὐτῷ ἐπιτάττοντι. Ὅρα τοίνυν, πῶς θέλων ὁ Θεολόγος Πατὴρ συστήσαι, ὅτι οὐτε ἡ δειλία τῶν ὑποχωρησάντων μεμπτή, οὐτε ἡ προθυμία τῶν ὀρμησάντων (7), πρὸς ἀμφοτέρα ἀπέιδε τὰ πρόσωπα, τούτεστι πρὸς τὸ καλοῦν καὶ (8) καλούμενον, ἵνα δείξῃ τοῦ μὲν καλοῦντος ἄξιον, τὸ τὸν καλούμενον ὑποτάσσεσθαι· τοῦ δὲ καλουμένου, τὸ τὸν καλοῦντα κατευλαβεῖσθαι καὶ ἀναδύεσθαι. Ὡστε κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὸ ὑποχωρῆσαι καὶ (9) προσδραμεῖν ἐναντία ὄντα, ἀμφω ἐπαινετὰ ἔσται ἐκ τῆς αἰτίας.

Ibid 6. *Μυστήριον... συναριστάμενον*. Μυστήριον, τὴν ἑορτὴν εἰσθε πολλάκις ὀνομάζειν, διότι ἐπὶ μυστηρίοις τισὶ γενομένοις καὶ θαύμασι τὰς ἑορτὰς ἀγομεν. Καὶ νῦν οὖν διὰ τὸ μυστικὸν τῆς ἑορτῆς καὶ

(6) Περιχαρίας b.

(7) Χωρὶς ἐπαίνου addit b.

(8) Πρὸς τὸ repetit hic b.

(9) Καὶ τὸ b.

ἀπόρρητον τοῖς πολλοῖς, μυστήριον αὐτὴν καλεῖ. Καὶ λέγει, ὅτι Ἐν ἑορτῇ ἐγενώμην ἱερεὺς, τῇ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἰσως, καὶ ἐν ἑορτῇ ὑπεχώρησα, τῇ τῶν Φώτων τάχα, καὶ ἐν ἑορτῇ ἐπανήλθον, τῇ τοῦ Πάτχα. Τῆς μὲν οὖν ὑποχωρήσεως καὶ τῆς ἐπανόδου τὴν αἰτίαν εἴρηκεν. Αὐτὸς γὰρ ἦν κύριος καὶ τοῦ φυγεῖν καὶ τοῦ ἐπανελθεῖν, καὶ ἴδαι περὶ αὐτῶν. Τῆς δὲ χριστοῦ, οὐκέτι. Ἐτεροι γὰρ αὐτὸν ἔχρισαν. Ἐχρίοντο δὲ πάλαι μὲν οἱ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς τῷ νομικῷ χρισματι· ὕστερον δὲ τῷ πνευματικῷ, ὅπερ ἐστὶ χειροθεσία καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπίκλησις. Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία τῆς ὑποχωρήσεως; Ἴνα, φησὶν, ἐμαυτὸν ἐπισκέψωμαι καὶ ἴδω, εἰ ἄρα τῆς ἱερωσύνης εἰμι ὄξιος. Τίς δὲ ὁ λόγος τῆς κατὰ τὸ Πάσχα ἐπανόδου; Ἴνα αὐτὴν, φησὶ, τὴν ἡμέραν καλὴν συναργὸν ἔχω καὶ σύμμαχον, λύουσάν μοι καὶ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀδυναμίαν τὴν πρὸς τὴν ἱερωσύνην καὶ τὴν δειλίαν, ἣν εἶχον, εὐλαβούμενος τὴν μεγάλην ταύτην ἀξίαν καὶ τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος. Ἐδειλῶν γὰρ, ὡς ἀσθενῆς, ἀναδέξασθαι λαοῦ προστασίαν. Λέγει δὲ ταῦτα, μετριάων ὁ μέγας. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἐπανήλθον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ὁ σήμερον ἐκ νεκρῶν ἀναστῆς, κάμῃ νείσει καὶ ἀκμάζειν πνευματικῶς καὶ ἐν τοῖς πνευματικῶς παρασκευάσει ἡ καινοποίησι τῷ Πνεύματι, τουτέστι μεταβαλεῖ (1) ἀπὸ δειλοῦ καὶ ἀσθενοῦς εἰς θρασυαλέον καὶ ἰσχυρόν· ὥστε θαρρόντως καὶ εὐτόνως ἀφηγησθαι τῆς ποιμνῆς. Μεταβαλεῖ δὲ, τῷ θεῷ Πνεύματι, καὶ τὸν καινὸν ἐνδύσας ἄνθρωπον, τὴν ἱερωσύνην φημί. Ἡ γὰρ χριστοῦ καὶ ἀμαρτίας λυσι, καθά τισι τῶν Πατέρων ἔδοξε, καὶ νέον ἄνθρωπον (2) ποιεῖ τὸν χριστόμενον. Δὴ (3) τῇ καινῇ κτίσει, τοῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννωμένοις, οἵτινες οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννῶνται, πλάστην ἀγαθὸν καὶ διδάσκαλον (πλάστην μὲν, οἷς διὰ τοῦ βαπτίσματος τρόπον τινὰ πλάττοντα (4)· διδάσκαλον δὲ, ὡς τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐξηγούμενον· ἢ πλάστην μὲν τῶν ἡθῶν, διδάσκαλον δὲ τῶν δογμάτων), Χριστῷ καὶ συννεκρούμενον, διὰ τῆς πρὸς τὰ πάθη νεκρώσεως· καὶ συνανιστάμενον, τῇ ἀναζωώσει τῶν ἀρετῶν· ὁ γὰρ νεκρῷ τῇ ἀμαρτίᾳ γενόμενος, ζῆ πάντως τῇ ἀντικειμένη ἀρετῇ. Ἐκ τοῦ Ἀποστόλου δὲ τὰς χρήσεις (5) ταύτας ἔλαβεν ὁ Θεολόγος. Λέγει γὰρ ποῦ Ἐφεσίοις γράφων ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι Ἐδιδάχθητε ἀποθέσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, ἦτοι (6) τῆς ἀπάτης· ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐμάθετε, ὡ Ἐφεσίοι, ὡσπερ ἱμάτιον ἀποδύσασθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τουτέστι τὴν ἐφ' ἀμαρτον ζωὴν, ἀνανεοῦσθαι δὲ, τὴν πνευματικὴν

A festi causam, atque in vulgus ignotam, festum ipsum mysterii nomine appellat, atque : In die festo sacerdos factus sum, fortasse Natalis Christi, et in festo die secessi, Luminum fortasse, et in festo die redii, Paschatis scilicet. Ac secessionis quidem reditusque causam exposuit, quod et fuga et reversio ipsius arbitrii essent : unctionis autem non item, quoniam alii ipsum unxerant. Ungebantur enim olim sacerdotes et pontifices legali unctione : postea vero spirituali : quæ quidem est manuum impositio, sanctique Spiritus invocatio. At quænam causa fuit secessionis? ut, inquit, meipsum inspicerem, ac viderem num sacerdotio dignus essem. Quæ autem ratio, cur ad Paschatis diem rediret? Ut, inquit, diem hunc præclarum adiutorem atque auxiliarium habeam, cujus ope tum infirmitate et administrandi sacerdotii impotentia liberer, tum ea timiditate qua obsidebar, hujus dignitatis magnitudinem, reique pondus et gravitatem extimescens. Verebar enim, ut infirmus, populi regendi provinciam subire, quæ etiam ad vitandam arrogantiam suspicionem dicit. Ob hanc enim causam, inquit, ad diem Resurrectionis Christi reversus sum, ut qui hodie a mortuis surrexit, me quoque ita afficiat, ut spiritualiter juvenescam, atque etiam spiritualiter florescam. Vel etiam Spiritu innovet (id est, ex meticoloso et infirma in fortem et præidentem Spiritus opera commutet, ita ut audacter et constanter ovili præsim). Novoque homine induat, id est, sacerdotio; nam unctio quoque peccata delet, quemadmodum nonnullis Patribus visum est, ac novæque creaturæ, id est, his qui per baptismum renovantur, qui quidem non ex sanguinibus, sed ex Deo nascuntur, sictorem bonum et magistrum donet (sictorem quidem, ut per baptismum quodammodo fingentem; magistrum autem, ut fidem ipsam enarrantem; vel sictorem quidem morum, magistrum autem doctrinæ Christianæ), cum Christo morieatem, per affectuum animi mortificationem, et resurgentem per redivivas virtutes. Nam qui peccato mortuus est, virtute contraria procul dubio vivit. Atque hæc a Paulo mutuatus est. Sic enim quodam Epist. ad Ephesios loco scribit : *Edocti estis deponere veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est*. Quod perinde est ac si diceret : Discite, o Ephesii, veterem hominem, id est, flagitiosam vitam non secus ac vestem quandam exuere. Renovamini autem spirituali regeneratione, per spiritum, qui in mente vestra habitat. Quæ quidem verba communi Theologus, dixit :

1 Joan. i, 13. 2 Ephes. iv, 21-24.

(1) *Μεταβαλεῖ*. Forte μεταβάλλη. Edit.

(2) Ἄνθρωπον οὐκ οὐκ.

(3) Δὴ. Forte, δὴ δέ. Edit.

(4) Καὶ δημιουργοῦντα τοὺς βαπτίζομενους addit b.

(5) Et hic et paulo inferius in hac oratione legitur in utroque cod. Χρήσεις. Quod ideo monio,

ne quis ῥήσεις conjiciat. Videatur Philo p. 727 edit. Colon. Allobrog. 1613. Nec aliena sunt quæ Phavorinus in *Lexicon* suum retulit : Χρήσεις λέγεται, ἡ τῶν ἀρχαίων ποιημάτων μαρτυρία. Pag. 1874, vers. 73. Conf. Suiceri *Thesaurus eccl. in Χρήσεις*. Conf. etiam Cuperi *Observat.* l. 1, c. 16, p. 117 sqq. (6) Τῆς σαρκός ἦτοι: omittit b.

Me quoque innovet Spiritu. Et rursus : Edocti estis virtutem eximæ instar cujusdam vestis induere. Hanc enim novum hominem vocat, qui secundum Deum creatur, hoc est, ut gratum est Deo.

Hæri agnus mactabatur, et postes ungebantur (1), etc. Postquam pro seipso causam dixit Theologus, commode jam ad festi quoque mysteria progreditur eaque allegorice tractat, atque : Hæri spirituales agnus, Christus velicet, per divinum panem mactatus est, atque uncti sunt postes nostri, actio nimirum et contemplatio, ac primi animi motus et sensus, qui quidem divino sanguine delibuti sunt. Atque Ægyptus quidem, id est, peccatum quod nos persequabatur, primogenita sua pereuntia luctu prosecuta est, id est, ipsas etiam primas materias et occasiones. Nam cum lex vetus peccatorum fines puniat, nos principia quoque ipsorum, ut quæ actionibus causam præbeant, radicitus evellere atque extirpare jubemur. Vel etiam per primogenita, perfectiora et graviora peccata intelligi possunt, vel simpliciter priora delicta : quæ quidem Christo pro nobis immolatio sunt extincta. Nos autem præteritit exterminator diabolus qui primos bonos animæ nostræ partus, velut primogenita quædam, opprimere contendit. Et signaculum, quod pretiosi sanguinis profusione constat, dæmoni quidem exterminanti, propter vim suam et potentiam formidabile est; venerabile autem propter dignitatem et excellentiam, utpote regium. Ac sacro sanguine non solum uncti et signati sumus, sed etiam quasi muro quodam undique septi. Etenim vis illius ad omnem nostram essentiam permeat, ita ut utramque hominis partem simul circummuniat. Porro hæc de agno historia continetur in secundo Moysis libro Exod. xii, quam fusius in secunda orat. *De Paschate* persequitur Theologus (2).

Hodie Ægyptum omnino fugimus, etc. (3). Hæsterno die, inquit, illa contigerunt, quæ diximus. Hodie autem, id est Dominico die, quo Christus revixit, ac transitum ab interitu ad immortalitatem, et a rebus injuriæ obnoxiiis ad ea quæ ab omni injuria tuta sunt, nobis innovavit, Ægyptum omnino fugimus, non modo peccati periculum aversati, sed ipsam etiam ad peccatum habitudinem ex animo et sincere detestati. Hac autem mente præditis amarulentus dominus videbitur spi-

(1) PSELLUS. *Et postes ungebantur*. Actio scilicet et contemplatio, quæ mentis sunt apparitricæ. Atque eam ob causam luxit Ægyptus primogenita. Primigenis enim cogitationibus meis Deo immolatis, ut per eas nullus adversario pateat aditus, universum nequitia et perversitatis caliginosum agmen ingemuit. (*Ex Billio.*)

(2) Orat. xlv, olim xlii.

(3) PSELLUS : *Hodie fugimus Ægyptum et Pharaonem*. Nam cum crassa corporis moles, quasi Phæro quispiam, principatum animæ accepit, pravæque cogitationes velut quidam operum præfecti urgent, hominemque interiorem cogunt munitiones baudquaquam divinas ædificare, per quas meas in

αναγέννησιν (4), διὰ τοῦ ἐν τῷ νοῦ ὑμῶν κατοικοῦντος πνεύματος. Ὅπως μεταβαλῶν εἶπεν ὁ Θεολόγος· Κάμὲ καινοποίησθ τῷ Πνεύματι. Καὶ αὖθις· Ἐδιδάχθητε ἐνδύσασθαι, ὡς λαμπρὰν ἐσθῆτα, τὴν ἀρετὴν. Ταύτην γὰρ ὀνομάζει καινὸν ἄνθρωπον, κτιζόμενον κατὰ Θεὸν, τουτέστιν ὡς ἀρέσκοντα (5)

Col. 397 A 5. Χθές... ἐτεχνίσθημεν. Περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος ὁ Θεολόγος, χωρεῖ νῦν καὶ ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν ἑορτήν, ἃ καὶ ἀλληγορεῖ, καὶ φησιν, ὅτι Χθές ὁ λογικὸς ἀμνός, ὁ Χριστός, διὰ τοῦ θείου ἄρτου ἐσφαγιάσθη, καὶ ἐχρίσθησαν ἡμῶν αἰφλιαὶ, ἡ πᾶξις καὶ ἡ θεωρία καὶ αἱ πρῶται τοῦ νοῦ κινήσεις καὶ αἰσθησεις ἐχρίσθησαν (6) διὰ τοῦ θείου αἵματος. Καὶ ἡ μὲν Ἀγύπτος, ἡ δῶκουσα ἡμᾶς ἁμαρτία, ἐθρήνησεν ἀπολλύμενα τὰ ἐαυτῆς πρωτότοκα, τουτέστι καὶ αὐτὰς τὰς πρῶτας ὑποθέσεις καὶ ἀφορμὰς. Τοῦ γὰρ παλαιοῦ νόμου τὰ τέλη τῶν ἁμαρτημάτων κολάζοντος, ἡμεῖς καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν, ὡς αἰτίας τῶν πράξεων, ῥιζώθεν ἀνασπᾶν ἐκελεύσθημεν. Ἡ καὶ πρωτότοκα, τὰ τελευτέτερα μᾶλλον τῶν ἁμαρτημάτων καὶ μείζονα. Ἡ ἀπλῶς, τὰ πρότερα πλημμελήματα, ἅπερ ἀπώλλοντο (7) Χριστοῦ τυθέντος ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡμᾶς δὲ παρήλθεν ὁ ὀλοθρευτὸν διάβολος, ὃς ἀναιρεῖν ἐπιέγεται, ὡσπερ τινὰ πρωτότοκα, τοὺς πρῶτους ἀγαθοὺς τόκους τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Καὶ ἡ σφραγίς, ἡ διὰ τῆς χρίσεως τοῦ τιμίου αἵματος, φοβερὰ μὲν ἐστὶ τῷ ὀλοθρευόντι δαίμονι, διὰ τὴν δύναμιν αὐτῆς· αἰδέσιμος δὲ, διὰ τὸ ἀξίωμα βασιλικὴ (8) γάρ. Καὶ τῷ ἱερῷ αἵματι οὐ μόνον ἐχρίσθημεν καὶ ἐσφραγίσθημεν, ἀλλὰ καὶ ὡσεὶ τέχχος αὐτὸ κυκλώθεν (9) περιβαλλόμεθα. Διέκει γὰρ αὐτοῦ (10) πρὸς πᾶσαν τὴν οὐσίαν ἡμῶν ἡ (11) δύναμις, ὡστε συναμφοτέρα περιτεχνίζει καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Κεῖται δὲ πᾶσα ἡ περὶ τοῦ ἁμνοῦ ἱστορία ἐν τῷ δευτέρῳ Μωσαϊκῷ βιβλίῳ, ὅπερ Ἐξοδος ἐπιγέγραπται, περὶ ἧς ἱστορίας πλατύτερον ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τοῦ Πάσχα ὁ Θεολόγος διέξεισιν.

Ibid. 8. Σήμερον . . . σφραγίσματος. Χθές μὲν, φησιν, ἐκεῖνα ἐγένετο, ἅπερ εἰρήκαμεν. Σήμερον δὲ, κατὰ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς ἀνεβίω, καὶ ἀνεκαίνισεν (12) ἡμῖν τὴν ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθορίαν διάβασιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἐπηραζομένων πρὸς τὰ ἀνεπηρέαστα, καθαρῶς ἐφύγομεν Ἀγύπτου· οὐ μόνον τὸν κίνδυνον τῆς ἁμαρτίας ἐκκλίναντες, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν διάθεσιν ἀπὸ καρδίας καθαρῶς μισήσαντες. Οὕτω δὲ διακειμένους ἡμῖν, πικρὸς φανείται δεσπότης ὁ νοητὸς Φαραὼ

colum evehitur, hujusmodi exstructiones quæ munia videntur, luto sunt persimiles, coctis lateribus confectæ, qui quidem omni ex parte perfliunt, atque infirmis cogitationibus quasi paleis perexiguis compositæ. (*Ex Billio.*)

(4) Ἀνανέωσιν loco ἀναγέννησιν b.

(5) Ὡς ἀρέσκει Θεῷ b, quod probō.

(6) Δέ interponit b.

(7) Ἀπώλοντο b.

(8) Βασιλικόν b. Βασιλικὴ refertur ad σφραγίς.

(9) Κυκλώθεν b.

(10) Αὐτοῦ abest b.

(11) Ἡ αὐτοῦ b.

(12) Ἐνεκαίνισεν b, quod probō.

διάβολος· βαρείς δὲ ἐπιστάται, οἱ συνεργοῦντες αὐτῷ· δαίμονες· καὶ ἡ ἁμαρτία, πηλὸς καὶ πλινθία· πηλὸς μὲν λεγομένη. ὅταν πρὸς τὰς ἡδονὰς φαῦλοι (1) ᾤωμεν· πλινθία δὲ, ὅταν ποσῶς συστέλλωμεθα. Τη- νικαῦτα δὲ καὶ ἑορτάσιμος ἡμῖν ἔσται ἡ ἐκ τῆς ἁμαρ- τίας πρὸς τὴν δικαιοσύνην διάβασις, καὶ ἄζομεν τὰ ἐξόδια καὶ διαβατήρια, οὐκέτι καλυόμενοι ἑορτάζειν· ὡς περ οὐδὲ οἱ Ἰσραηλιταὶ μετὰ τὴν τῆς Ἐρυθρᾶς διάβασις· οὐδὲ χρώμενοι τῇ σεσηπιῖα καὶ ὀξῶδει ζύμῃ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ὡς ἐν ἐπτὰ ἡμέραις, τῷ ἑπταδικῷ τούτῳ βίῳ, τὴν ἀζύμον καὶ καθαρὰν ἀρετὴν καὶ θεολογίαν μετιόντες. Εἰλικρινεῖα γὰρ ἔστι, βίου καθαρότης· ἀλήθεια δὲ, δογματικῶν ὁρθότης. Ἐν κε- φαλαίῳ οὖν διὰ τῆς εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, τὴν πρακτικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν ἐσήμανεν.

Ὡς περ δὲ οἱ Ἰσραηλιταὶ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξιώντες, οὐδὲν ἐπέφεροντο Αἰγύπτῳ κρᾶμα καὶ φύραμα, εἰ μὴ μόνον ἀλευρα· οὕτω χρῆ καὶ ἡμᾶς ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀναχωροῦντας, μὴ φυλάττειν τι τῆς προτέρας κακίας λεῖψανον, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ἀζύμον ἔχειν, μὴ φουρα- θείσαν ἢ ἀνακραθείσαν, οἷά τινι ζύμῃ, τῇ παλαιᾷ καὶ πικρᾷ ἔξει, ἣν ἐστούμεθα, ὅτε ἐν Αἰγύπτῳ τῇ ἁμαρτίᾳ διήγομεν. Τί δὲ τὸ Αἰγυπτιακὸν φύραμα, αὐτὸς ὁ Θεολόγος ἐρμηνεύει, ὅτι τὸ ἄθεον δόγμα, ἡ τὸ σκοτεινὸν καὶ ῥυπαρὸν ἔργον.

atque amara animi habitudine, quasi fermento in Ægypto, commoraremur. Quid autem sit Ægyptiacum fermentum, Theologus ipse interpretatur, impia nempe doctrina, aut tenebrosa et sordida actio.

Col. 397 B 3. Χθὲς συνεσταυρούμην... συν- στείρομαι. Τὸ χθὲς δύναται καὶ ὅλον τὸν καιρὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς αἰνέτεσθαι. Χθὲς οὖν, φησὶν, συν- εσταυρούμην Χριστῷ, τῶν γηίνων ὑφόμενος, καὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας ἀπεχόμενος, καὶ συν- νεκρούμην καὶ συνεθαπτόμην καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ πάθη καὶ τὴν κατὰ νοῦν ἁμαρτίαν μένων νεκρὸς καὶ ἀκί- νητος. Σήμερον ἐνεργοῦμαι τὸ δοξάζεσθαι τὸ ζωο- ποιεῖσθαι, τὸ ἐξανίστασθαι. Κατὰ ἀντίθεσιν δὲ σχη- ματίζει τὸν λόγον ὁ Θεολόγος. Ἀντίκειται γὰρ τῇ μὲν ἀδοξία τοῦ σταυροῦ, ἡ δόξα, τῇ δὲ νεκρώσει, ἡ ζωῇ, τῇ δὲ ταφῇ, ἡ ἀνάστασις. Καὶ ὅρα ἀκολουθίαν· Πρῶτον γὰρ σταύρωσις, ὅπερ ἐστὶ κώλυσις τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας· δευτέρον νεκρώσις, ἣ γοῦν συ- στολὴ τῆς κατὰ νοῦν φαύλης κινήσεως· τρίτον ταφῇ, τούτεστιν ἀναίρεσις καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τὰ πάθη ἐνεργείας· τέταρτον, ἀνάστασις. Ὅταν γὰρ ἀπο- σχώμεθα τοῦ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτάνειν, εἴτα ἐντεῦ-θεν προκόψωμεν εἰς τὸ μηδὲ κατὰ νοῦν πολεμεῖσθαι, ἀλλὰ πᾶσαν κίνησιν ἁμαρτητικὴν ὁλοῦν θάψωμεν, τότε ὁ λόγος μόνος ἐν ἡμῖν, ὡς περ ἐκ νεκρῶν ἐγ- γερμένος, ἀναφαίνεται.

Ibid. 6. Ἀλλὰ . . . οικειώτατον. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ τῆς συμβουλῆς εἶδος χωρεῖ ὁ μέγας Πατήρ, καὶ προτρέπεται Χριστῷ καρποφορεῖν. Δίκαιον γὰρ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθεν, ἵνα τὴν ἀπάθειαν ἡμῖν προξενήσῃ, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέστη, ἀπαρχὴ γενόμε- νος ἀναστάσεως, ἵνα βεβαίαν ἔχωμεν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Τῆς γὰρ κεφαλῆς ἀναστάσεως, δεῖ πάν-

(1) Χαῦνοι b, quod magis convenit τῷ συστέλλεσθαι.

A ritualis Pharao diabolus, graves item et acerbi præ- fecti, hoc est, dæmones ipsius adjutores, grave etiam lutum et lateritium opus, id est peccatum, quod quidem lutum dicitur, cum voluptatibus flagitiose indulgemus; lateritium autem opus, cum aliquan- tum nos ipsos colligimus. Tum vero nobis transi- tus ille a peccato ad justitiam cum solemnitate ce- lebrandus erit, atque hymnos egressioni et transitui congruentes cantabimus, non jam a quoquam pro- hibiti quominus festum celebremus, quemadmodum nec Israelitæ post maris Rubri transitum, nec putri fætidoque peccati fermento utentes, verum in se- ptenaria hæc vita, quasi in septem paschalibus die- bus fermenti expertem puramque virtutem ac theo- logiam consecrantes. Sinceritas enim, est vitæ pu- ritas; veritas autem doctrinæ fideique integritas et rectitudo. In summa itaque per sinceritatem et veritatem activam et theologiceam sapientiam desi- gnavit. Porro quemadmodum Israelitæ ex Ægypto excedentes nullam secum Ægyptiacam mistionem ac conspersionem præter farinam solam deferebant: sic nobis etiam, cum a peccato recedimus, provi- dendum est, ne quas pristinæ malitiæ reliquias servemus, verum ut infermentatam virtutem habea- mus non conspersam ac permistam cum veteri quodam, quo vescebamur, cum in peccato, tanquam

B

Heri cum Christo in crucem agebar, etc. Per hoc adverbium, heri, potest et totum Quadragesimæ tempus significari. Heri igitur, inquit, cum Christo in crucem sufflegebar, a terrenis rebus mentem subvehens, atque ab actu peccati abstinens, et commoriebar et conselpiebar, nimirum quoad ipsos etiam affectus et peccati cogitationem mor- tuus atque immobilis manens. Hodie Dei operatione glorificor, vivificor et resurgo. Antithesis autem figura utitur Theologus. Crucis enim ignominie opponitur gloria, mortificationi vita, sepulture resurrectio. Ac vide, quam apto ordine hæc verba disposita sint. Præedit enim crucifixio, id est, ea vis, qua nos ipsos frenamus, ne peccatum in actus exeat. Sequitur mortificatio, hoc est, vitiosorum animi motuum compressio. Huic proxima est sepultura, id est, ipsius quoque circa animi turbu- D lentus motus actionis extinctio. Postremum locum tenet resurrectio. Nam cum ab operibus malis abstinuerimus, ac deinde eo progressi fuerimus, ut ne in animo quidem oppugnemur, sed omnes vitiosos motus exciderimus, et velut sepultura affecerimus, tum demum sola in nobis velut a morte excitata ratio elucet.

Sed.... maxime propriam, etc. Transit jam ad deliberativi generis speciem Theologus, atque hortatur, ut Christo munera offeramus: æquum est enim, quoniam ipse quoque nostra causa passus est; ut nobis passionum immunitatem conciliaret; ac pro nobis resurrexit, primitiæ videlicet resur- rectionis factus, ut firmam resurrectionis spem

animis inſixam habeamus. Nam cum caput reſur-
 rexit, univerſum etiam corpus reſurgere neceſſe
 eſt. Atque offerre jubet, non aurum et argentum,
 gemmasque pretioſas, parva enim terrenaque hæc
 ſunt, nimirum quæ a terra oriantur, atque in terra
 remaneant, nec dominos ſuos comitentur, quæ
 etiam homo ſcleratiſſimus facile paraverit, et in
 quæ majori animi ſtudio et contentione incumbunt
 improbi, atque ii, quos mundi princeps in ſervitu-
 tem redegit. Sic autem vocatur diabolus, non quod
 mundi et rerum terrenarum imperium teneat (absit!),
 ſed quod eos, qui improbe et ſclerate vivunt, in
 poteſtate habeat. Peccatum autem plerisque Scri-
 pturæ locis mundi nomine appellatur, juxta illud,
 quod diſcipulis Chriſtus dicebat : *Vos non eſtis de
 mundo, ſicut ego non ſum de mundo* *, id eſt, non
 eſtis ex eorum numero, qui vitiiſ ſlagitiſque dele-
 ctantur, quemadmodum nec ego. Terrenum igitur
 munus Theologus rejicit, ut quod ſoli divites of-
 ferre queant. Nihil autem magnum atque honorifi-
 cum eſt apud Deum, quod non pauper quoque do-
 nare poſſit. Inducit autem alterum oblationis genus,
 quod omnibus commune eſt, divitibus juxta ac
 pauperibus, dicens : *Nosmetipſos offeramus, qui
 quidem Deo poſſeſſio ſumus longe pretioſiſſima
 maximeque propria : pretioſiſſima quidem, quon-
 iam ipſius manibus effecti ſumus, ac propter nos
 omnia, quæ oculis cernuntur, facta ſunt. Maxime
 autem propria ob inspirationem divinæque imaginis
 ſimilitudinem et rationem. Nam cum res omnes a
 Deo creatæ, ipſius bonitatis, quantum ad eſſentiam,
 participes ſint, uberius etiam animantia, quibus, et
 quatenus ſunt, et quatenus vitam habent, communicatur divina bonitas, in hoc eximia eſt hominis
 conditio, quod præter ea, quæ jam dicta ſunt, ratione quoque præditus ſit. Affinis enim quodam-
 modo maximeque propinquus eſt Deo : tametsi ille incomparabili magnitudine nos ſuperet.*

Imaginis decus imagini reddamus, etc. Red-
 damus, inquit, imagini Dei, id eſt animæ, ima-
 ginis decus, divinas nempe formas, quas pecca-
 tum obſcuravit. Aptè autem dixit, Reddamus,
 quippe quod debeatur. Illud enim reddere quis
 dicitur, quod debet. Nos igitur, qui imaginis digni-
 tatem accepimus, eandem haud dubie a Deo reſpoſce-
 mur. At ſancto quidem Cyrillo unum idemque ſi-
 gnificare videntur, ſecundum imaginem et ſecun-
 dum ſimilitudinem : verum reliqui Patres in hac
 ſunt ſententia, ut per imaginem intelligendi vim
 arbitriique libertatem et principatum designari pu-
 tent, per ſimilitudinem autem, virtutum perfectio-
 nem, quantum quidem hominis naturæ datur aſſe-
 qui. Hæ enim veluti notæ quædam ſunt divinæ natu-
 ræ, tranquillitas nullis curis ac distractionibus
 interrupta, integritas, bonitas, ſapientia, juſtitia,
 puritas ab omni labe peccati. Reddamus itaque ani-
 mæ noſtræ quod ipſi proprium eſt. Habet autem
 hoc proprium, quod ad Creatoris imaginem facta
 eſt. Atque etiam dignitatem noſtram intelligamus,
 id eſt, magnitudinem veteremque nobilitatem.
 Eam autem cognoverimus, ſi eam talem recepim-

Α τως και ἅπαν τὸ σῶμα ἀνασπῆναι. Καὶ καρποφορεῖν
 κελεύει οὐ χρυσοὺν καὶ λίθους καὶ ἀργυρον. Μικρὰ
 γὰρ ταῦτα καὶ εὐτελεῖ, ἀπὸ γῆς τὲ ὄντα καὶ τῆ γῆ
 ἐναπομένοντα, ἀλλ' οὐκ ἀκολουθοῦντα τοῖς κτησαμέ-
 νοις, ἀ καὶ κάκιστος βραδίως ἐκτῆσατο, καὶ περὶ ἃ οἱ
 φαῦλοι μᾶλλον σπουδάζουσιν, καὶ οὐδ' ὁ κοσμοκράτωρ
 ἔχει καταδουλώσας. Οὕτω δὲ ὀνομάζεται ὁ διάβολος,
 οὐχ ὅτι τοῦ κόσμου κρατεῖ καὶ τῆς κτίσεως, ἀπαγε,
 ἀλλ' ὅτι ἐκείνων κρατεῖ, τῶν τὴν κακίαν ἐργαζομέ-
 νων, ἧτις κόσμος πολλαχοῦ εὐρίσκεται λεγομένη,
 κατὰ τὸ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑπὸ Χριστοῦ εἰρημένον·
 Ἵμεις οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ ἐκ
 τοῦ κόσμου οὐκ εἰμι· τούτεστιν, οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν
 ἀγαπῶντων τὴν πονηρίαν ὡσπερ οὖν οὐδὲ ἐγώ. Τὴν
 μὲν οὖν γῆνην καρποφορίαν ὁ Θεολόγος ἐκβάλλει,
 ὡς μόνοις τοῖς πλουσίοις δυνατὴν οὔσαν. Οὐδὲν δὲ
 μέγα παρὰ Θεῷ, ὃ μὴ καὶ πέντης δωρεῖσθαι δύναται.
 Εἰσάγει δὲ τὴν κοινήν, ἣν ὁμοίως πάντες καρποφορεῖν
 δύνανται, κἂν πλοῦσιοι ᾖσιν, κἂν πένητες, λέγων·
 Κάρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, οἵτινες κτήμᾳ ἔσμεν
 τῷ Θεῷ τιμιώτατον καὶ οικειότατον· τιμιώτατον μὲν,
 ὅτι ταῖς αὐτοῦ χερσὶ διηρθίσθημεν καὶ δι' ἡμᾶς πάντα
 γέγονε τὰ ὀρώμενα· οικειότατον δὲ, διὰ τὴν ἐμπνευ-
 σιν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ διὰ τὸν λόγον. Πάντα μὲν
 γὰρ τὰ ὑπὸ Θεοῦ γεγόμενα κεινωνοῦσι τῆς αὐτοῦ
 ἀγαθότητος, κατὰ τὸ εἶναι. Ἐκ περιουσίας δὲ τὰ ζῶα.
 Κατὰ τε γὰρ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ τῆς ζωῆς μετέχειν
 κεινωνοῦσι τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, καὶ κατὰ
 τὰ προειρημμένα μὲν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λο-
 γικόν. Οἰκειώτερος γὰρ πῶς ἐστὶ πρὸς Θεὸν τῶν
 αἰσθητῶν ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ ἀπάντων ὁ Θεὸς ἀσυγ-
 κρίτως ὑπέρκειται.

Col. 397 B 12. Ἀποδῶμεν... ἡμᾶς ἄνθρωπος. Ἀπο-
 δῶμεν, φησὶ, τῇ ψυχῇ, τῇ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ, τὸ κατ'
 εἰκόνα ἀξίωμα, δηλαδὴ τοὺς θεοὺς χαρακτήρας, οὓς
 ἡ ἀμαρτία ἡμαύρωσε. Καλῶς δὲ εἶπεν, Ἀποδῶμεν,
 ὡς ὀφειλόμενον. Ἐκεῖνο γὰρ τις ἀποδιδόναι λέγεται,
 ὅπερ καχερώσθηκε. Καὶ ἡμεῖς οὖν, λαβόντες τὸ κατ'
 εἰκόνα, ἀπειτηθησόμεθα πάντως αὐτὸ παρὰ τοῦ ὄν-
 τοῦ Θεοῦ. Καὶ τῷ μὲν ἁγίῳ Κυρίλλῳ, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν
 εἶναι δοκεῖ, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν·
 τοῖς δὲ λοιποῖς θεοῖς Πατράσι, κατ' εἰκόνα μὲν, τὸ
 νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ τὸ ἀρχικόν· καθ' ὁμοίωσιν
 δὲ, τὸ ἐν ἀρεταῖς τέλειον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύ-
 σει, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ πάσης κα-
 κίας ἐλευθερον, τὸ ἀμέριμον, τὸ ἀπερίσπαστον καὶ
 ἀκέραιον. Αὗται γὰρ οἰονεὶ χαρακτήρες τῆς θείας
 ὑπάρχουσι φύσεως. Ἀποδῶμεν οὖν τῇ ἡμετέρῃ ψυχῇ
 τὸ οικεῖον αὐτῇ. Οἰκεῖον δὲ αὐτῇ, τὸ κατὰ τὴν εἰκόνα
 εἶναι τοῦ κτίσαντος, πρὸς ἣν καὶ γέγονεν. Ἀλλὰ καὶ
 τὸ ἀξίωμα ἡμῶν γνωρίσωμεν, τουτέστι τὸ μέγεθος
 καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐγένειαν. Γνωρίσωμεν ὃ ἄν, ἀνα-
 λαβόντες αὐτὸ τοιοῦτον, ὅσον ἐξ ἀρχῆς ἐλάβομεν·
 ὡς νῦν ἄλλοι ἀντ' ἄλλων γεγόμενοι, οὐ γνωρίζομεν
 ἑαυτοὺς, ὡσπερ εἰ τις ἄλλος ἀντ' ἄλλου γεγόμενος.

* Joan. xvii, 16.

λέγει, μὴ γινώσκειν ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀλλοίωσιν. Γνώ-
μεν οὖν, ἡλίκοι παρὰ Θεοῦ γεγόναμεν καὶ τὸ ἀρχέτυ-
πον τιμῆσωμεν ἐν τῷ τηρεῖν τὴν εἰκόνα ἀμύλωντον.
Γίνεται δὲ αὕτη ἡ τιμὴ, διὰ τῆς ἀπηκριβωμένης μι-
μήσεως, καὶ ὅταν τὸ παράδειγμα ὁμοιον τῷ ἀρχε-
τύπῳ φαίνεται. Γνώμεν καὶ τοῦ μουστηρίου τὴν
δύναμιν, τουτέστι τῆς ἑορτῆς τὴν αἰτίαν καὶ τὸν
σκοπὸν. Δι' ἡμᾶς γὰρ πᾶσα ἡ φιλόφρωντος τοῦ
Δεσπότου οἰκονομία γέγονε, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ
θανάτου ἐγεύσατο ὁ ἀθάνατος. Γενώμεθα ὡς Χριστὸς,
ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ὡς ἡμεῖς. Ὁ κορυφαῖος φησι Πέ-
τρος, ὅτι Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπο-
λιμπάνων ὑπογραμμόν. Γέγονε γὰρ ὁ Σωτὴρ ὑπο-
γραμμὸς τοῖς ἀνθρώποις, τυπούμενος αὐτοῖς καὶ
λαμβάνων ἀπαθῶς τὰ νοήματα τοῦ κόσμου τούτου.
Τὸ οὖν, Γενώμεθα ὡς Χριστὸς, αὐτῶ νοήσεις· Γενώ-
μεθα καθαροὶ καὶ ἀπαθεῖς, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς τα-
πεινώσας ἑαυτὸν καὶ συγκαταβάς ἡμῖν, μεμίνηκεν,
ὅπερ ἦν, καθαρὸς καὶ ἀπαθής· Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ
ἔποιησεν, οὐδ' εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐ-
τοῦ. Ὁ μὲν Θεὸς ὢν, ἀνθρώπος γέγονε. Δεῖ οὖν καὶ
ἡμᾶς, θεοῦ γενέσθαι. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν δι' ἡμᾶς
ἀνθρώπος, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν θεοί. Καὶ ἐκεῖνος
μὲν ἀντὶ τῆς ἀκροτάτης δόξης, τὴν ἀκροτάτην ἀνα-
λαβόμενος ἀτιμίαν· ἡμεῖς δὲ, ἀντὶ τῆς ἀκροτάτης
ἀτιμίας, τὴν ἀκροτάτην τιμὴν. Κάκεῖνος μὲν φύσει
γενόμενος ἀνθρώπος, ἡμεῖς δὲ θέσει θεοί. Γέγονε
γὰρ, ὃ ἴσμεν, κατ' οἰκονομίαν, ἵν' ἡμεῖς γενώμεθα,
ὃ ἔστιν ἀντιμετρούμενης, ὡς οἶδεν αὐτὸς, τῇ αὐτοῦ
κενώσει τῆς τῶν χάριτι σωζομένων θεώσεως, ὅλων
ῥεοειδῶν καὶ ὅλων Θεοῦ χωρητικῶν καὶ μόνου γενη-
σωμένων. Τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις, πρὸς ἣν σπεύδουσιν
οἱ ταύτην ἀληθῶς ἔσσεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν πιστεύσαν-
τες.

admodum ipse novit, cum eorum, qui per gratiam salutem consequuntur, deificationem, ita ut
toti deiformes, et toti Dei capaces, toti denique ipsius unius simus. Hoc enim est ea perfectio, ad
quam properat, qui hanc pollicitationem certa fide exspectant.

Col. 397 C 7. Προσέλαβε... πτώματι. Εἰσὶ τὰ βή-
ματα ταῦτα σαφῆ καὶ οὐδαμῶς ἐρμηνείας δεόμενα.
Προσέλαβε γὰρ ὁ Χριστὸς τὸ χεῖρον, τὴν ἀνθρωπό-
τητα, ἵνα δῶ τὸ βέλτιον, τὴν θεότητα. Καὶ πλούσιος
ὢν τῇ θεότητι, ἐπτώχευσε τῇ σαρκί, ἵν' ἡμεῖς πλου-
τήσωμεν τὴν θεότητα. Καὶ δούλου μορφῆν ἐφόρασεν,
ἵν' ἡμεῖς τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου καὶ τῶν
παθῶν ἐλευθερίαν λάβωμεν· ὅπερ ὀλοὶ, ὅτι εἶχομεν
ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐλευθερίαν ἀπωλέσαμεν διὰ ταύτην. Δεῖ
οὖν ἀπολαθεῖν, ἣν ἔχοντες ἀπεβάλομεν. Κατέβη πρὸς
ἡμᾶς ὁ Ὑψίστος, ἵν' ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ ὑψωθῶμεν,
ὑπεραρθέστες τῆς τῶν γενητῶν σχέσεως καὶ περρω-
θέντες πρὸς τὰ οὐράνια. Ἐπειράσθη ἐν τῇ ἐρήμῳ
εἰς γαστριμαργίαν, φιλοδοξίαν, φιλοχρημασίαν, καὶ
νενίκηκεν ἐν τῇ τρίτῃ ταύτην προσβολῇ καὶ πείρᾳ τὸν
πειραστὴν, ἡμῖν τὴν νίκην πραγματευόμενος. Ἀλλὰ
ἠετιμάσθη ὁ τῆς δόξης Κύριος, ἵνα δοξάσῃ τοὺς ἀτί-
μους ἡμᾶς· ἀπέθανεν, ἵνα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ σωθῶ-
μεν· κατέβη καὶ ἀνέβη, ἵνα ἡμεῖς ἀκαλουθήσωμεν
αὐτῷ, καὶ ἵνα κάτω κειμένους ἐν τῷ τῆς ἀμαρτίας
πτώματι πρὸς ἑαυτὸν ἐλκύσῃ, ὡς ἡ ὑπόσχεται.

A mus, qualem primum accepimus. Nam nunc alii ex
aliis facti nosmet haudquaquam agnoscimus, per-
inde sane ac si quis in alium hominem transla-
tus, affirmet se sibi ipsi ignotum esse, propter ejus-
modi immutationem. Intelligamus igitur, quales a
Deo creati sumus, atque exemplar nostrum hono-
remus, nimirum imaginem a vitiorum sordibus im-
munem servando. Porro hic honor in accuratissi-
ma imitatione consistit, cum exemplum exemplaris
sui similitudinem retulerit. Vim etiam mysterii
cognoscamus, id est, festi causam et scopum. No-
stra etenim causa totum incarnationis Dominicæ
mysterium contigit, atque immortalis ille mortem
pro nobis quantum ad carnem degustavit. Simus
ut Christus, quoniam Christus quoque sicut nos.

B Petrus apostolorum princeps ait : *Christus passus
est pro nobis, relinquens nobis exemplum*¹⁰. Salvator
enim mortalibus exemplum factus est, ipsis sese
informans, ac mundi hujus cogitationes, circa tur-
bulentos tamen animi motus, suscipiens. Efficia-
mur ut Christus, qui se ipsum ita humiliavit, atque
ad infirmitatem nostram demisit, ut tamen, quod
erat, permaneret, nempe purus, et turpium affe-
ctuum expers. *Peccatum enim non fecit, nec irventus
est dolus in ore ejus*¹¹. Atque ille quidem, cum
Deus esset, homo factus est. Proinde nos quoque
deos fieri oportet. Cæterum ille propter nos homo,
nos autem propter nosmetipsos dii : atque ille pro
summa gloria summam ignominiam suscipiens, nos
autem pro extrema ignominia summum honorem. Hoc
præterea interest, quod ille natura homo factus est,
nos autem adoptione dii. Hoc enim consilio id quod
sumus factus est, ut nos id, quod ipse est, efficia-
mur, compensata nimirum ipsius inanitione quem-

admodum ipse novit, cum eorum, qui per gratiam salutem consequuntur, deificationem, ita ut
toti deiformes, et toti Dei capaces, toti denique ipsius unius simus. Hoc enim est ea perfectio, ad
quam properat, qui hanc pollicitationem certa fide exspectant.

Assumpsit quod deterius erat, ut det, etc. Perspi-
cua sunt hæc verba, nec ulla interpretatione opus
habent. Accepit enim Christus quod deterius est,
humanitatem scilicet, ut det quod præstantius est,
nempe Divinitatem : et cum dives esset, quantum
ad Divinitatem, pauper, quantum ad carnem, factus
est, ut nos Divinitatis opes consequamur. Servi
præterea formam gestavit, ut nos ex diaboli affe-
ctuumque servitute in libertatem asseramur. Non
dixit, libertatem accipiamus, sed recipiamus ; ut in-
dicet ans a principio quidem libertatem habuisse,
verum eam amisisse. Quare nobis ea recipienda est,
quam habentes perdidimus. Descendit ad nos Altis-
simus ille, ut nos adjecti et humiles in sublime fer-
ramur, supra terrenarum rerum affectionem evecti,
atque ad cælestia tanquam pennis sublatis. Tentat-
us est, ac triplici tentationum telo in deserto pe-
titus est Christus a diabolo, gulæ nempe, ambitio-
nis et avaritiæ : atque in hoc triplici certamine
tentatorem superavit, nobis videlicet victoriam ac-
quirens. Quin etiam contemptus est ille gloriæ De-

¹⁰ Petr. II, 5. ¹¹ ibid. 22.

pinus, ut nos infames ornet atque illustret. Mortuus est, ut per ejus mortem salutem assequamur. Descendit atque ascendit, ut nos ipsum sequamur, atque ut humi jacentes in peccati lapsum ad seipsum trahat, quemadmodum se facturum recepit, *meipsum* ¹⁹.

Omnia quispiam donet, omnia ei, etc. Enumeravit ea, quæ Christus pro nobis passus est, beneficentiaque in nos collata, ut probet nos non ex gratuita munificentia in eum liberales esse, sed ex debito. Et quidem superius videbatur rerum crassarum et terrenarum oblationem prorsus rejicere, cum dicebat: Aurum fortasse putatis me dicere, aut argentum? imo nosipsum Deo offeramus. Nunc autem ostendit se non omnino hujusmodi munera improbare, sed quod majus est anteferre, nempe ut nosipsum offeramus. Ait igitur, Omnia det quispiam, et aurum et gemmas et vestes, det autem ex debito: quandoquidem priores beneficentia partes Christus occupans, mortem pro nobis excepit, ac seipsum pro nobis in sacrificium Patri obtulit. Nam illi peccaveramus, et proinde ipsi nostræ redemptionis pretium persolvendum erat, ut nos condemnatione solveremur. Absit enim ut tyranno diabolo Domini sanguis oblatus fuerit. Pretium autem redemptionis pro nobis Christus est, et culpæ succidaneus, utpote qui naturam nostram salutis nostræ causa suscepit, perinde ac si quis pro reo aut captivo seipsum substituat, ad ea perpetienda, quæ illum pati necesse erat. Quanquam autem, inquit, bona sit omnis oblatio, quam quispiam bene de se merito Christo fecerit, nihil tamen tam eximium daturus est, quam si seipsum obtulerit hujus mysterii rationem intelligentem, id est, cogitantem quæ Resurrectionis causa sit, quidque mortalibus afferre possit, eamque cognitionem actionibus declaraverit, ac propter illum omnia factus fuerit, quæcumque ipse propter nos factus est, id est, sine reprehensione incedens per omnes Christi ætates et potentias, spiritualiter purificatus, corde circumcisus, in templo docens, nundinatores ejiciens, lapidatus, aliaque omnia, partim faciens, partim patiens, quæ ipse nostra causa, vel fecit, vel passus est, nobis exemplum relinquens.

Ac vobis quidem, ut cornitis, pastor hic bonus, etc. Auditores ad fructus Deo offerendos excitans Theologus, hoc faciendum esse probat, tum a persona Christi, cum dixit eum pro redemptionis pretio seipsum nobis dedisse, tum nunc etiam a persona Patris, addens, Quoniam hic quoque pastorem sive episcopum me dispensat. Presbyter etenim jam sum atque hoc pater, non sperat, sed videt: nondum autem sum episcopus, sed me post mortem suam futurum sperat pater, optatque, ut hujusmodi munere dignus sim, ut non mercenarius sim, neque fur, sed pastor: atque a vobis, qui ab eo pascimini, petit, ut me cum a vita migrarit, pastorem accipiatis, morigerique animi specimen præbeatis. Æquum est autem, ut paternæ petitioni cedatis. Pastor etenim bonus est (quod de seipso Christus prædicavit) animamque suam pro nobis ovibus po-

Ἐπηγγεῖαστο γὰρ λέγων· Ὅσων ὑψωθῶ, πάντας ἐλευθώω πρὸς ἑμαυτὸν.

Col. 400 A 5. Πάντα . . . γενόμενον. Ἀπρηθμήσατο τὰ δι' ἡμᾶς πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς δοθεῖσας ἡμῖν εὐεργεσίας, ἵνα δείξῃ μὴ κατὰ χάριν αὐτῶν καρποφοροῦντας, ἀλλὰ κατὰ χρέος. Καὶ ἄνω μὲν ἐδόκει τέλεον ἐκβάλλειν τὴν διὰ τῶν ὑλῶν καρποφορίαν, ἐν οἷς ἔλεγε· Χρυσὸν με ἴσως οἴεσθε λέγειν ἢ ἀργυρον, καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς· νῦν δὲ δεικνυσιν, ὅτι οὐ παντελῶς ἀποδοκιμάζει τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ προτιμᾷ τὸ μείζον, τούτεστι τὸ ἑαυτοὺς προσάγειν. Φησὶ γοῦν· Πάντα διδόντω τις, καὶ χρυσὸν καὶ λίθους καὶ ὑφάσματα· διδόντω δὲ κατὰ ὄφειλῆν. Ἐπεὶ προλαβὼν ὁ Χριστὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο ὄνατον, καὶ ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ προσέφερεν θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν. Αὐτῶ γὰρ πεπλημμελήκαμεν, καὶ αὐτὸν ἔδει τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον δεξασθαι καὶ ὄντως ἡμᾶς λυθῆναι τῆς κατακρίσεως. Μὴ γὰρ γένοιτο τῷ τυράννῳ τὸ τοῦ Δεσπότη αἶμα προσενεχθῆναι. Λύτρον δὲ ὁ Χριστὸς καὶ ἀντάλλαγμα, ὡς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξαμενος· ὥσπερ ἂν τις ὑπὲρ τοῦ ὑπευθύνου ἢ αἰχμαλώτου ἐκθῶ ἑαυτὸν, ὥστε παθεῖν, ἃ ἐκεῖνος ἔδει παθεῖν. Καλὴ μὲν οὖν, φησὶ, καὶ πᾶσα καρποφορία, ἣν ἂν δώσῃ τις τῷ εὐεργετῇ Χριστῶ· οὐδὲν δὲ τοιοῦτον δώσει μέγα, οἷον ἑαυτὸν τοῦ μυστηρίου συνιέντα τούτεστι νοοῦντα, τίς ἢ τῆς ἀναστάσεως αἰτία, καὶ τί δύναται χαρίζεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν γνώσιν ταύτην δεικνύοντα ἐπὶ τῶν πράξεων, καὶ πάντα γενόμενον διὰ Χριστόν, ὅσα ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς, τούτεστιν ἀμέμπτως ὀδεύοντα διὰ πασῶν τῶν ἡλικιῶν Χριστοῦ καὶ δυνάμεων, ἀγνιζόμενον πνευματικῶς, περιτεμνόμενον τὴν ἐν καρδίᾳ περιτομὴν διδάσκοντα ἐν τῷ ἱερῶ, τοὺς θεοκατῆλους ἐλευθέρωντα λιθαζόμενον, τὰ ἄλλα ποιοῦντα ἢ πάσχοντα, ὅσα καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐποίησεν ἢ ἐπαθεν, ἡμῖν ὑπομιμνάντων ὑπογραμμόν.

Ibid. B 4. Καρποφορεῖ . . . πνεύματος. Διεγέρων τοὺς ἀκούοντας εἰς τὸ καρποφορεῖν ὁ θεολόγος, κατασκευάζει τὸ δεῖν τοῦτο γενέσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, εἰπὼν, ὅτι κάκεινος λύτρον ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Κατασκευάζει δὲ νῦν καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδίου Πατρὸς, προσθεὶς, ὅτι καὶ οὗτος ἐμὲ ὑμῖν ποιμένα, εἴθουν ἐπίσκοπον, προμνηστεύεται. Προσδύτερος γὰρ ἦδη εἰμι· καὶ τοῦτο ὁ Πατὴρ οὐκ ἐλπίζει, ἀλλὰ βλέπει· οὐπω δὲ εἰμι ἐπίσκοπος, ἀλλὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ ἐλπίζει γενέσθαι με μετὰ τὸν αὐτοῦ θάνατον, καὶ εὐχεται, ἀξιὸν με γενέσθαι τοῦ πράγματος, ὡς μὴ μισθωτὸν εἶναι, μηδὲ κλέπτῃν ἀλλὰ ποιμένα. Καὶ παρ' ὑμῶν αἰτεῖ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποιματομένων, ἵνα με μετ' οὐτὸν τὸν ποιμαίνοντα δέξησθε καὶ τὴν εὐπεθείαν ἐπιδείξησθε. Δίκαιοι δ' ἐν εἴητε, αἰτοῦντι τῷ πατρὶ πεθεσθαι. Ποιμὴν γὰρ ἐστὶ καλῶς (ὁ περὶ αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ εἶπε), καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν

¹⁹ Joan. xii, 52.

τῶν προβάτων τίθησι. Δίδωσι δὲ καὶ ἑαυτὸν διπλοῦν ἑμὴν ἀνθ' ἀπλοῦ. Κάμει γὰρ εἰς τὴν προστασίαν μεθ' ἑαυτοῦ ἔταξε· καὶ γὰρ διπλὴν αὐτῷ μέλλω χρεῖαν κληροῦν, καὶ τοῦ γήρωος βακτηρία γενόμενος καὶ τοῦ πνεύματος. Ὑποστηρίζω τε γὰρ τὸν πατέρα κεκμηκότα τῷ χρόνῳ, καὶ τὰς πνευματικὰς αὐτῷ καὶ ἐκκλησιαστικὰς συνεισενέγκω φροντίδας.

Col. 400 B 6. Καὶ προστίθησι . . . *ἄξιον*. Καὶ οὗτο, φησὶ, ναοὺς ὑμῖν ὁ πατὴρ ἐχαρίσατο. Ἐνα μὲν ἄψυχον, ὃν ἐν Ναζιανζῷ φιλοτίμως ἀνήγειρε, περικαλλῆ τινα καὶ οὐράνιον. Οὐράνιον δὲ εἶπεν αὐτὸν, τάχα μὲν διὰ τὸ ὕψος, τάχα δὲ διὰ τὸ ἡμισφαιρικὸν σχῆμα τῆς ὀροφῆς, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὸ τὸν πάντα ναὸν τύπον ἀποσώζειν τοῦ οὐρανοῦ· ἕτερον δὲ ἔμψυχον. Ἐαυτὸν δὲ οὕτω λέγει ὁ θεολόγος κατὰ τὸ ἀποστολικόν· *οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε; καὶ ἀναγκάζεται μὲν, ὡς ἐν συγκρίσει, εἰπεῖν ἑαυτὸν πολλῶ μείζονα καὶ ὑψηλότερον τοῦ ἀψύχου ναοῦ· ἔπει δὲ φορτικόν ἐστι τὸ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν, ἐκκλίπει τὴν περιαιτολογίαν, καὶ μέσως πως λέγει, ὅτι προστίθησι τῷ ἀψύχῳ μὲν, περικαλλεῖ δὲ ναῶ, ἐμὲ τὸν ὅποιον οὖν καὶ ἡλικίον, τουτέστιν οἷον ἂν καὶ ὅσον κρῖνοι τις. Πλὴν ὅποιος ἂν καὶ εἴην, τῷ πατρὶ τιμιώτατος σφόδρα εἰμί. Τοιοῦτον οὖν με παρ' αὐτῶ ὄντα, ὑμῖν ἐπιδέδωκε. Καὶ οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι εἰς μὲν τὸ ἀνεγείραι τὸν ἄψυχον ναὸν πολλοῦ πόνου καὶ ἀναλωμάτων ἐδέησε τῷ πατρὶ, εἰς ἐμὲ δὲ οὐχί· πολλοῖς γὰρ καὶ γὰρ ἰδρῶσι καὶ πόνοις, τοῖς τῶν μαθημάτων, δι' ἀσκήσεως τοιοῦτος συνετελέσθη. Ἐπει δὲ πολλάκις τινὰ τῶν πραγμάτων οὐκ ἄξια τῶν πόνων ἀποβαλῶσιν, ὁ θεολόγος μέσως χωρῶν, οὕτε κρύπτει τοῦτο, ὅτι ἄξιος ἀπέβη τῶν πόνων, οὕτε πάλιν ἀπαυθαδειάζεται, ἀλλ' ἐπιύχεται μόνον· εἴη δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῶν πόνων ἄξιον.*

Bus a patre susceptis responderit, nec rursus hoc ma exprimit. Atque utinam laboribus quoque dignum addere liceat.

Ibid. 11. Καὶ . . . *μεγαλοψυχίας*. Ἐτι ἐμφιλοχωρεῖ ὁ θεολόγος τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπιδόσεως· καὶ εἰπὼν, ὅτι Πάντα προστίθησιν ὑμῖν τὰ ἑαυτοῦ, πρὶν ταῦτα ἀπαριθμῆσασθαι, μεταξὺ ἐθαύματε καὶ ἀνεφθάρξατο, Ὡ τῆς μεγαλοψυχίας! τῆς πρὸς τὴν καρποφορίαν δηλαδὴ ἀπλότητος. Οἱ μὲν γὰρ ἔξω σοφοὶ μεγαλοψυχίαν ὀρίζονται, ψυχῆς ἀρετῆν, καθ' ἣν τινες εὐ δύνανται φέρειν τὰ συμβαλόντα· οἱ δὲ ἡμέτεροι διδάσκαλοι, ὡς ἐπιτοπολὺ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ μεγαλοδωρίαν, μεγαλοψυχίαν ὀνομάζουσιν. Ὡσπερ οὖν καὶ νῦν ὁ θεολόγος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα μεγαλόψυχον, εἶπεν μεγαλόδωρον, ἐκάλεσεν οἶον δὲ ἐπιδοθούμενος, ὃ εἶπεν, οὐ μεγαλοψυχίαν, ἀλλὰ μᾶλλον φιλοτεχνίαν, τὸ πρᾶγμα προσαγορεύει. Διὰ γὰρ τὴν ἀγάπην, φησὶν, ὑμῶν, τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ τέκνων, τοσαύτην ἐπέδειξατο τὴν ἀπλότητα. Ἐπει οὖν ἡ φιλοτεχνία αἰτία γέγονε τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τῆς ἀπλότητος, κυριώτερον ἂν εἴη, τὸ πᾶν φιλοτεχνίαν λέγειν, ἀπὸ τῆς αἰτίας καὶ τὸ αἰτιατὸν ὀνομάζοντα. Τάχα δ' ἂν τις κατὰ τοὺς ἔξω τῆς μεγαλοψυχίας νοήσας ἐνεαῦθα, οὐδ' οὕτω κακῶς ἐκπιλάει. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ἐκείνοις ὁ μεγαλόψυχος

nit. Quin et pro simplici duplicem vobis seipsum offert : nam me quoque ad vos regendos socium acciscit : atque ipse ego duplicem usum atque operam illi præstabo, nimirum et senectutis subsidium factus, et spiritus. Nam et patrem senectute fractum et confectum fulciam, et spiritualia atque ecclesiasticas curas cum ipso sustinebo.

Atque inanimato templo animatum, etc. Duo templum, inquit, pater vobis dono dedit, alterum quidem inanimatum quod Nazianzi magnifice exstruxit, perelegans quoddam et cæleste. Cæleste autem ipsum dixit, vel propter altitudinem, vel propter semi circulem tecti figuram, vel etiam fortasse quia templum omne cæli figuram servat, alterum autem animatum, sic autem seipsum appellat, secundum illud Apostoli : *Nescitis, B quod templum Dei estis*? Ac cogitur quidem, ut in comparatione, multo majorem et sublimiorem seipsum inanimato templo dicere. Verum quoniam grave est invidiæque plenum proprias laudes prædicare, ad vitandam ostentationis speciem medio quodam modo ait : Inanimi quidem huic, cæterum peregregio templo adjungit me, qualemcunque tandem et quantumcunque, id est, qualem et quantum judicaveritis. Verum qualiscunque sim, patri tamen sum charissimus, et commendatissimus. Talem me igitur pater tantique apud se pretii, vobis porrexit. Nec vero hoc dici possit, ad erigendum quidem inanimatum templum multo labore multisque sumptibus opus fuisse patri; ad me autem non item. Multis enim ipse quoque sudoribus, tum disciplinarum, tum piæ exercitationis, talis effectus sum. Quoniam autem plerumque accidit, ut quædam nequaquam pro laborum ratione succedant, Theologus medium iter tenens, nec hoc reticet, quod labori arroganter affirmat, verum rem potius optandi forma

Suaque omnia vobis proponit, etc. Adhuc in eodem sermone de patris oblatione immoratur : cumque dixisset, Omnia sua vobis proponit, priusquam hæc recenseat, interea cum admiratione sic loquitur : O miram animi magnitudinem, id est, o insignem in offerendo munere simplicitatem. Externi enim sapientes *μεγαλοψυχίαν*, id est *magnanimitatem*, definiunt animæ virtutem, per quam nonnulli quæ accidunt, recte ferre possunt. At nostri doctores ut plurimum liberalitatem et magnificentiam magnanimitatem nominant. Quemadmodum hoc quoque loco Theologus patrem magnanimum, id est, munificum vocavit. Cæterum quasi corrigens quod dixit, eam rem non magnanimitatem, sed paternum potius amorem appellat. Ob amorem enim vestri, inquit, hoc est, spiritualium suorum filiorum, tantæ simplicitatis specimen edidit. Quoniam igitur paternus amor magnanimitati et simplicitati causam præbuit, rectius fuerit totum hoc paternam indulgentiam dicere, nimirum causæ juxta externorum philosophorum sententiam, hoc loco magnanimitatem intellexe-

¹⁰¹ 1 Cor. III, 16.

rit, ne sic quidem fortasse aberraverit. Quoniam enim apud illos, qui animæ magnitudine præditus est, vitæ suæ non parcit, hac quoque laude patrem ornatum esse Theologus testatur. Ait enim : Pastor est bonus, animamque suam pro ovibus ponit. Illud etiam adjecit : Me quoque filium suum optat talem pastorem fieri, ponentem videlicet animam pro vobis. Quam ob causam ipse admiratione exclamavit. O miram animi magnitudinem! Tu ne quis existimaret, quod pater, ut magnanimus, filium periculis objiens minus amanter in ipsum affectus sit, huic suspicioni occurrit, dicens : Aut, ut verius loquar, paternum amorem. Nam sic, atque ob hujusmodi causas, filium periculis exponere, non est, inquit, hominis liberis odio habentis, verum impense amantis. Quamobrem etsi magnanimitatem eam rem nominavit, quoniam cum multis laboribus, curis, et periculis ipsi luctandum erat, tamen quia propter vos utilitatemque vestram, et propter Deum res ejusmodi perferendæ sunt, id totum, paternus amor dicendus est. Hæc locutus Theologus, statim ea quæ a patre offeruntur, enumerat. Hæc porro sunt tria. Ac si quidem rem simpliciter complecti voluisset, ita dixisset : Quoniam seipsum dat, et me et templum. Nunc vero magnificam et excellentem oblationem augens et amplificans, tum sua, tum paterna subdividit, varians ac multiplicans nomina. Nam canitiem patrem vocat, juventutem seipsum : et rursus patrem testatorem, seipsum autem hæredem, utpote episcopali throno successorum. Habebis autem, inquit, mecum sermones nieos, atque ex his utilissimos quosque et sanctissimos. Non enim ad gratiam docebo, sed ad utilitatem, non ostentabunde, sed spiritualiter, neque ea, quæ oratoria suppeditat exercitatio, sed quæ inserit Spiritus sanctus. Etenim humani sermones aures tantum permulcent ac delinunt, nec ulterius progrediuntur : at spirituales ad animam permeant. Eos enim insculpit Spiritus in humanis cordibus, tanquam in tabulis. Cumque dixisset, lapideis, tropium hunc explicuit, adjungens, Vel etiam carnis. Solida enim sunt et lapis, et caro : atque ea, quæ in hæc inciduntur, eam rationem habent, ut vix deleri queant. Hoc autem ab Apostolo sumptum est, qui sic ad Corinthios scripsit : Quoniam estis epistola Christi, ministrata a nobis, inscripta, non atramento, sed Spiritu Dei viventis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus¹⁴. Quod etiam ab Ezechiele mutuatus est Apostolus, per quem ait Deus : Dabo eis cor alterum, et spiritum novum dabo eis, et evellam cor eorum lapideum ex carne ipsorum, et dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent¹⁵. Dixit etiam alicubi Sirach : Omnis homo ab adolescentia vergit ad malum, et non potuisti corda eorum ex lapideis carnea facere. Proinde nunc, cum dixit Theologus : Tabulis lapideis sive carnis, videtur mihi non interpretandæ dictionis causa hoc dixisse, sed magis ut distinctio-

οὐκ ἔστι φιλόζωος, τοῦτο προσμαρτυρεῖ καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὁ Θεολόγος. Εἶπε γὰρ, ὅτι Ποιμὴν ἔστι καλὸς, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τῆσιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Προσέθηκε δὲ, ὅτι Καὶ ἐμὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ εὐχεται τοιοῦτον ποιμένα γενέσθαι, τιθέντα δηλαδὴ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ὀνύων. Ἐπὶ τούτοις ἐδόξα μετὰ θαύματος τὸ, ὅτι τῆς μεγαλοφυχίας! Εἶτα, ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι τὸν υἱὸν ὁ Πατὴρ, ὡς μεγαλόφυχος εἰς κινδύνους ἐπιδιδοῦς, οὐ φείδεται αὐτοῦ, διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν ταύτην εἰπὼν· Ἡ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, τῆς φιλοτεχνίας. . . Τὸ γὰρ οὕτως καὶ ἐπὶ τοιοῦτοις ἐκδιδόναι τὸν υἱὸν, οὐκ ἔστι, φησὶ, μισοτέκνου, ἀλλὰ μάλιστα φιλοτέκνου. Ὅστε εἰ καὶ μεγαλοφυχίαν τὸ πρῶγμα ὠνόμασα, διὰ τὸ μέλλειν πόνοις καὶ κινδύνους ὁμιλεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐπεὶ δι' ὁμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν καὶ διὰ Θεὸν τὰ τοιαῦτα χρή διαβλεῖν φιλοτεχνία τὸ πᾶν ἔστι. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Θεολόγος, ἀπαριθμεῖται εὐθὺς καὶ τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς καρποφορούμενα. Τὰ δὲ ἔστι· τρία. Κἂν μὲν ἀπλῶς εἰπεῖν ἐβούλετο, εἶπεν ἂν, ὅτι Ἐαυτὸν δίδωσι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν ναόν. Νῦν δὲ τὴν φιλότιμον καρποφορίαν ἐπαύξων καὶ μεγαλύνων, ὑποδιαίρει καὶ τὰ ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ πατρὸς, ποιητῶν καὶ πολυπλασιασίων τὰ ὄνόματα. Καὶ πολιὰν μὲν λέγει, τὸν πατέρα· νεότητα δὲ, εαυτόν. Καὶ αὖθις κληροδοτήν μὲν τὸν πατέρα· εαυτὸν δὲ, κληρονόμον, ὡς μέλλοντα τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς διαδέχεσθαι καὶ κληρονομεῖν. Ἔχετε δὲ, φησὶ, μετ' ἐμοῦ καὶ τοὺς ἐμοῦς λόγους, καὶ τούτων τοὺς ἱερωτέρους καὶ ὠφελιμωτέρους. Οὐ γὰρ πρὸς χάριν διδάσκω, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν· οὐδ' ἐπιδεικτικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς· οὐδ' ἄπερ ἡ τῶν λόγων ἀσκησις δίδωσιν, ἀλλ' ἄπερ ἐντίθησι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρώπινοι λόγοι, τὰς ἀκοὰς μόνον θείγουσιν, οὐ παραιτέρω προϊόντες· οἱ δὲ πνευματικοί, εἰς τὴν ψυχὴν διαβαίνουσιν. Ἐντυποὶ γὰρ αὐτοῦς τὸ Πνεῦμα, ὡσπερ πλαξί, ταῖς ἀνθρωπίναις καρδίαις. Καὶ λιθίνας δὲ εἰπὼν, ἠρμήνευσε τὴν τροπὴν, ἐπαγαγὼν, Εἴσονται σαρκίνας. Ἀντιτυπὸς γὰρ καὶ λίθος καὶ σὰρξ, καὶ τὰ ἐγχολαπτόμενα δυσκίνητα. Εἰληπται δὲ ὁ λόγος ἐκ τοῦ Ἀποστόλου, γράφοντος Κορινθίοις, ὅτι Ἐστὶ ἐπιστιλὴ Χριστοῦ, διακορηθεῖσα ὄψ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίνας, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας. Ἐλαβε δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος τὴν χρῆσιν ἀπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ, δι' οὗ φησιν ὁ Θεός· Δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἑτέραν, καὶ πνεῦμα καιρὸν δώσω ἐν αὐτοῖς· καὶ ἐκσάσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἀπὸ τῆς σαρκὸς αὐτῶν καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, ὅπως ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύσονται. Λέγει δὲ πού καὶ ὁ θαυμάσιος Σιράχ· Πᾶς ἄνθρωπος ἐκ νεότητος ἐπὶ τὸ ποτηρὸν, καὶ οὐκ ἴσχυσαν τὰς καρδίας αὐτῶν ἀντιλιθῶν ποιῆσαι σαρκίνας. Καὶ νῦν εὖν εἰπὼν ὁ Θεολόγος, Πλαξὶ λιθίνας, εἴσονται σαρκίνας, δοκεῖ μοι μὴ ἐφερμνεύειν τὴν λέξιν, ἀλλὰ μάλλον ἀντιδιαστῆλαι τῇ λιθίνῃ καρδίᾳ, τοῦτέστι τῇ σκληρῇ καὶ ἀνευδῶτι καὶ ἀντιτυποῦσῃ τὴν σαρκίνην, ὅ ἐστι τὴν μαλακὴν καὶ ῥέθιαν ὑπέικουσαν, καὶ δεγμένην

¹⁴ II Cor. III, 2. ¹⁵ Ezech. XXXVI, 26-27.

τὰ καλὰ γράμματα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πάση καρδίᾳ ἐν-
τυποὶ τοὺς θείους λόγους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ
τῇ σαρκίῃ, τουτέστι τῇ εὐαισθητῇ. Σαρκὸς γὰρ τὸ
αἰσθάνεσθαι· λίθου δὲ ἴδιον τὸ ἀναίσθητον. Ἡ τάχα
καὶ λιθίνας καὶ σαρκίνας λέγει τὰς καρδίας ὁ Θεο-
λόγος· λιθίνας μὲν, διὰ τὸ στερεὸν καὶ τὸ δυσπα-
λειπτα εἶναι τὰ ἐν αὐταῖς γράμματα· σαρκίνας δὲ,
διὰ τὸ αἰσθητικόν. Διὸ ἐπάγει, ὅτι ἐν ταῖς τοιαύταις
οἱ λόγοι οὐκ ἐξ ἐπιτολῆς χαραχθήσονται, οὐδὲ οἷον
ἄνωθεν ἐπιχρωσθήσονται, ἵνα καὶ ῥαδίως ἀπαλεί-
φοντο· ἀλλ' εἰς βάθος ἐνσημανθήσονται, ὥστε παρα-
μένειν. Καὶ ἐνσημανθήσονται οὐ μέλανι, ἀλλὰ χάριτι.
Ἡ μὲν γὰρ τῶν δικαίων καρδία, ὡς φησὶν ὁ μέγας
Βασίλειος, Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος καταγράφεται·
ἡ δὲ τῶν ἀδίκων καρδία, οὐ Πνεύματι, ἀλλὰ μέλανι,
τῷ συγγενεῖ τοῦ σκότους καὶ ἐχθρῷ τοῦ φωτός.

B neant : et quidem consignabuntur, non atramento, sed gratia. Justorum enim pectus, ut est apud magnum Basilium, spiritu Dei viventis perscriptum est : injustorum autem, non spiritu sed atramento tenebrarum cognato, et lucis hoste.

Col. 400 C 7. Ταῦτα μὲν... ἐπαγγελίας. Ἐπ-
εσφράγισε τὰ βῆθνετα τοῦ πατρὸς ἐγκώμια, καὶ δευ-
τέρων αὐδῆς ἤρξατο, ἐξομοίωσεν αὐτὸν τῷ Ἀβραάμ,
ὁμοίως ἔκεινεν τὴν πρώην καταλιπόντα. Ἐκ
γὰρ τῆς τῶν Ὑψισταρίων λεγομένης αἰρέσεως, εἰς
τὴν εὐσέβειαν μετελήλυθεν. Οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο
Ἀβραάμ ὀνομάζει τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἀλλὰ καὶ ὡς
γῆραιόν, καὶ ὡς φιλόξενον, καὶ ὡς προσάγοντα τὸν
υἱὸν τῷ Θεῷ, εἰ καὶ ἐκούσιος ἦν αὐτῇ ἢ προσαγωγῇ,
καὶ οὐκ κατὰ τὴν τοῦ Ἀβραάμ ἐξ ἐπιτάγματος.
Πατρίάρχην δὲ αὐτὸν καλεῖ, ὡς πατέρα καὶ ἄρχοντα
τῆς πόλεως, ὅσον ἐπὶ τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς πράγμασι.
Κανόνα δὲ τῆς ἀρετῆς, ὡς πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ συλλα-
θόντα τὴν ἀρετὴν καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς ταύτην εὐ-
θύνοντα, καὶ τὸ μὲν ἄριτον δοκιμάζοντα καὶ κατ-
έχοντα, καθάπερ ὁ κανὼν, τὸ δὲ περιττὸν καὶ ἄλλει-
πον, ὡς κακίαν, ξέροντα καὶ ἀποδοκιμάζοντα. Τῆς δὲ
ιερωσύνης τελείωσιν, ὡς πάντα τὰ τῆς ιερουσύνης
ἐντελῶς ἔχοντα. Ἐαυτὸν μέντοι μονογενῆ ὠνόμασεν
ὁ Θεολόγος, βιασάμενος τὴν λόγον, ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ
τῆς κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐλαττωθεῖ ἑσθίας· παρεμυθη-
σατο δὲ τὴν τὸλμαν, ἐπαγαγὼν τὸν ἐξ ἐπαγγελίας.
Εἰ γὰρ καὶ μὴ μονογενὴς ἦν κατὰ τὴν γέννησιν, ἐπεὶ
μετ' αὐτὸν καὶ Γοργονία καὶ Καισάριος ἐγεννήθη,
ἀλλ' οὖν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν μονογενὴς ἦν. Μόνος
γὰρ τοῖς γονεῦσιν ἐξ ἐπαγγελίας ἐτέχθη, ὥσπερ καὶ
ὁ Ἰσαὰκ τῇ Σάρρᾳ καὶ τῷ Ἀβραάμ. Ἡ τάχα μονο-
γενῆ ἑαυτὸν λέγει, ὡς μόνον ὑπολειφθέντα τῷ πατρὶ,
τῶν ἄλλων ἤδη τέκνων τετελευτησάντων.

Abrahamo et Sara. Vel fortasse unigenitum se dicit, quod solus patri reliquus esset aliis liberis jam extremo vitæ die perfunctis.

Ibid. 42. Ὑμεῖς... ἐπιδοῦλως. Τοιαύτη μὲν,
φησὶν, ἡ τοῦ πατρὸς καρποφορία. Δεῖ δὲ καὶ ὑμᾶς
καρποφορεῖν τῷ Θεῷ καὶ ἡμῖν τὴν εὐπειθειαν καὶ
τὸ καλῶς ποιμαίνεσθαι. Ποιμανθεῖτε δ' ἂν καλῶς,
εἰς μὲν τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν, ὥσπερ εἰς μαλακίην
τινα καὶ χλωρὰν πεδιάδα κατασκηνοῦμενοι, καὶ τὸ
τῆς ψυχῆς παινώντες πρόσωπον. Τῇ δὲ γνώσει καὶ
τῇ θεωρίᾳ καὶ τῷ ποτίμῳ τῶν θείων Γραφῶν, ὡς
ἔδει ἀναπαύσεως ἐκτρεφόμενοι. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ

A nem ponat inter lapideum cor, id est, durum et inflexile ac rigidum, et inter carneum, id est, molle facileque cedens, bonasque litteras excipiens. Neque enim citra discrimen in omni corde divinos sermones insculpit Spiritus sanctus, sed in carnea, id est, recte et facile sentiente. Carnis enim est, sentire; lapidum autem proprium, sensu carere. Vel etiam lapidea et carnea pectora dicit Theologus, lapidea quidem ob soliditatem, et quia ægre obliterantur, quæ in ipsis inscribuntur; carnea autem ob vim sensibilem. Unde etiam subjungit : Quod in hujusmodi cordibus sermones non leviter et superficie tenus insculpentur, ac velut superne illinentur, ut facile quoque aboleri possint, sed penitissime consignabuntur, ut perma-

B neant : et quidem consignabuntur, non atramento, sed gratia. Justorum enim pectus, ut est apud magnum Basilium, spiritu Dei viventis perscriptum est : injustorum autem, non spiritu sed atramento tenebrarum cognato, et lucis hoste.

Atque hæc vobis offert venerandus hic, etc. Postquam superiores pariter laudes absolvit, secundas jam exorditur, similem eum esse dicens Abrahamæ, ut qui non secus atque ille, pristinum errorem reliquerit. Nam ex ea secta, quæ Hypsistariorum dicitur, ad veræ pietatis doctrinam migravit. Nec eam tantum ob causam patrem suum Abrahamæ nomine appellat, sed etiam ut senem, ut hospitalem, ut Deo filium offerentem : tametsi voluntaria fuerit hæc oblatio, non autem imperata, quemadmodum illa Abrahamæ. Patriarcham autem eum vocat, ut patrem et principem civitatis, quantum quidem ad res ecclesiasticas attinet. Virtutis autem normam ut qui omnes virtutis partes complexus sit, aliosque ad eam dirigat, et rectum quidem regulæ instar exploret ac retineat, superfluum autem et deficiens abradat atque improbet. Jam sacerdotii quoque perfectionem eum vocat, ut omnibus rebus, quæ ad sacerdotium requiruntur, abunde instructum. Seipsum tamen unigenitum Theologus nominavit, vim orationi afferens, ut ne hac quoque parte inferius quidquam pater sacrificio illo Isaaci habeat. Verum hoc aliquanto audacius dictum nitigavit, addens, ex pollicitatione. Nam etsi unigenitus non erat, quantum ad nativitatem, quando quidem post eum et Gorgonia et Cæsarius procreati sunt : tamen, si promissi rationem spectemus, unigenitus erat. Solus enim ex pollicitatione a parentibus progenitus est, quemadmodum Isaac ab

Vos autem, et Deo, et nobis, id muneris, etc. Atque hujusmodi, inquit, est patris mei oblatio. Vobis autem faciendum etiam est, ut Deo, et nobis, obedientiæ munus offeratis, recteque pascamus. Id porro consequemini, si in ea virtute, quæ in actione versatur, tanquam in molli quodam et viridi campo habitetis, animamque saginetis, scientia autem et speculatione ac divinarum Scripturarum dulcibus fluentis tanquam aqua refectiois

eduoemini, recteque pastorem cognoscatis (ne a falsis magistris decipiāmini, atque in ipsos quasi in pastores incidatis, cum fures sint et latrones) atque a pastore cognoscāmini, non admiscentes scilicet vos alienis gregibus (quæ res ignorationem et errorem pastoribus parit), verum signa et notas circumferentes quas verus pastor vobis iniecit atque impressit. Ex Evangelio autem hæc quoque paraphrasticè transtulit. *Cognosco enim meas*, inquit Christus ¹⁴, *et cognoscor a meis* : per cognitionem fortasse affinitatem et necessitudinem intelligens, quasi diceret : Ego necessitudinē jungar ovibus meis, et ipsæ mihi jungentur. Sequamini vocantem pastoraliter et libere, id est, citra fucum et aperte, ac pro potestate, ut pastorem decet. Per ostium autem, id est, per catholicam doctrinam, quæ fidelibus omnibus aperta est, ac per ipsam Scripturam, per quam ad fidem introducimur : vel etiam per Christum, qui dixit : *Ego sum ostium* ¹⁵. Alienum autem et mendacem minime sequamini, qui non per Evangelii viam incedit, nec per ostium, hoc est, Christum ingreditur, sed prædonum more per caulam prosilit. Præceps enim et violentus est hæreticorum omnium impetus, nec, ut disciplinæ ratio postulat, per legitimum ostium ad fidem et Ecclesiam ingrediuntur.

Nec externam vocem audiat, suffrantem, etc. Dixit Christus in Evangelio : *Oves meæ alienorum vocem non norunt* ¹⁶. Illic igitur mutuatus Theologus, hoc loco ait, nec externam vocem audiat : quæ quidem furatur et decipit, atque ab una et uniende veritate in diversas opinionones dispergit, quæ quidem ob acclivitatem montes metaphorice dicuntur, ob sterilitatem autem solitudines, ob præcipitia autem barathra, Illud vero, Locos, quos non visitat Dominus, omnia quæ dicta sunt explicat. Illic autem locus habetur in Proverbiis Salomonis : *Qui enim obrat in portis, demorabitur in locis, quos non visitat Æternus*. Jam hujusmodi vox hæreticorum homines a sana doctrina et fide abducit, quæ est in sanctam Trinitatem : quam vocem sanæ doctrinæ oves meæ semper audierunt, atque utinam audiant. Deprædatur item vox hæretica, id est, velut spolia diripit, ac per adulterinos et improbos sermones, eos qui simpliciores sunt, a Christo avertit et separat, qui verus et primus est pastor : primus quidem, quia dux et auctor fidei nostræ dictus est ¹⁷, perfectamque doctrinam auspicationem est : verus autem, ob excellentissimam perfectionem. Atque ex Apostolo hæc quoque sumpta sunt. Scribit enim ad Colossenses : *Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam, et inanem fallaciam* ¹⁸. Externam igitur philosophiam sanctus Paulus inanem fallaciam nominavit : Theologus autem, sermones adulterinos et corruptos. Postea voto orationem concludit. Optat enim ut pastores atque

καὶ τὸν ποιμένα καλῶς γινώσκοντες, ὥστε μὴ ἀπατάσθαι παρὰ τῶν ψευδοδιδασκάλων, μηδὲ περιπίπτειν αὐτοῖς, ὡς ποιμέσι, κλέπταις οὖσι καὶ λησταῖς. Καὶ γινωσκόμενοι αὐθις ὑπὸ τοῦ ποιμένος, μὴ παραμιγνύντες δηλονότι ἑαυτοὺς τοῖς ἄλλοτριῶσι θρέμμασιν, ἐξ ὧν ἡ ἀγνοία τοῖς ποιμέσι γίνεται. Ἄλλὰ τὰ ἐπίσημα φέροντες καὶ τοῖς χαρακτήρας, οὓς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν ὑμῖν ἐπιπέβληκε καὶ ἐνετύπωσεν. Ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου δὲ καὶ ταῦτα παραπέφρασαι. *Γινώσκω γάρ, φησὶν ὁ Χριστὸς, τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκονται ὑπὸ τῶν ἐμῶν*. Γνώσιν ἰσως λέγων, τὴν οικειώσιν, τουτέστι προσοικειωθήσομαι τοῖς προβάτοις τοῖς ἐμοῖς, καὶ αὐτὰ ἐμὸι οικειωθήσονται. Ἐπόμενοι δὲ καὶ τῷ καλοῦντι ποιμενικῶς καὶ ἐλευθερικῶς, τουτέστιν ἀδύλως καὶ φανερώς καὶ ἐξουσιαστικῶς καὶ ὡς ἐλευθέρους πρέπειν. Διὰ τῆς θύρας δὲ, ἤγουν διὰ τῶν καθολικῶν δογμάτων, τῶν ἅπασιν πιστοῖς ἀναπαπταμένων, καὶ δι' αὐτῆς τῆς Γραφῆς, δι' ἧς εἰς τὴν πίστιν εἰσαγάμεθα. Ἡ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐπιπόντου. Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα. Ἄλλοτριον δὲ καὶ ψευδοποιμένι μὴ ἀκολουθούντες, ὅστις οὐ διὰ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἰδοῦ πορεύεται, οὐδὲ διὰ τῆς θύρας Χριστοῦ εἰσέρχεται, ἀλλὰ ληστρικῶς διὰ αὐλῆς ὑπερπηδᾷ. Βίαιον γὰρ ἄπαν τῶν ἑτεροδόξων τὸ δρῆμα, καὶ οὐ κατὰ τάξιν διὰ τῆς νομίμου θύρας ἢ πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν εἰσόδος,

Col. 401 A 4. *Μηδὲ ξένης... ἀμῆν*. Εἰρηκεν ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ οὐκ ὀδοῦσι τῶν ἄλλοτριῶν τὴν φωνήν. Ἐκεῖθεν οὖν λαβὼν ὁ Θεολόγος φησὶν ἐνταῦθα, ὅτι Μηδὲ τῆς ξένης φωνῆς ἀκούετε, ἥτις ὑποκλέπτει καὶ ἀπατᾷ καὶ διασκορπίζει ἀπὸ τῆς μᾶζ· καὶ ἐνοποιοῦ ἀληθείας εἰς διαφόρους δόξας· αἰτινας δόξαι διὰ μὲν τὸ ἀναντες, ἕρη λέγονται τροπικῶς· διὰ δὲ τὸ ἀκαρπον, ἐρημίαι· διὰ δὲ τὸ κρημνῶδες, βάραθρα. Τὸ δὲ, Καὶ τόπους, οὓς οὐκ ἐπισκοπεῖ Κύριος, τῶν βγθέντων ἐφερμηνευτικόν ἐστίν. Εἰληπται δὲ τὸ ρητὸν ἀπὸ τῶν Παροιμιῶν Σολομῶντος. Ὁ πλανώμενος γάρ, φησὶν, ἐν πύλαις, ἀυλισθήσεται ἐν τόποις, οἳς οὐκ ἐπισκοπεῖται ὁ Αἰώνιος. Ἡ τοιαύτη τῶν ἑτεροδόξων φωνή, ἀπάγει μὲν ἀπὸ τῆς ὑγιοῦς πίστεως, τῆς εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἧς ἤκουσεν ἀεὶ φωνῆς, τῆς παρὰ τῆς ὑγιοῦς δηλαδὴ πίστεως, τὰ ἐμὰ πρόβατα. Γένοιτο δὲ καὶ ἀκούειν. Συλαγωγεῖ (1) δὲ ἡ τῶν αἰρετικῶν φωνή, τουτέστιν ὡς λάφυρα διαρπάζει καὶ ἀπάγει τοὺς ἀπλουστέρους, λόγοις παρασήμοις καὶ ἀδοκίμοις (τοιούτων γὰρ τὸ κίβδηλον), καὶ χωρίζει ἀπὸ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ πρώτου ποιμένος· πρώτος μὲν, ὅτι αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς πίστεως ἡμῖν ἐχηρμάτισε καὶ τῆς τελείας καθήρξε διδασκαλίας· ἀληθινὸς δὲ, διὰ τὸ κυριῶς καὶ καθ' ὅπεροχθῆν. Ἐκ δὲ τοῦ Ἀποστόλου καὶ ταῦτα ἐλήφθη. Γράφει γὰρ Κολοσσαεῦσι· *Βλέπετε, μήτις ὑμᾶς ἐσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης*. Τὴν ἐξ οὖν φιλοσοφίαν ὁ μὲν ἅγιος Παῦλος κενὴν ἀπάτην ὠνόμασεν· ὁ δὲ Θεολόγος, λόγους παρακεχαραγμένους καὶ διε-

¹⁴ Joan. x, 14. ¹⁵ ibid. 7. ¹⁶ ibid. 5. ¹⁷ Hebr. xii, 2. ¹⁸ Col. ii, 8.

(1) Et hic et paulo inferius in loco Paulino suprascriptum reperitur primæ syllabæ alterum λ in cod. a.

φθαρμένους. Εἶτα καὶ εἰς εὐχὴν κατακλείει τὸν λόγον. Ἐύχεται γὰρ τῶν τοιούτων ἀλλοφύλων δογμάτων πόρρω γενομένους, καὶ ποιμένας καὶ ποιμνιον, ὡσπερ τινὸς φαρμακίδους βοτάνης καὶ θάνατον ἐπαγοῦσης, ἐν εἶναι πάντας καὶ νεομένους καὶ νέμοντας. Καὶ μήτε νῦν διαζευχθῆναι, μήτε ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ καὶ ἀναπαύσει. Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἔλαβεν. Εἶρηκε γὰρ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Πατέρα περὶ τῶν μαθητῶν· *Τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὄνοματι σου, ἵνα ὡσιν ἐν.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

**Ἐρμηνεία εἰς τὸν β' (1) λόγον τοῦ Θεολόγου.*

Πρόλογος.

Ἐπίσκοπος (2) Σασίμων ἄκων χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, καὶ τυραννηθῆναι δόξας ὁ μέγας οὗτος Πάτερ, ἀφίσταται μὲν τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης εὐθέως, ἀφικνεῖται δὲ πρὸς Ναζιανζόν. Ὅπερ μαθὼν ὁ μέγας Βασίλειος, προτρέπεται τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γρηγόριον, τὸν Νύσσης, ἀπελθεῖν εἰς ἐπίσκεψιν ὁμοῦ καὶ παραμυθίαν τοῦ φίλου καὶ λύσιν τῶν ἐν μέσῳ σκανδάλων. Τοῦτον δὲ δεξιόμενος· ἐκεῖνος ἠδέως, τὸν παρόντα λόγον ἐκφωνεῖ· πρῶτα μὲν ἐγκωμιάζων τὴν ξυνωρίδα τούτων τῶν ἀδελφῶν, εἶτα καὶ καθαπτόμενος τῆς τοῦ φίλου πρὸς αὐτὸν διαθέσεως, ὅτι ἐπισκοπῇ τοιαύτῃ τὸν ὁμόψυχον ἐπεκέρυξε, τὸν ἡσυχίας ἔραστην, τῇ πάσης ἐμπειρησιμένην παραχῆς καὶ συγχύσεως. Ἐπειτα πρὸς τὸν τηνικαῦτα παρόντα σύλλογον κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἀποστρέψας τὸν λόγον (ἑορτὴν γὰρ μαρτύρων ἐδόξαζον καὶ ἐώρταζον), διδασκαλικὴν προσάγει τὴν παραίνεσιν, πρὸς τὰ καλὰ μὲν παροξύνων, τῶν δὲ φαύλων ἀποτρέπόμενος.

Col. 832 B 6. *Φίλου πιστοῦ... εὐωδέστερον.* Ἀπὸ γνώμης ἐδ προοίμιον. Φησὶ γὰρ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σιράχ· *Φίλου πιστοῦ οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα, καὶ οὐκ ἔστι σταθμὸς τῆς καλλιοτῆς αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Φίλος πιστός, σκέπη κραταιά· ὁ δὲ εὐφῶν αὐτῶν, εὖρε θησαυρόν.* Ἐὰ (5) δὲ ἐξῆς ἀπὸ τοῦ Σολομώντος παρεφράσθη, λέγοντος· *Ἀδελφός ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθοῦμενος, ὡς πόλις ὀχυρά.* Ἰσχύσει γὰρ (4) ὡσπερ *μεμοχλευμένον βασιλεῖον.* Τὸ δὲ, θησαυρὸς ἐμφυχος, ἐκ τῶν ἐξω. Ἀλέξανδρος γὰρ ἐρωτηθεὶς, ποῦ τοὺς θησαυροὺς ἔχει, τοὺς φίλους παρόντας ὑπέδειξεν, οἵτινες ἐμφυχος ἦσαν θησαυροί. Λέγει δὲ πού καὶ Θεογνίς ὁ ποιητῆς, ὅτι *πιστὸς ἀνὴρ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἀντερείσασθαι ἄξιός, ἤγουν ἀντισταθμηθῆναι.* Τὸ δὲ, *Ἰπὲρ χρυσοῦ καὶ λίθου τίμιον πολὺν,* ἐκ τοῦ Δαυὶδ. Ἐκ δὲ τοῦ Ἀσματος τῶν ἁσμάτων πῶ, *Κῆπος κεκλεισμένος, καὶ πηγὴ εσφραγισμένη,* ἧς καὶ τὴν ἐρμηνείαν ὁ Θεολόγος προσέθηκεν, ὅτι Ἡ πηγὴ καὶ ὁ κῆπος διὰ τοῦτό εἰσι κεκλεισμένα, ἵνα κατὰ τὸν τῆς χρείας καιρὸν ἀνοι-

oves ab hujusmodi alienis dogmatibus tanquam a venenosa quadam herba, morbumque et mortem invocante, procul se removeant, atque unum omnes sint, tam qui pascuntur, quam ii quibus pascendi gregis cura incumbit; ac neque in hoc sæculo, neque in futura vita et requie inter se disjungantur. Quod etiam ipsum ex Evangelio sumpsit Theologus. Dixit enim de discipulis Christus ad Patrem· *Serva eos in nomine tuo, ut unum sint* ²¹. [(5) Hic autem epilogus communis est precatio, eorum quæ contraria et dira ac detestanda sunt aversionem continens.]

EJUSDEM

Interpretatio in secundam Theologi orationem (6).

Prologus.

Cum invitus episcopus Sasimorum ordinatus esset a magno Basilio Theologo Gregorius, vim pati existimans magnus ille Pater, confestim ab hoc episcopatu recedit, Nazianzumque petit. Quo cognito, magnus Basilius hortatur fratrem suum Gregorium Nyssenum, proficiscatur ad invisendum simul et consolandum amicum, tollendaque e medio scandala. Ad quem læte exceptum ille presentem habuit orationem. Primum quidem, laudata horum fratrum concordia, carpit amici sui erga se animi dispositionem, quoniam tali episcopatu unanimum suum præfecit quietis cupidissimum, omni repleto confusione et tumultu; deinde ad concionem astantem in ecclesia oratione versa (festum enim martyrum agebant celebrabantque), hortativam profert admonitionem, ad bona eos excitans et a malis deterrens.

Amico fideli... fragrantius. — Ex sententia principium. Ait enim filius Sirach Jesus: *Amico fideli nulla est comparatio, nec ulla est digna ponderatio contra bonitatem illius* ²²; et rursus: *Amicus fidelis, protectio fortis. Qui autem invenit illum, thesaurum invenit* ²³. Quæ autem sequuntur, ex Solomone desumpta sunt dicente: *Frater a fratre adjutus, sicut urbs munita; viget enim quemadmodum munitum palatium* ²⁴. Hoc autem, vivus thesaurus, ex historia externa. Alexander enim interrogatus, ubi thesauros haberet, præsentem ostendit amicos, qui vivus erant thesaurus. Dicit quoque alicubi Theognis poeta, quod fidelis vir auro et argento qui opponatur dignus, id est qui pensetur. *Super aurum et lapidem pretiosum multum,* ex David ²⁵; atque e canticorum Cantico illud: *Hortus conclusus, fons signatus* ²⁶; cujus et interpretationem Theologus adjecit: Quoniam fons et hortus ob idipsum conclusi sunt, ut in utilitatis tempore aperiantur et communicentur. Rursumque illud, *filiis lucis, ex*

²¹ Joan. xvii, 11. ²² Eccli. vi, 15. ²³ ibid. 14. ²⁴ Prov. xviii, 19. ²⁵ Psal. xviii, 11. ²⁶ Cant. iv, 12.

(1) Olim VI, nunc XI.

(2) Hanc præfationem omittit cod. h.

(3) Tò h. Mox laudat Theog. v. 77, quem vide.

(4) Δὲ pro γάρ h.

(5) Inclusa adduntur apud Billium.

(6) Pauca tantum in hanc orationem scholia ex Græco Nicetæ Latine edidit Billius p. 533.

Evangelio. Namque ait: *Ut filii lucis fiat* 27. Homo autem Dei et Moyses vocatus est 28, et quidam propheta in Regibus 29; atque Timotheum sic nominavit Apostolus 30. In Exodo quoque dicitur: *Sacerdotes ad Deum propius accedentes* 31. Daniel autem vir nominatus est desideriorum 32; bonorum quidem adjecti Theologus. Sunt ideo et viri desideriorum malorum. Est igitur amicus fidelis solatii portus. Quod si vero dignus est qui pulcherrimis designetur nominibus, quibus et exornat divina Scriptura sanctos, id vero Dei jam donum est, meritumque meum excedit, ait, mihi talem contigisse amicum (quod si iudicio præditus sit et utraque doctrina instructus, doctrina quidem externa, nec non nostra præclarus). Si autem ab amico missus sit consolaturus nos, id est a magno Basilio, quem et eodem honore dignum ac Nyssenum prædico, prout parem virtute et erga nos amore, hoc jucundius est pontificali unguento, quod in pontificis caput profusum, primo eum ornabat, deinde barbam, cum ad ima vestimenta descenderet 33. Oportet et unguentum intelligere Spiritum sanctum. Hic enim primum totius corporis caput, quod est Christus, implevit; deinde descendit in apostolorum chorum qui sunt Christi vultus ornamentum; postea devenit et in reliquum corpus, id est Ecclesiam. Ex David autem hæc quoque excerpuntur dicente: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! Sicut unguentum quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus* 34. Ora autem idem est quod stolam vocamus.

ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τὸν Ἀαρῶν, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὠμὸν τοῦ ἐνδόματος αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἐστίν, ὃ καλοῦμεν ἐπιτραχήλιον (10).

An vero... effinxit. — An vero, ait, congruenter et sufficienter oratio virum depinxit; aut imitabor diligentes pictores; et sicut illi corpora adumbrantes, secunda et tertia manu ea perficiunt absolutaque coloribus, sic et ego sæpius orationis induco colores, ut descriptum a me perfectiorem vobis ob oculos ponam. Neque autem majus habeo, neque præclarior exemplar quam Moysen et Aaron. Quemadmodum enim illi, sic et magnus Basilius et Nyssenus Gregorius, fratres et carne et pietate. Magnus Basilius legislator, id est canonici juris doctor in sacerdotibus et monachis illustrissimus; Nyssenus vero sacerdotum aliorum sanctissimus, sicut hic Aaron. Magnus Basilius, spiritualis Pharaonis Deus, sicut Moyses visibilis. In Exodo enim

γωνται καὶ μεταλαμβάνονται. Πάλιν τὸ μὲν, ὡς φωτὸς, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἴσα γὰρ, φησὶν, ὡς φωτὸς γένησθε. Ἄνθρωπος δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Μωϋσῆς εἰρηται, καὶ τὶς προφήτης ἐν ταῖς Βασιλείαις. Καὶ τὸν Τιμόθεον οὕτως ὀνομάζει ὁ Ἀπόστολος. Ἐν δὲ τῇ Ἐξόδῳ πάλιν εἰρηται ὁ Ἱερεὺς οἱ ἐγγίγοντες Κυρίῳ τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ Δανιὴλ ἀνὴρ ὀνομάσθη ἐπιθυμιῶν. Τὸ δὲ, τῶν (1) ἁρετικῶν, προσέθηκεν ὁ Θεολόγος· διότι εἰσὶ καὶ ἄνδρες ἐπιθυμιῶν τῶν χειρῶν. Ἔστι μὲν οὖν (2) ὁ πιστὸς φίλος, λιμὴν ἀναψύξεως (3). Ἄν δὲ καὶ δεῖτος καλεῖσθαι τὰ κάλλιστα τῶν ὀνομάτων, καὶ οὗς τιμᾶ ἡ θεία Γραφή τοὺς ἁγίους (4), τοῦτο δῶρον Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ τὴν ἐμὴν ἀξίαν, τὸ ἐπιτυχεῖν με, φησὶ (5), τοιοῦτου φίλου [ἀν (6) δὲ καὶ συνετὸς εἴη καὶ ἄκρος κατ' ἀμφοτέρα, τὴν τε ἐξω παιδεύειν δηλαδὴ καὶ τὴν ἡμετέραν, λαμπρότερος]. Εἰ δὲ καὶ παρὰ φίλου ἀπέσταται παρηγορήσων ἡμᾶς, τοῦτέστι παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὃν καὶ ὀνόματι φημι τῷ Νύσσης, ἦγον Ἰσὸν κατὰ τὴν ἀρετήν καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἐμὲ φιλίαν, τοῦτο χαριεπρόβον ἐστὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ μύρου ὑπὲρ κατὰ τὴν κεφαλὴν (7) τοῦ ἀρχιερέως χυθὲν, πρῶτον αὐτὸν (8) ἐκόσμη, εἶτα τὸν πώγωνα, ἔπειτα κατὰ καὶ μέχρι τῶν ἄκρων (9) ἐνδυμάτων αὐτοῦ. Χρὴ δὲ μύρον νοεῖν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τοῦτο γὰρ πρῶτον τὴν τοῦ παντὸς σώματος κεφαλὴν, ἧτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἐπλήρου· μεθ' ὃν κατέβαινον ἐπὶ τὸν χορὸν τῶν ἀποστόλων, κόσμον ὅλην τοῦ προσώπου Χριστοῦ· εἶτα κατῆλθε καὶ ἐπὶ τὸ λοιπὸν σῶμα, τοῦτέστι τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκ τοῦ Δαυὶδ δὲ καὶ ταῦτα εἰληται, λέγοντος· Ἰδοὺ δὴ, τί καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπιταυτοῦ; Ὡς μύρον

Col. 833 A. Ἄρ' οὖν... ἀνετυπώσατο. Ἄρα γι, φησὶ, συμμέτρως καὶ ἀρκούντως ὁ (11) λόγος τῶν ἀνδρῶν εἰκόνισεν; Ἡ μιμηθεῖσθαι τοὺς ἐπιμελεῖς τῶν ζωγράφων· καὶ ὡς περ ἐκείνοι ταῖς σκιαῖς τὰ σώματα προχαράσσοντες, δευτέροι καὶ τρίτη χεῖρ ταῦτα; ἐπακριβοῦσι καὶ τελειοῦσι τοὺς χρώμασιν, οὕτω κατὰ πολλὰκις ἐπιθαλῶ τοῦ λόγου τὰ χρώματα, ἵνα τὸν εἰκονιζόμενον παρ' ἐμοῦ παραστήσω ὑμῖν ἐντελέστερον. Οὐκ ἔχω δὲ μείζον, οὐδὲ γνωριμώτερον παράδειγμα, τοῦ κατὰ Μωϋσῆα καὶ Ἀαρῶν. Ὡς περ γὰρ ἐκείνοι, οὕτω καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ἀδελφοὶ καὶ κατὰ σάρκα καὶ κατὰ τὴν εὐσέθειαν. Καὶ ὁ μὲν μέγας Βασιλεὺς, νομοθέτης ἦγον κανονιστὴς ἐν ἱερῶσι καὶ μονασταῖς ἐπιφανέστατος· ὁ δὲ Νύσσης, ἱερέων τῶν ἄλλων ἀγώτατος,

27 Joan. xii, 36. 28 Deut. xxxiii, 1. 29 IV Reg. i, 9. 30 I Tim. vi, 11. 31 Exod. xix, 22. 32 Dan. ix, 23. 33 Psal. cxxxiii, 1. 34 ibid. i, 2.

(1) Τῶν ἀβελτ. h.
 (2) Φησὶν addit h.
 (3) Hic addit h, Ἄν δὲ συνετὸς εἴη καὶ ἄκρος κατ' ἀμφοτέραν τὴν παιδεύειν, τὴν τε ἐξω φημὶ καὶ τὴν ἡμετέραν. λαμπρότερος. Hæc paulo post habet a.
 (4) Hic addit h. Ὡς ὅσον λέγω τὸ, σκεῦος ἐκλογῆς, καὶ τὸ, πιστὸς θεράπων, καὶ, λειτουργὸς Κυρίου. καὶ τὰ ὅμοια.

(5) Φημί a.
 (6) Inclusa paulo superius habet h.
 (7) Κατὰ τῆς κεφαλῆς h.
 (8) Αὐτὴν h.
 (9) Τῶν interponit h.
 (10) Περιτραχήλιον h.
 (11) Ἐμὸς in marg. addit h.

ὡς ἐκεῖ Ἀαρὼν (1). Καὶ ὁ μὲν μέγας Βασιλεῖος, Α θεὸς τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, ὡς ὁ Μωϋσῆς τοῦ αἰσθητοῦ. Εἶρητο (2) γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ Ἐξόδῳ· Ἰδοὺ, δέδωκά σε Θεὸν Φαραῶ, ἤγουν ἐχειροτόνησά σε. Ὁ (3) Ἰσραὴλ δὲ νοητὸς, ὁ εὐσεβὴς λαὸς, οὗ προ- στατο ὁ θεὸς Βασιλεῖος, καὶ ᾧ ἐνομοθετεῖ. Νεφέ- λη δὲ, ἡ τοῦ νομικοῦ γράμματος παχύτης, οὗ (4) εἶσω χωρῶν (5) τῇ διανοίᾳ ἐπώπτευσεν τὰ θεῖα μυ- στηρία, τὰ ἀπόρρητα τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐμυσταγώ- γησε (6) ταῦτα διδάσκων· ἢ ὡς εἰς νεφέλην, εἰς τὰ ἄδυστα τοῦ Πνεύματος εἰσφεῖ καὶ ταῦτα ἐθεώρει. Σκητὴ δὲ ἡ μὲν νομικὴ, τυπικὴ τις ἦν, ἣν ἐτεχνίτευσε μὲν Βεσσελεὴλ, ἐπήξατο δὲ Μωϋσῆς. Ἀληθινὴ δὲ σκητὴ, καθὰ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἡ Ἐκκλησία τῶν Χριστιανῶν. Ἱερεῖς δὲ ἀμφοτέρω· καὶ ὁ μὲν μέγας Βασιλεῖος ἑξαρχὸς τῶν ἱερέων, καὶ μυσταγωγῶν διὰ Β τοῦ Νύσσης ἐτέρους καὶ ἰλεῶν αὐτοῖς τὸν Θεόν· ὁ δὲ Νύσσης μετὰ τὸν μέγαν Βασιλεῖον εὐθύς. Καὶ ὅπερ ἐν τῇ Ἐξόδῳ εἶρηται πρὸς Μωϋσῆν περὶ τοῦ Ἀαρῶν, οἱ αὐτὸς ἔσται σοι εἰς στόμα (7), οὗ δὲ αὐτῷ ἔσθι τὰ πρὸς (8) Θεόν, τοῦτο καὶ οὗτοι ἦσαν ἀλλή- λους. Καὶ τότε μὲν ἐκεῖνοι ταῖς δέκα πληγαῖς τὴν Αἴγυπτον ἐβασάνισαν (9)· νῦν δὲ οὗτοι τὴν σκοτει- νὴν καὶ διώκτριαν ἀμαρτίαν. Ἐκεῖνοι τὴν Ἐρυθρὰν ἕπεμον, καὶ οὗτοι τὴν θάλασσαν τῶν παθῶν. Ἐκεῖνοι τὸν Ἰσραὴλ ἔσωσαν, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἀπέπνι- ξαν· οὗτοι τοὺς εὐσεβεῖς διεφύλαξαν, τοὺς δὲ δαιμω- νας ἢ τοὺς αἰρετικοὺς κατεπόντισαν. Ἐκεῖνοι τὸ μάννα ἐξ οὐρανοῦ εἴλκυσαν καὶ ὕδωρ πολὺ καὶ πα- ράδοξον, τὸ μὲν ἐξ ἀκροτόμου πέτρας ἐξήνεγκαν, τὸ δὲ ἐγλύκαναν, τὸ ἐν τῇ Μερβῆ δηλαδὴ. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τούτοις (10) ἄρτος μὲν οὐράνιος, ἡ πνευματικὴ τροφή· (11) ὕδωρ δὲ, τὸ ζωηρὸν νῆμα τῆς διδασκα- λίας τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν ἡ πέτρα κατὰ τὸν Ἀπό- στολον. Γλυκαινόμενον δὲ (12) ὕδωρ ἐνταῦθα νοήσεις, τὸ ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν λόγων εἰς Χριστὸν μεταγώ- μενον καὶ εὐσεβῶς μεταλαμβάνομενον. Ἐκεῖνοι μυστικῶς καὶ συμβολικῶς τῇ τῶν χειρῶν ἐκτάσει τὸν ε- σαυρὸν τυποῦντες, τὸν Ἀμαλὴκ ἐτροπώσαντο, καὶ οὗτοι τὸν διάβολον. Ἐκεῖνοι πρὸς τὴν γῆν τῆς ἑπαγ- γελλίας ἔσπευδον καὶ τοὺς ἄλλους ὠδήγουν· καὶ οὗτοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Col. 833 C 2. *Τούτων ὁ μὲν. . . φοβερώτερον.*

Ἀπὸ τῶν δύο φησι τούτων (13), ὁ μὲν μέγας Βασι- λεῖος κρυπτόμενόν με καὶ ἠσυχάζοντα, εἰς μέσον ἤγαγε καὶ ἐχειροτόνησεν, ἀναξίως κινήθεις τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος. Τοῦτο δὲ φημι, διὰ τὴν βίαν, καὶ διὰ τὸ ἐμβαλεῖν με εἰς θορύβους καὶ παραχάς. Τοιοῦ- τον γὰρ τὸ χωρῖον τὰ Σάσιμα. Λέγω γὰρ, ὅτι ἀναξίως ἐκινήθη, κἂν τραχύτερος ὁ λόγος. Πάντως δὲ ὁ μέ- γας Βασιλεῖος, φίλος ὢν, ὑπομενεῖ πάντα καὶ πάσων καὶ ἀκούων. Ἡ γὰρ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει. Ὁ δὲ Νύσσης Γρηγόριος, ἦλθε παραμυ- θησόμενος καὶ καταλλάξων καὶ προσημερώσων διὰ

ad eum dictum est : *Ecce dedi te Deum Pharaoni* ²², scilicet ordinavi te. Israel autem spiritualis, pius populus, cui præerat magnus Basilius, et cujus legislator erat. Nubes, legalis litteræ crassitudo, quam intellectu ingrediens divina inspexit myste- ria, aliis nefanda, initiavitque hæc docens; vel sicut in nubem, in adyta Spiritus penetravit, eaque contemplatus est. Tabernaculum quidem legale, allegoricum quoddam erat, quod exstruxit Beseleel, direxitque Moyses ²³. Verum autem tabernaculum, ut ait Apostolus ²⁷, Christianorum Ecclesia. Ambo autem sacerdotes : magnus quidem Basilius sacer- dotium princeps, et cæteros per Nyssenum dirigen- s, propitiumque eis Deum efficiens; Nyssenus autem post magnum Basilius primus. Et quod in Exodo dictum est ad Moysen de Aaron, quoniam *Ipse erit tibi in corpus, tu autem ei eris in rebus quæ ad Deum pertinent* ²⁴. Quod et ii sibi erant invicem. Tunc illi quidem decem plagis Ægyptum vexaverunt; hi vero tenebrosam vexatricemque iniquitatem. Primi Rubrum sciderunt, hi vero pas- sionum mare; primi Israel salvum fecerunt, Ægyptiosque demerserunt; hi vero pios servaverunt, dæmonesque vel hæreticos obruerunt. Primi man- na de cælo traxerunt, et aquam multam hominum- que fidem superantem, partim ex prærupta petra elicientes, partim edulcantes, in Merrha videlicet. Est autem et in iis panis quidem cælestis, spiritua- lis cibus; aqua autem, vivificans torrens doctrinæ Christi, qui est petra juxta Apostolum ²⁵. Edulca- tam vero aquam hic existimabis, ex ethnica sapien- tia ad Christum conversum, et pie mutatum. Illi scite et symbolice manuum extensione crucem fi- gurantes, Amalec fuderunt; hi vero diabolium. Illi ad promissionis terram properabant cæterosque ducebant; hi vero ad regnum cælorum.

Horum alter.... summopere reformidant. — Ex duobus illis, inquit, alter magnus Basilius me abs- conditum et otiantem in medium produxit et ordi- navit, impulsus non ut dignum erat Spiritu qui in ipso est. Hoc autem dico, propter vim, quoniam D in tumultu et turbatione injectus sum. Tale enim Sasimorum oppidum. Dico enim quod indigne im- pulsus est, etsi asperior sermo sit. Omnino enim magnus Basilius, cum sit amicus, omnia feret tum perpetuens, tum audiens, Nyssenus autem Gregorius venit consolaturus, et auxiliaturus, et mansuefac- turus propter Spiritum qui est in ipso. Et mihi

²² Exod. vii, 1. ²³ Exod. xxxvi, 1. ²⁷ Hebr. viii, 2. ²⁴ Exod. iv, 16. ²⁵ 1 Cor. x, 4.

(1) Ὁ Ἀαρὼν h.

(2) Εἶρηται h.

(3) Ὁ abest h.

(4) Ἡ h.

(5) Hic addit h, ἤγουν πρὸς τὸ βάθος εἰσδύνων.

(6) Ἐμυσταγώγει h.

(7) Τὰ πρὸς τὸν λαόν addit h.

(8) Πρὸς τὸν Θεόν h.

(9) Ἐβασάνισον h.

(10) Δὲ παρὰ τούτοις h. Mox idem post οὐράνιος addit ὁ Χριστός.

(11) Hic addit h, Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ὁ ἄρτος εἰμὶ τῆς ζωῆς, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς.

(x2) Μὲν προ δὲ h.

(13) Ἀπὸ τούτων, φησὶ, τῶν δύο h.

quidem magnum est quod et nunc venit. Hoc tamen molestum est, quod serius quam res postuleret, accesserit, et postquam me aggressus est vicique, invitum persuadens ordinari magnus Basilius. Rogo te igitur, cognominem meum, cur, cum te mihi opus esset, non veneris, ad mihi auxiliandum, sed serius? Nunquid te, ut fratris amantem, vis nobis a fratre tuo illatae pœdidi? An tu quoque, ut imperium gerens, iniquo animo tulisti quod non audiens fuerim ipsi post ordinationem meam? Clamabo ad te, iisdem usus quibus Job verbis, ipse quoque dolore affectus, ut ille ad amicum loquens, non quidem iniquum, quales erant Job amici, neque de iisdem calamitatibus. Quid igitur ait ille? Cui adhaeres? cui opem ferre paras? Annon ei, cui robur multum, et brachium validum est? Equidem addam, et cui multa sapientia et scientia. Multi enim conueverant semper ad validiorem sese convertere partem, et amicorum infirmiores conculcare, potentibus autem ferre auxilium. Quod quidem igitur tu novisti, nempe cui opem ferre volueris. Mihi enim nefas de te quidquam, quod ab honesto alienum sit, pronuntiare; tum, quoniam virtutis omnis exemplar te et normam existimo, tum, quoniam mihi Scripturae lege interdictum, ne promptus sis ad iudicandum, sive damnans, sive culpa liberans. Dixit enim Salomon: *Ne sis promptus in verbis* ⁴⁰. Idem et Apostolus: *Notite ante tempus iudicare* ⁴¹. Ego vero paratus sum propter amicitiam, et tibi et cuivis rationem reddere et prudentiae meae, et cautionis, etsi nonnulli eam inobedientiam vocaverint; ut discas quod non omnino indignum habeas amicum, neque inconsideratum, sed in quibus niti cum fiducia convenit confidentem, timentemque, secundum Psalmum ⁴², ubi est timor: quippe reformidandum est midare.

Quidnam igitur placet. . . . rerum impetus. — Apologiam, ait, in tempus aliud transferamus. Nunc vero dicamus aliquid, quod hoc solemnitate tempus deceat. Immunes nos reddamus, fratres, iuxta Pauli adhortationem, omnis carnis et spiritus inquinamenti ⁴³. Audiamus Isaiam dicentem: *Lavamini, mundi factis* ⁴⁴. Lavemur aqua pœnitentiae et lacrymarum, et sicut ad Romanos scribit Apostolus: *Exhibeamus corpora nostra, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium nostrum* ⁴⁵. Anniadvertite autem verbi cuiusque concinnitatem. Non enim dixit: *Faciamus membra nostra hostiam, sed exhibeamus*; quasi diceret, nihil commune habeamus reliquum ad ea, neque distrahimus ad propria officia, postquam universa ea Deo consecravimus; sed omnem immunditiam reliquam a membris, quae sunt hostia, praedicamus, hostia enim aliorum est initium, nec quidquam prodest habere immundum. Ideo oportet

τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος. Καὶ ἐμοὶ μὲν μέγα ἐστὶν, ὅτι καὶ νῦν ἦλθε· μέμφομαι δὲ, ὅτι μετὰ τὴν χρεῖαν ἦλθε καὶ μεθ' ἐμέ μου καὶ ἤτησέ με· ἀνομιὰ πείσας χειροτονηθῆναι ὁ μέγας Βασίλειος. Ἐρωτῶ οὖν τὸν ὁμώνυμόν μου· Διὰ τί, ὅτε σου ἐχρηζόν, οὐκ ἦλθες, ἵνα μοι συμμαχήσης, ἀλλ' ὕστερος τοῦ καιροῦ; Ἄρα ὡς φιλάδελφος ἠσχύνθης τὴν τυραννίδα, ἣν ἐτυράννησά με ὁ ἀδελφός σου; ἢ καὶ σὺ ὡς δυνάστης ἐδυσχέρανας, διότι ἠπειθούν αὐτῷ πρὸς τὸ χειροτονηθῆναι; Φθέγγομαί τι πρὸς σέ, ἀφ' ὧν εἶπεν ὁ Ἰωβ, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος καὶ πρὸς φίλον διαλεγόμενος, εἰ καὶ μὴ φαῦλον, οἷοι ἦσαν οἱ τοῦ Ἰωβ, μὴδὲ ἐφ' ὁμοίους ταῖς συμφοραῖς. Τί οὖν εἶπεν ἐκεῖνος; Τί τι πρόσκεισαι, ἢ τί τι μέλλεις βοηθεῖν; πότερον οὐχ, ὡς πολλὴ ἰσχύς, καὶ ὡς βραχίων κραταῖς ἐστίν; Ἐγὼ δὲ προσθήην, καὶ ὡς πολλὴ σοφία καὶ ἐπιστήμη. Ἔθος γὰρ τοῖς πολλοῖς, ἀεὶ πρὸς τὸ δυνατὸν μετατίθεσθαι μέρος, καὶ τοὺς μὲν ἀσθενεστέρους τῶν φίλων καταπατεῖν, θεραπεύειν δὲ τοὺς κρατοῦντας. Τοῦτο μὲν οὖν σὺ οἶδας, τουτέστι τί τι μέλλεις βοηθεῖν. Ἐμοὶ γὰρ οὐ δίκαιον περὶ σοῦ ἀποφαντικῶς λέγειν τι τῶν οὐ καλῶν. Τὸ μὲν, ὅτι καλοῦ παντὸς τύπον σε καὶ κανόνα ἤγημαι· τὸ δὲ, ὅτι καὶ ὑπὸ τῆς Γραφῆς νοουθετοῦμαι, μὴ ταχύς εἶναι εἰς κρίσιν, ἤτοι εἰς ἀπόφασιν, ἢ εἰς κατάκρισιν· τοῦ μὲν σοφοῦ Σολομῶντος λέγοντος· *Μὴ ἴσθι ταχύς ἐν λόγοις*· τοῦ δὲ Ἀποστόλου· *Μὴ πρὸ καιροῦ τι κηρυττεῖς*. Ἐγὼ δὲ ἐτοιμός εἰμι διὰ φιλίαν, καὶ σοὶ καὶ παντὶ δοῦναι λόγον τῆς ἐμῆς προμηθείας καὶ ἀσφαλείας, καὶ τινες αὐτὴν ἀπειθείαν ὀνομάζουσιν (1)· ἵνα μάθης, ὅτι οὐ πάντοτε (2) φαῦλον ἔχεις φίλον καὶ ἀπερίσκεπτον, ἀλλὰ θαρβύοντα μὲν, ἀ θαρβεῖν ἔξω, ἐκεῖ δὲ φοβοῦμενον, κατὰ τὴν ψαλμῶδιαν, οὗ ἐστὶ φόβος. Φοβερόν γάρ, τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὸ τῆς ἐπιστηπῆς ἀξίωμα καὶ μέγεθος.

non episcopatus dignitatem et magnitudinem reformidare.

Col. 836 B 11. *Ti οὖν δοκεῖ. . . ἐπαναστάσεις.* Τὴν μὲν ἀπολογία, φησὶν, εἰς ἄλλον καιρὸν ὑπερθώμεθα· νῦν δὲ εἰκώμεν τι πρῆτον τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς πανηγύρεως. Ἐλευθερωθώμεν, ἀδελφοί, κατὰ τὴν Παύλου παραίνεσιν, ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαματικῶ καὶ ψυχικοῦ. Ἀκούσωμεν Ἡσαίου λέγοντος· *Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε*· καὶ νιψώμεθα τῷ ὕδατι τῆς μετανοίας καὶ τῶν δακρύων· καὶ καθὼς Ἰωακείμ γράφει ὁ Ἀπόστολος· *Παραστήσωμεν τὰ σώματα ἡμῶν, θυσίαν ζώσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν ἡμῶν λατρείαν*. Ὅρα δὲ τὴν ἀκριβείαν ἐκάστης λέξεως. Οὐ γὰρ εἶπε· *Ποιήσωμεν τὰ μέλη ἡμῶν θυσίαν*, ἀλλὰ, *Παραστήσωμεν*· ὡς ἂν εἰ εἶλεγε, μὴδὲν κοινὸν ἔχωμεν λοιπὸν πρὸς αὐτὰ, μὴδὲ καθέλκωμεν πρὸς ἰδιωτικὰς διακονίας, τῷ Θεῷ καθάπαξ αὐτὰ ἀφιερῶσαντες. Ἀλλὰ καὶ πάντα μῦμον λοιπὸν περιέλωμεν ἀπὸ τῶν μελῶν, ἐπειδὴ θυσία ταῦτά ἐστι. Ἡ γὰρ θυσία, ἀπαρχὴ τῶν ἄλλων ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ὀφείλει ἔχειν ἀκάθαρτον.

⁴⁰ Prov. xxv, 11. ⁴¹ I Cor. iv, 5. ⁴² Psal. xliii, 5. ⁴³ II Cor. vii, 1. ⁴⁴ Isa. i, 16. ⁴⁵ Rom. xi, 1.

(1) Quartæ syllabæ in cod. a inscriptum est ω.

(2) Vocabulo πάντοτε in cod. a inscriptum est πάντη.

διὸ χρῆ πάντοθεν ἀμωμον τηρεῖσθαι τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, ἵνα ἄξιον εἴη τοῦ θυσιάζεσθαι τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ δὲ εἶπε, Παραστήσατε θυσίαν, ἵνα μή τις νομίση, ὅτι κατασφάξει κελεύει τὰ σώματα, ταχέως ἐπήγαγε, *ζῶσαν*. Καὶ προσέθηκεν, *ἀγίαν καὶ εὐάρεστον*, διαιρῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς. Ἡ τοιαύτη γὰρ θυσία, εὐαρεστήσεως· ἡ δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἀκάθαρτος. Ἐκεῖνη τὸ τεθυμένον νεκρὸν ἀπέφηνεν· αὕτη τὸ τεθυμένον, ζῶν ἐργάζεται· ὅτε γὰρ νεκρῶσομεν ἡμῶν τὰ μέλη, τότε δυνησόμεθα ζῆν. Κάκεινη μὲν σωματικῆ, αὕτη δὲ λογικῆ, τούτεστιν οὐδὲν ἔχουσα παχὺ, οὐδὲ αἰσθητόν. Λογικῆ δὲ λατρεία ἐστίν, ἡ πνευματικῆ διακονία, ἡ κατὰ Χριστὸν πολιτεία. Καθάπερ οὖν ὁ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ διακονοῦμενος, οἷος ἂν ᾖ, συστέλλεται τότε καὶ ἱερώτερος γίνεται· οὕτω καὶ ἡμᾶς τὸν ἄπαντα βίον διακείσθαι χρῆ, ὡς λατρευόντας καὶ ἱερωμένους. Τὴν μέντοι λατρείαν, ἐντευξίν ὁ Θεολόγος ὠνόμασε. Δι' αὐτῆς γὰρ ἐντυγχάνομεν καὶ ὀμιλοῦμεν Θεῷ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ καθαρῷ Θεῷ τίμιον, ὡς καθαρότης ἢ κάθαρσις. Ἔστι δὲ καθαρότης μὲν, τὸ ἤδη καθαρῶθαι· κάθαρσις δὲ, τὸ εἶτι καθαίρεσθαι· ἢ καθαρότης μὲν, τὸ μὴ ἐμπέσειν εἰς μολύσματα· κάθαρσις δὲ, τὸ μετὰ τὸ ἐμπέσειν ἀπονίπτεσθαι. Ἐν τοίνυν βουλώμεθα ἑορτάζοντες θεραπεύειν τοὺς μάρτυρας, τοῦτο τοῖς ἄθλοις αὐτῶν χαρισώμεθα, τὸ καὶ αὐτοὶ στεφανωθῆναι, ὡς νικηταὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς αὐτῆς δόξης, οὐ μόνον τῆς κατὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῆς μελλούσης, ἥς μικρὰ εἰσιν ὑπομνήματα, αἱ ὀρούμεναι τιμαὶ, αἱ παρ' ἡμῶν τοῖς μάρτυσι προσαγόμεναι. Οὐκ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλῃ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, *πρὸς αἷμα καὶ σάρκα*, ἧγουν *πρὸς ἀνθρώπους*, ἀλλὰ *πρὸς τοὺς ἀσάρκους δαίμονας*, οἵτινες *ἀρχαὶ* μὲν λέγονται, ὡς ἀρχηγοὶ τῶν παθῶν, οἷς οἱ ταλαίπωροι ἐκόντες δουλεύομεν· *ἐξουσίαι* δὲ, ὡς διὰ μέσων τῶν παθῶν κατεξουσιάζοντες ἡμῶν· *κοσμοκράτορες* δὲ, ὡς κατακρατοῦντες τῶν τὰ κοσμικὰ φρονούντων. *τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας*, τὰ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἧγουν τὰ ἐν τῷ ἀέρι στρεφόμενα. Λέγεται γὰρ καὶ ὁ ἀήρ, οὐρανὸς, ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Θεολόγος, ἐπήγαγε, καὶ περὶ τὰ οὐράνια. Ἀγωνισώμεθα οὖν πρὸς τὸ ἐμφύλιον ἐν ἡμῖν πόλεμον· λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος, εἶναι τινα ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν νόμον ἁμαρτίας, τὸν ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νόου, ἧγουν τῷ φυσικῷ, καὶ ποιοῦντα πολλάκις ἐαυτῷ (1) τὸν νόον αἰχμάλωτον καὶ ὑποχείριον. Ἀντιπαραταξώμεθα δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐξωθεν ἐπερχομένας ἐπαναστάσεις.

Col. 837 B 1. *Ἐντάκωμεν... μετριώτερον*. Ὑπέμειναν, φησὶν, οἱ μάρτυρες θηρία καὶ ξίφος καὶ πῦρ· ὑπομείνωμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς μὲν θηρίον, τὸν θυμὸν· ὡς δὲ ξίφος, τμητικὸν, τὴν γλῶσσαν· ὡς δὲ πῦρ, τὴν ἡδονὴν κατασθῆσωμεν. Πάσας τὰς αἰσθήσεις δουλαγωγῆσωμεν· θῶμεν θύρας ταῖς ἀκοαῖς, εὐκαίρως ἀνοιγομένας πρὸς τὰ θεῖα ῥήματα καὶ εὐκαίρως κλειομένας πρὸς τὰ θέλγοντα καὶ βλάπτοντα

⁴⁶ Ephes. vi, 12. ⁴⁷ Rom. vii, 25.

(1) Superscriptum αὐτόν a.

tet omnino immaculatum corpus nostrum servemus, ut dignum sit quod Deo offeratur. Postquam autem dixit, exhibeatis hostiam, ne quis existimaret quod immolari jubeat corpora, protinus adjicit, *viventem*; et deinde, *sanctam et Deo placentem*, a Judaica secernens eam. Hæc enim beneplacita est hostia, Judæorum vero immunda; ista enim immolatum mortuum ostendit; hæc autem immolatum viventem efficit. Nam membra nostra cum mortificaverimus, tunc vivere poterimus. Ista quidem corporalis, hæc autem rationabilis, nihil scilicet pingue vel sensile habens. Rationabile autem obsequium est, spirituale ministerium, juxta Christum administratio. Sicut igitur qui in Dei domo ministrat, qualis esset, tunc coarctatur et sanctior fit, sic et nosmetipsos per omnem vitam quasi adorantes et sanctificatos præbeamus necessi est. Quod quidem obsequium precessionem Theologus appellavit. Namque per illud quasi adheremus Deo. Neque enim purus Deus tanto in pretio quidquam habet, quam puritatem aut purgationem. Puritas autem jam purificati est, et purgatio adhuc se purificantis. Puritas quippe, non in inquinamenta incidere; purgatio autem, post iniquationem mundari. Si igitur festum agentes martyres honore prosequi voluerimus, hoc laboribus eorum indulgeamus, scilicet ut et ipsi coronemur, quasi peccati dæmonumque victores, et eandem consequamur gloriam, non eam modo quæ ex hominibus venit, sed et eam quæ futura est, cujus monumenta exigua sunt qui oculis cernuntur quique a nobis martyribus tribuuntur honores. Non est nobis colluctatio, juxta Apostolum, *adversus carnem et sanguinem*⁴⁶, scilicet adversus homines, sed adversus carnis expertes dæmones, qui principatus dicuntur, quasi passionum principes, quibus miseri ultro servimus; *potestates* vero, quippe qui per passiones dominationem in nobis exercent; *rectores mundi*, ut iis imperantes qui terrestria sapiunt. *Spiritus* autem *nequitie*, in *caelestibus*, scilicet in aere volitantes. Dicitur enim et aer, cælum, quod interpretatus Theologus adjecit, et quæ circa caelestia feruntur. Certamen igitur ineamus adversus innatum nobis bellum. Alit enim Apostolus⁴⁷ esse quamdam in membris nostris peccati legem legi mentis adversantem, naturæ scilicet, efficientemque plerumque sibi mentem captivam subjectamque. Nos quoque instruamus adversus earum, quæ externe accidunt, rerum impetus.

Sustineamus... ut mitius loquar. — Sustineant, ait, martyres belluas, et gladium, et ignem. Sustineamus et nos, velut belluam, iram; velut præacutum gladium, linguam; velut ignem, voluptatem exstinguamus. Omnes sensus in servitutem addicamus. Apponamus auribus nostris januas, quæ ad divina verba tempestive aperiantur, et ad illecebrosa noxiaque modulamina tempestive clau-

dantur. Regamus oculum, ne per eum in nobis magnum incidat cupiditatis semen; linguam, ne quid vetitum loquamur; tactum rabie laborantem ad inutiles et noxios attactus; gustum deliciarum appetentem et vellicantem. Undique enim refrenandus est petulans, et in esca, et in strato, et in societate, et in oculis, et in auribus, et in gula, atque etiam in naribus. Et quemadmodum boves annulis et funibus, sic et luxuriosus thuribus et unguentis et suavi coronarum odore trahitur. Hoc est quod ait Jeremias ⁴⁹, quoniam *Ascendit mors per fenestras*. Per sensus enim, sicut per fenestras, in animam ingreditur peccati mors. Præter cætera, risum etiam fugiamus. Et sicut in tertio Regum libro, Eliæ ad Deum accedenti adversus Israel, et dicenti ⁵⁰: *Domine, prophetas tuos interfecerunt, et altaria tua everterunt, et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam*, respondit oraculum: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non flexerunt genu ante Baal* (idolum autem erat Baal quod Judæi tunc colebant). Neque nos peccato indulgeamus propter penuriam; sed sicut tres pueri auream imaginem, quam statuit Nabuchodonosor, non adoraverunt, sic et nos turbulentam peccati imaginem, a diabolo erectam, ne adoremus. Qui ventrem pro Deo habet voluptatis causa, avaritiam quoque ventri suppeditantem pro Deo habeat necesse est. Qui enim ante Baal genu flexit ob penuriam, scilicet ingluviem, auream quoque imaginem, avaritiam dico, ob metum adoraret; quippe qui non aliam præsentis vitæ causam post aurum novisset. Ne probrum inferamus animæ per improbam vivendi rationem, sed juxta apostolicam adhortationem ⁵¹, assumamus scutum fidei, quo omnia diaboli ignita tela restinguere poterimus. Hoc vero bellum, scilicet adversus passiones, grave est, sicut adversus tyrannos; et peccatum devincere, magnum tropæum, sicut et martyrum qui perse eutores superaverunt. Quod si sic undique concurimus ad sanctorum festa, vere martyres colimus; si congregimur ut carnalibus et brevi perituris delictis fruamur, utque alimenta, quæ mox evacuantur, inferamus, et ut martyrum templa crapulæ et ebrietatis loca efficiamus; si festorum tempus tempus negotiationum ducimus, conventusque nobis fiat ut venalium permutationem faciamus, non ut divinitatem assequamur, cujus mediatores sunt sancti martyres, hortando quidem populum ut ascendat, ac veluti Deus efficiatur; Deum autem rogando, ut inclinet se atque opem ferat: primum quidem, quod id huic tempori conveniat, haud agnoscere. *Quid enim palææ cum tritico?* ait Dominus per Jeremiam ⁵². Quid carnis voluptati commune cum martyrum certaminibus? Deinde equidem volo audacius aliquid dicere. Reverentius vero festam hanc diem, blasphemiam reticeo. Cæterum, non delicias et ebrietatem a nobis martyres exposcent, ut mitius loquar. Sed hic Theologus bla-

ξματα. Κυβερνήσωμεν τὸν ὀφθαλμὸν, μήποτε δι' αὐτοῦ ἡμῖν λαύρον ἐμπέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὸ κῆρυμα· τὴν γλῶτταν, μὴ φθεγξώμεθα μηδὲν ἀπηγορευμένον· τὴν ἀφὴν λυτῶσαν πρὸς τὰς περιέργους καὶ βλαβεράς ἐπαφάς· τὴν γεῦσιν, λιχνευομένην περὶ τὰ ἡδύσματα καὶ σπαράττουσαν· πάντοθεν γὰρ ἀνώγιμος ἐστὶν ὁ ἀκόλαστος, καὶ ἀπὸ ἐδωδῆς, καὶ ἀπὸ στρωμνῆς, καὶ ἀπὸ συναναστροφῆς, καὶ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ὠτων, καὶ τῶν γνάθων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μυκτήρων. Καὶ καθάπερ οἱ βόες τοῖς κρῖκοις καὶ τοῖς σχοινοῖς, οὕτω καὶ ὁ ἀκόλαστος θυμίσμασι καὶ μύροις καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν στεφάνων εἰωθίαις περιέλεκται· καὶ τοῦτο ἐστὶν, ὃ φησὶν Ἰερρεμίας, ὅτι *Ἀνέβη θάνατος διὰ τῶν θυρίδων*· διὰ γὰρ τῶν αἰσθήσεων, ὡς διὰ θυρίδων, εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν ὁ τῆς ἀμαρτίας θάνατος. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸν γέλωτα φύγωμεν· καὶ ὡς περ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν τῷ Ἠλίᾳ ἐντυγχάνοντι τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ λέγοντι, *Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν, κἀγὼ ἀπελειθῆθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου*· λέγει ὁ χρηματισμὸς, *Κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑκακισχιλίους ἀνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῷ Βαάλ* (εἰδῶλον δὲ ἦν ἡ Βαάλ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τότε τιμῶμενον)· οὕτω μηδὲ ἡμεῖς ὑποκύψωμεν τῇ ἀμαρτίᾳ διὰ τὴν χρεῖαν· ἀλλ' ὡς περ οἱ τρεῖς παῖδες τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ, ἣν ἔστησεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, οὐ προσεκύνησαν· οὕτω καὶ ἡμεῖς τῷ ἐμπαθεῖ εἰδῶλι τῆς ἀμαρτίας, ὅπερ Ἰσθησιν ἐ διάβολος, μὴ προσκυνήσωμεν. Ὅ τὴν κοιλίαν φιληδονίας ἕνεκα θεοποιήσας, ἐξ ἀνάγκης τὴν ταύτης συστατικὸν θεοποιεῖ φιλαργυρίαν· ὃ γὰρ προσκυνήσας τῇ Βαάλ διὰ τὴν χρεῖαν, τοῦτοστι τὴν γαστριμαργίαν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ, τῇ φιλαργυρίᾳ φημι, διὰ τὸν φόβον προσκυνήσειεν, αἰτίαν ἄλλην περιποιητικὴν τῆς παρουσίας ζωῆς μετὰ τὸν χρυσοῦ οὐκ εἰδώς. Μὴ καθυβρίσωμεν τὴν ψυχὴν διὰ κακίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραίνεσιν, ἀναλάβωμεν τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνησόμεθα πάντα τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. Καὶ οὕτως ὁ πόλεμος, ὃ πρὸς τὰ πάθη, φημι, δεινός ἐστιν, ὡς περ ὁ πρὸς τοὺς τυράννους· καὶ τὸ νικῆσαι τὴν ἀμαρτίαν, μέγα τρόπαιον, ὡς τὸ περιγενέσθαι τὸν διωκόντων οἱ μάρτυρες. Ἐάν οὕτω πάντοτε συντρέχωμεν εἰς τὰς τῶν ἁγίων ἑορτάς, ἀληθῶς τιμῶμεν τοὺς μάρτυρας· ἐάν δὲ συνερχώμεθα, ἵνα τρυφήσωμεν σαρκικῶς καὶ προσκαίρως, καὶ ἵνα τὰ κενούμενα βρώματα εἰσενέγκωμεν, καὶ ἵνα ποιήσωμεν τοὺς ναοὺς τῶν μαρτύρων, χωρὶα κραιπάλης καὶ μέθης, καὶ ἐάν τὸν καιρὸν τῶν ἑορτῶν, καιρὸν συναλλαγμάτων ὑπολαμβάνωμεν, καὶ ἡ σύνοδος ἡμῖν γένηται, ἵνα ὠνίων διάμειψιν ποιησόμεθα, οὐχ ἵνα τῆς θεώσεως ἐπιτύχωμεν, ἥς μεσῖται γίνονται οἱ ἄγιοι, τὸν μὲν λαὸν παρακαλοῦντας *ἀναθεσθῆναι* καὶ θεοῦσθαι, τὸν δὲ θεὸν ἱκετεύοντες *ἐπικλίνεσθαι* καὶ βοηθεῖν, πρῶτον μὲν, οὐδὲ τὸν καιρὸν ἐπιγινώσκω, καιρὸν ἑορτῆς. *Τί γὰρ τὸ ἄχρυσον πρὸς τὸν σίτον;* φησὶν ὁ Κύριος διὰ Ἰερρεμίου· τί δὲ κοινὸν τῇ τῆς σαρκὸς

⁴⁹ Jerem. ix, 21. ⁵⁰ III Reg. xix, 10 sqq. ⁵¹ Ephes. vi, 16. ⁵² Jerem. xxiii, 28.

τρυφή πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν μαρτύρων; "Ἐπειτα ἄλλω μὲν εἰπεῖν τι τολμηρὸν αἰδοῦμενος δὲ τὴν ἑόρτιον ταύτην ἡμέραν, σωπῶ τὸ βλάσφημον· πλὴν, οὐ τρυφήν καὶ μέθην παρ' ἡμῶν ἀπαιτοῦσιν οἱ μάρτυρες, ἵνα μετρίως εἴπω. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ὁ Θεολόγος τὴν βλασφημίαν ἐσίγησεν· ἐν δὲ τοῖς θεοῖς αὐτοῦ ἔπεισιν, αὐτὴν ἐξελάλησεν, εἰπὼν, ὅτι τοῖς δαίμοσιν οἱ πάλαι γαστριζόμενοι καὶ τρυφῶντες ἑόρταζον· οἱ δὲ Χριστιανοὶ τούτων ἐλευθερωθέντες, πνευματικῆς συνόδου τοῖς ἀλλοφύροις συνεστησάμεθα· νῦν δὲ ἀκούσατε, τί φοβοῦμαι, ὧ φιλόκομοι καὶ φιλογάστορες· πρὸς τοῦ; δαιμονικούς αὐτομολοεῖτε τύπους, τουτέστιν ἐὰν γαστριζήσθε ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν ἀγίων καὶ ταῖς πανηγύρεσιν, οὐ τοὺς ἀγίους τιμᾶτε, ἀλλὰ τοὺς δαίμονας.

Col. 840 A 6. *Μὴ τολμῶν... τὴν εὐσέβειαν.* Μὴ ἀνάγκως, φησὶν, ἑορτάζωμεν τὰς ἑορτάς τῶν ἀγίων· ἀλλ' ὥσπερ πάντα ἡμῖν ἐστὶ πνευματικά, καὶ κατὰ τὸν Σιράχ, *Στολισμὸς ἀνδρός, καὶ γέλως ὀδόντων, καὶ βῆμα ποδὸς ἀναγγελεῖ περὶ αὐτοῦ,* εἰς πάντα φθάνοντος τοῦ λόγου, ἦτοι τοῦ εὐαγγελικοῦ, ἢ τοῦ κατὰ τὸ καθῆκον· οὕτω καὶ ἡ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἔστω φαίδροτης. Οὐ γὰρ κωλύω τὴν ἐν ταύταις ἄνεσιν, ὥστε καὶ θαυλοτέραν τῆς συνήθους παραθέσθαι τράπεζαν, καὶ διαχουθῆναι μετρίως, ἀλλὰ κολάζω τὴν ἀμετρίαν, ἥτις πανταχοῦ βλαβερόν ἐστιν. Ἄν οὕτω συνερχώμεθα καὶ οὕτως ἑορτάζωμεν, μέγα μὲν ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἡμεῖς τῶν αὐτῶν ἐπάθλων τοῖς μάρτυσιν ἐπιτύχωμεν. Τούτοις γὰρ ἐκεῖνα ἀποκείται, Ἄ μῆτε ὄφθαλμὸς εἶδε, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, *μῆτε οὖς ἤκουσε, μῆτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη.* Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς τῇ εὐκαλίᾳ ἐπὶ πάντα φερόμενος καὶ ἀναπλάττων ἐν ἐξουσίᾳ μακαριότητα καὶ εὐδαιμονίαν, ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ δύναται ἀνατυπώσασθαι, *ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν,* τοῖς δι' αἵματος τελεωθεῖσι καὶ τὴν Χριστοῦ μιμησαμένοις σφαγήν. Τέως δὲ εἰ καὶ τῶν ἰσων βραβείων τοῖς ἀθληταῖς μὴ ἐπιτύχωμεν, ἀλλ' οὖν τὴν δόξαν αὐτῶν ὀφόμεθα καὶ ἀκουσόμεθα καὶ ἡμεῖς· *Ἔισελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου,* καὶ τῷ φωτὶ τῆς ἀγίας Τριάδος τελεώτερον ἐλλαμψήσόμεθα, ἢ ὁμολογοῦμεν *παρῆρσιχ'*· καὶ εἴθε ὁμολογήσημεν ἄχρι τελευτῆς, τὴν καλὴν παρακαταθήκην, ἢν παρὰ τῶν ἀγίων Πατέρων ἐλάβομεν, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνηθροισμένων, τῶν ἐγγυτέρω τῆς Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς πρώτης πίστεως τῶν ἀποστόλων. Εἰκότως δὲ Χριστὸν μὲν τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ Θεολόγος ἐκάλεσε· πρώτῃν δὲ πίστιν, τὴν θεολογίαν. Ὁ γὰρ μὴ πιστεύσας πρότερον εἶναι Θεόν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐνανθρωπήσαι τοῦτον δι' ἡμᾶς πιστεύσειε. Προηγείται γὰρ τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας ἡ ἀληθῆς θεολογία.

Col. 840 D 1. *Ὁ δὲ Θεὸς... αἰώνων.* Ἀμήν. Εἰς εὐχὴν κατακλείει τὸν λόγον ὁ Θεολόγος. Ἐλαβε δὲ τὸ μὲν, ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ἐκ τοῦ ἀγίου Παύλου· ὁμοίως καὶ τὸ, ὁ καταλλάξας ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἐχθροὺς ὄντας διὰ τῆς ἀμαρτίας. Καὶ τὸ εὐαγγελισάμενος εἰρήνην τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς μακρὰν· ὅπερ ὁ ἅγιος Παῦλος ἐκ τοῦ Ἡσαΐου λαβὼν ἔρμηνευσεν, ἐγγύς μὲν καλέσας τοὺς ὑπὸ νόμον, μακρὰν δὲ, τοὺς ἔξω νόμου. Τὸ δὲ, ὁ τῆς ἀγάπης

sphemiam obtulit. In divinis autem ipsius verbis eam protulit, dicens quod olim ventri dediti et luxuriantes, dæmonum festa agebant; Christiani vero, iis liberati, spirituales conventus sanctis athletic constituimus. Nunc autem audite, quid timeo, o mundi vel ventris amatores, ad dæmonica transfugitis exemplaria, id est, si ventri indulgetis in sanctorum festis et solemnitatibus, non sanctos colitis, sed dæmones.

Ne igitur..... pietatem efferentes. — Ne impure, ait, sanctorum festa celebremus; sed sicut omnia nobis spiritualia sunt, et juxta Strach filium⁵²: *Indumentum viri, et dentium risus, et pedis incessus de ipso annuntiant,* verbo ad omnia pertingente, sive evangelico, sive ad id quod deest spectante: talis sit et in festis lætitia. Non enim animi relaxationem in eis interdictam volo, adeo ut lautior solito instruatür mensa, et moderata adhibeatur hilaritas; sed eam, quæ modum excedit, reprehendo, velut omni modo noxiam. Si nos ita conveniamus ac festa celebremus, magnum quidem fuerit affirmare nos eadem ac martyres præmia consecuturos. Quos enim hæc manent, *quæ nec oculus vidit, ut ait Apostolus⁵³, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Neque enim humanus intellectus facile ad omnia conversus, et pro potestate beatitudinem ac felicitatem fingens, bona illa informare potest, *quæ præparavit Deus diligentibus se,* sanguine perfectis Christique occisionem imitatis. Quod si non eadem atque martyres præmia referamus, gloriam vero eorum videbimus et audiemus nos quoque, *Venite in gaudium Domini mei;* et sanctæ Trinitatis lumine perfectius collustrabimur, quam libere confitemur. Atque utinam usque in finem confiteamur præclarum illud depositum, quod a sanctis Patribus accepimus, Nicææ congregatis, Christi præsentis nascentique fidei apostolicæ propioribus! Fortasse autem Christum Incarnationis mysterium Theologus vocavit; primam vero fidem, Theologiam. Qui enim non prius esse Deum crediderit, neque eum pro nobis fuisse incarnatum credet. Namque erga nos Providentiam primo in loco ponit vera theologia.

Deus autem..... sæculorum. Amen. — Preca-tione concludit orationem Theologus. Sumpsit autem hæc verba, *Deus pacis,* ex sancto Paulo⁵⁴; pariterque illa⁵⁵, qui nos sibi per crucem reconciliavit, cum peccato inimici essemus. Necnon illud⁵⁶, *faustum pacis nuntium,* tum his qui prope erant, tum his qui longe, attulit. Quod quidem sanctus Paulus ex Isaia sumptum interpretatus est, propiores quidem vocans eos qui sub lege

⁵² Eccli. xi, 27. ⁵³ I Cor. ii, 9. ⁵⁴ Rom. xv, 35; xvi, 20; II Cor. xiii, 11, etc. ⁵⁵ Ephes. ii, 16; Rom. v, 10. ⁵⁶ Ephes. ii, 17.

erant, remotiores vero, qui extra legem erant. Hoc autem, charitatis Pater, et ipsa charitas, ex Theologo Joanne est. Ait enim ille: *Charitas ex Deo est*⁸⁷; et: *Deus charitas est*⁸⁸. Atque in Evangelio secundum Joannem dicit Dominus⁸⁹: *Mandatum novum do vobis: ut diligatis invicem, sicut dilexite vos*. Vetus quidem mandatum erat se invicem diligere. *Diliges enim, inquit, proximum tuum sicut te ipsum*⁹⁰. Sed Dominus novum effecit illud hæ mutatione, jubens eos alios diligere super se ipsos, sicut et ipse dilexit nos, et pro nobis morti semetipsum tradidit. Ideoque dixit: *Majorem illa charitatem nemo habet, ut aliquis animam suam ponat pro amicis suis*⁹¹. Dicens igitur Theologus quod dedit Deus recte atque honeste vim asserre, et recte item propter metam cedere, ad prius propositum sermonemvertere videtur, quoniam ipsi quidem vim intulit magnus Basilius, hoc recte faciens, ut doctrina sua iis qui sub ipso erant prodesset; rursusque ipse vim passus est et vi coactus est ad episcopatum, illudque propter metum. Inobediencie enim reformidavit crimen, ita ut cum ratione declinaret et cunctaretur, et rursus cum ratione fiduciam concepit et ordinationem sustinuit. Ac deinde subjiciens Theologus, quod Deus et parvos greges gratia sua magnificat, obiter creditum sibi gregem innuit, Sasimorum scilicet, qui admodum parvus erat, indigensque et angustus. Deinde sumpsit ex Apostolo illud: *Ipsæ nos consolabitur consolatione multa*⁹², id est, sublevabit in magno solatio. Orans vero Deum ut seipsum multa dignetur consolatione, vehementi se propter ordinationem suam mœnore affectum fuisse ostendit. Ideo congruam ab eo consolationem petit. Ex Epistola ad Hebræos desumptam est illud: *Refecit nos in omni opere bono, scilicet perfecit*; ex Davide autem illud: *Sicut lætantium omnium habitatio est in te*⁹³; similiterque illud: *Ego in justitia apparebo conspectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua*⁹⁴. Hic enim splendor justis quasi gustus et pignus est; tunc perfecte accipient et satiantur Dei gloria, quam in justitia contemplantur, scilicet per virtutem eorum, in Christo Jesu Domino nostro.

Πατήρ καὶ ἡ ἀγάπη, ἐκ τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου ἐστὶ. Φησὶ γὰρ ἐκεῖνος· Ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ λέγει ὁ Κύριος· Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς. Καὶ μὴ παλαιὰ ἦν ἐντολή, τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Ἀγαπήσατε γὰρ, φησὶ, τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς καινὴν αὐτὴν ἐποίησε τῷ τρόπῳ, κελεύσας ἀλλήλους ἀγαπᾶν ὑπὲρ ἑαυτοῦς, καθὼς καὶ αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον ἔδωκεν ἑαυτὸν· διὸ καὶ εἶπε· Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Εἰπὼν μὲντοι ὁ Θεολόγος, ὅτι Ἐδωκεν ὁ Θεὸς καὶ τυραννεῖν καλῶς, καὶ τυραννεῖσθαι διὰ τὸν φόβον, δοκεῖ πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν τρέπειν τὸν λόγον, ὅτι ἐτυράνησε μὲν αὐτὸν ὁ μέγας Βασιλεὺς καλῶς τοῦτο ποιῶν, ἵνα ὠφελῶνται διὰ τῆς τούτου διδασκαλίας οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐτυραννήθη δὲ πάλιν αὐτὸς καὶ ὑπεκάμωθη βίᾳ πρὸς τὴν ἐπισκοπήν· καὶ τοῦτο, διὰ τὸν φόβον ἐφοβήθη γὰρ τὸ ἔγκλημα τῆς ἀπειθείας, ὥστε καὶ εὐλόγως παρηγορεῖτο καὶ ἀνεδύετο, καὶ πάλιν μετὰ λόγου ἐθάβρησε καὶ ὑπέθετο τὴν χειροτονίαν. Αὐθις δὲ ἐπαγαγὼν ὁ Θεολόγος, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ τὰ μικρὰ ποίμνια μεγαλύνει διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος, ἠνέξατο τὸ ἐμπιστευθῆν αὐτῷ ποίμνιον, τὸ τῶν Σασίμων, σφῆδρα μικρὸν ὑπάρχον καὶ πενιχρὸν καὶ στενόν· εἶτα ἔλαβεν ἐκ τοῦ Ἀποστόλου τὸ, Αὐτὸς ἡμᾶς παρακαλέσει παρακλήσει πολλῇ, τοῦτέστι παρηγορήσει ἐν μεγάλῃ παραμυθίᾳ. Εὐχόμενος δὲ πολλῆς παρακλήσεως ἀξιοθῆναι, ἐμφαίνει, ὅτι πολλὴν λύπην ἔσχεν ἐν τῇ χειροτονίᾳ· διὸ ἀνάλογον ζητεῖ ταύτη καὶ τὴν παραμυθίαν. ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους δὲ εἰληπται καὶ τὸ, Καταρτισθεὶς ἡμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, ἡγοῦν τελευτώσειεν ἕκ δὲ τοῦ Δαυὶδ τὸ, ὡς εὐφρονομέτων πάντων ἡ κατοικία ἐν σοὶ· ὁμοίως δὲ τὰ, Ἐγὼ ἐν δικαιοσύνῃ ὄφθησομαι τῷ προσώπῳ σου· χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄφθῆναι μοι τὴν δεξιάν σου. Ἡ γὰρ ἐνταῦθα ἑλλαμψίς, οἶοναι γαῦμα καὶ ἀβραβῶν ἐστὶ τοῖς θεαταῖς. Τότε δὲ τέλειον ἀπολύονται καὶ χορτασθήσονται τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ἣν θεωρήσουσιν ἐν δικαιοσύνῃ, τοῦτέστι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

⁸⁷ 1 Joan. iv, 7. ⁸⁸ ibid. 8. ⁸⁹ Joan. xiii, 34. ⁹⁰ Levit. xix, 18. ⁹¹ Joan. xv, 13. ⁹² 11 Cor. i, 4. ⁹³ Psal. lxxvi, 7. ⁹⁴ Psal. xvi, 15.

NONNOY ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΩΝ ΕΜΝΗΣΘΗ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Ο ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΗΡ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΠΡΩΤῷ ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚῷ.

NONNI COLLECTIO ET EXPOSITIO
HISTORIARUM

QUARUM S. P. N. GREGORIUS MEMINIT IN PRIORE INVECTIVA ADVERSUS JULIANUM IMP.

(Ex libro cui titulus : S. Gregorii Nazianzeni in Julianum invectivæ duæ cum scholiis Græcis nunc primum editis Omnia ex bibliotheca clariss. viri D. Henrici Savilii edidit Montagu Eaton 1610, in 4°.)

(1) Ὁ λόγος ὁ στηλιτευτικός, λόγος ἐστὶ τῶν Ἰουλιανῶν Ἀ πεπραγμένων. Διαφέρει δὲ ψόγου ὁ στηλιτευτικός, ὅτι ὁ μὲν ψόγος, διὰ τῶν ἐγκωμιστικῶν κεφαλαίων προέρχεται, ὡς γένους, ἀνατροφῆς, πράξεων, συγκρίσεως. (2) στηλιτευτικός δὲ εἰρηται ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς στήλης· στήλη δὲ ἐστὶν, ἢ λίθος, ἢ χαλκός, ἐν ἐπιμήκει τετραγώνῳ σχήματι, ἐν ἣ (3) ἐγγέγραπται ἢ τοῦ στηλιτευομένου ὕβρις. Ὡς Ἀθηναῖοι τὸν Ζηλεῖτην Ἄρθμιον, τὸν διαφθείροντα τοὺς Ἕλληνας χρήμασιν, ἐπὶ τῷ μᾶλλον ὑπακοῦσαι τῷ Πέρσῃ, ἐν στήλῃ ἀνέγραψαν, ἀτιμώσαντες καὶ αὐτὸ καὶ ἅπαν τὸ γένος αὐτοῦ, ἐξουσίαν δεδωκότας ἐν τοῖς γράμμασι τῷ βουλομένῳ αὐτὸν ἀποκτείνειν, ἐγγράψαντες καὶ τὴν αἰτίαν ἐν αὐτῇ τῇ στήλῃ, ἥτις ἦν αὐτῶ τῷ Ἄρθμῳ ψόγος· Ὅτι, φησὶ, τὸν χρυσὸν τὸν ἐκ τῶν Μήδων εἰς Πελοπόννησον ἤγαγεν. Εἰδέναι δὲ χρῆ, ὅτι πολλάκις, καὶ εὐεργετῶν αἱ εὐεργεσίαι ἐν ταῖς στήλαις ἀνεγράφοντο, ὡς περ (4) ἡ τοῦ Λεύκωνος, τοῦ ἄρχοντος Βοσπόρου ἀνεγράφη ἐν Ἀθήναις. Καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις αὐτῆ· περὶ δὲ τῶν Ἱστοριῶν ὡς οἶόν τε, διὰ βραχυτάτων ἐπιμνησθησόμεθα.

blica præclare meriti fuerant, beneficia in columnam Republicam merita Athenis insculpta sunt. Hæc de orationis hujus inscriptione. Nunc ad historias veniamus, easque, quam brevissime fieri poterit, explicemus.

α'. Περὶ Ἐμπεδοκλέους καὶ Ἀρισταίου, καὶ Ἐμπεδοκτίμου, καὶ Τροφωτίου.

Ὁ μὲν Ἐμπεδοκλῆς Συρακώτης ἦν τὸ γένος, Πυθαγόρειος δὲ τὴν φιλοσοφίαν. Βουλόμενος δὲ κενδοξῆσαι, ὡς ὅτι ἀνιερώθη καὶ μετάρσιος γέγονεν εἰς

(1) Demosth. Φιλ. γ'.

(2) Supple ex Anonymo ad orationem I in Julianum infra : Ὁ δὲ στηλιτευτικός διὰ τῶν πράξεων μόνον· εἰ τύχοι δὲ καὶ συγκρίσεως, quæ propter homœosteleuton sunt omissa et legit interpret.

(3) Anonym. φ.

(4) Anonym. ὕβρις. εἰδέναι δὲ χρῆ... ἀνεγρά-

(5) Oratio hæc invectiva (quam στηλιτευτικὴν Græci vocant) vituperatio est rerum a Juliano gestarum. Hoc autem differt invectiva oratio a vituperatrice, quod in vituperatione oratio per demonstrativi generis capita progrediat, ut per genus, educationem, actiones, comparisonem; in invectiva autem, solum per res gestas, aut etiam, si ita res tulerit, per comparisonem. Steliticum autem hoc dicendi genus nuncupatur, translatione ducta ἀπὸ τῆς στήλης, id est a columna. Est porro columna lapis aut æs oblongam quadrata figura in quo inscribitur ejus, qui in invectiva oratione proscinditur, contumelia. Verbi gratia, Atheniensis Zeliten, qui Græcos pecuniis corruptos eo adduxerat, ut Persarum regi parere quam liberi esse mallet, in columna insculperunt, eum cum toto genere ignominia notantes, atque ipsius obtruncandi licentiam publico edicto cuius concedentes, causamque in columna inscribentes, quod e Media aurum in Peloponnesum attulisset. Scire autem est operæ pretium, quod eorum quoque, qui de repub-

1. De Empedocle, Aristæo, Empedotimo et Trophonio.

Empedocles, genere Siculus, fuit Pythagoricæ philosophiæ sectator. Hic inanis gloriæ cupiditate inflammatus, quasi sublimis in cælum raptus, atque

φοντο, omissis intermediis et quæ sequuntur usque ad finem Prologi.

(5) Textus Latinus is est quem dedit Billius in sua editione Operum Gregorii Naz. Ex diverso exemplari prodiit, ut patet, et in multis discordat a Græco Nonni. Nihil tamen mutanuis ut exemplaris utriusque lectio servetur.

In deorum immortalium numerum ascitus et consecratus esset, in *Æinæ* ignem sese coniecit. Hic porro ignis Vulcani crateres, hoc est foramina appellatur. Sic miser vi flammæ absumptus interiit. At vero Deus hujusmodi exitium inanis gloriæ desiderio contractum in publicum proferre volens, effecit ut ad convincendam eorum, qui vano famæ studio flagrant, stultitiam, calceus ipsius ex igne incolumis egereretur. Atque ita perspicuum omnibus factum est, eum divinitatem baudquaquam adeptum fuisse, verum per inanem gloriæ amorem omnino exarsisse. Trophonius autem, Aristæus, et Empedotimus Lebadia Bœotix urbe orti sunt, vaticinandique artem coluerunt: qui etiam inanis famæ studio incensi, ac divinitatis opinionem sibi apud homines conciliare cupientes, in specus quasdam se præcipites dederunt, ut prorsus de medio tollerentur, nec quidquam ex corporis eorum reliquis inveniri posset. Hic eorum fuit exitus. Cæterum cognitum est eos illic mortem obiisse, quod circa hunc locum oraculum exstiterit. Est autem proverbium, in Trophonii specum oraculi causa proficisci, de hominibus pallidis atque a risu abhorrentibus. Quisquis enim ad oraculum illud se conferebat, tristis perpetuoque pallore affectus recedebat. Quod quidem argumento erat hos vates pallore confectos nec in subterraneo hujusmodi loco in risum unquam solutos interiisse. Trophonius porro et Agamedes, ipsius germanus, divinandi Apollinis Delphicum exstruxissent.

2. De Proteo.

Hic Proteus genere Thrax erat, filiosque habuit Molum et Telegonum: qui cum loca omnia latrocinii infesta tenerent, ab Hercule propter Geryonis boves illac iter faciente interempti sunt. Proteus igitur ob filiorum amissionem luctu perditus ac desperatione fractus in mare præcipitem se dedit, ac deorum miseratione immortalitatem est consecutus, marinusque dæmon effectus est, atque in Pharia insula domicilium sibi fixit. Hic etiam cum phocis versari dicitur. Idem Alexandri Helenam, cum a Græcia Trojam navigaret, accepit, ipsique inane Helenæ simulacrum dedit. Postea autem cum Menelaus confecto bello Trojano Helenam in Ægypto esse rescivisset, atque ad Proteum se contulisset, eam ab eo accepit. Hac porro facultate præditus esse Proteus credebatur, ut quoties a quibusdã adiretur, sese transformaret, ac nunc hoc, nunc illud efficeretur.

3. De Hercule et incendio.

Crebro sermone jactatur, Herculem Jovis et Alcmene filium præstanti virtute heroem duodecim certamina confecisse. De ipsius autem incendio et conflagratione hæc memoriæ prodita sunt. Uxorem habebat nomine Dejaniram, quam superato rivali Acheloo ab Æneō acceperat, ex eaque Hyllum procreavit. Hanc ergo Dejaniram cum in patriam suam duceret, Nessus Hippocentaurus ad ipsius aspectum amore exarsit, atque in flumine quodam cum ea congredi tentavit. Quod cum Hercules intellexisset, sagittæ ictu eum oppressit. Moriens autem ille

οὐρανοῦς, ἔβαλεν ἑαυτὸν ἐν τῷ ἀναδιδομένῳ πυρὶ τῆς Αἴτης. Τοῦτο δὲ τὸ πῦρ λέγεται, οἱ τοῦ Ἑραίστου κρατῆρες. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπώλετο ὑπὸ τοῦ πυρός. Ὁ δὲ θεὸς βουλόμενος δημοσιεῦσαι αὐτοῦ τὴν κενοδοξίαν, τὸ σάνδαλον αὐτοῦ ἀποπτυσθῆναι ὥσων ἐκ τοῦ πυρός ἐποίησε. Καὶ οὕτως ἐγνώσθη πᾶσιν, ὅτι θεὸς μὲν οὐ γέγονε, κατεκῆθη δὲ εἰς τέλος ἀξίως τῆς οἰκείας κενοδοξίας. Οἱ δὲ περὶ τὸν Τροφώνιον καὶ Ἐρπεδέτιμον καὶ Ἀρισταῖον ὑπήρχον μὲν ἐκ τῆς Βοιωτίας, πόλειως Λεβαδίας, μάντις δὲ ταῖς τέχναις· καὶ οὗτοι βουλόμενοι κενοδοξῆσαι καὶ δεῖξαι, ὅτι ἀνελήφθησαν, ἑαυτοῦς ἐν τισιν ὑποβρυχίοις σπηλαίοις ἔβαλον, ἐπὶ τῷ θεθνᾶναι, καὶ μὴ εὐρεθῆναι αὐτῶν τὰ λείψανα. Οὗτοι δὲ θεθνήκασιν· ἐγνώσθησαν δὲ ὅτι ἐκείσε ἀπέθανον, διὰ τὸ μαντεῖον φανῆναι περὶ τὸν τόπον. Ἔστι δὲ τις παροιμία ἢ λέγουσα· *Εἰς Τροφώνιου μὲνάντευσαι*. Λέγεται δὲ ἐπὶ τῶν ὠχρίωντων, καὶ μηδέποτε γελώντων. Πᾶς γὰρ ὁ καταβαίνων εἰς τὸ μαντεῖον ἐκεῖνο, ἀγέλαστος ἀνῆι καὶ ὠχρίων διηνεκῶς. Ἐλεγχος δὲ ἦν οὗτος αὐτῶν τούτων, ὅτι ὠχρίασαντες, καὶ μηδέποτε ἐν τῷ ὑποβρυχίῳ γελάσαντες τεθνήκασιν. Ἐξιώθησαν δὲ ὁ Τροφώνιος καὶ Ἀγαμήδης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μαντεύεσθαι, διὰ τὸ κτίσαι αὐτοῦς ἀπὸ οἰκείων χρημάτων τὸ ἱερὸν τὸ ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος.

β'. Περὶ τοῦ Πρωτεύως.

Οὗτος ὁ Πρωτεύς Αἰγύπτιος μὲν ἦν τὸ γένος· εἶχε δὲ δύο υἱούς, Μῶλλον καὶ Τηλέγονον. Τοῦτους ληστὰς ὄντας ὁ Ἡρακλῆς ἐλθὼν ἀπέκτεινε ἀπερχόμενος διὰ τοὺς Γηρυδῶνος βοῦς. Τοῦτον οὖν ἀθυμοῦντα τὸν Πρωτεύα διὰ τὴν ἀποβολὴν τῶν τέκνων, καὶ ῥίψαντα ἑαυτὸν εἰς θάλασσαν, οἱ θεοὶ ἐλεήσαντες ἀπηθανάτισαν καὶ γέγονε δαίμων θαλάττιος καὶ ἔρχεται καὶ οἰκεῖ τὴν Φαρίαν νῆσον. Οὗτος λέγεται καὶ μετὰ τῶν φωκῶν ἐνδιδαιτᾶσθαι. Οὗτος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν Ἐλένην ἔλαθεν ἐλθόντος ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, καὶ δέδωκεν αὐτῷ τὸ εἶδωλον τῆς Ἐλένης. Ὑστερον δὲ Μενελάου μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον μαθόντος, ὡς εἰς Αἴγυπτόν ἐστιν ἢ Ἐλένη, καὶ ἐλθόντος παρὰ τὸν Πρωτεύα, δέδωκεν αὐτῇ αὐτῷ. Λέγεται δὲ οὗτος ὁ Πρωτεύς μεταμορφοῦσθαι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ ποτὲ μὲν φαίνεσθαι τοῖσδε, ποτὲ δὲ τοῖσδε.

γ'. Περὶ Ἡρακλέους καὶ τῆς πυρᾶς αὐτοῦ.

Πολὺς μὲν ὁ λόγος θρυλλεῖ τὸν Ἡρακλέα, ὅτι υἱὸς ὦν τοῦ Διὸς καὶ Ἀλκμήνης, ἦρωες τε ὦν, τοὺς δώδεκα θῆλους ἐξήνυσεν. Ἡ δὲ νῦν ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ περὶ τῆς πυρᾶς ἱστορία ἐστὶν αὕτη· Οὗτος ὁ Ἡρακλῆς εἶχε γυναῖκα ὀνόματι Δηϊάνειραν, ἣν ἔλαθεν ἐξ Οἰνέως, ἀντραστής γενόμενος Ἀγελῶν τῷ ποταμῷ· ἐξ ἧς ἔτεκε καὶ τὸν Ὑλλον. Ταύτην τοῖσιν τὴν Δηϊάνεισαν, ἅμα τῷ λαθεῖν καὶ ἀποφέρειν ἐν τῇ οἰκίᾳ πατρὸς, ἰδὼν ὁ Νέσσος εἰς τῶν Ἰπποκενταύρων, ἠράσθη αὐτῆς, καὶ κατὰ τινὰ ποταμὸν ἠβουλήθη αὐτῇ συγγενέσθαι. Ὁ οὖν Ἡρακλῆς μαθὼν, κατατοξεύει τὸν

Νέσσον. Ἀποθνήσκων δὲ ἐκεῖνος, ἐκ τοῦ αἵματος αὐτοῦ δίδωσι τῇ Δηλιάνειρα, ὑπειπὼν τε καὶ ἀπατήσας, ὅτι Ἔσται σοι τοῦτο τὸ αἶμα πρὸς φίλτρον τοῦ Ἡρακλέους· ἴνα, φησὶν, ἐὰν μάθῃς, ὅτι ἄλλης ἐρᾷ, χρίσης ἐκ τοῦ αἵματος τούτου τὸ ἐνδύμα τοῦ Ἡρακλέους, καὶ μεθιστᾷς αὐτὸν εἰς τὸν αὐτῆς πόθον. Τοῦτο οὖν τὸ αἶμα εἶχεν ἡ Δηλιάνειρα. Τοῦ οὖν Ἡρακλέους τῆς Ἰόλης τῆς τοῦ Εὐρύτου θυγατρὸς ἐρασθέντος καὶ λαβόντος, καὶ διὰ τοῦ Λίχα πέμφαντος αὐτὴν ὡς αἰχμάλωτον πρὸς τὴν Δηλιάνειραν, εἰς ἐνοσίχοτον καὶ ζηλοτυπίαν ἐκινήθη ἡ Δηλιάνειρα, καὶ βουληθεῖσα τὸν ἔρωτα μεταστῆσαι εἰς αὐτὴν, τὸν χιτῶνα τοῦ Ἡρακλέους χρίει τῷ αἵματι τοῦ Νέσσου, καὶ δίδωσιν ἐνδύσασθαι τῷ Ἡρακλεῖ· τὸ δὲ ἦν ἀνδροφόνον τὸ αἶμα. Ἐνδύσασθαι γὰρ τοῦ Ἡρακλέους, ὑφῆψεν ὁ χιτῶν, καὶ κατέφλεξεν αὐτόν· ὁ δὲ καϊόμενος καὶ ῥίψας αὐτὸν ἐν τῷ πλησίον ποταμῷ, θερμὸν τὸ ὕδωρ ἐποίησεν· ἐξ οὗ λοιπὸν γέγονασιν αἱ Θερμοπύλαι, μεταξύ Θετταλίας καὶ Φωκίδος.

δ. Περὶ τῆς Πέλοπος κρεουργίας (1).

Τάνταλος Φρυγίας ἦν βασιλεὺς· οὗτος γεννᾷ τὸν Πέλοπα. Τούτῳ τῷ Ταντάλῳ ποτὲ οἱ θεοὶ ἐπέξευώθησαν. Λαθὼν οὖν τὸν Πέλοπα τὸν ἴδιον υἱὸν ὁ Τάνταλος, κατασφάττει, καὶ κρεουργεῖ, καὶ ἐψεί, καὶ παρατείθῃσιν εὐχλῖαν τοῖς θεοῖς. Τούτων δὲ τῶν κρεῶν, ἡ Δημήτηρ βαλοῦσα χεῖρα, ἔλαβε καὶ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ὧμου· οἱ δὲ ἄλλοι θεοὶ ἐλεήσαντες τὸν Τάνταλον, καὶ θαυμάσαντες ὅτι τοῦ παιδὸς αὐτοῦ κατεσφρόνησε, συντιθέασιν τὰ κρέα, καὶ ἀποτελοῦσι σῶον τὸν Πέλοπα. Ἦν δὲ λαῖπον ἐκεῖνο ὃ ἔφαγεν ἐκ τοῦ ὧμου ἡ Δημήτηρ. Προσθέντες οὖν ἐλεφάντινόν τι κατὰ τὸν ὧμον, ἐπλήρωσαν σῶον τὸν Πέλοπα. Οὕτω οὖν λοιπὸν ἅπαν τὰ Πελοποννήσιον γένος ἐκ τούτου ἦν ἐπίσημον, ἐχόντων κάρων ἐν τοῖς ὧμοῖς τὸν ἐλεφάντινον τόπον.

ε. Περὶ τῆς τῶν Φρυγῶν ἐκτομῆς.

Κατὰ τὴν Φρυγίαν ἐσέθοντο τὴν μητέρα τῶν θεῶν τὴν Ῥέαν ὑπὲρ πάντα θεόν. Ταύτῃ οὖν τὰς τελετὰς ποιῶντες οἱ Φρύγες, κατέτεμνον αὐτοὺς μαχαίραις, οὐκ ἀποκτείναν ἐθέλοντες, ἀλλὰ μόνον αἰμάξαι. Τοῦτο δὲ ἐποιοῦν κηλούμενοι αὐλοῖς, ἴνα ἀπόνως φέρωσι πληττόμενοι. Μετὰ δὲ τὰς πληγὰς, πρὸς ἀκαθάρτους μίξεις ἐχώρουν, γυναικῶν δὲ λέγω, οὐκ ἀνδρῶν.

ς. Περὶ τοῦ Μίθρου.

(2) Ὁ τοίνυν Μίθρας νομίζεται παρὰ Πέρσαις εἶναι ὁ ἥλιος, καὶ θυσιάζουσιν αὐτῷ, καὶ τελοῦσι τινὰς τελετὰς εἰς αὐτόν. Οὐ δύναται οὖν τις εἰς αὐτὸν τελεσθῆναι, εἰ μὴ πρότερον διὰ τῶν βαθμῶν τῶν κολάσεων παρέλθοι. Βαθμοὶ δὲ εἰσι κολάσεων, τὸν μὲν ἐριθμὸν ὀρθόκοντα, ἔχοντες δὲ ὑπόδασιν καὶ ἀνάδασιν. Κολάζονται γὰρ πρῶτον τὰς ἐλαφροτέρας, εἶτα τὰς βρασιχωτέρας· καὶ εἰθ' οὕτω μετὰ τὸ παρελθεῖν διὰ πασῶν τῶν κολάσεων, τότε τελεῖται ὁ τελοῦμενος. Αἱ δὲ κολάσεις εἰσι, τὸ διὰ πυρὸς παρελθεῖν, τὸ διὰ κρύους, διὰ πείνης καὶ δίψης, διὰ ὀδοιπορίας πολλῆς, καὶ ἀπλῶς διὰ πασῶν τῶν τοιούτων.

ζ. Περὶ τῆς ἐν Ταύροις Ἐξοκτονίας.

Ταῦροι ἔθνος ἐστὶ περὶ τὴν Σκυθίαν. Ἐν τούτοις μετετέθη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἡ θυγάτηρ Ἀγαμέμνονος

(1) Scholium hoc omittitur in editione Billii.

A cruorem suum Dejaniræ impertit, fraudulento animo subfatus, ei ad sui amore inflammandum Herculem hunc cruorem adjumento fore, ut si quando, inquit, eum mulieris alterius amore flagrare senseris, hoc sanguine vestem ipsius tingas, atque ita ipsius amorem ad te revoces. Dejanira ergo hunc cruorem asservabat. Cumque Hercules Iolam quam misere deperibat, accepisset, eamque per Lichen velut captivam, ad Dejaniram misisset, zelotypia percita, Herculisque amorem ad se revocare cupiens, ipsius vestem Nessi sanguine delibutam ipsi indidendam dedit. Exitiosus porro erat hic cruor. Cum ergo hujusmodi vestem Hercules induisset, statim succensus atque exustus est. In hac autem conflagratione cum in propinquum amnem se conjecisset, calidam aquam effecit. Ex quo deinceps exstiterunt Thermopylæ inter Thessaliam et Phocidem.

4. De Pelopis laniatione.

Tantalus rex erat Phrygiæ. Pelopem genuit. Ab hoc Tantalos dii quondam hospitio recepti sunt. Sumens ergo filium suum Pelopem Tantalus, maciat, laniat, coquit apponitque diis in cibum. Ceres cum manu ex hoc cibo sumpsisset, ex humero comedit. Cæteri autem dii, misericordia commoti admiratique quod Tantalus proprio filio non percussisset, carnes conjungunt salvumque Pelopem faciunt. Deerat autem hoc frustum ex humero quod comederat Ceres. Addentes ergo dii aliquid eboris humero Pelopem integrum restituerunt. Ideo nunc genus Pelopidum ex hoc deinceps fuit insignitum, omnibus in humero habentibus locum eburneum.

5. De Phrygum exsectione.

In Phrygia præ cæteris diis colebatur Rhea mater deorum. In hujus ergo sacris Phryges cultris seipos incidabant, non ut sibi necem afferrent, sed ut sanguinem duntaxat extraherent. Hoc autem cum faciebant, tibiis deliniebantur, ut ictus sine doloris sensu perferrent. Post plagas vero ad impuros et nefarios concubitus ruebant, mulierum dico, non virorum.

6. De Mithra.

Hic Mithra apud Persas sol esse existimatur, eique victimas immolant, ac sacra quædam in ipsius honorem faciunt. Nullus porro ipsius sacris initiari potest, nisi prius per quasdam suppliciorum gradus transierit. Sunt autem tormentorum gradus octoginta, partim remissiores, partim intentioniores. Primum enim levioribus suppliciis, deinde acrioribus afficiuntur, atque ita post decursa omnia tormenta ipsius sacris imbuuntur. Igni quippe et aqua atque hujusmodi suppliciorum generibus excruciantur.

7. De hospitum cæde apud Tauras

Tauri populi sunt circa Scythiam. Apud eos a Diana translata est Iphigenia Agamemnonis filia,

(2) Similia num. 47 infra.

cum in Aulide jam jamque a Græciis mactanda esset, nisi ipsi dea vicarium cervum pro victima supposuisset. Cum ergo Iphigenia apud Tauros esset, ne ab hospitibus, qui eo appellebant, agnosceretur, idcirco eos Dianæ immolari permittebat. Atque hæc est hospitem cædes, cujus mentionem Gregorius facit. Postea autem cum Orestes ab Erynnibus perterrefactus atque agitato ad Tauros perrexisset, atque ad necem velut hospes arreptus, Iphigeniæque ut sacerdoti oblatus fuisset, per eburneum humerum ab ea agnitus est, liberque dimissus. Atque ipse deinceps acceptam sororem in Græciam reduxit.

8. De mactatione regię puellæ apud Trojam.

Cum Achilles, Polyxenam Priami filiam in matrimonio accipere cupiens, Trojam ingressus esset, a Paride in Apollinis templo ex insidiis obtruncatus est. Postmodum autem Pyrrho filio suo ad virilem ætatem pervecto in somnis apparuit, ostenditque necesse esse Polyxenam, quæ ei mortis causam attulerat, sibi immolari. Pyrrhus itaque eam parta victoria acceptam ad Achillis patris tumulum jugulavit.

9. De Menæceo.

Menæceus Creontis Thebarum regis filius erat. Cum ergo septem duces Thebis bellum intulissent, oraculum edidit Tiresias vates, fore ut statim bellum conficeretur, ac victoria penes Thebanos esset, si quispiam regii sanguinis atque indigenarum ex serpentis dentibus enatorum sese ultro morti offerret. Quocirca ille inscio patre ac veste mutata in confertam hostium aciem impetum fecit, ab iisque interemptus est.

10. De filiabus Scedasi.

Peloponnesiaco bello cum Lacedæmonii Athenienses vi atque armis superassent, socios quoque suos bello lacesse sibi putarunt. Atque expeditione adversus Thebanos suscepta, priusquam castra urbi admovissent, in Leuctris Thebanorum urbe inito prælio fusi ac profligati sunt, cum dux Thebanorum Epaminondas insignem in eo certamine operam navasset. Hæc autem clades Lacedæmonii ob hujusmodi causam in Leuctris accidit: Scedasus Leuctrensis tres filias habebat. Quidam autem Lacedæmonii olim ab ipsis hospitio excepti puellas constuprarunt. Ac metuentes, ne patri suo illæ acceptam injuriam narrarent, manus ipsis intulerunt. Reversus ergo in patriam Scedasus, re cognita, diris omnibus Lacedæmonios ad ipsam filiarum sepulcrum devovit, miseraque omnia imprecatus est. Ac proinde Lacedæmonii apud Leuctra rem infeliciter gesserunt.

11. De Laconicis adolescentibus.

Lacedæmonii cum cives suos ac liberos fortitudine ac tolerantia excellere cuperent: verberibus eos exercebant, eique qui dolores fortius pertulisset, præmium persolvebant.

ἡ Ἰφιγένεια, ἐν τῷ μέλλειν αὐτὴν θύεσθαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Αὐλίδι· ὑπὲρ τῆς ἑλαφον ἢ θεῆς ἀμείψασα, δέδωκε θύσαι. Αὕτη οὖν ἡ Ἰφιγένεια, οὐσα ἐν τοῖς Ταύροις, διὰ τὸ μὴ ἐπιγνωσθῆναι παρὰ τῶν ἐπιξενουμένων, τίς ἐστίν, ἐτέτραπε θύειν αὐτοὺς τῇ Ἀρτέμιδι· καὶ αὕτη ἦν ἡ ξενοκτονία, ἣν λέγει ὁ θεὸς Γρηγόριος. Ὑστερον δὲ ὁ Ὀρέστης δειματούμενος ὑπὸ τῶν Ἐρινύων, καὶ ἐλθὼν παρὰ τοῖς Ταύροις, καὶ συλληφθεὶς ὡς ξένος ἐπ' ἀναιρέσει, καὶ προσενεχθεὶς ὡς ἱερὰ τῇ Ἰφιγένειᾳ, ἐπεγνώσθη διὰ τοῦ ἐλεφαντίνου ὤμου καὶ ἀφείθη τῆς θυσίας· οὕτω λοιπὸν λαθὼν ὁ Ὀρέστης τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν, λέγω δὴ τὴν Ἰφιγένειαν, κομίσει εἰς τὴν Ἑλλάδα.

η'. Περὶ τῆς ἐπὶ Τροίαν θυσίας τῆς βασιλικῆς κόρης.

Πολυξένη ἐστὶ θυγάτηρ Πριάμου, ἣν ὁ Ἀχιλλεὺς βουληθεὶς γῆμαι, εἰσῆλθεν ἐν τῇ Τροίᾳ· καὶ κατὰ λόγον τινὰ τοξεύεται ὑπὸ Πάριδος ἐν τῷ ναυῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἀποθνήσκει· ἐν ὁστέρω δὲ χρόνῳ ἀνδρωθέντι Πύρρῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἐφαίνη κατ' ἄναρ, δεῖν αὐτῷ τυθῆναι τὴν Πολυξένην δι' ἣν ἀπέλωτο. Καὶ ὁ Πύρρος ὢν ἐν Τροίᾳ, καὶ πυρπολήσας τὸ Ἴλιον, ταύτην μετὰ τὴν νίκην λαθὼν, σφάττει ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Ἀχιλλεὺς τοῦ οἰκείου πατρὸς.

θ'. Περὶ τοῦ Μεναικέως.

Ὁ Μεναικέως Κρέοντος ἦν υἱὸς, βασιλέως Θηβῶν. Πολεμουμένης οὖν τῆς ἰδίας πατρίδος τῶν Θηβῶν, ὑπὸ τῶν ἐπτά στρατηγῶν, ἐχηρησμένης Τειρεσίας μάντις ὦν παραυτίκα παύσεσθαι τὸν πόλεμον, καὶ ἐσεσθαι αὐτοῖς νίκην, εἰ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν αὐτοχθόνων, τῶν ἀναδοθέντων ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ δράκοντος, τίς ἑαυτὸν δῶ πρὸς ἀναίρεσιν. Μαθὼν τοῦτο ὁ Μεναικέως, καὶ θέλων ἐλευθερώσει τῆς πολιορκίας τὴν πόλιν, δέδωκεν ἑαυτὸν πρὸς ἀναίρεσιν, δίχα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κρέοντος.

ι'. Περὶ τῶν Σκεδάσου θυγατέρων.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ, μετὰ τὸ κατακράτος νικῆσαι τοὺς Ἀθηναίους, ἤθουληθησαν καὶ τοὺς ἰδίους συμμάχους πολεμῆσαι· καὶ ὀρμησαντες κατὰ Θηβαίων, πρὶν προσεγγίσει τῇ πόλει, γενόμενοι ἐν Λεύκτροις (πόλις δὲ αὕτη Θηβῶν), συμβαλόντες ἠττήθησαν, Ἐπαμινώνδου στρατηγῷ Θηβαίων εὐδοκιμήσαντος. Τὸ δὲ πάθος τοῖς Λακεδαιμονίοις γέγονεν ἐν Λεύκτροις ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Σκέδασος Λευκτραῖος ὢν, εἶχε τρεῖς θυγατέρας. Τινὲς δὲ τῶν Λακεδαιμονίων πάλαι παρ' αὐταῖς ἐπιξενωθέντες, μίξει τὰς κόρας ἐνύθρισαν· φοβηθέντες οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι, μή πως δημοσιεύσῃσι τῷ ἰδίῳ πατρὶ τὴν ἀσελγίαν, ἀναιροῦσιν αὐτάς. Ἐπανελθὼν δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει τοῖς Λεύκτροις ὁ Σκέδασος, καὶ μαθὼν τὸ γεγονός, κατηράσατο πᾶσι Λακεδαιμονίοις, παρ' αὐτὸν τὸν τάφον τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἀτυχῆσαι. Διὸ καὶ ἡ ἀτυχία ἐφθασεν ἐν Λεύκτροις τοῖς Λακεδαιμονίοις.

ια'. Περὶ τῶν Λακωνικῶν ἐφήθων.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι βουλόμενοι καρτερικούς καὶ ἀνδρείους εἶναι τοὺς ἑαυτῶν πολίτας καὶ παῖδας, ἐγύμναζον ταῖς μαστιγώσεσι, καὶ τῷ ἐπὶ κλέον καρτεροῦντι ἄβλον ἐδίδοτο.

ιβ'. *Περὶ τῆς Ἀρτέμιδος.*

Τὸ δὲ κατὰ τὴν Ἀρτεμιν, αὕτη παρθένος οὔσα καὶ αἰφρων ἢ θεός, ἔχαιρε τοῖς αἵμασι τῆς ξενοκτονίας τιμᾶσθαι.

ιγ'. *Περὶ τοῦ κωρείου τοῦ Σωκράτους.*

Σωκράτης τὸ μὲν γένος ἦν Ἀθηναῖος, φιλόσοφος δὲ τὴν παιδείυσιν. Τοῦτον ὡς δαιμόνια καινὰ παρεισφύροντα τῇ πολιτείᾳ ἤτιάσαντο Ἄνυτος καὶ Μέλιτος· κατεκρίθη οὖν ὡς διαφθειρῶν τοὺς νέους ἀποθανεῖν πίνοντα κώνειον· καὶ πινὼν ἀπέθανεν.

ιδ'. *Περὶ τοῦ Ἐπικτήτου σκέλους.*

Ἐπικτήτος φιλόσοφος ἦν· οὗτος ἐδέθη ὑπὸ τυράννου τὸ σκέλος· ὕστερον δὲ ἠβουλήθη λύσαι αὐτὸν ὁ τύραννος. Ἡρώτα οὖν αὐτὸν οὕτω· Θέλεις, ὦ Ἐπικτήτε, λύσασε; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Τί γάρ, δίδεμαι; ὡς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δῆθεν μὴ δεδεμένης. Λέγεται οὖν μὴ τὸ σῶμα εἶναι ἀνθρωπος, ἀλλ' ἡ ψυχή.

ιε'. *Περὶ Ἀναξάρχου.*

Ἀναξάρχος φιλόσοφος ἦν. Οὗτος συσχεθεὶς ὑπὸ Ἀρχελάου τοῦ τυράννου, καὶ βληθεὶς ἐν ὄλμῳ, ἐπίσσεστο μοχλῶ ξυλίνῳ. Πτίσσεσθαι δὲ ἐστὶ, τὸ δικὴν πτισσάνης τύπτεσθαι· ἔθνη δὲ καὶ πτισσάνη παρὰ το πτίσσεσθαι. Πτισσόμενος δὲ οὕτως ἔφη· Πτίσσε, πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, οὐ γὰρ πτίσσεις Ἀναξάρχον· αἰνιττόμενος, οἷα φιλόσοφος δῆθεν, τοῦ εἰώματος μηδένα λόγον ποιείσθαι.

ις'. *Περὶ τοῦ Κλεομβρότου πηδημάτων.*

Κλεομβρότος Ἀμβρακιώτης τὸ γένος. Πόλις δὲ αὕτη ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου. Ἐντυχὼν τῷ Φαίδωρι, τῷ περὶ ψυχῆς διαλόγῳ Πλάτωνος, καὶ μαθὼν, ὡς ἀμεινόν ἐστι τῇ ψυχῇ ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος, ἔβριψεν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους, καὶ τέθηκεν· ἵνα ὕψην ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐξελοῦσα χωρισθῇ τοῦ σώματος.

ιζ'. *Περὶ τῶν κυάμων.*

Πυθαγόρειοι γένος φιλοσόφων, ἐκ Πυθαγόρου τοῦ Σαμίου. Οὗτοι δι' αἰνιγμάτων τὰ τῆς φιλοσοφίας ἐμάνθανον δόγματα. Παρεδίδοντο δὲ μετὰ τῶν ἑλλων καὶ τοῦτο τὸ αἰνιγμα, *Κυάμους μὴ ἐσθλίων*· τουτέστι, μὴ προδιδόντας τὸ δίκαιον δωροδοκείσθαι χρήμασιν. Οἱ γὰρ Ἀθηναίων πάλαι δικάσται ἀντὶ ψήφων κυάμοις ἐχρῶντο πρὸς κατακρίσιν ἐν ταῖς δικαστηρίοις. Φησὶν οὖν, ἐκ τῶν κυάμων τῶν ἐκ τοῦ δικαστηρίου μὴ δεῖν ἐσθλίων.

ιη'. *Περὶ Θεανῶς.*

Αὕτη ἡ Θεανῶ ὑπὸ τυράννου συνεσχέθη ἐπὶ τῷ εἰπεῖν τῆς πατρίδος τὰ ἀπόρρητα· καὶ μὴ θέλουσα, τὴν ἑαυτῆς γλῶτταν ἀποδακνοῦσα, ἐνέπτυσε τῷ τυράννῳ.

ιθ'. *Περὶ Ἐπαμινώνδα.*

Ὁ Ἐπαμινώνδας τὸ γένος ἦν Θηβαῖος, στρατηγὸς μέγιστος, ὁ ἀριστεύσας ἐν τῷ Λευκτρικῷ πολέμῳ, μαθητὴς γενόμενος Φιλολάου τοῦ Πυθαγορείου. Οὗτος πολεμῶν ἐνεκρατεύετο πάνυ καὶ ἀπὸ βρωμάτων

(1) Hæc desunt apud Bilium.

A

12. *De cruce ad altare suo.*

Diana, quamvis virgo, ac pudicitie laude clara, cruoribus tamen illis oblectabatur, qui in hospitum cæde fundi solebant.

13. *De Socratis cicuta.*

Socrates patria Atheniensis erat, vitæ institute philosophus. Hunc velut dæmonem quemdam in Rempublicam perniciosè introducens Anytus et Melitus in iudicium vocarunt. Atque ipse velut pueros corrumpens ad cicutæ poculum damnatus est, quo hausto e vita excessit.

14. *De Epicteti cruce.*

Epictetus philosophus erat. Huic a Macedone tyranno cruce vinculis astrictum est. Postea autem cum eum solvere tyrannus vellet, ex eoque quæret: Visne, Epictete, te solvam? Quid, inquit, an sum astrictus? Quibus videlicet verbis hoc significabat, animam suam nequaquam vincuntam fuisse. Itaque non corpus homo esse dicitur, sed anima.

15. *De Anaxarcho.*

Anaxarchus philosophiam profitebatur. Hic ab Archelao tyranno correptus atque in mortarium conjectus lignea sude tundebatur. Πτίσσεσθαι enim est ptissanæ instar atteri, unde et ptissana dicta est. Cum ergo tunderetur, Tunde, inquit, Anaxarchi utrem; neque enim Anaxarchum tundis. His admirum verbis, ut philosophus, significans nullam corporis rationem a se haberi.

16. *De saltu Cleombroti.*

Cleombrotus Ambraciotes, quæ veteris Epiri civitas est, cum in Platonis dialogum de anima, cui Phædo titulus est, incidisset, didicissetque magis esse e re animæ separari a corpore, quam cum eo conjungi, e muro se præcipitem dedit, stultequè interit, ut videlicet animus ipsius e corporis vinculis evolare.

17. *De fabis Pythagoricis.*

Pythagoreorum secta a Pythagora Samio fluxit. Qui autem ejusmodi sectæ sese addixerant, philosophiæ dogmata per symbola quædam et ænigmata discabant. Inter alia autem hoc quoque ænigma ipsis tradebatur, fabas minime edendas esse, hoc est, non esse prodendum jus, nec iudiciorum fidem pecunia commutandam. Olim enim Athenienses iudices ad proditorum condemnationem fabis calculatorum loco utebantur. Interdicit ergo suis Pythagoras ne iudiciales fabas edant.

18. *De Theano (1).*

Theano, cum a tyranno vinculis constricta tenebatur ut patriæ secreta declararet, et nollet, ipsa linguam suam dentibus procidit et in faciem tyranni exspuit.

19. *De Epaminonda et Scipione.*

Epaminondas genere Thebanus erat, duxque maximus, qui in Leuctrico prælio Thebanorum copiis præfuit. Præceptorem habuit Philolaum Pythagoreum. Hic in bellis eximia continentie laude flo-

rebat, tum a ciborum copia, tum a rebus veneris, tum denique ab omni voluptatis genere sese abstinens. Quo etiam factum est, ut maxima adversus Lacedæmonios tropæa erexerit. Huic et vitæ genere et moribus non dissimilis exstitit Scipio Romanorum imperator. Cujus singularis quoque virtus emicuit in bello Carthagineensi. Unde etiam a devicta gente Africani nomen retulit. Africani enim erant Carthaginenses.

20. *De Alpheo fluvio* (1).

Alpheus fluvius est Arcadiæ. Arcadiæ autem urbs Peloponnesi. Est et in Sicilia fons quidam Arethusa nomine. Ferunt autem Alpheum Arethusæ amore captum per mare in Arethusam influere, nec maris contagione indici, sed puros atque integros latices ad amasiam secum ferre.

20. *De his qui pedibus illotis vivunt, atque humi cubant.*

Selli gens est Dodonæa, ex qua fagi sacerdotes creabantur. In hac autem fago Jovis oraculum erat, vocabaturque quercus Dodonæa. Atque hi sacerdotes, ut qui Deo ancillarentur, pudicitiam colebant, nec balneis utebantur, nec in tecto, sed in ruda humo dormiebant, quemadmodum his verbis testatur poeta :

*Hos juxta Sellis sedes est fixa prophetis,
Qui nec humi sonnos carpunt, nec balnea curant.*

21. *De Solonis inexplebilitate.*

Solon Atheniensis legislator erat. A quo cum postulatum esset, ut juventuti leges scriberet, jurisjurandi religione cives eo adegit, ut decem annos ipsius legibus acquiescerent, ac postea, si minus ipsis arriderent, eas abrogarent. Id autem hoc consilio faciebat, ut ipsi legibus illius aliquantum obtemperare assuescerent. Non enim erat ignarus fore ut, si leges quas ipsis ferebat, semel degustassent, agre ab his postea divellerentur. Accepto ergo a civibus jurejurando, cum leges ipsis imposuisset, Athenis excessit, decennium ab urbe abfuturus. Peragratis autem multis urbibus in Lydiam quoque ad Cræsum profectus est. Hunc itaque rex admiratione afflicere cupiens, ad thesauros suos duxit, ipsique quantum auro afflueret, ostendit. Moxque eum a thesauris redeuntem interrogavit, ecquis tandem ex omnibus mortalibus ipsi beatissimus videretur, existimans utique eum felicitatis primas ipsi daturum. Solon autem Tellinam Atheniensem sibi omnium beatissimum videri respondit. Beatitudinem enim non in opibus ac superbia, sed in vitæ tranquillitate constituebat. Inexplebilem itaque Solonem Cræsus vocat, quod majores opes auro Lydio videre exoptaret. Sunt autem divitiæ genus quoddam felicitatis in rebus externis solum. Est quippe triplex felicitas, animæ tranquillitas, corporis sanitas, et rerum externarum affluentia. Ac proinde adjiciendum erat Soloni : Si animo quoque præstantissimus esses, o Cræse, abunde tibi est opum ad explendos externæ felicitatis numeros.

(1) Græca, quæ apud Nonnum desunt, exhibet Cosmas Hierosolymitanus ad λόγ. 57 S. Gregorii.

καὶ ἀπὸ ἀφροδισίων καὶ πάσης ἡδουπαθείας· διὸ καὶ μέγιστα κατὰ Λακεδαιμονίων ἔστησε τρόπαια. Ὁ δὲ Σκιπίων, καὶ αὐτῆς στρατηγὸς Ῥωμαίων, ἴμοις κατὰ τὴν διαίταν καὶ τὸ ἦθος Ἐπαμινώνεα· ἤριστευσε δὲ καὶ αὐτὸς, ἐν τῷ πρὸς Καρχηδόνιους πολέμῳ, ὡς ἐκ τῆς νίκης τοῦ ἔθνους, τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν καὶ κληθῆναι Σκιπίων Ἀφρικανὸς· Καρχηδόνιοι γὰρ οἱ Ἀφροί.

Alpheus fluvius est Arcadiæ. Arcadiæ autem urbs Peloponnesi. Est et in Sicilia fons quidam Arethusa nomine. Ferunt autem Alpheum Arethusæ amore captum per mare in Arethusam influere, nec maris contagione indici, sed puros atque integros latices ad amasiam secum ferre.

κ'. *Περὶ τῶν ἀνιπτοπόδων καὶ χαμαιαινῶν.*

Παρ' Ὀμήρῳ τῷ ποιητῇ Σελλοὶ ἔθνος Δωδωναίων. Ἐκ τούτων ἱερεῖς τῆς φηγοῦ προεβάλλοντο· αὐτῆ δὲ ἡ φηγὸς μαντεῖον ἦν τοῦ Διὸς, ἡ καλουμένη Δωδωναία δρυς. Οὗτοι οὖν οἱ ἱερεῖς, οἷα θεοῦ θύτας θεραπευταὶ, ἀγνεύοντες οὐτε ἐλούοντο, οὐτε ἐν κλίνῃ ἐκάθευδον, ἀλλὰ χαμαὶ, ὡς φησὶν ὁ ποιητὴς ἐν τούτῳ τῷ ἔπει·

... ἄμφι δὲ Σελλοὶ
Συνυλοῦσ' ὑποφῆται ἀνιπτοπόδες χαμαιαινῶν.

κα'. *Περὶ Σόλωνος ἀπληστίας.*

Σόλων νομοθέτης ἦν Ἀθηναίων. Οὗτος αἰτούμενος νομοθετῆσαι τοὺς νόμους, ἀπήτησε τοὺς πολίτας ἄρκους, ὅτι δὴ δεκαετίαν στέργωσι καὶ ἐμμεῖνωσι τοῖς παρ' αὐτοῦ τιθεμένοις νόμοις· καὶ λοιπὸν, εἰ μὴ συναρέσουσιν αὐτοῖς, τὸ τηνικάδε λύσουσι. Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἵνα τέως προσεβίη αὐτοὺς ἐμμεῖναι ἐπ' ὀλίγον χρόνον τοῖς νόμοις. Ἥδει γὰρ ὡς εἰ γέσωνται τῆς νομοθεσίας, λοιπὸν δυσμεταθέτως σήσουσιν αὐτῆς. Λαθὼν τοίνυν ὁ Σόλων τὸν ἄρκον παρὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ νομοθετήσας αὐτοῖς, ἐξῆλθεν ἀπὸ Ἀθηνῶν ὀφείλων τὴν δεκαετίαν ἔξω ποιῆσαι. Περιπολῶν οὖν τὰς πόλεις, ἦλθε καὶ εἰς Λυδίαν παρὰ Κροίσον τὸν βασιλέα. Ὅν ἐλθόντα ὁ Κροῖσος, εἰς θαῦμα θέλων κινήσαι, ἐπεμψεν εἰς τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ· ἐπανήκοντα δὲ ἀπὸ τῶν θησαυρῶν τὸν Σόλωνα, ἤρετο ὁ Κροῖσος, τίνα νομίζοι εὐδαιμονέστερον πάντων ἀνθρώπων, ὑπολαμβάνων, ὅτι δὴ αὐτὸν πρὸ πάντων εἶποι. Ὁ δὲ Σόλων ἀπεκρίνατο, Τέλλον τὸν Ἀθηναίων. Ὀρίζετο γὰρ ὁ Σόλων, οὐ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν περιφάνειαν εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ τὸν ἀπαθῶς ζήσαντα, ἀποθανόντα δὲ ἀριστεύσαντα. Νῦν οὖν ἀπληστον καλεῖ τὸν Σόλωνα, ὡς πλείονα πλοῦτον τοῦ Λυδίου χρυσοῦ ὀρεγόμενον θέασασθαι. Καὶ ὁ πλοῦτος δὲ εὐδαιμονία τις περὶ τὰ ἐκτός. Τρεῖς δὲ εὐδαιμονίας οἶδεν ὁ λόγος· τὴν ἐν ψυχῇ ἀπάθειαν, τὴν ἐν σώματι ὑγίειαν, τὴν περὶ τὰ ἐκτός πολυτέλειαν. Ἐχρῆν οὖν τὸν Σόλωνα προσθεῖναι, ὅτι εἰ καὶ τῆ ψυχῆ ἦς ἀριστος, ἱκανὸς σοὶ ὁ πλοῦτος πρὸς τὴν περὶ τὰ ἐκτός εὐδαιμονίαν.

Similia enim apud utrumque non semel iegeret. Vide Opp. Gregorii nostræ edit. tom. IV.

κβ. *Περὶ Σωκράτους φιλοκαλαίας.*

Ὁ Σωκράτης φιλόσοφος ὦν περιήγε τὴν ἀγορὰν, καὶ τὰ μεϊράκια προετρέπετο ἐπὶ φιλοσοφίαν· καὶ μάλιστα ἐνόμιζεν εἶναι πρὸς φιλοσοφίαν ἐπιτήδεια τὰ περικαλλῆ μεϊράκια· τοὺς γὰρ εὐμόρφους λέγουσιν εἶναι καὶ εὐφρεῖς. Ἦν οὖν δόξα παρὰ Ἀθηναίους, ὅτι παιδεραστής ἦν ὁ Σωκράτης, διὰ τὸ ἐπιλέγεσθαι τοὺς εὐμόρφους. Εὐρίσκειται δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ *Θεαιτήτῳ*, καὶ πανταχοῦ οὕτω λέγων περὶ Σωκράτους· ὅτι Καλὸς ὁ Θεσίτητος, καὶ καλὸς ὁ Χαρμίδης. Ἄντικρυς οὖν ἐν τοῖς λόγοις ἐμφασίον παρέχει ὁ Πλάτων, ὅτι Σωκράτης ὕπαπεύθη τοιούτος εἶναι, διὰ τὰς τοιαύτας, ὡς εἶπον, ἀντερωτήσεις· ὅτι καλὸς μὲν ἦν, οὐ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν. Ἰπνοθήθη δὲ ἔτι καὶ τῷ Ἀλκιβιάδῃ συγγίγεται κατὰ τὸν αἰσχρὸν ἔρωτα. Οἱ δὲ περὶ Σωκράτους λέγοντες, φασὶν ὅτι συνωγένητο πᾶσιν, οὐ κατὰ τὸν ἐμπαθῆ ἔρωτα, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἔνθεον.

κγ. *Περὶ Πλάτωνος λιχνείας.*

Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἀκούων, ὅτι μεγαλοφυῆς ὁ Διονύσιος ὁ τῆς Σικελίας τύραννος, ἐπλευσε πρὸς αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἐξηγγηται νῦν τοῦ Πλάτωνος λέγουσιν ὅτι ἐπλευσε διὰ δύο αἰτίας· ἵνα καὶ ἱστορήσῃ τὸ ἐν τῇ Αἴτῃ πῦρ ἀναδιδόμενον, καὶ ἵνα πείσῃ Διονύσιον φιλοσοφῆσαι. Ὁ δὲ μακάριος Γρηγόριός φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἀπῆλθεν ὁ Πλάτων ἐν Σικελίᾳ, διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἀρίστων, ὧν ἐποίει Διονύσιος· καὶ ποιεῖται τεκμήριον, ὅτι ἀληθῶς διὰ τὴν λιχνείαν ἐπλευσε τὸ πρᾶθῆναι αὐτὸν παρὰ Διονυσίου. Ἐπράθη δὲ τῷ ὄντι Πόλλιδι· τῷ ναυάρχῳ τῶν Λακεδαιμονίων, διαάγοντι τηλεκταῖα ἐκείσε· εἶτα ὁ Πόλλις ἐλθὼν εἰς Αἴγιναν πωλεῖ αὐτὸν πεντήκοντα μνῶν Ἄννικάρῳ.

Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν Στωϊκῶν ἀρχαῖοι φασιν, ὡς διὰ λιχνείαν πρὸς τὸν Διονύσιον ἀπῆλθεν ὁ Πλάτων, οἷς καὶ ὁ Γρηγόριος μᾶλλον συντίθεται, καὶ οὐ τοῖς νεωσείροις Πλάτωνος ἐξηγηταῖς. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν πρὸς Αἰσχίνην ἐπιστολήν, ὡς διὰ λαιμαργίαν ὁ Πλάτων εἰς τὴν Σικελίαν ἀπῆλθε πρὸς Διονύσιον τὸν τύραννον.

κδ. *Περὶ Ξενοκράτους ὀψοφαγίας.*

Ξενοκράτης καὶ Ἀριστοτέλης μαθηταὶ τοῦ Πλάτωνος. Οἵτινες καὶ διεδέξαντο αὐτοῦ τὴν διατριβήν· καὶ ὁ μὲν Ξενοκράτης ἐποίησε Στωϊκὴν αἴρεσιν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὴν Περιπατητικὴν. Λέγεται δὲ ὅτι οὕτω σώφρων ἦν ὁ Ξενοκράτης, καὶ οὕτως ὑπέταξε τὰ πάθη τῷ λόγῳ, ὅτι καὶ τρυφῶν οὐκ ἐκινεῖτο πρὸς τὰ ἀφροδίσια. Ὁ οὖν μακάριος Γρηγόριος κατηγορεῖ αὐτοῦ ὡς λαιμάρου καὶ ὀψοφάγου, καὶ μηδὲν παραιτουμένου ἐσθίειν ὡς φιλοσόφου. Φιλοσοφία γὰρ ἐστὶν ἀρετῆς ἐγκράτεια καὶ εὐταξία βρωμάτων, ut philosophum decebat. Philosophi enim est temperantiam colere, ac modum in cibis tenere.

κε. *Περὶ Διογένους στωμυλλίας.*

Διογένης κυνικός ἦν φιλόσοφος. Κυνικός δὲ ἦκουσεν ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν χερσαίων κυνῶν. Ὡσπερ γὰρ εἰ κύνες οὗτοι ἔχουσι τι καὶ φυλακτικὸν καὶ διακρι-

Α 22. *De Socratico pulchritudinis amore.*

Socrates philosophus forum circumibat, juvenesque ad philosophiæ studium hortabatur, ac præsertim eleganti forma præditos, quos ad philosophiam aptos esse judicabat. Nam qui liberali forma sunt, eosdem quoque egregia animi indole esse ferunt. In hanc ergo opinionem adducti sunt Athenienses, ut Socratem puerorum amore correptum esse putarent, quod pulcherrimos quosque deligaret. Quin ipse quoque Plato tum in *Theæteto*, tum passim in suis scriptis ita Socratem loquentem inducit, Pulcher est Theætetus, pulcher Charmides. Ac plane in dialogis suis ostendit Socratem hujusmodi suspicione laborasse, propter tales, ut verisimile est, adversarias percunctationes. At vero ille animi non corporis pulchritudinem intelligebat. Quamquam Atheniensibus in hanc suspicionem venit, ut eum obscenæ libidinis causa cum Alcibiade consuetudinem habere existimarent.

23. *De Platonis liguritione.*

Philosophus Plato cum Dionysium Siciliæ tyrannum ingenii magnitudine atque indole præstare intellexisset, ad eum navigavit. Ac Platonis quidem interpretes duplicem hujus navigationis causam afferunt, alteram, ut ignem illum qui ex Ætna erumpebat, viseret; alteram, ut Dionysium ad amplectendam philosophiam hortaretur. Ac beatus Gregorius hanc ipsi adeundæ Siciliæ causam fuisse ait, ut magnificis et opiparis Dionysii cœnis frueretur. Idque hac demum conjectura vere colligi censet, quod a Dionysio propter ipsius liguritionem venditus sit. Revera enim vinditus est, utpote a Dionysio Pollidi Lacedæmonio Navarcho, qui tum illic degebat, dono oblatus: ac deinde ab ipso Pollide, cum in Æginam appulisset, Aniceri quinquaaginta minis venditus.

[Multi autem inter antiquiores Stoicos Platonem dicunt liguritionis causa ad Dionysium perrexisse, quos audiendos potius existimat Gregorius quam recentes Platonicos. Xenophon in *epistolam ad Æschinem* ait Platonem deliciarum Sicularum amore Dionysium tyrannum adisse (1).]

24. *De Xenocratis edacitate.*

Xenocrates et Aristoteles Platonis discipuli fuerunt, eique in philosophiæ professione successerunt. Ac Xenocrates quidem Stoicam sectam condidit, Aristoteles autem Peripateticam. Fertur porro tanta fuisse in Xenocrate pudicitia laus, ut, cum etiam mollius et delicatius viveret, nullis libidinis stimulis incitaretur. Ac proinde ita moderandos atque frenandos affectus esse dicebat, ut rationi obediant. Insectatur ergo eum Theologus ut lurconem et belluonem, nec ab ullo ciborum genere abstinentem,

25. *De Diogenis dicacitate.*

Diogenes Cynicus philosophus erat. Cynicus autem dictus est translatione a canibus ducta. Quem admodum enim canes latrandi discernendique

(1) Inclusa desunt apud Billium.

facultate præditi sunt (discernunt enim domesticos et familiares ab exteris, ac domesticos custodiunt), ad eundem ipse quoque modum utraque facultate pollebat. Nam et philosophiæ dogmata custodiebat, et idoneos ad philosophiam ab his qui minime idonei erant, distinguebat. Merito itaque Diogenes cum talis esset, maxima dicendi libertate utebatur: atque et magnos et potentes viros et eloquentes aliosque omnes honesti causa coarguebat: idque lepidius aliquando scurrilisque faciebat. Huc igitur spectans D. Gregorius Diogenem ridiculum potius aut impostorem fuisse ait, quam philosophum. Est enim στωμύλια fraus ea, qua homines verborum lepore faciliisque circumveniuntur.

26. *De eo, qui in dolio habitabat.*

Hæc quoque historia ad Diogenem spectat. Narrant enim eum in dolio hiemis tempore habitare solitum, ac sub vesperam quidem ingredi propter frigus, interdiu autem egredi propter solem. Unde cum aliquando ad solem apricaretur, ac superveniens Alexander solis lumen ipsi ademisset, apricantique officeret, quæreretque, nunquid vellet: Nihil, inquit, aliud, quam ut apricanti ne obstes. Aut igitur ab hac historiâ alludit Gregorius, aut, ut probabile est, ad eam quæ Ptolemæorum tempore contigit: quæ quidem ad hunc modum se habet: Sotades quispiam Alexandrinus philosophus in loco quodam stans apricabatur, ac pediculos quærebat. Hunc e sublimi conspiciens Ptolemæus descendit, ut eum in aulam duceret. Sotades autem eo conspecto in dolii cuiusdam jacentis fragmentum sese inclusit, sicque Ptolemæo absconditus est; postea autem ut miser et infortunatus suggillatus est. Alii dicunt Ptolemæum hoc iambicum in eum contorsisse:

Malo fortune guttam, quam prudentiæ dolium.

Quibus verbis significabat dolium quidem illud prudentiâ scatere propter Sotadem, qui eo includebatur: tamen quia ipse infortunatus esset, nihil ipsi tantam prudentiæ ubertatem profuisse. Ac talis quidem est hæc historia. Nunc ad constructionem veniamus, καὶ τῆς Διογένους στωμυλίας ὑφ' ἧς τοὺς ξένους ὑπεξίστησι, quorum verborum hic sensus est: *Diogenes dicacitate sua eos qui ipsi umbram efficiebant submovebat.* Per tyrannos autem, tyrannicos sermones intelligit, quibus secedere cogebat eos a quibus adibatur. Quocirca sive una eademque sit dicacitatis Diogenis et dolii historia, constructio juncta est; sive duæ sint historiæ, construenda erit Diogenis dicacitas cum eo quod sequitur, ὑφ' ἧς τοὺς ξένους ὑπεξίστησι. Quod autem per tyrannos importuni atque insolentes sermones intelligantur (1), ipsemet Gregorius dixit

(1) Fallitur Nonnus, inquit Billins schol. 40, ad I contra Julian., p. 409. Cum Diogenes aliquando apud quemdam cœnaret eique simul et placentiæ et hordeacæ panes apponerentur, submotis panibus in placentas manus injecit, illud tragicum non intempestive proferens:

Α τικὸν (διακρίνουσι γὰρ τοὺς οἰκείους τῶν ξένων, καὶ φυλάττουσι τοὺς οἰκείους), οὕτω καὶ οὗτος ἐμὲ μείτο τὸ διακριτικὸν καὶ φυλακτικόν· καὶ ἐφύλαττε μὲν τὰ τῆς φιλοσοφίας δόγματα, διέκρινε δὲ τοὺς ἐπιτηδεύουσιν καὶ ἀνεπιτηδεύουσιν πρὸς φιλοσοφίαν. Αὐτὸς οὖν ὁ Διογένης τοιοῦτος ὢν, ἦν εἰκότως καὶ εὐπαθήσιμος. ἤλεγχεν οὖν καὶ δυνάστας καὶ ἐλλογίμους, καὶ πάντα ἀνθρώπων δῆθεν διὰ τὸ καλόν· ἐλέγχων δὲ, ἀσπειότερον καὶ γελοιωδέστερον ἤλεγχε. Πρὸς τοῦτο οὖν ἀποβλέψας ὁ μακάριος Γρηγόριος λέγει, ὅτι ὁ Διογένης γελοῖος μᾶλλον ἦν καὶ ἀπατητικὸς, ἢ φιλόσοφος. Στωμύλια δὲ ἐστὶν ἡ κατὰ ἀσπειότητα ἀπάτη προσερχομένη.

κς'. *Peri τοῦ ἐνοικοῦντος τὸν πῖθον.*

Πολλὰ γὰρ δύναται ἐξηγηθῆναι· καὶ αὕτη γὰρ περὶ Διογένους ἐστὶ. Λέγεται οὖν, ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι οὗτος πῖθον ἔκει, ἐν ᾧ ἐσπέρας εἰσῆι διὰ τὸ κρύος, ἡμέρας δὲ ἐξῆι διὰ τὸν ἥλιον. Διὰ καὶ ποτα θερμομένου αὐτοῦ ἐν τῷ ἡλίῳ, ἐπέστη ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν, ἀποσκοπὼν αὐτῷ τοῦ μὴ θερμαινεσθαι αὐτὸν ἐν τῷ ἡλίῳ, καὶ λέγων· Εἰπέ, Διόγενες, τί βούλει σοι χάρισμαι; Ὁ δὲ εἶπε· Τοῦτό μοι χάρισι τὸ μικρὸν ὑπεκστῆναι μοι, ἵνα θερμανθῶ. Ἦ οὖν αὕτη ἐστὶν ἡ ἱστορία, ἢ, ὡς εἰκός, ἡ γενομένη ἐπὶ τοῦ Πτολεμαίου· ἐστὶ δὲ αὕτη· Σωτᾶδης τις Ἀλεξανδρεὺς φιλόσοφος, ἴστατο ἐν τόπῳ τινὶ ἐν ἡλίῳ φειρόμενος. Τοῦτον ἀνωθεν ἐκ τινος ἀπόπτου θεασάμενος ὁ Πτολεμαῖος, κατήλθεν ἵνα αὐτὸν λάβοι εἰς τὰ βασιλεία. Ὁ δὲ Σωτᾶδης ἰδὼν αὐτὸν, εἰσῆλθεν εἰς κλάσμα πῖθου κειμένου, καὶ ὑπεκρύθη τὸν Πτολεμαῖον. Ὑστερον δὲ ὡς ἀτυχῆ τινες τοῦτον διάβαλλον. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος, καὶ τὸ ἰαμβεῖον τοῦτο ἀπεφθέξατο·

Θέλω τύχης σταλαγμῶν, ἢ φρενῶν πῖθον.

Αἰνιττόμενος ὅτι ὁ πῖθος ἐκεῖνος μεστός ἐστι φρενῶν, διὰ [τὸ] τὸν Σωτᾶδην ἐντὸς αὐτοῦ εἶναι· καὶ ὁμοῦς διὰ τὸ εἶναι οὕτον ἀτυχῆ, οὐδὲν αὐτὸν ὠφέλησεν ἢ τῶν φρενῶν πληθῆς. Καὶ ἢ μὲν ἱστορία αὕτη· ἢ δὲ σύνταξις ἐστὶν οὕτω· Καὶ τῆς Διογένους στωμυλίας, ὑφ' ἧς τοὺς ξένους ὑπεξίστησιν· ἢ ὅτι ὁ Διογένης διὰ τῆς στωμυλίας ἐποίησε ἀποχωρεῖν τοὺς τὴν σκιάν αὐτῷ ποιοῦντας (τοῖς τυράννοις δὲ λέγει, ἀντὶ τοῦ, τοῖς λόγοις τοῖς τυραννικοῖς, ποιῶν ἀναχωρεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας), ἢ οὖν μίαν οὐσίαν τῆς κατὰ τὴν στωμυλίαν καὶ τὸν πῖθον ἢ σύνταξις συνδέεται, ἢ δύο οὐσῶν τῶν ἱστοριῶν, σύνταξις δεῖ τὴν Διογένους στωμυλίαν μετὰ τοῦ, ὑφ' ἧς. Ὅτι ἢ τυράννου καλοῦσι τοὺς θρασεῖς λόγους, καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος ἀνὴρ Γρηγόριος εἶπεν· ὡς ἐκ τῆς τραγωδίας· μάλιστα γὰρ οἱ τραγικῶι τῆ τοιαύτη κέχρηται τροπῇ. Τὸ δὲ, τοὺς εὐτελεῖς ἄρτους τοῖς σπασμοῦσιν,

*Ἦ ξέρε, τυράννοις ἐκ πόδων μετισταο.
Hospes, tyrannis cede confestim via.*

Per tyrannos videlicet (quod nomen olim in honore erat) placentas significans, per hospites autem cibarios et viles panes.

ἐστὶν αὐτῷ παρῳδῆσις. Ἔστι μὲν τοιοῦτόν τι παρὰ A
τραγικοῖς, μᾶλλον δὲ παρὰ κωμικοῖς λεγόμενον, ὅτι
διὰ τῶν ἡδυτέρων ἄρτων τοὺς εὐτελεῖς ἀποφαυλίζου-
σιν ἄρτους. Καταπαίζει οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος τῇ
παρῳδῆσει χρώμενος· Ὅτι, φησὶ, διὰ τῆς στωμυλλίας
τῆς ἡδυνούσης ἐν τῷ φθέγγεσθαι, ἀπεφάυλιζε τοὺς
παρευγχόνοντας, διελέγων αὐτούς. Κατὰ δὲ τὴν
ἐμὴν κρίσιν, μίαν ἤγημαι τὴν κατὰ τὴν στωμυλλίαν
καὶ τὸν πίθον ἱστορίαν.

κζ'. Περὶ τοῦ Ἐπικούρου.

Ἐπίκουρος φιλόσοφος γέγονεν, ὅστις μὴ προνοεῖ-
σθαι τὸν θεὸν τῶν τῆδε πραγμάτων ἰδέσασεν. Οὗτος
δὲ καὶ τέλος παντὸς ἀγαθοῦ ἐτίθετο τὴν ἡδονὴν, οὐ
τὴν ἀκάθαρτον, ἀλλὰ τὴν φυσικωτάτην κατάστασιν. B
Καὶ δὴ οἱ φιλόσοφοι ἀποσκορακίζουσιν αὐτὸν ὡς μὴ
λέγοντα Πιθόνειαν, καὶ ὅτι τέλος τίθεται τὴν ἡδονὴν,
καὶ οὐ τὸ ἀγαθόν, τὸ πρόωστον καὶ μόνον. Τοῦτο δὲ
ἐστὶν ὁ θεός.

κη'. Περὶ τοῦ Κράτητος.

Κράτης Θεβαίος ἦν τῆς Βοιωτίας τὸ γένος. Οὗτος
φιλοσοφῆσαι θέλων τὴν κυνικὴν φιλοσοφίαν, λαβὼν
τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἔρριψε τῷ δήμῳ, κηρύξας
οὕτω· Κράτης ἀπολύει τὰ Κράτητος, ἵνα μὴ τὰ
Κράτητος κρατήσῃ τὸν Κράτητα. Καὶ τὰ χωρία αὐ-
τοῦ εἶπασε γενέσθαι μηλόδοτα. Μηλόδοτον δὲ ἐστὶ
χωρίον, ἐν ᾧ ἀπολύονται τὰ πρόβατα εἰς τὸ βόσκει-
σθαι. Μῆλα γὰρ καλοῦνται τὰ πρόβατα· ἐνθεν καὶ C
μηλονόμοι οἱ ποιμένες, καὶ μηλωτὴ ἡ δορὰ τοῦ
προβάτου λέγεται.

κθ'. Περὶ τοῦ τριβωνίου.

Κυνικός πάλιν φιλόσοφος, ἡ Ἀντισθένης, ἡ Ζήνων
διαφορεῖται γάρ. Οὗτος πλέων, καὶ χειμῶνος συμ-
βάντος, καὶ ναυαγίου γινωμένου, καὶ πάντων ἐκρι-
πτουμένων, εὐχαρίστως φέρων τὴν ἐσομένην αὐτῷ
πενίαν, πρὸς τὴν τύχην ἐφθέγγετο· Εὖγε, ὦ τύχη·
χάριν σοι ὁμολογῶ, ὅτι τὴν ἐμὴν οὐσίαν ἔχρι τοῦ τρι-
βωνίου περιέστησας· δηλῶν, ὅτι οὐδὲν τῆς οὐσίας
αὐτοῦ, ἧς ἦν ἐμπεφορτισμένος, τῇ νηὶ κατελείφθη.

λ'. Περὶ τοῦ Ἀντισθέτους.

Οὗτος ὁ Ἀντισθένης κυνικός ἦν φιλόσοφος· ὅς
τυφθεὶς καὶ πληγείς τὸ πρόσωπον, λαβὼν χαρτίον D
καὶ ἐγγράψας τὸν τύπαντα, ἐκόλλησεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ
μέτωπον, καὶ οὕτω περιῆγε.

λα'. Περὶ τοῦ φιλοσόφου πανηγύρου σιάντος ἐν
τῷ ἡλίῳ.

Πολεμουμένης τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ὁ
φιλόσοφος σιάς ὄλην τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὸν ἥλιον,
προσημύετο, καὶ ἔπασε πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ
κατέφλεξε τοὺς βαρβάρους καὶ αὐτὸν τὸν φιλόσοφον.

λθ'. Περὶ τῆς Ποτιδαίας.

Ποτιδαία πόλις ἐστὶν ἐν τῇ Θράκῃ κειμένη. Ἐν
ταύτῃ τῇ Ποτιδαίᾳ φιλόσοφος Ποτιδαίτης ἔσθη ἐν
χειμερινῷ καιρῷ παννύχιος εὐχόμενος· καὶ τοσοῦτον

ex tragœdia. Tragiceni enim potissimum hujusmodi
tropo utuntur. Quod autem ait, Viles panes pla-
centis, hoc per allusionem dicit. Etenim hujus-
modi quiddam apud tragicos, vel potius apud comi-
cos dicitur. Per suaviores panes viliores panes
dejiciunt atque aspernantur. Ad hoc ergo alludens
Gregorius hunc Diogeni morem fuisse ait, et dica-
citate, quæ auditorum animos oblectat, vilipende-
ret eos, qui ipsi forte occurrebant, nimirum ipsos
coarguens. Meo tamen judicio una eademque est
dicacitatis et dolii historia.

27. De Epicuro.

Epicurns philosophus Deum humanarum rerum
cura minime tangi censuit. Idem summum bonum
in voluptate constituit : quanquam qui philosopho-
rum dogmata interpretantur, eum non in impura
atque obscena voluptate summum bonum posuisse
dicunt, sed in statu maxime naturali. Hanc omnes
philosophi explodunt, tum quod divinam providen-
tiam negarit, tum quod voluptatem summum bo-
num esse pronuntiarit, non autem primum illud
ac solum bonum, hoc est Deum.

28. De Cratete.

Crates patria Thebanus, quæ Bœotiæ urbs est,
Cynicæ philosophiæ cupiditate captus, facultates
omnes suas in vulgus projecit, atque ita proclama-
vit: Crates Cratetis bona abjicit, ne Cratetis bona
Cratetem superent. Ac prædia sua melibœota reli-
quit : melibœotos autem is locus est, qui pecudibus
ad pascendum relinquitur ; mæla enim oves sunt :
unde melonœmoi pastores dicuntur, et melωτῆ, ovina
pellis.

29. De tribonio

Cynicus rursus philosophus, vel Antisthenes vel
Zeno [1] (nam utrumque dicitur), cum aliquando
navigaret, ac coorta tempestate opes quasdam suas
naufragio amisisset, æquo et grato animo futuram
suam paupertatem ferens, Fortunam his verbis
allocutus est : Bene se res habet, Fortuna : gra-
tiam tibi ago, quod facultates meas ad tribonium
usque redigesti.

30. De Antisthene.

Antisthenes hic Cynicus philosophus cum a quo-
dam verberatus fuisset, vulnusque in facie acce-
pisset, accepta charta, ejus a quo percussus fuerat,
nomen in ea inscripsit, eamque postea fronti suæ
agglutinatam circumferrebat.

31. De eo qui toto die in sole stetit.

Cum Roma a barbaris bello premeretur tempe-
re τοῦ βασιλοῦ, ille toto diei curriculo sub sole
stans preces fudit : ceciditque ignis, quo et barbari
et philosophus ipse conflagarunt.

32. De Ποτιδαία.

Potidæa urbs quædam est in Thracia sita. In eâ
philosophus quidam Potidæates hiemis tempore tote
nocte inter precandum stetit, animoque ita in su-

(1) Zeno tamen fuit Stoicus.

lissime raptus fuit, ut frigoris vim minime persense- rit. Ἐκστασιν autem hoc loco appellat affectum illum philosophi extra se rapti, atque animo in sublime elati. Per στάσιν autem non intestinum bellum eto corpore precatum sit.

33. De Arcadica quæstione.

Homerus poeta profectus in Arcadiam, quæ Peloponnesi regio est, incidit in piscatores quosdam, qui pediculos a corporibus suis excutiebant. Cumque ex ipsis quæsisisset: *Viri Arcades, qui piscandi artem profitemini, aliquidne cepistis?* illi hoc carmine responderunt:

Liquimus acceptos, non captos ferre necesse est.

Quo quidem versu hoc volebant, se pediculos eos quos ceperant, occidisse: quos autem capere nequiverant, in vestibus suis ferre. Quod quidem ænigma cum Homerus non intellexisset, exiguo tempore illic versatus, mœrore oppressus est. Ferunt autem editum fuisse Homero oraculum, tum ipsi vitæ finem fore, cum propositam quæstionem solvere non potuisset.

34. De Aristotele et Euripo.

Aristoteles philosophus Platonis discipulus fuit. Qui cum se potissimum huic philosophiæ parti dedidisset, quæ in contemplanda cognoscendaque rerum natura versatur, rerum omnium subcœlestium causas naturasque explicare studuit, ut terræ, maris, aeris, ætheris, animantium, stirpium, pluvix, nivis, terræmotus, cometarum. Hic rerum omnium, ut videtur, naturam perscrutatus, Euripi quoque naturam indagare et cognoscere voluit. Quam cum assequi non potuisset, in hanc maris partem se præcipitem dedit, atque interiit, his verbis utens: Quoniam Aristoteles Euripum minime cepit, Aristotelem Euripus habeat. Atque ita negotio infecto mortem obiit Aristoteles. Euripus porro locus est maris inter Bœotiam insulam et Atticam, qui unius dñei spatio septies mutatur. Illic enim aqua suffugit, velutque absorbetur, ac rursus regurgitat cumulaturque, ut prius. Quod autem ad constructionem attinet, verbum plurale, *mortui sunt*, communiter ambobus servit, nempe Homero et Aristoteli. Homerus enim qui sibi primas poseos arrogabat, cum in Arcadica quæstione hæsisset, mœrore contabuit. Aristoteles autem qui sibi incomprehensibilia Dei opificia cognoscere eorumque causas explicare videbatur, ad Euripum se contulit: cumque in ejus causa indaganda perplexus hæsisset, sese in mare præcipitavit, misereque periit.

35. De puteo Cleanthis.

Cleanthes quoque de numero Cynicorum philosophorum erat (1). Hic in puteo quodam sese collocans pertranseuntibus aquam hauriebat, ac pro eo panem, quo vesceretur, accipiebat. Quo nomine in summa admiratione apud philosophos erat, ut laborum patientissimus.

36. De tristitia Heracliti.

Heraclitus et Democritus, qui eodem tempore vixerunt, physicæque operam dederunt, mundi in-

(1) Imo Stoicus erat, et Zenoni successit.

μετάρσιος γέγονε τὴν ψυχὴν, ὥστε μὴ αἰσθάνεσθαι τοῦ κρύους τοῦ χειμῶνος. Ἐκστασιν οὖν φησι τὸ μετάρσιον τῆς ψυχῆς.

ac seditionem significat, sed quod ille stato ac re-

λγ'. Περὶ τοῦ Ἀρκαδικοῦ ζητήματος.

Ὅμηρος ὁ ποιητὴς περὶ τὴν Ἀρκαδίαν γενοῦς (χώρα δὲ αὕτη τῆς Πελοποννήσου), περιέτυχεν ἀλιεῦσι φθειριζομένους, καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς οὕτως· Ἄνδρες ἀπ' Ἀρκαδίας ἀλιήτορες, ἢ ῥ' ἐχομέναι; Ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῆς ἐρωτήσεως οὗτος· Ὁ ἄνδρες Ἀρκάδες, ἀλιεῖς τὴν τέχνην, ἄρα ἐθράσαμέναι; Ὅ δὲ ἀλιεῖς ἀπεκρίναντο τοῦτο τὸ ἔπος·

Ὅσσ' ἔλομεν λιπόμυσθα, τὰ δ' οὐχ ἔλομεν φροδόμυσθα.

Ὁ δὲ νοῦς τοῦτου τοῦ ἔπους τοιοῦτος· ὅτι οὐδὲ μὴ φθειρας ἐθράσαμεν, ἀπεκτείνουμεν ἐνταῦθα· οὐδὲ οὐχ ἰσχύσαμεν θηρεύεσθαι, φέρομεν ἐν τοῖς ἰματίοις. Οὐκ ἐνόησε δὲ Ὅμηρος τοῦτο τὸ ἔπος, ὡς φασί, καὶ μικρὸν ἐκέλευε γινόμενος ἀπέθανεν ἀπὸ λύπης. Λέγουσι δὲ εἶναι καὶ χρησμὸν δοθέντα Ὁμήρῳ, ὅτι εἴταν αὐτῷ προτεθεῖη ζήτημά τι, καὶ μὴ εὖροι, πῶς ἀποθανεῖται.

λδ'. Περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Εὐρίπου.

Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος, μαθητὴς γέγονε Πλάτωνος· εἰ καὶ τὰ μάλιστα περὶ τὸ φυσιολογικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας ἐπιδοὺς ἑαυτὸν, ἐσπούδαζε πάντων τῶν μετὰ τὰ οὐράνια σώματα τὰς αἰτίας εἰπεῖν καὶ τὰς φύσεις· οἶον, γῆς, θαλάττης, ἀέρος, αἰθέρος, ζῶων, φυτῶν, ὑετοῦ, χιόνος, σεισμῶν, κομητῶν, πάντων ἀπλῶς. Οὗτος οὖν τὴν πάντων, ὡς εἶπε διερευνησάμενος φύσιν, ἐβουλήθη καὶ τὴν τοῦ Εὐρίπου φυσιολογίαν· μὴ ἰσχύσας δὲ καταλαβεῖν, ἐβύβην ἑαυτὸν ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῆς θαλάσσης, τοῦτο ἐπιφθεγξάμενος· Ἐπειδὴ Ἀριστοτέλης οὐχ εἶλε τὸν Εὐρίπον, Εὐρίπος ἔχετω τὸν Ἀριστοτέλην. Καὶ τέθνηκεν οὕτως ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ δὲ Εὐρίπος, τόπος ἐστὶ τῆς θαλάσσης μετὰ τῆς Βοιωτίας νήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς, ὅς ἐπτάκις τρέπεται τῆς ἡμέρας· Τρέπεται δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῷ ὑποφύγειν καὶ οἰοεῖ ἀναρροφεῖσθαι, καὶ πάλιν ἐξερεῖσθαι, καὶ ἀναπληροῦσθαι πάλιν ὡς ἦν. Τοῦτο δὲ, ὡς εἶπον, γίνεται ἐπτάκις τῆς ἡμέρας.

Homero et Aristoteli. Homerus enim qui sibi primas poseos arrogabat, cum in Arcadica quæstione hæsisset, mœrore contabuit. Aristoteles autem qui sibi incomprehensibilia Dei opificia cognoscere eorumque causas explicare videbatur, ad Euripum se contulit: cumque in ejus causa indaganda perplexus hæsisset, sese in mare præcipitavit, misereque periit.

λε'. Περὶ τοῦ Κλεάνθους καὶ τοῦ φρέατος.

Κλεάνθης εἰς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν κυνικῶν φιλοσόφων. Οὗτος ἐν τινι φρέατι ἑαυτὸν στήσας, ἤρειτο ὕδωρ τοῖς παριοῦσι, καὶ διδοὺς πιεῖν, ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν ἄρτον καὶ ἡσθιε. Θαυμάζεται δὲ παρὰ τῶν φιλοσόφων ἐν τούτῳ καὶ οὗτος ὡς καρτερικός.

λς'. Περὶ τῆς Ἡρακλείτου κατηφείας.

Ἡράκλειτος καὶ Δημόκριτος, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ γινόμενος χρόνῳ, φυσικοὶ δὲ ὄντες, ὁμοίως τὴν τοῦ

κόσμου ἀλλεπαλλήλων διέπαιζον, ὁ μὲν γελῶν, ὁ δὲ κλαίων. Ὁ μὲν Δημόκριτος ἐγέλα συνεχῶς τὰ πράγματα, ὁ δὲ Ἡράκλειτος ἔκλαιεν. Ἦν δὲ ὁ μὲν Δημόκριτος Ἀδελφίτης, ὁ δὲ Ἡράκλειτος Ἐφέσιος.

λζ'. *Peri tōn phallōn.*

Τῷ Διονύσῳ ἑορτὴν ἄγοντες οἱ Ἕλληνας, φαλλοῖς ἐτίμων αὐτόν. Φαλλὸς δὲ ἐστὶν ἐκ δέρματος βουσίου, σχῆμα αἰδοίου ἀνδρός. Καὶ τοῦτο περιετίθου ἐκτοῖς καὶ ἐν τοῖς τραγήλοις καὶ ἐν τοῖς μέσοις μηροῖς, καὶ ἐξωρχοῦντο, τιμῶντες ἐκ τούτου τὸν Διόνυσον. Τὴν δὲ τιμὴν ταύτην ἤγον τῷ Διονύσῳ διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν· Ἐκ Σεμέλης τῆς Κάδμου θυγατρὸς γεννᾶται ὁ Διόνυσος· αὕτη δὲ κεραυνωθεῖσα, ἐζητείτο ὑπὸ τοῦ Διονύσου. Περιπλανωμένων δὲ τούτῳ καὶ ζητοῦντι, Πρόσυμνος παῖς οὕτω λεγόμενος περιέτυχε τῷ Διονύσῳ, καὶ ὑπέσχετο δεῖξαι αὐτῷ τὴν μητέρα, εἰ παιδεραστήσει αὐτόν. Ὁ δὲ Διόνυσος ὑπέσχετο τοῦτο. Λέγει αὐτῷ ὁ Πρόσυμνος, δεῖ ἐν Λέρνῃ εἶσθαι τὴν Σεμέλην. Ἔπειτα εἰσηλθὼν ὁ Διόνυσος ἐν τῇ θαλάττῃ, ἵνα παράσῃ ἐν τῇ Λέρνῃ. Συνηκολούθησεν αὐτῷ καὶ ὁ Πρόσυμνος. Καὶ ὁ μὲν Διόνυσος, ὡς θεός, οὐ τέθνηκεν· ὁ δὲ Πρόσυμνος τέθνηκε. Λυπηθεὶς δὲ ὁ Διόνυσος, ὅτι ὁ ἐραστής αὐτοῦ τέθνηκε, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην αἰδοίων ξύλων ἐν σικίνου ξύλου ἐπελέκθησε, μεμνημένος τῆς συντελεσθείσης αὐτοῖς αἰσχρᾶς καὶ παρνόμου ἡδονῆς· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τοῖς φαλλοῖς τιμῶσι τὸν Διόνυσον. Φαλλοὶ οὖν εἰσὶν οὗτοι πάντες· Ἰθύφαλλοι δὲ, οἱ εἰς τοὺς μηρούς μόνον ἐπιθέλειας ἐπιθεσμούμενοι.

Ac pro sceptro hoc circumferabat. Atque hæc causa est, cur ethnici phallis Bacchum honorent. Enimvero phalli dicuntur veretra omnia, ithyphalli ea demum, quæ rigida atque in longum arrecta sunt : unde etiam φαλλήτάρια vocantur.

λη'·λθ'. *Kata tōn apygon kai melampygōn.*

Ὁ Πειρίθους καταβῶν εἰς τὸν ἄδην διὰ τὸ ἀρπάσαι τὴν Περσεφόνην τὴν τοῦ Πλούτωνος, ἐδέθη κάτω παρὰ πέτραις τισί. Καταβῶν δὲ ὁ Ἡρακλῆς, καὶ θέλων λαβεῖν τὸν Πειρίθου, αὐτὸν μὲν ἀνεκλυσε· αἱ δὲ πυγαὶ αὐτοῦ προσέμειναν ἐπὶ πέτρῃ. Ἐκλήθη οὖν ὁ Πειρίθους ἄπυγος· πυγὰς γὰρ καλεῖται τὸ κᾶθισμα ἐκάστου ἀνθρώπου. Ἡ δὲ κατὰ τοὺς μελαμπύγους ἐστὶν αὕτη· Δύο τινὲς ἀδελφοὶ κατὰ γῆν πᾶσαν ἀδικίαν ἐνδεικνύμενοι, ἐλέγοντο Κέρκοπας, ἐκ τῆς τῶν ἔργων δριμύτητος τὴν ἐπινομίαν λαχόντες. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐλέγετο Πάσσαλος, ὁ δὲ ἕτερος Ἀκλήμων, ὡς φησὶ Δίος ὁ ὑπομνηματιστής. Τούτους δὲ ἡ μήτηρ, Μήμωνις τῷ ὄνόματι, ἑωρακυῖα κατὰ γῆν πολλὰ δεινὰ ἐργαζομένους αὐτούς, εἶπε μὴ περιτυχεῖν μελαμπύγῳ· καὶ ποτε τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ δένδρον κοιμημένου, καὶ τῶν αὐτοῦ ὄπλων ὑποκεκλιμένων τῷ φυτῷ, πλησιάζαντες οὗτοι τοῖς ὄπλοις, ἐπιχειρῆσαι ἐβουλήθησαν. Εὐθύς δὲ ὁ Ἡρακλῆς αἰσθόμενος, λαβὼν αὐτούς, καὶ κατακίφαλα ἐπὶ ξύλου δεσμούσας, ἐθάσασεν ἐξόπισθεν. Καὶ τότε ἐκαίνοι τῆς ἐνολής τῆς αὐτῶν μητρὸς ἐμνήσθησαν κρεμάμενοι, τοῦ Ἡρακλέους τὴν πυγὴν μέλαιναν θεασάμενοι ἐκ τῆς τῶν τρυχῶν δασύτητος· οἱ καὶ πρὸς ἀλλήλους αὐτὸ τοῦτο διαλεγόμενοι, γέλωτα πολλὸν

A constantiam æque suggerant, ille fens, hic ridens. Democritus Abderites erat, Heraclitus Ephesius.

37. *De phallis.*

Libero patri cum festum agerent gentiles, phallis eum honorabant. Est autem phallus pellis rubra in veretri figuram efficta. Hos undique sibi ipsis tum in collis tum in mediis femoribus imponebant : saltabantque in Bacchi honorem. Hoc porro honoris genere ipsum ob hujusmodi causam afficiebant : Ex Semele Cadmi uxore Bacchus procreatus est. Hanc fulmine percussam atque exstinctam cum huc illucque oberrans Bacchus quæreret, adolescens quidam nomine Polyymnus in eum incidit, facturumque se pollicitus est, ut ipsi matrem suam ostenderet, si venereas voluptates abs se carpi pateretur. Quod cum promississet Bacchus, narravit Polyymnus Semelen apud Lernam esse : sicque ab ipso Bacchus constupratus est. Cumque postea mare ingressus esset, ut in Lernam trajiceret, comitem se quoque adjunxit Polyymnus (1). Ac Bacchus quidem ut deus, incolumis inde rediit : Polyymnus autem morte oppressus est. Bacchus igitur amasii mortem ægre ferens, ad ipsius honorem ac memoriam ligneum veretrum ex ficulnea cæsum ac rubro colore illitum solatii causa semper gestabat, ut non sine magna voluptate nefariæ libidinis cum ipso perpetratæ memoriam refricans. Ac pro sceptro hoc circumferabat. Atque hæc causa est, cur ethnici phallis Bacchum honorent. Enimvero phalli dicuntur veretra omnia, ithyphalli ea demum, quæ rigida atque in longum arrecta sunt : unde etiam φαλλήτάρια vocantur.

38-39. *De Melampygis et Apygis.*

Apygorum, hoc est, natibus carentium, fabula hæc est : Pirithous cum ad inferos descendisset ob Proserpinæ uxoris Plutonis raptum, ad petras quasdam vinctus est. Cum ergo Hercules descendisset, ac Pirithoum accipere vellet, ipsum quidem sursum pertraxit : cæterum ipsius nates rupi adhæserunt. Ac proinde Apygus dictus est. Quod autem Melampygos attinet, hic sermo circumfertur : Duo fratres erant nullum non flagitii genus perpetrantes, qui a facinorum suorum acrimonia Cercopum (Cercopum legendum puto) cognomentum nacti sunt. Nam alioqui alter ipsorum Passalus vocabatur, alter Aclemon, ut auctor est Dion commentator. Mater igitur eorum nomine Memmonis cum eos plurima graviaque flagitia committere videret, cavendum ipsis esse admonuit, ne in Melampygom incidere. Accidit forte ut Hercules positus sub arbore quadam armis somno indulgeret. Hi igitur propius accedentes armis ipsius manum injicere tentarunt. Quod cum protinus Hercules sensisset, capite arreptos, atque ad lignum quoddam obvinctos gestabat. Ac tum illis pendentibus materni mandati recordatis subit, cum Herculis nates ex pilorum densitate nigras esse perspexis

(1) Aliter hoc narrat Clemens in *Adhort.*

sent: atque hoc inter se colloquentes maximum A
 Herculi risum moverant: ob idque eos confestim
 missos fecit.

40. De venerando Pane.

Penelope Ulyssis uxor fuit. Quo post Trojanum
 bellum huc atque illuc oberrante, permulti proci
 venerunt, ut Penelopen sibi matrimonio jungerent.
 At illa diem de die ducebat, nemini nubere volens,
 quod Ulysses maritum suum exspectaret. Quo fa-
 ctum est, ut omnes impetu facto eam compresse-
 rint, gravidamque reddiderint: ita Panem peperit.
 Unde etiam hoc nomine vocatus est, quod ab om-
 nibus satus fuerit. Alii admodum eximia forma pu-
 dicitiaque Penelopen fuisse ferunt: ideoque ipsius
 amore inflammatum Mercurium hirci formam in-
 duisse: ipsam autem mentis errore affectam ac fu-
 rore correptam hircum adamasse, ab eoque inagi-
 tatum fuisse; atque ex eo coitu Panem exstitisse
 divinitatemque a patre consecutum fuisse. Atque
 hic est Pan hircinus pedes habens.

41. De Buthæna.

Buthænas hic Hercules est, ita ob hujusmodi
 causam appellatus: Cum per Dryopum regionem
 Hyllum filium suum humeris gestans iter faceret,
 ac puer fame affectus cibum a patre peteret: ille
 agricolam quemdam arantem nomine Theodaman-
 tem reperit, panemque ab eo postulavit. Quod ille
 cum non modo recusasset, sed Herculem quoque
 contumeliosis verbis insectatus fuisset: tum Her-
 cules bovem unum ex his qui arabant, acceptum
 jugulavit, ac cum filio epulatus est. Ob eamque
 causam Buthænae cognomentum nactus est, quod
 totum bovem uno epulo confecisset. Hinc Herculi
 cum Dryopibus bellum contigit. Nam cum Theoda-
 mas ad urbem ascendisset, atque infestum hostem
 in regionem accessisse nuntiasset, Herculem vide-
 licet intelligens, ad eum opprimendum egressi sunt,
 commissoque prælio omnes ab eo superati sunt.

42. De Trivespero.

Herculem tribus noctibus conceptum fuisse, et
 ex materno utero decidisse ferunt: atque hujus-
 modi quæquæ nugæ ac fabulæ de eo circumferun-
 tur. Consimilem quoque in modum aiunt eum nocte
 una cum Thestii filibus rem habuisse, omnesque
 ex eo peperisse: adeo ut hoc quoque nomine in
 deorum numerum relatus fuerit, atque hoc certa-
 men decimum tertium appellatum sit.

43. De Idoliano et Tauricremo.

Quoniam Julianus Apostata præclarissimum Chri-
 stianorum nomen in Galilæos commutare ac trans-
 ferre studuerat: idcirco nunc quoque D. Grego-
 rius eum irridere vult, atque: Licet nobis quo-
 que Julianum suis nominibus appellare, ac velut
 colcribus suis depingere. Proinde ipsi quoque eum
 idolianum nominemus, ut idolorum cultorem, et
 Pisæum, ut Jovem Pisæ colentem. Jupiter enim
 Pisæ, quæ Elidis urbs est, colebatur. Julianum
 ergo, inquit, par est Pisæum vocare, quem-
 admodum et Adonium propter Adonidem. Nam

A προσήφαν τῷ Ἡρακλεῖ. Καὶ εὐθὺς κατὰ ταῦτα τῶν
 δεσμῶν ἐλυτρώσατο, καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.

μ'. Περὶ τοῦ Σειμοῦ Παρός.

Πηνελόπη γυνὴ γέγονε τοῦ Ὀδυσσεύς. Τοῦτου δὲ
 πλανωμένου μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, πολλοὶ τινες
 ἤλθον μνηστευσόμενοι τὴν Πηνελόπην. Ἡ δὲ ἡμέ-
 ραν ἐξ ἡμέρας ἀνεβάλλετο, μηδὲν θέλουσα γαμῆθῆ-
 ναι, διὰ τὸ περιμένειν αὐτὴν τὸν Ὀδυσσεύα τὸν ἑν-
 δρα αὐτῆς. Πάντες οὖν συμφρασάμενοι, συγγεγόνα-
 σιν αὐτῇ· ἡ δὲ ἐγκυμονήσασα ἔτεκε τὸν Πᾶνα· δὸς
 καὶ Πᾶν καλεῖται, ὅτι ἐκ πάντων ἐσπάρη. Ἔτεροι δὲ
 λέγουσιν ὅτι πᾶν εὐμορφος καὶ αὐφρων ἦν ἡ Πη-
 νελόπη· καὶ διὰ τοῦτο ἠράσθη αὐτῆς ὁ Ἑρμῆς,
 καὶ μεταβλήθη εἰς τράγον, καὶ ἐκνοήσας αὐτὴν μα-
 γεία εἰς ἔρωτα αὐτοῦ ἐκίνησε· καὶ ὠχεύθη ὑπὸ τοῦ
 τράγου, καὶ συνέλαβε καὶ ἔτεκε τὸν Πᾶνα. Τοῦτον
 δὲ ἐθεοποίησαν· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Πᾶν ὁ τραγόπους.

μα'. Περὶ τοῦ Βουθόινου.

Ὁ Ἡρακλῆς ἐστὶν ὁ καλούμενος βουθόινος· ἐκλήθη
 δὲ διὰ τοιαύτην αἰτίαν· Τὴν Ἀρύσπαια γῆν παρῆι ὁ
 Ἡρακλῆς, βασιτάζων καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰλλόν·
 εἶτα πεπειναχότος τοῦ Ἰλλου καὶ αἰτουόντος τροφήν,
 ἀροτριώντά τινα θειοδάμαντα σῶτω λεγόμενον εὐρών,
 ἤτησεν ὁ Ἡρακλῆς ἄρτον· ὁ δὲ οὐ δέδωκεν, ἀλλὰ καὶ
 ὕδρισεν. Ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἕνα τῶν ἀροτριώντων βοῶν
 λαβὼν ἔσφαξε, καὶ ἐθουήθη καὶ αὐτὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐ-
 τοῦ Ἰλλος· καὶ ἐκλήθη διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην βουθόι-
 νος, ἐπειδὴ ὅλον ἐθουήθη τὸν βοῦν· ἐνθεν τῷ Ἡρακλεῖ
 γέγονεν ὁ πρὸς τοὺς Ἀρύσπας πόλεμος. Τοῦ γὰρ θειο-
 δάμαντος ἀνελάθοντος εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἰπόντος, ὡς
 Πολέμιος ἤλθεν εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, ἐξῆλθον κατ'
 αὐτοῦ οἱ Ἀρύσπας, καὶ νενίκηκε πάντας αὐτοὺς ὁ
 Ἡρακλῆς, καὶ λαμβάνει αἰχμάλων τὸν Ἰλλόν τὸν
 υἱὸν τοῦ θειοδάμαντος.

μβ'. Περὶ τοῦ Τρισπέρου.

Λέγεται ὁ Ἡρακλῆς διὰ τριῶν ἑσπερῶν συλλη-
 φθῆναι ὁμοίως καὶ τεχθῆναι· καὶ ἐν μῆ νυκτὶ πεν-
 τήκοντα τὰς θεοτίου θυγατρᾶσι μιγῆναι, καὶ παιδο-
 ποιῆσαι ἐξ αὐτῶν πασῶν, ὥστε καὶ διὰ ταῦτα θεοποιῆ-
 σαι αὐτὸν, καὶ τοῦτο τρισκαίδέκατον αὐτοῦ ἄθλον
 ὀνομάσαι.

μγ'. Περὶ τοῦ Εἰδωλιανοῦ καὶ Κανσιταύρου.

Ἐπειδὴ ὁ Παραβάτης τὸ τῶν Χριστιανῶν κάλλε-
 στον ὄνομα, εἰς Γαλιλαίους μεταθεῖναι ἐσπούδαζε,
 νῦν βούλεται ὁ θεὸς Γρηγόριος διαπαίζει αὐτὸν, καὶ
 εἰπεῖν, ὅτι Ἐβὼν καὶ ἡμεῖν τὸν Ἰουλιανὸν καλεῖν ἐκ
 τῶν περὶ αὐτὸν ὀνομάτων. Φησὶν οὖν· Καλέσωμεν
 αὐτὸν καὶ ἡμεῖς Εἰδωλιανόν, ὡς εἰδωλολάτρη, καὶ
 Πισαῖον, ὡς τὸν ἐν Πίσῃ Δία τιμώντα· Ζεὺς δὲ ἐν
 Πίσῃ τῆ πόλει ἐτιμάτο· Πίσσα δὲ, πόλις ἐστὶ τῆς
 Ἡλίδος. Καὶ Ἀδωνάϊον διὰ τὸν Ἀδωνιν. Λέγεται
 δὲ σεβασθῆναι τὸν Ἀδωνιν ὁ Ἰουλιανός· οὗτος δὲ ὁ
 Ἀδωνις ἠράσθη ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης ἄνθρωπος ὢν,

ἐπροεῦθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἄρεως, εἰὰ τὸ ἀντερασθῆναι ἅ τὸν Ἄρεα τῆς Ἀφροδίτης. Κουστταυρον δὲ δεῖ, φησί, καλεῖν τὸν Ἰουλιανόν, διὰ τὸ ταύρους ὀλοκλήρους θυσιάζειν καὶ κατακαίειν τοὺς θεοὺς αὐτοῦ.

lanitur. Taurieremum denique Julianum appellare convenit, ut totos boves diis suis immolantem et comburentem.

μδ. *Περὶ τῆς Κερδαλῆς καὶ τοῦ Μίνως.*

Κερδῶ καλεῖται ἡ ἀλώπηξ· ἔθνη καὶ κερδαλῆ, ἡ πονηρία καὶ ἡ κακία καὶ ἡ δολιότης· ὀδλιον γὰρ καὶ παγκάκιστον καὶ πονηρὸν τὸ ζῶον τοῦτο ἡ ἀλώπηξ. Ὁ δὲ Μίνως δίκαιος ἄνθρωπος· ἐνομιζέτο εἶναι, ὡς υἱὸς τοῦ Διός. Ὁ οὖν λέγει ὁ θεὸς Γρηγόριος τοῦτό ἐστιν· ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς τὴν ἑαυτοῦ παγκάκιστον πονηρίαν δι' ἐπιπλάστου ἤθους ἀπέκρυπτεν, ὁδίκος ὢν ἐν δικαίῳ προσηγήματι.

Adonidem quoque summa religione a Juliano cultum fuisse narrant. Hunc porro Adonidem a Venere adamatam, atque a Marte, qui ipsius quoque Veneris amore flagrabat, interemptum fuisse fabulantur. Taurieremum denique Julianum appellare convenit, ut totos boves diis suis immolantem et comburentem.

44. *De vulpina pelle.*

Κερδῶ vulpes vocatur : unde et κερδαλῆ, malitia atque improbitas et fraudulentia. Versutum quippe est hoc animal, miræque malitiæ et perversitatis. At vero Minos justus et integer homo habebatur, ut Jovis filius. Hunc autem sensum Gregorii verba habent : Quod Julianus singularem suam animi perversitatem humanitatis cujusdam et clementiæ larva contegebat, ac sub justitiæ specie injustus et sceleratus erat.

45. *De Proteo et Melampo.*

Proteus hic Thrax erat, cujus filios Hercules obruncavit. Hic vaticinandi arte præstabat, ac marinus deus effectus est, Pharumque incoluit. Unde et Protei insula Pharus vocata est. Cum autem multi propter ipsius vaticinationes ad eum se conferrent, horum obturbationem atque importunitatem ægre ferens, arte quadam magica in aliam aliamque subinde formam sese transmutabat, atque ita sui prospectum accedentibus adimebat. Eodem quoque modo Melampus vates erat hierophantes, qui Ægyptiorum sacra Græcis patefecit, eaque ipsi postea imitati sunt. Hic etiam sensu subinde transformabat, ut vates magiæque peritus. Hujusmodi quippe homines eam facultatem habebant, ut quamcunque vellet formam assumerent, ne ab his, qui eos alloquebantur, ullo modo cognosci possent.

46. *De Ætnæ igne.*

Sicilia maxima est insula circa Italiam sita. In ea urbs est Catania nomine : ad cujus verticem mons est, ex quo copiosus ac perpetuus ignis erumpit. Hic mons Ætna vocatur, atque etiam Vulcani crateres. Hujusmodi porro ignis adeo nonnunquam exundat, ut fluminis more feratur, atque cum materia illa ignea, quæ sursum emicat, instar aquæ fluat. Ac procul dubio divinus est ignis. Fingunt patrem quemdam cum filio suo in hoc monte inventum fuisse, atque ignem repente fluminis in morem profluxisse, transitumque ipsis interclusisse, ac tum filium suis humeris sublato parentem gestasse, eoque facinore ignem velut permotum ac pudore affectum cursum suum compressisse : atque ita et patrem et filium incolumes pertransisse.

47. *De Mithræ suppliciis.*

Persæ Mithram solem esse existimant, eique multa sacrificia offerunt, quibusdamque ipsius sacris initiantur : ad quæ nemo admittitur, nisi qui prius omnia tormentorum genera pertulerit, pietatisque suæ fortitudinisque animi in perferendis doloribus specimen dederit. Alunt autem octoginta esse cruciatuum genera, per quæ certo ordine et

με'. *Περὶ τοῦ Μελάμποδος καὶ τοῦ Πρωτεύως.*

Ὁ Πρωτεύως οὗτός ἐστιν ὁ τῆς Θράκης, οὗ τοὺς υἱοὺς ἀπέκτεινεν ὁ Ἡρακλῆς. Οὗτος οὖν καὶ μάντις ἦν, καὶ γενόμενος ἐνάλιος δαίμων, καὶ οἰκῶν τὴν Φάρον· διὸ καὶ Πρωτεύως νήσος ἡ Φάρος ἐκέκλητο. Ἴνα μὴ οὖν αἰτῆται μαντείας καὶ προγνώσεις διὰ τοὺς πλησιάζοντας αὐτῷ, τὴν τοῦτων ἐχλησιν μὴ φέρων, μεταμόρφου ἑαυτὸν μαγείᾳ τινί, καὶ ἄγνωστον ἑαυτὸν ἐποιεῖ τοὺς πρὸς αὐτὸν πλησιάζουσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Μελάμπους μάντις ἦν καὶ ἱεροφάντης. Οὗτος ἐξέφηνε τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἱερὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἅπερ ἐμιμήσαντο οἱ Ἕλληνες. Καὶ οὗτος δὲ τῶν μεταμορφουμένων ἦν, ὡς καὶ αὐτὸς ὢν μαντομάχος. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶχον φύσει τοιαύτην δύναμιν παρέδρον, ὥστε μεταμορφοῦσθαι εἰς ὃ ἂν θέλωσιν, ὥστε μὴ γινώσκεισθαι παρὰ τῶν πρὸς αὐτοὺς διαλεγομένων.

μς'. *Περὶ τοῦ Αἰκαταίου πυρός.*

Σικελία νήσος ἐστὶ μεγίστη, διακειμένη περὶ Ἰταλίαν. Ἐν ταύτῃ ἐστὶ πόλις, Κατάνη οὕτω καλουμένη· ὑπεράνω δὲ τῆς Κατάνης ἐστὶν ὄρος, ἐξ οὗ ἀναδίδεται πῦρ πολὺ τε καὶ διηλεκτικόν. Καλεῖται δὲ τὸ ὄρος Αἴτην· καλοῦνται δὲ καὶ οἱ τοῦ Ἥφαιστου κρατῆρες. Τοῦτο δὲ τὸ πῦρ ἐστὶν ὅτι τοσοῦτον ὑπερβλύζει, ὥστε καὶ ποταμῶν φέρεσθαι, καὶ βεῖν ὡς ὕδωρ μετὰ τῆς ἀναδιδόμενης πυρώδους ὕλης· ἐστὶ δὲ καὶ θεῖόν τι τὸ πῦρ τοῦτο. Λέγεται δὲ ὅτι πατὴρ τις μεθ' υἱοῦ εὐρέθη ἐν τῷ ὄρει τοῦτῳ, καὶ ἄφω ἐρρύθη εἰς αὐτὸν ποταμῶν τὸ πῦρ, καὶ ἄπορον αὐτοῖς γέγονε τὸ παρελθεῖν. Ὁ δὲ παῖς ἔλαβε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα καὶ ἐθάστασε· καὶ ἐρυθρίασαν τὸ πῦρ τὴν πρῆξιν τοῦ υἱοῦ, ἀνεκόπη τῆς ἐπιρροῆς· καὶ παρῆλθεν ὁ παῖς καὶ ὁ πατὴρ ἀβλαβεῖς.

μς'. *Περὶ τῆς ἐν τῷ Μίθρῳ κολάσεως (1).*

Τὸν Μίθραν νομίζουσι Πέρσαι τὸν ἥλιον εἶναι· καὶ τοῦτῳ θύουσι πολλὰς θυσίας, καὶ τελοῦνται τινὰς εἰς αὐτὸν τελετὰς. Οὐδεὶς δὲ δύναται τελεῖσθαι τὰς τοῦ Μίθρου τελετὰς, εἰ μὴ διὰ πασῶν τῶν κολάσεων παρέλθοι, καὶ δεῖξει ἑαυτὸν ἀπαθῆ τινὰ καὶ ὀσιον. Λέγονται δὲ ὀγδοήκοντα εἶναι κολάσεις, ἅς κατὰ βαθμῶν δεῖ τὸν τελεσθῶσόμενον παρελθεῖν· οἷον,

(1) Similia num. 6 supra.

qui initiandus est, necessario transeundum est : A verbi causa, primum ei diebus multis nataunda est aqua. Deinde necessario ipsi faciendum est, ut se in ignem conijciat, postea in solitudine versari, sibi que ipsi inedia imperare necease habet : atque ita ad alia pergere, quousque octoginta, ut diximus, suppliciorum generibus defunctus fuerit. Quibus si supervixerit, tum demum sacris Mithriaciis initiatur.

48. De Echetsi et Phalaridis crudelitate.

Echetus Epiri tyrannus fuit : qui, ut erat insignit crudelitate, varia suppliciorum tormentorumque genera excogitabat. Ex quo efficiebatur, ut quibet aliamque immanissime excruciiari vellent, ad eum mitterent : quemadmodum poeta quoque ipse de eocecinit :

Ad regem Echelum mortalium omnium carnificem.
Huic non dissimilis erat Phalaris genere Siculus, ipse quoque novorum tormentorum inventor. Qui ut a Dionysio savissimo et immanissimo tyranno gratiam iniret, bovem æreum excogitavit, in quem qui supplicio afficiendi erant, injicerentur, posteaque igni succenderentur, ut qui interna flamma exurerentur, clamorem bovis mugitui similem ederent. Cujus inhumanitatem conspicatus atque execratus Dionysius, ipsum supplicii auctorem in taurum conjecit, atque in instrumeto suo combussit.

τὴν τέχνην βόναυσον, τοῦ τοιοῦτου χαλκοῦ ταύρου αὐτουργόν, οἰόμενον αὐτῷ χαρίζεσθαι τῇ καινότητι τῆς τιμωρίας, ἐμβαλὼν εἰς τὸ τοιοῦτο χαλκοῦν κολαστήριον, καὶ ὑφάψας πυρᾶν, ἀνέβη πρῶτον καὶ μόνον τῆς καινῆς τιμωρίας τὸν δημιουργόν· τὸν δὲ βόυν ἐν Δελφοῖς ἀποπέμφας, ἀνάθημα τῷ Πυθίῳ καθέρωσε.

49. De hydra.

Bellua quædam apud Lernam fuisse fingitur, quinquaginta, vel, ut alii malunt, novem capita serpentum habens : quam Hercules cum famulo Hyllo interfecit. Quin hoc quoque fabulantur, exciso uno capite duo altera renasci consuevisse : ita ut duplicato numero centiceps existeret. Quod cum Hyllos perspexisset, artem adhibuit, ignemque attulit, atque ita ut quodque caput excidebatur, in flammam injiciebat. Ita tandem bellua illa trucidata est.

50. De Patarica chimæra.

Pataræ, quæ Lyciæ civitas est, mons esse commemoratur, in quo bellua quædam erat ab anteriore parte leo, a posteriore draco, a media chimæra : ignem faucibus evomens, regionique atque omnibus qui illac iter faciebant, perniciem afferens. Quo cum Pegaso vectus Bellerophon perrexisset, arte bestiam circumvenit. Nam plumbeum globum lanceæ cuspidi impositum in os chimærae injecit. Plumbum porro ut flammæ solum præcordia ipsius colliquefecit, atque ita helluam interemit.

51. De Cerbero.

Fingunt canem quemdam tricitem apud inferos esse, ac portas custodire : atque eos quidem qui ad inferos descendunt, assentabunde mulcere, eos autem qui ascendere conantur, morsu insectari,

πρῶτον διανήξασθαι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὕδωρ πολὺ· εἶτα εἰς πῦρ ἐμβάλλειν αὐτόν· εἶτα ἐν ἐρήμῳ διαστηθῆναι καὶ ἀσιτῆσαι, καὶ ἄλλα τινὰ ἀχρις οὗ, ὡς εἰπομεν, τὰς ὀγδοήκοντα κολάσεις παρέλθοι· καὶ τότε λοιπὸν ἐμύου αὐτὸν τὰ τελεώτερα, ἐὰν ζῆση.

μη'. Περὶ τοῦ Ἐχέτου καὶ Φαλάριδος.

Ἐχετος τῆς Ἠπείρου ὑπῆρχε τύραννος. Οὗτος ὀμώτατος ὢν, ἐπινοεῖ παντοίας τιμωρίας καὶ κολαστήρια. Πρὸς τοῦτον οἱ θέλοντες ἀφειδῶς κολάσαι διάτρεπον· ὡς καὶ ὁ ποιητὴς λέγει περὶ αὐτοῦ·

B *Εἰς Ἐχέτον βασιλῆα βροτῶν δηλήμονα πάντων.*

Ὁ δὲ Φάλαρις, οὗτος καινότερων κολαστηρίων γέγονε εὐρετῆς· ἦν δὲ τὸ γένος Σικελιώτης. Οὗτος χαριζόμενος Διονυσίῳ τῷ τυράννῳ, ὄντι ὀμώτατῳ καὶ τυραννικῷ καὶ τιμωρητικῷ, ἐπεισήσε βόυν χαλκοῦν, ἐν ᾧ εἶσε βάλλειν τοὺς κολαζόμενους, καὶ πῦρ ἀνακαίεσθαι· ἵνα ἐνδον βντας καὶ καίόμενοι καὶ βούντες, διατρεχούσης τῆς φωνῆς διὰ τοῦ στόματος τοῦ ταύρου, ὀδῆθῃ ὁ ταῦρος καίόμενος μυκηθμὸν ἀποτελεῖν. Τοῦτου δὲ τοῦ Φαλάριδος τὸ ἀπάνθρωπον θεασάμενος ἔ Διονύσιος, αὐτὸν τοῦτον ἐνέβαλε εἰς τὸν βόυν, καὶ καύσας ἀπέκτεινε ἐν τοῖς αὐτοῦ μηχανήμασι· ὡς δὲ αὐτὸς ὁ Φάλαρις ἐν ἐπιστολῇ φησι, Περὶ λαόν τινα,

C *μη'. Περὶ τῆς ὕδρας.*

Θηρίον μυθεύεται ἡ ὕδρα γενέσθαι περὶ τὴν Λέρνην πενήκοντακέφαλον, οἱ δὲ ἑνεακέφαλον· τὰς θ κεφαλὰς εἶναι ὄφειον. Ὅπερ ἐλλῶν ὁ Ἡρακλῆς μετὰ Ἰλα τοῦ θεράποντος αὐτοῦ ἀπέκτεινε. Μυθεύεται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι, τεμνομένης μιᾶς κεφαλῆς αὐτῆς, δύο ἀντ' αὐτῆς παραφύοντο, ὥστε γενέσθαι ἐπὶ τὸ δικλάσιον ἑκατὸν κεφαλᾶς. Ὁ δὲ Ἰλας μαθὼν τοῦτο, ἐμυχανήσατο, καὶ πῦρ ἔφερε καὶ τὴν τεμνομένην κεφαλὴν ἐνεπέμπερα· καὶ οὕτως ἴσχυσαν τὰς πάσας ἀποκτεῖναι.

ν. Περὶ τῆς Παταρικῆς χιμαίρας.

Πάταρα πόλις ἐστὶ τῆς Λυκίας. Λέγεται δὲ, ὅτι ἐν ταύτῃ ἐστὶν ὄρος, ἐν ᾧ ὄρει ἦν θηρίον, ὃ πρόσθεν μὲν ἦν θηρίον, ὀπίσθεν δὲ δράκων, μέση δὲ ἦν χιμαίρα· ἐξ ἧς χιμαίρας πῦρ ἐκ τοῦ στόματος ἀνεδίδοτο, καὶ ἐλυμαίνετο τὴν χώραν, καὶ πάντας τοὺς παριόντας. Ὅστερον δὲ ἐλλῶν ὁ Βελλεροφόντης, ἔχων τὸν Πήγασον ἵππον, ἐτεχνάσατο καὶ τῷ ὄρατι αὐτοῦ περιθεῖναι σφαῖραν μολίβδου, καὶ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ στόμα τῆς χιμαίρας. Ἐλύθη δὲ ἀπὸ τοῦ πυρὸς ὁ μολίβδος, καὶ ἐχώνευσε τὰ σπλάγγνα αὐτῆς· καὶ οὕτως ἀπέκτεινε τὴν χιμαίραν.

να'. Περὶ τοῦ Κερέβρου.

Μυθεύεται, ὅτι ἐστὶ τις κύων, ἔχων τρεῖς κεφαλὰς, ὃς καλεῖται Κερέβρος· καὶ οὗτος φυλάττει τὰς πύλας τοῦ ἔδου, καὶ τοὺς μὲν καταβαίνοντας εἰς τὸν ἔδον σάει· καὶ κολακεύει, τοὺς δὲ ἀνιόντας δάκνει καὶ οὐκ

ἐξ ἀναλθεῖν. Φησὶν οὖν, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ὅτε κατῆλθε Ἀσπασσιν καὶ ἀναλθεῖν. Φησὶν οὖν, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ὅτε κατῆλθε Ἀσπασσιν καὶ ἀναλθεῖν. Φησὶν οὖν, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ὅτε κατῆλθε Ἀσπασσιν καὶ ἀναλθεῖν.

δβ'. *Περὶ τῆς Σκύλλης.*

Μυθεῖται, ὅτι ἐν τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει θηρίον ἦν, ὃ ἦν γυνὴ μὲν περικαλλῆς μέχρι τοῦ ὀμφαλοῦ, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν κυνῶν κεφαλαὶ προσπεφύκασιν αὐτῇ ἑξ· τὸ δὲ ἄλλο αὐτῆς σῶμα ὀφιδῶδες. Ὁ, φησὶ, θηρίον τοὺς παραπλέοντας τὰ πελάγη ταῦτα κατήσθιεν ἀπειδῶς καὶ θηριωδῶς.

γγ'. *Περὶ Χαρυβδῶος.*

Κατὰ τὸ Σικελικὸν καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος ἔστι τις τόπος, ἐν ᾧ ἡ θάλασσα γίνεται ἀμπωτις καὶ βαχία· καὶ διστάται τὸ ὕδωρ, ὥστε τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, εἶγε δυνατὸν, ὀρᾶσθαι. Ἄμπωτις δὲ ἔστιν, οἷον ἀνάποσις τις καὶ ἀναρρόφησις· τὸ δὲ ὕδωρ ὑπονοστεῖ ἐν τισὶ κοιλώμασι τῶν πετρῶν, καὶ πάλιν ἐκρήγνυται, ὃ καὶ καλεῖται βαχία. Ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος τοῖς πλεουσὶν ἐπικίνδυνος καὶ θανάτου μεστός. Ὁλοβρύχιον γὰρ τὸ πλοῖον ἐγένετο ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, εἰ συνέθη, πλεόντος τοῦ πλοίου, γενέσθαι ἀμπωτίδα καὶ βαχίαν. Περὶ τούτων Ὀμηρος ἔφη·

Ἔρθεν μὲν Σκύλλη, ἐτέρωθι δὲ διὰ Χαρυβδῶος.
Ἄντιθετον δὲ ἐκάλεσε τὴν Χαρυβδίαν, πρὸς τὴν Σκύλλαν παραβαλῶν.

δγ'. *Περὶ τῆς τοῦ Ἄδου κυνέης.*

Ὀμηρος ὁ ποιητὴς εἰσφέρει τὸν Δία ἀρασίαν τινὰ καὶ ἀφάνειαν ἐμπούησαντα περὶ τοὺς Ἑλληνας, ὥστε μὴ ὀρᾶσθαι. Λέγει οὖν μυθικώτερον, ὅτι τὴν κυνέαν τοῦ Ἄδου ἦτοι τοῦ Πλούτωνος περιέβαλεν αὐτοὺς ὥστε μὴ ὀρᾶσθαι· ἡ δὲ κυνέα, περικεφαλαία ἔστι τοῦ Ἄδου ἦτοι τοῦ Πλούτωνος.

δδ'. *Περὶ δακτυλίου τοῦ Γύγου.*

Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἐν Πολιτείας (ἔστι δὲ οὕτως αὐτοῦ λεγομένη πραγματεία) εἰσφέρει τὸν μῦθον τοῦτον, οὕτω λέγων· ὅτι Γύγης ἦν τις ποιμὴν περὶ τὴν Λυδίαν. Οὗτος ποιμαίνων ἐν τινὶ θρεῖ τὰ πρόβατα, περιέτυχε σπηλαίῳ τινί· καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῷ εὔρεν ἴππον χαλκοῦν, καὶ ἔνθεν τοῦ χαλκοῦ ἴππου ἄνθρωπον νεκρὸν, καὶ δακτύλιον· οὗ δακτυλίου ἡ κεφαλὴ στρεπτή ἦν καὶ ἐστρέφετο· ἦντινα κεφαλὴν καλεῖ σφενδόνην σαφῶς ὁ θεὸς Γρηγόριος. Ἐλαθεν οὖν ὁ Γύγης, φησὶ, τὸν δακτύλιον, καὶ ἐξῆλθε· καὶ ἠνίκα μὲν ἦν ἐν τῇ τάξει ὁ δακτύλιος ἐωρᾶτο ὑπὸ πάντων· ἠνίκα δὲ τὴν σφενδόνην τοῦ δακτυλίου ἐστρεφεν, ἀφανὴς ἐγένετο πᾶσιν. Ὁ οὖν Πλάτων εἰσφέρει τὸν μῦθον τοῦτον· ὅτι, φησὶν, ὁ δίκαιος ἀνὴρ, κἂν τοῦ Γύγου λάβῃ δακτύλιον ἵνα μὴ ὀρᾶται ὑπὸ τινος, οὐδ' οὕτως ὤφειλεν ἀδικεῖν. Δεῖ γὰρ τὸ καλὸν δι' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν ἐπιτηδεύειν, καὶ μὴ δι' ἄλλους τινάς. gem interfecit, regnumque accepit. Herodotus tamen Gygis historiam aliter exponit. Scribit enim reginæ mandato Candaulem ab eo interemptum,

δδ'. *Περὶ τῶν Λινδιῶν.*

Λίνδος πόλις παλαιὰ τῆς Ῥόδου· ἐν ταύτῃ τῷ ἱερῷ τῷ θύοντι καὶ θοινωμένῳ τὸν βοῦν, οἱ θύοντες κατ-

ascensumque prohibere. Hunc Hercules, cum ad rapiendam Proserpinam simul cum Pirithoo descendisset, in reditu interemisse dicitur.

52. *De Scylla.*

In Tyrrhenico mari belluam quamdam fuisse fabulantur, quæ umbilico tenus mulier erat admodum formosa: cæterum hinc atque illinc sex canina capita ipsi adhærebant, ac reliqua corporis parte anguis erat, atque illos qui circa loca illa navigabant, immanissime devorabat.

53. *De Charybdi.*

Circa Siculum, hoc est Tyrrhenicum mare, locus quidam est, in quo mare velut in se absorbetur, vicissimque exæstuat, atque unda separatur: adeo ut ipsum maris fundum, si quidem id fieri posset, hac in parte conspiceri liceat. Ἄμπωτις est quasi ἀνάποσις quædam, id est, rebilitio ac resorbitio aquæ. Unda enim in quibusdam rupium cavitatibus subsidit, ac rursus erumpit: quod quidem βαχία vocatur. Erat autem hic locus navigantibus infestus et periculosus exitiique plenus. Illic enim navis tota deprimebatur, ac pessumibat, si currente navi reciprocatio fluctuum æstusque contigisset, de quo Homerus:

Hinc est Scylla vorax, adversa parte Charybdis. Adversam autem Charybdim vocat, quoniam Scyllam opposita est.

54. *De Orci galea.*

Homerus Jovem inducit caliginem quamdam atque obscuritatem Græcis magica arte offundentem, ne ab ipsis perspiceretur. Κυνέη autem galea est Orci, hoc est Plutonis.

55. *De Gygis annulo.*

Plato in *Dialogis de Republica* fabulam hanc narrat: Gyges Lydius quidam opilio erat: qui cum pecudes in monte pasceret, in antrum quoddam incidit, eoque ingressus æneum equum reperit, atque intra eum humanum cadaver et annulum, cujus pala volubilis erat. Accepto itaque annulo Gyges antro excessit: at quoties suo loco erat annulus, ab omnibus cernebatur; quoties autem annuli palam convertebat, a nemine videri poterat. Atque hanc fabulam inducit Plato, atque, virum justum, etiamsi Gygis annulum acceperit, ne quis eum intueri possit, ne sic quidem sceleris aliquid admittere debere. Virtutem enim propter seipsam colendam atque amplectendam esse, non propter aliud quidquam. Gyges ergo cum hoc annulo in regiam Lydorum aulaem profectus conversa annuli pala, conspectum sui omnibus ademit, ingressusque regem interfecit, regnumque accepit. Herodotus tamen Gygis historiam aliter exponit. Scribit enim ipsumque imperio potitum fuisse.

56. *De Lindiis, qui Buthenam omni execratione devorant.*

Lindus antiqua Rhodi urbs est: in ea sacerdotum sacrificantem ac bovem comedentem sacrificii

liris omnibus devovebant, conviviiisque et nefariis A
verborum contumeliis proscindebant.

57. De hospitum carde apud Taurros.

Tauri Scythiæ populi sunt, cujus montes Tauri
vocantur, aut etiam urbes quædam. Apud hanc
gentem Diana colitur. Cumque eo Agamemnonis
filia Iphigenia a Diana delata fuisset, hospites om-
nes mactabant, ne videlicet ipsi in patriam reversi
perspicuum facerent ubi esset Iphigenia.

58. De Laconibus, qui ad aram virgins sese mutuo
cædebant.

Lacedæmonii ut liberos suos fortes ac tolerantes
redderent, atque ad dolores perpetuos erudirent,
plagis eos ad altaria lacerabant, eique qui non
ignave et molliter, sed strenue ac generose plagas
pertulisset, præmium constituebant.

59. De Phrygum excisione.

Apud Phryges Rhea deorum mater colebatur :
cujus cum festum celebrarent, quoniam ipsi ob
multa ejus scorta a Corybantibus vesica exeis-
a fuerat, idcirco ipsi deam suam colentes femora
sua humerosque concidebant. Alii autem tibiis lu-
debant, amasium ipsius Atyu honorantes : simul
etiam ut tibiæ suavitate sensus doloris quem excisio
afferebat, eluderetur.

60. De spurii, qui in Cynosarges abjiciebantur.

Cynosarges locus erat Athenis, in quo de nothi
judicium ferebatur, hujusne an illius filii essent.
Vocant autem apud Athenienses libertinos quoque
nothos, nam ipsi quoque nothi sunt, si cum inge-
nui conferantur. Qui etiam ipsi censebantur et
explorabantur, an omnino libertate donati fuissent.
Cynosarges autem hic locus hanc ob causam
vocatus est. Cum non ab eo longe loco sacrificium
in templo fieret, ingressus canis carnem victimæ
rapuit, atque in hunc locum tulit, illicque templum
exstructum est : vocatumque Cynosarges, quasi
Cynosarcea, a carnibus videlicet et cane. Postea
autem in locum x successit γ, ac proinde Cyno-
sarges vocatur.

61. De Xantho et Chalcide.

[(1) Xanthus fluvius erat Troadis qui contra
Achillem se erexit Trojanos cædentem. Chalcis ve-
ro, ut aiunt, puella quædam fuit quæ juvenem
quemdam adamavit; cui cum jungi non potuisset,
in lamentis vitam finiit. Illius miserentes dii eam
in avim mutaverunt.]

Homerus,

Quem Xanthum superi appellant, hominesque Sca-
mandrum.

Et alio loco :

Chalcida dii de more vocant, hominesque Cymindem.
Quæ quidem ridet Gregorius.

(1) Inclusa omittit Billius.

(2) Cod. Reg. ἔθνος Σκυθικὸν ἦτοι Βούλγαροι.

(3) Id. ὑπομονητικῶς.

ἠρώοντο, καὶ βαλοισδοροῦντο, καὶ ὑβρίζον ὑβρεις οὐχ
οσίας.

νζ'. Περὶ τῆς ἐν Ταύροις ξενικοτονίας.

Ἦδη εἶπομεν, ὅτι ἔθνος ἐστὶν ἡ Σκυθία, καὶ τὰ
ὄρη αὐτῆς καλοῦνται Ταῦροι, ἦτοι πόλις λεγομένη
Ταῦροι (2). Ἐν ταύτῃ τιμᾶται ἡ Ἀρτεμις. Τῆς οὖν
Ἰφιγένειας θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐνταῦθα
ὑπὸ τῆς Ἀρτεμίδος ἐνεχθείσθη, τοὺς ἀπικομένους
ξένους ἔθνον, πρὸς τὸ μὴ κατάδηλον γενέσθαι τὴν
Ἰφιγένειαν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν ξένων.

νη'. Περὶ Λακόνων ξαιρομένων τῷ αἵματι.

Ῥηθεῖσα μὲν καὶ ἦδη πρότερον, καὶ ἦδη λελλέξ-
ται : Οἱ Λακedaίμονιοι καρτερικοὺς τοὺς ἑαυτῶν παι-
δας εἶναι ἐκδιδάσκοντες, μαστιγώσασιν ἐχρώντο, ἐκ-
διδάσκοντες αὐτοὺς ὀπνηρικῶς (3) ἔχειν ταῖς μά-
στιξι· καὶ τοὺτους ξαινον ταῖς πληγαῖς παρὰ τοὺς
βωμούς· καὶ τῷ μὴ ὀλιγορήσαντι, ἀλλὰ γενναίως
ἐνεγκόντι, ἄθλον ἐδίδοσαν.

νθ'. Περὶ τοῦ κατατέμνεσθαι τοὺς Φρύγας.

Παρὰ τοῖς Φρυγῶν ἐτιμᾶτο ἡ Ῥέα ἡ μήτηρ τῶν
θεῶν. Ταύτῃ (4) πανηγυρίζοντες, καθότι ἀπειρηθῆ
αὐτὴ παρὰ τῶν Κορυθάντων τὴν κύστιν διὰ τὰς πολλὰς
αὐτῆς πορνείας, θεραπεύοντες δὴθεν τὴν ἑαυτῶν
θεὸν (5), κατέτεμον ἑαυτῶν τοὺς μηρούς καὶ τοὺς
ὤμους. Ἄλλοι δὲ ἠύλουν, τὸν ἐραστὴν αὐτῆς τιμῶν-
τες Ἄττυν· ἅμα δὲ ἵνα ὑποκλέπτηται διὰ τῆς τῶν
αὐλῶν ἡδονῆς ἡ τῆς κατατομῆς ὀδύνη.

ξ'. Περὶ τοῦ Κυνοσάργου.

Τὸ Κυνοσάργος τόπος ἦν ἐν Ἀθήναις, ἐν ᾧ οἱ νό-
θοι ἐκρίνοντο, εἰ τοῦθε ἔντως γέγονεν υἱός. Ἐκάλουν
δὲ παρὰ Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἀπαιλευθέρους νόθους·
νόθοι γὰρ καὶ οὗτοι πρὸς τοὺς ἐκ γεννητῆς (6) ἔλευ-
θέρους· καὶ οὗτοι δὲ ἐκρίνοντο, καὶ ἐδοκιμαζόντο, εἰ
ὄλως ἔλευθερώθησαν. Κυνοσάργου δὲ ἤκουσαν ὁ τόπος
ἀπὸ τοῦτου· Θυσίας πλησίον ἐν ἱερῷ γενομένης, εἰ-
ελθῶν κύων ἤρπασε κρέα τοῦ θύματος, καὶ ἤγαγεν
ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ· καὶ ἐκεῖ ἐκτίσθη τις νεώς, καὶ
ἐκλήθη Κυνοσάργου, οἶον κυνοσαρκεῖς, ἀπὸ τῶν σαρ-
κῶν καὶ τοῦ κυνός. Ὑστερον δὲ τοῦ x ἐξεληθόντος,
εἰσῆλθε τὸ γ· διὸ καὶ Κυνοσάργου καλεῖται.

ξα'. Περὶ τοῦ Σάνθου καὶ τῆς Χαλκίδος.

Σάνθος ποταμὸς τῆς Τροίας, ὃς καὶ ἐπανέστη
Ἀχιλλεῖ κτείνοντι τοὺς Τρῶας. Ἡ δὲ Χαλκίς, ὡς φασί,
κόρη τις γέγονε· νέου δὲ τινος ἐρώσα, καὶ μὴ τυ-
χοῦσα, ἑαυτὴν ὑπέξηγαγε σὺν ὄδουρμῳ τοῦ βίου·
ἦν ἐλεήσαντες οἱ θεοὶ εἰς ὄρνιν μετέβαλον. Ὀμηρος·

Ὅν Σάνθον καλέουσι θεοὶ, ἄνδρες δὲ Σιδάμαρρον.

Καὶ πάλιν,

Χαλκίδι κικλήσκουσι θεοὶ, ἄνδρες δὲ Κίμνδα.
Διαπαλίζει οὖν αὐτοὺς [δ] βελος θεδάσκαλος.

(4) Id. add. δέ.

(5) Id. θάζν.

(6) Id. ἐκ γενετῆς.

ἔφ'. Περὶ τοῦ Παλαμήδου.

Παλαμήδης, Εὐβοεὺς ὢν τὸ γένος (Εὐβοία δὲ, νῆσος ἀπαντικρὺ τῆς Ἀττικῆς), οὗτος εὖρε τὸ ἀριθμεῖν καὶ τὸ ταβλίζειν, καὶ κεχρησθαι (1) καὶ ἄλλαις πολλαῖς μεθόδοις. Οὗτος δὲ ὁ Παλαμήδης εἰς ἐστὶ τῶν συστρατευσαμένων ἐπὶ τὸ Ἴλιον. Ἀπέθανε δὲ ἐν τῇ Τροίᾳ κατὰ ἐπιβουλὴν τοῦ Ὀδυσσεύς. Ὀδυσσεὶς γὰρ εἶχαν ἐχθρὸν διὰ τοιαύτην αἰτίαν· Τοῦ Ἀγαμέμνονος προτρεπομένου τὸν Ὀδυσσεὶς ἐπὶ τὴν περὶ Τροίαν ἔξοδοσ, μὴ θέλων ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξελθεῖν (2), μανίαν προσποιήσατο (3)· καὶ βαλὼν βρον καὶ βούν, ἐδόκει ἀροτριῶν ἐν μανίας προσποιήσασθαι. Ὁ δὲ Παλαμήδης ἤλεγξεν, (4) ὅτι δὴ οὐ μαινεται· ἤλεγξε δὲ αὐτὸν, Τηλέμαχον τὸν υἱὸν αὐτοῦ προθεὶς πρὸ τοῦ ἀρότρου. Εἶτα φθάσας ὁ Ὀδυσσεὺς περὶ τὸ πεδίον (5) καὶ παρελθὼν ἐν μέρει, ἐπήρε τὸ ἀροτρον, ἵνα μὴ πλήξῃ τὸ παιδίον· καὶ ἐγκώσθη ὅτι προσποιεῖτο (6) τὴν μανίαν. Ταύτην οὖν τὴν μῆνιν μνηῖων ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ Τροίᾳ, ποιεῖ πλαστὴν ἐπιστολήν, ὡς ἀπὸ Πριάμου πρὸς τὸν Παλαμήδην περὶ προδοσίας τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὑποτίθεισιν ἐν τῇ τοῦ Παλαμήδου σκηναίᾳ. Ὑστερον δὲ κατηγορίας ὑπ' αὐτοῦ γενομένης κατὰ Παλαμήδου ὡς προδότου, ἐδρέθη ἐπιστολή κατακρίνουσα αὐτὸν· καὶ τέθνηκεν ὑπὸ Ἀγαμέμνονος καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων.

ἔγ'. Περὶ τοῦ κολοιού.

Μῦθος τίς ἐστὶ τοῖσδε· Κρίσις ἦν, φησὶ, περὶ κάλλους ὀρνέων· καὶ ὁ Ζεὺς διαιτητῆς ὑπῆρχε τῆς κρίσεως. Ἦν δὲ ὀρισεῖσθα ἡμέρα ἐν ἣ ἔδει συναυλισθῆναι (7) τὰ ὄρνεα παρὰ τὸν Δία. Τῇ προτεραίᾳ δὲ τῆς ὀρισεῖσης ἡμέρας, παρὰ τοὺς ποταμοὺς φοιτήσαντα τὰ ὄρνεα, τοῖς νάμασιν ἀπενίπτοντο (8) τὰ περὰ, ἵνα τὸ φυσικὸν ἐκάστῳ διαλάμψῃ κάλλος· ὁ δὲ κολοῖδς (ἐστὶ δὲ τοῦτο τὸ ὄρνεον εὐ μάλα μικρὸν μὲν τὸ σῶμα, ἀκαλλῆς δὲ τὸ εἶδος) τῶν ἐκπεσόντων παρὰ τοῖς ὄρεσιν πετρῶν περιθεὶς ἑαυτῷ, ἤκε αὐτὸς παρὰ τὸν Δία, ὡς ληψόμενος τοῦ κάλλους τὸ νικητήριον. Ἀνέμου δὲ ὠδὲ πνεύσαντος καὶ ἀποσχεδάσαντος τὰ ἀλλόφυλα τῶν πετρῶν, γυμνὸς ὑρέθη τοῦ κάλλους, ἔχων δὲ μόνην τὴν ἐκ φύσεως αὐτῷ περικειμένην ἀμορφίαν, οὕτω τῆς αἰσχύνης ἀπήλαυσε.

ἔδ'. Περὶ γραφῆς διασεισθείσης τὸν ὤμον.

Γυνὴ τις καλουμένη, ὡς μὲν τινες λέγουσι, Σίβυλλα, ὡς δὲ ἄλλοι, Φιμόνη, ὡς δὲ ἕτεροι, Φιλυρα, ἐσεῖσθη παρὰ τινος νεανίσκου. Ἦ δὲ γυνὴ ὕδριστικώτερον διενεχθεῖσα πρὸς τὸν νεανίσκον, ὕδρισεν αὐτόν. Ἦν δὲ ἡ ὕδρις ἢ λεχθεῖσα ἔμπεδος στίχος· καὶ τῆς ἀρμονίας τοῦ λόγου τῆς γραφῆς ἀρσάσης τοῖς περισταμένοις, τὸ μέτρον τοῦ στίχου ἔλαβον· καὶ οὕτως ἐτεχνώθη τὰ περὶ τοὺς στίχους (9).

ἔε'. Περὶ Κυκλώπων.

Ἐν τῇ Σικελίᾳ τῇ νήσῳ περὶ τὰ ὄρεινά αὐτῆς λέγονται γενέσθαι (10) οἱ Κύκλωπες, ποιμενικὸν μὲν βίον ἐπιτηδεύοντες, ζῶντες δὲ βιαιότερον. Λέγονται δὲ

(1) Cod. reg. Καὶ αὐτῷ τῷ ταβλίζειν κεχρησθαι.
 (2) Id. Ἀπελθεῖν.
 (3) Id. Προσποιησάμενος.
 (4) Id. Ὑπὸ Παλαμήδου· ἤλεγχοι.
 (5) Id. Περὶ τὸ πεδίον.

A

62. De Palamede.

Palamedes Eubœensis erat. Est autem Eubœa insula e regione Atticæ sita. Hic numeros invenit, usumque tesserarum, ac pleraque alia artificiosa. De numero eorum fuit, qui adversus Trojam expeditionem susceperunt: atque Ulyssis insidiis apud Trojam oppressus est. Ulysses enim inimicum ob huiusmodi causam habebat: Cum Agamemnon Ulysses ad bellum Trojanum hortaretur, nec eo proficisci vellet Ulysses, ob idque furorem simularet, ac velut mente captus terram araret, Palamedes furoris simulationem ita deprehendit. Nani cum filium ipsius Telemachum ante aratrum collocasset: simulatque Ulysses ad filium pervenit, aratrum sustulit, ne puerum læderet. Ita fraus detecta est, patuitque eum integræ mentis esse. Quam ob causam infensus Palamedi Ulysses, cum in Troade esset, commentitiam epistolam nomine Priami ad Palamedem de Græcorum proditione conscribit, eamque in Palamedis tentorio clam liquit. Posteaque instituta adversus Palamedem velut proditorem accusatione, inventa epistola condemnatus est, atque ab Agamemnone Græcisque omnibus morte multatus.

B

63. De graculo pennisque ipsius.

Disceptabant aves de pulchritudine, ac penes Jovem hujus controversiæ arbitrium erat. Præscriptus erat dies, ad quem aves omnes apud Jovem congregari necesse habebant. Pridie autem diei illius aves ad fluvios convolantes pennas suas in undis abluabant, ut naturalis ejusque pulchritudo illustrius splenderet. At graculo avis perexiguæ corpore formaque minime eleganti pennis aliarum avium, quæ juxta aquas deciderant, sibi impositis, ipse quoque ad Jovem se contulit, ut pulchritudinis palmam accepturus; sed cum obortus ventus alienas pennas, quibus seipsum ornaverat excussisset, repente externa et ascititia pulchritudine nudatus, deformis, ut natura erat, inventus est, ac pro sperata gloria ignominiam retulit.

64. De anu, quæ humero impulsæ et concussa est.

Mulier quædam Bylla nomine, vel, ut alii dicunt, Phinona, vel etiam, ut alii tradunt, Philyra a juvene quodam concussa, in eum petulantia rapta est, ipsumque contumeliosus verbis insectata est. Erat porro hæc contumelia carmen modulatum ac numerosum: qui verborum concentus cum circumstantibus arrisisset, carminis mensuram acceperunt, atque ita poesin in artem redegerunt.

65. De Cyclopidibus.

In Sicilia insula circa montana ipsius loca Cyclopes existisse feruntur, pastoralem quidem vitam colentes, cæterum insolenter et importune

(6) Id. Ὅτι νηφάλως ἐστὶ.
 (7) Id. συναυλισθῆναι.
 (8) Id. ἀπενίπτοντο.
 (9) Id. περὶ τοῦ στίχου.
 (10) Id. γίνεσθαι.

viventes. Hi etiam humanis carnibus vixisse atque Ulyssis socios comedisse dicuntur. Horum tres præcipuos numerant Bronten, Steropen et Argen, arte fabricandi eximios et excellentes, qui arte sua tonitru et fulgur Jovi elaborarunt. Cyclopes autem dicebantur, si Hesiodo credimus, quoniam unum in facie orbiculari forma oculum habebant; ut autem Palæphato placet, quia rotundas quasdam sedes incolebant.

66. De purpura.

In Tyro insula canis quidam pastoralis ad littus profectus inventam concham edit, ipsiusque cruore os suum infecit. Pastor itaque canem suum vulnere affectum esse existimans, accepta lana cruorem ex ipsius ore abstergebat. Ac canem quidem nullum vulnus accepisse reperit, cæterum lanam purpurea tinctura imbutam fuisse. Quare cum pastor concham natura sua tingendi facultate valere perspexisset, eam rem pervulgavit. Atque hunc in modum collectis in mari conchyliis nomines purpuram confecerunt.

67. De agricultura et fabricandarum navium arte.

Ceres, ut est in fabulis, Proserpinam filiam habuit, quam Pluto rapuit. Hæc ergo cum filiam quærens varia loca peragrasset, in Atticam profecta est, atque a Triptolemo quodam in Eleusine hospitio accepta ab eo certior facta est, Proserpinam a Plutone raptam fuisse. Pro quo beneficio ipsi semina dedit, hoc est triticum et hordeum, mandavitque ei ne mortalibus ea invideret, sed omnibus spargeret, ut discerent terras serere et colere, ac fructus dulces et sativos comedere. Olim enim rustici fagis victitabant. Unde etiam a fago φαγεῖν, id est, comedere dictum est. Triptolemus igitur, accepto, ut aiunt, draconum alatorum curru, Celeoque comitatus huc illucque vagabatur semina mortalibus libenter impertiens. Quod autem apud Athenienses primum inventam fuisse extruendarum navium artem dicit Gregorius, puto eum intellexisse de belli navalis arte. Nam alioqui Phœnices primi navem ædificasse dicuntur, et triremem Semiranis.

68. De Celeo et Icario.

De Celeo superiore fabula diximus, nimirum eum cum Triptolemo ad impertienda mortalibus semina oberrasse. Quod autem ad Icarium attinet, Bacchum vini inventorem existitisse aiunt ac proinde vitis præsidem eum esse censent. Hic ergo Athenas profectus, atque Icarium quemdam obvium habens, palmitem vitis ipsi conserendum dedit. Quem cum ipse consevisset et excoluisset, expressa tandem uva, bibit ipse ac pastoribus propinavit. At illi inebriati, nec enim ante vinum hauserant, existimantes se ab Icario intoxicatos fuisse, nianus

(1) Cod. reg. ἔχουσα μὲν οὐδέν.

(2) Id. κατέμαζαν.

οὔτοι ἀνθρωποφάγοι εἶναι, καὶ καταδηθῶκεναι τῆς τοῦ Ὀδυσσεύς ἐταίρους. Τρεῖς δὲ αὐτῶν λέγονται οἱ ἐξοχώτατοι, Βρόντης, Στερόπη, Ἄργης. Λέγονται δὲ οὔτοι αὐτοὶ καὶ ἐξοχώτατοι χαλκεῖς τὴν τέχνην· οἵτινες διὰ τῆς οἰκείας τέχνης, τὴν βροντὴν καὶ τὴν ἀστραπὴν τῷ Διὶ κατεσκεύασαν. Κύκλωπας δὲ ἄλεγοντο, ὡς μὲν Ἡσίοδος, ὅτι ἕνα εἶχον κυκλοτερῆ ὀφθαλμὸν ἐν τῇ ὄψει· ὡς δὲ Παλαίφατος, ὅτι κυκλοτερῆ τινα νῆσον ᾤκουν.

ξς'. Περὶ ἀλουργίδος.

Ἐν Τύρῳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κύων ποιμενικὴ πορευομένη, εὐρούσα κογχύλιον ἔφαγεν. Εἶτα τὸ αἷμα τοῦ κογχυλίου ἔβαψε τῆς κυνὸς τὸ στόμα· εἶτα ὁ ποιμὴν νομίζων πεπληχθῆαι τὴν κύνα, λαβὼν ἔριον ἀπέμασε τὸ αἷμα τοῦ στόματος τῆς κυνὸς. Καὶ εὐρηται μὲν ἡ κύων ἔχουσα μὴδὲν (1) φαῦλον, τὸ δὲ ἔριον τῆς πορφύρας ἀναδεγμένον βαφῆν. Εἶτα ἐγνωκῶς ὁ ποιμὴν ὅτι τὸ κογχύλιον τοιαύτην ἔχει φύσιν βαπτικὴν, ἐδημοσίευσεν αὐτὸ τοῦτο· καὶ οὕτω συνέλεγον ἐκ τῆς θαλάσσης τὰ κογχύλια, καὶ κατεσκεύασαν (2) τὴν πορφύραν· ἐκ δὲ ταύτης, τὰς ἀλουργίδας.

ξς'. Περὶ τῆς γεωργίας καὶ ναυπηγίας.

Καθὼς μυθεύεται, ἡ Δημήτηρ εἶχε θυγατέρα τὴν Περσεφόνην. Ταύτην ἔρπασεν (3) ὁ Πλούτων. Περιουσα δὲ ἡ Δημήτηρ καὶ ζητοῦσα τὴν θυγατέρα Περσεφόνην, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ καταλύει παρὰ Τριπτολέμῳ τινὶ ἐν κώμῃ Ἐλευσίνῃ οὕτως καλουμένῃ. Μανθάνει οὖν αὐτὴ παρὰ Τριπτολέμου, ὅτι ὁ Πλούτων ἔρπασε τὴν Περσεφόνην· καὶ ὑπὲρ ταύτης τῆς εὐεργεσίας δίδωσι τῷ Τριπτολέμῳ τὰ σπέρματα, λέγω δὴ σίτον καὶ κριθὴν, ἐντεταμένην μὴ φθοῆσαι, ἀλλὰ περιελθεῖν καὶ σκορπίσαι τὰ σπέρματα πᾶσιν ἀνθρώποις· ἵνα μάθωσι τὸ σπείρειν καὶ γεωργεῖν καὶ ἐσθίειν τοὺς ἡμέρους καρπούς. Πάλαι γάρ οἱ ἄγρικοι ἠσθιον τοὺς βάλανους ἐκ τῶν φηγῶν· ἐνθεν ἀπὸ τῆς φηγῶ τὸ φαγεῖν εἰρηται. Λέγεται δὲ, ὅτι ὁ Τριπτολέμος λαβὼν ἄρμα δρακόντων πτερωτῶν, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν Κελεόν, οὕτως ἐπλανᾶτο φιλοτιμούμενος τὰ σπέρματα. Λέγει δὲ ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι καὶ ἡ ναυπηγία παρὰ Ἀθηναίους εὐρηται. Οἶμαι δὲ αὐτὸν λέγειν περὶ τῆς ναυμαχικῆς τέχνης· ναύμαχοι (4) κατ' ἄκρον Ἀθηναῖοι· ναῦν γὰρ λέγονται οἱ πρῶτοι Φοίνικες ναυπηγήσαι· τριήρη δὲ, ἡ Σαμί-
D ραμῖς.

ξη'. Περὶ τοῦ Κελεοῦ καὶ Ἰκαρίου.

Περὶ μὲν τοῦ Κελεοῦ εἴπομεν ἐν τῇ περὶ ταύτης ἱστορίᾳ, ὅτι μετὰ τοῦ Τριπτολέμου ἐπλανᾶτο διδοὺς τὰ σπέρματα. Περὶ δὲ τοῦ Ἰκαρίου ἐστὶν αὕτη· λέγεται, ὅτι· ὁ οἶνος παρὰ τοῦ Διονύσου ἠῦρηται· διὸ καὶ ἔφορον τῆς ἀμπέλου λέγουσιν εἶναι τὸν Διόνυσον. Οὗτος οὖν ὁ Διόνυσος ἐλθὼν ἐν Ἀθήναις, Ἰκαρίῳ τινὶ περιτυχῶν, δέδωκεν αὐτῷ κλήμα ἀμπέλου φυτεῦσαι· ὁ δὲ καὶ ἐφύτευσε, καὶ ἐγεώργησεν οἶνον, καὶ ἐπιε, καὶ δέδωκε καὶ ποιμέσι πιεῖν. Οἱ δὲ ποιμένες μεθυσθέντες, διὰ τὸ ἐκ τοῦ παραδόξου πρῶτον πιεῖν, νομίσαντες φαρμαχθῆναι παρὰ τοῦ Ἰκαρίου

(3) Id. ταύτην ἦν (f. οὖν) ἔρπασεν.

(4) Id. ναυμάχοι.

ἀποκτείνουσιν αὐτόν· ἡ δὲ Ἑριγόνη ἢ τούτου θυγάτηρ, διὰ τῆς κυνὸς τοῦ Ἰκαρίου γνοῦσα, ὅτι ἀπέθανεν, ἐποινιάτο καὶ ἡσαλλε, καὶ, καθὼς μυθεύουσιν οἱ πλανώμενοι Ἕλληνες, ταύτην ἐλεήσαντες οἱ θεοὶ διὰ τὸ πάθος, μετέθηκαν εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ νῦν ἐστὶν ἐν τοῖς ἀστροῖς ἡ Ἑριγόνη. Τὸ δὲ λέγειν, Μυστήριον ὑμῖν αἰσχρὸν ταῦτα ἐποίησε, οὐ περὶ τοῦ Ἰκαρίου λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τὴν Δήμητραν μυθολογίας. Λέγεται δὲ αὕτη, οὐ μόνον δεδωκέναι αὐτοῖς τὰ σπέρματα, ἀλλὰ καὶ θεσμόν τινα μυστηρίων διδάσκειν, ὅτινα τελοῦνται οἱ Ἕλληνες. Ὡς γὰρ παρὰ τοῖς θεοδιόκτοις Χριστιανοῖς ἐστὶ τὸ ἅγιον φῶτισμα, οὕτω καὶ παρ' ἐκείνοις ἡ τοιάδε. Ἡ δὲ τοιαύτη τῶν Ἑλλήνων ἑορτὴ λέγεται Δημήτρια (1).

ξθ'. *Περὶ τοῦ θρησκευεῖν καὶ μυεῖσθαι.*

Λέγεται, ὅτι ὁ Ὀρφεὺς θρᾶξ ὢν τὸ γένος, καὶ θεολογήσας τὰ Ἑλλήνων μυστήρια, εἰδίδαζε πῶς δεῖ τιμᾶν θεοὺς. Τοῦτο οὖν τὸ τιμᾶν θεοὺς ἐκάλεσαν (2) θρησκευεῖν, ὡς θρησκίας οὐσης τῆς εὐρέσεως (3). Ἄλλοι δὲ ἡτυμολόγησαν, ὅτι τὸ θρησκευεῖν παρῆται ἀπὸ τοῦ οἰνεῖ θεοδερκεῖν, τούτεστι θεὸν ὀρᾶν. Τὸ δὲ μυεῖσθαι εἴρηται, ἢ παρὰ τὸ μυστήρια καὶ ἀπόρρητα τελείσθαι, ἢ διὰ τὸ μύοντας τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐπέκεινα γινόμενους πάσης σωματικῆς φαντασίας, οὕτως εἰσδέχεσθαι τὰς θείας ἐλλάμψεις.

ο'. *Περὶ τοῦ θύειν καὶ ἀστρονομεῖν.*

Λέγεται δὲ ὅτι τὸ θύειν θεοῖς Καλδαῖοι ἐξεῦρον, εἶπουν Κύπριοι· διαφορεῖται γὰρ ἡ ἱστορία· Καλδαῖοι δὲ ἔθνος Περσικόν. Τὴν δὲ ἀστρονομίαν λέγονται πρῶτοι εὐρηκέναι Βαβυλώνιοι διὰ Ζοροάστρου· δεύτεροι δὲ διεδέξαντο Αἰγύπτιοι. Τὴν δὲ γεωμετρίαν (4) εὗρον Αἰγύπτιοι διὰ τὸν Νεῖλον τὴν αὐτῶν κατάρδοντα χώραν, συγγέειν τὰ τῆς δεσποτείας ἐκάστου γνωρίσματα· διαιρούντες οὖν πολλάκις τὴν γῆν, καὶ ποικίλους σχηματισμοῖς χροῦμενοι, ἀρχηγὸς τῆς ἐπιστήμης γεγόνασι. Τὴν δὲ μαγίαν, φασίν, εὗρον Μῆδοι, εἶτα Πέρσαι. Διαφέρει δὲ μαγεία γοητείας, καὶ γοητεία φαρμακείας· τούτοις· ὅτι ἡ μὲν μαγεία, ἐπίκλησις ἐστὶ δαιμόνων ἀγαθοποιῶν, πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν· ὡσπερ τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου Τυανέως θεσπίσματα δι' ἀγαθὸν γεγόνασι. Γοητεία δὲ ἐστὶν ἐπίκλησις δαιμόνων κακοποιῶν, περὶ τοὺς τάφους εἰλουμένων, ἐπὶ κακοῦ τινος σύστασιν· γοητεία δὲ ἤκουσεν ἀπὸ τῶν γόνων καὶ τῶν θρηγῶν τῶν περὶ τοὺς τάφους γινόμενων. Φαρμακεία δὲ, ὅταν διὰ τινος σκευασίας θανατηφόρου, ἢ πρὸς φίλτρον δόση, ἢ καὶ ἄλλως πως προσαχθῇ τινὶ διὰ στόματος.

οα'. *Περὶ τῆς ὄνειρομαντείας.*

Τελμισσὸς, πόλις ἐστὶ Παμφυλίας· αὕτη δὲ παλαιότατη πόλις· ἦν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κροίσου. Οὗτοι λέγονται πρῶτοι τοὺς ὄνειρους εὐρεῖν, καὶ διακρίνειν τὰ τέρατα. Ἐλεγον γὰρ, εἰ γέγονέ τι παράδοξον, ὅτι τότε σημαίνει, καὶ πάντως ὡς ἂν εἶπὼν συνδραίνεν ἐξέρχεσθαι (5).

A ipsi attulerunt. Ejus itaque filia Erigone ex paterni canis latratu mortem ipsius intelligens, quiritabatur, et in summo mœrore versabatur. Atque ut opinionis errore sibi fingunt gentiles, ipsius luctu dii permoti in cœlum eam transtulerunt: ac nunc inter astra est Erigone. Quod autem ait Gregorius, Turpe vobis mysterium fecit, hæc non ad Icarium spectant, sed ad Cereris fabulam. Fortur enim Ceres, non solum ipsis semina dedisse, sed etiam legem quamdam mysteriorum, quibus gentiles initiantur. Ut enim apud divinitus edoctos Christianos est sanctus baptismus: sic etiam apud illos hujusmodi festum dicitur et mysterium. Vocantur enim hæc sacra Δημήτρια, id est Cerealia.

69. *De religionis cultu et initiatione.*

B Orpheus quidam, ut ferunt, genere Thrax, de Græcorum mysteriis pertractavit, cultumque deorum tradidit. Hunc autem deorum cultum θρησκευεῖν, vocavit, quasi θρησκεία, id est, religio hujus inventrix esset. Alii deductam hanc vocem putant, quasi a verbo θεοδερκεῖν, id est, *Deum videre*; μυεῖσθαι autem dictum est, quod mysteriis atque arcanis sacris imbuerentur, vel etiam quia μύοντες, id est, claudentes sensus, ac supra omnem corpoream speciem evecti, ita demum divinas illuminationes admitterent.

70. *De sacrificiis, astronomia et geometria.*

C Diis sacrificare quidam Chaldæorum, alii Cypriorum inventum esse aiunt: nec enim utri hoc invenerint satis constat. Chaldæi autem Persica est natio. At vero astronomiam primi Babylonii per Zoroastrum invenisse dicuntur. Proximi eam exceperunt Ægyptii, ex immensitate terræ et locorum divisionibus prius edocti, atque ita ad scribendum adducti. Jam magiam Medii invenerunt. Differt autem magia a goetia, et goetia a pharmacia. Magia enim est honorum dæmonum ad boni cuspian conciliationem et conservationem invocatio: quemadmodum Apollonii Tyanei vaticinia ob bonum extiterunt. Goetia autem est malorum dæmonum circa sepulcra sese volutantium ad mali alicujus procurationem invocatio. Goetia autem dicta est ἀπὸ τῶν γόνων καὶ τῶν θρηγῶν, id est, a clamoribus et luctibus, qui circa sepulcra eduntur. D Pharmacia autem est, cum exiliosum quoddam medicamentum vel amatorium poculum alicui hauriendum porrigitur.

71. *De arte conjecturæ ex somniis faciendæ.*

Telmessus antiquissima Pamphyliæ urbs est, quæ Croesi tempestate florebat. Hi primi rationem invenisse dicuntur, qua insomnia explorari ac dijudicari possent; si quid enim præter morem in somnis accidisset, quid illud portenderet, dicebant: ac quidquid dixissent, eventu ipso haud dubio comprobabatur.

(1) Id. add. καὶ Ἐλευσίνων (f. Ἐλευσίνων).

(2) Id. ἐκάλεσε.

(3) Ms. reg. 256 αἰρέσεως.

(4) Cod. reg. add. γεωμετρῶν.

(5) Colb. 3 γενέσθαι.

72. De divinandi arte.

Divinatrix scientia partim ὀρνεοσκοπητικὴ est, quam Phryges invenerunt, partim οἰκοσκοπητικὴ, partim ἐνδόσιος, partim χειροσκόπος, partim παλματικὴ. Ὀρνεοσκοπητικὴ est, cum volante hac vel illa ave, ante vel retro, dextrorsum vel sinistrorsum, quid hoc significet, dicimus, quam divinationis partem Telegonus invenisse dicitur. Οἰκοσκοπητικὴ, cum quis ea quæ in domo contingunt, enarrat, quidque hoc portendat, exponit. Verbi causa, quoniam in tecto felis, aut serpens, aut mus apparuit, aut exhaustum est oleum, aut mel, aut vinum, aut aqua, aut cinis, aut aliud quiddam, hoc significat. De quo genere opus edidit Xenocrates. Ἐνδόσιος autem, cum ea quæ in via occurrunt, enarrantur. Ut si occurrerit quispiam hoc gestans, hoc tibi accidit; si autem ille, hoc tibi eveniet. De quo genere Pollux pertractavit. Χειροσκόπος vero, cum ex manuum extensione ac rugis dicimus rem hanc illum manere, vel quod ipsius nuptiæ ambiuntur, vel quod liberos procreabit, vel hujusmodi aliquid: de quo volumen conscripsit Helenus. Παλματικὴ denique, cum ex corporis palpitatione aliquid cognoscitur. Ut, si palpitet oculus dexter, hoc indicat, aut si humerus, aut reliqua pars cor-

73. De Scythis, qui adversus heros suos rebellant.

Quidam ex nomadibus Scythis relictis famulis suis e Scythia latrocinandi causa excesserunt. Prius tamen eos excæcarunt, ac postea hoc muneri ipsis injunxerunt, ut cum eorum uxoribus læ coagularent. Cumque multum temporis interluxisset, nec Scythæ patriam repeterent, uxores eorum cum excæcatis servis stupri consuetudinem habuerunt, ex ipsisque conceperunt ac pepererunt; atque ita pro Scythis qui abscesserant liberi nascuntur, servili tamen semine procreati. Ergo cum Scythæ illi, qui olim patria egressi fuerant, in Scythiam rediissent, hos ex servis progenitos ætate florentes repererunt, atque obviam ipsis cum armis euntes. Ac conserto inter eos certamine reduces illi Scythæ fusi et superati sunt. Qua clade accepta auctor ipsis fuit quispiam, ne armis, sed verberibus cum ipsis pugnarent. Armis enim pugnare iis denum convenire, quibus cum pari conditione hostibus res esset: at virgas ipsis intentare argumentum esse herilis adversus servos potestatis. Illi itaque, servis patribus nati, cum veteres Scythas cum virgis conspexissent, velut dominis suis sese submiserunt: sicque sublatum et extinctum est bellum.

74. De Thessalia equa et muliere Lacedæmonia.

Nulla est urbs, quæ non eximium aliquod ornamentum habeat, ut Thessalia equos, Attica argenti metalla, India auream arenam. Consimilem etiam in modum Lacedæmonii venatorios canes primæ bonitatis, et mulieres strenuas et intrepidas. Habuit etiam Sicilia fontem nomine Arethusam. cujus

(1) Cod. reg. Colb. Πόλλης

(2) Reg. add. τῆς.

A οβ'. Περὶ τῆς οἰωνοσκοπικῆς.

Τῆς δὲ οἰωνοσκοπικῆς, τὸ μὲν ἔστιν ὀρνεοσκοπητικόν, τὸ δὲ οἰκοσκοπητικόν, τὸ δὲ ἐνδόσιον, τὸ δὲ χειροσκοπητικόν, τὸ δὲ παλμαστικόν. Ὀρνεοσκοπητικόν δὲ ἔστιν, ὅταν πετομένου τοῦδε ἢ τοῦδε ὄρνιθος, ἢ ἐμπροσθεν ἢ ὀπίσω, ἢ δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, εἰπωμεν, ὅτι τὸδε σημαίνει: λέγεται δὲ ἐξευρηκέναι: πρῶτος Τηλέγονος. Οἰκοσκοπητικόν δὲ ἔστιν, ὅταν τὰ ἐν τῷ οἴκῳ συμβαίνοντα ἐξηγήσῃται καὶ εἴπῃ, ὅτι τὸδε σημαίνει. Ἐπειδὴ ἐν τῇ στέγῃ ἐφάνη γαλῆ, ἢ ὄφις, ἢ μῦς, ἢ ἐκενώθη εἶλαιον, ἢ μέλι, ἢ οἶνος, ἢ ὕδωρ, ἢ τέφρα, ἢ ἄλλο τι, ὅτι τὸδε σημαίνει: ταῦτα δὲ συνεγράφατο Ξενοκράτης. Ἐνδόσιον δὲ ἔστιν, ὅταν ἐξηγήσῃται τὰ ἐν τῇ ὁδῷ ὑπαντῶντα: ὅταν οἱ Ἐάν σοι ὑπαντήσῃ τις τὸδε βασιτάζων, τὸδε σοι συμβήσεται: ἐάν ὁ δεῖνα, τὸδε ὄπισθ' ἐπιρ συνεγράφατο Πόλλης (1). Χειροσκοπητικόν δὲ ἔστιν, ὅταν διὰ (2) ἐκτάσεως τῶν χειρῶν καὶ διὰ τῶν ρυτίδων εἰπωμεν, ὅτι τὸδε ἢ τὸδε αὐτὸν μένει, ἢ ὅτι γαμῆ ἢ παιδοποιεῖ, ἢ τι τοιοῦτον: ὅπερ συνεγράφατο Ἐλενος. Παλμαστικόν δὲ ἔστι, τὸ διὰ τῆς πάλσεως τοῦ σώματος γνωριζόμενον: ὄσον, ἐπάληθ' ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς, τὸδε σημαίνει: ἢ ὁ ὤμος, ἢ ὁ μηρὸς, τὸδε δὲ συνεγράφατο Ποσειδώνιος καὶ ἄλλοι πολλοί.

hoc indicat, aut si humerus, aut reliqua pars cor-

ογ'. Περὶ τῶν Σκυθικῶν δούλων.

Τῶν νομάδων Σκυθῶν μέρος τι ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Σκυθίας πλανώμενον ἐπὶ ληστεία. Ἐβασαν δὲ οὗτοι οἰκέτας (3), ὥστε μετὰ τῶν γυναικῶν τυρεῦειν τὸ γάλα. Τοῦς δὲ οἰκέτας αὐτῶν ἐξετύφλουν οἱ Σκύθαι ἡλωτοποῦντες, καὶ οὕτω παρεῖχον αὐτοῖς τυρεῦειν τὸ γάλα. Χρόνου δὲ γενομένου, καὶ τῶν Σκυθῶν τῶν ἐξεληθόντων μὴ ὑποστρεφόντων, αἱ γυναῖκες φοιτῶσι πρὸς τοὺς δούλους τοὺς ἐκτυφλωθέντας καὶ συγγίνονται αὐτοῖς, καὶ συλλαμβάνουσι, καὶ γενῶσι: καὶ γίνονται παῖδες ἀντὶ τῶν ἐξεληθόντων Σκυθῶν. Ἦσαν δὲ δοῦλοι οἱ τεχθέντες κατὰ τὸ σπέρμα. Οἱ οὖν πάλοι ἐξεληθόντες Σκύθαι ὑποστρέψαντες, εὔρον τούτους τοὺς γεννηθέντας ἐκ τῶν δούλων ἠβήσαντας, καὶ ἐναντιομένους αὐτοῖς: καὶ γενομένου πολέμου μεταξὺ τῶν δουλοσπόρων καὶ τῶν ἐπανεληθόντων Σκυθῶν, ἠττῶνται πάνυ οἱ ἐπανεληθόντες. Τοῦτοις οὖν ἠτηθηεῖσιν, εἰς συνεβούλευσέ τις μὴ ὄπλοις αὐτοὺς πολεμῆσαι, ἀλλὰ διὰ μαστίγων. Τὸ γὰρ δι' ὄπλων, φησί, πολεμῆσαι τινας, ὡς ἀπὸ ἰσων πρὸς ἰσους ἔστιν ὁ πόλεμος: τὸ δὲ ἀπὸ μαστίγων αὐτοῖς ἐπελθεῖν, ὡς ἀπὸ δεσποτῶν εἰς δούλους ἔστιν. Οἱ οὖν δουλοσποροὶ, θεασάμενοι τοὺς Σκύθας μετὰ τῶν μαστίγων, ὑπέκυψαν ὡς οἰκείοις δεσπόταις, καὶ οὕτω κατελύθη ὁ πόλεμος.

οδ'. Περὶ Θετταλικῷ Ἴπκον.

Πᾶσα πόλις, ἢ χώρα ἔχει τι ἐξαιρετὸν ἰδιώμα: οἶον, ἢ Θετταλικὴν χώρα ἔσχε τοὺς Ἴππους: ἢ Ἀθηναίων, τὰ μέταλλα τοῦ ἀργύρου: ἢ Ἰνδία, τὴν χρυσίδα ψάμμον: ὁμοίως καὶ ἡ Λακεδαιμονίων, κύνες θηρευτικὰς (ἐνθεν καὶ οἱ Λακωνικοὶ κύνες), καὶ γυναῖκας ἀνδρείας καὶ ἀπποήτους. Ἐσχε δὲ καὶ ἡ

(3) Il. ἐάσαντες τοὺς οἰκέτας οἴκοι.

Σικελία πηγήν ὕδατος Ἀρεθούσαν οὕτω καλουμένην· ἅ ποτε captum fuisse Alpeum amnem fabulantur. Porro fontis illius aqua pura est et limpida, miræque suavitatis. Ait ergo Gregorius : Quemadmodum nonnullæ regiones, urbes et cives propriam atque eximium aliquod decus habent : sic doctrina Christiana hæc omnia, orphanorum atque extraneorum domicilia, valetudinaria, ac loca in quibus pauperes alantur, atque omnia hujusmodi bona.

οε'. Περὶ τῆς τοῦ Πλάτωνος Πολιτείας.

Πλάτων ὁ φιλόσοφος συνεγράψατο σύναγμα, ὃ Πολιτείαν ἐπίγραψεν. Ἐν τούτῳ τῷ συντάγματι λέγει, ὅποιαν δεῖ γενέσθαι πόλιν, καὶ ἐκ ποίων ἀνδρῶν συγκαίμενην, καὶ ποίοις ἔθεσι καὶ νόμοις πολιτευομένην. Αὕτη δὲ αὐτῷ ἡ πόλις, λόγῳ μόνῳ συνίστη· ἔργῳ δὲ, οὕτε συνέσται, οὕτε ἐπολιτεύσατο. Ἐν ἐκείνῳ οὖν τῷ συντάγματι τοῦτο τὸ βραβίδιον, ὅτι Ὑποκείσθωσαν ἡμῖν οἱ πολλοὶ τὰδε φεγγόμενοι, ἐν ἴσῳ αὐτῶν κινουμένην τὴν ἐπίνοιαν.

ος'. Περὶ τῆς τοῦ Ἡσιόδου Θεογονίας.

Ἡσιόδος εἰς ἑστί τῶν ποιητῶν· οὐ πράττονται τρία ποιήματα· ἡ καλουμένη Θεογονία, τὰ καλούμενα Ἔργα καὶ ἡμέραι, καὶ ἡ καλουμένη Ἀσπίς. Ἐν τῇ οὖν καλουμένη Θεογονίᾳ ὁ Ἡσιόδος (1) ἀρχεται (2) καταριθμεῖσθαι τὰς γενέσεις τῶν θεῶν· ὅτι ἐκ τοῦ χάους καὶ ἐκ τοῦ αἰθέρος ἐγεννήθη ὁ θεῖνα· ἐκ δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὁ Κρόνος· ἐκ δὲ τοῦ Κρόνου, ὁ Ζεὺς, ὁ Ποσειδῶν, ὁ Πλούτων. Ἔτα καταφέρει σειρὰς γενῶν καὶ θεῶν καινοτέρων ὀνόματα· καὶ οἷδε οἱ θεοὶ, μετὰ τῶνδε ἐπολέμησαν· καὶ οἷδε ἐνίκησαν, οἷδε ἠττήθησαν, καὶ οἷδε διεσπάρξαν τόνδε ἢ τόνδε. Οἱ γὰρ Τιτᾶνες λέγονται διασπαράξει τὸν Διόνυσον. Τὰ δὲ ὀνόματα ταῦτα, ἃ λέγει ἔναυθα ὁ Γρηγόριος, οἶον Κῶτον καὶ Βριάρεω, ὁ Ἡσιόδος λέγει γενέσθαι τινὰς ἀνθρώπους ἀπὸ ἐκατὸν χειρῶν ἔχοντας, οἵτινες μετὰ τῶν θεῶν ἐπολέμησαν τοὺς Τιτᾶνας. Οἱ γὰρ Τιτᾶνες μυθεύονται κατὰ τῶν θεῶν ἐπαναστῆναι, ἕως οὗ ἐκεραύνωσεν αὐτοὺς ὁ Ζεὺς. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν δρακοντοπόδων Ἡσιόδος λέγει, ὅτι ἐγεννήθησαν ἀνθρωποὶ δρακοντοπόδες. Κεραυνοφόρους δὲ λέγει νῦν θεοὺς, ἢ αὐτὸν τὸν Δία, ὡς κεραυνοὺν ἐπαφέντα τοῖς Γίγασιν, ἢ Στεροπῆν (3) ἢ Βρόντην τοὺς χαλκίους αὐτοὺς τῷ Διὶ βροντῆν καὶ τὴν ἀστραπῆν, καὶ τοὺς κεραυνοὺς· νήσους δὲ καὶ βέλη καὶ τάφους λέγει ἐπαφείσθαι τοῖς Γίγασιν παρὰ τῶν θεῶν. Ταῦτα οὖν μυθολογεῖ. Τὰ δὲ πικρὰ τούτων γεννήματα λέγει, ὅτι ἐκ τοῦ αἵματος τῶν Γιγάντων ταῦτα τὰ θανατηφόρα ζῶα γεγένασιν, ἃ αὐτὸς καταριθμεῖται, οἶον τὴν Χίμαιραν, τὸν Κέρβερον, περὶ ὧν φθάσαντες εἶπομεν. Τὸ δὲ περὶ τὰς Γοργόνας, τοιοῦτόν τι ἦν· ὅτι τρεῖς ἦσαν γυναῖκες φοδερὰ τοσοῦτον ἔχουσαι τὰ πρόσωπα, ὥστε τοὺς θεωμένους αὐτὰς παραντίχα ἀποδνήσκειν. Λέγεται δὲ, ὅτι ὁ Περσεὺς τὴν μίαν τούτων ἀνεῖλε τῷ λογχοδρεπάνῳ. ἀσπενδενε conabantur, dentibus peteret ac devoraret : quem Hercules obruncavit. Quod autem ad Gorgones attinet, tres erant mulieres adeo truculento atque horribili aspectu, ut quisquis eas intuebatur, statim moreretur : quarum unam lancea sua Perseus trucidasse dicitur.

(1) Id. τερατώδη καὶ μάχας τῶν θεῶν διηγείτα.

(2) Id. add. δέ.

(3) Id. Ἀστερόπην.

(4) Hæc Nonnus ipse fingit.

75. De Platonis Republica.

Philosophus Plato opus composuit, quod *De Republica* inscripsit. In eo docet qualem esse civitatem, quoque ex hominum numero constare, tum quibus moribus legibusque gubernari oporteat. Hæc porro civitas sermone solo ab eo coagmentata est : re ipsa autem nec constructa, nec gubernata. In hoc volumine his verbis utitur : Fingamus (4) cives hujusmodi orationem habere, ut eorum consilium animique solertiam non inæstem ac mortuam, sed vivam motuque incitatam videamus.

76. De Hesiodi Theogonia.

Hesiodi poemata tria exstant, *Theogonia, Opera et dies, et Scutum Herculis*. In *Theogonia* deorum ortus enumerare incipit, nimirum quod ex chao et æthere natus sit ille, ex cælo et terra Saturnus, ex Saturno Jupiter, Neptunus et Pluto. Postea catenam quamdam generum deorumque recentioris nominis deducit : narratque quemadmodum hi dii cum illis dimicarent, atque hi illum aut illos disceperint. Titanes enim Bacchum dilaniasse feruntur. Hæc porro nomina quæ hoc loco profert Gregorius, velut Cottum et Briareum, Hesiodus homines quosdam centimanos fuisse dicit, qui simul cum diis adversus gigantes bellum gesserunt. Hos enim adversus deos insurrexisse fingunt, quoad usque tandem Jovis fulmine oppressi sunt. Consimili quoque modo homines quosdam exstitisse ait, qui draconum pedes habent. Fulminiferos autem deos vocat, vel Jovem ipsam, ut qui gigantibus fulmen immiserit, vel etiam Steropen et Bronten, qui tonitru et fulgur Jovi fabricati sunt. Insulas porro tum pro sagittis tum pro sepulcris gigantibus immissas a diis fuisse conflagit. Acerbi autem et amarulenti fetus, qui ex gigantum cruore prodierunt, mortifera hæc animantia exstiterunt, velut quæ ipse enumerat, hydram nempe (quæ centiceps ille serpens erat, quem Hercules interfecit), chimæram, quam, cum de ea prius verba faceremus, ab anteriore parte leonem, a posteriore draconem, ac medio corpore chimæram ignem faucibus evomentem esse diximus, a Bellerophonte oppressam et exstinctam. Consimiliterque de Cerbero sermonem habuimus, nimirum canem tricipitem fuisse, qui inferorum portas sedulo custodiret, ac descendentes quidem ad inferos mulceret, eos autem qui ascendere conabantur, dentibus peteret ac devoraret : quem Hercules obruncavit. Quod autem ad

77. *De eo quod ait Gregorius, Orpheus transeat cum A sua cithara.*

Orpheus musicus tantum suavitate cantus valuit, ut eo, vel magia potius sua quercus animantesque rationis expertes atque adeo saxa et fluvios ad se pertraheret. Hujus poemata circumferuntur, quæ pro theologia gentiles habent. In his deorum ordines seriemque ac nonnullorum facinora quædam, quæque quorundam cæremoniarum atque initiandi ritus, et qui rerum aliquarum parentes effectoresque sint recenset. Hujus igitur Orphei nonnulla producit Gregorius quæ de Jove et Cerere dicta sunt. Priora enim de Jove dicit, posteriora de Cerere. Ac sensus quidem horum versuum qui ad Jovem spectant, est talis: O Jupiter gloriose, deorum omnium maxime, qui summo contineris tam ovium, quam equorum, quamque mulorum. Quo videlicet carnine Orpheus Jovem usque etiam ad pecudum ac jumentorum sterces vivificam suam facultatem emittere significabat. Carminis autem de Cerere hic est sensus: Deam sublato corpore femora sua detexisse ut amasiis suis corporis sui copiam faceret. Quibus verbis Orpheus Cereris vim ac facultatem iis a quibus expetitur, in promptu esse innuit, eamque paratam ad sese ipsam dandam, eosque explendos. Divus itaque Gregorius hoc velut fœdum atque obscenum, atque illud etiam Jovis ut impurum traducit, meritoque sugillat. B

την καὶ μῆσαι αὐτούς. Ὁ οὖν θεὸς Γρηγόριος, ὡς καὶ τούτου δυτοῦ αἰσχροῦ, καὶ τοῦ περὶ τὸν Δία ἀκαθάρτου, διασύρει καὶ διαγελά αὐτούς ἀξίως.

78. *De Phænetæ et Ericapæo.*

In Orphicis poematis hæc duo nomina simul cum aliis multis inducuntur. Ex quibus Phænetem inducit penem retro circa nates habentem: aiuntque eum vivificæ facultatis præsidem atque antistitem esse. Consimili modo Ericapæum alii cuiquam facultati præesse narrant. Quod autem de eo, qui deos omnes devorabat, loquitur, non Ericapæum intelligit, sed Saturnum. Hic enim filios duos quos procrearat, devorasse, ac devoratos evomuisse dicitur. Nam cum Jovis loco saxum devorasset, subsilente saxo cunctos evomit.

79. *De Homero.*

Homerus in suis poematis sursum deorsumque Saturnum et Jovem fabulose jactat, Junonem etiam D et Venerem et Palladem ac multos alios deos, quos ex poetis cognitos habemus. Comicum autem eum vocat Gregorius, quod nonnulla comice ac jocose de diis protulerit, ut quod Juno eleganti veste induta egregieque ornata ad Jovem se contulerit, eumque ut voluptuarium sefellerit, ac cum ipso dormierit. Quo quid magis ridiculum excogitari possit? Tragicum vero eundem nominat, quod quædam tristia et luctuosa de diis commentus sit: velut quod Jupiter Vulcanum in Lemnum præcipitem

οῦ. *Περὶ Ὀρφείως καὶ κιθάρας.*

Ὀρφεὺς γέγονε μουσικὸς, θράξ τὸ γένος· δε λέγεται οὕτω προσηκῶς καὶ ἐκμελῶς (1) ῥῆσαι, ὡς ἐπακολουθεῖν τῇ ψῆθῃ αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τῇ μαγείᾳ, τὰς δρυς, καὶ τῶν ζώων τὰ ἄλογα, καὶ τοὺς λίθους, καὶ τοὺς ποταμούς. Τούτου δὲ φέρονται ποιήματα, ἅτινα ὡς θεολογία· ἔχουσιν Ἕλληνες. Ἐν δὲ τούτοις τοῖς ποιήμασι, διὰ μυθικῶν συμβόλων (2) λέγει τὰς τῶν θεῶν τάξεις καὶ σειρὰς, καὶ τίνων τίνα ἔργα, καὶ ποῖα τίνων τελέσματα, καὶ τίνες τίνων δημιουργοί. Τούτου τοίνυν τοῦ Ὀρφείως ἕνια ἔπη παρατίθειν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ἃ εἰσι περὶ τοῦ Διὸς εἰρημένα, καὶ τῆς Δήμητρος. Τὰ μὲν γὰρ πρῶτα περὶ τοῦ Διὸς λέγει, τὰ δὲ ὕστερα περὶ τῆς Δήμητρος. Καὶ ὁ νοῦς μὲν τῶν περὶ τοῦ Διὸς ἐπῶν, οὕτως ἐστίν· ὅτι Ὁ Ζεὺς ἔνδοξε καὶ μέγιστε τῶν πάντων θεῶν, περιεχόμενος τῇ κόπρῃ πάσῃ, ὅση τε προβάτων, ὅση τε ἵππων καὶ ἡμιόνων. Μηλείη δὲ κόπρος ἐστὶν ἡ τῶν προβάτων· μῆλα γὰρ τὰ πρόβατα. Διὰ τοῦδε τοῦ ἔπους δῆθεν ὁ Ὀρφεὺς ἐσήμανεν, ὅτι ὁ Ζεὺς ἄχρι καὶ τῆς κτηνώδους ὕλης ἐκπέμπει τὰς ἑαυτοῦ ζωογόνους δυνάμεις. Τοῦ δὲ περὶ τῆς Δήμητρος ἔπους ὁ νοῦς ἐστὶν οὗτος· ὅτι Ἐπαιρομένη ἡ θεὰ, τοὺς ἑαυτῆς μηροὺς ἀνεσπύρατο (λέγει δὲ περὶ τῶν ἱματίων), ἵνα, φησί, τοὺς ἐρῶντας αὐτῆς ἀξίωσῃ τῆς συνουσίας. Διὰ δὲ τούτων ὁ Ὀρφεὺς αἰνίττεται, ὅτι ἡ θεὰ δύναμις τοῖς ἐπιθυμοῦσιν αὐτῆς, ἔτοιμος γίνεταί τοῦ ἐπιδοῦναι ἑαυτὴν καὶ τὸν Δία ἀκαθάρτου, διασύρει καὶ διαγελά αὐτούς ἀξίως.

C οῦ. *Περὶ Φάνητος καὶ Ἑρικαπαίου.*

Ἐν τοῖς Ὀρφικῶς ποιήμασιν εἰσηνέθη τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ὄντων, τὸν Φάνητα εἰσφέρει αἰδοῖον ἔχοντα ὀπίσω περὶ τὴν πυγῆν. Λέγουσι δὲ αὐτὸν ἔφορον εἶναι τῆς ζωογόνου δυνάμεως· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν Ἑρικαπαῖον λέγουσιν ἔτερας ἔφορον εἶναι δυνάμεως. Περὶ δὲ τοῦ, Ὁ πάντα καταπίων θεοῦς, οὐ λέγει περὶ τοῦ Ἑρικαπαίου, ἀλλὰ περὶ τοῦ Κρόνου. Λέγεται γὰρ οὗτος, οὗς ἔτεκεν υἱούς, πάλιν καταπιεῖν, καὶ ἐμέσαι οὗς ἤδη κατέπιε. Λέγεται λίθον καταπιεῖν ἀντὶ τοῦ Διὸς, καὶ τοῦ λίθου κατελθόντος ἐμέσαι πάντας.

δθ'. *Περὶ Ὀμήρου.*

Καὶ ἡ περὶ τούτου πολυθρύλλητος ἱστορία. Ἐν γὰρ τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ἄνω τε καὶ κάτω, Κρόνον τε καὶ Δία μυθολογεῖ, καὶ Ἥραν καὶ Ἀφροδίτην, Ἀθηναῖν τε ἐπὶ πᾶσι τούτοις· καὶ ἀπλῶς οὗς ἐκ τῆς ποιήσεως ἴσμεν. Κωμικοποιῶν δὲ τὸν Ὀμηρον ἐκάλεσεν, ὡς ἕνια ἀποσχώματα εἰς θεοῦς εἰρηκότα (3). Τραγικοποιῶν δὲ, ὅτι ἕνια πένθιμα περὶ τῶν θεῶν μυθολογεῖ· οἷον, ὅτι τὸν Ἑραίστον κατεκρήμινεν ἐν Λήμνῳ ὁ Ζεὺς· καὶ ὅτι ἐτρώθη ἡ Ἀφροδίτη ὑπὸ τοῦ Διομήδους. Ταῦτα δὲ δῆθεν δακρύων ἀξίω. Τῇ μὲν γὰρ τραγωδίᾳ ἔπεται τὰ δάκρυα· τῇ δὲ κωμωδίᾳ, ὁ γέλως.

(f. ἡπάτησεν) αὐτὸν ὡς ἡδύθειον καὶ συνακαθεύδον αὐτῷ. Καὶ τί τούτου γέλωτος ἀξίωτον; et ea legit interpretes.

(1) Cod. reg. ἐκμελῶς.

(2) Id. συλλαβῶν.

(3) Id. add. ὅτι ἡ Ἥρα φορέυσατα (sic) καὶ καλλωπισμένη ἀπῆλθε παρὰ τὸν Δία, καὶ ἠσπάτιεν

perit. Quæ profecto luctu ac lacrymis digna sunt. Tragœdiam quippe lacrymæ sequuntur, quemadmodum risus comœdiam.

π'. *Περὶ Ὀκεανοῦ καὶ Τηθύος.*

Καὶ τοῦτον δὲ τὸν μῦθον εἰσφέρουσιν οἱ ποιηταί, ὅτι ὁ Ὀκεανὸς πατήρ ἐστι πάντων τῶν θεῶν, ἡ δὲ Τηθύς μήτηρ. Ἀνδρόγυνον δὲ ὁ Ὀκεανὸς καὶ ἡ Τηθύς· καὶ ὅτι πάλαι διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων· διὰ δὲ δυσωπήσεως τῆς Ἥρας γίνεται πάλιν συνάφεια αὐτῶν καὶ φιλία. Ὁ δὲ μῦθος αἰνίττεται, ὅτι ὁ Ὀκεανὸς μὲν ἐστὶν ἡ ὑγρὰ φύσις· ἡ δὲ Τηθύς ἡ ξηρὰ, τοῦτέστιν, ἡ γῆ· καὶ ὅτι πάλαι τῆς ὑγρᾶς φύσεως μὴ συγγινόμενης τῇ γῆ, οὐδὲν ἐζωογονεῖτο, καὶ ἀπώλυοντο πάντα. Εἶτα ἡ Ἥρα, ὡς ἐφορος οὖσα τῆς συζεύξεως, καταλλάττει τὰ δύο στοιχεῖα εἰς συνάφειαν, καὶ γίνεται λοιπὸν ζωογόνος.

πα'. *Περὶ Διὸς καὶ Ἥρας.*

Ὁ Ζεὺς ἐχαρίζετο μᾶλλον τοῖς Τρωσὶ, καὶ ἐποίησεν ἠττάσθαι τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ἰκεσίαν τῆς Θέτιδος, ἕνεκεν τοῦ Ἀχιλλεύου, ἵνα ζητήσωσιν αὐτὸν οἱ Ἕλληνας ἠττώμενοι. Ἡ Ἥρα ἐφροντίζεε τῶν Ἑλλήνων· φροντίζουσα δὲ, βουλευέται ἀπατῆσαι τὸν Δία, πρὸς μίξιν αὐτὸν καὶ ὕπνον ἐκβαχεύουσα, ἵνα, καθεύδοντος τοῦ Διὸς, ἀδοθήτοιοι οἱ Τρῶες γενόμενοι ἠττηθῶσιν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ταῦτα οὖν βουλευσαμένη, λαμβάνει τὰ πορνικὰ καλλωπίσματα πάντα ἐκ τοῦ κεστοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ δὲ κεστός μυθεύεται κάμψειν τι εἶναι, ἐν ᾧ πάντα τὰ πρὸς κάλλος καὶ εὐμορφίαν καὶ χάριτας καὶ λαμπρότητα προσώπου ἐναποκείνται. Εἶτα κοσμησαμένη ἀνεισι παρὰ τὸν Δία, καὶ κινεῖ αὐτὸν ἐκ τοῦ πλάσματος τούτου πρὸς ἡδονὴν καὶ λαγνείαν· ἐκ γῆς δὲ περιέβαλλεν ἑαυτῇ καὶ τῆς τῶν μύρων εὐωδίας. Καὶ γὰρ ἡ γῆ, φησὶν, ἐδάσθησε βοτάνας, οἷον λῶτον, κρόκον, καὶ ὑάκινθον, ῥόδα, καὶ τὰ λοιπὰ ἀρώματα ἔργα μυρεψῶν, καὶ μόσχον. sibi undique injecit. Terra enim, ut inquit poeta, thos, Illia, cassiam, cinamomum, stacten, reliquaque

πβ'. *Περὶ τῆς Ἥρας δεδεμένης.*

Ἡ Ἥρα πολλάκις ἐζηλοτύπει τὸν Ἡρακλέα. Ἐν τῷ γοῦν ὑποστρέφειν αὐτὸν ἐκ τῆς Τροίας, ὅτε μετὰ τοῦ Τελαμῶνος αὐτὴν ἐπόρθησε, ζιετάραιε τὴν θάλασσαν, καὶ τοὺς ἀνέμους διήγειρε· καὶ ἐχειμαζε τὸ σκάφος τῇ βίᾳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ Ἡρακλέως. Τὴν δὲ ὕπνον μαγανείᾳ τινὶ χρησαμένη προσελθεῖν ἐποίησε τῷ Διὶ, καὶ ἐφύπνωσεν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐργηγορώς βοηθήσῃ τῷ Ἡρακλεῖ χειμαζομένῳ. Μαθὼν δὲ μετὰ τὸν ὕπνον ὁ Ζεὺς τὸ κατασκευάσμα τῆς Ἥρας, τιμωρεῖται αὐτὴν οὕτω· Δύο ἀκμονας δῆσας αὐτῇ περὶ τοὺς πόδας, περὶ δὲ τὰς χεῖρας πέδας ἀδιαλύτους, ἐκρέμασεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, τιμωρῶν αὐτὴν.

πγ'. *Περὶ φόβου τῶν θεῶν.*

Παρ' Ὀμήρῳ εἰς τὴν Ὑραψιδίαν, τοῦ Ἀχιλλεύου κατὰ κράτος ἀριστεύοντος, φόβος ἔλαβε τὸν Δία μῆπως παρὰ τὸ εἰμαρμένον ὁ Ἀχιλλεὺς πορθήσῃ τὸ

80. *De Oceano et Thetide.*

Hanc quoque fabulam inducunt poëtae, Oceanum videlicet deorum omnium patrem esse, ac Thetidem matrem, ipsosque hermaphroditum quemdam esse. Aiunt etiam dissidium olim inter eos exstitisse, cæterum opera precibusque Junonis coisse rursus inter eos amicitiam atque concordiam. Qua fabula, inquit, significatur per Oceanum aquam, per Thetidem autem terram intelligendam esse: quodque olim aqua nihil commercii cum terra habento nulla res in vitam producebatur, sed interibant omnia. Postea autem Junonem conjunctionis et matrimonii præsidem duo hæc elementa in concordiam reduxisse: atque ita deinceps rerum procreationem consecutam fuisse.

81. *De nubigrega Jove et Junone.*

Fabula hæc hujusmodi de causa conflictata est: Jupiter in Trojanorum partem magis propendebat, atque ob Thetidis deprecationem in Achillis gratiam inferiores Græcos effliciebat, ut videlicet ipsi ab hostibus superati Achillem requirere congerentur. At Juno Græcis consultum cupiens per venereum congressum imposturam Jovi facere meditatur. Ac posteaquam cum ipso perbacchata est, somnum ei conciliat, ut, dum ille dormit, Trojani omni auxilio destituti a Græcis vincantur. Hoc consilio inito, meretricia ornamenta ex Veneris cesto assumit. Cestum porro thecam quamdam fuisse aiunt, in qua omnia fraudum genera recondita erant, quæ ad pulchritudinem et elegantiam ac venustatem vultusque splendorem usui esse possunt. Ita ornata ad Jovem ascendit, atque hujusmodi fuco eum ad voluptatem et libidinem inflammat: quinetiam e terra unguentorum suavitates herbas protulit, ut crocum, rosas, lotum, hyacintharomata unguentis accommodata.

82. *De Junone in æthere ac nubibus pendente, vinculisque ferreis astricta.*

Juno, ut passim legitur, dolore zelotypiæ adversus Herculem percita erat. Proinde cum ille Trojam cum Telamone populatus, ex ea expeditione rediret, Juno mare perturbavit, excitatisque ventis procellosum tempestuosumque reddidit. Ita et ventorum et undarum impetu navis Herculis jactabatur. Interea præstigiis quibusdam adhibitis Jovi somnum accersivit: ne, si vigilaret, Herculi tempestate jactato ac periclitanti auxilium ferret. Expergefactus itaque Jupiter intellecta Junonis fraude hoc supplicio in eam usus est: Duabus incudibus pedes ipsius astrinxit, vinculisque itidem manibus firmis quibusdam catenis eam e cælo suspendit.

83. *De terrore diis injecto.*

Cum Achilles omni animi corporisque robore pugnaret, egregiamque operam navaret, subiit Jovem metus, ne præter fatum ille Trojam expugna-

ret. Quo timore affectus diis liberum facit, ut quibus quisque vellet, opem ferret, atque alii Trojanis. alii Græcis auxilio essent. Hac potestate ipsis facta Jupiter quidem, ut fingunt poetæ, e cælo tonuit : Neptunus autem mare concussit : Pluto vero cælo ac mari commotis pertimuit, ne emota quoque terra ii qui sub terra erant, erumpèrent, ac res imperii sui in lucem proferrerentur. Sunt autem de hac re lii Homeri versus :

*Atque Erebi dominus regali sede relicta
Exsiliit pavidus, metuens ne sorte superne
Conculeret terram tumidum qui temperat æquor.*

84. De nutu superciliorum et commotione crinium.

Homerus Jovem induct, pollicitationem hanc, qua Thetidi Achillis injuriam sese ulturum recepit superciliorum agitatione confirmantem, ac simul cum capitis nutu criniumque commotione cæsum ipsum commoventem. Ambrosios autem crines ipsius vocat, utpote quos nullus mortalium habere potest.

85. De Marte sauciato et in Chalcoceramum incluso.

Martem a Diomede vulneratum fuisse lib. *Iliad.* v narrat Homerus. Idem in vincula conjectus est ab Oto et Ephialto Aloys filiiis tyrannica natura præditis, qui circa Thessaliam exstiterunt, diisque bellum inferre meditati sunt. Mars ergo primus cum ipsis congressus est, atque ab iis superatus, in Chalcoceramum vinctus est. Est autem Chalcoceramus urbs hoc nomine appellata : vel genus est vinculi difficilis atque insolubilis. Ferunt porro Otum et Ephialtem nono ætatis anno triginta sex altitudinis cubitos habuisse, latitudinis autem novem cubitos.

86. De amatore Veneris.

Venus Vulcani fabri uxor erat. Hanc Mars admaavit, cumque ea adulterium perpetravit. Cujus rei certior factus Vulcanus, arte sua Marti ad subagitandam Venerem accedenti laqueos necit, in quos imprudens ille incidit, atque a Vulcano detinetur, ac deprehenditur Venerem constuprans. Nec miseratione eorum affectus Vulcanus : quin potius ut publicam ipsis ignominiam inureret, deos accivit, libidinemque eorum ob oculos ipsis posuit. Ac tum videntes dii, quemadmodum adulter ille et adultera quasi in triumphum expositi laqueis tenerentur, magno ob eos risu diffusi sunt. Ac postea persoluta exigua pecunia Vulcano pro redemptionis pretio Mars solutus est.

87. De bellis.

Pallas et Juno Græcis studentes cum Venere et Marte, qui Trojanorum partes tuebantur, bellum gerebant. Possunt etiam hæc bella intelligi, quæ vel gigantes cum diis, vel Titanes ipsi cum Baccho inlerunt.

88. De Saturno et Cæli excisione.

Poetæ Cælum Saturni patrem fuisse fingunt. Saturnus itaque ne quis alius ex patre nasceretur, accepta falce genitalem patris sui partem excidit, atque in mare projecit : atque exorta spuma nata

Ἴλιον. Τοῦτο δὲ φοβούμενος, ἐ[πι]τρέπει τοῖς θεοῖς τὸν βουλούμενον ἢ βούλεται ἀπαλθεῖν καὶ βοηθήσαι. Ἴνα οἱ μὲν τῶν Τρώων, οἱ δὲ τοῖς Ἕλλησι βοηθήσωσι. Τούτων οὖν ἐπιτραπέντων, ὁ μὲν Ζεὺς, κατὰ τὸν μῦθον, ἐθρόντησεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ὁ δὲ Ποσειδῶν σείει τὴν θάλασσαν· ὁ δὲ Ἄρης, σεισθέντων τῆς τε θαλάσσης καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἐφοβήθη μήπως εισιθῆσθαι τῆς γῆς ἀνάβρῃεις γένηται τῶν καταχθονίων, καὶ δημοσιευθῆ τὰ κατ' αὐτόν. Ἔστι δὲ τὰ ἐπι ταῦτα ^{θεῶν} Δείσας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο καὶ ἰαχε, μὴ οἱ ὑπερ-
Γαῖαν ἀναβρῆξει Ποσειδῶν ἐνοσίχθων.

πδ'. Περὶ συντάσσεως τῶν ὀφρῶν.

Ὅμηρος εἰσφέρει τὸν Δία μετὰ τὴν τῆς Θέτιδος ἱκεσίαν τὴν περὶ τοῦ Ἀχιλλέως, ὑποσχόμενον, κερνηκότα μὲν τὰς ὀφρῶς ἐν τῇ ὑποσχέσει, σείσαντα δὲ τὰς τρίχας ἐπὶ τῇ κατανεύσει τῆς κεφαλῆς, καὶ συγκινήσαντα, φησί, τὸν ὅλον οὐρανὸν ἐπὶ τῇ τῶν τριχῶν κινήσει. Ἀμβροσίας δὲ τὰς τρίχας εἶπεν, εἶον, ἄς οὐδέεις βροτῶν δύναται ἔχειν.

πε'. Περὶ τοῦ Ἄρεως τιρωσκομένου.

Λέγει ὁ ποιητής, ὅτι ἐτρώθη ὑπὸ τοῦ Διομήδους· ταῦτα λέγει ἐν τῇ ῥαψῳδίᾳ Ε'. Ἐδέθη δὲ παρὰ τοῦ Ὀτου καὶ τοῦ Ἐφιάλτου. Οὗτοι δὲ ἦσαν υἱοὶ μὲν Ἀλωέως, καὶ τύρανοι τὴν φύσιν· ἐγένοντο δὲ περὶ Θετταλίαν. Οὗτοι ἐμελέτησαν ἀνταρσίαν κατὰ τῶν θεῶν. Ὁ οὖν Ἄρης πρῶτος ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν, εἰτα ἠττηθεῖς, ἐδέθη ἐν χαλκῷ κεράμφ· χαλκοῦς δὲ κέραμος, ἣ πόλις ἐστὶν οὕτω καλουμένη, ἣ εἶδός τι δεσμοῦ δυσχεροῦς καὶ δυσλύτου. Λέγονται δὲ οἱ περὶ Ὀτον καὶ Ἐφιάτην ἐναεῖτες ὄντες, εἶναι ἐναεργυοὶ κατὰ τὸ μήκος, κατὰ δὲ τὸ πλάτος, ἐνεπαήχεις.

πς'. Περὶ τοῦ ἔραστοῦ τῆς Ἀφροδίτης.

Ἀφροδίτη γυνὴ ἦν τοῦ Ἥφαιστου τοῦ χαλκῆος. Ταύτης ἠράσθη ὁ Ἄρης, καὶ ἐμοίχευσε αὐτήν. Ὁ οὖν Ἥφαιστος μαθὼν τοῦτο, τῇ τέχνῃ αὐτοῦ ἐτεχνάσατο τὰς πάγας, καὶ τίθησι τῷ Ἄρει ἐρχομένῳ ἐπὶ τῇ μοιχείᾳ τῆς Ἀφροδίτης· καὶ ἐμπίπτει εἰς τὰς πάγας καὶ κατέχεται ὁ Ἄρης, καὶ φωρδαί μοιχεύων τὴν Ἀφροδίτην. Καὶ οὐκ ἔλυσε αὐτούς ὁ Ἥφαιστος, ἀλλ' ἔλασε αὐτούς εἰς παραδειγματισμὸν αὐτῶν, ὥς οὐ ἐκάλεσε τοὺς θεοὺς καὶ ἐδημοσίευσε αὐτούς. Καὶ τότε οἱ θεοὶ εἰδότες τὸ πῶς θριαμβευόμενοι (ἐν ταῖς πάγαις κατεχόμενοι ἦσαν οἱ δύο, ὅτε μοιχὸς καὶ ἡ μοιχαλῆς), πολὺν ἐπ' αὐτούς κατέχεον γέλωτα· καὶ τότε λύεται ὁ Ἄρης, ὅτε μικρὰ τινα λῦτρα δίδωσι τῷ Ἥφαιστῳ. Ἀμφιγύνη δὲ τὸν Ἥφαιστον ἐκάλεσεν, ὡς χαλόν.

πς'. Περὶ τῶν πολέμων.

Ἀθηνᾶ μὲν καὶ Ἥρα φροντίζουσαι τῶν Ἑλλήνων, ἐπολέμουν πρὸς Ἀφροδίτην καὶ Ἄρεα φροντίζοντες τῶν Τρώων. Εἰποῖς δὲ πολέμους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Γιγάντων πρὸς τοὺς δῆθεν θεοὺς, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Τιτάνων πρὸς τὸν Διόνυσον.

πη'. Περὶ Κρόνου καὶ τοῦ Οὐρανοῦ.

Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ Οὐρανὸς, φησί, γίνεται Κρόνου πατήρ. Ὁ Κρόνος οὖν μὴ βουλούμενος γενέσθαι αὐτῷ ἕτερον παῖδα, λαβὼν δρέπανον ἐκτέμνει τὰ αἰδοῖα τοῦ πατρὸς, καὶ ρίπτει αὐτὰ εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἀφροῦ

γενομένου ἐγεννήθη ἡ Ἀφροδίτη· ἔνθεν καὶ Ἀφρο- A
δίτη ὠνομάσθη ὡς ἐκ τοῦ ἀφροῦ.

est Venus, unde etiam Ἀφροδίτη nominata est, ἐκ
τοῦ ἀφροῦ, hoc est a spuma.

πθ'. Περὶ τῆς τοῦ Διὸς πρὸς τὸν Κρόνον ἐπανα-
στάσεως.

89. De insurrectione Jovis adversus Saturnum.

Ὁ Ζεὺς μαθὼν, ὅτι τεκνοφάγος ἐστὶν ὁ Κρόνος ὁ
πατὴρ αὐτοῦ, ἐπανίσταται αὐτῷ, καὶ ἐκβάλλει αὐ-
τὸν τῆς βασιλείας, καὶ καταταρταροῖ αὐτὸν μετὰ τῶν
Τιτάνων. Κατὰ μίμησιν δὲ εἶπε τοῦ πατρὸς, ὅτι καὶ
ὁ Κρόνος ἐπανεστῆ τῷ Οὐρανῷ, καὶ ἐξέτεμεν αὐτοῦ
τὰ αἰδοῖα καὶ ἔλαβε τὴν βασιλείαν. Γλυκὺν δὲ λίθον
καὶ τὸν αὐτὸν πικρὸν τυραννοκτόνον τὸν Δία καλεῖ·
λίθον μὲν, ἐπειδὴ, ὡς εἶπον, ἡ Ῥέα λίθον δέδωκε τῷ
Κρόνῳ καταπιεῖν ἀντὶ τοῦ Διὸς· τυραννοκτόνον δὲ
καλεῖ, ἥ ὅτι ἐπανεστῆ τῷ Κρόνῳ ὁ Ζεὺς, ἥ ὅτι ὁ τού-
του λίθος ἐποίησεν αὐτὸν ἐμέσαι, καὶ οὐς πρότερον
κατέπιε.

Jupiter Saturnum patrem adeo crudelem atque
immanem esse sentiens, ut filios suos devora-
ret, impetum adversus eum facit, regnumque ei
abstrahit, propriumque patrem principatu extur-
bat. Ad imitationem autem patris hoc ab eo factum
esse ait Gregorius, quoniam ipse quoque Saturnus
adversus Cælum insurrexerat, ac pudendas ipsi
partes absciderat, imperiumque ad se transtulerat.
Dulcem porro lapidem Jovem vocat, eundemque
acerbum tyrannicidam : lapidem quidem quoniam
Rhea, ut a nobis dictum est, Saturno lapidem

B Jovis loco devorandam porrexerat : tyrannicidam
autem, vel quia Jupiter adversus Saturnum rebellavit, vel quia hujusmodi lapidem eos quoque, quos
prius devorarat, evomere coegit.

ιγ'. Περὶ τοῦ Κερδῶος.

90. De Lucreo deo.

Κερδῶος θεὸν καλοῦσιν οἱ Ἕλληγες τὸν Ἑρμῆν, ὡς
κέρδους περιποιητικόν. Διὸ καὶ Ἀριστοφάνης ὁ κω-
μικὸς ἐν τῷ δράματι τῷ Πλοῦτω, ἀπορῶν, τίνα δεῖ
καλεῖσαι τὸν Ἑρμῆν, φησὶν· Ἐμπολαῖον αὐτὸν ἰδρυ-
σάμεθα, σουτέστι, κέρδους ἔφορον.

Lucrium deum Mercurium Græci vocant, ut
lucris auctorem. Unde etiam comicus Aristophanes
in *Pluto* addubitans quo nomine Mercurius appel-
landus sit, Statuamus eum, inquit, ἔμπολαῖον, id est
querstus et lucris præsidem.

ιδ'. Περὶ Διὸς πάντα γινόμενον.

91. De eo qui propter mulieres quidvis efficitur.

Ὁ Ζεὺς γενόμενος ἀετὸς διὰ μαγγανείας τινὸς,
ἤρπασε τὸν Γανυμήδην, ἐρασθεὶς αὐτοῦ πρὸς παι-
εραστίαν· Φρύξ δὲ ὁ Γανυμήδης. Ὁ δὲ μῦθος ἔχει,
ὅτι ἤρπασεν ὁ Ζεὺς τὸν Γανυμήδην, ἵνα ποιήσῃ αὐτὸν
ὀνοχόον, ὅταν ἀριστοποιῇ τοῖς θεοῖς· οὗτος δὲ ὁ Ζεὺς
γοητεία τινὶ γέγονε χρυσοῦς, καὶ Δανάη συνεγένετο·
πάλιν ταῦρος, καὶ τὴν Εὐρώπην ἤρπασε· κύκνος δὲ C
γενόμενος, Λήδαν ἐπόρνευσε· πάλιν ταῦρος γενόμε-
νος, τὴν Πασιφάνην ἐπόρνευσε· σάτυρος δὲ γενόμενος
καὶ τὰλλα μυρία κακὰ πράξας διὰ φιληδονίαν καὶ
λαγνείαν.

Jovem intelligit, qui præstigiis quibusdam in
aquilam transformatus, Ganymedem rapuit, ut eo
ad masculam libidinem abuteretur. Phryx autem
erat Ganymedes, idcirco, ut poetæ fabulantur, a
Jove raptus, ut pocillatoris munere fungeretur,
cum Jupiter deos prandio excepturus esset. Idem
Jupiter præstigiōsa quadam arte aurum effectus
Danaen compressit. Rursus sub tauri formâ Euro-
pam rapuit, quemadmodum etiam in cygnum com-
mutatus Ledæ stuprum intulit, et in satyrum con-
versus Nycteidem nympham aliaque seæcæta fla-
gitia propter voluptatem libidinemque perpetravit.

[92. (51) De Thestii filibus.

Jam diximus Herculem una nocte cum L Thestii filibus congressum fuisse, eumque Trivesperi no-
men ex eo consecutum, quod tribus diebus procreatus sit.

95. De Marte iræ præside.

Mars bellorum præses dicitur, atque iram spirans, quoniam ea in bellis indigemus ut irascibilem ani-
mæ nostræ facultatem moveat.

94. De Bacchi temulentia.

Bacchum vitis ac vini atque ipsius etiam ebrietatis præsidem esse aiunt : ipsumque etiam mero se
obruentem fingunt, consilioque Junonis huic vitio sese addixisse, hoc videlicet agentis, ut ille immoderat-
potu mentis errorem contraheret. Ipsi enim ut Jovis filio infesta erat. Omnes enim ex Jove progenitos
zelotypia insectabatur.

95. De Diana hospites odio habente.

De Tauris et Iphigenia jam verba fecimus. Diana enim apud Tauroscythas colebatur : habebantque
illi Iphigeniam Agamemnonis filiam sacerdotem hospites ipsi immolantem. Ipsa quippe hospium cæde
oblectabatur.]

ιζ'. Περὶ τοῦ Λοξίου.

D

96. De Loxia oracula edente.

Ὁ Ἀπόλλων μαντευόμενος, οὐ σαφῶς, οὐδὲ διαβ-
ρήδην τοὺς χρησμούς τοῖς χρησμοφουμένοις ἔλεγεν,
ἀλλ' ἀσαφῶς καὶ λοξῶς διὰ ἤκουσε Λοξίας, ὡς τὰ-

Apollo vaticinans nequaquam aperte ac perspi-
cuae iis a quibus consulebatur, oracula edebat, sed
obscuræ atque oblique. Unde etiam Loxias dictus est

(51) Inclusa omittit Nonnus.

PATROL. GR. XXXVI.

33

ut contraria eis, quæ eventura erant, vaticinia afferens, ob idque multos in fraudem impellens. Quorum in numero Cræsus quoque Lydorum rex fuit. Nam cum ipse oraculum accepisset :

Cræsus Halyn penetrans regnum pervertet opimum :
Incertum autem esset, quodnam regnum eversurus esset, existimans ille Apollinem de hostium regno atque imperio loqui, Halyn fluvium trajecit, propriumque imperium evertit.

97. *De immoderato et effrenato risu.*

Sinul atque Vulcanus Martem adulterio cum Venere junctum laqueis suis irretivit et astrinxit, ut de ipsis triumpharet, deos convocavit : qui cum eos vidissent, effusissimum risum ediderunt. Claudicantem autem eundem Vulcanum vocat Gregorius. Claudus enim erat hic deus (1) apud ipsos. Tenuibus porro tibiis oblectabatur Vulcanus, quoniam tibiis incidens Mars in ejus laqueos, inutiles illæ ipsi exstiterunt.

98. *De Jove ad pingue convivium currente.*

Jupiter in Æthiopiã ad epulas profectus est, quas Æthiopes instruxerant, ipsumque cum diis aliis invitarant. Epulæ autem illæ Æthiopum, atque earum causa sacrificium erat, quod Jovi fiebat. De qua re hæc Homeri carmina sunt :

*Jupiter hesterna cœnatum luce probatos
Ivit ad Æthiopes, atque omnis turba deorum.*

(52) Vide finem Iliad. Nam hic inanis est Nonni expositio.

ναντία τῶν ἐκδησομένων χρησιμῶν. Καὶ ἐκ τούτου ἠπατώοντο πολλοί· μάλιστα δὲ πάντων ὁ Κροῖσος ὁ Λυδός. Ἦν γὰρ αὐτῷ ὁ δοθεὶς χρησμός οὗτος·

Κροῖσος Ἄλυν διαβάς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.
Οὐκ ἦν δὲ σαφὲς ποίαν ἀρχὴν καταλύσει. Νομίσας οὖν ὁ Κροῖσος, ὅτι τὴν τῶν ἐναντίων ἀρχὴν λέγει, ἐπέρασε τὸν Ἄλυν ποταμὸν, καὶ τὴν οἰκίαν ἀρχὴν κατέλυσε.

ἑζ'. *Περὶ γέλωτος ἀμετρίας.*

Χωλεύοντα θεὸν λέγει τὸν Ἥφαιστον· χαλκὸς γὰρ οὗτος παρ' αὐτοῖς. Ὅν ὀρώντες ὑπηρετοῦντα καὶ χωλεύοντα, ἐγέλων οἱ θεοί· καὶ ὅτε ταῖς πάγαις τὸν Ἄρεα ὁ Ἥφαιστος διὰ τὴν μοιχείαν συνέδησεν, ἐκάλεσε τοὺς θεοὺς, καὶ πολὺν γέλωτα κατ' αὐτοῦ κατέχευον.

B

ἑη'. *Περὶ τοῦ ἐπὶ δαίτα τρέχειν τὸν Δία.*

Ὁ Ζεὺς ἀπῆλθεν ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ ἐπὶ ἀριστον. Οἱ οὖν Αἰθίοπες ἀριστοποιήσαντες, ἐκάλεσαν αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς σὺν αὐτῷ. Τὸ δὲ ἀριστον τὸ Αἰθιοπικὸν καὶ ἡ δαίτα αὕτη, θυσία ἦν γινομένη τῷ Δίῳ· τὰ δὲ ἐπιεῖσι ταῦτα·

*Ζεὺς γὰρ ἐπ' Ὀκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας,
Χθιῶς ἔβη μετὰ δαίτα, θεοὶ θ' ἅμα πάντες ἔσονται.*

NONNOY ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΩΝ ΕΜΝΗΣΘΗ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Ο ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΗΡ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ΕΝ Τῷ ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΣΤΗΛΙΤ ΕΥΤΙΚῶ ΔΕΥΤΕΡῶ.

NONNI COLLECTIO ET INTERPRETATIO

HISTORIARUM

QUARUM S. P. N. GREGORIUS MEMINIT IN INVECTIVA II ADVERSUS JULIANUM.

1. *De Ariadnes corona.*

Ariadne Minois Cretensium regis filia, Thesei Atheniensium regis, qui eo ad interficiendum Minotaurum perrexit, amore capta est. Hanc porro a Theseo acceptam in Naxos insulam duxit, cumque ea rem habuit, atque in ejus honorem coronam in caelo stellis quibusdam depinxit.

C α'. *Περὶ τοῦ Ἀριάδνης στεφάνου.*

Ἀριάδνη θυγάτηρ ὑπῆρχε Μίνως τοῦ Κρητῶν βασιλέως. Αὕτη ἠράσθη Θησέως τοῦ Ἀθηνῶν βασιλέως, ἐλθόντος ἐπ' ἀναίρεσει τοῦ Μινωταύρου. Ἐκ τοῦ οὖν Θησέως ἔλαβεν αὐτὴν ὁ Διόνυσος, καὶ ἀνήγαγεν ἐν τῇ Νάξῳ, καὶ συνεμίγη αὐτῇ· καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῆς, στέφανον ἐν τῷ οὐρανῷ δι' ἀστέρων ὑπεζωγράφησεν.

β'. *Περὶ τῆς Βερονίκης.*

A

Ἡ δὲ τοῦ πλοκάμου τῆς Βερονίκης ἐστὶν αὕτη· Βερονίκη γυνὴ τις ἦν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου καλουμένου. Τοῦ οὖν ἀνδρὸς αὐτῆς τοῦ Πτολεμαίου ὄντος ἐν πολέμοις, ἠβηατο, ὅτι εἰ ὑποστρέψει ἄτρωτος, τῶν πλοκάμων τῶν ἑαυτῆς ἀπόκαρμα ἀναθήσει ἀνάθημα ἐν τῷ ἑρῷ· καὶ ἀνέθηκαν ἡ Βερονίκη τὸν πλόκαμον ἀποκείρασα τὸν ἑαυτῆς, ὑποστρέψαντος τοῦ Πτολεμαίου. Κόνων δὲ τις ἦν ἀστρονόμος ἐπὶ τῶν αὐτῆς χρόνων, ὃς πρὸς Κολοκαίαν αὐτῆς φησιν, ὅτι οἱ θεοὶ τὸν πλόκαμον τοῦτον ἐν ἄστροις ἀνέθηκαν. Καὶ νῦν ἐστὶ τις βοτρωσιδῆς θέσις ἀστέρων ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃ καλοῦσι πλόκαμον Βερονίκης.

γ'. *Περὶ τοῦ κύκνου.*

B

Ἡ δὲ περὶ τοῦ κύκνου ἐστὶν αὕτη· Ὁ Ζεὺς ἐρασθεὶς, ὡς μὲν τινες λέγουσι, τῆς Νεμέσεως, ὡς δὲ ἕτεροι, τῆς Λήδας, καὶ βουλόμενος συγγενέσθαι αὐτῇ, καὶ μὴ ὄρα[σ]θῆναι ὑπὸ τῆς Ἥρας, ἐξωμώθη κύκνῳ, καὶ συνεγένετο τῇ ἑρωμένῃ. Νῦν οὖν οὗτος ὁ κύκνος κατεστηρίχθη ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ἐστὶ φησὶν, ὑποζωγραφηθεὶς καὶ ἄστρον ὁ κύκνος.

δ'. *Περὶ τοῦ ταύρου.*

Ἡ δὲ περὶ τοῦ ταύρου ἐστὶν αὕτη· Ταῦρός τις ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἀνεδόθη περὶ τὴν Ἑλλάδα. Οὗτος ἐλυμαίνετο τὴν χώραν καὶ ἐσίνετο πολλά. Ἐπὶ τοῦτον ἦλθεν ὁ Θησεύς, καὶ ἀνέλεν αὐτόν. Καὶ βουλόμενοι οἱ θεοὶ μέγα τὸ ἔργον τοῦ Θησεύς δεῖξαι, καὶ θεραπεύσαι τὸν Ποσειδῶνα, κατεστήριξαν τὸν ταῦρον ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ νῦν ἐστὶ διὰ ἀστέρων ὑποζωγραφηθεὶς ὁ ταῦρος ἐν τῷ οὐρανῷ.

ε'. *Περὶ τοῦ λέοντος.*

Ἡ δὲ περὶ τοῦ λέοντος ἱστορία ἐστὶν αὕτη· Λέων ζῶον ἄγριον ἦν ἐν τῇ Νεμέᾳ· χώρα δὲ αὕτη τῆς Πελοποννήσου. Οὗτος οὖν ὁ λέων ἐλυμαίνετο τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ. Εὐρυσθεὺς οὖν βασιλεύων τῶν Μυκηνῶν, καὶ μνηῶν τῷ Ἡρακλεῖ, πέμπει αὐτόν ἐπὶ τὸ ἀνελεῖν τὸν λέοντα· καὶ νῦν ἐστὶν ὁ λέων ἐν ἄστροις. Quamobrem dii ut Herculis certamen clarum atque illustre redderent, stellis in cælo leonem depinxerunt : ac nunc leo inter astra est.

ς'. *Περὶ τοῦ Ὀφιοῦχου.*

Ἡ δὲ περὶ τοῦ Ὀφιοῦχου ἐστὶν αὕτη· Λέγεται εἶναι οὗτος ὁ Ὀφιοῦχος ὁ Ἀσκληπιδῆς, ὁ ἔφορος τῆς ἰατρικῆς. Σύμβολον δὲ ὁ ὄφις τοῦ ἀγήρω· λέγεται γὰρ ἀποδέσθαι τὸ γῆρας ὁ ὄφις καὶ ἀνανεοῦσθαι. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἀσκληπιδῆς διὰ τῆς ἰατρικῆς ἀνανεοῖ τὰ ἀνθρώπινα σώματα, ποιοῦσιν αὐτὸν μετὰ τοῦ δράκοντος. Θέλοντες οὖν οἱ θεοὶ ἀντὶ ἀγάματος αὐτόν ἀνιῶσαι, δι' ἀστέρων αὐτόν ἀνιῶσαν ἐν τῷ οὐρανῷ.

ζ'. *Περὶ τοῦ Σαλμωνέως.*

Σαλμωνεὺς Αἰδῶλον μὲν ἦν υἱὸς, βασιλεὺς δὲ Θεσσαλῶν. Οὗτος ἀσεβῆς, φησὶν, εἰς θεοὺς γενόμενος, ποσοάπτων ἔρματι βύρσας ξηρὰς τε καὶ σκληρὰς, καὶ λιβητὰς τινὰς μετὰ τῶν βυρσῶν, ἤχους ἀπετέλει· μετὰ χεῖράς τε βαστάζων καιομένας λαμπάδας ἐμγαλαύχει, καθάπερ ὁ Ζεὺς βροντᾶν τε καὶ ἀστρά-

2. *De Berenices crine (55).*

Berenice Ptolemæi cognomento Evergetis uxor erat : quæ marito bellum peregre gerente hoc voto se obstrinxit ut si illæsus atque incolumis ille rediret, ipsa detonsos crines in templo donarii cuiusdam loco appenderet. Quo etiam voto defuncta est. Erat autem ipsius tempore astronomus quidam Comonus nomine, qui ut ipsi adularetur, deos ipsius crinem inter astra retulisse affirmavit. Ac proinde nunc nexus quidam stellarum in cælo est, quem Berenices crinem appellant.

ἀστέρων ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃ καλοῦσι πλόκαμον Βερο-

3. *De cygno.*

Jupiter, ut quidam tradunt, Nemeseos, ut autem alii, Ledæ amore inflammatus, cum eaque stupri commercium habere cupiens, ne a Junone perspiceretur, cygni formam subit : atque ita cum amice congressus est. Nunc ergo hic cygnus in cælo pictus est, atque inter astra collocatus.

4. *De tauro.*

Taurus quidam a Neptuno circa Græciam emissus est : qui cum regionem totam pervastaret, maximamque perniciem ipsi afferret, tandem a Theseo interemptus est. Quocirca dii ut magnum atque illustre Thesei facinus ostenderent, simul etiam ut iram Neptuni lenirent, Taurum inter cælestia astra defixerunt.

5. *De leone.*

Leo ferum ac truculentum animal erat in Nemea. Est autem Nemea Peloponnesi regio. Hic igitur leo maximis detrimentis regionem afflicebat. Eurystheus itaque, Mycenarum rex, hoc indicat Herculi, eique negotium dat, ut leonem de medio tollat. Profectusque Hercules leonem interfecit.

6. *De Ophiucho.*

Ophiuchus hic (Tullius Anguinentem vertit) Æsculapius esse dicitur, medicinæ præses : serpens enim longissimam quamdam vitam ac senectutem expertem designat. Ferunt enim eum senectutem exuere, atque ad juventutem redire. Quoniam igitur Æsculapius artis suæ opera et adjumento corpora humana renovat, idcirco eum cum dracone collocavit. Dii autem eum statuæ loco consecrare cupientes, per stellis ipsum in cælo consecrarunt.

7. *De Salmoneo e corio tonante.*

Salmoneus Æoli filius rex Thessalorum erat vir in deos impius ac nefarius. Hic coria quædam sicca et dura consuens atque accommodans, ac lebetes quosdam cum coriis pulsans, sonos quosdam edebat, atque ardentis facis manibus gestans insolenter jactabat se Jovis instar tonare ac fulgurare &

(55) Hæc et quæ sequuntur usque ad dicta de

quoad tandem a Jove fulminis ictu oppressus est. Filiam autem impuberem reliquit nomine Tyro, quæ apud patrum Cephæum educata Enipei fluminis patrii amore flagrare cœpit. Quod cum Neptunus animadvertisset, fluvii similitudinem induit, atque Enipei loco ea potitus est : ex eoque congressu Peliam et Neleum concepit eosque utero gerebat, a Criteo postea in matrimonium accepta est, tandemque peperit, ut quidem erat hominum opinio, ex Criteo, revera autem ex Neptuno. Quamquam ex ipso quoque Criteo postea liberos extulit.

8. De Babylonio Zopyro.

Darius Persarum rex cum Babylonem diuturna obsidione cinctam tenuisset, nec eam expugnare posset, ob idque animo angeretur, Zopyrus quidam, vir strenuus magnitudineque animi præstans, ut res ipsa declaravit, nec obscuri apud Darium nominis, hæc machinatur : Inciso naso atque auribus, multisque sibi inflictis verberibus ad Babylonios transfugit, perinde ac gravissimis injuriis a Dario affectus. Ita simulans se erga Babylonios optime affectum esse, dux belli ab iis creatur, ac certamine quodam inito, magnam in Darii exercitu stragem edidit. Qua re benevolentiam fidem apud eos nactus Dario diem præstituit, qua Babylonem oppugnaret. In ea itaque Babylonis persuasit, ut sibi urbis claves traderent : quibus acceptis, portas aperuit, ac Persas introduxit. Ita in Darii imperium ditionemque redacta est Babylon. Hæc Herodotus lib. vii *Histor.*

9. De Cyro Parysatidis filio.

Darius minor Xerxis filius ex Parysatide filios duos procreavit, Cyrum et Artaxerxem. Mortuo autem Dario de imperio fratres contendebant, atque Artaxerxi quidem ut natu majori jus temporis regnum asserebat : Cyrum autem ut juniorem et chariorem mater designabat ; superior tamen obætatem fuit Artaxerxes, imperiumque obtinuit. Cyrus itaque Artaxerxi subesse nolens a fratre suo petit, ut sibi Asiæ satrapiam ac velut provinciam administrandam concederet. Quod cum impetrasset, in Ioniam descendit, illicque præfecturæ sede fixa de imperio rursus cogitare cœpit, pellectisque Lacedæmoniis quibusdam aliisque Græcis numero circiter decem millibus, ipsis persuasit, ut belli societatem cum eo inirent ipsumque sequerentur. His itaque comitatus ad Persidem usque ascendit consertoque inter Artaxerxis Cyrique copias prælio victoriam referunt Cyri milites, tametsi per exiguo numero, si cum Artaxerxis exercitu conferantur. Græci enim aciei instruendæ peritissimi erant, ac licet perpauci, arte tamen ac solertia, ingentem hostium multitudinem superabant. At Cyrus brevi victoria elatus atque insolens e phalange sua in Artaxerxis phalangem impetum facit, ut videlicet Artaxerxem ipsum obruncaret. Ita solus a multis trucidatus est, regnique spe frustratus periit. Hæc Xenophon in rerum Græcarum *Historiis.*

πτειν, ἕως ὑπὸ Διὸς κεραυνωθείς ἀνηρέθη· καὶ κατέλιπε θυγατέρα ἀφήλικα ὀνόματι Τυρώ. Ἀβτὴ τραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς πρὸς Κηφέως, ἠράσθη τοῦ ἐγγχωρίου ποταμοῦ Ἐνιπέως. Τοῦτω δὲ τῷ ποταμῷ ὁμοιωθεὶς ὁ Ποσειδῶν συνεγένετο τῇ Τυρῷ, καὶ συνέλαβε τὸν Νηλέα καὶ τὸν Πελλίαν. Ἐγκυος δὲ οὖσα ἐγαμήθη ὑπὸ Κρηθέως, καὶ ὕστερον ἔτεκεν ἢ Τυρῷ, τῷ μὲν δοκεῖν ἐκ Κρηθέως, τῇ δὲ ἀληθεῖα ἐκ Ποσειδῶνος· ὕστερον δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ Κρηθέως ἔσχε παῖδα ἢ Τυρῷ.

η'. Περὶ τοῦ Ζώπυρου.

Δαρεῖος, ὁ Περσῶν βασιλεὺς, πολιορκῶν τὴν Βαβυλῶνα ἐπὶ χρόνον πολὺν, καὶ δυσπορθήτου οὖσης αὐτῆς, καὶ ἀσχάλλοντος ἐπὶ πολὺν καιρὸν, Ζώπυρος τις ἀνδρεῖος τὴν ψυχὴν, ὡς ἔδειξε τὸ πρῶγμα, καὶ οὐκ ἄδοχος παρὰ τῷ Δαρείῳ, μηχανᾶται τι τοιοῦτον· Κόψας ἑαυτοῦ τὴν ῥίνα καὶ τὰ ὠτα, καὶ μάστιξιν ἑαυτὸν καταξάνας, δῆθεν αὐτομολεῖ πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους, ὡς δεινὰ πεπονηὸς παρὰ τοῦ Δαρείου. Ἐῖτα ἀπελθὼν, προσποιεῖται εὐνοεῖν τοῖς Βαβυλωνίοις, καὶ ὑποτίθεται αὐτοῖς τινα κατὰ τοῦ Δαρείου· καὶ ἀπλῶς πίστιν ἐγγενῆ τοῖς Βαβυλωνίοις, στρατηγῆσας ὑπὲρ Βαβυλωνίων, καὶ ἀνελὼν πολλοὺς τοῦ Δαρείου. Συνθεὶς δὲ σύνθημα μετὰ Δαρείου ἡμέραν ὠρισμένην, ἐν ἣ δει αὐτὸν προσβάλλειν τῇ Βαβυλῶνι, ἐν ταύτῃ πείθει τοὺς Βαβυλωνίους λαθεῖν τὰς κλείς τῶν πυλῶν. Ἐῖτα λαθὼν, ἤνοιξε, καὶ εἰσήγαγε τοὺς Πέρσας· καὶ οὕτως ἐχειρώθη ἡ Βαβυλῶν. Ταῦτα Ἡρόδοτος φησὶν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ἱστοριῶν.

θ'. Περὶ τοῦ Κύρου τοῦ Παρυσάτιδος.

Δαρεῖος ὁ μικρὸς, ὁ υἱὸς Σέρξου, γεννᾷ ἐκ τῆς Παρυσάτιδος δύο υἱοὺς, Κύρον καὶ Ἀρταξέρην. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Δαρείου, ἠμφισβήτουν οἱ δύο περὶ τῆς βασιλείας. Καὶ τὸν μὲν Ἀρταξέρην, ὡς πρεσβύτερον, ἦγεν ὁ χρόνος ἐπὶ τὸ βασιλεύσαι· τὸν δὲ Κύρον, ὡς νεώτερον καὶ φιλοῦμενον, ἢ μήτηρ προεβάλλετο. Ἐπικρατεῖ δὲ ὁ Ἀρταξέρης διὰ τὸν χρόνον, καὶ βασιλεύει. Ὁ οὖν Κύρος μὴ θέλων ὑπεῖκειν τῷ Ἀρταξέρει, αἰτεῖ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν δοῦναι αὐτῷ τὴν τῆς Ἀσίας σατραπείαν, οἷον ἐπαρχότητα, καὶ λαθὼν κατήλθεν ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν· κάκεισε κοθεζόμενος, εἰς ἔννοιαν ἐλθὼν πάλιν τῆς βασιλείας, καὶ πείσας Λακεδαιμονίων ἀνδρας τινὰς, καὶ ἄλλους Ἕλληνας, ὡς μυρίους, συνακολουθεῖν αὐτῷ. Τούτων οὖν συνακολουθούντων ἀνήλθεν ἕως Περσίδος· καὶ συμβολῆς γενομένης μετὰ τῶν Ἀρταξέρητος καὶ τῶν Κύρου, νικῶσιν οἱ τοῦ Κύρου, καὶ ταῦτα ὄντες πολὺ ἐλάχιστοι πρὸς τὴν Ἀρταξέρητος στρατείαν· οἱ γὰρ Ἕλληνες ἤδεισαν καλῶς παρατάττεσθαι· καὶ ὀλίγοι ὄντες τέχνη ἐνίκων τοὺς πολλούς. Ὁ τοῦ Κύρου ἐπαρθεὶς τῇ νίκῃ, ἐφορμᾷ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φάλαγγος ἐπὶ τὴν φάλαγγα τοῦ Ἀρταξέρητος, ὡς δῆθεν αὐτὸν τὸν Ἀρταξέρην κατασφάζων, καὶ διαφθείρεται μόνος ὢν· καὶ οὕτω τελευτᾷ μὴ βασιλεύσας. Ταῦτα λέγει ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς.

ι'. *Περὶ τοῦ Ἰστιαίου.*

A

10. *De Samiorum tyrannide.*

Ἰστιαῖος Σάμιος μὲν ἦν τῷ γένος· φίλος δὲ γενόμενος Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως, ἐλήφθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν Περσίδι. Ἐκεῖ δὲ διαιτώμενος, ἐπεθύμει ἰδεῖν τὴν οἰκίαν πατρίδα· μὴ ἀπολούμενος δὲ, γράφει τῷ ἰδίῳ ἀνεψιῷ τῷ Ἀρισταγόρᾳ μελετῆσαι ἀποστασίαν· καὶ παῖθει δὲ καὶ τινὰς τῶν Ἴωνων συναποστῆναι. Γράφει δὲ, ὡς μὴ φωραθῆναι, τὸν τρόπον τοῦτον· Λαθῶν πιστὸν οἰκῆτην, καὶ τοῦτου τὴν κεφαλὴν ξυρήσας, ἐγχαράττει τῇ κεφαλῇ ὃ ἐθούλετο δηλώσαι· εἶτα μέλανι ἐγκαύστω μελαίνει τὴν χάραξιν, καὶ ἀφήκεν ἀνενεγκεῖν τὰς τρίχας· καὶ μετὰ τὸ κομάσαι αὐτὸν, ἀποπέμπει λέγων τῷ οἰκῆτῃ πάλιν ἐκεῖσε ἀποξυρηθῆναι, ἵνα γινῶ Ἀρισταγόρας τὰ γράμματα. Ἀναγνοὺς τοίνυν ὁ Ἀρισταγόρας, καὶ μαθὼν, ἐποίησε τὴν ἀποστασίαν σχεδὸν πάντων τῶν Ἴωνων. Εἶτα μανθάνει ἐν Περσίδι ὁ βασιλεὺς, καὶ σύμβουλος γίνεται τῷ Ἰστιαίῳ, ὡς Ἕλληγι, τί δαί ποιῆσαι· καὶ συμβουλεύεται παρὰ τοῦ Ἰστιαίου, αὐτὸν πέμψαι εἰς τὴν Ἀσίαν, ὡς ἱκανὸν ἔντα διαλυῖναι τὰ περὶ τῆς ἀποστάσεως. Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰστιαῖος ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ ὡς ὑποπτος γενόμενος ὄλου τοῦ πράγματος, παρὰ τοῦ Ἀρταφέρνηου τοῦ ὑπάρχου Σάρδεων ἤκουσε ταῦτα· Τοῦτο τὸ ὑπόδημα ἐβράβη μὲν Ἰστιαῖος, ὑπέδησάτο δὲ Ἀρισταγόρας· ὑπόδημα δὲ, τὴν ὄλην κατασκευὴν ἔλεγε. Ταῦτα ὁ Ἡρόδοτος λέγει ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν Ἱστοριῶν.

ια'. *Περὶ τῶν ἑκατοταχιῶν.*

Ἵτι γεγονῆσαι δύο τινὲς, ὁ Κότος καὶ ὁ Βριάρεως ἔχοντες ἑκατὸν χεῖρας· καὶ οὗτοι μετὰ τῶν θεῶν ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Γίγαντας.

ιβ'. *Περὶ τῆς ἀμπώτιδος.*

Ἀμπωτις, ὡς ἦδη ἡμῖν εἰρηται, ἐναντία ἐστὶ τῇ βραχίᾳ. Ταῦτα δὲ πάθη ἐστὶ θαλάσσης στενῆς περικλειομένης ἢ ὑπὸ νήσων, ἢ ὑπὸ γωνιῶν. Ἀμπωτις δὲ ἐστὶν οἶονεὶ ἀνάπτωτις καὶ ἀναβρόφη[σις] ὑποστελλομένου τοῦ ὕδατος εἰς μυχοὺς τινὰς τῆς ὑποκειμένης γῆς, καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἐκφοιτῶντος. Τὸ μὲν οὖν ἠποσταλῆναι τὸ ὕδωρ ἔσω εἰς τὰ κοῖλα τῆς γῆς, λέγεται ἀμπωτις· τὸ δὲ πάλιν ἐκρεῦσαι τοῦτο, καλεῖται βραχία. Γίνεται δὲ τοῦτο πολλάκις τῆς ἡμέρας, μάλιστα ἐὰν πνῆ ἀνεμος. Πάσχει δὲ τὸ πάθος τοῦτο ὁ Εὐριππος περὶ τὴν Ἑλλάδα· διὸ καὶ Εὐριππος ὠνόμασται οἶονεὶ ὁ εὐτρεπτος καὶ εὐχερῶς περιπίπτων. Εἰς τοῦτον λέγεται Ἀριστοτέλης ἑαυτὸν ρίψαι. Εἴρηται δὲ ἡμῖν τοῦτο καὶ ἐν τῷ α' λόγῳ.

ιγ'. *Περὶ τῶν Ἠλυσιῶν πεδίων.*

Ὅσπερ ὁ Χριστιανικὸς λόγος ὑπογράφει τινὰ εἶναι παράδεισον, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληγες ὑπογράφουσι τινὰ χῶρον, ὃν καλοῦσι Μακάρων νήσους. Καλοῦσι δὲ αὐτὸν καὶ Ἠλύσιον πεδίον, παρὰ τὸ ἐλευσεσθαι ἐκεῖσε τοὺς καλῶς βεβιωκότας. Ὁ δὲ Παθάμανθος υἱὸς λέγεται εἶναι τοῦ Διὸς, ἔχειν δὲ τὴν δικαστικὴν ἀξίαν, καὶ δικάζειν τοὺς ἐν Ἄδου· καὶ τοὺς μὲν ἀξιολογώσεως, πέμπειν παρὰ τὸν Κωκυτὸν καὶ τὸν Πυριφλε-

Histiæus Samius a Dario Persarum rege, qui eum amore complectebatur, in Perside retentus est, illicque degens patriæ videndæ cupiditate flagrabat. Cumque commeatum a rege impetrare non posset, cum Aristagora consobrino suo per litteras egit, ut defectionem moliretur, atque Ionum etiam quosdam ad idem facinus sollicitaret. Sic porro scripsit: Servum quemdam cujus fidem exploratam habebat, accepit, rasoque ipsius capite, ea quæ Aristagoræ significare volebat, ipsi inussit, atque ita eum tantisper apud se tenuit, quoad crines ipsi renati essent, ac tum ipsum emittit, jubetque ut cum in Ioniam pervenerit, caput radat, ut Aristagoras litteras legat. Aristagoras itaque perfectis cognitisque Histiaei litteris omnes propemodum Iones ac defectionem impulit. Quod cum in Persidem ad regem allatum esset, ipse Histiaem ut Græcum hominem in consilium adhibet, percontaturque quid factæ opus sit, suadet ille regi, ut se in Asiam mittat. Tantum enim se illic auctoritate ac potentia florere, ut totum illud defectionis consilium facile infringere queat. Profectus igitur in Asiam, apud Artaphernem qui Sardes cum imperio tenebat in suspicionem venit, quasi totius conjurationis architectus esset. Ac proinde hæc ab eo audivit: Hanc vestem consuit quidem Histiaeus, induit autem Aristagoras; per vestem videlicet totam illam fraudem proditionisque consilium intelligens.

C

11. *De centimanis.*

Diximus in superioris orationis historiis duos quosdam centimanos exstitisse, Cottum et Briareum, qui cum diis advereus gigantes bellum gesserunt.

12. *De reciprocatione Euripi.*

Ἀμπωτις, ut jam a nobis dictum est, βραχίᾳ ad-versatur: sunt autem hæc maris affectiones coarctati ac circumclusi vel ab insulis vel a terris; ἀμπωτις autem est velut ebibitio atque exorbitatio, colligente videlicet sese aqua in quosdam terræ subjacentis recessus, ac paulatim rursus effugiente. Cum ergo in terræ cavitates aqua sese colligit, ἀμπωτις dicitur: cum autem rursus effluit, appellatur βραχία. Quod quidem diei unius spatio identidem contingit, ac præsertim flante vento. Atque ita afficitur Euripus, qui circa Græciam est. Unde etiam Euripus vocatur, quasi εὐτρεπτος, facileque in orbem volubilis. In quem Aristoteles sese præcipitem egisse fertur, ut præcedente oratione diximus.

D

13. *De Elysiis campis.*

Quemadmodum Christiana fides atque doctrina paradysum quemdam describit, ita gentiles quoque fictitium quemdam locum describunt, quem Fortunatorum insulas vocant sive Elysium campum, quod videlicet eos veniant, qui vitæ curriculum honeste et cum virtute confecerunt. At vero Rhadamanthus Jovis filius esse, judicisque munere apud inferos fungi dicitur: atque eos quidem qui supplicio digni sunt.

ad Cocytum et Pyriphlegetontem inittere; eos autem A γέθοντα · τούς δὲ ἀγαθὰ ἐργασαμένους, παρὰ τὰς
qui recte et cum laude vixerunt, ad beatorum insulas. Μακάρων νήσους.

14. *De vocibus ἑταίρου et προπίνειν et
λαρυγγίζειν.*

Plato alique omnes philosophi eos, qui litterarum doctrinaeque studium serio profitebantur, ἑταίρους, hoc est amicos et sodales vocabant. Julianus itaque, ut qui philosophiae operam dedisset, nihilo se insolentior ob imperium magisque arrogantem et contumacem praebebat: verum ut Platonem videlicet, ceterosque philosophos imitaretur, sodales omnes vocabat: idque nominis frequens illis in colloquiis erat. Quod autem ad propinandi vocem attinet, sciendum est priscis omnibus regibus hunc morem fuisse, ut cum publicum festum celebrarent, vinum in aureis vel argenteis phialis temperatum a pocillatore quidem ipsi acciperent, atque in sinceræ amicitiae signum nonnihil e poculo haurirent, ac postea cui visum ipsis fuisset, poculum praeberent. Idque propinare vocabatur, quod nos φιλοτισίαν, id est, ad potandum invitationem appellamus. At vero λαρυγγίζειν imitatio quaedam vocem quodammodo claudit, atque in angustum contrahit, ut in faucibus detineri videatur.

15. *De Minervæ tibiis.*

Cum Minerva quondam tibiis ludens flumen pertransiret, umbramque suam buccasque inflatas in aquis conspexisset, ob idque sibi ipsa turpis videretur: tibiis, ut deformitatis causam abiecit. Cum enim quis tibia canit, flatus maxillas tumefacit, lusoremque deformem reddit. Has porro tibiis invenisse Marsyam ferunt, atque initio cum Apolline artis certamine ab eo victum, atque ad fluminis ripam excoxiatum fuisse. Unde etiam Marsyas fluvius appellatur.

16. *De daemonum liguratione.*

Dæmones omnes sacrificiorum nidoribus gaudentes, liguritores sunt: praesertim autem hoc nomine sugillatur Mercurius. Unde et δηλακρίων dicitur, δὴων κρέα, id est, carnes persequens, Quod autem fallaces et impostores eosdem vocat Gregorius, quanquam hoc propter omnes dicit, potissimum tamen propter Apollinem, qui dubia et fallacia oracula edebat.

[17. *De Triptolemis, Celeis et draconibus.*

Diximus in praecedente oratione, Triptolemum et Celeum semina, hoc est triticum et hordeum a Cere accepisse, atque alato draconum curru vectos universum terrarum orbem peragrassasse, frumentum mortalibus ad serendum suppeditantes.

18. *De Orpheo et ejus nugacissima de diis conscriptione.*

Orpheus genere Thrac sono citharæ res quoque ipsas anima carentes demulcebat. Hujus poemata circumferuntur, in quibus per fabulosa symbola deorum seriem essentiaeque modos, deorumque actiones facultatesque describit. Has autem fabulas Orpheus turpiter atque obscene profaneque confingit (54).]

19. *De eo, quod ait Gregorius, quercum loqui
desiisse.*

Dodona urbs est in Epiro sita, in qua erat quercus Jovi sacra, in eaque oraculum cujus mullerculae prophetissæ erant. Atque illi qui oraculum consulebant, quercum ingrediebantur, ac tum movebatur

(54) Inclusa desunt in Græco.

18. *Περὶ τοῦ, Ἐταίρε, καὶ Προπίνειν.*

Ὁ Πλάτων καὶ πάντες οἱ φιλόσοφοι τοὺς γενεῖους ἐραστὰς τῶν λόγων, ἑταίρους καλοῦσιν, οἷον φίλους. Ὁ οὖν Ἰουλιανὸς ὡς φιλοσοφῆσας, οὐκ ἀπηυθαδιάζετο τῇ βασιλείᾳ, ἀλλ' ἐμιμεῖτο δῆθεν Πλάτωνα καὶ τοὺς ἄλλους πάντας, καλῶν ἑταίρους, καὶ πολὺ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐν ταῖς συνουσίαις αὐτοῦ ἦν. Τὸ δὲ προπίνων, τοῦτο ἐστὶ· Πάντες οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς ἐπιτελοῦντες ἑορτὴν πάνδημον, ἐν φιάλαις ἢ χρυσαῖς ἢ ἀργυραῖς κερνώνοντες, ἐδέχοντο μὲν παρὰ τοῦ οἰνοχόου αὐτοῦ· ἀπέπινον δὲ μικρὸν ἐκ τῆς κύλικος, ὡς συμβόλου ὄντος τούτου φιλίας πολλῆς, καὶ τότε παρεῖχον ἢ ἂν ἠθούλοντο, χαριζόμενοι καὶ τὴν κύλικα. Καὶ ἐκαλεῖτο μὲν αὐτὸ τοῦτο, προπίνειν· ἢ δὲ ἡμέρα, φιλοτισία. Τὸ δὲ λαρυγγίζειν, μίμησις ἐστὶ φωνῆς, ὅταν τις ἐπιτερπόμενος οἷς λέγει, ἐπιθήσῃ πως τῇ φωνῇ καὶ στενοὶ αὐτὴν, ὥστε δοκεῖν ἐν τῇ λάρυγγι αὐτὴν παρακατέχεσθαι.

vocis est, cum quis in verbis suis sibimet placens

19. *Περὶ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν αὐλῶν.*

Ἀθηνᾶ ποτε τοὺς αὐλοὺς λαβοῦσα, παρὰ πηγῆν Ἰσταμένη ἤλπισε· θεασαμένη δὲ ἐν τῷ ὕδατι τὴν ἑαυτῆς σκιάν, πεφουσημένην ἔχουσαν τὰς γνάθους, καὶ ἀπρεπεῖς ἐκ τούτου φαινομένης, ἐβρίμῃ τοὺς αὐλοὺς, ὡς ἀμορφίας αἰτίας. Ἐν γὰρ τῷ αὐλεῖν, τὸ πνεῦμα ἐξογκοῖ τὰς γνάθους καὶ ἀμόρφους ποιεῖ τοὺς αὐλοῦντας. Τούτους τοὺς βιφέντας αὐλοὺς λέγεται Μαρσύας εὐρηκέναι, καὶ ἐρίσαι τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ ἠττηθῆναι, καὶ ἐκδραῆναι παρὰ τὴν ποταμὸν· ἐξ οὗ Μαρσύας ὁ ποταμὸς λέγεται.

19. *Περὶ τῶν λιχῶν δαιμόνων.*

Ὅτι πάντες οἱ δαίμονες, κνίσσαις χαίροντες, λιχῶν εἰσὶ· μάλιστα δὲ κωμωδεῖται ὁ Ἑρμῆς· διὸ καὶ λέγεται κρέα δῆων λακρίων. Ὡς ἀπατηλοὶ δὲ πάντες οἱ δαίμονες, ἐξαιρέτως δὲ ὁ Ἀπόλλων, ὅτι ἀπατηλοῦς ἔλεγε χρησμοῦς.

19. *Περὶ τοῦ λέβητος μὴ φθιγγόμενον.*

Ἡ Δωδώνη πόλις ἐστὶν ἐν τῇ Ἠπείρῳ κειμένη. Ἐν ταύτῃ ἵστατο δρυὶς ἱερὰ τοῦ Διός. Καὶ ἐν ταύτῃ ἦν τὸ μαντεῖον γυναικῶν οὐσῶν προφητεῖαν· καὶ εἰσῆσαν οἱ μαντεύμενοι παρὰ τὴν δρυῖν, καὶ ἐκινεῖτο

δῆθεν ἡ δρῦς· καὶ λοιπὸν ἐφθέγγοντο αἱ γυναῖκες λέγουσαι, ὅτι Τάδε προλέγει ὁ Ζεὺς. Τὸ δὲ περὶ τοῦ λέβητος τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐν ταύτῃ τῇ Δωδώνῃ λέγεται, ὅτι ἐν ὕψει τιμὴ ἴστατο ἀνδρῆας βασιτάζων βράβδον, καὶ παρ' αὐτὸν λέβης τις ἴστατο. Οἱ οὖν μαντευόμενοι, ἤρχοντο παρὰ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἤρχοντο. Ὅτε οὖν ἤθελε χρησιμῶσαι αὐτοῖς ὁ θεός, ὁ ἀνδρῆας ἐκεῖνος ἔπαιε τῇ βράβδῳ τὸν λέβητα· εἶτα ἤχει ὁ λέβης, καὶ ἐκ τοῦ λέβητος ἤχος τις ἀπετελεῖτο ἑναρμόνιος· καὶ ἐνεφοροῦντο αἱ προφήτιδες, καὶ ἔλεγον ἃ αὐτοῖς ὁ δαίμων ἐνέβαλλε.

κ'. Περὶ τῆς Πυθίας.

Φωκίς, χώρα ἐστὶν ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἐν ταύτῃ ἐστὶ πόλις καλουμένη Δελφοί. Ἐν ταύτῃ ἐστὶν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὃ καλεῖται Πυθῶ. Ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ ἦν ὁ τρίπους, καὶ αἱ ψῆφοι αἱ μαντικάι. Καὶ αἱ μὲν μαντικάι ψῆφοι ἦσαν ἐν τῇ φιάλῃ τοῦ τρίποδος. Ἦνικα οὖν ὁ μαντευόμενος ἠρώτα περὶ τῆς μαντείας, αἱ ψῆφοι ἤλλοντο καὶ ἐκινούοντο ἐν τῇ φιάλῃ. Τότε οὖν ἡ [προφήτις vel ἱέρεια] ἐνεφορεῖτο, καὶ ἔλεγεν ἃ ἤθελεν ὁ Ἀπόλλων· ἐκαλεῖτο δὲ ἡ προφήτις Πυθία. Ταύτην πληροῦσθαι εἶπεν ἐνταῦθα καὶ ἐμφορεῖσθαι καὶ ἐνθουσιάζεσθαι.

κα'. Περὶ τῆς Κασταλλίας.

Πηγὴ ἦν ἐν Δάφνῃ τῇ κατὰ Ἀντιόχειαν, ἐν ἣ λέγεται τὸν Ἀπόλλωνα παρεδρῦειν, καὶ μαντείας καὶ χρησμούς τοῖς ἐρχομένοις, περὶ τὸ ὕδωρ λέγεσθαι· λέγεται δὲ, ὅτι ἠνίκα ἐμαντεύετό τις ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, αὔρας τινὰς καὶ πνοὰς τὸ ὕδωρ ἀνεδίδου, καὶ ἀναδιδόμενων τῶν τοιούτων πνευμάτων, οἱ λερέεις οἱ περὶ τὴν πηγὴν ἐνθουσιάζοντες ἔλεγον, ἃ ἤθελεν ὁ δαίμων.

κβ'. Περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀφώνου.

Περὶ τούτου τοίνυν τοῦ ἀνδριάντος ποῦ τε ἴστατο καὶ πῶς ἐφθέγγετο, ἡμεῖς οὐχ ἱστορήσαμεν. Δεῖ δὲ νομίζειν εἶναι τὸν ἀνδριάντα ἐν Δελφοῖς, καὶ αὐτὸν φωνὴν ἀναρθρὸν ἀποπέμποντα. Εἰδέναι γὰρ χρὴ, ὅτι αἱ τῶν δαιμόνων φωναὶ ἀναρθροὶ εἰσι διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄργανα φωνητικὰ, ὅπως διατυπώσῃ τὴν ἐξερχομένην φωνήν.

κγ'. Περὶ τῆς Δάφνης.

Δάφνη, φησὶ, κόρη ὑπῆρχεν, ἐκ Λάδωνος τοῦ ποταμοῦ καὶ Γῆς γῆς τὴν γένεσιν εὐτυχήσασα. Αὐτῇ, φησὶ, περικαλλῆς τε οὖσα τῷ εἶδει, καὶ ὠραιζομένη ταῖς ἰδέσει, εἰς ἔρωτα ἐκίνησε τὸν Ἀπόλλωνα· ὁ δὲ Ἀπόλλων κινούμενος ἐκ τοῦ ἔρωτος, ἐπεδίωκε τὴν Δάφνην, εἰ πῶς ἰσχύσει συγγενέσθαι αὐτῇ. Ἦ οὖν κόρη τὴν παρθενίαν ἐθέλουσα φυλάξαι, τῇ οἰκείᾳ μητρὶ τῇ Γῇ προσηύξατο βοηθῆσαι αὐτῇ. Ἦ δὲ Γῆ διανοίξασα τοὺς ἑαυτῆς κόλπους ἐδέξατο τὴν παιδα· καὶ ψυχαγωγῆσαι θέλουσα τὸν θεόν, φρυτὸν ἀνήκεν ὁμώνυμον τῇ κόρῃ· ὅπερ λαβὼν ὁ Ἀπόλλων, στέφεται παρὰ τὸν τρίποδα, ψυχαγωγούμενος ἀντὶ τῆς ἐρωμένης τῷ φρυτῷ τῆς Δάφνης.

κδ'. Περὶ Διονύσου ἀνδρογύνου.

Τὸν Δίονυσον λέγουσι καὶ τὰ ἀνδρῶν ποιεῖν, καὶ τὰ γυναικῶν πάσχειν· καὶ τὰς Βάκχας περὶ αὐτὸν

scilicet quercus, posteaque loquebantur mulieres, quidque diceret Jupiter, renuntiabant. De lebeto autem ita se habet historia : In eadem urbe statua quædam erat in sublimi quodam loco erecta, virgam gestans, circa quam lebes quidam fixus erat. Ergo qui oraculum consulebant, ad hunc locum se conferebant, precesque fundebant. Cum igitur ipsis responsa dare vellet deus, statua illa lebetem virga feriebat, ac tinniebat lebes, concinnusque quidam sonus ex eo edebatur. Tum vero numine affabantur prophetissæ, quæque ipsis dæmon suggerebat, loquebantur.

20. De Pythia.

In Phocide, quæ Græciæ regio est, Delphos, urbs erat, in eaque Apollinis templum, nomine Pytho. In hoc porro templo tripus erat, calculique vaticinii in tripodis phiala. Cum ergo is qui oraculum adibat, responsum petebat, calculi prosiliebat ac movebantur : ac tum prophetissa, quam Pythiam, sacerdotem vocabant, numine implebatur, dicebatque quidquid Apollini collibisset. Quod enim hoc loco Gregorius eam impleri ait, idem est quod numine affari.

21. De Castalia.

Castalia fons erat in Antiochia, cui Apollinem assidere veteres dicebant, atque oracula ad aquam edere. Cumque eo quidam oraculi consulendi causa se conferebant, aqua illa, ut ferunt, auras et flatus emittebat : ac tum sacerdotes, qui circa fontem erant, quæ dæmonis voluntas tulisset, dicebant.

22. De statua muta.

De hac statua, nec quo tempore, nec ubi erecta fuerit, nec quomodo loquebatur, quidquam historiis proditum reperimus. Existimandum est autem Delphicam quoque statuam, cum verba faceret, inarticulatas voces extulisse. Voces quippe dæmonum ininime articulatae sunt, eo quod vocalibus organis, quibus exeuntes voces imprimantur, careant.

23. De Lauro.

Daphne, ut ferunt fabulæ, Ladonis annis (55) et Terræ filia erat. Hæc eximia formæ pulchritudine atque elegantia Apollinem amore inflammavit, Apollo autem amoris stimulis incitatus puellam persequeretur, ut ea potiretur. At illa virginitatem tueri cupiens, parentis Terræ opem suppliciter imploravit. Proinde mater aperto sinu suo natam excepit, atque in Apollinis solatium arborem puellæ cognominem protulit. Quam cum ille accepisset, ea apud tripodem cinctus est, ut hac ratione adamatæ Daphnes desiderium teneret.

24. De Baccho androgyno.

Bacchum ferunt et masculam libidinem exercere, et femineam pati, ac Mænadibus circum-

ptum esse. Sæpenumero diximus eum vini auctorem ac præsidem esse, illudque et viris et mulieribus dedisse, quo ingurgitati atque obruti promiscue choreas agunt. Satyros autem pastores esse aiunt; sunt tamen qui eos dæmones quosdam Bacchi asseclas esse existiment. De Phallo superiore oratione diximus, nimirum sceleratum ac nefarium quemdam hominem fuisse turpe atque obscenum veretrum habentem: ad cuius similitudinem mimi penem ex pellibus effingunt, vocantque φαλητάριον eumque in bacchanalibus per ludum circumlerunt: in eoque olim perditī illi homines initiabantur.

25. De Semele et tonitruo.

Semele Cadmi filia a Jove amata atque compressa, Bacchum ex eo concepit. Quo nomine Juno zelotypiæ facibus inflammata in Semeles nutricem sese transformavit, petendumque ipsi a Jove censuit, ut cum ea ita consuetudinem haberet, quemadmodum cum Junone consuevisset. Consuevit autem eum tonitruo et fulmine. Hoc porro concilium idcirco ei Juno dedit, ut Jove ad eam cum tonitruo accedente confestim illa, ut mortalis, deflagraret, atque ita pellice defungeretur, quod etiam accidit. Nam cum Jupiter ad Semelem venisset, petiissetque illa, ut eodem modo secum congregaretur, quo cum Junone solebat: congregitur ille, eamque fulmine oppressit: ac tum acceptum Bacchum, fetum adhuc immaturum femori suo insuit, posteaque septimo mense accedens Mercurius Jovis femur aperuit: sicque natus est Bacchus accepitque eum Jupiter, atque in Nysam Thraciæ urbem deportavit, nymphisque lacte alendum tradidit.

26. De utroque pede claudo Vulcano.

Claudus erat Vulcanus, unde et ἀμφιγυής dictus est (γυῖα enim membra sunt), arte faber ætærius. Hic Venerem in matrimonio habebat, qua Mars per adulterium abusus est. Atque eos in ipso facinore constitutos laqueis deprehendit. Deum autem eum vocat fuligine ac fumo obsitum; αἰθάλη enim genus est fumi crassioris. Fumo porro ille infectus erat, ut faber. Jam eum arte clarum et insignem appellant poetæ, quoniam illustris erat apud illos vocat Gregorius: Homerus enim quemdam hominem inducit Thersitem nomine, claudum, gibbum, strabonem, calvum ac procacem et petulantem, atque hunc Græcorum castra secutum, non ut bellum gereret, sed ut omnibus ludibrio esset. Quoniam igitur Vulcanus claudus erat, fumoque obsitus, Deus vester, inquit ad ethnicos, Thersites est Olympius, claudus nimirum ut ille, ac procax et petulans. Quod autem mox sequitur, Non jam propter adulterium vincitur Mavors, ex eadem fabula pendet. Mars enim adulterium cum Venere perperans Vulcani laqueis irretitus est. Quod vero ad-

μαίνοντας γενομένας ἐκβαχεύειν, καὶ τοὺς Σατύρους· καὶ τοὺς Σεληνοὺς ἐξοργισμένους περὶ αὐτόν. Εἶπαμεν δὲ πολλάκις, ὅτι αὐτὸν λέγουσιν εἶναι τοῦ οἴνου δημιουργὸν καὶ ἑσπρον· καὶ ὅτι δέδωκε καὶ ταῖς γυναίξιν καὶ τοῖς ἀνδράσι, καὶ ἔπιον, καὶ ἐμεθύθησαν, καὶ μεθύσθεντες μετὰ τῶν γυναικῶν χορεύουσι περὶ αὐτόν. Τοὺς δὲ Σατύρους λέγουσιν εἶναι ποιμένας· ἄλλοι δὲ, θεοὺς τινὰς δαίμονας περὶ τὸν Διόνυσον. Περὶ δὲ τοῦ φαλλοῦ ἤδη εἰρήκαμεν ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ὅτι ἀκάθαρτός τις ἦν αἰδοῖον ἔχων αἰσχρὸν, ᾧ ὁμοιοῦσι νῦν οἱ μίμοι δερμάτινον, ὃ καλοῦσι φαλητάριον· καὶ τοῦτο ἔχουσιν ἐν τοῖς Διονυσίοις, φοροῦντες ἐν παιγνίοις καὶ ἐορτάζουσιν, ἐν ᾧ τότε ἐτέλουν ἐκεῖνοι.

κε'. Περὶ Σεμέλης.

Σεμέλη, Κάδμου ἦν θυγάτηρ. Ταύτης ἠράσθη ὁ Ζεὺς, καὶ συγγίνεται αὐτῇ· ἣ καὶ συλλαβοῦσα εἶχεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Διόνυσον. Ἡ δὲ Ἥρα ζηλοτύπως φερόμενη, σχηματίζεται πρόσωπον τροφοῦ ἐγνωσμένης τῇ Σεμέλῃ, καὶ συμβουλεύει αὐτῇ τῇ Σεμέλῃ ἐγκλιθεῖν, ὅτι Ἄτρησαι τὸν Δία συγγενέσθαι σοι ὡσπερ συγγίνεται τῇ Ἥρᾳ. Συνεγένετο δὲ ὁ Ζεὺς τῇ Ἥρᾳ μετὰ βροντῶν καὶ κεραυνῶν. Ταῦτα δὲ συνεβούλευεν ἡ Ἥρα τῇ Σεμέλῃ, ἵνα ἐρχομένου τοῦ Διὸς μετὰ κεραυνῶν πρὸς αὐτήν, ὡς θνητῇ καταφλεχθήσεται, καὶ μηκέτι ἔχει τὴν ἀντίζηλον· ὃ δὴ καὶ γέγονε. Τοῦ γὰρ Διὸς ἐλθόντος πάλιν πρὸς τὴν Σεμέλην, ἤτησεν ἡ Σεμέλη οὕτως αὐτῇ συγγενέσθαι, ὡς τῇ Ἥρᾳ· καὶ ὡς συνεγένετο αὐτῇ, κεραυνοῦται καὶ ἀπόλλυται ἡ Σεμέλη. Καὶ τότε λαβὼν ὁ Ζεὺς τὸν Διόνυσον ἐμβρυον ὄντα, ἐβράψεν ἐν τῷ αὐτοῦ μηρῷ· καὶ ὕστερον ἐν τῷ ἐβδόμῳ μηνὶ ἐλθὼν ὁ Ἑρμῆς, ἀναπτύσσει τὸν μηρὸν τοῦ Διὸς, καὶ γεννάται, ὡς φασιν, ὁ Διόνυσος· καὶ λαμβάνει αὐτὸν εἰς Νύσαν τῆς Θράκης, κάκει παρὰ τῶν νυμφῶν γαλακτοτροφεῖται.

κς'. Περὶ τοῦ Ἥφαιστου.

Χωλὸς ἦν ὁ Ἥφαιστος, διὰ καὶ ἀμφιγυής· γυῖα γὰρ τὰ μέλη. Ἦν δὲ χαλκεὺς τὴν τέχνην. Τούτου γυνὴ ἦν ἡ Ἀφροδίτη, καὶ ταύτην ἔμοιχεύετο ὁ Ἄρης. Εὐρίσκει οὖν ὁ Ἥφαιστος τὴν μοιχείαν γενομένην στησας πάγας. Θεὸν δὲ αὐτὸν λέγει κατηθαλωμένον καὶ κεκαπνισμένον· αἰθάλη γὰρ, εἶδος καπνοῦ παχύτερον· ἐκεκάπνιστο δὲ, ὡς χαλκεύς. Κλυτοτέχνην δὲ αὐτὸν καλοῦσιν οἱ ποιηταί, διὰ τὸ ἐνδοξον εἶναι ἐκ τῆς χαλκευτικῆς τέχνης, ἣ καὶ διὰ τὸ εὐφυῶς αὐτὴν μετεῖναι. Θεορίτην δὲ αὐτὸν Ὀλύμπιον καλεῖ, διὰ τοιαύτην αἰτίαν· Ὁ Ὀμηρὸς εἰσφέρει τινὰ ἀνθρώπων ὀνόματι Θεορίτην, καὶ χωλὸν καὶ στραβὸν καὶ κυρτὸν καὶ μαβαρὸν καὶ προπετῆ· καὶ, φησὶν, ὁ τοιοῦτος ἠκολούθει τῷ στρατοπέδῳ, οὐ διὰ τὸ πολεμεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ γελάσθαι. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἥφαιστος χωλὸς ἦν καὶ κεκαπνισμένος, λέγει αὐτὸς, ὅτι ὡς Θεορίτης ἦν ὁ Ἥφαιστος ὀμῶν. Ὀλύμπιον δὲ αὐτὸν εἶπεν, οἰοῖται οὐράνιον· Ὀλυμπος γὰρ ὁ οὐρανός. Ἡ πάλιν Ὀλύμπιον αὐτὸν εἶπε, διότι ἐξ Ὀλύμπου ἦν, ἥτις ἔχει τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ· ὃ καὶ ἕως νῦν ἐν τῇ Λυκίᾳ λέγεται εἶναι ἐν τόπῳ τῆς Ὀλύμπου, ἐν ᾧ αὐτόματον πῦρ ἀναδίδεται καὶ

ἐπανόμασται Ἥφαιστοιον· ἐν ᾧ τόπων καὶ ναῶν αὐτῶν οἱ τότε Ἕλληνες ἀνήγειραν. Ἀντικρὺ δὲ οὖσα ἡ Ὀλυμπος τῆς Κύπρου, ἐθα φυγοῦσα ἡ Ἀφροδίτη κατήκασε, κάκειθεν ἠκολούθησε τῷ Ἄρει, καὶ ἔφυγον εἰς τὸν Ἄβανον, κάκει τὸ πορνεῖον αὐτῆς συνεστήσατο, καὶ ἔλαβεν ἐκεῖ καὶ τὸν Ἄδωνιν. Θεοῦ τῆς οὖν Ὀλύμπιος καὶ ὁ χυλὸς καὶ προπετῆς θεὸς ὁμῶν εἴρηται. Τὸ δὲ, Δεσμώτης Ἄρης διὰ μοιχείαν, τῆς αὐτῆς ἐξήρτηται ἱστορίας. Μοιχεύων γὰρ ὁ Ἄρης τὴν Ἀφροδίτην, ἐδέθη ταῖς πάγαις ὑπὸ τοῦ Ἥφαιστου. Τὸ δὲ, μετὰ τοῦ δειμοῦ καὶ τοῦ φόβου καὶ τοῦ κυδοιμοῦ, λέγει, ὅτι οὗτοι θεράποντες εἶναι λέγονται συμπεπόνθασιν τῷ Ἄρει· καὶ ὅτι ὁ Ἥφαιστος κυδοιμόν. Τραυματῖαν δὲ καλεῖ τὸν Ἄρεα, ἐπειδὴ ἐτρώθη ὑπὸ τοῦ Διομήδους, προσητευσόμενος (56) ἐν τῷ πολέμῳ· καὶ ἡ περὶ τῆς Ἀφροδίτης ἱστορία ὑπὸ τοῦ Ἄρεος, καὶ ὅτι καὶ τῆς μίξεως αὐτὴν λέγουσιν ἔφορον εἶναι οἱ Ἕλληνες. Διὰ τοῦτο εἶπεν αὐτὴν ὑπηρετεῖν.

κζ'. Περὶ Ἀθηνᾶς καὶ δράκοντος.

Ὁ Ζεὺς, βουλόμενος ἀποκυῖσαι ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου αὐτοῦ τὴν Ἀθηνᾶν, ἐδείκτο συνεργοῦ τοῦ συλλαβόντος καὶ πληξόντος τὴν κεφαλὴν, ἵνα κυηθῇ· καὶ λόγους προσφέρει περὶ τούτου τῷ Ἥφαιστῳ· ὁ δὲ Ἥφαιστος οὐκ ἄλλως εἴλετο σχίσαι τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς, εἰ μὴ τὴν γεννωμένην ἀποπαρθευέσθαι· καὶ ὑπέσχετο ὁ Ζεὺς. Λαβὼν οὖν ὁ Ἥφαιστος τὸν βουπλήγα, τέμνει τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς, καὶ ἐξέρχεται ἡ Ἀθηνᾶ, καὶ ἐπεδίωκεν αὐτὴν ὁ Ἥφαιστος, ἵνα αὐτῇ συγγένηται· καὶ ἐπιδιώκων ἀπεσπέρμηκεν εἰς τὸν μηρὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ δὲ Ἀθηνᾶ λαβοῦσα ἔριον, ἐξεμάξατο τὸ σπέρμα, καὶ ἔρριψεν ἐν τῇ γῆ· καὶ ἐγένετο ἐκ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἔριου ἀνθρωπος δράκοντόπους, ὃς ἐκαλεῖτο Ἐριχθόνιος, ἀπὸ τοῦ ἔριου καὶ τῆς χθονὸς λαβὼν τὸ ὄνομα.

κη'. Περὶ Ἡρακλέους μαινομένου.

Μεγάρη οὕτω καλουμένη, Κρέοντος τοῦ Θηβῶν βασιλέως θυγάτηρ, ἐγαμήθη τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἐπαυδοποίησεν ἐξ αὐτοῦ. Ἡ δὲ Ἥρα ἀπεχθῶς πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἔχουσα διὰ πολλὰ, ἐνέβαλεν αὐτῷ μανίαν, καὶ μανείας ἀπέκτεινε τὰ αὐτοῦ τέκνα, ἃ ἔσχεν ἐκ τῆς Μεγάρης.

κθ'. Περὶ Διὸς πάντα γινομένου.

Λέγεται ὁ Ζεὺς, ἐρασθεὶς τῆς Δανάης, χρυσοῦς γενέσθαι, καὶ ρυῆναι, καὶ οὕτως αὐτῇ συγγενέσθαι. Ὁμοίως ἐρασθεὶς καὶ Γανυμήδους, ἀετὸς ἐγένετο· καὶ οὕτως αἰετὸς μετεβάλλετο μαγανείαις, πάντα γινόμενος δι' ἀκαθαρσίαν, ὁ παρ' αὐτοῖς ἐξοχώτατος θεὸς, καὶ πάντας τοὺς ἄλλους θεοὺς ἀνέκλων εἰς οὐρανοῦς.

λ'. Περὶ τάφου τοῦ Διὸς.

Λέγεται ὁ Ζεὺς τραφῆναι καὶ ἀποθανεῖν ἐν τῇ Κρήτῃ, καὶ ἐκεῖ εἶναι αὐτοῦ τὸν τάφον, ἐν ᾧ ἐπιγέγραπται τοῦ Διὸς τάφος, ὥστε εἶναι αὐτὸν Ἑλεγχοντῶν

(56) F. προπετευσόμενος. Edit.

A jungit, Cum terrore, timore et tumultu, hoc ideo dicit, quia hi Pollidis filii, Martis famuli esse, Martisque vicem dolere dicuntur : tum etiam quia Vulcanus nec terrorem, nec metum, nec tumultum pertimuit. Ad hæc vulneratum fuisse Martem subjungit, quoniam temere pugnans a Diomede sauciatus est. Quod denique Venerem meretricem appellat, cum eadem fabula cohæret : a Marte enim constuprata est. Vel etiam meretricem eam ob hanc causam vocat, quoniam libidinis ac coitus præsidem eam esse gentiles affirmant

τοῦ Ἄρεος, υἱὸς δὲ τοῦ πολέμου· καὶ ὅτι οὗτοι οὐκ ἐφοβήθη τὸν φόβον καὶ τὸν δειμὸν καὶ τὸν ἐτρώθη ὑπὸ τοῦ Διομήδους, προσητευσόμενος (56) ἐντεῦθεν ἐξήρτηται, ὅτι πόρνη ἦν. Ἐμοιχεύθη γὰρ λέγουσιν ἔφορον εἶναι οἱ Ἕλληνες. Διὰ τοῦτο εἶπεν αὐτὴν ὑπηρετεῖν.

B 27. De Minerva virgine draconem pariente.

Cum Jupiter Minervam ex cerebro suo procreare vellet, quaereretque aliquem, qui facile et parvo cum dolore caput ipsius feriret, ut illa in vitam lucemque prodiret, de hac re cum Vulcano verba fecit. Vulcanus autem hac una conditione caput ipsi secare voluit, ut eam quæ mox nascitura erat, devirginaret. Idque promisit Jupiter. Accepta itaque securi Vulcanus Jovis caput scindit, sicque exiit Minerva : quam protinus Vulcanus persequi cœpit, ut cum ea rem haberet. Atque illa in sectione in Minervæ femur semen fudit, quod quidem Minerva lana accepta extersit, atque in terram abjecit. Ita e terra ac lana illa exstitit homo draconis pedes habens, qui proinde Erichthonius vocatur, ἀπὸ τοῦ ἔριου καὶ τῆς χθονός, id est, a lana et terra nomen C habens.

28. De Megara Herculis uxore.

Megara Creontis Thebarum regis filia Herculi nupsit, ex eoque liberos habuit. At Juno multis de causis Herculem infesto odio persequens, furorē ipsi injecit. Quo percitus ille filios, quos ex Megara sustulerat, obtruncavit.

29. De eo, quod ait Gregorius, Jovem ob libidinem et salacitatem quidvis effici.

Jupiter Danaes amore flagrans aurum effectus est, ac diffluxit : sicque cum ea congressus est. Eodem modo Ganymedis amore correptus aquila factus est. Atque ita seipsum subinde præstigiis quibusdam in alias aliasque formas immutabat, atque ob impuram libidinem in quidvis vertebatur, ille, inquam, præstantissimus apud ethnicos deus, atque omnes deos vi ad se in cælum trahens.

30. De Jovis sepulcro in Creta.

Jupiter in Creta diem vitæ extremum clausisse atque humo conditus fuisse dicitur : ibique monumentum ipsius esse, in quo Jovem illic jacere cre-

datur, inscripto docet. Eoque convinci amentiam A λεγόντων τὸν Δία θεόν. Ἐλέγχονται γάρ, ὅτι καὶ ἀν-
et vanitatem eorum, qui Jovem deum esse asserunt. θρωπος ἦν καὶ τέθνηκε καὶ κεῖται ἐν τῇ Κρήτῃ.
Ex eo enim convincuntur, quia et homo erat, et
mortuus est, et jacet in Creta.

31. De Lucrio deo (57).

De hoc tametsi superiore oratione diximus, hoc tamen nunc quoque dicimus, Mercurium nempe apud ethnicos lucri praesidem esse. Unde etiam marsupium ipsi gestandum tribuunt, ac furtorum antistitem ipsum dicunt: ac κερδῶνον et λόγιον, et ἀγγελον et ἀγοραῖον et κλώπα, et ejusmodi nominibus eum appellant, id est, *lucrium* (hoc enim nomine Arnobius utitur) et *facundum* et *nuntium* et *forensem* et *surem*.

32. De honore quo Nilus ab Aegyptiis afficitur.

De hac historia nullam mentionem Herodotus facit. Apud Aristænetum autem rhetorem hoc legi, Aegyptios festum solenne Nilo publicitus celebrare atque omnes tam viros quam mulieres ad urbium B theatra esse conferre, illicque quas quisque et quæque epulas habeat, esitare: ac tum instituta communis chorea hymnos eosdem Nilo cantillare, quos Jovi canere solent: tanquam videlicet Nilus Jovis opus ipsis exsequatur, ac regioni praesit. Idcirco autem fortasse androgynorum honores vocat, quod omni frequentia viri ac mulieres perbacchantur, ac saepenumero, ut in temulentia, libidini indulgeant.

33. De Iside et Mendetibus.

Isis apud Aegyptios magnopere colitur. Io hanc esse dicunt, quæ a Jove Argo erepta est, atque in bovem commutata. Cornua enim circa ipsius statuæ caput appingunt. In eorum enim, ut jam diximus, apud Aegyptios numero est, quæ maximis C honoribus afficiuntur. Mendesiorum autem historia est hujusmodi: Aegyptii Pana Mendetem vocant, quoniam lingua ipsorum Mendes hircum sonat. Pan porro hircinam formam habet. Tanta autem religione Mendetem hunc sive Pana colunt, ut a capris quoque omnino abstineant, quod Deus ipsorum caprina forma sit. Jam vero Apides boves sunt, qui magno in honore apud Aegyptios habentur. Pariabant autem illi, licet alioqui puri atque incorrupti pristino tempore fuissent; signumque aliquod habebant, ex quo apud Aegyptios constabat Apides eos esse, ac longo temporis spatio gignebantur. Cum autem procreatus fuisset Apis, maximum festum circa eum Aegyptii celebrabant, ac sacerdotes etiam quidam, qui bovi ipsi sacra D faciebant. Quod autem ait Gregorius feras quasdam portentosas compositæque naturæ, hoc intelligit, quod ipse quoque Alexandriæ vidi, nimirum perexiguas quasdam statuas, caput canis habentes atque adnexum aliud caput felis, aliudque insuper accipitris. Quæ quidem Aegyptii colebant, statuisque inscribebant. Nec vero pictam hujusmodi naturam venerabantur, sed etiam belluas alias mutas, quas nefas est venerari.

34. De Pane et Priapo.

Panos historia sic se habet: Ferunt Penelopes uxoris Ulyssis procos apud eam obstinato animo mansisse, tandemque omnes ea potitos esse, ex

(57) Hæc omittit Nonnus.

λβ'. Περὶ Νείλου.

Ἡρόδοτος οὐδὲν λέγει. ἀνέγνων δὲ παρὰ Ἀριστῆν τῷ ἱστορικῷ, ὅστις ἱστορεῖ, ὅτι ἑορτάζουσιν Αἰγύπτιοι τῷ Νείλῳ ἑορτὴν πανδημίῃ πάντας καὶ πᾶσαι B ἐρχόμενοι περὶ τὰ θέατρα τῶν πόλεων, κάκεισε θοινῶνται ἕκαστος ὃ ἔχει, χορούς τε συστησάμενοι ἄδουσι τῷ Νείλῳ ψῆδας, ἃς τῷ Διὶ ἄδουσι, ὡς τοῦ Νείλου τὸ τοῦ Διὸς ἔργον ποιούντος, καὶ ἄρδοντος τὴν χώραν. Ἀνδρογύνων δὲ δοκεῖ λέγειν τιμᾶς, τὸ πανδημίῃ τοῖς ἄρβενας μετὰ τῶν γυναικῶν ἐκθακχεύεσθαι καὶ πολλάκις ἐν μέθῃ ἀσελῶναιεν.

λγ'. Περὶ Ἴσιδος καὶ Μενδησίω.

Ἡ Ἴσις τιμᾶται παρὰ τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ μεγάλως τιμᾶται. Λέγεται δὲ αὕτη εἶναι ἡ Ἴω ἡ ἀρπασθεῖσα παρὰ τοῦ Διὸς ἐκ τοῦ Ἄργου καὶ μεταδληθεῖσα εἰς βοῦν. Κέρατα γὰρ περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀγάλματος αὐτῆς ποιούσιν. Ὡς εἶπον δὲ, τῶν πάντων τιμωμένων ἦν παρ' Αἰγυπτίους. Ἡ δὲ περὶ τοὺς Μενδησίους, ἐστὶν αὕτη· τὸν Πᾶνα Μένδητα καλοῦσιν οἱ Αἰγύπτιοι, διὰ τὸ καὶ τὸν τράγον τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Μένδητα καλεῖν. Ὁ δὲ Πᾶν τραγοπρόσωπός ἐστι. Σέβονται οὖν οὕτω τὸν Μένδητα τοῦτον, ἥτοι τὸν Πᾶνα, ὥστε μὴδὲ γεύεσθαι αἰγῶν διὰ τὸ τοῦτον εἶδος ἔχειν τὴν τῶν αἰγῶν τὸν Πᾶνα τὸν αὐτῶν θεόν. Οἱ δὲ Ἄπιδες, βοῦς εἰσι τιμώμενοι παρ' Αἰγυπτίους· τίτκτοντο δὲ οὗτοι καθαροὶ δὴ τινες, ἐν τῷ πρὶν χρόνῳ, καὶ σημεῖον εἶχον τι, ὃ ἐδήλου αὐτοὺς εἶναι Ἄπιδας. Ἐγεννῶντο δὲ διὰ χρόνου πολλοῦ· ἐπὶ δὲ ἐγεννήθησαν, ἑορτὴν μεγάλην ἤγον οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ ἱερεῖς τινες περὶ τὸν γεννηθέντα βοῦν, οἵτινες ἱερούνο αὐτῷ τῷ βοῖ. Τὸ δὲ γράφειν θηρία σύνθετα καὶ ἀλόκοτα, τοῦτο λέγει, ὃ καὶ εἶδον ἐγὼ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀγαλμάτια μικρὰ, ἔχοντα κεφαλὴν κυνός, καὶ παραφουομένην κεφαλὴν ἐτέραν αἰλούρου, καὶ ἐτέραν ἰερακος, καὶ ἐσέβοντο ταῦτα οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐν εἰκόσιν ἐνέγραφον. Οὐ μόνον δὲ τοιαύτην φύσιν ἐνέγραφον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα θηριόμορφα τινα, ὃ ἐσέβοντο οἱ Αἰγύπτιοι· ἃ θέμις οὐκ ἐστὶ.

λδ'. Περὶ τοῦ Πριάπου καὶ τοῦ Πανός.

Λέγεται, ὅτι ὅτε οἱ μνηστῆρες τῇ Πηνελόπῃ τῇ τοῦ Ὀδυσσεῶς γυναικὶ παρέμενον, συνεμίγησαν αὐτῇ πάντες, καὶ ἐγεννήθη ὁ Πᾶν, ὡς καὶ ἐν τῷ πρώτῳ

λόγῳ εἶρηται· Πάν δὲ ἐκλήθη, ἐπειδὴ ἀπὸ πάντων Ἀ τῶν μνηστήρων συνελήφθη. Λέγουσι δὲ Αἰγύπτιοι, αὐτῆς τῆς μίξεως εἶναι ἑφορον τὸν Πᾶνα· ἔνθεν καὶ τραγοσκελῆ αὐτὸν ποιοῦσι, διὰ τὸ καταφερῆ εἶναι τὸν τράγον περὶ τὰς μίξεις, ὃν καὶ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι Μένδητα. Ἡ δὲ περὶ τὸν Πρίαπον, ἐστὶν αὕτη· Λέγεται μετὰ τὸ ἀνελεθεῖν τὴν Ἀφροδίτην ἐκ τῆς Αἰθιοπίας, κάλλος ἀμέτρητον ἐπιφέρεισθαι· ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν Δία ἐρασεῖν αὐτῆς, καὶ συγγενόμενον αὐτῇ, ζῆλον ἄπειρον τῇ Ἥρᾳ καταλιπεῖν. Εὐθύς οὖν ἡ Ἥρα τὸ μέλλον προσκοπήσασα, καὶ ὅτι ἤμελλε τὸ τικτόμενον ἐκ ταύτης βρέφος κάλλιε ὑπερφέρειν, καὶ κατακρατῆσαι πάντων τῶν ἐκ Διὸς τεχθέντων, ἤφατο τῆς κοιλίας τῆς Ἀφροδίτης, καὶ παρεσκευάσατο μαγγανείᾳ τινὶ τὸ βρέφος κακόμορφον τεχθῆναι. Τεχθέντος οὖν τοῦ βρέφους ἀμόρφου καὶ ἀσήμου Β πάνου, αἰσχυρῷ τε καὶ περισσοσάρκου, καὶ ἑωρακυῖα αὐτὸ ἡ μήτηρ, ὅτι μέλλει τὸ τεχθὲν πλεῖστον αὐτῇ φόγον ἐπιφέρειν, ἐρρίψε λαβοῦσα εἰς ὄρος. Περιτυχὼν δὲ τις τοῦτο ποιμῆν, λαθὼν ἀνέθρεψε· καὶ ὡς πρὸς εὐκαρτίαν τῆς γῆς καὶ τῶν κτηνῶν καὶ τετραπόδων νομίσας εἶναι τὸ ἐκεῖν ὑπάρχον πάθος (λέγω δὲ τὸ τοῦ αἰδοίου· ἔχε γὰρ τοῦτο ἐπάνω τῆς πυγῆς), λαθὼν ἰδρύσατο, καὶ ἐτίμησε, καὶ ὠνόμασε Πρίαπον· δηλῶν, κατὰ τὴν τῶν Ἰταλῶν γλῶσσαν, τὸν ἐκ πλάνης τοὺς ἐν πλάνῃ καὶ ἐρημίᾳ σῶζοντα· καὶ ἐξ ἐκεῖνου λέγεται παρὰ τοῖς ποιμέσιν τιμᾶσθαι ὁ Πρίαπος. Τὸν δὲ Ἑρμαφρόδιτον, ἀρρηνόθηλόν τινα καὶ ἀνδρόγυνόν φασι εἶναι, καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς αἰδοῖον φέροντα, καὶ πάσχειν μὲν τὰ τῶν γυναικῶν, C δρᾶν δὲ τὰ τῶν ἀνδρῶν.

λς. Περὶ θεῶν διεσπασμένων.

Περσεφὸνῃ γεννᾷ τὸν Ζαγραιὸν Διόνυσον, ἐκ τοῦ Διὸς συλλαβοῦσα αὐτόν. Τοῦτον γεννηθέντα οἱ Τιτᾶνες (δαίμονίων δὲ τάξεις αὐταὶ) φθονήσαντες τῷ Διόνυσῳ, ὡς ἐκ Διὸς ἔχοντι τὴν γέννησιν, διασπαράσσουσιν αὐτόν. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι καθ' ὑπόθεσιν τῆς Ἥρας διεσπάσθη ὑπὸ τῶν Τιτάνων ὁ Διόνυσος. Καὶ περὶ μὲν τῶν διεσπασμένων θεῶν, ἐστὶν αὕτη ἡ τοῦ Διόνυσου· περὶ δὲ τῶν περιεκομμένων, οὐδεμία τις φαίνεται ἡμῖν ἱστορία, ἢ ἡ περὶ τῶν Γιγάντων. Οὗτοι γὰρ πολεμεῖν ἔθελον τοῖς θεοῖς. Οἱ δὲ θεοὶ ἀντιστρατεύσασθαι, ἐπολέμησαν, καὶ κατέκοψαν αὐτούς, τοῦ Διὸς τὸν κεραυτὸν ἐπιπέμψαντος αὐτοῖς καὶ καταφλέ- D ξαντος αὐτούς.

λς. Περὶ τοῦ Κωκυτοῦ καὶ Πυριφλεγέθοντος.

Ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαιδῳνι περὶ τῶν λέξεων καὶ τῶν ἀποκληρώσεων τῶν ψυχῶν λέγει, ὅτι οἱ ἀδίκως βεβιωκότες, κολάζονται ἐν τῷ Κωκυτῷ καὶ ἐν τῷ Πυριφλεγέθοντι, καὶ ἐν τῷ Τάρταρῳ. Ποταμοὶ δὲ οὗτοι εἰσιν· ὁ μὲν Κωκυτὸς, ψυχρότατος· ὁ δὲ Πυριφλεγέθων, θερμώτατος· ὁ δὲ Τάρταρος, μέσος τις ὄψος τοῦ παντός, ἐν ᾧ ἀνιμησίς ἐστιν ὑδάτων καὶ κατάποσις ἄχρι τοῦ τέλους τοῦ παντός, σκοτεινός τις καὶ ἀφεγγής· καὶ ὅτι καὶ ἐν τῷ τόπῳ τοῦτο

A ipsique Pana exstitisse. Atque idcirco Pan dictus est, quod ab omnibus procis procreatus fuerit. Ac dicunt Ægyptii eum coitus ipsius præsidem esse : unde etiam hircinis cruribus eum describunt, quod hircus ad venerem proclivis sit, quem Ægyptii Mendetem vocant. Hæc de Pane : nunc de Priapo. Aiunt Venerem, cum ex Æthiopia veniret, incredibilem quamdam pulchritudinem secum attulisse : adeo ut Jupiter quoque ipse ejus amore inflammatus, ac cum ea congressus inflnitam Junoni zelotypiam injecerit. Confestim ergo Juno futurum præsentens, prospiciensque fore ut infans, qui ex ea proditurus erat, corporis elegantia filios omnes Jovis antecelleret, præstigiis quibusdam antevertens Veneris ventrem attractavit, effecitque ut infans deformis pareretur. Cum igitur turpis ac fœdus in primis et obscenus obesusque puer in lucem prodiiisset, conspiciens mater filii deformitatem summo sibi dedecori ac probro fore, acceptum infantem in montem projecit : in quem cum pastor quidam incidisset, ipsum accepit et educavit. Atque ut ad fertilitatem terræ et jumentorum ac quadrupedum esse arbitratus hoc vitium, quod ipsi inerat, hoc est obsceni membri accepit illud fixitque et honoravit, Priapumque vocavit, id est, juxta Latinam linguam, eum qui ex errore liberatus iis qui in errore ac solitudine versantur, salutem illaturus est (58). Atque ex eo tempore a pastoribus coli cœptus est Priapus.

35. De concisis ac discernptis diis.

Proserpina ex Jove Liberum patrem concepit, quem, simul atque in lucem editus est, Titanes, qui dæmoniacy quidam ordines quidam sunt, invidiæ cæstro adversus eum perciti, quoniam a Jove procreatus esset, crudelissime discernpserunt. Alii Junonis consilio atque impulsione eum a Titanibus laceratum fuisse affirmant. Atque hæc de discernptis diis. Quod autem ad concisos deos attinet, nihil de hac re memoriæ proditum est, nisi forte hoc de gigantibus intelligendum est, qui cum bellum diis intulissent, ab ipsis superati et concisi sunt, atque a Jove immisso fulmine concremati.

36. De pœnis.

Plato in Phædone de animarum sedibus ac pœniis pœnisque verba faciens, ait eos qui injuste et scelerate vixerunt, in Cocyto et Pyriphlegethonte atque in Tartaro pœnas luere. Fluvii autem sunt illi, quorum alter frigidissimus est, alter calidissimus. Tartarus vero medius mundi quidam locus est obscurus et caliginosus, in quo flagitiosi et nefarii homines excruciantur. At vero Acheron, qui medius quoque quodammodo est, lustralis po-

(58) Hallucinatur Nonnus in hac etymologia.

iuis esse videtur, quam scelerum vindex, utpote
qui hominum peccata abluat et abstergat.

37. De Tantalo (59).

Tantalus Jovis filius erat. Hic cum deorum mensa dignus habitus fuisset, ipsorum mysteria pervulgavit : ob idque huiusmodi pœnam pendit : In subterraneis tribunalibus petram capiti superimpositam habet, atque infra se aquam uberem et copiosam et frugiferas plantas : ipsique minax lapis impendet, atque in ea calamitate est, ut si adiacente aqua sitim sedare tentet, lapis cadens cum excruciet : ita miser et fame et siti contabescit, videns quidem ea quibus et fami et siti moderari possit, cœterum eo calamitatis redactus, ut iis ob impendentem ipsius cervibus petram, frui nequeat.

38. De Tityo.

Tityus Latonæ amore captus est, eamque capitis velo tenuit. Postea Diana et Apollo Latonæ filii sagittis eum confecerunt, ac sustulerunt. Nuncque, ut ferunt fabulæ, sagittis trajectum pectus habet, ex eoque cruciatur.

39. De Ixione.

Ixion Junonem deperibat : ejusque nefariam cupiditatem Juno ad Jovem detulerat. Jupiter itaque ut exploratum haberet, num vere ille Junonem deamaret, Junonis formam nebulæ impressit, ipsique proposuit, Ixion autem ipsam Junonem esse arbitratus cum ea congreditur. Quo facinore succensus Jupiter huiusmodi supplicio eum affecit : In rota eum extendit, effecitque ut rota perpetua volubilitate feratur. Ita ille sursum semper deorsumque volvitur, eoque supplicii genere vexatur.

40. De eo cuius jecur ab avibus roditur.

Prometheus ignem diis furatus esse, atque ad homines detulisse fertur, Jovem insuper in carniū sacrificii distributione circumscriptis, ac proinde eum ad iram incitasse. Jupiter itaque ad hunc modum in eum animadvertit : Ad Caucasum montem eum alligavit, ipsique aquilam immisit, quæ jecur ipsius quotidie renascens quotidie depascetur.

μα'. Περὶ τῆς Κυκλωπείας τιμῆς (60).

Ὁ Κύκλωψ, οὗτος λέγεται εἶναι ἥρωϊς τις ληστρικὸς καὶ ποιμὴν, ὃς ἔφακε τὴν Σικελίαν, εἶχε δὲ ἓνα ὀφθαλμόν. Τοῦ οὖν Ὀδυσσεὺς ἀποπλανηθέντος μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον μετὰ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ, καὶ ἐλθόντος περὶ τὴν Σικελίαν, ὁ Κύκλωψ συνέλαβε καὶ αὐτὸν τὸν Ὀδυσσεῖα καὶ τοὺς ἑταίρους αὐτοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἑταίρους αὐτοῦ πρῶτους κατέφαγε, τὸν δὲ Ὀδυσσεῖα τηρήσας εἰς ὑστερον καταφαγεῖν οὐκ ἴσχυσε διαδράντος αὐτοῦ· διέδρασε δὲ μεθύσας τὸν Κύκλωπα καὶ τυφλώσας αὐτόν· καὶ ὑπὸ τὸ ἔριον ἐνὸς κριῶ κατακρεμάσας ἑαυτὸν, καὶ ἐξελοῶν σὺν τῷ κριῶ, οὕτως ἀπέδρα.

μβ'. Περὶ στηλῶν Ἡρακλείων.

Τοῦ Ἡρακλείου περὶ τὰ Γάδειρα ἐλθόντος, καὶ μηκέτι ἰσχύσαντος περαιτέρω ἀπελθεῖν· οὐτε γὰρ παράσαι ἴσχυσε τὸν Ἄκκαον· τὰ γὰρ Γάδειρα εἰσοδὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Ἄκκαου εἰς τὴν δυτικὴν θάλασσαν· ἄχρι οὖν τῶν Γαδείρων γενόμενος, στήλας ἐστήσεν ἐκεῖ, ὡς μέχρι τῶν ἐκείσε βατῆς οὐσίας τῆς θαλάσσης καὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ ἐπέκεινα οὐκέτι· καὶ ἀνοῦει ὁ τόπος Ἡρακλείους στηλῶν.

(59) Numm. 37, 38, 39 sine distinctione in Graeco leguntur.

(60) Graeca jam cum Latinis non concordant,

Α καλᾶζονται οἱ ἄδικοι· ὁ δὲ Ἀχέρων, καὶ αὐτὸς μένος τις, ὃς καθαρσίω ἔοικε, καὶ οὐ κολαστηρίω, βύπτων καὶ σμήχων τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων.

λζ'. Περὶ Ταντάλου.

Ὁ μὲν Τάνταλος υἱὸς ἦν τοῦ Διός. Ὀβτος, ὡς φαίνεται, ἠξιώθη τῆς τραπέζης τῶν θεῶν· καὶ ἀξιώθεις, ἐδημοσίευσεν τὰ μυστήρια αὐτῶν, καὶ κολάζεται κώλασιν διὰ τοῦτο τοιάυδε· Ἔστιν ἐν τοῖς ὑπὸ γῆν δικαιοητορίαις, ἔχων πέτραν ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ κάτω ὕδωρ πολὺ καὶ βλαστήματα καρποφόρα· καὶ ἤρηται ὁ λίθος κατ' αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν, φησί, θέλη πειεῖν ἐκ τοῦ παρακειμένου ὕδατος, πίπτει ἡ πέτρα ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ τιμωρεῖται αὐτόν. Ἐκ τούτου φησὶν οἱ λιμῶ καὶ δίψῃ τήκεται· ὀρῶν μὲν ἀφ' ὧν δεῖ φαγεῖν καὶ πειεῖν, μὴ δυνάμενος δὲ μετασχεῖν διὰ τὴν ἐπιτηρημένην κατ' αὐτοῦ πέτραν. Ἡ δὲ περὶ τοῦ Τιτυοῦ, ἐστὶν αὕτη·

λη'. Περὶ Τιτυοῦ.

Ὁ Τιτυὸς ἠράσθη τῆς Λητοῦς, καὶ ἔραστοις ἐκράτησεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κρηδέμνου, θέλων αὐτῇ συγενέσθαι· εἶσα Ἄρτεμις καὶ Ἀπόλλων, παῖδες οὖναι τῆς Λητοῦς, κατετόξευσαν αὐτόν καὶ ἀνεῖλον· καὶ νῦν, φησί, κολάζεται ἐν τῷ ἄδῃ, ἔχων τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα ἐν τῷ ἥπατι. Ἡ δὲ περὶ τὸν Ἰξίωνα ἐστὶν αὕτη·

λθ'. Περὶ Ἰξίωνος.

Ἰξίων ἠράσθη τῆς Ἥρας· ἡ δὲ Ἥρα προσαγγέλλει τῷ Διί· ὁ δὲ Ζεὺς βουλήθεις γυνῶναι εἰ δυναι ἠράσθη αὐτῆς, ἐξομοιοῖ νεφέλῃν τῇ Ἥρᾳ, καὶ πέμπει πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ Ἰξίων νομίσας αὐτὴν τὴν Ἥραν εἶναι, συμμίνυται αὐτῇ τῇ νεφέλῃ. Καὶ ὀργισθεὶς ὁ Ζεὺς, κολάζει αὐτόν οὕτω· Τροχῶν διατείνας αὐτόν, ἐποίησεν αὐτὸν φέρεσθαι τὸν τροχόν· καὶ ἐστὶν αὐτὸς οὕτως ἀνακυκλούμενος καὶ καταφερόμενος ταύτην τινὰ τιμωρίαν.

μ'. Περὶ Προμηθέως.

Ὁ Προμηθεὺς, οὗτος λέγεται κλέψαι τὸ πῦρ παρὰ τῶν θεῶν, καὶ ἐνεγκεῖν εἰς ἀνθρώπους· καὶ οἱ περὶ τὰ κρέατα τῆς θυσίας ἀπατήσας τὸν Δία, εἰς ὄργας ἐκίνησε τοῦτον διττάς. Τοῦτον οὖν θέλων τιμωρῆσασθαι, ἐποίησεν αὐτόν κατεσθῆναι αὐτοῦ τὸ ἥπαρ· τῇ δὲ νυκτὶ πάλιν ἀνεπληροῦτο· καὶ πάλιν ἤρχετο ὁ ἀετὸς ἡμέρας γινομένης, καὶ ἤσθιεν αὐτό, ἕως οὗ ἐλθῶν ὁ Ἡρακλῆς, ἐτόξευσε τὸ δρυεον τοῦτο.

D ἐλθῶν ὁ Ἡρακλῆς, ἐτόξευσε τὸ δρυεον τοῦτο.

sed, ut jam diximus, utrumque textum resineus utpote e diverso fonte derivatum.

μγ'. *Περὶ τοῦ φαλλοῦ.*

Τοῦ Ὀσείδος, ἦτοι Διονύσου, διασπασθέντος ὑπὸ Τυφῶνος, φασιν, ὡς ἡ τοῦτου ἀδελφὴ ἡ Ἴσις, τὰ τοῦτου μέλη σὺν πόνῳ πολλῷ συλλέξασα, μόνον τὸ αἰδοῖον οὐχ εὔρε. Τούτου χάριν εἰκόνα τοῦ αἰδοῖου ποιεῖσασα, προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων ἐκέλευσε. Γίνεται οὖν παρ' Ἑλλήσιν ἑορτὴ τοῦ φαλλοῦ, ἣν προσηγόρευσαν Φαλλιαγῶγια.

MONITUM ⁽¹⁾.

Collectionem historiarum ac fabularum, Nonno auctore, quarum S. Gregorius Nazianzenus meminit in duabus *contra Julianum imp. invectivibus*, jamdiu edidit Richardus Montacutius, eaque collectio in Nazianzeni editiones utiliter recepta fuit. Nunc mihi in Vaticanis codicibus persimilibus historiarum fabularumque collectio eodem Nonno auctore occurrit, ad alias duas Nazianzeni orationes, nempe ad *Epitaphium divi Basilii*, et ad homiliam in *sancta Lumina*; quod ego sane scriptum, Montacutii exemplum secutus, in lucem emittere libenter decrevi, resecatis tamen iis fere omnibus, quæ apud Cosmam (2), ad litteram jam exstabant. Etsi enim in superiore opere nihil Cosmæ detraxi, quanquam is sæpe Montacutianum Nonnum expilabat, nunc illas tamen Vaticani Nonni partes in hoc meo libro nolui recudere quæ apud Cosmam leguntur.

ΤΟΥ ΑΒΒΑ ΝΟΝΝΟΥ ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Ἐν ἐμνήσθη ὁ πάνσοφος καὶ ἐν ἀγίοις μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἰς τὸν Ἐπιτάφιον τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν καὶ μεγάλου Βασιλεῖου (3).

NONNI ABBATIS COLLECTIO ET INTERPRETATIO

HISTORIARUM GRÆCARUM,

Quarum meminit sapientissimus et inter sanctos magnus Gregorius Theologus in laudatione funebri sancti Patris nostri Basilii.

Οἱ τῶν ἔξω ῥήτορες τς καὶ σοφισταὶ βουλόμενοι ἅ τὸν ἐγκωμιαζόμενον παρ' αὐτῶν εὐγενέστατον δεῖξαι, λέγουσιν, ὡς οὗτος τὸ γένος κατάρχει, εἰ τύχοι, ἀπὸ Πέλοπος ἢ Κέκροπος, ἢ Ἡρακλέους, ἢ τῶν ἄλλων τῶν νομισθέντων ἡρώων, ἢ καὶ ἄλλως πως ἀγαθῶν γενομένων ἀνδρῶν. Φησὶν οὖν ὁ θεῖος Γρηγόριος, ὅτι οἱ τοῦ θειοτάτου Βασιλεῖου προπάτορες, μείζους καὶ εὐγενέστεροι ἦσαν τῶν νομιζομένων παρὰ τοῖς ἔξω εὐγενῶν. Καὶ ὁ μὲν νοῦς τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦτο βούλεται. Εἰπεῖν δὲ δεῖ τίνες οὗτοι· οἶον, ὁ Πέλοψ, καὶ ὁ Κέκροψ, καὶ Ἄλκμαιων, καὶ ὁ Ἡρακλῆς· οἱ γὰρ τούτων ἀπόγονοι λέγονται λοιπὸν ἀπὸ μὲν τοῦ Πέλοπος Πελοπίδαι, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Κέκροπος Κεκροπίδαι, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἄλκμαιωνος Ἀλκμαιωνίδαι, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους Ἡρακλεῖδαι, καὶ ἀπὸ τοῦ Αἰακοῦ Αἰακίδαι.

Rhetores et sophistæ profani ea mente ut, quem celebrant, natalibus clarum ostendant, ex genere eum, dummodo ita fieri possit, vel Pelopis, aut Cecropis alicujusve ex aliis pro heroibus habitis vel ex viris qui quoquo modo unquam inclaruerunt, declarant. Refert igitur divus Gregorius progenitores sanctissimi Basilii ex iis fuisse qui clari et nobiles apud ethnicos habebantur. Et hæc est mens divi Gregorii. At quinam sint isti dicere oportet. Pelops, Cecrops, Alcmaeon, Hercules: quorum posterii alii Pelopidæ a Pelope, alii Cecropidæ a Cecrope, Alcmaeonidæ alii, ab Alcmaeone, ab Heraclide alii Heraclidæ, et tandem ab Æaco Æacidæ alii posthæc nominantur.

(1) Mai *Spicileg. Rom.* II, 374.

(2) Vide hujusce *Patrologiæ* tom. XXXVIII, Opp. Gregorii tom. IV.

(3) Oratio XLIII, olim XXXII, pag. 769 nov. edit.

1. De Pelope.

Pelops filius erat Tantalii Phrygiæ regis. Hic Tantalus cum Ilo, qui in Troade condidit Ilium, bellum gerens, clademque metuens, filium suum Pelopem præbitis pecuniariis subsidiis ad Epirum petendam induxit. Si vicerim, inquit, in Phrygiam revertere; sin autem fuerim victus, in Europa manere. Opibus acceptis in Græciam advenit Pelops, in regionem quæ vocabatur Apia et regem habebat OEnomaum, puellæ nomine Hippodamiæ patrem. Pelops, OEnomaio in equestri prælio superato, ejus filiam Hippodamiam uxorem duxit, regioneque potitus cui pro Apia Peloponnesi vocabulum imposuit, hoc est, Pelopis insula. Omnes illius posterii Pelopidæ nominantur; ii sunt: Atreus, Thyestes, Agamemno, Menelaus, et ultimus Orestes. Hæc sufficiant de Pelopide, modo in Cecropem defluat oratio.

2. De Cecrope.

Rex Atheniensium Cecrops fuit, quo regnante maxime floruit Attica regio: bilinguis vocabatur, quod duabus calluerit linguis, Græca scilicet et Ægyptiaca. Dicuntur Athenienses ex Ægypto ab urbe Saide migrasse duce illo Cecrope, qui, dum in Græciam transiret, Græcam et Ægyptiacam linguam ediscebat, et utriusque gnarus eo advenit. Falsa est opinio quæ tenet Athenienses fuisse indigenas, infirma hac verisimilitudine nixa illos nunquam expulsos in Attica incolas collocasse. Nam sterilis adeo terra non magnum apud alios immigrationis desiderium excitavit. Hactenus de Cecrope; de Alcæone nunc loquamur.

γάρ οὐς ἡ χώρα, οὐ πάνυ ἦν ζηλωτὴ καὶ ἄλλους περὶ Ἀλκμαίωνος.

3. De Alcæone.

Hic natione Atheniensis clarum nomen adeptus est ob animi firmitatem quam in tuenda Atheniensium libertate exhibuit. Tyrannide Athenis a Pisistrato occupata, patriæ servitutem non ferens, migravit, ac toto exsilio tempore curas omnes in restituenda libertate contulit, secum reputans quomodo illud tanti momenti consilium perficeret. Delphos profectus, ad sacerdotem Apollinis venit oraculi gratia pretio redimendi. Quod illi bene cessit. Quapropter cunctos dei ministros suis audientes dictis suumque in arbitrium subjectos videns, sacerdoti et Pythiæ persuasit ut, si quis Lacedæmonius interrogaturus oraculum veniret, nullum aliud ei responsum nisi hoc daretur: Vobis Deus præcipit ut Athenis instauretis libertatem. Quo sæpius dato Lacedæmonii incitamento, hi tandem venerunt expuleruntque tyrannos ex Athenis. Ab illo tempore magnum fuit Alcæonis decus qui sapientia Atheniensium restituit libertatem. Sed huc usque de Alcæone.

α. Περὶ τοῦ Πέλοπος.

Πέλοψ υἱὸς γέγονε Ταντάλου Φρυγίας βασιλέως. Ὁ Τάνταλος δὲ οὗτος πόλεμον ἐσχηκώς μετὰ Ἴλου τοῦ κτίσαντος τὸ Ἴλιον τὸ ἐπὶ Τροίας, καὶ φοβούμενος τὴν ἦτταν, ἐπέτρεψε τῷ Πέλοπι τῷ ἰδίῳ παιδί λαβόντι χρήματα, ἀπᾶραι ἐπὶ τὴν Ἠπειρον, εἰπὼν ταῦτα, ὅτι Ἐάν μὲν νικήσω, ὑποστρέψεις πάλιν εἰς τὴν Φρυγίαν· ἐπὰν δὲ ἡττηθῶ, μένει εἰς τὴν Εὐρώπην. Λαθῶν οὖν ὁ Πέλοψ χρήματα, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν χώρῃ Ἀπία καλουμένη· ἦτις Ἀπία χώρα βασιλείᾳ εἶχε τὸν Οἰνόμαον, ἔχοντα θυγατέρα Ἴπποδάμειαν ὀνόματι. Εἶτα ἀγωνισάμενος ἐν ταῦθα ὁ Πέλοψ ἰπικῶν ἀγῶνα μετὰ Οἰνομάου, καὶ νικήσας, ἔλαβε γυναῖκα τὴν τοῦ Οἰνομάου θυγατέρα Ἴπποδάμειαν, καὶ κατέσχε τὴν χώραν· καὶ ἀντὶ Ἀπίας ἐκάλεσεν αὐτὴν Πελοπόννησον, ὃ ἐστὶν ἡ τοῦ Πέλοπος νῆσος. Πάντας οὖν οἱ ἀπὸ τοῦ Πέλοπος καλοῦνται Πελοπίδαι· οἷον Ἀτρεὺς, Θυστήης, Ἀγαμέμνων, Μενέλαος, καὶ τελευταῖος Ὀρέστης. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Πέλοπος ταῦτα, περὶ δὲ τοῦ Κέκροπος ἕδη λέξεσθαι.

β. Περὶ τοῦ Κέκροπος.

Κέκροψ βασιλεὺς γέγονεν Ἀθηναίων· ὃς μεγάλως τὴν Ἀττικὴν κατεκόσμησεν. Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ διφυρῶς καλούμενος· ἐκαλεῖτο δὲ διφυρῶς, ὅτι δύο φωνὰς ἦν ἡσκημένος· μίαν μὲν τὴν τῆς Ἑλλάδος, ἑτέραν δὲ τὴν τῆς Αἰγύπτου. Λέγεται γάρ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀποικοὶ εἰσιν Αἰγυπτίων, ἀπὸ Σάεως πόλεως. Ἦγεμῶν οὖν τῆς ἀποικίας γέγονεν οὗτος ὁ Κέκροψ· καὶ ἔλθων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔμαθε τὴν Ἑλλάδα φωνὴν καὶ τὴν Αἰγυπτίαν· καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἔχων καὶ τὴν Αἰγυπτίων. Ὁ δὲ λόγος, ὁ λέγων αὐτὸν χθονας εἶναι Ἀθηναίους, μῦθος ἐστὶ, λαθῶν τὸ πλάσμα ἀπὸ τοῦ μηδέποτε ἀπωσθῆναι, μᾶλλον δὲ ἀνωθῆναι τοὺς οἰκήσαντας εἰς τὴν Ἀττικὴν. Λεπτότερος εἰσοικίσαι. Περὶ μὲν Κέκροπος ἄλλος· εἰπεῖν δὲ εἶ

γ. Περὶ Ἀλκμαίωνος.

Οὗτος Ἀθηναῖος ἦν τὸ γένος, ἐπίσημος ἴαν, τὴν ἐλευθερίαν ἀεὶ φυλάττειν ἐθέλων τοῖς Ἀθηναίοις. Τυραννηθείσης οὖν τῆς πόλεως ὑπὸ Πεισιστράτου, ἐξῆλθεν οὗτος, μὴ φέρων ὄραϊν δουλευούσας τὰς Ἀθήνας. Ἐξελθὼν οὖν μηχανᾶται, καὶ σκοπῶν εἶχε πῶς τὴν ἐλευθερίαν ἀποκαταστήσει Ἀθηναίους. Δ' Ἀπελθὼν οὖν εἰς Δελφοὺς εἰς Ἀπολλώνιον ἱερὸν, ἐκμισθούται παρὰ Δελφοῖς τὸ ἱερὸν ἐπὶ μισθορορίᾳ· ἐκμισθωσάμενος δὲ, καὶ ἔχων ὕψ' ἑαυτὸν πάντας τοὺς τοῦ θεοῦ διακόνους, πείθει τὴν ἱέρειαν καὶ τὴν Πυθίαν, ἵνα εἰ ἔλθῃ ποτὲ Λακεδαιμόνιος μαντευσόμενος, μὴ δὲν ἄλλο λέγειν αὐτῷ, ἢ ὅτι Ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας λέγει ὁ μὲν ὁ θεός. Τοῦτου συνεχῶς καὶ πισιστάκις γινόμενου, παρωρμηθήσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ ἐλθόντες ἐξέβαλον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τοὺς τυράννους. Μέγα οὖν κλέος ἔσχεν ἔκτοτε ὁ Ἀλκμαίων, ἐλευθερούσας τὰς Ἀθήνας σοφίᾳ. Ἀλλὰ τσαυτὰ περὶ Ἀλκμαίωνος.

δ. *Περὶ Αἰακοῦ.*

Οὗτος υἱὸς ἐλέγεται εἶναι τοῦ Διὸς, δίκαιος τὰ μά-
λιστα. Διὸ ποτὲ ἀβροχίας γενομένης ἐν τῇ Ἑλλάδι,
ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ προσετώτες τῶν πόλεων, παρα-
καλοῦντες εὐρασθαι τῷ ἰδίῳ πατρὶ, ἵνα γένηται υἱός.
Ὁ δὲ στάς καὶ εὐξάμενος, ἔλυσε διὰ τῆς εὐχῆς τοὺς
αὐχμούς, καὶ κατεβρῦν ὕδωρ ποτίζον τὴν Ἑλλάδα·
μάλιστα δὲ καὶ ἐκ τούτου ἡ εὐσέβεια ἐδείχθη τοῦ
Αἰακοῦ. Οὗτος οὖν γεννᾷ δύο υἱούς, τὸν Πηλέα καὶ
τὸν Τελαμῶνα· ὧν ὁ μὲν Πηλεὺς εἶκει τὸν Ἀχιλλέα,
ὁ δὲ Τελαμῶν τὸν Αἴαντα. Οἵτινες ἔκαλοντο Αἰακί-
δαι, τὴν ἀπὸ τοῦ πάππου τιμὴν ἐκ τούτου προφε-
ρόμενοι.

ε. *Περὶ Ἡρακλέους.*

Οὗτος λέγεται υἱὸς γεγονέναι τοῦ Διός. Ὁ γὰρ
Ζεὺς ὁμοιωθεὶς τῷ Ἀμφιτρύωνι, συνεγένετο τῇ
Ἀλκμήνῃ· καὶ ἐγεννήθη ὁ Ἡρακλῆς, ὃς καὶ τοὺς
μεγάλους ἐκείνους ἄθλους διήνησε. Πολλοὶ οὖν γεγό-
νασιν ἀπὸ Ἡρακλέους, ὧν πρῶτος καὶ ἔνδοξος ὁ
Ἵλλος, ἐξ οὗ καὶ οἱ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεῖς
Ἡρακλεῖδαι λέγονται.

ς. *Περὶ τῆς Ἐλαφιδόλου, καὶ Ὀρίωνος, καὶ
Ἀκταίωνος.*

Τὴν Ἄρτεμιν λέγουσι τῆς κατὰ θήραν τοξείας εἶναι
ἔφορον. Λέγεται οὖν αὕτη ἡ θεὸς βάλλειν εὐστόχως
τὰς ἐλάφους, ὥστε ἀκοῦσαι τὴν Ἄρτεμιν Ἐλαφί-
δολον θεόν. Ὁ δὲ Ὀρίων καὶ ὁ Ἀκταίων, θηραταὶ
καὶ οὗτοι ὑπήρχον. Ὁ μὲν οὖν Ἀκταίων κυνηγέτης
ἦν, καὶ εἶδε τὴν Ἄρτεμιν γυμνὴν· ἡ δὲ θεὸς ἀθέμιτον
τοῦτο ὑπολαβοῦσα, τὸ τοὺς θεοὺς ἰδεῖν γυμνοὺς, καὶ
μάλιστα τὰς παρθένους, χολωθεῖσα, μανῆναι ἐποίησε
τοὺς κύνες αὐτοῦ τοῦ Ἀκταίωνος, καὶ ὡς ἔλαφον
ἔχοντα κέρατα ἐώρων αὐτὸν οἱ κύνες, οὕτως ὥστε
λέγεσθαι τὸν Ἀκταίωνα ὑπὸ κυνῶν συρῆναι. Καὶ ὁ
Ὀρίων δὲ, οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ τοῦ οὐρῆσαι τοὺς θεοὺς
ἐν τῇ βύρσῃ τοῦ βόδι τοῦ σφαγέντος ὑπὸ τοῦ Οἰνέως
τοῦ Θηδῶν βασιλέως ἐπὶ τῇ φιλοξενίᾳ τῶν θεῶν·
γενόμενος δὲ Ὀρίων, καὶ ὧν θηρολέτης, ἠράσθη τῆς
Ἀρτέμιδος. Εἶτα ἡ θεὸς ὀργισθεῖσα, ἀνήκε σκορπίου
κατ' αὐτοῦ, καὶ κρουσθεὶς οὗτος ἀπέθανε· διὸ ἐστὶν
ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς οἱ μῦθοι λέγουσι, μετὰ τοῦ σκορ-
πίου.

ζ. *Περὶ τοῦ Πηγάσου.*

Τῆς Παταρικῆς Χιμαίρας ἀναφύσεως, περὶ ἧς
μένονται καὶ οὗτος ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐν τοῖς Στη-
λιτευτικοῖς, ἐν ἱστορίᾳ πεντηκοστῇ, καὶ λυμαιο-
μένης τὴν χώραν τῶν Λυκίων, καὶ τοῦ Προίτου βα-
σιλεύοντος τῆς Λυκίας, προσετάχθη ὁ Βελλεροφόντης
ἀποκτείνειν τὴν Χιμαίραν. Ἦν δὲ τὸ θηρίον, ὡς κά-
κεισε παρεστήσαμεν τοιοῦτον· πρόσθε μὲν λέων,
ἔπισθεν δὲ δράκων, μέσον δὲ Χιμαίρα· ἐξ ἧς Χιμαί-
ρας τὸ πῦρ ἀνεδίδοτο, καὶ ἦν δυσάλωτον τὸ θηρίον.
Τὸν ἵππον οὖν Πήγασον ἐκ θεοῦ εὐρών ὁ Βελλερο-
φόντης, ὃς ἐλέγεται ἔχειν πτερὰ, καὶ ὕδωρ ἀπὸ τῶν
ὀνύχων ἀποστάζειν, ἐλθὼν, σύμμαχον εὐρών τὴν
πτήσιν τοῦ ἵππου, διὰ τὸ εἶναι πτερωτὸν, ὡς εἶπον,
καὶ σφαιραν μολίβδου περιθεῖς ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ὀ-
ράτος, αὐτὸς ὁ Βελλεροφόντης ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα
καὶ ἀνέβη τὴν Χιμαίραν.

A

4. *De Æaco.*

Dicitur ille Jovis filius et præ cæteris justus. Ideo
cum siccitate magnopere quodam anno Græcia labo-
raret, ad eum venerunt civitatum proceres supplic-
es ut genitorem oraret suum ad impetrandum
imbrem. Surgens et orans precibus suis siccitati
finem imposuit, et cecidit imber Græciam irrigans
atque refrigerans. Ex hoc autem tempore celebrata
fuit Æaci pietas. Hic duos filios Peleum et Telamio-
nem genuit; Peleus genuit Achillem, Telamon ge-
nuit Ajacem. Qui vocabantur Æacidæ, ex hoc etiam
abavi memoria commendati.

5. *De Hercule.*

Ille dicitur fuisse Jovis filius; Jupiter enim sub
Amphitryonis imagine congressus est cum Alceme-
na: unde natus est Hercules, qui tantos labores
perfecit. Multi ex Hercule orti sunt, inter quos
primus et longe clarissimus Hyllus; ex eo etiam
Lacedæmoniorum reges Heraclidæ vocantur.

6. *De Elaphebolo, Orione et Actæone.*

Dianam dicunt venatoriæ artis præsidem et so-
lerti manu transfigere cervos, unde fuit cognomi-
nata dea Elaphebolus. Venatores fuerunt Orion et
Actæon. Actæon igitur venator erat, et nudam
aspexit Dianam, quæ, nefarium scelus hoc existi-
mans deos nudos aspicere, et præsertim virgines,
ad ulciscendam injuriam fecit canes Actæonis ra-
bidos et amentes, qui illum quasi cervum cornua
habentem videntes, ut fertur, laceraverunt atque
voraverunt. Orion autem ortum ducit ex eo quod
minxerunt superi in pelle bovis ab Æneo Theba-
rum rege immolati ad recipiendos hospitio deos.
Orto ergo Orione, cum ferarum esset destructor,
adamavit eum Diana. Deinde dea furore accensa
in illum projecit scorpionem a quo infelix Orion
morsus, emisit spiritum. Quapropter in cælo est
cum scorpione, ut fabulantur.

7. *De Pegaso.*

Chimæra Patarica, ex seipsa renascente, de qua
in *Stelileuticis*, in quinquagesima historia mentio-
nem facit divus Gregorius, regionem Lyciorum pop-
ulante, regnante in Lycia Præto, Bellerophonti ut
eam interficeret inaudatum est. Erat bellua, sicut
jam depinximus, talis: a fronte leo, a tergo dra-
co, in medio Chimæra ipsa ignem projiciens, et
difficilis erat accessus ad eam. Cum Bellerophon
invenisset Pegasus divinum equum qui alas ha-
bere dicebatur, et undam unguibus jacere, usus
est quasi adjutorio alis equi, et plumbeam in supe-
riori parte lanceæ stablliciens spheram quam in os
Chimære projecit, plumbo per ignem liquefacto,
occidit Chimæram.

τῆς Χιμαίρας, καὶ ἀπὸ τοῦ πυρὸς διελύθη ὁ μολίβδος,

8. De labyrintho.

In insula Creta mons est in quo invenitur spelunca in modum antri ad quam difficilis aditus, sed difficilior ex ea reditus; hic Minotauri mansio esse dicitur. Per difficultatem e labyrintho redeundi, divus Gregorius inextricabilia sermonis obiter inuit e quibus nemo semel alligatus sese expedire poterat; adjungit ἄρκυς, quod est species retis crassissimi, quo utantur adversus leonem vel quamvis aliam ex feris immanem venatores.

9. De Gadibus.

Gades locus est in partibus Hesperis. Locus hic maris terminus est et quasi seunctio nostri maris a mari Atlantico. Circa Gades vero mare non navigabile esse dicitur propter ejus turbulentiam et obscuritatem. Γάδειρα dicitur παρὰ τὴν γῆν καὶ τὴν θειράν· θειρή vero dicitur humilis. Ex eo ergo quod terra hic humilis est Γάδειρα nomen accepit.

10. De equo vincula frangente.

Poeta Homerus ad Alexandri velocitatem depingendam illum cum equo comparat his verbis:

Ut equus in stabulo nutritus cum e stabulo elapsus
[suertit.]

11. De sparsis et sponte nascentibus gigantibus.

Dicunt Cadimum vel quemvis alium Thebis in Bœotia maritimi draconis dentes avulsos in terram quasi semen projecisse unde viri surrexerunt armati; edii sunt autem a femoribus ad superna, et sic stantes seipsos invicem trucidarunt.

12. De Thebis quæ septem portas habebant.

Divus Gregorius hic sermonem facit de spectaculis. Urbs vero quæ septem portas habebat est in Græcia ea quæ Amphionis et Zethi citharæ modulaminibus exstructa est; Thebæ vero Ægyptiæ habent centum portas; urbs olim maxima, adeo ut centum portas haberet. Dicunt validissima fuisse Babylonis mœnia, lateribus asphalto junctis structa et in immensum longitudinis, latitudinis et circumferentiæ spatium porrecta.

13. De Mausolo Care.

Mausoli Caris sepulcrum etiam amplissimum. Rex fuit Carix Mausolus qui sibi ingenti sumptu edificavit sepulcrum super terrenum aggerem, paludosis in locis, jacens in interiori sepulcro. Scribitur *sepulcrum Caricum*, possessive; et *Caris*, quod gentem designat Mausoli Caris. Pyramides etiam, in Ægypto magnis sumptibus ædificatæ, admiratione dignæ sunt. Eas Christiani dicunt horrea fuisse Joseph, ethnici vero, inter quos Herodotus, sepulcra regum quorundam. Verisimile est pyramides post tempora Joseph et exitum Israel ab ethnicis exstructas ut sepulcræ regum inservirent. Rhodium colossus inuit

A η'. Περὶ τοῦ λαβυρίνθου.

Ἐν τῇ Κρήτῃ τῇ νήσῳ ὄρος ἐστὶν, ἐν ᾧ σπήλαιον ἀντρώδες, καὶ δύοσδον περὶ τὴν κάθοδον, καὶ δυσχερὲς πᾶν περὶ τὴν ἀνοδὸν· ἐν ᾧ λέγεται ὁ Μινώταυρος ἐμβληθῆναι. Ἐπεὶ οὖν δυσχερὲς τὸ ἐκδοῦναι τοῦ λαβυρίνθου, νῦν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἔλαβεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ λόγου τῶν ἀφύκτων, ὧν οὐδεὶς ἠδύνατο ἐκφυγεῖν, ἀλλ' ἠλίσκετο. Ἐπιφέρει δὲ καὶ τὰς ἄρκυς· ἄρκυς δὲ ἐστὶν εἶδος δικτύου παχυσοχοῖνου, ὃ ἰστέπαι πρὸς θήραν λέοντος, ἢ ἄλλου τῶν ἰσχυρῶν ζώων.

B θ'. Περὶ τῶν Γάδειρων.

Γάδειρα τόπος ἐστὶ περὶ τὰ Ἑσπερία μέρη· ὁ τόπος δὲ οὖτος, ἀποτελεῦτησίς ἐστι θαλάσσης, καὶ οἰοῦναι ἐκκρίσις ἀπὸ τῆς ὡς πρὸς ἡμᾶς θαλάσσης, ἐπὶ τὴν Ἀτλαντίδα θάλασσαν. Λέγεται οὖν μηκέτι μετὰ τὰ Γάδειρα πλεῖσθαι τὴν θάλατταν ἐκείνην, διὰ τὸ εἶναι βραχυδὴ καὶ σκοτεινὴν. Γάδειρα δὲ ἤκουσε παρὰ τὴν γῆν καὶ τὴν θειράν· θειρή δὲ καλεῖται τράχηλος. Παρὰ τὸ οὖν τῆς γῆς εἶναι τράχηλον ἐκείσε, ἤκουσε Γάδειρα.

C ι'. Περὶ Ἰππου τοῦ διαβρήξαντος τὰ δεσμά.

Ὁμηρος ὁ ποιητὴς βουλόμενος τὴν Ἀλεξάνδρου δξύτητα τὴν περὶ τοῦ πύλου ἐκφράσαι, διὰ παραβολῆς εἰκάζει τὸν ἥρωα, ἐπιπιῶν τότε ἔπος·

Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς Ἰππος ἀκοστήσας ἐπὶ
[φάσκει.]

D ια'. Περὶ τῶν σκυρόντων καὶ φυνέτων αὐθημερῶν γιγάντων.

Ἐν Θήβαις τῆς Βοιωτίας λέγεται, ὅτι Κάδμος, ἢ ἄλλος τις, λαβὼν τοὺς τοῦ δελφίνου δράκοντος ἐπιπυρεν ὀδόντας εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀνεδόθησαν ἔνοπλοι ἄνδρες· ἀνεδόθησαν δὲ ἀπὸ μηρῶν ἕως ἄνω, καὶ οὕτως ἰστέμνοιο ἐπολιέμενοι ἀλλήλοισι.

ιβ'. Περὶ τῶν ἐπτὰ πύλων Θηβῶν.

Ὁ θεὸς Γρηγόριος περὶ θεάματα βούλεται εἰπεῖν ἡμῖν ἐναυθα· αἱ δὲ πύλαι, ἐπτάπυλοὶ εἰσιν, αἱ τῆς Ἑλλάδος, αἱ ὑπὸ Ἀμφίονος καὶ Ζήθου κτισθεῖσαι διὰ κιθάρας· αἱ δὲ Αἰγύπτιας Θῆβαι, εἰσὶν ἑκατοντάπυλοι· μεγίστη δὲ πάλαι γέγονε, καὶ οὕτως μεγίστη ὥστε ἑκατὸν ἔχειν τὰς πύλας. Τὰ δὲ τεῖχη τὰ Βαβυλώνια λέγεται εἶναι ἰσχυρότατα· ἀπὸ γὰρ πλίνθου ὀπτιῆς καὶ ἀσφάλτου λυομένης ἐκτίσθησαν, καὶ τὸ πλάτος ἔχοντα πολὺ, καὶ τὸ ὕψος, καὶ τὴν περιφέρειαν.

C ιγ'. Περὶ τοῦ Μανσωλοῦ τοῦ Καρδός.

Ὁ τάφος Μανσωλοῦ τοῦ Καρδός μεγίστός ἐστι καὶ αὐτός· Μανσωλὸς γὰρ Καρίας γέγονε τύραννος· ὅς ἐκτίσεν αὐτῷ τάφον πολυανάλωτον, ἐν χωματί τινι καὶ ἐν λιμναζούσῃ λίμνῃ ἔνδον καίμενος τοῦ τάφου· γράφεται δὲ καὶ ὁ *Κυριὸς τάφος*, ἵνα ἢ κτητικὸς· γράφεται δὲ καὶ *Καρδός*, ἵνα ἢ ἐθνικὸς τοῦ Μανσωλοῦ τοῦ Καρδός. Αἱ δὲ πυραμίδες, καὶ αὗται θαυμάσιαι εἰσιν ἄξιαι, ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐκτισμέναι πολυανάλωτοι· ἄστισιν Χριστιανοῖς μὲν λέγομεν εἶναι τὰ ὦρεϊα τοῦ Ἰωσήφ, Ἕλληνας δὲ τάφους βασιλέων τινῶν, ὧν ἐστὶ καὶ Ἡρόδοτος· ὡς δὲ εἶδος μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωσήφ, καὶ τὴν ἔξοδον τοῦ Ἰσραὴλ, ἐποίησαντο αὐτὰς τάφους βασιλέων οἱ Ἕλληνας.

Περὶ δὲ τοῦ κολοσσῶ λέγει τοῦ ἀναχειμένου ἐν **A** qui mole sua et ingenti aeris adhibiti pondere ad-
 *Ρόδω, ὅτι μέγιστός ἐστιν ἀνδρίας, χαλκὸν ἔχων mirationem movet.
 πάλιν καὶ ἀξιοθαύμαστον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΝΟΝΝΟΥ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Ἐν ἐκνήσθη ὁ πάνσοφος καὶ θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ *Εἰς τὰ ἅγια φῶτα λόγῳ* (1).

EJUSDEM MONACHI NONNI

INTERPRETATIO GRÆCARUM HISTORIARUM

Quarum meminit sapientissimus et divus Gregorius in oratione *De sacris luminibus*.

α'. Περὶ τοῦ Διός.

B

1. De Jove.

Τὸν Δία οἱ θεολόγοι τῶν Ἑλλήνων ἐκ Κρόνου λέγουσι γεννηθῆναι, καὶ γεννηθέντα περισωθῆναι τοῦσδε · Ὁ Κρόνος τῇ Ῥέᾳ γενόμενος σύνοικος, ἀπερ ἔτικτεν αὐτῇ παιδία, αὐτὸς λαμβάνων κατέπιεν · καὶ οὕτως ἐπὶ πολλῶν τοῦτου γενομένου, ἀσκησὸς ἔμενεν ἡ Ῥέα. Ὅτε οὖν ἐγέννησεν τὸν Δία, ἡ Ῥέα φοβουμένη μήπως καὶ τὸ βρέφος τοῦτο καταποθῆν ἀπόληται, λίθον μὲν σπαργανύσασα, δέδωκε τῷ Κρόνῳ ὡς βρέφος καταπιεῖν · τὸν δὲ Δία ὑπερέθετο ἐν τῇ Κρήτῃ, καὶ παρέσταξε τῷ βρέφει τοῦτῳ τοὺς Κορύβαντας καὶ τοὺς Κουρήτας ὀρχεῖσθαι καὶ κροτεῖν καὶ κτυπεῖν τὰ σπλα αὐτῶν, καὶ γενέσθαι τινὰ ἦχον τὸν δυνάμενον ὑποκλέπτειν καὶ παρακρούειν τὸν ἐκ τοῦ κλαυθμοῦ τοῦ παιδίου ἦχον, ἵνα μὴ μαθῶν ὁ Κρόνος ποῦ κρύπτεται τὸ παιδίον, τοῦτο λαβὼν καταπίῃ. Νῦν οὖν πατέρα μὲν μισότσκων λέγει τὸν Κρόνον, παιδίον δὲ κλαυθμυρίζον τὸν Δία · τοὺς Κουρήτας δὲ λέγει τοὺς μετὰ τῶν Κορυβάντων ταχθέντας παρὰ τῆς Ῥέας ὀρχεῖσθαι, δαίμονες δὲ οὗτοι οἱ Κορύβαντες · ἐνόστιον δὲ ὄρχησιν λέγει τὴν πυρρίχιον · κτύπον γάρ τινα ἐν ταῖς ἀσπίσιν ἐποίουν οὗτοι, πρὸς τὸ ὑπερῆχεσθαι τὸν κλαυθμὸν τοῦ παιδίου. Κρητῶν δὲ τυράννους εἶπεν, ὅτι οἱ μὲν θεολόγοι τῶν Ἑλλήνων θεὸν λέγουσι γενέσθαι τὸν Κρόνον καὶ τὸν Δία · ἡ δὲ ἱστορία ἡ δημώδης, ἥ καὶ τίθεται ὁ θεῖος Γρηγόριος λέγων, ὅτι ὁ Ζεὺς οὗτος τυράννος ἦν Κρητῶν, καὶ θέλοντες αὐτὸν θεραπεύειν οἱ ὑπήκοοι, ἐμυθολόγουν, ὡς ἐκ Κρόνου θεοῦ καὶ Ῥέας ἔχει τὴν γένεσιν, ἐπεὶ ἄνθρωπος ἦν · **D** διὰ καὶ ἐπήγαγεν, κἄν Ἕλληνας ἀπαρέσκωνται · οἱ γὰρ Ἕλληνας οὐ θέλουσιν αὐτὸν εἶναι ἄνθρωπον καὶ τυράννον Κρητῶν, ἀλλὰ θεόν.

β'. Περὶ τῆς ἀρκασθεῖσης Κόρης.

Δημήτηρ θεὸς οὖσα τίκτει θυγατέρα ἀπὸ τοῦ Διός, ἦντινα ἐκάλουν καὶ Κόρην, καὶ Περσεφόνην. Ταύτης ἡράσθη ὁ Πλούτων · καὶ ἤρπασε καὶ κατήλθεν ἐν τῷ ᾗδῃ. Ἡ οὖν Δημήτηρ περιεῖρε ζητοῦσα τὴν Κόρην,

(1) Oratio olim et nunc XXXIX, p. 677 nov. edii.

ΠΑΤΡΟΛ. Γρ. XXXVI.

Jovem theologi Græcorum Saturno dicunt natum, et natum salvatum fuisse isto modo : Saturnus Rheæ cum esset conjunctus, quos edebat ea pueros, ille capiebat et hauriebat; et ita sæpissime cum hoc evenisset, sine pueris remansit Rhea. Cum igitur genuit Jovem, Rhea timeus ne eodem modo quoque puer ille periret, lapidem cum panno involvisset, dedit Saturno ut puerum manducandum, Jovem autem deposuit in Creta, et illi circumposuit Corybantas et Curetas qui saltibus et plausibus et arma feriendo tumultum cicerent quo posset celari et tegi sonus vagituum pueri, ne disceret Saturnus ubi latebat puer, caperet eum et haurire. Nunc igitur patrem pueros detestantem dicit Saturnum, infantemque gemebundum Jovem. Curetas dicit eos cum Corybantis ordinatos a Rhea ad saltandum; dæmones vero sunt isti Corybantes. Armatam saltationem dicit *pyrrhichium* : sonum enim quemdam in clypeis faciebant illi, ut dominarentur gemitus infantis. Cretensium reges dicit, quia theologi Græcorum deos factos fuisse dicunt Saturnum et Jovem. Hæc est historia communis, quam sequitur divus Gregorius dicens, Jovem istum regem fuisse Cretensium, et volentes eum coiere subjecti, fixerunt eum e Saturno deo et Rhea ortum habere, cum homo esset. Ideo addit, Quamvis Græci contradicant; Græci enim non volunt eum esse hominem et regem **D** Cretensium, sed deum.

2. De orepta virgine.

Ceres, dea cum esset, gignit filiam a Jove, quam vocabant Coren et Persephonen. Illam amavit Pluto, et sustulit et descendit in inferos. Ceres igitur circumibat querens virginem, et cum diu

errasset, venit in Atticam. Adveniens autem, locum in quem venerat vocavit Eleusina, ex verbo ἔληλυθῆναι. Didicit vero e Celeo et Triptolemo, virginem raptam fuisse a Plutone et esse in inferis. Cum igitur didicisset dea ista, finem fecit erroris. Gratiā agens viris pro beneficio illo, dedit eis semina, ut frumentum, hordeum et olera; dicitur enim frugum præses esse Ceres. Cum dedisset semina, dedit etiam dracones et currus alis instructos, circumveundi causa et dandi omnibus frumentum et hordeum; nondum enim didicerant homines manducare panem, aut uti frumento, sed nomadum vitam agebant: non modo frumento, sed etiam omnes seminales fructus dedit, et mysteria instituit et docuit quomodo oportet initiare et initiari. Noctu autem peragebantur mysteria in Eleusi; templum enim hic dedicatum fuit ipsi Cereri. Dicit autem, Et hæc facit et hæc patitur, quia Ceres felix fuit discendo filiæ (sortem) et finem fecit erroris, et quia ea beneficium intulit eis, dans semina, et statuens mysteria. Cognovit autem Eleusis hæc, de pago dicit, in quem cum venisset Ceres, faciebat mysteria. Dicit autem, Silendis et silentio dignis, propter legem iubentem neminem initiatorum mysteria divulgare, sed silere, et cum telestheñτων τὰ μυστήρια δημοσιεύειν τὴν τελετὴν, ἀμυήτους.

3. De femore parturiente imperfectum fetum.

Semele filia fuit Cadmi Thebarum regis. Illam cum amavisset Jupiter, sese miscuit ei, quod in invidiam et odium movit Junonem uxorem suam. Invidiam igitur Juno Semelem adit et dicit ei: Revera (ille) fallit te; non enim Jupiter est qui sese jungit tecum; ad me enim, ait, cum intrat, fulguribus et tonitribus coruscat. Si igitur venit ad te Jupiter, dic illi ut quomodo Junonem adit, sic te adeat. Et si miscetur tibi cum fulguribus et tonitribus, revera Jupiter tibi miscetur. Si autem aliter quocumque modo, non est Jupiter. Cum hæc prædixisset Juno, et venit Jupiter ad Semelem, rogatus est ab ea ut misceretur ei sicut Junoni. Deinde cum ille sese junxisset ei cum fulminibus, non tulit Semele fulmina, et obiit. Jupiter igitur cito fetum qui erat in Semele cepit, posuit in suum femur et suit, donec complerentur novem menses. Erat vero ille Bacchus: imperfectum autem fetum dicit, quia femur eum genuit Jovis. Deum *androgynum* vocat Bacchum, ut quandoque feminæ partes agentem, id est eadem quam mulieres patientem, aliquando vero viri partes agentem, id est ea viro- rum facientem. Chorum autem ebriosum dicit Satyros et Bacchos et Silenos; dæmones sunt isti comites et socii Bacchi. Eos et exercitum protervum dæmonum dicit. Protervum eum vocat propter ebrietatem. Cum enim vini præses sit Bacchus, verisimiliter cum eo dæmones ebrios introducit. Illud autem, Thebanorum dementia eum honorans, quia Thebanus erat genere Bacchus, ut ex Semele natus. Quippe dixi-

καὶ πολλὰ πλανηθεῖσα ἦλθεν ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἐλευσῶσα δὲ, τὸν μὲν τόπον ἐν ᾧ ἦλθεν, ἐκάλεσεν Ἐλευσίνα παρὰ τὸ ἐληλυθῆναι. Ἐμαθε δὲ παρὰ τοῦ Κελεοῦ καὶ τοῦ Τριπτολέμου, ὅτι ἡ Κόρη ἠρπάγη ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, καὶ ἔστιν ἐν τῷ ἕδῃ. Μαθοῦσα οὖν ἡ θεὸς ταῦτα, ἔληξε τῆς πλάνης. Ἀμειβομένη δὲ τοὺς ἀνδρας ὑπὲρ τῆς χάριτος ταύτης, δέδωκεν αὐτοῖς τὰ σπέρματα, οἶον σίτον, κριθὴν, καὶ ὄσπριον· λέγεται γὰρ τῶν σπερματικῶν καρπῶν εἶναι ἔφορος ἡ Δημήτηρ. Δοῦσα δὲ τὰ σπέρματα, δέδωκε καὶ δράκοντας καὶ ὄφρατα πτερωτὰ πρὸς τὸ περιελθεῖν καὶ δοῦναι πῖπτον τὸν σίτον καὶ τὴν κριθὴν· οὐ γὰρ ἤδεισαν οἱ ἄνθρωποι ἐσθίειν ἄρτον, ἢ χρῆσθαι σίτῳ, ἀλλὰ νομαδικὸν βίον ἔζων· οὐ μόνον δὲ τὸν σίτον, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς σπερματικούς καρπούς δέδωκε· καὶ τὰ μυστήρια ἐτέλεσεν αὐτοῖς, καὶ ἔδειξε πῶς δεῖ τελεῖν καὶ τελεῖσθαι. Νύκτωρ δὲ ἐγένετο ἡ τελετὴ ἐν τῇ Ἐλευσίῃ· ἱερὸν γὰρ ἐκτίσθη ἐκεῖσε αὐτῆς τῆς Δήμητρος. Εἶπε δὲ, Καὶ τὰ μὲν ποιεῖ, τὰ δὲ πάσχει, διὰ τὸ καὶ τὴν Δήμητραν παθεῖν εὖ ἐν τῷ ἀκούσαι περὶ τῆς θυγατρὸς λῆξαι τῆς πλάνης, καὶ ταύτην δὲ ποιῆσαι εὖ τούτους, δοῦσα τὰ σπέρματα, καὶ τελέσασα τὰ μυστήρια. Τὸ δὲ, Οἶδεν Ἐλευσῶς ταῦτα, περὶ τῆς κόμης λέγει, ἐν ᾗ ἔλθοῦσα ἡ Δημήτηρ ἐποίησε τὰ μυστήρια. Εἶπε δὲ, Τῶν σεσιωπημένων καὶ σεσιωπηθέντων ἀξίων, διὰ τὸ νόμον εἶναι τὸν κελεύοντα μηδένα τῶν

γ. Περὶ τοῦ ὠδινότοτος μηροῦ ἀτελὲς κτήμα.

Σεμέλη, θυγάτηρ γέγονε Κάδμου τοῦ Θεβῶν βασιλέως. Ταύτης ἐρασθεὶς ὁ Ζεὺς, συνεγένετο αὐτῇ, καὶ εἰς ζῆλον καὶ φθόνον ἐκίνησεν Ἥραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Ζηλοτυπήσασα οὖν ἡ Ἥρα, ἀπέρχεται πρὸς τὴν Σεμέλην καὶ λέγει αὐτῇ, ὅτι Ὀντως ἀπατᾷ σε· οὐδὲ γὰρ ὁ Ζεὺς ἐστὶν ὁ συγγενόμενός σοι· ἐμοὶ γὰρ φησὶν, ὅτε συγγίνεται, μετὰ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν συγγίνεται. Ἐὰν οὖν ἐλθῇ πρὸς σὲ ὁ Ζεὺς, εἰπέ αὐτῷ· Ὡς συγγίγῃ τῇ Ἥρᾳ, οὕτω σύνελθέ μοι. Καὶ εἰ μὲν συγγένηταί σοι μετὰ ἀστραπῶν καὶ κεραυνῶν, τῷ ὄντι ὁ Ζεὺς σοι συγγίνεται. Εἰ δὲ ἄλλως πως, οὐκ ἐστὶν ὁ Ζεὺς. Ταῦτα ὑποθεμένης τῆς Ἥρας, ἐλθόντος τοῦ Διὸς πρὸς τὴν Σεμέλην, ἤρτηθη παρ' αὐτῆς συγγενέσθαι αὐτῇ ὡς τῇ Ἥρᾳ. Εἶτα συγγινομένου μετὰ κεραυνῶν, μὴ ἐνεγκούσα ἡ Σεμέλη τοὺς κεραυνούς, ἀπέθανεν. Ὁ οὖν Ζεὺς θάπτον τὸ ἔμβρυον δὴν ἐν τῇ Σεμέλῃ λαβὼν, ἔβαλεν εἰς τὸν μηρὸν καὶ ἔρραψεν, ἕως οὗ γέννηται τῶν ἐννέα μηνῶν. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Διώνυσος. Ἀτελὲς δὲ κτήμα λέγει, ὅτι ὁ μηρὸς αὐτὸν ἐκύησε τοῦ Διὸς. Θεὸν ἀνδρόγυνον καλεῖ τὸν Διώνυσον, ὡς ποτὲ μὲν γυναικίζομενον, τοῦτέστι τὰ τῶν γυναικῶν πάσχοντα· ποτὲ δὲ ἀνδρίζομενον, τοῦτέστι τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐνεργοῦντα. Κορὸν δὲ μεθυόντων λέγει τοὺς Σατύρους καὶ τοὺς Βάκχους καὶ τοὺς Σεληνοὺς· δαίμονες δὲ οὗτοι ὀπαδοὶ καὶ ὁμοκείμεθοι τοῦ Διονύσου. Αὐτοὺς δὲ τοῦτους λέγει, καὶ στρατὸν ἔκλυτον τοὺς δαίμονας. Ἐκλυτον δὲ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὴν μέθην. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ οἴνου ἔφορος ὁ Διώνυσος, εἰκότως τοὺς σὺν αὐτῷ δαίμονας μεθυστάς εἰσάγει ὄντας. Τὸ δὲ, Θεβαίων ἀνοκία τούτων

τιμῶσα, ὅτι Θηβαίος ἦν τὸ γένος ὁ Διόνυσος, ὡς ἐκ Α
τῆς Σεμέλης γεννηθείς· εἴπομεν γάρ, ὅτι Σεμέλη
θυγάτηρ ἦν Κάδμου τοῦ Θηδῶν βασιλέως. Ἄνοιαν
δὲ καλῶς εἶπε Θηβαίων, ἐπειδὴ ἐπὶ μωρῆ πολλῇ
διαβάλλονται οἱ Θηβαῖοι, καὶ ἔστι παροιμία ἡ λέγου-
σα· *Βοιωτία ὄσ*. Διὰ τί δὲ ὁ κεραυνὸς προσκυνεῖται;
Διότι κατέφραξε τὴν Σεμέλην. Τὸ δὲ, ὡς περ ἄλλο τι
κεφαλὴ πρότερον, ἑτέρα μὲν ἔστιν ἱστορία· ἐπειδὴ
δὲ συμπλέκεται ταύτῃ, ἀναγκαῖον καὶ αὐτὴν ἐξηγή-
σασθαι. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Διὸς γέγονε κεφαλὴ ποτε
ᾧδίνων, ὅτι ἐν αὐτῇ εἶχε τὴν Ἀθηνᾶν. Λέγεται γάρ
ἡ Ἀθηνᾶ, ὅτι ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐγεννήθη·
ἔκει γὰρ αὐτὴν ᾧδινεν ὁ Ζεὺς, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ
ἔτεκεν ἐξ αὐτῆς τὴν Ἀθηνᾶν.

δ. *Περὶ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν αἰσχρῶν μυστηρίων αὐτῆς.* B

Λέγεται, ὅτι ἐκ τῶν αἰδίων τοῦ Οὐρανοῦ ἔσχε τὴν
γέννησιν ἡ Ἀφροδίτη· ὁ γὰρ Κρόνος, φησὶν, υἱὸς
τοῦ Οὐρανοῦ, λαβὼν τὸ δρέπανον, ἀπέκοψε τοῦ ἰδίου
πατρὸς τὰ αἰδοῖα, καὶ ἔβριψεν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ
πεσόντα ταῦτα, καὶ ἀφρὸν συνάξαντα, ἀπέκυσσε τὴν
Ἀφροδίτην. Διδὸν καὶ Ἀφροδίτῃ καλεῖται, ὡς ἐκ τοῦ
ἀφροῦ καὶ τῆς καταδύσεως γενομένη. Διδὸν εἶπεν· Αἰ-
σχρῶς γενομένης καὶ τιμωμένης. Ὁμοίως γὰρ καὶ αἱ
τιμαὶ αἱ περὶ αὐτὴν καὶ αἱ ἔορται δι' αἰσχουργίας
καὶ ἡδυπαθείας καὶ πορνείας ἐτελοῦντο, ὡς καὶ τῆς
πορνείας αὐτῆς οὐσης ἐφόρου τῆς Ἀφροδίτης.

ε'. *Περὶ τῆς τῶν Ταύρων ξεινοκτορίας.*

Οἱ Ταῦροι ἔθνος Σκυθικόν, καθὼς φησὶν ὁ Ἡρό-
δοτος, ἐν ᾧ ἦν ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ὃ ἦν ἱέρεια
ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγένεια. Ἐν τούτῳ
τῷ ἱερῷ πάντα ἀνθρώπων ἐπιδημοῦντα ξέρον ἔθυσον
τῇ Ἀρτέμιδι. Καὶ περὶ ταύτης τῆς ἱστορίας ἐν τῷ
Στηλιτευτικῷ σαφῶς λέγομεν.

ς'. *Περὶ τοῦ Τροφωνίου.*

Τροφώνιος καὶ Ἀγαμέδης ἀδελφοὶ δύο γεγόνασι,
μάντις τὴν τέχνην. Τούτων ὁ Τροφώνιος, ὑπὸ κeno-
δοξίας ὑποβρύχιος δὴ γεγονὼς, ἐν σπηλαίῳ τινὶ ἀπέ-
ψυξεν. Εἶτα οἱ θεοὶ ἐλέησαντες, φησὶν, αὐτὸν τὸν
τόπον ἐν ᾧ ἀπέψυξεν, ἐποίησαν μαντεύεσθαι· καὶ
κατήεσαν εἰς τὸ σπήλαιον, καὶ τινὰς τελετὰς ποιούν-
τες ἀνῆσαν, ὡς χρησιμοδοτισθέντες. Λέγεται δὲ, ὅτι
πᾶς καταλθὼν εἰς τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο, ἐκ τοῦ λοιποῦ
ἀγέλαστος ἦν.

ζ'. *Περὶ τῆς Δωδωναίας δρυός.*

Ἡ Δωδώνη πόλις ἔστι περὶ τὴν παλαιὰν Ἡπει-
ρον. Ἐν ταύτῃ ἦν δρυς, ἐν ἣ ἐλέγετο ὁ Ζεὺς ἐπισκιά-
ζειν καὶ μαντείαν δίδουσι τοῖς χηρῶσι, μαντείας
ἐξ αὐτῆς δρυὸς κινήματα τῷ μάντει· ἐξηχούμενα.

η'. *Περὶ τῆς Κασταλίας.*

Ἔστι πηγὴ περὶ τὴν Ἀντιόχειαν, ἐν ἣ ὁ Ἀπόλ-
λων ἐφεδρεύει· ἐν ἣ πηγῇ μαντεία τις ἐξεφέρετο
κατὰ τὴν τοιάνδε ἐκροὴν τοῦ νάματος, οὐ κατὰ φω-
νήν· οὐ γὰρ φωνὴ τις ἐξηχεῖτο, ἀλλ' ἀπλοῦ ἤχου τινὸς
καὶ πνεύματος ἀναδιδόμενου καὶ ἐκροῆς, πρὸς ὃ
κινεῖται ἱστάμενοι καὶ νοοῦντες τὰ σύμβολα ταῦτα. Ἐλε-
γον τὰ μέλλοντα.

mus Semelem filiam fuisse Cadmi Thebarum re-
gis. Dementia vero pulchre dixit Thebanorum,
cum dementia magna laborent Thebani; et est pro-
verbium dicens: *Thebanus sus*. Cur vero fulmen
adoratur? Quia incendit Semelen. Illud vero, *Ut*
caput alium quemdam setum prius parturierat, alia
est historia. Cum autem comprehenditur in ea quam
dicimus necesse etiam eam explicari. Caput Jovis
parturiens fuit, quia in eo habuit Minervam. Dicitur
enim Minerva e capite Jovis prodiisse, quippe hic
eam genuit Jupiter, et cum ope securis Vulcani e
capite Jupiter traxisset, genuit ex eo Minervam.

Ἡράστου μετὰ ἀξίνης κατὰ τῆς κεφαλῆς ὁ Ζεὺς,

4. *De Venere et turpibus mysteriis ejus.*

Dicitur e pudendis Caeli habuisse ortum Venus:
Tempus enim, ait, filius Caeli cepit falcerem, secuit
proprii patris pudenda, et projecit in mare, et
labentia illa spumam cum contraxissent, ge-
nuerunt Venerem. Itaque et Aphrodite vocatur,
ut e spuma et immersione nata. Itaque dicit, *Tur-*
piter nata et honorata. Decebat enim ut cultus et
festa Veneris in turpitudine, deliciis et scortatione
celebrarentur, cum ipsa sit scortationis praeses.

5. *De Taurorum caede.*

Tauri, populus Scythicus, ut dicit Herodotus, apud
quos fuit templum Dianae, in quo erat sacerdos filia
Agamemnonis Iphigenia. In hoc templo omnem ho-
minem advenientem peregrinum immolabant Dianae.
Et de ea historia in *Stelientico* plane dicemus.

6. *De Trophonio.*

Trophonius et Agamedes fratres duo fuerunt,
vates arte: quorum alter, Trophonius, superbia ni-
mium inflatus, speluncam quamdam subiit et non
amplius apparuit. Deinde Dii miserti, ait, ipsum
locum in quo evanuerat, oraculo insignierunt; et
descenderunt in antrum, et quaedam mysteria insti-
tuerunt, ut oracula dantes. Dicunt omnem descen-
dentem in hoc antrum, in futurum nunquam
ridere.

7. *De Dodonaea quercu.*

Dodone urbs est versus veterem Epirum. In ea
erat quercus sub cujus umbra dicebatur Jupiter
quiescere et oracula dare petentibus, oracula ex
ipsa quercu motibus vati sonantibus.

8. *De Castalia.*

Est fons versus Antiochiam, cui Apollo praesidebat. In eo fonte oraculum quoddam narrabatur
secundum talem vel talem cursum undae, non secun-
dum vocem; non enim vox quaedam audiebatur,
sed tantum murmur quoddam et quasi spiritus ex
fluentis exiens, juxta quod quidam scientes et in-
telligentes signa ista, dicebant futura.

9. De pœnis Mithræ.

De Mithra alii aliter senserunt: quidam enim solem, alii præsidem ignis, alii que specialem quamdam potentiam intellexerunt. Quædam mysteria habet, apud Chaldæos imprimis. Initiandi Mithræ mysteriis secundum quamdam mensuram pœnarum probabantur, primum levioribus, deinde majoribus pœnis addicti, ut, exempli causa, jejunio quinquaginta dierum; quod si patienter tulisset initiatus, postea per biduum scalpebatur; eum deinde supra nivem viginti diebus manere jubebant, sic paulatim ad maximum usque pœnas augentes. Si patiens forti animo esse videbatur, tunc eum recondita mysteria docebant.

10. De Iside.

Isis eadem habita est cum Io, quæ rapta fuit a Jove. Jupiter enim, ait, rapuit Io, et metuens Junonem uxorem suam mutavit Io in vaccam, et nunc in albam, nunc in nigram, nunc in cineream, et ita errabat cum ea. Venit igitur et in Ægyptum errans cum ea, et propter hoc honorant Ægyptii Io, id est Isim. Ideo in statu ejus capiti cornua vaccæ imponunt, significantes virginis in vaccam mutationem.

11. De Mendesiis hircis.

Ægyptiorum lingua hircus vocatur μένδης. Honorabant quidam Ægyptiorum hircum dicatum genitali potentia. Dicitur enim lascivum animal esse hircus. Hircos igitur incolæ prope Mendesium cornu non manducabant, præ reverentia genitæ Dei. Honorabant et magnopere pastores hircorum; erat et templum Mendetis apud Ægyptios, in quo statua pedes hircinos et erectum pudendum habens.

12. De Nilo.

Nilus fluvius est Ægypti, qui, super ripas sese effundens causis quas dicit omnisciens Herodotus, honoratur ab eis. In ascensione enim venerantur eum ut Deum, et celebrant ut abundantia nuntium, putantes aquam superfluentem esse deum.

13. De animalibus et serpentibus quos venerabantur Ægyptii.

Ægyptii venerabantur ibides, crocodilos, serpentes, feles et quædam piscium genera, irrationali cultu sibi dedecus tribuentes. De eis accurate dicit Herodotus, qui etiam de omni eorum religione et regibus diligenter et copiose scripsit.

(1) Cod. Ἰσιδ.

A Θ'. Περὶ τῶν κολάσεων τοῦ Μίθρου.

Τὸν Μίθραν ἄλλοι ἄλλως ἐνόμισαν· οἱ μὲν γὰρ τὸν ἥλιον, οἱ δὲ τὸν ἑφορον τοῦ πυρὸς, ἄλλοι δὲ εἰδικὴν τινα δύναμιν. Γίνονται δὲ τούτῳ τῷ Μίθρῳ τινὲς τελεταί, καὶ παρὰ τῶν Χαλδαίων μάλιστα. Οἱ δὲ τελούμενοι τῷ Μίθρῳ, κατὰ βαθμὸν τινα ἐτελοῦντο κολάσεων· πρότερον δὲ τὰς ἐλαφροτάτας κολάσεις παρελάμβανον, καὶ εἴθ' οὕτως τὰς δραστηκωτέρας· οἷον, πρότερον ἐλιμωττον αὐτοὺς τοὺς τελούμενους ἐπὶ πεντήκοντα ἡμέρας, εἰ τύχοι· εἶτα εἰ ἤγαγε καρτερικῶς, ἐποίησαν αὐτὸν πάλιν ἔσθῃναι ἐπὶ δύο ἡμέρας· εἶτα πάλιν εἰς χιόνα ποιῆσαι εἰκοσὶν ἡμέρας· καὶ οὕτως ἀπλῶς τὰς κολάσεις ἐπὶ τὸ μείζον κατὰ μικρὸν ἀξιοῦντες· εἰ δὲ τελούμενος καρτερῶν ἐφείνετο, τότε λοιπὸν αὐτὸν ἐτέλουν τὰ τελεώτατα.

B

ι'. Περὶ τῆς Ἰσιδος.

Ἡ Ἰσις αὕτη ἐνομισθῆ τῇ Ἰῶ (1) τῇ ἀρπασθείσῃ ὑπὸ τοῦ Διὸς· ὁ γὰρ Ζεὺς, φησὶν, ἤρπασε τὴν Ἰῶ, καὶ φοβούμενος τὴν Ἥραν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, μετέβαλε τὴν Ἰῶ εἰς βούν, καὶ ποτὲ μὲν εἰς λευκὴν, ποτὲ δὲ εἰς μέλαιναν, ποτὲ δὲ εἰς ἰάξουσαν, καὶ οὕτως ἐπλανᾶτο μετ' αὐτῆς. Ἦλθεν οὖν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ πλανώμενος μετ' αὐτῆς· καὶ διὰ τοῦτο τιμῶσιν οἱ Αἰγύπτιοι τὴν Ἰῶ, ἦτοι τὴν Ἰσιδα· διὸ ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος αὐτῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κέρατα βοῦς ἐγγλύφουσιν, σημαίνοντες τῆς κόρης τὴν εἰς βούν μεταβολήν.

ια'. Περὶ τῶν Μενδησίω τράγων.

Αἰγυπτιστὶ ὁ τράγος καλεῖται μένδης. Ἐσέβοντο δὲ ἐνίοι τῶν Αἰγυπτίων τὸν τράγον ἀνακαίμενον τῇ γονίμῳ δυνάμει· λέγεται γὰρ ὀχευτικὸν ζῶον εἶναι ὁ τράγος. Τοὺς οὖν τράγους οἱ οἰκοῦντες κατὰ τὸ μενδησίον κέρας οὐκ ἤσθιον, αἰδοῖ τοῦ γονίμου θεοῦ· ἐτίμων δὲ μεγάλως καὶ τοὺς αἰπόλους τῶν τράγων. Ἦν δὲ καὶ ἱερὸν τοῦ Μένδητος παρ' Αἰγυπτίους, ἐν ᾧ ἱερῶ τὸ ἀγαλμα τραγοσκελὲς ἦν, ἕρθιον τὸ αἰδῶλον ἔχον.

ιβ'. Περὶ τοῦ Νεῖλου.

Ποταμὸς ἐστὶν ὁ Νεῖλος ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ὃς ὑπερεχυνόμενος διὰ τὰς αἰτίας, ἃς φησὶν ὁ πανσοφώτατος Ἡρόδοτος, τιμᾶται παρ' αὐτῶν. Ἐν γὰρ τῇ ἀναβάσει τιμῶσιν αὐτὸν ὡς θεὸν, καὶ εὐφημοῦσιν ὡς εὐφορίας αἰτίον, νομίζοντες τὸ ὕδωρ τὸ ἀξενόμενον εἶναι θεόν.

D

ιγ'. Περὶ τῶν κνωδάλω καὶ τῶν ἑρπετῶν ὧν ἐσέβορτο οἱ Αἰγύπτιοι.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐσέβοντο τὰς ἴβεις, τοὺς κροκοδείλους, τοὺς ὄφεις, τὰς αἰλούρους, καὶ τινα τῶν ἰχθύων γένη, ἐξ ἀλόγου τιμῆς ἑαυτοῖς ἀτιμίαν ποριζόμενοι. Περὶ δὲ τούτων ἀκριβέστερόν φησιν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ καὶ περὶ πάσης αὐτῶν τῆς θρησκείας καὶ τῶν βασιλέων ἀκριβῶς καὶ διὰ πλάτος συγγραζόμενος.

MONITUM

AD SEQUENTIA SCHOLIA BASILII MINIMI.

(BOISSONADE (a) in *Notices et Extraits des Mss. de la Bibliothèque du Roi et autres bibliothèques*. Tom. XI, p. 33. Paris, Imprim. Royale, 1827.)

Basilii, Cæsareæ Capadociæ sæculo x episcopus, qui, ne cum S. Basilio Magno confunderetur, ἐλάχιστος, *minimus*, ipse, pro modestia sua, noninari voluit, Commentaria amplissima scripsit in *Orationes Gregorii Nazianzeni* huc usque inedita. Hæc magni faciebant Fabricius et Ruhnkenius et ea luce dignissima pronuntiavit Hase ad Leonem Diaconum (p. 227). Basilii scholia Ruhnkenius habuerat ex ms. Vossiano qui in bibliotheca Leydensi asservatur et iis usus est in notis eruditissimis quibus *Lexicon Platonicum* Timæi illustravit. Doctissimus Bast, vir in veteribus grammaticis, si quis alius, versatus, ex opere Basilii juxta ms. Regium 573 nonnulla ad proprium usum excerpserat, quæ nunc cum reliquis ejus adversariis servat bibliotheca Universitatis Oxoniensis. Eadem scholia ipse non semel adhibui in iis quæ ad Diogenem, ad Nicetam Eugenianum et in Herodiani *Epimerismata* adnotavi.

Quæ cum ita sint, litteraturæ sacræ hoc illustrationi fore putavi si in ista *Excerptorum et notitiarum Collectione*, quæ Regiminis munificentia prodit, loca satis ampla ex opere Basilii exscriberem. *Stelitenica contra Julianum* elegi quæ præ aliis Gregorii orationibus multa continent notatæ digna (b). Addidi epistolam nuncupatoriam quam Basilius commentariis suis præfixit. Luce non est indigna. Eam jam Bandinius ediderat in *Catalogo*, sed non sine mendis et lacunis.

Codex regius quem sequor n. 573 notatur. Pergamenus est, in 4°, undecimi sæculi, ut videtur, manu scriptus haud imperita; 279 foliis constat. Inter Coislinianos mss., quatuor Basilii scholia continent; juxta *Catalogum* sæculo decimo ascribendi sunt. Eum qui n. 236 prænotatur contuli cum ms. 573 et varias lectiones adjecl.

(a) Obiit vir desideratissimus ante hos paucos menses in vico Passiaco juxta Parisios, III Id. Septembris 1857, annos natus octoginta quinque.

(b) Addidit etiam postea vir doctissimus scholia ad orationem Gregorii in honorem Heronis philosophi. Vide infra.

BASILII EPISTOLA NUNCUPATORIA

AD CONSTANTINUM IMP.

Βασίλειος (cod. p. 1) ἐλάχιστος, ὁ Καισαρ-
Ροσίας (1) Καππαδοκίας, τῷ φιλοχριστῷ δεσπότη
Κωνσταντίνῳ (2) αὐτοκράτορι.

Ἐν ταῖς μεγίσταις καὶ δημοτελεῖσι τῶν πανηγύ-
ρειων, μέγιστε Αὐτοκράτορ, οὐ μόνον οἱ ἐν τέλει, καὶ

(1) Articulum ὁ, qui deest in ms. Regio, supplevi ex Bandinio et Coislin. Non minus perspicue se commentarii auctorem innuit Basilius in loco sequenti quo jam Seberus usus est: Καὶ Βασίλειος (cod. p. 68) δὲ ὁ Μέγας οὐ κοινωνὸς καὶ ὀνόματος καὶ ἑρῶν οὐ ταῦτα γράφων ἐγώ.

Cum nobis imprimis propositum sit ut Basilii opus notam faciamus, locum integrum exscribere placet in quo verba citata leguntur; inde etiam nonnihil luminis accipiet historia critica Apocalypseos. Ad Gregorii verba (orat. 42, col. 470 A), ὡς Ἰωάννης διδάσκει με διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως, Basilius hæc adnotat (cod. Coislin. p. 69, 2): Ἐκ τοῦ μὴ προσκεῖσθαι τῷ Πατρὶ τῶν ἐπιθέτων τὰ γυναικίματα τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἀποστόλου καὶ θεολόγου Ἰωάννου, ἐπειράθησάν τινες τὴν Ἀποκάλυψιν ἀθετεῖν, ὡς μὴ τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἄλλου δὲ τινος εἶναι Ἰωάννου· καὶ οὐ θαυμαστὸν, ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν οὐκ ὀλίγοι τοῦτο πεπόνθασιν, τοῦ καταλόγου τῶν ἱερῶν ἐξορίζοντες Γραμμάτων. Διονύσιος μέντοι ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀθετῆσαι μὲν, φησὶν, οὐκ ἂν το.λ.

Basilii minimus, Cæsareæ Cappadociæ episcopus,
Christi amanti Constantino imperatori.

In solemnitatibus publicis, Imperator maxime,
non modo qui muneribus publicis funguntur, lu-

μήσαιμι τὸ βιβλίον, πολλῶν αὐτὸ διὰ σπουδῆς
ἐχόντων, μάλιστα δὲ τῆς ἑμῆς φρονήσεως τὴν
ὀπόλησιν τὴν περὶ αὐτοῦ λαμβάνω, κεκρυμμέ-
νην εἶναι τινα καὶ θαυμασιωτέραν τὴν καθ' ἑνα-
στον ἐκδοχὴν ὀπολαμβάνω. Τούτοις θαυμάζει
μὲν καὶ τὴν γραφὴν οὐκ ἀθετεῖν ἔφη, ἐκ δὲ τοῦ χα-
ρακτηρῶς, ἄλλου τινὸς, ἀλλ' οὐ τοῦ ἀποστόλου εἶναι.
Τεκμηριούται δὲ τὸν λόγον [Coisl. ἀποστ. τεκμηρ.
τῷ λόγῳ. Lege ἀποστ. εἶναι τεκμηρ. τὸν λ.] Ὅντω
μὲν οὖν ἐκ τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ θείων
ἐννοιῶν ὕμνουμένης, οὐκ ἄξιον ἐκ μόνης ἰδέας λόγων
καὶ χαρακτήρος τοσούτου ἔργου διαγράφεσθαι, ἐπεὶ
καὶ ῥητόρων καὶ συγγραφέων καὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς
οὐκ

(2) Lambecius putat hic agi non de Constantino Magno, sed de alio imperatore multo juniori. Oudin, Fabricius, D. Louvard Constantinum Porphyrogenetam intelligunt. Quod enim propter eruditionem laudetur imperator, hoc Porphyrogenetam magis quam quemvis alium innuit; et hæc conjectura firmatur nota 5 mox sequenti.

eulentis opibus gloriaque superbunt atque præpollent, sed jam et qui mediocrem vivendi rationem elegerunt et moderatam sortiti sunt fortunam, pro facultate sua vos venerari prope querunt. Sed alii quidem auro et argento, et margaritis, vel lapidibus pellucidis, vel quibusdam pretiosis suppellectilibus, vel et velis flore multo distinctis certatim piant; alii vero aliis atque aliis muneribus, juxta cujusque facultates vel voluntatem atque studium; cuncti enim accipientem fortunam prospere fungi peroptant, et quasi philtrum, quo maxime oblato fruatur, conficiunt. Omnibus igitur, ut æquum est, de suis conferentibus, variamque et magnificam oblationem pendentibus, ac præsertim in hac Christi natalium solemnitate, in his de debellatis inimicis gratiarum actionibus, visum est ne nos soli immunes sederemus, vel inanem viam et irritum laborem passim faceremus, juxta Cynici istius insipientiam, stomachantis atque Atheniensium populum irridentis; at contra propriis manibus generose hauriamus, et quidquid in nostra facultate sit decoris, optimo tibi imperatori atque humanissimo asseramus. Quorum vero nihil tam dignum quod litterarum amanti offeratur, quam sermo, nobis visum est. Verum in se non is videbitur, qui regalem recreet, sapientemque delectet mentem: vides enim ut sit rudis et inelegans, atque, ut ita dicam, omnino leporum inops. Verumtamen, cum ita se habeat, e nostris pretiosissimum munus est, quoniam simius et Æthiops maximi faciunt et formosissimam reputant prolis suæ deformitatem. Quod si tibi

βαρεὶ πλοῦτῳ καὶ δόξῃ ἐξωγκωμένοι (3) καὶ ὑπερφέροντες, ἀλλ' ἤδη [Band. ἡ δὴ] καὶ οἱ ἐν αὐταρκείᾳ ζῆν ἡρημένοι, καὶ μετρίαν εὐληχότες τὴν ὑπαρξίν, κατὰ δύναμιν ὑμᾶς καταγεραίνειν (4) ἐπιείγονται· ἀλλ' οἱ μὲν χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ, καὶ μαργάραις ἢ λίθοις διαυγέσιν, ἢ τισὶ σκεύεσι πολυτελέσιν, ἢ καὶ πέπλοις πολυαυθέσιν ἀφοσιοῦνται, τὸ φιλότιμον ἐπιδεικνύμενοι· οἱ δὲ τινες ἄλλοις καὶ ἄλλοις, ὡς ἐν ἔχῳσι προθυμίας ἢ εὐπορίας [Band. πρὸς ἢ εὐνοίας] γνώμῃσθε δτι μάλιστα κατευστοχεῖν [Band. καὶ εὐστοχεῖν] ἐπιίμενοι [Band., Coisl. ἴμενοι] σύμπαντες τοῦ δεχομένου, καὶ τὸ φίλτρον οἶον, καὶ ἡ μάλιστα προσφερομένη ἡσθεὶν πραγματευσάμενοι. Πολλῶν οὖν, ὡς εἰκόσ συντελούντων καὶ ποικίλων ὑμῖν καὶ πολυτελῇ [Band. πολυειδῇ] τὴν εἰσφορὰν ἐμποιοῦντων, καὶ μάλιστα κατὰ τήνδε τὴν τῶν Χριστοῦ Γενεθλίων πανηγυρίαν, καὶ τὴν κατ' ἐχθρῶν νικητήριον εὐχαριστίαν (5) ἐδόκει μὴ μόνους ἡμᾶς ἀσυντελεῖς [Band. ἀτελεῖς] οὕτως καθῆσθαι, ἢ κενὴν [Coisl. καίνην] ἄλλως ἀνύειν (6) καὶ μόχθον ἀνήντων τῆδε καὶ τῆδε, κατὰ τὴν τοῦ κυνὸς ἐκείνου παρακληξίαν ἐπιμοχθοῦντος, καταμωκωμένου δῆθεν τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἢ καὶ χερσὶν αὐταῖς ὕδωρ εὐνομῶνως ἀρῦττειν (7) καὶ πᾶν ὅ τι γε τῶν δυνατῶν ἡμῖν καὶ τιμίων ἀγαθῷ σοι βασιλεῖ καὶ φιλανθρώπῳ [Band., Coisl. καὶ τιμῳ] προσχομίζειν· τούτων δὲ οὐκ ἄλλο τι τῷ φιλολόγῳ, ἀλλ' ἢ λόγος ἐδόκει· ἐδόκει δὲ οὐ καθ' αὐτόν πως εἶναι τοιοῦτος οἶος βασιλικὴν εὐ διαθεῖναι [Band. εὐδιαθ.] καὶ σοφὴν εὐφράνει· διάνοιαν· ὁρᾶς γὰρ ὡς ἀγλευκῆς τις καὶ ἀκαλλῆς ἐστὶ, καὶ, ὡς εἰπεῖν λόγῳ, ἀνεπαφροδίτος. Πλὴν ἀλλ' ἡμῶν τῶν πάντων καὶ οὕτως ἐστὶ τιμίων, δτι θὴ καὶ

οὐκ ὀλίγους λόγους εἰδους ἔνεκα διαφέροντας περιγράφωμεν, καὶ Βασίλειος δὲ ὁ Μέγας, οὐ κοινῶδες καὶ ὀνόματος καὶ θρόνου ὁ ταῦτα γράφων ἐγώ, ἐν δευτέρῳ λόγῳ τῷ πρὸς Ἐὐνόμιον Ἀντιόχῳ οὕτως πως ἔγραψεν φησὶ (Basil. t. I, p. 249)· Ἀυτὸς δ' εὐαγγελιστῆς (ἔστουν ὁ Ἰωάννης· προεῖρηκε γὰρ τὸ· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος), αὐτὸς οὖν, φησὶν, ἐν ἑτέρῳ ἔδειξεν εἰπών· Ὁὐὐν, καὶ ὁ ἦρ· καὶ ὁ παρτοκράτωρ (Apo. I, 8). Ὁ τοῖνον αὐτοῦ Βασιλείου τὸ προδήλως δν τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ εὐαγγελιστοῦ εἶναι κερκιστόν, τίς λοιπὸν ὁ ἀντεῖπειν ὅπως θρασυνόμους; Ὁμοίως καὶ Ἀριγένης· Διὰ τί, φησὶν, οὐκ εἶπεν, ἢ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ (α); καὶ μήν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγει· Καὶ ἐκέκλητο τὸ ὄνομα αὐτοῦ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

(3) Ex verbis hic ellatis βαρεὶ πλοῦτῳ ἐξωγκωμένοι ad id fere inducor ut credat Basilium Plutarchi locum ex Vita Alexandri sibi imitandum proposuisse, ubi (cap. 48) Philotas gesta describit: Ὁγκῶ δὲ φρονήματος καὶ βάρει πλοῦτου, καὶ τῇ περὶ τὸ σῶμα θεραπείᾳ καὶ διαίτῃ χρώμενος ἐπαχθέστερον ἢ κατ' ἰδιότην. Lambecius (Comm. Bibl. Vindob., III, p. 500), qui prima præfationis nostræ verba juxta vetustissimum et optumæ notæ codicem Vindobonensis bibliothecæ citavit, hunc locum sic exscribit, οὐ μόνον ἐντελεῖ καὶ βαρεὶ πλοῦτῳ; sed male legitur, et ms. eadem cum aliis lectionem præferre debet, οἱ ἐν τέλει, publicani, qui muneribus publicis funguntur. Nec raro occurrit hic loquendi modus. Thucydides (vi, 88): τῶν τε ἐφόρων καὶ τῶν ἐν τέλει ὄντων. Alias (v, 47): οἱ τὰ τέλη ἔχοντες. Arriano in Indicis (xii, 5) τὰ τέλη sunt magistratus ipsi. Ait apud Indos quosdam inspectores

esse (ἐπίσκοποι) qui in provinciis quæ sub dominatione regis sunt regi, in iis vero quæ propriis legibus reguntur magistratibus (τοῖς τέλεσι) renuntiant quidquid agit. Têly eodem sensu apud Arrianum, Punic. c. 4. Vide Greg. in I contra Julian. et Scholiasten Montacutii (infra).

(4) Bandinium sequor. Ms. Reg. simplex habet γεραίνειν, Coisl. compositum καταγεραίνειν, verbaque aliter disponit, τὴν ὑπαρξίν, καταγεραίνειν ὑμᾶς κατὰ δύναμιν ἐπιείγονται.

(5) Ex his argui potest hic agi de Constantino Porphyrogeueta; non absurde enim referendus videtur locus ad conjurationem anno 918, mense Decembri, factam de Basilio ad imperium revocando, quam sanguis conjuratorum exstinxit. En verba unius e continuatoribus Theophanis: ἀκεμθρίῳ δὲ μνητ, Ἰνδικτιώνος ζ', ἐπιβουλήν τινεσ κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐμελέτησαν, βουλομένοι τὸν Βασίλεα Στέφανον ἐν τῇ νήσῳ ὄντα ἐν τῷ παλατίῳ ἀγαγεῖν. Ταύτης οὖν μηχανθείσης Κωνσταντίνῳ διὰ Μιχαήλ τοῦ Διαβολίου λεγομένου, τοῖς ἐπιβούλους κρατήσας ὁ Βασίλευς, τῶν μὲν τὰς βίνας καὶ τὰ ὕα ἀπέτεμεν, τοῖς δὲ δαρμῷ ἀφορητῶ ὑπέβαλεν, καὶ θνοῖς ἐπικαθίσας διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐθριάμβευσεν, καὶ ἔξορτα παρέπειμεν.

(6) Supple vocem ἔδδν, quæ legitur apud Gregorium Corinthium in loco quem hausisse ait ex Artibus Aristophanis, ubi tamen decet: μάτην ἔρα τὴν ἔδδν ἀνύτομεν.

(7) Alludit ad ea quæ de Persa Sineta refert Ælianus Hist. var. 32. — Ms. Coisl. habet ἀρῦειν. Atticismus est ἀρῦττειν, vel melius ἀρῦτειν, de quo videndus Pierson ad Marin., et interpretes Gregorii Corinthii.

πιθήκος καὶ Αἰθίοψ μέγιστον τίθεται ἑκάτερος καὶ οὐκ ἀλλοτρίως τῶν οἰκειῶν ὠδίνων τὴν ἀμορφίαν (8). Εἰ δὲ καὶ σοὶ τῷ παντίμῃ κριθεῖη τοιοῦτος [Band. τοιοῦτο], οὐ κατ' ἄλλο τι, ἀλλ' ἢ κατ' αὐτὸ δῆλον τὰ τῆς ὑποθέσεως ἡδίων ὀφθῆσεται καὶ χαρίεις. Τί γάρ σοι τῶν ἀπάντων ἑρασιμώτερον ἢ τί γε τιμαφιέστερον ἄλλο, ἢ Γρηγόριον καὶ τὰ [Band., Coisl. τὰ τοῦ] Γρηγορίου ἐνοπριζέσθαι τε καὶ ἀκούεσθαι! Τίνος ἡδίων λόγους ἢ νοῦν ἀνιχνεύειν ἢ τοῦ Γρηγόρου νοῦ (9) τούτου (οὕτω γὰρ καλεῖν αὐτὸν ἔστιν οἰκειότερον); τίνος ἀδυσσον σοφίας! τίνος ὕψος θεολογίας, ἢ φράσεως ἅμα κάλλος καὶ μέγεθος (10) ἢ ὅσα παντοίας ἔσσι τέχνης καὶ θεωρίας καὶ χάριτος! Τῶν οὖν πανσόφων τούτου λόγων, εἰ καὶ τοιμηρὸν, ὅμως ἔδοξε καὶ τὰ Πατράσιν εἰς ἐξήγησιν καὶ διασάφησιν ῥητῶν τινῶν ἐσπουδαζόμενα ἐπιτομώτερον πως καὶ σαφέστερον, κατὰ τὸ ἐνδόν, διαθέσθαι, πρὸς δὲ, τινὰ (11) καὶ ἡμῖν προστεθεῖσθαι [Band. προτεθ.] εἰς ἐξάπλωσιν νοημάτων καὶ τῆς ἐν βάθει διανοίας ἐνάργειαν. Ἐτι δε κἀν [Band. ἐνάργειαν... κἀν] πολλοὺς ὅσοις χωρίοις, ὑπεροραθεῖσι μὲν ὡς ἐπιδήλοισι ἴσως ἐκεῖνοις, δεομένοις δὲ τίνος, ἢ κατ' ἔνοιαν ἐρμηγείας, ἢ κατὰ σύμφρασιν ἢ σύνταξιν ἀπολουθίας, ἢ κατὰ θεωρίαν ἐπιστασίας, ἢ κατὰ τινὰς τεχνικὰς ἐφ' ὅδους περιόδων τε καὶ σχημάτων καὶ ἰδεῶν ποικίλων ἐπισημασίας· τοῦτοις οὖν ὁ πόνος ἡμῖν οὕτως ἐσπουδάσθη [Coisl. ἐσπ. οὕτως. Band. οὕτως ἐπεσπουδ.]. Πρὸς δ' ἔτι, καὶ στιγμῶν τινῶν ἀρμολογίας ἐπιδείκνυσι θέσεις, καὶ τόπους προσήκοντας τούτων ἐκάσταις, οὐκ ἀπὸ τίνος οὐμενοῦν (12) ἀλογίστου ἑμπειρίας, ὅποια (13) τῶν μικρὰ [Coisl. C. μικρὰ] βλεπόντων θέλξει μόνον ὑπάρχει [Coisl., Band. ὑπάρχειν] τὴν αἰσθησιν. Ἐν οἷς (14) περιορᾶν ἔστιν ἀλωμένους ἐνλοῦς, τὰς αὐτὰς που περιόδους, τὰ αὐτὰ συνδετικὰ τῶν μερῶν τοῦ λόγου μόρια ἄλλοτε ἄλλως ἐξαγγελλόντων, καὶ τὴν ὑπόκρισιν διαφθερόντων, καὶ τὸ ἦθος ἅπαν λυμαινομένων, καὶ ὅσον ψυχρὰ τινὰ μέλη περιόδων [Band. τινὰ... περι... των,] τὰ ἀνείμενα ἔστιν ὅτε ἐντεινόντων, καὶ διαλυόντων ἑμπαλιν τὰ τεταμένα (15)· ἀλλὰ τέχνης θεσμοὶς ἐπιβεβλημένας καὶ περιόδων εἰρμῶ καὶ τά-

A quoque honoratissimo talis videretur, non ob aliud nisi ob ipsum propositum gratior acceptiorque reputabitur. Quid enim omnium tibi jucundius atque pretiosius, quam Gregorium et Gregorii opera contueri atque audire? Cujus gratius est sermones et mentem investigare, quam illius *Vigilantis* (Γρηγόρου) (sic enim vocare eum magis proprium est)? Quantæ abyssus sapientie! Quantæ altitudo theologiæ, sive eloquii decore simul et magnitudine, sive varia arte, speculatione et gratia! Constituimus igitur, etsi id audax, quæ Patres ad sapientissimorum horum sermonum verba nonnulla explicanda explanandaque accurate ediderunt, brevior ac lucidior quodam modo exponere, et præterea nonnulla e nostris addere, ad sententias enucleandas, sensumque absconditum magis in lucem promendum, denique et pluribus locis, neglectis quidem ut liquido forsant patentibus, at quibus opus esset aliqua vel secundum sensum interpretatione, vel secundum seriem ordinemque verborum concordantia, vel secundum theoriam animadversione, vel secundum quasdam technicas periodorum schematumque et variorum scribendi generum regulas; his igitur operam studiosius impendere curavimus. Præterea et nonnullorum punctorum congruentes ostendimus positiones, locaque eorum singulis idonea, non e quadam nec prorsus irrationabili experientia, qualis est eorum parva pendendum tantummodo sensum illustrare: in quo negligenter perspicientes nonnunquam deerraverunt nonnulli, easdem nunc periodos, easdem copulativas sermonis partium particulas alias alibi enuntiantes, et actionem corrumpentes, et passionem omnem pervertentes, et quasi frigida quædam membra illustrantes, soluta nonnunquam contrahentes, intentaque vicissim dissolventes; sed artis legibus impositas et periodorum serie et ordine conjunctivarum particularum interpunctis distinctas. Tale igitur nostrum, Serenissime, munus, tale tibi litterarum amantissimo offertur. His tibi gratulamur, omni laude et victoriæ hymnis

(8) Hæc forte auctori nostro suggestit Synesius (*epist.* 1). Ad Nicandrum mittens sermonem de quo ut judicet postulat, quia paterni oculi minus perspicaces quam alieni, eadem utitur comparatione qua hic Basilius: Τὰς πιθήκους γὰρ φασιν, ἐπειδὴν τέκωσιν, ὡσπερ ἀγάλμασιν ἐνατενίζεῖν τοὺς βρέφουσιν, ἀγαμένας τοῦ κάλλους· οὕτως ἔστιν ἡ φύσις φιλότεκνον! τὰ δὲ ἀλλήλων ὁρώσιν ἄπερ ἐστὶ, πιθήκων παιδία.

(9) Ms. 573, ἑγρηγόρου. Prætulit γρηγόρου ex Bandinio et Coisl. Cum eadem forma hoc verbo utitur anonymus quidam auctor versusum politicorum parvi pretii (apud Matthæi *Greg. orat. binæ*, p. 4), [supra, col. 933 A] qui, ut Basilius, ludit in nomine Gregorii:

Πῶς οὐχὶ ρεῖθρα πνευματόρροτον χύσιν
Ποταμὸς ἀνένωτος ἐκ διδαγμάτων
Ὁ γρηγόρος νοῦς πλημμυρήσει πανσόφως;

Eumdem lusum et eandem formam habet Nicephorus Callistus in carmine brevi in quo Patres Ecclesiæ recenset (ap. Fabric. *Bibl. Gr.*, VII, 441).

Ὁ γρηγόρος νοῦς, τῶν βροτῶν ἡ τερπνότης.

(10) Coisl., καὶ κάλλος. Voces καλὸς et μέγας

junctæ sæpe occurrunt apud scriptores Græcos, ut jam dixi ad hæc Eunapii verba in *Vita Prisci*, initio (p. 333): κάλλιστός τε ὢν, καὶ μέγας ὀφθῆναι.

(11) Mss. πρὸς δὲ τινὰ, quod emendavi. Formula πρὸς δὲ absolute posita cum ellipsi vocis τούτοις, sæpe occurrit apud Herodotum et apud alios non semel. Videndi Schæfer in *Ellipsisibus*; Fischer in *Weller*; Reiff in *Artemidorum* (p. 258). Mox loco πρὸς δὲ τι, ut legunt mss., scripsi πρὸς δ' ἔτι. Herodotus (tom. VIII, cap. 90, 22): Πρὸς δὲ ἔτι καὶ προσελάβετο φίλος ἐὼν Ἀριαράμης.

(12) Ms. 573, οὐμενοῦν Coisl., οὐμέν οὖν. Bandiniū sequor.

(13) Lego ὅποια cum Bandinio; ms. 573 ὅποια; Coisl. ὅποια vel ὅποιον, non male.

(14) Ἐν οἷς. Quasi scriberetur ἐν φ, in quo. Quid de hoc usu pluralis numeri sentiendum sit, jam dixi in notis ad Nicetam (vi, 454).

(15) Bandin. τεταγμένα. His quæ alias *Ad Marin.* p. 71, 146) adnotavi de permutatione vocum τεταμένος et τεταγμένος, adde locum Fischeri in *Wellerum* (tom. III, p. 177); cf. Wakefield in *Silva* (tom. V, p. 8). Melissa epistolam quam ad Clearetem scripsit

pretiosioribus; his nobis quidem satis abunde sup- A
peditatis juxta mensuram præcuntis supernæ gra-
tiæ; vobis vero non ingratis accipientibus disposi-
tisque, ut puto, quantum æstimari licet de vestra
mentis generositate atque in scientias studio.

προσευπορηθεῖσι [Band. ἡμῖν προσευπ.] κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνωθεν χάριτος χορηγηθείσης, ὑμῖν δὲ,
προσενεχθεῖσι καὶ προσδεχθεῖσιν οὐκ ἀηδῶς, οἶμαι, ὅπως [Band. ὅπως] ἐστὶν εἰκάσαι τὸ εὐγενὲς καὶ
φιλεπίστημον τῆς ὑμετέρας [Band. ἡμετέρας¹ διανοίας.

Ita se habet propositum meum.

Ἔχει δὲ μοι ὧδε [Coisl. Band. ὧδέ μοι] τὰ τῆς
ὀποθέσεως.

sic claudit: Πιστεύειν γὰρ χρὴ τῶ τὰς ψυχὰς κάλλει
τε καὶ πλούτῳ, μᾶλλον ἢ τῷ τὰς ὄψιος καὶ τῶν χρη-
μάτων· τὰ μὲν γὰρ φθόνος καὶ νοῦσος παραιρέεται,
τὰ δὲ μέχρι θανάτῳ παρέντι ἐντεταγμένα. Emendo,

ἐκτεταγμένα, juxta ms. A 87 bibliothecæ Mazarinæ.
(16) Παϊάνων recepi ex Bandinio. Ms. 575, παύ-
ων; Coisl., παϊώνων.

BASILII SCHOLIA

IN GREGORII ORATIONEM I CONTRA JULIANUM IMP.

In primam orationem stelitenticam contra
Julianum.

Non obscurus sermonis finis, Apostatæ nequi-
tiam exprobrans, multisque eum lacessens argu-
mentis, quinimo et propriis pennis sagittans, qui-
bus iste quasi per aera vagatus exaltatus est, et
fabulis, historiis, sophismatibus fraudulentis, præ-
stigiisque et sacrificiis, ac dæmonum fraudibusque
et oraculis adversus nos atque Christum cum igno-
minia invecus est. Maxima igitur supposita mat-
eria, multus est Patri sermonis artificii habitus.
Nunc quidem panegyricè, nunc vero judiciali modo,
nunc autem deliberative procedit, juxta genus om-
ne artis inflexo variatoque sermone. Et mythicis
quidem adinventionibus atque historiis abundavit,
confutationibus, ut ex proposito necesse erat, simul
enuntiatis adjunctisque vi sermonum argumentis
et sententiis probationum connexionem.

Audite hæc, omnes gentes¹, et quæ sequuntur.
Proemil protasis e propheticis desumitur verbis,
maxime proposito accommodata, in quo de impera-
tore agitur, qui multis gentibus ac civitatibus
præerat, universumque terrarum orbem fere con-
cusserat, et in Excelsum impietatem locutus sue-

¹ Psal. XLVIII, 2.

(17) Coisun., εἰς τὸν κατὰ Ἰουλιανῶν στηλιτευτι- D
κὸν ἄ'.

(18) D. Clemencetus in *Monito ad Stelitentia* hunc
locum citat a verbis οὐκ ἄδελος usque ad ποικιλλό-
μενος. Αὐτὸν βάλλων legit, minus bene.

(19) Manifeste alludit auctor ad illius aquilæ
verba quæ, juxta fabulam, propriis exuviis penna-
tam vidit sagittam qua confossa jacebat... οὐκ ἔπ'
ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν πετρῶς ἄλιτοκόµεθα.

(20) S. Gregorius Nazianzenus.

(21) Alias (ad *Marinum*, p. 113, 148) hæc verba.

B Eίς (Cod. p. 262) τὸν ἄ' τῶν κατὰ Ἰουλιανῶν
στηλιτευτικῶν (17).

Οὐκ (18) ἄδελος ὁ σκοπὸς τὴν τοῦ Παραλάτου
στηλιτευῶν κακίαν, καὶ πολλοῖς βάλλων αὐτὸν τοῖς
ἐγχειρήμασιν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτοῦ
πιετοῖς (19) κατατοξέωσιν, οἷς ἐκείνος ἀεροβατῶν
ἐπήρθη, καὶ μύθοις καὶ ιστορίαις, καὶ σοφίσμασι θε-
λεροῖς, γοηταῖς τε καὶ θυσίαις, καὶ δαιμόνων ἀπά-
ταις τε καὶ χρησμοῖς καθ' ἡμῶν τε καὶ Χριστοῦ
ἐξυθρίσας ἐπετερύξατο. Πλείστως δὲ ὁσις τῆς ὕλης
ὀποκειμένης, πολὺς ἐστὶ τῷ Πατρὶ (20) καὶ ὁ τῆς
τέχνης τοῦ λόγου σχηματισμός. Πῆ μὲν γὰρ πανηγυ-
ρικῶς, πῆ δὲ δικανικῶς, πῆ δὲ καὶ συμβουλευτικῶς
πρόβεισι, κατὰ πᾶν εἶδος τῆς τέχνης στρεφόμενός τε
καὶ ποικιλλόμενος. Καὶ μυθικῶν δὲ πλασμάτων (21)
καὶ ιστοριῶν προσευπόρησεν ἀνασκευῶν συναναφαι-
νομένων ἀναγκαιῶς τῇ ὀποθεσί, καὶ συνυφαινομέ-
νων [Coisl. συμφαινομένων] δυνάμει λόγων τοῖς ἐν-
θυμήμασι καὶ ἐπιχειρήμασι τῇ συμφράσει (22) τῶν
ἀποδείξεων.

Col. 532 A 2. Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη,
καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῦ προομιῶν ἢ πρότασις ἐκ Προφη-
τικῶν εἰληπταὶ φωνῶν ἔγαν προσήκουσα τῇ ὀποθε-
σει, ἐν ἧ Ἀυτοκράτωρ μὲν ὑπέκειται, πολλῶν ἔθνων
ἐπάρχων καὶ πόλεων, καὶ μικροῦ πᾶσαν κατασεύσας
τὴν οἰκουμένην, καὶ εἰς τὸ ὕψος λαλήσας ἀδικίαν,

μῦθοι καὶ πλάσματα, μυθικὰ πλάσματα, illustravi.
Videnda etiam quæ recentius observavit Wiuen-
bach in libro II *Philomatix*. S. Theodori panegy-
rista his hoc loquendi modo utitur:

Ὅς πρᾶγμα καὶ γὰρ πλάσμα τοῦ νόθου βλέπω...
Καὶ τοὺς σκοπεῖς σου τῶν μύθων καὶ πλασμάτων.

(22) Forte τῆτε συμφράσει. Vox σύμφρασις, quæ
in *Thesuro* Henrici Stephani desideratur, hic, ut
puto, innuit seriem, connexionem probationum.
Vide Ernesti *Lexicon technologicum*.

καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ παντὸς κόσμου κύριον καὶ τεχνίτην· εἰκότως οὖν οὐχὶ τοὺς τὴν οἰκουμένην μόνον οἰκοῦντας καλεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰς οὐρανίους [Sic. Coisl. Cod. 573 οὐρανίας] πάσας δυνάμεις, τὸ κήρυγμα μισθῶνας ἐπαίρων, ὡς ἐκ τινος περιωπῆς· τοῦτο γὰρ τὸ ἀποκτοῦν βούλεται, ἐξ οὗ ἐστὶν βῆσθαι πολλὰ, μηδενὸς βῆσιν καὶ φωνὴν ἐπιπροσθούοντος. Ἐπεὶ οὖν καὶ πρὸς οἰκουμένην ὅλην καὶ κόσμον ὅλον ὁ λόγος, οὐκ ἐξ ἀπόπτου μόνον, ἀλλὰ καὶ μεσαιτάτης ἔφη περιωπῆς· ἔστι μὲν γὰρ πῶς καὶ ἐν ὄψηλῳ τινὰ καὶ ἐν ἀπόπτῳ εἶναι, μὴ μὴν ἐν μεσαιτάτῳ καὶ ἐπὶ κέντρῳ· καὶ οὐ δὴ τοῦ πρόσσεσι τῶν κηρυττομένων ὅτ' αὐτοῦ πάντας ἐπίσης ἐπαλεῖν.

Col. 533 1 A. Πλὴν ὅσον. Διχῆ διαστέλλει τούτοις καὶ τὸν σκοπὸν χωρὶς Ἰσραηλιν Ἰσραήλ, τὸν μὲν ὅσον ἐπὶ τῷ Ἰσραὴλ ἡθετηκότι μαρτύρασθαι, τὸν δὲ πάλιν, ἐπὶ τυράννῳ ἀθετησάντι καὶ καταπεσόντι.

Ibid. 6. Ἄκουε καὶ ἡ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ψυχὴ, εἰ τις αἰσθησῆς. Ἐπαίνει καὶ Μέγαν αὐτὸν πολλάκις καλεῖ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κατὰ τοῦ Ἀποστάτου λόγοις, ἐξ ἀντιπαρθέσεως τυράννου καὶ μισοχριστοῦ, ὡς φιλόχριστον τοῦτον κατακοσμῶν τοῖς ἐπαίνοις. Ἔστι δὲ ἐν οἷς καὶ ὑπεραπολογεῖται τῆς ὑποψίας, ὡς συναπαχθέντος Ἀρειανοῖς ἀπλότητι, οὐ μὴν κακούργια καὶ δυσφημίᾳ· τὰ δ' ἄλλα χριστιανοῖς μέγα βῆλος καὶ λέγει καὶ ἐξυμνεῖ γεινησθαι. Εἰ τις δὲ αἰσθησῆς, φησὶ, διὰ τὸ Ἄκουε, ὡς μὴ πάντῃ δήλου μηδὲ πᾶσιν αἰσθησῆσιν τῶν τῆδε τοῖς ἀπελθούσιν ἔχειν (23)· μόναις γὰρ τοῦτο ταῖς τῶν Μακαρίων ἐν ἄλλοις φησὶ ἀποκεκρισθαι ψυχαῖς.

Ibid. C 12. Καὶ γὰρ οὐ τῷ λόγῳ (24) μόνῳ. Τῷ θεῷ λέγει λόγῳ· οὕτως γὰρ ὀνομάζεται.

Ibid. 13. Μετὰ τῶν ἄλλων. Ποίων ἄλλων; οἷς ὀνομάζεται Υἱὸς, Σοφία, Δύναμις, καὶ τὰ λοιπά. Χαίρει γὰρ, φησὶ, καὶ τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ καὶ τῇ δυνάμει. Ποία; τῆς κλήσεως ταύτης· οὐδὲν γὰρ ἕτερον δύναται νοῦν ἐρμηνεῦσαι καλῶς, ἢ λόγος ὅλον ἐν αὐτῷ [Coisl. ἐν αὐτῷ] φέρων τὸν νοῦν· ὡς ὁ Υἱὸς καὶ λόγος τὸν Πατέρα τε καὶ Γεννήτορα· Ὁ γὰρ ἑωρακώς, φησὶν, ἐμὲ, τὸν Πατέρα ὥρασε (Joann. vi, 46.)

Col. 537 A 2. Εἰ δὲ ὀλιγὸς συμμίξαι. Κατὰ ἀποστροφὴν πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον φησὶν· Ἐδειξάς σου τούτοις τὴν ἦταν, συμμίξαι ἡμῖν καὶ εἰς χεῖρας ἔλθειν φοβηθεῖς, κἂν ἰδοῦμάς νικᾶν ἐκείνον, ὃν ἠγωνίσω (Cod. p. 263) μὴ ἀγωνισασθαι πρὸς αὐτὸν (25), τουτέστιν ἡμᾶς· ἐν οἷς δεικνυσι καὶ τῶν λόγων τυράννον ὄντα, ἐσχάτην ἀλογίαν, οὐ μόνον βίαν προσάφας αὐτῷ.

* Psal. LXXII, 8. * Joann. xiv, 9.

(23) Legendum videtur εἶναι vel τοὺς ἀπελθόντας ἔχειν. Scholiastes Montacutii hic opportune notat: Αἰσθησῆς, Ἰσοκρατικόν. Similia enim habet Isocrates in *Euagora*, initio: Εἰ τις αἰσθησῆς τοῖς τετελευτηκόσι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων. Huic Isocratis loco, quem exscripsit D. Clemeneet, alius addi potest haud absimilis ex *Menexeno* Platonis (§ 21): Εἰ τις ἐστὶ τοῖς τετελευτηκόσι αἰσθησῆς τῶν ζώντων. Formula εἰ τις αἰσθησῆς, cum de mortuis agitur, alias

A rat², atque in ipsum totius mundi Dominum et artificem. Non immerito igitur non terrarum orbem incolentes modo vocat, sed et caelestes omnes potestates, advocacione altius elata, quasi e specula quadam. Hoc enim vult ἀποκτοῦν, id est ex quo nulla licet aspicere, nihil oculos vel vocem prohibente. Cum igitur et ad universam terram, universumque mundum sermo sit, non ex edita tantummodo, sed ex mediterranea specula dixit. Etenim fieri potest ut quisvis in excelso quodam editoque loco sit constitutus, non autem in mediterraneo et in centro, neque ab omnibus, ad quos verba facit, pariter exaudiatur.

Hoc unum interest. Ilis dividit propositum, ostenditque ab Isaia diversum: hic enim ea ob Israel qui Dei legem rejecerat contestatur; noster vero ob tyrannum qui et eam rejectit et misere occidit.

Audi haec etiam, Constantii Magni anima, si quis mortuis sensus. Laudat Magnumque eum saepius vocat, et maxime in sermonibus adversum Apostatam, ex parallelo tyranni Christoque inimici, quasi Christi amantem hunc laudibus exornans. Alicubi eum defendens dicit ad Arianismum inclinatam fuisse simplicitate, non autem impietate atque infamia: caeterum Christianis eundem magnae utilitati fuisse et ait et praedicat. Si quis sensus, ait, audi, propter quod non omnino patet neque omnibus hujus mundi rerum sensum esse defunctis: solis enim hoc beatorum animabus concessum alias dicit.

Neque enim Verbo duntaxat. Divino scilicet Verbo: ita enim nominatur.

Præter alia vocabula. Quænam alia? Quibus nominatur Filius, Sapientia, Virtus, et caetera. Gaudet enim, ait, hoc nomine ac nominis ei et facultate. Qua? hujus nominis. Neque enim alius recte sensus accipi potest, nisi Verbum totum in se ipso sensum ferens: sicut Filius et Verbum Patremque et Genitorem: Qui enim vidit me, ait, Patrem vidit³.

Quod si omnino signa conferre. Per apostrophem hunc istum compellat. His te victum declarasti, signa nobiscum conferre et manus conserere veritus, etsi devincere existimasti eum, quem ne dimicares, tantopere a te dimicatum est, nos scilicet: in quibus ostendit et sermonum tyrannum cum summa stoliditate, non cum violentia tantummodo, egisse.

etiam occurrit. Gottlieber in *Menexeno* quaedam exempla offert. Vide clar. Wolf. in hunc *Leptineæ* locum (§ 74, not. ad v. 305): Εἰ τινες τούτων τῶν τετελευτηκότων λάβοιεν τρόπῳ τινὶ τοῦ νοῦν γιγνομένου πράγματος αἰσθησῆσιν.

(24) Editi, λόγῳ μόνον.

(25) Videtur Basilii textum sequi in nonnullis discrepantem ab eo quem nunc habemus.

Enimvero mihi jam exiit, atque ad panegyrium gestit oratio. Animadvertite quæ innuit de panegyrico genere.

Tum qui jejuniis. Deum suppliciter exorantes noctu diuque, in solitudine viventes, aut vitam simili modo degentes designat, illosque quorum bona publicata sunt, vel qui variis adhuc tentationibus laborant, quique in montibus, aut speluncis, aut terræ cavis habitant, quibus, ut vere dicam, mundus non dignus erat.

Vel patria sua, ut quidem dicitur. Fugitivos innuit et a propriis disjunctos. Hoc vero, ut quidem dicitur propter familiares adjacet parvæ et corporalis necessitudinis. Vera enim necessitudo et maxima quæ supernæ patriæ et cognationis est. *Vitii autem materiam divitias vocat.*

Alteram vero partem dicit eos qui, cum Deum consteantur, talibus scandalizantur rebus, impiis scilicet exaltatis; scandalizantur vero ob paupertatem, ut hic ait, animæ, cogitationibus incensi, peccatorum pacem ac felicitatem non ferentes, præsentibus inservientes, et solummodo hujusce modi miraculis in veritate confirmantur.

Atque utinam ille quoque cætus ad chorum nostrum se adjungeret. Exinde patet quod nondum monachi in unum coierant, quibus de pace orationes ascriptæ sunt, quorumque non criminatur fidem, non adulterinam cantationem eorum opinionem vocans, neque ignobilem inconcinnavit, sed peculiarem neque ad eadem vergentem.

Quamnam autem et qualem. Incitatus igitur hic ad verba quædam molesta, atque ad vituperationem, verecundia autem retinetur, ut ipse ait, et spe unitatis procurandæ.

Unam classem unumque animarum genus ab dico atque propello. Parvæ fidei homines designat, et in tentationum tempore scandalizatos, et errore deductos, quibus et peiores ait eos, qui tempori ne tantillum quidem obstiterunt, sed sponte improbos se præbuerunt.

Hoc enim immuto. Quidnam vero? Hoc, in mare projecit: non enim in mare. Immuto enim, ait, ac transpono illud. Namque projecit Apostatam secundumque Pharaonem, ubi ipsi projicienti gratum fuit, et, ut ait, quemadmodum ipse justum censuit.

Ac velut per circulum quemdam. Quomodo velut per circulum quemdam dirigit ac moderatur? Ne-

(26) Recepi πανηγυρικόν ex Coislin. pro τυραννικόν ms. 573. Caterum quid sibi velit Basilius non bene video. Scholium forte quoddam innuit de genere panegyrico; et reipsa scholiastes apud Montacutum agit de triplici genere oratorio: panegyrico scilicet, deliberativo et judiciali.

(27) Nonnulla hic deesse puto.

(28) Gregorii orationes tres intelligit ειρηνικὰς

A Ibid. B 9. Ἦδη δέ μοι πηδᾶ καὶ ἵεται πρὸς πανηγυρισμὸν ὁ λόγος. Σημειῶσαι ὅτι καὶ ἐπισημαίνεται διὰ τὸ πανηγυρικὸν εἶδος (26).

Ibid. 11. Ὅσοι τε νηστειαίς. Τοὺς τὸ θεῖον ἐκλιπαροῦντας νυκτὸς καὶ ἡμέρας, μονάζοντάς τε, καὶ τοὺς τὸν βίον ἐκείνους παραπληστούς λέγει, τοὺς τε δημεύσεις ὑπομεμενηκότας, καὶ τοὺς ἐτι προσταλιπωροῦντας [Coisl. πρὸς ταλ.] ἐν ποικιλιαῖς βασιάνοις, καὶ ὄρει δὲ καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς τῆς γῆς ὁπίαις ἐνδιαιωμένους, ὧν ὡς ἀληθῶς οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος.

Ibid. C 12. Ἡ τῆς ἐαυτῶν ὁ δὴ λέγεται. Τοὺς φυγάδας αἰνίττεται καὶ τῶν υἰκείων διασευχθέντας. Τὰ δὲ ὁ δὴ λέγεται διὰ τοὺς οἰκείους (27) πρόσκειται τῆς μικρᾶς καὶ σωματικῆς οἰκειότητος: ἡ γὰρ ἀληθῆς οἰκειότης καὶ μεγίστη, ἡ τῆς ἀνω πατριδος καὶ συγγενείας ἐστὶ. Κακίας δὲ ὄλην τὸν πλοῦτον εἶπεν (Ibid. C 11).

Col. 540 A 7. Ἐτέραν δὲ μοῖραν λέγει τοὺς, δοκθεὸν ὁμολογῶντες σκανδαλίζονται ταῖς τοιαύταις οἰκονομίαις, ὑφουμένων τῶν ἀσεβῶν σκανδαλίζονται δὲ διὰ πτωχείαν, ὡς αὐτὸς ἐφη (Ibid. A 13), ψυχῆς, ἐμπυριζόμενοι τοῖς λογισμοῖς, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν καὶ εὐτυχίαν μὴ φέροντες, δοῦλοι ὄντες τῶν παρόντων, καὶ μόνοις τοῖς τοιοῦτοις παραδόξοις θαύμασι πρὸς τὴν ἀλήθειαν βεβαιοῦνται.

Ibid. C 3. Εἶθε μοι τοῦ χοροῦ μέρος ἦν κάκεῖνο τὸ σύστημα. Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι οὐπω ἡ τῶν μοναχῶν ἑνωσις ἐγεγένητο, ἐφ' οἷς ἐβρέθησαν οἱ Εἰρηνικοὶ (28), ὧν οὐ μέρφετα τὴν πίστιν, ἀκίβδηλον ὄψην τὴν αὐτῶν ὄξεν ἀποκαλῶν (Ibid. C. 5) καὶ οὐκ ἀδοκίμον, οὐκ εὐρυθμον δὲ, ἀλλ' ἰδίαν καὶ οὐκ εἰς τὸ αὐτὸ ἐρχομένην.

Ibid. 12. Ἄλλ' ὁποῖαν καὶ τίνα. Κινηθεὶς οὖν ἐντεῦθεν πρὸς λόγον ἀηδῆ τίνα καὶ ψόγον, ἐπέσπεν αἰδοὶ τῆς ἐλπίδος, ὡς αὐτὸς φησι (Ibid. C 13), καὶ τῆς ἐνώσεως.

Col. 541 A 1. Μίαν μοῖραν καὶ ἐν (29) ψυχῶν γένος ἀποκηρύττω. Τοὺς ὀλιγοπίστους λέγει, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμῶν σκανδαλισθέντας, καὶ τῇ πλάνῃ καθυπαχθέντας, ὧν καὶ χεῖρους φησὶν ἐκείνους, ὁ μὴδὲ μικρὸν ἀντέβησαν [Coisl., ἀντεβόησαν] τῷ καιρῷ, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἀντέστησαν, ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐφάνησαν κακοί.

Ibid. C 6. Τοῦτο γὰρ μεθαρμόζω. Τοῦτο ποῖον; τὸ εἰς θάλασσαν ἐβρίψεν· οὐδὲ γὰρ εἰς θάλασσαν. Μεθαρμόζω γὰρ, ἐφη, καὶ μετατιθημι τοῦτο· ἐβρίψε γὰρ τὸν [ms. 573, ἐβρίψε τόν] ἀποστάτην καὶ δεύτερον Φαραῶ ὅποι φίλον τῷ ἀποβρίψαντι ἦν, καὶ ὅπως, φησὶν, ἐδικαίωσεν.

Ibid. 11. Καὶ ὄλον (30) διὰ κύκλου τινός. Πῶς διὰ κύκλου τινός οἶός [Coisl., οἶον] τέ ἐστιν εὐθύνειν;

A, B, Γ' inscriptas, quæ in editione Clementii sexta, vicesima secunda et vicesima tertia sunt. Schisma de quo hic agitur ortum duxerat ex eoquod pater S. Gregorii subscripserat formulæ Arianae in concilio Ariminensi editæ.

(29) Editi omittunt καί.

(30) Editi, οἶονεῖ.

οὐδὲ γὰρ ὁ κύκλος εὐθύς [ms. 573, εὐθὺς] ὑπάρχει, A
οὐδὲ εὐθύνη· διὸ (Cod. p. 263) καὶ τὸ τινὸς [Codd.,
τινός] πρόκειται· ὡς οἰοεὶ πως (31) διὰ κύκλου κι-
νηθέντων τῶν πραγμάτων ἡμῖν, ἐκ τοῦ ἀφ' οὗπερ
σημείου (32) τῆς εὐσεβείας καὶ διὰ τῆς ἀσεβείας
κυκλικῶς πορευθέντων εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν τῆς εὐσε-
βείας παρεληλυθει σημεῖον· ὁμοῦ μὲν γὰρ σαλευόμενά
πως καὶ μὴ σαλευόμενα τὰ ἡμέτερα, καὶ ταῖς τοῦ
βίου περιτροπαῖς τε καὶ καλιβρόλαις φερόμενα, αὐθις
ὡς ἐν ἀκινήτῳ τινὶ τάξει καὶ προνοίᾳ μένει πάγια,
τὰ αὐτὰ διὰ τῶν ἐναντιῶν παραδόξως ὀδεύοντα.

Col. 544 A 9. Ὅταν αὐτῶν (33) δυνηθῶμεν πα-
ραθεῖν τάχει ποδῶν τῆν ἀσεβείαν. Παρήδηκε
τὸ προφητικόν (Psal. xxxvi, 35)· Εἶδον τὸν ἀσεβῆ
ὑπερυψούμενον καὶ ἐκαιρόμενον, καὶ τὰ ἐξῆς
μέχρι τοῦ Παρῆλθω (34), καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν· καὶ τότε B
οὖν ἐστὶ, φησὶ [ms. 573, οὖν φησὶ], τοῦτο ἰδεῖν; ἢ
δῆλον ὅταν (35) τὴν ἀσεβείαν αὐτῶν τάχει ποδὸς
ἀσφαλεῖ, τουτέστιν ἀπεφυγῆ, θάπτον δυνηθειμεν
παρθεῖν.

Ibid. B 6. Λαοῖς οἷς παρέδωκε. Τουτέστι, Πέρ-
σαις. Οὕτω γὰρ μεθρημόσθη καὶ τοῦτο, ἀντὶ τῶν Αἰ-
θιοπίων (36) ληφθέν· ἐκείνοις γὰρ τὸν ὕβριστὴν πα-
ραδέδωκε.

Ibid. 9. Οὐκ ἐπὶ πολὺ (37) μετρωσθέντα.
Ἐτη γὰρ δύο ἐβασίλευσεν ὁ τρισκατάρτος, ἐπεὶ
πέντε ἔτη αἰσαρ ἐγένετο, προβαλλομένου αὐτὸν τοῦ
θεοῦ καὶ βασιλέως.

Ibid. 13. Διαρρόντων κεφαλῆν. Παραπέφρασται
καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἐν κατάραις ὄψεως εἰρημένου·
Αὐτός σου τηρήσει κεφαλῆν, σὺ δὲ τηρήσεις C
αὐτοῦ πτέραν (Gen. iii, 15). Λάθρα μὲν γὰρ
ὡσπερ ἔρποντες τὴν ἡμῶν ἐτήρουν Ἕλληγες πτέραν
καὶ τὰ ἔσχατα, μὴ οἷοι τε ὄντες κεφαλῆν ἐπαίρειν,
καὶ παρῆσιάζεσθαι κακουργεῖν· ἐκελεύθησαν γὰρ
κατεῖσθαι ὑπ' ἡμῶν, κἄν μικρόν τι καὶ φανερώς
ἰδοῦν κρατεῖν

Col. 545 A 9. Συστενάξει καὶ συνωδίσει. Τὸ
ἀποστολικόν τρανότερον ἐξηγεῖται τίνι συνωδίσει καὶ
συστενάξει (38)· ὅτι τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῇ φθορᾷ
τῶν γιγνομένων καὶ ἀπογινομένων· στένει οὖν,
φησὶ, καὶ ὀδυνᾶται διὰ τὸν ἐκ παρακοῆς θάνατον
καὶ τὴν φθοράν. Πλὴν ἀποκαρδοκεῖ τὴν τῶν τέκνων
τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψιν, εἴτουν ἀνάστασιν καὶ τὴν

• Psal. xxxvi, 35, 36. • Gen. 3, 15. • Rom. VIII, 19.

(31) Coislín., ὡς.

(32) In ms. 573 vox σημείου compendiose scribitur H.

(33) Editi, αὐτοῦ, quod ad præcedentem τοῦ ἀσε-
βοῦς spectat; αὐτῶν tamen forte præstat. Mox editi,
τάχει καὶ ἀσφαλεῖα ποδός. Basilius videtur legisse
τάχει ποδὸς ἀσφαλεῖ.

(34) Coislín., παρήλθεν; editi. παρῆλθον, quod
præstat.

(35) Scribendum puto ἢ δῆλον ὅταν. Non consen-
tiant interpretes in scribendis formulis ἢ δηλαδὴ ὅτι
... ἢ δηλονότι. Quidam ἢ δηλαδὴ ὅτι, ἢ δηλονότι
scribunt; alii ἢ δηλαδὴ, ἢ δῆλον ὅτι. Sunt qui in-
terrogandi notam post hæc verba ponant; alii non.
Clar. Heindorff, inter eos annumerandus qui de Pla-
tone bene meruerunt, legit in *Protogora*, initio: Πό-

que enim circulus rectus est neque dirigit; ideoque
adjicitur *quemdam*, quasi enim per circulum di-
rectis rebus nostris, ex quo pietatis signo et
per impietatem in orbem profectis ad idem rursus
pietatis pertransiit signum: fluctuantes enim simul
et non fluctuantes res nostræ, ac per vitæ agitatio-
nes æstusque ablatae, rursus in stabili quodam
ordine et providentia firmæ manent, iisdem per
contraria mirum in modum gradientibus.

*Si quidem ipsorum impietatem pedum celeritate
præterire possimus.* Alludit ad hæc prophetica:
Vidi impium superexaltatum et elevatum, et quæ
sequuntur usque ad illa: *Et transivi, et ecce non
erat* *. Ubi autem, ait, illud conspiciere liceat?
Quippe manifestum cum impietatem eorum cele-
ritate pedis stabili, id est effugiat, celerius præ-
terire possemus.

Populis quibus traditus est, scilicet Persis. Ita
enim convenit et illud pro Æthiopicibus acceptum.
Namque istis violentum tradidit.

Cum haud diu intumuissent. Duobus eum annis
ter maledictus iste regnavit, cum jam a quinque an-
nis Cæsar factus esset, promovente eum Deo et im-
peratore.

Caput attollentes. Hic alluditur ad ea quæ in
serpentis maledictione dicta sunt: *Ipse observabit
caput tuum, et tu calcaneum ipsius observabis*.
Occulte enim sicut serpentes nostrum observabant
gentiles calcaneum, atque extrema, cum non caput
valerent attollere, et male facere liberius audere.
Jussi sunt enim a nobis proculcari, etsi parvum
aliquid et manifeste dominari videantur

Ingemiscit et parturit. Apostoli textus mane-
stius indicat quibus ingemiscit et parturit; id est
hominibus et corruptioni nascentium et intereun-
tium. Gemit igitur, ait, doletque, ob mortem ex
contumacia et corruptionem; attamen exspectat
Dei filiorum revelationem *, sen resurrectionem et
incorruptionem speratamque libertatem adipisci-

θεν, ὃ Σώκρατες, φαίνῃ: ἢ δῆλα δὴ ὅτι ἀπὸ Κυνηγε-
σιου τοῦ περὶ τὴν Ἀγκιτιάδου ὄραν; ubi legendum
ἢ δῆλα δὴ, ἢ δῆλον ὅτι, sine interrogationis signu
ut sit inter sermocinandum, cum scilicet interro-
gator suæ ipsius interrogationi affirmative respon-
det; vel admissio ἢ cum nota interrogandi, reticen-
tia subintelligenda.

(36) Quia reipsa de Æthiopicibus agitur in psalmo
LXXIII (vers. 14), ex quo Pater hæc mutuatur: Ἐδω-
κας αὐτὸν βρώμα λαοῖς τοῖς Αἰθιοψί.

(37) Deest hoc scholium in 573; habet Coislín.
ad marginem, sed prima manu.

(38) Agitur de loco Pauli ad Rom. VIII, 22: Οἴδα-
μεν γὰρ ὅτι πάντα ἢ κτίσις συστενάξει καὶ συνωδίσει
ἄχρι τοῦ νῦν. Ut autem scholii sensus pateat, con-
ferendus textus Paulinus.

tur. Etenim ingemit lugetque corruptis servire
respuens, quæ ob incorruptionem creata est; ve-
rumtamen accipit invita, sed propter eum qui
ipsam ob spem subiecit.

Atque illos quasi in sicco transmittens. Israelitas
in angusto et sicco transmittens, Ægyptios vero,
secundum propriam ipsius naturam, inundans atque
obruens.

Panis pluvie instar fusus. Mannam ostendit;
hanc enim pro necessitate affatim singulis diebus
dabat. Cujus quidem si quis aliquid in crastinum
thesaurizaret, vietum statim ac inutile fieret. Quod
vero supra necessitatem atque ex superfluitate,
coturnicem innuit. Pluisse quippe dicitur tanquam
pulverem carnes, et sicut arenam maris volatilia
pennata³; quibus ostenditur supra necessitatem
atque ex abundantia.

Muri concussi numero vim habenti: septenario
videlicet numero. Septem enim, ait, sacerdotes,
cum tubis septem, septies Hiericho inœnia circum-
euntes, concusserunt atque in terram dejecerunt⁴,
numeri scilicet virtute. Dictum est de hoc numero
in *Oratione in Pentecosten* copiosius.

¹ Rom. viii, 20. ² Psal. lxxvii, 27. ³ Josue vi, 4 sqq.

(39) Hæc confirmant lectionem τοῖς δὲ quam
Montacutius et Clemencetius receperunt.

(40) Scribi posset αὐτῆς. Αὐτὴν 573, male.

(41) Coislin. ἐτεθησαύριστο. Est quod hæreas.
De augmenti resecatione egi in notis ad Eunapium
(pp. 304, 587). Clar. Hase exempla nonnulla affert
in indice ad *Timarionem* (*Notices des mss.*, t. IX,
p. II, p. 257).

(42) Videtur Basilius ὅπερ ἐκ περισσοῦ in suo
exemplari legisse.

(43) Coislin. ἀριθμῷ δ. ἔχοντα; cod. 573 ἀριθμὸν
δ. ἔχοντα. Lego ἔχοντι emendatione mihi non dubia.
Hanc confirmant vox ἀριθμῷ in Coislin. et verba
τῷ ἐδόμῳ δηλονότι ἀριθμῷ, phrasis denique ἀχο-
λουθία postulat. Ἔχοντα pro ἔχοντι positum fuerit
quod scripture compendia in vocibus in a et i de-
sinentibus adhibita descriptoribus sæpe fucum fe-
cerunt; inde accusativi pro dativis et vice versa.
— Hæc jam tetigi in notis ad Nicetam Eugenum
(III, 318) et ad Manassem (IX, 180), ubi varias le-
ctiones λάμποντα et λάμποντι, στέργοντι et στέργοντα
ποθέοντι et ποθέοντα, adduxi. — Ἔχοντι ergo in
ἔχοντα mutato, descriptor quidam ἀριθμὸν scripserit
ut concordaret casus.

(44) Ms. uterque εἰς τὴν γ' λόγῳ. Oratio in *Pente-
costen* in editione Clemenceti est quadragesima
prima. Reipsa in hunc locum, qui legitur initio
orationis, τὴν ἐβδομάδα τιμῶν Ἑβραίων παῖδες,
ἐκ τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας ὡσπερ οἱ Πυθαγορικοὶ
τὴν τετρακτὺν ὑπερον, ἣν δὴ καὶ ὄρκον πεποιήνται,
Basilius sequentia scripsit quæ Lector conferre
poterit cum commentario Hieroclis in *Versus au-
reos* (*Notices des mss.*, t. IX, p. II, p. 257), ex quo
doctrinam suam manifeste hausit scholiastes noster.
Ὅτιος (ms. 573 p. 106, 1; Coislin. p. 105, 2) ὁ
Πυθαγόρας Σάμιος φιλόσοφος, ἀφ' οὗ Πυθαγορικοὶ
ὀνομάσθησαν παρ' οἷς τετρακτὺς ἐτετίμητο πη-
γὴν γὰρ τὴν τετράδα τῆς αἰδίου διακοσμήσεως ἀπε-
φῆναντο, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῷ δημιουργῷ. Ἀριθμὸς

(a) Legendum δέ, ut apud Hieroclem, p. 222.

ἀφθαρσίαν, καὶ τὴν ἐλπίζομένην ἐλευθερίαν ἐκδέ-
χεται. Θρηνεῖ μὲν γὰρ καὶ στενάζει ἀπαξιούσα
φθαρτοῖς δουλεύειν, ἐπ' ἀφθαρσία κτισθεῖσα· ἐκδέ-
χεται δὲ ὁμως οὐχ ἔκουσα, ἀλλὰ διὰ [Coisl. ἔκουσα
διὰ] τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι.

Cod. 548 A 13. Καὶ τοὺς μὲν ὡς ξηρὰ παραπέμ-
πουσα. Τοὺς Ἰσραηλίτας ἐν ἰσθμῷ καὶ ξηρᾷ πα-
ραπέμπουσα, τοῖς δὲ (39), τοῖς Αἰγυπτίοις, κατὰ τὴν
αὐτῆς φύσιν (40) ἐπειρέουσα, καὶ καταποντοῦσα.

Ibid. B 3. Ἄρτος ὄσμνος. Τὸ μάννα λέγεται
τοῦτο γὰρ τῇ χρεῖα σύμμετρον ἐκάστης ἡμέρας ἐδί-
δου· τὸ γὰρ εἶ τι πρὸς τὴν αὐριον τεθησαύριστο (41),
ἔωλόν τε καὶ ἀχρηστον τῇ ἐξῆς ὑπῆρχεν (Exod. xv,
19, 20) ὅπερ τὴν χρεῖαν δὲ καὶ (cod. p. 264) ὅπερ
ἐκ περισσοῦ (42) τὴν ὀρυγομήτρην (Exod. xvi, 15)
νοητέον· βρέξαι γὰρ εἴρηται (Ps. lxxvii, 27) ὡσεὶ
χνοῦν σάρκα, καὶ ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν πετεινὰ
περωτὰ, οἷς τὸ ὅπερ ἐκ περισσοῦ δεδήλωται καὶ
ὅπερ τὴν χρεῖαν.

Ibid. 10. Τεῖχη κατὰσειόμενα ἀριθμῷ (43) δύ-
ναμιν ἔχοντι. Τῷ ἐδόμῳ δηλονότι ἀριθμῷ. Ἐπτά
γὰρ, φησὶ, ἱερεῖς μετὰ σαλπίγγων ζ', ἐπτάκις
τὰ τεῖχη (Coisl. τῷ τείχῳ) ἱερικοῦς περιελθόν-
τες, κατέσεισαν τε καὶ εἰς γῆν καταβεβήκασιν,
δυνάμει δηλονότι τοῦ ἀριθμοῦ. Εἴρηται περὶ τοῦ
ἀριθμοῦ τούτου ἐν τῷ εἰς τὴν *Πεντηκοστήν* (44)
λόγῳ πλατύτερον.

γὰρ ἀριθμῷ αὐτῷ ὁ θεὸς ὕμνητο. Εἰ γὰρ τὰ ὄντα
πάντα, φησὶ, ταῖς αἰτίαις αὐτοῦ βουλήσειν ὑφέστη-
κεν, δηλονότι καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ ἐν ἐκάστῳ εἶδει τῶν
ὄντων. Καὶ ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἐκεῖ ἐστίν· ἐκεῖθεν
γὰρ καὶ ὁ ἐνταῦθα. Εἶτα, φησὶν, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τὸ
πεπερασμένον διάστημα γέγονεν ἡ δεκάς· ὁ γὰρ ἐπὶ
πλέον ἀριθμεῖν ἐθέλων, ἀνακάμπτει πάλιν ἐπὶ τὸ
ἐν καὶ τὰ ἐξῆς, μέχρι αὐτῆς ἀπὸ τῆς δεκάδος δύνα-
μει, ἡ τετρακτὺς· ἐν δὲ ταύτῃ ἠνωμένη τις τελειότης
θεωρεῖται. Κατὰ γὰρ σύνθεσιν τὴν ἀπὸ μονάδος ἕως
τετράδος δεκάς γίνεται· ἐν γὰρ καὶ δύο καὶ γ' καὶ
δ', δέκα. Ἔστι δὲ καὶ μεαώτης ἀριθμητικῆ μονάδος
καὶ ἐβδομάδος ἡ τετράς· τῷ ἴσῳ γὰρ ἀριθμῷ ὑπερ-
ἔχει καὶ ὑπερέχεται. τριάδι [sic Coislin.; Neg. τε-
τράδι] μὲν ἐβδομάδος λειπομένη, τριάδι δὲ καὶ ὑπερ-
έχουσα μονάδος [Coislin. μονῆς]. Ἄριστοι δὲ καὶ
κάλιστοι τῶν ἀριθμῶν καὶ ἡ μονὰς καὶ ἡ ἐβδομάς.
Μόνη τῶν ἐντὸς δεκάδος ἡ μονὰς, ὡς ἀρχὴ παντὸς
ἀριθμοῦ, τὰς πάντων δυνάμεις ἐν αὐτῇ συνέχει· ἡ
δὲ ἐβδομάς, ὡς ἀμήτωρ καὶ παρθένος, τὴν τῆς μονά-
δος ἀξίαν δευτέρως ἔχει, τῆς δὲ (a) ἀγεννήτου μονά-
δος καὶ τῆς ἀμήτορος ἐβδομάδος ἡ τετράς μὲση χει-
μένη τὰς τῶν γεννώντων καὶ γεννωμένων δυνάμεις
συνεληφεν, ἀπὸ δυάδος γεννωμένη καὶ γεννώσα τὴν
ἡ ἀριθμὸν. Καὶ στερεοῦ πρῶτη ἔμφασις ἐν τῇ τε-
τράδι εὐρίσκειται· τὸ γὰρ σημεῖον ἀνάλογόν ἐστι μο-
νάδι, τῇ δυάδι γραμμῆ, ἐπιφάνεια τῇ τριάδι, τὸ
στερεὸν δὲ τῇ τετράδι. Πάλιν κριτικαὶ δυνάμεις τίς-
σαρες, νοῦς, ἐπιστήμη, δόξα, αἴσθησις. Καὶ ἀπλῶς
τὰ ὄντα πάντα ἡ τετράς ἀνεδήσατο, στοιχεῖα ἀριθμῶν,
ῥαγας ἔτους, ἡλικίων συνοικισμών. Καὶ οὐκ ἐστὶν ἐ-
λεπὴν ὁ μὴ τῆς τετρακτὸς ὡς ῥίζης καὶ ἀρχῆς ἡρη-
ται· ἐστὶ γὰρ, ὡς ἐφημεν, δημιουργὸς τῶν ὄλων αι-
τία. Θεὸς νοητὸς, αἴτιος οὐρανοῦ καὶ αἰσθητοῦ
κόσμου. Dein multus est scholiastes in exponendis
numeri septeni proprietatibus. Ex his quæ fuse

Col. 547 A 5. Τὸ τοῦ προσώπου (45) κακότηες. Α Τοῦ Ἰουλιανοῦ λέγει, ἦν ἵνα τὸ στρατιωτικὸν ἐξωπλίσθη κατὰ τῶν ἐν τέλει. Σημειῶσαι ὅτι φόβῳ καινοτομίας (Vide col. 499 B) διὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τὸ στρατιωτικὸν ἐκαινοτόμησε κατὰ τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιωματιῶν ἐν οἷς καὶ οὗτος σὺν Γάλλῳ τῷ ἀδελφῷ [Coisl., μετὰ Γάλλου τοῦ ἀδελφοῦ] ἐνείχεται, ὑπὸ δὲ Κωνσταντίνου σέσωστο· καὶ ἐν τινι τῶν βασιλικῶν χωρίων βασιλικῆς (46) μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ θεραπείας ἤξειυτο διὰ τὰς ἐπαγομένας αἰτίας τρεῖς (47), καὶ οὔτε τῷ Θεῷ, οὔτε τῷ σώσαντι βασιλεῖ χάριν ἔσχευ, ἀλλ' ἀμφοτέροις ὤψθη κακῶς, ἀπὸ μὲν τοῦ Θεοῦ [Coisl., μὲν Θ.] ἀπόστασιν ἐννοῶν, κατὰ δὲ Κωνσταντίνου ἐπανάστασιν, στρατὸν ἀπὸ δύσεως κατὰ τοῦ βασιλέως ἀγέρας, εἰ καὶ προφθάσαν τὸ τέλος τοῦ Κωνσταντίνου ἔστησε τὴν ἐπιβουλήν.

Ibid. B 14. Ὁ δέ μοι πρὸ τούτων εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Β Τὰ πρότερα τῶν πραγμάτων ἀναχρονίως [MS. 573 ἀναγνωρίσας] λέγει.

Col. 552 A 12. Τῷ μέρτοι (48) κλήρω φέροντες ἑαυτοὺς κατέλεξαν. Σημειῶσαι ὅτι καὶ ἀμφοτέρους τοὺς ἀδελφοὺς (49) κλήρω κατατατάχθαι φάσκει.

Ibid. B 4. Ὁ μὲν καὶ κατὰ ἀλήθειαν εὐσεβῶν. Τὸν Γάλλον φησὶ γνήσιον εἰς εὐσέβειαν ὑπάρχειν, εἰ καὶ τὴν φύσιν θερμότερον, Ἰουλιανὸν δὲ τὸν καιρὸν ἔξωνούμενον καὶ κρύπτοντα ἐπιεικείας πλάσματι τὴν ἔμφυτον κακοθήθειαν.

Col. 553 B 3. Ὁ ψυχῆς σοφῆς εἰς τὸ κακοποιῆσαι. Σοφὸς ὄντος αὐτοῦ εἰς τὸ κακοποιῆσαι, τὴν εἰς αὐτὸν βάσανον καὶ κάκωσιν αἰώνιαν οὐκ ἀποπέφυγε, καίπερ τοῦ Θεοῦ τὸ μέλλον διὰ τῶν δρωμένων προκηρύττοντος, ἵνα τὴν ἀσέβειαν ἀνακόψῃ τῇ τῆς προγνώσεως ὑποδείξει.

Ibid. C 9. Ἀλλὰ γινώσκῃ νοοῦμενος. Ἀλλ' ἵνα, φησὶν, Ἰουλιανὸς γινώσκῃ ὑπὸ Θεοῦ μὴ ἀγνοῦμενος, ἀλλὰ καταλαβανόμενος ὑπ' αὐτοῦ μὴ ὑπερβίηται.

Col. 357 A 6. Πλέον ἢ καλῶς. Ἀντὶ τοῦ πλέον τοῦ καλῶς ἔχοντος, ὅπερ ἐστὶ, κακῶς, καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἰσχυριζόμενος, ὡς τὸν ἦττω λόγον εἰς γυμνασίαν δῆθεν (50) ἀναλαβανόμενος, δυνάμει δὲ

prosequitur pauca describam quæ ad rem in qua versamur spectant. Ἐννοῶ δὲ, ait Gregorius, καὶ τὰς ἐπὶ τὰ σάλπιγγας Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ περιόδους τοσαύτας, καὶ ἡμέρας, καὶ ἱερείας, ἐξ ὧν τὰ Ἱερικῶντα τεύχη καταστρέφεται. Quod Basilius his verbis explicat: Ἱερικῶ πόλις ἦν Ἰσραηλιταί εἰλον, Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ στρατηγούντος. Ἐπὶ γὰρ ἱερεῖς μετὰ τοσοῦτων σαλπγγῶν ἐν ἐπὶ τὰς ἡμέρας, ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἴενοι κύκλῳ παρεσκύασαν· οὕτω κατέσεισέ τε καὶ κατήρηψε τὴν πόλιν. De his et aliis nugis ad numerorum vim spectantibus vide Meursium ad Chalcedium (p. 3), et in primis Classical Journal, tom. VIII, p. 565.

(45) Editi, τρόπου, quod sane præstat.

(46) Vox βασιλικῆς deest in ms. 573; addidi ex Coislino. Deest etiam in quibusdam miss. S. Gregorii apud Clemencetum. Hanc vocem merito retinuit vir doctissimus; sed errat cum Socratis auctoritatem appellat; scribere debuit Sozomenum. — Mss. ἤξειοντο.

Morum istius pravitatem. Juliani scilicet, cum milites adversus eos qui imperio potiebantur, fuerunt instructi. Animadvertite quod novarum rerum formidine propter Constantini Magni mortem, exercitum instauravit adversus imperio potitos ac dignitatibus: in quibus et iste cum Gallo fratre deprehensus, a Constantio servatus est. Et in quodam regionum oppidorum regali cum fratre officio dignatus est ob tres citatas causas, et neque Deo, neque salvatori imperatori gratias egit, sed utriusque visus est improbus, a Dei fide discedens atque adversus Constantium rebellionem parans, exercitu a stativis adversus imperatorem congregato, nisi Constantii mors insidias prævertisset.

Quod autem necessario mihi prius exponendum est Resumpto alius tempore hæc dicit.

Quin etiam in clerum seipsos ascripserunt. Animadvertite quod utrumque fratrem in clero ordinatos fuisse dicit.

Alter quidem vere et serio pietatem proficiens. Galium ait sincera pietate præditum fuisse, quamvis natura fervidiorem, Julianum vero tempus redimentem, abscondentemque sub mansuetudinis specie insitam pravitatem.

O sapientem animam ad malefaciendum! Sapiens iste cum esset ad malefaciendum, suum autem cruciatum, malumque æternum non effugit, etsi Deus futura per ea quæ facta erant proclamaret, ut impietatem compesceret præscientiam demonstrans.

Verum consilia sua patere intelligeret. Sed ut, ait, Julianus se a Deo cognitum intelligeret, neque animo efferretur, fraudem suam teneri sentiens.

Plus quam æquum. Nempe plus quam decebat, id est pessime, et pro Græcis contendens, quasi inferiorem doctrinam exercitationis videlicet causam tuens, et vi sermonis ac sophismatibus, non vero

(47) Has indicat Gregorius loco citato.

(48) Coislino. μὲν γὰρ, ut editi, qui mox ἐγκατέλεξαν legunt. Additur in margine, prima manu, e regione vocis κλήρω: Κλήρον λέ. (lego κλήρος λέγεται) τὸ λαγεῖν καὶ ἡ κληρονομία, καὶ τὸ σύστημα τῶν παπάδων δὲ καὶ νῦν τίθησι.

(49) Similia habet Sozomenus (Hist. l. v, c. 2): Παραδόξως δὲ ὡς διασωθέντες, προσετάχθησαν ἐν Καππαδοκίᾳ διατρίβειν ἐν Μακέλλῳ. . . . ἔνθα δὲ θεραπείας καὶ ἀγωγῆς βασιλικῆς ἤξειοντο, καὶ μαθήμασι καὶ γυμνασίοις τὰς καθ' ἡλικίαν ἐχρῶντο, καὶ λόγων διδασκάλους, καὶ τοὺς ὑψηλῆς τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὡς καὶ κλήρω ἐγκαταλεγεῖν, καὶ ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους. Et S. Gregorius etiam infra de Juliano: Ὁ τῶν θεῶν ὑπαναγνώστης ποτὲ λογίων, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου βήματος ἡξωμένος τιμῆς.

(50) Δῆθεν recepi ex Coislino. pro λέ. (id est λέγει) alterius codicis. λέγει etiam admitti posset si ad Gregorium referatur.

veritate Græcorum doctrinam pia meliorique doctrina præstantiorem demonstrans.

Ipsi porro Asia impietatis schola erat, impietatis nempe quæ ad siderum scientiam spectat, et quæ sequuntur. Cælestium enim motu quum res nostras dirigant, creationemque Creatoris loco quasi Deum habeant, hanc non immerito impietatis scholam vocat. Igitur enim tunc circa siderum scientiam et genituras præscientiasque ac præstigia vanissime versat, hanc impietatem edocebant.

Contrariam mutationem quærens. Valetudines ad summum bonitatis perductas periculosas esse medicorum filii pronuntiant; commolis igitur omnibus in generatione sive ad melius sive ad pejus, necesse est moveantur et mutantur mobilia corpora et negotia: ex quo et saturitatem aut in insolentiam prolabi. Apostasiam enim docet, juxta illud: Manducavit Jacob, et impletus est, et incrassatus est dilectus¹⁰. Ad summum igitur et Christianorum perducta valetudine, cum altius ad meliora non jam ire liceret, ad pejora propulsa atque ad contrarium translata est.

Contritionem quidem præcedit contumelia. Hæc e Proverbiis obscure dicta, nunc explanat: contumeliæ ait, hoc est animi elationis assecclam esse contritionem et humiliationem, humiliationis autem gloriam. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam¹¹, contraria contrariis subrogans, elationem quidem conterens atque dejiciens, humiliationem vero effrens ac gloria afficiens.

Dejectionem scilicet inter delictum et resipiscenciam. Quomodo? Deliquit prius, deinde se ipsum humilians, ad resipiscenciam conversus est, custodiens eloquium tuum; tanquam scilicet ex peccato dejectio nata sit, ex hoc autem interposita, morum correctio et resipiscencia subsequuta sit.

Ac Cæsari quidem et imperium et vita finem ac-

¹⁰ Deut. xxxii, 15.   ¹¹ I Petr. v, 5.

(51) Sic Coislin. Ms. 573, ὄση γε. Vox ἀσεβείας quæ sequitur ὄσης postulat. Editi aliter legunt; recipi saltem possent ὄση τε et γε. Basilii verba τῆς ἀσεβείας addidisse videtur ut vocis ὄσης sensum exponeret.

(52) Coislin. πεποήνται. Sic male scriptum fuerit ab amanuensi quodam qui voces περιγράφοντες et θεοποιούντες, in nominandi casu positas, cum verbo concordare putavit; at πεποήνται legendum ut ad Gregorium spectet. Participia ponuntur in nominandi casu absoluto et referuntur ad voces οἱ ἐν Ἀσία, οἱ Ἀσάβοι, quæ subaudiuntur.

(53) Hic forte quædam aliter primitus erant disposita. Textus me inducit ut credam Basilium scripsisse, θεραπευσάμενοι καὶ φανταζόμενοι, τὴν τ. ἀσ. ἐξηπαίδευον.

(54) Hippocrates, exempli gratia (Aphor. 1, 3): Ἐν τοῖσι γυμναστικοῖσιν αἱ ἐπ' ἄκρον εὐεξία σφαλερά, ἦν ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἔωσιν κτλ.

(55) Fortasse legendum φησί, nam ipsa sunt Gregorii verba: Καὶ ὁ κόρος εἰ δὲν ὑβρίζαμεν. — Aliter nihil haberet φασίν in quo hæreremus; jam

λόγου καὶ σφίσιμασιν, ἀλλ' οὐκ ἀληθεῖς, ἰσχυρότερον τὸν Ἑλλήνων λόγον ἢ (Cod. p. 264, 2) τὸν τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ κρείττονος ἀποδεικνύμενος.

Ibid. B 6. Ἀσία δὲ ἦν αὐτοῦ τῆς ἀσεβείας διδασκαλεῖον, ὄσης γε (51) τῆς ἀσεβείας περὶ ἀστρονομίαν, καὶ τὰ ἐξῆς. Τῇ γὰρ κινήσει τῶν οὐρανίων περιγράφοντες τὰ ἡμέτερα, καὶ τὴν κτίσιν θεοποιούντες παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀσεβείας διδασκαλεῖον εἰκότως ταύτην πεποιήται (52): οὗτοι γὰρ οἱ ἐν Ἀσίᾳ τῆνικαῦτα ἀστρονομία καὶ γενέσει τὰς προγνώσεις τεραπευσάμενοι, τὴν τοιαύτην ἀπέδειξαν ἐξηπαίδευον φανταζόμενοι (53).

Ibid. 13. Τὴν ἐναντίαν ζητούσα μεταβολήν. Τὰς εἰς ἄκρον εὐεξίας σφαλεράς λατρῶν παιζέ φασί (54) κινουμένων γὰρ πάντων τῶν ἐν γενέσει ἤτοιγε πρὸς τὸ κρείττον ἢ καὶ τὸ χεῖρον, ἀνάγκη κινεῖσθαι καὶ μεταβάλλειν τὰ κινήτὰ σώματὰ τε καὶ πράγματα, ἐξ οὗ καὶ τὸν κόρον φασίν (55) ὑβρίζειν ἀποστασίαν γὰρ διδάσκει, κατὰ τὸ Ἐφαγεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάττισεν ὁ ἠραπηνέτος (Deut. xxxii, 15). Εἰς ἄκρον οὖν καὶ τῆς χριστιανῶν ἀηλακυίας εὐεξίας, ἐπεὶ μὴ οἶόν τε πλεόν ἦν ἵναί (56) ἐπὶ τὸ κρείττον, ἐπὶ τὸ χεῖρον κινήθην καὶ ἐναντίον (57) μεταβέθληται.

Col. 560 A 2. Πρὸ μὲν συντριβῆς ἠρεῖται ὕβρις. Παροιμιακῶς ὁ λόγος (58) ἀσαφῶς εἰρημένος, δὴ καὶ διασαφῶν, τῇ ὕβρι, ἐφη, ἦτοι τῇ ἐπάρασι, ἐπακολουθεῖ συντριβὴ καὶ ταπεινώσις, ταπεινώσει δὲ εὐεξία. Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. (Prov. iii, 34), τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ἀντείστασθαι, τὴν ἔπαρσιν μὲν συντριβῶν καὶ ταπεινῶν, τὴν ταπεινώσιν δὲ δοξάζων τε καὶ ὑψῶν.

Ibid. 13. Μέσον [Cod. 573, μέσον] πλημμελείας καὶ διορθώσεως. Πῶς; Ἐπλημμέλησε πρότερον, εἶτα ταπεινωθεὶς διορθώθη, φυλάξας τὸ λόγιόν σου (Psal. cxviii, 67), ὡς ἐκ μὲν τῆς ἀμαρτίας τεχθείσης τῆς ταπεινώσεως, ἐξ ἧς μέσης ἢ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως ἠκολούθησεν.

Ibid. C 1. Ὅρον μὲν [Coisl. ὄρουμ μὲν] ἢ βα-

enim Satiatatem (Κόρος) ut Injuriam (Ἵβρις) matrem induxerat Theognis (155 Brunck.), quod etiam in proverbium cesserat.

Τίττει τοι κόρος ὕβριν, ὅταν κακῷ δόλος ἐκπται Ἀνθρώπων, καὶ στῆ μὴ νόος ἀρτίος ἦ. In Pindaro e contra (Ol. xiii, 12) Injuria mater est Satiatatis. Ἐθέλοντι δ' ἀλεξέειν Ἰβρίν Κόρος ματέρα θρασυμύθων. Vide Heyne in hunc Pindari locum.

(56) Ms. 575, πλεόν ἵναί ἐπὶ. Coislin., πλεόν ἦν ἐπὶ. Utramque lectionem admisi.

(57) Coislin., ἐπὶ τὸ ἐναντίον καὶ τὸ χεῖρον κινήθην μετ.

(58) Scripsit Gregorius, πρὸ μ. σ. ἡγ. ὕβρις, αἱ παροιμιαὶ καλῶς φασί, quæ Basilii exponens verbis παροιμιακῶς ὁ λόγος utitur, ex quo induci posset eum non vidisse per verba αἱ Παροιμιαὶ hic intelligi Proverbia Salomonis, in quibus (xvi, 18) reipsa legitur locus citatus. Est etiam in Proverbiis locus alter (xxix, 23) quem opportune hic afferre poterat Gregorius vel Basilii: Ἵβρις ἀνδρα ταπεινοῖ, τοὺς δὲ ταπεινώφρονας ἐρεῖδει δόξῃ Κύριος.

οὐκ ἔστι τῷ Καίσαρι καὶ ὁ βλος λαμβάνει. Γάλλοι A
 γὰρ ἀνέδειξαν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖος Ἀντιοχείας
 καίσαρα, τὸ οἰκεῖον περιθεὶς αὐτῷ [Cod. 573 αὐτό]
 τοῦ πρὶν ἀξιώματος ὄνομα. Ἐπεὶ δε τυραννίδα με-
 λετήσας καὶ μὴ λαθὼν ἀνηρέθη, ὄρον εἴληφεν, ἥτοι
 τέλος καὶ περιορισμὸν, ἥ τε μνηστὰς αὐτοῦ καὶ ἡ βασι-
 λεία. Ἦν γὰρ ἀνελὼν, μὴ μνηστὰς τῷ βασιλεὶ Κων-
 σταντίῳ, Μαγνέντιον (59) ὑπαρχον Ἐφάσας καὶ Μάγνον
 κουασιτωρα· ἐφ' ὃ [forte ἐφ' ᾧ] κινήθεις ὁ Κωνσταν-
 τῖος, μετασταλάμενος αὐτὸν, περὶ νῆσον Φλαν-
 νίαν (60) ἀναίρεθῆναι ἐκέλευσεν. Σιωπᾶν δὲ φησὶ
 τὰ ἐν μέσῳ, αἰδούμενος αὐτῶν τὸ εὐσεβές, ὡς χρι-
 στιανῶν· θρασείως γὰρ ὁ μὲν ἐπανάστη ὁ Γάλλος, ὁ
 δὲ Κωνσταντῖος ἀνείλεν. Ἐπεὶ οὖν κατηγορήσαντος
 τοῦ ἐτέρου, τὸν ἕτερον ἀφείναι τῆς αἰτίας ἀνάγκη
 ἦν, τὸ θράσος ἀμφοῖν, ἐπαφείας, τὰ ἐν μέσῳ σιγᾶν ἐφη.

Col. 561 C 4. Καὶ δι' αὐτῶν ὧν ἐγκέκληκα.
 Ἄπολογεῖται ὑπὲρ Κωνσταντίου, ὅτι, καὶ δι' ὧν ἐγκέ-
 κληκα, (cod. p. 265) ἥτοι ἐνεγκλημάτιστα [leg. ἐνε-
 κλημ.], κατηγορήκα, ἀπολελόγημαι, φησὶ, ἰκανῶς
 ὑπὲρ αὐτοῦ χρηστότητα [Cod. χρηστότης] γὰρ εἰ-
 πῶν, ἐδήλωσα τὴν τῆς κατηγορίας ἀφ᾿ ἑσιν· διὰ γὰρ
 ἀγαθότητα ἔλαθε τὸν θῆρα τοῖς τοῦ Χριστοῦ θρέμ-
 μασιν ἐπιστήσας.

Col. 564 B 4. Ὅς γε καὶ εἴ τι παρελύπησεν.
 Ἐλύπει γὰρ τοὺς ὀρθοδόξους, προστεθεὶς ἀπλότητι
 τοῖς Ἀρειανοῖς, ἔλκων καὶ βιαζόμενος πρὸς ἔνωσιν,
 ὥστε μὴ διεστάναι ταῖς δόξαις, ἀλλ' ἐν πάντας χρι-
 στιανοὺς εἶναι. Πλὴν δύο, φησὶ, χρηστότητες οὐ συν-
 ῆλθον (61), ἦν τε πρὸς τῆν εὐσεβείαν καὶ τοὺς χρι-
 στιανοὺς εἶχεν, καὶ ἦν πρὸς τὸ ἀσεβέστατον χρη-
 στευσάμενος ἐνεδείξατο τοῦ μέλλοντος ἐν ἀγνοίᾳ.

Ibid. C 7. Δυσκλήτορ λόγῳ. Ἰσχυρὸν, δυσανά-
 σκευον, καὶ μὴ δυνάμενον λόγῳ ἀληθείας κινήθῆναι
 καὶ ἀνατραπῆναι.

Ibid. 9. Ἡμιλλήθη τῷ ἀναδειξαντι. Τῷ ἀναδει-
 ξαντι βασιλέα Κωνσταντίῳ. Πῶς ἡμιλλήθη; καινότε-
 ρον τρόπον, μὴ γὰρ ἀρετῇ σθένων, καὶ εὐσεβείᾳ,
 ἀσεβείᾳ τε καὶ κακίᾳ ἐφιλονείχῃσεν ἐκνικᾶν.

Col. 565 B 5. Τίς δὲ οὐκ ἐκ τῆς πίστεως; Τίς,
 φησὶν, οὐκ ἂν ἠλπισεν Ἰουλιανὸν ἐκ τῆς πίστεως ἥς
 ἐπιστεύθη (62) παρὰ Κωνσταντίου, γεγενῆσθαι αὐτὸν

(59) Socrati et Philostorgio Domitianus. Quin Ba-
 silium erraverit vix dubitandi locus.

(60) Apud Socratem Φλάνων αἰδύς, περὶ Φλάνωνα
 τὴν νῆσον. Ubi cædes sit admissa non consentit
 inter historicos. Vide Valesium ad Ammianum Mar-
 cellinum, xiv, c. 41, p. 57.

(61) Coislin. et editi, συνεισῆλθον. Melius συνῆλθον.
 Admittenda etiam videtur ex mss. particula negativa
 οὐ quæ in editis desideratur, καὶ δύο χρηστότητες
 οὐ συνῆλθον ἀλλήλαις. « Ac duæ benignitates non con-
 cordarunt: altera scilicet erga pium genus, altera
 quam, futuri nescius, erga omnium hominum im-
 piissimum exhibuit. »

(62) Editores Gregorii ἦν ἐπιστεύθη retinuerunt
 cum lectionem ἥς ex pluribus mss. haberent. Ἦς
 recipiendum puto ex ratione quod ex duabus le-
 ctionibus ea eligenda est quæ minus trita videtur.
 In locis quæ attractionem admittunt amanuenses
 sæpe pronomini casum assignarunt quem postu-

cipit. Gallum enim creavit imperator Constantius
 Antiochiæ Cæsarem, ei attributo veteris dignitatis
 nomine. Cum vero tyrannidem molitus deprehen-
 susque interfectus esset, terminum accepit, aut
 finem atque peractionem et vita ejus et imperium.
 Interfecerat enim, inscio Constantio imperatore,
 Magnentium Orientis legatum et Magnum quæsto-
 rem: quo permotus Constantius accitum cum ad
 Phlanoniam insulam interficere jussit: se autem ait
 silentio premere quæ interea acciderunt, eorum
 pietatem venerans, ut Christianorum. Temere enim
 insurrexerat Gallus, Constantius vero interfecit.
 Dum igitur alterum accusat, alterum crimine libe-
 ret necesse est: ideoque temeritate in utroque
 reprehensa, quæ in medio sita sunt, silentio præ-
 terire se dicit.

Per ea quoque quæ objeci. Constantium defendit,
 quod, et per ea quæ objeci, sive criminatus sum,
 reprehendi, causam ejus, aut, satis defendi. Nam
 benignitatem ejus ostendens, accusationis veniam
 indicavi. Propter benignitatem enim seram Christi
 ovis insciens præfecit.

Qui quidem et si quid nobis molestiæ exhibuit.
 Orthodoxis molestiam exhibuit, Arianis cum simp-
 licitate indulgens, ad unitatem excitans atque
 compellens, ut non jam opinionibus differentes,
 unum omnes Christiani essent. Attamen hæc duæ,
 inquit, benignitates non concordarunt: altera sci-
 licet erga pietatem et Christianos: altera quam
 futuri nescius erga impiissimum benigne agens
 exhibuit.

Ut sermone vix convelli posset. Validum, infra-
 ctum, nec quod veritatis sermone moveri et everti
 posset.

Cum eo qui designatus fuerat certavit. Qui impe-
 ratorem eum designaverat Constantius. Quo modo
 certavit? novo modo: non enim virtutis ac pieta-
 tis laude, sed impietate et improbitate superare
 eum contendit.

Quis non ex fide? Quis, ait, non speravisset Ju-
 lianum ex fide quæ a Constantio habita est, fieri
 justiolem, quod quidem præter ævum, et impro-

abab verbum loco casus quem postulabat nomen.
 Quod ex nota Brunckii ad Aristophanem (*Thesoph.*
 855) patebit, ut ii noscent quibus eam legere pla-
 cuerit. In uno e marmoribus Oxoniensibus legitur
 decretum quod in honorem ejusdam Clinodemī
 Delii tulerant: ΕΠΙ ΤΗ: ΑΙΠΕΣΕΙ Η: ΕΧΩΝ ΔΙΑΤΕ-
 ΛΕΙ ΠΕΡΙ ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΔΗΜΟΝ. Reine-
 sius, qui hæc exscripsit, HN ΕΧΩΝ legit. Ut inter
 utramque lectionem statueretur, videndum esset
 marmor; interim magna cum probabilitate dicere
 possumus ἦ veram esse lectionem, quæ in ἦν male
 mutata fuerit. Horatii (*l Sat. vi, 15*) veteres edi-
 tiones et mss. habent:

... notante

Judice, quo nosti, populo. . .

Cum autem criticus nescio quis scripsisset quem,
 mendum in omnibus editionibus repetitum fuit us-
 que ad Bentleii recensionem, qui ablativum attr-
 activum quo reposuit et exemplis demonstravit

bitatis ejus innatam acerbitatem mitiorem effici, reputans utrumque justo et imperatorio judicio, Gallum quidem poena affectum, Julianum vero electum, ex præstantissimo natu minoris honore justam prioris poenam, quam pro temeritate passus est, judicans atque secum reputans. Alia ratione illud demonstrare conatur Juliani electionem non omnino inconsideratam fuisse. Non tam enim ob Juliani fidem fidenti animo erat Constantius, quam ob suasmet vires, eum quam primum oppressurus, si quid novarum rerum moliretur. Sicut et Porum, Indiæ regem, qui præclare pugnaverat, Alexander Magnus cum devicisset, non modo vivere permisit, sed et rursus regnare præcepit: namque in sua potestate esset, si malum comperiret, rursus devincere poenaque afflicere.

Cum mihi causam facile obtinere liceat, etiam superato. Quomodo superato causam obtinere liceret? Quis vinceret, et quem? Quodammodo superantibus videlicet contradicentibus, Constantiumque criminari conantibus, devictus videtur eum laudans. Inferiorem vero causam assumens divinus orator, iste vir, si malus est, ait, qui imperium Juliano commisit, iste cui imperium commissum est, quique ad hujusmodi honorem evectus est, ac postea sceleratum se præbuit, quis existimari debet? Talem ubi nequitiam collocabimus? Et si impios illius mores non prænovisse in culpa ponitur, ipsum improbitatis fontem quo tandem loco statuere par est? Ἀσυλλόγιστον porro vel omnino inexplicabile, vel intellectu difficile et quod non facile deprehendi potest, vel ipsam improbitatem, irrationabile quiddam atque inexplicabile, esse dicit, quæ non quid bonum quidve decorum cogitat.

Hæc ipsum Platonem, et quæ sequuntur. Isti igitur apud Græcos philosophorum præstantissimi, maximoque in pretio Juliano habiti, sermone solo virtutem coronantes ac philosophantes, edocentesque injuriam pati potius quam inferre; Geometriæ vero æquitatem, eam quæ per geometricas methodos demonstratur, erroris expertem justitiam et veritatem; egregiosque magistros, quos iste conscripserat, Porphyrium et Libanium sophistas dicit.

hanc constructionem, Græcis familiarem, a lingua Latina non alienam esse. lis quæ collegit addam sequentia ex Fabretto (*Inscr. Dom. p. 321*):

FIBUR NIMI PATRIA
 AGRICOLA SVM
 VOCITATUS FLAVIVS. IDEM EGO SVM
 DISCVMBENS VT ME VIDETIS, SIC ET
 APVD SVPEROS ANNIS QVIBVS FATA
 DEDERE ANIMVLAN COLVI.

(63) Verba καὶ π. τὸ εἰκός loco suo mota videntur; in textu edito rectius ponuntur post ἐπιστεύθη.

(64) Basilium vel amanuensem hic errasse patet; sensus et syntaxis ἀμφοτέρων postulant; mox vox ἀμφοῖν pro genitivo habenda et sic interpretanda: et alias etiam hic locus eget medica manu.

(65) Ms. Reg. Εφϋ, quod sustineri posset; at Εφη

δικαιότερον, καὶ παρὰ τὸ εἰκός (63), καὶ τὸ τῆς κακίας [Cod. 573 τὸ κακ.] αὐτοῦ ἔμφυτον καὶ δυσμενῆς ἡμερώτερον εἶσθαι, λογιζόμενος ὡς ἀμφοτέρους (64) δικαίᾳ κρίσει καὶ βασιλικῇ τοῦ μὲν Γάλλου [Cois. μεγάλου] ἐπιτιμηθέντος, Ἰουλιανοῦ δὲ προβληθέντος, ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης τιμῆς τοῦ δευτέρου δικαίαν τοῦ προτέρου τὴν κατάκρισιν, ἣν διὰ τὴν προπέτειαν ὑπομεμνήκει [cod. 573, ὑπομενήκει] κρίνων καὶ συλλογίζόμενος. Καὶ ἄλλως ἐπιχειρεῖ δεικνύναι οὐκ ἀλόγιστον πάντῃ τὴν Ἰουλιανοῦ προβολὴν, ὅτι οὐχ ἔσον διὰ πίστιν Ἰουλιανοῦ ἐθάβρει Κωνσταντίος, ἔσον διὰ τὴν ἰδίαν ἰσχύν, θάβρην καταλύσων αὐτὸν, εἴ τι ἐπιχειροῖ νωότερον· ὡσπερ καὶ Πῶρον, τὸν Ἰνδῶν βασιλεύοντα, λαμπρῶς ἠγωνισμένον Ἀλέξανδρος ὁ μέγας καταβάλων, οὐ μόνον ζῆν εἴλασεν, ἀλλὰ καὶ βασιλεύειν ἐπέταξεν· ἐπ' αὐτῷ γὰρ ἦν ἰσχύος κράτος βουλομένῳ, εἰ κακὸν λάβοι, χειροῦσθαι πάλιν καὶ δίκας ἀπαιτεῖν.

Ibid. D 6. Ἐνὸν κρατεῖν καὶ ἠττημένον. Πῶς οἶδόν τε ἦν κρατεῖν ἠττημένον; καὶ ὁ κρατήσων [ms. 573, ὁ κράτης] τίς καὶ τίνα; ὡς τῶν ἀντιλεγόντων νικῶντων δῆθεν καὶ φαῦλον Κωνσταντίον πειρωμένον δεικνύναι, ἠττησθαι δοκεῖ ὁ τοῦτον ἐπαινῶν· εἰς λαβὼν τὸν ἦττω λόγον ὁ θεσπέσιος· Οὗτος ἀνὴρ, εἰ οὐκ ἀγαθός, ἔφη (65), ὁ τὴν βασιλείαν Ἰουλιανῷ πεπιστευκῶς, ὁ πιστευθεὶς καὶ εἰς τοιαύτην τιμὴν ἀνεχθεὶς, καὶ κακῶς ἀποδειχθεὶς, τίς ἂν πρὸς ἐκεῖνον νομισθεῖ; ποῦ δὲ καὶ τὴν τοιαύτην ἄξιον θεῖναι καίαν; εἰ γὰρ τὸ μὴ προεἰδῆσθαι τὸν ἐξάγιστον ἐκείνου τρόπον ὑπὸ αἰτίαν ἔστιν, αὐτὴν τὴν πηγὴν [cod. 573, ἔστι τὴν π.] τῆς κακίας ποῦ τάξαι δίκαιον; τὸ δὲ (cod. p. 265, 2) ἀσυλλόγιστον, ἢ ὅλως ἀκατανόητόν ἐστιν, ἢ δυσνόητον καὶ μὴ ῥαδίως θηρώμενον, ἢ αὐτὴν τὴν πονηρίαν ἀλόγιστόν τι καὶ ἀνόητον εἶναι φησι, μὴ συλλογισμένην τὸ ἀγαθὸν καὶ προσήκον.

Col. 568 A 12. M. B. p. 66 B. — C. p. 96 D. — M. p. 23. Ταῦτα Πλάτωνες [ms. 573 Πλάτωνος], καὶ τὰ ἐξῆς. Οὗτοι τῶν παρ' Ἑλλῆσι φιλοσόφων ὁ κράτιστοι, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι τιμώμενοι, λόγῳ μόνῳ τὴν ἀρετὴν σεμνύοντες καὶ φιλοσοφοῦντες ἐκδιδάσκοντες τὸ ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ περ ἀδικεῖν (66) γεωμετρίας δὲ ἰσότητα, τὴν διὰ τῶν γεωμετρικῶν μεθόδων δεικνυμένην ἀδιάφυστον δικαιοσύνην τε καὶ ἀλήθειαν (67). Γενναίους δὲ διδασκάλους, τοὺς κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον γεγονότας, Πορφύριον καὶ Λιβάνιον λέγει τοὺς σοφιστάς.

multo præstat. Nonnulla observavi, ad Marinum (p. 90), de hac facili permutatione vocum Εφη et Εφϋ.

(66) Bene Socrates in Critone Platonis (§ 10): Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν, οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν, ὡς οἱ πολλοὶ ὀλονται. Locus ipse ad quem alludit Gregorius legitur in Gorgia (pag. 469 C. §. 55). Εἰ δ' ἀναγκαῖον εἴη, inquit Socrates ad Polum, ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, εἰλομῆν ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν. Clemencet. alium locum laudavit, at is ille est quem intendit Gregorius. De hac præclara ethica pagana sententia vide loca quæ indicant Fischerus ad Critonem; Davisius in Tusculanas et Wolfius ad Libanium.

(67) In his quæ hic de ἰσότητος γεωμετρικῆ αἰτ auctor, manifeste alludit ad hæc Socratis verba in

Ibid. B 9. *Οἱ καὶ λόγῳ πλάττουσι πόλεις.* Πλάττων αὐτοὺς καταπαίζει λόγῳ πλάσαντα πόλεις (68) τὰς ἔργῳ μῆτε συστάσας μῆτε συστήναι δυναμένας. Μὴ εἶναι δὲ Ἡρόνοιαν καὶ Θεοδὸν οἱ περὶ Πυθαγόραν καὶ Ἀριστοτέλην καὶ Δημόκριτον καὶ Ἐπικούρου ἐδόξαζον καὶ οἱ κατ' αὐτούς (68) οὐδὲ καὶ διαστύραν, τὴν ἀρετὴν λόγῳ ἄλλως καὶ ματαίως θνομα (70) ἀσπρατῆς εἶναι αὐτοῖς πράγματος χηρεῖον.

Col. 569 A. *Ἡ [Coisl., Ἡ] γὰρ οὐ συναιδέει ταῦτα;* Ταῦτα, φησὶν, ἢ οὐδ' ἄλλως τινὲς συνείδον οὐδὲ ἐφαντέστησαν, οὐδ' ἐταῖς τῆς ἀληθείας ἀγαθὰς τὴν διάνοιαν ἐκαθάρθησαν, ἀλλὰ βαθεῖ σκότῳ καὶ βορβόρῳ πρὸς τὰ κφεῶ καὶ τὴν αἰσθησὶν ἐλυστώμενοι (ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ κατασκόδοι [71]), οὐδὲν ἔπερ τοὺς ἀκαθάρτους διαίτημα ἐγνώσαν ἢ εἰ τις μικρὴν κατὰ Σωκράτην καὶ Πλάτωνα, καὶ τινὰς ἑτέροισ ἀγαν εὐαριθμήτους, ὁπὸ τῶν πιθανωτέρων παρεστῆρ, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις συναπήχθη μὴ ἀντισηχῶν ἢ γὰρ πιθανότης ἐγγίζει πως τῇ ἀληθείᾳ (72).

Ibid. B 9. *Χρηταὶ φιλοσοφίαν καὶ βασιλείαν εἰς ταυτὸ συναλέσειν.* Ὁ ἐν Πλάτωνι Σωκράτης τότε τὰς πόλεις παύσεσθαι [cod. 573, παύσεσθαι] κακῶν (75) ἔφη, ὅταν φιλοσοφία καὶ βασιλεία συνέλθωσιν. Ἄλλ' ἕκαστοι μὲν οὕτω ὁ δὲ οὐχ ἴσα παύσονται, ἀλλ' ἴνα πλησθῶσι κακῶν. Ἐπευσε γὰρ ἐν αὐτῷ ταῦτα συναλεθεῖν, καὶ ἑαυτὸν ἀνέδησε (74) καὶ τῇ τῆς βασιλείας μεγάλῃ προσηγορίᾳ ἐτίμησε, καὶ οὐδὲ τὸν κύριον τῆς βασιλείας διάδημα περιβεβληθεῖ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα πρὸς αὐτὸν [Coisl., πρὸς αὐτὸν μάλιστα] ἐκστρατεύει.

Col. 572 A 9. *Μὴ θαυμαζέτωσαν, καὶ τὰ ἐξῆς.* Οἱ μὴ τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων τὸ ἀτέκμαρτον ἐπιστάμενοι βλάβος, μὴ θαυμαζέτωσαν, φησί· ἀναίτιον γὰρ πάντῃ

Qui civitates etiam sermone fingunt. His sermone Platonem, sermone fingentem civitates, quae reipsa nec constitatae sunt, nec constitui possunt. Non vero Providentiam esse, neque Deum Pythagoram, Aristotelis, Democriti et Epicuri discipuli existimabant, nec non et qui eorum doctrinas professi sunt, quos noster deridens virtutem dicit inane ac speciosum duntaxat nomen esse eis, ac ne omni vacuam.

Aut enim quaevis eorum haec non intellexit? Haec, inquit, aut nullo modo perspexerunt quidam eorum atque excogitaverunt, neque veritatis radiis mentem purgaverunt, sed tenebrosa caligine et nito caeco circa terrena atque in sensum cadentia involuti, in limo scilicet demersi, nihil supra mundos daemones intellexerunt. Aut si quis leviter prospexit iuxta Socratem, Platonemque et quosdam alios paucissimos, a probabiliori sermone abreptus est; probabilitas enim quodammodo ad veritatem appropinquat.

Opportere enim philosophiam et imperium in unum conseruire. Apud Platonem Socrates tunc malorum finem urbibus fore dixit, cum philosophia et imperium convenirent. Sic illi, late vero, non ut malorum finis sit civitatibus, sed ut ijs potius impleantur. Festinavit enim ea in se congregare, sibi ipso diadema imposuit, magnoque imperatoris nomine seipsum ornavit; neque exspectavit ut per dominium imperii diademate cingeretur, sed et ilico adversus eum cum exercitu profectus est.

Nec tamen mirentur, et reliqua. Qui Dei iudiciorum altitudinem omni conjectura sublimiorem, comprehendere non possunt, ne mirentur, ait. Ne-

εἶναι τὸ κενὸν καὶ τὸ πλήρες, καὶ τούτων τὸ μὲν πλήρες καὶ στρεπὸν ὄν, τὸ δὲ κενόν [cod. καινόν] τε καὶ μανόν, μὴ ὄν· καὶ οὐθὲν ἄλλο τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος εἶναι φασιν, ὅτι οὐδὲ τὸ κενὸν τοῦ σώματος· αἷτα δὲ ταῦτα τῶν ἦσαν ὡς ὕλη· πανταχοῦ γὰρ εἶναι κενόν ὅπου καὶ πλήρες· οἱ δὲ φασιν τὸ παράπαν μὴδὲν εἶναι κενόν, μηδὲ αὐτὸν τὸν ὀρώμενον ἄερα· πλήρη μὲν ἦντα καὶ σῶμα καὶ ταῖς ἀτόμοις περιπληθῆ. Tum ad verba αὐτόματων Ἐπικούρου (orat. olium 23, nunc 25), haec de Epicuro scribit: Οὕτως ληρούντος ἢ φιλοσοφούντος, τὰ τῆς Προνοίας ἐκβάλλοντος, καὶ τὰς ἀτόμους αἰτιωμένῳ, καὶ τὴν ἡδονὴν τέλος τῆς εὐδαιμονίας εἶναι ὀρίζοντος.

(70) Ms. 573, ματαίως ὄν. εὐπρ. Optime Basilium Gregorianum ἄλλως voce ματαίως exponit. Eodem modo adverbium ἄλλως interpretantur scholiastes Aristophanis (Ptu. 1400) et Timaeus Lexicographus (p. 198) de quo videntia Ruhnkenii nota.

(71) Verba parenthesisibus conclusa desunt in cod. 573; leguntur ad marginem Coisl. et prima manu.

(72) Ἡ γὰρ πῖθ . . . ἀληθεῖα. Haec non habet 573, sed Coisl. in margine, eadem manu, et videntur pars esse scholii Basiliani.

(73) Celebris haec sententia legitur in libro v *Reipublicae* Platonis (p. 388). Eam Latine reddidit Rutilius Lupus (1, c. 6, p. 21), quem ad hunc locum praefare illustravit doctus ejus interpres.

(74) Hic margini nonnulla addita sunt quae Basilii esse non potest: Ὅτι ἑαυτὸν ἔσπεψε ὁ δυσούνομος, καὶ οὐ περιέμεινε τὸν Κωνσταντίον ταύτης αὐτὸν τῆς τιμῆς ἀξίωσαι. Eadem, paucis mutatis, habet scholiastes Montacutii.

Gorgia (§ 135 Heind.) : Αἰληθῆ σε ὅτι ἡ ἰσότης ἢ γεωμετρικὴ καὶ ἐν θεοῖς καὶ ἐν ἀνθρώποις μέγα δύναται.

(68) Haec in memoriam revocant locum parallelum orationis quam dixit Gregorius in honorem Heronis philosophi (p. 413) : Ταύτης καρπὸς τῆς φιλοσοφίας, οὐ λόγῳ πλαττόμεναι πόλεις· σκινδαφοὶ τινες, ὡς αὐτοὶ φασί, καὶ τραγέλαφοι, ἃ γλώσσα μόνη συνείθησι. Basilii Scholion (p. 130, 1. ms. 573) dignum est ut legatur. *Λόγῳ πλαττόμεναι.* Οἷα ἢ ὑπὸ Πλάτωνος πλασθεῖσα μὲν, μηδέποτε δὲ γεγονυῖα· διὸ καὶ ἐπάγει· Σκινδαφοὶ τινες, καὶ βλίτυρι καὶ τραγέλαφοι, ἀνυπαρχτα πράγματα, συνθέσεις στοιχείων καὶ λέξεων, γλώττη μόνον καὶ στόματι φερόμενα, x. τ. λ. Videtur Basilium in exemplari suo legisse verba καὶ βλίτυρι, quae in textu edito desiderantur. Proverbialiter dicebatur βλίτυρι καὶ σκινδαφός, ut res notarentur commentitiæ (Eymol. M. — Cf. not. ad Epimer. Herod., p. 291.) At hoc forte in causa fuit ut Basilium vocem *στραμπε* legerit, cum Gregorius σκινδαφός tantum scripserat, rejectis βλίτυρι, ut barbarum aliquid et vile sonante. — Vide Scholia ad orationem in honorem Heronis philosophi, infra. Edit.

(69) Non bene, mea quidem sententia, Basilium Aristotelem et Pythagoram una cum Democrito et Epicuro de atheismo postulat. Alia nonnulla de Epicuro et Democrito adnotavit quae hic exscribere operae pretium duco. Ad haec Gregorii verba (orat. olium 25, nunc 27) : *Βάλλε με τὸ κενόν, τὸ πλήρες,* sic de Democrito loquitur : *Λεύκιστος;* (ms. p. 130, 1) καὶ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος στοιχεῖα φασιν

quæ enim malorum causa ullo modo divinum numen est : vitium ejus est qui elegit. Ideoque non invitus a vitio repressus est, non tamen ad improbitatem impulsus est a Deo.

Ad hanc expeditionem. Ἐστρατία paroxytonus : compositum enim remittit.

Sed magis arcanum. Præstitum videlicet tempus. Adveniebat a dæmonibus excitatus, futurum pollicentibus, aut magis non juxta diabolicam prænotionem, sed juxta cognitionem, mortem ex insidiis Constantio moliens : cujus et architectus erat, domesticorum quemdam celans, propter conatum nequitie quam facere meditabatur. Quod vero non per dæmones hoc fieret, Persia ostendit quam sagaces atque in eum benevoli dæmones : nisi hoc quoque ipsum, quod Julianus nequam et improbus sit, ipsa ascribemus.

Neque obscurum bellum. Hic ex insidiis innuit occidisse Constantium. Etenim, ait, consceleratus ille ac nefarius intellexisset ac eventu comperisset se adversus seipsum hac celeritate usum fuisse, et ante suam in Perside stragem, amentie pœnas persolvisset.

Et sapientissimum hominem in laqueis irretitum tenens. Imperator enim, detecta istius nequissimi viri defectione atque rebellione, cum magno exercitu adversus ejus amentiam impietatemque iracundia fervens, undique cingebat eum, omnes ejus spes præcedens, nisi in medio itinere diem extremum clausisset. Quæ autem interponuntur : *Proh nostrum vitium!* ostendunt peccatis nostris factum fuisse ut Constantius, antequam illatas nobis injurias ulcisceretur, e vita migraverit.

Eamque quæ ipsis accidit vexationem. Quæ ipsis accidit dicens, adjicit aut a diabolo invectam, et reliqua. Videtur enim his verbis, quæ temere et fortuito contigit, ostendere. Ideo mitigans et quasi se corrigens explicavit, quæ ipsis vel a diabolo invecta est atque ingruit, vel Dei judiciis permissa est, quæ solus novit.

Quidam enim extremas duntaxat eorum plagas, Supremas, et magnas et letiferas lugent, et quas hic perpetiuntur pœnas, quas sustinentes multati sunt. Mihi autem, ait, in mentem venit eos deflere, tum ob hujusce vite tormenta, tum ob sequentis vite cruciatus.—*Et nondum, adjicit, quod maximum est dico.* Quid? A Deo ejici, quod cæteris omnibus gravius est.

Qui potero non lugere? Diversam ostendit pœnam eorum quidem qui vexati sunt, ac tormentis succubuerunt, et eorum vero qui sua sponte ad

(75) Hæc desunt in ms. 573. addita in margine Coisl., prima manu, e regione vocis ἔστρατιαι (supra col. 1097 C 1); sed manifeste ad hunc locum revocanda sunt. Scholiastes ἔστρατιαν legebat, quod et Clemencetius ex pluribus mss. habuit.

(76) Cod. 573 παρ' ἦν, Coisl. παρ' ὧν, editi παρῶν παρῆν prætulit, quod phrasim expulsiorem reddit.

(77) Coisl. in margine et prima manu : Ὅτι ὁ

κακῶν τὸ θεῖον, τοῦ δὲ προελομένου τὰ τῆς κακίας διὸ καὶ τῆς μὲν οὐκ ἐπεσκέθη ἀκοντὶ, οὐ μὴν ἐπήρθη πρὸς τὴν κακίαν ὑπὸ θεοῦ.

Ibid. B 9. Ἐπὶ τὴν ἔστρατιαν. Ἐστρατία παροξυτόνως· συνθετὴν γὰρ ἀναπέμπει (75).

Ibid. 13. Ἄλλ' ἀπαρόρητοτέρα. Προθεσίαν δηλονότι· παρῆν (76) ὑπὸ δαιμόνων ἀρθεὶς τὸ μέλλον ὑπισχνουμένων, ἢ μᾶλλον οὐ κατὰ πρόγνωσιν δαιμονιώδη, ἀλλὰ κατὰ γνῶσιν, θάνατον (cod. p. 286, f) ἐκ συσκευῆς Κωνσταντίῳ μελετῶν· οὐ καὶ αὐτοῦργός ἦν, κλέψας τινὰ (77) τῶν ἔνδον, διὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῆς πονηρίας ἦν ἐμελέτα ποιεῖν. Ὅτι δὲ οὐ διὰ δαιμόνων τοῦτο ἦν, εἰδείξεν ἡ Περσία ὅπως εὐστοχῶς αὐτῷ [ms. 573 αὐτοῦ] πρὸς εὐεργεσίαν οἱ δαίμονες, εἰ μῆτις καὶ αὐτὸ τὸ κακὸν εἶναι Ἰουλιανὸν τοῦτους ἀξίως προσθήσομεν.

Ibid. C 11. Μηδ' ὁ ἀφανῆς πόλεμος. Ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦτοις αἰνιττεται τεθνάναι Κωνσταντίου· ἡ [Coisl. ἡ] γὰρ ἀν. φησί, ὁ ἀλιτήριος ἔγνω δι' ἔργου πληροφορηθεὶς, καθ' ἑαυτοῦ ταχύνας, καὶ πρὸ τῶν Περσῶν ἐσωφρονίσθη ἀν τὴν μάχην.

Col. 573 A 10. Καὶ τὸν σοφώτατον ἔχων ἐν ἀρμυσι. Ὁ γὰρ βασιλεὺς, αἰσθόμενος τοῦ ἀλιτήριου τὴν κατ' αὐτοῦ λύσσαν τε καὶ ἐπανάστασιν, στρατῷ πολλῷ καὶ θυμῷ ζέοντι κατὰ τῆς ἀπονοίας καὶ ἀσεβείας αὐτοῦ, συνέσχεν ἀν, προὔποτε μόνος (78) τὰς ἐπιπέδας ἐκείνου, εἰ μὴ ἐν ἀκμῇ τῆς ὀδοῦ καταλελύκει τὸν βίον. Τὸ δὲ μεταξὺ ἀναφωνηθὲν, Ὁ τῆς ἡμετέρας κακίας! δηλοῖ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν συμβεθηκέναι πρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἡμῶν τὸ τοῦ βίου πέρας Κωνσταντίου δεδέχθαι.

Ibid. B 7. Καὶ τῆς συμπεσοῦσης ἐπιηρίας. Συμπεσοῦσης εἰπὼν, ἐπάγει, ἡ παρὰ τοῦ Πονηροῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐδόκει γὰρ ἐκ τῆς τοιαύτης φωνῆς τὰς ἐκ ταυτομάτου καὶ τυχερὰς λέγειν· διὸ εὐκρίτως [ms. 573 λέγειν· διευκρινῶν] καὶ διορθούμενος διέστειλεν, ἡ παρὰ μὲν τοῦ Πονηροῦ κινήσεως καὶ προσπεσοῦσας, παρὰ Θεοῦ δὲ συγχωρηθείσας κρίμασιν οἷς μόνος οἶδεν αὐτός.

Ibid. 14. Οἱ μὲν γὰρ τὰς τελευταίας αὐτῶν πληγὰς. Τὰς ἐσχάτας, τὰς μεγάλας καὶ θανασίμους ὀδύρονται, καὶ τὰς ἐντεῦθεν βασάνους, ἃς ὑπομείναντες καὶ ἠττηθέντες ἐζημιώθησαν. Ἐμοὶ δὲ, φησὶν (ibid. C 7), ἐπισκίθησιν μετὰ τῶν ἐντεῦθεν, καὶ τῶν ἐκείθεν βασάνων ἔνεκα. Καὶ οὐκ ὀκνῶ, φησὶ, τὸ μέγιστον λέγω· πόλον; τὸ ἐξωσθῆναι Θεοῦ, μείζον ἀπάντων ὑπάρχον.

Col. 576 A 1. Πῶς μὴ διακρύψω; Τὰς διαφορὰς λέγει τῆς ἀπωλείας τῶν δεδιωγμένων, εἴτα συλλήφθέντων, καὶ ἠττηθέντων, τῶν προσδραμόντων καὶ

καταπεὶς κατεμήνυε τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἐπιχειρήσῃ δι.

(78) Coisl. iterum in margine nonnulla exhibet e regione vocis βασιλεὺς posita, sed male, nam ut hic revocentur sensus manifeste postulat. Τοσοῦτον γὰρ ἀπαλήφθη καὶ φυγεῖν οὐκ εἴχεν, ὅτι μόλις ὑπερῶν τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ ἴσχυσε χειρῶσασθαι, ἢ δὴ βασιλεύσας. Eadem quoad sensum habet scholiastes Montacutii.

αὐτομολησάντων εἰς τὴν κακίαν, ὧν ἀπάντων πλέον ἂν ἰμπrietatem accurrerunt, e quibus eum amplius alios secum vi abstrahentem et pessumdantem, sibi lugendum esse dicit. Quin potius his quidem qui vexati sunt nihil grave accidit, quod pro Christo passi sint; illis vero qui cruciatus passi sunt videlicet, et tormentis succubuerunt, hoc praeludium quoddam earum poenarum quæ eos inuenit; quibus scilicet conducibilis erat, ait, diutius excruciaciari: quo ostenditur neque illos frustra et incassum labores pertulisse; multo tamen satius ipsis fuisset non ad divinum tribunal reservari.

Ibid. 12. Ταῦτα μὲν οὖν. Ποῖα; τὸ θρηνεῖν καὶ συμπαθῶς ἔχειν πρὸς τοὺς πεπτωκότας, καὶ μὴ ἐπιχαίρειν τοὺς ἐστηκότας ἐπὶ τοῖς πεπτωκόσιν.

Ibid. B 10. Καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ τῶν τολμημάτων. Ποῖον πρῶτον; αἱματι ἀνοσίφ τὸ τοῦ (cod. p. 266, 2) βαπτίσματος ἀπορρῦπτεται καὶ ἀφαγνίζεται λουτρόν· οὕτως τὸ [Coisl. τὰ] ἔξῃς· τὸ δὲ, «Εἰς εἶους ἐπιπίπτειν ἀναγκάζομαι λόγους!» ἐπεμβέβληται σχετλιαστικῶς. «Αἰφαγνίζεται» [ms. 573 ἀφαγνίζεις] καὶ τὰς χεῖρας, «ἀνάγνωτος ἐργάζεται» (81), τὰς τὴν ἀναίμακτον δεχομένης θυσίας, δι' ὧν ἡμεῖς τῆς θεότητος καὶ τῶν παθημάτων κοινωνοῦμεν Χριστῷ (82).

Ibid. C 3. Ἐντόμοις, ἀντὶ τοῦ, σφαγίσις (83).

Ibid. 8. Ἀλλ' ἐπειδὴ γε ἐντόμων ἐμνήσθην. Διὰ τινῶν ζώων θυομένων καὶ τῶν σπλάγγων ἀνατεμνομένων ὑποσημαίνεσθαι τίνα ἐλέγετο τοῦτῃ μαντευομένων ἐν ἀδύτοις τίσι καὶ ζοφώδεσι χωροῖσι, ὑπὸ διδασκάλῳ [Coisl. ὑποδιδ.] τῶν τοιούτων. Καὶ δὴ φησι (col. 577 A 13), *Θυομένων τὰ σπλάγγνα σταυρόν ἀναδεικνύουσι στεφανοῦμενον*. Καὶ ὁ μὲν τῶν τοιούτων μύστης καὶ τῆς ἀσεβείας διδάσκαλος παρηρμήνευσεν? ὡς περιγεγραμμένων ἡμῶν διὰ τοῦ κύκλου, πρὸς τὸν οἰκτερον σκοπὸν σχεδιάζων τὸ δεικνύμενον· πρὸς δὲ καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος οὕτως ταλαντεύεσθαι καὶ ζυγοστατῆσθαι τὴν γνώμην φησι· πλὴν ἐν ταῖς μεγάλας καινοτομίαις καινοτομεῖσθαι καὶ συμβαίνειν κατατίθεται πολλὰ τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ καθαρῶς παραδηλοῦσθαι τὰ θαύματος ἄξια εἰς τὴν τοῦ ἡμετέρου κράτους συναίσθησιν· ὁμοίως, *Εἰ μὲν ψευδῆ*, φησὶν (ibid. B 6), *αἰθραὶ φέροισιν· εἰ δὲ ἀληθῆ, πάλιν τότε καὶ τότε*.

Col. 580 B 7. Ἀρεῖσι δ' οὖν καὶ τῇ ψυχῇ δαιμονῶν καὶ τοῖς πράγμασι. Ἀπ' ἐκείνης ἐπλήσθη δαιμονῶν τῆς ἡμέρας, ἀφ' ἧς καὶ τοιαῦτα προεβυμῆθη [Coisl. προεμνήσθη], καὶ ἐβουλεύσατο τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ Θεοῦ.

Ibid. 11. Ἀλλὰ γε ἐκδηλότερον (84) καὶ περιφανέστερον. Δαιμονῶν τότε ἐπλήσθη, ἐπισημαίνων

(79) Coisl. in., δηλον. ms. Reg. scribit δηλονότι cum signo *hyphe*.

(80) Coisl. δικαιοτηρίσις. Lectionis varietas inter δικαστηρίσις et δικαιοτηρίσις inducit ut credatur in his Philostrati verbis (*Her.* p. 268), τὰ τούτων δικαστήρια τε καὶ δικαιοτήρια, duplicem inesse lectionem, ut viderunt Valesius et Villosion.

(81) Verba ἀν. ἐργ. desunt in ms. 573; habet Coisl. in margine, etiam prima manu, et forte

Atque hinc quidem facinora sua auspicatur. Quale primum hoc facinus? Impuro et nefario sanguine baptismatis lavacrum profanat atque exstergit. Sic quod sequitur. Hoc vero: *Proh! in quos sermones incurere cogor!* per querimoniam modum interjectum est. *Manusque suas profanat*, impuras efficit, quæ incruentum sacrificium susceperant, per quod nos Deitati et passionibus Christi communicamus.

Atque hinc quidem facinora sua auspicatur. Quale primum hoc facinus? Impuro et nefario sanguine baptismatis lavacrum profanat atque exstergit. Sic quod sequitur. Hoc vero: *Proh! in quos sermones incurere cogor!* per querimoniam modum interjectum est. *Manusque suas profanat*, impuras efficit, quæ incruentum sacrificium susceperant, per quod nos Deitati et passionibus Christi communicamus.

Per incisiones, id est victimarum viscera. At quoniam incisionum mentionem feci. Per quædam animalia immolata et viscera incisa indicari quædam dicebantur huic oracula sciscitanti in adytis nonnullis tenebrosisque locis, a talium maleficiorum magistro. Atque igitur ait quod *sacrificanti victimarum exta coronatam crucem ostendunt*. Talius vero pontifex et impietatis magister fiducia confirmabatur, tanquam circumscripti essemus per circulum, ad proprium propositum quæ ostenderentur prave et sinistre ex tempore interpretatus. Ad quod et magnus ille Gregorius se dubii atque ancipitis esse animi, et mentem quasi in trutina pendentem habere dicit: verumtamen in magnis novationibus innovari atque accidere hoc modo multa constituit, et pure declarari admiratione digna, in nostræ dominationis conscientiam. Attamen, *Si falsum est*, ait, *in auras abeat: si autem verum, rursus hoc atque illud*.

Per incisiones, id est victimarum viscera.

At quoniam incisionum mentionem feci. Per quædam animalia immolata et viscera incisa indicari quædam dicebantur huic oracula sciscitanti in adytis nonnullis tenebrosisque locis, a talium maleficiorum magistro. Atque igitur ait quod *sacrificanti victimarum exta coronatam crucem ostendunt*. Talius vero pontifex et impietatis magister fiducia confirmabatur, tanquam circumscripti essemus per circulum, ad proprium propositum quæ ostenderentur prave et sinistre ex tempore interpretatus. Ad quod et magnus ille Gregorius se dubii atque ancipitis esse animi, et mentem quasi in trutina pendentem habere dicit: verumtamen in magnis novationibus innovari atque accidere hoc modo multa constituit, et pure declarari admiratione digna, in nostræ dominationis conscientiam. Attamen, *Si falsum est*, ait, *in auras abeat: si autem verum, rursus hoc atque illud*.

Cæterum ascendit, tum animo arreptitius, tum rebus ipsis. Ab eo die dæmonibus impletus est, quo res tam sceleratas et nefarias in animo immiserat ac defectionem a Deo molitus fuerat.

Verum id apertius et manifestius tunc patuit. Dæmonibus tunc impletus est, oculorum acie perspe-

Basillii non sunt.

(82) Coisl. in. δι' ὧν ἡμ. Χριστῷ καὶ τῆς θ. καὶ τ. παθ. κοιν. Pro δι' ὧν mallem δι' ἧς, ut scripsit Gregorius.

(83) Hæc omittit ms. 573, habet Coisl. in margine.

(84) Gregorii textus editus habet tantum, ἀλλὰ τότε καὶ περιφανέστερον.

eum faciens quinam illi essent quos coluerat, nihil a latrantibus differentes.

Atque in impietate excellenti viro, quiddam vidit. In quodam manuscriptorum libere legitur pro εἶδε, quod exprobrantur proprium esse nequitiam: hic vero melius εἶδε cum *aut certe edoctus est*; id est a seipso vidit, non autem ab iis qui ad impietatem eum alliciebant, edoctus est. Invenies autem hanc quoque lectionem in *somnio de Herone philosopho*.

Ut callidis consiliis veritatem obrueret. Sophistata, qui harum rerum scientiam callent, mendacia ea vocant, quæ adjuncta probatione, animos decipiunt, eosque qui his utuntur σοφίζεσθαι, hoc est vafre et subdole ratiocinari dicunt.

Hæc apud illos lusitent Empedocles. Iste inani jactantia tumens philosophus, qui ut deus haberetur, cum seipsum in Siculi crateris ignes dejecisset, ex oculis evanuit, soloque calceo, quem ignes rejecerant, inanis ejus amentia prodita est. Hi vero, in nonnullis antris cum varia mente deliquissent, eorum amentia prodita, probro et contumelia perfunsi sunt.

Honorem a Deo, imo sublimius assurgere. Quid honore, qui venit a Deo, sublimius? Quid igitur ait? Tres classes assignat eorum qui laude digna faciunt, vel propter honorem quem a Deo consequuntur, vel ipsum bonum honestumque, non vero propter honores atque remunerationem: quæ quidem prima justorum classis est: secunda, quæ prius dicta est, propter honorem apud Deum; tertia, qui pœnæ metu, a scelere et maleficio deterrentur, honestaque et laudabilia faciunt.

Proteum enim omitto. Hunc fabulæ dicunt quamlibet formam assumere posse. Quem a Menelao ægre devictum Homerus narrat.

Qui quidem primum leo factus est promissa juba, Ac deinde draco, et panthera, et ingens sus.

Promissa leonis juba ornatus symbolum, *draco* voluptatis, *tertia* feritatis et iracundiæ, *quarta* immundæ protervitatis.

Acerbitati crudelitatisque excusationem. Videri humanum, perquam inhumanum erat illi. Persuadere enim quærens et blanditias adhibens, ac deinde nihil proficiens, sæviebat, eratque ei crudelitatis excusatio benignitas, ut non sine causa vim afferre videretur, contemptis ejus blanditiis ac facta benignitate.

Non tam quis benevolus erga magnum imperatorem animo fuerant. Sub specie quod erga magnum imperatorem benevoli erant, ex aula Christianos sub-

(83) Coisl. n., ἀλειφ. δαιμόνων, quod non probō; hic enim, ut puto, non dæmones, sed sophistæ intelligendi, qui Julianum ad propriam impietatem allicere conabantur. Hujusce paragraphi initio Basilii Gregorii textum sic legit, εἶδὲ τι ἀνδρὲς σοφοῦ, quoniam certe præstat lectioni editæ, εἶδὲ τι εἶτ' οὖν ἀνδρὲς σοφ., ex qua phrasī sit impedita. Legatur saltem, εἶτ' οὖν εἶδὲ τι — εἶτ' οὖν εἰδιδάχθη.

α παῶς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν οὐκ ἐθεράπευε μὲν διεφρόντων τῶν ὑλακτούντων.

Ibid. C 2. Εἶδὲ τι ἀνδρὲς σοφοῦ τὴν κακίαν. Ἐν τινι τῶν ἀντιγράφων ἴδετε [ms. 575 εἶδετε] ἀντὶ τοῦ εἶδε φέρεται, ὅπερ στηλιτεύοντάς ἐστι τὴν κακίαν ἴδιον· ἐνταῦθα δὲ ἄμεινον τὸ εἶδε, πρὸς τὸ εἶτ' οὖν εἰδιδάχθη, τουτέστιν ἀφ' αὐτοῦ συνεῖδε, ἀλλ' οὐ παρὰ τῶν εἰς τὴν ἀσθένειαν ἀλειφόντων (85) εἰδιδάχθη. Εὐρήσεις δὲ τὴν λέξιν καὶ ἐν τῷ εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον λόγῳ (86).

Col. 581 B 3. Καὶ συγκαλύψει τὴν ἀλήθειαν τοῖς σοφίσμασι. Σοφίσματα οἱ περὶ ταῦτα θεῖοι καλοῦσι κυρίως τὰ μετὰ κατασκευῆς ἀπατηλὰ ψεύσματα, καὶ τοὺς χρωμένους τούτοις, σοφίζεσθαι λέγουσι.

Ibid. 9. Ταῦτα παιζέτωσαν παρ' ἐκείνοις Ἐμπεδοκλεῖς. Οὗτος ἀλαζῶν φιλόσοφος, ὅς, ἵνα θεὸς νομισθῆ, τοῖς Σικελικοῖς κρατήρησι τοῦ πυρὸς αὐτῶν ἐπαφείς, ἠφάνισται, μόνῳ δὲ τῷ σανδάλῳ ἀναθρασθέντι, ἔξω ἐβρίμμενῳ, κατεμηνύθη, τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ στηλιτεύοντι. Οἱ δὲ ἀδύτοις τισὶ καὶ ἐπινοίαις κατακρύψαντες αὐτοὺς ποικίλαις, ὑπὸ τῆς αὐτῆς κενοδοξίας ἠλέγχθησαν καὶ καθυβρίσθησαν.

Ibid. C 12. Τῆς παρὰ θεοῦ τιμῆς, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὸ (87) ταύτην. Τῆς δὲ παρὰ θεοῦ τιμῆς τί ἂν ὑπέρτερον εἴη; Τί οὖν φησι; Τρεῖς τάξεις παραβιδωσιν, ἃν ἕνεκα τις τῶν ἐπαινετῶν τὰ ἔργα ποιῆ, ἢ τῆς παρὰ θεοῦ τιμῆς χάριν, ἢ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τιμῆν τε καὶ ἀνταπόδοσιν, ἢ τις καὶ πρώτη τάξις τῶν ἐπαινετῶν ἐστὶ· δευτέρα δὲ (cod. p. 267), ἢ εἰρημένη πρότερον, τῆς τιμῆς τοῦ θεοῦ ἕνεκα· τρίτη δὲ, ἢ διὰ φόβον κολάσεως φεύγουσα τὴν μοχθηρίαν καὶ πράττουσα τὰ ἐπαινετά.

Col. 585 A 5. Τὸν γὰρ Πρωτῆα παρήμι. Τοῦτόν φασιν οἱ μῦθοι μεταβάλλεσθαι εἰς ὅπερ ἂν ἐβουλήθη. Ὅμηρος ὑπὸ τοῦ Μενελάου κρατηθέντα ἀκουσίως φησὶ (Odys. iv, 456).

Ἦτοι μὲν πρῶτιστα λέων γένει' ἠθέρειος, Αὐτὰρ ἔπειτα δράκων, καὶ ἀρβακίς, ἢ δὲ μέγας [αὐς].

Καὶ τὸ μὲν ἠθέρειος σύμβολον καλλωπισμοῦ, τὸ δὲ δράκων ἠδονῆς, τὸ δὲ τρίτον τῆς μετὰ θυροῦ ἀγριότητος, τὸ δὲ τέταρτον τῆς μετὰ ἀκαθαρσίας θρασυτήτος.

Ibid. 9. Καὶ ἀραλογία τῆς ἀγριότητος ἢ χρηστότητος. Τὸ δοκεῖν φιλόανθρωπον, λίαν ἀπάνθρωπον ἢ αὐτῷ [ms. 575 αὐτοῦ]· παῖθαι γὰρ ἐπιχειρῶν καὶ θωπεύων, εἶτα [Coisl. εἶτ'] ἀποτυγχάνων, ἠγρόντο, καὶ ἦν αὐτῷ ἀραλογία τῆς ἀγριότητος ἢ χρηστότης, ὡς εἰκότως δοκεῖ βιάζεσθαι, ὑπερρωμμένης αὐτοῦ τῆς θωπίας, τῆς δὴθεν χρηστότητος.

Ibid. C 2. Οὐχ ὡς εἰδούς τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Πρόφασιν, ὡς εἰδούς τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, τῶν βασιλείων ἐξῆγε Χριστιανούς, τῆ δ' ἀληθείας, τῷ

(86) Vide Gregorii orationem in honorem Heronis philosophi. (Locus a Basilio indicatus is est, ut puto, εἶδὲ τι μέγα καὶ νεανικόν (col. 1197), ubi mss. quidam legunt ἴδε ut hic lætæ.

(87) Editi ὑπὲρ, quod præstat; et ex his quæ Basilius adnotat, patet eum legisse ὑπὲρ· ὑπὸ autem mendose scribium ab amanuensi.

μείζονι βασιλεῖ Χριστῷ· τοῦτων οὖν τοὺς μὲν παρ-
ωσάμενος, τοὺς [ms. 573 τῷ] ἐκ θανάτῳ προξάγων,
φρῶσ, πρότερον.

Col. 588 A 14. *Τολμῶ τε ἤδη* (88) *καὶ κατὰ τοῦ*
μεγάλου συνθήματος. Τὸν τίμον σταυρὸν λέγει, ὅς
προπομπεύει καὶ προπορεύεται καὶ ἄγει τὸν στρατὸν
εἰς ὕψος αἰρόμενος, λυτήριον καμάτων ὑπάρχων, καὶ
κατὰ Ῥωμαίους ὀνομαζόμενος. Ἔοικε δὲ τοῦτο ση-
μαίνειν ἢ Λατίνων φωνή, τὸ *σίγγρον* ἢ *βάνδορ*, ἢ τι
ἕτερον βασιλευδῶν τῶν [Coisl. βασιλευδόντων] λατῶν
σημείων βασιλικῶν, ὅσα ἐξῆς ἀπαριθμεῖται.

Ibid. C 1. *Εὐηθέστετε καὶ ἀσεβέστετε.* Μετὰ
βαρύτητος ἄγαν σφοδρῶς ἀπαστρέφας λέγει· οὐ μόνον
αὐτὸν ἀπαίδευτον, ἀλλὰ καὶ μωρὸν ἀποκαλῶν δαι-
χνυσι. Παλαιὸν δὲ καὶ νέον τὸ κήρυγμα εἶπε, τὸ μὲν, **B**
ὅτι καὶ πρὸ αἰώνων καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου ἦν,
εἶτα καὶ ὑπὸ [Coisl. ὑπὲρ] προφητῶν κηκήρυκτο τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸ δὲ, ὅτι καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ
περανέρωται τῶν αἰώνων, τὸ μὲν τοῖς ὀλίγοις ταῖς
πρωτέραις γενεαῖς ἐν σκιαγραφίαις καὶ τύποις, πολ-
λοῖς δὲ τοῖς ἐν τῇ χάριτι ἐκτεπώτερον. Τὸ δὲ, Ὡς ὑμεῖς
τῶν θεῶν ὑμῶν τινα νέον ἀεὶ παραπέσθε, αἰνίτ-
τεται τὸν Ἀπόλλωνα, ἐπεὶ καὶ ἀγένειον ἱστοροῦσιν
αὐτόν.

Col. 589 A 2. *Ἦν ὡς θεὸς ἐποίησεν.* Ἦν κληρο-
νομίαν καὶ ἐποίησε [ms. 573 κληρὸν ἐπ.] καὶ ἐκλη-
ρονόμησεν ὡς θεὸς ἐποίησεν, ὡς ἀνθρώπος ἐκληρο-
νόμησε· εὐ κατὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ τοῦ τὸν
κόσμον καθήραντος τοῖς σῶς μωροῖς ἐκχυθεῖσιν αἷ-
μασι τοῖς δαίμοσιν. **C**

Col. 589 C 10. *Ὁ τῆν Ἡρακλέους σέβων* [Editi.
θαυμάζων] *κυράν.* Οὗτος [Coisl. οὐ] χιτῶνα ὑπὸ τοῦ
Νέσσου τοῦ γίγαντος καταβρέυσαντος αἵματος κεχι-
σμένον ἐνδεδυκώς, βέλει βληθέντος ὑπὸ Ἡρακλέους
διὰ τὴν βίαν τῆς Δηϊανείρας· ὅστις (cod. p. 267, 2)
χιτῶν τῷ τῆς ὕδρας αἵματι πεφάρμακτο (89)· τούτῳ
γὰρ φησιν χάριν τὸν χιτῶνα φαρμάκασα στέλλει· ἃ
ἐκ ἐνδύς, ἐν βωμῷ παρίσθη ὄψων. Τῇ τοίνυν θέμῃ
τοῦ πυρὸς τοῦ χιτῶνος ἐξέσφαντος, ὁ κολύθαλος οὗτος
οὐκ ἔσπεξε τὴν πυρᾶν, ἀλλὰ μεγάλη βροχὴ καὶ θρηνητῶν,
νήσας φύλων πυρκαϊᾶν, καὶ ἐν [Coisl. πυρκ. ἐν] ταύτῃ
περισπερθεῖς, ἀπηλλάγη ἀπανηρακωθεῖς [Coisl.
ἀπηθῆρ]· καὶ τοῦ τοιούτου θεὸς νενομίσται ἀτυχή-
ματος, γεγονός καὶ περὶ γυναίκας ἄδικος καὶ ἀπό-
λαστος. Τῆς δὲ λοιπᾶς τῶν ἱστοριῶν πλατύτερον
ἐκτεθειμένως εὐφήσεις ἄλλοθι (90), καὶ περιέργον λοι-
πὸν πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἀδολεσχεῖν.

Col. 593 A 8. *Ὅρῳ τοὺς ἀδίτους τούτους.* Μέχρι
τούτων τοὺς θαυμαζομένους ἐν Ἑλλήσι συναριθμη-
σάμενος καὶ τοὺς ἐν Ῥωμαίοις εὐδοκιμηκίας ἐν
πολέμοις καὶ στρατηγίαις, Σκηπτικῶς καὶ τοὺς κατ'
αὐτοῖς, καὶ τὰ αὐτοῦ Ίουλιανοῦ εὐχόμενα ἐπαγα-
γῶν, ἐν τῷ τῷ [ms. Coisl. ἐν οἷς τῷ στρ.] στρατῷ (91)
συμβαδίζεν καὶ σχεδιάζειν [Coisl. συμβαδίζων καὶ
σχεδιάζων] ταῖς τροφαῖς, καὶ τὴν αὐτοσυργὴν [Coisl.

ducebat, sed reipsa quod erga majorem imperato-
rem Christum benevoli erant: quorum igitur alios
quidem submovebat, alios morte prius subducebat,
ait.

*Quinetiam adversus magnum illud vexillum au-
daclia effertur.* Pretiosam dicit crucem, quæ magni-
fice præcedit, in altumque elata exercitum ducit,
ærumnarum solvendarum vim habens, hincque
apud Romanos nomen trahens. Hoc autem indicare
videtur Latina vox *signam* vel *bandum*, vel quodvis
aliud principatum in reliqua imperatoria vexilla
tenens, quæ continuo enumerantur.

Homo stultissime et impiissime. Per apostrophen
cum vehementia et acerbitate invehens dicit; non
modo eum Imperitum, sed et stultum compellans
ostendit. Veterem novamque prædicationem dixit,
veterem quia ante sæcula mundique principium
erat, vel a Veteris Testamenti prophetis prædicata
est; novam vero, quia in sæculorum consummatione
manifestata est; veterem, quia paucis et prioribus
generationibus adumbrata et figuris expressa, mul-
tisque in gratia apertius declarata. Hoc vero, *U*
vos deorum quemdam portentose confingitis, Apolli-
nem innuit, quem imberbem fuisse narrat.

Quam ut Deus creavit. Quam hæreditatem et fecit
et hæreditate consecutus est. Ut Deus fecit, ut
homo hæreditate consecutus est. Tu adversus Christi
sanguinem, quo mundus purgatus est, cum impijs
cruuribus tuis, quos dæmonibus offers.

Qui Hercules rogum admiraris. Hic tunicam Nes-
si gigantis craore infectam fluente induerat, sagitta
ab Hercule perfossi propter vim Dejaniræ illatam:
quæ quidem tunica hydræ sanguine infecta erat.
Herculi philtri instar hanc tunicam veneno perfu-
sam induendam mittit. Quam cum induisset, ad
altare sacrificaturus accessit. Ignis vero calore
tunica accensa, miserrimus ille non pressit incen-
dium, sed magnopere vociferans gemensque, ligno-
rum extruxit rogum, in eum insilit et statim
flammæ ardore deflagat, atque ex hoc infortunio
deus reputatus est, qui erga mulieres violentus lis-
que deditissimus fuerat. Reliquas vero historias
fusius expositas alibi invenies, et cæterum sæpius
de iis effutire supervacaneum est.

Videsne hos pauperes. Postquam hucusque eos
qui apud Græcos in admiratione erant enumeravit,
nunc cum his eos etiam recenset qui apud Roma-
nos in bellis ac militaribus imperiis illustrati
sunt, velut Scipiones aliosque eorum similes: qui-
bus ea quoque adnectit, ob quæ Julianus gloriaba-
tur, nempe quod cum exercitu graderetur, simplici
et illaborato victu vesceretur, omniaque in bello

(88) Ms. 573 τολμάτα: ἤδη· editi τολμᾷ δὲ ἤδη.

(89) Coisl. ἐπεφάρμακτο. Vide supra not. 41.

(90) Apud Nonnum sellicet.

(91) De hac articuli repetitione vide *Notices des
mss.* t. XI, partie ii, pag. 22.

per se administraret; quibus sanctorum Patrum A et pietati addictorum hominum vitas opponit, qui vere sublimem in Christo philosophiam professi sunt. Dein Græcorum virtutes describit, et sicut in prima *De pace oratione post monachorum reconciliationem*, ostendit ad eas philosophiæ normas minime Græcam ineptiam pervenire posse; et quod maxime exaltata est propriam argumentorum vanitatem jactans.

Quot vero homines his virtutibus excelluerunt et quandiu? Et hæc quidem, ait, si quadam philosophia prædita sunt, quam pauca si conferas cum chiliadibus et myriadibus apud nos, qui hanc philosophiam, et multo majorem atque admirabiliorum consecrati sunt, et in omni loco, ex omni genere, fortuna et ætate. Deinde quæ obijci possent refellens, ait, quod, etsi philosophia nostra sermone elegantia careat, hoc parvi momenti, cum pietatem constituent neque sermo, neque sapientia ab ore profecta, sed actio, et fructus speculationis cum præclara vita conjunctus, quemadmodum etiam, ait, cuidam vestrum visum est, actionem sermone anteponendam esse asserenti. Majore enim est ratione prudentia in operibus, atque in rebus, non simpliciter in verbis, doctrina et sapientia.

Atque ad auream illam ætatem. De hac aurea ætate Libanius in sermone *de Juliano* mentionem facit, ex Hesiodo desumptam. Nam ille humanæ naturæ vitas hujusmodi materiis comparat, virtute C et vitio earum notas effingens, atque auream quamdam ætatem vocans, alteram argenteam, ac deinceps alias quasdam inferiores materias apponens, atque cum earum differentia comparans generis nostri vitas, alias quidem auri splendoris imagine purificans, ut rubiginis omnisque vitii expertes; alias vero dividens, ut medium quoddam inter virtutem et vitium tenentes aut magis aut minus quam sincerum bonum aut malum, sicut in materia caries, sordes ac rubigo.

Atque harum rerum laudibus aures nostras personare oportebat. Laudans enim Libanius Juliani imperium, atque hoc sibi opinionis errore fingens, U regni ejus tempora aureum genus vocabat, ut qui hæc atque illa fecisset aut esset facturus, quæ non contigerunt. Ideoque momentanea hæc atque imaginaria dicit.

Quod meo quidem judicio alius animadvertisset. Quidnam? Nempe quod parvis æque ac magnis persecutionem moliri in tantæ Christianorum amplitudinis temporibus, quasi ex hoc et quam plurimam amentiam cum ignominia demonstrari in istis ejus, totum fere Romanorum persequi et evertere imperium conantis, in quibus illud sane perquam

αὐτοῦργῆ] στρατηγίαν ἐπισυνάπτει, ἀντιτιθεὶς τοὺς βίους τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ ἀσκητῶν, ἀληθῶς τὴν ὑψηλὴν ἐν Χριστῷ φιλοσοφίαν ἡσυχαστῶν. Καὶ διαγράφει τὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐπαίρει δὲ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν *Εὐρηγικῶν* (92), ἐπὶ τῇ τῶν μοναχῶν, ὡς ἐξ οὐδὲν τί ἐστι πρὸς τοὺς τοιοῦτους τῆς φιλοσοφίας κανόνας ἐξικνεῖσθαι τὴν Ἑλληνικὴν φιλαρίαν· κἀν δὲ μάλιστα ἐπαρθεῖν κομπάζων (93) ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ τῶν λογισμῶν ματαιότητι.

Col. 597 A 10. *Πόσοι ταῦτα καὶ μέχρι τίνας;* Καὶ ταῦτα, φησὶν, εἰ φιλοσοφίας τινὸς ἐχόμενά ἐστιν, εὐαριθμητὰ ὑπάρχει πρὸς τὰς παρ' ἡμῖν χιλιάδας καὶ μυριάδας, καὶ τοιαῦτα πεφιλοσοφηκότας καὶ ὑπὲρ ταῦτα καὶ θαυμασιώτερα, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ καὶ ἐκ παντὸς γένους καὶ τύχης καὶ ηλικίας· πρὸς οὓς [ms. 573 οὓς] B καὶ τὴν δοκοῦσαν ἀντιθεῖσιν ἐπιλύων, φησὶν, δὲ κἀν λόγος ἡ ἡμετέρα φιλοσοφία δόξῃ, οὐδὲ τοῦτο μέγα, ἐπὶ τὴν εὐσέθειαν οὐ λόγος ὀρίζει καὶ στόματος σοφία, ἀλλὰ πράξις, καὶ καρπὸς θεωρίας, βίῳ λαμπρῷ συλλεγόμενος, ὡς καὶ τινι, φησὶ, τῶν παρ' ὑμῖν ἔδοξε, πράξιν λόγου τιμιώτερον εἶναι φιλοσοφῆσαντι (94). Ἴδὲ γὰρ εὐλόγον πλεῖον ἐν ἔργοις [Colis. ἐν λόγοις], καὶ ἡ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' οὐχ [ms. 573 πρ. οὐχ] ἀπλῶς ἐν τοῖς λόγοις, παίδευσις τε καὶ σοφία.

Col. 600 B 7. *Καὶ πρὸς τὴν χρυσοῦν ἐκείνην γενεάν.* Ταύτης τῆς λεγομένης χρυσοῦς γενεᾶς Λιβάνιος ἐν τῷ εἰς *Ἰουλιανὸν* μνημειατῶν λόγῳ, ἐξ Ἡσιόδου λαβὼν· οὗτος (Hes. Ἑρμ. 108, sqq.) γὰρ ταῖς τοιαύταις ὕλαις παρεικάζει τοὺς βίους τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης, ἐξ ἀρετῆς [ms. 573, ἀρεως] καὶ κακίας διατυπούμενος τοὺς χαρακτῆρας, χρυσοῦν καλῶν γενεάν, καὶ (cod. p. 268, 1) ἀργυρῶν ἑτέραν, καὶ καθεξῆς τινὰς ὕλας παρατιθεὶς ἄλλας ὑποθετικῆς, τῇ διαφορᾷ τῶν ὕλων συγκρίνων τοὺς βίους τοῦ ἡμετέρου γένους, τοὺς μὲν ἀπειλικρινῶν τῇ εἰκόνι τῆς λαμπρότητος τοῦ χρυσοῦ, ὡς τοῦ καὶ πάσης κακίας ἀνεπιδέκτους. τοὺς δὲ ἄλλως διακρίνων, ἦτοι μέσως πως ἔχοντας ἀρετῆς καὶ κακίας, ἢ μᾶλλον ἢ ἦττον ἢ καὶ ἄκρατον τὸ καλὸν ἢ κακὸν, ὡς ἐν ὕλῃ τὸ σαθρὸν καὶ τὸ κοπρῶδες καὶ τὸ ἴον.

Ibid. C 3. *Καὶ περιθρυλλεῖσθαι ἡμῶν ἔδει τὰ ὦτα.* Ἑπαίνων γὰρ Λιβάνιος τὴν ἐκείνου ἀρχὴν, καὶ φαντασιοκοπῶν [cod. φαντασιοσκοπῶν], καὶ τοὺς χρόνους [Colis. τοῦ χρόνου] τῆς βασιλείας Ἰουλιανοῦ γένους χρυσοῦν ἐκάλει, τάδε καὶ τάδε πεποιηκότος, ἢ ποιεῖν μᾶλλον, ἀπερ οὐκ ἐγένετο· δὲ καὶ ἀκρατία ταῦτα καὶ φαντασιώδη φησὶ.

Col. 601 A 9. *Ὁ μοι δοκεῖ ἄλλοι μὲν ἂν ἰδεῖν.* Τὸ ποῖον συνιδεῖν; τὸ καὶ μικροῖς καὶ μεγάλοις κλέξαι τὸν διωγμὸν ἐν καιροῖς τῆς τοσαύτης τῶν Χριστιανῶν ἐπιδόσεως, ὡς ἐκ τούτου καὶ πλεῖστην δόξαν θνοῖαν στηλιτεύσθαι ἐν τούτοις αὐτοῦ, πᾶσαν μικροῦ τὴν τῶν Ῥωμαίων διώκειν καὶ καταλύειν ἀρχὴν παρωμένου, ἐν οἷς καὶ τὸ κοῦφον αὐτοῦ καὶ ματαιώ-

(Anal. 446)

Πᾶς λόγος ἐστὶ μάταιος ὁ μὴ καταλασμένος ἔργῳ
Καὶ πᾶσα πράξις τὸν λόγον ἔργον ἔχει

(92) Vide supra not. 28.

(93) Κομπάζουσα scribere debebat.

(24) Invenit forte hoc anonymum epigramma

δες δεικνύει, ὅτι τῇ μεταθέσει τῆς κλήσεως τῶν Γαλιλαίων ᾤθηται καὶ τὴν διάθεσιν συνακολουθεῖσαι· πλὴν καὶ ἐργῶ δεδήλωται ὅτι μέγιστον εἰς δόξαν ἢ τοῦ Χριστιανοῦ [ms. 573 Χριστιανισμοῦ] κλήσις, καὶ διὰ τοῦτο ἀποστειρῆν ἡμᾶς τοῦτου ἐμηχανᾶτο, ἢ θεθικῶς, καθάπερ οἱ δαίμονες, τὴν προσηγορίαν.

Ibid. C 2. Ἡμεῖς δ' οὐ παρακινήσομεν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα. Οὐκ ἔχομεν γὰρ, φησὶν, εἰς ὃ τι καταγελαστότερον μετατεθεικέναι τὰ ἡμέτερα τῶν ὀνομάτων, τῶν σεμνῶν φαλλῶν ὀμῶν καὶ τῶν ἐξῆς ἐπαγομένω.

Ibid. 8. Δεῖ γὰρ ἢ ἀτυχεῖν, (95) παρ' ἐκείνοις. Πῶς ἀτυχεῖν; εἰς πολλὰς ἀκολασταίνειν γυναῖκας ἔνα, τουτέστι τὸν κράτιστον Ἡρακλέα.

Ibid. 9. Ἡ ἐκ πολλῶν γεννᾶσθαι [edd. γίνεσθαι] β. ἔνα. Τίνα; τὸν Πάνα λέγει, ὃν φασί, πολλοὺς μνηστῆρας τῇ Πηνελόπῃ συνελθόντας, ἔνα τοῦτου γεννηθῆναι τὸν ἀσχιστον, κερασφόρον καὶ τραγοςκαλῆ.

Col. 604 A 3. Βουθολίαν καὶ Τρίεσπερον. Τὸν αὐτὸν λέγει Ἡρακλέα. Οὗτος γὰρ διερχόμενος, ζευγίτην ἀροτριῶντα εὐρῶν, καὶ τὸν ἔτερον τοῦτου θύσας τῶν βοῶν, θοίνην ἑαυτοῦ καὶ βρῶμα πεποιθεῖται· ἐξ οὗ καὶ ὠνόμασται. Ὁ αὐτὸς οὗτος (ibid. 7) καὶ τὰς Θεοτίου ἢ θυγατέρας ἐν μιᾷ διέφθειρε νυκτὶ· καὶ διὰ τριῶν νυκτῶν ἐτέλεθ τῇ Ἀλκμήνῃ, καινοτομήσαντος τοῦ μεγάλου Διὸς, ὡς φασίν, δ' ἀκολασίας ἔρωτα, καὶ τὰς ἡμέρας, καὶ κελεύσαντος [Coisl. ἡμέρας κελ.] ἠλίω ἐπὶ τρισὶ μὴ ἀνατεῖλαι ἡμέραις, ὡς μὴ ἀρκούσης νυκτὸς μιᾶς ἐκπλῆσαι τὸν οὕτω θερμὸν (cod. p. 268, 2) καὶ ἀτειρῆ ἔρωτα.

Ibid. 14. Εἰδωλιανὸν καὶ Πισαῖον. Διὰ τὴν μετωνυμίαν τῶν Γαλιλαίων, ἀντισκώπτοντες [Coisl. ἀντι τοῦ σκώπτοντες] Εἰδωλιανὸν αὐτὸν καὶ Πισαῖον [Coisl. Πισσαῖον] ἐκάλουν, οἱ μὴ συναπαχθέντες τῇ δεισιδαιμονίᾳ πλάνη αὐτοῦ, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν εἰδῶλων, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς Πίσσης [Coisl. Πίσσης]. οὗτος γὰρ ἐν τισὶν ἐβρηται τῶν ἀντιγράφων· ἢ ἀπὸ τῆς πειθοῦς· ὅτι, φασί, καὶ τοῦτο, εἰ καὶ βραχύτερον τῆς βίας, ὅμως παρ' αὐτῷ ἦν. Εἰδωλιανὸν οὖν αὐτὸν ὠνομάχασι, καὶ Ἀδωναιὸν (ibid. 15) ἀπὸ Ἀδώνιδος, καὶ Καυσταυρον, ὅτι πολλάκις ταύρους ὠλοκαύτει· ἀλλὰ κἀν τοῖς νομίσμασι ταῦρον ἐνετύπου· διὸ καὶ Ἀντιοχεῖς ἀποσκώπτοντες κατὰ πρόσωπον ἔλεγον· Τὸ νόμισμά σου ταῦρον ἔχει καὶ τὸν κόσμον ἀνατρέπει· τροπικῶς, ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τῶν ταύρων καὶ τῶν βοῶν ἐλκομένου καὶ τὴν γῆν ἀνατρέποντος ἀρότρου.

Col. 605 A 10. Τῇ Ἄσορτῇ τὴν κερδαλὴν ἐγκρύπτων. Παροιμιακῶς εἰρηται ἀπὸ τῆς δορᾶς τοῦ ἄσοντος καὶ τῆς κερδοῦς, εἰς τὸν ἀλώπηκος. Ἐληπτται ἀπὸ τῶν ζώων, Λέων, ἰσχυρότατον καὶ βασιλικώτατον τῶν ζώων, δυνάμει θαρρόυν ἀτρόπῳ, ὄλου παντὸς ἐλεύθερον· κερδῶ δὲ, ῥώμῃ μὲν ἀσθενὲς [cod. ἀσθενής], ὄδω δὲ κρατοῦν καὶ ἰσχυροτέρων. Βούλεται δὲ λέγειν ὁ λόγος, ὅτι τῷ τυραννικῷ καὶ βασιλικῷ ἦθει ἐκρυπτεν ὁ Ἀποστάτης τὸ πανούργον καὶ δολερὸν, ἀλλ' οὐχ, ὡς βασιλεὺς, τὰ βασιλεῖς πρέποντα ἐλευθερίως καὶ ἀπανούργως ἐτέλει.

(95) Editi ἀδεικνύν, recte; ἀτυχεῖν quod legunt nonnulli mss., sensui multum officit; et ideo Basiliius, πῶς ἀτυχεῖν; inquit.

A juvenile et leve ipsius ostendit, quoniam nominis Galilæorum mutationem animorum quoque mutationem securitatem esse arbitratus est. Verumtamen re ipsa perspicuum fuit Christiani nomen maximi ad gloriam ponderis esse, ac proinde hoc is molitum est, ut id nobis eriperet, vel timens, ut dæmones, hanc appellationem.

Nos autem nomina ipsis haudquaquam invertimus. Neque enim ullum aliud magis ridiculum est, in quod nostra nomina immutemus, præclaris vestris phallis, et aliis quæ continuo enumerantur.

Apud illos injuria afficere oportet. Quomodo injuria afficere? Nempe multas ignominia afficere mulieres unum, scilicet fortissimum Herculeum.

Vel ex multis procreari unum. Quemnam? Pana dicit, quem aiunt, multis amatoribus cum Penelope congressis, unum procreatum fuisse deformissimum, cornigerum atque hircinis pedibus.

Buthenam et Trivesperum. Eundem ita Herculeum vocat. Hic enim iter faciens, cum jugum boum terram aratro sulcans obvium habuisset, unum ex bobus acceptum jugulavit, eumque sibi epulum et escam fecit. Unde et sic dictus est. Hic idem quinquaginta Thestil filias una nocte stupravit. Et per tres noctes Alcmena eum concepit, ex integro restaurante magno Jove, ut aiunt, ob libidinis petulantiam, amores, et dies, solique imperante per tres continuos dies non orlri, quasi non sufficiente nocte una ad explendum adeo calidum atque indefessum amorem.

Idolianum et Pisæum. Propter Galilæorum nominis immutationem, eodem ludo ulciscentes, Idolianum eum et Pisæum vocabant, qui non superstitionis ejus erroribus abstracti erant, alterum quidem ab idolis, alterum a Πίσσης (Pisa). Ita enim in nonnullis invenitur manuscriptis; vel a πειθοῦς (persuasione); quod, sicut, hæc quoque, etsi rarior violentia, tamen apud eum erat. Idolianum igitur eum nuncupaverunt, et Adoniaeum ab Adonide, et Tauricremum, quod sæpius boves igne cremaret. Monetam quoque tauro signabat. Quapropter Antiocheni vultum ejus deridentes dicebant: *Moneta tua taurum habet et mundum invertit*: metaphorice desumptum ex aratro quod a bobus extrahitur terramque invertit.

Leonina pelli vulpinam prætexens. Proverbialiter dictum a leonis corio, vulpisque. Hoc ab animalibus desumptum. Leo, validissimum regalissimumque animalium, viribus confidens indomitus, atque ab omni dolo liberum. Contra vulpes, robore quidem debilis, astu superior et valentior est. Cujus sermonis hic sensus, quod sub tyrannicis regisque moribus Apostatam fraudem et versutiam occultabat, neque ut imperator, ea quæ imperatorem decebant, libere ac simpliciter exsequeretur.

Ut nulla omnino ratione malum vitari possit. Hoc est ut non ab alterutro malo aberrarent, nempe ut vel ii qui non adorarent, tanquam imperatoris contemptores supplicio afficerentur, vel qui adorarent, una quoque idola colere atque adorare viderentur, quasi omnia mala in adoratione artificiose continerentur.

Etenim benignitate quaedam crudelitatem condire studet. Benignitatem vocat insolitæ imperatoris largitionis liberalitatem; et crudelitatem, impietatem eam, quæ per hujusce humanitatis speciem inducebatur, militum simplicitatem pecunia illiciens et inescans.

Melampum quemdam aut Proteum suspicari posses. Jam de Proteo dictum est. Melampus et ipse versutia, præstigiis magicisque incantamentis celebrissimus est.

Unica techna et fraude venalis prostabat. Nempe per dolosam unam machinam et malignum ac veterarium consilium vendebatur.

Ad consuetam frigida potationem. Post multam vini cum aqua misti potationem de more sincerum frigidumque merum biberant; deinde quidam sublati in altum oculis Christi nomen fauste invocaverunt; ac compotatorum aliquis: *Post abjuratorem, ait, Christum adhuc invocatis?* Ad ea quæ sequuntur, ut animadversione digna, operæ pretium est animo attendere.

Ætnæum ignem. Ætna Siciliæ mons est, in ejus vertice hiatus quidam cum æstu et fragore multo ignem in altum evomit, primo per cacumina elatum; qui deinde in subjecta loca invecutus, horridi et malefidi fluminis instar, proximos campos vastat. Narrat fabula Jovem, cum gigantes adversus ipsum insurrexissent, eorum validissimum prostravisse, ac fulmine percussum cruciatu affecisse: ejus anhelitus, utpote igneus, ea per quæ fluit, incendat, finitimamque omnem et subjacentem regionem exurat.

Et columnas cruoris plenas. In columnis enim eorum, qui ipsis minime parebant, manus per gyrum extendentes, et columnas lis tauquam cingentes, sanctorum carnes fustibus lacerabant.

Virgines castas vestibus nudantes, ac postea proscindentes et dissecantes. Profecto horrendum illud, omnemque non modo impietatem, sed et feritatem

(96) Editi ως κακοῦ γε τοῦ παντός, non male.

(97) Supra, ad col. 585 A 5.

(98) Alias (ad *Mapin.*, p. 88) de Melampo nonnulla dixi quæ videri possunt. De illo egit Nonnus (*Hist.* 1, 45) ad hunc Gregorii locum. Libanius Juliano, (*Orat.* 14, t. I, p. 421, 20) ut ejus in divinatione peritiam extollat, Παῖδα, inquit, τὸν Μελάμπουν ἀπέφηνας.

Col. 608 A 15. Ὅς κακοῦ γε τοῦ παντός (96) μὴ εἶναι διαμαρτεῖν. Τουτέστιν, ὡς εἶναι μὴ ἀποτυχεῖν τοῦ παντός κακοῦ, ἦτοι μὴ προσκυνούτας, ὡς βασιλεῦς καλᾶζεσθαι ὕβριστάς, ἢ προσκυνούτας συμπροσκυνεῖν δοκεῖν καὶ λατρεύειν εἰδύλους, ὡς τῆς προσκυνήσεως τὸ πᾶν ἐχούσης τῶν κακῶν σοφισμένως.

Ibid. D 3. Φαρμαχθῆσαι καὶ φιλοανθρωπία ἐνὶ τῷ ἀπάνθρωπον. Φιλοανθρωπίαν καλεῖ τὴν τῆς ἐκτόπου [Coisl. ἐκτύπου] βασιλικῆς θωρακῆς φιλοτιμίαν ἀπάνθρωπιαν δὲ, τὴν διὰ τῆς δοκούσης φιλοανθρωπίας εἰσαγομένην ἀσέβειαν, χρήμασι φαρμακευοῦσας καὶ δελεαζούσας στρατιωτικὴν ἀκλόνητα.

Col. 609 A 3. Μελάμτους [Coisl. Μελ. τις.], οἴμαι, τίς ἢ Πρωτεύς. Εἰρηται (97) περὶ Πρωτεύς· ὁ δὲ Μελάμτους καὶ αὐτὸς ἐπὶ πανουργίας διαβόληται καὶ γοητείαις καὶ μαγανείαις ἀπατηλαῖς (98).

Ibid. B 5. Ἐνός τεχνάσματος ὤνιος ἦν. Ὄνιον, ἐωνημένος, πεπρα[γ]μένος διὰ μίδς μηχανῆς θελερᾶς καὶ πανούργου σιδήφου.

Col. 612 A 1. Τῇ ψυχροπόρῳ (99) κύλοι. Μετὰ τὴν πολλὴν κεκραμένην οἶνοποσίαν, τῇ συνήθει [Coisl. συνηθείᾳ] ἐπέχρητο ἀκρατοποσίᾳ ψυχροῦ οἴνου· εἶτα εἰς ὄνομα [ms. 573 ὀνόματα] τινεσ ἀνεβλέψαντες Χριστοῦ (1) εὐφῆμως ἀνείπον [Coisl. ἀνείπον]· ἐπειτὰ τίς τῶν συμποταζόντων, *Μετὰ τὴν ἀρησιω,* ἔφη, *Χριστόν* (cod. p. 269 1) *εἶτε ἐκινώλεισθε;* Καὶ τὰ ἐπόμενα σημαίωσαι ὡς ἄξια ἐπιστάσεως.

Col. 613 A 9. Τὸ Αἰτραῖον πῦρ. Αἰτρα ἕρως ἐστὶ Σικελικόν, ἐν ᾧ χάσμα τι κατὰ κορυφῆς ἐνυπάρχον, βρασμῶ καὶ ἤχῳ πολλῶ πῦρ ὄνω ἀπαρεύγεται, πρότερον κατὰ τοὺς κρατήρας αἰρόμενον, εἰτ' αὐθὺς κατὰ τῶν ὑποκειμένων φερόμενον φοβερῶ καὶ ἀπίστῳ τινὶ ρεύματι φθείρει τὰ παρακείμενα. Ὁ δὲ μῦθος φησι, Γιγάντων ἐπινασάντων τῷ Διὶ, τὸν τούτων τυραννικώτερον καταλαβὼν [ms. 573. καταβαλὼν] καὶ κεραυνῶ βαλὼν, φησὶν, ἐτιμωρήσατο· ἐξ οὗτινος [ms. 573 οὗτινος] τὸ ἀναπνευστόμενον ἄσθμα [Coisl. ἄσμα], πυρίπνοον ὄν, λυμαίνεται, τὰ δι' ὧν βεῖ πυρπολοῦν, καὶ πᾶν καταπλέγον τὸ προσπελάζον καὶ ὑποκαίμενον.

Ibid. C 2. Καὶ τοὺς πλήρησι [Coisl. πλήρησι] αἵματος [editi. αἱμάτων] κίονας. Ἐν κίονι γὰρ τὰς χεῖρας τῶν μὴ πειθαρχούντων ἐξαπλοῦντες κύκλω καὶ περιζωννύοντες, τῶν ἀγίων τὰς σάρκας δοκίμοι κατατίθων.

Col. 616 B 2. Πυρθόνους ἀγγὰς τῆς δοθήτος γυμνώσαντες [Coisl. γυμνώσαντες], εἰτ' ἀνακίοναντες [Coisl. ἀνακίοναντες] καὶ διαδόναντες.

(99) Cod. 573 ψυχροπόρῳ, quod omnino non admittit sensus. Nolandia permutatio vocem ex φόρος et φόρος compositarum, de qua dixi ad *Nicetium* (ix, 90).

(1) Domnus Clemencetus, qui hoc scholion citavit, hic Χριστόν scripsit, quod sensu caret. Ms. X^v, i. e. Χριστοῦ. Mox idem Clemencetus omisit ἔτε.

Φρεσὶν τοῦτο ὡς ἐληθῆς, καὶ πάσης, οὐκ ἀσθεΐας; Ἄ exsuperans. Quomodo enim fera simillum suorum carnibus vesceretur?

Coli: 620 C 2. Ὡς ἐπαυτοῖα τὰ σύμβολον. Τί ταύτης τῆς ψυχῆς ἰσρώτερον τε καὶ ὑψηλότερον; κἀτω γὰρ ἅπαντα θεῖς τὰ σωματικά τε καὶ γῆινα, καὶ αὐτοῦ τοῦ οικείου σωματίου μεθεῖς καὶ ὑπερφρονήσας, ὑψωθείς τε καὶ μετέωρος γεγονώς, καὶ αὐτῆς τῆς οὐρανίας ἀφίδος ὑπερρθεῖς, ἐπαντρυφῶν ὥσπερ τοῖς θειοῖς, ὡς ταπεινός, ἐπαγγελῶν [Coli. ἐπαγγέλιων], καὶ λίαν χαμηρπεῖς ἐπεσώθασε τοὺς ἀικίζοντας.

Col. 621 C. 6. Ὑπερ οὖν τάχα μόνου δικαίως ἐκωσχε. Ποίου; τοῦ, ὅτι τὸν ἐξάριστον τοῦτον, ἡμίκα τὰ ἐκαίνου γένος ἅπαν ἐκινδύνευεν ἀπολωλέναι, καὶ αὐτὸς εἰς τὴν τῶν σεσωκότων αὐτὸν καὶ ἀποκρυφάντων. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, φησὶν, ἀδίκως ἐπασχεν, ὅτι δὲ κακῶν τοσούτων ἐπὶ εἰκουμένην πῶζων ἐλάνθανεν Ἰουλιανόν, διὰ τοῦτο καὶ κλιεῖν προσπαθεῖν ἀξίος ἦν, φησί.

Col. 624 A 8. Ὡς μικρὸν εἶναι (2) τῆν Ἐχέτου καὶ Φαλαρίδος ἀπανθρώπιαν. Ἄμφω (3) ἤσσην περιβόητοι τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ἀπανθρώπιαν. ὦν ὁ μὲν Ἐχέτος, Σικελίας τύραννος ἦν, ὃς, ἀκρωτηριασῶν τοῦ σώματος τὰ μέλη [Coli. τῶν μελῶν] καὶ τὰ εἶδοτα ἀποτέμνων, οἰκτιρῶν θανάτῳ παραδίδου· ὁ Φάλαρις δὲ, Διονυσίῳ [Coli. Διονύσιῳ, ut infra] τῷ τυράννῳ βούν χαλκοῦν κατασκευάσας, ἐν τοῦτῳ [Coli. ἐν ᾧ] ὑποκαταμένῳ ἀνθρώπου εἰσβάλλειν εἰσηγεῖτο τῷ Διονυσίῳ, ὡς ἂν ἐπὶ τούτων οἰμαγή φθορὸν ὑπηχέσθαι, ὥσπερ τοῦ βοῦς μυκωμένου· ἐν ᾧ καὶ πρῶτος δικαίως αὐτὸς ἐμβληθεὶς τὴν πείραν ἐδίδαξεν.

Ibid. B 1. Τίς ἂν μοι δοίη τὴν Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου σχολήν τε καὶ γλῶσσαν; Ἱστορικοὶ ἐγενέσθησαν οὗτοι τῶν παρ' Ἑλλησι θαυμαζομένων, τὰς Ἑλληνικὰς γράφοντες ἱστορίας. Ἄλλ', ὁ Πάτερ ἡμέτερε καὶ τὴν σοφίαν ὑπέριστε, οὐδὲν προσθεῖ γλώσσης ἡμῖν τῆς ἐκείνων· ἤρκασε γὰρ οὐδὲν ἤσσην, εἰ μὴ καὶ μέλλον, ἢ τῆς ὑμετέρας γλώττης βροντή τε καὶ ἀστραπή, ὑπερφωνῆσαι καὶ καταστράψαι (4) καὶ στήλη μακρὰ θριαμβεῦσαι, ἐτι δὲ καὶ καταβαλεῖν καὶ καταφλέξει κακίαν οὕτω λαμπράν, καὶ ὡς αἰθάλην λιμῆσαι αὐτοῖς εἰδύλοισ καὶ μύθοις καὶ τελευταῖς καὶ μαγγανείαις τὸν ἀλιτήριον.

Ibid. 5. Τὸν Ὀρόντην. Ποταμὸς οὗτός ἐστιν Ἀντιοχείας (5), ἐν ᾧ περ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀναιρουμένους ἐβρίπτει κτείνων ἀδελῶς, ὃν καὶ τοὺς νεκροὺς στε-

(2) Edit. et Coistin. μικρὸν εἶναι. Coli. 573 μικρὸν ἦν. Clemencetus μικρὸν invenit in uno ex suis mss., quod præstat. Ὡς χαλεπὸν εἶπεν οἱ φίλοι inquit Chremylus in Pluto (v. 782). Nihil apud veteres magis tritum quam hic usus neutri generis, sed amanuenses non semel, ut ibi verba μικρὸν et φυλανθρώπιαν juxta genus concordare inepte voluerunt. Vide Schœffer ad Elipses Lud. Boos (p. 535).

(3) Mss. ἀμφότεν. Scripsi ἀμφω, quod jam proposui in nota ad Epimerisimata Herudiani (p. 38), ubi scholion hoc integrum citatur; ubi etiam erro-

Nimirum signum illud sibi placere. Quid hac anima sanctius atque sublimius? Nam cum corporea omnia et terrena infra se posuisset, atque ipsum etiam corpus suum contempnisset, in sublimeque elatus penderet, ac ipsa celesti suspensione admodum delectaretur, dolorum acerbitates velut in deliciis habens, quasi humiles humique demissiores eos, qui ipsi cruciabant, cavillis incoesebat.

Quo etiam solo nomine merito fortasse hæc perpetuebatur. Quonam nomine? Hoc quod impiissimum istum, tum, cum genus ipsius totam vitam discrimine versaretur, ex iis unus ille fuerat qui servaverant atque furtim subdexterant. Nam cætera quidem, ait, injuste passus est; quoniam vero tantum orbi malum servans absconderat Julianum, ideo et pœna pati merebatur, ait.

Ut jam parva sit Echeti et Phalaridis crudelitas. Ambo erant crudelitate et inhumanitate famosissimi. Quorum alter, Echetus, Siciliæ tyrannus erat, qui nonnullos extremis corporis artibus præcis, genitalibusque obtruncatis, horrenda neco afflicebat. Phalaris vero Dionysio tyranno æneum bovem confecerat, in quem supposito igne calefactum homines injici Dionysio sudebat, ut eorum ejulatibus tremendus sonus fieret, bovis instar mugientis; sed ipse merito primus in eum injectus experimentum dedit.

Quis mihi Herodoti ac Thucydidis otium linguamque suppedirebit? Historici autem hi duo viri fuerunt, apud Græcos admiratione florentes, qui Græcas historias scripserunt. Verum, o venerande Pater, adeoque sapientia sublimis, nihil nobis eorum lingua opus est. Sufficit enim haudquaquam minus, imo potius, tunc lingue tonitru et fulgur, ad proclamandum, ad fulgore oculorum aciem præstringendam, ad insculpendum quasi in cœlum magna, atque etiam ad dejiendam atque innrendam pravitatem adeo formidandam, et sicut cinerem ventillandum ipsis idolis, et fabulis, et initiationibus, et incantamentis, nefarium hunc atque impiissimum.

Orontem. Est autem hic Orontes Antiochiæ fluvius, qui quidem eorum, qui ab isto necabantur et in eam proficiebantur, multitudine opprimebatur,

rem Basilli notavi et quædam dixi de Echeto.

(4) Alludit ad hunc locum jam a multis imitatum et laudatum:

Ἐντεῦθεν ὄρη περιελθὲς Οὐλύμπιος Ἦστραπ', ἐβρόντα, ξυνεκύνει τὴν Ἑλλάδα.

(5) D. Letronne observat hic vocem Ἀντιοχία notare territorium Antiochenum, et positam fuisse pro Ἀντιοχίᾳ, ut apud Strabonem (§ IV, p. 73) vox ἡ Ἀπάμεια tum urbem Apameam tum regionem Apameensem designat.

ut ab Homero allusionem ducens dixit. Dissectionum vero puerorum virginumque, et eorum qui pro pietate se periculis objecerant, corpora in puteis, et fossis, et muris, cavisque nonnullis locis abscondebant.

Melioris fortunæ tempore infortunio affectam. In hac magna nostra Cæsarea templum erat et statua Fortunæ, quod, in istius imperii et felicitatis tempore, vir quispiam, acriori pietate præditus, incenderat atque in cinerem redegerat: ex quo Cæsariensis ab eo contumeliis affecti diuturnis exiliis multati sunt.

Novumque deum illum nobis effingunt. Ipsum dixit abeum Idolianum. Ita enim eum, qui istius opera venerabantur, effingebant vocabantque.

Aliqui hydram nemo unquam lenem et mansuetam dixit. Erat hydra genus serpentis multiceps, cujus capita Hercules, ut poetæ fingunt, secare nequibat, pro uno nimirum multis aliis, si fabulæ fides adhibenda est, enascentibus, nisi Iolaus, qui tum aderat, eumque adjuvabat, abscissa capita exussisset.

Pataricam Chimæram. Ipsa tria capita, juxta Homerum, habebat. A fronte, ait, leo, a tergo draco, in medio chimæra. Hanc Bellerophon Pataræ in Cilicia interfecit. Cerberum quoque inferorum canem tria capita similiter habuisse fingunt. Inferni canem, *caninam pellem*, nigram circum caput aiunt. *Kυνή* autem, quæ e canina pelle confecta est. De cæteris historiis sæpius dictum est.

Partim jam horrescunt, dum excitantur.

Partim superhorrescunt. Post jam excitationem excitantur. Partim adhuc quiescunt, toto scilicet draconis tractu nondum emoto.

Quemadmodum fulmine. *Aliæ partes, ait, occupantur, aliæ nigrore prius inficiuntur.* Sicco enim vapore spisaato, atque in locis congesto, et alicui rei adhærescente, primum quidem nubes nigrescit, dein tumescens agitur, dissiliensque pendet, fulguransque defertur, quod fulmen vocant.

Nam quæ nec Diocletianus. Hic primus Christianos contumeliis affecit, dein Maximianus post eum et super eum; deinde Maximus vehementius adhuc, cujus, ut ait, a Deo percussus corpus læde mutilatum est, imaginesque hanc fœditatem infamia notant.

Porro quam scita et acuta ratio carnificis illius et Dei desertoris. Cum quidem verberans et omni cru-

(6) Vide supra ad col. 604 A 14.

(7) Hoc scholion jam laudavi ad *Epimerismata* Hierodiani (p. 149), voce *Χίμαιρα*.

(8) D. Letronne ad hunc locum adnotavit, Basilii vel amanuensium lapsu scriptum Κιλικίας pro Αυκίας, Patarum enim Lyciæ metropolim fuisse, ut patet ex hac inscriptione quæ in una ex ejus por-

νοῦσθαι ἐξ Ὀμήρου (*Iliad.* Φ, 219) λαβῶν εἶπε· τῶν δ' ἀνατεμνομένων παιδῶν τε καὶ παρθένων καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας κινδυνουδόντων φρέσσι τε καὶ διώρυξι καὶ τοίχοις καὶ κολοῖς τισὶν ἐναπέκρυπτε τόποις.

Col. 625 A 9. *Ἐν καιρῷ τῆς εὐτυχίας ἀτυχήσασθης.* Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Καισαρεία τῇ μεγάλῃ ταύτη ναὸς ἦν καὶ στήλη τῆς Τύχης, ὄππερ, ἐν καιρῷ τῆς αὐτοῦ βασιλείας καὶ εὐτυχίας, κυρὶ τις τῶν εἰς εὐσέβειαν θερμότερων καταβαλῶν ἀπηθάλωσεν· διὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ περιωρισμένου ἀτελήσωντο, μακρὰς ὑπερορίας κατακριθέντες.

Ibid. C 12. *Καὶ τὸν γόνθον θεῶν ἡμῶν ἀναπλάττοντες.* Αὐτὸν λέγει τὸν θεὸν Εἰδωλιανόν (6). Οὗτω γὰρ αὐτὸν οἱ τὰ ἐκείνου εἰδόντες ἀνέπλαττόν τε καὶ ἀνηγόρευον.

Ibid. D 1. *Τὴν ὕδραν οὐδεὶς ποτε εἶπεν ἡμῶν.* Εἶδος θρεφῶς ὕδρα πολυκέφαλον, ἧς ὁ Ἑρακλῆς, ὡς ὁ μῦθος, τὰς κεφαλὰς ἀποτόμων οὐκ ἔφη, ἀντὶ μιᾶς πλειόνων, ὡς φασὶ, φρομένων, εἰ μὴ ἂν Ἰάλεως παρῶν τε καὶ συμμαχῶν ἐνεπίμπρα τὰς τεμνομένας.

Col. 628 A 1. *Παταρικὴν Χίμαιραν.* Αὐτὴ (7) τρεῖς κεφαλὰς καθ' Ὀμήρον (*Iliad.* Ξ, 181) εἶχε· πρόσθεν [*Coisl.* πρόσθε] γὰρ, ἔφη, λέων, ὀπίσθιν δὲ δράκων, μέση δὲ χίμαιρα· ἦν ὁ Βελλεροφόντης ἀνέλεν ἐν Πατάρους τῆς Κιλικίας (8). Τρεῖς καὶ ἐν Κέρβερον τοῦ ἔδου κύνα φασὶ κεφαλὰς ὁμοίως εἶχει. *Ἄλδος δὲ κυρῆν, μέλαιναν περικεφαλαίαν φασὶ· κυρῆ δὲ ἡ ἀπὸ κυνὸς δέρματος κατασκευασμένη.* Περὶ τῶν ἄλλων ιστοριῶν (9) εἴρηται πολλάκις.

Col. 629 A 1. *Αἱ μὲν δὴ φρίσσοσιν.* Ἐγγηφόμεναι εἰσὶν.

Ibid. Αἱ δὲ ἐπιφρίσσοσιν. Ἐπὶ ταῖς ἡδὴ ἐγερθείσασιν ἐπεγεῖρονται· αἱ δὲ τῶς μὲν ἡρεμοῦσι, τοῦ ἄλλου μήπω ὄλου τοῦ δράκοντος κινηθέντος.

Ibid. 3. *Ὅσα κεραιὴν [Coisl. καὶ κεραινοῦ].* *Τὰ μὲν, φησὶ, κατέχεται, τὰ δὲ (Cod. p. 270, 1) προμελαίνονται·* τῆς γὰρ ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως παχυθείσης, κἂν τόποις [*Coisl.* τόποι] συναθροισθείσης, καὶ ἐπὶ τι κατασχεθείσης, μελαίνεται μὲν πρότερον, εἶτα πνευματωθεῖσα κινεῖται, καὶ ῥηγνυμένη ἐξάπτεται, καὶ κάτω ἀστράπτουσα φέρεται, ὃ καὶ σκηπὸς **D** καλεῖται.

Ibid. B 1. *Ἄ γὰρ μήτε Διοκλητιανός.* Οὗτος πρῶτος Χριστιανός ἐνύθρισεν, εἶτα Μάξιμος (10) μετ' ἐκείνων καὶ ὑπὲρ ἐκείνων, ἔπειτα Μάξιμος ὑπερβαλλόντως, ὅς, φησὶ, καὶ ὑπὸ θεοῦ πληγῆς, ἐλώθη τὸ σῶμα, οὕτως [*ms.* 573 οὕτως] καὶ αἱ εἰκόνες στηλιτεύουσι τὴν λώβην.

Col. 632 A 7. *Καὶ ὁ λόγος ὡς πάνσοφος τοῦ σοκροῦ [ms. 573 λόγ. ὁ περίσοφος τοῦ σοκροῦ]*

tis inventa est: ΠΑΤΑΡΕΩΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΑΥΚΙΟΥ ΕΘΝΟΥΣ Ο ΔΗΜΟΣ.

(9) Historiæ scilicet de Gyge, Scylla, Charybde et aliis, quas Nonnus exposuit.

(10) Editi, rectius, Μάξιμιανός. Quæ hic Gregorius ait de Maximino et ejus status, hæc potius ad Maximianum spectare videntur.

καὶ ἀποστάτου [Coisl. προστάτου]. Ἐπειδὴ γὰρ ἅ τῶν τύπων καὶ παντοίως αἰκισόμενος καὶ μαιφονῶν καὶ τῶν χρημάτων ἀπειστέρι, μὴ ἐξείναι δικὰς ὑπὲρ τούτων λαμβάνειν Χριστιανοίς ἐνομοθέτει, ἐκ τῶν ἡμετέρων νόμων θῆθεν καταδικάζων ἡμᾶς μήτε ἀμύνεσθαι, μήτε δικάζεσθαι τυραννουμένους, μήτε μὴν τὰ ἡμέτερα ἀπατεῖν ἀπὸ τῶν αἰρόντων, μήτε τι ὄλως (11) κακτηῖσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν θεῶν ἐντολῶν προσειθεῖ· ταῦτά φησιν ἀκριβῶς προσωμιληκῆναι ὁ Πατήρ, ἐκείνο δὲ οὐκ ἀνεγνωκέναι (Matth. xxi, 41), ὅτι κατὰς κατὰς ἀπολείπει ὁ τὸ θεῶν ἐξερρησάμενος, ὡς αὐτός [Coisl. ἔξαρον. αὐτ.]. Ὅσπερ οὖν ἡμᾶς τοιοῦτους εἶναι νομοθετεῖ [ms. 573, νομοθετεῖ], καὶ πρὸς τὸ ἀκέρτατον τῆς ἀρετῆς ἐπιτελεῖ· τοιαῦτα γὰρ τὰ ἡμέτερα τῆς ἀκρας φιλοσοφίας τοῦ Κυρίου ἐντάγματα· οὕτω δαίκευσιν ἐαυτὴν τῇ παραθέσει κακίστον· ἅμα δὲ καὶ [Coisl. δεικν. ἔ. τ. π. κάκ. ἐαυτόν· ἅμα καὶ] τοῖς ἐαυτοῦ ἐγκυλίω θεοῖς, τὸ κακίστοις [Coisl. κακίστην] εἶναι ἀποκρίνεται (12)· ἐν τούτοις γὰρ ἡμῖν μὲν ἡ κρεττωνμοῖρα, ἐκείνοις δὲ ἡ [ms. 573, δ' ἡ] χείρων. Εἰ δὲ περ καὶ αὐτοὶ [ms. 573 αὐτὰ] μεταποιούνται, εἰ καὶ μὴ τοῖς ἔργοις, ἀλλ' οὖν (13) κατακαθάρσις καὶ ἡμερστῆτος, καὶ τοῦ δικαίου ἡμᾶς μὲν καὶ πάσχοντας καρτερεῖν λέγειν καὶ μὴδ' ἀντιλέγειν, αὐτοῖς δὲ μὴδὲ φειδομένων φείδεσθαι; οὐκ αἰσθανόμενος ὁ ἀνόσιος, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκη ἔχει τηρεῖσθαι, καὶ κίνδυνος τοῖς μὴ φυλάσσουσιν ἔπεται, τὰ δ' ἀφραῖν ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη, καὶ φυλάσσουσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάσσουσι [Coisl. φυλάσσειν] δὲ οὐδ' ἐντιοῦν [Coisl. ὄντινες οὖν] κίνδυνον. Καὶ τὰ τούτων παραδείγματα δηλοῖ.

Col. 636 A 14. Ὁ πρῶτον μετὰ τὸν πρῶτον ἡσπασάμην. Ὁ πρῶτον· τὸ τῶν λόγων δηλονότι κράτος, φησὶν, ἡσπασάμην· μετὰ γὰρ τὸ πρῶτον καὶ τὸ θεῶν (δ καὶ ἐπιφέρων διασφαεῖ, τὰ θεῖα λέγων καὶ τῶν νοητῶν τὰς ἐπιπέδας)· μετὰ γὰρ τὰ πρῶτα ταῦτα, τὸν θεῶν καὶ τὰ θεῖα, πρότερον τῶν λοιπῶν ἀπάντων τὸ κράτος, φησὶν, ἡσπασάμην τῶν λόγων.

Col. 637 A 5. Οἷς τὸ εἰ αὐτὸς ἔφα· τὸ πρῶτον (cod. p. 270, 2) καὶ μέγιστόν ἐστι τῶν δογματῶν. Τοῖς Πυθαγορείοις. Μετὰ τὴν πρῶτον τῆς φιλοσοφίας σωπῆν, ἢ μέτρον λόγων ἐβίβασται, νόμος ἦν αὐτοῖς, ὅτι ἂν τῶν δογματῶν ἐρωτωμένοις, εἰς ἀπόδειξιν τῆς αὐτὸς ἔφα· μόνον ἔρκει ὅτι φάναι Πυθαγόρα τοῦτ' εἶη δεδογμένον· ὅπερ δύναται ἐν ἄλλοις ῥήμασι ἴσον τοῦ Πιστευσσον ἡμετέρου. Βούλεται δὲ ὁ λόγος μὴ ἐξείναι διαπιστεῖν τοῖς ὑπὸ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ ἀξιολόγων προσώπων εἰρημένους. Ἐν ἄλλοις, μὴ ἐπεξίεσθαι διὰ πίστιν, γράφεται, ἀντὶ τοῦ, μὴ περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν. Χρυσῶν δὲ ἐπὶ τῶν λέγει, ὡν Πυθαγόρας συνεγράφατο, ἢ τινα· ἀλ-

(11) Orator, aliis verbis, μήτε κακτηῖσθαι τι τῆν ἀρχὴν, quod D. Clemencet in nota vertit, nec quidquam possideamus jure dominii. Billius, recte, nec quidquam omnino possideamus. Editor Benedictinus, quod et interpretes ipso peritioris fugit, videtur ignorasse, in istiusmodi phrasibus, cum sunt negativæ, vocem τὴν ἀρχὴν nihil aliud significare quam prorsus, omnino. Vide Lennep. ad Phalaridem (ep. 16, p. 82); Fischer in Indice Æschinis Socratici; Elsner in Observationibus sacris (p. 319); Fabricium in Sexto Empirico (Hyp. l. xiv, 96; II, 6, 50). An vero idem dicendum sit de phrasibus

ciatus genere lacessens, et trucidans, et fortunis spolians, non licere Christianis ea ulcisci ediceret, lego nostra videlicet nos condemnans, ne mala afflicti ulcisceremur, nec litem intenderemus, nec nostra ab eripientibus repeteremus, nec quidquam omnino possideremus, cæteraque e divinis mandatis adjiceret. Qui quidem, ut ait Pater, in his accurate versatus, illud tamen non legit, quod malus male perdetur, hoc est quisquis divinum nomen ejurarit, ut ipse. Quemadmodum igitur ut tales simus præscribit, et ad summum virtutis apicem extollit: hæc enim nostra summæ philosophiæ Domini præcepta; sic ostendit seipsum comparatione pessimum; simulque deos suos criminans, pessimos fuisse reprehendit. In his enim nobis quidem pars melior, illis vero peior. Sin autem ipsi quoque probitatis aliquid et lenitatis, si non rebus ipsis, oratione saltem sibi vindicant, quonam modo æquum est, nos quidem, cum malis afficimur, patientiam adhibere, nec injuriam referre, sed ipsis ne parcentibus quidem parcere? Minime reputans impius quod alia quidem necessitate observamus, et non observantibus periculum consequitur, alia autem arbitrio, non vero necessitate; observantibus honor et præmium; non autem observantibus nihil periculi. Quorum exempla exponit.

Quod primum post id quod primum est amplexatus sum. Quod primum: nempe sermonum robur, ait. amplexatus sum: etenim post id quod primum et divinum est (statimque postea exponens, res divinas, ait, et spes eorum quæ mente intelliguntur), post hæc prima, Deum ac divina, potius reliquis omnibus robur, ait, amplexatus sum sermonum.

Quibus illud, Ipse dixit, dogmatum omnium primum est et maximum. Nempe Pythagoricis. Post primum philosophiæ illius silentium, quo sermonum modum edocebantur, mos erat apud illos cum de dogmatibus interrogarentur, probationis gratia respondere: Ipse dixit. Satis erat ita hoc Pythagoræ visum fuisse. Quod quidem parem vim habet quod nostrum Crede. Vult porro nobis hic sermo non licere iis fidem abrogare, quæ a prophetis, et apostolis, virisque fide dignis dicta sunt. Alias non dicurrendum de fide scribitur, id est non curiosius inquirendum atque investigandum. De aureis carminibus mentionem facit, quæ Pythagoras con-

affirmativis, apud eruditos non constat. Loca quædam invenire est in quibus hæreas; in sequenti tamen Herodoti loco vocis ἀρχὴν (Clio, 140, 15) sensus non videtur tribuendus quem Latine habent prorsus, omnino, revera: Καὶ ἀμφὶ μὲν τῷ νόμῳ τοῦτο ἐγέτω ὡς καὶ ἀρχὴν ἐνομίσηθ.

(12) Vox ἐγκυλίων orta videtur ex prava lectione quam Basilius habuerit in suo exemplari. Editi, recte, τοῖς αὐτοῦ θεοῖς ἐν καλῷ τούτο τυγχάνον.

(13) Forte ἀλλ' οὖν λόγῳ ut phrasis ἀκολουθία constet et antithesis fiat cum ἐργοῖς.

scripsit vel Pythagoricorum nonnulli in hexametro A tono, seu heroico metro, quæ et plumbea ludens nuncupatus est magnus hic magister, aureorumque carminum verissime conditor.

Quod si tuos quoque esse ostenderit, quomodo nos eorum minime participes? Si ostenderit tuos esse sermones, cur nobis quoque in eis nihil juris est? *Μετὸν* enim *μέτεστι* (*particeps est*) significat, sicut *ἐξόν*, *ἔξεστι* (*licet*). Quomodo igitur hoc ostendes? Pro: Non tuos esse sermones ostendes. Cujus autem Græcismi sermones sunt, tu qui homonymias studiose captas, earumque sensus! Una porro denominatione et homonymia diversæ res significantur, ut canis; ac rursus plurimis vocabulis una et eadem notatur, cujusmodi sunt *δορ*, *ξίφος*, *μάχαιρα*, quæ tria *gladium* significant. Aliis denique alia significantur, ut in heteronymis. Etenim necesse erat vel ad dæmonum religionem hæc pertinere, vel ad gentilia; et si religionis sunt, non tamen apud omnes eadem sacrificia patrantur, ita ut homonymum sit omnibus gentilibus Græcizari. Sic in uno Græcizari omnia congregantur ethnicae religionis genera, ut hierophantis videtur, qui cæremoniarum mysteria iis, qui initiantur, aperit. Alii enim aliter honores dæmonibus proferunt; et reliqua quæ divinissimus Pater adjicit. Ideoque licet nobis istum in jus *ἐξούλης* vocare, qui nobis hoc ademrit.

Que nudmodum quasnam victimas et quibus dæmonibus. Subauditur *maclare has atque illas*. Neque enim omnibus dæmonibus eadem mactabantur, sed aliis quidem boves, oves, porci, aliis vero alia atque alia. Et quibus, ait, dæmonibus. Neque enim omnibus eadem, neque uni omnia, neque similiter, sed diversis modis. Non igitur Græcizari uni cuidam deorum separatim attributum atque assignatum est in honorem. Non enim si eosdem et lingua et religione Græcizari contigit, protinus et sermones ipsi et Græca lingua ad religionem pertinebunt. Atque hac ratione rursus de sermonibus istum in jus *ἐξούλης* vocare habebimus.

Non enim si duo circa idem versentur, ambo proinde eadem inter se sunt. Duo quædam nomina de uno subjecto dicuntur, sicut aurifex et pictor, ut fieri potest, de Petro: non autem aurum fundere idem est ac pingere, et vice versa. Rationi enim ea con-

(14) *Crisidm. ἐξούλης*, Regius *ἐξ ὕλης*, utrobique male. Iuxta hæc iterum tangit Basilius, sed cum alia verborum dispositione, ex quo patet locum perturbatum esse. In secunda periodo scribit *ἐξούλης γράφειν ἔξοιμεν*, quod magis probandum; nam *ἐξούλης* in formula *ἐξούλης δίκη* vel *γραφῆ* non adjectiva est. Primam periodum scripsit homo qui antiquæ hujus phrasos Attici significationem non noverat; causa *ἐξούλης dicta* ejus erat qui rebus quas juste possidebat vi spoliabatur (a). Quasi dicat Basilius: Licet nobis Julianum in jus *ἐξούλης* vocare, qui nobis sermonem Græcum adimere vult. *Ἐξούλης τῶν λόγων γράφειν ἔξοιμεν*. In alia phrasi

λοι τῶν Πυθαγορείων ἐν ἑξαμέτρῳ τόνο, εἴτουν ἠρωϊκῶ μέτρῳ, ἔπειρ καὶ μολεθε καταπαίζων εἰρήτη ὁ μέγας διδάσκαλος οὗτος καὶ χρυσῶν ἐπῶν ὡς ἀλλοῦς ἀρχιτέκτων.

Col. 637 B 11. *Εἰ δὲ καὶ σοὺς, πῶς τούτων ἄντ οὐ μετὸν*; *Εἰ δείξεις σοὺς θηλονότι τοὺς λόγους* [ms. 573, *ἔδειξέ σου δηλ. τοῦ λόγου*], πῶς οὐ μέτεστι τούτων καὶ ἡμῖν; τὸ γὰρ *μετὸν* μέτεστι σημαίνει, ὡς τὸ *ἐξόν* ἔξεστι. Πῶς οὖν εὐ δείξεις; ἀντ τοῦ, ὅ δείξεις τοὺς λόγους σοὺς. Ἄλλὰ τίνας εἶσι τοῦ Ἑλληνίζειν, ὃ περὶ τὰς ὁμωνυμίας ἔχων σὺ τὴν ἀκριβῆ ἐπιστήμην καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν δηλούμενα. Ἡ γὰρ μὲ προσηγορία καὶ ὁμωνυμία διάφορα σημαίνεται [Codd. ἡ γ. μὲ προσηγορία κ. ὁμ. διάφ. σ.], ὡν, κύων· ἢ διαφόροις προσηγορίας ἐν, οἷον, *δορ*, *ξίφος*, *μάχαιρα*· ἢ ἑτέροις ἑτερα ἑτερονόμως δηλονότι· ἀνάγκη γὰρ ἢ τῆς θρησκείας ταῦτα εἶναι ἢ τοῦ ἐθνικοῦ [Coiisl. ἔθνους]· καὶ εἰ τῆς θρησκείας, οὐ περὶ πᾶσι τὰ αὐτὰ [Coiisl. αὐτοῦ] τῶν θυσιῶν τελεῖται, ὡς ὁμῶνυμον εἶναι πᾶσι τοῖς θρησκείῳσι τὸ Ἑλληνίζειν. Οὕτως ἐν τῷ Ἑλληνίζειν πάντα κατηγορεῖται τῆς θρησκείας τὰ εἶδη, ὡς τοῖς ἰεροφάνταις δοκεῖ, τοῖς τὰ μυστήρια τῶν τελετῶν τοῖς μυσουμένοις ἐκπαίνουσιν ἄλλοι γὰρ ἄλλως τὰς τιμὰς τοῖς δαίμοσι προσφέρουσι· καὶ τὰ ἐξῆς ὅσα ὀ θεσπέσιος ἐπάγει. Καὶ διὰ τοῦτ' ἀν ἐξούλης (14) καὶ ταύτης ἔξω γραφεῖται τῆς κατηγορίας.

Col. 640 A 1. Ἔστιν (cod. p. 274, 1) *δ καὶ οἱ τῶν δαιμόνων*. Συνοπακούεται τὸ *θύειν τὰδε καὶ τὰδε* (15)· οὐδὲ γὰρ πᾶσι δαίμοσι τὰ αὐτὰ θύεται, ἀλλὰ τοῖς μὲν βόες, πρόβατα, χοῖραι, τοῖς δὲ ἄλλα καὶ ἄλλα. Οἷς, φησι, τῶν δαιμόνων· οὕτε γὰρ πᾶσι τὰ αὐτὰ, οὔτε ἐν τὰ πάντα, οὐδὲ μὴ ὁμοίως, ἀλλ' ἑτεροτρόπως· οὐ τοίνυν ἐγκριτον τὸ Ἑλληνίζειν, καὶ κχωρισμένως [Coiisl. κχωρισμένον] ἠρώμεσθ τι τῶν εἰδώλων εἰς τιμῆν· οὐδὲ γὰρ εἰ τοὺς αὐτοὺς συμβέθεκε καὶ τὴν γλῶσσαν Ἑλληνίζειν καὶ τῆς θρησκείας τῆς αὐτῆς εἶναι, παρὰ τοῦτο καὶ τῆς θρησκείας εἶεν οἱ λόγοι καὶ τὸ Ἑλληνίζειν· ὡς καὶ διὰ ταῦτα ἐξούλης [ms. 573 ἐξ ὕλης] τῶν λόγων γράφειν [ms. 573 γραφῆν] ἔξοιμεν.

Ibid. B 15. *Οὐ γὰρ εἰ περὶ* [Coiisl. γὰρ εἶπεν] *ταυτὸν ἄμφο, καὶ ἀλλήλοισ ἄμφο ταῦτα*. Δύο τινὲ ὀνόματα καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου κατηγορεῖται, ὡν χρυσοχόος καὶ ζωγράφος, εἰ τύχοι, κατὰ Πέτρον, ἀλλ' οὐκέτι καὶ τὸ χρυσοχοεῖν ζωγραφεῖν ἐστιν [ms.

ἐξούλης καὶ ταύτης ἔξω γραφεῖται κατηγορίας, additio vocis *ἐξούλης* sensu caret, mea quidem sententia, ut et altera lectio ἐξ ὕλης.

(15) Male Basilius subaudit θύειν τὰδε. En verba oratoris: *Εἰ μὲν οὖν τῆς θρησκείας, δείξων καὶ καὶ παρὰ τῶν ἱερῶν τὸ Ἑλληνίζειν ἔνομον, ὡσπερ καὶ τὸ θύειν ἐστιν δ καὶ οἷς τῶν δαιμόνων*. Si quid subaudiendum, non certe θύειν, quod hic legitur, sed tantum ἐστιν ante οἷς· ἐστιν δ καὶ ἐστιν οἷς. Habuit forte Basilius exemplar vitiosum, vel hæsist in formula ἐστιν δ καὶ οἷς· eum certe multum torsit hic locus, quod patet ex ejus prolatis et impeditis argumentis.

(a) Vide S. Petit, *Leg. Attic.*, p. 508; Hérault, *Animadv. in Salmas.*, vn, 26.

575 χρ. και ζωγρ. ἐξόν], ἢ τὸ ἀνάπαλιν· ἀσυλλόγι-
στα γὰρ τὰ τοιαῦτα. Καὶ πῶς εἰδὼν τέ ἐστίν; Εἰ τὸν
Ἑλληνίζοντα οὕτω και οὕτω θρησκεύειν [Coisl. "Ἑλλ.
οὕτω και θρ.] συμβέβηκεν, ἤδη και τοὺς οὕτω θρη-
σκεύοντας ἑτοιμασμένους Ἑλληνας εἰποιμεν.

Ibid. C. 9. Τὸ μὲν συμφοδαλῶν. Τοῦτο τὸ κατα-
κληκτικὸν σημαίνει· τὸ δὲ κοραβίζεω, ἤγειν ἢ κτυ-
πεῖν. Τὸ μῶν, τὸ μὴ οὖν. Τὸ δῆπουθεν, συνδεσμι-
κὸν ἐπιρῥήμα βεβαιώσεως, τὸ ἄττα ψιλοῦμενοι τὸ
τινὰ (16), δασυνοῦμενον δὲ τὸ ἄτινα δηλοῖ. Τὸ δὲ ἀμωσ-
τέως, τὸ μερικὸν και ἀπὸ τινος μέρους. Φησὶν οὖν
μὴ ταῦτα μόνον εἶναι· και τὸ κομπηρὸν τῆς φράσεως,
ἀλλὰ και τὸ πεζὸν, και εὐτελες τῆς ἀνά χειρα ὁμι-
λίας Ἑλληνικῆς ἐστὶ διαλέκτου· και μάτην, φησὶ, λη-
ρεῖς, τῶν μὲν ἀπειργῶν ἡμᾶς, τῶν δὲ τὴν χρῆσιν
ὑπερῶρον ὑβριζομένην παρ' ἡμῶν, ὡς οὐχ Ἑλληνικῆς
ὑπαρχούσης. Τῆς ματαιότητος! τῆς παρακοπῆς τῶν
φρονῶν!

Col. 641 A. 13. Εἰ μὲν και θεῖαι εἰσι [ms. 575,
θ. φησὶν, εἰσι] φωναί. Εἰ γὰρ εἰσι θεῖαι φωναί, ἦτοι
θεοῦ ἢ και ἀγγέλων, οἱ (17) διὰ γυμνῶν τῶν ἐνοουῶν
και τυπωμάτων συγγίνονται ἀλλήλοις, εἰποιεν ἄλλοι,
φησὶν· ὡς και ἐκεῖναι τούτων ὑπάρχουσαι γυμναί,
παλὺ τὸ τίμιον ἔχουσι. Τὸ δὲ τῶν οὐρανῶν μῶλυ θεῶν,
και τὸν Σάνθον, και τὴν χαλκίδα, καταγελοῦ, φησὶ,
τῆς εἰκαιμοθυβίας τῆς ποιητικῆς [Coisl. τῆς ποιητ.
εἰκ.], ἢ και ταῦτα ἐκαινοτόμησαν εἰς κατάπληξιν
μαρκακώδη. Τούτων δὲ ἐστὶ τὸ μὲν, εἶδος ὀρνέου, ἢ
χαλκίς· τὸ δὲ, ποταμὸς, ὁ Σάνθος· ρίζιον [Coisl.
ρίζιον] δὲ βοτάνης τὸ μῶλυ (18), & [Coisl. ὡς] φησὶν
Ὅμηρος [Moly *Odys.* x, 305; Chalc. II, xiv, 291; Xanth. II, xx, 74] ὑπὸ μὲν ἀνθρώπων ἐτέως, ὑπὸ
δὲ τῶν θεῶν οὕτως ὀνομάσθαι.

Σὸν τὸ Ἑλληνίζεω; εἰπέ μοι, και τὰ ἐπόμενα. C
Τούτοις βάλλει τὸν ἀλιτήριον, και τῆ πυκνότητι τῶν
ἐπιχειρημάτων και παραδειγμάτων ἐλέγχει, και τῆς
ἀνοίας και κακοθελίας στηλιτεύει τὸ ὑπερβάλλον, και
αὐτῆς ἀπογυμνοῖ τῆς ἀλουργίδος, ὡς μηδὲν αὐτῶ
διαφερούσης κατὰ τὴν τῶν θεασπισμάτων αὐτοῦ λύσ-
σαν. Πένθιμον δὲ τοῖς κακοῖς ῥάκος και ὑπερήφανον
εἶπε (Col. 644 C. 2) ταύτην, ὅτι ἐν κακοῖς και συμ-
φοραῖς πενθοῦντες μελανειμανοῦσιν ἄνθρωποι· τοιοῦ-
τον δὲ και τὸ τῆς πορφύρας ἄνθος και χρώμα· τὸ
ὑπερήφανον δηλοῖ και Ὅμηρος τὸν δι' αἵματος κορ-
φύρεον φράσας θάνατον.

Col. 645 B 14. Εἰ δὲ ταῦτά σοι κακουργίας εἶ-
ναι δοκεῖ [Coisl. κακ. οἶμαι δοκ.] τὸ λείον ἡμφι-
σμήνης [Coisl. ἡμφισσμήνης]. Ταῦτα πρὸς τὸν
ἀκροατὴν ἀποστρέφας λέγει. Κερδαλωτέρα δὲ, τὰ
πανουργότερα, ὡς ἂν εἶποι τις, και δολερώτερα (εἰ-
ρηται ἀπὸ τῆς ἀλώπεκος, κερδοῦς (19) οὕτω πως
κακλήμενης) ὡς και τὰ ὑποκειμενα δολῶς βεβου-

(16) Scribe τινὰ. Alias (*Notices des mss.* t. X, p. n, pp. 141, 279) jam notavi amanuensium lapsus in vocibus ἄττα et ἄττα. Alia loca nunc afferam. Theodorus Prodromus (*Lazer Misc.* t. II, p. 567) : Τῷ τοῦ Ἰεῖνος τροχῷ προζεδέσθαι ἢ ἄλλα τὰ πά-
σχειν τῶν ἀμηγάνων κακῶν. Currite ἢ ἄλλ' ἄττα
pro ἢ ἄλλα τινὰ. Joannes Chrysost. (*Eclog.* p. 12)
ὄλγα ἄττα διεξέλθων. « Malim ἄττα, » ait Matthæi ;
quod sine dubio erat admittendum, et ita jam Sa-
vilius scripserat. Lucianus (*Hes.* 6, 5), μικρὰ ἄττα
διεξίοντες. Scribe μικρὰ ἄττα, id est μικρὰ τινὰ.

traria. Quæ scilicet ratione hæc ser? possit? Quod
si ita contigerit, ut qui et lingua Græca nititur, et
qui deos colit, unus et idem sit, jam ita deos co-
lentes soles Græcos dicere poterimus.

Τὸ μὲν συμφοδαλῶν. Hoc significat horrendum,
κοραβίζεω autem strepere, tinnire. Eodem modo
μῶν idem quod μὴ, num. δῆπουθεν autem copu-
lativum adverbium est; ἄττα vero, cum aspiratur,
quæ quidem significat; cum autem tenuatur, alia
quædam. Denique ἀμωστέως partim, quædam te-
nus aut vulgariter. Ait igitur non hæc sola esse; et
fucate sermonis dictiones, sed et pedestres, et viles,
vulgatique usus Græcæ item linguæ sunt. Et fru-
stra, ait, deliras, a quibusdam non arcens, et alio-
rum usum fastidiose patiens contumeliose a nobis
usurpandum, quasi non Græcæ dictionis essent. O
vanitatem atque mentis vesaniam!

Si quædam etiam deorum voces sunt. Si enim di-
vinæ voces sunt, sive Dei, sive angelorum, qui per
nudas cogitationes et informationes commercium
inter se habent, de his alii pronuntiant, ait. Quæ
quidem illorum, cum nude sint, majore in pretio
habentur. Tuorum veru deorum moly, Xanthum et
chalcidem, rideo, ait, ineptias postarum, qui hæc
ad puerilem incutiendum metum invenerunt. Quo-
rum primum, chalcis, avium genus; alterum Xan-
thus, fluvius; tertium, moly, stirpis cujusdam
radix est: quæ Homerus dixit aliter ab hominibus,
a diis ita nominari.

Quid ais? tuum est Græcizari? et quæ sequuntur.
His impiissimum istum læcessit, et argumentor-
um documentorumque frequentia confutat, ejus-
que amentis et perversitatis summam impudentiam
ignominia afficit, ipsaque purpura nudat, ut nihil
ei afferente juxta imperiorum ejus rabiem. Quam
pannam ait luctuosum inprobis ac superbum,
quod in malis et calamitatibus homines in mœrore
et luctu versantur, atra vestes gerentes. Atque
hic purpura ser et color. Superbum quoque esten-
di Homerus, qui purpuream cruciatam mortem
vocat.

Quod si es vobis versutam improbitatem læssate
tectam respicere. Hæc per apostrophen ad auditorem
dicit. Astutiora hæc majoris improbitatis, ut ita
quispiam dicat, et dolosiora (sumpta autem est hæc
vox a vulpe, quæ κερδῶ appellatur) : quomodo quæ
exponuntur meditaretur Apostata, et nos devincere
omnibus modis pararet, simul ac quæ apud nos

Annæ Comnenæ textus editus (p. 147 B), ἄλλ' ἄττα
ὁμοίωτροπα. Scribe ἄλλ' ἄττα ὁμ.; et alias (p. 148
D), ἄλλα τὰ ποιῶν. Scribe ἄλλ' ἄττα π.

(17) Coisl. οἶον pro οἶ. Ex contextu scribendum
videtur ἢ.

(18) De μῶλυ jam dixi in notis ad *Heroica* Philo-
strati. Ait D. Virey (*Dict. des sciences méd.*, t. XXIV, p. 53), nec subdubitans, Homericum moly
esse *allium nigrum* Linnæi; sed in re tam incerta
nimis affirmative loquitur.

(19) Vide ad col. 605 A 10.

admirabilia sunt in divinis dogmatibusque et miraculis, et in cæteris decoribus, traditionibus atque institutis. Festinabat enim ne quidquid eorum ipsius malignam versutiam effugeret, nisi prævia poena propriis consiliis et fraudibus impium istem in Perside ante occupasset. Liquido enim patuisset, ait, quinam hominum, fossas superantium, virtutis saltus, et quamnam simiarum imitationes.

φησι (col. 649 A 3), τίνα μὲν ἀνθρώπων, ὅπερ [ms. 573, ἀνθρ. κ' ὅπερ] τὰ ἰσκαμμένα ἐπαιρομένων, τῆς ἀρετῆς ἄλματα, τίνα δὲ πιθήκων μιμήματα.

Ut quod ait Plato. Quid ait, et de quo? De civitate quam sermone finxerat atque adumbraverat. Quid igitur ait? Ut eorum consilium motu præditum atque in opus perductum videamus. At sicut non Platonica civitas, ita nunquam istius opibus florens visa est. Verumtamen sanctus ille vir nostræ philosophiæ dogmata et fundamenta speculatur atque deprehendit rebus florentia, et hodie manifesta et resonantia; istorum vero instabiles aperte ostendit insipientesque ineptias; quæ quidem neque exstiterunt, neque vel in umbris inanibusque eloquiis expromi potuerunt, cum multa habeant turpia cum impietate, et cum imbecillitate ridicula, multamque morum licentiam atque corruptelam. μετὰ τῆς ἀσεβείας, καὶ κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς τὸ γελιοῦν, καὶ γὰρ τῶν ἡθῶν τὸ λίαν ἀνάγωγον καὶ κατεφθαρμένον.

Præclarum erit Hesiodi Theogoniam... Præter Opera et dies, præter Clypeum, alterum hujus poema est, Theogonia hic memorata, deorum generationem et nominum denominationes enumerans, in quibus sciorum deorum omnis theologia, gesta que et mores referuntur; sicut et in Homeri rhapsodiis: quæ et pueris et adhuc puerilia sapientibus in promptu sunt. Cum istis igitur conferens noster hic theologus, non modo contemplationem nostram et philosophiæ nostræ theologiam, sed et practicam atque iroralem, per hanc comparisonem Græcam omnem vanitatem aperte ostendit, demonstravitque non modo ad nostras non accedere, sed ab iis multum abesse Græcorum imaginationes. An vero, ait, hæc ad nostram religionem et doctrinam accedunt, apud quos lex et norma amicitiae, et quæ sequuntur; quæ quasi uno consultu usque ad finem enumerans, extra omnem comparisonem doctrinam nostram, longèque illorum doctrina præstantiorem esse ostendit.

(20) Alludit ad sententiam Socratis in *Timæo*, circa initium: 'Ἀκούετε' ἂν ἤδη τὰ μετὰ ταῦτα περὶ τῆς πολιτείας ἦν διηλοῦμεν, οἷόν τι πρὸς αὐτὴν παπινῶς τυγχάνω. Προσέτιθε δὲ δή τινα μοι τοιψδε τὸ πάθος, οἷον εἰ τις ζῶα καλὰ που θεασάμενος; εἶτε ὅπῃ γραφῆς εἰργασμένα, εἶτε καὶ ζῶντα ἀληθινῶς,

λευμένου τοῦ Ἀποστάτου, καὶ νικῆν [Coisl. Ἀποστ. νικ.] ἡμᾶς; καὶν τοῦτοις παντοίως μηχανωμένου, καὶ τὰ θαυμαζόμενα παρ' ἡμῶν ἐν τε θεοῖς δόγμασι τε καὶ θαύμασι καὶ ταῖς λοιπαῖς σεμνοπρεπείαις καὶ παραδόσει καὶ πολιτείαις. Ἔσπευθε γὰρ μὴδὲ ταῦτα ἀκακούρητα μένειν ἔφην, εἰ μὴ προφθάσα [ms. 573 προφθάτα] ἢ δίχη κατέλυσε τὸν ἀνόσιον αὐταῖς βουλαῖς καὶ δολιότησιν ἐν Περσίδι. Ἐδείχθη γὰρ ἂν, 573, ἀνθρ. κ' ὅπερ] τὰ ἰσκαμμένα ἐπαιρομένων, τῆς

Col. 649 B 9. 'Ἴν' ὁ φησι Πλάτων. Τί φησι (20), καὶ περὶ τίνος; Περὶ τῆς ἐν λόγοις αὐτῷ πλασθείσης [Coisl. πλ. αὐτῷ] καὶ σκιαγραφηθείσης πόλεως· τί οὖν φησι; ἵνα ἴδωμεν κινουμένην ἐν ἔργοις αὐτοῖς καὶ τὴν τούτων τῆς κακίας ἐπίνοιαν· ἀλλ' ὡσπερ οὐχ ἡ Πλατωνική (21), οὐδὲ τούτου εὖ ποιούσα τοῖς πράγμασι δέδεικται πῶποτε. Πλὴν ὁ θεοπέσιος οὗτος ἀνὴρ θεωρεῖ τε καὶ ἀντεξετάζει τῶν ἡμετέρων τὰ τῆς φιλοσοφίας δόγματα τε καὶ σκάμματα τοῖς πράγμασιν ἐστῶτα καὶ μέχρι καὶ τήμερον φαινόμενα καὶ φθεγγόμενα, τῶν δὲ τὴν ἀνυπόστατον ἐξελέγχει καὶ ἀνόητον φλυαρίαν, τὴν μῆτε γεγεννημένην, μῆτε οὖν κλν ἐν σκιαῖς [Coisl. σκηναῖς] καὶ κενολογίαις παραδειχθῆσθαι δεδυνημένην, πολὺ ἔχουσαν τὸ αἰσχροῦ καὶ γὰρ τῶν ἡθῶν τὸ λίαν ἀνάγωγον καὶ κατεφθαρμένον.

Col. 653 A 4. Καλὴν προσαδειῖσθαι τὴν Πουδου Θεογονίαν. Μετὰ τὰ Ἔργα καὶ ἡμέρας καὶ τὴν λεγομένην Ἀσπίδα, ποιημάτων τι ἔστι καὶ ἡ μνημονευομένη αὕτη Θεογονία, θεῶν γένεσιν καὶ ὀνομάτων κλήσεις καταλεγομένη, ἐν οἷς τῶν μυθευομένων θεῶν πᾶσα ἡ θεολογία καὶ τὰ πρακτικὰ καὶ ἠθικὰ φέρεται· καὶ ἐν ταῖς Ὀμήρου ῥαψωδίαις ὁμοίως· ἃ καὶ παῖσι καὶ τοῖς ἀρετὴ παιδείας γενομένοις [Coisl. γενομένοις παιδ.] δηλα. Τούτοις οὖν παραθετικῶς ὁ ἡμέτερος ὀνομαστικός θεολόγος, οὐ μόνον τὸ θεωρητικὸν ἡμῶν καὶ θεολογικὸν τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τὸ πρακτικὸν τε καὶ ἠθικὸν, ἐλέγξας, κατὰ σύγκρισιν, τὴν Ἑλληνικὴν ἀπασαν ματαιότητα, εἰδείξεν οὐδ' ἔγγυς τῶν ἡμετέρων, πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ, τὰ τῶν Ἑλλήνων φαντάσματα. Καί τοι γὰρ, φάσκων, πῶς ταῦτα τῶν ἡμετέρων ἐγγύς οἷς ὄρος μὲν φιλίας, καὶ τὰ ἐξῆς, ὅσα, ὡς ἐν συνόψει, μέχρι τέλους καταλέγων, ἀσύγκριτα δείκνυσσι τὰ ἡμέτερα καὶ παντὸς αὐτῶν λόγου κρείττω.

ἡσυχίαν δὲ ἄγοντα, εἰς ἐπιθυμίαν ἀφίκοιτο θεάσασθαι κινουμένα τε αὐτὰ καὶ... Ταυτὸν καὶ ἐγὼ πάπονθαι πρὸς τὴν πόλιν ἦν διηλοῦμεν.

(21) Ms. 573 πλάνη. Coisl. compendiose, πλ. quæd Πλατωνική intelligendum non dubito, et sic scripsi.

ΕΙΣ (cod. p. 272) **ΤΟΝ** [ΤΩΝ] **ΚΑΤΑ** **ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ** **Α**
ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΩΝ **ΔΕΥΤΕΡΩΝ**.

Col. 664 c. 14. *Ὀδτος μὲν δὴ τῶν ἐμῶν λόγων ὁ πρῶτος ἀεθλος ἐκτετέλεσται.* Εἰληπται τὸ προομιον ἐξ Ὀμήρου τῆς Ὀδυσσεύς (22). Ὀδυσσεὺς γὰρ ὁ τοῦ Λαέρτου, μετὰ τὴν ἐπὶ Ἴλιον στρατείαν, ὑποστρέφων οἰκίαν, κινδύνους πλείστοις τε ἄλλοις ὠμυληκῶς, τέλος καὶ ναυαγίῳ τὴν τε ναῦν καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολωλεκῶς, εἰς τὸν οἶκον πτωχεύων καὶ μὴ γνωριζόμενος ἤκει, μνηστῆρας τῆς γυναικὸς οὐκ ὀλίγους καταλαβὼν τὰ λαυτοῦ κατεσθίοντας· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὡς πτωχὸν ἐπικερτομούντας καὶ ἐνυβρίζαντας εἶχον. Ἐπει δὲ Πηνελόπη (*Odys.* xxi, iiii.) τόξον τε καὶ πελέκειν προβεβλημένη, ἐν οἷς ποτὲ Ὀδυσσεὺς τὴν ἐκηθόλον ἀσκούμενος τέχνην, τὰ βέλη πρὸς τὸν σκοπὸν ἤφει, προφάσει πλανῶσα τὸν νοῦν αὐτῶν καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαίρουσα, ἀνωθεν ἔφη κοσμίως ἐπιφανεῖσα, ὡς· *Εἰ τις ὑμῶν τουτὶ τὸ τόξον ἐντείνει, καὶ διὰ τῆς τῶν πελέκειν ὁπῆς τὸ βέλος ἰθύνει, τούτῳ εἰς γάμον ἐπέφομαι συναφθεῖσα.* Οἱ δὲ μετὰ τὴν πεῖραν ἀπειλον ἤτονηκότες. Ἐἶτα Ὀδυσσεὺς [*Coisl.* εἰτ' Ὀδ.] τοῦτο, καίτοι [*Coisl.* καίπερ] πολλῶν ἀπειργόντων, λαμβάνει [*Coisl.* λαμβάνοι], καὶ τείνει θάττον, καὶ βάλλει, καὶ τοῦ σκοποῦ μάλα τυγχάνει· ἔπειτα τουτὶ τὸ ἔπος εἰπὼν, κατὰ τοῦ πρώτου τῶν μνηστῆρων Ἀντινόου, ἀνδρὸς τυραννικωτάτου καὶ βιαίου, εὐθύνας βάλλει καὶ καταβάλλει· οὕτω δὲ καὶ τοὺς ὑβριστὰς ἐφεξῆς ἐπεξέρχεται τῶν μνηστῆρων καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν οἶκον ἐλευθερώσας ἀπειλήσει. Τοῦτο δὴ τὸ ἔπος κατακόλλων ὁ μέγας Γρηγόριος, ἔστι δ' οἷς καὶ παρῶν, προσφόρως λέγεται· καὶ τὸν [*Coisl.* τὸ] πρῶτον κατὰ τοῦ παλαμναίου καὶ τῶν ἀσεβῶν διηγουμένην ἀεθλον ἔφη, καὶ ἐπὶ τὸν δεύτερον τουτοῦ καχωρηκέναι, καὶ τὰ θεῖα τῆς δίκης δείκνυσι βέλη, οἷς τῶν ἤχου τούτων ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον (*Psal.* ix).

Col. 665 A 7. *Τὰ δίκαια τοῦ Θεοῦ στάθμα, καὶ οἷς ἀντιπαλαστεύεται πονηρία.* Τουτέστι, τοῖς εἰρημένοισι ὅφ' ἡμῶν, φησὶ, κατὰ τοῦ τυράννου καὶ τῶν δυσσεβῶν ἐπὶ τοῖς τετολημμένοις αὐτοῖς κατὰ τῶν εὐσεβῶν [*Coisl.* ἀσεβῶν], προστιθῆμι καταλέγων καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τάλαντά τε καὶ στάθμια (23), οἷστίσι τοῦτοις τάλαντοις ἀντισταθμῆται καὶ ἀντιτίθεται πονηρία. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστι τὰ τοῖς ἀσεβέσι ἀντιμετρούμενα καὶ ἀποδιδόμενα; τὰς ἐνδίκους φησὶ νότους (24), καὶ τὰ ἐξῆς

(22) Initio libri xii, cum Ulysses procos alloquitur :

Ὀδτος μὲν δὴ ἀεθλος ἀάτος ἐκτετέλεσται·
Νῦν αὖτε σκοπὸν ἄλλον, ἢν οὐκ εἰς βάλαν ἀνήρ,
Εἶσομαι, αἶκε τύχομαι.

(23) Editi σταθμια. In diminutivis hujusmodi accentus variat.

(24) Hæc sunt Gregorii verba, νότους μὲν δὴ τῶν ἀσεβῶν ἐνδίκους καὶ ῥήξεις οὐκ ἀφανεῖς. Ad vocem νότους et ad ῥήξεις referendum videtur scholion Montacutii. Ἀρειανὸν δηλονότι, quod male, ut puto, superius locatum fuit ad verba, συμφορὰν ἐπικόπτειν ἔλεω. Arii mortem narrat Basilius in scholio ad hæc verba (orat. 26, olim 27) : *Μέμνησθε γὰρ τῆς ἀποστολικῆς ἐκείνης εὐχῆς ἣ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας (Arius) κατέλυσεν ἐν τόποις ἀξίοις τῶν τῆς γλώσσης ἀμαρτημάτων.*—

IN SECUNDAM ADVERSUS JULIANUM
ORATIONEM STELITEUTICAM.

Ac primum quidem sermonum meorum certamen confectum atque absolutum est. Ex Homeri *Odyssea* præcæm sumptum est. Ulysses enim Laertii filius, post Trojanum bellum domi reversus, multis variisque periculis obnoxius, navi denique omnibusque opibus orbatus, in palatium ineudicans ignotusque venit, uxoris suæ procos non paucos nactus sua ipsius comedentes; imo ipsum ut mendicum irridentes et contumeliis lacessentes habuit. Cum autem Penelope arcum et secures proposuisset, in quibus quondam Ulysses, sagittandi artem colens, sagittas ad scopum emittebat, specioso prætextu animum eorum illudens, spemque excitans, dixissetque ornatisimo habitu superveniens : *Si quis vestrum hunc arcum extenderit et per securium foramen sagittam recte direxerit, huic in matrimonium conjungi patiar.* Qui vero experti infirmiores destiterunt; tum Ulysses arcum, multis licet obsistentibus, accipit, oculus tendit, sagittas ac scopum scite attingit. Deinde illud, quod memoravimus, dicens, primum ex omnibus prociis Antinoum, ferocissimum violentissimumque virum, petit ac statim transigit; ac deinceps protervos procos interimit singulos, donumque suam et uxorem insolentia liberat. Hinc igitur ista mutuatus vir sanctus, partimque ad ea alludens, apte ad sermonem accommodat; primumque adversus homicidam atque impius absolutum esse certamen dicit, atque se ad secundum illud convertere, divinasque prænx ostendit sagittas, quibus omnis iniquiorum malitia refellitur et cum sonitu perit eorum memoria.

δυσσεβῶν τὸ πᾶν σύνταγμα κατετοξεύθη, καὶ μετ'

Justas Dei lances et quibus improbitas compensatur. Id est, His, quæ prius diximus, ait, adversus tyrannum atque impios, ob ipsorum contra pios admissa, adjiciam nunc Dei stateras atque lances, quibus lancibus compensatur et rependitur improbitas. Quænam autem illa sunt impiis compensata atque reddita? Juste ait mordos et reliqua mala accidisse talia admissis, per vera visa calamitates et pœnas, et per insomnia animadversio-

Ἄρειος γὰρ, ait Basilius (man. 573, p. 193. 2), δι' ὄχλου γεγονὼς Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ τῷ εὐσεβεστάτῳ, ἤκειτο δι' αὐτοῦ καὶ Ἀλέξανδρον εἰς κοινωνίαν δέξασθαι τοῦτον, ὑποκρινόμενος εὐσεβεῖν· ὁ δὲ τῆ τοῦ βασιλέως ἀξιώσει περιπαλῆς γεγονὼς, Θεῷ τὴν κρίσιν δι' εὐχῆς ἀνατίθησιν. Ἄριστο ἢ κυρία· εὐτρέπιστο ὁ δυσσεβῆς· εἰχέτο λοιπὸν τῆς ὁδοῦ, καὶ τῷ ἱερῷ προσήγγικεν ἤδη ἀντίειχέτο θερμότερον τῆς εὐχῆς ὁ ἀρχιερεὺς· τί σὺν τῷ ἐξῆς; τὸν μὲν ἀφειδῶν εἶχε, τὰ δὲ κατέρρει τῶν σπλάγγνων τῆ κόπρῳ συνεκκενούμενα, ἣ δὲ δύστηνος οὐ μᾶλλον ἢ δυσφημος ἀπέπλυστο ἀναψυσθεῖσα τοῦτου ψυχῆ, ἐν κοπρῶνι καὶ ἐν βεβήλοις τόποις τὴν παμβέβηλον καὶ μουσαρὰν αὐτοῖς δόγμασι καὶ βλασφημίαις συναπορρήξασα ζώην. Alias (orat. 21) Gregorius de Ario : *Ταύτης τῆς λύσεως ἤρατο μὲν Ἀρειὸς ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος, ὅς καὶ οἰκτῆρ ἐδωκεν ἀκολάστον γλώσσης, τὴν ἐν βεβήλοις τόποις κατάλυσιν, εὐ, ἣς*

nes, castigationes et flagra. Talia enim supplicia non per vera visa solummodo, sed et vigilantes patiebantur.

Aut rerum eventus temerario cuidam motui. Ita enim nonnulli e Græcis, Providentiam rejicientes, et fortuito casu res moderari docentes, omnia temerariæ fortunæ tribuebant. Hæc igitur, ait, non fortuito istis, qui in Christianos adeo sævierant, evenerunt, sed Dei iracundiæ atque indignationis indicia sunt. Non enim gentilium cuivis, non quibusdam recta indole præditis, sed iis qui maxime contumeliis affecterunt atque eo amentię proveci sunt ut humanas carnes vorarent.

Ex ipsorum scilicet libris fatale esse affirmans. Hoc enim ille machinatus est, quod ex Hebraicis et arcanis quibusdam divinisque libris repererat prophetizatam eorum in Hierosolymani revocationem hoc tempore factum iri, templique reedificationem. Specie autem, at non veritate, suæ erga eos benevolentię, magisque adversus nos consilio, hæc agebat, falsa deprehendere conatus quæ nos, quæ Christus de ea prædixisset, simulque istorum adversus nos furorem excitare, discordiam serens, et bellum utrinque parare duplex, ut omni ex parte lacesseremur.

Ut vero sæva turbine. Animadvertite ut admirabile ac formidandum illud vere divinæ iracundiæ simul et potestatis portentum, ad impiorum terrorem, piorum vero incolumitatem.

Hæc autem uno jam ore omnes referunt ac pro certo habent. Hoc quoque operæ pretium est animadvertere, quod et narrationis formidabilis atque ad fidem dixit stabilis, velut ab omnibus et narratum et creditum.

Quod autem hoc etiam mirabilius clariusque fuit. Narraverunt hoc quoque multi alii, ad impiorum Hebræorum ethnicorumque infamiam. Stetit igitur lux in caelo, in crucis typum efformata et crucis figuram ambiens, vel lucido circulo coronans pretiosam, stematamque circumiens cruce. Quod in terra prius impiis contemptui fuerat signum, quatuor partibus figura constans, nomenque. Quodnam? Crux. Ac quoniam victores in victoriæ

εργον οὐ νόσου γενόμενος, καὶ τὴν Τούδα ῥῆξεν ὑποστάς, ἐπ' ἰσθ' προδοσίᾳ τοῦ Λόγου : ad quæ Basiliius adnotat (cf. notat. 25, col. 23) : Ὀχλουμένου (ms. 573, p. 55, 1) γὰρ, φησί, τοῦ βασιλέως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρίου Ἀλεξάνδρου ἐξεβέβητο, κελεύσαι καὶ εὐθείᾳ ἐπὶ συνέθου ἀπολογησάμενον προσδεχθῆναι ὀρθοθεσίᾳ δὲ τῆς κυρίας, Ἀλεξάνδρος μὲν πρὸς Θεὸν ἤρκα τὰς χεῖρας, ὁ δὲ ὄσον οὐκ ἤδη καλεῖσθαι μέλλον, ἐν τινι τῶν ἀπεδρώνων ἀγωνίων εἰσελθὼν, ἅμα συνθάλας καὶ τῶν ἐγκάτων ἀσχυρῶς ἀποκνεοῦται, τὴν βίβηλον ἐν βεβήλοις ἐκείθεν ἀποφυσήσας ψυχῆν. Monendus lector cum hic et infra Alexandri nomen occurrit, Basilium de Alexandro CP. episcopo verba

τῶν δεινῶν ἂ συμβέβηκε τοῖς τολμηταῖς τῶν καιῶτων, τὰς ὑπαρ (cod. p. 272, 2) συμφορὰς καὶ ποινὰς, καὶ τὰς δι' ὀνειράτων ἐτάσεις τε καὶ παιδεύσεις καὶ μάστιγας· καὶ τοιαύτας γὰρ οὐ καθ' ὑπαρ καὶ [ms. 573 μόνον ἀλλὰ καὶ] ἐρηγορότες αἰκίσεις ἐδέξαντο.

Ibid. C 4. Οὐδ' αὐτομάτῳ τινὶ φορῶ. Οὕτω γὰρ Ἑλλήνων τινὲς ἐδέξαζον, Πρόνοιαν ἀτιμάσαντες καὶ τὸ αὐτόματον δογματίσαντες, τῇ ἀλόγῳ τύχῃ δίδόντες τὸ πᾶν. Οὐκ οὖν, φησί, αὐτομάτως ταῦτα τοῖς κατὰ χριστιανῶν αὐτῶ λυττήσαι συμβέβηκε, ἀλλ' ὀργῆς καὶ ἀγανακτῆσεως [Coisl. ἀνακτῆσεως] Θεοῦ ταῦτα γνωρίσματα· οὐδὲ γὰρ τοῖς τυχεύουσιν Ἑλλήνων, οὐδὲ τῶν ἐπιεικεστέρων τισιν, ἀλλὰ τοῖς ἐξυδρῖσσαι μᾶλλον, καὶ αὐτῶς ἐκμανεῖσιν ὡς καὶ σαρκῶν ἀψασθαι ἀνθρωπίνων.

Col. 668 B 2. Ἐπιθειάζων δῆθεν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων. Μεμηχάνηται γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο, ὡς ἐξ Ἑβραϊκῶν ἀποκρύφων καὶ θείων βιβλίων εὐροί προφητευθεῖσαν (25) κατὰ τόνδε τὸν καιρὸν τὴν αὐτῶν πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ γενήσεσθαι ἀνάκλησιν, καὶ τὸν ναὸν ἀναδειμασθαι. Σχήματι δὲ, ἀλλ' οὐκ ἀληθείᾳ, τῆς πρὸς αὐτοὺς [ms. 573 αὐτῶν] εὐνοίας, ἐπινοίᾳ δὲ μᾶλλον τῇ καθ' ἡμῶν, ταῦτα εἰσηγεῖται, πειρώμενος δεῖξαι ψευδῆ τὰ ἡμέτερα καὶ Χριστοῦ περὶ [Coisl. καὶ περὶ] ταύτης προφητευθέντα, καὶ ἅμα τὴν ἐκείνων καθ' ἡμῶν μανίαν ἐχειραί φιλομικῶν, καὶ πόλεμον ἐκατέρωθεν στῆσαι διπλοῦν, ὡς ἐν πανταχόθεν βαλλομένα.

Ibid. C 5. Ὡς δ' ὑπ' ἀγρίας λαίλαπτος. Σημεῖον ὡς παρὰβλεψὸν καὶ φρικτὸν τοῦτο καὶ θαλάς ὡς ἀληθῶς ὀργῆς ἅμα καὶ θνασιότητος τὸ τερατοῦργημα, εἰς κατάπληξιν μὲν ἀπεθῶν, τῶν εὐπεδῶντων δὲ πρὸς ἀσφάλειαν.

Col. 669 A 1. Ὁ δὲ [ms. 573 ol δὲ] ἅπαντες καὶ λέγουσι καὶ πιστεύουσι. Καὶ τοῦτο σημεῖον, δ καὶ τοῦ προκειμένου φοβερώτερον ἐν καὶ πρὸς πίστιν ἐφησε βεβαιώτερον, ὡς ὑπὸ πάντων καὶ λεγόμενον καὶ πιστευόμενον.

Ibid. 12. Ὁ δὲ καὶ ἐτι τούτων παραλόξωτερον καὶ περιμανέστερον, ἐστὶ φῶς ἐν οὐρανῷ. Ἰσθῆται πολλοὶ ἑτέροις (26) καὶ τοῦτο, τῶν δυσσεβῶν Ἑβραίων καὶ Ἑλλήνων στηλιτευθὸν τὸ δύσφημον. Ἐστὶ οὖν τὸν σταυρὸν περιγράφον τὸ φῶς κύκλω, ἦτοι διαγράφον τὸν σταυρὸν καὶ διατυποῦν [Coisl. διατυπούμενον] ἦ καὶ στεφανοῦν καὶ κύκλω φωταῖδει τὸν τιμιον καὶ κατάστερον περιλαμβάνον στεφῶν. Τὸ πρότερον ὑπὸ τῶν ἀθῶν ἐπὶ γῆς ἀτιμαζόμε-

facere, non de Alexandro Alexandrino. (25) Scholiasta Monachensis hæc opportune ad scholii finem adnotat : ἐπὶ τούτου τοῦ σημειωμένου καὶ παρὰ τῷ Συγγραφεῖ τὸ ἐπιθειάζειν εὐρέθη. Et reipsa in Thucydide (viii, 53) quædam laudat titulo ὁ Συγγραφεύς, πραγματιστικῶς historicus, quædam που absinilia legitur : Κηρικῶν περὶ μυστικῶν, δι' ἄπερ ἐφυγε (Alcibiades) μαρτυρομένων καὶ ἐπιθειάζοντων μὴ κατάγειν.

(26) Πᾶς παρὰ τὸν Θεοφάνη (Hist. eccl. III, 20) : Ὄφθη ἐν τῷ οὐρανῷ τοῦ σωτηρίου Σταυροῦ τὸ σχῆμα φωταῖδες.

·ον ἢ σημείον, τὸ τετραμερὲς σχῆμα · εἰ βνομα ἢ δέ · A ποῖον ἢ ὁ Σταυρός. Ἐπεὶ οὖν τοῖς νικῶσιν ἔθος κατὰ τῶν ἡττωμένων ἐχθρῶν τρόποιον, ὡς σύμβολον νίκης, ἐστάναι, καὶ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν κατὰ τῶν ἀσεβούντων τοῦτο γίνεται, θεϊοτέρον τε καὶ παντὸς τροπαίου περιφανέστερον, ὑψιστον τρόποιον καὶ σελασφόρον

Ibid. B 14. Καὶ τῶν οὐρανίων καταψευδόμενος. Ἐκβάλλει τὰς γενέσεις, καὶ ἀθετεῖ αὐτῶν, ὡς ψευδομένων, τὸ μάταιον, τῇ τῶν ἀστέρων φορᾷ καὶ κινήσει ἀνατιθέντων (cod. p. 273, 1), καὶ πλεόντων τὰ συμβαίνοντα, καὶ διασύρει τὴν πλάνην αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτῷ τιμωμένων ἀστρολόγων καὶ μάντεων.

Ibid. C 2. Ἄγε μοι καὶ σὺ τοὺς σοὺς ἀστέρας. Ἀριάδνη (27) καὶ Βερονίκη [codd. Βερνίκη], γυναικες θνηταί, ὧν τῆς μὲν, τῇ τῆς πλάνης αὐτονομίᾳ, στέφανον, τῆς δὲ πλόκαμον κατηστερίσθαι φασί, καὶ τοὺς ἀστέρας ἐν οὐρανῷ καταψευδόμενοι συντιθέασιν ἐπιδεικνύσας, κἀντεῦθεν τε σχηματίζοντες καὶ ἐκεῖθεν τοὺς πρὶν ἢ ταύτας γεννηθῆναι ἐν οὐρανῷ τὴν ἔδρυσιν ἐσχηκότας.

Ibid. 4. Καὶ τὸν ἀσελιγῆ Κύκνον. ὦτινι, φασίν, ὁμοιωθεὶς ὁ Ζεὺς, τῇ Ἀθήᾳ συνελθὼν, ὄρνιθος τροπόν ὧν ἐγκυμονεῖ, ἐξ οὗ Ἑλένη μυθεύεται γεννηθῆναι, ἢ Κάστορος ἀδελφῆ καὶ Πολυδεύκου. Ταῦρον δὲ ὄρνιθον τὸν αὐτὸν Δία καλεῖ εἰς τὸν μεταμορφωθείς τὴν Εὐρώπην ἀρπάσας φθεῖρει· Ὀφιοῦχος δὲ, φερωνύμως ὄρνι κατέχων ἀνθρωπος, κατὰ τὸν νότιον ὁμοίως· ὁ δὲ λέων ἐχόμενος [ms. 573, ἐχόμενα] γαρκίνου καὶ τοῦ θερινοῦ τροπικοῦ· οὐστίνας, φησί, C τούτους λόγοις ἀπατηλοῖς συντεθεικότας καὶ ὀνομάσαντες, τοὺς μὲν θεοὺς, τοὺς δὲ ἀστέρας ἐπλάσαντο· ὁμοίως, φησίν, ἐκ τῶν οὐρανίων ἔχω κἀγὼ ἀστέρας, ἀλλ' οὐ θεοὺς, αὐτὸ τοῦτο ὅπερ εἶπὶ καλῶν, ἀλλ' οὐ μεθιστῶν τὴν προσηγορίαν, ἥτι μὴδὲ τὴν οὐσίαν· ἔχω οὖν ἀστέρας σημαντικούς, τὸν μὲν Χριστοῦ παρουσίας, τὸν δὲ στέφανον αὐτοῦ νίκης καὶ τροπαίου, συμπροβούντας [ms. 573, συμπροβούντα] τοῖς ἡμετέροις κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ παντὸς ἁρμονίαν τε καὶ οὐκείωσιν· ὑπελείπεται γὰρ πως ἀρμολόμενον τὸ πᾶν τῷ παντί, καὶ συγγενὲς ἐστὶ καὶ προσήγορον· διδ καὶ φῶς τῷ φωτὶ [ms. 573, καὶ φησὶ τῷ φ.] προλάμπει Χριστῷ, καὶ τῷ νικητῇ τὸ τοῦ τροπαίου συνεκλάμπει στέφάνωμα.

Col. 672 B 3. Ἐπιδειξάτωσαν ἔτι καὶ νῦν τὰς δασθήτας. Σημειωτέον δὲ καὶ ἐπὶ τὰς ἐσθήτας καὶ D

(27) Ut intelligatur scholion, hæc ex Gregorii textu sunt supplenda : τὸν Ἀριάδνης στέφανον καὶ Βερονίκης πλόκαμον, x. τ. λ. Scholiastes ms. Dris Clarke (Catal. Gaisford p. 45) nihil nos edocet de origine harum stellarum. Locum tamen exscribam ut emendationes quasdam proponam : λέγουσιν Ἀριάδνης τινὰ στέφανον καὶ Βερονίκης πλόκαμον, τοιαῦτά τινα παραληροῦντες. Ἀριάδνη, ὡς φασίν, θυγατὴρ Μίνως [edit. Μηνως] ὀπῆρχεν τοῦ Κρητῶν βασιλέως· αὕτη ἠράσθη Θησεύς, τοῦ Ἀθηνῶν [f. Ἀθηναίων] βασιλέως, ἐλθόντος ἐπ' ἀναίρεσει [ed. ἐπαναίρεσει] τοῦ Μινωταύρου [ed. Μινωταύρου]. Ἐκ τοῦ οὖν Θησεύς ἐλαβεν αὐτὴν ὁ Διόνυσος, καὶ ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐν τῇ Νάξῳ [ed. ἀνάξῳ] καὶ συνεμίγη αὐτῇ, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῆς στέφανον ἐν τῷ οὐρανῷ δι' ἀστέρων ὑπεζωγράφησεν. Ἡ δὲ τοῦ πλόκαμου Βερονίκης ἐστὶν αὕτη. Γέγονε [lego : Βερο-

A signum adversus devictos hostes tropæum statuere solent, idcirco et Christo Deo nostro victoriæ adversus impios obtentæ sit illud, diviniusque et omni tropæo præclarior, altissimum luciferumque tropæum.

Falsaque de cælestibus loqueris. Invehitur in navitates, earumque ignominia afficit vanitatem, ut falsarum, siderum motu et conversione eventus texentium atque dirigentium, ipsiusque et eorum qui apud ipsum in honore erant astrologorum et hariolorum errorem irridet.

Sidera quoque tua mihi expone. Ariadne et Berenice, mortales feminæ, quarum prioris quidem erroris licentia, coronam, alterius vero cæsariem inter astra relatas esse fabulantur, ac sidera eliani in cælo mentientes conficiunt ostendentes, effingentesque ea, antequam illæ nascerentur, collocationem in cælo habuisse.

Et salacem Cycnum. Cujus formam cum assumpsisset Jupiter, cum Leda coiens, avis instar ovum peperit, ex quo Helenam natam esse fabulantur, Castoris Pollucisque sororem. Taurum vero petulantem eundem Jovem vocat, qui hanc mutuatus formam, raptam Europam stupravit. Ophiuchus autem, quo nomine serpentem occupans innuitur homo, juxta meridiem similiter. Leo est post cancrum æstivum et tropicum. Quos vero, ait, fallacibus verbis effingentes atque nominantes, alios quidem in deorum, alios in siderum numerum ascripserunt. Veruntamen, ait, ipse nonnihil habeo quod de cælestibus : sed astra non deos, idem quod sunt voco, nec denominationem transmuto, quod nec essentiam. Stellas igitur habeo indices, alteram Christi præsentia, alteram autem, in coronæ specie affectam, victoriæ et triumphi, quæ velut naturæ consentione ad res nostras afficiuntur, juxta magnam videlicet universi concinnitatem atque necessitudinem. Pulchre enim et apte quadrat omnia ad omnia, et congener atque congruus est. Ideoque lux luci prævia fulget Christo, et victori triumphi collucet corona.

Proferant nunc quoque vestes suas. Animadvertite quod in vestibus et palliis eorum stellis signatum

νίκης ἐστὶν αὕτη, nempe ἱστορία. Γέγονε] γυνὴ τοῦ [ed. τῆς] ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πτολεμαίου. Τοῦ οὖν ἀνδρὸς αὐτῆς δυτος ἐν πολέμοις, εὗξατο ὅτι, εἰ ὑποστρέψει ἀπρωτος, τῶν πλοκάμων ἀποχείρασα τῶν ἑαυτῆς ἐν τῷ [εἰρω] ἀναθήσει. Κόμων οὖν [γένονεν] ἀστρονόμος τότε καὶ πρὸς... κίαν [κολακείαν] αὐτῆς ἔφη ὑπὸ τῶν θεῶν ὑποζωγράφεσθαι αὐτὸν ἐν τῷ οὐρανῷ δι' ἀστέρων βοτρυειδῶς. Lacunas conjiciendo supplervi. Conjecturas tamen confirmat Nonnus (Hist. Collect. II, 1) qui consuli potest : et si ejus auctoritas non tanta videtur ut eo vade Cononem astronomum habeamus pro alulico et homine delizioso, addam testimonium Callimachi, Theonis, Achilles Tatii, Hesychii et Hygini, quorum loca collegit Walckenaer in præclaris suis adnotationibus ad *Fragmenta elegiaca Callimachi* (p. 36 sqq.).

erat distinctum crucis signum, quodque supernaturale illud prodigium, non in paucis solum, ut res ea obscura maneret, nec in nostris duntaxat, ut id tanquam scitilium repudiari possit; sed et in adversariis quoque perspicuum hoc signum erat. Simul ac aliquis narrabat hæc alteri, ipse semetipsum stellis perfusum videbat, crucibusque omni ex parte in vestimentis respersum, atque omni textorio calculo, elaborataque pictura magis varium. Atque hoc miraculum omnem animi dissidentis ambiguitatem superabat: neque enim temporis vetustas ei suspicionem afferebat, quippe cum ex recenti adhuc cerneretur, ac pene, ex quo tempore res ea contigerat, eadem adhuc hominum generatio superstes esset, qui visu et auditu illud palam perspexissent miraculum.

Atque utilitatem ex timore consecuti. Quamnam utilitatem? Quod metu liberati sunt. Quo enim timore propulsi, ad ecclesias properantes, et sancto baptismate purificati, hoc utile consequerentur quod omnis timoris immunes erant.

Furoris æstro percitus. Quasi æstro excruciat. Æstrum exiguum quoddam animal pennatum est, in boves involans, atrocique aculeo eos feriens, quo percitil, ad montes, stagna et fluvios præcipiti impetu feruntur. Sic et ille impulsus, ex animi sui sententia res Christianorum habere videbatur, ex his quæ jam confecerat, et se quidquid vellet expugnare posse credebat.

Ac ne illud quidem perspicuus. Quid? Nonne inter θράσος, fiduciam, et θάρσος, audaciam, multum interesse, etiamsi alioqui nominum affinitate conjungi videantur, sicut inter fortitudinem et ignaviam. Fortitudinis enim est, in iis rebus in quibus audacia adhibenda est et quæ vires non excedunt, fidenti animo esse; ignaviæ autem periculum detrectare. At vero adversus impossibilia et contraria se obijcere temeritatis est, et refugere cautionis ac securitatis. Et quæ habentur tueri et eorum quæ non habeas aliquid adipisci non unum et idem sunt. Si quidem haud magno negotio id a sapientibus comparari queat, accipiendum; si autem in contrarium cedat, contemnendum. Stultum enim est, ut speratorum aliquid adipiscaris,

Ac Salmonum quemdam e corio tonantem. Impium quemdam hunc fuisse fingunt, qui tonantem

(28) Ms. ambo ἔφη, mendose et fere sine sensu: ἔφη scripsi. Coislin. ἕτερα pro ἑτέρω, ut recte legit ms. Regius; ms. uterque ἑαυτά, quod mutavi in ἑαυτόν. Sensus est: Vix aliquis alteri mirabilia hæc narraverat, ipse semetipsum crucibus stellatum videbat; vel: Simul ac aliquis narrabat, ipse, etc. Hunc loquendi modum, οὐ φθάνω... καί, inter alios illustraverunt Marckland (ad Suppl. 1219) et Dr Coray (ad Hippocr., *De aquis*, etc., p. 273), quos jam laudavi in notis ad Eunapium (p. 273) in hoc loco (p. 77 Commel.): Οὐ γὰρ ἔφθανεν ἐκεῖνος ἐξ ἀνθρώπων ἀπίων, καὶ ἦ τε θεραπεία τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὸ Σεραπίον ἱερῶν διεσκεδάννυτο· Vix e vivis abierat Antoninus cum dispersi sunt deorum ministri in Alexandria et Serapeio. Grego-

τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἄστροις ἐνετετύπωτο τὸ τοῦ σταυροῦ κατάστικτον σημεῖον, καὶ ὅτι τὸ ὑπερφύεσ τοῦτο τερατούργημα οὐκ ἐν βραχείῳ, ὥστε καὶ λανθάνειν, οὐδ' ἐν ἡμετέροις μόνον, ὥστε καὶ παραγράφεσθαι ὡς πλαττόμενον· ἀλλὰ γὰρ κἀν τοῖς ἐναντιοῖς ἐναργὲς τὸ σημεῖον· οὐ γὰρ ἔφη τις διηγούμενος ἑτέρω, καὶ ἑαυτὸν καθέωρα (28) κατάστρονον καὶ πάντοθεν ἐσταυρωμένον, πάσης ἰσουργικῆς, φησί, ψηφίδος καὶ περιέργου ζωγραφίας ποικιλιώτερον (29) ἀμπισχόμενον τὸν χιτῶνα (30). Καὶ τὸ θαῦμα μεῖζον πάσης ἀπίστου γνώμης καθέστηκεν, ἀπὸ τοῦ μηδὲ χρόνων παροικαῖς τισὶ πλαττεσθαι δοκεῖν, ὡς ἂν τῷ ἀδῆλῳ τὸ ὑποπτον ἔχειν· ἐξ ὑπογυίου γὰρ γέγραπται, καὶ σχεδὸν ἐφ' ᾧ τοῦ καιροῦ πέπρακται, τῆς αὐτῆς [ms. 573 αὐτοῦ] ἰσταμένης γενεᾶς, καὶ τῶν (cod. p. 273) αὐτῶν ἔπει τε καὶ ἀκοῇ ἐπισημμένων· προσώπων τὸ τερατούργημα.

Col. 672 C 6. *Διὰ τῶν φοβερῶν (31) ὠφελήθενται.* Τίνα ὠφέλειαν; τὸ μὴ φοβέσθαι· διὰ γὰρ τῶν τοιούτων φοβερῶν ταῖς ἐκκλησίαις προσεδραμηκότες, καὶ τῷ ἁγίῳ βαπτισματι ἀγισθέντες, ὠφέλητο τὸ μὴ δεδοικέναι, παντὸς δέους ἔξω γεγενημένοι.

Ibid. 10. *Ολοσρηλατούμενος.* Ὡς ἐν ολοσρηλατούμενος. Οἰστρος (32) δὲ ζωφύιον τί ἐστὶν ὑπόπερον, βουσὶν ἐπιπτάμενον, καὶ κέντρῳ δεινῷ πλήττον, ὡς ἐλαύνεσθαι, καὶ πρὸς θρῆ καὶ λίμνας καὶ ποταμοὺς σφᾶς αὐτὰς ἐπαφίεναι. Ὑβριωσὺν καὶ αὐτὸς ἐλαυνόμενος, ἰδοὺ κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν βουλήν αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν ἔχειν, οἷς ἦδη κατείργαστο, καὶ

C τὸ πᾶν θελήσαντι αὐτῷ μόνον ἄλωτὸν εἶναι ἐπίστανεν.

Col. 673 A 7. *Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο συνιδεῖν* [Coisl. *συνίδειν*] *δυσνηθεῖς.* Ποῖον; οἱ θράσος καὶ θάρσος πολὺ διήνεγκε, κἀν τοῖς ὀνόμασι δοκοῖη πλησιάζειν. ὅσον ἀνδρία καὶ ἀνανδρία. Ἀνδρία μὲν γὰρ ἴσθι τὸ ἐν τοῖς τολμητοῖς καὶ δυνατοῖς καταθαρσεῖν, δειλία δὲ τὸ ὑφέσθαι· τὸ δ' ἐν τοῖς ἐναντιοῖς καὶ ἀδυνάτοις ὁμοσε χωρεῖν θράσους, τὸ δ' ὑποχωρεῖν ἀσφαλείας· καὶ τὸ φυλάξει οὐν τὰ ἄντα καὶ τῶν οὐκ ὄντων τι προσλαθεῖν, οὐ ταυτὸν· τοῦ τοίνυν μετὰ βρασιωνῆς ἀγαθοῦ σώφροσιν ἀνεχτέον, τὸ δ' ἀντιπίπτον περιοπτόν· ἀνόητον δὲ τὸ ὑπὲρ κτήσεως ἐλιπζοῦμένων κινδυνεύειν τοῖς ὑπάρχουσιν ἅπασιν.

autem in contrarium cedat, contemnendum. Stultum enim est, ut speratorum aliquid adipiscaris, de rerum omnium tuarum summa periclitari.

Ibid. B. 14. *Καὶ Σαλμωνεὺς τις ἐκ βύρσης βορρῶν.* Ἀσεβῆ τινα μυθεύονται εἶναι τοῦτον,

D rii verba, ὁμοῦ τε γὰρ ταῦτα διηγείτο τις... καὶ τὸ θαῦμα ἑώρα, lectionem meam confirmant; formula enim, οὐκ ἔφη τις διηγούμενος... καί, omnino synonyma est cum ὁμοῦ τε ταῦτα διηγείτο τις... καί.

(29) Hæc narrat Socrates (iii. 20), Sozomenus (v. 22) et Theodoretus (iii. 20). (30) His confirmatur lectio plurimum mss., ἀμπισχόμενον vel ἀμπισχόμενον, quæ, ut puto, in textu Gregorii recipienda esset.

(31) Omnino legendum, ὠφελήθεντας. Variant edili in hoc loco, at lectionem Billii præstulerim.

(32) Hoc scholion laudavi in notis ad *Epimerismata* Herodiani (p. 141) usque ad ἐπαφίεναι. Ms. 573 legit, σφᾶς αὐτὰς ἐπίεναι τε καὶ ἐπαφίεναι.

ὥστε καὶ βροντῶντι, φασί, τῷ Διὶ, βροντῆν καὶ αὐτὸς ἄντεμχανάτο, ἐκ βύρσης ἐπικυτῶν ξηρᾶς καὶ γλευάζων.

Ibid. C 1. *Τραϊανούς δὲ λέγει καὶ Ἀδριανούς πληθυντικῶς.* Οἱτινες βασιλεῖς ἦσθην Ῥωμαίων, ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ τῷ ἀσφαλῆς ἐσχηκότας· διὸ καὶ πολεμικῶς ἄνω ἐγενέσθη, καὶ πολλὰς πόλεις καὶ χώρας ἴσας καὶ ἔθνη μυρία τῇ Ῥωμαίων ὑπέταξαν ἐξουσίᾳ. Τοῦναντίον δὲ Κάρων (*Coisi. Kāron*) καὶ Οὐαλεριανὸν ὀρμῇ λέγεται ἀτάκτῳ καὶ ἀνοίᾳ παπονθέναι ἐν Περσῶν ὀρίοις καταλυθέντας· πλην, φησί, οὐκ ὀνειδίξω τύχας, διεξοδικώτερον καταλέγων τὰ σφίσι συμβεβηκότα· εἰληπταὶ δὲ τοῦτο [*ms. 573 εἰλ. γάρ τ.*] ἀπὸ τῆς Εὐριπίδου τραγῳδίας *Ὀρέστου* (53).

Ibid. C 14. *Τῆς ὀρμῆς ἦν. Πολας; τοῦ προκειμένου σκοποῦ· ἴν', εἰ κρατήσῃ Περσῶν, ὅλον τοὺς θάιμοις παραστήσαι τὸ Χριστιανῶν γένος, ἐπαγόμενος καὶ εἰς ἐν πάσαν μαντείαν καὶ γοητείαν ῥητῆς τε καὶ ἀρρήτου θυσίας τερατείας ἄγων* [*ms. 573, p. 274, 1, om. ἄγων*], οἰκονομία θεία, ἵνα πᾶσα ἐν ἄλλῳ συγκαταλυθῆι αὐτῷ θύτῃ καὶ τελεστῇ τῶν τοιούτων.

Col. 676 B 9. *Ὅσπερ ψάμμον ποδὸς ὑποσπασθείσης.* Ἐπίπερ, λεπτή ὥσπερ κόνις ἐκ λιθίας μικρᾶς διωρισμένης, ἀλλ' οὐ συνεχῆς ἡ ψάμμος, καὶ οὐ βάσιν ἔχουσα διὰ τοῦτο στερεάν, οὐδὲ πῆξιν ἀντρεπιδόντος ἐν αὐτῇ τοῦ ποδός, ὑποσπᾶται μὴ ὑφισταμένη σκεδάννυται τῇ διερχομένῳ, καὶ εἰς τοῦπίσω μάλλον ἢ τοῦμπροσθεν βάλλει τὸν ὀδοπόρον.

Ibid. C 8. *Ἐξ ὑπερθεξίων.* Ὡς ἂν τις εἴποι δεξιῶς ἐχόντων καὶ ἐπιτηδεύων καὶ πρὸς ἀμυναν ἐπιθεξίων· τοιαῦτα δὲ τὰ ὑπερθεξίονα χωρία καὶ τοὺς βάλλουςι καὶ μαχομένοις εὐεπίφορα. Διὲν γὰρ πόλεων ὑπερκειμένων, ἐξ ὧν εἶδει ἐκατέρωθεν βάλλεσθαι τοὺς ὑποκειμένους καὶ ποταμῶ μέσῳ πλέοντας, πρὸ ὀφθαλμῶν λοιπῶν αὐτῶν τὰ πέρατα καὶ τὸ τέλος τοῦ ὀλέθρου.

Ibid. 12. *Ἀπορρήξας καὶ περιαιγῶν.* Τοῦ ποταμοῦ ἀποτεμῶν μέρος καὶ ἀπορρήξας, καὶ ὡς ἐν κύκλῳ περιαιγῶν καὶ περικάμφας· ἡ γὰρ περὶ πρόβεις κύκλι καὶ οὐ κατ' εὐθείαν τὴν ἀγωγὴν ἐμφαίνει.

Col. 677 A 3. *Κατὰ μετώπου δὲ ἴστασθαι καὶ κινδυνεύειν.* Ἡ Περσικὴ δύναμις κατὰ πρόσωπον ἴστασθαι καὶ μάχεσθαι οὐκ ἔφρο δειν δίχα μεγάλης ἀνάγκης, ἐνυπάρχοντος αὐτῇ ἐκ περιουσίας καὶ ἀκινδύνως κρατεῖν.

Ibid. 5. *Ἐκ δὲ τῶν λόφων καὶ τῶν στενῶν ἢ παρειακοί.* Τοῦτέστι βάλλουσα καὶ τοξεύουσα, ὅπου ἂν ἐγγυρεῖν ἰδοῖται ἀκινδύνως ἐνίκα.

Ibid. B 2. *Τὸν βῆλ Βαβυλῶνι πρὸς Κύρον Ζώπυρον μισοδύμενος.* Ζώπυρος (34) οὗτος ὑπασπιστῆς Κυ-

A Jovem æmulari conabatur, per corium siccum strepitum edens irridensque.

Trajanosque illos et Adrianos sibi ob oculos proponens. Qui quidem Romanorum imperatores erant, atque virtuti prudentiam adjecerant. Ideoque in re militari excelluerunt, multasque urbes, integrasque provincias, atque innumeras gentes Romanorum ditioni subjunxerunt. Contra Carum et Valerianum ferunt stolidi ac temerarii impetus pœnas dedisse, et in Persarum sinibus fuisse deletos. Attamen, ait, non fortunas exprobro, fusius quæ iis acciderunt exponens. Ab Euripide porro in *Orestis* tragœdia, hoc sumptum est.

Totusque ferebatur. In quidnam? In eam expeditionem. Ut si Persas superaret, universam Christianorum genus sub dæmonum potestatem redigeret, omni divinationis et præstigiæ, dicendorumque et tacendorum sacrificiorum vanitate in unum collecta, quadam Dei providentia, ut universa ea simul cum ipso hujusmodi rerum sacrificio et initiatore deleteretur.

Velut arena pedibus subtracta. Arena quippe tenuis quidem est ut pulvis, non autem cohærens, ut quæ ex perexiguis lapillis coærvata sit, propiereaque nihil firmum ac solidum habeat, ubi gressus figi possit; ita ut impresso pedi sese ipsa subducat, diducens, atque in tergum potius quam in frontem viatorem mittat.

E loco superiori. Scilicet ex commodis, atque ad defensionem maxime idoneis locis. Hæc enim edita loca ad feriendum propulsandumque admodum commoda. Duæ enim urbes eminebant, e quibus necesse erat utrinque telis peti qui in humilioribus locis erant ac flumen trajicere conabantur: ita ut illi ante oculos nihil nisi perniciem certamque necem prospiciebant.

Cum dirupisset ac circumduxisset. Parte scilicet fluvii præcisa abductaque et quasi in circulo circumducta et inflexa. Præpositio enim *περὶ* circuitum, non rectam directionem indicat.

Adversa quidem acie sibi standum et periculum adire. Persicæ copiæ adversa acie sibi standum et decertandum non putaverunt, nisi magna necessitate urgente, cum nullo negotio ac discrimine victoriam obtinere liceret.

Et tumulis et locorum angustiis, ubi facultas daretur. Id est tela et sagittas dejicientes, ubi id impune fieri videretur.

Zopyri illius erga Cyrum, in Babylonis obsidione, facinus imitatur. Zopyrus ille Cyri armiger erat

(33) En Gregorii verba : ἴν' ὁ φησὶν ἡ τραγῳδία, μὴ ὀνειδίξω τὰς τύχας. Et reipsa Orestes ait in tragœdia quæ ejus nomine inscribitur, initio :

Ὁ γὰρ μακάριος, ποῦκ ὀνειδίξω τύχας,
Διὸς περυσίως, ὡς λέγουσι, Τάνταρος.

Ex hoc Basilii loco expungendus erit in textu Gregorii articulus τὰς quod hemistichium impedit.

(34) Zopyri historiam narrat Herodotus (III, 153 sqq.). Lapsus est Gregorius *Cyrum* pro *Dario* scribens, quod secutus est Basilius; at scholiastes Montacutii Darium restituit.

Babylonem obsidentis. Quem, cum eam oppugnare minime posset, adiit, urbis oppugnationem pollicitus. Ac se ipsum sede dilacerans, ad Babylonios transfugit, quasi Cyro maxime infensus, qui ipsum adeo atrocibus plagis excruciavisset, corporisque mutilationem ostendens. Illi vero istis fidem adhibentes et fraude decepti, inscii seipsos et Babylonem Zopyro et Cyro tradiderunt.

Ac risus insuper accedebat. Quibusnam accedebat? Nempe hostibus. Persuadentine? vel persuasus et exercitui? Hostibus, inquam, risus accedebat, cum jam in eo essent ut persuasos trucidarent: quos enim sibi ipsi mortem consciscere videbant, propriamque salutem igne conflagrantes, quomodo poterant non ridere? Quod quidem pro joco et risu habendum, credidisse scilicet Apostatam et suos a Deo dementia percussos, quasi supervacuum onus rejicientes et celerius quam quae ex opinione praedicta erant, evenire.

Nonnulli enim a Persis eum jaculo confixum fuisse aiunt. Quidam enim eum temerario ac furioso impetu huc atque illuc ruentem idem quod Cyro Parysatidis filio Artaxerxisque fratri accidit, passum fuisse aiunt. Hic enim Cyrus, sed non magnus, congregatis decem Graecorum millibus, in quibus Xenophon Grylli filius, ut ille ipse in sua de Cyri expeditione historia narrat, fratri in acie occurrit, et cum eo congressus, jamque victor, proprio impetu lapsus cum fratre interit. Sic et eum aiunt interiisse a Persis jaculo confixum. Quoquo autem pacto res se habeat, et a quo interfectus sit, letale certe orbique universo salutare vulnus accipit, ac per unicum incisionem multorum viscerum, male creditorum, incisionis poenas exsolvit. Quod etiam ipsum admiratione dignum, quomodo qui se per viscerum sectiones omnia nosse arbitrabatur, plagam sectionemque visceribus suis infligendam ignoravit.

Tyrannide profecto digna. Jovianum dicit pium virum atque imperio admodum dignum. Prisci enim reges tyrannos appellabant, et regnum tyrannidem. Postea autem discrimen haec vox accepit, ut qui per vim ac non ex legum praescripto res administraret, tyrannus vocaretur; rex autem, qui legitime imperium gubernaret, et consilium adhiberet, resque prudenter et consulte gereret.

Aut aliud quiddam eorum, quae fama ferebantur, meluentes. Quenam? Timuerunt enim ne forte necessitate ad desperationem compulsi, ac per desperationem excitatis animis, furiosius in eos ir-

(35) Si reipsa Basilii in mente habuit, ut ex ejus textu induci potest, Cyrum et Artaxerxem una in praelio apud Cunaxam caesos fuisse, a vero multum aberravit.

ρου τελῶν, πολιορκούντος Βαβυλώνα καὶ οὐχ οὐο τε ἕντος ἐλεῖν, προσελθὼν Κύρω, ὑπισχνεῖται τὴν ἄλωσιν· καὶ δὴ αἰκισάμενος ἑαυτὸν, αὐτομολεῖ Βαβυλωνίοις, ὡς δὴ τι προσκερουπῶς Κύρω, ὁ δὲ αἰκίσαιτο ταῖς ἀνυποστότους ταύταις αὐτὸν, φησιν, [Coiisl. ἀνυπ. ταύταις φησ.], αἰκίαις, δεικνύς τὴν τοῦ σώματος λώδη· οἱ δὲ ταῖς τοιαύταις πιστεύσαντες καὶ θεθαρήκηότες ἀπάταις, ἔλαθον ἑαυτοὺς τα προδεδωκότες καὶ Βαβυλώνα Ζωπύρω καὶ Κύρω.

Ibid. C 12. Καὶ προσῆν ὁ γέλωσ. Τίσι προσῆν; ἄρα τοῖς πολεμίοις; ἢ τῷ βουλευσάντι; ἢ τῷ πεισθέντι καὶ τῇ στρατιᾷ; Τοῖς πολεμίοις, οἶμαι, κατάγελωσ ἦν, ἐπεὶ καὶ ἡ σφαγὴ οὐ μακρὴν τῶν πεπιστευκῶτων· αὐτόχειρας γὰρ τῆς ἑαυτῶν σφαγῆς γεγονότας ἐωρακότες, καὶ [Coiisl. σπ. καὶ] τὴν αὐτῶν σωτηρίαν πυρὶ παραδεδωκότες, πῶς οὐ καταγελᾶν εἰκὸς ἦν; Ἔστι δὲ νοεῖν καὶ ὡς ἐν παιδιᾷ καὶ γέλωτι ἔχειν τὸ γεγόνος, τὸν τε πιστεύσαντα [ms. 573 τὸν πιστ.] Ἀποστάτην τοὺς σὺν αὐτῷ θεοβλαβεῖα βληθέντας, ὡς περιττὸν φόρτον ἀποστεισασμένων [ms. 573 ἀποστεισάμενον] καὶ θάττον [ms. 573 p. 274] τῶν κατὰ γνώμην προηγγελμένων ἐπιτυχεῖν.

Col. 680 A 4. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ Περσῶν κατακοντίζομαι φασίν. Ἀτάκτοις, φησιν, ἐκδρομαῖς τῆδε κάκεισε σὺν ἐμπληξίᾳ [Coiisl. ἐκπληξίᾳ] φερόμενον, ὁμοῖον τι πεπονθέναι Κύρω τῷ Παρυσάτιδος, καὶ Ἀρταξέρξου ἀδελφῷ· οὗτος γὰρ ὁ Κύρος, ἀλλ' οὐχ ὁ μέγας, συνανελθὼν μετὰ μυριάων Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ Ξενοφῶν ὁ Γρύλλου, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος ἐν τῇ Ἀναβάσει γράφει, συνὼν [Coiisl. συνῆν] μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, συμβαλὼν, καὶ, νικῶν ἤδη, θράσει οικείῳ συμπεσῶν τῷ ἀδελφῷ συνανήρηται (35). Οὕτω δὲ καὶ αὐτὸν φασιν ἀνηρῆσθαι ὑπὸ Περσῶν βεβλημένον· ἢ οὖν οὕτως ἢ ἐκείνως [Coiisl. ἐκεῖνος], ὅπ' ὅτου καὶ δὴ, ὁμῶς δέχεται πληγὴν καιρίαν καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ σωτήριον, μὲν τὸ μῆ (36) σφαγῆς πολλῶν σπλάγγων ἀνατομῆς κακῶς πιστευθέντων ἀπαιτηθεῖς τιμωρίαν· ὅπερ καὶ θαύματος ἄξιον, ὅπως πάντα γινώσκων οἰόμενος ταῖς ἀνατομαῖς, τὴν τῶν ἑαυτοῦ σπλάγγων ἠγνόησε τομὴν καὶ πληγὴν.

Col. 681 C 4. Καὶ τὸ εἶδος ἀληθῶς ἀξιοῦ τυραννίδος. Ἰσθιανὸν λέγει ἀνδρα εὐσεβῆ καὶ τὸ εἶδος ἀξίον ἔχοντα βασιλείας· τοὺς γὰρ βασιλεῖς οἱ παλαιοὶ τυράννους ἐκάλουν, καὶ τὴν βασιλείαν τυραννίδα· ὅστερον γὰρ διαφορὰν ἐδέξατο ἡ φωνή, τὸν μὲν βίαιον καὶ μὴ κατὰ τοὺς νόμους πολιτευόμενον μόναρχον, τύραννον, βασιλέα δὲ, τὸν πειθόμενον νόμοις, καὶ τῇ βουλῇ χρώμενον, καὶ πράττοντα τὰ βεβούλευμένα καὶ ἔνομα.

Ibid. 9. Ἡ τι δεισαντες ἄλλο τῶν λεγομένων. Τίτων λεγομένων; ἔδεισαν γὰρ ἴσως μὴ πως ὁμοσε τῇ ἀνάγκῃ χωρήσαντες καὶ ἀπογνώσει τὸν θυμὸν ἀνάψαντες, κατ' αὐτῶν ὁρμήσῃσιν ἀμεταστρεπῆ,

(36) Τὸ μῆ ms. uterque; editi τομῆ, quod praestat; et Basilium ipsum τομῆ legisse patet ex voce ἀνατομῆς, quae cum τομῆ antithesin efficit.

καὶ ἡ τελείως τρέψωσιν, ἢ πολλῶν φόνων Περσῶν καὶ ἄλλων ἀναιμιωτῶν τεθνήξονται.

Ibid. C 12. Πυρφόρον δὲ ἀπὸ τινος παροιμίας φασίν (37) ἐφείδοντο γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις τῶν προηγούμενων μάντεων στεφανηφοροῦντων καὶ δῶδας κατεχόντων πρὸς θυσίας εὐτρεπεῖς· καὶ [ms. 573 om. καὶ] οἱ νικῶντες οὖν ὡς ἱερῶν ἐφείδαντο τῶν τοιούτων. Ἐφίρται ὑπερβολικῶς ἐπὶ τῶν κατανηκθέντων, ὡς οὐδὲ πυρφόρος ἐξέφυγεν. Ἰκανῶς οὖν ἐδόκει τι προσειληφέναι εὐημερίας, καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα ἐδειδοίκεσαν τῶν μελλόντων (58).

Col. 684 A 13. Καὶ τὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς Σαμίων τυραννίδος. Ἀρταφέρνης ὁ Περσῶν σατράπης ἤτιότο Ἰστιαίων ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰώνων ἀποστάσεως· ὁ δὲ τὴν αἰτίαν εἰς Ἀρισταγόραν μετετίθει [Coisl. ἐπίθει]. Τὸν δόλον οὖν καὶ τὸν τρόπον συνελθὲν ἡ σατράπης, ἐξονειδίζων τὴν χρεῖαν (39) ταύτην ἀπέβριψε· τὸ δ' ἀπόφθεγμα παροιμιακὴν τῆξιν [ms. 575, παροιμία κατάταξιν] εἰλήφει (40) τὸ πανούργον τοῦ Ἰστιαίου καὶ δολοβράφον ἐλέγχον [ms. 575, ἐλέγχων].

Ibid. 6. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡμῖν ἐστὶ νεκρός. Σύγκρισιν Κωνσταντίου ταφῆς καὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ θεοστυγοῦς, προστιθεὶς καὶ περὶ Κωνσταντίου καὶ ταῦτα, ἔτι φωνὴ τις ἠκούετο ψαλλόντων καὶ παραπεμπόντων (cod. p. 275, 1) Ἀγγελικῶν, οἶμαι, Δυνάμεων [Coisl. ἀγγ. δυνάμ.]. Ἄλλ' οὖν ἡμῖς, φησὶ (col. 685 A 9), τὸ κοινότερον (41) ἐννοοῦντες, τὸν πρῶτον καὶ μέγαν Κωνσταντίνον, τὸν βαλόντα τὴν κρηπίδα (42) τῆς βασιλικῆς τῷ Χριστιανισμῷ δυναστείας καὶ πίστews, καὶ τὰ ἐξῆς ἀποδομένα τῷ εἰρημῷ τῆς συντάξεως.

Col. 688 A 3. Τῷ δὲ αἰσχρὰ μὲν τὰ τῆς ἐκστρατείας. Ἡ ἀντίθεσις τῆς συγκρίσεως· «ἠλαύνετο δῆμοις» καὶ τὰ ἐχόμενα, τὴν ἄρνησιν καὶ τὴν ἤτταν ὀνειδίζόμενος, καὶ πᾶν κακὸν πάσχων καὶ ἀκούων, οἷς οὗτοι οἱ μῦθοι λέγειν τῶν γελωτῶν εἰώθησιν, καὶ τοῖς ἐπὶ σκηνῆς αἰσχεῖσιν ἐπομπέυετο· οἷς, φησὶν (ibid.), οἱ τοιοῦτοι νεανειούνται τέχνην ἔχοντες τὴν ὕβριν· ὑποδέχεται δὲ αὐτὸν ἡ Ταρσῶν [ms. 575, Ταρσῶς] πόλις, ἀντιτίνας, φησὶν, οὐκ οἶδα δαινοῦ κατακρηθεῖσα τὴν ἀτιμίαν ὑποδέξασθαι ταύτην, ἔνθα δὲ οἱ τέμενος, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ibid. B 5. Οὐκ ἀγροῶν ὡς δυσὶ μὲν καὶ κρισί. Εἰς τοσοῦτους τῶν κολάων καὶ τὴν ἀσεβείαν

(37) Nihil magis tritum quam hoc proverbium, οὐδὲ πυρφόρος ἐλείφθη. Videndi præter scholion Basillii, *Paræmiographi Græci*, scholiastes Montacutii in hunc Gregorii locum; Hesychii interpretis sub voce *Πυρφόρος*. Casaubon in *Casaubonianis* (p. 78) cum nota Wolfii (p. 283), et G. Michaelis in *Dissertatione de stratagemate Gedeonis* (§ 2).

(38) Videtur Basilius Gregorii mentem non bene cepisse; scholiastes Montacutii hic Oratoris sententiæ magis adhæret. Illum vide infra.

(39) *Χρεῖα*, ut vocem grammaticam illustravit Ernesti in *Lexico technologico*. Conferendæ etiam *Emendationes Leopardi* (III, 7). Grammaticis Latinis quibusdam *χρεῖα* est *usus, necessitas*, male. Quintilianus et Seneca ab ea voce vertenda abstinuerunt, sed litteris Latinis scripserunt *chria*. In hoc loco *χρεῖα* significat hoc apophthegma, hoc

rumperent, et vel rerum faciem omnino verterent, vel multa Persarum cæde et multo cruore trucidarentur.

Ignifer. Hoc ex proverbio. Parcebant enim in bello præcuntibus vatibus corona redimitis facesque ferentibus ad sacrificia consumenda. Victores enim eis ut pontificibus parcebant. Hoc igitur per hyperbolen dicitur de iis, qui ita ad internecionem cæsi sunt, ut ne signifer quidem superfuerit. Satis magnam sibi videbantur gloriam habuisse, ac de futuris metuerant.

Aique illud Herodoti de Sanniorum tyrannide. Artaphernes Persarum satrapa Histiazum de Ionum defectione criminabatur: ille autem culpam in Aristagoram rejiciebat. Fraudem igitur et dolum cum intelligeret satrapa, hoc dicitur vituperans in eum contorsit; quod quidem apophthegma in proverbium venit, fraudulentam Histiazæ artificiosamque agendi rationem exprobrans.

Quoniam autem nos etiam exanime corpus habemus, Facta inter Constantii, impiique Juliani funera comparatione, hæc quoque de Constantio adjiciens, quod vox quædam audita est psallentium, prosequentiumque angelicarum, ut puto, Virtutum. «At nos», ait, «vulgus ignobile, magnum cogitantes Constantinum, a quo primo imperatoris potentis et fidei Christianæ fundamenta jacta sunt, et cætera syntaxis nexu conjuncta.

Cum turpis et sæda expeditio. Altera pars comparationis. «Exagitabatur a populis», et quæ sequuntur, ob abjurationem clademque ignominia lacessitur, et omne malum patiens atque audiens, cum iis quæ mimi et histriones dicere solent, probriæque a scenæ petitis, deducebatur; cum iis, ait, quæ hujusmodi homines, qui petulantiam pro arte habent, perpetrare consueverunt. Excipit eum Tarsensis civitas, haud sciò quomodo et quam ob causam hac contumelia multata. Huic illi templum infame, et quæ sequuntur.

Non alioqui nescius duobus aut tribus. Istitis adulatoribus, eique impietate paribus potestas data

lepidè dictum Artaphernis quod in Gregorio et Herodoto (VI, 1) habes.

(40) Reipsa Diogenianus (VIII, 49) hanc vocem ait proverbialitèr dictam; adhibetur, inquit, «Ἐπὶ τῶν τὰ ἑαυτῶν ἐγκλήματα ἄλλοις πανούργως προσαπόντων». Vid. P. Schott, in *Diogenianum*.

(41) Coisl. *καινότερον*, permutatione frequenti (vid. ad Tiber. Rhet., p. 58). Vera lectio est *κοινότερον*, quam habent editi; at eam male Latine reddidit puto verbis *id quod communius est*; ἡμεῖς τὸ κοινότερον synonymum est, ut mihi videtur, cum ἡμεῖς οἱ κοινότεροι, nos vulgus ignobile.

(42) S. Gregorius (or. XXI) ait Jovianum imperii initio episcopos ab exilio revocasse, ἵνα ἀρίστην ἑαυτῷ προκαταστήσῃ τὴν τῆς βασιλείας κρηπίδα. — *Κρηπίδα*, adnotat Basilius (ms. 575, p. 60, 2), ὑποδόθραν, θεμέλιον, ἐνταῦθα· δηλοῖ δὲ εἶδος ὑποδήματος.

erat, tantum impietatis præmium, terram omnem mar'aque Romanorum imperio subjecta expilare, et reliqua. Majoribus autem expositis, hæc parva modo dixit exprobrare, iisque decus inferre maxima. Attamen ostendit et per ea, ait, non per maxima solummodo, cum Elysiis campis ac Rhadamanti legitimo iudicio haudquaquam dignum esse. Fingunt enim Græcorum filii Elysium campum jucundam quamdam esse et amœnam regionem, suavissimorum omnis generis fructuum feracissimam, ac ter quotannis fructus proferentem; Rhadamantum vero inferorum iudicem incurruptum.

Hoc illud videlicet, calculorum præstigiæ. Translatum autem hoc est a ludionibus, qui oculis fucum faciunt ac per calculos decipiunt, efficientes præstigiis ut, juxta proverbium, duo tria esse videantur. Fraudem innuit, qua levissimos quosque istorum suspensos tenens, eorum mentes subripiebat, nec tantum, imo et iis qui philosophiæ larvam gerebant, illud « sodalis, sodalis, » accinens, eos infectis rebus decipiens dimittebat, haud satis constitutum habentes utri magis succenserent, ipsine, inquit, ob fraudem, an sibi ipsis, quod ad eum se contulissent.

Palam pugna feriens, calcibusque impetens. Id est insiliens et calcitrans ut Antronius asinus. Pugna autem cædere, est inflexis intro et compressis digitis aliquem pulsare ac ferire: ex quo πυκτική ἀγωνία, pugilatio, nomen duxit. Hæc sunt optimi et sapientissimi imperatoris egregia bona, quibus frui terrarum orbem sapiens istius laudator Libanius inepte prædicabat.

Sufflationes et refationes. Nostros ritus, atque insufflationes in sancto baptisate usitatas in risum et calumniam trahens, impius iste homo vetulis ostentabat, ipse aræ ignem sufflans, malis indecore tumentibus. Minervam autem deam suam sapientissimam iste imperator non cogitabat, tibiis sumptis canere conantem. Hæc autem, cum in uadæ ripa propriam conspexisset umbram, buccasque indecore sublatas animadvertisset, tibiis protinus cum exsecratione proiecit.

Mysterii obtentu petulantem libidinem obvelans. In sacris enim ac dæmonum mysteriis, simul cum scortis in adyta descendens, mystica probra cele-

(43) Locus sanus non videtur; ms. 573 legit εις τοσοῦτο. Coisliniani lectionem præstuli. Forte legendum ὁμοίων vel ὁμοίους. Aliter ἐδόθη simul cum εις τοσοῦτους et cum dativo ὁμοίους construitur, quod durum certe est, sed non sine exemplo.

(44) Coislin. φέρων τρεῖς τοῦ ἐν.

(45) Ait Gregorius in funebri oratione de Basilio Magno (orat. olim xx, nunc xliii), tempus fuisse quo theologi sermone uterentur *superflua verborum lepore et arte fucata experte*; tunc, pergit, ταυτὸν ἦν ψήφοις τε παίζειν τὴν ἔβην κλεπούσας τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως... καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον καὶ περὶεργον. Ad quæ Basilius (cod. 573 p. 55, 1, hæc adnotat: "Ἐστὶ γὰρ καὶ τοιαύτη μεταίτις, ὡς ψήφοις τινὰς δεικνύουσι τοὺς θαύμα-

ὁμοίους (43) τὸ κράτος ἐδόθη, τῆς ἀσεβείας ὁ τοσοῦτος μισθός, ληΐζεσθαι τὴν ὑπὸ Ῥωμαίοις γῆν τε καὶ θάλασσαν, καὶ τὰ ἐξῆς· τὰ μείζω γὰρ καταλέξας, ταῦτα μικρὰ τάχα εἶπεν ἐγκαλεῖν, καὶ τοῦτοις καθυβρίζειν τὰ μέγιστα· πλὴν δεικνύται καὶ διὰ τούτων, φησὶν, ὃς διὰ τῶν μειζόνων μόνον, ὡς οὐκ ἀξίος Ἠλυσιῶν Πεδίου, οὐδὲ τῆς Ῥαδάμάνθους κρῖσεως ἐνδικωτάτης. Μυθεύονται γὰρ Ἑλλήνων παῖδες τὸ μὲν Ἠλύσιον Πεδίον χῶρὸν τινα ἐπιτερεπῆ, ἡδίστων καὶ παντοίων εὐφορώτατον καρπῶν, φέροντα τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ (44), δικαστὴν δὲ τὸν Ῥαδάμάνθου τῶν ἐν ἔδου ἀδέκαστον [Coisl. ἀδέκ. τῶν ἐν ἔδ.].

Col. 689 A 6. Τοῦτ' ἐκείτω αὖ τῶν ψήφων κλοπαί. Μετενήνεκται ἀπὸ τῶν ψηφολόγων, οἱ [Coisl. οἶον] κλέπτουσι τὰς ἔβεις καὶ ψήφοις ἐξαπατῶσιν (45) ἐκ δευτέρου, κατὰ τὴν παροιμίαν (46), τρία φαντάζοντες ὄρβην· τὸ δ' ὅλον αἰνίττεται τὴν ἀπάτην, δι' ἧς τῶν κουφοτέρων μετεωρίζων τὸν νοῦν ἐσύλα, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ γὰρ καὶ [ms. 573, ἀλλὰ καὶ] τοὺς φιλοσοφίαν ὑποκρινομένους ἐφέλικων, διὰ τοῦ, « ἐταίρε καὶ ἐταίρε, » ἀπράκτους φανακίζων ἀπέπεμπεν, οὐκ ἔχοντας ἔτι τῆς ἀβουλίας μέμφομαι πλέον, ἐκέλευ, φησὶ, διὰ τὴν ἀπάτην, ἣ ἑαυτοῖς διὰ τὴν ἐπιδημίαν.

Ibid. B 13. Πάλω πᾶς δημοσίᾳ καὶ λᾶξ ἐναλλόμενος. Τουτέστιν ἐπιτηδῶν καὶ λακτιζῶν ὡς βνος Ἀντρώνιος (47). Πῦξ δὲ παλεῖν ἐστὶ τὸ ἐπικλινομένον εἶσω καὶ ἐσφιγμένον τῶν δακτύλων παλεῖν καὶ κρούειν, ἐξ οὗ καὶ ἡ πυκτικὴ ἀγωνία ὀνόμασται. Τοιαῦτα τοῦ καλοῦ τε καὶ σοφωτάτου βασιλέως τὰ ἀγαθὰ, ὧν γεῦσαι τὴν οἰκουμένην ὁ σοφὸς ἐπαϊνέτης αὐτοῦ Λιβάνιος ἐληρώδει.

Ibid. C 1. Φυσήσεις καὶ ἀναρυσήσεις [editt. ἀναρυσήσ]. Διασύρων ὁ δυσσεβὴς τὰ ἡμέτερα καὶ τὰς ἐν τῷ ἀγίῳ βαπτίσματι ἐμφυσησεις [Coisl. ἐμφυσ.] κωμωδῶν, τοῖς γραιθίοις ἀπεικαζεν (cod. p. 275), αὐτὸς τὸ ἐπιδῶμιον πῦρ φυσῶν καὶ ταῖς γνάθοις ἐνασχημονῶν. Τὴν αὐτοῦ θεῖαν Ἀθηναῶν ὁ πάνσοφος οὗτος βασιλεὺς οὐκ ἐνεκεί, αὐλοῦς ἀναλαβομένην καὶ αὐλεῖν ἐπιχειροῦσαν [Coisl. ἐπιχειρεῖν]· ἣ δὲ, ὡς πλησίον ὕδατος τὴν ἑαυτῆς ἦθετο σκιάν, καὶ τὰς γνάθους κατενόησεν αἰρομένης οὐκ εὐπρεπῶς, ῥίψασα θάττον κατηράσατο τοῖς αὐλοῖς.

Col. 692 A 2. Ὑποκλέπτω τὸ ἀσαλγὲς μυστηρίου προσχήματι. Ἐν ταῖς τελευταῖς καὶ τοῖς τῶν δαιμόνων μυστηρίοις, κόρναις ἔμα γυναιξὶ συγκατιῶν

τοποιοῦς, καὶ φαίνεσθαι μὲν τόσας, ἐρευνημένας δὲ μὴ τοσαύτας καταλαμβάνεσθαι, μὴ γοητεία τυχόν, ἀλλὰ ταχυτέτι, φησὶ, τοῦ χρωμένου, ἀποπλαγώντος τὴν ἀσθησιν. Adde scholiasten Montacutii, p. 13.

(46) Proverbium hoc vide apud Suidam, ad voces Ἐκ δύοιν τρία βλέπει. Adde *Adagia* Erasmi, iii, 1, 6.

(47) Ms. 573 ὡς βνος ἀγριος. Coislin. lectionem recepi. Vox ἀγριος non aliud est quam glossa vel forte amanuensis ipsius emendatio qui nesciebat, asinos apud Antronenses adeo grandes, asperos et pigros, ut inde proverbialiter diceretur, Ἀντρώνιος βνος.

ἐν τοῖς ἀδύτοις, ἤγε τὰ ἀσχητὰ καὶ μυστικά, καὶ συμφειρόμενος καὶ φθείρων, ἐκλεπτο τὸ ἀσελγές, ὡς δὴ τι [Coiol. δῆτι] θεῖον ἐπιταλῶν, προπίνων ταῖς πόρναις καὶ προπινόμενος ὑπ' αὐτῶν, σχήματι καὶ προφάσει μυστηρίων ἑναγισμοῦ [ms. 573 ἑναγισμοῦ]· τοιαῦτα δὲ σεμνὸς οὗτος βασιλεὺς καὶ κρείττων ὁμολόμενος ἤδον ἑπετέλει.

Ibid. B 1. Τότε τοίνυν οὐ φραῦλος ἐγὼ τοῦ ἀνδρός. Σημειωτέον τὸ ἦθος τοῦ Ἀποστάτου ὡς ἐξάγιστον καὶ σεσοθημένον καὶ δαιμονῶν (48)· δὲ καὶ μάντις, οἶμαι, καὶ ἀσφαλῆς φυσιογνώμων ἐθήρασεν αὐν, εἰπὼν πλήρη δαιμόνων τὸν ἄνδρα, καὶ κακίας ἀπάσης μεστὸν καταγύγιον· ἐκπέφραστοι δὲ πάνυ οἰκείως, καὶ τῷ Πατρὶ καὶ προφητικῶς ταῦτα διηγόρευται· δείκνυσι· γὰρ τοῖσι ἡμῖν καὶ ἐναργῶς τῷ λόγῳ παρίστησιν ὅποιον ἡ πείρα διὰ τῶν ἔργων ἐγκύριος τέρας, οἷον οὐ πρότερον ἢ φύσις ἐγέννησεν, ἀλλοκοτόν τι θηρίον κατὰ τὰς Σκύλλας ἑκείνας καὶ Χιμαίρας [ms. 573, Σκ. καὶ Χιμ.] δεικνύμενον.

Col. 693 B 2. Ὡς οὐκ ἐφορῶντός τινος τὰ ἡμέτερα. Τοῦτο γὰρ ἐδόξαζεν ἡμῶν τὸ ἀντίπαλον, μηδὲ μίαν κυβερνήσεως αἰτίαν ἢ Θεὸν ἐφορον εἶναι· τῶν τῆδε, ἀλλ' αὐτομάτως τὸ πᾶν οὕτω φέρεσθαι καὶ τῶν εὐ ἢ κακῶς βιούντων αὐδ' ἦντινα τῆν ἀνταπόδοσιν ἔσσεσθαι.

Ibid. C 6. Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τινος ἀσέβων. Ἐκ τῶν προφητῶν τινος τῶν δοκούντων ὑμῖν, φησὶν, ἀσέβων λαμβάνω τὸν ἐπινίκιον· οἷς ἐπισυνάπτει καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς τελετὰς καὶ τὰ τῆς ἀσεβείας μυστήρια, καὶ τὰ τοῖσι ἐχόμενα.

Ibid. 11. Ποῦ Βαβυλῶν. Ταῦτα γὰρ αὐτῷ καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἐκ τῶν εἰρημένων, ἐντόμων τε καὶ σφαγίων (49), καὶ τῶν λοιπῶν ὠνειροπολεῖτο τῷ δυσσεβεῖ χειρῶν.

Col. 696 C 5. Ἡ τὸν ὀμνύοντα κατὰ τῆς Ἰακῶβ ὑπερηφανίας Θεόν (50). Ἦτοι τὸν ὀμνύοντα κατὰ τὴν Ἰακῶβ εἰς τίνα· εἰς τὴν τῆς ὑπεροχῆς καὶ ὑπεράνω πάντων φαινόμενον Θεόν· ἢ τὸν ὀμνύοντα Θεὸν κατὰ τῆς Ἰακῶβ καὶ πίστειως καὶ μεγαλοφροσύνης, ὡς περ φησὶν ὁ Ἰακῶβ· οὐ κατὰ δαιμόνων ὠμυνοεν, ἀλλὰ κατὰ Θεόν· εἰς ὅρκον γὰρ, φησὶν, οὐ δαίμονας ἐλάμβανεν, ἀλλὰ Θεὸν εὐσεβῶς ὅρκον ἐποιεῖτο, τὸν ὑπεράνω πάντων καὶ ὄντα (cod. p. 276, 1) καὶ φαινόμενον.

Col. 698 A 7. Ταῦτα Χριστιανοῖς παρὰ σοῦ. Ταῦτα ἀνταποδίδως τάπιχειρα [ms. 573 τὰ ἐπιχ.] Χριστιανοῖς, ἀνθ' ὧν ἢ δι' ὧν καλῶς ἐσώθησ ἀναρπασθεὶς ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῆς ἐνδοίκου σφαγῆς λυτρωθεὶς.

Ibid. 3. Τότε μὲν δυσανασχετοῦντες. Ἐρὸς τὸ ἐ πρότερον ἢ ἀποδέδοται τοῦτο· ἀναλαμβάνει γὰρ ὅτι

(48) Δαιμόνων mss., sine sensu. Emendatio obvia et non dubia. Supra Gregorius de Juliano ait, τῆ ψυχῆ δαιμόνων καὶ τοῖς πράγμασι.

(49) Supra jam ἐντομα per vocem σφάγια exposuit. Scholiastes Apollonii Rhodii (1, 587) : ἐντομα, τὰ σφάγια, κυρίως τὰ τοῖς νεκροῖς ἐναγίζόμενα.

(50) Clemencetus in nota ad hunc locum scholion Basilii retulit usque ad ἀλλά κατὰ Θεόν. Male scripsit ἔχου pro ἢ τόν. Cum autem Basilii interpretatio

A brabat, et corruptus ipse et corrumpens; atque libidinis petulantiam occultabat, nempe tanquam aliquid divinum peragens, scortis præbibens, quæ etiam ipsi vicissim præbebant, sub nefariorum mysteriorum specie atque obtentu: gravis hic imperator, et qui ut voluptatibus superior laudabatur, hujusmodi res gerebat.

Tunc igitur me non malum de hoc viro. Notanda Apostatæ indoles, ut scelestæ, et agitata, et dæmoniaca. Quam quidem vates, opinor, certusque physiognomon deprehendisset, plenum dæmonibus virum declarans, omniique nequitia repletum diversorium. Exposita sunt maxime proprie et a Patre prophetice hæc dicta sunt. Ostendit enim illis nobis, et manifeste sermone constituit, quale experientia operibus cognovit monstrum, quale non prius natura genuit, variis generibus conflatum belluam ostensam velut Scyllæ illæ et Chimææ.

Tanquam videlicet nemo esset qui res nostras inspiceret. Hoc enim jactabant adversarii nostri, neque ullam gubernationis causam vel Deum esse terrestria inspicientem, sed fortuito omnia ita ferri, atque iis qui honeste vel male vixerunt nullam futuram esse retributionem.

Ab indoctorum nostratium quodam. A prophetarum quodam, qui indocti apud vos videntur, ait, triumphale carmen desumo. Quibus subjungit et sacrificia, et caeremonias, et impietatis mysteria. cæteraque hujusmodi.

Ubi Babylon? Hujus atque universi orbis, ex istis quæ jam diximus immolationibus atque incisionibus, reliquisque aliis, possessionem quasi somnians sibi promittebat.

Deum qui jurat adversus superbiam Jacob. In quem adversus Jacob jurantem? In supereminentem omniaque superantem Deum. Aut jurantem Deum per Jacob fidem et magnanimitatem, sicut ait Jacob: non per dæmones juravit, sed per Deum. In jusjurandum enim, ait, non dæmones accepit, sed Deum religiose jusjurandum fecit, qui super omnia et est et videtur.

Hæc tu scilicet Christianis. Hæc Christianis præmia persolvis, pro iis aut propter ea quibus pulchre servatus es ab ipsis subtractus, et justa necesse liberatus.

Tum nos ægre et acerbè ferentes. Ad e prius quidem hæc referuntur. Repetit enim quod cum sus-

satis sit impedita, D. Clemencetus conjicit ὀμνύοντα pro ὀπιυλάτω, qui opitulatur, qui ulciscitur. Sed nihil mutandum, cum manifeste Gregorii sermo ad hæc verba prophetæ Amos spectaret quæ laudat ipse Clemencetus: Ὁμνύει Κύριος κατὰ τῆς ὑπερηφανίας Ἰακῶβ. Male omnino Basilii interpretatus est, et eam Gregorio mentem fuisse patet ut significaret, e quem alium adiutorem expectare potuimus nisi Deum illum qui juravit contra superbiam Jacob?

lineretur atque differretur a Deo sua adversus A
impios ira, nos ægre ferentes eas emittebamus vo-
ces. Dein post multa adjicit : *Hæc autem ipse
prius.... nunc vero, et reliqua.*

*Cecidit Bel, contritus est Dagon, patus factus
est Saron.* Bel, Dagon et Saron, templa et signa et
dæmonum nomina. E Scriptura hæc sumpta sunt :
ad similitudinem eorum quæ hoc temporis evene-
runt. A piis enim hæc omnia deleta et eversa, et
penitus diruta sunt. Deinde adjicit et nostra, et
futura prænuntiat, quæ et nunc adhuc perspicuntur
vel evenientia, vel jam impleta, vel certe fu-
tura, ut probe scio : iis enim quæ eventu confir-
mata sunt in futurorum fide confirmatus sum.

Non jam adversum nos festos dies agent. Solemnita-
tates ac festa celebrabunt, gaudentes adversus nos
impii inimici, ac legis iniquæ decreto a falsa et
adulterina doctrina nos excludentes. Prohibebant
enim ne Christiani Græcarum litterarum ac doctri-
narum participes essent : hac ratione se illud con-
sueturos arbitantes, ut linguas quoque nostras
inhiberent.

Ignem facifer tuus exstinguat. Ignem gerebat is
qui facem tenebat, simul et sacrificiis ignem im-
mittens, et sacra et exæmonias ad aliquod tempus
illuminans : posteaque eundem exstinguens, turpia
et obscena mysteria in tenebris celebrandi spatium da-
bat. Ac tum sacrorum antistes meretricia veste indu-
tus turpiter de rebus sacris disserebat. Ideo subjungit :
« Fœdas tuas et tenebris pleas noctes cohibe. »

Aerem sparsit. Proprie singula exprimit : « Pro-
duxit, firmavit, tornavit, sparsit, limites imposuit,
traxit, anima donavit, ad suam formam effluxit. »
Ἐμόρφωσε ad Dei quoque imaginem innuit. Εἰσό-
χωσε, hoc est, animalia rationis expertia, bruta et
sentlendi facultate prædita anima donavit. Flu-
minum tractum atque cursum voce Εἰλκωσε, *traxit*,
significavit. Ὀρίσε, limitem scilicet mari imposuit.
Terminum enim, inquit, *imposuit, quem non
præteribis* ¹². Aerem quoque sparsum esse valde
proprie dixit : ille enim per universum inane, ut
appellatur, fusus ac sparsus est. Apie autem illud
etiam, « cælum tornavit. » Quasi in circulo et
tæpo circumductum, sphaerica forma efflactum est.
Firmum solidumque terre proprium est. Luminis
aurem solute et quasi incorporaliter eunti dedit
locum subjiciens aere gracili et exsili vehi.

Dejice jam Triptolemos tuos. Jam de iis dictum
est in oratione in *Theophaniam*, ac de Orpheo
¹² Psal. civ, 9.

(51) Ms. 573 σκότος. Scribitur δ σκότος et τὸ
σκότος. D. Clemencetus legit σκότους juxta ple-
rasque mss. Max Gregorius, τὸ σκότος ἔλυσεν. Est
in ejus carminibus locus haud absimilis :

Τῶν δὲ νύκτες, νυκτὸς ὄντως ἀξίαι.

Ad quæ scholiastes Doctoris Clarke hæc adnotat
(Catal. Gaisford. p. 35) : Νύκτες δὲ εἰσι σκότους
ἀξία: αἱ κατὰ τὸν κελυδὸν καὶ τὰ τῆς ἐκείνου μυστήρια
τελετῆς.

ἤνικα ἀνεβάλλετο καὶ ἀνοχῆς εἶχετο ἢ κατὰ τῶν
ἀσεβῶν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, δυσαναταχτοῦντες ἐκείνας
ἤφιμεν τὰς φωνάς· εἴτ' ἐπάγει μετὰ πολλὰ (col. 700
A 11)· Ταῦτα μὲν οὖν πρότερον, νυνὶ δὲ, καὶ τὸ
λοιπὰ.

Col. 701 A 3. Ἐπεσε Βῆλ, συνετριβη Δαγῶν,
ἔλη ἐγένετο ὁ Σαρώρ. Βῆλ καὶ Δαγῶν καὶ Σαρών,
ναοὶ καὶ στήλαι καὶ δαιμόνων ὀνόματα· ἐκ δὲ τῆς
Γραφῆς (Isa. xlvii, 1 ; xxiiii, 9) ἐλήφθη καὶ ταῦτα·
καθ' ὁμοίωσιν τῶν κατ' ἐκεῖνο [Coisl. ἐκείνου] καιρῶν
συμβεδηκότων· ὑπὸ γὰρ τῶν εὐσεβῶν καθήρτηται
ταῦτα καὶ συνετριβη, καὶ ἀπωλεῖται τελεία παραδέ-
δοται· εἶτα ἐπιφέρει καὶ τὰ ἡμέτερα καὶ προφητεύει
τὰ μέλλοντα, ἀ καὶ νῦν ἐστὶ καθορᾶται γινόμενα καὶ
γεγονότα ἦδη, καὶ γενησόμενα εὖ οἶδα· τοῖς τελε-
B σθεῖσι γὰρ βεβαίως ἔχω [Coisl. ἔχων] καὶ τὰ ἐσόμενα.

Ibid. C 2. Οὐκ ἐστὶ πανηγυρίσουσι καθ' ἡμῶν.
Πανηγύρεις τελέσουσι καὶ ἑορτὰς, ἐπιχαίροντες ἡμῖν
οἱ ἐχθραίνοντες ἀσεβεῖς, νόμῳ ἀνόμῳ ἀποκλείσαντες
τῆς κιβδήλου καὶ ἀδοκίμου παιδεύσεως· ἀπείρξαν
γὰρ Χριστιανοῦς παιδείας Ἑλληνικῆς καὶ σοφίας με-
ταλαμβάνειν, καὶ τὰς γλώττας ἡμῶν ἀπορράττειν κἄν
τούτω κακούργως οἰόμενοι.

Col. 704 A 6. Σθεσάτω τὸ πῦρ ὁ δαδούχος.
Ἐπυρρόρει οὗτος ὁ δαδούχος, ὁμοῦ τὰς τε θυσίας
ὀλοκαυτῶν καὶ φωτιζῶν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὰς τελετὰς
εἶτα κατασθενύων ἐδίδου καιρὸν ἐν σκότῳ τὰ αἰσχρὰ
τῶν μυστηρίων τελεῖσθαι. Πορνικὴν δὲ στολὴν ὁ λε-
ροφάντης ἐνδιδοσκόμενος αἰσχροῦς ἱερουργεῖ· δὴ
C ἐπιφέρει· Ἐπίσχεσ σου τὰς αἰσχρὰς καὶ σκότους (52)
γεμούσας νύκτας. »

Ibid. B 12. Ἐσπείρειν ἀέρα. Οἰκείως ἔκαστον
ἀποδίδωσιν· ὁ ὑπεστήσατο, ἤδρασεν, ἐγύρωσεν,
ἔσπειρεν, ὠρίσεν, εἰλκυσεν, ἐψύχωσεν, ἐμόρφωσε·
διὰ μὲν γὰρ τοῦ « ἐμόρφωσε » τὸ κατ' εἰκόνα θεῶν
διὰ δὲ τοῦ « ἐψύχωσε » τὸ ζωτικὸν λογικὸν τε καὶ
[ms. 573, ζωτικὸν τε λόγ. καὶ] νοερὸν καὶ τὸ ἄλογον
μέρος τῆς ψυχῆς· διὰ τοῦ « εἰλκυσεν » τὴν ὀλκὴν καὶ
τὴν τῶν ποταμῶν φορὰν· τὸ δὲ « ὠρίσεν » ἐμφατι-
κὸν ἐστὶ τοῦ διορισμοῦ τῆς θαλάσσης. Ὀρίων γάρ,
φησὶν, ἔθου ὁ οὐ παρελεύσεται (Psal. ciii, 9).
Ἐσπάρθαι δὲ καὶ τὸν ἀέρα εἰκότως εἶπε· κέχρηται
γὰρ καὶ διέσπαρται παντὶ λεγομένῳ κενῷ· οἰκείον δὲ
καὶ τὸ « ἐγύρωσεν » οὐρανοῦ· ὡς ἐν γύρω γὰρ καὶ
D τῶν περιαγαγῶν (52) σφαιρικῶς ἐτεκτῆνατο· τὸ
δ' ἔθραϊον καὶ στερεὸν ἴδιον (cod. p. 276, 2) γῆς· τῷ
φωτὶ δὲ λελυμένως καὶ οἷον ἀσωμάτως ἰόντι δίδωκε
χώραν ὑποστήσας ἐπιβτεῦειν ἀέρι ἀραιῷ [ms. 573
εὐρεῖ] καὶ λεπτῷ.

Ibid. C 3. Κατὰβὰλ σου τοὺς Τριπτολέμους.
Εἴθεται περὶ τούτων ἐν τῷ εἰς τὰ Θεογόνια λόγῳ (53)

(52) Hic voce περιαγαγεῖν explicatur verbum
γυροῦν : alias vice versa. Cum enim Gregorius
in alio sermone dixisset (or. 34, nunc 28), εἰς περι-
ήγαγεν οὐρανόν ; Basilii hæc observat : Ἴσον ἐστὶ
τῷ ἐγύρωσε, κυκλωτερίη καὶ σφαιροειδῆ εἰργάσατο·
ἢ γὰρ περὶ κύκλον σημαίνει· ἢ τὴν περιφορὰν τοῦ
κυκλοφορικοῦ τούτου σώματος ὑποληπτέον.

(53) In Basilii scholiis ad sermonem εἰς τὰ
Θεογόνια (orat. 38), nihil de Triptolemo invenire

καὶ περὶ Ὀρφείως δεδῆλωται μοι ἐν ἄλλοις (54), καὶ ἂν ταῖς φερομέναις ἱστορίαις (55) πλατύτερον εὐρή-
σεις.

Ibid. C 11. Οὐκ ἔτι φθέγγεται δρυς. Τὴν ἐν Δωδώνῃ λέγει δρῦν (56) φθειρομένην καὶ λάλον, καὶ ληροῦσαν τὰ τῆς πλάνης μαντεύματα. *Λέθηται* δὲ τὸν ἐν Δελφοῖς (57) φησι τρίποδα, καὶ *Πυθίαν* τὴν ἐν Δελφῷ (58). Πληρουμένην δὲ εἶπε, καθότι μυθεύονται, ἀπὸ τινος χάσματος πνεύματος ἀναφερομένου, ἰερεῖάν τινα ὑπερβαίνουσαν κάτωθεν διὰ τῶν μυρίων ἐπεισπνεῖσθαι, καὶ πληροῦσθαι μαντικῶν ληρημάτων, καὶ τοὺς λεγομένους ἐντεῦθεν ἀποθεσπίζειν χρησμούς. Περὶ δὲ τῶν ἐξῆς λέλεκται ἐν ἄλλοις (59). Πλὴν καὶ ταῦτα πάντα σεσηγῆναι φησί.

Col. 705 A 5. Καὶ Προσύμῳ τῷ καλῷ θεῷ B [Coisi. Θεῷ] παθαίμετος. Τουτέστι πάσῳ, καὶ τῷ ὠραίῳ Προσύμῳ συμφθειρόμενος· ὁ δὲ Πρόσυμνος, ἕνωμα κύριον ἀσελγείας καὶ ἀκολασίας τοῦ τοιοῦτου θεοῦ ὑπουργός ὢν καὶ ἐράμενος (60). Θερσίτην δὲ Ὀλύμπιον τὸν Ἡφαίστον αἰνίττεται, ἀπεικάζων τῷ καταγελάστῳ καὶ αἰσχίστῳ Θερσίτῃ τῷ Ὀμηρικῷ.

Ibid. B 3. Τὸν Κερδῶρον καὶ τὸν Λόγιον. Τὸν Ἑρμῆν λέγει, ἀπὸ τοῦ λόγου Λόγιον καλῶν, ἀπὸ δὲ γε τοῦ κέρδους καὶ τῶν κλεμμάτων Κερδῶρον· ἐπεὶ δὲ καὶ μοιχὸς ἐάλω καθ' Ὀμηρον, δεσμοῖς ἀφύκτοις ὑπ' Ἄρεως σὺν Ἀφροδίτῃ πεδηθεὶς, αὐτὸς μὲν Ἐναγώνιος ἦν, θεοὶ δ' ὀρώντες ἀσέστῳ κατεῖχοντο γέλῳ (61)· ἄλλ' ἔγω, φησί [Coisi. φασί. Greg. ibid.]. συγκαλύπτω μὲν τοὺς ὄφθαλμοὺς αἰδούμενος τῷ [ms. 573, ὄφθ. τῷ] αἰσχίστῳ τούτῳ θεάματι (62).

Ibid. 6. Σὺ δὲ μοι προσκύνει τὸ σύντρονόν τε τοῦ λόγου καὶ τὸ Σακέλλιον. Τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ταῦτα ὡς δὲ δῆθεν σεμνὰ φράζει καὶ τὸ τοῦ λόγου δὲ κε-

ostensum est mihi in aliis, atque in iis quæ histo-
riæ dicuntur, fusius invenies

Non jam querculus loquitur. Quercum in Do-
done dicit, vocalem et erroris oracula eloquentem.
Lebetem vero in Delphis ait tripodem; et Pythiam
Delicam vatem. Impletam vocat, ut fabulantur,
quod spiritu ex quodam hiatu prorumpente, illa
vates supergredebatur, et quasi ab innumeris spi-
ritibus implebatur propheticis ineptiis, quæ
deinde ut oracula proferebat. De cæteris jam alias
dictum est, etsi potius esset, ait, silentio omnia
premere.

Deus in pulchri Proshymni amorem propensus.
Scilicet patiens et formoso Proshymno turpiter
abusus. Proshymnus, nomen proprium est. Petu-
lantia ac libidinis istius Dei minister erat et ama-
sius. Thersitem autem Olympium Vulcanum innuit,
eum comparans cum ridiculo et turpissimo apud
Homerum Thersite.

Lucrium tuum et Logium. Mercurium dicit, Lo-
gium a λόγου (sermone) vocans, et a κέρδους (lu-
cro) et furtis Lucrium. Cum autem mæchus depre-
hensus est, juxta Homerum, ineluctabilibus vincu-
lis a Marte cum Venere illigatus, ipse quidem in
manifesto scelere esset, diique videntes cachinnos
immanes sustulerunt. Sed ego, ait, oculos obtego
turpissimi hujus spectaculi pudore.

Tibi vero per me sane liceat sermonis contentione[m]
et sacculum. Hæc quoque ad Mercurium spectant.
Quasi decora eloquitur, et orationis gravitatem

est, nec etiam pliniam de eo loqui potuisset non
video. In sermone eius τὰ ἀγαθὰ φῶτα (orat. 59), quæ
apud quosdam eis τὰ θεοφάνια inscribitur, Grego-
rius, ut in præseni loco, κελεύεις τινὰς καὶ Τρι-
πόλεμον; ait; sed Basilius nihil in hunc locum
adnotavit. Expositionem forte ab ipsius expositione
diversam innuit; quod tamen vero simile non est.

(54) Quem locum innuat non video. Oratio in
Epiphaniam locum Basilio dederat. ut quædam de
Orpheo diceret (Ὀρφείως τελεταὶ καὶ μυστήρια, D
verba sunt Gregorii orat. 58), sed dicere noluit;
quædam etiam adnotare potuisset in hæc verba
primæ Stelitæicæ: Ὀρφεὺς παρὶτω μετὰ τῆς κι-
θάρας καὶ τῆς πάντα ἐλκρούσης φῶδης. At nihil occur-
rit, in mss. saltem quibus utor.

(55) Exempli gratia, in Nonni Collectione histo-
riarum (Συναγωγὴ ἱστοριῶν) l. 1, c. 77.

(56) Gregorius in carmine 29:

Κασταλίη, Ἀδύρη τε, δρυὸς μαντεύματα κελθῶ.
Codex doctoris Clarke scholion in hunc locum
exhibet valde mutilum (Catalog. ms. Clarke, p. 48),
quod nihil mutans edidit Gaisford. Illud juvat hic
emendatius atterere: Δωδώνη πόλις ἐστὶ περὶ τὴν
Ἠπειρὸν· ἐν ταύτῃ ἦν δρῦς ἐν ἣ Ζεὺς ἐπισκιάζειν
ἐλέγετο, καὶ μαντείαν τοῖς χερσῶν διδόναι ἐξ αὐτῆς
τῆς δρυὸς. . . ἐξηχούμενα· Ὀμηρος δὲ (Iliad. xvi,
254), Σάλλοι, φησὶν, ἂν τῆς Δωδώνης δρυὸς μάντις,
ὄψαο. [forte ὑπαφῆκας] τὸ ἔθνος προσαγορεύων·
πούτους δὲ χαμαιεύνας φησὶ καὶ ἀνιπέτοπους, θῶ

[forte τῷ θεῷ] ἀνακείμενος· ἔνθα καὶ γυναῖκας
ἐλεγον ἐμπορομένους προλέγειν καὶ μαντεύεσθαι, καὶ
ταύτας οἷον τοὺς ἱερεῖς ἀγνεύουσας φασί

(57) Errat Basilius, at Nonnus (Hist Collect. ii, 2
infra) recte scripsit. Voce λέθης Gregorius non
tripoda Delphicum intelligit, sed vas illud æreum
quod statua flagellabat. Van Dalen in famigerato
suo De oraculis tractatu (c. 9) loca nonnulla colle-
git quæ ad Dodonæas fabulas spectant. At videnda
in primis Dissertatio in qua præses de Brosses de
hoc oraculo fuse agit (Acad. des B. L. t. XXXV).
Adde Claverium De oraculis (p. 9). Nescio an jam
alicui sit animadversum, Suidam ea quæ in Δω-
δώνῃ disserit, ex Nonno exscripsisse, et impera-
tricem Eudoxiam ex eodem fonte hausisse in Vio-
lario (p. 187), cum de lebeate agit.

(58) Iterum erravit Basilius, at iterum recte Non-
nus (Hist. ii, 13). Pythiam Delphicam, non Delicam
intelligit Gregorius.

(59) Ubina[m] loci, nescio, si de sui ipsius scho-
liis loquitur; at deficiente Basilio vide Nonnum (ii,
14 seq.)

(60) De Proshymni turpi historia vide Clementem
Alexandrinum, Protrept. p. 22, Arnob. v. p. 176.

(61) Errore singulari hic Basilius Mercurium pro
Marte, et Martem pro Vulcano ponit.

(62) Non videtur Basilius mentem Gregorii ce-
pisse, qui hic statuarum Mercurii habitum cōscenari
intelligit, quas videre pudet.

contentionemque confert cum sacco furtorum A receptaculo, qui et ipse videlicet adorabatur.

Et Isides, et Attides, et Mendesii dii. Ægyptii et isti dii, de quibus jam dictum est. Attamen Priapus quidem deus habebatur et ipse, turpiter depictus, inguen seu veretrum erectum habens ingentis magnitudinis. Hermaphroditus vero duplicem, ut illi narrant, sortitus est naturam, virilem scilicet et femineam, utramque libidinem agens, sicut et Tiresiam ferunt. Attis vero et Osiris, ille quidem virilibus partibus truncatus est, eaque quæ feminarum sunt patiens cultus est: Osiris autem, postquam toto corpore laceratus ac de medio sublatus fuit, Deus existimatus est.

Audite orationem viri non mediocriter in ejusmodi rebus eruditi. De semetipso dicit, non se simpliciter laudans, verum magis suasorio ac non ingrato dicendi genere. Consueverunt enim rhetores in suasorio genere de semetipsis sublimiter loqui, ut magis libenter consilium excipiantur. Neque enim eo, qui suadet, humiliter loquente, facile quispiam cohortationem accipiat. Unde igitur tanta mihi contigerit doctrina? Ex iis, ait, atque illis.

Illud vero magnum ne omnino quidem peccasse, aut certe non gravissime. Postquam autem se dixisse sentit « supra naturæ modum » protinus quasi seipsum corrigens adiecit: « aut certe non gravissime. » Nemo enim prorsus peccato caret. Nam supra humanæ naturæ modum, ait, absque peccato esse Deus constituit. Forsan suspicari posset quodammodo et illud, humanæ naturæ esse dicere peccati expertem esse, et si hoc culpæ immune, ut ita dicam, quasi humanæ naturæ proprium peccatum. Quid igitur dicemus? Ex iis quæ acciderunt speculari. Neque enim malum est natura, neque ad peccatum creata est, sed ad incorruptionem. Si et quavis ratione virtute et illud naturæ adesset, quod igitur potestatem habuit accipere, habuit quodammodo et illud, non constituitur Deo, transgressione autem ad perniciem irrepente atque omni vi atque ope nitente, serpentis artifi-

(63) Voce τὸ σύντονον manifeste alludit Gregorius ad easdem statuas. Verba τοῦ λόγου, quæ Basilio placent, mihi invenuste dictæ videntur. Sic distinguendum erit, ut intentio et etiam intonatio oratoris pateat, ὅ δὲ μοι προσκύνει τὸ σύντονον — τοῦ λόγου — καὶ τὸ σακέλλιον. At mihi persuadere non possum, Gregorius, qui semper stylo excelso utitur, ad hæc lacete dicta descendisse ut auditorum risus moveret. Scripsit tantum τὸ σύντονον, καὶ τὸ σακέλλιον, ἔν σου μόνον αἰδέσιμον. Ultima verba jungo cum σακέλλιον: in editis subsequentis periodi pars sunt, at sine sensu. Σακέλλιον hoc (ὁ θησαυρὸς τῶν σὺλων vel τῶν σὺλων, sed potius σὺλῶν) crumena est quam in multis monumentis Mercurius manu gerit.

(64) Quid sint Ἄττιδες, dii Ægyptii, non video. Textus Gregorii habet, αἱ τε Ἰσίδες καὶ οἱ Μενδήσιοι θεοὶ καὶ οἱ Ἄττιδες. Et sine dubio hic restituendum Ἄττιδες.

κροτημένον καὶ σύντονον ἐπισυνάπτει, καὶ τὸ τῶν σὺλῶν [Coisl. σὺλων] τὸν θησαυρὸν σακέλλιον, ὡς καὶ αὐτοῦ [Coisl. ὡς αὐτ.] τάχα προσκυνουμένου (63).

Ibid. 8. Αἱ τε Ἰσίδες καὶ Ἄττιδες (64) καὶ Μενδήσιοι. Αἰγύπτιοι καὶ οὗτοι θεοὶ, περὶ ὧν ἐλέχθη (65). Πλὴν Πριάπος μὲν θεὸς ἐνομήσθη καὶ αὐτὸς ἀσχερὸς καὶ γραφόμενος τὰ ἐπίσειον [Coisl. ἐπεισιον], ἦτοι τὸ αἰδοῖον, ἐκκρεμὲς ἔχων ὅτι μάλιστα [Coisl. ὅτι καὶ μεγ.]. Ἐρμαφρόδιτος δὲ διττὴν, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἔλαχε φύσιν, ἀρρένους τε καὶ θηλείας, ἐκατέρωθεν ἀσελαγίων, ὡσπερ καὶ τῶν Τειρεστίαν ἱστοροῦσιν. Ἄττις δὲ [Coisl. τε] καὶ Ὀσίρις (66), ὁ μὲν τὰ αἰδοῖα ἀποκόκοπται, καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν ἀφήρηται, τὰ γυναικῶν δὲ πάσχις ἐτιμήθη. Ὀσίρις δὲ διεσπασθη καὶ ἀνάρπαστος γεγὼνός, θεὸς ἐνομήσθη.

Ibid. C 9. Ἀκούσατε λόγον ἀνδρὸς οὐ μετρίως τὰ τοιαῦτα πεπαιδευμένου. Περὶ αὐτοῦ λέγει, οὐχ ἀπλῶς αὐτὸν ἐπαιῶν, ἀλλὰ ῥητορικώτερον εἰρηται καὶ ἀνεπαχθῶς· νόμος γὰρ ῥητόρων ἐν συμβουλευτικῇ (cod. p. 277) εἶδει καὶ αὐτὸν τινα ἐπαινεῖν, εὐπαράδεκτον ποιοῦντα τὴν συμβουλίην· οὐδὲ γὰρ ἂν μετριολογούντος τοῦ συμβουλευόντος εὐχερῶς ἂν δέξαιτό τις τὴν προτροπὴν (67). Πῶθεν οὖν τὸ τῆς τοιαύτης παιδεύσεως [ms. 573 τῆς παιδ.] μοι περιεστίν; ἐκ τῶνδε, φησί, καὶ τῶνδε:

Ibid. 12. Μέγα μὲν τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τυχεῖν ἀμαρτόντας ἢ μὴ τὰ μέγιστα. Ἐπειδὴ γὰρ ἥσθητο τὸ « ὑπὲρ τῆ φύσιν » εἰρηκῶς, αὐτίκα πρὸς δεδῶρθωσιν ἤλθεν ἐπενεγκῶν « ἢ μὴ τὰ μέγιστα » οὐδέ τις γὰρ ἀναμάρτητος· ὑπὲρ γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὸ ἀναμάρτητον, φησὶν, ἔταξεν [ms. 573 ἀναμ. ἐτ.] ὁ θεός. Ἰποπτευθεὶ δ' ἂν πως καὶ τοῦτο, ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι λέγειν τὸ ἀμαρτητικῶν [Coisl. λέγ. τὸ ἀναμάρτητον] καὶ, εἰ τοῦτο ἀνεύθυνόν πως, ὡς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδιον ἢ ἀμαρτία· τί οὖν ἐροῦμεν; ἀπὸ τοῦ συμβαινόντος τοῦτο σκοπεῖσθαι· οὐ γὰρ κακὸν ἢ φύσις, οὐδ' ἐπὶ ἀμαρτίᾳ ἐκτισται [Coisl. ἐροῦμεν· ἐκτισθαι], ἀλλ' ἐπὶ ἀφθοραῖ· εἰ καὶ πως δυνάμει καὶ τοῦτο τῇ φύσει παρῆν, ὃ τοίνυν δύνανται εἶχε λαβεῖν, εἶχε, εἶχε πως καὶ τοῦτο οὐ τάξαντο τοῦ θεοῦ, τῇ παραβάσει δὲ παρεῖσθαι εἶχε, καὶ εἰς ἐνέργειαν ἐλθούσης, ὅπως ἀπάτη διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλήσαντος, τῆς ἀμαρτίας. Διὰ [Coisl. διὰ]

D (65) Apud Nonnum, exempli gratia. Si de iis locutus est Basilius, locus non occurrit.

(66) De Atti et Osiride Basilius intelligit hæc Gregorii verba, τοὺς ὑπὸ μανίας περιεκομμένους ἢ διεσπασμένους θεοὺς· Nonnum (ii 29) διεσπασμένους θεοὺς de Baccho Zagrao a Titanis caeso, quod admitti potest; et περιεκομμένους θεοὺς de Gigantibus quos dii vicerant et deturbanant. Mala est hæc posterior interpretatio; verba enim ὑπὸ μανίας περιεκομμένους de Attide possunt intelligi.

(67) Coisl. οὐδὲ γ. ἂν μετριολογούντος εὐχερῶς ἂν δέξαιτο τὴν πρ. Praestat lectio ms. 573, quam secutus sum. Addidi ἂν ante δέξαντο. Repetitio conjunctionis ἂν, quam habet codex Coisl.ianus, omnino suaderem ut in textu Gregorii recipiatur: non raro occurrit tam in prosaico quam in metrico sermone.

τὸ ἀποδεδικῶς ἦδη τάξει λέγεται τὸν θεὸν γραφικῶν χαρακτῆρι, τὸν οὕτω τὸν ἀνθρώπων πλάσαντα καὶ τοῦτου δεκτικὸν ἐργασάμενον.

Col. 708 A 2 Δεύτερον δὲ ὡς [Coisl. δεύτ. ὡς] ἐμοὶ δοκεῖ. Πρῶτον [ms. 573 Πρώτος] τεθέντος τοῦ μὴ ἀμαρτεῖν ἢ μὴ μέγα, δεύτερον ἔπεται τὸ πταίναντας καὶ παιδευθέντας, εἴτα ἀνέσεως ἐπιτυχόντας, ἐν αἰσθήσει ἀεὶ καὶ μνήμῃ τῆς παιδεύσεως εἶναι, καὶ μὴ ἀμαρτεῖν πάλιν, ἀλλ' ἀποφυγεῖν μάλιστα δευτέρας, ἐκ δευτέρας, φησὶ, κακίας καὶ ἀμαρτίας.

Col. 709 A 4. Μηδὲ τὸν παρόντα καιρὸν ἐπαίρωμεν. Τουτέστι, μὴ ταῖς ἐπινοίαις ἡμῶν [ms. 573 ὑμῶν] πανηγύρσει καὶ εὐχαίαις ταῖς εἰρημέναις ἐπιχαίρωμεν τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἐπαίρειν καὶ μεγαλύνειν αὐτὰς πλέον ἢ χρῆ Ἑλληνικοῖς τισιν ἔθεσι καὶ καλλωπισμοῖς· μηδὲ κρότοις καὶ μέθαις (68) ἐπαίρωμεν τὸν καιρὸν· οὐ γὰρ ἄξιόν ἐστι τιμᾶν τὰ θεῖα καὶ τὰ ἡμέτερα τοῦτους τῶν πανηγύρων· ἀτιμία γὰρ, ἀλλ' οὐ τιμῆ, τὰ οὕτω τελούμενα.

Ibid. C 5. Εἰ καὶ ὀρχήσασθαι δεῖ σε. Τὴν Ἡρωδιάδος ὀρχησιν παραιτεῖται, ἥς ἔργον, φησὶ, Βαπτιστοῦ θάνατος· τὴν δὲ τοῦ Δαυὶδ [ms. 573 δαδ] καὶ ἐπικρίνει, μὴ ἀτιμάζων, ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιθάρου, ἣν καὶ τῆς εὐκινήτου καὶ πολυστρόφου τῆς κατὰ θεὸν πορείας μυστήριον ἡγεῖται ἀλληγορῶν, καὶ δίδωσι τοῦτοις νοεῖν οὐκ ἀπόβλητον εἶναι καὶ τὴν ἐν ἑορταῖς καὶ εὐφροσύναις καὶ πανηγύρσει θεαῖς διάχυσιν ψυχῆς εὐσεβοῦς, δοξαζομένου Θεοῦ, καὶ τῇ οἰκονομίᾳ (cod. p. 277) Χριστοῦ καὶ ταῖς τῶν ἁγίων μνείαις ἑλλαμπρονομήνης [Coisl. μνήμαις ἑλλαμπρομένης]. Ἐνθεν, οἶμαι, οὐκ ἀποδέδληται, παρακεχώρηται δὲ πως, καὶ ὡς εὐσεβὲς [Coisl. καὶ εὐσ.] λελογίσται ἢ τῶν ἁσμάτων ὕμνωβία, ποικίλως σὺν ἡδονῇ στρεφομένης [Coisl. τρεφομένης, ms. 573 στρεφομένοις] τοῖς ρυθμοῖς τῆς ψῆδης, ὡς καὶ χεῖρας εὐρύθμως νομασθαί τε καὶ πόδας, καὶ ὅλον πως συνδιατίθεσθαι τῷ μέλει τὸ σῶμα ἀκαταγνώστως.

Col. 712 A 14. Μὴ ὦν κατέγνωμεν. Τουτέστι μὴ τῶν πράξεων ὦν κατέγνωμεν, ὡς βιαίων καὶ τυραννικῶν, τὰ αὐτὰ (69) τῶν πράξεων ἐκείνων διαπραξόμεθα.

Ibid. B 7. Μὴ τοίνυν θελήσωμεν τὴν ὀργὴν μετρηθῆναι. Οἶον ἀντισηκῶσαι καὶ ἀντιμετρηῆσαι τὴν ὀργὴν καὶ τὰς τιμωρίας· μὴ τοίνυν θελήσωμεν ἀντιδοῦναι κακὰ ἀντὶ κακῶν, καὶ οἷα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πεπόνθαμεν ποιῆσαι εἰς αὐτούς· ἀξίως γὰρ οὐ δυνασόμεθα κολάσαι (70). Ἐπεὶ οὖν τὸ πᾶν εἰσπράξασθαι οὐ δυνατόν, τὸ πᾶν σὺγχωρήσωμεν.

(68) Gregorius supra (col. 708 C 12) μηδὲ κωμοῖς καὶ μέθαις, οἱ fortasse Basilius, κρότοις scripsit ut synonymum voci κώμοις, nam οἱ κρότοι, strepitus, plausus, convivia comitantur. Κωμάζειν, inquit ad hunc locum scholiastes Montacutii, ἐστὶ μετὰ μέθης αἰσχρῶς ζῆειν· κώμος δὲ τὸ θνομα. Basilius ad vocem κωμαστής quam in alia oratione (orat. 43) Gregorius adhibuit, hæc adnotat: Κωμαστής, κώμος (ms 573, p. 103, 2) καὶ τὸ παῖγνιον, καὶ ὁ ἔπαινος. ἐξ οὗ καὶ ἐγκώμιον εἰρηται, καὶ ἡ μέθη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ μέθης ἀσέλγεια. Διαστῆλλει καὶ ὁ Ἀπίστο-

A ciis per illum qui in ipso locutus erat, peccato. Propter eventum jam constituisse dicitur Deum graphico caractere, qui ita hominem effinxerit atque hujus capacem effecerit.

Proximum autem, ut mihi videtur. Postquam primum positus est minime peccare, vel certe non graviter, secundum est, si cum peccato admissio castigati, ac postea indulgentius habiti, in disciplinæ semper sensu et memoria hæreant, nec rursus indulgeant peccato, secundaque verbera ob secundam, ut ait, iniquitatem secundumque peccatum fugiant.

Ne præsens tempus extollamus. Id est, ne festis, solemnitatibus atque unguentis, ut modo dixit, adeo exultemus ut ea extollamus et magnificemus ultra quod decet, sicut in quibusdam Græcorum ritibus et pompis. Neque plausibus et ebrietatibus tempus extollamus. Non enim decet divina nostraque istis solemnitatibus venerari. Nam quæ ita fiunt dedecus sunt, non vero decus.

Quod si te etiam saltare oportet. Herodiadis salutationem exprobrat, quæ Baptistæ, ait, necem attulit. Davidis vero incessionem probat, non indecoram, ob arcæ requiem, quam quidem incessionis Deo gratæ agilitatem et volubilitatem mystice figurare censet: atque hoc ipsis intelligendum præbet, minime abjiciendam atque improbandam in festis ac divinis celebritatibus animi diffusionem et modulatam agitationem, atque ob Dei gloriam ejusque sanctorum celebritates corpore cum animo tripudante. Unde, opinor, non improbat, sed quodammodo licitus est, et ut pius habetur canticorum hymnorumque cantus, et voces cum voluptate varie rhythmis modulatæ, manusque et pedes certa quadam numerorum moderatione agitati, ac totum denique corpus quadam inflexione non vituperabili ad cantum compositum.

Ne quæ prius reprehendamus. Hoc est, ne quæ illis objiciebamus, ut tetra et tyrannica, eadem in eos usurpemus.

Proinde ne iram metiri in animum inducamus. Nempe remetiri et compensare iram et pœnas. Ne igitur in animum inducamus mala pro malis respondere, et quæ a Græcis passi sumus, ea in eos facere. Dignam enim pœnam sumere nequiremus. Verum quoniam pœnas omnes ab ipsis exposcere non possumus, pœnas omnes ipsis remittamus.

λος (Rom. xiii, 13): μὴ κώμοις καὶ μέθαις· καὶ Θεόκριτος (Idyll. iii, 1): Κωμάσσω πρὸς τὰν Ἀμαρυλλίδα, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ πορείᾳ πορεύομαι.

(69) Ex his patet legendum in textu Gregorii, μὴ ὦν κατέγνωμεν ταῦτα πράξωμεν, pro ταῦτα.

(70) Hic mancus est textus scholiastis Montacutii: Ἐάσωμεν οὖν... ετρα κολάζεσθαι τοὺς ἐχθροὺς τῶ συνειδῶτι πληττομένους, κατὰ τὴν τραγῳδίαν· ἢ σύνεσις γὰρ ἀπόλλυσι τὸν δεινὰ εἰργασμένον. Videatur legendum, ἐάσωμεν οὖν σύμμετρα κολάζεσθαι.

Qui cum per ea quæ passus est. Qui quidem A Christus Deusque noster, victis per ea quæ passus est persecutoribus, eo nomine multo magis superavit, quod cum multis partibus majorem adversus eos iram ostendere posset, hoc tamen non modo non fecit, verum etiam pro singulari quadam benignitate, proipsis Patrem precatus est ne hoc iis crimini daret.

Mitto divina et nostra. Quæ a Deo et a divinis scriptoribus de suppliciis istos hic manentibus, accepimus, ait, mitto dicere et prætereo. At tu ad tuos Græcorum sermones venias, quibus poetæ et philosophi delectantur; qui quidem igneus quosdam fluvios ad improborum cruciatum tradiderunt, Pyriphlegetontes, et Cocytos, et Acherontes (plurali scilicet numero sic quodammodo appellatos); per quos quidem fluvios apud vos poetæ ac philosophi improbitatem cruciant. Et Tantalum duplici pœna laborantem aiunt, inter aquas stantem usque ad os et barbam. At cum senex, ut Homerus ait, corpus demittit bibendi cupidissimus, protinus paludem, in qua demersus stahat, dæmon exsiccat. Tityum vero super multa plethra recumbentem (tantæ enim corporis erat magnitudo), et ab avibus jecore dilacerato semperque vorato, cum semper renascitur, narrat fabula. Atque Ixionem rotæ magno impetu versatæ devinctum et cum ea in orbem volutum. Hi sunt qui inferorum suppliciis addicti sunt. Quænam vero impiissimum istum Julianum manent? Multo graviora illis, ait, perpetietur et eo magis lugebit, quo magis improbitatæ præstat: quando quidem pœnæ atque cruciatu pro modo eorum, quæ quisque acceleratæ facit, tribuuntur.

Hoc tibi pro pede sit munus. Narratum est quomodo Ulysses, Ilio revertens, multis objectus fuerit periculis, atque vicesimo anno domum redierit, pauperi similis, omnibusque ignotus. Arcumque experiri simulans quo Penelope, procos suos eludens, per securium foramina sagittare jubebat. Iatis parum proficientibus, ipse intendit arcum, telo ad destinatum misso, Antinum procorum primum transfigit, opportune percussum: ad quem dejectum hæc verba dixit: Hoc tibi pro pede sit munus. Pedem vero bovis innuit, quo a mensa arcepto conjecitque supplicem Ulyssem male multaverat. His quoque usus est adversus istum homicidam Idolianum (sic enim eum nomi-

(71) Τους Πυριφλεγέθοντάς σου και τους Κωκυτούς και τους Άχέροντας, ait emphaticè Gregorius.

(72) Ms. 573, κλέθρα. Alteram lectionem elegi quam habet Homerus (Od. xi, 576):

Και Τιτυόν ειδόν. Γαίης έρικυδός υιόν. Κείμενον έν δαπέδω· ό δ' έννά κείτο πέλεθρα· Γύπε δέ μιν έκάτερε παραμένω ήπαρ έκειρον.

Scholias tes ms. doctoris Clarke (Catal. Gaisford. p. 55), qui cum Nonno conferri potest, de Titio no-

Ibid. 13. Ός οίς πέποιθε. Όστις Χριστός και θεός ήμών έφ' οίς πέποιθε τó ευδόκιμον και αινετόν εις νίκην έχων, πολλήν πλέον νενίκηκεν, έφ' οίς, ώς θεός δυνατός ών πολλαπλάσιον εις αυτούς ενδείξασθαι τήν όργήν, τούτο ούκ έποίησεν, αλλά και υπερευχεται πώ Πατρί μη στήναι αυτοίς τήν άμαρτιαν, φιλανθρωπίας υπερεβόλῃ.

Col. 714 B 9. Έώ τά θεία και τά ήμέτερα. Όσα εκ θεού και τών άγιών έχομεν Γραφών περι τών εκειθεν δικαιωτηρίων, έώ, φησι, και καταλιμπάνω ταύτα· έπι δέ τούς σους έλθε τών Έλλήνων λόγους, οίς ήρέσκονται ποιηται και φιλόσοφοι, οί [Cοισι οίον] ποταμούς πυρός εις κόλασιν εκτιθέασι, Πυριφλεγέθοντας, Κωκυτούς τε και Άχέροντας, πληθυντικώς (71) ούτω πως ειρημένους· οισιτσι τιοιούτους κολάζουσι [ms. 573, οισιτσι κολ.] ποταμοίς οί παρ' ήμίν [Cοισι. ήμίν] ποιηται και φιλόσοφοι τήν κακίαν. Και Τάνταλον διήφη φασι (ibid.) κολαζόμενον [Cοισι. διήφη κολ.] έφ' ύδατος έστηκότα μέχρι στόματος και γενείου. Όμηρος (Odύss. xi), άλλ' ότε, φησίν, ό γέρων κύφειν κίειν μενεάινων, καταζήνασκει [Cοισι. καταζήν.] δαίμων, ζηραίνων τήν έν ή έστηκε λίμνην. Τιτυόν δέ έπι πολλά κείμενον (72) πέλεθρα (ταούτος γάρ Ήν τó σώμα), θρνισι τó ήπαρ κειρόμενόν τε και άεκ έσθιόμενον, ει και άει πληρούμενον [ms. 573 έσθ. και μη πληρ.], ό μύθος φησι· Ήξιονα δέ βρίζουμένην τροχών συνδεθεμένον και συγκυκλούμενον (73) και ούτοι μόν οί τών έν ήδου κολαστηρίων ήξιωμένοι· ούτοι δέ ό έξάγιστος Ήουλιανός τίνων; πολύ, φησίν, χαλεπωτέρων τούτων και κείρεται και οίμώζεται, άσφ και πονηρία [forte πονηρία] διήνεγκεν· έπει και αι τίσεις και άντιδόσεις κατά τó μέτρον νέμονται τών ήμαρτημένων.

Col. 716 A 5. Τούτό σοι άντι ποδός ξεινήιον. Εξηρηται ώς Όδυσσεύς ήποστρέφων Ήλιόν έν πολλοίς περιπέπτωκε (cod. p. 278) κινδύνοις, και εικοστῃ [Cοισι. περιπεπτωκίως κινδ. εις.] έτει έν τῷ έαυτού έφθασεν οικῷ, πτωχῷ άμοιος, μηδέ γνωρίζόμενος ύπό τινος, και προφάσει δοκιμής τó τόξον λαμβάνει, φησιν Πηνελόπη, τούς έαυτης [Cοισι. έαυτούς] έξεπατώσα μνηστήρας, τοξεύειν κατά τών όπών τών παλέκων διεμαλεύετο· τών δέ ήπορηκότων, ούτος έντεινει μόν τó τόξον, και τού σκοπού τυχών, λοιπόν έν έπ' Αντινοον τόν πρώτον βάλλει τών μνηστήρων, καιρίως πλήξας, προς άν και τούτ' ό έπος (Odύss. xii, 290) έπιφθέγγεται πεσόνα, Άντι ποδός, λέγων, τούτί σοι τά έξινιον [Cοισι. έξεινιον] (74)· πόδα

tam scripsit quæ sic incipit: Κολάζετε δέ έν ήδη Τιτύς. Lege κολάζεται δέ έν ήδη Τιτύς.

(75) Vide eundem scholiasten (p. 44) in hunc Gregorii versum (carm. 8, De anima, vers. 38):

Ήξιονος κύκλοιςιν άλετροτάτω...

(74) Μνημονικόν άμαρτήμα. Eumæus Ctesippum, non Antinum alloquitur. Lapsus est etiam scholiastes Montacutii. In proverbium cesserat hoc he-mistichium: Τούτό σοι άντι ποδός ξεινήιον.

δὲ λέγει. [Coisl. πῶδα λέγ.] βοδς, ὄντινα προσαιτοῦντι τῷ Ὀδυσσεὶ ἀπὸ τῆς τραπέζης λαβῶν καὶ ἐπιβρέφας κακῶς διεθῆκε· κέχηται δὲ τούτῳ κατὰ τοῦ παλαμναίου Εἰδωλιανῶ (75) (οὕτω γὰρ αὐτὸν καλεῖν οἰκειότερον) ἀνθ' ὧν ὁμῶς κέχηται καὶ ἀπάνθρωπος Χριστιανός, εἰ καὶ τῷ κωδῖκι τῆς δοκούσης ἐπιεικείας τὸν Ἀραβικὸν τῆς μανίας λύκον (76) ὑπέκρυπτεν [ms. 573 ἀπέκρ.], λῶστος δὲ εἶπεν ἀντὶ τοῦ βέλτιστε καὶ καλῆ, σαρκάζων προσεῖπειν δὲ αὐτὸν ἐφ' ὧς αὐτοῦ, ἐπειδὴ τῶν Ἑλληνικῶν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων αἱ κόμμητικαὶ (77) αὐτὰ λέξεις γνωρίζονται.

Ibid. 12. Νειλῶντος καταράχτας [ms. 573, καταρῆ.] Αἰθιοπίας. Πέτρα ὕψηλα καὶ ἀπὸστομοί εἰσιν ὑπερβῆν Αἰθιοπίας, ἐξ ὧν καταβρέγγονται ὁ Νεῖλος καὶ καταβρέει· δούπη δὲ καὶ ἤχη πολλῶν προσαρασόμενος ταῖς πέτραις θνομα τῷ τόπῳ Καταδούπου, [Coisl. κατὰ δούπων] ἀφῆκεν. Ὅσπερ δὲ ἀδύνατον [Coisl. ὦσπ. ἀδύν.] τούτων κατασχῆν τὸν ῥοῦν, οὕτω, φησὶν, ἀμῆχανόν καὶ τὰς Χριστιανῶν γλώσσας· πεδῆσαι, τοῦ μὴ τὰ ὑμέτερα διελέγχειν στηλιτευσάσας.

Ibid. B. Ταῦτα Βασίλειος καὶ Γρηγόριος. Κοινοποιεῖται κἀνταῦθα τὰ αὐτοῦ τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου, οὗς, φησὶν, εἰδῶς ὁμονοῦντας καὶ ἀντιδοξοῦντάς σοι, « τὴν Κυκλώπειον ἐτίμας τιμῆν, καὶ τελευταίους ἐταμείουσ τῷ κινδύνῳ, καὶ δῶρον ἐπινίκιον ἔπενόεις τοῖς δαίμοσιν, εἰ σε ἀπὸ τῆς Περσίδος ὑπεδεξάμεθα [ms. 573, ἐδεξ.] ἐπανήκοντα. » Κυκλώπειον δὲ τιμῆν τίνα λέγει; Ὀδυσσεύς, καθ' Ὅμηρον (Odys. ix), ἔτι περιωζομένης αὐτῷ τῆς νηὸς καὶ τινων ἐταίρων, εἰς νῆσον καταίρει Κυκλώπων. Καὶ δὴ τῆς νηὸς ἀποδᾶς ἀνεισι πρὸς τὴν νῆσον, εἰ τινὰς ἀνθρώπων εὐροὶ κατοικοῦντας. Ὁ δὲ σπηλαίῳ κενῷ περιτυχῶν, καὶ τίνα σημεῖα ἐνοικούντων εὐρηκῶς, ἔμενε τοὺς οἰκήτορας· ἤλθε δὲ τις ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρα· οὐδὲ γὰρ ἐπέκει, φησὶν Ὅμηρος (Odys. ix, 190), ἀνδρὶ σιτοφάγῳ. Κύκλωψ οὗτος ἦν, θνομα Πολύφημος, θρέμματα καὶ νέμων καὶ εἰσελαύνων ἤδη ἐν τῷ σπηλαίῳ· ὁ δὲ τοῦτον καὶ τοὺς ἐταίρους ἰδὼν, τίνες εἶεν ἠρώτα· Ὀδυσσεύς δὲ καταλέγει τὰ τε ἄλλα καὶ τοῦνομα (cod. p. 278, 2), Ὅστιν ἐαυτὸν παρονομάζων· εἶτα σὺν τε δύο τῶν ἐταίρων μάρφας τε καὶ συντρίφας, δεῖπνον, φησὶν (Homer. l. c. 289), ἐαυτῷ ποιεῖται. Δείσας οὖν Ὀδυσσεύς οἶνε αὐτὸν δεξιούται, ὃν ἐν ἀσκήφῳ φέρων ἦκε, καὶ, λόγοις ἐκμειλισσόμενος, ξένιον ἐπεζήτη· ὁ δὲ πύματον ἐφη (Odys. ix, 369) τὸν Ὅστιν κατέδεσθαι, « Τοῦτό τοι ξεινήϊον » ἐπειπῶν (αὕτη οὖν ἡ Κυκλώπειος εἴρηται χάρις)· ὃν ἐν ὑστέριον τῷ οἶνῳ τὰς φρένας δαμασθέντα ἐτίσατο Ὀδυσσεύς, ὀφθαλμοῦ ἀλαώσας τε καὶ ἀποστερήσας.

Ibid. C 1. Οὐ γὰρ ἀγεννέστεροι τῶν νεανίσκων ἐκείνων. Τῶν τριῶν λέγει παίδων, καὶ Δαυὶλ τοῦ προφήτου, καὶ τῶν ζ' Μακκαβαίων σὺν μητρὶ

(75) Vide supra ad col. 604 A 14.

(76) Basilii forsān animum intendebat ad hunc locum Mathæi (vii, 15) : Προσεχέτε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἐσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. Quod verò similis videbitur si attendatur, nonnullos antiquos Patres in suis exemplaribus κωδῖσις habuisse pro ἐνδύμασι (vide Pric. in Math.

narī magis proprium erat) pro eā qua in Christianos usus est crudelitate, etsi simulatæ mansuetudinīs vellere Arabicum furoris lupinū absconderit. Ἄωστε, id est optime, præclare per irrisiohem compellat, propriis ipsūm verbis allocutus, quoniam hujusmodi dictiones ex ethnicis carminibus ac monumentis desumptas esse constat.

Cataractæ Nilī ab Æthiopia. Petræ sunt altissimæ et præruptæ supra Æthiopiæ montana, e quibus prosillit et defluit Nilus : atque non sine ingenti doupῳ, id est sonitu ac fragore petris aliditur, unde etiam huic loco Cataduparnm nomen inditum est. Sicut igitur impossibile est illarum profluentes aquas coercere, sic, ut ait, et Christianorum linguæ vincula injicere, res vestras insecantī ac proscindentī fieri non potest.

Hæc tibi Basilii et Gregorius. Hic propria cum Magni Basilii operibus conjungit, quos, ait, cum noveris concordēs ac tibi adversarios, « Cyclopico honore afficiebas, postremosque ad periculum reservabas, ac fortasse tanquam triumphale quoddam ingens et magnificum munus dæmonibus excogitabas, si te a Perside redeuntem excepissent. » Quinam autem Cyclopicus hic honor est? Ulysses, ut Homerus prodidit, adhuc salvata ipsi nave et nonnullis amicis, in Cyclopu insulam appulit. Cumque e navi descendisset ac per insulam oberraret, si quos incolas inveniret, in antrum quoddam incidit, illicque signa quædam incolarum nactus, incolas expectabat. Venit autem vir quidam inusitatae magnitudinis. Neque enim, ut Homeri verbis utar, similis erat viro frumentum edenti. Cyclops porro hic erat, nomine Polyphemus, armenta pasceus eaque jam in antrum reducens. Qui, viso Ulysses ejusque sociis, quinam essent rogabat. Ulysses autem, cum alia, tum nomen quoque suum exponit, Neminem scilicet seipsum nuncupans. Tum vero ille duos ex ipsis simul arreptos contrivit, eorumque corporibus, ut ait, sibi cœnam paravit. Perterritus igitur Ulysses vino, quod secum in utre detulerat, eum deliuit, ac verbis mulcet, munusque hospitale ab eo requirit. Ille vero dixit postremum Neminem comestum iri : « Hoc, inquit, tibi hospitale munus (hæc igitur Cyclopa dicitur gratia.) » Quem vero, cum demum Ulysses ipsius mentem vino concussisset, oculis orbavit atque ita pœnas sumpsit.

Neque enim adolescentibus illis ignaviores sumus. Tres dicit pueros, et Danielem prophetam, et septem Machabæos cum matre ac pontifice peri-

loc. cit.). Ad eundem locum eodem verbo utitur Gregorius in hoc versu carminis 17 contra falsos episcopos, vers. 38 :

Τὸ κώδιον πάρελθε, τὸν λύκον βλέπε.

(77) Coisl. κωμωτικά. Gregorius verbo λῶστος ridere voluit Julianum Atticos lepores affectantem. Vox est priscis auctoribus Atticis satis usitata et apud sophistas frequentissima.

culis sese objicientes, eosque qui te imperante strenuum animum præstiterunt; ex quibus alter, cum Deorum tuorum matri contumeliam intulisset, atque ipsius aram dirupisset et evertisset, tanquam reus vocatus est, ut victor autem ad interrogationem ingressus est, ac cum majori fiducia et libertate egressus est. Periculum enim quem non vicit magis eum confirmat. « Alter vero toto corpore *δορκαλίσι* dilaceratus » id est capreæ nervis ac loris. Quos autem esse narrat Arethusium Marcum, beatumque Eusebium Samosatensem. Et reliqua animadversione digna, quomodo irrideatur atque ludibrio vertatur impiorum furor patientia piorum, et parva omnia dira, et maxima dices, ad excelsam magnamque animæ paratam elationem.

Hæc oratio Porphyrii menducii. Iste Porphyrius adversus fidem nostram scripsit, et de Græcorum dogmatibus, tanquam divinis et admirandis, verba faciens, multas nugas atque excogitationes condidit; tanquam ipse esset qui cælum et terram creasset atque constituisset; nec tantummodo de rebus in sensus, sed etiam in intelligentiam cadentibus multa insolenter blateravit.

Aut etiam præ Misopogone. Cum Julianus Antiochiam venisset, adversus Persas cum exercitu profectus, Antiochenses cum alia ipsius, tum barbaram etiam cavillis incesserunt, ut ipse opinabatur, profundam et hirsutam, et sacerdotalem, ob quam tamen ipse magnopere sibi placebat. Illi autem oblique eum ut Apostatam irridebant, barbaramque conviciis incesebant. Adversus quos Misopogonem illum scripsit et Antiochicum; namque et illum libello titulum inscripsit. Fucatum ipsi orationis propositum. Laudans enim vituperat, et parum curare simulans, ut philosophus videlicet, omnino ira vincitur, vehementius invehens, eosque qui ipsum irriserant, oratione tanquam morsu corripens. Nudat enim oratione quæ animo volebat, et contumelias profert, atque in Christum fidem probris afficit; neque quisquam aliud in hac oratione manifestus ac luculentius animadvertere poterit. Multa enim probra, tanquam Antiochensium civitati congrua, in ipsum conjicit, Libanio huic operi conscribendo collaborante. In quo et

(78) Scholiastes Montacutii ait: *Δορκαλίδες* ὀργανά εἰσι κλαστικά, et forte flagella ex pelle dorcædis confecta. Supra Basilium vocem *μάστιγι* voce *δορκαλίσι* exponit; at vero simile videtur ex enarrationis consecutione *δορκαλίδες* etiam ungues ferreos fuisse, ut putavit Budæus. Cf. *Thesaurum Græcum* Stephani. Ἡ *δορκάς* est vel capreolus, vel dama, vel *gazel* apud Arabes (Vide Coray in *Theophr.*, p. 192; Canus in *Aristot.*). Philo, Carpathensis episcopus, in *Enarratione Cantici cantice.*, (p. 62) dorcædis nomini Græco etymologiam sic assignat: *Δορκάς* ὀξυδερκῆς ἐστὶ ζῶον· διὸ καὶ φερωνύμως κέκληται *δορκάς*. Et alibi (p. 210): *Δορκάς* ὀξυδερκῆς καὶ ὀξεί τῷ δρόμῳ τὸ ζῶον ἐστίν. Reponendum puto ὀξὺ pro ὀξεί. Psellus in *Paraphrasi in Canticum* (c. II, n. 9) ad hanc etymologiam animam

καὶ ἱερῆ συγκινδυνεύσαντων, καὶ τῶν ἐπὶ σοῦ νεβουσαμένων, ὧν ὁ μὲν τὴν μητέρα τῶν σὸν θεῶν καθύβρισας πῶς καὶ τὸν βωμὸν διασπείρας, καὶ διασκορπίσας, προσεκλήθη [ms. 573 διασκ. προσεκλ.] μὲν ὡς κατάκριτος [ms. 573, ὡς κριτός], εἰσῆλθε δὲ πρὸς τὴν ἐρώτησιν καὶ ἐξέτασιν νικηφόρος, ἐξῆλθε δὲ πλείονος τῆς παρήρησίας· ἡ πείρα γὰρ εὐθαρσέστερον ἐργάζεται τὸν οὐχ ἡττημένον. « Ὁ δὲ πᾶν τὸ σῶμα *δορκαλίσι* καταξανθεῖς, » τοῦτέστι *δορκάδος* νεύρος ἢ λώρος (78). Τοῦτους δὲ φασιν εἶναι τὸν τε Ἀρεθοῦσιον Μάρκον, καὶ τὸν μακαρίτην Εὐσέβιον Σαμοσάτων (79). Καὶ τὰ λοιπὰ δεξια σημειώσεως, ὅπως γελᾶται καὶ καταπαίζεται *μανία* ἀσεβῶν καρτερίᾳ τῶν εὐσεβῶν, καὶ μικρὰ πάντα τὰ δεινὰ, καὶ τὰ μέγιστα εἰπος (80), πρὸς ὑψηλὸν καὶ μέγα τὸ τῆς ψυχῆς κεκτημένον ἀνάστημα.

Col. 717 B 1. *Τῶν Πορφυρίου ψευσμάτων.* Ὁ τὸς ὁ Πορφύριος κατὰ τῆς πίστεως ἡμῶν ἔγραψε, καὶ περὶ δογμάτων Ἑλληνικῶν ὡς περὶ θείων διεξιῶν [*Coisl.* δεξιῶν], συντάξε λήρους καὶ φέσματα, ὡς αὐτὸς καὶ κτίσας καὶ τάξας οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ τὰ ἐν αἰσθήσει πάντα, οὐ μόνον δὲ, εἰλιὰ καὶ περὶ νοητῶν καταφραυζάμενος [*Coisl.* καταφραυζόμενος].

Ibid. 3. *Ἡ τοῦ Μισοπάγωνος.* Ἦνιχα γὰρ ἐν Ἀντιοχείᾳ γέγονεν Ἰουλιανὸς ἐπὶ Πέρσας στρατιῶν, ἀπέσκηψαν εἰς αὐτὸν Ἀντιοχεῖς τὰ τε [*Coisl.* τὰ τ'] ἄλλα καὶ τὸν πύγωνα, ὡς αὐτὸς φέτο, τὸν βαθὺν καὶ κατεσκληρότα καὶ ἱερατικὸν [*Coisl.* ἱερατικὴν], ἐφ' οὗ αὐτὸς καὶ [*Coisl.* ἐφ' οὗς καὶ] μέγα ἐφρόνει· οἱ δὲ πлагίως καὶ ὡς ἀποστάτην [*Coisl.* καὶ ἀποστασίαν] ἐπιτωθάζοντες καὶ τὸν πύγωνα ἐλοιδοροῦν· πρὸς οὗς τὸν Μισοπάγωνα τοῦτον γράφει, ἦτοι Ἀντιοχικόν· καὶ τοῦτο γὰρ προσεπιγράφει. Ἐσημασίεται δὲ αὐτῷ τὰ τῆς υποθέσεως· ἐπαινῶν γὰρ ψέγει, καὶ δοκῶν ἀφροντιστεῖν, ὡς δῆθεν φιλοσοφῶν, πᾶν κέεται τῇ ὀργῇ, ἀφορότερον ἐπεξιῶν καὶ δάκνων τῷ λόγῳ τοὺς σκώλιντας· ἀπογυμνοὶ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ τὰ ἐν τῷ νῷ, καὶ τὰς ὕβρεις προφέρει (81), καὶ τὴν εἰς Χριστὸν προσονειδίξει πίστιν [*Misopog.* p. 357 C]· ἂ τις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ κατιδοὶ σαφέστερόν τε καὶ διεδικώτερον· πολλὰ γὰρ στίγματα, ὡς προσόντα τῇ (Cod. p. 279) Ἀντιοχείᾳ πόλει, ἐνεστίζεν αὐτῷ, Διθανίου συμπεπονηκότος τῇ συγγραφῇ· ἐν ᾧ καὶ μεγὰ [*Coisl.* μέγα] ἐπεκώμασεν Ἰουλιανὸς προσι-

intendit cum ait:

Ἡ δὲ *δορκάς* σοι τροπικῶς τὸν βλέποντα σημαίνει.

Ὁὕτω γὰρ βλέπειν κέρυκεν ἀπάντων τὰς καρδίας. Pro οὕτω scribendum forte οὕτος: et sic legitur Zino, qui in sua interpretatione Latina nam ipsum scripsit. *Etymologicum magnum*, nonnisi forma magnum, eandem etymologiam agnoscit.

(79) Et ea fuit sententia Eliæ Cretensis. Vide Cleniencii notam.

(80) Fositan εἰπῆς scripserat. Supra *Coisl.* πάντα τῶν δεινῶν, quod forte præstat.

(81) Gallice, ad verbum: *il profere des injures.* Petrus Alexandrinus apud Theodoretum (*Hist. Eccl.* IV, 22, p. 178 A): Κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παρθένων ὕβρεις ἃς ἡ γλῶττα προφασίεν οὐκ ἀνέχεται.

θεῖς μηδὲ πόποι' ἀπεπῆσαι, ὡς οὐκ ἀπλήστως δῆθεν Ἀ
χρῶμενος ταῖς τροφαῖς.

Col. 720 A 3. *Ἡράκλειοι δὲ στηλῆαι ἐν Γαδελ-*
ροῖς ἐστᾶσιν, ἐν ἑκατέραις, ὡς φασιν, ἡπείροις, Εὐ-
ρώπη τε καὶ Λιβύη.

Ibid. 7. *Κινουμένην.* Κεκίνηται ἤδη, καὶ κινεῖται
ἔτι, καὶ κινήσεται ἔτι καὶ ἔτι, ὧ μακαριώτατε καὶ
προφητικώτατε ἄνερ, εἴπερ εὐ τε καὶ καλῶς ἀπεφοί-
θασας, καὶ συνοδεύει τῷ παντὶ χρόνῳ λάλος εἰκὼν
καὶ στήλη, τὰ τε [Coisl. τὰ τ'] ἐκείνου στηλιτεύουσα
καὶ δημοσιεύουσα ἀσχη καὶ τῆς ἀσεβείας τὰ δόγματα,
καὶ τὰ σὰ κατορθώματα καὶ τῆς εὐσεβοῦς Χριστιαν-
ῶν πίστεως παιδεύουσα ἱερά τε καὶ θεῖα διδά-
γματα. B

Τέλος. Μηδεὶς τῶν ἐντυγχανόντων ἐπιτιμᾶτω εἰ
καὶ τινα τῶν μὴ ἴλων ἀσαφῶν σημειώσεως ἐτυχε τῆς
παρ' ἡμῶν, ὡς δῆθεν ἐρμηνείας δεῖσθαι καὶ σαφηνείας
εἰς δῆλωσιν τῶν ὑποκειμένων ἐννοιῶν· ἐμέλησε γὰρ
ἡμῖν οὐ τῶν ῥητῶν μόνον τὴν ἐγκεκρυμμένον εἰς
φῶς, κατὰ τὸ δυνατόν, ἄγειν νοῦν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς
τινα τῶν παραδόξων καὶ θύματος ἀξίων σημειου-
σθαι, πρὸς δὲ, καὶ τοῦ Ἀποστάτου τὸ καχότηθές τε καὶ
τῶν κακουργημάτων τὸ ἐν ταῖς μηχαναῖς ποικίλον,
ἔτι δὲ [ms. 573 ἔτι τε] καὶ τὴν ὀμότητα καὶ ἀπανθρω-
πίαν αὐτοῦ τε ἅμα καὶ τῶν τοῖς εἰδώλοις προστετηκό-
των, καὶ τὴν παράδοξον αὐθις κατάλυσιν τοῦ τυράν-
νου οὗτου (82), θάπτον ἢ βουλῆς εἶχεν. αὐτοῖς εἰδώλοις
καὶ δαίμοσι καὶ προσοικηταῖς αὐτῶν [Coisl. αὐτοῖς] C
οἰχομένῳ· μάλιστα δὲ πάντων, τὸ τῆς ἀνασκευῆς (85)
ἀμύχανον, καὶ πολύχουν τῶν [Coisl. τῶν τ'] ἐπιχειρη-
μάτων, καὶ ἐργασίῶν τὸ πλούσιον καὶ μετ' ἰσχύος
εὐπρόσδοον, καὶ τῶν ἐνθυμημάτων δὲ τὸ δριμύ τε καὶ
ἐν βάθει συναστραμμένον (84) καὶ ἀφυκτον, ὡς αὐτὸν
ποῖς αὐτοῦ (85) πεπεδησθαι τε καὶ περιτρέπεσθαι,
καὶ μηδ' ἀναπνεῖν συγχωρεῖσθαι τὸν ἀθλιον, ἀγχόνῃ
λόγων τῶν αὐτοῦ σφιγγόμενον τε καὶ συμπιγόμενον,
ὅπερ καὶ ἄμαχον εἰς ἀντίρρῃσιν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ
δὴ γε καὶ τοῦτο γὰρ ἐν ἀπάσῃ τῇ τοιαύτῃ πραγματεῖᾳ
ἡμῖν ἐσπουδάσθη, καὶ τῶν μικρὰ βλεπόντων, καὶ
γάλακτος, ἀλλ' οὐ στερεᾶς τῶν λόγων τροφῆς δεομέ-

magifice de se jactat Julianus, illudque etiam
tanquam præclarum aliquid addit, nunquam se
cruditate laborasse, quod scilicet cibis ad saturita-
tem minime uteretur.

Herculeæ columnæ. Gadibus stabant in utroque,
ut ferunt, continenti, Europa scilicet et Libya.

Quin motu prædita. Motu jam prædita fuit, nunc
adhuc prædita est, et semper prædita erit in futu-
rum, o felicissime et propheticissime vir, recte et
optime vaticinatus es, et in omni tempore stabit et
loquetur hæc imago et columna, quæ istius pro-
bra et impia dogmata proscindet ac publicabit, nec-
non et egregia tua facinora, præque Christiano-
rum fidei sanctam divinamque doctrinam conspi-
cuam reddet.

Finis. Nemo nobis crimini det, si nonnulla non
obscuriora a nobis signata sunt, tanquam his inter-
pretatione ac elucidatione opus esset ad sensus
absconditos manifestandos. Namque dedimus ope-
ram non modo ad dictorum mentem abscon-
ditam, juxta vires nostras, in lucem profere-
ndam, sed etiam ad notanda quæcunque admira-
tione digna erant. Præterea ostendimus et Apo-
statæ perversitatem, et in sceleribus excogitandis
varietatem, atque etiam crudelitatem et inhumanita-
tem tum ejus, tum eorum qui idola colebant, et
miram insuper tyranni perniciem sic... celerius
quam voluntatis habebat, ipsis idolis et dæmonibus
et eorum cultoribus adveniente. Præsertim ante
omnia orationis vim inexpugnabilem, innumerosi-
que argumentorum varietatem, auream operis
ubertatem, mistamque cum robore facilitatem, et
sententias acerrime et altissime condensatas in-
fractasque adeo, ut impium istum irretitum ever-
sumque non respirare sinat, et tanquam verborum
suorum funiculo constrictum atque strangulatum
teneat; non enim quidquam habet quod refutandi
causa respondeat. Imo illud etiam in omni hoc ne-
gotio a nobis curatum est, scilicet eorum quæ parva
speculantur, et lacte, non vero solida sermonum
esca egent, utilitatem intellexi. Ideoque omnino

(82) Hic (F 279) membrana lacera est in ms. 573.

(83) Ἀνασκευή, *refutatio*. De hac voce et sequen-
tibus, quæ ad artem dialecticam pertinent, vide
Lexicon technologicum Ernestii.

(84) Gregorius in oratione funebri de Basilio
Magno (orat. 43, olim 20): Ὡς ῥῶον εἶναι τοὺς λα-
βυρινθίους διεξελεῖν ἢ τὰς ἐκείνου τῶν λόγων ἀρχῶν
διαφυγεῖν. Labyrinthus, inquit scholiastes noster
[ms. 573, p. 21, 2] στήλαιον ἦν ἡ οἰκοδόμημα ἀδιεξέ-
δευτον ἐν τῇ Κρήτῃ, ἐν ᾧ ὁ Μίνωταυρος· καὶ ἐν Αἰ-
γύπτῳ δὲ ἄλλος τῇ ποικιλίᾳ τοῦ ἔργου δυσδιεξάγωγος.
Alias, ad hæc verba Gregorii (or. 28, olim 34) Λα-
βύρινθος Κρητικὸς· Ἔστι γὰρ καὶ ἕτερος ἐν Αἰ-
γύπτῳ· ὁ δὲ Κρητικὸς οὗτος· κοχλιῶδες τι καὶ δυσ-
διεξέδευτον κατεσκευάσθαι ἄντρον, ἐν ᾧ τὸν μυθικόν,
Μίνωταυρον ὄντα, καὶ πολλοὺς λυμαινόμενον τοὺς
εἰσιόντας (constructio deficit. Supplenda forte vox
λέγουσι, μυθεύονται, vel quid simile), συνέβαινε
πάντας τῇ τε δυσκολίᾳ τοῦ ἄντρου ἑαυτοῖς περι-
πίπτοντας, καὶ πολλάκις κατὰ τὸ αὐτὸ γινόμενος

σημεῖον, καὶ τῇ μετ' ἰσχύος ἔρμη διαφθεῖρεσθαι τοῦ
θηρίου, ἕως θησεῦς. Ἀριάδνης ὑποδεμένης, μίτῳ
ἐφαψάμενος ἑαυτὸν, ἐκείνόν τε καταλαθὼν ἀνέλεεν, καὶ
ἀπλανῶς καὶ ἀλωδῆτιος τῇ ἀναμηρῶσει αὐθις τοῦ
μίτου διεξῆλθε· μυθεύεται δὲ τοῦτον ἐκ μίξεως ταύ-
ρου Πασιφάη γεννηθῆναι τῇ τοῦ Μίνωτος. Φησὶ δὲ τοῦ
Αἰγυπτίου Ἰπρόδοτος (II, 148) τὰ τε ἄλλα μέλιζονα λῶ-
γου εἶναι, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν, οὐδὲν δὲ ἦττον καὶ τὰ ὑπὲρ
γῆν καὶ ὀρώμενα· αἶ τε γὰρ ἐξοδοὶ διὰ τῶν στεγῶν
ἦσαν, καὶ οἱ ἐλιγμοὶ τῶν αὐλῶν ποικίλοι ὄντες θαῦμα
μυρίον παρεῖχον ἐξ αὐλῆς εἰς τὰ οἰκῆματα διεξιούσι,
καὶ ἐκ τῶν οἰκημάτων εἰς τὰς παστάδας, εἰς στέγας
τε ἄλλας ἐκ τῶν παστάδων· οὗτος δὲ ὑπὸ δώδεκα βασι-
λέων τὴν ἀρχὴν Αἰγύπτου ἐναπόδως διανεμιαμένων,
δόξαν αὐτοῖς, καὶ τοῦτο ὁμοῦ κατεσκευάσθαι λέ-
γεται.

(85) Ms. Reg. αὐτοῖς, Coisl. αὐτοῦ. Scripsi α-
τοῦ. De hac mutatione vide epistolam criticam I.
Bast. (p. 212) ubi agit de pronomibus αὐτός,
αὐτοῦ, cum juxtaponuntur.

solidam et virilem devorans et conterens escam digerensque non destitit, ne verborum explanatio negligenteretur. Et periodorum latius promissarum, neciens et contrahens, breviorum et lucidiorum, et quam maxime terminum disposui, ut nihil viriliam et ad contemplationem sublimium læderetur, et illi communi et delicata et consueta sensus interpretatione adjuvantur. Nonnulla punctis technice distincti.

[ms. 573, τὴν οὐ πάνυ] στερεάν καὶ ἀνδρώδη καταμασώμενος [Coisl. καταμασώμ.] καὶ καταλαβαίνων τροφήν καὶ κατεργαζόμενος οὐ δέλιπον, ὡς μὴδὲ λέξεων ἐξηγήσεως καταφρονῆσαι· καὶ τῶν διὰ μακροῦ δὲ ἀποδομένων περιόδων, συνείρων καὶ συνάγων, ἐπιτομώτερον καὶ σαφέστερον, ὡς οἶόν τε, τὸν σκοπὸν ἐξεθέμην (cod. 279, 2)· ὅπως, μηδενὸς τῶν ἀνδρακῶν τε καὶ ὑψηλῶν εἰς θεωρίαν βλαπτομένου [Coisl. βλαπτομένων], καὶ οὕτως τῷ κοινῷ τε καὶ ἀπαλῷ καὶ εὐθεῖ καὶ συνήθει τῆς ἐρμηνείας ὠφελοῖντο· τινὰ δὲ καὶ περὶ σιγῶν τεχνικῶς ὑπεσημνήμαην.

BASILII SELEUCIENSIS

COGNOMENTO MINIMI

SCHOLIA IN GREGORII ENCOMIUM HERONIS PHILOSOPHI *

(BOUSSONADE, *Notices des ms.* XI, n, 131. — Vide *Monitum* ad Scholia ejusdem Basilii ad *Seleuceticam contra Julianum*.

Hieronymus in libro *De scriptoribus ecclesiasticis* hic agi contendit de Maximo Cynico cujus conversio falsa simulataque virtutes fucum Gregorio primum fecerant; Heronisque nomen falso ab amanuensi positum. Hieronymi sententiám amplexi sunt Billius et Clemencetus. Satis sit observare vix concipi posse quomodo Elias Cretensis et Basilius de hac nominum permutatione omnino siluerint, quos tamen latere non potuit. Omnes præterea mss. codices in Heronis nomine consentiunt. En Basilii verba ad orationem Gregorii *Contra Maximum philosophum* initio (orat. olim 28, nunc 26) cod. p. 198, 1: **Μάξιμος τις, κυνικός φιλόσοφος, προσοικειωθείς τῷ Πατρὶ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἴσα καὶ ἀδελφῶ τιμηθείς τε καὶ ἀσμενίστατα προσδεχθείς, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀποστάς δῆθεν λατρείας τῆς τε κυνικῆς ἀναίτιας, κατηχεῖται καὶ ἀπολούεται τὰ τῆς πλάνης ἀσχη· καὶ Χριστιανὸς γεγονώς, ὁμοδιαιτός λοιπὸν ἐχηρημάτισε τῷ μεγάλῳ· εἶτα μεταβαλὼν, ἐπανίσταται καὶ καθυλακτεῖ κατὰ τοῦ εὐεργέτου, καὶ τὸν θρόνον ὑφαρπάζει, χειροτονηθείς ὑπὸ τῶν διαφερομένων οὐ τῆ πίστει μᾶλλον ἢ τῷ θρόνῳ. Διὸ καὶ μικρὸν ὑποχωρήσας τοῦ θρόνου, καὶ ἐν ἀγρῷ τινὶ ἡσυχάσας, ἔπειτα ὑπὸ τῶν ὀρθοδοξούντων καὶ τιμᾶν ἀρετῆν εἰδόντων κληθείς, μὴ φερόντων τὴν ἀλλοτριώσιν, ἐπέστη, καὶ τοῦτον προσφωνεῖ τὸν λόγον.**

* Oratio olim XXIII, nunc XXV.

BASILII MINIMI SCHOLIA

IN GREGORII ORATIONEM

DE HERONE PHILOSOPHO.

Hic cynicus quidem philosophus erat, patria Alexandrinus, nobilis et nobili genere natus: imo martyrio insignitus, postquam detestatus cynismum, nostram fidem prætulit, nostrarumque viarum sanctissimam atque utilissimam ingressus est. Cum autem Ariana hæresis vigeret, ac magnus Athanasius extremum vitæ diem clausisset, beatissimus autem Petrus, qui ei successerat, expulsus fuisset, ac Lucius thronum arripuisset, atrocissimamque adversus orthodoxos persecutionem excitasset, hic philosophus propterea quod veritatem intrepido animo assereret, privatos magistratusque sive privatim sive palam

Καὶ (cod. 573, p. 128, 2) οὗτος (1), Κυνικός φιλόσοφος ὢν, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, εὐγενῆς καὶ ἐξ εὐγενῶν (2) ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκ μαρτύρων, βδελυξάμενος τὸν κυνισμόν, αἰρεῖται τὰ ἡμέτερα, καὶ τῶν ἡμετέρων προτιμᾷ τῶν ὁδῶν τὴν εὐσεβεστέραν καὶ λυσitelεστέραν· καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀρειανικῆς αἰρέσεως, μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Ἀθανασίου κοίμησιν, Πέτρου τοῦ μακαριωτάτου, μετὰ τοῦτον προδεβλημένου, ἐξωσθέντος, καὶ Λουκίου τὸν θρόνον ἀρπάξαντος (3), καὶ διωγμῶν μέγαν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων κεινηκότος, ζήλω κινήθεις ὁ φιλόσοφος οὗτος παρῆρσιάζεται τὴν ἀλήθειαν νοουθετῶν, διδά-

(1) Voce καὶ Basilius Heronem philosophum a Maximo distinguit.

(2) Gregorium sequitur qui ait Heronem esse ἀρι-

στον ἐξ ἀρίστων, καὶ ἐξ εὐγενῶν εὐγενέστατον.

(3) Hæc narrat Theodoretus (*Hist. eccl. iv, 21*) et Socrates (*Hist. eccl. iv, 21*).

σκων, ἐλέγχων ἰδιώτας, ἄρχοντας, ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ. καὶ δὴ συναρπασθεὶς ὑπὸ τῆς δυσσεβοῦς ἐξουσίας, ζαίνεται κατὰ νότου πολλὰς, καὶ ὑπερορίᾳ κατακρίνεται. Πρὸς τοῦτον οὖν ἐκπεφώνηται ὁ λόγος παρόντα καὶ τῶν ἐπαίνων τῶν ἑαυτοῦ ἐπαίοντα.

Col. 1197 A 2. Τὸν φιλόσοφον ἐπαιρέσομαι. Καὶ ἐν τῷ σώματι, φησὶν, ἀσθενῶς διακέμμαι, τὸν φιλόσοφον ὁμῶς ἐπαιρέσω· αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ φιλόσοφον ἐπαινεῖν, φιλόσοφόν ἐστι καὶ προσφιλές τῷ Θεῷ.

Ibid. Ἐπαιρέσω (4) δέ. Κατασκευὴ τοῦτο τῆς προτάσεώς ἐστιν ἐξ αἰτίας· ἐγὼ γὰρ σοφίας, ἥτοι τοῦ Θεοῦ, θεράπων εἰμὶ καὶ δοῦλος, φιλόσοφος δὲ ἐκείνος, τούτῳσι Θεὸν φιλῶν· ἐπαιρῶν οὖν αὐτόν, Θεὸν φιλῶ, καὶ προσφιλές τι Θεῷ ἐργάζομαι, καὶ φιλοσοφῶ.

Ibid. 5. Ὅσπερ μοι καὶ πρὸς λόγον ὁ Ἐπαιρέω. Ἄντι τοῦ εὐλογος καὶ κατὰ λόγον γεγενημένος, ἵνα, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἐν τῷ θαυμάζειν τὸν φιλόσοφον, φιλοσοφῶν· ὡς γὰρ ὁ ἐμὸς λόγος καὶ ὁ σκοπὸς ἔχει, εὐλογόν ἐστιν ἢ φιλοσοφεῖν, ἢ τιμᾶν φιλοσοφίαν, ὅπως μὴ ἄλογον (cod. p. 129, 1) κατακριθῶμεν ὄντες λογικοί· καὶ διὰ τοῦ τοιοῦτου λόγου τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸν θεῖον λόγον σπεύδομεν ἀναθεῖν (5).

Ibid. B 2. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐτι περιφρονήσαι φιλοσοφίᾳ. Τοῦτο· ποῖον; τὸ ἡμᾶς ὠφελεῖν· τίς; ἥτις φιλοσοφία ἔργον ἔχει καὶ σπουδαίμα τὸ καλοποιεῖν τὸν ἡμέτερον βίον.

Col. 1200 A 13. Καὶ δι' εὐγλωττίας. Τοῦτο ἔργον τῆς νόθου σοφίας, ἢ ἐν λόγῳ μόνῃ κεῖται καὶ εὐγλωττία, καταγοητεύουσα καὶ κατακλιούσα καὶ ὡσεὶ πῶς φαρμακεύουσα, ὑπεράνωθεν δὲ τοῦτου ἐπαρθῆναι μὴ δυναμένη, ἀλλὰ μὴδὲ βουλομένη, φησί.

Ibid. B 1. Ὁ περιδέξιος τὴν ἀρετήν. Ὁ ἀμφιδέξιος, ὁ ἀμφοτέραις χερσὶ χρῆσασθαι δυνατός, καὶ τῇ ἀριστερᾷ ὡσπερ τῇ δεξιᾷ ἐνεργεῖν (6).

Ἐν ἀλλοτρίῳ δὲ σχήματι, τῇ λαμπροφιλίᾳ φησί. ἡμέτερον γὰρ τὸ μελανεμιονεῖν, καὶ κατὰ τὴν ἐσθῆτα ταπεινοφρονεῖν, καὶ μὴ περπερεῖα (7) ἐπαίρεσθαι, καὶ ἱματίων καλλωπισμῷ σοθεῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταῦτα φιλοσοφεῖν ἀληθῶς· ὁ δὲ τύπῳ ἐγκωμίων εὐφήμῳ οὕτως τῷ ἀγγελικῷ περιτεθεικῶς ἀποσεμνύει τῷ σχήματι.

Ibid. B 10. Δεῦρό μοι, φιλόσοφε. Τούτοις (8) διαφορὰν σοφίας καὶ φιλοσοφίας νομοθετεῖ· ἕτερον γὰρ ἐστὶ τὸ φιλοῦμενον, οἷον σοφία ὡς ὑποκείμενον· ἕτερον δὲ τὸ φιλοῦν πρόσωπον, ὁ δεῖνα, ὁ καὶ κατηγορουμένον τύπον ἐπέχει. Εἰ μὴ γὰρ τίς ἐστὶ σοφία, μέχρι τίνος βῆθει τὸ σοφίαν φιλεῖν; Ἐως τίνος ὀρισθῆσεται τὸ φιλεῖν, εἰ μὴ τι τὸ φιλοῦμενον εἴη, οἷον σοφία;

Ibid. 15. Κάμου τοῦ διὰ τούτων μυσταγωγου-

(4) Edit. ἐπαιρέσομαι.

(5) Hæc fusc enarrat Elias Cretensis.

(6) Καὶ ὅπως ἀποφεύξῃ τὸ σὺν περιδέξιον, ait Gregorius in alia oratione (orat. 29, olim 35) et Basiliius hæc adnotat: Περιδέξιος, ὁ ἀμφιδέξιος, εἶπουν ὁ ἀμφοτέραις ἐπίσης χρώμενος ταῖς χερσίν, ὡς τῇ δεξιᾷ καὶ τῇ ἀριστερᾷ· τοιοῦτοι δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁμηρος, βάλλων ἀμφοτέρησι, περὶ τοῦ

A admonens, docens atque confutans ab impio magistratu corripitur, multisque verberibus dorso acceptis, exsilio multatur. Ad hunc igitur hæc oratio habita est, præsentem, propriasque ipsius laudes audientem.

Philosophum laudabo. Esi infirmo sum corpore, ait, philosophum tamen laudibus meis prosequar; philosophicum enim est et Deo gratum, philosophum laudare.

Laudabo autem. Confirmatio hæc propositionis est a causa desumpta. Ego enim Sapientia, Dei scilicet, famulus sum et servus, philosophus vero ille, id est Deum diligens. Laudans igitur eum, Deum diligo, gratissimumque Deo facio, et philosophi opus exsequor.

B *Ac proinde non incongrue hoc laudis munus suscipio* πρὸς λόγον, id est apte et juxta rationem, ut, si nihil aliud, hoc saltem quod philosophum admiror, philosopher. Ut enim mihi sententia et propositum sese habet, secundum rationem est aut philosophari, aut philosophiam honore prosequi, ne insipientia damnemur, rationabiles dum sumus; et per hunc philosophia sermonem ad divinum Verbum pervenire properamus.

Hoc enim non jam contemnet philosophia. Quid hoc? nobismetipsis prodesse. Quis proderit? Philosophia, cujus hoc munus et studium est, ut de vita nostra præclare mereatur.

Ac per linguæ facundiam. Hoc opus adulterinae sapientia, quæ in verbo tantum ac linguæ facundia sita est, præstigia offundens, et delinens, et tanquam veneno inficiens, supra hæc autem efferri nec potest, nec cupit, ut ait.

Virtute dexter. Ita vocari solent qui ambidextri sunt, id est utraque manu ac sinistra tanquam dextra uti possunt.

In alieno habitu. Nempe vestitus candore. Nostrum enim est nigrum vestimentum gestare, humilesque vestes induere, et vanitate ac superbia non inflari nec vestimentis superbire, sed et secundum ea quæ vere philosophos nos gerere. Hic autem figura laudum non ingrata sic angelico circumdans exaltat habitu.

D *Adesdum, philosophe.* His verbis inter sapientiam et philosophiam differentiam ostendit. Aliud enim est quod amatur, sicut sapientia quasi subjectum, aliud est quod amat, quod et designati figuram inhibet. Si enim non aliqua sit sapientia, quem in finem diceretur sapientiam amare? Quousque definitur ille amor, si non sit aliquid quod ametur, sicut sapientia?

Atque ad me, qui per hæc in mysteria sum ad-

Ἄστροπαίου φησὶν (II. π. 162), ἐπὶ περιδέξιος ἦεν. Τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ κατὰ διλήμματος ἐρωτᾶν· δύο κατὰ ταυτὸν ἐρωτῶν ἀμφοτέρωθεν βάλλειν δευαῖ.

(7) *Vanitate et superbia non inflari.* De voce περίπρος et ab ea derivatis vide interpretes Hesychii; Wolf in *Casaubonians emendationes* Tour., etc.

(8) Τούτοις spectat ad verba textus, φιλόσοφε καὶ σοφέ.

ductus. Vel electionem, vel sacram doctrinam et A baptismum dicit, quod et magis probabile. Christianorum enim doctrinam sapere atque excolere nondum catechumeno et baptismate nondum initiato, sicutum erat. Quando autem iis tempus rite constitutum adveniret, baptismum melius administrabant: ita autem per sacerdotes, aut mysteria aut mensam mysticam loquitur: ad quæ te adducunt et sapientiæ sermo præque disciplinæ, et vita plena negotiorum et actionis; per me, ait, qui per hæc deificationem profiteor. Christum enim induentes, Dei filii, diique ipsi sumus.

Et proclamabo non in media Olympia. Olympia locus erat Arcadiæ in Peloponneso, et mons excelsus; in quo annua certamina celebrabant, victoresque proclamabant et coronis ornabant. Pancratium autem, et cæstum, et cursum genera certaminum esse dicit, de quibus alias fusius dictum est, in honorem heroum vel nonnullorum dæmonum celebrata, calamitate quadam et mytho honoratorum. Fabulantur enim aliquem vi interemptum hic sepultum fuisse: de quo et certamen. Consuetudinem legitimam dixit, quod hæc consuetudine prius celebrata, ac deinde lege præscripta sunt.

Atque eorum, qui ipsum, injuriæ inferendæ causa, persequerentur. Ita sermonem strues: et persequentium persecutionum persecutor. Quomodo? scilicet fortiter patiendõ illatas a persecutoribus injurias. Nihil enim, ait, ita persecutorem et male facientem superat, ut patientis alacritas.

Nec philosophicum. Nempe neque nostrum est talem mirari nobilitatem, quæ ex sanguinibus et ex corporali coitu: hanc enim noctes largiuntur. Quæ autem ex litteris, regum manus, scriptaque jussa. Ascensionem vero ad primum illud bonum, quæ sit per exercitium et virtutem in divinum illudque secundum imaginem ejus ex quo et originem traximus.

Sed etiam ex martyribus. Quia martyr ille et a martyribus parentibus natus est.

Civis enim, si quidem sapientiæ ratio habeatur. Hic subauditur, factus est. Civis factus est, inquit, sapientia quidem, totius orbis terrarum. Non enim circumscribitur exiguis limitibus talis sapientia. At si corpus spectemus, Alexandriæ urbis civis

(9) Elias Cretensis hanc interpretationem non admittit.

(10) Hic quædam deesse videntur, aut sub verbis æper ἐτέλει latet altera lectio. Scribe, ut sensus restituatur, τῶς ἀκατηχῆτω καὶ τοῦ βαπτίσματος ἀμύητω ἐξῆν.

(11) Subaudi στήθι πληστόν, ex contextu, quæ forte omisit amanuensis.

(12) Forte Χριστὸν γάρ.

(13) Errat scholiastes. Elias Cretensis, rectius, juxta veritatem historicam, *Certis temporibus*, inquit, *theatrum constituebatur*. Videtur etiam Basilium Olympiam urbem a monte Olympo non disiunxisse. In nota proxime sequenti locum alterum affero, ubi ἐν Ὀλύμπῳ pro Ὀλυμπία scriptum.

(14) Quem locum innat non video. In *Encomio*

μέτρον. Ἡ τὴν χειροτονίαν, ἢ τὴν μυσταγωγίαν καὶ τὸ βάπτισμα λέγει, ὃ καὶ μᾶλλον εἰκός (9)· τὰ μὲν γὰρ Χριστιανῶν ἤδη καὶ φρονεῖν καὶ ποιεῖν τῶς ἀκατηχῆτω καὶ τοῦ βαπτίσματος ἀπερ ἐτέλει (10)· ὡς ὁ καιρὸς ἐκεῖνοις ἐθίμως τηλικαῦτα εἶχεν, ἐν τῷ τέλει ταμεισομένους τὸ βάπτισμα· διὰ τούτων δὲ, ἢ τῶν ἱερῶν (11) λέγει ἢ τῶν θεῶν τελειῶν καὶ τῆς μυστικῆς τραπέζης, οἷς σε προσάγει καὶ ὁ λόγος τῆς ποφίας καὶ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, καὶ ὁ βίος τῆς πολιτείας καὶ πράξεως, δι' ἐμοῦ, φησὶ, τοῦ μυσταγωγούντος τὴν θέωσιν. Χριστὸν (12) διὰ τοῦ φωτισματος ἐνδυόμενοι, υἱοὶ Θεοῦ καὶ θεοὶ γινόμεθα.

Ibid. C 3. *Καὶ ἀνακηρύξω οὐκ ἐν Ὀλυμπίᾳ.* Ὀλυμπία τόπος ἦν ἐν Ἀρκαδίᾳ τῆς Πελοποννήσου. καὶ ὄρος ὑψηλόν· ἐν ᾧ ἀγῶνας ἐτησίους ἐξετάδουν (13). καὶ τοὺς νικῶντας ἐστεφάνουν ἀνακηρύττοντες· παγκράτιον δὲ καὶ πυγμὴν καὶ δίαυλον (cod. p. 129, 2) εἶδη ἀγωνισμάτων φησὶν (ibid.) εἶναι, περὶ ὧν εἰρηγαί ἐν ἄλλοις (14) πλατύτερον, εἰς τιμὴν ἡρώων καὶ τῶν δαιμόνων τελούμενα, συμφορὰ τινι καὶ μύθῳ τετιμημένων· μυθεύονται γὰρ, βεβίως τινὸς ἐκεῖ τελειώσαντος, ἐκείσε ταφῆναι, περὶ οὗ καὶ ὁ ἀγὼν (15). Συνήθειαν δὲ ἔνομον εἶπε (ibid.), διὰ τὸ συνηθεῖ μὲν τινι πρότερον ταῦτα τελειῶσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ νόμῳ κρατύνεσθαι.

Col. 1201 A 9. *Καὶ τῶν διωκόντων τῷ* [cod. τῷ] *ποιεῖν κακῶς.* Οὐτὼ συνάφεις τὸν λόγον καὶ τῶν διωκόντων διωκτῶν διώκτης· πῶς; ἐν τῷ πάσχειν προθύμως τὰ κακὰ ποιούμενα ὑπὸ τῶν διωκτῶν· οὐδὲν γὰρ, φησὶ (ibid.), οὕτω τὸν διώκτην καὶ ποιοῦντα κακῶς νικᾷ, ὡς ἡ προθυμία τοῦ πάσχοντος.

Ibid. B 1. *Οὐδὲ φιλόσοφον.* Ἔστι δηλονότι, ὡς ἡμέτερον, τὴν τοιαύτην θαυμάζειν εὐγένειαν, ὡς τὴν ἐξ αἱμάτων καὶ ἐκ συνουσίας σωματικῆς· ταύτην γὰρ νύκτες χαρίζονται· τὴν ἐκ γραμμάτων δὲ βασιλέων χεῖρες καὶ τὰ ἔγγραφα διατάγματα· ἄνοσον δὲ τὴν πρὸς τὸ πρῶτον ἀγαθόν, τὴν δι' ἀσκήσεως καὶ ἀρετῆς εἰς τὸ θεῖον καὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἐξ οὗ καὶ γινόμενα.

Ibid. 10. *Ἐκ μαρτύρων δὲ.* Ὅτι μάρτυς οὗτος καὶ ἐκ μαρτύρων γονέων ἐφυ.

Ibid. 11. *Πολίτης δὲ σοφία μὲν.* Συνεξακούεται τὸ, γέγονε· πολίτης γέγονε, φησὶ, τῇ μὲν σοφίᾳ, τῆς οἰκουμένης πάσης· οὐ γὰρ περιγράφεται μικροῖς ὄροις ἡ τοιαύτη σοφία. Τῷ δὲ σώματι, τῆς Ἀλεξανδρέων γέγονε πολίτης, τῆς σὺν ὑμῖν, τοῖς Κωνσταντι-

S. Cypriani, sub finem (orat. 24, olim 18), ad Gregorii verba, οὐ κότινος Ὀλυμπικός, Basilium hæc adnotat: Ἐν (cod. 573, p. 123, 2) τισὶ τόποις ὠρσμένοις ἀγῶνας οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐτίθεσαν, ἐν οἷς νέοι τινὲς καὶ ἐφηβοὶ ἠγωνίζοντο· τοῖς δὲ νικῶσιν, ἐν μὲν Ὀλύμπῳ ἐκ κοτινίου, ἐκτον ἐλαίας, στέφανον ἐδόδοτο εἰς γέρας· ἐν δὲ Δελφοῖς, μήλα· ἐν δὲ Ἰσθμῷ πίτυς· ἐν δὲ Νεμέᾳ, σέλινα. Et in *Pænyrico Machabæorum* (orat. 15, olim 23), ad vocem Ὀλυμπιονικῆς legitur hæc scholiastis brevis adnotatio: οὕτως (cod. p. 119) ὁ κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακῶς ἀγῶνας νενικηκῶς ἐκαλεῖτο.

(15) Hæc intelligenda sunt de ludis Nemæis. Vide Scholiastam Pindari, in *Nemari*, initio; Villoubei in *Memoriis Academiæ*, t. XXXVIII H, p. 31.

νου πόλιταις, ἢ εὐθέως μεθ' ὑμᾶς, καὶ τῆς Ἰσθμίου A
 ὑμῖν, ἢ δευτέρως, φησὶ, καὶ μεθ' ὑμᾶς, ὡς μὴ ἀνεχο-
 μένης ἐτέρας; δευτέραν ὑπάρχειν καὶ ἐλάττω.

Ibid. C 11. Ἐπειδὴ βίων αἰρέσεως [cod. αἰρέ-
 σεως]. Ἐπαί, φησὶν, αἰρεῖσθαι τινα τῶν βίων ἰδοὺ
 αὐτῶ, ἣν αἰρεσὶν καὶ ἐπιλογῇν καὶ (16) κρηπίδα καὶ
 οἶοναι θεμέλιον τοῦ καλῶς πράττειν ἐγὼ ὀρίζομαι.

Ibid. 13. Εἶδὲ τι μέγα καὶ γενναῖον. Ἄντι τοῦ,
 συνεῖδεν, ἐβουλεύσατο, καὶ διανοηθείς προέκρινε·
 τὴν δὲ φιλοσοφίαν λέγει προτιμᾶν· οὐδεὶς γὰρ προ-
 κρίνει τι μὴ βουλευσάμενος· προτιμᾶ δ' οὖν φιλοσο-
 φίαν, ἥς καὶ προσισταται (17)· ἐπειδὴ δὲ διττῆ πῶς
 τούτῳ καθέωρατο, οὐδὲ βουλῆς τούτου ἀξιώσας, τὴν
 ἔξω καταλιπὼν, προκρίνει τὴν ἡμετέραν ψήφοις ἀπά-
 σαις. Πάλαι γὰρ αἱ κρίσεις ψήφοις ἐκρίνοντο λευκαῖς B
 τε καὶ μελαίναις, ἐν αἷς συνέβαινεν ἐπὶ τιῶν μὴ
 πάσας συμψηφίην τὴν δικαίωσιν, ὅτε δὴ καὶ τὰ τῶν
 ζητημάτων ἀμφεργωμονεῖτο· ὁμορροθουσῶν δὲ τῶν
 λευκῶν ἀπασῶν, ἦρει (cod. p. 130, 1) τὸν ἀντίδικον
 ὁ τὰς λευκαῖς ἐντυχῶν, ἢ τὰς κλειστάς ἔχων λευ-
 κάς ἢ τὰς ἀπάσας, αἱ καὶ λαμπρὸν καὶ ἀναμφήρι-
 στον νίκην παρεῖχον (18).

Col. 1204 B 1. Πανταχοῦ γὰρ τῶ καθ' ἑαυτόν.
 Ἐ πρὸς τὴν αἰρετωτέραν καὶ λυσιτελεστέραν ὁδὸν
 πᾶσι Χριστιανοῖς, ἢ συναπτόν τοῦτο τῶ φιλοσο-
 φεῖν (19)· καὶ σὺν τῶ ἑαυτοῦ ἕκαστον συλλαμβάνειν
 καὶ τὸ κοινόν· τοῦτο γὰρ ψυχῆς ἐπιτελεωτάτης καὶ
 φιλοσοφωτάτης· οὐδὲ γὰρ ἕκαστον ἡμῶν ἑαυτῶ, ἀντι C
 τοῦ, οὐ δι' ἑαυτὸν μόνον, γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν,
 ἦτοι διὰ πάντας ὅσοι τῆς αὐτῆς ἔσμεν φύσεως.

Ibid. 12. Ὁρῶν δὲ τὸν μὲν ἐρημικόν. Ἄπὸ
 συγκρίσεως τῶν βίων μέγαν [cod. μέγα] μὲν καὶ
 ὀψηλὸν καὶ ὑπὲρ τὰ ἀνθρώπινα ἐπιφέρει τὸν ἐρημι-
 κὸν βίον· τὸν δὲ κοινὸν καὶ ἐπίμικτον πρὸς τὸν και-
 ρὸν νόμῳ ἐπαίνει ἐγκωμίων, καὶ ἐγγὺς θείας οἰκονο-
 μίας συνάγει· σχῆμα δὲ καὶ σκηπτήν, τὸν Ἑλληνικὸν
 τύπον καὶ τὴν ὑπόκρισιν ἀποφαίνει· ἀπὸ μεταφορᾶς
 τῶν σκηπτικῶν προσώπων, περὶ ὧν ἦδη ἐρρήθη (20).

Col. 1205 A 1. Διὰ τοῦτο περιπατοῦς μὲν, καὶ
 τὰ ἐξῆς. Εἶδη φιλοσόφων λέγει, ἀπὸ τόπων καὶ ἐνερ-
 γειῶν, καὶ τῶν προσώπων, ἀνομασμαμένων. Καὶ ἀπὸ
 μὲν ἐνεργείας, ἢ περιπατητικῆς, τοῦ ταύτης προῖστα-
 μένου τοῦς οἰκίους ὀμλητάς περιπατοῦντος διδά-
 σκοντος· ἀπὸ δὲ τῆς Ἀκαδημίας, Ἀκαδημαϊκῆ· καὶ
 Στωϊκῆ, ἀπὸ τῆς Στωᾶς. Τὸ δὲ αὐτόματον Ἐπικούρου
 φησὶν, οὕτως ληροῦντος ἢ φιλοσοφοῦντος, τὰ τῆς

(16) Delendum καὶ ante κρηπίδα. Gregorius dixit,
 ἐπειδὴ βίων αἰρέσεως καιρὸς ἰδοὺ, ἣν κρηπίδα
 τοῦ πράττειν εὖ ἢ κακῶς ἐγὼ τίθεμαι· Basilium vo-
 cem αἰρεσιν per καὶ ἐπιλογῇν exponit ei κρηπίδα per
 καὶ οἶοναι θεμέλιον. Repetitio voculae καὶ ante κρη-
 πίδα amanuensis oscitantiae sine dubio tribuenda est.

(17) Legendum ἦν καὶ προσισταται.

(18) Hinc dictum proverbiale, πάσαις ψήφοις,
 πάσαις νικᾶν, κρατεῖν, αἰρεῖν, cuius multa occur-
 runt exempla in *Ellipsis Graecis* editionis Schaefer.

(19) Locus vitiosus : πρὸς delendum est, et pro
 φιλοσοφεῖν legendum φιλοσοφεῖ. Quod ex contextu

natus est, quæ vel cum urbe vestra, o Constanti-
 nopolitani, vel certe statim post vestram, quæ pari
 gloria ac vos, vel secunda, ait, et post vos, nulli
 alii civitati inferior et secunda.

Cum eligendi vitæ generis tempus. Postquam, ait,
 aliquod vitæ genus eligere sibi videbatur, quam ego
 quidem electionem et delectum, basim et quasi fun-
 damentum vitæ recte peragendæ esse duco.

Vidit magnum aliquid et generosum. Εἶδε, vidit,
 id est, constituit, molitus est et meditatus ele-
 git. Philosophiam se dicit antepone. Nemo enim
 quidquam præferet non animo meditatus. Anteponit
 igitur philosophiam, quam et sibi præ-
 scicit. Postquam autem duplex quodammodo ei visa
 fuit, ne in deliberationem quidem id admisit.
 externaque relicta, nostram longe potio-
 rem duxit. Olim enim apud Græcos iudices albis
 nigrisve lapillis iudicia exercebant, in quibus con-
 tingebat de quibusdam non omnes eandem ferre
 sententiam, cum ambiguus esset iudicii eventus.
 Concordantibus autem albis, vicit adversarium qui
 albos sortitus est, sive plerosque albos habens,
 sive omnes, quod præclaram et minime dubiam
 victoriam præbet.

*Privatum commodum cum communi ubique com-
 plectii.* Ad præstantiorem et fructuosiorē vitæ
 rationem omnibus Christianis : hoc cum φιλοσοφεῖν
 construendum est : et cum proprio quemque et
 commune bonum complecti; quod quidem animæ
 perfectissimæ et sapientissimæ est. Neque enim
 quemquam nostrum sibi, id est non propter se
 solum natum fuisse; sed et omnibus, id est propter
 omnes qui ejusdem naturæ participes sumus.

Videns autem vitam solitariam. In vitarum com-
 paratione magnam quidem sublimemque atque plus
 quam humanam exaltat solitariam vitam. Com-
 mune vero commistamque vitam ad tempus usu
 celebrat laudans, atque divinæ naturæ proximam
 asserit. *Habitum et larram,* Græcorum fastum et
 dissimulationem designat. Desumitur metaphora ex
 scenæ spectaculis, de quibus jam dictum est.

Ac proinde Peripateticorum, etc. Philosophorum
 genera dicit, e locis, muneribus, præsidibus nomi-
 natorum. Ex caractere quidem Peripatetica schola,
 D cujus præses comites ac discipulos deambulans
 edocebat; ex Academia vero Academica, et
 Stoica e Stoa. Epicuri autem atomisticam dicit,
 sic effluentis ac philosophantis, Providentiamque
 ejicientis atque inducentis atomos, voluptatemque

patet.

(20) Ad hæc Gregorli verba (orat. 16, olim 15) :
 Οἱ τοῖς ὀψηλοῖς θρόνοις ἐγκαθεζόμενοι καὶ τὴν ἀρχι-
 κὴν σκηπτήν αἰροντες. — Τῆς, ait Basilium (cod. 573,
 p. 128; 1), τῶν ἀξιωματικῶν ἀρχῆς τὸν κόμπος λέγει
 σκηπτήν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν σκηπτικῶν τῆς κομψείας
 τρόπων, ἐν οἷς πρόσωπα, μᾶλλον δὲ προσώπων
 βασιλέων εἰσάγεται, καὶ τυράννων, καὶ στρατηγῶν,
 ὑπὸ πνήτων καὶ εὐτελῶν, τὰς ἐκείνων ὑποδεδωκό-
 των σκευὰς. ἢ μετὰ τὴν τοιαύτην πομπὴν τε καὶ
 σκηπτήν ἀποδύνας, ἴροι καὶ εὐτελεῖς, ὡσπερ τὸ πρὶν,
 μεμενῆσιν.

felicittatis finem esse affirmantis. Plato autem in *Republica*, Homerum comædorum lana coronatum ex civitate sua expellendum censet, quemadmodum a mulieribus hirundines sugari solent, propter garrulitatem.

Atque illorum quidem arrogantiam refutans. In habitus similitudine nihil imminui et lædi, vincere autem magis istorum jactantiam atque audaciam, vel potius impudentiam. Etenim ex etymologia αὐτῶς — ἀνδάνω, aliquem sibimetipsi placentem dicimus habitum habere.

Non sermone fictæ civitates. Qualis a Platone ficta civitas, quæ nunquam exstitit. Ideoque subjicit : *Scindapsi quidam et blituri et tragelaphi*, inania negotia, quæ per litterarum et dictionum constructionem componuntur, ac lingua duntaxat et ore proferuntur. *Categoriæ* autem Aristotelis, propositiones quæ ex subjecto et prædicato constant, ex quibus syllogismi nectuntur, et in quas rursus resolvuntur : quemadmodum scilicet etiam illæ ex terminis, et in eosdem rursus resolvuntur. At vero mistiones (ut appellantur), conjunctiones quædam sunt materiæ et rerum necessariarum, contingentium et accidentium. Hujus enim quod dicitur impossibile, contrarium est necessarium : unum enim necesse est esse, alterum non. Hæc vero *sybhamata et parasymbamata* modo dictarum categoriarum diversa sunt genera, de quibus si fusius dicendum foret tempus deficeret.

Nec lineæ quædam. Non satis compertum quomodo lineæ esse possint, nusquam sitæ, sicut geometræ de sensilibus his lineis, quasi de hac dextra —, et de hac recurva , et de sinuosa , quæ hic scribuntur, et sitæ sunt, et videntur, ratione sejungentes a materia, et corporibus et sensilibus absque materia et ex detractone ipsas desumunt quibus varia geometriæ schemata construxerunt. Hinc et astronomiæ studiosi stellarum figuras effingunt, astrologicasque tabulas struunt, et sidera circumscribunt, quibus et cognoscere et prædicere opinantur futura, Providentiam, ait, ludificantes, ac Providentiæ secreta usurpantes. Quæ secundaria huic philosopho et quasi ludas erant, ut qui iis non uteretur, sed scire satis haberet, ut ne ab iis qui earum rerum scientiam sibi arrogabant, circumveniretur ac deluderetur.

Si omnes studium suum atque operam contulerint. Ad quid contulerint? ad syllogismorum conclusionem. Quod enim per syllogismum demonstratur, conclusio vocatur. Exempli gratia, essentia de omni animali demonstrata patefactaque et animali

(21) Vide Basilii scholia ad *Orationem I in Julianum*, not., supra.

(22) Alias etiam Gregorius de lineis geometricis loquitur (orat, 28, olim 34) : ποῖος Εὐκλείδης ἐμμήσατο ταῦτα (arum cellulæ) γραμμαῖς ἐμφιλοσοφῶν ταῖς οὐκ οὐσαις, καὶ κάμων ἐν ταῖς ἀποδείξεσι; Quæ sic exponit Basiliius : Οὗτος (cod. p. 215, 2)

Προνοίας ἐκβάλλοντος, καὶ τὰς ἀτόμους αἰτιωμένου, καὶ τὴν ἡδονὴν τέλος τῆς εὐδαιμονίας εἶναι ὀρίζοντος. Πλάτων δ' ἐν ταῖς *Πολιτείαις* (III, c. 9, Ast.) "Ὁμηρον κωμῶδῶν ἔριψι στέψαντας ἐκβάλλειν ἔφη τῆς οἰκείας πολιτείας, ὡς περ τὰς χελιδόνας αἱ γυναῖκες, φησὶ, διὰ τὴν ἀδολεσχίαν.

Ibid. 9. *Καὶ νικῶν τὴν μὲν ἐκείνων αὐθάδειαν.* Ἐν τῇ τοῦ σχήματος ὁμοιότητι μὴδὲν ἐλαττοῦσθαι καὶ παραβλάπτεσθαι, νικᾶν δὲ μᾶλλον τὴν ἐκείνων ἀλαζονείαν καὶ αὐταρέσκειαν, εἰτὸν αὐθάδειαν ὀδῶν γὰρ πῶς αὐτὴν ἐτυμολογοῦσιν, αὐτοθάδειαν τινα οὖσαν, ὡς ἂν τοῦ σχήματος ἔχῃσιν.

Ibid. B 10. *Ὁὐ λόγῳ πλαττόμεται.* Οἷα ἡ ὑπὸ Πλάτωνος πλασθεῖσα μὲν, μηδέποτε δὲ γεγούνη διὰ καὶ ἐπάγει, *σκινδυψοὶ τινες καὶ βλίττυρι καὶ τραπέλαφοι* (21), ἀνύπαρκτα πράγματα, συνθέσεις στοιχείων καὶ λέξεων, γλώττη μόνον καὶ στόματι φερόμενα. « Κατηγορίαι » δὲ Ἄριστοτέλους, αἱ ἐξ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου προτάσεις, ἐξ ὧν οἱ συλλογισμοὶ συμπλέκονται, καὶ εἰς ἔπερ ἀναλύονται πάλιν· αἱ δὲ ἐξ ὄρων καὶ αὐταῖς συγχεῖσθαι, καὶ εἰς αὐτοὺς αὐθίς (cod. p. 130, 2) ἀναλύονται. Αἱ δὲ λεγόμεναι « μίξεις », συμπλοκαὶ τινές εἰσιν ὄλων καὶ πραγμάτων ἀναγκαίων, ἐνδεχομένων καὶ ὑπαρχόντων· ἡ γὰρ τοῦ λεγομένου ἀδυνάτου ἀντιστροφή ἐστὶ τοῦ ἀναγκαίου· ὁ γὰρ ἀνάγκη εἶναι, τοῦτο ἀνάγκη μὴ εἶναι. Τὰ δὲ « συμβάματα καὶ παρασυμβάματα », τῶν εἰρημένων κατηγοριῶν εἰσιν εἶδη, περὶ ὧν ἔχρονος ἡμῖν ἐπιλείπει λεπτότερον ἐξηγουμένους.

C 1. *Ὁδὲ γραμμαῖ τινες.* Ἄπορεται πῶς ὀδὸν τέ ἐστιν εἶναι γραμμαῖς μηδαμῶς κειμένας, οἷα γεωμέτραι ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν τουτωνῶν γραμμῶν, ὀδὸν εὐθείας ταυτησὶ, καὶ καμπύλης καὶ ἑυστροειδοῦς, τῶν ἐκταυθοῖ καὶ γραφομένων καὶ κειμένων καὶ ὄρωνμένων, τῶν λόγῳ χωρίζοντες ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ τῶν σωμάτων καὶ τῶν αἰσθητῶν, ἀλλῶς νοοῦσι τάβτας καὶ ἀφῆτως, ὅφ' ὧν καὶ τὰ πολυεῖδη σχήματα συντιθέασιν τῆς γεωμετρίας (22). Ἐκ τούτων οὖν καὶ οἱ ἀστρονομίας μεταποιούμενοι τοὺς σχηματισμοὺς τῶν ἀστέρων διατυποῦσι, καὶ τὰ λεγόμενα θεμάτια συντιθέασιν, καὶ καταγράφουσι τοὺς ἀστέρας, ἐξ ὧν καὶ γινώσκουσι καὶ προλέγειν ὀνταῖ τὰ ἐσόμενα, τῆς Προνοίας, φησὶ, καταπαίζοντες, καὶ τὰ ἀπόρητα τῆς Προνοίας σφετερίζοντες· ἂ πάρεργα τῶ φιλοσόφῳ τούτῳ καὶ παιζόμενα ὀπῆρχον; μὴ χρωμένῳ μὲν, εἰδοῖτε δὲ, ὡς μὴ καταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν οἰομένων ταῦτα εἰδέναι.

Col. 1208 B 1. *Συναγόντων μὲν πάντων.* Τῆ συναγόντων; συλλογισμένων, συμπεριγόντων· τὸ γὰρ ἀποδεικνύμενον ἀπὸ τοῦ συλλογισμοῦ συμπερασμα λέγεται· ὀδον, τῆς οὐσίας κατὰ παντὸς ζώου κατηγορουμένης καὶ λεγομένης, καὶ τοῦ ζώου ὀμοίως

γεωμετρίας διδάσκαλος, ἐν τρισκαίδεκα βιβλίῳ τὰ τοιαῦτα συντάξας μαθήματα. Γραμμαῖς δὲ οὐκ οὐσας εἶπεν, ἐπειδὴ τίθησι μὲν καὶ γράφει εὐθείαν καὶ καμπύλην γραμμὴν, καὶ τὰ λοιπὰ τούτων εἶδη, βούλεται δὲ μὴ τὴν γραφομένην ταῦτην νοεῖν, νοητῶς δὲ πῶς καὶ τῆς ὕλης ἐκτὸς ταῦτα θεωρεῖν· καὶ τυχὸν ἐν τούτοις κάμνει, κοποῦμενος ἐν ταῖς ἀποδείξεσι.

κατὰ παντός ἀνθρώπου, τί [*cod. τί τό. — Cf. Elias Cres. infra ad hunc locum*] ἐκ τούτων συμπεραίνεται καὶ συνάγεται; τὸ τὴν οὐσίαν καὶ εἶναι καὶ κατηγορεῖσθαι κατὰ παντός ἀνθρώπου.

Ibid. B 5. Ταῦτα τῆς Ἀρτισθένης ἀλαζονείας. Καὶ οὗτος φιλόσοφος ἦν ἀλαζών καὶ ὑπερήφανος, ὡς ὑπὸ τινος ὄδριστοῦ τὸ πρόσωπον συντριβείς, ἐπιγράψαι δὲ τῷ προσώπῳ, ὡσπερ ἐν ἀνδριάντι, τὴν παίσαντα, στήλιτεύων τὸν ὄδριστὴν, ἵνα θερμότεραν τὴν κατηγορίαν ἐνδείξαιτο (23). καὶ Διογένους γαστριμαργος, ὃν φασὶ (24) πολὺποδα ὦμὸν βεβρωκότα τελευτῆσαι. Καὶ ὁ Κράτης τῆς αὐτῆς ἐστὶ τῶν Κυτῶν φρατρίας, ὅστις καὶ κοινούς εἶναι τοὺς γάμους ἀνομοθέτει (25). Τούτων καὶ φεῖσθαι ἔφη διὰ τὴν προσηγορίαν τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας, αἰδούμενος, ὡς φησιν, ὅπως καὶ (*cod. p. 131*) αὐτοὶ τε παραπολαύσασιν τοῦ νῦν τούτου ἐπαινουμένου ἀνδρός.

Ibid. C 1. Ἦν ὅτε γαλήνην. Ἦν, φησὶ, καιρὸς ὅτε εἰρήνην εἴχομεν καὶ γαλήνην ἀπὸ τῶν ἐπικαιμέων τούτων αἰρέσεων, Σίμωνος τοῦ Μάγου καὶ Μαρκίωνος, καὶ τῶν κατ' αὐτούς ὧν ὁ μὲν πατέρα ἑαυτὸν ὠνόμαζε τοῦ Χριστοῦ, συνεπήγετο δὲ καὶ γυναϊκά τινα μυσσθη, μαγείαις καὶ γοητείαις πολλοὺς ἐξιστῶν· ὁ δὲ Μαρκίων μαθητὴς ἦν Κέρδωνος, ὃς καὶ δύο ἀρχὰς εἰσήγε, τὴν μὲν ἀγαθὴν, τὴν δὲ πονηρὰν, καὶ τὸν Χριστὸν δοκῆσαι ἀνθρώπων γεγενῆαι, καὶ τὴν ψυχὴν μοῖραν εἶναι τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας (26)· ἐξ ὧν οἱ λεγόμενοι Ἀρτοτυρεῦται, ἐπεὶ γάλακτι φυρῶσαντες ζύμην τοῖς μαθηταῖς μεταδίδασιν (27). Οὗτος οὖν ὁ Μαρκίων, καὶ Πολύκαρπον συναντήσας, εἰπὼν λέγεται πρὸς αὐτόν· « Ἐπιγινώσκεις ἡμᾶς, Πολύκαρπε; » ὁ δὲ πρὸς αὐτόν, « Ἐπιγινώσκω σε, ἔφη, ὁ τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ. » Οὐαλεντίνος δὲ καὶ Βασιλείδης, ὁ μὲν ἀσώματον φανῆναι τὸν Χριστὸν ἐμυθεῖτο καὶ πάθους ἐκτός εἶναι, καὶ γοητείας καὶ ἐμπαθεῖς ἐχρήθη καὶ εἰδωλοθύτοις· Οὐαλεντίνος δὲ Βυθὸν καὶ Σιγῆν εἰσηγεῖτο, καὶ τὸν Χριστὸν ἀσώματον ὀφθῆναι, καὶ τέλος εἰς ἔσχατον βυθὸν (28) ἀσειγείας ἐξώκειλεν· ἦν δὲ ἐπίσκοπος Αἰγύπτου. Καὶ Κήρινθος καὶ Καρποκράτης ἐκ συνοουσίας ἀνδρός καὶ γυναικὸς τὸν Χριστὸν γεννηθῆναι ἐληρώδου, ὅθεν καὶ Πτωχοὶ ὠνομάζοντο· οὕτω γὰρ παρ' Ἑβραίοις ἐρμηνεύεται ὁ Ἐβωνάτος.

Καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ τῷ Δημιουργῷ πολεμή-

A pariter de omni homine, quid ex iis arguitur atque concluditur? Essentiam et esse et demonstrari de omni homine.

Hæc de Antisthenis vanitate. Hic etiam philosophus vanus et arrogans. Cujus cum petulans quidam faciem contrivisset, ejus a quo percussus fuerat, nomen in fronte sua, tanquam in statua inscripsit: ut huic, a quo contumeliam acceperat, infamiae notam majorem inureret. Diogenes ventri adeo deditus erat, ut ipsum ferant crudo polypo per ingluviem devorato mortem obiisse. Et Crates, ejusdem cynicorum familiae, communes esse mulieres volebat. Verum ob cynicæ philosophiæ nomen iis parcendum existimat, veritus, sicut ait, ut non ullum ipsi quoque fructum ex viri laudati philosophia capiant.

Cum tranquilla omnia haberemus. Tempus, ait, cum pacem haberemus tranquillaque omnia ab hæresum procellis, Simonis videlicet Magi, et Marcionis et cæterorum qui cum illis vixerunt. Quorum quidem alter seipsum Christi patrem nominabat, confecit vero et mulierem quamdam abominabilem, magicis et nefariis artibus multos stupore afficiens. Marcion quidem Cerdonis erat discipulus. Duo principia induxit, bonum et malum; et Christum natam fuisse hominem per speciem, animamque partem esse Dei essentiæ. Ex quo Artotyrtæ vocati, cum lacte fermentum diluentes inter discipulos dividant. Iste igitur Marcion, cum Polycarpum obvium haberet, ei dixisse fertur: « Nostin' nos, Polycarpe? » — « Optime te nosco, » inquit, « Satanæ primogenitum, » Valentinus vero et Basilides: alter quidem incorporeum apparuisse Christum fabulabatur, et passionis immunem esse; et maleficiis incantationibusque usus est et idolis sacrificavit. Valentinus autem Bythum et Sigen induxit, et Christum incorporeum visum fuisse, ac denique in immum abyssum licentiæ delapsus est. Ægypti erat episcopus. Cerinthus et Carpocrates e viri cum muliere concubita Christum fuisse procreatum blasphemabant, unde et Ptochi, Mendici, nominabantur: ita enim, apud Hebræos interpretatur vox Ebionites.

Bellumque pro bono adversus Creatorem gesserunt.

(23) Ad verbum fere Gregorius exscripsit, qui hæc narrat in prima *Stelientica* (*cod. 596, B 4*): Μάγος ὁ Ἀντισθένης ὅτι, τὸ πρόσωπον συντριβείς ὑπὸ τινος τῶν ὄδριστῶν καὶ θρασέων, ἐπιγράφει τῷ μετώπῳ μόνον, ὡσπερ ἀνδριάντι δημιουργός, τὸν παίσαντα, ἴσως ἵνα κατηγορήσῃ θερμότερον.

(24) Vide Menag. ad Diogen. Laert., vi, 76.

(25) Gregorius, τῆς Κράτητος κοινογραφίας.

(26) Φεύζονται, ait S. Gregorius (*orat. 33, olim 24*), Μαρκίωνος τὸν ἐκ στοιχείων καὶ ἀριθμῶν θεόν. Marcion, observat hic Basilius (*cod. p. 185, 4*): Κατὰ Πυθαγόραν, εἰς ἀριθμὸν λόγους ἀναλογίας τὴν θεολογίαν ἱριδμητικῶς ἐφιλοσόφει, τὰς ἀρχὰς τῶν εἰδῶν ὑποστησάμενος, τότε ἐν καὶ τὴν ἀόριστον δυάδα· τὸ μὲν ἐν, τὸ αὐτοάγαθον καὶ τῶν ὄντων αἴτιον· τὴν ἀόριστον δὲ δυάδα, κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην, καὶ τὸ μέγα καὶ μικρὸν, καὶ πεπερασμένον καὶ ἀπειρον.

(27) Mendum retinui, at sine dubio Basilius scripsit vel scribere debuit Ἀρτοτυρεῖται, ex ἄρτος et τυρεῖω, ut patet ex verbis sequentibus φεράσαντες ζύμην quibus vocem Ἀρτοτυρεῖται explicat: conjecturam confirmat locus Timothei (*Coteler. Monum. I, 293*) qui cum Basili textu conferri debet: Οἱ οὖν Ἀρτοτυρεῖται ἐκ τῆς αἰρέσεως τούτου τοῦ Μαρκίωνος κατάγονται· παραμείβουσι δὲ τὴν κλῆσιν προσθηκαὶ ἐπινοιών· γάλακτι γὰρ φυρῶντες ζύμην, τοῖς οἰκείως μύστασι δρέγουσιν.

(28) Ludit Basilius in voce βυθός, Gregorium secutus, cujus hæc sunt verba: *Omnes istos absorbit eorum abyssus et operuit silentium, ut merebantur.* Ἐπειτα κατεπόθησαν τῷ ἐκτύτῳ Βυθῷ καὶ τῇ Σιγῇ παραδοθέντες, ὡσπερ ἦν ἄξιον. Alias etiam hæc imagine usus est Gregorius: Τὸν Βυθὸν καὶ τὴν Σιγῆν καὶ τοὺς μυθικοὺς Αἰῶνας, τὰ βυθοῦ καὶ σιγῆς ὄντως ἄξια.

impietate lædentes Deum, atque in innumeros errores atque opiniones delapsi, bellum gerebant, adversus quid? Adversus bonum, ait. Bonum enim ipse cum sit, naturali bonitate se bello peti sustinet. Vel ad Marcionem extenditur impium, qui duo adversaria principia statuens, Bonum et Creatorem, ut iste erroris arbitrio fabulabatur, quorum alterum quidem justum, alterum vero malum vocabat. Et inali opus mundum aiebat, et materiam pessimam. Qui et serpentem Creatore meliorem dicere ausus est, quod hic quidem invidia, ait, gustum ligni vitæ prohibuit, ille autem largiter de ejus fructibus degustare suasit. Quæpropter implacabile bellum bellari eis dixit Pater.

Et Montani malus spiritus. Montanus iste se ipsum Paracletum vocabat, duoque scorta inducens, prophetissas appellabat, et tres substantias in unam adunavit personam. Qui et sanguine diluens frumentum, in communionem adhærentibus distribuebat. Isti autem Peptuzeni vocantur a Peptuza, modico vico, quem Jerusalem quoque vocabant. *Et Manis tenebræ*, ait. Alia quedam fallacia, evitiosaque pietatis pestis.

Ille injustitiæ turbo. De Ario loquitur, quem turbini æquiparat propter turbulentum ejus ingenium. Etenim violentus et præceps venti spiritus, qui per nubis eruptionem inflammatus est, ac refluxit, et magna vi in terra fertur, fulmen appellatur. Qui autem media duntaxat ex parte ac subito ignescit, *πρηστήρ*. Qui denique prorsus igne caret, turbo dicitur.

Rursus malum imperium. Constantium dicit. Hic enim Arii doctrinis favens, locum dedit adversus pios impiis.

Sed jam non ita pridem splendida persecutio. Juliani scilicet Apostatæ. Hunc enim Persia oppressit, multorum Christianorum morte ab uno sanguine viadicata.

Nunc autem turpis et indecora persecutio coarctur. Sub Constante videlicet persecutio quæ Christianorum patrocinium ad defensionem prætexens, veros Christianos aggreditur excruciatque.

Navis onus portans. Presbyterum, ait, unum vel duos, quos alii Urbasium et Menedemum esse aiunt, alii Heliodorum et Theodulum, per navigationem combustos.

Nec vero sacerdotium tantam vim. Supple ad in-

(29) Hæc jam dixerat Gregorius in oratione II De pace (cod. 22, olim 14): Τὸ Μοντανῶν πνεῦμα κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; et Basilius (cod. p. 180) ait: Ἐαυτὸν γὰρ ὀδύσσαθῆς ἀνταισθήγαγεν εἰς τὴν Τριβάδα. Videtur etiam Montanus nomine sancti Spiritus unam e mulierculis quæ ipsi adhærebant, designasse, si tamen alterum hunc Gregorii locum (orat. ead.), Μοντανῶν τὸ πονηρὸν πνεῦμα καὶ γυναικίον, recte exposuit Basilius: Γυναίκα γὰρ (cod. p. 185, 1) τινα, inquit, ἀσελῆ καὶ μαινάδα Πνεῦμα ἁγίον ἐτόλμησεν εἰπεῖν, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ Πονηρὸν ἐνεργεῖν τε καὶ λαλοῦν.

Α σαρκας. Τῆ δυσσεβείᾳ κατατεμόντες τὸ θεῖον, καὶ εἰς μυρίας πλάνας καὶ ὀδύσας ἐληλυθότες, ἐμάχοντο, ὑπὲρ τίνος; Τοῦ ἀγαθοῦ, φησί. Ἀγαθοῦ γὰρ αὐτοῦ ὄντος καὶ τῆ φυσικῆ ἀγαθότητι ἀνεχομένου πολεμίσθαι. Ἡ πρὸς Μαρκίωνα ἀποτείνεται τὸν δυσσεβῆ, ὃς δύο ἀντικειμένους ἀρχὰς ὑποθεῖς, Ἀγαθὸν καὶ Δημιουργόν, ὡς ἐκείνος τῆ τῆς πλάνης αὐτονομίᾳ ἐμυθολόγει, ὧν τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ πονηρὸν προσηγόρευσε· καὶ τοῦ Πονηροῦ τεκτόνημα τὸν κόσμον ἔφη, καὶ τὴν ὕλην κακίστην· ὃς καὶ τὸν ὄφιν ἐτόλμησεν εἰπεῖν τοῦ Δημιουργοῦ ἀγαθώτερον, ὅτι ὁ μὲν φθόνῳ, φησί, τὴν γεῦσιν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐκάλυψεν, ὁ δὲ ἀφθόνως ταύτης μεταλαβεῖν συνεβούλευσε. Διὰ ταῦτα ἄσπονδον πόλεμον πολεμηθῆναι τοῦτους εἶρηκεν ὁ Πατήρ.

Ibid. C 9. Καὶ Μοντανῶν τὸ πονηρὸν Πνεῦμα (29). Οὗτος ὁ Μοντανὸς Παράκλητον ἐκάλεε αὐτὸν, καὶ δύο πόρνους ἐπαγόμενος (cod. p. 131, 2), προφήτιδας ἐπωνόμασε, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰς ἓν συνῆκε πρόσωπον· ὃς καὶ αἵματι φύρων ἄφριτα, εἰς μετάληψιν τοῖς φοιτηταῖς μετέδιδου. Οὗτοι δὲ καὶ Πειτωζηνοὶ καλοῦνται, ἀπὸ Πειτωζῆς, εὐτελοῦς κωμωδίου (30), ἦν καὶ Ἱερουσαλήμ ἐκάλουν. Καὶ τὸ Μάνου, φησί, σκότος· ἄλλη τις τσαοστία, καὶ τῆς εὐσεβείας θλεθρία ἀπόπτωσις.

Col. 1209 A 5. Ὁ τυφῶν τῆς ἀδικίας. Τὸν Ἄρειον λέγει· τυφῶν δὲ ἀπεικάζει αὐτὸν, διὰ τὸ παραχῶδες· ἐπεὶ καὶ τὰ σφοδρὰ καὶ ἄτακτα κινήματα τὴν τοῦ νέφους ἐκρηξὶν ἀναπυρωθὲν καὶ ἀσράψαν, καὶ βιαίως ἐπὶ γῆς φερόμενον, κεραυνὸς καλεῖται· ἡμιπυρον δὲ ἄν καὶ ἄθρον, πρηστήρ παντελῶς δὲ ἄπυρον ὑπάρχον, τυφῶν προσαγορεύεται (31).

Ibid. B 5. Πάλιν πονηρὰ βασιλεία. Τὸν Κωνσταντῖον λέγει· οὗτος γὰρ, τὰ Ἀρείου φρονῶν, χώραν δέδωκε κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἀσεβείαν.

Ibid. C 18. Ἄρει μὲν ὁ λαμπρὸς διωγμὸς. Ὁ ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου· τοῦτον γὰρ ἡ Περσίς καταλέλυκε, Χριστιανῶν πολλῶν αἱμάτων ἐκείνης τούτου αἵματος ἀπαιτήσασα δίκην.

Col. 1212 A 3. Ἄρει δὲ ὁ ἀρεπῆς ἀρχεταῖς. ὁ ὑπὸ Κωνσταντῶνος διωγμὸς δηλονότι, ἔχων, φησί, πρόσχημα Χριστιανοῖς ἀμύνειν καὶ βοηθεῖν, τοῖς ὡς ἀληθῶς Χριστιανοῖς ἐπιφυόμενος καὶ κατακλιζόμενος [forte κατατιγίζόμενος].

Ibid. B 1. Ναῦς φόρτον ἔχουσα. Πρεσβύτερον, φησὶν, ἓνα ἢ δύο, ὡς τινες Οὐρβασσον καὶ Μενέδημον, οἱ δὲ Ἠλιόδορον καὶ Θεόδουλον, τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καέντας.

Ibid. 18. Καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ Ἱερωσύνη. Αἵτια

(30) Ms. φ· id est φασί, quod mutandum erit, nam ipsa sunt Gregorii verba quibus alias (or. 33, ol. 25) etiam usus est: Μάνου τὴν ὕλην μετὰ τοῦ σκότους· quod Basilius sic exponit: Οὗτος (cod. p. 185) τὴν ὕλην ἄκτιστον ὀπετίθει καὶ συνάναρχον τῷ θεῷ, καὶ τὸ σκότος ὁμοίως.

(31) Basilius Aristotelem exscribit, *De mundo*, capp. 4, 16. Cæterum hæc distinctiones non ab his abundunt quas admitteret Stoicis juxta Diogenem Laertium (vii, 154). Vide supra expositionem vocis κεραυνός in scholiis Basiliis ad orationem I contra Julianum, schol. ad col. 629 A 3.

εὐδ, αἰδοῦς ἤξιωται, ὅσον οὐδὲ τελευτῆς ἔτυχεν εὐσχη- A
μονεστέρως· ἀλλ' ἔτι γε καὶ εἰ ἀποθνήσκειν ἐχρήν,
εὐσχημονεστέρω πάντως ἔδει θανάτῳ· εἰ δὲ μὴ τοῦτο,
ταφῆς μηδαμῶς ἀτυχεῖν, ἢ καὶ τοῖς ἀσεδέσιν ὀφεί-
λεται.

Col. 1215 A 3. Τὸν τῆς σῆς ὁμολογίας καθ-
ηγητήν. Τοῖς ἑαυτοῦ, φησί, περὶ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι
τῆς σῆς γεγενῆσθαι ὁμολογίας καθηγητήν· λέγει δὲ
τὸν μέγαν Ἀθανάσιον.

Ibid. 8. Μετὰ τὴν περιδότηρον χεῖρα καὶ τοὺς
ζῶντας νεκρούς. Περί ὧν εἴρηται ἐν τῷ εἰς αὐτὸν
Ἐπιταφίῳ (32).

Ibid. 14. Ὁ τῆς ἀληθείας προδότης. Λούκιον
φησὶ τὸν Ἀρειανόν, ὃν καὶ ἀθέου πηγῆς διαψέλιστε-
ρον εἶπε ποταμὸν, ὡς Ἀρείου μᾶλλον παρασύροντα
καὶ ποταμηδὸν τὴν εὐσέβειαν κατακλύσαντα· οὐ καὶ B
τὰς παρανόμους πράξεις· καὶ μαιφονίας (μέχρι γὰρ
καὶ τούτων ἐχώρησεν) ὀκνεῖν εἰπεῖν ἔφη.

Ibid. C 4. Ἐστρατήγει μὲν ἀνὴρ. Ἕλλην (33)
οὗτος ἦν, ἐκ τῶν εἰδώλων καὶ ἀκαθάρτων (cod.
p. 132, 1) αἱμάτων ἐπὶ τὰ μυσαρύματα. Τίνα δὲ
ταῦτα; εἴτουν τὰ Ἀρείου δόγματα, ἢ τὰ τολμώμενα
ὑπ' αὐτοῦ, τῆς μαιφονίας καὶ τῆς ἡμῶν ὕδρευς, ἦν
καὶ ἱερουργεῖν τοῖς δαίμοσιν ἔφη, ἐπὶ τῇ τοῦ μακα-
ρίου Πέτρου ἐξουθῆσαι τοῦ μετὰ Ἀθανάσιον. Διὰ δὲ
τοῦ Ταβέηλ (Isai, vii, 6) τὸν Λούκιον ἐδήλωσεν (Col.
1215 D 1), ὃν καὶ βασιλεῦσαι καὶ τῆς ἐκκλησίας
ἔγκρατῆ μὲθ' ὅπλων γεγενῆσθαι, τὸν μέχρι καὶ τῶν
ἐν ἐρήμῳ μοναχῶν τὸν διωγμὸν ἐπιτείναντα.

Col. 1216 B 2. Ὡς δὲ ἀκούω τί τοῦτο. Τί τοῦτο, C
ἀκούω, φησί, φοβερόν ὄντως, ἀλλ' ὁμῶς ὅπερ ἀκούω
ἢ τολμηρὰ μου φθέγγεται γλώσσα· ἢ γὰρ μὴ τοιαύτη
καὶ ἀτολμος εὐλαδῆθήσεται διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς
κακίας εἰπεῖν. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; σιωπημένας
ψαλμωδίας, βλασφημίας δὲ δημηγορούσας γλώσσας
ἐπὶ τῶν ἱερῶν θρόνων, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ὀρχή-
μασι [ms. ὀρχήσασσι] καὶ λογίσμασι τὰ θεῖα μυστή-
ρια ἡμῶν κωμωδούμενα.

Ibid. 14. Καὶ ὁδοῖς Σιών ἐπιβάλλει πένθος.
Κλαίει, φησὶν, Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐ μόνον ἐκ τειχῶν ἐκ-
καλεῖται ὀρθῶν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὁδοῖς Σιών ἐπιτίθει
πένθος, διότι οὐκ ἄγουσι τοὺς ἐορτάζοντας (Thren.
1, 4).

Ibid. C 1. Ἐθρήνησε δέ. Διαφυγῶν γὰρ ὁ ἀρχιε-
ρεὺς Πέτρος, καὶ ἐν Ῥώμῃ γεγονῶς, τῶν τεθνηκό- D
των ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοὺς χιτῶνας ἡμαγμένους ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ προπεθεῖως, ἐθριάμβευσε, καὶ πάνθημα
δάκρυα κεινηκῶς, τὸ πάθος παρέστησε, καὶ τῶν
θεῶν διαθεῖν ἐπικουράσαν.

Ibid. 11. Σὲ δὲ κινεῖ. Πρὸς τὸν φιλόσοφον Ἡρώνα
ἢ ὑποστροφῆ τοῦ λόγου.

(32) En locus quem Basilius indicat (Greg. or. 21):
Εἰ τις ὑμῶν οἶδε τὴν χεῖρα ἦν ὁ Ἅγιος κατεψεύσθη
καὶ τὸν ζῶντα νεκρόν, οἶδεν ὁ λέγων. Quæ Basilius
satis dilucide exponit: Οὗτοι (cod. p. 56, 1) κατε-
ἔειπον αὐτοῦ συκοφαντοῦντες, ὡς ἄρα τινὸς Ἀρσε-
νίου, ὑπ' αὐτοῦ ἀναιρεθέντος. Τὴν χεῖρα τῶν ἦν
καὶ ἐπεδαίκνυσαν, νεκροῦ τινος ἀποτεμνόντες· ταύτην
οὖν, φησὶν, Ἀρσένιον, οὗ τὴν χεῖρα κατεψεύδοντο
κεκόφθαι ὡς ἀπὸ νεκροῦ, παρεστήσατο, ἀμφοτέρω

cutiendum pudorem habuit, ut honestiorem saltem
mortem consequeretur. Quippe si mori necesse
fuisset, honestius mori debuissent; aut si non mor-
tem, at certe sepulturam, quæ impiis etiam et sa-
crilegis hominibus debetur.

Illum tuæ confessionis ducem. Per ea pericula
quæ pro fidei orthodoxæ defensione suscepti, illum
ait tuæ confessionis ducem esse factum: loquitur
autem de magno Athanasio.

*Post illam omnium ore celebratam manum, post
vivos mortuos:* de quibus dictum est in *Epita-
phio* ei dedicato.

Ille veritatis proditor. Lucium dicit Arianum,
quem et impio fonte uberiorem vocat fluvium, quippe
qui magis quam Arius, diripiebat atque fluvii instar
pietatem abrumpebat mergebatque. Piget eum illi-
cita flagitia dicere et nefarias cædes, eo enim
ventum erat.

Ducis munere fungebatur vir. Græcus iste erat ex
idolis et impuris cruoribus ad exsecrabiliora faci-
nora pergens. Quænam ista? Certe Arii doctrinæ,
sive ab eo nefarie ausa, immundis sacrificiis con-
tumeliaque adversus nos quasi victima quadam
dæmonibus litans, ut ait, cum expelleretur beatus
Petrus Athanasii successor. At per Tabeel Lucium
ostendit, quem et regnavisse et armis Ecclesiæ po-
situm esse, persecutionemque usque ad monachos
in deserto extendisse.

*Atque ut audio, hocine...? Hocine? Audio, in-
quit, aliquid horrendum; sed audent mea lingua istud
eloquitur. Hæc enim non timidior est et ea quæ
talia propter mali immanitatem dicere recuset.*
Quænam vero sunt ista? Psalmodias silentio com-
pressas, blasphemias linguas in sacrosanctis thronis
concionantes, saltationibusque et fœdis membrorum
inflexionibus divina mysteria nostra sugillata.

Vivisque Sion luctum indicit. Luget, ait, Jeremias,
et non modo ex urbis mœnibus ad luctum homines
hortatur, sed et viis Sion imponit luctum, eò quod
nullos festa celebraturos adducunt.

Deinceps quoque deflevit. Cum enim effugisset
præsul Petrus, Romamque venisset, ac cruentas
eorum vestes [qui Alexandriae interempti fuerant,
in ecclesia exposuisset, populum vehementer com-
movit, universisque lacrymas elicit, ac calamita-
tem velut in omnium aspectu deflavit, et malorum
remedium invenit.

Te vero commovet. Ad philosophum Heronem
sermo regreditur.

τὴν χεῖρα δεικνύς, τὴν ἐκείνων χεῖρα κερτομῶν, καὶ
τὸν ζῶντα τοῦτον νεκρὸν Ἀρσένιον. Quæ hic ab
Athanasio jocose dicta refert Basilius, τὴν ἐκεί-
νων χεῖρα κερτομῶν, hæc ad verba Athanasii spe-
ctant quæ citavit Socrates: Ἀρσένιος μὲν, ὡς ὄρατε,
τὰς δύο χεῖρας ἔχων ἐπεύρηται· τῆς τρίτης δὲ τὸν
τόπον ὅθεν ἀφῆρηται δεικνύτωσαν οἱ κατήγοροι.

(33) Vide scholia ad initium orationis.

Impiæ potestatis. Sive imperatoris sive cuiusdam a dignitate constituti.

Et veteres ac novos deos. Veteres, nempe duodecim circum Saturnum numeratos; novos vero, qui ab ipsis orti sunt, usque ad ultimos filios et nepotes herooas, et usque ad ipsos serpentes ferasque. *Indecoras præstigias,* Panos, Hircos, Apides, Dracones, Phallos quosdam et Ithyphallos Aphrogeneas, quibus, ait, si divinitatem definiunt, o miseros et perditos homines! Debent enim ipsæ quoque eorum significationes et sermones venerandi esse et rerum honestarum signa turpitudine vacare. Quod si aliud quoddam mysterium esse contendunt, quidnam hoc sit nos doceant.

Qui Deus quidem appetatur, cum de eo separatim sermo habetur. Ut Filium, genitum Deum et Dominum, cum de eo separatim sermo habetur. Quando autem cum Patre nominatur, Dominus nomine communi; « illudque propter naturam. » Una enim communiter et divinitas; « hoc propter unicum divinitatis principatum, » qui cum non natura, sed dominatio sit, unus et idem est in tribus. « Unum denique Spiritum sanctum et semper a Patre procedentem. » Non enim processit semel prodiens et disjunctus: Deum unum hæc tria cognoscant, qui ea quæ apponuntur apprimè intelligunt: qui oppugnantur, ait, et animo concipitur, et prædicatur. Horum quodque differt unum. Ab impiis enim oppugnatur; a piorum vero aliis solum mente concipitur, non autem libere prædicatur; ab aliis vero, qui spiritualiores sunt, et mente concipitur, et proclamatur vel prædicatur.

Ut nec Patri principium tribuamus. Id est ne eum sub aliud principium ponamus. Ita enim principium alii attribuetur. « Illi quippe et principio minime carent, et quodam modo carent. » Primum, quantum ad causam; non enim principii sunt expertes quantum ad causam. Ex Patre enim sunt. Sed

(34) Vox *dei* deest in textu edito Gregorii et opportune, ut puto, reciperetur. Verba etiam *η και προΐον*, ejusdem textus glossam sapiunt. Non absurde tamen diceretur, Gregorium, cum in re adeo obscura versaretur (loquitur de processione Spiritus sancti), ut sententiam suam clarius exponeret, voci proelθόν synonymum προΐόν addidisse. Quod si admittatur, textus rectius se habet apud Basilium quam in editis.

(35) Gregorius orthodoxiam patris sui laudans (or. 18, ol. 19): *Necerat*, inquit, *τῷ ἐνὶ Σαβελλίῳ, οὐτε τοῖς τρισὶν Ἀρειανίζον.* Basilium ad hunc locum hæc opportune adnotat: *Σαβελλίου* (cod. p. 172, 1) τούτο, inquit, τὸν αὐτὸν Πατέρα και Υἱὸν και Πνεῦμα ἅγιον συμφύροντος και συστέλλοντος, και ἀθέως ἀναλύοντος τὰς ὑποστάσεις, και εἰς ἐν ἡ μηδὲν καθαρῶς πρόσωπον ἄγοντος. Ἀρείου δὲ τὸ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα μεγέθους και φύσεως· οὐτε γὰρ μεγέθει Ἰσα οὐτε φύσει ὁ μανιώδης ἐληρώδει τὰ πρόσωπα· ἕλληστρίου γὰρ ταῦτα ἀλλήλων, τὸ πολυθεον ἐνταῦθα πραγματευόμενος. Alias (or. 34, olim 24), cum de Trinitate verba facit, Gregorius, ait Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, *μήτε οὕτω ἀλλήλων ἀπήρηται, ὡς φύσει τέμνεσθαι, μήτε οὕτως ἐστένωται, ὡς εἰς ἐν πρόσωπον περιγράφεσθαι· τὸ μὲν γὰρ, addit, τῆς Ἀρειανῆς μαριίας, τὸ δὲ τῆς Σαβελλιανικῆς ἀθετίας*

Col. 1217 A 2. *Δυσσεβοῦς ἐξουσίας.* Τοῦ βασιλέως ἡ τινος τῶν ἐπ' ἐξουσίας.

Col. 1220 A 3. *Παλαιούς θεούς και νέους.* Παλαιούς, τοὺς περὶ Κρόνον δώδεκα ἀριθμουμένους· νέους δὲ, τοὺς ἀπ' ἐκείνων και καθεξῆς μέχρι τῶν ἐσχάτων υἱῶν και ἐπεκρύνων ἡρώων, και ἄχρις αὐτῶν ἐρπετῶν και κνωδάλων· *ἀσχήμονα δὲ τερατεύματα,* Πάνας (Nonnus *Hist.* II, 28) και τράγκος (Nonn. II, 27), και Ἄπιδας (Nonn. *ibid.*) και δράκοντας, και φαλλούς τινας και ἰθυφάλλους, και τὰς (cod. τῆς) Ἀφρογενείας, οἷς, φησὶν, εἰ μὲν τὸ θεῖον ὀρίζονται, ὡ τῆς κακοδαιμονίας! Δεῖ γὰρ και τὰς ἐμφάσεις και τοὺς λόγους τούτων εὐσχήμονας εἶναι, και καλάς τῶν καλῶν, ἀλλὰ μὴ αἰσχράς· εἰ δὲ ἄλλο τι μυστήριον, εἰ τούτῳ ἐστί, πειθέτωσαν ἡμᾶς.

Col. 220 B 6. *Θεὸν μὲν ὅταν καθ' ἑαυτὸν.* Ὡς Υἱὸν, τὸν γεννητὸν Θεὸν και Κύριον, ὅταν καθ' ἑαυτὸν λέγεται· ὅταν δὲ μετὰ τοῦ Πατρὸς ὀνομάζεται, Κύριος ὀνόματι κοινῶ· τὸ μὲν, ἦτοι διὰ τὴν φύσιν· μία γὰρ κοινῶς και ἡ θεότης· τὸ δὲ, ἦτοι Κύριον, διὰ τὴν μοναρχίαν (cod. p. 132, 1), ἦτις, οἱ φύσις, ἀλλὰ κυριότης οὐσα, μία και ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἐν τοῖς τρισὶν. *Ἐν ἁγίον Πνεῦμα προελθὸν και ἀπὸ (34) προΐον ἐκ τοῦ Πατρὸς·* οὐ γὰρ ἐξεφοίτησεν ἅπαξ προελθὸν και διεστηχός· Θεὸν ἕνα τὰ νοητῶς παρακείμενα τρία ταῦτα νοητέον· πολεμουμένον, φησὶ, και νοουμένον, και λεγόμενον· τούτων δὲ ἕκαστον διαφέρει· τοῖς μὲν ἀσεβέσι πολεμουμένον· εὐσέβεισι δὲ, τοῖς μὲν νοουμένον μόνον, μή μντοι και κηρυττόμενον παρῆρησι, τοῖς πνευματικωτέροις δὲ και νοουμένον και λεγόμενον, εἴτουν κηρυττόμενον.

Ibid. 13. *Μήτε δὲ ἀρχὴν ποιῶν τὸν Πατέρα (35).* Τούτεστι μὴ ὑποτάσσειν αὐτὸν ἀρχῇ ἐτέρᾳ· οὕτως γὰρ ἡ ἀρχὴ ἐτέρᾳ προσκίεσται. *Οὐκ ἀναρχα δὲ, και ἀναρχὰ πως.* Τὸ μὲν τῷ αἰτίῳ· τὸ οὐκ ἀναρχῶ φησὶν εἶναι τῷ αἰτίῳ· ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ· ἀναρχα δὲ τῷ χρόνῳ· οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνου· πῶς γὰρ ὁ βίῶν

ἔστί. Et Basilium ait (cod. p. 190): *Μήτε οὕτως ἀπήρηται· πῶς; ὡς και τῇ φύσει τέμνεσθαι, οὐδ' ἀπὸ ἀλλήλων ἐχόμενα, και διασπασθῆναι μὴ δυναμένα· οὐτε οὕτως ἐστένωται, ὡς ἐνὶ περιγράφεσθαι προσώπῳ και συγχύσθαι· ἐστὶ γὰρ τῶν μὲν πάντεθαι διαιρετῶν ἐνικωτέρα [subaudi ἡ Τριάς, ὡς μὴ πάντεθαι διαιρεῖσθαι· φύσει γὰρ ἦνται· τῶν δὲ τελέως μοναδικῶν ἀφθονωτέρα, ταῖς ὑποστάσεσι διαιρουμένη. Cum de discrimine quod hypostases inter et personas statuebatur, (orat. 21) Græci et Latini theologi disputarent, eorum in hac causa dissidium γελιοῖον ait ἡ ἄλειπρόν. Tum addit: Πίστωσις ἔδοξε διαφορά ἡ περὶ τὸν ἄχρον μικρολογία· εἶτα Σαβελλισμός ἐνταῦθα ἐπενοήθη τοῖς τρισὶ προσώποις, και Ἀρειανισμός ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι, τὰ τῆς φιλοκεικίας ἀναπλάσματα. Quod Basilium sic exponit: (cod. p. 161, 1) Σαβ. ἐπενοήθη· πῶς; μὴ τῶν ὑποστάσεων εἰσαγομένων, ἀλλὰ τῶν προσώπων, ὡς δὲ τι διαφέρειν δοκοῦντα τῶν ὑποστάσεων· ὡς ἀνυπόστατον τὴν Τριάδα ἐπινοεῖσθαι, εἰς μίαν συναγομένην ὑπόστασιν· ὅπαρ ἐστὶ Σαβελλισμός· δ, φησὶ, διὰ πενίαν ὀνομάτων και διὰ τὸ στενὸν τῆς Ῥωμαίων φωνῆς συνέπιπτε. Πάλιν, τῶν ὑποστάσεων ὀμολογουμένων, Ἀρειανισμός ὑπενοήθη, και τῆς μιζῆς οὐσίας και φύσεως κατατομή. De Sabellio vide Wolf. in *Anecdosis* (t. IV, p. 14).*

χρόνος καὶ τὸ ἀνούσιον πρῶτον εἴη τῶν οὐσιῶν
καὶ ἐστώτων αἰε;

fluūt, tempus ei quod non erat, iis quæ stabilia sunt et quæ semper existerunt, prius atque anti-

quius caset?
Col. 1221 A 1. *Μῆτε μίαν Ἰουδαϊκὴν*. Στενήν, φησὶν, ὡς μονοπρόσωπον· φθονεράν δὲ καὶ ἀδύνατον, ὡς ἢ μὴ δυναμένην, ἢ φθονοῦσαν μὴ που τὸ ἀγαθὸν ὑπερεκδύσαν εἰς Υἱοῦ γέννησιν διαχθεῖη ἢ Πνεύματος εἰς προέλευσιν· διὰ καὶ τινες αὐτῶν, φησὶ, προάγουσι μὲν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, εἰς αὐτὸν δὲ πάλιν ἀναλύουσι τὸν Πατέρα· οἱ δὲ (36) καταβάλλουσι καὶ φύσεις, θεότητος ἀλλοτριούντες, ὥσπερ τῆς θείας φύσεως δεδοικυίας μὴ ἀντεξάγουντο καὶ ἀντιφέρουτο ἀλλήλαις. Τὸ δὲ « ὑπὲρ τὰ κτίσματα » οὕτω συνάφει· ὡς μὴ δυναμένην ὑπὲρ τὰ κτίσματα γενεῶν ἢ προάγειν· ὡς μὴ δυναμένην ὑπὲρ τὰ κτίσματα ἢ θεία γέννησις, ἀλλ' οὐ ζωϊκῆς καὶ σωματικῆς.

Ibid. 9. *Καὶ τοῦτο θεῖον ἔχουσι*. Τὸ μοναδικὸν ἐξηλονότι· ὥσπερ ἡ φύσις μία καὶ μοναδικὴ ἐνεστὶν ἐν τοῖς τρισὶν, εἰς μόνος Πατὴρ οὐκ ἄλλος, εἰς μόνος Υἱὸς καὶ οὐκ ἄλλος, καὶ ἐν Πνεῦμα ἅγιον καὶ οὐκ ἄλλο· καὶ πολὺ γὰρ, φησὶ, τῶν παρ' ἡμῖν ἀληθέστερον Πατὴρ, ὅτι μόνος καὶ ἰδιοτέρας· οὐ γὰρ υἱὸς τινος πρότερον, εἴτα πατὴρ, καὶ οὐ μετὰ συζυγίας καὶ σωματικῶς ὥσπερ ἡμεῖς, καὶ ὅλον Πατὴρ ἀπ' ἀρχῆς· τὸ γὰρ ἡμέτερον, φησὶν, ἀδελφὸν· ποῶν; τὸ ἐνός μόνου καὶ ὅλου υἱοῦ πατέρα εἶνὰ χρηματῆσαι, ἐνδοξαμένον καὶ θεῖον.

Ibid. 10. *Οὐδὲ μᾶλλον καὶ ἥττον*. Αὐτοαγιάτης γὰρ ὅλον ἐν, τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὐκ ἐν δέξαιτο· τὸ δὲ μὴ γαγονεῖαι ὑπὸ τινος καὶ ἢ θεότης κοινὸν, φησὶ, τῆς ἁγίας Τριάδος, Υἱῷ δὲ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐξ αἰτίου.

Ibid. C 4. *Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς*. Ὡς ἀπόρρητον τοῦτο παρακρούεται, ἐπιπέρων ταυτεῖ, « Γενοῦ τι, » λέγων, « πρότερον τῶν λεγομένων » τουτέστι Θεοῦ, καὶ ὅλον τῆς ἐλλάμψεως ἐκείνης ἡξωμένως, καὶ τηλικαῦτα τοσοῦτον εἶση ὅσον ἔπ' ἐκείνων γινώσκεται καὶ γνωσθήσεται.

Ibid. D 3. *Παράδοξον ἔχουσαν*. Παράδοξον γὰρ ὡς ἀληθῶς τοῦτο διαίρεισθαι τι ἀδιαιρέτως, καὶ ἐνοῦσθαι διηρημένως· ὃ μόνως τηρεῖται ἐν τῇ ἁγίᾳ τῶν ὑποστάσεων Τριάδι· κἀν τῷ μοναδικῷ τῆς Θεότητος.

Ibid. 6. *Ἄλλ' οὐκ ἀνθρωπικῶς*. Οὐ γὰρ ἡ ὑπαρξὶς καὶ τὸ εἶναι οὐκ ἀνθρώπινον, τούτου καὶ ἡ γέννησις οὐκ ἀνθρώπινη· ἀπαθῆς γὰρ. Φοβεῖσθαι δὲ χρόνον καὶ κείσιν ἐπέων, ἀγορεύει (37) μὴ λέγειν ἢ πιστεύειν κτιστὸν τι καὶ γεννητὸν τῆς ἁγίας Τριάδος. Μὴ δὲ συνηγορεῖν δοκῶν τῷ Θεῷ, ἀνέλης, φησὶ, Θεῶν, τουτέστιν ἀναίρησις· ἀναίρησις γὰρ θεότητος Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἴσον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἀνελείν.

Col. 1224 A 4. *Μὴ φοβηθῆι: τὴν πρόδοον*. Τοῦ

(36) Ariani scilicet. Vide Eliam Cretensem ad hunc locum.

A quantum ad tempus, principii expertes sunt. Nec enim tempori subjecti sunt. Quomodo enim, quod

Neque unam Judaicam. Angustum ait, propter unicam personam; invidum vero atque imbecillum, quippe quod vel non potest, vel invidet, ne quid boni exsiliens in Filii generatione perfunderetur, vel in Spiritus processione. Ideoque eorum nonnulli, ait, Filium quidem ex Patre producunt, eundem autem rursus in Patrem resolvunt; alii vero naturas dejiciunt, a Divinitate alienando, perinde ac si divina natura timeret, ne ipsæ adversum se insurgerent ac invicem bellum inferrent. Hoc vero « *Supra res conditas* » ita construes, quasi vim non habens supra res conditas gignendi vel producendi. Divinior enim et supra res conditas divina generatio, non autem animalis vel corporalis.

Ut hoc quoque divinum habeant. Singularitatem nimirum. Quemadmodum natura una et singularis in tribus inest, unus soles Pater non alius, unus solus Filius et non alius, et unus Spiritus sanctus et non alius: et hoc multo quidem verius, ait, quam quæ apud nos hoc nomen obtinent. Pater, quia proprio et singulari modo; neque enim filius alicujus fuit prius, postea pater, et non ex conjunctione et corporaliter sicut nos, sed in totum Pater ab initio. De nobis, ait, hoc certo affirmari nequit. Quidnam? Nempe quod solius et totius filii pater quispiam vocetur, quod cæteris convenit.

Nec magis et minus. Namque cum ipsamet sanctitas in totum est, nec magis nec minus accipere potest. A nullo creatum fuisse atque ipsam divinitatem ait sancti Trinitati commune, Filio et sancto Spiritui, quod uterque eorum ex Patre velut a principio est.

Quod si modum quæris. Tanquam arcanum illud expellit, hoc adjecto: « *Fac sis quiddam prius eorum quæ commemoravimus,* » Deus scilicet, et illa glorificatus illuminatione, tum demum scies quantum ab illis cognoscitur et cognoscetur.

Cujus divisio plane admirabilis. Prorsus admirabile illud est, quod et citra divisionem dividuntur, et divisim copulantur: quod solummodo observatur in sancta personarum Trinitate et in Divinitatis unitate.

Non autem humano modo. Cujus enim existentia et esse humanum est, ejus et generatio non humana. Ab omni enim passione aliena est. Metui autem tempus et creationem dicens, prohibet ne dicatur vel credatur quidpiam creatum et genitum sanctæ Trinitatis; et cum patrocinium Dei suscipere non vis, Deum, ait, tollas, id est tolles. Sublatio enim divinitatis Filii et sancti Spiritus idem est atque Deum tollere.

Processionem ne metuas. Sancti Spiritus proces-

(37) Nullus dubito quin Basilii scripserit, ἀπαγορεύει, prohibet.

ἀγίου Πνεύματος τὴν πρόβον λέγει· ὅτι, φησὶν, ὁ πλοῦσιος καὶ δυνατὸς κατὰ πάντα οὐκ ἀνάγκην ἔχει ἢ μὴ προβάλλειν· ἐκάτερον γὰρ ὁμοίως ἀδιάστως ἔχει, καὶ προβέβληκεν ἤδη τὸ ἅγιον ἀχρόνως καὶ ἀδιάστως Πνεῦμα.

Ibid. 13. *Μήτε τῆς τριθείας Ἐγκλημα.* Καὶ μὴ διαδέβληται τὸ τῆς τριθείας δόγμα, κατὰ τὸν τοῦ λεγομένου Φιλοπόνου λῆρον (38), ὃς εἰς μερικὰς οὐστας Ἀριστοτελικῶς διῆρει καὶ τὴν θεῖαν. Ἄλλ' οὐ γὰρ οὐχ οὕτως ταῦτα νοητέον· μίᾳ καὶ τῆς αὐτῆς μενούσης ἀδιαιρέτως ἐν τοῖς τρισὶ, καὶ θεός, καὶ θεός, καὶ θεός ἕκαστον λέγεται· κοινῇ γὰρ καὶ μία θεότης. Μὴ τοῖσιν ἀσχυρόθῃς, φησὶ, ἕως ἂν καὶ ἄλλος κινδυνεύῃ ζημιούμενος τὴν διθεῖαν· κρείσσον γὰρ τοῦτο λέγειν, ὁμολογοῦντα ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα, καὶ μὴ ζημιωθῆναι κινδυνεύειν τὴν διθεῖαν λέγειν Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος· ὅπερ οἱ περὶ Ἀρειον καὶ Μακεδό- νιον περὶ τὴν θεότητα πεπόνθασι· ἢ γὰρ συνέλυσας περικόπτων τὴν τῶν δύο θεότητα καὶ ἀφαιρούμενος, ἢ συνηπόρησας εἰς ἀπορίαν ἐλθὼν. Πῶς οὐ κινδυνώ- δης ἢ τριθεῖα; ἀλλὰ τοῦτο μὴ φοβηθῆς· ὁ μὲν γὰρ συλλύσας καὶ περικόψας ἐναυάγησε, μετὰ τῶν λογι- σμῶν καὶ θεότητα ζημιωθείς· σοὶ δὲ περιμένει σῶα ἢ θεότης· καὶ ἐξησθένησεν ὁ λόγος, τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον διαπορῶν τῆς τριθείας.

Ibid. B 7. *τὴν νέαν εὐσέβειαν.* Εὐφήμως οὕτως τὴν ἀσέβειαν εἶπε, τὴν τεχνολογικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀπο- στολικῶς κληρυτομένην ὑπὸ τῶν ἀντιδοξούντων, ἦν καὶ μικρόλογον ἐφη σοφίαν. Οὐ δεινὸν λέγει ἠττηθῆναι λόγῳ κατασοφισθέντα τινὰ καὶ κλαπέντα ψευδολογίαις, δεινὸν δὲ μᾶλλον τὸ ζημιωθῆναι θεότητα.

Ibid. C 8. *τῆς Τριάδος κατοικούσης.* Τὸ ἐξῆς οὕτως· Μέμνησά μοι τῆς Τριάδος, τῆς ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν ἀγγέλων, καὶ τῆς ἐν αὐταῖς κατοικούσης, δηλο- γοῦσι Τριάδος· τουτέστι, μέμνησά μοι, πότε; ὅταν ἐκδη- μήσης· ποῦ; ἐν ταῖς σκηναῖς· ποῖαις; τῆς κατοικού- σης ἐν αὐταῖς, τῆς ἁγίας Τριάδος, ταῖς ἐν αἷς ἢ ἁγία Τριάς κατοικεῖ. Καὶ τοῦ μικροῦ τούτου θέρου, ἀπὸ κοινοῦ τὸ μέμνησο· τοῦ καρποῦ τῆς ἐμῆς πρὸς σὲ διδασκαλλίας καὶ κατηχήσεως· ἢ ὅτι βραχεῖς τῶς ἦσαν οἱ δεδεγμένοι τὸν τῶν ὀρθῶν δογμάτων σπόρον, καὶ διὰ τοῦτο εἶπε τὸ θέρος μικρόν.

Col. 1225 A 4. *τὴν ἡμετέραν κλήσιν καὶ τὴν ἀπιστον ἐπιδημίαν.* Τάχα ἐκλήθη καὶ οὕτως ὑπ' αὐ- τοῦ ἐν τῇ Ἰερωρίᾳ· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομένων αἰνίττεται· συγκακοπαθεῖν γὰρ εἶπεν, ἀλλ' οὐ συν- τρυφῶν ἐπιδημηχάμεν. Καὶ πρὸς ὑμᾶς, φησὶν, ἐπανίω πάλιν (39), σαφῶς διὰ τῶν τοιοῦτων δηλοῦται ἐκδημηχέναι αὐτόν που τὸν φιλόσοφον, καὶ τὸ τῆν- καῦτα, μήπω τοῦ βίου μεταστάντα.

(38) Præcipui Joannis Philoponi errores deprehen- duntur in tractatu cui titulum fecerat: *Arbiter*, ὁ Διαι- τητής. Auctor fuit, saltem unus ex auctoribus hæ- resis Tritheitarum. Ὁ τὰ μάταια πονήσας Ἰωάννης ὁ Τριθείτης, ait Joannes Damascenus ludens in no-

sionem dicit. Quippe, ait, in omnibus dives ac po- tens non necessitatem habet vel non producere. Utrumque enim pariter sponte fit; atque produxit jam sanctum non in tempore, non coactus Spiritu- tum.

Nec vero tritheia crimen. Quippe editum fuerat tritheia dogma a quodam Philopono dicto, qui in partiles substantias Aristotelice dividit et divinitatem: hoc vero non ita intelligendum est. Unius enim ejusdemque manentis indivisibiliter in tribus, est: Deus, Deus, Deus quisque dicatur. Communis enim et una deitas. Ne igitur, ait, te pudeat, quandiu alius quoque eadem ratione in ditheia periculo ver- satur. Melius enim hoc dicere, consistentem in tri- bus divinitatem, nec periculum incurrere ditheiam dicendi Filii et sancti Spiritus. Quod quidem Ari- ani et Macedoniani de divinitate admiserunt. Et enim aut crimen objectum dilues circumcidens utriusque divinitatem atque auferens; aut cum illo hærebis animi anxietate laborans. Quomodo enim non periculosa tritheia? Verum illud ne timeas. Ille enim diluens et circumcidens naufragium fa- ciet, cum rationibus suis divinitatis jacturam pas- sus; tibi autem permanebit incolumis divinitas; etsi ratio ipsa imbecillitate laborarit, de tritheia existentiæ modo dubitans.

Novamque pietatem. Per euphoniā sic impieta- tem vocal, artificiose sed non apostolice ab heterodoxis annuntiatam, quamque jejunam ac mian- tam sapientiam dixit. Non grave et acerbum dicit sermone victum esse sophistica disputatione delu- sum atque deceptum; grave autem et acerbum est deitatis jacturam fecisse.

Trinitatis habitantis. Ita verborum series acci- pienda: Memor esto mihi Trinitatis, quæ in ange- lorum tabernaculis, et quæ in eis habitat, videlicet Trinitatis. Hoc est, memor esto mihi: quando? Cum peregrinationem obieris; ubi? In tabernaculis. In quibusnam? Habitantis in eis, sanctæ Trinitatis, in quibus sancta Trinitas inhabitat; et messis hujus exiguæ, similiter memor esto, fructus mex ad te disciplinæ et catecheseos; vel quoniam hæc usque pauci erant qui rectorum dogmatum semina acceperant; ideoque messem exiguam dicit.

Vocationem nostram et incredibilem peregrinatio- nem. Breviter vocatus est ille ab eo in exilio. Hoc enim iis quæ sequuntur in lucem promitur. Nam se æramnarum socium fuisse dicit, non autem ut deliciarum esset particeps. Et ad vos, ait, rursus regredere; manifeste per hæc ostenditur hunc phi- losophum decessisse, et tunc, nondum e vita exces- sisse.

mine Philoponus. Vide *Biblioth. gr.*, t. X, pag. 640 et 651.

(39) Hic lapsus est amanuensis. Basilii scribere debuit, καὶ πρὸς ἡμᾶς, φησὶν, ἐπανίθι πάλιν.

EJUSDEM BASILII

SCHOLIA

Ad S. Gregorii Naz. Orationem funebrem in *Cæsarium fratrem*.

(Edidit Lud. de Sinner. Paris 1836, ap. Gaume fratres, in-12)

Col. 756 A 3. *Οἰσθέ με ἴσως, ὦ φίλοι, καὶ ἄδελφοί, καὶ πατέρες.* Γῆς γνησιότητος τὰ ἐγγύτερα ταῦτα ὀνόματα· οὐδὲν γὰρ πατρὸς οἰκισίτερον, οὐδὲ ἀδελφοῦ γνησιώτερον, ἢ φίλου πιστοῦ τιμωτέρον· ἤλυκτό δὲ πρῶγμα καὶ ὄνομα, εἰς ἕν συναλῶν ταῦτα εἶπεν. Ἡδὺ μὲν γὰρ καὶ φίλος, ἥδιον δὲ καὶ ἀδελφός, ὁ τῆς ἀδελφότητος τὸ πρῶγμα τῶ ὄντι τῶν ἄλλων, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸν Κάιν λυτῶν. Ἡδιστον δὲ πάντων πατήρ, ὁ πατρὸς τὰ σχετικὰ ὡσπερ ὁ Δαυὶδ σώζων πατρικὰ σπλάγγνα, καὶ τὸν πατραλοῖαν οὕτω θερμῶς ἀποκλαιόμενος υἱόν. Τοῦτοις οὖν σημνύει καὶ αὐτὸς τοὺς πρὸς οὓς αὐτῷ ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιτάφιος, *Οἰσθέ με, λέγων, τὸν λόγον ὑποδεδέχθαι τούτου, ὡς θρήνου καὶ ὀδυρμῶν ὑποδεδῆκῆναι τῷ ἀδελφῷ;* Οὐ μὲν οὖν, οὐκ ἔστι τούτο, φησὶν· ἀλλ' οὐδὲ κατ' ἐπίδειξιν τινα καὶ κομψίαν πρὸς τὸ θέλξει τοὺς ἀκροατὰς, καὶ ἥδονην καὶ χάριν ἐργάσασθαι, τὴν ἀκοῆν ὁμῶν ἐστιάσασθαι (40).

Ibid. 10. *Καὶ σοφισθεσθαι* (41) τὸ ἀλγοῦν. Πῶς ἔστι σοφισθῆναι τὸ ἀλγοῦν; Ἡ (42) ὄηλον, μὴ ἀλγοῦντες, ὡς ἀλγοῦντες διατιθέμενοι· τοὺς φιλικοῖς δὲ πάθει, τούτεστι, τοὺς ἡμετέροις· αὐτοὶ μὲν μηδὲν ἀλγους πεπονθότες, τοὺς φίλοις δὲ συμπαθοῦντες ἡμῖν.

Ibid. 12. *Χρῆναι γὰρ ἡμᾶς.* Ὡσανεῖ, φησὶν, ἡμῖν χρῆναι καὶ τὴν συμφορὰν ἡμῶν ἐπιδεικτικῶς τε καὶ πομπικῶς τῷ λόγῳ διατιθέσθαι, καθάπερ δεῖ ἡμεῖς νέοι, καὶ πρὸς πάντα φιλότιμοι καὶ περιττοὶ, τὰ τε περὶ τὴν ὕλην καὶ τοὺς λόγους αὐτούς.

Ibid. B 3. *Μὴ τοῦτο περὶ ἡμῶν ὑπολάβητε.* Εἰ καλόν τι καὶ δεξιὸν ὑπολαμβάνειν ἐθέλετε περὶ ἡμῶν, τοιοῦτόν τι μηδαμῶς, φησὶν, ὑπολάβητε· εἴτε πλέον ἢ καλῶς ἔχει θρηνησῆναι· εἴτε ἀδρῶς τε καὶ κομψῶς ἀπαγγεῖλαι καὶ κατ' ἐπίδειξιν τὸν λόγον κατακαλλῦναι.

Ibid. 12. *Ἄλλ' ὅσον ἀφοσώσασθαι τὸν περὶ ταῦτα λόγον* (43). Τὸ ὅσον καὶ καθῆκον ἑκατέρωθεν ἐναρμόσασθαι καὶ ἀποδοῦναι, θαυμάσαι τε ἀπερίττως, καὶ δακρῦσαι μετρίως· τῆς γὰρ ἀνωτάτω καὶ ἡμετέρας φιλοσοφίας καὶ ταῦτα, τὸ τε δικαίον μετ' ἐγκωμίων μεμνησθῆναι, καὶ τὸ θρήνων ἐπὶ νεκρῶν

Οἰσθε... καὶ πατέρες. Propinquitatis hæc proximiora nomina. Nihil enim patre antiquius, nihil fratre sincerius, aut fideli amico pretiosius. *Res suavis nomenque suave* ad personas prædictis charitatis titulis designatas, quas nunc mente in unum colligit, refert. Suave enim quid amicus, suavius autem et frater, qui fraternitatis officium servat erga fratrem, non autem velut Cain rabio effertur; suavissimum autem omnium pater, qui quæ patrem decent paterna servat viscera, velut David parricidam tam affectuose vocans filium. His ergo charitatis titulis ipsa oratio funebris in fratrem illustrat eos quos alloquitur, Existimatis me, dicens, hunc sermonem suscipere tanquam gemitus et lamentationes fratri daturum? Nullo modo, non est sic, inquit; non enim ad ostentationem quamdam vel elegantiam ad mulcendos auditores, non ad suavitatem et gratiam sermonis elicendam, me auditum vestrum invocasse, vos credere oportet.

Καὶ σοφισ. τὸ ἀλγοῦν. Quid est discere luctum? Id est, non lugentes, quasi lugentes sentire; *amici calamitatibus*, id est *nostris*: ipsi quidem nihil luctus passi, amicis autem nobis condolentes.

Χρῆναι γὰρ ἡμᾶς. Quasi, inquit, oporteret nos, calamitatem nostram cum ostentatione et pompa, sermone explicare, veluti fiebat, cum juniores essemus, et in omnibus gloriam quærentes et ambitiosi tum circa res terrenas, tum circa sermones ipsos.

Μὴ τοῦτο... ὑπολάβητε. Si quid pulchri et dextri de nobis vultis supponere, nullo modo quid tale, inquit, existimetis, nos sive amplius quam par sit, lucturos, sive molliter et ornate locuturos et ad ostentationem ornaturus sermonem.

Ἄλλ' ὅσον... λόγον. Quantum sufficit ut iustum et congruum laudi et lacrymis tribuam, nec ultra modum laudando nec plus quam decet lugendo; cœlestis enim nostræ philosophiæ est, et justorum meminisse cum laudibus, et planetarum super mortuis auspicari; non tamen in gemitibus

(40) Aut male intellexit Nostrum, aut aliter legit hic Basiliius. Supplendum videtur ὑπολαβεῖν ὁμᾶς με χρή.

(41) Lege σοφισθεσθε cum editis.

(42) Forsan scribendum ἦ.

(43) Editi νόμον.

longius procedere, quod ad immoderationem pertineret; lacrymis autem omnino abstinere duritiam dico.

Τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη. Hinc statuit sermonis capita; et sic post exordia transit ad primam laudum partem, id est ad originem.

Καισαρίῳ πατέρες μὲν. Originem jam celebrans, sic laudat fratrem.

Καὶ τοσοῦτον...πίστετος. Cujus et quantæ pinguedinis? Oleæ fructiferæ, pietatis, ex qua tantum assumpsit pinguedinem, ut et alios in piam fidem insereret, doceret, in necessitatibus auxiliaretur, animis morbo erroris laborantibus remedium et curationem præstaret.

Πολὺς τὸ φαινόμενον. His verbis multa exterioris virtutis in patre demonstrat indicia, plurimas autem virtutes absconditas multis ignotas, quas expedit, inquit, opinionibus vestris et cogitationibus relinquere, non autem sermone tentando exponere, illas minuere, ipsisque quod habent miraculi eripere.

Ὅστε καὶ ἤδη τισί. Constructio est: ὥστε πιστευθῆναι καὶ ρηθῆναι τισί, μηδὲ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τελειότητα, etc.: interposita enim parenthesis disjuncta membra phrasos; sensus autem est: perfectionem mariti ad nullum alium quam ad [sanctam illam] matrem, ut ipsius opus, referri (hoc enim, inquit, nonnulli credunt et prædicant), hujusque pietatis præmium et coronam accessisse majorem et perfectiorem pietatem patriæ.

Ἐκ τῆς παρ. εἰς τὴν κατοικίαν. Ex terrenis et transitoriiis rebus; in his enim est incolatus, habitatio autem æterna et indeficiens est felicitas et cælestis beatitudo.

Πλήρεις ἡμερῶν. Communi dierum nomine utriusque vitæ comprehendit dies quos plenissimos esse declarat: [pleni, inquit, dierum] tum transitoriorum et deficientium, tum etiam permanentium et æternorum; pleni sunt ergo illorum dies, non imperfecti. quippe quibus nec longitudo hujus vitæ nec vitæ cælestis splendor desit (43').

Καὶ πάσης εὐδαιμ. μὲν. ἐκλήρωσαν. In omnibus et per omnia mensuram felicitatis et beatitudinis, quantum possibile erat, expleverunt, *excepta*, inquit, *illa postrema*, non dixit calamitate, sed dispensatione, et probatione, ut quispiam existimare queat, inquit. Vide quomodo et illud ad felicitatem illorum referat, quod, præmisso eo filio cui propter ætatis lubricum magis timendum erat, ipsi securo animo vitam clauserint et cum universa domo ad cælestia transmigrarint, quod reipsa perfectæ est felicitatis.

(43') Græcum hujus scholii textum, dissolutum et ἀνακολουθίᾳ maxime laborantem, divinando interpretati sumus.

Ἐκάρθαι· οὐ μὴν καὶ πρόσω ταῖς οἰμωγαῖς χωρῆσαι· τὸ μὲν γὰρ ἀμετρίας, τὸ δὲ ἀναληγσίας λέγω, τὸ μὴ δακρῦσαι.

Col. 757 A 6. Τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη. Ἐνταῦθεν προεκτίθεται τὰ τῆς ὑποθέσεως κεφάλαια· καὶ οὕτω μετὰ τὰ προοίμια χωρεῖ πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ἐγκυμίων μέρος, εἶπουν τὸ γένος.

Ibid. B 1. *Καισαρίῳ πατέρες μὲν.* Τὸ γένος ἰσὴν ἐπαινῶν, καὶ τοῦτου σεμνύνει τὸν ἀδελφόν.

Ibid. C 2. *Καὶ τοσοῦτον κοινωτήσας τῆς πίστετος.* Πόσον καὶ πολὺς πίστετος; Τῆς καλλιλιου, τῆς εὐσεβείας, ἀπ' ἧς τοσοῦτον τῆς πίστετος ἐπισπάσατο, ὥστε καὶ ἄλλους εἰς τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἐγκαντρίσαι, καὶ διδάξαι, καὶ τῆς ὠφελείας μεταδοῦναι, εἰς ψυχῶν νόσῳ κακοπιστίας καμνουσῶν θεραπείαν **B** καὶ ἴασιν.

Ibid. 9. *Πολὺς τὸ φαινόμενον.* Τοῦτο ὅς καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον πολλὰ σύμβολα τῆς τοῦ πατρὸς δεκνυσθαι ἀρετῆς· κλειστά δὲ καὶ κρυπτά, μὴ τὰς πολλὰς γινωσκόμενα· ἂ καὶ βέλτιόν ἐστι ταῖς θεωνοταῖς, φησί, καὶ ταῖς ἀραταῖς ὑπολήψεις σιγηροεῖν, ἀλλὰ μὴ, τῷ λόγῳ πειρωμένους ἐκτιθέναι, ἐλαττοῦν καὶ περικόπτειν τὸ ἐνυπάρχον τοῦ θεώματος.

Col. 760 A 5. *Ὅστε καὶ (44) ἤδη τισί.* Τὸ εἶξ. Ὅστε πιστευθῆναι καὶ ρηθῆναι τισί, μηδὲ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τελειότητα· μεταξύ γὰρ ἡ περιτομή τεθεῖσα διέστῃς τὰ τῆς διανοίας· ἔστι δὲ οὕτως ὁ νόσ· τὴν τελειότητα τοῦ ἀνδρὸς, μὴ ἄλλου τινοῦ πιστευθῆναι εἶναι, ἀλλ' ἡ τῆς μητρὸς ἔργον γενέσθαι· τοῦτο γὰρ, φησί, τισί καὶ πιστευθῆναι καὶ ρηθῆναι συνέθη' καὶ τῆς εὐσεβείας ταύτης ἄθλον καὶ στέφανον ἐπετεθῆναι τὴν τοῦ πατρὸς μεζῶ (44') καὶ τελευτήσας εὐσεβείων.

Ibid. B 1. *Ἐκ τῆς κατοικίας εἰς τὴν κατοικίαν.* Ἐκ τῶν τῆδε καὶ προσκαίρων· τοιαύτη γὰρ ἡ κατοικία· κατοικία δὲ, ἡ αἰωνία καὶ μὴ μεταπίπτουσα εὐδαιμονία, καὶ ἡ ἐκεῖθεν μακαριότης.

Ibid. 6. *Πλήρεις (45) ἡμερῶν.* Κοινῶς τὰς ἡμέρας τὰς τῆς ζωῆς πληροστέας ἐκατέρας ὁμοίως ἐκφέρει, τῶν τε λυομένων καὶ προσκαίρων, καὶ τῶν μνουσῶν καὶ αἰωνίων, ὡς πλήρεις, ἀλλ' οὐκ ἐλλιπεῖς εἶναι, καὶ τῆς ζωῆς ταύτης καὶ τῆς λαμπρότητος ἐκείνης οὐχ ὑφειμένας.

Ibid. 9. *Καὶ πάσης εὐδαιμονίας μέτρον ἐκλήρωσαν.* Καὶ ἐν πᾶσι καὶ κατὰ πάντα τὸ μέτρον τῆς εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος, δσονπερ ἐνῆν, ἐκλήρωσαν ἐσχληότες, πλήρ τῆς τελευτάσας ταύτης· οὐ συμφορὰς δὲ εἶπεν, ἀλλ' οἰκονομίας καὶ δοκιμασίας, ὡς ἂν τις, φησὶν, ὑπολάβῃ. Καὶ θέσαι ὅπως τοῦτοις εἰς εὐδαιμονίαν καὶ ταῦτα ἔλκει καὶ παρατίθῃσι, τὸ τὸν σφαλερώτατον διὰ νεότητα καὶ ἡλικίαν τῶν παιδῶν προπέμψαι, καὶ ἐν ἀσφαλεί τὸν βίον καταλῦσαι, καὶ πρὸς τὰ οὐράνια μεταστήναι πανοικί, ὅπερ τελείας εὐδαιμονίας ἐστίν.

(44) Καὶ om. in editis.

(44') Editi μεζῶνα.

(45) Scribe πλήρεις cum editis

Ibid. C 7. Ἀλλὰ τοῦναντίον. Ποῖον; Εἰ τῶν Α τοιοῦτων γεννητόρων ἀμαλῆσας, καὶ τῶν ἐγγύθεν ὑποδείγματων καταφρονήσας, μὴ θαύμαζε, φησὶ, εἰ πρὸς ἑτέρους οὐκ εἶδεν, ἀλλὰ πρὸς τοῦτους· θαύμαζε δὲ μᾶλλον τὸ ἐναντίον εἰ πρὸς ἑτέρους ἰδὼν καὶ οὐκ ἐκπαινετὰ ὑποδείγματα, τούτων ὑπερφρόνησε.

Ibid. 12. Καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι τοῦ ἀνδρός χάριν. Τὸ σωματικὸν χάρισμα λέγει, καὶ τὸ κάλλος· τοῦτο γὰρ ἡ εὐαρμοστία παραθηλοῖ, καὶ τὴ ἐν πᾶσι τοῦ ἀνδρός καλὸν καὶ σύμφωνον ὡς ἐν φθόγγῳ.

Col. 761 A 5. Ὡ πῶς ἀδακρυτὶ παρέλθω. Ἄνωτέρω, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου, τὸν θρησκὸν καὶ τοὺς θρηνοῦντας παραιτησάμενος, νῦν ὡσπερ αἰσθόμενος ἑαυτὸν εἰς τοιαῦτα ἐλληλυθότα καὶ σχευλιόσαντα, θάπτον ἐπιλαμβάνεται ἑαυτοῦ παρὰ τὴν ὑπόθεσιν πεπραγότος, καὶ ἀπολογεῖται ὡς μὴ ἀφιλόσοφον λογισθῆναι διὰ τὸ πάθος· καίτοι δακρῦσαι ἐπὶ νεκρῶ οὐκ ἔξω, ἐφη, τοῦ ἡμετέρου νόμου· ἐνάργει μέντοι καὶ μὴ πλέον, ἢ καλῶς ἔχει, θρηνεῖν ἐξεῖναι. Σχευλιόσας οὖν καὶ Ὡ πῶς εἰπὼν, οὐ θρηνεῖ πάντως· οὐ γὰρ ἡ ἀρχὴ θρήνου ἦδη καὶ θρήνός ἐστιν, ὡσπερ οὐδ' ἡ τῆς ὁδοῦ ἀρχὴ, ὁδός, κατὰ τὸν μέγαν Βασιλείον.

Ibid. B 5. Τίς δὲ τῆ τῶν βελτίστων ἀδελφὸν προσέθηκε; Τίς, φησὶ, τούτων πλέον, τουτέστι τῶν βελτίστων, τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς ἐκ τῆς πατρῆδος, προτιμῆσεν ἡ προσθέθειεν ἑαυτὸν;

Ibid. 8. Καίτοι (45') διὰ τὸ μέγεθος. Τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας θηλασθῆ, ὡς μεγίστης ἀδελφῆς ὑπαρχούσης· καὶ διὰ τὸ μέγεθος πάντων σχεδὸν κρυπτομένων, καὶ μηδὲ γνωρίζομένων, οὐδὲις τούτου γνωριμώτερος ἢ περιφανέστερος ἐπὶ σωφροσύνη καὶ συνέσει.

Ibid. C 2. Καὶ πάντων (46) ὡς ἐν ἐξασκήσας. Συνήθη ταῦτα τῷ Πατρὶ τὸ στρέφειν τε καὶ συνάγειν μετὰ κάλλους, τὰ τῆ φράσει συνεστραμμένα καὶ καταναγκασμένα ἀδρότερον ἀπαγγέλλειν. Πάντα οὖν, φησὶν, ὡς ἐν τῶν μαθημάτων ἐξήσκησε, καὶ οὐδὲ τῶν πρεσβυτέρων τίς, μὴ ὅτι γε τῶν ἡλικίων, οὕτως εὐκόλως καὶ ἀσφαλῶς κατώρθωσε. Καὶ πάλιν τούτων ἕκαστον ἀντὶ πάντων, τουτέστι, πάντα ὡς ἐν μάθημα ἦδει, καὶ ἕκαστον ὡς πάντα· τὴν γνώσιν γὰρ ἀπάντων ὡς ἐνὸς μαθήματος εἶχε, καὶ ἐνὸς ἐκάστου εἰδησιν πάλιν, ὡς ἀπάντων.

Ibid. 7. Καὶ τῆς ἐκαικινδύνου τοῖς ἄλλοις παιδύσεως. Τῆς ἀστρονομίας καὶ ἀστρολογίας, λέγει, ἥς καὶ τὸ χρῆσθαι ἐπιφέρει, τὸ ἐκ τῆς τῶν οὐρανίων κινήσεως τὸν δημιουργὸν θαυμάζειν, καὶ τὸ βλαβερόν τε καὶ ἀχρηστον ἐπιδεικνυσιν, (46') οὐ τῆ φασὶ τῶν ἀστρῶν, καὶ τὰ ἐξῆς τῶν ἐπομένων.

Ibid. D 1. Ἀριθμῶν καὶ λογισμῶν. Ἦτοι ἀριθμητικῆς, τῆς ἐν ποσότησιν ἀριθμῶν δικῆν γραμμῶν, ἐν τριγώνοις καὶ τετραγώνοις σχήμασι καὶ πολυγώνοις ποικιλομένῃς. Λογισμῶν δὲ, εἴτουν λόγων τε καὶ ἀναλογιών, ὡς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· περὶ

Ἀλλὰ τοῦναντίον. Ne mireris, inquit, si ad ceteros noluit spectare, talibus neglectis parentibus, et spretis proximorum exemplis; mirare vero potius quod apud alios videns non laudabilia exempla, illa contempserit.

Καὶ τὴν... χάριν. Corporalem venustatem et pulchritudinem dicit. Hoc enim significat εὐαρμοστία, pulcherque viri in omnibus, velut in sonis, contentus.

Ὡ πῶς ἀδακρυτὶ παρέλθω. Superius et in ipso sermonis exordio, gemitum et gementes deprecatus, nunc quasi inchoati gemitus et querelæ sibi conscius, seipsum statim coercet contra propositum facientem, seque excusat ne ipsum infirmi animi esse dolor arguat. Nec tamen, inquit, contra legem nostram est lugere mortuum; inchoare planctum et intra justos limites lamentari licet. Gemitus ergo et Ὡ πῶς exclamans, non lamentationem perficit: inchoatio enim lamentationis non est ipsa lamentatio, sicut initium viæ non ipsa via est, juxta magnum Basilium.

Τίς δὲ τῆ... προσέθηκε; Quis, inquit, illis, id est viris optimis, cum aliis, tum ex ipsius patria oriundis magis assidua familiaritate se adjunxit? Quis illos in majori pretio habuit?

Καίτοι διὰ τὸ μέγεθος. Urbis Alexandrinæ videlicet, quæ revera maxima erat. Quamvis igitur, propter urbis magnitudinem, omnes fere laterent, vixque ullus notesceret, nemo illo clarior aut illustrior ob temperantiam et sagacitatem.

Καὶ πάντα ὡς ἐν ἐξασκήσας. Concisam hanc et elegantem verborum oppositionem usurpare amat Pater. Omnia, inquit, ut unum, id est, omnes scientias ut unam, excoluerat, et nullus inter majores natus, nedum inter æquales, ita facillimè certe pede hanc viam cucurrit; singula rursus ut omnia, omnes videlicet scientias ut unam callebat, et unamquamque ut omnes; omnium enim ut unius notitiam habebat, et uniuscujusque ut omnium.

Καὶ τῆς... παιδύσεως. De astronomia et astrologia loquitur, cujus disciplinæ cum utilitatem, admirationem scilicet Creatoris ex corporum celestium motu, tum periculum et vanitatem exponit, cum dicit: Οὐ τῆ φασὶ τῶν ἀστρῶν, et quæ sequuntur.

Ἀριθμῶν καὶ λογισμῶν. Id est arithmetiçæ, quæ circa quantitates numerorum versatur, horum, linearum instar, trigonis, tetragonis, polygonisque figuris variata; λογισμῶν, id est rationum et analogiarum quibus ad se invicem referuntur: de

(45') Editi καίτοι γε.

(46') Lege πάντα cum editis.

(46') Hic quædam deesse videntur.

quo fusius tractavimus in commentariis nostris A
ad sermonem de Pentecoste.

Kal tēs θαυμασίας λατρικῆς. Non ironice *admirabilem* vocat artem medicam, sed quod verum est dicit. Vere enim admiratione digna videtur ars quæ exploratis naturis et temperamentis, therapeuticæ exponit regulas. Non loquitur enim de arte illa empirica et insulsa quæ non semel, ex ignorantia primarum causarum, nocere potest: quæ causæ juxta scientiæ regulas consideratæ, investigatæ, necnon inter se secundum naturæ et rationis leges collatæ, morborum quasi radices et fontes patefaciunt, ex quibus variæ affectionum species scaturiunt et germinant: hæc autem pravæ radicis prava propago congruis medicamentorum adhibitionibus succiditur et marcescit.

Μετ' ἐκείνον... ἀριθμοῖτο. Nemo igitur, inquit, ita ineptus erat ut illi primas invideret; imo, si quis primas ambiret, ille in maximi honoris loco habebat illas Cæsario concedere, primumque inter secundos obtinere locum.

Ἡ γῆρ κακῶς... διαλυθεῖσα. Par contemplatione dignum matri videbantur, quod nunc, inquit, morte per invidiam dissolutum est. Corpus et personam invidiæ tribuit, quæ per se subsistere nequit. Non ergo hanc *malam dissolutionem* quasi pœnam naturæ humanæ infictam exponit, quod probabiliter facere potuisset. Sic autem loquens quid sibi voluerit nescio, nisi forte ad patrem invidiæ alluserit. Ex eo enim invidia et mors, inquit, nempe Satana invidiæ patre.

Kal πρὸς... σταλῆναι. Constantium, ni fallor, indicat, ad quem absentem, communi senatus decreto hic legatus missus est, rogaturus ut princeps civitas viro eruditorum principe ornaretur, si modo primaria revera urbs et nomine suo digna futura esset.

Συντυχία... ἄλογος. Quod absque omni consilio et deliberatione accidit, hoc *συντυχίαν* ἄλογον καὶ ἀνάγκιον (*eventum fortuitum ratione et causa carens*) appellat. Ad id genus pertinent, quæcumque facimus nullo de his inito consilio, nulla prævia meditatione, ut si, v. c., nihil de emendo libro cogitantes egressi, illum nobis obvium factum emanamus: hæc fortuita sunt, hic est cæcus casus. Spontanea vero (*αὐτόματα*) raro, inopinatioque et absque omni arte causante fiunt: Sic v. c. terræ motu facio, saxum evellitur sedilis figuram habens, et alia id genus, quæ vix semel et iterum conspiciere datur. Res vero fortuitæ sæpius occurrunt, illasque aliquando sic expectationi nostræ respondere possibile est, ut artem quamdam in causa habere videantur.

Ὅ πάντα Καισαρίῳ πολὺς. In omnibus, inquit, honoratus ego et πολὺς (*multus*), id est magnus, siquidem in majori pretio me quam omnes alios habebat et magni faciebat.

(47) Vide infra, ad orationem 41, in *Pentecosten*.
E. D. T.

ὦν εἴρηται πλατύτερον (47) ἐν τῷ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν λόγῳ διὰ τῶν ἡμετέρων ὑπομνημάτων.

Ibid. *Kal tēs θαυμασίας λατρικῆς.* Οὐκ εἰρανευόμενος *θαυμασίας* εἶπεν, ἀλλὰ τὸ ἐν εἴρῃ θεώματος γὰρ τῷ ὄντι ἀξία ἢ ἐκ τῶν φύσεων καὶ τῶν κράσεων μεθοδεύουσα, καὶ τῆς θεραπείας τοὺς τρόπους παραδίδουσα. Οὐ μὴν τῆς ἐμπειρικῆς καὶ τῆς ἀλόγου τριβῆς, ἢ καὶ βλάβειεν ἔστιν ὅτε τῇ ἀγνοίᾳ τῶν πρώτων αἰτίων ὡσπερ ἐπιστημῶνως θεωρούμενά τε καὶ διερευνώμενα, καὶ φυσικῶς τε καὶ λογικῶς συγχρινόμενα, ἀπαγγέλλουσι τὰς οἶον ῥίζας καὶ πηγὰς τῶν νοσημάτων, ἐξ ὧν ἐκδηλοῦνται καὶ τὰ ποικίλα τῶν παθῶν ἐκδυστάνουσιν εἶδη, ὧν ῥιζῶν ταῖς καταλλήλοις τῶν φαρμάκων λατρικαῖς ἐκκόπτονται τε καὶ καταμαραίνονται τὰ βλαστήματα.

Ibid. 6. *Μετ' ἐκείνον εὐθύς ἀριθμοῖτο.* Οὐδέ; οὖν, φησὶν, ἀμαθῶς τοῦτω περὶ πρεσβειῶν ἀμφισβήτησει: μέγα δὲ τῷ ποιοῦτω τῷ περὶ πρωτείων φιλονεικοῦντι, παραχωροῦντι *Καισαρίῳ* τὰ πρεσβεία, ἐν τοῖς δευτέροις τὸ πρεσβεῖον λαμβάνειν.

Col. 764 H 8. *Ἡ γῆρ κακῶς ἐπὶ τοῦ φθόνου διαλυθεῖσα.* Θεῆς ἀξία ξυνωρῆς τῇ μητρὶ καθορόμενοι, ἤτις νῦν, φησὶ, θανάτῳ ὑπὸ τοῦ φθόνου λλωται. Σωματοποιεῖ δὲ καὶ προσωποποιεῖ τὸν φθόνον, πρῶγμα μὴ καθ' ἑαυτὸ συστήναι δυνάμενον. Μὴ οὖν τὸ τῆς φύσεως ἐπιτίμιον τέως ἔχων αἰτιοῦσθαι τὸ πικρῶς εἶπε λυθῆναι οὐκ οἶδ' ὅπως, ἢ (47) μὴ ποτε ἀνεγῶν εἰς τὸ πρωτότυπον τοῦ φθόνου, οὕτως εἴρη ἐξ ἐκείνου γὰρ ὅ τε φθόνος καὶ ὁ θάνατος, λέγει, τοῦ τὸν φθόνον γεγεννηκότος Σατάν.

Ibid. C 4. *Kal πρὸς βασιλέα πρεσβείαν σταλῆναι.* Οἴμαι, Κωνσταντῖνον λέγει, μὴ παρόντα μὴ ἀπὸ δὲ κοινοῦ δόγματος συγχλήτου, πρεσβεῖν τοῦτον σταλῆναι, ὥστε τὴν πρώτην πολὺν τῷ πρώτῳ τῶν σοφῶν, εἴτουν *Καισαρίῳ*, κοσμηθῆναι, εἰ πρώτην ὡς ἀληθῶς εἶναι δεῖ, καὶ τῆς ἐπαινουμίας ἀξίαν.

Ibid. 14. *Συντυχία τις ἔδοξεν ἄλογος.* Ὅσοι οὐκ ἀπὸ γνώμης καὶ βουλῆς γίνονται, ἀπλῶς δὲ συμβάν οὕτως, *συντυχίαν* ἄλογον εἶπε καὶ ἀνάγκιον ὅσοι γὰρ μὴ μεριμνήσαντες, μηδὲ προβουλευσάμενοι, ἀπλῶς δ' οὕτως ἐπιτύχοιμεν, εἴεν ἂν τοιαῦτα, οἷον εἰ προϊόντες μὴ σκοπὸν βίβλον ὠνεῖσθαι, ἐπιτυχόντες δ' ὠνησαίμεθα: τυχερὰ ταῦτα καὶ ἄλογος *συντυχία*: τὸ αὐτόματον δὲ σπάνιον, καὶ πάσης τέχνης ἐκτὸς καὶ προσδοκίας. Οἷον, σεισμοῦ γεγονότος, ἐξ ἔρους λίθον σπασθῆναι, θώκου τύπον ἔχοντα: οἷά τινα καὶ τοιαῦτα: σπάνια δ' ὅμως καὶ οὐχ ὡς ἐπὶ πολὺ ὄραται. Τῶν δὲ *συντυχιῶν* ὡς ἐπὶ πλείστον ἢ σύμβασιν, καὶ τέχνης καὶ προσδοκίας ἐγγύς καὶ φύσει οὐκ ἀδύνατον.

Col. 765 A 8. *Ὅ πάντα Καισαρίῳ πολὺς.* Ὅσοι πάντα, φησὶ, τίμιος ἐγὼ, καὶ πολὺς, εἴτουν μέγας, ὡς οὐδενὸς ἐκείνῳ τιμιωτέρου ὄντος ἐμοῦ, καὶ πολλῶν ἀξίῳ τυγχάνοντος:

(47) Forsan leg. ei.

Ibid. B 3. *Μάλλον δὲ ὁ πόθος πρεσβύτερος* (48). A. Τουτέστιν, οὐ τηνικαῦτα ἔγνω φιλοσοφεῖν, ἀλλὰ πολὺ πρότερον. Ὁ γὰρ τῆς φιλοσοφίας πόθος ἐνῆν μοι καὶ πρὸ τούτου τοῦ καιροῦ, κἂν ὁ βίος τῆς τοιαύτης ἐπίσεως ὑστερός, καὶ οὐ τῷ πόθῳ ἅμα προσγέγονεν.

Ibid. 5. *Τὰ πρῶτα τῆς παιδεύσεως*. Τὰ τίμια καὶ προτιμότερα, ἦτοι τοὺς λόγους, καὶ τῆς παιδείσεως τὰ ἑξαιρέτα, ὡς ἂν (48') ναῶ τῇ πατρίδι ἀναταθεικότα ἀνάθημα, τὸν ἑπαινὸν τε καὶ τὰ ἐγκώμια, καὶ ἐν τούτοις θαυμασθέντα. *Δόξης δὲ ἐπιθυμία*, φησί, καὶ τοῦ προσιτασθαι τῆς πατρίδος, τοῖς βασιλεῦσι δίδωσιν ἑαυτὸν (49), καὶ τὰ ἐξῆς.

Ibid. 11. *Πολλοστὸν τετάχθαι παρὰ θεῶ κρεῖττον*. Κρεῖττόν ἐστιν ἔλαττον καὶ μετὰ πολλοὺς παρὰ θεῶ τετάχθαι, ἢ παρὰ τῷ κάτω βασιλεῖ πρωτεύειν. *Μέμφεως δὲ οὐκ ἔξιον κέκριται* τὸ ἑαυτὸν τοῖς βασιλεῦσι δεικνῆναι Καίστριον· τὸ γὰρ φιλοσοφεῖν οὐ πολλῶν, φησί, διὰ τὸ χαλεπὸν καὶ ἐπίπονον· ὅσῳ γὰρ μέγιστον καὶ λυσιτελέστερον, τοσούτῳ καὶ χαλεπὸν. Τῶν γὰρ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας προσκεκλημένων ἐστὶ τοῦτο, ἦτις καὶ χεῖρα βοηθείας τούτοις καλῶς ὀφείλει· καὶ τὸ μὲν μέγιστον τοῦτο, οὐ μικρὸν δὲ καὶ τὸ τοῦ δευτέρου βίου, καλοκαγαθίας μεταποιεῖσθαι, καὶ πλεῖον τῶν κάτω λόγον ἔχειν θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας.

Col. 768 A 2. *Ἄμισθον δὲ τὴν τῆς τέχνης φιλανθρωπίαν*. Σημειῶσαι ὅπως τοῖς ἐν τέλει καὶ ἀξιώματι μόνον τὴν τῆς τέχνης ἄμισθον εἶπε φιλανθρωπίαν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἀπλῶς.

Ibid. 8. *Καὶ οὐδὲν* (49') *Ἰπποκράτους ὀρκιστοῦ προσδεόμενος*. Ὅρκον ἐγγράφως καταλείπειν Ἰπποκράτης (50), μηδὲν τῆς φιλανθρώπου ταύτης τέχνης νοθεύειν, μήτε δολοῦν, ἀλλ' οὐδὲ μισθαρεῖν· οἱ γὰρ μισθαρέοντες, φησί, δουλεύειν ἀναγκάζουσι τὰς ἐπιστήμας.

Ibid. C 3. *Μεῖζω τῆς φαινομένης εἰς τὸ κοινὸν εὐσεβείας*. Μεγάλως οὐσης καὶ τῆς εἰς τὸ φαινόμενον καὶ κοινὸν εὐσεβείας, μεῖζω τὴν κατὰ τὸν κρυπτὸν ἄνθρωπον, τῷ θεῷ παριστάς καὶ γνωρίζων εὐσεβειαν.

Ibid. 10. *Οὐ λογικῶς μόνον*. Ἔστι γὰρ καὶ εὐσεβῶς. Πῶς οὖν καὶ τί τὸ διάφορον ἀμφοῖν; Ἔστι γὰρ τὸ λογικῶς ἀποδεικνύσθαι κατὰ τοὺς τῆς λογικῆς φιλοσοφίας συλλογισμοὺς, ἀνασκευάζειν τε καὶ κατασκευάζειν· ἀλλὰ καὶ εὐσεβῶς καὶ πνευματικῶς ταῖς θεαῖς χρώμενον Γραφαῖς, καὶ οὐκ ἀνειμένως, φησί, καὶ ὑπίως καὶ ἀσθενῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα διαπύρως καὶ ἐνδιαθέτως ἐπιχειρεῖν.

Ibid. 15. *Ἐλύσσα καθ' ἡμῶν βασιλεὺς ὁ δυσώνυμος*. Ἰουλιανὸν λέγει, οὐ καὶ τὸ ὄνομα ὡς μιαινοῦ δὺσφημόν τε καὶ κάκιστον· δε, φησὶν, ἐκ τῆς εἰς Χριστὸν ἀθετήσεως, ἀντὶ τοῦ διὰ τὴν ἀθέτησιν Χοι-

(48) Editi ὁ μὲν πόθος πρ.

(48') Forsan leg. ἐν.

(49) Lege αὐτόν. Edit.

(49') Editi μηδέν.

(50) V. Hippocratis *Jusjurandum*, t. 42-44 ed. Linden, præsertim p. 43, lin. 2. Sed ibi medicus ἀνεμισθοῦ καὶ ἐγγραφῆς artem suam filios edocturum,

Μάλλον πρεσβύτερος. Id est, non tunc temporis, sed jamdudum philosophari mihi statutum erat. Philosophiæ enim desiderium ante hoc tempus me subierat, quamvis serius illud actu compleverim, nec votum practica statim vita consecuta sit.

Τὰ πρῶτα τῆς παιδεύσεως ἀναθήματα τῇ πατρίδι. Cæsarium, inquit, postquam patriæ pretiosiora ingenii sui monumenta, scripta scilicet, et scientiæ suæ primitias, necnon admirationem sui et laudes publicas quasi in templo dedicasset, gloriæ cupiditas et patriæ tutelam suscipiendi votum ad aulam regiam compulit, τοῖς βασιλεῦσι δίδωσιν, etc.

Πολλοστὸν... κρεῖττον. Præstat apud Deum inter postremos censerī quam apud regem terrenum primas ferre. Non reprehensione dignum censet Cæsarium quod se in aulam contulerit. Philosophari enim, inquit, non multoties est; res siquidem ardua est et laboriosa eoque difficilior quouitior et sublimior. Hoc enim illis tantum possibile est quos divina providentia vocavit, ipsis auxilium ferens et amicam manum porrigens. Verum tamen etsi id vitæ genus primum sit et nobilissimum, non tamen secundum parvi faciendum est, quo quis probitati studens majorem Dei salutisque suæ quam terrenarum rerum rationem habet.

Ἄμισθον... φιλανθρωπίαν. Notanda agendi ratio qua proceribus tantum, non autem omnibus indiscriminatim gratuitam artis humanitatem proponit.

Καὶ οὐδὲν... προσδεόμενος. In scriptis reliquit jusjurandum suum Hippocrates, quo recipit se nullo modo humanam illam artem adulteraturum aut depravaturum, neque ex ea quæstum facturum: hoc enim agentes, inquit, servitutem scientiæ imponunt.

Μεῖζω... εὐσεβείας. Etsi non modica illius pietas in publico spectaretur, majorem tamen, quantum ad absconditum hominem, Deo offerebat et notam faciebat.

Οὐ λογικῶς μόνον. Pro veritate enim pie etiam certari potest. Quomodo? et in quo differt uterque certandi modus? Dialecticæ videlicet certat qui demonstrationes juxta logicæ regulas exponit, argumentaque destruit vel struit: dicit autem Cæsarium pro veritate certare pie et spiritualiter, sacris videlicet Scripturis innixum, non debiliter, nec supino remissoque animo, sed vehementer et ferventi impetu adversarios urgentem.

Ἐλύσσα... δυσώνυμος. Julianum dicit, ejus, utpote scelerati, nomen infandum est et pessimum. Qui, inquit, postquam in seipsum primum, per Christi ejurationem (scripsit enim ἐκ τῆς ἡν χρητίζωσι μανθάνειν, jurat. Sedem loci, οἱ γὰρ... ἐπιστήμας, non inveni. De decenti ornatu, t. 1, p. 55, l. 4, Hippocrates quidem ἀφιλαργυρίαν inter virtutes medici enumerat, sed de constituenda ab ipso mercede fuse agit *Præceptionib.* c. 4. Alii meliora deni.

ἀθέτησως eosdem sensu ac διὰ τὴν... ἀθέτησιν) A στοῦ, καὶ καθ' αὐτοῦ ἐμαίνετο πρῶτον, καὶ τοὺς ἄλλοις ἤδη ἀφόρητος ἦν καὶ ἐπαχθής· καὶ ὑποκλίπτων ἐν πλάσματι ἐπεικειάσας τὸν διωγμὸν. Οὐδὲ κατὰ τοὺς ἄλλους Χριστομάχους καὶ διώκτας, μεγαλοφύχως καὶ περιφανῶς αὐτῶ περιεγράφετο τὴν ἀσέθειαν εἰς τοῦμφανὲς, οὐδὲ εἰς αὐτὸν ὄλην τὴν ἀσέθειαν ἀριθμῶς ἔδεικνυ.

Kaὶ τὸ μὲν πρῶτον. Hoc primum artificium exegitavit, ut qui Christi causa patiebantur (illud enim honorabilis erat) eos tanquam facinorosos eruciati afficeret, improbitatis notam illis imponens. Alterum, quod neminem tyrannice violentique ad apostasiam compelleret, sed persuasionem tantum multiforremque et dolosum sermonum apparatus adhiberet; cujus sibilorum variis lenociniis cedere athleteas Christi vaser serpens cogebat. [Magis enim proficere sibi videbatur Julianus] si Christiani sponte impietatem amplecterentur, infamiam inde contrahentes, quam si id periculi metu facerent.

Kaὶ λόγῳ... δυνατὸν. Promptus et paratus athleta erat, opere et sermone munitus adversus hostem in utroque genere pollentem. Jam enim dixerat tyrannum multum esse in armis et magnum in dicendi facultate, adversus quæ athletam suum armavit Christus sermone et virtute caelesti. Λόγῳν αὐτὸν ἐκκεῖνται προσαινεῖν, id est adulari [Cæsarium] quasi sibi communionem eloquentiæ conjunctam (ὡς λόγῳν ἐκκεῖνται αὐτῶ) et scientiæ non expertem, idque exultando et gloriando. C

Kaὶ γὰρ καὶ λογικὰς. Modo expositum est, quæ ad logicam pertinent, circa demonstrationes et syllogismos versari. Hic vero loci λογικὰς dixit pro διαλεκτικὰς vel σοφιστικὰς· nonnullas enim argutias ambitiosaque verba significat.

Τὸ περιβόητον τοῦτο. Quale? Illud scilicet: *O felicem patrem!* inquit, felicitatem talium liberorum patris admirans; sed, *O infelices liberos!* addidit, ad pietatem scilicet respiciens quam impius ille infelicitatis instar habebat; propterquam tamen Cæsarium honoratum fuisse ait, ignominia et beatæ infelicitatis cum fratre participem factum: magis enim illum tali dedecore nobilitavit [Julianus] quam si cum ipso fortunam suam participasset. *Exult ergo beatus,* inquit, *ad nos redit, tropæo ornatus, atque ob talem ignominiam clarior quam ob reliquæ vitæ splendorem.*

Kaὶ ὡς διδοὺς μᾶλλον χάριτι. Postquam res ad Christianos redissent cum maximo honore et gloria, inquit, *cum quot et quantis testimonis!* in aulam rursus receptus est, velut ipse beneficium potius dans quam aliquo munere donatus.

(50*) *Lege χωροῦσι cum editis.*

(51) Sic cod. pro προσαινεῖν. In textu cod. Reg. 524 habet προσαινω. Græci omnino sibilantes in pronuntiatione fere non duplicant. Inde tot librarium errores in codd. Quæ autem ego olim monui, ad Longi *Pastor*. p. 173, non nisi de σ ante στ vitando dicta esse volui. Plat. *Extyd.* p. 304, D, προστάς dedit primus Heindorf.: codd. habent

στοῦ, καὶ καθ' αὐτοῦ ἐμαίνετο πρῶτον, καὶ τοὺς ἄλλοις ἤδη ἀφόρητος ἦν καὶ ἐπαχθής· καὶ ὑποκλίπτων ἐν πλάσματι ἐπεικειάσας τὸν διωγμὸν. Οὐδὲ κατὰ τοὺς ἄλλους Χριστομάχους καὶ διώκτας, μεγαλοφύχως καὶ περιφανῶς αὐτῶ περιεγράφετο τὴν ἀσέθειαν εἰς τοῦμφανὲς, οὐδὲ εἰς αὐτὸν ὄλην τὴν ἀσέθειαν ἀριθμῶς ἔδεικνυ.

Col. 769 A 4. *Kaὶ τὸ μὲν πρῶτον.* Τοῦτο πρῶτον σοφίζεται καὶ τεχνάζεται, τὸ πάσχοντας ὡς Χριστιανοὺς (τοῦτ' γὰρ τὸ προυργαίτερον ἦν) ὡς δὴθεν κακούργους κολάζεσθαι, πρόβρασι κακούργιας τοῖς ἐπιτιθεῖς. Δεύτερον δὲ τέχνασμα δηλονότι, ὡ τυραννίδος καὶ βίας, ἀλλὰ παιδοῦς ὀνόματι, καὶ λόγῳν ποικίλοις καὶ ἀπατηλοῖς πείθειν ἐπεχειρεῖ, καὶ πλοκαῖς καὶ σκολιότησι τῶν ἐκείνου συριγμῶν B ὁ σκολιὸς ἔφις ἠνάγκαζεν ἠττάσθαι τοὺς ἀθλητὰς. ὡς ἂν αὐθαίρετως δὴθεν χωροῦντας (50*) πρὸς τὴν ἀσέθειαν, μεῖζον ἢ τοῦ κινδύνου τὸ τῆς αἰσχύνης αὐτοῖς.

Ibid. B 11. *Kaὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πρὸς τὸν ἐν ἀμφοτέροις δυνατὸν.* Ἀθλητῆς ἔτοιμος ἦν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ παραγμῶνος πρὸς τὸν ἐν ἀμφοτέροις δυνατὸν. Ἡδὴ γὰρ καὶ τῆ τῶν λόγῳν δεινότητι μίγαν τὸν τύραννον εἶπε, καὶ τῆ τῶν ὀκλων πληθύνει, καὶ τὸν ἀθλητὴν ὤπλισεν λόγῳ καὶ θεῖα δύναμι Χριστός. Λόγῳν δὲ οἰκειότητι προσαινεῖν (51), τοῖσι κολακεῖν, ὡς λόγῳν ἐκκεῖνται αὐτῶ καὶ οὐκ ἀμαθῆ, περιχαίρων καὶ χαριεντιζόμενος· εἶτα καὶ δεδιττόμενος πάλιν τῆ ἐξουσία.

Ibid. 13. *Kaὶ γὰρ καὶ λογικὰς.* Οὐ πρὸ πολλοῦ περὶ τῶν λογικῶν ἡμῖν ἐσημειώθη· ὡς συλλογισμῶν καὶ ἀποδείξεων ἀνιένταται· διαλεκτικὰς δὲ, τὰς σοφιστικὰς· στεροφὰς γὰρ τινὰς καὶ κομψὰς λέξεις σημαίνει.

Col. 772 A 8. *Τὸ περιβόητον τοῦτο.* Ποῖον; Τὸ ὦ πατρός εὐτυχούς· τῆς εὐτυχίας καὶ εὐπαιδίας θαυμάζειν· δυστυχῶν δὲ παιδῶν πάλιν φησι, ἐκ τὴν εὐσέθειαν, ἣν δυστυχίαν ὁ δυσσεβὴς ἀπεκάλει, ἐν ἣ καὶ τιμῆς ἠξιώσθαι φάσκει, τῆ κοινωνίᾳ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ εὐτυχούς δυστυχίας καὶ ἀτιμίας. Τῆ γὰρ τοιαύτῃ ἀτιμίᾳ, τιμῆς μάλιστα τῆ τῆς τύχης κοινωνίᾳ ἠξίωσε. Φυγὰς οὖν ὁ μακάριος ἐκείθεν πρὸς ἡμᾶς ἐπανήκει· τροπαιοῦχος τε καὶ περιφρονέστερος τὴν ἀτιμίαν ταύτην, παρὰ τὴν τοῦ λοιποῦ βλοῦ λαμπρότητα.

Ibid. C 4. *Kaὶ ὡς διδοὺς μᾶλλον χάριτι.* Ἐπει-ελθόντων γὰρ Χριστιανοῖς τῶν πραγμάτων μετὰ ἔξης καὶ τιμῆς, καὶ μεθ' ὧν καὶ ὧν μαρτυριῶν, τοὺς βασιλεῖσι, φησὶν, ἀναλαμβάνεται, ὡς χαρίζομενος μᾶλλον αὐτοῖς, ἢ παρ' αὐτῶν τι χάριτος κομίζομενος.

προστάς. Schol. ad Soph. *Trach.* 1185 etiamnum προσθήκης legitur pro προσστήσης. Hemsterh. *Ad-ditam* inss. ad Stephani *Theaur.* προστάς unico probat. Etiam ante χ unum tantum σ tolerasse Græcos librariorum docet me Boissonad. ad *Anecdol.* t. II, p. 355, et t. 5, p. 251, ob vitandam κακοφωνίαν, ut ibi docent grammatici veteres.

Col. 773 A 3. *Τὴν οὐ πολλοστήν ἀπὸ βασιλέως Ἀ δέκτων ἀρχήν.* Ἀντὶ τοῦ, μεγάλῃν ἀρχὴν καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἐτίρας ὑστάτην.

Ibid. 4. *Ἡ δὲ ἐστὶ (51'), ταμιεύειν βασιλεῖ τὰ χρήματα.* Τουτέστι, συλλέγειν καὶ συντηρεῖν ἐν ταμιείοις· ἵσκειν αὕτη φορολογία εἶναι.

Ibid. 5. *Ἀρπάσαντα τὸν καιρὸν εἰς νουθέτησιν.* Τοῦ σεισμοῦ τὴν πρόφασιν καὶ τὸν καιρὸν λέγει, τοῦ ἐν Νικαίᾳ μεγίστου γερονότος, ὅφ' οὐ καὶ τῷ συμπτύματι σκεπασθεὶς διεσώθη. Καὶ λοιπὸν διενεοῖτο, μεταθέμενος τὴν στρατείαν διὰ τὸν κίνδυνον, ἀμείβειν καὶ τὰ βασιλεία, ὅπερ καὶ ἐκ πολλοῦ πρὸς ἐμὲ γράφων ἐπειθεῖν· ἐμὲ δὲ τὸν καιρὸν ἀρπάσαντα εἰς νουθέτησιν τοῦ κινδύνου, μὴ διαλιπεῖν ὑποτιθέναί, ἐν τοῖς χείροσιν δεῖ μὴ καλινδεῖσθαι τὴν οὕτω φιλόσοφον ψυχὴν.

Ibid. 9. *Ἀλλὰ τοῦ μὲν σεισμοῦ κρείττων ἐγένετο.* Ἀλλὰ γὰρ τοῦ μὲν σεισμοῦ κρείττων ἐγένετο· οὐκ ἐτι δὲ καὶ τῆς νόσου· τὸ μὲν γὰρ ἴδιον τῆς αὐτοῦ ἦν εὐσεβείας, τὸ παραδόξως διασωθῆναι· τὸ δὲ κοινὸν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· ἀνθρώπος γὰρ ἦν, οὐ μὴν τὴν φύσιν ἀθάνατος.

Ibid. 13. *Καὶ προβλαβεν ἢ παραμυθία τὸ πάθος.* Τὸ τοῦ θανάτου πάθος προβλαβεν ἢ παραμυθία τῆς ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ σωτηρίας, ὅπως τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ὕστερον, τῇ λύπῃ ὡσπερὶ κατασεισθέντες καὶ καταπεσόντες, τῆς τότε σωτηρίας τῷ παραδόξῳ, φησὶν, ἐγκαυχασώμεθα.

Ibid. C 3. *Μαρτύρων βήμασι πομπεύμενος.* Τουτέστι, παραπεμπόμενος, καὶ ὡς ἐπιπικρῶ πομπῇ δορυφορούμενος, καὶ ἐν βήμασι μαρτύρων δοξαζόμενος, ὡς ἀν τῆς σοροῦ ἐν τοῖς βήμασιν ἀποτιθεμένης, ὡς μάρτυρος τῶν μαρτύρων· λαμπροφορίαν δὲ μητρὸς ὑποληπτέον τὴν ἐξαλλαγὴν τῆς λαμπρᾶς ἐσθῆτος, ἀποσεισμένης τὴν πενήθηρ, διὰ τὴν τῆς μαρτυρίας δόξαν καὶ τὴν εὐσεβείαν, καὶ ὡσπερ εὐφραϊνομένης, ἀλλ' οὐκ ἀθύμως ἀλουούσης. Νεόκτιστον δὲ ψυχὴν, ὡς ἐν ἐσχάτοις ἀνακτισθεῖσαν, καὶ τῷ δι' ὕδατος τε καὶ Πνεύματος ἀναμορφωθείσαν βαπτίσματι.

Col. 676 A 4. *Ὁ κικρὸς λίθος.* Πικρὸν τοῦτον καλεῖ τὸν οὐδὲν ἐπταινόμενον λίθον· δηλονότι ὡς καλύψαντα τὸ μὴ καλύπτεσθαι· ἕξιον σώμα τε καὶ κάλλος· ἔθος δὲ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐν καιρῷ λύπης μεγάλης καὶ σφοδρᾶς, μηδὲν δύσφημον ἄλλο, ἀλλ' ἢ τοῖς ἀψύχοις ἐπαρᾶσθαι τε καὶ κατηγορεῖν· ὡς Δαυὶδ· *Ὁρη τὰ Γελβοῦ* (52).

Ibid. 11. *Καὶ ἀλογία μᾶλλον (52').* Ἀλογία γὰρ ἐστὶ καὶ σκότωσις νοῦ τῷ ὄντι, ἢ ἐκ τῶν τοιούτων ἀφοσίωσις τῶν ἀπελθόντων.

Ibid. 12. *Τὸ δ' ἐμὸν δῶρον λόγος,* φησὶν, ἐστὶ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ibid. C 2. *Τὰς ψευδομέτρας τιμάς.* Τὰς ἀνυπάρκτους καὶ ἀνυποστάτους· τοιοῦτον γὰρ τὸ ψεῦδος· καὶ λεγόμενον οὐχ ὑφίσταται, ὅποια καὶ ἡ τῶν αἰσθη-

Τὴν οὐ πολλοστήν... ἀρχήν. Id est præclaram, nec multis inferiore.

Ἡ δὲ ἐστὶ... τὰ χρήματα. Id est colligere pecunias collectasque in gazophylacio servare. Hoc munus tributorum exactio fuisse videtur.

Ἀρπάσαντα... νουθέτησιν. Ad occasionem alludit quam arripuit ex vehementi terræ motu Nicææ exorto, e quo ipsa ruina protectus Cæsarius incolumnis evasit. Exinde meditabatur a rebus periculo obnoxiiis militiam transferre, sibi que commutare aulam, quemadmodum mihi per litteras jampridem significaverat: Mihi, inquit, qui hanc occasionem de periculo monendi arripiens, non cessabam hanc tam philosophicam animam hortari ne semper in deterioribus rebus volutaretur.

Ἀλλὰ τοῦ... ἐγένετο. Re enim vera terræ motu superior fuit, morbo vero non item. Illud enim propter pietatem proprium habuit, ut miraculose salvaretur; hoc cum cæteris commune: homo enim erat, nec sane natura immortalis.

Καὶ προβλαβεν... τὸ πάθος. Mortis ejus calamitatem antevertit consolatio divinitus receptæ in terræ motu salutis, ut ipsius morte postea concussus et quasi mœrore prostrati, admirandæ hujus salvationis memoria gloriaremur.

Μαρτύρων βήμασι πομπεύμενος. Id est deductus, quasi triumphali pompa comitatus, et sacrariis martyrum dignatus, ejus videlicet loculo, utpote martyris, in sacrariis martyrum deposito. Matris vero λαμπροφορίαν intelligendum est de susceptione vestis splendide, excussa scilicet funebri, propter gloriosum filii martyriam pietatemque; ipsa siquidem mater exultabat nedum luctui remisso se dederet. *Recess creatam (νεόκτιστον)* dicit fratris animam, quippe quæ ultimis vitæ temporibus regenerata sit perque Spiritum et aquam in baptismate transformata.

Ὁ κικρὸς λίθος. Amarum vocat lapidem qui nullius casus causa existit, quod videlicet oporturus esset corpus et pulchritudinem, quæ celari minime oportebat. Solent autem viri sancti, cum magno et vehementi dolore premuntur, nullum acerbis verbis impetere nisi res inanimatas in quas maledicta et objurgationes jactant, ut David, *Montes Gelboe*, inquit, etc.

Καὶ ἀλογία μᾶλλον. Insaniam enim et excitationem mentis arguit hoc modo vita functis parentari.

Τὸ δὲ ἐμὸν δῶρον λόγος. Supple ἐστὶ. Meum, inquit, munus oratio est, etc.

Τὰς ψευδομέτρας τιμάς. Id est non revera existentes, non subsistentes. Tale est enim mendacium: ne prolatum quidem subsistit: sic et phan-

(51') Editi ἦν.

(52') II Reg. i, 21.

(52') Editi μᾶλλον καὶ ἀλογία πάθους.

tasinata quibus sensus decipiuntur, postquam paulisper nobis illuserint, statim evanescent velut somnium evigilantis.

Ὁδὸν μικρὰν... δεξάμενοι. Tanquam per specula et ænigmata aliquam habemus imaginem, et quasi fluxum et guttulam summæ pulchritudinis; utinam vero ad ipsum perfectionis fontem perveniamus, puraque mente puram veritatem aliquando intuentes, hanc mercedem laboris hic in studio virtutis exhausti inveniamus, ut ibi perfectiorem virtutem consequamur, qui est sacræ nostræ disciplinæ finis.

Τὶ λοιπὸν ἐστὶ. Juxta leges rhetoricæ quæ ad laudationes funebres spectant, Basilii sermo progreditur: expositis enim ordineque tractatis orationis capitibus, solemne erat antiquis, cum finem dicendi facerent, in consanguineorum consolationem orationem convertere.

Καὶ τοῦτο ὑμέτερον. Se excusat ne mirum senibus videatur, *Si ego, inquit, juvenis admonendum suscipiam, et aliquid rectius quam vos ipsi dicere videar: nam et hoc quoque vestrum est, qui vitæ nobis et scientiæ auctores exististis.*

Ὁὐδ' ὁ... βίος μακρός. Si cum divina et sempiterna natura compareretur, inquit, ne tota quidem hominis vita in terrisque conversatio longa est; vigesimum nempe supra centesimum annum vix nunquam attingens, nedum hæ vitæ reliquiæ quæ nobis supersunt, illud enim præoccupat quod mox dicturus est, nempe, *Πόσον ἡμᾶς ἐφθη Καισάριος; (quantum nos antevertit Cæsarius?) Mortem autem*

occasum appellat vitæ humanæ.
Καὶ παλαιστῶν μέτρον. Mensurabilem ait numerum; mensuræ enim genus est palmus: *Palmares posuisti dies meos, inquit David, id est mensurabiles.* Palmus autem mensura est, quæ quatuor digitis coherentibus, vel etiam pugno, quatuor nempe digitis interioribus flexis, repræsentatur, alioque nomine δῶρον apud Græcos appellatur. Hesiodus:

Τρισπίθαμον ὄτα κυρταύραμ σεκαεῖν ἐν δεκαπάλιαρι κέρυ.

Πάντα ματαιότης ματαιότητων. Dictum est vanitatem esse quod temere fit aut dicitur, quodque veluti labor et afflictio est inutilis; labor enim inutilis quodammodo afflictio est. Apud Ecclesiastem vero vanitas non est aliquid subsistentia carens; habet enim spiritus et auræ, id est animæ, præsumptionem. Magistri mentem secutus Basiliius, *Hoc est, inquit, inconsideratus quidam animi impetus et vana hominis distractio.*

Τέλος λόγος... Θεὸν φοβοῦ. Animadvertite, inquit, hoc duntaxat commodi ex hac vita tibi accessurum ut per rerum visibilium perturbationem et fluctuationem ad res fixas et mansuras deducaris.

Καὶ... πρὸς τὰ ἄνω. Spiritum sanctum innuit

(53) Editi εὐρίσκοιμεν.

(53') Editi ἀνθρώπων.

(54) Sic codex. Lego ἦ.

(54') Δύσις ἐστὶ ζωῆς καὶ λύσις ἐστὶ πνοῆς Basiliius in textu suo legisse videtur.

σεων πλάνη· μικρὴν γὰρ θέλξασα, ἀπέστη, θάπτον, ὡς ἐνύπνιον ἐξεγειρομένου.

Ibid. 6. Ὁδὸν μικρὰν ἀπορροῆν ἐνταῦθα δεξάμενοι. Τὸ ὄσον ἐν ἐσόπτροις καὶ ἐν αἰνίγμασι, τὴν τοῦ καλοῦ ἔχομεν φαντασίαν, καὶ ὄσον ἀπέρροϊάν τινα καλλονῆς καὶ βανίδα, αὐτῇ δὲ τῇ πηγῇ τοῦ ἀγαθοῦ, μετὰ τοῦτο ἐντύχοιμεν, καὶ τῆς περὶ τὸ καλὸν ἐνταῦθα σπουδῆς καὶ φιλοσοφίας, τὴν τελεωτέραν ἐκείσε, καθαρῶν τῶν γῶν καθαρὰν ἐποπτεύσαντες ἀλήθειαν, μισθὸν τοῦτο εὐρίσκομεν (53), ὅπερ δῆπουθεν καὶ τέλος ἐστὶ τῆς ἡμετέρας μυσταγωγίας.

Ibid. D 2 Τὶ λοιπὸν ἐστὶ; Κατὰ τὴν τῶν ἐπιταφίων τεχνικὴν διαίρεσιν, πρόεισι καὶ αὐτῶ ὁ λόγος· μετὰ γὰρ τὴν ἐκθεσίαν καὶ τὴν τῶν πρακτέων ἐξάπλωσιν τῶν κεφαλαίων, τέλος καὶ παραμυθία τῶν προσηκόντων οἱ παλαιοὶ κέχρηται.

Col. 777 B 3. Καὶ τοῦτο ὑμέτερον. Ὑπερακολογεῖται μὴ θαυμαστὸν γέρουσι δοῦναι, νοουθετεῖν τὸν νέον, φησὶν, ἐμὲ, εἴ τι καὶ ἀμεινον λέγειν ὑμῶν δοκῶ· ὑμέτερον γὰρ ἐστὶ καὶ τοῦτο, τῶν καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἶδέναι ἡμῖν αἰτίων.

Ibid. 7. Ὁὐδ' ὁ πᾶς ἀνθρώπου (53') βίος μακρός. Τῇ θεῖα φύσει καὶ ἀτελευτήτῃ παραβαλλόμενος, φησὶν, οὐδὲ ὁ πᾶς ἀνθρώπου βίος καὶ ἡ ζωὴ μακρὸς ἐστὶν οἱ (54) τὰ ἑκατὸν εἰκοσι τυχὸν τῆς ζωῆς ἐστὶ· οὐχὶ δὲ τὸ τῆς ζωῆς λείψανον ἡμῶν καὶ τὸ λειπόμενον ἐστὶ· πρὸς γὰρ τὸ, *Πόσον ἡμᾶς ἐφθη Καισάριος;* ὁ σκοπὸς ὁρᾷ· δύσιν δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς (54') τὸν θάνατον εἶπα.

Ibid. D 7. Καὶ παλαιστῶν μέτρον. Μετρητὸν λέγει ἀριθμὸν· μέτρον γὰρ εἶδος ἢ παλαιστῆ. *Παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου,* φησὶν ὁ Δαυὶδ (55), εἶτουν μετρητὰς· παλαιστῆ δὲ ἐστὶ μέτρον, τεσσάρων δακτύλων ἐπαλλήλως συνθεθειμένων, ἢ καὶ πῖξ εἶσω κλιθέντων τῶν δακτύλων, ὃ καὶ δῶρον καλεῖται. *Ἡσιόδου (55')*

Τρισπίθαμον δ' αἴψιν τάμνειν δεκαδῶρον ἀμάξη.

Col. 780 A 14. Πάντα ματαιότης ματαιότητων. Εἴρηται περὶ ματαιότητος, ὅτι τὸ εἰκῆ γινόμενόν ἐστιν ἢ λεγόμενον· ἢ καὶ ὡς ἀτη καὶ βλάβη ἀνόνητός ἐστιν· ὃ δὲ ἀνωφελὲς καὶ ἀτη ἐστὶ, τρόπον τινὰ βλάβη ἐστὶν· ὃ δὲ Ἐκκλησιαστής οὐχ ὡς ἀνυπαρκτόν τι, ἀλλὰ πνεύματός τε καὶ αὔρας ὡς ψυχῆς προαίρεσιν ἔχον. Κατὰ τὸν νοῦν τοῦ διδασκάλου ἐξεληφει τὸ ρητόν· ἄλογος, φησὶν, ὁρμηὶ ψυχῆς ἐστὶ, καὶ ἀνθρώπου περισπασμὸς ἀκερδῆς.

Ibid. B 3. Τέλος λόγου, τὸ πᾶν ἀκουσ, τὸν Θεὸν φοβοῦ. Σημειῶσαι τοῦτο, φησὶ, μόνον κέρδος τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, διὰ τῆς ταραχῆς καὶ ἀνωμαλίας τῶν ὁρατῶν, ἐπὶ τὰ ἐσωτά αὐτῶν ὀδηγηθῆναι καὶ μένοντα.

Ibid. C 1. Καὶ τῶ πνεύματι φέροντι πρὸς τὰ

(55) Psalm. xxviii, 6, ubi cod. Vatican. pro παλαιστάς habet παλαιάς. Παλαιστάς lectio est codicis Alexandrini.

(55') *F. r. x. η. μ. 428.*

ἀνω. Ἦτοι τῷ ἀγίῳ, ἢ τῷ νεφῶ τῆς ψυχῆς. Ἄει A
γάρ καὶ αὐτὸ ἐφίεται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῶν ἀνω καὶ
οὐρανίων· ἔλκει δὲ καὶ τὸ σῶμα, εἰ γὰρ ἄρα γνησίως
τῷ συγγενεῖ ἐποιεῖται.

Ibid. 13. Οὐ φιλοσοφῆσι τὰ Ἰπποκράτους. Οὗτοι ἄριστοι γεγόνασιν ἰατρῶν, καὶ τοῖς συγγρά-
φουσι θαυμαζόμενοι· οἷς γεγόνασι τινες καὶ ἀντίθε-
ται, τάναντία ἐν τισὶ καὶ γράψαντες καὶ σπουδάσαν-
τες. Ὅπως δὲ ἐπ' ἄλλοτριαις συμφοραῖς ἰατροὶ λύ-
πας καρπιῶνται (56), εἴρηται τοῖς νοσοῦσι γὰρ καὶ ἐν
συμφοραῖς οὐσι συμπάσχουσι, καὶ μάλιστα ταῖς ἀπο-
τυχταῖς.

Ibid. D 2. Οὐκ ἀποδείξει τὰ Εὐκλείδου. Οὗτοι
γεωμετρῶν βέλτιστοι· Πτολεμαῖος δὲ καὶ ἀστρονόμων B
πολλῶν, μᾶλλον δὲ πάντων διήνεγκεν.

Col. 781 A 2. Οὐ καλλωπιεῖται τοῖς Πλάτωνος. Καὶ οὗτοι φιλοσόφων οἱ δοκιμώτατοι· μάλιστα πάν-
των Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ὑπέρκεινται.

Ibid. B 3. Καὶ μητρὸς πάθος κερνοῦνται. Πῶς;
Δι' ὑποσχέσεως καλῆς καὶ οἰκίας, δοῦναι πάντα
τῷ παιδί (57) τῷ ἐκείνου· διὰ τῶν πενήτων, καὶ δι'
ᾧ τὸ τῆς μητρὸς κεκένωται τῆς λύπης πάθος, τῇ
φιλοτιμίᾳ διαχυθείσης εἰς εὐθυμίαν.

Ibid. 11. Πειθομαι σοφῶν λόγοις, μέχρι τοῦ, ἄνε
τοῦ ἐπισκοτοῦντος. Τοῦ συνδεδεμένου ἀπολυ-
θεῖσα, σώματος (58) δηλονότι, ἐν συναισθήσει αὐτίκα
γίνεται τοῦ καλοῦ ἢ ψυχῆ. Ἡ ἀποθεθέντος, φησὶ
πάλιν. Τίνος; Οὐ τοῦ σώματος ἀπλῶς· οὕτω γὰρ
ἔμεινον διαστέλλειν τοῦ δ' ἐπισκοτοῦντος σωματικοῦ C
πάθους, καὶ τῆς ἀχλύος, τῆς τὴν σκότῳσιν τέως
ἐμποιοῦσης· ὡς ἦδη τῇ ἀναστάσει τοῦ σώματος ἀπο-
καθαρθέντος, καὶ κούφου καὶ διειδεστάτου λοιπὸν
γεγεννημένου· οὐ γὰρ τὸ σῶμα λέγει ἀποτεθεῖσθαι
παντελῶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τῇ δὲ λύσει ἔμα καὶ
τῷ θανάτῳ ἀποτεθειμένου μὲν ἐκείνου, τῇ δὲ ἀνα-
στάσει τελείως καὶ τῇ ἐξαλλαγῇ καὶ μεταποιήσει
ἀπαλλαγείσα τῶν ἐπισκοτοῦντων, θαυμασίαν εὐθύς
τινα ἡδονὴν ἡδεταί τε καὶ ἀγάλλεται ἢ ψυχῆ.

Ἡ οὐκ οἶδα, φησὶν, δ τι καὶ λέγειν χρή, ὅπερ αἰ-
νίττεται τῇ διαπορήσει, τὰ ἀμφοτέρω ἔμα εἰσάγειν (59),
τὴν τε τοῦ σώματος λύσιν, καὶ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ σκοτα-
σμοῦ, ὡς καὶ διαλυθέντος καὶ αὐθὺς ἀναληφθέντος,
καὶ τῇ ἐξαλλαγῇ μεταποιηθέντος, καὶ καθαρθέντος τοῦ
σώματος, καὶ ὅλου πνευματικοῦ γεγονότος, ἀλλ' οὐχὶ D
παρὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀπόθεσιν τοῦτο τὴν παντελῆ· τὸ
οὕτω διστακτικῶς παραινιττόμενον ἦδη βεβαίον.

Ibid. C 6. Καὶ τὰς περιχειμέρας ἀποσεισαμῆ-
ρον (60) πέδας. Καὶ ἐντεῦθεν οὐκ ἄδηλον, ὅτι εὐθύς
μετὰ τὴν διάλυσιν καὶ τοῦ ἐπισκοτοῦντος σώματος
τὴν ἀπόθεσιν λέγει, ἐν συναισθήσει γίνεσθαι τοῦ κα-
λοῦ, οὐ μὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν· οὐ γὰρ ἂν μικρὸν
ἐφησεν ὑστερον· Καὶ τὸ συγγενὲς σαρκίον ἀπολαμ-
βάνει.

Col. 784 A 5. Ὁλορ εἰς ἑαυτὴν ἀναλώσασα. Τῇ

(56) Lege καρπιῶνται.

(57) Sic cod.

(58) Forsan σώματος in textu Basilii deerat.

vel intellectualem animæ nostræ partem, quæ sem-
per ad bonum, ad ea quæ sursum sunt, et ad cœ-
lestia sponte tendens, ipsum corpus secum rapit,
dummodo congenito nobis [cœlestium studio] ob-
temperemus.

Οὐ φιλοσοφῆσι τὰ Ἰπποκράτους. Hippocrates
et Galenus principem inter medicos locum obti-
nuere, maximeque a scriptoribus laudati sunt:
surrexerunt tamen doctrinæ illorum adversarii,
qui contraria scripserunt et secuti sunt. Quomodo
vero medici ex alienis calamitatibus proprias mo-
lestias capiant explicatum est: ægrotantibus vide-
licet et afflictis, maximeque ob adversam fortunam
desperantibus, compatiuntur.

Οὐκ ἀποδείξει τὰ Εὐκλείδου. Hi sunt geome-
trarum principes; Ptolemæus autem multis etiam
astronomis, imo omnibus antecellit.

Οὐ καλλωπιεῖται τοῖς Πλάτωνος. Et hi sunt phi-
losophorum illustrissimi; sed omnibus præstant
Plato et Aristoteles.

Καὶ μητρὸς πάθος κερνοῦται. Quomodo? Per
præclaram videlicet et sanctam pollicitationem,
qua omnia Filio [in sepulcrale munus] se daturam
recipit: exhausto enim per munificentiam in pau-
peres matris luctu, ipsa lætitia diffundetur.

Πειθομαι... τοῦ ἐπισκοτοῦντος. Sibi copulato
corpore soluta mens, bonum statim presentit. Ἡ ἀπο-
θεθέντος, vel deposito inquit. Quo? Non ipso cor-
pore: sic enim melius distinguitur; deposita, inquit,
corporali crassitie quæ tenebras offundit, et ne-
bula quæ in terra degentibus obscuritatem parit:
corpus siquidem per resurrectionem purificatur,
leveque et lucidissimum efficitur. Non dicit enim
animum ita deposuisse corpus ut nihil ex illo post
resurrectionem retineat: anima, inquit, a corpore
per mortem dissoluto separata, illud autem in re-
surrectione ita reformatum et immutatum recipiens
ut mole gravi et tenebras generante liberetur, mi-
rabilem quamdam voluptatem statim consecuta de-
lectatur et exsultat.

Ἡ οὐκ οἶδα, inquit, δ τι καὶ λέγειν χρή. Vel
quo verbo ea res appellanda sit nescio. Rem tamen in-
ter ipsam hæsitacionis suæ confessionem aliquate-
nus exponit, dum simul inducit hinc corporis so-
lutionem, illinc depositionem obscuritatis, innuens
videlicet, corpus, post dissolutionem immutatum,
reformatum, purificatum et spirituale facium, rursus
esse suscipiendum, nodum omnino abjiciendum. Jam
vero quod hic hæsitanter innuit, confirmaturus est.

Καὶ τὰς... πέδας. Inde etiam manifestum est
dicere Basilium quod anima post suam a corpore
separationem molisque spirituales oculos gravantis
depositionem, bono statim perfructur, non vero
post resurrectionem; alioquin non dixisset post
etiam aliquanto, Cum cognatam carnem receperit.

Ὁλορ.... ἀναλώσασα. Carne enim per resurrectio-

(59) Lege εἰσάγων.

(60) Scribe cum editis ἀποσεισαμῆνη.

non reformata totaque spirituali facta jam unum A quid, non duo, corpus et anima erunt.

Kal pneuma... Θεός. Quod est anima, hoc ipsum fiet corpus in illam absumptum : hanc enim naturarum communionem requirit humanitatis deificatio : *absorpto*, inquit, *in vita quod corruptibile erat et caducum.*

Οὐρανὸν μετασχηματισμόν. Non jam enim corruptioni serviet, neque mortali naturæ congeniet, sed ad libertatem et immortalitatem filiorum Dei reformatum et transformatum, totum renovabitur pulchriusque evadet.

Εἶτε.... βούλεσθαι. Visionem suam, ad ambigam somniorum naturam retulit.

Alia (somnia), inquit Homerus, ex cornu, alia ex ebore proficiuntur. Alia siquidem somnia, veritatem manifestantia, per portas corneas egrediuntur, juxta Homerum; alia autem, quæ falsorum imagines inducunt, per portas eburneas. Aliquando enim, quæ nobis cordi sunt in somniis videmus, per imaginationem representata; aliquando etiam a Deo nobis fluxu quodam cognitionem suam participante visio proficiuntur, res præsentis aut futuras, de quibus ne minimum quidem cogitavimus, significans. Inde est quod Aristoteles visiones id genus quasi exordia futurorum esse dicit, verasque et utiles prophetias; alias vero, nonnisi cogitationum et actionum nostrarum consequentias: quæ enim quisque assidue tractat, meditatur et exercet, hæc sæpe in somnis per temere effusam imaginationem sibi videre videtur.

Ἄψεις τοὺς θρήνους. Non tamen hic loci lamentabatur, sed quia fratrem pathetice allocutus est, ideo sic loquitur. Vehementer ergo commotus lamentantisque affectum gerens, lamentatione tamen ipsa abstinuit, legemque quam sibi in principio sermonis imposuerat fideliter servans, ejulatum quidem inchoavit, sed minime in eo perstitit neque lamentabilia verba effudit. Luctu enim dignum censuit morbum animæ, mortemque ex peccato susceptam, non autem protectionem fratris ad Dominum. Deinde, *Me ipsum, inquit, inspiciam, measque ipse res explorabo, ne quid tactu dignum mecum feram.* Ad hæc, *Filli*, ait, *hominum*, et cætera, quæ velut communia naturæ humanæ vitia exponit, admonens, exhortans, consiliumque amice præbens.

Οἱ βραδύνομεν ἐν τοῖς τάφοις. Sic aliquis veterum sapientem, de corporibus loquens, nos sepe *circumferens* dixit.

Ἢ ἐπιθεὶν δόξα. Quam, inquit, desidero. Quæ sequuntur notatione digna sunt.

(64) Ὁ ποιητής, scilicet Homerus, *Od. T. 563.* De hoc usu verbi φησὶν v. Boissonad. ad Marini *Vitam Procli*, p. 142 sq. ad Eunap. p. 417 sq., et Krabinger. ad Synes. *De provid.*, p. 355. Locum hunc Basilii nostri jam descriptum ediderat Boissonad. *Notul. in Odys.*, t. II, p. 314. *Legendus est omnino de re Eustathius.*

(62) Loci sedem non novi : similia tamen leges ap. Aristot. in libro *Περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαρτυκῆς*, c. 1 et 2, p. 56-58 ed. Sylburg.

γὰρ μεταποιήσῃ πνευματικὸν ὅλον γεγονός, ἐν λοιπὸν, οὐ πολλὰ ἔσται.

Ibid. 6. *Καὶ πνεῦμα, καὶ νοῦς, καὶ Θεός.* Ὅπερ ἡ ψυχὴ, τοῦτο καὶ αὐτὴ τῆ ἀνακράσει γινόμενον τοῦτο γὰρ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βούλεται θέωσις ὑπὸ τῆς ζωῆς, φησὶ, *καταποθέντος τοῦ θνητοῦ παντὸς καὶ τοῦ βέροντος.*

Ibid. B 4. *Οὐρανὸν μετασχηματισμόν.* Οὐκίτι γὰρ τῆ φθορᾷ δουλεύσει, οὐδὲ συστενάξει, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀφθαρσίαν τῶν τέκνων μεταποιηθεὶς τοῦ Θεοῦ καὶ μετασχηματισθεὶς, καινὸς ὅλος ἔσται καὶ ὠραιότερος.

Ibid. 12. *Εἶτε τῆς ἀληθείας οὕτως ἐχούσης, εἶτε τοῦ βούλεσθαι.* Τῇ φύσει τῶν ὀνειράτων ἐβρίμει τὸ διττὸν τῆς ὁράσεως.

B *Οἱ μὲν γὰρ, φησὶ, (61) κερδέσσι τετεύχεται, οἱ δ' ἐλέφαντι.]*

Οἱ μὲν γὰρ ἀληθεῖς, οἱ διὰ τῶν κερατῶν πυλῶν, καθ' Ὁμηρον, ἐρχόμενοι, οἱ δὲ ψευδεῖς, οἱ διὰ τῶν ἐλεφαντίνων. Ἔστι γὰρ ὅτε ἄπερ βουλόμεθα καθορῶμεν, ἀνατυπούμενον ἐν φαντασίαις. Ἔστι δ' ὅτι καὶ θεῖα τινὶ ἀποβόλῃ συγκινουμένης τῆς φαντασίας, καὶ τὰ ἐντα τε καὶ τὰ μέλλοντα τῶν ἐσομένων προδηλοῦσης, περὶ ὧν οὐδ' ὅπωποτιοῦν πεφρονεῖσθαι. Διὸ καὶ (62) Ἀριστοτέλης ταῦτα μὲν ὡς ἀρχὰς ἔφησε τῶν ἐσομένων, καὶ προφητείας ἀληθεῖς καὶ λυσitteλεῖς, ἐκεῖνα δὲ ὡς τέλη τῶν ἡμετέρων βουλῶν τε καὶ πράξεων· ἃ γὰρ ἐν συνθηθεῖα ἔχει καὶ μελέτη καὶ ἀσκήσει διηγεκεῖ ἕκαστος, ἐκεῖνα καὶ ἐν ὀνειροῖς δοκεῖ ἐνκεχυμένως καὶ ἀνοήτως καθορᾶν.

Ibid. 14. *Ἄψεις τοὺς θρήνους.* Καίτοι οὐκ ἐθρήνησε νῦν, ἀλλ' ὅτι ἀνεκαλέσατο τὸν ἀδελφὸν περιπαθῶς, καὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, πρὸς τὸ θρηνησαὶ κινηθεὶς τε καὶ συγχυθεὶς. ἀφῆκεν ὡς ἀληθῶς τοὺς θρήνους, καὶ κατὰ τῶν ἀνω τὴν ὑπόσχεσιν ἐναρξάμενος, οὐ παρηνόμησεν ἐπιμείνας καὶ θρηνησῶν· θρηνων γὰρ ἄξιον τὸ κατὰ ψυχὴν ἐφη ἄλλος, καὶ τὸν ἐξ ἀμαρτίας θάνατον, οὐ μὴν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἐπιδημίαν πρὸς Κύριον. Εἶτα εἰς ἑαυτὸν, εἶπε, βλέψω καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἐπισκέψομαι, μὴ τι θρηνων ἄξιον φέρω. Ἐπειτα, *Υἱὸς ἀνθρώπων*, καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταλέγει, καὶ νοθετεῖ προτρεπόμενος καὶ συμβουλευῶν

Ibid. C 14. *Ὅτι βραδύνομεν ἐν τοῖς τάφοις.* Οὕτω γὰρ τι τῶν πάλαι σοφῶν (63) τάφους περιφερομένους ὕφ' ἡμῶν τὰ σώματα κέκληκεν.

Col. 795 A 1. *Ἢ ἐπιθεὶν δόξα.* Ἦς, φησὶν, ἐφιέμαι. Τὰ ἐξῆς ἄξια σημειώσεως.

(63) Vetus hic sapiens Heraclitus est, teste Sexto Empirico, *Pyrrhon. Hyp. III, 24* : Ὁ Ἡράκλειτος φησὶν, ὅτι καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ ἀποθανεῖν καὶ ἐν φῶ ζῆν ἡμᾶς ἐστὶ καὶ ἐν τῷ τεθνᾶναι· ὅτε μὲν γὰρ ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ἡμῶν τεθνᾶναι καὶ ἐν ἡμῶν τάφοις· ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν. V. Heindorf. et Stallbaum. ad Platon. *Gorg.* p. 493, A. Quid autem hoc placitum in systemate philosophico Heracliti valuerit, lege ap.

Ibid. 5. Ἐκείνο δὲ οὐ δέδοικα. Ποῖον; Μὴ μοι τὸ σώμα τοῦτο διαφθῆναι καὶ διαφθαρῆναι, παντελῶς οὐχίησται. Τοῦτο γάρ, φησὶν, οὐ δέδοικα· οὐδὲ γάρ, εἰ διαφθῆναι τε καὶ διαλυθῆναι ἤδη, καὶ παντελῶς οὐχίησται, πλάσμα ὑπάρχον τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ γάρ οὐδὲν τὴν αὐτὴν τοῖς ἀλόγοις κατακριθῆναι ἀτιμίαν, καὶ μὴδὲν πλεον ἐκείνων ἔχειν μετὰ τὸν θάνατον, ἀλλ' εἰς παντελῆ ἀνυπαρξίαν χωρῆσαι. Καὶ εἶθε, φησὶ, τοῦτο ἦν τοῖς πονηροῖς, καὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἀξίους. Χεῖρον γάρ κακὸν εἶναι τινα καὶ πυρὸς ἔνοχον, ἢ τὸ μηδὲν εἶναι.

Ibid. B 4. Ὡς τὰ γε μετὰ τοῦτο λαμπρά. Τὸ εἶθε τεκρῶσαιμι τὰ μέλη, εἶθε πάντα τῷ πνεύματι δαπανήσαιμι, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὰ γὰρ μετὰ τοῦτο λαμπρά, φησὶ, πάντα, καὶ λίαν ὑπὲρ ἀξίας ἢ ἐλπίς, εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν βασιλείαν ἀπάγουσα τὴν οὐράνιον.

Ibid. 5. Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, οἷον (64) μιμησάμενος αὐτοῦ; Ἐπισκεπτόν ὡς τὸ τί ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἀκόλουθα, ἐπὶ τοῦ καθόλου ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐπὶ παντὸς ἐληφεν ἀνθρώπου.

Ibid. 9. Ἐκείνα μετὰ τοῦ κάτω κόσμου. Μικρὸς καὶ ταπεινὸς θνητὸς τε καὶ ἐπίγειος· τὰ τοῦ κάτω κόσμου ταῦτα. Μέγας καὶ ὑψηλός, ἀθάνατος τε καὶ οὐράνιος· ταῦτα μετὰ τοῦ ἄνω καὶ τοῦ Θεοῦ· τοιοῦτος γάρ ὁ ἄνθρωπος.

Ibid. C 5. Ἴνα γενόμεθα οἱ πάντες ἐν ἐν Χριστῷ. Πῶς; Τῷ Χριστῷ γενόμενῳ τὰ πάντα ἐν πᾶσι τοῖς ἐν ἡμῖν τελείως· τὰ πάντα γὰρ ὁ Χριστὸς τῶν ἐν ἡμῖν σαρκικῶν ἐληφεν ἰδιωμάτων. Κατὰ γὰρ τὰ πάντα γέγονεν, ὡς ἡμεῖς (65), πλὴν ἁμαρτίας. Γενησόμεθα, φησὶ, καὶ οἱ πάντες ἡμεῖς ἐν ἐν Χριστῷ, καὶ οὐκέτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐσόμεθα, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς σαρκὸς γνωρίσματα καὶ τῆς φύσεως.

Col. 788 A 2. Ἐὐχαριστοῦντες, δεξιῶς τε καὶ ἀριστεροῖς. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Ἡδία, φησὶ, καὶ ἀνιστά. Καὶ πῶς ἐν ἀριστεροῖς ἐστὶν εὐχαριστεῖν καὶ ἀνιστά; Ὅτι δὴ καὶ αὐτὰ σωτηρίας ὄπλα οἶδεν ὁ Ἀπόστολος. Αὐτῷ οὖν κἄν τούτοις εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, τὰς τῶν προκαταλυόντων ἡμῶν ψυχὰς τῷ Θεῷ παρακατατεθέντες· ὡσπερ δὲ ἐν ὁδῷ κοινῇ, τῶν ταχυτέρων προκαταλυόντων ἤδη, καὶ ἀναπαυμένων ἐν καταλύματι, μεταφορικῶς εἶπε. Καὶ ἡμεῖς, φησὶν, ὁμοίως τὸν λόγον ἀναπαύσαντες καταλύσομεν, καὶ ἡμεῖς τῶν θαυμάσιων λήξατε. Ἰγμέτερον δὲ τάφον εἰρημεν, ὡς τοῖς γέρονται ἐτοιμασθέντα. Ὡς δὲ τεθνηκότι λυπηρὸν δῶρον ἐφη Καισαρίῳ δεδομένον, παρὰ τὸ εἶδος μὲν, διὰ τὴν νεότητά, οὐκ ἀπαικὸς δὲ, διὰ τὴν φύσιν, καὶ τὴν ταῦτα θέλαν οἰκονομοῦσαν σοφίαν.

Ibid. B. 8. Συγχωροῦμέν σου τοῖς λόγοις (66). Τουτ-

Ἐκείνο δὲ οὐ δέδοικα. Quid? ne mihi, inquit, corpus hoc, cum semel defuisset ac corruptum fuerit, prorsus exstinguatur. Minime, inquit, illud timeo: neque enim, si defluere et corruptionem pati potuerit, ideo prorsus exstinguetur, quippe quod Dei sit figmentum: impossibile est, videlicet, illud corpus eadem, qua bruta animalia ignominia multari, nihiloque meliore post mortem conditione esse, sed nullo modo subsistens in nihilum abire. Atque utinam, inquit, improbis hominibus et igne æterno dignis sic se res haberet. Pejus enim malum est igni destinatum existere quam non omnino existere.

Ὡς τὰ γε... λαμπρά. Magna et luculenta sunt quæ postea sequuntur, id est quæ sequuntur membrorum mortificationem, omnium per spiritum assumptionem, etc. His enim, inquit, omnia succedent præclara, præsertimque spes omne meritum longe superans, quæ ad vitam et regnum cælorum viam parat.

Τί ἐστὶν ἄνθρωπος οἷον μιμησάμενος αὐτοῦ; Notandum est hæc verba, Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, Quid est homo, et reliqua, ad hominem generatim sumptum, sive ad omnes homines et ad naturam humanam referri.

Ἐκείνα μετὰ τοῦ κάτω κόσμου. Patens, humilis, mortalis, terrenus: hæc ad inferiorem mundum pertinent; magnus, excelsus, immortalis, cælestis: hæc [est Basilii] cum mundo superiori et cum Deo: talis est enim natura hominis.

Ἴνα... ἐν Χριστῷ: quomodo? Ut unum, inquit, efficiamur in Christo qui perfecte omnia factus est in omnibus quæ in nobis sunt. Assumpsit revera Christus omnes carnis nostræ proprietates, secundum omnia enim similis nobis factus est, excepto peccato. Omnes, inquit, unum erimus in Christo, neque erunt amplius inter nos mas et femina, aliæque carnis et naturæ mortalis diacrimina.

Ἐὐχαριστοῦντες... καὶ ἀριστεροῖς. Qualia sunt hæc? Læta intelligit et tristia. Sed quamobrem in sinistris et tristibus gratias agendum est? Quia scilicet et illa instrumenta salutis novit Apostolus. In illis igitur ipsis Deo esse gratias agentes, eorum qui, ante nos, ad hospitium pervenerunt animas ipsi commendamus: eorum, inquit metaphorice, qui tanquam in communi via citius deversati, ad hospitium pervenerunt. Et nos quoque, inquit, dicendi finem facientes, quiescimus; vos autem lugendi finem facite. Vestrum, inquit, sepulchrum, id est, senibus opportune præparatum. Illud autem sepulchrum quasi triste munus Cæsario ait esse donatum, præpostere quidem propter ipsius juventutem, non absurde autem, si ad naturam humanam spectatur, necnon ad divinam sapientiam quæ res terrenas administrat.

Συγχωροῦμέν σου τοῖς λόγοις. hoc est, cedi-

Schleiermacher. in F. A. Wolfii *Museum der Alterthumswissenschaft*, t. I, p. 494 sqq.

(64) Editi μιμησάμενος.

(65) Hebr. iv, 15.

(66) Editi τοῖς σοῖς λόγοις.

nus et assentimur administrationi tuæ, altitudini sapientie tuæ, rationibusque quibus universa aguntur et gubernantur.

Τῶν φιλοκόσμων ψυχῶν. Nota quod dicit de iis qui, jam morituri, quasi reluctanti perturbatoque animo ex hac vita abstrahuntur, sic nempe affici proprium esse animarum mundo et carni addictarum; alacriter autem exire illorum esse qui ad dicessum prompti, semperque ob timorem Dei parati, ad hanc beatam longævamque vitam festinant quæ est in Christo Jesu Domino nostro: cui gloria in sæcula sæculorum. Amen

ἄστιν, ὑποχωροῦμεν, ὑπέικομεν ταῖς σαῖς οικονομίαις, καὶ τῷ σῶ βάθει τῆς σοφίας, καὶ τοῖς λόγοις οἷς τὸ πᾶν φέρεται καὶ κυβερνᾶται.

Ibid. 14. Ἄ τῶν φιλοκόσμων ψυχῶν. Σημειωτέον τοῦτο ὅτι ἐπὶ τῶν βίᾳ ἀποσωμένων καὶ τεθηξέσθαι μελλόντων, ταρρατομένων δὲ, τεκμηρίον εἶναι τοῦτό φησι καὶ πάθος φιλοκόσμων ψυχῶν καὶ φιλοσάρκων· τῶν προθύμων δὲ (67) πρὸς τὴν ἐκδημίαν, τῶν διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐτοιμασθέντων, καὶ πρὸς τὴν ἐκείθεν ζωὴν ἐπιτιγομένων, τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

EJUSDEM BASILII SCHOLIUM

de λόγῳ εἰ ἀναλογίᾳ.

Aliud est relatio, et aliud proportio. Sunt autem B relationes numerorum undecim, proportionum decem. Proportio autem est collectio relationum, ita ut duæ relationes unam efficiant proportionem, v. c. quatuor relative ad duo, quoad duplum, et decem relative ad quinque. Ergo cum duas has relationes proposuero dicam: quam relationem habent quatuor ad duo, eandem habent decem ad quinque. Est enim submultiplex. Ergo proportio est relationum similitudo; ut hæc ad illam, sic altera ad alteram se habet. Relatio autem est duorum terminorum ad sese invicem dispositio. Quodeunque enim limitibus circumscribitur, duplicem habet⁹ notam, æqualitatis aut inæqualitatis. Æqualitas autem est indivisibilis: non enim modo hæc, modo alia est. In inæqualitate autem est majus et minus. Porro in majori est multiplex, verbi gratia, duplum, triplum; sic duo constituunt duplum unius, tria triplum. Totum autem cum particula v. c. tria sunt relative ad duo. Nam continent duo et particulam. Porro totum cum particula sunt quinque relative ad tria, nam continent tria et duas partes. Numerus autem superparticularis dicitur, cum majus pluries continet minus, velut quinque relative ad duo. Multipliciter superparticulare autem velut octo relative ad tria quia octo bis tria includit, bisque tertiam partem insuper. Similiter minus habet quinque convenientias oppositas iis de quibus diximus. Submultiplex ubi bis continetur numerus in majori velut duo relative ad unum. Subduplex et cætera juxta bis et ter. Superparticularis, subsuperparticularis; multipliciter superparticularis, multipliciter subsuperparticularis. Undecim ergo omnino sunt relationes, totidemque convenientiæ: proportionum autem numerorum, decem. Proportio est collatio relationum. Quemadmodum relatio unius ad duo est relatio

(68) Ἐτερόν ἐστι λόγος, καὶ ἕτερον ἀναλογία. Εἰσὶ δὲ λόγοι τῶν ἀριθμῶν ια' ἀναλογίαι ε'. Ἔστι δὲ ἀναλογία, συναγωγὴ λόγων, ὡς τοὺς δύο λόγους μίαν ποιεῖν ἀναλογίαν, οἷον τοῦ τέσσαρα πρὸς τὸν δύο, κατὰ τὸν διπλάσιον· καὶ τοῦ ε' πρὸς τὸν ε'. Ὅταν οὖν τοὺς δύο τοῦτους ἀθροίσω λόγους καὶ εἴπω· ὃν λόγον ἔχει ὁ δ' πρὸς τὸν β' κατὰ τὸ διπλάσιον, τοῦτον καὶ ὁ ε' πρὸς τὸν ε', καὶ ὃν ὁ β' πρὸς τὸν δ', ὁ ε' πρὸς τὸν ε'· ὑποπλαπλάσιον γάρ. Ἔστι τοίνυν ἀναλογία, λόγων ὁμοιότης, ὡς ὅδε πρὸς τόνδε, οὕτως ὅδε πρὸς τόνδε. Λόγος δὲ ἐστὶ δύο ὄρων πρὸς ἀλλήλους σχέσις· τὸ γὰρ πρὸς τι ποσὸν εἰς δύο διαιρεῖται, ἰσότηρα καὶ ἀνισότηρα. Ἄλλ' ἡ μὲν ἰσότης, ἀδιαίρετος. Οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτῆς τὸ μὲν τοιόνδε, τὸ δὲ τοιόνδε. Τοῦ δ' ἀνίσου τὸ μὲν μείζον, τὸ δ' ἔλαττον· πάλιν τοῦ μείζονος τὸ μὲν πλαπλάσιον, οἷον διπλάσιον, τριπλάσιον, ὡς τοῦ α' ὁ β' διπλάσιος· τριπλάσιος δὲ ὁ γ'. Τὸ δὲ ἐπιμόριον, οἷον ὁ γ' πρὸς τὸν β'· ἔχει γὰρ τὸν β' καὶ μόριον αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἐπιμερές, οἷον ὁ ε' πρὸς τὸν γ'· ἔχει γὰρ αὐτὸν καὶ β' μέρη αὐτοῦ. Τὸ δὲ πλαπλάσιον ἐπιμόριον, ὅταν ὁ μείζων πλεονάκις ἔχη τὸν ἐλάττονα, ὡς ὁ ε' τὸν β'. Τὸ δὲ πλαπλάσιον ἐπιμερές, ὡς ὁ η' πρὸς τὸν γ', δις ἔχων τὸν γ' καὶ δύο τρίτα. Ὅμοιως καὶ τοῦ ἐλάττονος ε' σχέσεις ἀντιδιαστελλόμεναι τῇ ὑπὸ προθέσει. Ὑποπλαπλάσιος· δις μετῶν τῶν ἐν συγκρίσει μείζονος· οἷον ὁ β' πρὸς τὸν α'. Ὑποδιπλάσιος καὶ ἑξῆς ὁμοίως κατὰ τὸ δις καὶ τρίς. Ὑποεπιμόριος· ὑποεπιμερές· ὑποπλαπλάσιος ἐπιμόριος· ὑποπλαπλάσιος ἐπιμερές. Ἐνδεκα οὖν οἱ πάντες λόγοι, καὶ αἱ σχέσεις μετὰ τοῦ ἴσου. Ἀναλογίαι δὲ τῶν ἀριθμῶν ιε'. Ἀναλογία ἐστὶ σύνθεσις λόγων. Οἷον λόγος ἐστὶ τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν β' ὁ διπλάσιος· τοῦ δὲ β' πρὸς τὸν δ' ὁμοίως. Σύνθεσις τούτων α' β' δ'. Τρεῖς δὲ αἱ ἀναλογίαι· γεωμετρικὴ, ἀριθμητικὴ, μουσικὴ. Καὶ γεωμετρικὴ μὲν, ἥτις τὴν ὑπεροχὴν οὐ σώζει, τοὺς λόγους δέ· οἷον ὡς β' πρὸς δ', οὕτως δ' πρὸς η'. Ὑπερέχει οὖν τὰ μὲν δ' τῶν β', δυάδι· τὰ δὲ η' τῶν δ'

(67) Deesse quid videtur. Fort. leg. τὸ δὲ προθύμως ἐπὶ τῶν προπρόξ.

(68) Similia v: in Nicomachi Gerasini Institut.

arithmet. l. II, c. 21 sqq., collato C. L. Struve in G. Schneider. Supplement. ad Lexic. Græc. s. v. Πλαπλάσιος ἐπιμερές.

τετράδι. Οἱ δὲ λόγοι οἱ αὐτοὶ διπλάσιος γὰρ ἢ καὶ κυρίως ἀναλογία. Ὁ λόγος σχέσις ἐστίν, ὡς εἴρηται β' πρὸς τὸν δ' ις' πρὸς τὸν η' ἀνάλογος δύο λόγων σύνθεσις. Ἀριθμητικὴ ἀναλογία, ἣ τοὺς μὲν λόγους οὐ σῶζει, τὴν ὑπεροχὴν δὲ, ὡς δύο πρὸς ἕνα, οὕτω γ' πρὸς β'. Ἡ αὐτὴ ὑπεροχὴ λόγος β' πρὸς α' διπλάσιος, γ' πρὸς β' ἡμιόλιος. Ἔστιν οὖν γεωμετρικὴ μὲν, ἣ τῶν λόγων ταυτότης· ἀριθμητικὴ δὲ, ἣ τῶν ὑπεροχῶν· ἢ γὰρ ὁ ιθ' πρὸς τὸν η' ὑπερέχει, τοῦτο ὑπερέχεται ὁ ζ' τοῦ η'· τρίτω γὰρ. Ἡ δ' μεσότης ἐναντία τῇ ἀρμονικῇ· ὡς ὁ μεζῶν πρὸς τὸν ἐλάττονα, οὕτως ἡ διαφορὰ τῶν ἐλαττόνων πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν μειζόνων· ζ' ε' γ'. Ἡ ε' μεσότης τῇ γεωμετρικῇ ἐναντία· ὡς ὁ μεζῶν πρὸς τὸν ἐλάττονα, καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἐλαττόνων πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν μειζόνων· ε' δ' β'. Ἡ ζ' ἐναντία τῇ γεωμετρικῇ· ὡς ὁ μεζῶν πρὸς τὸν μέσον, οὕτως ἡ τῶν ἐλαττόνων διαφορὰ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων· ζ' δ' α'. Ἐβδόμη, ὡς μέγιστος πρὸς τὸν ἐλάχιστον, οὕτως καὶ ἡ διαφορὰ πρὸς τὴν τῶν ἐλασσόνων· θ' η' ζ'· ἡμιόλιος γάρ. Ὀγδοῦ, ὡς ὁ μέγιστος πρὸς τὸν ἐλάττονα, οὕτως ἡ τῶν ἄκρων διαφορὰ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων· ζ' ζ' θ'· ἡμιόλιος γὰρ ἔχει τοὺς δύο λόγους. Ἐνάτη, ὅταν τριῶν ὄρων ὄντων, ὃν ἔχει λόγον ὁ μεζῶν πρὸς τὸν ἐλάττονα, τοῦτον καὶ ἡ τῶν ἄκρων ὑπεροχὴ πρὸς τὴν τῶν ἐλαττόνων. Δεκάτη ἐν τρισὶν ὄροις, ὡς ὁ μεζῶν πρὸς τὸν ἐλάχιστον, καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἄκρων πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν μειζόνων· οἷον γ' ε' η'· ἐπιμέρης γὰρ ὁ ἐν ἐκατέραις λόγος. Καὶ ταῦτα μὲν μεζῶν, ἣ κατὰ σχολικὴν ἴσως συντομίαν· καίπερ πολλῶν παραλείμενων· οὐκ ἀχρηστα δὲ ὅμως τοῖς σπουδαιοτέροις, εἰς γνῶσιν οἶμαι λόγου καὶ ἀναλογίας καὶ τῆς τοῦτων διαφορᾶς.

secundum duplum, ita duorum ad quatuor. Horum unio unum, duo, tria. Triplicis autem generis sunt proportionales : geometrica, arithmetica, et musicalis. Geometrica est quæ non curat excedens, sed relationes ; uti duo sunt relative ad quatuor, ita quatuor relative ad octo. Quatuor igitur duo superant duobus, octo autem quatuor superant quatuor. Relationes autem sunt eædem : duplex enim est semper proportio. Relatio est dispositio, uti dictum est : v. c. duorum ad quatuor, sedecim ad octo ; proportio duarum relationum collatio. Proportio arithmetica est quæ relationes quidem non curat, sed excedens. Sicut duo se habent ad unum, sic tria ad duo. Idem excedens igitur est relatio. Duo sunt duplum unius ; si tria referas ad duo, est ratio sesquialtera. Ergo proportio geometrica est identitas relationum, arithmetica autem identitas differentiarum. Nam quanto duodecim superant octo, tanto superantur sex ab octo, nimirum tertia parte. Quarta proportio opponitur : ut majus relative ad minus, sic distantia minorum relative ad distantiam majorum : sex, quinque et tria quintæ geometricæ opponitur : sicut majus relative ad minus, sic et differentia minorum relative ad differentiam majorum. Quinque, quatuor, duo, sextæ opponitur geometricæ. Sicut majus relative ad medium, sic differentia minorum relative ad differentiam majorum, sex, quatuor, unum. Septima ; sicut maximum relative ad minimum, sic et differentia relative ad minora, novem, octo, sex ; est enim sesquialtera. Octava sicut maximum relative ad minus, sic et differentia extremorum ad differentiam majorum : sic, septem, novem : duas enim habet relationes sesquialteras. Nona ; tribus terminis positis, quam relationem major habet relative ad minorem, eandem habet summorum differentiam relative ad minorem. Decima in tribus terminis ; sicut major ad minimum, ita et differentia summorum relative ad differentiam majorum : e. g. tria, quinque, octo. Superparticularis enim in utrisque relatio. Et hæc quidem, quamvis multis omissis longiora sunt quam deceat scholæ concisionem, non inutilia autem diligentioribus, ad relationis et proportionis notionem atque differentiam comprehendendam.

SCHOLIA ANONYMI

AD GREGORII ORATIONEM PRIMAM CONTRA JULIANUM IMP.

(Ex editione Richardii Montacutii, Etonæ 1610, 4.)

Col. 532 A 3. Στηλιτευτικός. Ὁ στηλιτευτικός οὗτος λόγος, ψόγος ἐστὶ τῶν Ἰουλιανῶν πεπραγμένων. Διαφέρει δὲ ψόγος στηλιτευτικῷ, ὅτι ὁ μὲν ψόγος διὰ τῶν ἐγκωμιαστικῶν κεφαλαίων προέρχεται, οἷον γένους, ἀναστροφῆς, πράξεων, συγκρίσεως· ὁ δὲ στηλιτευτικός διὰ τῶν πράξεων μόνον· εἰ τύχοι δὲ, καὶ συγκρίσεως. Στηλιτευτικός δὲ εἴρηται ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς στήλης. Στήλη δὲ, ἐστὶ λίθος ἢ χαλκὸς ἐν ἐπιμήκει τετραγώνῳ σχήματι, ἐν ᾧ ἐγγράφεται ἡ τοῦ στηλιτευομένου ὕβρις. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι πολλάκις εὐεργεσίαι ταῖς στήλαις ἐνεγράφοντο· scinditur, contumelia. Scire autem operæ pretium habentur.

Στηλιτευτικός. Invectiva hæc oratio, vituperatio est Juliani gestorum. Hoc autem differt invectiva oratio a vituperatrice, quod in vituperatione oratio per demonstrativi generis capita progrediatur, ut per genus, educationem, gesta, comparisonem ; in invectiva autem solum per res gestas, aut etiam, si ita res tulerit, per comparisonem. Στηλιτευτικὸν autem hoc dicendi genus nuncupatur translatione ducta ἀπὸ τῆς στήλης, id est a columna. Est porro columna lapis, vel æs oblongum quadrata figura in quo inscribitur ejus qui invectiva oratione proest quod nonnunquam beneficia in stelis inscribebantur.

Ἐνωτίσασθε. In auribus ponite.

Περιωπή. — Περιωπή, *specula*, locus excelsus est. Ita dicitur, quia exinde omni ex parte circumspicitur. Ὡς enim poetice oculus. Et ἀποπτον ex ἀφορῆν venit. Voco igitur omnes, ait, ex edito quodam et medio loco, ex quo vocatos a me multum prospicere possim.

Γενησθε. Non quod nunc audiunt, qui postea erunt. Quomodo enim? Sed quod et ipsi qui in posterum futuri sunt, tunc exaudiunt, sicut et nos qui nunc in hoc mundo vitam degimus.

Ἀνάμυς. Audite, et vos.

Ἀράκορτα. Καθελοῦσι supple, ut autea.

Ταῦτα. Caelum scilicet et terram.

Κωνσταντίου. Animadvertite quomodo in omni oratione egregiam de Constantio imperatore mentionem facit, neque in aliis quidem nequitiam ejus objurgat, sed simplicitatem potius ac levitatem; hic manifeste laudat. Nec est quod mireris. Zelus enim adversus idololatrias adeo mutaverat eum, ut sincerus amicus iis fieret qui, non per nequitiam, ut ipse dicit, sed propter simplicitatem ipsi molesti fuerant. Consueverat enim Pater in majore malo ignoscere minus ignorantibus. Lege ejus *De pace*, orationem nec non *adversus Eunomianos*, in qua dicit: De mundo, de materia, dein de Christi cruciatibus philosophare, etc. *Εἰρηνικόν*, καὶ πάλιν [*Reg. B* ἐν τῷ] τὸν πρὸς *Εὐνομιανούς*, ἐνθα φησί· Φιλοσόφει μοι περὶ κόσμου καὶ ὕλης, εἶτα περὶ Χριστοῦ παθημάτων, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἀισθησις. Isocraticè, nempe, Si quis mortuius sensus est eorum quæ in terra aguntur.

Τοῦ δέ. Constantii scilicet anima magis quam aliorum omnium imperatorum audiat.

Βεβαιωσάμενος. Pro *βεβαιώσας*, cum *confirmasset et stabilivisset*.

O gravem offensam. Hoc ante apodosin est interponendum. Offensam, qua ipse affectus est Constantius, qui talem pestem nescierat.

Aluit. Patruus enim ejus erat.

Βασιλευσαι. Pro Ποιῆσαι βασιλευσαι, *Effecit ut rex constitueretur*.

Voluptatem capturum. Valde gavisurum.

Sanctiorem. Sermonem videlicet.

Nefarias. Immundas, impuras.

Præstantia. Nempe quod supervacuum est, et redundans, nimisque copiosum.

Omnia hujus sæculi. Pulchra hæc definitio. Namque eruditio et secundum nos mysterium, non autem hujus sæculi, neque principum ejus, sed quæ desuper et a lucis Patre venit.

Διαπορευομένη. Supple ἔστι.

Atque illa. Insipiens sapientia.

Et apud tales. Præstantiores et insigniores.

Exhibebit. Circumdabit.

Assistet gratis. Pro, stabit in cyclo.

Quis theatrum exhibebit — Quis dabit mihi tales, ait, auditores, qui digni sint gratis? Quanam? Quam Deus nobis concedere dignatus est, sublato tyranno.

A *Ibid.* 4. *Ἐνωτίσασθε.* Ἐν τοῖς ὠσὶ θέσθε.

Ibid. 7. *Περιωπή.* Περιωπή, ἔστι τόπος ὕψους· εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ περιστώς ὄρῶν ἐκεῖθεν. Ὡς γὰρ ποιητικῶς ὁ ὀφθαλμὸς· καὶ τὸ ἀποπτον δὲ ἀπὸ τοῦ ἀφορῆν εἴρηται. Καλῶ γοῦν ἀπαντας, φησὶν, ἐκ τινος ὕψους καὶ μεσαιτάτου τόπου, πολὺ τὸ ἀφορῆν τοὺς καλουμένους ἔμοι παρέχοντος.

Ibid. 10. *Γενησθε.* Οὐχ ὅτι νῦν ἀκούουσιν οἱ γεννησόμενοι (πῶς γάρ);, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἕστερον ἀκούσονται τῶν λόγων ἐντυγχάνοντες, ὥστε καὶ ἡμεῖς οἱ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διάγοντες.

Ibid. 11. *Ἀνάμυς.* Ἀκούσατε, καὶ ὁμοίως.

Ibid. B 2. *Ἀράκορτα.* Καθελοῦσι, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ.

Col. 535 A 2. *Ταῦτα.* Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ibid. 6. *Κωνσταντίου.* Σημείωσον, πῶς ἐν ὅλῳ τῷ στηλιτευτικῷ καλῶς μέμνηται Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως· οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις μὲν αὐτοῦ κακίαν αὐτῷ μαρτυρῶν, ἀλλ' ἀπλότητα μᾶλλον καὶ κούφτητα· ἐνταῦθα δὲ καὶ σαφῶς ἐπαινῶν. Καὶ μὴ θαυμάσης. Ὁ γὰρ κατὰ τοῦ εἰδωλολάτρου ζῆλος διήλλαπεν αὐτὸν ὀλοτελῶς, καὶ φίλον ἐποίησεν γνήσιον τῶν οὐ κατὰ κακίαν, ὡς αὐτὸς ποῦ φησιν, ἀλλὰ δι' εὐθείας λελυπηκότων. Ἐπεὶ καὶ τὸ ἄλλο ἦθος τοῦ Πατρὸς τοιοῦτον, ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι κακῷ συγγινώσκαι τοῖς μικρότερον ἀγνοοῦσιν [*Reg. B*, τοῖς μικρότερον αὐτοῦ τὸ εἰρηνικὸν ἀγνοοῦσιν]. Ἀνάγκωθι αὐτοῦ τῶν

Ibid. 7. *Ἀισθησις.* Ἰσοκρατικόν, ἀντὶ τοῦ, Ἐάν τις αἰσθησις ἔστι τῶν τῆδε ἀκούειν.

Ibid. 8. *Τοῦ δέ.* Τοῦτου δὲ τοῦ Κωνσταντίου ἡ ψυχὴ θηλονότι καὶ πάντων τῶν ἄλλων βασιλέων κλέον ἀκούετω.

Ibid. 10. *Βεβαιωσάμενος.* Ἀντὶ τοῦ, βεβαιώσας καὶ κυρώσας.

Ibid. 12. *Ἐ τῆς ἐκπρήσιας.* Τοῦτο μεταξὺ νέησον πρὸ τῆς ἀποδόσεως. Ἐκπρήσια δὲ, ἦν αὐτὸς ἐκπρήσθη Κωνσταντίος, ἀγνοήσας τὸ τοιοῦτον κακόν.

Ibid. 14. *Ἐπιτρέφων.* Θεὸς γὰρ αὐτοῦ ἦν.

Ibid. B 1. *Βασιλευσαι.* Ἀντὶ τοῦ, Ποιῆσαι βασιλευσαι.

Ibid. 3. *Ἥσθη.* Χαρεῖν.

Ibid. 7. *Ἰερώτερον.* Τὸν λόγον.

Ibid. 8. *Ἐραγεῖς.* Μυσαρῶν, ἀκαθάρτους.

Ibid. 9. *Περιοῦσια.* Ἀντὶ τοῦ, περιττεῦσον καὶ πλεονάζον καὶ λίαν εὐπορον.

Ibid. 11. *Ἡ τοῦ αἰῶνος.* Καλὸς ὁ προ[σ]διορισμός. Παῖδευσις γὰρ καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, ἀνωθεν δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων.

Ibid. 12. *Διαπορευομένη.* Ἐστὶ θηλονότι.

Ibid. 14. *Ἐκείνη.* Ἡ ἀσοφος σοφία.

Ibid. *Τοιοῦτοις.* Ἐπισημοτέροις καὶ ὀνομαστοτέροις.

Ibid. C 9. *Περιστήσαι τῇ χάριτι.* Ἀντὶ τοῦ, Κύκλω στήσαι [*Reg. D* Τίς θέατρον περιστήσαι.] Τίς δώσει μοι τοιοῦτους, φησὶν, ἀκρατάς, ὥστε καὶ ἀξίους εἶναι τῆς χάριτος; Ποίας; Ἦν ὁ θεὸς ἡμῶν ἐχαρίσατο καθελῶν τὸν τύραννον.

Ibid. *Παρισούμενον. Παραμετρούμενον.*

Ibid. 11. Λόγω. Οὐ μόνον, φησὶ, τῷ Θεῷ Λόγω ἢ διὰ λόγου χάρις οικειοτάτη καὶ πρεπωδεστάτη τῶν ἄλλων χαρίτων, ἃς αὐτῷ προσφέρομεν, ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἕκαστος, οἷα διαφερόντως ταύτῃ τῇ Λόγου προσηγοριᾷ χαίροντι μετὰ τῶν ἄλλων προσηγοριῶν, ὧν ὀνομάζεται, Θύρας, φέρε εἰπεῖν, Ζωῆς, Ἀληθείας, Φωτὸς. Οὐ μόνον οὖν τῷ Θεῷ Λόγω, φησὶν, ἢ διὰ λόγου χάρις οικειοτάτη τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις χαρίτων, ἀλλὰ καὶ τῷ τυράννῳ πρέπουσα κόλασις, λόγῳ καλᾶσθαι τῷ στηλιτευτικῷ τούτῳ ἀνθ' ὧν εἰς τοὺς λόγους παρανομῶν ἔαλω. Ἡ δὲ παρανομία, ὅτι τοὺς Χριστιανοὺς παιδεύσθαι τὴν κοινήν ταύτην παιδευσίν ἐκώλυεν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως τὸ χωρίον ἐξηγήσασθαι, εἰ λόγον ἐνταῦθα νοήσαιμεν τὸν κοινὸν ἀπάντων ἀνθρώπων, ὃς τοῦ τε εὐλόγου καὶ τοῦ ἀλόγου μέσος ἕστηκεν· ὧν τὸ μὲν εὐλογον ἕξις αὐτοῦ καὶ σχέσις, τὸ δὲ ἀλογον στέρησις. Οὐ μόνον οὖν τῷ λόγῳ τούτῳ ἢ διὰ λόγου χάρις οικειοτάτη, χαίροντι διαφερόντως καὶ μάλιστα τῇ τοῦ λόγου προσηγοριᾷ καὶ δυνάμει μετὰ τῶν ἄλλων εὐλόγων ὧν ὀνομάζεται, φέρε εἰπεῖν, παιδεύσας, σοφίας, ἀρετῆς, ἀλλὰ κάκεινῳ πρέπουσα δίκη, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀριστείδῃ δὲ τὸ ἐνθύμημα.

Col. 536 A 8. *Πρῶτον μὲν.* Δύο φησὶν αἰτίας τῆς ἀλογίας τῆς ἐκείνου, ἣν εἰς τοὺς λόγους πέπονθε· πρῶτον μὲν ὅτι κακουργότατα τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ λόγου μετωνόμασεν ἐπὶ τὸ δοκοῦν, οὐκέτι λόγους, ἀλλ' Ἑλλήνων παιδευσίν ἢ σοφίαν προσαγορεύων, ἀγνοῶν ὁ δεῖλος, ὅτι οὐ καθ' ὃ Ἕλληνας, ἀλλὰ καθ' ὃ ζῶα λογικὰ ἐφιλοσόφησαν· εἰ δὲ τοῦτο, πάντων ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ τῶν Ἑλλήνων ἢ παιδευσίν· δεύτερον δὲ ὅτι λανθάνειν ἡμᾶς ἐνόμισεν, εὐτελοῦς τινος ἀποστερῶν τῶν τοιούτων λόγων, οἱ τῆς εὐγνωστίας ὀλιγοῦντες, τῆς ἀληθείας ἐχόμεθα. Ἄλλως. Οὕτω διαλύσας τὴν φράσιν, σαφέστερον νοήσεις καὶ βέλτιον· εἰ λήσιν ἡμᾶς ὑπελάμβανεν, οὐ μέλλων ἀγαθοῦ τινος ἀποστερησίν ἡμᾶς, ἀλλὰ φοβούμενος τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐλέγχους, οἱ καὶ πάλιν τούτους περιφρονοῦμεν τοὺς λόγους, τὴν ἰσχυρὴν ἔχοντας οὐκ ἐν τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐν τῷ κόμπῳ καὶ τῷ σεμνῷ τῆς λέξεως. Οὐκ ἔλαθεν οὖν ἡμᾶς τοὺς ἐλέγχους μᾶλλον φοβούμενος, ἢ τῶν λόγων ἀποστερεῖν ἐπιχειρούμενος.

Ibid. 11. Φῶρας. Ἐντὶ τοῦ, κλέπτας, ὅθεν καὶ τὸ ἐπαυτοφώρω, ἀντὶ τοῦ, ἐπ' αὐτῇ κλοπῇ.

Ibid. B 5. Ὅν. Ὅντινων, φησὶν, ἐνθυμημάτων τῆς ἀληθείας ἀδυνατώτερον ἐπισηθῆναι ἡμᾶς. Ἀδύνατον δὲ καὶ τῶν λόγων ἐπισηθῆναι ἡμᾶς καὶ τῆς γνώσεως αὐτῆς· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοῦ τὸν Θεὸν ὁμολογεῖν γλώσσας ἔχοντας ἀδυνατώτερον ἐπισηθῆναι. Οὕτως οὖν νοήσεις· Ὅν ἐνθυμημάτων καὶ γνώσεως τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ τὸν Θεὸν ὁμολογεῖν ἀδυνατώτερον ἡμᾶς εἶρξαι τὸν τύραννον τῶν λόγων.

Ibid. 8. Λόγον. Τὸν ἀληθῆ δηλονότι.

Ibid. C 1. Θαρροῦντος. Πιστεύοντος.

A *Παρισούμενον. Adæquatam, cum gratia conferendam.*

Verbo. Non modo, ait, Deo Verbo quæ per verba rependitur gratia aptissima et congruentissima est omnium gratiarum, quas ei attribuimus, ex facultatibus quisque, utpote hoc Verbi vocabulo admodum gaudenti, præter alia vocabula, quibus appellatur, Jauuam videlicet, Vitam, Veritatem, Lucem. Non modo igitur Deo Verbo, ait, gratia, quæ per verba rependitur, aptissima est omnium in cæteris gratis verum etiam tyranno congruens supplicium fuerit, sermone hoc invectivo puniri, ob scelus adversus sermones perpetratum. Scelusque illud, ne communem hanc doctrinam docerentur christiani prohibuit. Alio quoque sensu locus explicari potest, si sermonem hic intelligamus communem omnium hominum, qui inter rationale et irrationale stat medius: quorum rationale quidem habitus ejus statusque, irrationale autem privatio. Non modo igitur huic sermone gratia ea, quæ per sermonem agitur, maxime convenit, gaudenti in primis et maxime sermonis denominatione et vi præter alia rationalia vocabula, quibus appellatur, videlicet doctrina, sapientia, virtute; sed huic quoque congruens pœna, et quæ sequuntur.—Aristidis hæc sententia.

Primum quidem. Duas istius stoliditatis causas refert, qua de sermonibus cogitavit: primum quidem, quia malitiose ac veteratorie appellationem ad id quod ipsi visum est, transtulit, non jam sermones, sed Græcorum disciplinam vel sapientiam appellans, stolide nescius quod non juxta quod Græci, sed juxta quod animalia rationalia philosophati sunt: quod quidem omnium hominum, non autem Græcorum disciplina; secundo, quoniam ignotum nobis fore existimavit, non magno horum sermonum bono ab eo nos privari, quippe qui verborum elegantiam parvi pendentes, veritatem solum magno in pretio habemus.—Aliter.—Phrasin, partibus ita sejunctis, melius ac magis perspicue intelliges. Nobis obscurum fore existimavit, non bono aliquo nos privaturus, verum impietatis confutationes extimescens; quippe qui hos sermones admodum aspernemur, velut robur habentes, non in veritatis cognitione, sed in dictionis elegantia ac lenocinio. Nos igitur non fefellit confutationes magis extimescens, quam sermonibus privare conatus.

Φῶρας. Pro κλέπτας, fures, unde et ἐπαυτοφώρω pro ἐπ' αὐτῇ κλοπῇ, in manifesto furto.

A *quibus.* A quibus ait argumentis veritatis minus compesci ac reprimi possumus. Impossibile est enim a sermonibus nos compesci et cognitione ejus: non solummodo, verum etiam et inhiberi ne Deum constiteamur, linguam habentes. Sic igitur intelliges: ab argumentis et veritatis cognitione Deique confessione nos comprimere huic sermonum tyranno impossibilis est.

Sermonem. Nempe verum.

Confidentis. Credentis.

Quippe adversus. Quippe adversus pugnantes coronæ, id est, pro pugnantibus (Demosth.) Quod maxima est vestri laus.

Panegyricum. Præsens enim sermo, Juliani cum sit nequitiae vituperatio, immortalisque impietatis stela, panegyrici generis est. Panegyricum enim genus in rhetorice vituperationem laudationemque comprehendit, sicut judiciale accusationem et defensionem, atque deliberativum adhortationem quamlibet et consilium, unde huic generi Græce nomen συμβουλευτικόν inditum.

Ad choream. Quatuor ad solemnitatem hominum classes vocat, quarum secunda in duas dividitur. Hanc primam vocat, quicunque jejuniis et orationibus addicti, Deum orabant ut ab urgentibus tunc molestiis liberationem daret; secundam vocat, quæ in duas partes divisa est, nempe qui in corporibus passi sunt, et qui in rebus exterioribus passi sunt, qui opum suarum, atque auctoritatis et potentiae jacturam pertulerunt, qui e patria ejecti, qui a conjunctis et amicis disjuncti sunt; tertiam, omnes qui, cum Deum consiteantur ac religiosi sint, providentiæ rationes ignorant plerumque ex contrariis contra spem procurantis, felicem vero opportunumque contrariorum eventum non ferentes, præsentium semper servi sunt, et his recentioribus miraculis in veritate confirmantur. Quartam vocat conditionem, omnes illos quorum animæ hujus mundi scenam ad stuporem usque mirantur, eos his Isaïæ verbis adhortatur, ut spiritali animi oculo a visibilium errorum et deceptione educto, in posterum solum esse Deum cognoscant. Quintam ad solemnitatem secum concelebrandam classem vocat, eos scilicet qui nunc usque a magistri cœtu defecerunt, quos sperat brevi, animo converso, in eundem reversuros esse confidit.

Kal. Aut copulativa et redundat, aut hæc superioribus connectens, ita phrasin strues: Hos quoque sermo in choream convocat, quicunque magnis certaminibus exantlatis, multisque temporis insul-tibus percussis, ac corporibus licet fractis et debilitatis, animis tamen invictis permanserunt, omniaque in Christo fortiter sustinentes, mundo spectaculum extiterunt. Ita verborum ordinem strues.

Ut quidem dicitur. A plerisque scilicet et pusillanimis. Paucis autem excelsisque animo una patria vera est et mater superna Jerusalem. Namque creditur, non est autem vere nobis in terra patria, nihilque eorum quæ a Patre enumerata sunt.

Hujusmodi. Scilicet tyranno interempto, religione ad pristinum statum reversa, magis confidebat.

Ἐπτομέρας. Mirantes extimescentesque. Qui enim alicui rei admodum astrictus est, ne ab ea abripiatur pertimescit.

Adulterinam. Non fictitiam, sed puram ac sinceram. Κίβδηλος ex historia dictum. Athenienses Chios detestantes adulteros ipsorum nummos X si-

Ibid. 8. Κατὰ γὰρ. Κατὰ γὰρ τῶν ἀγωνιζομένων οἱ στέφανοι, ἀντὶ τοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων (Δημοσθέν.), ἔπερ μέγιστόν ἐστι καθ' ὁμῶν ἐγκώμιον.

Col. 537 B 9. Πανηγυρισμὸς. Ὁ γὰρ παρὼν λόγος, ψόγος ὢν τῆς Ἰουλιανοῦ κακίας, καὶ στήλη τῆς ἀσεβείας ἀθάνατος, τοῦ πανηγυρικοῦ εἶδους ἐστὶ. Τὸ γὰρ πανηγυρικὸν τῆς ῥητορικῆς εἶδος εἰς ψόγον διήρηται καὶ ἐγκώμιον, ὡσπερ τὸ δικανικὸν εἰς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν, καὶ τὸ συμβουλευτικὸν εἰς τε παραίνεσιν ἀσασίαστον καὶ εἰς ὁμῶνυμον τῷ γένει συμβουλήν.

Ibid. 11. Εἰς χορείαν. Τέσσαρας εἰς τὴν πανηγυριν μοίρας καλεῖ, ὧν ἡ δευτέρα εἰς δύο διήρηται. Καὶ πρώτην μὲν καλεῖ ἐκεῖνην, ὅσοι νηστείας καὶ δεήσεων προσκείμενοι παρεκάλουν τὸν θεὸν δοῦναι λύσιν τῶν τότε κατεχόμενων ἀνιαρῶν· δευτέραν δὲ καλεῖ τὴν εἰς δύο διηρημένην, ὅσοι τὴν πεπονηθόταν ἐν τοῖς σώμασιν, εἰς τε πεπονηθόταν ἐν τοῖς ἐκτὸς, καὶ περιηρημένους χρήματα, δυναστείαν, κτήματα, καὶ πατριδος μὲν ἀπελαθέντας, τῶν δὲ οἰκείων καὶ φιλιτάτων διασευχθέντας· τρίτην, ὅσοι τὴν μὲν ὁμολογίαν εὐσεβεῖς ὄντες, τοὺς δὲ τῆς Προνοίας λόγους ἀγνοοῦντες διὰ τῶν ἐναντίων πολλάκις παρ' ἐπιπέδα διοικουμένης, τὴν τε πρόσκαιρον τῶν ἐναντίων εὐήμερίαν οὐ φέροντες, δοῦλοι τῶν παρόντων αἰεὶ εἰσι, τοῖς δὲ ὑστερον θαύμασι βεβαιοῦνται πρὸς τὴν ἀληθειαν· τετάρτην καλεῖ μοῖραν ἐκεῖνους, ὅσοι περὶ τὴν τοῦ κόσμου τοῦτου σκητὴν τὰς ψυχὰς ἐπτόνηται, προτρέπων τούτους τοῖς Ἰσραὴλ βήμασιν, ἀποστησαντας τὸ νοερόν τῆς ψυχῆς ὄμμα τῆς τῶν ὀρωμένων ἀπάτης καὶ πλάνης γυνάμι λοιπὸν τὸν ὄντως ὄντα θεόν· πέμπτην ἐπιζητεῖ συμπανηγυρίσαι μοῖραν αὐτῷ, ἢ τῶς μὲν τοῦ χοροῦ τοῦ διδασκάλου διέστη, μικρὸν δὲ ὑστερον εἰς ταυτὸν ἐλθεῖν ἐκ μετανοίας ἐλπίζεται.

Ibid. C 9. Kal. Ἡ δὲ καὶ σύνδεσμος περιττεύει, ἢ ταῦτα τοῖς ἀνω συνάψας, οὕτω στήσεις τὴν φράσιν· Κάκεινους, φησὶν, ὁ λόγος εἰς χορείαν συγκαλεῖ, ὅσοι μεγάλους ἀνατλάντες ἀγῶνας, καὶ πολλαῖς πληγέντες τοῦ καιροῦ προσβολαῖς, καὶ τὰ μὲν σώματα κάμνοντες, τὰς δὲ ψυχὰς ἀήτητοι μένοντες, καὶ πάντα ἰσχύοντες ἐν Χριστῷ, θέατρον ἐγενήθησαν τῷ κόσμῳ. Οὕτω στήσεις τὴν φράσιν.

Ibid. 14. Δὴ λέγεται. Τοῖς πολλοῖς καὶ ταπεινοῖς τὴν διάνοιαν. Τοῖς γὰρ ὀλίγοις καὶ ὑψηλοῖς μία πατρις ὡς ἀληθῶς καὶ μήτηρ ἡ ἀνω Ἰερουσαλήμ. Νομίζεται γὰρ, οὐκ ἐστὶ δὲ κατὰ ἀλήθειαν ἡμῖν ἐν γῆ πατρις, ἢ ὅπως τι τῶν ἀπρηθμημένων τῷ Πατρὶ.

Col. 540 B 4. Τοιούτοις. Οἷον τοῖς νῦν, τῷ καταλυθῆναι τὸν τύραννον, καὶ τὴν εὐσεβείαν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανελθοῦσαν μᾶλλον παρῆρσιάσασθαι.

Ibid. 7. Ἐπτομέρας. Εἰρηται ἀπὸ τοῦ πτοεῖσθαι καὶ φοβεῖσθαι. Ὁ γὰρ τινι πράγματι προστετηκῶς, περιεῖδης ἐστὶ, μὴ πως ἀφαιρεθῆ αὐτοῦ.

Ibid. C 5. Κιβδηλος. Οὐ νόθον, ἀλλὰ καθαρὰν καὶ γνησίαν. Εἰρηται ἀπὸ ἱστορίας. Οἱ Ἀθηναῖοι Χίους μισοῦντες, ἐν τοῖς ἀδοκίμοις αὐτῶν νομίσμασι X

ἐγχαράττοντες ἐκάλουν χίβδηλα· εἶτα πρὸς τὸ εὐ- A
φρονότερον μετέβαλον τὸ X εἰς K.

Ibid. 16. *Περίεπω*. Περίεπω εἴρηται ἀπὸ τοῦ, περίε
ἔπειν, ὃ ἐστὶν ἀκολουθεῖν.

Col. 541 A 4. *Μίαν*. Τέσσαρας ἀρτίως μοίρας κα-
λέσας εἰς τὴν πανήγυριν, δύο νῦν ἀποκηρύττει ταύ-
της, ἐκβάλλει καὶ ἀπελαύνει, ἐκείνους τε ὅσοι μικρὰς
αὐτοῖς τοῦ καιροῦ προσβολῆς γενομένης, εὐθύς τῆς
ἀληθείας ἀπέστησαν, ἀρνησάμενοι τὴν εὐσέθειαν·
καὶ τοὺς τούτων χειροῦς, ὅσοι τῷ καιρῷ μὴδὲ πρὸς
ὀλίγον ἀντιστατήσαντες, αὐτεπάγγελτοι πρὸς τοὺς
ἐχθροὺς μεθηρμόσαντο τε καὶ δὴ μετετάξαντο.

Ibid. 8. *Ἐπιπολαίως*. Κούφως, ἐλαφρῶς, ἀρρί-
ζως.

Ibid. D 3. *Ἀνυπονόητον*. Ἰουβιανοῦ βασιλευόντος,
ὃ λόγος οὗτος καὶ ὃ μετ' αὐτὸν ἀμφότεροι λέγονται. B
Μετὰ γὰρ τὸν ἀσεβέστατον Ἰουλιανὸν Ἰουβιανὸς βα-
σιλεύει.

Col. 544 B 8. *Κύματα*. Τὴν Ἰουλιανοῦ κακίαν.
Ἐπὶ δύο γὰρ ἔτη ὃ τρισακάρατος ἐβασίλευσεν· ἐπὶ
δὲ πέντε ἔτη Καίσαρ ἐγένετο προβαλλομένου αὐτὸν
Κωνσταντίου.

Col. 545 A 11. *Ἀποκαραδοκοῦσα*. Ἐπιμελῶς ἐπι-
τηροῦσα, καὶ ἀπεκδεχομένη.

Col. 549 B 5. *Ἐν τέλει*. Τὸ τέλος πολλαχῶς λέγε-
ται. Τέλος γὰρ ἡ ἀρχή, ὡς νῦν· τέλος καὶ τὸ διδόν-
μενον τοῖς βασιλεῦσι· τέλος καὶ τὸ δαπάνημα, ὅθεν
καὶ πολυτελές, τὸ πολυανάλωτον· τέλος καὶ τὸ πέ-
ρας· τέλος καὶ τὸ τάγμα κατὰ στρατόν· Ἐν τελέεσ-
σιν. ("Ὀμηρος.)

Ibid. 14. *Πρὸ τούτων*. Πρὸ τῆς ἀποστάσεως, καὶ C
τῆς ἐπαναστάσεως.

Col. 553 C 9. *Προβλήματος*. Τὸ γὰρ φαινόμενον
Ἰουλιανοῦ πρόβλημα πρὸ τῆς βασιλείας εὐσεβῆς
ἰδῶκει καὶ ἡμερον.

Col. 556 D 1. *Σήραγγες*. Αἱ ὑπὸ γῆν ἐπιμήκεις
βῆσαι, οἷον ἐφλέδες τινὲς οὔσαι τῆς γῆς (69), ἃς
ὑποτρέχον τὸ ὕδωρ ἐπιζῆται διέξοδον. Ἐντεῦθεν καὶ
σηραγγῶδης τόπος εἴρηται διατετημένος.

Col. 557 A 4. *Κρατούντος*. Ὡς εἰ ἔλεγεν· εἰς
ὅσον αὐτῷ συνῆν ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός, ἐκώλυεν
αὐτὸν τῆς φανερᾶς αὐτοῦ καὶ τελειωτάτης ἀπο-
νοίας.

Ibid. 5. *Σύνεσιν*. Ἡ ὁμοίος τις αὐτὸν ἐνόει ἐκ
τῶν λεγομένων, ἢ συνेतὸς Χριστιανὸς ἠσθάνετο, ὅτι D
οὐχ ὑγιαίνει κατὰ τὴν σωτήριον ἡμῶν φιλοσοφίαν.

Ibid. C 3. *Τῷ δευτε*. Ὁ, φησὶν, εὐχερὲς ἐστὶ, τοῦτο
δυσχερὲς ἢ κακία ποιεῖ. Φύσει μὲν γὰρ εὐχερὲς τὸ
φυλάξαι τὰ ἀγαθὰ ἤδη κτηθέντα, δυσχερὲς δὲ τὸ
κτῆσασθαι· ἀλλ' ἡμεῖς ἐν ταῖς εὐπραγίαις ὑδρίζοντες
τούναντίον ποιούμεν, εὐχερὲς μὲν τὸ κτῆσασθαι, δυσ-
χερὲς δὲ τὸ φυλάξαι. Ἔστι δὲ Δημοσθενικόν.

Col. 560 A 7. *Ἐναντία ἐναντίως*. Ἔστι τις
ἐναντίος τῇ κακίᾳ, καὶ ἀντεισάγει αὐτῷ τὸ ἐναντίον
τῇ κακίᾳ, ἔμμισθον τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου
τὸ ἐναντίον.

Ibid. 13. *Μέσην*. Πρῶτον ἢ ἀμαρτία, εἶτα δευ-

gnantes, eos vocabant χίβδηλα; deinde ob eupho-
niam X in K mutaverunt.

Περίεπω. Περίεπω dictum est a περιεῖ ἔπειν, cir-
cum sequi, quod vim habet comitari.

Unam. Quatuor modo classes ad festum cum
advocasset, duas nunc ab eo propellit, dimittit
atque ejicit, eos scilicet, qui parvo temporis as-
sultu lacessiti, statim a veritate recesserunt, reli-
gionemque abjuraverunt, atque his etiam adhuc
peiores, qui temporari ne tantillum quidem obsi-
stentes, sponte sua ad inimicos defecerunt atque
transierunt.

Ἐπιπολαίως. Leviter, strictim, sine radice.

Inuspicabilem. Joviano regnante, sermo ille et
qui sequitur ambo dicuntur: namque post impiis-
simum Julianum Jovianus regnat.

Fluctus. Juliani nequitia. Duobus enim annis ter
maledictus iste regnavit; quinque annis Caesar fac-
tus est, a Constantio proventus.

Ἀποκαραδοκοῦσα, intente ac firmiter sperans
atque exspectans.

Ἐν τέλει. Τέλος multiplici sensu usurpatur.
Dicitur dignitas, ut nunc; vectigal, quod regibus
penditur; sumptus, unde πολυτελές, valde sump-
tuosum; finis et terminus; exercitus ordo: Ἐν
τελέεσσιν (*Inter militum ordines*). HOMERUS.

Prius. Ante defectionem atque rebellionem.

Speciem. Externa Juliani species, antequam re-
gnaret, reverenda videbatur et mitis.

Σήραγγες. Longæ sunt sub terra cavernæ, quasi
quædam venæ terræ (69), quas aqua replet exitum
quærens: exinde σηραγγῶδης locus dicitur perfor-
ratus.

Ejus qui rerum potiebatur. Quasi diceret: In
quantum ei natu major frater conversabatur, pro-
hibebat ne is manifesto et vehementissimo furori
indulgeret.

Prudentiam. Vel similis quilibet eum dictis judi-
cabat, vel prudens Christianus sentiebat quod non
saperet secundum salutarem nobis philosophiam.

Vere enim. Quod, ait, facile est, hoc difficile
nequitia efficit. Natura enim facile est bona jam
comparata conservare, difficile autem adipisci.
Nos vero in prosperis superbientes contrarium fa-
cimur: facile quidem adipisci, difficile autem ser-
vare. Demosthenica est hæc sententia.

Contrariis contraria. Si quis est nequitia contra-
rius, vicissim inducit ei contrarium nequitia, pro
mercede virtutem, et contrario contrarium.

Dejectionem interponens. Primum peccatum,

(69) Hoc est: Seranges longæ quædam sunt sub terra rupturæ, quasi venæ terræ, etc.

deinde humiliatio, et tertio eloquium Domini custodienti respicientia. Media igitur, ut vides, utriusque humiliatio.

Vita accipit. Vita accipit finem, et illius qui Juliani fratrem Cæsarem fecerat, et ipsius Cæsaris obtruncationem passi. Utriusque vita, ait, terminum et finem habuit; non utrique vero, sed uni Cæsari, regnum et vita finem habuit.

Reprehenderit. Quibus, ait, causis unum principem accusabimus, iisdem alterum crimine et reprehensione liberabimus. Itaque si alteri culpam quamvis crimini vertimus, eadem culpa alterum crimine liberabimus. Et vice versa.

Minime circumspectus. Inconsideratus, minime dubitans.

Exiguo temporis puncto. Acies temporis, felicitas. Ita et Isocrates: Optimum felicitatis tempus esse; felicitatem nunc imperatoris Juliani.

Τῷ παλαμναίῳ. Sanguinario dæmoni. Hoc vocabulo ferissimos ad ultionemque promptissimos dæmones vocabant.

Adventu. Ante enim Salvatoris adventum concilium erat apud Romanos, seu concio; quod quidem concilium quotannis duos consules deligebat, qui bellis præerant, aliis publicas res administrantibus. Cum vero sub consulibus res belli male cederent, dictatorem præfiebant, qui solus per sex menses imperio potiebatur.

Fratris cadem. Juliani fratrem, adversus ipsum insurgentem Constantius interemit.

Ipsum Platones. Platonis philosophia divisa est in Stoicos et Peripateticos. Porticus vero (quæ Varia dicebatur propter ea quæ huic inscripta erant, ut navale apud Salamina prælium, Marathoniaque pugna) magister fuit Chrysippus; peripati autem, seu Lycei Aristoteles; et Plato, Academiæ.

Κομψὰ λαρυγγίζοντες. Κομψόν est elegans ac venustum; κόμπον autem magnum. Λαρυγγίζειν vero est guttur ad euphoniā aptare, sive exercitatione, sive quibusdam lotionibus.

Ex triviis. Contemnendos sordidosque homines, ex triviis esse dicebant.

Obolum. Obolus apud Athenienses est æreus, ut ait Diodorus Siculus.

Ad voluptatem. Epicuri et Pyrrhoni discipuli Deum voluptatem esse definiunt. Hoc argumentum instituunt: Si omnia, bona ac turpia, propter voluptatem fiunt, deus ergo voluptas: minime intelligunt quod alia quidem in voluptatem turpem et exitiosam, alia vero in divinam ac salutarem, alia denique, media quodammodo, ut moderate conedere, lavari, de publicis rebus loqui, et similia.

Non intellexit. Dogmata quæ profitabantur nemo

A τερον ἢ ταπεινωσις, καὶ τρίτον ἢ κατὰ τὸ φυλάξει τὸ λόγιον Κυρίου διόρθωσις. Μέση τοίνυν, ὡς ὄφει, ἀμποῖν ἢ ταπεινωσις.

Ibid. C 1. Ὁ βίος λαμβάνει. Ὁ βίος λαμβάνει πέρας, καὶ τοῦ πεποιηκότος Καίσαρα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰουλιανοῦ, καὶ τοῦ πεπονθότος τὴν σφαγὴν αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος. Ἀμφοτέρων ὁ βίος, φησὶν, ὄρον καὶ πέρας εἶχεν· οὐκ ἀμφοτέροις δὲ, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Καίσαρι, ἢ βασιλείᾳ καὶ ὁ βίος ὄρον εἶχον.

Ibid. 7. Οὐκ ἐκαινήσειεν. Δι' ὧν, φησὶν, αἰτιῶν θατέρου τῶν βασιλέων κατηγορησομεν, διὰ τούτων τὸν ἕτερον τῶν αἰτιῶν καὶ μέμφεω ἀπολύσομεν· οἷον, κατηγοροῦμεν μὲν τοῦ ἐνὸς ἀμαρτίαν τινα, διὰ ταύτης τὸν ἕτερον αἰτίας ἀπολύσομεν· καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ὁμοίως.

B Col. 561 B 8. Ἀπερίσκεπτος. Ἀνευδοταστος.

Ibid. 14. Ἀκμή βραχεία. Ἀκμή καιροῦ, ἢ εὐτυχία· οὕτω καὶ Ἰσοκράτης· Κράτιστον μὲν τῆς ἀκμῆς τὸν καιρὸν τυγχάνειν. Εὐτυχίαν δὲ νῦν τὴν τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ.

Ibid. 15. Τῷ παλαμναίῳ. Τῷ φονικῷ δαίμονι. Παλαμναίους γὰρ ἔλεγον τοὺς ὠμοτάτους καὶ τιμωρητικούς δαίμονας.

Col. 564 B 1. Ἐπιδημία. Πρὸ γὰρ τῆς τοῦ Σωτήρος ἐπιδημίας βουλή παρὰ Ῥωμαίοις ἦν. ἦτοκ Σύγκλητος· ἦτις βουλή κατ' ἐνιαυτὸν δύο ὑπάτους ἐχειροτόνει, οἱ τοὺς πολέμους [Reg. B, πολεμίους] ἐπιστεύοντο, ἄλλων τὰ πολιτικὰ διοικούντων. Ἦνικα δὲ μετὰ τῶν ὑπάτων ἐν τοῖς πολέμοις ἐδυστύχουν, δικτάτορα προέβαλλον, τὸν μόναρχον, ὃς μῆνας εἶχεν ἐξ [Colb. 3, μῆνας ἤρχε μόνους ἐξ].

Col. 565 A 6. Ἀδελφοῦ σφαγῆς. Τὸν γὰρ Ἰουλιανοῦ ἀδελφὸν ἐναντίως ἔχοντα αὐτῷ, ἀνεῖλεν ὁ Κωνσταντῖος.

Col. 568 A 12. Πλάτωνες αὐτόν. Ἡ τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφία διηρέθη εἰς Στωικούς καὶ Περιπατητικούς· καὶ τῆς μὲν Στωῆς (ἢ καὶ Ποικίλη ἐλέγετο διὰ τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, οἷον, ἢ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, ἢ τὰ κατὰ Μαραθῶνα) ἠγήσατο ὁ Χρῦσιππος, τοῦ δὲ Περιπάτου, ἦτοκ τοῦ Λυκαίου, Ἀριστοτέλης, Πλάτων δὲ τῆς Ἀκαδημίας.

Ibid. 14. Κομψὰ λαρυγγίζοντες. Κομψόν, ἐστὶ εὐπρεπὲς καὶ χαριεν· κόμπον δὲ τὸ μέγα. Λαρυγγίζειν δὲ ἐστὶ τὸ τὸν λάρυγγα πρὸς εὐφημίαν ἄγειν, ἢ μελέτη ἢ τισὶ κλύσμασιν.

Ibid. B 4. Ἐκ τῶν τριόδων. Τοὺς εὐκαταφρονητούς καὶ εὐτελεῖς, ἐκ τῶν τριόδων εἶναι φησὶν.

Ibid. 12. Ὀβολός. Ὀβολός παρ' Ἀθηναίους ἐστὶ χαλκός, ὡς φησὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης.

Ibid. C 3. Εἰς ἡδονήν. Οἱ τοῦ Ἐπικούρου καὶ τοῦ Πύρρωνος, θεὸν εἶναι τὴν ἡδονὴν ὀρίζουσι· τοῦτο συλλογίζόμενοι, ὅτι εἰ πάντα, ἀγαθὰ τε καὶ αἰσχρὰ, δι' ἡδονὴν γίνεται, θεὸς ἄρα ἢ ἡδονή· μὴ συνιέντες ὅτι τὰ μὲν, εἰς ἡδονὴν αἰσχρὰν καὶ ὀλέθριον, τὰ δὲ, εἰς θείαν καὶ σωτήριον, τὰ δὲ, μέσα πως, οἷον τὸ φαγεῖν συμμέτρως, τὸ λούσασθαι, τὸ περὶ πολιτικῶν ἱκεῖν, καὶ τὰ ὅμοια.

Col. 569 A 2. Οὐ συνεῖδε. Τὰ παρ' αὐτοῖς δὲ

γματα οὐδεις αὐτῶν κατενόησεν, ὅτι πολλῆς ἀνοίας A
καὶ πλάνης ἀνάμιστα.

Ibid. 11. *Mállon*. Τῆς ἀληθείας δηλονότι. Ἡ γὰρ
πιθανότης ἐγγίζουσα τῇ ἀληθείᾳ, τοὺς πολλοὺς
ἀπατᾷ.

Ibid. B 41. *Φιλοσοφίαν καὶ βασιλείαν*. Λόγος ἦν
τῶν φιλοσοφεῖν [τῶν τότε φιλ. *Colb.* 3] δοκούντων, ἔτι
τότε πόλεις καλῶς [καλῶς αἱ πόλεις. *Colb.* 3] πράξου-
σιν, ὅταν βασιλεῖς φιλοσοφῆσωσιν, ἢ οἱ φιλόσοφοι βα-
σιλεύσωσι· τοῦτο γοῦν αὐτῶν διασύρει νῦν ὁ θεὸς
Γρηγόριος.

Ibid. C 2. *Μεγάλη προσηγορία*. Εἰπὼν, ὅτι οὐ
τὸ ἄρπαγμα βασιλείαν χαρίζεται, ἐπιφέρει λέγων,
ὅτι τρία ἐστὶ καθ' ἃ δικαίως καὶ νομίμως τις βασι-
λεύει, γέρας ἀρετῆς τὴν τιμὴν λαβῶν, ἢ ὅτε ὁ χρό-
νος τοῦτο χαρίζεται [ἢ γὰρ ὁ χρόνος τοῦτο χαρίζεται B
Colb. 3] δείξας ἐκείνους παντοίαις ἀρεταῖς καὶ μεγί-
σταις εὐδοκίμοις καὶ διαπρέποντα· ἢ βασιλέως δοκι-
μασία καὶ κρίσις· ἢ ψῆφος τῆς [καὶ ψῆφος· ἢ κρίσις τῆς
Colb. 3] συγκλήτου βουλῆς κοινή. Ὁ μὴ [*Colb.* 3] καθ'
ἐν δὲ τούτων κρατήσας, τύραννος μᾶλλον ἢ βασιλεύς.

Ibid. 7. *Δεύτερον δέ*. Οὐ περιέμεινε γὰρ τὸν θεῖον
καὶ βασιλέα τῆς τιμῆς αὐτὸν ἀξιώσαι, ἀλλ' ἑαυτὸν
ἔσπεφεν.

Col. 572 B 1. *Οὐκ ἐπήρθη*. Οὐκ ἐπήρθη μὲν εἰς
τὴν κακίαν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ κυβερνήσεως. Ἄντι
τοῦ, Οὐχ ἡ κυβέρνησις τοῦ Θεοῦ ἐπήρην αὐτὸν εἰς
κακίαν, ἀλλ' οὐδὲ ἐπεσθῆθη ὑπ' αὐτῆς προελόμενος
ἄπαξ τῆς εὐσεβείας τὴν ἀσέβειαν.

Ibid. 6. *Τῷ λαθεῖν*. Τῷ λαθεῖν τοὺς βαρβάρους C
δηλονότι.

Ibid. 14. *Κλέψας τιτί*. Ἄντι τοῦ, Διὰ τίνος τῶν
ἐν τοῖς βασιλείοις, προδιδόντος καὶ μηνύοντος ἐκείνῳ
τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἐπιχειρεῖν δεῖ, καὶ οὕτω νομίζων
δεῖν αὐτὸν ρυθῆναι.

Ibid. C 3. *Εὐστοχοι*. Μέγιστον σημεῖον καὶ ἐναρ-
γῆς ἢ κατὰ τὴν Περσίδα ἀφαγῆ Ἰουλιανοῦ, τοῦ μὴ
κατὰ πρόγνωσιν αὐτὸν βασιλεύσαι τούτων. Εἰ γὰρ
τοῦτο ἦν, καὶ ἐκστρατεύοντι αὐτῷ τὴν ἤτιαν ἐδή-
λωσαν ἄν, καὶ ἐν Πέρσαις ὄντι τῷ παραπλήγι, τὴν
ὑπὸ τοῦ αὐτομόλου ἀπάτην προεῖπον ἄν.

Col. 573 A 4. *Γενναϊοτάτου*. Καὶ γὰρ ἤδη βασι-
λεύοντι τῷ Ἰουλιανῷ τὸ περιγενέσθαι τοῦ στρατοῦ,
καὶ τῆς δυνάμεως, ἧτις αὐτῷ τὴν φυγὴν οὐ συνεχώ-
ρει, πολὺς ἀγὼν καὶ δυσχέρεια γέγονε.

Col. 576 C 1. *Ἀφαρνίζεται*. Ἀνάγνους ἀπεργά-
ζεται. Τὸ γὰρ ἀφαρνίζεσθαι ἐναντίον ἐστὶ τῷ ἀρνίζεσθαι.

Col. 577 A 4. *Ἐπισημῆσαι*. Τὸ θεῖον δηλονότι.
Ἐπὶ γὰρ ταῖς μεγίσταις μεταβολαῖς, καὶ μεγάλα τὰ
σημεῖα εἰσθῆσαι γίνεσθαι.

Ibid. 12. *Θυομένῳ*. Αἱ τοιαῦται μεσότητες τὴν
ἀναφορὰν ἔχουσιν ἐπὶ τὸν κύριον, ἧτοι τὸν κτήτορα·
οἶον, οἰκοδομεῖ μοι οἰκίαν ὁ οἰκοδόμος, οἰκοδομοῦμαι
δ' ἐγώ.

Ibid. B 5. *Παρσχηδίασας*. Ἄντι τοῦ, παρὰ τὸ ὄν καὶ
τὴν ἀλήθειαν ἐξέλαβε, καὶ ἐκ τοῦ εὐθέως τοῖς παροῦσι
παρερμηνεύσας ἐψεύσατο.

Ibid. 8. *Ἐλκεται*. Ταῦτα πρὸς τὸ σπλάγγχον ἔχει

A eorum intellexit, quia multa insipientia multis er-
roribus repleta.

Propinquitatem magis. Veritatis videlicet. Pro-
babilitas enim veritati proxima plerosque decipit.

Philosophiam et imperium. Sermo erat apud eos
qui philosophiam profiteri videbantur, tum civita-
tibus optimum fore, cum vel reges philosopharentur,
vel philosophi regnarent. Hanc igitur eorum
sententiam nunc divinus Gregorius irridet.

Magno nomine. Cum dixit quod non raptus re-
gnum largitur, adjicit dicens quod tria sunt per
quæ juste et legitime quispiam regnat, ut, virtutis
præmio dignitate accepta, sive cum tempore hoc
largiatur, ostendens illum multis ac maximis vir-
tutibus commendatum ac præcellentem; sive regis
electio ac iudicium; sive commune convocati sen-
natus suffragium. Iste vero juxta nullum ex his impe-
rio potitus, tyrannus magis quam imperator.

Deinde. Non exspectavit donec patruus et impe-
rator ipsum hoc dignitate dignaretur, sed seip-
sum coronavit.

Non excitatus est. Non quidem ad malum exci-
tatus est Dei gubernatione, id est, non Dei guber-
natio eum ad malum excitavit, sed nec item ea re-
pressus est cum impietatem pietati semel ante-
posuerit.

Fallendo. Barbaros videlicet fallendo.

Per domesticorum quemdam celans. Id est,
per aulicum quemdam proditorem, tempusque illi
indicans quo facinus tentandum erat, et ita seipsum
liberandum esse existimans.

Sciti ac solertes. Maximum indicium manifestum-
que in bello adversus Persas Juliani cædes, quod
non juxta istorum præscientiam regnavit. Quod si
res ita se haberet, et pugnanti ei cladem ostendis-
sent, et in Perside, profligato per transfugam in-
dias prædixissent.

Præstantissimus. Etenim jam regnanti Juliauo
superare exercitum ac opes reducere, quæ fugam
D ei non permittebant non sine multo prælio et ma-
gna difficultate assecutus est.

Ἀφαρνίζεται. Impuras efficit. Namque ἀφαρνίζε-
σθαι contrarium est ἀρνίζεσθαι, purificare.

Signum accesserit. Nempe divinum. In maximis
enim mutationibus magna quoque fieri signa solent.

Θυομένῳ. Tales medixæ formæ ad dominum seu
herum referuntur. Ita, οἰκοδομεῖ, ædificat, mihi do-
mum architectus, οἰκοδομοῦμαι, mihi ædifico,
ego.

Ex tempore interpretatus est. Scilicet contra ve-
rum rectumque accepit, et ex tempore de præsen-
tibus rebus prave interpretatus, mentitus est.

Trahitur. Hæc ad viscera referuntur, in quibus

crux cum circulo visa est. Ostendebant enim crucem regnaturam aliquando fore : corona enim regni signum ; etsi impius ac cæcus iste aliter dicat nempe circumscriptionem finemque crucis et Christianorum regni circulo indicari.

Id agebat. Providenter curabat.

Αὐθαδιάζεσθαι. In mala acceptione, sicut plerumque, usurpatur αὐθαδιάζεσθαι pro audacter, petulantier ac inconsiderate agere ; nunc autem in bona apud Gregorium, oblectari et dimicare significat.

Callide. Apodosis. Si bellum aperte susciperet, illud atque illud accideret ; at si callide et artificiose bellum gereret, et quæ sequuntur.

Id unum expetentes. Prima classis eorum qui laude digni sunt, est pulchrum diligere propter ipsum pulchrum, non autem propter quodvis aliud, quod quidem melius est et majori virtute præstantium. Secunda classis pulchrum diligere propter mercedis spem atque expectationem. Tertia classis, pœnæ timore bonum facere.

Insigne atque honorificum. Pusillanimitatem simul atque ignaviam tyranni Juliani vituperat ; quod iste non aperte, sed artificiose adolose salutarem doctrinam persecutus sit.

Vesana. Quorum populorum ac civitatum interviam coercere et reprimere difficile aut impossibile erat.

Non scripta. Illud idem ac si legibus præscriptum. Qui enim inhibere potest et negligit, verius hoc facit.

Humanius. Nempe ut iste putavit, ideoque statim adjunxit vocabulum δῆσν, videlicet. Sic igitur intelliges, ne in alienum sensum incidas. Quis vero ille ? Superius quidem aperte ac publice vim inferre, regium simul et magni animi habebatur ; callide autem ad suadendum conari, vile atque ignavum. Quomodo igitur hic, callide ad suadendum conari, lenius atque humanius magisque regium ? Contrarium illud quidem non est, contrarium autem esse videtur, nisi quod ille sic opinaretur ; adjungit, id sibi videlicet assumit suadendi partes. Non enim secundum veritatem illius erat persuasio, sophismata auctoris nequitiae, pro instrumento tyranno utentis.

Retinuit. Non enim suadendi partes ad extremum conservavit, sed deinceps ad manifestam violentiam seipsum vertit.

Perquam crudelis. Quomodo humanitas perquam inhumana ? Sicut ipse dicebat, per humanitatem nobis vim inferebat. Itaque vere dici poterat crudele ei esse mansuetum videri.

Persuasio. Prius etenim sophismatibus et paralogismi usus persuadere conabatur. Cum vero ad persuadendum viribus exhaustis non pervenisset, vim inferebat morsu ac rabie sæviens, quasi fera quedam bestia. Qui autem de hac feritate excusabant eum, dicebant quod propter multam ejus be-

Α την ἀναφοράν, ἐν ᾧ ὁ σταυρὸς σὺν τῷ κύκλῳ ἐφάνη. Ἐδήλου γὰρ, ὅτι δεῖ τὸν σταυρὸν βασιλεύειν. Ὁ γὰρ στέφανος βασιλείας σημεῖον, εἰ καὶ ἐτέρως ὁ ἄθεος ἐκεῖνος καὶ παραπλήξῃ φησιν, ὅτι περιγραφὴν καὶ παῦλαν δηλοῖ ὁ κύκλος τῆς τοῦ σταυροῦ καὶ Χριστιανῶν βασιλείας.

Ibid. 12. Ἐπρυτανεύετο. Ὀκονόμητο.

Col. 580 C 11. Αὐθαδιάζεσθαι. Ἐπὶ κακοῦ μὲν, ὡς τὰ πολλὰ, εἴρηται τὸ αὐθαδιάζεσθαι, ὡς ἐπὶ τοῦ θρασύνεσθαι, καὶ προπετεῦσθαι, καὶ σὺν ἀπονομίᾳ κινεῖσθαι· νῦν δὲ ἐπὶ καλοῦ εἴρηται τῷ Πατρὶ, ἀπὸ τοῦ, ἀπομάχεσθαι.

Col. 581 A 6. Τέχνης. Ἀπόδοσις. Ὡς τὸ μὲν φανερώς ἀνελεῖσθαι τὸν πόλεμον, τὸ καὶ τὸ συμβῆσθαι· εἰ δὲ μετὰ τῆς τέχνης στρατεύσειε, καὶ τὰ ἐξῆς.

B Ibid. D 4. Πᾶσα ἔφεσις. Πρώτη τάξις τῶν ἑταιρευτῶν τὸ ἀγαπᾶν τὸ καλὸν δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ μὴ δι' ἄλλο τι· ὅπερ ἐστὶ βέλτιον, καὶ τῶν ἐπὶ πλείστον ἀρετῆς προσελθόντων. Δευτέρα τάξις, τὸ ἀγαπᾶν τὸ καλὸν δι' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν μισθοῦ. Τρίτη τάξις, τῷ φόβῳ κολάσεως ποιεῖν τὸ ἀγαθόν.

Col. 584 B 2. Μεγαλοπρεπές. Μικροφυλίαν ἔρα καὶ δουλοπρέπειαν τοῦ τυράννου καταγινώσκει· Ἰουλιανοῦ· διὰ τὸ μὴ φανερώς, ἀλλὰ τεχνικῶς καὶ δουλερώς διώκειν τὸ σωτήριον δόγμα.

Ibid. 11. Ἀληπτος. Ὡς δῆμων καὶ πολέων ἡ αὐθάδεια ληφθῆναι καὶ κρατηθῆναι χαλεπὸν ἢ ἀδύνατον ἦν.

C Ibid. 14. Ἄγραφοι. Ἔοικε τοῦτο, τῷ συγγραφικῷ ἐκεῖνοι. Ὁ γὰρ δυνάμενος παῦσαι, περιορῶν δὲ, ἀληθέστερον τοῦτο δρᾷ.

Ibid. C 1. Ἡμερώτερον. Ὡς ἐκεῖνος ἐνόμιζε δῆλον ὅτι· διὰ τοῦτο καὶ ἐπιφέρει εὐθέως τὸ δῆθεν. Οὕτως οὖν νοήσεις, ἵνα τὸ ἐναντιοφανές ἐκφύγη. Ποῖον τοῦτο ; Ἀνωτέρω τὸ μὲν φανερώς καὶ δημοσίᾳ βιάζεσθαι, βασιλικὸν ὄμοῦ καὶ μεγαλόψυχον ἐνομίζετο, τὸ δὲ τεχνικῶς πειρᾶσθαι πείθειν, δουλοπρεπές τε ἄμα καὶ ἀγενές. Πῶς οὖν ἐνταῦθα, τὸ μετὰ τέχνης πειρᾶσθαι πείθειν ἡμερώτερον καὶ βασιλικώτερον ; Ἐναντίον μὲν οὐκ ἔστιν, ἐναντιοφανές δὲ, πληγῶς ἐκεῖνος ἔρετο οὕτως· ὅτι καὶ ἐπιφέρει, εἰς ταῦτα δῆθεν φέρει τὸ τῆς πειθοῦς. Οὐ γὰρ κατ' ἀλήθειαν ἐκεῖνου ἦν ἡ πειθὴ, σοφίσματα δὲ τοῦ δημιουργοῦ τῆς κακίας, ὄργανον κεχρημένου τῷ τυράννῳ.

Ibid. 3. Διεσώσατο. Οὐδὲ τὴν δοκοῦσαν πειθὴν μέχρι τέλους ἐφύλαξεν, ἀλλὰ λοιπὸν ἐπάτη καὶ εἰς τὸ φανερώς βιάζεσθαι.

Col. 585 A 8. Ἰαν ἀπάνθρωπον. Πῶς τὸ φιλόανθρωπον ἀπάνθρωπον ; Ὡς μὲν αὐτὸς ἔλεγεν, ὑπὸ φιλοανθρωπίας ἡμᾶς ἐβιάζετο· ὡς δὲ ἡ ἀλήθεια, ἀπάνθρωπον ἦν αὐτῷ τὸ δοκεῖν φιλόανθρωπον.

Ibid. 9. Πιθανόν. Πρώτερον μὲν γὰρ ἐπιπράττο σοφισμασί τισι καὶ παραλογισμοῖς χρώμενος πείθειν· ὡς δὲ τῆς πειθοῦς ἐξασθενῶν διημάρτανε, καὶ προσεβιάζετο ὑλακτῶν καὶ ἀγριαίων ὥστερ τι θηρίον ἀνήμερον. Καὶ οἱ ὑπὲρ τῆς ἀγριότητος ἀπολογούμενοι, ἔλεγον, ὅτι ὑπὸ χρηστότητος πολλῆς, καὶ

τοῦ τοὺς Χριστιανούς ἐθέλειν πρὸς τὸ κρεῖττον μεταστῆσαι ἀγριαίνει καὶ βιάζεται.

Ibid. 11. Ἀποτυγχάνων. Τοῦτο ποῖον; Τὸ βούλεσθαι τὸν Ἰουλιανὸν δοκεῖν εἰκότως βιάζεσθαι.

Ibid. B 2. Πάγαις. Καὶ ἡ παγίς, καὶ ἡ πάγη εἰρηται.

Ibid. 3. Εἰς γε τρόπος. Εἰς τῶν δύο, ἡ πάγης, ἡ διωγμοῦ· ἦν δ' αὐτῷ πάγη μὲν οἱ λόγοι, διωγμὸς δὲ τὸ βιάζεσθαι.

Ibid. 7. Πᾶσι διώκταις. Οὕτως ἐν τοῖς πολέμοις οἱ Ἀθηναῖοι πρώτοις ἐπεχείρουν τοῖς ἰσχυροτέροις, τοὺς ἀσθενεστέρους τέλος ἐάσαντες· οὗτοι τῶν κρεῖττόνων χειρωθέντων βραδύς οἱ χεῖρους ἀλώσονται.

Ibid. 14. Τὰ βασιλῆα. Τῷ τὴν ἀρχὴν ἐγχειρῆσαι τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ τὴν ἀσθένειαν.

Ibid. C 2. Μεγάλῃ βασιλεῖ. Μέγαν βασιλέα οἶμαι λέγειν αὐτὸν Κωνσταντῖον [addit. Colb. 3, τὸν ὑπ' ἐκείνου δολοφονηθέντα], μείζονα δὲ τὸν Χριστόν.

Ibid. 6. Εὐπιστορ. Εὐχερῶς πειθόμενον.

Ibid. B 1. Ἡλιζορ. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ πονηροί, τοῖς ἀεὶ παροῦσι δουλεύοντες, καὶ μηδὲν γνησίως.

Ibid. 3. Διώκτης. Διάβολος δηλονότι· οὐχ ὅτι δ' ἐκὼν, ἀλλ' ἄκων οὐκ ἔδωκε, τοῦ Θεοῦ μὴ συγχωρησαντος τὸ πᾶν ὑφελέσθαι διὰ σπλάγγνα ἐλέους αὐτοῦ.

Ibid. 5. Ὁφωρ. Ὁ γὰρ κρεμασθεὶς ὄφεις τὴν ἁμαρτίαν ὑπεδήλου καὶ ὑπηνίκετο καταλυθησομένην ἐν τῷ σταυρῷ.

Col. 588 A 5. Τῶν κάτω. Τῶν ἀρχομένων, καὶ μὴ ὄντων ἐν περιφανείᾳ καὶ εὐδοξίᾳ ταύτῃ τῇ φαινομένῃ.

Ibid. 14. Σύνθηματος. Σύνθημά ἐστι τὸ [Colb. 3, τῆ] σημεῖον καὶ σύμβολον τοῦ στρατοῦ, ὃ καλοῦσι βάνδον. Λέγει δὲ νῦν τὸ ἔχον ἐπὶ τοῦ ἄκρου τὸν σταυρὸν τὸν σωτήριον, ὃ κατὰ τῶν ἐναντίων ἀβραγῆς ἴσταται τρόπαιον. Πάλιν, τὰ καλούμενα παρὰ Ῥωμαίοις σίγνα καὶ βάνδα, ταῦτα ὁ Ἀττικίζων σύνθηματα καὶ σημεῖα καλεῖ. Καὶ εἰ τι μὲν σύνθημα, τοῦτο καὶ σημεῖον, οὐκ εἰ τι ἔξ σημεῖον, τοῦτο ἦδη καὶ σύνθημα. Ἔστι γὰρ σύνθημα τὸ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῖς στρατιώταις διδόμενον σύμβολον, πρὸς τὸ μὴ ἀγνοεῖσθαι αὐτοὺς ἀλλήλοις· οἷον ἀρχάγγελος [ἀρχάγγελε Colb. 3], Θεοτόκε, Χριστὸς βασιλεύει.

Ibid. B 2. Καμάτων. Ἀντὶ τοῦ, καταλῶν τῶν δρόμων τὸ στρατεύμα. Colb. 3.

Ibid. 8. Ἐπ' ἄκρων. Ἀντὶ τοῦ, ἐπ' ἄκρων καμάτων καὶ καλάμων· αὐτὸ γὰρ τὸ δένρον τὸ βαστάζον τὸν σταυρὸν, ἢ βασιλέως πρόσωπον, ἢ χάσμα δράκοντος, κάμαξ ἀκούει, οἷον εἰ τις κάλαμος· Colb. 3.

Ibid. 9. Φολλισιν. Φολλίς ἀντὶ τοῦ ἢ λεθριδῆς· ἐστὶ δὲ τὸ δέσμα τοῦ ὄφιος, ἦτοι αἱ λεπίδες τοῦ δέματος.

Ibid. C 4. Ἀπαιδευτότατε. Παιδευτοὶ μὲν γὰρ τὰ μικρὰ ταῦτα, ὅσα ἐν γράμμασι καὶ φωναῖς εἰς ἀέρα διαλυόμεναι, ἀπαιδευτότατος δὲ τὰ σωτηριώδη, καὶ παραμένοντα τοῖς κτησαμένοις.

¹¹ Luc. 1, 78.

A dignitatem ac benevolentiam, dum Christianos ad melius convertere vellet, sæviebat atque vim inferbat.

Nihil profecisset. Quid vero? Nempe cum non sine causa vim afferre Julianus videri vellet.

Πάγαις. Laqueus παγίς et πάγη Græce dicitur.

Alterutro modo. Alteruter e duobus, aut laqueus, aut persecutio. Erant autem ei laquei verba, et persecutio vis illata.

Omnibus persecutoribus. Ita in bellis Athenienses primos adoriebantur validiores, infirmioribus hucusque neglectis. Etenim, fortioribus devictis, facilius debiliores capiuntur.

Aulam totam. Dignitates impertiens illis qui sibi B impietate similes erant.

Magnum imperatorem. Magnum imperatorem vocat, ut opinor, Constantium (iltius dolo sublatum), majorem vero Christum.

Εὐπιστορ. Ad persuadendum faciliores.

Sperabat. Tales enim mali semper presentibus inservientes, et nulli sincera fide.

Qui persecutionem excitabat. Scilicet diabolus. Non quia libens, sed invitus non dedit, non permittente Deo omnes abripi, propter viscera misericordiae suæ ¹².

A serpentibus. Suspensus enim serpens peccatua subindicabat, atque innuebat deletum iri in cruce.

Plebei ordinis. Eorum scilicet qui regebantur, neque in splendore ac fama hujus mundi erant.

Σύνθηματος. Σύνθημα signum est et symbolum exercitus, quod βάνδον vocant. Hic designat illud, cujus in vertice crux erat salutis, quodque adversus inimicos infractum stat tropæum. Rursus, quæ apud Romanos vocabantur signa et βάνδον, hæc atticissans σύνθηματα et σημεῖα vocat. Quodcunque σύνθημα, σημεῖον est, non autem omne σημεῖον σύνθημα quoque est. Etenim σύνθημα symbolum est a duce militibus datum, ut alii alios agnoscerent: sicut archangelus, Dei Mater, Christus regnat.

Ærumnarum solvendarum vim habens. Id est, exercitum a laboribus recreans.

Super summas lanceas. Nempe super summos palos vel arundines. Lancea enim ipsa ferebat crucem, vel imperatoris effigiem, vel draconem hiantem. Palus quoddam arundinis genus est.

Φολλισιν. Φολλίς est squama vel tegumentum: pellis est serpentis, vel pellis squamulæ.

Imperitissime. Peritus erat istorum futillum, sicut litterarum et verborum in aera evanescentium; imperitissimum vero salutarium et possidentibus permanentium.

Paucis. *Mysterium nostrum paucis quidem, id est mundis et in contemplatione acerrimis; vetus autem multis, et deorsum ambulantis, novum vero paucis et excelsioribus recens.*

Martyres. *Neque martyres per te fieri curavisti. Prius enim dixit quod martyrii quoque gloriam nobis invidebat.*

Apparitiones. *Quorum sanctorum qui apparebant mari laborantibus, vel aliter periclitantibus, et qui ob previsionem futura prænuntiabant prædicantque.*

Σχέδια. *Ex improviso quæsitâ.*

Ἀτυργῶν στρατηγίας. *Belli gerendi rationem qua rex per se ipsum regnat bellumque gerit.*

Vitiosa affectione vacuus. *Habemus in nobismet ipsis et iram, et amorem, et si quid aliud hujusmodi in nostra natura a Deo hominibus infusum. Quæ juxta liberum arbitrium ad pejora non amoveatur, meliorum amorem rejicientes, corporalia et instabilia misere cupimus. Idem adversus passiones nostras via ommissa; in populares nostros iuique invehimur.*

Persæ. *Apud quos et pœnas persolvit, impietate quidem non dignas, pœnas tamen in præsentî sufficientes.*

Quod licet. *Ejus adversus nos cura et contentio. Non erat Juliano ratio media inter consiliorum suorum apertam vel manifestationem vel occultationem. Verum eo furoris et insipientiæ pervenerat, ut sursum deorsumque odium in nos concitare non desineret. Si moderate igitur saperet, raro quidem diceret et subindicaret sententiam, plura vero reticens absconderet. Hoc enim medium inter cœlari et omnia omnibus non manifestare.*

Ab hac nova. *Dicebant enim qui eadem cum Juliano sentiebant, quod nunc in unum convenerant philosophia simul atque imperium.*

Admiranda. *Hæc ironice.*

Ἡ ὀρέμος. *In aliis ἦ, cum duro afflatu; scilicet, eunam philosophiæ et imperio. Hæc atque hæc verbis tantum bona. Populi vero dissidentes, et hæc atque hæc mala; quæ non verbis tantum, sicut pulchra, sed re ipsa consideranda sunt. Hæc irridens adversus Platonicos dixit.*

Περιθρῤῥεῖσθαι. *Frustra personare.*

Vel illi insignem quamdam gloriam. *Ita vult, ut opinor: Quæ hæc mala ad gloriam Juliano erant profutura, ut ipse, ita ut vel Romanorum reipublicæ ad tranquillatem (ita se locus habet), quam ad gloriam istî, pro, quæ ut jam interpretatus est.*

Qui hæc. *Qualia hæc? quæ scilicet Græci dicebant, nunc in unum convenire imperium et philosophiam. Exinde felices, ait, homines ad auream hanc ætatem revertentes.*

Διάθεσις. *Διάθεσις hic pro εξεως, habitu dixit. Præeunte enim dispositione, διάθεσις, sit habitus, εξίς, habitus vero firmum aliquid perfectumque bonum in anima constituit. Habemus autem nos*

Ibid. 9. Ὀλίγοις. *Τὸ μυστήριον ἡμῶν τοῖς μὲν ὀλίγοις, ἀντὶ τοῦ, καθαρῶς καὶ δευτάτοις τὴν θεωρίαν· παλαιὸν τοῖς γε πολλοῖς καὶ χαμαὶ ἐρχομένοις, νέον δὲ τοῖς ὀλίγοις καὶ ὑψηλοτέροις πρόσφατον.*

Col. 589. B 2. Μάρτυρας. *Οὐδὲ μάρτυρας τὸ ἐπὶ σοὶ γενέσθαι ἐσπούδακας· φθάσας γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐφθόνην ἡμῖν καὶ τῆς τοῦ μαρτυρίου τιμῆς.*

Ibid. C 4. Αἱ ἐπιφάνειαι. *Ἐν ἁγίῳ τὸ ἐπιφάνεσθαι τοῖς κάμνουσι κατὰ θάλατταν, ἢ ἄλλως κινδυνεύουσι, καὶ ὧν τὸ διὰ προβήσεων προμηθεύειν καὶ προλέγειν τὰ μέλλοντα.*

Col. 593 A 4. Σχέδια. *Τὰ ἐξ αὐτοσχεδίου γινόμενα.*

Ibid. 5. Ἀτυργῶν. *Ἀτυργῶν στρατηγίαν ἢ βασιλεὺς δι' αὐτοῦ βασιλεύει καὶ στρατηγεῖ.*

Ibid. B 5. Ἀπαθούς ἐρωτος. *Ἐχομεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καὶ ὄργην καὶ ἔρωτα, καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἄλλο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει παρὰ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐμφυτευθέν· ἀ κατὰ τὸ αὐτεξούσιον ἐπὶ τὸ χεῖρον ἡμῶν παρατρέποντες, τὸ τῶν κρείττωνων ἐρᾶν παρωσάμενοι, τῶν σωματικῶν καὶ ἀσάτων ἀθλίως ἐπιθυμοῦμεν· ὡσαύτως καὶ τοῦ θυμοῦσθαι κατὰ τῶν παθῶν ἀφέντες, τοῖς ὁμοφύλοις ἡμῶν οὐκ ὀρθῶς ἀγριαινομεν.*

Col. 600 A 2. Πέρσαι. *Ἐν οἷς καὶ δίκην ἔδωκε, τῆς μὲν ἀσθελείας οὐκ ἀξίαν μὲν, δίκην δὲ ὁμοῦ ἐν τῷ παρόντι ἱκανήν.*

Ibid. 5. Καὶ τοῦτο. *Τὸ καθ' ἡμῶν σπούδασμα. Οὐκ ἦν τῷ Ἰουλιανῷ μέσον τοῦ τε ἐκφάνειν καὶ τὸ κρύπτειν παντελῶς· ἀλλ' οὕτω τῆς μανίας εἶχετο καὶ παραπληξίας, ὥστε ἄνω καὶ κάτω τὸ καθ' ἡμῶν μέτρος καλῶν [Ἰσ. στρέφω] οὐκ ἐπαύετο. Εἰ δὲ μετρίως γούτ ἐσωφρόνει, ὀλιγάκις μὲν ἔλαγε καὶ ὑπεδήλου τὴν γνώμην, τὰ πολλὰ δὲ σωπῶν ἀπέκρυπτε. Τοῦτο γὰρ μέσον ἐστὶ τοῦ τε ἐκλαλεῖν, καὶ τοῦ πάντα πᾶσι μὴ ἐκφάνειν.*

Ibid. B 5. Τῆς ῥέας. *Ἐλθον γὰρ οἱ τὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ φρονούντες, ὅτι Νῦν εἰς ταυτὸ συνῆλθε φιλοσοφία τε ἅμα καὶ βασιλεία.*

Ibid. 6. Θαυμαστοῦ. *Ἐν εἰρωνείᾳ ταῦτα.*

Ibid. 13. Ἡ ὀρέμος. *Ἐν ἄλλοις, ἢ, μετὰ τῆς δεσπείας· τουτέστιν, ἤτις φιλοσοφίᾳ καὶ βασιλείᾳ τότε μὲν καὶ τότε τὰ μέχρι λόγου ἀγαθὰ. Δῆμοι δὲ στασιάζοντες, καὶ τὸ καὶ τὸ κακὰ, ἀ μὴ μέχρι λόγου, ὥσπερ τὰ καλὰ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ ἔργῳ πάρεστιν ὀρεῖν. Διασύρων δὲ λέγει ταῦτα κατὰ τῶν Πλατωνικῶν.*

Ibid. C 3. Περιθρῤῥεῖσθαι. *Περιηχεῖσθαι μάτην.*

Ibid. 8. Ἡ πρὸς εὐδοξίαν. *Οὕτω θέλει ὡς νομίζω· Ἄ ταῦτα κακὰ πρὸς εὐδοξίαν τῷ Ἰουλιανῷ κάλλιστα εἶχεν, ὡς αὐτὸς ὥστε ἢ τῷ κοινῷ τῶν Ῥωμαίων πρὸς ἀσφάλειαν (τὸ κείμενον δὲ οὕτως εἶχει ἢ ἢ πρὸς εὐδοξίαν ἐκείνῳ, ἀντὶ τοῦ, ἀ ὡς ἦδη ὁπέλαθεν.*

Ibid. 12. Ὅστις ἀν. *Ποῖα ταῦτα; Τὸ λέγειν τοῖς Ἕλληνας ὅτι νῦν εἰς ταυτὸν ἦλθον βασιλεία καὶ φιλοσοφία. Κάντεῦθεν εὐδαίμονες, φησὶν, οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν χρυσῆν ἐκείνην γενεάν ἐπανεληθόντες.*

Col. 601 B 5. Διάθεσις. *Διάθεσις ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς εξεως εἶπεν. Ἡ μὲν γὰρ διάθεσις προλοῦσα, εξίς γίνεταί, ἢ δὲ εξίς βέβαιόν τι καὶ τέλειον ἀγαθὸν ἐν τῇ ψυχῇ καθίσταται. Ἐχομεν δὲ ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ*

τὸ μέγα τῆς πίστεως ἡμῶν μυστήριον, οὐ κατὰ διάθεσιν, ἀλλὰ σὺν Θεῷ φάναι [f. φάναι], κατὰ τὸ μείζον καὶ κρείττον, τὴν ἔξιν. Οὐκοῦν τῷ τῆς διαθέσεως ὄνοματι ἀντὶ τῆς ἕξεως ὁ Πατὴρ ἐχρήσατο.

Col. 604 C 6. Λόγῳ. Ἐπιδιόρθωσις τοῦτο. Τί λέγω ταῖς ἀγγελικαῖς παρατάξεσι; καὶ λόγῳ μόνῳ τοὺς πονηροὺς ἐχθροὺς ἀμύνεσθαι εὐκολόν ἦν αὐτῷ.

Col. 605 A 1. Ἀποπεμπόμεθα. Διὰ τί τὰ τοιαῦτα σὺν γελοίων εἰς τὸ θεάτρον ἀποπέμπομεν; Ἐπεὶ οὐδέποτε νικῶμεν τοὺς ἐκεῖ παίζοντας τοὺς τοιοῦτους τῶν γελοίων. Κάρθρη δὲ λέγει τὴν κεφαλὴν, ἣν εἰώθεισι κατὰσσειν οἱ μῖμοι παίζοντες.

Ibid. 11. Τῷ Μίνω. Μίνω υἱὸς ἦν τοῦ Διὸς, δίκαιος ἄνθρωπος ἐνομιζέτο. Ὁ οὖν λέγει ὁ θεὸς Γρηγόριος τοῦτό ἐστιν· ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν δι' ἐπιπλάστου ἡθους ἀπέκρυπτεν, ἄδικος ὢν ἐν δικαίῳ σχήματι.

Ibid. 13. Ἐπεικίως. Ἐντὶ τοῦ, ἐν ἐπεικειᾷς πλάσματι καὶ προσχηματι· τὸ δ' ἐπιβήριμα τοῦτο σημαίνει καὶ τὸ πᾶν, καὶ τὸ παράδοξον, καὶ παρ' ἐπίβη, καὶ τὸ μετὰ ἐπεικειᾷς καὶ χρηστότητος, ὥσπερ νῦν. Σημαίνει καὶ τὸ μετρίως, ἦτοι συμμέτρως.

Ibid. C 1. Βασιλεύοντες. Καταγινώκοντός ἐστι βασιλείων φανερώς.

Ibid. 4. Συγκροτεῖν. Ἐν μὲν ἑτέροις, τὸ συγκροτεῖν ἀντὶ τοῦ διδάσκειν εἰρηται· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῦ συνάγειν καὶ συνάπτειν καὶ συνιστᾶν. Συγκροτεῖ οὖν, ἀντὶ τοῦ, συνδέει, καὶ πρὸς ἁρμονίαν ἄγει. Τὸ δὲ δεῖ, ἀντὶ τοῦ, χρῆ, εἰρηται. Τὸ, δεῖ, τέσσαρα ἔχει τὰ σημαίνόμενα. Δεῖ γάρ, ἀντὶ τοῦ, χρῆ· καὶ δεῖ, ἀντὶ τοῦ, χρεῖα ἐστίν. Οἶον, δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ ἀνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων. (Δημοσθ.) Καὶ δεῖ, ἀντὶ τοῦ, δεσμεῖ· καὶ δεῖ, ἐν διαλύσει ἀντὶ τοῦ, ἀπέχει.

Ibid. 8. Πλάσμασι. Ἐν ἀνδριάσι καὶ εἰκότι γραπταῖς.

Ibid. 15. Συνθήμασι. Ἄ καλοῦσι κωδικίλια. Τοῖς τῶν ἀρχόντων συνθήμασι, εἴτ' οὖν συμβόλοις.

Col. 608 A 7. Δηλητήρια. Παρὰ τὸ δηλῆσασθαι, τὸ βλάπτειν.

Ibid. 10. Ταῖς εἰκόσι. Διὰ τὴν μηχανὴν ταύτην καὶ τὸν δόλον, ὃν ἡμῖν ἤγειρεν.

Ibid. B 5. Πρόσχημα. Ἐντὶ τοῦ, πρόσφασιν μὲν, καὶ πλάσμα, καὶ παραπέτασμα δόλου.

Ibid. Αἰσχίον. Τὸ ἀπλοῦν αἰσχρὸν, τὸ συγκρητικὸν αἰσχίον.

Ibid. 12. Φθάνοντος. Καταλαμβάνοντος. Οὐ γὰρ νῦν προλαμβάνοντος.

Ibid. 15. Σχεδιασθεῖσα. Ἐκ τοῦ εὐθύως καὶ παραρρήματι ἐφευρεθεῖσα.

Ibid. D 2. Πάλιν. Ἐντὶ τοῦ, Πάλιν τὸ προκαλῶμα, καὶ καταπέτασμα τοῦ σοφίζεσθαι καὶ τεχνάζεσθαι τὸν δόλον προβάλλεται.

Ibid. 3. Φαρμαχθῆναι. Μιχθῆναι καὶ συμπλακῆναι καὶ συντεθῆναι.

Ibid. 5. Μεθ' ὧν. Ἀλογίας καὶ ἀπληστίας. Col. 609 A 12. Σχήμα. Ποῖον σχῆμα; Τὸ νόμον δοκῶν βασιλικῆς ἑωρεῖς ἀρχαιοτέρας.

A Christiani magnum fidei nostrae mysterium, non secundum dispositionem, sed cum Deo manifestare, secundum majus meliusque, secundum habitum. Dispositionis igitur vocabulo pro habitu Pater usus est.

Sermone. Correctio hoc. Quid dico per angelorum exercitus? Et sermone solo prava inimicorum ulcisci promptum erat ei.

Id remittimus. Cur haec ridicula ad theatrum remittimus? Quoniam nunquam refellemus istos qui ridiculis illis pueriliter effugiunt. Malam vocat caput, quod ludentes mimi verberare consueverant.

Minois. Minos, Jovis cum esset filius, vir justus habebatur. Quod igitur dicit divinus Gregorius, hoc est: Julianus propriam perversitatem a peccatis moribus occultabat, injustus cum esset sub justis specie.

Leniter. Hoc est, moderationis specie et forma. Adverbium illud, ἐπεικίως, et multum, et modum in modum, et contra spem, et cum moderatione et benignitate, sicut nunc significat; nec non moderate et congruenter.

Imperatores. Reges manifeste vituperantis est.

Sυγκροτεῖν. In aliis quidem συγκροτεῖν pro didasciis docere vim habet; hic vero cogere, coaptare, constituere. Συγκροτεῖ igitur, id est, constringit et apte constituit. δεῖ, oportet, pro χρῆ, necesse est, opus est, dicitur. Vocabulum δεῖ quatuor habet acceptiones: Usurpatur pro necesse est, opus est: qualiter, Opibus opus est, quibus absque nihil fieri potest eorum quae fieri debent. (Dem.) Dicitur quoque pro vincis; denique δεῖ, sine complexione, pro abest.

Imaginibus. In stautis et imaginibus pictis.

Notis, quos codicillos vocant. Principum notis, seu symbolis.

Δηλητήρια, toxicum. A δηλῆσασθαι, laedere, nocere.

Imaginibus. Per hanc fraudem dolumque, quem nobis molitus est.

Πρόσχημα. Hoc est praetextum, astutiam, fraudis involucrem.

Αἰσχίον. Positivum αἰσχρὸν, comparativum ἀσχίον.

Φθάνοντος. Permeante, non hic praecurrante.

Σχεδιασθεῖσα. Ex tempore, ex improviso instituta.

Rursus. Hoc est, rursus involucrem speciosusque praetextus sophismatum dolique occultandi praebet.

Φαρμαχθῆναι. Miscere, condire, conficere medicamenta.

Cum quibus. Vecordia scilicet atque avaritia. Species. Quenam species? Imperatoris largitionis morem videri antiquissimum.

Quam infringi nefas. Non sic oportet agere, sed A
conversione ac pœnitentia quod religiosum est
confestim recipere et recuperare.

Poculum. Κύλιξ, genus quoddam poculi vel
scyphi; sicut: Multa sunt inter poculum sum-
mumque labrum.

Zelo et iracundia. Zelus est, ut jam nonnunquam
dixi, cujusdam boni cupiditas, animæ superven-
iens cum nec invidetur possidenti. Cupiebant igitur
illi sanctos martyres imitari, pro Christo mor-
tem pati, pœnitentia pristinos errores repudian-
tes; magis recentiore mali conscientia et cogni-
tione, prioris ignorantiz, falsæ dolosæque denega-
tionis peccatum per confessionem delentes.

Indicem. Proximi mali manifestum indicium est B
cum repente exortus ignis evomitur, plerumque lu-
minis instar.

Decretum. Juxta quod non aperte hucusque ty-
rannus vim inferbat.

Ut enim præteream. Præteritionis figura, qua ex
abrupto dicens, dicere non videtur.

Explebantur. A vulgo scilicet.

Pro his rebus. Pro domibus sacris, laicos vel
diaconos, magis vero omnes qui sacerdotibus erant
subjecti.

Heliopolitarum. Ubi Christiani quotidie verbe-
rabantur et necabantur.

Conspectum. Mistionis natura erat similem non
habens. Quid enim magis horrendum quam hordeo C
carnes humanas miscuisse, pabulumque porcis
objecisse?

Cujuslibet conditionis. Id est a divite et egeno,
ab imperante et subjecto, a servo et libero.

Atque huic quidem carnes. Apibus et vespis.
Scimus autem illud, quod cum masculinum genus
cum femineo conjungatur, etsi multa sint feminea,
unum vero masculinum, masculinum præpollet.

Symbolum. Forte dixerit aliquis: Ecce et sancti
quæque symbola studio habere noverunt. Dicimus
igitur quod cum illi puri sanctique essent, et in
lucidis semper veritatis speculis oculos habentes,
omnia pure videbant. Exinde nihil est horum
beatorum virorum, quod non cum veritate sive
dictum, sive factum sit. Nos vero hac mensura et
altitudine virtutis maxime, imo omnino destituti,
nulli talium studere, vel omnino curam impendere
debemus, quibus pauca quidem veritatis ænigmata,
maxima vero hujus ignorantia.

Aureum. Petebant enim ab eo, ut vel tem-
plum eis rediceret reedificaretque quod everterat,
vel non parvam auri summam ad templi instaura-
tionem persolveret; denique ne tantillum quidem
concedentem invenerunt. Quo manifestum fuit eum
pro pietate magis quam pro infirmitate adeo ab-
stitisse. Quandiu enim ab eo tantum petebant;

Ibid. B. 13. Ἄλυτον. Θέ δεῖ δὲ οὕτως, ἀλλ' ἐπι-
στροφῇ καὶ μετανοίᾳ τὸ εὐσεβὲς εὐθὺς ἀνακατα-
στῆναι καὶ ἀνακτασθῆναι.

Col. 612 A 4. Κύλικι. Κύλιξ εἶδος ποτηρίου καὶ
φιάλης· ὡς, Πολλὰ μεταξύ πέλει κύλικος καὶ χειλιος
ἄκρου.

Ibid. 10. Ζήλω καὶ θυμῷ. Ζηλὸς ἐστίν, ὡς ἔδη
πολλάκις εἶπον, ἐπιθυμία τινὸς καλοῦ, ἐγγινομένη
τῇ ψυχῇ ἀνευ τοῦ φρονῆσαι τῷ κεκτημένῳ. Ἐπιθυ-
μουν καὶ οὗτοι μιμῆσασθαι ἁγίους μάρτυρας, τὸ
ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἀποθανεῖν ἐκ μετανοίας, γνωσιμα-
χίσαντες, μᾶλλον δὲ τῇ ὑστερον τοῦ κακοῦ συναι-
σθήσει καὶ γνώσει, τῆς προλαβούσης ἀγνοίας καὶ
σοφιστικῆς καὶ ἀπατηλῆς ἀρνήσεως τὸ ἀμάρτημα
διὰ τῆς ὁμολογίας ἐξαφανίζοντες.

Col. 615 A 14. Μήνυμα. Τοῦ κακοῦ τοῦ μικροῦ
ὑστερον ἐσομένου δῆλον ἐστὶ· ἐξαίφνης γὰρ ἀναδοθῆναι
τὸ πῦρ ἔλκεται ποταμοῦ δίκην ἐπὶ τὸ πολὺ.

Ibid. B 2 Δόγματος. Καθ' ὃ μὴ φανερώς τῶς ὁ
τύραννος ἐδιάζετο.

Ibid. 10. Ἴνα ἐάσω. Τὸ καθ' ὑποσίωπῃσιν σῆμα,
εἰ οὐ λέγων ἐξ ἐπιδρομῆς, δοκεῖ μὴ λέγειν.

Ibid. 13. Πληρούμενα. Παρ' ἐκάστοις τῶν δῆμων
δηλονότι.

Ibid. C 1. Ὑπὲρ τοῦτων. Ὑπὲρ τῶν οἰκῶν τῶν
ιερωῶν, λαϊκῶν ἢ διακόνων, μᾶλλον δὲ πάντας ἀπὸ
τούς ὑπὸ τοῖς ἱερεῦσιν.

Col. 616 A 3. Ἡλιουπολιτῶν. Ἡ δὲ ἦν, τὸ Χρι-
στιανὸς ὁσημέραι παῖεν ὁμοῦ καὶ κτείνειν.

Ibid. C 1. Ὁσθεῖσαν. Μίξεως φύσις ἦν ὁμοίαν
οὐκ ἔχουσα. Τίς γὰρ λέγεται πλὴν τούτων, κριθαὶς
μίξαι σάρκας ἀνθρώπων, καὶ τροφήν τοῖς χοίροις
παραθεῖναι;

Col. 620 A 4. Πάση καὶ τύχῃ. Ἄντι τοῦ, πτω-
σίῳ καὶ πένητι, καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, καὶ
δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ.

Ibid. B 8. Καὶ τῷ μὲν τὰς σάρκας. Τοῖς σφίβι
καὶ ταῖς μελίσσαις. Ἴσμεν δὲ ἐκεῖνο, ἐπὶ ἀρβύσκου
καὶ θηλυκοῦ συνημμένον, κἂν πλεον ἦ τὸ θηλυκόν,
ἐν δὲ τὸ ἀρσενικόν, τὸ ἀρσενικόν ἐπικρατεῖ.

Ibid. C 2. Σύμβολον. Εἶποι ἔν τις ἴσως· Ἰδοὺ
καὶ οἱ ἅγιοι προσέχειν ἴσασιν συμβόλοις. Λέγομεν οὖν,
ἐπὶ ἐκεῖνοι καθαροὶ καὶ ἅγιοι ὄντες, καὶ διατρέσαν
ἀεὶ τοῖς τῆς ἀληθείας κατόπτοις ἐνατενίζοντες,
πάντα καθαρῶς ἐύρων. Κάντεῦθεν οὐδὲν ἐστὶ τῶν
μακαρίων ἐκεῖνων ἀνδρῶν, ὃ μὴ σὺν ἀληθείᾳ, ἢ
μὲν ἐλέγγο, ἢ δὲ ἐπράττετο· ἡμεῖς δὲ τούτου τοῦ
μέτρου, καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς πλείστον, καὶ
πάνυ ὁμολογουμένως ἀπολείπομενοι, οὐδενὶ τοιούτων
ἐπιχειρεῖν, ἢ ὅλως προσέχειν ὀφειλομεν, οἷς ἄλλο
μὲν τὰ τῆς ἀληθείας ἀινύγματα, πλείστη δὲ ταύτης
ἢ ἀγνοία.

Col. 621 A 8. Χρυσοῦν. Ἀπῆτουν γὰρ αὐτὸν ἢ
τὸν ναὸν αὐτοῖς ἀναδειμάσθαι καὶ ἀνοικοδομησθαι ὅ
καθεῖλεν, ἢ χρυσοῦν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν οἰκοδομίαν
ἀποτίσαι· ὕστερον δὲ καὶ εἰς ὀλίγον πάνυ κατα-
στάντες, οὐδ' ὡς κειθόμενον ἠδρισκον. Ὁ δὲ ὄλον ἐγί-
νετο, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας μᾶλλον ἢ ἀδυναμίας, ἐκεῖνον
τὰ τῆς ἐνοστάσεως εἶεν. Εἰς ὅσον μὲν γὰρ τὸ πλεον

ἀπήρουν, ὑπόνοια ἦν τοῦ, διὰ τῆς τῶν χρημάτων ἀπορίας, ἀληθῶνας ἀνάγκη φέρειν· ἐπειδὴ δὲ κατόντες εἰς νόμισμα ἤλθον, τότε σαφῶς ἐγνώσθη (ἐνεδίδου γὰρ οὐδ' οὕτως), ὡς οὐ τῆ τῶν χρημάτων ἀπορία τὰς βασάνους ἢ γέρων ὑπέμεινε, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μὴ μέγα ἢ μικρὸν τοῖς βασανισταῖς προέσθαι τὸν ἀριστία.

Col. 624 B 11. Διῶρυξι. Ἔστιν αὐτὸς ὁ πορθμὸς· διῶρυξ δὲ αὐτὸ τὸ διορύσσειν, ἵνα διῶρυξ ἢ πορθμὸς. Λέγεται καὶ ταύτην ἔχειν τὴν διαφορὰν ἢ διῶρυξ πρὸς τὴν διῶρυχα, ἣν ἔχει ἢ ἐλευθέρωσις πρὸς τὴν ἐλευθερίαν· κάκει γὰρ ἢ ἐλευθέρωσις πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὁδὸς ἐστὶ.

Ibid. 13. Ψυχαγωγία. Ἐνὶ τοῦ, Ἐπὶ τῷ ψυχὰς εἶθ' ἐκ τοῦ ἄου ἀναγαγεῖν πρὸς τὴν μαντείαν.

Ibid. Νερομισμέταις. Γόητων γὰρ μᾶλλον ἢ ἑληλῶν ἐστὶ.

Col. 625 B 1. Μόσση βαδίζων. Ἐνὶ τοῦ, μήτε Ἕλλησι ἢ ἀνὰ Χριστιανοῖς προσκείμενος, ἀλλὰ πρὸς ἀμφοτέρους μέσως πως ἔχων. Ἄλλως· Ἀπόδοσις· τίς οὐκ οἶδεν ὅτι, δήμου τινὸς ἐπιμανέντος ἡμῖν, ἐπειδὴ μέσση βαδίζων ὁ τοῦ ἔθνους ἀρχων, ἀτιμὸς ἐκρίνετο; Τὸ γὰρ μετρίως καὶ μέσως πως ἔχειν περὶ ἡμᾶς, ἔγκλημα μέγα Ἰουλιανὸς ἐποιεῖτο.

Ibid. C 1. Πρόγραμμα. Οἱ Ἀθηναῖοι βουλευέειν τῆς βουλῆς μελλούσης, ἢ μέλλοντος ἐκκλησιάζειν τοῦ δήμου, προέγραφον, ὅτι τῆδε τῇ ἡμέρᾳ ὁ δήμος ἐκκλησιάζει, ἢ ἢ βουλή βουλεύει, καὶ τοῦτο ἐκάλουον πρόγραμμα.

Ibid. 11. Νέον θεόν. Ἰουλιανὸν δηλονότι.

Col. 629 B 1. Πρῶτος ἐνυβρίσας. Πρῶτος οὐχὶ πάντων τῶν διωζάντων, ἀλλὰ πρῶτος τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ διωγμῷ, τουτέστι τῷ ἐσχάτῳ. Οὐ γὰρ εἰς γέγονε διωγμὸς ἀδιάκοπος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀλλὰ πολλοὶ κατὰ καιροῦς, ὧν ἕκαστος ὅρον ἔσχε τοῦ Κυρίου τὴν ἀντίληψιν.

Ibid. C 1. Κεχοῖσθαι. Μισθὸν ἀπῆτει τοὺς Χριστιανούς, τοῦ χρήσασθαι τοῖς δικαστηρίοις, τὸ θυμιᾶσαι ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν ἐμπροσθεν τῶν δικαστηρίων, τοσούτου μικροῦ καὶ εὐτελοῦς πράγματος.

Ibid. 6. Κοινή. Ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὁρᾶτε οἷαν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν καθ' ἡμῶν διενόητο ὁ παμμύηρος.

Col. 632 A 7. Φορευτοῦ. Φορευτοῦ καὶ παρανόμου κατ' ἀλήθειαν, προστάτου καὶ νομοθέτου κατὰ τοὺς τὰ ἐκείνου εἶθοντας.

Ibid. 10. Νόμον. Πάνυ μὲν οὖν ταῦτα πάντα τοῦ τῶν Χριστιανῶν νόμου, καὶ οὐκ ἀνομήθα κἂν σὺ πλέον μανῆς, καὶ μείζον μετὰ τῶν σῶν δαιμόνων ὀλακτῆς. Ἄλλ' οὐ πάντων, ὧ τρισάθλια σὺ, τὸ πρὸς ἄκρον τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἀναβαίνειν, οὐδὲ τῶν πρὸς βίαν ταῦτα καὶ τυρανίδα (ἢ γὰρ ἂν οὐχ οὕτω καλὸν), ἀλλὰ τῶν ἐπ' ἐξουσίας καὶ γνώμης τῆς ἡμετέρας· εἴτα σὺ ταῦτα καταναγκάζεις ποιεῖν, τίς ὧν καὶ πᾶσιν, καὶ τίνας τοῦ παραδείγματος τῶν πρὸ σοῦ βασιλέων; Εἰς ἡμῖν βασιλεὺς, ὧ τυράννε σὺ καὶ τῆς κατ' οὐρανὸν βασιλείας ἔχου, ὅς τούτων ἡμᾶς ἀπαίτησαι· τοὺς λόγους καὶ τὰς εὐθύναις, εἴτε κολάσων εἰς

suspicio esse poterat eum propter opum inopiam, ad tot cruciatus perferendos necessitate compulsus. Postquam autem semper descendentes ad nummum venerunt, tunc liquido declaratum est (ne hoc quidem persolvit) non divitiarum inopia hæc tam dira senem pertulisse, sed ne aut multum aut parum cruciatibus concederet vir generosus.

Διῶρυξι. Est ipse ductus : διῶρυξ, fossa, idem est ac διορύσσειν, fodere, ut ductus fiat. Eandem quoque inter se differentiam habent διῶρυξ et διῶρυξ, fossa et ductus, quam liberatio et libertas. Hic quoque liberatio ad libertatem via est.

Animarum evocationem. Scilicet ad animas ab inferno evocandas ad divinationem.

Legitima. Magorum enim potius quam gentilium sunt.

Media via. Nempe neque ad gentiles nimium, neque ad Christianos inclinatus, sed inter hos atque illos quasi medium secutus. Aliter : Apcdo-sis. Quis nescit quod, cum promiscua plebs luren-ter in nos impetum fecisset, media via incedens gentis præfectus, cum ignominia iudicium subiit? Moderatione enim et quasi medio quodam erga nos uti crimen magnum Julianus faciebat.

Edictum. Athenienses, cum senatus consulere vellet, vel populus esset congregandus, edicto præ-nuntiabant quod illa die populus congregaretur vel senatus ad concionem coiret, illudque edictum πρόγραμμα vocabant.

C Novum Deum. Julianum scilicet.

Qui primus contumeliis affectis. Primus non omnium persecutorum, sed in hac persecutione, id est ultima. Non enim una facta est persecutio sine intermissione ab initio usque ad finem, sed multæ juxta tempora, quarum quæque ad Domini religionem subvertendam tendebat.

Uti. Quasi mercedem a Christianis postulabat, ad tribunalibus utendum, ut thus ad aras ante tribunalia propositas afferrent, tam parvæ vilis-que rei.

Communi. Haud secus atque diceret : Videte quantam feritatem et inhumanitatem adversus nos excogitaverit iste vir immundissimus.

Carnificis. Carnificis et legum transgressoris secundum veritatem, patroni et legislatoris juxta istius adoratores.

Lege. Maxime igitur hæc omnia Christianorum lege sancita, neque negabimus, etsi majori rabie sævias, magisque cum dæmonibus tuis vocifereris. Non enim omnium est, o miserrime, ad summum boni et virtutis ascendere, neque ad violentiam hanc et tyrannidem (non enim ita pulchrum foret), sed juxta facultatem sententiamque nostram. Deinde tu hæc cogis facere, quis sis et unde, et quonam exemplo imperatorum qui ante te exstiterunt? Unus nobis rex, o tyranne tu cælestisque regni inimice, qui de iis a nobis rationem reposcet, sive castigaturus in finem optimum simul et

salutarem, sive et aliter miserans ad summam
evexerit philosophiam, aut nequeentes, aut, ut
verius dicam, minime sapientes, sed luto, mundo-
que atque in eis mistioni subactos. Hæc quidem
reposect a nobis ille in tempore opportuno, tua
vero quid interest et refert, o impiissime tyranne?

Σηκοῖς. Hæc vocabula σηκός et τέμενος tem-
plum totum significant. Templum altare significat,
in quo nobis divina mysteriorum apponitur mensa,
paganis vero in quo immundum stat idolum.
Exinde et caro minio illita et comedenda Alexan-
driæ, a σηκοῦ, *fano*, vocabatur, quasi a templo.
Hic enim in templo primum deleta est. Namque
Ptolemæus Philadelphus, unus ex duodecim Pto-
lemæis, hanc carnem exornat duas ob causas, aut,
quod verum est, quia Alexandrinus panis, cum
non salsus sit, lumbricum parit vermem, quem
nihil ita occidit, ut Sinopense minium (cui hoc
nomen ex urbe Sinope inditum); aut quia Ptole-
maeo astrologi dicebant, sic Martem velle ex ur-
bis horoscopo, hos rubro colore penitus tingi:
Minium igitur, aiunt, carni impositum Martem
delectabit.

Θαυμάζω. Pro καταγινώσκω, *crimini verto*.

Exagitet. Animadvertendum est quod exagitare
et persequi in confessione perstantes, majus est
quam negare.

Habitus. Habitus rationalis essentialis. Operæ pre-
tium est animadvertere quod habitus quoque de
pravitate dicitur. Nonnulli enim de sola virtute
diei existimabant, et de mali negatione.

Assignatam. Seorsum attributam.

Causam obtinebimus. Ut nos quidem meliorem,
isli vero pejorem partem habentes, quod non da-
bunt gentiles.

Parcentibus. Christianis. Nos enim, in favoris
nostri temporibus, omni paganorum genti parce-
bamus.

Libertatem. Publice recitant gentiles, causas a-
gunt, aliaque faciunt quæcunque cives, nullo Chri-
stianorum prohibente, nisi vero palam atque pu-
blice impietatem ostentare prohibeantur. Neque
enim fas esset religione vera ubique prævalente im-
pietatem palam exhiberi.

Crimini vertentes. Recte admodum. Ita enim in
Christianos inique agebant, cum florentes essent,
ut iis crimini verterent eorum in prosperis tem-
poribus erga paganos humanitatem atque mansuetu-
dinem.

Ἐπιταττομένοις. Nobis Christianis videlicet.

Periculo. Attendes hic, omnis ad desperationis
barathrum expulsus, ut Christiani quidem universi,
quicumque in Christum baptizati sumus. Si quis
vero ad virtutis verticem pervenire nequit, sed me-
dium aliquid tenet, nihil talis periculi pertimes-
cat: minor vero mediocritatis honor et merces.

πέρας χρηστόν τε ἑμοῦ καὶ σωτήριον, εἶτε καὶ ἄλλως
ἡμᾶς ἐλεῆσων πρὸς ἄκρην ἐλάσει φιλοσοφίαν, ἢ μὴ
δυνηθέντας, ἢ τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, οὐ πᾶν
φροντίσαντας, ἀλλ' ἠτηθέντας πηλοῦ καὶ κόσμου
καὶ τῆς ἐν τούτοις συγχύσεως. Ταῦτα μὲν ζητήσει
παρ' ἡμῶν ἐκεῖνος ἐν δόντι· σοὶ δὲ τί προσήκει καὶ
διαφέρει, ὧ ἀσεδέστατε τύραννε;

Ibid. B 9. Σηκοῖς. Ὁ μὲν σηκός καὶ τὸ τέμενος
σημαίνει τὸ ἱερὸν ὄλον· ὁ δὲ ναὸς σημαίνει τὸ θυσια-
στήριον, ἐν ᾧ ἡμῶν μὲν ἡ θεία τῶν μυστηρίων πρό-
κειται τράπεζα, Ἑλλησι δὲ τὸ βδελυρὸν ἐν τούτῳ εἰ-
δωλον εἰστήκει. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ κρέας τῷ μίτῳ
χρῆσιμον, καὶ ἐφόμενον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀπὸ σηκοῦ
ἐκαλεῖτο, οἶονεῖ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. Ἐκείσε γὰρ ἐν τῷ
ἱερῷ γενόμενον πρῶτον ἐπράθη. Πτολεμαῖος γὰρ ὁ
Φιλάδελφος, εἰς τῶν ἑβ' Πτολεμαίων, τοῦτο τὸ κρέας
ἐπιτρεθεῖσι διὰ δύο αἰτίας, ἢ, ὅπερ ὀληθὲς, ὅτι ὁ Ἀλε-
ξάνδρειος ἄρτος ἀναλτος ὢν, ποιεῖ τὴν καλουμένην
ἐλμινθον, ταῦτα; δὲ οὐδὲν οὕτως ἀναίρει ὡς ἡ ἐκ Σι-
νώπης μίλτος (ἦν καὶ Σινωπίδιον καλοῦσιν ἐκ τῆς
πόλεως)· ἢ ὅτι οἱ ἀστρολόγοι ἔλεγον Πτολεμαίῳ, ὡς
ἐθέλοντα τὸν Ἄρην ἀπὸ τοῦ θέματος τῆς πόλεως ταῖνα
φοινίσσεσθαι διαπαντός. Ἡ μίλτος οὖν, φασί, μετὰ πᾶν
κρέας προσιθεμένη, τὴν ἡδονὴν ἀποκληρώσει τῷ Ἄρει.

Ibid. 12. Θαυμάζω. Ἄντι τοῦ, Καταγινώσκω.

Ibid. C 2. Περιωθῶν. Σημειωτέον, ὅτι τὸ περιωθεῖν
καὶ διώκειν τοὺς ἐμμένοντας, τοῦ ἀρνήσασθαι μίξιν
ἐστίν.

Ibid. 8. Ἐξων. Τῶν ἔξων τῆς λογικῆς οὐσίας.
Σημείωσαι δὲ, ὅτι ἡ ἔξις καὶ ἐπὶ κακίας λέγεται. Τι-
νὲς γὰρ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς μόνῃς ἡξίουσαν λέγεσθαι, ἐπὶ
δὲ κακίας τὴν στέρησιν.

Ibid. 9. Ἀποκκρισθαι. Χωρὶς ἀποδεδοῦσθαι.

Ibid. 11. Νικήσομεν. Ὡς ἡμεῖς μὲν τὴν κρείσ-
σονα μίραν ἔχοντες, ὅπερ οὐ δώσουσιν οἱ Ἕλληνας.

Col. 633 A 2. Φειδομένω. Τῶν Χριστιανῶν.
Ἡμεῖς γὰρ ἐν τοῖς τῆς ἡμετέρας ἰσχύος καιροῖς, Ἑλ-
λήνων καὶ παντὸς ἔθνους ἄλλου ἐφείδομεν.

Ibid. 7. Παρρησία. Καὶ ἀναγινώσκουσιν οἱ Ἕλ-
ληνες, καὶ δικάζονται, καὶ τὰ ἄλλα πράττουσιν ὅσα
πολιταί, μηδενὸς Χριστιανῶν κωλύοντος, πληρῆσι κω-
λύοντο φανερώς καὶ δημοσίᾳ δυσσεβεῖν. Οὐ γὰρ θέ-
μις εὐσεβείας πανταχοῦ κρατούσης παρρησιάζεσθαι
τὴν ἀσέβειαν.

Ibid. B: 1. Ἐγκαλοῦντες. Καλῶς πᾶν. Οὕτω
γὰρ κακῶς τοὺς Χριστιανούς ἐπόλουν ἰσχύοντες, ὥστε
ἐγκαλεῖν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐν τῷ πράττειν καλῶς τὴν
εἰς τοὺς Ἕλληνας φιλανθρωπίαν καὶ ἡμερότητα.

Ibid. 9. Ἐπιταττομένοις. Ἡμῶν Χριστιανούς δη-
λονότι.

Ibid. 10. Κίνδυνος. Ἐπιστήσεις ἐνταῦθα, πᾶς ὁ
πρὸς τὸ τῆς ἀπογνώσεως βάρβαρον ἐξωρούμενος, ὡς
Χριστιανὸν μὲν ἀπαντες, ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθη-
μεν. Εἰ δὲ τις εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀρετῆς ἀφικέσθαι οὐ
δύναται, ἀλλὰ μέσσην τινὰ βαδίζει, τῶν τοιούτων κίν-
δυνος μὲν οὐδεὶς, ἦττων δὲ ἡ τιμὴ καὶ ἡ τῆς μεσότη-
τος ἀμοιβή.

Col. 636 A 6. Προσκείμενος. Προσπακουστόν & Προσκείμενος. Subaudiendum τυγχάνει, est. τὸ τυγχάνει.

Ibid. 15. Τὰ θεῖα λέγω. Ἀντὶ τοῦ, τοὺς λόγους λέγω τοὺς εἰς τὰ θεῖα κηρύγματα τε καὶ δόγματα, καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἐλπίδας.

Ibid. B 2. Πίνδαρον. Πίνδαρος εἰς ἐστὶ τῶν πρὸς λύραν λεγόντων. Οὗτος οὖν ὁ λυρικός τέσσαρας γράφει νίκας, αἱ καὶ πράττονται. Ἐν τῇ μὲν τοίνυν τῶν νικῶν ἐκεῖνός φησιν· ὅτι τὸ οἰκεῖον ἕκαστον πιάζει κακόν· ὅ ἐστι, πάντα ἀνθρώπων τὸ ἴδιον ἀνὴρ κακόν.

Ibid. 14. Τελχίνες. Παρ' Ἑλληνισιν φθονεροὶ τινες δαίμονες.

Ibid. C 9. Κἄν τι δίκαιον δόξης. Οὐκ εἶπε, κἄν τι δίκαιον εἴη, ἀλλὰ, δόξης λέγειν. Σοῦ δὲ δοκεῖν τὸ δίκαιόν τι λέγειν. Δόξομεν καὶ ἡμεῖς ἠττάσθαι, καὶ διὰ τὴν δόξαν ἀνασώμεθα μὲν, οὐ μεμψόμεθα δέ. B

Ibid. 14. Καὶ τὸ Ἑλληνίζειν. Θεουκιδίδης ὁ Ἀθηναῖος συγγραφεὺς μάρτυς ἡμῖν, ὡς οὐ τῆς θρησκείας ἀλλ' Ἑλληνος, καὶ τῶν ἐκεῖνός παιδῶν ἢ Ἑλληνίζουσα διάλεκτος. Οὕτω γὰρ φησιν ἐν τῇ προοίμῳ τῆς αὐτοῦ συγγραφῆς· Δοκεῖ δέ μοι, οὐδὲ τοῦνομα τοῦτο ζύμπασά πω εἶχεν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸ Ἑλληνος τοῦ Δευκαλίωνος καὶ πάνυ οὐδὲ εἶναι ἢ ἐπικλήσις αὐτῆ, κατὰ ἔθνη δὲ ἄλλα τε καὶ τὸ Πελασγικὸν ἐπιπλεῖστον, ἀφ' αὐτῶν τὴν ἐπωνυμίαν παρέχεται. Ἑλληνος δὲ καὶ τῶν παιδῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἰσχυσάντων, καὶ ἐπαγομένων αὐτοὺς ἐπ' ὠφέλειαν εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, καθ' ἕκαστους μὲν ἦδη τῇ ὁμιλίᾳ μᾶλλον καλεῖσθαι Ἑλληνας, οὐ μόντοι πολλοῦ γε χρόνου ἰδύνατο καὶ ἄπασιν ἐνικήσαι. Τεκμηριοὶ δὲ μάλιστα Ὅμηρος. Πολλῶ γὰρ ὕστερος ἐστὶ καὶ τῶν Τρωϊκῶν γενόμενος, οὐδαμοῦ τοὺς ζύμπαντας ὀνόμασεν, οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς Ἀχιλλείως ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἑλληνες ἦσαν· Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεισι, καὶ Ἀργεῖους, καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ. Οὐδὲ μὲν, οὐδὲ βαρβάρους εἶρηκε, ἐὰν τὸ μῆδ' Ἑλληνός πω, ὡς ἡμεῖς δοκεῖ, ἀντίπαλον εἰς ἐν ὄνομα ἀποκεκρίσθαι.

Col. 637 C 2. Καὶ τὰ δηλούμενα. Τῶν δηλουμένων, τὰ μὲν μὲν προσγορίᾳ καὶ τῇ αὐτῇ λέξει διάφορά ἐστι τῶν σημαινομένων, οἷον ἢ κυρίου φωνῆ, καὶ τὸ στοιχεῖον. Πῆ μὲν γὰρ σημαίνει τὰ γράμματα, πῆ δὲ τὰ στοιχεῖα, ἦτοι τὰς ποιήσας ἐξ ὧν τὰ σώματα· τὰ δὲ διαφόροις ὀνόμασι ταῦτά ἐστιν, οἷον, Κραῖττον, ἄμεινον, βέλτιον, κάλλιον· καὶ ἐστίασις D καὶ εὐωχία.

Col. 640 A 3. Ἱεροφάνταις. Παρὰ τὸ τὰ ἱερὰ ἐκφαίνειν. Εἰσὶ γὰρ οἱ ἱεραργοί.

Ibid. 9. Παιδεραστεῖν. Τὸ παιδεραστεῖν εἶτ' αἰσχροῦς, εἶτε σωφρόνως, πᾶσι μὲν Ἑλλήσι, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις ἔννομον ἦν. Καὶ Πέρσαι δὲ, καθ' Ἠρόδοτον, τοῖς παισὶν ἐμψυγνυτο, παρ' Ἑλλήνων τοῦτο μαθόντες.

Ibid. Ἡ τὸ πορνεύειν. Τὸ πορνεύειν τοὺς ἀνδρας, καὶ πορνεύεσθαι τὰς γυναῖκας μάλιστα παρὰ Κορινθίοις ἔθος ἦν· παρ' οἷς καὶ γεγόνασι αἱ περιβόητοι πόρνοι ἐκείναι, ὧν καὶ ἡ Λαζὴ καὶ ἡ Κύκνη καὶ ἡ Σαλαδακχῶ. Ἡ γὰρ Φρύνη Ἀθηνὸς ἦν.

Divina dico. Id est, sermones dico ad divina mandata dogmataque spectantes, atque spes exiidae conceptas.

Pindarum. Pindarus unus est ad lyram canentium. Hic igitur lyricus quatuor scribit victorias, quæ obtinentur. In prima victoriarum hoc dicit, quod omnis propria molestia premit, id est, quivis homo proprium malum dolet.

Telchines. Apud Græcos invidi quidam daemonæ.

Quod si justus aliquid. Non dixit, quousi justus aliquid dixeris, sed dicere visus fueris. Tuum enim videri justum aliquid dicere. Videmur et nos vinci, et propter hanc opinionem dolebimus quidem, sed non te reprehendemus.

Græcizare. Thucydides Atheniensis historicus testis nobis quod non idololatriæ, sed Hellenis ejusque filiorum Græca fuit dialectus. Sic enim ait in historia sua proœmio: Videtur autem mihi nondum nomen illud universam habuisse, sed ante Hellena, Deucalionis filium, minime fuisse hanc appellationem: gentes enim aliæ, Pelasgico genere pleræque, a semetipsis cognomen habuisse. Hellene quidem ejusque filii in Phthiotide vigentibus et se ipsos diffidentibus utilitatis causa in alias civitates, singuli jam commercio magis vocari Hellenes cœperunt, nec quidem multo tempore omnibus prævalere hoc valuit. Quod ostendit maxime Homerus. Namque multo tempore post Troicas res natus, nusquam universos nominavit, neque alios atque ex Phthiotide Achillis comites, qui et primi Hellenes erant. Danaos vero in carminibus, et Argivos, et Achivos vocat. Neque barbaros dixit propterea quod nondum Hellenes (ut mihi videtur) in par unumque nomen convenissent.

Significant. Ex iis quæ significantur, alia quidem uno vocabulo et eadem dictione, sensu sunt diversa, qualis κυρίου, domini, vox, atque στοιχεῖον, elementum. Nonnunquam enim litteras significat, nonnunquam elementa, seu principia quibus constant corpora; alia vero diversis nominibus eadem sunt, sicut κραῖττον, ἄμεινον, βέλτιον, κάλλιον, melius, pulchrius, rectius, ac pariter ἐστίασις et εὐωχία, epulum, convivium.

Hierophantis. Ἱεροφάντης, ab ἱερά, sacra, et φαίνω, manifestare. Hi sunt enim sacrificatores.

Παιδεραστεῖν. Παιδεραστεῖν, pueros adamare sive turpiter, sive sapienter, apud omnes Græcos, præsertimque Athenienses, usitatissimum erat. Persæ quoque, juxta Herodotum, pueris abutebantur, quod a Græcis didicerant.

Scortari. Scortari homines, feminasque meretricium agere maxime apud Corinthios in usu venerat. Hic enim existerunt famosæ illæ meretrices, quales Lais, Cycna et Salabaccho. Phryne autem Atheniensis erat.

Ἐκκριτον. Pro *ἐξαιρέτον*, *selectum*, et γνωριμώτατον, *maximè proprium*.

Commune. Sicut ovis, bos.

Duo erga idem. De Græcismo, lingua et deorum cultus. Si enim ambo Græcizari pariter dicuntur, Græcizari secundum linguam, et Græcizari secundum deorum cultum inter se multum differunt.

A posteriori. A fucato sermone.

Partitio. Id est, quænam proprietas, possessio rei. Ἀποκλήρωσις α κλήρου, *sorte*, vel κληρονομίας, *hereditate* dictum est, vel a terræ mensura. In utraque enim possessori possessio et proprietates est.

Græcas voces. Hellas mulier et vox, sicut et Persis vox, et mulier, et regio. Sic et Cæsarea mulier, et Antiochia, et vox eodem nomine ac civitas; et Armenia mulier, et vox simili nomine quam regio. - Aliter. Quærens invenio gentilia hæc nomina in derivatione frequenter a norma abhorrere posse. Sic enim Pagasa urbs, ejus civis tripliciter dicitur Pagasæus, Pagasæus, Pagasites; et rursus Agæus et Ægæotes. In Cilicia Ægos civis dicitur Ægius; in Macedonia Ægæotes; in Attica vero Ægæus. Pagasæ autem in Thessalia nomen habuerunt eo quod ab Argo initium duxit, παγήναι. Non modo Alexandria mulier, sed et Alexandria ita et Cappadocis.

Neque ars ulla. Institutum plerunque artis est. Institutum enim de rebus cum arte et sine arte: verbi gratia, jejunare, sapere, simpliciter et non exquisitè vivere; quod si quid artis est, hoc et institutum; et si institutum est, non ideo ars.

Omnia tamen in medium. Hæc talia disserere atque enumerare sacræ tuæ ac religiosæ animæ est, non autem dæmoniæcæ istius impij et similitum.

Phœnicum litteræ. Litteras primos omnium Ægyptios formasse aiunt, deinde Phœnices eas collegisse, ac postea Cadmum, Agenoris filium, cum ex Phœnicia in Græciam se contulisset, illinc eas in eam regionem transportasse. Erant porro olim sexdecim tantum litteræ, α, β, γ, δ, ε, ι, κ, λ, μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ, υ; post autem aiunt insuper octo inventas fuisse: quatuor quidem a Palamede, ξ, θ, φ, χ; a Simonide poeta quatuor reliquas, η, ζ, ψ, ω.

Pravum et sceleratum agmen. Rebellionis agmen dicit, adversus leges et regulas quas edixit, ut disciplina privarentur Christiani e multis cardinali, atque ita dissolveretur agmen aciesque verborum. Atque utinam, ait, agmen illud adversus religionem quam occissime dissolutum sit: sic enim multis nos malis liberaremur.

Initiationum. Preces erant, quæ de ægrotantibus, de absentibus, de fructibus apud nos fiunt.

Ibid. 12. Ἐκκριτον. Ἀντὶ τοῦ, ἐξαιρέτον καὶ γνωριμώτατον.

Ibid. 15. Τῶν κοινῶν. Οἷον πρόβατον, βοῦν.

Ibid. C 3. Περὶ ταυτὸν ἄμφω. Περὶ τὸ Ἑλληνίζειν ἢ τε γλώσσα, καὶ ἢ θρησκεία. Εἰ δὲ καὶ τὸ Ἑλληνίζειν ταυτὸν, τὸ Ἑλληνίζειν κατὰ τὴν φωνὴν τό τε Ἑλληνίζειν κατὰ τὴν θρησκείαν ἀλλήλων κατ' ἄμφω πολλῶ διέστηκεν.

Ibid. 11 Τούτου. Τοῦ κομφῶ.

Ibid. Ἀποκλήρωσις. Ἀντὶ τοῦ, Τίς ἢ οἰκειότης καὶ σχέσις τοῦ πράγματος. Εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ κλήρου ἢ τῆς κληρονομίας, ἢ τοῦ μέτρου τῆς γῆς. Ἐν ἀμφοτέροις γὰρ σχέσις ἐστὶ, καὶ οἰκειότης κληροῦχῳ.

Col. 641 A 7. Ἑλλάδος φωνῆς. Καὶ Ἑλλάς γυνή, καὶ φωνή, ὡσπερ καὶ Περσίς φωνή, καὶ γυνή καὶ χώρα. Οὕτω καὶ Καισάρεια γυνή, καὶ Ἀντιοχεία, καὶ φωνή ὁμωνύμως τῇ πόλει, καὶ Ἀρμενία γυνή καὶ φωνή ὁμώνυμος τῇ χώρῃ. Ἄλλως. Ζητῶν εὐρίσκω μὴ κανονικῇ ἀκολουθίᾳ τινὶ δύνασθαι καθυποβάλλεσθαι τὰ ἔθνικὰ ταῦτα ὀνόματα. Ἴδου γὰρ Πάγασα μὲν ἢ πόλις, ὁ δὲ πολίτης εὐρέθη τριχῶς, Παγασαίος, Παγασαίος, Παγασίτης· καὶ πάλιν, Αἰγαίος καὶ Αἰγαίωτης. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἐν Κιλικίᾳ Αἰγῶν, Αἰγαίος ὁ πολίτης· ἐπὶ δὲ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Αἰγῶν, Αἰγαίωτης; ἐπὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἀκτῇ Αἰγαίου· αὐτὸ δὲ Πόγασαίος τῆς Θετταλίας ἀπὸ τοῦ τῆν Ἀργῶ παγήναι κατὰ τὸν τόπον, εἴρηται. Οὐ μόνον δὲ Ἀλεξανδρεία γυνή, ἀλλὰ καὶ Ἀλεξανδρίς· οὕτω καὶ Καππαδοκίς.

Ibid. B 6. Οὔτε τέχνη τις. Ἡ μὲν ἐπιτήδευσις ἐπὶ πλεῖον ἐστὶ τῆς τέχνης. Ἐπιτηδεύει γὰρ καὶ τὰ μετὰ τέχνης, καὶ χωρὶς γινόμενα· οἷον τὸ εὐχεσθαι, τὸ νηστεύειν, τὸ σωφρονεῖν, τὸ ἀπλῶς καὶ ἀπειλῶς ζῆν. Καὶ εἰ τι μὲν τέχνη, τοῦτο καὶ ἐπιτήδευσις· οὐκ, εἰ τι δὲ ἐπιτήδευσις, τοῦτο ἤδη καὶ τέχνη.

Ibid. 14. Πάντα δὲ εἰς μέσον. Τὰ ταῦτα λογίζεσθαι καὶ διεξέρχεσθαι τῆς σῆς ἱερᾶς καὶ θεοφιλοῦς ὑπῆρχε ψυχῆς, οὐ τῆς δαιμονιώδους ἐκείνης τοῦ δυσσεβοῦς, καὶ τῶν ὁμοίων.

Ibid. C 5. Φοινίκων καὶ γράμμ. Πρώτους λέγουσι γράμματα τυπῶσαι τοὺς Αἰγυπτίους, ἔπειτα συναγαγεῖν Φοίνικας, καὶ εἰς Ἑλλάδα κομίσει Κάδμω τοῦ Ἀγήνορος, ἀπὸ Φοινίκης εἰς τὴν Ἑλλάδα παραγενόμενον. Διὸ καὶ φοινίκια αὐτὰ προσγορευθῆναι. Εἶναι δὲ τὸ παλαιὸν γράμματα ις· α, β, γ, δ, ε, ι, κ, λ, μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ, υ, ὕστερον δὲ καὶ προσευρεθῆναι ὀκτώ· ὑπὸ μὲν Παλαμήδου τέτταρα, ξ, θ, φ, χ· ὑπὸ Σιμωνίδου δὲ τοῦ μελοποιῦ, τὰ ὀπίλοιπα τέτταρα, η, ζ, ψ, ω.

Col. 645 B 4. Πορητὸν σύνταγμα. Τὸ τῆς ἐπιναστάσεως φησι σύνταγμα, κατὰ τοὺς ἔρους καὶ νόμους οὓς προσέθηκεν, ὥστε τῆς παιδεύσεως ἀμείρους εἶναι Χριστιανούς τῆς ἐκ πολλῶν συνεστηκυίας, καὶ λοιπὸν ταύτῃ διέλοιτο ἐπ' αὐτῶ τὸ σύνταγμα καὶ τὸ σύστημα τῶν λόγων. Ἄλλ' εἴθε, φησι, καὶ τὸ σύνταγμα αὐτὸ κατὰ τῆς εὐσεβείας τάχιστα διελύθη· οὕτω γὰρ ἂν πλείστον ἡμεῖς κακῶν ἀπηλλάγημεν.

Col. 648 C 5. Προτελείων. Προτελείοι· εὐχαί, αἱ περὶ νοσοῦντων, καὶ ἀποδήμων παρ' ἡμῖν καὶ κερπῶν καὶ τῶν τοιοῦτων.

Col. 649 A 2. *Μέχρι τῆς ὄνειρώξεως.* Εἶτε τρις-
 αθλίω μᾶλλον Ἰουλιανῷ κέρδος ἦν τὸ βασιλεῦσαι
 μέχρι τῆς ἐν ὑπνοῖς ἐφέως· ἐπερ ἡμῖν μὲν οἱ στέ-
 φανοι πλείους ἐπὶ πλείον ἀγωνιζομένοις, καὶ πρὸς
 μηδένα τῶν ἀνταγωνιστῶν κρατουμένοις, ἐκείνῳ δὲ
 μείζων ἢ βάσανος, ὅσῳ καὶ πλείον τοὺς ἀγίους ἐκό-
 λαζεν, ὡς οὖν ἐγὼ κρίνω. Ὁ γὰρ ἅγιος πατὴρ ἀμ-
 φέβολον αὐτὸ τέθεικε. Μᾶλλον Ἰουλιανῷ κέρδος ἦν
 τὸ θάπτον ἀπελθεῖν, καὶ ταύτῃ τῇ οὐρανῷ δίκῃ
 ἔλαττον τῆς τιμωρίας ὀφθῆσαι. Ἡμῖν μὲν γὰρ ἀθλή-
 σαι καὶ νενικηκόσι, μείζων ἢ φιλοτιμία καὶ εὐδοξία,
 ὅ τε παρὰ Θεοῦ ἔπαινος ἡμοῦ τε καὶ στέφανος πάσης
 φιλοτιμίας ὑψηλότερός τε καὶ μακαριστότερος, μὴ
 προελθοῦσι δὲ εἰς ἀγῶνα τοσοῦτον καὶ ἀθλῆσαι, τῷ
 μηδένα διώκειν, κίνδυνος οὐδαίς. Ὀνειρώξιν δὲ λέγει
 τὴν διὰ τῶν ὄνειρων φαντασίαν, τὴν ἔφιν τὴν ἐν τοῖς
 ὑπνοῖς. Ὀνειρώττω δὲ τὸ βῆμα, ἀντὶ τοῦ, Δι' ὄνει-
 ρων βλέπω. Τὸ δὲ ὄνειροπολεῖν, ἐγρηγορτοῦ ἐστὶν
 ἐνύπνιον. Τὸ γὰρ τοῖς πολλοῖς ἀποφαντάζεσθαι ση-
 μαινόμενον, τοῦτο παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις τὸ ὄνειροπολεῖν
 δηλοῖ. Φαντάζεσθαι δὲ κυρίως ἐστὶ τὸ φαί-
 νεσθαι.

Ibid. 4. *Πιθήκων μιμήματα.* Ἀλίσκονται οἱ πί-
 θηκοὶ μὴ ὄντες ἄνθρωποι· οὕτως οὖν καὶ Ἰουλιανὸς
 μᾶλλον ἑάλω τὰ Χριστιανῶν μιμούμενος, τῷ διδα-
 σκαλεῖα καὶ τὰ τοιαῦτα ἰδρύσασθαι διανοεῖσθαι.

Ibid. B 5. *Οὐδὲν δὲ ὄλον.* Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲν περὶ-
 τὴν, ἢ οὐδὲν δυσχερές.

Ibid. 8. *Πέρας τῶν συναλεύσεω.* Ἀπὸ τῶν Ἑλλη-
 νικῶν δηλονότι. Τί δὲ ἄλλο ἦν τὸ πέρας τῶν συν-
 αλεύσεων αὐτῶν, ἢ ματαίότης, πολὺ μὲν τὸ δυσσεβές,
 πλείον δὲ τὸ ἀνυπόστατον ἔχουσα;

Col. 652 A 6. *Τὴν μακαρίαν.* Ἐκκλησίαν, πολι-
 τεῖαν δηλονότι. Τὸ δὲ μακαρίαν, κατ' εἰρωνεῖαν ἐφ-
 ρηται.

Ibid. 11. *Γέλωτα ἐν θαυροῖς.* Καλλιμάχειον
 τοιοῦτο φέρεται. Ἐπεὶ θεὸς οὐδὲ γελᾶσαι ἀκλαυστὶ
 μέρπεσιν ὀϊζυροῖσιν ἔδωκεν.

Ibid. B 10. *Γραψάτωσαν.* Ἀντὶ τοῦ, λογογραφεί-
 τωσαν αὐτοῦς, οἵτινες κατὰ τὸ σχῆμα προκαθέζεσθαι
 μέλλουσιν.

Ibid. *Ταινία.* Ἔστι διάδημα κεφαλῆς ἐξ ὑφάσμα-
 τος ἀντὶ στεφάνου τῷ μετώπῳ προστιθεμένη· ταύτῃ
 καὶ γυναῖκες στεφανοῦνται, καὶ μάλιστα αἱ Ῥωμαῖαι
 καὶ πολλοὶ πολλάκις παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι ποιεῖ-
 ται τὸ βῆμα, ταινιῶ, ταινιοῖς.

Ibid. C 10. *Ταῦτα μὲν δὴ.* Ἀντὶ τοῦ, ταῦτα μὲν
 τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Col. 653 A 1. *Υποφήτας.* Ὑποφήτης ἐστὶν ὁ
 ὁπηρέτης καὶ ὁπαναγινώσκων τοῖς προεδρεύουσιν
 ἱερεῦσιν, ὡσαύτῃ εἰποιμεν ἀναγνώστας ἢ διακόνους.

Ibid. 9. *Αἱ τούτους ἐπαφίμεν.* Τοῖς θεοῖς δηλο-
 ῦσι, παρὰ τῶν γενναυστάτων γιγάντων. Ὁ γὰρ
 Ἐγκέλαδος, ὡς ληροῦντές φασιν, ἐπαφῆκε τῷ Διὶ
 τὴν Σικελίαν, εἶτα ταύτῃν ὁ Ζεὺς κατ' ἐκείνου τρέ-
 φας ἐθαψεν αὐτὸν, καὶ ὑπόκειται τῇ Σικελίᾳ ὁ Ἐγκέ-
 λαδος.

Ibid 10. *Πικρὰ τούτων.* Τῶν γιγάντων.

Ibid. 11. *Χίμαιρα.* Χίμαιρα καλεῖται ἢ αἰξ, ἢ ἐν

Ultra cogitationis somnium. An ter misero magis
 Juliano commodo cesserit non ultra in somniis
 visum regnavisse. Quod si nobis quidem coronæ
 plures magis laborantibus, adversariorumque ne-
 mini cedentibus; isti vero major pœna, quo magis
 in sanctos sæviret, sicut mihi videtur. Sanctus
 enim Pater hoc in ancipiti statuit. Majori lucro
 Juliano erat celerius abire, et ideo minus a cœlo
 supplicium incurrisse. Nobis vero luctantibus atque
 vincientibus, gloria major famaue, cum a Deo
 laus simul et corona omni gloria excelsior et bea-
 tior non diutius certamen hoc atque luctam susti-
 nentibus: nemine enim jam persequente, nihil erat
 periculi. Ὀνειρώξιν vocat e somniis cogitationes;
 in somniis visum. Ὀνειρώττω verbum *per somnia*
 B *aspicere* significat. Ὀνειροπολεῖν vero *rigilantis* est
somnium. Res multas sibi cogitatione fingere apud
 doctos *ὄνειροπολεῖν* vim habet. Φαντάζεσθαι vero,
animo sibi fingere, proprie est φαίνεσθαι, *videri*.

Simiorum imitationes. Simios non esse homines
 liquet. Sic igitur et Julianum apertum est Chri-
 stianorum mores imitatum, utpote scholas simi-
 liaque constituere meditaretur.

Nec vero quidquam. Hoc est, nihil ita commo-
 dum, nihil ita facile.

Conventuum finis. Gentilium videlicet; quis au-
 tem alius conventuum finis erat, ac vanitas, multum
 quidem impietatis, plus vero infirmitatis habens?

C *Beatam.* Nempe Ecclesiam, rerum administra-
 tionem. Beatam hic per antiphrasin usurpatum.

Risum in lacrymis. Hoc refert Callimachus:
Neo sine fletu

Humanis dedit Omnipotens effundere risum.
Describant. Ordinem cultumque assignent, quo
 quisque sedere debeat.

Vittæ. Diadema capitis est e textura, quasi corona
 frontem circumdans. His vittis mulieres coro-
 nantur, et maxime Romanæ. Hinc apud historicos
 frequenter usurpatur verbum ταινιῶ, ταινιοῖς *vittis*
cingere.

D *Hæc quidem.* Pro, hæc ad hunc modum se ha-
 bent.

Interpretes. Ὑποφήτης est minister qui præsi-
 dibus sacris lectionem recitat, sicut quos lectores
 vel diaconos vocamus.

In eos injectæ. In deos scilicet a fortissimis gigan-
 tibus. Enceladus enim, ut aiunt insipientes, in
 Jovem Siciliam injectit; qua Jupiter in illum con-
 versa sepelivit eum, et Siciliæ subjacet Enceladus.

Acerbi eorum. Gigantum scilicet.
Chimæra. Chimæra vocatur capella in *hiemis*

χειμῶνι, nata. Nunc vero de Patarica dicit.

Omnis mali colluvies. Hic φιλοτιμία pro ἀφθονία, copia magna, βασιλεία, magnificentia; πολυτέλεια, sumptus. Ut jam non semel dixi, tres sunt nominis acceptiones: litiū amor, inanis gloria, vel superbia, tertio magnificentia et liberalitas.

Alti parcat. Parcitis, vos gentiles. Per ironiam dicit grandiloquentie, μεγαληγορίας

Μοιχάδος. Non dicitur μοιχάς vel μοιχαλός, μάχθα. Pro nomine utuntur participio historici, μοιχευομένη scilicet μάχθα. At sancti Patres istis parvi momenti voculis non exquisitiorem curam adbibuerunt, ut Dei homines, verum nonnunquam id ultro neglexerunt, rerum veritati potius studentes, quæ nominibus neque extolli neque humiliari consuevit. Lacon vero Lacæna, sicut draco, dracæna. Hæ sunt Peloponnesi partes, Laconica, Heliaca, Messeniaca, Argolica, Arcadica.

Inusitata. De natura scilicet.

Jovi consilio. Nugæ (ut vere dicam) multæ et surprisissimæ divina apud Græcos augustaque videntur. Imo neque vetus quoddam documentum apud eos, ut ipsi dicunt, vel humanarum, vel divinarum rerum: Græci semper pueri estis, ait in Dialogis Plato; neque enim apud Græcos vetus est documentum ullam. Dicitur in Critia Soloni apud quemdam ex Hieropoli in Ægypto hierophantarum superbienti, quod sciret simul ac testis esset multo cæteris juniores esse qui Græciam incolerant: quorum vel ab initio eam incolentes, vel cum illis eam amplificantes, alii quidem ex Ægypto, alii vero ex Asia profecti consedere. Sic Danaus quinquaginta filiarum pater; sic Pelops, sic Cadmus, sic Phoenix.

Gloriantur. Id est, sed potius superbiant.

Nudos theologos. Qui citra fabularum involucrum de his divinis disserant.

Per figmenta. Id est per plasticam atque picturam.

Pietatem colere liceat. Quomodo non stultum, cum pietatem sine damno colere liceat, impium esse malle cum damno?

Laudant eos. Poetas.

Quibus. Nempe poetis.

Legibus. Græcorum scilicet.

Simul et publicæ. Nihil aliud quam deos comædiis læcessunt poetæ. Nonnunquam et tragediis istorum calamitates publicant.

Duplitis sensus. Nempe allegorica. Allegorici enim plerique divinæ Scripturæ loci. Namque aliud quam quod videtur ostendentes, absconditum sensum intelligendum præbent. Διπλός, allegoria, nomen apud sanctos Patres invenitur.

Pulcherrimi cujusdam corporis instar. Corpus

Α χειμῶνι γεννηθεῖσα. Nūν δὲ περὶ τῆς Παταρικῆς φησι.

Ibid. 12. Φιλοτιμία παντός κακοῦ. Ἐντὶ τοῦ ἀφθονία, βασιλεία, πολυτέλεια. Ὡς δὲ πολλάκις εἶπον, τρία ἐστὶ τὰ σημαίνόμενα τοῦ ὀνόματος· φιλοτιμία, κενοδοξία ἢ ὀπερηφανία, καὶ τρίτον τὸ βασιλεὺς καὶ φιλόδωρον.

Ibid. B 10. Ἄλλης φαίδεσθαι. Φαίδεσθε, οἱ Ἕλληγες ὑμεῖς. Διὰ τὴν εἰρωνεῖαν εἶπε, μεγαληγορίας.

Col. 656 A 15. Μοιχάδος. Ἡ μοιχάς, ἢ μοιχαλός οὐκ εἴρηται. Χρῶνται δὲ ἐντὶ τοῦ ὀνόματος τῇ μετοχῇ οἱ συγγραφεῖς, ὅσον ἢ μοιχευομένη. Ἄλλ' οἱ ἅγιοι Πατέρες οὐκ ἐπρόνοιαν τῆς πάσης ἀκριβείας τῶν εὐτελῶν λεξιδριῶν τούτων, ὡς Θεοῦ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐστὶν ἢ παρτίδον ἐκόντες, τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν προτιμήσαντες, ἢ οὕτε ὑφούσθαι, οὕτε ταπεινούσθαι τοῖς ὀνόμασι πέφυκε. Λάκων δὲ Λάκαινα, ὡς δράκων δράκαινα. Μοῖραι δὲ Πελοποννήσου αὐταῖ· Λακωνική, Ἑλιακή, Μεσσηνιακή, Ἀργολική, Ἀρκαδική.

Ibid. C 2. Τῶν νεομομημένων. Περὶ φύσεως δηλονότι.

Ibid. 4. Δεῖ μῆτιν. Ἀπὸ ὡς ἀληθὲς πολὺς τε καὶ ἀσχετός τὰ παρ' Ἑλλήσι θεῖα δοκεῖ καὶ σεβάσμα· οὐ μόνον δὲ, ἀλλ' οὐδὲ παλαιὸν τι μάθημα παρ' αὐτοῖς, ὡς αὐτοὶ φασιν, οὕτε τῶν ἀνθρωπίνων, οὕτε τῶν θεῶν. Ἕλληγες δὲ παῖδες ἐστὶ, φησὶ που τῶν ἑαυτοῦ διαλόγων ὁ Πλάτων, παρὰ γὰρ Ἑλλήσι μάθημα παλαιὸν οὐκ ἐστὶν· εἴρηται ἐν τῷ Κριτία πρὸς Σίλωνα μεγαλοφρονούντα παρὰ τινι τῶν ἐν Ἑλλείνι πόλει τῇ κατ' Αἴγυπτον ἱεροπροφητῶν, ἱδόντος ἅμα καὶ μαρτυροῦντος, ὅτι πολλοὶ νεώτεροι τῶν ἄλλων οἱ τὴν Ἑλλάδα χώραν οἰκήσαντες. Οἱ τε γὰρ ἀνωθεν ἐξ ἄρχῆς αὐτὴν οἰκήσαντες, οἱ τε μετ' ἐκείνους αὐτὴν ἀύξησαντες, οἱ μὲν ἐξ Αἰγύπτου, οἱ δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλθόντες κατέμενον. Ὡς Δαναὸς ὁ πενήκοντα θυγατέρων πατήρ ὡς Πέλοψ, ὡς Κάδμος, ὡς Φοῖνιξ.

Ibid. 7. Καὶ φιλοτιμίσθησαν. Ἐντὶ τοῦ, Ἄλλὰ καὶ μεγαφρονεῖσασαν.

Ibid. 12. Γυμνοὺς θεολ. Τοὺς ἀνευ τινὸς προκαλύμματος θεολογήσαντας.

Ibid. D 2. Ἐν πλάσμασι. Ἐντὶ τοῦ, ἐν πλαστικῇ, καὶ ζωγραφικῇ.

Col. 657 A 3. Ἐνὸν εὐσεβ. Πῶς οὐκ εὐθεός, ἐνὸν τὸ εὐσεβεῖν ἀζημίως, αἰρεῖσθαι μετὰ ζημίας ἀσεβεῖν;

Ibid. 14. Ἐπαινοῦσι τοὺς. Τοὺς ποιητάς.

Ibid. B 1. Οἷς τὸ μῆ. Οἷς, ποιηταῖς δηλονότι.

Ibid. 4. Τῶν νόμων. Τῶν Ἑλληνικῶν δηλονότι.

Ibid. 5. Ὁμοῦ καὶ δημοσίᾳ. Θέλει γὰρ ἄλλο ἢ κομμοδοῦσιν οἱ ποιηταὶ τοὺς θεοὺς. Ἐστὶ δὲ ἢ καὶ τραγωδοῦσι, τὰς ἐκείνων κυμαρὰς δημοσιάζοντες.

Ibid. 9. Τῆς διπλῆς. Ἐντὶ τοῦ διπλοῦ. Διπλοὶ γὰρ οἱ πλεῖστοι τῆς θείας Γραφῆς λόγοι. Ἄλλο γὰρ τῷ φαινομένῳ δηλοῦντες, ἄλλο νοεῖν τῷ κρυπτομένῳ διδάσκει. Τὸ δὲ τῆς διπλῆς ὄνομα, παρὰ τοῖς ἁγίοις Πατέραςιν εὑρηται.

Ibid. 12. Ὅσπερ τι σῶμα κάλυψ. Σῶμα λάβον;

τὸν κρυπτόμενον νοῦν, ἐσθῆτα τὸ φαινόμενον A accipies absconditum sensum, vestem vero scriptam litteram.

Ibid. C 3. *Δυσχεραίνουσιν*. Οἱ μὲν Ἀττικοὶ τὸ δυσχεραίνω πρὸς αἰτιατικὴν συντάττουσι, νυνὶ δὲ ὁ Πάτερ πρὸς δοτικὴν συνέταξεν, ἀντὶ τοῦ, *Δυσχεραίνω ἐπ' αὐτῷ*· περὶ αὐτῶν δὲ λέγει τῶν δηλουμένων, καὶ νοουμένων, καὶ τῶν αὐτῶν ἐμφάσεων.

Ibid. 11. *Τίς ἡ σύνεσις*. Διὰ πετρῶν τῶ ῥοθίῳ κεκαλυμμένων πρὸς λιμένα ἐπαίγεσθαι. Πρόβολοι δὲ καὶ ὕφαλοι, ἀφανῆ βράχῃ· οἶόν ἐστιν ὑπὸ τὴν ἄλα, τὸ ῥεῖσι τὴν θάλασσαν.

Col. 660 A 1. *Θεωρητικὸς τρόπος*. Ἀντὶ τοῦ, *δογματικὸς*. Ἐν ἄλλοις δὲ τρόπος εὐρίσκειται.

Ibid. 2. *Τῶν ὑποθέσεων*. Ἀντὶ τοῦ, ἀρχῶν καὶ κρηπίδων καὶ θεμελιῶν· τὸ γὰρ φαινόμενον παρ' Ἑλλήσιν ὑπὲρ τὸ ἀλληγορούμενον καὶ νοούμενον B κάλλιον.

Ibid. 5. *Αὐτοῦ*. Τὰ παρ' Ἑλλήσιν οὐ συμβαίνουσιν ἀλλήλοις, ὡς πολλάκις τὰ τῶ ἐνὶ εἰρημένα ἀνδρῶ, ἄλλω καὶ ἄλλω δοκεῖν εἰρησθαι, ἀλλὰ μὴ αὐτῶ.

Ibid. 12. *Πλάττειν αὐτούς*. Ἄρα ταῖς τοῦ Ἰσοκράτους παραινήσεις χρώμενοι δυνήσονται· σφὰς αὐτοὺς βελτίους ποιεῖν καλῶς; Μὴ τιμᾶτῶσαν οὖν τοὺς θεοὺς. Ἐκείνοι γὰρ καὶ πρὸς ἀλλήλους στασιάζουσι, καὶ μᾶλλον ἄδικοι καὶ ἀκόλαστοι, ἢ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥστε μισεῖν τοὺς θεοὺς ἄξιον τὸν γε σώφρονα καὶ δίκαιον εἶναι βουλόμενον· μισεῖν δὲ καὶ τὴν Ἰσοκράτην αὐτὸν εὐλογον, καὶ εἰ τις ἄλλος αὐτοῖς παρόμοιος, ὅτι πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐπαινέσαντες καὶ πονήσαντες, πονηροὺς θεοὺς τιμᾶν εἰσηγήσαντες.

Ibid. 14. *Ἄριστον ὁμόνοια*. Κατ' ἀπόφασιν ἀναγνωστέον. C

Ibid. B 4. *Τίσι τοῦτο διδάξουσι*. Τὴν ὁμόνοιαν ἐγλόνετι.

Ibid. 14. *Πρὸς τὴν κρείσσω*. Αἴθλον ὅτι πρὸς τὴν ἀρετὴν λέγει.

Ibid. C 2. *Ἐνθα τὸ κακόν*. Ἐνθα φησὶν, ἐν τῷ χρῆσθαι τοῖς κακοῖς. Αἴθλον ὅτι καὶ τὸ κακὸν εἶναι ἄνθρωπον, οὐ μόνον οὐκ ἄτιμον, ἀλλὰ καὶ τίμιον, ὡς θεῶν τινος προϊσταμένου τῆς κακίας ἐκείνης, ἦτοι τοῦ πάθους οὐ ἡ κακία, ἦτοι τὸ πάθος ἐστὶ τιμώμενον βωμοῖς καὶ θυγαῖς. Οὕτως ὀρθῶς νοήσεις λαμβάνων τὴν αἰτιατικὴν ἀντὶ τῆς γενικῆς. Ὅσπερ τὸ *ἐξόν* καὶ *παρόν*, ἀντὶ τοῦ, *ἐξόντος* καὶ *παρόντος* λαμβάνομεν· οὕτω *κάνταῦθα* ἀντὶ τοῦ, θεῶν τινος προϊσταμένου, ληπτέον τὴν αἰτιατικὴν.

Ibid. 12. *Δεύτερον αὐτοῖς*. Δεύτερον εἶπεν, ἐπειδὴ πρότερον ἔταξεν. . . *δὲ* . . . ἔχειν οὐ δύνανται, τὴν ὁμόνοιαν.

Ibid. 13. *Τὴν πρώτην αἰτίαν*. Ἀντὶ τοῦ, τοὺς γονεῖς μετὰ θεῶν.

Col. 661 A 8. *Σακέλλιον*. Σακέλλιον Ῥωμαϊκῆ λέξις ἐστὶ, φυλακὴν τῶν χρημάτων σημαίνουσα, ὅθεν καὶ *σακέλλιον* καλοῦσι τὸν ταμίαν καὶ φύλακα τῶν χρημάτων.

Ibid. B 2. *Φρυξὶ μαιρακίσκοις*. Μαιρακίσκος εἰ-

Permolesse latrari sint. Attici cum accusativo

dyscheraino verbum constituunt : nunc vero Pater cum dativo : quasi diceret, *dyscheraino, moleste fero* ob id : *περὶ αὐτῶν* dicit de iis quæ ostenduntur et quæ intelliguntur, et de eorum sensu.

Quæ prudentia est. Per petras sub undis latentes ad portum properare. Saxa et scopuli, invisibilla brevia ; quæ salo, id est mari subsunt.

Contemplativus locus. Pro dogmaticus. In aliis pro *τρόπος τρόπος* invenitur.

Ab hypotheseibus. Id a fundamentis, principis. Quod enim apud Græcos ostenditur pulchrius est quam quod allegorice significatur atque intelligitur.

Ejusdem. Hæc Græca non eveniunt alia aliis, ita ut sæpius uni viro dicta, alii et alii dici videntur, sed non huic.

Eos informare. Nunquid Isocratis consiliis utentes se ipsos meliores pulchre facere poterunt? Ne colant igitur deos : isti enim inter se dissident, et magis injusti ac petulantibus, quam justis sapientibusque : ita ut odisse deos deceret virum qui sapiens justusque esse vellet. Odisse autem Isocratem ipsum æquum est, et si quis alius illis fere similis, quod multa et bona cum laudavissent et laboravissent, pravos deos colere docuerunt.

Optima res concordia. Secundum apophasin legendum est.

Quibus hoc docebunt. Concordiam scilicet.

Ad meliorem. Nempe ad virtutem dicit.

Ubi vitiosum esse. Cum videlicet vitiis utantur. Manifestum est malum esse hominem, non dedecori, sed honori esse, utpote a deorum aliquo perpetrata hæc vitia, sive vitiosas affectiones, cujus malitia vel affectiones aris atque sacrificiis ornantur. Sic recte intelliges, accusativum sumens pro genitivo : quemadmodum Græce *ἐξόν* et *παρόν* pro *ἐξόντος* et *παρόντος* sumimus ; sic et nunc pro θεῶν τινος προϊσταμένου, *deorum aliquo quasi duce et antistite*, intelligendum est accusativum.

Secundo ipsis. Secundo dixit, cum jam primum constituit . . . quod quidem . . . habere non possunt, nempe concordiam.

Primum causam. Id est parentes post divinum nomen.

Σακέλλιον. *Σακέλλιον* Romana vox est, divitiarum custodiam indicans, unde et sacellarium vocant opum dispensatorem ac custodem.

Phrygiis adolescentulis. Μαιρακίσκος et μαιρά-

κίον dicitur *adolescentulus*, quoniam μέλιον vel ἤρτον *minus*, dicunt et loquuntur viris juvenes.

Λοιβαῖς. Pro σπονδαῖς, *libaminibus*. Dicitur ex λειβαίν, id est, στάζειν, *stillare*, et σπένδειν, *libare*.

An vero hæc. Postquam Græcorum mores enumeravit, omnesque ostendit non mediocri et qualibet insipientia et spurcitia plenos, nostros nunc, quasi summatis et sermone brevi exponit, excelsos omnes et omni ex parte divinos palam demonstrans.

Malum exstitisse. Non exstitisse malum crimen nobis tantummodo, verum a malo parum abfuisse, idque solummodo cogitatione commisisse.

Perjurium. Quid dico, ait, quod perjurium Christianis maxime nefas, cum jusjurandum bonum nobis solis ipsum interdictum sit? Non enim modo

Immortale. Id est, per id quod rationale est.

Ne levissimis quidem. Sicut mulierem solummodo ad concupiscentiam oculos atque animum intendere.

Juxta leges. Juxta politicas scilicet, et juxta ipsam antiquam divinamque legem, cum quidem umbra et forma esset secundum Christum perfectionis. Non enim ait Moyses, Non tendes, neque in initio concupiscere vel occidere meditaberis; sed: *Non concupisces, Non machaberis, Non occides*¹¹: ita ut hic non ab ineundo sed ab absolvens consilio deterreat.

Obsæcent. Id est ad virtutem adhortentur.

Non in virtute proficere. Non decet Christianos, ait Pater, non in virtute proficere et augmentis præclarioribus fieri. Qui enim in uno bono semper et omnino inhaerent, pueris similes sunt qui hoc ludo ludere consueverunt; nempe turbinem in lævi aliquo loco ponentes, funiculo verberantes circumdant, ex quo fit ut uno et eodem semper moveatur motu, ideoque non quidquam proficiunt, sed eodem stant loco. — Alias pro στρόμβων legitur στρομβών, cum accentu circumflexo. De iis regula est quod, si appellativa sint, producantur; si vero adjectiva, breviter flant: στρόμβος, στρομβός. Attendendum est igitur quæ vocabulo sit acceptio. *Στροφαί, gyri*, igitur στρόμβοι, *trochi*, vocantur; quod vero vertitur ἀκροτήριον, *turbo*.

In vitio ponimus. Attende quomodo dixerit vitium esse et in eodem statu hæerere videri, et ad majus aliquod bonum non proficere. Vere enim ita sumus, juxta moralem nunc Christiani. Nostrum plerique, et secundum ipsam speculationem, sicut in imagine scriptus homo, qui habitum quidem hominis fert atque formam, motum vero non habet neque vim aliquam; qui appellatione quidem dignus habetur, ab actione vero amovetur. Tales nunc Christianorum plerique, quod lugendum est, cum et primus ego sim.

¹¹ Exod. xi, 17, 14, 13.

ρηται και μειράκιον, ἀπὸ τοῦ μέλιον και ἤρτον εἶρην και λέγειν τῶν ἀνδρῶν τὸν νέον.

Ibid. C 3. *Λοιβαῖς*. Ἀντὶ τοῦ, σπονδαῖς. Εἴρηται παρὰ τὸ λειβαίν, και στάζειν, και σπένδειν.

Ibid. 6. *Πῶς ταῦτα*. Εἰπὼν τὰ τῶν Ἑλλήνων, και δεῖξας πάντα οὐ μέσης και τῆς τυχεύσης ἀλογίας και βδελυρίας μεστὰ, τὰ ἡμέτερα λοιπὸν, ὡς ἂν ἐν κεραιαῖω και βραχεῖ λόγῳ, διεξέρχεται, ὑψηλὰ πάντα και πανταχοῦ θεῖα δημοσιεύων.

Ibid. 9. *Τὸ γενέσθαι κακόν*. Οὐ τὸ γενέσθαι κακὸν ἐγκλημα ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ και τὸ πρὸς κακίαν ὀρμῆσαι και μόνον τῇ διανοίᾳ συνθέσθαι.

Ibid. 14. *Ἐπιόρκον δέ*. Τί λέγω, φησὶν, ἐτι βαρύτατον Χριστιανοῖς ἐπιόρκον ὀμῆσαι, ὅπουγε και αὐτὸ τὸ εὐορκεῖν μόνους ἡμῖν ἀπηγορευμένον ἐστίν; Οὐ γὰρ μόνον τὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ και τὰς ἀρχὰς τῶν φαύλων ἐκκόπτειν ὁ λόγος ἐθέλει.

Col. 664 A 8. *Τῷ ἀθανάτῳ*. Ἀντὶ τοῦ, τῷ λογικῷ.

Ibid. 9. *Μηδὲ τῶν μικρῶν*. Οἶον τὸ μόνον ἐμβλέψαι γυναίκα πρὸς τὸ ἐπιθυμεῖν, και συνθέσθαι τῇ ἐπιθυμίᾳ.

Ibid. 12. *Νόμους*. Κατὰ τοὺς πολιτικούς δηλονότι· και κατ' αὐτὸν δὲ τὸν παλαιὸν και θεῖον νόμον, ἐπισημαῖα και τύπος ἦν τῆς κατὰ Χριστὸν τελειότητος. Οὐ γὰρ ἐφη Μωϋσῆς· Οὐχ ὀρμησεις, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιχειρήσεις ἐπιθυμησαί, ἢ φονεῦσαι, ἀλλ', *Ὅταν ἐπιθυμήσεις τοῦδε, Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ φονεύσεις*· ὥστε και οὗτος οὐ τῆς ἀρχῆς, τοῦ δὲ τέλους ἐπιπέπει.

Ibid. B 3 *Παρακαλεῖν*. Ἀντὶ τοῦ, προτρέπειν εἰς ἀρετὴν.

Ibid. 12. *Μὴ προβαῖναι τῷ καλῷ*. Ἄτοπον, λέγει ὁ Πατήρ, Χριστιανούς ὄντας, μὴ ἀναβαίνειν τῇ ἀρετῇ, και λαμπροτέρους γίνεσθαι ταῖς ἐπιδόσεσιν. Οἱ γὰρ ἐν ἐνὶ καλῷ διὰ παντὸς στραφόμενοι, πασιὶν εὐόκασιν, οἱ παιδῶν εὐώθασιν ταύτην παίζειν· ἀκροπήριον ἐπὶ τινος λείου χωρίου θέμενοι, και τοῦτον ἱμάσι παίνοντες περιστρέφουσιν, ἐξ οὗ συμβαίνει μίαν και τὴν αὐτὴν ἀεὶ κινεῖσθαι τὴν κίνησιν, οὐ προβαίνει ἐπὶ τι ἄλλο, ἀλλὰ τὸ στάσιμον ἔχουσιν. Ἐν ἄλλῳ στρομβῶν περισπωμένῳ. Τὰ δὲ τοιαῦτα, φησὶν ὁ κωνών, ἐτι, εἰ μὲν προσηγορικὰ εἶεν, βαρύνονται· εἰ δὲ ἐπιθετα, ὀξύνονται. *Στρόμβος· στρομβός*. Ἐπιστάτεον οὖν τῇ λέξει πῶς νοεῖται. Αἱ στροφαὶ οὖν καλοῦνται στρόμβοι, τὸ δὲ στρεφόμενον ἀκροπήριον.

Ibid. 13. *Κακία δοκεῖ*. Ὅρα πῶς κακίαν εἶπαι εἶναι, και δοκεῖν τὸ μένειν ἐν τῷ αὐτῷ, και μὴ προτεῖναι ἐπὶ τι μείζον ἀγαθόν. Ἐπ' ἀληθείας δὲ ὁσῶς ἐσμὲν κατὰ τὸ ἠθικὸν οἱ νῦν Χριστιανοί· οἱ πλείστοι δ' ἡμῶν, και κατ' αὐτὸ τὸ θεωρητικόν, ὡς ὁ ἐν εἰκόνι γραπτὸς ἀνθρωπος, δε σχῆμα μὲν ἀνθρώπου φέρει και τύπον, κίνησιν δ' οὐκ ἔχει οὐδ' ἐνεργεῖαν, ἀλλ' ἀξιοῦται μὲν τῆς κλήσεως, ἀλλοτριούται δὲ τῆς πράξεως. Τοιοῦτοι νῦν οἱ πλείους τῶν Χριστιανῶν, ὁ και δακρύειν ἄξιον, ἐπει και πρῶτος ἐγώ

ANONYMI SCHOLIA

AD GREGORII ORATIONEM SECUNDAM CONTRA JULIANUM IMP.

Col. 665 A 3. Σκοπόν. Εἰς ὃν σκοπὸν οὐκ οἶδα, Α φησὶν, εἰ τις ἄλλος ἐπεχείρησεν εἰπεῖν. Ἀντὶ τοῦ, Οὐκ οἶδα εἰ προλαβὼν ἄλλος τὴν ἀξίαν τοῦ τυράννου τελευτήν τῷ λόγῳ διεξῆλθεν.

Ibid. 6. Εἰρημένους προσθεῖναι. Ποῖον τοῦτο; Τὸ προσθεῖναι τοῖς προτέροις λόγοις τὴν δικαίαν, ἐπὶ τῷ τυράννῳ, τοῦ Δεσπότης ψῆφον.

Ibid. 8. Ἀντιταλαντεύεται. Ἀντὶ τοῦ, σταθμιζέσθαι καὶ ἐξετάζεσθαι.

Ibid. 11. Συμφορὰν. Ἀρσιανῶν δηλονότι.

Ibid. 12. Σωφρονίζειν. Ἀναστέλλειν.

Ibid. 13. Ἐπίσταται μέτροις. Ἐκκληρώθη μέχρι τούτου τὸ προοίμιον.

Ibid. B 5. Ἀνορήτους μεταμελείς. Εἰκότως. Ἐν τῷ πάσχῃν ἀνάγκης ἐστίν, οὐ τρόπου γνῶσιν ἔχοντος ἢ μεταμέλειαν.

Ibid. 10. Ἐκτραγωδήσειεν. Ὅσα ἢ περὶ τοὺς θεοὺς οἰκους παρανομήσασι, ἢ τὸ καὶ τὸ ποιήσασι, εἰς ἃν ἀξίως ἐκτραγωδήσειεν; Ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τοῦτο δεῖ λαβεῖν.

Ibid. 15. Νεανισσαμένους. Τὸ νεανιεύεσθαι ἐν-τεῦθεν εἴρηται, ὅτι νεανίσκοι κατὰ τὴν ῥώμην ἰσχύοντες σεμνύνονται ταύτῃ, καὶ πάνυ φιλοτιμοῦνται. Νεανιεύεσθαι γοῦν ἐστίν, ἥνίκα τις δυνάμενος, φιλοτιμεῖται τῇ δυναστείᾳ καὶ σεμνύεται.

Ibid. 17. Ὑπερβήσομαι. Τὸ κατὰ ἀποσιώπησιν ἐστὶ σχῆμα, ἐν ᾧ τελείως ἀποσιωπῶντες τὰ πράγματα, ἔμψασιν αὐτῶν μόνην παρέχομεν.

Col. 668 A 1. Τὸ Πνεῦμα ἐνυβρίσας. Καὶ ἐνυβρίζω τὸ πρᾶγμα καὶ ἐνυβρίζω τῷ πράγματι.

Ibid. B 2. Ἐπιθειάζω. Ἀντὶ τοῦ, τὰ θεῖα λόγια, τὰ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις διαμαρτυρούμενος, ὅσον τοὺς κουφοτάτους Ἰουδαίους παρορμῶν δῆθεν καὶ παρακαλῶν εἰς τὴν χάθοδον καὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ οἰκοδομήν· Διαμαρτύρεται δῆθεν τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ τὰς ἐκείνου προβήσεις, ὅτι δὴ μὴ κωλύει τὸν καιρὸν τῆς καθόδου ἐπιστάνα, ἀλλὰ καὶ συνεπιλαμβάνεσθαι ταύτης ἔτοιμος εἶη. Ἐπὶ τούτου τοῦ σημαινομένου, καὶ παρὰ εἰς συγγραφεῖ, τὸ ἐπιθειάζειν εὐρέθη.

Ibid. C 5. Ἐλάττω νομίζειν. Εἰ τι δῆποτε ἐποιοῦν, ἕκαστον ἐλάττω ἐνόμιζον ἢς ὠφείλον προθυμίας.

Ibid. 6. Λαίλαπος. Λαίλαψ ἢ μετὰ συστροφῆς ἄνεμος· βρασμὸς δὲ γῆς, εὐδῆλον ὅτι σεισμὸς.

Ibid. 9. Βοήθειαν. Ἄρμησαν δηλονότι, νομίζοντες ὑπὲρ αὐτῶν γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα. Ἄλλοι δὲ ἄλλως ἔχον καὶ γνώμης καὶ ὁρμῆς.

Ibid. 15. Κατάπληξιν. Θαυματοῦργεῖ τὸ θεῖον ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς δυοῖν ἕνεκα· ἵνα καὶ τοὺς ἀσε-

Scopum. Ad quem scopum haud scio, ait, an quisquam collimarit, id est, haud scio an alius quisquam prævius dignum tyranni exitium sermone exposuerit.

Quæ superius a nobis dicta sunt. Quænam hæc? Adungere prioribus sermonibus justas in tyrannum pœnas a Domino decretas.

Compensatur. Id est, expenditur atque exquiritur.

Calamitatem. Arianorum videlicet.

Σωφρονίζειν, emendare, sapientem efficere. Pro ἀναστέλλειν, reprimere.

Modo quem ipse perspectum habet. Hic desinit proœmium.

Et inutiles pœnitentias. Haud mirum. In patiendæ necessitatis est, non modi cognitionem habente, vel pœnitentiam.

Pro dignitate narrare. Quæcunque vel ob flagitia circa sacras ædes admissa, vel ob hæc atque illa facinora, quis pro dignitate narrare atque exaggerare possit? In communi hoc accipiendum est.

Νεανισσαμένους. Νεανιεύεσθαι, juvenari hinc dictum est, quod juvenes robore vigentes ideo superbiunt ac quodlibet audent. Juvenari igitur est, quando quis viribus pollens, robore suo ferociens atque superbiens est.

Præteribo. Præteritionis figura est, qua res absolute reticentes, earum tantummodo speciem exhibemus.

Τὸ Πνεῦμα ἐνυβρίσας. Spiritui contumeliam intulerat. Ἐνυβρίζω verbum cum accusativo et cum dativo dicitur.

Fatale esse affirmans. Id est divina verba, quæ apud Judæos venerationi sunt testatur, nempe levissimos Judæos nimirum incitans advocansque ad reditum in patriam templique instaurationem. Attestatur videlicet ipsorum Deum, ejusque prædictiones, ne impedimento sit ipsi reditus tempus constituenti, sed et ad illud suscipiendum sit paratus. Hoc sensu et apud historicum ἐπιθειάζειν invenitur.

Inferiora ducerent. Quod si quid unquam facerent, minoris momenti ducebant quam cui tanto studio operam navabant.

Λαίλαπος. Λαίλαψ est ventus cum turbine; βρασμός vero telluris hiantis tremor.

Periculi propulsationem. Perrexerunt scilicet reputantés pro sibi metipsis factum esse prodigium. Alii alius erant sententiæ et impulsionsis.

Terrorem. Prodigium edit divinum Numen in his temporibus duas ob causas: ut et impios terrore

perculosos ab impietate deterreret. Et pius religiosiores efficeret, hoc miraculo in fide confirmatos.

Nadab et Abiad. Quando πρός cum dæmone occurrat, quod præit dativum quoque accipere debet, ita ut sit ἢ τῷ παρὶ τῷ Νάδαβ καὶ Ἀβιοὺδ θαύματι, *prodigium quod Nadab et Abiad acciderit*, pro ἐπ' αὐτοῖς θαύματα, *deici prodigia*, præpositione hic pro alia usurpata. Noverunt atticissantes quoque παρὶ αὐτῶν, *de eo*, vocem pro παρὶ αὐτοῦ dicere.

Extremis corporis partibus truncatos. Sive manibus, sive pedibus, sive naso, sive auribus. Animadvertas hanc verborum structuram: Ἐκρωτηριάξεν αὐτὸν τοῦδε τοῦ μέλους, *Præcidit eum hoc membro.* Ἀκρωτηριάξεν, *extrema abscidere est.*

Τὸ κομψόν. Τὸ κομψόν quatuor acceptiones habet: dicitur vel de scite ornata muliere aut adlescente, vel de splendido, vel de facili et sano, vel de eleganti et amabili. Venit ex vocabulo κόμπος, *jaclantia.*

De caelestibus. Quæ sursum sunt ac deorsum unius Domini creatoris sunt mancipia. Nil igitur mirum quod superna nostris miseriis commoveri noverunt.

Et civitates. Quas igitur civitates orbis terrarum hic dicit, quæ et mari obrutæ, et terræ motibus prostratæ sunt?

Ἐν γειτόνων. Ἐν scribendum, non vero ἐκ. Dux enim sunt sermonis partes, pro ἐν τοῖς τῶν γειτόνων.

Multo tempore. Id est, multo tempore opus esse C ad eas instaurandas.

Omnem textorii calculi elegantiam. Id est, textoriæ artis. Calculi, ut opinor, Musonii, vel quos in vestimentis ars scite exornavit.

Signo. Σύνθημα proprie est signum a duce militibus datum, ut inter se alii alios in acie agnoscant. Abusive autem σύνθημα est quod quisquam ex proposito dicit vel facit. Venit ex συνθέσθαι *componere.*

Καὶ μνηθῆναι. Μνηθῆναι, *initari cum accusativo et genitivo dicitur.*

Ad ipsum caput. Præcipuum et summum.

Humanissimum. Hoc per ironiam.

Υφίσσθαι. Υφίσσθαι est *succumbere et timere.* Hic aliquid prodere, quod facere possumus, in quo quidem refugere licet, sed cum nequitia cedentis et timentis prodere eorum aliquid quæ vires non excedunt. Sic igitur cum tali nequitia recedere, timiditatis est; at cum ratione et consilio honeste refugere, cautionis ac prudentiæ est, non autem timiditatis. In utraque igitur, in timiditate atque in cautione refugii potest; sed timiditatis est, si cum ea quam diximus nequitia refugimus; cautionis vero si cum prudenti consilio refugimus . . . . invenimus.

A δὲ τῆς ἀσθείας στήσσει καταπλαγέντας, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς εὐσεβεστέρους ἐργάσαιοτο εἰς τὴν πίστιν τῷ γεγονότι βεβαιωθέντας.

Col. 669 A 6. *Νάδαβ καὶ Ἀβιοὺδ.* Ἐν ᾧ πρός δοτικὴν ἀπῆντησε, δοτικὴν δὲ λαβεῖν καὶ τὸ προηγούμενον, ἢ ἢ, ἢ τῷ περὶ τῷ Νάδαβ καὶ Ἀβιοὺδ θαύματι, ἀντὶ τοῦ, ἐπ' αὐτοῖς θαύματα προθέσας ἐνταῦθα, ἀντὶ τῆς προθέσεως λαμβανομένης. Ἰσσεὶ δὲ οἱ Ἀττικίζοντες, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν φωνὴν ἀντὶ τῆς περὶ αὐτοῦ λέγειν.

Ibid. 8. *Ἀκρωτηριάσαν.* Τυχὸν χειρῶν, ἢ ποδῶν, ἢ ῥινός, ἢ ὠτίων. Σημαίωσαι δὲ τὴν σύνταξιν δι᾽ ἡκρωτηριάξεν αὐτὸν τοῦδε τοῦ μέλους. Ἀκρωτηριάξεν δὲ ἐστὶ, τὸ ἀποκόπτειν τὰ ἄκρα.

B Ibid. B 10. *Τὸ κομψόν.* Τὸ κομψόν ἐπὶ πεισάριον εἴρηται· ἐπὶ τοῦ κεκαλλωπισμένου γυναικοῦ τυχὸν ἢ μαιρακίου, ἢ ἐπὶ τοῦ ὑπερηφάνου, ἢ ἐπὶ τοῦ βέλου καὶ ὕγιους, ἢ ἐπὶ τοῦ ἀστείου καὶ χαρίεντος. Εἴρηται δὲ ὡς ἀπὸ τοῦ κόμπου.

Col. 672 A 1. *Ἐκ τῶν οὐρανίων.* Τὰ γὰρ ἄνω καὶ τὰ κάτω ἐνὸς Δεσποτοῦ δοῦλα τοῦ δημιουργησάντος. Εἰκότως οὖν καὶ τὰ ἄνω τοῖς ἡμετέροις οἴδε συμπάσχειν.

Ibid. 4. *Ὅτι καὶ πόλις.* Ποίας ἄρα πόλις ἐκ τῆς οἰκουμένης ἐνταῦθα λέγει, αὐ καὶ πειλάγεισιν ἐπεκλήσθησαν, καὶ σεισμολογία κατηνέχθησαν;

Ibid. 11. *Ἐν γειτόνων.* Ἐν γειτόνων, διὰ τοῦ ν γραπτῶν· δύο γὰρ εἰσι μέρη λόγου· ἀντὶ τοῦ, ἐν τοῖς τῶν γειτόνων.

Ibid. 13. *Πολλοῦ χρόνου.* Ἀντὶ τοῦ, χρεῖαν εἶναι πολλοῦ χρόνου εἰς τὸ ὀρθῶσαι αὐτάς.

Ibid. B 11. *Πάσης ἰστουρητικῆς.* Ἀντὶ τοῦ, ὑφαντικῆς. Ψηφίδος, ὡς οἶμαι, Μουσωνέως, ἢ ἄς καὶ ἐν τοῖς ἐσθήμασι τέχνη ἐκαλλώπισα.

Ibid. 14. *Συνθήματος.* Ἔστι σύνθημα κυρίως τὸ σημεῖον τὸ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῖς στρατιώταις διδόμενον, ὥστε ἀλλήλους κατὰ τὴν μάχην μὴ ἀγνοεῖν. Ἔστι δὲ καὶ καταχρηστικῶς σύνθημα, ὁ συνθιμμενος λέγει ἢ πράττει. Παρὰ γὰρ τὸ συνθέσθαι εἴρηται.

Ibid. C 5. *Καὶ μνηθῆναι.* Τὸ μνηθῆναι αἰτιατικῆ καὶ γενικῆ συντάσσεται.

Ibid. 11. *Κεφάλαιον.* Τὸ καίριον καὶ συνεκτικόν.

D Col. 673 A 3. *Φιλανθρωποειήτην.* Τοῦτο κατ' εἰρωνείαν.

Ibid. 12. *Υφίσσθαι.* Υφίσσθαι, ἐστὶ τὸ ὑποπέπτειν καὶ δεδιέναι. Κάντεῦθεν τι προδιέναι ὡς ποιῆσαι δυνάμει, ἐν ᾧ ὑποχωρεῖν μὲν ἐστίν, ἀλλὰ μετὰ κακίας τῆς τοῦ ὑπεπαπεικωκότος καὶ δεδιότος προδιέναι τι τῶν εἰς δύναμιν. Τὸ οὕτως οὖν μετὰ τολμήτης κακίας ὑποχωρεῖν, δειλίας ἐστὶ· τὸ δὲ μετὰ λογισμοῦ βουλομένου ὀρθῶς ὑποχωρεῖν, ἀσφαλείας ἐστίν, οὐ δειλίας. Ἐν ἐκατέρῳ μὲν οὖν, ἐν τε τῇ δειλίᾳ, ἐν τε τῇ ἀσφαλείᾳ ὑποχωρεῖν ἐστίν, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς δειλίας, μεθ' ἧς εἰρήκαμεν κακίας ὑποχωροῦμεν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀσφαλείας ὑποχωροῦμεν μετὰ σώφρονος λογισμοῦ... τρούν... αὐτοῦ... ἐγ... ἐγγίτρο... ἡμᾶς... νον εὐρίτκομεν.

Ibid. 13. Ὀθίζεσθαι. Ὀθίζω καὶ ὠθίζομαι τὸ Ἀ ῥήμα· τὸ δὲ ὄνομα ὠθισμός.

Ibid. B 11. Ἀπερισκέπτως. Ἀδασανίστως.

Ibid. C 4. Οἱ δίκαις. Οἱ δίκαις ἴδουσιν ὀρμῆς ἀλογιστοῦ, καταλυθέντες ἐν Περσῶν δροίς, ἐν ἀκρῇ τῆς εὐτυχίας, ἴν', ὃ φησὶν ἡ τραγωδία, μὴ ὀνειδίζω τὴν τύχην. Οὕτως ὑπερβάντα σι δεῖ νοῆσαι.

Col. 676 A 2. Καλλιέρημα. Ἔστι τὸ τοὺς θύοντας, ἦτοι τοὺς θυομένους αἰσίων καὶ δεξιῶν ἐπιτυχεῖν τῶν ἀπὸ τοῦ ἥπατος σημεῖων. Καλῶν οὖν ἐπιτυχιῶν ὁ παραπλήθης ἐκεῖνος, ὡς φησι, ὃ ἐστὶ καλλιέρημα, ἔλεγον ὡς αἰ οὕτως ἐπ' αὐτῶν ἀποδοιῆ τῶν ἔργων, πάντας παραστήσω τοὺς Χριστιανοὺς καὶ θύσω τοῖς δαίμοσιν. Ἄλλως· Καλλιέρῳ σημαίνει τὸ δεξιῶν ἐπιτυχεῖν σημεῖων ἐν τῷ θύειν ἀπὸ τοῦ ἥπατος. Ἐν τούτῳ γὰρ φαίνεται τὸ ἀποθησόμενον ἢ χρηστὸν ἢ τούναντιον ἀναρῶν, ὡς ἐνόμιζον οἱ ἀνόητοι. Καλλιέρειν γοῦν ἔλεγον, ἦντινα τῶν ἱερῶν καλῶν καὶ αἰσίων ἐτύγχανον.

Ibid. 9. Ἀσσυρίων. Ἐντὶ τοῦ, διὰ μέσης τῶν Ἀσσυρίων ρέων. Ὅσπερ γὰρ τὸ μὲν διακλεῖν, τὸ ἐπὶ τοῦ μέσου κλεῖν· τὸ δὲ περικλεῖν, τὸ κύκλω πλεῖν· τὸ δὲ παρακλεῖν, τὸ παρὰ τὴν γῆν· οὕτω κἀνταῦθα τὸ διαρρεῖν, τὸ διὰ μέσου ρεῖν· τὸ δὲ παραρρεῖν, καὶ παραμείθεσθαι τὸ κατὰ μίαν τοῦ τόπου πλευρῶν ρεῖν, τὸ δὲ περιρρεῖν, τὸ πανταχῶθεν.

Ibid. 11. Ταύτην ἑλών. Ἐντὶ τοῦ, τὴν Ἀσσυρίων λαθῶν καὶ δεινροτομήσας. Εἰκότως. Ταύτης γὰρ ἔδει πρώτης κρατῆσαι, καὶ οὕτως ἐπιχειρήσαι Πέρσαι· ἀνατολικωτέρους οὖσιν Ἀσσυρίων.

Ibid. B 1. Ἀμρότερα. Ὅτι καὶ ἦλθε ταχέως, καὶ Πέρσαι ἐκόντες ὑπεχώρουσαν εἰς τοῦμπροσθεν αὐτὸν ἐπαγόμενοι.

Ibid. 9. Ψάμμου ποδῶν ὑποσπασθείσης. Ὁ βαδίζων ἐπὶ ψάμμου, εἰ τις ἀφ' ἑαυτοῦ ταύτην ὑποσπασσε λαθῶν, ἀνάγκη περὶ οὐ βαδίζει· καὶ ἄλλως δὲ, βρεχομένων αἰγιαλῶν τῶν ποδῶν ὑποσπᾶται ἢ ψάμμος.

Ibid. 14. Τεράγεσιν. Τεράγος ἐστὶν ἰλις ἐπιπολάζοντος ὕδατος ὀλίγου, καὶ βοτάνης ἐπιφαινομένης τῷ ὕδατι. Ἐλος δὲ, ἐστὶν ἰλις ὕδατος ἐπιχειχυμένου πολλοῦ, καὶ βαθείας ὕλης, ἢ παύρου, ἢ καλῆμου ἐκφυομένης ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, καὶ ὑπερνεστηκυίας τοῦ ὕδατος.

Ibid. Ὀχυρωτέραν. Ὀχυροῦται καὶ ἔχυροῦται. Ἐχυρωτέρα διὰ τοῦ ω· ἢ γὰρ β' συλλαβῆ συστέλλεται· καὶ τὸν μὲν κανόνα τῶν τε συγκριτικῶν καὶ τῶν ὑπερθετικῶν οὐκ ἀγνοοῦμεν, καθ' ὃν τὰ τοιαῦτα συστέλλεται τε καὶ ἐκτείνονται.

Ibid. C 3. Φυσική. Φυσικὴν ἀσφάλειαν τὸ τέναγος, χειροποίητον δὲ τὸ τεῖχος καὶ τὸν τάφρον καλεῖ.

Ibid. 7. Διεξέλδομαι. Ἴνα μὴ διὰ μέσου τῶν πόλεων ἐν τῷ ποταμῷ διεξέλδομαι τὸ ναυτικὸν κινδυνεύουσα, ἀποβρῆξας τὸν ποταμὸν καὶ ἀποκόψας ἔτρεψεν.

Ibid. 8. Ἐξ ὑπερδεξιῶν. Ἐντὶ τοῦ, ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων. Τὰ ὑψηλότερα γὰρ, φασὶν, ὑπερδέξια. Ὑψηλότερα δ' ἐπέκειτο τῷ Εὐφράτῃ τὰ δύο πόλισταμα, Κτησιφῶν καὶ Κοχῆ.

Ὀθίζεσθαι. Se obtrudere. Ὀθίζω ἐὶ ὠθίζομαι verbum: nomen vero ὠθισμός, tumultus.

Inconsulte. Inconsiderate, imprudenter.

Penas. Qui impetus inconsulti penas dederunt, cæsi in Persarum sinibus in medio sollicitatis cursu, ne, quemadmodum ait tragicus, fortunas exprobrum. Sic transposita hæc intelligas.

Votiva viscera. Nempe cum vel sacrificantes vel sacrificati fausta et prospera ex jecore signa sortiantur. Fausta igitur nactus insipiens iste, ut opinabatur, quod significat καλλιέρημα, dicebat se, si omnia res confirmavisset, Christianos omnes subiecturum atque mactaturum dæmonibus. Aliter. Καλλιέρῳ significat fausta nancisci signa ex jecore in sacrificando. In jecore enim apparebant res futuræ, sive optimæ, sive contra adversæ, ut existimabant insipientes isti. Καλλιέρειν igitur dicebant, cum fausta et prospera omina consequerentur.

Assyriæ. Id est, per mediam Assyriorum regionem fluens. Sicut διακλεῖν, transnavigare, per medium navigare est; περικλεῖν, circumnavigare, in circulo navigare; παρακλεῖν, secus navigare, terram navi radere; ita nunc et διαρρεῖν, interfuere, per medium fluere est; παραρρεῖν et παραμείθεσθαι secus unum loci latus fluere, et περιρρεῖν, circumfluere, omni ex parte fluere.

Cepisset. Nempe capta vastataque Assyriorum regione. Haud mirum. Hac enim potiri necesse erat, priusquam Persas, magis ad orientem versos quam Assyrios, aggredereetur.

Utrum enim dicitur. Nempe quod celeriter venit, et Persæ consulte cedentes ad ulterius procedendum eum allexerunt.

Arena pedibus subtracta. Qui ambulat super arenam, ea subito subtracta, ex necessitate lapsus non ambulat. Aliter, madente humore pedibus arena subtrahitur.

Τεράγεσιν. Τεράγος vadum est quod parum aquæ stagnantis herbæque aquis supereffluentes efficiunt. Ἐλος vero vadum multis aquis repletum siveque profunda, vel papyro vel arundine de cæno coortis, et sub unda latentibus.

Ὀχυρωτέραν, firmiorem. Ὀχυροῦται et ἔχυροῦται: munitur; ἔχυρωτέρα, munition, propter ω, syllaba enim secunda contrahitur. Regulam quidem comparativorum et superlativorum non ignoramus, juxta quam hæc contrahuntur, vel producantur.

Natura. Naturale præsidium paludem, mansuetum mœnia et fossam vocat.

Procedere. Ne per flumen navalibus copiis in mediam urbem penetrantibus periclitaretur, diruptum atque interscissum amnem avertit.

Ἐξ ὑπερδεξιῶν, e loco superiori. Id est, ex excelsioribus: excelsiora enim, aiunt, superiora. Excelsiora vero Euphrati supereminabant oppida duo, Ctesiphon et Coche.

A tergo. A tergo relinquit Ctesiphontem Cochben- A que : eas expugnare impossibile erat. Transiit eas a tergo relinquens.

Perfossam. Erat prior, ait, fossa, quam instauravit iterumque effodit Julianus.

A fronte. Persicæ copiæ a fronte et adversa acie stare et cum illo dimicare minime convenire statuebant.

Παρεικοί, ubi facultas daretur. Παρεικοί; pro cedere homini vel cuivis alii, et in præcipiti atque abrupto loco quodlibet excipere, Sic quoque apud historicos. Aliiter : pro ubi tumuli et læcorum angustia eis occurrerent.

Via transitibus. Δίοδος est per medios tumulos via, cui exitus in partem adversam; exitum vero non habens vocatur εἰσοδος.

Erga Romanos optime affectus. Nempe quod in offensionem venerat. Sic equidem ut modo dixi Babylon Darii temporibus per audax Zopyri facinus capta est. Sic quoque Cyri temporibus : Magnam fossam prope Euphratem Cyrus cum fecisset, eoque flumen avertisset, atque ita sicca in mediam urbem via parata (interfluit enim Babylonem Euphrates), per hanc ingressus urbem ita potitus est.

Οὕτως ἐπιμαχόν. Ἐπίμαχον, id est pugnae expositionem. Venter igitur, cui affatum cibaria, parataque ex cibis salus, debellatu facilem pertinacemque exercitum efficit. Namque cibos in promptu habens, non sui compos est, sed comedere satagit.

Risus insuper accedebat. Cur insuper accedebat risus? Quia fere se ipsum percussederat Julianus, cibariis igne deletis.

Ὡσαι, adegisse. Ὡθῆσαι verbum est, sublataque media syllaba dicunt Ὡσαι. Hic ut liquido patet, supple gladium.

Viscerum exsolvit. Humanorum viscerum scilicet. Mactatis enim ab eo multis ante bellum Christianis, et visceribus inspectis, vates eum in bello victurum prædixerant; crediditque insipiens. Hic ergo prave creditorum a Juliano humanorum scilicet viscerum.

Qui post illum renunciatus fuerat. Jovianus accepit imperium post impiissimum Julianum : Persis post victoriam pacis condiciones imponentibus, ex necessitate, pro exercitus salute, urbem Nisibim tunc Romanam tradidit.

Milites fracti. Quomodo, ait, non erat potens? Quod exercitus manibus ac spe fracti debilitatique erant.

Hoc in mors positum. Isocrates in Evagora de illis dicit, quod id primum curabant ut corporum suorum domini flierent.

(70) Melius scr. codd. Paris. Ἰοβιανός.

Ibid. 9. Κατόπιν ἑαυτοῦ. Κατόπιν ἑαυτοῦ ποιῆται τὴν Κτησιφώντα καὶ τὴν Κωχὴν. Ἀδύνατον γὰρ αὐτὰς εἰλεῖν· παρήλθεν αὐτὰς ἰάσας ὀπίσω.

Ibid. 13. Ἐκ διώρυγος. Ἦν καὶ προτέρα, φησὶν, ἡ διώρυξ, ἐπισκεύασε δ' αὐτὴν καὶ ἐπώρυξεν Ἰουλιανός.

Col. 677 A 3. Κατὰ μετώπου. Περσικὴ δύναμις οὐκ ᾤθη δεινὸν ἀντίπρωρος καὶ ἀντιπρόσωπος σταθεῖσα μάχεσθαι.

Ibid. 6. Παρεικοί. Τὸ παρεικοί, ἀντὶ τοῦ, τὸ ὑποχωροῦν τῷ ἀνθρώπῳ ἢ καὶ ἄλλῳ ζῳῳ, καὶ ὑποδύμενον ἐν κρημνῷ τυχόν, ἢ δυσχερεῖα· οὕτω καὶ παρὰ τῆς σύγγραφεῦσιν. Ἄλλως, ἀντὶ τοῦ, ἐνθα ἀναι ἴσοφοι, καὶ τὰ στενά ὑποδέχοιτο αὐτούς.

Ibid. 7. Τῆς διόδου. Δίοδος, ἐστὶν ἡ διὰ μέσων ὁδῶν τινῶν ὁδός, ἔξοδον ἔχουσα εἰς τὸ καταναγκρῆ· ἢ δὲ ἔξοδον οὐκ ἔχουσα, εἰσοδος.

Ibid. B 5. Ἐθρῶν δὲ τοῖς Ῥωμαίων. Διὰ τὸ προσκεκρουκέναι δῆλον ὅτι. Οὕτω μὲν, ὡς ἄρτιος εἶπον, ἡ Βαβυλὼν ἐπὶ Δαρείου, διὰ τῆς τοῦ Ζωπύρου τάλμης ἔαλω. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κύρου οὕτω· Μέγα βρυγμα παρὰ τὸν Εὐφράτην ὁ Κύρος ποιήσας, καὶ τὴν ποταμὸν ἐκεί παρατρέψας, καὶ ταύτη τὸν μεταξὺ τῆς πόλεως πόρον Σηράνας (διαρρέει γὰρ τὴν Βαβυλῶνα ὁ Εὐφράτης), δι' ἐκείνου εἰσελθὼν, οὕτως εἰς τὴν πόλιν.

Ibid. 11. Οὕτως ἐπιμαχόν. Ἀντὶ τοῦ, εὐχερῆς εἰς τὸ πολεμῆσθαι. Ἡ γαστήρ οὖν εὐποροῦσα τροφῆς ἔχειν, καὶ τὸ ἔτοιμον ἔχειν τὴν ἐκ τῆς τροφῆς σωτηρίαν, εὐχαρῆ πρὸς τὸ πολεμῆσθαι ποιεῖ τὸν στρατὸν, καὶ φιλονεικῶν δέ. Εὐπορῶν γὰρ τροφῶν οὐκ ἐγκρατεῦται, ἀλλὰ φιλονεικεῖ φαγεῖν.

Ibid. C 12. Προσῆν ὁ γέλως. Διὰ τί προσῆν ὁ γέλως; Ἐπειδὴ σχεδὸν ἑαυτὸν διεχρήσατο Ἰουλιανὸς ἐμπρήσας τὸν σίτον.

Col. 680 B 4. Ὡσαι. Ὡθῆσαι, ἐστὶ βῆμα, καὶ τὴν μέσσην οὐλλαθὴν ὑφελόντες λέγουσιν Ὡσαι· δῆλον δὲ ἐστὶν, ὅτι ἕξφος, ὅπερ νοήσεις ἔξωθεν.

Ibid. 10. Σπλάγχων ἀπαιτεῖται. Ἀνθρώπων σπλάγχωνων δηλονότι. Θυομένων γὰρ αὐτῷ πολλῶν πρὸ τοῦ πολέμου Χριστιανῶν, καὶ ἡπατοσκοπῆς ἐνταῦθα γινομένης, πρόβλεγον οἱ μάντιες ἐκ ταύτης, ὅτι δὲ νικήσει τὸν πόλεμον καὶ ὁ μάταιος ἐπίστευσε.

D Πιστευθέντων οὖν παρὰ Ἰουλιανοῦ κακῶς τῶν ἀνθρώπωνων δηλονότι σπλάγχων.

Col. 681 B 12. Ὁ μετ' ἐκείνον ἀναβήθεις. Ἰουβιανός (70) δεξάμενος τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν ἀσεβέστατον Ἰουλιανόν, ὃς συμβᾶσι τοῖς Πέρσαις μετὰ τὴν νίκην, τὸ νῦν καλούμενον Νήστιμον Ῥωμαίων ὄν, ἀναγκαίως ὅπερ τῆς τοῦ στρατοῦ σωτηρίας Πέρσαις παρέδωκεν.

Ibid. C 5. Τοῦ στρατοῦ παρεικότος. Πῶς, φησὶν, οὐ δυνατὸς ἦν; τοῦ στρατοῦ παρειμένου καὶ παρελλυμένου, καὶ κατὰ τὰς χεῖρας, καὶ κατὰ τὰς ἰστίδας.

Ibid. 8. Καὶ γὰρ νόμος. Ἰσοκράτης ἐν τῷ Ἐθάρῳ περὶ αὐτῶν λέγει, ὡς ἤρκοῦντο τῷ κύριον τῶν σωμάτων γενέσθαι.

Ibid. 9. *Δεισαντες ἄλλο*. Καὶ ἄλλο τι φοβηθέν-
τες, φησί. Ποίον; Μὴ ἀπογόνοντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν
ἐκλυτῶν σωτηρίαν ἀνδριώσονται πλέον, καὶ τῶν
ἐχθρῶν κρατήσουσι. Μία γὰρ τοῖς ἡττηθεῖσι σωτηρία,
τὸ μὴ προσδοκῆσαι σωτηρίαν (71) ἄλλ' οὕτως σί-
μῳς ἐπιπασαίν τοῖς κεραιτηκόσιν ὡς τεθνηξομένοις. Καὶ
τοῦτο τινός ἐστιν ἐνθύμημα τῶν παρὰ Ῥωμαίων
ἀρχαίων.

Ibid. 12. *Πυρφόρον*. Πυρφόρους φησί τοὺς ἱερέας
τοὺς τὸ ἐπιθώμιον παρανάπτοντας. Ἐν τοῖς γούν
πολέμοις εἰώθασι τῶν ἱερέων οἱ νενικηκότες φείδε-
σθαι. Ἐπὶ δὲ τῶν παντελῶς ἡττημένων καὶ συμπα-
τηθέντων ἐν τῷ πολέμῳ, εἰώθασιν, ὑπερβολῇ χρώμε-
νοι, οὕτω λέγειν· Οὕτως ἀπώλοντο, ὥστε οὐδὲ πυρ-
φόρος, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, ἱερεὺς, ὑπελειφθη τῷ
στρατῷ.

Ibid. 15. *Προλαβεῖν εὐήμερις*. Καὶ τὸ βραχύ-
τι κατὰ τὸν πόλεμον εὐήμερησαι, ἱκανόν ἐστιν ὑπο-
θέσθαι· καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐλπῖδα μεγίστην.

Col. 684 A 7. *Ἦρ*. Συνθηκῶν δηλονότι.

Ibid. *Ἐκείνον*. Ἰουλιανόν.

Ibid. *Τούτου*. Τὸν διαδεξάμενον δηλονότι.

Ibid. C 4. *Ὁμώνυμον ἐκείνοις*. Τὴν Κωνσταν-
τίνου πόλιν φησὶν ὁμώνυμον ἐκείνοις Κωνσταντίνῳ
καὶ Κωνσταντίνῳ.

Ibid. 7. *Γέρας*. Τὴν ἀκουομένην φησί φωνήν.

Col. 685 B 3. *Τάξιν ἐνόπλιον*. Ὁ μὲν ἀνὴρ ἐνο-
πλος, ἡ δὲ πρᾶξις ἐνόπλιος, οἷον ὄρησις ἐνόπλιος,
τάξις ἐνόπλιος.

Ibid. 6. *Καὶ γεννάδας*. Τί δεῖ λέγειν τὸ καὶ τό;
ἀλλ' Ἰουλιανὸς αὐτὸς, ὁ ἔρτι τυραννήσας μᾶλλον, ἢ
βασιλεύσας, ἀπαντήσας καὶ αὐτὸς προέπειπε.

Ibid. 10. *Χάριν*. Βασιλικὴν τιμὴν τῷ κατοικομένῳ
διδούς, βασιλικὴν ἀντελάμβανε μετὰ τῆς ἀλουργίδος
τὸ σῶμα παραπέμπων.

Col. 688 A 4. *Δημοσίαις*. Βλασφημοῦσαι αὐτὸν
καὶ καταρωμέναις αὐτῷ. Καὶ μάλιστα οἱ Ἀντιοχεῖς
πολλὰ εἰς αὐτὸν ἀπέσκωπτον.

Ibid. 5. *Βωμολόχοις*. Βωμολόχους λέγομεν τοὺς
εὐτελεῖς καὶ πένητας· τούτεστι, τοὺς περὶ τὸν βω-
μὸν λοχῶντας καὶ προσκαθεζομένους αὐτῷ, ἵνα τις
εὐποίησιν αὐτοῖς διδούς τι πρὸς τὴν ἀναγκαίαν τρο-
φήν. Βωμολόχοι δὲ καὶ οἱ ὄρνιθες οἱ τὸν βωμὸν πε-
ριπέτταμενοι, καὶ τι κρέας ἀπὸ τῶν ἐντόμων ἀρπά-
ζοντες, οἷον κόρακες, ἰκτίνες, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν
φθύνων. Ἡ λέξις οὖν ἐπὶ τῶν εὐτελῶν λέγεται.

Ibid. *Μῖμοι γελοίων*. Προηγούντο, φησί, τοῦ λει-
ψάνου τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ οἱ ἀπὸ τοῦ θεάτρου
αὐληταί, καὶ ὄρχησται, ὡσπερ ἦν ἄξιον. Ἐπομ-
πᾶστο τοῖσιν καταλυόμενος καὶ κατορχούμενος καὶ
διὰ τὴν ἀρνησιν τῆς πίστεως καὶ διὰ τὴν ἡτταν τοῦ
πολέμου.

Ibid. 15. *Τάφος ἐξέριστος*. Τὸ ἄγος πάντοτε ἐπὶ
κακοῦ λαμβάνεται τοῦ μύθους· ἀγιστεῖαν δὲ καὶ
ἀγιστεῦσιν, ἐπὶ τοῦ καθαροῦ καὶ ἀγίου. Ἀγιστεῦσι
ἀντὶ τοῦ, καθαρεύει.

Ibid. B 6. *Δυσὶ καὶ τρισὶ*. Οὐκ ἀγνοῶν, ὅτι μείζω

Aut aliud metuentes. Et aliud quiddam timentes,
ait. Quid? Ne desperantes Romani de propria sa-
lute, magis accenderentur hostesque debellarent.
— Una salus victis, nullam sperare salutem.
— Atque sic in victores irruerent ut morituri.
Hæc quidem veterum Romanorum sententia est.

Ignifer. Igniferos vocat sacerdotes sacrum ignem
ad altare ferentes. In bellis enim sacerdotibus vi-
ctores parcere solent. De penitus bello fractis pro-
fligatisque mos est hyperbolice dicere: adeo delati
sunt, ut ne ignifer quidem, id est sacerdos, exer-
citiui superferuit.

Felix enim successus. Levissimus enim in bello
successus satis est ut calam futuri spem conciliet.

Quarum. Conditionum scilicet.

Absolute illo. Juliano.

Hunc. Successorem videlicet.

Illis cognominem. Constantini urdem ait cogno-
minem illis, Constantino scilicet et Constantio.

Proœmium. Exauditam vocem ait.

Τάξιν ἐνόπλιον (aciem armis instructam). Di-
citur vir ἐνοπλος *armatus*, res ἐνόπλιος, *armata*, ut
saltatio *armata*, acies *armata*.

Audax. Quid hoc atque illud dicere opus est? At
Julianus ipse, recens tyrannus potius quam rex,
occurrere procedebat.

Gratiam. Regalem honorem defuncto tribuens,
regalem vicissim accipiebat, cum purpura corpus
deducens.

Publicis. Maledictis lacessentibus eum, ac diris
devoentibus. Et præsertim Antiocheni multa in
eum opprobria conjiciebant.

Βωμολόχοις, scurrilibus. Βωμολόχους vocamus
sordidos atque inopes, id est, in aris insidiantes,
ac prope sedentes, ut iis quilibet beneficeret, quæ
opus essent ad victum largiens. Βωμολόχοι quoque
aves aram circumvolitantes, atque aliquid carnis e
victimis arripientes, ut corvæ, milvæ, avesque hujus
generis. Textus hic abjectos homines designat.

Mimi et histriones. Præbiant, ait, impii Juliani
reliquias e theatro tibicines et saltatores, ut æquum
erat. Efferebatur igitur maledictus inter tibias et
saltationes, et propter fidei objurationem et propter
belli cladem.

Tamulus impurus et execrandus. Ἄγος ubique de
re impura atque execranda intelligitur; ἀγιστεῖαν
vero et ἀγιστεῦσιν de re pura et sancta. Ἀγιστεῦσι
pro καθαρεύει, *purum efficit*.

Duobus aut tribus. Non alioqui nescius quod

(71) Virgilii versus ad verbum:

Una salus victis nullam sperare salutem.

maiora fecisset administratione malâ, nisi celeriter eum Deus sustulisset. Habebat enim circum se nonnullos pari impietate ac nequitia, qui breviter imperium vastavissent, nisi rerum facies hac peste mox liberata esset.

Ἀμπώτιδας. Ἀμπωτις, ut jam dictum est, contraria est maris aestui. Hæc motus sunt maris angusti, coarctatique vel insulis vel angulis. Ἀμπωτις est, cum sit reciprocatio atque absorptio undarum in aliquos subjacentis terræ abyssos ingruentium atque paulo post rursus exorientium. Dicitur ergo Ἀμπωτις aqua suffugiente, et ῥαχία rursum erumpente: quod fit sæpius unoquoque die, præsertim cum spirat ventus. Hoc patitur circum Græciam Euripus, qui sic vocatur ex εὐτρέπεια, *facile converti*, quippe qui facile mutatur atque convertitur.

Elysiis Campis. Quemadmodum Christiana doctrina paradysum quemdam esse affirmat, sic et Græci regionem quamdam esse fingunt, quam Beatorum insulas vocant; nominantque Elysium campum, quod hic veniunt, ἐλεύσασθαι, qui recte vixerunt. Rhadamanthus, filius Jovis, Inferorum iudex, eos qui peccaverunt ad Cocytum et Phlegæontem mittit; bonos vero in Beatorum insulas.

Sodalis. Plato, alique omnes philosophi, eos qui sincero animo philosophiæ operam dabant, sodales vocabant, velut amicos. Julianus autem quasi philosophatus, non regno superbit, sed imitabatur nimirum Platonem et philosophos, sodales omnes vocans. Atque frequens illud nomen in ejus conversationibus. — *Propino* autem hoc est: omnes antiqui reges, cum solemnia sacra celebrarent, phialas aureas aut argenteas mista potione plenas a pincernis accipiebant, ac postea parum quiddam ex poculo exsorbentes, tunc illi quem honore præsequi volebant, tradebant: quod erat multæ amicitiae symbolum, et *propinare* vocabatur. Diesque ille *φιλοτησία*. — Denique *λαρυγγίζειν* imitatio quædam vocis est, cum quis suis sermonibus delectatus, quodammodo obturat premitque vocem.

Defuere, pro cadere, marcere: metaphora o floribus sumpta.

Comessionibus. Comessari est cum ebrietate turpiter canere. Nomen est κῶμος, *comessatio*.

Cingamus. Rosis scilicet, aut liliis, aut myrthis, aut loto, aut lauro.

Tibicinum cantu. Συναυλία est cum duo vel plures tibicines simul vel simile vel diversum canunt: alter calamo, alter cornu, alter ære sonat. Vocamus quoque *συναυλίαν*, si quis cantat ad citharas simul ac tibias sonum.

Novæ lunæ festum. Neomenias Græci proprie *hieromenias* vocabant, et abusive festum.

ἂν εἰργάσατο τῇ πολιτείᾳ κακὰ, εἰ μὴ ταχέως ὁ Θεὸς αὐτὴν ἐξέκοψεν. Ἐίχε γὰρ περὶ αὐτὸν τοιούτους τινὰς ἀσεβεῖς καὶ ἀθέους, οἱ ταχέως ἂν τὴν πολιτείαν ἐδήμωσαν, εἰ μὴ τὰ πράγματα ταχέως ἔλαβε τῶν λυπούντων ἀπαλλαγῆν.

Ibid. C 6. Ἀμπωτιδας. Ἀμπωτις, ὡς ἤδη εἰρηται, ἐναντία ἐστὶ τῇ ῥοδίᾳ. Ταῦτα δὲ πάθη ἐστὶ θαλάττης στενῆς περικλειομένης ἢ ὑπὸ νήσων, ἢ ὑπὸ ῥωσιῶν. Ἀμπωτις δὲ ἐστίν, ὅταν εἰ ἀνάπλωσις καὶ ἀναρρόφησης ὑποσταλλομένου τοῦ ὕδατος εἰς μυχοὺς τινὰς τῆς ὑποκαίμενης γῆς, καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἐκφυτοῦντος. Τὸ μὲν οὖν ὑποσταλῆναι λέγεται ἀμπωτις, τὸ δὲ πάλιν ἐκρεῦσαι λέγεται ῥαχία. Τοῦτο δὲ γίνεται πολλάκις τῆς ἡμέρας, καὶ μάλιστα ἐάν πνέη ἀνεμος. Πάσχει δὲ τοῦτο ὁ περὶ τὴν Ἑλλάδα Εὐριπος, ὃς καὶ εἰρηται ἀπὸ τοῦ εὐτρέπεσθαι, οἷον εὐτρεπτος καὶ εὐχερῶς πίπτων.

Ibid. 11. Ἠλυσιῶν. Ὡσπερ ὁ Χριστιανικὸς λόγος ὑπογράφει τινὰ παράδεισον, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνας ὑπογράφουσι τι χωρίον, ὃ καλοῦσι Μακάρων ἡσους. Καλοῦσι δὲ αὐτὸ Ἠλύσιον πεδίον, παρὰ τὸ ἐλεύσασθαι ἐκεῖσε τοὺς καλῶς βεβιωκότας. Ὁ δὲ Ῥαδάμανθος, υἱὸς τοῦ Διὸς, δικαστὴς ἐν ἔδῳ, τοὺς μὲν ἀμαρτάνοντας παρὰ τὸν Κωκυτὸν καὶ τὸν Πυριφλεγέθοντα πέμπει, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς εἰς τὰς Μακάρων νήσους.

Col. 689 A 10. Ἐταῖρος. Ὁ Πλάτων καὶ οἱ φιλόσοφοι τοὺς γησίους ἐραστὰς τῶν λόγων ἑταίρους καλοῦσιν, οἷον εὐφίλους· ὃ δὲ Ἰουλιανὸς ὡς φιλοσοφῆσας, οὐκ ἀπαυθαδίζεται τῇ βασιλείᾳ, ἀλλ' ἐμμετρεθῆεν Πλάτωνα καὶ τοὺς φιλοσόφους, ἑταίρους πάντας καλῶν· καὶ πολὺ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐν ταῖς συνουσίαις αὐτοῦ· τὸ δὲ προπίνω, τοῦτό ἐστι· Πάντες οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς ἐπιτελοῦντες πάνδημον ἑορτήν, ἐν χρυσαῖς φιάλαις ἢ ἀργυραῖς κερνομέναις, ἐδέχοντο μὲν παρὰ τοῦ οἰνοχόου αὐτοί, ἀπέπινον δὲ μικρὸν ἐκ τῆς κύλικος, καὶ τότε παρεῖχον ᾧ ἂν ἐβούλοντο, χεριζόμενοι τὴν κύλικα. Τοῦτο δὲ ἦν σύμβολον φιλίας πολλῆς. Καὶ τοῦτο μὲν ἐκαλεῖτο προπίνειν· ἢ δὲ ἡμέρα, φιλοτησία. Τὸ δὲ λαρυγγίζειν, μιμησις ἐστὶ φωνῆς, ὅταν τις τεραπόμενος οἷς λέγει, ἐπι-ἡσι-πως τῇ φωνῇ, καὶ στενοὶ αὐτῆν.

Col. 708 C 4. Ὑπαρρέει. Ἄνελ τοῦ, πίπτει καὶ μαραινεται. Εἰρηται γὰρ ἀπὸ μεταφορῆς τῶν ἀνδῶν.

Ibid. 11. Κῶμος. Κωμάζειν, ἐστὶ μετὰ μῆτραις αἰσχρῶς ἕδειν. Κῶμος δὲ τὸ ὄνομα.

Ibid. 12. Στέφνωμεν. Ρόδους τυχόν, ἢ κρίνους, ἢ μυρρίνας, ἢ λωτῶν, ἢ δάφνην.

Col. 709 A 1. Συναυλία. Συναυλία ἐστὶν ἡνίκαι δύο ἢ καὶ πλείους αὐλῆται συναυλοῦσιν ἄμα, εἴτε ὁμοίον, εἴτε διάφορον· ὃ μὲν καλάρια, ὃ δὲ κίρατι, ὃ δὲ τῷ χαλιῷ ἐναυλεῖ. Λέγομεν δὲ συναυλίαν, καὶ κιθάρας ἄμα συγκρουομένης αὐλῆ καὶ συμφεγγτομένης.

Ibid. 2. Ἰερομηνας. Τὰς νομηνας οἱ Ἕλληνας Ἰερομηνας ἐκάλουν κυρίως· καταχρηστικῶς δὲ καὶ τὴν ἑορτήν.

Ibid. 12. *Τι καὶ μῦρον.* Τὸν Χριστὸν, μῦρον γὰρ Ἀ
ἐκκενωθὲν τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Ibid. 13. *Εἶθε μοι.* Κάμοι γένοιτο, ὁψὲ γούν καὶ
μόγισ, διὰ τῶν σῶν εὐχῶν, ἄγιε Πάτερ, ἐπειδὴ πάντα
δυνατὰ τῷ Θεῷ.

Ibid. B 11. *Καὶ πομπεύειν.* Πομπεύειν καὶ ἐπὶ
καλοῦ λέγεται καὶ ἐπὶ κακοῦ· ἐπὶ καλοῦ μὲν, ἡνίκα
τῆς ἑορτῆς οὐσης προϊόντες ἐπ' ἀγορᾶς βαδίζωμεν,
εἰς τιμὴν κεκοσμημένοι τῆς πανηγύρεως· ἐπὶ κακοῦ
δὲ, ὡς ὅταν ἐν τῇ πομπῇ τῷ Διονύσῳ οἱ Ἕλληνες ἐφ'
ἀμαξῶν προϊόντες ἀλλήλους εἶπον κακῶς, καὶ πρὸς
τὸ μὴ αἰσχυνθῆναι, προσώπεια, λέγοντες, ἐφόρου
εἰ πλείστοι. Ἐντεῦθεν καὶ πομπεύειν λέγομεν, τοὺς
φαυλὸν τι θράσαντας, καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς μεθ'
ἄλλων ἀγομῆνους.

Ibid. C 1. *Λυγισμάτων.* Λύγισμα, ἐστὶ θηλυδριώ-
δης μετὰ τοῦ ἀκκίζεσθαι καὶ θρύπτεσθαι γινομένη
τῶν ἀσέμων ὁμιλία· καὶ λυγίζεσθαι μὲν ἐστὶ, τὸ
τεχνικῶς ὀρχεῖσθαι καὶ θρύπτεσθαι, ἦτοι τοῖς μέ-
λεσι καὶ τῇ φωνῇ κατακλύμενον ἀκκίζεσθαι· θρύ-
πτεσθαι δὲ ἐστὶ, τὸ ἄνευ φωνῆς καὶ τέχνης ἀκκί-
ζεσθαι τε καὶ κατγκλᾶσθαι τοῖς τοῦ σώματος μέ-
λεσιν. Εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ λύγου. Λύγος δὲ λέγεται
προξυτόνως τὸ ἱμαντῶδες φυτόν. Οὐ γούν λυγίζων
στρέφεται, καθὰ καὶ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, ἀκκίζόμενος
καὶ θρυπτόμενος· εὐδῆλον δὲ, ὡς ὀξυτόμενον τὸ λυγὸς
ὄνομα, σημαίνει ποιητικῶς τὸν εὐεθρον. Λύγος δὲ
εἴρηται καὶ καθητική φωνή· λυγίζεται, ἀντὶ τοῦ
στρέφεται αἰσχροῦς καὶ ὀρχηστικῶς.

Ibid. 3. *Σύννοιαν.* Ἰσοκράτης ἡμᾶς ἐδίδαξε τίς
ὁ σύννοος, καὶ τίς ὁ σκυθρωπός· ὅτι ὁ μὲν καθηφής,
ἀεὶ καὶ αὐθάδης· ὁ δὲ σύννοος ὁ διὰ παντός προσέχων
ἐαυτῷ καὶ συνῶν, ἐν τε τῷ προσέχειν ἐαυτῷ τὸν
νοῦν συνάγων.

Col. 712 A 3. *Παραιέσως.* Τὸ ἑορτάζειν νοητῶς,
ἀλλὰ μὴ κατὰ τοὺς ἄφρονας αἰσθητῶς.

Ibid. 8. *Κολάσσαι.* Ἄντὶ τοῦ, Κολάσωμεν αὐτούς·
μετροῦμεν τὴν κόλασιν, φησὶν, ἐν ᾧ μὴ κολάσαι κατ'
ἐξουσίαν ἰσχύσαμεν, ἐάσωμεν οὖν — ετρα κολάζε-
σθαι τοὺς ἐχθρούς τῷ συνειθότι κληττομένους κατὰ
τὴν τραγῳδίαν. Ἡ σύνεσις γὰρ ἀπόλλυσι τὸν δεινὰ
εἰργασμένον.

Col. 713 A 4. *Πείσαι.* Διὰ τοῦ πείσαι τοὺς πεπον-
θότας ἐπι ζῶντας, δῆλον ὅτι, φέρειν καρτερῶς, ἃ
πεπόνθασιν.

Ibid. C. 2. *Ἀριθμηθήσεται.* Οὕτως ἡ φράσις,
μετ' ἐκείνων ἀριθμηθήσεται καὶ πρὸ ἐκείνων ὁ Ἰου-
λιανός· οὐ τῷδε καὶ τῷδε κολαζόμενος, ἀλλ' ὁψόμεθα
τίσι καὶ οἷσις κολαζόμενος, τοῖς ἐκείθεν.

Ibid. 8. *Κεῖρόμενος.* Ὁ Προμηθεὺς λέγεται κλέ-
φαι τὸ πῦρ παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἐνεργεῖν εἰς ἀνθρώπους·
καὶ ὅτι παρὶ τὰ κρέα τῆς θυσίας ἀπατήσας τὸν Ἄϊα,
εἰς ἐργὴν ἐκίνησεν αὐτὸν διττῶς. Τοῦτον θέλων τι-
μωρήσασθαι, ἐποίησεν ἀετὸν κατασθίειν αὐτοῦ τὸ
ἦπαρ· καὶ τὴν μὲν ἡμέραν καθησθίετο τὸ ἦπαρ, τὴν
δὲ νύκτα πάλιν ἀνεπληροῦτο, καὶ πάλιν ἔρχεται ὁ
ἀετὸς, καὶ ἔσθιεν αὐτὸ, ἕως οὗ ὁ Ἡρακλῆς ἐλθὼν

*Unguentum quoque quoddam. Christum. Unguen-
tum enim effusum nomen ejus* 12.

*Atque utinam mihi. Mihi quoque contingat, sero
licet et ægre, per preces tuas, sancte Pater, om-
nia cum Deo possibilia sint.*

Et pompam agere. Πομπεύειν et malo et bono
accipitur sensu. Bono quidem, cum festo die præ-
euntes ad forum procedimus, in solemnitatis ho-
norem ornati; malo autem, cum in Bacchi festum
Græci in curribus procedentes, se invicem contu-
meliis lacessabant, atque, ne ipsos puderet, perso-
nati plerique ambulabant. Exinde nos πομπεύειν,
pompam agere, dicimus, si qui turpia quædam
facientes, per forum proterve debacchentur.

B *Fædis modulationibus.* Λύγισμα, modulatio, est
effeminata indecoraque conversatio, cum enervata
luxuriosaque corporis contorsione. Λυγίζεσθαι est
scite saltare ac corpus contorquere, cum membro-
rum et vocis modulationibus. Θρύπτεσθαι vero sine
voce et arte corporis membra inflectere ac contor-
quere: hoc ex λύγου, vimine, venit. Λύγος προξυ-
τόνως dicitur flexibilis, planta. Λυγίζων, qui corpus
modulatur, igitur inflectitur plantæ hujus instar.
cum membra flectit et contorquet. Nomen vero
λυγός oxytonus poetice pestem significat. Λύγος
quoque dicitur vox passiva, et λυγίζεται pro tur-
piter et saltatorie flectitur.

C *Σύννοιαν, mæstitiam.* Docuit nos Isocrates quis
σύννοος, in cogitatione defixus, et quis σκυθρωπός,
cui frons obducta est. Hic quidem vultu semper
obducto et severo, ille vero ubique sibi intentus
et cogitabundus est, mentemque in se intentam
defigit.

Nostre admonitionis. Spiritualiter festum agere,
non autem sicut insipientes materialiter.

Pœnas inferre. Id est, pœna afficiemus eos. Me-
tiamur pœnam, ait, ne pro jure nostro pœnas in-
feramus: sinanus vero... pœnas dare inimicos
conscientiæ stimulis versatos juxta tragœdiam.
Conscientia enim sontem enecat.

Persuadentes. Ipsi nimirum persuadentes ad-
huc viventibus, ut forti animo ferant quæ passæ
sunt.

Recensebitur. Sic phrasis: cum his recensebitur,
atque ante illos; non hoc vel illo supplicio cru-
ciatus, sed quibus et quantis afficiatur pœnis jam
tunc videbimus.

Jecur devoratur. Prometheus dicitur ignem a
Deo subripuisse atque in homines intulisse; et
quoniam Jovem de sacrificii carnibus deceperat,
duplicem in se Dei iram concitavit. Qui cum pœna
afficere volens, aquilam jussit jecur ejus devorare.
Jatardiu igitur comedebatur Promethei jecur, no-
ctuque renascebatur; rursusque veniebat aquila,
quæ comedebat illud, donec Hercules veniens sa-

12 Cant. 1, 2.

gitis hanc avem interficeret. Hæc est igitur de jecore ab avibus devorato historia.

Munus. Hic epilogus. Parodia est ex Homeri *Odyssea*. Ingressus mendici habitu post reditum in patriam Ulysses, Penelopes procos opipare epulantes invenit. Et primum Antinoum adiens, ut ad pugnam eum provocaret, se victum quæritare quasi mendicum et errorem simulavit. Nihil ille dedit. Ulysse vero insistente, atque eum molestiis ac contumeliis gravante, Antinous, partem aliquam bovini pedis arreptam in Ulyssem conjecit. Qui, ictu devitato, statim arcum tetendit Antinoumque transfixit; dein superbiens et quasi injuriam ulciscens, hæc ad inimicum exclamavit: Hoc tibi pro pede sit munus, id est, hoc munus tibi reddo pro bovis pede quem in me conjecisti. *Pro pede* nunc intelliges pro persecutionibus adversus nos, et pro dementis Juliani adversus nos atque adversus sermones iniquitate.

Ἀντίθετοι, adversarii. Ἀντίθετον cum genitivo et cum dativo usurpatur; ita ut æque dici possit: Ἔμν ἄντιθετος εἰ et ejus, id est, adversarius, inimicus, antagonistis.

Ψηφολογικῶν. ψηφολόγοι sunt præstigiatores. ψηφολογικοί igitur λόγοι, *inanes futilesque sermones*, sunt decipientes sermones, sicut præstigiatores rapida globulorum translatione spectantium oculos decipiunt.

Δορκαλλίσι, Ioris. Δορκαλλίδες sunt supplicii instrumenta, flagella quæ ita vocantur e nervis capræ facta, sicut ὑστριχίδες *flagella aculeis hirsuta*, ex τριχῶν ὕδς, *suis seta*, nomen acceperunt. Est quoque ὑστριχίς animal quoddam suis pilos habens, quos, cum persequitur, adversus insequentem jaculatur.

Porphyrii. Porphyrius indoctus quidam. Alius in nos magis quam in se furens, Julianum tempore præcedit. Hujus vero stolidos sermones multi faciunt Græci.

Μισορογῶν. Multa cum probra conjecissent Antiocheni in ipsum Julianum, ejusque barham, quam prægrandiorem philosophorum more gerebat, libellum scripsit, cui titulus Antiochensis vel Misorogon. In quo jocans et glorificans scribit se ita simplice et sobrio fuisse victu, ut nunquam ex satietate vel repletionem cruditate laboraverit.

Παρανάλωσας, obtriveris ac pene confeceris. Προ ανάλωσας, per euphoniā. Alibi παρανάλωμα est quod supervenit casu aliquo, sicut accessio et appendix. Exempli gratia hæc sint theoria: Dux in pugna hostes fundens atque interficiens, nescius suorum aliquos interemit; hostes ei ἀνάλωμα sunt, civesque sui quos per ignorantiam sustulit, παρανάλωμα. Processit aliquis in forum, quid factururus, oleum forte aut vestem empturus. Præterea aliud quiddam obvium habuit, emitque. Primum ei factum est ἔργον, *opus*, deinde πάρεργον, *accessio*. Rursum

ἐτόξευσε τὸ δρενον τοῦτο. Αἴτη οὖν ἐστὶν ἡ περὶ τοῦ κείρεσθαι τὸ ἦπαρ ὑπὸ τῶν ὀρνίθων ιστορία.

Col. 716 A 5. **Ξεινήιον.** Ὁ ἐπίλογος ἐναυθῶν· ἐστὶ δὲ παρῳδία ἀπὸ τῆς Ὀμήρου ποιήσεως τῆς Ὀδυσσειας. Εἰσελθὼν ἐν σχήματι πτωχοῦ μετὰ τῆν ἐπάνοδον εἰς τὰ ἑαυτοῦ Ὀδυσσεύς, εὗρεν εὐχουμένους ἐν αὐτῇ τοὺς μνηστῆρας· καὶ πρῶτον τῷ Ἀντινόφῳ προσελθὼν, ὡς ἂν ἐπὶ μάχην αὐτὸν ἐραθίσαις, προσεποιεῖτο δεῖσθαι τροφῆς οἷα πτωχός τις κατ' ἀλήτης. Ὁ δὲ οὐκ εἶδου· Ὀδυσσεύς δὲ ἐπιμένοντος, καὶ τὰ μὲν ἐνοχλοῦντος, τὰ δὲ καὶ ἐνευθίζοντος. Ὁ Ἀντινοὺς μέρος τι ποδὸς βοείου λαθὼν κατακοντίσας ἐπαφῆκεν Ὀδυσσεῖ· καὶ τῆν μὲν βολὴν διεφυγεν Ὀδυσσεύς εὐθύς δὲ τείνας τὸ τόξον βάλλει τὸν Ἀντινοον· εἶτα μεγαλαυχῶν ἐπὶ τούτῳ καὶ λόγῳ, τὸν ἐχθρὸν ἀμύνεται τοιῶδες· Τοῦτό τοι ἀντι ποδὸς ξεινήιον ἀντι τοῦ, Τοῦτό σοι προσφέρω ξεινήιον ἀντι τοῦ βοείου ποδός, ὃν ἐμοῦ κατηκόντισας. Ἀντι ποδός δὲ νῦν νοήσεις ἀντι τοῦ καθ' ἡμῶν διωγμοῦ καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς λόγους παρανομίας τοῦ παραπλήγος Ἰουλιανοῦ.

Ibid. B 2. **Ἀντίθετοι.** Τὸ ἀντίθετον καὶ πρὸς γενικῆς, καὶ πρὸς δοτικῆς συντάσσεται, ὡσπερ καὶ τὸ ἴσον· κἀντίθετος αὐτῷ εἰμι καὶ αὐτοῦ· τουτέστι, ἀντίπαλος, ἐναντίος, ἀνταγωνιστής.

Col. 717 A 2. **Ψηφολογικῶν.** Ψηφολόγοι, οἱ ψηφοκλέπται. Ψηφολογικοί τοῖνον λόγοι, οἱ πλανῶντες ὡσπερ οἱ ψηφοκλέπται τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως τῶν ψήφων.

Ibid. 5. **Δορκαλλίσι.** Δορκαλλίδες δργανά εἰσι καλαστικά· ἴσως δὲ αἱ μάλιστα αἱ ἀπὸ ἱμάντων δορκαλλίδος οὕτω λέγονται, ὡς ὑστριχίδες αἱ ἀπὸ τριχῶν υἷδς. Ἔστι δὲ καὶ ὑστριχίς θηρίον τι τρίγας ἔχον υἷδς, ἃς ἐν τῷ διώχεσθαι ἐξακοντίζει κατὰ τῶν διωκόντων.

Ibid. B 2. **Πορφυρίου.** Πορφύριός τις ἀμαθής. Ἄλλος καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτοῦ μανείς προλαμβάνει τῷ χρόνῳ τὸν Ἰουλιανόν. Τούτου τοὺς κισθῆλους λόγους πάνυ τιμῶσιν οἱ Ἕλληγες.

Ibid. 3. **Μισοπάγωνος.** Πολλὰ τῶν Ἀντιοχέων ἀποσκωφάντων εἰς αὐτὸν Ἰουλιανὸν καὶ τὸν πάγωννα, ὃν ἔτρεφε φιλοσοφεῖν προσποιούμενος, λόγον γράφει οὗ ἡ ἐπιγραφή Ἀντιοχικός ἡ Μισοπάγωνος. Ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ χαριεντιζόμενος καὶ σεμνονόμενος γράφει οὕτω ἀπέριττον ἔχειν σῶμα, ὡς μηδέποτε ἀπεπτήσαν ἐκ κόρου καὶ πλησμονῆς.

Ibid. 13. **Παρανάλωσας.** Ἀντι τοῦ ἀνάλωσας. Εὐρυθμίας γὰρ ἕνεκα πρόσκειται. Ἄλλαχού δὲ παρανάλωμα ἐστὶ τὸ ἐπισυμβαῖνον ἐκ τινος τύχης, οἷόν ἐστι καὶ τὸ πάρεργον, καὶ καρεμπόρευμα. Παραδείγματος δὲ χάριν ὑποκεισθῶ τοιαῦτα τῇ θεωρίᾳ. Στρατηγός ἐν μάχῃ τοὺς πολεμίους κόπτων καὶ κτείνων, ἀγνοήσας τῶν ὁμοφύλων τινὰς συνανεῖλε. Γέγονεν οὖν αὐτῷ ἀνάλωμα μὲν οἱ πολέμιοι, παρανάλωμα δὲ οἱ πολῖται διὰ τὴν ἀγνοίαν ἀναιρεθέντες. Προῆλθέ τις εἰς τὴν ἀγοράν, τότε τι ποιήσων, εἰλαιον τυχὸν ἢ ἱμάτιον ὠνήσόμενος. Μεταξὺ ἄλλο παρέμπεσεν. ὠνήσατο,

καὶ γέγονεν αὐτῷ ἔργον μὲν τὸ πρῶτον, πάρεργον δὲ τὸ δεύτερον. Πάλιν, τὴν ἐμπορίαν ἐμπορος οἶνον ἔχων ἢ ἔλαιον, μεταξὺ σίτων εὐρῶν ἐπ' εὐκαιρίας εὐωνον, καὶ τοῦτον ὠνήσατο. Καλοῦσι μὲν ἐμπορίαν τὴν συνήθη καὶ πρώτην, παρεμπόρευμα δὲ τὸ δεύτερον ἐξ εὐκαιρίας. Καὶ εἴ τι μὲν παρεμπόρευμα, τοῦτο καὶ πάρεργον· οὐκ, εἴ τι δὲ πάρεργον, τοῦτο ἤδη καὶ παρεμπόρευμα καλεῖται· ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ πάρεργον καλεῖται παρεμπόρευμα, ὃ δευτέρῳ λόγῳ κατὰ συμβεβηκὸς ἐξ εὐκαιρίας εἰς ἐμπορίαν τις ἔλαβεν.

Ibid. 15. Ἐρυγὰς. Τὸ ὄνομα ἐρυγή· τὸ δὲ βῆμα ἐουγγάνω ἀντὶ τοῦ ἐρεύγομαι.

A mercator vini et olei mercaturam faciens, si frumentum venditu facile ex occasione reperit, illud emit. Vocant quidem ἐμπορίαν primam consuetamque mercaturam; quæ autem per occasionem facta est, παρεμπόρευμα, *accessio, appendix*. Et si quid παρεμπόρευμα, πάρεργον quoque est; quod si quid vero πάρεργον, non ideo et παρεμπόρευμα vocatur; verum hoc πάρεργον παρεμπόρευμα quoque vocatur, quod fortuito ex occasione quilibet in mercaturam accepit.

Ἐρυγὰς, *ructus*. Nomen est ἐρυγή. Verbum ἐρυγγάνω pro ἐρεύγομαι, *eructio*.

INDEX ORATIONUM S. GREGORII

NAZIANZENI

IN QUO NOVUS ORDO CUM VETERI COMPARATUR.

Paginas intellige editionis Maurinæ quas typis grandioribus expressas textui inseruimus.

Novus Ordo.	Pag. Vetus (vrb)
I. <i>In sanctum Pascha et in tarditatem,</i>	3. XLI.
II. <i>Apologetica, in qua causas exponit, ob quas, post sibi impositam sacerdotii dignitatem, in Pontum fugerit, ac rursus Nazianzum redierit, et quæ sit sacerdotis professio,</i>	11. I.
III. <i>Ad eos qui ipsum acciverant, nec occurrerant,</i>	68. II.
IV. <i>Adversus Julianum imperatorem prior invectiva,</i>	78. III.
V. <i>Secunda in Julianum imperatorem invectiva,</i>	147. IV.
VI. <i>Prima de pace, ob monachorum reconciliationem, post silentium, præsentem patre,</i>	178. XII.
VII. <i>Funeris in laudem Cæsaris fratris, superstitionibus adhuc parentibus,</i>	198. X.
VIII. <i>Funeris in laudem sororis suæ Gorgoniæ,</i>	218. XI.
IX. <i>Apologeticus ad patrem suum Gregorium, præsentem Basilio Magno, cum episcopus Sasimorum creatus est,</i>	234. VII.
X. <i>In seipsum ad patrem et Basilium Magnum, post reditum e fuga,</i>	239. V.
XI. <i>Ad Gregorium Nyssenum, Basilii Magni fratrem, qui post illius consecrationem venerat,</i>	241. VI.
XII. <i>Ad patrem, cum ei Nazianzenæ Ecclesiæ curam commisisset,</i>	248. VIII.
XIII. <i>In consecratione Eulalii Doarensium episcopi,</i>	253. XXX.
XIV. <i>De pauperum amore,</i>	257. XVI.
XV. <i>In Machabæorum laudem,</i>	286. XXII.
XVI. <i>In patrem tacentem propter plagam grandinis,</i>	299. XV.
XVII. <i>Ad cives Nazianzenos gravi timore percussos, et præfectum irascentem,</i>	317. XVII.
XVIII. <i>Funeris in patrem, præsentem Basilio,</i>	330. XIX.
XIX. <i>De suis sermonibus, et ad Julianum tributorum exæquatorem,</i>	364. IX.
XX. <i>De dogmate et constitutione episcoporum,</i>	376. XXIX.
XXI. <i>In laudem magni Athanasii,</i>	386. XXI.
XXII. <i>Secunda de pace, in Constantini urbe habita, post ortam in populo contentionem, de quibusdam episcopis inter se dissentientibus,</i>	414. XIV.
XXIII. <i>Tertia de pace, quam post dissidium composuere qui ejusdem fidei sunt,</i>	425. XIII.
XXIV. <i>In laudem sancti martyris Cypriani cum postridie illius solemnem memoriæ rure rediisset Gregorius,</i>	437. XVIII.
XXV. <i>In laudem Heronis philosophi,</i>	454. XXIII.
XXVI. <i>In seipsum cum rure rediisset, post ea quæ a Maximo perpetrata fuerant,</i>	471. XXVIII.
XXVII. <i>Theologica prima. Adversus Eunomianos prævia dissertatio,</i>	487. XXXIII.
XXVIII. <i>Theologica secunda. De Theologia,</i>	495. XXXIV.
XXIX. <i>Theologica tertia. De Filio,</i>	523. XXXV.
XXX. <i>Theologica quarta. De Filio,</i>	540. XXXVI.
XXXI. <i>Theologica quinta. De Spiritu sancto,</i>	556. XXXVII.
XXXII. <i>De moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit cujusvis hominis, nec cujusvis temporis de Deo disputare,</i>	579. XXVI.
XXXIII. <i>Adversus Arianos et de seipso,</i>	603. XXV.
XXXIV. <i>In Ægyptiorum adventum,</i>	619. XXIV.
XXXV. <i>De martyribus et adversus Arianos,</i>	629. XLVIII.
XXXVI. <i>De seipso, et ad eos qui ipsum cathedram Constantinopolitanam affectare dicebant, et de populi alacritate quam erga eum ostenderat,</i>	634. XXVII.
XXXVII. <i>In dictum Evangelii: Cum consummasset Jesus hos sermones, etc.</i>	645. XXXI.
XXXVIII. <i>In Theophania, sive Natalitia Salvatoris,</i>	663. XXXVIII.
XXXIX. <i>In sancta Lumina,</i>	677. XXXIX.
XL. <i>In sanctum Baptisma,</i>	691. XI.
XLI. <i>In Pentecosten,</i>	731. XLIV.

Novus Ordo.

- XLII. *Supremum vale coram centum quinquaginta episcopis,*
 XLIII. *Funeris oratio in laudem Basilii Magni, Cæsareæ in Cappadociâ episcopi,*
 XLIV. *In novam Dominicam,*
 XLV. *In sanctum Pascha,*

Vetus Ordo

748. XXXII.

770. XX.

835. XLIII.

845. XLII.

IN APPENDICE.

- Significatio in Ezechielem,*
Metaphrasis in Ecclesiasten,
De fide orthodoxa contra Arianos,
De fide orthodoxa tractatus secundus,
Orationes, olim XLV, XLVI, LI, LII, nunc inter Epistolas.

870. XLVII.

874. LIII.

894. XLIX.

906. L.

INDEX ORATIONUM S. GREGORII NAZIANZENI

IN QUO VETUS ORDO CUM NOVO COMPARATUR.

Ordo vetus	Ordo novus		Pag.
I.	II.	<i>Oratio apologetica in qua causas exponit ob quas, post sibi impositam sacerdotii dignitatem, in Pontum fugerit, ac rursum Nazianzum redierit; et quæ sit sacerdotis professio,</i>	11.
II.	III.	<i>Ad eos qui ipsum acciverant, nec occurrerant,</i>	68.
III.	IV.	<i>Adversus Julianum imperatorem, prior invectiva,</i>	78.
IV.	V.	<i>Secunda in Julianum imperatorem invectiva,</i>	147.
V.	X.	<i>In seipsum, ad patrem et Basilium Magnum post reditum e fuga.</i>	239.
VI.	XI.	<i>Ad Gregorium Nyssenum, Basilii Magni fratrem, qui post illius consecrationem venerat,</i>	241.
VII.	IX.	<i>Apologeticus ad patrem suum Gregorium præsentem Basilio Magno, cum episcopus Sasimorum creatus esset,</i>	234.
VIII.	XII.	<i>Ad patrem, cum ei Nazianzenæ Ecclesiæ curam commisisset,</i>	248.
IX.	XIX.	<i>De suis sermonibus, et ad Julianum tributorum exæquatorem,</i>	364.
X.	VII.	<i>Funeris in laudem Cæsarii fratris, superstitibus adhuc parentibus.</i>	198.
XI.	VIII.	<i>Funeris in laudem sororis suæ Gorgoniæ.</i>	218.
XII.	VI.	<i>Prima de pace, ob monachorum reconciliationem, post silentium, præsentem patre,</i>	178.
XIII.	XXIII.	<i>Tertia de pace quam post dissidium composuere qui ejusdem fidei sunt.</i>	425.
XIV.	XXII.	<i>Secunda de pace, in Constantini urbe habita, ob ortam in populo contentionem, de quibusdam episcopis inter se dissidentibus,</i>	414.
XV.	XVI.	<i>In patrem tacentem propter plagam grandinis,</i>	299.
XVI.	XIV.	<i>De pauperum amore,</i>	257.
XVII.	XVII.	<i>Ad civis Nazianzenos gravi timore percussos et præfectum irascentem.</i>	317.
XVIII.	XXIV.	<i>In laudem sancti martyris Cypriani, cum postridie illius solemnem memoriæ rure redisset Gregorius.</i>	437.
XIX.	XVIII.	<i>Funeris in patrem, præsentem Basilio,</i>	339.
XX.	XLIII.	<i>Funeris oratio in laudem Basilii Magni, Cæsareæ in Cappadocia episcopi.</i>	770.

Ordo votas Ordo novus

			Paq
XXI.	XXI.	<i>In laudem Magni Athanasii,</i>	386.
XXII.	XV.	<i>In Machabæorum laudem,</i>	286.
XXIII.	XXV.	<i>In laudem Heronis philosophi,</i>	454.
XXIV.	XXXIV	<i>In Ægyptiorum adventum,</i>	619.
XXV.	XXXIII	<i>Adversus Arianos et de seipso.</i>	603.
XXVI	XXXII.	<i>De moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit cuiusvis hominis, nec cuiusvis temporis de Deo disputare,</i>	579.
XXVII.	XXXVI.	<i>De seipso, et ad eos qui ipsum cathedram Constantinopolitanam affectare dicebant, et de populi alocritate quam erga eum ostenderat,</i>	634.
XXVIII.	XXVI.	<i>In seipsum cum rure rediisset, post ea quæ a Maximo perpetrata fuerant,</i>	471.
XXIX.	XX.	<i>De dogmate et constitutione episcoporum,</i>	376.
XXX.	XIII.	<i>In consecratione Eulalii Doarensium episcopi,</i>	253.
XXXI.	XXXVII.	<i>In dictum Evangelii, Cum consummasset Jesus hos sermones, etc.</i>	645.
XXXII.	XLII.	<i>Supremum vale coram centum quinquaginta episcopis,</i>	748.
XXXIII	XXVII.	<i>Theologica prima. Adversus Eunomianos prævia dissertatio,</i>	787.
XXXIV.	XXVIII.	<i>Theologica secunda. De theologia.</i>	495.
XXXV.	XXIX.	<i>Theologica tertia. De Filio.</i>	522.
XXXVI.	XXX.	<i>Theologica quarta. De Filio.</i>	540.
XXXVII.	XXXI.	<i>Theologica quinta. De Spiritu sancto,</i>	556.
XXXVIII.	XXXVIII.	<i>In Theophania sive Natalitia Salvatoris.</i>	663.
XXXIX.	XXXIX.	<i>In sancta Lumina,</i>	677.
XL.	XL.	<i>In sanctum Baptisma,</i>	691.
XLI	I.	<i>In sanctum Pascha, et tarditatem,</i>	3.
XLII.	XLV.	<i>In sanctum Pascha,</i>	845.
XLIII.	XLIV.	<i>In novam Dominicam,</i>	835.
XLIV.	XLI.	<i>In Pentecosten.</i>	731.
XLV.		<i>Epistola ad Evagrium monachum de divinitate, nunc inter Epistolas.</i>	
XLVI.		<i>Epistola ad Nectarium Constantinopolitanum episcopum, inter Epistolas.</i>	
XLVII.		<i>Significatio in Ezechielem, Nunc in Appendice Tomi I, p.</i>	870.
XLVIII.	XXXV.	<i>De martyribus et adversus Arianos.</i>	629.
XLIX.		<i>De fide orthodoxa, contra Arianos, in Appendice,</i>	894.
L.		<i>De fide orthodoxa, tractatus secundus, in Appendice,</i>	906.
LI.		<i>Epistola prima ad Cledonium presbyterum, inter Epistolas.</i>	
LII.		<i>Epistola secunda ad Cledonium, adversus Apollinarium, inter Epistolas.</i>	
LIII.		<i>Metaphrasis seu translatio in Ecclesiasten, in Appendice.</i>	874.

INDEX ANALYTICUS

Paginae indicantur editionis Maurinae

A

Aaron, Moyses non minus pietate quam corpore frater, 212, 826. Sacerdotum sanctissimus, 242. Moysi pro lingua, 212. Ad vocationem promptus, quia vocantis ope confidebat, 64. Ad montem accitur, 377. Aaron inter eos qui ad montem acciti erant, quo tempore Deus Moysi miracula edebat, 53. Extra nubem et in propinquo, dem Deus Moysi loqueretur, 390. Aaron perillustis vir, cum filiis suis, sacerdotii oleo delibutus, 248. Unguentum in Aaronis caput usque ad barbam et vestem defluit, 248. Aaron primus eorum qui a Moyses consecrati sunt, 590. Magni illius et sacrosancti tabernaculi mystes, 826. Aaron, et ii omnes qui populi antistites fuerunt, non sine laboribus et sudoribus praefecturae munus obierunt, 58. Aaron secundum Moysen primas apud Deum obtinet, 56. Nec tamen filiis saluti esse potest, 56. Aaron et Hur Moysis manus in monte suffulerunt, 248. Aaron alter, Gregorius senior, 199. Item Gregorius Nyssenus, 242. Aaronis simul Basilii Magnus, 826.

Abaridis Hyperborei sagitta, 786. Basilii et Gregorius cum ea comparantur, 786.

Abelis munus acceptum, quare, 88. Abelis vox per tacitum cruorem audita, 311.

Abiron. *Vide* Dethan.

Abiud et Nadab alieno igne consumpti, atque idem exiti quod et impietatis locum ac tempus nacti, 58.

Abjuratio impietatis et divinitatis confessio in baptismo, quoniam, 759.

Abominatio desolationis, quid, 872.

Abraham solus, Chanaanis universis praestantior, 753. Peregrinus fuit, 610. Ex fide iustificatus, 509. Fidei testis, iustitiae laudem ex fide consecutus, 238. Abraham Deum, non ut Deum vidit, sed ut hominem aluit, 509. tunc Dei Filium in corporis humani forma vidit, 902. Cur vicissim prima generatione patriarchatu ornatus, 735. Filio, praeter aetatem, donatus, ad confirmationem alterius seminis promissus, 85. Abraham, et patriarcha, et novae victimae mactator, 825. Eum quem ex promissione acceperat, benefici auctori obtulit, 825. Novam et inauditam victimam Christianae figuram, 509. Abraham sacrificium, quo filium Deo libentius obtulit, quam ob eo primum acceperat, 325. Abraham sacrificio praestantius quod Machabaeorum mater obtulit, nisi tamen hoc audacius dictum, 289. Abraham vernaculi, quamvis pauci essent, innumerabiles copias fegarunt, 753. Abraham sinus, quicunque tandem ille est, 209. Expetendus, 741. Misericordes excipit, 570.

Abrahamo similis, Gregorius senior, 59, 221. Item Basilii Magnus, 825.

Abrahamicus Pater ab exilio redux satis excipitur, 607. *Vide* Eusebius Samosatenis.

Abalon parricida per Davidem excusatus, 414. Abalon non magis a patre defectus, quam pax absens a Gregorio Theologo, 414. Abalonis manus cum illo, proverbium, 391.

Abstractio mentis quanta in duobus philosophis, 111.

Academatus disputator, a Christiana simplicitate abscedit, 805.

Accaron. Ethnici, Juliano extincto, non amplius muscam querebant, deum Accaron, 166.

Accusator, si falsa objiciat, non nos sed seipsum laedit, 420. Si vera, nos ipsos potius quam eum accusemus; a nobis enim illi sermonis materia subministratur, 420.

Achab, ea vinea Naboth hortum fecit, luxus ornamentum, meliebre delicias, 651. Achab, crudelis rex, 149. Achab alter, Julianus Apostata, 149.

Acheron. *Vide* Pyriphlegethon.

Achilles, unde sic dictus, et qua ratione a centauro educatus, 779.

Acrimonia. Non omnis animorum acrimonia in vitio ponenda, sed ea tantum quae incertam et temeritatem

conjunctionem habet, 581. Acrimonia animi, cum ad pietatem accessit, zelum parit, 456.

Actiones infelices venatores, 775.

Actio sine fide accepta Deo non est, 475. Mortua est, 738. Actio sermone destituta, et sermo actione carens, aequae imperfectae res, 803. Actiones Christi illa nostrorum exemplaria sunt, ut tamen plenam perfectamque similitudinem fugiant, quare, 715. Actionis referendae capaces infantes, qua aetate, 714. Actione speculatio comparatur, 721.

Actoridae, quinam apud Homerum, 788.

Actuum apostolorum liber, quid de Atheniensibus narret, 383.

Acus. *Vide* Camelus.

Adad, adversus Israellem suscitatus, 811.

Adam Dei figmentum, 562. Adam solus a Deo effectus, non tamen solus homo. Ita in divinis, Pater solus ingenuus, et tamen Filius divinitatis consortem habet, 531. Primus Adam, apud Gregorium, Adam innocens, 677. Mandatum accepit, non quod Deus futurum ignoraret, sed quod arbitrio legem praescriberet, 867. *Vide* Primus homo.

Adamus per voluptatem et mulierem circumventus, 637. Eo adductus ut deitatem sibi invideri credat, 638. Diabolus in paradysum adversus eum irrepit, 442. Adamus, Evam pro socia, hostem expertus est, 534. Prima lege dignus habitus, praecipuum minime servavit, 825. Sub peccato constitutus, 735. E paradiso exturbatus, 21. Casus illius ac poenae cui addictus est, brevis narratio, 678. Poena cui ob mandati violationem obnoxius fuit, in misericordiam cessit, 831. Adamus sibi et posteris caelum clauserat, 688. Eidem participavimus, a serpente in fraudem inducti, et per peccatum morte affecti, 609. In eo mortui sumus, 865. Per coelestem Adamum saluti restituti sumus, 609. Pronuntiata in Adamum sententia, qua ratione in passione Christi rescissa, 685. Christus propter Adamum, hoc est, propter eum qui sub peccato factus est, 24. Novus Adam Christus, 542. Christus, nostri causa, novus Adam, ac Deus adversus peccatum patibilis, 540. Adamus alter, in externa Christi Domini facie, conspicuus, 442. Christus Adam alter, 678. Potestas tenebrarum in Adamum visibilem impetum faciens, in Deum incurrit, ac superatur, 678. Velus Adam, unde exciderat, a Christo reductus, et ad illud vitae lignum adductus, a quo scientiae lignum male perceptum nos removerat, 25. Adam velus totus in baptismo sepultus, 687. Adami et Evae scholae. Seth, 562. Adam et Seth, non diversae naturae, etiamsi primus a Deo effectus, alter ab Adamo et Eva procreatus, 685. Quid inde adversus Macedoniam colligi possit, 685. Adamus Christi morte salvatus, 459. Adamo Basilii Magnus comparatur, 825.

Adamas et magnes. Naturam eorum imitatur Athanasius; perculentibus adamas, et dissidentibus magnes effectus, 406. Adamas percussus nec contusus, eorum qui ex vulgi contagione detrimentum non accipiunt, imago, 458.

Administratores reipublicae ab expiatione absterneant, 570.

Admiratio. Nihil admiratione dignum quod non permaneat, 840.

Adolescentes in flammis rore perfusi, 828. Adolescentes Athenienses, quo studio in sophistas tenerentur, 781. Spartani, in Dianae festo virgine lacerati, 109. Adolescentes nugis Delphicis ornati, 450.

Adonaeus, nomen Juliano Apostatae inditum, 115.

Adoranda tota Trinitas, 194. Adorandus qui nostra causa suspensus est, 864.

Adorantes in Filio Patrem, in Spiritu sancto Filium, 450.

Adorare et orare spiritu, quid, 563.

Adorata in Trinitate unitas, 194.

Adoratio cor Spiritu sancto debita, 574. Cur creatura draeganda, 806. Adoratio Romanorum imperatorum eorumque imaginis, 116. Adoratio idolorum cum ritu Romano a Juliano imperatore permista, 117.

Adulterium in muliere pœnam constitutam habet, non in viro, 649. Lege utique humana, et minime probanda, 649. Secus lege divina constitutum, 649, 650. Adulterium dicitur omne scelus in divinum Numen commissum, quare, 657. Adulterium in ligno, 657. Adulterium, quidam cultus, 656. Ne animo adulterium committas, corpore castitatem colens, 656.

Adventus Christi monarchiæ Romanorum epocha, 94. Adventus Christi in Jerusalem, cum reditu Athanasii comparatio, 405. Adventus Christi secundus postremo terras motu designatur, 402. Inopinatùs erit, 726.

Adversam fortunam ferre facilius esse videtur, quam secundam conservare, 415. Adversa Deo pars, diabolus, 187. Adversa res secundis plerumque utiliores, 25. Adversa, cum absint, succumbere turpissimum, 478. In adversis promptissimum et fortissimum solatium, Dei recordatio, 519.

Adversarius. Satis superque est unus adversarius, 539. Adversarius potestatis bellum indicendum, 424.

Advocatio Christi, ut intelligenda, 550.

Adytum horrendum in quod Julianus Apostata descendit, 102.

Æacidæ, nihil essent in comparatione parentum Basili Magni, 772.

Ægra anima Deo propinqua, 321.

Ægrotus, quibus de causis curandus, 716. Vide Morbus, Pauper.

Ægyptiaca plaga in Ecclesiam ab hæreticis, introducta, 596. A Christianis, sub Juliano Apostata, cur et quomodo provocata, 165. Ægyptiaca tyrannide, hoc est ferrea fornace, Israelitæ oppressi, 190.

Ægyptii, littera-um, ut quibusdam videtur, inventores, 135. Osiridis cultores, 680. De vasis aureis et argenteis ab Ægyptis commodato petendis, consilium etiamnum datur, spiritualiter intelligendum, 861. Ægyptii mari Rubro cooperiti atque obruti, 83. Ægyptii populorum optimus, et Christi amanissimus, 621. Gregorii Theologi populus: quibus de causis, 621. Classis frumentariæ quam in urbem regiam ducere solebant, elegans et magnifica descriptio, 622. Ægyptii fide ac verbi predicatione per totum orbem celebrissimi, 619. Cur optimi fructuum largitores a Gregorio Theologo appellati, 619. Populos multos et urbes magnas corporaliter, universum vero terrarum orbem spiritualiter alunt, 620. Catholicis Constantinopolitanis, nulla multitudinis Arianorum habita ratione, adiunguntur, 622. Ægyptii et Macedones Gregorium præter canonem, Ecclesie Constantinopolitanæ præfectum expositulant, 745. Vide Gregorius Theologus. Ægyptiorum deus, Serapis, 621. Flagra numerosa, 86. Plaga in Israelitarum gratiam inflicta, 190. Errores in fugam versi ab eo qui in Ægyptum pulsus est, 557. Ægyptiorum dii a Christo superati, 621. Vide Hircus, Apis, Isis, Osiris, Serapis, Juliano Apostata extincto, a Christianis irrisi, 169. Deorum illorum nomina, 169.

Ægyptus a Josepho empta, 799. Præter Hebræos cruciatur, 445. Querulis et murmuratoribus Israelitis, solitudine melior et optabilior, 774. A Christo data, ipsum vicissim alit, 619. Frumentis omnium quæ ex ea Constantinopolim asportantur, 619. Ægyptus a Gregorio Alexandrinæ sedis invasore vastata, 398. Ægypti amœnitates et divitiæ, 619. Pyramides, 818. Cum hospitali domo a Basilio constructa haud comparandæ, 818. Ægypti rector Palladius, 604. Præfectus secundo Philagrius, 404. Vineæ ex Ægypto, hoc est ex tenebrosa impietate, translata, 165. In Ægypto Christus recte adoratur et colitur, 675. Si diuturniorem in Ægypto moram faciat, ex Ægypto vocandus est, 675.

Æmulatione virtutem parit, 454.

Æones Valentianorum fabulosi, 614, 560. Æones Marcionitarum triginta et octo, 752.

Æer pro Deo habitus et cultus, 506. Uberissimus et copiosissimus thesaurus, 518. Variæ de eo quæstiones, 518. Cum respirandi facultatem largitur, sicque vitam conservat, parentum erga filios amorem imitari videtur, 188. Æer crucis signo sanctificatus, cum Judæi, ab instauratione templi sui, miraculo prohibiti sunt, 151.

Ætas plenum virtutis argumentum doctendique maturitatem habens, tricesimus annus, 715. Quid commodi verus philosophus ex juvenili ætate percipiat, 479.

Æternitas, quid, 667. Æternitatis, temporis et ævi differentia, 667. Æternitas et tempus in quo differunt, 848.

Æternitas quid, ex S. Augustino, 847.

Æternus. Quod æternum est, non protinus quoque principio, id est origine caret, 825.

Æthiops atrum colorem vel ignis ardorem non abiciens, cujus imago, 105. Equanilo tantum laboris pro Christo susceperimus, quantum Æthiopiæ regina, ut Salomonis sapientiam audiret, 712.

Ætelius ficto subdoloque animo ab Arianis damnatur, 400.

Ætna. Emprobeus in ardentem Ætnam se precipitem deit, quare, 104.

Ætnæus ignis, Julliani A postatæ furoris imago, 120. Gigantis penas dantis abelitus, 120. Ex fabula Græcorum quam Gregorius sigillat, 120.

Ævum, in quo a tempore differt, 667; ab æternitate, 848.

Affectus. Quorum communis est spiritus, horum affectus quoque communis, 471. Quibus autem idem affectus est, eadem etiam ad credendum propensio, 471. Plerique homines, alios affectibus suis meliuntur, 105. Affectus amputandi, tam spirituales quam corporales, 659. Affectuum omnium iniquissimos simul et æquissimos, quis, 657.

Afflicto nonnunquam comedum est ad salutem pharmacum, 190. Afflicto plerumque prospero rerum eventu præstabilior, 810. Afflicti cito et in hilaritate succurrendum, 282. Afflictorum lacrymas non spernenda, 839.

Agenoris filius, draconis dentes sevit, ex quibus gigantes exstiterunt, 792. Fabule hujus applicatio ad eos qui citius antistes et sacerdotes consecrant, 791.

Aglaophon incredibili quadam elegantia formarum pingendarum et sculptandarum peritia claruit, 815.

Agnus, Paschæ victima, Christi figura; quare perfectus, masculus, anniculus, immaculatus, 856. Quare messe primo, a decima mensis ad quintam decimam, et ex his qui sinistra manu sunt, 856. Reliquiarum ejus figurarum moralis explicatio, 857. Agnus, Christi nomen, quare, 858. Cur Filius Dei hoc nomen vocatus, 900.

Agricultura ab Atheniensibus, siquidem ipsos fides est, inventa, 156.

Agrigentiorum tyrannus, Phalaris, 125.

Alacritas. Nihil persecutorem ita superat, ut patientia alacritas, 455. Alacritas animi mortuos excitat; quæ ratione, 800.

Alcæones nihil essent in comparatione majorum Basilii Magni, 772.

Alexander Constantinopolis episcopus, magnus Trinitatis propugnator et prætor, 635. Oratione ad Deum sua, impietatis ducem Arium oppressit, 635.

Alexander Magnus, victo Poro vitam dedit, et Indorum regnum ipsi restituit, quare, 96.

Alexandria, doctrinæ omnis officina, 201. Ea in urbe, omnes obscuri et incogniti propter ipsius magnitudinem, 201. Alexandria Constantinopoli æqualis, vel certe aucti post eam numerata, omnibus rebus omnes antecellit, 456. Nihil tam proprium habet quam acerrimum erga Christianam religionem studium, 456.

Alexandrinus populus orbem universum comparat, 589.

Alexandrina Ecclesia, quibus malis a Palladio duce affecta, 465. Vide Palladius. Alexandrinæ sedis invasores, Georgius, 594. Gregorius Cappadox, 595. Lucius, 462. Alexandriæ per sexus et ætates atque artes divisa, cum civitas eorum publico honore aliquem excipit, 404. In eos a quibus injuriam acceperunt acerbissimi, 405. Quod pœnarum genus a Georgio Athanasii adversario exceperint, 405. Alexandrinorum erga Christianam religionem studium, a voluntate quidem principum ducens, a astuta postea confirmatum, 456. Alexandrinorum crudelitas in Christianos, sub Juliano imperatore, 121. Temporis licentia immoderate abutuntur, et templum Dei cruore vitimarum et Christianorum implent, 121.

Alimenta pauperibus in unum coactis, a Basilio distributa, 798.

Aliptes. Cyprianus (Carthaginensis) in exsilio positus, aliptem fidelibus se præbet, 447. Aliptæ virtutis erant, qui, sub Maximian persecutione, martyrium non usque ad mortem passi fuerant 775.

Alius. Vox non de alienis, sed de his quorum eadem substantia est, usurpata, 740.

Allegoria. In allegoriis media via tenenda, quænam, 854. Rerum honestarum significationes et species turpitudine vacare debent, 466. In Christianorum allegoriis nec externa species indecora est, et quod occultat admirandum est, 145. Contra in allegoriis quibus ethiæ deorum suorum flagitia excusare nituntur, 144. Allegorica Dei nomina, Spiritus, Ignis, Lux, etc. cur attributa, 505.

Alpheus. Arcadiæ fluvius, 767.

Altare aliud est, cujus figuræ sunt ea quæ nunc videntur, 485. Hinc astabimus, et in eo sacrificium offerentes tanto his quæ nunc offeruntur præstantius, quanto veri-

tas umbrae antecellit, 485. Altare adversus altare a Maximo Cyprii spectatoribus erectum, 468. Altaris ministrorum inopia, metus de causis sublevarum, 475. Quoniam ista causa, 475.

Amabilis. Eundem simul et amabilissimum et castissimum esse, haud facile contingit, 584.

Amalec per crucem, Moysis manibus adumbratam, oppressus, 241.

Ambilio, malorum parens, 483.

Ambrosius (S.), quid de Constantio Augusto honorifice dicit, 76.

Amici fideles excellentes, 241. Praecipue si locis filius sit et homo Dei, 242. Amico carere gravissima calamitas est, 880. Amici ex mammona iniquitatis comparandi, 861. Amicorum mundanorum lacrymas, luctus ac gemitus, ut dicitur illicebant vitaeque ad Deum ferentis impedimentum praeterire suadebat Cyprianus, 447.

Amicitia commoda, 880. Amicitia non posthabendus Spiritus sanctus, 240. Amicitia lex apud Christianos, quisque ipse est, qua ratione, 146. Nihil amicitia venerabilis, 259.

Ammon et Apamon, miseri nautae, Constantinopolim ex Aegypto missi, ut Maximi Philosophi captis adessent, 817.

Ammonitio, quibus ne Domini quidem ecclesiam ingredi liceret, in ea quae apud Catholicos sanctissima sunt irrumpunt, 51. Ammonitio comparantur qui dialecticis et impis sermonibus adversus divinitatem insurgunt, 760.

Amnes, nonnulli quatenus id expedit, redundantes, pacis et concordiae documenta sunt, 189.

Amnitiones veris ad Encenorum festum concurrentes, 811.

Amor, dulcis tyrannus, 473. Contemptus in zelotypiam convertitur, 70. Amor erga susceptos liberos, feram et agrestem vitam ad humanitatem excoluit, 586. Amor nos minus inter instituti ejusdem sodales, quam inter consanguineos et affines coalescit, 440. Amor linguam acuit; ad accensendam promptissimus et acutissimus est, 70. Amor divinus animis nostris per orihem infusus, 586. Amor nutius, quasi data lege, promulgatus, cum Deus charitatis dici voluit, 246. Legis observatione magis quam legislatoris laude, amor in eum declarandus, 71. Quis ovium erga pastores amor esse debeat, 72. Qui vero Dei amore praediti sunt, bono conjungi propter bonum ipsum expectant, non autem propter honores in altero avo reconditos, 104. Amor nostri praeposterus plurimum ad virtutum impedimentum affert, 21. Amor Socraticus praevirecundia non omnino descriptus, 110. Amoris vim totam in Jem effundere quam pulchrum, 651. Amore laborare leve est, tametsi dilatio ipsa molestiam afferat, 472. Amores corporum instabiles; pudici ac Deo grati, longe diuturniores, 785.

Amorrhaeorum rex, exiguus princeps, 78. De Amorrhaeorum mensura novum cumulatam quaestio proponitur, 505.

Amos divinitissime philosphans, 85. Qua ratione de Deo de ejus providentia disseruit, 85. Ex caprarum et morum collectore fit propheta, 610.

Amuletum magnum et pulchrum Trinitas, 705. Amuleta illa spernenda, quibus diabolus in leviores animos irripit, 705.

Ananias et Sapphira, novi pecunia fures ideo dicti, quod nova haud dubie sit proprietarum rerum subreptio, 626. Ananias et Sapphira, postquam Spiritui sancto mentiti sunt, horribilis infamia nota inusta, 576.

Anarchia, Dei loco a quibusdam introducta, 525. Anarchi vox in Scriptura non exstat, sed ex ea colligitur, 750. Anarchi nomen, cur Deo attributum, 818.

Anastasia sordida, nomen a pietate habens, quare, 766. A Maximo unico invaditur, 470.

Anathema a Christo pro fratribus esse, ac nonnulli, ut damnatum, perperit, Gregorius non recusat, 738.

Anaxagoras, omnia in omnibus esse credidit, 786. Anaxagoras cingulum a Juliano Apostata laudibus effertur, 112.

Anaxarchi uter a Juliano Apostata laudatus, 100. Patientia coacta potius ac necessaria, quam libera et voluntaria, 109.

Andreas, Epitri apostolus, 611.

Angustia natura corporis expert, 531. Eius principium habuit, finem non est habitura, 552. Angelicae virtutes perfectissimum lumen habuerunt, et lumen ipsae sunt, ac perfecti illius luminis radii, 187.

Angelus utrum pro suo quisque ordine illuminetur, an potius pro divina illuminationis modo, hanc vel illam sedem accipiat, ambiguum, 693. Angelus, captivitatis Babylonicae juvenes, in mediis flammis, refrigeravit, 297. Angelus superari nequit, 481. Qui ceteros ad seditionem

conducere ausus est, dignus arrogantia sua poenas dedit, locis loco tenebris misistis, vel potius a seipso caligo effectus, 187. Angeli primum creati, 668. Qua de causa creati, 848. Angeli secundi splendores, primi splendoris administri, 668. An velut ignem materiam expertem et incorporeum eos existimare oporteat, 668. Cur spiritus et ignis vocati, 521. Nobis incorporei, aut quam proxime ad hoc accedentes, 521. Purae naturae, ad malum non facile mobiles, 521. Quo sensu hoc dictum, 521. Ut a summa pulchritudine illustrati, 522. Varia eorum ministeria, 522. An spiritus mente praediti, an quasi ignis materiam et corporis expert, 849. Angeli simplici natura praediti, cur in bonum immobiliter defixi, 566. Ad malum, primitus non omnino immobiles, sed aere mobiles, 668. Admissum (astura) non immobiles, sed aere mobiles, 849. Ad malum aere vel nullo modo moveri possunt, 759. Ad id proximae accedunt ut (natura) impeccabiles sint, quare, 695. Angeli post Deum primi, a Spiritu sancto perfectionem et splendorem habent, 789. Angeli, prima post primam, lucida natura, 846. Angeli rebelles, per boni fugam vitium effecerunt, illudque nobis contraxerunt, 668. Vide Lucifer. Vitii per boni fugam architecti, ejusdemque nobis auctores, 849.

Angeli boni Dignitatis eorum primum illud est quod peccati sint ac dissidii expertes, 187. Hoc a sancta Trinitate acceperunt, ut unum sint, quemadmodum ab eadem illuminationem acceperunt, 187. Puri purissimi Dei cultores, sacerdotium venerationis prosequuntur, 525. Baptismum propter splendoris cognationem celebrant, 693. Qua ratione Deum vident, 494. Angeli, in figura hominum saepe visi, Deo, ut hoc possent, ipsis concedente, 902. Cum corporea forma pinguntur, veste candida se splendidi, 454. Quod naturalem ipsorum puritatem designat, 455. Angeli orbis custodes, 890. Ecclesiae praesides, 768. Ecclesiarum praesides et patres, 785. Angeli ut quibus Joannes in Apocalypsi loquitur, quinam, 758. Angeli, filii Dei, hominis pro nobis facti, gloriam praedicant, 24. In ejus nativitate hymnum deunt, 674. Angelorum vita, virginitas, 652. Julianus Apostata angelorum opera extinctus, 78. Mortuo fidei optatur ut angelorum choream spectet, simul tripodet et exsultet, 209. Angelus bonos incarnationis suae conscios Dei Filium habuerat, 672. Angelos Sarraceni negarunt, 568.

Anguipes. Vide Gigantes.

Anima ex Deo est, atque divina, supernaeque divinitatis particeps, 20. Ad eam properat, tametsi viliori interim ac deteriori astricatur, 20. Ad Dei imaginem creata, 188. Dei et superiorum imitator, eaque nota, nobilitatem suam certam locumque tueri potest, 188. Veritatis dogmatibus imbuita, apud Deum ampla est et magna, 754. Anima beata et immortalis est, atque immortales vel supplicis vel laudibus ob vitium aut virtutem afficitur, 26. Eius principium habuit, finem non est habitura, 652. Anima. Multae et inextricabiles de anima, ejusque cum corpore conjunctione quaestiones, 597. Quomodo modo corpori conjuncta sit nescimus, 264. Cur corpori conjuncta, prima causa, 26. Secunda, 21. Anima hoc est corpori quod Deus anima, 12. Anima firma et aurea, recensque ad pietatem compedit, auro aereo innovato comparata, 835. Anima, justa allegoriae legem, venter nominata, 517. Quanto anima corpus antecellit, tanto praestantius est eam purgare quam corpus, 650.

Anima interventu carni junctus est Deus, quare, 25. Anima pulchritudo, quanti facienda, 460. Anima et corporis bellum quam varium et arduum, 261. Qua sapientia et quo Dei arcano anima corpori conjuncta sit, et hujus belli lege restricta, 281. Anima integritas multis antiquae legis praecipis significata, 56. Anima cibus, quis, 517. Anima mors peccatum, 860. Anima stans post mortem. Anima Deo chara, posteaquam hinc excesserit, protinus bonum quod eam manet, contemplantur, 215. Reconditum beatitudinem, qualem iam nunc per simulacrum agnoscimus, percipit, 213. Vide Basilium, Caesarius, Gorgonia. Apostolus discussum a corpore, praesentiam ad Deum appellat, 215. Animam corpori subicere, iniquissimum, 21. Anima nihil praestantius habemus, 23. Anima penam addere, mundo eam eripere, Deoque dare, spiritualis medicinae ac totius religionis scopus est, 25. Aristoteles de anima sermone consultandi, 495. Animarum dispensatoribus quoniam lex statuenda, 757. Animarum medici, sacerdotes, 25. Animarum cura, ab his tantum suscipienda, qui corpus deorum trahens, quantum fieri potest, superarunt, aureaque suas ac mentis aciem satis repurgantur, 376. Animarum cura, siro comparata, quare, 556. Animarum imprudentum calamitas in adventu sponsi, 750. Absurda et praepostera, de animabus usquam sibi versatis cogitatio, 668.

Animal. Idem animal mortale simul et immortale, quod

ratione, 313. Animal ignem extinguens, salamandra, 761. Animal ex hirco et cervo confutum, 458.

Animantium generationis ratio multiplex, 562. Animantium discrimina, et, velut in republica, vitæ officia enumerantur, 513.

Animus generosus et iudocilis cui comparandus, 581. Animus non liber. Itis et sordidus, amplorem in vinea Domini laborem mercedis loco habet, 707. Animi perturbationes quomodo compescendæ, 659. Animum ad pietatis studium, mutata vitæ ratione, transferre, rari omnino est exempli, 448. Animorum morbus longe gravior quam corporum, 269. A voluntate manat, et cum hinc demigraverimus, nobiscum abscedit, 569. Non idem animorum impetus sunt, maris et feminæ, senectutis et adolescentiæ, divitiarum et paupertatis, 26. Alia ejusdem argumenti, 26. Animorum relaxandorum spiritualis ratio Christianis propulsiur in martyrum festivitibus, 215. Animorum nostrorum in alia corpora migrationes et circuitiones, dogma Platonium, 491.

Anna Samuelem, prius etiam quam procreatus esset, Deo vovit, 705. Machabæorum mater, sacrificium suum cum Annæ Samuelem infantem offerentis sacrificio comparat, 295.

Anna vetula et casta femina, Christum Deum in templo conlulitur, 686.

Annona recte esurientium Christus, 619.

Annulus Gygis. Per hujus conversionem Lydiorum tyrannis occupata, 786.

Annus jubilæus apud Hebræos, post annorum septimanas, 732. Quam remissionem operaretur, 732. Anni tempestates unde, 580. Qua de causa distinctus, 521.

Anthimus Thyanorum episcopus, civitate sua in novæ Cappadociæ metropoli erecta, dioceses novæ provinciæ sui juris esse contendit, 815. Basilus antiquæ metropolis antistes, veteri consuetudini, quoad ordinem ecclesiasticum, detrabi non vult, 815. Inde simulacris inter utrumque, 813. Anthimus Tauricos sancti Orestis reditus ambat; Basilii maulos itis onustus corripit, quo præterit, 814.

Antichristus. Veretur Gregorius ne turbatis catholicorum dissidio rebus superveniat, 419. Antichristus a Judæis, ut quorundam fert opinio, Christus habendus, totiusque orbis terrarum rex exaltandus, 872. Antichristi præcursor et diaboli administer Georgius, Alexandrius scdis invasor, 569.

Antiochia Judæorum captivitas, 741.

Antiochus rex, a Machabæis oratione interpellatus, 290. Palæstra superna Jerusalem, quam nullus Antiochus expugnabit, 291. Antiochus, minis in adorationem conversis, Machabæorum vim et constantiam admiratur, 297. Antiochus noster quotidianus, diabolus, 298. Machabæi, Antiochi temporibus superiores, 288.

Antistes. Non omnis etas ad obevandam antistitis munus idonea, 686. Nec contrarium evincti Danielis exemplum, 686. Antistes numeris omnibus absolutus, quis, 65. Antistes simplex sit et varius; rectus et multiplex, 51. Improbilitatis notam effugere non potest, nisi parem dignitatem ostendat, 800. Antistes tam facile invenit, quam gigantes a poetis efficit, 791. Antistes salutis principia nescire absurdum est, 401. Antistes futuro, qua ratione educari et institui oporteret, 589. Antistes a Paulo ad Timotheum scribente informati, 591. Antistitem splendide viventium descriptio et censura, 765.

Antisthenes Cynicorum magister, 496. Percussoris sui nomen in fronte inscribit, quo fine, 111. Antisthenis vanitas, cum Maximi Cynici studiis comparata, et eis posthabita, 489.

Antisthes panperum et divitum, 267.

Antitypa pretiosi corporis et sanguinis, ipsum Christi corpus et sanguinem apud Gregorium significant, 269.

Antonius. Viam ejus, ut monasticæ professionis normam conscripsit Athanasius, 568. *Vide* Athanasius.

Antrum, Thessalicum et Montanum, quas virtutis schola ab ethnicis lætatum, 779.

Aper agrestis et pravus, diabolus, 802. Apris ferocioribus similes Eunomiani, 569.

Apiarium Christi sumus, 842.

Apis Memphisitarum, 690. Apis, Ægyptiorum deus, vitulus erat obeseus et præpinguis, 621. *Vide* Memphis.

Apis aculeus, hæc mortem nos afferentis imago, 346.

Apes quot et quanta, vere novo, sapientie documenta præbeant, 842. Utillam nos quoque, qui Christi apiarium sumus, eas imitemur, 842. Apum in favis construendis labor et industria, 515. Hujus operis descriptio, 515. Apum artificium Euclides nullus imitando expressit, 515.

Apium Nemæum miseris adolescentis olim ornat, 680.

Apollinæ, fratrum inter Catholicos dissidii causa, 422. Deum nec pro nobis omnino gentium, nec a morte revocatum docuit, 422. Mentem humanam a Christo assumptam negavit, 422.

Apollo, Paulo plantatore, sigana, 582. Ecclesia, Gregori ævo, in multos Apollones divisa, 582. Acipit Deus et Pauli plantationem, et signationem Apollo, 368.

Apollo, vates obliquus, fraudem exemplo suo pensu-dens, 146. Apollo, Juliano imperatore sublato, rursus muta statua, 168.

Apostoli, quem ordinem inter se custodirent, 591. Præclarum et laudabile ordinis ecclesiastici exemplum effecti, 591. Non omnes ad miraculum transfigurationis admitti, 591. Apostoli, in transfiguratione Christi, pene obsecati, 903. Apostoli multiplici ratione Spiritum sanctum sibi astantem experti, 740. Exterioris linguis loquebantur, non piuribus simul et audientium propriis, an vero una tantum, ex qua plures efficerentur, 745. Apostoli, cur apud nationes multas peregrinaverint, 610 (quam quisque provinciam Evangelii luce collusuravit, 611. Quid ex umbra saltem ipsa operarentur, 405. Apostoli eorumque posteris, non sine laboribus et sudoribus præfatura munus obierunt, 58. Apostoli, quo sensu præfatura colonis dicti, 767. Apostolorum nobile sanum Constantinopoli, 459. Festa eadem in urbe celebrata, 767.

Apostolici et prophetici libri, Juliano extincto, seil evolantur, 167.

Aptitudo ad bonum major vel minor est in diversis hominibus; nec tamen sola sufficit, ut in opus prodeat, 634.

Aqua per Deo habita et culta, 506. Quis aquam in nubibus alligat, 518. Cum fluida sit et labilis, cur non tota decidit, 518. Aqua tum et petra emanans, tum edulcitate, 86. Aqua salis dulci admista per Valentem imperatorem; cur et quomodo, 810. Aquas, ut res quasdam demper, quasdam per radices nutriunt, 518. Aquæ subterraneæ, quomodo specimen præbent eorum qui de Deo philosophantur, 757. Aquæ baptismo Christi sanctificata, 538. Aquæ Jordanis, Christi baptismo purificata, 673.

Aquila. Dei Filius hoc nomine vocatur, quia post resurrectionem, ut rex alitum, ad Patris revolat sedem, 900. Aquila, id est, conscientia reliquis incumbens, quo a Paulo spiritus hominis dicitur, 870.

Aquila Judæus, Scripturas interpres, quomodo Ezechielis locum, de pedum vestigio, reddidit, 870.

Aquilo, apud Ezechielem, puerilis vel prima institutio, 870.

Ara Diana, juvenum cruore respersa 109.

Aranæe in tela construenda labor et industria, 515. Araneorum artificum Euclides nullus imitando expressit, 515.

Aratrum. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Arbitrii libertas. Virtutis igniculus per arbitrii libertatem excusatus, 639. Arbitrii libertas, cur homini dala, 670. Quo Dei consilio homini concessa, 850. Arbitrio Adami lex præscripta, 867.

Arbor scientiæ, qualis fuerit, 850. Bona quidem tempestate percepta, 850. Contemplationi comparata, 851. Est in fabulis arbor, quæ morte vivit, et sectione palliat, 478. Hujusmodi quiddam vir philosophus esse videtur, 478.

Arca Noe, quæ in diluvio vim diluvis evasit, eorum, qui ex vulgi contagione detrimentum non contrahunt, imago, 458. Arca fidei Noe commissa, per quatuor secundum mundum semina conservata sunt, cum Casarea civitate, arca salutis a Basilio Magno efficta, comparatur, 623. Cur Ecclesia Nazianzæna arca Noe vocata, 541.

Arca veteris testamenti a Levitis gestabatur, 591. Arca testimonii in Silo primum fixa, cum Anastasia edulcitate, in qua Gregorius fidem catholicam primum instauravit, comparata, 766. Arca testimonii ab exteris occupata, miseranda res erat; non tamen adeo gravis, atque Ecclesiæ decore suo per contentiones et rixas spoliata, 415. Arca sum venerationis consultuit Deus, penitis ab Hebræis sacerdotibus, et ab Oræ sumptis, 56, 577.

Archangelus. Sacerdos cum angelis stat, cum archangelis glorificat, 48. Archangelus vox et extrema tuba expectanda, 215.

Archisacerdotalis sedes; nempe Constantinopolitana, 686. Arcum nonnunquam relaxari oportet, 477.

Arethusiorum faror in Christianos, sub Juliano imperatore, 121. Virgines sacras, contumeliose habitas, proscribunt, dissecant, propriis dentibus comminuant, 121. Cruris earum hepaticus sese iurguruisse feruntur; et palpantibus adhuc visceribus suillum pabulum inspersisse; ferocissimos porcos immisisse, 121. Quibus modis Marcum episcopum torquent, et qua de causa, 122. Echæo et Phariæ crudeliores, 125.

Argi us Pegasus. Ei tantum non erat per acrem ferrâ

quantam Gregorio et Basilio, dum Athenis agerent, mutua opera simul ad Deum attolli, 787.

Argumenta quibus Deum esse probatur 812. Argumenta in quibus scopum assequi utilis est, et aberrare minime periculosum, 403. Argumentorum infirmitate veritatem imminui et labefactari, 597.

Argutia. Timendum ne in argutis et captiosis fidem solvamus, 469.

Ariadæ corona, quid in comparatione crucis in cælo fulgentis, 150.

Ariana hæresis. Cur Patrem et Filium unius essentialis denegavit, 897. Quo sensu Filium natum agnovit, 897. Ariana hæresis, unius essentialis nomine soblato, in fidei confessionem introducta, 895. Immitis et rapida ejusdem flammæ instar, magnam orbis terrarum partem percurrit, 460. A Nicænis Patribus compressa et extincta, sub Constantio rursus erumpit, 460. Ariana mulieres, furiam instar, adversus Ecclesiam debacchantur supra naturam ad malum viriles, 650. Jezabeli similes, 650. Mænadis quas fabula vocat, cur comparatæ, 651. Ariatorum dogma baptismi virtutem evacuat, 615. Ariatorum in Catholicos vesania, 803.

Ariani ad MHI Dei carnem impingunt, 886. Judicii pervertite Judæos, incredulitate dæmones superant, 867. Cur Ariomania dicta, 794. Ambitione, et potentia regum omnia conturbant, 898. Cur traditam a Nicænis Patribus fidem, et homoustion, id est unius substantiæ vocabulum tollere nitentur, 895. Qua de causa homoustion seu unius substantiæ vocabulum rejiciant; et quo prætextu, 898. Reselluntur, 899. Ariani Deum ex Deo Filium ita dicebant, ut ex Deo factus non natus intelligeretur, 895. Dei Filium facturam nuncupari prohibent, 897. Jussa non mutant, et tamen Filium creaturam haberi volunt, 897. Ut Filium a Patre sejungunt, atque inferiori loco ponunt, ita Spiritum rursus a Filio separant, inferioremque faciunt, 725. Hoc eis placuit, ut Deus degeneraret in Filio, quasi non potuerit Pater de semetipso talem habere Filium qualis ipse est, 901. Fraus eorum post Seleuciense concilium, 400. Multi præsertim ea decepti, 400. Paucis exceptis, omnes in eam inciderunt; alii citius, alii serius, 401. Quibus de causis, 401. Ariani Ecclesiarum multitudine definiunt; parvum gregem asperantur; divinitatem mittuntur, 605. In hoc uno concordēs erant, quod in publicis conventibus seipsos jactarent, 455.

Arianismus Græcis a Latinis affingebatur, quod Græci tres hypostases admitterent, 410. Vide Latini.

Arianus populus in Catholicos furens, 761. Mutatis rebus non castigatus, 765. Ariani furoris est, Patris et Filii et Spiritus sancti naturam scindere, 625.

Ariani, quibus modis Catholicos affligerent, 604. Malorum quæ ipsis intulerunt elegans et lamentabilis expositio, 604. Tempia cruore sanctorum contaminant, et in sepulcra convertunt, 761. Ariani episcopi, sævi tetrarchæ orbis illius qui Valenti parebat, 795. Ariani, ab ipsis etiam præfectis, qui eorum furori obsecundabant, crudelitatis accusati, 606. Ariani a Gregorio sigillati, quod pravo consilio Catholicorum dissidia observarent, 426. Insulsæ eorum adversus Gregorium objectiones, 607. Lepida Gregorii responsa, 608. Quæ mala eos impendeant, ob dissectam divinitatem, et male divisam, in id quod præest, et in id quod subest, 753, 754. Ariani ab Ecclesiis, quas Constantinopoli occupabant, expelluntur, et ea in urbe eorum hæresis instar nebulae dissipatur, 629. Nyctioracibus similes, orta luce, aufugiunt, 630. Dum Ecclesiarum potirentur, nox erat, 650. Quæ noctis hujus calanitas: quot et quanta, ea, durante perpetrata facinora, 650. Ariani in imperatores contumeliosos, 764.

Aries in rationalis victimæ, hoc est, Isaac locum substitutus, 862.

Aristæus quidam, Thebanus vates, in penitissimos quoddam terræ recessus se abdidit, ut Deus et in cælum raptus esse videretur, 104. Fraus ejus deprehensa, 104.

Aristagoras, Sæmiorum dux, ab Histæo inducitur ut a Persis desistat, 157.

Aristoteles, materiam æternam esse confluxit, 529. Virtutibus vicina esse tradit, 819. Cum reciprocos Euripi ætus explicare non posset, præ mœre obiit, 112. Non estus sed piscatorum more Gregorius docet, 455. Aristotelis balbutiem quidam imitabantur, 829. Aristotelis parca nimis providentia, artificium, mortales de anima sermones, 495. Prævarium artificium, 596.

Arius contradiçendi et nova de Deo prædicandi licentiam induxit, 595. Magnam Ecclesiæ partem concussit ac labefactavit, 794. A furore pulchre nomen habens, 460. Quo sensu id a Gregorio dictum, 794. Arius, Dei Filium ex nullis exstantibus esse dixit, 896. Ex Patre natum fraudulentè confessus est, 897. Per tria unum oppugna-

vit, 759. Arius divinas tres personas in tria diversa et aliena separat, 379. Judæismi prouigator, 50. In obscenis et impuris locis extinctus; orationis non morbi viribus oppressus; ac Judæ instar, ob eandem Verbi produtionem disruptus, 595. Alexandro Constantinopolitano præseulo orante, interfuit, 395. Mors illius horrenda, et Judæ produtione digna, 460. Arii hæresis pulchre furor nominata, 50, 579. Divinitatem scindebat, 558. Arii divisio. Vide Sabellius. Paris impietatis est vel Sabellii more personas connectere, vel Arii instar naturas distinguere, 576. Arii et Ariatorum novus Judaismus, 614. Arii discipuli divinitatem ingentio circumscribentes, non modo Genitum, sed etiam Procedentem divinx naturæ finibus exturbarunt, 595. Arii et hæresis ejus descriptio, 460.

Arma. Armorum opifices ob licentiam qua fovebantur, ad audendum parati, 812. Basilio Magno in iudicium contumeliose vocato, præfectum discerpere volunt, 812.

Armenii, haud simplex et apertum genus, Basilio Athenas recens ingressu cur invadeant, 785. Contentiosis argutis eum urgent; succumbentes et terga vertentes Gregorius juvat; mox deserit, 784. Victi et confusi, Gregorium Athenarum gloriæ proditorem vocant, 784.

Arrogantia Dathan et Abironis, 591.

Ars architectonica sancti Spiritus, 568. Ars artium, animas regere, 30. Ars magica. Vide Magus.

Aruspiciæ ars, laude ac prædicatione ab ethnicis effertur, 165.

Ascalonitarum in Christianos effrenis audacia, sub Juliano imperatore, 167.

Ascendere ad altiore gradum virtutis omnes debent, 567.

Ascensio Christi, ut honoranda, 865. Ascensiones in corde ponebant hæretici, non theologia, sed blasphemias, cum alius alium impietate superaret, 427.

Ascetica Basilli Magni, 795, 797.

Ascia et securis, cur olim super altare non ascenderent, 536.

Asia, impietatis schola Juliano principi, 91.

Asinas querens Saul, regnum invenit, 610.

Aspicentium vitium in rem aspectam transit, ut in rebus physicis, ita et in moralibus, 417. Hinc diversa de eadem re judicia, 418.

Aspis. Hæreticorum fetus aspidum ovis comparati, 435.

Assyrius et Ægyptius censendus est qui animi inSTITUTE et voluntate ipsis adjungitur, 651.

Astarte. Aurum et argentum, non secus atque gentiles olim Astartem, adoramus, 514.

Astronomi, et mathematicorum genus omne, ut a Gregorio compellantur, 150. Ad signum crucis, quod in cælo sub Juliano imperatore visum est, provocantur, 150. Vide Judæi.

Astronomia, Babylonicorum inventum, 157.

Astronomia, solis ac siderum certa comprehensio non est, 519. Unde, et quomodo acquisita, 519.

Astutia in eo qui vim adhibere nequit, veniam aliquam meretur; in imperatore admodum turpis est, 117.

Athanasius (S.) in divinis moribus ac disciplinis educatur, 589. Liberalibus artibus perexiguum temporis spatium tribuit, ne ea scribere videatur, quæ sibi contemnenda duxerat, 589. Justorum omnium, tam eorum qui ante Christum quam eorum qui postea vixerunt, in se virtutes expressit, 598. Divinarum rerum contemplationem et vitæ ac morum splendorem, mirifice connectit, 589. Verbum belli socium in eo invenit; et Spiritus sanctus hominem qui pro se spiret, 590. Nondum in episcoporum numerum allectus, primas tenet inter eos qui Nicæam, ad concilium generale, convenerant, 394. Variæ hac de re opiniones, 394. Athanasius, cunctis ecclesiasticorum graduum muneribus perfunctus, Alexandrino populo prædicatur, 589. Apostolico et spirituali modo ad Marci thronum evehitur, 390. Quantum ejus ope indigeret Ecclesia, 589. Quot et quanta ejus in Ecclesia merita fuerint, 390. Qualem in Ecclesiæ regimine se præbuerit, 591. Athanasius vere homo Dei, ac magna veritatis tuba, 595. Quam rationem inter Sabellii et Arii dogmata tenuerit, 595. De tria unius deitatis sanctificatione pulcherrime philosophatus est, 818. Mirum videri debuisset si injuriarum et calumiarum iugibus non exploratus fuisset, 397.

Athanasius. Tragediarum, quas pertulit, initium et causæ, 394. Quomodo Gregorius theologus ad hanc tragediam nonnulli contulerit, 594. Gregorius quædam humanissime ab Anastasio exceptus, consilium, ut hominibus sermo est, capit, adversus patrem et patronum insurgendi, 694. Illatum Athanasio crimen, ex manu (Arsenii), mors viventis objecta; injustum exilium, 595. Athanasius divi Antonii vitam conscripsit, monasticæ vitæ præcepta sub

narrationis specie, tanquam lata lege, promulgans, 388. Cavendum tamen ne fictio in ea narratione existimetur, 388. Sedes illius (cum secundo exsularat) a Georgio invaditur, Cappadocia quodam monstro, malo genere, animo pejore, 388. Vide Georgius, Athanasius exsul, Ægypti monasteria peragrat, 397. Dum in monasteriis Ægypti versaretur, ostendit, et sacerdotium philosophiam expert non esse, et philosophiam sacri artistis institutione opus habere, 398. Quia illius veneratione monachi afficerentur, 398. Pauca ei ad sacerdotii perfectionem conferentes, multo plura ad philosophiam utilitatem ab eo recipiebant, 398. Eo submoio, idem Ecclesia pertulit, quod Samson ablati crinibus, 402. Fuga illius, præclara peregrinatio, pro Trinitate, et cum Trinitate suscepta, potius appellanda, 403. Athanasius totius prope Ægypti concursus exceptus, cum, Georgio sedis ejus invasore, morte multato, Alexandriam rediit, 403. Tanta erat effusio populi, ut fluvio magno et Nilo comparari posset, 404. Chæreum asque Athanasio obviam venit. Vide Chæreus. Eo fere moio Alexandriam ingreditur, quo Christus, dum pullo insideret, Jerusalem ingressus est, 405. Cujusdam evulgo sermone, ipsi imperatori prælati, 404. Occasione Philagrii Ægypti rectoris, 404.

Athanasius Alexandriam reversus, ut pulchre se gessit, 406. Ita docuit ut vixit, ita decertavit ut docuit, 405. Pares certaminibus honores consecutus, nihil egit honoribus illis indignum, 405. De hypostasibus voce dissidentes conciliavit, 410. Quod (Juliani Apostata aribus) ex Christianis decedebat, gentiliū accessione supplebatur, 407. Ideo sub Juliano Apostata rursus in exsilium missus, 407. Egregium virum triplici certamine oportebat, 407. Athanasius, Joviano imperante, ab exsilio revocatus, 408. Quod Nicæus Patribus, circa Filium, prius concessum fuerat, in asserenda Spiritus sancti divinitate, superno afflatu, consequitur, 408. Imperatori donum vere regium offert: scriptam nimirum fidei confessionem adversus novum dogma, 408. De eo dogmate conjectura, 408. Confessionem illam, tum Occidentales, tum quidquid in Oriente vitale est, admittunt, 409. Quod postea gessit pervulgatis atque omni fama celebratis ipsius exsiliis et fugis nihilo inferius existimandum, 410. Studiorum in quæ incumbere enarratio, 410. Athanasius, orbis oculus, Sacerdotum antistes, fidei columen, secunda Christi lucerna, 462. Ægyptiis Joseph alter, 620. Unus omnia veræ complexus est, quæ singulatum gentiles diis suis tribuunt, 414. In omni Christianorum conditione, ob speciem quamdam virtutem, laudandus, 692. Quis in eo parva fuerunt, ad nominis celebritatem aliis abunde sufficerent, 392. Vita sua episcopatus norma efficitur, ipsius dogmata pro fidei regula habentur, 411. In bona senectute vitam claudit, 411. Athanasii vitam conscribere Gregorius optaverat, 388. Athanasium laudare idem est quod virtutem laudibus efferre, 388.

Atheia a Sabelio propagata, 29, 50 Quo sensu, 50. Atheismus Epicuri, illis qui disputationes amant impugnandus proponitur, 494.

Atheus, litterarum sedes et domicilium, Gregorio theologo vere aurca, 780. Athenas studiorum causa venientes, quomodo excepti, 782. Athenæ, quod ad salutem attinet, aliis pestifera, Gregorio et Basilio nihil detrimenta afferunt, 786. Idolis supra reliquam omnem Græciam abundant, 786. Quo studio adolescentem in sophistis ibi tenerentur, 781. Quibus comparati, 782.

Athenienses, agriculturæ, et saviū extractionis. ut ipsi dicunt, inventores, 156.

Athletæ imperiti est in vana collectatione vires profandere, 777. Athletæ imperito, aerem ferientis similis est qui egregiam animi indolem vanis studiis occupari sustinet, 380. Athletæ amulandi, qui ex eo quod humi jacent, iis qui supra sint sunt, victoriam extorquent, 434. Athletæ quovis tempore ac modo, ex omni sexu et ætate habere cupit Ecclesia, 296.

Atlantico pelagus, Noanæ immodico largiendi amore flagranti, ad exhauriendum sufficere non potuisset, 545. Vide Nona.

Atomî Epicuri, illis qui disputationes amant, insecundati proponuntur, 491.

Atramentum. Sagittis ex atramento confectis ferire, 805.

Attica, erga juvenes, Athenas studiorum causa venientes, consuetudo, 782. Aliis horrenda et inhumana, aliis perquam juvonda, 782. Qua pompa juvenes illi deducantur, 783.

Attica loqui non magis ethnicorum est quam Christianorum, 156. Vide Græcari.

Avaritia, insatiabilis, 661. Avaritia manum sicut; oam largitio et beneficentia extendat, 718. Avaritia laudabilis est, si paululum hic demus, ut in altera vita divites, et

optiosi simus, 370. Avaritiam, hoc est alteram idololatricam genus, nullo supplicio Novatus vindicavit, 690.

Avarorum stultitia, 870.

Audacia signa ne in minutis quidem disputationibus præbenda, 695. Audacia et fiducia quatenus differant, 152.

Audire minus periculum quam loqui, 71.

Auditor, tanquam peritus quidam arbiter, inter orationem et veritatem, immeritis laudes improbat, et meritas efflagitat, si modo probus et æquus sit, 218.

Augarandi disciplina a quibus inventa, 137.

Augustinus (S.) ex Theologi Apologetico arma contra Pelagianos deprompat, 10, 55.

Aviditas insaturabilis, quando et ubi pietatis laudem mereatur, 601.

Avium inter se discrimina, 514. Avium volatus et motus a quibusdam primo observatos, 137. Avibus Dei gloria per gentiles attributa, 507.

Aulici nonnulli, sub Juliano Apostata, atrocissimis viant Centimanos, 159. Aulicorum officia, 642.

Aura quædam tenuis, Dei præsentiam Elise adumbrabat, 510. Auram perfiantem tenere, 785.

Aurum, occultus tyrannus, per quem nunc multa verum deorsumque, velut in talorum ludo, jactantur, 620, 621. Aurum vestibis assumptum minus virium habet quam melote Eliset, 610.

Auxilium Dei. Ipsum recte velle divino auxilio indiget, 654. Auxilio quo destitutum figmentum suum Deus non derelinquit, 695. Adversus hostem internum magna perfecta fide opus est, majori Dei auxilio, nec parva contentione nostra, 22.

B

Baal. Aurum et argentum, non secus atque olim ethnici Baal, adoramus, 514. Sub persecutione Juliani, plusquam septem milia fuerunt qui non flexerunt genu coram Baal, 106.

Babylonici, astronomis inventores, 457. Babylonici muri cum hospitali domo a Basilio constructa non comparandi, 818. Hæretici maiorum nostrorum scintillam accendunt, et Babylonia flamma sublimiorem reddunt, 491.

Bacchus. Quantum mysteria nostra ab ejus mysteriis distent, 679. Bacchus ad temulentiam inestivus, 146. Bacchus Androgynus, atque ebriorum chorum secum trahens, Juliano extincto, rursus irridetur, 168.

Baculi duplex: alter sciendi vim habens, alter pastoris ac doctoris proprius: utriusque significatio, 668. Baculi et virgæ discrimina, apud Theologum, 544.

Balaam. Si verum est quod de cruce coronata a Juliano sacrificante conspecta et de interpretatione hujus signi refertur, rursus Balsam vaticinatur, 102.

Balthasar in pocula sancta debacchatur, 605.

Baptismus omnium Dei beneficiorum præclarissimus est et præstantissimus, 692. Quo line institutus, 695. Varia baptismorum genera: Moysis, Joannis, Christi, martyrum, penitentis, 688. Baptismus ignis æterni quid efficiat, 690. Baptisma Christi mysterium excelsum, 677. Qua ratione celebrandum, 686, 690. Quænam vitæ Christianæ documenta contineat, 696. Omnium ejus circumstantiarum explicatio, 687. Baptismus legalibus sacramentis longe præstantior, 698. Illius figura erat quodammodo circumcisio, 715. Cur aqua et spiritu constet, 695. Unus est: illius particeps non est qui Spiritum sanctum non honorat, 615. In nomine creati et conservi datus, Spiritui sancto injuriam infert, 615. Tum plenus et perfectus est, cum in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti confertur, 615. Virtus ejus Ariana hæres e medio sublata, 615. Baptismus omni ætati, sexui et ordini utilis ac necessarius, 702. Maxima benignitatis Dei celeritate, volenti conceditur, 715. Qui rite illum suscipit, multipliciter beatus, 715. Infanti, si quod periculum urgeat, statim administrandum, quare, 715. Si absit periculum, tertius circiter annus expectandus, quare, 714. Inter baptismum et mortem, temporis aliquid intercedat, 699.

Ad baptismum festinatione properandum, ut Petrus et Joannes ad Christi sepulcrum properarunt, 710.

Baptismus non differendus; idque multis probatur argumentis, 698. Ut miseram est, cum manna transierit, cibum querere, ita et baptismi gratiam, occasione baptismi neglecta, 799. Eorum qui baptismum differunt excusationes refelluntur, 701. Quam incauta eorum curio, 702. Excusationes a solemnitate delecta, 709. Refelluntur, 710. Alia excusatio, ex parentum et charorum absentia, 710. Refellitur, 710. Item alia ex ministrorum defectu, 711. Alia excusatio, ab ætate qua Christus baptizatus est, 714. Refellitur, 714. Arcanum consilium, eorum qui baptismum differunt, 705. Ut namque voluptatibus in

terim indulgeant, 705. Parabola de operaria non eadem hora vocatis abutuntur, 703. Catechumenas ante baptismum se emundat, 715. Baptizandis proponitur ut peccata publice confiteantur, quare, 712. Exorcismus in baptismo adhibitus, 712. Lydius lapis est ad quem exploratur, quam sincero quisque animo ad baptismum accedat, 712. Baptismus conditionum inaequalitatem tollit, 712. Validum est in periculis auxilium, 701. Magnum in vita, et in mortis articulo solatium, 701. Quae virtus ejus, et quam multiplex, 692, 717. Varia ejus nomina: donum, gratia, unctio, illuminatio, indumentum, lavacrum, sigillum, 693. Explicantur, 693. Baptismus, ut vitæ cursum ineuntibus signaculum est, ita iis qui adultiori ætate sunt, gratia est. collapsæque imaginis erectio, 693.

Baptismus, quot et quanta in nobis operari debeat, 716, 718. Esi culpam omnem delet, non tamen a satisfactione pro injuriis debitis eximit, 717. Baptismalis purgatio omnibus communis. 696. Perditæ, difficile recuperatur, 696. Baptismus, secundæ ac purioris vitæ pactum cum Deo initum, 695. Quam periculose pactum illud violatur, 696. Cicatrix ea violatione refricata, obducit quidem potest, sed nonnisi multis cum gemitibus et lacrymis ægre tandem obducitur, 696. Baptismi gratia: quemadmodum nos primum creavit Deus, ita creatos baptismi gratia instauravit ac relinquit, 695. Gratia baptismi in columna ubi præfigurata, 902. Hæc baptismi gratia et facultas est, ut cujusque hominis peccatum purget, easque obstructions vel maculas, quæ vitio contrahuntur, prorsus abstergat, 695. Nulli labori parcendum quo baptismi gratia percipiatur, 712. Baptismi gratia multorum mandatorum nos admonet; quorum, 716. Sollicitæ servanda, 717, 719. Orationibus ac bonis operibus impetranda et conservanda, 716. Hæc bona opera, quænam, 716. Baptismi desiderium ad obtinendam vim baptismi non sufficit, 709. Baptismi vis eadem, quicquid inter ministros interit, 712. Modo eadem fide informantur, 712. Ministri baptismi sigillis regum diversæ quidem materis, sed eandem imaginem imprimentibus comparati, 713. Ab iis quos initiaverant, ad mensam excipiebantur, 711. Baptismi ceremoniæ, quid præsignent, 728.

Baptizatus seipsum totum Deo offert: sit holocaustum ratione præditum et victima perfecta, 725. Per virtutum habitum redemptionem sibi certam faciat, 686. Ne ad eundem vomitum redeat, 686. Quænam dogmata foras exportare, atque ad vulgi aures efferre possit, 724. Baptizatorum tria genera inter se comparata: primum, eorum qui ante baptismum, per omnia vitiorum genera grassabantur et de industria vitium amplexabantur, 707. Secundum, eorum qui tametsi malum perpetrarent, id tamen minime probabant, 728. Tertium, eorum qui honeste et cum laude vivebant, sui ex bona indole id sacerant, seu ad baptismum seipsos præpararent, 728. Quinam aliis præferendi, 728. Non baptizatorum tria genera: primum, eorum qui, si detur baptismus, non gravitatem accipiant; si vero non detur, sus deque ferant, 708. Secundum, eorum qui baptismum honorantes, moras producent, 708. Tertium, eorum qui baptismum, vel propter infantiam, vel propter inopinatum casum accipere non possunt, 708. Quodnam discrimen inter eos, 708. Postremi nec celestis gloria nec supplicia a justo iudice afficientur, 708. Licet signati non fuerint, improbitate carent, atque hanc jacturam potius passi sunt quam fecerunt, 708.

Barbati a Juliano vieti, 131. Barbati (Gothi) bello Romanos læcessunt, 604. Thraciam populantur, a Deo collecti, in penam solutæ per Romanos Trinitatis, 604. Barbarica incurso animas subvertens, quid, 795.

Barnabas. Si quid auxilii Paulo decertanti tulit, Paulo habenda est gratia qui illum elegit ac certaminis socium adhibuit, 796. Barnabæ dictum de igne, samentitios homines, et in divinitatem contumeliosos absumente (ex perditio quodam ejus scripto), 796.

Basiliscus impletatis, a Juliano imperatore dudum conceptus et oblata occasione subito profusus, 407. Basiliscus impietatis, in hæreticorum operibus latens, a catholicis, D. o dante, in medium proferendus, et quidem mortuus ac motu carens, 444.

Basilus, Basilii Magni pater, a filio solo prohibitus ne primas obtineret, 776. Communis virtutis magister in Ponto propositus, 778.

Basilus Magnus (S.), paterno et materno genere clarissimus, 772. Basilio, paterni et materni generis decus, pietas fuit, 775. Avi illius ita comparati, ut omnia pro Christo paterentur, 773. In fuga persecutionis, magnam rerum omnium penuriam sustinent, 774. Snares quasdam epulas exoptant, fustisque ad Deum precibus impetrant, quæ eorum oratio, 774. Quam prospice et mirabiliter exaudita, 775. Cervi sese ultro in obsonium offerunt, 775,

Gregorii in eos qui historie fidem abrogant animadversio, 774. Basilus majoribus suis laudis cumulum ex se adjicit, 776. Parentum illius quale conjugium, et quanta in liberis felicitas, 776. Basilus, sub magno patre adolescens eruditur, 778. Liberales artes edocetur et per pueriles disciplinas ad futuram perfectionem ducitur, 779. Patrem assecutor, nec a summis illius virtutibus longe distat, 779. Basilus Casaream studiorum causa contendit, 779. Casaream Palæstinae an Cappadocia? 779. Sacerdos Christianis ibi fuit, etiam ante initum sacerdotium, 780. Eloquentiæ studium accessione duntaxat ipsi rationem habet, 780. Casarea Byzantium, inde Athenas mittitur, 780. Mirifica multorum spe expectatus, 781. Basilus Athenas adveniens, ab Attica erga juvenes lege solutus, 785. Attica lex, quænam, 782. Armenis ob eam rem invidiosus et contentiosus eorum argutis appetibus, victoriam reportat, 784. In quibusdam disciplinis nullus ei comparandus, quod per partes declaratur, 788. Quoniamque astronomiam, geometriam, arithmetica et medicinam didicerit, 789. Basilus et Gregorius ex eodem patris fonte in diversas regiones dissecti, rursus Athenas eunt, 781. Mutuo deinceps amore auvantur, 783. Basilus Athenas spe sua inferiores videns contristatur, 784. Maxima mororis parte a Gregorio levatus, arctioribus quam antea vinculis et adjungitur, 784. Uterque duas tantum vias cognoscunt, quarum una ad aedes sacras, altera ad professores ducit, 786. Christianos esse et nominari omnibus rebus præstantius habent, 786. Urbis superstitionibus non implicatur, 786. Hoc inter sodales erant quod Luvius fluens dulcis per mare, 787.

Basilus et Gregorius, præclarissimi sodalium præceptores, 787. Per totam Græciam celebres, 787. Oreste et Pylade celebriores, 788. Triste ac miserum spectaculum, cum Athenis profecturi sunt et domum reversuri, 789. Ut obstitere sodales et magistri, 789. Gregorius solus remanere coactus, diu miser esse non sustinet: equum Homericum imitatur, et, ruptis vinculis, ad sodalem impetu fertur, 790. Uterque domum reversi, cum nonnihil scæmæ dedissent, sui juris efficiuntur, 798. Basilus a Cæsariensi civitate retinetur; Gregorium pietas erga parentes ab eo abstractum tenet, 790. Basilus, Casareæ aliquandiu retentus, postea necessarias peregrinationes suscipit, 790. Basilus et Gregorius, duplici in Julianum invecivæ auctores, 174. Basilus in presbyterorum ordinem ascriptus, 791. Non subito, sed spiritus progressione lege, 792. Nazæorum Christianorum princeps, maxima apud omnes veneratione fuit, 793. Presbyterio initiatus, episcopo suo fit invidus, 792. Vide Eusebium. Basilus, cum exorta ob illas sibi injurias dissidia componere non posset, in Pontum profugit, 795. Pietatis gymnasia ibi constituta moderatur; ascetica scribit, 793. Secessio ejus admirabilis; reditus vero præstantior, 793. Audito belli tumultu, quod Ariani Casariensibus inferre proponebant, Casaream redit, 795. Asiæ instruit; offendicula in medio posita submovet, 796. Qualem se gerat erga Eusebium, 796. Ejus dicendi libertas apud præsides, 797. Judicia pro lege habita, libri ascetici, Hængia, 707. Basilus in publica fame, horrea divitum verbo et reformationibus aperit, 796. Pauperibus in unum coactis, alimenta ipse distribuit, 798. Secundus Joseph, 798. Sermone etiam animas parit, 799. Alioqui pauperrimus et egentissimus, 799. Eusebio vitauncto, in episcopatum thronum evehitur, 799. Non tamen citra laborem ac citra invidiam, 799. Viri pietate clari ad eum angendum ab exteris regionibus acciti, 799. Et cum eis Gregorius Theologi pater. Vide Gregorius senior. Basilus Casareæ episcopus, qualem in hoc munere se gerat, 237. Quibus nominibus a Theologo appellatus, 330. In summo positus, non virtute creatus, sed majore virtutis operatione fulget, 800. Erga Gregorium ita se gerit, ut solius honesti auctoritatem se præbeat, 801. Quoniam id pacto, a se discedentes sibi conciliat, 801. Ut omnes ei ultro cesserunt, 802. Orbem universum pacare aggreditur, 804. Publicis Ecclesiæ calamitatibus vehementer affectus erat, 805. Piam doctrinam litteris consignat, 805. Hæreticos, alios quidem armis lingua cominus contudit, alios sagittis ex atramento confectis ferit, 805. Legationes pro pace mittit, 805.

Basilus veritatis igniculus; et solus post primam Valentis persecutionem (in Asia) superstitis, 806. Pro fide catholica cum Modesto præfecto decernat, 806. Victor ab eodem præfecto rursus mittitur, 808. Quatenus optimates imperii, socios in religione habere amplum et honorificum ducit, 807. Cur honorum proscriptionem non timeat et exsilium non agnoscat, 807. Cur mortem beneficentibus sibi futuram dicat, 807. Qualis Epiphania die, ac inter sacrificii solemnia, imperatori visus est, 809. Altera die, imperatorem Dei voce alloquens, auditus, 809. Exsilio in

eum decreto, plaudunt hostes, pii lugent; Deus inhibita scriptoris manu decretum rescindit, 809. Egrotante imperatoris filio, accessit, 810. Ad ejus adventum levior illi morbus: cur non omnino expulsi, 810. Basilius dominum aletidis pauperibus et fovendis aegrotis aedificat, 817. Leprosos ut fratres osculatur et amplexatur, 818. Viduam, quae ad sacram mensam confugerat, omni cura tuetur, 811. Ab Kusebio praefecto petitam retinet; propterea contumeliis ab eo vexatur, 811. Causam dicere jussus, 812. Minis interpellatus, 812. Tumultus inde exorti descriptio, 812. Praefectus ex vexatore supplicem, per Basilium a periculo vindicatur, 813. Basilius pluribus episcopis invisus, 813. Principia simulationum, dissensio in fidei causa, dolor ex ejus electione, Basilii gloria, 813. Cappadocia duas in provincias divisa, veteri consuetudini, quoad ordinem ecclesiasticum, inhaeret, 813. Novae metropolis episcopus, parochias (dioceses) novae provinciae sibi vindicat: mala hinc exorta, 813. Basilius dissidium illud, novorum episcopatum erectione, in incrementum Ecclesiae convertit, 814. Gregorium Sasimorum episcopum ordinat, 814. Spreto utrumque amicitiae officio, ubi Deum anteponi oportebat, 815. Gregorium non suavione inducit, sed cogit, ut se Sasimorum episcopum ordinari palietur, 237. Gregorii ad eum hac de re sermones, 237. Basilius, hoc in negotio, spiritum amicitiae posthabere non sustinuit; non passus est talentum in terra defossum latere, 240. Alia ejusdem argumenti, 240. Basilius Spiritum sanctum Deum appellare differt, 823. Quod nempe haeretici vocem illam arripere studeant, ut, eo expulso, omnia populentur, 823. Ab amicis contendit ne hoc sui consilio offendantur, quibus argumentis, 823. Interea haereticos aliis vocibus aequae idoneis comprimere, 823. Melius quam quivis alii, Spiritum sanctum Deum agnoscebat; idque variis argumentis declaratur, 823. Ejus hac de re imprecatio, 824. Dispensatione sibi reservata, loquendi libertatem Gregorio committit, 824. Haec agendi ratio ab aliis culpata, sed magno Athanasio probata, 825. Ejus de divinitate scripta quo animo expeadi oporteat, 824.

Basilius et Gregorius, Juliani Apostatae conatum adversarii; postremi quoque ad persecutionem reservati, 174. Basilius, fere mortuus et exanimis, sermone robustior fit, ut cum pietatis verbis abcedat, 850. Fidelissimi discipulis manus imponit ne sacrario fraudentur, 850. Sacrarium, quid, 850. Cassariensium quis animus dum extremos spiritus duceret, 850. Extrema ejus verba et mors, 850. Funeris ejus elegans et magnifica descriptio, 851. Nunc in caelis est, sacrificia pro nobis offerens, 851. Gregorius ab eo per visiones nocturnas officium sibi admodum, 850. Eum invocant, omnibusque tum civitatibus, tum Ecclesiae ordinibus, exemplum, patronum et intercessorem proponit, 832. Quo tempore Basilius obiit, 769. Ejus encomium, quam arduum opus, 770. Cur a Gregorio susceptum, et serius quam tempus postulat, 771. Basilii exitimae dotes, 788. Nihil unquam aliud quam piam orbique universo salutarem doctrinam spiravit, 771. Corporeis dotibus nullo inferior antequam philosophia carnem domasset, 777. Omnes alios tantum dicendi facultate superavit, quantum nos brutiorum naturam superamus, 830. Doctrina sua omnes orbis partes inter se conciliavit, 777. Omnia quae Spiritus sunt, perscrutatus est, 777. Soli comparatur, 821. Ei pulchritudo virtus fuit; magnitudo, theologia; cursus, quotidianus ad Deum ascensus; potentia, doctrinae semen ac distributio, 821. Lucubrationes et volumina ejus, una et maxima omnium ordinum oblectatio, 821. De singulis ejus operibus Gregorii sententia, 821. Basilius cum praestantissimis tum veteris, tum novi testamenti viris comparatur, 821. Nomina eorum: Adam, Enos, Enoch, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, 825. Joseph, Job, Moyses, Aaron, 826. Josue, Samuel, David, Salomon, 827. Elias, tres pueri, Jonas, Daniel, Machabaei, Joannes Baptista, 828. Petrus et Paulus, Joannes et Jacobus, Stephanus, 829. Basilius omnibus nostrae memoriae hominibus palmam praeripuit, 829.

Basilius de fastu et supercilio accusatur, et ab illis qui sine regula sunt, regulas admovent, 819. Censores illi morum firmitati et innocentiae fastus nomen imponunt, 819. Non lepidus quisquam, et facetus aut circumforaneus, erat; ob hoc laude potius quam reprehensione dignior, saltem apud mentes praeditos, 819. Nemo tamen in coetibus eo jucundior, in narrando festivior, in joco argutior, in objurando lenior, 820. Basilius pauper fuit, non Cratetis more, sed ab omni gloriae cupiditate alienus; item a voracitate et luxu, 816. Nemo virginitatem majori in pretio habuit, 816. Virginitatem coenobia exstruxit, et leges posuit, 817. Eremiticum vitae genus cum coenobitico permiscuit, qua ratione, 817. Basilii habitum et corporeos defectus, multi ad nominis claritatem paradum imitari audent, 829. Multos Basilius specie tenus videre licebat,

sed longius ab eo distantes quam quantum accedere cupiebant, 829. Quaedam ejus dicta vel facta, monimenti loco referre, maximi habebatur, 829. Ipse Gregorius hoc nomine saepe gloriatu est, 850. Basilius et Gregorius Nysenus fratres, Moysi et Aaroni comparantur, quare, 212.

Beata. In beatam ethnicorum jacere, quid sit apud Gregorium, 140.

Beatitude aeterna, in Patris et Filii, et Spiritus sancti, plena cognitione posita est, 615. Cum cognitio ipsa (Trinitatis) beatitudo sit, quantum, quae, illud est quod cognoscitur, 424. Beatitudinis aeternae gradus Deus, in medio crellum stans, distinguit ac dividit, 694.

Beatus. Duplici nomine beatus praedicari debet, cui, purissimae lucis, quantum humanae naturae datum est, commisseri licuerit, 567. Hominem ante mortem, beatum praedicare non oportet, 301. Mortuo fidei optandum ut statim beatorum virorum gloriam et splendorem spectet, 209.

Beelzebub: cum iniqua regula, hoc est contentione atque iracundia utimur, nunc ei, nunc Jesu, eandem adversus malos et spiritus morbos potentiam ascribimus, 417.

Bel. Juliano extincto, rursus Ecclesia canit: Cecidit Bel, 166.

Belial. Ubi Belial adversus Christum aciem instruit, ne animos nostros frangi atque expugnari sinamus, 447. Bella ex cupiditate ora, 575. Bellum hoc unum agnoscamus quod cum adversariis potestatibus (diabolo) committitur, 424. Belli cum diabolo gerendi necessitas, originalis peccati poena est, 475. Belli internalis descriptio, 54. Bellum inter spiritum et carnem, 219. In hoc certamine, corpus, aegrotante anima, belle habet; anima autem foret, cum voluptates decedunt, atque una cum corpore marcescunt, 249.

Bellum inter Christianos quam difficile deponatur et conqueat, 55, 54. Bellum quoddam, sacrum dicatur, quemadmodum et barbaricum, 762. Bellum sacrum illud est quod Gregorius inter sacerdotes et episcopos fere non potuit, 762. Bello ac paci tempus a Salomone statutum, 423. Bellum, pace a Deo disjungente laudabilis, 52.

Benedicere. Cum Gregorius senior gratiarum actibus verba in mysterii celebratione protulisset, ac populum benedixisset, in lectulum se conjecit, 530.

Benedicti panes. Nonne morbo decumbenti in semais visum est, Gregorium panibus pro suo more benedictis eam aluisse, 531.

Benedictio patris firmat domus filiorum, 64, 649. Obedientiam habes, benedictionem redde: verba Gregorii ad patrem, 64. Benedictionem, quam qui praetereunt agricolis impertire solent, non accipere, quid sit, et quam acerba res, 505. Gregem scite, pascere in benedictione apud veteres positum erat, 65.

Beneficium Dei est, quod sumus, quod Deum cognoscimus, et quod ei offeramus, habemus, 568. Cum a Deo beneficium petitur, ipse beneficio afficitur, 713. Non minuta Deoque parum digna beneficia postulanda, 715. Beneficium gratia celeritate conduplicatur, 281. Laetandum est, cum beneficium damus, 285. Dei erga nos beneficiorum elegans et compendiosa descriptio, 275.

Bene mereri. Homo nihil tam divinum habet quam de aliis bene mereri, 276.

Benevolentia erga homines pulchra res est: testis Jesus, qui nostri causa homo factus est, 258. Benevolentiae divinae testimonia, 519. Benevolentia poterit incurrere, cum, oblata ulciscendi potestate, noxa conatur, 324.

Benignitas necessaria, non libera, legis est, non consilii, 285. Benignitas hic impendatur, priusquam in altero saeculo vitae rationes referamus, 524. Deus pro collatis in nos beneficiis, benignitatem a nobis vicissim reposcit, 273. Nihil tam divinum homo habet quam benignitatem ac beneficentiam, 523. Benignitate Deus maxime delectatur, 524.

Berniceles coma quid in comparatione crucis in caelo fulgentis, 150.

Beseleel, divini tabernaculi fabricator, 803. Antislitan exemplar, 805.

Bethlehem propter Eden; res parva et conspicua, propter magnam et ab oculis remotam, 21. Bethlehem, cur lotius terrae metropolis dicta, 543. Bethlehem honoranda, quae nos in paradum reduxit, 674.

Bideitas. Vide Maceiontaui.

Bilis: quantum ejus utilitas, ex proverbio Graecorum, 426.

Binarium in Trinitate superatum, quare, 450.

Bonum. Deus in bonum et opificem male divisus, 624. Bonum diffundere ac propagare summae bonitatis erat;

hinc angelorum et hominum creatio, 818. Boni nomen obtinere non debet, quod dominos suos haudquaquam meliores efficit, 456. Bonum quod a natura proficiscitur laudem non meretur; id solum laude dignum quod a libera voluntate fuit, 456. Bonum in nobis non partim gratia, partim liberum arbitrium operantur, 20. Boni propter se studium, constans et stabile est, 641. Quae per se bona sunt, nisi bene tractentur, boni gratiam amittunt, 490. Bonum maximum est Deum compesceri, et in eo manentem ab omni peccato abstinere, 881. Bonorum caelestium maximum est ut sciamus quomodo natura divina eadem, et unitas intelligatur, et Trinitas reperitur, 483. Summum bonum in voluptate constituit Epicuri philosophia, 111. Bonorum humanorum optimum, eruditio, 777. Bonorum hujus vitae fragilitas et inconstantia, 566. Communis est hominum infelicitatis principium, 882. Eiusdem est difficultatis bonum aliquid adipisci, et adeptum conservare, 715. Cur alii bonis hujus vitae affluant, alii malis prementur, inscrutabile divinae sapientiae mysterium, 279. Apud Deum aequabile quidquam habet id quod nobis inaequale esse videtur, 280. Nulla hujus vitae bona hominibus certa et diuturna, 271. Ut, perspecta eorum omnium instabilitate, ad futurae vitae portum contendamus, 271. Bona hujus vitae non magis possidentium quam sperantium propria, 563. Bona praesentia, id est, felicitatem praesentem, retinere difficilius est quam absentem adipisci, 92. Bonorum partem Deo consecrare, Gregorii aeo satis frequens, 776.

Bonus. Deus solus bonus est, id est, summe bonus, 549. Bonus ille est ad quem bonitatis Dei rivus secundario cursu dimanavit, 540. Bonorum quanta paucitas, 42.

Brachium. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Briareus. *Vide* Gigantes. Briarei manns publicis bonis injicere, proverbium, 534.

Buccae Juliani Apostatae indecore tumentes, 161.

Buthonus, Herculis cognomen, quare, 146. Buthonas Deus, conviciis apud Lindios colebatur, 134. *Vide* Hercules.

Bythus et Syge, Valentini Aegones, 614

Byzantium, urbs totius Europae principatum tenens, 202. Totius Orientis, 780. *Vide* Constantinopolis.

C

Cadmus, Agenoris filius, 792.

Cades ingens a promiscua plebe in Christianos furente perpetrata, sub Juliano imperatore, 126. Praefectus qui eam vindicare voluerat, exsilio multatus, 127.

Caelemonis baptismi explicatur, 728.

Caesarea (Palästinae an Cappadociae) litterarum ac doctrinae metropolis, 779.

Caesarea Cappadociae, ob fidei fervorem, ad seditionem proclivis, 354. Caesareae cives de episcopi creatione inter se contendunt, 553. Virum eligunt vita et moribus excellentium, divino tamen baptismo nondum consignatum, 554. *Vide* Gregorius senior. Caesariensibus bellum illatum ab Arianis, 795. Caesariensis civitas fame laborans, 798. Basilii studio sustentatur, 798.

Caesari reddenda quae sunt Caesaris; et quae sunt Dei Deo, 370.

Caesarius, Gregorii Theologi frater. Parentes ejus mirificis omnium laudibus ad caelum erecti, nec minus virtutis quam senectutis nomine venerandi, 199. Caesarius, pissimè a parentibus educatus, 200. Ingenii celeritate ac magnitudine plurimos post se relinquit, 201. Alexandriam doctrinae causa proficiscitur, 201. Ea in arde improbos vitat, et optimorum familiaritati se adiungit, 201. Nullus eo praesidiis charior, ob temperantiam illustrior, ob ingenii sagacitatem clarior, 201. Omnia doctrinae genera ut unum excolit, et singula rursus ut omnia, 201. Quidquid in humanis disciplinis bonum est, colligit; quidquid noxium, effugit ac reprobatur, 202. Omne virtutis ac discriptionis genus in animam suam colligit, ut omnis generis merces in navem onerariam, 202. Caesarius et Gregorius: hic ex Graecia, ille Alexandria, eodem tempore, licet non ex compacto, Byzantium appulsi, 202. Caesarius publicis, quos civitas offerebat, honoribus, Gregorii consilium anteponit, eique domum redeuntis comes adiungitur, 203. Postea gloriae cupiditate ductus, atque, ut aiebat, quo urbi praesidio esset, in aulam se confert, 204. Quae res parentibus et Gregorio non admodum grata fuit, 204.

Caesarius, secularis vitae genus sic amplexus est, ut tamen Deo viveret, 204. Primum inter medicos gradum obtinet, et in amicorum numero apud imperatorem habetur, 204. Cratete simplicior, cum magnis quotidie dignitatibus ornaretur, majoribus tamen dignus videbatur, 204.

Ipsi ad dignitatem hoc primum erat quod Christianus esset et nominaretur, 205. Caesaria ludus quidam ac nugae ipsi fuerunt, 205. Caesarius, fidem ejurare a Juliano Apostata compulsus, cypei vice magnum Verbum obtendit, 206. Certamini praesides, hinc Christus, illic diabolus, 206. Utriusque theatrum spectantium, atque uter vinceret, magis laborantium quam illi quos spectabant, 206. Victor Caesarius, nec sic quidem eicitur, imperatore doctrinae ejus frui et ornari gestiente, 206. Celeberrimum Juliani de Gregorio patre ac de filiis ejus dictum, 206. Caesarius ad secundum adventum reservatus, 206. Ad suos redit, victor incurrentis, atque ob ignominiam clarior, 207. Caesarius, Juliano in Perside prostrato, in aulam rursus receptus, 207. Inter imperatores certamen erat, quisnam Caesarium sibi magis adungeret, 207. Praefecturam in Bithynia gessit, in pecuniarum collectione ac thesaurorum cura positam, 207. De ea praefectura variae criticorum sententiae, 196. Hanc illi velut majorum dignitatum praedidium esse imperator voluit, 207. Caesarius, terrae motu Nicæae exorto, fere solus incolumis evadit, ipsa ruina protectus, 208. Tolum se supernae patriae adungere animo constituit, 208. Morbo correptus obiit, 208. Ann. 568 exeunte vel 569 ineunte; sed non in patria sua, 193. Post mortem clarus, et Gregorio in somnio saepe visus est, 215. Funere munus et Gregorius offert, quale, 208. Anniversarios ei honores et commemorationes spondet, 209. Oratio ad Caesarii parentes consolatoria, 210. Prima consolationis ratio ex humanae vitae brevitate, 210. Secunda, ex malis quibus Caesarius ereptus est, 211. Tertia, si quae bona Caesarius amisit, maiorum quam illis admista sunt expers est, 212. Quarta, ex beatitudine quae iustorum animas et eorum corpora manet, 213. Quinta, ex spe renovationis totius mundi, in qua Caesarium non jam peregrinantem, sed clarum, illustrem et excelsum videbunt, 213. Gravis ad auditores exhortatio, 214. Precatio a! Deum pro anima Caesarii, 216. Caesarius alter a Gregorii fratre, 194.

Cain ad inferendam fratri necem invidia impulsus, 639. De Cain septies supplicium sumitur, hoc est fraternae caedis ab eo poenae repetuntur, 735.

Calamitas illa qui ea afficiuntur commodo saepe atque utilitati est, 166. Reges quoque humiles et abjectos reddit, 810. Calamitatis publicae causa, in peccata populorum conjicienda, 512. Calamitate Deus alios castigat, alios erudit, 506. Quanta infelicitas ejus qui non calamitate melior evadit, 507. Calamitatem misericordia sistit, 520. In calamitate publica, quid populo, quid sacerdotibus agendum, 509. Calamitatum origo quoniam, 235.

Calceamenta solvere quid sit, 860.

Calcei a quibus et quando sumendi, 860.

Calculatorum praestigia a Juliano adhibita, 160. Calculatorum inventores Euboei, 136. Calculatorum inversio, a quibus, et quandonam fiat, 416, 417.

Calix. In calamitate publica doceat pastor quomodo traque appellatur calix in manu Domini, et calix ruinae qui ebitur, peccatis proportionem respondeat, 592.

Calumnia, sapientium animabus insidias struit, 865. Ab improbis adhibita, ut vitis suis opem ferant, 822.

Camelum acu admitti, natura impossibile, Deo volenti possibile, 546.

Cancer, animal, organum et sidus; tres cancri, etsi connumerentur, non ejusdem substantiae sunt, 568. Hinc argumentum connumeracionis ab Eunomianis propositum corrumpit, 568.

Candaces, ut a catechumenis imitandus, 711.

Canis. Cur philosophi cynici hoc nomine vocati, 454. Canis terrestris et marini exemplum quo fine ab Eunomianis adductum, 553. Canis terrestris, marinus et caelestis; tres canes connumerantur, nec tamen ejusdem substantiae sunt, 568. *Vide* Cancer.

Canitiei quidpiam et palloris philosophum decet, 482.

Cantica graduum, quoniam, 475. Quinam ea canere mystico sensu dicantur, 475. Cantica canticorum, quare sic dicta, 692.

Cappadocia, regio sacra et apud omnes pietatis laude clara, 391. Cappadocum nihil tam proprium quam fidei firmitas, 796. Cappadocia, non minus juvenum quam eorum bona nutrit, 772. Osobono falso utitur, 798. Duae in provincias quo tempore divisa, 813.

Capricornus in siderum numerum ascriptus, quid in comparatione crucis in caelo fulgens, 150.

Captivitas Judaeorum multiplex, 743. Captivitatibus Babylonicarum descriptio, 190.

Caput nostrum, quomodo et qua de causa purificandum, 722. Caput non sit qui vix aut manus aut pes, aut vilis quoddam corporis membrum est, 569.

Carmelus Elias, a Gregorio Theologo cogitatus, postquam Sosisimorum episcopus consecratus est, 239.

- Carmina** a vetula muliere primum inventa, qua ratione, 136.
- Caro Christi**, propter eam quae animae cupiditati obsecuta est, simulque condemnata, 24. **Caro**, nubis cujusdam instar, animae lumen obsecrat, nec divini radii splendorem pure intueri sinit, 682. Multiplici ratione in virgine superat, 633. Carnis humanae constitutio, ita plerumque imbecillitas ut paleari ratiocinio vincatur, 857. **Carni Deus jungitur**, 25.
- Carpocrates** alique multi, bellum pro bono adversus Creatorem gesserunt, 460. Eorum nugae atque praestigiae, suomet tandem, ut aequum erat, profundo absorptae, ac silentio traditae, 460.
- Carus**, imperator a Persis oppressus, 152.
- Castalia**, extincto Juliano imperatore, rursus aletur et silet, 170. **Castalii fontis** latices, 679.
- Castigatio** ventis interdum praestabatur, 521. **Paternae benevolentiae argumentum**, 311. **Iis qui malo aliquo affliguntur commodo saepe atque utilitati est**, 166. **Castigatio quilibet in hac vita levis est, in comparatione malorum quo impio manent**, 304.
- Castitas**. **Paulus castitatem viro et mulieri, velut lege, praescribit; quo tandem modo**, 650. **Corpore castitatem colens ne animo adulterium committat**, 658.
- Castus**. **Eundem simul et amabilissimum et castissimum esse haud facile contingit**, 354.
- Causa inopinati, mortem afferentes, enumerantur**, 701. **Rerum praecreatio atque productio, casus vel fortunae, minime tribuenda**, 508.
- Catechumenas in pietatis vestibulo adhuc versatur**, 702. **Ante baptismum se emundat**, 715. **Catechumeni in Caesariensem episcopum ordinati, cogente urbis populo facti**, 351. **Episcoporum, et Gregorii Senioris contrarias de hac ordinatione sententiae**, 334.
- Cathedra pontificalis, invidiosum et periculosum fastidium**, 767.
- Catholici**, propter alia scelera sua, Arianis persecutoribus a Deo traditi, 750. **In ira parva percussi, in sempiterna misericordia glorificandi**, 755. **Ecclesia, domibus, et ipsis solitudinibus pulsi**, 761. **Catholicorum exilia sub Arianis principibus**, 761. **Catholicorum et Arianorum in urbe regia comparatio**, 813. **Catholici, omnibus licet destituti, haereticis longe ditiores**, 815.
- Caupones veritatis, quinam**, 34. **Quidam Christo, cauponem et negotiatorum instar, abutuntur**, 697.
- Causa non semper effectu suo antiquior**, 523. **Quilibet alicujus rei causa factum est, subjectus est eo propter quod factum est**, 450. **Quod alterius causa creatum est, eo subjectus est**, 760. **Quo sensu Deus Pater dicitur causa divinitatis in Filio et Spiritu sancto**, 379, 380. **Causa Dei, per silentium et quietem non prodenda**, 402. **In causa Dei, quisquis affectu sincero Deum colit, etsi usura mansuetus, vere pugnans efficitur**, 186.
- Cautio incauta**, 702.
- Cecropidae, quinam**, 772. **Nihil essent in comparatione majorum Basilii Magni**, 772.
- Celeritas praepcepta, ubi maxime periculosa**, 822. **Celeritas in verbis cavenda**, 594.
- Calvus**, Eleusina rex ac Triptolemi pater, 679.
- Calvusmata pia et religiosa, cum naves e portu solvebant adhiberi plerumque solita**, 811.
- Centaurus, heroum sui potentiam praepceptor**, 779.
- Centurio, cur Christi temporiam requirit, et praesentiam illius deprecatur**, 335. **Laudabili timore perterritus, medicum in aedes suas non admittit**, 682. **Medicinas exposcens, medicum non admittit, tanquam ejus praesentia indignus**, 378.
- Cephas**, Ecclesia, Gregorii aro in multis Cephas divisa, 582.
- Cerberus** apud inferos tria et similia capita habens, 127.
- Cerdo haereticus. Vide Carpoceates.**
- Ceris vagationes, et turpissima facta**, 679. **Quantum mysteria nostra ab hujusmodi sacris abhorreant**, 679.
- Cereorum ignes in faneribus Christianorum**, 157.
- Cerinthus haereticus. Vide Carpoceates.**
- Certaminum, quibus haeresis vincitur, praemium, caeli regnum est, ac Deum effici, omnis doloris sensu sublimiorem**, 433. **Certaminum equestrium spectatores, ut siducio se gerebant**, 781.
- Cerva, Iphigeniae substituta**, 775.
- Cervi seipsum martyribus in obsonium offerunt**, 775.
- Chaeus locus, diei unius itineris, Alexandria distans**, 403. **Nilus ab eo Alexandriam insluit**, 403. **Populus, Nilii fluminis instar, effusus, et retroacto cursu fluens, Athanasio ab exilio redeunti ad eum locum abviam occurrit**, 405.
- Chalana turris, id est turris Babel**, 821. **In ea Hugu-**
- hominum divitiae sunt**, 399. **In Ecclesia denuo excitata, et lingua dividit**, 591.
- Chaldaei vel Cypriti, sacrificiorum profanorum inventores**, 137. **Chaldaeorum astrologia**, 680. **Chaldaicum semen, quid juxta Scripturam**, 857.
- Chamaeleon, in quodvis facile mutatus, ut sunt, atque colores omnes, candore uno excepto, suscipiens, cujus imago**, 105.
- Chamos. Aurum et argentum, non secus atque olim ethnici execrandum Chamos, adoramus**, 311.
- Chananae mulier depressa, misericordiam implorans, et micas exposcens, eorum exemplar qui penitentiam baptismum tinguntur**, 689. **Chananae anima, hoc est, per peccatum in terram inclinata**, 717. **Chananae universi, Abrahamo uni non anteponendi**, 753.
- Charitas, legis ac prophetarum summa**, 416. **Charitatis, spei, et zeli comparatio**, 425. **Pulchra res est charitas; ejus testis Apostolus, qui Israelis causa gravius aliquid adversus se proloqui non dubitavit**, 258. **Testis Deus ipse qui charitas appellatur**, 258. **Si quis roget quoniam sit quod adoramus, promptum est respondere quod sit charitas**, 416. **Deus nosse charitas est, eoque nomine magis delectatur**, 416. **Quid causae est, cur, qui charitatem omnino, mutuis odiis flagramus**, 416. **Deus charitas appellatur, per ipsum quoque vocabulum nos admonens, ut virtutem illam que proprie Dei est comparare studeamus**, 187. **Charitatis parens, imo ipsa charitas Deus**, 216. **His nominibus praecipue delectatur, ut per ipsa quoque vocabula, mutuum amorem, quasi lata lege, promulget**, 246. **Servorum, et filiorum Dei discrimen ex timore et charitate**, 389. **Charitas non est, si faciora quisquam sibi ipsi det, asperiora proximo tribuat**, 363. **Charitas, ut summa legis et prophetarum finis, ita praepceptorum omnium primum maximamque censenda est**, 360. **Hujus praecipua pars in eo sita, ut pauperes amore et benevolentia complectamur**, 360. **Ex charitate ad pauperes accedendum**, 377. **Omnis charitatis officia, quaeunque sint, Christus in se recipit**, 476. **Charitas animis infusa, naturae vim obtinet**, 420.
- Charybdis, aequorea pestis Scyllis opposita**, 129.
- Cherubim duo, separatim a Moyse numerati**, 567. **Quid inde adversus connumerationis argumentum, ab Eusebiano propositum**, 567. **Cherubim ab Esachele descripti**, 510. **Cherubinos pro throno Deus habet**, 740. **Pro vehiculo**, 510.
- Chimera Patrica, tria ac diversa capita habens**, 127.
- Chirographa impietatis ab Orthodoxis per Arianos exacta**, 403.
- Chiron centaurus, Achillis praepceptor**, 779.
- Christiana religio, sanctissima vitae praepcepta tradit**, 146. **Praepceptorum illorum expositio**, 146. **Christiana vita voluptatibus sublimior, his praesertim qui incipiunt acerba et ardua est**, 859. **Suavis tamen propter spem ac mercedem**, 859. **Christiani hominis est salutem tantam ob oculos sibi proponere; quae autem ad eam nihil adjuvanti afferunt, aspernari**, 545. **Christianus homo, multo altior sapit et quatit, quam qui in republica versatur**, 345. **Christiani beatissimum est quod pro Christo patiantur**, 100. **Jucundius est pietatis causa pati, quam alius in gloria versari**, 101. **De illis sermo est qui vere Christiani sunt**, 104. **Christianos, quantumvis fortes, sui tantum rationem habere non oportet, sed persecutoribus quoque parcere**, 122.
- Christiani a Christo cognomen habent**, 93. **Genus toto passim orbe lucens, regale sacerdotium**, 93. **Christiani nomen ideo venerabile, quia Christus Deus**, 656. **Si creaturam colerem, Christianus utique non appellaretur**, 656. **Christiani, ob licentiam et honores, in insolentiam prolapsi**, 91. **Quam in adversis gloriam collegerant, in secundis rebus dissiparunt**, 92. **Christiani quibus de causis a gentilibus sprete**, 165. **Christiani sub Juliano vexati, quibus de causis**, 100. **Quae fraude Julianus firmioribus Christianis necat**, 117. **Christiani, contumeliam causa, Galliae a Juliano imperatore vocati**, 112. **Ut ita vocarentur publica lege decrevit**, 114. **Cur Christi appellationem eis praeripere cogitaverit**, 114. **Christiani sub Juliano Apostata humanioribus litteris, et sermonibus interdicti**, 132. **Eos idem imperator omni libertate et fiducia spoliare, foris et tribunalibus arceri, et omni praesidio legum privare constituebat**, 152. **Quod nec Diocletianus, nec Maximinus in animum induxerunt**, 132. **Ethnici persecutores quantum Christianis inferiores**, 125. **Christiani, florentibus rebus, erga ethnicos mansueti et faciles**, 134. **Nulli aliquid simile intulerunt, quae multa ab ethnicis, sub Juliano Augusto, vel patrata vel demonstrata fuerant**, 131.
- Christiani, externam rituum speciem ita curant, ut in interno homine plus operae studique ponant**, 111. **Ipsae lex virtutis est ne levisimis quidem vitis succundat**,

146. Non in virtute proficere, et in eodem statu hæerere, in vitio ponitur, 147. Christianus in eodem statu ne maneat, perpetuo motu agitur, in peccatum lapsus, respicitur; cum ex virtute aliquid gerit, cursum adurgeat, 840. In Christo nusquam exsul, nusquam peregrinus, 465. Christianus etiam peccati causam criminat vertuntur, 839. Quantum apud eos pudicitiam studium, 148. Christiani multi extremam inopiam, instar omnium opum, philosophia colunt, 146. Eam sibi vim adhibent, ut pene carnis omnino expertes esse videantur, 146. Christiani comicis ex illis, Gregorii ævo lacecessit, 53. Ob intestina bella, 55. Christianorum lingua, ne falsas religiones insectetur, impediri non potest, 174. Ut nec Nili cataractæ, aut solis radius inhiberi, 174. Christianorum ritus, ipsis aptissime congruant; nec vagis humanis ingeniis, quam vi divina, et temporis firmitate vigorem adepti sunt, 159. Ideo ethnicis inimitabiles, 150.

Christianismus non personarum dignitate, sed fide insignitur, 807.

Christus heri et hodie corporaliter, idemque spiritualiter, 556. Spiritualis legis consummator et finis, 25. Littera abrogator et Spiritus Initiator, 862. Verus panis, et vera vitæ auctor, 258. Caput nostrum, 12. Martyrum primus, 459. Princeps pastorum, 64. Aliis in ruinam, aliis in resurrectionem positus, 322. Credentibus salus est, non credentibus poena; aliis odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem, 902. Christus magnus Deus, magna hostia, magnus pontifex, 56. In ipso duo unita, et ambo Deus; duas naturas, non duo Filii, 646. Christus Deus et homo, 557. Utriusque in eo naturæ indicia, 557, 558. Deus et homo; unum ex utroque, et utrumque per unum, 25. Quibus verbis Nestorius atque Eutyches percelluntur, 25. Ut in eo gemina et duplex, divina scilicet et humana, substantia, ita una eademque persona, 901. Utriusque naturæ discrimina, 904. Christus humana omnia, excepto peccato, suscipit, 851. Oleo exultationis perfusus, cum Pater humanitatem divinitate unxit, ut faceret utraque unum, 241. Christum Deum negans, demonibus incredulior, 675. Christus Filius Dei, quomodo ab aliis christis differt, 553. Christi multi pro uno ab hæreticis introduci, quales, 592. Christus matris expertus quatenus Deus, patre carens quatenus homo, 556. Quatenus Dei Verbum, id quod erat exinanivit, quod non erat assumptum, 646. Hæc exinanitio, quasi gloriæ submissio et imminutio, nimirum respectu nostri, propter servi formam assumptam, 647. Varia nomina quibus Christus appellari solet, explicantur, 647. Varia ejus nomina, ob duplicem naturam, sedulo distinguenda, 545. Alia humanitatis, alia Verbi sunt propria, 545. Quædam de eo dicta secundum humanitatem, ipsi quoque Verbo tribui possunt, 545. Missus est ut homo, 675. Etiam ut Deus mitti potuit, qua ratione, 675. Cum Patrem dicit majorem, ea vox ad causam (sen principium generationis æternæ); cum æqualem, hæc ad Verbi naturam referenda, 544. Patrem Deum suum vocat, non ratione Verbi, sed humanitatis, 545. Patrem autem dicit, non humanitatis, sed Verbi respectu, 545. Extremum diem, non ut Dei Filius, sed ut homo, ignoravit, 551. Vel ætatem ignoravit, quatenus non aliter cognovit quam Pater, 551.

Christus, propter nos servus effectus, 592. Magnum ipsi atque amplum Dei Filium nominari, quo sensu, 541. Nomen accepit quod est super omne nomen, id est, Deus, 541. Dominus et Christus factus est, opera quidem ejus qui genitus est, bona autem voluntate Genitoris, 541. Varia ejus nomina, ut homo est, explicantur, 555. Quæ nomina ejus perpetenti humanitati ascribenda, 551. Propter nos ad formam usque servilem seipsum exinanivit, 458. Subjectio ejus, paternæ voluntatis adimpletio, 542. Quo sensu inobediens dicitur, 542. Patri subicit omnia et vicissim ei Pater, 543. Mysteriorum ejus synopsis, 758. Mysteria ejus, salva divinitate, accipienda sunt, qua ratione, 905. Christus nativitate suæ arbiter, 714. Qua de causa ex virgine conceptus, 552. Quamvis ex semine David nominetur, non ideo viros honore prætulit, 650. Ex virgine quoque nascitur; quod et pro mulieribus valet, 650. Juxta retrogradam Lucæ descriptionem, a veteri et sub peccato constituto Adamo septuagesimus septimus numeratur, 753. Cur descriptionis tempore natus, 572. *Vide* Descriptio. Lux in tenebris lucet, id est, Christus in sæculo, 898. Christus a Magis cum stellâ concurrentibus adoratur, 686. A Simeone in ulna accipitur, 686. Cum Anna velata et casta femina confatur, 686. In Ægyptum fugatus, regionem illam dilat, 619. Prædicat ætate et sapientia, quomodo ille accipiendum, 809. Christus baptizatus ut homo, ut aquis ipsis sanctitatem afferret, 558. Christi baptisma numeris omnibus absolutum, 686. Circumstantiarum ejus explicatio. *Vide* Baptisma. Cur non ante tricesimum annum baptizatus,

714. Christus miraculum in nuptiis edit, et conjugium præsentia sua honestat, 705. Unde invidia in eum exorta; unde odium, insidie, proditio, crux, et ea omnia quæ nobis salutem pepererunt, 715. Ex populi frequentia, signorum editioe et miraculis quæ homines ad Evangelium adducebant, 715. Vim nominis ejus demones reformidant, 114. Quibus de causis loca sæpe commulset, 645. Quo præcipua illius opera tendant, 646, 647. Omnia omnibus efficitur, 645. Christus quædam questiones solvere, quædam, velut obstructo interrogantium ore, comprimere solet, 648. Varia benignitatis ejus exempla, 645. Samaritanus et dæmonium habens a Judæis vocatus, nec erubescit, nec de conviciatoribus suis queritur, 115. Qua de causa didrachmum. Trans: guratio ejus, salva divinitate accipienda est, qua ratione, 905. Apostoli fulgore luminis ejus pene obcecati, 905. Non omnes discipuli ad hujus miraculi spectaculum admissi, quare, 591. Quo consilio discipulorum pedes abluerit, alisque multa præstiterit, 866.

Christus, nostri causa dictus est maledictum et peccatum, ac novus Adam effectus, 512. Pro nobis maledictum et peccatum, 646. Martyrii quoque ac sanguinis baptismi baptizatus, 688. Cum voluntate sola nos redimere posset, pro iniquitatibus nostris ad mortem usque ductus est, quare, 572. Passionis summariter quemadmodum et nativitate, 714. Christus, magna et quantum ad primam naturam, immactabilis victima; totius mundi nunquam intermortura expiatio, 855. Agno paschali præfigurata, 855. Crucem non recusavit, ut peccatum meum affligeret, 819. Crucem conscendens, peccata nostra secum, ut illic interiret, duxit, 115. Manus illius pro impiis et propter eos clavis confixæ, 108. Pro eorum a quibus in crucem agebatur salute lacrymas fundit, 115. In cruce pendens, a latrone Deus agnitus, 864. Christus, nec a Patre nec a sua divinitate in passione derelictus, nec quatenus nostra representavit, 513. Nos enim eramus derelicti prius atque contempti, 545. In passione Christi, dum adversarius in Adamum visibilem impetum facit, in Deum incurrit ac superatur, 678. Quomodo ex his quæ passus est obedientiam didicit, 543. Quomodo ipse tentatus potest illi qui tentantur auxiliari, 544. Miracula quæ mortis ejus tempore facta sunt, 867. Cum salutis nostræ miraculo minime conferenda, 868. Christi non typus sed antitypus erat serpens æneus, 865. Cruciatibus ejus omnes nos instaurati, 609. Exigua sanguinis ejus gutta orbem universum instaurarunt, 868. Ne odio haberes fratrem tuum pro quo Christus mortem obiit, frater noster, cum Deus ac Dominus esset, effectus, 859. Pro peregrinis peregrinatus est, 859. Pro hominibus æque mortuus est, 572. Utrumque sexum, passione sua, salute donavit, 650. Voluntas ejus, cum tota defalcata sit, Deo non adversatur, 578. Pro hæreticis gratis mortuus est, 672, 865. Utrum omnes sine ulla exceptione adventu suo salvos fecerit, 864. An in infernum descendens, illic quoque eos duntaxat salvos fecerit qui crederant, 864. Christi passio in sæculum sine contigit, 857. Passionibus suis omnia metitur, arte quadam humanitatis et benevolentiam erga genus nostrum, 545. Ex suis nostra æstimat, expensa cum passionibus virium imbecillitate, 545. Corpus illius passum, per passionem exornatum est, ac per deitatem exsplenduit, 865.

Christus propter iniquitates nostras ad mortem ductus; sepultus, ut mortem gustaret, 728. Ad vitam rediit, atque in cælos ascendit, ut nos humi jacentes secum ducat, 728. Gloriosus et illustris rediturus, non quidem carneus, nec tamen corpore vacans, sed augustus divinitusque corpus habens, quale ipse solus novit, 728. Ob id ab hæreticis contemptus, propter quod honorari debuerat, 647. Ad hæreticos ejus divinitatis, ob ea quæ passus est, detrahentes apostrophe, 865. Christi mysteria, quot festos dies suppeditant, 674. Unus eorum scopus, nostra perfectio et instauratio, 674. Eorum finis hominem Deum efficere ac supernam beatitudinem ipsi comparare, 23, 24. Eo tendunt ut ei similes efficiamur, 5. Christus, in omni sua ætate ac omnibus mysteriis, Christianorum exemplar; quod per partes ostenditur, 675. Christo, Deo, hostia et pontifice nemo dignus, nisi qui prius seipsum Deo hostiam viventem et sanctam obtulerit, 56. Christus, qua ratione imitandus, 715. Actiones ejus ita nostrarum exemplaria sunt, ut tamen plenam perfectamque similitudinem fugiant, quare, 715. Ille tertio die a morte ad vitam rediit, nos post diuturnum tempus: alia exempla, 715. Christus, ex eo quod passus est, ad patendum nos erudit, 862. Ex eo quod glorificatus est, hoc nobis affert ut simul glorificemur, 862. Baptizatum cum Christo sepeliri oportet, filium Dei esse, atque adeo deum ipsum, 215. Ethnicis ostendamus quid illos demones doceant, quid Christus nos erudit, 172. Eos qui secundum Christum vivunt, Scriptura pro christis agnoscit, 291. Christus omnia charitatis officia in se recipit, 476.

Forum qui recte esuriant cibis et annona est, 619. Christi benigni benigna sunt omnia, 613. Christi benignitas imitanda, 373. Christum in interiori homine habitare Apostolus ait, quo sensu, 897. Christum e celo deducere, quid sit, 596. Christus interpellat pro nobis, id est, mediationis ratione supplicat, 530. Intercedit, ut homo, pro nostra salute, 530. Advocatio ejus, ut intelligenda, 530. Qualia ab hæreticis patitur, 675. Ab impiis etiam una accipit quæ ignominiam habeat, 755. A bonis, quæ cum honore conjuncta sunt, 735. Quo consilio illis iram, istis præmium differt, 735. Regnabit usque ad restitutionis tempora, et regni ejus non erit finis, 541. Qua ratione hæc duo constant, 542. Regnare duplici modo dicitur: uno ut omnipotens ac volentium nolentiumque Rex; altero ut subjectionem in nobis gignens, 542. Inopinato ut sponus adveniet, 729. Ut erit omnia in omnibus, 514. Christi gladius, quid, 582. Christi nomen, Gregorii aëvo, demones fugabat, 53.

Chryssippi solutiones, 596. Chryssippi philosophi in verbis novandis curiositas a Luciano irrita, 436. Chryssippi, quid Julianum imperatorem edocuerint, 96.

Cibus idem est corpori, quod animæ sermo, 317. Cibo solido quam indigeant, 54.

Cicadae lyra, et voces, quibus viatorem prosequitur, 514. Quis lyram cicadis in pectore dedit, et cantus illos atque garritus quos in arborum ramis fundunt? 514.

Cicatrix peccati, post justificationem refricata, non nisi cum multis gemitibus et lacrymalis ægre tandem obducitur, 696.

Cidaris pontificum capiti imposta, 241.

Ciulphes ac cænomymia ranas in Ægypto sequebantur, 306.

Circenses Iudæi. Constantinopolitani cives ita circa eos insaniant, ut eos pro vita et serio quodam instituto habeant, 615.

Circulatores, Eunomianorum exemplar, 488.

Circumcisio, baptismi quedam figura, 713. Circumcisio a Paulo primum admissa, deinde sublata, 572.

Citharæ Davidicæ vis malum spiritum incantans, 827.

Civile disidium externo bello magis odiosum, 158. Ut carnes proprias morsibus appetere horribilius est quam alienas, 158.

Civitas. De civitate sua gloriari quam insulsum, 610. Civitas quænam optime gubernetur, 424. Civitatis superne felicitas expeditur, 570.

Clamor spiritualis, per quem res alioquin minus exaudibiles cognoscuntur, 301. Per quem Deus tacentem quoque Moysen audivit, 301.

Cleantis puteus, ab ethnicis commendatus, 112.

Clementia. Grave ac periculosum est ignoscendi assiduitate clementiam exhaurire, quare, 521.

Cleobutus, unus ex septem sapientibus, 815.

Cleombrotus ad præcipitium, ex libri Platonis lectione, impulsus, 109.

Clericus (Joannes) Gregorii maleficus aut imperitus interpres, 529.

Clericorum tres tantum gradus, post episcopum, in Ecclesia Constantinopolitana, 756.

Coches arx Ctesiphonti addita, quam firmiorem reddit, 153. Vide Julianus.

Cocytus, ethnicorum terror, 175.

Cœlestis gloria, donum Dei et virtutis præmium, 20.

Cœlibatus, magna res est, qua in angelorum ordine censetur, 816. Vide Matrimonium.

Cœlum. Quis cœlum circumegit ac tornavit? Imo quid cœlum ipsum, 519. Cœlum rato ordine, aeri lucem, terræ pluvias impertiens, benevolentia legibus teneri videtur, 188. Cœlum pro Deo habitum et cultum, 504.

Cœna. Ne eos imitemur qui ad cœnam evangelicam invitati non venerunt, 69.

Cœnaculum. Cur Christi mysterium discipulis in cœnaculo apertum, 740.

Cœnobita, virginibus a Basilio Magno constructa, 817.

Cœnobitarum et eremitarum inter se dissimilitudo, 397.

Cogitatio utilis ac necessaria, Deum sermones nostros audire, 881. Cogitatio divina. Vide Verbum. Cogitationes stultorum, 887.

Cognatio præstantior inter eos qui secundum virtutem progeniti sunt, 291.

Cognitio Dei, beatitudo est, 432. Cognitio rerum creaturarum, nec exacta, nec absoluta; harum solas umbras lænemus, 499.

Colloqui et congradi cum Deo quis debeat, 377.

Collosus æs immensus, 818.

Columba, diluvii finem nuntiavit, 688. Cur in ejus specie Spiritus sanctus visus est, 688. Non ideo Spiritus sancti divinitati detrahendum, 688. Columbæ pennæ cur a David expetite, 518.

Columna salta vere immortalis est, animæque in vitium relabentis accusatrix, 510. Columna a Jacob uncta, fortasse ut lapidem salutis nostræ causa unctum significet, 509. Columna nubis interdiu obumbrans; et columna ignis noctu splendens, 86. Columnæ septem quibus Sapientia domus nititur, 733. Columna Herculeis columnis sublimior ac splendidiore, duplex in Julianum Apostatam Invectiva, 176. Columnæ aureæ, quid apud Pindarum, 785.

Coma. In eos qui ad pastoralæ munus nihil aliud contulerunt quam quod comam raserint, 475. Flavæ comæ pudicæ mulieres non ornant, 225.

Commemorationes anniversariæ pro defunctis, 209.

Commiseratio in cadentem inimicum, iis qui stant lege præscripta, 100.

Communio hæreticorum ut virus viperæ fugienda, 605.

Comparatio de his quæ videntur, in Deo minime faciendæ, 869, 900.

Comprehendere. Nec Deus, nec ipsa creaturæ natura hominis ingenio comprehendit potest, 522.

Concilium Nicænum, divinitatis doctrinam certis finibus ac verbis circumscribit, 460. Nicæni concilii tractatus, 904. Fides, seu fidel confessio, 894.

Concilium Seleuciense, Chalanae turris, sive Calpha: concilium quo Christus condemnatur, 399. Plam et veterem doctrinam sustulit, 399. Vide Seleucia.

Concilium presbyterorum Ecclesiæ Constantinopolitanae a Gregorio commendatum, 756.

Concionandi provincia, quando et a quibus suscipienda, 686.

Concordia, rerum creaturarum ornamentum, 425. Concordiæ bonum a Trinitate exorditur: cui nihil æque proprium est ac naturæ unitas, et in seipsa concordia, 425. Exiguum concedamus, ut concordiam, quæ majus bonum est recipiamus, 424. Concordiam privatum non publice bonam existimare, absurdum est, 425. Vide Pax.

Concors. In hoc uno concordēs erant Ariani quod in publicis conventibus seipsos jaçerant, 433. Male concordēs erant qui turrim extruebant; quemadmodum sume quoque quidam facere non verentur, 745.

Condemnare. Malus celerrime adducitur ut bonum etiam virum condemnet; contra, vir probus ne malum quidem facile condemnaverit, 395. Hujus discriminis causæ, 395.

Condonatio persæpe magni ad salutem momenti est et qui injuriam intulit, 348.

Confessio peccati, magna vitii medicina, 512. Confessio publica peccatorum, baptizandi proposita, quare, 712.

Confusio totam hanc rerum machinam in fine dissolvit, 585. Confusionis et perturbationis incommoda, 585.

Congredi et colloqui cum Deo quis debeat, 377.

Conjugatorum inter se officia, 640.

Conjugium bonum a Deo conciliatur, 334. Christi præsentia honestatum, 705. Conjugium Gregorii Senioris et Nonnæ præstantissimum, 334. Conjugii felicitis exemplum in Basilii Magni parentibus, 776.

Connumerari, quid sit, 566. Eunomiani sola consubstantialia connumerari falso dicunt, 567. Quid inde contra fidem deducant, 567. Refelluntur, 567.

Conscientiæ propriæ reatus magna poena est, 172.

Considerationis experti est improbitas, 96.

Consilium. Miserum est consilium serum capere, ac tum damni sensu afflci, cum nulla ratione sarciri potest, 709.

Consolationis ratio multiplex iis proposita, qui mortuos parentes aut consanguineos lugent, 210.

Constantini Magni statua equestris, 607.

Constantinopolis, urbs post Romam prima, 645. De primatu cum ea contendit, 645. Circa ludos circenses aliaque spectacula insanient, 645. Ut illis, ita divinis rebus illudebat, 419. Situs illius amenissimus, 608. Constantinopolis, quibus titulis insignita, 753. Fidel velut emporium commune, 753. Zelum habet, etsi non secundum scientiam, 767. Martyrum parens, 629. Eorum cultus, Ariani rerum potentibus, orbata, 629. Ob ecclesiæ Ariani ereptas et Catholicis restitutas, exultat, honoremque pristinum martyribus desert, 629. Constantinopolis Ecclesiæ status, cum Gregorius illic adventit, 749. Seges quondam parva, sed Dei oculis magna, 751. Status illius variis sub figuris a Gregorio descriptus, 751. Ut seges illa postmodum crevit, 752. Quam spem Gregorius de illa conceperit, 752. Omnes hujus Ecclesiæ ordines commentat, 756. Tres tantum in clero, post episcopum, gradus recenset, presbyterorum, diaconorum et lectorum, 756.

Constantinopolitani catholici, ab omni hæresum specie alieni, 614. Eorum religiosi mores, 606. Marimi Cræci artibus delati, quasi tenelli boves vinculis soluti, a legitimo pastore distracti, 485. Grex numero quidem angu-

sua, at pietate amplissimus, quo tempore Gregorius huic Ecclesiae praesidebat, 469. Ea in Gregorio amat propter quae ab annulis oppugatur, 637. Erga eum affectu, ut ferrum erga magnetem, 634. Quare, 636. Constantinopolitanos disputandi cupiditas et linguarum prurigo lavaserant, et in exsequendis Christianae vitae officiis seculares effecerant, 402. Eorum ritus, 575. Constantinopolitana sedes, archisacerdotalis, 656.

Constantius imperator divinissimus, Christique amantissimus, 93. Omnes tum suae, tum superioris memoriae imperatores, animi solertia longe antecellit: plura ejusdem argumenti, 93. Christi haereditatem pro viribus auxit; et eo nomine decessores suos gloria superavit, 78. Christianos crecere, atque in summam gloriae potentiaeque amplitudinem pervenire cupiebat, 94. Altius et magis regie de his cogitans quam plerique soleant, quare, 94. Constantius non tanto apud veteres, quanto apud nos odio flagravat, 75. Cum Romae ageret, contaminari se putavit si aram Victoriae videret, 76. Ob leges pro Christiana religione datas, Constantino aequiparandus 76. Ab Hilario et Albanasio laudatus, 76. Etsi consubstantialis vocem non admisit, sensum tamen illius sincere confensus est, 77. A Gregorio Theologo, factorum omnium nescio, laudatus, postea vituperatus, 77. Constantius Arianæ impietati auctoritatem praebet, 460. Si catholicis molestus fuit, non religionis contemptu id fecit; cur ergo, 460. Eius in catholicos agendi ratio, simplicitati tribuitur, 599. Quod nempè zelum haberet, sed non secundum scientiam, 599. Constantius, qua mente Gallum et Julianum a cognatorum caede servaverit, 87. Gallo Caesare interempto, Julianum ei substituit, 92. *Vide* Julianus. Constantius Julianum fovendo et Caesarem creando, ignorantia lapsus est, 78. Stultitia a quibusdam insinulatur, 93. Quod Juliano, ob Galli necem, hosti effecto, vires per commissum imperium addiderit, 95. Accusatio diluitur, quibus argumentis, 95.

Constantius inutili poenitentia, ut ferunt, in extremo vitae spiritu affectus, 402. Quod nimirum propinquis suis necem intulisset; Julianum Apostatam extulisset; ac novis fidei dogmatibus studuisset, 403. Obviam Juliano cum exercitu procedens, obit, 99. Juliano tamen sibi successore designato, 99. Constantii funeris descriptio, 139. Celebris pompa deducitur, productis per totam noctem canticis, et cereorum ignibus, ut in Christianorum more positum, 159. Corporis elatio conjunctam cum morore celebritatem habet, 158. Deducitur ad patriam civitatem, 158. Cum corpus Tauri juga superaret, vox quaedam, si multorum narrationi fides est, e summis locis audiebatur, psallentium et prosequentium, 158. Angelicarum forte virtutum, 158. Ut ad regiam urbem accessit, totius exercitus satellitio exceptum est, 158. Julianus ipse novus Imperator, ut exanimi corpori, detracto diademate, demissoque, ut decebat, aspectu obvium procedat, a militibus admonitus atque coactus, 159. Illudque ad sepulchrum et nobile Apostolorum sanum prosequatur, 159. Constantii anima a Gregorio interpellata, 78.

Consuetudo temporis longinquitate confirmata pro lege habita est, 306. Hinc idololatria lege constituta, 306.

Consuetudo. Familiaritas. Nihil refert cum quibus consuetudinem habemus; modo in communi hominum costu tanquam in secreto vivamus; atque inter eos qui minime philosophantur, philosophiae studia colamus, 458.

Contemplatio. Ad contemplationem assurgere volenti, necessaria sunt timoris rudimenta, 681. Quibus gradibus ad contemplationem ascenditur, 681. Contemplatio, non unica ad salutem via, 601.

Contemptus. Meror ex contemptu nostri susceptus, quandoque in zelotypiam exardescit, 70. Quidquid facile percipitur, facile quoque in contemptum venit, 283.

Contentio et iracundia, iniquae judiciorum regulae, 417. Contentiones inter Christianos, quousque progrediantur, 417. Gravissima eorum incommoda, 418, 419. *Vide* Dissidium, Bellum.

Continentia, certo tempore, idque ex communi pacto et consensu, matrimonio junctis, non lege, sed consilio proponitur, 701.

Contraria per contraria procurare, Dei sapientia novit, 445. Contraria interdum aequae mala sunt, 848. Contrarium misto in homine, 850.

Contritus. Dei contritus colligentis, et oppressos ad se recipientis allocutio, 753.

Conversio ad Deum, rari omnino exempli est, 448. Veræ conversionis signa, 718.

Coquorum praefectus Nabuzardan, 806. Coquorum praefectus Demosthenes, ad ignem sibi congruentem a Basilio Magno missus, quare, 806.

Cor contritum. Hoc nomine vocatur sacrificium purgationis quod Deus a nobis requirit, 500. Cor sensu prædi-

tum, osium tinea, ut Salomoni et veritati placet, 805. Cor mulieris praetereuntes irreti, 885. Cor et intestina, qua ratione per baptismum lustranda, 725.

Corona gloriae texta, pro mercenariis Ephraim, et corona contumeliae (id est, clerus Ecclesiae catholicae clericis Arianis subrogatus) 756. Omnia hominum convicia unica spinea corona quam victori nostro coronam detraxit, et per quam sancti, vitae asperitate, velut corona se redimiri sentiunt, minoris habenda, 613. Corona lanæ cinctus per Platonem Homerus; atque dimissus, ne juvenibus noxius et exitiosus esset, 458. Coronae adversus pugnantes comparantur, 80. Non autem supra sedentes, 80.

Corpus materiae expers ac volubile quidam sibi finxerunt, 501. Corpus non est Deus; idque multiplici ratione probatur. *Vide* Deus. Corpora ex materia et forma constant, 450. Corpus humanum, ærumnosum, abjectum et infidum, 261. Ejus cum anima luctationis descriptio, 361. *Vide* Homo, Bellum, Anima. Corpus curandum est propter eum qui illud animam conjunxit, 262. Corporis afflictione Deus maxime conciliatur, 444. Corpore sublimior Basilus, etiam antequam hinc migraret, 771. Corpus animae vinculum appellat, 771. Corpus humanum ad gloriae caelestis haereditatem, ab anima, post resurrectionem, admittendum, 215. Quanta illius in hoc statu agilitas et subtilitas futura sit, 213.

Corpus Christi. Qua ratione educari oporteat antistites et magnum Christi corpus tractaturos, 589. Corpus ejus est Ecclesia, 586. Omnes corpus nunc in Christo simus, 587.

Correctio. Ab eo qui correctionem adhibet, quae ratio tenenda, 599. Correctio ea utilis et fructuosa, quae per confessionem ac publicam ignominiam, contemptioremque victus rationem efficitur, 599.

Corrigia calceamenti Christi, quid significet, 687.

Corripi a viro justo satius est, quam ab improbo inungi, 347.

Corruptio. Humana vita a corruptione matre nostra incipit, per corruptionem graditur, et in corruptionem desinit, 561. Corruptio ultima nihil aliud quam rerum omnium confusio, 585.

Corybantes, Rhae sacerdotes, 678.

Cotus, *Vide* Gigantes.

Crates, praediis relicta, publico praconio libertatem ostentat, 111. Cratesis dictum, de seipso libertate donato, 815. Cratesis matrimonium commune, 459.

Creatio, ex Dei bonitate decreta, 668. Creatio angelorum et hominum, qua de causa, 848. Quis creationis nostrae finis, 681. Ut Deum laudemus, et per bona opera imitemur, 681, 685. Ut deificemur, 147. Ut beneficio afficiamur, 867.

Creatura propriae non est, 760. Creaturae arcanis rationibus ordinatae et constitutae sunt, nec conferuntur in rerum natura productae, 837.

Creavit ac gignit me: quomodo haec intelligenda, 540. Primum ad humanitatem a Christo assumptam: alterum ad aeternam et incomprehensibilem Verbi generationem referendum, 541.

Crede Christianorum. *Vide* Julianus.

Credentibus salus, et non credentibus poena, Christus, 902.

Credere in aliquid et credere de aliquo non idem est; illud enim divinitati convenit, hoc rei cuilibet, 560.

Cretensis labyrinthus, 516.

Crimen quodcumque in Deum commissum, cur fornicatio et adulterium dicatur, 657.

Criminatio injusta est, cum ob multorum, vel quorundam culpam universus ordo in invidiam et crimen vocatur, 420. Criminatio sacerdotibus illata, non in eis sistit, sed quandoque in religionis mysterium transit, 420.

Crimes. In criminibus sumum robur, nunc ex antiquis miraculis quae potentiam Dei testantur, 86.

Crossus Solonem turpiter effecit, quare, 410.

Cruciatu. Christus Deus, per suos cruciatus, non quoque ad subeundos cruciatus erudit, 433.

Crumena Christi nos ad pauperes alendos exhortatur, 285.

Crux Christi, longe ante adumbrata, cum Aaron et Hur Moysis manus in monte suffulcebant, 249. Quibus de causis Christus eam conscenderit, 449. *Vide* Serpens, Lignum. Peccatum ligno crucis affixum est, 459. Crux mortem prostravit, 865. Ad honorandas Christi passiones alacriter consecretur, 865. Dulces clavi, tametsi valde acerbi, 864. Crux Christi quandoque per discedendi facultatem evacuatur, 597. Nonnunquam sermonis ornatus, 539. Crucem coronatam Juliano sacrificanti exitis ostensam esse fertur, 101. Quae signi hujus interpretatio ab impietatis magistro, 101. Crucis signum demones et spectra quae Julianum terrebant, dissipavit, 102. Crucis signum in caelo, sub Juliano Apostata, cum Judaei ab ip-

nturatione templi sui, repentina terræ agitatione prohibiti sunt, 150. Idem signum in vestibus eorum qui hæc narrabant vel audiebant, 150. *Vide* Judæi.

Ctesiphon, arx Persiæ firmissima, 153. *Vide* Judæi.

Cubicularii imperatoris; an principi fideles, incertum; Deo autem magna ex parte infidi, 767.

Cunctatio, in salutis negotio quam periculosa, 8:9.

Cupiditas, bellorum patens, 373. Cupiditas, apud Christianos, pene ut actio plectitur, 446.

Curam animarum suscipere tutum non est, priusquam mens perfecte sit purgata, 58.

Curatio aliorum, imperfectis periculosa, 23.

Curatum plausus et saltationes, 678.

Curiose de mysteriis interrogantes, ad explicationem ordinis naturæ provocantur, 583.

Curus igneus Eliæ quid significet, 510. Peditem ad Lydium currum currere, proverbium, 787.

Cyathus. Cyathò mare metiri, 517.

Cyclopes, juxta paganos, artis ferrariæ et armorum inventores, 156.

Cygni cantus, pennis in suram expansis, 514.

Cynicismus exiguis sanibus coerceri non sustinet, totum orbem pro civitate habens, 456.

Cynici, unde sic dicti, 493. Ex canibus sic appellati, quare, 454. Cynicoorum logiuvies et circumforanea levitas, 493.

Cynosarges, locus Athenarum ignobilis, in quem sparii coniciebantur, 135. Reliqua in Cynosarges relegantur; id est, pro spuris habeantur, proverbium, 135.

Cyprianus a Gregorio magistice laudatus, quisnam fuerit. Aucorum hac de re opiniones, 455. Ex duobus Cyprianis, Antiocheno et Carthaginiensi, Gregorius unum efformasse videtur, 457.

Cyprianus (Antiochenus) arte magica in notitiam hominum venerat, 442. Impulsus diaboli, justitiam virginis pudicitiam tentat, 442. Dæmonem quendam, corporum ac voluptatis amantem, pro lenone assumit, et ad labefactandam Justinam mittit, 445. Victum a Justina spernit, 444. Eam ob causam ab eo male habitus, ad Justinam Deum confugit, et per fidem in Christum spiritu malo purgatur, 444. Magicos libros publice proponit, et in ignem conjicit, 444. Sacra sacri gregis ovis efficitur; atque etiam adituus: Pastor deinde creatur, ac pæstorum optimus et probatissimus, 445. Cineres ejus futura portendunt, dæmones opprimant, morbos depellant, 449.

Cyprianus (Carthaginiensis) impetus omnes persecutorum, ut scopolus quidam incursum fluctus, propulsa vit, 446. In exilium deportatur, 446. In exilio positus, de celo per litteras hortatur ac roborat, 446. Altipem eis se præbet, 447.

Cyrus, Babyloniæ oppugnator, 154. Zopyri erga eum facinus, 154. Cyrus Parysatidis filius, præto cum Artaxerxe fratre commisso, temeritate sua victoriam amisit, 153.

D

Dædalus, ex veterum opinione stultis immobilibus oculos molles induxit, 516. Labyrinthum in Creta construxit, 516. Gnossus Dædali chorus ad numeros musicos sese movens, 516. In puella gratiam ad omnem aris pulchritudinem confectus et expositus, 516.

Dæmonis impostura plerumque in eo posita, ut rei honestæ specie ad malum abutatur, 507. Dæmones invidia atque odio adversus homines flagrant, 681. Homines deorum viventes supernis bonis frui, cur ferre non possunt, 681. Quidam ad exercenda lenonum ministeria celeres, 445. Quas lenocinii mercedes ambiant, 413. Jeam inviti confitentur, 102. Eam a quo fugabantur (Christum) Deum esse noverant, 673. Christum Deum agnoverunt, quare, 867. Dæmones subterranei, 103. Signaculum crucis non sustinent, 102. Dæmones, Cypriani martyris cineribus oppressi, 449. Dæmones Julianum Apostatam sæpe prosternunt, 112. Ævo Gregorii invocato Christo, contremiscebant, 55. Dæmonum exercitus a Juliano movetur, 152. Dæmonum cultores mysteria sua externis prodere religioni habent, 491.

Dagon. Juliano extincto, rursus Ecclesia canit: Contritus est Dagon, 166.

Damasus Papa, Petrum Alexandrinum sede sua ejectum, et Romam profugum benignè excipit, 464.

Daniel justus, leonum furorem in lacu vincens, 829. Exemplum ejus a quibusdam intemperate prolatum, ad excusandos eos qui ante lanuginem senes docere aggrediuntur, 686.

Daphne arbor, extincto Juliano, rursus fabulis deplorata, 169.

Dathan et Abiron adversus Moysen furore elati, 638. Eorum arrogantia fugienda, 591. Dathan et Abironis contumelia et impietas a contumeliosis hominibus renovata, 591.

David inter filios Jesse natus minimus, 63. Sobrietatem et arrogantem Goliath mysticis lapidibus prostravit, 167. Ex ovium gregibus ad pascendum Israellem assumptus, 610. Ex pastore psalter, pravorum spirituum incantator, et rex Israel a Spiritu sancto effectus, 742. Magnus medicus ac malos etiam spiritus, per spiritum in ipso habitantem, incantans, 318. Per spirituale concentum. Saul, cum a dæmone strangularetur, medicinam fecit, 167. David in tribulationibus dilatatur, et mortis umbra circumfusus, Dei ope tonitur, adversus eum insurgit, 518. Mansuetudinis exemplar, 239. Per mansuetudinem multos superavit, 167. Columba pennas expellit, vel quod leviores sint, vel quod spiritum adumbrent, 518. Gehoe montibus dira omnia deprecatur, quare, 411. Non tantis lacrymis Jonatham, ac postea filium Absalonem desolebat, quantis Gregorius pacem absentem, 414. David non sine laboribus et sudoribus prefecturæ munus obtulit, 58. Temperantiam testis, 239. Cam Bethlehemiticæ civitatis copia facta est, minime bibit, 259. David æstuat, neque habet quo se vertat, et quis salvus esse poterit? 318. Saltatio ejus, ob arcæ requiem, quid mystice significet, 171. David gratiam prophetiam ponitentia conservat, 689. Ob filii morbum ad preces confugit, 810. Absalonem parricidam excusat, 414. David in dicendo maxime sublimis, 365. Extincto Juliano Apostata, rursus libere canit, 167.

Debitor, si ad pedes provolvatur, quid cum eo agendum, 716.

Decalogus novus, Dei digito inscriptus, compendiosus salutis doctrinæ, sacerdotum ministerio insculpta, 727.

Decius imperator, qualis in Christianos fuerit, 446. Decorum in risu tenendum, 491.

Definitio. Deus cum definitur, ipsa definitione crescit, 940.

Deformis corpore vernus philosophus, anima formosus et elegans est, 480. Rose non absimilis, quare, 480.

Deificatio quædam, vero ac sincero philosophia studio, et mentis in Deum elatione concitata, 387. Sacerdos, per sacra munia et per mensam mysticam, sacrum deificationis munus obtulit, 465. Deificatio, finis est ad quem crescit animas, 147.

Deitas, ne quidam femineum dicatur, 560. Deitas una. *Vide* Trinitas.

Delectio Dei, delectosum genere dicendi explicanda, 518. Delectio nullæ his meliores quæ in mandatis Dei posita habentur, 475. Delectio Christianorum, sermo de Deo; et narrationes festivitatum eorum congruentes, 666. Delectio Christianorum, a peccato mundari, 680.

Delphica tripodis præstigia, 679. Delphicae nœgæ miseros adolescentes olim ornabant, 450. Delphinus, quomodo veris tempore per gyrum assultat, et navis vectores gradus gestiens prosequitur, 841.

Demophilus, Arianorum antistes, Ecclesie quis Constantinopoli tenebat, excedere coactus, 613.

Demosthenes coquorum præfectus, ad ignem sibi congentem, a Basilio missus, quare, 806. Demosthenis sententia, de indignis propter dignos honorandis, 343.

Depositum a Patribus acceptum et custodiendum, quodnam, 195.

Desiderio. Deridentur interim in hac vita pietatis cultores, dum Dei benignitas tantisper occultatur, 393. Quod quidem in Job ostensum, 396. *Vide* Job.

Descriptio in cælis, qua ratione obtineatur, 574. Descriptio, cujus tempore Christus natus est, cur veneranda, 674. Descriptio tempore nascitur Christus, 571. Ut descriptores et tributorum exactores pudore quodam afficiat et misericordia commoveat, 572. Descriptio a tributi exactoribus sanctæ et humane faciendæ, 571.

Descriptio humanum se præbet, si ipse feliciter in libro viventium et pœnitentium describitur cupit, 573.

Desiderium omne ad Deum tenditur, 839. Desiderium baptismi Candacis exemplo suadeatur, 711. Desiderium baptismi, ad obtinendam vim ejus non sufficit, 709. Desiderio laborantibus, totius humanæ vitæ instar est unicus dies, 472.

Deus. Unde ea vox, juxta quodam, originem ducat, 533. Relativa est, non absoluta, 533. Oratio de Deo quam difficilis, 589. Lobentius de Deo quodpiam discamus quam doceamus, 71. De Deo verba facere præclarum, 588. Seipsum Deo purum exhibere præclarior, 588. De Deo disserere, non omnium est, nec cujuslibet temporis, nec apud omnes, 489. Quando, apud quos, de quibus, et quodque id factendum, 489. De Deo sermonem habere, mente et cogitatione horrescat, 683. De Deo disserenti

periculum triplex incumbit, unde, 580. Dei natura omnem orationis facultatem superat, 561. Deus spiritus solo intelligitur, 51. Eorum qui de Deo philosophantur tria genera, 767. Tres antiquissimae de Deo sententiae, 525. Philosophorum ab eo de sententiae, 97. Aiii supra deos obolum efferunt, alii ne Deum quidem omnino esse censent, alii Deum rerum humanarum cura non tangi, 57. Deus hermaphroditus, a Valentino et Marcione inductus, 560. Deus nullo nomine exprimi potest, 553. Nulla voce quas totam Dei naturam complectatur, 552. Ad exponendam Dei naturam, edisserendum quid sit Deus; nec satis est aperire quid non sit, 502. Quid sit Deus explicari non potest, 528. Quid sit Deus ex toto capere nullus hominum potest, 552. Hoc est Deus, quod cum dicitur non potest dici, cum aestimatur, non potest aestimari, cum definitur, ipsa definitione crescit, 900.

Deus. Ens omnium que sunt pulcherrimum et sublimissimum; nisi quis eum malit supra omnem essentiam ponere, 167. Alia omnia ut sint, a Deo acceperunt, 187. Deus unus in Trinitate, qua ratione confitendus, 579, 580. Dei nomina toti Trinitati communia; alia potestatis, alia aeternitatis, 555. Dei natura captum omnem superat: quod sit Deus percipi potest; quid et quale sit, non potest, 499. Deus ex rerum aspectabilius consideratione agnoscitur, 566. Deum esse, qui mundum considerit, eoque summa providentia regat, argumentis ex rerum naturalium consideratione deductis ostenditur, 812. Deum esse, tum oculi ipsi, tum lex naturalis doceat, qua ratione, 499. Ut musicum instrumentum aspicimus, auctorem eius mente reputat, sic universa haec rerum moles Deum esse convincit, 499. Deus semper est: universum esse in se complectitur; quasi pelagus quoddam essentiae immensum, 847. Dei essentiae nomina propria, Ens et Deus; magis proprium Ens, quare, 652. Dei essentia ipsi soli convenit, 551. Essentia Dei, et natura et appellatio una est, tametsi per cogitationes quasdam distinctas nomina quoque distinguantur, 552. Quod proprie dicitur Deus, revera Deus est, non quoad nomen solum, 552. Et rursus quod natura sua Deus est, vere Deus nuncupatur, 552. Dei essentia non sunt immortalitas, et innocentia et immortalitas, cur, 550. Dei essentia aliquid positivum est, non negativum, 551. Quenam illa sit, Eunomiani quaerant; nos, haec soluta caligine, atque crassitie discemus, 551. Deus natura sua simplex est; nec tamen simplicitas ei natura est, 848. Deus, et erat semper, et est, et erit; vel, ut rectius dicatur, semper est, 666. Atque hoc modo seipsum nominat, cum in monte Moysi oraculum edit, 666. Universum quod est in se complectitur; nec principium habet, nec finem habiturum; omnem tum temporis, tum naturae cogitationem superans, 666. Nec prorsus incomprehensibilis, nec perfecte comprehensibilis, quare, 667. Principii et finis ratione immensus, 667. Cur anarchus et immortalis atque aeternus appellatus, 848.

Deus, non est corpus, 451. Idque vel communes ipsae de Deo notiones facile convincunt, 451. Non circumscribitur, 500. Corpus non est, ne aliqui compositum, et ideo solutioni obnoxium esse necesse sit, 500. Si corpus esset, non omnia pervaderet, quare, 500. Ne corporeus Deus in aliis corporibus, more liquidorum inter se permisteretur, esse dicitur; id enim Epicuri atomis absurdum et anilius, 801. Sed nec Deus corpus illud est materiam expertis ac volubile, quod quidam sibi faveant, 801. Nullo in genere corporum collocari debet; est enim incorporeus, 501. Deus corpus non est, cum sit immensus, insinitus, figurae expertis, ac huiusmodi ut nec tangi nec oculis cerni queat, 500. Nulla Dei species ex rerum corporearum simulacris colligi aut fingi potest, 505. Deus, in Scriptura, dormit, vigilat, irascitur, proficiscitur, et pro throno cherubinos habet, 570. Ex nostris rebus, ea quas Dei sum, et potuimus, nominavimus, 570. Cum nostri curam, ob eas, quas ipse perspectas habet, causas, velut abijcit, dormire dicitur, 570. Cum, repentina mutatione, beneficiis nos afficit, vigilare dicitur, 570. Cum in aliquem animadvertit, irasci cum firmus, 570. Quod autem nunc hic nunc illic operatur, tacere dicitur, 570. Quod in celestibus mentibus velut libenter immoretur, sedere atque in throno esse nuncupavimus, 570. Alia ejusdem argumenti, 570. In summa: alia quaequam Dei fecit alius quidquam rerum corporearum nobis depluxit, 570.

Deus, cum sit lux omnium sublimissima, facile non videtur, quare, 589. Deus, lumen inaccessibile, et ineffabile; hoc in intelligibilibus, quod sol in sensibilibus, 695. Praesentia sui infirmitatem animae coarguit, 235. Quomodo sol oculorum imbecillitatem prodit, 235. Deum in ipso videre non possumus, sicut nec solem in-

vis oculis intueri, 497. Quid Deus natura sua et essentia sit, nullus hominum invenire potest, 508. Tunc demum cognoscetur, cum mens humana ad exemplar illud cuius est imago ascenderit, 508. Cognoscere sicut et cognitus sum: quanta pollicatio! Deum perinde cognoscere ut cogniti sumus, 590. Dei plena et absoluta cognitio omni creaturae impossibilis, 498. Dei naturam nulla mens prorsus concepit, 652. Deum temo unquam comprehendit, 500. Deum cernere angeli fortasse queant, si non profas, at certe plenius quam nos, 498. Deum mente sola exigue adumbratus, et ex his solum quae circa eum sunt: alia ejusdem argumenti, 847. Deus quam ob causas humano intellectui comprehendi non possit, 504. Quatenus comprehendi potest, nos ad se trahit; quatenus capi nequit, admirationem et desiderium sui excitat, 847. Id solum in eo comprehendi potest, quod immensus sit, 847. Deum intellectu percipere difficile: eloqui autem impossibile, 498. Qua mentē ita a Platone dictum, 498. Verius dicitur Dei naturam oculis quidem verbis explicari posse; animo autem atque intellectu comprehendi multo minus posse, 498. Dei substantia nulli rerum saecularum substantiae similis, 899. Nihil aliud est, nisi ipsum quod Deus est, 899. Deo assimilari nihil potest, 899. Dei in hac vita cognitio, extrinsecus quidam ritulus, et parvus magis lucis radius, 809. Dei praecipua nomina, Spiritus, Ignis, Lux, Caritas, Sapientia, Justitia, Mens, Verbum, 506. Explicatur, et ex illis ostenditur Dei naturam cognosci non posse, nisi qui mente et cogitatione supra omnem corpoream speciem assurgat, 505. Deum nemo in hac vita concipere potest, nisi divinitus adjuvetur, 853. Deus diis, id est, purgatis hominibus innotescit, et quatenus, 847. Quomodo sancti, Scriptura teste, Deum cognoverunt, 509. Vide Patriarchas, Enos, Enoch, Abraham, Jacob, Elias, Isaias, Ezechiel, Paulus. Deus, quo ordine hominibus in monte apparuit, 853. Dei posteriora vidit Moyses, quaecumque ista illa erant, 590. Eadem Gregorius in seipsum collectum vidit, 497. Dei posteriora sunt ea quae post eum existerent, nobisque ipsius nomen declarant, 497. Non secus ac solis in aquis simulacra, infirmis oculis solem representant, 497.

Deus aliis quidem lux, aliis ignis est, unicuique videlicet ratione subjecta materia, vel qualitas, 235. Deum tanquam ignem videt, qui eum ut lucem minime cognovit, 587. Ubinam Deus? 502. Ubi ante mundum conditum? non levem haec difficultatem parient, 503. Deum extra humani ingenii captum esse probant, 502.

Deus nullo modo mali causa est, 98. Dei est, non hominis, omni vitio carere, 510. Quod ipsis etiam ethnicis notum, 510. Deus Sapientiae nomine praecipue delectatur, 37. Nihil temere atque incassum operatur, 493. Inaccessis et inscrutabilibus iudiciis, tum universam rerum machinam, tum res quoque nostras regit ac gubernat, 520. Deus aliter res nostras intuetur, atque mortales solet, 640. Vide Providentia. Deus nihil tam proprium habet, quam omnes beneficiis afficere, 597. Ad iram a nobis vi adigitur; ad misericordiam suapte natura fertur; 510. Deus Caritas vocatur, quare. Vide Caritas. Item pacis nomine vocari potest. Vide Pax. Deus peccatoris mortem non vult, sed reditum, 166. Deus omnia, quemadmodum voluit, fecit, 902. Dei voluntas, actio est, 581. Deus patibilis, 540. Deum perspicue omni sublimiorem in cruce pendentem et ludibrio expositum intueri quam mirabile, 819. Deus, nostrae salutis causa, homo factus, 665. Pro nobis, ut nos secum in gloriam reduceret, supplicio affectus est, 424. Mortem ipsam, nostrae salutis causa, pertulit, 615. Deus intelligibilium omnium summus est vertex, in quo desiderium omne conquiescit ac desigitur, 588. Deo nosmetipsos offerre debemus, 5. Optimus hic ordo est, et qui rem sliquam auspiciatur, a Deo initium ducat, et in Deo quiescat, 11. Dei scriptis meminisse, quam spiritum ducere, debemus, 490. Dei recordatio, promptissimum et fortissimum in adversis consolatum, 519. Dei tabernaculum, Ecclesia, 368. Dei vehiculum, hoc est, cherubim, 510. Dei delicat, delicatissimum dicendi genere explicandum, 518. Deus nec loco circumscribitur, nec venala est, ut totus ditiorum sit, 419. Deus nos et pro divitis habet, et divites reddit, 186. Deum proprie Deus noster est, non autem proprie Pater, 544. Deum ex homine efficit, 68. Deum efficit, initorum pro Deo certaminum praemium est, 455.

Dextera. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Neque ad dexteram neque ad sinistram declinare, quid sit, 585.

Diabolus, quo sensu mundi princeps appellatus, 5. Pravus et agrestis aper, haereditatem Domini pervasans, 802. In paradysum, adversus hominem qui primus affectus est, ab initio irrepit, 442. Melius inter angelos stans, Jobum ad cruciatum poposcit, 412. Dominum ipsum

adversus, et tentationem admovit, 412. Ipse per Cyprianum magnum sanctam Justinam animam, atque intactum corpus aggressus est, 415. Diabolus, incarnatione Verbi, et Christi passione deceptus, qua ratione, 685. Secum ipse pugnavit, dissidia et seditiones in Ecclesia movet, 188. Diabolus, versipellis, atque in conatibus suis varius et multiplex, 445. Technas eius animæ puræ celerius deprehendunt, 445. Diabolus, luminis persecutor et tentator, si baptismo justificatum adversus fuerit, qua ratione repellendus, 697. Scripturarum peritus est hic latro, 697. Vitii sophista, ea Scripturæ loca supprimit quibus confutari potest, 697. Aliæ ipsius artes, 697. Diabolus, hominis odium non abiciens, ejus exemplar, 105. Diaboli complementum, Julianus Apostata, 55.

Diacorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ modestia, 726.

Diadema imperatorum quibus antiquo more impostum, 96.

Dialectica, in quo versatur, 789.

Dialogus sub Cæsarii nomine vulgatus illius non esse declarat, 197.

Diana venatrix, cervam Iphigeniæ sibi oblata loco substituit, 775. Hospitium odium exemplo suo excitat, 146. Ut apud Tauros in Scythia colebatur, 679. Apud Spartanos, 679. Virgo crudelis, 679. Dianæ festum, in quo Spartani adolescentes virgines lacerantur, 109. Dianæ sacerdos. Vide Iphigenia.

Dicendi facultas, probis et honestis virtutis incrementum, improbis et flagitiosis vitii stimulus, 90.

Didrachmum a Christo solutum, servitutis nostræ sollevandæ causa, 572.

Dies luminum, quænam, 676. Quæ et quanta hujus diei gratia, 677. Dies Dominica nova, quænam apud Græcos, 530. Diem (Pentecostes) Spiritui sacrum honori habeamus, 739. Dies sollemnis ad presbyterorum ordinationem expectabatur, 4. Dies humani, dies mali, 231. Dies secundum Deum optabiles, 231. Dies vitæ extremus, animæ justæ dies festus, 231. Dies Domini magnus et horrendus, 890. Diei illius, cum nobiscum Deus judicium sua loquatur, descriptio, 505. Dierum hebdomades, 752. Dierum et annorum primitiæ Deo ab Hebræis consecratæ, 752. Dierum et noctium incrementum et diminutio; inæqualitatis æqualitas, unde, 520.

Difficultates temporum non observandæ ad comparandas opes, 315.

Digitus Dei descripti somus in libro viventium et percutientium, 375.

Dignitas. Sedis primariæ dignitatem admirari stultum, fugere prudentissimum, 485. Dignitatum et graduum diversitas, utinam nulla esset, 483.

Dii gentilitatis partim in terra relictæ, partim infra terram occultati, partim in cælum evecti, 507. Quænam elementa et alia corpora pro diis habita, 506, 507. Vita ipsa pro diis habita, 507. Dii esurientes, Pelopis violatione satiati, 679. Dii gentium silentium suum vitæ nari non potuerant, 679. Dii gentium, lividinis ac vitiorum duces et patroni, 145, 681. Eorum bella ad rebellionem incensus sunt, 144. Quare, 145. In eorum religione, vitiosum esse honorificam etiam existimatur, quare, 145. Vide Saturnus, Jupiter, Mars, Apollo, Mercurius, Diana, Sylvanus, Bacchus, Hercules, Juno. Dii gentium, extincto Juliano imperatore, rursus contemnuntur, 168. Deorum illorum nomina et attributa, 168. Deorum quædam voces propriæ, juxta Homerum, 155. Vide Moly, Xantus. Deorum gentilitatis obsceni amores, 141. Quam periculose ob omnium oculos positi, 145. Nonnulli altiore et abstrusorem in narrationibus illis sensum reconditum esse dicunt, 145. Refelluntur, 144. Rerum divinarum ne indicationes quidem ipsas inhonestas esse convenit, 144. Alia ejusdem argumenti, 144. Vide Allegoria.

Diluvii finis per columbam annuntiatur, 688. Diluvium animarum, quod Ariana fraudis temporibus grassabatur, Ecclesia Nazianzæna superavit, 341. Orbis universi diluvium sota effugit, 185.

Diocletianus, primus Christianos contumeliis affecit, 129. Non quia persecutorum omnium primus, sed quia decimam persecutionem sub ejus successoribus protractam, prior excitavit, 129.

Diogenes ingluvies, 459. Diogenes dotium incoleatis dicacitas, 111. Diogenes tyrannis hospites loco cedere jubet, 111. Quidam illud, 111.

Discere. Diu discendum, priusquam docendi munus suscipiamus, 57.

Disciplina. Quibusnam disciplinis vel ad virtutem vel ad vitium juvenes informantur, 786. Præclarum ordinis ac disciplinæ exemplum in apostolis, 591.

Discipuli Christi, magni omnes et excelsti viri, atque electione digni, 591. Quem ordinem inter se custodierint,

591. Non omnes admittuntur ad transfigurationis Dominicæ spectaculum, 591. Neque ad preces in supremo agone versantis, 591. Nulla in eis morositas aut dominandi libido, 592. Petrus et Paulus magni Christi discipuli, St. Lumen efficiamur, ut discipuli a magno lumine Christo vocati sunt, 721. Summa eorum que Jesus discipulis suis præscribit, 47. Non Christi discipuli, non magistri pietatem nobis imitandam proponamus, 572.

Discordia, malorum turpissimum, ac perniciosissimum, 590. Qui discordiam infense oderunt, ad Deum et divinas mentes accedunt, 187. Quare, 187.

Disjunctio. Alterutram disjunctionem in omni argumento veram non esse, 529.

Disputatio non magis omnibus congruit, quam idem ciborum genus, 601. Disputatio de rebus brevi eruditioribus relinquenda, 595. Disputatio de Deo non celeriter agenda, 522. Quo perfectior est, eo difficilior, 511. Disputationem de Deo habendi cupiditas non laudanda, 377. Arguta et artificiosa de spiritualibus disputatio, quam indecora, 739. Disputationes supervacaneæ Evangelium evacuant, 559.

Disputationis genus duplex; alterum pro veritate, alterum de veritate, 525. In disputationibus cavendum de fratrem præcipiti judicio condemnemus, 539. Ne in minimis quidem disputationibus audaciæ signa præbenda, 598. Disputationum pugna, quæ nullam utilitatem afferunt: sic quidquid in verbis vel supervacaneum, vel cariosum est, vocat Paulus, 468. Ex unius disputationis studio ad omnes disputationes auresa plerumque contrahitur, 557.

Disputare. Non quibuslibet, nec semper de fide disputandum, 600. Mala ex Enochianorum disputandi libidine orta, 468. Disputandi cupiditas. Vide Constantinopolitani.

Dissidia omnia unde exorta, 581. Dissidia quandoque permittit Deus, ut quantum pacis bonum sit intelligatur, 185. Summa illa aut civitas optime gubernatur, que vel nullis omnino, vel certe minimis dissidiis laborat; aut si labore, quamprimum ad se redit, 424. Dissidia necire, Deo et angelis maxime proprium est, 187. Ea comprehendere Dei proprium est, deinde hominum eorum qui concordiam bonum prospectum habent; id est, Trinitatem colunt, 425. Dissidiis gaudentes, adversæ Deo partis, hoc est, diaboli sunt, quare, 187. Dissidiorum inter catholicos principia, 416. Dissidia catholicorum inde exorta, quod ex duobus eximis pastoribus (Antiochenis, Meleto et Paulino) uter magis expectendus esset, reperire non possent, 427. Non de deitate, sed de ordine ac disciplina erant, 426. In catholicorum dissidiis, qui heri pius videbatur, hodie impius habetur; qui hesternæ die Josephi, aut Elias, aut Joannes, nunc scortator, vel Judas, vel Caiphas, 417. Dissidia Catholicæ, circorum et theatronum certaminibus comparata, 765. Euripo nunc exundanti, nunc subsidenti, 765. Ludis puerorum in foro iustitium, 765. Qui medias partes in illis tenebant, ab utriusque male habebantur, 423. Dissidiis omnia funditus erantur, 189. Veretur Gregorius ne, turbatis catholicorum dissidio rebus, Antichristus veniat, 419. Dissidiorum inter catholicos finis, 428. Hujus pacis sponsor Gregorius, 428.

Dissidere. Vocabulis non dissidendum quando syllaba ad eandem sententiam ferunt, 684. Cum iis dissidere qui eandem fidem profiterentur, improbatissimum, aut maxime miserandum, 416. Quosdam dissidere quam late se consentire præstat, eos videlicet qui ad malum conspiciant, 416.

Dives in studio habeat, ut pauperem bonorum suorum participem faciat, tanquam alienorum dispensator, 480. Dives uicerorum pro foribus jacentem præteriens, non imitandus, 570. Calamitatis ejus descriptio, 570. Per magnum et inextricabile chaos a Lazaro sejunctos, 711. Linguam suam a paupere Lazaro refrigerari postulat, nec obtinet, quare, 476. Dives philosophus, quid studio habeat, 480. Divites pluribus indigent; bibuntque, et majore siti inflammantur, 480. Divitum officia, 612. Divitum et pauperum antithesis, 627, 861, 882.

Divinatio. Quoddam genus divinationis est, quo impostores cum subterraneis dæmonibus congregantur, 103. Divinatio quæ in somniis sita est, a quibus inventa, 157.

Divinitas, sola ex omnibus rebus causæ experta, 514. Graduum ac descensuum mensuræ minime subjicienda, 511. Quod tamen ab hæreticis factum est, 341. Divinitatis arbitri et dimensores, quinam, 71. Ad divinarum rerum tractationem accedere haudquaquam tutum, nisi prius moles deorum trahens, quantum fieri potest, superata, auresque ac mentis acies repurgatas fuerint, 576. De divinis rebus oratio publica quam difficiliss; et unde, 84.

Dispendium ac detrimentum omnino potius ferendum, quam divinitatis jactura fiat, 600. Divinitatis doctrina certis finibus ac verbis a Nicænis Patribus circumscripta, 460.

Divitiæ communes, pietas, 754. Prope te est verbum Dei: quid his divitiis compendiosius, 596. Divitiarum male collectarum morbus est, ut plura appetere non debeat, 212. Divitiarum cupiditas inexplorabilis, 514. Quod ipsi etiam ethnici confitentur, 514. Divitiis habebetari ac petere necesse est, 682. Qui opibus student, audiant prophetiam dicentem: *Divitiæ sibi offusant, nolite cor exponere*, 642.

Doctrina, secundum Cappadociæ oppidum, 253. Episcopus orthodoxus a Gregorio patre, et a Gregorio Theologo Nicæo ordinatus, 252. Non in Essili, antiquæ metropolis episcopi contemptum, 254. Sed quod sacerdotes et presules augere studeant, 254.

Docere prius ac postea discere, non bonus ordo, 761. Prius docere aggredi, quam ipsi satis edocui simus; statim ac temerarium, 33. Docere magnum et præclarum est, ac discere periculo vacat, 588.

Doctores et antistes salutis principia nescire absurdum est, 401. Vulgo fortasse ignoscendum, si fraudem hæreticorum per errorem admisit; at doctori quo tandem modo id concedatur? 401.

Doctrina in actione quam in sermone præstantior, 112. Christiana, simul vetus et nova, 158. Vetus quantum ad prædicationes, ac sublucentes delectatis motus, nova ratione posterioris Domini adventus ac miraculorum, 138. Quosnam auditores respuat, quibusnam perspicua, quibusnam abdita, 497. Doctrina divinitatis, certis finibus ac verbis a concilio Nicæno circumscripta, 460. Doctrina purpurata, quam apud Deum ampla et magnifica, 754. Rudes animos erudire facilius, quam falsa doctrina institui, 55. Doctrinæ atque eloquentiæ non magnopere considerandum, 569.

Dolens quævis deliramenta quo loco a Christianis ponenda, 679

Dognata quas recens baptizatus foras exportare, atque ad vulgi aures effere potest, 723.

Dolor interdum sanitæ præstabilior, 521.

Dominatio. Duæ summæ rerum ornatum differentia, dominatio et servitus, 625. Non quas apud nos vel tyrannus scidit, vel paupertas disjuxit, sed quas natura distinctit, 625. Dominatio effectrix est, et princeps ac motus expers; et vocatur Deus, 625. Servitus creatura nominatur, 625. Quid inde ad astruendam Filii et Spiritus sancti divinitatem, 624.

Dominica prima, et Dominica nova quatenus differunt, 838.

Domus quænam optime gubernetur, 424.

Donativum a millibus acceptum impiæ scenæ locum dedit sub Juliano Apostata, qua ratione, 118.

Donum, baptismi titulum, 695. Præstantiora naturæ dona omnibus communia sunt, 594. Aliis vero quæ libidinem excitant et possessores cruciant, paucis hominibus propria, 595. Dona in sacrificio offerenda Valens Imperator ipsemet effecerat, 609. Dona salutis necessaria non potentiorum sunt, sed volentium, 594, 595.

Drachma evangelica, regia imago fœdis affectibus obrita, et a Christo conquesta, 865.

Draco. Vexilla Romanorum imperatorum horrendis draconum hauribus inflata, 107. Magnus draco, Julianus Apostata, 78. Mystici dracones ethnicorum extinctio Juliano, dejecti, 168.

Dramatica personarum, apud Isaiam, inductio, quid, 865.

Dubius. In causa dubia vincat humanitas et facilitas, 690. In dubiis et incertis rebus, ad benignitatem et humanitatem propensiores nos esse oportet, 393

Duci præstat quam alios ducere, 55.

E

Ecclesia Christi, eadem vetus simul et nova, 107. A Christo, ut Deo, creata; ut homine, hæreditatè acquisita, 107. Mirificæ propagationis ejus descriptio, 107. Ecclesia Dei multis sudoribus et vicissimis, tam ante Christum, quam post Christum, cæcis, collecta, 400. Dei tabernaculum variis virtutum ornamentis constructum, 569. Pulchra vinea, 705. Viva Dei vinea, 631. Ecclesiæ matri Basilium Magnus totum se tradidit, 785. Ecclesiæ fundamenta Petrus in fidem suam accepit, 391. Ecclesia corpus est, cujus membra diversas functiones habent, 586. Ecclesiæ corpus, instar compositæ cujusdam et inæqualis belluæ, ex pluribus variisque moribus constitutum, 31. A seditione alienum est, 795. Qui unitatem evertunt, tanquam Ecclesiæ labes et perniciæ, ablegandi, 612. Quid orio in Ecclesia constituit ad totius Ecclesiæ concordantiam, 586. In Ecclesiis hoc Deus constituit, ut alii

pasceat, alii pascentur, 12. In Ecclesia posuit Deus primum apostolos, etc., 587. Ad Ecclesiæ regimen per gradus est ascendendum, 15. In Ecclesia gradus aulicus parvus est, 14. Ad Ecclesiæ perfectionem, ministros ejus vulgo sublimiores esse oportet, 12. Ecclesia ab Ariano ex multitudine delinita, 605. Ecclesiæ pars selector, quædam, 795. Ecclesiæ complementum, sacerdotalis ordo, 15. Ecclesia primitivorum, hoc est, civium superis Jerusalem, 221. Ecclesiæ gentium per insulas innovatas ab Isia designatas, 835.

Ecclesia persecutionibus illustrior et splendidior facta, 460. Post persecutiones ethnicorum, altera tempestas adversus Ecclesiam excitatur, id est, Arius, 460. Ecclesia unde ludibris obnoxia, 55. Probro ac dedecore affecta, 401. Ab his qui sub Ariana persecutione temporibus obsecuti sunt, 401. In Ecclesiis nostras, velut gravis quidam morbus, irrepserunt Sexti et Pyrrhones, et contradicendi libidine excitata lingua, 595. Ecclesiæ quot et quantæ calamitates, 595. Ecclesiæ, sub Juliano Augusto, quasi vidua, et viro carens, 85. Ecclesiæ cruore victimarum et Christianorum ab ethnicis impleta, sub Juliano imperatore, 121. Ecclesiæ facties quam tristes, ævo Gregorii, 51. Ecclesia in multos Paulos et Cephas et Apolos divisa, 582. Ecclesiæ throni ab Ariano post Seleuciense concilium occupati, 400. Ecclesia Natianensis cur arca Noe vocata, 511. Ecclesiæ ab hæreticis occupata, eum Gregorius Constantinepolis ad confutandos hæreticos venit, 419. Adversus Ecclesiam debacchatur furiarum (Arianorum mulierum) exercitus, 630. Ecclesiæ regendæ magna difficultas, 54. Quod raro accidit, Ecclesiæ lex non est, 687. Unam tantum Ecclesiæ utilitatem ob oculos ponendam spirituales episcopi probe sciunt, 557. Quidam Cappadoces Ecclesiæ matri indigni, 594. Abactisum Ecclesiæ membrum, benignè ac humane tractandum, quare, 667. Ecclesiæ throni, non digniorum, sed perimque potentiorum sunt, 791. Ecclesiæ ministris in exemplum propositæ leges, 791. Ecclesiasticæ reipublicæ nihil melius, quam ut quisque paci studeat, 424.

Ecclesiastes, Hebræorum rex, omnibus qui ante fuerant sapientior, 875. Quibus gradibus ad hoc pervenit, ut sapientiam verum hominis bonum esse intellexeret, 875. Hominem et jumentorum idem genus apud Deum esse cogitaverat, 879. Amissa sapientia, sui similis esse non poterat, 884. In quot et quantos errores incidit, 886. Metaphrasia in Ecclesiasten, Gregorii opus, non Theologi, sed Thaumaturgi, 873.

Echelus, Epirotarum tyrannus, crudelitatis nomine celebris, 125.

Eden. Bethlehem propter Eden, 21. Vide Bethlehem.

Edictum a Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis, 571. Edicta Juliani Apostatæ in aedes sacras, 120.

Edictum imperatoris ad comprimendas hæreses validius, quam theologi sermo, 659.

Eleazar et Ithamar, Aaronis filii, sacerdotii oleo delibuti, 248.

Eleazarus, primitiæ eorum qui ante Christum pro religione passi sunt, quare, 287. Septem filios offert, 288. Nempe spirituales, 288, 297. Coelestia mysteria didicerat et docuerat; Israellem proprio sanguine lustraverat, 296. Septem Machabæorum mortem, sacerdotii sui fructum retulit, 296.

Electiones episcoporum solis Nazaræis Christianis, aut iis potissimum committi oporteret, quare, 556

Electionem et vinculum tollere, apud Isaiam, quid sit, 345.

Electrum, spud Ezechielem, animæ a vitis purgatæ statum significat, 870.

Eleemosyna, haud infrugifera, 889. Munificæ autem largiendum est, 589. Eleemosyna necessaria, non libera; lex, non consilium, 285. Qualis esse debeat. Vide Panper, Misericordia, Beneficium. Indignis quoque danda, ne ea defraudentur digni, 345.

Elementa varia pro diis habita et culta, 506, 507. Elementorum permistio ac temperatio, pacis et concordiæ documentum, 189.

Eleusinae urbis sacra, 679.

Elias, ob prophetiæ munus, populi antistes, 58. Siccitatem depulit, 619. Elias, refrigerata post siccitatem terra, e torrente refocillatus, cujus imago, 589. Ejus acia quædam, 754. Elias præsentiam, non autem naturam ipsam, sura quædam tenuis ei admiravit, 510. Elias et Joannes, summi philosophi, 798. Elias in sublime assumptus, 85. Igneo corru abreptus, 610. Novus Elias Joannes Baptista, 687. Elias loquens de libertate, 828. Elias currus igneus quid significet, 510.

Eligere. Prudentem est, ut in bonis meliora, ita in malis leviora eligere, 705.

Eliseus ob prophetiæ munus, populi antistes, 58. A

pueris lacrimis, 607. Ejus scita quaedam, 751. Elisei Melote plus virum habuit, quam aurum vestibus assutum, 616. Elisei pulchra hereditas, 828.

Eloquentia non magnopere confidendam, 569.

Elysi campi, ex Mosaicis libris, ad paradisi nostri formam excogitati, 789.

Emmelia, Basilii Magni mater, merito *ἠμμελία*, id est, concinnitatis nomen habuit, quare, 777.

Empedocles, ut Deus et raptus in colum videretur, in ardentem *Ætnam* se precipitem dedit, 104. Calceo ignis auti objecto proditus est, 104.

Empedotimus, Thebanus vates, cum Trophonio et Aristaeo miserorum hominum choram, 104. In penitissimam terram recessus sese abdidit, ut dii haberentur, 104. Deprehensa fraude, non plus honoris ex hujusmodi furtivo secum adepti sunt, quam contamine ob comprehensam fraudem, 104. In spelunca illis fame extincti sunt, 104.

Emporium fidei, Constantinopolis, 755.

Enach. Genus illius Israelitis quondam opprimebat, 274.

Enceia, quid hoc nomine significetur, 835. Eorum solemnitas veteri lege constituta, quare, 835. Sacrum medium cordisque innovacionem complectitur, 856. Varia *Enceiorum* exempla, 856. *Enceia* nova Dominica, quoniam. *Enceia*, verbum identidem præ voluptate repetendum, 856. *Enceiam* animam, 859. Ut celebrandum, 840. *Enceiam* resurrectionis celebrandum, 861. Ad *Enceiarum* festum veris amonitates concurrunt, 841.

Enceiades. Vide Gigantes.

Enoch, septimus inter primavos homines, 753. De eo non constat an Dei naturam comprehenderit, aut comprehensurus sit, 509. Enoch translatus est, exigua pietatis premium hac translatione consecutus, 825. Pietas ejus cur exigua dicta, 825. Quare Basilii Magnus ei comparatus, 825.

Enos, primus spe adductus est ut Dominum invocaret, 825, 258. Aut ut Dei nomine vocaretur, 525, 258. Spem habuit, non cognitionis Dei, sed invocationis, 509. Quare Basilii Magnus ei comparatus, 825.

Eos. Vox ad indicandam Dei essentiam aptior quam Deus, quare, 552. Proprium est essentia Dei nomen, 552. Eos proprium est Dei, 555.

Enthusiasmus, honestum ac speciosum vocabulum quo demum participatio appellatur, 105.

Epaminondas et Scipiones intuetur Julianus Apostata, quare, 109.

Epicteti patientia, coacta potius quam voluntaria, 109. Epicuri atheismus, atomi, voluptas, 494. Epicuri philosophia nullum voluptate superius bonum constituit, 111. Ita qui disputare gestiunt proponitur, ut Epicuri impium Numinis contemptum, atque alienam philosopho voluptatem exagitant, 494.

Epiphanias. Quam vocis hujus, et quam diversa apud veteres acceptio, 661. Qualem Basilii Magnus eo die, inter sacrificii solemnitas Valentii imperatori visus, 809.

Epirotarum tyrannus, Echetus, 128.

Episcopalis successio quoniam proprie aestimanda, 390.

Episcopi et presbyteri appellatio primis Ecclesie temporibus communis, 9. Post primum seculum distingui cepta, 9. Secundo inclinato seculo, communiter distincta, 9, 10. Medio seculo quarto promiscue adhiberi prohibita, 9. 10. Episcopi, humanis in rebus, ne adversus plebentium quidem supercilium attollunt; at ubi Deus nobis periclitatur, ipsum solum intuentur, 808. Episcoporum senties carnes ab Arianis laceratas, 605. Episcopis quoniam jusjurandi forma prescripta, 471. Episcoporum auctoritas a Petavio contra Salmasium asserta, 9. Episcoporum electionem quibus commissam esse oporteret. Vide Electio. Episcopus Cæsariensis metropolitico, archisacerdos appellatus, 353. Seditio in ejus electione, 355. Electus a populo, episcopus qui aderat consecrandus offertur, 355. Episcopi Nicæam contententes, ut Ariti furori obsisterent, Gregorium Theologi patrem catechesis sermonibus imbuunt, 358. Episcopi seniores patriarchæ appellati, 764. Episcopus. Vide Antistes, Pastor, Prælatas, Sacerdos.

Epistola Pauli ad Timotheum, antistites futuros informat, 391.

Equus ferocior frenum, nisi blanda manu permulceratur, non ferens, cujus imago, 851. Equum Homericum Gregorius imitatur, cum Athenis relictus ad Basilium sodalem impetu fertur, 790. Equum ad metam stimulare; proverbium, 669, 858. Eodem equo si magistro quinam utantur, 779. Generosi et indocilis animi cum equo indomito comparatio, 581. Equi optimi in Cappadocia nutriebantur, 772. Equi ex seipsis, nos vero ex his quæ extra nos sunt explorati, 773. Quid inde, 775.

Erat. Vox de Dei Filio tertio repetita, cur, 648.

Eremitarum et cenobitarum inter se dissimilitudo, 597.

Eremiticæ vitæ commoda et incommoda, 817. Item cenobiticæ, 817. Utrumque genus a Basilio concillium, 817.

Ericapæus cum Phane et aliis diis irridetur, 141.

Error, quatenus vulgo condonandus, 401. Erroris et seductionis consilia, 887. Refelluntur, 887.

Eruditio, etiam mundana, inter humana bona principem locum tenet, 777. Eam Christiani multi pravo judicio aspernantur, 778. Refelluntur, et quæ doctrinæ illius præstantia sit, aperitur, 778.

Esau, ante etiam quam in lucem prodisset, odio habitus, 805. Hoc bellorum, quæ Ariani movent consilium est, et Jacob expellitur, ipsaque Esau ille subrogetur, 805.

Essentia Dei. Vide Deus. Essentia Dei non est ingenitum esse, 551. Deus quasi pelagus quoddam essentia, 847. Deum supra omnem essentiam ponere et in ipso quidquid est collocare, per theologum licet, quare, 167. Essentia una et tres hypostasos pie ab Orientalibus dicebantur, quod primam divinitatis naturam, alteram trium personarum proprietates declararet, 469. Unius essentia nomen, *homonousion*, etiam in Scripturis non reperitur, admitti debet, 879. In Scripturis continetur, 898. Car ab Arianis rejectum, 808. Unius essentia nomine sublati, Ariana hæresis in fidei formulam introducit, 896.

Est, vox Deo propria; Erat et Erit, hujus nostri temporis, fluxæque et caducæ naturæ segmenta sunt, 847. Ita proprie non est, quo id quod non erat antiquus est, 760. Creatora proprie non est, 760.

Ethnici quidam theologi Spiritum sanctum, ut Gregorius vultur, per imaginem quondam conceperat, 559. Vide Gentiles. Dii ethnicorum a suismet theologis convici, 566.

Eva, Adami segmentum, 562. Quid inde, 862. Eva et Seth ex eodem Adamo, non tamen ambo gentili: quid inde contra Macedonios, 565. Eva, tum generis nostri, tum peccati mater, 227. Ob infirmitatem, prior cladem passa est, et ob persuadendi facilitatem viro intulit, 679. Adamo pro socia sua hostem se præbuit, 551. Primam lapsa, prior quoque Christum, post resurrectionem, salutavit, 864. Eva, dulcis illecebra, charum venenum, 830. Cupiditate mala superabitur, qui eam sibi animo proposuerit, 839. Eva et Adami soboles, Seth, 562.

Evangelistæ non inter se discordes, etiam alii in exponenda Christi humanitate plus operæ poseerunt, alii ad explanandam divinitatis naturam se contulerunt, 844.

Evangelium supervacaneis disputationibus evacatur, 559.

Eubœi, calculatorum et mathematicarum disciplinarum inventores, 156.

Eucharistia. Christi corpus in hoc sacramento sine dolore ac dubitatione edatur, et sanguis bibatur, 800. Alia ejusdem argumenti, 800. Vide Corpus Christi. Eucharistia, sacrificium externum et magnorum mysteriorum antitypum, 56. Eucharistia, incrementum sacrificii, per quod Christi passionibus et divinitati communicamus, 10. Eucharistia mysteria, typi salutis, 525. Quo sensu, 525.

Euclides. Equis Euclides apum et aranearum artificum unquam imitando ex præsit, 515.

Eulalius, orthodoxus Doarensis Ecclesie episcopus ordinatur, 252. Gregorii Theologi ea de re oratio, 253.

Eunomiani in errore induci ex eo quod Pater dicitur Deus Domini nostri Jesu Christi, 844, 545. Non intellexerunt Deum illius dici, non ratione Verbi, sed humanitatis, 544, 545. Dei Filium æquivoce Deum dici contentant, 553, 556. Æquivoce simul et proprie, cum iterum a Patre natura dissident, 553. Haec in rem cum terrestris et marini exemplum adducunt, 553. Refelluntur, 553. Ab uno homonymia genere ad aliud transire contrahuntur, 553. Dei generationem et creationem, et Deum et nihil ortum prædicant, 491. Fluxiones suas et divisiones et sectiones prius abijciant, et de incorporea Dei ætate quasi de corporea disputare desinant, 528. Ita fortasse dignum aliquod generatione divina concipere animo queat, 528. Eunomiani isagogicum librum ad simpliciorum fradem excogitant, 523. Scire se omnia et docere profiterentur, 489. Se usqueque sapientes et acutos esse existimant, 559. Quæ jactantia eorum, 491. Unius diei momento sanctos fingunt et theologos creant; dialecticorum agmen, ut olim fabula gigantes, producunt, 491. Levissimorum hominum amentia ad suam utilitatem abutuntur, 491. Lingua purigine, ut morbo, laborant, 494. Lingua eorum et manus ad Gregorii sermones prurunt, 488. Enigmata studiosi, 559. Disputationum pugnis oblectantur, linguam volubilem habent, atque nobilioribus verbis in-

etiam actem, 488. Circulatorum iaster, hoc unum sibi proponant ut imperitorum oculos perstringant, 488. Male innc exorta, 488, 491. Ludicra eorum interrogationes et ex arena constructæ demus, 529. Eunomianorum objecta, cum Gregorii responsis. Objectio prima: Si Filius et Spiritus sanctus Patri conterni, cur non etiam principii experies? 525. Responsio: Quia ex ipso, non post ipsum: quantum ad causam, principio non caret: quantum ad tempus, principii experies, 525. Objectio secunda: Quomodo a passione immunis est hæc generatio? 525 Responsio: Quia incorporea, 525. Objectio tertia: Quisnam est Pater qui principii experis sit? 525. Responsio: Nempe is-cujus se ipsius quidem essentia origo ulla reperiri potest, 525. Objectio quarta: Ipsum hoc, genuit et genitus est, quid aliud quam generationis initium inducit? 526. Responsio: Scriptura in his quæ temporaliter dicit, inversa temporum ratione multa profert: quid ergo si dixerimus: a principio genitus erat? 526. Objectio quinta: Vel volens (Pater) Filium genuit, vel nolens: si nolens, vis ergo est illata est; si volens, ergo Filius voluntatis est Filius 526. Dilemma, alius Gregorii dilemmatibus retusum, 527. Responsio: Quod in voluntatem cadit, non voluntatis est, sed volentis; Patri generatio fortasse est igitur generandi voluntas, 527. Objectio sexta: Quomodo genitus est? 528. Responsio: Ut ait Pater qui genuit, et Filius qui genitus est, 529.

Eunomiani arguari pergant. Objectio septima: Existentem vel non existentem genuit Pater, 529. Responsio: O fortis augas! Hæc nobis conveniant qui partim ex entibus, partim ex non entibus sumus; at hic generatio cum essentia ipsa convenit, atque a principio existit, 529. Objectio octava: Non idem sunt genitum et ingentum, ac proinde nec Filius cum Patre idem est, 530. Responsio: Idem non sunt quantum ad proprietatem ingentii et geniti; natura vel substantia idem sunt, 530. Objectio nona: Si ratione essentia idem sunt, cum ingentis sit Pater, ingentis quoque Filius erit, 531. Responsio: Recte, si ingentum essentia Dei esset; non est autem, 531. Objectio decima: Si Deus gignendi finem non fecit, imperfecta est generatio; si gignere cessavit, omnino quoque cepit, 532. Responsio: Sempternum ne sit Filio nasci necne, nondum dico, quoadusque illud Scripturæ: *Ante omnes colles gignit me, accuratus expendero*, 532.

Eunomianorum paralogismos ex hac propositione deductus: Pater major Filio quantum ad causam. Pater causa natura; ergo major natura, 534. Responsio: Ab eo quod secundum rationem quomdam dicitur, ad id quod simpliciter dicitur, captiosè progreditur argumentatio, 534. Eorum dilemma: Pater vel essentia vel actiois nomen est; si essentia, Filius diversam a Patre essentiam habet; si actiois, Filius creatura est, 534. Responsio prima: Nec essentia nomen est Pater, nec actiois; sed relationem eam indicat quam Pater erga Filium habet, vel Filius erga Patrem, 535. Responsio secunda: Eisi Pater essentia vel actiois nomen dicitur, Eunomiani causam non obtinent, quare, 535. Eunomianorum disputationis præcipuum caput: Si Deus, et Deus et Deus, quid causam est quin tres sint Dii? 564. Responsio: Nobis Deus unus est, quoniam una deitas, atque ad unum ea quæ ex eo sunt referuntur, etiamsi tres personas credimus, 565. Individua in dividuis est divinitas, 565. Cum ad divinitatem primamque causam respexerimus, unum est quod mentis nostre oculis observatur; cum rursus ad ea in quibus est divinitas, et quæ ex prima causa, citra ullam temporis intercapedinem, ac pari gloria sunt, tria sunt quæ adorantur, 565. Objectio: Apud ethnicos deitas una est, ut docent philosophi, et apud genus universum humanitas una; et tamen plures sunt dii et multi homines, 565. Responsio: At illic communitas unitatem habet, quæ cogitatione sola considerari possit, 565. Nostræ doctrinæ non eadem est ratio, sed personarum Trinitatis quilibet unitatem essentia habet, non minus ejus cum qua conjungitur, quam sui ipsius respectu, 566. Eunomianorum argumentatio ex numeris petita. Quæ ejusdem essentia sunt, connumerantur (verbi gratia, duo vel tres dicuntur), 566. Quæ autem dispares substantiam habent, minime connumerantur, 567. Catholici, juxta hæc rationem, tres deos dicere debent: Eunomianis nullum tale periculum imminet, 567. Responsio prima: Numerus eam vim habet, ut subjectorum quantitatem non item rerum naturam explicet, 567. Responsio secunda: Tria numerantur quæ totidem numero sunt, etiamsi natura differant; unum autem et unum, et unum, totidem unitates quæ substantia conjunguntur, 567. Amprior hujus responsus explicatio et illustratio ab exemplis, 567.

Eunomiani sacrilegi Scripturæ profanatores, 540. Quibus Scripturæ locis Verbi divinitatem opponunt, 536. Brevis ad ea explicanda methodus: sublimiores voces di-

visitati, humilliores humanitati ascribantur, 537, 540. Objectionibus eius veritatis viam turbant, 537. Objectionum illarum solutio, 537. In disputationibus de Filio fracti, acriter animis in Spiritum sanctum iocuntur, 537. Rabulis comparati, 564. Macedonianis in impietate perfectiores, 564. Spiritum sanctum pro nihilo habent, 523. Baptismi formam evertunt, 615.

Eunuchi perstringuntur, 806. Feminarum curam b. benes, virorum officia ab imperatoribus Romanis prefecti, 399. Eunuchorum sub Constantio imperatore vita, 399. Eorum ope utitur Georgius Alexandrinæ sedis invasor, 599. Eunuchi, cur a Gregorio passim insectati, 656. Eorum castimonia laudem non meretur, 656. Qualem pudicitiam ab eis postulet Gregorius, 656. Circa divinitatem pudice et caste se gerant, 657. Ne adulterium animo committant, 658. Omnes in vitium ita feruntur ut idem sit eunuchum et impium vocari, 658. Gravis ad eunuchos omnes admonitio, 658. Eunuchorum genus aliquod honorandum, 658. Eunuchorum spiritualium tria genera, 659.

Euphrates, fluvius omnium maximus, 153. Assyriæ partem perlucit, Persidem præterlabitur, et cum Tigride miscetur, 153. Julianus Apostata partem haud minimam Euphratis dirumpit, et tantum ex eo circumducit, ut gestandis navibus par esse queat, 153.

Euripiæstus. Vide Aristoteles. Euripi nunc exundantes, nunc subsidentes, controversiarum in Ecclesiis actarum imago, 763.

Eusebius, Cæsares in Cappadocia episcopus, nomen a pietate apposite ducebat, 799. Non sine tumultu in episcopum electus, et ideo civitati suspectus, 793. Simulatus cum Basilio presbytero exercet, 792. Vir cætera quidem egregius, 792. Schisma inde secutum, 795. Ea similitate simul et Eusebii imperitii freti Ariani, Cæsaream se conferunt, 795. Quæ pacis redintegrandæ occasio fuit. Vide Basilius.

Eusebius, episcopus Occidentalis, 795.

Eusebius Samosatensis, ab exilio redus, saxi excipitur, 605.

Eusebius præfectus Basilio Magno infensus, quare, 811. Ex vexatore duplex, 815. Vide Basilius.

Euzoni et Monozoni Syriæ, 839.

Excusatio, ex timore petita, minor est quam quæ ex ignorantia facti, 401.

Exemplum quod raro accidit, lex Ecclesiæ non est, 687. Idque tribus proverbis confirmatur, 687.

Exercitus omnis in idololatriam a Juliano fraudulenter inductus, 118.

Exinanitio Christi, quid, 647.

Existimatio. Ut erga hominum de nobis existimationem affectos esse nos oportet, 641.

Exorcismus in baptismo adhibitus, 712.

Expeditio in Catholicos a Valente imperatore suscepta, 794. Barbarica incursio animas subvertens, 795. Alia ejusdem Valentis in Cæsarienses et Basilium, 805.

Experientia, stultorum magistra, 192.

Expulatio mundi, Christus, 635.

Expulatio administratoribus republicæ prohibita, 578.

Executio sui ipsius, quænam laudanda, 659.

Exilium nullum est viro Christiano, 465. Exilia Catholicorum sub Ariani principibus, 764.

Ezechias, rex Juda, quibus verbis Deum rogaverit et contestatus sit adversus Sennacherib, 165. Quo successu, Precibus adhibitis, vitæ incrementum, gratia simul et signo retroactæ graduum umbræ donatus, 350. Hoc miraculo non inferius, quod pro Gregorio Senioris valetudine factum est, 350. Tres pueri in fornacem Babylonicam conjecti, filii Ezechie fuisse ferebantur, 872.

Ezechiel, prophetarum omnium maxime admirabilis et excelsus, 465. Magnus mysteriorum et visionum conscriptor et interpres, 45. Quem impetum in pastores faciat, 45. Quid adversus malos principes et sacerdotes contulerit, 45. Vehiculum Dei, hoc est, cherubinos, descripsit, 510. Quid sit illa visio incertum, 510. Cæterum nec ille, nec alius ejusdem ordinis, Dei naturam aut vidit, aut alius patefecit, 510. Visionis ejus explicatio, 870. Significatio in ezechielem Gregorio male scripta, 869. Ab imperio quodam male digesta, 869. Ex libello, quem communis sententia Gregorii opus esse ferebat, decerpta, 870. Ezechielem Jeremias servum extitisse ferebatur, 872. Quod Ezechiel de ossium ac nervorum compactione dixerit, futuræ corporum resurrectionis argumentum est, 215.

F

Fabula jure suo quidvis libere confingit, 478. Scriptura sacra plerumque ad res dilucidius explicandas hujusmodi exemplis utitur, 478. Fabularum gentilitatis, non Ser-

plurimum nostratum ludus est, ut argumentorum venustate quasi prestigias auribus atque animis offundant, 60. Fabula, idololatriæ subditiuum et patrociniuum, 506. Fabulum gentiliuum obscenæ; quibus si divinitatem indicant, singularis stultitia est, 466. Refelluntur qui altiozem et absurdiozem sensum in poetarum fabulis reconditum esse dicunt, 115. *Vide* Allegoria.

Fallere. Nihil facilius est quam ut seipsum quis fallat, 635.

Fama suavior est animæ, quam oleum corpori, 883.

Fames audiendi verbum Domini ægre suffertur, 620. Paucos esse qui vere ac sincere huic medeantur, 620. Fames publica Cæsareæ, 798. *Vide* Basilium.

Familiaritas. Quod genus familiaritatis in virgine detestandum, 819. *Vide* Consuetudo.

Familiarium insignia et narrationes, instar paternæ hereditatis, ad posteros devolvuntur, 773.

Favere. Natura comparatum est ut suis quisque, tam præditi, quam liberis sermonibus faveat, 636.

Favus. *Vide* Apis.

Fel a Christo gustatum adversus mortiferam pomi gustum, 25.

Fellus Oxoniensis, operum sancti Cypriani Carthaginiensis editor, 435. Cyprianum, Antiochiæ Pisisillæ episcopum et martyrem, unquam existisse negat, 435. Refellitur, 456.

Femina domi manens virumque amans, a Salomone laudata, 222. Quia honeste intus versatur, ac muliebria officia virili animo exsequitur, foris oberranti opposita, 222. Alia ejusdem argumenti, 225.

Feræ in spectatorum corpora ab Arianis immissæ, 605.

Ferari Christianorum, quid sit, 751.

Ferrum. Ut candens ferrum aqua frigida, ita philosophicus animus periculis obdurescit, 466. Ferrum ipso fortior sapientia, 888.

Fevor imperitus, inutilis, 583.

Festivatio ultra fidei confessionem, si quando poscitur, progrediens, illi periculosa qui eruditio careat, 124.

Festivitas quædam infestiva Gregorio reddita; cur et quando, 69. Festivitates martyrum quomodo celebrandæ, 211. In festivitatibus Christianorum tympana non adhibenda, 171. Festivitates, ut a gentilibus celebratæ, 665.

Festum. Festi præcipuum caput, Dei memoria, 683.

Festa, ut a Christianis celebranda, 171, 751. Non Judæorum aut gentiliuum more, 171, 751. Sæculi pompa, et omne dedecus a Christianorum festis arceatur, 170. Hæc gentilitatis festorum sunt, 170. Festos dies agitat Judæus secundum litteram; gentilis, ut demonibus placet; Christianus secundum Deum, 215. Qua ratione festus dies, ut Deo gratum est, celebretur, et in eo martyres honore afficiantur, 245. Festum novæ lunæ tibicianum cantu plebisibusque a gentilibus celebratum, 170. Festi ac læti dies a gentilibus adversus Christianos acti, 167. Festorum civilium, quæ per familias quotannis agebantur, enumeratio, 691.

Ficulnea infructuosa, eius qui baptismi gratiam negligit imago, 696. An Dominus illi pareat, incertum, 697.

Fides, doctrinæ nostræ complementum, 559. In investigandis rerum principis potius sequenda quam ratio, 519. Non eruditiorum tantum, sed etiam simpliciorum est, 596.

Fide, non personarum dignitate, christianiimus insignitur, 807. Fides sub dio degens, copiosa et magnifica impietate præstantior, 755. Ex omnibus rebus una est quæ nulla vi expugnari queat, 174. Idque Machabæorum exemplo declaratur, 174. Intra pietatis fideique orthodoxæ fines consistendum, ne in alterutrum ex erroribus contrariis incidamus, 759. Fides conscripta apud Nicæam a recte credentibus episcopis trecentis decem et octo, 894. Ipsius fidei, seu confessionis fidei, tenor, 894. Fidei formula a baptizatis conscripta vel subsignata, 726. Quænam, 727. Fidei dogmata quæ recens baptizato foras exportare, atque ad vulgi aures efferre licet, 728. Cætera intus addiscenda, et quasi sub sigillo tenenda, 728. Fidei depositum a baptizato ante omnia custodiendum, 721. Fides pulchra res est: testis Abraham qui iustitiæ laudem ex fide consecutus est, 258. Omnibus Dei amatoribus admodum probabile est, neminem eorum qui ante Christum numeros omnes virtutis impleverunt, id citra Christi fidem esse consecutum, 287. Fidei doctrinam assidue proponere utile est, 757. Fidem de divinitate nostram, Spiritus sancti auxilio fressi, in lucem producimus, 525. De fide non semper, nec quibuslibet disputandum, 600. Fidei propugnatozem precibus juvare simpliciorum est, 726. Fidei doctrina, ne quid speculationis expertis atque a quosum nobis habeat, 857. Timendum ne in argutijs et captionibus illam solvamus, 469. Fidei in alterutram partem contep-

tuose deflexiones vitandas, 759. Ne scilicet in disceptatione alterutri ex oppositis erroribus favemus, 759. Fidei abtentu fidei integritatem violare maxime mortiferum est, 898. Contentiosi tanquam pro fide contentiones haberi volunt, 417. Rectæ fidei vita congruere debet, 612. Fidem moribus quidam anteverunt, 554. Fides sine operibus mortua est, quemadmodum et opera si fides abai, 728. Ut actio sine fide non est accepta, ita fides sine operibus mortua est, 475. Fides, quo sensu deus a theologo merces operum, 534. Fidei scutum in omnibus assumendum, 245. Fidei Christianæ, sub Juliano Apostata, desertores, quales fuerint, 85. Fidei abjuratio Juliano, post mortem suam, ab historionibus et mimis exprobrata, 159. *Fides tua salvabit te fecit*, quibusnam hoc Christus dicitur est, 284.

Fides imperatoribus servanda, sei prius Deo, propter quem ipsi etiam imperatoribus, 512.

Filuctia et audacia quatenus differunt, 152.

Figura. Figurarum omnium antiquæ legis allegorie, quibus conspicuus, 855. Iis solis qui virtute Moysen referunt, 855.

Filius Dei, Deus est, non ut nos dii sumus appellati, vel ut Moyses Pharaonis deus dicitur est, sed Deus verus, 898. Filium proprie Deum esse Scripturarum testimonio demonstratur, 535. Filium Deum negans, Judæus insipientior est, qui Filii nomen æqualitatis vocem esse censebant, 675. Filius Dei, profecto Deus non erit, si creatus fuerit, 468. Filium creaturam admittens, deitatis iacturam facit, et in eum contumeliosus existit, 451. Si Filius creatura est, creaturam colimus præter Creatorem, 657. Filius non ex nihilo productus, 580. Non corpus instar generatus, 580, 581. Neque humano more, 580, 581. Filii non generatio, sed creatio metuenda, cur, 744. Filium genitum asserere minime periculosa est, 430. Filii generatio passionis omnis expertis, 554. Filius non est extensio partis alicuius ex Patre, 895. Generatio ejus magna non emet, si comprehendi posset, 528. Ipse humanis generatio atque natura incomprehensibilis, 528. Filius an voluntate genitus, 527. Cum sit a principio, incerto quaeritur utrum ante generationem existit, 530. Filius vere Filius, quod et solus sit, et solius, ac singulari modo, et solum, 467. Multo minus a Patre differt, quam filius omnia a parente suo, 554. Secundum excelsozem quendam relationem Filius est, 560. Ita dicitur, quia essentialiter idem est cum Patre, et ex illo est, 555. Filius Dei unius substantiæ cum Patre, quod Græci dicunt *ὁμοούσιος*, 894. Id est, unius essentialis, 469. Tantis est, quantum videtur Patre: totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecta consummatique virtute, 901.

Filius non ita ex Patre existit ut prius in Patre fuerit, postea autem in esse proderit, 582. Ex Patre est, non post ipsum nisi sola principii cogitatione, 592. Principium habet, id est, Patrem, ut causam, 580. Sin de tempore principium intellexeris, principii omnis expertis, 592. Eandem cum Patre æternitatem habens, 580. Rerum omnium principium est, 580. Per Filium facta sunt omnia, non simpliciter, sed quæcumque facta sunt, 563. Filius, ex principio principium, 851. Patris tertius et ratio, 851. Filii voluntatem propriam atque a Patris voluntate separatam non habet, 548. Sed quorum una est tas, ita una quoque voluntas, 548. Sermonem dicit sum non esse, sed Patris; quo sensu, 548. Fieri nullo modo potest ut Filius aliquid faciat quod Pater non faciat, 547. Quod Patrem facientem videt ipse facit, non serviliter atque indocte, sed perite et heriliter; aptus dicitur, atque paternæ, 547. Non similia sunt utriusque opera; sed per utriusque potestas atque auctoritas, 547. Filius, Dei sapientia dicitur, ut nunquam Pater sine sapientia, has est, sine Filio suo esse credatur, 897. Alia multa eundem argumenti, 897. Nomina Filii multa sunt, et multis quo de eo intelliguntur imposita, 552. Explicatur, 553. Filius variis nominibus appellatur, quæ significationes duorum ejus operum ostendunt, 900. Nominum illorum descriptio ac explicatio, 900. Cur Patris imago dicitur, 554. Primogenitus omnis creaturæ, 901. Filius visus est, non ut Deus erat, sed ut homo capere poterat de Deo, 902. Qua ratione Patribus visus sit, 902. Misus quidem est; verum ut homo: quod si etiam ut Deus, nihil inde quod hæreticis faveat, 866. E cubo descendit, id est, humanitatem assumpsit, 548. *Vide* Incarnatio. Extremam diem ignoravit ut homo, 551. *Vide* Christus. Qua ratione vivit propter Patrem 547. Filius, ut Filius, Spiritus sancti non anteponendus, 725.

Filius hominis. Cur Christus ita vocatus, 556.

Filius Suanmitidis, vitam reddidit, 754. Filius Valentis imperatoris, cur non incolimus acceptus post orationem Basilii, 810.

Filii Heli sacerdotis. Fænoris quod in sacrificiis mittebant, penus solvit eorum patrem, 377. Filii Ezechielis

regis Juda, 872. Filiorum Zebedæi grandiloquentia, 829.

Filiæ Schedasi in Leuctris occisæ, 109.

Fimbria vestis Christi contacta, fluxum peccati iustificatus homo compressit, 717.

Finis ad quem creati sumus, dedicatio, 147. Finem vite huius exoptare bonum est, 26. De morborum sine quolibet præclare cognosci non potest, principis non recte consideratis, 580.

Flamma, ipsam, cuius fetus est, materiam absumens, improbitalis homines improbos absumentis imago, 426.

Flava comæ pudicis mulieribus interdicta, 325.

Flores et fructus, eorumque varietas atque utilitas consideranda, ut si nihil aliud, ex ipsis saltem beneficiis Deum cognoscamus, 516. Flores quibus in Christianorum fœcis redimi licet, 171.

Fons aquæ vivæ. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Fontes. Variæ de illis quæstiones proponuntur, 518. Fontis Castalii latices, quo loco a Christianis ponendi, 679.

Forma solis, lumen, 837.

Formicarum penuria, et cætera omnia historiar. monumentis consignata, 516. Curiose de mysteriis interrogantes ad ea consideranda et explicanda provocantur, 516.

Fornicatio et adulterium dicitur omne scelus in divinum Numen commissum, quare, 657.

Fortuna. Rerum omnium procreatio atque productio casui vel fortunæ minime tribuenda, 508. Sed nec eorum dispositio atque conservatio, 508. Fortunam adversam ferre facilius quam secundam conservare, 415. Fortunæ templum, a Cæsariensibus Cappadociæ, sub Juliano imperatore, igni traditum, 126. Quæ Julianus in Cæsarienses tum admisit, fortasse ne obijcere quidem æquum fuerit, 126. Justa indignatione commotus, ad huius facti ultimum progressum esse videbatur, 126. Quandoquidem iniustitiæ dominantis nonnihil concedendum est, 126.

Frater. Fratrem, sola plerumque suspitione ducti, præcelsimus, quem adhibita benignitate fortasse lucræmur, 600. Fratrum nomine appellandi qui nobis infensi sunt, si tamen id æquo animo patiantur, 424.

Fraternus amor pulchra res est; ejusque testem habemus Jesum, qui frater noster vocari sustinuit, 258. Fratris infirmitates qua ratione tolerandæ et curandæ, 600.

Fraus pulchra, quænam, 861. Fraus Arianorum post Seleucense concilium, 400. Pauci exceptis, omnes in eam inciderunt; sed alii citius, alii serius, 401. Qui Arianae fraudis auctoribus manus dederunt, qua ratione dijudicandi, 401. Fraus a Juliano imperatore militibus facta, 117. Pauci eam effugerunt, 117.

Frigidi vini potatio, in veterum conviviis, 119. Quænam hæc potatio, 119.

Fructuum varietas, uberrima copia, et pulchritudo, 516. Ex ipsis Deus agnoscendus, 516.

Fragilitati ac simplicitati studeat, quisquis ad prædicandum Evangelium mittitur, 860.

Frustrum abscondens, plebi execrabilis est, 797. Frustrum emptores civibus maxime nocent, cum nec carnalibus jura commoveant, nec Deo frustrum largitori gratias agunt, 798.

Fucus et pigmenta scænicis et trivialibus feminis Gorgona reliquebat, 224. Si vir illitam fuce uxorem perspexerit, eam hoc ornato spotet, 661.

Fuga peccati, magna vitii medicina, 312.

Fugere e civitate in civitatem, et persecutoribus cedere jubentur, quibus de causis, 123. Quandoam ex fuga redeundi, et esse persecutorum arbitrio tradendi officium sibi incumbere exhortat episcopus, 225.

Fulgens. Variæ atque inextricabiles de fulgetris ac tonitruis quæstiones, 519.

Funera Christianorum, psalmorum cantu et cereorum ignibus ornata, 157.

Funebris enumeratio pietatis Constantii Augusti, quænam, 158. Funebris oratio, quænam esse debeat. Vide Oratio.

Furum se latronum, quos animarum pastor metuere debet, agendi ratio, 475.

Futurum. Dæmones non certo futura prævident, 99. Idque Juliani Augusti morte, quam prævidere æquiverant, luculentum ostensum est, 475. Futura, suis quibusque temporibus, complenda a Patribus in Filio Dei visa sunt, 902.

G

Gabronitæ melioris conditionis quam Gregorius, dum

Ecclesia Constantinopolitana opem ferret, quare, 639. Quinam Gabonitarum appellatone hic designati, 639.

Gades, quid, 789. Ultra Gades transmare nemini concessum, ex proverbio, 789.

Galatarum dementia, 421. Vide Marcelliani.

Galilæorum nomen, contumelias causa, Christianis a Juliano imperatore datum, 112.

Gallus, Juliani frater, a consanguineorum cæde servatus, 87. Qua ratione educatus. Vide Julianus Aug. Gallus Constantii benignitate Cæsar effectus, 91. Res novas molitus, Constantii jussu necatur, 92. Gregorius, dum utriusque pietatem veneratur, temeritatem haudquaquam laudat, 92.

Gazæorum in Christianos effrenis audacia, sub Juliano imperatore, 121.

Gedeonis vellus, et terra vicissim completa et sicca, 96. Pauci delecti milites multa hominum millia vincunt, 86. Trecenti viri tot hominum millibus non inferiores, 755.

Geiboe montibus dira omnia deprecatur David, 414. Quam ob causam, 414.

Generatio divina, ineffabilis, 381. Non curiosus inquirenda, 382. Aliquid ea dignum concipere, ut possibile, 528. Silentii honore decoranda, 529. Generatio divina, in illi expertis; nec contrarium evincunt hæc verba: *genuit et genitus est*, 526. Curiose de ea pertractare, periculo non vacat, 528. Ne passiones metuamus, dum generationem in Deo confitemur, 468. Generatio divina a passione immunis, 525. Hominum generationi quam dissimilis, 525. Vide Trinitas. Generatio Christi, 21. Ad comparandam homini supernam beatitudinem, 23.

Generationis animalium varii modi, 562. Modus singularis quo idem animal a seipso consumitur et procreatur, 562.

Genitum et ingentium quo sensu idem sint, quo diversa, 550. Deus quomodo genitus, 529. Ut scit Pater qui genuit, et Filius qui genitus est, 529. Quod supra hæc est, nube obtegatur, 529. An Pater Filium voluntate generit, 527. Geniti et ejus qui genuit eadem est natura, cur, 550.

Gentilis populus, an pullo quem Jesus conscendit significatus, 405. Gentiles, malorum demonum fictores, et sacerdotes et cultores, 666. Per numina quæ colunt, sibi ipsis dedecus inurunt, 680. Dæmonibus in hanc amentiam impulsæ, 680. Quæ legibus vindicantur, ea ut divina venerantur, 145. Cur deos vitiorum patronos effinxerunt, 681. Tibicinum cantu plausibusque, novæ lunæ festum celebrant, 170. Ut in illis se gerunt, 665. In festis diebus agitandis vitiosi, 731. Scelerum quæ in Christianos perpetrarunt, brevis enarratio, 166, 167. Gentiles, extincto Juliano, non jam filios suos et filias dæmonis immolabant, 166. Sævo atque infenso animo, disputantium Christianorum sermones expendunt, 491. Gentilium obscenæ fabulæ; obsceniora sacrificia, 466. Fœda sacrificia, 507. Eorum fœdissimi ritus, 151. Ad cæcæ gentilitatis probrum expositi, 154. Gentilium mysteria egregie perstringuntur, 678.

Gentilismus et Judæismus e diametro oppositi; quod Judæismus unam tantum in Deo personam, gentilismus plures deos admittit, 668, 846.

Genus. Generis splendor in eo consistit, ut divinam imaginem conservemus, 447.

Geometria, a quibus inventa, 156.

Georgius Cappadox, infensissimus Athanasii hostis, et sedis illius invasor, 394. Athanasio pulso, Ægyptum vastat; Syriam populatur; Orientis quantum potest arripit, 398. Diaboli administer, zizaniarum astor, Antichristi præcursor, 399. Episcopo eo tempore disertissimo, linguis vice, ultitur, 399. De eo episcopo variæ opiniones, 399. Opes Ecclesiæ quæ bona pauperum sunt, in flagitiosos natus insumit, 399. Enochorum ope citatur, 399. Quas impietatis et audaciæ suæ penas luerit, 465.

Gigas. Gigantum genus quoddam erat et reliquorum hominum, 374. Gigantes, unde, juxta poetas, exoritur, 792. Gigantes angulipedes, Cotus, Briareus, Gyges, Enceladus, 141. Insulæ in eos injectæ, 141. Inmanes eorum fetus et soboles, 141.

Glacies. E cajus utero egressa est, 518.

Gladius ebrinus in celo, quænam facere jubeatur, 304. Gladius Christi, sermo acutus, pios ab impiis dividens, 362. Verbi divini sectio, bonum a malo dividens, scelerem ab infideli secans, filium et filiam et aurum adversus patrem et matrem et eorum excitans, 687.

Gloria futura. Vide Salus. Gloriam illam adeo Gregorius appetebat, ut dicere posset: *Deficit in salutem tantum anima mea*, 214. Inanis gloriæ studium magis ad

virtutem impedimento est, 38. Qui gloriam ex liberalitate collectam alteri concesserit, haud facile reperietur, 544. Proximi oppressionem gloriam suam ducere, bono publico maxime contrarium, 431. Exigua hujus vitae gloria ne magnum aliquod existimetur, 365.

Gloriari. De civitate sua gloriari quam insulsum, 610. Ne glorietur sapiens in sapientia sua; nec in ulla re, ex his quae apud mortales laudi ducuntur, quisquam glorietur 370. Qui gloriatur, hac una in re glorietur quod Deum cognoscat ac requirat, 270.

Gnossum: urbs Cretae nobilissima, 516. Gnossum Dardali eborus, 516.

Goliath. a gigantibus oriundus, 254. A Davide prostratus, 254. Vide David.

Gomorrhæ ac Sodomorum celebris improbitas, celebrior interioris, 589.

Gorgonia, Gregorii Theologi soror; parentum illius encomium, 220. Sublimius disserendo, illi patria fuit celestis Jerusalem, 221. Nobilitas, divinæ imaginis conservatio, 221. Tum in matrimonio, tum in coelibatu, omnes ætatis suae mulieres pudicitia laude superavit, 222. Carui per matrimonium copulata, non idcirco a spiritu disjuncta est, nec quia caput virum habebat, ideo primum caput ignoravit, 222. Maritum ad se pertraxit; filios et nepotes spiritus fructum effecit, 222. Gorgonia si a dotibus mulieri fortè ascriptis laudetur, perinde est ac si quis ab umbra statuum laudet, 223. Virtutum quas colebat, disteria et luculenta descriptio, 225. Nullum ornatum moribus suis præstantiorem agnovit, 224. Unus illi rubor placebat quem pudor avertit, unus candor quem parit continentia, 224. Nulla mulier divinas res, tum ex divinis oraculis, tum ex propria intelligentia, magis cognovit, 224. Gorgonia, vehiculo mularum furore abrepto, ossibus ac nervis conteritur, 227. Medicum alium præter Deum habere non sustinet, virorum oculos et manus erubescens, 227. Salutem a Deo consequitur, 227. Insoliti cujusdam et prodigiosi morbi, quo tenebatur, descriptio, 228. Item quæculi quo. pretiosi corporis et sanguinis antityps lacrymis admiscens, ab eo morbo sanatur, 229. Hoc miraculum, quandiu Gorgonia vixit, tectum et silentio compressum, cur a Gregorio patefactum, 229.

Gorgonia divinæ visionis optatum obitus diem prænocit, 230. Baptismum recens accepit, 230. Baptismus pene ei soli non gratia sed sigillum fuit, 230. Ut maritus eodem sacramento perficeretur, sique non dimidia tantum ex parte, sed tota perfecta discederet, precibus a Deo impetravit, 230. Dierum secundum Deum plena spilitur, aut assumitur, aut avolat, aut trapamigrat, aut paululum ante corpus abscedit, 231. Psalmodias verba ad exitum pertinentiam recitando, 232. De anno maritis illius conjectura, 217. Supremæ Trinitatis, totam sese toti menti contemplantiam et tenendam præbentis, illuminatione perfruitur, 232. Gorgonia has unas liberas suis opes reliquit, nempe imitationem, et ejusdem laudis studium, 232. Exempli suo conspicuum lecti, masculum et feminam, corporis non animæ discrimen esse, 237. Studio habebat de gratiarum donis minime se jactare atque gloriari, 227. Viri ejus nomen ignotum; patria Iconium, si Eliæ Cretensii fides, 217. De Gorgoniae liberis quid certum habeatur, 217.

Graculus, alienis p'umis detractis, nudus se turpis est, 426.

Gratus. Graduum et functionum diversitas in Ecclesia, 386. Gratus nullus in Ecclesia parvus, 14. Gratus tres honestorum virorum: primus, eorum qui bono propter bonum conjungi exoptent; secundus, eorum qui merceda bonum faciunt; tertius, eorum qui pœnæ metu a secessu abstinent, 104. Graduum et dignitatum diversitas utinam nulla esset, 483.

. Graduum cantica, quarum, 475. Ea canere quinam mystico sensu dicantur, 475.

Græci, nulla ethnica religio lege præscriptum est, 125. Etia præscriptum esset, non tamen ad ethnica privatim pertineret, 125. Insula Juliani imperatoris sententia, quæ Græci ethnicoorum non Christianorum esse dicitur, 131. Vide Julianus.

Gracianus, vox in ore Juliani Apostatæ ambigua, 123. Variæ illius acceptiones, 124.

Græcorum, qui pallio et promissa barba gravitatis speciem præ se ferunt, factus et insolentia, 457.

. Grammatica plurimas artes complexitur, 788.

Grandiloquentia filiorum Zebedæi, 629.

Grandis plaga natale Gregorii solum afflicta, 299.

Gregorii ad populum ea de re oratio, 299.

Gratia, baptismi nomen, quare, 693. Gratia baptismi, per quam Christus ad nos immigrauit, quot et quanta in nobis operari debeat, 716. Ob eam superbia extolli quam periculosum, 719. Ejus conservatio ex Deo et

ex homine, 719. Acceptam Dei beneficio et gratia veniam qua diligentia tueri oportet, 719. Ad gratiam a lege transeundum, 57. Gratiarum diversitas est, 743. Alia gratia opus est ad discernendum quarum sit præstantior, 743. Gratiam propheticam ad gentes migrare Jonas propheta cognovit, 62. Gratiam propheticam David penitentia conservat, 689. Gratias facturam quandam pro fratribus facere cupiebat Gregorius, 433. O mirificas divinæ gratiæ opes! mens et lingua Christum habent; illa credendo, hæc confitendo, 596. Gratia divina indiget omnes, 257. Si fidem astruentes nihil patimur, Deo sit gratia; si patimur, sit quoque Deo gratia, 742. Gratia Spiritus sancti ad explicanda mysteria ejus necessaria, 733. Quod in morbo incedimus, humanæ infirmitatis est; quod morbum depulerimus, id rationis munus est divinæque gratiæ, 185. Gratia, boni principium. Agnosce unde habes quod sis, quod sapias, quod Deum cognoscas, 275. Alia multa ejusdem argumenti, 275. A Deo omnia, 198. Bonum omne initium a Deo ducit, 187. Recte factum, bonorum omnium supplicatori acceptum referatur, 634. Ipsum etiam recte velle divinæ auxilio indiget, 634. A Deo est, 634. *Quibus datum est, quomodo intelligendum, 634, 635. Item. Non est volentis, neque currentis, 634.* Vulneribus per Maximi philosophi consecrationem Ecclesie inflictiis morderi, Trinitatis opus est, 485. Christus Eunomianos insauet; pro argutoribus credentes, ac pro his, quales nunc nominantur, Christianos officiali, 539. Catholicorum de Antiochæno episcopo dissidentium concordia, Trinitatis opus, 433. Deo acceptum referri debet, et sanctis ejus digna loquamur, 392, 450. Dei, qui omnia facit et mutat, benignitatis donum est quod doctrina in melius transferatur, et stoliditas rationi subjiciatur, 441. Qui dilectionis dedit mandatum, dedit et omnia præstare quam ad observationem ejus pertinent, 246. Gratiam quanta virtus, Paulus ex persecutore, Spiritus sancti dono, plus effectus, 742. Ex maso in bonum mutatus, ne de seipso magnifice sentiat, 840. Dicit potius cum Davide: *Hæc multatio dexterae Excelsi*, a quo promanet quicquid ab hominibus recte et cum laude geritur, 840. Cyprianus libros magicos igne absumit, a demonibus necedit; Deo adiungitur, o mirificam gratiam potentiam! 444. Idem pastor creator, ac pastorum optimus et probatissimus; hæc Deus facit, 445. Peccatores ad vitam revocare Christi solus est, qui sua potestate mortuos vivificat, 758. *Lazarus, veni foras*; magna vox Verbi qui peccatores ad vitam redeunt, et funebribus vinculis solvuntur, 718. Utinam Christus fidei pravitate mortuos suscitaret, quemadmodum corpore mortuos ad vitam incemque revocavit, 674. Gratia divina in indignos minime infundit, 235. Ea scilicet quæ vivorum sacramenta conferunt, 236. Saepe factum et elationem parit; quod omnium malorum nostrorum miserrimum est, 236. Gratia talentum vocat, 48. Gorgonia Theologi soror, studio habebat de gratiarum donis minime se jactare atque gloriari, 227.

Gregorius Thaumaturgus, divino Numine affatus, 574. Ejus de Trinitate confessio, 574.

Gregorius, Theologi pater, in Hypostasiarum errore aliquando versatur, 528, 535. Animalium simulacra aut idola non coluit, 329. Ante baptismum Christianus, 534. Fidem moribus antevertit, 331. In magnis reipublicis muneribus veratus, ne teruncio quidem facultatis seas auxit, 534. Dum catechizatur, contra morem genus fletit, et qui eum catechi et, sacerdotii orationem profert, 338. Quod futuri episcopatus ejus præsagium habetur, 338. Baptizatus et ex aqua egressus, insulæ et gloria circumdatur, 339. Ex oleastro in fructiferam olivam pulchre inq̄itas, 199. Alter Aaron aut Moyses, 199. Divis his rebns quæ oculis ceruantur; ditior his quæ tactæ et absconditæ sunt, 199. Gregorius et Nonna uxor, filiorum simul et Christi amantes, sed Christi quam liberorum amantiore, 200. Virtutum et bonorum operum quibus ambo vacabant luculenta descriptio, 200. Ille motus Abraham, hæc Sara, quare, 200. Ille virorum, hæc feminarum exemplar, 221. Totam vitam hæc instituerat, ut nihil aliud quam moris meditatio fuerit, 210. Gregorius non repente, sed legitimo tempore interjecto, sacerdotium suscipit, 340. Ferns Nazianzenorum mores mitigat, 340, 341. Orthodoxæ doctrinæ pater et magister efficitur, 341. Novus Abraham et Cappadocia patriarcha, 799. Templum Nazianzi extruxit, 5. Catechumenus, in Caesariensem episcopum electum et, cogente populo, a provincialibus ordinatum non probat, 364. Artificiose quodam heretico scripto decipitur; sed tamen intacta illæsa, 342. Exortam ideo in Ecclesia sua tempestatem sedat, Theologo pietatis et operæ socio, 342. Quo zelo resistit præfecto militum a Juliano imperatore missæ, et Nazianzenum templum sibi tradi exposcenti, 365

Cedit prefectus, alioquin calcibus cadendus, 353. Gregorius morbo jaceas, exiguum quiddam et desperatum spirans, ipsa Paschalis nocte e lecto surgit, et pro populo mysteria peragit, 350. Quod de sola recitatione liturgiae intelligendum, 350. Miraculo sanatur, et Dominica nova cum omni populo sacrificium offert, 350. Quamnam apud Graecos Dominica nova, 350. Basilium Magnum in Caesariense episcopum ordinari curat, 357, 793. Ariensis et Valentini imperatori obsistit, 358. Morbo ultimo laborans, interdum ex sola liturgia robor concipit, 358. Prope centenarius obiit, 358. Anno 374, 328. Quanta ipse in omnium linguis et moribus veneratio, 339. Gregorii patris eximia dotes, 5, 6. Mansuetus et placidus pastor fuit, 193. Patrum optimus et filiorum amantissimus, 193. Abraham comparatur, 59. Ira ejus apud aculeo similis, qui ita pungit, ut mortem non aferat, 546. Tanta ipse benignitas, quanta nec ab homine postulanda videtur; minae ejus qua ratione solverentur, 546. Stephano martyri comparatur, ob ignoscendi facilitatem, 346. Gregorius Theologus, ante ortum a pia matre Deo promissus, et statim alicuius in lucem editus est, consecratus, 337. Ab utero Deo consecratus, 49. Sub pilis parentibus Nazianzi primum educatus cum Caesario fratre, 201. In Palaestinam missus, ibique ob amorem artis oratoriae moratus, Caesario Alexandriam profecto, 201. Gregorius et Caesarius, hic ex Graecia, ille Alexandria eodem tempore Byzantium appulsi, 202. Domum simul redeunt, 203. *Vide* Caesarius. Gregorius Athenas advenerat paulo ante Basilium, 781. Exorta, dum navigaret, gravi tempestate, vehementer timet, ne non baptizatus e vita discedat, 352. Parentum precibus naufragio liberatus, Rhodum appulsi, 352. Basilium Athenas a Deo missum excipit, 780. Quil inde lucri perceperit, 332. Gregorius et Basilus, ex eodem patris fonte in diversas regiones dissecti, rursus Athenas coeunt, 781. Mutuo deinceps amore sauctantur, 781. Gregorius Armenios Basilium argutiis argentes primum juvat, mox deserit, 784. Dum Athenis agitat, urbis superstitionibus non impicatur, 786. Quae de causa acrioribus amicitias vinculis Athenis conjuncti, 785. Duas tantum vias cognoscunt, quarum una ad vias sacras, altera ad professores ducit, 786. Christianos esse et nominari, omnibus rebus praestantius habent, 786. Hoc inter aequales erant, quod fluvius per mare dulcis fluens, 787. Praclarissimi sodalium praecipuos, 787. Per totam Graeciam celebres, 787. Oreste et Pylade celebrioris, 788. Triste ac miserum spectaculum cum Athenis profecturi suat, et domum reversi, 789. Ut obstitere sodales et magistri, 789. Gregorius solus remanere coactus, diu miser esse non sustinet, 790. Equum Homerium imitatur, et ruptis vinculis, ad sodalem impetu fertur, 790. Uterque domum reversi, cum nonnulli scena dedissent, sui juris effluuntur, 790. Basilus a Caesariensi civitate retinetur; Gregorius pietas erga parentes ab eo abstractum tenet, 790. Gregorius linguam suam in profanis disciplinis eruditam, divinis postea nobilitat, 657. Suae in presbyterum ordinationi consentit, 11. Die solemni presbyter consecratus, 4. In Pontum secedit, quibus de causis, 14, 15, 16. Gregorius presbyteratus non puduit ab altioris gradus cupiditatem, ut quidam forte suspicabantur, 13. Quid eum deterreat a prefectura, 47. A sacerdotio, 48. Gregori post fugam redditus variae causae, 59. Gregorius patri obedientem se praebet, et idem benedictionem sibi reddi postulat, 64. Juliani Augusti minas non timet, 53. Postremus licet, ad persecutionem ejus cum Basilio reservatus, 174. Orto inter monachos Nazianzenos et Gregorium patrem schismate, obmutescit, procul ab omni bono remotus, 179. In Pontica solitudine, 178. Dolor ejus die ac nocte renovatur, per ipsam etiam monasticam vitam officia quibus schismatici vacabant, 179. Quoniam id pacto, 180. Quo sine Julianum Augustum duplici inveciva proscindit, 79, 81, 82. Orationes illae scriptae, non palam pronuntiate, 75. Juliani facinora luget ob christianos vexatos, 100. Gravior autem ob sequentis vitae cruciatu, qui Julianum ipsum et impietatis illius socios manent, 100. Gregorius, schismate composito, silentium exiit, et fidelibus imo potius Deo sermonem offert, 181. Sermonis illius scopus est, ut, propter pacem, gratia Deo agantur, et fideles de bono pacis admonerentur, 183. Caesarium fratrem oratione funebri celebrat, anno 368 exeunte vel 369 iacunte, 198. Gorgoniam sororem anno 370, 218. Basilio ab episcopo suo vexato auctor est, ut in Pontum recedat, 793. Bilio in episcopum electo, domi se continet, ne invidia pateat, 801. Postea cum ad eum venisset, insigniorem inter presbyteros honoris locum recusat; ob utrumque factum a Basilio laudatus, 801. Caesarem agebat, quo tempore Valens imperator cum Basilio colloquium in Ecclesia habuit, 803. Basilium Dei voce lo-

quentem audivit, 809. Gregorius, propositio sibi episcopali munere, acerbitate ac molestia impetur, 236. Eodemque modo afficitur quo pueri ad fulgetra, 236. Episcopum Sasimorum ordinari se patitur, non suasionem inductus, sed coactus, 257. Ejus hac de re tum ad Basilium, tum ad alios, oratio, 256. Sasimorum episcopus esse requirit, 639. A Basilio ordinatus; cum caetera Basilii facta, supra quam dici potest, admiretur, hoc unum laudare nequit, 814. Hinc illa omnis vitae perturbatio manavit, 814. Basilium tamen excusat, 815. Solitudinem et silentium expellit, 361. Quibus de causis, 361. Fugam post ordinationem illam capescit, 233. Quibus rationibus in solitariae vitae proposito aliquando steterit, 239. Quas cogitationes in Basilium tum animo versaret, 240. Quibus rationibus inductus sit, ut sententiam mutaret, et onus iniectionum susciperet, 239, 240. Allam ejusdem argumenti orationem habet ad Gregorium Nyssenum, 241.

Gregorius de patre ac Basilio queritur, quod ipsum in animarum forum intulerint, 358. Quare animarum cura foro comparata, 358. Gregorius, etiam post reditum e fuga, curam Ecclesiae Sasimensis suscipere non vult, Ecclesiae Nazianzenae cum suo patre curam non recusat, 251. Velut magnam aquilam et altissime volanti pullus non inutilis, e propinquo advolans, 251. Patre mortuo, penam suam Spiritui, quo volat, et quoquo modo volat, daturus, 251. Gregorius, propter plagam grandinis quae natale solum afflixerat, sermone ad populum habet, 290. Medio circiter anno 375, 290. Tuac pastorum princeps, 301. Divinae misericordiae sponsores se praebet, 309. In ordinatione Eulalii Doarensis, manus in se a quodam sacerdote immisissas queritur, 254. Julianum praefectum in civis Nazianzenos ira commotum flectere modis omnibus tentat, habito ea de re sermone anno 375 circiter exeunte, 317. Gregorium patrem, medio circiter anno 374, funebri oratione commendat, praesente Basilio, 350. Patre vita functo, solitudinem ac silentium expellit; quibus de causis, 364. Sermone habet ad Julianum amicum, tributis ex antiquis Nazianzenis praefectum, quare, 365. In Isauriam secedit anno 375 363. Gregorius dignus habetur qui Trinitatis orator ac sincerus praeco fiat, 453. Eo animo Constantinopolim petit ut Catholicis sermorum socius esset, 460. Non sponte, sed invite, animarum regimen suscipit, 612. Qua lenitate ac modestia fuerit cum Ariensis Constantinopolitanis, 612. Ejus mansuetudo pro amentia habetur, 612. In Christi passionibus et ignorantia minoris ducit, 612. Constantinopoli receptus in domo pia consanguineorum et amicorum, apud quos Catholicis ab Ariensis vexati convehiebant, 484. Exiguum Catholicorum gregem impense laudat, et a detractore tuetur, 615. Parvulam eorum Ecclesiam latrorem se viuram certissime praedicit, 615. Catholicos eo modo erga se affectos experitur quo ferrum erga magnetem, 634. Quae tanti desiderii causa, 636.

Gregorius non novum fontem Constantinopolitanis rupit, sed abditum illum, quem Ariani obstruxerant, aperit, 635. Nec jucundum nec factum se praebet, sed eum in quem morositatis potius et rusticitatis quam adulationis et servilis animi nota cadere, 466. Quod philosophus genus ea in urbe coheret, 636. Cui fitebras quaereret, 636. Gregem suum sermonibus fovit, non temere jactata, sed quae lectissimus habet; non meretriciorum, et a quodam perhiberet, sed gravium et pudicorum, 756. Pro mercede, Trinitatis confessionem expellit, 756. Ita docuit, ut adversarios contumelias aut conviciis non incesaret, 757. Pacis ita studiosus, ut nihil de veritate relaxaret, 757. Hoc temporis spatium habuit orationes multas; in his quinque theologicae, ex quibus Theologi cognomen adeptus est, 486. Gregorius, ut Joannes, efficitur vox clamantis in deserto, 648. Deserto prius loco, et siccitate laboranti, nunc autem valde habitabili et frequenti, 648. Lapidibus appetitus in urbe regia, pati non detrimentum ducit, sed potius non pati, 428. Periculorum quae pro Christo toleravit optimum fructum refert, populi Catholici incrementum, 428. Gregorius Maximum cynicum amantem excipit, familiarium numero ascribit, et publico encomio, sub Heronis nomine, celebrat, 463. Corpore tunc temporis aeger, 454. Quid, audita illius in episcopum consecratione, egerit, 470. Gregorius ab adversariis ex omni parte tentatus, 482. Unam hanc sapientiam se acire praedicitur, quae in timore Dei sita est, 482. Ipsa proferat dives, 482. Nusquam exsul, 482. Thronum episcopalem prompto et hilaro animo nunquam se coascendisse declarat, 482. Pecunias spoliari non poterat, cum nullas haberet, 483. Amicos suos, parcendo potius quam accipiendo, gravaverat, 484. Eos tamen experitur, alios contrarios, alios a longe stantes, 484. Solus relictus,

constantiter omnia tolerat; eos tantum iugens qui sibi molesti fuerant, 484. Parum abest quin Petrus eum abneget, 424. Petrus ille, quis, 484.

Gregorius, clamans licet et lamentans, in archisacerdotali sede a civibus Constantinopolitanis collocatur, 636. Anno circiter 579, 575. Concilium in urbe regia congregati suffragio, Constantinopolitanæ Ecclesiæ præficiuntur, 745. Meletio concilii præside vita functo, Antiochenæ Ecclesiæ regimen Paulino, ex conducto, dimitti obnixè rogat; quo negato, de secessu cogitare cepit, 745. Ægyptii et Macedones eum, præter canonem, Ecclesiæ Constantinopolitanæ præpositum exposu-erunt; datam hinc occasionem secedenti avidius arripit, 745. Votis ejus annuitur, 745. Utimum vale dicturus administrationis suæ rationem reddere, et collegarum iudicium subire paratum se ostendit, 748. Regiam civitatem salutifera doctrina imbutam concilii Patribus offert, 755. Constantinopolitanam cathedram se non affectasse multiplex ratio demonstrat, 638. Hinc Ecclesiæ, ut videtur tutor atque curator, opem ferre tantum intenderat, 639. Gregorius verum minimeque adulterinum sacerdotium custodivit, 761. Imperatorum aulas calcare non appetiit, 761. Pro laboris mercede secedendi licentiam petiit, 761. Fastidii ac lassitudinis ejus causas; prima, corpus tempore, morbo ac labore confectum; secunda, mansuetudo sibi toties in crimen versa; tertia, cum invidiis hæreticis et Catholicis pugnantibus necessitas; quarta, episcoporum inter se dissidia, 762. Quidam, Oriens et Occidens, Antiocheni schismatis occasione, divisi, 765. Pacis inter Catholicos Antiochenos iunctæ sponsorem se præbuerat, 428. Missionis libellum petiit, 766. Supremum vale Ecclesiæ Constantinopolitanæ dicit, 766. Etiam lingua sileat, se tamen manu et armento pro fide pugnatorum spondet, 767. Senectute, morbo, et Basilii desiderio confectus, 852. Ab ipso Basilio vita functo, per visiones nocturnas officii admonetur, 831. Funebris orationis tributum Basilio Magno percipit, 771. Quibus de causis, 771. Gregorii effugies. Sapientis et sacrarum litterarum studiosum se profitetur, 593. Sermoibus doctrinæque studio se delectari non inficitur, 132. Uno sermone sapientis dives, ac pretiosa margarita cum omnibus aliis que quondam habuit commutata, 181. Alia ejusdem argumenti, 184. Dicentes audire, quam dicere parator, 581. A suscepta narratione seipsum reprimere vix poterat, 785. In omni sermone atque actione ipsi propositum erat, ut fidei suæ communitas perfectos redderet, 219. Non quidem anathema pro hæreticis fieri, sed tamen aliquam gratiæ jacturam pro illis facere cupiebat, 455. Solitudinem ab initio amaverat, 14. Eamque in maximis gravissimisque periculis Deo fovat, 14. Et vita privata lucris ac divitiis omnibus optabilior, 58.

Gregorius, in miraculis admittendis cautissimus, 101. Demissæ de orationibus suis sentit, 571. Item de seipso, 580. Laudes suas ab alio prædicari nunquam sustulit, 788. Oblectamenta quibus labores suos levare solebat, ambulationes in maris ripa, circa solis occasum, 477. Cum neophyti eos a quibus baptizati erant ad mensam exciperent, ipse laudabili et honesta eorum vita ali, et eo modo ab eis excipi optat, 711. Persecutionis tempore lapsus non recipit, qui vel nullo modo, vel non satis deprimuntur, nec parato criminali parem vitam emendationem afferant, 690. Cumque recipit, conventionem eis locum assignat, 690. Ut se gerit in eos qui injurias intulerant, 761. Reterenda injuriæ potestatem, satis gravem poenam existimat, 764. Gregorius petulantis ab Ariani accusatur, 607. Circa hominum de se existimationem ita affectus, ut, si quidem ea contingeret, non liberalliter acciperet, 641. Sin minus, valere juberet, nec quidquam de rei veritate propter hominum opinionem detracturus esset, 641. Quam alienus semper fuerit a mutanda, pro temporum diversitate, fidei et doctrinæ forma, 614. De corporis in se tyrannide apud Deum deplorat, 868. Inde motus est, vnde illi gaudent, 761. Nec mirabitur, si quando morosus aut musto plenus a plerisque audiat, quare, 761. In crimen ei datur quod Ariani poenam vicem non reddiderit, 764. Gregorio exprobatum est quod nec mensa opipara, nec magnifica veste uteretur, nec splendide in publicum prodiret, 765. Criminationem diluit, et præpositos ita viventes perstrinxit, 765. Seipsum ad vulgi mores inflectere non vult, 765. Pastor timidus et circumspectus habetur, eamque ob causam, cautionis, tanquam ignavis notam sibi, 471. Quæ ratione notam illam expungat, 474. Deum rusticitatis suæ patronum invenit, 610. In seipsum collectus, Dei posteriora vidit: quidam sit illud, 497.

Gregorius Nyssenus, virtutum omnium norma et exemplar, 243. Theologo in episcopum Sasimorum ordinato,

Nazianzum venit ut eum consoletur, 243. Sertius quam res postulare accessit, ut Theologo vixisset, 245.

Gregorius Magnus multa ex Theologi Apologetico excerptat, 10.

Gregorius quidam, consilium, ut hominum sermo est, capit adversus Athanasium insurgendi, 804. Cum tamen magnum apud eam gratiam et auctoritatem obtineret, 594. Utrum ex his fuerit qui fabulam de manu Arsenii contexerant, res dubia et incerta, 395. Gregorii Cappadocis, Alexandriæ sedis invasoria, prava insidiosa, 395.

Grex fidei concessionem retinens, pastoris sui defensio est ac gloriæ corona, 611. Item bene ordinatus, 749. Grex Catholicorum erigens, a detrahentium lingua defensus, 613.

Grus. Vide Palamedes.

Gubernari. Tribus his rebus gubernamur, supplicii metu, salutis gloriæque spe, et cultu virtutum, 553.

Gustus, ut, et qua de causa purgandus, 722.

Gyges annali conversione Lydiorum tyrannus efficitur, 786.

Gyzæca omnia, simplicitatis alumna, Eunomianorum disputationibus turbata, 488.

Gypsum aqua permistum, et lactis colorem mentiens, subdole dei confessionis imago, 895.

H

Habæuc. Gregorius stylum ejus imitatur, et quasi e specula cum eo diligenter observat, 845. Habæuc acriori oratione utitur propter iudicium iniquitatis, 42.

Habitus. Et qui bono habitu penitus imbutus erit, in malum labi difficultas est; quam ab initio bonum certat, 426.

Habitus malus. Progressam improbitatem excindere quam difficile, 598.

Habitus (vestmentum). Quo habitu simus, philosophico an communi, nihil refert, 458.

Hæreditas Domini terram universam operat. 802. A pravo et agresti apro devastata, 802. Eam tollere Julianus aggreditur, 107.

Hæreses priorum sæculorum bellum pro bono adversus Creatorem gerebant, 460. Earum enumeratio, 460. Alia, prima propositione, auctorum suorum consilia producit; alia virus suum per ea que nobiscum habent communia defendunt, 895. Istis nihil periculosius esse potest, 895. Primas vinci facit possunt, vel facile vitari, 895.

Hæretici, hypocritæ, 868. Aliis etiam titulis a Gregorio designati, 865. Eorum variæ de Christo sententiæ, 675. Pro uno Christo multos introducunt, 582. Quid eos induxit ut Christum proprio Deum esse negarent, 545. Christus pro hæreticis gratis mortuus est, 672, 865. Ob id ab hæreticis contemptus propter eum honorari debuerat, 647. Qualia ab eis patitur, 675. Hæretici inter se concordat, ac discordes, 556. Instat fluxurum, qui a se divisi rursus coeunt, 556. Quibus in rebus consentiant, aut in quibus contendant, plane intelligi nequit, 556. Hæreticorum, qui prioribus sæculis Ecclesiam turbaverant, nunquam ac prestigia suomet profundo absorptæ ac silentio traditæ, 460. Quænam in his profundi ac silentii vocibus allusio, 460. Hæreticorum communitio ut viperæ virus fugienda, 608. Non corpus laedit, sed intimos animæ recessus inficit, 605. Ecclesiæ ab hæreticis occupari, maxima reipublicæ pernicies est, 825. Vide insuper Ariani, Eunomiani, Sabelliani, Macedoniani.

Hebraei, litterarum, ut quibusdam videtur, inventores, 136. Ut nomen *Jehova* reverebantur, 552. Quidquam Deo inferius, isdem ac Dei nomen litteris scribi non sustinebant, 552. Juvenes suos a quibusdam Scripturæ libris arcebat, 600. Non cuiusvis etiam qualibet partem Scripturæ legere concedebant, 55. Idque non lege, sed consuetudine introductum, 55. Ægyptus propter eos cruciatur, mare sciunditur, solis cursus inhibetur, 445. Hebraeorum ritus qua ratione a Christianis celebrati, 734.

Hecate caliginosa spectra, 679.

Heli sacerdos, quibus verbis utatur filios suos increpans, 170. Sceleris eorum poenas solvit, 577.

Heliodorus presbyter, sub Valentis Ariani persecutione, mediis in fluctibus igne consumptus, 461.

Heliopolitarum in Christianos concursio, sub Juliano imperatore, 121.

Heraclides, Herculis posterus, 772. Nihil essent in comparatione majorum Basilii Magni, 772.

Heraclitus, ob humanas miseras flere solitus, 112.

Hercules Buthones dicitur, id est, boum vorator, 146.

Trivesperus, 116. Herculis rogos unde excitatus, 100.

Ejusdem ortus et infortunia, 108. Turpia certamina, 146.

Herculeæ columnæ. Vide Columna.

Hercules, exstincto Juliano Apostata, rursus furit, vel ferere desit, 168.
 Hermaphroditus deus a Valentino et Marcione inductus, 560.
 Hero. Herois nomine inscripta oratio, qua Gregorius Maximus laudat, 431. Auctorum ea de re opiniones, 481. *Vide* Maximus cynicus.
 Heronis scripta, 212.
 Herodes persecutor, 108. Furit, et in odium Redemptoris, eos qui redimendi erant e medio tollit, 571. Infantes occidit, 735. Herodis furor in Joannem, 828. Si ad Herodem adluctus fuerit Christi discipulus, plerumque ne verbum quidem unum respondeat, quare, 675.
 Herodiani de censu Christum interrogant, 618.
 Herodiadis saltatio inhonesta non imitanda, 171. Baptistæ necem attulit, 171.
 Herodotus memorabile quiddam de Samiorum tyrannide scripsit, 157. Herodoti linguam exoptat Gregorius, ut improbitatem Juliani futuro tempore tradat, 126.
 Heroes paganorum. Quod in ipsis maxime speciosum est, fide caret; quod autem creditur, probrum et contumelia est, 772. Heroes ac dæmones calamitatibus tantum et fabulis celebritatem consecuti, 435. Heroes, a Centauro educati, 779. Heroes in Basilii Magni genere nulli, 772.
 Hesiodi Theogonia, et alia commentata, 141.
 Hexæmeron Basilii Magni creationis rationes apertit, 821.
 Hiems impietatis invida et inamena, 85.
 Hieronymus (S.) Epiphanius vocem aliter ac Gregorius intelligit, 662.
 Hippocrates et Galeni, et eorum qui ipsis adversantur dogmata non amplius pertractare, nulla Casario medico vita functo calamitas est, quare, 212.
 Hircus, Ægyptiorum deus. *Vide* Mendesium. Hircus Mendesium, 680.
 Histiaei Samii a Persis defectio, et Herodoti ea de re sententia, 157.
 Historiæ sacræ non temere, aut ad oblectationem solam, fabularum gentilium instar, conscriptæ, 60. Sed ut in eis submonitiones et documenta habeamus, 60.
 Holocaustum. Simus holocausta ratione prædita, 725.
 Homerus, divinarum comediarum et tragediarum scriptor, 142. Huiusmodi fabularum expositio, 142. Refelluntur qui abstrusiores et absconditum in eis sensum esse volunt, 143. Homerus voces quasdam vocibus nostris præstantiores diis attribuit, 135. Cum Arcadum questionem solvere non posset, pro mœnore obiit, 111. Homerus corona lanea per Platonem cinctus, atque dimissus, 458.
 Homines. Homo, animal ex invisibili et visibili natura, mente ac sensu, a Deo fabricatum, 850. Contrarium mistio, et sapientiæ sublimioris argumentum, 819. Priusquam crearetur, omnes summæ bonitatis divitiæ nondum apparuerant, 849. Homo, velut angelus alter, superis subditus, rex eorum quæ in terra sunt, 850. Quo Deo consilio mentem et corpus, atque arbitrii libertatem accepit, 850. Homo, animal ex invisibili ac visibili natura, Verbo artificis, fabricatum: ex corpore et ex Dei spiraculo, quod intellectualem animam Deique imaginem Scriptura vocat, 669. Homo mundus alter, in parvo magnus; mistus adorator, 669, 850. Alia hominis egregiæ dotes, et excellentiæ ejus insignia, 669, 850. Homo animal caducum et immortale, Deum attingens nec comprehendens, appropinquans et procul recedens, 49. Mistus adorator, visibilis naturæ spectator, intellectualis mysticus, 850. Parrus mundus, qui variis affectibus tanquam legibus gubernatur, 513. Parvus et magnus, humilis et excelsus, mortalis et immortalis, terrenus et æthereus, 214. *Id est*, *lumen*, dictus, quod ratione præditus sit, 695. Hominis mirabilia, 397. Hæc eis quis cognovit, adhuc timeat religionis mysteria investigare, 599.
 Homo creator, divinus manu et imagine ornatus, ut non superi tantum, sed etiam inferi adoratores essent, 685. *Vide* Creatio. Homo fabricatus, 850. Ut Verbum artifex omnes bonitatis divitiæ ostenderet, 819. Rerum omnium, quæ in terra sunt, dominus et rex a Deo constitutus, 275. Hominem post alia omnia creatum esse mirum videri non debet, 857. Prins tanquam regi construendum palatium erat, 857. Hominis vita ex sapientia provenit, 881. Homines, sublimes et excelsi creati, quare, 567. Prims homo in paradiso collocatus, plantarum immortalium cultor, 670. Hoc esse fortasse, divinarum cogitationum 670. Hominem primum qualem creari decebat, 670. Viti et infirmitatis expertem esse conveniebat, 850. Hominum communis infelicitas, unde, 828. Homo, si quod erat permansisset, effectus fuisset quod non erat; immortalis ac Deo adjunctus fuisset, 837. Invidia diaboli a Condi-

toris suo misere separatus, 688. Lex, quasi materia, ejus libero arbitrio tradita, quid præscriberet, 670. Ut prims homo ejus memoriam abiecit et ab eca victus est, 670. Quæ huius peccati penas dedit, in misericordiam ceaserunt, 670.

Homines liberi sunt, ex eadem terræ massa congenerati, et ejusdem vitæ hæredes, 572. Quod aliis imperio teneantur, dum alii imperant, grave jugum et primi peccati pena est; cui nihil acerbitatis a rerum administratoribus addendum, 572. Homo in labore et ærumna nascitur, vivit et moritur, 575. Homo Nautilus terrestris dictus, quare, 517. Labori natus, 475. Pauci sunt homines Dei, quamvis omnes Dei figmentum, 587. Novarum rerum studio quoddammodo delectantur, 814. Homines quibusdam dæmonibus necare, apud ethnicos in more positum, 378. Quænam ab omnibus hominibus vehementer expetantur, 596. Hominis modum excedit omni vitio carere, 510. Homini magnum est, si minus ut nihil peccat; saltem peccat, emendari atque ad vitam reduci, 15. Hominis instauratio. Quemadmodum nos primum creavit Deus, ita creatos instauravit, ac refinxit, 695. Et quidem figmento divini, primumque figmentum superanti, 695. Hominis reformationem quo pacto fieri oportuit, 854. Homo Deus esse jubetur, 806. Hominem Deum fieri oportet, qua ratione, 215. Quatenus id assequatur, 847. Quo sensu speculum Dei fiat, 576. Nihil tam divinum habet quam benignitatem ac beneficentiam, 525. Homo apud te jumento vilior non est, o homo, quod cum in foveam incidit aut aberravit, erigere ac reducere tibi lex præscribit, 278. Homo calamitosis sit Deus, Dei misericordiam imitando, 276. Quæ homini salutis ratio, 891. Hominem cum Christo sepeliri oportet; Filium Dei esse, atque adeo Deum ipsum, 215. Cur Filius Dei homo vocatus, 555, 900.

Homoousios quid sit, 899. Admitti debet, etiam si non in Scripturis repertum, 899. In Scripturis inventur, 899.

Homoousion, id est, aliud ipsum, 901.

Homonymia inter Deum Patrem et Filium, ab Eusebiano per fraudem introducta, 533, 554. Eusebiano ab uno homonymiæ genere ad aliud, ratiocinando transire convicti, 535.

Honestum. Si honestum alterius causa sectemur, virtus instabilis est, 611.

Honor. Qui latebras querunt ut præstantiori honore digni habeantur, cum iis comparati qui eximias formas paululum ostensas statim ex oculis subducunt, 636.

Horrea divitum, Basilii Magni cohortationibus aperta, 798.

Horrendorum quæ peccatores manent enumeratio, 511.

Hospites apud Scythas occisi, 679.

Hospitalis domus, a Basilio Magno prope Casaream constructa luculenta descriptio, 817. Nullum ex septem orbis miraculis ei comparandum, 818.

Hospitalitatis cultor, Lot Sodomitis, 258. Hospitalitas Raab meretrici, alioquin parum laudata, justitiam laudem attulit, 705.

Humanitas a Deo propter nos suscepta, 541, 548.

Humani generis lapsus et redemptio in summa declarantur, 867. Humanæ res veluti orbis quidam volvantur, 519. Mutationi obnoxia sunt, 520. Humanæ affectiones quo sensu Deo tribuantur, 570.

Humeri, ut et qua de causa purgandi, 722.

Humilis ac Deo submissus facile contemnitur, 69.

Humilitas publicanum extulit, nullo alio nomine commendatum, 703. Humilitatem gloria comitatur, 92. Humilitatem præ se ferre, et in divinis disputationibus tyrannidem sibi vindicare turpissimum est, 592. Humilitatis ac modestiæ laus, cui præcipue tribuenda, 592. Humilitatis exempla multa passim exstant, ac præ aliis omnium Salvator, 259. Humilitatis falsæ descriptio, 345.

Hur, Moysis manus cum Aarone in monte suffulcens, 218.

Hydræ nemo unquam lenem et mansuetam dixit, quod novem capita pro uno proferret, 127. Hæc similitudine refelluntur qui Julianum a persecutionis crimine vindicant, quare, 127.

Hymni, pro tympanis in Christianorum festis assumpti, 171.

Hypostasis nomine, substantia sive essentia quædam intellecta, 894. Catholica vocis illius explicatio, 759. Hypostasis, sive persona, 684. Essentia una et tres hypostases pie ab Orientalibus dicebantur, quod primum divinitatis naturam; alterum trium personarum proprietates declararet, 409. Hypostasim ab essentia distinguere Latini non poterant, 109. *Vide* Latini. Hypostases tres.

sive tres personae in uno Deo confitendae; et quidem unaquaeque cum sua proprietate, 579.

Hypocritarum, unde sic dicitur, 526, 535. Varias de illis opinionem, 528. Hypocritarum, radix minime laudabilis, ex gentili errore et legali vanitate confata, 535. Idola rejiciendo, ignem et lucernas colunt, 535. Sabbatum et quendam a nonnullis cibis abstinentiam observantes, circumcisionem aspernantur, 535.

I

Idolatrarum magis contemnendi quam ea quae ipsi adorant, 507.

Idolatrarum origo, 506. Genus multiplex, 506. Idolatrarum consuetudo temporis longinquitate firmata, pro lege habita est, 506. Subsidium ei et patrocinium ex fabulis, 506.

Idolorum cultus, omnium malorum extremum ac primum, 671.

Ignavia nimiae curiositati praeponenda, 595.

Igniculus veritatis post primam Valentis persecutionem emerget, Basilium Magnum, 805.

Ignis pro Deo habitus et cultus, 506. Utrum angelos velut ignem materiae expertem et incorporeum existimare oporteat, 668. Vide Angelum. Ignis purgans, ad quem mittendum Christus venit in terram: quae vis ac virtus ejus, 720. Scelerum ultor, quotuplex, 720. Ignis Sodomiticus, quem sulphure et procella permistum Deus in peccatores omnes fundit, 720. Ignis diaboli et angelis preparatus, 720. Ignis divinitus immissus Eliae sacrificium absumit, 751. Ignis sempiternus, 721. Alius eo mittitur, 721. Ignis aeterni baptismi, 690. Deum tanquam ignem videt, qui eum ut lucem minime cognovit, 587.

Ignorantia ad praestitum purgationem non sufficit, si in haereticorum fraudem inciderint, 401. Vulgo fortasse ignoscendum, si fraudem haereticorum per errorem admisit; at doctiori quo tandem modo id concedatur, 401. Romanorum legem nemini, quamlibet rustico et indocto, ignorare licebat, 401. Nulla lex exstat, quae criminibus ex juris ignorantia commissis optuletur, 401. Qui Arianam fraudis auctoribus scienter manus dederunt, minus excusabiles quam qui ex ignorantia itidem assensum praebuerunt, 401.

Illuminatio, baptismi nomen, quare, 695. Varia et multiplex in baptismo, 721.

Imagines imperatorum adorari solite, quo cumulator ipsi imperatoribus veneratio redderetur, 116. Quid imaginibus illis imperatores, pro suo quique affectu, appingi gauderent, 116.

Imago, Dei Filius imago Patris et bonitatis, 555. Homo, Dei manu et imagine ornatus, 685. Imago Dei in homine, spiraculum Dei corpori insitum, seu anima rationalis, 669. Imago Dei a nobis accepta nec custodita; quomodo restituta, 652. Imaginis divinae conservatio, vera nobilitas, 221. Imago nulla ex rebus creatis assumpta, Deistis ac Trinitatis veritatem assequi potest, 452.

Imitatio. Probis viris non exiguum laudem affert summorum virorum vel parva imitatio, 828.

Immensitas Dei, ratione principii et finis consideranda, 818.

Imperator subditis suis se Deum praebet, 612. Alla eius officia, 642. Inter postremos apud Deum censeri satius est et sublimius quam apud terrenum imperatorem primas ferre, 204. Imperatores ab Arianis contumeliose sprete, 761. Publicis statutis apud Romanos ornati, 116. Quanam his imaginibus imperatores appingi gauderent, 116. Imperatore indignum est conatus suos et intentiones arte occultare, 117.

Imperatoriae largitionis dies, tum anniversarius, tum ex tempore aliqua de causa institutus, 117.

Imperium sacerdotale regali praestantius ac perfectius, 525. Imperii ecclesiastici quo major dignitas, eo majus periculum est, 17. Imperium Romanorum, ante adventum Christi, in unius principatum non plane devenerat, 91. Cum adventu Christi simul ingressum est: cum Christianorum rebus incrementum simul accepit, 91. Ab externa natione vastatur, ob improbitatem Christianorum et vigentem adversus Trinitatem impietatem, 415. Imperium et philosophiam in unum coire oportere, sententia est pravo consilio a Juliani amicis usurpata, 97.

Imperare omnes velle, et neminem imperium suscipere par malum est, 15. Imperandum subditis tanquam conservis, 314.

Impietas, ad excogitanda mala solers et ingeniosa, atque ad aliqui aggrediendum mire audax, 594. Paris impietatis est, vel Sabellii more personas divinas connectere, vel Arii insiar naturas distinguere ac separare, 576. Multa ferenda

praequam alicui impietatis damnum, 586. Impietatis chirographa ab episcopis exacta post Seleuciense concilium, 406.

Impius. Gravis error cum impius prudens estimator, 886. Impii sero damnum suum intelligent, 729. Supplicii barathrum impiis in inferno destinatum, 878. Impiorum, qui nihil praeter hanc vitam cogitant, vani sermones, 890. Omnino fugiendi, 884. Eorum, inter morbi cruciatum, confessiones et inutilis poenitentiae, 148.

Impossibile dicitur, quod habita virtum, temporis ac personae ratione, fieri non potest, 546. Quod plerumque non fit, 546. Quod justitiae atque rationi adversatur, 546. A quo nostra voluntas abhorret, 546. Quod cum Dei voluntate fieri possit, natura non potest, 546. Quod nulla omnino ratione fieri potest, 546.

Impostura daemonis in quo posita, 507. Facile imposturam facit quidquid delectat, 149.

Improbilas, flamma comparata quae materiam, cujus fetus est, absumit, 426. Considerationis expertis, 96. Improbitatem non suspicatur, cujus animus ab improbitate liber ac purus est, 94.

Improbiorum calamitates et nocendi prurigo, 877.

Impudentia enim, in quo domicilium habet, odio dignum esse coarguit, 885.

Impuro rem puram attingere periculosum, 489. Ut agris oculis solis radii intueri, 489.

Incantamentis opus non est ad infantum conservationem, 705. Diabolus cum incantamentis illis in leviorum hominum animos irrepit, 705.

Incarnatio Filii Dei, quo summae bonitatis consilio peracta, 851. Hujus mysterii consilium fuit, ut hominem instauraret, Deique notam in nobis geramus, tantum ab eo informati, ut ex ipso solo agnoscamur, 215. Ut nobis salus pareretur, 541. Incarnationis causa, Dei benignitas in hominem, invidia diaboli a Conditore suo misere separatum, 685. Incarnationis totius oeconomiae melioris loco nobis est, 25. Mysterium hoc exponitur, 685. In eo Deus homo efficitur, 685. Deus nostra causa humanitatem suscipit, 215. Jesus nostri causa homo factus, 258. Verbum Dei, compositum, nostra causa inanimatum, imo etiam humanatum, 557. Cur deinde exaltatum, 557. Quod erat permansit, quod non erat assumpsit, 557. In principio sine causa, propter quam esset, 557. Qua de causa postea natus, 557. Cur humanitas in unam cum eo personam assumpta, 557, 561.

Incarnatio, nova et inaudita mixtura, et admiranda temperatio, 671, 852. Alia hujus dispensationis miracula, 671, 852. Divinae bonitatis in eodem mysterio divitia, 671. Citra haereticam Arianam accipienda, qua ratione, 905. In ea Dei Filius hominem induit, 905. Id est, carni et animae, personae unitate, sociatus est, 905. Humanam naturam suscepit pro hominum salute, 904. Dei Filius, nostri causa, hominis quoque filius factus est, 727. Arcano modo, ac sine ulla spurcitate ex Virgine Maria progressus, 727. Totus homo, idemque Deus, pro toto homine laeso, 728. Impatiibilis divinitate, patibilis assumpta humanitatis ratione: alia ejusdem argumenti, 728. In incarnatione procreatio virginitali admista, 685. Angelicae virtutes ac potestates incarnationis consciae fuerunt, 865. Incarnationis reprehensores, circa lucem tenebrosi, citra sapientiam imperiti; ingratae creaturae, diaboli signa, 672. Alia multa ejusdem argumenti, 671.

Incertum et inaequalitas prosperitatis humanae, 270. Instabilibus ventis fides potius haberi possit, 270. Ideo a Deo permessa sunt, ut iis perspectis ad futurae vitae portum contendamus, 271.

Incessus. Modum quemdam ac decorum in incessu tendendum esse, 491.

Incunabulum quoddam sapientiae, timor Domini, 589.

Indigentia, cupiditatis mater, 753.

Infantes sine baptismo defuncti, supplicio non affecti, quare, 708. Quando baptizandi, 713. Quando referendae actionibus obnoxii, 714. Vide Baptismus. Infantes ab Herode occisi, ut coetanea Christo victima, et pro eo causa, venerandi, 675.

Infelicitatis apud homines maxime grassantis principium, 883.

Infirmatas fratris qua ratione toleranda et curanda, 600. Infirmatas fraternae, quatenus toleranda et curanda, 600.

Ingentium et Deus idem non sunt, 551. Ingentium et gentium inter se opponuntur, ut habitus et privatio, 551. Ingentium vox in Scriptura non exstat; sed ea ex colligitur, 570.

Inimicitia. Ob inimicitiam facile decipimur; non secus ac ille qui vertigine laborant, 417. Absurdum fuerit existimare, dum inimicitiarum et similitudinum amore testum, Deo qui pro nobis mortuus est, rem gratam fieri, 421.

Inimicus minime suspectos letaliter volnus infert, 763.
De inimici casu letari lex vetat, 100.
Iniquæ judiciorum regulæ. *Vide* Contentio, Iracundia, Inimicitia, Aspectus, Insanire, Criminatio, Vertigo, Impositura.
Iniquitas ex Babylone a senioribus judicibus egressa, 45. De quibusnam illud bodieque intelligendum, 45.
Initationes superstitiosas a Thracibus inventas, 137.
Injuria. Referendam injuriæ potestas, satis gravis poena in eo qui injuriam intulerat, 764. Injuriarum condonatio, cum eas ulciscendi potestas adeat, rari admodum exempli, 172.
Innovare. Quibus virtutum operibus non innovari oporteat, 838, 840, 841. Innovatæ apud Isaiam insulæ, gentium Ecclesiæ recens constitutæ, 835. Innovatus, apud Jeremiam, murus æreus, anima firma, recensens ad pietatem compacta, 835. *Vide* Encænium.
Ino Græcorum. eadem quæ Isis Ægyptiorum, 621.
Inobediens Christus quo sensu dicitur, 542.
Inobedientia. Graves poenæ gravesque minæ adversus inobedientiam intenduntur, 62.
Inopia eorum qui altari ministrant quibus de causis sublevanda, 475. Turpe sane est hæc et ministrorum altarium exposcere, et fideles non elargiri, 476. Inopia pressus quibusnam divitiis splendidissimum quæque superata possit, 784. Inopia externa a Christianis multis, instar omnium opum, colitur, 146.
Insanire. Libenter omnibus omnia concedimus, hæc lege et conditione et nobiscum insanant, 418.
Insolentia comitem habet calamitatem, 92.
Insulæ innovatæ, quid apud Isaiam, 835.
Intellectualia. Mens per res sensibiles ad ea evadit, 503. Intellectualia percipere quantumvis in seipsam collecta mens humana contendat, sensibile quoddam semper irrepti, 505. Intellectualibus, absque rerum corporearum adminiculo, mente conjungi, his impossibile qui corporibus conjuncti sunt, 505. Hinc allegorica Dei nomina, Spiritus, Ignis, Lux, etc., 505.
Intemperantia et libido corporis, sapientes etiam viros furere afficit, 443. Equulei petulantis et indomiti more, rationem secum arripit, 443.
Invidia probum virum sequitur, 879. Fructum ejus demonstratio ab exemplis, 657.
Invidus spiritus eum virtute decertans in homine justo, 396.
Invocationis sanctorum exemplum, 450. Item beatae Mariæ, 443.
Iphigenia virgo, cum Diana in sacrificium offerretur, qua ratione et periculo extracta, 775. Fit Diana sacerdos, et hospites ei immolare dicit, 775.
Ipsæ dicit, summum Pythagoricæ dogma, aurelesque carminibus præstantius, 155. Verborum illorum sensus, 155. Recens arrogantia, 491.
Ira cito compressa, apis aruleo similis, 546. Adversus daemonem solum gerenda, 859. Ira et errore impletur Gregorius propter Christum, quare, 647. Enrum qui per iram impotentiam excutiunt agendi ratio, 406. Ira, calix in manu Domini appellatur, 500. Doceat pastor quomodo peccatis proportionè respondeat, 500. Ira Dei in confessione præoccupanda, 509. Ira Dei naturam repugnat, 509. Quo sensu Deum irasci Scriptura dicat, 570. Irae divinæ quædam faciem audimus, hoc est, commotionis adversus eos qui ea digni sunt residuum, 546.
Iracundia et contentio, iniquæ judiciorum regulæ, 417.
Iris, pacis ac fœderis a Deo nobiscum iniri signum, 870.
Isaac, antequam in lucem ederetur, promissus, 825. A patre oblitus, a Deo non acceptus, arietem in locum ejus substituto, et sacrificio permutato, 862. Basilium Magnus ei comparatus, quare, 825.
Isagogicus Eunomianorum libellus, 825.
Isaias, vocis sublimitate prophetas omnes antecellit, 78. Ad vocationem promptè obedit, quis vocantis ope confusus, 64. Dominum in gloriæ throno sedentem vidit, 510. Quid sit illa visio incertum, 510. Cæterum nec Isaias, nec alius ejusdem ordinis, Dei naturam aut vidit, aut alius patefecit, 510. Quam orationem adhibuerit, cum Dei gloriam et cingentes eum seraphinos conspexit, 255. Quinam ab eo ventriloqui dicitur, 55.
Isis Ægyptiorum, eadem quæ Ino Græcorum: ejus sacra, 621. Infortuna, 680.
Ismael portione relictus, Ecclesiæ per Athanasium relictus imago, 389.
Israel, primogenitus filius appellatus; sed non eodem sensu quo Christus Dominus, 896.
Israel populus, quare Filium Dei per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis vidit, 902. Vultus Moysi gloriæ ferre non potuit, 682. Insanus, dum lege teneretur, 181.

Israelitis obdedit, 589. Quot et quantis virtutibus ornati, et Dei beneficiis affecti, dum pacem inter se et cum Deo habuerunt, 190. Quot et quanta perpassi, postquam in seipsos furere et in multas partes dividi ceperunt, 190. *Vide* Captivitas. Israeliti a prophetis oblectantur quod filios suos et filias daemonum immolarent, 166. Israeliti, seminis et radicis loco, relictis præseles, qui post Seleucienæ concilium Arianorum frandi restiterunt, 401.
Israelitarum sub Romanis quanta depressio, 191.
Isthmica pænis miseris adolescentes offam ornabat, 480.
Ithamar, Aaronis filius, sacerdotii oleo delibatus, 248.
Ithyphali: turpe nomen quod pedor exponere non sinit, 114.
Ixionis cruciatus, 175. Terrores ethnicorum ipsos philosophis etiam placentes, 175.

J

Jacob, patris benedictionem subripiendo, rem bonam non bene per insidias captavit, 59. Quod tamen ad Augustino excusatum, 59. Sublimem quædam scalam et secens quibus angelos in somnis conspiciat est, 509. Columnam non sine mysterio quoddam unxit, 509. Fortasse ut ipsidem salutis nostræ causam unctum significaret, 509. Cuiusdam loco nomen imposuit, *Domus Dei*, 509. Aut *Facies Dei*, quare, 509. Pro pietatis præmio, Israeliti nomine nuncupatus, 509. Nec ipse, nec quicumque eo sublimior, gloriosi potuit se totam Dei naturam viliare, 509. Jacobi scate et cum Deo colloquio, quæcumque tandem illa sit, 825. Forte humani modum cum divina sublimitate comparavit, 825. Jacob pro duabus virginibus, quatuordecim annis Laban Syro serviens, labore non frangebatur, quare, 479. Duodecim patriarcharum parens, 825. Non tantis lacrymis venditum Josephum revocabat, quantis Gregorius pacem absentem, 414. Jacobi circa oves artificium, felicitas, duodecim ex eo nati patriarchas, benedictionum partitio cum egregia tutorum prædicatione conjuncta, 826. Jacob alter, Basilium Magnus, quare, 825.
Jannis et Jambri arrogancia, non jam adversus Moysen, sed adversus veritatem armis indumentum, atque adversus sanam doctrinam insurgentium, 53.
Jebus, Jerusalem effects, 766.
Jehova, quid significet, 552. Quanta apud Hebræos hujus nominis reverentia, 552.
Jeiunare. Christus paulo ante tentationem jejunavit; nos ante Pascha, 715. Jejuniun unum idemque est; at utriusque temporis non parva est differentia, 715. Ille jejuniun adversus tentationum impetus objicit; nobis autem jejuniun hoc præstat, ut cum Christo commoremur; ac festum præcedat purgatio, 715. Ad virtutum nostrarum modulum jejuniun attemperavimus, 715. Quidam tamen ultra virtutum facultatem in jejuniando proliant, 715.
Jephthæ: sacrificio filius magnificentissimus erat quod Machabæorum mater obtulit, quare, 298.
Jeremias, receptissimus prophetarum, 901. Prophetarum omnium ad commiserationem propensissimus, 517. Non sorte quædam ac fatali lege sanctificatus, 658. Prophetia munus prius subire non audeat, quam vim et facultatem a Deo acceperit, 64. Quomodo sacerdotes malos reprehendat, 46. Matri succedet, se in lucem editum dolens, 211. Quousque Jerusalem deficiat, 166. Rebus inanissimis lectum imperat, ac muros ad lacrymas invitat, 166. Jeremias alter ad comploranda quæ orthodoxi Alexandrii sub Valentis persecutione passi sunt adhibendus, 464. Jeremias Thronorum lectio lacrymas movet, 191. Jeremiam aliquem exoptat Gregorius, qui lamentationes Ecclesiæ calamitatibus exquirere possit, 595.
Jeroboam, peccati servus: quis eo nomine a Gregorio signetur, 638.
Jerusalem a gentibus concitata, 415. Templum illius, si quibusdam fides est, rursum extruendum, et sedes Antichristi futurum, 872. Jerusalem solum, quatenus Judæis sub Romanorum jugo pateat, 191. Per diem duntaxat ipsi concipium est, ut solitudinem ejus loquant, 191. Jerusalem superna, una excelsis viris patria, 611. Jerusalem quæ mente percipitur, una est magnorum et excelsorum virorum patria, 447. Civis illius Christus est, et concives Ecclesiæ primitivorum, 221.
Jesu, filius Nave, successor Moysi ab ipso Moysæ designatus, 248. Septem tubis, totidemque sacerdotibus murus Jericho everit, 733, 734.
Jesus, nostri causa homo factus, 258. *Vide* Christus, Filius Dei, Incarnatio. Jesus para perfectio est, 734. Cum baptismi aqua tinctus, superno testimonio coronatus, ten-

causa, 24. Eum qui vicerat devincit, 24. Jesus baptizatur, simul descendamus, ut simul etiam ascendamus, 689. Omnia ejus baptismi circumstantiarum moralis explicatio, 686. Jesus baptizatur in Spiritu, 688. Jesus qui piscatores elegerat, ipse quoque piscatur, 645. Alia multa de Jesu, 645. Jesus a navigio per Petrum ablegatus, quare, 578. Quid discipulis suis ad prædicationem eos mittens præscribat, 47. Exemplo suo testis est pulchram rem esse fratrum amorem, 258. Benevolentiam erga homines, 258. Inagamitatem, 258. Corporis castigationem, 259. Orationem et vigiliam, 259. Castimoniam et virginitatem, 259. Humilitatem, 259. Inopiam et pecuniarum contemptum, 259. Cum sublimioribus rebus discipulos initiaret, cur mysterium eis in conspectu imperit, 740. Ei qui a Petro percussus fuerat aurem restituit, 258. Jesu præcursor Joannes, 286.

Jezebel, in diebus Eliae, adversus prophetas Domini eadem anhelans, 630. Cor eam inspirata divinitus historia præcedit, 630. Naboth vineam moreanti Achab tradidit, et ex vinea hortum faceret, luxus ornamentum, muliebres delicias, 631. Jezebeli similes Arianae mulieres, 630. Quare, 631.

Joanna, diluculo lacrymas profundens, Christianis imitanda proponitur, 864.

Joannes Baptista, vir totus natos mulierum maximus, 610. In lucem editus Zacharias silentium solvit, 182. Vox est lucerna, Verbi lucisque prævia, 183, 369. Præcursor Jesu, ut vox Verbi, et ut lucerna luminis, 828. Coram ipso in venis exiliens, et ad inferos per Herodis furoram transmissus, 828. Quas functiones obtulit, 865. Lucerna ante lucem; vox ante Verbum; mediator ante mediatorem; medius inter Vetes et Novum Testamentum, 367. Quid militibus præscribat, 369. Joannis baptisma, nec judæico more, nec tamen in Spiritu collatum, 686. Joanni mors illata per salutationem, 171. Martyrii sui, et illud securæ passionis Christi præcursor fuit, 687. Novus Elias, et plus quam propheta, quare, 687. Desertum ejus a Gregorio exoptatum, 259. Reliquæ, sub Juliano Apostata, igni traditæ, 167. Joannis Baptistæ æmulus Basilius Magnus, 828.

Joannes evangelista, cur Verbi præcursor a Gregorio appellatus, 411. Xpocismum et sublime de Verbo insonat, 628. Qui hesternæ die Joannes erat, *Vide* Dissidia.

Job, ad cruciatum postulatus, 442. Tentatus, confectisque certaminibus victor pronuntiatur, 436. Calamitatis ejus descriptio, 396. In eo virtus cum invidio spiritu multis de causis decerbat, 396. In fine certaminis, sanctus vir illustri præconio victor pronuntiatur, 397. In calamitatibus philosophatur, 266. Theologus memoriæ lapsu verba ejus Salomoni tribuit, 373.

Joel sacerdotibus luctum indicit, 42. Altaris ministros, premente fame, in lucem venari jubet, 45.

Jonas, fugitivus propheta, 828. Fugiebat a facie Domini, vel potius fugere putabat, 60. Triduum sepultura, majoris mysterii figuram gerente, comprehensus, 60. Ideo fugit, et Ninivitis predicare distulit, quod Israelis prolepsin perspiceret, et gratiam propheticam ad gentes migrare sentiret, 62. Ob eam causam venia fortasse dignus, 62. Jonam concionantem audiamus, ne igne et sulphure velut aquis obruamur, 310.

Jonathas non magis defestus a Davide, quam pax absens a Gregorio Theologo, 414.

Joppe. Jonas in Joppen, et Joppe rursus in Tharsum, qua causa ductus, 81. Joppe apud Hebræos gaudium significat, 62.

Jordanis cursus Intercursus, 86. Aquæ, Christi baptismis purificans, 675. Quare, 687.

Joseph ascendit in Bethlehem, ut cum Maria sibi desponsata uxore prodiretur, 371.

Joseph patriarcha: ejus historia synopsis, 86. Odio habitus ac venditus, 752. In eo elucet diviæ munificentis argumentum, cum ex rebus perditis ac deploratis iter secundis aperire vult, 752. In Ægyptum a Deo ductus; in femina exploratus, etc., 443. Frumentum distributor, sed Ægypti duntaxat, neque id sæpius, nec nisi corporeo modo, 826. Ex servo frumenti distributor, et innumerabilem copiarum pater, 610. Benignitate Ægyptum emit, 799. Joseph alter Ægyptiis, Petrus Alexandrinus, Athanasii successor, 620. Josepho similis Basilius Magnus, 798.

Joseph Arimatheus, ut imitandus, 864.

Josephi Judæi liber de imperatrice ratione, a Gregorio laudatus, 287. Qui hesternæ die Joseph erat, *Vide* Dissidia.

Josue, populi antistes, 58. Tubæ illius septem, 753. Militare imperium habuit, et portionum distributionem, 827. *Vide* Jesu filius Nave.

Jovianus, vir ut aliis rebus, ita pietate clarus et insi-

gnis, 156. Julianus imperator in expeditione Persica mortuo, imperator in ipsa castris, atque in ipsa periculorum flamma renuntiat, 156. Cladis hæres effectus, 156. Nec manus cum Persis conserere, nec progredi ullo modo potest, 156. Castra movere copiasque reducere satagit, 156. Totus in eo est ut exercitum servet, nervoque Romanis relinquat, 157. Fœdera cum Persis inire cogitur, conditionibus turpibus sane, Romanorumque potentia indignis, 157. Hoc nisi fecisset, ne ignifer quidem, ut dici solet, exercitus superfuisset, 157. Alia in Joviani excusationem, 157. Jovianus mira pietate animique lenitate præditus, 408. Veritatem in sextentas opiniones distractam querit, ut aut universam orbem conciliet, aut optimæ parti se adjungat; excelsæ simul ac magnificæ de rebus maximis cogitans, 408.

Jubilæus annus. *Vide* Annus

Judeus, in festis celebrandis litteræ soli addictus, 751.

Judei, Dei hostes, 108. Per totum orbem hospites et peregrini, 415. A Juliano imperatore in Christianos immisi; templi scilicet installationem ex libris suis fataliter esse persuasi, 149. In id opus et manu multa, et animi aacritate ac labore incumbunt, 149. Uxores eorum, omni ornatu in operis structuram collato, nec teneris membris parentes, pietatis officii sese fungi existimant, 149. Repentina terræ agitatione simul una repellantur, 149. Vicinum templum ingredi conantes, ignis et templo occurrentes alios absumit, alios præcipuis membrorum partibus truncat, 150. Hoc uno jam ore omnes referunt, 149. Nec fidem quicquam derogare potest, 150. Clarius adhuc miraculum, lux in cælo crucem in orbem describens, 150. Aer eodem signo sanctificatus, 151. Vestes eorum qui hæc narrabant vel audiebant crucis notis consignatæ, 150. Infideles multi, hoc miraculo percussis, ad sacerdotes properant, et baptismis purificantur, 150. Astrologi, astronomi et mathematici ad hujus signi contemtionem provocati, 150.

Judaica parcitas est, si ingenito solo divinitatem circumscribamus, 579. Judaicæ sapientiæ est, relicis rebus syllabas consecrari, 571.

Judaismus et gentilismus e diametro oppositi. *Vide* Gentilismus. Judaismus, theologis morbus, cujus Arius Alexandrinus auctor, 50.

Judas, cur filius perditionis dictus, 871. Invidia laqueo dignus et proditor effectus, 638. Judæ imitator Julianus, 108. Nisi quod non laqueo, ut Judas, prenitens animi significationem dedit, 108. Judas alter, Maximus cynicus, 485.

Judex. Homo rerum sanarum tardus index, 589. Idemque alienarum diligens explorator, 589. Judices non judicandi, 569. Judices, populi Hebræorum antistites, 58. Judices multi magnis et excelsis viris gravissima quæque facillius condonant, quam humilibus quidquam levissimi momenti, 245. Judicum iniquitas, apud Deum expostulandi causa, 42.

Judicium. Dei de nobis judicium magis curandum, quam mortaliæ omniæ in unum coactorum, 640. Judicia Dei tum universam rerum machinam, tum res quoque nostras gubernantis, cur inaccessa et inscrutabilia, 520. Utriusque Dei judicii descriptio, 505.

Judico. Amantes et non amantes de iisdem rebus non eadem judicant, 417, 418.

Jugum Christi suave et onus leve, qua ratione, 859.

Julianus imperator, draco, Apostata, magna mens, Assyrius, communis omnium hostis, 78. Mala quæ fecit, quare lugenda, 100. Gregorii dum in eum orationes scriptæ tantummodo, non coram habitæ, 75. Julianus, exercitu in proceres armato, cum Gallo fratre servatus, nec Deo ob salutem, nec imperatori per quem salutem acciperat, gratias habuit, 86. Inde mali labes, 86.

Julianus et Gallus, velut generis reliquæ, a Constantio ad imperium servati, 87. Splendide in imperatoria domo educati, 87. Christianæ philosophiæ operam dederunt, et in clerum ascripti divinos libros plebi lectionarum, 88. Gallus natura ferocior, vere tamen pietatem colens; Julianus mansuetudinis obtentu morum privatatem occultans, 88. Ambo æqualibus expensis, non pari voluntate, eadem sacram exstruunt, 88. Galli munus, ut Abelis, acceptum, Juliani repudiatum, 89. Idque miraculo declaratum, 89. Miraculum, novum illud quidem, sed tamen verius quam mirabilius, 89. Complures ejus testes oculos Gregorius offert, 90. Julianus Christi discipulus fuerat; multisque ad salutem spectantia partim dixerat, partim audierat, 100. Ad virilem ætatem progressus, majorem impietatis partem, id exigente imperatoris disciplina, occultat, 91. Quæ tamen interdum sese prodit, 91. Instar ignis in materia latentis, et aquæ in subterraneis compressæ, 90. Pidis amictis mentis arcanum aperit, 91

De religione disputando plus quam æquum est, pro ethi-
cæ contenti, 91. Iis omnibus gaudet quibus morum im-
pietas exprimitur, 91. Gallo fratre Cæsare facta, pro ani-
mi libidine pernicioso studio et præceptoribus operam
dat, 91. Siderum scientiam et præstigiariam artem colit,
91. Magistri ejus ex trivis et barathris collecti, 96. Dum
Athenis versaretur, Gregorii Theologi eruditionem et
pietatem cognovit, 206. Multa mala imperio Romano por-
tendere Gregorio visus est, 161. Quo morosi et commo-
toris ingenii signa præberet, 162. Gregorii verba, ut hæc
composuit: *Quantum malum sibi alii Romanum imperium*,
162. Eorum testes appellat Gregorius, quotquot Athenis
cum eo erant, 162.

Julianus Gallo fratri, ob illicitas molitiones interempto,
in Cæsares dignitatem succedit, 92. Constantii deliberatione,
93. Constantius ob id per apostropham a Gregorio increpi-
tus, 93. Tom excusatus, ob lenitatem et probitatem
que minime suspicax est, 94, 95. Julianus Epaminondas
et Scipiones intuitus, iter cum exercitu carpit, vicium
tenuè amplectitur, eorum belli gerendi rationem lau-
dibus effert, 109. Ne ad intuendæ Christianorum philoso-
phorum, id est, monachorum, virtutes compellatur, 110.
Quibus ex rebus benevolentiam concipere debuit, ex his
ad majus odium incensus est, 96. Hæc eum philosophi
docuerunt, 96. Non tam de fratris interitu, quam de se-
cundis Christianorum rebus dolebat, 97. Fratrem ut ho-
stem, propter religionem, habebat, 97. Philosophiam et
imperium in unum coire oportere dilectissimè, quare, 97.
Julianus, primus Christianorum ut adversus imperatorem
rebellaret in animum induxit, 137. Ut quondam Scytharum
servi adversus dominos suos rebellassent feruntur, 137.
Primum illius arrogantis facinus fuit, quod sibi ipse dia-
dema imposuit, 98. Tum ab Occidente pedem movet; quo
prætextu; quo sine, 98. Ingenti celeritate regionem suam
et barbaricæ oræ partem aliquam peragrât, transitumque,
sollendo potius quam vincendo, rapit, 98. Aulae imminare
incipit, demonum promissis fretus, an structis Constantii
vitis insidit, 99. Progredientem exercitum Constantii cir-
cumstat, eique fugam omnem prædit, 99. Interea Con-
stantius obiit, de sua in Julianum benignitate se excusans,
99. Quem tamen sibi successorem designat, 99. Julianus,
ut Constantii corpus celebri pompa delatum ad urbem regiam
accessit, et obviam procedere cogitur, 139. Detracto
diademate, demissoque, ut decebat ante imperatorem,
aspectu, 159.

Julianus vix imperium adeptus est, cum impietatem
palam profiteretur, 101. Initiationi Christianæ execrabilem
initiationem opponit; impuro sanguine baptismum abstergit,
101. Quidquid sanctitatis per baptismum et Eucharis-
tiam contrahere poterat, eradere conatur, 101. Per in-
cisiones et sacrificia imperialia aulam constituit, 101.
Rumor de coronata cruce, quam ipsi sacrificanti victima-
rum exta ostendunt, 101. Gregorius hæc de re dubii et
incipitis animi, 101. Prodigium, si falsum est, in auras
abeat, 102. Julianus in aditum horrendum, impostore co-
mite, descendit, 102. Spectris et nescio quibus nugis per-
territus, seipsum cruce signat, 102. Cedunt demones;
rursus audacia, terrores, signaculum, demonum fuga, 102.
Sinistra veritatis interpretatio ab antistite sacerorum, 102.
Julianus ad exilium voraginem ductus, ab eo die demoni-
bus oppletus, 103. Enthusiasmis ascriptus, 103. *Vide*
Enthusiasmus. Julianus, primus imperatorum Christiano-
rum adversus Christum furore peritus, 407. Statim atque
imperator declaratus, erga Constantium improbe, erga
Deum improbus se gerit, 407. Persecutionem omnium
quæ fuerunt terrerrimam excogitat, certaminis honores
martyribus invidens, 407. Julianus, Ecclesie persecutor,
103. Vim non bene successuram animadvertit, quare, 103.
Callide et artificiose bellum gerit, 103. Delatos martyri-
bus honores invidet, 104. Quo plura adversus honores
illos commisit, hos eo majores reddit, 104. Maximam
stoliditatis per apostropham arguitur, quod Christi heredi-
tatem et mysteria tollere aggressus sit, 107. Nec magnos
Christi pugiles veritus sit, 108. Neniaram quas, sprete re-
ligione, admiratur, descriptio et irrisio, 109. Julianus,
ante omnia gloriam Christianorum nominisque celebritatem
insecutur, 105. Impietatem edicto non profidetur, verum
turpiter et ignave pietatem veat, 105. Vim et tyrannidem
popolari turbæ permittit, velut proposita lege non scripta
id se velle promulgans, 105. Suadendi partes sibi assumit,
crudeli usus lenitate et violenta persuasione, 103. *Ethiops*
instar ignis ardorem non abjiciens, 103. Alia com-
parationes, 103. Christianis, in quibus, præter clemen-
tiam, se vertit, 105. Melampo vel Proteo similis, 118.
Christianos, contumeliæ causa, Gallias vocat, 112. Ita
vocari lege constituit, 114. Quod perquam juvenile ac leve
et imperatore indignum, 114. Absurde cogitat nomen
Mud pudori vel dolori futurum esse Christianis, 113. Multa

nomina, ab ejus vita petita, Christianis adversus eum sup-
petere, 106. Vietmarius, Piusus, Adonias et Taurio-
reus a quibusdam appellatus est, 105. Miru est hujus rei
facilitas, 105. Id vero ad scenam et theatra remittendum,
116.

Julianus Christianos sceleratam agmen vocat, quo deso-
luto Romanum imperium in prisca felicitate ceteroretur,
157. Hæc verba improbitatem lenitate lectam respiciunt,
158. Stratagemate omnibus persecutoribus familiari, a do-
mesticis exordium sceleris dicit, 106. Ex magnatibus qui
benevolè erga Constantium animo fuerant, alios interdidit,
alios expellit, 106. Præcipua judiciorum illorum causas,
Christianismus, 106. Militum partem non minimam ad se
pertrahit, 104. A multis, tum proceribus tum plebeis, ut
levi quadam machina a firmissimo muro repellitur, 107.
Vide Cæsarius. In Labarum vexillum audacia effertur, 107.
Leonisæ pelli vulpinam, aut Minos larvam injustitiam præ-
texens, leniter vim affert, 106. Imaginibus suis demones
adjungit ut cum eo demones honorentur, aut ipse affec-
tus contumelia videatur, 117. Fraus ad notandum infamiam
perpetua imperatorem abunde sufficiens, 117. Hunc im-
pietatis laqueum pauci effugiunt; ob eam rem penis additi,
117. Pietatis pars videbitur in condenda illius temporis
tragedia vel comœdia laborare, 116. Julianus fraudem mil-
litibus donativum accepturum facit, ut idolis thus incendat,
118. Exercitus totus parvo igne atque auro, ac per exi-
gium sufflitum corruit, 118. Hoc nefario consilio perfecta
sunt quæ Persarum myriades et omnia tormenta efflicere
non potuissent, 118. Milites quidam, agnita fraude, eam
detestantur, 119. Eorum ad Christum oratio, 119. Ad Ju-
lianum, 119. Exilio tantum multati, non martyres fiunt,
120. Julianus vim ad impietatem accepit ex petulantia
Christianorum, 91. Ejus persecutio scriptis, 461. Hoc
unum proceribus ad gloriam abunde fuit, quod impera-
toris voluntatem suâ crudelitatem superasset, 461. A de-
monibus sæpe prostratus, ab eis gratiam inire studet, 112.
Versutus ac sophisticis argutis persecutionem legit, 353.
Nunc allicit, nunc comminatur, 353. Præfectus militum
ab eo missus, Nazianzenum templum sibi tradi exposcit,
353. Gregorio seniori urbis episcopo cedit, alioquin cal-
cibus cadendus, 353. Juliani furor varius et inconstans;
Ætnæ igni similis, 120. Edicta in aedes sacras proponit,
120. Seditionum pluribus in locis adversus Christianos
hinc exortarum lamentabilis enarratio, 121. *Vide* Alex-
andrinum. Gazæi. Heliopolitæ. Arethusi. Provincias præ-
fectum exilio multat, quod, seditione in Christianos
exorta, multis Christianorum in judicium rapit, in non-
nullos etiam gentilium animovertisset, 127. *Nihil græve*
esse judicat, si manus una gentis decem Galilæos interfecit,
127. Nullum persecutionis edictum hoc verbo expressius
et formidabilius, 127. Quam incaute ac imprudenter au-
ctorem illius a persecutionis crimine quidam absolvant,
127. Adhuc inhumaniora facere instituit, 128. Alia iracunde
peragit, alia spe et minis velut adumbrat, 128. Inconè
et fumini hæc in re similis, 128. Quæ nec Diocletianus,
nec quis collegarum ejus in animum induxerunt hæc
ille cogitabat, 129. Consilia ejus adversus Christianos,
352.

Julianus Christianos libertate spoliare, ab omnibus
conventibus, foris, publicis certibus, ipsique adeo tribu-
nalibus arcere consuebat, 129. Insulas rationes quibus
consilium illud culpa vacare contendit, 129. Scripturæ
loca profert, quibus injurias ulcisci poterbimur, et similia,
130. Ratiocinationis hujus lepidæ et solida refutatio, 130.
Quo prætextu Christianos humanioribus litteris tum dis-
cendis, tum discendis interdiderit, 179. Quo sine id egerit,
obscurum non est; at inde timiditas ejus et ignavia clares-
cunt, 80. Christianos Attice loqui prohibuit, ut vera loquen-
tur non impedivit, 80. Nihil est in quo magis, quam in
litterarum doctrina Christianis interdicens, iniquum se
præbuerit, 151. Lata lege sermones Christianis eripuit,
132. Inde factum est ut qua re sibi maxime gloriandum exi-
stimabat in ea maxime ineptiret, 132. Sermones et *Græ-
cari*, gentilium; stoliditatem et rusticitatem, Christiano-
rum esse contendit, 152. Nec quidquam aliud, quam *crede*,
sapientiam Christianorum esse, 133. Refellitur 1°. Sermones
et Græcismum quorundam præ aliis esse, insulsa est opi-
nio, 133. 2° *Crede* Christianorum Pythagorici non irriserint,
quibus ipse dixit dogmatum omnium maximum esse, 133.
3° *Crede* Christianorum divins esse auctoritates, 133. Ju-
lianus invidia in Athanasium concitatur, 407. Christianos im-
perio subijcere parvum ducit; Athanasium superare glorio-
sum, 407. Palam aperteque eum a civitate exturbat, 407.
Rapsacea alter, 158. Ut omnes allicit, blande loquitur, et
Christianorum instituta imitari cogitat, 407. Non tamè
ultra cogitationis somnum procedit, 139. Ethnici, nominali-
simum instar, Christianorum sanctiones, divina pote-
state vim adeptas, imitari possunt, 407. Idque Julianus

expertus esset, 407. Conventus ethnicorum, ad imitationem Ecclesie Christiane ordinati, et eorum qui ibi docerentur, longa et ridicula descriptio, 140. Julianus sine animo comperatus erat, ut ad praesentes acerbitates alicui quotidie gravius excogitaret, 147. Duorum juvenum, sub ejus persecutione, constantia, 175. Furti in dies vehementius adversus Christianos, non secus ac fluctus super fluctus excitans, 148. Alia ejus facinora, quibus describendis Herodoti ac Thucydidi otium et linguam adhiberi oporteret, 126. Orationes sive nocturnas caedes, socia imperatoris opera, occultat, 126. Convocavit ac semotestim aulam partes, lacus, putei, fossae, mysteris acientem dissecutorum puerorum et virginum ad magicas operationes, 126. Haec omnia premere atque occultare satagebat, 126. Quae in Caesariensibus ob dirutum Fortunae templum admisit, et obicere fortasse non aequum fuerit, quare, 126.

Julianus *Nisopogonem* adversus Antiochenes, qui barbam ejus irrideant, una cum Libanio componit, 175. Opus, vivente Juliano, ab adulteribus commendatum; eo extincto, ut mera barba cum suis auctoribus spectum, 175. In eo Julianus magis operere se inflat, quod nunquam eximia saturitate crudelitatem contraxerit, 175. Quod Christianos tam acerbè vexaverit, consulto praeterit, 175. Gregorii ea de re sententia, 176. Julianus Judaeorum quoque nationem in Christianos imitavit, 149. Invetratio nostri odio in eorum peccatoribus etiam flagrante utitur, 149. Korum in patriam reditum, et templi instaurationem ex ipsorum libris fatalem esse affirmat; idque facile persuadet, 149. Miraculorum, quibus in id opus incumbentes repulsi sunt, enarratio, 149. *Vide* Judaei.

Julianus ad ipsum calamitatum suarum caput tandem devenit, 151. Prosperi cujusdam adversus Occidentis barbaros bellici successus occasionem rapit, 152. Duplitem exercitum ipse movens, alterum militum, alterum demonum, adversus Persas expeditionem suscipit, 153. Rebus Romanis adhuc exulceratis, alienam regionem cogitat, 153. Salmoneo stans, 152. Trajanus et Adrianus sibi ob oculos proponit, 153. Carus et Valerianus in Persarum finibus oppressi in mentem ei non veniunt, 153. Totus in eam expeditionem fertur, omni divinationis et sacrificiorum vanitate in unum collecta, 153. Christianos omnes demonibus subjicere vovet, si modo propositi compos erant, 153. Hos demonibus, instar cujusdam victimas, promittit, 164. Basilius et Gregorius conatum et artium illius adversarii, postremo quoque ad persecutionem reservat, 174. Inter haec, Christianorum defensio una est, spes in Deum, 164. Quas voces in eum emitterent, 164. Quibus gemitibus cum eo exortularent, 165.

Julianus ob expeditionem Persicam publicis et scurrilibus vocibus exagitatus, 159. Assyrie partem, quam perluens Euphrates illi cum Tigride miscetur, capit et pervasat, 155. Persis incursionibus ejus celeritate deceptis, aut consulto eum allicientibus, quaedam castella diruit, 155. Ad Cleisiphontem castra ponit, 155. Arcem firmissimam, cui ex arce alia fortissima Cochen appellata robor accedit, 153. Eam inexpugnabilem repertam, cum ultra procedere non posset, a tergo relinquit, 155. Euphrate Tigridi juncto, naves e fluvio ad fluvium tuto pervectas conservat, 154. Persicis copiis, viam transitibus occupatis, oem ne porro progrediatur inhibent, 154. Quo se veriat non habet, 154. Cujusdam Persae transfugam se simulans oratio ad Julianum, ut naves incendat, et frumenta projiciat, 154. Julianus, credula levitate, maxime autem Deo exagitante, dictis fidem habet, 154. Languet exercitus, animis concedit, in imperatorem accenditur; nihil bonae spei reliquum est, 155. Quendam de eo sermonem commemorant, quasi Romanis ipse salutem invideret, 153. Sermonis illius tenor, 156.

Julianus letale vulnus accipit, 156. Hoc mirum est enim, ut artis divinatoriae peritam, non previdisse, 156. De vulneris hujus auctore varii et incerti rumores, 155. Gravior ex vulnere aegrotans, in fluminis ripa jacet, 156. Eos imitari contendit qui ex hominum oculis se subduxerunt, eamque ob causam pro die habiti sunt, 156. In profluentem corpus suum projicere conatur, 156. Id minime praeterendum, quia maximum perditus illius amentiae argumentum habet, 156. Enochus, hac re cognita, aliaque patet facta, conatu obstitit, 156. Julianus cum sic et impetrium gessisset, et bellum administrasset, sic quoque a vita discedit, 156. Vis Numinis ultrix eam ad Persas ablegavit, illi quoque causam disceptavit et mortuum reddidit, 407. Julianus finem amentiae sua dignum tulit, 162. Deo consueta patientia erga eum uti nolente, quare, 162. Arumpcinam quam colebat, et eorum omnium quas in Christianos et Persas coactulinerat, quantas vultus, 163. Angelorum opera exstinctus est, 78. Obitus ejus, quo tempore, 73. Juliani cum turpis et feda expeditio, tum vero

terpior atque ignominiosior reditus, 159. Foveris Nisus cum Constantii faecere comparatio, 157. Julianum mortuam histriones et mimi duocunt, probris et ludibriis inceant, 159. Eique fidei abjurationem, eadem et vitium suum exprobrant, 159. Tarsensis civitas eum excipit, 159. Hic illi sanum ignobile, ac ne piorum quidem oculis spectabile, 159. Julianum mortuum, si cujusdam narrohomii B'res, terra nequidem ad sepulchram assumit, sed aeta vehementer projecit, 408. Ea exstincto, carbones ejus molestiam adhuc inferabant, 658.

Juliani compendiosa imago, 159. Regem omnium huiusmodi vitia in se collegisse videtur, 148. Defectionem Jeroboam, crudelitatem Achab, duritiam Pharaonis, sacrilegium Nabuchodonosoris, 149. Nulla unquam aetate ad malorum inventionem illius natura uberior fuit, 149. Post Herodem persecutor, post Judam proditor, post Pilatum christifida, post Judaeos Dei hostis, 166. Nabuchodonosor alter, 750. Cur Christum inivum habuerit, 750. Per impietatem et pervicacem vitii studium, nominis splendorem sibi conciliare obtulitur, quare, 95. Homo, iudicio suo, mortalium omnium facundissimus, 79. Orationes illius nefariae; magis nefaria sacrificia, 79. Sapientia insipiens, 79. Altaris ignem accendens relictis mulieribus nullationes et refutationes ostentat, 161. Buccae illius indecore lumentes risum ingentem ipsi etiam gentilibus excitant, 161. Propinacombus et pocalis meretrices palam publiceque provocat, vicissimque provocatur; mysterii obtenta petulantem libidinem obvelans, 161.

Julianus tale monstrum fuit, quale nunquam antea visum fuerat, 162. Duobus aut tribus aulicis impietatis aecedem ita persolvit, ut omnes Romanorum terras exspoliari viderentur, 159. Latrocinis et avaritia Centumvires vincebant, 159. De aulicis illis etiam ethnici querebantur, 159. Provinciarum imperia crudelissimis hominibus committit, 159. Ad haec obtinenda unum suffragium erat, a fide defectio, 160. Ob gloriam studium omnia sibi arrogat et jus dicere vult, 160. Hinc causa multas, interjecto unius noctis spatio, commutata, non secus ac factum reciprocatioes, 160. Iudicis munere fungens, aulam clamoribus ac membrorum strepitu implet, 160. Quod Elysium campis et Rhadamanthi gloria, quam affectabat, prostrus indignum, 160. Sodales multos ex Asiaticis scholis, quasi beneficiis eos ornaturus, accersit, 160. Cum adsent illud sodalis multum propinat, calculorum prestigis et oculorum ludificationes ostentat, ac praeterea nihil, 160. Multos rusticorum ad se, ut plebis mos erat, accedentes palam pugno ferit, calcibusque impetit, 161. Juliano extincto, sermonum et praestigiarum ejus vanitas demonstratur, 167. Ethnicae religionis mysteria et oracula ludibrio rursus habetur, 168. Item et falsi dei, 168. Deorum illorum nomina et attributa, 168. Qui Christianos persecuti sunt, vulgi et civitatum clamoribus exagitantur, in theatris, in foro, in conventibus, 175. Ab ipsis etiam qui persecutionis socii fuerunt, ipsimet dei, deprehensa fraude, praecipites deturbantur, 168. Juliano interfecto, quid Christianis incumbat, 163. Ut impiorum exitum ingeant, et hostes suos benignitate prosequantur, 168. Ut erexitatem eorum deleant, et futurum cruciatum deplorent, 166. Ne quidquam eorum quae perperci sunt faciant, 172. Ne praeteritis castigationis obliviscantur, 170. Sed ad seipos redeant, atque hoc tempus tranquillitatis prudenter ac moderate constituent, 170. Quoniam pacto id asequantur, 170. Gravissimae Gregorii ea de re ad Christianos admonitiones, 169. His tamen non obstantibus, ad triumphalem cantum sese convertere debet oratio, 169. Quibus oantibus Gregorius utitur, 169. Julianus, tributa exsequandis praefectus, Gregorii amicos, istidem cum eo magistris ac discipulis usus; pia patria et familia ortus, 373. Litteris et doctrina semper ad optima quaeque ductos, 374. Julianus alter, totius Cappadociae procurator, 516. Hunc in Nazianzenos iratam Gregorius oratione aggreditur, ut eum ad mansuetudinem revocet, 316.

Junonis meretricii mores, 142.

Jupiter. Exemplum ejus honori parentibus debito contrarium, quare, 145. Item pudicitiae et continentiae, 145. Item sobrietati, 146. Jovis partus et subreptio, 878. Quantum mysteria nostra hujusmodi nequias antecellant, 678. Jovis sepulchrum in Creta ostenditur, 169.

Jusjurandum omni ratione fugere conveant, 886. Idque praesertim quod in Dei nomine concipitur, 885. Jusjurandum Christianis solis interdictum, quare, 146. Qualem jurisjurandi formam Spiritus sanctus episcopis condiderit, 471.

Justificatus parabolam spiritus immundi contemnerat, 719.

Justina virgo et martyr, qualis fuerit, 412. Quibus modis a Cypriano tentata, 413. Statim atque insidias intellit, Deum adversus detestabilem amorem sponsum asse-

mit, 443. Virginem Mariam supplex obsecrat ut periclitanti virgini opem ferat, 445. Quod proprie et absque figura dictum, 437. Alis operibus Deum sibi propitium reddit, 443, 444. Victrix e certamine discedit, 443, 444.

Justitia, nomen Filio Dei attributum, quare, 355. Justus. Mira res, cum injuriarum et calumniarum ignibus hic non exploratur, 597.

Justi sicut luminaria sunt in mundo, qua ratione, 691. Persape impiorum manibus ac potestati deduntur, non ut illis honor habeatur, sed ut horum virtus exploretur, 595.

Juvenis prudens regi stolido anteponitur, 880. Juvenes quibusdam disciplinis vel ad virtutem, vel ad vitium erudiantur, 786. Juvenes duo, sub Juliano Apostata, crudelibus pro fide supplicis vexati, 175. Juvenes viduæ a matrimonio per Novatianos arcebantur, 690. Juvevum consilia, senum sententiæ male prælata, 640.

Juventuti quid agendum ne malis seipsam tradat, 890.

L

Lahan Syrus. Jacob ei quatuordecim annis servicus haudquaquam labore frangebatur, quare, 473.

Labari vexilli descriptio, 107. Labefactare ac perire facilius est quam conservare, 475. Constituta labefactare facilius, quam labefactata restituere, 814.

Labor quandoque sanitatem affert; idque novo exemplo declarat, 800. Quod non sine labore atque industria partum est, arctius tenetur, 504. Labori homo nascitur, 473.

Laborare. Hoc ipsum, amplius laborare, amplioris mercedis loco habendum, 706. His quidem certe, qui animo sunt non omnino illiberali et sordido, 707.

Labyrinthus Cretensis, poetarum figmentum, 516. Quinam exitus et ambages illius in comparatione favorum, quos apis, admiranda prorsus industria, ordinare novit, 515.

Lacedæmonii, ad Dianæ aram virgils lacerari plium habebant, 134.

Lacana muller, ut omnes alias antecellit, ita Christianorum ritus omnibus humanis adinventibus præstant, 139.

Lacrymæ afflictorum cur non spernendæ, 839. Lacrymæ philosophorum Christianorum (monachorum) peccati diluvium, et mundi plamentum, 110. Lacrymæ, pro hereticis obstinatis fundendæ, 690. In lacrymis seminandum, ut in exsultatione metamus, 310. Lacrymis ad Deum fusi misericordia vicissim rependi solet, 444.

Lacte quidam alendi sunt, 34.

Laiici ne levissima quidem errata Ecclesiæ pastoribus concedunt, 589. Laicorum officia erga sanam doctrinam, 639.

Lamech : cur poena septuagies septies de eo repetita, 735.

Lapis angularis. Cur Filii Dei hoc nomine vocatus, 900.

Lapsus proximi non ridendus, quare, 840.

Largitionem, non oblatæ rei pretio, sed offerentiæ affectu et facultate Deus metitur 568. Vide Eleemosyna.

Latini, ob linguæ suæ angustias et verborum inopiam, hypostasim ab essentia distinguere non poterant, 409. Ideo, ne tres substantias admittere viderentur, personarum vocabulum induxerunt, 409, 410. Quæ jejuna de vocibus altercatio diversæ fidei speciem præbuit, 410. Vide Sabellianismus, Arianismus.

Latro cruci cum Christo simul affixus, qua ratione imitandus, 864. Cum Jesu paradisu ingressus, 864. Lavacrum, baptismi nomen, 695.

Laudatio. Res laudatione crescent, quatenus, 770.

Laus rerum honestarum, prima bene merendi ratio est, 454. Æmulationem parit, 454. Quominus bonorum qui extremum diem clausurunt laudes prædicentur, invidiæ metus impedire non debet, 319.

Lazarus quispiam, si quando ad domus fores provolvatur, qua de causa reficiendus, 716. Lazarus pauper, quam periculose hic contemnatur, 645. Lazarus in sinu Abrahæ, 741. Dives per magnum et inextricabile chaos a Lazaro sejunctus, 741. Eum rogat, nec tamen ejus opem impetrat, quare, 476. Lazare, veni foras : magna vox Verbi, qua peccatores ad vitam redeunt, et funebribus vinculis solvuntur, 718. Ut Lazarum quadriduo mortuum Deus ad vitam revocavit, sic Maximum cynicum quadriennio exsulem in patriam reduxit, 465.

Lebes Delphica, extincto Juliano, non jam vaticinatur, 168.

Lectoris in Ecclesia officium, 792. Lectorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ concinnitas a Gregorio commendata, 756.

Legalem sanguinem aquæ baptismi puritate superant, 698. Evangelium legalibus præceptis laboriosius et arduosius esse nemo dixerit, 859.

Legationes pro pace a Basilio missæ, 805.

Leo. Lenonum ministeria demones exercent, 443.

Lenocinium. Quam lenocinii mercedem ambiunt demones, 443.

Leo Magnus (S.). Præclara ejus verba ad dignoscendam in Christo utramque naturam, 556.

Leo. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Leo in siderum numerum ascriptus, quid in comparatione crucis in cælo fulgentis, 150. In Ezechielis visione vim irascibilem designat, 870. Leo rapinæ et ruginæ, quis, 497. Non accusandus quod non simiæ vultum præferat : quid inde ? 820. Summum virum a rebus minimis commendare, idem est ac leonem ab unguibus laudare, 225. Leonum furor a Daniele, in lacu, victus, 828. Ut leonem et cæterorum animalium non iidem sunt motus atque impetus : sic nec præfectorum et subditorum, 401.

Leoninæ pelli vulpium prætexere, 116.

Leontius, Cæsareæ Cappadociæ episcopus, 358. Unus ex illis erat a quibus Gregorii pater salutis auxilium poposcit, cum Nicæam ad concilium generale contenderent, 338.

Lepra, hoc est, deformis pravitas, 718. Qui ea solutus est, purgationem sacerdoti ostendat, quare, 718. Lepra vel morbo sacro laborantes, cur in pretio habendi, 282.

Leprosus septem diebus purgatur, 754. Leprosus, grave et miserandum spectaculum, 265. Leproorum pauperum lamentabilis status, 265. Gemitus eorum internis templi cantibus ex adverso respondet; atque adversus mysticas voces miserabilis luctus excitatur, 266. Benevolentia erga leprosos vario argumentorum genere suadet, 266. Leprosus decimus, quoniam Samaritanus esset, alios tamen grati animi officio vicit, 718. Hic, præ cæteris, imitandus, 719. Leproorum tristis imago, 818. Basilius Magnus eos osculatur, et ut fratres amplectitur, 818.

Levi, in lumbis Abrahæ, 529. Qua ratione in lumbis patris esset, atqueam in lucem prodiret, 582.

Leviathan. Diabolus hoc nomine vocatus; non ideo Jesu, qui agnus et margarita dicitur, præferendus, 688.

Levitæ, gradibus et officiorum varietate distincti, exitium ordinis ac disciplinæ specimen, 591. Arcam gestabant, 591. Levitatis opinionem subeunt, qui facili momento in contrarias sententias feruntur, 192.

Lex. Deus legem, prophetas, ac prius etiam naturalem legem non scriptam, eorum quæ geruntur censorem dedit, 276. Legis mandatum, lucerna et lumen est, 694.

Lex, arbitrio Adami præscripta, 867. Quasi materia, libero arbitrio tradita, 850. Lex vetus homini data, velut maceris quædam inter Deum atque idola interjecta, 854. Cum primum ferretur, terrores multi eos qui ad montem acciti erant inferiori loco sistebant, 55. Lumen typicum erat, veritatem adumbrans, 694. Futurorum et spirituum umbra fuit, 853. Difficile est suam cuique figuræ allegoriam excogitare, 853. Lex rudis infantem Israelæm multis arietum millibus tenebat, per cruenta sacrificia futurum adumbrans, 181. Lex Moysi data, hisque qui e vulgo sunt, litteralis; iis qui supra vulgus ascendunt, spiritus illa, 55, 377. Mystera Paschæ Domini Jesu adumbravit, 863. Ad Christum deducebat, 855. Præcepta ejus multa integritatem animæ significantia, 56. Peccatorum fines duntaxat prohibet; nobis vero ipsæ etiam peccati causæ crimini vertuntur, 859. Legis participatio, alia evangelica, alia litteralis; prior affectanda, 865. A lege ad gratiam transeundum, 57. Legis et prophetarum caput est unitas spiritus in vinculo pacis, 458. Summa legis, charitas, 260.

Lex animarum dispensatoribus rectæque doctrinæ arbitris a Gregorio præscripta, quænam, 757. Velle imperatoris lex est non scripta, et quidem scriptis legibus firmiter atque valentior, quare, 127. Legis nostræ non est, vi et coacte, sed sponte gubernari, 251. Qui legem legunt, legem non intelligunt; qui se legis interpretes proferunt, magistris aliis opus habent, 648. Legisperiti Jesum Christum de perfectione interrogant, 648. Suprema et prima Dei lex imitanda, quænam, 274.

Libanus. Juliano extincto, rursus Ecclesia canit : Pudet factus est Libanus, 166.

Libellus repudii. Vide Repudium.

Liber viventium et pereuntium, 575. In eo jam inscri-

pti sumus pro vitæ actæ merito, 373. Libri nonnulli Scripturæ sacræ juvenibus apud Hebræos interdicti, 600.

Libera voluntas ad laudem obtinendam necessaria, 656.

Libertas arbitrii, cur homini data, 830. Libertati quasi materia lex est, 850. Libertas et divitiæ primi hominis in sola mandati observatione sitæ erant, 275. Libertas et regnum est, dominationem probe agnoscere, 452.

Libertum arbitrium. Qui hominem primum creavit, liberum eum siveque arbitrii reliquit, sola mandati lege coercitum, 275.

Libido, sapientes etiam viros furore afficit, 442. Equulei petulantis et indomiti more, rationem secum abripiens, 442. Saturitatis filia, 439. Sub deorum nomine culta, 507. Mysteriorum obtentu a Juliano imperatore obvelata, 161. Turpe est, cum ætate consenueris ac deflexeris, libidinem tamen minime consensuisse, 703.

Libra. Divinitatem ad libram expendere non licet, 794.

Licentia princepe carens eximenda, 12.

Lignum scientiam imtempesive percipit, nos a ligno vitæ removerat, 25. Christus ideo crucem conscendit, ut ligno sanctitatem afferret, 459. Adamus per Christum ad vitæ lignum adductus, 25. Per ignominie lignum, ad vitæ lignum, unde excideramus, revocati sumus, 609.

Lingua nisi ratione gubernetur, in lapsum facile impellit, 71. Lingue parcere quam præclarum sit, 880. Ac necessarium, 881. Lingue prurigo, ætate Gregorii vigena, 376. Vide Constantinopolitani. Lingue prurigo Eunuomianis objecta, 492. Cor manibus vinctis linguam armavit, 492. Vetus linguarum divisio, laudabilis; quæ in Pentecoste evenit, laudabilior, 745. Varietas linguarum quibus apostoli loquebantur, signum infidelibus erat, non fidelibus, 742. Ista locutio: *Audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes*, ambiguitatem habet, 743. Quomodo intelligenda, 745. In linguis apparet Spiritus sanctus, propter cognationem quam cum Verbo habet, 740. In linguis igneis, an propter purgationem, vel propter essentiam divinam, 740. In linguis dispersitis, ob gratiarum diversitatem, 740. Nec diabolo aditum aut ansam, nec improbis linguas licentiam dare oportet, 427. Cum linguis pugnare sacerdoti non vacat, 641. Sacerdos ne sacrificium altaris offerat, priusquam lingua ejus exultatione impleta sit, divinæque melodiæ plectrum efficit, 57. Lingue Latine inopia efficit, ut Occidentales hypostasim ab essentia distinguere non possent, 409.

Littera. De litterarum inventoribus conjectura, 156. De litteris disputare, quam turpe, 757. Hæreticorum erga litteram studium, impietatis est obtentus, 557. Litteras Judaico more serviunt, qui relictis rebus syllabas consecretantur, 571. Litteræ vetustas fugienda, ut spiritus novitati serviant, 57. E littera surgendum ut spiritum sequamur, 646. Litteram duntaxat prospicienti Christus petra offensionis est, 522.

Liturgia Basilii Magni, 797. Liturgia pro remedio a Gregorio seniore adhibita, 538.

Livor res secundas, misericordia calamitatem sistit, 520. Invidiorum tabes, affectum omnium iniquissimus simul et æquissimus, quare, 637. Ea quæ recta sunt, invidere vult, 427. Muscæ in oleo morienti, et suavitate corruptipenti, similis, 427.

Logos. *Λόγος* apud Græcos, idem quod apud nos *ratio*, 900. Inter Deum Patrem et Filium personas vel vocabula distinguit, quia et ipse Filius ratio dicitur, 900.

Longanimitas pulchra res est, 258. Testes Christus, et Stephanus, 258.

Loquacitas inepta, pils hominibus jucunda non est, 539.

Loqui. Inexplebilis est hominum loquendi et audiendi sitis, 874. Frequenter, non tamen absque modo et mensura, de Deo loquendum, 593.

Lot. Et uui Sodomitæ universi non antepoenendi, 753. Lot Sodomita, moribus tamen haudquaquam Sodomita, 258. Hospitalitatis cultor, 258.

Lucas in Achaia prædicat, 641.

Lucerna supra candelabrum collocanda, numeris omnibus absoluta divinitatis confessio, 251. Ideo Basilii Gregorius pontificem unxit, quia passus non est lucernam modio, ut dicitur, obduci, 240. Lucernæ quibus totum Ecclesiæ corpus illustratur, quænam sint, 171. In Christianorum festis adhibendæ, 171.

Lucianus philosophorum vitia frequenter irridet, 111.

Lucifer et Eusebius episcopi Occidentales, Cæsares Cappadoctæ adsunt, et orthodoxos omnes ad suas partes pertrahunt, 795.

Lucifer angelus, propter superbiam caligo effectus, 649. Ob splendorem ita dicitur; ob superbiam caligo effectus, 668. Ob invidiam et mentis elationem prolapsus, 657.

Lucius Alexandriæ sedis inuasor, secunda quædam Ægypti plaga, secundus Arius, 462. Quorumdam flagitiorum ejus enumeratio, cum omnia referre pigeat, 462. Ta-beel nomine a Gregorio designatus, 463.

Lucruius. Vide Mercurius.

Ludere. Adversus seipsum ludere, quam periculosum et stolidum, 704.

Lumbi et renes qua ratione per baptismum lastrandi, 725. Quandonam in veritate succincti, 860.

Lumen primum ac purissimum, deitas, 721. Primum, Deus trino splendore micans; secunda lumina primique luminis radii, angelii, 836. Lumini magno conveniebat officium suum a lumine auspiciari, 837. Lumen hoc nostrum quod nocte scinditur, ante solem creatum est; postea vero ad orbem illustrandum soli traditum, 837. Forma solis est, 837. Lumen primum Deus, secundum angelus; tertium homo, 695. Alia lumina hominibus a Deo concessa, 694. Lumen de lumine; vox de Filio Dei, etiam ab Arianis dicta, licet in Scripturis non existat, quid inde, 898. Non tamen recto sensu ab eis intellecta, 836. Lumen illud quod Deus est, æstimari, comprehendere et examinari non potest, 900. Luminum quo Scriptura commemorat, enumeratio et explicatio, 720. Lumen omne quod cernitur, perexiguus diviniæ lucis radius est, 589. Lumen pervigilii Paschæ quænam lumina referat, 816. Veluti profeta quædam animorum voluptas est, 816. Luminum dies, quænam apud Gregorium, 676. Quæ et quanta hujus diei gratia, 677. Unum illud lumen lugendum, quod ex sævo igne (scelerum vindice) nascitur, 720. Aliud verum, aliud fallax; de utroque multa, 721.

Luminaria in mundo effici; quidnam hoc, 721.

Luna, mundi gubernatrix habita, 506. Novæ lune festum, ut a gentilibus celebratur, 170. Lunæ affectiones, ut in multorum notitiam venire, 519. Ignotæ de luna quæstiones, 521.

Lupus Arabicus, alios omnes crudelitate et proceritate vincit, 497. Luporum, quos animarum pastor timere debet, agendi ratio, 475.

Luscus. A lusco non differt qui vel solos mores vel se-lam doctrinam consecutus est, 779.

Lutum. Gentiles qui obscenis sacrificiis corpora sua mundabant, lutum luto purgabant, 486.

Lux, nomen Filio Dei attributum, quare, 534. Una lux in tribus solibus, unam deitatem in tribus personis utique representare posset, 565.

Lux divinum exponitur et perstringitur, 268.

Lydius lapis ad quem catechumenorum animos et-ploratur, 712. Lydiorum tyrannia, ut a Gyge occupata, 786.

Lyra Orphæi, 689.

M

Macedoniæ (qui Spiritum sanctum creaturam habent) contumeliosi sunt et mali servi, atque adeo malorum pessimi, 756. Dimidia ex parte recte sentiunt, 571. Blasphemias ansam ex eo srippiunt, quod Scriptura Spiritum sanctum nec dilucide nec sæpe Deum vocet, 569. Refel-luntur, 569, 574. Rabulis comparati, 564. Catholicos Trideltas vocant, cum ipsi eadem ratione Bideltas vocari possint, 564.

Machabæi, apud multos non honorati; digni tamen qui ab omnibus honore afficiantur, 286. Gregorius eorum historiam ex Josephi historici libro de imperatrice ratione desumit, 287. Non ideo contemnendi, quia ante crucis mysterium tales fuerunt, 287. Machabæi, Eleazar filii (spirituales), 288. Fortes et magnanimi filii, nobilis matris nobilissimæ soboles, alacres veritatis pugiles, 288. Antiochi temporibus superiores, sinceri Mosaicæ legis discipuli, exacti patriorum rituum custodes, 288. Numero septem, 288. Unum spirantes, unum ad vitam iter, hoc est, mortem pro lege Dei optetitam, agnoscetes, 288. Non minus animis quam corporibus fratres, mortis causa inter se amili, 288. Hoc unum metuentes, ne fessus ty-rannus cruciandi finem faceret, 288. Machabæorum ser-mones ad tyrannum, quales fuerint in summa declarat, 290. Quibus verbis seipsos mutuo cohortentur, 292. Se, velut aprorum dentes, invicem accunt, 293. Facinus eorum Jephthæ sacrificio cautius atque magnificentius, quare, 296. Danielis certaminibus haudquaquam inferius, 297. Juvenum in Assyria captivorum luctationibus haudquaquam cedit, 297. Machabæi martyribus Christianis laude haud inferiores, quare, 297. Judæorum status in hujus certaminis periculo continebatur, 297. Ipse quoque Antiochus eos demeratus est, 297. Machabæorum mater, sollicita ne non ipsis supplicium inferatur, 298. Sacrificium ejus Abrahæ sacrificio præstantius, quare, 289. Quanta

ejus animi fortitudo, 289. Qua ratione cum filiis decertavit, 294. Eius exhortatio ad filios, 294. Ad Deum gratiarum actio post consummatum eorum martyrium, 294. Orationem ad tyrannum convertit, et filiis adiungi se postulat, 295. Ad rogum, ut ad nuptialem thalamum, currit, ne sanctum et generosum corpus profani homines contingant, 296. Machabæorum exemplum sacerdotibus, matribus et adolescentibus propositum, 277.

Machina mundi inscrutabilibus Dei iudiciis regitur, 522. Tota hæc rerum machina in fine dissolvenda, aut in præstantiorem statum commutanda, 585.

Madianitæ universi, uni Moysi non anteponebantur, 735.

Mænades Quales feminas fabulæ Mænadas vocent, 631. Arianae mulieres simile quiddam eorum prociacitati una nocte perpetrarunt, 631. Nefandi huius spectaculi descriptio, 632.

Magia, Persarum inventum, 157.

Magister. Magistri nostri bonitas æmulanda, 570. Non magistris pietatem nobis imitandum proponemus? 572.

Magistratus potestas iniquo animo non ferenda, 522.

Magistratus immanes et sanguinarios quale supplicium mereant, 890. Magistratibus quibus periculum est ne baptisimi gratia deperat, quid agendum, 704.

Magnus vir magna, parvus parva aggreditur, 59.

Magus. Cyprianus magus arte illa in notitiam hominum venerat, 442. Artis huius libri a Cypriano publice propositi, et in ignem conjecti, 444. Magi artem sacrificandi, et per victimas vaticinandi, sectantes, 680. Magi omnium Regem agnoscunt, et ex sideris aspectu caelestem conjectura assequuntur, 371. Magorum dux stella, quæ prius ab ortu in Bethlehem concurret, 150. Magorum dona Christum Regem, Deum, et nostræ salutis causa moriturum testantur, 674.

Major, vox ab Eunomianis jactata ut Patris et Filii æqualitatem tollant in Trinitate, 544. Cum Pater maior Filio dicitur, majoris vox ad causam (principium) referenda, 544. Ratione humanitatis, Pater Filio major intelligi potest, 545. Sed non tam honorifice, quam ratione principii, 545.

Malachias, quid malis sacerdotibus exprobrat, 45.

Maledictio: quis fructus ex ea colligendus, 420. *Vide* Accusator. Maledictio et audeat portas omnibus aperit nimia hæreticos in Ecclesia recipiendi facilitas, 51.

Maledicere. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur, 649.

Maledictio matris eradicat fundamenta, 649. Maledictio montis Gelboe, 312.

Maledictum nostri causa, Christus, 512.

Maligni et improbi, ex eo quod alios calumnias incesant, vitis suis opem ferre moliantur, 823.

Malum, non a Deo creatum, sed nostrum opus est et diaboli, 727. Ex incuria et socordia ad nos irrepit, non autem a Creatore; eius essentia nulla, 727. Mali causa nullatenus Deo ascribenda, 98. Ex boni incuria nascitur; non secus ac tenebrarum principium est lucis secessio, 372. In malo perseverare funestum et exitiosum, 767. De origine malorum, quibus terra nonnunquam afflicta, variæ ac perutilis quæstiones, 502. Mala hæc levia sunt in comparatione iræ, ignis et carbonum qui impios in altera vitamant, 504. Malum malo non permutandum, sed bonum semper tenendum, 759. Malis premuntur viri sancti, 518. Quibus de causis, 518. Malo alieno erudiri nos oportet, 514. Quisquis premitur, ingeniosus et solers esse solet ad querendam mali depulsionem, 444. Malum malo extrudi nonnunquam eventit, 444.

Malus celerrime adducitur ut bonum etiam virum condemnat, 595. Crimen est apud Christianos non modo malum existisse, sed etiam a malo parum abuisse, 146. Malus male perdetur: sententia huius applicatio ad Julianum imperatorem, 150.

Mamas (S.) insignis pastor et martyr, prius quidem cervas mugebat, ad eum novo et inusitato lacte alendum properante, 842. Festum ejus in metropoli (Cæsareæ Cappadociæ) vere novo et magna populi frequentia celebratum, 842.

Mamma iniquitatis ad comparandos amicos impenditur, 861.

Manassis confessio, Deo accepta, 568.

Manes. Manis tenebræ, 460. Una cum tenebris materia, 614.

Manichæorum tenebræ longius philosophorum commentis projectendæ, 531.

Mansiones apud Deum multæ, 495, 601. Omnes implebuntur, 495. Mansionum illarum diversitas, quomodo intelligenda, 495.

Mansuetudo quandoque pro amentia habetur, 612. Man-

suetudinis exemplar, David, 259.

Manus peritisse se existimat quod Dei visionem natura sua præstantiorem habuerit, 235. Timore mortis correptus, quod Deum viderit, 577. Conspectus Dei, per imaginem sibi observantibus, ferre non potuit, 510. Timore correptus, cum Dei species ei objecta est, 682.

Manus Christi pro impiis, et propter eos, clavis confixa, 24, 108. Manus, qua ratione purificandæ, 732. Res maculæ omnis expertes impura manu contractare, nefarium et execrabile est, 884. Manus Moysis, ad precationem compositæ quantum potuerint, 255. Manus hominis, sub penis animalium, in Ezechielis visione, 870. Ordinem et disciplinam significant, 870. Manus Absalonis cum illo, proverbium, 594.

Mara, aqua amara, et ad potandum non bona, per vitam lignum dulcis reddita, 637.

Marcelliani, personarum Trinitatem cum Sabellio negabant: unde Galatæ dicti, 422.

Marcion, Dei hermaphroditii introductor, 560. Marcionis Deus, ex elementis et numeris conflatus, 614.

Marcionitæ, quem Æonum numerum colant, 752.

Marcus evangelista in Italia prædicavit, 611. Marci thronus, Alexandrina Ecclesia, 590.

Marcus Arethusius, hæreticorum fidei formularum auctor, 122. Vir eximius a Gregorio dictus, 122. Ex ignorantia factorum, 122. Immanissime ab Arethusio habitus, quod templum Constantii nunc eversum, sub Juliano instaurare noluerit, nec teruntio vitam redimere, 122. A pueris ad pueros pendulus remissus, qui stillis corpus illius excipiunt, 125. Alta suppliciorum genera quibus affectus est, 124. Ex ipsis etiam cruciatibus delicias capit, 124. Unus ex illis fuerat qui Julianum principem, cum totum genus ipsius periclitaretur, servaverant, 125. Salustii præfati et pagani verba ad Julianum de Marci cruciatibus, 125.

Mare, et magnitudine et lenitate mirabile, 517. Variæ ac multiplices de mirabilibus ejus quæstiones, 517. Paucissimis Scripturæ verbis verius explicantur, quam prolixis physicorum disputationibus, 517. Mare propter Hebræos scinditur, 445. Scissum Hebræos transiit; et rursum colens Ægyptios obruit, 86. Mare a Xerxe Persarum rege verberibus casum, 804. Mare fluvius qui in ipsum influunt opus non habens, cuius imago, 775. Turbidum et ventis agitur, humanæ vitæ et rerum humanarum imago, 477. Mare Parthenicum, per quod Gregorius, Alexandria in Græciam navigans, gravi tempestate jactatur, 551.

Margarita. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Margarita pretiosa cum omnibus bonis a Gregorio commutata, 181. Margarita undique sibi similis et æque fulgens, qualiscunque imago Trinitatis, 627.

Maria, soror Moysis, triumphale carmen auspicatur, 85. Lepra induitur, quod adversus fratrem murmurasset, 658.

Maria, Virgo Delpara, 525. Animo et carne a Spiritu præpurgata, 851. Dei Filius in eam illapsus est, 901. Deum concepit et peperit, 905. Ex ea Dei et hominis Filius processit, 905. Arcano modo ac sine ulla spurcitate, 727. Maria Virgo a Justina virgine invocatur, 445.

Maria quædam, Maria Salome et Joanna, ut imitandæ, 861.

Martimæ urbes, cur necessariis rebus affluant, 797. Mars vulneratus, ut æneo carcere conclusus, 142. De eo alia quædam, 142, 168. Mars ad iram incensus, 146.

Martyr impetus omnes persecutorum frangens, scopulo incursantes ductus propulsantis comparatus, 446. Primus Martyrum, Christus, 459. Martyres, victimæ pro Christo cæssæ, Christi pugiles, 108.

Martyres quidam, Juliani, qui postea imperator fuit, dona recusant, quare, 90. Martyres, multum utilitatis præstant ad vitam recte instituendam, 459. Divinitatis consequendæ mediatores, quo sensu, 245. Eorum memoria celebranda; et cætera omnia eorum certaminibus inferiora censenda, 459. Festivitates eorum ut celebrandæ, 244. Certamina ut honoranda, 244. Quibus honorum generibus delectentur, 450. Virtutum officis colendi, 449. Martyrum exemplo certandum, ut quotidianis saltem dimicationibus eisdem coronas, aut his proximæ, consequamur, 566. Martyrum vel sola corpora idem possunt quod animæ sanctæ; et sanguinis guttæ idem quod corpora, 108. Martyres moribus curant, demones pellunt, apparent, futura prædicunt, 108. Pacem Ecclesiæ Constantinopolitanæ pepererunt, 629. Martyribus præclari honores et festa constituta, 108. Martyrum encomia a Basilio Magno composita, 822. Gregorius honoribus eorum oblectatur, 459. Martyres quidam vivi, et victoris suæ superstitæ, 775. Martyrum baptisma, 688. Martyrum septicris ignes a Gentilibus admoti, ut per eorum ignom-

niam alios a certamine deterrent, 167.

Martyrii vel sanguinis baptismi, cur cæteris augustius, 678. Martyrii lex est, ut nec ultra ad certamen accedatur; nec illud, cum adest, detrectetur, 775.

Mater Machabæorum. *Vide* Machabæi.

Mater filiorum Zebedæi, 665. Quid a Jesu postulavit, quid ad hæc Salvator, 665. Qua ratione hæc mulier excusanda, 635.

Matres quædam carnis duntaxat matres sunt, 295. Qua ratione se gerant erga filios suos, 295.

Materia et forma: ex illis corpora constant, 430. Materia primigena ex non entia procreata, 529. Eam æternam esse nonnulli confingunt, 529. Materiam deprimentem superare quam difficile, 53.

Materno affectu nihil mollius, 655.

Mathematicæ disciplinæ a quibus inventæ, 156.

Matrimonium infre quibus expedit, 651. Matrimonium, bonum est; sed virginitas illo præstantior, 652. Et si honorator est virginitas, non ideo turpe et ignominiosum est matrimonium, 705. Quale esse debeat, 704. *Vide* Conjugium. Matrimonii Christiani exemplum, 221, 222. Matrimonio junctorum officia mutua, 650. Consilium, non lex eis datur, ut ex communi pacto et consensu, certis temporibus, continentis vacent, 704.

Matheus publicanus, animarum negotiator per Spiritum sanctum effectus, 742. Cur Publicani cognomentum perinde atque aliud quoddam nobilitatis insigne adiungat, 441.

Mausoli sepulcrum, 818.

Maximinus imperator adeo in Christianos sævit, ut persecutores qui paulo ante extirpant humani fuisse viderentur, 775. Impietatis principatum ambebat, 775. A multis diversa ratione superatur, 775. Persecutio ejus omnium atrocissima, 775.

Maximus philosophus et Cynicus, a Gregorio laudatus, 451. Utrum Heronis quoque nomen habuerit, 451. Ab his Maximis accurate discernendus, ad quos Athanasius et Basilus scripserunt, 452.

Maximus, qualis Gregorio visus ante revelatam hypocrisis. Philosophorum, atque etiam veritatis martyrum optimus ac præstantissimus, 454. Adulterinæ doctrinæ confutator, 454. Virtute, tam quæ in contemplatione quam quæ in actione versatur, eminens, 454. Canis, non impudentis, sed oris libertate, non ingluvie, sed quia in diem vivit; non latratu, sed boni custodia; et quia virtutis familiares mulcet, alienis autem oblatrat, 455. Dignus qui in universo Ecclesie costu victor proclametur, ob devotum hæresis mendacium, 455. Veritatis athleta verissimus, et persecutorum suorum, per patiendi alacritatem persecutor, 455. Ex optimis optimus, et ex nobilibus nobilissimus, 455. Quod videlicet non tantum martyr exstiterit, sed etiam ex martyribus, 456. Si corpus spectetur, Alexandria ortus; si sapientiæ ratio habeatur, totius orbis terrarum civis, 456. Luxum, delicias atque opes et potentiam magis aspernatur, quam si alios aspernari solent qui his rebus excellunt, 456. Maximus philosophiam Christianam eligit, mentem suam orationis elegantia distrahi nequaquam passus, 457. Vitam communem solitariæ præfert; æquius inter Græcorum vanitatem et Christianam sapientiam incedit, 458. Illorum habitum et larvam, istorum autem veritatem et sublimitatem proficitur, 458. Peripateticorum, Academicorum et Epicureorum sectas repellit; quod Cynici malum gerunt abhorret; quod bonum fovent amplectitur, 458. Humanas philosophiæ fructus secundo loco semper habuit, obiterque ac velut per ludum attingit, 459. Præsertim et antiquissimum ejus studium, præ jure et æquo cum præsidibus expostulare, atque veri cynici munia obire, 459.

Maximus, calamitatum quas Alexandrini Catholici sub Palladio duca et Lucio pseudo-episcopo experti sunt, particeps, 464. Plagis affectus, fortitudinem in omnium oculis, tanquam in columna sculpsit, 465. Cum lingua ejus sævus eum obire non posset, etiam tacens constantis magistrum se præbuit, 465. In Oasim solitudinem exsulatum missus est, 465. Multarum ibi virtutum specimina præbuit, 465. Post quadriennium ab exilio rediit, ut Lazarus post quadrimum ad vitam revocatus, 465. Maximus, qualis a Gregorio descriptus post revelatam hypocrisis: peritissimus vitii artifex, pastor Ideo factus ut lanaret et dispergeret, atque alterum labores infringeret, 475. Ob pecunias Ecclesie, Gregorio bellum inferit, et Judæ præditi similes se præbet, 485, 484. Altare adversus altare a sceleratibus ejus erectum, 485. Legitimum pastorem simplicitate ad gregis dissolutionem et exitum abutuntur, 485. Maximus quibusnam fretus Anastasiam invadit, 470. Consecratos ejus superveniente magistratu expulsi, ritum in tibicinis domo peragunt, 470.

Mederi. Mira medendi ratio, qua Deus contraria per

contraria procurat, 165. Variis curationis illius exempla, 165. Mediatio Christi, 550. *Vide* Christus.

Mediator ante mediatorem, Joannes Baptista, 587. Inter Deum et homines, sacerdos, 55. Mediatores divinitatis consequendæ martyres, qua ratione, 215.

Medicina, philosophiæ, laboris atque industriæ fructus, 789. Basilio Magno ob corporis morbum et curationem necessaria, 789. Medicinæ acrioris incommoda, et præcipue moralis, 854. Medicinæ spiritua'is scopus est animæ pennas addere, mundo eam eripere Deoque dare, 23. Christum per Spiritum sanctum in pectoris domicilium admittere, 25. Medicinæ regula in curandis Ecclesie membris, 599. Verbis illis constat: *Argue, increpa, obsecra*, 599.

Medicus. Medici animarum, ut eas curare debent, 25. Ad corporis medicos provocantur, 25. Medici nomen non statim obtinetur, quid inde? 791. Medicus imperitus, qua ratione se gerit in morbis deploratis, 699. Horas largitur, quarum potestas penes eum non est; de morbo post mortem disputans; aut recessibus suis mercedem augens, 699.

Medius. Media quædam via incedendum inter eos qui crassiore omnino ingenio sunt, et eos qui nimio contumplationis et anagogiæ studio tenentur, 854.

Mel. Mellis ipsius satietas vomitum movet, 490.

Melampus et Proteus, vates in quavis formam sese immutantes, 118. Juliano imperatorem Melampum quemdam aut Proteum suspicari licebat, 118.

Melampygos, turpe nomen quod explicare pudor non sinit, 114.

Melchisedech Christus eo nomine vocatus, ut matris expertus quoad naturam divinam, patre autem carens quantum ad nostram, 556. Ut rex Salem, id est, pacis, et rex justitiæ, 556.

Meletius, Antiochenus antistes, inita paulo ante cum Paulino concordia, Constantinopoli moritur, 745. Tum Gregorius pacis conditiones observari petit; quo negato, de abdicanda sede cogitat, 745.

Melote Eliset, 610.

Membrum. Alii aliorum in Christo membra sumus, 587. Membrorum hominis functiones, et eorum inter se concinnitas, 513. Membra mortificanda, et omnia per spiritum absumenda, qua ratione, 214. Omnibus membris purificemur, 721. Quomodo et qua de causa, 722.

Memoria martyrum celebranda, 439. *Vide* Martyres. Optimi potissimum viri memoria colendi sunt, 438.

Memoriæ et reminiscentiæ discrimen, 597. Utriusque causa difficile cognoscitur, 597. Qui patitur, memoria tenacior est, 607.

Memphis, urbs Ægypti, Apis vituli adoratrix, 621. Memphis Apis a Christo ejusque discipulis superata, 621.

Menander, malum natura sua bono propinquum esse non male cogitavit, 819.

Mendacium. Verum unum est, mendacium multiplex, 554.

Mendesium, urbs Ægypti quæ hircum deum habebat, 621. Mendesius hircus a Christo ejusque discipulis superata, 621. Mendesii dii, 169.

Menecei sanguis pro Thebanis effusus, 109.

Mens ad hoc creata ut sursum tendat, 510. Cum in eodem loco maneat, omnia lustrat ac pervagatur, 597. Seseum opera cum externis versatur, atque externa excipit, 597. Languet humana mens ac fatiscit, quando cum sua infirmitate ea quæ vires ejus superant speculatur, 505. Per res sensibiles ad intellectualia evehitur, 505. Mens intermedia per quam Filius Dei cum carne conjunctus est, 557. Mente prædita natura, divinitatis propinqua est, 669.

Mensa in Christianorum solemnitatibus frequentanda, qualis sit, 174. Spiritualis et divina, in qua reficimur, et deliciamur, nec propter saturitatem quidquam petulantius agimus, 171. Mulier vidua cui vis inferitur, ad sacram mensam confugit, 811. A Basilio Magno defenditur, 811. *Vide* Basilius. Mensæ divitum cum pauperum mensa comparatio, 268.

Mensura eadem qua mensi fuerimus, nobis a Deo rependitur, 572.

Mentiri. Nunc ego mentitor, propositio nec vera nec falsa, 529.

Mercatores illi non emulandi, qui amittunt maxima ut exigua tueantur, 424.

Merces. Mala non bonæ rei merces, 495. Merces a Christo judice ad justam Deo lancem exigenda, 728. Bonis lux, seu Deus sese spectandum cognoscendumque præbens; malis contra, tenebræ atque aversio a Deo, 728. Equa mercedis repensæ inæqualitas, ab his non intellecta qui priores in vinea laborarunt, 502. Mercede aliqui

facere, secundus honestorum virorum gratus est, 104.
 Mercurius. Exemplum ejus ad avaritiam, ad quæstum indecorum et furtum incitandum est, 145.
 Mereri. Prima bene merendi ratio est, rerum honestarum laus, 454.
 Meretricis merces a templo exterminata, et excussa, 90. Meretrices propinationibus et poculis a Juliano Apostata provocatæ, et vicissim eum provocantes, 161.
 Metuere. Nihil perinde metuendum ac ne quid magis quam Deum metuemus, 192.
 Metus. Poenæ metu a scelere et maleficio deterreri, tertius honestorum virorum gradus est, 104. Secundus mercede facere; primus, bono propter bonum ipsum conjungi exoptare, 104.
 Meus et tuus, voces in Ecclesiarum disidiis frequentes, quousque audientur, 765.
 Michæas, Sion in sanguinibus ædificari non ferebat, 41. Quid præfectis et sacerdotibus denuntiet, 42. Qua ratione luxum reprimat, 274.
 Midas, nihil præter aurum possidens, 787.
 Militares ordines, pro suo quisque gradu ac dignitate, donativum accipiebant, 118.
 Milites stipendiis suis contenti sint, 369. Militum pars non minima ad Julianum Apostatam pertracta, 106. Juliani fraude, ad thus diis adolendum illecta, 117. Quidam, agnita Juliani fraude, eam detestantur, 119. Vide Julianus.
 Militiæ lex, ecclesiasticis in exemplum proposita, 791.
 Minerva, e Jovis capite nata, 679. Minerva virgo, draconem parit, 168. Tibias exsecrata dicitur, posteaquam aquis, vice speculi usa, eas dedecori esse perspexit, 161.
 Minima quæ sibi offeruntur, Deus accipit, 368.
 Minister baptismi sigillo regis comparatus, quare, 712. Quidquid inter ministros intersit, baptismi vis eadem est, modo eadem fide informetur, 712.
 Minos et Rhadamanthus, nugæ, 789. Minos larvam injustitiæ prætexens Julianus, leniter vim affert, 116.
 Minuta, ne in magnis rebus in rationem mittantur, 711.
 Miraculum. Novo atque inusitato sceleri et impietati signum aliquod et portentum accedere, a vero non abhorret, 101. Hoc persepe jam in maximis mutationibus accidit, 101. Miracula Dei antiqua recensentur, 253. Miracula noctis Paschæ, 836. Miracula Moysis, Eliæ et ipsius Christi, cur temporibus illis congruentia, 798. Miraculum in gratiam Ezechias regis Juda editum, 350. Miracula antiqua cum prodigiis quæ Deus in Julianum operatus est, conferuntur, 85. Olim pro Israele facta, ut hodie renovantur, 861. Miracula Christi, invidiæ in eum conflatæ occasio fuerunt, 715. Miraculum Transfigurationis, 591. Miracula quinque panum, et septem panum, 754. Miracula martyrum, 108. Monachorum, 110. Miracula in gratiam avorum Basilii Magni facta, 774. Gregorio ea referenti nemo fidem abrogabit, nisi qui nihil magnum existimavit persecutiones et pericula Christi causa suscepta, 777. Prave utique et admodum periculose judicans, 777. Miraculum, quo pars templi a Juliano extracta sæpe concidit, 89. Complures hujus testes oculati, 89. Miraculum in Gregorii Senioris baptismo, 539. Gregorius Senior miraculo sanatur, 550. Gorgonia, 229. Miracula quæ templi Jerusalemiani instauracionem prohibuerunt, 149. Septem mundi miracula, quænam, 818. Domui alendis pauperibus a Basilio Magno constructæ minime comparanda, cur, 818.
 Miser existimandus, qui materiæ usque adeo hæret, ut nec in veritatis radius mentis aciem intendere, nec supra inferiora hæc assurgere queat, 587. Hac cecitate miser est, etiamsi res hujus vitæ illi ex animi sententia fluant, 587.
 Miserabiles, ut adjuvandi, 262. Varium et multiplex eorum genus, 262.
 Miseratio ex animo collata, magnum est calamitoso remedium, 277.
 Miseriæ est extremæ non propriis viribus, sed aliorum imbecillitate nihil atque confidere, 433.
 Misericordia. Nullus omnino cultus Deo perinde gratus est, ut misericordia, 260. Misericordia naturæ Dei consentanea, 509. Misericordia et veritas Deum præcedunt, 260. Misericordia Deo ante judicium offerenda, 260. Deus in pondere et judicio misericordiam ponit, 260. Misericordiam Deus vult, non sacrificium, 285. Per misericordiam et fidem peccata purgantur, 285. Misericordiæ officia animæ sordes absterunt, 285. Misericordia in pauperes, ut exercenda, 284. Vide Pauper.
 Misericordia per misericordiam concilianda, 514. Miso-

ricordiam, qua ipsi egemus, Deo feneremur, 819. Misericordia calamitatem sistit, 320. Non in postremis beatitudinibus est misericordia, 284. Homo, Dei misericordiam imitando, calamitosis deus est, 276. Misericordiam in seipsum quisque facere potest, 14. Misericordiæ divinus sponsor Gregorius in calamitate publica, 509.
 Misopogon, Juliani imperatoris opusculum adversus Antiochenes, qui barbam ejus irridebant, 175. Vivente Juliano, ob purpuram commendatum; eo extincto, ut mera barba irrisum, 175. Vide Julianus.
 Missionis libellus, id est, apud Gregorium, episcopale munus abdicandi licentia, 766.
 Mistio nova in incarnatione Verbi, 671. Hæc mistio quænam, 685.
 Mithras ignis supplicio probat eos qui sacris ejus initiantur, 680. Sacris ejus initiandi, per duodecim tormentorum genera probati, 125. Mithræ crudelitas sacra, mysticæ ustiones, 109.
 Moabitæ et Ammonitis Domini ecclesiam ingredi non licebat, 51. Moabitæ comparantur qui dialecticis et impis sermonibus adversus divinitatem insurgunt, 760.
 Modestus, Orientis præfectus, 806. Illustre Basilii cum eo certamen, 806. Basilium minis superiorem experitur, et se victum agnoscit, 808.
 Modestus præfectus, morbo correptus Basilii manibus substernitur, et sanitatem recipit, 810. Virtutes illius admirari et prædicare non desinit, 810.
 Modus quo Filius Dei gignitur, et Spiritus sanctus procedit, soli Deo cognitus, 467. Modum quemdam ac decorum, ut in vestitu, victu, visu atque incessu, ita in sermone ac silentio tenendum esse, 491. Modus omnis optimus; Cleobuli sententia, 815.
 Mœror, cordis vinculum, qua ratione sedandus, 182. Mœror et animi consternatio, mentis tenebræ, 240.
 Molestia. Vir philosophus vitæ molestias virtutis segetem existimat, 479.
 Mollonia, idem qui apud Homerum Actoridæ, 788.
 Moly, vox, juxta Homerum, diis propria, qua stirpis cujusdam radicem significant, 155.
 Momus præstantissimos quoque viros attingit, 795.
 Monachi, philosophi appellati, 374. Eorum qui Nazianzi debebant veræ opes, 574. Monachorum vitæ genus, ac præstantissimæ virtutes, 110. Ingens eorum numerus, 112. Multi valde quondam sublimes et splendidi, tum opibus tum nobilitate, tum potentia, 112. Etsi sermone elegantia careant, præstantiores tamen sunt prudentia atque doctrina in actione, 112. Eorum lacrymæ peccati diluvium, et mundi plamentum, 110. Nonnulli extanta manu flammam extinguunt, et alia mirabilia operantur, 110. Monachi Egyptii pro Athanasio, velut pro Christo, periclitantur, qua ratione, 598. Monachorum Nazianzenorum cœtus, ab episcopo suo divisus, ad concordiam invitatur, 822. Vide Nazianzenus.
 Monarchia, quo sensu Deo attributa, 525.
 Monasteria Egypti ab Athanasio exsule peragratur, 597.
 Monastica professio, morum gravitate potius quam corporis secessionem insignitur, 598.
 Montani spiritus, 421. Vide Phryges. Males spiritus, 460. Prævus et muliebri, 614.
 Morbus. Qui sacro morbo, id est, lepra corrupti sunt, præcipuo quodam miserationis affectu permovere debent, 261. Morbus ad paupertatem accedens, malum atrocissimum ac votis omnibus aversandum, 262. Ut morbus miraculo depellatur duo accedere necesse est, ægroti fidem et medici vim et facultatem, 548. Morbus animæ, corporis morbo longe gravior, quare, 269. Morbi pestiferi, disidiorum omnes ordines Ecclesiæ conturbantium et abripientium imago, 765.
 Mores hominis, non nisi vitæ consuetudine percipiuntur, 785. Ordo præposterus, cum non mores dignitati, sed dignitas moribus fidem astruit, 391. Qui vel solos mores vel solam doctrinam consecuti sunt, nihil a lucis differre videntur, 779. Morum doctrinæ, quam Christiana religio tradit, expositio, et cum propositis gentilitati deorum exemplis comparatio, 146.
 Mors et vita sibi invicem succedunt, 561. Mors temporalis, an proprie mors appellari queat incertum, 561. Mortem optare bonum est, 26. Mors sanctorum, non vitæ finis, sed discessus ad Deum, vel desiderii cumulus, vel vinculorum solutio, vel oneris excussio appellanda, 448. Mors pro Christo, iter ad victoriam, 55. Mors animæ, peccatum, 660. Mors una, peccatum, 361. Mortem peccati sanctissimus quisque timere debet, 314. Mors, ubi est stilulus tuus? 863. Mortis tempus ars nulla vel astutia submovere potest, 885. Casus inopinati mortem afferentes enumerantur, 701.
 Mortale et caducum, ut absorbetur a vita post resurrectionem, 215. Mortale per immortale absumere quid sit, 146,

Mortalium vita, quam fluxa et instabilis, 874.
 Mortui qui secundum Deum vixerunt, Deo vivunt, 386.
 Mortui precibus nostris Deo commendandi, 215. Mortuos lugere ac laudare licet, siquidem id moderate fiat, 198. Gentiles, dum per libamina et coronas mortuis parentant, patriæ legi potius et stolido mœrori quam rationi servant, 209. Monumentorum bonos mortuis delatus, unum ex idololatris principis, 506.
 Morsus serpentis furtilvus et clandestinus, 868.
 Motio. In sanctissima Trinitate, una eademque divinitatis motio et voluntas, 380.
 Motus solis ac siderum, qua ratione in notitiam veniunt, 519. Quis eorum auctor, 519. Prima rerum causa motus expers, 623. Quælibet sanctissimæ Trinitatis persona, spontaneo motu mobilis, 624.
 Moyses, prius expositus, deinde legislator, 610. Cur Dei Filium in rubo, in flamma ignis vidit, 902. Quare calcamenta solvere iussus, 860. Vocanti Deo repugnabat, ministerii magnitudinem extimescens, 64. Merito quidem prophetæ omnis dignus, 903. Populi autistes, 58. Israelitarum antistes et legislator, 242. Æque sacerdos ac Aaron, principum princeps, et sacerdotum sacerdos; Aaron pro lingua utens, 242. Pharaonis Deus effectus, 86. Quot et quanta operatus sit, 589. Ægyptum vexavit, 828. Moyses et Aaron Ægyptum vexantes, et alia multa simul præstantes, 826. Moysis baptisma in nube et in mari, per figuram, 688. Moysis miracula, post egressum ex Ægypto, 255. Moyses Dei conspectu dignus habitus, 86. Propius ad Deum solus accedit, 577. Nubem penetrat, et cum Deo congregatur, 577. In montem ascendit, et nubem ingreditur, et leges ac tabulas accipit, 55. Vulgo quidem litteræ, alius autem spiritus, 55. Moyses et situm oculi, et ordines mundi, et elementorum vices, totius denique orbis ornamenta digessit, indicavit, expressit, 902. Hoc testimonio insignitas: Nemo erit ex prophetis ut servus meus Moyses, cui facie ad faciem, et os ad os locutus sum, 903. Deum tamen pure videre non potuit, 903. Cum rogaret ut faciem Dei pure videret, responsum accepit: « Non videbit homo faciem meam, et vivet, » 902. Dei posteriora ægre vidit, 647. Deum ipsum, aut ejus a corpore vacillatam, quo tandem modo perspicere potuisset, qui et corpus erat, et corporis oculis cernebat, 647. Non tantum de Deo vidit, quantum exoptabat, 590. Plus fuit quod eum fugit, quam quod conspexit, 590. Cur velamen inter se et obduratos Israelitas interjecit, 589. Israel vultus ejus gloriam ferre non potuit, 682. Moyses sacerdotum manus consecrabat, 590. Plura de Moysæ, 590. Moyses mansuetudinis exemplar, 258. Dathan et Abiron adversus eum furor elati, 658. Moyses sola mente clamans, a Deo exauditur, 501. Moysis tabernaculum, totius mundi figura et imago, 521. Ad cœlestium exemplar constructum, 568. Moyses, per arcanam et mysticam manuum figuram, Amalectarum copias fregit, 242, 255. Hoc manus ejus ad precationem compositæ potuerunt, quod multa millia perirent nequiverunt, 255. Cum adhuc vitæ usura frueretur, suo loco Jesum designat, 248. Moysis æmulus Basilius Magnus, quare, 826. Moysen ferunt, post audita Dei oracula, nunquam cum uxore consuetudinem habuisse, 872.
 Muliebris pietatis fines, quinam sint, 224. Muliebris ornatus descriptio et censura, 223.
 Mulier, ut mollior, fraudem in paradiso prior passa est, 651. Mulieris et viri par apud Deum conditio, 650. Mutua utriusque officia, 650. Mulier, si genus corruptat et adulteret, expellatur, 65. Cætera ejus vitia a viro ferenda vel corrigenda, quomodo, 651. Vide Repudium, Adulterium, Vir, Uxor. Cor mulieris, velut sægena quædam, prætereuntes irretit, 885. A muliere quæ vel manum tantum manui connexuit, non nisi propitio Deo liberari quis potest, 665. Mulieris fortis eximias dotes, 225. Mulieri nullus ornatus bonis moribus præstantior, 224. Unus illi rubor placeat quem pudor affert, unus candor quem parit continentia, 224. Mulier vetula, carminum inventrix, qua ratione, 156. Mulierum in contemendis talis solertiam Scriptura sacra demiratur, 515. De mulierum pudicitia quid dicat Ecclesiastes, 885. Mulieres spectaculorum amantes, ad contemplandum Juliani Augusti sinem invitatae, 82. Ad colorem confugientes, ob venustatem invenustas, atque ob fœditatem deformiores, 545. Mulieres piæ mysticas voces in ecclesia pronuntiare solent, 536. Cypriani martyris corpus, apud mulierem piam diu occultum, 446. Alteri piæ mulieri revelatum, 448. Ut mulieres quoque ex eo sanctificentur, 448. Mulieres Cæsarienses, Basilio Magno in iudicium vocato, excitantur, 812. Radios hastarum loco habent; pietatem inter se partituras censent, si calumniæ auctorem discerpant, 812. A Basilio retineatur, 815. Mulierum misericordiam manus, juvenescente obsidione, non victum filiis porrigentes, sed

potius ad cibum sibi paravimus eos lacerantes, 191. Mulieres vetulae, quibus Julianus Apostata, ignem altaris accendens, sufflationes et respirationes ostendat, 161.
 Multitudo, qualem antistitem exoptet, 765. Non sacerdotes, sed rhetores quærit: alia ejusdem argumenti, 765. Promissa multitudo a disputationibus arcenda, 601.
 Mundus ex visibilibus et invisibilibus constat, 521. Mundus duplex; utriusque discrimina, 531, 533. Mundus alter immaterialis et invisibilis, alter materialis et visibilis, 29. Mundus visibilis a sole, invisibilis a Deo collustratus, 586. Mundus intellectus, quo ordine et quas ob causas creatus, 668. Mundus materia constans et aspectabilis, a Deo procreatus, 669. Iis qui disputare gestiunt proponitur, ut, relictis quæ ad Trinitatem spectant, de mundo vel de mundis philosophentur, 493. Mundus aspectabilis, ob singularem partium elegantiam mirabilis; ob universarum concinnitatem mirabilior, 849. Quas ob causas creatus, 849. Mundus universus ex nihilo creatus, 727. Creatoris providentia gubernatus, et aliquando in præstantiorem statum immutandus, 727. Ridicula mundi partitio inter Jovem, Neptunum et Plutonem, 507. Mundus alter, homo, 669, 850. Vide Homo Mundus, impostor, 367. Adripe animam tuam ex hoc mundo: Sodomam fuge, 704. Adhuc paululum, et mundus transibit, 524. Mundi exipatio, Christus, 835.
 Munus Deo satis dignum non est, etiam si omnia omnium hominum opera et facultates simul offerantur, 754. Pietatem a nobis postulat, 754.
 Munus suum cuique Ecclesiæ membrum attributum, 586. Hæc munera diversitas, quam religiose observanda, 587, 588.
 Murus æreus, apud Jeremiam, anima firma et aurea, recensque ad pietatem compacta, 837. Muri ad lacrymas a Jeremia invitati, 166. Muri Jericho, septem tubis Josæ, totidemque circuitibus, diebus et sacerdotibus, eversi, 755, 754.
 Musca in oleo moriens et suaviter corruptens, livoris imago, 427. Musca, deus Accaron, 166. Vide Accaron.
 Mutationes maximæ non sine miraculo plerumque acciderunt, 101.
 Myriades. Implus myriades numerat, Deus vero electionis vasa, 754.
 Mysterium. In mysterio absconditam Dei sapientiam loqui, non nisi rite præparatis expedit, 685. Præparatio illæ, quænam, 682. Mysteria religionis non investiganda, 598. Rerum naturalium ordo ad explicandum iis proponitur, qui curiose de mysteriis interrogant, 383. Mysteriorum curioso scrutatori idem accidit quod voci contentione immo dica fractæ, aut oculo solem adversam intuenti, 582. Mysteriorum magna pars ad externos non efferenda, 858. Mysterium legis et prophetarum, unitas spiritus in vinculo pacis, 458. Omnia Christi mysteria pro homine, 691.
 Mysteria Nativitatis Domini, 664. Paschæ, 4. Quæ Christus in inferno designavit, ad examinandum proposita, 864. Mysterium Pentecostes, 755. Mysterii verba prophetas ignominiosos prosterunt, 726. Mysterium altaris, sacerdotis ore peractum, sacrosanctum est, atque in oculum non evehit, 525. Salutis nostras typus continet, 525. Mysteriorum Christi finis est ut ei similes efficiamur, 5.
 Mysteria ethicæ religionis, Juliano extincto, rursus ludibrio habita, 168. Mysteria gentium, error et temulentia, 677. Egregie perculluntur, 678.
 Mysticæ ac necessariæ voces a piis mulieribus in Ecclesia pronuntiare solitæ, quænam, 536. Mystica mysticæ proloquamur, 491.
 N
 Naboth. Vineæ ejus Achabo per Jezabelem tradita. Vide Achab.
 Nabuchodonosor, rex sacrilegus, 149. Nabuchodonosor alter, Julianus Apostata, 750.
 Nabuzardan, coquorum præfectus, 806. Gregorius Theologus nulla vasa ministerio sacro destinata Nabuzardæ coquorum præfecto tradidit, 605.
 Nadab et Abiud, cur igne absumpti, 55.
 Nahum Elcessæus, Ninivitarum onus prædicans, zelotem Deum perhorrescit, 511.
 Nasci. Eundem hominem bis nasci natura impossibile, Deo volenti possibile, 546. Nemo nostrum sibi soli nasci est; sed omnibus etiam qui ejusdem naturæ participes sunt, omnes nati sumus, 457.
 Nativitas. Triplex nativitatis genus: ex corporibus, et baptismo, ex resurrectione, 692. Nativitas Domini, propria Christianorum festivitas, non more gentium celebranda, 665. Nativitatis Christi solemnitas alia quædam

mysteria complectitur, 686. Nativitas et baptismus Domini eodem die quondam apud Orientales celebrata, 662. Nativitatis Domini mysteria, 664. Circumstantiæ, 371. Nativitate Christi, nativitatibus nostræ vincunt soluti sumus, 674. Nihil in nobis sit quod primam nativitatem oleat, 721. Nativitatum observatio, qualem astrologi adhibent, irridetur, 680.

Natura, utpote qua nihil fortius, inimicitiam superat, 414. Natura divina ob nostri amorem aliquantisper nobiscum versata, 803. Natura duplex in Christo, non duo filii, 646. Utriusque naturæ discrimina, 904.

Navigatio. Secundam navigationem inire, quid, 506. Navigationis commoda, 517.

Navis presbyterum portans, mari commissa, et igne arnato mediis in fluctibus cum onere assumpta, 481. Quod sub Valentis Ariani persecutione factum, 461. Navis vestigia aquis impressa tenere, 753. Navim Ægeinam Gregorius intemptivo proruss tempore conscendit, 351. Navem paululum exonera, ut levius naviges, 812. Navium extractio ab Atheniensibus, ut ipsi dicunt, inventa, 436.

Nautica lex ecclesiasticis in exemplum proposita, 791.

Nautilus, piscis, navigii speciem habens, 517. Cur homo, nautilus terrestris dicitur, 517.

Nazaræi Christiani, pars Ecclesiæ selectior, 795. Ab Eusebio Cæsariensi episcopo descripti, ob similitates quas cum Basilio habet, 795. Nazaraeorum chori, 767. Nazaraeorum Christianorum princeps Basilius, 795.

Nazianzenæ plebis elogium, 71. Nazianzeni, grex sanctus, ac Christo, principe pastorem, dignus, 64. Nazianzena Ecclesia, cur arca Noe, sub Gregorii senioris regimine, appellata, 183, 341. Grex parvus, sed ob pacis studium maxime commendatus, 183, 341. Præclaram illam hæreditatem, hoc est, concordie bonum ad extremum usque non retinet, 183, 341. In fraudem (Arianæ malitiæ) ultima prolabitur, sed prima arigitur, 183, 341.

Nazianzeni monachi a Gregorio, Theologi patre, episcopo suo deservit, quod faventem Arianis formulam admiserit, 177. Schismatis huius epocha et duratio, 178. Partes desidentes, ob veritatem mendacis seipsos lacessunt; ob charitatem, odium exercent, 180. Nec tamen charitatis illius, quæ in ipsis erat, ignis proruss extinctus est, 186. Omnibus eadem erat de fide sententia, 186. Omnes moderate se gesserunt, 186. Schismatis tempore, quidam monachi pastores effecti, hoc est, in sacerdotum ordinem ab episcopo extraneo evecti, 181. Schisma componitur; monachorum reditus moderationis Gregorii præmium fuit, 193. Monachi suspicionem abijciunt, quam formula illa afferre potuit, 186. A duobus Gregoriis, ut fratres, in presbyterorum ordine suscipiuntur, eorumque zelus comprobatur, 185.

Nazianzi templum a Gregorio patre extractum, 3. Ejus descriptio, 339.

Nectarius, post Gregorii discessum, Ecclesiæ Constantinopolitanae episcopus ordinatur, 748.

Negotiandi occasio in solemnitatibus, 579.

Negotiatio præstantissima est, qua exigui sanguinis pretio celeste regnum emittitur, 447.

Negotiator magnus exiguis rebus atque omnino perituris magna et æterna emit, 181. Negotiatorum, qui mercaturæ causa mare trajiciunt, cum philosopho tranquillam vitam agente comparatio, 58. Quidam, caponum et negotiatorum instar, Christo abutuntur, 697.

Negotium. Negotia huius sæculi imposturam faciunt, 397. Negotia in humanis rebus suscepta, quam vana et inutilia, 874.

Nemæum apium. Vide Apium.

Nembroth subtilis, et humana conditione, apud se, major, 274.

Neophyti eos a quibus initiati fuerant ad mensam exoptabant, 711. Qua ratione Gregorius ab his excipit et alii cuperet, 711. Neophytorum candidæ vestes, 846.

Nicæni concilii fides, seu fidei confessio, 594. Tractatus contra omnes hæreses invicta veritate oppositos, 904. Nicæni Patres certis finibus ac verbis divinitatis doctrinam circumscribunt, 460.

Nicodemus dimidiis tantum ex parte Christum amans, 285. Nocturnus Dei cultor, 864. Qua ratione a nobis imitandus, 864.

Nilus, honoribus ab Ægyptiis dedecoratus, 660. Frugum parens, ut ipsi prædicant, spicisque copiosus et locuples, ubertatem cubitis metiens, 680. Nilus fluvius, vere aurifluus et spicis uber, 405. Ægyptum dilat; e terra pluit, ac tempestive, maris instar, exundat, 619. Ut Nili cataractæ arte nulla inhiberi possunt, sic nec Christianorum lingua præpediri ne gentium errores proscindat, 174.

Ninivitas imitemur, improbitati medicinam adhibentes, 310.

Nix. Qui nivis thesauri, 318.

Nobilis viri officia, 642.

Nobilitas, in pietate sita, atque in eo, ut unde ortum habuimus, et quo tandem perventuri sumus intelligamus, 353. Vera nobilitas in imagine Dei consistit, 611. In divinae imaginis conservatione, 221. Non genere, sed moribus designatur, 221. Nobilitas animæ terrenarum rerum studio inficitur, 439. Triplex nobilitatis genus; primum ab imagine Dei, alterum a sanguine, tertium a virtute, 479. Est et aliud, quod in principum diplomatis et edictis consistit, 436, 479, 611. Istud aliquo in pretio habent qui etiam in coloribus pulchritudinem amplectuntur, simiamque ob id venerantur quod leo esse jussa sit, 479. Nobilitatem quæ a parentibus manat, aut a victoriis et litteris oritur, vel quam regum quoque manus largiuntur, admirari nec Christianum nec philosophicum est, 456. Eam tantum admirari licet quam pietas et mores indicant, quæque ad illud bonum unde originem traximus evehit, 456.

Noe, arcam fidei suæ commissam accepit, et secundi mundi semina parvo ligno credita, 825. Huic orbis semina commissa, exiguo ligno diluvium fugientia, 509. Noe generum semina conservavit, ut terra sanctoribus incolis ornaretur, 85. Tempore eius purgatio contingit, 518. Quare Basilius Magnus et comparatus, 825.

Nomen Christi super omne nomen, 541. Dæmones fugat, 33. Nomina Filii Dei referuntur et explicantur, 900. Nomina Spiritus sancti, quæ eum Deum esse demonstrant, 575. Nomen ab hominibus ducere, id est, Paulianus a Paulo vocari, non debet, qui a Deo creatus est, 636. Christianus, cum sit a Christo salvatus, erubescat ab aliis nomen ducere, 763. Liceat, perspicuitatis causa, nova nomina fingere, 684.

Nonna, Gregorii Theologi mater, ab ipsis proavis Deo consecrata, pietatem, hæreditatis instar, ad liberos deduxit, 200. Gregorii mariti sui perfectionem ipsi adscribendam esse nonnulli credunt, 200. Et rei familiaris augendam laude, et pietatis gloria excelluit, 335. Omne philosophiæ genus coluit, 335. Cum marito, bonorum operum participes, 343. Saræ comparata, 59. Sara spiritualis appellata, 561. Eximiarum illius virtutum descriptio, 335. Visu nocturno e morbo recreatur, 351.

Nosse seipsum, genus est sapientiæ, 594.

Novatus, persecutionis tempore lapsos non recepit, 690. Crudelitas ejus pro lege non habenda, 690. Cum avaritiam, alterum idololatricæ genus, nulla pœna vindicaret, stuprum sine spe reconciliationis condemnavit, 690. Novati audacia, seu impura puritas, nominis honestate multitudinem inescans, 422. Arrogantia, et sita in verbis puritas, 614. Temeritas, 460. De eo locus obscurus, 460. Erroris ejus reliquiæ, 460.

Novati discipuli penitentiam non admittunt, 689. Perstringuntur, 689. Lapsos, ne martyrio quidem perfunctos, non admittunt, 689. Juvenibus viduis inveniendi matrimonii potestatem non faciunt, 690. Refelluntur, 690.

Novitas non captanda, 597.

Novus Adam, Christus, 685. Vide Adam, Christus.

Nox Paschæ, sacra nox, noctisque huius, qua præsens vita suffunditur, inivica, 856. Noctis Paschæ miracula, 856. Noctis futura vitanda, quænam, 721.

Noxa. Non solum septies, sed etiam sæpius noxas remittere jubemur, 424. Noxas suas elucrari, quid, 814.

Nubere expedit, annon? Utrumque appositissime dici potest, quare, 631.

Nubes. Quis aquam in nobis alligat, 518. Nubes olim inter Ægyptios et Hebræos, mediæ inter nos et Deum caliginis obductæ figura, 504.

Nudus, qua de causa vestiendus, 716.

Numerus, non rerum naturam, ut Eudomianus placet, sed subjectorum quantitatem explicat, 567. Septenarius Hebræis venerandus, 732. Quaternarius Pythagorice, 732. Octonarius et tricenarius Simonianis ac Marcionitis, 732. De septenario multa ex Scripturis, 735.

Nuptiæ. Nuptias secundas disuadere Scriptura videtur, 650. Non tamen damnat, 690. Tertias præter legem; ultra hunc numerum excedere, porcinum est et rari exempli, 650. Nuptiis, quas bonus pater bono sponso celebrat, quinam adesse recensant, quinam ab eis arcentur, 729.

Nuptiale cubiculum sibi ipsi male prooludat anima, quæ ingrediendi tempus in lampadum adoratione consumit, 729.

O

Obedientiæ lex, tam terrena quam celestis tuetur atque conservat, 360. Obedientiam didicit Christus ex his quæ passus est, 545.

Obedire. Obediendum, Deo quidem omnibus de causis; æqualibus nostris propter charitatis fœdus; principibus propter ordinem, publicæque disciplinæ rationem, 521.

Objurgare haud magnam; sententiam vero suam confirmare, viri pii est ac mente præditi, 522.

Objurgatio sapientis unius, choro canentium improborum optabilior, 883. Objurgatio crebrior desperationem et audactam parit, 27. Aut contumaciam et audaciam, 27.

Obtemperare. Ut servi heris suis, et uxores viris, et Ecclesia Christo, et discipuli magistris et pastoribus obtemperare jubentur: ita nobis etiam præscribitur ut sublimioribus potestatibus pareamus, 521.

Occidens, tragediam in Alexandria Ecclesia post Athanasii obitum excitatum deservit, 464.

Occidentales, et quidquid in Oriente vitale est, fidei confessionem Joviano imperatori ab Athanasio oblatam admittunt, 409.

Occidit barbari a Juliano Cæsare victi, 151.

Oceanus, Junonis opera, in gratiam cum Thetide rediens, 142. Oceani, apud ethnicos, quinam, 566.

Oculus, organum omnium promptissimum atque avidissimum, 442. Cum sit tantillus, cur tamen longe pertingat, intellectu difficile, 597. Oculus cæcorum erat Job, 225. Mirabiles et ineffabiles oculorum proprietates, 515. Oculi Dei in pauperem respiciunt, 285. Inter oculos Dei et palpebras ejus quid discriminis, 285. Oculi septem, quibus Zorobabelis lapis ornatur, 755. Oculis ægris solis radios intueri periculosum, 489. Oculus lascivus et impudicus virginitatem minime servat, 652. Oculi procaeces, ea etiam quæ attingere nefas est attingunt, 442. Oculorum procaecium aspectus, multos de mentis gradu dejiciunt, 862. Oculorum ludificationes a Juliano Apostata adhibite, 160.

Odor vitæ in vitam; odor mortis in mortem, Christus, 902.

Odor insuavis ex improbitate nascens, 600.

Offensionis petra Christus est, is qui litteram duntaxat prospiciunt, 332.

(**ig,** rex Basan, exiguus princeps, 78.

Oleum minus suave corpori, quam animæ fama, 885.

Oleum sacerdotii, 184. Pontificis caput sacre unctionis oleo perfusum, 261.

Olfactus, ut, et qua de causa purificandus, 722.

Olympica oliva miseris adolescentes olim ornat, 450.

Olympus Therites, extincto Juliano, rursus claudicans et deformis, 168. In Olympis victor non magis exultat, quam Machabæorum mater, filiis suis martyrio perfunctis, 294.

Olympus, nigrorum Jovis superciliorum nutu concussus, 142.

Omnipotens solus aut Altissimus, ab Hyspistarum religione cultus, 535.

Onager legibus suis vivens, philosophicæ libertatis exemplar, 481.

Operari usque modo Pater dicitur et Filius, quo sensu, 547.

Operari non eadem hora vocati, 703. Refelluntur qui eorum parabola abutuntur, 706.

Operationes sancti Spiritus, 755.

Opes, fluxæ et caducæ sunt, 459. Sexcentorum malorum occasiones, 881. Quoddam in eis bonum agnoscendum, 272. Tunc tantum in tuto positæ, cum Deo et pauperibus erogantur, 533. Opes Ecclesiæ, bona pauperum sunt, 599. Opes, vel ob Christum deponendæ, vel Christo in persona pauperum communicandæ, 269. Inopia extrema a Christianis melius, instar omnium opum, collitur, 146.

Ophichus, Esculapii nomen, quare, 150.

Opinio, Multitudo, fervidore fide prædita, prius omnia projecit, quam opiniones eas quas domo secum affert, 51. Veritas in sexcentas opiniones distracta, cum Jovianus, extincto Juliano, imperium suscepit, 408. Nihil de rei veritate propter hominum opinionem detrahendum, 641.

Oppressio. Proximi oppressionem gloriam suam ducere, bono publico maxime contrarium, 424.

Opus sermone fortius est, 641.

Opera Dei veritas et iudicium, 541. Fides sine operibus mortua est, quemadmodum et opera sine fide, 726.

Orare et adorare spiritum, quid, 565. Quid oremus quemadmodum oportet nescimus, 565. Orabo spiritu, orabo et mente, id est, in mente et spiritu, 565.

Oratio, pulchra res; hujus rei fidem faciat Jesus, ante passionem precibus incumbens, 259. Ad assequendam et conservandam justificationem gratiam necessaria, 716. Quam Deo grata, et nobis utilis, 716.

Oratio quæ auditores omnes, fervente disputatione æstu, continet, ac scientiæ lumine collustrat, quam difficilis, 31. Oratio funebris, qualis esse debeat, 551, 552.

Quibusdam debeat, 770. Oratio funebris in laudem Bassili, ubi et quando habita, 769.

Orator. Præta ejus sapientia est sapientiam in sermone ac dictionum strophis, atque adulterinis et supervacaneis figuris sitam æspernari, 500. Qui pauca de virtute verba facit, multa vero operibus exhibet, fidem et auctoritatem sermoni suo conciliat, 501.

Orbis. Res nostræ velut orbis quidam voluntur, 270.

Orci galeam induere, proverbium, 128. Callidus Ecclesiæ persecutor nulla ratione se occultabit, licet Orci galeam induat, 128.

Ordo optimus est, ut qui rem aliquam auspiciat, a Deo initium ducat et in Deo conquiescat, 11. Quod ipsis etiam ethnicis probatum, 11.

Ordinis elogium, 584. Et mirabiles in toto orbe effectus, 584. Ordine, graduum diversitas in Ecclesia constituta, 586. Ordinis in Ecclesia tenendi exempla, ex veterum accessu ad montem, 590. Ex ordine sacerdotali, 590. Ex ordine Levitico, 591. Ex Christi discipulis, 591. Ordinis perturbatio, celeberrimæ et ultimæ corruptionis causa futura est, 185.

Orestes et Pylades, 788. Basilium et Gregorium eis celebriores, 788. Sancti Orestis proventus colligere magnum Anthimo Tyanensi videtur, 814.

Organum. Sincerus verbi minister organum divinum est, organum a Spiritu sancto concursus redditum ac pulsatum, 248.

Orgia Thracum, 680. Gentiles religionem ab eis natam esse dicunt, 680.

Oriens et Occidens animo et voluntate divisi, 763. Gregorius Theologus pro eis et ab eis oppugnatur, 767.

Orientalium agendi et sentiendi ratio multiplex, 409.

Originalis peccati præmia, 572, 575. *Vide* Peccatum.

Orion. Macerium ejus quis novit, 521.

Oriones, infelices venatores, 775.

Orontes fluvius, Juliani imperatoris opera, cadaverum acervis compressus, poetica locutio, 126.

Orphani et viduæ non misereri, peccatum est iram Dei provocans, 515.

Orpheus, gentillum theologus, 168. Cum cithara et cantu omnia irabere perhibetur, 141. Theologia ejus irridetur, 141. Orphæi sacra et mysteria; lyra ipsi a gentilibus efficta, 680.

Ostris, deus Ægyptiorum, a Typho deo dilaceratus, 621, 680.

Osseum quidquid est, in agno paschali non confringendum, 858. Quantum ad historicum sensum, nec os Jesu contractum est, 858. Osseum, minimeque ad edendum aptum, dogmata significant quæ difficillime intelligi possunt, 858. Id non confringetur, hoc est male dividetur; alia ejusdem argumenti, 858.

Osium ac nervorum compactio, de qua Ezechiel disseruit, futuræ corporum resurrectionis argumentum est, 245.

Ostium, nomen Christo attributum, quare, 550.

Otus et Ephialtes, magnæ proceritatis gigantes, 788.

Ovis. Cur Christus eo nomine vocatus, 556. Ovis, ut pastorem pascit; satis ei est si recte pascatur, 569. Ovium erga pastorem officia, 6.

Oza, arcam tangere ausus, incolumem eam servat; ipse vero interit, 577.

P

Pacificator verus, a littera ad mentem traducit, 759.

Pacifici, in electorum ordine, soli filii Dei vocantur, 424.

Pactum cum Deo initum in baptismo, 695.

Palamedes, aciei instruendo artem grulibus præceptoribus didicisse fertur, 515. Mathematicarum disciplinarum inventor, ob idque morte multatus, 136. Palamedes Eubœus anon, 156.

Palæstræ leges imitanda, quæ athletas humi jacere jubent, ut his qui supra sunt victoriam extorqueant, 424.

Palladius, Ægypti rector, Catholicos affligit, 604. Quas in Alexandria Ecclesiæ strages dederit, nec oratio ut par ea exprimeret, nec suris capere potest; earum brevis et lamentabilis descriptio, 465. Hujusmodi adversus Christianos contumelia, quasi victima quadam, vir ethnicus demoniis litabat, 463.

Pallium fuscum vel atram vita sancta præterdit, 417.

Pallor, sublimium virorum flos, 417. Palloris quippiam et cantidii philosophum decet, 482.

Palpebræ. Inter palpebras et oculos Dei quia discriminis, 268.

Pan, a contomelia nomen, ut par erat, consecutus, 114.

Panis, in deserto pluviam instar fusus, 86. Panem e caelo fundere, Moyses erat, 798. Quinque panibus multa hominum millia pascere, Christi Domini, a quo ad Moysen quoque huiusmodi potestas manaverat, 798. Quinque panibus in deserto quinque hominum millia nutriuntur; ac rursus septem panibus quatuor millia, 238, 754. Panis spiritualis ab oratore Christiano fractus, 257. Item panis angelorum, 258. Verus panis et vera vitæ auctor, Jesus, 258. Panis benedictio. *Vide* Benedictio.

Parabola de operariis non eadem hora vocatis, 705. Ea abutuntur, qui baptismum licentioris vitæ causa differunt, 705. Refelluntur, 706. Parabola immandi spiritus, a iustificato semper considerata, 719.

Paradisii plantæ immortales, quæ significent, 850. Paradisii plantæ, quas primus homo colabat, fortasse divinæ cogitationes, 670. Paradisum cum Jesu latro ingreditur, 864.

Paralogismus Eunomianorum, 534.

Parasymbamata, propositiones quæ sensum integrum non efficiunt, 458.

Parcimoniam tum in victu, tum in vestitu, elogium; testes ejus Elias, Joannes et Petrus, 259.

Pardus, notis et maculis variegatus, 497.

Parentes, post primam ortus causam colendi et venerandi; idque ratio docet ac theologia persuadet, 145. Parentibus honorem omnem haberi divina lex jubet, 777. Filiorum virtutes parentibus ascribere æquissimum ac iustissimum est, 288.

Parrhasius, pictor insignis, 515.

Parvuli sine baptismo defuncti, nullo supplicio affecti, quare, 708.

Pascha. Nominis illius explicatio secundum historicum et secundum spirituale sensum, 852. Ut ea vox ex Hebræa, *Phase*, formata est, 853. Pascha usque tertio annuntatur, in honorem Trinitatis, 846. Festivitas tanto ceteris omnibus superior, quanto sol stellas antecellit, 846. Pascha Domini, totius mundi piaculum, 868. Paschæ dies, omnium maximus, 846. De die paschæ oratio Gregorii, simul et plenissima et contractissima, 877. Paschæ noctis mysteria, 856. Paschæ mysteria, 845, 867. Qualia nobis sint, 863. Eorum explicatio, 4. Pascha novum nunc tantum intelligitur; plenus in regno Dei a nobis percipiendum, 865. Typice adhuc illius participes sumus; aperius tamen quam in veteri lege, 865. Pascha legale, novi paschalis in caelo percipiendi figura obscurior, 865. Paschæ victima. *Vide* Agnus.

Passio Christi, 857. *Vide* Christus.

Pastor. Cur Christus hoc nomine vocatus, 575. Pastorum principes, Christus, 64. Veri pastoris exemplum, Paulus apostolus, 58. Regularum pastoribus a beato Paulo traditarum synopsis, 46, 47. Quas Jesus ipse tradiderit, cum discipulos ad prædicandum misit, 47. Boni pastoris imago, 45. Pastori via regia incredendum, 28. Qualis debeat esse pastoris animarum in oves suas affectus, 472, 473. Pastoris armentarii cum animalium pastore comparatio, 16, 17. Hujus officia longe graviora et difficiliora, 17.

Pastoris prima cura, ut nihil inordinatum in seipso gestet, 17. Vitium ejus facile, virtus ægre communicatur, 17. Pastori primo cavendum ne virtutis malus pictor existat, neve aliis mederi tentans, ipse ulceribus scateat, 18. Sic se comparet, ut quod ex virtute gerit, ad legis divinæ normam, non ad alios pastores expendat, 19. Et summa virtute opus est, in qua semper proficiat, 19. Ab illo non solum hoc requiritur ut malus non sit, verum etiam ut virtute præset, 19. Ut magis virtute antecellat, quam honore ac dignitate superet, 19. Virtutis suæ præstantia multitudinem ad mediocritatem tracturus est, 19. Non per vim imperaturus, sed persuasionem allecturus, quare, 19. Pastoris vitium est non esse quam optimum, 19.

Primum pastoris munus, verbi prædicatio, 29. Pastori maxime necessaria scientia theologica, 29. Synopsis eorum quæ circa theologiam optime callere debet, 29. Pastoris variæ formæ ad lucrandas animas, 27, 28. Cum grege gaudente gaudere, et cum moriente ingemiscere jubetur, 322. Quæ optima sit pastoris defensio, 749. Gloria ejus et defensio, grex veræ fidei confessionem retinens, 641. Gregis bonum ab eo ad pastorem, ut in radiorum solarium refractione accidere videmus, sese reflectit, 475.

Pastoris boni officia, præsertim in tempore malo, 238. Magnum illi de animalium salute certamen, 21. Unde oritur, 27, 278. Pastores ne vitium gladiumque supervenientem dissimulent, 45. Quam verendam, in assumendo pastoris officio, celeritas, 48. Variis Scripturæ locis et figuris hoc declaratur, 48. Ne longa quidem senectus

efformando pastori præsituta, longum tempus censeri debet, 48.

Pastoris tum improbitas, tum imperitia, sibi et quibus præest valde periculosa, 28. Pastoris alieni descriptio, 6. 474. Scelerati pastoris est lac comedere. Lana indui, pinguis quæque jugulare aut vendere, reliqua autem bestialis aut præcipitius relinquere, 238. Malo pastori metuenda pericula, ex Osea et Michæa, 41. Ex Joel et Habacuc, 42. Ex Malachia, 45. Ex Zacharia, 44. Ex Ezechiele, 45. Ex Jeremia, 46. Pastori terrorem iuculant etiam Pharisei probris onerati, et Scribæ redarguti, 47. Probrorum illorum summa, 47.

Pater, prima S. Tr. persona. V. T. Deum Patrem apertè, Filium obscurius prædicabat, 572. Pater in bonum et opificem a priscis novatoribus dissectus, 624. Uno tamen omnium consensu, modo Deus agnoscebat, 624. Pater nec aliunde nec a seipso esse habet, 380. Eius in hæc verba Commentarius, 380. Forte pro *nec a seipso, sed legendum a seipso*, 380. Pater vere Pater, ac multo quidem verius quam qui apud nos in nomen obtinent, quare, 467. Pater, principii expers, quippe cujus essentia origo nulla reperiri potest, 525. Proprie pater est; quod de homine dici nequit, 526. Pater, principii expers, id est, causæ; fons, lumen sempiternum, 380. Lumen sempiternum ingenitum, 380. Pater semper Pater fuit, 536. Pater semper ingenitus; Filius semper genitus, 382. Pater, ne masculus Deus dicatur, quia Pater nominatur, 560.

Pater, nec essentia nec actionis nomen est, 535. Sed relationem eam indicat quam Pater erga Filium habet, vel Filius erga Patrem, 535. Etsi essentia vel actionis nomen dicitur, Eunomiani causam suam non obtinent, 535. Etsi Filium habere Deus dicitur, non idcirco terrena cognationis nostræ nomina in Deum transferenda, 560. Pater ingenitus, nihil eorum quæ corporibus conveniunt, in gignendo patitur, 450, 451. Pater deitatis quæ in Filio et Spiritu sancto consideratur causa est, 50, 379. Causa, id est origo, 50, 379, 580. Unio est Pater, ex quo et ad quem ea quæ deinceps sequuntur, referuntur, 768.

Pater et Filius, etsi duæ personæ creduntur, ratione tamen et substantia unum sunt, 901. Unitas substantiæ Patris et Filii credenda, licet res ipsa quæ est inenarrabilis, definiri non possit, 899. Ipsum esse, commune atque æquale est Filio cum Patre, licet alioqui hoc a Patre Filius habeat, 547. Patris et Filii communis est divinitas, 549. Patri principii dignitas non imminuenda, quam ut Pater et genitor habet, 379. Pater non ita amandus, ut illi paternitas adimatur, 379. Nullius Pater est, si Filius ab eo natura diversus dicatur, et una cum reliquis creaturis abaltenetur, 579. Deo Patri, ut primæ causæ, multo majus est divinitatis, quam rerum creaturarum, principium esse; ac per interpositam delatam ad res creatas venire, quam ut horum causa delatas condita fuerit; quemadmodum Ariani placet, 429. Quenam Ariatorum vox hic arguatur, 429. Deum Patrem minus honorat qui ipsum inferiorum principium constituit, quam qui natura et gloria æqualem, 429. Quare, 429, 450. Deo Patri nihil præstabilius quam Filii Patrem esse; quod quidem gloriæ accessio est, non decessio, quemadmodum et Spiritus productorem esse, 450. Pater solus Deus dicitur, non ad exclusionem Filii, sed ut tollantur qui falso diti appellantur, 549. Quare ratione dici possit, 723. Vox *major* in hæreticorum ore suspecta, quare, 723. Pater major Filio quantum ad causam, 534. Paralogismus ab Eunomianis inde confectus, 534. *Vide* Eunomiani. Filius Dei. Trinitas.

Patres antiqui qua ratione Filium Dei viderint, 902. Spiritum sanctum agnoverunt, 569. Patribus dei Dei Filius apparuit, ut futura, suis quibusque temporibus complenda, in illo cernerentur, 902.

Pati. Cum Christo et pro Christo pati, quam cum alijs in deliciis versari, præstat, 864. Quæ pro Christo patimur charitatem perficiunt, et ad sequentia certamina velut artha existunt, 621.

Patiens. Nihil persecutorem ita superat, ut patientis alacritas, 455.

Patria una est magnis et excelsis virtus; nempe Jerusalem illa quæ mente percipitur, 477, 611. Omnis vitæ conversatio ad veram patriam referenda, 482.

Patriarcha. Nullus patriarcharum gloriarum potuit se totam Dei naturam animo percipere, 509. Patriarchæ duodecim ex Jacobo nati, 826. Patriarcha, episcopus senior, 764.

Paulus persecutor, Spiritus sancti dono plus effectus, 742. Cur oculorum sensu orbatus, 682. Brevitati Verbi præco et assertor; piscator discipulus ac præceptor, 488. Quam mente Evangelium quod prædicabat cum alijs apostolis communicaverit, 748. Principio circumcidens ac purificans, more medicorum; deinde circumcisionem

superens, 572. Paulus gentium Apostolus, 611. Gentium concionator et Judæorum patronus, 40. Omnes zelo prosequitur, 40. Majus aliquid pro suis secundum carnem fratribus ausus est; quidam illud, 40. Paulum unum proferamus, atque in eo quanta et qualis res sit animarum cura consideremus, 58. Paulus, veri pastoris exemplum, 58. Tribulationum quas pertulit elegans enumeratio, 58. Eiusdem in animarum regimine mirifica varietas, 59. Immensa charitas, 40. Optavit ut, si fieri posset, Israel in locum ejus subrogatus ad Christum introduceretur, 600. Charitas ejus erga scelestum Corinthium, 689. Juvenibus viduis ineundi matrimonii potestatem facit, quare, 690. Omni hominum generi, ætati et conditioni leges posuit, 59. In Epistola ad Timotheum leges imponit, quibus futuros Ecclesiæ antistites informat, 591. Paulus spectaculum angelis et hominibus, medius inter homines ac Deum constitutus, 59. Pro illis videlicet dimicans, Deo autem peculiarem populum concilians, 59. Cur pristinarum suarum persecutionum mentionem faciat, 441. Paulus, divinas tres personas nonnunquam connumerat; eandem nunc prænumerans, nunc subnumerans, quare, 627. Cur Dei operationem Spiritui sancto ascribat, 627. Quibus verbis utatur, cum personas distinguit, item, cum unam deitatem colligit, 627. Paulus, mortificationis exemplum, 259. Quo sensu non se vivere, sed Christum in ipso vivere dicat, 378. Nulli alii quam Christo vixit; paradisi spectator fuit; perfectionis causa, mortis desiderio flagravit, 590. Ad sublimitatis ejus mensuram mortali nemo pervenit, 585. Ea quæ ad tertium cælum raptus vidit, in vulgus efferre prohibitus, 511. Non Dei naturam, sed solum judicium assequi conatur, eaque nullius ingenio comprehendendi posse fatetur, 512. Variæ de Paulo antitheses: nunc luget, nunc lætitia afficitur; nunc apostolorum minimus est, nunc experimentum pollicetur Christi in se loquens, 59. Eiusdem generis alia multa, 59. Ecclesia, Gregorii ævo, in multos Paulos divisa, 582. Eisi Paulum honoramus, non tamen Pauliani vocamur, 656. Pauli plantatio. *Vide* Apollo.

Pavo, cur medicus appellatur, 314. Pulchritudinis suæ non ignarus, 515. Ut elegantiam et gloriam affectat, 514.

Pauper. Nihil apud Deum magnum est quod non pauper quoque donare possit, 711. Pauper et pane carens, quibus de causis reficiendi, 716. Pauper, cur non repellendus, 839. Divitiæ non amandæ, nisi pauperibus opem ferant, 839. Ut Deo, ita nobis derelictus est pauper, 277. Qui nihil habet, saltem illacrymando, pauperi succurrat, 277. Pauper in simplicitate ambulans, et fatuo prælatus apud Sa'omonem, cujus imago, 597. Pauperis ac divitis comparatio, 881.

Pauperes omnes sumus, divinaque gratia indigemus, 257. Pauperes in partem divitiarum vocandi, ut opes nostræ sanctitate quadam imbuantur, 269. Pauperes cito et in hilaritate reficiendi, 282. Ad eos, quocumque morbo laborent, cum fiducia et ex charitate accedendum, 277. Charitatis præcipua pars in eo sita est, ut pauperes amore et benevolentia contemplantur, 260. Omnibus pauperibus, quacunque de causa incommodis premantur, viscera ex divina lege aperienda sunt, 250. Misericordiæ in pauperes maximum, et constans, et sincerum præceptum est, et ab omnibus sacris auctoribus non semel, sed iterum ac sæpius commendatum, 282. Christus in pauperibus honorandus et reficiendus, 285. In eis etiam parce nutritis Christus alitur, 515. Pauperes membra nostra sunt, tametsi calamitate curventur, 277. In manus nostras intuentur, ut nos ipsi in Dei manus cum re aliqua egemus, 261. Benevolentia erga pauperes vario et multiplici argumentorum genere suadet, 262. Pauperes contemnere ac præterire alienum a nobis est, qui Christi oves sumus, 267. Alienum item ab humana natura, quæ commiserationem veluti lata lege sanxit, 267. Pauperes, nostri secundum Deum fratres, etiam si nolimus, 266. Eandem nobiscum naturam nati, 266. Mysterium Christi participes effecti, 266. Alia ejusdem argumenti, 266. Pauperum et divitum antithesis, ut divitum erga pauperes viscera moveantur, 267. Pauperum lepra laborantium descriptio, 265. *Vide* Leprosus. De pauperibus infirmis locus obscurior, et interpretum de eo sententiæ, 268. Sunt qui religionis prætextu pauperes acerbis verbis insectantur, ipsisque insultant, 278. Gravis ad eos admonitio, 278. Pauperes oppressi, quia timor Dei rarus est, 881. Pauperum vexatio, præcipua iræ Dei provocationis causa, 515.

Paupertas et divitiæ, ac cætera hujus generis nomina, simul cum vitio in hominum genus irrepserunt, 275. Morbus ad paupertatem accedens, malum atrocissimum ac votis omnibus aversandum, 262. Paupertatem cum virtute conjunctam laudamus, cum qua Lazarus salutem as-

sequitur, atque in sinu Abraham locupletatur, 262.

Pax. Dei nomen est, quo admonemur ut virtutem illam, quæ proprie Dei est, comparare studeamus, 187. Pax Dei; Deus pacis; pax Deus, 414. Pax, bonorum præstantissimum atque utilissimum, 580. Pax, bonum ab omnibus laudatum, a paucis conservatum, 414. Pax populo a sacerdote data et vicissim ab eo recepta, 414. Pax, imperium est in animi passionibus, 424. Non omnis pax amanda ac complectenda, sed ea quæ boni causa intur, ac Deo copulat, 192. Bello ac paci tempus a Salomone statutum, 425. Pax illa colenda, quam pacificus hinc discedens quasi legatum quoddam nobis reliquit, 424. Nihil perinde grave est atque acerbum, ut pax pulsa et fugata, 415. Ut optima quadam dissensio, ita pax quadam perniciosa, 415. Ea scilicet qua impiis et male affectis assentimur, 415. Pax a latronibus culta, 415. Pacis studiosi ad Deum et divinas mentes accedunt, quare, 187. Pacis et unitatis studium aliis operibus, etiam pro fide susceptis, præstantius, 410. Pacis et concordie bonum omnia prædicant; mundus partium suarum ordine atque concentu, 188. Anni tempestates sibi invicem placide succedentes; dies et nox, 189. Aliaque permulta, 189. Necnon et ipsa cærum naturalium perturbatio, 189. Republicæ etiam Christianæ nihil melius quam pacis bonum, 424. Ad pacem et concordiam Israelitarum malis erudiri nos oportet, 190. Ut omnia pace conservantur, ita dissidiis funditus evertuntur, 189. Pacem absentem quibus lacrymis revocet Gregorius, 414. *Vide* Jacob, David.

Peccare hominis est, quare, 695. Fieri non potest quin aliquid peccemus, ut homines, 627. Nemo est qui non interdum labatur, 884.

Peccator. Varia peccatorum ingenia: alii, servilem in modum, peccatum suffurantur, 22. Alii excusationes in peccatis excusant, 22. Alii aures suas obstruunt, ne sapientiæ remediis curentur, 22. Postremo, qui majore audacia sunt, nudo capite, ut est in proverbio, in flagitium omne prorumpunt, 22. Gravis ad eos omnes admonitio, 24. Peccatores a Gregorio non recepti, cum patro criminum parem vitæ emendationem non afferunt, 690. Vere penitentibus convenientem locum assignat, 690.

Peccatum, est animæ interitus, 361, 660. Peccatum, Christi morte, ligno crucis affixum est, 459. Eum vitæ statum qui omni prorsus peccato vacaret, Deus supra humanam naturam modum constituit, 169. Dei solius est omni peccato vacare, 795. Peccati vel ipsa suspicio cavenda, 12. Peccati fuga, magni vitii medicina, 312. In peccatum relabi quam periculosum, 717. *Vide* Cicatrix. Peccata duplicia de manu Domini tribuuntur, 505.

Peccatum originale. Primi hominis peccatum, vitii radix, ex qua multa peccata pullularunt, 671. Adamus sibi et posteris cælum clauserat, 688. Homo invidia diaboli atque acerbis peccati gustu, a Deo misere separatus, 685. Genus nostrum, propter vitii accessum, a bono deturbatum atque dejectum, 457. Homo totus cecidit, atque ob primi hominis inobedientiam et diaboli fraudem condemnatus est, 422. Pulcher erat ad aspectum fructus ille qui mihi mortem attulit, 839. Ira tibi adversus serpentem solum existat, per quem excidisti, 839. In paradiso decepti fuimus, quoniam commodis nostris in visum est, 867. Opus habuimus Deo qui moretetur, ut vivamus, 867. Per scientiam lignum minus tempestive perceptum, a vitæ ligno exturbati sumus, 681. Diaboli invidia mors in mundum intravit, hominemque per fraudem illexit ac circumvenit, 837. Si quod eram permansissemus, ac præcepto paruissemus, effecti fuisset quod non eramus, immortales et Deo conjunctores, 857. Nemo, saltem in natura generatione procreata, omnino a sorde purus est, 279. Peccati originalis præmia, 372, 375. Mala cupiditates ex primo illo gustu, qui nobis interitum attulit, originem traxerunt, 459. Quemadmodum mandato parere recusavimus, ita licentiæ erroris traditi sumus, 681. Omnis generis vitiatorum sedes effecti sumus, 681. *Vide* Adam, Eva, Primus homo.

Pedes, ne ultra vires conetur, 597. Peditem ad Lydium currum currere, proverbium, 787.

Pegasus Argivus, 787. *Vide* Argivus.

Pelagus quoddam essentiæ immensum et interminatum, Deus, 667.

Pelopidae, unde nobilitati, 109. Nihil essent in comparatione parentum Basili Magni, 772. Pelops laniatus, 108. A Tantalopatre diis in cibum appositus, 679.

Pennarum propter volatus sublimitatem liquefactio, cui timenda, 505.

Pentecostes, magnum et venerandum Christianis mysterium, 735. Pentecostes diem Hebræi colunt, ac nos item colimus; illi quidem typice, nos autem mystice ritum illum peragimus, 734. Dierum hebdomades Pentecosten pariunt, 732.

Penuria efficit ut ad Deum nosmetipsos conferamus, 321.

Perdere ac labefactare facilius est quam conservare, 473.

Peregrinus domo carens, qua de causa excipiendus, 716.

Christus pro peregrinis peregrinatus est, 839.

Perfectus Viri perfectissimi est, privatae utilitatis cum publicis commodis conjunctam habere rationem, 457.

Peripatetici, quid Julianum imperatorem edocuerint, 96.

Perjurium adeo atrox et nefarium apud Christianos censetur, ut jusjurandum quoque ipsum iis solis interdicitur, 146.

Persa quidam Zopyri erga Cyrum facinus imitatur, et Juliano persuadet ut naves onerarias cum frumentis incendat, 154. Ejus ad Julianum oratio, 154.

Persae, magicæ artis inventores, 157. Magna tolerantia in bello perstantes, 112. Aut a Juliano delusi, aut Julianum consilio allicientes, cum Juliano ita progressus est ut ad Ctesiphontem castra poneret, 155. Juliano imperatore interfecto, Romanos ad manum habebant, 157. In victoria moderate se gerunt, 156.

Persecutio Maximini, omnium atrocissima, 773. Prima Arianorum in Catholicos persecutionis causa, undenam, 750. Persecutionem omnium terribissimam Julianus excogitavit, 407. Ea persecutio, multitudinis peccantis castigatio fuit, 84. Valentinus imperatoris persecutio quid singulare haberit, 750.

Persecutiones Christianam religionem potius illustrant quam debilitant, 105. Ecclesiam illustriorem splendidioremque per supplicia reddebant, 460.

Persecutores una vincendi ratio est, in Christo gloriari, et pro Christo mortem oppetere, 53. Stratagemata omnibus persecutoribus familiare fuit, ut a domesticis et satellitum manu sceleris exordium ducerent, quare, 106.

Persia causam, quæ inter Christianos et Julianum Apostatam agebatur, disceptavit, 461.

Persica Juliani expeditio, 152.

Persona. Catholica vocis illius explicatio, 759. Persona in Christo non nisi una, 904. Personæ Trinitatis. Vide Trinitas.

Perturbationes animi, ut compescendæ, 659.

Pes. Pro pede hospitale munus; quidam hoc, et unde assumptum, 174. Pedes discipulorum a Christo abluti, quo consilio, 866. Pedes, qua ratione purificandi, 722.

Petavius episcoporum auctoritatem contra Salmasium egregie defendit, 9.

Petra. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Petra offensio, Christus, iis qui litteram duntaxat prospiciunt, 322. Petra fontis riu scaturiens, 233.

Petrus, discipulorum omnium charissimus, 372. Ad Christi agnitionem animi ardore alios anteibat, 510. Eo nomine beatus predicatus est, et res maximas in fidem accepit, 510. Ecclesiæ fundamenta in fidem suam accepit, 891. Petrus, Ecclesiæ columen, cur Christum a navi amandaverit, 235. Jesus a navio ablegat, tanquam ejus præsentia minime dignus, 378, 682. Quod gladium sustulisset objurgatus, 258. Circa Salvatoris passionem humani aliquid permissus, 689. Ut abjuramentum sanavit, 689.

Petrus et Joannes, ad sepulcrum Domini properantes, ut imitandi, 864.

Petrus et Andreas piscatores, Christo per Spiritum sanctum irretiti, orbem universum sermonis retibus complexi sunt, 742.

Petrus et Paulus, magni Christi discipuli, 58. Una cum gubernatione gratiam acceperunt; omnibus omnia facti sunt, ut omnes lucrifacerent, 58. Evangelii promulgationem ita inter se partiti sunt, ut pauperes interim communium animorum studio complecterentur, 285.

Petrus Judæorum apostolus, 611. Lupinis unico asse emptis alebatur, 259. Parcimonie exemplar, 259. Sententia ex Constitutionibus apostolicis sub nomine Petri a Gregorio prolata, 374. Etsi Petrum honoramus, non tamen Petriani vocamus, 656. Petri zelum imitatur Basilium Magnus, 829.

Petrus Alexandrinus, Athanasii successor, e sede sua a Lucio expulsus, 462. Athanasii in throno et in doctrina successor, 620. Petrus non minus virtute quam nomine, Ægyptiis Joseph alter, 620. Ejus et Athanasii eximia laus, 620. Petrus Romam fugit, signa immanitatis quam Alexandrini Catholici experti fuerant, Occidentem spectanda proponit, 464. Cruentus occisorum vestes Ecclesiæ Romanæ profert, ac per tacitam accusationem omnibus lacrymas movet, 464. A Damaso pontifice benigne exceptus, 464. Episcopus ex Ægypto mittit, ut Maximum Cynicum Constantinopolis episcopum consecraret, 617. Er-

rorem suum agnoscit, et cum Gregorio Theologo in gratiam redit, 617.

Petulantia sermonis Gregorio Theologo ab Ariani objecta, 607.

Phalaris, Agrigentinarum tyrannus, crudelitatis nomine celebris, 125.

Phallus Deus. In pulchri Proshymni amorem propensus, magnum ethnicorum mysterium, 168. De eodem, 114, 679.

Phanetes apud ethnicos, quinam, 566.

Pharao, Josephum honore afficit, 445. Pharaonis Deus, Moyses, 86, 589, 590. Pharaonis durities, 149. Pharao ad divinæ adversus impios vindictæ specimen reservatus, 502. Pharao alter, Julianus Apostata, 148.

Pharisæus damnatus, et ex arrogantia depressus, 819. Pharisæus non solum genus, sed etiam morum vitæque ratio efficit, 651. Pharisæi probri onerati, pastoribus Ecclesiæ timore incutiunt, 47. Pharisæi, tum judaici tum nostrates, multis et præclaris rebus offenduntur, 651.

Phidias, nobilis statuarius, 515.

Philagrius, alteram Ægypti præfecturam gerens, maximis honoribus Alexandriæ exceptus, 404. Dubium an imperator, imo magnus quoque Athanasius pari honore introductus esset, 404.

Philosophari maximum est, sed non omnibus datum, 204. Extra tempus philosophari, cum autem opus est, philosophiæ expertem apparere, turpissimum, 478.

Philosophia, excelsa scientia, et procul gradibus, 789. Non in vultu tristitia, sed in animi firmitate ac mentis puritate sinceræque ad bonum propensione consistit, 458. Perturbationum animi domina, 456. Philosophiæ operam dare oportet, aut philosophiam honore complecti, 454. Philosophia nihil fortius est, inexpugnabilius nihil, 481. Philosophiæ caput primum, quodnam, 508. Philosophiæ studium deificationem quamdam conciliat, 587.

Philosophia Christiana, humilis quidem in specie et abjecta; cæterum in occulto sublimis, atque ad Deum ducens, 457. Fructus illius non iidem qui profanæ; istorum enumeratio, 458. Philosophia profana, habitus obtentu veritatis umbras assimulat, 457.

Philosophicus animus, ex eo quod passus sit, generosior redditur; atque ut candens ferrum aqua frigida, ita periculis obdurescit, 466.

Philosophus eo ipso vincit quod se vinci patitur, 481.

Philosopho quid agendum, si Samaritanus vocatur, 481.

Philosophi sentis officia, 479. Veri philosophi magnifica descriptio, 478. Philosophi cum onagro legibus suis vivente comparatio, 481. Vegetus et corpulentus philosophus, ingratus Gregorio Theologo spectaculum, 482.

Philosophus quidam a gentilibus laudatus, quod toto die stans soli preces adhiberit, 111. Alius quod hieme, in speculatione pernox, ne vim quidem frigoris propter mentis abstractionem senserit, 111. Philosophus imperatorius Alexandrinus auctor est, ut templum Christianorum duplici errore, victimarum et hominum, impleant, 121. Pythiodorus ei nomen erat, si cuidam manuscripto codicis fides, 121.

Philosophi gentiles, philosophis Christianis, id est, monarchis, longe inferiores, 110. Philosophorum gentiliū errores et vitia, 111. Aries eorum, velut Ægyptiacæ quædam plagæ, in Ecclesiam introductæ, 596. Philosophorum assonæ de Deo, de providentia et de virtute opiniones, 97. Philosophi multi providentiam vel omnino vel ex parte negant, 281. In absurdis sermonibus celerem et expeditam linguam habent, et novitate delectant, 281. Eorum commenta refelluntur, 281.

Phinees, pulchri zeli exemplar, 259, 295. Madianitidem una cum Israelita gladio transiit, 259. Unde nomen habuit, 259. Zelo magnam sibi famam peperit, 516.

Phocylides, improbitatem inconsideratam esse scripsit, 96.

Phœbadius Aginensis Tractatus de fide orthodoxa contra Arianos auctor, 893.

Phœbus. Sine ære Phœbum minime vaticinari, gravis ac veneranda ethnicorum sententia, 145.

Phœnices, litterarum, ut quibusdam placet, inventores, 156.

Photini terrenus Christus, 614.

Phryges, avium volatum et motum primi observarunt, 157. Phrygum executiones, 109, 678. Phrygum initium et iustitiam furor, 422.

Phrygia fabula, de Mida nihil præter aurum possidentem, 786.

Physici, maris mirabilia expedire non possunt, 517. Dum res tantas ex ingenio suo æstimant, cyathos mare metiuntur, 517.

Pictor. Ut pictores ex intervallo tabulas melius perspè-

clunt, sic mutuum desiderium disjunctione melius exploratur, 438. Pictoris nomen non statim obtinetur, quid inde, 791.

Pietas maximum vitæ præstium, 463. Communes apud Deum divitiæ, quibus pauper splendidissimum quemque superare potest, 751. Quare, 751. Pietas non in exiguis rebus, verum in animi firmitate ac mentis puritate sinceræque ad bonum propensione consistit, 438. Non in multis de Deo sermonibus posita est, 71. Pietas major ac perfectior pro pietatis præmio accepta, 200. Pietas dimidiata improbat, 637. Pietatem edicto sancire multo melius est, quam cædem comprimere, adulterium coercere, furtum castigare, 639.

Pilatus Christicida; ipsius imitator Julianus, 108. Pilatus, in hoc verbo: *Quod scripsi, scripsi*, ut imitandus, 795.

Pindarus, quid columnas aureas vocet, 785.

Pinus laticornis miseris adolescentibus olivæ ornabat, 430.

Pisæus, nomen Juliano Apostatæ inditum, 113.

Piscatores et pauperes multis divitiibus prælati, 610.

Piscatorio, non Aristotelico more docet Gregorius, 433.

Piscium varii affectus, et contrariæ, tam in formis, quam in nominibus, proprietates, 514.

Pius. Hominibus piis altæ sedes assignatæ, 878. Viri pii laudandi, 388. *Vide* boni. Pius ac Deo caræ animæ est divinis rebus humana omnia submittere, 336.

Plaga cordatis hominibus doctrina efficitur, 810. Plagis affici grave est; sed plaga meliorem non fieri gravissimum, 511.

Plantæ per vim in diversum inflexæ, et cum laxantur ad sese recurrentes, eorum imaginem præbent qui, sublato schismate, ferventioribus animis ad seipsum accurrunt, 183. Plantarum varia genera, utilitas et pulchritudo, 516.

Plato, civitatem quæ reipsa consistere nequit, sermone fingit, 97. Dionysii Syracusii tyrannidem tantum non adorat; et supra deos obolum effert, 97. Materiam æternam esse coningit, 529. Quibus verbis causæ secundæ a prima processionem declarat, 524. Platonis dictum de primo rerum motore ac moderatore, 508. De Dei perceptione, 498. De licentiâ eximenda, 12. De sole, 520. Platonis idææ, reminiscentiâ, animorum in aliâ corpora transmigratio, 494. Liquidum, ob quam ipse venditur, 111. Gibbositatem ejus quidam olim imitabantur, 829.

Platonem Quid Julianum imperatorem edocuerint, 96.

Platonica sæcundæ præstigiæ, 596.

Plausus vulgi ac theatri, a Gregorio relictus, 439. Plausibus quasi pennis in sublime ferri, 763. Illis privari, Gregorio grave non erat, 763.

Pleiadis vinculum quis novit? 521.

Plinius, quid de salamandra tradiderit, 787.

Pluviæ cum sermone comparatio, 500. Pluviæ parens mensuris suis ac bilancibus omnia regit, 519. Pluvia sua omnes æque alit Deus, 370.

Poderis, indumentum pontificale, 241.

Pœna. De Deo pœnam aliquam infligente queri non licet, 883. Pœnam vitare abjectis animis amplum videtur; excelsio animo præditi ad mercedem quoque aspirant, 699.

Pœnitentiæ, cur ab Ecclesiæ ministro aliis eroganda, 689. Apostrophe ad Novatianos qui eam non admittunt, 639. Impiorum, inter morbi cruciatibus, confessiones et inutiles pœnitentiæ, 148. Pœnitentiæ baptismus, asperum et laboriosum, 688. Opera pœnitentiæ, 689. *Vide* Cicatrix. Hoc apud Deum in more positum est, ut supplicii dilatione pœnitentiæ tempus et locum aperiat, 812. Pœnitentiæ gratiam prophetam Davidi conservavit, 689.

Poesi jucunditas ex fabulis et deorum probis concitata, 145.

Pœtæ profani, in deos contumeliosi a gentilibus tamen laudati, 143.

Pollitatio pro voto facta, finem per opus accipiat, 881.

Polyarchia, Dei loco, a quibusdam introducta, 523.

Polygnotus, nobilissimus pictor, 513. Nonagesima Olympiade floruit, 513.

Polyypus, petrarum ad quas accesserit colores referens, cujus imago, 641, 782.

Pontifex. Cur Christus eo nomine vocatus, 556. Pontifex, *Vide* Pastor, Præfectus, Sacerdos.

Pontificale indumentum, poderis, 241.

Pontus. Multa majorum S. Basilii præclare facta suppeditat, 772. Basilii Magni patria, Basilium ejus patrem virtutis magistrum habet, 778. In Ponto silvæ multæ sunt et profundæ, ac longe se porrigentes, 774. Majores Basilii Magni, grassante persecutione, ad eas confugiunt,

774.

Porcus est, qui egregias et pellucas veritatis margaritas conculcat, 497.

Porphyri mendacia et deliramenta, quibus gentiles tanquam divinis vocibus exsultant, 173.

Porus. Indorum rex, 96. *Vide* Alexander.

Possè vel non posse: varia et multiplex earum locutionum significatio, 545. *Vide* impossibile.

Potentia. Cur Filius Dei hoc nomine vocetur, 354.

Potestas. Imperium manibus ac potestati persæpe justidantur, non ut illis honor habeatur, sed ut horum virtus exploretur, 595. Potestates in Ecclesiis a Deo constitutæ, 12. Ut Ecclesiæ membra unum corpus Christo dignum existant, 12. Potestatibus sublimioribus parere jubemur, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, 521. Idque ex doctrinæ nostræ lege cumprimis laudanda, et a Spiritu Sancto præclare constituta, 521.

Potidæa, urbs ad Thraciam sita, 111.

Potideaes quidam philosophus, in speculatione pernox, vim frigoris non sentit, 111.

Præceptorum omnium primum maximumque, charitas, 260.

Prædicator Evangelii quibus virtutibus studere debeat, 860.

Præesse. Quancunque scientia et virtute quis sit instructus, præesse aliis reformidet, 20.

Præfectura. Apostoli eorumque posteris, non sine laboribus et sudoribus, præfecturæ munus obierunt, 38. Præfecturam deponere non intum, 63. Quis horum verborum sensus, 63. Præfecturæ nec facile acceptandæ, nec obstinatius recusandæ, 62. Præfecturam obstinatius recusant quid verendum, 63. Præfecturam sibi delatam et veteribus sanctis alii promptè, alii mora injecta susceperunt, 64. Istorum non culpanda timiditas, nec illorum alacritas reprehendenda, 61. Præfecturam ex obedientia suscipiens, et spem omnem in Deo repositam habens, in perfectum ac numeris omnibus absolutum antea a Deo componitur, 65.

Præfectus. Imperiales præfecti in Ecclesiam contumeliosi, 764. Mutatis rebus non multati, 763. Præfectorum nimia multitudo in dissolutam vivendi licentiâ relictis, 589. Præfectos provincialium socios in religione habere, quatenus amplum et honorificum, 807.

Præscientia. Dei consilium ac præscientia magnarum rerum materiam longe ante præstituit, 589. Præscientia Dei præclarum argumentum in templo quod Gallus et Julianus pariter extruebant, 89. Præscientiam futurorum ex nubibus et ventis querere vanissimum est, 889.

Præsepe adorandum, per quod, cum rationis expertes essemus, a Verbo nutriti sumus, 674.

Præsepium, in quo Christus nascitur, propter paradisum; res parva et conspicua, propter magnam et ab oculis remotam, 24.

Præsidere. Qua difficultate præsentur qui in Ecclesiâ president, 588.

Præstigiarius artes a Juliano Apostata colebantur, 91.

Præsulis indigni descriptio, 590.

Præbyteri et episcopi appellatio, quoadusque communis, 9. Præbyteri consecratio die solemnè agebatur, 4. Præbyteri, quo sensu pietate miseri, et dignitate infelices a Gregorio dicti, 15. Præbyteri una cum navi, cui ab Ariano impositi erant, conflagrantes, 461, 606, 764, 885. Præbyteri Ecclesiæ Constantinopolitanæ a Gregorio laudati, 756. Præbyterorum unitia, ævo Gregorii, multitudo, 15.

Primitiæ. Hoc nomine vocabantur sacrificia quæ veteres pro mortuis agebant, 450. Primitiarum nomen cur orationi de sancto Cypriano attributum, 450. Primitiis frugum Deus non fraudandus, 315.

Princeps imperio sacerdotis, Christi lege, subjectus, 522. Principum officia erga sanam doctrinam, 639. Principum edicta quandoque plus valent adversus hereticos, quam theologicæ sermones, 639. Si videli cet male decantibus os obstruant, persecutione oppressis operi fruant, et interfectores animarum reprimant, 659, 660. Principibus obsequendum propter ordinem, publicæque disciplinæ rationem, 521. Propter conscientiam, 521. Idque lege a Spiritu Sancto præclare constituta et cumprimis laudanda, 521.

Principatus verus in hoc positus est, ut salutis inimicus vincatur, 447.

Principium. Tria principia ethnicorum more non constituenda, 579. Quod in principio erat, semper fuisse credendum est; nec aliunde esse quam ex eo qui principium non habet, 896. Principia rerum consideranda, et de his quiddam statuamus, 580.

Probitas familiares suos mirum in modum oblectat, 881.

Probas, ne malum quidem facile condemnaverit, 596. Etiam in hac vita felix est, 877. Cum invidis sequitur, 879.

Proceres, potentiores time, 840.

Processio Spiritus sancti, vox perspicuitatis causa recens introducta, 684. Processio Spiritus sancti a Patre, 561. A Filio, 905. Citra generationem, 555. Non anxie inquirenda, 582.

Procrastinatio in his qui verbi divini participes sunt, laudem non habet, 858.

Profanus. Apud profanas animas nihil pulchri fidem invenire potest, 559.

Profundum et Silentium, duo Valentini *Æones*, 460.

Propheta inter Christam et legem interjecti, 25. Cum Paulus ipse spiritus prophetarum eis subijci affirmet, non est car de ea re dubitamus, 587, 748. Verisimile non est Jonam, cum propheta esset, Dei consilia circa Ninivitarum conversionem ignorasse, 61. Visio a propheta requiritur, 48. Propheta, ob prophetie munus, populi antisites, 58. Prophetae, boni et mali, 791. Prophetarum finis, caritas, 260. Ad prophetie munus vocati, parim alacri animo vocationi paruerunt, partim oblatæ gratiæ moras iniecerunt, quare, 61.

Proprius sceleris lacerare minime plium est; scelus in eos perpetratum, omnium maximum esse judicatur, 219.

Propositio nec vera nec falsa: Nunc ego mentior, 529.

Proserpinæ raptus, 679.

Prosopopœia. Scripturæ familiaris, 540.

Prosperitas. Fallacibus noctis insomnis fides potius haberi potest quam hominum prosperitati, 270. Aliæ comparationes, 270.

Proteus, *Ægyptius*, sophista fabulosus, 105. *Vide* *Melampus*.

Proverbia Salomonis, pædagogica sapientia, 222.

Providentia. Nihil eorum quæ ad salutem data sunt, citra Dei providentiam existit, 877. Mundus universus, tam visibilis quam invisibilis, Creatoris providentia gubernatur, 727. Deus omnia creavit, et quemadmodum ipse vult ac novit moderatur, 279. Verbum, Dei Filius, omnium artifex rerumque nostrarum arbiter ac moderator, 148. Dei providentia haudquam impios omnes festim persequitur, 886. Attamen Dei scientiam non effugient, 886. Divinæ providentiæ adversus impios argumenta, 148. Providentiæ Dei rationes Verbo quidem claræ, nobis autem obscuræ, 85. Dei rationes omni conjectura subtiliores, ad id quod morbis nostris melius est haud dubie referuntur, 98. Res hujus vitæ non ideo temere atque incondite gubernantur, quia exploratas earum rationes non habemus, 280. Qui providentiam negant, propter inscitiam sapientes sunt, aut propter supervacaneam sapientiam insipientes ac stolidi, 280. Eorum opinioniones referuntur et refelluntur, 281. Providentiæ specimen egregium in templo quod Gallus et Julianus simul aedificabant, 89. In Juliano Augusti obitu, 82. Absont philosophorum de providentia sententiæ, 97.

Prudens. Prudentum et cordatorum est, ut in bonis mellora et excellentiora, ita in malis minora et leviora eligere, 705. Prudentis est calamitatibus erudiri, 520. Prudentum hominum quæ secunda classis, 607.

Prudentiæ sermo suscipiendus, ne ab impertita nostra potius quam a molestia et difficultate absorbeamur, 519.

Psalmodarum concentus, 767.

Psalmorum cantus apud monachos, 110.

Psalmes ex pastore, David, 742.

Ptolomæi scripta, 212.

Publicanus humilitate exaltatus, et nullo alto nomine commendatus, 705. Publicani cognomentum Matthæo adjectum, quare, 441.

Pudicitie studium tale est apud Christianos, ut oculus quoque frenetur ac reprimatur, 146.

Pudor. Mulieri rubor unus placeat quem pudor affert, 224. Pudoris lege nullum majus adjuvamentum ad virtutem excogitari potest, 582.

Puehæ regis sacrificium, 109.

Pueri in fornacem Babylonicam conjecti, Ezechie regis filii fuisse credebantur, 872. Puerorum ludi, dissidiorum inter Catholicos imago, 763.

Pugiles Christi, quibus periculis se objecerunt, 108.

Pugna pro bono immodica, Ecclesiam ludibris obnoxiam reddit, 55. In omni pugna, etiam pro Christo suscepta, modus tenendus, 55.

Pugnare pro Christo non licet, nisi prout Christo gratum est, 55.

Pulchritudo corporis humani, membrorum inter se proportio, 425. Concordiæ fructus, 425. Pulchritudo corporea, temporis et morbi ludibrium, 655. Pulchritudo vera, in anima et imagine Dei posita, 555.

Pullus Athanasium ab exilio redyem et Alexandriam ingredientem vehebat, 405. De pulli quo Jesus vehebatur significatione conjectura, 405.

Purgatio peccati per baptismum, 695. Omnibus communis, et labore vacua, 696. Ecqua talis est legalis atque umbratilis purgatio, 678. Secunda purgatio post baptismum, 696. Difficilior et molestior, 678. Quantam vim lacrymarum impendemus, ut ea cum baptismi fonte exæquari possit? 678.

Puritas ei necessaria qui cum Deo consuetudinem habere cupit, 682.

Purpura, a Tyriis, cane florem indicante, primum inventa, 158.

Purus. Ad eum qui purus est, per vitæ prohibitam ascendamus, 585. Puræ animæ technas diaboli celerius deprehendunt, 445.

Pyramides *Ægypti*, 818. Cum hospitali domo a Basilio constructa non comparandæ, 818.

Pyriphlegethontes. Corythi et Acherontes, quibus multi percutuntur, 175. Non solum a poetis, verum etiam a philosophis gentilibus admissi, 175.

Pyrrhonis instantiæ et assensus retentiones, 596. Pyrrhones, velut gravis quidam ac malignus morbus, in Ecclesiam irrepserunt, 595.

Pythagoræ silentium, fabæ; discipulorum ejus verbum: *Ipse dixit*, 494.

Pythagorica pro fabis contentio, 109. Pythagoricum de animabus alibi usquam versatis dogma refellit, 655.

Pythia, extincto Juliano imperatore, rursus impostura convicta, 168.

Q

Quadrupedibus Dei gloria per gentiles attributa, 507.

Quæstio. Superflui questionum ad fidem pertinentium stolones ac deflexus excidendi, 421. Illæ solum de Deo movendæ quæstiones, quæ ingeni nostri modulum, atque auditoris captum non excedunt, 490. Quæstiones quædam a Christo solutæ, quædam velut obstructo interrogantium ore compressæ, 648. Quæstionum delectus haberi debet, ut aliæ contentiosas hominibus relinquuntur, aliæ tractentur; sed et istæ non omnes eodem modo agitandæ, 421. Quæstionum absurditatem absurdioribus interrogantibus solvere licet, 649. Quandoque Spiritus auctoritas per quæstiones deletur, 559. Quæstio Arcadica. *Vide* *Homerus*.

Quando. Si quæras quando Filius Dei genitus, et quando Spiritus procedens, hæc supra *quando* sunt, 521.

Quaternarium numerum in honore Pythagorici habebant, et per eum jurare consueverant, 752.

Quercus Dodonææ deliramenta, 679.

Quibus datum est; quomodo intelligendum, 654.

Quies, sabbatum, 752.

Quomodo Filius Dei genitus est, 528. Ut sit Pater qui genuit, et Filius qui genitus est, 529.

R

Raab meretrix, ob solam hospitalitatem laudata, 705. Cui bene de hospitibus merendi studium et laudi fuit et saluti, 258.

Rabula. Eunomiani et Macedoniani rabulis similes, 564.

Rachel, patris idola surripiens, ut a nobis imitanda, 861.

Radiorum vitæ hujus fontem Gregorius Deum intelligit, 576.

Ramatha, parva magni Samuelis patria, 609.

Rapsaces Assyrius, pro Sennacherib rege bellum administrat, Jerosolymam obsidet; lenibus verbis ac vernacula lingua cives allicere aggreditur, 158. Rapsaces alter, Julianus Apostata, 158.

Ratio, quæ apud Græcos *λογος* nuncupatur, 900. Ratio ex Deo est, et prima in pectoribus nostris condita lex, 508. Omnibus præstet, 859. Ex his rebus quæ oculis cernuntur ad Deum erexit, 508. Si in astruendis mysteriis ratio ipsa imbecillitate laboret, quid facto opus est, 468. Rationis est cognoscere quænam hominis captum excedant, 519. Ratio salutis hominibus, quænam, 891. Rationi tenebras offundit animæ improbitas, 426. Rationem administrationis suæ reddit Gregorius coram universali concilio, 748.

Rebecca, ab Isaac procul quæsitæ et per servorum legationem, 825. Rebecca, id est Ecclesia, 825.

Recordatio Dei, promptissimum et fortissimum in adversis solatium, 519.

Redemptio. Nomen Filio Dei attributum, qua ratione, 555. Redemptio humani generis in summa declaratur, 867. Redemptionis humanæ pretium diabolo a quo captivi tenebamur, an Deo Patri a quo non tenebamur perso-

lutum, 862. Quaestionis solutio, 862. Redemptio, certa baptismatis effecta per virtutis habitum, 686.

Reformationem hominis quo pacto fieri oportuit. 1° Data lege, et concessio sacrificiorum usu. 2° Animarum immutatione, atque ad Evangelium translatione, 855.

Regere animas ars est artium, 20.

Regiæ puellæ sacrificium, 109.

Regina Austri et finibus terræ ad Salomonem se confert, 827.

Regnum caelorum ultra vim patitur, et tyrannidem suffert, 710. In Dei cognitione positum, 584. Præcipue vero in sanctissimæ Trinitatis contemplatione, 306. Non ideo parvum, quia sinapis grano comparatur, 686.

Regnum Christi duplex; primum ut omnipotentis; secundum ut libenter obedientes efficientis, 512. Quoad primam significationem, regni ejus non erit finis; quoad secundam, regnabit usque ad restitutionis tempora, 542.

Regula, cum sit eadem, recto parcat, et superfluum resecat, 322. Qui sine regula sunt, alios regulæ admovent, 819.

Relaxatio animi non interdicta; petulantia vero coercenda, 245.

Religionis mysteria non investiganda, 538.

Reliquiæ martyrum, quanta possint, 108. Reliquiæ multæ sanctorum, igni traditæ sub Juliano Apostata, 167.

Reus, in justificatione peccatoris, laudabilem immutationem sentiant, vim totam appetitus in Deum transfereutes, 725.

Reptilibus Dei gloria per gentiles attributa, 507, 680.

Repudiū libellum lex antiqua ob causas omnes concedit; Christus ob solum adulterium, 650.

Requies hic, scilicet in rebus quæ deorsum voluntur, non est, 236.

Res omnium perfectissima, Dei cognitio, 584. Primas in celo tenere, 570. Res familiaris ex aliorum egestate non augenda, 570. Res adversæ secundis plerumque utiliores, 23. Rerum etiam jucundissimarum fastidium tandem oboritur, 416. Res humanæ velut orbis quidam voluntur, 519. Per earum inconstantiam ad æterna revocamur, 520. De rebus alienis loqui jucundissimum, præsertim si vel benevolentia quadam vel odio trahamur, 11. Rebus relictis syllabas consecrari, Judaicæ sapientiæ est, 571.

Resipiscencia. Nulla re Deus perinde delectatur, ut hominis resipiscencia, 691.

Respublica; nihil ei pertenditur ex eo quod privatus homo recte vel male se gerit, 805. Ut respublica se habet, ita singulos affici necesse est, 803. Reipublicæ administrator quid Cæsari, quid Deo reddere debeat, 370. Ut se gerere debet erga pauperes, 570. Reipublicæ etiam ecclesiasticæ nihil melius quam pacis bonum, 424.

Resurgere. Christus tertio die resurrexit, nos post diuturnum tempus, 715.

Resurrectio, nomen Filio Dei attributum, quare, 555. Resurrectio Christi propter resurrectionem nostram, 25. Resurrectio carnis a quibusdam hæreticis negata, et verbis æquivocis specie tenus admissa, 898. Resurrectionem Sadducæ negaverunt, 558. Resurrectionis futuræ argumentum ex Ezechiele prophetæ, 213.

Retia. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Rex Christus exigentium vertigal, illud nihilominus pendit, 558. Regi, et præfectis, et proceribus obedientem esse convenit, quare, 889. Regis sermonibus diligenter advertere convenit, 885. Rex imperium cum Christo gerit; gladium ab illo accepit; cum imago Dei sit, Dei quoque imagini imperat, 525. Reges, una cum subditis in libro viventium et pereuntium descripti, 575. Regum præcipuæ virtutes, benignitas, munificentia, humanitas, 325. Supera solius Dei, infera autem regum etiam sunt, 642. Subditis suis deos se præbeant; hic imperium eorum sit, non autem in auro et in exercitiis 642. *Vide* Imperator Regis cor in manu Dei, 612. Reges, boni et mali, 791. Civitati cujus et rex adolescens, et principes ventri dediti, mala imminet, 889. Beata est cujus ingenuus vir regnum tenet, 889. Regi stolido juvenis prudens anteponitur, 880.

Rhadamanthus et Minos, nugæ, 789. Rhadamanthi gloriam Julianus imperator affectat, 160.

Rhea, Deorum mater: cujusmodi sacra homines furore capiti in festo ejus obirent, 678, 679.

Rhetorica, vim ignis spirans, 788.

Ridicule de re ridicula loqui, 488.

Ridiculi et faceti in exercitibus comitatu esse solebant, 135. Hujusmodi virum Juliano imperatori necem intulisse ferebatur, 456.

Risus hominum stolidorum cui similis, 885. Risui præferenda est ira prudens, 885. Modum quemdam ac deco-

rum in risu tenendum esse, 491. Risum in lacrymis poëta agnoscunt, 140. Risum irridere, 225.

Ritus quidam Hebræorum a Christianis celebrati, sed diversa ratione, 734.

Roboam et Jeroboam inter rege, 791. Roboam jure reprehensus, quod pro nihilo habita senum sententia juvenum consiliis paruerit, 640.

Rogus Herculis unde excitatus, 108.

Roma: Constantinopolis post eam prima, cum ea de primatu contendit, 645.

Romanum imperium, quale malum nutrirat in Juliano principe, 162. Romanæ res exulceratæ, cum Julianus expeditionem in Persas suscipit, 152. Romanis ipsis salu tem a Juliano imperatore invisam esse ferebatur, 155. Romana Judæorum captivitas, 744. Romanum imperium ab externa natione vastatum, qua de causa, 415. Romanorum vexillorum descriptio, 107.

Ros. Quis roris stillas peperit? 518.

Rosa. Qui corpore deformis anima formosus est, rose comparandus, quæ in bacca nec florida nec suave oleat: florida laus ipsa est, suavissimamque odorem efficit, 480.

Rubus Moysi ostensus, quem ignis urens non perverbat, eorum, qui ex vulgi contagione detrimentum non contrahunt, imago, 458.

Rudimenta timoris, ad contemplationem assurgere volenti necessaria, 681.

Rupes incurstantes undas circa se frangens, ejus qui bonum propter se colit imago, 641.

Rustici, a Juliano Apostata pium pugno contosi, 161.

S

SABAOTH. Dominus Sabaoth in gloriæ throno sedens ab Isala visus, 510.

Sabbatismus præsens animarum, in æternitatis die desinet, 735.

Sabbatum, Hebræa lingua quietem significat, 752. Sabbatum Judæorum ab Hypsistariis observatum, 355.

Sabelliani Patrem et Filium intelligi volebant, quasi nomen et cognomen unus personæ, 695. Sabelliana secta, damnata, 895. Sabellianæ impietatis est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum in unam circumscribere personam, 625.

Sabellismus Latinis ab Orientalibus affingebatur, quod Latini, tres personas admittendo, tres hypostases rejecerunt, 410. *Vide* Latini.

Sabellius delitatem imple contraherat et resolbat, 541. Quis harum locutionum sensus, 541. Ipsum Patrem, ipsum Filium profiteri, 901. Per unum tria coarctavit, 759. Contractionem divinitatis in unam personam primas excogitavit, 593. Divinas tres personas in unum contrahit, 578. Nuda nomina Patris et Filii et Spiritus sancti admittit, 379. Paris impietatis est, vel Sabellii more personæ connectere, vel Arii instar naturas distinguere, 576. Sabellii contractio et Arii divisio, mala ex diametro opposita, et impietate paria, 684. Sabellii contractio, quænam, 794. Mala monarchiæ assertio, 460. Resolutio et confusio, 614.

Sacerdos, mediator inter Deum et homines, 55. Animarum pronubus, 49. Ecclesiæ suæ sponsus, 70. Sacerdos, in Ecclesiarum dissidio inane nomen, 50. Quod in maledictione olim dicebatur: *Factus est sacerdos sicut populus*, 52. Gregorio nunc prorsus expleri videtur, 51. Sacerdotis habitus et nomen subire non licet, priusquam sanctis operibus manus purificatæ, 56. Omnium membra, justitia arma effecta, 57. Et cor divinis eloquiis incensum fuerit, 57. Alia ad sacerdotis munus obeundum prærequisita, 57, 58. Sacerdos Hell quas pœnas perpendit, 56. Sacerdotis manus in monie sublata quantum poterint, 255. *Vide* Moyses. Sacerdotes, pastorum, præsulum, prælatorum, præsidum et antistitum appellationem cum episcopis communem antiquitus habebant, 67. Sacerdotes, medic animarum, 25. Sic animas curare debent, ut curandi modus sibi vel agris utilis fiat, 25. Gregorii ævo, despectus habiti, 50. Etiam apud probos, 52. In scena ridebantur, 52. Ob intestina bella quibus Oriens conflagravit, 53. Sacerdotum sacerdos, Moyses, 242. Sacerdotum manus a Moyse consecratæ, 590. Sacerdotum primus Aaron, 590. In sacerdotibus antiquæ legis ne corporum quidem labe a censura immunes, 56. Sacerdotibus antiquæ legis multa imperata ad significandam animæ integritatem, 56. Juniorum sacerdotum temeritas et stultitia, 35. Docere voluit veteris et novi Testamenti characterem nondum percepto, 56. Sacerdotum Ecclesiæ Nazianzenæ veræ opes, 574. Sacerdotum manus vultumque pie mulieres venerantur, 335. Sacerdotibus in calamitate publica lugendum, 41. Sacerdotibus quid timendum, 569. Ex prophetis et ex Evangelio, 41. *Vide* Pastores.

Sacerdotale imperium regali præstantius, 325. Sacerdo-

talem stolam nulli Hebræorum attingere licebat, 56. Sacerdotium, non virtute magis quam scelere a multis paratum, 791. Alia ejusdem argumenti, 792. Ad sacerdotium nulla præparatio justo longior, 48. Ordo sacerdotii in veteri lege, 590. Ordo sacerdotii in nova lege, 591. Sacerdotii forma cum Gregorii senis catechesi miscetur, 358.

Sacrificium illis quæ nunc offeruntur præstantius. *Vide* Altare. Abrahamæ sacrificium, 325. *Vide* Abraham. Aliud sacrificium eo præstantius a matre Machabæorum oblatum 289. Caduca Judæorum sacrificia, 803. Sacrificia veteris legis nec a quibuslibet, nec quovis tempore consumenda, 56. In sacrificiis legalibus nulla macula, 56. Lex vetus per cruenta sacrificia futurum adumbravit, 181. Sacrificia legis antiquæ ad tempus concessa, et postea de melio sublati, quare, 854. Mysterii expertia non fuerunt, 853. Sacrificium et pontifex (Christus) 56. Nemo eo dignus, nisi qui prius seipsum Deo hostiam viventem, sanctam, exhibuerit, 56. Sacrificium nostrum externum, magnorum mysteriorum antitypum, 56. Ad illud offerendum multa et magna in sacerdote requisita, 56. Dispositionum illarum enumeratio, 57, 58. Aræ Christianorum a purissimo et incruento sacrificio nomen habent, 166. Sacrificium purgationis quod Deus a nobis requirit, 300. Illud est quod cor contritum, et laudis sacrificium, et novam creaturam, et novum hominem appellare Scriptura consuevit, 300. Sacrificia gentium a Chaldeis vel Cypris inventa, 137. Fæda et turpissima, 507. Obscena, 466. Quibus si divinitatem indicant, o singularem stultitiam! 466. Sacrificium puellæ reginæ, 109.

Sadducæi Spiritum sanctum non esse censuerunt, nec angelos, nec resurrectionem, 558. Christum de resurrectione tentant, 648.

Sæculi hujus negotia imposturam faciunt, 579. *Usque ad consummationem sæculi*: quo sensu id accipiendum, 512.

Sal. Irretito oculo gradere, ne in salis lapidem concreas, 704. Salis columna de conversione ad vitium vel triumphum agit, 86.

Salamandra, animal ignem exstinguens, si Plinio fides, 757.

Salustius præfectus, religione non moribus gentilis, 125. Quid de Arethusionum in episcopum suum crudelitate sentiat, 125.

Salmasius, a Petavio circa episcoporum auctoritatem egregie confutatus, 9.

Salmones alter, Julianus Apostata, 132.

Salomon cordis latitudinem a Deo postulavit et obtinuit, 827. Omnes ætatis suæ mortales nominis celebritate superavit, 827. Quo sensu stultissimum se hominum dicit, 378. Non sibi propria prudentiam habet, sed divina sapientia afflatur, 378. Forti mulieri leges ponit, 353. Ut aliis rebus, ita bello ac paci tempus statuit, 425. Eum finem sapientie constituit, ut invenerit quantum ea se fugeret, 512. Salomon sapientissimus, per mulieres percussus, 638. A quibusdam accusatus in verbis suis, 510. Pristina ipsius verba, ob postremum lapsus a nonnullis abrogata, 510. *Vide* Ecclesiastes.

Salsum obsonium in Cappadocia commune, 798. Saltare. Si te saltare oportet, salta quidem, sed Davidis, non filii Herodiadis ritu, 171.

Saltatio Davidis ob arcæ requiem, Deo gratam Incessionem mystice significat, 171. Saltatio filii Herodiadis inhonesta, Baptistæ necem attulit, 171. Saltationis quædam doctrina est, cujus gratia multa et difficilia peraguntur, 57. An ergo sapientia minoris æstimabitur? 37.

Salvator. *Vide* Christus.

Salus perfecta, in quo posita, 596. Via trita qua multi ad salutem pervenerunt, quænam, 596. Ut vitæ genus multiplex est, sic non una ad salutem via, 601. Hæc una hominibus salutis ratio est, ut eorum animas Deum agnoscant, et ad eum convolent, 891. Salus, morte emenda, 864. Gemitibus conceditur, 519. In salutis negotio cunctatio periculosa, 859. Salutis necessaria dona, non potentiorum sunt, sed volentium, 594, 595. Salutis nostræ miraculum, 868. Deus mortem ipsam nostræ salutis causa pertulit, 613. *Vide* Christus. Quid salvator, id est a nobis et a Deo esse oportet, 654. Optimo jure totum salutis opus Deo assignatur, quare, 654. *Ecce nunc dies salutis*: hoc in loco, *Nunc* tempus omne designat, 700. Salus a venibus animis cum caduco quæstu commutata, 83. Tu majus aliquid salute quæris, nempe alterius vitæ gloriam et splendorem; mihi vero salutem consequi maximum est et futuras penas vitare, 596. Tu viam minime tritam et inaccessam ingrederis; ego tritam a que calcata, et qua multi ad salutem pervenerunt, 596. Salutem tantum ob oculos sibi proponere; quæ autem ad eam nihil adjumenti afferunt, ut vitia asperari, Christiani hominis est, 345.

Tres eorum qui salutem consequuntur ordines, servorum, mercenariorum, et filiorum, 699.

Samaria. Quis pro nobis orabit ut non amplius Jerusalem et Samaria simus, quæ vicissim propter peccata, hostibus traduntur, 54.

Samaritanus: Christus eo nomine contumeliose vocatus, 538. Philosopho quid agendum si Samaritanus vocetur, 481. Samaritanus leprosus, qui decimus erat, alios omnes grati animi officio vicit, 718.

Samiorum tyrannis, 157. Herodoti de ea dictum, 157.

Samson, quod ille ablatis crinibus, Ecclesia submoto Athanasio pertulit, 402. Samsonis robur in crinibus situm, 86.

Samuel, priusquam natus esset, Deo promissus; et ab ortu suo consecratus, 705. Ex parva civitate ortus, 609. Ante natiuitatem Deo donatus, et post natiuitatem confestim sacer, 827. Cornu suo reges et sacerdotes ungens, 827. Ex clariis urbibus ortus gubernavit, 827. Ideo celebris, quod ante prævideret, 346. Populi antistes, 58. Non sine multis laboribus præfecturæ munus obiit, 58. Magnus Samuel, cum Israele propter regem contendens, ut seipsum ab avaritiæ suspitione purgat, 761. Samuel et Saul inter prophetas, 791. Samuel per ventriloquam tractus, aut trahi visus, 102. Qua corporis habitudine pro populo Deum oraret, 809. Quis nunc Samuel pro populo orans et sacrificans? 54. Basilus Magnus Samueli comparatus, 809-827.

Sancta Dei a sacerdotibus polluta, 43.

Sancta sanctorum ideo dicta, quod præcipuam dignitatem haberent, 692. A Seraphinis oblecta, 818. Tribus sanctificationibus in unam dominationem et deitatem coeuntibus celebrata, 692. Sancta sanctorum uniduxata, ac semel quotannis adire licebat, 56. Contemplatio ad Sancta sanctorum contendit, 260. In Sancta sanctorum prospiciamus, 863.

Sancti, post mortem suam venerandi, 771. Verborum honore celebrandi, quare, 287. Eo magis post mortem Deum pro nobis deprecantur quo magis Deo appropinquant, 552. Deus nulla in re periæd ut in sanctis acquiescit, 570. Præterita sanctorum vitia minime celanda, 441. Eorum commemoratione nulla injuria sanctis infertur, 441. Prioris vitæ simul et conversionis sanctorum mentio facienda, ut ex utriusque collatione Dei beneficentia magis celebretur, 441. Et si quis converti cœperat ad melius sperandum via existat, 441. Sancti viri quibus de causis malis premantur, 548. Sancti uno die facti, quinam, 791. Sanctorum cruor ab Ariani sparsus, 764.

Sanctificatio: nomen Filio Dei attributum, quare, 555.

Sanctitas ipsa Dei, Spiritus sanctus, 358.

Sanguis Dei, tum pontificis, tum sacrificii, sanguis pro nobis effusus est, 862. Sanguis Christi per sanguinem honorandus, 863.

Sanguinis profluvium, peccati figura, 717.

Sanguisugam a Salomone descriptam in contrarium æmulatur Gregorii Theologi mater, 344.

Sanitas, membrorum et elementorum corporis inter se concinnitas, 423. Concordiæ fructus, 425. Ad optima quæque sanitate utendum, 480.

Sapiens et philosophus quoniam modo appellari potest, qui primaria religionis doctrina caret? 612. Ne quis supra modum sapiens, 884. Sapientis iurgatio quam optabilis, 883. Sapientes diei unius momento exortos Gregorius aspernat, 576. Sapientiores quinam habendi sint, 270.

Sapientia, cur Filii Dei hoc nomine vocetur, 554, 900.

Sapientia Dei quo sensu initium habuit, et creata seu genita dicitur, 897. Sapientia divina magnarum rerum fundamenta multo ante jacere, ac contraria per contraria procurare novit, 445.

Sapientia prima est vita proba et honesta Deoque purgata vel certe se purgans, 300. Hæc sapientia laudanda et complectenda, per quam ignobiles gloriam consecuti sunt, 300. Alia ejusdem argumenti, 300. Sapientia quæ per opera demonstratur, præstantior est quam quæ sermone splendescit, 301. Sapientie sermo vitia comprimit, et veras divitias secum affert, 182. Possessorem suum in secundis rebus modestum reddit, in paupertate fortem ac magnanimum, 182. Alia ejusdem argumenti, 182. Sapientia divitiis tanto clarior, quanto argentum umbra sua splendidius apparet, 884. Cum timore excesserit atque ad charitatem nos subvererit, ex servis jam amicis ac filios Dei efficit, 589. Plus potest quam potentissimorum hominum acies, 884. Ferro etiam ipso fortior est, 888. Cum paupertate conjuncta, hic jacet et contemnitur; at postea audietur, 888. Sapientia genus est seipsum nosse, 591. Vita hominis ex sapientia provenit, 884. Sapientia unius diei, quænam, 591. Sapientia adulterinæ descriptio, 454.

Sapphirus, apud Ezechielem, arcana designat, 870.

Sara, uxor Abraham, 220. A Nonna Theologi matre superata, quatenus, 220. Eadem Nonna, Sara spiritua-

lia, 59, 361.

Seraphina vidua filius, vite redditus, 734.
 Sarmentifili, et in divinitatem contumeliosi hominea, igne absumendi, 796.
 Saron. Juliano extincto, rursus Ecclesia canit: Palus factus est Saron, 168.
 Sataas, sub pedibus Catholicorum a Deo brevi contentendus, 454.
 Satietas mellis ipsius, vomitum movet, 496.
 Satisfactio pro injuriis, etiam ab iis qui postea baptizantur, non omittenda, 717.
 Saturitas libidinem parit, 439. Saturitas sermonis non minus auribus inimica est, quam immodicus cibus corpori, 691.
 Saururus, filius devorans, 566. Exemplum ejus honori parentibus debito contrarium, quare, 145.
 Saul, patris asinas quaerens regnum invenit, 610, 781. Ad praefecturam vocatus, sub paternis vasis se occultat, 62. Prophejavit, 255. Unde proverbium: Num Saul inter prophetas? 255. Sauli, cum a pravo demone strangularetur, medicina per spirituales Davidis concentum facta est, 167, 444. Dei verba ad Saulem de Davide, 549.
 Scandalum aut offendiculum nemini ponendum, 12. Certa et atrox poena scandali auctoribus constituta, 12.
 Sceleratus sanguis aras Christianorum, sub Juliano Apostata, contaminavit, 166.
 Scelus, latrones inter se jungit, 415. Scelerum etiam principia Christiani plectunt; et eorum profluvia multo ante cohibent, 146.
 Scena. Quod ridiculum est potius quam grave et modestum, Gregorius ad scenam et theatra remittit, 116.
 Schedasi filiarum sanguis in Leucris fusus, et postea vindicatus, 109.
 Schisma, unica Christi tunica divisio est, 178. Schismata inter Christianos, unde, 581. Primum eorum principium a Diabolo, 168. Eorum descriptio, 582. Effectus, 182.
 Scientia humana, quam exigua, 511. Qui addit scientiam addit dolorem; quis hujus verbi sensus, 49. Scientia siderum a Juliano imperatore culta, 91.
 Scindapsus, vox isanis ex Gregorio; plantae genus in India nascentes, juxta quosdam veteres, 458.
 Scipiones intueatur Julianus Apostata, quare, 109.
 Scopulus incurstantes fluctus propulsans, martyris impetus omnes persecutorum frangentis imago, 446.
 Scribae a Christo redarguti, 47.
 Scriptura sacra, verius et clarior quam omnes physici docet, qui fiat ut mare arenam pro termino habeat, 517. Non Scripturas, sed fabularum gentilitatis est, figmento venustate quasi praestigias animis offundere, 60. Scriptura historias tradit, ut alia exempla fugiamus, alia amplectamur, 60. Nihil in ea temere conscriptum, 60. Imaginibus ad libitum confectis utitur ad res diucius explicandas, 478. Per corporum figuram sublimiora significat, 658. Res quandoque dicit quae non sunt, cur, 570. Deo multas affectiones humanas tribuit, somnum, vigiliam, etc., quo sensu, 570. Quaedam non dicit, quae tamen ex ea colliguntur, 570. Vide Ingenitum, Anarchus, Deus. Quidam, ob duo vel tria Scripturae verba imperite cognita, sapientes sibi videntur, 591. Hebraei juvenes a quibusdam Scripturae sacrae libris arcebantur, 600. Scripturarum peritus est diabolus, 697.
 Scylla, aequorea peccis, sex in orbem, maximeque horrenda capita habens, 127. Ejus descriptio, 127.
 Scytharum in hospites feritas, 679. Scytharum servi adversus dominos suos rebellasse feruntur, 137. Eorum imitator Julianus, qui primus Christianorum adversus imperatorem dominum suum rebellavit, 137.
 Sebasteni, Joannis Baptistae reliquias, sub Juliano Apostata, igni tradiderunt, 167.
 Securis, in Scriptura, insanabilis animi excisionem significat, 687.
 Sedei altae plis hominibus assignatae, 878.
 Seditio. Ad seditionem conjurati, pacem inter se colunt, 415. Seditioes multae in Christianos sub Juliano Apostata, 121.
 Seguties iners et supina, et imperitus fervor aequo inutiles, 585.
 Segor. Ad oppidum Segor e Sodomis confugiamus, 510.
 Selecta et Constantinopolis, pulcherrimis antea nominibus clarae urbes, turpissimarum rerum notis celebres factae, 399. Propter ambiguas fidel formulas in eis digestas, 599. Selectaetiam erat Theclae virginis, 599.
 Seleuciense concilium, Georgii Ariani potentia coactum; deinde Constantinopolim translatum, 399. Piam et veterem doctrinam, labefactata consubstantialitatis voce, sustulit, 599. Ambigua fidei confessione implicati viam

aperuit, 599, 400. Malorum quae inde secuta sunt descriptio, 400.
 Seleucus, Antiochi pater, honores multos Judaeorum nationi tribuerat, 297. Ab ipso Antiocho Judaeorum per seculore laudatus, 297.
 Semele fulmine leritur, 168. Tonitruum ejus adoratum, 679.
 Seminare ad justitiam, quantum praestet, 721.
 Senatorem esse, primariamque in eo ordine sedem oblinere, maximum nobilitatis argumentum est, 440.
 Senatorius ordo extra nubem et longius Arone gradum fixit, dum Deus Moysi loqueretur, 590.
 Senectus cum virtute conjuncta, imperitiae juventuti praestat, 48. Salomon senectutem prudentia deservit, 788. Gloriationis corona, senectus, 301. Quid officii viro philosopho in senectute incumbat, 479. Senectus spiritu delibuta exiit, 800. Nihil senectate fortius, 259.
 Sennacherib. Ezechias adversus eum Deum contestatur, 163.
 Sensus omnes ad animam referuntur, 587. Ad eundem modum omnia Ecclesiae membra ad Christum, 587. Sensus cordis mei turbati sunt in me; Jeremiae sententia, 317. Quid Jeremias hinc per sensum intelligat, 317. Fortasse impulsiones animae, cogitationesque potissimum illas quae a sensibus proficiuntur, 517. Haec ad corporis etiam sensus referri possunt, 517. Quae sub sensu cadunt, a Deo aliena sunt, 669. Mors aperiendi per fenestras nostras, hoc est, ut Gregorio videtur, per sensum sedes, 244. Sensus omnes purgandi, 721. Quomodo, et qua de causa, 722.
 Sensus verborum. Si quid ambiguum videatur in verbis, ad sensus debent verba conferri, 895.
 Sententia in hominem a Deo pronuntiata, qua ratione in passione Christi rescissa, 685. Sententiam mutare non turpe est; sed in malo perseverare funestum et exitiosum, 767.
 Sententiis vis ab anima proficitur, 587.
 Seon, rex Amorrhaeorum, exiguus princeps, 78.
 Sepia atramentum ante se vomens, ejus qui argumentorum infirmitatem maledictis obtegit imago, 757.
 Septies. Vide Noxa.
 Septimanarum genus multiplex, 752.
 Sepultura Christi adversus nostram in terram reversionem, 25.
 Seraphini Deum cingentes, 375. Tres sanctitates in unam divinitatem contrahunt, 626. Tres sanctificationis a seraphinis emissae, in unam dominationem ac delatationem coeunt, 668.
 Serapis, Egyptiorum Deus, 621.
 Sermo, idem est animus quod cibus corpori, 317. Sermone alimonia, largito vere caelestis, et angelorum panis, 799. Sermo divinus mirabile augmentum affert, et in virum perducit, 54. Aurea inauris pretiosus Sardinio alligata, hoc est, sapientis sermo auri recte audienti, 57. Sermone et disputationis cura eruditioribus mandetur, 595. Si tibi est sermo prudentiae, responde, 595. Sermone ornatu crucem nonnunquam evacuari, 559. Virilem sermonis cibum quidam non ferunt, 54. Sermo actione carens, imperfecta res est, 805. Modum quemdam ac decorum in sermone tenendum esse, 491. Sermone saturitas quam auribus inimica, 691. Qui de Deo curiose inquiris, prius cognosce quomodo mens sermonis opera percipitur vicissim et communicatur, 512. Quomodo sermo mentis fetus est, atque in alia mente sermonem procreat; quomodo sermoni cogitatio impertitur, 597. Sermones nostros Deum audire, utilis ac necessaria cogitatio, 581. Sermones veri ac solidi, belluinais hominibus lapides sunt, 497. Sermoni malo nullatenus insistendum, 885. Sermones quibus ad peccatum invitatur, ne auribus quidem excipiendi, 710. Ad impiorum sermones nullo modo accedendum, 884. Sermones a Juliano tyrannide oppressi, 81.
 Serpens aeneus, Christi pro nobis passi non typos, sed antitypos, 865. Serpentis morsus, furtivus et clandestinus, 888. Serpens impostor plae mulieris continentis superatus, 227. Quis dedit ut calcemus supra serpentes, non jam calcaneum occulte observantes, sed caput attolentes? 81. Dominus fortis et potens, 84. Christus crucem conscendit, ut de serpente triumpharet, 459. Quidam milites, sub Juliano imperatore, a serpentibus non vulnerati, quod serpentem illum suspensum, Christique vulneribus oppressum, intuerentur, 106.
 Servitus et dominatio, duae summae rerum differentiae, 623. Servitus et paupertas in legis divinae transgressione positae, atque hinc exortae, 275.
 Servus improbus domino beneficienti confitetur, verum eidem corripit nequam pari studio adjungitur, 331. Servorum malorum character, 756.
 Seth, Adami et Evae soboles, 562. Quid inde, 562.
 Sextus et Pyrrho philosophi, caeteris omnibus oppositi,

593. Velut gravis quidam morbus in Ecclesias nostras irrepserunt, 593.

Sicut viri, Aethiops aquam bibentes, 159. Ex edito de ipsius oraculo principem inter alios homines laudem obtinent, 159.

Sidera numero comprehensa, et suo quaeque nomine appellata, 614. Siderum multitudo, pro deorum multitudine, culta, 506. Siderum motus et conversiones, unde, 519. Ut in notitiam venire, 519. Siderum scientia a Juliano imperatore celebrata, 91.

Sige et Bythus, Valentini Aeonae, 614.

Sigillum, baptismi nomen, quare, 695. Sigilla regum, ministris baptismi comparata, quare, 712.

Signa infidelibus, non fidelibus dantur, 798.

Silentium, magnum Dei donum, 589. Modum quemdam ac decorum in silentio tenendum esse, 491. Qui Deum amant, tametsi alioqui pacati ac moderati sint, lenes et faciles esse non sistent, cum per silentium et quietem Dei causa proditor, 402. Silentium Zachariae, filio in lucem edito, solum, 182. Silentium, ex proverbio, consensus est, 429. Silentium pythagoricum his qui disputationes amant insectandum proponitur, 494.

Silentium ac profundum, duo ex Aeonibus Valentini haeretici, 460.

Silo. Nova Silo, ubinam et quare, 766.

Simoon, Christum in unis accipit, 686.

Simia. Alii hominum motus, aliae simiarum imitationes, 159. De simiarum imitatione locus difficilis explicatur, 159.

Simile secundum Scripturas: ambigua verba, pravo consilio, fidei formulæ ab Arianis inserta, 400.

Simon, Antiochum inducit ut adversus Judaeos expeditionem suscipiat, 297. Antiochus, cum infectis rebus discessisset, ei succenset, 297. Simon Cyrenæus, ut imitandus, 864. Simon alique veteres haeretici cum suis praestigis silentio traditi, 459.

Simplicitas, parum cauta est, 94.

Simulatum nihil constans ac diuturnum, 345.

Sinapis grano regnum caelorum comparatur, nec ideo parvum reputatur, 688.

Sitire. Deus sicut sitiri, 713.

Socraticus amor, prae verecundia, non omnino describitur, 110.

Sodalium delectus cur a juvenibus maxime adhibendus, 785.

Sodoma. Mundus ut Sodoma fugiendus, 704. Sodomorum et Gomorrhæe celebris improbitas, celebrior interitus, 589.

Sodomitæ universi, uni Lot minime anteposendi, 755.

Sol, oculus diei, 837. Idem est in sensibilibus quod Deus in intellectualibus, 520. Quod etiam a Platone dictum, 520. Ut sol mundum visibilem, sic Deus invisibilem collustrat, 586. Soli traditum est lumen ad orbem illustrandum, non autem ab eo productum, 837. Solis forma, lumen, 837. Solem oriri facit Deus non minus super malos quam super bonos, 570. Sol et luna pacis et concordiae documentum, 189. Solis cursus propter Hebraeos inhibitus, 445. Sol stans potentiam Dei testatus est, 86. Sol Christo in cruce pendente obscuratus, quod creaturas omnes Creatori condolere oporteret, 867. Rursus inflammatus, 867. Solis ac siderum motus ut in notitiam venire, 519. Solis mirabilia, 520. Multae de sole quaestiones, 520. Ut ægris oculis solis radios intueri periculosum, ita impuro rebus puram attingere, 489. Sol post nubem, qua prius obdecebat, jucundior illucescens, sanctorum ab inordinata vita conversorum imago, 440. Sol pro Deo et mundi gubernatore a quibusdam habitus, 506. Solis cum Basilio Magno comparatio, 821.

Solatum in adversis promptissimum et fortissimum, Dei recordatio, 519.

Solemnitas, in qua Valens imperator vertigine correptus est, elegans et magna descriptio, 808.

Solitariae vitae praeclarum encomium, 14, 15. Quae de ea praedicat Gregorius, ab his tantum intellecta qui ejus amore tenentur, 14, 15. Sed apud plerisque risui et despectui habita, quare, 14, 15. Solitariae atque communis vitae comparatio, 457.

Solitudo, pulchra res, 259. Idque docet Eliæ Carmelus, Joannis desertum, ac mons ipse in quem Jesus secedere solebat, 259. Elias et Joannes libenter in solitudine philosophantur, 476, 795. Solitudo, arx quaedam Theologo fuit, divinæque ascensionis mater, ac Deum ex homine efficiens, 68. Solitudinis Gregorii fructus, 476, 477.

Solion a Creso turpiter ejectus, quare, 110.

Somnus, quo sensu Deo attributus, 570.

Sophia. Sanctæ Sophiæ templum, cum Jebus esset, Jerusalem a Gregorio Theologo effectum est, 766.

Sophista viiii, diabolus, 697. Uno studio adolescentes Athenis in sophistas tenerentur, 781.

Sors. Ne sorte quadam ac fatali lege Jeremiam sanctificatum, et alios ab ipsa vulva rejectos habeamus, 655.

Spartani adolescentes in Dianæ festo virgis lacerati, 109, 679.

Spectaculum. Qui spectaculis delectantur, ut ridicule se gerunt, 781.

Spectra, quibus Julianus Apostata perterritus seipsum cruce signat, 102. Spectra calliginosa Hecatae, 679.

Specula. Habacuc e specula observans, et cum eo Gregorius, 845.

Speculum Dei, homo efficitur, 376. Quo sensu, 376.

Spes non confundens, commodum in malis remedium, 81. Spes, angustiarum rerum medicina, 318. Spes futurorum pro deliciis habenda, 366.

Spiritus sanctus, vere sanctus; est enim ipsamet sanctitas, 467, 558. Erat a principio, quare, 558. Attributorum, quæ ab æterno habet, expositio, 738. Spiritus sanctus factus non est, 564. Increatus et temporis expertus, 756. Si creatura est, incassum baptizati sumus, 657. De propria Filii Dei, et ex una eademque substantia mistus, 905. Non est accidens, non vis, non facultas aliqua in alio existens, 559. Essentia est; non creatura, sed Deus, 560. Spiritus sanctus, non apud quoslibet Deus appellandus, 736. Quoadusque tempus id ferat, 756. Difficilis de Spiritu sancto disputatio, quare, 357. Variæ de eo Christianorum sententiæ, 559. Ex his qui Deum ipsum credunt, alii fidem intus retinent, alii ore contententur, 559. Spiritum sanctum creaturam non esse quidam sentiebant, et tamen Deum vocari moleste ferebant, 736. Ut Gregorius cum eis agendum putat, ut eos compellat, 757. Virtutes eorum laudibus effert, et pro eis anathema esse cupit, 757. Basilii Magni de Spiritu sancto sententia. Vide Basilium. Spiritus sanctus Deus est, et ei ex quo procedit consubstantialis, 562. Spiritui sancto divinitatem auferre blasphemia est non theologia, 625. Deus comprobatur, quod sanctificet, et nos deos efficiat, 625. Quod templum illius dicamur, 625. Quod ad baptismum numeris omnibus absolutum requiratur, 626. Quod in eum credamus, 560. Spiritus sancti divinitas, ut probari potest ab his qui nullo eam Scripturæ testimonio niti concesserint, 574. Unum eorum fuit quæ Christi discipuli initio portare non poterant, 575. Ideo in Novo Testamento subobscurè quodammodo indicata, 572. Sed post ascensionem Domini aperte revelata, 575. Variis Scripturæ testimoniis comprobatur, 574. Divina nomina quibus Spiritus sanctus appellatur, 575. Quæ de eo humiliter dicuntur, ut intelligenda, 576. Spiritus sanctus, nec novus nec introductus Deus, sed a patris agnitus, 569. Primum a prophetis, deinde a Christo promissus, 741. Omnia cum Christo creavit ac restituit, 741. Davidem et alios quosdam ex parvis magnos effecit, 742. Vide David, Amos, Petrus, Mathæus, Paulus. Spiritus sanctus vim suam in angelis exercebat, 759. Deinde Patribus et prophetis futura prae monstravit, 759. Christo aderat, non ut operans, sed ut æquale comitans, 759. Multiplici ratione apostolis ante Pentecosten adfuit, sed in Pentecoste modo perfectiori, 740. Cur modo corporeo cerni voluit; cur in linguis, isque igneis et dispersis; cur sedentibus, atque in cubiculo, 740. Alia ejus mirabilia, 742. Spiritus Sancti operationes septem, 755. Spiritus sancti processio, vox perspicuitatis causa recens introducta, 684. Spiritus sancti processio non metuenda, quasi processio idem sit ac generatio, 468. Non anxie inquirenda, 582. Quomodo a Patre procedat, non anxio studio perscrutandum, 582. Spiritus sanctus citra generationem procedens, 535. Procedit a Patre, 561. A Filio, 905. Quatenus a Patre procedit, creatura non est; quatenus genitus non est, Filius non est; quatenus inter ingentium et genitum medius est, Deus est, 561. Spiritus multi ab hæreticis conficti, quales, 582. Spiritum sanctum Sadducæi negaverunt, 558. Eum ethnici quidam theologi, ut Gregorio videtur, per imaginem quamdam conceperunt, 559. Peregrinus Deus ab hæreticis impie dicitur, 556. Ab Eunomianis pro nihilo habitus, 523. Hæreticorum in Spiritum sanctum objecta, cum Gregorii responsis. Objectio prima: Spiritus sanctus aut ingentium aut genitus; si ingentium, erunt duo principii expertes; si genitus, aut ex Patre aut ex Filio; si ex Patre, erunt duo Filii; si ex Filio, nepos Deus existit, 560. Responsio: Falsa est divisio, qua inter ingentium et genitum nihil medium esse hæretici arbitrantur, 560. Spiritus sanctus nec ingentium, nec genitus, sed procedens, 561. Objectio secunda: Quæ ergo est hæc processio? 561. Responsio: Dic tu quæ Patris ingentior sit, et ego Filii generationem et Spiritus processionem explicare aggrediar, 561. Hinc fiet ut ambo deliremus, in Dei mysteria

oculos injicientes, cum ne ea quidem quæ ante pedes sunt scire possimus, 561. Objectio tertia: Da mihi ex eodem aliud esse Filium, aliud quod Filius non sit, et tamen ejusdem cum illo substantiæ, 562. Responsio: Da tu quoque mihi Deum alium, Deique naturam, et tibi Trinitatem aliam cum iisdem nominibus dabo, 562. Cum vero Deus unus sit, unde tandem similitudinem tibi repræsentabo? 562. An rursus postulas ex terrenis et humanis rebus eam duci? Id quidem turpe; et tamen adnitar hinc quoque nonnullam orationi meæ opem afferre, 562. Eva et Seth ex eodem Adamo; non tamen ambo geniti, 563. Objectio quarta: Quis Spiritum adoravit? Quis veterum aut recentium eum oravit? 563. Responsio prima: Hujus rei plenior causam postea reddemus, cum de non scriptis dogmatibus disseremus, 563. *Vide* Scriptura. Responsio secunda: Spiritus est in quo adoramus, et per quem oramus, 563. Unius adoratio trium adoratio est, propter æqualem trium Personarum dignitatem ac divinitatem, 563. Spiritus sanctus quibus de causis adorandus, 574. Heriliter, non serviliter adest invocanti, 735. Spiritu adorare et orare quid sit, 563.

Spiritus prophetarum *Vide* Propheta.

Spiritus vitalis unde acceptus, 534.

Spiritus vitiosi septem, 685. Qua ratione curandum ne majori quam prius apparatu animam occupent, 585. Spiritus immundus, cum ab homine exierit, quibus artibus redire contendat, 719. *Vide* Parabola.

Sponsus Ecclesiæ, Christus, 729. Ut versabitur cum prudentibus animabus, quæ in cubiculum ejus introductæ fuerint, 729. Cum aderit ille, et ut ei procedatur exiget, quam tristis et misera calamitas imprudentium animarum! 750.

Status propinquorum, unum ex primis idololatriæ principis, 506. Status deorum vel dæmoniorum adeo magnificæ, ut prelium ipsum vulgi animos inescaret, 507. Status Maximini imperatoris, ob Christianorum persecutionem, mutilatæ, 129. Status ab umbra laudare proverbium, 225.

Stella, Magorum dux, ab ortu in Bethleem cucurrit, et Christi præsentiam indicavit, 150. Quis stellas ordine collocavit? Imo quid stellæ? 519.

Stephanus martyr, majus aliquid morte Christo obtulit, nempe longanimitatem, 546. Pro iis a quibus lapidatur preces fundit, 258. Stephanus fletu Basilium Magnus reverentia prohibitus est, qua ratione, 829.

Stercus ficulneæ sterili adhibendum, id est, lacrymæ, gemitus, preces, vigiliæ, etc. 696.

Sterilis. Sermo in terram sterilem incidens, ipse quoque sterilis est, 496.

Sterilitas. Terræ sterilitatis plaga percussæ luctuosa descriptio, 503. Quam levis hæc castigatio, in comparatione malorum quæ impios manent, 504.

Stipendium, quid sit, 569.

Stoici. Quid Julianum imperatorem docuerint, 96. Stoicorum supercilium, 495.

Stratagemæ persecutoribus Ecclesiæ familiare, 106.

Studium præcepta ad docendum et regendum, cui simile, 48. Quod difficilissimum expugnatur, majori studio appetitur, 583.

Stultitia unius multis periculum accersit, 888.

Stultum in sublime attolli et prudentem deprimi, improbitatis opus est, 888. Stultorum cogitationes, fraudes et imposturæ, 887. Vera eorum effigies, 888.

Subditis tanquam conservis imperandum, 314.

Sublimes et excelsi creati sumus, 367.

Substantiæ unius vocabulum in Scripturis contentum, 898. *Vide* Ariani, Essentia.

Subterranea vaticinia, 679.

Successio episcopalis quænam proprie æstimanda, 390.

Suffragia. Athanasius totius populi suffragiis ad Marci thronum evehitur, 390.

Sunamitidis filius vitæ redditus, 734. Elisæi inflexione suscitatus, 734.

Supercilium Stoicorum, 495.

Superflus, cæcus sint, 570.

Surgite, abeamus hinc. Quis eorum verborum sensus, 367.

Susanna, mortis periculo liberata, et a sævis senioribus servata, 445.

Suspiciari. Is improbitatem non suspicatur, cujus animus ab improbitate liber ac purus est, 94, 249.

Suspicio. Cum suspicio sola animum nostrum male habet, lenitate potius quam celeritate utendum, 192.

Sycomoræ, quid significet, 682.

Sycophantæ hæretici, 865. Sycophantarum genera inter homines grassantia, 879.

Syllabas consecrari. *Vide* Littera. Judæus.

Symbamata, propositiones quæ sensum integrum efficiunt, 458.

Syria a Gregorio Alexandrinæ sedis invasore vastata, 398.

T

Tabeel. Lucius, Alexandrinæ sedis invasor, hoc nomine a Gregorio designatus, 465.

Tabernaculum Dei, Ecclesia, 568. Tabernaculum sacrosanctum, quod fixit Dominus et non homo, 826. Tabernaculum Moysis, totius mundi figura et imago, 521. Ad celestium exemplar constructum, 568. Adhuc paululum, et hoc tabernaculum (corporis nostri) dissolvetur 524.

Tactus, ut et qua de causa purgandus, 722.

Talentum. Non talentum solum, sed talenti quæstus requiritur, 474. Talentorum multorum debitor in Evangelio, debito liberatus, 524. Non, ut ei remissum fuerat, ipse remittit, 524. Eam ob causam Dominus ira commovetur, 524. Gregorio exprobratum est quod talentum in terra defoderet, quare, 580. Talentum in terra defossam latere non patitur Basilus, 240.

Taneus principes, stulti, 41.

Tantalus Pelopem filium diis in cibum apponit, 679. Tantalus cruciatus, 175.

Tauricremus, nomen Juliano Apostatæ inditum, 115.

Taurus petulans inter sidera, quid in comparatione crucis in cælo fulgentis, 150.

Tauri populi, hospites occidebant, 100. Hospites necare plium habebant, 134.

Taurici reditus Anthimum Tyanorum Episcopum in furorem agunt, quare, 814.

Tectus diaboli ab animabus puris celeriter deprehensus, 445.

Telchines, id est, præstigiatores, 132. Qui pravi Telchines Juliano Apostatæ in mentem induxerunt, ut sermones Christianis eriperet, 132.

Telmessus, urbs Lyciæ: incolæ ejus, divinationis quæ in somniis sita est, inventores, 157.

Temeritas, imperitiæ comes, 52. Insectiæ fetus, 581.

Temperatio admiranda in Incarnatione Verbi, 671.

Tempestas in tranquillitate cogitata, 321. Tempestas exorta cum Gregorius navigaret, 552.

Templum Spiritus sancti dicimur; hinc Deus Spiritus sanctus, 625. Templum vivum Dei vivi esse debet qui ad sacrificium altaris accedit, 57. In templum Dei architectonica Spiritus sancti arte construitur et coagmentatur, 568. Templum ingredi cuiquam liberum non erat, nisi ei animo et corpore purus esset, 56. Templi Jerosolymitani parietes contingere promiscuæ multitudini non licebat, 577. Templi Jerosolymitani instauratio a Judæis, sub Juliano imperatore, suscepta, quibus miraculis prohibita, 150. *Vide* Judæi. Templum Jerosolymitanum, si quibusdam fides est, rursus extruendum, et sedes Antichristi futurum, 872. Templum a Gregorio patre Nazianzi extructum, 5. Ejus descriptio, 559. Tempia cruce sanctorum ab Arianiis contaminata, et in sepulcra immutata, 764.

Temporaliter dicta, inversa temporum ratione Scripturæ usu prolata, 526.

Tempus, solis motu definitum, 848. Suum cuique negotio destinatum est tempus, 490. Tempus omne ad expectandum baptismum idoneum, 700. Salutis negotium agendi semper tempus adest, 700. Reliqua omnia tempore suo facienda, 700. *Ecce nunc tempus acceptabile*: hoc in loco particula *nunc* tempus omne designat, 700. Tempus hoc rebus maxime contrariis plenum est; quod partium enumeratione declaratur, 878. Tempus præsens, laboris; futurum, præmiorum est, 567. Temporis commoditate ad quæstum utamur, fluxis et fragilibus æterna coequentes, 524. Totius temporis, adeoque tenuissimi et brevissimi cujusque horæ momenti ratio a nobis exigenda, 474. Temporum difficultates non observandæ ad comparandas opes, 315. Id enim iniquorum ac sceleratorum est, 315.

Tenebræ meridianæ, quid, 721. Tenebræ palpabiles, nona Ægyptiorum plaga, 749. Tenebræ oculis nostris undique offusæ, Dei latibulum sunt, 520. Animi improbitas rationi tenebras offundit, 426.

Tentatio. Eorum qui tentatione pulsantur genus duplex, 478. Alii ne tantillum quidem rerum adversarum impetum sustinent; alii petrae instar sunt, 478. Justis raro contingit in tentationem tradi, ut tentatore ignominia palam perfundant, 84. Tentationes diaboli, ut repellendæ, 697.

Tentator diabolus, quam pugnandi rationem adhibeat 697. Scripturarum peritus est, et vitii sophista, 697. Ut conversionem differri suadet, et parvis dilationibus incautos decipit, 700. Cum aperto Marte nihil proficit, insidias obscure tendit, 702. Nullum insidiandi suam facit, 702. Quæ ratione propulsandus, 702.

Terra, communis omnium parens, 516. Terræ firmitas

et stabilitas, 874. Terra, cum cibis largitur, parentum erga filios amorem imitari videtur, 188. Terræ sterilitatis plaga percussæ descriptio, 305. Terra sterilis sermonem in se incidentem sterilem reddit, 496. Variæ de terra quæstiones, 517. Nihil in eis ratio deprehendit, si Dei voluntatem exceperis, 517. Terræ motus, post hominum memoriam maximus, Nicææ exortus, 207. Anno 368. Valentiniano et Valente consulibus, 195. Eventus quidam, terræ motus appellati, 571, 572, 714. Aggæi locus, de altera cæli et terræ motione, quomodo intelligendus, 401. Paulo fides habenda, postremum hunc terræ motum nihil aliud fore allrmani quam secundum Christi adventum, 402.

Testamentum. Veteris et Novi Testamenti caractere nondum perspecto docere, in vitio positum, 56. Duo Testamenta cur terræ motus appellata, 572. Non subito, sed paulatim, ac pædagogici et medici more, ab assuetis abstrahunt, 572. Primum, sublatis idolis, sacrificia permisit, 572. Secundum, submotis sacrificiis, Circumcisionem non subito prohibuit, postea tamen abstulit, 572. Primum Deum Patrem aperte prædicabat, Filium obscurus; Novum perspicue Filium ostendit, et Spiritus sancti divinitatem subobscurè quodammodo indicavit, 572. Sed post ascensionem, Spiritus sanctus sese nobis aperte declaravit, 573.

Tethides dii, quinam, 566.

Textores imperatorii, ob libertatem qua fruebantur, ad audendum parati, 812. Basilio Magno in iudicium contumeliose vocato, præfectum discernere volunt, 812.

Thebæ Ægyptiæ, centum portis cinctæ, unum ex septem mundi miraculis, 818. Cum hospitali domo a Basilio Magno constructa non comparandæ, 818.

Thebanus vates, 104.

Thebanorum in festivitibus suis amentia, 679.

Thecla, inter Christi pugiles cum apostolis et Stephano recensetur, 108. A tyranno ipsius proco, et a matre adhuc crudeliori servata, 445. Et Seleuciæ fanum erat, 599.

Theodulus presbyter, sub Valentis Ariani persecutione, mediis in fluctibus igne consumptus, 461.

Theologia Hesiodi, 141.

Theologia, per vitæ puritatem et mandatorum observationem acquirenda, 383. In quibus potissimum versari debeat, 29. Tres circa theologiam morbi, 29. Sermonem de theologia habens, Moysi in montem ascendenti comparatus, 496. Impurus ac profanus ad audiendum de theologia sermonem non accedat, 496. Theologia tractandæ superflua et fucata ratio, primis Ecclesiæ temporibus, Ecclesiæ aditu arcebat, 595. In ordo in ea tenendus, ut nec repente omnia in lucem proferamus, nec in finem usque occultemus, 575. Oratio de theologia non ea mente audienda, ut verbum inde rapiatur, et sana doctrina obrectationibus et calumniis discerpatur, 496. Qui fit affectus est, mala bestia ad montem accedere prohibita comparatus, 496.

Theologica scientia pastori maxime necessaria, 29. Theologia Gregorii orationes Constantinopoli anno 380 habitæ, 487. Singulæ primo pro concione habitæ; postea maturius digestæ, et ab ipso Gregorio litteris consignatæ, ut conficiatur, 487.

Theologus, quis apud nos præstantissimus censeatur, 552. Theologum quam maxime purum esse necesse est, 495. Theologos electione ac suffragio effectos aspernatur Gregorius, 576. Theologi ethnici Spiritum sanctum, ut Gregorio videtur, per imaginem quamdam conceperunt, 559.

Theophania. Quid hac voce apud Orientales significatum, 662. Theophania et Natalitia Domini, duo nomina uni eademque festo imposita, 664. Primum, quod eo die Deus apparuerit; secundum, quod natus sit, 663.

Thesaurus. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Thessala equa, principem inter ejusdem generis animalia locum obtinens, 159.

Thomas, postquam vidit, ut a nobis imitandus, 864. Item in atreacione Verbi, 722. Thomas, Indiæ Apostolus, 611.

Thraces, superstitionis initiationis inventores, 137.

Thracia a Gothis populata, 604. Vide Barbari.

Throni ecclesiastici, non digniorum, sed plerumque potentiorum erant, 791.

Thucydidis linguam et otium optat Gregorius, ut Juliani factiora describere possit, 126.

Thymiana compositionis imitari non omnibus licitum erat, 56.

Timere. Quæ quisque ut jamjam perperurus timet, hæc passus est, etsi non patitur, 172. Hoc unum timeamus, ne quid magis quam Deum timeamus, 245.

Timiditas, nimis audecitate preponenda, 593.

Timor Dei commendatur, 891. Salutaris, cæterum

rarus, 881. Hinc pauperes oppressi, et iudices iniqui, 881. Timor, principium sapientiæ, 681. Veint primum quoddam incunabulum, 389. Ubi timor, illic quoque mandatorum observatio, 681. Timoris rudimenta, ad contemplationem assurgere volenti necessaria, 681. Qui timore percussus, vel aliis de causis, Arianae fraudis auctoribus scienter manus dederunt, minus excusabiles quam qui ex ignorantia iisdem assensum præbuerunt, 401.

Timotheus. Ad eum scripta Pauli epistola leges continet, quibus futuri Ecclesiæ antisites informantur, 391.

Titanes et gigantes, nominibus simul ac rebus horrendi, 141.

Titus, Silvano et Timotheo tertius accedens, 240.

Tityi cruciatus, 173.

Tonitru firmat Deus, quo sensu, 547. Variæ atque inextricabiles de tonitruis quæstiones, 519. Tonitruum Semelæ, 679.

Traditionis divinæ non scriptæ argumenta. De non scriptis dogmatibus disseremus, 563. Scriptura quædam non dicit, quæ tamen ex ea colligitur, 570.

Tragelaphus. Vox inanis ex Gregorio; juxta alios, animal ex hircio et cervo conflatum, 458. Tragelaphi, 560.

Tragædarum, quas pertulit Athanasius, initium et causæ, 594.

Trajan præudentia et animi magnitudo admirationi esse solent, 152.

Transfiguratio Christi, salva ejus divinitate accipienda est, qua ratione, 905. Apostoli penæ in ea obsecati, 905. Non omnes ad hoc miraculum admissi, 591.

Tres in nomine Domini congregati, plures apud Deum censentur quam multi divinitatem abnegantes, 753.

Tribunal internum, quod nemo eflugere potest, 641. Id solum ob oculos propositum habentes, rectum vitæ iter teneamus, 641. Ultimo die unum et postremum ac formidabile tribunal erit, 505. Magis etiam justum quam formidabile, 505. Tribunalia futuræ vitæ, quibus hujus vitæ impunitas impios tradit, 304.

Tributa. Nihil eis in divina condemnatione gravius, 575. Tributorum exactores Christum descriptionis tempore natum intueantur, 572.

Trideitæ. Vide Macedoniani.

Trinitas, Pater, Filius ac Spiritus sanctus; Deus unusquisque, si separatim consideretur, propter consubstantialitatem; Deus tria hæc, propter monarchiam, 724. Perfecta ex tribus perfectis Trinitas agnoscenda, quare, 450. Trinitas non inæqualium rerum enumeratio est, sed æqualium et honore parium complexio, 431. Binarium in ea separatum, quare, 450. Deum dicens theologus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicit, 668, 848. Gregorii de Trinitate disserentis linguam superat id quod cogitat ac dicit, 582. Deus in tribus maxime consistit, in Patre, Filio et Spiritu sancto, 625. Natura divina, ut magis singularis quam ea quæ in divisionem cadunt, ita et copiosior iis quæ prorsus singularia sunt, 625. Sine personarum Trinitate Deitas imperfecta, imo nulla, 558. In Trinitate una eademque divinitatis motio et voluntas, 580. Unitas in Trinitate consistens, Pater et Filius et Spiritus sanctus, 524.

Trinitas personarum in unitate consistit, quod sit unus substantiæ, 895. Erat lux vera Pater, erat lux vera Filius, erat lux vera alius Paracletus, 557. Sed unum erat, lux vera, Deus unus, 558. Compendiaria et simplex Trinitatis confessio, hæc est: Ex luce Patre lucem Filium in luce Spiritu sancto percipimus, 558. Aliæ Trinitatis confessiones, 485, 585, 614, 621. Trinitas Deus unus est, et esse creditur, non minus propter concordiam quam propter identitatem essentia personarum, 187. Nomen unum, Patri et Filio et Spiritu sancto commune, deitas, 727. Pater et Filius, etsi duo nomina appellantur, ratione tamen et substantia unum sunt, 894. Deus triplex lumen, quantum ad hypostases sive personas; unum autem, quantum ad substantiæ sive divinitatis rationem, 684. Pater, Filius et Spiritus sanctus unum quoad essentiam, ac divisionis omnis expertem adorationem; tria, quantum ad hypostases sive personas, 759. Ingenitus, et genitus, et procedens dici possunt, 760. Adoramus Patrem et Filium et Spiritum sanctum, in Filio Patrem, in Spiritu Filium cognoscentes, 193. Nec tria tantum unum accipientes, et tria unum esse credentes, 194. Unum enim sunt, non personæ sed divinitatis ratione, 194. Patrem, verum Patrem confitemur; Filium Dei, verum Filium Dei; et Spiritum sanctum, vere Spiritum sanctum credimus; tres personas unus substantiæ et unus divinitatis confitemur, 904. Inconfusa trium personarum distinctio in una divinitatis natura conservatur, 561. Filius non est Pater, sed est id quod Pater; Spiritus sanctus non est Filius, sed est id quod Filius, 561. Tria hæc unum, si divinitatem spe-

ctes; et unum tria, si proprietatum ratio habeatur; quare unum tria, 562. Naturam deitatis in tribus subsistentem, ipsam secum concordem; vitas et vitam, lumina et lumen, Deum unumquodque, si separatim consideretur, agnoscamus; Deum rursus hæc tria, 452. Tres personæ sanctissimæ Trinitatis absque commistione, aut resolutione, aut confusione intelligendæ, 380. Divinas tres personas in numerum unum contrahere, impius error, 393. Unitas personæ cur a Trinitate removenda, 430. Patri essentia non ita tribuenda, ut Filium et Spiritum sanctum per se subsistere negemus, 377. Pater, Filius et Spiritus sanctus a Græcis dicuntur *tria*, supple *prosopa*; a Latinis *tres*, supple *personæ*, vel *subsistentiæ*, 794. In personarum divinarum proprietatibus nulla confusio, 376. Hæc particule, *Ex quo, per quem, et in quo*, non naturas secant, sed unius et inconfusæ naturæ proprietates expriment, 684. Deum unum retinere necesse est, et tres personas confiteri, atque cum sua quamque proprietate, 30. Trinitatis personarum proprietates, 380, 794. Pater genitor et productor, citra tamen ullam passionem ac tempus, atque incorporeo modo, 524. Filius soboles; Spiritus sanctus, processio, 524. Ingentium et genitum inducimus, et ex Patre procedentem, 524. Hoc Patri et Filio et Spiritui sancto commune est, quod minime creati sunt, atque ipsa divinitas; hoc autem Filio et Spiritui sancto, quod uterque eorum ex Patre est: at vero Patris proprietas hæc est, quod ingentus sit; Filii, quod genitus; Spiritus sancti, quod procedat, 467. Sic instituendi Christiani, ut unum ingentium agnoscat, hoc est, Patrem; unum item genitum Dominum, Filium videlicet, qui Deus quidem appellatur, cum de Deo separatim sermo habetur, Dominus autem quando cum Patre nominatur; unum denique Spiritum sanctum a Patre procedentem. Deum quoque ipsum, 466. Nec Patri principium tribuamus, ne quid primo prius inducamus; nec Filium et Spiritum sanctum principii expertes esse astruamus, ne Patri quod ipsi proprium est adimamus, 466. Illi et principio minime carent, et quodammodo carent, 467. Quantum ad causam, principio non carent; ex Deo enim sunt, licet non post ipsum: quantum ad tempus, principii sunt expertes, 467. Filius ne dicatur ingentus, 467. Pater unus ingentus, 467. Ne Spiritum Sanctum Filium dicamus, 467. Ille verum Filium aut verum Patrem constituitur, qui proprietates utriusque personæ servat, 894. Filius et Spiritus sanctus singularitatem habent; ille filiationis, hic processio nis, 467. Filius et Spiritus sanctus nec principii expertes dicendi, nec ad alterum a Deo Patre principium referendi, 429. Pater, Pater est, et principii expertis; Filius, Filius est, ac non principii expertis, ex Patre si quidem; Spiritus sanctus, vere Spiritus est, procedens quidem ex Patre, non tamen filiationis modo, ut nec generationis, verum processio nis, 684. Trinitatis personarum proprietates non anxius inquirendæ, 593. Spiritus sancti processio tam inexplicabilis, quam Patris ingentura, et Filii generatio, 561. Hæc explicare quisquis aggreditur, delirat, 561. Quam relationem atque ordinem inter se habeant, Trinitati ipsi soli, ac purgata mente hominibus relinquatur, 431. Nos unam et eandem deitatis naturam teneamus, quæ ex principii experte, ex generatione et processione agnoscitur, 431. Personæ divinæ non minus ob relationem quam inter se habent laudandæ, quam si unaquæque per se privatim accepta et intellecta esset, 430. Trinitatis conjunctio et condeditas, 822. Filius et Spiritus sanctus Patri coæterni, 525. Quantum ad tempus, principii expertes, 525. In Trinitate nihil servum est, nec creatum, nec adventitium, 725. Credimus immutabilem et inconvertibilem, sicut Patrem, ita et Spiritum sanctum et Filium Dei, 905. Nomina cuique personæ propria explicantur, 535. Principii experti nomen Pater; principio, Filius; et autem quod cum principio est, Spiritus sanctus, 758. Principii expertem esse, principium esse, cum principio esse, non natura Dei sunt, sed circa naturam considerantur, 758. Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, tres proprietates, una divinitas, nec gloria, nec honore, nec regno divisa, 574. Deitatis principium et ea quæ a principio manant pari honore prosequenda; quia nec tempore, nec natura, nec cultu et veneratione distincta; unum divinum existentia, et conjunctum divisa, 30. Inter Filium et Patrem nihil peculiare, quia communia omnia, 547. Trinitas in unitate, et unitas in Trinitate adoranda, 468. Sanctissimæ Trinitatis personæ adorandæ, 378. Unitas in Trinitate adorata; et Trinitas in unitate collecta, tota adoranda, 194. In adoranda Trinitate nihil supercolendum aut subcolendum, 421. Quibus verbis Eunomius perstringitur, 421. Una hæc pietatis regula proposita est, ut Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unam in tribus personis deitatem et potentiam adoremus, 421. In Filio Pater, in Spiritu sancto Filius adorandus, 450. Nulla Trinitatis persona sine aliis vult honorari, 657. In confitenda

Trinitate tritheismæ crimen, a Macedonianis obiectum, minime timendum erat, cum ipsi quoque, eadem ratione, in ditheismæ periculo versarentur, 468. Non tria in deitate principia constituenda more gentilium, qui decorum multitudinem induxerunt; nec rursus unum judæico more statuendum; quod nempe invidium sit et imbecillum, utpote similem sibi personam habere volens, aut producere non valens, 467. Unitas majestatis non sinit deos plurali numero nuncupari, 901. Tria nomina et tres personæ unius esse essentia, unius majestatis atque potentia credimus, 895. Hinc tres personas et unum Deum confitemur, 895. Nobis Deus unus est, etiamsi tres personas credimus, 563. In deitate nihil eorum reperitur quæ divinis rebus contingunt, 565. Divinitas in tribus divinis individuis, velut in tribus solibus una lux, 565. Divinitatem aspicienti, unum est quod oculis mentis observatur; si ea spectemus in quibus est divinitas, tria sunt quæ adorantur, 565. Apud ethnicos divinitas una, et plures dii; apud nos humanitas una, et plures homines: sed in his unitas, non re, sed sola cogitatione, 565. In Trinitate qualibet persona unitatem deitatis habet, tam alterius personæ, quam sui ipsius respectu, propter essentiali identitatem, 566. Multa de Filio et Spiritu sancto hæresis capita referuntur et confutantur, 624. Trinitas nulli rerum inferum comparari potest, 576. Variæ imagines quibus eam adumbrare tentatum est, 576. Quis imaginum illarum usus, 577. Trinitas margaritæ undique sibi similes et æque fulgentis comparata, 657. Ex eo quod nobis inest, mente, sermone ac spiritu intelligitur, quantum quidem ex parvis maxima conjicere possumus; quandoquidem nulla imago veritatem assequi potest, 431, 432. Trinitatis lumen non subito, sed tacitis accessionibus, atque e claritate in claritatem progressionibus illuxit, 575. Vetus Testamentum Deum Patrem aperte, Filium obscurius prædicat; Novum perspicue Filium ostendit, et Spiritus sancti divinitatem subobscurè quodammodo indicavit, 572. Verum Spiritus sanctus, post ascensionem Christi, sese nobis aperte declaravit, 573. Vide Spiritus sanctus. Trinitas, concordia principium, 425. Vide Concordia. Trinitatis opus fuit, quod Catholici de Antiocheno episcopo dissidentes ad concordiam revocarentur, 435. Trinitas, longanimis est; quod eos, a quibus scinditur, toleret: omnibus aliquando, vel per illuminationem, vel per poenam agnoscenda, 433. Trinitatis cultor ac sincerus præco Gregorius, 435. Gregorii Thaumaturgi de Trinitate confessio, 574. Triptolemus, Cælei Eleusinae regis filius, 679. Trinitatis sapientum animas contrahit, 883. Tritheismæ crimen, Catholicis ab hæreticis impactum, diluere cujus sit, 725. A Gregorio dissolutum, 564. Vide Eunomiani. Troja. Actum in ea puellæ regis sacrificium, 109. Hæc puella quænam, 109. Trophonius, Thebanus vates, impostor, 104. Trophonii subterranea vaticinia, 679. Turpe hoc solum est, malos affectus exactos non habere, 659. Tympana in Christianorum festis non adhibenda, 171. Tyrannis, quid sit, 708. Tyrannis Sæmiorum, 157. Tyrannis Lydiorum a Gyge occupata, 786. Tyrannidem in divinis disputationibus sibi vindicare non licet, 392. Tyrannus et Phæro invisibilis, 856. Tyrannus ocellus, aurum, 620. Tyranni tragici: quid hoc nomine Diogenes intellexerit, 111. Tyrii, purpuræ inventores, 136.

U

Ultionis aliquid quandoque Deus peccantibus reservat, ne si omnino ignoscat, benignitate deteriores fiant, 546.

Umbras tenere, proverbium, 753.

Unctio, baptismi nomen, quare, 695. Unctio humanitatis Christi in eo posita est, quod fuerit divinitate delibatus, 541.

Ungendus Christus fenebris unguentis, qua ratione, 864.

Unguentum sacerdotale, 248. Unguentum in Christianorum festivitatibus adhibendum, sacerdotale et regium est, 171. Magni unguentarii arte confectum, ac pro nobis fustum, 171. Unguentorum infusiones a Christianis et pluribus viris ad Gynæceam remissæ, 208.

Unigenitus. Cur nomen illud Filio Dei attributum, 554.

Unitas, in Trinitate adorata, 194. Vide Trinitas. Unitas spiritus in vinculo pacis, legis et prophetarum mysterium est, seu caput, 458.

Urbes maritimæ necessariis rebus affluunt, quare, 797.

Usura et fenus terram contaminant, 512.

Utilitas. Privata utilitatis cum publicis commodis conjunctionem habere rationem, perfectissimorum atque sapientissimorum est, 457. Quidam ex prisca viris ad publicam utilitatem divino beneficio concessi, 777.

Uxore bona nihil melius, mala nihil pejus, 354. *Vide* Mulier.

V

Vafer, facile vitia sua de aliis suspicatur et prædicat, 482.

Valens imperator, auri amantissimus, et Christi inimicissimus, 794. Post Apostatam, non quidem apostata, sed nihilo melior Christianus, 794, 750. Qualis persecutio ejus; quo animo expeditionem in Catholicos suscepit, 794. Hæc expeditio, Barbarica incursio animas subvertens, 795. Juliani Apostatae persecutione acerbior, 461. Prima Valentis certamina in Orthodoxos, 805. Eorum commemoratio lacrymas movet, 805. Gregorius Senior ei obestit, 358. Valens, Basilio episcopatum gerente, Cæsaream iterum venit, 804. Quas cogitationes tunc animo volveret, 804. Ejus cum Xerxe Persarum rege similitudo, 801. Valentis in Cæsarienses et in Basilium expeditio, 805. Temporis illius certamina, insultus, pollicitationes, minæ, 806. Valens, audita Modesti relatione qua se victum a Basilio fatebatur, ipse vincitur, et Basilio vim inferri velat, 808. Mutationem tamen erubescit ferro similis, quod igni licet erollitum ferri naturam retinet, 805. Solemnitatis, in qua vertigine correptus est, elegans et magnifica descriptio, 805. Rursus in Ecclesiam se confert, et Basilium Dei voce loquentem audit, 809. Hæc prima rerum in meliorem statum compositio, 809. Valens filio ægrotante Basilium accessit, 810. Non tamen incolumem recipit, quod Arianis simul credens salam aquam dulci admisceat, 810. Valentis aquæ ductus urbem Constantinopolim mediam intersecans, 607.

Valentinus, Dei hermaphroditus introductor, 560. Aliæ ejus fabulæ, 560. *Æones*, 614.

Valerianus imperator a Persis oppressus, 152.

Vasa aurea et argentea ab Ægyptiis commodata etiamnum petenda, cur et quomodo, 861.

Vaticinia subterranea, 679.

Vectigal a Christo penditur, cum exigentium Rex esset, 538.

Vehiculum Dei, hoc est, cherubim, 510.

Velle bonum divino auxilio indiget, 634. A Deo est, 634.

Venales animæ cum caduco quæstu salutem suam commutantes, 85.

Venatrix Dea, 775.

Venia, Dei beneficio et gratia concessa, quam diligenter conservanda, 719.

Venter, acerbis quidam ac detestabilis dominus, malorum omnium parens, 146. Ad crassum vulgus abicitur ab iis qui Christianam paupertatem colunt, 146. Quæ ratione per baptismum sanctificandus, 725. Venter, juxta allegoriarum leges, anima vocatur, 517.

Ventilabrum, in Scriptura purgationem significat, 687.

Ventriloqui, quinam ab Isaia dicti, 35. Ventriloquorum signa, laudibus ab ethnicis elata, 165. Ventriloquus Samuellem trahit aut trahere videtur, 102.

Ventum creare Deus dicitur, quo sensu, 547. Quæ ventorum promptuaria, 518.

Venus. Veneris meretricia mysteria, 679.

Ver post hiemis tristitiam dulcius, Sanctorum ab inordinata vivendi consuetudine conversorum imago, 440. Aliæ ejusdem generis comparationes, 440. Veris amenitates ad Enceniorum festum concurrentes, 841. Elegans earum descriptio, 841.

Verbum, Filii Dei nomen, quare, 554. Verbum, Filii Dei; non aer spiritui oris offensus, quale grammatici verbum tradunt, sed sapientia quæ ex Deo est, 894. Verbum omnium artifex, rerumque nostrarum arbiter ac moderator, 148. Rerum omnium concinnator, 584. Non in principio factum est, ut volunt Ariani, sed in principio erat, 896. Cum Deus angelos primum cogitavit, illa cogitatio opus erat quod Verbo conficiebatur, 848. Verbi divini sola cogitatio, vel solus sermo, confectum opus representat, 837. Verbum breviatum, quid, 488. Verbum in Incarnatione crasset, 664. Secundum consortium nobiscum inest, et quidem priori longe admirabilius, 832. Vox Verbi quam fortis ad suscitandum Lazarum, et peccatores ad vitam revocandos, 718. Qualia nunc Verbum a Sabellianis et Arianis patitur, 866. Indignis formidolosum, piis ac rite præparatis accessibile, 682. Verbi prædicatio, primum

pastorismunus, 29. Universalem scientiam postulat, 29. In verbis cavenda celeritas, 591. Salutem nostram non in verbis potius quam in rebus consistere, 823. Verba quæ ab hominibus excogitantur, modum nullum habent, 874. De verbis et loquacitate plura, 874. Mens quæ sensa sua verbis exprimeret nequit, cui comparata, 780. Ut pleraque insomnia vana sunt, sic etiam pleraque verba, 881. Turpia verba, utpote Deo non inaudita, omni ratione fugienda, 881.

Veritas, nomen Filio Dei ascriptum, quare, 554, 900. Inter hæreses media incedit, 379. In radios ejus mentis aciem non intendere miserum, etiamsi res hujus vitæ ex animi sententia fluant, 387. Aliud pro veritate, aliud de veritate disputare, 525. Veritas, rerum omnium fortissima, 427. Veritas unum est, mendacium multiplex, 554. Veritas odio vel amore plerumque surripi solet, 11. Veritati nihil anteponendum, 447. Veritatis igniculus post primam Valentis persecutionem relictus, 805. Veritatis cupones, quinam, 34.

Vernaculus. *Vide* Abraham.

Vertigine laboranti terra movetur, dum aliis fixa et stabilis est, 417. Ad eundem nos quoque modum ob inimicitiam facile decipimur, 417.

Vestimentum. *Vide* Habitus.

Vestis candidæ gestatio in pervigilio Paschæ, 846. Vestis splendide sordes manifestiores sunt, 633. Hinc diaboli conatus ut puriores animas commaculet, 655.

Vestitus. Modum quemdam ac decorum in vestitu tenendum esse, 491.

Vetus Adam, totus in baptismo sepultus, 687.

Vexillum Labarum, cur apud Latinos ita vocatum, 107. A Juliano Apostata sublatum, 107. Vexillorum Romanorum descriptio, 107.

Via, nomen Christo attributum, quare, 555, 900. Via ad cælum una est, eaque angusta, quare, 493. Argumentum inde petitum ad revincendam Eusebii loquacitatem, 493. Via trita salutis, quenam, 596. Via ad salutem multiplex, 601. Via media et regia, ea est qua virtus incedit, 759.

Vicini pravi septuplum in sinum suum recipientes, 755.

Victima, quantum ad primam naturam immactabilis, et totius mundi nunquam intermortura expiatio, Christus, 855. Victima prompta et alacris, atque ad eadem prope-rans, Isaac, 825. Juliani imperatoris victimæ tam apertæ, quam occultæ, 165. Futurorum præsenso ex victimarum incisione a Magis introducta, 680.

Victimarius, nomen Juliano Apostatæ inditum, 115.

Victoria, non pugnantium, 634. Sed Dei est victoriam afferre, et incolumem scapham ad portum ducere, 635. Victoria. *Vide* Athleta.

Vidua ad sacram mensam confugiens a Basilio Magno defenditur, 811. Viduæ minuta duo, a Domino accepta, 255. Viduæ Sarephatæ filius vitæ redditus, 754. Viduæ juvenes a matrimonio non arcentes, 690.

Vigilia, quo sensu Deo attributa, 570.

Vincere. Vincit nos sinamus, ut vincamus, 424. Idque ferunt palæstræ leges, 424. Vinci aliquando præstat quam vincere, 60. Vincit philosophus, eo ipso quod vinci se patitur, 481. Vincat semper quod omnibus profuturum est, 251.

Vinculum et electionem tollere, apud Isalam, quid sit, 545.

Vincula spiritus tenacissima, 239.

Vindicta, satis magna est homini probo ac moderato, cum is qui injuriam intulit metu concutitur, et conscientia propriæ cruciatu afficitur, 172.

Vinea ex Ægypto, hoc est ex impleta et caliginosa ignorantia translata, 165, 802. Fidei pulchritudine magnitudineque aucta, 165. Terram universam operuit, ac supra montes et cedros assurrexit, 802. Sub Juliano imperatore, maceria nudata, et vitoribus agrestique pro objecta, 165. Sub Arianis principibus, a diabolo labefacta et pervasata, 802. Vinea vera atque a bono agricola optime purgata, in amaritudinem versa est, 180. Vinea in quam operarii, ex Christi parabola, mittuntur, Ecclesiam significat, 705. Vinea Naboth per Jezabelem Achaba tradita, 651.

Vinum exoticum ad vinum patrium velat tyrannus accedens, 269. *Vide* Tyranus.

Viperæ virus, ut differt ab improbitate fraterna, 600.

Vir adulter nulli supplicio obnoxius est, mulier autem adulteri piaculo constringitur, 649. Lege haudquaquam probanda, 649. Viri erant qui eam sanxerunt, ac propterea adversus mulieres lata est, 649. Unus viri et mulieris creator; pulvis unus uterque, lex una, etc., 649. *Æque* ex viro et muliere procreati sumus, 649. Alia ejusdem argumenti, 650. Viri et mulieris officia mutua, 650.

Virgæ et baculi discriminus, apud Theologum, 344.
Virginitas, magna res est, 816. Quæ casta est, a mundo penitus abscidit, 367. Virginitas, angelicum vitæ genus, 652, 653. Unde lædatur, 652. Oculus lascivus et impudicus virginitatem minime servat, 652. Procreatio, in incarnatione Verbi, virginitati admista, 683. Mulleres virginitatem colant, ut Christi matres sint, 664. Etsi honoratior est virginitas, non ideo turpe et ignominiosum est matrimonium, 703.
Virgo Maria, Deipara, 525. Vide Maria.
Virgo, Deo conjuncta, aquæ præter naturam sursum elatæ comparata, 655. Quo purior cernitur, eo enixius a maligno impognata, 655. Virgini cavendum ne cum materia matrimonio jungatur, etiam in coelibatu perstans, 652. Alia virginum officia, 653, 655. Virginis libertati quæ consuetudo contraria; quod genus familiaritatis Gregorius in virgine detestatur, 846. Virgo crudelis, Diana, 679.
Virgines et conjugatæ unum sint in Domino, mutuamque aliæ altarum ornamentum, 652. Qua id ratione fieri possit, 652. Virginitatem et conjugatorum varia in Deum officia, 840. Cœnobita virginibus a Basilio Magno constructa, et præcepta litteris mandata, 817. Virginitas pudor ab Arianis probo affectus, 805. Virgines Alexandrinæ, quibus contumeliis ab Arianis affectæ, 605. Cædes hoc probo tolerabiliores, 605. Virgines sacræ immanissime ab Aethusitis habitæ, sub Juliano imperatore, 131. **Vide Aethusii.** Virginitas imprudentem quæ calamitas, cum, aliis in sponsi cubicalium introductis, ipsæ ab ingressu arcebuntur, 729.
Virtus. Quare Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Virtus, unica ad Deum via, licet in partes divisa, 495. A Deo hominibus fuit, 586. Cum invidio spiritu in Job decertavit, quibus de causis, 536. Instabilis est, si honestum alterius causæ sectemur, 641. Virtutem mercedis expectem esse oportet, ut virtus maneat, nihil sibi præter bonum ipsum proponens, 756. Virtutis cultus ad vitii fugam adiungendus, quare, 683. Eodem in vitio sunt, promptitudo ad vitium, et segnitias ad virtutem, 710. Virtus Christianis et infidelibus venerationi est, 448. In quodam rerum status erat, ut non minus virtute quam gradum dignitate honoris præstantia censeretur, 591. Virtutis incrementum probis et honestis ex dicendi facultate, 90. Virtutis adeptio rara et ardua, quamlibet etiam multa sint quæ nos ad eam trahant et invitent, 17. Lex virtutis est Christianis, ne levissimis quidem vitiis succumbere, 146. Non in virtute proficere, in vitio positum est apud Christianos, 147. Incrementa virtutis appetenda quoadusque ad finem pervenerimus, ad quem creati sumus, 147. Philosophorum de virtute opiniones, 97.
Virtutes in media et regia via sitæ, 759. Multarum virtutum enumeratio et commendatio, ab exemplis sanctorum, 258. Inter eas illam quæ cæteras vincat invenire, haud admodum promptum et facile est, 258. Harum unaquæque, una quædam salutis via est, 260. Qui eas excolit, hoc agat ut gradiatum atque ulterius progredi studeat, et Christi vestigiis insistat, 260.
Vires. Extremæ miseræ est, non propriis viribus, sed aliorum imbecillitate niti atque confidere, 433. Piorum est functiones suas viribus propriis metiri, et eas repudiare quæ vires superant, 250.
Vita Gregorio illata, ut Ecclesiæ curam susciperet, 249. **Vi et coelesti gubernari legis nostræ non est, 251.**
Vita. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Vita humana a corruptione incipit, et in corruptionem desinit, 361. Mare vita nostra hæc est, 477. Nam hic quoque multum est amaritudinis et instabilitatis, 477. Vitæ hujus finem exoptare bonum est, 26. Vita mortalium quam fluxa et instabilis, 874. Vita humana quam brevis, si cum divina et sempiterna natura comparatur, 210. Ex longiori vita quid lucri timendum, 210. Ejusmodi vita nostra est, ut cum non simus nascamur, cum nati fuerimus rursus dissolvamur, 210. Figuræ quibus Scriptura vitæ nostræ brevitatem ostendit, 211.
Vita et mors sibi invicem succedunt, 561. Vitæ hujus commoda nonnunquam refundit Deus ut de futuris fidem faciat, 524. Vita proba et honesta, prima sapientia est, 500. Certum vitæ genus sibi constituere tanti momenti res est, ut lotus vitæ vel recte vel male traducendæ fundamentum in eo positum sit, 456. Curandum semper ut omnis vita nostra, omnisque studiorum et disciplinæ ratio innovetur, 840. Quibus operibus in novitate vitæ instituemur, 858. Vitæ solitaria cum vita communi comparatio, 457.
Vitalis spiritus unde acceptus, 554.
Vitium, subversio turbida, ac mentis ebrietas et error, 45. Per boni fugam contractum, 668. In proclivi est, etiam nullo trahente, 418. Vitium in promptu est, et facilis ad malum cursus, 425. Eodem in vitio sunt promptitudo ad

vitium, et segnitias ad virtutem, 710. Vitii stimulus improbis et flagitiosis, ex dicendi facultate, 90. Vitii magnus sophista diabolus, 697. Vitii mensura per duplum impleta 503. Vitia ipsa pro diis a gentilibus habitæ, aut certe sub deorum nomine culta, 507. Vitia virtutibus vicinæ esse, non male cogitatum, 819. Hinc vitii nomen virtuti ab imperitis inditum, 819.

Vitulus. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Vitulus Apis. **Vide Apis, Memphis.**
Vituperatio, nullam auctoritatem habet, si ex animi improbitate fiat, 426.
Vitulentum Deus est, non mortuorum, 586.
Vivere. Deo vivunt omnes qui secundum Deum vivunt, etiamsi ex hac vita migrarint, 586.
Vocabulis non dissidendum, quando syllabæ ad eandem sententiam ferunt, 684.
Vocare. Quo vocatus est, in eo gradu quisque maneat, 569. Deo ad ministerium vocante, sancti, alii quidem repugnant, ministerium extimescentes, alii prompte obediunt, vocantis ope confisi, 61.
Vocationi divinæ statim obtemperandum, 710.
Volens. Non est volentis neque currentis, quomodo intelligendum, 654.
Volucrum in elaborandis nidis solertia, 515.
Voluntarium. Quod voluntarium non est, nec diuturnum est, 572. Quod autem voluntarium est, tum diuturnius est, tum certius, 572.
Voluntas et electio eorum quæ recta sunt divinum quoddam beneficium est, atque a Dei benignitate dimanans, 654. Voluntatis munificentia, opum et copiarum oblatione præstantior, 754. Voluntas una eademque in Trinitate agnoscenda, 580. An Deus Pater Filium voluntate genuerit, 527. Voluntas Christi tota deificata; Deo non adversatur, 578. Voluntas Dei, actio est, 581. Perfecta est actio, 508.
Voluptas, summum Epicureis bonum, 111. Ventris voluptates, canis rabidus et insanius, 223.
Vomitus, satietate excitatus, 490. Ad vomitum suum redire. proverbium, 192.
Votiva dona Christianorum, sacrilega ethnicorum manu direpta et profanata, sub Juliano imperatore, 166.
Votum. Pollicitatio pro voto facta, finem per opus accipiat, 881. Alia ejusdem argumenti, 881.
Vox, quomodo ad auditum perveniat, 515. Minime committendum ne pro una voce retinenda, omnia perdantur, 823. Ne Judæi quidem rejiciendi, si, pro Christo vocem uncti ad aliquod tempus sibi concedi postulant, baptizari velint, 835. Voces mysticæ ac necessariæ a mulieribus in Ecclesia pronuntiare solitæ, 556. Voces quædam vocibus nostris præstantiores, ab Homero diis attributæ, 135.
Vulcanus, deus Lories, Martem corripit et constringit, 142. Utroque pede claudicans, at in deprehendendis adulteris celer, 168.
Vulgus. Vulgo fortasse ignoscendum, si fraudem hereticorum per errorem admisserit, 401.
Vulpes, de qua in Canticis, versuta quædam anima fidei accipitis, et pro temporum varietate alia atque alia, 497.

X

Xanthus, vox qua dii Scamandrum fluvium vocant apud Homerum, 155.

Xenocratis voracitas, 111. Xenocrates tamen ob fragilitatem commendatur, 111.

Xerxes Persarum regis vesania, cum expeditionem in Græciam faceret, 804.

Z

Zachæus, heri publicanus, hodie magnificus, ut imitandus, 716. Zachæi super sycomorum evectio quid significet, 682. Zachæi exemplo, qua ratione super sycomorum evehamur, 378.

Zacharias, quid adversus malos sacerdotes contestetur, 44.

Zacharias. Silentium ejus a Joanne in lucem edito solutus, 182.

Zebedæi filiorum grandiloquentia, 829. Zebedæi filiorum mater, eorum quæ pro ipsis petebat modum ignoravit, 653. Digna tamen cui ob vim amoris erga filios ignoscatur, 653.

Zelus, res laudabilis, modo intra fines suos consistat, 416. Moram non patitur, 458. Animi acrimonia, cum ad pietatem accesserit, zelum parit, 458. Zelus autem fidei præsidium est, 456. Zeli, charitatis et spei comparatio, 425.

Zeno, Stoicorum magister, 493. Fortunæ gratias agere, 111.

Zeuxippus nova Jerusalem a Gregorio appellatus, 609.
Interpretum hac de re opiniones, 609.

Zeuxis, pictor sua ætate maximus, 615.

Zizania nobis dormientibus supereminatum, 575. Zizaniarum sator, Georgius Alexandrinæ sedis invasor, 599.

Zona lumbos restringens, carnis mortificatio, 839. Zona militaris in Job et in Davide, quid significet, 839.

Zopyri erga Cyrum in Babylonis obsidione factus, 154.

Zorobabel. Lapis ejus septem oculis ornatus, 735.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. GREGORIUS THEOLOGUS, ARCHIEPISCOPUS CONSTANTINOPOLITANUS.

ORATIONES S. GREGORII.

<i>Monitum in quinque sequentes theologicas orationes.</i>	9
Oratio XXVII. — <i>Theologica prima.</i> — Adversus Eunomianos prævia dissertatio.	11
Oratio XXVIII. — <i>Theologica secunda.</i> — De theologia.	26
Oratio XXIX. — <i>Theologica tertia.</i> — De Filio.	74
Oratio XXX. — <i>Theologica quarta.</i> — De Filio.	103
Oratio XXXI. — <i>Theologica quinta.</i> — De Spiritu sancto.	151
<i>Monitum in Orationem XXXII.</i>	171
Oratio XXXII. — De moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit ejusvisus hominis, nec ejusvisus temporis de Deo disputare.	174
<i>Monitum in Orationem XXXIII.</i>	213
Oratio XXXIII. — Adversus Arianos, et de seipso.	214
<i>Monitum in Orationem XXXIV.</i>	238
Oratio XXXIV. — In Ægyptiorum adventum.	242
<i>Monitum in Orationem XXXV.</i>	253
Oratio XXXV. — De martyribus, et adversus Arianos.	258
<i>Monitum in Orationem XXXVI.</i>	263
Oratio XXXVI. — De seipso, et ad eos qui ipsum cathedram Constantinopolitanam affectare dicebant, et de populi alacritate, quam erga eum ostenderat.	266
<i>Monitum in Orationem XXXVII.</i>	277
Oratio XXXVII. — In dictum Evangelii: <i>Cum consummasset Jesus hos sermones, etc.</i>	282
<i>Monitum in Orationem XXXVIII.</i>	310
Oratio XXXVIII. — In Theopanis, sive Natalitia Salvatoris.	311
<i>Monitum in Orationem XXXIX et XL.</i>	334
Oratio XXXIX. — In sancta Lumina.	335
Oratio XL. — In sanctum Baptisma.	359
<i>Monitum in Orationem XLI.</i>	427
Oratio XLI. — In Pentecosten.	427
<i>Monitum in Orationem XLII.</i>	453
Oratio XLII. — Supremum vale, coram centum quinquaginta episcopis.	458
<i>Monitum in Orationem XLIII.</i>	495
Oratio XLIII. — Funebris oratio in laudem Basilii Magni Cæsares in Cappadocia episcopi.	494
<i>Monitum in Orationem XLIV.</i>	605
Oratio XLIV. — In novam Dominicam.	607
<i>Monitum in Orationem XLV.</i>	621
Oratio XLV. — In sanctum Pascha.	623
APPENDIX.	663

<i>Monitum.</i>	663
Significatio in Ezechielem.	666
<i>Monitum in sequentem Metaphrasim.</i>	670
Metaphrasis in Ecclesiasten (memoratur tantum).	670
<i>Monitum in primum De fide orthodoxa tractatum.</i>	670
Tractatus primus <i>De fide orthodoxa</i> , contra Arianos (tantum memoratur).	674
<i>Monitum in alterum De fide orthodoxa tractatum.</i>	674
Tractatus secundus <i>De fide orthodoxa</i> , contra Arianos (memoratur tantum).	675
Fragmentum ex Oratione contra astronomos.	675
Liturgia Coptica.	677
Liturgia Alexandrina.	700
Precatio et exorcismus ad immundos spiritus ejicientis. Fragmenta.	754
RUFINI Prologus in libros S. Gregorii Nazianzeni.	756
ELIÆ METROPOLITÆ CÆSAR commentarii in orationes S. Gregorii.	758
Epistola nuncupatoria.	741
Præfatio.	746
Conspectus codicis Basileensis.	753
Commentarii Eliæ.	758
Additamenta ad Eliæ commentarios.	899
Indices.	918
NICETAS SCAURONTUS.	
Notitia codicum Mosquensium.	934
Commentarius Nicetæ in orationem I S. Gregorii.	915
In orationem II.	970
NONNUS ABBAS.	
Commentarius in orationem I S. Gregorii contra Julianum.	985
In orationem II ejusdem contra Julianum.	1035
In laudem funebrem S. Basilii.	1054
In orationem in sancta Lumina.	1066
BASILII MINIMI.	
Monitum ad scholia sequentia.	1073
Epistola nuncupatoria ad Constantinum imperatorem.	1074
Scholia in Gregorii orationem I contra Julianum.	1079
In orationem de Herone philosopho.	1159
Ad orationem funebrem in Cæsarium fratrem.	1181
De <i>ἁγία</i> et <i>ἀναλογία</i> .	1203
ANONYMI Scholia in Orationem I contra Julianum.	1206
Ejusdem in Orationem II contra Julianum.	1245
Index analyticus.	1261

FINIS TOMI TRICESIMI SEXTI.

Ex typis Migne, au Petit-Montrouge.

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>